

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_200946

UNIVERSAL
LIBRARY

K234 2

K5224

U 65 5

U 65 5 1954

14-660 D422

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY 5224

Call No K294 2/U655 Accession No K5225

Author श्री २००३ श्री १००३

Title श्री १००३ श्री १००३ Vol 1 1954

This book should be returned on or before the date last marked below

Checked 1965.

Checked 1969

ಪ್ರಕಾಶಕರ ಬಿನ್ನಹ

ಪ್ರಕಾಶಕರ ಬಿನ್ನಹ

ಶ್ರೀಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರವರ ಅಮೋಘವಾದ ಕೃತಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಕನ್ನಡಿಸಿ ಮಹಾ ಜನರ ಮುಂದೆ ಇರುವ ಸುಯೋಗವು ಕಾರ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಇದೀಗ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ ನಮ್ಮನ್ನಾಳುವ ಶ್ರೀಮತ್ಪ್ರಾಣಿಪೀಠಸಂಹಿತಾಸಂಘೀಶ್ವರರಾದ ಶ್ರೀ ಜಯಚಾಮರಾಜೇಂದ್ರ ಒಡೆಯರ್ ಬಹದ್ದೂರ್ ಜಿ ಸಿ ಬಿ, ಜಿ ಸಿ ಎಸ್ ಐ ರವರು ಜಗತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಆಚಾರ್ಯರವರ ಗ್ರಂಥಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕನ್ನಡಿಸಿ ಸಮೂಲವಾಗಿ ಕನ್ನಡಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಬೇಕೆಂದು ಕೊಡಿಸಿರುವ ಉದಾರಾಭಿಮಾನಿ ಈ ಮಹಾಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕಾವ್ಯ ಕೈಗೊಂಡಿರುತ್ತೇನೆ.

ಇದುವರೆಗೆ ನಾವು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದ ಕೆಲವು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಈ ಸಲ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿ ಭಾರ್ಯದ ಸಂಸ್ಕೃತಮೂಲ, ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ, ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ವಿವರೀಕರಿಸುವ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು, ಆಚಾರ್ಯರ ಮಿಕ್ಕ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯವಿವೇಚನೆಯ ಜೋಡಿಕೆಯನ್ನು ಸುಲಭಗೊಳಿಸುವ ಗ್ರಂಥಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು, ಅಯ್ಯಾ ಗ್ರಂಥದ ಸಾರ, ಪಂಕ್ತಿಗಳ ಅಥವಾ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಕ್ಷರಾಕ್ಷರವಾಗಿ, ಶಬ್ದಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಸೇರಿಸಿ ಪರಿಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿರುತ್ತದೆ ಉಳಿದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಿನೆಯ ಸಲಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡಿಸಿ ಇದೇ ರೀತಿಯ ಸಲಕರಣಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿಸಿ ತರುತ್ತೇನೆ ಗ್ರಂಥದ ಮೇಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ವಿಷಯವಿವೇಚನೆಯು ವಿಶಾಲಪ್ರಚೋದಕವಾಗಿರುವಂತೆ ಅರ್ಪಿಸಲಾಗಿದೆ ಮೂಲಭಾಷ್ಯವನ್ನು ತತ್ಕೃತ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗಲಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ತಲೆಬರಹಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದು, ಮುಖ್ಯಪರಭೇದಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು, ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯೇ ತೋರಿಸುವುದು, ಭಾರ್ಯ, ಅನುವಾದ, ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು ಮುಂತಾದವುಗಳು ವಿಂಗಡವಾಗಿ ಕಾಣುವಂತೆ ಮೇರೆಬೇರೆಯ ತರುವ ಅಚ್ಚಿನ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಅರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ ಈ ಗ್ರಂಥರತ್ನವಾಗಿಯೆ ನಿಶ್ಚೀವಗಳು

ಈ ಗ್ರಂಥಾನುಚಿಯ ಪ್ರಯೋಜನವು ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಮಹಾಜನಗಳಿಗೆ ಸತತವಾಗಿ ಲಭಿಸುವಂತೆಯೂ, ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾರವಸ್ತುವಲಂಬನವನ್ನಿತ್ತು ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಪ್ರಕಾಶಕಾರ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಪರಿಪಾಲಕರಾಗಿರುವ ಮಹಾಪ್ರಭುಗಳವರಿಗೆ ಇತೋಪ್ಪತ್ತಿಯಾದ ಆಯುರಾರೋಗೈಶ್ವರ್ಯವಿಜಯಕೀರ್ತಿವಂಶಾಭಿವೃದ್ಧಿಗಳನ್ನು ಸುರಿಮಳೆಗೈಯುವಂತೆಯೂ, ಅನುಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂದು ಅಖಿಲಾತ್ಮನೂ ಲೋಕಶಂಕರನೂ ಆದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಶ್ರೀಜಯಚಾಮರಾಜೇಂದ್ರಗೃಂಥರತ್ನಮಾಲಾ

ಸಂಖ್ಯೆ ೫೬

ಶ್ರೀಶಾಂಕರಭಾಷ್ಯಸಮ್ಮೇತ

ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೋಪನಿಷತ್ತು

ಎರಡನೆಯ ಭಾಗ

(ಯಾಜ್ಞ ವಲ್ಕ್ಯೀಯಖಿಲಕಾಂಡಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ
ಕೊನೆಯ ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಗಳು)

ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಮತ್ತು ಭಾಷ್ಯದ ಸಂಸ್ಕೃತಮೂಲ, ಅನುವಾದ, ಟಿಪ್ಪಣಿ, ಸಾರ-
ಮುಂತಾದವುಗಳೊಡನೆ

ಬರೆದವರು :

ಶ್ರೀಸಚ್ಚಿದಾನಂದಸರಸ್ವತೀಸ್ವಾಮಿಗಳವರು

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಗ್ರಂಥಾವಳಿಯ ಕ್ರಮಾಂಕ ೧೧

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಪ್ರಕಾಶಕಾರ್ಯಾಲಯ

ಹೊಳೆನರಸೀಪುರ

೧೯೫೪

ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಸ್ಕರಣ ೧೯೫೪
(೧೦೦೦ ಪ್ರತಿಗಳು)

ಇದರ ಹಕ್ಕುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಪ್ರಕಾಶಕಾರ್ಯಾಲಯದವು
All Rights Reserved

ಮುದ್ರಣಕಾರರು :
ವೈ. ನರಸಪ್ಪ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮಪ್ರಕಾಶಮುದ್ರಣಾಲಯ,
ಹೊಳೆನರಸೀಪುರ.

ಪುಟಗಳು ೧೦೦೦ ೧೭೬೪ವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ
ಮೈಸೂರು ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಮತ್ತು ಪಬ್ಲಿಷಿಂಗ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು ಇವರಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಾದವು.

ಮೊದಲ ಮಾತು

ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವ ಮೊದಲ ಮಾತು ಈ ಸಂಪುಟಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಪುಟವನ್ನು ಮುಗಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವಂತೆಯೇ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವಿಷಯಗಳ ಶಬ್ದಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯನ್ನು ಜೋಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಲಾಷೆಯು ನನಗೆ ಇದ್ದಿತಾದರೂ ಶರೀರದ ಅಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯವೇ ಮುಂತಾದ ಹಲವು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಆ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವದು ಆಗಲಿಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದ ಬರಿಯ ಶಬ್ದಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟು ಈ ಸಂಪುಟವನ್ನು ಸಮಾಪ್ತಿಗೆ ತಂದಿರುತ್ತೇನೆ. ಇದರಂತೆ ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವಿವೇಚಿಸಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಹಲವು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವದೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ.

ಈ ಸಂಪುಟವನ್ನು ಅಚ್ಚಿಗೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವದರಲ್ಲಿಯೂ ಹೊಳೆನರಸೀಪುರದ ಶ್ರೀಯುತ ಪ್ಲೀಡರ್ ಪಿ. ಎನ್. ನರಸಿಂಹಯ್ಯನವರಿಂದ ಎಂದಿನಂತೆ ಸಹಾಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅನುವಾದದ ಪುನರವಲೋಕನ, ಪೂರ್ವಗಳನ್ನು ತಿದ್ದುವದು, ಕಾಣ್ವಾಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾಠಭೇದಗಳನ್ನು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸುವದು- ಈ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿದ್ಯಾಲಯದ ಪಂಡಿತರಾದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿದ್ಯಾಪ್ರವೀಣ ಬ್ರ|| ಶ್ರೀ|| ಹೆಚ್. ಎಸ್. ಅಕ್ಷೀನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಹಾಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಾಗಿರುವಷ್ಟು ಭಾಗಕ್ಕೆ ವೇದಾಂತಶಿರೋಮಣೀತ್ಯಾದಿಬಿರುದಾಂಕಿತರಾದ ಆಸ್ಥಾನವಿದ್ವಾನ್ ಬ್ರ||ಶ್ರೀ|| ಎಸ್. ವಿಠಲಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರಿಂದ ಸಹಾಯವು ದೊರೆತಿದೆ. ಈ ಮಹಾಶಯರುಗಳಿಗೆಲ್ಲ ನಾನು ಈ ಮೂಲಕ ನಾರಾಯಣಸ್ಮರಣವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಪ್ರಕಾಶಕಾರ್ಯಾಲಯ,
ಜಯ ಸಂ|| ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಬಹುಳ ೩

ಅನುವಾದಕ

ಪೀಠಿಕೆ

ಈ ಸಂಪುಟದ ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗುವ ವಿಷಯಗಳು

ಒಂದನೆಯ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯದ ಹೊರವೈಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ, ಗ್ರಂಥದ ಸ್ಥಾನ, ಕರ್ತೃ, ಅಲ್ಲಿ ಪರಾಮೃಷ್ಯವಾಗಿರುವ ಹಿಂದಿನ ಆಚಾರ್ಯರುಗಳು- ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಈಗ ಭಾಷ್ಯದ ಅಂತರಂಗಪರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಸಮಯವಾಗಿದೆ. ಉಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಎಷ್ಟು ಒಳಹೊಕ್ಕು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಅಷ್ಟು ಪ್ರಯೋಜನವುಂಟು. ನಮಗಿರುವ ಸ್ಥಳ ಸಂಕೋಚಶಕ್ತಿಸಂಕೋಚಗಳಿಂದ ಅತ್ಯಂತಮುಖ್ಯವೆಂದು ತೋರುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುವೆವು.

ಕರ್ಮಕಾಂಡಜ್ಞಾನಕಾಂಡಗಳ ಸಂಬಂಧ

ವೇದವು ವರ್ಣಾಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ವಿಹಿತವಾಗಿರುವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವ ಕರ್ಮಕಾಂಡವೆಂದೂ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನೂ, ವಸ್ತುತಂತ್ರವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವ ಜ್ಞಾನಕಾಂಡವೆಂದೂ ಎರಡು ಮುಖ್ಯ ವಿಭಾಗಗಳಾಗಿ ಒಡೆದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆಯಷ್ಟೆ. ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಈ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುತ್ತದೆ : ದೇಹಾಂತರಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಆತ್ಮನೊಬ್ಬನು ಇದಾನೆಂದೂ ಅವನಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಗಳಿಂದ ಅರಿಯಲಾಗದಿರುವ ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರಗಳಿಗೆ ಉಪಾಯವು ಇಂಥದ್ದೆಂದೂ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವದೇ ಕರ್ಮಕಾಂಡದ ಉದ್ದೇಶವು (೧-೩).¹ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಎರಕ್ತರಾದವರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ಮೂಲಕ ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ತೊಲಗಿಸಿ ಕೃತಕೃತ್ಯನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಸುವದು ಜ್ಞಾನಕಾಂಡದ ಉದ್ದೇಶವು (೧-೫).

1. ೧-೩ ಎಂದರೆ ಒಂದನೆಯ ಸಂಪುಟದ ಭಾಷ್ಯಭಾಗ, ಭಾ. ಭಾ. ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಇದ್ದರೆ ಎರಡನೆಯ ಸಂಪುಟದ ಭಾಷ್ಯಭಾಗವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷೇಪಾಕ್ಷರವಿಲ್ಲದೆ ಮೂರು ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಅವು ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಾಯ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಮತ್ತು ಕಂಡಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವವು.

ದೇಹಾಂತರಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಆತ್ಮನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಗಳಿಗೆ ಗೋಚರ
ನಲ್ಲ; ಅವನಿಗೆ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳಿಂದಾಗುವ ದೇಹಪರಂಪರೆಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿ
ಯಾಗಲಿ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಆಗುವ ಗತ್ಯಾಂತಿಗಳಾಗಲಿ ಲೌಕಿಕ
ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರವು ದೇಹವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮನು
ಇದಾನೆಂಬುದನ್ನೂ ಲೌಕಿಕಕರ್ಮಜ್ಞಾನಗಳಿಂದಲೂ ಕರ್ಮೋಪಾಸನೆಗಳಿಂದ
ಲೂ ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಸ್ವಾವರಾಂತಗತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತೊಳಲು
ತ್ತಿರುವ ಪರಿಯನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ; ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕ
ಫಲಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವ ವ್ಯಾಕೃತಾವ್ಯಾಕೃತರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಮೀರುವ
ಪರಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ (೧-೩ರಿಂದ ೭).

ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಮ್ಯವೇ ಎಂದು ಲೋಕಾಯತಿಕರು,
ಬೌದ್ಧರು, ಮೀಮಾಂಸಕರು, ತಾರ್ಕಿಕರು- ಮುಂತಾದವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ
ಪಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಆತ್ಮಸಿದ್ಧಿಯಾಗಬೇಕಾಗಿರುತ್ತದೆ (೧-೪).
ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಳಿಕ ಪಡೆಯುವ ಫಲಕ್ಕಾಗಿ ಇಂಥಿಂಥ ಕರ್ಮವನ್ನು
ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಸಿರುವವರ ಬಲದಿಂದ ಕರ್ಮಕಾಂಡದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದ
ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಆತ್ಮಸಿದ್ಧಿಯಾದರೂ ಆತ್ಮನು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶನಾಗಿ ಸರ್ವ
ವ್ಯವಹಾರಗಳಿಗೂ ಆಧಾರವಾಗಿರುತ್ತಾನೆಂಬುದನ್ನು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ
ತಿಳಿಸಿರುವುದು ಜ್ಞಾನಕಾಂಡದಲ್ಲಿಯೇ. ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಜನಕಯಾಜ್ಞ
ವಲ್ಯಾಸಂವಾದದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿರುವ
ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿದೆ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ
ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಬಲದಿಂದ ಇಂಥ ಆತ್ಮನು ಇಲ್ಲವೆಂದು ವಾದಿಸುವ ಚಾರ್ವಾಕ
ಬೌದ್ಧಾದಿಗಳ ಮತವನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಖಂಡಿಸಿ ಸ್ವಯಂಸಿದ್ಧ
ವಾದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವ ಭಾಷ್ಯಭಾಗವು (ಭಾ. ಭಾ.
೧೬೬ರಿಂದ ೧೮೨ ಪೂರ) ಆತ್ಮಸಿದ್ಧಿಗೇ ಅಲ್ಲದೆ ಆತ್ಮನ ಪರಮಾರ್ಥಸ್ವರೂಪ
ನಿರ್ಧಾರಣೆಗೂ ಸಾಧಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಕರ್ಮೋಪಾಸನಾಜ್ಞಾನಗಳ ಫಲ

ವೇದೋಕ್ತವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಪಿತೃಲೋಕಾದಿಪ್ರಾಪ್ತಿ
ಯಾಗುವದು; ಉಪಾಸನಾಯುಕ್ತವಾಗಿ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮ
ಲೋಕಾಂತವಾದ ದೇವಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಸಾಮಾನ್ಯ
ನಿಯಮವು (೧-೫, ೧-೨೩೧). ಫಲಾಭಿಸಂಧಿಯಿಂದ ಅಶ್ವಮೇಧಾದಿನಿತ್ಯ
ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವವರು (ಭಾ. ಭಾ. ೩೭, ೪೨, ೪೩), ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಯನ್ನು

ಬಲ್ಲ ಗೃಹಸ್ಥರು (ಭಾ. ಭಾ. ೪೪೭), ಪ್ರಾಣೋಪಾಸನಾಸಹಿತವಾದ ಜ್ಯೋತಿ
 ಸ್ವೋನುವನ್ನು ಮಾಡುವವರು (೧-೯೫, ೯೬), ಅಶ್ವಮೇಧಸಂಪಾದನಾರೂಪ
 ವಾದ ಕೇವಲೋಪಾಸನೆಮಾಡುವವರು (೧-೬), ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳು,
 ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ವಾನ
 ಪ್ರಸ್ಥರು, ಮತ್ತು ತ್ರಿದಂಡಿಪರಿವ್ರಾಜಕರು (ಭಾ. ಭಾ. ೪೪೭), ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿ
 ನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಹಲವು ಸೋಪಾಧಿಕಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವರು
 (ಭಾ. ಭಾ. ೩೮೧)- ಇವರಿಗೆಲ್ಲ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು
 ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಜ್ಞಾನಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವವರಿಗೆ ದುಷ್ಟತ
 ತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ಸ್ಥಾನರಜಂಗಮಜನ್ಮಗಳು ಆಗುವವು (೧-೫, ಭಾ. ಭಾ. ೩೦.
 ೩೭, ೪೫೩). ಆದರೆ ಈ ಯಾವ ಫಲಗಳೂ ನಿತ್ಯವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕಾಯಿಕ
 ವಾಚಿಕಮಾನಸಿಕರೂಪವಾದ ಯಾವ ಕರ್ಮಕ್ಕೂ ನಿತ್ಯಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವ
 ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವದಿಲ್ಲ. ಉತ್ಪಾದ್ಯ, ವಿಕಾರ್ಯ, ಸಂಸ್ಕಾರ್ಯ, ಆಪ್ಯ- ಎಂಬೀ
 ನಾಲ್ಕೇ ಕರ್ಮದ ಕಾರ್ಯಗಳು (ಭಾ. ಭಾ. ೩೧) ; ಈ ನಾಲ್ಕೂ ಅನಿತ್ಯ
 ವಾಗಿರುವವೇ ಹೊರತು ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಅಥವಾ
 ಉಪಾಸನಾಸಹಿತವಾದ ನಿತ್ಯಕರ್ಮದಿಂದ ನಿತ್ಯಫಲವೂ ದೊರಕಬಹುದೆಂದು
 ಕೆಲವರು ಶಂಕಿಸಿರುತ್ತಾರೆ ; ಆದರೆ ಕಾರ್ಯವಾದದ್ದು ಅನಿತ್ಯವೆಂಬ ಅನುಭವ
 ಸಮ್ಮತವಾದ ಯುಕ್ತಿಗೆ ಇದು ವಿರುದ್ಧ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೧-೩೫)ವಾಗಿದೆ.
 ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವರು ಧೂಮಾದಿಕ್ರಮದಿಂದ, ದಕ್ಷಿಣ
 (ಅಥವಾ ಸಿತ್ಯಯಾಣ)ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಸಿತ್ಯಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋದವರು ಕರ್ಮ
 ತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ಆಯಾ ಫಲಗಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಉಪ
 ಭೋಗ್ಯರಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು (ಭಾ. ಭಾ. ೪೫೧) ಕರ್ಮವು ಕ್ಷಯವಾಗಲು
 ಮತ್ತೆ ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಬಂದು (ಭಾ. ಭಾ. ೪೫೨) ಮತ್ತೂ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು
 ಮಾಡಿ ಫಲಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಸಿತ್ಯಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೪೮)
 ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತೊಳಲುತ್ತಿರುವರು. ಉಪಾಸಕರು ಅರ್ಚಿರಾದಿಕ್ರಮದಿಂದ
 ಉತ್ತರ (ಅಥವಾ ದೇವಯಾನ)ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋದ
 ಮೇಲೂ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಆಯಾ ಕಲ್ಪವಾದ
 ಬಳಿಕ ಮತ್ತೆ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಹಿಂತೆರಳುವರು (ಭಾ. ಭಾ. ೪೫೦). ಪ್ರತಿಶಾಸ್ತ್ರೀಯ
 ವಾದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಜ್ಞಾನಕರ್ಮಗಳನ್ನನುಸರಿಸುವವರಂತೂ ಕ್ಷುದ್ರಯೋಗಿಗಳಲ್ಲಿ
 ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಹುಟ್ಟಿ ಸಾಯುತ್ತಿರುವರು (ಭಾ. ಭಾ. ೪೫೩).

ಹೀಗೆ ಕರ್ಮಗಳು ಅನಿತ್ಯಫಲವನ್ನೇ ಕೊಡುವವಾದರೂ ಅವನ್ನೇ
 ಪ್ರಕಾರಾಂತರದಿಂದ ಮಾಡಿದರೆ, ಎಂದರೆ ಫಲಾಭಿಸಂಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ಆತ್ಮಸಂಸ್ಕಾ

ರಾರ್ಥವಾಗಿ ಮಾಡಿದರೆ, ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಯ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವವು (ಭಾ. ಭಾ. ೩೬, ೩೭, ೩೦೭). ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ವೇದಾಧ್ಯಯನ, ಯಜ್ಞ, ದಾನ, ತಪಸ್ಸುಗಳು ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿಯ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವವೆಂದು (೪-೪-೨೨, ಭಾ. ಭಾ. ೩೦೬) ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಮೋಕ್ಷವು ಜ್ಞಾನದ ಕಾರ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುವದೂ ಉಪಚಾರಕ್ಕೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಮೋಕ್ಷವು ನಿತ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ ; ಸಾಧಕನಾದವನ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೨). ಜ್ಞಾನವು ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ವ್ಯವಧಾನವನ್ನು ಬಾಧಿಸುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಇದ್ದದ್ದನ್ನು ಕಳೆಯುವದಿಲ್ಲ, ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದೂ ಇಲ್ಲ (೧-೧೫೦, ೧೫೬).

ಹೀಗೆ ಕರ್ಮಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲವೆಲ್ಲ ನಾಮರೂಪ ಕರ್ಮಾಶ್ರಯವಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಅನಿತ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಸಾಧ್ಯಸಾಧನರೂಪ ವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾಕೃತವ್ಯಾಕೃತರೂಪವಾಗಿರುವ ಈ ಸಂಸಾರವು ಅವಿದ್ಯಾ ಕೃತವೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿ ಇದರಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತರಾದವರಿಗಾಗಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶಿಸಿದೆ (ಭಾ. ಭಾ. ೧-೭). ವೇದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಇದರಲ್ಲಿಯೇ ಪರಮತಾತ್ಪರ್ಯವಿದೆ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೦೪) - ಎಂಬುದು ಆಚಾರ್ಯರ ಮತವು (೧-೫, ೧-೭, ೧-೯೭, ೧-೧೧೭).

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆಗಮೋಪಪತ್ತಿಗಳು

ಈ ಉಪನಿಷತ್ತು ಆಗಮಪ್ರಧಾನವಾದ ಮಧುಕಾಂಡವೆಂದೂ ಉಪನಿಷತ್ತು ಪ್ರಧಾನವಾದ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೀಯ ಅಥವಾ ಮುನಿಕಾಂಡವೆಂದೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಎರಡು ವಿಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡವಾಗಿದೆ. ಈ ಎರಡು ಕಾಂಡಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಕ್ತವಾಗಿರುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿರುವ ಖಿಲಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಆಗಮೋಪಪತ್ತಿಗಳೆರಡೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಆಚಾರ್ಯರು ಆಗಮೋಪಪತ್ತಿಗಳೆಂಬ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಭಾಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವದರಿಂದ ಇವುಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸುವದರಿಂದ ಲಾಭವುಂಟು.

ಪ್ರಕೃತ್ಯಾನುಮಾನಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವದಕ್ಕಾಗದೆ ಇರುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿರುವದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರ, ಆಗಮ- ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಪರ್ಯಾಯಗಳೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ತಪ್ಪಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಕರ್ಮೋಪಾಸನಾದಿಸಾಧನಗಳು ಮತ್ತು ಅವುಗಳಿಂದಾಗುವ ಅದೃಷ್ಟಫಲಗಳು- ಇವುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಅರ್ಥವಿವರಣೆಯೇ ಸಾಕಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ

ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ 'ಆಹುಃ', 'ವ್ಯಾಚಕ್ಷಿರೇ', 'ಶುಶ್ರುಮ' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ ರೂಪದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಿರುವಾಗ ಆಚಾರ್ಯರು ಆಗಮವೆಂಬ ಮಾತನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಶ್ರದ್ಧಾಮಾತ್ರಗಮ್ಯವಾಗಿರುವ ಕರ್ಮೋಪಾಸನಾದಿಗಳ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಅಲ್ಲದೆ ನಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿರುವ ಸ್ವಯಂಸಿದ್ಧನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಆಚಾರ್ಯರು ಆಗಮಶಬ್ದವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನದಲ್ಲದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಗಳೆದು ಸಾರ್ವತ್ರಿಕಾನುಭವದ ಆಧಾರವನ್ನು ಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮಾಡಿರುವ ಉಪದೇಶವೇ ಆಗಮವೆಂದು ಹಿಡಿಯುವದು ಈ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ. ಕೇನೋಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೬, ೪೪, ೪೬), ಕರೋಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೭, ೫೯), ಐತರೇಯಭಾಷ್ಯ (ಭಾ. ಭಾ. ೭೧)-ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಸಮಾಲೋಚನೆಮಾಡುವವರಿಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಆಗಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಈ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವಿದೆ ಎಂಬುದು ಮನದಟ್ಟಾಗುವದು. ಶಾಸ್ತ್ರಾಚಾರ್ಯರ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ತಿಳಿಯಬರುವ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಗಳಿಗೆ ಅವಿಷಯವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಕರ್ಮಕಾಂಡದಲ್ಲಿರುವ ಆಗಮಗಮ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಇದನ್ನೂ ಸೇರಿಸುವದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿರೋಧವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಆಗಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೇ ಮಧುಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನಾವಿಚಾರಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಅನುಭವಗಮ್ಯವಾದ ಆತ್ಮಾದಿವಿಚಾರಗಳನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿರುವದೂ ಉಪಪತ್ತಿಸ್ಪರ್ಧಾನವಾದ ಮುನಿಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಾತ್ಮಕನಾದ ಸೂತ್ರಾತ್ಮನನ್ನೂ ಸಾಕ್ಷಿರೂಪನಾಗಿರುವ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯನ್ನೂ ಆಗಮಗಮ್ಯನೆಂದಿರುವದೂ (ಭಾ. ಭಾ. ೬೭, ೬೮) ಸಮಂಜಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾದರೇ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವದಕ್ಕೆ ನೇತನೇತಿರೂಪವಾದ ಉಪದೇಶಕ್ರಮ ಕ್ಕಿಂತ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಿಲ್ಲ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಭಾಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿರುವದಕ್ಕೆ (೨-೩-೬, ಭಾ. ಭಾ. ೩೪೨, ೩೫೦) ಕಾರಣವು ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ.

ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವು ಸ್ವಯಂಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದು ಹೀಗೆ ಆಗಮಮಾತ್ರಸಮಾಧಿಗಮ್ಯವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಉಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯಿಸಬೇಕಾದದ್ದೇನು ?- ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೂ ಈಗ ಉತ್ತರವು ಸುಲಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಪತ್ತಿ ಎಂದರೆ ಸಾಂಖ್ಯಾದಿಗಳು ಒಪ್ಪಿರುವಂತೆ ದೃಷ್ಟಾಂತಬಲದಿಂದ ಮಾಡುವ ಅನುಮಾನರೂಪವಾದ ತರ್ಕಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಯಾರು ಆಗಮಮಾತ್ರದಿಂದ ನೇರಾಗಿ ಅನುಭವವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ಸಂಸ್ಕೃತನಾದ ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವರೋ ಅವರಿಗಾಗಿ ಅದೇ ಅನುಭವವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಅವಾಂತರಾನುಭವಗಳ ಯೋಜನೆಯೇ ಈ ಉಪಪತ್ತಿಯು. ಆದ್ದ

ರಿಂದಲೇ ಆಚಾರ್ಯರು ಕುತಾರ್ಕಿಕರನ್ನೂ ಆಗಮವನ್ನರಿಯದ ವೇದಾಂತಿಗಳನ್ನೂ 'ಆಗಮಾರ್ಥವಿಚ್ಛಿನ್ನಸಂಪ್ರದಾಯಬುದ್ಧಯಃ' (೧-೩೨೫), 'ಶಾಸ್ತ್ರಗುರ.ಪ್ರಸಾದರಹಿತಾಃ' (೧-೩೨೬), "ತಮೇತಮರ್ಥಮಜಾನಂತಸ್ತಾರ್ಕಿಕಾಃ ಕೇಚಿತ್ಪಣ್ಣಿತಮನ್ಯಾಶ್ವಾಗಮವಿದಃ" (೧-೩೯೯)- ಎಂದು ಹಳದಿದ್ದರೂ ಈ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಪತ್ತಿರೂಪವಾದ ಆಗಮಸಮ್ಮತತರ್ಕವನ್ನು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. "ಆಗಮೋಪಪತ್ತಿಗಳು ಆತ್ಮೈಕತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವದಕ್ಕೆ ಹೊರಟಾಗ ಅದನ್ನು ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿರುವ ಬಿಲ್ವದಂತೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡಬಲ್ಲವು" (ಭಾ. ಭಾ. ೧) ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯವಚನವೂ ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯಪರೀಕ್ಷಾಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಆಗಮಗಮ್ಯವೆಂದೂ ಮಹಾತರ್ಕಗಮ್ಯವೆಂದೂ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೫೭) ಕರೆದಿರುವ ಭಾಷ್ಯವಚನವೂ ಆಗಮೋಪಪತ್ತಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಮೇಲೆ ನಾವು ಹೇಳಿರುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೇ ಅವಿರುದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ

ಪರಮಾರ್ಥತತ್ವದ ಉಪದೇಶ

ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ 'ನೇತಿ ನೇತ್ಯಾತ್ಮಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಯಾವ ವಿಶೇಷಗಳೂ ಇಲ್ಲದ್ದೇ ಆತ್ಮನು ಎಂದೇ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಆದರೂ ಹಾಗೆ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವ ಮುಂಚೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿರುವ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಾರೋಪದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಜಗತ್ತು ಮೊದಲು ಅವ್ಯಾಕೃತವಾಗಿದ್ದು ನಾಮರೂಪಗಳಾಗಿ ವ್ಯಾಕೃತವಾಯಿತು; ಅವ್ಯಾಕೃತವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಆತ್ಮನು ಇದರಲ್ಲಿ ಒಳಹೊಕ್ಕು ಪ್ರಾಣನು, ದ್ರವ್ಯ, ಶ್ರೋತ್ರ, ಮುಂತಾದ ಕರ್ಮನಾಮಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತಾನೆ, ಈ ಅಕೃತ್ಸ್ನರೂಪಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಆತ್ಮರೂಪವೇ ಕೃತ್ಸ್ನವು (೧-೪-೭, ಭಾ.ಭಾ. ೧೩೨, ೧೩೩) ಎಂದು ಒಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶಿಸಿದೆ. ಮೊದಲು ಬ್ರಹ್ಮವೊಂದೇ ಇತ್ತು; ಅದು 'ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿರುವೆನು' ಎಂದು ತನ್ನನ್ನೇ ಆರಿತುಕೊಂಡಿತು, ಅದರಿಂದ ಸರ್ವವಾಯಿತು (೧-೪-೧೦, ಭಾ.ಭಾ. ೧೬೩, ೨-೫-೧೫, ಭಾ.ಭಾ. ೩೯೭) ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶಿಸಿದೆ. ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಭೇದಗಳಿಲ್ಲದೆ ಇರುವ ಆತ್ಮನೊಬ್ಬನೇ ಇರುತ್ತಾನೆ; ಅವನಿಂದಲೇ ಜೇಡರಹುಳುವಿನಿಂದ ನೂಲುಂಟಾಗುವಂತೆಯೂ ಬಿಂಕಿಯಿಂದ ಕಿಡಿಗಳು ಸಿಡಿದುಬರುವಂತೆಯೂ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಗಳೂ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳೂ ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳೂ ಹೊರಟುಬರುತ್ತವೆ (೨-೧-೨೦, ಭಾ.ಭಾ. ೩೦೩). ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಮೂರ್ತ, 'ಅಮೂರ್ತ- ಎಂಬ ಎರಡು ರೂಪಗಳಿವೆ; ಇವು ಸತ್ (ಇರುವದು), ತ್ಯತ್ (ಪರೋಕ್ಷವಾದದ್ದು

-ಎಂದು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದಾಗಿವೆ. ಈ ರೂಪಗಳೂ ಇವುಗಳ ವಾಸನೆಗಳೂ ಅಧಿದೈವತರೂಪದಿಂದಲೂ ಅಧ್ಯಾತ್ಮರೂಪದಿಂದಲೂ ತೋರಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವವು. ಈ ರೂಪಗಳನ್ನು 'ಸತ್ಯ' ಎಂದು ಕರೆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವು 'ಸತ್ಯದ ಸತ್ಯವು' ಎನಿಸುವದು (೨-೩-೫ರಿಂದ ೬), ಈ ಬ್ರಹ್ಮದ ಪರಮಾರ್ಥಸ್ವರೂಪ ವೇ 'ನೇತಿ ನೇತಿ' (೨-೩-೬, ಭಾ. ಭಾ ೩೪೮). ಇದಿಷ್ಟೂ ಮುಖಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುವದು ಇದನ್ನೇ ಮುಂದೆ ಮುನಿಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ತರ್ಕದಿಂದ ಉಪ ಪಾದನೆ ಮಾಡಿದೆ. ಖಿಲಕಾಂಡದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಹೀಗೆಂದು ಉಪ ಸಂಹಾರಮಾಡಿದೆ : ಬ್ರಹ್ಮವು ತನ್ನ ಸ್ವ ರೂ ಪ ದಿ ಂ ದ ಪೂರ್ಣವೇ ; ಅದು ಸೋಪಾಧಿಕರೂಪದಿಂದ ತೋರುವಾಗಲೂ ಪೂರ್ಣವೇ. ಅದರ ನಿಜವಾದ ಪೂರ್ಣಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದಾಗ ಅದು ಸರ್ವದಾ ಪೂರ್ಣವೇ ಎಂಬುದು ಮನದಟ್ಟಾಗುವದು. ಹೀಗೆ ಆತ್ಮ, ಕೃತ್ಸ್ನ, ಬ್ರಹ್ಮ, ಸರ್ವ, ಪೂರ್ಣ- ಎಂಬ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ನೇತಿ ನೇತಿ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವ ಅನಂತವಾದ ಪರಮಾರ್ಥತತ್ವವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ನೇತಿ ನೇತ್ಯಾತ್ಮಾ

ಸ್ವತಃ ನಿರ್ವಿಶೇಷವಾಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ, ಅಧಿಭೌತಿಕ, ಅಧಿದೈವಿಕ - ಎಂದು ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ವ್ಯಾಕೃತಾವ್ಯಾಕೃತರೂಪವಾದ ಜಗತ್ತು ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯಾಕೃತ್ರಿತವಾಗಿ ತೋರು ತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದೇ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದು ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿ ನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮುಖ್ಯವಾದ ಉಪದೇಶವ್ರಕಾರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮೂರ್ತಾ ಮೂರ್ತಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ 'ಅಥಾತ ಆದೇಶೋ ನೇತಿನೇತಿ' ಎಂದು ನಾಮ ರೂಪಾತ್ಮಕವಾದ ಸತ್ಯಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ಪಂಚಭೂತಗಳೂ ಅವುಗಳ ವಾಸನೆ ಯೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸಿದೆಯೆಂದು ಆಗಲೇ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಶಾಕಲ್ಯಬ್ರಾಹ್ಮಣ ದಲ್ಲಿ ನಾಮರೂಪಕರ್ಮಾತ್ಮಕವಾದ ಸರ್ವವನ್ನೂ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿ (೩-೯-೨೪, ಭಾ ಭಾ. ೧೨೦) ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೨೨) ನಿರೂಪಾಧಿಕಾತ್ಮನನ್ನು 'ಸ ಏಷ ನೇತಿನೇತ್ಯಾತ್ಮಾ' (೩-೯-೨೬, ಭಾ ಭಾ. ೧೨೩) ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದೆ. ಜನಕಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಸಂವಾದದಲ್ಲಿ ಅವಸ್ಥಾ ತ್ರಯಪರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅವಸ್ಥಾಸಂಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲ ವೆಂದು 'ಸ ಏಷ ನೇತಿನೇತ್ಯಾತ್ಮಾ' (೪-೨-೪, ಭಾ. ಭಾ. ೧೫೬) ಎಂದೇ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕವಾದ ಸಂಸಾರವರ್ಣನೆಯನ್ನೂ ಮೋಕ್ಷವರ್ಣನೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಿದಬಳಿಕ ಈ ನಿರ್ವಿಶೇಷಾತ್ಮನನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂ

ಡವನಿಗೆ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವಾಗ 'ಸ ಏಷ ನೇತೀಶಾತ್ಮಾ' (೪-೪-೨೨, ಭಾ. ಭಾ. ೩೧೨) ಎಂದೇ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಕಟ್ಟಕಡೆಗೆ ಸರ್ವಕರ್ಮ ಸಂನ್ಯಾಸವೇ ಅಮೃತತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧನವು ಎಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ 'ಸ ಏಷ ನೇತೀಶಾತ್ಮಾ' (೪-೫-೧೫) ಎಂದೇ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಪಾಠಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆತ್ಮನು ನಿರ್ವಿಶೇಷನೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯ ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿಸಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ 'ನೇತೀಶಾತ್ಮಾ' ಎಂದು ವಿಶೇಷ ವನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದೇ ತಿಳಿಸಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಇದರಲ್ಲಿಯೇ ಉಪನಿಷತ್ತಿಗೆ ಪರಮ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು (ಭಾ.ಭಾ. ೩೩೨, ೩೩೩) ಆಚಾರ್ಯರು ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಜಾತಿಗುಣಾದಿಗಳು ಯಾವವೂ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಯಾವ ಶಬ್ದದಿಂದಲೂ ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದೇ (೧-೩೪೮) ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಮೇಲಿನ ವಿಚಾರಸರಣಿಯನ್ನು ಮನದಂದುಕೊಂಡವರಿಗೆ ಅನಂತಗುಣ ಗಳಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಎಷ್ಟು ವರ್ಣಿಸಿದರೂ ಪೂರ್ಣವಾಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ನೇತೀಶಾತ್ಮಾ' ಎಂದು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ ಎಂಬವರ ಮತವು ನಿರಾಧಾರವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಚಾರ್ಯರು ತಿಳಿಸಿರುವ ಅಧ್ಯಾ ರೋಪಾಪವಾದನ್ಯಾಯವನ್ನೇ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೨೦, ೩೨೧) ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದೆಯೆಂಬುದೂ ಮನವರಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯವಿಚಾರ

ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಮತದಲ್ಲಿ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕದಲ್ಲಿ ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ಥಾನವಿರುತ್ತದೆ. ಆಗಮಪ್ರಧಾನವಾದ ಮಧುಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕರಣದೇವತಾವ್ಯತಿರಿಕ್ತನೂ ಅದ್ವಿತೀಯನೂ ಆದ ನಿರ್ವಿಶೇಷಾತ್ಮ ನೊಬ್ಬನಿದಾನೆಂಬುದನ್ನು (೨-೧-೧೫ರಿಂದ ೨೦ರವರೆಗೆ) ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯಪರೀಕ್ಷೆಯಿಂದಲೇ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಉಪಪತ್ತಿಪ್ರಧಾನವಾದ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೀಯ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವೋಪಾಸನೆಗಳಿಗೂ ಪರಮಲಕ್ಷ್ಯವು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಎಂಬುದನ್ನು (೪-೨) ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯಪರಾಮರ್ಶದಿಂದಲೇ ಉಪದೇಶಿಸಿದೆ. ಆತ್ಮನು ಕಾರ್ಯಕರಣವ್ಯತಿರಿಕ್ತನು, ಶುದ್ಧನು, ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯು, ಅಲುಪ್ತ ಶಕ್ತಿಗಳುಳ್ಳವನು, ನಿರತಿಶಯಾನಂದಸ್ವಭಾವನು, ಅದ್ವೈತನು- ಎಂಬುದನ್ನೆಲ್ಲ (೪-೩-೧ರಿಂದ ೩೩ರವರೆಗೆ) ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯನಿರೂಪಣದಿಂದಲೇ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಇದನ್ನು ಮಹಾತರ್ಕವೆಂದು ಆಚಾರ್ಯರು (ಭಾ. ಭಾ. ೧೫೭) ಕರೆದಿರುವದನ್ನು ವಾಚಕರು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಡಬೇಕು.

ಆಚಾರ್ಯರು ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸುಷುಪ್ತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದಲೇ ತಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಮುಖ್ಯಾಂಶಗಳನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ತಿಳಿಯಹೇಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿರುತ್ತಾರೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಓದುಗರು ಮನದಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಸುಷುಪ್ತ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಗಳಿಲ್ಲದೆ, ಸರ್ವಸಂಸಾರಧರ್ಮಸಂಬಂಧರಹಿತವಾದ, ಅದ್ವಿತೀಯ ಪರಮಾತ್ಮರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು (೧-೨೮೯, ೧-೨೯೯, ೧-೩೦೦, ೧-೩೦೧, ೧-೩೦೨, ೧-೩೦೩; ಭಾ.ಭಾ. ೨೧೩, ೨೧೫, ೨೧೬, ೨೧೭, ೨೧೮, ೨೨೬, ೨೩೩, ೨೪೨) ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ ಅವಿದ್ಯೆ ಎಂದರೆ ಮಿಥ್ಯಾವಸ್ತುವನ್ನು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಎರಡನೆಯದಾಗಿರುವಂತೆ ತೋರಿಸಿ, ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಪಂಚೈನ್ನತ್ವಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ, ಮಿಥ್ಯಾವಿಷಯದ ಕಾಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ತಪ್ಪುತಿಳಿವಳಿಕೆ ಎಂದೂ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೧೧) ವಿಶದೀಕರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಿಜ್ಞಾನವು ಆಗದೆ ಇರುವದಕ್ಕೆ ಜೀವನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿರುವದೂ, ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕರಣಗಳೂ ವಿಷಯಗಳೂ ಈಗ ವಿಂಗಡವಾಗದ್ದುಕೊಂಡಿಲ್ಲದೆ ಇರುವದೂ ಕಾರಣವೇ ಹೊರತು (ಭಾ. ಭಾ. ೨೧೪, ೨೨೬) ಆತ್ಮನ ಅರಿವು ನಾಶವಾಗಿರುವದಲ್ಲ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೨೪) ಎಂದೂ ಸ್ಫುಟಗೊಳಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಹೀಗಿದ್ದರೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಾಶ್ರಯವೂ ಆತ್ಮವಿಷಯಕವೂ ಆದ ಭಾವರೂಪಾವಿದ್ಯೆಯೊಂದು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆಯೆಂದೂ ಕಾರ್ಯರೂಪವಾದ ಅಧ್ಯಾಸಾವಿದ್ಯೆಯು ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಈ ಮೂಲಾವಿದ್ಯೆಯ ಅವರಣವೇ ಅಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಾನುಭವಾಭಾವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದೂ ಶ್ರುತ್ಯನುಭವವಿರುದ್ಧವಾದ ವಾದವೊಂದನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದೆ. ವೇದಾಂತಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೇ ಕುರಾರಪ್ರಾಯವಾಗಿರುವ ಈ ಮೂಲಾವಿದ್ಯಾವಾದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸ್ಥಾನತ್ರಯ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಆಧಾರವಿರುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ನಾವು ಬರೆದಿರುವ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಈ ವಾದವು ಭಾಷ್ಯವಿರುದ್ಧವೆಂಬದನ್ನು ಓದುಗರ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ತಂದಿರುತ್ತೇವೆ.

ಸುಷುಪ್ತಿಸಮಾಧಿಮೋಕ್ಷಗಳು

ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯೆಯಿರುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಅದು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೊಲಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದಾಂತಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡ ಬಳಿಕ ಪಾತಂಜಲಯೋಗವನ್ನು

ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕಸಮಾಧಿಯಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಅಪರೋಕ್ಷಾನುಭವವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು-ಎಂಬುದು ಕೆಲವರು ಮೂಲಾ ವಿದ್ಯಾವಾದಿಗಳ ವಾದವು. ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯವಿಚಾರವು ಬಂಧನೋಕ್ಷಗಳಿಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತಮಾತ್ರವಾಗಿರುತ್ತದೆ- ಎಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು (ಭಾ. ಭಾ. ೨೪೨) ಹೇಳಿರುತ್ತಾರಾದ್ದರಿಂದ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅವಿದ್ಯೆಯಿದೆ ಎಂದಾಯಿತು ಎಂಬುದೂ ಅವರ ವಾದವು.

ಆದರೆ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕಸಮಾಧಿಯು ಅವಿದ್ಯೆಯ ನಾಶಕ್ಕೆ ಬೇಕೆಂದಾಗಲಿ ಪಾತಂಜಲಯೋಗದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿನಿರೋಧವು ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಧನ ವೆಂದಾಗಲಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬಂದಿರುವದಿಲ್ಲ. ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿನಿರೋಧ ವನ್ನು ಮಾಡಿಯೇ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ ಎಂಬ ವರ ಮತವನ್ನು ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ (೧-೧೩೯) ಕಂಠರವದಿಂದ ಖಂಡಿಸಿಯೂ ಇದೆ. ಅನುಭವಾನುಸಾರವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಸುಷುಪ್ತಿಸಮಾಧಿ ಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ದ್ವಿತೀಯವಸ್ತುವಿನ ಜ್ಞಾನವಿರುವದಿಲ್ಲ; ಈ ಎರಡು ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನೂ ಸಮಾನವಾಗಿಯೇ ಎಣಿಸಿರುವದೂ ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ (ಸೂ. ಭಾ. ೨-೧-೯, ಭಾ. ಭಾ. ೪೨೫) ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿ ಭಾಷ್ಯವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಸುಷುಪ್ತಿಸಮಾಧಿಗಳಿಗೆ ಅವಿದ್ಯೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಾರ ತವ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವದಕ್ಕೆ ಯಾವ ನ್ಯಾಯವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

ಇನ್ನು ಬಂಧನೋಕ್ಷಗಳಿಗೆ ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯವನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವದನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡೋಣ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಬರೆದಿರುವ ಅವತರಣಿಕೆಯು (ಭಾ. ಭಾ. ೨೪೨) ಮನನೀಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯೆ ಎಂದರೆ ಅತದ್ವಾರೋಪಣರೂಪವು, ಆತ್ಮನದಲ್ಲದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅವನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸುವ ರೂಪದ್ದು- ಎಂದೂ ಅದು ಆತ್ಮಧರ್ಮ ವಲ್ಲ ಎಂದೂ ಬರೆದಿದೆ. ಅಧ್ಯಾರೋಪರೂಪಾವಿದ್ಯೆಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಮೂಲಾ ವಿದ್ಯೆಯೊಂದಿದೆ, ಅದು ಆತ್ಮಾಶ್ರಯವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ವಾದಕ್ಕೆ ಇದು ಆತ್ಮಾಂತ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವವು ಸ್ವಭಾವವು; ಅವಿದ್ಯಾ ಕಾಮಕರ್ಮಾದಿಪರ್ವಸಂಸಾರಧರ್ಮಾತೀತವಾದ ಇವನ ರೂಪವು ನೇರಾಗಿ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆಯೆಂದೂ ಆತ್ಮನು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯು, ಪರಮಾನಂದನು, ಈ ಸುಷುಪ್ತಸುಖವೇ ಸುಖದ ಕೊನೆಯ ಹಂತವು- ಎಂದೂ ಅಲ್ಲಿ ಅನುವಾದಮಾಡಿಕೊಂಡಿದೆ. ಇದೂ ಮೂಲಾವಿದ್ಯಾವಾದಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವ ದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಜೀವಭಾವದಿಂದ ಇರುತ್ತಾನೆಂದೂ ಇಲ್ಲಿ ಸುಖಾಕಾರವಾದ ಅವಿದ್ಯಾವೃತ್ತಿಯಿರುವದೆಂದೂ ಆ ವಾದಿಗಳು ಹೇಳ

ತ್ತಿದಾರೆ. ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿರುವದಕ್ಕೆ ಏಕತ್ವವೇ ಹೇತುವೆಂದೇ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೧೪) ಆಚಾರ್ಯರು ಬರೆದಿರುತ್ತಾರೆಯೇ ಹೊರತು ಮೂಲಾವಿದ್ಯೆಯ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲವೆಂದೇನೂ ಬರೆದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಆಗಲೇ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಬಂಧವೂ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಮೋಕ್ಷವೂ ಆಗುವವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಗಳಿಲ್ಲದಿರುವದನ್ನೇ ಹೇತುವಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರೆದುಕೊಂಡಿದೆ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೧೨, ೨೧೩). ವಿದ್ಯೆಯು ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನುಂಟುಮಾಡಲಾರದು, ಇದ್ದದ್ದನ್ನು ಕಳೆಯಲಾರದು - ಎಂದು (೧-೧೫೧, ೧-೩೧೫ ; ಭಾ. ಭಾ. ೧೩೭, ೨೫೫) ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಅನುಭವಾನುಸಾರಿಯಾದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರುವ ಆಚಾರ್ಯರು, ಎಲ್ಲಾ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಅವಿದ್ಯೆಯು ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ನಿವೃತ್ತವಾಗುವದೆಂದು ಹೇಳಿಯಾರೊಂದು ಯಾರೂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವದಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಅವಿದ್ಯೆಯು ಆತ್ಮನ ಸ್ವಭಾವವೇ ಅಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿರುವ (ಭಾ. ೨೧೨, ೨೧೩) ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯೆಯಿದೆ ಎಂಬ ವ್ಯಾಹತಾಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವದು ಹೇಗೆತಾನೆ ಸಮಂಜಸವಾದೀತು ?

ಇನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತದಾಷ್ಟಾಂತಿಕಗಳ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೊರಳಿಸೋಣ. ಜೀವನು ಎಚ್ಚರಕನಸುಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹೊಂದುತ್ತಿರುವಂತೆಯೇ ದೇಹಾಂತರಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುವನು (ಭಾ. ಭಾ. ೨೪೮). ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ದೇಹಾಂತರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನೋ ಹಾಗೆಯೇ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿಯೂ ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವನು (ಭಾ. ಭಾ. ೨೬೨) ; ಸುಷುಪ್ತಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವಂತೆ ನಿರ್ಮಿಶೇಷನೂ ಅದ್ವೈತನೂ ಅಲುಪ್ತಚಿದ್ರೂಪಜ್ಯೋತಿಃಸ್ವಭಾವನೂ ಆಗಿರುವನೆಂದು ಯಾವನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅವನಿಗೆ ಕಾಮವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ವಾಗಾದಿಪ್ರಾಣಗಳು ಉತ್ಪ್ರಾಂತವಾಗುವದಿಲ್ಲ, ಇಲ್ಲಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿದ್ದು ಕೊಂಡು ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೭೦) ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ದೃಷ್ಟಾಂತದಾಷ್ಟಾಂತಿಕಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ತಿಳಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಆತ್ಮನು ಜಾಗೃತ್ಸ್ವಪ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳೊಡನೆ ಇದ್ದು ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಸಮೇತನಾಗಿಯೂ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತದ್ರಹಿತನಾಗಿಯೂ ತಿಳಿಯಬರುವಂತೆಯೇ ಬಂಧದಶೆಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕರಣಾದಿಸಹಿತನಾಗಿಯೂ ಮೋಕ್ಷದಶೆಯಲ್ಲಿ ತದ್ರಹಿತನಾಗಿಯೂ ತೋರಿಬರುತ್ತಾನೆ. ಸರಿಯಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ನಿಕೃಶುದ್ಭುಧಮುಕ್ತಸ್ವರೂಪವೇ ಅವನ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಮನದಟ್ಟಾಗುವದು ಎಂದು ತಿಳಿಸುವದೇ ಈ ಗ್ರಂಥ

ಭಾಗದ ಉದ್ದೇಶವೆಂಬುದು ಯಾರಿಗಾದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯೆಯಿದೆ ಎಂಬವರಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬೆಂಬಲವು ಸಿಕ್ಕೀತು ?

ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಮಾತು. ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯರೂಪವಾದ ಅನಾತ್ಮವು ಆತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿರುವದೆಂದು ತಿಳಿಸುವದೇನೂ ಶ್ರುತಿಯ ಉದ್ದೇಶವಲ್ಲ. ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವದೇ ಇಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ನಿತ್ಯಶುದ್ಧಬುದ್ಧಮುಕ್ತಸ್ವಭಾವನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವದೇ ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯು. ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯವನ್ನು ಅಧ್ಯಾರೋಪದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ನಾವು ಆಗಲೇ ಹೇಳಿರುತ್ತೇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಆಚಾರ್ಯರು 'ಶಬ್ದಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅದರ ವಿಷಯಗಳನ್ನೇ ಹೇಗೆ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅರಿಯುವದಕ್ಕಾಗುವದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಸ್ವಪ್ನಜಾಗರಿತಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವದೊಂದು ವಿಶೇಷವನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸುವದಕ್ಕಾಗುವದಿಲ್ಲ' (೧-೩೬೧) ಎಂದು ಬರೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಜಾಗೃತ್ಸ್ವಪ್ನಗಳೆರಡೂ ಸ್ವಪ್ನಗಳೇ ಎಂದು ಅವರು ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. 'ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕರಣಾದಿಲೋಕಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವೇ ತಾನೆಂದು ಸುಳ್ಳುಸುಳ್ಳಾಗಿಯೇ ಅಧ್ಯಾರೋಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ; ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೆಯೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು' (೧-೨೯೫). 'ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಏನೇನೋ ಕಾಣುತ್ತಾನಷ್ಟೆ, ಅದು ಸ್ವಪ್ನವೆಂದೇ ಶ್ರುತಿಯ ಮತವಾಗಿದೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲಿ ಯಾವದನ್ನೂ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲವೋ ಅದು ಸುಷುಪ್ತವು ಎಂದಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಶ್ರುತ್ಯಂತರದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಮೂರು ಅವಸಥಗಳು, ಮೂರು ಸ್ವಪ್ನಗಳು -ಎಂದಿರುತ್ತದೆ' (ಭಾ.ಭಾ. ೨೦೮). ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದಾಗ ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯವೆಂಬುದೇ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ಹುಸಿತೋರಿಕೆಯಾಗಿರುವದರಿಂದ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯೆಯಿದೆ ಎಂಬ ವಾದವು ತೀರ ಹಾಸ್ಯಾಸ್ಪದವಾಗುವದು. ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಎಂಬುದು 'ನೇತಿ ನೇತಿ'. ಎಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮನಗಾಣಿಸಿಕೊಡುವದಕ್ಕಿಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಅಧ್ಯಾರೋಪದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕಲ್ಪಿಸಿರುವ ಉಪಾಯಮಾತ್ರವೆಂಬುದೂ ಸ್ಫುಟವಾಗುವದು.

ವಿದ್ವತ್ಸಂನ್ಯಾಸವಿಚಾರ

ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲರಹಿತವಾದ ಅದ್ವೈತಾತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವವನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವಬುದ್ಧಿಯು ಇರುವದೇ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಯಾವ ಕರ್ತವ್ಯವೂ

ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ತಾನೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಆಚಾರ್ಯರು ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯದಿಂದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವುಂಟಾದಮೇಲೆ ಕೃತಕೃತ್ಯತೆಗಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಉಪಾಸನೆಯಿದೆಯೆಂದು, ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವೊಂದಿದೆಯೆಂದು, ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನಸ್ಮೃತಿಸಂತಾನದ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದವರ ಮತಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಪಾತಂಜಲಯೋಗದ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿನಿರೋಧವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡರೇ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥವು ದೊರಕುವವೆಂಬವರ ಪಕ್ಷವನ್ನೂ ತಳ್ಳಿಹಾಕಿರುತ್ತಾರೆ (೧-೧೩೭ ರಿಂದ ೧೩೯). ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಕೇವಲ ಮುನಿಯು, ಕರ್ಮಿಯಲ್ಲ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೦೮), ಆತ್ಮನು ಕರ್ಮಫಲಸಾಧನಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಸರ್ವಸಂಸಾರಫಲವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಅರಿತುಕೊಂಡಿರುವವನಿಗೆ ಮಾಡತಕ್ಕ ಯಾವ ಕರ್ಮವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೧೨), ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಭೇದಬುದ್ಧಿಯು ಉಪಸುರ್ದವಾಗುತ್ತದೆ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೩೮), ವಾಕ್ಯಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅವಿದ್ಯಾಶೋಕಮೋಹಭಯಾದಿದೋಷಗಳು ತೊಲಗುವುದು ಅನುಭವಸಿದ್ಧ (೧-೧೪೧, ೧೭೨)- ಎಂದೂ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದೊಡನೆ ಕರ್ಮವು ಇರುವಂತಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಂತೂ ವಿಧಿವಚನದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆಯೇ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವು ಬಂದೊದಗುತ್ತದೆ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೪೧), ಜ್ಞಾನವುಂಟಾದ ಬಳಿಕ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಕರ್ಮದಂತೆ ಅದು ತನಗೆತಾನೇ ಬಂದೊದಗುತ್ತದೆ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೮೧) ಎಂದೂ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಏಷಜಾತ್ರಯತ್ಯಾಗರೂಪವಾದ ಪರಮಹಂಸ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವು ತಾನೇ ಬಂದೊದಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಆದರೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರಿಂದೀಚಿನ ಅದ್ವೈತಿವೇದಾಂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಿಗೂ ಕರ್ತವ್ಯವುಂಟೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಹೇಗೋ ಬಂದು ನೆಲಸಿಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ವಾಕ್ಯಜ್ಞಾನದ ದೃಢಪ್ರತಿಪತ್ತಿಗಾಗಿಯೇ ಅಥವಾ ತತ್ತ್ವಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಮಾಡತಕ್ಕ ಸಾಧನವೊಂದು ಉಳಿದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹಲವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಆಸರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವಾಗುವದೆಂದು ಒಪ್ಪುವವರುಕೂಡ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ವಿಕ್ಷಿಪ್ತಚಿತ್ತನಾಗಿರುವ ಜ್ಞಾನಿಯು ವಿಧ್ಯಕ್ರೋತಿಯಿಂದ ವಿದ್ವತ್ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ಮನೋನಾಶವಾಸನಾಕ್ಷಯಗಳ ಮೂಲಕ ಮನೋವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಬಹುದು. ಪಾತಂಜಲಯೋಗದ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಈ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡವನೇ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಅವರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾರೋಪಿತವಾಗಿದ್ದ ಕರ್ತೃತ್ವವು ವಾಕ್ಯಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಹೋಗಿರುವುದಾದರೂ ಅಂತಃಕರಣೋಪಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವತಃಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಕರ್ತೃತ್ವವು

ಉಳಿದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ ಯಾದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದೆ ಎಂಬುದು ವ್ಯಾಹತೋಕ್ತಿಯಾಗುವದಿಲ್ಲ ; ಜ್ಞಾನಿಯು ಮಾಡುವ ಈ ಸಂನ್ಯಾಸವೂ ಯೋಗವೂ ಚಿತ್ತವಿಶ್ರಾಂತಿಗೆ ಇರುವ ಪ್ರತಿಬಂಧವನ್ನು ಕಳೆಯುವದರಲ್ಲಿಯೇ ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗುವದರಿಂದ ವಿಧಿವಶದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕ್ರಿಯೆಯ ಅಪೂರ್ವವು ದೇಹಾಂತರವನ್ನು ಕೂಡಬಹುದೆಂದು ಶಂಕಿಸುವದಕ್ಕೂ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಮನೋನಾಶಾದಿಗಳಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಸುಖದುಃಖಾದಿರೂಪವಾದ ಚಿತ್ತಧರ್ಮದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವದೆಂಬ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿಯು ದಕ್ಕಲಾರದು. ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿಯಿಂದ ಜ್ಞಾನರಕ್ಷಣೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಫಲವುಂಟಾಗುವದು. ಹೀಗೆಂದು ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿವಿವೇಕವೇ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ.

ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿವಿವೇಕವು ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯಕೃತವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದು ಎಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ನಿಜವೆಂಬುದನ್ನು ಐತಿಹಾಸಕರೇ ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಇದು ಹೇಗೆ ಇರಲಿ, ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಅಂತಃಕರಣವೊಂದು ಇದೆ ಎಂದೂ ಅದರಲ್ಲಿ ನಿಸರ್ಗಸಿದ್ಧವಾದ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳಿರುವದೆಂದೂ ಹೇಳುವದು ಸಾಂಖ್ಯಸಿದ್ಧಾಂತವಾದೀತೇ ಹೊರತು ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದ, ವೇದಾಂತಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗಲಾರದೆಂಬುದು ನಿರ್ನಿವಾದವು. ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಿಭಾಷ್ಯವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುವದೂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರಂಥ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೂ ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸಾದಿಕರ್ತವ್ಯವು ಉಳಿದಿರುವದೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವದೂ ಸಾಹಸವೇ ಸರಿ. ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿ, ವಿದೇಹಮುಕ್ತಿ- ಎಂಬ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಈಗಿನವರು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವದಕ್ಕೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದಿಷ್ಟು ಆಧಾರವಿದೆ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೭೭, ೨೮೧) ಎಂದು ಒಪ್ಪಬಹುದು. ಆದರೆ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿಯು ಗೌಣವೆಂದೂ ವಿದೇಹಮುಕ್ತಿಯೇ ಮುಖ್ಯವೆಂದೂ ಹೇಳುವದೂ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯೆಯ ಸಂಸ್ಕಾರರೂಪವಾದ, ಅಥವಾ ಆಕಾರವಿಶೇಷವಾದ, ಅಥವಾ ಅದರ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾವಸ್ಥೆಯ ರೂಪದ ಅವಿದ್ಯಾಲೇಶವು ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವದೆಂದೂ ದೇಹಪಾತವಾಗುವಕಾಲಕ್ಕೆ ಇರುವ ಚರಮವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಅದು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶವಾಗುವದೆಂದೂ ಕಲ್ಪಿಸಿರುವದೂ ಸರ್ವಥಾ ಭಾಷ್ಯಬಹಿರ್ಭೂತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳದೆ ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಕೃತವಾದ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರದಿಂದ ಸರ್ವಭವಾಪತ್ತಿ (೧-೧೬೩, ೧೬೬) ಯಾಗುವದೆಂದು ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು ಹೇಳಿದೆ. ವಿಸರೀತಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಳೆಯುವದಕ್ಕೇ ಜ್ಞಾನವು ಬೇಕಾಗಿದೆ (೧-೧೪೫), ಜ್ಞಾನಸಮಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ

ಅಜ್ಞಾನವು ತೊಲಗುತ್ತದೆ (೧-೧೭೦), ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅವಿದ್ಯಾದಿಗಳು ಹೋಗುವವದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿದೆ (೧-೧೪೦, ೧೪೧), ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವು ಉಳಿದಿರುವಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ವಿಸರೀತಪ್ರತ್ಯಯರೂಪವಾದ ಅವಿದ್ಯಾಲೇಶವು ಇರುತ್ತದೆಯೆಂದು ಒಪ್ಪಿದರೂ ಅದು ವಿಸರೀತಪ್ರತ್ಯಯಾಭಾಸವೇ ಹೊರತು ನಿಜವಾದ ವಿಸರೀತಪ್ರತ್ಯಯವಲ್ಲ (೧-೧೭೩), ಜ್ಞಾನಿಗೆ ತಾನು ಕೃತಕೃತ್ಯನೆಂಬ ಅನುಭವವು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೮೨) -ಎಂದು ಅಜ್ಞಾರ್ಯರು ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಸಾರಿರುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ತಳ್ಳಿಹಾಕಿರುವ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿ ನಿರೋಧರೂಪವಾದ ಪಾತಂಜಲಯೋಗವು ಜ್ಞಾನಿಗೂ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತತ್ವಕ್ಕೆ ಬೇಕೆಂದೂ ಆ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿಯಿಂದ ಜ್ಞಾನರಕ್ಷೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಫಲವು ದೊರಕುವದೆಂದೂ ಕಲ್ಪಿಸಿರುವವರು ಅತ್ಯಂತಹಾಸ್ಯಾಸ್ಪದವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನಿಯು ಸತ್ತಮೇಲೆ ಭಾವಾಂತರವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದೂ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೭೧), ಈ ದೇಹವು ಹೋದಬಳಿಕ ದೇಹಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರವೇ ಉಪಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅವನು 'ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋಗುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ ಎಂದೂ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೭೫) ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಕಂಠೋಕ್ತವಾಗಿ ಒರೆದಿರುವದಕ್ಕೆ ವಿದೇಹಮುಕ್ತಿಯೇ ಮುಖ್ಯಮುಕ್ತಿ ಎಂಬ ವಾದವು ತೀರವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಯಾರಾದರೂ ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ವಿದ್ವತ್ಸಂನ್ಯಾಸನೆಂಬುದು ಒಂದಾನೊಂದು ವಿಹಿತಕರ್ಮವಲ್ಲವೆಂದೂ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅರ್ಧಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರುವ ಏಕಾಂತ್ಯಾನಂದೂ ನಾವು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತೇವೆ.

ವಿವಿಧವಿಷಯಸಂನ್ಯಾಸವೂ ಜ್ಞಾನಸಾಧನಗಳೂ

'ಆತ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವವರು ಪ್ರವ್ರಜನಮಾಡಬೇಕು' (೪-೪-೨೨) ಎಂದು ವಿವಿಧವಿಷಯಗಳಿಗೂ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿರುತ್ತದೆ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೪೧). ಯಾವಜ್ಞೇವವೂ ಆಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಯಜ್ಞದಾನತಪಸ್ಸುಗಳು ಕಾಮಿಗಳಾದ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೇ ವಿಹಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ (ಭಾ.ಭಾ. ೩೩೯) ಯಾದರೂ ಆತ್ಮಸಂಸ್ಕಾರದ್ವಾರದಿಂದ ಅವು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಸಾಧನವಾಗಿರುತ್ತವೆ (ಭಾ.ಭಾ. ೩೪೨). ಹಿಂಸಾದಿ ಬಹುಲವಾಗಿರುವ ಆ ಕರ್ಮಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಯಮ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವ ಅಮಾನಿತ್ವಾದಿಗಳನ್ನೂ ಧ್ಯಾನಜ್ಞಾನವೈರಾಗ್ಯಗಳನ್ನೂ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವದೇ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಂತರಂಗಸಾಧನವು (ಭಾ.ಭಾ. ೩೪೩) ಎಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿ ವಿರಕ್ತನಾದ ಮುಮುಕ್ಷುವಿಗೆ ಜ್ಞಾನ

ವುಂಟಾಗದಿದ್ದರೂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದಲೇ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವದೇ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವು (ಭಾ. ಭಾ. ೩೪೩) ಎಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಕುಂಟರು, ಕುರುಡರು- ಮುಂತಾದ ಅನಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿರುವ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವೂ ಬೇರೆ ಇದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗೆ ಪರಮಹಂಸಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವು ವಿಹಿತವೆಂಬ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅದರಿಂದ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವದಿಲ್ಲ; ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯವೊಂದೇ ಮುಖ್ಯವಾದ ಆಶ್ರಮವು ಎಂಬುದು ಕ್ಷತ್ರಿಯವೈಶ್ಯರಿಗಾದ್ದರಿಂದ ಮಿಕ್ಕ ಆಶ್ರಮಗಳು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೂ ಉಂಟು (ಭಾ. ಭಾ. ೩೪೪) ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ವಿದ್ವತ್ಸಂನ್ಯಾಸದಂತೆ ವಿವಿಧಾಸಂನ್ಯಾಸದ ಏಕಯಕ್ಯಾ ಈಗ ಕೆಲವು ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು ಈಚಿನ ವೇದಾಂತಿಗಳ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ತೂರಿ ಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಶ್ರವಣಾದ್ಯನುಷ್ಠಾನಕ್ಕಾಗಿ ವಿವಿಧಾಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದವರು ಶಿಖಾಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದರೂ ದಂಡಕಮಂಡಲ್ವಾದಿ ಪರಿಗ್ರಹಭಿಕ್ಷಾಶನಖುತುಕ್ಷಾರತ್ರಿಕಾಲಸ್ನಾನಭಸ್ಮತ್ರಿಪುಂಡ್ರಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯಾನುಷ್ಠಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು ; ಏಕೆಂದರೆ ಇವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಪಕಾರಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಸಹಕಾರಿಸಾಧನಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟವರು ಪತಿತರು. ಪಾತಂಜಲಯೋಗವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ವಿದ್ವತ್ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅನುಜ್ಞಾತವಾಗಿರುವ ದಂಡತ್ಯಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ಇವರು ಅನುಷ್ಠಿಸಬಾರದು - ಎಂದು ಈ ವಾದಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ವಿಲಕ್ಷಣಾಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಯಾವ ಆಧಾರವಿದೆಯೋ ನಮಗೆ ತಿಳಿಯದು. ಏಕೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವತಃ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ ಏಕಾಣಾತ್ರಯತ್ಯಾಗರೂಪವಾದ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವನ್ನೇ ವಿವಿಧಾಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೂ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿರುತ್ತದೆ (೩-೫-೧, ೪-೪-೨೨) ; ಲೋಕತ್ರಯಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮಿಗೆ ವಿಧಿಸಿರುವ ರೂಪದ ಕರ್ಮಗಳು ಆತ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗಲಾರವು ; ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಫಲಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿದರೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವೇ ಆಗುತ್ತದೆ (೧-೩೫೧)- ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ವಿವಿಧಾಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ ವಿಹಿತವಾಗಿರುವಂಥ ಕರ್ಮಗಳು ಬೇಕೆಲ್ಲವೆಂದು ಸೂಚಿಸಿಯೂ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ನಿಯತವಾಗಿ ದಂಡಧಾರಣ, ದಂಡದಲ್ಲಿ ನಾಗಮುದ್ರಾದಿಸ್ಥಾಪನ, ದಂಡಸ್ನಾನ, ದಂಡತರ್ಪಣ, ಮಹಾವಾಕ್ಯಜಪ- ಮುಂತಾದ ಯಾವ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಬರದ ಕರ್ಮಗಳ ಆಚಾರಣೆಯನ್ನು ಈ ವಾದಿಗಳು ಏತಕ್ಕೆ ಪರಮಹಂಸರಮೇಲೂ ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಹೇರುತ್ತಿದ್ದಾರೋ ತಿಳಿಯದು. ಕೃತಾರ್ಥರಾದ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿರುವದನ್ನೇ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಾದ ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ಸಾಧನ

ನೆಂದು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶಮಾಡಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಗೀತಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ (ಗೀ. ೨-೫೫ ಭಾ. ಭಾ. ೧೦೨) ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ವಿದ್ವತ್ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಇಲ್ಲದ ಆಶ್ರಮಚಿಹ್ನೆಗಳು ವಿವಿಧವುಗಳಿಗೆ ನಿರ್ಬಂಧದಿಂದ ಇರಬೇಕೆನ್ನುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದರೂ ಏನಿದ್ದೀತು ? ಪರಮಹಂಸಪಾದಿವ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಯಾವ ಲಿಂಗ (ಆಶ್ರಮಚಿಹ್ನೆ)ವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿಸಾಧನಗಳನ್ನೂ ಆಶ್ರಮಚಿಹ್ನೆವನ್ನೂ ವಿಧಿಸಿರುವದು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವ, ಸ್ಮೃತಿವಿಹಿತವಾದ, ಆಶ್ರಮರೂಪವಾದ, ಅವಿದ್ವತ್ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟದ್ದೆಂದೂ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೬, ೫೮, ೬೦, ೬೧) ಎಂದು ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ. ವಿವಿಧಾಸಂನ್ಯಾಸಕ್ಕೂ ಆಶ್ರಮಚಿಹ್ನೆಗಳು ಅತ್ಯವಶ್ಯವಾಗಿದ್ದರೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅವನ್ನು ಅಷ್ಟಾರಾಧ ಸ್ವಾರ್ಥಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ ವಿಷಯವೆಂದು (ಭಾ. ಭಾ. ೫೬, ೬೧) ಹೇಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಇದಲ್ಲದೆ ಈ ಚಿಹ್ನೆಗಳು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಹಕಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದರೆ ಯಾವ ದಾದರೂ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು ; ಭಾಷ್ಯಕಾರರೂ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಹಾಗೆಂದು ತಿಳಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಹಾಗೆಂದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದುವೇಳೆ ಹಾಗೆಂದು ಅವರು ಹೇಳಿದ್ದರೆ, 'ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿರುವದರಿಂದ ಅತ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ' (೧-೧೮೬), 'ಕರ್ಮದಿಂದ ಅಮೃತತ್ವವು ಸಿಕ್ಕುವದಿಲ್ಲವೆಂದಿರುವದರಿಂದ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವು ಜ್ಞಾನಾಂಗವೆಂದು ವಿಧಿಸುವದಕ್ಕೇ ಮೈತ್ರೇಯಾಬ್ರಾಹ್ಮಣವು ಬಂದಿದೆ' (೧-೩೫೩) ಎಂದು ಅವರು ಬರೆದಿರುವದು ಹೊಂದುಗಡೆಯಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ; ಎಲ್ಲಾ ಆಶ್ರಮದವರಿಗೂ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಸಮುಚ್ಚಯಾನುಷ್ಠಾನದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವದು ಎಂದು ವಾದಿಸುವ ಸಮುಚ್ಚಯವಾದಿಗಳ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಯಾವ ಸದುತ್ತರವೂ ಆಚಾರ್ಯರ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವದರಿಂದಲೇ 'ಪರಮಾತ್ಮನ ಯಾಥಾತ್ಮ್ಯದ ವಿಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಿಗೆ ಶಮೋಪಾಯವೊಂದು ಹೊರತಾಗಿ ಮತ್ತೆಯಾವ ಕರ್ಮವೂ ವಿಹಿತವಾಗಿರುವದು ಕಂಡುಬರುವದಿಲ್ಲ' (೧-೫೬) ಎಂದು ಈ ಉಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದೂ 'ಪರಿವ್ರಾಜಕನಿಗೆ ಶಮದಮಾದಿಗಳ ಸಹಿತವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠನಾಗಿರುವದೇ ಆಶ್ರಮವಿಹಿತಕರ್ಮವು, ಅದನ್ನು ಮಾರಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಅವನಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯವಾಯವು' (ಸೂ. ಭಾ. ೩-೪-೨೦, ಭಾ. ಭಾ. ೪೬೦) ಎಂದು ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವದೂ 'ಧ್ಯಾನಯೋಗಾರೂಢನಾಗಿರುವ ಆವನಿಗೇ ಶಮವು ಎಂದರೆ ಶಾಂತಿಯು, ಸರ್ವಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಬಿಡುವದು, ಕಾರಣವು, ಎಂದರೆ ಸಾಧನವು' (ಗೀ. ಭಾ. ೬-೩, ಭಾ.ಭಾ. ೩೭೮) -ಎಂದು ಗೀತಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವದೂ ಸಮಂಜಸವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿದ್ವತ್ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಪಾತಂಜಲಯೋಗವು ವಿಹಿತವೆಂಬುದು ಭಾಷ್ಯವಿರುದ್ಧವೆಂಬುದನ್ನು ಆಗಲೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಂತರಂಗವಾಗಿರುವ ಯೋಗವೆಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವಿಹಿತವಾಗಿರುವುದು ಧ್ಯಾನಯೋಗವೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ನಿದಿಧ್ಯಾಸನವೇ ಆಗಿದೆ. ಅದು ವಿವಿಧಿಮುಖಗಳಿಗೇ ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ನಿಸ್ಸಂಶಯವಾಗಿದೆ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಯೋಗಿಗಳಾದ ಪರಮಹಂಸರಿಗೆ ದಂಡಗ್ರಹಣಾದಿಗಳು ವಿಕಲ್ಪಿತವೆಂದು ಹೇಳುವ ಕೆಲವು ಬಿಡಿಉಪನಿಷದ್ವಚನಗಳ ಬಲದಿಂದ ಈಗಿನವರು ಯೋಗಿಗಳೆಂದರೆ ಪಾತಂಜಲಯೋಗವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವ ವಿದ್ವತ್ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳು ಎಂದೇ ಹರದಿಂದ ಅರ್ಥಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಅವರೇ ಹೇಳಬೇಕು.

ಧ್ಯಾನಯೋಗದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದ ಮುಮುಕ್ಷುವಿಗೆ ಧ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಮಂತ್ರಜಪಾದಿಕರ್ತವ್ಯವು ಕೂಡ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಗೀತಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ (ಗೀ. ಭಾ. ೧೮-೫೩, ಭಾ. ಭಾ. ೫೬೧) ಹೇಳಿರುವ ಆಚಾರ್ಯರು ದಂಡಸ್ಥಾನಾದಿಗಳನ್ನೂ ಮಹಾವಾಕ್ಯಜಪಾದಿಗಳನ್ನೂ ಜ್ಞಾನೋಪಕಾರಕವೆಂದು ಒಪ್ಪಿರುತ್ತಾರೆಂಬುದು ಹಾಸ್ಯಸ್ಪದವಾದ ಮಾತೆಂದು ನಮಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಂಗವೆಂದೂ (೧-೩೫೧, ೩೫೩), ಜ್ಞಾನಪರಿಪಾಕಕ್ಕೆ ಹೇತುವೆಂದೂ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೮೧) ವಿಧಿಸಿರುವ ಈ ವಿವಿಧಿಷಾಸಂನ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಸ್ವ್ತುತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿರುವ ಶಾಂತಿ ದಾಂತ್ಯಾದಿಗಳು, ಅಮಾನಿತ್ವಾದಿಗಳು, ಪಾಂಡಿತ್ಯಬಾಲ್ಯಾದಿಗಳು (ಭಾ. ಭಾ. ೬೨) - ಇಂಥ ಯಮಪ್ರಧಾನವಾದ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೪೩) ಸಾಧನಗಳಲ್ಲದೆ ಚಿತ್ತವಿಕ್ಷೇಪಕರವಾದ ಯಾವ ನಿಯಮಗಳಾದರೂ ವಿಹಿತವಾಗಿದ್ದಾವೆ? ಇದನ್ನು ನೇದಾಂತದಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜ್ಯಬುದ್ಧಿಯಿರುವ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಆಲೋಚಿಸಿ ನಮ್ಮ ಹೇಳಿಕೆಯ ಯುಕ್ತಾಯುಕ್ತತೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳ ಪರಾಮರ್ಶ

ಈ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವಾಗಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿರುವ ಮತಗಳಲ್ಲಿ ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರ ಮತವು ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಈ ಉಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯದ ಒಂದನೆಯ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಟ್ಟಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೆ. ಈ ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಖಂಡನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರೆಂಬ ಹೆಸರು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವದಿಲ್ಲವಾದರೂ ವಾರ್ತಿಕಕಾರರೂ ಟೀಕಾಕಾರರೂ ಅಲ್ಲಿ ಅನೇಕವರನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ ಅವರ ಭಾಷ್ಯವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೂ ಉದಾಹರಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಇಷ್ಟೊಂದು ಸಲ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿರುವ ಈ ಭಾಷ್ಯದ ಪ್ರಭಾವವು ಆಗಿ ಹೆಚ್ಚಿನ

ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ನಾವು ನಂಬಬಹುದಾಗಿದೆ. ವಾರ್ತಿಕಕಾರರಂತೂ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸದೆ ಇರುವ ಅನೇಕ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು 'ಶ್ರೀಮದ್ಭರ್ತೃ ಪ್ರಪಂಚರ' ಮತವೆಂದು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿಯೂ ಇರುತ್ತಾರೆ; ಹಲವನ್ನು ಖಂಡಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ವಾರ್ತಿಕಕಾರರ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಅಲ್ಲದೆ ಟೀಕಾಕಾರರಾದ ಆನಂದಗಿರಿಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಭರ್ತೃ ಪ್ರಪಂಚವೃತ್ತಿಯು ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈಗಲೂ ಪ್ರಾಚೀನವುಸ್ತಕಸಂಗ್ರಹಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಶೋಧಿಸಿದರೆ ಆ ಗ್ರಂಥವು ಸಿಕ್ಕುವ ನಿರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮಾಡಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅದು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ದೊರೆಯದಿರುವ ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿರುವಷ್ಟು ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದಾದರೂ ಭರ್ತೃ ಪ್ರಪಂಚರ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯ ರೂಪರೇಖೆಯನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವುದು ಆಚಾರ್ಯರ ಹಿಂದಿನ ವೇದಾಂತವಿಚಾರದ ಇತಿಹಾಸರಚನೆಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಅಂಥ ರೂಪರೇಖೆಯೊಂದನ್ನು ಈ ಭಾಷ್ಯಸಂಪುಟಕ್ಕೆ ಸರಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿ ಜೋಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ಆಶೆಯು ನಮಗೆ ಬಲವಾಗಿದ್ದಿತು. ಆದರೆ ಸ್ಥೂಲ ಸಂಕೋಚದಿಂದಲೂ ಕಾಲಸಂಕೋಚದಿಂದಲೂ ಅದು ಆಗಲಿಲ್ಲ.¹ ಆದ್ದರಿಂದ ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಪರಾಮೃಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಮುಖ್ಯಪ್ರಕ್ರಿಯಾಂಶಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿ ಆಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಯಾವ ಭಾಗವನ್ನು ಸ್ಫುಟಗೊಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಅದನ್ನು ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆಂಬುದನ್ನು ದಿಗ್ದರ್ಶನಮಾಡುವುದರಿಂದಲೇ ತೃಪ್ತರಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ.

(೧) ದ್ವೈತಾದ್ವೈತಬ್ರಹ್ಮವಾದ

ಭರ್ತೃ ಪ್ರಪಂಚರು ಭೇದಾಭೇದವಾದಿಗಳು. ದ್ವೈತವೂ ಅದ್ವೈತವೂ ಎರಡೂ ಪರಮಾರ್ಥವೇ. ಸಮುದ್ರವೂ ಅದರ ತೆರೆನೋರೆಗುಳ್ಳೆ ಮುಂತಾದವುಗಳೂ ಸತ್ಯವಾಗಿರುವಂತೆಯೇ ಇದು. ದ್ವೈತವು ತೆರೆನೋರೆ ಮುಂತಾದವು

1. ವಾರ್ತಿಕಟೀಕಾಕಾರರೂ ಭಾಷ್ಯಟೀಕಾಕಾರರೂ ಒಬ್ಬರೊ, ಬೇರೆಬೇರೆ ಇಬ್ಬರೋ? - ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯೊಂದು ಉತ್ತರವನ್ನು ಕಾದುಕೊಂಡಿತ್ತು. ಅವರು ಇಬ್ಬರಾದರೆ ಭರ್ತೃ ಪ್ರಪಂಚರ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಇಬ್ಬರು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದರೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚುವದೂ ನಮಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಆಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ವಾರ್ತಿಕಕಾರರ ಮತಭೇದಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುತ್ತೇವಾದರೂ ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಮತವನ್ನೂ ವಾರ್ತಿಕಕಾರರ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಹೋಲಿಸಿ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವುದು ಸರಿಯಂತ ನಮಗೆ ತೋರಲಿಲ್ಲ. ವಾರ್ತಿಕವನ್ನು ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ಅನುಮಾನಿಸುವ ಸಂಧಿ ದೊರಕಿದರೆ ಆಗ ಆ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ಭರ್ತೃ ಪ್ರಪಂಚರ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯ ರೂಪರೇಖೆಯು ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೇ ಅಥವಾ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿಯೇ ಒಂದು ಹೊತ್ತಿಗೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಬಿಳಕನ್ನು ಕಾಣಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಗಳಂತೆ ; ಪರಬ್ರಹ್ಮವು ಸಮುದ್ರದ ನೀರಿನಂತೆ. ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳೆರಡೂ ಸತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದಿದ್ದರೆ ದ್ವೈತವು ಅವಿದ್ಯಾಕೃತವೆಂದಾಗಿ ಕರ್ಮಕಾಂಡವು ಅಪ್ರಮಾಣವಾದೀತು ; ಅದ್ವೈತವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಉಪನಿಷತ್ತೊಂದೇ ಪ್ರಮಾಣವೆನಿಸೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ 'ಪೂರ್ಣಮದಃ ಪೂರ್ಣಮಿದಮ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳೆರಡೂ ಸತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ ಎಂಬುದು ಭರ್ತೃಪ್ರಸಂಚರ ಮುಖ್ಯಪ್ರಕ್ರಿಯೆ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೪೯). ಬ್ರಹ್ಮವು ಏಕವೂ ಅನೇಕವೂ ಆಗಿದೆ ಎಂಬ ಈ ಮತವನ್ನು ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ (೨-೧-೧೪, ಭಾ. ಭಾ. ೪೩೫) ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕೆಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಪರ್ಯಾಯವಿಡಿಸಿದೆ.

ನೇಲೆ ನೇಲೈಕದೇಶಾಪ್ರಮಾಣ್ಯವೆಂಬ ದೋಷವನ್ನು ಅದ್ವೈತದ ನೇಲೆ ಆರೋಪಿಸಿದೆಯಷ್ಟೆ ? ಇದರಿಂದ ಭರ್ತೃಪ್ರಸಂಚರಿಗಿಂತ ಮೊದಲೇ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯಸಮ್ಮತವಾದ ಅದ್ವೈತವೇದಾಂತಸಂಪ್ರದಾಯವೂ ಇದ್ದಿತೆಂದೂ¹ ಅದನ್ನು ಅವರು ಖಂಡಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವಾಗಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಬರೆದರೆಂದೂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಚಾರ್ಯರು ಭ. ಪ್ರ. ೨^೨ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಹೇಳಿರುವ ಪರಿಹಾರದ ಸಾರವಿದು : ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯೆಯಿಲ್ಲದಂತೆ ಉತ್ಸರ್ಗಪವಾದಗಳಾಗಲಿ ಏಕಲ್ಪವಾಗಲಿ ಇರುವುದು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಅದ್ವೈತವು ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿ ಅದರ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂಬುದಾಗಲಿ, ತತ್ತ್ವವು ದ್ವೈತವೋ ಅದ್ವೈತವೋ ಆಗಿರಬೇಕೆಂದು ಏಕಲ್ಪವಾದವಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ಒಂದೇ ತತ್ತ್ವವು ದ್ವೈತವೂ ಅದ್ವೈತವೂ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾಗಲಿ, ಆಗಲಾರದು. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವು ಉಪ್ಪಿನಹರಳಿನಂತೆ

1. ಅರವಿಂದರು ಭಾಗವತಜೀವನ (Life Divine) ಎಂಬ ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಭೇದಾಭೇದವೇ ಪ್ರಾಚೀನವೇದಾಂತವೆಂದು ಬರೆದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಭರ್ತೃಪ್ರಸಂಚರ ಮತವೇ ಆಧಾರವಾಗಿರಬಹುದು. ಅದರ ಅದ್ವೈತವು ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪ್ರಾಚೀನವಾಗಿದ್ದಿತೆಂದೂ ದ್ರವಿಡಾಚಾರ್ಯರೇ ಮುಂತಾದ ಸಂಪ್ರದಾಯಜ್ಞರು ಆ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗುಣವಾಗಿ ಗ್ರಂಥರಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರೆಂದೂ ನಾವು ಈ ಉಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯದ ಒಂದನೆಯ ಭಾಗದ ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಆಗಲೇ ತಿಳಿಸಿರುತ್ತೇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದ್ವೈತ, ದ್ವೈತಾದ್ವೈತ-ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಪ್ರಾಚೀನತರವೆಂಬುದು ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಇತ್ಯರ್ಥವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ.

2. ಭ. ಪ್ರ. ಎಂಬ ಸಂಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಭರ್ತೃಪ್ರಸಂಚರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಬದಲು ಈ ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಜೈತನ್ಯೈಕರಸವಾಗಿರುವದೆಂದು ಹೇಳಿದೆ; ದ್ವೈತವನ್ನು ನಿಂದಿಸಿಯೂ ಇದೆ; ಅನೇಕಾತ್ಮಕವಾದದ್ದು ಅನಿತ್ಯವಾಗಿರುವದೆಂಬ ಯುಕ್ತಿಯೂ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತವಿರುದ್ಧ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೫೧, ೩೫೨) ಎಂಬುದು ಆಚಾರ್ಯರ ಮತವು.

ಅದ್ವೈತಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕರ್ಮಕಾಂಡವು ಅಜ್ಞರಿಗೆ ಆಯಾ ಫಲಕ್ಕಾಗಿ ಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತದೆ; ಜ್ಞಾನಕಾಂಡವು ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಆತ್ಮೈಕತ್ವವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದೋಷವಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮವು ದ್ವೈತಾದ್ವೈತರೂಪವೆಂದು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಆ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಉಪದೇಶವಾಗಲಿ ಉಪದೇಶಕನಾಲಿ ಇರುವಂತಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ದ್ವೈತಾದ್ವೈತಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಬಂದೊದಗುತ್ತದೆ - ಎಂದು (ಭಾ. ಭಾ. ೩೫೩, ೩೫೪) ಆಚಾರ್ಯರು ತಿಳಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಶಾಸ್ತ್ರವು ಅದ್ವೈತಪರವಾದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಗೂ ಕರ್ಮಕಾಂಡಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ತಪ್ಪುವದಲ್ಲದೆ ಉಪನಿಷತ್ತು ಸ್ವಾರ್ಥವಿಘಾತಕವಾಗುವದು; ಆತ್ಮೈಕತ್ವವು ಪರಮಾರ್ಥವಾದರೆ ಉಪದೇಶಾನರ್ಥಕ್ಕೂ ಬರುವದು - ಎಂದು ಅಕ್ಷೇಪಿಸಿಕೊಂಡು ಆಚಾರ್ಯರು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಅದ್ವೈತಸಿದ್ಧಾಂತವು ನಿರ್ದುಷ್ಟವೆಂದೂ (೧-೩೨೧ರಿಂದ ೩೨೭ರವರೆಗೆ) ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುವದೂ ಭ. ಪ್ರ. ರಿಗೆ ಉತ್ತರ.

(೨) ಬ್ರಹ್ಮದ ಅವಸ್ಥೆಗಳು

ಮಹಾಸಮುದ್ರದಂತೆ ಅಲುಗಾಡದ ಅವಸ್ಥೆಯು ಅಕ್ಷರವು, ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಲುಗಾಡಿದ ಅವಸ್ಥೆಯು ಅಂತರ್ಯಾಮಿ, ತೀರ ಅಲುಗಾಡಿದ ಅವಸ್ಥೆಯು ಪ್ರೇತ್ರಜ್ಞಾನ - ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಎಂಟು ಅವಸ್ಥೆಗಳುಂಟೆಂಬುದನ್ನು ಸಮುದ್ರ ಮತ್ತು ತೆರೆನೊರೆಗಳುಗಳ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರು (ಭಾ. ಭಾ. ೯೩) ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿಯೂ ಆಚಾರ್ಯರು ಒಂದೇ ವಸ್ತುವಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅನೇಕಾವಸ್ಥೆಗಳಿರಲಾರವು ಎಂಬ ದೋಷವನ್ನು ಈ ಮತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಉಪಾಧಿಕೃತವಾದ ಭೇದವಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆಯಾವ ಭೇದವೂ ಇಲ್ಲ (ಭಾ. ಭಾ. ೯೩, ೯೪) ಎಂಬ ತಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದರೆ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದಿಗಳನ್ನು ಈಶ್ವರನೆಂದು ಕೆಲವು ಶ್ರುತಿಗಳೂ, ಜೀವರೆಂದು ಮತ್ತೆ ಬೇರೆಯ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಹೇಳಿರುವದೂ ಜೀವರುಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪರೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿರುವದೂ (೧-೧೧೩) ಪರ

ಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವದೂ (೧-೩೯೮) ಅವಿರುದ್ಧವಾಗು ತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಆಚಾರ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.

(೩) ಜೀವಸ್ವರೂಪದ ವರ್ಣನೆ

ಪರಮಾತ್ಮನು ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ಅದರೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೇ ಸಂಸಾರಿತ್ವ ಬಂದೊದಗದೆ ಇರುವದಕ್ಕಾಗಿ ಅವನು ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನೆಂಬ ವಿಕಾರರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದು ಒಳಹೊಕ್ಕಿರುತ್ತಾನೆಂದೂ ಅವನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನನೆಂದೂ (೧-೧೨೨, ೧-೩೧೩) ಭರ್ತೃ ಪ್ರಪಂಚರು ವರ್ಣಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಸ್ವರೂಪವು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಚಲಿತಾವಸ್ಥೆ ಎಂಬ (ಭಾ. ಭಾ. ೯೩) ಅವರ ಮತವನ್ನು ಆಗಲೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮದ್ವಾರದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ವಿಕಾರವಾಗುತ್ತಾನೆಂದೂ ಅವರು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೪೫). ಜೀವ, ವಿಜ್ಞಾನಮಯಾತ್ಮ, ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮ, ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ - ಇವೆಲ್ಲ ಅವರ ಮತದಲ್ಲಿಯೂ ಪರ್ಯಾಯಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ವಿಜ್ಞಾನಮಯನು ಎಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮವಿಜ್ಞಾಪ್ತಿವಿಕಾರವು ಎಂಬುದು (ಭಾ. ಭಾ. ೧೭೧) ಅವರ ಮತ. ಪ್ರವೇಶಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರವೇಶಪರವಲ್ಲ ; ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲು ತಿಳಿಯಬರದೆ ಇರುವ ಆತ್ಮನು ಸೃಷ್ಟಿಯಾದ ಬಳಿಕ ವ್ಯಾಕೃತಬುದ್ಧಿಯೊಳಗೆ ಕಾಣಬರುತ್ತಾನೆಂಬುದರಮೇಲೆ ಪ್ರವಿಷ್ಟನಾದಂತೆ ತೋರುತ್ತಾನೆ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಪರವಲ್ಲ, ಆತ್ಮೈಕತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಈ ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರವೇಶಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆ (೧-೧೨೭, ೧-೧೨೮). ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಜ್ಞಾನ ಮಯನು ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪನೇ, ಏಕೆಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಜ್ಞಾನದ ವಿಕಾರ ಎಂಬುದು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ (೧-೨೮೭) ಎಂಬುದು ಆಚಾರ್ಯರ ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಬ್ರಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಅಮೂರ್ತವೆಂದರೆ ವಾಯ್ವಂತರಿಕ್ಷಗಳು, ಮೂರ್ತವೆಂದರೆ ಮಿಕ್ಕ ಮೂರು ಭೂತಗಳು ; ಈ ಎರಡು ರೂಪಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದದ್ದು ಇವುಗಳ ರಸವೆನಿಸುವದು. ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಗಳಾಗಲಿ ಇವುಗಳ ರಸವಾಗಲಿ ಇರುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆಯಷ್ಟೆ? ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಮೂರ್ತಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನೆಂಬ ಚೇತನರೂಪನಾದ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನನ್ನೇ ಅಮೂರ್ತರಸವೆಂದಿದೆ-ಎಂಬುದು (೧-೩೩೯) ಭ. ಪ್ರ.ರ ಮತ. ಈ ಭೂತದ್ವಯವು ಅವ್ಯಾಕೃತ ದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನ ಲಿಂಗಶರೀರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ (೧-೩೩೮)

ಯಾದ್ದ ರಿಂದ ಅದು ಅಮೂರ್ತರಸವು ಎಂಬುದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಮತವು. ಇದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಧಿದೈವಿಕಾಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾಗಿ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತತ್ರಸಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಬಳಿಕ 'ಈ ಪುರುಷನ ರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸಲಾಗುವದು' ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು (೨-೩-೬) 'ಯಥಾ ಮಾಹಾರಜನಂ ವಾಸಃ' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಗಳಿಗಿಂತ ವಿವಿಕ್ತವಾದ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನ ರೂಪವನ್ನೇ ಹೇಳಿದೆ ಎಂಬುದು ಭ. ಪ್ರ.ರ ಮತವು. ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತ ರಾಶಿಯು ಪ್ರಯೋಜ್ಯ (ಕಾರ್ಯ); ವಿಜ್ಞಾನಮಯಸಹಿತವಿದ್ಯಾಕರ್ಮ ಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞಾಸಮುದಾಯರಾಶಿಯು ಪ್ರಯೋಜಕವು (ಕಾರಣವು); ಪರಮಾತ್ಮರಾಶಿಯು ಉತ್ತಮವಾದದ್ದು. ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಕರ್ಮರಾಶಿಯು ನಿಜವಾಗಿ ಲಿಂಗಾಶ್ರಯವಾದರೂ ಹೂವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೂವಿನ ವಾಸನೆಯು ಪುಟತೈಲಾಶ್ರಿತವಾಗಿರುವಂತೆ- ಲಿಂಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪರಮಾತ್ಮನ ಏಕ ದೇಶವಾದ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಲಿಂಗ ದಿಂದ ಬಂದ ಈ ಗುಣದಿಂದ ನಿಜವಾಗಿ ನಿರ್ಗುಣನೇ ಆಗಿರುವ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನು ಸಗುಣನೂ ಕರ್ತೃಭೋಕ್ತೃವೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ (೧-೩೪೩) ಎಂದು ಭ. ಪ್ರ.ರು ವರ್ಣಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ವಿಜ್ಞಾನಮಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪರಮಾತ್ಮವಿಜ್ಞಾಪ್ತಿವಿಕಾರವು (ಭಾ. ಭಾ. ೧೭೧) ಎಂದೂ ಅವರು ನಿರ್ವಚನಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಜ್ಞಾನವು ವಿಜ್ಞಾನಮಯನೆಂಬ ರೂಪಾಂತರವನ್ನು ತಾಳಿರುತ್ತದೆಯಾದರೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ರೂಪದಿಂದ ಶುದ್ಧನೂ ನಿರ್ಗುಣನೂ ಆಗಿದ್ದು ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮ ನೆಂಬ ಏಕದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಶುದ್ಧನೂ ಸಗುಣನೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಪರಿಣಾಮ ವಾದವು ಅವರದೇ ಎನ್ನಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಪರಮಾತ್ಮರು ಗಳಿಗೆ ಭೇದಾಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಭ. ಪ್ರ. ರು ಉಪಸ್ತಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣನಾದಿಲಿಂಗಗಳುಳ್ಳ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನ ವಿಚಾರವಿದೆ, ಅವನನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮ ನಲ್ಲಿ ಲಯಗೊಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಕಹೋಲಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕುರಿತ ವಿಚಾರವನ್ನು ತಂದಿದೆ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೨) -ಎಂದು ಜ್ಞೇತೃಜ್ಞಪರ ಮಾತ್ಮಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು ಹೊಂದುತ್ತದೆ.

ಆಚಾರ್ಯರ ಮತದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನಿಗೂ ಯಾವ ಭೇದವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನೆಂದು ತೋರುತ್ತಾನೆಂಬುದೇ ಅವರ ಮತ. ಆತ್ಮನು ಪರಬ್ರಹ್ಮವೇ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವದೇ ಶ್ರುತಿಯ ಉದ್ದೇಶವಾದ್ದರಿಂದ ಭ. ಪ್ರ.ರ ಮತವು ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಬಾಹ್ಯವು ಎಂದು (ಭಾ. ೧-೩೪೪, ೩೪೫) ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಉಪಸ್ತಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಬದ್ಧನಾದ ಆತ್ಮನ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅವನೇ ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಅಸಂಸಾರಿಯಾದ

ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಂಬುದನ್ನು ಕಹೋಲಪ್ರಶ್ನದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದೆ ಎಂಬುದು ಅವರ ಮತವು (ಭಾ. ಭಾ. ೫೩-೫೪).

ಸುಷುಪ್ತಾತ್ಮನಿಗೆ ದೃಷ್ಟಿಶ್ರುತಿನುತ್ಯಾದಿಗಳು ಅಲುಪ್ತಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಅವು ಆತ್ಮನ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಧರ್ಮಗಳೂ, ಅಥವಾ ಒಂದೇ ಧರ್ಮವು ಔಪಾಧಿಕವಾಗಿ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ರೂಪಭೇದಗಳೂ? - ಎಂಬ ಸಂಶಯವನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು ತೆಗೆದು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಏಕತ್ವವೂ ನಾನಾತ್ವವೂ ಇರುವದರಿಂದ ಆ ಧರ್ಮಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಆತ್ಮರೂಪದಿಂದ ಏಕವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತವೆ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೨೮) ಎಂಬ ಭ. ಪ್ರ. ರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಒಡ್ಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಭೇದಾಭೇದವಾದಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗೆ ಇದು ಅನುಗುಣವಾದರೂ ವಸ್ತುವು ದ್ವೈತಾದ್ವೈತವಾಗಿರುವದು ಯುಕ್ತ ಸಮ್ಮತವಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಯು ಇವುಗಳ ಭೇದವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವದಕ್ಕೆ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಪ್ರಜ್ಞಾನೈಕರಸರೂಪನೆಂದು ಹೇಳಿಯೂ ಇದೆ ; ಆತ್ಮನು ಚಿನ್ಮಾತ್ರನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತಿಯೂ ಇದೆ- ಎಂದು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಪರಮತನಿರಸನ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೨೯ರಿಂದ ೨೩೧) ಆತ್ಮನು ಅಖಂಡಚಿದೈಕರಸನೆಂಬ ಸ್ವಮತವನ್ನು ಉಪಪಾದನಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ನಿರ್ವಿಕಾರನೂ ಚಿನ್ಮಾತ್ರನೂ ಆದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾನ್ಯಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವಾಗಲಿ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೭, ೪೮) ಚಕ್ಷೂರೂಪಾದಿಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವಾಗಲಿ ಇರುವದಿಲ್ಲ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೩೧) ಎಂದು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ.

ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಗಳು ಲಿಂಗದ ಧರ್ಮಗಳಾದರೂ ಆತ್ಮನಿಗೆ ನಿಜವಾಗಿ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವದು ಭ. ಪ್ರ. ರ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯ ಅಸಾಧಾರಣರೂಪವು. ಹೊಲದ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಎದ್ದುತೋರಿಕೊಳ್ಳುವ ಜಾಳುಭಾಗದಂತೆ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗಿ ಅವನ ಒಂದು ಭಾಗವಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (೧-೩೪೩), ಕಾಮವು ಪುಷ್ಯಪುಟೈಲ ನ್ಯಾಯದಿಂದ. ಆತ್ಮನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೨೦), ವಿದ್ಯಾಕರ್ಮಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞೆಗಳು ಹೀಗೆಯೇ ಆತ್ಮನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ (೧-೩೪೩) -ಎಂಬುದು ಆ ವೃತ್ತಿಕಾರರ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯು. ಆದರೆ ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವವಾಗಲಿ, ಕಾಮವಾಗಲಿ, ಅವಿದ್ಯೆಯಾಗಲಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ ; ಆತ್ಮನು ಕಾರ್ಯಕರಣವ್ಯತಿರಿಕ್ತನೆಂಬುದು ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಗಳ ಸಂಚಾರದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ; ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಮಾರಿರುವ ಸ್ವರೂಪವು ಅವನದೆಂಬುದು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನೇರಾಗಿ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ- ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯಪರೀಕ್ಷೆಯು ಬಂದಿದೆ

(ಭಾ. ಭಾ. ೨೪೨) ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸಿರುವುದು ಭ.ಪ್ರ.ರ ಮತದ ಅಸಾರತೆಯನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹುವದಕ್ಕೇ ಅಲ್ಲ, ಶ್ರೌತಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯು ಅನುಭವಾರೂಢವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೂ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಕಾಮಾದಿಗಳು ಹೃದಯಾಶ್ರಿತವೇ, ಆತ್ಮಾಶ್ರಿತವಲ್ಲ- ಎಂಬ ಸ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಅವರು ಭ.ಪ್ರ.ರ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಖಂಡಿಸಿ (ಭಾ. ೨೨೦.೨೨೧,೨೨೨) ಸುಷುಪ್ತಾತ್ಮನು ಹೃದಯದ ಕಾಮಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಮೀರಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೧೮) ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

(೪) ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಗಳ ವಿಚಾರ

ಭ. ಪ್ರ. ರು ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ದ್ವೈತಾದ್ವೈತಿಗಳಾಗಿರುವಂತೆ ಸಾಧನವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಸಮುಚ್ಚಯವಾದಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಆಚಾರ್ಯರ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಅವರ ಮತವು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದ್ದಿತು. ಹೀಗಿರುವದರಿಂದ ಕರ್ಮವು ನೇರಾಗಿ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಭ. ಪ್ರ.ರು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಕಡೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅದು ಅವಿದ್ಯಾತ್ಮಕವೆಂಬುದನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ನೆನಪಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ:

(೧) ಅಗ್ನಿಬ್ರಹ್ಮಣದ್ವಾರದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದು (೧-೧೮೭) ಎಂದು 'ಅಗ್ನಾವೇವ ದೇವೇಷು ಲೋಕಮಿಚ್ಛಂತೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇ ಮನುಷ್ಯೇಷು' (೧-೪-೧೫) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಭ. ಪ್ರ. ರು ಮಾಡಿರುವ ಅರ್ಥವು ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ವರ್ಣವಿಭಾಗವನ್ನು ಹೇಳುವ ಅವಿದ್ಯಾಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಮುಂದೆ 'ಸ್ವಂ ಲೋಕಮ್' ಎಂದು ವಾಕ್ಯಶೇಷದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ಇದು ಆತ್ಮಲೋಕವಾಗಲಾರದೆಂದೂ ಆಚಾರ್ಯರು ತಿಳಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

(೨) ಕರ್ಮದಿಂದ ಪಿತೃಲೋಕವನ್ನೂ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ದೇವಲೋಕವನ್ನೂ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳಬಹುದೆಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ (೧-೫-೧೬) ಪುತ್ರಕರ್ಮಾಪರವಿದ್ಯೆಗಳ ಸಮುಚ್ಚಯವನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಿದವನು ಮನುಷ್ಯಪಿತೃದೇವಲೋಕಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವೀರಕ್ತನಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮವಿಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಭ. ಪ್ರ.ರು ಮಾಡಿದ್ದರು. ಇದಕ್ಕೆ ನಾನುರೂಪಕರ್ಮಾತ್ಮಕವಾದ ತ್ರೈನ್ನಾತ್ಮಕಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿರುವದರಿಂದಲೂ ಅದು ಕ್ಷಯವಾಗುವ ಸಂಭವವೆಂಬುದು ಹೇಳಿರುವದರಿಂದಲೂ ಇದು ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಸಾಧನವೆಂಬುದು

ಸರಿಯಲ್ಲ (೧-೨-೩೮) ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಕರ್ಮಸಂಬಂಧವಾದ ಲೋಕವನ್ನು ಅವ್ಯಾಕೃತಾವಸ್ಥೆಯ ಕಾರಣರೂಪವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಕರ್ಮಾತ್ಮದರ್ಶಿಯ ಕರ್ಮವು ಕ್ಷಯವಾಗುವದಿಲ್ಲ (೧-೧೯೦)- ಎಂಬ ಭ. ಪ್ರ.ರ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಯ ಆಧಾರವಿಲ್ಲ; ಅವರು ನಂಬಿರುವ ಶ್ರುತಿಯು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ ಫಲವು ನಿತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ (೧-೧೯೧) ಎಂದು ವಿವೇಚಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಸಮುಚ್ಚಯವನ್ನು ನಿರಭಿಸಂಧಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿದರೂ ಮೋಕ್ಷವು ಲಭಿಸಲಾರದು, ಏಕೆಂದರೆ ಮೋಕ್ಷವು ಕಾರ್ಯವಲ್ಲ (ಭಾ.ಭಾ. ೩೧). ಆತ್ಮಯಾಜಿಗೆ, ಎಂದರೆ ನಿಷ್ಕಾಮನಾದ ಸಮುಚ್ಚಯಾನುಷ್ಠಾನವಂತನಿಗೆ, ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಸ್ಕಾರವಾಗಿ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವು ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವದೆಂಬ ಫಲಾಂತರವುಂಟೆಂಬುದು (ಭಾ. ಭಾ. ೩೬) ಅವರ ಅಶಯ. ಸರ್ವಥಾ ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸುವಹಾಗಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆಂದು ಯಾರೂ ಯಾವ ಕರ್ಮವನ್ನೂ ಕೈಗೊಳ್ಳುವ ಸಂಭವವೇ ಇಲ್ಲ; ಸರ್ವಕರ್ಮಫಲಗಳೂ ಜ್ಞಾನಫಲದಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಕವಾಗಿಯೂ ಇವೆ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೧೨) ಎಂಬುದು ಆಚಾರ್ಯರ ಮತವು.

(೩) ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೂ ಏಕಕಾಸಂಬಂಧವಿರಬಹುದು (೧-೩೫೨), ಮಿಕ್ಕ ಏಕಣಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೂ ಅಪರಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆಯ ಬಲದಿಂದಲೇ ಬಿಡಬೇಕಾಗಿರುವದರಿಂದ ದೈವವಿತ್ತವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮಾಡುವ ಸಂನ್ಯಾಸವೇ ಇಲ್ಲ (ಭಾ ಭಾ. ೫೬), ಪುತ್ರಾದ್ಯೇಕಣಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೂ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಬಿಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೭), ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅಧ್ಯಯನಾದಿಕರ್ಮಗಳಿರುವದರಿಂದ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬಾರದು (ಭಾ.ಭಾ. ೫೭), ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಅವನಿಗೂ ಪ್ರತ್ಯವಾಯವುಂಟು (ಭಾ. ಭಾ. ೨೬೯) -ಎಂಬ ಭ. ಪ್ರ.ರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಏಕಕಾಸಂಬಂಧವಿದೆ ಎಂಬುದು ಏಕಕಾಸಂಬಂಧವನ್ನು ಅವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೂ ಅವುಗಳ ಅಸಂಬಂಧವನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೂ ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಗೂ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಗಳನ್ನು ಬಾಧಿಸುವ ಆ ಜ್ಞಾನದೊಡನೆ ಅಜ್ಞಾನವು ಇರಲಾರದೆಂಬ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೂ ವಿರುದ್ಧವು (೧-೩೫೨)- ಅಪರಬ್ರಹ್ಮವು ಈ ಪರಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದದ್ದೆಂದು ತಿಳಿಯುವದು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವದರಿಂದ ಆತ್ಮದರ್ಶನವೇ ಏಕಕಾತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವು (ಭಾ. ಭಾ. ೩೧೦). ಸಂನ್ಯಾಸಿಯು ಯಜ್ಞೋಪವೀತವೇ ಮುಂತಾದದ್ದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತ್ಯಾಗಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಸಾಧನಫಲರೂಪನಲ್ಲದ ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯು

ವಿಷಯವಾದದ್ದು ಅಜ್ಞಾನದ ವಿಷಯವಾದ ಏಕತೆಯೇ; ಆದ್ದರಿಂದಲೂ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂನ್ಯಾಸಿಯು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಬೇಕು (ಭಾ. ಭಾ. ೫೮, ೫೯); ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿಗಳನ್ನೂ ಆಶ್ರಮಚಕ್ರವನ್ನೂ ಧರಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ಅಜ್ಞಾಪರಿವ್ರಾಜಕರಾದ ತ್ರಿದಂಡಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ ವಿಷಯವಾದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಯ ಸರ್ವಸಾಧನಗಳನ್ನೂ ಆಶ್ರಮಲಿಂಗವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಪಾರಮಹಂಸ್ಯವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು (ಭಾ. ಭಾ. ೬೦). ಸರ್ವಾತ್ಮದರ್ಶಿಯಾದವನಿಗೆ ಅನ್ಯವಾದ ಕರ್ಮವಾಗಲಿ ಪ್ರತ್ಯವಾಯವಾಗಲಿ ಇರುವ ಸಂಭವವೇ ಇಲ್ಲ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೬೯)- ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅನುಷ್ಠೇಯರೂಪವಾದ ಉಪಾಸನೆಯೇ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಜ್ಞಾನಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದದ್ದು. ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವಾಗಬೇಕು, ಭಾವನಾಜ್ಞಾನಸಂತಾನದಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗಬೇಕು (ಭಾ. ಭಾ. ೩೦೦ ಟಿಪ್ಪಣಿ) ಎಂಬುದು ಅವರ ಮತ. ಆಚಾರ್ಯರು ಉಪಾಸನಾರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದರೂ ಅದು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಸಮುಚ್ಚಯವಿಂದ ಏಕಾನೇಕಾತ್ಮಕನಾದ (೧-೨೬೦) ಪ್ರಾಣ (ಅಥವಾ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ)ನ ಸಾಯುಜ್ಯವು ಮಾತ್ರ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ (೧-೯೫, ೧-೯೬, ಭಾ. ಭಾ. ೩೭, ೩೯). ಅವಿದ್ಯಾನಾಶಕವಾದ ವಸ್ತುತಂತ್ರಜ್ಞಾನವು ಬೇರೆಯಿದೆ (೧-೯೭), ವಸ್ತುಬೋಧಕವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವುಂಟು (೧-೫೨, ೫೪), ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆ ವಿದ್ಯಾದಿಗಳು ತೊಲಗುವುದು ಅನುಭವದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ (೧-೫೩) ಎಂಬುದೇ ಅವರ ವೇದಾಂತದ ಅಸಾಧಾರಣೋಪದೇಶವು.

(೫) ಮೋಕ್ಷವಿಚಾರ

(೧) 'ಇದು ಮೊದಲು ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿತ್ತು; ಅದು ತನ್ನನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿರುವನೆಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡಿತು; ಅದರಿಂದ ಸರ್ವವೂ ಆಯಿತು' ಎಂಬ (೧-೪-೧೦) ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವು ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿರುವ ಪುರುಷನು; ಕರ್ಮಸಮುಚ್ಚಿತವಾದ ಆಪರಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಅಪರಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿರುವವನು, ಭೋಜ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕಾಮಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿರುವವನು. ಅವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಸರ್ವಭಾವವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಭ. ಪ್ರ.ರ ಶ್ರುತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನ (೧-೧೫೦).

ಸರ್ವಭಾವಾಪತ್ತಿಯು ಸಾಧನಕೃತವೆಂದಾದರೆ ಅನಿತ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿತ್ತು ಎಂದರೆ ಈ ಶರೀರಸ್ಥಾನದ ಅತ್ಮನು ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿದ್ದನು, ಅವನು ತಾನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು

ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದವನು. ಅವನಿಗೆ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯು ತೊಲಗಲು ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವುಂಟಾಯಿತು ಎಂದೇ ಅರ್ಥ (೧-೧೫೦) ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

(೨) ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನಾದರೂ ಆತ್ಯಂತಿಕವಾಗಿ ಮುಕ್ತನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿರುವ- ಹೊಲದಲ್ಲಿರುವ ಚೌಳುಭಾಗದಂತಿರುವ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ; ಭೋಜ್ಯವಾದ ಜಗತ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ, ಕಾಮಕರ್ಮಗಳು ಹೋಗಿ ಜಗತ್ತಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ಅಪವರ್ಗವೆಂಬ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮೈಕತ್ವದರ್ಶನದಿಂದ ದ್ವೈತದರ್ಶನವು ತೊಲಗಬೇಕಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೫) ಎಂಬುದು ಭ. ಪ್ರ. ರ ಅಂತರಾಲಮುಕ್ತವಾದ.

ಅಪವರ್ಗವು ಸತ್ತಮೇಲೆ ಸಿಕ್ಕುವ ಸ್ಥಿತಿಯಾದರೆ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನಿಗೇ ಪರಮಾತ್ಮೈಕ್ಯೋಪದೇಶವೇ ಹೊರತು ನಮ್ಮಗಳಿಗಿಲ್ಲವೆಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಾದದ್ದು ಅದರಿಂದ ವಿರಕ್ತನಾಗುವದಕ್ಕೂ ಸಾಧನವಾಗಲಾರದು, ಭೋಜ್ಯದಿಂದ ವಿರಕ್ತನಾಗುವದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದದ್ದು ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಪ್ರಾಪ್ತಿಗೂ ಸಾಧನವಾಗಲಾರದು ; ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಾದದ್ದು ನಿವೃತ್ತಿಗೆ ಹೇಗೆ ಸಾಧನವಾದೀತು ? (ಭಾ. ೨೬) ಅಪವರ್ಗರೂಪವಾದ ಅಂತರಾಲಾವಸ್ಥೆಯಿರುವದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇಲ್ಲ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೭) -ಎಂದು ಈ ಮತವನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು ಖಂಡಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಸುಷುಪ್ತಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮರಹಿತನಾದ ನಿರ್ವಿಶೇಷನೆಂದು ಆತ್ಮನನ್ನು ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಅವಿದ್ಯೆಯು ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಹೋಗಿ ಕೂಡಲೆ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವದು ಎಂಬುದೇ ಅವರ ಮತವು (ಭಾ. ಭಾ. ೨೬೮, ೨೭೦, ೨೭೨). ಬ್ರಹ್ಮವು ನಿತ್ಯದೃಗ್ರೂಪವಾದ ಆತ್ಮನೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಅದನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದದ್ದೇನೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ; ಅವಿದ್ಯಾಧ್ಯಾರೋಪಣೆಯ ನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತೇವೆ (೧-೧೬೨) ಎಂದು ಅವರು ವಿದ್ಯಾಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿಶದೀಕರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಮುಕ್ತಿಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಅದು ಅವಿದ್ಯಾನಿವೃತ್ತಿಯಿಂದಮಾತ್ರವೇ ದೊರಕುವದೆಂಬುದನ್ನೂ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೭೧ರಿಂದ ೨೯೯) ಅವರು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವಿದ್ಯೆಯೆಂಬುದು ಅತಥ್ವರೋಪಣರೂಪವಾದ ತಪ್ಪುತಿಳಿವಳಿಕೆ, ಅದು ಆತ್ಮನಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ, ಆತ್ಮನಲ್ಲಿರುವದೂ ಇಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ಅದು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ, ಬ್ರಹ್ಮ

ವನ್ನು ವಿಸಯಾಕರಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ (೧-೧೫೨, ೧೫೩) ಎಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುವೆವು ; ನಿಜವಾಗಿ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯಾಕೃತ ವಿಶೇಷವೂ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಲ್ಲ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೭೪). ಅವಿದ್ಯಾನಿವೃತ್ತಿಗಾಗಿಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರೋಪದೇಶವು ಬೇಕಾಗಿರುವದರಿಂದ ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶವು ವ್ಯರ್ಥವೆಂಬುದೂ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ (೧-೧೫೪ ; ಭಾ. ಭಾ. ೨೭೪) ಎಂಬುದು ಆಚಾರ್ಯರ ನಿರ್ವಿಶೇಷಾತ್ಮವಾದವು.

(೩) ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿ, ವಿದೇಹಮುಕ್ತಿ -ಎಂಬ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಒಪ್ಪಿರುವ ಪಕ್ಷವೂ ಮೋಕ್ಷಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಸ ವಿಜ್ಞಾನಾನಂದಗಳು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವವೆಂದೂ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೭೩) ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿರುವ ಆನಂದವು ಸಂವೇದ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆಯೆಂದೂ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೩೮) ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಅನುವಾದಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳು, ಭ.ಪ್ರ. ರವೇ ಎಂದು ಊಹಿಸುವದಕ್ಕೆಡೆಯಿದೆ. ಈ ವಾದಗಳನ್ನು ತಳ್ಳಿಹಾಕಿ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಬದುಕಿದ್ದಾಗಿನ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತ ಸತ್ತಬಳಿಕ ಬೇರೊಂದಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಅನ್ಯಾಯವಾದದ್ದು: ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನಾನಂದಗಳು ನಿತ್ಯಾಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುವವಾದ್ದರಿಂದ ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಆತ್ಮನು ಅದಕ್ಕಿಂತ ವೃತ್ತಿರಿಕ್ತನೆಂದಾಗುವದೆಂಬ ಅನಿಷ್ಟಾಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ತೋರಿಸಿ ಅವಿದ್ಯಾನಿವೃತ್ತಿಯೇ ಮುಕ್ತಿಯು (ಭಾ. ಭಾ. ೨೭೨), ಮುಕ್ತಿಯೆಂಬುದು ಒಂದು ವಿಶೇಷಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲ - ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆನಂದವು ವಿಸಯವಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ವೈತವಾದಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದ ವಿಜ್ಞಾನಾನಂದಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆಯಲ್ಲ; ಬ್ರಹ್ಮವು ವಿಜ್ಞಾನಾನಂದಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿದೆ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೩೮) ಎಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಬೇಕೆಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಉಪಸಂಹಾರ

ಈ ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಚರ್ಚಿಸುವದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ವಿಸಯಗಳು ಹಲವು ಇವೆ. ಆಚಾರ್ಯರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇದ್ದ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವಾದಗಳ ಒಳಪಂಗಡಗಳ ವಿವೇಚನೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಲ್ಲ ; ಆಚಾರ್ಯರು ಉಪಾಸನೆಗಳ ವಿಸಯದಲ್ಲಿ ಖಿಲಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಉಪಾಸ್ಯಜ್ಞೇಯಬ್ರಹ್ಮವಿವೇಚನೆಯನ್ನಾಗಲಿ ಸಮಾಲೋಚನೆ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಈಗಿನ ಹೊಸ ವೇದಾಂತಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳ ವಿಸಯದಲ್ಲಿ ಈ ಭಾಷ್ಯದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯುಂಟಾಗಬಹುದೆಂಬುದು

ದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದೂ ಅಗಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಇಲ್ಲಿ ನಾವು ಮಾಡಿರುವ ಭರ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಪಂಚರ ಮತದ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾದ ತುಲನಾತ್ಮಕವಿಮರ್ಶೆಯಿಂದ ವಿಚಕ್ಷಣರಾದ ಓದುಗರಿಗೆ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಸೂಚನೆಗಳು ಹೊಳೆಯಬಹುದೆಂದು ನಮ್ಮ ನಂಬಿಕೆ. ಆಚಾರ್ಯರ ವೇದಾಂತಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯ ಅಸಾಧಾರಣಸ್ವರೂಪದ ಕಲ್ಪನೆಯು ಈ ಭಾಷ್ಯಾನುವಾದದಿಂದ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ವಾಚಕರಿಗೆ ದೊರೆತರೆ ನಾವು ಧನ್ಯರು.

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಪ್ರಕಾಶಕಾರ್ಯಾಲಯ,
ಜಯ ಸಂ|| ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಬಹುಳ ತೃತೀಯಾ ||

}

ಅನುವಾದಕ

ವಿಷಯಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

ಮುನಿಕಾಂಡ - ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ವಿಶೇಷ : ಇಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯದ ಚರ್ಚಾಭಾಗಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿಲ್ಲ. ಕಂಸದಲ್ಲಿರುವ ಸಂಖ್ಯೆಗಳು ಭಾಷ್ಯಭಾಗಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ.

ಒಂದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಮುನಿಕಾಂಡದ ಸಂಬಂಧ (೧)- ಜನಕಯಜ್ಞದ ಅಖ್ಯಾಯಿಕೆಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ (೨)- ಜನಕನು ಬ್ರಹ್ಮಿಸ್ಥಪಣವನ್ನು ಒಡ್ಡಿದ್ದು (೩)- ಯಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಪಣವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದು (೪)- ಕರ್ಮಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ (೫-೭) ಅಹೋರಾತ್ರಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ (೮)- ತಿಥ್ಯಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ (೯)- ಅತಿಮುಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಅಶ್ರಯ (೧೦-೧೧)- ಹೋತೃವಿಗೆ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದಾಗುವ ಫಲ (೧೨)- ಅಧರ್ಯವಿಗೆ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದಾಗುವ ಫಲ (೧೩)- ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದಾಗುವ ಫಲ (೧೪)- ಉದ್ಗಾತೃವಿಗೆ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದಾಗುವ ಫಲ (೧೫).

ಪುಟ ೧-೩೨

ಒಂದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ ಪುಟ ೩೩-೩೫

ಎರಡನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಂಬಂಧ (೧೬)- ಗೃಹಾತಿಗ್ರಹಗಳು ಎಂಟು (೧೭)- ಗೃಹಾತಿಗ್ರಹಗಳ ವಿವರ (೧೯-೨೦)- ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ತಿನ್ನುವ ದೇವತೆ ಇದೆ (೨೧)- ಮುಕ್ತಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರಾಣೋತ್ಕ್ರಮಣವಿಲ್ಲ (೨೨)- ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋಗುತ್ತದೆ (೨೩)- ಮುಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಯ ಸಂಬಂಧ (೨೪)- ಶ್ರುತಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ (೨೭-೨೮).

ಪುಟ ೩೬-೬೨

ಎರಡನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ ಪುಟ ೬೩-೬೪

ಮೂರನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಹಿಂದಿನ ಗ್ರಂಥದ ಸಾರ (೨೯)- ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥದ ಸಂಬಂಧ (೩೦)- ಭುಜ್ಜುಪ್ರಶ್ನೆಯ ಸಂಬಂಧ (೩೯)- ಭುಜ್ಜುವಿಗೆ ಗಂಧರ್ವನು ಹೇಳಿದ್ದು (೪೦)- ಭುವನಕೋಶದ ಪರಿಪೂರ್ಣ (೪೧)- ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಜಿಗಳು ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವ ಕ್ರಮ (೪೨)- ವಾಯುವಿನ ಮಹಿಮೆ (೪೩).

ಪುಟ ೬೫-೯೮

ಮೂರನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ ಪುಟ ೯೯

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಂಬಂಧ (೪೪)- ಪ್ರಾಣನಾದಿವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನೇ ಆತ್ಮನು (೪೫)- ಆತ್ಮನು ದೃಷ್ಟಿಗೂ ದ್ರಷ್ಟೃ (೪೬)- 'ಏಷ ತ ಆತ್ಮಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥ (೪೯).

ಪುಟ ೧೦೦-೧೧೨

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ ಪುಟ ೧೧೩

ಐದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಂಬಂಧ (೫೦)- ಕಹೋಲನ ಪ್ರಶ್ನೆ (೫೧)- ಆತ್ಮನು ಷಷ್ಠೋಪನಿಷದ್ಗಳನ್ನು ಮೀರಿರುತ್ತಾನೆ (೫೨)- ಆತ್ಮತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದವರಿಗೆ ಏಷಣಾ ತ್ರಯತ್ಯಾಗ (೫೬)- ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಸಾಧನಗಳು (೬೨)- ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠನು ಕೃತಕೃತ್ಯನು (೬೩).

ಪುಟ ೧೧೪-೧೪೮

ಐದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ ಪುಟ ೧೪೯

ಆರನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥದ ಸಂಬಂಧ (೬೪)- ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಗಳವರೆಗೆ ಭೂತಗಳ ಅಂತರ್ಬಹಿರ್ಭಾವ (೬೫)- ಪಂಚಭೂತಗಳ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಅನುಮಾನವು ಸಾಲದು (೬೬).

ಪುಟ ೧೫೦-೧೫೬

ಆರನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ ಪುಟ ೧೫೭

ಏಳನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಉದ್ಬಾಲಕನು ಸೂತ್ರಾಂತರ್ಯಾಮಿಗಳನ್ನು ಅಂತಃಕೂಂಡ ಬಗೆ (೬೭)- ಉದ್ಬಾಲಕನ ಪ್ರಶ್ನೆ (೬೮)- ಸೂತ್ರದ ನಿರ್ಣಯ (೬೯)- ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯ ವರ್ಣನೆ, ಅಧಿದೈವತ (೭೦-೭೧) ಅಂತರ್ಯಾಮಿವರ್ಣನೆ ಅಧಿಭೂತ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ; ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯನ್ನು ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳು ಅರಿಯಲಾರವೇಕೆ ? (೭೨).

ಪುಟ ೧೫೮-೧೭೮

ಏಳನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ ಪುಟ ೧೭೯

ಎಂಟನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಗಾರ್ಗಿಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಅನುಮತಿ (೭೩)- ಗಾರ್ಗಿಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ (೭೪)- ಪ್ರಶ್ನೆ: ಸೂತ್ರವು ಏಕರಲ್ಲಿ ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ ಆಗಿದೆ ? (೭೫)- ಸೂತ್ರವು ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶದಲ್ಲಿಯೇ ಹೆಣೆದುಕೊಂಡಿದೆ (೭೬) ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ

ಗಾರ್ಗಿಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ (೭೭)- ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಅನುವಾದ (೭೮)- ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನ ಉತ್ತರದ ಅನುವಾದವೂ ಹೊಸ ಪ್ರಶ್ನೆಯೂ (೭೯)- ಅವ್ಯಾಕೃತವು ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಹಿತಪ್ರೋತ (೮೦)- ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಅಕ್ಷರಾನುಮಾನ (೮೧)- ದ್ವಾವಾಪ್ಯಧಿವಿಗಳಿಂದ ಅಕ್ಷರಾನುಮಾನ (೮೨)- ಕಾಲಾಪಯವಗಳಿಂದ ಅಕ್ಷರಾನುಮಾನ (೮೩)- ನದಿಗಳಿಂದ ಅಕ್ಷರಾನುಮಾನ (೮೪)- ದಾತೃಗಳ ಪ್ರಶಂಸೆಯಿಂದ ಅಕ್ಷರಾನುಮಾನ (೮೫)- ದೇವಾದಿಗಳ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಅಕ್ಷರಾನುಮಾನ (೮೬)- ಅಕ್ಷರಜ್ಞಾನದ ಫಲದಿಂದ ಅಕ್ಷರಾನುಮಾನ (೮೭)- ಅಕ್ಷರದ ಪ್ರಶಾಸ್ತೃತ್ವವು ಚೈತನ್ಯ ಸ್ವರೂಪವಾತ್ಮ (೮೮)- ಅಕ್ಷರವು ಪ್ರಧಾನವೂ ಅಲ್ಲ, ಮತ್ತೊಂದೂ ಅಲ್ಲ (೮೯)- ಗಾರ್ಗಿಪ್ರಶ್ನೆಯ ಉತ್ತರದ ಉಪಸಂಹಾರ (೯೦)- ಗಾರ್ಗಿಯು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿದ್ದು (೯೧).

ಪುಟ ೧೮೦-೨೧೧

ಎಂಟನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ ಪುಟ ೨೧೨-೨೧೩

ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಂಬಂಧ (೯೫)- ವಿದಗ್ಧನ ಪ್ರಶ್ನೆ: ದೇವತೆಗಳು ಎಷ್ಟು ? (೯೬)- ಮೂವತ್ತು ಮೂರು ದೇವತೆಗಳ ವಿವರ (೯೭)- ವಸುಗಳ ವಿವರ (೯೮)- ರುದ್ರರ ವಿವರ (೯೯)- ಅದಿತ್ಯರ ವಿವರ (೧೦೦)- ಇಂದ್ರಪ್ರಜಾಪತಿಗಳ ವಿವರ (೧೦೧)- ಆರು ದೇವತೆಗಳ ವಿವರ (೧೦೨)- ಮೂರು ಮುಂತಾದ ದೇವತೆಗಳ ವಿವರ (೧೦೩)- ಒಬ್ಬನೇ ದೇವನು ಪ್ರಾಣನು (೧೦೪)- ಪ್ರಾಣಭೇದಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಪ್ರಶೋತ್ತರಗಳು: ಸೃಧಿವ್ಯಭಿಮಾನದೇವತೆ (೧೦೫)- ಕಾಮಾಭಿಮಾನದೇವತೆ (೧೦೬)- ರೂಪಾಭಿಮಾನದೇವತೆ (೧೦೭)- ಆಕಾಶಾಭಿಮಾನದೇವತೆ (೧೦೮)- ತನ್ಮೋಽಭಿಮಾನದೇವತೆ (೧೦೯)- ಪ್ರಕಾಶಕರೂಪಾಭಿಮಾನದೇವತೆ (೧೧೦)- ಅಬಿಮಾನದೇವತೆ (೧೧೧)- ರೇತೋಽಭಿಮಾನದೇವತೆ (೧೧೨)- ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥದ ಸಂಬಂಧ (೧೧೩)- ದಿಗ್ವೇದತೆಗಳ ವಿಜ್ಞಾನ: ಪೂರ್ವದಿಗ್ವೇದತೆಗೆ ಹೃದಯವೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (೧೧೪)- ದಕ್ಷಿಣದಿಗ್ವೇದತೆಗೆ ಹೃದಯವೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (೧೧೫)- ಪಶ್ಚಿಮದಿಗ್ವೇದತೆಗೆ ಹೃದಯವೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (೧೧೬)- ಉತ್ತರದಿಗ್ವೇದತೆಗೆ ಹೃದಯವೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (೧೧೭)- ಉರ್ಧ್ವದಿಗ್ವೇದತೆಗೆ ಹೃದಯವೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (೧೧೮)- ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಾವದು ? (೧೧೯)- ಹೃದಯಶರೀರಗಳಿಗೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (೧೨೦)- ಶರೀರ ಹೃದಯವಾಯುಗಳು ವಿಜ್ಞಾನಮಯಾರ್ಥ (೧೨೧)- ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಾದ ನಿರುಪಾಧಿಕಾತ್ಮ (೧೨೨)- ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನ ಪ್ರಶ್ನೆ: ಔಪನಿಷದಪುರುಷನು ಯಾರು ? (೧೨೩)- ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯೊಡನೆ ಚರ್ಚಿಸಿದ ದುಷ್ಪರಿಣಾಮ (೧೨೪)- ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥದ ಸಂಬಂಧ (೧೨೫)- ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ವಾದಕ್ಕೆ ಕರೆದದ್ದು (೧೨೬)- ಮನುಷ್ಯನು ವೃಕ್ಷದಂತೆ (೧೨೭ರಿಂದ ೧೩೦)- ಸತ್ತ ಪುರುಷನು ಯಾವ ಮೂಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವನು ? (೧೩೧ರಿಂದ ೧೩೪)- ಜಗನ್ನೂಲದ ಸ್ವರೂಪ (೧೩೫).

ಪುಟ ೨೧೪-೨೨೬

ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ ಪುಟ ೨೨೭-೨೨೮

ಮುನಿಕಾಂಡ - ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಒಂದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಮುಂದಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ್ವಯದ ಸಂಬಂಧ (೧೪೦)- ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಜನಕನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದದ್ದು (೧೪೧)- ಜಿತ್ವಾಶೈಲಿಯ ಉಪದೇಶದ ಅನುವಾದ (೧೪೨)- ವಾಗ್ಬ್ರಹ್ಮದ ನಾಲ್ಕುಪಾದಗಳು (೧೪೩)- ವಾಗ್ಬ್ರಹ್ಮದ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ? (೧೪೪)- ವಾಗ್ಬ್ರಹ್ಮದ ಉಪಾಸನೆಯ ಫಲ (೧೪೫)- ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಕೃತಾರ್ಥನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಯೇ ದಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು (೧೪೬)- ಪ್ರಾಣದೇವತೆಯ ವಿವರ (೧೪೭)- ಚಕ್ಷುರ್ಬ್ರಹ್ಮದ ವಿವರ (೧೪೮)- ಶ್ರೋತ್ರಬ್ರಹ್ಮದ ವಿವರ (೧೪೯)- ಮನೋಬ್ರಹ್ಮದ ವಿವರ (೧೫೦)- ಹೃದಯಬ್ರಹ್ಮದ ವಿವರ (೧೫೧).

ಪುಟ ೨೭೯-೨೯೮

ಒಂದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ ಪುಟ ೨೯೯-೩೦೦

ಎರಡನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಪರಮಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಉಪಕ್ರಮಿಸಿದ್ದು (೧೫೨)- ವೈಶ್ವನರಾತ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿ (೧೫೩)- ತೈಜಸಾತ್ಮನ ಪ್ರಾಪ್ತಿ (೧೫೪)- ಪ್ರಾಣಾತ್ಮನ ಪ್ರಾಪ್ತಿ (೧೫೫)- ತುರೀಯಾತ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿ (೧೫೬).

ಪುಟ ೩೦೦-೩೧೪

ಎರಡನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ ಪುಟ ೩೧೧-೩೧೬

ಮೂರನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಂಬಂಧ (೧೫೭)- ಜನಕನು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನನ್ನು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದ್ದು (೧೫೮)- ಜನಕಪ್ರಶ್ನೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ (೧೫೯)- ಜನಕನು ತಾನೇ ನಿರ್ಧರಿಸಲಿಲ್ಲವೇಕೆ? (೧೬೦)- ಅದಿತ್ಯನೇ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಬೆಳಕು (೧೬೧)- ಅದಿತ್ಯನಿಲ್ಲದಾಗ ಚಂದ್ರನು ಜ್ಯೋತಿ (೧೬೨)- ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರಿಲ್ಲದಾಗ ಅಗ್ನಿಯು ಜ್ಯೋತಿ (೧೬೩)- ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಿಲ್ಲದಾಗ ಶಬ್ದಾದಿಗಳು ಜ್ಯೋತಿ (೧೬೪)- ಪ್ರಶ್ನೆ: ಹೊರಗಿನ ಜ್ಯೋತಿಗಳಿಲ್ಲದಾಗ ಹೇಗೆ? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ (೧೬೫)- ಅತ್ಮನೇ ಜ್ಯೋತಿ (೧೬೬)- 'ಕತಮ ಅತ್ಮೇತಿ ಯೋಷ್ಯಂ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ ಪ್ರಾಣೇಷು ಹೃದ್ಯಂತ ಜ್ಯೋತಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನವಾಕ್ಯವು ಯಾವದು? (೧೬೭)- ಇಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನಮಯನೆಂದರೆ ವಿಜ್ಞಾನಪ್ರಾಯನು (೧೬೮)- 'ಪ್ರಾಣೇಷು' ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಣಗಳಿಂದ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತನು (೧೬೯)- ಹೃದಯದೊಳಗಿರುವ ಜ್ಯೋತಿಯು ಅತ್ಮನೇ (೧೭೦)- ಸ್ವಪ್ನವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಅವತರಣಿಕೆ (೧೭೧)- ಅತ್ಮನು ಬುದ್ಧಿಗೆ ಸಮಾನನಾಗಿರುವದರಿಂದಲೇ ಸಂಸಾರಿ (೧೭೨)- ಬುದ್ಧಿಸಾದ್ಯತ್ಮವೇ ಸಂಸಾರಹೇತುವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ? (೧೭೩)- ಅತ್ಮನು ಕಾರ್ಯಕರಣವ್ಯತಿರಿಕ್ತನೆಂಬುದು ಹೇಗೆ? (೧೭೪)-

ಸ್ವಪ್ನವು ಎರಡು ಲೋಕಗಳ ಸಂಧಿ (೧೮೪)- ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಾಗುವ ಪರಲೋಕಾನುಭವ (೧೮೫)- ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿ (೧೮೬)- ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ವಾಸ ನಾಮಯ ಸೃಷ್ಟಿ (೧೮೭)- ಜೀವನು ಸ್ವಾಪ್ನಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಕರ್ತೃವೆಂದರೆ ಹೇಗೆ ? (೧೮೮)- ಸ್ವಪ್ನದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಲೋಕಗಳು (೧೮೯ರಿಂದ ೧೯೨)- ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮ ಜ್ಯೋತಿಯು ದೇಹವ್ಯತಿರಿಕ್ತವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿ (೧೯೩)- ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯೇ (೧೯೪)- ಜನಕನು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದು (೧೯೫)- ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥದ ಸಂಬಂಧ (೧೯೬)- ಆತ್ಮನು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮೀರುತ್ತಾನೆ (೧೯೭)- ಕರ್ಮವು ಆತ್ಮನ ಸ್ವಭಾವವಲ್ಲ (೧೯೮)- ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ? (೧೯೯)- ಆತ್ಮನ ಅಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣ (೨೦೦)- ಜನಕನು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದು (೨೦೧)- ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಅಸಂಗ ನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಕ್ಷೇಪಪರಿಹಾರಗಳು (೨೦೨)- ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿಯೂ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಪುಣ್ಯಪಾಪ ಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲ (೨೦೩)- ೪-೩-೧೬, ೧೭ ಈ ಎರಡು ಕಂಡಿಕೆಗಳಿಗೂ ಅಸಂಗತ್ಯದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ (೨೦೪)- ಮುಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಯ ಸಂಬಂಧ (೨೦೫)- ಸ್ವಪ್ನಜಾಗೃತ್ಯಂ ಚಾರ್ಯಾತ್ಮನಿಗೆ ಮೀನಿನ ದೃಷ್ಟಾಂತ (೨೦೬)- ಕಂಡಿಕೆಯ ಸಂಬಂಧ : ಆತ್ಮನು ನಿತ್ಯಶುದ್ಧಮುಕ್ತಸ್ವರೂಪನು (೨೦೭)- ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪಿಲಕ್ಷಣಸ್ವರೂಪಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ (೨೦೮)- ಕಂಡಿಕೆಯ ಸಂಬಂಧ, ಅವಿದ್ಯಾತತ್ತ್ವಸಧಾರಣ (೨೦೯)- ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ವಿದ್ಯಾವಿದ್ಯಾಫಲಗಳು (೨೧೦)- ಅವಿದ್ಯಾತತ್ತ್ವ (೨೧೧)- ಅವಿದ್ಯೆಯು ಆತ್ಮನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಧರ್ಮವಲ್ಲ (೨೧೨)- ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯಾ ಕಾಮಕರ್ಮಗಳಿಲ್ಲದ ರೂಪ (೨೧೩)- ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿರುವದಕ್ಕೆ ಏಕತ್ವವು ಕಾರಣ (೨೧೪)- ಆತ್ಮನ ತತ್ತ್ವಸ್ವರೂಪ (೨೧೫)- ಕಂಡಿಕೆಯ ಸಂಬಂಧ, ಸುಷುಪ್ತನ ಸ್ವರೂಪವು ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮನಿರ್ಮುಕ್ತವೇ (೨೧೬)- ಸುಷುಪ್ತರೂಪವು ಕರ್ಮನಿರ್ಮುಕ್ತ (೨೧೭)- ಸುಷುಪ್ತರೂಪವು ಕಾಮ ರಹಿತ (೨೧೮)- ಕಾಮವು ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು (೨೧೯)- ಕಂಡಿಕೆಯ ಸಂಬಂಧ : ಚೈತನ್ಯಸ್ವಭಾವನಾದರೂ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲೇಕೆ ಅರಿಯುವುದಿಲ್ಲ ? (೨೨೩)- ಆತ್ಮನು ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪನೇ (೨೨೪)- ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣದಿರುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ (೨೨೬)- ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಘ್ರಾಣಾದಿವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಲ್ಲದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ (೨೨೭)- ಆತ್ಮನಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲ (೨೩೨)- ಸುಷುಪ್ತಿಸ್ಥಿತಿಯ ಹೆಚ್ಚು ಗಾಂಭೀರ್ಯ (೨೩೩)- ಕಂಡಿಕೆಯ ಸಂಬಂಧ, ಪರಮಾನಂದಾಧಿಗಮ (೨೩೪)- ಮನುಷ್ಯನ ಪರಮಾನಂದ ಮಾತ್ರ (೨೩೫)- ಪಿತ್ರಾದ್ಯಾನಂದಮಾತ್ರಾವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಅವತರಣಿಕೆ (೨೩೬)- ಪಿತ್ರಾದ್ಯಾನಂದಗಳ ತಾರತಮ್ಯ (೨೩೭)- ಪರಮಾನಂದ (೨೩೮)- ಶ್ರೋತ್ರಿಯತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯ (೨೩೯)- ಪರಮಾನಂದವು ವಿರಕ್ತಶ್ರೋತ್ರಿಯನಿಗೆ ತೋರ ತಕ್ಕದ್ದು (೨೪೦)- ಜನಕನು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳುವ ಎಂದದ್ದರಿಂದ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಿಗಾವ ಭಯ (೨೪೧)- ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥಭಾಗದ ಸಂಬಂಧ : ಸಂಸಾರವ್ಯವಹಾರ (೨೪೨)- ೪-೩-೩೪ರ ಅರ್ಥ (೨೪೩)- ಜೀವನ ಉತ್ಪ್ರಾಂತಿಗೆ ಅರಂಭ (೨೪೪)- ಜೀವನು ಮತ್ತೊಂದು ಶರೀರವನ್ನು ಸೇರುವ ಪ್ರಕಾರ : ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಡುವುದು ಯಾವಾಗ ? (೨೪೫)- ಶರೀರತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವೂ ಫಲವೂ (೨೪೬)- ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಶರೀರಾಂತರಗ್ರಹಣವು ಪ್ರಾಣವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ (೨೪೭)- ದೇಹಾಂತರವು ಕರ್ಮ

ಫಲಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ (೨೪೮)- ಸಂಸಾರಿಯನ್ನು ಭೋಗಸಾಮಗ್ರಿಗಳು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ (೨೪೯)- ಕಂಡಿಕೆಯ ಸಂಬಂಧ : ಪ್ರಾಣಗಳು ಜೀವನನ್ನು ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಿಂಬಾಲಿಸುವವು (೨೫೦).

ಪುಟ ೩೧೭-೫೦೫

ಮೂರನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ ಪುಟ ೫೦೬-೫೦೯

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥದ ಸಂಬಂಧ (೨೫೧)- ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಕಾಲಕ್ಕೆ ಜೀವನು ಅಂಗಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವನು (೨೫೨)- ಪ್ರಾಣಗಳು ಆತ್ಮನ ಬಳಿಗೆ ಬರುವ ಪ್ರಕಾರ (೨೫೩)- ಕರಣಗಳನ್ನು ಲಿಂಗಾತ್ಮನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವದು (೨೫೪)- ಕರಣಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವು ನಿಂತುಹೋಗುವಿಕೆ (೨೫೫)- ಹೃದಯಾಗ್ರದ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಜೀವನು ಹೊರಡುತ್ತಾನೆ (೨೫೬)- ಜೀವನ ನಿಷ್ಕ್ರಮಣಮಾರ್ಗಗಳು (೨೫೭)- ಜೀವನೊಡನೆ ಪ್ರಾಣಕರಣಗಳೂ ಹೊರಡುತ್ತವೆ (೨೫೮)- ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಕಾಲದಲ್ಲಿಂಟಾಗುವ ವಿಜ್ಞಾನ (೨೫೯)- ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಿಗೆ ವಿದ್ಯಾಕರ್ಮಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞೆಗಳೆಂಬ ಸಂಭಾರ (೨೬೦)- ಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಂದ ದೇಹಾಂತರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ (೨೬೨)- ಎಂದಿನ ಶಂಚಭೂತಗಳಿಂದಲೇ ಹೊಸದೇಹ (೨೬೩)- ಬಂಧಕವಾದ ಉಪಾಧಿಗಳು (೨೬೪)- ಪುಣ್ಯಾಪುಣ್ಯಗಳೇ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಹೇತುವೆಂಬ ಪಕ್ಷ (೨೬೫)- ಪರಮಸಿದ್ಧಾಂತ : ಕಾಮವೇ ಸಂಸಾರಿತ್ವಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಕಾರಣ (೨೬೬)- ಕಾಮಿಯ ಸಂಸಾರ (೨೬೭)- ಆಕಾಮಿಗೆ ಮುಕ್ತಿ (೨೬೮)- ಆಕಾಮಿಯ ಪ್ರಾಣಗಳು ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಗುವದಿಲ್ಲ (೨೬೯)- ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥದ ಸಂಬಂಧ : ಬಂಧನೋಕ್ತಕಾರಣಗಳನ್ನು ದೃಢೀಕರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಮಂತ್ರ (೨೭೦)- ಕಾಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ಹೋದರೆ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಅಮೃತತ್ವಪ್ರಾಪ್ತಿ (೨೭೧)- ಜ್ಞಾನಿಗೆ ದೇಹಾಂತರಗ್ರಹಣವಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ (೨೭೨)- ನೋಕ್ತಾರ್ಥನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿ ಗೋಷ್ಠಶ್ರುದಾನ (೨೭೩)- ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಫಲವು ತನಗೇ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ (೨೭೪)- ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಉಪಾಸಕರ ಮತಭೇದ (೨೭೫)- ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷ (೨೭೬)- ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದವನೆಂದರೇನು ? (೨೭೭)- ಪುಣ್ಯಕೃತ್ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಂತರ (೨೭೮)- ಕರ್ಮವೇದವಿದ್ಯೆಗಳ ನಂದೆಯಿಂದ ಮೋಕ್ಷಸ್ತುತಿ (೨೭೯)- ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಪರಮಾನಂದವು ದೊರಕದು (೨೮೦)- ಆತ್ಮವಿಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸರ್ವದುಃಖನಾಶ (೨೮೧)- ಆದ್ವಿತೀಯಪರಮಾತ್ಮನೇ ನಾನು ಎಂದು ಅನುಸಂಧಾನಮಾಡಬೇಕು (೨೮೨)- ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (೨೮೩)- ಆತ್ಮಾನುದರ್ಶನದ ಫಲ (೨೮೪)- ದೇವತೆಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಆಯುಸ್ಸೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವರು (೨೮೫)- ಅಜ್ಞಾನವು ಹೋದರೆ ಆತ್ಮನೇ ಅಮೃತ ಬ್ರಹ್ಮ (೨೮೬)- ಪ್ರಾಣಾದಿದ್ವಾರದಿಂದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಅರಿಯಬೇಕು (೨೮೭)- ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಆದ್ವೈತಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (೨೮೮)- ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಏಕರಸವಾಗಿಯೇ ಅರಿಯಬೇಕು (೨೮೯)- ಬ್ರಹ್ಮವು ಅಪ್ರಮೇಯವಾದದೂ

ಜ್ಞೇಯವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ? (೨೯೮)- ಅತ್ಮಸ್ವರೂಪ (೨೯೯)- ಜ್ಞಾನಸಾಧನವನ್ನೇ ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಬೇಕು (೩೦೦)- ಕಂಡಿಕೆಯ ಸಂಬಂಧ : ವೇದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಅತ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ವಿನಿಯೋಗ (೩೦೧)- ಇದುವರೆಗೆ ಹೇಳಿದ ಜ್ಞಾನ (೩೦೨)- ಅತ್ಮಜ್ಞಾನದ ಫಲ (೩೦೩)- ವೇದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಪರಮತತ್ವಾರ್ಥ (೩೦೪)- ಯಜ್ಞದಾನತಪಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿ (೩೦೬)- ಅತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೇವಲ ಮುನಿತ್ವ (೩೦೮)- ಅತ್ಮಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆಯಿದ್ದವರೇ ಪರಿವ್ರಾಜಕರಾಗಬೇಕು (೩೦೯)- ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವಿಧಿಗೆ ಶೇಷವಾದ ಅರ್ಥವಾದ (೩೧೦)- ಪ್ರವ್ರಜನ್ತಿ ಎಂಬುದು ವಿದಿಯೇ (೩೧೧)- ಅತ್ಮನು ಕರ್ಮಪ್ರಾಪ್ಯನಲ್ಲ (೩೧೨)- ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಕರ್ಮಸಂಬಂಧವಿರುವದಿಲ್ಲ (೩೧೩)- ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಮಂತ್ರ : ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಸರ್ವಥಾ ಕರ್ಮಾಸಂಬಂಧನು (೩೧೪)- ಶಾಂತ್ಯಾದಿಸಾಧನಗಳೂ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವವೂ (೩೧೫)- ಸಾಧನಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಶಂಸೆ (೩೧೬)- ಜನಕನು ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದ್ದು (೩೧೭)- ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೋಪಸಂಹಾರ (೩೧೮)- ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದ ಮತ್ತು ಉಪಾಸನೆಯ ಫಲಗಳು (೩೧೯)- ಆರಣ್ಯಕದ ಅರ್ಥಸಂಗ್ರಹ (೩೨೦)- ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಕ್ರಮ (೩೨೧).

ಪುಟ ೫೧೦-೬೪೬

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ ಪುಟ ೬೪೭-೬೫೦

ಐದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಂಬಂಧ ಕಾಂಡದ್ವಯಾರ್ಥದ ಉಪಸಂಹಾರ, ಮಧುಕಾಂಡದರ್ಥಕ್ಕೆ ತರ್ಕ (೩೨೨) ; ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುವಾದದ್ದು. (೩೨೩)- ಮೈತ್ರೇಯಿಗೂ ಕಾತ್ಯಾಯಿನಿಗೂ ಪಾಲುಮಾಡಲೇಳಿಸಿದ್ದು (೩೨೪)- ವಿಶ್ವತ್ರ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಲ್ಲ (೩೨೫)- ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಮೈತ್ರೇಯಿಯ ವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರವೇ ಕಾರಣ (೩೨೬)- ಅತ್ಮದರ್ಶನದಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಜ್ಞಾತವಾಗುವದು (೩೨೭)- ಅತ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತವೆಂದು ಯಾವದೊಂದನ್ನು ನೋಡಿದರೂ ಬಂಧವೇ (೩೨೮)- ಕೊನೆಯ ಮೈತ್ರೇಯಾಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟಾದಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿರುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ (೩೨೯)- ಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಿಜ್ಞಾನವಿರುವದಿಲ್ಲ (೩೩೦)- ಅತ್ಮಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ನಾಶವಿಲ್ಲ (೩೩೧)- ಸ ಏವ ನೇತಿ ನೇತಿ ಎಂಬ ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯ (೩೩೨)- ಅಮೃತತ್ವಕ್ಕೆ ಸಸಂನ್ಯಾಸಾತ್ಮಜ್ಞಾನವೇ ಸಾಧನ (೩೩೩)- ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥದ ಉಪಸಂಹಾರ (೩೩೪).

ಪುಟ ೬೫೧-೬೯೬

ಐದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

ಪುಟ ೬೯೬-೬೯೭

ಆರನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಕಾಂಡದ ವಂಶರ್ಷಿಗಳು (೩೪೫)-

ಪುಟ ೬೯೮-೭೦೧

ಖಿಲಕಾಂಡ-ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಒಂದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಖಿಲಕಾಂಡದ ಸಂಬಂಧ: ಸೋಪಾಧಿಕ ಬ್ರಹ್ಮದ ಉಪಾಸನೆಗಳು (೩೪೬)-
'ಪೂರ್ಣಮದಃ' ಮಂತ್ರದ ಅರ್ಥ (೩೪೭)- ಇದರ ಅರ್ಥವು ೧-೪-೧೦ರ ಅರ್ಥವೇ
(೩೪೮)- ಓಂಕಾರದ ಮೂಲಕ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕು (೩೪೯)-
ಓಂ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷ (೩೫೦)- ಓಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು
(೩೫೧)- ಓಂಕಾರವು ಬ್ರಹ್ಮಾಭಿಧಾನವು (೩೫೨)- ಓಂಕಾರವು ವೇದವೆಂಬುದು
ಉಪಾಸನೆಗೆ ಅರ್ಥವಾದ (೩೫೩).

ಪುಟ ೭೦೨-೭೦೮

ಒಂದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

ಪುಟ ೭೦೯

ಎರಡನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ದನೋಪದೇಶ (೩೬೦)- ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ದಾನೋಪದೇಶ
(೩೬೧)- ಅಸುರರಿಗೆ ದಯೋಪದೇಶ (೩೬೨)- ದಮಾದಿತ್ರಯವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ
ಮಾಡಬೇಕು (೩೬೩)- ದಮಾದಿವಿಧಿಯ ಅರ್ಥವಾದದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ (೩೬೪)-
ದಮಾದಿತ್ರಯವನ್ನು ಮನುಷ್ಯರಿಗೇ ಉಪದೇಶಿಸಿದೆ (೩೬೫).

ಪುಟ ೭೨೦-೭೨೯

ಎರಡನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

ಪುಟ ೭೪೦

ಮೂರನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಗ್ರಂಥಸಂಬಂಧ: ಅಭ್ಯಾಸಯುಕ್ತವಾದ ಸೋಪಾಧಿಕಬ್ರಹ್ಮದ ಉಪಾಸನೆ
ಗಳು (೩೬೬)- ಹೃದಯವು ಸರ್ವಾತ್ಮಕಬ್ರಹ್ಮ (೩೬೭)- ಹೃದಯನಾಮಾಕ್ಷರಗಳ
ಉಪಾಸನೆ (೩೬೮).

ಪುಟ ೭೪೧-೭೪೫

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಹೃದಯಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸತ್ಯವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು (೩೬೯).

ಪುಟ ೭೪೬-೭೪೮

ಐದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮವು ಪ್ರಥಮವು (೩೭೦)- ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮವು ಮಹತ್ತು, ಯಕ್ಷ
(೩೭೧)- ಸತ್ಯನಾಮಾಕ್ಷರಗಳ ಉಪಾಸನೆ (೩೭೨)- ಸತ್ಯನಾಮಾಕ್ಷರೋಪಾಸನೆಯ
ಫಲ (೩೭೩)- ಅದಿತ್ಯಮಂಡಲದಲ್ಲಿಯೂ ದಕ್ಷಿಣಾಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮದ
ಉಪಾಸನೆ (೩೭೪)- ಅದಿತ್ಯಪುರುಷನ ಅಪಯವಗಳೂ ಅಭಿಧಾನವೂ (೩೭೫)-
ಚಾಕ್ಷುಷಪುರುಷನ ಅಪಯವಗಳೂ ಅಭಿಧಾನವೂ (೩೭೬).

ಪುಟ ೭೪೯-೭೫೯

ಆರನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಶಾಂಡಿಲ್ಯವಿದ್ಯೆ : ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿವಿಶಿಷ್ಟವೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮದ ಉಪಾಸನೆ
(೩೭೭). ಪುಟ ೭೬೦-೭೬೨

ಏಳನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ವಿದ್ಯುತ್ತು ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು (೩೭೮).
ಪುಟ ೭೬೩-೭೬೪

ಎಂಟನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಹಾಗ್ಗೇನುವೆಂದು ಉಪಾಸನೆ (೩೭೯). ಪುಟ ೭೬೫-೭೬೬

ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಅಗ್ನಿವೈಶ್ವಾನರಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಉಪಾಸನೆ (೩೮೦). ಪುಟ ೭೬೮-೭೭೦

ಹತ್ತನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ದೇವಯಾನಮಾರ್ಗವೂ ಉಪಾಸನಾಫಲವೂ (೩೮೧). ಪುಟ ೭೭೧-೭೭೩

ಮೂರರಿಂದ ಹತ್ತರವರೆಗಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳ ಸಾರ

ಪುಟ ೭೭೪-೭೭೬

ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ರೋಗಾದಿಗಳು ಪರಮತಪಸ್ಸಿಂಬ ಉಪಾಸನೆ (೩೮೨). ಪುಟ ೭೭೭-೭೭೮

ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

ಪುಟ ೭೭೯

ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಅನ್ನಪ್ರಾಣಗಳೆರಡೂ ಸೇರಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯ (೩೮೩)- ಸಿದ್ಧಾಂತ :
ಗುಣವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅನ್ನಪ್ರಾಣಗಳೇ ಬ್ರಹ್ಮ (೩೮೪). ಪುಟ ೭೮೦-೭೮೪

ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

ಪುಟ ೭೮೫

ಹದಿಮೂರನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಪ್ರಾಣವೆಂಬ ಉಕ್ಥದ ಉಪಾಸನವೂ ಅದರ ಫಲವೂ (೩೮೫)- ಪ್ರಾಣವೆಂಬ
ಯಜುಸ್ಸಿನ ಉಪಾಸನವೂ ಅದರ ಫಲವೂ (೩೮೬)- ಪ್ರಾಣವೆಂಬ ಸಾಮದ ಉಪಾ
ಸನವೂ ಅದರ ಫಲವೂ (೩೮೭)- ಪ್ರಾಣವೆಂಬ ಕ್ಷತ್ರದ ಉಪಾಸನವೂ ಅದರ
ಫಲವೂ (೩೮೮). ಪುಟ ೭೮೬-೭೯೧

ಹದಿಮೂರನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

ಪುಟ ೭೯೨

ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಗಾಯತ್ರಿಯ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ (೩೮೯)- ಗಾಯತ್ರಿಯ ಪ್ರಥಮಪಾದವು ತ್ರಿಲೋಕಾತ್ಮಕ (೩೯೦)- ಗಾಯತ್ರಿಯ ದ್ವಿತೀಯಪಾದವು ತ್ರಯೋವಿದ್ಯಾತ್ಮಕ (೩೯೧)- ಗಾಯತ್ರಿಯ ಮೂರನೆಯ ಪಾದವು ಪ್ರಾಣಾಪಾನವ್ಯಾನಾತ್ಮಕ (೩೯೨)- ಗಾಯತ್ರಿಯ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದವು ಆದಿತ್ಯಪುರುಷ (೩೯೩)- ಗಾಯತ್ರಿಯು ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾಗಿ ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ (೩೯೪)- ಗಾಯತ್ರಿಯು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಆತ್ಮ (೩೯೫)- ವಟುವಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುವ ಸಾವಿತ್ರಿಯೇ ಗಾಯತ್ರಿಯು (೩೯೬)- ಇದು ಅನುಷ್ಠುಪ್ಪಂದಸ್ತವಲ್ಲ, ಗಾಯತ್ರೀಚ್ಛಂದಸ್ತವೇ (೩೯೭)- ಗಾಯತ್ರೈ ಪಾಸಕನಿಗೆ ಪ್ರತಿಗ್ರಹದೋಷವಿಲ್ಲ (೩೯೮)- ಗಾಯತ್ರಿಯ ಉಪಸ್ಥಾನವೂ ಅದರ ಫಲವೂ (೩೯೯)- ಗಾಯತ್ರೀಮುಖವಿಧಿಗೆ ಅರ್ಥವಾದ (೪೦೦)- ಅಗ್ನಿಯೇ ಗಾಯತ್ರಿಯ ಮುಖವು (೪೦೧).

ಪುಟ ೭೯೩-೮೧೬

ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ ಪುಟ ೮೧೭-೮೧೮

ಹದಿನೈದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಕಂಡಿಕೆಯ ಸಂಬಂಧ, ಸಮುಚ್ಚಯಕಾರಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ (೪೦೨)- ಆದಿತ್ಯನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ (೪೦೩-೪೦೬).

ಪುಟ ೮೧೫-೮೨೫

ಹದಿನೈದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ ಪುಟ ೮೨೬

ಖಿಲಕಾಂಡ-ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಒಂದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಗ್ರಂಥಸಂಬಂಧ, ಪ್ರಾಣೋಪಾಸನೆ (೪೦೭)- ಪ್ರಾಣವೇ ಜ್ಯೇಷ್ಠ, ಶ್ರೇಷ್ಠ (೪೦೮)- ಜ್ಯೇಷ್ಠಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂಬ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಫಲ (೪೦೯)- ವಾಕ್ಯ ವಸಿಷ್ಠನೆಂದು ಉಪಾಸನೆ, ಅದರ ಫಲ (೪೧೦)- ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಎಂಬ ಉಪಾಸನೆ, ಅದರ ಫಲ (೪೧೧)- ಶ್ರೋತ್ರವು ಸಂಪತ್ತೆಂಬ ಉಪಾಸನೆ, ಅದರ ಫಲ (೪೧೨)- ಮನಸ್ಸು ಆಯತನವೆಂಬ ಉಪಾಸನೆ, ಅದರ ಫಲ (೪೧೩)- ರೇತಸ್ಸು ಪ್ರಜಾತಿಯೆಂಬ ಉಪಾಸನೆ, ಅದರ ಫಲ (೪೧೪)- ಪ್ರಾಣಸಂವಾದ, ಪ್ರಾಣಗಳಿಗೆ ವಿನಾದ (೪೧೫)- ವಾಕ್ಯಿಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕ ಪ್ರಾಣಗಳು ಬದುಕಿದ್ದದ್ದು (೪೧೬)- ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳಿಲ್ಲದೆಯೂ ಮಿಕ್ಕ ಪ್ರಾಣಗಳು ಬದುಕಿದ್ದದ್ದು (೪೧೭)- ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣವು ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಗಲಿ ರಲು ಮಿಕ್ಕ ಪ್ರಾಣಗಳು ಅದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು (೪೧೮)- ಪ್ರಾಣಸಂವಾದದ ತಾತ್ಪರ್ಯ (೪೧೯)- ನಾಗಾದಿಗಳು ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನೊಪ್ಪಿಸಿದ್ದು (೪೨೦)- ಪ್ರಾಣನ

ಅನ್ನ (೪೨೧)- ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ನೀರೇ ಹೊದಿಕೆ (೪೨೨)- ಪ್ರಾಣವಿದ್ಯಾಪ್ತತಿ (೪೨೪)-
ಪ್ರಾಯತ್ಯಾರ್ಥಾಚಮನವೇ ಹೊದಿಕೆಯೆಂಬ ಉಪಾಸನೆ (೪೨೫).

ಪುಟ ೮೨೭-೮೫೪

ಒಂದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

ಪುಟ ೮೫೫

ಎರಡನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಕಥೆಯ ಸಂಬಂಧ (೪೨೬)- ಶ್ವೇತಕೇತುವಿಗೂ ಜೈವಲಿಗೂ ಸಂಭಾಷಣೆ
(೪೨೭)- ಜೈವಲಿಯು ಕೇಳಿದ ಐದು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು (೪೨೮)- ಮಾರ್ಗದ್ವಯಪ್ರಕಾಶಕ
ಮಂತ್ರ (೪೨೯)- ರಾಜನ ಸತ್ಕಾರವನ್ನೊಲ್ಲದೆ ಶ್ವೇತಕೇತು ಹಿಂತಿರುಗಿದ್ದು (೪೩೦)-
ತಂದೆಗೆ ರಾಜನ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದು (೪೩೧)- ಗೌತಮನು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಕ್ಕೆ
ಹೋಗೋಣವೆಂದದ್ದು, ಮಗನ ನಿರಾಕರಣೆ (೪೩೨)- ರಾಜನು ಗೌತಮನಿಗೆ ವರ
ವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು (೪೩೩)- ಮಗನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವೇ ವರವೆಂದದ್ದು (೪೩೪)-
ಮಾನುಷವರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆಂದದ್ದು (೪೩೫)- ಗೌತಮನು ಮಾನುಷವರ
ವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದ್ದು (೪೩೬)- ಗೌತಮನು ರಾಜನ ಶಿಷ್ಯನಾದದ್ದು (೪೩೭)- ರಾಜನು
ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡುವೆನೆಂದದ್ದು (೪೩೮)- ದ್ಯುಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿದೃಷ್ಟಿವಿಧಿ
(೪೩೯)- ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಹುತಿಗಳ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಾದಿಗಳ ಅನುವಾದ (೪೪೦)- ಇಲ್ಲಿ
ಹೇಳಿರುವ ದೇವಾದಿಗಳ ವಿವರ (೪೪೦)- ಪರ್ಜನ್ಯನಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿದೃಷ್ಟಿ (೪೪೧)- ಈ
ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿದೃಷ್ಟಿ (೪೪೨)- ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿದೃಷ್ಟಿ (೪೪೩)- ಹೆಂಡತಿಯಲ್ಲಿ
ಅಗ್ನಿದೃಷ್ಟಿ (೪೪೪)- ಅಂತ್ಯಸಂಸ್ಕಾರವೂ ಅದರ ಫಲವೂ (೪೪೫)- ಪಂಚಾಗ್ನಿಯನ್ನು
ಬಲ್ಲವರಿಗೇ ಫಲ (೪೪೬)- ಉತ್ತರಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು (೪೪೭)- ಪಂಚಾಗ್ನಿ
ಪಾಸಕರಲ್ಲದ ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ ಪಿತೃಲೋಕ (೪೪೮)- ಅರ್ಚಾರಾದಿಗತಿಯ ಕ್ರಮ (೪೪೯)-
ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಸೇರಿದವರಿಗೆ ಕಲ್ಪಾಂತದವರೆಗೂ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲ (೪೫೦)-
ಧೂಮಮಾರ್ಗ, ಕರ್ಮಫಲಭೋಗ (೪೫೧)- ಇಷ್ಟಾದಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಪುನರಾವೃತ್ತಿ
(೪೫೨)- ಉಭಯಮಾರ್ಗವೂ ಇಲ್ಲದವರಿಗೆ ಅಗುವ ದುರ್ಗತಿ (೪೫೩)- ಐದು
ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರಗಳು (೪೫೫)-

ಪುಟ ೮೫೬-೯೧೪

ಎರಡನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

ಪುಟ ೯೧೫-೯೧೬

ಮೂರನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಂಬಂಧ, ವಿತ್ತಾರ್ಜುನೋಪಾಯ (೪೫೬)- ಮಂಥಕರ್ಮಕ್ಕೆ
ಕಾಲವೂ ಅಧಿಕಾರಿಯೂ (೪೫೭)- ಮಂಥಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವ ಪ್ರಕಾರ (೪೫೮)-
ಹೋಮಾಂತರಗಳೂ ಮಂಥವಿದ್ಯೆಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಯೂ (೪೫೯)- ಅಭಿಮರ್ಶನ (೪೬೦)-
ಮಂಥೋದ್ಯಮನ (೪೬೧)- ಮಂಥಾಚಮನದ ಕ್ರಮ (೪೬೨)- ಮಂಥದ ಮಾಹಾ
ತ್ಮ್ಯವೂ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ (೪೬೩)- ಮಂಥಸಾಮಗ್ರ್ಯಗಳ ವಿವರ (೪೬೪)-

ಪುಟ ೯೧೭-೯೩೪

ಮೂರನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

ಪುಟ ೯೩೫

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಗ್ರಂಥ ಸಂಬಂಧ, ಪುತ್ರಮಂಥಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರ (೪೬೫)- ಪುರುಷರೇತಸ್ಸು ರಸ ತಮ (೪೬೬)- ರೇತಸ್ಸಿಗೆ ಸ್ಥಾನ (೪೬೭)- ಗ್ರಾಮ್ಯಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ವಾಜಪೇಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಲ್ಪನೆ (೪೬೮)- ಉಪಾಸಕಶಲ್ಪದವರ ಈ ಕರ್ಮವು ನಿಂದ್ಯ (೪೬೯)- ಉಪಾಸಕನಿಗೆ ರೇತಃಸ್ವಲ್ಪನಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ (೪೭೦)- ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಾಂತರಗಳು (೪೭೧)- ಪತ್ನಿಯನ್ನು ಒಲಿಸುವದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನ (೪೭೨)- ಪತ್ನಿಯು ಕಾಮಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ (೪೭೩)- ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗದಿರುವದಕ್ಕೆ (೪೭೪)- ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗುವದಕ್ಕೆ (೪೭೫)- ಮಂಥವಿಜ್ಞಾನಿಯ ಮಹಿಮೆ (೪೭೬)- ಮುಟ್ಟುವವಳ ಧರ್ಮ (೪೭೭)- ಏಕವೇದಿ ಪುತ್ರನಾಗುವದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮ (೪೭೮)- ದ್ವಿವೇದಿಪುತ್ರಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ (೪೭೯)- ತ್ರಿವೇದಿ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ (೪೮೦)- ಪಂಡಿತಳಾದ ಮಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ (೪೮೧)- ಸಂಪೂರ್ಣಪಾಂಡಿತ್ಯದ ಪುತ್ರನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ (೪೮೨)- ಚರುಹೋಮವೂ ಪ್ರಾಶನಾದಿಗಳೂ (೪೮೩)- ಅಲಿಂಗನ ಮಂತ್ರ (೪೮೪)- ಗರ್ಭಾಧಾನ (೪೮೫-೪೮೬)- ಸುಖಪ್ರಸವಕ್ಕೆ (೪೮೭)- ಜಾತ ಕರ್ಮ (೪೮೮)- ಶಿಶುವಿನ ಕರ್ಣದಲ್ಲಿ ಜಪ, ಮಧುಪ್ರಾಶನ (೪೮೯)- ನಾಮಕರಣ (೪೯೦)- ಸ್ತನಪ್ರದಾನ (೪೯೧)- ತಂಯಿಯ ಪ್ರಶಂಸೆ (೪೯೨).

ಪುಟ ೯೩೫-೯೫೯

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

ಪುಟ ೯೬೦

ಐದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಗುರುವಂಶಪರಂಪರೆ (೪೯೩).

ಪುಟ ೯೬೧-೯೬೬

ಪರಿಶಿಷ್ಟ

ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕದ ಕಾಣ್ವಮಾಂಧ್ಯಂದಿನ ಪಾರಭೇದಗಳು ಪುಟ ೯೬೭-೯೯೧

ಕಂಡಿಕೆಗಳ ವರ್ಣಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

ಪುಟ ೯೯೨

ಶಬ್ದಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

ಪುಟ ೯೯೮

ಮುನಿಖಿಲಕಾಂಡಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಭಾಷ್ಯಚರ್ಚೆಗಳ ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

೧. ಕರ್ಮವೂ ನಿವೃತ್ತಿಕಾರಣವೇ ಎಂಬವರ ಮತದ ಖಂಡನೆ

ಎಲ್ಲವೂ ನಿವೃತ್ತಿಕಾರಣವೇ ಎಂಬುದು ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕಸಮ್ಮತವಲ್ಲ (೧೭).

ಪುಟ ೩೮-೪೩

೨. ಅಂತರಾಲಮುಕ್ತಿಯನ್ನು
ಹೇಳುವ ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರ ಮತದ ವಿಮರ್ಶೆ

ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚಮತದ ಅನುವಾದ (೨೫)- ಗೃಹಾತಿಗೃಹಗಳು ನಾಶವಾದರೆ
ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಿರಲಾರದು (೨೬).

ಪುಟ ೫೬-೫೯

೩. ಮೋಕ್ಷವು ಕರ್ಮಕಾರ್ಯವೇ?

ಉಪಾಸನಾಸಹಿತಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷವು ಫಲವೆಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ (೩೧)-
ಮೋಕ್ಷವು ಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯವಾಗಿರುವಂತೆ ಕರ್ಮಕಾರ್ಯವೂ ಅಗಬಹುದೆನ್ನಲಾಗದು
(೩೨)- ಮೋಕ್ಷವು ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳ ಫಲವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವದಕ್ಕೆ ಅಗಲಾರದು
(೩೩)- ಮೋಕ್ಷವು ಉತ್ತಪಾದ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲೊಂದು ಎಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ (೩೪)-
ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಫಲವು ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರದು (೩೫)- ವಿದ್ಯಾ
ಸಂಯುಕ್ತಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲದ ಕಾರ್ಯಾಂತರವಾಗಬಹುದು (೩೬)-
ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಫಲ (೩೭)- ನೇದವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಗುಣ
ವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಲಾಗದು (೩೮).

ಪುಟ ೬೭-೮೯

೪. ದೃಷ್ಟೇದ್ರಷ್ಟಾರಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ
ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರ ಅರ್ಥ

ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ (೪೭)- ಆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ದೋಷ (೪೮).

ಪುಟ ೧೦೮-೧೧೧

೫. ಉಪಸ್ತುತಹೋಲಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವು ಒಂದೇಯೋ, ಬೇರೆಬೇರೆಯೋ ?

ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರ ಮತ : ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ, ಪರಮಾತ್ಮ- ಹೀಗೆ ಬೇರೆಬೇರೆ ವಿಷಯಗಳು (೫೨)- ಸಿದ್ಧಾಂತ : ಅದೇ ಆತ್ಮನನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದೆ (೫೩)- ಒಬ್ಬನೇ ಆತ್ಮನಿಗೇ ಹಸಿವು ಮುಂತಾದವುಗಳಿರುವದೂ ಇಲ್ಲದ್ದೂ ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲ (೫೪).

ಪುಟ ೧೧೬-೧೨೨

೬. ಕರ್ಮತ್ರಾಗದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಚರ್ಚೆ

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ : ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬಾರದು (೫೭)- ಸಿದ್ಧಾಂತ : ಸರ್ವಸಾಧನಸಂನ್ಯಾಸವು ಯತಿಗೆ ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ (೫೮)- ಜ್ಞಾನವಿಧಿಯಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಯಜ್ಞೋಪವೀತತ್ಯಾಗವು ವಿಹಿತವೇ (೫೯)- ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿಗಳಿರುವ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವು ಬೇರೆಯಿದೆ (೬೦)- ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಪರಮಹಂಸಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವೇ ತಕ್ಕದ್ದು (೬೧).

ಪುಟ ೧೩೦-೧೪೩

೭. ಅಕ್ಷರ, ಅಂತರ್ಯಾಮಿ, ಜೀವರು- ಇವರುಗಳಿಗೆ ಭೇದವೇನು ?

ಸಂತಯ (೯೨)- ಏಕದೇಶಿಗಳ ಮತಗಳ ಖಂಡನೆ (೯೩)- ಅಕ್ಷರಾಂತರ್ಯಾಮಿಜೀವರಿಗೆ ಉಪಾಧಿಕೃತಭೇದ (೯೪).

ಪುಟ ೨೦೭-೨೧೧

೮. ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವು ಸಂವೇದ್ಯವೆ ?

ವಿಚಾರದ ಅವಶ್ಯಕತೆ (೧೩೬)- ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ : ನೋಕ್ಷಸುಖವು ಸಂವೇದ್ಯವೇ (೧೩೭)- ವಿಜ್ಞಾನವೂ ಅನಂದವೂ ಬ್ರಹ್ಮದ ಸ್ವರೂಪವೇ (೧೩೮)- ಭೇದಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಗತಿ (೧೩೯).

ಪುಟ ೨೬೮-೨೭೬

೯. ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷೇಪಸಮಾಧಾನಗಳು

ದೇಹಾತ್ಮವಾದಿಯ ಅಕ್ಷೇಪ (೧೬೭)- ಸಿದ್ಧಾಂತ : ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯು ಕಾಯಕರಣಸಂಘಾತವ್ಯತಿರಿಕ್ತ (೧೬೮)- ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಗಳ ಖಂಡನೆ (೧೬೯)

ಪುಟ ೩೩೪-೩೪೩

೧೦. ಬುದ್ಧಿವೈತಿರಿಕ್ತಾತ್ಮನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಚರ್ಚೆ

ಬೌದ್ಧರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳು (೧೭೭)- ಸಿದ್ಧಾಂತ : ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥವಾದಿಗಳ ಖಂಡನೆ (೧೭೮)- ವಿಜ್ಞಾನವಾದದ ಖಂಡನೆ (೧೮೦)- ಕ್ಷಣಭಂಗವಾದದ ಖಂಡನೆ (೧೮೧)- ಬೌದ್ಧಮತದಲ್ಲಿ ನೋಕ್ಷವೂ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ (೧೮೨).

ಪುಟ ೩೫೯-೩೮೦

೧೧. ಕಾಮವು ಆತ್ಮಾಶ್ರಿತವೆಂಬ ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರ ಮತ

ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರ ಮತವು ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧ (೨೨೦)- ವೈಶೇಷಿಕಾದಿಗಳ ತರ್ಕವು
ತರ್ಕಾಭಾಸ (೨೨೧)- ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರ ಮತವು ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧ (೨೨೨).

ಪುಟ ೪೫೦-೪೫೬

೧೨. ಆತ್ಮನ ದೃಷ್ಟಿಯು ಅವಿನಾಶಿ ಎಂಬ ಬಗ್ಗೆ

ಅಕ್ಷೇಪಸಮಾಧಾನಗಳು ಪುಟ ೪೫೯-೪೬೨

೧೩. ಆತ್ಮನ ದೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳು ಪರಸ್ಪರಭಿನ್ನವೋ, ಅಭಿನ್ನವೋ?

ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರ ಮತ : ದೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆ, ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಒಂದೇ
(೨೨೩)- ಈ ಮತವು ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧ (೨೨೯)- ಆತ್ಮನು ಚಿನ್ಮಾತ್ರನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತಿ
(೨೩೦)- ಆತ್ಮನು ಅನೇಕಾತ್ಮಕನೆಂಬುದು ಯುಕ್ತಿವಿರುದ್ಧ (೨೩೧).

ಪುಟ ೪೬೬-೪೭೩

೧೪. ಚರ್ಚೆ : ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಅನಂತವೋ, ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವೋ ?

ಪುಟ ೫೨೬

೧೫. ಪ್ರತ್ಯವಾಯಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಜ್ಞಾನಿಯು

ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಪಕ್ಷದ ಖಂಡನೆ

ಪುಟ ೫೪೫

೧೬. ಬ್ರಹ್ಮಾಪ್ಯೇತಿ ಎಂಬುದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು ?

ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಸತ್ತಬಳಿಕ ಬೇರೊಂದು ಸ್ವಭಾವವುಂಟಾಗುವದಿಲ್ಲ (೨೭೧)-
ಮೋಕ್ಷವು ಅಭಾವಸ್ವರೂಪವಲ್ಲ (೨೭೨)- ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ವಿಜ್ಞಾನಾನಂದಗಳು
ತೋರಿಕೊಳ್ಳಲಾರವು (೨೭೩)- ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತಾದಿವಿಶೇಷವಿಲ್ಲ
(೨೭೪)-ಬ್ರಹ್ಮಾಪ್ಯೇತಿ ಎಂಬುದು ಶರೀರಾಂತರಾಗ್ರಹಣವೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಚಾರಕ್ಕೆ
ಹೇಳಿದ್ದು (೨೭೫).

ಪುಟ ೫೪೭-೫೫೯

೧೭. ಚರ್ಚೆ : ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗಲೇ ಜನಕನು

ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ಕೊಡಲಿಲ್ಲವೇಕೆ ?

ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ : ಜನಕನಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಶ್ರವಣೇಚ್ಛೆಯಿದೆ (೨೮೦)-
ಸಿದ್ಧಾಂತ : ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಾಂಗವಾದ ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದಿದೆ (೨೮೧).

ಪುಟ ೫೬೮ ರಿಂದ ೫೭೧

೧೮. ವೇದಾನುವಚನವೆಂದರೇನು ?

ಮಂತ್ರಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳೆಂಬ ಭತ್ಯಪ್ರಪಂಚರ ಮತಖಂಡನೆ (೩೦೫)- ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವೇ ವೇದಾನುವಚನ (೩೦೬). ಪುಟ ೬೧೧-೬೧೨

೧೯. ಸಂನ್ಯಾಸವಿಷಯಕ್ಕೆ ಚರ್ಚೆ

ಚರ್ಚೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ (೩೩೫)- ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ: ವೇದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ (೩೩೬)- ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನೊಪ್ಪುವವರು ಕರ್ಮಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನೊಪ್ಪಬೇಕು (೩೩೭)- ಅತ್ಮಜ್ಞಾನವುಂಟಾದರೆ ಕರ್ಮಸಂನ್ಯಾಸವೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ (೩೩೮)- ಅತ್ಮಜ್ಞಾನೋಪದೇಶವು ಕರ್ಮವಿಧಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲ (೩೩೯)- ಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸುವ ವೇದವು ಅನರ್ಥಕವಲ್ಲ (೩೪೦)- ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವಿಧಿ (೩೪೧) ಕರ್ಮಗಳ ವಿಧಿಯೋಗ (೩೪೨)- ಅತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವು ಪ್ರಶಸ್ತಸಾಧನ (೩೪೩)- ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವು ಅನಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೇ ಹೇಳಿದ್ದು (೩೪೪).

ಪುಟ ೬೨೪-೬೯೫

೨೦. 'ಪೂರ್ಣಮದಃ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ

ಭತ್ಯಪ್ರಪಂಚರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನುವಾದ (೩೪೯)- ವಸ್ತುವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ಸರ್ಗಾಪವಾದ ವಿಕಲ್ಪಗಳು ಸಲ್ಲವು (೩೫೦)- ದ್ವೈತಾದ್ವೈತವು ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತವಿರುದ್ಧ (೩೫೧)- ದ್ವೈತಾದ್ವೈತವು ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತಿ (೩೫೨)- ಅದ್ವೈತಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ (೩೫೩)- ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತವಿರೋಧ, ಸಿದ್ಧಾಂತಹಾನಿ (೩೫೪).

ಪುಟ ೭೦೭-೭೨೦

೨೧. ಪ್ರಾಣಾನ್ನಜ್ಞಾನಿಗೆ ಸರ್ವವೂ ಅನ್ನವೆಂಬ

ವಾದದ ಖಂಡನೆ

ಪುಟ ೮೪೭

ಸಂಕೇತಗಳ ವಿವರ

ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕದ ಎರಡು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ ಕೆಲವು ಸಂಕೇತಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಿವರಿಸಿದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥರತ್ನ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ ಇತರ ಸಂಕೇತಗಳೂ ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ.

ಸಂಕೇತ

ವಿವರ

ಅ||ಪಾಠ

ಅಷ್ಟೇಕಾ ಮುದ್ರಿತಪುಸ್ತಕದ ಪಾಠ

ಅಶ್ವ.

ಅಶ್ವಮೇಧಸರ್ವ

ಅ.ಧ., ಅ.ಧ.ಸೂ.

ಅಪಸ್ತಂಬಧರ್ಮಸೂತ್ರ

ಅ.ಟೀ., ಅ.ಗಿ.

ಅನಂದಗಿರಿಯ ಟೀಕೆ

ಅ|| ಪಾಠ

ಅನಂದಾಶ್ರಮ ಮುದ್ರಿತಪುಸ್ತಕದ ಪಾಠ

ಉ.ಸಾ.ಪ.

ಉಪದೇಶಸಾಹಸ್ರೀ ಪದ್ಯ

ಕ.ರು.

ಕರರುದ್ರೋಪನಿಷತ್ತು

ಜೈ.ಸೂ.ಭಾ.

ಜೈಮಿನೀಯಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ

ತೈ.ಅ.

ತೈತ್ತಿರೀಯಾರಣ್ಯಕ

ತೈ.ತೈ.ಸಂ.

ತೈತ್ತಿರೀಯಸಂಹಿತೆ

ತೈ.ನಾ.

ತೈತ್ತಿರೀಯೋಪನಿಷತ್ತು, ನಾರಾಯಣ

ತಂ.ನಾ.

ತಂತ್ರನಾರ್ತಿಕ

ಪಾ., ಪಾ.ಸೂ.

ಪಾಣಿನೀಯಸೂತ್ರ

ಯೋ.ಸೂ., ಯೋಗಸೂ.

ಯೋಗಸೂತ್ರ

ವ.

ವಸಿಷ್ಠಸ್ಮೃತಿ

॥ ಓಂ ॥

ಶಾಂಕರಭಾಷ್ಯಸಮೇತವಾದ

ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೋಪನಿಷತ್ತು

ಮುನಿಕಾಂಡ

ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ-ಒಂದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

(ಅಶ್ವಲಪ್ರಶ್ನೆ: ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೇಗೆ?)

ಮುನಿಕಾಂಡದ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧. “ಜನಕೋ ಹ ವೈದೇಹಃ” ಇತ್ಯಾದಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೀಯಂ ಕಾಣ್ಡಮ್ ಆರಭ್ಯತೇ | ಉಪಪತ್ತಿಪ್ರಧಾನತ್ವಾತ್ ಅತಿಕ್ರಾಂತೇನ ಮಧುಕಾಣ್ಡೇನ ಸಮಾನಾರ್ಥ ತ್ವೇಷಿ ಸತಿ ನ ಪುನರುಕ್ತತಾ | ಮಧುಕಾಣ್ಡಂ ಹಿ ಆಗಮಪ್ರಧಾನಮ್ | ಆಗಮೋ ಪಪತ್ತೀ ಹಿ ಆತ್ಮೈಕತ್ವವ್ರಕಾರನಾಯ ವ್ರವೃತ್ತೇ ಶಕ್ನುತಃ ಕರತಲಗತ ಬಿಲ್ವಮಿವ ದರ್ಶಯಿತುಮ್ | “ಶ್ರೋತಸ್ಯೋ ಮನ್ತವ್ಯಃ” (೨-೪-೫) ಇತಿ ಹಿ ಉಕ್ತಮ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಆಗಮಾರ್ಥಸ್ಯೈವ ಪರೀಕ್ಷಾಪೂರ್ವಕಂ ನಿರ್ಧಾರಣಾಯ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೀಯಂ ಕಾಣ್ಡಮ್ ಉಪಪತ್ತಿಪ್ರಧಾನಮ್ ಆರಭ್ಯತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

‘ಜನಕೋ ಹ ವೈದೇಹಃ’ (೨-೧-೧) ಎಂದು ನೋದಲಾಗಿರುವ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೀಯಕಾಂಡವನ್ನು (ಈಗ) ಆರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ. (ಇದು) ಉಪಪತ್ತಿಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಆಗಿಹೋಗಿರುವ ಮಧುಕಾಂಡದ ಅರ್ಥವೇ (ಇದಕ್ಕೂ) ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೂ ಪುನರುಕ್ತಿ(ಪೋಷ)ನಾಗುವದಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಮಧುಕಾಂಡವು ಆಗಮಪ್ರಧಾನವು.^೨ ಆಗಮೋಪಪತ್ತಿಗಳೆರಡೂ ಆತ್ಮೈಕತ್ವವನ್ನು

1. ಉಪಪತ್ತಿ ಅಂದರೆ ಆಗಮದಿಂದ ತಿಳಿದದ್ದನ್ನು ಗಟ್ಟಿಗೊಳಿಸುವ ಯುಕ್ತಿ.

2. ಆಗಮವೆಂದರೆ ಉಪವೇಶವು, ಮಧುಕಾಂಡದಲ್ಲಿಯೂ ಯುಕ್ತಿಯಿದೆಯಾದರೂ ಅದು ಆಗಮಕ್ಕೆ ಎರಡನೆಯದಾಗಿವೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಆಗಮವೇ ಅಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ.

ತೋರಿಸಿಕೊಡುವದಕ್ಕೆ ಪ್ರವೃತ್ತನಾದರೆ (ಅದನ್ನು) ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿರುವ ಬಿಲ್ವದಂತೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥನಾಗುತ್ತಾನೆ. “(ಆತ್ಮನನ್ನು) ಶ್ರವಣಮಾಡಬೇಕು, ಮನನಮಾಡಬೇಕು” (೨-೪-೫) ಎಂದಲ್ಲವೆ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆ?¹ ಆದ್ದರಿಂದ ಆಗಮಾರ್ಥವನ್ನೇ ಪರೀಕ್ಷಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಗೊತ್ತು ಪಡಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ² ಉಪಸತ್ತಿಪ್ರಧಾನವಾದ (ಈ)ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೀಯಕಾಂಡವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨. ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ ತು ವಿಜ್ಞಾನಸ್ತುತ್ಯರ್ಥಾ ಉಪಾಯವಿಧಿಸರಾ ವಾ | ಪ್ರಸಿದ್ಧೋ ಹಿ ಉಪಾಯೋ ವಿದ್ವದ್ಭಿಃ ಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಚ ದೃಷ್ಟೋ ದಾನಮ್ | ದಾನೇನ ಹಿ ಉಪನಮನ್ತೇ ಪ್ರಾಣಿನಃ | ಪ್ರಭೂತಂ ಹಿರಣ್ಯಂ ಗೋಸಹಸ್ರದಾನಂ ಚ ಇಹ ಉಪಲಭ್ಯತೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ಅನ್ಯಪರೇಣಾಪಿ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ವಿದ್ಯಾಪ್ರಾಪ್ತೃ ಪಾಯದಾನಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಾ ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ ಆರಬ್ಧಾ | ಅಸಿ ಚ ತದ್ವಿದ್ಯಾ ಸಂಯೋಗಃ ತೈಶ್ಚ ಸಹ ವಾದಕರಣಂ ವಿದ್ಯಾಪ್ರಾಪ್ತೃಪಾಯೋ ನ್ಯಾಯ ವಿದ್ಯಾಯಾಂ ದೃಷ್ಟಃ | ತಚ್ಚ ಅಸ್ಮಿನ್ ಅಧ್ಯಾಯೇ ವ್ರಾತಲೈನ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯತೇ | ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾ ಚ ವಿದ್ವತ್ಸಂಯೋಗೇ ಪ್ರಜ್ಞಾವೃದ್ಧಿಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ವಿದ್ಯಾಪ್ರಾಪ್ತೃ ಪಾಯಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥೇನ ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಇಲ್ಲಿರುವ) ಕಥೆಯಾದರೋ (ಆತ್ಮ)ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಗಳುವದಕ್ಕಾಗಿ (ಬಂದಿದೆ).³ ಅಥವಾ (ಜ್ಞಾನವ್ರಾಪ್ತಿಗೆ) ಉಪಾಯವನ್ನು ವಿಧಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ

1. ವಸ್ತುಜ್ಞಾನವು ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದ ಆಗದಿರುವಾಗ ಮನನವೂ ಬೇಕೆಂಬುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ.

2. ಆಗಮೋಪಸತ್ತಿಗಳೆರಡೂ ಎಂದದ್ದರಿಂದ ಅವು ಸಮಪ್ರಧಾನವೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗದು; ಉಪಸತ್ತಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದ್ದರೂ ಆಗಮಕ್ಕೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ತಪ್ಪುವದಿಲ್ಲ. ಆತ್ಮಯಾರ್ಥಾತ್ಮಕವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ತರ್ಕಕ್ಕೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿರುವದಿಲ್ಲ. ಆಗಮಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಶೇಷವಾಗಿಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಉಪಸತ್ತಿ ಎಂದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ, ಆಗಮಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿದದ್ದನ್ನು ಶೋಧಿಸಿ ತಿಳಿಯುವ ಯುಕ್ತಿಮಾತ್ರವು. ತರ್ಕಶುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವೇ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ನ್ಯಾ. ಭಾ. ೧-೧-೧, ೧-೧-೪೦ ಇವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ತರ್ಕವಿಚಾರವನ್ನು ನೋಡಿರಿ. ಈ ಯುಕ್ತಿಯು ಪದಾರ್ಥಗಳ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದ್ದು, ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವು ಆಗಮದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಬರತಕ್ಕದ್ದು.

3. ಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬಹಳವಾಗಿ ಗೌರವಿಸಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಗಳಿ ಶ್ಲೋಕ ಅಯಿತು.

(ಬಂದಿದೆ-ಎಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು) ದಾನವೆಂಬುದು (ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ) ಉಪಾಯವೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಇದನ್ನು ಬಲ್ಲವರೂ ತಿಳಿಸಿರುತ್ತಾರೆ, 'ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ಹಾಗೆಂದು) ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ' ದಾನದಿಂದ ಜನರು ನಮ್ಮ ವರಾಗುತ್ತಾರಲ್ಲವೆ? ಹೆಚ್ಚಿನ (ಪರಿಮಾಣದ) ಬಂಗಾರವನ್ನೂ ಸಾವಿರ ಗೋಗಳನ್ನೂ ದಾನಮಾಡಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಬೇರೊಂದರಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾದರೂ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಉಪಾಯವಾಗಿರುವ ದಾನವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಅಖ್ಯಾಯಿಕೆಯನ್ನು (ಇಲ್ಲಿ) ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ, ಆ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು (ಬಲ್ಲವರೊಡನೆ) ಸೇರುವದೂ ಅವರೊಡನೆ ವಾದವನ್ನು ಮಾಡುವದೂ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಉಪಾಯವೆಂಬುದು ನ್ಯಾಯವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿದೆ^೧ ಮತ್ತು ಆ (ವಾದವನ್ನು) ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಬಹಳವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುತ್ತದೆ ತಿಳಿದವರ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಪ್ರಜ್ಞೆಯು ಬೆಳೆಯುವುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಉಪಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿಯೇ (ಈ) ಅಖ್ಯಾಯಿಕೆಯು (ಬಂದಿರುತ್ತದೆ)^೨

ಜನಕನು ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಒಡ್ಡಿದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಜನಕೋ ಹ ವೈದೇಹೋ ಬಹುದಕ್ಷಿಣೇನ ಯಜ್ಞೇನೇಜೇ ತತ್ರ ಕುರುಸಚ್ಚಾಲಾನಾಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಅಭಿಸಮೇತಾ ಬಭೂವುಸ್ತಸ್ಯ ಹ ಜನಕಸ್ಯ ವೈದೇಹಸ್ಯ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಬಭೂವ ಕೇಸಿದೇಶಾಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನಾನೂಚಾನತಮ ಇತಿ ಸ ಹ ಗವಾಗ್ಂ ಸಹಸ್ರಮವ

1. ಸ್ಮೃತಿಕಾರರು ಹಾಗೆಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

2. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ತೈ. ನಾ. ೭೯ ನ್ನು ನೋಡಿರಿ.

3. ಹಿಂದಿನ ಕಾಂಡದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ತರ್ಕದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುವದರಲ್ಲಿ ಪರಮತಾತ್ಪರ್ಯವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದ್ದರೂ ಎಂದರ್ಥ.

4. ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿ ಸಾಧನವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದರಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅನಾಂತತಾತ್ಪರ್ಯವಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

5. ವೀತರಾಗರಾದವರು ಮಾಡಿದ ಚರ್ಚೆಗೆ ತತ್ರ ಜ್ಞಾನವು ಫಲವೆಂದು ನೈಯಾಯಿಕರು ಹೇಳುವರು.

6. ಬರಿಯ ಜ್ಞಾನಸ್ಮೃತಿಗೋಸ್ಕರ ಕಥೆಯು ಬಂದಿಲ್ಲ, ದಾನ, ತದ್ವಿದ್ಯಾರೋಡನೆ ಸಂನಾಡು ಎಂಬ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಸಾಧನಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಇಂಥ ಕಥೆಗಳು ಕರ್ಮಾಂಗವೆಂದು ಭಾವಿಸಬಾರದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂ. ಭಾ. ೩-೪-೨೩, ೨೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೬೫, ೪೬೭) ಇವನ್ನು ನೋಡಿ.

ರುರೋಧ ದಶ ದಶ ಸಾದಾ ಏಕೈಕಸ್ಯಾಃ ಶೃಚ್ಛಯೋರಾಬದ್ಧಾ
ಬಭೂವುಃ || ೧ ||

೧. ಜನಕವೈದೇಹನು ಬಹುದಕ್ಷಿಣಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಅಲ್ಲಿ ಕುರುಸಂಚಾಲಗಳ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದವರಾಗಿದ್ದರು. ಆ ಜನಕವೈದೇಹನಿಗೆ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಅನೂಚಾನತಮನು ಯಾರು? ಎಂಬ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಯುಂಟಾಯಿತು, ಅವನು ಗೋಗಳ ಸಹಸ್ರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು; ಒಂದೊಂದರ ಕೋಡುಗಳಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಹತ್ತು ವಾದಗಳು ಸೆಕ್ಕಿಸಿದ್ದವು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೨ ಜನಕೋ ನಾಮ ಹ ಕಿಲ ಸಮ್ರಾಡ್ರಾಚಾ ಬಭೂವ ವಿವೇಹಾನಾಮ್ | ತತ್ರ ಭವೋ ವೈದೇಹಃ | ಸ ಚ ಬಹುದಕ್ಷಿಣೇನ ಯಜ್ಞೇನ-ಶಾಖಾಂತರಪ್ರಸಿದ್ಧೋ ವಾ ಬಹುದಕ್ಷಿಣೋ ನಾಮ ಯಜ್ಞಃ | ಅಶ್ವಮೇಧೋ ವಾ ದಕ್ಷಿಣಾಬಾಹುಲ್ಯಾತ್ ಬಹುದಕ್ಷಿಣ ಇಹೋಚ್ಯತೇ- ತೇನ ಈರ್ಷೇ ಅಯಜತ್ | ತತ್ರ ತಸ್ಮಿನ್ ಯಜ್ಞೇ ನಿಮುನ್ರಿತಾ ದರ್ಶನಕಾಮಾ ವಾ ಕುರುಣಾಂ ದೇಶಾನಾಂ ವರ್ಷಾಲಾನಾಂ ಚ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ | ತೇಷು ಹಿ ವಿದುಷಾಂ ಬಾಹುಲ್ಯಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ | ಅಭಿಸಮೇತಾ ಅಭಿಸಂಗತಾ ಬಭೂವುಃ | ತತ್ರ ಮಹಾಂತಂ ವಿದ್ವತ್ಸಮುದಾಯಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತಸ್ಯ ಹ ಕಿಲ ಜನಕಸ್ಯ ವೈದೇಹಸ್ಯ ಯಜಮಾನಸ್ಯ ಕೋ ನು ಖಲು ಅತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠಃ? ಇತಿ ನಿಶೇಷೇಣ ಜ್ಞಾತುಮ್ ಇಚ್ಛಾ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಬಭೂವ | ಕಥಮ್? ಕಃಸ್ಥಿತ್ ಕೋ ನು ಖಲು ಏಷಾಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನಾಮ್ ಅನೂಚಾನತಮಃ? ಸರ್ವ ಇವೇ ಅನೂಚಾನಾಃ | ಕಃಸ್ಥಿತ್ ಏಷಾಮ್ ಅತಿರಯೇನ ಅನೂಚಾನಃ? ಇತಿ | ಸ ಹ ಅನೂಚಾನತಮವಿಷಯೋವೈಜ್ಞಾನಿಕಃ ಸನ್ ತದ್ವಿಜ್ಞಾನೋಪಾಯಾರ್ಥಂ ಗವಾಂ ಸಹಸ್ರಂ ಪ್ರಥಮವಯಸಾಮ್ ಅವರುರೋಧ ಗೋಷ್ಠೇ ಅವರೋಧಂ ಕಾರಯಾಮಾಸ | ಕಿಂವಿಶಿಷ್ಟಾಂತಾ ಗಾಷ್ಟೇವರೂಪಾ ಇತಿ? ಉಚ್ಯತೇ | ಪಲ ಚತುರ್ಧಭಾಗಃ ಪಾದಃ ಸುನರ್ಹಸ್ಯ | ದಶ ದಶ ವಾದಾ ಏಕೈಕಸ್ಯಾಃ ಗೋಃ ಶೃಚ್ಛಯೋಃ | ಆಬದ್ಧಾ ಬಭೂವುಃ | ವಚ್ಚಾ ವಚ್ಚಾ ವಾದಾ ಏಕೈಕಸ್ಮಿನ್ ಶೃಚ್ಛೀ ||

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

ಜನಕನೆಂಬ ವಿವೇಹದೇಶದ ಸಮ್ರಾಜರಾಜನಿದ್ದನು. (ಹ = ಕಿಲ ಎಂದರೆ) ಅಂತೆ.¹ ಆ (ವಿದೇಹದ)ಲ್ಲಿದ್ದವನಾದ್ದರಿಂದ (ಅವನು) ವೈದೇಹನು, ಆ (ವೈದೇ

1. ಹ ಎಂಬುದು ಭೂತಕಾಲದ ವಿಷಯವೆಂಬುದನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ಕೊಡುವ ನಿಪಾತವು. ಇದನ್ನು ಬಹಳ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ಕನ್ನಡಿಸಿಲ್ಲ.

ಹೆನು) ಬಹುದಕ್ಷಿಣಯಜ್ಞವನ್ನು—ಶಾಖಾಂತರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ (ಒಂದಾ ನೊಂದು) ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಬಹುದಕ್ಷಿಣ(ಯಜ್ಞ)ವೆಂದು ಹೆಸರು.¹ ಅಥವಾ ಅಶ್ವ ಮೇಧ(ದಲ್ಲಿ) ಬಹಳ ದಕ್ಷಿಣೆಯಿರುವದರಿಂದ² (ಆದನ್ನೇ) ಇಲ್ಲಿ ಬಹುದಕ್ಷಿಣ (ಯಜ್ಞ)ವೆಂದಿದೆ ಎಂದಾದರೂ (ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದು). ಆ (ಯಜ್ಞವನ್ನು)— ಮಾಡಿದನು, ಯಾಗಮಾಡಿದನು. ಅಲ್ಲಿ ಆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ನಿಮಂತ್ರಿತರಾಗಿ ಅಥವಾ (ಆದನ್ನು) ನೋಡಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಕುರುದೇಶದ ಮತ್ತು ಪಂಚಾಲ ದೇಶದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು— ಆ ದೇಶಗಳಲ್ಲಲ್ಲವೆ, ವಿದ್ವಾಂಸರು ಬಹಳವಾಗಿರುವ ರುವರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ(ವಾಗಿರುವದು) ?—ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದವರಾಗಿದ್ದರು ಒಂದು ಸೇರಿದ (ವರಾಗಿದ್ದರು)

ಅಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ವಿದ್ವತ್ಸಮುದಾಯವನ್ನು ಕಂಡು ಆ ಯಜಮಾನನಾದ ಜನಕ ವೈದೇಹನಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯನು ಯಾರೊ! ಎಂದು ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ವಿಶೇಷ ವಾಗಿ ಆರಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಇಚ್ಛೆಯು ಉಂಟಾಯಿತಂತೆ ಹೇಗೆ? (ಕಸ್ವಿತ್=ಕೋನು ಖಲು) ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಅನೂಚಾನತಮನು ಯಾವನೊ! ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಅನೂ ಚಾನರೇ, (ಆದರೆ) ಇವರೊಳಗೆ ಬಹು ಹೆಚ್ಚಿನ ಅನೂಚಾನನು ಯಾವನೊ? ಎಂದು (ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೆಯುಂಟಾಯಿತು)

(ಹೀಗೆ) ಅನೂಚಾನತಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯುಂಟಾಗಿ ಅವನು ಆದನ್ನು ಆರಿತುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿ ಕಿರಿಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಸಾವಿರ ಗೋ ಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದನು, (ದನದ) ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದನು ಆ ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದ ಗೋಗಳು ಎಂಥವುಗಳು ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ. (ಒಂದು) ಪಲ ಚಿನ್ನದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಭಾಗಕ್ಕೆ ವಾದ(ವೆಂದು ಹೆಸರು) ಒಂದೊಂದು ಗೋವಿನ ಕೋಡು ಗಳಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಹತ್ತು ವಾದಗಳು ಸೆಕ್ಕಿಸಿದ್ದವು, ಒಂದೊಂದು ಕೋಡಿನಲ್ಲಿ ಐದೈದು ವಾದಗಳು (ಇದ್ದವು)

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಪಣವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಾನ್ ಹೋವಾಚ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಭಗವನ್ನೋ ಯೋ ವೋ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠಃ
ಸ ಏತಾ ಗಾ ಉದಜತಾಮಿತಿ | ತೇ ಹ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ನ ದಧೃಷುಃ

1. ಬಹುದಕ್ಷಿಣವೆಂಬ ಯಾಗವು ಯಾವ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾಗಿದೆಯೋ ತಿಳಿಯದು.
2. ಅಶ್ವಮೇಧಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಈ ಯಾಗಕ್ಕೆ ಬಹಳ ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.
3. ಅನೂಚಾನನೆಂದರೆ ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ಅನುವಚನಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನು.

ರಥ ಹ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ಸ್ವನೇನ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣಮುನಾಚ್ಚಿತಾಃ
 ಸೋಮ್ಯೋದಜ ಸಾಮಶ್ರವಾ ಇತಿ ತಾ ಹೋದಾಚಕಾರ ತೇ ಹ
 ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಶ್ಚಕ್ರುಧುಃ ಕಥಂ ನೋ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠೋ ಬ್ರುವೀತೇತ್ಯಥ ಹ
 ಜನಕಸ್ಯ ನೈದೇಹಸ್ಯ ಹೋತಾಃಶ್ವಲೋ ಬಭೂವ ಸ ಹೈನಂ ಪಪ್ರಚ್ಛ
 ತ್ವಂ ನು ಖಲು ನೋ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠೋಽಸೀ ಇತಿ ಸ
 ಹೋವಾಚ ನನೋ ವಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠಾಯ ಕುರ್ನೋ ಗೋಕಾಮಾ
 ಏವ ವಯಗ್ಂ ಸ್ಯ ಇತಿ ತಗ್ಂ ಹ ತತ ಏವ ಪ್ರಷ್ಟುಂ ದಧ್ರೇ
 ಹೋತಾಃಶ್ವಲಃ ||೨||

೨. ಅವರನ್ನು (ಕುರಿತು) “ವೂಜ್ಯರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರುಗಳಿರಾ, ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾವನು ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠನೋ ಅವನು ಈ ಗೋಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದು ಕೊಂಡು ಹೋಗಲಿ!” ಎಂದು ನುಡಿದನು. ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಎದೆಗಾರ ರಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ತನ್ನವನೇ ಆದ ಬ್ರಾಹ್ಮಚಾರಿಯನ್ನು (ಕುರಿತು) “ಸೋಮ್ಯ ಸಾಮಶ್ರವನೇ, ಇವುಗಳನ್ನು (ಮನೆಗೆ) ಹೊಡೆದು ಕೊಂಡು ಹೋಗು!” ಎಂದನು. (ಅವನು) ಅವುಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದು ಕೊಂಡು ಹೋದನು. “ನಮ್ಮಗಳಲ್ಲಿ (ತಾನೇ) ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠನೆಂದು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡನು?” ಎಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಕ್ರುದ್ಧರಾದರು. ಆಗ ಜನಕವೈದೇಹನ ಹೋತ್ಯವಾದ ಅರ್ವಲನೆಂಬವನು (ಅಲ್ಲಿ)ದ್ದನು. ಅವನು “ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ, ನೀನೇ ಅಲ್ಲವೆ, ನಮ್ಮೊಳಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠನಾಗಿರುವೆ?” ಎಂದು ಇವನನ್ನು ಕೇಳಿದನು. ಆ (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು) “ನಾವು ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠ ನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇವೆ; ನಾವು ಗೋಕಾಮರೇ ಆಗಿರು ತ್ತೇವೆ” ಎಂದನು. ಅದರಿಂದಲೇ ಹೋತ್ಯ ಅರ್ವಲನು ಅವನನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸು ವದಕ್ಕೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದನು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೪. ಗಾಃ ಏವಮ್ ಅವರುಛ್ಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನ್ ತಾನ್ ಹೋವಾಚ ‘ಹೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಭಗವಂತಃ’ ಇತ್ಯಾಮುಸ್ತ್ರೈ | ಯೋ ವೋ ಯುಷ್ಮಾಕಂ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠಃ ಸರ್ವೇ ಯೂಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಃ | ಅತಿಶಯೇನ ಯುಷ್ಮಾಕಂ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಯಃ ಸ ಏತಾ ಗಾ ಉದಜತಾಮ್ ಉತ್ಪಾಲಯತು ಸ್ವಗೃಹಂ ಪ್ರತಿ | ತೇ ಹ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ನ ದಧೃಷುಃ ಹ ಕಿಲ | ಏವಮುಕ್ತಾಃ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠತಾಮ್ ಆತ್ಮನಃ ಪ್ರತಿ ಜ್ಞಾತುಂ ನ ದಧೃಷುಃ ನ ಪ್ರಗಲ್ಭಾಃ ಸಂವೃತ್ತಾಃ | ಅಪ್ರಗಲ್ಭಭೂತೇಷು

ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಷು ಅಥ ಹೆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ಸ್ವಮ್ ಅತ್ತೀಯಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣಮ್ ಅನ್ವೇಷಾಸಿನಮ್ ಉವಾಚ | ಏತಾ ಗಾಃ ಹೇ ಸೋಮ್ಯ ಉದಜ ಉದ್ಗಮಯ ಅಸ್ಮದ್ಗೃಹಾನ್ ಪ್ರತಿ ಹೇ ಸಾಮಶ್ರವಃ | ಸಾಮವಿಧಿಂ ಹಿ ಶೃಣೋತಿ | ಅತೋಽರ್ಥಾತ್ ಚತುರ್ವೇದೋ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ | ತಾ ಗಾಃ ಹ ಉದಾಚಕಾರ ಉತ್ಪಾಲಿತವಾನ್ ಆಚಾರ್ಯಗೃಹಂ ಪ್ರತಿ | ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇನ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠಪಣ ಸ್ವೀಕರಣೇನ ಅತ್ಮನೋ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠತಾ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಾ ಇತಿ ತೇ ಹ ಚುಕ್ರುಧುಃ ಕೃದ್ವನನ್ತೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ | ತೇಷಾಂ ಕ್ರೋಧಾಭಿಪ್ರಾಯಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ “ ಕಥಂ ನೋಽಸ್ಮಾಕಮ್ ಏಕೈಕಪ್ರಧಾನಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠೋಽಸ್ಮಿ ಇತಿ ಬ್ರುವೀತ ? ” ಇತಿ | ಅಥ ಹೈವಂ ಕೃದ್ವೇಷು ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಷು ಜನಕಸ್ಯ ಯಜಮಾನಸ್ಯ ಹೋತಾ ಋತ್ವಿಕ್ ಅಶ್ವಲೋ ನಾಮ ಬಭೂವ ಅಸೀತ್ | ಸ ಏನಂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠಾಭಿಮಾನೀ ರಾಜಾಶ್ರಯತ್ಪಾಚ್ಚ ಧೃಷ್ಟೋ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಂ ಪಪ್ರಚ್ಛ ಪೃಷ್ಠವಾನ್ | ಕಥಮ್ ? ‘ ತ್ವಂ ನು ಖಲು ನೋ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠೋಽಸೀತಿ ’ ಇತಿ | ಪುನಃ ಭರ್ತೃನಾರ್ಥಾ | ಸ ಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ | ‘ ನಮ ಸ್ವುಮೋರ್ವಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠಾಯ | ಇದಾನೀಂ ತು ಗೋಕಾಮಾಃ ಸ್ತೋವಯಮ್ ’ ಇತಿ | ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠಪ್ರತಿಜ್ಞಂ ಸಂತಂ ತತ ಏವ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠಪಣ ಸ್ವೀಕರಣಾತ್ ವ್ರಷ್ಟುಂ ದಧ್ರೇ ಧೃತವಾನ್ ಮನಃ ಹೋತಾ ಅಶ್ವಲಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಗೋವುಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿಸಿ ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಕುರಿತು ಎಲೈ, ‘ ಪೂಜ್ಯರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೇ ’ ಎಂದು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಇಂತೆಂದನು: (ವಃ = ಯುಷ್ಮಾಕಮ್) “ ನಿಮ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವನು ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠನೋ-ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಬ್ರಹ್ಮರೇ, ನಿಮ್ಮಗಳೊಳಗೆ ಯಾವನು ಹೆಚ್ಚಿನ ಬ್ರಹ್ಮನೋ-ಅವನು ಈ ಗೋಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದು ಕೊಂಡು ಹೋಗಲಿ, ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲಿ.” ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಎದೆಗಾರರಾಗಲಿಲ್ಲ; (ಹ = ಕಿಲ). ಹೀಗೆನ್ನಲು (ಆ)ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ತಾವು ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠರೆಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಎವೆಗಾರರಾಗಲಿಲ್ಲ, ಎದೆಯುಳ್ಳವರಾಗಲಿಲ್ಲ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಹೀಗೆ ಅಪ್ರಗಲ್ಭರಾಗಲು ಆಗ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ತನ್ನ, ತನ್ನವನೇ ಆದ ಬ್ರಾಹ್ಮಚಾರಿಯನ್ನು ಶಿಷ್ಯನನ್ನು (ಕುರಿತು) ‘ ಈ ಗೋಗಳನ್ನು ಎಲೈ ಸೋಮ್ಯನೇ, ಹೊಡೆದು ಕೊಂಡು ಹೋಗು, ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗು ’ ಎಂದನು. ‘ ಎಲೈ ಸಾಮಶ್ರವನೇ ’ (ಎಂದಿರುವದು) ಏಕೆಂದರೆ (ಅವನು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಲ್ಲಿ) ಸಾಮವಿಧಿಯನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಚತು

ವೇದ(ವನ್ನೂ ಬಲ್ಲವನೆಂದು) ಅರ್ಥ(ವಶ)ದಿಂದ (ಏರ್ಪಡುತ್ತದೆ).¹ ಆ ಗೋ
ಗಳನ್ನು (ಆ ಶಿಷ್ಯನು) ಆಚಾರ್ಯನ ಮನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು
ಹೋದನು, ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋದನು.

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠವಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ ತಾನು
ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠನೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಂತೆ ಆಯಿತು, ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಕೃದ್ಧ
ರಾದರು. ಅವರ ಕ್ರೋಧದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು (ಶ್ರುತಿಯು) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.
(ನಃ= ಅಸ್ಮಾಕಮ್) ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೇ ಪ್ರಧಾನರಾಗಿರುವ ನಮ್ಮೊಳಗೆ ಹೇಗೆ ತಾನೆ
(ತಾನು) ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠನಾಗಿರುವೆನು ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡನು? ಎಂದು (ಕೃದ್ಧ
ರಾದರು). ಇನ್ನು ಹೀಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಕೃದ್ಧರಾಗಲು, ಯಾಗಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಜನ
ಕನ ಹೋತೃವಾದ ಅಶ್ವಲನೆಂಬ ಪುತ್ರಿಜನು ಇದ್ದನು, (ಅಲ್ಲಿ)ದ್ದನು; ಅವನು
(ತಾನೇ) ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠನೆಂಬ ಅಭಿಮಾನವುಳ್ಳವನೂ ರಾಜಾಶ್ರಯದಿಂದ ದಿಟ್ಟನೂ
(ಅಗಿದ್ದದ್ದರಿಂದ) ಈ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನು (ಹೀಗೆಂದು) ಕೇಳಿದನು.
ಹೇಗೆಂದರೆ, “ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ನೀನೇ ಅಲ್ಲವೇ, ನಮ್ಮೊಳಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠನಾಗಿ
ರುವೆ?” (ಎಂದು ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಪುತ್ರನನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವದು) ಗದರಿಸುವದ
ಕ್ಕಾಗಿ. ಆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಇಂತೆಂದನು, “ನಾವು ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ
ವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ಈಗಲಾದರೂ ನಾವು ಗೋಕಾಮರಾಗಿದ್ದೇವೆ” (ತಾನು)
ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠನೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿದ ಅವನನ್ನು ಅದರಿಂದಲೇ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠ
ಪಣವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಹೋತೃವಾದ ಅಶ್ವಲನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವದಕ್ಕೆ ನಿಶ್ಚ
ಯವನು, ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿದನು.

ಕರ್ಮಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ ಯದಿದಂ ಸರ್ವಂ ಮೃತ್ಯುನಾಪ್ತಗ್ಂ
ಸರ್ವಂ ಮೃತ್ಯುನಾಭಿಪನ್ನಂ ಕೇನ ಯಜಮಾನೋ ಮೃತ್ಯೋರಾಪ್ತಿ
ಮತಿಮುಚ್ಯತ ಇತಿ ಹೋತ್ರರ್ತ್ವಿಜಾಗ್ನಿನಾ ವಾಚಾ ವಾಗ್ವೈ ಯಜ್ಞಸ್ಯ

1. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಯಜುರ್ವೇದಿಯು; ಶಿಷ್ಯನು ಅವನಿಂದ ಸಾಮವಿಧಿಯನ್ನು
ಶ್ರವಣಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಸಾಮವನ್ನು ಗಾನಮಾಡುವದು ಋಕ್ಕುಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ, ಅರ್ಧವ
ವೇದವು ಈ ಮೂರರಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಜುರ್ವೇದವಿಧವಿಂದ ಶಿಷ್ಯನು
ಸಾಮವಿಧಿಯನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದದ್ದರಿಂದಲೇ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳನ್ನೂ
ಬಲ್ಲವನೆಂದಾಯಿತು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

2. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಅನಾಥತ್ವವು ಲಕ್ಷಣವೆಂಬುದನ್ನು ಈ ವಾಕ್ಯವು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಹೋತಾ ತದೈಯಂ ವಾಕ್ ಸೋಯಮಗ್ನಿಃ ಸ ಹೋತಾ
ಸ ಮುಕ್ತಿಃ ಸಾತಿಮುಕ್ತಿಃ || ೩ ||

೨. ಅವನು ಹೇಳಿದನೇನೆಂದರೆ : “ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಇದೆಲ್ಲವೂ ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಆಸ್ತವಾಗಿದೆಯಷ್ಟೆ, ಎಲ್ಲವೂ ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಅಭಿವನ್ಮವಾಗಿರುವದಷ್ಟೆ ; ಯಜಮಾನನು ಮೃತ್ಯುವಿನ ಆಪ್ತಿಯನ್ನು ಏತರಿಂದ ದಾಟಿ ಮುಕ್ತನಾಗುವನು ? ” “ ಹೋತೃನೆಂಬ ಋತ್ವಿಜನಿಂದ, ಅಗ್ನಿ ಯಾದ ವಾಕ್ಯಿನಿಂದ. ವಾಕ್ಯೇ ಹೋತೃ, ಇಲ್ಲಿ ಈ ವಾಕ್ಯೆಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದೇ ಈ ಅಗ್ನಿ ; ಅವನೇ ಹೋತೃ, ಅವನೇ ಮುಕ್ತಿ ಅದೇ ಅತಿಮುಕ್ತಿ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೫. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ | ತತ್ರ ಮಧುಕಾಂಡೇ ಪಾಙ್ಕ್ತೀನ ಕರ್ಮಣಾ ದರ್ಶನಸಮುಚ್ಚಿತೇನ ಯಜಮಾನಸ್ಯ ಮೃತ್ಯೋರತ್ಯಯೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತ ಉದ್ಗ್ರಿಧಪ್ರಕರಣೇ ಸಂಕ್ಷೇಪತಃ | ತಸ್ಯೈವ ಪರೀಕ್ಷಾವಿಷಯೋಯಮ್ ಇತಿ ತದ್ಗತದರ್ಶನವಿಶೇಷಾರ್ಥೋಽಯಂ ವಿಸ್ತರ ಆರಭ್ಯತೇ | ಯದಿದಂ (ಸರ್ವಂ) ಸಾಧನಜಾತಮ್ ಆಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಃ ಋತ್ವಿಗಗ್ನ್ಯಾದಿ ಮೃತ್ಯುನಾ ಕರ್ಮಲಕ್ಷಣೇನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾಸಬ್ಧಸಹಿತೇನ ಆಂತಂ ವ್ಯಾಪ್ತಮ್ | ನ ಕೇನಲಂ ವ್ಯಾಪ್ತಮ್ ಅಭಿ ಪನ್ನಂ ಚ ಮೃತ್ಯುನಾ ವರೀಕೃತಂ ಚ | ಕೇನ ದರ್ಶನಲಕ್ಷಣೇನ ಸಾಧನೇನ ಯಜಮಾನಃ ಮೃತ್ಯೋರಾಪ್ತಿಮ್, ಅತಿಮೃತ್ಯುಗೋಚರತ್ವಮ್ ಅತಿಕ್ರಮ್ಯ ಮುಚ್ಯತೇ | ಸ್ವತನ್ತ್ರೋ ಮೃತ್ಯೋರವಶೋ ಭವತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ನನು ಉದ್ಗ್ರಿಧ ಏವ ಅಭಿಹತಂ ಯೇನಾತಿಮುಚ್ಯತೇ, ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾತ್ಮದರ್ಶನೇನ ಇತಿ | ಬಾಧಮ್ ಉಕ್ತಮ್ | ಯೋನುಕ್ತೋ ವಿಶೇಷಸ್ತತ್ರಃ ತದರ್ಥೋಽಯಮ್ ಆರಮ್ಭಃ ಇತ್ಯದೋಷಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

‘ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಎಂದು ಹೇಳಿ ದನು ಎಂಬ ಕಂಡಿಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ), ಇಲ್ಲಿ ಮಧುಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಉದ್ಗ್ರಿಧ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ (೧-೨) ಉವಾಸನಾಸಮುಚ್ಚಿತವಾದ ಪಾಙ್ಕ್ತಿಕರ್ಮದಿಂದ, ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಮೃತ್ಯುವಿನ ಅತಿತರಣವಾಗುವದೆಂದು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ (ಯಷ್ಟೆ). ಅದನ್ನೇ ಪರೀಕ್ಷೆಮಾಡಿ (ನೋಡುವದು) ಇದರ ವಿಷಯವಾದ್ದರಿಂದ’

1. ಹೀಗೆಯೇ ಮಧುಕಾಂಡದಲ್ಲಿರುವ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಈ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಪರೀಕ್ಷಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ದೃಢಪಡಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ಅದರಲ್ಲಿರುವ ದರ್ಶನವನ್ನು¹ ವಿಶೇಷವಾಗಿ (ತಿಳಿಸುವ)ದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ವಿವರಣೆ
ವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ.²

(ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ), ಇದೆಲ್ಲವೂ ಈ ಕರ್ಮದ ಋತ್ವಿಜರು, ಅಗ್ನಿ-
ಮುಂತಾದ ಸಾಧನಸಮೂಹವು, ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಆಸಂಗಸಹಿತವಾದ ಕರ್ಮ
ರೂಪವಾದ ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಅಪ್ತವಾಗಿರುವದಷ್ಟೆ, ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವದಷ್ಟೆ; ವ್ಯಾಪ್ತ
ವಾಗಿರುವದು ನಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲ, ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಅಭಿಪನ್ನವೂ ವಶಕ್ಕೆ ತೆಗೆದು
ಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟು (ಇರುವದಷ್ಟೆ). ಯಾವ ಯಾವ ಉಪಾಸನಾರೂಪವಾದ ಸಾಧನ
ದಿಂದ ಯಜಮಾನನು (ಈ) ಮೃತ್ಯುವಿನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ದಾಟಿ, ಮೃತ್ಯು
ವಿಷಯತ್ವವನ್ನು ಮೀರಿ ಮುಕ್ತನಾಗುವನು? ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿ ಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ವಶ
ವಾಗದೆ ಇರುವನು?—ಎಂದರ್ಥ

(ಆಕ್ಷೇಪ):- ಯಾವದರಿಂದ ಅತಿಮುಕ್ತನಾಗುವನೆಂಬುದನ್ನು, ಉದ್ದೀಪ
ದಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾತ್ಮದರ್ಶನದಿಂದ (ಮುಕ್ತನಾಗುವನು) ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾ
ಗಿದೆಯಲ್ಲ!

(ಸರಿಹಾರ):- ನಿಜ, ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳದೆ ಇರುವ ವಿಶೇಷವಿರು
ವದಲ್ಲ, ಅದನ್ನು³ (ತಿಳಿಸುವ)ದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಪ್ರಶೋತ್ತರ)ವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ.
ಆದ್ದರಿಂದ (ಯಾವ)ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬. ಹೋತ್ರಾ ಋತ್ವಿಜಾ ಅಗ್ನಿನಾ ವಾಚಾ ಇತ್ಯಾಹ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ |
ಏತಸ್ಯಾರ್ಥಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ | ಕಃ ಪುನರ್ಹೋತ್ರಾ ಯೇನ ಮೃತ್ಯುಮ್ ಅತಿಕ್ರಾಮತಿ

1. ಉದ್ದೀಪೋಪಾಸನೆಯನ್ನು,

2. ಈ ವಿಚಾರವು ಜಲ್ಪಕಥಾರೂಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ ಒಬ್ಬನನ್ನು ಚರ್ಚೆಯಲ್ಲಿ
ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಸೋಲಿಸುವ ರೂಪದ ಕಥಾವಿಶೇಷವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಮೋಸ
ದಿಂದ ಜಯಿಸುವ ಸಂಭವವೇನೂ ಇಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠನು ಹೇಳುವವನು
ಅಶ್ವಲಾದಿವಿದ್ವಾಂಸರು ಕೇಳುವವರು, ರಾಜನೂ ಅವನ ಸಭೆಯವರೂ ಈ ಚರ್ಚೆಯನ್ನು
ನೋಡುತ್ತಿರುವವರು. ಈ ಮಹಾವಿಚಾರಕ್ಕೆ ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯವೇ ಫಲವು. ತತ್ತ್ವನಿಶ್ಚಯವನ್ನು
ಸಂರಕ್ಷಣೆಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಜಲ್ಪ, ವಿತಂಡಾ - ಎಂಬ ರೂಪದ ಚರ್ಚೆಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿ
ಸುವದು; ಬೀಜವು ಅಂಕುರಿಸುವವರೆಗೆ ಸಂರಕ್ಷಣೆಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಮುಳ್ಳಿನ ಬೀಲಿಯನ್ನು
ಹಾಕುವಂತೆ ಈ ಚರ್ಚೆಗಳು ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂದು ನೈಯಾಯಿಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

1. ವಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ಅಗ್ನಾದಿಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ವಿಶೇಷ
ವನ್ನು ಎಂದರ್ಥ.

ಇತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ | ವಾಗ್ವೈ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಯಜಮಾನಸ್ಯ | “ಯಜ್ಞೇ ವೈ ಯಜಮಾನಃ” (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೪-೨-೨-೨೪) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಯಜಮಾನಸ್ಯ ಯಾ (ಅಧ್ಯಾತ್ಮಂ) ವಾಕ್ ಸೈವ ಹೋತಾ ಅಧಿಯಜ್ಞೇ | ಕಥಮ್ ? ತತ್ ತತ್ರ ಯೇಯಂ ವಾಕ್ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಯಜಮಾನಸ್ಯ ಸೋಮಂ ಪ್ರೌಢಃ ಅಗ್ನಿರಧಿದೈವತಮ್ | ತದೇತತ್ ತ್ರ್ಯನ್ನಪ್ರಕರಣೇ (೧-೫-೧೧) ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ | ಸ ಚಾಗ್ನಿ ಹೋತಾ | “ಅಗ್ನಿವೈ ಹೋತಾ” (ಶತ ಬ್ರಾ. ೪-೨-೬) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | ಯದೇತತ್ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಸಾಧನದ್ವಯಂ ಹೋತಾ ಚರ್ತ್ವಿಕ್ ಅಧಿಯಜ್ಞಮ್, ಅಧ್ಯಾತ್ಮಂ ಚ ವಾಕ್, ಏತದುಭಯಂ ಸಾಧನದ್ವಯಂ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಂ ಮೃತ್ಯುನಾ ಆಸ್ತಂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾಜ್ಞಾನಾಸದ್ಗಪ್ರಯುಕ್ತೇನ ಕರ್ಮಣಾ ಮೃತ್ಯುನಾ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣಮ್ ಅನ್ಯಥಾತ್ಮಮಾಪದ್ಯಮಾನಂ ನಶೀಕೃತಮ್, ತತ್ ಅನೇನ ಅಧಿದೈವತ-ರೂಪೇಣ ಅಗ್ನಿನಾ ದೃಶ್ಯಮಾನಂ ಯಜಮಾನಸ್ಯ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಮೃತ್ಯೋರತಿಮುಕ್ತಯೇ ಭವತಿ | ತದೇತದಾಹ ‘ಸ ಮುಕ್ತಿಃ’ | ಸ ಹೋತಾ ಅಗ್ನಿಃ, ಮುಕ್ತಿಃ ಅಗ್ನಿಸ್ವರೂಪದರ್ಶನಮೇವ ಮುಕ್ತಿಃ | ಯದೈವ ಸಾಧನದ್ವಯಮ್ ಅಗ್ನಿರೂಪೇಣ ನಶ್ಯತಿ ತದಾನೀಮೇವ ಹಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾತ್ ಆಸದ್ಗತ್ ಮೃತ್ಯೋರ್ವಿಮುಚ್ಯತೇ | ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಾತ್ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನರೂಪಾತ್ ಅಧಿಭೌತಿಕಾಚ್ಛ | ತಸ್ಮಾತ್ ಸ ಹೋತಾ ಅಗ್ನಿರೂಪೇಣ ದೃಶ್ಯೋ ಮುಕ್ತಿಃ ಮುಕ್ತಿ ಸಾಧನಂ ಯಜಮಾನಸ್ಯ ||

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

ಹೋತೃವೆಂಬ ಋತ್ವಿಜನಾದ, ಅಗ್ನಿಯಾದ ವಾಕ್ಯಿನಿಂದ ಎಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ನುಡಿದನು ಇದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ ಯಾವ (ಹೋತೃ) ವಿನಿಂದ ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸುವನೋ (ಆ) ಹೋತೃ, ಯಾರು ? ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಯಜ್ಞದ ಎಂದರೆ ಯಜಮಾನನ (ಎಂದರ್ಥ), ಏಕೆಂದರೆ ಯಜ್ಞವೇ ಯಜಮಾನನು (ಶತ ಬ್ರಾ ೧೪ ೨-೨-೨೪) ಎಂದು ಶ್ರುತಿ(ಯಿದೆ ಅವನ) ವಾಕ್ಯೇ (ಹೋತೃ) ಯಜ್ಞದ ಎಂದರೆ ಯಜಮಾನನ ವಾಕ್ಯದೆಯಲ್ಲ, ಅದೇ ಅಧಿಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಹೋತೃ. ಹೇಗೆಂದರೆ, (ತತ್ = ತತ್ರ) ಇಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನನೆಂಬ ಯಜ್ಞದ ವಾಕ್ಯದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಅಧಿದೈವತವಾಗಿ ಈ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಅಗ್ನಿಯು, ಆ ಇದನ್ನು ತ್ರ್ಯನ್ನಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ (೧-೫-೧೧) ವಿವರಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಅಗ್ನಿಯು ಹೋತೃ, ಏಕೆಂದರೆ ‘ಅಗ್ನಿಯೇ ಹೋತೃ’ (ಶತ ಬ್ರಾ ೧೪ ೨-೨-೨೪) ಎಂದು ಶ್ರುತಿ(ಯಿದೆ) ಅಧಿಯಜ್ಞವಾಗಿರುವ ಹೋತೃವೆಂಬ ಋತ್ವಿಜನು, ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾಗಿರುವ ವಾಕ್ಯ-ಎಂಬೀ ಯಜ್ಞದ ಎರಡು ಸಾಧನವಿದೆಯಲ್ಲ, ಆ ಎರಡು ಸಾಧನವೂ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನ(ವಾಗಿರುವದರಿಂದ) ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಅಜ್ಞಾನ(ರೂಪ) ಆಸಂಗದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾದ ಕರ್ಮ

ವೆಂಬ ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣವೂ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವದಾದ್ದರಿಂದ ವಶಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆಯೆಷ್ಟೆ ; ಆದು ಈ ಅಧಿದೈವತರೂಪವಾಗಿರುವ ಅಗ್ನಿರೂಪದಿಂದ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟರೆ ಯಜಮಾನನೆಂಬ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಅತಿಮುಕ್ತವಾಗುವದಕ್ಕೆ (ಕಾರಣ)ವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಇದನ್ನು (ಈಗ) ಹೇಳುತ್ತಾನೆ, 'ಆವನೇ ಮುಕ್ತಿಯು,' ಆ ಹೋತೃವಾದ ಅಗ್ನಿಯೇ ಮುಕ್ತಿಯು, ಎಂದರೆ ಅಗ್ನಿಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವದೇ ಮುಕ್ತಿ(ಹೇತು). ಯಾವಾಗ (ಈ) ಎರಡು ಸಾಧನಗಳನ್ನೂ ಅಗ್ನಿರೂಪದಿಂದ ಕಾಣುವನೋ ಆಗಲೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಆಸಂಗವೆಂಬ ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದಲೂ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಆಧಿಭೌತಿಕ(ವಾದ) ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನರೂಪದಿಂದಲೂ ವಿಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನಲ್ಲವೆ ? ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಹೋತೃನನ್ನು ಅಗ್ನಿರೂಪದಿಂದ ಕಂಡರೆ ಮುಕ್ತಿಯು, ಎಂದರೆ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಸಾಧನ(ವಾಗುವದು).

(ಭಾಷ್ಯ)

೭. ಸಾ ಅತಿಮುಕ್ತಿಃ | ಯೈವ ಚ ಮುಕ್ತಿಃ ಸಾ ಅತಿಮುಕ್ತಿಃ ಅತಿಮುಕ್ತಿಸಾಧನಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸಾಧನದ್ವಯಸ್ಯ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಸ್ಯ ಯಾ ಅಧಿದೇವತಾರೂಪೇಣ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನೇನ ಅಗ್ನಿರೂಪೇಣ ದೃಷ್ಟಿಃ ಸಾ ಮುಕ್ತಿಃ | ಯಾಸೌ ಮುಕ್ತಿಃ ಅಧಿದೇವತಾದೃಷ್ಟಿಃ, ಸೈವ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಧಿಭೂತಪರಿಚ್ಛೇದವಿಷಯಾ ಸಬ್ಲಾಸ್ಯದಂ ಮೃತ್ಯುಮ್ ಅತಿಕ್ರಮ್ಯ ಅಧಿದೇವತಾತ್ಮಸ್ಯ ಅಗ್ನಿಭಾವಸ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ | ಯಾ ಫಲಭೂತಾ ಸಾ ಅತಿಮುಕ್ತಿಃ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ | ತಸ್ಯಾ ಅತಿಮುಕ್ತೇಃ ಮುಕ್ತಿರೇವ ಸಾಧನಮ್ ಇತಿ ಕೃತ್ವಾ 'ಸಾ ಅತಿಮುಕ್ತಿಃ' ಇತ್ಯಾಹ | ಯಜಮಾನಸ್ಯ ಹಿ ಅತಿಮುಕ್ತಿರ್ವಾಗಾದೀನಾಮ್ ಅಗ್ನ್ಯಾದಿಭಾವಃ ಇತಿ ಉದ್ಗ್ರಿಧವ್ರಕರಣೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ | ತತ್ರ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದರ್ಶನಮಾತ್ರಂ ಮುಕ್ತಿಸಾಧನಮ್ ಉಕ್ತಮ್, ನ ತದ್ವಿಶೇಷೋ ವಾಗಾದೀನಾಮ್ ಅಗ್ನ್ಯಾದಿದರ್ಶನಮ್ ಇಹ ವಿಶೇಷೋ ವರ್ಣಿತೇ | ಮೃತ್ಯುಪ್ರಾಪ್ತೃತಿಮುಕ್ತಿಸ್ತು ಸೈವ ಫಲಭೂತಾ ಯಾ ಉದ್ಗ್ರಿಧಬ್ರಾಹ್ಮಣೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ " ಮೃತ್ಯುಮತಿಕ್ರಾಂತೋ ದೀಪ್ಯತೇ " (೧-೩-೧೨, ೧೩, ೧೪, ೧೫, ೧೬) ಇತ್ಯಾದ್ಯಾ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

'ಅದೇ ಅತಿಮುಕ್ತಿ' ಯಾವದು ಮುಕ್ತಿಯೋ ಅದೇ ಅತಿಮುಕ್ತಿಯು, ಅಂದರೆ ಅತಿಮುಕ್ತಿಸಾಧನವು ಎಂದರ್ಥ. ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ (ಈ) ಎರಡು ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಅಧಿದೇವತಾರೂಪದಿಂದ, ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಲ್ಲದ ಅಗ್ನಿರೂಪದಿಂದ ಕಾಣುವದಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಮುಕ್ತಿಯು. ಅಧಿದೇವತಾದೃಷ್ಟಿಯೆಂಬ ಈ ಮುಕ್ತಿಯಿದೆಯಲ್ಲ,

ಅದೇ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ, ಅಧಿಭೂತ- ಎಂಬ ಪರಿಚ್ಛೇದವಿಷಯಕವಾದ ಅಸಂಗಕ್ಕೆ ಅಶ್ರಯವಾದ ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಮೀರಿ ಅಧಿದೇವತಾತ್ವವಾದ ಅಗ್ನಿಭಾವವನ್ನು ಪಡೆಯುವದು ಯಾವದು ಫಲವಾಗಿರುವದೋ ಅದನ್ನು 'ಅತಿಮುಕ್ತಿಯೆಂದು' (ಇಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿದೆ^೧ ಆ ಅತಿಮುಕ್ತಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯೇ ಸಾಧನವು ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅದೇ ಅತಿಮುಕ್ತಿಯು ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ. ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಅತಿಮುಕ್ತಿ ಎಂದರೆ ವಾಗಾದಿಗಳು ಅಗ್ನಾದಿಗಳಾಗುವದು ಎಂದು ಉದ್ಧಿಗಧಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಮುಖ್ಯವ್ರಾಣದರ್ಶನವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮುಕ್ತಿ ಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳಿತ್ತು, ವಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ಅಗ್ನಾದಿಗಳೆಂದು ಕಾಣುವ ಅದರ ವಿಶೇಷ(ವನ್ನು ಹೇಳಿರ)ಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ (ಆ) ವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಮೃತ್ಯುವ್ರಾಪ್ತಿ(ರೂಪವಾದ) ಅತಿಮುಕ್ತಿಯಾದರೋ, ಉದ್ಧಿಗಧಪ್ರಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ "ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ದಾಟಿ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದಾನೆ" (೧-೨-೧೨ ರಿಂದ ೧೬) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ವಿವರಿಸಿತ್ತಲ್ಲ, ಅದೇ (ಇಲ್ಲಿ) ಫಲವೆಂದು (ಹೇಳಿದೆ)

ಅಹೋರಾತ್ರಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ ಯದಿದಿಗಂ ಸರ್ವಮಹೋರಾತ್ರಾ
ಭ್ಯಾನಾವ್ರಂ ಸರ್ವಮಹೋರಾತ್ರಾಭ್ಯಾನುಭಿಷನ್ಮಂ ಕೇನ ಯಜ
ಮಾನೋಽಹೋರಾತ್ರಯೋರಾಪ್ತಿನುತಿಮುಚ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಯುರ್ಣ
ರ್ತ್ವಿಜಾ ಚಕ್ಷುಷಾಃಸದಿತ್ಯೇನ ಚಕ್ಷುರ್ನ್ಯೇ ಯಜ್ಞಸ್ಯಾರ್ಥಯುರ್ಸ್ತ
ದಿದಂ ಚಕ್ಷುಃ ಸೋಸಾನಾದಿತ್ಯಃ ಸೋಽರ್ಥಯುರ್ಃ ಸ ಮುಕ್ತಿಃ
ಸಾತಿಮುಕ್ತಿಃ ||೪||

೪. (ಅನು) ಹೇಳಿದನುಎಂದರೆ. "ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಇದೆಲ್ಲವೂ ಅಹೋರಾತ್ರಿಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿದೆಯಷ್ಟೆ, ಎಲ್ಲವೂ ಅಹೋರಾತ್ರಿಗಳಿಂದ ಅಭಿವನ್ಮವಾಗಿರುವದಷ್ಟೆ; ಯಜಮಾನನು ಅಹೋರಾತ್ರಿಗಳ ಆಪ್ತಿ

1. ಅಸುರಸಾಧನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದೈನಸಾಧನವನ್ನು ಪಡೆಯುವದು ಮುಕ್ತಿಯೆಂದೂ ಅಸುರಸಾಧನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದೈನಸಾಧನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವದು ಅತಿಮುಕ್ತಿಯೆಂದೂ ವಾರ್ತಿಕ (೩-೧-೨೫)ದಲ್ಲಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅತಿಮುಕ್ತಿಯೆಂದರೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಮಮುಕ್ತಿಯೇ ಆಗುವದೆಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವಿಶ್ವೆಯು ನಿಷ್ಕಲವಾಗುವದು ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕಕಾರರು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

2. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವೇ ಅತಿಮುಕ್ತಿಯು ಎಂದರೆ ಅತಿಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಯನ್ನು ಏತರಿಂದ ದಾಟಿ ಮುಕ್ತನಾಗುವನು? ” “ಅಧ್ವರ್ಯುವೆಂಬ ಮುಕ್ತಿಜನಿಂದ, ಅದಿತ್ಯನಾದ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಿಂದ. ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ ಯಜ್ಞದ ಅಧ್ವರ್ಯು; ಈ ಚಕ್ಷುಸ್ಸುಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದೇ ಆ ಅದಿತ್ಯನು, ಅವನೇ ಅಧ್ವರ್ಯು; ಅವನೇ ಮುಕ್ತಿ, ಅದೇ ಅತಿಮುಕ್ತಿ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೮. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ | ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾತ್ ಅಜ್ಞಾನಾಸಬ್ಧ-
ಪ್ರಯುಕ್ತಾತ್ ಕರ್ಮಲಕ್ಷಣಾತ್ ಮೃತ್ಯೋಃ ಅತಿಮುಕ್ತಿರ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ | ತಸ್ಯ
ಕರ್ಮಣಃ ಸಾಸಬ್ಧಸ್ಯ ಮೃತ್ಯೋಃ ಅಶ್ರಯಭೂತಾನಾಂ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾದಿ
ಕರ್ಮಸಾಧನಾನಾಂ ಯೋ ವಿಪರಿಣಾಮಹೇತುಃ ಕಾಲಃ ತಸ್ಮಾತ್ ಕಾಲಾತ್
ಪೃಥಕ್ ಅತಿಮುಕ್ತಿರ್ವಕ್ತವ್ಯಾ ಇತಿ ಇದಮಾರಭ್ಯತೇ | ಕ್ರಿಯಾನುಷ್ಠಾನವ್ಯತಿ
ರೇಕೇಣಾಪಿ ಪ್ರಾಕ್ ಉಧ್ವಂ ಚ ಕ್ರಿಯಾಯಾಃ ಸಾಧನವಿಪರಿಣಾಮಹೇತು
ತ್ವೇನ ವ್ಯಾಪಾರದರ್ಶನಾತ್ ಕಾಲಸ್ಯ | ತಸ್ಮಾತ್ ಪೃಥಕ್ ಕಾಲಾತ್ ಅತಿಮುಕ್ತಿ
ರ್ವಕ್ತವ್ಯಾ ಇತ್ಯತ ಆಹ | ಯದಿದಂ ಸರ್ವಮ್ ಅಹೋರಾತ್ರಾಭ್ಯಮ್ ಅಪ್ತಮ್ |
ಸ ಚ ಕಾಲೋ ದ್ವಿರೂಪಃ ಅಹೋರಾತ್ರಾದಿಲಕ್ಷಣಃ, ತಿಥ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣಶ್ಚ | ತತ್ರ
ಅಹೋರಾತ್ರಾದಿಲಕ್ಷಣಾತ್ ತಾನತ್ ಅತಿಮುಕ್ತಿನಮ್ ಆಹ | ಅಹೋರಾತ್ರಾ
ಭ್ಯಾಂ ಹಿ ಸರ್ವಂ ಜಾಯತೇ ವರ್ಧತೇ ವಿನಶ್ಯತಿ ಚ | ತಥಾ ಯಜ್ಞಸಾಧನಂ ಚ |
ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಯಜಮಾನಸ್ಯ ಚಕ್ಷುಃ ಅಧ್ವರ್ಯುರ್ದ | ತಿಷ್ಠಾನಿ ಅಕ್ಷರಾಣಿ ಪೂರ್ವ
ವತ್ ನೇಯಾನಿ | ಯಜಮಾನಸ್ಯ ಚಕ್ಷುಃ ಅಧ್ವರ್ಯುರ್ದ ಸಾಧನದ್ವಯಮ್
ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಧಿಭೂತಪರಿಚ್ಛೇದಂ ಹಿತ್ವಾ ಅಧಿದೈವತಾತ್ಮನಾ ದೃಷ್ಟಂ ಯತ್ |
ಸ ಮುಕ್ತಿಃ ಸೋಽಧ್ವರ್ಯುಃ ಅದಿತ್ಯಭಾವೇನ ದೃಷ್ಟೋ ಮುಕ್ತಿಃ | ಸೈವ ಮುಕ್ತಿ
ರೇವಅತಿಮುಕ್ತಿಃ ಇತಿ ಪೂರ್ವಪತ್ | ಅದಿತ್ಯಾತ್ಮಭಾವಮಾವನ್ನಸ್ಯ ಹಿ ನಾಹೋ
ರಾತ್ರೇ ಸಂಭವತಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

‘ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ’ ಹೋವಾಚ (ಎಂಬ ಈ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಕಂಡಿಕೆಯ ಅಭಿ
ಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ), ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುವ ಅಜ್ಞಾನ(ರೂಪ) ಆಸಂಗದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತ
ವಾದ ಕರ್ಮಲಕ್ಷಣವಾದ ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಅತಿಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾ
ಯಿತು. ಆಸಂಗಸಹಿತವಾದ ಆ ಕರ್ಮವೆಂಬ ಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ಅಶ್ರಯವಾಗಿರುವ
ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸವೇ ಮುಂತಾದ ಕರ್ಮಗಳ ಸಾಧನಗಳು ವಿಪರಿಣಾಮವಾಗು

ವದಕ್ಕೆ^೧ ಹೇತುವಾಗಿರುವ ಕಾಲವಿದೆಯಷ್ಟೆ, ಆ ಕಾಲದಿಂದ ಅತಿಮುಕ್ತಿಯಾಗುವ (ರೀತಿಯನ್ನು) ಬೇರೆಯಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರುವದರಿಂದ ಈ (ಗ್ರಂಥಭಾಗ)ವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿಯೂ (ಅದರ) ಮುಂಚೆಯೂ ಅನೇಕರೂ ಕ್ರಿಯೆಯ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ವಿಪರಿಣಾಮ(ಗೊಳಿಸುವ ದಕ್ಕೆ) ಹೇತುವಾಗಿ ಕಾಲವು ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡುವದೂ ಕಂಡುಬಂದಿರುತ್ತದೆ^೨ ಆದ್ದರಿಂದ (ಕರ್ಮದಿಂದ ಅತಿಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಅದಕ್ಕಿಂತ) ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಅತಿಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತಲಿದೆ.

ಇದೆಲ್ಲವೂ ಅಹೋರಾತ್ರಗಳಿಂದ ಆಪ್ತವಾಗಿದೆಯಷ್ಟೆ. ಆ ಕಾಲವೆಂಬುದು ಅಹೋರಾತ್ರಾದಿರೂಪವೆಂದೂ ತಿಥ್ಯಾದಿರೂಪವೆಂದೂ ಎರಡು ರೂಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಹೋರಾತ್ರಾದಿರೂಪವಾದ (ಕಾಲ)ದಿಂದ ಮೊದಲು ಅತಿಮುಕ್ತಿಯನ್ನು (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಅಹೋರಾತ್ರಗಳಿಂದಲ್ಲವೆ, ಎಲ್ಲವೂ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ, ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ^೩ ಯಜ್ಞಸಾಧನವೂ ಹಾಗೆಯೇ. (ಉತ್ತರದಲ್ಲ) ಯಜ್ಞದ ಎಂದರೆ ಯಜಮಾನನ ಚಕ್ಷುವೂ ಅಧ್ವರ್ಯುವೂ (ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕು) ಉಳಿದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹಿಂದಿನ) ಕಂಡಿಕೆಯಂತೆಯೇ)ನಯಿಸಬೇಕು ಯಜಮಾನನ ಚಕ್ಷುಸ್ಸೂ ಅಧ್ವರ್ಯುವೂ ಎಂಬ ಎರಡು ಸಾಧನಗಳನ್ನೂ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ, ಅಧಿಭೌತಿಕ-ಎಂಬ ಪರಿಚ್ಛೇದವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಧಿದೈವತರೂಪದಿಂದ ಕಂಡರೆ (ಅದರಿಂದ ಅತಿಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ). ಆ (ಅದಿತ್ಯನೇ) ಮುಕ್ತಿಯು, ಎಂದರೆ ಆ ಅಧ್ವರ್ಯುವನ್ನು ಅದಿತ್ಯಭಾವದಿಂದ ಕಂಡರೆ (ಅವನು) ಮುಕ್ತಿ(ಸಾಧನವು). ಅದೇ ಮುಕ್ತಿಯೇ, ಅತಿಮುಕ್ತಿಯು ಎಂಬುದನ್ನು ಹಿಂದಿನ (ಕಂಡಿಕೆಯಂತೆ) ವಿವರಿಸಬೇಕು, ಅದಿತ್ಯಭಾವವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡವನಿಗೆ ಅಹೋರಾತ್ರಗಳಿರುವ ಹಾಗಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ^೪ ?

ತಿಥ್ಯಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ ಯದಿದಗ್ಂ ಸರ್ವಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಪರಪಕ್ಷಾಭ್ಯಾಮಾಪ್ತಗ್ಂ ಸರ್ವಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಪರಪಕ್ಷಾಭ್ಯಾಮು

1. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಮಾರ್ಪಡುತ್ತಲೇ ಇರುವದಕ್ಕೆ.
2. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮವೆಂಬ ಮೃತ್ಯುವಲ್ಲದೆ ಕಾಲವೆಂಬ ಮೃತ್ಯುವು ಬೇರೆ ಇದೆ ಎಂದಾಯಿತು.

3. ಏಕೆಂದರೆ ಅದಿತ್ಯನಿಗೆ ಅಹೋರಾತ್ರಗಳೇ ಇಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಿತ್ಯದೃಷ್ಟಿಯು ಕಾಲರೂಪವುಳ್ಳವನಿಂದ ಅತಿಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವು.

ಭಿಷನ್ಮಂ ಕೇನ ಯಜಮಾನಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಪರಪಕ್ಷಯೋರಾಪ್ತಿಮತಿ
ಮುಚತ್ಯ ಇತಿ ಇತ್ಯುದ್ಗಾತ್ರತ್ವಿಜಾ ವಾಯುನಾ ಪ್ರಾಣೇನ ಪ್ರಾಣೋ
ವೈ ಯಜ್ಞಸ್ಯೋದ್ಗಾತಾ ತದ್ ಯೋಽಯಂ ಪ್ರಾಣಃ ಸ ವಾಯುಃ
ಸ ಉದ್ಗಾತಾ ಸ ಮುಕ್ತಿಃ ಸಾತಿಮುಕ್ತಿಃ || ೫ ||

೫. (ಅವನು) ಹೇಳಿದನೇನೆಂದರೆ “ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಇದೇಲ್ಲವೂ
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಪರಪಕ್ಷಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿದೆಯಷ್ಟೆ, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಪರ
ಪಕ್ಷಗಳಿಂದ ಅಭಿಷನ್ಮವಾಗಿದೆಯಷ್ಟೆ ; ಯಜಮಾನನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಪರ
ಪಕ್ಷಗಳ ಆಪ್ತಿಯನ್ನು ಏತರಿಂದ ದಾಟಿ ಮುಕ್ತನಾಗುವನು?” “ಉದ್ಗಾತ್ರ
ವೆಂಬ ಋತ್ವಿಜನಿಂದ, ವಾಯುವಾದ ಪ್ರಾಣದಿಂದ, ಪ್ರಾಣನೇ ಯಜ್ಞದ
ಉದ್ಗಾತ್ರ, ಇಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಾಣವೆಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದೇ ವಾಯು, ಅವನೇ
ಉದ್ಗಾತ್ರವು, ಅವನೇ ಮುಕ್ತಿ, ಅದೇ ಅತಿಮುಕ್ತಿ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೯. ಇದಾನೀಂ ತಿಥ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣಾತ್ ಅತಿಮುಕ್ತಿರುಚ್ಯತೇ | ಯದಿದಂ
ಸರ್ವಮ್ | ಅಹೋರಾತ್ರಯೋಃ ಅನಿಷ್ಟಯೋಃ ಆದಿತ್ಯಃ ಕರ್ತಾ, ನ
ಪ್ರತಿವದಾದೀನಾಂ ತಿಥೀನಾಮ್ | ತಾಸಾಂ ತು ವೃದ್ಧಿಕ್ಷಯೋಪಗಮನೇನ
ಪ್ರತಿವತ್ಪಭೃತೀನಾಂ ಚಂದ್ರನಾಃ ಕರ್ತಾ | ಅತಸ್ತದಾಪತ್ತ್ಯಾ ಪೂರ್ದ
ಪಕ್ಷಾಪರಪಕ್ಷಾತ್ಯಯಃ | ಆದಿತ್ಯಾವತ್ತ್ಯಾ ಅಹೋರಾತ್ರಾತ್ಯಯವತ್ | ತತ್ರ
ಯಜಮಾನಸ್ಯ ಪ್ರಾಣೋ ವಾಯುಃ ಸ ಏವ ಉದ್ಗಾತಾ ಇತಿ ಉದ್ಗೀಢಬ್ರಾಹ್ಮಣೇ
ಆವಗತಮ್ | “ವಾಚಾ ಚ ಹೈವ ಸ ಪ್ರಾಣೇನ ಚೋದಗಾಯತ್” (೧-೨-೨೪)
ಇತಿ ಚ ನಿರ್ಧಾರಿತಮ್ | “ಅಧೈತಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಸತ್ಯಾಃ ಪರೀರಂ ಜ್ಯೋತೀರೂಪ
ಮಸೌ ಚಂದ್ರಃ” (೧-೫-೧೨) ಇತಿ ಚ | ಪ್ರಾಣವಾಯುಚಂದ್ರಮಸಾಮ್ ಏಕ
ತ್ವಾತ್ ಚಂದ್ರಮಸಾ ವಾಯುನಾ ಚ ಉವಸಂಹಾರೇ ನ ಕಷ್ಟಿತ್ ವಿಶೇಷಃ |
ಏವಂ ಮನ್ಯಮಾನಾ ಶ್ರುತಿರ್ವಾಯುನಾ ಅಧಿಷ್ಠಿತರೂಪೇಣ ಉವಸಂಹರತಿ |
ಅಪಿ ಚ ವಾಯುನಿಮಿತ್ತಾ ಹಿ ವೃದ್ಧಿಕ್ಷಯೌ ಚಂದ್ರಮಸಃ | ತೇನ ತಿಥ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣ
ಸ್ಯ ಕಾಲಸ್ಯ ಕರ್ತುರಪಿ ಕಾರಯಿತಾವಾಯುಃ | ಆತೋ ವಾಯುರೂಪಾವನ್ನಃ
ತಿಥ್ಯಾದಿಕಾಲಾತ್ ಅತೀತೋ ಭವತಿ ಇತ್ಯುಪಪನ್ನತರಂ ಭವತಿ | ತೇನ ಶ್ರುತ್ಯ
ನ್ತರೇ ಚಂದ್ರರೂಪೇಣ ದೃಷ್ಟಿರ್ಮುಕ್ತಿಃ ಅತಿಮುಕ್ತಿಶ್ಚ | ಇಹ ತು ಕಾಣ್ವಾನಾಂ
ಸಾಧನದ್ವಯಸ್ಯ ತತ್ಕಾರಣರೂಪೇಣ ವಾಯ್ವಾತ್ಮನಾ ದೃಷ್ಟಿರ್ಮುಕ್ತಿಃ ಅತಿ
ಮುಕ್ತಿಶ್ಚ ಇತಿ ನ ಶ್ರುತ್ಯೋರ್ವಿರೋಧಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈಗ ತಿಥ್ಯಾದಿರೂಪವಾದ (ಕಾಲ)ದಿಂದ ಅತಿಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. 'ಇದೆಲ್ಲವೂ' (ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥದ ತಾತ್ಪರ್ಯವೇನೆಂದರೆ) (ಯಾವ) ವಿಶೇಷವೂ ಇಲ್ಲದ ಅಹೋರಾತ್ರಗಳಿಗೆ ಆದಿತ್ಯನು ಕರ್ತೃವೇ ಹೊರತು ಪಾಡ್ಯವೇ ಮುಂತಾದ ತಿಥಿಗಳಿಗೆ (ಅವನು) ಕರ್ತೃವಲ್ಲ. ವೃದ್ಧಿಕ್ಷಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿರುವದರಿಂದ ಆ ಪಾಡ್ಯವೇ ಮುಂತಾದ(ತಿಥಿಗಳ)ಗಾದರೋ ಚಂದ್ರನು ಕರ್ತೃ ಆದ್ದರಿಂದ ಆ (ಚಂದ್ರನ) ಭಾವವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಪರಪಕ್ಷಗಳನ್ನು—ಆದಿತ್ಯಭಾವವನ್ನು ಪಡೆಯುವದರಿಂದ ಅಹೋರಾತ್ರಗಳನ್ನು ಮೀರುವಂತೆ—ಮೀರಬೇಕು.

ಇಲ್ಲಿ ಯಾಜಮಾನನ ಪ್ರಾಣವೇ ವಾಯು, ಅವನೇ ಉದ್ಗಾತೃ- ಎಂದು ಉದ್ಗಾಧಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬಂದಿರುತ್ತದೆ “ ಅವನು ವಾಕ್ಯಿನಿಂದಲೇ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣದಿಂದಲೇ ಉದ್ಗಾನಮಾಡಿದನು” (೧-೩-೨೪) ಎಂದೂ “ಇನ್ನು ಈ ಪ್ರಾಣಿಗೆ ಅಷ್ಟು ಶರೀರವು, ಈ ಚಂದ್ರನು ಜ್ಯೋತೀರೂಪವು” (೧-೫-೧೩) ಎಂದೂ ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಗಿತ್ತು (ಹೀಗೆ) ಪ್ರಾಣವಾಯುಚಂದ್ರರು ಒಂದೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಚಂದ್ರನಿಂದಾಗಲಿ ವಾಯುವಿನಿಂದಾಗಲಿ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡುವದರಲ್ಲಿ (ಯಾವ) ವಿಶೇಷವೂ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಅಧಿದೈವತರೂಪವಾದ ವಾಯುವಿನಿಂದಲೇ (ಇಲ್ಲಿ) ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿರುತ್ತದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ವಾಯುನಿಮಿತ್ತವಾಗಿಯಲ್ಲವೆ, ಚಂದ್ರನಿಗೆ ವೃದ್ಧಿಕ್ಷಯಗಳಾಗುವವು? ಆದ್ದರಿಂದ ತಿಥ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣಕಾಲವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ (ಚಂದ್ರನಿಗೂ) ವಾಯುವೇ ಕಾರಯಿತ್ಯ(ವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ) ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಯುರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡವನು ತಿಥ್ಯಾದಿಕಾಲವನ್ನು ಮೀರಿದವನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದು ಹೆಚ್ಚು ಉಪಪನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಆದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರರೂಪದಿಂದ ಕಾಣುವದು ಮುಕ್ತಿಯೂ ಅತಿಮುಕ್ತಿಯೂ (ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ), ಇಲ್ಲಿ ಯಾದರೆ ಕಾಣ್ವರ (ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ) ಎರಡು ಸಾಧನಗಳನ್ನೂ ಆ(ಚಂದ್ರನಿಗೆ) ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ವಾಯುರೂಪದಿಂದ ಕಾಣುವದು ಮುಕ್ತಿಯೂ ಅತಿಮುಕ್ತಿಯೂ ಎಂದು

1. ವೃದ್ಧಿಕ್ಷಯಗಳಿಲ್ಲದ.

2. ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ವಾಯುವೇ ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ ಚಲನವನ್ನೂ ಮಾರ್ಪಾಟುಗಳನ್ನೂ ಮಾಡುವನು.

3. ತದ್ವಿಧಂ ವೇದ ಸೋಽಸೌ ಚಂದ್ರಃ ಸ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಮಾ ||

ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ (ಈ) ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೂ (ಯಾವ) ವಿರೋಧವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.¹

ಅತಿಮುಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಆಶ್ರಯ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋನಾಚ ಯದಿದಮನ್ತರಿಕ್ಷಮನಾರಮ್ಭಣಮಿವ
ಕೇನಾಕ್ರಮೇಣ ಯಜಮಾನಃ ಸ್ವರ್ಗಂ ಲೋಕಮಾಕ್ರಮತ ಇತಿ
ಬ್ರಹ್ಮಣರ್ತ್ವಿಜಾ ಮನಸಾ ಚಂದ್ರೇಣ ಮನೋ ವೈ ಯಜ್ಞಸ್ಯ
ಬ್ರಹ್ಮಾ ತದ್ಯದಿದಂ ಮನಃ ಸೋಽಸೌ ಚಂದ್ರಃ ಸ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಸ ಮುಕ್ತಿಃ
ಸಾತಿಮುಕ್ತಿರಿತ್ಯತಿನೋಕ್ತಾ ಅಥ ಸಂಪದಃ || ೬ ||

೬. (ಅವನು) ಹೇಳಿದನೇನೆಂದರೆ “ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಈ ಅಂತರಿಕ್ಷವು ಅನಾರಂಬಣವಾಗಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದೆಯಷ್ಟೆ ; ಯಾವ ಆಕ್ರಮದಿಂದ ಯಜಮಾನನು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸುತ್ತಾನೆ?” “ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ಮುಕ್ತಿಜನಿಂದ, ಚಂದ್ರನಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ. ಮನಸ್ಸೇ ಯಜ್ಞದ ಬ್ರಹ್ಮವು. ಇಲ್ಲಿ ಈ ಮನಸ್ಸೆಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದೇ ಆ ಚಂದ್ರನು, ಅವನೇ ಬ್ರಹ್ಮನು. ಅವನೇ ಮುಕ್ತಿ, ಅದೇ ಅತಿಮುಕ್ತಿ. ಇವು ಅತಿಮೋಕ್ಷಗಳು, ಇನ್ನು ಸಂವತ್ಸರಗಳು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೦. ವೃತ್ತೋಃ ಕಾಲಾತ್ ಅತಿಮುಕ್ತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ ಯಜಮಾನಸ್ಯ | ಸೋಽತಿಮುಚ್ಯಮಾನಃ ಕೇನ ಅವಷ್ಟವೈನ ಪರಿಚ್ಛೇದವಿಷಯಂ ವೃತ್ತಮ್ ಅತೀತ್ಯ ಫಲಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಅತಿಮುಚ್ಯತ ಇತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ | ಯದಿದಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ ಅನ್ತರಿಕ್ಷಮ್ ಆಕಾಶಃ ಅನಾರಮ್ಭಣಮ್ ಅನಾಲಮ್ಭನಮ್ | ಇವ ಶಬ್ದಾತ್ ಅಸ್ತೇವ ತತ್ರ ಆಲಂಬನಮ್ ತತ್ತು ನ ಜ್ಞಾಯತೇ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ | ಯತ್ತು ತದಜ್ಞಾಯಮಾನಮ್ ಆಲಮ್ಭನಂ ತತ್ ಸರ್ವನಾಮ್ನಾ ಕೇನೇತಿ ಪೃಚ್ಛತೇ | ಅನ್ಯಥಾ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತೇರಸಂಭವಾತ್ | ಯೇನ ಅವಷ್ಟವೈನ ಆಕ್ರಮೇಣ ಯಜಮಾನಃ ಕರ್ಮಫಲಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಮಾನಃ ಅತಿಮುಚ್ಯತೇ ಕಿಂ ತತ್ ? ಇತಿ ಪ್ರಶ್ನವಿಷಯಃ | ಕೇನ ಆಕ್ರಮೇಣ ಯಜಮಾನಃ ಸ್ವರ್ಗಂ ಲೋಕಮ್ ಆಕ್ರ

1. “ಬ್ರಹ್ಮಣರ್ತ್ವಿಜಾ ಮನಸಾ ಚಂದ್ರೇಣ” ಎಂಬ ಮಾಧ್ಯಂದಿನಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ನೇರಾಗಿ ಚಂದ್ರನನ್ನೂ ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರಣರೂಪನಾದ ವಾಯುವನ್ನೂ ಹೇಳಿರುವವು ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲ.

ಮತೇ ಇತಿ | ಸ್ವರ್ಗಂ ಲೋಕಂ ಫಲಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಅತಿಮುಚ್ಯತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಋತ್ವಿಜಾ ಮನಸಾ ಚಂದ್ರೇಣ ಇತಿ ಅಕ್ಷರನ್ಯಾಸಃ ಪೂರ್ವವತ್ | ತತ್ರ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಂ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಯಜಮಾನಸ್ಯ ಯದಿದಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಮನಃ ಸೋಽಸೌ ಚಂದ್ರೋಽಧಿದೈವಮ್ | ಮನೋಽಧ್ಯಾತ್ಮಂ ಚಂದ್ರಮಾ ಅಧಿದೈವತಮ್ ಇತಿ ಹಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ | ಸ ಏವ ಚಂದ್ರಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಋತ್ವಿಕ್ | ತೇನ ಅಧಿಭೂತಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಂ ರೂಪಮ್, ಅಧ್ಯಾತ್ಮಂ ಚ ಮನಸಃ ಏತದ್ವಿಷಯಮ್ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನೇನ ಚಂದ್ರಮಸೋ ರೂಪೇಣ ಸತ್ಯತಿ | ತೇನ ಚಂದ್ರಮಸಾ ಮನಸಾ ಅವಲಮ್ಬನೇನ ಕರ್ಮಫಲಂ ಸ್ವರ್ಗಂ ಲೋಕಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಅತಿಮುಚ್ಯತೇ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ | ಇತಿ ಇತ್ಯುಪಸಂಹಾರಾರ್ಥಂ ವಚನಮ್ | ಇತಿ ಏವಂ ಪ್ರಕಾರಾ ಮೃತ್ಯೋರತಿಮೋಕ್ಷಾಃ | ಸರ್ವಾಣಿ ಹಿ ದರ್ಶನಪ್ರಕಾರಾಣಿ ಯಜ್ಞಾಙ್ಗ ವಿಷಯಾಣಿ ಅಸ್ಮಿನ್ ಆವಸರೇ ಉಕ್ತಾನಿ ಇತಿ ಕೃತ್ವಾ ಉಪಸಂಹಾರಃ ಇತ್ಯತಿ ಮೋಕ್ಷಾಃ | ಏವಂಪ್ರಕಾರಾ ಅತಿಮೋಕ್ಷಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಮೃತ್ಯುವಾದ ಕಾಲದಿಂದ ಅತಿಮುಕ್ತಿ (ಯಾಗುವದು ಹೇಗೆಂಬುದನ್ನು) ವಿವರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು ಅವನು ಅತಿಮುಕ್ತನಾಗುವಾಗ ಯಾವ ಆಶ್ರಯದಿಂದ ಪರಿಚ್ಛೇದವಿಷಯವಾದ ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಮೀರಿ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ, ಅತಿಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ? - ಎಂಬುದನ್ನು (ಶ್ರುತಿ) ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಈ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅಂತರಿಕ್ಷವು, ಆಕಾಶವು, ಅನಾರಂಬಣವಾಗಿ, ಎಂದರೆ ಅಲಂಬನವಿಲ್ಲದೆ (ಎಂದರ್ಥ). ಇವ (ಅಂತಿ) ಎಂಬ ಶಬ್ದ (ವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರು)ವದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅಲಂಬನವು ಇದ್ದೇ ಇದೆ, ಆದರೆ ಅದು (ಯಾವದೆಂಬುದು) ತಿಳಿಯುವದಿಲ್ಲ-ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆ ತಿಳಿಯದೆಂತಿರುವ ಅಲಂಬನವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದನ್ನು 'ಯಾವದಿಂದ?' ಎಂಬ ಸರ್ವನಾಮದಿಂದ ಕೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿ (ಯಾಗುವ) ಸಂಭವವಿರುವದಿಲ್ಲ. ಯಾವ ಆಕ್ರಮದಿಂದ ಆಶ್ರಯದಿಂದ ಯಜಮಾನನು ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಪಡೆದು ಅತಿಮುಕ್ತನಾಗುವನೋ ಅದು ಯಾವದು? ಎಂಬುದು ಪ್ರಶ್ನೆಯ ವಿಷಯವು. ಯಾವ ಆಕ್ರಮದಿಂದ, ಯಜಮಾನನು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸುತ್ತಾನೆ? - ಎಂದರೆ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವೆಂಬ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ, ಅತಿಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ? ಎಂದರ್ಥ.

1. ಆಕ್ರಮದಿಂದ ಎಂದರೆ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವ ಆಶ್ರಯದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಭತ್ಯಪ್ರಪಂಚರು ಯಾವ ದೇಹದಿಂದ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿದ್ದರು ; ಗಂತ್ಯವೊಬ್ಬನಿದ್ದರೆ ಅವನಿಗೆ ದೇಹವೂ ಇರಲೇಬೇಕಾಗುವದರಿಂದ ಇದು ದೇಹವಿಷಯದ ಪ್ರಶ್ನೆಯಾಗಲಾರದು ಎಂದು ನಾರ್ತಿಕರದಲ್ಲಿ ಅವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಖಂಡಿಸಿದೆ.

‘ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ಋತ್ವಿಜನಿಂದ ಚಂದ್ರನಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮಾತುಗಳ ಯೋಜನೆಯು ಹಿಂದಿನ (ಕಂಡಿಕೆ)ಯಂತೆಯೇ.

ಇಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞದ ಎಂದರೆ ಯಜಮಾನನ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾಗಿ ಈ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಮನಸ್ಸಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಅಧಿದೈವವಾಗಿ ಆ ಚಂದ್ರನು. ಮನಸ್ಸು ಅಧ್ಯಾತ್ಮವೆಂದೂ ಚಂದ್ರನು ಅಧಿದೈವತವೆಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಲ್ಲವೆ? ಆ ಚಂದ್ರನೇ ಬ್ರಹ್ಮನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಭೂತವಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮನ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನರೂಪವನ್ನೂ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾಗಿರುವ ಮನಸ್ಸಿನ (ರೂಪವನ್ನೂ), ಈ ಎರಡನ್ನೂ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಚಂದ್ರನ ರೂಪದಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಚಂದ್ರನಾದ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಆವಲಂಬನದಿಂದ ಕರ್ಮಫಲವಾದ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಅತಿಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.¹

‘ಇತಿ’ ಎಂಬ ಮಾತು ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕಾಗಿ (ಹೇಳಿದ್ದು). ಇತಿ ಎಂದರೆ ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಅತಿಮೋಕ್ಷಗಳು ಈ ಪ್ರಕಾರಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ (ಎಂದರ್ಥ). ಯಜ್ಞಾಂಗಗಳ ವಿಷಯವಾದ ಈ ದರ್ಶನವ್ರಕಾರಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು² ಹೀಗೆ ‘ಅತಿಮೋಕ್ಷಗಳು’ ಎಂದು ಉಪಸಂಹರಿಸಿದೆ; ಅತಿಮೋಕ್ಷಗಳು ಇಷ್ಟು ಪ್ರಕಾರಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ.³

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೧. ಅಥ ಸಂಪದಃ | ಅಥ ಅಧುನಾ ಸಂಪದಃ ಉಚ್ಯಂತೇ | ಸಂಪನ್ನಾಮ ಕೇನಚಿತ್ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದೀನಾಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ಫಲವತಾಂ ತತ್ಥ ಲಾಯ ಸಂಪಾದನಂ ಸಂಪತ್ | ಫಲಸ್ಯೈವ ವಾ | ಸರ್ವೋತ್ಸಾಹೇನ ಫಲಸಾಧನಾ ನುಷ್ಠಾನೇ ಪ್ರಯತಮಾನಾನಾಂ ಕೇನಚಿತ್ ವೈಗುಣ್ಯೇನ ಅಸಂಭವಃ | ತದಿದಾ ನೀಮ್ ಅಹಿತಾಗ್ನಿಃ ಸನ್ ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ ಕರ್ಮ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದೀನಾಂ ಯಥಾ

1. “ ಉದ್ಗಾತ್ರರ್ತ್ವಿಜಾ ವಾಯುನಾ ಪ್ರಾಣೇನ ” ಎಂಬ ಮಾಧ್ಯಂದಿನಸಾರದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾಗಿ ಯಜಮಾನನ ಪ್ರಾಣವೆಂಬಲ್ಲಿ, ಅದು ಅಧಿಯಜ್ಞವಾಗಿ ಉದ್ಗಾತ್ವವು; ಅದೇ ವಾಯು ಎಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡರೆ ಅತಿಮುಕ್ತಿಯಾಗುವದು ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ.

2. ವಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ಅಗ್ನಾದಿಗಳೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ ಯಷ್ಟೆ; ತ್ವಗಾದಿಗಳನ್ನು ವಾಯ್ವಾದಿಗಳೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

3. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಉಪಾಸನೆಯೂ ಋತ್ವಿಕ್ತರ್ಮವೇ; ಜಪವು ಮಾತ್ರ ಯಜಮಾನನದು ಎಂದು ಉದ್ದೀಘಬ್ರಾಹ್ಮಣದಂತೆಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎಂಬುದು ವಾರ್ತಿಕಕಾರರ ಮತ (೩-೧-೪೩).

ಸಂಭವಮ್ ಆದಾಯ ಆಲಮ್ಬನೀಕೃತ್ಯ ಕರ್ಮಫಲವಿದ್ವತ್ತಾಯಾಂ ಸತ್ಯಾಂ
ಯತ್ಕರ್ಮಫಲಕಾನೋ ಭವತಿ ತದೇವ ಸಂಪಾದಯತಿ | ಅನ್ಯಥಾ ರಾಜಸೂಯಾ
ಶ್ವಮೇಧಪುರುಷಮೇಧಸರ್ವಮೇಧಲಕ್ಷಣಾನಾಮ್ ಅನಧಿಕೃತಾನಾಂ 'ತ್ರೈವರ್ಣಿ
ಕಾನಾಮಸಿ ಅಸಂಭವಃ | ತೇಷಾಂ ತತ್ಪಾಠಃ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥ ಏವ ಕೇವಲಃ
ಸ್ಯಾತ್ | ಯದಿ ತತ್ಫಲಪ್ರಾಪ್ತೃಪಾಯಃ ಕಶ್ಚನ ನ ಸ್ಯಾತ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ತೇಷಾಂ
ಸಂಪದೈವ ತತ್ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ಸಂಪದಾಮಸಿ ಫಲವತ್ತ್ವಮ್ | ಅತಃ ಸಂಪದ
ಆರಭ್ಯಸ್ತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಸಂಪತ್ತುಗಳು, ಇನ್ನು ಈಗ ಸಂಪತ್ತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.
ಸಂಪತ್ತು ಎಂದರೆ ಯಾವದಾದರೊಂದು ಹೋಲಿಕೆಯಿಂದ ಫಲವುಳ್ಳ ಅಗ್ನಿ
ಹೋತ್ರವೇ ಮುಂತಾದ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಆ ಫಲವಾಗುವದಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಪಾದನೆಮಾಡುವ
ದೇ ಸಂಪತ್ತು, ಅಥವಾ ಫಲವನ್ನೇ ಸಂಪಾದನೆಮಾಡುವದೇ (ಸಂಪತ್ತು).
ಎಷ್ಟೇ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಫಲವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನ
ಪಟ್ಟರೂ ಯಾವದೋ ಒಂದು ವೈಫಲ್ಯದಿಂದ (ಅದನ್ನು ಮಾಡುವದು) ಆಗುವ
ದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈಗ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಆಧಾನಮಾಡಿದವನು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿ
ಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವದಾದರೊಂದು ಕರ್ಮವನ್ನು ಯಥಾಸಂಭವವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು
(ಯಾವದಾದರೊಂದನ್ನು) ಅಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡವ
ನಾಗಿ, (ತಾನು) ಯಾವ ಕರ್ಮಫಲದ ಕಾಮವುಳ್ಳವನಾಗಿರುವನೋ ಅದನ್ನೇ
ಸಂಪಾದಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ರಾಜಸೂಯ, ಅಶ್ವಮೇಧ, ಪುರುಷಮೇಧ,
ಸರ್ವಮೇಧ- ಎಂಬ (ಕರ್ಮಗಳು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ) ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲದೆ ತ್ರೈವರ್ಣಿಕ

1. ಅಧಿಕೃತಾನಾಮ್ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ; ಅನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿ
ಯನ್ನು ನೋಡಿ.
2. ಈ ವಿವರಣೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಮುಂದಿನ ವಿಶೇಷವಚನಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವದು.
3. ಆ ಫಲದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು
4. ಸಂಪಾದನೆಯಿಂದಲೇ ಫಲವಾಗಲಾರದು ಎಂಬುದಾಗಿದ್ದರೆ
5. ಅಧಿಕೃತಾನಾಮ್ ಎಂಬ ಪಾಠಕ್ಕೆ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕೃತರಾದವರಿಗೂ ಎಂದು
ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವದು ಆಗ ಯಾವ ಕರ್ಮಕ್ಕೂ ಸಂಪತ್ತಿಲ್ಲದೆ ಫಲವಾಗುವ
ದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅನಿಷ್ಟವಾದ ಅರ್ಥವು ಹೊರಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಶ್ವಮೇಧಾದಿಗಳನ್ನು ಮೂರು
ವರ್ಣದವರೂ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಹಾಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಅಶ್ವಮೇಧಾದಿ
ಗಳ ಗ್ರಂಥದ ಅಧ್ಯಯನವು ಬರಿಯ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಎಂದು ಆಗುವದು, ಅದು ನ್ಯಾಯ
ವಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಬರುವದಕ್ಕಾಗಿ ಅನಧಿಕೃತಾನಾಮ್ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ.

ರಿಗೂ ಸಂಭವಿಸುವದಿಲ್ಲ; ಅವುಗಳ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆಯುವದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಉಪಾಯವೂ ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಅವರು ಅವುಗಳನ್ನು ಪರಿಸುವದು ಬರಿಯ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಎಂದಾಗುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಅವುಗಳ ಫಲವು ದೊರಕುವದು ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದಲೇ (ಎನ್ನಬೇಕು). ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂಪತ್ತುಗಳಿಗೂ ಫಲವುಂಟು. ಆದಕಾರಣ (ಇಲ್ಲಿ) ಸಂಪತ್ತುಗಳನ್ನು (ಹೇಳ)ಲಾರಂಭಿಸಿದೆ.

ಹೋತೃನಿಗೆ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದಾಗುವ ಫಲ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ ಕತಿಭಿರಯಮದ್ಯಗ್ನಿರ್ಹೋತಾಃ
ಸ್ಮಿನ್ ಯಜ್ಞೇ ಕರಿಷ್ಯತೀತಿ? ತಿಸೃಭಿರಿತಿ ಕತಮಾಸ್ತಾಸ್ತಿಸ್ರ ಇತಿ
ಪುರೋನುವಾಕ್ಯಾ ಚ ಯಾಜ್ಯಾ ಚ ಶಸ್ಯೈವ ತೃತೀಯಾ ಕಿಂ
ತಾಭಿರ್ಜಯತೀತಿ ಯತ್ಕಿಂಚೇದಂ ಪ್ರಾಣಭೃದಿತಿ || ೭ ||

೭. 'ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೆ', ಎಂದನು. 'ಈಗ ಈ ಹೋತೃವು ಎಷ್ಟು ಋಕ್ಕುಗಳಿಂದ ಈ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವನು?' ಮೂರು (ಋಕ್ಕು)ಗಳಿಂದ. 'ಆ ಮೂರು ಯಾವವು?' ಪುರೋನುವಾಕ್ಯಾ ಮತ್ತು ಯಾಜ್ಯಾ; ಶಸ್ಯಾ ಎಂಬುದೇ ಮೂರನೆಯದು. 'ಅವುಗಳಿಂದ (ಅವನು) ಏನನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುವನು?' ಈ ಪ್ರಾಣಭೃತ್ತು ಯಾವಯಾವದುಂಟೋ (ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ).

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೨. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ ಅಭಿಮುಖೀಕರಣಾಯ| ಕತಿಭಿರಯಮದ್ಯ ಋಗ್ನಿರ್ಹೋತಾ ಅಸ್ಮಿನ್ ಯಜ್ಞೇ ಕತಿಭಿಃ ಕತಿಸಂಖ್ಯಾಭಿಃ ಋಗ್ನಿಃ

1. ಅಶ್ವಮೇಧಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲದ, ತ್ರೈವರ್ಣಿಕರಿಗೆ ಎಂದರ್ಥ. ಅಶ್ವಮೇಧೋಪಾಸನೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಪವಿಷತ್ತಿನ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ (ಭಾ. ಭಾ. ೬) ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಬರೆದಿರುವದನ್ನು ನೋಡಿ.

2. ಸಂಪನ್ನಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಕರ್ಮಫಲವು ದೊರಕುವದಾದರೆ ಮಹಾಯಾಸರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ನೇಡವು ಏತಕ್ಕೆ ವಿಧಿಸಿದೆ? ಎಂದು ಕರ್ಮಮಾಮಾಂಸಕರು ಶಂಕಿಸುವದುಂಟು. ತಂ. ವಾ. ೧-೩-೮ (ಪು. ೨೮೭) ನೋಡಿ. ಆದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರವು ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದ ಹಾಗೆಂದು ಹೇಳುವದರಿಂದ ಅಶ್ವಮೇಧಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲದ ತ್ರೈವರ್ಣಿಕರಿಗೆ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದಲೇ ಫಲವಾಗುವದು ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವದರಲ್ಲಿ ದೋಷವಿಲ್ಲ ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕಕಾರರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ೩-೧-೫೦

ಋಗ್ವಾತಿಭಿಃ ಆಯಂ ಹೋತಾ ಋತ್ವಿಕ್ ಆಸ್ಮಿನ್ ಯಜ್ಞೇ ಕರಿಸ್ಯತಿ ಶಸ್ತ್ರಂ-
ಶಂಸತಿ? ಆಹ ಇತರಃ ತಿಸೃಭಿರ್ಮಗ್ವಾತಿಭಿಃ | ಇತ್ಯುಕ್ತವಂತಂ ಪ್ರತ್ಯಾಹ ಇತರಃ |
ಕತಮಾಸ್ತಾಸ್ತಿಸೃ ಇತಿ? ಸಂಖ್ಯೇಯವಿಷಯೋಽಯಂ ಪ್ರಶ್ನಃ ಪೂರ್ವಸ್ತು
ಸಂಖ್ಯಾವಿಷಯಃ | ಪುರೋಽನುವಾಕ್ಯಾ ಚ ಪ್ರಾಕ್ ಯಾಗಕಾಲಾತ್ ಯಾಃ ಪ್ರಯು-
ಜ್ಯಂತೇ ಋಚಃ ಸಾ ಋಗ್ವಾತಿಃ ಪುರೋಽನುವಾಕ್ಯಾ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ | ಯಾಗಾರ್ಧಂ
ಯಾಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯಂತೇ | ಋಚಃ, ಸಾ ಋಗ್ವಾತಿಃ ಯಾಜ್ಞಾ | ಶಸ್ತ್ರಾರ್ಧಂ ಯಾಃ
ಪ್ರಯುಜ್ಯಂತೇ ಋಚಃ ಸಾ ಋಗ್ವಾತಿಃ ಶಸ್ಯಾ | ಸರ್ವಾಸ್ತು ಯಾಃ ಕಾಶ್ವನ ಋಚಃ
ತಾಃ ಸ್ತೋತ್ರಿಯಾ ವಾ ಅನ್ಯಾ ವಾ ಸರ್ವಾ ಏತಾಸ್ತೇವ ತಿಸೃಷು ಋಗ್ವಾತಿಷು
ಅನ್ತರ್ಭವಂತಿ ಕಿಂ ತಾಭಿಃ ಜಯತೀತಿ? ಯತ್ಪಿಂಚೇದಂ ಪ್ರಾಣಭೃದಿತಿ | ಆತಶ್ಚ
ಸಂಖ್ಯಾಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ ಯತ್ಪಿಂಚಿತ್ ಪ್ರಾಣಭೃಜ್ಜಾತಂ ತತ್ಸರ್ವಂ ಜಯತಿ |
ತತ್ಸರ್ವಂ ಫಲಜಾತಂ ಸಂಪಾದಯತಿ ಸಂಖ್ಯಾದಿಸಾಮಾನ್ಯೇನ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

‘ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕನೇ,’ ಎಂದು ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ಕರೆ
ದನು. ‘ಕತಿಭಿರಯಮದ್ಯಗ್ನಿರ್ಹೋತಾಃ ಸ್ಮಿನ್ ಯಜ್ಞೇ’ (ಎಂಬಲ್ಲಿ) ಎಷ್ಟು
ಎಂದರೆ ಎಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯ, (ಋಕ್ಕುಗಳಿಂದ ಎಂದರೆ) ಋಗ್ವಾತಿಗಳಿಂದ, ಹೋತ್ವ
ವೆಂಬ ಋತ್ವಿಜನು ಈ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವನು, ಎಂದರೆ ಶಸ್ತ್ರವನ್ನು ಶಂಸನ
ಮಾಡುತ್ತಾನೆ? ಇನ್ನೊಬ್ಬನಾದ (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕನು ಇದಕ್ಕೆ) ಹೇಳಿದನೇನೆಂದರೆ
ಮೂರು ಋಗ್ವಾತಿಗಳಿಂದ ಎಂದನು. ಹೀಗೆಂದ (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕನಿಗೆ) ಆ ಇನ್ನೊಬ್ಬ
(ನಾದ ಅಶ್ವಲನು) ಆ ಮೂರು ಯಾವವು? ಎಂದು ಕೇಳಿದನು ಇದು
ಸಂಖ್ಯೇಯ (ಋಕ್ಕುಗಳ) ವಿಷಯವಾದ ಪ್ರಶ್ನೆ, ಹಿಂದಿನ (ಪ್ರಶ್ನೆಯು)
ಸಂಖ್ಯೇಯ ವಿಷಯ (ವಾದದ್ದು).

ಪುರೋಽನುವಾಕ್ಯಾ ಮತ್ತು ಯಾಗಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ ಯಾವ ಋಕ್ಕು
ಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವರೋ ಆ ಋಗ್ವಾತಿಯು ‘ಪುರೋಽನುವಾಕ್ಯಾ’ ಎನಿಸು-
ವದು. ಯಾಗಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವ ಋಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಮಾಡುವರೋ ಆ
ಋಗ್ವಾತಿಯು ‘ಯಾಜ್ಞಾ’. ಶಂಸನಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವ ಋಕ್ಕುಗಳನ್ನು
ಪ್ರಯೋಗಮಾಡುವರೋ ಆ ಋಗ್ವಾತಿಯು ಶಸ್ಯಾ. ಅಂತೂ ಯಾವ ಋಕ್ಕು-
ಗಳೇ ಆಗಲಿ, ಸ್ತೋತ್ರಿಯಗಳಾಗಲಿ ಮಿಕ್ಕವುಗಳಾಗಲಿ, ಅವುಗಳೆಲ್ಲ ಈ ಮೂರು
ಋಗ್ವಾತಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತರ್ಭೂತವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

‘ಅವುಗಳಿಂದ ಏನನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ?’ ಎಂದರೆ ಈ ಪ್ರಾಣಧಾರಿ
ಯಾದದ್ದು ಏನೇನೆನಿರುವದೋ ಅದನ್ನು (ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ)- ಅದ್ದರಿಂದ

ಸಂಖ್ಯಾಸಾಮಾನ್ಯದಿಂದ¹ ಪ್ರಾಣಿಜಾತವು ಯಾವಯಾವದು ಇರುವದೋ ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ; ಅದೆಲ್ಲ ಸಂಖ್ಯೆಯೇ ಮುಂತಾದ² ಹೋಲಿಕೆಯಿಂದ ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಂಪಾದನೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.³

ಅಧ್ವರ್ಯುವಿಗೆ ಸಂವತ್ತಿನಿಂದಾಗುವ ಫಲ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ ಕತ್ಯಯಮದ್ಯಾಧ್ವರ್ಯುರಸ್ಮಿನ್^೧
ಯಜ್ಞ ಆಹುತೀರ್ಹೋಷ್ಯತೀತಿ ತಿಸ್ರ ಇತಿ ಕತಮಾಸ್ತಾಸ್ತಿಸ್ರ ಇತಿ
ಯಾ ಹುತಾ ಉಜ್ಜ್ವಲನ್ತಿ ಯಾ ಹುತಾ ಅತಿನೇದನ್ತೇ ಯಾ ಹುತಾ
ಅಧಿಶೇರತೇ ಕಿಂ ತಾಭಿರ್ಜಯತೀತಿ ಯಾ ಹುತಾ ಉಜ್ಜ್ವಲನ್ತಿ ದೇವ
ಲೋಕಮೇವ ತಾಭಿರ್ಜಯತಿ ದೀಪ್ಯತ ಇವ ಹಿ ದೇವಲೋಕೋ
ಯಾ ಹುತಾ ಅತಿನೇದನ್ತೇ ಪಿತೃಲೋಕಮೇವ ತಾಭಿರ್ಜಯತ್ಯತೀವ
ಹಿ ಪಿತೃಲೋಕೋ ಯಾ ಹುತಾ ಅಧಿಶೇರತೇ ಮನುಷ್ಯಲೋಕ
ಮೇವ ತಾಭಿರ್ಜಯತ್ಯಥ ಇವ ಹಿ ಮನುಷ್ಯಲೋಕಃ || ೮ ||

೮. 'ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೆ' ಎಂದನ್ನು, 'ಈಗ ಈ ಅಧ್ವರ್ಯುವು ಈ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಆಹುತಿಗಳನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುವನು?' ಮೂರು. 'ಆ ಮೂರು ಯಾವವು?' ಹುತವಾದಾಗ ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದು ಉರಿಯುವವಲ್ಲ, ಅವು; ಹುತವಾದಾಗ ಹೆಚ್ಚಿನ, ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಮಾಡುವವಲ್ಲ ಅವು; ಹುತವಾದಾಗ ಕೆಳಕ್ಕೆಳಿಯುವವಲ್ಲ ಅವು. 'ಅವುಗಳಿಂದ ಏನನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ?' ಹುತವಾದಾಗ ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದು ಉರಿಯುವವಲ್ಲ, ಅವುಗಳಿಂದ ದೇವಲೋಕವನ್ನೇ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಏಕೆಂದರೆ ದೇವಲೋಕವು ಉರಿಯುವಂತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಹುತವಾದಾಗ ಹೆಚ್ಚಿನ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಮಾಡುವವಲ್ಲ, ಅವುಗಳಿಂದ ಪಿತೃಲೋಕವನ್ನೇ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಪಿತೃ

1. ಭೂರಾದಿಲೋಕಗಳೂ ಮೂರು, ಪುರೋನುಸಾಕ್ಯಾದಿಗಳೂ ಮೂರು. ಎಂಬ ಹೋಲಿಕೆಯಿಂದ.

2. ಮುಂತಾದ ಎಂದದ್ದರಿಂದ ಉಜ್ಜ್ವಲತ್ವವೇ ಮುಂತಾದ ಹೋಲಿಕೆಯಿಂದ ದೇವಲೋಕಾದಿಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

3. ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಮೂರು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅವುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಗೆದ್ದುಕೊಂಡಂತೆ ಆಗುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಾಗೆಂದು ಸಂಪಾದನೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇವು ಫಲಸಂಪತ್ತುಗಳೇ, ಕರ್ಮಸಂಪತ್ತುಗಳಲ್ಲ.

ಲೋಕವು ಬಹಳ(ಶಬ್ದದಿಂದ ಕೂಡಿ)ರುತ್ತದೆ. ಹುತವಾದಾಗ ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿಯು ಎವಲ್ಲ ಅವುಗಳಿಂದ ಮನುಷ್ಯಲೋಕವನ್ನೇ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಮನುಷ್ಯಲೋಕವು ಕೆಳಗೇ ಇರುತ್ತದೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೩. 'ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ' ಇತಿ ಪೂರ್ವವತ್ | ಕತ್ಯಯ ಮದ್ಯಾಧ್ವರ್ಯುರಸ್ತೀನ್ ಯಜ್ಞೇ ಆಹುತೀಃ ಹೋಪ್ಯತೀತಿ ಕತ್ಯಾಹುತಿ ಪ್ರಕಾರಾಃ | ತಿಸ್ರ ಇತಿ | ಕತಮಾಸ್ತಾಸ್ತಿಸ್ರ ಇತಿ ಪೂರ್ವವತ್ | ಇತರ ಆಹ ಯಾ ಹುತಾ ಉಜ್ವಲನ್ತಿ ಸಮಿದಾಜ್ಯಾಹುತಯಃ | ಯಾ ಹುತಾ ಅತಿನೇದನ್ತೇ ಅತೀವ ಶಬ್ದಂ ಕುರ್ವನ್ತಿ ಮಾಂಸಾದ್ಯಾಹುತಯಃ | ಯಾ ಹುತಾ ಅಧಿಶೀರತೇ ಅಧಿ ಅಧೋ ಗತ್ವಾ ಭೂಮೇರಧಿಶೀರತೇ ಪಯಃಸೋಮಾಹುತಯಃ : ಕಿಂ ತಾಭಿರ್ಜಯತೀತಿ ತಾಭಿರೇವಂ ನಿರ್ವರ್ತಿತಾಭಿರಾಹುತಿಭಿಃ ಕಿಂ ಭವತೀತಿ ? ಯಾ ಆಹುತಯೋ ಹುತಾ ಉಜ್ವಲನ್ತಿ ಉಜ್ವಲನಯುಕ್ತಾಃ ಆಹುತಯೋ ನಿರ್ವರ್ತಿತಾಃ ಫಲಂ ಚ ದೇವಲೋಕಾಖ್ಯಮ್ ಉಜ್ವಲಮೇವ | ತೇನ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಯಾ ಮಯೈತಾ ಉಜ್ವಲನ್ತ್ಯಃ ಆಹುತಯೋ ನಿರ್ವರ್ತ್ಯಮಾನಾಃ ತಾ ಏತಾಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ದೇವಲೋಕಸ್ಯ ಕರ್ಮಫಲಸ್ಯ ರೂಪಂ ದೇವಲೋಕಾಖ್ಯಂ ಫಲಮೇವ ಮಯಾ ನಿರ್ವರ್ತ್ಯತೇ ಇತ್ಯೇವಂ ಸಂಪಾದಯತಿ | ಯಾ ಹುತಾ ಅತಿನೇದನ್ತೇ ಆಹುತಯಃ ಪಿತೃಲೋಕಮೇವ ತಾಭಿರ್ಜಯತಿ | ಕುಸ್ತಿತಶಬ್ದಕರ್ತೃತ್ವ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ | ಪಿತೃಲೋಕಸಂಬದ್ಧಾಯಾಂ ಹಿ ಸಂಯಮಿನ್ಯಾಂ ಪುರ್ಯಾಂ ವೈವಸ್ವತೇನ ಯಾತ್ಯಮಾನಾನಾಂ 'ಹಾ ಹತಾಃ ಸ್ತುಃ ಮುಞ್ಚ ಮುಞ್ಚ' ಇತಿ ಶಬ್ದೋ ಭವತಿ | ತಥಾ ಅವದಾನಾಹುತಯಃ | ತೇನ ಪಿತೃಲೋಕಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ ಪಿತೃಲೋಕ ಏವ ಮಯಾ ನಿರ್ವರ್ತ್ಯತೇ ಇತಿ ಸಂಪಾದಯತಿ | ಯಾ ಹುತಾ ಅಧಿಶೀರತೇ ಮನುಷ್ಯಲೋಕಮೇವ ತಾಭಿರ್ಜಯತಿ | ಭೂಮ್ಯುಪರಿಸಂಬಂಧ ಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ ಅಥ ಇವ ಹಿ ಅಥ ಏವ ಹಿ ಮನುಷ್ಯಲೋಕಃ ಉಪರಿತನಾನ್ ಸಾಧ್ಯಾನ್ ಲೋಕಾನ್ ಅಪೇಕ್ಷ್ಯ | ಅಥವಾ ಅಧೋಗಮನಮಪೇಕ್ಷ್ಯ | ಅತೋ ಮನುಷ್ಯಲೋಕ ಏವ ಮಯಾ ನಿರ್ವರ್ತ್ಯತೇ ಇತಿ ಸಂಪಾದಯತಿ ಪಯಃ ಸೋಮಾಹುತಿನಿರ್ವರ್ತನಕಾಲೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

'ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇನೆ' ಎಂದನು- ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನಂತೆ (ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ). ಈಗ ಈ ಅಧ್ಯಯನವು ಈ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಆಹುತಿಗಳನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುವನು ? ಎಂಬಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಆಹುತಿಪ್ರಕಾರಗಳು (ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ), (ಅವು) ಮೂರು- ಆ ಮೂರು ಯಾವವು ಎಂಬುದೂ ಹಿಂದಿನಂತೆ (ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡ

ತಕ್ಕದ್ದು).^೧ ಇನ್ನೊಬ್ಬನಾದ (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು) ಹೇಳುತ್ತಾನೆ :- ಹುತವಾದಾಗ ಯಾವವು, ಸಮಿತ್ತು ಆಜ್ಞ ಇವುಗಳ ಆಹುತಿಗಳು, ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದು ಉರಿಯುವವೋ ; ಯಾವವು, ಮಾಂಸವೇ ಮುಂತಾದ ಆಹುತಿಗಳು, ಹುತವಾದಾಗ ಹೆಚ್ಚು ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಮಾಡುವವೋ ; (ಮತ್ತು) ಹುತವಾದಾಗ ಯಾವವು, ಸೋಮ ಹಾಲು, ಇವುಗಳ ಆಹುತಿಗಳು, ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವವೋ, ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಭೂಮಿಯಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವವೋ (ಅವು). ಅವುಗಳಿಂದ ಏನನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ? ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದ ಆ (ಆಹುತಿ)ಗಳಿಂದ ಏನನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ? ಹುತವಾದಾಗ ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದು ಉರಿಯುವವಲ್ಲ, (ಅವುಗಳಿಂದ ದೇವಲೋಕವನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ). ಮಾಡಿದ ಆಹುತಿಗಳು ಉಜ್ಜ್ವಲನದಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತವೆ, ದೇವಲೋಕವೆಂಬ ಫಲವೂ ಉಜ್ಜ್ವಲವಾಗಿಯೇ (ಇರುತ್ತದೆ). ಆ ಹೋಲಿಕೆಯಿಂದ 'ಈ ನಾನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಉಜ್ಜ್ವಲಿಸುವ ಆಹುತಿಗಳಿವೆಯಲ್ಲ, ಆ ಇವು ಸಾಕ್ಷಾದ್ದೇವಲೋಕವೆಂಬ ಕರ್ಮಫಲದ ರೂಪವು, ದೇವಲೋಕವೆಂಬ ಫಲವೇ ನಾನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿರುವದು' ಎಂದು ಸಂಪಾದನೆಮಾಡಬೇಕು. ಹುತವಾದಾಗ ಹೆಚ್ಚಿನ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಮಾಡುವವಲ್ಲ, (ಅವು) ಕುತ್ತಿತವಾದ ಶಬ್ದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಹೋಲಿಕೆಯಿಂದ ಪಿತೃಲೋಕವನ್ನೇ ಅವುಗಳಿಂದ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಪಿತೃಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಸಂಯಮನೀ ಪುರಿಯಲ್ಲಿ ವೈವಸ್ವತ (ಯಮ)ನಿಂದ ಯಾತನೆಗೆ ಗುರಿಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವರು "ಅಯ್ಯೋ ಕೆಟ್ಟವು, ಬಿಡು, ಬಿಡು !" ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಆಗುತ್ತಿರುವದಲ್ಲವೆ ? ಅವದಾನದ ಆಹುತಿಗಳೂ ಹಾಗೆಯೇ (ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವವು). ಆದ್ದರಿಂದ (ಹೀಗೆ) ಪಿತೃಲೋಕದ ಹೋಲಿಕೆಯಿರುವದರಿಂದ 'ಪಿತೃಲೋಕವನ್ನೇ ನಾನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿರುವೆನು' ಎಂದು ಸಂಪಾದನೆಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಹುತವಾದಾಗ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವವಲ್ಲ, ಅವುಗಳಿಂದ ಮನುಷ್ಯಲೋಕವನ್ನೇ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಇರುವದೆಂಬ ಸಂಬಂಧವು ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯಲೋಕವು ಮೇಲಿರುವ (ಸಾಧನ)ಸಾಧ್ಯವಾದ ಲೋಕಗಳಿಗಿಂತ (ಅಥ ಇವ ಹಿ=ಅಥ ಏವ ಹಿ) ಕೆಳಗೇ ಅಲ್ಲವೆ ? ಅಥವಾ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವದೆಂಬ ಹೋಲಿಕೆಯ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದಲಾದರೂ (ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು)^೨ ಆದ್ದರಿಂದ ಪಯಃಸೋಮಗಳ ಆಹುತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವ

1. ಮೊದಲಿನ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಸಂಖ್ಯೆಯ ವಿಷಯ, ಇದು ಸಂಖ್ಯೆಯದ ವಿಷಯ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು.

2. ಮನುಷ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪಾಪವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯವರಿಗೆ ಅಧೋಗತಿಯಾಗುವದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ, ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

ಕಾಲದಲ್ಲಿ 'ಮನುಷ್ಯಲೋಕವನ್ನೇ ನಾನು ಉಂಟುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವೆನು' ಎಂದು ಸಂಪಾದನೆಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಆಗುವ ಫಲ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ ಕತಿಭಿರಯಮುದ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಯಜ್ಞಂ
ದಕ್ಷಿಣತೋ ದೇವತಾಭಿಗೋಪಾಯತೀತ್ಯೇಕಯೇತಿ ಕತಮಾ
ಸೈಕೇತಿ ಮನ ಏವೇತ್ಯನಂತಂ ವೈ ಮನೋಽನಂತಾ ವಿಶ್ವೇದೇವಾ
ಅನಂತಮೇವ ಸ ತೇನ ಲೋಕಂ ಜಯತಿ || ೯ ||

೯. 'ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಿ' ಎಂದನು. ಈಗ ಈ ಬ್ರಹ್ಮನು ಬಲಗಡೆ ಯಿಂದ ಎಷ್ಟು ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತಿರುವನು? ಒಂದು (ದೇವತೆ)ಯಿಂದ. 'ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವದು?' ಮನಸ್ಸೇ. ಮನಸ್ಸು ಅನಂತವೇ, ವಿಶ್ವದೇವರೂ ಅನಂತರು. ಅದರಿಂದ ಅವನು ಅನಂತ ಲೋಕವನ್ನೇ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೪. 'ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ' ಇತಿ ಪೂರ್ವವತ್ | ಅಯಮ್ ಋತ್ವಿಕ್ ಬ್ರಹ್ಮಾ ದಕ್ಷಿಣತೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಸನೇ ಸ್ಥಿತ್ವಾ ಯಜ್ಞಂ ಗೋಪಾಯತಿ | ಕತಿಭಿರ್ದೇವತಾಭಿಗೋಪಾಯತಿ? ಇತಿ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕಮೇತದ್ ಬಹುವಚನಮ್ | ಏತಯಾ ಹಿ ದೇವತಯಾ ಗೋಪಾಯತ್ಯಸೌ | ಏವಂ ಜ್ಞಾತೇ ಬಹುವಚನೇನ ಪ್ರಶ್ನೋ ನೋಪಪದ್ಯತೇ ಸ್ವಯಂ ಜಾನತಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ಪೂರ್ವಯೋಃ ಕಣ್ವಿ ಕಯೋಃ ಪ್ರಶ್ನಪ್ರತಿವಚನೇಷು 'ಕತಿಭಿಃ?' 'ಕತಿ?' 'ತಿಸೃಭಿಃ?' 'ತಿಸ್ರಃ'-ಇತಿ ಪ್ರಸಂಗಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಇಹಾಪಿ ಬಹುವಚನೇನೈವ ಪ್ರಶ್ನೋಪಕ್ರಮಃ ಕ್ರಿಯತೇ | ಅಥವಾ ಪ್ರತಿನಾದಿವ್ಯಾಮೋಹಾರ್ಥಂ ಬಹುವಚನಮ್ | ಇತರ ಆಹ 'ಏಕಯಾ ಇತಿ | ಏಕಾ ಸಾ ದೇವತಾ ಯಯಾ ದಕ್ಷಿಣತಃ ಸ್ಥಿತ್ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಅಸನೇ ಯಜ್ಞಂ ಗೋಪಾಯತಿ | ಕತಮಾ ಸೈಕಾ ಇತಿ | ಮನ ಏವೇತಿ | ಮನಃ ಸಾ ದೇವತಾ, ಮನಸಾ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯತೇ ಧ್ಯಾನೇನೈವ | "ತಸ್ಯ ಯಜ್ಞಸ್ಯ" ಮನಶ್ಚ ವಾಕ್ಯ ವರ್ತನೀ ತಯೋರನ್ಯತರಾಂ ಮನಸಾ ಸಂಸ್ಕರೋತಿ ಬ್ರಹ್ಮಾ" (ಛಾಂ. ೪-೧೬-೧,೨) ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಂತರಾತ್ | ತೇನ ಮನ ಏವ ದೇವತಾ | ತಯಾ ಮನಸಾ ಹಿ ಗೋಪಾಯತಿ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಯಜ್ಞಮ್ | ತಚ್ಚ ಮನೋ ವೃತ್ತಿಭೇದೇನ ಅನ

ನ್ನಮ್ | ವೈಶಬ್ದಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾವದ್ಯೋತನಾರ್ಥಃ | ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಮನಸಃ ಆನ
 ನ್ತಮ್ | ತದಾನನ್ತ್ಯಾಭಿಮಾನೋ ದೇವಾಃ ಅನನ್ತಾ ವೈ ವಿಶ್ವೇದೇವಾಃ |
 “ಸರ್ವೇ ದೇವಾ ಯತ್ರೈಕಂ ಭವಂತಿ” (?) ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರಾತ್ |
 ತೇನ ಆನನ್ತ್ಯಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ ಆನನ್ತಮೇವ ಸ ತೇನ ಲೋಕಂ ಜಯತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

‘ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಿ’ ಎಂದನು—ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನಂತೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಈ
 ಋತ್ವಿಜನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಬಲಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಯಜ್ಞವನ್ನು
 ಕಾಪಾಡುತ್ತಾನೆ. ‘(ಅವನು) ಎಷ್ಟು ದೇವತೆಗಳಿಂದ (ಅದನ್ನು) ಕಾಪಾಡು
 ತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ?’ ಎಂಬೀ ಬಹುವಚನವು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವು. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಒಂದೇ
 ದೇವತೆಯಿಂದ ಕಾಪಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ತಿಳಿದಿರುವಲ್ಲಿ ತಾನು ತಿಳಿದೇ ಬಹು
 ವಚನದಿಂದ ಪ್ರಶ್ನೆ(ಯನ್ನು) ಮಾಡುವದು ಯುಕ್ತವಾಗುವದಿಲ್ಲ ಆದ್ದರಿಂದ
 ಹಿಂದಿನ ಎರಡು ಕಂಡಿಕೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಶ್ನಪ್ರತಿವಚನಗಳಲ್ಲಿ ‘ಎಷ್ಟರಿಂದ?’
 ‘ಎಷ್ಟು?’ ‘ಮೂರರಿಂದ’, ‘ಮೂರು’ ಎಂದು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿರುವದನ್ನು ಕಂಡು
 ಇಲ್ಲಿಯೂ ಬಹುವಚನದಿಂದಲೇ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡಿರುತ್ತದೆ ಅಥವಾ
 ಪ್ರತಿವಾದಿಯಾದ (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನನ್ನು) ವ್ಯಾಮೋಹಗೊಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ (ಈ)
 ಬಹುವಚನವನ್ನು (ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ ಎಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು) ಇನ್ನೊಬ್ಬನಾದ
 (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು) ಹೇಳುತ್ತಾನೆ ಒಂದು (ದೇವತೆ)ಯಿಂದ (ಕಾಪಾಡುತ್ತಾನೆ).
 ಒಂದೇ ಆ ದೇವತೆಯು; ಆ (ದೇವತೆ)ಯಿಂದಲೇ ಬಲಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು
 ಆಸನದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ಯಜ್ಞವನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ‘ಆಮೊಂದು
 ಯಾವದು?’ ಮನಸ್ಸೇ, ಆ ದೇವತೆಯು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಬ್ರಹ್ಮನು
 ಧ್ಯಾನಮಾಡುವದರಿಂದಲೇ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತಾನೆ? “ಆ (ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ) ಮನಸ್ಸೂ

1. ಆಹವನೀಯಾಗ್ನಿಯ ಬಲಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ.

2. ಬಹುವಚನದಿಂದಲೇ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳೂ ಉತ್ತರಗಳೂ ಬಂದಿರುವದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ
 ಬಹುವಚನದಿಂದ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದೆ; ಅನೇಕ ದೇವತೆಗಳು ಇದಾರಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲ್ಲ
 ಎಂದರ್ಥ.

3. ಇದು ಜಲ್ಪಕಥೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಸೋಲಿಸುವದೇ ಈ ಚರ್ಚೆಗೆ
 ಮುಖ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಷ್ಟು ದೇವತೆಗಳಿಂದ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಿಗೆ
 ಅಗ ಸಂಖ್ಯೆಯು ತಿಳಿಯುವದೋ ಇಲ್ಲವೋ ಗೊತ್ತಾಗುವದು. ನಾನೇ ಒಂದೆಂದು ಏತಕ್ಕೆ
 ತಿಳಿಯಿಸಿಕೊಡಲಿ?— ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಅರ್ಪಣನು ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನವನ್ನು
 ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುತ್ತಾನೆ.

4. ಮಾನವಾಗಿದ್ದು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಆಲೋಚಿಸುತ್ತಿರುವದರಿಂದಲೇ.

ವಾಕ್ಯಾ ಮಾರ್ಗಗಳು ; ಅವುಗಳಲ್ಲೊಂದನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸಂಸ್ಕಾರಗೊಳಿಸು ತ್ತಾನೆ”¹ (ಛಾಂ. ೪-೧೬-೧,೨) ಎಂಬ ಬೇರೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ (ಇದು ಸಿದ್ಧ ವಾಗಿರುತ್ತದೆ). ಆದ್ದರಿಂದ ಮನಸ್ಸೇ ದೇವತೆಯು, ಆ ಮನಸ್ಸೆಂಬ (ದೇವತೆ) ಯಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲಿನ, ಬ್ರಹ್ಮನು ಯಜ್ಞವನ್ನು ಕಾವಾಡುತ್ತಾನೆ? ಆ ಮನಸ್ಸು ವೃತ್ತಿಗಳ ಭೇದದಿಂದ ಅನಂತವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ) ವೈಶಬ್ದವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದದ್ದನ್ನೇ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ, ಮನಸ್ಸು ಅನಂತವೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರು ತ್ತದೆ. ಅದರ ಅನಂತಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವತೆಗಳು, ವಿಶ್ವೇದೇವರೂ ಅನಂತ ರಷ್ಟೆ “ಎಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳೂ ಒಂದಾಗಿರುವರೋ” (?) ಎಂಬ ಶ್ರುತ್ಯಂತರದಿಂದ² (ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ). ಆದ್ದರಿಂದ ಅನಂತವೆಂಬ ಹೋಲಿಕೆಯಿಂದ ಅನಂತವಾದ ಲೋಕವನ್ನೇ ಅವನು ಅದರಿಂದ³ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳು ತ್ತಾನೆ.

ಉದ್ಗಾತ್ರವಿಗೆ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಆಗುವ ಫಲ

(ಉಪಸಪತ್ತು)

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ ಕತ್ಯಯಮದ್ಯೋದ್ಗಾತಾಸ್ತಿಸ್ತ
ಯಜ್ಞೇ ಸ್ತೋತ್ರಿಯಾಃ ಸ್ತೋಷ್ಯತೀತಿ ತಿಸ್ರ ಇತಿ ಕತಮಾಸ್ತಾಸ್ತಿಸ್ರ
ಇತಿ ಪುರೋನುವಾಕ್ಯಾ ಚ ಯಾಜ್ಯಾ ಚ ಶಸ್ತ್ಯೇನ ತ್ವತೀಯಾ
ಕತಮಾಸ್ತಾ ಯಾ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಮಿತಿ ಪ್ರಾಣ ಏವ ಪುರೋನುವಾಕ್ಯಾಃ
ಪಾನೋ ಯಾಜ್ಯಾ ವ್ಯಾನಃ ಶಸ್ಯಾ ಕಿಂ ತಾಭಿರ್ಜಯತೀತಿ ಪೃಥಿವೀ
ಲೋಕಮೇವ ಪುರೋನುವಾಕ್ಯಯಾ ಜಯತ್ಯನ್ತರಿಕ್ಷಲೋಕಂ
ಯಾಜ್ಯಯಾ ದ್ಯುಲೋಕಗ್ಂ ಶಸ್ಯಯಾ ತತೋ ಹ ಹೋತಾಶ್ವಲ
ಉಪರರಾಮ || ೧೦ ||

1. ಅವುಗಳಲ್ಲೊಂದನ್ನು ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಎಂದರ್ಥ ; ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಮಾನವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದೆ. ಐ. ಬ್ರಾ. ೨೫-೮-೩೩ ರಲ್ಲಿ ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಲ್ಲೊಂದನ್ನು ಎಂದರೆ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಎಂದರ್ಥ ಎಂದು ಬರೆದಿರುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ, ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ.

2. ಇದು ಯಾವ ಶ್ರುತಿ ಎಂಬುದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ‘ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಯಾವ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗುತ್ತಾರೋ ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವದೇವದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅನಂತಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿ ಯಾಗುವುದು ಎಂದು ಆ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥ’ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿದೆ.

3. ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ.

೧೦. ‘ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ’ ಎಂದನು. ‘ಈಗ ಈ ಉದ್ಗಾತೃವು ಈ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಸ್ತೋತ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಮಾಡುವನು?’ ಮೂರನ್ನು. ‘ಆ ಮೂರು ಯಾವವು?’ ಪುರೋನುವಾಕ್ಯಾ, ಯಾಜ್ಞಾ, ಶಸ್ಯಾ. ಎಂಬುದೇ ಮೂರನೆಯದು’ “(ಇವುಗಳಲ್ಲಿ) ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾಗಿರುವವಲ್ಲ ಅವು ಯಾವವು?’ ಪ್ರಾಣವೇ ಪುರೋನುವಾಕ್ಯಾ, ಅಪಾನವು ಯಾಜ್ಞಾ, ವ್ಯಾನವು ಶಸ್ಯಾ. ‘ಅವುಗಳಿಂದ ಏನನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ’ ಪುರೋನುವಾಕ್ಯಾದಿಂದ ಪೃಥಿವೀಲೋಕಗಳನ್ನೇ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ?’ ಯಾಜ್ಞಾದಿಂದ ಅಂತರಿಕ್ಷಲೋಕವನ್ನು, ಶಸ್ಯಾದಿಂದ ದ್ಯುಲೋಕವನ್ನು. ಆಗ ಹೋತೃವಾದ ಅಶ್ವಲನು ಸುಮ್ಮನಾದನು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೧. ‘ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ’ ಇತಿ ಪೂರ್ವವತ್ | ಕತಿ ಸ್ತೋತ್ರಿಯಾಃ ಸ್ತೋಷ್ಯತೀತಿ ಅಯಮುದ್ಗಾತಾ | ಸ್ತೋತ್ರಿಯಾ ನಾಮ ಋಕ್ಸಾಮಸಮುದಾಯಃ ಕತಿಪಯಾನಾಮ್ ಋಚಾಮ್ | ಸ್ತೋತ್ರಿಯಾ ವಾ ಶಸ್ಯಾ ವಾ ಯಾಃ ಕಾಶ್ಚನ ಋಚಃ, ತಾಃ ಸರ್ವಾಸ್ತಿಸ್ತ ಏವ ಇತ್ಯಾಹ | ತಾಶ್ಚ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾಃ ಪುರೋನುವಾಕ್ಯಾ ಚ ಯಾಜ್ಞಾ ಚ ಶಸ್ಯೈವ ತೃತೀಯೇತಿ | ತತ್ರ ಪೂರ್ವಮುಕ್ತಂ ಯತ್ಕಿಂಚೇದಂ ಪ್ರಾಣಭೃತ್ ತತ್ ಸರ್ವಂ ಜಯತೀತಿ ತತ್ಕೇನ ಸಾಮಾನ್ಯೇನೇತ್ಯುಚ್ಯತೇ | ಕತಮಾಸ್ತಾಸ್ತಿಸ್ತ ಋಚೋ ಯಾ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಂ ಭವಂತೀತಿ | ಪ್ರಾಣ ಏವ ಪುರೋನುವಾಕ್ಯಾ | ಸಶಬ್ದಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ | ಅಪಾನೋ ಯಾಜ್ಞಾ | ಆನಂದರ್ಯಾತ್ | ಅವಾನೇನ ಹಿ ಪ್ರತಂ ಹವಿದೇವಾ ಗ್ರಸಂತಿ | ಯಾಗಶ್ಚ ಪ್ರದಾನಮ್ | ವ್ಯಾನಃ ಶಸ್ಯಾ | “ಅಪ್ರಾಣನ್ನನಪಾನನ್ನೃಚಮಭಿ ವ್ಯಾಹರತಿ” (ಭಾಂ.೧-೩-೪) ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಂತರಾತ್ | ಕಿಂ ತಾಭಿರ್ಜಯತೀತಿ? ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ | ತತ್ರ ವಿಶೇಷಸಂಬಂಧಸಾಮಾನ್ಯಮ್ ಅನುಕ್ತಮ್ ಇಹೋಚ್ಯತೇ | ಸರ್ವಮನ್ಯದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ | ಲೋಕಸಂಬಂಧಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಪೃಥಿವೀಲೋಕ ಮೇವ ಪುರೋನುವಾಕ್ಯಯಾ ಜಯತಿ | ಅಂತರಿಕ್ಷಲೋಕಂ ಯಾಜ್ಞಯಾ ಮಧ್ಯಮತ್ವಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ | ದ್ಯುಲೋಕಂ ಶಸ್ಯಯಾ | ಉರ್ಧ್ವತ್ವಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ | ತತೋ ಹ ತಸ್ಮಾತ್ ಆತ್ಮನಃ ಪ್ರಶ್ನನಿರ್ಣಯಾತ್ ಅಸೌ ಹೋತಾ ಅಶ್ವಲಃ ಉಪರರಾಮ ನಾಯಮ್ ಆಸ್ತದ್ಗೋಚರಃ ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

‘ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ’ ಎಂದನು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನಂತೆ (ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ). ಈ ಉದ್ಗಾತೃವು ಎಷ್ಟು (ಬಗೆಯ) ಸ್ತೋತ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಮಾಡುವನು?

ಸ್ತೋತ್ರಿಯಗಳು ಎಂದರೆ ಕೆಲವು ಋಕ್ಕುಗಳು ಋಕ್ಸಾಮಸಮುದಾಯವು.¹ ಸ್ತೋತ್ರಿಯವಾಗಿರಲಿ ಶಸ್ಯವಾಗಿರಲಿ² ಯಾವ ಋಕ್ಕುಗಳೇ ಆಗಲಿ ಅವೆಲ್ಲ ಮೂರೇ (ಜಾತಿ)ಯವು ಎಂದು (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು) ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ. ಅವು ಗಳನ್ನು ಪುರೋನುವಾಕ್ಯಾ, ಯಾಜ್ಞಾ, ಶಸ್ಯವೇ ಮೂರನೆಯದು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಭೃತ್ತು ಎಷ್ಟಿದೆಯೋ ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಗೆದ್ದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಎಂದು ಹಿಂದೆ (೭ನೆಯ ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ (ಯಷ್ಟೇ). ಆದು ಯಾವ ಹೋಲಿಕೆಯಿಂದ ? ಎಂದರೆ (ಈಗ) ಹೇಳುತ್ತಾನೆ : ‘(ಇವುಗಳಲ್ಲಿ) ಅಧ್ವಾತ್ಮವಾಗಿರುವವಲ್ಲ, ಆ ಮೂರು ಋಕ್ಕುಗಳು ಯಾವವು ? ಪ್ರಾಣವೇ ಪುರೋನುವಾಕ್ಯಾ; ಏಕೆಂದರೆ ಪಶಬ್ದವು (ಎರಡಕ್ಕೂ) ಸಮಾನವಾಗಿದೆ.³ ಅಪಾನವು ಯಾಜ್ಞಾ; ಏಕೆಂದರೆ (ಇವು) ಆಮೇಲೆ ಬರುತ್ತವೆ.⁴ ಅಪಾನದಿಂದಲಲ್ಲವೆ, ಕೊಟ್ಟ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ನುಂಗುತ್ತಾರೆ ? ಯಾಗವೆಂದರೆ (ಒಂದು) ಪ್ರದಾನವು⁵ ವ್ಯಾನವು ಶಸ್ಯಾ; ಏಕೆಂದರೆ “ಪ್ರಾಣನಮಾಡದೆ ಅಪಾನನ ಮಾಡದೆ ಋಕ್ಕನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ” (ಛಾಂ. ೧-೩-೪) ಎಂದು ಶ್ರುತ್ಯಂತರವಿದೆ.⁶

‘(ಅವುಗಳಿಂದ ಏನನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ?’ ಎಂಬುದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳದೆ ಇದ್ದ ವಿಶೇಷವಾದ ಸಂಬಂಧಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯ ವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಮಿಕ್ಕೈಲ್ಲವನ್ನೂ⁷ ಹಿಂದೆಯೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರು ತ್ತದೆ. ಲೋಕಸಂಬಂಧವೆಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯದಿಂದ ಪೃಥಿವೀಲೋಕವನ್ನೇ ಪುರೋನು ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.⁸ ಯಾಜ್ಞದಿಂದ ಅಂತರಿಕ್ಷಲೋಕವನ್ನೇ (ಗೆದ್ದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ), ಏಕೆಂದರೆ ನಡುವೆ ಇರುವದು (ಎರಡಕ್ಕೂ) ಸಮಾನವಾಗಿರು

-
1. ಋಕ್ಕುಗಳೇ ಗಾನಮಾಡಿದಾಗ ಸಾಮವಾಗುತ್ತವೆ.
 2. ಗಾನಮಾಡಿದ ಋಕ್ಕುಗಳು ಸ್ತೋತ್ರಿಯಗಳು, ಹಾಗೆಯೇ ಹೇಳಿದವು ಶಸ್ಯಗಳು.
 3. ಪ್ರಾಣ, ಪುರೋನುವಾಕ್ಯಾ— ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಪಕಾರವು ಆದಿಯಲ್ಲಿದೆ.
 4. ಪ್ರಾಣವಾದಮೇಲೆ ಅಪಾನವೂ, ಪುರೋನುವಾಕ್ಯವಾದಮೇಲೆ ಯಾಜ್ಞವೂ ಪಾಕ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿವೆ.
 5. ಆದ್ದರಿಂದಲೂ ಅಪಾನವು ಯಾಜ್ಞಾ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.
 6. ವ್ಯಾನದಿಂದಲೇ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.
 7. ಸಂಖ್ಯಾಸಾಮಾನ್ಯವೇ ಮುಂತಾದದ್ದು.
 8. ಪುರೋನುವಾಕ್ಯವು ಒಂದನೆಯದು, ಪೃಥಿವಿಯು ಒಂದನೆಯದು—ಎಂಬ ಸಂಬಂಧ ಸಾಮಾನ್ಯವು ಎರಡಕ್ಕೂ ಇದೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಪುರೋನುವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪೃಥಿವಿಯನ್ನೇ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳು ತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.

ತ್ತದೆ. ಶಸ್ಯದಿಂದ ದ್ಯುಲೋಕವನ್ನು (ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ); ಏಕೆಂದರೆ ಮೇಲು
ಗಡೆ ಇರುವದು (ಎರಡಕ್ಕೂ) ಸಮಾನವಾಗಿದೆ.

ಆಗ ತನ್ನ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ನಿರ್ಣಯವಾಯಿತಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಹೋತೃವಾದ
ಅಶ್ವಲನು, ಇವನು ನನಗೆ ಗೋಚರನಲ್ಲ¹ ಎಂದು ಸುಮ್ಮನಾದನು.

1. ಇವನು ನನಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠನು ಎಂದುಕೊಂಡು.

ಒಂದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

ವಿ. ಸೂ.—ಇಲ್ಲಿರುವ ಸಂಖ್ಯೆಗಳು ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಕಂಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವವು

೧-೨. ಜನಕನೈದೇಹನು ಬಹುದಕ್ಷಿಣಾಕವಾದ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡಿದನು ಅಲ್ಲಿ ಕುರುಪಾಂಚಾಲದೇತಗಳ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದ್ದರು. ಆ ಜನಕನಿಗೆ ಅವರಲ್ಲೆಲ್ಲ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠನು ಯಾವನೋ ತಿಳಿಯದೇಕೆಂಬ ಕುತೂಹಲವುಂಟಾಯಿತು. ಅವನು ಒಂದೊಂದು ಗೋವಿನ ಕೋಡಿಗೆ ಹತ್ತುಹತ್ತು ಪಾದಗಳಂತೆ ಚಿನ್ನವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಸಾವಿರ ಗೋಗಳನ್ನು ಗೋಷ್ಠದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ “ಪೂಜ್ಯರೆ, ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠರಾದವರು ಈ ಗೋಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಬಹುದು.” ಎಂದುನು ಯಾವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂ ಅವನ್ನು ಮುಟ್ಟುವಷ್ಟು ಎದೆಗಾರರಾಗಲಿಲ್ಲ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಮಾತ್ರ ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯನ ಮೂಲಕ ಅವುಗಳನ್ನು ಮನೆಗೆ ಅಟ್ಟಿಸಿದನು. ಆಗ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಅವನನ್ನು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ವಾದದಲ್ಲಿ ಜಯಿಸುವದಕ್ಕೆಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರು. ಮೊದಲು ಹೋತೃವಾದ ಅಶ್ವಲನು ಕೇಳಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಉತ್ತರಗಳು ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿವೆ.

೩. ಕರ್ಮದ ಸಾಧನಜಾತವೆಲ್ಲ ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ-ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಆಸಂಗಸಹಿತವಾದ ಕರ್ಮಲಕ್ಷಣವಾದ ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ-ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿ ನಶೀಕೃತವಾಗಿದೆಯಲ್ಲ, ಇದನ್ನು ಯಾವ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಯಜಮಾನನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು? ಎಂಬುದು ಒಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ವೇದವೆಂದರೆ, ಯಜಮಾನನ ವಾಕ್ಯೇ, ಹೋತೃವೇ, ಅಧಿಧೈವನಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯು. ಅದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಅಗ್ನಿ ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಕಾಣುವದೇ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನರೂಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಆಗುವ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವು. ಈ ಅಧಿದೈವಿಕದೃಷ್ಟಿರೂಪವಾದ ಮುಕ್ತಿ ಸಾಧನವೇ ಅತಿಮುಕ್ತಿಗೆ ಎಂದರೆ ಅಗ್ನಿಭಾವನನ್ನು ಪಡೆಯುವದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವು.

೪. ಅಹೋರಾತ್ರರೂಪವಾದ ಕಾಲಲಕ್ಷಣಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದಲೂ ಕರ್ಮಸಾಧನವು ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿ ನಶೀಕೃತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಮೀರಿ ಮುಕ್ತನಾಗುವದು ಹೇಗೆ?—ಎಂಬುದು ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಿದು: ಯಜಮಾನನ ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ, ಅಧ್ವರ್ಯುನೇ, ಅಧಿದೈವನಾಗಿ ಆದಿತ್ಯನು. ಅವೆರಡು ಸಾಧನಗಳನ್ನೂ ಅಧಿದೈವತವಾದ ಆದಿತ್ಯರೂಪದಿಂದ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವದೇ ಮುಕ್ತಿಗೂ ಅತಿಮುಕ್ತಿಗೂ ಸಾಧನವು.

೫. ಇನ್ನು ತಿಥ್ಯಾದಿರೂಪವಾದ ಕಾಲಲಕ್ಷಣಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಅತಿಮುಕ್ತಿ ಹೇಗೆ? ಎಂಬುದು ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ. ಯಜಮಾನನ ಪ್ರಾಣವೂ ಉದ್ಗಾತೃವೂ ನಿಜವಾಗಿ ಅಧಿದೈವತವಾಗಿ ನಾಯುವನೇ. ಅವೆರಡನ್ನೂ ನಾಯುವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವದೇ ಮುಕ್ತಿಗೂ ಅತಿಮುಕ್ತಿಗೂ ಸಾಧನವು ಎಂಬುದು ಉತ್ತರ.

೬. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅತಿಮುಕ್ತಿಯಾಗುವದಕ್ಕೆ ಅಶ್ರಯವೇನು ? ಎಂಬುದು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ. ಯಜಮಾನನ ಮನಸ್ಸೂ, ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ಋತ್ವಿಜನೂ ಅಧಿದೈವತವಾಗಿ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಚಂದ್ರನೇ. ಆ ಚಂದ್ರನೆಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಎರಡನ್ನೂ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವದೇ ಅವುಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವದಕ್ಕೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಮೀರುವ ಅತಿಮುಕ್ತಿಗೂ ಸಾಧನವು ಎಂಬುದು ಉತ್ತರವು.

೭. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಸಂಪತ್ತುಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಫಲವನ್ನೇ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೋತೃವು ಶಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಶಂಸನಮಾಡುವ ಋಗ್ವಾತಿಕಳೆಷ್ಟು ? ಎಂದರೆ ಪುರೋನುವಾಕ್ಯಾ, ಯಾಜ್ಞಾ, ಶಸ್ತ್ರಾ-ಎಂದು ಮೂರು ಜಾತಿಗಳು. ಅವುಗಳಿಂದ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದದ್ದೇನು ? ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಹಾಗೆ ಈ ಫಲವನ್ನು ನಾನು ಹೊಂದುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ಹೋತೃವು ಸಂಪಾದನೆಮಾಡಬೇಕು.

೮. ಅಧ್ವರ್ಯುವು ಎಷ್ಟು ಆಹುತಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ ? ಅವನು ಅವುಗಳಿಂದ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದದ್ದೇನು ? ಎಂಬುದು ಆರನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ ಹುತವಾದಾಗ ಎದ್ದುರಿಯುವವು ಒಂದು ಜಾತಿ ; ಅವುಗಳಿಂದ ಉಜ್ಜ್ವಲವಾದ ದೇವಲೋಕವನ್ನೇ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುವನು. ಹುತವಾದಾಗ ಅತಿಯಾಗಿ ಶಬ್ದಮಾಡುವವು ಎರಡನೆಯ ಜಾತಿ, ಅವುಗಳಿಂದ ಪಿತೃಲೋಕವನ್ನೇ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುವನು. ಹುತವಾದಾಗ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವವು ಮೂರನೆಯ ಜಾತಿ, ಅವುಗಳಿಂದ ಮನುಷ್ಯಲೋಕವನ್ನೇ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುವನು. ಉಜ್ಜ್ವಲವಾಗಿರುವದೆಂಬ ಹೋಲಿಕೆ, ಶಬ್ದವಾಗುವದೆಂಬ ಹೋಲಿಕೆ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವದೆಂಬ ಹೋಲಿಕೆ ಆಹುತಿ, ಲೋಕ- ಎರಡಕ್ಕೂ ಇರುವದರಿಂದ ಆಯಾ ಆಹುತಿಗಳಿಂದ ಆಯಾ ಲೋಕವನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆಂದು ಸಂಪಾದನೆಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬುದು ಉತ್ತರ.

೯. ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ಋತ್ವಿಜನು ಯಾವ ದೇವತೆಯಿಂದ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತಾನೆ ? ಅದರಿಂದ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದದ್ದೇನು ? ಎಂಬುದು ಏಳನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ. ಬ್ರಹ್ಮನು ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಒಂದೇ ದೇವತೆಯಿಂದ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತಾನೆ. ಮನಸ್ಸೂ ವೃತ್ತಿವಿಶೇಷಗಳಿಂದ ಅನಂತವಾಗಿದೆ, ಅಭಿಮಾನದೇವತೆಗಳಿಂದ ವಿಶ್ವೇದೇವರೂ ಅನಂತವಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳೆಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದರೆ ಅನಂತವಾದ ಲೋಕವನ್ನೇ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಾಗೆಂದು ಸಂಪಾದನೆಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬುದು ಉತ್ತರ.

೧೦. ಉದ್ಗಾತೃವು ಎಷ್ಟು ಸ್ತೋತ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಮಾಡುವನು ? ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾಗಿ ಅವುಗಳು ಯಾವವು ? ಹಾಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದರೆ ದೊರಕುವ ಫಲವೇನು ? ಎಂಬುದು ಕೊನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ. ಋಗ್ವಾತಿಕಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಪುರೋನುವಾಕ್ಯಾ, ಯಾಜ್ಞಾ, ಶಸ್ತ್ರಾ-ಎಂದು ಮೂರು ಸ್ತೋತ್ರಿಯಗಳಿರುವವು. ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾಗಿ ಪ್ರಾಣವೇ ಪುರೋನುವಾಕ್ಯವೆಂದು

ಸಂಪಾದನೆಮಾಡಿದರೆ ಪೃಥಿವೀಲೋಕವನ್ನೂ, ಅಪಾನವೇ ಯಾಜ್ಞ ಎಂದು ಸಂಪಾದನೆಮಾಡಿದರೆ ಅಂತರಿಕ್ಷಲೋಕವನ್ನೂ, ವ್ಯಾನವೇ ಶಸ್ಯವೆಂದು ಸಂಪಾದನೆಮಾಡಿದರೆ ದ್ಯುಲೋಕವನ್ನೂ ಗೆದ್ದು ಕೊಳ್ಳುವನು— ಎಂಬುದು ಉತ್ತರ.

ಹೀಗೆ ತನ್ನ ಎಲ್ಲಾ ಪಶ್ನೆಗಳಿಗೂ ಉತ್ತರವು ಬಂದದ್ದರಿಂದ ಅಶ್ವಲನು ಸುಮ್ಮನಾದನು.

ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ-ಎರಡನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

(ಆರ್ತಭಾಗವೃತ್ತೆ : ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಮೃತ್ಯುವಿನ ಸ್ವರೂಪವೇನು?)

ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೬. ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾಸಂಬಂಧಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಏವ | ಮೃತ್ಯೋರತಿಮುಕ್ತಿ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ ಕಾಲಲಕ್ಷಣಾತ್ ಕರ್ಮಲಕ್ಷಣಾಚ್ಚ | ಕಃ ಪುನರಸೌ ಮೃತ್ಯುಃ
ಯಸ್ಮಾತ್ ಅತಿಮುಕ್ತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ? ಸ ಚ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾಜ್ಞಾನಾಸಬ್ಧಾಸ್ತದಃ
ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಧಿಭೂತವಿಷಯಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಃ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಲಕ್ಷಣೋ ಮೃತ್ಯುಃ |
ತಸ್ಮಾತ್ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನರೂಪಾತ್ ಮೃತ್ಯೋರತಿಮುಕ್ತಸ್ಯ ರೂಪಾಣಿ ಅಗ್ನ್ಯಾದಿ
ತ್ಯಾದೀನಿ ಉದ್ಧೀಧವ್ಯಕರಣೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾನಿ | ಅಶ್ವಲಪ್ರಶ್ನೇ ಚ ತದ್ಗತೋ
ವಿಶೇಷಃ ಕಶ್ಚಿತ್ | ತಚ್ಚೈತತ್ ಕರ್ಮಣಾಂ ಜ್ಞಾನಸಹಿತಾನಾಂ ಫಲಮ್ |
ಏತಸ್ಮಾತ್ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನರೂಪಾತ್ ಸಂಸಾರಾತ್ ಮೋಕ್ಷಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ ಇತ್ಯತೋ
ಬಂಧನರೂಪಸ್ಯ ಮೃತ್ಯೋಃ ಸ್ವರೂಪಮ್ ಉಚ್ಯತೇ | ಬದ್ಧಸ್ಯ ಹಿ ಮೋಕ್ಷಃ
ಕರ್ತವ್ಯಃ | ಯದಪಿ ಅತಿಮುಕ್ತಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಮುಕ್ತಮ್, ತತ್ರಾಪಿ ಗ್ರಹಾತಿ
ಗ್ರಹಾಭ್ಯಾಮ್ ಅವಿನಿರ್ಮುಕ್ತ ಏವ ಮೃತ್ಯುರೂಪಾಭ್ಯಾಮ್ | ತಥಾ ಚೋಕ್ತಮ್
“ಅಶನಾಯಾ ಹಿ ಮೃತ್ಯುಃ” (೧-೨-೧), “ಏಷ ಏವ ಮೃತ್ಯುಃ” (ಶ.ಬ್ರಾ.
೧೦-೫-೨-೩) ಇತಿ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥಂ ಪುರುಷಮ್ ಅದ್ವೈತೃತ್ಯಾಹ “ಏಕೋ ಮೃತ್ಯು
ರ್ಬಹವಾ ೩” (ಶ. ಬ್ರಾ. ೧೦-೫-೨-೧೬) ಇತಿ ಚ | ತದಾತ್ಮಭಾವಾಪನ್ನೋ ಹಿ
ಮೃತ್ಯೋರಾಪ್ತಿಮ್ ಅತಿಮುಚ್ಯತೇ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ | ನ ಚ ತತ್ರ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹೌ
ಮೃತ್ಯುರೂಪೌ ನ ಸ್ತಃ | “ಅಧೈತಸ್ಯ ಮನಸೋ ದ್ಯೌಃ ಶರೀರಂ ಜ್ಯೋತೀರೂಪ
ಮಸಾವಾದಿತ್ಯಃ” (೧-೫-೧೨) | “ಮನಶ್ಚ ಗ್ರಹಃ ಸ ಕಾಮೇನಾತಿಗ್ರಾಹೇಣ
ಗೃಹೀತಃ” (೩-೨-೨) ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯತಿ | ಪ್ರಾಣೋ ವೈ ಗ್ರಹಃ ಸೋಽಪಾನೇನಾತಿ
ಗ್ರಾಹೇಣ” (೩-೨-೨) ಇತಿ | “ವಾಗ್ವೈ ಗ್ರಹಃ ಸ ನಾಮ್ನಾತಿಗ್ರಾಹೇಣ” (೩-೨-೩)
ಇತಿ ಚ | ತಥಾ ಚ ತ್ರೈನ್ನಿವಿಭಾಗೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮಸ್ಮಾಭಿಃ | ಸುನಿಚಾರಿತಂ
ಚೈತತ್ ಯದೇವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಕಾರಣಂ ತದೇವ ನಿವೃತ್ತಿಕಾರಣಂ ನ ಭವತಿ ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅಖ್ಯಾಯಿಕೆಯ ಸಂಬಂಧವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ^೧ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಕಾಲಲಕ್ಷಣವಾದ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಲಕ್ಷಣವಾದ (ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ) - ಅತಿಮುಕ್ತಿ (ಹೇಗೆಂಬುದನ್ನು) ವಿವರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು ಯಾವದರಿಂದ ಅತಿಮುಕ್ತಿಯಾಗುವದೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತೋ ಆ ಮೃತ್ಯು ಯಾವದು ?^೨ ಅದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಅಜ್ಞಾನಾಸಂಗಕ್ಕೆ^೩ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ, ಅಧಿಭೂತ, ವಿಷಯ-ಇವುಗಳಿಂದ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿರುವ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹರೂಪವಾದ^೪ ಮೃತ್ಯುವೇ. ಆ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನರೂಪವಾದ ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಅತಿಮುಕ್ತನಾದವನಿಗೆ ಅಗ್ನಿ, ಆದಿತ್ಯ-ಮುಂತಾದವುಗಳೇ ರೂಪಗಳೆಂದು ಉದ್ಗೀಢಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಅಶ್ವಲಪ್ರಶ್ನದಲ್ಲಿ ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಒಂದಾನೊಂದು ವಿಶೇಷವನ್ನೂ (ವಿವರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ).^೫ ಆ ಇದೂ^೬ ಜ್ಞಾನಸಹಿತವಾದ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲವು. ಈ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರದಿಂದ^೭ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಬಂಧನರೂಪವಾದ ಮೃತ್ಯುವಿನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು (ಇಲ್ಲಿ) ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ ಬದ್ಧನಾಗಿರುವವನಿಗಲ್ಲವೆ, ಮೋಕ್ಷವು ಕರ್ತವ್ಯವಾಗುವದು ?

(ಇನ್ನು) ಅತಿಮುಕ್ತನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು (ಹಿಂದೆ) ಹೇಳಿದೆಯಲ್ಲ, ಅಲ್ಲಿಯೂ ಮೃತ್ಯುರೂಪವಾಗಿರುವ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಗಳಿಂದ ವಿನಿರ್ಮುಕ್ತನಾಗಿರುವದೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ “ಹಸಿವೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಮೃತ್ಯು ?” (೧-೨-೧), “ಇವನೇ ಮೃತ್ಯು” (ಶತ. ಬ್ರಾ ೧೦ ೫-೨-೩). ಎಂದು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷನನ್ನು (ಮೃತ್ಯುವೆಂದು) ಒಪ್ಪಿ “ಮೃತ್ಯುವು ಒಬ್ಬನೊಬ್ಬನು ಬಹುಮುಂದಿಯೋ ?”^೮ (ಶತ. ಬ್ರಾ ೧೦-೧-೨-೧೬)

1. ಜ್ಞಾನದ ಸ್ತುತಿಗಾಗಿಯೇ ಎಂದರ್ಥ.

2. ಕಾಲಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟುವಡೆದಿರುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಬಂಧಹೇತು ಯಾವದು ?

3. ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿರುವವರಿಗೆ ಇರುವ ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಗಳಿಗೆ.

4. ಇಂದ್ರಿಯವಿಷಯರೂಪವಾದ.

5. ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾಗಿಯೂ ಅಧಿಯಜ್ಞವಾಗಿಯೂ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿರುವದೆಂಬ ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುವದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

6. ಅಗ್ನಾದಿತ್ಯಾದಿಪ್ರಾಪ್ತಿಯು.

7. ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಅವತರಣಿಕೆ (ಭಾ. ಭಾ. ೫) ನ್ನು ನೋಡಿ. ೧-೪-೧ (ಭಾ. ಭಾ. ೯೭) ನ್ನು ನೋಡಿ.

8. ಒಬ್ಬನೂ ಬಹುಮುಂದಿಯೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಉತ್ತರವು ಇದರ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯ.

ಎಂದೂ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. (ಪುರುಷನ) ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಲ್ಲವೆ, ಮೃತ್ಯು ವಿನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಮೀರಿ ಮುಕ್ತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು? ಅಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಗಳೆಂಬ ಮೃತ್ಯುರೂಪಗಳು ಇಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲ. “ಇನ್ನು ಈ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ದ್ಯು(ಲೋಕ)ವು ಶರೀರವು, ಈ ಅದಿತ್ಯನು ಜ್ಯೋತೀರೂಪವು” (೧-೫-೧೨) ಎಂದು ಹೇಳಿದೆಯಷ್ಟೆ? “ಮನಸ್ಸು ಗ್ರಹವು, ಅದು ಕಾಮವೆಂಬ ಅತಿ ಗ್ರಹದಿಂದ ಗೃಹೀತವಾಗಿರುತ್ತದೆ” (೩-೨-೨) ಎಂದೂ “ಪ್ರಾಣವೇ ಗ್ರಹವು, ಅದು ಅವಾನವೆಂಬ ಅತಿಗ್ರಹದಿಂದ ಗೃಹೀತವಾಗಿರುತ್ತದೆ” (೩-೨-೨) ಎಂದೂ “ವಾಕ್ಯೇ ಗ್ರಹವು, ಅದು ನಾಮವೆಂಬ ಅತಿಗ್ರಹದಿಂದ ಗೃಹೀತವಾಗಿರುತ್ತದೆ” (೩-೨-೩) ಎಂದೂ ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಾಗುವದು: ಹೀಗೆಯೇ ತ್ರ್ಯನ್ನವಿಭಾಗದ(ಗ್ರಂಥದ ಭಾಷ್ಯ)ದಲ್ಲಿ ನಾವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುತ್ತೇವೆ. ಯಾವದು ಪ್ರವೃತ್ತಿಕಾರಣವೋ ಅದೇ ನಿವೃತ್ತಿಕಾರಣವಾಗಲಾರದೆಂಬುದನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿದ್ದೂ ಆಗಿದೆ.

ಕರ್ಮವೂ ನಿವೃತ್ತಿಕಾರಣವೇ ಎಂಬವರ ಮತದ ಖಂಡನೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೭. ಕೇಚಿತ್ತು ಸರ್ವಮೇವ ನಿವೃತ್ತಿಕಾರಣಂ ಮನ್ಯಂತೇ | ಅತಃ ಕಾರಣಾತ್ ಪೂರ್ವಸ್ಮಾತ್ ಪೂರ್ವಸ್ಮಾತ್ ಮೃತ್ಯೋರ್ಮುಚ್ಯತೇ ಉತ್ತರಮುತ್ತರಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಮಾನೋ ವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮೇವ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ನ ತು ತಾದರ್ಥ್ಯಮ್ ಇತ್ಯತಃ ಆದ್ವೈತಕ್ಷಯಾತ್ ಸರ್ವಂ ಮೃತ್ಯುಃ | ದ್ವೈತಕ್ಷಯೇ ತು ವರಮಾರ್ಥತೋ ಮೃತ್ಯೋರಾಸ್ತಿಮ್ ಅತಿಮುಚ್ಯತೇ | ಅತಶ್ಚ ಆಪೇಕ್ಷಿಕೇ ಗೌಣೇ ಮುಕ್ತಿರನ್ತರಾಲೇ | ಸರ್ವಮೇತತ್ ಆಬಾರ್ಹದಾರಣ್ಯಕಮ್ | ನನು ಸರ್ವೈಕತ್ವಂ ಮೋಕ್ಷಃ “ತಸ್ಮಾತ್

1. ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನು ಅಗ್ನ್ಯಾದಿಸರ್ವದೇವತಾತ್ಮನು. ಆ ಅಗ್ನ್ಯಾದಿಗಳಿಗೂ ಸಂಸಾರವುಂಟು-ಎಂಬುದನ್ನು ಒಬ್ಬ ಪುರುಷನೇ ಅನೇಕ ರೂಪದಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

2. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕರಣರೂಪದಿಂದ ದ್ಯುಲೋಕವೂ ಅದಿತ್ಯನೂ ಸೇರಿರುತ್ತಾರೆ ಎಂದರ್ಥ.

3. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರಣಾತ್ಮನಾದ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನೂ ಮೃತ್ಯುಗ್ರಸ್ತನೇ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

4. ಕರ್ಮೋಪಾಸನೆಗಳು ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಫಲದಲ್ಲಿ ನಿರಕ್ತರಾದವರಿಗೆ ಅತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವು ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಚಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದೆ.

5. ಇದರ ಮುಂದಿರುವ ‘ಏವಂ’ ಬೇಕಿಲ್ಲ.

ತತ್ ಸರ್ವಮುಭವತ್” (೧-೪ ೧೦) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | ಬಾಧಮ್, ಭವತ್ಯೇತದಪಿ |
 ನ ತು “ಗ್ರಾಮಕಾಮೋ ಯಜೇತ” (ತೈ. ಆ. ೧೨-೧೦-೪) “ಪಶುಕಾಮೋ
 ಯಜೇತ” (ತೈ ಆ. ೧೬-೧೨೮) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೀನಾಂ ತಾದರ್ಥಮ್ | ಯದಿ
 ಹಿ ಅದ್ವೈತಾರ್ಥತ್ವಮೇವ ಆಸಾಂ ಗ್ರಾಮಪಶುಸ್ವರ್ಗಾದ್ಯರ್ಥತ್ವಂ ನಾಸ್ತಿ ಲೇತಿ ಗ್ರಾಮ
 ಪಶುಸ್ವರ್ಗಾದಯೋ ನ ಗೃಹ್ಯೇರನ್ | ಗೃಹ್ಯನ್ತೇತು ಕರ್ಮಫಲವೈಚಿತ್ರ್ಯ
 ವಿಶೇಷಾಃ | ಯದಿ ಚ ವೈದಿಕಾನಾಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ತಾದರ್ಥಮೇವ ಸಂಸಾರ ಏವ
 ನಾಭವಿಷ್ಯತ್ | ಅಥ ತದರ್ಥೈಃ ಪಿ ಅನುನಿಷ್ಪಾದಿತಪದಾರ್ಥಸ್ವಭಾವಃ ಸಂಸಾರಃ
 ಇತಿ ಚೇತ್ | ಯಥಾ ರೂಪದರ್ಶನಾರ್ಥೇ ಆಲೋಕೇ ಸರ್ವೋಪಿ ತತ್ರಸ್ಥಃ
 ಪ್ರಕಾಶ್ಯತ ಏವ | ನ ಪ್ರಮಾಣಾನುವಪತ್ತೇಃ | ಅದ್ವೈತಾರ್ಥತ್ವೇ ವೈದಿಕಾನಾಂ
 ಕರ್ಮಣಾಂ ವಿದ್ಯಾಸಹಿತಾನಾಮ್ ಅನ್ಯಸ್ಯ ಅನುನಿಷ್ಪಾದಿತತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಾನು
 ಪಪತ್ತಿಃ | ನ ವೃತ್ಯಕ್ಷಮ್, ನಾನುಮಾನಮ್, ಅತ ಏವ ಚ ನಾಗಮಃ |
 ಉಭಯಮ್ ಏಕೇನ ವಾಕ್ಯೇನ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್ ಕುಲ್ಯಾಪ್ರಣಯನಾ
 ಲೋಕಾದಿವತ್ | ತನ್ನ | ಏವಂ ವಾಕ್ಯಧರ್ಮಾನುವಪತ್ತೇಃ | ನ ಚ ಏಕವಾಕ್ಯ
 ಗತಸ್ಯ ಅರ್ಧಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತಿಸಾಧನತ್ವಮ್ ಅವಗಂತುಂ ಶಕ್ಯತೇ | ಕುಲ್ಯಾ
 ಪ್ರಣಯನಾಲೋಕಾದೌ ಅರ್ಧಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾತ್ ಅದೋಷಃ | ಯದಪ್ಯುಚ್ಯತೇ
 ಮನ್ತ್ರಾ ಅಸ್ಮಿನ್ ಅರ್ಥೇ ದೃಷ್ಟಾಃ ಇತಿ | ಅಯಮೇವ ತು ತಾವದರ್ಥಃ
 ಪ್ರಮಾಣಗಮ್ಯಃ^೧ | ಮನ್ತ್ರಾಃ ಪುನಃ ಕಿಮಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥೇ ಅಹೋಸ್ವಿತ್
 ಅನ್ಯಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥೇ ಇತಿ ಮೃಗ್ಯಮೇತತ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಲಕ್ಷಣೋ
 ಮೃತ್ಯುರ್ಬನ್ಧಃ, ತಸ್ಮಾನ್ಮೋಕ್ಷೋ ವಕ್ತವ್ಯಃ ಇತ್ಯತ ಇದಮಾರಭ್ಯತೇ | ನ ಚ
 ಜಾನೀಮೋ ವಿಷಯಸಂಧಾವಿವ ಅನ್ತರಾಲೇಖವಸ್ತಾನಮ್ ಅರ್ಧಜರತೀ
 ಯಂ ಕಾಶಲಮ್ | ಯತ್ತು ಮೃತ್ಯೋರತಿಮುಚ್ಯತೇ ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಾ
 ವುಚ್ಯತೇ | ತತ್ತು ಅರ್ಧಸಂಬಂಧಾತ್ | ಸರ್ವೋಪಯಂ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಲಕ್ಷಣೋ
 ಬನ್ಧಃ | ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಾವಿನಿರ್ಮೋಕಾತ್ | ನಿಗಡೇ ಹಿ ನಿಜ್ಞಾತೇ ನಿಗಡಿತ್ಯ
 ಮೋಕ್ಷಾಯ ಯತ್ನಃ ಕರ್ತವ್ಯೋ ಭವತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ತಾದರ್ಥ್ಯೇನ ಆರಮ್ಭಃ ||

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

ಆದರೆ ಕೆಲವರು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನಿವೃತ್ತಿಕಾರಣವೇ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟು

1. ಇದರ ಮುಂದೆ ಅಚ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿರುವ ಚಶಬ್ದವು ಬೇಕಿಲ್ಲವೆಂದು ಬಿಟ್ಟಿದೆ.

2. ಪ್ರಮಾಣಾಗಮ್ಯಃ ಎಂಬುದಕ್ಕಿಂತ ಈ ಪಾಠವು ಮೇಲು.

3. ಇವರು ಯಾರೆಂಬುದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿಯೂ ಇಲ್ಲ.

4. ಸ್ವರ್ಗಕಾಮವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ದೇಹಾತ್ಮತ್ವದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ, ಗೋದೋದನವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ
 ಸ್ವತಂತ್ರಾಧಿಕಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಇತ್ಯನೈಮಿತ್ತಿಕವಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೌಭಾವಿಕವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ
 ಬಿಡುಗಡೆ ಹೀಗೆ ಹಿಂದೆಹಿಂದಿನ ಮೃತ್ಯುವಿನ ಬಿಡುಗಡೆಯೇ ವಿವಕ್ಷಿತ ಎಂದು ಭಾವ, ಅ|| ಫೀ||

ರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಮುಂದು ಮುಂದಿನದನ್ನು ಪಡೆಯುವವನು ಹಿಂದೂ ಹಿಂದಿನ ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುತ್ತಾನೆ. (ಹಾಗೆ ಪಡೆಯುವದು) ಅದನ್ನು ಬಿಡುವದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಹೊರತು ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲ! ಆದ್ದರಿಂದ ದ್ವೈತಕ್ಷಯವಾಗುವವರೆಗೂ ಎಲ್ಲವೂ ಮೃತ್ಯುವೇ, ದ್ವೈತಕ್ಷಯವಾದ ಮೇಲಾದರೆ ನಿಜವಾಗಿ ಮೃತ್ಯುವಿನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಮೀರಿ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ^೩ ಆದ್ದರಿಂದ ನಡುವೆ ಆಗುವದು ಆನೇಕ್ಷಿಕವಾದ ಗೌಣಮುಕ್ತಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ^೩ (ಎಂದು ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ).

ಇದೆಲ್ಲ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕಕ್ಕೆ ಹೊರಚ್ಛಾದದ್ದು.

(ಆಕ್ಷೇಪ).—ಸರ್ವೈಕತ್ವವೇ ಮೋಕ್ಷವಲ್ಲವೆ? “ಆದರಿಂದ ಅದು ಎಲ್ಲವೂ ಆಯಿತು” (೧೪-೧೦) ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಿದೆಯಲ್ಲ !

(ಪರಿಹಾರ):—ನಿಜ, ಇದೂ ಉಂಟು. ಆದರೆ “ಗ್ರಾಮಕಾಮನಾದವನು ಯಾಗಮಾಡಬೇಕು” (ಶ್ರೈ. ಆ. ೧೨-೧೦-೪), “ಪಶುಕಾಮನಾದವನು ಯಾಗ ಮಾಡಬೇಕು” (ಶ್ರೈ. ಆ. ೧೬-೧೨-೮) ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳು ಆ (ಅದ್ವೈತ)ಕ್ಕಾಗಿ (ಬಂದಿರು)ವದಿಲ್ಲ. ಈ (ಶ್ರುತಿಗಳು) ಅದ್ವೈತ(ವನ್ನು ತಿಳಿಸು) ವದಕ್ಕಾಗಿಯೇ (ಬಂದಿರು)ವದಾಗಿದ್ದರೆ (ಅವು)ಗ್ರಾಮ, ಪಶು, ಸ್ವರ್ಗ- ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಕರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಸು)ವದಕ್ಕಾಗಿ (ಬಂದಿಲ್ಲ)ವಾಗಿ ಗ್ರಾಮ, ಪಶು, ಸ್ವರ್ಗ- ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು (ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ) ಗ್ರಹಣಮಾಡಬಾರದಾಗಿತ್ತು; ಆದರೆ ಕರ್ಮ ಫಲದಲ್ಲಿ ವೈಚಿತ್ರ್ಯವನ್ನು (ತಿಳಿಸುವ) ಆಯಾ (ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು) ಗ್ರಹಣಮಾಡಿರುತ್ತದೆ.^೪ ಮತ್ತು ವೈದಿಕಕರ್ಮಗಳು ಆ (ಅದ್ವೈತವ್ರಾಪ್ತಿ) ಗಾಗಿಯೇ

1. ಆಯಾ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆಯುವದಕ್ಕೇ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಿಲ್ಲ.

2. “ಮೃತ್ಯುವಿನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಮೀರಿ ಅತಿಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ” ಎಂದು ಅಗ್ನಾ ದಿಭಾವಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಅದು ಆನೇಕ್ಷಿಕಮುಕ್ತಿ, ನಿಜವಾದ ಅತಿಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲ.

3. ಅಂತರಾಲದಲ್ಲಿ ಆಗುವದು ಗೌಣಮುಕ್ತಿ- ಎಂದು ಹೇಳಿರುವದು ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನಾದರೂ ಅಪವರ್ಗವೆಂಬ ಅಂತರಾಲಮುಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ, ಪರಮಾರ್ಥಮುಕ್ತಿಯನ್ನಲ್ಲ ಎಂದು ಮುಂದೆ ೧೩ನೆಯ ಕಂಡಿಕೆಯ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವ ಭರ್ತ್ಯಪ್ರಸಂಚಮತಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದೂ ಅವರ ಮತವಾಗಿರಬಹುದೆ? —ಎಂಬುದನ್ನು ವಿದ್ವಾಂಸರು ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

4. ಗ್ರಾಮಕಾಮನು ಈ ಯಾಗವನ್ನು, ಪಶುಕಾಮನು ಈ ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಫಲಗಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ವಿಧಿಸಿರುವದೇ ಈ ಕರ್ಮಗಳು ಅದ್ವೈತವ್ರಾಪ್ತಿಗಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ.

(ವಿಧಿಸಿದವುಗಳು) ಎಂದಾಗಿದ್ದರೆ ಸಂಸಾರವೇ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.¹

ಇನ್ನು (ಕರ್ಮಗಳು) ಆ (ಮೋಕ್ಷ)ಕ್ಕಾಗಿಯೇ (ವಿಹಿತವಾಗಿವೆ)ಯಾದರೂ ಸಂಸಾರವೆಂಬುದು ಅನುನಿಷ್ಠಾದಿತವಾದ ಪದಾರ್ಥದ ಸ್ವಭಾವದ್ದು.² ಹೇಗೆ³ ರೂಪದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಬೆಳಕು (ಇದ್ದರೂ) ಅಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ (ಪದಾರ್ಥವೂ) ಕಂಡೇ ಕಾಣುತ್ತದೆಯೋ (ಹಾಗೆ) ಎಂದರೆ ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣವು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ ಉಪಾಸನಾಸಹಿತವಾದ ವೈದಿಕಕರ್ಮಗಳು ಅದ್ವೈತಕ್ಕಾಗಿ (ವಿಹಿತವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ) ಮತ್ತೊಂದು (ಪದಾರ್ಥವು)⁴ ಅನುನಿಷ್ಠಾದಿತವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ, (ಇದಕ್ಕೆ) ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ (ಪ್ರಮಾಣ)ವಿಲ್ಲ, ಅನುಮಾನವಿಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಆಗಮವು ಇಲ್ಲ.⁵

(ಆಕ್ಷೇಪ) - ಎರಡೂ ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ ಕಾಲುನೆಯನ್ನು ಹೊಡೆಯುವದು, ಬೆಳಕು- ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೆ (ಎರಡಕ್ಕೂ ಆಗಬಹುದು) ಎಂದರೇ ?

(ಪರಿಹಾರ) - ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಹೀಗೆ ವಾಕ್ಯಧರ್ಮವಿರುವದೆಂಬುದು ಯುಕ್ತವಾಗುವದಿಲ್ಲ.⁶ ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅರ್ಥವು⁷ ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ನಿವೃತ್ತಿ-ಎರಡಕ್ಕೂ ನಾಥನೆ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವದಕ್ಕೂ ಆಗಲಾರದು⁸ ಕಾಲುನೆ

1. ಏಕೆಂದರೆ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂಬುದೇ ಆಗ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ, ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವದರಿಂದಲ್ಲವೆ, ಸಂಸಾರವುಂಟಾಗುವದು ?

2. ಕರ್ಮಗಳು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿಯೇ ವಿಹಿತವಾಗಿವೆ, ಮೋಕ್ಷವೇ ಅವಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಫಲ; ನಡುವೆ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಫಲವು ಅವಕ್ಕೆ ಆಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

3. 'ಯಥಾ ಚ' ಎಂಬ ಮೂಲವು ಇದರ ಹಿಂದೆ ಮತ್ತೊಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತವಿತ್ತೋ ಏನೋ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ನಾವು ಚಶಬ್ದವನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿಲ್ಲ.

4. ಸಂಸಾರವು.

5. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅದ್ವೈತವು ಫಲವೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುವದಿಲ್ಲ, ಅನುಮಾನದಿಂದಲೂ ಹಾಗೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುವದಿಲ್ಲ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಆಗಮವೂ ಹಾಗೆಂದು ತಿಳಿಸಲಾರದು.

6. ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯವು ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅದ್ವೈತಾರ್ಥವನ್ನೂ ಸಂಸಾರಾರ್ಥವನ್ನೂ ತಿಳಿಸಲಾರದು; ಏಕೆಂದರೆ ಆಗ ವಾಕ್ಯಭೇದವಾದೀತು.

7. ಕರ್ಮವು.

8. ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ದೃಷ್ಟವಿರುದ್ಧ.

ಯನ್ನು ಹೊಡೆಯುವದು, ಬೆಳಕು- ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ (ಕಂಡುಬಂದಿ)ರುವದರಿಂದ¹ ದೋಷವಿಲ್ಲ.

ಇನ್ನು ಈ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಮಂತ್ರಗಳಿರುವದು ಕಂಡಿದೆಯಲ್ಲ ಎನ್ನುವಿರಷ್ಟೆ, ಇದನ್ನೇ ಮೊದಲು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಿಸಬೇಕಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮಂತ್ರಗಳು ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು (ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಬಂದಿವೆ)ಯೋ, ಅಥವಾ ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು (ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಬಂದಿವೆ)ಯೋ, ಇದನ್ನು ಹುಡುಕಿ (ತಿಳಿಯ)ಬೇಕಾಗಿರುತ್ತದೆ.² ಆದ್ದರಿಂದ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಸ್ವರೂಪದ ಮೃತ್ಯುವೇ ಬಂಧವು, ಅದರಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ (ಹೇಗೆಂಬುದನ್ನು) ತಿಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಈ (ಬ್ರಾಹ್ಮಣ)ವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ (ಎಂಬುದೇ ಸರಿ). ವಿಷಯಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ನಡುವೆ ಇರುವದೆಂಬ ಅರ್ಥಜರತೀಯಕೌಶಲವೂ³ ನಮಗೆ ತಿಳಿಯದು.⁴ ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಅತಿಮುಕ್ತ ನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಬಳಿಕ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವದು ಅರ್ಥ ಸಂಬಂಧದಿಂದ, ಈ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನರೂಪವಾದದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಬಂಧವೇ.⁵ ಏಕೆಂದರೆ (ಇಲ್ಲಿ) ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಗಳಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಬೇಡಿಯನ್ನು ತಿಳಿದು

1. ಕಾಲುನೆಯು ಗದ್ದೆಗೆ ಹಾಯಿಸುವದಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ, ನೀರುಕುಡಿಯುವದಕ್ಕೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಬೆಳಕು ಇಷ್ಟವಾದ ಪದಾರ್ಥವನ್ನೇ ಅಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕವನ್ನೂ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಇವೆರಡೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಒಪ್ಪಬೇಕು ಆದರೆ ಕರ್ಮಗಳು ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತಿಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಸಾಧನನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ.

2. ಮಂತ್ರಗಳು ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆ ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಬರುವದಿಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ಹಾಗೆಂದು ಹೇಳುವದು ಸರಿಯಲ್ಲ.

3. ವಿಷಯಸಂಧಿ ಎಂದರೇನೆಂಬುದು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ, ಒಂದು ವಿಷಯ ವನ್ನರಿತು ಮತ್ತೊಂದನ್ನರಿಯುವ ಮುಂಚೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಏನನ್ನೂ ಅರಿಯದಿರುವಂತೆ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ ಮಾಡಬಹುದು. ಎಚ್ಚತ್ತೂ ಇಲ್ಲ, ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಲೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿದೆ.

4. ಕೋಳಿಯ ಮೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಡಿಗೆಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಉಳಿದರ್ಥವನ್ನು ಮರಿಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಜಾಣತನವು ಅರ್ಥಜರತೀಯಕೌಶಲವು. ಬಂಧಮುಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ನಡುವೆ ಅಂತರಾಲಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವದು ಇಂಥ ದಡ್ಡತನವೆಂದು ಭಾವ.

5. ಅತಿಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ ಬಳಿಕ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ಇದು ಬಂಧವಾಗಲಾರದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಮೃತ್ಯುವೆಂಬ ಅರ್ಥದ ಸಂಬಂಧವು ಇದಕ್ಕೂ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾಧನದಂತೆ ಸಾಧ್ಯವೂ ಬಂಧವೇ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಕೊಂಡಮೇಲಲ್ಲವೆ? ಬೇಡಿಬಿದ್ದವನಿಗೆ (ಅದರಿಂದ) ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುವದಕ್ಕಾಗಿ ಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದಾಗುವದು? ಅದರಿಂದ ಅದಕ್ಕಾಗಿ (ಬ್ರಾಹ್ಮಣವು) ಆರಂಭ(ವಾಗಿರುತ್ತದೆ)

ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಗಳು ಎಂಟು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಹೈನಂ ಜಾರತ್ಕಾರವ ಆರ್ತಭಾಗಃ ಪಪ್ರಚ್ಛ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋನಾಚ ಕತಿ ಗ್ರಹಾಃ ಕತ್ಯತಿಗ್ರಹಾ ಇತಿ | ಅಷ್ಟೌ ಗ್ರಹಾ ಅಷ್ಟಾ ನತಿಗ್ರಹಾ ಇತಿ | ಯೇ ತೇ ಅಷ್ಟೌ ಗ್ರಹಾ ಅಷ್ಟಾನತಿಗ್ರಹಾಃ ಕತಮೇ ತ ಇತಿ || ೧ ||

೧. ಆಗ ಇವನನ್ನು ಜಾರತ್ಕಾರವ ಆರ್ತಭಾಗನು ಕೇಳಿದನು. 'ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೆ' ಎಂದನು 'ಗ್ರಹಗಳು ಎಷ್ಟು, ಅತಿಗ್ರಹಗಳು ಎಷ್ಟು?' ಗ್ರಹಗಳು ಎಂಟು, ಅತಿಗ್ರಹಗಳು ಎಂಟು. 'ಎಂಟು ಗ್ರಹಗಳು, ಎಂಟು ಅತಿಗ್ರಹಗಳು (ಎಂದೆ)ಯಲ್ಲ, ಅವು ಯಾವವು?'

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೮ ಅಥ ಹೈನಮ್ | ಹಶಬ್ದಃ ಐತಿಹ್ಯಾರ್ಥಃ | ಅಥ ಅನಂತರಮ್ ಅಶ್ವಲೇ ಉಪರತೇ (ಏನಂ) ಪ್ರಕೃತಂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಂ ಜರತ್ಕಾರುಗೋತ್ತೋ ಜಾರತ್ಕಾರವಃ ಋತಭಾಗಸ್ಯ ಅನತ್ಯಮ್ ಆರ್ತಭಾಗಃ ಪಪ್ರಚ್ಛ | ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋನಾಚ ಇತಿ ಅಭಿಮುಖೀಕರಣಾಯ | ಪೂರ್ವವತ್ ಪ್ರಶ್ನಃ | ಕತಿ ಗ್ರಹಾಃ ಕತ್ಯತಿಗ್ರಹಾಃ ಇತಿ | ಇತಿರಬ್ದೋ ವಾಕ್ಯವರಿಸಮಾಪ್ತಾರ್ಥಃ | ತತ್ರ ನಿರ್ಜ್ಞಾತೇಷು ವಾ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹೇಷು ಪ್ರಶ್ನಃ ಸ್ಯಾತ್ ಅನಿರ್ಜ್ಞಾತೇಷು ವಾ? ಯದಿ ತಾವತ್ ಗ್ರಹಾ ಅತಿಗ್ರಹಾರ್ಥ ನಿರ್ಜ್ಞಾತಾಃ, ತದಾ ತದ್ಗತಸ್ಯಾಪಿ ಗುಣಸ್ಯ ಸಂಖ್ಯಾಯಾ ನಿರ್ಜ್ಞಾತತ್ವಾತ್ ಕತಿ ಗ್ರಹಾಃ ಕತಿ ಅತಿಗ್ರಹಾಃ ಇತಿ ಸಂಖ್ಯಾವಿಷಯಃ ಪ್ರಶ್ನೋ ನೋವವದ್ಯತೇ | ಅಥ ಅನಿರ್ಜ್ಞಾತಾಃ ತದಾ ಸಂಖ್ಯೇಯ ವಿಷಯಃ ಪ್ರಶ್ನಃ ಇತಿ ಕೇ ಗ್ರಹಾಃ ಕೇತಿ ಗ್ರಹಾಃ ಇತಿ ಪ್ರಸ್ತವ್ಯಮ್, ನ ತು ಕತಿ ಗ್ರಹಾಃ ಕತ್ಯತಿಗ್ರಹಾಃ ಇತಿ ಪ್ರಶ್ನಃ | ಅಸಿ ಚ ನಿರ್ಜ್ಞಾತಸಾಮಾನ್ಯೇಷು ವಿಶೇಷವಿಜ್ಞಾನಾಯ ಪ್ರಶ್ನೋ ಭವತಿ | ಯಥಾ ಕತಮೇತಿತ್ರ ಕರಾಃ, ಕತಮೇತಿತ್ರ ಕಾಲಾಪಾಃ ಇತಿ | ನ ಚಾತ್ರ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಾ ನಾನು ಪದಾರ್ಥಾಃ ಕೇಚನಲೋಕೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ | ಯೇನ ವಿಶೇಷಾರ್ಥಃ ಪ್ರಶ್ನಃ ಸ್ಯಾತ್ | ನನು ಚ "ಅತಿಮುಚ್ಯತೇ"

(೩-೧-೩ ೪, ೫) ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಗ್ರಹಗೃಹೀತಸ್ಯ ಹಿ ಮೋಕ್ಷಃ | “ಸ ಮುಕ್ತಿಃ ಸಾತಿಮುಕ್ತಿಃ” (೩, ೧, ೩, ೪, ೫, ೬) ಇತಿ ಹಿ ದ್ವಿರುಕ್ತಮ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಗ್ರಹಾಃ ಅತಿಗ್ರಹಾಶ್ಚ | ನನು ತತ್ರಾಪಿ ಚತ್ವಾರೋ ಗ್ರಹಾಃ ಅತಿಗ್ರಹಾಶ್ಚ ನಿರ್ಜ್ಞಾತಾ ವಾಕ್ಯಕ್ಷುಃಪ್ರಾಣಮನಾಂಸಿ | ತತ್ರ ಕತೀತಿ ಪ್ರಶ್ನೋ ನೋಪಪದ್ಯತೇ ನಿರ್ಜ್ಞಾತತ್ವಾತ್ | ನ | ಅನವಧಾರಣಾರ್ಥತ್ವಾತ್ | ನ ಹಿ ಚತುಷ್ಟಯಂ ತತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ | ಇಹ ತು ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹದರ್ಶನೇ ಅಷ್ಟತ್ವಗುಣವಿವಕ್ಷಯಾ ಕತಿ ? ಇತಿ ಪ್ರಶ್ನಃ ಉಪಪದ್ಯತ ಏವ | ‘ತಸ್ಮಾತ್ ಸ ಮುಕ್ತಿಃ ಸಾತಿಮುಕ್ತಿಃ ಇತಿ ಮುಕ್ತ್ಯತಿಮುಕ್ತೀ ದ್ವಿರುಕ್ತೇ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಾ ಅಪಿ ಸಿದ್ಧಾಃ | ಅತಃ ಕತಿಸಂಖ್ಯಾಕಾ ಗ್ರಹಾಃ, ಕತಿ ವಾ ಅತಿಗ್ರಹಾಃ ಇತಿ ಪೃಚ್ಛತಿ | ಇತರ ಆಹ | ಅಷ್ಟಾ ಗ್ರಹಾಃ ಅಷ್ಟಾ ಅತಿಗ್ರಹಾಃ ಇತಿ | ಯೇ ತೇಷಾಂ ಗ್ರಹಾಃ ಅಭಿಹಿತಾಃ ಕತಮೇ ತೇ ನಿಯಮೇನ ಗ್ರಹೀತವ್ಯಾ ಇತಿ ||

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

‘ಅಥ ಹೈನಮ್’ (ಎಂಬ ಕಂಡಿಕೆಯ ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ), ಹಶಬ್ದವು ಹಿಂದೆ ನಡೆಯಿತೆಂಬ ಅರ್ಥ(ವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ). ಆಗ ಅಶ್ವಲನು ಸುಮ್ಮನಾದ ಬಳಿಕ ಇವನನ್ನು, ಪ್ರಕೃತನಾದ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನನ್ನು, ಜರತ್ತಾರುಗೋತ್ರದವನಾದ ಜಾರತ್ತಾರನನ್ನು, ಋತಭಾಗನ ಮಗನಾದ ಆರ್ತಭಾಗನು ಕೇಳಿದನು.

‘ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಸಿ’ ಎಂದನು (ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಂಬೋಧನವು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನನ್ನು) ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನಂತೆ ಪ್ರಶ್ನೆ. ‘ಗ್ರಹಗಳು ಎಷ್ಟು, ಅತಿಗ್ರಹಗಳು ಎಷ್ಟು ?’ (ಮೂಲದಲ್ಲಿ) ಇತಿಶಬ್ದವು ವಾಕ್ಯವು ಮುಗಿಯಿತೆಂಬರ್ಥವು.

(ಅಕ್ಷೇಪ):—ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಗಳು ತಿಳಿದಿರುವಲ್ಲಿ (ಈ) ಪ್ರಶ್ನೆಯೂ, ಅಥವಾ (ಇವು) ತಿಳಿಯದೆ ಇರುವಲ್ಲಿ (ಪ್ರಶ್ನೆ)ಯಾಗಿರಬಹುದೋ ? ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಗ್ರಹಗಳೂ ಅತಿಗ್ರಹಗಳೂ ಗೊತ್ತಾಗಿರುವವಾದರೆ, ಆಗ ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಂಖ್ಯೆ ಎಂಬ ಗುಣವೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಬಿಟ್ಟಿರುವದರಿಂದ “ಗ್ರಹಗಳು ಎಷ್ಟು, ಅತಿಗ್ರಹಗಳು ಎಷ್ಟು ?” ಎಂದು ಸಂಖ್ಯೆಯ ವಿಷಯದ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು (ಅವು) ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವದಾದರೆ ಆಗ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಸಂಖ್ಯೆಯವಿಷಯವಾಗಿರು

1. ಪೂರ್ವವತ್ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಮಧ್ಯಮಣಿನ್ಯಾಯದಿಂದ ಹಿಂದಕ್ಕೂ ಮುಂದಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಿದರೆ ಮೊದಲಿನಂತೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ ; ಮುಂದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಿದರೆ ಮೊದಲಿನಂತೆ ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆಯವಿಷಯದ ಪ್ರಶ್ನೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಸಂಖ್ಯೆಯ ವಿಷಯದ ಪ್ರಶ್ನೆ ಎಂದರ್ಥ.

ತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ “ಗ್ರಹಗಳು ಯಾವವು, ಅತಿಗ್ರಹಗಳು ಯಾವವು?” ಎಂದು ಕೇಳಬೇಕೇ ಹೊರತು “ಗ್ರಹಗಳು ಎಷ್ಟು, ಅತಿಗ್ರಹಗಳು ಎಷ್ಟು?” ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ(ಯಾಗ)ಬಾರದಲ್ಲ! ಇದಲ್ಲದೆ ಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದು ವಿಶೇಷವನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಇರುವಲ್ಲಿ (ಇಂಥ) ಪ್ರಶ್ನೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ “ಇಲ್ಲಿ ಕರರು ಯಾರು? ಇಲ್ಲಿ ಕಾಲಾಸರು ಯಾರು?” ಎಂಬ (ಪ್ರಶ್ನೆಯಾಗಬಹುದು). ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಗಳೆಂಬ ವದಾರ್ಥಗಳು ಯಾವವೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ, ಹಾಗಿದ್ದರೆ (ಅವುಗಳ) ವಿಶೇಷವನ್ನು (ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ)ದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನೆಯಾಗಬಹುದಿತ್ತು (ಅಲ್ಲವೇ)?

(ಸಮಾಧಾನ) — “ಅತಿಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ” (೩-೧-೩, ೪, ೫) ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆ ಗ್ರಹಗಳಿಂದ ಗೃಹೀತನಾಗಿರುವವನಿಗಲ್ಲವೆ, ಮೋಕ್ಷವು? “ಅದು ಮುಕ್ತಿಯು, ಅದು ಅತಿಮುಕ್ತಿಯು” (೩-೧-೩, ೪, ೫, ೬) ಎಂದಲ್ಲವೆ, ಎರಡು ಸಲ ಹೇಳಿದೆ? ಆದ್ದರಿಂದ ಗ್ರಹಗಳೂ ಅತಿಗ್ರಹಗಳೂ ಗೊತ್ತಾಗಿವೆಯೆಂದಾಯಿತಲ್ಲ!

(ಆಕ್ಷೇಪ) — ಅಲ್ಲಿಯೂ ಗ್ರಹಗಳೂ ಅತಿಗ್ರಹಗಳೂ ವಾಕ್ಯ, ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಪ್ರಾಣ, ಮನಸ್ಸು-ಎಂದು ನಾಲ್ಕೈದು ಗೊತ್ತಾಗಿದೆ ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ (ಅವು) ಗೊತ್ತಾಗಿಬಿಟ್ಟಿವೆ. (ಅಲ್ಲವೇ)?

(ಸರಿಹಾರ) — ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ (ಅದು) ಅವಧಾರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲ. (ಇದರ ವಿವರ) ಅಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕೇ ಎಂಬುದು ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲ, ಇಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹದರ್ಶನವನ್ನು (ಹೇಳುವಲ್ಲಿ) ಎಂಟು ಎಂಬ ಗುಣವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ‘ಎಷ್ಟು’ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಹೊಂದಿಯೇಹೊಂದುತ್ತದೆ! ಆದ್ದರಿಂದ “ಅದು ಮುಕ್ತಿ, ಅದು ಅತಿಮುಕ್ತಿ” ಎಂದು ಮುಕ್ತೃತಿಮುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಎರಡು ಸಲ ಹೇಳಿದೆಯಾಗಿ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಗಳೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ “ಗ್ರಹಗಳು ಎಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯವು, ಅತಿಗ್ರಹಗಳಾದರೂ ಎಷ್ಟು?” ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಿದಾನೆ.

ಇನ್ನೊಬ್ಬನಾದ (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು) ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ‘ಎಂಟು ಗ್ರಹಗಳು, ಎಂಟು ಅತಿಗ್ರಹಗಳು’. “ಎಂಟೆಂದು ಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆಯಲ್ಲ, ಅವು ಯಾವನೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು?” ಎಂದು (ವ್ರಶ್ನೆ).

1. ಪ್ರತಿವಾದಿವ್ಯಾಮೋಹಾರ್ಥವಾಗಿ ಎಷ್ಟು? ಎಂದು ಕೇಳಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದೂ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಆದರೂ ಹಿಂದಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ನಾಲ್ಕು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲ, ಎಂಟೇ ವಿವಕ್ಷಿತ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಉತ್ತರದಿಂದ ತಿಳಿಸಿರುತ್ತದೆ.

2. ಇದು ಉಪಲಕ್ಷಣ. ಅತಿಗ್ರಹಗಳನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಗಳ ವಿವರ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಪ್ರಾಣೋ ವೈ ಗ್ರಹಃ ಸೋಽಪಾನೇನಾತಿಗ್ರಾಹೇಣ ಗೃಹೀತೋಽಪಾ
ನೇನ ಹಿ ಗನ್ಧಾಞ್ಜಘ್ರತಿ || ೨ ||

೨. ಪ್ರಾಣವೇ ಗ್ರಹವು, ಅದು ಅಪಾನವೆಂಬ ಅತಿಗ್ರಹದಿಂದ
ಗೃಹೀತ(ವಾಗಿದೆ); ಅಪಾನದಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಗಂಧವನ್ನು ಮೂಸುತ್ತಾನೆ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೯. ತತ್ರಾಹ | ಪ್ರಾಣೋ ವೈ ಗ್ರಹಃ | ಪ್ರಾಣಃ ಇತಿ ಘ್ರಾಣಮುಚ್ಯತೇ |
ಪ್ರಕರಣಾತ್ ವಾಯುಸಹಿತಃ ಸಃ | ಅಪಾನೇನೇತಿ ಗನ್ಧೇನ ಇತ್ಯೇತತ್ | ಅಪಾನ
ಸಚಿವತ್ವಾತ್ ಅಪಾನೋ ಗನ್ಧ ಉಚ್ಯತೇ | ಅಪಾನೋವಹೃತಂ ಹಿ ಗನ್ಧಂ
ಘ್ರಾಣೇನ ಸರ್ವೋ ಲೋಕೋ ಜಿಘ್ರತಿ | ತದೇತದುಚ್ಯತೇ 'ಅಪಾನೇನ ಹಿ
ಗನ್ಧಾಞ್ಜಘ್ರತಿ' ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇದಕ್ಕೆ (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು) ಹೇಳುತ್ತಾನೇನೆಂದರೆ . ಪ್ರಾಣವೇ ಗ್ರಹವು.
ಪ್ರಾಣವೆಂದು (ಇಲ್ಲಿ) ಘ್ರಾಣವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ, ಏಕೆಂದರೆ (ಇದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ)
ಪ್ರಕರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆ (ಘ್ರಾಣವು) ವಾಯುಸಹಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಪಾನ
ದಿಂದ ಎಂದರೆ ಗಂಧದಿಂದ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಗಂಧವು ಅಪಾನದಿಂದ ಕೂಡಿರು
ವದರಿಂದ (ಅದನ್ನು) ಅಪಾನವೆಂದಿದೆ. ವ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ಅಪಾನದಿಂದ ಎಳೆದು
ಕೊಂಡಲ್ಲವೆ, ಗಂಧವನ್ನು ಘ್ರಾಣದಿಂದ ಮೂಸುತ್ತಾನೆ ? ಇದನ್ನೇ (ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ)
“ಅಪಾನದಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಗಂಧವನ್ನು ಮೂಸುತ್ತಾನೆ ?” ಎಂದಿದೆ.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ನಾಗ್ನೈ ಗ್ರಹಃ ಸ ನಾಮ್ನಾತಿಗ್ರಾಹೇಣ ಗೃಹೀತೋ ವಾಚಾ ಹಿ
ನಾಮಾನ್ಯಭಿವದತಿ || ೩ ||

ಜಿಹ್ವಾ ವೈ ಗ್ರಹಃ ಸ ರಸೇನಾತಿಗ್ರಾಹೇಣ ಗೃಹೀತೋ ಜಿಹ್ವಯಾ
ಹಿ ರಸಾನ್ ವಿಜಾನಾತಿ || ೪ ||

ಚಕ್ಷುರ್ವೈ ಗ್ರಹಃ ಸ ರೂಪೇಣಾತಿಗ್ರಾಹೇಣ ಗೃಹೀತಶ್ಚಕ್ಷುಷಾ ಹಿ
ರೂಪಾಣಿ ಪಶ್ಯತಿ || ೫ ||

ಶ್ರೋತ್ರಂ ವೈ ಗ್ರಹಃ ಸ ಶಬ್ದೇನಾತಿಗ್ರಾಹೇಣ ಗೃಹೀತಃ ಶ್ರೋತ್ರೇಣ
ಹಿ ಶಬ್ದಾಞ್ಜ್ಞೋತಿ || ೬ ||

ಮನೋ ವೈ ಗ್ರಹಃ ಸ ಕಾಮೋನಾತಿಗ್ರಾಹೇಣ ಗೃಹೀತೋ ಮನಸಾ
ಹಿ ಕಾಮಾನ್ ಕಾಮಯತೇ || ೭ ||

ಹಸ್ತಾ ವೈ ಗ್ರಹಃ ಸ ಕರ್ಮಣಾತಿಗ್ರಾಹೇಣ ಗೃಹೀತೋ ಹಸ್ತಾ
ಭ್ಯಾಗ್ಂ ಹಿ ಕರ್ಮ ಕರೋತಿ || ೮ ||

ತ್ವಗ್ನೈ ಗ್ರಹಃ ಸ ಸ್ಪರ್ಶನಾತಿಗ್ರಾಹೇಣ ಗೃಹೀತಸ್ತ್ವಚಾ ಹಿ ಸ್ಪರ್ಶಾನ್
ನೇದಯತ ಇತ್ಯೇತೇಷ್ವಾ ಗ್ರಹಾ ಅಷ್ಟಾವತಿಗ್ರಹಾಃ || ೯ ||

೨-೯. ವಾಕ್ಯೇ ಗ್ರಹವು, ಅದು ನಾಮವೆಂಬ ಅತಿಗ್ರಾಹದಿಂದ ಗೃಹೀತ(ವಾಗಿದೆ); ವಾಕ್ಯನಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ನಾಮಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ? ಜಿಹ್ವೆಯೇ ಗ್ರಹವು, ಅದು ರಸವೆಂಬ ಅತಿಗ್ರಾಹದಿಂದ ಗೃಹೀತ(ವಾಗಿದೆ). ಜಿಹ್ವೆಯಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ರಸಗಳನ್ನು ಅರಿಯುತ್ತಾನೆ? ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ ಗ್ರಹವು, ಅದು ರೂಪವೆಂಬ ಅತಿಗ್ರಾಹದಿಂದ ಗೃಹೀತ(ವಾಗಿದೆ). ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ರೂಪಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ? ಶ್ರೋತ್ರವೇ ಗ್ರಹವು, ಅದು ಶಬ್ದವೆಂಬ ಅತಿಗ್ರಾಹದಿಂದ ಗೃಹೀತ(ವಾಗಿದೆ). ಶ್ರೋತ್ರದಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ? ಮನಸ್ಸೇ ಗ್ರಹವು, ಅದು ಕಾಮವೆಂಬ ಅತಿಗ್ರಾಹದಿಂದ ಗೃಹೀತ(ವಾಗಿದೆ), ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಕಾಮಗಳನ್ನು ಕಾಮಿಸುತ್ತಾನೆ? ಹಸ್ತವೇ ಗ್ರಹವು, ಅದು ಕರ್ಮವೆಂಬ ಅತಿಗ್ರಾಹದಿಂದ ಗೃಹೀತ(ವಾಗಿದೆ). ಹಸ್ತಗಳಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ? ತ್ವಕ್ಯೇ ಗ್ರಹವು, ಅದು ಸ್ಪರ್ಶವೆಂಬ ಅತಿಗ್ರಾಹದಿಂದ ಗೃಹೀತ(ವಾಗಿರುತ್ತದೆ). ತ್ವಕ್ಯಿನಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಸ್ಪರ್ಶಗಳನ್ನು ಅರಿತು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ? ಇವೇ ಎಂಟು ಗ್ರಹಗಳು, ಎಂಟು ಅತಿಗ್ರಹಗಳು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೦. ವಾಗ್ನೈ ಗ್ರಹಃ | ವಾಚಾ ಹಿ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಯಾ ಆಸಜ್ಞ ವಿಷಯಾಸ್ವದಯಾ ಅಸತ್ಯಾನ್ಯತಾಸಭ್ಯಭಿಭತ್ಸಾದಿವಚನೇಷು ವ್ಯಾಪ್ತಯಾ ಗೃಹೀತೋ ಲೋಕಃ, ಅಪಹೃತಃ | ತೇನ ವಾಗ್ಗ್ರಹಃ | ಸ ನಾಮ್ನಾ ವಕ್ತವ್ಯೇನ ವಿಷಯೇಣ ಅತಿಗ್ರಾಹೇಣ ಗೃಹೀತಃ | ಸ ವಾಗಾಖ್ಯೋ ಗ್ರಹಃ ನಾಮ್ನಾ ವ್ಯಕ್ತವ್ಯೇನ ವಿಷಯೇಣ ಅತಿಗ್ರಾಹೇಣ | ಅತಿಗ್ರಾಹೇಣ ಇತಿ ದೈರ್ಘ್ಯಂ ಛಾನ್ದಸಮ್ | ವಕ್ತವ್ಯಾರ್ಥಾ^೧ ಹಿ ವಾಕ್ ತೇನ ವ್ಯಕ್ತವ್ಯೇನ ಆರ್ಥೇನ ತಾದರ್ಭೀನ ಪ್ರಯುಕ್ತಾ

1. ಇದು ಕೆಲವು ಪಾಠಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ.

2. ಇದರ ಹಿಂದಿನ 'ನಾಮ' ಬೇಕಿಲ್ಲ.

ನಾಕ್ ತೇನ ವಶೀಕೃತಾ ತೇನ ತತ್ಕಾರ್ಯಮ್ ಅಕೃತ್ವಾ ನೈವ ತಸ್ಯಾ ಮೋಕ್ಷಃ |
ಅತೋ 'ನಾಮ್ನಾ ಅತಿಗ್ರಾಹೇಣ ಗೃಹೀತಾ ನಾಕ್' ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ | ವಕ್ತವ್ಯಾ
ಸಬ್ಬೀನ ಹಿ ಪ್ರವೃತ್ತಾ ಸರ್ವಾನರ್ಥೈರ್ಯುಜ್ಯತೇ | ಸಮಾನಮನ್ಯತಾ | ಇತ್ಯೇತೇ
ತ್ವಕ್ಷರ್ಯಂತಾ ಅಷ್ಟಾ ಗ್ರಹಾಃ | ಸ್ವರ್ಶಪರ್ಯಂತಾಶ್ಚೈತೇ ಅಷ್ಟಾವತಿಗ್ರಹಾ
ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

'ವಾಗ್ವೈ ಗ್ರಹಃ' (ಮುಂತಾದ ಕಂಡಿಕೆಗಳ ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ) · ವಾಕ್ಯ
ನಿಂದಲೇ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ಆಸಂಗಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದ (ವಸ್ತು)ವೆಂಬ
ಆಧಾರವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ, ಸತ್ಯವಲ್ಲದ್ದು, ಸುಳ್ಳು, ಅಸಭ್ಯವಾದದ್ದು, ಅಸಹ್ಯವಾದದ್ದು-
ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಆಡುವದರಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳ (ವಾಕ್ಯನಿಂದಲೇ) ಜನವು
ಗೃಹೀತವಾಗಿ ಅಪಹೃತವಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೆ ? ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಕ್ಯೇ ಗ್ರಹವು. ಅದು
ಹೇಳತಕ್ಕ ವಿಷಯವಾದ ನಾಮವೆಂಬ ಅತಿಗ್ರಾಹದಿಂದ ಗೃಹೀತವಾಗಿರುತ್ತದೆ,
ಅದು ಎಂದರೆ ವಾಕ್ಯವು ಗ್ರಹವು ನಾಮದಿಂದ ವಕ್ತವ್ಯವಾದ ವಿಷಯವೆಂಬ ಅತಿ
ಗ್ರಹದಿಂದ ಅತಿಗ್ರಾಹೇಣ ಎಂದು ದೀರ್ಘವನ್ನು (ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವದು)ವೈದಿಕವು.
(ಗೃಹೀತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.) ವಕ್ತವ್ಯವೆಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಲ್ಲವೆ, ವಾಕ್ಯ ? ಆ
ವಕ್ತವ್ಯವಾದ ಅರ್ಥದಿಂದ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ವಾಕ್ಯ ಅದರಿಂದ
ವಶೀಕೃತ(ವಾಗಿರುತ್ತದೆ) ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ
ಬಿಡುಗಡೆಯೇ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾಮವೆಂಬ ಅತಿಗ್ರಾಹದಿಂದ ವಾಕ್ಯ
ಗೃಹೀತ(ವಾಗಿರುತ್ತದೆ) ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ವಕ್ತವ್ಯದ ಆಸಂಗದಿಂದ ಪ್ರವೃತ್ತ
ವಾಗುವದರಿಂದಲ್ಲವೆ, (ಅದು) ಎಲ್ಲಾ ಅನರ್ಥಗಳಿಂದಲೂ ಸಂಬಂಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮಿಕ್ಕದ್ದು (ಹಿಂದಿನ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ) ಸಮಾನವು. ಇವೇ ತ್ವಕ್ಷರ್ಯಂತವಾಗಿ
ರುವ ಎಂಟು ಗ್ರಹಗಳು, ಸ್ವರ್ಶಪರ್ಯಂತವಾಗಿರುವ ಇವೇ ಎಂಟು ಅತಿಗ್ರಹಗಳು.

ಮೃತ್ಯುವನ್ನೂ ತಿನ್ನುವ ದೇವತೆ ಇದೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋನಾಚ ಯದಿದಗ್ಂ ಸರ್ವಂ ಮೃತ್ಯೋ
ರನ್ನಂ ಕಾ ಸ್ವಿತ್ ಸಾ ದೇವತಾ ಯಸ್ಯಾ ಮೃತ್ಯುರನ್ನಮಿತ್ಯಗ್ನಿರ್ವೈ
ಮೃತ್ಯುಃ ಸೋಽಪಾಮನ್ನಮಪಪುನರ್ಯತ್ಯುಂ ಜಯತಿ || ೧೦ ||

೧೦. 'ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೆ', ಎಂದನು. 'ಇದೆಲ್ಲವೂ ಮೃತ್ಯುವಿನ
ಅನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆಯಷ್ಟೆ ; ಯಾವದಕ್ಕೆ ಮೃತ್ಯುವು ಅನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆಯೋ

ಆ ದೇವತೆ ಯಾವದು?' ಬೆಂಕಿಯೇ ಮೃತ್ಯುವು, ಅದು ನೀರಿಗೆ ಅನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. (ಅವನು) ಪುನರ್ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಜಯಿಸುತ್ತಾನೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೧ ಉಪಸಂಹೃತೇಷು ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹೇಷು ಅಹ ಪುನಃ | ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ | ಯದಿದಂ ಸರ್ವಂ ಮೃತ್ಯೋರನ್ನಂ, ಯದಿದಂ ವ್ಯಾಕೃತಂ ಸರ್ವಂ ಮೃತ್ಯೋರನ್ನಮ್ | ಸರ್ವಂ ಜಾಯತೇ ವಿಸದ್ಯತೇ ಚ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಲಕ್ಷಣೇನ ಮೃತ್ಯುನಾ ಗ್ರಸ್ತಮ್ | ಕಾ ಸ್ವಿತ ಕಾ ನು ಸ್ಯಾತ್ ಸಾ ದೇವತಾ ಯಸ್ಯಾ ದೇವತಾಯಾ ಮೃತ್ಯುರಪಿ ಅನ್ನಂ ಭವೇತ್ ? “ಮೃತ್ಯುರ್ಯಸ್ಯೋವಸೇಚನಮ್” (ಕ ೧-೨೨೫) ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಂತರಾತ್ | ಅಯಮಭಿಪ್ರಾಯಃ ಪ್ರಪ್ತಃ | ಯದಿ ಮೃತ್ಯೋರ್ಮೃತ್ಯುಂ ವಕ್ಷ್ಯತಿ, ಅನವಸ್ಥಾ ಸ್ಯಾತ್ | ಅಥ ನ ವಕ್ಷ್ಯತಿ, ಅಸ್ಮಾತ್ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಲಕ್ಷಣಾತ್ ಮೃತ್ಯೋರ್ಮೋಕ್ಷೋ ನೋಪಪದ್ಯತೇ | ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಮೃತ್ಯುವಿನಾಶೇ ಹಿ ಮೋಕ್ಷಃ ಸ್ಯಾತ್ | ಸ ಯದಿ ಮೃತ್ಯೋರಪಿ ಮೃತ್ಯುಃ ಸ್ಯಾತ್, ಭವೇತ್ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಮೃತ್ಯೋರ್ವಿನಾಶಃ | ಅತೋ ದುರ್ವಚನಂ ಪ್ರಶ್ನಂ ಮನ್ವಾನಃ ಪೃಚ್ಛತಿ ಕಾ ಸ್ವಿತ ಸಾ ದೇವತಾ ? ಇತಿ | ಅಸ್ತಿ ತಾವನ್ಮೃತ್ಯೋರ್ಮೃತ್ಯುಃ | ನಸ್ತನವಸ್ಥಾ ಸ್ಯಾತ್ | ತಸ್ಯಾಪಿ ಅನ್ಯೋ ಮೃತ್ಯುರಿತಿ | ನಾನವಸ್ಥಾ | ಸರ್ವಮೃತ್ಯೋರ್ಮೃತ್ಯುನ್ತರಾನುಪಪತ್ತೇಃ | ಕಥಂ ಪುನರನಗಮ್ಯತೇ ಅಸ್ತಿ ಮೃತ್ಯೋರ್ಮೃತ್ಯುರಿತಿ ? ದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್ | ಅಗ್ನಿಸ್ತಾವತ್ ಸರ್ವಸ್ಯ ದೃಷ್ಟೋ ಮೃತ್ಯುಃ | ವಿನಾಶಕತ್ವಾತ್ | ಸೋಽಗ್ನಿರ್ಭಕ್ಷ್ಯತೇ ಸೋಽಗ್ನಿರವಾಮ್ ಅನ್ನಮ್ | ಗೃಹಾಣಾ ತರ್ಹಿ ಅಸ್ತಿ ಮೃತ್ಯೋರ್ಮೃತ್ಯುರಿತಿ | ತೇನ ಸರ್ವಂ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಜಾತಂ ಭಕ್ಷ್ಯತೇ ಮೃತ್ಯೋರ್ಮೃತ್ಯುನಾ | ತಸ್ಮಿನ್ ಬಂಧನೇ ನಾತಿತೇ ಮೃತ್ಯುನಾ ಭಕ್ಷಿತೇ ಸಂಸಾರಾತ್ ಮೋಕ್ಷಃ ಉಪಪನ್ನೋ ಭವತಿ | ಬಂಧನಂ ಹಿ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಲಕ್ಷಣಮುಕ್ತಮ್ | ತಸ್ಮಾಚ್ಚ ಮೋಕ್ಷ ಉಪಪದ್ಯತೇ ಇತ್ಯೇತತ್ ಪ್ರಸಾಧಿತಮ್ | ಅತೋ ಬಂಧಮೋಕ್ಷಾಯ ಪುರುಷಪ್ರಯಾಸಃ ಸಫಲೋ ಭವತಿ | ಅತೋಽಪಜಯತಿ ಪುನರ್ಮೃತ್ಯುಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಲು (ಆರ್ತಭಾಗನು) ಮತ್ತೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ‘ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ’ ಎಂದನು (ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನಂತೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ). ಇದೆಲ್ಲವೂ ಮೃತ್ಯುವಿನ ಅನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆಯಷ್ಟೆ, ಈ ವ್ಯಾಕೃತವೆಲ್ಲವೂ ಮೃತ್ಯುವಿನ ಅನ್ನವಷ್ಟೆ-ಎಲ್ಲವೂ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹರೂಪವಾದ ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಗ್ರಸ್ತವಾಗಿಯೇ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ(ಯಷ್ಟೆ)- ಆ ದೇವತೆಯು ಯಾವದು,

ಯಾವದಾದೀತು? ಯಾವ ದೇವತೆಗೆ ಮೃತ್ಯುವೂ ಅನ್ನವಾಗಿರುವದೋ (ಆ ದೇವತೆ ಯಾವದು?) “ಮೃತ್ಯುವು ಯಾವನಿಗೆ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿಯೋ” (ಕ. ೧-೨-೫) ಎಂಬ ಶ್ರುತ್ಯಂತರದಿಂದ (ಹೀಗೆಂದು ಏರ್ಪಡುತ್ತದೆ). ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಇದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ಮೃತ್ಯುವಿಗೂ ಮೃತ್ಯುವನ್ನು (ಇವನು) ಹೇಳುವನಾದರೆ ಅನವಸ್ಥೆ ಯಾಗುವದು; ಇನ್ನು ಹೇಳುವದಿಲ್ಲವಾದರೆ ಈ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಲಕ್ಷಣವಾದ ಮೃತ್ಯು ವಿನಿಂದ ಮೋಕ್ಷ(ವುಂಟೆಂಬಿದು) ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಗಳ ಮೃತ್ಯುವು ವಿನಾಶವಾದರಲ್ಲವೆ, ಮೋಕ್ಷವಾಗುವದು? ಆ ಮೃತ್ಯುವಿಗೂ ಮೃತ್ಯುವು ಇದ್ದರೆ, ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಲಕ್ಷಣವಾದ ಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ವಿನಾಶವಾದೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ (ಈ) ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ (ಉತ್ತರವನ್ನು) ಹೇಳುವದು ಕಷ್ಟ ಎಂದು ಬಗೆದು ‘ಆ ದೇವತೆ ಯಾವದು?’ ಎಂದು ಕೇಳಿರುತ್ತಾನೆ.

ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಮೃತ್ಯುವಿಗೂ ಮೃತ್ಯುವಿದೆ.

(ಅಕ್ಷೇಪ):- (ಹಾಗಾದರೆ) ಅದಕ್ಕೂ ಮತ್ತೊಂದು ಮೃತ್ಯು(ವಿದೆ) ಎಂದಾಗಿ ಅನವಸ್ಥೆ ಯಾಗುವದಲ್ಲ!

(ವರಿಹಾರ):- ಅನವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸರ್ವಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಮೃತ್ಯುವಿರುವಹಾಗಿಲ್ಲ.

(ಪ್ರಶ್ನೆ):- ಮೃತ್ಯುವಿಗೂ ಮೃತ್ಯುವಿದೆ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ?

(ಉತ್ತರ):- ಕಂಡಿರುವದರಿಂದ. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಬೆಂಕಿಯು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೃತ್ಯುವೆಂಬುದು ಕಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದು (ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ) ವಿನಾಶಕವಾಗಿದೆ. ಅದು ನೀರಿನಿಂದ ಭಕ್ಷಿತವಾಗುತ್ತದೆ, ಆ ಬೆಂಕಿಯು ನೀರಿಗೆ ಅನ್ನವು.¹ ಹೀಗಾದ್ದ ರಿಂದ ಮೃತ್ಯುವಿಗೂ ಮೃತ್ಯುವಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿ. ಈ ಮೃತ್ಯುಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಜಾತವೆಲ್ಲವೂ ಭಕ್ಷಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಬಂಧನವು ನಾಶಿತವಾದರೆ, ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಭಕ್ಷಿತವಾದರೆ,² ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗಬಹುದಾಗಿದೆ. ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಲಕ್ಷಣವಾದದ್ದು ಬಂಧವೆಂದಲ್ಲವೆ, ಹೇಳಿದೆ? ಆ (ಬಂಧ)ದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗಬಹುದು ಎಂದು ಸಾಧಿಸಲಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಂಧದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುವದಕ್ಕಾಗಿ ಮನುಷ್ಯನು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವದು ಸಫಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಪುನರ್ವೃತ್ತವನ್ನು ಜಯಿಸುತ್ತಾನೆ.³

1. ಇದು ಶ್ರುತಿಯ ಅಕ್ಷರಾರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೇಳಿದ್ದು. ಅಗ್ನಿ ಎಂದರೆ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನು, ಅದ್ದರಿಂದ ಅವ್ಯಾಕೃತವು; ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನು ಕಾರ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಅವ್ಯಾಕೃತವು ಮೃತ್ಯು. ಹೀಗೆಯೇ ಅಜ್ಞಾನರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವು ಮೃತ್ಯು ಎಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ವಾರ್ತಿಕ (೩-೨-೧೮, ೧೯)ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

2. ಜ್ಞಾನದಿಂದ ನಷ್ಟವಾದರೆ.

3. ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಮೃತತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಆತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರಾಣೋತ್ಕ್ರಮಣವಿಲ್ಲ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ ಯತ್ರಾಯಂ ಪುರುಷೋ ಮ್ರಿಯತ
ಉದಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಾಣಾಃ ಕ್ರಾಮನ್ತ್ಯಾ ಹೋಇ ನೇತಿ ನೇತಿ ಹೋವಾಚ
ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತೈವ ಸಮವನೀಯಂತೇ ಸ ಉಚ್ಛ್ರಯತ್ಯಾಧ್ಮಾ
ಯತ್ಯಾಧ್ಮಾತೋ ಮೃತಃ ಶೇತೇ || ೧೧ ||

೧೧. 'ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ' ಎಂದನು. 'ಈ ಪುರುಷನು ಎಲ್ಲಿ ಮೃತ
ನಾಗುವನೋ (ಆಗ) ಅವನಿಂದ ಪ್ರಾಣಗಳು ಉತ್ಕ್ರಮಿಸುತ್ತವೆಯೋ,
ಇಲ್ಲವೋ?' ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಂತೆಂದನು: 'ಇಲ್ಲ, ಇಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವವು.
ಅವನು ಉಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವನು, ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವನು, ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಮೃತ
ನಾಗಿ ಮಲಗಿರುವನು.'

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೨. ಪರೇಣ ಮೃತ್ಯುನಾ ಮೃತ್ಯಾ ಭಕ್ಷಿತೇ ಪರಮಾತ್ಮದರ್ಶನೇನ
ಯೇಸಾ ಮುಕ್ತೋ ವಿದ್ವಾನ್ ಸೋಯಂ ಪುರುಷೋ ಯತ್ರ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ
ಮ್ರಿಯತೇ ಉತ್ ಉರ್ಧ್ವಂ ಅಸ್ಮಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಃ ಮ್ರಿಯಮಾಣಾತ್ ಪ್ರಾಣಾ
ವಾಗಾದಯೋ ಗ್ರಹಾಃ ನಾಮಾದಯಶ್ಚ ಅತಿಗ್ರಹಾಃ ವಾಸನಾರೂಪಾಃ ಅಂತಸ್ಥಾಃ
ಪ್ರಯೋಜಕಾಃ ಕ್ರಾಮನ್ತಿ ಉರ್ಧ್ವಮ್ ಉತ್ತಾಮನ್ತಿ ಆಹೋಸ್ವಿನ್ನ ಇತಿ |
ನೇತಿ ಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ | ನೋತ್ಕ್ರಾಮನ್ತಿ ಅತ್ರೈವ ಅಸ್ಮಿನ್ನೇವ
ಪರೇಣಾತ್ಮನಾ ಅವಿಭಾಗಂ ಗಚ್ಛನ್ತಿ | ವಿದುಷಿ ಕಾರ್ಯಾಣಿ ಕರಣಾನಿ ಚ
ಸ್ವಯೇನಾ ಪರಬ್ರಹ್ಮಸತ್ತತ್ವೇ ಸಮವನೀಯಂತೇ ಏಕೀಭಾವೇನ ಸಮವ
ಸೃಜ್ಯಂತೇ | ಪ್ರಲೀಯಂತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಉರ್ಮಯ ಇವ ಸಮುದ್ರೇ | ತಥಾ ಚ
ಶ್ರುತ್ಯಂತರಂ ಕಲಾಶಬ್ದವಾಚ್ಯಾನಾಂ ಪ್ರಾಣಾನಾಂ ಪರಸ್ಮಿನ್ ಆತ್ಮನಿ ಪ್ರಲಯಂ
ದರ್ಶಯತಿ "ಏವಮೇವಾಸ್ಯ ಪರಿದ್ರಷ್ಟುರಿಮಾಃ ಷೋಡಶಕಲಾಃ ಪುರುಷಾಯಣಾಃ
ಪುರುಷಂ ಪ್ರಾಪ್ಯಾಸ್ತಂ ಗಚ್ಛನ್ತಿ" (ಪ್ರ ೬-೫) ಇತಿ | ಇತಿ ಪರೇಣಾತ್ಮನಾ ಅವಿಭಾಗಂ
ಗಚ್ಛನ್ತಿ ಇತಿ ದರ್ಶಿತಮ್ | ನ ತರ್ಹಿ ಮೃತಃ | ನ ಹಿ | ಮೃತಶ್ಚಾಯಮ್ |
ಯಸ್ಮಾತ್ ಸ ಉಚ್ಛ್ರಯತಿ ಉಚ್ಛ್ವಾನತಾಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ | ಆಧ್ಮಾಯತಿ
ಬಾಹ್ಯೇನ ವಾಯುನಾ ಪೂರ್ಯತೇ ದೃತಿವತ್ | ಆಧ್ಮಾತೋ ಮೃತಃ ಶೇತೇ
ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಃ | ಬಂಧನನಾಶೇ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ನ ಕ್ವಚಿದ್ಗಮನಮ್ ಇತಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಃ ||

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

ಹೆಚ್ಚಿನ ಮೃತ್ಯುವಾದ ಪರಮಾತ್ಮದರ್ಶನವಿಂದ ಮೃತ್ಯುವು ಭಕ್ಷಿತವಾಗಲು,
ಈ ಮುಕ್ತನಾದ ಜ್ಞಾನಿಯಿರುವನಲ್ಲ, ಆ ಈ ಪುರುಷನು ಎಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಯಾವ ಕಾಲ

ದಲ್ಲಿ ಸಾಯುವನೋ, ಈ ಸಾಯುವ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯಿಂದ^೧ ಪ್ರಾಣಗಳು, ವಾಗಾದಿ ಗ್ರಹಗಳೂ, ಒಳಗಿದ್ದು (ಅವುಗಳಿಗೆ) ಪ್ರಯೋಜಕವಾಗಿರುವ ವಾಸನಾರೂಪವಾದ ನಾನಾದಿ ಅತಿಗ್ರಹಗಳು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವೋ ಉತ್ಕ್ರಮಣವಾಗುವವೋ ಅಥವಾ ಇಲ್ಲವೋ ?

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು 'ಇಲ್ಲ' ಎಂದನು. ಉತ್ಕ್ರಮಣವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇವನಲ್ಲಿಯೇ, ಈ ಪರಮಾತ್ಮನೊಡನೆ ಅವಿಭಾಗವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಜ್ಞಾನಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ಕರಣಗಳೂ ತಮಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಪರಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವವು, ಒಂದಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವವು, ಅಲೆಗಳು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ (ಅಡಗುವಂತೆ) ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳುವವು ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯು "ಹೀಗೆಯೇ ಈ ಪರಿದ್ರಷ್ಟ್ಯವಿನ ಈ ಹದಿನಾರು ಕಲೆಗಳು ಪುರುಷನ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಿ ಪುರುಷನನ್ನು ಸೇರಿ ಅಸ್ತವನ್ನು ಹೊಂದುವವು" (ಪ್ರ. ೬-೫) ಎಂದು ಕಲಾಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಣಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರಲಯವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.^೨ ಹೀಗೆ (ಪ್ರಾಣಗಳು) ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅವಿಭಾಗವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾಯಿತು.

ಹಾಗಾದರೆ (ಅವನು) ಸಾಯಲಿಲ್ಲ ! ಎಂದರೆ ಹಾಗಲ್ಲ. ಅವನು ಸತ್ತು (ಇರುತ್ತಾನೆ). ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಉಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವನು, ದಪ್ಪನಾಗುತ್ತಾನೆ, ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ತಿದಿಯಹಾಗೆ ಹೊರಗಿನ ವಾಯುವಿನಿಂದ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ; ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಯಾವ ವ್ಯಾಪಾರವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಸತ್ತು ಮಲಗಿರುತ್ತಾನೆ.^೩ ಬಂಧನವು ನಾಶವಾದರೆ ಮುಕ್ತನು ಎಲ್ಲಿಗೂ ಹೋಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು (ಒಟ್ಟು)ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವು.

1. ಇಲ್ಲಿ ಶರೀರಪ್ರಧಾನವಾಗಿಯೇ ಜ್ಞಾನಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವವೋ, ಇಲ್ಲವೋ ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ.

2. ಮುಂಡಕದಲ್ಲಿ ಕಲೆಗಳು ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುವವು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವದು ವ್ಯವಹಾರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಪ್ರಶ್ನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದು ಜ್ಞಾನಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ. ಸೂ. ಭಾ. ೪-೨-೧೫. ಇದು ಆತ್ಮಂತಿಕಪ್ರಲಯವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂ. ಭಾ. ೪-೨-೧೬ನ್ನು ನೋಡಿ.

3. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವವೆಲ್ಲ ದೇಹಧರ್ಮಗಳಾದ್ದರಿಂದ ದೇಹದಿಂದ ಪ್ರಾಣಗಳು ಹೊರಟು ಹೋಗುವದಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಅರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಂದೆ ೪-೬-೬ರಲ್ಲಿ 'ಅವನ ಪ್ರಾಣಗಳು ಹೋಗುವದಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂದೇ ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕು. ಸೂ. ಭಾ. ೪-೨-೧೬.

ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋಗುತ್ತದೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ ಯತ್ರಾಯಂ ಪುರುಷೋ ಮ್ರಿಯತೇ
ಕಿಮೇನಂ ನ ಜಹಾತೀತಿ ನಾಮೇತ್ಯನಂತಂ ವೈ ನಾಮಾನಂತಾ ವಿಶ್ವೇ
ದೇವಾ ಅನಂತಮೇವ ಸ ತೇನ ಲೋಕಂ ಜಯತಿ || ೧೨ ||

೧೨. 'ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಎಂದನು. 'ಈ ಪುರುಷನು ಎಲ್ಲಿ ಸಾಯು
ತ್ತಾನೋ ಇವನನ್ನು ಯಾವದು ಬಿಡುವದಿಲ್ಲ?' 'ನಾಮವು. ನಾಮವು
ಅನಂತವಷ್ಟೆ, ವಿಶ್ವೇದೇವರೂ ಅನಂತರು; ಅವನು ಅದರಿಂದ ಅನಂತ
ವಾದ ಲೋಕವನ್ನೇ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.'

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೩. ಮುಕ್ತಸ್ಥ ಕಿಂ ಪ್ರಾಣಾ ಏವ ಸಮವನೀಯಂತೇ ಆಹೋಸ್ವಿತಾ
ತತ್ಪ್ರಯೋಜಕಮಪಿ ಸರ್ವಮ್, ಅಥ ಪ್ರಾಣಾ ಏವ ನ ತತ್ಪ್ರಯೋಜಕಂ
ಸರ್ವಮ್ ಪ್ರಯೋಜಕೇ ವಿದ್ಯಮಾನೇ ಪುನಃ ಪ್ರಾಣಾನಾಂ ಪ್ರಸಬ್ಧಃ |
ಅಥ ಸರ್ವಮೇವ ಕಾಮಕರ್ಮಾದಿ, ತತೋ ಮೋಕ್ಷ ಉಪಪದ್ಯತೇ ಇತ್ಯೇವಮರ್ಥ
ಉತ್ತರಃ ಪ್ರಶ್ನಃ | ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ | ಯತ್ರಾಯಂ ಪುರುಷೋ
ಮ್ರಿಯತೇ ಕಿಮೇನಂ ನ ಜಹಾತೀತಿ? ಆಹೇತರಃ ನಾಮೇತಿ | ಸರ್ವಂ
ಸಮವನೀಯತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ನಾಮಮಾತ್ರಂ ತು ನ ಲೀಯತೇ | ಆಕೃತಿ
ಸಂಬಂಧಾತ್ | ನಿತ್ಯಂ ಹಿ ನಾಮ | ಅನಂತಂ ವೈ ನಾಮ | ನಿತ್ಯತ್ವಮೇವ
ಅನನ್ಯಂ ನಾಮ್ನಃ | ತದಾನನ್ತ್ಯಾದಿ ಕೃತಾ ಅನನ್ತಾ ವೈ ವಿಶ್ವೇದೇವಾಃ |
ಅನಂತಮೇವ ಸ ತೇನ ಲೋಕಂ ಜಯತಿ | ತನ್ನಾಮಾನನ್ತ್ಯಾದಿ ಕೃತಾನ್
ವಿಶ್ವಾನ್ ದೇವಾನ್ ಆತ್ಮತ್ವೇನ ಉಪೇತ್ಯ ತೇನ ಅನನ್ತ್ಯದರ್ಶನೇನ ಅನಂತ
ಮೇವ ಲೋಕಂ ಜಯತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮುಕ್ತನ ಪ್ರಾಣಗಳು ಮಾತ್ರ (ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ) ಸೇರಿಹೋಗುವವೋ
ಅಥವಾ ಅವಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಕವಾಗಿರುವದೆಲ್ಲವೂ (ಸೇರಿಹೋಗುವದೋ)? ಪ್ರಾಣಗಳು
ಮಾತ್ರವೇ (ಸೇರಿಹೋಗುತ್ತವೆ). ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಕವಾಗಿರುವದೆಲ್ಲ (ಸೇರಿಹೋಗು)
ವದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವದಾದರೆ (ಆ) ಪ್ರೇರಕವು ಇದ್ದರೆ ಮತ್ತೆ ಪ್ರಾಣಗಳು (ತೋರಿ
ಕೊಳ್ಳುವ) ಪ್ರಸಂಗವು ಬರುವದು. ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ಕಾಮ-ಕರ್ಮ-ಮುಂತಾದ

1. ಇದು 'ಯದಿ' ಎಂದಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತೆಂದು ತೋರುವದು. ಅಚ್ಚಿನ ಪಾದವೇನೋ
ಹೀಗೆಯೇ ಇದೆ.

ದ್ವಿಲ್ಲವೂ^೧ (ಸೇರಿಹೋಗುತ್ತದೆ) ಎಂದರೆ ಆಗ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವದು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬೀ ಕಾರಣದಿಂದ ಮುಂದಿನ ಪ್ರಶ್ನೆ (ಯನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತದೆ).

‘ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ’ ಎಂದನು. ಎಲ್ಲಿ ಈ ಪುರುಷನು ಸಾಯುವನೋ (ಆಗ) ಇವನನ್ನು ಏನು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗದೆ ಇರುವದು ? (ಇದಕ್ಕೆ) ಇನ್ನೊಬ್ಬನಾದ (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು) ಹೇಳುತ್ತಾನೇನೆಂದರೆ, ನಾನುವು (ಬಿಟ್ಟುಹೋಗದೆ ಇರುತ್ತದೆ). ಎಲ್ಲವೂ ಸೇರಿಹೋಗುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ. ನಾನುವೊಂದು ಮಾತ್ರ ಅಡಗದೆ ಇರುತ್ತದೆ.^೨ ಆಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವದರಿಂದ^೩ ನಾನುವು ನಿತ್ಯವಲ್ಲವೆ ? “ನಾನುವು ಅನಂತವಷ್ಟೆ” (ಎಂಬಲ್ಲಿ) ನಾನುವು ಅನಂತವಾಗಿರುವದೆಂದರೆ ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವದು. ಆ ಅನಂತಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ವಿಶ್ವೇದೇವರೂ ಅನಂತರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವನು ಅದರಿಂದ ಅನಂತವಾದ ಲೋಕವನ್ನೇ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ; ಆ ನಾಮಾನಂತಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ವಿಶ್ವೇದೇವರುಗಳನ್ನು ತಾನೇ ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಆ ಅನಂತೋಪಾಸನೆಯಿಂದ (ಉಪಾಸಕನು) ಅನಂತಲೋಕವನ್ನೇ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.^೪

ಗೃಹಾತಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಕರ್ಮವೇ ಪ್ರಯೋಜಕ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋನಾಚ ಯತ್ರಾಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಮೃತಸ್ಯಾಗ್ನಿಂ
ನಾಗಪ್ಯೇತಿ ನಾತಂ ಪ್ರಾಣಶ್ಚಕ್ಷುರಾದಿತ್ಯಂ ಮನಶ್ಚಂದ್ರಂ ದಿಶಃ

1. ಇದೆಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜಕವು ; ಕಾಮುಕರ್ಮಾದಿಗಳಿಂದಲೇ ಅವು ನ್ಯಾಸಾದ ಮಾಡುವವು.

2. ಇದು ವ್ಯವಹಾರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಜ್ಞಾನಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ನಾನುವೂ ಉಳಿಯುವದಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ನುಮನಿತ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಅದು ಅಸತ್ಯವೆಂಬುದು ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲ.

3. ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿದ್ದಲ್ಲ, ಜಾತಿಯನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ ; ಅದ್ದರಿಂದ.

4. ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿರುವೆನು ಎಂಬ ದರ್ಶನದಿಂದ ವಿಶ್ವೇದೇವರನ್ನು ತಾನೆಂದು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅನಂತವಾದ ಲೋಕವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವನು ಎಂದು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಗಳಿದೆ ಎಂದು ಅ|| ಟೀ||. ನಾಮಾನಂತಕ್ಕೆ ಅನಂತರಾದ ವಿಶ್ವೇದೇವರು ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ವಿಶ್ವೇದೇವರೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಈ ಫಲವೆಂಬುದು ಅವಾಂತರಫಲವು. ನಾನುವು ಅನಂತವಾದ್ದರಿಂದ ಅದೊಂದು ಉಳಿಯುವದೇ ಹೊರತು ಮತ್ತೇನೂ ಉಳಿಯುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ನಾಕ್ಕೆ ಪರಮತಾತ್ಪರ್ಯ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸುವದು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಉತ್ತಮವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೋತ್ರಂ ಪೃಥಿವೀಗ್ಂ ಶರೀರಮಾಕಾಶಮಾತ್ಮೃಷಧೀರ್ಲೋಕ
ಮಾನಿ ವನಸ್ಪತೀನ್ ಕೇಶಾ ಅಪ್ಸು ಲೋಹಿತಂ ಚ ರೇತಶ್ಚ ನಿಧೀ
ಯತೇ ಕ್ಷಾಯಂ ತದಾ ಪುರುಷೋ ಭವತೀತ್ಯಾಹರ ಸೋಮ್ಯ ಹಸ್ತ
ಮಾರ್ತಭಾಗಾಽವಾಮೇವೈತಸ್ಯ ವೇದಿಷ್ಯಾವೋ ನ ನಾವೇತತ್ಸ
ಜನ ಇತಿ | ತೌ ಹೋತ್ಕ್ರಮ್ಯ ಮನ್ತ್ರಯಾಂಚಕ್ರಾತೇ ತೌ ಹ
ಯದೂಚತುಃ ಕರ್ಮ ಹೈವ ತದೂಚತುರಥ ಯತ್ ಪ್ರಶಶಗ್ಂ
ಸತುಃ ಕರ್ಮ ಹೈವ ತತ್ಪ್ರಶಶಗ್ಂಸತುಃ ಪುಣ್ಯೋ ವೈ ಪುಣ್ಯೇನ
ಕರ್ಮಣಾ ಭವತಿ ಸಾಪಃ ಸಾಪೇನೇತಿ ತತೋ ಹ ಜಾರತ್ಕಾರವ
ಆರ್ತಭಾಗ ಉಪರರಾಮ || ೧೩ ||

೧೩. 'ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಿ' ಎಂದನು. "ಎಲ್ಲಿ ಈ ಪುರುಷನು ಮೃತ
ವಾದಾಗ ವಾಕ್ಯ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಣವು ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿಯೂ
ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿಯೂ ಮನಸ್ಸು ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೋತ್ರವು ದಿಕ್ಕು
ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶರೀರವು ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಆತ್ಮವು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯೂ
ಲೋಕಮಗಳು ಓಷಧಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೇಶಗಳು ವನಸ್ಪತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ರಕ್ತವೂ
ರೇತಸ್ಸೂ ಅಪ್ಪಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವವೋ, ಆಗ ಪುರುಷನು ಎಲ್ಲಿರು
ತ್ತಾನೆ?" ಸೋಮ್ಯನಾದ ಆರ್ತಭಾಗನೆ, ಕೈಯನ್ನು ಕೊಡು, ನಾವೇ
ಇವನ್ನು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸೋಣ, ನಾವು ಈ ಜನರ ನಡುವೆ (ಗೊತ್ತುಪಡಿಸ)
ಲಾರೆವು." ಅವರು ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿ ಆಲೋಚನೆಮಾಡಿದರು. ಅವರು
ಹೇಳಿದರಲ್ಲ, ಕರ್ಮವನ್ನೇ ಅವರು ಹೇಳಿದ್ದು ; ಮತ್ತು ಅವರು ಹೊಗಳಿದ
ರಲ್ಲ, ಕರ್ಮವನ್ನೇ ಅವರು ಹೊಗಳಿದ್ದು. ಪುಣ್ಯಕರ್ಮದಿಂದ ಪುಣ್ಯವೇ
ಆಗುತ್ತದೆ. ಪಾಪದಿಂದ ಪಾಪವೇ (ಆಗುತ್ತದೆ). ಆ ಬಳಿಕ ಜಾರತ್ಕಾರವ
ಆರ್ತಭಾಗನು ಸುಮ್ಮನಾದನು.

ಮುಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಯ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೪. ಗೃಹಾತಿಗ್ರಹರೂಪಂ ಬಂಧನಮುಕ್ತಂ ವೃತ್ಯುರೂಪಮ್ | ತಸ್ಯ ಚ
ವೃತ್ಯೋರ್ವೃತ್ಯುಸದ್ಭಾವಾತ್ ಮೋಕ್ಷಶ್ಚ ಉಪಪದ್ಯತೇ | ಸ ಚ ಮೋಕ್ಷಃ
ಗೃಹಾತಿಗ್ರಹರೂಪಾಣಾಮ್ ಇಹೈವ ಪ್ರಲಯಃ ಪ್ರದೀಪನಿರ್ವಾಣವತ್ |
ಯತ್ತದ್ ಗೃಹಾತಿಗ್ರಹಾಖ್ಯಂ ಬಂಧನಂ ವೃತ್ಯುರೂಪಮ್, ತಸ್ಯ ಯತ್ ಪ್ರಯೋ

ಜಕಮ್, ತತ್ಸ್ವರೂಪನಿರ್ಧಾರಣಾರ್ಥಮ್ ಇದಮಾರಭ್ಯತೇ | ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೀತಿ
ಹೋವಾಚ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಗಳ ರೂಪವಾದ ಬಂಧನವಾದ ಮೃತ್ಯುಸ್ವರೂಪವನ್ನು
ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಆ ಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ಮೃತ್ಯುವು ಇರುವದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವೂ
ಆಗಬಹುದಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಮೋಕ್ಷವೆಂದರೆ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಗಳು ಇಲ್ಲಿಯೇ, ಪ್ರದೀಪವು
ಅರಿಹೋಗುವಂತೆ,^೧ ಪ್ರಲಯವಾಗುವದು ಆ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಗಳೆಂಬ, ಬಂಧನ
ರೂಪವಾದ ಮೃತ್ಯುರೂಪವುಂಟಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕೆ ಯಾವದು ಪ್ರಯೋಜಕವೋ ಅದರ
ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ
'ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ' ಎಂದನು (ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ).

ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರ ಮತದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೫. ಅತ್ರ ಕೇಚಿತ್ ವರ್ಣಯಂತಿ | ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಸ್ಯ ಸಪ್ರಯೋಜಕಸ್ಯ
ವಿನಾಶೇಽಪಿ ಕಿಲ ನ ಮುಚ್ಯತೇ | ನಾಮಾವಶಿಷ್ಟಃ ಅವಿದ್ಯಯಾ ಉಷರಸ್ಥಾನೀ
ಯಯಾ ಸ್ವಾತ್ಮಪ್ರಭವಯಾ ಪರಮಾತ್ಮನಃ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಃ, ಭೋಜ್ಯಾಚ್ಛ
ಜಗತೋ ವ್ಯಾವೃತ್ತಃ ಉಚ್ಛಿನ್ನಕಾಮಕರ್ಮಾ ಅನ್ತರಾಲೇ ವ್ಯವತಿಷ್ಠತೇ | ತಸ್ಯ
ಪರಮಾತ್ಮೈಕತ್ವದರ್ಶನೇನ ದ್ವೈತದರ್ಶನಮ್ ಅಪನೇತವ್ಯಮ್ ಇತ್ಯತಃ ಪರಂ
ಪರಮಾತ್ಮದರ್ಶನಮ್ ಆರಬ್ಧವ್ಯಮ್ ಇತ್ಯೇವಮ್ ಅಪವರ್ಗಾಖ್ಯಾಮ್ ಅನ್ತ
ರಾಲಾವಸ್ಥಾಂ ಪರಿಕಲ್ಪ್ಯ ಉತ್ತರಗ್ರಂಥಸಂಬಂಧಂ ಕುರ್ವಂತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು (ಸಂಬಂಧವನ್ನು) ವರ್ಣಿಸಿರುವದು (ಹೇಗೆಂದರೆ): ಪ್ರಯೋ
ಜಕಸಹಿತವಾದ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹವು ವಿನಾಶವಾದರೂ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವದಿಲ್ಲವಂತೆ!
ನಾಮಾವಶಿಷ್ಟನಾಗಿ (ಹೊಲದಲ್ಲಿ) ಚೌಳುನೆಲದಂತಿರುವ ತನ್ನ ಆತ್ಮನಿಂದ
ಉಂಟಾಗಿರುವ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ, ಭೋಜ್ಯ
ವಾದ ಜಗತ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕಾಮಕರ್ಮಗಳು ನಾಶವಾದವನಾಗಿ ನಡುವೆ
ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮೈಕತ್ವದ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ ದ್ವೈತದರ್ಶನ

1. ಅರಿಹೋದ ದೀಪವು ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಗೂ ಹೋಗದೆ ಇದ್ದಲ್ಲಿಯೇ ಅನ್ಯಕ್ತವಾಗುವಂತೆ
ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗುವದೇ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಮುಂ. ೩-೨-೬ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೧೮),
ಐ. ಭಾ. ೨-೧-೬ (ಭಾ. ಭಾ. ೮೧) ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಬಹುದು.

ವನ್ನು ಕಳೆಯಬೇಕಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮದರ್ಶನವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆಂದು ಅಪವರ್ಗವೆಂಬ ನಡುವಿನ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ.¹

ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಗಳು ನಾಶವಾದರೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಿರಲಾರದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೩. ತತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ವಿಶೇಷೇಷು ಕರಣೇಷು ವಿವೇಹಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮದರ್ಶನಶ್ರವಣಮನನನಿಧಿಧ್ಯಾಸನಾನಿ ಕಥಮಿತಿ? ಸಮವನೀತಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಹಿ ನಾಮಮಾತ್ರಾವಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಇತಿ ತೈರುಚ್ಯತೇ | “ಮೃತಃ ಶೇತೇ” (೩-೨-೧೧) ಇತಿ ಹಿ ಉಕ್ತಮ್ | ನ ಮನೋರಥೇನಾಪಿ ಏತತ್ ಉಪಪಾದಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತೇ | ಅಥ ಜೀವನ್ನೇವ ಅವಿದ್ಯಾಮಾತ್ರಾವಶಿಷ್ಟೋ ಭೋಜ್ಯಾತ್ ಅವಾವೃತ್ತಃ ಇತಿ ಪರಿ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ ತತ್ತು ಕಿಂನಿವೃತ್ತಮ್ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ | ಸಮುದ್ದೈಶೈಕತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಪ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮ್ ಇತಿ ಯದ್ಯುಚ್ಯತ ತತ್ ಪೂರ್ವಮೇವ ನಿರಾಕೃತಮ್ | ಕರ್ಮಸಹಿತೇನ ದೈಶೈಕತ್ವಾತ್ಪದರ್ಶನೇನ ಸಂಪನ್ನೋ ವಿದ್ವಾನ್ ಮೃತಃ ಸಮವನೀತಪ್ರಾಣಃ ಜಗದಾತ್ಮತ್ವಂ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಸ್ವರೂಪಂ ವಾ ಪ್ರಾಪ್ನುಯಾತ್ ಅಸಮವನೀತಪ್ರಾಣಃ ಭೋಜ್ಯಾತ್ ಜೀವನ್ನೇವ ವಾ ವ್ಯಾವೃತ್ತೋ ವಿರಕ್ತಃ ಪರಮಾತ್ಮದರ್ಶನಾಭಿಮುಖಃ ಸ್ಯಾತ್ | ನ ಚ ಉಭಯಮ್ ಏಕಪ್ರಯತ್ನನಿಷ್ಠಾದ್ಯೇನ ಸಾಧನೇನ ಲಭ್ಯಮ್ | ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಪ್ರಾಪ್ತಿಸಾಧನಂ ಚೇತ್ ನ ತತೋ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಸಾಧನಮ್ | ಪರಮಾತ್ಮಾಭಿಮುಖೀಕರಣಸ್ಯ ಭೋಜ್ಯಾದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತೀಃ

1. ಈ ಪಕ್ಷವನ್ನು ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿ ಅನುವಾದಮಾಡಿ ಖಂಡಿಸುತ್ತದೆ. ಸಮುಚ್ಚಯಾನುಷ್ಠಾನದಿಂದ ಎರಡು ದೇಹಗಳೂ ನಾಶವಾಗಿರುತ್ತವೆಯಾದರೂ ಅಷ್ಟರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಅದರಿಂದ ಕಾಮಕರ್ಮಗಳು ಮಾತ್ರ ನಿವೃತ್ತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಪುರುಷನನ್ನು ವಿಚಾರಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕಾಮಕರ್ಮಗಳು ಕಾರಣ; ಅವಿದ್ಯೆಯು ಜೀವನವನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು. ಆ ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಪ್ರಲಯಮಾಡಿಕೊಂಡಲ್ಲದೆ ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆದ್ವೈತದರ್ಶನವು ಬೇಕು. ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಅಂತರಾಲಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದು ಭರ್ತ್ಯಪ್ರಪಂಚದ ಮತ. ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕರ್ಮವು ನಾಶವಾಗುವದು ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಿಸಿದ್ಧ, ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಅದು ಆಗಲಾರದು; ಅವಿದ್ಯೆಯು ಆಚ್ಛಾದಕವೇ ಹೊರತು ಎಂದಿಗೂ ಪರಿಚ್ಛೇದಕವಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮದಿಂದಲೇ ಅವಿದ್ಯೆಯುಂಟಾಗಿದೆ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿರುವಲ್ಲಿ ಅದು ನಾಶವಾಗಲಾರದು; ಕಾಮಕರ್ಮಗಳಿದ್ದರೆ ಅವಿದ್ಯೆಯುಂಟಾಗುವದೆಂಬುದೂ ಸಲ್ಲದು ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಈ ಮತವನ್ನು ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಖಂಡಿಸಿದೆ.

ಸಾಧನಂ ಚೇತ್ ನ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಪ್ರಾಪ್ತಿ ಸಾಧನಮ್ | ನ ಹಿ ಯದ್ ಗತಿಸಾಧನಂ
ತದ್ ಗತಿನಿವೃತ್ತೀರಪಿ | ಅಧ ಮೃತ್ವಾ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ತತಃ ಸಮವನೀತ
ಪ್ರಾಣೋ ನಾಮಾವಶಿಷ್ಟಃ ಪರಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನೇ ಅಧಿಕ್ರಿಯತೇ | ತತಃ ಅಸ್ಮದಾ
ದ್ಯರ್ಥಂ ಪರಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನೋಪದೇಶೋಽನರ್ಧಕಃ ಸ್ಯಾತ್ | ಸರ್ವೇಷಾಂ ಹಿ
ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾ ಪುರುಷಾರ್ಥಾಯ ಉಪದಿಶ್ಯತೇ “ತದ್ಯೋ ಯೋ ದೇವಾನಾಮ್”
(೧-೪-೧೦) ಇತ್ಯಾದ್ಯಯಾ ಶ್ರುತ್ಯಾ | ತಸ್ಮಾತ್ ಅತ್ಯಂತನಿಕ್ಕೃಷ್ಟಾ ಶಾಸ್ತ್ರಬಾಹ್ಯೈವ
ಇಯಂ ಕಲ್ಪನಾ ||

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

ಕರಣಗಳು ನಾಶವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ದೇಹವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ದರ್ಶನ,
ಶ್ರವಣ, ಮನನ, ನಿದಿಧ್ಯಾಸನ- ಇವುಗಳು ಹೇಗೆ (ಆಗಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು) ಇಲ್ಲಿ
(ಇವರು) ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣಗಳು ಸೇರಿಹೋಗಿ ನಾಮಮಾತ್ರವು
ಉಳಿದಿರುವವನಿಗೆ (ಅದ್ವೈತದರ್ಶನವಾಗಬೇಕು)-ಎಂದಲ್ಲಿವೆ, ಅವರು ಹೇಳು
ತ್ತಾರೆ? “ಸತ್ತು ಮಲಗಿರುತ್ತಾನೆ” (೩-೨-೧೧) ಎಂದಲ್ಲಿವೆ (ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ)
ಹೇಳಿದೆ? ಮನೋರಥದಿಂದಲೂ ಇದನ್ನು ಸರಿಹೊಂದಿಸುವದು ಆಗಲಾರದು.

ಇನ್ನು ಬದುಕಿರುವಾಗಲೇ ಅವಿದ್ಯಾಮಾತ್ರವು ಉಳಿದುಕೊಂಡು ಭೋಜ್ಯ
ದಿಂದ ಬೇರ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತಾರಾದರೆ, ಅದು ಯಾವ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ
(ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ) ಎಂಬುದನ್ನು (ಅವರು) ಹೇಳಬೇಕಾಗುವದು. ಸಮಸ್ತ
ದ್ವೈತೈಕತ್ವದ ಆತ್ಮವ್ರಾಪ್ತಿಯೆಂಬ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ (ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ) ಎನ್ನುವ
ದಾದರೆ, ಅದನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ನಿರಾಕರಿಸಿರುತ್ತೇನೆ.¹ ಕರ್ಮಸಹಿತವಾದ ದ್ವೈತೈ
ಕತ್ವದ ಆತ್ಮದರ್ಶನದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಜ್ಞಾನಿಯು ಸತ್ತು ಪ್ರಾಣಗಳೆಲ್ಲ (ಬ್ರಹ್ಮ
ದಲ್ಲಿ) ಸೇರಿಹೋದವನಾಗಿ ಜಗದಾತ್ಮತ್ವವೆಂಬ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಸ್ವರೂಪವನ್ನಾದರೂ
ಪಡೆಯಬೇಕು, ಅಥವಾ (ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ) ಪ್ರಾಣಗಳು ಸೇರದೆ ಬದುಕಿರುವಾಗಲೇ
ಭೋಜ್ಯ(ಜಗತ್ತಿನಿಂದ) ಹಿಂತಿರುಗಿ ವಿರಕ್ತನಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮದರ್ಶನಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ
ದವನಾದರೂ ಆಗಬೇಕು. (ಈ) ಎರಡೂ ಒಂದೇ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದಂಟಾಗುವ
ಸಾಧನದಿಂದ ಸಿಕ್ಕಲಾರದು. ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಾದರೆ ಆ (ಹಿರಣ್ಯ
ಗರ್ಭನಿಂದ) ಹಿಂತಿರುಗುವದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಲ್ಲ; ಭೋಜ್ಯದಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಪರ
ಮಾತ್ಮನ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸುವದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದರೆ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಸಾಧನ
ವಿಲ್ಲ. ಯಾವದು ಗಮನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೋ ಅದೇ ಗಮನವು ತೊಲಗುವದಕ್ಕೂ
ಸಾಧನವಾಗಲಾರದಷ್ಟೆ?

ಹೀಗಲ್ಲದೆ ಸತ್ತು ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಅಮೇಲೆ ಪ್ರಾಣಗಳೆಲ್ಲ ಸೇರಿಹೋಗಿ ನಾನುಮಾತ್ರ ಉಳಿದವನು ಪರಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಎನ್ನುವದಾದರೆ ಆಗ ನಮ್ಮಂಧವರಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವದು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವದು. “ಅಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳೊಳಗೆ ಯಾವಯಾವನು” (೧-೪-೧೦) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಉಪದೇಶಮಾಡಿರುತ್ತದೆಯಷ್ಟೆ? ಆದ್ದರಿಂದ ಈ (ವಾದಿಗಳ) ಕಲ್ಪನೆಯು ಅತ್ಯಂತನಿಕ್ಕೃಷ್ಟವಾದದ್ದು, ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಹೊರಚ್ಚಾದದ್ದೇ.

ಶ್ರುತಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೭. ಪ್ರಕೃತಂ ತು ವರ್ತಯಿಷ್ಯಾಮಃ | ತತ್ರ ಕೇನ ಪ್ರಯುಕ್ತಂ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಲಕ್ಷಣಂ ಬಂಧನಮ್ ಇತ್ಯೇತತ್ ನಿರ್ದಿಧಾರಯಿಷಯಾ ಅಹಯತ್ರಾಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಅಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಃ ಶಿರಃಪಾಣ್ಯಾದಿಮತಃ ಮೃತಸ್ಯ ವಾಕ್ ಅಗ್ನಿಮ್ ಅಪ್ಯೇತಿ, ವಾತಂ ಪ್ರಾಣಮ್ ಅಪ್ಯೇತಿ, ಚಕ್ಷುಃ ಆದಿತ್ಯಮ್ ಅಪ್ಯೇತಿ ಇತಿ ಸರ್ವತ್ರ ಸಂಬಂಧ್ಯತೇ | ಮನಶ್ಚಂದ್ರಮ್, ದಿಶಃ ಶ್ರೋತ್ರಮ್, ಪೃಥಿವೀಂ ಶರೀರಮ್, ಆಕಾಶಮ್ ಆತ್ಮಾ ಇತ್ಯತ್ರ ಆತ್ಮಾಧಿಷ್ಠಾನಂ ಹೃದಯಾಕಾಶಮ್ ಉಚ್ಯತೇ | ಸ ಆಕಾಶಮ್ ಅಪ್ಯೇತಿ | ಓಷಧೀರಸಿಯನ್ತಿ ಲೋಮಾನಿ | ವನಸ್ಪತೀನ್ ಅಸಿಯನ್ತಿ ಕೇಶಾಃ | ಅಪ್ಸು ಲೋಹಿತಂ ಚ ರೇತಸ್ವನಿಧೀಯತೇ ಇತಿ ಪುನರಾ ದಾನಲಿಬ್ಧಮ್ | ಸರ್ವತ್ರ ಹಿ ವಾಗಾದಿಶಬ್ದೇನ ದೇವತಾಃ ಪರಿಗೃಹ್ಯನ್ತೇ ನ ತು ಕರಣಾನ್ಯೇನ ಅಪಕ್ರಾಮನ್ತಿ ಪ್ರಾಬ್ಜ್ಯೋಕ್ತಾತ್ | ತತ್ರ ದೇವತಾಭಿಃ ಅನಧಿಷ್ಠಿತಾನಿ ಕರಣಾನಿ ನೈಸ್ತದಾತ್ರಾದ್ಯುಪನಾನಾನಿ ವಿವೇಹಶ್ಚ ಕರ್ತಾ ಪುರುಷೋ ಸ್ತತಃ ಕಿಮಾಶ್ರಿತೋ ಭವತಿ | ಇತಿ ನೃಚ್ಯತೇ ‘ಕ್ವಾಯಂ ತದಾ ಪುರುಷೋ ಭವತಿ’ ಇತಿ | ಕಿಮಾಶ್ರಿತಸ್ತದಾ ಪುರುಷೋ ಭವತೀತಿ | ಯಮ್ ಆಶ್ರಯಮ್ ಆಶ್ರಿತೃ ಪುನಃ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಮ್ ಉವಾದತ್ತೇ, ಯೇನ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಲಕ್ಷಣಂ ಬಂಧನಂ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ತತ್ ಕಿಮ್ ? ಇತಿ ಪ್ರಶ್ನಃ ||

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಪ್ರಕೃತವಾದದ್ದನ್ನು ಅನುಸರಿಸೋಣ. ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಲಕ್ಷಣವಾದ ಬಂಧನವು ಏತರಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾಗಿ (ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ) ಎಂಬಿದನ್ನು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ ಎಲ್ಲಿ ಈ ಪುರುಷನ ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನ ಯಲ್ಲದ ತಲೆ ಕೈ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನುಳ್ಳವನಾಗಿ ಸತ್ತವನ- ವಾಕ್ಯ ಅಗ್ನಿ

ಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆಯೋ, ಪ್ರಾಣವು (ಘ್ರಾಣವು) ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆಯೋ, ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆಯೋ- ಎಂದು (ಅಪ್ಪೇತಿ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು) ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಮನಸ್ಸು ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿಯೂ, ಶ್ರೋತ್ರವು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಶರೀರವು ಪೃಥಿವಿಯನ್ನೂ, ಆತ್ಮನು ಆಕಾಶವನ್ನೂ-ಇಲ್ಲಿ (ಆತ್ಮನೆಂದು) ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗಿರುವ ಹೃದಯಾಕಾಶವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಈ (ಆತ್ಮನು) ಆಕಾಶವನ್ನು-ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ, ಗಿಡಗಳಲ್ಲಿ ಮೈಗೂಡಲುಗಳು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆಯೋ, ತಲೆಗೂಡಲುಗಳು ಮರಗಳನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆಯೋ, ಅಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ರಕ್ತವೂ ರೇತಸ್ಸೂ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆಯೋ- (ಇಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ) ಎಂಬುದು ಮತ್ತೆ (ಇವನ್ನು ಜೀವನು) ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಗುರುತು. (ಇಲ್ಲಿ) ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವಾಕ್ಯೇ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ದೇವತೆಗಳನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು; ಅಪ್ಪೇ ಹೊರತು ಮೋಕ್ಷವಾಗುವದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು (ಆಯಾ) ಕರಣಗಳೇ^೧ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತವೆ (ಎನ್ನುವದ)ಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಅಧಿಷ್ಠಾನಮಾಡದಿರುವ^೨ ಕರಣಗಳು (ಒಂದು) ಕಡೆ ಇಟ್ಟು ಕುಡುಗೋಲು ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೆ ಇರುವವು, ಕರ್ತೃವಾದ ಪುರುಷನೋ ದೇಹರಹಿತನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ; (ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನು) ಏನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು 'ಈ ಪುರುಷನು ಆಗ ಎಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ?' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಕೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಪುರುಷನು ಆಗ ಏನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ? ಯಾವ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು ಮತ್ತೆ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ, ಯಾವದರಿಂದ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಲಕ್ಷಣವಾದ ಬಂಧನವು (ಮತ್ತೆ) ಪ್ರೇರಿತವಾಗುವದೋ ಅದು ಯಾವದು?-ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೮. ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ | ಸ್ವಭಾವಯದೃಚ್ಛಾಕಾಲಕರ್ಮದೈವವಿಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರಶೂನ್ಯಾನಿ ವಾದಿಭಿಃ ಪರಿಕಲ್ಪಿತಾನಿ | ಅತಃ ಅನೇಕವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಸ್ಥಾನ

1. ಶರೀರಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವ ಜೀವನನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಪುರುಷನೆಂದಿದೆ; ಹಿಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಯಂತೆ ಅಶರೀರನಾದ ಮುಕ್ತಪುರುಷನನ್ನಲ್ಲ.

2. ಮೇಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ಆಳದಿರುವ ಎಂದರ್ಥ. ವಾಗಾದ್ಯುಪಕಾರಿಗಳಾದ ಅಗ್ನಿಾದಿಗಳು ಇನ್ನುಮೇಲೆ ವಾಗಾದಿಗಳಿಗೆ ಉಪಕಾರಮಾಡಿ ಕೆಲಸಮಾಡಿಸುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ವಾಕ್ಯ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳಿ^೧ ಎಂದರ್ಥ. ಸೂ. ಭಾ. ೩-೧-೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೧೭) ನ್ನು ನೋಡಿ; ಪ್ರಾಣಗಳು ಜೀವನೊಡನೆಯೇ ಹೋಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ಮುಂದೆ ೪-೪-೨ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಯೂ ಇದೆ.

ತ್ವಾತ್ ನೈವ ಜಲ್ಪನ್ಯಾಯೇನ ವಸ್ತುನಿರ್ಣಯಃ | ಅತ್ರ ವಸ್ತುನಿರ್ಣಯಂ ಚೇತ್ ಇಚ್ಛಸಿ ಅಹರ ಸೋಮ್ಯ ಹಸ್ತಮ್ ಆರ್ತಭಾಗ ಹೇ, ಆವಾಮೇವ ಏತಸ್ಯ ತ್ವಪ್ಪುಷ್ಪಸ್ಯ ವೇದಿತವ್ಯಂ ಯತ್ತತ್ ವೇದಿಷ್ಯಾವಃ ನಿರೂಪಯಿಷ್ಯಾವಃ ಕಸ್ಮಾತ್ ? ನ ನೌ ಅವಯೋಃ ಏತದ್ವಸ್ತು ಸಜನೇ ಜನಸಮುದಾಯೇ ನಿರ್ಣೇತುಂ ಶಕ್ಯತೇ | ಅತ ಏಕಾಂತಂ ಗಮಿಷ್ಯಾವೇ ವಿಚಾರಣಾಯ | ತೌ ಹ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿವಚನಮ್ | ತೌ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಾರ್ತಭಾಗೌ ಏಕಾಂತಂ ಗತ್ವಾ ಕಿಂ ಚಕ್ರತುರಿತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ ತೌ ಹ ಉತ್ಕ್ರಮ್ಯ ಸಜನಾತ್ ದೇಶಾತ್ ಮನ್ತ್ರಯಾಂಚಕ್ರತೇ | ಆದೌ ಲೌಕಿಕವಾದಿಸಕ್ಷಾಣಾಮ್ ಏಕೈಕಂ ಪರಿಗೃಹ್ಯ ವಿಚಾರಿತವನ್ತಾ | ತೌ ಹ ವಿಚಾರ್ಯ ಯತ್ ಉಚತುಃ ಅನೋಹ್ಯ ಪೂರ್ವವಕ್ಷಾನ್ ಸರ್ವಾನೇವ ತತ್ ಶೃಣು | ಕರ್ಮ ಹೈವ ಆಶ್ರಯಂ ಪುನಃ ಪುನಃ ಕಾರ್ಯಕರಣೋವಾದಾನ ಹೇತುಂ ತತ್ ತತ್ರ ಉಚತುಃ ಉಕ್ತವನ್ತಾ | ನ ಕೇವಲಂ ಕಾಲಕರ್ಮ ದೇವೇಶ್ವರೇಷು ಅಭ್ಯುಪಗತೇಷು ಹೇತುಷು ಯತ್ ಪ್ರವಶಂಸತುಃ ತೌ ಕರ್ಮ ಹೈವ ತತ್ ಪ್ರಶ ಶಂಸತುಃ | ಯಸ್ಮಾತ್ ನಿರ್ಧಾರಿತಮೇತತ್ ಕರ್ಮವ್ರಯುಕ್ತಂ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಾದಿ ಕಾರ್ಯಕರಣೋವಾದಾನಂ ಪುನಃ ಪುನಃ, ತಸ್ಮಾತ್ ಪುಣ್ಯೋ ವೈ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತೇನ ಪುಣ್ಯೇನ ಕರ್ಮಣಾ ಭವತಿ ತದ್ವಿವರೀತೇನ ವಿವರೀತೋ ಭವತಿ ವಾಪಃ ವಾವೇನ ಇತಿ | ಏವಂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇನ ಪ್ರಶ್ನೇಷು ನಿರ್ಣೇತೇಷು ತತಃ ಅಶಕ್ಯ ಪ್ರಕನ್ಯುತ್ವಾತ್ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಸ್ಯ, ಹ ಜಾರತ್ಯಾರವ ಆರ್ತಭಾಗ ಉಪ ರರಾಮ ||

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

ಇದಕ್ಕೆ (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು) ಹೇಳುತ್ತಾನೆ ಸ್ವಭಾವ, ಯದೃಚ್ಛಿ, ಕಾಲ, ಕರ್ಮ, ದೈವ, ಬರಿಯ ವಿಜ್ಞಾನ, ಶೂನ್ಯ-(ಇವುಗಳೇ ಆಶ್ರಯ ಎಂದು) ವಾದಿಗಳು ಕಲ್ಪಿಸಿರುತ್ತಾರೆ ಆದ್ದರಿಂದ ಅನೇಕರಿಗೆ ವಿರುದ್ಧಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯುಂಟಾಗುವದರಿಂದ (ಈ) ವಸ್ತುವನ್ನು ಜಲ್ಪನ್ಯಾಯದಿಂದ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸುವದು ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ವಸ್ತುವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕೆಂದು (ನೀನು) ಬಯಸುವೆಯಾದರೆ ಎಲೈ ಆರ್ತಭಾಗನೆ, ಕೈಯನ್ನು ತಾ; ನಾವಿಬ್ಬರೇ ನೀನು ಕೇಳುವ ಈ (ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ) ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ (ಉತ್ತರವು) ಯಾವದೋ ಅದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳೋಣ,

1. ಅಶಕ್ಯಪ್ರಕನ್ಯುತ್ವಾತ್ ಎಂಬ ಅ|| ಪಾಠಕ್ಕಿಂತ ಇದು ಮೇಲು.
2. ಸ್ವಭಾವವು ಕಾರಣವೆಂದೂ ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಕಾರ್ಯವಾಗುವದೆಂದೂ ಚಾರ್ವಾಕರು ಕಾಲವು ಕಾರಣವೆಂದು ಜ್ಯೋತಿಷರು, ದೈವವು ಕಾರಣವೆಂದು ಅದೃಷ್ಟವಾದಿಗಳು, ವಿಜ್ಞಾನ ಅಥವಾ ಶೂನ್ಯವು ಕಾರಣವೆಂದು ಸೌಗತರು.

ಗೊತ್ತು ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳೋಣ. ಏಕೆಂದರೆ (ನೌ=ಅವಯೋಃ) ನಮ್ಮ ಈ ವಸ್ತುವನ್ನು ಜನವಿರುವಲ್ಲಿ ಜನರ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸುವದಕ್ಕೆ ಆಗಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಚಾರಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಏಕಾಂತಕ್ಕೆ ಹೋಗೋಣ.

“ತೌ ಹೆ” ಮುಂತಾದ (ಗ್ರಂಥವು) ಶ್ರುತಿಯ ಮಾತು. ಆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ, ಆರ್ತಭಾಗ-ಇವರು ಏಕಾಂತಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಏನು ಮಾಡಿದರು? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆ (ಇಬ್ಬರೂ) ಜನರಿದ್ದ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಆಚೆಗೆ ಹೋಗಿ ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡಿದರು. ಮೊದಲು ಲೌಕಿಕವಾದಿಗಳ ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು ವಿಚಾರಮಾಡಿದರು. ಅವರು ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಎಲ್ಲಾ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳನ್ನೂ ಅತ್ತ ತಳ್ಳಿ ಏನು ಹೇಳಿದರೆಂದರೆ, ಅದನ್ನು ಕೇಳು (ತತ್=ತತ್ತ್ವ) ಅಲ್ಲಿ ಕರ್ಮ ವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯವೆಂದು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಕಾರ್ಯಕರಣ(ಸಂಘಾತ)ವನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಎಂದು ಹೇಳಿದರು, ಹೇಳಿದವರಾದರೂ ಇಷ್ಟುಮಾತ್ರವಲ್ಲ ಕಾಲ, ಕರ್ಮ, ದೇವ, ಈಶ್ವರ-ಈ ಹೇತುಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಅವರು ಯಾವದನ್ನು ಹೊಗಳಿದರೆಂದರೆ ಕರ್ಮವನ್ನೇ (ಅವರು) ಹೊಗಳಿದರು.¹

ಹೀಗೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಾದಿಕಾರ್ಯಕರಣಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವದು ಕರ್ಮಪ್ರಯುಕ್ತವೆಂಬುದು ನಿಶ್ಚಿತವಾಯಿತಷ್ಟೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತವಾದ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮದಿಂದ ಪುಣ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ, ಅದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಪರೀತವಾದದ್ದು ಅಂದರೆ ವಾವ(ಕರ್ಮ)ದಿಂದ ಅಪುಣ್ಯವೇ ಆಗುವದು.

ಹೀಗೆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗಿ ಆ ಬಳಿಕ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಅಲಗಾಡಿಸುವದಕ್ಕೆ ಆಗದವನಾದ್ದರಿಂದ ಜಾರತ್ಕಾರವ ಆರ್ತಭಾಗನು ಸುಮ್ಮನಾದನು

1. ಈ ಹೇತುಗಳೆಲ್ಲ ಕರ್ಮವೇ ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು; ಇದೇ ಶ್ರುತಿಸಮ್ಮತವಾದ ಪಕ್ಷ.

ಎರಡನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

೧-೯. ಆಗ ಈ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನನ್ನು ಜಾರತ್ಕಾರವರ್ತಭಾಗನು ಹೀಗೆಂದು ಕೇಳಿದನು: ‘ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಗ್ರಹಗಳು ಎಷ್ಟು? ಅತಿಗ್ರಹಗಳು ಎಷ್ಟು?’ ಗ್ರಹಗಳು ಎಂಟು, ಅತಿಗ್ರಹಗಳು ಎಂಟು ಎಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅವು ಯಾವವು ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು: ಘ್ರಾಣವೇ ಗ್ರಹವು, ಅದು ಗಂಧವೆಂಬ ಅತಿಗ್ರಹದಿಂದ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ; ವಾಕ್ಯೇ ಗ್ರಹವು, ಅದು ನಾಮವೆಂಬ ಅತಿಗ್ರಹದಿಂದ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ; ಜಿಹ್ವೆಯೇ ಗ್ರಹವು, ಅದು ರಸವೆಂಬ ಅತಿಗ್ರಹದಿಂದ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ; ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ ಗ್ರಹವು, ಅದು ರೂಪವೆಂಬ ಅತಿಗ್ರಹದಿಂದ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ, ಶ್ರೋತ್ರವೇ ಗ್ರಹವು, ಅದು ಶಬ್ದವೆಂಬ ಅತಿಗ್ರಹದಿಂದ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ; ಮನಸ್ಸೇ ಗ್ರಹವು, ಅದು ಕಾಮವೆಂಬ ಅತಿಗ್ರಹದಿಂದ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ, ತತ್ತ್ವೇ ಗ್ರಹವು ಅದು ಸ್ವರ್ಣವೆಂಬ ಅತಿಗ್ರಹದಿಂದ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಹೀಗೆ ಎಂಟು ಗ್ರಹಗಳು, ಎಂಟು ಅತಿಗ್ರಹಗಳು— ಎಂದು.

೧೦. ಅರ್ತಭಾಗನು ‘ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಎಲ್ಲವೂ ಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ಅನ್ನವಾಗಿದೆಯಷ್ಟೆ; ಈ ಮೃತ್ಯುವಿಗೂ ಮೃತ್ಯುವಾಗಿರುವದು ಇದೆಯೋ?’ ಎಂದನು. ಮೃತ್ಯುವಿಗೂ ಮೃತ್ಯುವಾದ ಸರ್ವಮೃತ್ಯುವುಂಟು, ಏಕೆಂದರೆ ಅಗ್ನಿ ಎಂಬ ಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ಅವೈಂಬ ಮೃತ್ಯುವಿರುವದು ರೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ. ಇದಂತೆ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಗಳೆಂಬ ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಮೃತ್ಯು ತಿಂದ-ಹಾಕುವದು— ಎಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು.

೧೧-೧೨. ಅರ್ತಭಾಗನು ‘ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಜ್ಞಾನಿಯು ಮೃತನಾದಾಗ ಇವನ ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರಾಣಗಳು ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಗ ವಶೋ ಇಲ್ಲವೋ?’ ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು “ಇಲ್ಲ ಅವನ ಪ್ರಾಣಗಳು ಈ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿ ಒಂದಾಗಿಬಿಡುವವು” ಎಂದನು. ಜ್ಞಾನಿಯು ಸತ್ತಾಗ ಏನು ಉಳಿದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ?” ಎಂದು ಅರ್ತಭಾಗನು ಕೇಳಲು “ನಾನುವೊಂದು ವ್ಯವಹಾರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಉಳಿದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ; ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಏನೇನೂ ಉಳಿಯುವದೇ ಇಲ್ಲ” ಎಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು.

೧೩. ಅರ್ತಭಾಗನು “ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಅಜ್ಞಾನಾದ ಪುರುಷನ ವಾಕ್ಯಿನಲ್ಲಿ, ಘ್ರಾಣವು ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ, ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ, ಮನಸ್ಸು ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ ಶ್ರೋತ್ರವು ದಿಕ್ಪುಗಳಲ್ಲಿ, ಶರೀರವು ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ, ಹೃದಯಾಕಾಶವು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ, ಮೈಗೂಡಲು ಗಿಡಗಳಲ್ಲಿ, ತಲೆಗೂಡಲು ಮರಗಳಲ್ಲಿ, ರಕ್ತವೂ ರೇತಸ್ಸೂ ಅಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತವೆಯಲ್ಲವೇ? ಆಗ ಇವನು ಏನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು? ಏತರಿಂದ ಮತ್ತೆ ಇವನು ಶರೀರಗ್ರಹಣವನ್ನು ಮಾಡುವನು?” ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು “ಇದು ಜನರ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಜಲ್ಪದಿಂದ ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದಾದ

ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲ, ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸೋಣ ಬಾ" ಎಂದು ಅರ್ತಭಾಗನನ್ನು ಕೈಹಿಡಿದು ಕರೆದು ಕೊಂಡುಹೋದನು. ಅವರು ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವೊಂದೇ ಪುನರ್ಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಹೇತು ವೆಂದು ಹೇಳಿದರು; ಇತರ ಕಾರಣಗಳಿದ್ದರೂ ಕರ್ಮವೇ ಮುಖ್ಯಹೇತು.ವೆಂದು ಅದನ್ನೇ ಹೊಗಳಿದರು. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಅರ್ತಭಾಗನು ಸುಮ್ಮನಾದನು.

ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ—ಮೂರನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

(ಭುಜ್ಯಪ್ರಶ್ನೆ: ಕರ್ಮಫಲವೆಲ್ಲ ಸಂಸಾರವೇ)

ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಂಬಂಧ

ಹಿಂದಿನ ಗ್ರಂಥದ ಸಾರ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೯. ಅಥ ಹೈನಂ ಭುಜ್ಯುರ್ಲಾಹ್ಯಾಯನಿಃ ಪ್ರಪಚ್ಛ | ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹ
ಲಕ್ಷಣಂ ಬನ್ಧನಮುಕ್ತಮ್ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಸಪ್ರಯೋಜಕಾತ್ ಮುಕ್ತೋ
ಮುಚ್ಯತೇ ಯೇನ ವಾ ಬದ್ಧಃ ಸಂಸರತಿ ಸ ಮೃತ್ಯುಃ | ತಸ್ಮಾಚ್ಚ ಮೋಕ್ಷ ಉಪ
ಪದ್ಯತೇ | ಯಸ್ಮಾನ್ಮೃತ್ಯೋರ್ಮೃತ್ಯುರಸ್ತಿ | ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಚ ನ ಗತಿಃ ಕ್ವಚಿತ್ |
ಸರ್ವೋತ್ಸಾದೋ ನಾಮಮಾತ್ರಾವಶೇಷಃ ಪ್ರದೀಪನಿರ್ವಾಣವತ್ ಇತಿ ಚಾವ
ಧೃತಮ್ | ತತ್ರ ಸಂಸರತಾಂ ಮುಚ್ಯಮಾನಾನಾಂ ಚ ಕಾರ್ಯಕರಣಾನಾಂ
ಸ್ವಕಾರಣಸಂಸರ್ಗೇ ಸಮಾನೇ ಮುಕ್ತಾನಾಮ್ ಅತ್ಯಂತಮೇವ ಪುನರನುವಾದಾ
ನಮ್ | ಸಂಸರತಾಂ ತು ಪುನಃ ಪುನರುಪಾದಾನಂ ಯೇನ ಪ್ರಯುಕ್ತಾನಾಂ
ಭವತಿ ತತ್ಕರ್ಮ ಇತ್ಯವಧಾರಿತಮ್ ವಿಚಾರಣಾಪೂರ್ವಕಮ್ | ತತ್ಕರ್ಮಯೇ ಚ
ನಾಮಾವಶೇಷೇಣ ಸರ್ವೋತ್ಸಾದೋ ಮೋಕ್ಷಃ | ತಚ್ಚ ಪುಣ್ಯವಾಪಾಖ್ಯಂ
ಕರ್ಮ | “ಪುಣ್ಯೋ ವೈ ಪುಣ್ಯೇನ ಕರ್ಮಣಾ ಭವತಿ ಪಾಪಃ ಪಾಪೇನ”
(೩ ೨-೩) ಇತ್ಯವಧಾರಿತವಾತ್ ಏತತ್ಪ್ರತಿಃ ಸಃ ಸಾರಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

“ಅಥ ಹೈನಂ ಭುಜ್ಯುರ್ಲಾಹ್ಯಾಯನಿಃ ಪ್ರಪಚ್ಛ” (ಎಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ
ಸಂಬಂಧವೇನೆಂದರೆ), ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಲಕ್ಷಣವಾದ ಬಂಧನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ.
ಸಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಆ (ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹವೆಂದ) ಮುಕ್ತನಾದವನು ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು
ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಅಥವಾ ಅದರಿಂದ ಬದ್ಧನಾದರೆ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.
ಅದೇ ಮೃತ್ಯು. ಅ (ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ) ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗಬಹುದು ; ಏಕೆಂದರೆ
ಮೃತ್ಯುವಿಗೂ ಮೃತ್ಯುವಿದೆ. ಮುಕ್ತನಾದವನು ಎಲ್ಲಿಗೂ ಹೋಗುವದಿಲ್ಲ; (ಮತ್ತೇ
ನೆಂದರೆ) ಎಲ್ಲವೂ ನಾಶವಾಗಿ ಪ್ರದೀಪವು ಆರಿಹೋಗುವಂತೆ ನಾಮಮಾತ್ರವು
ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುವದು ಎಂದೂ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ
(ತೊಳಲುವವರಿಗೂ ಮುಕ್ತರಾಗುವವರಿಗೂ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳು ತಮ್ಮ ಕಾರಣ

ದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧವಾಗಿರುವದೆಂಬುದು ಸಮಾನವಾದರೂ ಮುಕ್ತರಾದವರು (ಅವನ್ನು) ಅತ್ಯಂತವಾಗಿಯೇ ಮತ್ತೆ ಸ್ವೀಕರಿಸದೆ (ಇರುತ್ತಾರೆ); ಆದರೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ (ತೊಳಲು)ವವರೋ ಎಂದರೆ ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ (ಅವನ್ನು) ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರಲ್ಲ, ಅದು ಏತರಿಂದ ಪ್ರೇರಿತರಾದವರಿಗೆ ಆಗುತ್ತದೆಯೋ ಅದು ಕರ್ಮವು ಎಂದು ವಿಚಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಆ (ಕರ್ಮವು) ಕ್ಷಯವಾದರೇ ನಾನುಮಾತ್ರವು ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಎಲ್ಲವೂ ನಾಶವಾಗುವ ಮೋಕ್ಷವು. ಆ ಕರ್ಮವು ಪುಣ್ಯವಾಪ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳದ್ದು. “ಪುಣ್ಯಕರ್ಮದಿಂದ ಪುಣ್ಯವೇ ಆಗುತ್ತದೆ, ವಾಪದಿಂದ ವಾಪ(ವಾಗುತ್ತದೆ)” (೩-೨-೧೩) ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯ ವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಇದರಿಂದಲೇ ಸಂಸಾರವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥದ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೦. ತತ್ರ ಅಪುಣ್ಯೇನ ಸ್ಥಾನರಜಬ್ಧನೇಷು ಸ್ವಭಾವದುಃಖಬಹುಲೇಷು ನರಕತೀರ್ಥಾಪಾದಿಷು ಚ ದುಃಖಮ್ ಅನುಭವತಿ ಪುನಃಪುನರ್ಜಾಯ ಮಾನೋ ಮ್ರಿಯಮಾಣಶ್ಚ ಇತ್ಯೇತತ್ ರಾಜವತ್ಸರ್ವತ್ ಸರ್ವಲೋಕ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ | ಯತ್ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಂ “ಪುಣ್ಯೋ ವೈ ಪುಣ್ಯೇನ ಕರ್ಮಣಾ ಭವತಿ” (೩-೨-೧೦) ತತ್ರೈವ ಆದರಃ ಕ್ರಿಯತ ಇಹ ಶ್ರುತ್ಯಾ | ಪುಣ್ಯಮೇವ ಚ ಕರ್ಮ ಸರ್ವಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನಮಿತಿ ಸರ್ವೇ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿನಾದಾಃ | ಮೋಕ್ಷಸ್ಯಾಪಿ ಪುರುಷಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ತತ್ಸಾಧ್ಯತಾ ಪ್ರಾಪ್ತಾ | ಯಾವತ್ ಯಾವತ್ ಪುಣ್ಯೇ ತ್ವರ್ಷಃ, ತಾವತ್ ತಾವತ್ ಫರೋತ್ಕರ್ಷವ್ರಾಪ್ತಿಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ಉತ್ತಮೇನ ಪುಣ್ಯೋತ್ಕರ್ಷೇಣ ಮೋಕ್ಷೋ ಭವಿಸ್ಯತಿ ಇತ್ಯಾಶಬ್ದಾ ಸ್ಯಾತ್ | ಸಾ ನಿವರ್ತ ಯಿತವ್ಯಾ | ಜ್ಞಾನಸಹಿತಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಕೃಷ್ಟಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಃ ಏತಾವತೀ ಗತಿಃ | ವ್ಯಾಕೃತ ನಾನುರೂಪದತ್ವಾತ್ ಕರ್ಮಣಃ ತಪ್ತಲಸ್ಯ ಚ | ನ ತು ಅಕಾರ್ಯೇ ನಿತ್ಯೇ ಅನ್ಯಾಕೃತಧರ್ಮಿಣಿ ಅನಾನುರೂಪಾತ್ಮಕೇ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಸ್ವಭಾವವರ್ಜಿತೇ ಕರ್ಮಣೋ ವ್ಯಾಪಾರೋಽಸ್ತಿ | ಯತ್ರ ಚ ವ್ಯಾಪಾರಃ ಸಃ ಸಂಸಾರ ಏವೇತಿ | ಅಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶನಾಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಮ್ ಆರಭ್ಯತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇಲ್ಲಿ ಅಪುಣ್ಯ(ಕರ್ಮ)ದಿಂದ ಸ್ಥಾನರಜಬಂಧನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ದುಃಖಪ್ರಚುರವಾಗಿರುವ ನರಕ, ತೀರ್ಥಗ್ಗುನೈ, ಪ್ರೇತ-ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಹುಟ್ಟುತ್ತಲೂ ನಾಯುತ್ತಲೂ ದುಃಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದು ರಾಜಮಾರ್ಗದಂತೆ ಎಲ್ಲಾ ಜನರಿಗೂ ತಿಳಿದದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ

“ಪುಣ್ಯಕರ್ಮದಿಂದ ಪುಣ್ಯವೇ ಆಗುವದು” ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ(ಕರ್ಮ)ವಿರುವದಲ್ಲ, ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯು ಅದರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದೆ.¹ ಮತ್ತು ಪುಣ್ಯ ಕರ್ಮವೇ ಎಲ್ಲಾ ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೂ² ಸಾಧನವೆಂದು ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿವಾದ(ಗಳಿವೆ). ಮೋಕ್ಷವೂ ಪುರುಷಾರ್ಥವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ (ಅದನ್ನೂ) ಆ (ಪುಣ್ಯಕರ್ಮ) ದಿಂದ ಸಾಧಿಸಬಹುದೆಂದು ಒಂದೊಂದಾಗುತ್ತದೆ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಪುಣ್ಯದ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ (ಯಾಗುವದೋ) ಅಷ್ಟಷ್ಟು ಫಲದ ಉತ್ಕರ್ಷವೂ ವ್ರಾಸ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪುಣ್ಯೋತ್ಕರ್ಷದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ಆಗಬಹುದು ಎಂದು ಆಶಂಕೆಯಾಗ ಬಹುದು. ‘ಜ್ಞಾನಸಹಿತವಾದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟೇ ಗತಿಯು, ಏಕೆಂದರೆ ಕರ್ಮವೂ ಅದರ ಫಲವೂ ವ್ಯಾಕೃತವಾದ, ನಾನುರೂಪಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರು ತ್ತವೆ. ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತು ಕಾರ್ಯವಲ್ಲದ, ನಿತ್ಯವಾದ ವ್ಯಾಕೃತಧರ್ಮಿಯಲ್ಲದ, ನಾನುರೂಪಾತ್ಮಕವಲ್ಲದ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಗಳ ಸ್ವಭಾವರಹಿತವಾಗಿರುವ(ಮೋಕ್ಷ ದಲ್ಲಿ) ಕರ್ಮದ ವ್ಯಾಪಾರವು ಇರುವದಿಲ್ಲ.³ ಎಲ್ಲಿ (ಅದರ) ವ್ಯಾಪಾರವಿರುವದೋ ಅದು ಸಂಸಾರವೇ’ ಎಂದು ಆ (ಆಶಂಕೆಯನ್ನು) ತೊಲಗಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಈ ಅರ್ಥ ವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ (ಈ) ಬ್ರಾಹ್ಮಣವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದೆ.

ಉಪಾಸನಾಸಹಿತಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷವು ಫಲವೆಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ
(ಭಾಷ್ಯ)

೩೧. ಯತ್ತು ಕೈಶ್ಚಿತ ಉಚ್ಯತೇ ವಿದ್ಯಾಸಹಿತಂ ಕರ್ಮ ನಿರಭಿಸಂಧಿ ವಿಷದಧ್ಯಾದಿವತ್ ಕಾರ್ಯಾನ್ತರಮ್ ಆರಭತ ಇತಿ | ತನ್ನ | ಅನಾರಭ್ಯತ್ವಾತ್ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ | ಬನ್ಧನನಾಶ ಏವ ಹಿ ಮೋಕ್ಷೋ ನ ಕಾರ್ಯಭೂತಃ | ಬನ್ಧನಂ ಚ ಅವಿದ್ಯಾ ಇತ್ಯಮೋಚಾಮ | ಅವಿದ್ಯಾಯಾಶ್ಚ ನ ಕರ್ಮಣಾ ನಾಶ ಉಪಪದ್ಯತೇ | ದೃಷ್ಟವಿಷಯತ್ವಾಚ್ಚ ಕರ್ಮಸಾಮರ್ಥ್ಯಸ್ಯ | ಉತ್ಪ ತ್ತಾಸ್ತವಿಕಾರಸಂಸ್ಕಾರಾ ಹಿ ಕರ್ಮಸಾಮರ್ಥ್ಯಸ್ಯ ವಿಷಯಾಃ | ಉತ್ಪಾದ ಯಿತುಂ ಪ್ರಾಪಯಿತುಂ ವಿಕರ್ತುಂ ಸಂಸ್ಕರ್ತುಂ ಚ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಕರ್ಮಣಃ, ನಾತೋ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಿಷಯೋಽಸ್ತಿ ಕರ್ಮಸಾಮರ್ಥ್ಯಸ್ಯ ಲೋಕೇಽ

1. ಏಕೆಂದರೆ ಪುಣ್ಯದ ಫಲವು ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಪಾಪಫಲದಂತೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ.

2. ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮ ಗಳಿಗೆ.

3. ಮೋಕ್ಷವು ಧರ್ಮದ ಕಾರ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಧರ್ಮಧರ್ಮಗಳ ಫಲವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವದನ್ನು ಸೂ. ಭಾ. ೧-೧-೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೨)ರಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ | ನ ಚ ಮೋಕ್ಷ ಏಷಾಂ ಪದಾರ್ಥಾನಾಮ್ ಅನ್ಯ
ತಮಃ | ಅವಿದ್ಯಾಮಾತ್ರವ್ಯವಹಿತಃ ಇತ್ಯವೋಚಾಮು | ಬಾಧಮ್ | ಭವತು
ಕೇವಲಸ್ಮೈವ ಕರ್ಮಣಃ ಏವಂ ಸ್ವಭಾವತಾ | ವಿದ್ಯಾಸಂಯುಕ್ತಸ್ಯ ತು
ನಿರಭಿಸಂಧೇರ್ಭವತ್ಸನ್ಯಧಾಸ್ವಭಾವಃ | ದೃಷ್ಟಂ ಹಿ ಅನ್ಯಶಕ್ತಿತ್ವೇನ ನಿಜ್ಞಾ
ತಾನಾಮಪಿ ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ವಿಷದಧ್ಯಾದೀನಾಂ ಮನ್ತ್ರಶರ್ಕರಾದಿಸಂಯು
ಕ್ತಾನಾಮ್ ಅನ್ಯವಿಷಯೇ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮ್ | ತಥಾ ಕರ್ಮಣೋಽಪ್ಯಸ್ತು
ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ | ತತ್ರ ಹಿ ಕರ್ಮಣ ಉಕ್ತವಿಷಯವ್ಯತಿ
ರೇಕೇಣ ವಿಷಯಾನ್ತರೇ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಸ್ತಿತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಂ ನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್, ನಾನು
ಮಾನಮ್, ಸೋಪಮಾನಮ್, ಸಾರ್ಥಾಪತ್ತಿಃ, ನ ಶಬ್ದೋಽಸಿ | ನನು ಫಲಾ
ನ್ತರಾಭಾವೇ ಜೋದನಾನ್ಯಧಾನುವವತ್ತಿಃ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ^೧ | ನ ಹಿ ನಿತ್ಯಾನಾಂ
ಕರ್ಮಣಾಂ ವಿಶ್ವಜಿನ್ಮಾಯೇನ ಫಲಂ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ | ನಾಪಿ ಶ್ರುತಂ ಫಲಮಸ್ತಿ |
ಜೋದ್ಯಂತೇ ಚ ತಾನಿ | ವಾರಿಶೇಷ್ಯಾತ್ ಮೋಕ್ಷಸ್ತೇಷಾಂ ಫಲಮಿತಿ ಗಮ್ಯತೇ |
ಅನ್ಯಥಾ ಹಿ ಪುರುಷಾ ನ ಪ್ರವರ್ತೇರನ್ | ನನು ವಿಶ್ವಜಿನ್ಮಾಯ ಏವ ಆಯಾತಃ |
ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಫಲಸ್ಯ ಕಲ್ಪಿತತ್ವಾತ್ | ಮೋಕ್ಷೇ ವಾ ಅನ್ಯಸ್ಮಿನ್ ವಾ ಫಲೇ ಅಕಲ್ಪಿತೇ
ಪುರುಷಾ ನ ಪ್ರವರ್ತೇರನ್ ಇತಿ ಮೋಕ್ಷೇ ಫಲಂ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ ಶ್ರುತಾರ್ಥಾಪತ್ತ್ಯಾ
ಯಥಾ ವಿಶ್ವಜಿತಿ | ನಸ್ತೇವಂ ಸತಿ ಕಥಮುಚ್ಯತೇ ವಿಶ್ವಜಿನ್ಮಾಯೋ ನ
ಭವತೀತಿ | ಫಲಂ ಚ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ ವಿಶ್ವಜಿನ್ಮಾಯಶ್ಚ ನ ಭವತೀತಿ ವಿಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಮ್
ಅಭಿಧೀಯತೇ | ಮೋಕ್ಷಃ ಫಲಮೇವ ನ ಭವತಿ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ
ಹಾನಾತ್ | ಕರ್ಮ ಕಾರ್ಯಾನ್ತರಂ ವಿಷದಧ್ಯಾದಿವತ್ ಆರಭತೇ ಇತಿ ಹಿ
ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಮ್ | ಸ ಚೇನ್ನೋಕ್ಷಃ ಕರ್ಮಣಃ ಕಾರ್ಯಂ ಫಲಮೇವ ನ ಭವತಿ ಸಾ
ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಹೀಯೇತ | ಕರ್ಮಕಾರ್ಯತ್ವೇ ಚ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಫಲೇಭ್ಯೋ
ವಿಶೇಷೋ ವಕ್ತವ್ಯಃ | ಅಥ ಕರ್ಮಕಾರ್ಯಂ ನ ಭವತಿ ನಿತ್ಯಾನಾಂ ಕರ್ಮಣಾಂ
ಫಲಂ ಮೋಕ್ಷಃ ಇತ್ಯಸ್ಯಾ ವಚನವ್ಯಕ್ತೇಃ ಕೋಽರ್ಥಃ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ | ನ
ಚ ಕಾರ್ಯಫಲಶಬ್ದಭೇದಮಾಶ್ರೇಣ ವಿಶೇಷಃ ಶಕ್ಯಃ ಕಲ್ಪಯಿತುಮ್ |
ಅಫಲಂ ಚ ಮೋಕ್ಷೋ ನಿತ್ಯೈಶ್ಚ ಕರ್ಮಭಿಃ ಕ್ರಿಯತೇ ನಿತ್ಯಾನಾಂ ಕರ್ಮಣಾಂ
ಫಲಂ ನ ಕಾರ್ಯಮಿತಿ ಚ ಏಷೋಽರ್ಥೋ ವಿಪ್ರತಿಷಿದ್ಧೋಽಭಿಧೀಯತೇ
ಯಥಾಗ್ನಿಃ ಶೀತ ಇತಿ ||

1. ಇಲ್ಲಿ 'ಮಂತ್ರ'ಶಬ್ದದ ಹಿಂದಿರುವ ವಿದ್ಯಾಶಬ್ದವು ಬೇಕಿಲ್ಲವೆಂದು ದಿಟ್ಟಿದೆ ;
ಅನ-ವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.

2. ಇಲ್ಲಿ 'ಇತಿ' ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಾಗುತ್ತದೆ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಕೆಲವರು^೧ ವಿದ್ಯಾಸಹಿತವಾದ ಕರ್ಮವು (ಫಲಾಭಿ)ಸಂಧಿಯಿಲ್ಲದೆ (ಮಾಡಿದರೆ) ವಿಷ, ಮೊಸರು- ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರ್ಯ ವನ್ನಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವರಲ್ಲ, ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಮೋಕ್ಷವು ಅರಭ್ಯವಲ್ಲ. (ಇದರ ವಿವರ): ಮೋಕ್ಷವು ಬಂಧನದ ನಾಶವೇ ಹೊರತು ಕಾರ್ಯವಾದದ್ದಲ್ಲ. ಬಂಧನವೆಂದರೆ ಅವಿದ್ಯೆ ಎಂದೇ ಹೇಳಿರುತ್ತೇನೆ. ಅವಿದ್ಯೆಯ ನಾಶವು ಕರ್ಮದಿಂದ ಆಗಲಾರದು. ಕರ್ಮದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ದೃಷ್ಟವಾದ (ಕೆಲವು) ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ (ಮಾತ್ರ ಇರುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಹೀಗೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಹೇಗೆಂದರೆ) ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಅಸ್ತಿ, ವಿಕಾರ, ಸಂಸ್ಕಾರ- ಇವುಗಳಲ್ಲವೆ, ಕರ್ಮದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯಗಳು?^೨ ಹುಟ್ಟಿಸುವದಕ್ಕೂ, ಪಡೆಯಿಸುವದಕ್ಕೂ, ಮಾರ್ಪಡಿಸುವದಕ್ಕೂ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನಂಟುಮಾಡುವದಕ್ಕೂ ಕರ್ಮದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುತ್ತದೆ. ಕರ್ಮಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ಇವುಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ವಿಷಯವೇ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ (ಇವುಗಳಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ಯಾವ ವಿಷಯವೂ) ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮೋಕ್ಷವು ಈ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೂ ಅಲ್ಲ^೩, (ಅದು) ಅವಿದ್ಯೆ ಎಂಬುದೊಂದೇ ವ್ಯವಧಾನವುಳ್ಳದ್ದು ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತೇನೆ.^೪

(ಅಕ್ಷೇಪ):- ನಿಜ. ಬರಿಯ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಇಂಥ ಸ್ವಭಾವವೇ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂದಾಗಲಿ! ಆದರೆ ವಿದ್ಯಾಸಂಯುಕ್ತವಾದರೆ (ಫಲಾ)ಭಿಸಂಧಿಯಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ವಭಾವವಿರಬಹುದಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದು ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವೆಂದು

1. ಈ ವ್ಯಕ್ತಿಕಾರರು ಯಾರು? ಇವರೂ ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರೇ? ಎಂಬುದು ವಿಚಾರಣೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಗೀತಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಸಮುಚ್ಚಯವನ್ನು ಖಂಡಿಸಿದೆ, ವಿಷದಧ್ಯಾದಿವ್ಯಷ್ಟಾಂತದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ತೈ. ಭಾ. ೧-೧೦ (ಭಾ. ಭಾ. ೭೩), ಸೂ. ಭಾ. ೪-೧-೧೬ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೩೩)ರಲ್ಲಿಯೂ ಪರಾಮೃಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

2. ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಉತ್ಪತ್ತಾದಿಗಳೇ ಫಲವಾದ್ದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ಅದರ ಕಾರ್ಯವಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ. ಭಾ. (ಭಾ. ಭಾ. ೧), ತೈ. ಭಾ. ೧-೧೧ (ಭಾ. ಭಾ. ೭೪), ಮುಂ. ಭಾ. ೧-೨-೧೨ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೬)-ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.

3. ಮೋಕ್ಷವು ಉತ್ಪಾದ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಸೂ. ಭಾ. ೧-೧-೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೮, ೪೯)ರಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ.

4. ೧-೪-೭ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೪೫)ರಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಶುಕ್ತಿಕ್ರಾಗ್ರಹಣದೃಷ್ಟಾಂತದ ವಿಚಾರವನ್ನು ನೋಡಿರಿ,

ಗೊತ್ತಾಗಿರುವ ವಿಷ, ಮೊಸರು- ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ (ಮಂತ್ರ^೧, ಸಕ್ಕರೆ- ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಂಟಾಗುವದು ಕಂಡುಬಂದಿದೆಯಲ್ಲವೆ? ಹಾಗೆಯೇ ಕರ್ಮಕ್ಕೂ ಆಗಲಿ !

(ಪರಿಹಾರ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ. (ಇದರ ವಿವರ):- ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ (ನಾವು) ಹೇಳಿರುವ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ(ವಿಲ್ಲ). ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಲ್ಲ, ಅನುಮಾನವಿಲ್ಲ, ಉಪಮಾನವಿಲ್ಲ, ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲ, ಶಬ್ದವೂ ಇಲ್ಲ.^೨

(ಅಕ್ಷೇಪ):- ಫಲಾಂತರವಿಲ್ಲದಿರುವದರಿಂದ ವಿಧಿಸಿರುವದು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಿಂದ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬ (ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯು) ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲವೆ? (ಇದರ ವಿವರ):- ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ವಿಶ್ವಜಿನ್ಯಾಯದಿಂದ ಫಲವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವಹಾಗಿಲ್ಲ,^೩ ಶ್ರುತವಾಗಿರುವ ಫಲವೂ ಇಲ್ಲ^೪ ಆದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸಿದೆ. (ಆದ್ದರಿಂದ) ಪರಿಶೇಷನ್ಯಾಯದಿಂದ ಅವಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷವೇ ಫಲವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಹೀಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪುರುಷರು (ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ) ತೊಡಗಲಾರರು.

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ):- (ಹೀಗಾದರೆ) ವಿಶ್ವಜಿನ್ಯಾಯವೇ, ಬಂತಲ್ಲ! ಏಕೆಂದರೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಫಲವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೋಕ್ಷವನ್ನಾಗಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಫಲವನ್ನಾಗಲಿ ಕಲ್ಪಿಸದಿದ್ದರೆ ಜನರು (ಅವುಗಳಲ್ಲಿ) ತೊಡಗಲಾರರು ಎಂದು ಮೋಕ್ಷವೇ (ಅವುಗಳ ಫಲವೆಂದು ಶ್ರುತಾರ್ಥಾಪತ್ತಿಯಿಂದ) ವಿಶ್ವಜಿತ್ತಿನಲ್ಲಿ (ಕಲ್ಪಿಸು

1. ಇಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾ ಎಂಬ ಮಾತು ಬರೆದವರ ಕೈತಪ್ಪಿನಿಂದ ಬಿದ್ದಿರಬಹುದೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾಸಹಿತವಾದ ಕರ್ಮ ಎಂದಿರುವದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ 'ವಿದ್ಯಾ' ಎಂಬ ಮಾತು ಅನವಧಾನದಿಂದ ಬಿದ್ದಿರಬಹುದು. ಮಂತ್ರದಿಂದ ವಿಷವೂ ಸಕ್ಕರೆಯಿಂದ ಮೊಸರೂ ಕೆಟ್ಟ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡದಿರುವಂತೆ ಎಂದು ಉಪಮಾನಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ.

2. ಅನುಮಾನಾದಿಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನೇ ಅನುಲಂಬಿಸಿರುತ್ತವೆ; ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿರುವ ನಾಲ್ಕೇ ಫಲವೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿದೆ.

3. 'ವಿಶ್ವಜಿತಾ ಯಜೇತ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ನಿಯೋಜ್ಯನಾದವನು ಸ್ವರ್ಗಕಾವನೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕು, ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವರ್ಗವು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬೇಕಾದ ಫಲವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಜೈ. ಸೂ (೪-೩-೧೩)ದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ. ಇದು ವಿಶ್ವಜಿನ್ಯಾಯ. ಬದುಕಿರುವವನು ಹೋಮಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಜೀವನ ಎಂಬುದೇ ನಿಯೋಜ್ಯವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಶ್ರುತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಈ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವದಕ್ಕಾಗುವಂತಿಲ್ಲ.

4. ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಪಿತೃಲೋಕವು ಫಲವೆಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಇದು ನಿತ್ಯಕರ್ಮವಿಧಿ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿಲ್ಲ.

5. ವಿಧಿಸಿರುವದು ಬೇರೆ ರೀತಿಯಿಂದ ಉಪಪನ್ನವಾಗುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವದೇ ಶ್ರುತಾರ್ಥಾಪತ್ತಿ.

ವಂತೆಯೇ) ಕಲ್ಪಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ (ಇದು) ವಿಶ್ವಜಿನ್ಯಾಯವು ಆಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವದು ಹೇಗೆ? ಫಲವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಯೂ ಇದೆ, ವಿಶ್ವಜಿನ್ಯಾಯವೂ ಆಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.

(ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿ):-ಮೋಕ್ಷವು ಫಲವೇ ಆಗುವದಿಲ್ಲ !-ಎಂದರೋ ?

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ):-ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆಗ (ನಿಮ್ಮ) ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟಂತೆ ಆಗುವದು. ಕರ್ಮವು ವಿಷದಧ್ಯಾದಿಗಳಂತೆ ಕಾರ್ಯಾಂತರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದಲ್ಲವೆ, ನೀವು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿದ್ದು? ಕರ್ಮದ ಕಾರ್ಯವಾದ ಆ ಮೋಕ್ಷವು ಫಲವೇ ಆಗದಿದ್ದರೆ ಆ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟಂತೆ ಆದೀತು. ಮೋಕ್ಷವು ಕರ್ಮದ ಕಾರ್ಯವು ಎನ್ನುವಾಗ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಫಲಗಳಿಗಿಂತ (ಅದರಲ್ಲಿರುವ) ವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವದು. ಹೀಗಲ್ಲದೆ (ಅದು) ಕರ್ಮದ ಕಾರ್ಯವಾಗದಿದ್ದರೆ, ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವು ಫಲ ಎಂಬೀ ವಚನವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಅರ್ಥವೇನು? ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವದು. ಕಾರ್ಯ, ಫಲ- ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎಂಬ ಮಾತ್ರದಿಂದ (ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಯಾವ) ವಿಶೇಷವನ್ನೂ ಕಲ್ಪಿಸುವದಕ್ಕೆ ಆಗಲಾರದು. ಮೋಕ್ಷವು ಫಲವಲ್ಲ, ಅದರೂ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ, ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳ ಫಲವಲ್ಲ, ಕಾರ್ಯ-ಎಂಬೀ ಅರ್ಥವು ಬೆಂಕಿಯು ತಣ್ಣಗಿದೆ ಎಂಬಂತೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ.

ಜ್ಞಾನದ ಕಾರ್ಯವು ಮೋಕ್ಷ, ಎಂಬಂತೆ ಕರ್ಮದ ಕಾರ್ಯ ಎನ್ನಲಾಗದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೨. ಜ್ಞಾನವತ್ ಇತಿ ಚೇತ್ | ಯಥಾ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಂ ಮೋಕ್ಷಃ ಜ್ಞಾನೇನ ಅಕ್ರಿಯಮಾಣೋಽಪಿ ಉಚ್ಯತೇ ತದ್ವತ್ ಕರ್ಮಕಾರ್ಯತ್ವಮ್ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಅಜ್ಞಾನನಿವರ್ತಕತ್ವಾತ್ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ | ಅಜ್ಞಾನವ್ಯವಧಾನನಿವರ್ತಕತ್ವಾತ್ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋ ಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯಮ್ ಇತಿ ಉಪಪದ್ಯತೇ | ನ ತು ಕರ್ಮಣಾ ನಿವರ್ತಯಿತವ್ಯಮ್ ಅಜ್ಞಾನಮ್ | ನ ಚ ಅಜ್ಞಾನವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ವ್ಯವಧಾನಾಂತರಂ ಕಲ್ಪಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಮ್ | ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ, ಸಾಧಕಸ್ವರೂಪಾವ್ಯತಿರೇಕಾಚ್ಚ | ಯತ್ ಕರ್ಮಣಾ ನಿವರ್ತೇತ | ಅಜ್ಞಾನಮೇವ ನಿವರ್ತಯತಿ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾತ್ | ಅನಭಿವ್ಯಕ್ತಿರಜ್ಞಾನಮ್ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಲಕ್ಷಣೇನ ಜ್ಞಾನೇನ ವಿರುದ್ಧತೇ | ಕರ್ಮ ತು ನಾಜ್ಞಾನೇನ ವಿರುದ್ಧತೇ | ತೇನ ಜ್ಞಾನವಿಲಕ್ಷಣಂ ಕರ್ಮ | ಯದಿ ಜ್ಞಾನಾಭಾವಃ, ಯದಿ ಸಂಶಯಃ ಜ್ಞಾನಮ್, ಯದಿ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನಂ ವಾ ಉಚ್ಯತೇ, ಅಜ್ಞಾನಮಿತಿ, ಸರ್ವಂ ಹಿ

ತತ್ ಜ್ಞಾನೇನೈವ ನಿವರ್ತ್ಯತೇ | ನ ತು ಕರ್ಮಣಾ ಅನ್ಯತಮೇನಾಪಿ | ವಿರೋಧಾ ಭಾವಾತ್ | ಅಥ ಅದೃಷ್ಟಂ ಕರ್ಮಣಾಮ್ ಅಜ್ಞಾನನಿವರ್ತಕತ್ವಂ ಕಲ್ಪ್ಯಮ್ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಜ್ಞಾನೇನ ಅಜ್ಞಾನನಿವೃತ್ತೌ ಗಮ್ಯಮಾನಾಯಾಮ್ ಅದೃಷ್ಟ ನಿವೃತ್ತಿಕಲ್ಪನಾನುಪಪತ್ತೇಃ | ಯಥಾ ಅವಘಾತೇನ ವ್ರೀಹೀಣಾಂ ತುಷನಿವೃತ್ತೌ ಗಮ್ಯಮಾನಾಯಾಮ್ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿನಿತ್ಯಕರ್ಮಕಾರ್ಯಾ ಅದೃಷ್ಟಾ ನ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ ತುಷನಿವೃತ್ತಿಃ | ತದ್ವದಜ್ಞಾನನಿವೃತ್ತಿರಪಿ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಕಾರ್ಯಾದೃಷ್ಟಾ ನ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ | ಜ್ಞಾನೇನ ವಿರುದ್ಧತ್ವಂ ಚ ಅಕೃತತ್ ಕರ್ಮಣಾಮ್ ಅವೋಚಾಮ್, ಯದವಿರುದ್ಧಂ ಜ್ಞಾನಂ ಕರ್ಮಭಿಃ, ತದ್ದೇವಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮ್ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | “ವಿದ್ಯಯಾ ದೇವಲೋಕಃ” (೧-೫-೧೬) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆಕ್ಷೇಪ):—ಜ್ಞಾನದಂತೆಯೇ (ಆಗಬಹುದಲ್ಲ ! ಇದರ ವಿವರ): ಹೇಗೆ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಉಂಟಾಗದೆ ಇದ್ದರೂ ಮೋಕ್ಷವು ಜ್ಞಾನದ ಕಾರ್ಯವು ಎನ್ನುವಿರೋ ಅದರಂತೆ (ಅದು) ಕರ್ಮಕಾರ್ಯವು ಎಂದರೊ ?

(ಪರಿಹಾರ):—ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನವು ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ತೊಲಗಿಸುತ್ತದೆ. (ಇದರ ವಿವರ): ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ವ್ಯವಧಾನವನ್ನು ಜ್ಞಾನವು ತೊಲಗಿಸುವದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ಜ್ಞಾನದ ಕಾರ್ಯವು ಎಂದು ಉಪಚಾರದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅಜ್ಞಾನವು ಕರ್ಮದಿಂದ ತೊಲಗುವದಿಲ್ಲ. ಅಜ್ಞಾನವಲ್ಲದೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ವ್ಯವಧಾನವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವದಕ್ಕೂ ಆಗುವದಿಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ ಮೋಕ್ಷವು ನಿತ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸಾಧಕನ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯೂ ಅಲ್ಲ.^೧ (ಹಾಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ವ್ಯವಧಾನವಿದ್ದರೆ) ಅದು ಕರ್ಮದಿಂದ ತೊಲಗುತ್ತದೆ (ಎನ್ನ)ಬಹುದಾಗಿತ್ತು.

(ಆಕ್ಷೇಪ):—(ಕರ್ಮವು) ಅಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ತೊಲಗಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದರೊ ?

(ಪರಿಹಾರ):—ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. (ಇದರ ವಿವರ): ಹೊರತೋರದೆ ಇರುವದೇ ಅಜ್ಞಾನ(ದ ಫಲವು. ಆ ಅಜ್ಞಾನವು) ಹೊರತೋರಿ ಕೊಳ್ಳುವ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕರ್ಮವಾದರೋ ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣ

1. ‘ಅನುವೃತ್ತಿಕಲ್ಪನಾ’ ಎಂಬ ಹೆಚ್ಚು ಭಾಗವು ಅಚ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಶಬ್ದಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದೆ. .

2. ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಮುಖ್ಯತೆಯು (ಸೂ. ಭಾ. ೩-೪-೫೨, ಭಾ. ಭಾ. ೪೯೯); ಅದು ನಿತ್ಯವೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.

ನಾದದ್ದು. ಜ್ಞಾನಾಭಾವವೇ ಆಗಲಿ, ಸಂಶಯಜ್ಞಾನವೇ ಆಗಲಿ, ವಿಪರೀತ ಜ್ಞಾನವೇ ಆಗಲಿ (ಇವುಗಳಲ್ಲಿ, ಯಾವದನ್ನು ಅಜ್ಞಾನವೆಂದು ಕರೆದರೂ ಅದೆಲ್ಲವೂ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ತೊಲಗುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಯಾವ ಕರ್ಮದಿಂದಲೂ ತೊಲಗುವದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ (ಅದು) ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿ ಯಲ್ಲ.¹

(ಆಕ್ಷೇಪ):—ಇನ್ನು ಕರ್ಮವು ಅಜ್ಞಾನನಿವರ್ತಕವೆಂದು ಅದೃಷ್ಟ(ಫಲ) ವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದರೋ ?

(ಪರಿಹಾರ):—ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಜ್ಞಾನವು ತೊಲಗುವದೆಂದು (ದೃಷ್ಟವಾಗಿ) ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಅದೃಷ್ಟನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವದು ಆಗಲಾರದು. ಕುಟ್ಟುವದರಿಂದ ಬತ್ತದ ಹೊಟ್ಟು ಹೋಗುವದು (ದೃಷ್ಟವಾಗಿ) ಕಾಣುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ (ಆ) ತುಷನಿವೃತ್ತಿಯು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಆಗುವ ಅದೃಷ್ಟ(ಫಲವು) ಎಂದು ಹೇಗೆ ಕಲ್ಪಿಸುವದಕ್ಕಾಗುವದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ² ಅಜ್ಞಾನದ ನಿವೃತ್ತಿಯೂ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳ ಅದೃಷ್ಟಕಾರ್ಯವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವದಕ್ಕೂ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕರ್ಮವು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅನೇಕ ಸಲ ಹೇಳಿರುತ್ತೇವೆ.³ (ಆದರೆ) ಯಾವ ಜ್ಞಾನವು⁴ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲವೋ ಅದು ದೇವಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತವು, ಏಕೆಂದರೆ “ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ದೇವಲೋಕವು” (೧೫-೧೬) ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತೇವೆ.⁵

1. ಅಜ್ಞಾನಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷಯ ನಾದ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಅವಿದ್ಯೆಯೂ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ನಿವರ್ತಕವಾಗಿದೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನವೇ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿ, ಕರ್ಮವಲ್ಲ-ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಅಜ್ಞಾನಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮೂರೇ ಅರ್ಥವೆಂದು ಲೆಕ್ಕಮಾಡಿ ಹೇಳಿರುವದನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿರಬೇಕು, ಇದು ಮೂಲಾವಿದ್ಯಾನಾದಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ ಭಾಷ್ಯ.

2. ದೃಷ್ಟವಾದ ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಆಗದಿರುವ ಅದೃಷ್ಟಫಲವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದು. ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಜ್ಞಾನವು ನಿವೃತ್ತವಾಗುವದೆಂದು ಕಂಡು ಬಂದಿರುವದರಿಂದ ಅದರ ನಿವೃತ್ತಿಯು ಕರ್ಮದ ಅದೃಷ್ಟಫಲವೆನ್ನುವದು ಆಗಲಾರದು.

3. ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನ, ಕರ್ಮ-ಎರಡೂ ಸೇರಿ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ತೊಲಗಿಸಲಿ ಎನ್ನುವದಕ್ಕಿಲ್ಲ.

4. ಉಪಾಸನೆಯು.

5. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಜ್ಞಾನಸಮುಚ್ಚಿತಕರ್ಮವು ಅಜ್ಞಾನನಿವರ್ತಕವೆಂದು ಶಂಕಿಸುವದಕ್ಕೇ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ.

ಮೋಕ್ಷವು ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳ ಫಲವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವದಕ್ಕೆ ಆಗಲಾರದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೩. ಕಿಂ ಚಾನ್ಯತ್ | ಕಲ್ಪ್ಯೇ ಚ ಫಲೇ ನಿತ್ಯಾನಾಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ಶ್ರುತಾನಾಂ ಯತ್ ಕರ್ಮಭಿರ್ವಿರುದ್ಧತೇ, ದ್ರವ್ಯಗುಣಕರ್ಮಣಾಂ ಕಾರ್ಯಮೇವ ನ ಭವತಿ, ಕಿಂ ತತ್ ಕಲ್ಪ್ಯತಾಮ್, ಯಸ್ಮಿನ್ ಕರ್ಮಣಃ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮೇವ ನ ದೃಷ್ಟಮ್ | ಕಿಂ ವಾ ಯಸ್ಮಿನ್ ದೃಷ್ಟಂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಯಚ್ಚ ಕರ್ಮಣಾಂ ಫಲಮ್ ಅವಿರುದ್ಧಂ ತತ್ಕಲ್ಪ್ಯತಾಮಿತಿ ? ಪುರುಷವ್ರವೃತ್ತಿಜನನಾಯ ಅವಶ್ಯಂ ಚೇತ್ ಕರ್ಮಫಲಂ ಕಲ್ಪಯಿತವ್ಯಮ್, ಕರ್ಮಾವಿರುದ್ಧವಿಷಯ ಏವ ಶ್ರುತಾರ್ಥಪತ್ತೇಃ ಪ್ರೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ ನಿತ್ಯೋ ಮೋಕ್ಷಃ ಫಲಂ ಕಲ್ಪಯಿತುಂ ನ ಶಕ್ಯಃ, ತದ್ವ್ಯವಧಾನಾಜ್ಞಾನನಿವೃತ್ತಿರ್ವಾ | ವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್, 'ಅದೃಷ್ಟಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಷಯತ್ವಾಚ್ಚ ಇತಿ | ಪಾರಿಶೇಷ್ಯನ್ಯಾಯಾತ್ ಮೋಕ್ಷ ಏವ ಕಲ್ಪಯಿತವ್ಯ ಇತಿ ಚೇತ್ | ಸರ್ವೇಷಾಂ ಹಿ ಕರ್ಮಣಾಂ ಸರ್ವಂ ಫಲಮ್ | ನ ಚಾನ್ಯತ್ ಇತರಕರ್ಮಫಲವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಫಲಂ ಕಲ್ಪನಾಯೋಗ್ಯಮಸ್ತಿ | ಪರಿಶಿಷ್ಟಶ್ಚ ಮೋಕ್ಷಃ | ಸ ಚೇಷ್ಟೋ ನೇದವಿದಾಂ ಫಲಮ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಸ ಏವ ಕಲ್ಪಯಿತವ್ಯಃ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಕರ್ಮಫಲವ್ಯಕ್ತೇ ನಾಮ್ ಆನನ್ಯಾತ್ ಪಾರಿಶೇಷ್ಯನ್ಯಾಯಾನುಪಪತ್ತೇಃ | ನ ಹಿ ಪುರುಷೇಚ್ಛಾ ವಿಷಯಾಣಾಂ ಕರ್ಮಫಲಾನಾಮ್ ಏತಾವತ್ತ್ವಂ ನಾಮ ಕೇನಚಿತ್ ಅಸರ್ವಜ್ಞೇನ ಅವಧೃತಂ ತತ್ಸಾಧನಾನಾಂ ವಾ ಪುರುಷೇಚ್ಛಾನಾಂ ಚಾನಿಯತದೇಶ ಕಾಲನಿಮಿತ್ತತ್ವಾತ್, ಪುರುಷೇಚ್ಛಾವಿಷಯಸಾಧನಾನಾಂ ಚ ಪುರುಷೇಷ್ಟಫಲ ಪ್ರಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ | ಪ್ರತಿಪ್ರಾಣಿ ಚ ಇಚ್ಛಾವೈಚಿತ್ರ್ಯಾತ್, ಫಲಾನಾಂ ತತ್ಸಾಧನಾನಾಂ ಚ ಆನನ್ತ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ ತದಾನನ್ತ್ಯಚ್ಚ ಅಶಕ್ಯಮ್ ಏತಾವತ್ತ್ವಂ ಪುರುಷೈರ್ಜ್ಞಾತುಮ್ ಅಜ್ಞಾತೇ ಚ ಸಾಧನಫಲೈತಾವತ್ತ್ವೇ ಕಥಂ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ, ಪರಿಶೇಷ ಸಿದ್ಧಿರಿತಿ^೧ ಕರ್ಮಫಲಜಾತಿಪಾರಿಶೇಷ್ಯಮ್ ಇತಿ ಚೇತ್ | ಸತ್ಯಸಿ ಇಚ್ಛಾವಿಷಯಾಣಾಂ ತತ್ಸಾಧನಾನಾಂ ಚಾನನ್ತ್ಯೇ ಕರ್ಮಫಲಜಾತಿತ್ವಂ ನಾಮ ಸರ್ವೇಷಾಂ ತುಲ್ಯಮ್, ಮೋಕ್ಷಸ್ತು ಅಕರ್ಮಫಲತ್ವಾತ್ ಪರಿಶಿಷ್ಟಃ ಸ್ಯಾತ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಪರಿಶೇಷಾತ್ ಸ ಏವ ಯುಕ್ತಃ ಕಲ್ಪಯಿತುಮ್ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ತಸ್ಯಾಪಿ ನಿತ್ಯ

1. ವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ ಎಂಬುದೇ ಸರಿಯೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿದೆ ; 'ಅದೃಷ್ಟ' ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದೆ. ಅನುವಾದವನ್ನು ನೋಡಿ.

2. 'ವಾ' ಎಂಬುದಕ್ಕಿಂತ ಈ ಪಾಠವು ಮೇಲು. 'ಪುರುಷೇಚ್ಛಾನಾನುನಿಯತ' ಎಂದಿದ್ದರೂ ಸಾಗುತ್ತದೆ.

3. 'ಪಾರಿಶೇಷ್ಯಸಿದ್ಧಿರಿತಿ' ಎಂದಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಕರ್ಮಫಲತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ಕರ್ಮಫಲಸಮಾನಜಾತೀಯತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ ಪರಿಶೇಷಾನುಪಪತ್ತಿಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ಅನ್ಯಥಾಪ್ಯುಪಪತ್ತೇಃ ಪ್ರೇಣಾ ಶ್ರುತಾರ್ಥಾಪತ್ತಿಃ | ಉತ್ಪತ್ತ್ಯಪ್ತಿವಿಕಾರಸಂಸ್ಕಾರಾಣಾಮನ್ಯತಮನುಸಿ ನಿತ್ಯಾನಾಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ಫಲಮ್ ಉಕ್ತಪದ್ಯತೇ ಇತಿ ಪ್ರೇಣಾ ಶ್ರುತಾರ್ಥಾಪತ್ತಿಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನೂ ಒಂದು (ಹೇತು)¹. ಶ್ರುತವಾಗಿರುವ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಫಲವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಲೇಬೇಕಾದರೆ ಯಾವದು ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆಯೋ, ದ್ರವ್ಯಗುಣಕರ್ಮಗಳ ಕಾರ್ಯವೇ ಅಲ್ಲವೋ ಯಾವದರಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ(ವಿರುವದೇ) ಕಂಡಿಲ್ಲವೋ, ಅದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕೋ, ಅಥವಾ ಯಾವದರಲ್ಲಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಕಂಡಿರುತ್ತದೆಯೋ, ಯಾವದು ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲದ ಫಲವೋ ಅದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕೋ? ಪುರುಷರಿಗೆ (ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ) ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾದರೆ, ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅವಿರುದ್ಧವಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರುತಾರ್ಥಾಪತ್ತಿಯು ಕೊನೆಗಾಣುವದರಿಂದ² ನಿತ್ಯವಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನಾಗಲಿ, ಅದಕ್ಕೆ ವ್ಯವಧಾನವಾಗಿರುವ ಅಜ್ಞಾನದ ನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಫಲವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವದು ಆಗಲಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ (ಅದು ಕರ್ಮಕ್ಕೆ) ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ.³ (ಕರ್ಮ)ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವೆಂದು ಕಂಡೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ.⁴

1. ಶ್ರುತಾರ್ಥಾಪತ್ತಿಯಿಂದ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನಾಗಲಿ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನಾಗಲಿ ಕಲ್ಪಿಸತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನವು ಅಜ್ಞಾನನಿವೃತ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುವದೆಂಬುದು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಈಗ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಏನಾದರೂ ಫಲವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಲೇಬೇಕಾದರೂ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ ಎಂಬ ದನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

2. ಉತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿಫಲಗಳನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವದರಲ್ಲಿಯೇ ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯು ಕೊನೆಗಾಣುತ್ತದೆ, ಅದನ್ನೇ ಕಲ್ಪಿಸೋಣ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅವ್ಯಷ್ಟವಾದ ಕರ್ಮವಿರುದ್ಧವಾದ ಫಲವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾದ್ದೇನು?

3. 'ಅವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ ದೃಷ್ಟಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಷಯತ್ವಾಚ್ಚ' ಎಂಬ ಪಾಠವು ಉತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಹೊಂದುತ್ತದೆಯಾದರೂ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಹೇತುವಿಗೆ ಸರಳವಾಗಿ ಅನ್ವಯವಾಗುವದಿಲ್ಲ.

4. ಅದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವೆಂದು ಕಂಡುಬರದೆ ಇರುವ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕರ್ಮಫಲವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ದೃಷ್ಟಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಷಯತ್ವಾಚ್ಚ ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕರ್ಮದ ಫಲವು ಉತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿದೆ ಎಂದು ಕಂಡುಬಂದಿರುವದರಿಂದ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ತೆಗೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾಗಿ ಅನ್ವಯವಾಗುವದಿಲ್ಲ.

(ಅಕ್ಷೇಪ):- ಪಾರಿಶೇಷ್ಯನ್ಯಾಯದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನೇ ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು. (ಇದರ ವಿವರ):- ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳಿಗೂ ಎಲ್ಲವೂ ಫಲ(ವಾಗಿಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ).¹ ಮತ್ತೊಂದು ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಫಲವಾಗಿಲ್ಲದ (ನಿತ್ಯಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಫಲವೆಂದು) ಕಲ್ಪಿಸುವದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಬೇರೊಂದು ಫಲವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಮೋಕ್ಷವೇನೋ ಉಳಿದಿದೆ.² ಅದು ವೇದವನ್ನು ಬಲ್ಲವರಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ಫಲವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನೇ ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು.³

(ಪರಿಹಾರ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕರ್ಮಫಲವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಅನಂತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಪಾರಿಶೇಷ್ಯನ್ಯಾಯವು (ಇಲ್ಲಿ) ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ.⁴ (ಇದರ ವಿವರ): ಪುರುಷರ ಇಚ್ಛೆಗೆ ವಿಷಯವಾದ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲಗಳು ಇಷ್ಟೇ ಎಂದು ಸರ್ವಜ್ಞನಲ್ಲದ ಯಾವನೊಬ್ಬನೂ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ; ಅವುಗಳ ಸಾಧನಗಳೂ (ಇಂತಿಷ್ಟೇ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ).⁵ ಮತ್ತು ಪುರುಷೇಚ್ಛೆಗಳಿಗೆ ದೇಶ, ಕಾಲ, ನಿಮಿತ್ತ-ಇವು ಯಾವವೂ ನಿಯತವಾಗಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದಲೂ⁶ ಪುರುಷನ ಇಚ್ಛೆಗೆ ವಿಷಯವಾಗಿರುವ (ಫಲಗಳ) ಸಾಧನಗಳು ಪುರುಷನಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ಫಲದಿಂದ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗುವದರಿಂದಲೂ⁷ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಪ್ರಾಣಿಗೂ ಇಚ್ಛೆಗಳು ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿರುವದ

1. ಸ್ವರ್ಗ, ಪರು, ಪುತ್ರ, ಗ್ರಾಮ- ಮುಂತಾದ ಒಂದೊಂದು ಫಲವು ಒಂದೊಂದು ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಗೊತ್ತಾಗಿದೆ.

2. ಏಕೆಂದರೆ ನಿತ್ಯವಲ್ಲದ ವ ತ್ತೆ ಯಾವ ಕರ್ಮಕ್ಕೂ ಮೋಕ್ಷವು ಫಲವೆಂದು ಶ್ರುತವಾಗಿಲ್ಲ.

3. ನಿತ್ಯಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸ್ವರ್ಗದಂತೆ ಇಷ್ಟಫಲವನ್ನೇ ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು; ಮೋಕ್ಷವು ಇಷ್ಟಫಲವಾಗಿದ್ದು ಮತ್ತೊಂದು ಕರ್ಮದ ಫಲವೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗದಿರುವದರಿಂದ ಅದನ್ನೇ ನಿತ್ಯಕರ್ಮದ ಫಲವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದು.

4. ಇಷ್ಟೇ ಎಂದ ಗೊತ್ತಾಗಿರುವವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಿಕ್ಕಿಲ್ಲವೂ ಹೊಂದದಿದ್ದರೆ ಉಳಿದೊಂದನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಈ ನ್ಯಾಯವು ಹೊಂದುತ್ತದೆ.

5. ಇಂತಿಷ್ಟೆಂದ ಗೊತ್ತಾಗದಿರುವಾಗ ಎಲ್ಲವೂ ಮುಗಿದು ಮೋಕ್ಷವೇ ಉಳಿಯುವದು ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವದು ಹೇಗಾದೀತು ?

6. ಒಂದೊಂದು ದೇಶದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಬಗೆಯ, ಒಂದೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಬಗೆಯ ಒಂದೊಂದು ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಒಂದೊಂದು ಬಗೆಯ ಇಚ್ಛೆಯಾಗಬಹುದು.

7. ಇಚ್ಛೆಯೂ ಬದಲಾಯಿಸಿದಂತೆ ಫಲವೂ ಬದಲಾಯಿಸಬಹುದು; ಫಲವು ಬದಲಾಯಿಸಿದಂತೆ ಸಾಧನವೂ ಬದಲಾಯಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಚ್ಛೆಗೆ ವಿಷಯಗಳಾದ ಫಲಗಳು ಇಂತಿಷ್ಟೇ, ಅವುಗಳ ಸಾಧನಗಳು ಇಂತಿಷ್ಟೇ ಎಂದು ಯಾರಿಂದಲೂ ಗೊತ್ತುಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಬರಲಾರದು.

ರಿಂದಲೂ ಫಲಗಳೂ ಅವುಗಳ ಸಾಧನಗಳೂ ಅನಂತವಾಗಿರುವವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳು ಅನಂತವಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಅವು) ಇಷ್ಟೇ ಎಂದು ಪುರುಷರು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವದು ಶಕ್ಯವಲ್ಲ. ಸಾಧನಫಲಗಳು ಇಂತಿಷ್ಟೇ ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗದೆ ಇರುವಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷವು ಪರಿಶಿಷ್ಟವಾಗುವದೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧವಾದೀತು ?

(ಅಕ್ಷೇಪ):- ಕರ್ಮಫಲಜಾತಿಯ ಪಾರಿಶೇಷ್ಯವು (ಸಿದ್ಧವಾಗಬಹುದು. ಇದರ ವಿವರ): ಇಚ್ಛೆಗಳ ವಿಷಯಗಳೂ ಅವುಗಳ ಸಾಧನಗಳೂ ಅನಂತವಾಗಿದ್ದರೂ ಎಲ್ಲವೂ ಕರ್ಮಫಲದ ಜಾತಿಯವೇ ಎಂಬುದು ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮೋಕ್ಷವಾದರೋ ಕರ್ಮಫಲವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ (ಹೀಗೆ) ಉಳಿಯುವದರಿಂದ ಅದನ್ನೇ (ನಿತ್ಯಕರ್ಮಫಲವೆಂದು) ಕಲ್ಪಿಸುವದು ಯುಕ್ತವು.

(ಪರಿಹಾರ):-ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದೂ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳ ಫಲವೆಂದು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಕರ್ಮಫಲಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ (ಅದೇ) ಜಾತಿಯದೆಂದಾಗಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಪರಿಶೇಷವಾಗಲಾರದು, ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಾರ್ಥಾಪತ್ತಿಯು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಿಂದಲೂ ಕ್ಷಯವಾಗಬಹುದಾಗಿದೆ.¹ ಉಪ್ಪೆತ್ತಿ, ಆಪ್ತಿ, ವಿಕಾರ, ಸಂಸ್ಕಾರ-ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವದಾದರೊಂದೂ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳ ಫಲವಾಗಬಹುದಾಗಿರುತ್ತದೆ² ಯಾಗಿ ಶ್ರುತಾರ್ಥಾಪತ್ತಿಯು (ಅಷ್ಟರಿಂದ) ಕ್ಷಯವಾಗುತ್ತದೆ.³

ಮೋಕ್ಷವು ಉತ್ಪಾದ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲೊಂದು ಎಂಬುದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೪. ಚತುರ್ಣಾನಾನ್ಯತಮ ಏವ ಮೋಕ್ಷಃ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ನ ತಾವತ್ ಉತ್ಪಾದ್ಯಃ ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್ | ಅತ ಏವ ಅವಿಕಾರ್ಯಃ | ಅಸಂಸ್ಕಾರ್ಯಶ್ಚ ಅತ ಏವ | ಅಸಾಧನದ್ರವ್ಯಾತ್ಮಕತ್ವಾಚ್ಚ | ಸಾಧನಾತ್ಮಕಂ ಹಿ ದ್ರವ್ಯಂ ಸಂಸ್ಕೃಯತೇ | ಯಥಾ ವಾತ್ರಾಜ್ಯಾದಿ ಪ್ರೋಕ್ಷಣಾದಿನಾ | ನ ಚ ಸಂಸ್ಕೃಯಮಾಣಃ ಸಂಸ್ಕಾರನಿರ್ವರ್ತೋಽವಾ ಯೂಪಾದಿವತ್ | ಪಾರಿಶೇಷ್ಯಾತ್ ಆಪ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್ | ನಾಪ್ರೋಕ್ಷಿಸಿ | ಆತ್ಮಸ್ವಭಾವತ್ವಾತ್, ಏಕತ್ವಾಚ್ಚ ||

1. ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಗೆ ಅನ್ಯಥಾಪ್ತಪತ್ತಿ (ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಿಂದಲೂ ಹೊಂದುವದು), ಅನ್ಯಥೈವೋಪಪತ್ತಿ (ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಿಂದಲೇ ಹೊಂದುವದು), ನೈವೋಪಪತ್ತಿ (ಹೊಂದದೆಯೇ ಇರುವದು)- ಇವು ಮೂರೂ ದೂಷಣಗಳು. ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೊಂದು ಬಗೆಯಿಂದಲೂ ಹೊಂದುವದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾದದ್ದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ದೂಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

2. ಬೇರೊಂದು ಬಗೆ ಎಂದರೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಗಳಲ್ಲೊಂದಾಗಿರುವದೇ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ.

3. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾದದ್ದಿಲ್ಲ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆಕ್ಷೇಪ):-ಮೋಕ್ಷವೇ (ಈ) ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಎಂದರೊ ?

(ಪರಿಹಾರ):-ಹಾಗಲ್ಲ. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ (ಅದು) ಉತ್ಪಾದ್ಯವಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ ನಿತ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.¹ ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ವಿಕಾರ್ಯವಲ್ಲ.² ಆದ್ದರಿಂದಲೇ³ (ಅದು) ಅದು ಸಾಧನದ್ರವ್ಯದ ಸ್ವರೂಪದ್ದಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದಲೂ (ಸಂಸ್ಕಾರ್ಯವಲ್ಲ). ಸಾಧನರೂಪದ ದ್ರವ್ಯಕ್ಕಲ್ಲವೆ, ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು? ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಪಾತ್ರಗಳು, ಅಜ್ಞ- ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಪ್ರೋಕ್ಷಣವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ (ಸಂಸ್ಕಾರಗೊಳಿಸಬಹುದು) ಯೂಪಾದಿಗಳಂತೆ (ಅದು) ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದದ್ದೂ ಅಲ್ಲ,⁴ ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಉಂಟಾಗತಕ್ಕದ್ದೂ ಅಲ್ಲ.⁵ ವಾರಿಶೇಷ್ಯ(ನ್ಯಾಯ) ದಿಂದ ಅಪ್ಯವಾಗಬಹುದು ; (ಆದರೆ) ಅಪ್ಯವೂ ಅಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮಸ್ವಭಾವದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಒಂದೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.⁶

ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳ ವಿಲಕ್ಷಣ್ಯದಿಂದ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಮೋಕ್ಷವೂ

ಫಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೫. ಇತರೈಃ ಕರ್ಮಭಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಾತ್ ನಿತ್ಯಾನಾಂ ಕರ್ಮಣಾಮ್ ತತ್ಪಲೇನಾಪಿ ವಿಲಕ್ಷಣೇನ ಭವಿತವ್ಯಮ್ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಕರ್ಮತ್ವಸಾಲಕ್ಷಣ್ಯಾತ್ ಸಲಕ್ಷಣಂ ಕನ್ಯಾತ್ ಫಲಂ ನ ಭವತಿ ಇತರಕರ್ಮಫಲೈಃ¹ ನಿಮಿತ್ತವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಾತ್ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಕ್ಷಾಮವತ್ಪಾದಿಭಿಃ ಸಮಾನತ್ವಾತ್ | ಯಥಾ ಹಿ ಗೃಹದಾಹಾದೌ

1. ಉತ್ಪಾದ್ಯವಾದದ್ದು ಅನಿತ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು.

2. ವಿಕಾರ್ಯವಾದರೂ ಅನಿತ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು.

3. ನಿತ್ಯವಾದರೆ ಹೊಸ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಅದಕ್ಕೆ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಅಗಲಾರದು ; ಆದರೆ ಅದು ವಿಕಾರ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

4. ಯೂಪವನ್ನು ಎಂಟು ಮೂಲೆಗಳಾಗಿ ಮಾಡುವದು, ಎಣ್ಣೆ ಹಚ್ಚುವದು- ಮುಂತಾದ ಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ ಸಂಸ್ಕಾರಮಾಡಬಹುದು ; ಹಾಗೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ.

5. ಆಹವನೀಯಾಗ್ನಿಯು ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಉಂಟಾಗತಕ್ಕದ್ದು ; ಮೋಕ್ಷವು ಅಂಥದ್ದೂ ಅಲ್ಲ.

6. ತಾನೇ ತನ್ನನ್ನೂ ಪಡೆಯಬೇಕೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲ. ಭೇದವಿಲ್ಲದ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಇರ.ವಂತಿಲ್ಲ.

ನಿಮಿತ್ತೇ ಕ್ಷಾಮವತ್ಯಾದೀಷ್ಟಿಃ, ಯಥಾ ಭಿನ್ನೇ ಜುಹೋತಿ ಸ್ವನ್ನೇ ಜುಹೋತಿ ಇತ್ಯೇವಮಾದೌ ನೈಮಿತ್ತಿಕೇಷು ಕರ್ಮಸು ನ ಮೋಕ್ಷಃ ಫಲಂ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ ಪೈಶ್ವಾವಿಶೇಷಾತ್ ನೈಮಿತ್ತಿಕತ್ವೇನ | ಜೀವನಾದಿನಿಮಿತ್ತೇ ಚ ಶ್ರವಣಾತ್, ತಥಾ ನಿತ್ಯಾನಾಮಪಿ ನ ಮೋಕ್ಷಃ ಫಲಮ್ | ಆಲೋಕಸ್ಯ ಸರ್ವೇಷಾಂ ರೂಪ ದರ್ಶನಸಾಧನತ್ವೇ ಉಲೂಕಾದಯಃ ಆಲೋಕೇನ ರೂಪಂ ನ ಪಶ್ಯಂತೀತಿ ಉಲೂ ಕಾದಿಚಕ್ಷುಷೋ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಾತ್ ಇತರಲೋಕಚಕ್ಷುರ್ಭಿಃ ನ ರಸಾದಿವಿಷಯತ್ವಂ ಪರಿಕಲ್ಪ್ಯತೇ | ರಸಾದಿವಿಷಯೇ ಸಾಮರ್ಥಸ್ಯ ಅದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್ | ಸುದೂರಮಪಿ ಗತ್ವಾ ಯದ್ವಿಷಯೇ ದೃಷ್ಟಂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮ್ ತತ್ರೈವ ಕಚ್ಚಿತ್ ವಿಶೇಷಃ ಕಲ್ಪ ಯಿತವ್ಯಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆಕ್ಷೇಪ):— ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಗಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಫಲಗಳೂ ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿರಬೇಕು.

(ಪರಿಹಾರ):— ಹಾಗಲ್ಲ. ಕರ್ಮತ್ವವೆಂಬ ಸಾಲಕ್ಷಣ್ಯವಿರುವದರಿಂದ (ಅವಕ್ಕೆ) ಇತರ ಕರ್ಮಫಲಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳ ಫಲವೇ ಏಕಾಗುವ ದಿಲ್ಲ ?

(ಆಕ್ಷೇಪ):— ನಿಮಿತ್ತವು ಬೇರೆಯಾಗಿರುವದರಿಂದ ಎಂದರೋ ?

(ಪರಿಹಾರ):— ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕ್ಷಾಮವತೀ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ (ಅವು) ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. (ಇದರ ವಿವರ): ಹೇಗೆ ಮನೆಯು ಸುಡುವದೇ ಮುಂತಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಕ್ಷಾಮವತೀ ಎಂಬ ಇಷ್ಟಿಯೇ ಮುಂತಾದದ್ದು (ವಿಹಿತವಾಗಿದೆಯೋ), ಹೇಗೆ “ಪಾತ್ರೆಯು ಒಡೆದುಕೊಂಡರೆ ಹೋಮಮಾಡಬೇಕು”, (?) “(ಪಾತ್ರೆಯ ಒಳಗಿನ ದ್ರವ್ಯವು) ಸುರಿದರೆ ಹೋಮಮಾಡಬೇಕು” (?) ಇವೇ ಮುಂತಾದ ನೈಮಿತ್ತಿಕಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷವು ಫಲವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಗೂ ಮೋಕ್ಷವು ಫಲವಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ (ಅವು) ಆ (ಕ್ಷಾಮವತೀ)

1. ಇದು ಅನುಮಾನ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನವನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳಿರು ತ್ತಾನೆ.

2. ಅಹಿತಾಗ್ನಿಯಾದವನ ಮನೆಗೆ ಬೆಂಕಿ ಬಿದ್ದರೆ ಕ್ಷಾವನಾನ್ ಅಗ್ನಿಗೆ ಪುರೋಡಾಶ ವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು ಎಂದು ಕ್ಷಾಮವತೀಷ್ಟಿಯನ್ನು ವಿಧಿಸಿದೆ. ಇದರಂತೆ ಯಾವನಿಗೆ ಎರಡು ಹವಿಸ್ಸು ನಾಶವಾಗುವದೋ ಅವನು ಪಂಚಶರಾವ ಓದನವನ್ನು ಇಂದ್ರನಿಗೆ ನಿರ್ವಾಪಮಾಡ ಬೇಕು ಎಂದು ವಿಧಿಸಿದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಪಾತ್ರೆಯು ಒಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವೇ ಮುಂತಾದ ನಿಮಿತ್ತ ಗಳಿಂದ ಆಯಾ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವು ಫಲವೆಂದು ಯಾರೂ ಕಲ್ಪಿಸುವದಿಲ್ಲ.

ಮುಂತಾದವಕ್ಕೆ ನೈಮಿತ್ತಿಕವಾಗಿರುವದು ಸಮಾನವಾಗಿದೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವನಾದಿ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಲೇ ಶ್ರುತವಾಗಿದೆ.¹ ಬೆಳಕು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ರೂಪವನ್ನು ಕಾಣುವದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಗೂಬೆ ಮುಂತಾದವು ಬೆಳಕಿನಿಂದ ರೂಪವನ್ನು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ ವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಗೂಬೆಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಕಣ್ಣು ಮಿಕ್ಕವರ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಅದಕ್ಕೆ) ರುಚಿಯೇ ಮುಂತಾದದ್ದು ವಿಷಯ ವೆಂದೇನೂ ಕಲ್ಪಿಸುವದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ರುಚಿಯೇ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯ ದಲ್ಲಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಕಂಡಿರುವದಿಲ್ಲ. ಬಲುದೂರವಾದರೂ ಹೋಗಿ (ಅದಕ್ಕೆ) ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು (ಇರುವದು) ಕಂಡಿದೆಯೋ ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಯಾವದಾದರೊಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು.²

ವಿದ್ಯಾಸಂಯುಕ್ತಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲದ ಕಾರ್ಯಾಂತರ ವಾಗಬಹುದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೬. ಯತ್ಪುನರುಕ್ತಮ್ ಮನ್ತಶರ್ಕರಾದಿಸಂಯುಕ್ತವಿಷದಧ್ಯಾದಿವತ್ ನಿತ್ಯಾನಿ (ಕರ್ಮಾಣಿ) ಕಾರ್ಯಾಂತರವಾರಭಂತ ಇತಿ | ಅರಭ್ಯತಾಂ ವಿಶಿಷ್ಟಂ ಕಾರ್ಯಮ್ | ತವಿಷ್ಟತ್ವಾತ್ ಅವಿರೋಧಃ | ನಿರಭಿಸಂಘೇಃ ಕರ್ಮಣೋ ವಿದ್ಯಾ ಸಂಯುಕ್ತಸ್ಯ ವಿಶಿಷ್ಟಕಾರ್ಯಾಂತರಾರಮ್ಭೇ ನ ಕಚ್ಛಿತ್ ವಿರೋಧಃ | ದೇವ ಯಾಜ್ಞಾತ್ಮಯಾಜಿನೋಃ ಆತ್ಮಯಾಜಿನೋ ವಿರೇಷಪ್ರವಣಾತ್ “ದೇವ ಯಾಜನಃ ಶ್ರೇಯಾನಾತ್ಮಯಾಜೀ” (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೨-೬-೧೩) ಇತ್ಯಾವಾ “ಯದೇವ ವಿದ್ಯಯಾ ಕರೋತಿ” (ಛಾಂ. ೧-೧-೧೦) ಇತ್ಯಾದೌ ಚ | ಯಸ್ತು ಪರಮಾತ್ಮದರ್ಶನವಿಷಯೇ ಮನುನೋಕ್ತಃ ಆತ್ಮಯಾಜಿಶಬ್ದಃ ಸಮಂ ಪಶ್ಯನ್ನಾ ತ್ಮಯಾಜೀ”(೧೨ ೯೧) ಇತ್ಯತ್ರ, ಸಮಂ ಪಶ್ಯನ್ ಆತ್ಮಯಾಜೀ ಭವತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಥವಾ ಭೂತಪೂರ್ವಗತ್ಯಾ | ಆತ್ಮಯಾಜೀ ಆತ್ಮಸಂಸ್ಕಾರಾರ್ಥಂ ನಿತ್ಯಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕರೋತಿ “ಇದಂ ಮೇಘನೇನಾಬ್ಧಂ ಸಂಸ್ಕಿಯತೇ” (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೨-೬-೧೩) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | ತಥಾ “ಗಾಭೈರ್ಹೋಮೈಃ” (೨-೨-೨) ಇತ್ಯಾದಿ

1. ಮನುಷ್ಯನು ಬದುಕಿರುವಾಗ ಹೋಮವೇ ಮುಂತಾದ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡ ಬೇಕು ಎಂದು ಜೀವನನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಅವುಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸಿರುವದರಿಂದ ಅವಕ್ಕೂ ನೈಮಿತ್ತಿಕತ್ವವು ಸಮಾನವಾಗಿದೆ.

2. ಕತ್ತಲೆಯ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಕಾಣುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದೆ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಸ್ತುಗಳನ್ನೂ ಕಾಣುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದೆ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು.

3. ಇಲ್ಲಿಯೂ ‘ವಿದ್ಯಾಮನ್ತ’ ಎಂದು ವಿದ್ಯಾಶಬ್ದವು ಅಚ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ.

ಪ್ರಕರಣೇ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಸ್ಕಾರಾರ್ಥತ್ವಂ ನಿತ್ಯಾನಾಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ದರ್ಶಯತಿ ಸಂಸ್ಕೃತಶ್ಚ ಯ ಆತ್ಮಯಾಜೀ ಶ್ರೇಃ ಕರ್ಮಭಿಃ ಸಮಂ ದ್ರಷ್ಟುಂ ಸಮರ್ಥೋ ಭವತಿ | ತಸ್ಯ ಇಹ ವಾ ಜನ್ಮಾಂತರೇ ವಾ ಸಮಮ್ ಆತ್ಮದರ್ಶನಮ್ ಉತ್ಪದ್ಯತೇ | ಸಮಂ ಪಶ್ಯನ್ ಸ್ವಾರಾಜ್ಯಮ್ ಅಧಿಗಚ್ಛತಿ ಇತ್ಯೇಷೋಽರ್ಥಃ | ಆತ್ಮಯಾಜಿಶಬ್ದಸ್ತು ಭೂತಪೂರ್ವಗತ್ಯಾ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ಜ್ಞಾನಯುಕ್ತಾನಾಂ ನಿತ್ಯಾನಾಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಸಾಧನತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಮುತ್ರ, ಸಕ್ಕರೆ- ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ವಿಷ, ಮೊಸರು -ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೆ ನಿತ್ಯ (ಕರ್ಮ)ಗಳು ಬೇರೊಂದು ಕಾರ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡಬಹುದು ಎಂದು ಹೇಳಿದಿರಷ್ಟೆ, (ಅದಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ಉತ್ತರವೇನೆಂದರೆ, ಅದು) ಅಸಾಧಾರಣವಾದ (ಬೇರೊಂದು) ಕಾರ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲಿ, ಅಲ್ಲಿ (ನಮಗೂ ಅದು) ಇಷ್ಟವಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಯಾವ) ವಿರೋಧವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ (ಇದರ ವಿವರ) (ಫಲದ) ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದವನ ಕರ್ಮವು ವಿದ್ಯಾಸಂಯುಕ್ತವಾದರೆ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದರೆ ಯಾವ ವಿರೋಧವೂ ಇಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ದೇವಯಾಜಿ ಆತ್ಮಯಾಜಿ-(ಈ ಇಬ್ಬರೊಳಗೆ “ದೇವಯಾಜಿಗಿಂತ ಆತ್ಮಯಾಜಿಯು ಉತ್ತಮ” (ಶತ ಬ್ರಾ. ೧೧-೨೬-೧೩) ಎಂಬುದೇ ಮುಂತಾದ (ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೂ)^೧ “ಯಾವದನ್ನು ವಿದ್ಯೆಯೊಡನೆ ಮಾಡುವನೋ (ಅದೇ ವೀರ್ಯವತ್ತರವಾಗುತ್ತದೆ)” (ಭಾಂ. ೧-೧-೧೦) ಎಂಬುದೇ ಮುಂತಾದ (ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೂ) ಆತ್ಮಯಾಜಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ವರನಾತ್ರದರ್ಶನದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ “ಸಮಂ ಪಶ್ಯನ್ ಆತ್ಮಯಾಜೀ”

1. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗೆ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳು ಉಪಾಸನಾಯುಕ್ತವಾದರೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡಬಹುದು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ, ಅದು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಲ್ಲವಾದರೂ ಬರಿಯ ಕರ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಉಪಾಸನಾಯುಕ್ತಕರ್ಮವು ಬೇರೊಂದು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೊಡಬಹುದು ಎಂಬುದು ಇಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಆ ಬೇರೊಂದು ಕಾರ್ಯವು ಯಾವದೆಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಅರ್ಥಾಂಗೀಕಾರವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

2. ಉಪಾಸನಾಸಹಿತವಾಗಿ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವವನು ಆತ್ಮಯಾಜಿಯು, ಬರಿಯ ಕರ್ಮವನ್ನು ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವವನು ದೇವಯಾಜಿಯು. ಆತ್ಮಯಾಜಿಯು ಇವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನವನು ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿರುವದು ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥಮಾತ್ರವೇ.

(ಮನು. ೧೨-೯೧)^೧ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮನುವು ಹೇಳಿರುವ ಆತ್ಮಯಾಜಿಶಬ್ದವಿದೆಯಲ್ಲ, (ಅಲ್ಲಿ) ಸಮವನ್ನು ಕಾಣುವದರಿಂದ ಆತ್ಮಯಾಜಿಯಾಗುವನು ಎಂದು ಅರ್ಥ^೨. ಅಥವಾ ಭೂತಪೂರ್ವಗತಿಯಿಂದ (ಅಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಯಾಜಿಶಬ್ದವನ್ನು ಪಯೋಗಿಸಿದೆ ಎಂದಾದರೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ): ಆತ್ಮಯಾಜಿಯು ಆತ್ಮಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ; ಏಕೆಂದರೆ “ಈ (ಕರ್ಮ)ದಿಂದ ಈ ನನ್ನ ಅಂಗವು ಸಂಸ್ಕೃತವಾಗುತ್ತಿದೆ” (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೨-೬-೧೩) ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಿದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ‘ಗಾರ್ಭೋಹೋಮೈಃ’^೩ (ಮನು. ೨-೨೭) ಗರ್ಭಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಹೋಮಗಳಿಂದಲೂ ಬೀಜಸಂಬಂಧವಾದ ಮತ್ತು ಗರ್ಭಸಂಬಂಧವಾದ ದೋಷವು ಹೋಗುತ್ತದೆ) ಮುಂತಾದ (ಸಂಸ್ಕಾರಗಳ) ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳು ಕಾರ್ಯ ಕರಣಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ (ಮಾಡತಕ್ಕವು) ಎಂದು (ಮನು ತಿಳಿಸಿರುತ್ತಾನೆ). (ಹೀಗೆ) ಆ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತನಾದ ಆತ್ಮಯಾಜಿಯು ಸಮನಾಗಿ (ಆತ್ಮನನ್ನು) ಕಾಣಲು ಸಮರ್ಥನಾಗುತ್ತಾನೆ; ಅವನಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಜನ್ಮಾಂತರದಲ್ಲಿ^೪ ಸಮವಾದ ಆತ್ಮದರ್ಶನವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. (ಹಾಗೆ) ಸಮವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡವನು ಸ್ವಾರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದು (ಶ್ಲೋಕದ) ಅರ್ಥವು. ಆತ್ಮಯಾಜಿ

1. ಸರ್ವಭೂತೇಷು ಚಾತ್ಮಾನಂ ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ಚಾತ್ಮನಿ | ಸಮಂ ಪಶ್ಯನ್ನಾತ್ಮಯಾಜೀ ಸ್ವಾರಾಜ್ಯಮಧಿಗಚ್ಛತಿ || (೧೨-೯೧) ಎಂದು ಅಚ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕದ ಪಾಠ. ‘ಸಂಪಶ್ಯನ್ನಾತ್ಮಯಾಜೀ ವೈ’ ಎಂದು ಟೀಕಾಸಮ್ಮತವಾರ. ಇಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಿನ ಪಾಠವೇ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವೆಂದು ನಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

2. ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಸಮನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ, ಎಲ್ಲರೂ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಸಮವಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಎಂದು ಕಂಡುಕೊಂಡವನು ನಿಜವಾಗಿ ಆತ್ಮಯಾಜಿಯು ಎಂದು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಯನ್ನು ಹೊಗಳಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

3. ಗಾರ್ಭೋಹೋಮೈರ್ಜಾತಕರ್ಮಚೌಡಮೌಘ್ವೇನಿಬಂಧನೈಃ |

ಬೈಜಿಕಂ ಗಾರ್ಭಿಕಂ ಚೈನೋ ದ್ವಿಜಾನಾಮಪಮೃತ್ಯುತೇ ||

ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪಿತೃಬೀಜಸಂಬಂಧವಾದ ಮತ್ತು ಗರ್ಭಸಂಬಂಧವಾದ ದೋಷನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾಯಜ್ಞಾದಿಗಳಿಂದ ಗುಣಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

4. ಸಾಧನವನ್ನು ಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಜ್ಞಾನ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ; ಪ್ರತಿಬಂಧವಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. (ಸೂ. ಭಾ. ೩-೪-೩೧, ಭಾ. ಭಾ. ೪೯೮).

ಶಬ್ದವಾದರೋ ಭೂತಪೂರ್ವಗತಿಯಿಂದ, ಜ್ಞಾನಯುಕ್ತವಾದ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳು ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.¹

ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಫಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೩. ಕಿಂ ಚಾನ್ಯತ್, “ಬ್ರಹ್ಮಾ ವಿಶ್ವಸೃಜೋ ಧರ್ಮೋ ಮಹಾನನ್ಯಕ್ತ ಮೇವ ಚ | ಉತ್ತಮಾಂ ಸಾತ್ತ್ವಿಕೇಮೇತಾಂ ಗತೀಮಾಹುರ್ಮನೀಷಿಣಃ” (ಮನು. ೧೨-೫೦) ಇತಿ ಚ | ದೇವನಾಷ್ಟ್ಯವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಭೂತಾನ್ಯಯಂ ದರ್ಶಯತಿ “ಭೂತಾನ್ಯತ್ಯೇತಿ ಪಚ್ಚ ವೈ” (ಮನು. ೧೨-೯೦) | ಭೂತಾನ್ಯತ್ಯೇತಿ ಇತಿ ಯೇ ಪಾರಂ ಕುರ್ವಂತಿ ತೇಷಾಂ ವೇದವಿಷಯೇ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಬುದ್ಧಿತ್ವಾತ್ ಅದೋಷಃ | ನ ಚಾರ್ಥವಾದತ್ವಮ್ ಅಧ್ಯಾಯಸ್ಯ | ಬ್ರಹ್ಮಾಂತಕರ್ಮವಿವಾಕಾರ್ಥಸ್ಯ ತದ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾತ್ಮಜ್ಞಾನಾರ್ಥಸ್ಯ ಚ ಕರ್ಮಕಾಣ್ಡೋಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯಂ ತುಲ್ಯಾರ್ಥತ್ವದರ್ಶನಾತ್ | ವಿಹಿತಾಕರಣಪ್ರತೀಷಿದ್ಧಕರ್ಮಣಾಂ ಚ ಸ್ಥಾವರಶ್ವಸೂಕರಾದಿಫಲದರ್ಶನಾತ್ | ವಾನ್ತಾಶ್ಯಾದಿಪ್ರೇತದರ್ಶನಾಚ್ಚ | ನ ಚ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿವಿಹಿತವ್ರತೀಷಿದ್ಧವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ವಿಹಿತಾನಿ ವಾ ವ್ರತೀಷಿದ್ಧಾನಿ ವಾ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕೇನಚಿತ್ ಆವಗಂತ್ಯಂ ಶಕ್ಯಂತೇ | ಯೇಷಾಮ್ ಅಕರಣಾತ್ ಅನುಷ್ಠಾನಾಚ್ಚ ಪ್ರೇತಶ್ವಸೂಕರಸ್ಥಾವರಾದೀನಿ ಕರ್ಮಫಲಾನಿ ವ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಾಭ್ಯಾಮ್ ಉಪಲಭ್ಯಂತೇ | ನ ಚೈಷಾಮ್ ಅಕರ್ಮಫಲತ್ವಂ ಕೇನಚಿತ್ ಅಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ವಿಹಿತಾಕರಣಪ್ರತೀಷಿದ್ಧಸೇವಾನಾಂ ಯಥೈತೇ ಕರ್ಮವಿವಾಕಾಃ ಪ್ರೇತತೀರ್ಥಕ್ಕಾನ್ವರಾದಯಃ, ತಥಾ ಉತ್ಪನ್ನೇಷ್ವಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಾನ್ತೇಷು ಕರ್ಮವಿವಾಕತ್ವಂ ವೇದಿತವ್ಯಮ್ | ತಸ್ಮಾತ್ “ಸ ಆತ್ಮನೋ ವಪಾಮುದಖ್ಯಿತತ್” (ತೈ. ಸಂ. ೨-೧-೧-೪), “ನೋರೋದೀತ್” (ತೈ. ಸಂ. ೧-೫-೧-೧) ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ನಾಭೂತಾರ್ಥವಾದತ್ವಮ್ | ತತ್ರಾಪಿ

1. ಮೊದಲನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ‘ಸಮುದರ್ಶಿಯಾದ ನಿಜವಾದ ಆತ್ಮಯಾಚಿಯು ಸ್ವಾರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವನು’ ಎಂದರ್ಥ. ಎರಡನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ‘ಆತ್ಮಯಾಚಿಯು ಸಮುದರ್ಶಿಯಾದ ಬಳಿಕ ಸ್ವಾರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವನು’ ಎಂದರ್ಥ. ಮೊದಲನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಯಾಚಿಶಬ್ದವನ್ನು ಜ್ಞಾನಸ್ತುತಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ ; ಎರಡನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನಾಯುಕ್ತಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನವನ್ನು ಮಾಡುವದು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಅಭೂತಾರ್ಥವಾದತ್ವಂ ಮಾ ಭೂತ್ ಇತಿ ಚೇತ್ | ಭವತ್ವೇವಮ್ | ನ ಚೈತಾನತಾ
 ಅಸ್ಯ ನ್ಯಾಯಸ್ಯ ಬಾಧೋ ಭವತಿ | ನ ಚಾಸ್ಮತ್ಪಕ್ಷೋ ವಾ ದುಷ್ಯತಿ | ನ ಚ
 “ಬ್ರಹ್ಮಾ ವಿಶ್ವಸೃಜಃ” ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಫಲತ್ವಂ ಶಕ್ಯಂ ವಕ್ತುಮ್ |
 ತೇಷಾಂ ದೇವಸಾಕ್ಷೀತಾಯಾಃ ಫಲಸ್ಯ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಸಾಭಿಸಂಧೀನಾಂ
 ನಿತ್ಯಾನಾಂ ಕರ್ಮಣಾಮ್ ಸರ್ವಮೇಧಾಶ್ವಮೇಧಾದೀನಾಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾದೀನಿ
 ಫಲಾನಿ | ಯೇಷಾಂ ಪುನರ್ನಿತ್ಯಾನಿ ನಿರಭಿಸಂಧೀನಿ ಆತ್ಮಸಂಸ್ಕಾರಾರ್ಥಾನಿ
 ತೇಷಾಂ ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತ್ಯರ್ಥಾನಿ ತಾನಿ | “ಬ್ರಹ್ಮೀಯಂ ಕ್ರಿಯತೇ ತನುಃ”
 (ಮನು. ೨-೨೮) ಇತಿ ಸ್ಮರಣಾತ್ | ತೇಷಾಮ್ ಆರಾದುಪಕಾರಕತ್ವಾತ್
 ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಾನ್ಯಸಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಭವಂತಿ ಇತಿ ನ ವಿರುದ್ಧತೇ | ಯಥಾ ಚಾಯ
 ಮರ್ಧಃ ಷಷ್ಠೇ ಜನಕಾಖ್ಯಾಯಿಕಾಸಮಾಪ್ತಾ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ | ಯತ್ತು ವಿಷದಧ್ಯಾದಿ
 ವತ್ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್, ತತ್ರ ವ್ರತೈಕ್ಷಾ ನುಮಾನವಿಷಯತ್ವಾತ್ ಆವಿರೋಧಃ |
 ಯಸ್ತು ಆತ್ಮಸ್ತಶಬ್ದಗಮ್ಯೋರ್ಧಃ ತತ್ರ ವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಭಾವೇ ತದರ್ಥಪ್ರತಿಸಾದಕಸ್ಯ
 ನ ಶಕ್ಯಂ ಕಲ್ಪಯಿತುಂ ವಿಷದಧ್ಯಾದಿಸಾಧಮ್ಯಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನೊಂದು ಮಾತು “ಬ್ರಹ್ಮನು, ವಿಶ್ವಸೃಜರು, ಧರ್ಮನು, ಮಹಾನ್
 ಮತ್ತು ಅನ್ಯಕ್ತವು-ಈ ಗತಿಯು ಉತ್ತಮವಾದ ಸಾತ್ತ್ವಿಕ (ಗತಿ) ಎಂದು ಬಲ್ಲ
 ವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ” (ಮನು ೧೨-೫೦) ಎಂದೂ¹ (ಹೇಳಿದೆ). ದೇವನಾಕ್ಷೀವೃತ್ತಿ
 ರಿಕ್ತವಾಗಿ ಭೂತಾಪ್ಯಯನನ್ನು “ಐದು ಭೂತಗಳನ್ನೂ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ”
 (ಮನು. ೧೨-೯೦) ಎಂದೂ (ಹೇಳಿದೆ).² ಇಲ್ಲಿ ಭೂತಾನ್ಯತ್ಯೇತಿ (ಭೂತಗಳನ್ನು
 ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ ಮುಕ್ತರಾಗುತ್ತಾರೆ) ಎಂದು ಯಾರು ಪಾರವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರು
 ತ್ತಾರೋ ಅವರಿಗೆ ವೇದವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಬುದ್ಧಿಯಿರುವದರಿಂದ
 (ಯಾವ) ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲ. ಈ ಅಧ್ಯಾಯವು ಅರ್ಥವಾದವು ಎಂದು ಹೇಳುವ

1. ಇದು ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಆಗುವ ಫಲವು ಎಂದರ್ಥ. ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನು, ಪ್ರಜಾ
 ಪತಿಗಳು, ಯಮಧರ್ಮ, ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ, ಮತ್ತು ಅನ್ಯಕ್ತ-ಇವುಗಳು ಅವರವರ ಕರ್ಮದ
 ತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ಆಗುವವು.

2. ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವು ಪ್ರವೃತ್ತವೆನಿಸುವದು. ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮವು
 (ನಿತ್ಯಕರ್ಮವು) ನಿವೃತ್ತವೆನಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ದೇವನಾಕ್ಷೀತಿ
 (ದೇವರುಗಳ ಸಮಾನತ್ವ) ಎಂಬ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಬಳಿಕ ನಿವೃತ್ತಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಬೇರೆ
 ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೂ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷಫಲವಿಲ್ಲ.

ದಕ್ಕೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲ.¹ ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂತವಾಗಿ ಆಗುವ (ದೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದು) ಕರ್ಮವಿಪಾಕಾರ್ಥವೂ ಅದಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಾರ್ಥವೂ² ಕರ್ಮಕಾಂಡ, ಉಪನಿಷತ್ತು-ಇವುಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವಿಹಿತ(ಕರ್ಮಗಳನ್ನು) ಮಾಡದಿರುವದರಿಂದಲೂ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧ(ಕರ್ಮ)ಗಳನ್ನು ಮಾಡುವದರಿಂದಲೂ ಸ್ಥಾವರ, ನಾಯಿ, ಹಂದಿ-ಮುಂತಾದ (ಜನ್ಮಗಳೆಂಬ)ಫಲವು ಕಂಡುಬರುವದರಿಂದಲೂ ವಮನವನ್ನು ತಿನ್ನುವ ಪ್ರೇತಗಳು ಕಂಡುಬರುವದರಿಂದಲೂ(ಹೀಗೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು); ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾಗಿಯೂ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧವಾಗಿಯೂ(ಇರುವ ಕರ್ಮಗಳಿಗಿಂತ) ಬೇರೆಯಾಗಿ ವಿಹಿತವಾಗಿರುವ ಅಥವಾ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಕರ್ಮಗಳು (ಇನೆಯೆಂದು) ನಿಶ್ಚಯಿಸುವದು ಯಾವನಿಂದಲೂ ಆಗಲಾರದು, ಹಾಗಿದ್ದರೆ (ಅವುಗಳನ್ನು) ಮಾಡದೆ ಇರುವದರಿಂದಲೂ ಮಾಡುವದರಿಂದಲೂ ಪ್ರೇತ, ನಾಯಿ, ಹಂದಿ, ಸ್ಥಾವರ(ಪ್ರಾಣಿ)-ಮುಂತಾದವುಗಳ(ರೂಪವಾದ)ಕರ್ಮಫಲಗಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಯೂ ಅನುಮಾನದಿಂದಲೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ(ಎನ್ನಬಹುದಾಗಿತ್ತು), ಇವು ಕರ್ಮದ ಫಲವೇ ಅಲ್ಲವೆಂದೂ ಯಾರೂ ಒಪ್ಪಿರುವದಿಲ್ಲ.⁴ ಆದ್ದರಿಂದ (ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿ)ವಿಹಿತ(ವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು) ಮಾಡದೆ ಇರುವದರಿಂದಲೂ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧ(ವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು) ಮಾಡುವದರಿಂದಲೂ ಈ ಪ್ರೇತ, ತೀರ್ಥಗ್ವಂತು, ಸ್ಥಾವರತ್ವ.- ಮುಂತಾದವು ಹೇಗೆ ಈ ಕರ್ಮವಿವಾಕಗಳೆಂದು (ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿರುವದೋ) ಹಾಗೆಯೇ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ

1. ಇಲ್ಲದ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಅರ್ಥವಾದಗಳುಂಟು; 'ಆ ರುದ್ರನು ಆತ್ಮನು' ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥವಾದಗಳು ವೇದದಲ್ಲಿವೆ. ಇದೂ ಹಾಗಿರಬಹುದಲ್ಲವೆ?— ಎಂಬ ಅಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವಿದು.

2. ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ ಬಳಿಕ "ಈ ಹೇಳಿದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದ್ವಿಜೋತ್ತಮನಾದವನು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಶಮ ವೇದಾಭ್ಯಾಸ-ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಯತ್ನವಂತನಾಗಬೇಕು." ಎಂದು ೧೨-೯೨ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

3. ವಾನುಸ್ಮೃತಿಯು ೧೨ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೫೪ರಿಂದ ಹಿಡಿದು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಇಂಥ ಕರ್ಮಫಲಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಸಿ, ೬೧ರಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಕರ್ಮಭ್ರಷ್ಟನಾದರೆ ವಾಂತಾತಿಯಾಗಿ ದುಟ್ಟುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಇಂಥ ಕರ್ಮಫಲಗಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

4. ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿವಿಹಿತಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಕರ್ಮಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ಕರ್ಮಗಳೂ ಇಲ್ಲ. ಇವು ಕರ್ಮವಿಲ್ಲವೆ ತಾವೇ ಆಗಿರುವನೆಂದೂ ಯಾರೂ ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ.

ವಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಾಂತವಾಗಿರುವವೂ ಕರ್ಮವಿಪಾಕವೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.¹ ಆದ್ದರಿಂದ “ಅವನು ತನ್ನ ವಶೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಹಾಕಿದನು” (ತೈ. ಸಂ. ೨-೧-೧-೪), “ಅವನು ಅತ್ತನು” (ತೈ. ಸಂ. ೧-೫-೧-೧) ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೆ (ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು) ಅಭೂತಾರ್ಥವಾದವಲ್ಲ.²

(ಆಕ್ಷೇಪ):—ಅಲ್ಲಿಯೂ ಅಭೂತಾರ್ಥವೆನ್ನುವದು ಬೇಡ!³

(ಪರಿಹಾರ):—ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ!⁴ ಆದರೆ ಇಷ್ಟಮಾತ್ರದಿಂದ ಈ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ⁵; ನಮ್ಮ ಪಕ್ಷವು ದೋಷಯುಕ್ತವೆಂದೂ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. “ಬ್ರಹ್ಮನು, ವಿಶ್ವಸೃಜರು....” (ಮನು.೧೨-೫೦) ಮುಂತಾದವುಗಳು ಕಾಮ್ಯ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಫಲವೆಂದೂ ಹೇಳುವದಕ್ಕಾಗುವಂತಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಆ (ಕಾಮ್ಯ ಕರ್ಮ)ಗಳಿಗೆ ದೇವಸಾಕ್ಷಿತ್ವವೆಂಬ ಫಲವನ್ನು (ಬೇರೆಯಾಗಿ) ಹೇಳಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ (ಫಲದ) ಇಚ್ಛೆಯ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ (ಮಾಡುವ) ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳಾದ ಸರ್ವಮೇಧ, ಅಶ್ವಮೇಧ—ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೇ (ಈ) ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವೇ ಮುಂತಾದವು ಫಲಗಳು.

ಆದರೆ ಯಾರ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳು ಫಲಾಭಿಸಂಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ಆತ್ಮಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ (ಅನುಷ್ಠಿತವಾಗುತ್ತಿರುವವೋ), ಅವರಿಗೆ ಅವು ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ (ಕಾರಣ)ವಾಗುವವು. ಏಕೆಂದರೆ “ಈ ತನುವು ಬ್ರಾಹ್ಮಿಯಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ”⁶ (ಮನು.

1. ಕೆಟ್ಟ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಸ್ಥಾವರಾಂತನಾದ ಫಲವಾದದ್ದು ಕಂಡು ಬರುವದರಿಂದ ಒಳ್ಳೆಯ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಾಂತನಾದ ಫಲವೆಂದು ನಂಬ ಬಹುದಾಗುತ್ತದೆ.

2. ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದು ಅರ್ಥವಾದವಾದರೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವಿರುದ್ಧವಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ನಿಜವಾಗಿ ಅವು ಸಾತ್ವಿಕಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಆಗುವ ಫಲಗಳೇ.

3. ‘ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ತನ್ನ ವಶೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಮಮಾಡಿದನು’ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನಾದರೂ ನೀವು ಏತಕ್ಕೆ ಅಭೂತಾರ್ಥವಾದವೆನ್ನುವಿರಿ? ಶಾಸ್ತ್ರವಾಕ್ಯ ವನ್ನೆಲ್ಲ ಪ್ರಮಾಣವೆನ್ನುವವರಲ್ಲವೆ, ನೀವು?—ಎಂದು ಭಾವ.

4. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದಾಗ ಅಭೂತಾರ್ಥವಾದವೆಂಬುದು ಮೀಮಾಂಸಕರ ಮತ. ಉಕ್ತವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವಾಗದಂತೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳ ಬಹುದಾದರೆ ಹಾಗೇ ಹೇಳೋಣ ಎಂದರ್ಥ.

5. ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾದಿಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಫಲವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ನಾವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುವಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸುವ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ನಿಮ್ಮ ಆಕ್ಷೇಪವೇನೂ ಅಡ್ಡ ಬರುವದಿಲ್ಲ.

6. ಬ್ರಹ್ಮಜಾನ್ತಕ್ಕೆ ತಕ್ಕದ್ದಾಗುತ್ತದೆ.

೨-೨೮) ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟತೆಯಿದೆ. ಅವು ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಉಪಕಾರಕವಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಈ ನಿತ್ಯ) ಕರ್ಮಗಳು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಗಳೂ ಆಗುವವು ಎಂಬುದು (ಇದಕ್ಕೆ) ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲ. ಈ ಅರ್ಥವು ಹೇಗೆಂಬುದನ್ನು ಅರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಜನಕನ ಕಥೆಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವೆವು.

ಇನ್ನು ವಿಷ, ಮೊಸರು- ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೆ ಎಂದು (ನೀವು) ಹೇಳಿದಿರಲ್ಲ, ಅಲ್ಲಿ (ಅವು ಕಾರ್ಯಾಂತರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವೆಂಬುದು) ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಯಾವ ವಿರೋಧವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರೇ ಯಾವ ವಿಷಯವು ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಶಬ್ದಗಮ್ಯವಾಗಿರುವದೋ^೨ ಅಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯವು ಇಲ್ಲದಿರುವಲ್ಲಿ ವಿಷ, ಮೊಸರು- ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವದಕ್ಕೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲ.^೩

ವೇದವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಗುಣವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಲಾಗದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೮. ನ ಚ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರವಿರುದ್ಧಾರ್ಥವಿಷಯೇ ಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರಮಾಣ್ಯಂ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ, ಯಥಾ ತೀತೋಽಗ್ನಿಃ ಕ್ಲೇದಯತೀತಿ | ಶ್ರುತೇ ತು ತಾದರ್ಥೇ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಸ್ಯ ಅಭಾಸತ್ವಮ್ | ಯಥಾ ಖದ್ಯೋತೋಽಗ್ನಿರಿತಿ ತಲ ಮಲಿನಮನ್ದರಿಕ್ಷಮ್ ಇತಿ ಬಾಲಾನಾಂ ಯತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಪಿ ತದ್ವಿಷಯಪ್ರಮಾಣಾಂತರಸ್ಯ ಯಥಾರ್ಥತ್ರೇ ನಿಶ್ಚಿತೇ ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥಮಪಿ ಬಾಲಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್ ಅಭಾಸೀ ಭವತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ವೇದವ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಅವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್ ತಾದರ್ಥೇ ಸತಿ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ತಥಾತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ | ನ ತು ಪುರುಷಮತಿಕೌಶಲಾತ್ | ನ ಹಿ ಪುರುಷ ಮತಿಕೌಶಲಾತ್ ಸವಿತಾ ರೂಪಂ ನ ಪ್ರಕಾಶಯತಿ | ತಥಾ ವೇದವಾಕ್ಯಾನ್ಯಪಿ

1. ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಅಂತಃಕರಣಸಂಸ್ಕಾರ, ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಯೋಗ್ಯತೆ, ಶ್ರವಣಾದಿಗಳ ಅನುಷ್ಠಾನ- ಇವು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಉಂಟಾಗಿ ಜ್ಞಾನವಾಗುವದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವೂ ಆಗುವದು.

2. ಮೋಕ್ಷವು ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಶಬ್ದಗಮ್ಯ, ಅದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಿಸುವದಕ್ಕೆ ಬರುವದೇ ಇಲ್ಲ.

3. ವಿಷದಧ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರ್ಯಾಂತರಜನಕತ್ವವು ಇದ್ದವಾತ್ರದಿಂದ ಕಾರ್ಯವಲ್ಲದ ಮೋಕ್ಷವ್ರಾಕರ್ಮದಿಂದಾಗಬಹುದೆಂದು ಬರಿಯ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಕಲ್ಪಿಸುವದಕ್ಕೆ ಆಗಲಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಮೋಕ್ಷವು ವಾಕ್ಯೈಕಗಮ್ಯ, ಅದು ಕರ್ಮಸಾಧ್ಯವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ವೇದವಚನವೂ ಇಲ್ಲ.

4. 'ಕಾಶಲಮ್' ಎಂಬ ಅಚ್ಚಿನ ಪಾಠವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿದ್ದಿ ಕೊಂಡಿದೆ.

ನಾನ್ಯಾರ್ಥಾನಿ ಭವಂತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ನ ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ |
ಅತಃ ಕರ್ಮಫಲಾನಾಂ ಸಂಸಾರತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಾಯೈವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಮ್
ಆರಭ್ಯತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವ ಅರ್ಥದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ 'ಬೆಂಕಿಯು ತಣ್ಣಗಿದೆ, ತೋಯಿಸುತ್ತದೆ' ಎಂಬಂತೆ ಇರುವ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವದಕ್ಕೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲ.¹ ಆದರೆ (ಒಂದು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ವಾಕ್ಯವು ತತ್ಪರವೆಂದು ತಿಳಿದುಬಂದರೆ (ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇ ಮುಂತಾದ) ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮಾಣವು ಆಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆ ಮಿಂಚುಹುಳುವು ಬೆಂಕಿ ಎಂದೂ ಅಂತರಿಕ್ಷವು ತಲದಲ್ಲಿ ಮಲಿನವಾಗಿರುವದೆಂದೂ ತಿಳಿಯದವರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಅದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮಾಣವು ಯಥಾರ್ಥವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾದರೆ ಅವಿವೇಕಿಗಳ ಆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದ್ದರೂ ಆಭಾಸವಾಗುವದೋ (ಹಾಗಿ).² ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದವ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಮಾರ್ಪಡದೆ ಇರುವದರಿಂದ ವಾಕ್ಯವು ತತ್ಪರವಾಗಿದ್ದರೆ ನಿಜವೆಂದಾಗುವದೇ ಹೊರತು ಪುರುಷಮತಿಕೌಶಲದಿಂದಲ್ಲ.³ ಪುರುಷರ ಬುದ್ಧಿಯ ಕೌಶಲದಿಂದ ಸೂರ್ಯನು ರೂಪವನ್ನು ಬೆಳಗುವದಿಲ್ಲ, (ಎಂದು ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ) ಆಗಲಾರದಷ್ಟೆ⁴? ಹೀಗೆಯೇ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳು ಬೇರೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು (ತಿಳಿಸುವ)ವಾಗಲಾರವು.⁵ ಆದ್ದರಿಂದ (ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳು) ಮೋಕ್ಷಫಲಕ್ಕಾಗಿ (ವಿಹಿತ)ವಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮ

1. ನಿಶ್ಚಿತಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು.

2. ವಾಕ್ಯವು ತತ್ಪರವೆಂದು ನಿಶ್ಚಿತವಾದಾಗ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇ ದುರ್ಬಲವಾಗುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ವಿಷದಧ್ಯಾದಿವೃಷ್ಟಾಂತವು ಒಪ್ಪದು.

3. ಬುದ್ಧಿಗೆ ತೋರಿದಂತೆ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾರ್ಪಡಿಸತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ.

4. ಏಕೆಂದರೆ ಸೂರ್ಯನು ರೂಪವನ್ನು ಬೆಳಗಿತೋರಿಸುತ್ತಾನೆಂಬುದು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿದೆ.

5. ಏಕೆಂದರೆ ಅವು ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುವ ಅರ್ಥವೇ ಅವುಗಳ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ; ಆ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯು ಏತಕ್ಕೂ ಬರುವದಾಗಿಲ್ಲ.

ಫಲಗಳು ಸಂಸಾರವೇ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿಯೇ (ಈ) ಬ್ರಾಹ್ಮಣವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ಭುಜ್ಯುನ ಪ್ರಶ್ನೆ : ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಜಿಗಳಿಗೆ ಗತಿ ಯಾವುದು ?

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಹೈನಂ ಭುಜ್ಯುರ್ಲಾಹ್ಯಾಯನಿಃ ಪಪ್ರಚ್ಛ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋನಾಚ | ಮದ್ರೇಷು ಚರಕಾಃ ಪರ್ಯವ್ರಜಾಮ ತೇ ಪತಂಜಲಸ್ಯ ಕಾಪ್ಯಸ್ಯ ಗೃಹಾನ್ಯಮ ತಸ್ಯಾಸೀದ್ದುಹಿತಾ ಗನ್ಧರ್ವಗೃಹೀತಾ ತಮ ಪೃಚ್ಛಾಮ ಕೋಽಸೀತಿ ಸೋಽಬ್ರವೀತ್ಸುಧನ್ವಾಜ್ಞಿರಸ ಇತಿ ತಂ ಯದಾ ಲೋಕಾನಾಮನ್ತಾನಪೃಚ್ಛಮಾಥೈನಮಬ್ರೂಮ ಕ್ವ ಪಾರಿಕ್ಷಿತಾ ಅಭವನ್ನಿತಿ ಕ್ವ ಪಾರಿಕ್ಷಿತಾ ಅಭವನ್ ಸ ತ್ವಾ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಕ್ವ ಪಾರಿಕ್ಷಿತಾ ಅಭವನ್ನಿತಿ || ೧ ||

೧. ಆಗ ಭುಜ್ಯು ಲಾಹ್ಯಾಯನಿಯು ಇವನನ್ನು ಕೇಳಿದನು. “ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೆ” ಎಂದನು. ಮದ್ರ(ದೇಶ ದಲ್ಲಿ ಚರಕರಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಆ (ನಾವು) ಪತಂಜಲ ಕಾಪ್ಯನ ಮನೆಗೆ ಬಂದೆವು. ಅವನ ಮಗಳು ಗಂಧರ್ವಗೃಹೀತಳಾಗಿದ್ದಳು. ಅವನನ್ನು ‘ಯಾರಾಗಿರುವೆ?’ ಎಂದು ಕೇಳಿದೆವು. ಅವನು ‘ಆಂಗಿರಸ ಸುಧನ್ವನು’ ಎಂದನು. ಅವನನ್ನು ಲೋಕಗಳ ಅಂತಗಳನ್ನು ಕೇಳುವಾಗ ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ‘ಪಾರಿಕ್ಷಿತರು ಎಲ್ಲಿದ್ದರು?’ ಎಂದೆವು. ‘ಪಾರಿಕ್ಷಿತರು ಎಲ್ಲಿದ್ದರು?’ ಆ (ನಾನು) ನಿನ್ನನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೆ, ಪಾರಿಕ್ಷಿತರು ಎಲ್ಲಿದ್ದರು ?

ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೯. ಅಧ ಅನನ್ತರಮ್ ಉಪರತೇ ಜಾರತ್ಕಾರವೇ ಭುಜ್ಯುರಿತಿ ನಾಮತಃ ಲಹ್ಯಸ್ಯಾಪತ್ಯಂ ಲಾಹ್ಯಃ, ತದಪತ್ಯಂ ಲಾಹ್ಯಾಯನಿಃ ಪಪ್ರಚ್ಛ | ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋನಾಚ | ಆದಾವುಕ್ತಮ್ ಅಶ್ವಮೇಧದರ್ಶನಮ್ | ಸಮಷ್ಟಿವೃಷ್ಟಿಫಲಶ್ಚ ಅಶ್ವಮೇಧಕ್ರತುಃ, ಜ್ಞಾನಸಮುಚ್ಛಿತೋ ವಾ ಕೇವಲಜ್ಞಾನಸುಪಾದಿತೋ ವಾ ಸರ್ವಕರ್ಮಣಾಂ ಪರಾ ಕಾಷ್ಠಾ | “ಭ್ರೂಣಹತ್ಯಾಶ್ವಮೇಧಾಭ್ಯಾಂ ನ ಪರಂ ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಯೋಃ”(?) ಇತಿ ಹಿ ಸ್ಮರಂತಿ | ತೇನ ಹಿ ಸಮಷ್ಟಿಂ ವೃಷ್ಟೀಶ್ಚ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ |

ತತ್ರ ವ್ಯಷ್ಟಯೋ ನಿಜ್ಞಾತಾ ಅನ್ತರಣ್ಡವಿವಯಾ' ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗಫಲ
ಭೂತಾಃ | “ಮೃತ್ಯುರಸ್ಯಾತ್ಮಾ ಭವತ್ಯೇತಾಸಾಂ ದೇವಾನಾಮೇಕೋ ಭವತಿ
(೧-೨-೭) ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಮೃತ್ಯುಶ್ಚ ಅಶನಾಯಾಲಕ್ಷಣೋ ಬುದ್ಧ್ಯಾತ್ಮಾ ಸಮಷ್ಟಿಃ
ಪ್ರಥಮಜೋ ವಾಯುಃ ಸೂತ್ರಂ ಸತ್ಯಂ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ | ತಸ್ಯ ವ್ಯಾಕೃತೋ
ವಿಷಯಃ ಯದಾತ್ಮಕಂ ಸರ್ವಂ ದ್ವೈತೈಕತ್ವಂ ಯಃ ಸರ್ವಭೂತಾನ್ತರಾತ್ಮಾ
ಲಿಂಗಮ್, ಅಮೂರ್ತರಸಃ, ಯದಾಶ್ರಿತಾನಿ ಸರ್ವಭೂತಕರ್ಮಾಣಿ, ಯಃ
ಕರ್ಮಣಾಂ ಕರ್ಮಸಂಬದ್ಧಾನಾಂ ಚ ವಿಜ್ಞಾನಾಧಾಂ ಪರಾ ಗತಿಃ ಪರಂ ಫಲಮ್
ತಸ್ಯ ಕಿಯಾನ್ ಗೋಚರಃ, ಕಿಯತೀ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಸರ್ವತಃ ಪರಿಮಣ್ಣಲೀ
ಭೂತಾ ಸಾ ವಕ್ತವ್ಯಾ | ತಸ್ಯಾಮ್ ಉಕ್ತಾಯಾಂ ಸರ್ವಃ ಸಂಸಾರೋ ಬಂಧ
ಗೋಚರ ಉಕ್ತೋ ಭವತಿ ||

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

ಜಾರತ್ಕಾರವನು ಸುಮ್ಮನಾಗಲು ಆಗ ಆ (ಬಳಿಕ), ಭುಜ್ಯ ಎಂಬ
ಹೆಸರುಳ್ಳ- ಲಹ್ಯನ ಮಗನು ಲಂಹ್ಯನು, ಅವನ ಮಗನು ಲಾಹ್ಯಾಯ
ನಿಯು- (ಆ ಲಾಹ್ಯಾಯನಿಯು) ಕೇಳಿದನು. ‘ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೆ’ ಎಂದನು.
ಮೊದಲು ಅಶ್ವಮೇಧೋವಾಸನೆಯನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಅಶ್ವಮೇಧಕ್ರತುವಿಗೆ
ಸಮಷ್ಟಿವ್ಯಷ್ಟಿಗಳೇ ಫಲವು. (ಅದೇ) ಜ್ಞಾನಸಮುಚ್ಚಿತವಾಗಿ ಅಧವಾ
ಬರಿಯ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಂವಾದಿತವಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಕೊನೆಯ ತುದಿ.
‘ಭ್ರೂಣಹತ್ಯೆ, ಅಶ್ವಮೇಧ- ಇವುಗಳಿಗಿಂತ ವಾಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪುಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ
ಹೆಚ್ಚಿನದಿಲ್ಲ’ (೧) ಎಂದಲ್ಲವೆ, (ಸ್ಮೃತಿಕಾರರು) ಹೇಳುತ್ತಾರೆ? ಅದರಿಂದಲೇ
ಅಲ್ಲವೆ, ಸಮಷ್ಟಿಯನ್ನೂ ವ್ಯಷ್ಟಿಗಳನ್ನೂ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ? ಇವುಗಳೊಳಗೆ
ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗದ ಫಲವಾಗಿರುವ ಅಂಡದೊಳಗಿರುವ ವ್ಯಷ್ಟಿಗಳು (ಇಂಥ
ವೆಂದು) ಗೊತ್ತಾಯಿತು ² “ಮೃತ್ಯುವು ಇವನ ಆತ್ಮವಾಗುತ್ತಾನೆ, ಈ ದೇವತೆ
ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗುತ್ತಾನೆ” (೧-೨-೭) ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು.³

ಮೃತ್ಯು ಎಂದರೆ ಹಸಿವಿನ ಸ್ವರೂಪದ ಬುದ್ಧ್ಯಾತ್ಮನು, ಸಮಷ್ಟಿಯು, ಪ್ರಥಮ
ಜನು, ವಾಯು, ಸೂತ್ರವು, ಸತ್ಯವು, ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನು (ಇವನು). ಆ (ಮೃತ್ಯು

1. ‘ಅಣ್ಣಾನ್ತರ’ ಎಂಬುದಕ್ಕಿಂತ ಈ ಪಾಠವು ಮೇಲು.

2. ಆಗ್ನಿ, ಆದಿತ್ಯ, ವಾಯು- ಮುಂತಾದ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ದೇವತೆಗಳು ವ್ಯಷ್ಟಿಗಳು.

3. ಮೃತ್ಯುವೇ ಸಮಷ್ಟಿಯು.

ವಿಗೆ) ವ್ಯಾಕೃತವೇ ವಿಷಯವು.¹ ದ್ವೈತೈಕತ್ವವೆಲ್ಲವೂ² ಅವನ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಅವನು ಸರ್ವಭೂತಗಳಿಗೂ ಅಂತರಾತ್ಮನಾದ³ ಲಿಂಗವೂ, ಅಮೂರ್ತರಸವು.⁴ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕರ್ಮಗಳೂ ಅವನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಅವನು ಕರ್ಮಗಳಿಗೂ ಕರ್ಮಸಂಬಂಧವಾದ ಉಪಾಸನೆಗಳಿಗೂ ಪರಗತಿಯು ಅಂದರೆ ಕೊನೆಯ ಫಲವು. ಆ ಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ವಿಷಯವು ಎಷ್ಟು? ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ ಅದರ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಎಷ್ಟು? ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.⁵ ಅದನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಬಂಧಗೋಚರವಾದ ಸರ್ವಸಂಸಾರವನ್ನೂ ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಯಿತು.

ಭುಜ್ಯುವಿಗೆ ಗಂಧರ್ವನು ಹೇಳಿದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೦. ತಸ್ಯ ಚ ಸಮಷ್ಟಿವ್ಯಷ್ಟ್ಯಾತ್ಮದರ್ಶನಸ್ಯ ಅಲೌಕಿಕತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಮ್ ಅಖ್ಯಾಯಿಕಾಮ್ ಆತ್ಮನೋ ವೃತ್ತಾಂ ಪ್ರಕುರುತೇ | ತೇನ ಪ್ರತಿನಾದಿಬುದ್ಧಿಂ ವ್ಯಾಮೋಹಯಿಷ್ಯಾಮಿ ಇತಿ ಮನ್ಯತೇ | ಮದ್ರೇಷು ಮದ್ರಾ ನಾಮ ಜನಪದಾಃ ತೇಷು ಚರಕಾಃ ಅಧ್ಯಯನಾರ್ಥಂ ವ್ರತಚರಣಾತ್ ಚರಕಾಃ ಅಧ್ವರ್ಯವೋ ವಾ ಪರ್ಯವ್ರಜಾಮ ಪರ್ಯಟಿತವಂತಃ | ತೇ ಪತಂಜಲಸ್ಯ ತೇ ವಯಂ ಪರ್ಯಟಂತಃ ಪತಂಜಲಸ್ಯ ನಾಮತಃ ಕಾಷ್ಠಸ್ಯ ಕಪಿಗೋತ್ರಸ್ಯ ಗೃಹಾನ್ ಐಮ ಗತವಂತಃ | ತಸ್ಯ ಆಸೀತ್ ದುಹಿತಾ ಗಂಧರ್ವಗೃಹೀತಾ ಗಂಧರ್ವೇಣ ಅಮಾನುಷೇಣ ಸತ್ತ್ವೇನ ಕೇನಚಿತ್ ಆವಿಷ್ಟಾ | ಗಂಧರ್ವೋ ವಾ ಧಿಷ್ಣ್ಯೋಽಗ್ನಿಃ ಋತ್ವಿಕ್ ದೇವತಾ ವಿಶಿಷ್ಟವಿಜ್ಞಾನತ್ವಾತ್ ಅವಸೀಯತೇ | ನ ಹಿ ಸತ್ತ್ವಮಾತ್ರಸ್ಯ ಈದೃಶಂ ವಿಜ್ಞಾನಮ್ ಉಪಪದ್ಯತೇ | ತಂ

-
1. ಇಡೀ ವ್ಯಾಕೃತಪ್ರಪಂಚವನ್ನೆಲ್ಲ ಈ ಮೃತ್ಯು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ.
 2. ಸಮಷ್ಟಿವ್ಯಷ್ಟಿರೂಪಗಳೆಲ್ಲ.
 3. ಕರಣರೂಪದಿಂದ ಒಳಗಿದ್ದು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ.
 4. ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನಲ್ಲ ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವದನ್ನು ನೆನಪುಕೊಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಇದನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

5. ಕರ್ಮವು ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವೆಂದೂ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವೆಂದೂ ಎರಡು ಬಗೆ; ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಳಗಿನ ಆದಿತ್ಯಾಧಿಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವದು ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವು. ಇದನ್ನು ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿತ್ತು ಈಗ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನ ಕರ್ಮದ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುವದು. ಬೃ. ವಾ.

ಸರ್ವೇ ವಯಂ ಪರಿವಾರಿತಾಃ ಸಂತಃ ಅಪೃಚ್ಛಾಮ 'ಕೋಽಸಿ?' ಇತಿ, ಕಸ್ತ್ವಮಸಿ, ಕಿಂನಾಮಾ, ಕಿಂಸತತ್ತ್ವಃ? ಸೋಽಬ್ರವೀತ್ ಗಂಧರ್ವಃ ಸುಧನ್ವಾ ನಾಮತಃ ಅಜ್ಜಿರಸೋ ಗೋತ್ರತಃ | ತಂ ಯದಾ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಲೋಕಾನಾಮ್ ಅನ್ತಾನ್ ಪರ್ಯವಸಾನಾನಿ ಅಪೃಚ್ಛಾಮ ಅಥ ಏನಂ ಗಂಧರ್ವಮ್ ಅಬ್ರೂಮ ಭುವನ ಕೋಶಪರಿಮಾಣಜ್ಞಾನಾಯ ಪ್ರವೃತ್ತೇಷು ಸರ್ವೇಷು ಆತ್ಮಾನಂ ಶ್ಲಾಘಯಂತಃ ಪೃಷ್ಠವನ್ನೋ ವಯಂ 'ಕ್ಷಪಾರಿಕ್ಷಿತಾ ಅಭವನ್?' ಇತಿ | ಸ ಚ ಗಂಧರ್ವಃ ಸರ್ವಮ್ ಅಸ್ಮಭ್ಯಮ್ ಅಬ್ರವೀತ್ | ತೇನ ದಿವ್ಯೇಭ್ಯೋ ಮಯಾ ಲಬ್ಧಂ ಜ್ಞಾನಮ್ | ತತ್ ತವ ನಾಸ್ತಿ | ಅತೋ ನಿಗೃಹೀತೋಽಸಿ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ | ಸೋಹಂ ವಿದ್ಯಾಸಂಪನ್ನಃ ಲಬ್ಧಾಗಮಃ ಗಂಧರ್ವಾತ್ ತ್ವಾ ತ್ವಾಂ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಕ್ವ ಪಾರಿಕ್ಷಿತಾಃ ಅಭವನ್? ತತ್ ತ್ವಂ ಕಿಂ ಜಾನಾಸಿ? ಹೇ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಕಥಯ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ ಕ್ವ ಪಾರಿಕ್ಷಿತಾ ಅಭವನ್ ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಸಮಷ್ಟಿವ್ಯಷ್ಟಿರೂಪವಾಗಿರುವ ದರ್ಶನವು ಲೋಕಸಿದ್ಧವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ತನಗೆ ಹಿಂದೆ ಅದ್ದರ ಕಥೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿರುತ್ತಾನೆ ಅದರಿಂದ ಪ್ರತಿದಾದಿ(ಯಾದ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ)ನ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ನೋಡಗೊಳಿಸುವೆನು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಮದ್ರದಲ್ಲಿ, ಮದ್ರವೆಂಬುದು ದೇಶವು, ಅದರಲ್ಲಿ ಚರಕರಾಗಿ- ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕಾಗಿ ವ್ರತವನ್ನು ಆಚರಿಸುವದರಿಂದ ಚರಕರಾಗಿ, ಅಥವಾ ಅಧ್ವರ್ಯುಗಳಾಗಿ (ಎಂದರ್ಥ)-ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದೆವು, ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆವು. ತೇ ಪತಂಜಲಸ್ಯ (ಎಂಬಲ್ಲಿ ತೇ ಎಂದರೆ) ಆ ನಾವು ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುತ್ತಾ ಪತಂಜಲನೆಂಬ ಹೆಸರಿನವನ, ಕಾಷ್ಠನ ಎಂದರೆ ಕಪಿಗೋತ್ರದವನ, ಮನೆಗೆ ಬಂದೆವು, ಬಂದುಸೇರಿದೆವು. ಅವನ ಮಗಳು ಗಂಧರ್ವಗೃಹೀತಳಾಗಿದ್ದಳು. ಗಂಧರ್ವನೆಂದರೆ ಅಮಾನುಷವಾದ ಸತ್ತವು ; (ಅಂಥ) ಒಂದಾನೊಂದು ಸತ್ತದಿಂದ ಆವಿಷ್ಕಳಾಗಿದ್ದಳು. ಅಥವಾ ಗಂಧರ್ವನು ಎಂದರೆ ಪೂಜ್ಯನಾದ ಅಗ್ನಿಯು, (ದೇವತೆಗಳಿಗೆ) ಋತ್ವಿಜನಾದ ದೇವತೆಯು ಎಂದು ಅಸಾಧಾರಣವಾದ(ಈ)ವಿಜ್ಞಾನದಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಸತ್ತಕ್ಕೆ ಇಂಥ ವಿಜ್ಞಾನವು ಇರುವಹಾಗಿಲ್ಲ. ಅವನನ್ನು ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು 'ಯಾರಾಗಿರುವೆ? ನೀನು ಯಾರಾಗಿರುವೆ? ಯಾವ ಹೆಸರಿನವನು? ಯಾವ ಸ್ವರೂಪದವನು?'-ಎಂದು ಕೇಳಿದೆವು. ಆ ಗಂಧರ್ವನು "ಸುಧನ್ವನೆಂಬ ಹೆಸರಿನವನು, ಅಂಗಿರಸನೆಂಬ ಗೋತ್ರದವನು" ಎಂದು ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಅವನನ್ನು ಯಾವಾಗ ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಲೋಕಗಳ ಅಂತಗಳನ್ನು ಕೊನೆಗಳನ್ನು (ಕುರಿತು) ಕೇಳಿದೆವೋ, ಆಗ ಈ ಗಂಧರ್ವನನ್ನು (ಕುರಿತು) ಇಂತೆಂದೆವು. ಭುವನಕೋಶದ

ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ಎಲ್ಲರೂ ತೊಡಗಿದವರಾಗಿ ನಮ್ಮ ನಮ್ಮನ್ನು ಹೊಗಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ (ಹೀಗೆಂದು) ನಾವು ಕೇಳಿದೆವು. ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ ' ಪಾರಿಕ್ಷಿತರು' ಎಲ್ಲಿದ್ದರು ? ' ಆ ಗಂಧರ್ವನು ನಮಗೆ ಅದನ್ನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಳಿದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ದ್ಯುಲೋಕದವರಿಂದ ನನಗೆ (ಈ) ಜ್ಞಾನವು ಲಭಿಸಿರುತ್ತದೆ, ಅದು ನಿನಗೆ ಇಲ್ಲ , ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನು (ವಾದದಲ್ಲಿ) ಸೋತೆ-ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅಂಥ ನಾನು ವಿದ್ಯಾಸಂಪನ್ನನಾಗಿ, ಗಂಧರ್ವನಿಂದ ಆಗಮವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು (ತ್ವಾ = ತ್ವಾಮ್) ನಿನ್ನನ್ನು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಪಾರಿಕ್ಷಿತರು ಎಲ್ಲಿದ್ದರು ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಅದನ್ನು ನೀನು ಅರಿತಿರುವೆಯೇನು ? ಎಲೈ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಪಾರಿಕ್ಷಿತರು ಎಲ್ಲಿದ್ದರು ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತೇನೆ, ಹೇಳು !

ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಜಿಗಳು ವಾಯುವನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾರೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಹೋನಾಚೋನಾಚ ವೈ ಸೋಽಗಚ್ಛನ್ ವೈ ತೇ ತದ್ಯತ್ರಾಶ್ವಮೇಧಯಾಜಿನೋ ಗಚ್ಛಂತಿ ಕ್ಷಸ್ವಶ್ವಮೇಧಯಾಜಿನೋ ಗಚ್ಛಂತಿ ದ್ವಾತ್ರಿಗಂಶತಂ ವೈ ದೇವರಥಾಹ್ವಾನ್ಯಯಂ ಲೋಕಸ್ತಗ್ಂ ಸಮಸ್ತಂ ಪೃಥಿವೀ ದ್ವಿಸ್ತಾವತ್ ಪರ್ಯೇತಿ ತಾಗ್ಂ ಸಮಸ್ತಂ ಪೃಥಿವೀಂ ದ್ವಿಸ್ತಾವತ್ ಸಮುದ್ರಃ ಪರ್ಯೇತಿ ತದ್ಯಾವತಿ ಹ್ವರಸ್ಯ ಧಾರಾ ಯಾವದ್ವಾ ನುಕ್ಷಿಕಾಯಾಃ ವತ್ರಂ ತಾವಾನಸ್ತರೇಣಾಽಕಾಶ ಸ್ತಾನಿನ್ದ್ರಃ ಸುಪರ್ಣೋ ಭೂತ್ವಾ ವಾಯವೇ ಪ್ರಾಯಚ್ಛತ್ತಾ ನ್ಯಾಯುರಾತ್ಮನಿ ಧಿತ್ವಾ ತತ್ರಾಗಮಯದ್ಯತ್ರಾಶ್ವಮೇಧಯಾಜಿನೋಽಭವನ್ನಿತ್ಯೇವಮಿವ ವೈ ಸ ವಾಯುಮೇವ ಪ್ರಶರಗ್ಂಸ ತಸ್ಮಾದ್ ವಾಯುರೇವ ವ್ಯಷ್ಟಿರ್ವಾಯುಃ ಸಮ್ಪ್ರಪುನರ್ವೃತ್ಯುಂ ಜಯತಿ ಯ ಏನಂ ನೇದ ತತೋ ಹ ಭುಜ್ಯುರ್ಲಾಹ್ಯಾಯನಿರುಪರರಾಮು

|| ೨ ||

೨. ಅವನು ಇಂತೆಂದನು: ಆ (ಗಂಧರ್ವನು) ಅವರು ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಜಿಗಳು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವರೋ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದರು ಎಂದು ಹೇಳಿ

1. ಇವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ, ಗಂಧರ್ವನಿಂದ ಇಂಥ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವು ದೊರೆಯುವ ಸಂದರ್ಭವು ನಮಗೆ ಒಪಗಿತ್ತಲ್ಲ ಎಂದು ಹಿಗ್ಗಿ-ಎಂದಿರಬಹುದು.

2. ಇವರುಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೩-೨-೩ ರಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ರುತ್ತಾನೆ. 'ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಜಿಗಳು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವರು?' ದೇವರಥಾಹ್ನಿಗಳ ಮೂವತ್ತೆರಡರಷ್ಟು ಈ ಲೋಕವು. ಅದರ ಸುತ್ತಲೂ ಅದರ ಎರಡರಷ್ಟಾಗಿ ಪೃಥ್ವಿಯು ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿದೆ. ಆ ಪೃಥ್ವಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಅದರ ಎರಡರಷ್ಟಾಗಿ ಸಮುದ್ರವು ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಕ್ಷುರದ ಅಲುಗು ಎಷ್ಟಿದೆಯೋ, ಅಥವಾ ನೋಡದ ರೆಕ್ಕೆಯು ಎಷ್ಟಿದೆಯೋ, (ಅವುಗಳ) ನಡುವೆ ಅಷ್ಟು ಆಕಾಶ(ವಿರುತ್ತದೆ.) ಅವರನ್ನು ಇಂದ್ರನು ಸುಪರ್ಣನಾಗಿ ವಾಯುವಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನು. ಅವರನ್ನು ವಾಯು ತನ್ನಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಎಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಜಿಗಳು ಇದ್ದಾರೋ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಒಯ್ದು ಸೇರಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ಅವನು ವಾಯುವನ್ನೇ ಹೊಗಳಿದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಯುವೇ ವ್ಯಷ್ಟಿಯು, ವಾಯುವೇ ಸಮಷ್ಟಿಯು. ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅವನು ಪುನರ್ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುವನು. ಆ ಬಳಿಕ ಭುಜ್ಜುಲಾಹ್ಯಾಯನಿಯು ಸುಮ್ಮನಾದನು.

ಭುವನಕೋಶದ ಪರಿಮಾಣ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೧. ಸ ಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ | ಉವಾಚ ವೈ ಸಃ | ವೈಶಬ್ದಃ ಸ್ಮರಣಾರ್ಥಃ¹ | ಉವಾಚ ವೈ ಸ ಗಂಧರ್ವಸ್ತುಭ್ಯಮ್ | ಅಗಚ್ಛನ್ ವೈ ತೇ ವಾರಿಕ್ಷಿತಾಃ ತತ್ ತತ್ರ ? ಕ್ವ ? ಯತ್ರ ಯಸ್ಮಿನ್ ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಜಿನೋ ಗಚ್ಛಂತೀತಿ | ನಿರ್ಣೀತೇ ಪ್ರಶ್ನೇ ಆಹ | ಕ್ವ ನು ಕಸ್ಮಿನ್ ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಜಿನೋ ಗಚ್ಛಂತೀತಿ | ತೇಷಾಂ ಗತಿವಿವಕ್ಷಯಾ ಭುವನಕೋಶಪರಿಮಾಣಮ್ ಆಹ | ದ್ವಾತ್ರಿಂಶತಂ ವೈ ದ್ವೇ ಅಧಿಕೇ ತ್ರಿಂಶತ್ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶತಂ ವೈ ದೇವರಥಾಹ್ನಾನಿ² ದೇವಃ ಆದಿತ್ಯಃ ತಸ್ಯ ರಥೋ ದೇವರಥಃ | ತಸ್ಯ ರಥಸ್ಯ ಗತ್ಯಾ ಅಹ್ನಾ ಯಾವತ್ ಪರಿಚ್ಛಿದ್ಯತೇ ದೇಶ ಪರಿಮಾಣಮ್, ತತ್³ ದೇವರಥಾಹ್ನಮ್ | ತತ್ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶದ್ಗುಣಿತಂ ದೇವ

1. ಇದು ' ಸ್ಮಾರಣಾರ್ಥಃ ' ಎಂದಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು.

2. 'ದೇವರಥಾಹ್ನಾನಿ' ಎಂದು ಆ|| ಪಾರ; ಅದರ ಮಿಕ್ಕ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ 'ದೇವರಥಾಹ್ನಾನಿ' ಎಂದೇ ಇದೆ. ಆ ಪಾರವನ್ನೇ ನಾವೂ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ.

3. ತಾವತ್ ಎಂಬ ಪಾಠಕ್ಕಿಂತ ಇದು ಮೇಲು.

ರಧಾಹ್ಯಾನಿ ತಾವತ್ಪರಿಮಾಣೋಽಯಂ ಲೋಕಃ, ಲೋಕಾ ಲೋಕಗಿರಿಣಾ ಪರಿಕ್ಷಿಪ್ತಃ | ಯತ್ರ ವೈರಾಜಂ ಶರೀರಮ್, ಯತ್ರ ಚ ಕರ್ಮ ಫಲೋಪ ಭೋಗಃ ಪ್ರಾಣಿನಾಮ್ ಸ ಏಷ ಲೋಕಃ ಏತಾವಾನ್ ಲೋಕಃ | ಅತಃ ಪರಮ್ ಅಲೋಕಃ | ತಂ ಲೋಕಂ ಸಮಂತಂ ಸಮಂತತಃ ಲೋಕವಿಸ್ತಾರಾತ್ ದ್ವಿಗುಣಪರಿಮಾಣವಿಸ್ತಾರೇಣ ತಂ ಲೋಕಂ ಪರಿಕ್ಷಿಪ್ತಾ ಪರ್ಯಂತಿ ಪೃಥಿವೀ | ಪರಿಮಾಣೇನ ತಾಂ ಪೃಥಿವೀಂ ತಥೈವ ಸಮಂತಂ ದ್ವಿಸ್ತಾವತ್ ದ್ವಿಗುಣೇನ ಪರಿಮಾಣೇನ ಸಮುದ್ರಃ ಪರ್ಯಂತಿ | ಯಂ ಘನೋದಮಾಚಕ್ಷತೇ ವೌರಾಣಿಕಾಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಇಂತೆಂದನು 'ಉವಾಚ ವೈ ಸಃ' (ಎಂಬ ಮೂಲ ದಲ್ಲಿ) ವೈಶಬ್ದವು ನೆನಪಿಗೆ (ತರು)ವದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು. ಆ ಗಂಧರ್ವನು ನಿನಗೆ ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿದನಲ್ಲವೆ ? ಆ ವಾರಿಕ್ಷಿತರು¹ (ತದ್=ತತ್ರ) ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದರು ಎಲ್ಲಿಗೆ ? ಎಲ್ಲಿಗೆ ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಜಿಗಳು ಹೋಗುತ್ತಾರೋ (ಅಲ್ಲಿಗೆ).

(ಹೀಗೆ ತನ್ನ) ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗಿ (ಭುಜ್ಯ) ವಿಂತೆಂದನು : 'ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಜಿಗಳು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವರು ?' ಅವರ ಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳೋಣವೆಂದು (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು) ಭುವನಕೋಶದ ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಮೂವತ್ತೆರಡರಷ್ಟು, ಎರಡು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮೂವತ್ತು, ಮೂವ ತ್ತೆರಡು ದೇವರಧಾಹ್ಯಗಳು-ದೇವನು ಎಂದರೆ ಆದಿತ್ಯನು, ಅವನ ರಥವು ದೇವರಥವು. ಅದರ ಗತಿಯಿಂದ (ಒಂದು) ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ದೇಶಪರಿಮಾ ಣವು ಮುಗಿಯುವದೋ ಅದು ದೇವರಧಾಹ್ಯವು, ಅದು ಮೂವತ್ತೆರಡರಷ್ಟು ಗುವ ದೇವರಧಾಹ್ಯಗಳು, ಅಷ್ಟು ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳದ್ದು- ಈ ಲೋಕವು. (ಇದು) ಲೋಕಾಲೋಕಗಿರಿಯಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲಿ ವೈರಾಜಶರೀರವಿರುವದೋ², ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಕರ್ಮಫಲಗಳ ಉಪ ಭೋಗವಾಗುತ್ತಿರುವದೋ ಆ ಇದು ಲೋಕವು, ಇದರಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಅಲೋಕ (ವೆನಿಸುವದು). ಆ ಲೋಕವನ್ನು ಸುತ್ತಲೂ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಲೋಕ

1. ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೩-೧-೪-೧ ರಿಂದ ೩

2. ವಿರಾಟ್ಟುರುಷನ ಶರೀರವೇ ಈ ಲೋಕವು ಎಂದರ್ಥವಿರಬೇಕು.

ವಿಸ್ತಾರದ ಎರಡರಷ್ಟು ಪರಿಮಾಣದ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಆ ಲೋಕವನ್ನು^೧ ಸುತ್ತಿ ಕೊಂಡು ಪೃಥ್ವಿಯು^೨ ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಪೃಥಿವಿಯನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಸುತ್ತಲೂ ಅದರ ಎರಡರಷ್ಟು, ಎರಡರಷ್ಟು ಪರಿಮಾಣವಾಗಿ, ಸಮುದ್ರವು ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುವದು ; ಅದನ್ನು ಘನೋದ^೩ ಎಂದು ಪೌರಾಣಿಕರು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ,

ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಜಿಗಳು ಹೋಗುವ ಕ್ರಮ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೨. ತತ್ರ ಅಣ್ಡಕಪಾಲಯೋರ್ವಿವರಪರಿಮಾಣಮ್ ಉಚ್ಯತೇ | ಯೇನ ವಿವರೇಣ ಮಾರ್ಗೇಣ ಬಹಿರ್ನಿರ್ಗಚ್ಛಂತೋ ವ್ಯಾಪ್ನುವಂತಿ ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಜಿನಃ | ತತ್ರ ಯಾವತೀ ಯಾವತ್ ಪರಿಮಾಣಾ ಕ್ಷುರಸ್ಯ ಧಾರಾ ಅಗ್ರಮ್ ಯಾವದ್ ವಾ ಸೌಕ್ಷ್ಣ್ಯೇಣ ಯುಕ್ತಂ ಮಕ್ಷಿಕಾಯಾಃ ಪತ್ರಮ್ ತಾವಾನ್ ತಾವತ್ಪರಿಮಾಣಃ ಅನ್ತರೇಣ ಮಧ್ಯೇ ಅಣ್ಡಕಪಾಲಯೋರಾಕಾಶಃ ಭಿದ್ರಮ್ | ತೇನ ಆಕಾಶೇನ ಇತ್ಯೇತತ್ | ತಾನ್ ಪಾರಿಕ್ಷಿತಾನ್ ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಜಿನಃ ಪ್ರಾವ್ತಾನ್ ಇಂದ್ರಃ ಪರಮೇಶ್ವರಃ ಯೋಽಶ್ವಮೇಧೇ ಅಗ್ನಿಶ್ಚಿತಃ ಸುವರ್ಣಃ ಯದ್ವಿಷಯಂ ದರ್ಶನಮುಕ್ತಮ್ “ತಸ್ಯ ಪ್ರಾಚೇ ದಿಕ್ಕಿರಃ” (೧-೨ ೪) ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಸುವರ್ಣಃ ಪಕ್ಷೀ ಭೂತ್ವಾ ಪಕ್ಷಪುಚ್ಛಾದ್ಯಾತ್ಮಕಃ ಸುಪರ್ಣೋ ಭೂತ್ವಾ ವಾಯವೇ ಪ್ರಾಯಚ್ಛತ್ | ಮೂರ್ತತ್ವಾತ್ ನಾನ್ಯಾತ್ಮನೋ ಗತಿಸ್ತತ್ರ ಇತಿ | ತಾನ್ ವಾರಿಕ್ಷಿತಾನ್ ವಾಯುಃ ಆತ್ಮನಿ ಧಿತ್ವಾ ಸ್ಥಾಪಯಿತ್ವಾ ಸ್ವಾತ್ಮಭೂತಾನ್ ಕೃತ್ವಾ ತತ್ರ ತಸ್ಮಿನ್ ಅಗಮಯತ್ | ಕ್ವ? ಯತ್ರ ಪೂರ್ವೇ ಅತಿಕ್ರಾಂತಾಃ ವಾರಿಕ್ಷಿತಾಃ ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಜಿನೋಽಭವನ್ ಇತಿ | ಏವಮಿವ ವೈ ಏವಮೇವ ಸ ಗಂಧರ್ವೋ ವಾಯುಮೇವ ಪ್ರಶಶಂಸ ವಾರಿಕ್ಷಿತಾನಾಂ ಗತಿಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇಲ್ಲಿ ಅಂಡದ ಕಪಾಲಗಳ ವಿವರದ ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ; ಆ ಸಂದಿನ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋಗಿ ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಜಿಗಳು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕ್ಷೌರದಕತ್ತಿಯ ಧಾರೆಯು, ಅಲಗು ಎಣ್ಣೆಯೇ

1. ಆ ಲೋಕವನ್ನು ಎಂದು ಮತ್ತೆ ಹೇಳಿರುವುದು ಅನ್ವಯಕ್ಕಾಗಿ.
2. ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರ ಕಿರಣಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಸೇರಿರುವ ಸಮುದ್ರನದೀಪರ್ವತಗಳೆಂದೊಡಗೂಡಿರುವ ಭಾಗವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ಪೃಥ್ವಿ ಎನ್ನುವರು.
3. ಈ ಅಂಡದ ಸುತ್ತಲೂ ಅಮೃತಸಮುದ್ರವಿರುತ್ತದೆ; ಇದಕ್ಕೆ ಘನೋದ (ಗಟ್ಟಿಯಾದ ನೀರುಳ್ಳದ್ದು) ಎಂದು ಹೆಸರು.

ಎಷ್ಟು ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳದ್ದೋ, ಅಥವಾ ನೋಡಿದ ರೆಕ್ಕೆಯು ಎಷ್ಟು ಸೌಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವದೋ ಅಷ್ಟು, ಅಷ್ಟು ಪರಿಮಾಣದ ಆಕಾಶವು, ರಂಧ್ರವು, ಅಂಡ ಕಪಾಲಗಳ ನಡುವೆ(ಯಿರುವದು), ಆ ಆಕಾಶದಿಂದ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಆ ಪಾರಿಕ್ಷಿತರು, ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಜಿಗಳು (ಅಲ್ಲಿಗೆ) ಬರಲು ಇಂದ್ರನು ಪರಮೇಶ್ವರನು ಅಶ್ವಮೇಧದಲ್ಲಿ ಚಿತನಾಗಿದ್ದ ಅಗ್ನಿಯು ಸುವರ್ಣ(ನಾಗಿ)-ಯಾವನ ವಿಷಯದ ಉವಾಸನೆಯನ್ನು “ಅವನಿಗೆ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು ಶಿರಸ್ಸು” (೧-೨-೩) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತೋ (ಆ) ಸುವರ್ಣ(ನಾಗಿ)- ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿ, ರೆಕ್ಕೆ, ಪುಕ್ಕ-ಮುಂತಾದವುಗಳುಳ್ಳ ಸುವರ್ಣನಾಗಿ (ತಾನು) ಮೂರ್ತನಾಗಿರುವದರಿಂದ ತನಗೆ ಅಲ್ಲಿಯ(ವರಿಗೆ) ಗಮನವಾಗುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ವಾಯುವಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನು

(ಆ) ವಾಯುವು ಆ ಪಾರಿಕ್ಷಿತರನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪರನ್ನೇ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಆ (ಸ್ವಲ)ಕ್ಕೆ ತಲುಪಿಸಿದನು. ಎಲ್ಲಿಗೆ ? ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಆಗಿಹೋಗಿರುವ ಪಾರಿಕ್ಷಿತರು, ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಜಿಗಳು ಇದ್ದರೋ (ಅಲ್ಲಿಗೆ ತಲುಪಿಸಿದನು).

(ಏವಮಿವ ನೈಃಏವಮೇವ) ಹೀಗೆಯೇ ಆ ಗಂಧರ್ವನು ವಾಯುವನ್ನೇ ಹೋಗದನು, ಪಾರಿಕ್ಷಿತರ ಗತಿ (ಎಂದು ಹೋಗದನು).

ವಾಯುವಿನ ಮಹಿಮೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೩ ಸಮಾಂತಾ ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ | ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾನಿರ್ವೃತ್ತಂ ತು ಅರ್ಧಮ್ ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾತೋಽಪಸೃತ್ಯ ಸ್ವೇನ ಶ್ರುತಿರೂಪೇಣೈವ ಅಚಷ್ಟೇ ಅಸ್ಮಭ್ಯಮ್ | ಯನ್ಮಾದ್ ವಾಯುಃ ಸ್ಥಾವರಜಙ್ಗಮಾನಾಂ ಭೂತಾನಾಮ್ ಅನ್ತರಾತ್ಮಾ ಬಹಿಶ್ಚ ಸ ಏವ ತಸ್ಮಾತ್ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಧಿಭೂತಾಧಿವೈವಭಾವೇನ ವಿವಿಧಾ ಯಾ ಅಷ್ಟಿಃ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಸ ವಾಯುರೇವ | ತಥಾ ಸಮಷ್ಟಿಃ ಕೇವಲೇನ ಸೂತ್ರಾತ್ಮನಾ ವಾಯು ರೇವ | ಏವಂ ವಾಯುಮಾತ್ಮಾನಂ ಸಮಷ್ಟಿವ್ಯಷ್ಟಿರೂಪಾತ್ಮಕತ್ವೇನ ಉಪಗಚ್ಛತಿ ಯ ಏವಂ ನೇದ | ತಸ್ಯ ಕಿಂ ಫಲಮಿತಿ ಆಹ | ಅಪಪುನರ್ಮೃತ್ಯುಂ ಜಯತಿ ಸಕೃನ್ಮೃತ್ವಾ ಪುನರ್ನ ಮ್ರಿಯತೇ | ತತ ಆತ್ಮನಃ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಾಯಾತ್ ಭುಜ್ಯುರ್ಲಾಹ್ಯಾಯನಿಃ ಉಪರರಾಮ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಕಥೆಯು ಮುಗಿಯಿತು. ಆದರೆ ಕಥೆಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು (ಶ್ರುತಿಯು) ಕಥೆಯಿಂದ ಇತ್ತ ಸರಿದು ತನ್ನ ಶ್ರುತಿಯ ರೂಪದಿಂದಲೇ ನಮ್ಮ

1. ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಭುಜ್ಯುರ್ಲಾಜ್ಯವಲ್ಕಾರ ಸಂವಾದರೂಪದಿಂದ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆಮಾಡಿದ ಶ್ರುತಿಯು ಈಗ ತನ್ನ ರೂಪದಿಂದಲೇ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡುತ್ತಿದೆ. (ಹೀಗೆ) ವಾಯುವು ಸ್ಥಾವರಜಂಗಮಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಒಳಗಿನ ಆತ್ಮನಾಗಿರುತ್ತಾನಷ್ಟೆ, ಹೊರಗೂ ಅವನೇ ಇರುತ್ತಾನಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ, ಅಧಿಭೂತ, ಅಧಿದೈವ- ಎಂಬ ರೂಪದಿಂದ ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿರುವ ಅಷ್ಟಿಯಿದೆಯಲ್ಲ, ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ವಾಯುವೇ, ಹಾಗೂ ಸಮಷ್ಟಿಯಾಗಿ ಬರಿಯ ಸೂತ್ರರೂಪದಿಂದಿರುವ ಸಮಷ್ಟಿಯೂ ವಾಯುವೇ; ಹೀಗೆ ವಾಯುವೇ ಸಮಷ್ಟಿವ್ಯಾಪ್ತಿರೂಪನಾಗಿರುವ ಆತ್ಮನೆಂದು ಯಾವನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವನೋ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ ಅವನಿಗೆ ಯಾವ ಫಲವಾಗುವದು? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಪುನರ್ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಅವಜಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಒಂದು ಸಲ ಸತ್ತ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಸಾಯುವದಿಲ್ಲ.

ಆಗ ತನ್ನ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿಕೊಟ್ಟದ್ದರಿಂದ, ಭುಜ್ಯಲಾಹ್ಯಾ ಯನಿಯು ಸುಮ್ಮನಾದನು.

ಮೂರನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

೧. ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಗಳ ಪರಮಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಅರ್ತಭಾಗನು ಸುಮ್ಮನಾಗಲು ಭುಜ್ಯಲಾಹ್ಯಾಯನಿಯು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದನು “ ನಾವು ಹಿಂದೆ ಮದ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಪತಂಜಲಕಾಪ್ಯನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆ ಇಳಿದಿದ್ದೆವು. ಆತನ ಮಗಳನ್ನು ಸುಧನ್ವಅಂಗಿರಸನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನು ಹಿಡಿದಿದ್ದನು ಅವನನ್ನು ಲೋಕಗಳ ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದೆವು ಪಾರಿಕ್ಷಿತರೆಂಬ ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಜಿಗಳು ಯಾವ ಗತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದರು ? ಎಂದು ನಾವು ಕೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅವನು ನಮಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ. ನಿನಗೆ ಈ ವಿಷಯದ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿದೆಯೇ ? ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನೀನು ವಾದದಲ್ಲಿ ಸೋತಂತೆ ಆಯಿತಲ್ಲವೇ ? ”

೨. ಇದಕ್ಕೆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆಂದರೆ “ ಗಂಧರ್ವನು ನಮಗೆ ಇದೇ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರಬೇಕು. ವಾರೀಕ್ಷಿತರು ಹಿಂದಿನ ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಜಿಗಳು ಹೋದಲ್ಲಿಗೇ ಹೋದರು ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಜಿಗಳಿಗೆ ಗತಿ ಯಾವದೆಂದರೆ, ಸೂರ್ಯರಥವು ಒಂದು ದಿನಕ್ಕೆ ಸಂಚರಿಸುವಷ್ಟರ ಮೂವತ್ತೆರಡರಷ್ಟನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿರುವ ಭಾಗವು ಲೋಕವೆನಿಸುವದು. ಅದರ ಸುತ್ತಲೂ ಅದರ ಎರಡರಷ್ಟು ಸ್ಥಳವನ್ನು ಪೃಥ್ವಿಯು ಆಕ್ರಮಿಸುವದು, ಅದರ ಸುತ್ತಲೂ ಅದರ ಎರಡರಷ್ಟು ಸ್ಥಳವನ್ನು ಘನೋದನೆಂಬ ಸಮುದ್ರವು ಆಕ್ರಮಿಸುವದು. ಇನ್ನೂ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಅಂಡಕಪಾಲಗಳ ಸಂದು ಇರುತ್ತದೆ. ಅದು ಕ್ಷಾರಕತ್ತಿಯ ಅಲುಗಿನಷ್ಟು ಅಥವಾ ನೋಣವ ರೆಕ್ಕೆಯಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದರ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಅಶ್ವಮೇಧಾಗ್ನಿಯು ವಾಯು ವಿಗೆ ಪಾರಿಕ್ಷಿತರನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದನು. ಆ ವಾಯುವು ಅವರನ್ನು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸಿದವನಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಜಿಗಳೆದ್ದ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು. ಹೀಗೆಂದು ಆ ಗಂಧರ್ವನು ವಾಯುವನ್ನೇ ಅವರಿಗೆ ಗತಿ ಎಂದು ಹೊಗಳಿದನು ”

೩. ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದ ವಾಯುವೇ ವೃಷ್ಟಿದೇವತೆಗಳು, ವಾಯುವೇ ಸಮಸ್ತಿಯು ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ವಾಯ್ವಾತ್ಮನನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅವನು ಶ್ವಿನರ್ವೃತ್ಯನನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಈ ಉತ್ತರವು ಬಂದ ಬಳಿಕ ಭುಜ್ಯಲಾಹ್ಯಾಯನಿಯು ಸುಮ್ಮನಾದನು.

ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ—ನಾಲ್ಕನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

(ಉಷಸ್ತಪ್ರಶ್ನೆ : ಆತ್ಮನ ನಿರುಪಾಧಿಕಸ್ವರೂಪ)

ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೪. 'ಅಥ ಹೈನಮುಷಸ್ತಶ್ಚಾಕ್ರಾಯಣಃ ಪಪ್ರಚ್ಛ' | ಪುಣ್ಯವಾಪ ಪ್ರಯುಕ್ತೈಃ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹೈರ್ಗೃಹೀತಃ ಪುನಃಪುನರ್ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಾನ್ ತ್ಯಜನ್ ಉವಾದದತ್ ಸಂಸರತಿ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಪುಣ್ಯಸ್ಯ ಚ ಪರ ಉತ್ಕರ್ಷೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೋ ವ್ಯಾಕೃತವಿಷಯಃ ಸಮಷ್ಟಿವ್ಯಷ್ಟಿರೂಪೋ ದ್ವೈತೈಕತ್ವಾತ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಃ | ಯಸ್ಮು ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹೈರ್ಗೃಹ್ತಃ ಸಂಸರತಿ ಸೋಽಸ್ಮಿ ವಾ ನಾಸ್ಮಿ ? ಅಸ್ಮಿತ್ವೇ ಚ ಕಿಂಲಕ್ಷಣಃ? - ಇತ್ಯಾತ್ಮನ ಏವ ವಿವೇಕಾಧಿಗಮಾಯ ಉಷಸ್ತವ್ರಶ್ಚ ಆರಭ್ಯತೇ | ತಸ್ಯ ಚ ನಿರುಪಾಧಿಕಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕವಿನಿರ್ಮುಕ್ತಸ್ವಭಾವಸ್ಯ ಅಧಿಗಮಾತ್ ಯಥೋಕ್ತಾತ್ ಬಂಧನಾತ್ ವಿಮುಚ್ಯತೇ ಸಪ್ರಯೋಜಕಾತ್ | ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾಸಂಬಂಧಸ್ತು ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

'ಅಥ ಹೈನಮುಷಸ್ತಶ್ಚಾಕ್ರಾಯಣಃ ಪಪ್ರಚ್ಛ'(ಎಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಂಬಂಧ ವೇನೆಂದರೆ) ಪುಣ್ಯವಾಪ (ಕರ್ಮಗಳಿಂದ) ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಗಳಿಂದ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಲೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೂ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತೊಳಲುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು ¹ ಮತ್ತು ಪುಣ್ಯದ ತೀರ ಹೆಚ್ಚಿನ (ಫಲವು) ವ್ಯಾಕೃತವಿಷಯವಾದ ಸಮಷ್ಟಿವ್ಯಷ್ಟಿರೂಪವಾದ ದ್ವೈತೈಕತ್ವಾತ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ² ಆದರೆ ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಗಳ ಪಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿರುವವನೆಂಬವನು ಇದಾನೆಯೋ, ಇಲ್ಲವೋ ? ಇರುವದಾದರೆ ಅವನ ಸ್ವರೂಪ ವೇನು ? - ಎಂದು ಆತ್ಮನನ್ನೇ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ಉಷಸ್ತಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಆ (ಆತ್ಮನ) ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಗಳಿಲ್ಲದ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ನಿರುಪಾಧಿಕಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಬಂಧನದಿಂದ

1. ಅರ್ತಭಾಗಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿ.

2. ಭುಜ್ಯಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿ.

(ಅದರ) ಪ್ರಯೋಜಕ(ವಾದ ಕರ್ಮ)ದೊಡನೆ-ವಿಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಕಥೆಯ ಸಂಬಂಧವೇನೋ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ.^೧

ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಪ್ರಶ್ನೆ (ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಹೈನಮುಷಸ್ತಶ್ಚಾಕ್ರಾಯಣಃ ಸಪ್ರಚ್ಛ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ ಯತ್ಸಾಕ್ಷಾದಪರೋಕ್ಷಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಯ ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವಾ ನ್ತರಸ್ತಂ ಮೇ ವ್ಯಾಚಕ್ಷೇತ್ಯೇಷ ತ ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವಾನ್ತರಃ ಕತಮೋ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಸರ್ವಾನ್ತರೋ ಯಃ ಪ್ರಾಣೇನ ಪ್ರಾಣಿತಿ ಸ ತ ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವಾನ್ತರೋ ಯೋಃಪಾನೇನಾಪಾನೀತಿ ಸ ತ ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವಾನ್ತರೋ ಯೋ ವ್ಯಾನೇನ ವ್ಯಾನೀತಿ ಸ ತ ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವಾ ನ್ತರೋ ಯ ಉದಾನೇನೋದಾನಿತಿ ಸ ತ ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವಾನ್ತರ ಏಷ ತ ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವಾನ್ತರಃ || ೧ ||

೧. ಆಗ ಇವನನ್ನು ಉಷಸ್ತಚಾಕ್ರಾಯಣನು ಕೇಳಿದನು. 'ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೆ' ಎಂದನು. 'ಯಾವನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಿ ಅವರೋಕ್ಷವಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವೋ, ಯಾವನು ಸರ್ವಾಂತರನಾದ ಆತ್ಮನೋ, ಅವನನ್ನು ನನಗೆ ತೋರಿಸಿ ಹೇಳು? ಇವನೇ ನಿನ್ನ ಸರ್ವಾಂತರನಾದ ಆತ್ಮನು. 'ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೆ, (ಆ) ಸರ್ವಾಂತರನು ಯಾರು?' ಯಾವನು ಪ್ರಾಣದಿಂದ ಪ್ರಾಣನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವನೋ ಅವನೇ ನಿನ್ನ ಸರ್ವಾಂತರನಾದ ಆತ್ಮನು; ಯಾವನು ಅಪಾನದಿಂದ ಅಪಾನನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವನೋ ಅವನೇ ನಿನ್ನ ಸರ್ವಾಂತರನಾದ ಆತ್ಮನು; ಯಾವನು ವ್ಯಾನದಿಂದ ವ್ಯಾನನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವನೋ ಅವನೇ ನಿನ್ನ ಸರ್ವಾಂತರನಾದ ಆತ್ಮನು; ಯಾವನು ಉದಾನದಿಂದ ಉದಾನನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವನೋ ಅವನೇ ನಿನ್ನ ಸರ್ವಾಂತರನಾದ ಆತ್ಮನು, ಇವನೇ ನಿನ್ನ ಸರ್ವಾಂತರನಾದ ಆತ್ಮನು.

1. ವಿದ್ಯಾಸ್ತುತಿ, ತದ್ವಿದ್ಯರೂಪದ ಸಂವಾದದಿಂದ ಜ್ಞಾನವೃದ್ಧಿ - ಇದೇ ಕಥೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದದ್ದು.

ಪ್ರಾಣನಾದಿವ್ಯಾವಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನೇ ಆತ್ಮನು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೫. ಅಧ ಹೈನಂ ಪ್ರಕೃತಂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಮ್ ಉಷಸ್ತೋ ನಾನುತಃ ಚಕ್ರಸ್ಯಾಪತ್ಯಂ ಚಾಕ್ರಾಯಣಃ ಪಪ್ರಚ್ಛ | ಯದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅವ್ಯವಹಿತಂ ಕೇನಚಿತ್ ದ್ರಷ್ಟುಃ ಅಪರೋಕ್ಷಾತ್ ಅಗೌಣಮ್ ನ ಶ್ರೋತ್ರಬ್ರಹ್ಮಾದಿವತ್ | ಕಿಂ ತತ್ ? ಯ ಆತ್ಮಾ ಆತ್ಮಶಬ್ದೇನ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಾ ಉಚ್ಯತೇ | ತತ್ರ ಆತ್ಮ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ | ಸರ್ವಸ್ಯಾಭ್ಯಂತರಃ ಸರ್ವಾಂತರಃ | ಯದ್ಯಃಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಆತ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ | ತಮಾತ್ಮಾನಂ ಮೇ ಮಹ್ಯಂ ವ್ಯಾಚಕ್ಷ್ವ ಇತಿ | ವಿಸ್ಪಷ್ಟಂ ಶೃಬ್ಧಗ್ಗೇ ಗೃಹೀತ್ವಾ ಯಥಾ ಗಾಂ ದರ್ಶಯತಿ ತಥಾ ಆಚಕ್ಷ್ವ ಸೋಽಯಮಿತ್ಯೇವಂ ಕಥಯಸ್ವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಏವಮುಕ್ತಃ ಪ್ರತ್ಯಾಹ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ | ಏಷ ತೇ ತವ ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವಾಂತರಃ ಸರ್ವಸ್ಯಾಭ್ಯಂತರಃ | ಸರ್ವವಿಶೇಷಣೋಪಲಕ್ಷಣಾರ್ಥಂ ಸರ್ವಾಂತರಗ್ರಹಣಮ್ | ಯತ್ ಸಾಕ್ಷಾದವ್ಯವಹಿತಮ್ ಅಪರೋಕ್ಷಾತ್ ಅಗೌಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮತನುಮ್ ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯಾಭ್ಯಂತರಃ ಏತೈರ್ಗುಣೈಃ ಸಮನ್ವೈರುಕ್ತಃ ಏಷಃ | ಕೋಽಸೌ ? ತವ ಆತ್ಮಾ ಯೋಽಯಂ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಃ ತವ ಸ ಯೇನಾತ್ಮನಾ ಆತ್ಮನಾನ್ ಸ ಏಷ ತವ ಆತ್ಮಾ | ತವ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಸ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತತ್ರ ಪಿಣ್ಡಃ ತಸ್ಯಾಭ್ಯಂತರೇ ಲಿಬ್ಗಾತ್ಮಾ ಕರಣಸಂಘಾತಃ, ತೃತೀಯೋ ಯಶ್ಚ ಸಂದಿಹ್ಯಮಾನಃ | ತೇಷು ಕತಮೋ ಮಮ ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವಾಂತರಸ್ತ್ವಯಾ ವಿವಕ್ಷಿತಃ ? ಇತ್ಯುಕ್ತ ಇತರ ಆಹ | ಯಃ ಪ್ರಾಣೇನ ಮುಖನಾಸಿಕಾಸಂಚಾರಿಣಾ ಪ್ರಾಣಿತಿ ಪ್ರಾಣಚೇಷ್ಟಾಂ ಕರೋತಿ | “ಯೇನಃ ಪ್ರಾಣಃ ಪ್ರಣೇಯತೇ” (ಕೇ. ೧-೯) ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸ ತೇ ತವ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಸ್ಯ ಆತ್ಮಾ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ ಸಮಾನಮನ್ಯತ್ | ‘ಯೋಽವಾನೇನಾಪಾನೀತಿ, ಯೋ ವ್ಯಾನೇನ ವ್ಯಾನೀತಿ’ ಇತಿ ಭಾನ್ದಸಂ ದೈರ್ಘ್ಯಮ್ | ಸರ್ವಾಃ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಗತಾಃ ಪ್ರಾಣನಾದಿಚೇಷ್ಟಾಃ ದಾರುಯನ್ತ್ರಸ್ಯೇವ ಯೇನ ಕ್ರಿಯಂತೇ | ನ ಹಿ ಚೇತನಾವದನಧಿಷ್ಠಿತಸ್ಯ ದಾರುಯನ್ತ್ರಸ್ಯೇವ ಪ್ರಾಣನಾದಿಚೇಷ್ಟಾಃ ವಿದ್ಯಂತೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ವಿಜ್ಞಾನಮಯೇನ ಅಧಿಷ್ಠಿತಂ ವಿಲಕ್ಷಣೇನ ದಾರುಯನ್ತ್ರವತ್ ಪ್ರಾಣನಾದಿಚೇಷ್ಟಾಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ಸೋಽಸ್ತಿ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತವಿಲಕ್ಷಣೋ ಯಶ್ಚೇಷ್ಟಯತಿ ||

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

ಆ ಬಳಿಕ ಈ ಪ್ರಕೃತನಾದ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನನ್ನು ಉಷಸ್ತನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಚಾಕ್ರಾಯಣನು ಚಕ್ರನ ಮಗನು (ಹೀಗೆಂದು) ಕೇಳಿದನು. ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮವು

ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಿರುವದೋ, ದ್ರಷ್ಟೃವಿಗೆ ಏತರಿಂದಲೂ ವ್ಯವಹಿತವಾಗದೆ ಇರುವದೋ; ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗಿರುವದೋ ಎಂದರೆ ಗೌಣವಲ್ಲದೆ ಇರುವದೋ, ಶ್ರೋತ್ರಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಂತೆ (ಗೌಣ)ವಲ್ಲವೋ; ಅದು ಯಾವದು? ಎಂದರೆ ಯಾವನು ಆತ್ಮನೋ-ಆತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಆ (ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ) ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಒಳಗಿರುವ ಸರ್ವಾಂತರನೋ. ಇಲ್ಲಿ ಯತ್ (ಯಾವದು) ಯಃ (ಯಾವನು) ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಆತ್ಮನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವನಲ್ಲ, ಆ ಆತ್ಮನನ್ನು (ಮೇ=ಮಹ್ಯಮ್) ನನಗೆ (ವ್ಯಾಚಕ್ಷ್ಯ) ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳು, ವಿಸ್ತೃಷ್ಟವಾಗಿ ಕೋಡನ್ನು ಹಿಡಿದು ಎತ್ತನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರಲ್ಲ ಹಾಗೆ ಹೇಳು, ಅವನು ಇವನೇ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳು- ಎಂದರ್ಥ

ಹೀಗೆನ್ನಲು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಇಂತೆಂದನು. ಇವನೇ (ತೇ=ತವ) ನಿನ್ನ ಸರ್ವಾಂತರನಾದ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಒಳಗಿರುವವನಾದ ಆತ್ಮನು. ಇಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾಂತರ ಎಂಬ (ವಿಶೇಷಣವನ್ನು) ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವದು (ಮಿಕ್ಕ) ಎಲ್ಲಾ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಗೂ ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ. ಯಾವದು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಆವ್ಯವಹಿತವಾಗಿ ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಅಗೌಣವಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವೋ ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಂತ ದೊಡ್ಡದಾಗಿರುವದೋ, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ ಆತ್ಮನೋ, ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಒಳಗಿರುವವನೋ- ಈ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನಾಗಿರುವನು ಇವನೇ 'ಅವನು ಯಾರು?' ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನು ಈ ನಿನ್ನ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತನಿರುವದಲ್ಲ, ಅದು ಯಾವ ಆತ್ಮನಿಂದ ಆತ್ಮವಂತವಾಗಿರುವದೋ ಇವನೇ ನಿನ್ನ, ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತದ, ಆತ್ಮನು ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಶರೀರ(ವೊಂದು), ಅವರೊಳಗೆ (ಇರುವ) ಲಿಂಗಾತ್ಮನೆಂಬ ಕರಣಸಂಘಾತ(ವೊಂದು), ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ(ವಿಷಯ)ವಾಗಿರುವ ಮೂರನೆಯವ (ನೊಬ್ಬ) ಈ (ಮೂರರೊಳಗೆ) ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಯಾವನು ನನ್ನ ಸರ್ವಾಂತರ ಆತ್ಮನೆಂದು ನಿನ್ನ ವನಿಕ್ಷೆ? ಎನ್ನಲು (ಆ) ಇನ್ನೊಬ್ಬನಾದ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ ಯಾವನು ಮುಖನಾಸಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಾಣದಿಂದ ಪ್ರಾಣನಮಾಡುತ್ತಿರುವನೋ, ಪ್ರಾಣ(ವಾಯುವಿನ) ವ್ಯಾವಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವನೋ, 'ಯಾವನಿಂದ ಪ್ರಾಣವು ವ್ಯಾವಾರಮಾಡಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವದೋ' (ಕೇ. ೧-೯) ಎಂದರ್ಥ. ಅವನೇ (ತೇ=ತವ) ನಿನ್ನ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತದ

1. ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಹೇಳು, ಆತ್ಮನನ್ನು ಹೇಳು-ಎಂದು ಇಬ್ಬರನ್ನು ಕುರಿತು ಕೇಳಿಲ್ಲ, ಬ್ರಹ್ಮ, ಆತ್ಮ ಎಂಬ ಎರಡೂ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಒಂದೇ ತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಸರ್ವಾಂತಾತ್ಮನಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವು ಯಾವದು? ಎಂದೇ ಪ್ರಶ್ನೆ.

ಆತ್ಮನಾದ ವಿಜ್ಞಾನನುಯನು.¹ ಮಿಕ್ಕದ್ದೆಲ್ಲವೂ (ಇದಕ್ಕೆ) ಸಮಾನವಾಗಿ (ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು). 'ಯೋಽಪಾನೇನ ಅಪಾನೀತಿ, ಯೋ ವ್ಯಾನೇನ ವ್ಯಾನೀತಿ' (ಯಾವನು ಅಪಾನದಿಂದ ಅಪಾನಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವನೋ) ವ್ಯಾನದಿಂದ ವ್ಯಾನಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವನೋ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ದೀರ್ಘವು ವೈದಿಕಪ್ರಯೋಗವು ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣನಾದಿ ವ್ಯಾವಾರಗಳೆಲ್ಲ ದಾರುಯಂತ್ರದ (ವ್ಯಾವಾರಗಳಂತೆ) ಅವನಿಂದಲೇ ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವವು. ದಾರುಯಂತ್ರದಂತೆ ಚೇತನವುಳ್ಳದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆ ಇರುವ (ವಸ್ತುವಿಗೆ) ಪ್ರಾಣನವೇ ಮುಂತಾದ ವ್ಯಾವಾರಗಳು ಇರುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದ (ತನಗಿಂತ) ವಿಲಕ್ಷಣನಾದ ವಿಜ್ಞಾನನುಯನಿಂದ ಅಧಿಷ್ಠಿತವಾಗಿಯೇ (ಅದು) ದಾರುಯಂತ್ರದಂತೆ ಪ್ರಾಣನಾದಿವ್ಯಾವಾರವನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವನು (ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತವನ್ನು) ಕೆಲಸಮಾಡಿಸುತ್ತಿರುವನೋ ಆ ಕಾರ್ಯಕರಣವಿಲಕ್ಷಣನಾದ (ಆತ್ಮನು) ಇರುತ್ತಾನೆ (ಎಂದಾಯಿತು).

ಆತ್ಮನು ದೃಷ್ಟಿಗೂ ದೃಷ್ಟು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಹೋನಾಚೋಷಸ್ತಶ್ಚಾಕ್ರಾಯಣೋ ಯಥಾ ವಿಬ್ರೂಯಾದಸೌ
ಗೌರಸಾವಶ್ಚ ಇತ್ಯೇವಮೇವೈತದ್ವ್ಯವದಿಷ್ಟಂ ಭವತಿ ಯದೇವ ಸಾಕ್ಷಾ
ದಪರೋಕ್ಷಾದ್ಭ್ರೂಯತು ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವಾನ್ತರಸ್ತಂ ನೇ
ವ್ಯಾಚಕ್ಷೇತ್ಯೇಷ ತ ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವಾನ್ತರಃ ಕತಮೋ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ
ಸರ್ವಾನ್ತರಃ | ನ ದೃಷ್ಟೇದ್ರೂಷ್ಣಾರಂ ಪಶ್ಯೇನ ಸ್ತುತೇಃ ಶ್ರೋತಾ
ರಗ್ಂ ಶೃಣುಯಾ ನ ಮತೇರ್ಮನ್ತಾರಂ ಮನ್ವೀಥಾ ನ ವಿಜ್ಞಾತೇ
ವಿಜ್ಞಾತಾರಂ ವಿಜಾನೀಯಾಃ | ಏಷ ತ ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವಾನ್ತರೋಽ
ತೋಽನ್ಯದಾರ್ತಂ ತತೋ ಹೋಷಸ್ತಶ್ಚಾಕ್ರಾಯಣ ಉಪರರಾಮ || ೨

೨. ಆ ಉಷಸ್ತಚಾಕ್ರಾಯಣನಿಂತೆಂದನು: 'ಇದು ಎತ್ತು, ಇದು ಕುದುರೆ- ಎಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇದನ್ನೂ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಯಾವನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿರುವದೋ, ಯಾವನು ಸರ್ವಾಂತರನಾದ ಆತ್ಮನೋ, ಅವನನ್ನೇ ನನಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಹೇಳು.' ಇವನೇ ನಿನ್ನ ಸರ್ವಾಂತರ ಆತ್ಮನು. 'ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ,

(ಆ) ಸರ್ವಾಂತರನು ಯಾರು? ದೃಷ್ಟಿಯ ದ್ರಷ್ಟೃವನ್ನು ಕಾಣಲಾರೆ, ಶ್ರುತಿಯ ಶ್ರೋತೃವನ್ನು ಕೇಳಲಾರೆ, ಮತಿಯ ಮಂತ್ರವನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾರೆ, ವಿಜ್ಞಾತಿಯ ವಿಜ್ಞಾತೃವನ್ನು ಅರಿಯಲಾರೆ. ಇವನೇ ನಿನ್ನ ಸರ್ವಾಂತರ ಅತ್ತನು. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದದ್ದು ಅರ್ಥವು. ಆಗ ಉಷಸ್ತಚಾಕ್ರಾಯಣನು ಸುಮ್ಮನಾದನು.

(ಭಾಷ್ಯರ್ಥ)

೪೬. ಸ ಹೋನಾಚೋಷಸ್ತಶ್ಚಾಕ್ರಾಯಣಃ | ಯಥಾ ಕಶ್ಚಿತ್ ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯ ಪೂರ್ವಂ ಪುನರ್ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನೋ ಬ್ರೂಯಾತ್ ಅನ್ಯಥಾ ಅಸೌ ಗೌಃ, ಅಸೌ ಆಶ್ವಃ ಯಶ್ಚಲತಿ ಧಾವತೀತಿ ವಾ, ಪೂರ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ದರ್ಶಯಾಮಿ ಇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯ ಪಶ್ಚಾತ್ ಚಲನಾದಿಲಿಪ್ತೈಃ ವ್ಯಪದಿಶತಿ, ಏವಮೇವ ಏತದ್ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಾಣನಾದಿಲಿಪ್ತೈರ್ವ್ಯಪದಿಷ್ಟಂ ಭವತಿ ತ್ವಯಾ | ಕಿಂ ಬಹುನಾ? ತೈಕ್ವಾ ಗೋತೃಷ್ಣಾನಿಮಿತ್ತಂ ವ್ಯಾಜಂ ಯದೇವ ಸಾಕ್ಷಾದಪರೋಕ್ಷಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಯ ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವಾಂತರಃ ತಂ ಮೇ ವ್ಯಾಚಕ್ಷೇತಿ | ಇತರ ಆಹ- ಯಥಾ ಮಯಾ ಪ್ರಧಮಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಃ ತವಾತ್ಮಾ ಏವಂಲಕ್ಷಣ ಇತಿ ತಾಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಮನುಸರ್ತ ಏವ, ತತ್ ತಥೈವ ಯಥೋಕ್ತಂ ಮಯಾ | ಯತ್ಪುನರುಕ್ತಂ ತವಾತ್ಮಾನಂ ಘಟಾದಿವತ್ ವಿಷಯಾಕುರು ಇತಿ, ತದಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ನ ಕ್ರಿಯತೇ | ಕನ್ಮಾತ್ ಪುನಸ್ತದಶಕ್ಯಮಿತಿ ? ಆಹ | ವಸ್ತುಸ್ವಾಭಾವ್ಯಾತ್ | ಕಿಂ ಪುನಸ್ತದ್ವಸ್ತುಸ್ವಾಭಾವ್ಯಮ್ ? ದೃಷ್ಟ್ಯಾದಿದ್ರಷ್ಟೃತ್ವಮ್ | ದೃಷ್ಟೇರ್ವ್ಯಾಪ್ತಿಂ ಹಿ ಆತ್ಮಾ | ದೃಷ್ಟಿರಿತಿ ದ್ವಿವಿಧಾ ಭವತಿ, ಲೌಕಿಕೇ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕೇ ಚ | ತತ್ರ ಲೌಕಿಕೇ ಚಕ್ಷುಃ ಸಂಯುಕ್ತಾ ಅಂತಃಕರಣವೃತ್ತಿಃ | ಸಾ ಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಜಾಯತೇ ವಿನಶ್ಯತಿ ಚ | ಯಾ ತು ಆತ್ಮನೋ ದೃಷ್ಟಿಃ ಅಗ್ನ್ಯೈಷ್ವಪ್ರಕಾಶಾದಿವತ್ ಸಾ ಚ ದ್ರಷ್ಟುಃ ಸ್ವರೂಪತ್ವಾತ್ ನ ಜಾಯತೇ ನ ವಿನಶ್ಯತಿ ಚ ಸಾ ಕ್ರಿಯಮಾಣಯಾ ಉವಾಧಿಭೂತಯಾ ಸಂಸೃಷ್ಟೇವ ಇತಿ ವ್ಯಪದಿಶ್ಯತೇ ದ್ರಷ್ಟೇತಿ | ಭೇದವಚ್ಚ ದ್ರಷ್ಟಾ ದೃಷ್ಟಿಃ ಇತಿ ಚ | ಯಾಸೌ ಲೌಕಿಕೇ ದೃಷ್ಟಿಶ್ಚಕ್ಷುದ್ವಾರಾ ರೂಪೋಪ ರಕ್ತಾ ಜಾಯಮಾನೈವ ನಿತ್ಯಯಾ ಆತ್ಮದೃಷ್ಟ್ಯಾ ಸಂಸೃಷ್ಟೇವ ತತ್ಪ್ರತಿಚ್ಛಾಯ ತಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತೇವ ಜಾಯತೇ ತಥಾ ವಿನಶ್ಯತಿ ಚ | ತೇನ ಉಪಚರ್ಯತೇ ದ್ರಷ್ಟಾ ಸದಾ ಪಶ್ಯನ್ನಪಿ ಪಶ್ಯತಿ ನ ಪಶ್ಯತಿ ಚ ಇತಿ | ನ ತು ಪುನರ್ದ್ರಷ್ಟುರ್ವ್ಯಾಪ್ತೇಃ ಕದಾಚಿದಪಿ ಅನ್ಯಥಾತ್ವಮ್ | ತಥಾ ಚ ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಷಷ್ಠೇ “ಧ್ಯಾಯ ತೀವ ಲೇಲಾಯತೀವ” (೪-೩-೭) “ನ ಹಿ ದ್ರಷ್ಟೃರ್ವ್ಯಾಪಿಪರಿಲೋಪೋ ವಿದ್ಯತೇ” (೪-೩-೨೩) ಇತಿ ಚ | ತಮಿಮಮ್ ಅರ್ಥಮ್ ಆಹ- ಲೌಕಿಕಾ

ದೃಷ್ಟೇಃ ಕರ್ಮಭೂತಾಯಾಃ ದ್ರಷ್ಟಾರಂ ಸ್ವಕೀಯಯಾ ನಿತ್ಯಯಾ ದೃಷ್ಟ್ಯಾ
ವ್ಯಾಪ್ತಾರಂ ನ ಪಶ್ಯೇಃ | ಯಾಸೌ ಲೌಕಿಕೀ ದೃಷ್ಟಿಃ ಕರ್ಮಭೂತಾ, ಸಾ ರೂಪೋಪ
ರಕ್ತಾ ರೂಪಾಭಿವ್ಯಂಜಾಕಾ ನಾತ್ಮಾನಂ ಸ್ವಾತ್ಮನೋ ವ್ಯಾಪ್ತಾರಂ ಪ್ರತ್ಯಂಜ್ಞಂ
ವ್ಯಾಪ್ನೋತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ತಂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಾನಂ ದೃಷ್ಟೇದ್ರಷ್ಟಾರಂ ನ ಪಶ್ಯೇಃ |
ತಥಾ ಶ್ರುತೇಃ ಶ್ರೋತಾರು ನ ಶೃಣುಯಾಃ | ತಥಾ ಮತೇರ್ಮನೋವೃತ್ತೇಃ
ಕೇವಲಾಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತಾರಂ ನ ಮನ್ವೀಧಾಃ | ತಥಾ ವಿಜ್ಞಾತೇಃ ಕೇವಲಾಯಾ
ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತೇರ್ವ್ಯಾವ್ತಾರಂ ನ ವಿಜಾನೀಯಾಃ | ಏಷ ವಸ್ತುನಃ ಸ್ವಭಾವಃ |
ಅತೋ ನೈವ ದರ್ಶಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತೇ ಗವಾದಿವತ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಉಪಸ್ತುಚಾಕ್ರಾಯಣನಿಂತೆಂದನು: ಹೇಗೆ ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬನು
ಒಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿ, ಆಮೇಲೆ ತಪ್ಪುತೀವಳಿಕೆಯಿಂದ
ಬೇರೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ- ಯಾವನು ನಡೆಯುತ್ತಿರುವನೋ ಅದೇ ಎತ್ತು, ಅಥವಾ
ಯಾವನು ಓಡುತ್ತಿದೆಯೋ ಅದೇ ಕುದುರೆ ಎಂದು-ಹೇಳುತ್ತಾನೋ, ಮೊದಲು
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿ ಆ ಬಳಿಕ ಚಲನವೇ
ಮುಂತಾದ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ (ಅದನ್ನು) ಹೇಳುತ್ತಾನೋ, ಹೀಗೆಯೇ ನೀನು ಈ
ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಾಣನವೇ ಮುಂತಾದ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಹೇಳದಂತಾಯಿತು ಹೆಚ್ಚೇಕೆ?
ಗೋಗಳ ಬಯಕೆಯ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾಗಿರುವ ಈ ಮೋಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಯಾವನು
ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವೋ, ಯಾವನು ಸರ್ವಾಂತರನಾಗಿರುವ
ಆತ್ಮನೋ, ಅವನನ್ನೇ ನನಗೆ ಹೇಳು !

(ಆ) ಇನ್ನೊಬ್ಬನಾದ (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ)ನಿಂತೆಂದನು ನಾನು ಹೇಗೆ
ಮೊದಲು ನನ್ನ ಆತ್ಮನು ಇಂಥವನೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿದ್ದೆನೋ ಆ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ
ಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡೇ ಇರುತ್ತೇನೆ. ನಾನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದೆನೋ ಅದು
ಹಾಗೆಯೇ.¹ ಇನ್ನು ಆ ಆತ್ಮನನ್ನು ಘಟಾದಿಗಳಂತೆ ವಿಷಯೀಕರಿಸಿ (ತಿಳಿಸು)
ಎಂದು ಹೇಳಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಅಶಕ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ (ನಾನು) ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ. ಅದು
ಏತಕ್ಕೆ ಅಶಕ್ಯವು ? ಎಂದರೆ ವಸ್ತುವಿನ ಸ್ವಭಾವವು (ಹಾಗಿರು)ವದರಿಂದ. ಆ ವಸ್ತು
ವಿನ ಸ್ವಭಾವವೆಂಬದು ಯಾವದು ? ಎಂದರೆ ದೃಷ್ಟಿಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೂ
ದ್ರಷ್ಟೃವಾಗಿರುವದು. (ಇದರ ವಿವರ); ಆತ್ಮನು ದೃಷ್ಟಿಗೆ ದ್ರಷ್ಟೃ. ದೃಷ್ಟಿ
ಎಂಬುದು ಲೌಕಿಕ(ದೃಷ್ಟಿ), ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ(ದೃಷ್ಟಿ) ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿರು

1. ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಣನಾದಿವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಿರುವವನೇ ಆತ್ಮನು.

ತ್ತದೆ.¹ ಅವುಗಳೊಳಗೆ ಚಕ್ಷುಃಸಂಯುಕ್ತವಾದ ಅಂತಃಕರಣವೃತ್ತಿಯೇ ಲೌಕಿಕ (ದೃಷ್ಟಿಯು). ಅದು ನಾಡಲ್ಪಡತಕ್ಕದಾದ್ದರಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ, ನಾಶವೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಯಾವದು ಬೆಂಕಿಯ ಬಿಸಿ, ಬೆಳಕು- ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೆ ಇರುವ (ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ) ಆತ್ಮನ ದೃಷ್ಟಿಯಿರುವದಲ್ಲ, ಅದು ದ್ರಷ್ಟೃವಾದ (ಆತ್ಮನ) ಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಹುಟ್ಟುವದೂ ಇಲ್ಲ, ನಾಶವಾಗುವದೂ ಇಲ್ಲ. ಅದು (ಹೊಸದಾಗಿ) ಉಂಟುನಾಡಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ ಉಪಾಧಿಯಾದ (ದೃಷ್ಟಿಗೆ) ಸಂಬಂಧವಾಗಿರುವಂತೆ (ತೋರು)ವದರಿಂದ ದ್ರಷ್ಟೃವೆಂದೂ, ದ್ರಷ್ಟೃ, ದೃಷ್ಟಿ- ಎಂಬ ಭೇದವುಳ್ಳದ್ದೆಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.² ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದ ದ್ವಾರದಿಂದ ರೂಪದಿಂದ ಸಂಬಂಧವಾಗಿರುವ ಈ ಲೌಕಿಕದೃಷ್ಟಿಯುಂಟಲ್ಲ, ಅದು ಹುಟ್ಟುವಾಗಲೇ ನಿತ್ಯವಾದ ಆತ್ಮದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸಂಬಂಧವಾಗಿರುವಂತೆ ಅದರ ವಡಿನೆಳಲುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಅದರಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿಯೇ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ, ಮತ್ತು ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ.³ ಅದ್ದರಿಂದ ದ್ರಷ್ಟೃವು ಯಾವಾಗಲೂ ನೋಡುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರೂ ನೋಡುತ್ತಾನೆ, ನೋಡುವದಿಲ್ಲ- ಎಂದು ಉಪಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ⁴ ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತು ದ್ರಷ್ಟೃವಿನ ದೃಷ್ಟಿಯು ಎಂದಿಗೂ ಬೇರೆಯಾಗುವದಿಲ್ಲ⁵ ಅದ್ದರಿಂದಲೇ ಆರನೆಯ (ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ) “ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಿರುವಂತೆಯೂ ಚಲಿಸುವಂತೆಯೂ ಇರುತ್ತದೆ”⁶ (೪-೨-೭) ಎಂದೂ “ದ್ರಷ್ಟೃವಿನ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ವಿವರಲೋಕವಿಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ” (೪-೩-೨೩) ಎಂದೂ ಹೇಳಲಾಗುವದು

1 ಐ ಭಾ. ೧-೩ (ಭಾ ಭಾ ೬೮)ರಲ್ಲಿಯೂ ಈ ದ್ವಿವಿಧವೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳ ಚರ್ಚೆಯಿದೆ. ೧-೪-೧೦ ರಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥದ ವಿಚಾರದ ಚರ್ಚೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ.

2 ದ್ರಷ್ಟೃವಿಗಿಂತ ದೃಷ್ಟಿಯು ಭಿನ್ನವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕು ಎಂಬಂತೆ ಭೇದವುಳ್ಳದ್ದರಿಂದ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗುವದಲ್ಲದೆ ಲೌಕಿಕದೃಷ್ಟಿಯು ಅದರ ಧರ್ಮವೆಂದು ಇಡೀ ಕೊಂಡೂ ಭೇದವ್ಯವಧೇರವಾಗುವದು.

3 ಅಂತಃಕರಣದ ವೃತ್ತಿಯು ಹುಟ್ಟಿದಾಗಿನಿಂದ ನಾಶವಾಗುವವರೆಗೆ ಆತ್ಮಚೈತನ್ಯದ ಅಭಾಸವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಆತ್ಮಚೈತನ್ಯವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ; ಹೀಗಲ್ಲದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಇದವೂ ತೋರಿಕೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ತೈ ಭಾ ೨-೧ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೦೬ ನ್ನು ನೋಡಿ).

4. ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಚಿದಾಭಾಸದಿಂದ ವಿಸ್ಮಯವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾನೆಂದೂ ಆ ವೃತ್ತಿಯು ನಾಶವಾದರೆ ನೋಡುವದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ತನ್ನ ಚೈತನ್ಯರೂಪದಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ನೋಡುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತಾನೆ.

5. ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪವು ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪವಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವದೇ ಇಲ್ಲ.

6. ಅಂತಃಕರಣವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ಆಯಾ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಆ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದಾನೆ. ವಿಷಯವಾಗಿರುವ ಲೌಕಿಕದೃಷ್ಟಿಯ ದೃಷ್ಟ್ಯವನ್ನು, ಎಂದರೆ ತನ್ನದಾದ ನಿತ್ಯದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವಾತನನ್ನು^೧ ನೋಡಲಾರೆ. ಈ ವಿಷಯವಾಗಿರುವ ಲೌಕಿಕದೃಷ್ಟಿಯಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ರೂಪದಿಂದ ರಂಜಿತವಾಗಿ ರೂಪವನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸತಕ್ಕದ್ದು, ತನ್ನ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸುವದಿಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ದೃಷ್ಟಿಯ ದೃಷ್ಟ್ಯವಾದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನನ್ನು ನೋಡಲಾರೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಶ್ರುತಿಯ ಶ್ರೋತೃವನ್ನು ಕೇಳಲಾರೆ; ಹೀಗೆಯೇ ಮತಿಯೆಂಬ ಕೇವಲಮನೋವೃತ್ತಿಯ ವ್ಯಾಪ್ತವನ್ನು ಮನನಮಾಡಲಾರೆ; ಹೀಗೆಯೇ ವಿಜ್ಞಾತಿಯೆಂಬ ಕೇವಲಮನೋವೃತ್ತಿಯ ವ್ಯಾಪ್ತವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲಾರೆ. ಇದೇ (ಆತ್ಮ) ವಸ್ತುವಿನ ಸ್ವಭಾವವು^೨; ಆದ್ದರಿಂದ ಎತ್ತು ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೆ (ಅದನ್ನು) ತೋರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಆಗುವದೇ ಇಲ್ಲ.

ದೃಷ್ಟೇದ್ರ್ಯಷ್ಟಾರಂ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಭರ್ತ್ಯಪ್ರವಂಚರ ಅರ್ಥ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೭. ನ ದೃಷ್ಟೇದ್ರ್ಯಷ್ಟಾರಮ್ ಇತ್ಯತ್ರ ಅಕ್ಷರಾಣಿ ಅನ್ಯಥಾ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಕೇಚಿತ್ | ನ ದೃಷ್ಟೇದ್ರ್ಯಷ್ಟಾರಂ ದೃಷ್ಟೇಃ ಕರ್ತಾರಂ ದೃಷ್ಟಿಭೇದಮನುಕೃತ್ವಾ ದೃಷ್ಟಿಮಾತ್ರಸ್ಯ ಕರ್ತಾರಂ ನ ಸ್ವೇಃ ಇತಿ | ದೃಷ್ಟೇರಿತಿ ಕರ್ಮಣಿ ಷಷ್ಠೀ | ಸಾ ದೃಷ್ಟಿಃ ಕ್ರಿಯಮಾಣಾ ಘಟವತ್ ಕರ್ಮ ಭವತಿ | ದೃಷ್ಟಾರಮ್ ಇತಿ ತೃಜಸ್ತೇನ ದ್ರಷ್ಟೃದ್ರ್ಯಷ್ಟಿ ಕರ್ತೃತ್ವಮ್ ಆಚಷ್ಟೇ | ತೇನಾಸೌ ದೃಷ್ಟೇದ್ರ್ಯಷ್ಟಾ ದೃಷ್ಟೇಃ ಕರ್ತಾ ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃಣಾಮ್ ಅಭಿಪ್ರಾಯಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

‘ನ ದೃಷ್ಟೇದ್ರ್ಯಷ್ಟಾರಮ್’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೆಲವರು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ದೃಷ್ಟಿಯ ದೃಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಎಂದರೆ ದೃಷ್ಟಿಯ ಕರ್ತೃವನ್ನು, ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಭೇದವನ್ನೂ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ದೃಷ್ಟಿಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃವಾಗಿರುವವನನ್ನು, ನೋಡಲಾರೆ ಎಂದು (ಅವರ ಅರ್ಥ). ದೃಷ್ಟೇಃ (ದೃಷ್ಟಿಯ) ಎಂಬುದು ಕರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಷಷ್ಠೀ

1. ಆಭಾಸದಿಂದ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವದೇ ಚೈತನ್ಯದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡುವದೆಂಬುದು.

2. ಆತ್ಮನಸುವು ಅಂತಃಕರಣದ ದೃಷ್ಟಿ, ಶ್ರುತಿ, ಮತಿ, ವಿಜ್ಞಾತಿ.ಎಂಬ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ನ್ನಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಬೆಳಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳಿಂದ ಅದು ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅದು ದೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಆತ್ಮನವಸ್ತುವಿನ ಸ್ವಭಾವವು.

(ವಿಭಕ್ತಿಯು), ಆ ದೃಷ್ಟಿಯು ಮಾಡಲ್ಪಡುವದರಿಂದ ಗಡಿಗೆಯಂತೆ ಕರ್ಮ ವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ದ್ರಷ್ಟಾರಮ್ (ದ್ರಷ್ಟೃವನ್ನು) ಎಂಬ ತೃಜನ್ತ(ಶಬ್ದ)ದಿಂದ ದ್ರಷ್ಟೃವು ದೃಷ್ಟಿಯ ಕರ್ತೃವೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಆದ್ದರಿಂದ ಈ (ಆತ್ಮನು) ದೃಷ್ಟಿಯ ದ್ರಷ್ಟೃ, ಎಂದರೆ ದೃಷ್ಟಿಯ ಕರ್ತೃ ಎಂದು (ಆ) ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ದೋಷ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೮. ತತ್ರ ದೃಷ್ಟೇಃ ಇತಿ ಷಷ್ಠ್ಯಂತೇನ ದೃಷ್ಟಿಗ್ರಹಣಂ ನಿರರ್ಥಕಮಿತಿ ದೋಷಂ ನ ವಶ್ಯನ್ತಿ | ವಶ್ಯತಾಂ ವಾ ಪುನರುಕ್ತಮಸಾರಃ ಪ್ರಮಾದವಾರಃ ಇತಿ ವಾ ನಾದರಃ | ಕಥಂ ಪುನರಾಧಿಕ್ಯಮ್ ತೃಜನ್ತೇನೈವ ದೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ಸಿದ್ಧ ತ್ವಾತ್ ದೃಷ್ಟೇಃ ಇತಿ ನಿರರ್ಥಕಮ್ | ತದಾ 'ದ್ರಷ್ಟಾರಂ ನ ವಶ್ಯೇ' ಇತ್ಯೇತಾವ ದೇವವಕ್ತವ್ಯಮ್ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಧಾತೋಃ ಪರಸ್ತೃಚ್ ಶ್ರೂಯತೇ | ತದ್ಧಾತ್ವರ್ಥ ಕರ್ತರಿ ಹಿ ತೃಚ್ ಸ್ತೂರ್ಯತೇ | ಗನ್ತಾರಂ ಭೇತ್ತಾರಂ ವಾ ನಯತಿ ಇತ್ಯೇತಾ ವಾನೇವ ಹಿ ಶಬ್ದಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ, ನ ತು ಗತೇರ್ಗನ್ತಾರಂ ಭಿದೇರ್ಭೇತ್ತಾರಮಿತಿ ಅಸತ್ಯರ್ಥವಿಶೇಷೇ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಃ | ನ ಚಾರ್ಥವಾದಪ್ತೇನ ಹಾತವ್ಯಂ ಸತ್ಯಾಂ ಗತಾ | ನ ಚ ಪ್ರಮಾದಪಾರಃ | ಸರ್ವೇಷಾಮ್ ಅವಿಗಾನಾತ್ | ತನ್ಮಾತ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತ್ಯಾಣಾಮೇವ ಬುದ್ಧಿದೌರ್ಬಲ್ಯಂ ನಾಭ್ಯೇತ್ಯಪ್ರಮಾದಃ | ಯಥಾ ತು ಅನ್ಯಾಭಿವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಲೌಕಿಕದೃಷ್ಟೇರ್ವಿವಿಚ್ಯ ನಿತ್ಯದೃಷ್ಟಿವಿಶಿಷ್ಟ ಆತ್ಮಾಪ್ರದರ್ಶ ಯಿತವ್ಯಃ, ತಥಾ ಕರ್ತೃಕರ್ಮವಿಶೇಷಣಪ್ತೇನ ದೃಷ್ಟಿಶಬ್ದಸ್ಯ ದ್ವಿಃ ಪ್ರಯೋಗ ಉಪಪದ್ಯತೇ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪನಿರ್ಧಾರಣಾಯ | "ನ ಹಿ ದ್ರಷ್ಟೃವ್ಯಷ್ಟೇಃ" (೪-೨-೨೨) ಇತಿ ಚ ಪ್ರದೇಶಾಂತರವಾಕ್ಯೇನೈವ ಏಕವಾಕ್ಯತಾ ಉಪಪನ್ನಾ ಭವತಿ | ತಥಾ ಚ "ಚಕ್ಷೂಷಿ ವಶ್ಯತಿ" (ಕೇ ೧-೭), "ಶ್ರೋತ್ರಮಿದಂ ಶ್ರುತಮ್" (ಕೇ. ೧-೮) ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಂತರೇಣ ಏಕವಾಕ್ಯತಾ ಉಪಪನ್ನಾ | ನ್ಯಾಯಾಚ್ಚ | ಏವ ಮೇವ ಹಿ ಆತ್ಮನೋ ನಿತ್ಯತ್ವಮ್ ಉಪಪದ್ಯತೇ ವಿಕ್ರಿಯಾಭಾನೇ | ವಿಕ್ರಿಯಾ ವಚ್ಯ ನಿತ್ಯಮ್ ಇತಿ ಚ ವಿಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಮ್ | "ಧ್ಯಾಯತೀವ ಲೇಲಾಯತೀವ" (೪-೨-೭), "ನ ಹಿ ದ್ರಷ್ಟೃವ್ಯಷ್ಟೇರ್ವಿವರಲೋವೋ ವಿದ್ಯತೇ" (೪-೨-೨೩), "ಏಷ ನಿತ್ಯೋ ಮಹಿಮಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ" (೪-೪-೨೨) ಇತಿ ಚ ಶ್ರುತ್ಯಕ್ಷರಾಣಿ ಅನ್ಯಥಾ ನ ಗಚ್ಛಂತಿ | ನನು ದ್ರಷ್ಟಾಶ್ರೋತಾ ಮನ್ತಾ ವಿಜ್ಞಾತಾ ಇತ್ಯೇವಮಾದೀನ್ಯಸಿ ಅಕ್ಷರಾಣಿ ಆತ್ಮನೋವಿಕ್ರಿಯತ್ವೇ ನ ಗಚ್ಛಂತಿತಿ | ನ | ಯಥಾಪ್ರಾಪ್ತಲೌಕಿಕ ವಾಕ್ಯಾನುವಾದಿತ್ವಾತ್ ತೇಷಾಮ್ | ನಾತ್ಮತತ್ತ್ವನಿರ್ಧಾರಣಾರ್ಥಾನಿ ತಾನಿ | 'ನ ದೃಷ್ಟೇರ್ವ್ಯಷ್ಟಾರಮ್' ಇತ್ಯೇವಮಾದೀನಾಮ್ ಅನ್ಯಾರ್ಥಸಂಭವಾತ್ ಯಥೋ

ಕ್ತಾರ್ಥಪರತ್ವಮ್ ಅವಗಮ್ಯತೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ಅನವಬೋಧಾದೇವ ಹಿ ವಿಶೇಷಣಂ
ಪರಿತ್ಯಕ್ತಂ ದೃಷ್ಟೇಃ ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇಲ್ಲಿ 'ದೃಷ್ಟೇಃ' (ದೃಷ್ಟಿಯ) ಎಂದು ಸಪ್ತಾಂತ(ಶಬ್ದ)ದಿಂದ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು
ಗ್ರಹಿಸಿರುವದು ವ್ಯರ್ಥವು ಎಂಬ ದೋಷವು (ಅವರಿಗೆ) ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ
ಕಂಡುಬಂದಿದ್ದರೂ (ಇದು) ಪುನರುಕ್ತಿ, ಅಸಾರ, ಅಥವಾ ಪ್ರಮಾದವಾರವು
ಎಂದು (ಇದರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಅವರು) ಅನಾದರ(ವನ್ನು ಮಾಡಿರಬೇಕು). (ದೃಷ್ಟೇಃ
ಎಂಬುದು) ಹೆಚ್ಚಾಗುವದೆಂಬುದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ ತೃಚ್ಛಾಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾದ
(ದ್ರಷ್ಟೃಶಬ್ದ)ದಿಂದಲೇ ದೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವದರಿಂದ 'ದೃಷ್ಟೇಃ'
ಎಂಬ (ಷಷ್ಠಿಯು) ವ್ಯರ್ಥವು. ಆಗ 'ದ್ರಷ್ಟೃವನ್ನು ನೋಡಲಾರೆ' ಎಂದಿಷ್ಟನ್ನೇ
ಹೇಳಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ (ಇಲ್ಲಿ) ಧಾತುವಿಗೆ ಮುಂದೆ ತೃಚ್ಛಾ(ಪ್ರತ್ಯಯವು)
ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಆಯಾ ಧಾತ್ವರ್ಥದ ಕರ್ತೃವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಲ್ಲವೆ, ತೃಚ್ಛಾ
ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು (ವ್ಯಾಕರಣಕಾರರು) ಹೇಳುತ್ತಾರೆ? 'ಗಂತ್ವವನ್ನು
ಅಥವಾ ಭೇತ್ತವನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಶಬ್ದ
ವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ? ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತು 'ಗತಿಯ ಗಂತ್ವವನ್ನು' 'ಭೇದದ
ಭೇತ್ತವನ್ನು' ಎಂದು ಅರ್ಥವಿಶೇಷವು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ. (ಇದ
ಕ್ರಿಯೆ) ಗತ್ಯಂತರವಿರುವಲ್ಲಿ (ನುಮ್ಮನೆ) ಅರ್ಥವಾದವೆಂದು ಇದನ್ನು ಬಿಡತಕ್ಕದ್ದೂ
ಅಲ್ಲ. (ಇದು) ಪ್ರಮಾದವಾರವೂ ಅಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಯಾವ (ಶಾಖೆಯವರಿಗೂ
ಇಲ್ಲಿ) ವಿಗಾನವಿಲ್ಲ.^೨ ಆದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃಗಳಿಗೇ ಬುದ್ಧಿದಾರ್ಬಲ್ಯವೇ
ಹೊರತು ಅಭ್ಯೇತೃಗಳ ಪ್ರಮಾದ(ವೇನೂ) ಇಲ್ಲ.

ಆದರೆ ನಾವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿಯೇ ಎಂದರೆ ಲೌಕಿಕ
ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬೇರ್ವಡಿಸಿ ನಿತ್ಯದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡ
ಬೇಕಾಗಿದೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಕರ್ತೃ, ಕರ್ಮ-
(ಈ ಎರಡಕ್ಕೆ) ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ದೃಷ್ಟಿಶಬ್ದವನ್ನು ಎರಡು ಸಲ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರು
ವದು ಹೊಂದುತ್ತದೆ.^೩ "ದ್ರಷ್ಟೃವಿನ ದೃಷ್ಟಿಗೆ..." (೪-೩-೨೩) ಎಂದು

1. ಪಾ. ೩-೧-೧೩೩.

2. ಕಾಣ್ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾರಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ಪಾರವಿದೆ.

3. ದೃಷ್ಟಿಯ ಎಂಬುದು ಲೌಕಿಕದೃಷ್ಟಿ ಎಂಬ ಕರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳುವ ದೃಷ್ಟಿ, ದ್ರಷ್ಟೃ
ಎಂಬಲ್ಲಿ ದ್ರಷ್ಟೃವೆಂಬ ಕರ್ತೃವಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವ ದೃಷ್ಟಿ- ಹೀಗೆ ಎರಡು ಸಲ ಹೇಳುವದು.
ಎರಡು ಬಗೆಯ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿವೆ ಎಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೇ ಹೊಂದುಗಡೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿರುವ ವಾಕ್ಯದೊಡನೆ (ಇದಕ್ಕೆ) ಏಕವಾಕ್ಯತೆಯೂ ಹೊಂದು ಗಡೆಯಾಗುತ್ತದೆ ಹೀಗೆಯೇ “ಚಕ್ಷುಸ್ಸುಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾನೋ...” (ಕೇ. ೧-೭), “ಈ ಶ್ರೋತ್ರವು ಶ್ರುತವಾಗುತ್ತದೆಯೋ” (ಕೇ ೧-೮) ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯೊಡನೆಯೂ (ಇದಕ್ಕೆ) ಏಕವಾಕ್ಯತೆಯೂ ಹೊಂದುತ್ತದೆ^೧ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ (ಹೀಗೆಂದಾಗುತ್ತದೆ ಇದರ ವಿನರ) ಹೀಗಾದರೇ ಆತ್ಮನು ವಿಕಾರ ರಹಿತನಾಗಿರುವಲ್ಲಿ (ಅವನು) ನಿತ್ಯನು ಎಂಬುದು ಸರಿಯಾಗುತ್ತದೆ, ವಿಕಾರ ವುಳ್ಳದ್ದು, ನಿತ್ಯನು (ಆಗಿವೆ) ಎಂಬುದು (ವರಸ್ವರ)ವಿರುದ್ಧವಾದದ್ದು “ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಂತೆ, ಚಲಿಸುತ್ತಿರುವಂತೆ ಇರುತ್ತಾನೆ” (೪-೩-೭) ‘ದೃಷ್ಟವಿನ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ವಿಪರಿಲೋವಿಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ’ (೪-೩-೨೩), ಮತ್ತು “ಇದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ನಿತ್ಯವಾದ ಮಹಿಮೆ”^೨ (೪-೪-೨೩) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಅಕ್ಷರಗಳು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಿಂದ ಸಂಗತವಾಗುವದಿಲ್ಲ

(ಆಕ್ಷೇಪ) — ದೃಷ್ಟಾ ಶ್ರೋತಾ ಮನ್ತಾ ವಿಜ್ಞಾತಾ-ಮುಂತಾದ (ಶ್ರುತಿಯ) ಅಕ್ಷರಗಳೂ ಆತ್ಮನು ಅವಿಕ್ರಿಯನೆಂದಾದರೆ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವಲ್ಲ !

(ವರಿಹಾರ) — ಹಾಗಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ ಅವುಗಳು ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಲೌಕಿಕವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಅನುವಾದಮಾಡುವವುಗಳಾಗಿವೆ ಅವು ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ (ಬಂದವು)ಗಳಲ್ಲ (ಆದರೆ) “ದೃಷ್ಟಿಯ ದೃಷ್ಟವನ್ನು (ನೋಡ)ಲಾರೆ” ಇವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವು ಸಂಭವಿಸುವಂತಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ (ನಾವು) ಹೇಳಿದರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ (ಅವಕ್ಕೆ) ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ^೩ ಆದ್ದರಿಂದ ‘ದೃಷ್ಟೇಃ’ ಎಂಬ ವಿರೇವಣವನ್ನು ಆಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ (ಪೂರ್ವವಕ್ಷಿಗಳು) ಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ

ಶ್ರುತಿಯ ಉಳಿದ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೯ ಏಷ ತೇ ತವ ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವೈರುಕ್ತೈರ್ವಿರೇಷಣೈರ್ವಿಶಿಷ್ಟಃ | ಅತಃ ಏತಸ್ಮಾದಾತ್ಮನಃ ಅನ್ಯತ್ ಆರ್ತಮ್, ಕಾರ್ಯಂ ನಾ ಶರೀರಮ್ ಕರಣಾತ್ಮಕಂ

1. ಚಕ್ಷುರ್ವೃತ್ತಿ, ಶ್ರೋತ್ರವೃತ್ತಿ-ಇವುಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಚೈತನ್ಯರೂಪವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿದರೆ ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೂ ಸಾಮರಸ್ಯವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

2. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಬರುವ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮತ್ವವು ಕೃತಕವಲ್ಲವು. ಚೈತನ್ಯರೂಪವೆಂದು ಆ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥ.

3. ಮಾತುಗಳು.

4. ತತ್ಪರವಾಕ್ಯಗಳು ನಿರವಕಾಶವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅವಕ್ಕೆ ಅದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು, ಅನುವಾದಕವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಈ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲ.

ವಾ ಲಿಜ್ಜಮ್ | ಏತದೇವೈಕಮ್ ಅನಾರ್ತಮ್ ಅವಿನಾಶಿ ಕೂಟಸ್ಥಮ್ | ತತೋ
ಹ ಉಷಸ್ತಶ್ಚಾಕ್ರಾಯಣ ಉಪರರಾಮ ||

ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ

ಇವನು, ಮೇಲೆ ಹೇಳಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿರುವಾತನು
(ತೇ=ತವ) ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದದ್ದು ಆರ್ತವು,
ಕಾರ್ಯವಾದ ಶರೀರವೇ ಆಗಲಿ ಕರಣಾತ್ಮಕವಾದ ಲಿಂಗವೇ ಆಗಲಿ (ಎಲ್ಲವೂ
ವಿನಾಶಿ). ಇದೊಂದೇ ಅನಾರ್ತವು, ವಿನಾಶವಿಲ್ಲದ್ದು, ಕೂಟಸ್ಥವು.

ಆಗ ಉಷಸ್ತಚಾಕ್ರಾಯಣನು ಸುಮ್ಮನಾದನು.

— — — — —

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

೧ ಭುಜ್ಯುವು ಸುಮ್ಮನಾಗಲು ಉಷಸ್ತಚಾಕ್ರಾಯಣನು “ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಸರ್ವಾಂತರನಾಗಿರುವ ಆತ್ಮನನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳು” ಎಂದನು. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ‘ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ವ್ಯಾನ, ಉದಾನ- ಈ ವಾಯುಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಮಾಡುವವನೇ, ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾಡಿಸುವವನೇ, ಸಿನ್ನ ಸರ್ವಾಂತರನಾದ ಆತ್ಮನು” ಎಂದನು.

೨. ಆಗ ಉಷಸ್ತಚಾಕ್ರಾಯಣನಂತೆಂದನು. “ಎತ್ತನ್ನಾಗಲಿ ಕುದುರೆಯನ್ನಾಗಲಿ ತೋರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಹೊರಟವನು ಬರಿಯ ಚಲನಾದಿಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಆಯಿತು, ಸಿನ್ನ ಉತ್ತರ. ಈ ಆತ್ಮನನ್ನು ನೇರಾಗಿ ತೋರಿಸಿ ಹೇಳು” ಎಂದನು. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು “ನಾನು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯ ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲ. ಆತ್ಮನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಷಯನಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ನೇರಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವದು ಆಗಲಾರದು. ಅವನು ದೃಷ್ಟಿ, ಶ್ರುತಿ, ಮತಿ, ವಿಜ್ಞಾನ- ಮುಂತಾದ ಲಾಕಿಕವೃತ್ತಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬೆಳಗುವವನು, ಅವನನ್ನು ಕಾಣುವದಾಗಲಿ, ಕೇಳುವದಾಗಲಿ, ಆಲೋಚಿಸುವದಾಗಲಿ, ಅರಿಯುವದಾಗಲಿ, ಆಗಲಾರದು. ಅವನೇ ಸರ್ವಾಂತರಾತ್ಮನು, ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದದ್ದೆಲ್ಲ ವಿನಾಶಿ” ಎಂದನು. ಆ ಬಳಿಕ ಉಷಸ್ತಚಾಕ್ರಾಯಣನು ಸುಮ್ಮನಾದನು.

ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ—ಐದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

(ಕಹೋಲಪ್ರಶ್ನೆ : ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಸಹಿತವಾದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ)

ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೦. ಬಂಧನಂ ಸಪ್ರಯೋಜಕಮುಕ್ತಮ್ | ಯಶ್ಚ ಬದ್ಧಃ ತಸ್ಯಾಪ್ಯಸ್ತಿ
ತ್ವಮ್ ಅಧಿಗತಮ್, ವ್ಯತಿರಿಕ್ತತ್ವಂ ಚ | ತಸ್ಯ ಇದಾನೀಂ ಬಂಧಮೋಕ್ಷಸಾಧನಂ
ಸಸಂನ್ಯಾಸಮ್ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಇತಿ ಕಹೋಲಪ್ರಶ್ನಃ ಅರಭ್ಯತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಪ್ರಯೋಜಕ(ವಾದ ಕರ್ಮ)ದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾ
ಯಿತು. ಯಾವನು (ಅದರಿಂದ) ಬಂಧನಾಗಿರುತ್ತಾನೆಯೋ ಅವನೂ ಇದಾ
ನೆಂದೂ (ಅದಕ್ಕಿಂತ) ವ್ಯತಿರಿಕ್ತ(ನಾಗಿದಾ)ನೆಂದೂ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಆ (ಬದ್ಧ)
ನಿಗೆ ಬಂಧ(ದಿಂದ) ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುವದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವನ್ನೂ ಸಂನ್ಯಾಸಸಹಿತ
ವಾಗಿರುವ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಈಗ ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದು ಕಹೋಲಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು
ಆರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ಜ್ಞಾನಸಾಧನವೂ ಜ್ಞಾನವೂ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಹೈನಂ ಕಹೋಲಃ ಕೌಷೀತಕೇಯಃ ಪಪ್ರಚ್ಛ ಯಾಜ್ಞ
ವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ ಯದೇವ ಸಾಕ್ಷಾದಪರೋಕ್ಷಾದ್ಬ್ರಹ್ಮ ಯ
ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವಾನ್ತರಸ್ತಂ ಮೇ ವ್ಯಾಚಕ್ಷೇತ್ಯೇಷ ತ ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವಾ
ನ್ತರಃ | ಕತನೋ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಸರ್ವಾನ್ತರೋ ಯೋಽಶನಾಯಾ
ಪಿಪಾಸೇ ಶೋಕಂ ಮೋಹಂ ಜರಾಂ ಮೃತ್ಯುಮುತ್ಯೇತಿ | ಏತಂ ವೈ
ತನಾತ್ಮಾನಂ ವಿದಿತ್ವಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಪುತ್ರೈಷಣಾಯಾಶ್ಚ ವಿತ್ತೈಷ
ಣಾಯಾಶ್ಚ ಲೋಕೈಷಣಾಯಾಶ್ಚ ವೃತ್ತಾಯಾಥ ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯಂ
ಚರಂತಿ ಯಾ ಹ್ಯೇವ ಪುತ್ರೈಷಣಾ ಸಾ ವಿತ್ತೈಷಣಾ ಯಾ ವಿತ್ತೈ
ಷಣಾ ಸಾ ಲೋಕೈಷಣೋಭೇ ಹ್ಯೇತೇ ಏಷಣೇ ಏವ ಭವತಃ |
ತಸ್ಮಾದ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ಪಾಣ್ಡಿತ್ಯಂ ನಿರ್ವಿದ್ಯ ಬಾಲ್ಯೇನ ತಿಷ್ಠಾಸೇತ್ |
ಬಾಲ್ಯಂ ಚ ಪಾಣ್ಡಿತ್ಯಂ ಚ ನಿರ್ವಿದ್ಯಾಥ ಮುನಿರಮೌನಂ ಚ ಮೌನಂ

ಚ ನಿರ್ವಿದ್ಯಾಥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ಸ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ಕೇನ ಸ್ಯಾದ್ಯೇನ ಸ್ಯಾತ್
ತೇನೇದೃಶ ಏವಾತೋಽನ್ಯದಾತೃಂ ತತೋ ಹ ಕಹೋಲಃ ಕೌಷೀತ
ಕೇಯ ಉಪರರಾಮ || ೧ ||

೧. ಆಗ ಕಹೋಲಕೌಷೀತಕೇಯನು (ಹೀಗೆಂದು) ಕೇಳಿದನು: 'ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ' ಎಂದನು. 'ಯಾವದೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗಿರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೋ, ಯಾವನು ಸರ್ವಾಂತರನಾದ ಆತ್ಮನೋ, ಅವನನ್ನು ನನಗೆ ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳು.' ಇವನೇ ನಿನ್ನ ಸರ್ವಾಂತರನಾದ ಆತ್ಮನು. 'ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಸರ್ವಾಂತರನು ಯಾವನು? ಯಾವನು ಅಶನಾಯಾಪಿಸಾಸೆಗಳನ್ನೂ ಶೋಕವನ್ನೂ, ಮೋಹವನ್ನೂ, ಜರೆಯನ್ನೂ ಮೃತ್ಯುವನ್ನೂ ಅತಿ ಕ್ರಮಿಸಿರುವನೋ (ಅವನು). ಆ ಈ ಆತ್ಮನನ್ನೇ ಅರಿತುಕೊಂಡು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಪುತ್ರೈಷಣೆಯಿಂದಲೂ ವಿತ್ತೈಷಣೆಯಿಂದಲೂ ಲೋಕೈಷಣೆಯಿಂದಲೂ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು ಇನ್ನು ಭಿಕ್ಷುಚರ್ಮಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಯಾವದು ಪುತ್ರೈಷಣೆಯೋ ಅದೇ ವಿತ್ತೈಷಣೆ; ಯಾವದು ವಿತ್ತೈಷಣೆಯೋ ಅದೇ ಲೋಕೈಷಣೆ; ಇವೆರಡೂ ಏಷಣೆಗಳೇ ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಪೂರ ತಿಳಿದು ಬಾಲ್ಯದಿಂದ ನಿಲ್ಲಲಿಳಿಸಬೇಕು; ಬಾಲ್ಯವನ್ನೂ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನೂ ಪೂರ ತಿಳಿದು ಇನ್ನು ಮುನಿ; ಅಮೌನವನ್ನೂ ಮಾನವನ್ನೂ ಪೂರ ತಿಳಿದು ಇನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು. ಆ 'ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಏತರಿಂದ (ಬ್ರಾಹ್ಮಣ)ನಾಗಿರುವನು?' ಯಾವದರಿಂದ ಇರುವನೋ, ಅದರಿಂದ ಇಂಧನನೇ. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದದ್ದು ಅರ್ಥವು. ಆಗ ಕಹೋಲಕೌಷೀತಕೇಯನು ಸುಮ್ಮನಾದನು.

ಕಹೋಲನ ಪ್ರಶ್ನೆ
(ಭಾಷ್ಯ)

೫೧ ಅಥ ಹೈನಂ ಕಹೋಲೋ ನಾಮತಃ, ಕುಷೀತಕಸ್ಯಾಪತ್ಯಂ ಕೌಷೀತಕೇಯಃ ಸಪ್ರಚ್ಛ | ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ ಇತಿ ಪೂರ್ವವತ್ | ಯದೇವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಪರೋಕ್ಷಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮ, ಯ ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವಾಂತರಃ, ತಂ ಮೇ ವ್ಯಾಚಕ್ಷ್ವ ಇತಿ | ಯಂ ವಿದಿತ್ವಾ ಬಂಧನಾತ್ ಪ್ರಮುಚ್ಯತೇ | ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಆಹ- ಏಷ ತೇ ತವ ಆತ್ಮಾ ||

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

ಆಗ ಇವನನ್ನು ಕಹೋಲನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಕೌಷೀತಕೇಯನು, ಕುಷೀತಕನ

ಮಗನು (ಹೀಗೆಂದು) ಕೇಳಿದನು. 'ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ' ಎಂದನು.—ಎಂಬುದನ್ನು ಹಿಂದಿನಂತೆ (ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು).¹ ಯಾವನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವೋ (ಅದನ್ನೇ), ಯಾವನು ಸರ್ವಾಂತರ ಆತ್ಮನೋ ಅವನನ್ನೇ ನನಗೆ ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳು ! ಯಾವನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡರೆ ಬಂಧನದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೋ (ಅವನನ್ನೇ ಹೇಳು ಎಂದರ್ಥ). ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಂತೆಂದನು. ಇವನೇ (ತೇ=ತವ) ನಿನ್ನ (ಸರ್ವಾಂತರನಾದ) ಆತ್ಮನು.

ಚರ್ಚೆ : ಉಷಸ್ತಕಹೋಲಪ್ರಶ್ನೆಗಳು

ಒಬ್ಬನೇ ಆತ್ಮನ ವಿಷಯವೆ ?

ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರು : ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ, ಪರಮಾತ್ಮ-ಇವರನ್ನು ಕುರಿತು ಕೇಳಿದೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೨. ಕಿಮುಷಸ್ತಕಹೋಲಾಭ್ಯಾಮ್ ಏಕ ಆತ್ಮಾ ಪೃಷ್ಟಃ, ಕಿಂ ವಾ ಭಿನ್ನಾ ವಾತ್ಮಾನೌ ತುಲ್ಯಲಕ್ಷಣಾವಿತಿ ? ಭಿನ್ನಾವಿತಿ ಯುಕ್ತಮ್ | ಪ್ರಶ್ನಯೋರಪುನರುಕ್ತತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ | ಯದಿ ಹಿ ಏಕ ಆತ್ಮಾ ಉಷಸ್ತಕಹೋಲಪ್ರಶ್ನಯೋರ್ವಿವಕ್ಷಿತಃ ತತ್ರ ಏಕೇನೈವ ಪ್ರಶ್ನೇನ ಅಧಿಗತತ್ವಾತ್ ತದ್ವಿಷಯೋ ದ್ವಿತೀಯಃ ಪ್ರಶ್ನೋಽನರ್ಥಕಃ ಸ್ಯಾತ್ | ನ ಚಾರ್ಥವಾದರೂಪವತ್ವಂ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ | ತಸ್ಮಾತ್ ಭಿನ್ನಾವೇತಾ ವಾತ್ಮಾನೌ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಪರಮಾತ್ಮಾಖ್ಯೌ ಇತಿ ಕೇಚಿತ್ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಪ್ರಶ್ನೆ).—ಉಷಸ್ತ, ಕಹೋಲ-ಇವರು ಒಬ್ಬನೇ ಆತ್ಮನನ್ನು (ಕುರಿತು) ಪ್ರಶ್ನಿಸಿರುವರೆ, ಅಥವಾ ಸಮಾನಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಇಬ್ಬರು ಆತ್ಮರನ್ನು (ಕುರಿತು ಕೇಳಿರುತ್ತಾರೆಯೆ)?

ಬೇರೆಬೇರೆಯ (ಆತ್ಮರನ್ನು ಕುರಿತು ಕೇಳಿರುತ್ತಾರೆ) ಎಂಬುದೇ ಯುಕ್ತವು; ಏಕೆಂದರೆ (ಹಾಗಾದರೆ ಈ ಎರಡು) ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಲ್ಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಉಷಸ್ತಕಹೋಲಪ್ರಶ್ನೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೇ ಆತ್ಮನನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿದೆ ಎಂದಾದರೆ, ಆಗ ಒಂದೇ ಪ್ರಶ್ನೆಯಿಂದ (ಆ ಆತ್ಮನನ್ನು) ಅರಿತುಕೊಂಡಿರುವದರಿಂದ ಅವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವದು. (ಈ) ವಾಕ್ಯವು ಅರ್ಥವಾದರೂಪವಾಗಿಯೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ.² ಆದ್ದರಿಂದ ಈ (ಇಬ್ಬರು)

1. ೩-೪-೧೮ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿ ಹೇಳಬೇಕು.

2. ಏಕೆಂದರೆ ಇದು ಯಾವ ಅನುಷ್ಠಾನವನ್ನಾಗಲಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನಾಗಲಿ ಸ್ತುತಿಸುವದಕ್ಕೆ ಬಂದಿಲ್ಲ; ಆತ್ಮತತ್ವವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಆತ್ಮರೂ ಬೇರೆಬೇರೆ, ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ, ಪರಮಾತ್ಮ- ಎಂಬವ(ರಿವರು), ಎಂದು ಕೆಲವರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ : ಅದೇ ಆತ್ಮನನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಕೇಳಿರುತ್ತದೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೩. ತನ್ನ | ತೇ ಇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾನಾತ್ | ಏಷ ತ ಆತ್ಮಾ ಇತಿ ಹಿ ಪ್ರತಿ ವಚನೇ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಮ್ | ನ ಚೈಕಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಸ್ಯ ದ್ವೌ ಆತ್ಮಾನಾ ಉಪಪದ್ಯೇತೇ | ಏಕೋ ಹಿ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಃ ಏಕೇನ ಆತ್ಮನಾ ಆತ್ಮ ವಾನ್ | ನ ಚ ಉಪಸ್ತಸ್ಯ ಅನ್ಯಃ, ಕಹೋಲಸ್ಯ ಅನ್ಯೋ ಜಾತಿತೋ ಭಿನ್ನ ಆತ್ಮಾ ಭವತಿ | ದ್ವಯೋರಗೌಣತ್ವಾತ್ಪ್ರತ್ಯಸರ್ವಾನ್ತರತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ | ಯದ್ಯೇ ಕಮ್ ಅಗೌಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ ದ್ವಯೋಃ ಇತರೇಣ ಆವಶ್ಯಂ ಗೌಣೇನ ಭವಿತವ್ಯಮ್ | ತಥಾ ಆತ್ಮತ್ವಂ ಸರ್ವಾನ್ತರತ್ವಂ ಚ | ವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ ಪದಾರ್ಥಾನಾಮ್ | ಯದ್ಯೇಕಂ ಸರ್ವಾನ್ತರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಆತ್ಮಾ ಮುಖ್ಯಃ, ಇತರೇಣ ಅಸರ್ವಾನ್ತರೇಣ ಅನಾತ್ಮನಾ ಅಮುಖ್ಯೇನ ಆವಶ್ಯಂ ಭವಿತವ್ಯಮ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಏಕಸ್ಯೈವ ದ್ವಿಃ ಶ್ರವಣಂ ವಿಶೇಷವಿವಕ್ಷಯಾ | ಯತ್ತು ಪೂರ್ವೋಕ್ತೇನ ಸಮಾನಂ ದ್ವಿತೀಯೇ ಪ್ರಶ್ನಾನರೇ ಉಕ್ತಮ್, ತಾವನ್ಮಾತ್ರಂ ಪೂರ್ವಸ್ಯೈವ ಅನುವಾದಃ, ತಸ್ಯೈವ ಅನುಕ್ತಃ ಕಶ್ಚಿತ್ ವಿಶೇಷೋ ವಕ್ತವ್ಯ ಇತಿ | ಕಃ ಪುನರಸೌ ವಿಶೇಷ ಇತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ | ಪೂರ್ವಸ್ಯೈವ ಪ್ರಶ್ನೇ ಅಸ್ತಿ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತ ಆತ್ಮಾ ಯಸ್ಯಾಯಂ ಸಪ್ರ ಯೋಜಕೋ ಬನ ಉಕ್ತಃ ಇತಿ | ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ತಸ್ಯೈವ ಆತ್ಮನೋಽಶನಯಾದಿ ಸಂಸಾರಧರ್ಮಾತಿತತ್ವಂ ವಿಶೇಷ ಉಚ್ಯತೇ | ಯದ್ವಿಶೇಷಪರಿಜ್ಞಾನಾತ್ ಸಂನ್ಯಾಸಸಹಿತಾತ್ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾತ್ ಬಂಧನಾತ್ ವಿಮುಚ್ಯತೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಶ್ನಪ್ರತಿವಚನಯೋಃ ಏಷ ತ ಆತ್ಮಾ ಇತ್ಯೇವಮನ್ತಯೋಃ ತುಲ್ಯಾರ್ಥತ್ವೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ನಿನ್ನ' ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿರುತ್ತದೆ. (ಇದರ ವಿವರ). "ಇವನೇ ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನು" ಎಂದಲ್ಲವೆ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿರುತ್ತದೆ ? ಒಂದೇ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಕ್ಕೆ ಇಬ್ಬರು ಆತ್ಮರು (ಎಂಬುದು) ಹೊಂದುವದೂ ಇಲ್ಲ, ಒಂದು ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬ

1. ಭರ್ತ್ಯಪ್ರಪಂಚರು ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾರದಂತೆ ಕಹೋಲಪ್ರಶ್ನೆಯು ಮೊದಲು, ಉಪಸ್ತಪ್ರಶ್ನೆಯು ಅಮೇಲೆ ಬಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನ ವಿಷಯವನ್ನು ಕೇಳಿದೆ. ಇವನಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಲಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಅವರ ಮತ. ಬೃ. ವಾ. ೬.೩.

ಆತ್ಮ (ನಿರುವದರಿಂದಲೇ) ಅದು ಆತ್ಮವಂತ (ವೆನಿಸುತ್ತದೆ).¹ ಉಷಸ್ತನಿಗೆ ಒಬ್ಬನು (ಆತ್ಮನು), ಕಹೋಲನಿಗೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬನು (ಹಿಂದಿನವನಿಗಿಂತ) ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನನಾದವನು ಆತ್ಮನು ಎಂದೂ ಆಗುವದಿಲ್ಲ.² ಏಕೆಂದರೆ ಇಬ್ಬರೂ ಆಗೌಣರು, ಆತ್ಮರು, ಸರ್ವಾಂತರರು ಎಂದು (ಹೇಳುವದು) ಯುಕ್ತವಾಗಲಾರದು ಇವೆರಡರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆಗೌಣವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಾದರೆ, ಮತ್ತೊಂದು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಗೌಣವಾಗಬೇಕು. ಹೀಗೆಯೇ ಆತ್ಮತ್ವವೂ ಸರ್ವಾಂತರತ್ವವೂ (ಒಂದರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದರೆ ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ಗೌಣವಾಗಬೇಕು); ಏಕೆಂದರೆ (ಈ) ಪದಾರ್ಥಗಳು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಒಂದು ಸರ್ವಾಂತರವಾಗಿ, ಆತ್ಮನಾಗಿ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿ ಇರುವದೆಂದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಅಸರ್ವಾಂತರವಾಗಿ ಅನಾತ್ಮನಾಗಿ, ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇರಬೇಕು³ ಆದ್ದರಿಂದ ಒಬ್ಬ (ಆತ್ಮನನ್ನೇ) ಎರಡು ಸಾರಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು ವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ. ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಶ್ನಾಂತರದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿಯೇ ಇದೆಯಲ್ಲ, ಅದಾದರೋ ಹಿಂದೆ (ಹೇಳಿದ್ದ)ರದೇ ಅನುವಾದವು, ಅದೇ (ಆತ್ಮನಿಗೆ) ಯಾವದೋ ಒಂದು (ಹಿಂದೆ) ಹೇಳದೆ ಇರುವ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೇಳೋಣ(ವೆಂದು ಅನುವಾದಿಸಿದ್ದು).

(ಪ್ರಶ್ನೆ):—ಹಾಗಾದರೆ ಈ ವಿಶೇಷವು ಯಾವದು ?

(ಉತ್ತರ):—ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವನಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜಕಸಹಿತವಾದ ಬಂಧನನ್ನು ಹೇಳಲಾಯಿತೋ ಆ (ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹ)ವ್ಯತಿರಿಕ್ತನಾದ ಆತ್ಮನು ಇರುತ್ತಾನೆ⁴ (ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ). ಎರಡನೆಯ (ಪ್ರಶ್ನೆ)ಯಲ್ಲಾ

1. ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನು ಎಂದೇ ಹೇಳಿರುವಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಆತ್ಮನನ್ನು ಎನ್ನವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಆತ್ಮನೇ ಸಾಕಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಆತ್ಮನನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ.

2. ಉಷಸ್ತನಿಗೆ ಜೀವಾತ್ಮ, ಕಹೋಲನಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂದು ಹಂಚುವದಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ; ಎರಡು ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಆತ್ಮಶಬ್ದವೇ ಇದೆ.

3. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಭರ್ತ್ಯಪ್ರಪಂಚರೂ ಕಹೋಲಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾದಿಗಳು ವಿಜ್ಞಾನಮಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಲ್ಲತಕ್ಕವು ಎಂದು ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಜ್ಞಾನಮಯನಿಗೆ ಅವು ಗೌಣವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ ಎಂದು ಅವರೂ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಆದರೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವು ಹೊಂದುವಲ್ಲಿ ಗೌಣವನ್ನು ಒಪ್ಪತಕ್ಕದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

4. ಸಾಕ್ಷಿರೂಪದ ಆತ್ಮನ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಉಷಸ್ತಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ದರೋ ಅದೇ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಹಸಿವು ಮುಂತಾದ ಸಂಸಾರಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮೀರಿರುವ ನೆಂಬ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಸಂನ್ಯಾಸಸಹಿತವಾಗಿ ಅರಿತುಕೊಂಡರೇ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಬಂಧನದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ “ಇವನೇ ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನು” ಎನ್ನುವವರಿಗೆ ಪ್ರಶೋತ್ತರಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಅರ್ಥವೇ.

ಒಬ್ಬ ಆತ್ಮನಿಗೇ ಹಸಿವು ಮುಂತಾದವುಗಳಿರುವದೂ ಇಲ್ಲದ್ದೂ ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೪. ನನು ಕಥಮೇಕಸ್ಯೈವ ಆತ್ಮನಃ ಅಶನಾಯಾದ್ಯತೀತತ್ವಂ ತದ್ವತ್ತ್ವಂ ಚ ಇತಿ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಸಮವಾಯಿತ್ವಮ್ ಇತಿ ? ನ | ಪರಿಹೃತತ್ವಾತ್ | ನಾಮ ರೂಪವಿಕಾರಕಾರ್ಯಕರಣಲಕ್ಷಣಸಂಘಾತೋಪಾಧಿಭೇದಸಂಪರ್ಕಜ ನಿ ತ ಭ್ರಾ ನ್ತಿ ಮಾತ್ರಂ ಹಿ ಸಂಸಾರಿತ್ವಮ್ ಇತ್ಯಸಕ್ಯತ್ ಅಪೋಚಾಮ | ವಿರುದ್ಧಶ್ರುತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಸಂಗೇನ ಚ | ಯಥಾ ರಜ್ಜುಶುಕ್ತಿಕಾಗಗನಾದಯಃ ಸರ್ಪರಜತ ಮುಲಿನಾ ಭವಂತಿ ಪರಾಧ್ಯಾರೋಪಿತಧರ್ಮವಿಶಿಷ್ಟಾಃ^೧ ಸ್ವತಃ ಕೇವಲಾ ಏವ ರಜ್ಜುಶುಕ್ತಿಕಾಗಗನಾದಯಃ | ನ ಚೈವಂ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಸಮವಾಯಿತ್ವೇ ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಕಶ್ಚನ ವಿರೋಧಃ | ನಾಮರೂಪೋವಾಧ್ಯಸ್ತಿತ್ವೇ “ಏಕಮೇವಾದ್ವಿ ತೀಯಮ್” (ಭಾಂ. ೬-೨-೧), “ನೇಹ ನಾನಾಸ್ತಿ ಕಿಂಚನ” (ಛ-೪-೧೯) ಇತಿ ಶ್ರುತಯೋ ವಿರುದ್ಧೇರನ್ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಸಲಿಲಘೇನದೃಷ್ಟಾಂತೇನ ಪರಿಹೃತ ತ್ವಾತ್ ಮೃದಾದಿದೃಷ್ಟಾಂತೈಶ್ಚ | ಯದಾ ತು ಪರಮಾರ್ಥದೃಷ್ಟ್ಯಾ ಪರಮಾತ್ಮ ತತ್ತ್ವಚ್ಛ್ರೇಷ್ಠ್ಯನುಸಾರಿಭಿಃ ಅನ್ಯತ್ವೇನ ನಿರೂಪ್ಯಮಾಣೇ ನಾಮರೂಪೇ ಮೃದಾದಿ ವಿಕಾರವದ್ ವಸ್ತುಂತರೇ ತತ್ತ್ವತೋ ನ ಸ್ತಃ, ಸಲಿಲಘೇನಘಟಾದಿವಿಕಾರ ವದೇನ ತದಾ ತದವೇಕ್ಷ್ಯ “ಏಕಮೇವಾದ್ವಿ ತೀಯಮ್” (ಭಾಂ. ೬-೨-೧), “ನೇಹ ನಾನಾಸ್ತಿ ಕಿಂಚನ” (ಛ-೪-೧೯) ಇತ್ಯಾದಿಪರಮಾರ್ಥದರ್ಶನಗೋಚರತ್ವಂ ಪ್ರತಿ ಪದ್ಯತೇ | ಯದಾ ತು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ್ಯಾ ಅವಿದ್ಯಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಂ ರಜ್ಜುಶುಕ್ತಿಕಾಗಗನಸ್ವರೂಪವದೇನ ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣ ವರ್ತಮಾನಂ ಕೇನಚಿತ್ ಅಸ್ತೃಷ್ಟ ಸ್ವಭಾವಮಪಿ ಸತ್ ನಾಮರೂಪಕೃತಕಾರ್ಯಕರಣೋಪಾಧಿಭ್ಯೋ ವಿನೇಕೇನ ನಾನವಧಾರ್ಯತೇ, ನಾಮರೂಪೋಪಾಧಿದೃಷ್ಟಿರೇವ ಚ ಭವತಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೀ ತದಾ ಸರ್ವೋಪಯಂ ವಸ್ತುಂತರಾಸ್ತಿತ್ವವ್ಯವಹಾರಃ | ಅಸ್ತಿ ಚಾಯಂ ಭೇದಕೃತೋ

1. ‘ಧರ್ಮಾ ವಿಶಿಷ್ಟಾಃ’ ಎಂಬ ಪಾಠವು ಸರಿಯಲ್ಲ.

ಮಿಥ್ಯಾವ್ಯವಹಾರೋ ಯೇಷಾಂ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವಾದನ್ಯತ್ವೇನ ವಸ್ತು ವಿದ್ಯತೇ ಯೇಷಾಂ
ಚ ನಾಸ್ತಿ | ಪರಮಾರ್ಥವಾದಿಭಿಸ್ತು ಶ್ರುತ್ಯನುಸಾರೇಣ ನಿರೂಪ್ಯಮಾಣೇ ವಸ್ತುನಿ
ಕಿಂ ತತ್ತ್ವತೋಽಸ್ತಿ ವಸ್ತು ಕಿಂ ವಾ ನಾಸ್ತಿತಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಂ
ಸರ್ವ ಸಂವ್ಯವಹಾರಶೂನ್ಯಮ್ ಇತಿ ನಿರ್ಧಾರ್ಯತೇ | ತೇನ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿರೋಧಃ |
ನ ಹಿ ಪರಮಾರ್ಥಾವಧಾರಣನಿಷ್ಠಾಯಾಂ ವಸ್ತುನ್ತರಾಸ್ತಿತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಾಮಹೇ,
“ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಮ್” (ಭಾಂ. ೬-೨೧), “ಅನಂತರಮಬಾಹ್ಯಮ್”
(೨-೫-೧೯, ೩-೮೮) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | ನ ಚ ನಾಮರೂಪವ್ಯವಹಾರಕಾಲೇ
ತ್ವವಿವೇಕಿನಾಂ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಾದಿಸಂವ್ಯವಹಾರೋ ನಾಸ್ತಿತಿ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧತೇ |
ತಸ್ಮಾತ್ ಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನೇ ಅಪೇಕ್ಷ್ಯ ಸರ್ವಃ ಸಂವ್ಯವಹಾರಃ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯೋ ಲೌಕಿಕ
ಕಶ್ಚ | ಅತೋ ನ ಕಾಚನ ವಿರೋಧಶಬ್ದಃ | ಸರ್ವವಾದಿನಾಮಪಿ ಅಪರಿಹಾರ್ಯಃ
ಪರಮಾರ್ಥಸಂವ್ಯವಹಾರಕೃತೋ ವ್ಯವಹಾರಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಅಕ್ಷೇಪ):—ಒಬ್ಬನೇ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಹಸಿವು ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮೀರಿಯೂ
ಇರುವದು, ಅವನ್ನುಳ್ಳವನೂ ಆಗಿರುವದು— ಎಂಬ ವಿರುದ್ಧ ಧರ್ಮಗಳ ಸಂಬಂಧವು
ಹೇಗೆ (ಆಗಬೇಕು)?¹

(ಪರಿಹಾರ):—ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ (ಇದನ್ನು ಆಗಲಿ) ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದಾಗಿದ್ದು
ತ್ತದೆ.² (ಇದರ ವಿವರ): ಸಂಸಾರಿತ್ವವೆಂಬುದು ನಾಮರೂಪಗಳ ಕಾರ್ಯ
ವಾದ ಕಾರ್ಯಕರಣರೂಪವಾದ ಸಂಘಾತವೆಂಬ ಉಪಾಧಿವಿಶೇಷದ
ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಂಟಾದ ಭ್ರಾಂತಿನಾತ್ರವೇ ಎಂದು ಅನೇಕ ಸಲ ಹೇಳಿರು
ತ್ತೇವೆ. ವಿರುದ್ಧವಾದ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವ ಪ್ರಸಂಗದಿಂದಲೂ
(ಹೇಳಿರುತ್ತೇವೆ)³. ಹಗ್ಗ, ಕಪ್ಪೆಯಚಿಪ್ಪು, ಆಕಾಶ- ಇವು ಹೇಗೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು
ಅಧ್ಯಾರೋಪಿಸಿದ ಧರ್ಮಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಹಾವು, ಚೀಳು, ಮಲಿನ (ಎಂದು)
ಆಗುವವೋ, ತಾವುತಾವು ಬರಿಯ ಹಗ್ಗ, ಕಪ್ಪೆಯ ಚಿಪ್ಪು, ಆಕಾಶ- ಇವುಗಳೇ

1. ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಏಕದೇಶವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಇಬ್ಬ
ರಿಗೂ ಬೇರೆಬೇರೆ ಧರ್ಮಗಳು ಆಗಬಹುದು ಎಂದು ಭರ್ತ್ಯಪ್ರಪಂಚರ ಅನುಯಾಯಿಯ
ಭಾವ.

2. ೨-೧-೨೦ರಲ್ಲಿ ಆಕಾಶದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ನೋಡಿ.

3. ೨-೫-೧೯ರಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿರುವ ಶ್ರುತಿಗಳ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧಾಭಾಸದ ಪರಾಮರ್ಶ
ವಿದು (ಭಾ. ಭಾ. ೩೯೯)

ಆಗಿರುವವೋ ಆದರೂ ಹೀಗೆ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಗಳ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದದ್ದರಿಂದ (ಹೇಗೆ) ಯಾವ ವಿರೋಧವೂ ಇಲ್ಲವೋ (ಹಾಗೆಯೇ ಇದು).¹

(ಅಕ್ಷೇಪ):—ನಾನುರೂಪಗಳೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯು ಇದ್ದರೆ “ಎರಡನೆಯ ದಿಲ್ಲದ ಒಂದೇ” (ಭಾಂ ೬-೨-೧), “ಇಲ್ಲಿ ಒಂದಿಷ್ಟೂ ನಾನಾತ್ವವಿಲ್ಲ” (೪ ೪-೧೯) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗಳು ವಿರುದ್ಧವಾಗುವವಲ್ಲ !

(ಪರಿಹಾರ):—ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನೀರುನೊರೆಗಳ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದಲೂ ಮಣ್ಣು ಮುಂತಾದವುಗಳ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದಲೂ (ಇದನ್ನು) ಪರಿಹಾರಮಾಡಿದ್ದಾಗಿದೆ.² (ಇದರ ವಿವರ): ಯಾವಾಗ ಶ್ರುತ್ಯನುಸಾರಿಗಳಾದವರು—ಮಣ್ಣು ಮುಂತಾದವುಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವಂತೆ—ಪರಮಾರ್ಥದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮತತ್ತ್ವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯೆ (ಅಲ್ಲವೆ ಎಂದು) ಪರೀಕ್ಷಿಸುವಲ್ಲಿ—ನೀರಿನ ನೊರೆ, ಗಡಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಂತೆಯೇ ನಾನುರೂಪಗಳು ನಿಜವಾಗಿ ವಸ್ತುಂತರವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲವೋ, ಆಗ ಅದರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ “ಒಂದೇ, ಎರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ್ದು” (ಭಾ. ೬-೨-೧), “ಇಲ್ಲಿ ಒಂದಿಷ್ಟೂ ನಾನಾತ್ವವಿಲ್ಲ” (೪-೪-೧೯)—ಮುಂತಾದ ಪರಮಾರ್ಥದರ್ಶನಕ್ಕೆ ವಿಷಯತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ.³ ಆದರೆ ಯಾವಾಗ (ಈ) ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಹಗ್ಗ, ಕಪ್ಪೆಯಚಿಪ್ಪು, ಆಕಾಶ-ಇವುಗಳ ಸ್ವರೂಪದಂತೆಯೇ ತನ್ನ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದು ಏನೂ ಸೋಂಕದ ಸ್ವಭಾವದ್ದೇ ಆಗಿರುತ್ತಿದ್ದರೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ನಾನುರೂಪಕೃತಕಾರ್ಯಕರಣೋಪಾಧಿಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ವಿನೇಚಿಸಿ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಲ್ಪಡದೆ ಇರುವದೋ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ನಾನುರೂಪೋಪಾಧಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವದೋ ಆಗಲೇ ವಸ್ತುಂತರವು ಇದೆ ಎಂಬೀ ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯವಹಾರವೂ (ಆಗುತ್ತದೆ). ಯಾರ (ಮತದಲ್ಲಿ) ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ವಸ್ತುವಿರುವದೋ, ಮತ್ತು ಯಾರ (ಮತದಲ್ಲಿ) ಇಲ್ಲವೋ (ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ) ಭೇದವಿಂದಾದ ಮಿಥ್ಯಾ

1. ಏಕೆಂದರೆ ಆರೋಪಿತಕ್ಕೂ ಆಧಾರವಾದ ಪರಮಾರ್ಥವಸ್ತುವಿಗೂ ಯಾವ ಸಂಬಂಧವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ, ಅತ್ಯಂತ ಸಂಸಾರಿತ್ವವು ಆರೋಪಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

2. ೧-೪-೭ರಲ್ಲಿ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೨೦)ಯೂ, ೨-೪-೧೦ (ಭಾ ಭಾ. ೩೬೫)ದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಸಲಿಖೇನದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದೆ.

3. ಆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅದ್ವಿತೀಯಪರಮಾರ್ಥವೊಂದೇ ಸತ್ಯವು ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ.

ವ್ಯವಹಾರವುಂಟು.^೧ ಆದರೆ ಪರಮಾರ್ಥವಾದಿಗಳು ವಸ್ತುವನ್ನು- ವಸ್ತು ನಿಜವಾಗಿ ಇದೆಯೋ, ಅಥವಾ ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂದು-ಶ್ರುತ್ಯನುಸಾರವಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸುವಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವೊಂದೇ ಅದ್ವಿತೀಯವಾದದ್ದು, ಯಾವ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಇಲ್ಲದ್ದು-ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ (ಇಲ್ಲಿ) ಯಾವ ವಿರೋಧವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಪರಮಾರ್ಥವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಬೇರೊಂದು ವಸ್ತು ಇದೆ ಎಂದೇನೂ (ನಾವು) ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ “ಒಂದೇ ತನಗೆರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ್ದು” (ಛಾಂ. ೬-೨-೧), “ಒಳಗಿಲ್ಲದ್ದು ಹೊರಗಿಲ್ಲದ್ದು” (೨-೫-೧೯, ೩-೮-೮) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ (ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ). ನಾನುರೂಪಗಳ ವ್ಯವಹಾರದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವಿವೇಕಿಗಳಿಗೆ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಾದಿಸಂವ್ಯವಹಾರವು ಇಲ್ಲವೆಂದೇನೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾದ ಮತ್ತು ಲೌಕಿಕವಾದ ಎಲ್ಲಾ ಸಂವ್ಯವಹಾರವೂ (ಆಗುತ್ತದೆ). ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವ ವಿರೋಧದ ಶಂಕೆಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಪರಮಾರ್ಥ, ಸಂವ್ಯವಹಾರ-ಇವುಗಳಿಂದಾಗುವ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಯಾವ ವಾದಿಗಳೂ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ.^೨

ಆತ್ಮನು ಷಡೂರ್ಮಿಗಳನ್ನು ಮೀರಿರುತ್ತಾನೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೫ ತತ್ರ ಪರಮಾರ್ಥಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಮಪೇಕ್ಷ್ಯ ಪ್ರಶ್ನಃ ಪುನಃ ‘ಕತನೋ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ಸರ್ವಾಂತರಃ’ ಇತಿ | ಪ್ರತ್ಯಾಹೇತರಃ | ಯೋಽಶನಾಯಾ ಪಿವಾಸೇ | ಅಶಿತುಮಿಚ್ಛಾ ಅಶನಾಯಾ, ವಾತುಮಿಚ್ಛಾ ಪಿವಾಸಾ | ತೇ ಅಶನಾಯಾಪಿವಾಸೇ ಯೋಽತ್ಯೇತಿ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇನ ಸಂಬಂಧಃ | ಅವಿವೇಕಿಭಿಃ ತಲಮಲವದಿವ ಗಗನಂ ಗಮ್ಯಮಾನಮೇವ ತಲಮಲೇ ಅತ್ಯೇತಿ | ಪರಮಾರ್ಥತ ಸ್ತಾಭ್ಯಾಮ್ ಅಸಂಸೃಷ್ಟಸ್ವಭಾವತ್ವಾತ್ | ತಥಾ ಮೂಢೈಃ ಅಶನಾಯಾಪಿವಾಸಾದಿ ಮದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮ್ಯಮಾನಮಪಿ ‘ಕ್ಷುಧಿತೋಽಹಮ್’, ‘ಪಿವಾಸಿತೋಽಹಮ್’

1. ದೇಹಾದಿಗಳನ್ನು ನಾನು ಎಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುವಮಾತ್ರದಿಂದ ದೇಹಾದಿಗಳೇ ಆತ್ಮನು ಎಂದು ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತಾತ್ಮವಾದಿಗಳೇನೂ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ, ಇದರಿಂದ ಮಿಕ್ಕ ವಾದಿಗಳಿಗೂ ಮಿಥ್ಯಾ ವಸ್ತುವ್ಯವಹಾರವುಂಟು. ಪ್ರತೀತಿಯ ದ್ವಮಾತ್ರದಿಂದ ಅದು ನಿಜವಾಗಿ ಹಾಗೆಯೇ ಇದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಯಾರೂ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ.

2. ಅದ್ವೈತಿಗಳಲ್ಲದ ವಾದಿಗಳೂ ದೇಹವನ್ನೇ ಆತ್ಮನೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುವದು ಅವಿದ್ಯಾಕೃತವ್ಯವಹಾರವೆಂದೂ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಆತ್ಮನೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುವದು ಪರಮಾರ್ಥವ್ಯವಹಾರವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಮಿಕ್ಕ ವಾದಿಗಳೂ ಈ ವ್ಯವಹಾರದ್ವಯವನ್ನು ಕೆಲಕೆಲವಂಶದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ.

ಇತಿ ತೇ ಅತ್ಯೇತ್ಯೇವ | ಪರಮಾರ್ಥತಸ್ತಾಭ್ಯಾಮ್ ಅಸಂಸೃಷ್ಟಸ್ವಭಾವತ್ವಾತ್ |
 “ನ ಲಿಪ್ಯತೇ ಲೋಕದುಃಖೇನ ಬಾಹ್ಯಃ” (ಕ. ೨-೨-೧೧) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | ಅವಿದ್ಯ
 ಲ್ಲೋಕಾಧ್ಯಾರೋಪಿತದುಃಖೇನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಪ್ರಾಣೈಕಧರ್ಮತ್ವಾತ್ ಸಮಾಸ
 ಕರಣಮ್ ಅಶನಾಯಾಪಿವಾಸಯೋಃ | ಶೋಕಂ ಮೋಹಮ್ ಶೋಕ ಇತಿ
 ಕಾಮಃ | ಇಷ್ಟಂ ವಸ್ತುದ್ವಿಶ್ಯ ಚಿಂತಯತಃ ಯದರಮಣಂ ತತ್ ತೃಷ್ಣಾಭಿ
 ಭೂತಸ್ಯ ಕಾಮಬೀಜಮ್ | ತೇನ ಹಿ ಕಾಮೋ ದೀಪ್ಯತೇ | ಮೋಹಸ್ತು ವಿಪರೀತ
 ಪ್ರತ್ಯಯಪ್ರಭವೋಽವಿವೇಕೋ ಭ್ರಮಃ | ಸ ಚ ಅವಿದ್ಯಾ ಸರ್ವಸ್ಯಾನರ್ಥಸ್ಯ
 ಪ್ರಸವಬೀಜಮ್ | ಭಿನ್ನಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್ ತಯೋಃ ಶೋಕಮೋಹಯೋಃ
 ಅಸಮಾಸಕರಣಮ್ | ತಾ ಮನೋಽಧಿಕರಣಾ | ತಥಾ ಶರೀರಾಧಿಕರಣಾ ಜರಾಂ
 ಮೃತ್ಯುಂ ಚ ಅತ್ಯೇತಿ | ಜರಾ ಇತಿ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತವಿಪರಿಣಾಮಃ,
 ವಲೀವಲಿತಾದಿಲಿಙ್ಗಃ | ಮೃತ್ಯುಃ ಇತಿ ತದ್ವಿಜ್ಞೇದಃ ವಿಪರಿಣಾಮಾನುಸಾನಃ | ತಾ
 ಜರಾಮೃತ್ಯು ಶರೀರಾಧಿಕರಣಾ ಅತ್ಯೇತಿ | ಯೇ ತೇ ಅಶನಾಯಾದಯಃ ಪ್ರಾಣ
 ಮನಃಶರೀರಾಧಿಕರಣಾಃ ಪ್ರಾಣಿಷು ಅನನರತಂ ವರ್ತಮಾನಾಃ ಅಹೋರಾತ್ರಾದಿ
 ವತ್ ಸಮುದ್ರೋರ್ಮಿವಚ್ಚ ಪ್ರಾಣಿಷು ಸಂನಾರ ಇತ್ಯುಚ್ಯಂತೇ ||

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

ಇಲ್ಲಿ ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಅವೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಮತ್ತೆ ಪ್ರಶ್ನೆ
 (ಯನ್ನು ಕೇಳಿರುತ್ತದೆ) ‘ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಸರ್ವಾಂತರ(ನಾದ ಆತ್ಮನು)
 ಯಾರು?’ (ಇದಕ್ಕೆ) ಇನ್ನೊಬ್ಬನಾದ (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು) ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳು
 ತಾನೆ ಯಾವನು ಅಶನಾಯಾಪಿವಾಸಿಗಳನ್ನು- ತಿನ್ನಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯೇ
 ಅಶನಾಯೆ (ಹಸಿವು), ಕುಡಿಯಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯೇ ಪಿಪಾಸೆ (ನೀರಡಿಕೆ);
 ಆ ಅಶನಾಯಾಪಿವಾಸಿಗಳನ್ನು ಯಾವನು ‘ಅತಿಕ್ರಮಿಸುವನೋ’ ಎಂದು
 ಮುಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಮಾತಿನೊಡನೆ (ಇದಕ್ಕೆ) ಸಂಬಂಧ(ವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳ
 ಬೇಕು) ಅವಿವೇಕಿಗಳು ತಲದಲ್ಲಿ ಮಲವುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವಾಗಲೇ
 ಆಕಾಶವು (ಆ) ತಲಮಲಗಳನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿರುತ್ತದೆ ಏಕೆಂದರೆ ಪರಮಾರ್ಥ
 ವಾಗಿ ಅವುಗಳೆರಡರಿಂದ ಸಂಬಂಧವಾಗದಿರುವದೇ (ಅದರ) ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುತ್ತದೆ.
 ಹಾಗೆಯೇ ಮೂಢರು ಹಸಿವುಬಾಯಾರಿಕೆಗಳುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ‘ನನಗೆ ಹಸಿವಾಗಿದೆ’,
 ‘ನನಗೆ ನೀರಡಿಕೆಯಾಗಿದೆ’ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವರಾದರೂ(ಆಗಲೇ)ಬ್ರಹ್ಮವು
 ಅವುಗಳನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿರುತ್ತದೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಅವುಗಳೆರಡರಿಂದ
 ಸಂಬಂಧವಾಗದಿರುವದೇ (ಅದರ) ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುತ್ತದೆ. “ಹೊರಚ್ಚಾಗಿರುವ
 (ಆತನು)ಲೋಕದುಃಖದಿಂದ ಲಿಪ್ತನಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ” (ಕ. ೨-೨-೧೦) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ
 ಯಿಂದ(ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಲೋಕದುಃಖದಿಂದ ಎಂದರೆ) ಅಜ್ಞಜನರು

ಅಧ್ಯಾಪೋಪಿಸಿರುವ ದುಃಖದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. (ಈ ಎರಡೂ) ಪ್ರಾಣವೆಂಬ ಒಂದರದೇ ಧರ್ಮಗಳಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅಶನಾಯಾಪಿಪಾಸೆಗಳನ್ನು ಸಮಾಸಮಾಡಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.

‘ಶೋಕವನ್ನೂ ಮೋಹವನ್ನೂ’ (ಎಂಬಲ್ಲಿ) ಶೋಕವೆಂದರೆ ಕಾಮವು. ಇಷ್ಟವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ (ಆದನ್ನೇ) ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರುವವನಿಗೆ ಅರತಿಯೆಂಬಾಗುವದಷ್ಟೆ, ಅದು ತೃಣಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದವನಿಗೆ ಕಾಮ(ವುಂಟಾಗುವದಕ್ಕೆ) ಕಾರಣವು. ಅದರಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಕಾಮವು ದೀಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ?¹ ಮೋಹವೆಂಬುದಾದರೋ ವಿಪರೀತಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದಂಟಾದ ಅವಿವೇಕವು, ಭ್ರಾಂತಿಯು², ಅದೇ ಸರ್ವಾನರ್ಥಗಳೂ ಉಂಟಾಗುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಅವಿದ್ಯೆ. ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಕಾರ್ಯವುಳ್ಳವಾದ್ದರಿಂದ³ ಆ ಶೋಕಮೋಹಗಳನ್ನು ಸಮಾಸಮಾಡಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಅವು ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಆಶ್ರಯವುಳ್ಳವುಗಳು⁴ ಹಾಗೂ ಶರೀರವೆಂಬ ಆಶ್ರಯವುಳ್ಳ ಜರೆಯನ್ನೂ (ಮುಪ್ಪನ್ನೂ) ಮೃತ್ಯುವನ್ನೂ (ಸಾವನ್ನೂ) ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಜರೆ ಎಂದರೆ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತದಲ್ಲಾಗುವ ವಿಪರಿಣಾಮವು⁵, ಸುಕ್ಕು, ನರೆ-ಮುಂತಾದವು ಅದರ ಚಿಹ್ನೆಗಳು ಮೃತ್ಯು ಎಂದರೆ ಅದರ ನಾಶವು, ವಿಪರಿಣಾಮದ ಕೊನೆಯು.⁶ ಆ ಶರೀರಾಶ್ರಯವುಳ್ಳ ಜರಾಮೃತ್ಯುಗಳನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿರುತ್ತಾನೆ.

ಈ ಪ್ರಾಣಮನಃಶರೀರಗಳೆಂಬ ಆಶ್ರಯವುಳ್ಳ ಅಶನಾಯಾದಿಗಳುಂಟಿಲ್ಲ,

1. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಾಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಅರತಿಯೂಪವಾದ ಶೋಕವನ್ನು ಕಾಮ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

2. ತಪ್ಪುತಿಳಿವಳಿಕೆಯು ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಇನ್ನೊಂದಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ; ಅದರಿಂದ ಅದೇ ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ವಿಪರೀತಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೂ ಮೋಹಕ್ಕೂ ಸ್ವಲ್ಪ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು.

3. ಅರತಿಯಿಂದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೆಂಟಾಗುತ್ತದೆ; ಮೋಹದಿಂದ ಅನರ್ಥಪರಂಪರೆಗಳುಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಇವೇ ಶೋಕಮೋಹಗಳ ಭಿನ್ನಕಾರ್ಯಗಳು. ಕಾಮಕ್ಕೆ ಶೋಕವು ಕಾರಣವು ಮೋಹವು ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು, ಎಂಬುದು ಭಿನ್ನಕಾರ್ಯಗಳೆಂಬ ಅ|| ಟೀಕೆ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಮೋಹವು ಸರ್ವಾನರ್ಥಗಳಿಗೂ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವು, ಮೂಲಾವಿದ್ಯೆಯು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವು ಎಂಬ ಅ|| ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೂ ಯಾವ ಭಾಷ್ಯದ ಅಧಾರವೂ ಇಲ್ಲ.

4. ಮನಸ್ಸೇ ಅವಿದ್ಯೆಗೆ ಆಶ್ರಯವೆಂದಿರುವದನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

5. ವಿಕಾರವು.

6. ಏಕೆಂದರೆ ಮರಣವಾದಮೇಲೆ ವಿಕಾರಯೇ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

(ಇವು) ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಗಲುರಾತ್ರಿಗಳೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೆಯೂ ಸಮುದ್ರದ ಅಲೆಗಳಂತೆಯೂ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಇದ್ದು ಕೊಂಡಿರುವದಾಗಿ ಸಂಸಾರವೆನಿಸುತ್ತವೆ.

ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದವರಿಗೆ ಏಷಣಾತ್ರಯತ್ಯಾಗ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೬. ಯೋಽಸೌ ದೃಷ್ಟೇದ್ರೃಷ್ಟಾ ಇತ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅವ್ಯವಹಿತಃ, ಅಪರೋಕ್ಷಾತ್ ಅಗೌಣಃ, ಸರ್ವಾನ್ತರ ಆತ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಸ್ತವ್ಯವಯನ್ತಾನಾಂ ಭೂತಾನಾಮ್ ಅಶನಾಯಾಪಿವಾಸಾದಿಭಿಃ ಸಂಸಾರಧರ್ಮೈಃ ಸದಾ ನ ಸ್ಪೃಶ್ಯತೇ ಆಕಾಶ ಇವ ಘನಾದಿಮುಖೈಃ | ತಮೇತಂ ವೈ ಆತ್ಮಾನಂ ಸ್ವಂ ತತ್ತ್ವಂ ವಿದಿತ್ವಾ ಜ್ಞಾತ್ವಾ, 'ಅಯಮಹಮಸ್ಮಿ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸದಾ ಸರ್ವಸಂಸಾರವಿನಿಮುಕ್ತಂ ನಿತ್ಯತೃಪ್ತಮ್' ಇತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ-ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನಾಮೇವ ಅಧಿಕಾರೋ ವ್ಯುತ್ಥಾನೇ | ಅತೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗ್ರಹಣಮ್-ವ್ಯುತ್ಥಾಯ ವೈಪರೀತ್ಯೇನ ಉತ್ಥಾನಂ ಕೃತ್ವಾ | ಕುತ ಇತಿ ? ಆಹ-ಪುತ್ರೈಷಣಾಯಾಃ ಪುತ್ರಾರ್ಥೈಷಣಾ ಪುತ್ರೈಷಣಾ | ಪುತ್ರೇಣ ಇಮಂ ಲೋಕಂ ಜಯೇಯಮ್' ಇತಿ ಲೋಕಜಯನಾಧನಂ ಪುತ್ರಂ ಪ್ರತಿ ಇಚ್ಛಾ ಏಷಣಾ ದಾರಸಂಗ್ರಹಃ | ದಾರಸಂಗ್ರಹಮ್ ಆಕೃತ್ವಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ವಿತ್ತೈಷಣಾಯಾಶ್ಚ | ಕರ್ಮನಾಧನಸ್ಯ ಗಮಾದೇಃ ಉಪಾದಾನಮ್, ಅನೇನ ಕರ್ಮ ಕೃತ್ವಾ ಪಿತೃಲೋಕಂ ಜೀವ್ಯಾಮಿತಿ | ವಿದ್ಯಾಸಂಯುಕ್ತೇನ ವಾ ದೇವಲೋಕಮ್, ಕೇವಲಯಾ ವಾ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದಿವಿದ್ಯಯಾ ದೈವೇನ ವಿತ್ತೇನ ದೇವಲೋಕಮ್ | ದೈವಾದ್ ವಿತ್ತಾತ್ ವ್ಯುತ್ಥಾನಮೇವ ನಾನ್ವೀತಿ ಕೇಚಿತ್ | ಯಸ್ಮಾತ್ ತದ್ಬಲೇನ ಹಿ ಕಿಲ ವ್ಯುತ್ಥಾನಮಿತಿ | ತದನತ್ 'ಏತಾವಾನ್ ವೈ ಕಾಮಃ' (೧-೪-೧೭) ಇತಿ ಪರಿತತ್ತ್ವಾತ್ ಏಷಣಾಮರ್ಶ್ಯೇ ನೈವಸ್ಯ ವಿತ್ತಸ್ಯ | ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದಿ ದೇವತಾವಿಷಯೈವ ವಿದ್ಯಾ (ವೈವಂ) ವಿತ್ತಮ್ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ | ದೇವಲೋಕಹೇತುತ್ವಾತ್ | ನ ಹಿ ನಿರುಪಾಧಿಕವ್ರಜ್ಞಾನಘನವಿಷಯಾ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾ ದೇವಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತಿಹೇತುಃ | "ತಸ್ಮಾತ್ ತತ್ಸರ್ವಮಭವತ್" (೧-೪-೧೦), "ಆತ್ಮಾ ಹ್ಯೇಷಾಂ ಸ ಭವತಿ" (೪-೧), ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | ತದ್ಬಲೇನ ಹಿ ವ್ಯುತ್ಥಾನಮ್ | "ಏತಂ ವೈ

1. ಇಲ್ಲಿ ಮುಂತಾದವುಗಳೆಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಬರುವ ಮತುಗಳೇ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬಹುದು.

2. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಇವಕ್ಕೆ ಉರ್ಮಿಪಟ್ಟಿವೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಈಚಿನ ವೇದಾಂತಿಗಳು ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಇವುಗಳು ಶರೀರಪ್ರಾಣಮನಸ್ಸುಗಳ ಧರ್ಮಗಳೇ, ಆತ್ಮನ ಧರ್ಮವಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಅಸಂಸಾರಿ ಎಂದು ಭಾವ.

3. ಈ ಮಾತು ಮೂಲದಲ್ಲಿದ್ದು ಲೇಖಕರು ಕೈಬಿಟ್ಟಿರಬಹುದು.

ತಮಾತ್ಮಾನಂ ವಿದಿತ್ವಾ” (೩-೫-೧) ಇತಿ ವಿಶೇಷವಚನಾತ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ತ್ರಿಭ್ಯೋಽಪ್ಯೇಭ್ಯೋಽನಾತ್ಮಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಸಾಧನೇಭ್ಯಃ ಏಷಣಾವಿಷಯೇಭ್ಯೋ ವೃತ್ತಾಽಯ | ಏಷಣಾ ಕಾಮಃ “ಏತಾವಾನ್ ವೈ ಕಾಮಃ” (೧-೪.೧೭) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | ಏತಸ್ಮಿನ್ ತ್ರಿವಿಧೇ ಅನಾತ್ಮಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಸಾಧನೇ ತೃಷ್ಣಾಮ್ ಅಕೃತ್ವಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸರ್ವಾ ಹಿ ಸಾಧನೇಚ್ಛಾ ಫಲೇಚ್ಛೈವ | ಅತೋ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಶ್ರುತಿರೇಕೈವ ಏಷ ಣೇತಿ | ಕಥಮ್ ? ಯಾ ಹ್ಯೇವ ಪುತ್ರೈಷಣಾ ಸಾ ವಿತ್ತೈಷಣಾ | ದೃಷ್ಟಫಲ ಸಾಧನತ್ವತುಲ್ಯತ್ವಾತ್ | ಯಾ ವಿತ್ತೈಷಣಾ ಸಾ ಲೋಕೈಷಣಾ | ಫಲಾರ್ಥೈವ ಸಾ | ಸರ್ವಃ ಫಲಾರ್ಥವ್ರಯುಕ್ತ ಏವ ಹಿ ಸರ್ವಂ ಸಾಧನಮ್ ಉವಾದತ್ತೇ | ಅತ ಏಕೈವೈಷಣಾ ಯಾ ಲೋಕೈಷಣಾ | ಸಾ ಸಾಧನಮನ್ತರೇಣ ಸಂವಾದ ಯಿತುಂ ನ ಶಕ್ಯತ ಇತಿ | ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಭೇದೇನ ಉಭೇ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ಏತೇ ಏಷಣೇ ಏವ ಭವತಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮವಿದೋ ನಾಸ್ತಿ ಕರ್ಮ ಕರ್ಮಸಾಧನಂ ವಾ | ಅತೋ ಯೇ ಅತಿಕ್ರಾಂತಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಸರ್ವಂ ಕರ್ಮ ಕರ್ಮಸಾಧನಂ ಚ ಸರ್ವಂ ದೇವಪಿತೃಮಾನುಷನಿಮಿತ್ತಂ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿ | ತೇನ ಹಿ ದೈವಂ ಪಿತ್ರೈಃ ಮಾನುಷಂ ಚ ಕರ್ಮ ಕ್ರಿಯತೇ | “ನಿವೀತಂ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಮ್” (ತೈ ಸಂ. ೨-೫ ೧೧-೧) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ಪೂರ್ವೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಬ್ರಹ್ಮವಿದೋ ವೃತ್ತಾಽಯ ಕರ್ಮಭ್ಯಃ ಕರ್ಮಸಾಧನೇಭ್ಯಶ್ಚ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿಭ್ಯಃ ಪರಮಹಂಸವಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಂ ವ್ರತವದ್ಯ ಭಿಕ್ಷಾಚಾರ್ಯಂ ಚರಂತಿ | ಭಿಕ್ಷಾರ್ಥಂ ಚರಣಂ ಭಿಕ್ಷಾಚಾರ್ಯಂ ಚರಂತಿ ತೈಕ್ಷಾ ನ್ಯಾತರಂ ಲಿಬ್ಧಂ ಕೇವಲಮ್ ಆಶ್ರಮಮಾತ್ರಶರಣಾನಾಂ ಜೀವನಸಾಧನಂ ವಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವ್ಯಾಜ್ಞಕಮ್ | “ವಿದ್ವಾ ಲ್ಲಿಬ್ಧವರ್ಜಿತಃ” (?),¹ “ತಸ್ಮಾದಲಿಬ್ಧೋ ಧರ್ಮಜ್ಞಃ” (ಅಶ್ವ ಛ-೫೧)², “ಅನ್ಯಕ್ತಲಿಬ್ಧೋಽನ್ಯಕ್ತಾಚಾರಃ” (ವ ೧೦-೧೨)³, ಇತ್ಯಾದಿ

1. ಇದು ಯಾವ ಸ್ತೂತಿ ಎಂಬುದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ, ಇದನ್ನು ಮುಂದೆ ಭಾ. ಭಾ. ೬೧ರಲ್ಲಿಯೂ ಉದಾಹರಿಸಿದೆ.

2. “ಯತ್ರ ಜ್ಞಾನವತಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತಿರಲಿಬ್ಧಗ್ರಹಣಾ ಸ್ತೂತಾ ತಸ್ಮಾದಲಿಬ್ಧಧರ್ಮಜ್ಞೋ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವಮುಪಾಚರೇತ್” ಎಂದು ಅಚ್ಚಿನ ಭಾಷಿತದ ಪಾಠ. ಭಾಷ್ಯದ ಅಚ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕಗಳ ಲ್ಲೇನೋ “ಅಲಿಬ್ಧೋ” ಎಂದೇ ಇದೆ.

3. ವಸಿಷ್ಠಸ್ತೂತಿಯಲ್ಲಿ “ಅನ್ಯಕ್ತಲಿಬ್ಧೋಽನ್ಯಕ್ತಾಚಾರೋಽನನ್ಯತ್ರ ಉನ್ಯತ್ರ ವೇಷಃ” ಎಂಬ ಪೂರ್ಣವಾಕ್ಯವಿದೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿರುವುದು ಅದೇ ಸ್ತೂತಿಯಿಂದಲೋ ಅಲ್ಲವೋ, ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ.

ಸ್ಮೃತಿಭೃಃ | “ಅಥ ಪರಿವ್ರಾಜ್ಯವರ್ಣವಾಸಾ ಮುಣೋಽಪರಿಗ್ರಹಃ” (ಜಾ. ೫)
ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತೇಃ | “ಸಶಿಖಾನ್ ಕೇಶಾನ್ನಿಕೃತ್ಯ ವಿಸೃಜ್ಯ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಮ್”
(ಕ. ರು ೧)¹ ಇತಿ ಚ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈ ‘ದೃಷ್ಟಿಗೂ ದ್ರಷ್ಟೃ’ (೩-೪-೨) ಮುಂತಾದ ಸ್ವರೂಪದವನೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ (ಯಾವ) ವ್ಯವಧಾನವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವವನೂ ಆದ, ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಗೌಣ ನಲ್ಲದಿರುವ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಸ್ತಂಭವರ್ಯಂತವಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಸರ್ವಾಂತರನಾದ ಆತ್ಮನಾಗಿದ್ದು ಆಕಾಶವು ಮೋಡ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಕೊಳಕಿನಿಂದ ಎಂದೆಂದಿಗೂ (ಸೋಂಕುವಡೆಯದೆ) ಇರುವಂತೆ ಹಸಿವುಬಾಯಾರಿಕೆ ಮುಂತಾದ ಸಂಸಾರ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಸೋಂಕುವಡೆಯದೆ ಇರುವನಲ್ಲ, ಆ ಈ ಆತ್ಮನನ್ನು, ತನ್ನ ತತ್ತ್ವವನ್ನು, ಅರಿತುಕೊಂಡು, “ಇಗೋ ಈ ನಾನು ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಸರ್ವಸಂಸಾರ ಧರ್ಮಗಳಿಂದಲೂ ವಿನಿರ್ಮುಕ್ತವಾಗಿರುವ ನಿತ್ಯತೃಪ್ತವಾದ ವರಬ್ರಹ್ಮನೇ” ಎಂದು (ನೇರಾಗಿ) ಅರಿತುಕೊಂಡು,² ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು-ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೇ ವೃತ್ತಾಂತದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿರುತ್ತದೆ,³ ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಎಂಬ (ಶಬ್ದ)ವನ್ನು (ಇಲ್ಲಿ) ಹಿಡಿದಿದೆ. (ವೃತ್ತಾಂತ) ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು, ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಎದ್ದು, ಏನನ್ನು (ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು) ? ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ ಪುತ್ರೈಷಣಿಯನ್ನು ಪುತ್ರಾರ್ಥವಾದ ಏಷಣಿಯೇ ಪುತ್ರೈಷಣಿ, ಮಗನಿಂದ ಈ ಲೋಕವನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುವೆನು ಎಂದು (ಈ) ಲೋಕವನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವ ಮಗನಿಗಾಗಿ (ಉಂಟಾಗುವ) ಇಚ್ಛೆಯು ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಸಂವಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು (ಪುತ್ರನ) ಏಷಣಿಯು, (ಈ ಪುತ್ರೈಷಣಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು ಎಂದರೆ) - ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಸಂವಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಎಂದರ್ಥ.⁴ ವಿತ್ರೈಷಣಿಯನ್ನು ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವ ಗೋವು ಮುಂತಾದ್ದನ್ನು, ಇದರಿಂದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿ ಪಿತೃಲೋಕವನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುವೆನು ಎಂದು, ಅಥವಾ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದೊಡಗೂಡಿದ (ಕರ್ಮ)ದಿಂದ ದೇವಲೋಕವನ್ನು (ಗೆದ್ದು

1 ನಿರ್ಣಯಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಿತವಾದ ಕರಮೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಕೇಶಾ ನಿತ್ಯವು ಎಂದಿದೆ. ಆ ಉಪನಿಷತ್ತನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯೂ ಉದಾಹರಿಸಿಲ್ಲ.

2. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವಾದ ಬಳಿಕ ಮಾಡುವ ವಿದ್ವತ್ಸಂನ್ಯಾಸದ ವಿಷಯವಿದು.

3. ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾದಿಗಳಿಗೂ ಇದಕ್ಕೆ ಈ ಅಧಿಕಾರವಿದೆ ಎಂದು ಬರೆದಿದೆ. ವೃತ್ತಾಂತವೆಂದರೆ ಏಕಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವುದು, ಪರಿವ್ರಾಜಕನಾಗುವುದು.

4. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದಲೇ ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು, ಅಥವಾ ಗೃಹಸ್ಥನು ಪುತ್ರೋತ್ಪಾದನೆಯನ್ನು ಮಾಡದೆ ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದು ಸೂಚನೆ.

ಕೊಳ್ಳುವೆನು ಎಂದು), ಅಥವಾ ಬರಿಯ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದಿವಿದ್ಯೆಯೆಂಬ ದೈವವಿತ್ತದಿಂದ ದೇವಲೋಕವನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುವೆನು ಎಂದು” (ಸಾಧನವನ್ನು) ಸ್ವೀಕರಿಸುವದು (ವಿತ್ತೈಷಣೆಯು; ಅದನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು) ದೈವವಿತ್ತದಿಂದ ವೃತ್ತಾಂತ (ಮಾಡುವರೇ) ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಕೆಲವರು (ಅಭಿಪ್ರಾಯವಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ).^೨ ಏಕೆಂದರೆ ಆ (ವಿತ್ತದ) ಬಲದಿಂದಲ್ಲವೆ, (ಈ) ವೃತ್ತಾಂತವು? (ಎಂಬುದು ಅವರ ಆಶಯ). ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. “ಏಕೆಂದರೆ ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಕಾನುವು?” (೧-೪-೧೭) ಎಂದು ದೈವವಿತ್ತವನ್ನು ಏಷಣೆಗಳೊಳಗೆ (ನೇರಿಸಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ) ಪರಿಸಿರುತ್ತದೆ. (ಇಲ್ಲಿ) ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದೀವತೆಗಳ ವಿಷಯವಾದ (ಉಪಾಸನಾರೂಪ)ವಿದ್ಯೆಯನ್ನೇ ವಿತ್ತವೆಂದಿದೆ, ಏಕೆಂದರೆ (ಆ ವಿದ್ಯೆಯು) ದೇವಲೋಕಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ.^೩ ನಿರುಪಾಧಿಕವಾದ ಪ್ರಜ್ಞಾನಘನದ ವಿಷಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯು ದೇವಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಏಕೆಂದರೆ “ಅದರಿಂದ ಅದು ಎಲ್ಲವೂ ಆಯಿತು” (೧-೪-೧೦), “ಅವನು ಈ (ದೇವಲೋಕಗಳಿಗೆ) ಆತ್ಮನೇ ಆಗಿಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತಾನಲ್ಲವೆ?” (೧-೪-೧೦) - ಎಂದು ಶ್ರುತಿ (ಹೇಳುತ್ತದೆ) ^೪ ಅದರ ಬಲದಿಂದಲೇ (ಈ) ವೃತ್ತಾಂತವು? ಏಕೆಂದರೆ “ಆ ಈ ಆತ್ಮನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು” (೩-೫-೧) ಎಂದು (ಇಲ್ಲಿ) ವಿಶೇಷವಚನವಿದೆ.

1. ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಕರ್ಮಸಮುಚ್ಚಿತವಾಗಿಯೂ ಮಾಡಬಹುದು, ಬರಿಯ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಬಹುದು, ಬರಿಯ ಉಪಾಸನೆಗೂ ಫಲವುಂಟೆಂಬುದಕ್ಕೆ ೧-೩-೨೮ರ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ.

2. ಇವರು ಯಾಕೆಂಬುದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಸಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನ ಕರ್ಮಸಮುಚ್ಚಯವಾದಿಗಳಾದ ಭರ್ತೃಪ್ರಕಂಚರೇ ಮುಂತಾದವರಿಬಹುದು.

3. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವೇ ‘ದೈವವಿತ್ತ’ ಎಂದು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕದ್ದಾಗಿ, ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಗಮನವಿತ್ತದಂತೆ ದೇವಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಅದು ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

4. ಈ ಜ್ಞಾನವು ಅದ ಕೂಡಲೆ ಫಲವಾಗುವದರಿಂದ ಇದು ದೇವಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವೆನ್ನುವದಾಗುವದಿಲ್ಲ

5. ‘ವಿದಿತ್ವಾ ವೃತ್ತಾಯ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವಿಜ್ಞಾನವೇ ಎಂದರ್ಥವಾದರೆ ವಿಧಿಯ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಇರುವದಿಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ಶಬ್ದಜ್ಞಾನವಾದ ಮೇಲೆ ಸಂನ್ಯಾಸಮಾಡಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು ಅಥವಾ ‘ವೃತ್ತಾಯ ವಿದಿತ್ವಾ’ ಎಂದು ಅನುಕ್ರಮವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಸಂನ್ಯಾಸವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ವಿಹಿತ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮಾರ್ತಿಕ (೧೦೪, ೧೦೫, ೧೦೬)ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ. ಭಾಷ್ಯಕಾರರೇನೋ ಇಲ್ಲಿ “ಆ ಈ ಆತ್ಮನನ್ನು” ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ್ವಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಿಶೇಷಣಗಳುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಸರ್ವಕರ್ಮಸಂನ್ಯಾಸವು ಅಸಂಸಾರಾರ್ಹತೆ ಜ್ಞಾನದ ಬಲದಿಂದಲೇ ಆಗುವದೆಂದು ಅವರ ಮತ.

ಆದ್ದರಿಂದ (ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು) ಅನಾತ್ಮಲೋಕಗಳಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವ ಈ ಮೂರು ಏಕಾತ್ಮತೆಯಗಳನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು—(ಇಲ್ಲಿ) ಏಕಾತ್ಮತೆ ಎಂದರೆ ಕಾಮವೇ; ಏಕೆಂದರೆ “ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಕಾಮವು ?” (೧-೪ ೧೭) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿದೆ.—ಈ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಅನಾತ್ಮಲೋಕವ್ರಾಪ್ತಿಸಾಧನದಲ್ಲಿ ಹಂಬಲಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಾಧನದ ಇಚ್ಛೆ ಎಂಬುದೆಲ್ಲ ಫಲೇಚ್ಛೆಯೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಏಕಾತ್ಮತೆಯು ಒಂದೇ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. (ಅದು) ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ ಪುತ್ರೈಷಣಿ ಎಂಬುದು ಯಾವದೋ ಅದು ವಿತ್ತೈಷಣಿಯೇ; ಏಕೆಂದರೆ (ಇವೆರಡೂ) ದೃಷ್ಟಫಲಕ್ಕೆ ಸಾಧನ(ವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದು ಇವೆರಡಕ್ಕೂ) ಸಮಾನವಾಗಿದೆ.^೨ ವಿತ್ತೈಷಣಿ ಎಂಬುದು ಯಾವದೋ ಅದು ಲೋಕೈಷಣಿಯೇ, ಅದು ಫಲಕ್ಕಾಗಿಯೇ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ಫಲಾರ್ಥದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತನಾಗಿಯೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಯಾವ ಸಾಧನವನ್ನಾದರೂ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ? ಆದ್ದರಿಂದ ಲೋಕೈಷಣಿ ಎಂಬುದೊಂದೇ (ನಿಜವಾಗಿ) ಏಕಾತ್ಮತೆಯು^೩, ಅದನ್ನು ಸಾಧನವೆಲ್ಲದೆ ಸಂವಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಾಗಲಾರದ್ದರಿಂದ ಸಾಧ್ಯ, ಸಾಧನ— ಎಂಬ ಭೇದದಿಂದ ಈ ಎರಡೂ ಏಕಾತ್ಮತೆಗಳೇ ಆಗಿವೆಯಷ್ಟೆ ? ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಕರ್ಮವಾಗಲಿ ಕರ್ಮ ಸಾಧನವಾಗಲಿ ಇಲ್ಲ(ವೆಂದಾಯಿತು).^೪

ಆದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ವಕಾಲದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮವನ್ನು, ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಸಾಧನವನ್ನು ಎಂದರೆ ದೇವಪಿತೃಮಾನುಷ(ನಿಮಿತ್ತವಾದ) ಯಜ್ಞೋಪವೀತವೇ ಮುಂತಾದದ್ದನ್ನು— ಅದರಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೇ ದೈನ, ಪಿತ್ರೈ, ಮತ್ತು ಮಾನುಷ ಎಂಬ ಕರ್ಮ(ತ್ರಯವನ್ನು) ಮಾಡುವುದು ? ಏಕೆಂದರೆ “ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ನಿವೀತವು”^೫ (ಶ್ರೈ ೨-೫-೧೫-೧)— ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳು ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಯಜ್ಞೋಪವೀತವೇ ಮುಂತಾದ ಕರ್ಮಸಾಧನಗಳನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು, ಪರಮಹಂಸಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯೆಯನ್ನು

1. ಫಲೇಚ್ಛೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಕನಾಗಿರುತ್ತದೆ.
2. ಪುತ್ರನು ಮನುಷ್ಯಲೋಕಜಯಕ್ಕೆ, ವಿತ್ತವು ಕರ್ಮಕ್ಕೆ— ಹೀಗೆ ದೃಷ್ಟಫಲಕ್ಕಾಗಿಯೇ. ಮದುವೆಯಾದವನೇ ಕರ್ಮಕ್ಕೆಂದು ವಿತ್ತವನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಾನೆ, ಅವನೇ ಪುತ್ರನನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಾನೆ, ಹಾಗೂ ಇವೆರಡೂ ಒಂದೇ ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ.
3. ಏಕೆಂದರೆ ಲೋಕತ್ರಯವೇ ಫಲವು ; ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಸಾಧನಗಳು ಬೇಕು.
4. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧವಾದ ಅತ್ಮಲೋಕವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.
5. ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ನಿವೀತ, ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಚೀನನಿವೀತ, ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಉಪನಿವೀತ. ಎಂದು ವಿಧಿಸಿದೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಈ ಸಾಧನಗಳು ಬೇಕಿಲ್ಲ.

ಮಾಡಿದರು, ಭಿಕ್ಷಾರ್ಥವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯವು, (ಅದನ್ನು) ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಶ್ರಮಮಾತ್ರಶರಣರಾದವರಿಗೆ ಜೀವನಸಾಧನವಾದ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಗುರುತಾದ ಸ್ಮಾರ್ತಲಿಂಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು (ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು).¹ “ಜ್ಞಾನಿಯು ಲಿಂಗರಹಿತನು” (?), “ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲಿಂಗನಾದ ಧರ್ಮಜ್ಞನು.” (ಅಶ್ವ. ೪.೬.೫೧)² “ಅವ್ಯಕ್ತಲಿಂಗನಾಗಿ, ಅವ್ಯಕ್ತಾಚಾರನಾಗಿ” (ವ. ೧೦-೧೨)- ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಂದ (ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ)³. “ಇನ್ನು ಪರಿವ್ರಾಜಕನು, ವಿವರ್ಣವಾದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿ, (ತಲೆಯನ್ನು) ಬೋಳಿಸಿಕೊಂಡವನಾಗಿ, (ಯಾವ) ಸ್ವತ್ತೂ ಇಲ್ಲದವನಾಗಿ” (ಜಾ. ೫) ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೂ (ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ). “ಶಿಖೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಲೆಗೂದಲುಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತುಹಾಕಿ, ಯಜ್ಞೋಪವೀತವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು....” (ಕ. ರು. ೧) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೂ (ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ)⁴.

ಕರ್ಮಸಾಧನಗಳ ತ್ಯಾದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಚರ್ಚೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ: ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬಾರದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೭. ನನು “ವೃತ್ತಾ ಯಾಧ ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯಂ ಚರಂತಿ” ಇತಿ ವರ್ತಮಾನಾಪ ದೇಶಾತ್ ಅರ್ಥವಾದೋಽಯಂ ನ ವಿಧಾಯಕಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಕಶ್ಚಿತ್ ಶ್ರೂಯತೇ ಲಿಬ್ಲೋಟ್ಟಿವ್ಯಾನಾಮನ್ಯತಮೋಽಪಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ಅರ್ಥವಾದಮಾತ್ರೇಣ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿವಿಹಿತಾನಾಂ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದೀನಾಂ ಸಾಧನಾನಾಂ ನ ಶಕ್ಯತೇ ಪರಿ ತ್ಯಾಗಃ ಕಾರಯಿತುಮ್ | “ಯಜ್ಞೋಪವೀತೈವಾಧೀಯಾತ ಯಾಜಯೇದ್ಯಜೇತ ವಾ” (ತೈ. ಆ. ೨-೧-೧) ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯೇ ತಾವದಧ್ಯಯನಂ ವಿಹಿತಮ್ “ನೇದ

1. ‘ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯಂ ಚರಂತಿ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಅಕ್ಷರಾರ್ಥ. ಹಿಂದಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಎಂದು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದು ಕನ್ನಡಿಸಿದೆ.

2. ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದು ವಾಕ್ಯಶೇಷ.

3. ಸ್ಮಾರ್ತಸಂನ್ಯಾಸದ ನೇಷವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

4. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಶ್ರುತಿಯೇ ಇರುವದರಿಂದ ಸ್ಮೃತ್ಯುಕ್ತಲಿಂಗವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಂನ್ಯಸನಾಚ್ಛಿದ್ರಸ್ತಸ್ಮಾದ್ವೇದಂ ನ ಸಂನ್ಯಸೇತ್” (ವ. ೧೦-೫)^೧, “ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಏವೋತ್ಪ್ರಜಮಾನೋ ವಾಚಮ್” (ಆ. ಧ. ೨-೨೧-೧೦) ಇತಿ ಚಾಪಸ್ತವ್ಯಃ | “ಬ್ರಹ್ಮೋಜ್ಞಂ ವೇದನಿನ್ದಾ ಚ^೨ ಕೌಟಸಾಕ್ಷ್ಯಂ ಸುಹೃದ್ವಧಃ | ಗರ್ಹಿತಾನ್ನಾದ್ಯ ಯೋರ್ಜಗ್ನಿಃ^೩ ಸುರಾಪಾನಸಮಾನಿ ಷಟ್ ||” (ಮನು. ೧೧-೫೬) ಇತಿ ವೇದ ಪರಿತ್ಯಾಗೇ ದೋಷಶ್ರವ(ಸ್ಮರ?)ಣಾತ್, “ಉಪಾಸನೇ ಗುರೂಣಾಂ ವೃದ್ಧಾ ನಾಮತಿಥೀನಾಂ ಹೋಮೇ ಜಪ್ಯಕರ್ಮಣಿ ಭೋಜನ ಆಚಮನೇ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೇ ಚ ಯಜ್ಞೋಪವೀತೀ ಸ್ಯಾತ್” (ಆ.ಧ ೧-೧೫-೧) ಇತಿ(ಚ^೪) | ಪರಿವ್ರಾಜಕಧರ್ಮೇಷು ಚ ಗುರೂವಾಸನಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಭೋಜನಾಚಮನಾದೀನಾಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತೀಷು ಕರ್ತವ್ಯತಯಾ ಚೋದಿತತ್ವಾತ್ ಗುರ್ವಾದ್ಯವಾಸನಾಬ್ಗತ್ವೇನ^೫ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಸ್ಯ ವಿಹಿತತ್ವಾತ್ ತತ್ಪರಿತ್ಯಾಗೋ ನೈವಾಗಮಗನ್ತಂ ಶಕ್ಯತೇ | ಯದ್ಯಪ್ಯೇಷಣಾಭ್ಯೋ ವೃತ್ತಾಂತಂ ವಿಧೀಯತ ಏವ ತಥಾಪಿ ಪುತ್ರಾದ್ಯೇಷಣಾಭ್ಯಸ್ತಿಸೃಭ್ಯ ಏವ ವೃತ್ತಾನಮ್ ನ ತು ಸರ್ವಸ್ಮಾತ್ ಕರ್ಮಣಃ | ಸರ್ವಪರಿತ್ಯಾಗೇ ಚ ಅಶ್ರುತಂ ಕೃತಂ ಸ್ಯಾತ್ ಶ್ರುತಂ ಚ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿ ಹಾಸಿತಂ ಸ್ಯಾತ್ ತಥಾ ಚ ಮಹಾನ್ ಅಪರಾರ್ಥೋ ವಿಹಿತಾಕರಣಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಾ ಚರಣನಿಮಿತ್ತಃ ಕೃತಃ ಸ್ಯಾತ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿಬಿನ್ದವರಿತ್ಯಾಗೋಽನ್ಯಪರವ್ಯರ್ಥೇನ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

“ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು ಇನ್ನು ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ” ಎಂಬುದು ವರ್ತಮಾನ(ವಿಷಯವನ್ನು) ಹೇಳುವ (ವಾಕ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಇದು ಅರ್ಥವಾದವು, (ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ) ಲಿಬ್, ಲೋಟ್, ತವ್ಯ-(ಈ)ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ (ಯಾವ) ಒಂದು ವಿಧಾಯಕಪ್ರತ್ಯಯವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬರಿಯ ಅರ್ಥವಾದದಿಂದ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾಗಿರುವ ಯಜ್ಞೋಪವೀತವೇ ಮುಂತಾದ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗಮಾಡಿಸುವದು ಆಗಲಾರದು.^೩ “ಯಜ್ಞೋಪವೀತಿಯಾಗಿಯೇ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಬೇಕು, ಯಾಗಮಾಡಬೇಕು, ಅಥವಾ ಯಾಗಮಾಡಬೇಕು” (ತೈ. ಆ. ೨-೧-೧). ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನವು ವಿಹಿತ

1. ವಸಿಷ್ಠಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಉದಾಹೃತವಾಗಿರುವ ಶ್ಲೋಕವಿದು; ಮೂಲವು ಎಲ್ಲಿದೆಯೋ ತಿಳಿಯದು.

2. ‘ಬ್ರಹ್ಮೋಜ್ಞತಾ ವೇದನಿನ್ದಾ’ ಎಂದು ಮುದ್ರಿತ ಸಾ||

3. ‘ಗುರೂಪಾಸನಾದ್ಯಬ್ಗತ್ವೇನ’ ಎಂದು ಪಾಠವಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿರುವದು.

4. ಅರ್ಥವಾದಕ್ಕೆ ವಿಧ್ಯರ್ಥವನ್ನು ಹೊಗಳುವ ಶಕ್ತಿಯಿದೆ, ತಾನೇ ವಿಧಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ.

ವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವೇದವನ್ನು ಸಂನ್ಯಾಸಮಾಡಿದರೆ ಶೂದ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದವನ್ನು ಬಿಡಬಾರದು” (ವ. ಸ್ಮೃ.೧೦-೫), “ಅಧ್ಯಯನ(ಕಾಲ)ದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಮಾತನ್ನು ಹೊರಗೆ ಬಿಡುವವನಾಗಿ....” (ಆ. ೨-೨೧-೧೦): ಎಂದು ಆಪಸ್ತಂಬನೂ ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಬಿಡುವದು, ವೇದನಿಂದ, ಸುಳ್ಳುಸಾಕ್ಷ್ಯ ಹೇಳುವದು, ಸ್ನೇಹಿತವನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವದು, ನಿಷಿದ್ಧವಾದ ಮತ್ತು ತಿನ್ನಬಾರದ (ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು) ತಿನ್ನುವದು- ಇವು ಆರೂ ಸುರಾವಾನಕ್ಕೆ ಸಮ”. (ಮನು. ೧೧-೫೬) ಎಂದು ವೇದವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ದೋಷವನ್ನು ಹೇಳಿರುವದರಿಂದಲೂ “ಗುರುಗಳನ್ನೂ ಹಿರಿಯರನ್ನೂ ಅತಿಥಿಗಳನ್ನೂ ಉವಾಸನೆಮಾಡುವಾಗಲೂ ಹೋಮ, ಜಪಕರ್ಮ, ಭೋಜನ, ಆಚಮನ, ಅಧ್ಯಯನ- ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಿಯಾಗಿರಬೇಕು” (ಆ. ಧ. ೧-೧೫-೧) ಎಂದು ಗುರೂವಾಸ ನೆಯೇ ಮುಂತಾದ (ಕರ್ಮ)ಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗಿ ಯಜ್ಞೋಪವೀತವನ್ನು ವಿಧಿಸಿರುವದರಿಂದಲೂ ಪರಿವ್ರಾಜಕನ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಗುರೂಪಾಸನ, ಅಧ್ಯಯನ, ಭೋಜನ, ಆಚಮನ- ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸಿರುವದರಿಂದಲೂ ಅದನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವದು (ಎಂದಿಗೂ) ಆಗಲಾರದು.

ಇಲ್ಲಿ ಏಕತೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟೇಳಬೇಕೆಂಬುದು ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದರೂ, ಆಗಲೂ ಪುತ್ರೈಷಣೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಮೂರನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟೇಳಬೇಕೆಂದು (ಅರ್ಥವೇ ಹೊರತು) ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಕರ್ಮಸಾಧನಗಳನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟೇಳಬೇಕೆಂದು

1. ವಸಿಷ್ಠಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಂಕಾರವೇ ಹೆಚ್ಚಿನ ವೇದವೆಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳಿದೆ. ಆಪಸ್ತಂಬಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ, ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಶಬ್ದವಿದ್ದರೂ ಅದು ಹಿಂಕಾರಜಪಪರವೆಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ; ಏಕೆಂದರೆ ಮುಂದೆ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯು ವೇದಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕೆಂದೇ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಈ ವಾಕ್ಯಗಳ ಅಕ್ಷರಾರ್ಥವನ್ನು ಹಿಡಿದು ವಾದಿಸುತ್ತಿ ದಾನೆ.

2. ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದವು ನಿಷಿದ್ಧಾಹಾರಗಳು; ಅಸಹ್ಯವಾದ ಪುರೀಷಾದಿಗಳು ಅನಾಹ್ಯಗಳು. ಎಂದು ಕುಲ್ಲೂಕವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ತಿನ್ನುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವದು ಅನಾಹ್ಯ ಎಂದು ಮೇಧಾತಿಥಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪಾಪಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನೂ ಹೇಳಿದೆ.

3. ಗುರೂಪಾಸನೆಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯೂ ಗೃಹಸ್ಥನೂ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಿಯಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು. ಆದರೆ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗೂ ಗುರೂಪಾಸನಾದಿಗಳು ವಿಹಿತವಾಗಿವೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೂ ಯಜ್ಞೋಪವೀತವು ಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿ ಒತ್ತಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ.

(ಅರ್ಥ)ವಲ್ಲ.¹ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಮಾಡಿದಂತೆ ಆದೀತು, ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟಂತೆಯೂ ಆದೀತು. ಹಾಗಾದರೆ ವಿಹಿತವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಪ್ರತಿಸಿದ್ಧವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದ ಕಾರಣದಿಂದ ದೊಡ್ಡ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಮಾಡಿದಂತೆ ಆದೀತು² ಆದ್ದರಿಂದ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿಗಳನ್ನೂ ಲಿಂಗವನ್ನೂ³ ಬಿಡುವದು ಅಂಧಪರಂಪರೆಯೇ ಸರಿ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ : ಸರ್ವಸಾಧನಸಂನ್ಯಾಸವು ಯತಿಗೆ ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೨. ನ | “ಯಜ್ಞೋಪವೀತಂ ವೇದಾಂಶ್ಚ ಸರ್ವಂ ತದ್ ವರ್ಜಯೇದ್ಯತಿಃ” (ಕ.ರು. ೨) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | ಅಪಿ ಚ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಪರತ್ವಾತ್ ಸರ್ವಸ್ಯ ಉಪನಿಷದಃ | ಆತ್ಮಾದ್ರಷ್ಟ್ಯಃ ಶ್ರೋತವ್ಯೋ ಮನ್ತವ್ಯಃ ಇತಿ ಹಿ ಪ್ರಸ್ತುತಮ್ | ಸ ಚಾತ್ಮೈವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಪರೋಕ್ಷಾತ್ ಸರ್ವಾಂತರಃ, ಅಶನಾಯಾದಿಸಂಸಾರಧರ್ಮವರ್ಜಿತಃ ಇತ್ಯೇವಂ ವಿಜ್ಞೇಯಃ ಇತಿ ತಾವತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ | ಸರ್ವಾ ಹೀಯಮುಪನಿಷತ್ ಏವಂಪರಾ ಇತಿ ವಿಧ್ಯಂತರಶೇಷತ್ವಂ ತಾವನ್ನಾಸ್ತಿ | ಅತೋ ನಾರ್ಥವಾದಃ | ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವಾತ್ | ಆತ್ಮಾ ಚ ಅಶನಾಯಾದಿಧರ್ಮವಾನ್ ಭವತೀತಿ ಸಾಧನಫಲವಿಲಕ್ಷಣೋ ಜ್ಞಾತವ್ಯಃ | ಅತೋ ವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಆತ್ಮನೋ ಜ್ಞಾನಮ್ ಅವಿದ್ಯಾ | “ಅನ್ಯೋಽಸಾವನ್ಯೋಽಹಮಸ್ಮೀತಿ ನ ಸ ವೇದ” (೧-೪-೧೦), “ಮೃತ್ಯೋಃ ಸ ಮೃತ್ಯುಮಾಪ್ನೋತಿ ಯ ಇಹ ನಾನೇವ ಪಶ್ಯತಿ” (೪-೪-೧), “ಏಕಧೈವಾನುದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್” (೪-೪-೨೦), “ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಮ್” (ಛಾಂ. ೬-೨-೧), “ತತ್ತ್ವಮಸಿ” (ಛಾಂ ೬-೮-೭) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಭ್ಯಃ | ಕ್ರಿಯಾ ಫಲಂ ಸಾಧನಂ ಚ ಅಶನಾಯಾದಿಸಂಸಾರಧರ್ಮಾತೀತಾತ್ ಆತ್ಮನೋಽಸ್ಯತ್ ಅವಿದ್ಯಾವಿಷಯಮ್ | “ಯತ್ರ ಹಿ ದ್ವೈತಮಿವ ಭವತಿ” (೨-೪-೧೪), ಅನ್ಯೋಽಸಾವನ್ಯೋಽಹಮಸ್ಮೀತಿ ನ ಸ ವೇದ” (೧-೪ ೧೦), “ಅಧ ಯೇಽಸ್ಯಧಾತೋ ವಿದುಃ” (ಛಾಂ ೮-೨೫-೨) ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಶತೇಭ್ಯಃ | ನ ಚ ವಿದ್ಯಾವಿದ್ಯೇ ಏಕಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಸಹ ಭವತಃ | ವಿರೋಧಾತ್ ತಮಃ ಪ್ರಕಾಶಾವಿವ | ತಸ್ಮಾತ್ ಆತ್ಮವಿದೋಽವಿದ್ಯಾವಿಷಯೋಽಧಿಕಾರೋ ನ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ

1. ಸಂನ್ಯಾಸಿಯು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಲೇಬೇಕು ; ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಯಜ್ಞೋಪವೀತವು ಬೇಕು.

2. ಅದರಿಂದ ಪಾತಿತ್ಯವು ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಮನು. ೧೧-೪೪ರ ಸೂಚನೆ ಇದು.

3. ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿಸಾಧನಗಳನ್ನೂ ಯತಿಯ ಲಿಂಗವನ್ನೂ ಎಂದರ್ಥ.

4. ‘ಅತೋಽಸ್ಯತಿರೇಕೇಣ’ ಎಂಬ ಅಚ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕದ ಪಾತ್ರವು ಸರಿಯಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಯಾಕಾರಕಫಲಭೇದರೂಪಃ | “ಮೃತ್ಯೋಃ ಸ ಮೃತ್ಯುಮಾಮೋತಿ”
(೪-೪-೧೯) ಇತ್ಯಾದಿನಿನ್ದಿತತ್ವಾತ್ | ಸರ್ವಶ್ರೀಯಾಸಾಧನಫಲಾನಾಂ ಚ
ಅವಿದ್ಯಾವಿಷಯಾಣಾಂ ತದ್ವಿಪರೀತಾತ್ಮವಿದ್ಯಯಾ ಹಾತವ್ಯತ್ವೇನ ಇಷ್ಟತ್ವಾತ್ |
ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿಸಾಧನಾನಾಂ ತದ್ವಿಷಯತ್ವಾತ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಅಸಾಧನಫಲ
ಸ್ವಭಾವಾತ್ ಆತ್ಮನೋನ್ಯವಿಷಯಾ ವಿಲಕ್ಷಣಾ ಏಷಣಾ| ಉಭೇ ಹ್ಯೇತೇ ಸಾಧನ
ಫಲೇ ಏಷಣೇ ಏವ ಭವತಃ | ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದೇಃ, ತತ್ಪ್ರಾಧ್ಯಕರ್ಮಣಾಂ
ಚ ಸಾಧನತ್ವಾತ್ ‘ಉಭೇ ಹ್ಯೇತೇ ಏಷಣೇ ಏವ’ ಇತಿ ಹೇತುವಚನೇನ ಅವ
ಧಾರಣಾತ್ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿಸಾಧನಾತ್, ತತ್ಪ್ರಾಧ್ಯೇಭ್ಯಶ್ಚ ಕರ್ಮಭ್ಯೋಃ
ವಿದ್ಯಾವಿಷಯತ್ವಾತ್, ಏಷಣಾರೂಪತ್ವಾಚ್ಚ ಜಿಹಾಸಿತವ್ಯರೂಪತ್ವಾಚ್ಚ ವೃತ್ತಾನ್
ವಿಧಿತ್ತಿತಮೇವ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ “ಯಜ್ಞೋಪವೀತವನ್ನೂ ವೇದಗಳನ್ನೂ-ಎಲ್ಲವನ್ನೂ
ಯತಿಯು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಬೇಕು” (ಕ. ರು. ೨) ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಿದೆ¹ ಇದಲ್ಲದೆ
(ಈ) ಉಪನಿಷತ್ತಿಗೆಲ್ಲ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿರುವದರಿಂದ—
(ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿತ್ಯಾಗವು ಇಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಏರ್ಪಡುತ್ತದೆ;
ಹೇಗೆಂದರೆ, ಆತ್ಮನನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಶ್ರವಣಮಾಡಬೇಕು, ಮನನ
ಮಾಡಬೇಕು-ಎಂದಲ್ಲವೆ, ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿದೆ? ಆ ಆತ್ಮನೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಅಪರೋಕ್ಷ
ವಾಗಿರುವ ಸರ್ವಾಂತರನಾಗಿರುವವನು, ಹಸಿವು ಮುಂತಾದ ಸಂಸಾರಧರ್ಮಗಳಿಲ್ಲ
ದವನು ಎಂದಿಂತು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ.
ಈ ಉಪನಿಷತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಈ (ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ) ತಾತ್ಪರ್ಯವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವದರಿಂದ
ಇದು ಮತ್ತೊಂದು ವಿಧಿಗೆ ಶೇಷವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ (ಇದು) ಅರ್ಥವಾದ
ವಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವು ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು (ಉಪದಿಷ್ಟ)ವಾಗಿರುತ್ತದೆ,²
ಆದರೆ (ಈ) ಆತ್ಮನು ಹಸಿವು ಮುಂತಾದ ಧರ್ಮಗಳುಳ್ಳವನಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ
ನಾದ್ದರಿಂದ ಸಾಧನಫಲಗಳಿಗೆ ವಿಲಕ್ಷಣನೆಂದೇ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ

1. ಈ ವಚನವು ಕರರುದ್ರೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿದೆ. ಅದರ ಅ ಉಪನಿಷತ್ತನ್ನು ಮತ್ತೆ
ಲ್ಲಿಯೂ ಅಚಾರ್ಯರು ಉದಾಹರಿಸಿರುವದು ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ. ಇದಲ್ಲದೆ ನಿರ್ಣಯಸಾಗರದಲ್ಲಿ
ಅಚ್ಚಾಗಿರುವ ಅ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸೂತಸಂಹಿತೆಯ ಹಲವು ಶ್ಲೋಕಗಳು ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವದು
ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

2. ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿದ್ದು ಅರ್ಥವಾದವಾಗಲಾರದು; ಆದ್ದರಿಂದ
ಆತ್ಮನು ಸಂಸಾರಧರ್ಮವರ್ಜಿತನೆಂಬುದು ಪರಮಾರ್ಥವೇ.

ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಆತ್ಮನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವದು ಅವಿದ್ಯೆಯು.¹ “ಈ (ದೇವತೆ) ಬೇರೆ, ನಾನು ಬೇರೆ ಎಂದು (ಯಾವನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾನೋ) ಅವನು ಅರಿಯನು” (೧-೪-೧೦), “ಯಾವನು ಇಲ್ಲಿ ನಾನಾ ಇರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಾನೋ ಅವನು ಸಾವಿನಮೇಲೆ ಸಾವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ” (೪-೪-೧೯), “ಒಂದೇ ಬಗೆಯಾಗಿ ಅನುದರ್ಶನಮಾಡಬೇಕು” (೪-೪-೨೦), “ಒಂದೇ, ಎರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ್ದು” (ಛಾಂ. ೬-೨-೧), “ಅದು ನೀನಾಗಿರುವೆ” (ಛಾಂ. ೬-೮-೭) ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ (ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.) ಕ್ರಿಯೆ, ಫಲ ಮತ್ತು ಸಾಧನವು ಹೆಸರೇ ಮುಂತಾದ ಸಂಸಾರಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮೀರಿದ ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಅವಿದ್ಯಾವಿಷಯವು. “ಎಲ್ಲಿ ದ್ವೈತದಂತೆ ಇರುವದೋ” (೨-೪-೧೪), “ಈ ದೇವತೆ ಬೇರೆ ನಾನು ಬೇರೆ- (ಎಂದು ಯಾವನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾನೋ) ಅವನು ಅರಿಯನು” (೧-೪-೧೦), “ಇನ್ನು ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಯಾರು ಅರಿತುಕೊಂಡಿರುವರೋ (ಅವರ ಲೋಕವು ಕ್ಷಯವಾಗುವದು)” (ಛಾಂ ೮-೨೫-೨) ಮುಂತಾದ (ಶ್ರುತಿ)ವಾಕ್ಯಶತಗಳಿಂದ (ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ)². ವಿವಿಧವಿದ್ಯೆಗಳು ಒಬ್ಬನೇ ಪುರುಷನಿಗೆ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿರುವದಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಕತ್ತಲೆಬೆಳಕುಗಳಂತೆ ಅವು(ಒಂದಕ್ಕೊಂದು)ವಿರುದ್ಧವಾಗಿವೆ ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಅವಿದ್ಯಾವಿಷಯವಾದ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಗಳ ಭೇದ(ವನ್ನು ಕಾಣುವ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ) ಅಧಿಕಾರವೆಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು, ಏಕೆಂದರೆ “ಅವನು ಸಾವಿನ ಮೇಲೆ ಸಾವನ್ನು ಹೊಂದುವನು” (೪-೪-೧೯) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ (ಆ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು) ನಿಂದಿಸಿರುತ್ತದೆ ಎಲ್ಲಾ ಕ್ರಿಯಾಸಾಧನಫಲಗಳೂ ಅವಿದ್ಯಾವಿಷಯವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬಿಡತಕ್ಕದ್ದು ಇಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾಸಾಧನಗಳೂ ಆ (ಅವಿದ್ಯಾ) ವಿಷಯವಾಗಿಯೇ ಇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ಸಾಧನಫಲಸ್ವಭಾವದವನಲ್ಲವಾಗಿ (ಅವನಿಗಿಂತ) ಬೇರೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ (ಇದಕ್ಕಿಂತ) ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಏಷಣಿ(ಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದಾಯಿತು)³ ಈ ಸಾಧನಫಲಗಳೆರಡೂ ಏಷಣಿಗಳೇ ಆಗಿರುತ್ತವೆ.

1. ಆತ್ಮನು ಸಂಸಾರಧರ್ಮವುಳ್ಳವನು, ಸಾಧನಫಲಸ್ವರೂಪನು, ಅದ್ವಿತೀಯನೂ ಅಸಂಸಾರಿಯೂ ಅಲ್ಲ. ಎಂದು ತಿಳಿಯುವದು ಅವಿದ್ಯೆಯೆಂದೇ ಆಯಿತು, ಏಕೆಂದರೆ ಸಾಕ್ಷಾದಪರೋಕ್ಷಾತ್ಮಾಗಿ ಸರ್ವಾಂತರನಾಗಿರುವ ಅಶನಾಯಾದಿಧರ್ಮವರ್ಜಿತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ನಮ್ಮ ಆತ್ಮನು ಎಂಬುದೇ ಉಪನಿಷತ್ಸಮ್ಮತವಾದ ವಿದ್ಯೆಯಾಗಿದೆ.

2. ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಅವಿದ್ಯೆ ಎನ್ನುತ್ತೇವೆ ಎಂಬುದು ಯುಕ್ತಿ ; ಇದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಯೂ ಇದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

3. ಸಾಧನಫಲಸ್ವರೂಪನು ನಾನು ಎಂದು ತಿಳಿದರೇ ಏಷಣಿಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿಗಳೂ ಅವುಗಳಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುವ ಕರ್ಮಗಳೂ ಸಾಧನವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದಲೂ, “ಇವೆರಡೂ ಏಕತೆಗಳೇ” ಎಂದು ಹೇಳುವವನು ಹೇಳಿ ಒತ್ತಿ ತಿಳಿಸಿರುವದರಿಂದಲೂ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿಸಾಧನವೂ ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾದ ಕರ್ಮಗಳೂ ಅವಿದ್ಯಾವಿಷಯವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಏಕತಾರೂಪವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಬಿಡಬೇಕಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಅವನ್ನು ಬಿಟ್ಟೇಳುವ (ಸಂನ್ಯಾಸವು) ಇಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿತೆ ವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ.^೨

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿಧಿಯಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೂ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿತ್ಯಾಗವು ವಿಹಿತವೇ

(ಭಾಷ್ಯ)

ರ್ಷ. ನನು ಉಪನಿಷದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಪರತ್ವಾತ್ ವ್ಯುತ್ಥಾನಶ್ರುತಿಸ್ತತ್ಸ್ಮತ್ಯರ್ಥಾನ ವಿಧಿಃ | ನ | ವಿಧಿಸ್ತಿತವಿಜ್ಞಾನೇನ ಸಮಾನಕರ್ತೃಕತ್ವಶ್ರವಣಾತ್ | ನ ಹಿ ಅಕರ್ತವ್ಯೇನ ಕರ್ತವ್ಯಸ್ಯ ಸಮಾನಕರ್ತೃಕತ್ವೇನ ವೇದೇ ಕದಾಚಿದಪಿ ಶ್ರವಣಂ ಸಂಭವತಿ | ಕರ್ತವ್ಯಾನಾಮೇವ ಹಿ ಅಭಿಷವಹೋಮಭಕ್ಷಾಣಾಂ ಯಥಾ ಶ್ರವಣಮ್ “ಅಭಿಷುತ್ಯ ಹುತ್ವಾ ಭಕ್ಷಯಂತಿ” (ಪೈ ಸಂ. ೬-೨-೧೨) ಇತಿ ತದ್ವತ್ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನೈಷಣಾವ್ಯುತ್ಥಾನಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯಾಣಾಂ ಕರ್ತವ್ಯಾನಾಮೇವ ಸಮಾನಕರ್ತೃಕತ್ವಶ್ರವಣಂ ಭವೇತ್ | ಅವಿದ್ಯಾವಿಷಯತ್ವಾತ್ ಏಷಣಾತ್ವಾಚ್ಚ ಅರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತಃ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿಧೇರೇವ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿಪರಿತ್ಯಾಗಃ, ನ ತು ವಿಧಾತವ್ಯಃ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಸುತರಾಮ್ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿಧಿನೈವ ವಿಹಿತಸ್ಯ ಸಮಾನಕರ್ತೃಕತ್ವಶ್ರವಣೇನ ದಾಡ್ಯೋಪಪತ್ತಿಃ | ತಥಾ ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯಸ್ಯ ಚ | ಯತ್ಪುನರುಕ್ತಂ ವರ್ತಮಾನಾಪದೇಶಾತ್ ಅರ್ಥವಾದಮಾತ್ರಮ್ ಇತಿ | ನ | ಔದುಮ್ಬರಯೂಪಾದಿವಿಧಿಸಮಾನತ್ವಾತ್ ಅದೋಷಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಅಕ್ಷೇಪ):— ಉಪನಿಷತ್ತಿಗೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿರುವದರಿಂದ

1. ದೈವ, ಪಿತೃ, ಮಾನುಷಕರ್ಮಗಳು.

2. ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿಗಳು ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ, ಕರ್ಮಗಳು ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಸಾಧನ, ಸಾಧನಸಾಧ್ಯಗಳು ಅವಿದ್ಯಾವಿಷಯ ; ಇವೆರಡೂ ಏಕತೆಯಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಇವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿತ್ಯಾಗವು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿಧಾನದಿಂದ ತಾನೇ ಏಕೀಕೃತವೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

(ಏಷಣೆಗಳನ್ನು) ಬಿಟ್ಟಿಳುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಆ (ಜ್ಞಾನ)ದ ಸ್ತುತಿಗಾಗಿ ಬಂದಿದೆ. (ಅದು) ವಿಧಿಯಲ್ಲವಲ್ಲ !

(ಪರಿಹಾರ):—ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಧಿಸಬೇಕಾಗಿರುವ ಜ್ಞಾನದೊಡನೆ (ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಎಂಬ) ಒಂದೇ ಕರ್ತೃವಿಗೆ (ಅದನ್ನು) ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ನೇದದಲ್ಲಿ ಕರ್ತವ್ಯವಾದದ್ದನ್ನು ಕರ್ತವ್ಯವಲ್ಲದ್ದರೊಡನೆ ಎಂದಿಗೂ ಸಮಾನ ಕರ್ತೃಕವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ಕರ್ತವ್ಯವೇ ಆಗಿರುವ ಅಭಿಷವ(ಸೋಮವನ್ನು ಹಿಂಡಿಕೊಳ್ಳುವದು) ಹೋಮ, ಭಕ್ಷಣ (ಉಳಿದ ಸೋಮವನ್ನು ಕುಡಿಯುವದು)—ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ “ಹಿಂಡಿ ಹೋಮನಾಡಿ ಕುಡಿಯುತ್ತಾರೆ” (ತೈ. ಸಂ. ೬-೨-೧೨) ಎಂದು ಹೇಗೆ (ಸಮಾನಕರ್ತೃಕವಾಗಿ) ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಕರ್ತವ್ಯವೇ ಆಗಿರುವ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ, ಏಷಣಾವೃತ್ತಾನ್, ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯೆ—ಇವುಗಳನ್ನೂ ಸಮಾನಕರ್ತೃಕವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರಬೇಕು.¹

(ಆಕ್ಷೇಪ):—ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕೆಂಬುದು (ಅವು) ಅವಿದ್ಯಾವಿಷಯವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದಲೂ, ಏಷಣೆಯೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿಧಿಯಿಂದಲೇ ಅರ್ಥಕವಾಗಿ (ತಾನೇ) ಬಂದೊದಗಿರುತ್ತದೆ(ಯೇ ಹೊರತು ಅದನ್ನು ಬೇರೆ) ವಿಧಾನಮಾಡಬೇಕಾದದ್ದಿಲ್ಲವಲ್ಲ !²

(ಪರಿಹಾರ):—ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿಧಿಯಿಂದಲೇ ವಿಹಿತವಾಗಿರುವ(ಆ ತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ) ಸಮಾನಕರ್ತೃಕತ್ವಶ್ರುತಿಯಿಂದ (ಇನ್ನಷ್ಟು) ದಾರ್ಢ್ಯವು

1. ವಿದಿತ್ವಾ (ಅರಿತು) ವೃತ್ತಾಯ (ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು) ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯಾಂ ಚರನ್ತಿ (ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ)- ಎಂದು ಈ ಮೂರಕ್ಕೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂಬ ಒಂದೇ ಕರ್ತೃಕವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಕೃದಂತಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸಮಾನಕರ್ತೃಕತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವವು; ಅದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದ್ದರೆ, ಉಳಿದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದೆ ಎಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು- ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. “ತಸ್ಮಾದ್ಧವಿಧಾನೇ ಚರ್ಮನ್ನಧಿಗ್ರಾಹಯಿಷ್ಯತಾಹನೀಯೇ ದುತ್ವಾ ಪ್ರತ್ಯಜ್ಞಃ ಪರೇತ್ಯ ಸದಸಿ ಭಕ್ಷಯನ್ತಿ” ಎಂದು ತೈ. ಸಂ ಯ ಪೂರ್ಣವಾಕ್ಯ. ಈ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಜೈ. ಸೂ. ೩-೩-೩೨ರಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಹೋಮಾಭಿಷವಕರ್ತೃಗಳಿಗೇ ಭಕ್ಷಣವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದೆ ಎಂಬುದು ಅಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ.

2. ಜ್ಞಾನವುಂಟಾದರೆ ಅವಿಷ್ಕೆಯು ತಾನೇ ಹೋಗುವದರಿಂದಲೂ ಏಷಣೆಗಳೂ ಇಲ್ಲವಾಗುವದರಿಂದ ‘ಏಷಣೆಗಳನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು’ ಎಂದು ವಿಧಿಸುವವೇ ಬೇಕಿಲ್ಲವಲ್ಲ !

ಬರಬಹುದಾಗಿದೆ; ಹೀಗೆಯೇ ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯೆಗೂ (ಬರಬಹುದಾಗಿದೆ): ಇನ್ನು ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ವರ್ತಮಾನಾಪದೇಶವಿರುವದರಿಂದ ಇದು ಅರ್ಥವಾದವೇ, ಎಂದು (ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ)ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿತ್ತಷ್ಟೆ; ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಔದುಂಬರಯೂಪವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳ ವಿಧಿಗಳಿಗೆ (ಇದು) ಸಮಾನ ವಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಇದೇನೂ) ದೋಷವಲ್ಲ.

ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿಗಳಿರುವ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವು ಬೇರೆಯಿದೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೦. “ವೃತ್ಥಾ ಯ ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯಂ ಚರಂತಿ” ಇತ್ಯನೇನ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಂ ವಿಧೀಯತೇ | ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಾಶ್ರಮೇ ಚ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿಸಾಧನಾನಿ ವಿಹಿತಾನಿ ಲಿಬ್ಧಂ ಚ ಶ್ರುತಿಭಿಃ ಸ್ಮೃತಿಭಿಶ್ಚ | ಅತಃ ತದ್ವರ್ಜಯಿತ್ವಾ ಅನ್ಯಸ್ಮಾತ್ ವೃತ್ಥಾನಮ್ ಏಷಣಾತ್ಪೇಷಪಿ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ವಿಜ್ಞಾನಸಮಾನಕರ್ತೃಕಾತ್ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಾತ್ ಏಷಣಾವೃತ್ಥಾನಲಕ್ಷಣಾತ್ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಂತರೋಪಪತ್ತೇಃ | ಯದ್ಧಿ ತದೇಷಣಾಭ್ಯೋ ವೃತ್ಥಾನಲಕ್ಷಣಂ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಂ ತತ್ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಾ ಜ್ಞಮ್ | ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿರೋಧೇಷಣಾಪರಿತ್ಯಾಗರೂಪತ್ವಾತ್ | ಅವಿದ್ಯಾವಿಷಯತ್ವಾಚ್ಛೈವಣಾಯಾಃ | ತದ್ವೈತಿರೇಕೇಣ ಚಾಸ್ತಿ ಆಶ್ರಮರೂಪಂ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಾದಿಫಲವ್ರಾಪ್ತಿಸಾಧನಮ್ | ಯದ್ವಿಷಯಂ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿಸಾಧನವಿಧಾನಂ ಲಿಬ್ಧವಿಧಾನಂ ಚ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಅಕ್ಷೇಪ):-“ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ” ಎಂಬುದು

1. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಬಂದೊದಗಿದ್ದರೂ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅದರವಿರುವದರಿಂದ ಅವನ್ನು ವಿಧಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಏಷಣೆಗಳಿರುವದಿಲ್ಲ, ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯೆಯು ಅರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅಜ್ಞಮುಮುಕ್ಷುಗಳೂ ಇವನ್ನು ಮಾಡಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬುದು ಶ್ರುತಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

2. ಔದುಂಬರೋ ಯೂಪೋ ಭವತಿ ಮುಂತಾದ ವಾಕ್ಯಗಳು ವರ್ತಮಾನಾಪದೇಶವಾದರೂ ವಿಧಿಯಾಗಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಒಪ್ಪಿದಾರೆ.

ರಿಂದ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದೆ.¹ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞೋಪವೀತವೇ ಮುಂತಾದ ಸಾಧನಗಳು ವಿಹಿತವಾಗಿವೆ. ಲಿಂಗವೂ ಶ್ರುತಿಸ್ತೂತಿಗಳಿಂದ ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ.² ಆದ್ದರಿಂದ (ಅದು) ಏಷಣೆಯಾದರೂ ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮಿಕ್ಕ (ಏಷಣೆಗಳನ್ನು ಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಇಲ್ಲಿ) ವ್ಯುತ್ಥಾನವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದೆ ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದಲ್ಲ !

(ಪರಿಹಾರ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ (ತನಗೂ) ಸಮಾನ ಕರ್ತೃವುಳ್ಳ ಏಷಣಾವ್ಯುತ್ಥಾನರೂಪವಾದ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವು ಇರಬಹುದಾಗಿದೆ. (ಇದರ ವಿವರ) ಏಷಣೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟೇಳುವ ರೂಪದ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಾಂಗವು³; ಏಕೆಂದರೆ(ಅದು)ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವ ಏಷಣೆಯನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗ ಮಾಡುವ ಸ್ವರೂಪದ್ದಾಗಿದೆ,⁴ ಮತ್ತು ಏಷಣೆಯು ಅವಿದ್ಯಾವಿಷಯಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಆಶ್ರಮರೂಪವಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವೇ ಮುಂತಾದ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆಯುವದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವೂ ಇದೆ.⁵ ಅದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ (ಸ್ತೂತಿಗಳಲ್ಲಿ)

1. ವರ್ತಮಾನಾಪದೇಶವಾದರೂ ವಿಧಿಯಾಗಬಹುದೆಂದು ಒಪ್ಪಿ ಈಗ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿ ವಾದಿಸುತ್ತಿದಾನೆ

2. ಯಜ್ಞೋಪವೀತವು ಗುರುಪಾಸನೆಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿರಬೇಕೆಂದು ಸ್ತೂತಿ ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ, ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಯಜ್ಞೋಪವೀತವು ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗಿ ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ. ಲಿಂಗವು ಎಂದರೆ ತ್ರಿದಂಡ, ಕಮಂಡಲು- ಮುಂತಾದ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯ ಚಿಹ್ನೆ ವೇಷವು ಸ್ತೂತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ, ಕೆಲವು ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಹಂಸನಿಗೂ ಅವು ಶ್ರುತಿಸ್ತೂತಿವಿಹಿತವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಭಾವ, ವೇದದಲ್ಲಿ ಸರ್ವೇಷಣಾತ್ಯಾಗ ರೂಪವಾದ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವೊಂದೇ ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಮತ, ಛಾಂ. ಭಾ ೨.೨೩-೧ನ್ನು ನೋಡಿ. ಇದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಮಾಧಾನಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದೆ.

3. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದೊಡನೆ ಏಷಣಾತ್ಯಾಗವು ಇಷ್ಟೇ ಇರುವದರಿಂದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಾಗಿ ಯತ್ನಿಸುವವನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಏಷಣಾತ್ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು.

4. ಜ್ಞಾನಸಾಧನಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದದ್ದನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಅಡ್ಡಿ ಯಾಗುವದು ಎಂದು ಭಾವ.

5 ಇದೇ ತ್ರಿದಂಡಿಸಂನ್ಯಾಸವು; ಅದನ್ನೇ ಸ್ತೂತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿರುವದು. ಆಚಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಈ ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ್ದರೂ ಈಗಿನ ಸ್ವಾರ್ಥಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಅದೇಕೋ ಅದನ್ನು ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಖೀರಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿ.

ಯಜ್ಞೋಪವೀತನೇ ಮುಂತಾದ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸಿದೆ; ಲಿಂಗವನ್ನೂ ವಿಧಿಸಿದೆ.

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಪರಮಹಂಸಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವೇ ತಕ್ಕದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೧. ನ ಚ ಏಷಣಾರೂಪಸಾಧನೋಪಾದಾನಸ್ಯ ಆಶ್ರಮಧರ್ಮಮಾತ್ರೇಣ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಾಂತರೇ ವಿಷಯೇ ಸಂಭವತಿ ಸತಿ ಸರ್ವೋಪನಿಷದ್ವಿಹಿತಸ್ಯ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಬಾಧನಂ ಯುಕ್ತಮ್ | ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದ್ಯವಿದ್ಯಾವಿಷಯೈಷಣಾರೂಪಸಾಧನೋಪಾದಿತ್ಸಾಯಾಂ ಚಾವಶ್ಯಮಸಾಧನಫಲರೂಪಸ್ಯ ಅಶನಾಯಾದಿ ಸಂಸಾರಧರ್ಮವರ್ಜಿತಸ್ಯ 'ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ' ಇತಿ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಬಾಧ್ಯತೇ | ನ ಚ ತದ್ಬಾಧನಂ ಯುಕ್ತಮ್ | ಸರ್ವೋಪನಿಷದಾಂ ತದರ್ಥಪರತ್ವಾತ್ | ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯಂ ಚರಂತೀತ್ಯೇಷಣಾಂ ಗ್ರಾಹಯಂತೀ ಶ್ರುತಿಃ ಸ್ವಯಮೇವ ಬಾಧತೇ ಇತಿ ಚೇತ್ | ಅಧಾಪಿ ಸ್ಯಾತ್ ಏಷಣಾಭ್ಯೋ ವೃತ್ಥಾನಂ ವಿಧಾಯ ಪುನರೇಷಣೈಕ ದೇಶಂ ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯಂ ಗ್ರಾಹಯಂತೀ ತತ್ಸಂಬದ್ಧಮ್ ಅನ್ಯದಪಿ ಗ್ರಾಹಯತಿ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯಸ್ಯ ಅವ್ರಯೋಜಕತ್ವಾತ್ ಹುತ್ವೋತ್ತರಕಾಲ ಭಕ್ಷಣವತ್ | ಶೇಷಪ್ರತಿಪತ್ತಿಕರ್ಮತ್ವಾತ್ ಅವ್ರಯೋಜಕಂ ಹಿ ತತ್ | ಅಸಂ ಸ್ಕಾರಕತ್ವಾಚ್ಚ | ಭಕ್ಷಣಂ ಪುರುಷಸಂಸ್ಕಾರಕಮಪಿ ಸ್ಯಾತ್ | ನ ತು ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯಮ್ | ನಿಯಮಾದೃಷ್ಟಸ್ಯಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದೋಽನಿಷ್ಟತ್ವಾತ್ | ನಿಯಮಾದೃಷ್ಟಸ್ಯ ಅನಿಷ್ಟತ್ವೇ ಕಿಂ ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯೇಣ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ ಅನ್ಯಸಾಧನಾತ್ ವೃತ್ಥಾನಸ್ಯ ವಿಹಿತತ್ವಾತ್ | ತಥಾಪಿ ಕಿಂ ತೇನ ಇತಿ ಚೇತ್ | ಯದಿ (ನ) ಸ್ಯಾತ್ ಬಾಧಮ್ ಅಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ ಹಿ ತತ್ | ಯಾನಿ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯೇ ಅಭಿಹಿತಾನಿ ವಚನಾನಿ "ಯಜ್ಞೋಪವೀತೈವಾಧೀಯೀತ" (ತೈ. ಆ. ೨-೧-೧) ಇತ್ಯಾದೀನಿ ತಾನಿ ಅವಿದ್ವತ್ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಮಾತ್ರವಿಷಯಾಣೀತಿ ಪರಿಹೃತಾನಿ | ಇತರಥಾ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಬಾಧಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಹಿ ಉಕ್ತಮ್ | "ನಿರಾಶಿಷಮನಾರಮ್ಭಂ ನಿರ್ನಮ ಸ್ಕಾರಮಸ್ತುತಿಮ್ | ಅಕ್ಷೀಣಂ ಸ್ತೀಣಕರ್ಮಾಣಂ ತಂ ದೇವಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ವಿದುಃ" || (ಮೋ. ಧ. ೨೬೩-೩೪)^೧ ಇತಿ ಸರ್ವಕರ್ಮಾಭಾವಂ ದರ್ಶಯತಿ

1. ಯದಿ ನ ಸ್ಯಾತ್ ಎಂದಿರಬೇಕೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿದೆ. ಅನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.

2. ಈ ವಾಕ್ಯವು ಮೋ. ಧ. ೨೪೫-೨೪೬ರಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ; ಅದರಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ "ನಿರ್ಮುಕ್ತಂ ಬನ್ದನೈಃ ಸರ್ವೈಃ" ಎಂದು ಮೂರನೆಯ ಪಾದ.

ಸ್ಮೃತಿಪರ್ವದೊಳಗೆ : “ವಿದ್ವಾಲ್ಲಿಂಗವರ್ಜಿತಃ” (?)¹ | ‘ತಸ್ಮಾದಲಿಬ್ಧೋ ಧರ್ಮಜ್ಞಃ’ (ಅಶ್ವ. ೪೬-೫೧) ಇತಿ ಚ | ತಸ್ಮಾತ್ ಪರಮಹಂಸಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯ ಮೇವ ವ್ಯುತ್ಥಾನಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯೇನ ಆತ್ಮವಿತ್ ಸರ್ವಕರ್ಮಸಾಧನಪರಿ ತ್ಯಾಗರೂಪಮಿತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಏಷಣಾರೂಪನಾದ ಸಾಧನಗಳನ್ನು³ ಸ್ವೀಕರಿಸುವದು ಆಶ್ರಮಧರ್ಮ ಮಾತ್ರವಾಗಿದ್ದು ಮತ್ತೊಂದು ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವು (ಅದಕ್ಕೆ) ವಿಷಯವಾಗಿ ಸಂಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಎಲ್ಲಾ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಹಿತವಾಗಿರುವ ಆತ್ಮ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಾಧಿಸುವದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.⁴ (ಆದರಿಂದ)ಯಜ್ಞೋಪವೀತನೇ ಮುಂತಾದ ಅವಿದ್ಯಾವಿಷಯದ ಏಷಣೆಗಳ ರೂಪವಾಗಿರುವ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕ ರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಸಾಧನಫಲರೂಪವಲ್ಲದ ಹಸಿವು ಮುಂತಾದ ಸಂಸಾರಧರ್ಮ ವರ್ಜಿತವಾಗಿರುವ(ಆತ್ಮನ ವಿಷಯಕವಾದ) “ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿರುವೆನು” ಎಂಬ ವಿಜ್ಞಾನವು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಬಾಧಿಸುವದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳೂ ಆ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ ವುಳ್ಳವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

(ಆಕ್ಷೇಪ):—“ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ” ಎಂದು ಏಷಣೆ ಯನ್ನು ಗ್ರಹಣಮಾಡಿಸುವದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ತಾನೇ (ಆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು) ಬಾಧಿಸುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲ ! (ಇದರ ವಿವರ : ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಮತವು) ಹೀಗೂ ಇರ ಬಹುದು : ಏಷಣೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟೇಳಬೇಕೆಂದು ನಿಧಿಸಿ ಮತ್ತೆ ಏಷಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗವಾಗಿರುವ ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯೆಯನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವದರಿಂದ,

1. ಇದು ಯಾವ ಸ್ಮೃತಿಯೆಂಬುದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ ; ಹಿಂದೆ ೫೬ರಲ್ಲಿಯೂ ಬಂದಿದೆ. ವಿವರ್ಜಿತಃ ಎಂಬ ಅ|| ಪಾಠವು ಅಚ್ಚಿನ ತಪ್ಪಿರಬಹುದು.

2. ಹಿಂದೆ ಭಾ. ಭಾ. ೫೬ ರಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿರುವ ಈ ವಾಕ್ಯದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.

3. ಯಜ್ಞೋಪವೀತ, ಕರ್ಮ, ಆಶ್ರಮಲಿಂಗವಾದ ತ್ರಿದಂಡಾದಿಗಳು ಇವನ್ನು ಎಂದರ್ಥ. ಸಾಧನಸಾಧ್ಯಗಳೆರಡನ್ನೂ ಮಿಕ್ಕ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ದನ್ನು ಇದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

4. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಏಷಣೆಯನ್ನು ಗಂಟುಹಾಕುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಗಂಟು ಹಾಕಿ, ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಮಾಡುವದು ಸರಿಯಲ್ಲ.

(ಶ್ರುತಿಯು) ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಮತ್ತೊಂದನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿಸುತ್ತದೆ (ಎನ್ನಬೇಕಲ್ಲವೆ)?

(ಪರಿಹಾರ):—ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯೆಯು ಮತ್ತೇನನ್ನೂ ಬಯಸುವದಲ್ಲ. ಹೋಮಮಾಡಿದಮೇಲಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಭಕ್ಷಣವು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇದು. ಉಳಿದದ್ದರ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಕರ್ಮವಾಗಿರುವದರಿಂದ^೨ (ಅದು ಮತ್ತೇತಕ್ಕೂ) ಪ್ರಯೋಜಕವಲ್ಲವಷ್ಟೆ^೩. ಸಂಸ್ಕಾರಕವಲ್ಲದ್ದರಿಂದಲೂ (ಹೀಗೆ. ಇದರ ವಿವರ): (ಆ) ಭಕ್ಷಣವು ಪುರುಷನಿಗೆ ಸಂಸ್ಕಾರಕವಾಗಿಯಾದರೂ ಅದೀತು,^೪ ಆದರೆ ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯವು (ಅದನ್ನು ಮಾಡ)ಲಾರದು ; ಏಕೆಂದರೆ ನಿಯಮಾದೃಷ್ಟವೂ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯ ವಿಸಯಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟವಲ್ಲ^೫

(ಅಕ್ಷೇಪ):—ನಿಯಮಾದೃಷ್ಟವು ಇಷ್ಟವಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯೆಯನ್ನು (ವಿಧಿಸುವದರಿಂದ) ಆಗಬೇಕಾದದ್ದೇನು ?^೬

(ಪರಿಹಾರ) :—ಹಾಗಲ್ಲ. ಮತ್ತೊಂದು ಸಾಧನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು (ಇಲ್ಲಿ) ವಿಧಿಸಿರುತ್ತದೆ.^೭

1. ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯೆಯೂ ಏಷಣೆಯೇ, ಅದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂದು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮಿಕ್ಕ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂದೇ ಆಯಿತು. ಅದ್ದರಿಂದ ಸಾಧನಲಿಂಗತ್ಯಾಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮಿಕ್ಕ ಏಷಣೆಗಳನ್ನೇ ತ್ಯಾಗಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಭಾವ.

2. ಹೋಮಮಾಡಿ ಉಳಿದ ಸೋಮವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಉಳಿದರೆ ಅದಕ್ಕೇನು ವಿನಿಯೋಗ ?- ಎಂಬಿಷ್ಟನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ ; ಅದೂ ಒಂದು ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ಮವಲ್ಲ.

3. ಅದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೇತರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೂ ಇಲ್ಲ.

4. ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಬೋಧಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

5. ಭಿಕ್ಷೆಯನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು, ಹೀಗೆಯೇ ಭಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು— ಮುಂತಾದ ನಿಯಮಗಳಿಂದ ಅದೃಷ್ಟವಾದ ಫಲವೇನೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ವಿವಿಧಸಾಂನ್ಯಾಸಿಗೆ ಅವು ಶ್ರವಣಾದಿಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

6. ಜ್ಞಾನಿಗೇ ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯೆಯನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ವಿಧಿಸಿದೆ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿ ಭ್ರಮಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವಿಧಿಯೇ ವ್ಯರ್ಥವಾಯಿತಲ್ಲ ! ಎಂದು ಅವನ ಅಕ್ಷೇಪ.

7. ಶರೀರಧಾರಣೆಗಾಗಿ ಗೃಹಸ್ಥನಂತೆ ಪ್ರತಿಗ್ರಹಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು— ಎಂಬುದೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತ ; ಈ ನಿಯಮವೂ ಜ್ಞಾನಿಗಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಏಷಣಾತ್ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿಯೇ ಇರುತ್ತಾನೆ ವಿವಿಧಪಾದವನಿಗೆ ಹಸಿವನ್ನಡಗಿಸಿಕೊಂಡು ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಇವು ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತವೆ, ಅಷ್ಟು ; ಪ್ರತಿಗ್ರಹಾದಿಗಳು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಅವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು ಎಂದು ವಿಧಿಸಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

(ಆಕ್ಷೇಪ):—ಹಾಗಾದರೂ ಆ (ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯೆಯಿಂದ ಆಗಬೇಕಾಗಿರುವ) ದೇನು ?¹

(ಪರಿಹಾರ):—(ಏನೂ) ಆಗದಿದ್ದರೆ, ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ. ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಿರುತ್ತೇವಲ್ಲ !²

ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ “ಯಜ್ಞೋಪವೀತಿಯಾಗಿಯೇ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕು....” (ತೈ. ಆ. ೨-೧-೧) ಮುಂತಾದ ವಚನಗಳಿವೆಯಲ್ಲ, ಅವು ಅಜ್ಞರು (ಮಾಡುವ) ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಮಾತ್ರದ ವಿಷಯ ಎಂದು ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಹಾಗೆನ್ನದಿದ್ದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವೇ ಬಾಧಿತವಾಗುವದು ಎಂದು ಹೇಳಿ ದೇವೆ. “ಯಾವ ಆಶೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ, ಯಾವ ಕರ್ಮವೂ ಇಲ್ಲದೆ, ನಮಸ್ಕಾರ ವಿಲ್ಲದೆ, ಸ್ತುತಿಯಿಲ್ಲದೆ, (ತಾನು) ಅಪಕ್ಷಯವಾಗದೆ ಇದ್ದು, ಕರ್ಮಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಕ್ಷಯಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು (ಯಾವನೋ) ಅವನನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ” (ನೋ. ಧ. ೨೬೩-೩೪) ಎಂದು ಸ್ಮೃತಿಯು ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಯಾವ ಕರ್ಮವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. “ಜ್ಞಾನಿಯು ಲಿಂಗರಹಿತನು” (?), “ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲಿಂಗನಾದ ಧರ್ಮಜ್ಞನು” (ಅಶ್ವ. ೪೬-೪೧) ಎಂದೂ (ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ). ಆದ್ದರಿಂದ (ಏಷಣೆಗಳನ್ನು) ಬಿಟ್ಟೇಳುವ ಸ್ವರೂಪದ ಪರಮಹಂಸಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವನ್ನೇ, ಸರ್ವಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಸಾಧನಗಳನ್ನೂ ಪರಿತ್ಯಜಿಸುವ (ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವನ್ನೇ) ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.⁴

1. ಶಾಸ್ತ್ರವು ಅದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದದ್ದೇನು ?

2. ಮತ್ತೇನೂ ಮಾಡಬಾರದು ಎಂದು ವಿವಿಧವಾಗಿ ನೆನಪುಕೊಡುವದಕ್ಕಿಂತ ಮತ್ತೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಯೋಜನವೇನೂ ಅವಕ್ಕಿಲ್ಲ ಎಂಬುದೇ ನಮ್ಮ ಮತ. ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಒಂದು ಕರ್ಮವಾಗಿಯೇನೂ ಶ್ರುತಿ ವಿಧಿಸಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಯದಿ ಸ್ಯಾತ್ ಎಂಬ ಪಾರವಿದ್ದರೆ ಆಗುವದಾದರೆ ಎಂದರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ ; ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಏನೂ ಆಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂದೇ ಹೇಳುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ಯದಿ ನ ಸ್ಯಾತ್ ಎಂಬ ಪಾರವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವದೇ ಉತ್ತಮವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ.

3. ತ್ರಿದಂಡಸಂನ್ಯಾಸದ ವಿಷಯ.

4. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ವಿಧಿ ಬೇಕಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಪರಮಹಂಸಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಮುಕ್ಷುವಾದವನೂ ಅದನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಏಕೆಂದರೆ ಕೃತಾರ್ಥನಾದ ಜ್ಞಾನಿಯು ಲಕ್ಷಣವೇ ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಸಾಧನಗಳು

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೨. ಯಸ್ಮಾತ್ ಪೂರ್ವೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಏತಮಾತ್ಮಾನಮ್ ಅಸಾಧನಫಲಸ್ವಭಾವಂ ವಿದಿತ್ವಾ ಸರ್ವಸ್ಮಾತ್ ಸಾಧನಫಲಸ್ವರೂಪಾತ್ ಏಷಣಾಲಕ್ಷಣಾತ್ ವೃತ್ತಾಯ ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯಂ ಚರಂತಿ ಸ್ಮ ದೃಷ್ಟಾದೃಷ್ಟಾರ್ಥಕರ್ಮ ತತ್ಸಾಧನಂ ಚ ಹಿ ತತ್ಪಾ | ತಸ್ಮಾತ್ ಅದೃಷ್ಟೇಽಪಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ ಪಾಂಡಿತ್ಯಂ ಪಂಡಿತಭಾವಮ್ ಏತದಾತ್ಮವಿಜ್ಞಾನಮ್ ಪಾಂಡಿತ್ಯಂ ನಿರ್ವಿದ್ಯಾ ನಿಃಶೇಷಂ ವಿದಿತ್ವಾ ಆತ್ಮವಿಜ್ಞಾನಂ ನಿರವಶೇಷಂ ಕೃತ್ವಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ, ಆಚಾರ್ಯತಃ ಆಗಮತಶ್ಚ | ಏಷಣಾಭ್ಯೋ ವೃತ್ತಾಯ | ಏಷಣಾವೃತ್ತಾ ನಾನಾನಮೇವ ಹಿ ತತ್ ಪಾಂಡಿತ್ಯಮ್ | ಏಷಣಾತಿರಸ್ಕಾರೋದ್ಭವತ್ವಾತ್, ಏಷಣಾವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ | ಏಷಣಾಮ್ ಅತಿರಸ್ಕೃತ್ಯ ನ ಹಿ ಆತ್ಮವಿಷಯಸ್ಯ ಪಾಂಡಿತ್ಯಸ್ಯ ಉದ್ಭವಃ ಇತಿ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನೇನೈವ ವಿಹಿತಮ್ ಏಷಣಾವೃತ್ತಾನಮ್ | ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಸಮಾನಕರ್ತೃಕಕ್ರಾಪ್ರತ್ಯಯೋವಾದಾನ ಲಿಬ್ಧಶ್ರುತ್ಯಾ ದೃಢೀಕೃತಮ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಏಷಣಾಭ್ಯೋ ವೃತ್ತಾಯ ಜ್ಞಾನಬಲಭಾವೇನ ಬಾಲ್ಯೇನ ತಿಷ್ಠಾಸೇತ್ ಸ್ಥಾತುಮಿಚ್ಛೇತ್ | ಸಾಧನಫಲಾಶ್ರಯಣಂ ಹಿ ಬಲಮ್ ಇತರೇಷಾಮ್ ಅನಾತ್ಮವಿದಾಮ್ | ತದ್ಬಲಂ ಹಿತ್ವಾ ವಿದ್ವಾನ್ ಅಸಾಧನಫಲಸ್ವರೂಪಾತ್ಮವಿಜ್ಞಾನಮೇವ ಬಲಂ ತದ್ಭಾವಮೇವ ಕೇವಲಮ್ ಆಶ್ರಯೇತ್ | ತದಾಶ್ರಯಣೇ ಹಿ ಕರಣಾನಿ ಏಷಣಾ ವಿಷಯೇ ಏನಂ ಹೃತ್ವಾ ಸ್ಥಾಪಯಿತುಂ 'ನೋತ್ಸಹಂತೇ | ಜ್ಞಾನಬಲಹೀನಂ ಹಿ ಮೂಢಂ ದೃಷ್ಟಾದೃಷ್ಟವಿಷಯಾಯಾಮ್ ಏಷಣಾಯಾಮೇವ' ಏನಂ ಕರಣಾನಿ ನಿಯೋಜಯಂತಿ | ಬಲಂ ನಾನು ಆತ್ಮವಿದ್ಯಯಾ ಅಶೇಷವಿಷಯದೃಷ್ಟಿತಿರಸ್ಕರಣಮ್ | ಅತಃ ತದ್ಭಾವೇನ ತಿಷ್ಠಾಸೇತ್ | (ತಥಾ)³ “ಆತ್ಮನಾ ವಿನೃತೇ ವೀರ್ಯಮ್” (ಕೇ. ೨-೪) ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರಾತ್ | “ನಾಯಮಾತ್ಮಾ ಬಲಹೀನೇನ ಲಭ್ಯಃ” (ಮುಂ. ೩-೨೪) ಇತಿ ಚ | ಬಾಲ್ಯಂ ಚ ಪಾಂಡಿತ್ಯಂ ಚ ನಿರ್ವಿದ್ಯಾ ನಿಃಶೇಷಃ ಕೃತ್ವಾ | ಅಥ ಮನನಾತ್ ಮುನಿಯೋಗೀ ಭವತಿ | ಏತಾವದ್ಧಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇನ ಕರ್ತವ್ಯಮ್ ಯದುತ ಸರ್ವಾನಾತ್ಮಪ್ರತ್ಯಯತಿರಸ್ಕರಣಮ್ ಏತತ್ಕೃತ್ವಾ ಕೃತಕೃತ್ಯೋ ಯೋಗೀ ಭವತಿ ||

1. 'ಸ್ವಾಪಯಿಕುಮ್' ಎಂಬ ಪಾಠಕ್ಕಿಂತ ಇದೇ ಉತ್ತಮ.

2. ಇದರ ಮುಂದಿರುವ 'ಏನಂ' ಬೇಕಿಲ್ಲವೆಂದು ಬಿಟ್ಟಿದೆ.

3. ಈ ಮಾತು ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲ. ನಾವು ಕನ್ನಡಿಸಿಲ್ಲ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಹೀಗೆ) ಹಿಂದಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಈ ಆತ್ಮನನ್ನು ಸಾಧನಫಲಸ್ವಭಾವದವನಲ್ಲ ವೆಂದರಿತುಕೊಂಡು ಸಾಧನಫಲಸ್ವರೂಪವಾದ ಏಷಣಾಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರಲ್ಲ, ದೃಷ್ಟಾರ್ಥವಾದ ಮತ್ತು ಅದೃಷ್ಟಾರ್ಥವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನೂ ಆದರೆ ಸಾಧನವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು (ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯೆ ಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರಲ್ಲ), ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಈಗಲೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು, ಬ್ರಹ್ಮ ವನ್ನು ಬಲ್ಲಾತನು^೧ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಪಂಡಿತಭಾವವನ್ನು, ಈ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಪೂರ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಉಳಿಯದಂತೆ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ಆಚಾರ್ಯನಿಂದಲೂ ಆಗಮದಿಂದಲೂ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಉಳಿಯ ದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಎಂದರ್ಥ. ಏಷಣೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು-ಏಷಣೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟೇಳುವದರಲ್ಲಿಯೇ ಮುಗಿಯುವದಲ್ಲವೆ, ಆ ಪಾಂಡಿತ್ಯವು? ಏಕೆಂದರೆ (ಅದು) ಏಷಣೆಗಳನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿಯೇ (ತಾನು) ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ, ಏಷಣೆಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧ ವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಏಷಣೆಯನ್ನು ಮರೆಗೈಯದೆ ಆತ್ಮವಿಷಯದ ಪಾಂಡಿತ್ಯವು ಉಂಟಾಗುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಏಷಣೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟೇ ಳುವದೆಂಬುದನ್ನು ವಿಧಿಸಿದಂತಾಯಿತು; ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಮಾನಕರ್ತೃಕ ವಾದ (ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಕ್ರಾಸ್ತಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವ ಲಿಂಗ ವುಳ್ಳ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ (ಇದನ್ನು) ದೃಢಗೊಳಿಸಿದಂತೆಯೂ ಆಯಿತು.^೨

ಆದ್ದರಿಂದ (ಹೀಗೆ) ಏಷಣೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು ಬಾಲ್ಯವನ್ನು ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನ ಬಲಭಾವದಿಂದ ನಿಲ್ಲಲೆಳಸಬೇಕು, ನಿಲ್ಲುವ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಸಾಧನ ಫಲಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವದಲ್ಲವೆ, ಉಳಿದವರಾದ ಅನಾತ್ಮಜ್ಞರಿಗೆ ಬಲವು? ಆ ಬಲವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಜ್ಞಾನಿಯು ಅಸಾಧನಫಲಸ್ವರೂಪವಾದ ಆತ್ಮ ವಿಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಬಲವಿದೆಯಲ್ಲ, ಆ ಬಲದ ಭಾವವೊಂದನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸ

೧. ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯರೂಪದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯು ಎಂದರ್ಥ. ಸೂ. ಭಾ. ೩-೪-೪೭ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೯೨ ನ್ನು) ನೋಡಿ.

೨. ಪೂರ್ಣಪಾಂಡಿತ್ಯದಿಂದ ನಿಲ್ಲಲೆಳಸಬೇಕು, ಬಾಲ್ಯದಿಂದ ನಿಲ್ಲಲೆಳಸಬೇಕು, ಮೌನ ದಿಂದ ನಿಲ್ಲಲೆಳಸಬೇಕು- ಎಂದು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವಿಧಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (೩-೧೭೭); ಇಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಶ್ರುತವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ 'ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯಾ ಚರನ್ತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿಸುವದಕ್ಕೆ ಯತ್ನಿಸುವದು ವ್ಯರ್ಥ (೩-೧೬೫) ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ. ಆದರೆ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲ ಹೇಗೆ ಶ್ರುತಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವೋ ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೆಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ; ಏಷಣಾ ತ್ಯಾಗವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದಿಷ್ಟೇ ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಮತ.

ಬೇಕು.¹ ಅದನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದರಲ್ಲವೆ, ಕರಣಗಳು ಇವನನ್ನು ಒಯ್ದು ಏಷಣಾ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಲಾರದೆ ಹೋಗುವವು ? ಜ್ಞಾನಬಲವಿಲ್ಲದ ಮೂಢನನ್ನಲ್ಲವೆ, ದೃಷ್ಟಾದೃಷ್ಟವಿಷಯವಾದ ಏಷಣೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕರಣಗಳು (ಪ್ರವರ್ತಿಸುವಂತೆ) ಕಟ್ಟುಮಾಡುತ್ತಿರುವವು ? (ಇಲ್ಲಿ) ಬಲವು ಎಂದರೆ ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನೂ ಮರೆಗೈಯುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ (ಬಲ)ಭಾವವಾದ ಬಾಲ್ಯದಿಂದ ನಿಲ್ಲಲೆಳಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ “ಆತ್ಮನಿಂದ ವೀರ್ಯವನ್ನು ವಡೆಯು ತ್ತಾನೆ,” (ಕೇ. ೨-೪) ಎಂದೂ “ಈ ಆತ್ಮನು ಬಲಹೀನನಿಗೆ ದೊರಕುವದಿಲ್ಲ” (ಮುಂ. ೩-೨-೪) ಎಂದೂ ಶ್ರುತ್ಯಂತರವಿದೆ.

ಬಾಲ್ಯವನ್ನೂ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನೂ ಮೂರ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಉಳಿಯ ದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಆ ಬಳಿಕ ಮನನದಿಂದ ಮುನಿಯು ಎಂದರೆ ಯೋಗಿಯು ಆಗುತ್ತಾನೆ.² ಎಲ್ಲಾ ಅನಾತ್ಮಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನೂ ಮರೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದೆಂಬುದಿಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾದವನು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು ? ಇದನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಕೃತಕೃತ್ಯನೂ ಯೋಗಿಯೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ.

ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠನು ಕೃತಕೃತ್ಯನು (ಭಾಷ್ಯ)

೬೩. ಅಮೌನಂ ಚ | ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಾನಾತ್ಮಪ್ರತ್ಯಯತಿರಸ್ಕಾರೌ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಬಾಲ್ಯಸಂಜ್ಞಕೌ ನಿಃಶೇಷಂ ಕೃತ್ವಾ | ಮೌನಂ ನಾಮ ಅನಾತ್ಮಪ್ರತ್ಯಯತಿರಸ್ಕರಣಸ್ಯ ಪರ್ಯವಸಾನಂ ಫಲಮ್ | ತಚ್ಚ ನಿರ್ವಿದ್ಯ ಅಥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ಕೃತಕೃತ್ಯೋ ಭವತಿ | “ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಸರ್ವಮ್” ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯ ಉಪಜಾಯತೇ | ಸ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ಕೃತಕೃತ್ಯೋಽತೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ | ನಿರುವಚರಿತಂ ಹಿ ತಸ್ಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್ | ಅತ ಆಹ | ಸ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ಕೇನ ಸ್ಯಾತ್, ಕೇನ ಚರಣೇನ ಭವೇತ್? ಯೇನ ಸ್ಯಾತ್, ಯೇನ ಚರಣೇನ ಭವೇತ್, ತೇನ ಈದೃಶ ಏವಾಯಮ್ |

1. ಬಾಲ್ಯವೆಂದರೆ ಹುಡುಗನಂತೆ ತನ್ನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸದಿರುವದು- ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂ. ಭಾ. ೩-೪-೫೦ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೯೬)ರಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಅದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ವಿಚಾರಣೀಯವಾಗಿದೆ.

2. ಮಾನವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದೆ; ಆದರೆ ಭೇದದರ್ಶನಪ್ರಾಬಲ್ಯವಿರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅದನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿಯಮಿಸಿದೆ ಎಂದು ಸೂ. ಭಾ. ೩-೪-೪೭ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೯೨) ರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದೆ; ಇಲ್ಲಿ ‘ಮುನಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ’ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದೆ.

ಯೇನ ಕೇನಚಿಚ್ಚರಣೇನ ಸ್ಯಾತ್ ತೇನ ಈದೃಶ ಏವ ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣ ಏವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಭವತಿ | 'ಯೇನ ಕೇನಚಿತ್ ಚರಣೇನ' ಇತಿ ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥಮ್ ಯೇಯಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯಾವಸ್ಥಾ ಸೇಯಂ ಸ್ತೂಯತೇ | ನ ತು ಚರಣೇನಾದ ರಃ! ಅತಃ ಏತಸ್ಯಾತ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯಾವಸ್ಥಾನಾತ್ ಅಶನಾಯಾದ್ಯತೀತಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಾತ್ ನಿತ್ಯತ್ವಪ್ತಾತ್ ಅನ್ಯತ್ ಅವಿದ್ಯಾವಿಷಯಮ್ ಏಷಣಾಲಕ್ಷಣಂ ವಸ್ತುಸ್ವರಮ್ ಆರ್ತಮ್ ವಿನಾಶಿ, ಆರ್ತಿವರಿಗೃಹೀತಮ್, ಸ್ವಪ್ನಮಾಯಾಮರೀಚ್ಯುದಕ ಸಮಮ್ ಅನಾರಮ್ | ಆತ್ಮೈವೈಕಃ ಕೇವಲೋ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತ ಇತಿ | ತತೋ ಹ ಕಹೋಲಃ ಕಾಷೀತಕೇಯಃ ಉಪರರಾಮ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅಮೌನವನ್ನು ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ, ಅನಾತ್ಮವ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಕಾಣದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದು ಎಂಬ ವಾಂಡಿತ್ಯ ಬಾಲ್ಯ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ (ಸಾಧನಗಳನ್ನು), ನಿಶ್ಶೇಷವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮೌನವನ್ನು-(ಮೌನವೆಂದರೆ) ಅನಾತ್ಮವ್ರತ್ಯಯ ವನ್ನು ಕಾಣದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡದ್ದರ ಫಲವು, ಅದನ್ನೂ ಪೂರ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಆಗ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು, ಕೃತಕೃತ್ಯನಾಗುವನು. 'ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಎಲ್ಲವೂ' ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವು (ಅವನಿಗೆ) ಉಂಟಾಗುವದು. ಅವನೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು, ಕೃತಕೃತ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ; ಆಗ ಅವನಿಗೆ ನಿರುಪಚರಿತವಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯವು ದೊರಕಿತಲ್ಲವೆ ?^೨

ಆದ್ದರಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ : ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಏತರಿಂದ (ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗಿ) ಇರುವನು, ಯಾವ ಆಚಾರದಿಂದ (ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗಿ) ಇರುವನು ? ಯಾವದರಿಂದ ಇರುವನೋ, ಯಾವ ಆಚಾರದಿಂದ ಇರುವನೋ ಅದರಿಂದ ಇವನು ಇಂಥವನೇ ; ಯಾವ ಆಚಾರದಿಂದಿರಲಿ, ಅದರಿಂದ ಇಂಥವನೇ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣಗಳುಳ್ಳವನೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೆನಿಸುವನು.^೪ ಯಾವ ಆಚಾರದಿಂದಲೂ (ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೇ)

1. ಮೌನವನ್ನು ಪೂರ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗುವನು- ಎಂದದ್ದರಿಂದ ಮೌನವೆಂಬ ಸಾಧನವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದೆ ಎಂದು ಸೂ. ಭಾ. ೩-೪-೪೭ (ಭಾ. ಭಾ.೪೯೨)ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಹಿಂದಿನ ಎರಡು ಸಾಧನಗಳ ಫಲವು ಮೌನವು ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

2. ಮೊದಲು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗಿದ್ದದ್ದು ಗೌಣ ; ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕವನಾಗಿರುವದು ಎಂಬರ್ಥದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯವದು.

3. ಯಾವ ಕರ್ಮದಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು ?.

4. ಸಾಂಡಿತ್ಯಬಾಲ್ಯಮೌನಗಳನ್ನು ನಿಶ್ಶೇಷಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಕನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ; ಅವನು ಇಂಥ ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಎಂಬುದಿಲ್ಲ

ಎಂಬುದು ಸ್ತುತಿಗಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು ; ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾವಸ್ಥೆಯುಂಟಲ್ಲ, ಇದನ್ನು (ಹಾಗೆಂದು) ಹೊಗಳಿರುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು (ಕರ್ಮವನ್ನು) ಆಚರಿಸುವದರಲ್ಲಿ ಅನಾದರವೇನೂ ಇಲ್ಲ.¹

ಇದಕ್ಕಿಂತ ಈ ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠೆಗಿಂತ, ಹಸಿವು ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮೀರಿರುವ ನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರವಾದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತ ಮಿಕ್ಕದ್ದು, ಅವಿದ್ಯಾವಿಷಯವಾಗಿರುವ ಏಷಣಾರೂಪವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವು ಅರ್ತವು ವಿನಾಶವಾಗತಕ್ಕದ್ದು, ಸಂಕಟ ದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ್ದು; ಸ್ವಪ್ನ, ಮಾಯೆ, ಬಿಸಿಲುಕುದುರೆಯ ನೀರು- ಇವುಗಳಿಗೆ ಸಮವಾದದ್ದು, ಅಸಾರವು.² ಆತ್ಮನೊಬ್ಬನೇ ಕೇವಲನು,³ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನು.

ಆ ಬಳಿಕ ಕಹೋಲ ಕೌಷೀತಕೇಯನು ಸುಮ್ಮನಾದನು.

1. ಜ್ಞಾನಿಯು ಯಥೇಷ್ಟಾಚರಣವುಕ್ತವನಾಗಿರುವನೆಂದೇನೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ; ಅವನು ಕರ್ಮದಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವದಿಲ್ಲ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಇಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾಗಿದೆ ಎಂಥರ್ಥ.

2. ನಾಶವಾಗತಕ್ಕದ್ದು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವದು ಅದು ಅಸತ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ.

3. ಅದ್ವಿತೀಯನು.

ಐದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

ಇಲ್ಲಿ ಅತ್ಮನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಾದ ಸಂನ್ಯಾಸಸಹಿತವಾದ ಅತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

ಉಪಸ್ತನು ಸಮ್ಮನಾಗಲು ಕಹೋಲಕಾಸೀತಕೇಯನು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಕೇಳಿದನು: “ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವೂ, ಸರ್ವಾಂತರ ಅತ್ಮನೂ ಆಗಿರುವನಲ್ಲ, ಅವನನ್ನು ನನಗೆ ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳು ”.

ಇದಕ್ಕೆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು “ ಯಾವನು ಹಸಿವುಬಾಯಾರಿಕೆಗಳನ್ನೂ, ಶೋಕವನ್ನೂ ಮೋಹವನ್ನೂ, ಮುಪ್ಪನ್ನೂ ಸಾವನ್ನೂ ಮೀರಿರುವವನೋ ಸಾಕ್ಷಾದಪರೋಕ್ಷಾದ್ಬ್ರಹ್ಮನೋ ಅವನೇ ನನ್ನ ಸರ್ವಾಂತರಾತ್ಮನು.

“ಈ ಅತ್ಮನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡ ಪೂರ್ವಕಾಲದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಪುತ್ರೈಷಣಿ, ವಿತ್ರೈಷಣಿ, ಲೋಕೈಷಣಿ ಎಂಬ ಬಯಕೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪರಮಹಂಸರಾಗಿ ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಸಾಧ್ಯಸಾಧನವೆಲ್ಲ ಏಷಣಿಯೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾದವನು ಅವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅತ್ಮಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನೂ ಅನಾತ್ಮಪ್ರತ್ಯಯನಿರಾಸವೆಂಬ ಬಾಲ್ಯವನ್ನೂ ಪರಮಾರ್ಥ ಚಿಂತನವೆಂಬ ಮಾನವನ್ನೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಕೃತಕೃತ್ಯನಾಗಿ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೆನಿಸುವನು. ಅವನು ಯಾವದಾದರೊಂದು ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೆನಿಸಿರುವದಿಲ್ಲ, ಈ ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠೆಯಿಂದಲೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೆನಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠೆ ಗಿಂತ ಮಿಕ್ಕದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಅನಿತ್ಯವು, ಹುಸಿ ; ಇದೊಂದೇ ನಿತ್ಯವಾದ ಪರಮಾರ್ಥವು.”

ಹೀಗೆನ್ನಲು ಕಹೋಲನು ಸುಮ್ಮನಾದನು.

ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ—ಆರನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

(ಗಾರ್ಗಿಯ ಪ್ರಶ್ನೆ : ಬಾಹ್ಯನಿರಾಕರಣಪೂರ್ವಕ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ)

ಇದೆಲ್ಲವೂ ಏತರಲ್ಲಿ ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿದೆ?

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಹೈನಂ ಗಾರ್ಗೀ ವಾಚಕ್ಕವೀ ಸಪ್ರಚ್ಛ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋ
ವಾಚ ಯದಿದಗಂ ಸರ್ವಮಪ್ಸ್ವೀತಂ ಚ ಪ್ರೋತಂ ಚ ಕಸ್ಮಿನ್ನು
ಖಲ್ವಾಪ ಓತಾಶ್ಚ ಪ್ರೋತಾಶ್ಚೇತಿ ವಾಯೌ ಗಾರ್ಗೀತಿ ಕಸ್ಮಿನ್ನು
ಖಲು ವಾಯುರೋತಶ್ಚ ಪ್ರೋತಶ್ಚೇತ್ಯನ್ತರಿಕ್ಷಲೋಕೇಷು ಗಾರ್ಗೀತಿ
ಕಸ್ಮಿನ್ನು ಖಲ್ವನ್ತರಿಕ್ಷಲೋಕಾ ಓತಾಶ್ಚ ಪ್ರೋತಾಶ್ಚೇತಿ ಗನ್ಧರ್ವ
ಲೋಕೇಷು ಗಾರ್ಗೀತಿ ಕಸ್ಮಿನ್ನು ಖಲು ಗನ್ಧರ್ವಲೋಕಾ ಓತಾಶ್ಚ
ಪ್ರೋತಾಶ್ಚೇತ್ಯಾದಿತ್ಯಲೋಕೇಷು ಗಾರ್ಗೀತಿ ಕಸ್ಮಿನ್ನು ಖಲ್ವಾದಿತ್ಯ
ಲೋಕಾ ಓತಾಶ್ಚ ಪ್ರೋತಾಶ್ಚೇತಿ ಚಂದ್ರಲೋಕೇಷು ಗಾರ್ಗೀತಿ
ಕಸ್ಮಿನ್ನು ಖಲು ಚಂದ್ರಲೋಕಾ ಓತಾಶ್ಚ ಪ್ರೋತಾಶ್ಚೇತಿ ನಕ್ಷತ್ರ
ಲೋಕೇಷು ಗಾರ್ಗೀತಿ ಕಸ್ಮಿನ್ನು ಖಲು ನಕ್ಷತ್ರಲೋಕಾ ಓತಾಶ್ಚ
ಪ್ರೋತಾಶ್ಚೇತಿ ದೇವಲೋಕೇಷು ಗಾರ್ಗೀತಿ ಕಸ್ಮಿನ್ನು ಖಲು
ದೇವಲೋಕಾ ಓತಾಶ್ಚ ಪ್ರೋತಾಶ್ಚೇತೀಂದ್ರಲೋಕೇಷು ಗಾರ್ಗೀತಿ
ಕಸ್ಮಿನ್ನು ಖಲ್ವೀಂದ್ರಲೋಕಾ. ಓತಾಶ್ಚ ಪ್ರೋತಾಶ್ಚೇತಿ ಪ್ರಜಾಪತಿ
ಲೋಕೇಷು ಗಾರ್ಗೀತಿ ಕಸ್ಮಿನ್ನು ಖಲು ಪ್ರಜಾಪತಿಲೋಕಾ ಓತಾಶ್ಚ
ಪ್ರೋತಾಶ್ಚೇತಿ ಸ ಹೋವಾಚ ಗಾರ್ಗೀ ಮಾತಿಪ್ರಾಕ್ಷೀನೋತೇ
ಮೂರ್ಧಾ ವ್ಯಪ್ತದನತಿಪ್ರಶ್ನಾಂ ವೈ ದೇವತಾಮತಿ ಸೃಚ್ಛಸಿ
ಗಾರ್ಗೀ ಮಾತಿಪ್ರಾಕ್ಷೀರಿತಿ ತತೋ ಹ ಗಾರ್ಗೀ ವಾಚಕ್ಕವೃಷ
ರರಾಮ || ೧ ||

೧. ಆಗ ಇವನನ್ನು ಗಾರ್ಗೀವಾಚಕ್ಕವಿಯು ಕೇಳಿದಳು. “ಯಾಜ್ಞ
ವಲ್ಕ್ಯನೇ,” ಎಂದಳು. “ಈ ಸರ್ವವೂ ಅಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ
ಆಗಿದೆಯಷ್ಟೆ, ಈ ಅಪ್ಪು ಏತರಲ್ಲಿ ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ ಆಗಿದೆಯೋ
(ಅದನ್ನು ಹೇಳು)” ಎಂದಳು. ಗಾರ್ಗೀಯೆ, ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ. “ವಾಯು
ಏತರಲ್ಲಿ ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ ಆಗಿದೆಯೋ!” ಗಾರ್ಗೀಯೆ, ಅಂತರಿಕ್ಷ

ಲೋಕದಲ್ಲಿ. “ಅಂತರಿಕ್ಷಲೋಕಗಳು ಏತರಲ್ಲಿ ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ ಆಗಿ
ವೆಯೋ!” ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಗಂಧರ್ವಲೋಕದಲ್ಲಿ. “ಗಂಧರ್ವಲೋಕಗಳು
ಏತರಲ್ಲಿ ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ ಆಗಿವೆಯೋ!” ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಆದಿತ್ಯಲೋಕ
ಗಳಲ್ಲಿ. “ಆದಿತ್ಯಲೋಕಗಳು ಏತರಲ್ಲಿ ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ ಆಗಿವೆಯೋ!”
ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಚಂದ್ರಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ “ಚಂದ್ರಲೋಕಗಳು ಏತರಲ್ಲಿ ಓತವೂ
ಪ್ರೋತವೂ ಆಗಿವೆಯೋ!” ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ನಕ್ಷತ್ರಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ. “ನಕ್ಷತ್ರ
ಲೋಕಗಳು ಏತರಲ್ಲಿ ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ ಆಗಿವೆಯೋ!” ಗಾರ್ಗಿಯೆ,
ದೇವಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ. “ದೇವಲೋಕಗಳು ಏತರಲ್ಲಿ ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ
ಆಗಿವೆಯೋ!” ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಇಂದ್ರಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ. “ಇಂದ್ರಲೋಕಗಳು
ಏತರಲ್ಲಿ ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ ಆಗಿವೆಯೋ!” ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಪ್ರಜಾಪತಿಲೋಕ
ಗಳಲ್ಲಿ. “ಪ್ರಜಾಪತಿಲೋಕಗಳು ಏತರಲ್ಲಿ ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ ಆಗಿವೆಯೋ!”
ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ. “ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಗಳು ಏತರಲ್ಲಿ ಓತವೂ
ಪ್ರೋತವೂ ಆಗಿವೆಯೋ!” ಆತನಿಂತೆಂದನು : ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಅತಿಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡ
ಬೇಡ. ನಿನ್ನ ತಲೆ ಬಿದ್ದು ಹೋಗದಿರಲಿ! ಅನತಿಪ್ರಶ್ನನಾದ ದೇವತೆಯನ್ನೇ
ಕುರಿತು ಅತಿಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವೆ. ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಅತಿಪ್ರಶ್ನಮಾಡಬೇಡ!
ಆಗ ಗಾರ್ಗಿವಾಚಕ್ಕವಿಯು ಸುಮ್ಮನಾದಳು.

ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥದ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೪. ಯತ್ಸಾಕ್ಷಾದಪರೋಕ್ಷಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಸರ್ವಾಂತರ ಆತ್ಮಾ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್
ತಸ್ಯ ಸರ್ವಾಂತರಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಾಧಿಗಮಾಯ ಆಶಾಕಲ್ಯಾಣಾಹ್ಮಣಾತ್ ಗ್ರಂಥ
ಆರಭ್ಯತೇ | ಪೃಥಿವ್ಯಾದೀನಿ ಹಿ ಆಕಾಶಾಂತಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಅನ್ತರ್ಬಹಿರ್ಭಾವೇನ
ವ್ಯವಸ್ಥಿತಾನಿ ತೇಷಾಂ ಯದ್ ಬಾಹ್ಯಂ ಬಾಹ್ಯಮಧಿಗಮ್ಯಾಧಿಗಮ್ಯ ನಿರಾಕುರ್ವನ್
ದ್ರಷ್ಟುಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸರ್ವಾಂತರೋಗೌಣಃ ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವಸಂಸಾರಧರ್ಮವಿನಿ
ಮುರ್ಕ್ತೋ ದರ್ಶಯಿತವ್ಯಃ ಇತ್ಯಾರವ್ಯಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವ ಸಾಕ್ಷಾದಪರೋಕ್ಷಾದ್ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸರ್ವಾಂತರನಾದ ಆತ್ಮನು
ಎಂದು ಹೇಳಲಾಯಿತೋ, ಆ ಸರ್ವಾಂತರನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯುವದಕ್ಕಾಗಿ
(ಒಂಬತ್ತನೆಯ) ಶಾಕಲ್ಯಾಣಾಹ್ಮಣದವರೆಗೆ ಇರುವ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದೆ.
ಪೃಥಿವೀ ಮುಂತಾದ ಆಕಾಶದವರೆಗಿನ ಭೂತಗಳು ಅಂತರ್ಬಹಿರ್ಭಾವದಿಂದ

ಇದ್ದು ಕೊಂಡಿರುವವಷ್ಟೆ; ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ(ಯಾವದು) ಹೊರಗಿನದೋ(ಅದನ್ನು) ತಿಳಿದು ತಿಳಿದು ನಿರಾಕರಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಿರುವವನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಸರ್ವಾಂತರನಾದ, ಅಗಾಣನಾದ, ಯಾವ ಸಂಸಾರಧರ್ಮಗಳೂ ಇಲ್ಲದ ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕು- ಎಂದು (ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವನ್ನು) ಆರಂಭಿಸಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಗಳವರೆಗೆ ಭೂತಗಳ ಅಂತರ್ಬಹಿರ್ಭಾವ (ಭಾಷ್ಯ)

೬೫. ಅಥ ಹೈನಂ ಗಾರ್ಗೀ ನಾಮತಃ ವಾಚಕ್ಕವೀ ವಚಕ್ಕೋರ್ದುರ್ಮಹಿತಾ ಪಪ್ರಚ್ಛ | ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ | ಯದಿದಂ ಸರ್ವಂ ಪಾರ್ಥಿವಂ ಧಾತು ಜಾತಮ್ ಅಪ್ಸು ಉದಕೇ ಓತಂ ಚ ಪ್ರೋತಂ ಚ- ಓತಂ ದೀರ್ಘಪಟತನ್ತುವತ್ ಪ್ರೋತಂ ತೀರ್ಯಕ್ತನ್ತುವತ್ | ವಿಪರೀತಂ ವಾ| ಅದ್ಭಿಃ ಸರ್ವತೋಽನ್ತರ್ಬಹಿ ಭೂತಾಭಿವ್ಯಾಪ್ತಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅನ್ಯಥಾ ಸಕ್ತುಮುಷ್ಪಿವತ್ ವಿದೀರ್ಯೇತ| ಇದಂ ತಾವತ್ ಅನುಮಾನಮುಪನ್ಯಸ್ತಮ್ | ಯತ್ಕಾರ್ಯಂ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಂ ಸ್ಥೂಲಂ ಕಾರಣೇನ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನೇನ ಸೂಕ್ಷ್ಮೇಣ ವ್ಯಾಪ್ತಮಿತಿ ದೃಷ್ಟಮ್ | ಯಥಾ ಪೃಥಿವೀ ಅದ್ಭಿಃ ತಥಾ ಪೂರ್ವಂ ಪೂರ್ವಮ್ ಉತ್ತರೇಣೋತ್ತರೇಣ ವ್ಯಾಪಿನಾ ಭವಿತವ್ಯಮ್ ಇತ್ಯೇಷ ಆ ಸರ್ವಾನ್ತರಾದಾತ್ಮನಃ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಃ | ತತ್ರ ಭೂತಾನಿ ಪಚ್ಚ ಸಂಹತಾನ್ಯೇವ ಉತ್ತರಮುತ್ತರಮ್ ಸೂಕ್ಷ್ಮಭಾವೇನ ವ್ಯಾಪ ಕೇನ ಕಾರಣರೂಪೇಣ ಚ ವ್ಯವತಿಷ್ಠಂತೀ | ನ ಚ ಪರಮಾತ್ಮನೋಽರ್ವಾಕ್ ತದ್ವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ವಸ್ತುನ್ತರಮ್ ಅಸ್ತಿ ಸತ್ಯಸ್ಯ “ಸತ್ಯಮ್ (೨-೩-೬) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | ಸತ್ಯಂ ಚ ಭೂತಪಚ್ಚಕಮ್ | ಸತ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ಯಂ ಚ ಪರ ಆತ್ಮಾ | ಕಸ್ಮಿನ್ನು ಖಲ್ವಪ ಓತಾಶ್ಚ ಪ್ರೋತಾಶ್ಚೇತಿ | ತಾಸಾಮಪಿ ಕಾರ್ಯತ್ವಾದ್ ಸ್ಥೂಲತ್ವಾತ್ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಾಚ್ಚ ಕ್ವಚಿದ್ ಹಿ ಓತಪ್ರೋತಭಾವೇನ ಭವಿತವ್ಯಮ್ | ಕ್ವ ತಾಸಾಮ್ ಓತಪ್ರೋತಭಾವಃ ? ಇತ್ಯೇವಮುತ್ತರೋತ್ತರಪ್ರಶ್ನಪ್ರಸಬ್ಧೋ ಯೋಜ ಯಿತವ್ಯಃ | ವಾಯೌ ಗಾರ್ಗೀತಿ | ನನು ಅಗ್ನಾವಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ | ನೈಷ ದೋಷಃ | ಅಗ್ನೇಃ ಪಾರ್ಥಿವಂ ವಾ ಆಪ್ಯಂ ವಾ ಧಾತುಮ್ ಅನಾಶ್ರಿತ್ಯ ಇತರಭೂತವತ್ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೇಣ ಆತ್ಮಲಾಭೋ ನಾಸ್ತಿ ಇತಿ ತಸ್ಮಿನ್ ಓತಪ್ರೋತಭಾವೋ ನೋಪ ದಿಶ್ಯತೇ | ಕಸ್ಮಿನ್ನು ಖಲು ವಾಯುರೋತಶ್ಚ ಪ್ರೋತಶ್ಚೇತಿ ? ಅನ್ತರಿಕ್ಷಲೋಕೇಷು ಗಾರ್ಗೀತಿ | ತಾನ್ಯೇವ ಭೂತಾನಿ ಸಂಹತಾನಿ ಅನ್ತರಿಕ್ಷಲೋಕಾಃ | ತಾನ್ಯಪಿ ಗಂಧರ್ವ ಲೋಕೇಷು | ಗಂಧರ್ವಲೋಕಾ ಆದಿತ್ಯಲೋಕೇಷು, ಆದಿತ್ಯಲೋಕಾಶ್ಚಂದ್ರ ಲೋಕೇಷು | ಚಂದ್ರಲೋಕಾ ನಕ್ಷತ್ರಲೋಕೇಷು | ನಕ್ಷತ್ರಲೋಕಾ ದೇವ ಲೋಕೇಷು | ದೇವಲೋಕಾ ಇಂದ್ರಲೋಕೇಷು | ಇಂದ್ರಲೋಕಾ ವಿರಾಟ್ರೀರಾ ರವ್ಯಕೇಷು ಭೂತೇಷು ಪ್ರಜಾಪತಿಲೋಕೇಷು | ಪ್ರಜಾಪತಿಲೋಕಾ ಬ್ರಹ್ಮ

ಲೋಕೇಷು | ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಾ ನಾನು ಅಣ್ಣಾರಮ್ಭಕಾಣಿ ಭೂತಾನಿ | ಸರ್ವತ್ರ ಹಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮತಾರತಮ್ಯಕ್ರಮೇಣ ಪ್ರಾಣ್ಯುಪಭೋಗಾತ್ರಯಾಕಾರಪರಿಣತಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಸಂಹತಾನಿ ತಾನ್ಯೇವ ಪಚ್ಛ ಇತಿ ಬಹುವಚನ ಭಾಷಾ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಈ (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ)ನನ್ನು ಗಾರ್ಗಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ವಾಚಕ್ಕವಿಯು, ವಚಕ್ಕವಿನ ಮಗಳು ಕೇಳಿದಳು. 'ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೆ', ಎಂದು (ಹೀಗೆ ಕೇಳಿದ)ಳು. ಈ ಪೃಥವಿಯ ಸಂಬಂಧವಾದ ಧಾತುಜಾತವೆಲ್ಲ ಅಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ (ಆಗಿದೆ)ಯಷ್ಟೆ- ಓತವೆಂದರೆ ಬಟ್ಟೆಯ ಉದ್ದನೆಯ ನೂಲುಗಳಂತೆ (ಹಾಸಾಗಿ)ರುವದು, ಪ್ರೋತವೆಂದರೆ ಅಡ್ಡನೂಲುಗಳಂತೆ (ಹೊಕ್ಕಾಗಿ)ರುವದು. ಅಥವಾ (ಹೊಕ್ಕುಹಾಸಾಗಿರುವದು ಎಂದು) ಇದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಯಾದರೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದು- ಅಪ್ಪಿನಿಂದ ಒಳಗೆ ಹೊರಗೆ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವದಷ್ಟೆ ! ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹಿಟ್ಟಿನ ಹಿಡಿಯಂತೆ ಒಡೆದು ಚಲ್ಲಿಬಿಟ್ಟೀತು (ಎಂದರ್ಥ)¹. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ (ಇಲ್ಲಿ) ಈ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟಿದೆ : ಯಾವದು ಕಾರ್ಯವೂ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವೂ ಸ್ಥೂಲವೂ ಆಗಿದೆಯೋ (ಅದು) ಕಾರಣವೂ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವೂ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಪೃಥವಿಯು (ಹೀಗೆ) ಅಪ್ಪಿನಿಂದ(ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ). ಹೀಗೆಯೇ ಹಿಂದು ಹಿಂದಿನದು ಮುಂದುಮುಂದಿನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಂದ (ವ್ಯಾಪ್ತ)ವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದಿಂತು ಸರ್ವಾಂತರನಾದ ಆತ್ಮನವರೆಗೂ (ಇರುವ) ಪ್ರಶ್ನೆಗಳ ಅರ್ಥವು ಇಲ್ಲಿ ಪಂಚಭೂತಗಳು ಸಂಹತವಾಗಿಯೇ ಮುಂದೆಮುಂದೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಭಾವದಿಂದಲೂ ವ್ಯಾಪಕ(ರೂಪ)ದಿಂದಲೂ ಕಾರಣರೂಪದಿಂದಲೂ ಇದ್ದು ಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಸರಮಾತ್ಮನಿಂದೀಚೆಗೆ ಅವುಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೊಂದು ವಸ್ತುವಿರುವದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ "ಸತ್ಯದ ಸತ್ಯವು" (೨-೩-೬) ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಿದೆ. ಸತ್ಯವೆಂದರೆ ಭೂತಪಂಚಕವು, ಸತ್ಯದ ಸತ್ಯವೆಂದರೆ ಸರಮಾತ್ಮನು.²

'ಅಪ್ಪು ಏತರಲ್ಲಿ ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ ಆಗಿದೆಯೋ !' ಅದೂ ಕಾರ್ಯವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಸ್ಥೂಲವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಏತರಲ್ಲಿಯೋ³ ಓತಪ್ರೋತಭಾವದಿಂದ ಇರಬೇಕಷ್ಟೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಓತಪ್ರೋತಭಾವ

1. ಹಿಟ್ಟಿಗೆ ನೀರು ಹಾಕಿ ಕಲಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಅದು ಒಂದುಂಡೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ ; ಹಾಗೆಯೇ ಪೃಥ್ವಿಯು ಅಪ್ಪಿನಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೇ ಹುಡಿಯಾಗಿ ಚದರದೆ ಇದೆ.

2. ಅದ್ದರಿಂದ ಸರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮಿಕ್ಕದ್ದೆಲ್ಲ ಭೂತಪಂಚಕವೇ ಆಗಿರಬೇಕು.

3. ತನಗಿಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವೂ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವೂ ಆಗಿರುವ ಕಾರಣದಲ್ಲಿ.

ನೆಲ್ಲಿ? ಎಂದು (ಪ್ರಶ್ನೆ). ಹೀಗೆಯೇ ಮುಂದುಮುಂದಿನ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನೂ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.¹

‘(ಅಪ್ಪು) ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ (ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ ಆಗಿದೆ) ಗಾರ್ಗಿಯೆ,’ ಎಂದನು.

(ಅಕ್ಷೇಪ):—‘ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ’ ಎಂದಲ್ಲವೆ, ಹೇಳಬೇಕು ?

(ಪರಿಹಾರ):—ಇದೇನೂ ತಪ್ಪಲ್ಲ. (ಏಕೆಂದರೆ) ಅಗ್ನಿಯು ಪಾರ್ಥಿವವಾದ ಅಧವಾ ಅಪ್ಪಿನದಾದ ಧಾತುವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಮಿಕ್ಕ ಭೂತಗಳಂತೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ (ತಾನೇ) ತೋರಿಕೊಳ್ಳುವದು ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಓತಪ್ರೋತ ಭಾವವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿಲ್ಲ.

‘ವಾಯುವು ಏತರಲ್ಲಿ ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ ಆಗಿದೆಯೋ!’ ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಅಂತರಿಕ್ಷಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಅದೇ ಭೂತಗಳೇ ಸಂಹತವಾಗಿ² ಅಂತರಿಕ್ಷಲೋಕಗಳೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳೂ ಗಂಧರ್ವಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ, ಗಂಧರ್ವಲೋಕಗಳು ಅದಿತ್ಯಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ, ಅದಿತ್ಯಲೋಕಗಳು ಚಂದ್ರಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ, ಚಂದ್ರಲೋಕಗಳು ನಕ್ಷತ್ರಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ, ನಕ್ಷತ್ರಲೋಕಗಳು ದೇವಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ, ದೇವಲೋಕಗಳು ಇಂದ್ರಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ, ಇಂದ್ರಲೋಕಗಳು ಪ್ರಜಾಪತಿಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ವಿರಾಜನ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ, ಪ್ರಜಾಪತಿಲೋಕಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಗಳು ಎಂದರೆ ಅಂಡವನ್ನಂಟುಮಾಡುವ ಭೂತಗಳು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮತಾರತಮ್ಯದ ಕ್ರಮದಿಂದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಉಪಭೋಗಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ಆಕಾರದಿಂದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿರುವವು ಸಂಹತವಾಗಿರುವ ಅದೇ ಪಂಚಭೂತಗಳು ; ಆದ್ದರಿಂದ (ಲೋಕಗಳು ಎಂದು) ಬಹುವಚನವನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತವೆ³

1. ಅದು ಏತರಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದೆ, ಅದು ಏತರಿಂದ ?- ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಇದೇ ಹೇತುವಿಗೆ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ.

2. ಬೇರೆಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮತರವಾದ ವ್ಯಾಪಕವಾದ ಕಾರಣರೂಪದಿಂದ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸೇರಿಕೊಂಡು.

3. ಅಂತರಿಕ್ಷಲೋಕಗಳು ಎಂಬಲ್ಲಿಂದ ಹಿಡಿದು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಗಳು ಎಂಬವರೆಗಿನ ಒಂದೊಂದು ಲೋಕವೂ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದಾಗಿರುವ ಭೋಗಭೂಮಿಯೇ ಅದು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ‘ಲೋಕಗಳು’ ಎಂದು ಕರೆದಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಪಂಚಭೂತಗಳ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಅನುಮಾನವು ಸಾಲದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೬. ಕಸ್ತಿನು ಖಲು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಾ ಓತಾಶ್ಚ ವೈತಾಶ್ಚೇತಿ | ಸ ಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ | ಹೇ ಗಾರ್ಗಿ, ಮಾತಿಪ್ರಾಕ್ಷೀ | ಸ್ವಂ ಪ್ರಶ್ನಂ ನ್ಯಾಯಪ್ರಕಾರಮ್ ಅತಿತ್ಯ ಆಗಮೇನ ಪ್ರಷ್ಟವ್ಯಾಂ ದೇವತಾಮ್ ಅನುಮಾನೇನ ಮಾ ಪ್ರಾಕ್ಷೀ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಪೃಚ್ಛಂತಾಶ್ಚ ಮಾ ತೇ ತವ ಮೂರ್ಧಾ ತಿರಃ ವ್ಯಪಸ್ತತ್, ವಿಪ್ಲವ್ಯಂ ಪತೇತ್ | ದೇವತಾಯಾಃ ಸ್ವಪ್ರಶ್ನಃ ಆಗಮವಿಷಯಃ | ತಂ ಪ್ರಶ್ನವಿಷಯಮ್ ಅತಿಕ್ರಾಂತೋ ಗಾರ್ಗ್ಯಾಃ ಪ್ರಶ್ನಃ ಅನುಮಾನಿಕತ್ವಾತ್ | ಸ ಯಸ್ಯಾ ದೇವತಾಯಾಃ ಪ್ರಶ್ನಃ ಸಾ ಅತಿಪ್ರಶ್ನಾ | ನಾತಿಪ್ರಶ್ನಾ ಅನತಿ ಪ್ರಶ್ನಾ | ಸ್ವಪ್ರಶ್ನವಿಷಯೇವ ಕೇವಲಾಗಮಗಮ್ಯಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಾಮ್ ಅನತಿಪ್ರಶ್ನಾಂ ವೈ ದೇವತಾಮ್ ಅತಿಪೃಚ್ಛಸಿ | ಅತೋ ಗಾರ್ಗಿ ಮಾತಿಪ್ರಾಕ್ಷೀ | ಮರ್ತುಂ ಚೇತ್ ನೇಚ್ಛಸಿ | ತತೋ ಹ ಗಾರ್ಗಿ ವಾಚಕ್ಕವೀ ಉಪರರಾಮ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

“ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಗಳು ಏತರಲ್ಲಿ ಓತವೂ ವೈತವೂ ಆಗಿವೆಯೋ !” ಎನ್ನಲು ಆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಿಂತೆಂದನು : ಎಲಾ ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಅತಿಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಬೇಡ, ಯುಕ್ತಪ್ರಕಾರವಾದ ನಿನ್ನ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಮೀರಿ, ಆಗಮದಿಂದ ಕೇಳಬೇಕಾದ ದೇವತೆಯನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಕೇಳದಿರು ಎಂದರ್ಥ. (ಹಾಗೆ) ಕೇಳಿದರೆ (ತೇ=ತವ) ನಿನ್ನ ಮೂರ್ಧವು ತಲೆಯು (ವ್ಯಪಸ್ತತ್=ವಿಪ್ಲವ್ಯಂ ಪತೇತ್) ಬಿದ್ದೀ ಹೋಗದಿರಲಿ ! ದೇವತೆಯ ಸ್ವಪ್ರಶ್ನೆಯು ಆಗಮವಿಷಯವಾದದ್ದು; ಆ ಪ್ರಶ್ನ ವಿಷಯವನ್ನು ಗಾರ್ಗಿಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಮೀರಿರುತ್ತದೆ, ಏಕೆಂದರೆ (ಅದು) ಅನುಮಾನಸಂಬಂಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದು ಯಾವ ದೇವತೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯೋ ಆ (ದೇವತೆಯು) ಅತಿಪ್ರಶ್ನ (ದೇವತೆ), ಅತಿಪ್ರಶ್ನವಲ್ಲದ್ದು ಅನತಿಪ್ರಶ್ನವು, ತನ್ನ

1. ಗಾರ್ಗಿಯ ಪ್ರಶ್ನೆ ಅನುಮಾನಪ್ರಕಾರದ್ದು, ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಆಗಮದಿಂದ ಕೇಳಬೇಕಾದ ದೇವತೆಯನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದಲೇ ಕೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅನುಮಾನದ ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಮೀರಿಂದೆ ಆಯಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಶ್ನೆ ಎಂದರೆ ನ್ಯಾಯಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಮೀರಿದ ಪ್ರಶ್ನೆ.

2. ಉಪದೇಶಗಮ್ಯವಾದದ್ದು. ಜಗತ್ತಿಗಿಲ್ಲ ಕಾಣವು ಯಾವದೆಂಬುದು ಆಗಮದಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು.

3. ಅಂಡಮೊಳಗಿರುವ ಭೂತಗಳಾದರೆ ಅತಿಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಎಂದರೆ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯ ; ಅದಲ್ಲದ್ದು ಅನತಿಪ್ರಶ್ನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಶ್ನೆ ಎಂದರೆ ಆಗಮವಿಷಯವನ್ನು ಮೀರಿದ ಆಗಮಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಅನುಮಾನವು. ಅತಿಪ್ರಶ್ನೆಯೆಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಎರಡರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿದಂತೆ ಆಯಿತು.

ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಮಾತ್ರ ವಿಷಯವಾದದ್ದು, ಕೇವಲ ಆಗಮದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಬರತಕ್ಕದು ಎಂದರ್ಥ. ಆ ಅನತಿಪ್ರಶ್ನವಾಗಿರುವದೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ದೇವತೆಯನ್ನು ಅತಿ ಪ್ರಶ್ನಮಾಡುತ್ತಿರುವೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಗಾರ್ಗಿಯೆ, (ನೀನು) ಸಾಯಲಿಚ್ಛಿಸುವದಿಲ್ಲ ವಾದರೆ^೧ ಅತಿಪ್ರಶ್ನಮಾಡದಿರು (ಎಂದನು). ಆಗ ಗಾರ್ಗಿವಾಚಕ್ಕವಿಯು ಸುಮ್ಮನಾದಳು.

4. ಉಪದೇಶಮಾತ್ರಗಮ್ಯವಾದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ತರ್ಕವನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ವಾದಿಸುವನು ಬದುಕಿದ್ದರೂ ಸತ್ತಂತೆ ; ಅವನಿಗೆ ಅನರ್ಥವೇ ಗತಿ, ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥವು ಎಂದಿಗೂ ದೊರಕದು ಎಂಬುದ್ಯೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ.

ಆರನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವದಿಂದೊಡಗೂಡಿರುವ ಪಂಚಭೂತ ರೂಪವಾದ ಅನಾತ್ಮ ನಿರಾಕರಣಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಕಹೋಲನು ಸುಮ್ಮನಾಗಲು ಗಾರ್ಗಿವಾಚಕ್ಕವಿಯು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದಳು. ಆಕೆಯು ಪೃಥ್ವಿಯು ಅಸ್ಪೃಶ್ಯವಾದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದೆಯಷ್ಟೆ ; ಹಾಗೆ ಅಪ್ಪು ಯಾವ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೇಳಿದಳು. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ನಾಯುವಿನಿಂದ ಎಂದು ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಮುಂದೆ ಹೀಗೆಯೇ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವದ ಪ್ರಶೋತ್ತರವು ನಡೆಯಿತು.

ನಾಯುವು ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದೆ ? ಅಂತರಿಕ್ಷದಿಂದ; ಅಂತರಿಕ್ಷವೋ ? ಗಂಧರ್ವಲೋಕದಿಂದ; ಗಂಧರ್ವಲೋಕವೋ? ಅದಿತ್ಯಲೋಕದಿಂದ; ಅದಿತ್ಯಲೋಕವೋ? ಚಂದ್ರ ಲೋಕದಿಂದ; ಚಂದ್ರಲೋಕವೋ? ನಕ್ಷತ್ರಲೋಕದಿಂದ, ನಕ್ಷತ್ರಲೋಕವೋ? ದೇವಲೋಕದಿಂದ ದೇವಲೋಕವೋ? ಇಂದ್ರಲೋಕದಿಂದ; ಇಂದ್ರಲೋಕವೋ? ಪ್ರಜಾಪತಿ (ವಿರಾಟ್)ಲೋಕದಿಂದ; ಪ್ರಜಾಪತಿಲೋಕವೋ? ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಿಂದ; ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದವರೆಗೂ ಪಂಚಭೂತಗಳೇ ಸೂಕ್ಷ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮತರತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಆಕಾರದಿಂದ ಸಂಹತವಾಗಿ ಆಯಾ ಲೋಕ ಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಆಗ ಗಾರ್ಗಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದೆ ?—ಎಂದು ಕೇಳಿ ದಳು. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು, 'ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಅದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪಕವಾದ ಆ ದೇವತೆಯು ಇತರ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವದ ಪದಾರ್ಥಗಳಂತಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಪೃಥಿವೀವೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಅನುಮಾನಿಸಿ ತಿಳಿಯುವದಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೂ ಅನುಮಾನವನ್ನು ನೀನು ಹತ್ತಿಸುವದಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ನಿನಗೆ ಅಶ್ರೇಯಸ್ಸಾದೀತು ! ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಊಹಿಸುವದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸು !' ಎಂದನು. ಆಗ ಗಾರ್ಗಿಯು ಸುಮ್ಮನಾದಳು.

ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ-ಏಳನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

(ಉದ್ದಾಲಕನ ಪ್ರಶ್ನೆ : ಸೂತ್ರಾಂತರ್ಯಾಮಿಗಳ ಸ್ವರೂಪ)

ಸೂತ್ರಾಂತರ್ಯಾಮಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಪ್ರಶ್ನೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಹೈನಮುದ್ದಾಲಕ ಆರುಣಿಃ ಪಪ್ರಚ್ಛ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋ
ವಾಚ ಮದ್ರೇಷ್ಟವಸಾಮ ಪತಂಜಲಸ್ಯ ಕಾಪ್ಯಸ್ಯ ಗೃಹೇಷು ಯಜ್ಞ
ಮಧೀಯಾನಾಸ್ತಸ್ಯಾಸೀದ್ಭಾರ್ಯಾ ಗನ್ಧರ್ವಗೃಹೀತಾ ತಮ
ಪೃಚ್ಛಾಮ ಕೋಽಸೀತಿ ಸೋಽಬ್ರವೀತ್ ಕಬನ್ಧ ಅಥರ್ವಣ ಇತಿ
ಸೋಽಬ್ರವೀತ್ ಪತಂಜಲಂ ಕಾಪ್ಯಂ ಯಾಜ್ಞಿಕಾಗ್ಂಶ್ಚ ವೇತ್ಥ ನು
ತ್ವಂ ಕಾಪ್ಯ ತತ್ಸೂತ್ರಂ ಯೇನಾಯಂ ಚ ಲೋಕಃ ಪರಶ್ಚ ಲೋಕಃ
ಸರ್ವಾಣಿ ಚ ಭೂತಾನಿ ಸಂದೃಬ್ಧಾನಿ ಭವಂತೀತಿ ಸೋಽಬ್ರವೀತ್
ಪತಂಜಲಃ ಕಾಪ್ಯೋ ನಾಹಂ ತದ್ ಭಗವನ್ ವೇದೇತಿ ಸೋಽ
ಬ್ರವೀತ್ ಪತಂಜಲಂ ಕಾಪ್ಯಂ ಯಾಜ್ಞಿಕಾಗ್ಂಶ್ಚ ವೇತ್ಥ ನು ತ್ವಂ
ಕಾಪ್ಯ ತಮನ್ತರ್ಯಾಮಿಣಂ ಯ ಇಮಂ ಚ ಲೋಕಂ ಚ ಪರಂ
ಚ ಲೋಕಗ್ಂ ಸರ್ವಾಣಿ ಚ ಭೂತಾನಿ ಯೋಽನ್ತರೋ ಯಮು
ಯತೀತಿ ಸೋಽಬ್ರವೀತ್ ಪತಂಜಲಃ ಕಾಪ್ಯೋ ನಾಹಂ ತಂ ಭಗ
ವನ್ ವೇದೇತಿ ಸೋಽಬ್ರವೀತ್ ಪತಂಜಲಂ ಕಾಪ್ಯಂ ಯಾಜ್ಞ
ಕಾಗ್ಂಶ್ಚ ಯೋ ನೈ ತತ್ ಕಾಪ್ಯ ಸೂತ್ರಂ ವಿದ್ಯಾತ್ ತಂ ಚಾನ್ತ
ರ್ಯಾಮಿಣಮಿತಿ ಸ ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ ಸ ಲೋಕವಿತ್ ಸ ದೇವವಿತ್ ಸ
ವೇದವಿತ್ ಸ ಭೂತವಿತ್ ಸ ಆತ್ಮವಿತ್ ಸ ಸರ್ವವಿದಿತಿ ತೇಭ್ಯೋಽ
ಬ್ರವೀತ್ ತದಹಂ ವೇದ ತಚ್ಚೇತ್ತ್ವಂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಸೂತ್ರಮು
ವಿದ್ವಾಗ್ಂಸ್ತಂ ಚಾನ್ತರ್ಯಾಮಿಣಂ ಬ್ರಹ್ಮಗವೀರುದಜಸೇ
ಮೂರ್ಧಾ ತೇ ವಿಪತಿಷ್ಯತೀತಿ ವೇದ ವಾ ಅಹಂ ಗೌತಮ ತತ್
ಸೂತ್ರಂ ತಂ ಚಾನ್ತರ್ಯಾಮಿಣಮಿತಿ ಯೋ ವಾ ಇದಂ ಕ್ವಿದ್
ಬ್ರೂಯಾದ್ ವೇದ ವೇದೇತಿ ಯಥಾ ವೇತ್ಥ ತಥಾ ಬ್ರೂಹೀತಿ || ೧

೧. ಆಗ ಇವನನ್ನು ಉದ್ದಾಲಕ ಆರುಣಿಯು ಕೇಳಿದನು. “ಯಾಜ್ಞ
ವಲ್ಕ್ಯನೇ”, ಎಂದನು. “ಮದ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪತಂಜಲಕಾಪ್ಯನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ
ಯಜ್ಞ(ಶಾಸ್ತ್ರ)ವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು

ಗಂಧರ್ವನು ಹಿಡಿದಿದ್ದನು ‘ಯಾರಾಗಿರುವೆ?’ ಎಂದು ಅವನನ್ನು ಕೇಳಿ ದೆವು. ಅವನು ‘ಕಬಂಧ ಅಧರ್ವಣನು’ ಎಂದನು. ಪತಂಜಲಕಾಪ್ಯನನ್ನೂ ಯಾಜ್ಞಕರನನ್ನೂ ‘ಕಾಪ್ಯನೇ, ಯಾವನಿಂದ ಈ ಲೋಕವೂ ಪರಲೋಕವೂ ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಸಂದೃಬ್ಧವಾಗಿರುವವೋ ಆ ಸೂತ್ರವನ್ನು ನೀನು ಬಲ್ಲೆಯ?’ ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ಆ ಪತಂಜಲಕಾಪ್ಯನು ‘ಭಗವಂತನೇ, ನಾನು ಅದನ್ನು ಅರಿಯೆನು’ ಎಂದನು. ಅವನು ಪತಂಜಲಕಾಪ್ಯನನ್ನೂ ಯಾಜ್ಞಕರನನ್ನೂ “ಕಾಪ್ಯನೇ, ಯಾವನು ಈ ಲೋಕವನ್ನೂ ಪರಲೋಕವನ್ನೂ ಸರ್ವಭೂತಗಳನ್ನೂ ಒಳಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಆಳುತ್ತಿರುವನೋ ಆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯನ್ನು ನೀನು ಬಲ್ಲೆಯ?” ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ಆ ಪತಂಜಲಕಾಪ್ಯನು ‘ಭಗವಂತನೇ, ನಾನು ಆತನನ್ನು ಅರಿಯೆನು’ ಎಂದನು. ಅವನು ಪತಂಜಲಕಾಪ್ಯನನ್ನೂ ಯಾಜ್ಞಕರನನ್ನೂ ಕುರಿತು “ಕಾಪ್ಯನೇ, ಯಾವನಾದರೆ ಆ ಸೂತ್ರವನ್ನೂ ಆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯನ್ನೂ ಹೀಗೆ ಅರಿತಿರುವನೋ ಅವನೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿದನು, ಅವನೇ ಲೋಕವಿದನು, ಅವನೇ ದೇವವಿದನು, ಅವನೇ ವೇದವಿದನು, ಅವನೇ ಭೂತವಿದನು, ಅವನೇ ಆತ್ಮವಿದನು, ಅವನೇ ಸರ್ವವಿದನು” ಎಂದು ಅವರಿಗೆ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟನು. ಅದನ್ನು ನಾನು ತಿಳಿದಿರುವೆನು. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಆ ಸೂತ್ರವನ್ನೂ ಆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯನ್ನೂ ಅರಿಯದೆ ಬ್ರಹ್ಮಗೋವುಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವೆ ಯಾದರೆ ನಿನ್ನ ಮೂರ್ಧವು ಬಿದ್ದುಹೋಗಲಿ!” ಗೌತಮನೇ, ಆ ಸೂತ್ರವನ್ನೂ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯನ್ನೂ ನಾನು ಬಲ್ಲೆ—ಎನ್ನಲು “ಯಾವನಾದರೂ ಬಲ್ಲೆ, ಬಲ್ಲೆ ಎಂದು ಹೇಳಿಯಾನು. ಹೇಗೆ ಬಲ್ಲೆಯೋ ಹಾಗೆ ಹೇಳು!” ಎಂದನು.

ಉದ್ಬಾಲಕನು ಸೂತ್ರಾಂತರ್ಯಾಮಿಗಳನ್ನು ಅರಿತ ಬಗೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೭. ಇದಾನೀಂ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಾನಾಮ್ ಅನ್ತರತಮಂ ಸೂತ್ರಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಇತಿ ತದರ್ಥ ಆರಮ್ಭಃ | ತಚ್ಚ ಆಗಮೇನೈವ ಪ್ರಷ್ಠವ್ಯಮ್ ಇತಿ ಇತಿಹಾಸೇನ ಆಗಮೋಪನ್ಯಾಸಃ ಕ್ರಿಯತೇ | ಅಧ ಹೈನಮ್ ಉದ್ಬಾಲಕೋ ನಾಮತಃ ಅರುಣ ಸ್ಯಾಪತ್ಯಮ್ ಆರುಣಿಃ ಪಪ್ರಚ್ಛ | ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ | ಮದ್ರೇಷು ದೇಶೇಷು ಅವಸಾಮ ಉಷಿತವನ್ತಃ ಪತಂಜಲಸ್ಯ ಪತಂಜಲೋ ನಾಮತಃ ತಸ್ಯೈವ ಕಟಿಗೋತ್ರಸ್ಯ ಕಾಷ್ಠಸ್ಯ ಗೃಹೇಷು ಯಜ್ಞಮ್ ಅಧೀಯಾನಾಃ ಯಜ್ಞಶಾಸ್ತ್ರಾ

ಧ್ಯಯನಂ ಕುರ್ವಾಣಾಃ | ತಸ್ಯ ಅಸೀತ್ ಭಾರ್ಯಾ ಗರ್ಭವಗೃಹೀತಾ | ತಮ್
 ಅಪೃಚ್ಛಾಮು ಕೋಽಸೀತಿ | ಸೋಽಬ್ರವೀತ್ ಕಬನ್ಧೋ ನಾಮತಃ ಅಧರ್ವಣೋಽ
 ಪತ್ಯಮ್ ಅಧರ್ವಣ ಇತಿ | ಸೋಽಬ್ರವೀತ್ ಗರ್ಭವಃ ಪತಂಜಲಂ ಕಾಪ್ಯಂ
 ಯಾಜ್ಞಿಕಾಂಶ್ಚ ತಚ್ಛಿಷ್ಯಾನ್ | ವೇತ್ಥ ನು ತ್ವಂ ಹೇ ಕಾಪ್ಯ ಜಾನೀಷೇ ತತ್
 ಸೂತ್ರಮ್ ? ಕಿಂ ತತ್ ? ಯೇನ ಸೂತ್ರೇಣ ಆಯಂ ಚ ಲೋಕಃ ಇದಂ ಚ
 ಜನ್ಮ ಪರಶ್ಚ ಲೋಕಃ ಪರಂ ಚ ಪ್ರತಿವತ್ತವ್ಯಂ ಜನ್ಮ ಸರ್ವಾಣಿ ಚ ಭೂತಾನಿ
 ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಸ್ತವ್ವಪರ್ಯಂತಾನಿ ಸಂದೃಬ್ಧಾನಿ ಸಂಗ್ರಹಿತಾನಿ | ಸ್ವಗವ ಸೂತ್ರೇಣ
 ವಿಷ್ವಬ್ಧಾನಿ ಭವಂತೀ ಯೇನ ತತ್ತಿಂ ಸೂತ್ರಂ ವೇತ್ಥ ? ಸೋಽಬ್ರವೀತ್ ಏವಂ ವೃಷ್ಟಃ
 ಕಾಪ್ಯಃ | ನಾಹಂ ತದ್ ಭಗವನ್ ವೇದ ಇತಿ | ತತ್ ಸೂತ್ರಂ ನಾಹಂ ಜಾನೇ
 ಹೇ ಭಗವನ್ ಇತಿ ಸಂಪೂಜಯನ್ ಆಹ | ಸೋಽಬ್ರವೀತ್ ಪುನರ್ಗರ್ಭವಃ
 ಉವಾಧ್ಯಾಯಮ್ ಅಸ್ಮಾಂಶ್ಚ | ವೇತ್ಥ ನು ತ್ವಂ ಕಾಪ್ಯಮ್ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಣಮ್ ?
 ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಇತಿ ವಿಶೇಷ್ಯತೇ | ಯ ಇಮಂ ಚ ಲೋಕಂ ಪರಂ ಚ ಲೋಕಂ
 ಸರ್ವಾಣಿ ಚ ಭೂತಾನಿ ಯೋಽನ್ತರೋಽಭ್ಯಂತರಃ ಸನ್ ಯಮಯತಿ ನಿಯಮ
 ಯತಿ ದಾರುಯನ್ತ್ರಮಿವ ಭ್ರಾಮಯತಿ ಸ್ವಂ ಸ್ವಮುಚಿತವ್ಯಾಪಾರಂ ಕಾರಯತಿ
 ಇತಿ | ಸೋಽಬ್ರವೀತ್ ಏವಮುಕ್ತಃ ಪತಂಜಲಃ ಕಾಪ್ಯಃ ನಾಹಂ ತಂ ಜಾನೇ
 ಭಗವನ್ನಿತಿ ಸಂಪೂಜಯನ್ನಾಹ | ಸೋಽಬ್ರವೀತ್ ಪುನರ್ಗರ್ಭವಃ | ಸೂತ್ರ
 ತದಂತರ್ಗತಾಂತರ್ಯಾಮಿಣೋರ್ವಿಜ್ಞಾನಂ ಸ್ತೂಯತೇ | ಯಃ ಕಷ್ಟಿತ್ ವೈ
 ತತ್ ಸೂತ್ರಂ ಹೇ ಕಾಪ್ಯ ವಿದ್ಯಾತ್ ವಿಜಾನೀಯಾತ್ ತಂ ಚ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಣಂ
 ಸೂತ್ರಾಂತರ್ಗತಂ ತಸ್ಯೈವ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ನಿಯಂತಾರಂ ವಿದ್ಯಾತ್ ಯಃ ಇತಿ ಏವ
 ಮುಕ್ತೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ಸ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ ಪರಮಾತ್ಮವಿತ್ | ಲೋಕಾಂಶ್ಚ
 ಭೂರಾದೀನ್ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಣಾ ನಿಯಮ್ಯಮಾನಾನ್ ವೇತ್ತಿ | ಸ ದೇವಾಂಶ್ಚ
 ಅಗ್ನಾದೀನ್ ಲೋಕಿನಃ ಜಾನಾತಿ ವೇದಾಂಶ್ಚ ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣಭೂತಾನ್ ವೇತ್ತಿ |
 ಭೂತಾನಿ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿನಿ ಸೂತ್ರೇಣ ಧಿಯಮಾಣಾನಿ ತದಂತರ್ಗತೇನ ಅಂತ
 ರ್ಯಾಮಿಣಾ ನಿಯಮ್ಯಮಾನಾನಿ ವೇತ್ತಿ | ಸ ಆತ್ಮಾನಂ ಚ ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವ
 ವಿಶಿಷ್ಟಂ ತೇನೈವ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಣಾ ನಿಯಮ್ಯಮಾನಂ ವೇತ್ತಿ | ಸರ್ವಂ ಚ
 ಜಗತ್ ತಥಾಭೂತಂ ವೇತ್ತಿ ಇತಿ | ಏವಂ ಸ್ತುತೇ ಸೂತ್ರಾಂತರ್ಯಾಮಿ
 ವಿಜ್ಞಾನೇ ಪ್ರಲುಬ್ಧಃ ಕಾಪ್ಯೋಽಭಿಮುಖೀಭೂತಃ ವಯಂ ಚ ತೇಭ್ಯಶ್ಚ
 ಅಸ್ಮಭ್ಯಮ್ ಅಭಿಮುಖೀಭೂತೇಭ್ಯಃ ಅಬ್ರವೀತ್ ಗರ್ಭವಃ ಸೂತ್ರಮ್
 ಅಂತರ್ಯಾಮಿಣಂ ಚ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈಗ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಗಳಿಗೆ ತೀರ ಒಳಗಿರುವ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು
 ಎಂದು ಅದಕ್ಕಾಗಿ (ಬ್ರಾಹ್ಮಣವನ್ನು) ಆರಂಭಿಸಿದೆ. ಅದನ್ನು ಆಗಮದಿಂದಲೇ

ಕೇಳಬೇಕಾಗಿರುವದರಿಂದ ಇತಿಹಾಸದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಅಗಮವನ್ನು¹ ಪಠುನ್ಯಾ ಮಾಡಿರುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ಈ (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ)ನನ್ನು ಉದ್ಬಾಲಕನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಅರುಣನ ಮಗನಾದ ಆರುಣಿಯು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನು. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಎಂದನು. ಮದ್ರ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಪತಂಜಲನ- ಪತಂಜಲನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ, ಅವನೇ ಕಪಿಗೋತ್ರದವನಾದ್ದರಿಂದ ಕಾಪ್ಯನು, (ಆ) ಕಾಪ್ಯನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡುತ್ತಾ ಯಜ್ಞ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡುತ್ತಾ ವಾಸವಾಗಿದ್ದೆವು. ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯು ಗಂಧರ್ವಗೃಹೀತಳಾಗಿ ಇದ್ದಳು. ಆ (ಗಂಧರ್ವ)ನನ್ನು (ನೀನು) ಯಾರು? ಎಂದು ಕೇಳಿದೆವು. ಅವನು 'ಕಬಂಧನೆಂಬ ಹೆಸರಿನವನು, ಅಧರ್ವನ ಮಗನಾದ್ದರಿಂದ ಅಧರ್ವಣನು' ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಆ (ಕಬಂಧ ಅಧರ್ವಣನೆಂಬ) ಗಂಧರ್ವನು ಪತಂಜಲ ಕಾಪ್ಯನನ್ನೂ ಅವನ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಯಾಜ್ಞಕರನ್ನೂ 'ಎಲೈ ಕಾಪ್ಯನೇ, ನೀನು ಆ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಬಲ್ಲೆಯೇ? ಆ (ಸೂತ್ರ)ವೆಂಬುದು ಯಾವದು? ಎಂದರೆ ಯಾವ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಈ ಲೋಕವೂ ಈ ಜನ್ಮವೂ, ವರಲೋಕವೂ (ಮುಂದೆ) ಪಡೆಯಬೇಕಾಗಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಜನ್ಮವೂ, ಎಲ್ಲಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಸ್ತಂಬಪರ್ಯಂತ ವಾಗಿರುವ ಭೂತಗಳೂ ಸಂದೃಬ್ಧವಾಗಿರುವವೋ ಮಾಲೆಯು ನಾರಿನಿಂದ (ಕಟ್ಟಿರುವಂತೆ) ಕಟ್ಟಿರುತ್ತವೆಯೋ, ಯಾವದರಿಂದ (ಇವೆಲ್ಲ) ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟವೆಯೋ ಆ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಬಲ್ಲೆಯೇನು?' ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ಹೀಗೆಂದು ಕೇಳಲು ಕಾಪ್ಯನು 'ಭಗವಂತನೇ, ನಾನು ಅದನ್ನು ಅರಿಯೆನು' ಎಂದನು, ಆ ಸೂತ್ರವನ್ನು ನಾನರಿಯೆನು, ಎಂದು (ಅವನನ್ನು) ಗೌರವಿಸಿ ನುಡಿದನು.

ಮತ್ತೆ ಗಂಧರ್ವನು (ಆ) ಉಪಾಧ್ಯಾಯನನ್ನೂ ನಮ್ಮನ್ನೂ (ಕುರಿತು) ಕಾಪ್ಯನೇ, ಆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯನ್ನು- ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಕೂಡಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ: ಯಾವನು ಈ ಲೋಕವನ್ನೂ ವರಲೋಕವನ್ನೂ ಸರ್ವಭೂತಗಳನ್ನೂ ಒಳಗೆ ತೀರ ಒಳಗಿದ್ದವನಾಗಿ ಆಳುತ್ತಿರುವನೋ, ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿಟ್ಟಿರುವನೋ, ಮರದ ಯಂತ್ರವನ್ನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವನೋ, ಅವರವರಿಗೆ ತಕ್ಕ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಾನೋ ಎಂದು (ವಿಶೇಷಣ. ಅವನನ್ನು)- ನೀನು ಬಲ್ಲೆಯೇ? ಹೀಗೆನ್ನಲು ಆ ಪತಂಜಲ

1. ಅಗಮವೆಂದರೆ ವಿಷಯವನ್ನು ಅನುಭವದಿಂದ ಬಲ್ಲವರು ಮಾಡುವ ಉಪದೇಶ; ಅತೀಂದ್ರಿಯಪದಾರ್ಥಗಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅವನ್ನು ಅಗಮದಿಂದಲೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತರ್ಕವು ತಪ್ಪುತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಕಳೆಯುವದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ.

ಕಾಷ್ಠನು ಇಂತೆಂದನು. 'ಭಗವಂತನೇ, ನಾನು ಅವನನ್ನರಿಯೆನು' ಎಂದು (ಅವನನ್ನು) ಗೌರವಿಸಿ ನುಡಿದನು.

ಮತ್ತೆ ಆ ಗುಂಧರ್ವನಿಂತೆಂದನು. ಸೂತ್ರ, ಅದರೊಳಗಿನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ- (ಈ ಇಬ್ಬರ) ವಿಜ್ಞಾನವು (ಇಲ್ಲಿ) ಹೊಗಳಲ್ಪಡುತ್ತಿದೆ. ಎಲೈ ಕಾಷ್ಠನೇ, ಯಾವನೇ ಆಗಲಿ ಆ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಅರಿತಿರುವನೋ ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವನೋ, ಮತ್ತು ಆ ಸೂತ್ರಾಂತರ್ಗತನಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯನ್ನೂ, ಅದೇ ಸೂತ್ರನಿಯಂತ್ರವಾದ (ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯನ್ನೂ) ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಉಕ್ತಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಅರಿತಿರುವನೋ, ಅವನೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿದನು, ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅರಿತವನು; ಅವನೇ ಲೋಕಗಳನ್ನು, ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಿಂದ ನಿಯಮಿತವಾಗಿರುವ ಭೂರಾದಿ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಅವನೇ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ, ಅಗ್ನಾದಿಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಬಲ್ಲವನು; (ಅವನೇ) ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವ ವೇದಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಭೂತಗಳನ್ನು ಸೂತ್ರನಿಂದ ಧೃತವಾಗಿರುವ ಮತ್ತು ಆ (ಸೂತ್ರದ) ಒಳಗಿರುವ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಿಂದ ನಿಯಮಿತವಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಭೂತಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಅವನೇ ಆತ್ಮನನ್ನು ಅದೇ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಿಂದ ನಿಯಮಿತವಾಗಿರುವ ಕರ್ತೃತ್ವ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಗಳೆಂದೊಡಗೂಡಿರುವ (ಜೀವನನ್ನು) ಬಲ್ಲವನು; ಹೀಗೆಯೇ (ಸೂತ್ರದಿಂದ ಧೃತವಾಗಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಿಂದ ನಿಯಮಿತವಾಗಿರುವ) ಸರ್ವಜಗತ್ತನ್ನೂ ಬಲ್ಲವನು ಎಂದು (ಹೊಗಳಿದನು).

ಸೂತ್ರಾಂತರ್ಯಾಮಿಗಳ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೀಗೆ (ಅವನು) ಹೊಗಳಲಾಗಿ ಆಶೆಯಿಂದ ಕಾಷ್ಠನು ಆಕಡೆಗೇ ತಿರುಗಿದನು; ನಾವೂ (ತಿರುಗಿದೆವು). ಮತ್ತು (ಹೀಗೆ) ಅಭಿಮುಖರಾದ ನಮಗೆ (ಆ) ಗುಂಧರ್ವನು ಸೂತ್ರವನ್ನೂ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯನ್ನೂ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟನು.

ಉದ್ದಾಲಕನ ಪ್ರಶ್ನೆ :

ಸೂತ್ರವನ್ನೂ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯನ್ನೂ ಹೇಳು

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೮. ತದಹಂ ಸೂತ್ರಾಂತರ್ಯಾಮಿವಿಜ್ಞಾನಂ ವೇದ ಗುಂಧರ್ವಾತ್ ಲಬ್ಧಾಗಮಃ ಸನ್ | ತಚ್ಛೇತ್ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಸೂತ್ರಂ ತಂ ಚ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಣಮ್ ಅವಿದ್ವಾಂಶ್ಚೇತ್ ಅಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ ಸನ್ ಯದಿ ಬ್ರಹ್ಮಗವೀಃ ಉದಜಸೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಂ ಸ್ವಭೂತಾ ಗಾಃ ಉದಜಸೇ ಉನ್ನಯಸಿ ತ್ವಮ್ ಅನ್ಯಾಯೇನ ತತಃ ಮಚ್ಛಾಪದಗ್ಧಸ್ಯ ಮೂರ್ಧಾ ತೇ ಶಿರಸ್ತೇ ತವ (ವಿಪತ್ಯಿಷ್ಠತಿ)¹ವಿಸ್ಪಷ್ಟಂ ಪತ್ಯಿಷ್ಠತಿ

1. ಮೂಲಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತು ಇದ್ದದ್ದು ಅಚ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ಕೈ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿದೆ.

ಏವಮುಕ್ತೋ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಆಹ ವೇದ ಜಾನಾಮಿ ಅಹಂ ಹೇ ಗೌತಮ ಇತಿ
ಗೋತ್ರತಃ | ತತ್ ಸೂತ್ರಂ ಯದ್ಗಂಧರ್ವಸ್ತುಭ್ಯಮ್ ಉಕ್ತವಾನ್ | ಯಂ ಚ
ಅಂತರ್ಯಾಮಿಣಂ ಗಂಧರ್ವಾತ್ ವಿದಿತವನ್ತೋ ಯೂಯಂ ತಂ ಚಾಂತರ್ಯಾ
ಮಿಣಂ ವೇದಾಹಮಿತಿ | ಏವಮುಕ್ತೇ ಪ್ರತ್ಯಾಹ ಗೌತಮಃ | ಯಃ ಕಶ್ಚಿತ್ ಪ್ರಾಕೃತಃ
ಇದಂ ಯತ್ ತ್ವಯೋಕ್ತಂ ಬ್ರೂಯಾತ್ | ಕಥಮ್ ? ವೇದ, ವೇದ ಇತಿ
ಆತ್ಮಾನಂ ಶ್ಲಾಘಯನ್ | ಕಿಂ ತೇನ ಗರ್ಜಿತೇನ ? ಕಾರ್ಯೇಣ ದರ್ಶಯ | ಯಥಾ
ವೇತ್ಥ ತಥಾ ಬ್ರೂಹಿ ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಸೂತ್ರಾಂತರ್ಯಾಮಿಗಳ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಾನು ಗಂಧರ್ವನಿಂದ ಆಗಮ
ವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಬಲ್ಲವನಾಗಿರುತ್ತೇನೆ. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಆ ಸೂತ್ರ
ವನ್ನೂ ಆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯನ್ನೂ ಅರಿಯದೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯಲ್ಲದೆಯೇ, ಬ್ರಹ್ಮ
ಗೋಗಳನ್ನು ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮವಿದರಿಗೆ ಸೇರಿರುವ ಗೋಗಳನ್ನು
ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋದರೆ, ನೀನು ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು
ಹೋಗುವೆಯಾದರೆ, ಆಗ ನನ್ನ ಶಾಪದಿಂದ ದಗ್ಧನಾದ ನಿನ್ನ ಮೂರ್ಧನವು, ತಲೆಯು
(ಬೀಳಲಿ!), ವಿಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬೀಳಲಿ !

ಹೀಗೆನ್ನಲು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಿಂತೆಂದನು. ಎಲೈ ಗೌತಮನೇ, ಎಂದು
(ಕರೆದಿರುವದು) ಗೋತ್ರದಿಂದ ; ನಾನು ಆ ಸೂತ್ರವನ್ನೂ ನಿಮಗೆ ಗಂಧರ್ವನು
ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ(ಅದನ್ನು), ಮತ್ತು ಗಂಧರ್ವನಿಂದ ನೀವು ಯಾವ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ
ಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರೋ ಆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯನ್ನೂ ನಾನು ಬಲ್ಲೆನು ! ಹೀಗೆ
ನ್ನಲು (ಆ) ಗೌತಮನು (ಹೀಗೆಂದು) ಉತ್ತರವಿತ್ತನು. ಯಾವ ವ್ರಾಕೃತನಾದರೂ
ನೀನು ಹೇಳಿದೆಯಲ್ಲ, ಇದನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು ; ಹೀಗೆಂದು (ಹೇಳಬಹುದು) ?
'ಬಲ್ಲೆನು, ಬಲ್ಲೆನು !' ಎಂದು ತನ್ನನ್ನು ಹೊಗಳಿಕೊಂಡು (ಹೇಳಬಹುದು). ಈ
ಕೂಗಿನಿಂದ (ಪ್ರಯೋಜನ)ವೇನು ? ಕಾರ್ಯದಿಂದ (ಜ್ಞಾನವನ್ನು) ತೋರಿಸು !
ಹೇಗೆ ಬಲ್ಲೆಯೋ ಹಾಗೆ ಹೇಳು ! (ಎಂದನು)

ಸಮಷ್ಟಿವೃಷ್ಟಾತ್ಪ್ರಕವಾಯುವೇ ಸೂತ್ರ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಹೋವಾಚ ವಾಯುರ್ವೈ ಗೌತಮ ತತ್ಸೂತ್ರಂ ವಾಯುನಾ ವೈ
ಗೌತಮ ಸೂತ್ರೇಣಾಯಂ ಚ ಲೋಕಃ ಪರಶ್ಚ ಲೋಕಃ ಸರ್ವಾಣಿ
ಚ ಭೂತಾನಿ ಸಂದೃಬ್ಧಾನಿ ಭವಂತಿ ತಸ್ಮಾದ್ ವೈ ಗೌತಮ ಪುರುಷಂ
ಪ್ರೇತಮಾಹುರ್ವ್ಯಸ್ರಂಸಿಷತಾಸ್ಯಾಜ್ಞಾನೀತಿ ವಾಯುನಾ ಹಿ ಗೌತಮ
ಸೂತ್ರೇಣ ಸಂದೃಬ್ಧಾನಿ ಭವಂತೀತ್ಯೇವಮೇವೈತದ್ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಾ
ಂತರ್ಯಾಮಿಣಂ ಬ್ರೂಹೀತಿ || ೨ ||

೨. ಅವನಿಂತೆಂದನು. ಗೌತಮನೇ, ವಾಯುವೇ ಆ ಸೂತ್ರವು. ಗೌತಮನೇ, ವಾಯುವೆಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದಲೇ ಈ ಲೋಕವೂ ಪರಲೋಕವೂ ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಸಂದೃಬ್ಧವಾಗಿವೆ. ಅದ್ದರಿಂದಲೇ, ಗೌತಮನೇ, ಸತ್ತು ಹೋದ ಪುರುಷನನ್ನು ಇವನ ಅಂಗಗಳು ಜಗುಳಿದವು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ; ವಾಯುವೆಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಗೌತಮನೇ, ಸಂದೃಬ್ಧಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ? “ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಇದು ಹೀಗೆಯೇ (ಸರಿ). ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಯನ್ನು ಹೇಳು” ಎಂದನು.

ಸೂತ್ರದ ನಿರ್ಣಯ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೯. ಸ ಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ | ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಾ ಯಸ್ಮಿನ್ನೋತಾಶ್ಚ ಪ್ರೋತಾಶ್ಚ ವರ್ತಮಾನೇ ಕಾಲೇ ಯಥಾ ಪೃಥಿವೀ ಅವೃತತ್ಸೂತ್ರಮ್ ಆಗಮ ಗಮ್ಯಂ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ ತದರ್ಥಂ ಪ್ರಶ್ನಾಂತರಮುತ್ಥಾಪಿತಂ | ಆತಸ್ತನ್ನಿರ್ಣಯಾ ಯಾಹ | ವಾಯುರ್ವೈ ಗೌತಮ ತತ್ ಸೂತ್ರಂ ನಾನ್ಯತ್ | ವಾಯುಃ ಇತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಮ್ ಆಕಾಶವದ್ ವಿಷ್ವಮ್ಪಕಂ ವೃಧಿವ್ಯಾದೀನಾಂ ಯದಾತ್ಮಕಂ ಸಪ್ತದಶ ವಿಧಂ ಲಿಬ್ಧಂ ಕರ್ಮವಾಸನಾಸಮವಾಯಿ ವ್ರಾಣೀನಾಂ ಯತ್, ತತ್ಸಮಷ್ಟಿ ವ್ಯಷ್ಟಾತ್ಮಕಮ್ | ಯಸ್ಯ ಬಾಹ್ಯಾಭೇದಾಃ ಸಪ್ತಸಪ್ತ ಮರುದ್ಗಣಾಃ ಸಮುದ್ರ ಸ್ಯೇವ ಉರ್ಮುಟೈಃ ತದೇತತ್ ವಾಯವ್ಯಂ ತತ್ತ್ವಂ ಸೂತ್ರಮಿತಿ ಅಭಿಧೀಯತೇ | ವಾಯುನಾ ವೈ ಗೌತಮ ಸೂತ್ರೇಣ ಅಯಂ ಚ ಲೋಕಃ ಪರಶ್ಚ ಲೋಕಃ ಸರ್ವಾಣಿ ಚ ಭೂತಾನಿ ಸಂದೃಬ್ಧಾನಿ ಭವಂತಿ ಸಂಗ್ರಧಿತಾನಿ ಭವಂತಿ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮೇತತ್ | ಅಸ್ತಿ ಚ ಲೋಕೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ | ಕಥಮ್ ? ಯಸ್ಮಾದ್ ವಾಯುಃ ಸೂತ್ರಂ ವಾಯುನಾ ವಿಧೃತಂ ಸರ್ವಮ್, ತಸ್ಮಾದ್ ವೈ ಗೌತಮ ಪುರುಷಂ ಪ್ರೇತಮ್ ಅಹುಃ ಕಥಯಂತಿ ವ್ಯಸ್ರಂಸಿಷತ ವಿಸ್ರಸ್ತಾನಿ ಅಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಅಬ್ಧಾನಿ ಇತಿ | ಸೂತ್ರಾಪಗಮೇ ಹಿ ಮಣ್ಯಾದೀನಾಮ್ ಪ್ರೋತಾನಾಂ ಅವ ಸ್ರಂಸನಂ ದೃಷ್ಟಮ್ | ಏವಂ ವಾಯುಃ ಸೂತ್ರಮ್ ತಸ್ಮಿನ್ ಮಣಿವತ್ ಪ್ರೋತಾನಿ ಯದಿ ಅಸ್ಯ ಅಬ್ಧಾನಿ ಸ್ಯುಃ, ತತೋ ಯುಕ್ತಮೇತದ್ ವಾಯ್ವಪ ಗಮೇ ಅವಸ್ರಂಸನಮ್ ಅಬ್ಧಾನಾಮ್ | ಅತೋ ವಾಯುನಾ ಹಿ ಗೌತಮ ಸೂತ್ರೇಣ ಸದೃಬ್ಧಾನಿ ಭವಂತಿ ಇಂತಿ ನಿಗಮಯತಿ | ಏವಮೇವೈತದ್ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ | ಸಮ್ಯಗುಕ್ತಂ ಸೂತ್ರಮ್ | ತದಂತರ್ಗತಂ ತು ಇದಾನಿ ತಸ್ಯೈವ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ನಿಯಂತಾರಮ್ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಣಂ ಬ್ರೂಹಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಿಂತೆಂದನು : ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಗಳು ಪೃಥಿವಿಯು ಅಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ (ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿರು)ವಂತೆ ಈಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವದರಲ್ಲಿ ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ ಆಗಿರುವವೋ ಆ ಆಗಮಗಮ್ಯವಾದ^೧ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನಾಂತರವನ್ನು ಎಚ್ಚಿಸಲಾಯಿತು. ಅದನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಗೌತಮನೇ, ಆ ಸೂತ್ರವು ವಾಯುವೇ, ಮತ್ತೊಂದಲ್ಲ. ವಾಯು ಎಂದರೆ ಆಕಾಶದಂತೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಎತ್ತಿಹಿಡಿದಿರುವ (ತತ್ತ್ವವು). ಹದಿನೇಳು ವಿಧವಾದ ಲಿಂಗವು^೨ ಆ ವಾಯುವಿನ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುತ್ತವೆ ; (ಅದು) ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕರ್ಮಕ್ಕೂ ವಾಸನೆಗಳಿಗೂ ಆಶ್ರಯವಾದದ್ದು.^೩ ಅದು ಸಮಷ್ಟಿ ವ್ಯಷ್ಟಿರೂಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ^೪ ಅದರ ಹೊರಗಿನ ಭೇದಗಳೇ ಸಮುದ್ರ ತೆರೆಗಳಂತೆ ಇರುವ ನಲವತ್ತೊಂಬತ್ತು ಮರುದ್ವಾರಗಳಾಗಿರುವವೋ,^೫ ಇಂಥ ಈ ವಾಯವ್ಯ ತತ್ತ್ವವು ಸೂತ್ರನೆನಿಸಿರುತ್ತದೆ. ವಾಯುವಿನಿಂದಲೇ ಸೂತ್ರದಿಂದಲೇ, ಎಲೈ ಗೌತಮನೇ, ಈ ಲೋಕವೂ ಪರಲೋಕವೂ ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಸಂದೃಬ್ಧವಾಗಿರುತ್ತವೆ, ಕಟ್ಟುವಡೆದಿರುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು ವ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಲೋಕದಲ್ಲಿ (ಹೀಗೆಂಬ) ವ್ರಸಿದ್ಧಿಯೂ ಇದೆ. ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ, ವಾಯುವು ಸೂತ್ರವಾಗಿರುವದಲ್ಲ, ವಾಯುವಿನಿಂದ ಸರ್ವವೂ ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುವದಲ್ಲ, ಆ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಗೌತಮನೇ, ಸತ್ತ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಈ ಮನುಷ್ಯನ ಅಂಗಗಳು ಜಗುಳಿದವು ಸಡಲಿದವು ಎಂದು ಹೇಳುವರು, ನುಡಿಯುವರು. ಸೂತ್ರವು ಹೋದರೆ ಪೋಣಿಸಿದ್ದ ರತ್ನವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಜಗುಳಿಬೀಳುವದು ಕಂಡಿದೆಯಷ್ಟೆ. ಇದರಂತೆ ವಾಯುವು ಸೂತ್ರವು ; ಆ (ಸೂತ್ರ)ದಲ್ಲಿ ಇವನ ಅಂಗಗಳು ರತ್ನಗಳಂತೆ ಪೋಣಿಸಿವೆ ಎಂದಾದರೆ, ಆಗ ವಾಯುವು ಹೋಗಲು ಅಂಗಗಳು ಜಗುಳಿಬೀಳುವವೆಂಬುದು ಯುಕ್ತವು.

1. ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳಂತೆ ಸ್ಥೂಲವಾಗಿದ್ದು ಅನುಮಾನಗಮ್ಯವಲ್ಲದ್ದರಿಂದ.

2. ಪಂಚಭೂತಗಳು, ದಶೇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಪ್ರಾಣ, ಅಂತಃಕರಣ—ಈ ರೂಪವಾಗಿರುವ ಲಿಂಗವು. ಅ. ಗಿ.

3. ಮುಂದೆ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕರ್ಮಗಳೂ ವಾಸನೆಗಳೂ ಅವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ವಾಯುವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವು.

4. ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷರೂಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

5. ಅವಹಾದಿಭೇದಗಳಿಂದ ನಲವತ್ತೊಂಬತ್ತು ವಾಯುಗಳಿರುವವೆಂದು ಪಾಲಾಣಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ, ಗಾತಮನೇ, ವಾಯುವೆಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದಲೇ ಸಂದೃಬ್ಧವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ನಿಗಮನಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆ. “ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಇದು ಹೀಗೆಯೇ (ಸರಿ); ಸೂತ್ರವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತೀಯೆ. ಅದರೊಳಗಿರುವ, ಅದೇ ಸೂತ್ರದ ನಿಯಂತ್ರವಾಗಿರುವ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯನ್ನಾದರೆ ಈಗ ಹೇಳು !

ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯ ವರ್ಣನೆ, ಅಧಿದೈವತ

ಯಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ತಿಷ್ಠನ್ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಅನ್ತರೋ ಯಂ ಪೃಥಿವೀ ನ
ವೇದ ಯಸ್ಯ ಪೃಥಿವೀ ಶರೀರಂ ಯಃ ಪೃಥಿವೀಮನ್ತರೋ ಯಮು
ಯತ್ಯೇಷ ತ ಆತ್ಮಾನ್ತರ್ಯಾಮ್ಯಮೃತಃ || ೩ ||

೩. ಯಾವನು ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿರುವವನಾಗಿ ಪೃಥಿವಿಗಿಂತಲೂ ಒಳಗಿರುವನೋ ಯಾವನನ್ನು ಪೃಥಿವಿಯು ಅರಿಯದೋ ಯಾವನಿಗೆ ಪೃಥಿವಿಯು ಶರೀರವೋ ಯಾವನು ಪೃಥಿವಿಯನ್ನು ಒಳಗಿದ್ದು ಆಳುತ್ತಿರುವನೋ ಅವನೇ ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು, ಅಮೃತನು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೭೦. ಇತ್ಯುಕ್ತ ಆಹ | ಯಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ತಿಷ್ಠನ್ ಭವತಿ ಸೋಽನ್ತರ್ಯಾಮಿ | ಸರ್ವಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ತಿಷ್ಠತಿತಿ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಬ್ಧೋ ಮಾ ಭೂದಿತಿ ವಿಶಿಷ್ಠಿ, ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಅನ್ತರಃ ಅಭ್ಯನ್ತರಃ | ತತ್ರೈತತ್ ಸ್ಯಾತ್ ಪೃಥಿವೀ ದೇವತೈವ ಅನ್ತರ್ಯಾಮಿ ಇತ್ಯತ ಆಹ | ಯಮನ್ತರ್ಯಾಮಿಣಂ ಪೃಥಿವೀ ದೇವತಾಃ ನ ವೇದ ಮಯ್ಯನ್ಯಃ ಕಷ್ಟಿದ್ ವರ್ತತ ಇತಿ | ಯಸ್ಯ ಪೃಥಿವೀ ಶರೀರಂ ಯಸ್ಯ ಚ ಪೃಥಿವ್ಯೇವ ಶರೀರಮ್, ನಾನ್ಯತ್ | ಪೃಥಿವೀದೇವತಾಯಾ ಯತ್ ಶರೀರಮ್ | ತದೇವ ಶರೀರಂ ಯಸ್ಯ | ಶರೀರಗ್ರಹಣಂ ಚ ಉಪಲಕ್ಷಣಾರ್ಥಮ್ ಕರಣಂ ಚ ಪೃಥಿವ್ಯಾಸ್ತಸ್ಯ, ಸ್ವಕರ್ಮಪ್ರಯುಕ್ತಂ ಹಿ ಕಾರ್ಯಂ ಕರಣಂ ಚ ಪೃಥಿವೀದೇವತಾಯಾಃ | ತದಸ್ಯ ಸ್ವಕರ್ಮಭಾವಾತ್ ಅನ್ತರ್ಯಾಮಿಣಃ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತತ್ವಾತ್ | ಪರಾರ್ಥಕರ್ತವ್ಯತಾಸ್ವಭಾವತ್ವಾತ್ ಪರಸ್ಯ ಯತ್ಕಾರ್ಯಂ ಕರಣಂ ಚ ತದೇವಾಸ್ಯ ನ ಸ್ವತಃ | ತದಾಹ ಯಸ್ಯ ಪೃಥಿವೀ ಶರೀರಮ್ | ಇತಿ | ದೇವತಾಕಾರ್ಯಕರಣಸ್ಯ ಈಶ್ವರಸಾಕ್ಷಿನಾತ್ರಸಾಂನಿಧ್ಯೇನ ಹಿ ನಿಯಮೇನ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತೀ ಸ್ಯಾತಾಮ್ | ಯ ಈದೃಗೀಶ್ವರೋ ನಾರಾಯಣಾಖ್ಯಃ ಪೃಥಿವೀಂ ಪೃಥಿವೀದೇವತಾಂ ಯಮಯತಿ ನಿಯಮಯತಿ ಸ್ವವ್ಯಾಪಾರೇ ಅನ್ತರಃ ಅಭ್ಯನ್ತರಸ್ತಿಷ್ಠನ್ ಏಷ ತ ಆತ್ಮಾ ತೇ ತವ | ಮಮ ಚ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ

ಚೇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಾರ್ಥಮೇತತ್ | ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಯಸ್ತ್ವಯಾ ಪೃಷ್ಠಃ,
ಅಮೃತಃ ಸರ್ವಸಂಸಾರಧರ್ಮವರ್ಜಿತಃ ಇತ್ಯೇತತ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆನ್ನಲು (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು) ಹೇಳುತ್ತಾನೆ : ಯಾವನು ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೋ, ಅವನೇ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ (ಅಂತರ್ಯಾಮಿ) ಎಂಬ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯಾಗ ದಿರಲೆಂದು ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು (ಹೇಳುತ್ತಾನೆ), ಪೃಥಿವಿಯ ಒಳಗಿರುವವನು, ತೀರ ಒಳಗಿರುವಾತನು. ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೂ ಆಗಬಹುದು. ಪೃಥಿವೀದೇವತೆಯೇ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ (ಎನ್ನುಬಹುದು). ಆದ್ದರಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಯಾವ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯನ್ನು ಪೃಥಿವಿಯೆಂಬ ದೇವತೆಯೂ ಅರಿಯದೆ ಇರುವದೋ, ನನ್ನೊಳಗೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಇರುತ್ತಾನೆ—ಎಂದು (ಅರಿಯದೆ ಇರುವದೋ), ಯಾವನಿಗೆ ಪೃಥಿವಿಯು ಶರೀರವೋ, ಯಾವನಿಗೆ ಪೃಥಿವಿಯೇ ಶರೀರವೇ ಹೊರತು ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲವೋ, ಪೃಥಿವೀದೇವತೆಯ ಶರೀರವು ಯಾವದೋ ಅದೇ ಯಾವನಿಗೆ ಶರೀರವೋ ಎಂದರ್ಥ. (ಇಲ್ಲಿ) ಶರೀರವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವದು ಉಪಲಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ. ಅವನ ಕರಣವೂ ಪೃಥಿವಿಯದೇ. ಪೃಥಿವೀದೇವತೆಗೆ ತನ್ನ ಕರ್ಮದಿಂದ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿಯಲ್ಲವೆ, ಕಾರ್ಯವೂ ಕರಣವೂ (ಉಂಟಾಗಿರುವದು)? ಅದೇ ಈ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಗೆ (ಸೇರಿದ್ದು); ಏಕೆಂದರೆ (ಇವನಿಗೆ) ತನ್ನ ಕರ್ಮವೆಂಬುದು (ಬೇರೆ)ಯಿಲ್ಲ. ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಆರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡುವದೇ ಇವನ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಗೆ ಯಾವ ಕಾರ್ಯವೂ ಕರಣವೂ (ಇರುವದೋ) ಅದೇ ಇವನದೇ ಹೊರತು, ಸ್ವತಃ (ಬೇರೆ ಕಾರ್ಯ ಕರಣ)ಗಳಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು 'ಯಾವನಿಗೆ ಪೃಥಿವಿಯು ಶರೀರವೋ' ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ದೇವತೆಯ ಕಾರ್ಯಕರಣಕ್ಕೆ ಈಶ್ವರನೆಂಬ ಸಾಕ್ಷಿಯ ಸಾಂನಿಧ್ಯದಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, 'ನಿಯಮವಾಗಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿವೃತ್ತಿಗಳು ಆಗುವವು? ಯಾವನು ಇಂಥ ನಾರಾಯಣನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಈಶ್ವರನು ಪೃಥಿವಿಯನ್ನು ಪೃಥಿವೀದೇವತೆಯನ್ನು ಆಳುತ್ತಿರುವನೋ ಅದರ ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ನಿಯಮಿಸುತ್ತಿರುವನೋ ಅಂತರನಾಗಿ ಎಂದರೆ ತೀರ ಒಳಗಿದ್ದು (ನಿಯಮಿಸುತ್ತಿರುವನೋ) ಇವನೇ ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನು. (ತೇ=ತವ) ನಿನ್ನ ಮತ್ತು ಸರ್ವಭೂತಗಳ ಆತ್ಮನು ಎಂದು ಉಪಲಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಈ (ತೇ=ನಿನ್ನ) ಎಂದು

(ಹೇಳಿರುವುದು ಇವನೇ) ನೀನು ಕೇಳಿದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು, ಅಮೃತನು ಎಂದರೆ ಯಾವ ಸಂಸಾರಧರ್ಮವೂ ಇಲ್ಲದವನು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯೋಽಪ್ಸು ತಿಷ್ಠನ್ನದ್ಭ್ಯೋಽಂತರೋ ಯಮಾಪೋ ನ ವಿದುರ್ಯ
ಸ್ಯಾಪಃ ಶರೀರಂ ಯೋಽಪೋಽಂತರೋ ಯಮಯತ್ಯೇಷ ತ ಆತ್ಮಾ
ನ್ತರ್ಯಾಮ್ಯಮೃತಃ || ೪ ||

೪. ಯಾವನು ಅಪ್ಪಿನಲ್ಲಿರುವವನಾಗಿ ಅಪ್ಪಿಗಿಂತಲೂ ಒಳಗಿನವನೋ ಯಾವನನ್ನು ಅಪ್ಪು ಅರಿಯದೋ ಯಾವನಿಗೆ ಅಪ್ಪು ಶರೀರವೋ ಯಾವನು ಅಪ್ಪನ್ನು ಒಳಗಿದ್ದು ಆಳುತ್ತಿರುವನೋ ಅವನೇ ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು, ಅಮೃತನು.

ಯೋಽಗ್ನೌ ತಿಷ್ಠನ್ನಗ್ನೇರಂತರೋ ಯಮಗ್ನಿನಃ ವೇದ ಯಸ್ಯಾಗ್ನಿಃ
ಶರೀರಂ ಯೋಽಗ್ನಿಮಂತರೋ ಯಮಯತ್ಯೇಷ ತ ಆತ್ಮಾ
ನ್ತರ್ಯಾಮ್ಯಮೃತಃ || ೫ ||

೫. ಯಾವನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿರುವವನಾಗಿ ಅಗ್ನಿಗಿಂತಲೂ ಒಳಗಿನವನೋ ಯಾವನನ್ನು ಅಗ್ನಿಯು ಅರಿಯದೋ ಯಾವನಿಗೆ ಅಗ್ನಿಯು ಶರೀರವೋ ಯಾವನು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಒಳಗಿದ್ದು ಆಳುತ್ತಿರುವನೋ ಅವನೇ ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು, ಅಮೃತನು.

ಯೋಽಂತರಿಕ್ಷೇ ತಿಷ್ಠನ್ನಂತರಿಕ್ಷಾದಂತರೋ ಯಮಂತರಿಕ್ಷಂ ನ ವೇದ
ಯಸ್ಯಾಂತರಿಕ್ಷಗ್ಂ ಶರೀರಂ ಯೋಽಂತರಿಕ್ಷಮಂತರೋ ಯಮಯತ್ಯೇಷ
ತ ಆತ್ಮಾನ್ತರ್ಯಾಮ್ಯಮೃತಃ || ೬ ||

೬. ಯಾವನು ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವವನಾಗಿ ಅಂತರಿಕ್ಷಕ್ಕಿಂತಲೂ ಒಳಗಿನವನೋ ಯಾವನನ್ನು ಅಂತರಿಕ್ಷವು ಅರಿಯದೋ ಯಾವನಿಗೆ ಅಂತ

1. ಏಕೆಂದರೆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬ ಸರ್ವಾಂತರಾತ್ಮನಿರುವದಿಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಯು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಇವನು ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನು ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿದೆ ; ತತ್ತ್ವಮಸಿ ಅದು ನೀನಾಗಿದೀಯೆ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಂತೆಯೇ ಇದು.

2. ಹಸಿವು ಮುಂತಾದವುಗಳಿಲ್ಲದವನು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅಮೃತ ಎಂಬ ಮಾತಿಂದೆ ಅಂತ್ಯವಿಹಾರವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿದೆ.

ರಿಕ್ಷವು ಶರೀರವೋ ಯಾವನು ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನು ಒಳಗಿದ್ದು ಆಳುತ್ತಿರುವನೋ ಅವನೇ ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು, ಅಮೃತನು.

ಯೋ ವಾಯೌ ತಿಷ್ಠನ್ ವಾಯೋರಸ್ತರೋ ಯಂ ವಾಯುರ್ನ
ವೇದ ಯಸ್ಯ ವಾಯುಃ ಶರೀರಂ ಯೋ ವಾಯುಮಸ್ತರೋ ಯಮು
ಯತ್ಯೇಷ ತ ಆತ್ಮಾಸ್ತರ್ಯಾಮ್ಯಮೃತಃ || ೭ ||

೭. ಯಾವನು ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿರುವವನಾಗಿ ವಾಯುವಿಗಿಂತಲೂ ಒಳಗಿನವನೋ ಯಾವನನ್ನು ವಾಯುವು ಅರಿಯದೋ ಯಾವನಿಗೆ ವಾಯು ಶರೀರವೋ ಯಾವನು ವಾಯುವನ್ನು ಒಳಗಿದ್ದು ಆಳುತ್ತಿರುವನೋ ಅವನೇ ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು, ಅಮೃತನು.

ಯೋ ದಿವಿ ತಿಷ್ಠನ್ ದಿವೋಽಸ್ತರೋ ಯಂ ದ್ಯೌರ್ನ ವೇದ ಯಸ್ಯ
ದ್ಯೌಃ ಶರೀರಂ ಯೋ ದಿವಮಸ್ತರೋ ಯಮುಯತ್ಯೇಷ ತ ಆತ್ಮಾಸ್ತರ್ಯಾಮ್ಯಮೃತಃ || ೮ ||

೮. ಯಾವನು ದ್ಯುಲೋಕದಲ್ಲಿದ್ದು ದ್ಯುಲೋಕಕ್ಕಿಂತಲೂ ಒಳಗಿನವನೋ ಯಾವನನ್ನು ದ್ಯುಲೋಕವು ಅರಿಯದೋ ಯಾವನಿಗೆ ದ್ಯುಲೋಕವು ಶರೀರವೋ ಯಾವನು ದ್ಯುಲೋಕವನ್ನು ಒಳಗಿದ್ದು ಆಳುತ್ತಿರುವನೋ ಅವನೇ ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು, ಅಮೃತನು.

ಯ ಆದಿತ್ಯೇ ತಿಷ್ಠನ್ನಾದಿತ್ಯಾಽಸ್ತರೋ ಯಮಾದಿತ್ಯೋ ನ ವೇದ
ಯಸ್ಯಾದಿತ್ಯಃ ಶರೀರಂ ಯ ಆದಿತ್ಯಮಸ್ತರೋ ಯಮುಯತ್ಯೇಷ ತ
ಆತ್ಮಾಸ್ತರ್ಯಾಮ್ಯಮೃತಃ || ೯ ||

೯. ಯಾವನು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವವನಾಗಿ ಆದಿತ್ಯನಿಗಿಂತಲೂ ಒಳಗಿನವನೋ ಯಾವನನ್ನು ಆದಿತ್ಯನು ಅರಿಯದೋ ಯಾವನಿಗೆ ಆದಿತ್ಯನು ಶರೀರವೋ ಯಾವನು ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಒಳಗಿದ್ದು ಆಳುತ್ತಿರುವನೋ ಅವನೇ ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು, ಅಮೃತನು.

ಯೋ ದಿಕ್ಷು ತಿಷ್ಠನ್ ದಿಗ್ವಿಘ್ನೋಽಸ್ತರೋ ಯಂ ದಿಶೋ ನ ವಿದು
ರ್ಯಸ್ಯ ದಿಶಃ ಶರೀರಂ ಯೋ ದಿಶೋಽಸ್ತರೋ ಯಮುಯತ್ಯೇಷ ತ
ಆತ್ಮಾಸ್ತರ್ಯಾಮ್ಯಮೃತಃ || ೧೦ ||

೧೦. ಯಾವನು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿರುವವನಾಗಿ ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಒಳಗಿನವನೋ ಯಾವನನ್ನು ದಿಕ್ಕುಗಳು ಅರಿಯದಿರುವವೋ ಯಾವನಿಗೆ ದಿಕ್ಕುಗಳು ಶರೀರವೋ ಯಾವನು ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಒಳಗಿದ್ದು ಆಳುತ್ತಿರುವನೋ ಇವನೇ ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು, ಅಮೃತನು.

ಯಶ್ಚಕ್ಷುಸ್ತಾರಕೇ ತಿಷ್ಠಂಶ್ಚಕ್ಷುಸ್ತಾರಕಾದಂತರೋ ಯಂ ಚಕ್ಷುಸ್ತಾರಕಂ ನ ವೇದ ಯಸ್ಯ ಚಕ್ಷುಸ್ತಾರಕಗ್ಂ ಶರೀರಂ ಯಶ್ಚಕ್ಷುಸ್ತಾರಕಮಂತರೋ ಯಮುಯತ್ಯೇಷ ತ ಆತ್ಮಾಂತರ್ಯಾಮ್ಯಮೃತಃ

|| ೧೦ ||

೧೧. ಯಾವನು ಚಂದ್ರತಾರಕದಲ್ಲಿರುವವನಾಗಿ ಚಂದ್ರತಾರಕಕ್ಕಿಂತ ಒಳಗಿನವನೋ ಯಾವನನ್ನು ಚಂದ್ರತಾರಕವು ಅರಿಯದೋ ಯಾವನಿಗೆ ಚಂದ್ರತಾರಕವು ಶರೀರವೋ ಯಾವನು ಚಂದ್ರತಾರಕವನ್ನು ಒಳಗಿದ್ದು ಆಳುತ್ತಿರುವನೋ ಇವನೇ ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು, ಅಮೃತನು.

ಯ ಆಕಾಶೇ ತಿಷ್ಠನ್ನಾಕಾಶಾದಂತರೋ ಯಮಾಕಾಶೋ ನ ವೇದ ಯಸ್ಯಾಕಾಶಃ ಶರೀರಂ ಯ ಆಕಾಶಮಂತರೋ ಯಮುಯತ್ಯೇಷ ತ ಆತ್ಮಾಂತರ್ಯಾಮ್ಯಮೃತಃ || ೧೧ ||

೧೨. ಯಾವನು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿರುವವನಾಗಿ ಆಕಾಶಕ್ಕಿಂತಲೂ ಒಳಗಿರುವವನೋ ಯಾವನನ್ನು ಆಕಾಶವು ಅರಿಯದೋ ಯಾವನಿಗೆ ಆಕಾಶವು ಶರೀರವೋ ಯಾವನು ಆಕಾಶವನ್ನು ಒಳಗಿದ್ದು ಆಳುತ್ತಿರುವನೋ ಇವನೇ ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು, ಅಮೃತನು.

ಯಸ್ತಮಸಿ ತಿಷ್ಠಗ್ಂಸ್ತಮಸೋಽಂತರೋ ಯಂ ತನೋ ನ ವೇದ ಯಸ್ಯ ತಮಃ ಶರೀರಂ ಯಸ್ತಮೋಽಂತರೋ ಯಮುಯತ್ಯೇಷ ತ ಆತ್ಮಾಂತರ್ಯಾಮ್ಯಮೃತಃ || ೧೨ ||

೧೩. ಯಾವನು ತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವವನಾಗಿ ತಮಸ್ಸಿಗಿಂತಲೂ ಒಳಗಿರುವವನೋ ಯಾವನನ್ನು ತಮಸ್ಸು ಅರಿಯದೋ ಯಾವನಿಗೆ ತಮಸ್ಸು ಶರೀರವೋ ಯಾವನು ತಮಸ್ಸನ್ನು ಒಳಗಿದ್ದು ಕೊಂಡು ಆಳುತ್ತಿರುವನೋ ಇವನೇ ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು, ಅಮೃತನು.

ಯಸ್ತೇಜಸಿ ತಿಷ್ಠಗ್ಂಸ್ತೇಜಸೋಽನ್ತರೋ ಯಂ ತೇಜೋ ನ ವೇದ
ಯಸ್ಯ ತೇಜಃ ಶರೀರಂ ಯಸ್ತೇಜೋಽನ್ತರೋ ಯಮಯತ್ಯೇಷ ತ
ಆತ್ಮಾನ್ತರ್ಯಾಮ್ಯಮೃತ ಇತ್ಯಧಿದೈವತಮಥಾಧಿಭೂತಮ್ ||೧೪||

೧೪. ಯಾವನು ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವವನಾಗಿ ತೇಜಸ್ಸಿಗಿಂತಲೂ ಒಳ
ಗಿರುವವನೋ ಯಾವನನ್ನು ತೇಜಸ್ಸು ಅರಿಯದೋ ಯಾವನಿಗೆ ತೇಜಸ್ಸು
ಶರೀರವೋ ಯಾವನು ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಒಳಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಆಳುತ್ತಿರುವನೋ
ಇವನೇ ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು, ಅಮೃತನು. ಹೀಗೆ ಅಧಿ
ದೈವತವು, ಇನ್ನು ಅಧಿಭೂತವು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೭೧. ಸಮಾನಮನ್ಯತ್ | ಯೋವ್ನು ತಿಷ್ಠನ್ | ಅಗ್ನೌ, ಅನ್ತರಿಕ್ಷೇ,
ವಾಯೌ, ದಿವಿ, ಆದಿತೈ, ದಿಕ್ಷು, ಚಂದ್ರತಾರಕೇ, ಆಕಾಶೇ, ಯಸ್ತಮಸಿ
ಆವರಣಾತ್ಮಕೇ ಬಾಹ್ಯೇ ತಮಸಿ, ತೇಜಸಿ ತದ್ವಿಪರೀತೇ ಪ್ರಕಾಶಸಾಮಾನ್ಯೇ |
ಇತ್ಯಧಿದೈವತಮ್ ಅನ್ತರ್ಯಾಮಿವಿಷಯಂ ದರ್ಶನಂ ದೇವತಾಸು | ಅಥ ಅಧಿ
ಭೂತಂ ಭೂತೇಷು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಸ್ತವ್ವಪರ್ಯನ್ತೇಷು ಅನ್ತರ್ಯಾಮಿದರ್ಶನಮ್
ಅಧಿಭೂತಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮಿಕ್ಕ ಗ್ರಂಥವು ಸಮಾನ(ವಾಗಿದೆ) ^೧ ಯಾವನು ಅಪ್ಪಿನಲ್ಲಿರುವವನಾಗಿ
ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ, ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ, ದ್ಯುಲೋಕದಲ್ಲಿ, ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ, ಚಂದ್ರ
ತಾರಕದಲ್ಲಿ, ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ, ಯಾವನು ತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಆವರಣರೂಪವಾದ
ಹೊರಗಿನ ತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾದ ಪ್ರಕಾಶ
ಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿ . . . ಹೀಗೆ ಅಧಿವೈವತವಾಗಿ ದೇವತೆಗಳ ವಿಷಯವಾಗಿ ಅಂತ
ರ್ಯಾಮಿವಿಷಯವಾದ ದರ್ಶನವಾಯಿತು. ^೨ ಇನ್ನು ಅಧಿಭೂತವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನು
ಮೊದಲಾಗಿ ಸ್ತಂಬಪರ್ಯಂತವಾಗಿರುವ ಭೂತಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ
ದರ್ಶನವಿದೆಯಲ್ಲ, (ಆ ಅಧಿಭೂತವನ್ನು) ಹೇಳಲಾಗುವದು.

1. ಹಿಂದಿನ ಪೃಥಿವೀವಾಕ್ಯದ ಭಾಷ್ಯದಂತೆಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು
ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

2. ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವರಿಗಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ
ದ್ದಾನೆ ಎಂಬುದು ಅಧಿವೈವತದ ದರ್ಶನವು ಸೂ. ಭಾ. ೧.೧-೨೧ ಭಾ. ಭಾ. ೧.೨-೧೮ (ಭಾ.
ಭಾ. ೧೧೭; ೧೯೦)

ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯ ವರ್ಣನೆ, ಅಧಿಭೂತ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯಃ ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು ತಿಷ್ಠನ್ ಸರ್ವೇಭ್ಯೋ ಭೂತೇಭ್ಯೋಽ
 ನ್ತರೋ ಯಗ್ಂ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ನ ವಿದುರ್ಯಸ್ಯ ಸರ್ವಾಣಿ
 ಭೂತಾನಿ ಶರೀರಂ ಯಃ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನ್ಯಂತರೋ ಯಮು
 ಯತ್ಯೇಷ ತ ಆತ್ಮಾಂತರ್ಯಾಮ್ಯಮೃತ ಇತ್ಯಧಿಭೂತಮುಧಾಧ್ಯಾ
 ತ್ಮಮ್ || ೧೫ ||

೧೫. ಯಾವನು ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವವನಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ
 ಭೂತಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಒಳಗಿರುವವನೋ ಯಾವನನ್ನು ಯಾವ ಭೂತಗಳೂ
 ಅರಿಯವೋ ಯಾವನಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳೂ ಶರೀರವೋ ಯಾವನು ಎಲ್ಲಾ
 ಭೂತಗಳನ್ನೂ ಒಳಗಿದ್ದು ಆಳುತ್ತಿರುವನೋ ಇವನೇ ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನಾದ
 ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು, ಅಮೃತನು. ಇನ್ನು ಅಧ್ಯಾತ್ಮವು.

ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯ ವರ್ಣನೆ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯಃ ಪ್ರಾಣೇ ತಿಷ್ಠನ್ ಪ್ರಾಣಾದಂತರೋ ಯಂ ಪ್ರಾಣೋ ನ ವೇದ
 ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಃ ಶರೀರಂ ಯಃ ಪ್ರಾಣಮುಂತರೋ ಯಮುಯತ್ಯೇಷ
 ತ ಆತ್ಮಾಂತರ್ಯಾಮ್ಯಮೃತಃ || ೧೬ ||

೧೬. ಯಾವನು ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿರುವವನಾಗಿ ಪ್ರಾಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಒಳ
 ಗಿರುವವನೋ ಯಾವನನ್ನು ಪ್ರಾಣವು ಅರಿಯದೋ ಯಾವನಿಗೆ ಪ್ರಾಣವು
 ಶರೀರವೋ ಯಾವನು ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಒಳಗಿದ್ದು ಆಳುತ್ತಿರುವನೋ ಇವನೇ
 ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು, ಅಮೃತನು.

ಯೋ ವಾಚಿ ತಿಷ್ಠನ್ ವಾಚೋಽಂತರೋ ಯಂ ವಾಚ್ಚ ವೇದ
 ಯಸ್ಯ ವಾಕ್ ಶರೀರಂ ಯೋ ವಾಚಮುಂತರೋ ಯಮುಯತ್ಯೇಷ
 ತ ಆತ್ಮಾಂತರ್ಯಾಮ್ಯಮೃತಃ || ೧೭ ||

೧೭. ಯಾವನು ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವವನಾಗಿ ವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಒಳಗಿ

ನವನೋ, ಯಾವನನ್ನು ವಾಕ್ಯು ಅರಿಯದೋ ಯಾವನಿಗೆ ವಾಕ್ಯು ಶರೀರವೋ ಯಾವನು ವಾಕ್ಯನ್ನು ಒಳಗಿದ್ದು ಆಳುತ್ತಿರುವನೋ ಇವನೇ ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು, ಅಮೃತನು.

ಯಶ್ಚಕ್ಷುಷಿ ತಿಷ್ಠಂ ಶ್ಚಕ್ಷುಷೋಽನ್ತರೋ ಯಂ ಚಕ್ಷುರ್ನ ವೇದ
ಯಸ್ಯ ಚಕ್ಷುಃ ಶರೀರಂ ಯಶ್ಚಕ್ಷುರನ್ತರೋ ಯಮಯತ್ಯೇಷ ತ
ಆತ್ಮಾನ್ತರ್ಯಾಮ್ಯಮೃತಃ || ೧೮ ||

೧೮. ಯಾವನು ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವವನಾಗಿ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿಗಿಂತಲೂ ಒಳಗಿನವನೋ ಯಾವನನ್ನು ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಅರಿಯದೋ ಯಾವನಿಗೆ ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಶರೀರವೋ ಯಾವನು ಚಕ್ಷುಸ್ಸನ್ನು ಒಳಗಿದ್ದು ಆಳುತ್ತಿರುವನೋ ಇವನೇ ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು, ಅಮೃತನು.

ಯಃ ಶ್ರೋತ್ರೇ ತಿಷ್ಠಂ ಶ್ರೋತ್ರೋಽನ್ತರೋ ಯಗ್ಂ ಶ್ರೋತ್ರಂ ನ
ವೇದ ಯಸ್ಯ ಶ್ರೋತ್ರಗ್ಂ ಶರೀರಂ ಯಃ ಶ್ರೋತ್ರಮನ್ತರೋ
ಯಮಯತ್ಯೇಷ ತ ಆತ್ಮಾನ್ತರ್ಯಾಮ್ಯಮೃತಃ || ೧೯ ||

೧೯. ಯಾವನು ಶ್ರೋತ್ರದಲ್ಲಿರುವವನಾಗಿ ಶ್ರೋತ್ರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಒಳಗಿನವನೋ ಯಾವನನ್ನು ಶ್ರೋತ್ರವು ಅರಿಯದೋ ಯಾವನಿಗೆ ಶ್ರೋತ್ರವು ಶರೀರವೋ ಯಾವನು ಶ್ರೋತ್ರವನ್ನು ಒಳಗಿದ್ದು ಆಳುತ್ತಿರುವನೋ ಇವನೇ ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು, ಅಮೃತನು.

ಯೋ ಮನಸಿ ತಿಷ್ಠನ್ ಮನಸೋಽನ್ತರೋ ಯಂ ಮನೋ ನ ವೇದ
ಯಸ್ಯ ಮನಃ ಶರೀರಂ ಯೋ ಮನೋಽನ್ತರೋ ಯಮಯತ್ಯೇಷ
ತ ಆತ್ಮಾನ್ತರ್ಯಾಮ್ಯಮೃತಃ || ೨೦ ||

೨೦. ಯಾವನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವವನಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿಗಿಂತಲೂ ಒಳಗಿರುವವನೋ ಯಾವನನ್ನು ಮನಸ್ಸು ಅರಿಯದೋ ಯಾವನಿಗೆ ಮನಸ್ಸು ಶರೀರವೋ ಯಾವನು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಳಗಿದ್ದು ಆಳುತ್ತಿರುವನೋ ಇವನೇ ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು ಅಮೃತನು.

ಯಿಸ್ತ್ವಜಿ ತಿಷ್ಠಗ್ಂ ಸ್ವಜೋಽಂತರೋ ಯಂ ತ್ವಜ್ಞ ವೇದ ಯಸ್ಯ
ತ್ವಕ್ಶರೀರಂ ಯಸ್ತ್ವಜಮಂತರೋ ಯಮಯತ್ಯೇಷ ತ ಆತ್ಮಾ
ನ್ತರ್ಯಾಮ್ಯಮೃತಃ || ೨೧ ||

೨೧. ಯಾವನು ತ್ವಕ್ಕಿನಲ್ಲಿದ್ದು ತ್ವಕ್ಕಿಗಿಂತಲೂ ಒಳಗಿರುವವನೋ
ಯಾವನನ್ನು ತ್ವಕ್ಕು ಅರಿಯದೋ ಯಾವನಿಗೆ ತ್ವಕ್ಕು ಶರೀರವೋ
ಯಾವನು ತ್ವಕ್ಕನ್ನು ಒಳಗಿದ್ದು ಆಳುತ್ತಿರುವನೋ ಇವನೇ ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನಾದ
ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು, ಅಮೃತನು.

ಯೋ ವಿಜ್ಞಾನೇ ತಿಷ್ಠನ್ ವಿಜ್ಞಾನಾದಂತರೋ ಯಂ ವಿಜ್ಞಾನಂ ನ
ವೇದ ಯಸ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನಗ್ಂ ಶರೀರಂ ಯೋ ವಿಜ್ಞಾನಮಂತರೋ
ಯಮಯತ್ಯೇಷ ತ ಆತ್ಮಾನ್ತರ್ಯಾಮ್ಯಮೃತಃ || ೨೨ ||

೨೨. ಯಾವನು ವಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿರುವವನಾಗಿ ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ
ಒಳಗಿರುವವನೋ ಯಾವನನ್ನು ವಿಜ್ಞಾನವು ಅರಿಯದೋ ಯಾವನಿಗೆ
ವಿಜ್ಞಾನವು ಶರೀರವೋ ಯಾವನು ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಒಳಗಿದ್ದು ಕೊಂಡು
ಆಳುತ್ತಿರುವನೋ ಇವನೇ ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು,
ಅಮೃತನು

ಯೋ ರೇತಸಿ ತಿಷ್ಠನ್ ರೇತಸೋಽಂತರೋ ಯಗ್ಂ ರೇತೋ ನ
ವೇದ ಯಸ್ಯ ರೇತಃ ಶರೀರಂ ಯೋ ರೇತೋಽಂತರೋ ಯಮಯ
ತ್ಯೇಷ ತ ಆತ್ಮಾನ್ತರ್ಯಾಮ್ಯಮೃತೋಽದೃಷ್ಟೋ ದ್ರಷ್ಟಾಽಶ್ರುತಃ
ಶ್ರೋತಾಮತೋ ಮಂತಾವಿಜ್ಞತೋ ವಿಜ್ಞತಾ ನಾನೋಽ
ತೋಽಸ್ತಿ ದ್ರಷ್ಟಾ ನಾನೋಽತೋಽಸ್ತಿ ಶ್ರೋತಾ ನಾನೋಽತೋಽಸ್ತಿ
ಮಂತಾ ನಾನೋಽತೋಽಸ್ತಿ ವಿಜ್ಞತೈಷ ತ ಆತ್ಮಾನ್ತರ್ಯಾಮ್ಯ
ಮೃತೋಽತೋಽನ್ಯದಾರ್ತಂ ತತೋ ಹೋದ್ದಾಲಕ ಆರುಣಿರುಪ
ರರಾಮ || ೨೩ ||

೨೩. ಯಾವನು ರೇತಸಿನಲ್ಲಿರುವವನಾಗಿ ರೇತಸಿಗಿಂತಲೂ ಒಳಗಿ
ರುವವನೋ ಯಾವನನ್ನು ರೇತಸ್ಸು ಅರಿಯದೋ ಯಾವನಿಗೆ ರೇತಸ್ಸು

1. ಯ ಆತ್ಮನಿ ತಿಷ್ಠನ್ ಎಂದು ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾರ. ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸೂ. ಭಾ.
೧-೨-೨೦ ಭಾ. ಭಾ. ೧೯೪ ನೋಡಿ.

ಶರೀರವೋ ಯಾವನು ರೇತಸ್ಸನ್ನು ಒಳಗಿದ್ದು ಆಳುತ್ತಿರುವನೋ ಇವನೇ ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು, ಅಮೃತನು. ಅದೃಷ್ಟನಾಗಿರುವ ದ್ರಷ್ಟೃ, ಅಶ್ರುತನಾಗಿರುವ ಶ್ರೋತೃ, ಅಮತವಾಗಿರುವಮಂತ್ರ, ಅವಿಜ್ಞಾತವಾಗಿರುವ ವಿಜ್ಞಾತೃ. ಇವನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯ ದ್ರಷ್ಟೃವಿಲ್ಲ, ಇವನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯ ಶ್ರೋತೃವಿಲ್ಲ. ಇವನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯ ಮಂತ್ರವಿಲ್ಲ, ಇವನಿಗಿಂತ ಬೇರೇವಿಜ್ಞಾತೃವಿಲ್ಲ. ಇವನೇ ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು, ಅಮೃತನು; ಇವನಿಗಿಂತ ಮಿಕ್ಕದ್ದು ಆರ್ತವು. ಆಗ ಉದ್ಬಾಲಕ ಅರುಣಿಯು ಸುಮ್ಮನಾದನು.

ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯನ್ನು ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳು ಅರಿಯಲಾರವೇಕೆ ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೭೨. ಅಧಾಧ್ಯಾತ್ಮಮ್ | ಯಃ ಪ್ರಾಣೇ ಪ್ರಾಣವಾಯುಸಹಿತೇ ಘ್ರಾಣೇ | ಯೋ ವಾಚಿ ಚಕ್ಷುಷಿ ಶ್ರೋತ್ರೇ ಮನಸಿ ತ್ವಚಿ ವಿಜ್ಞಾನೇ ಬುದ್ಧಾ | ರೇತಸಿ ಪ್ರಜನನೇ | ಕಸ್ಮಾತ್ ಪುನಃ ಕಾರಣಾತ್ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿವೇತಾಃ ಮಹಾಭಾಗಾಃ ಸತ್ಯೋ ಮನುಷ್ಯಾದಿವತ್ ಆತ್ಮನಿ ತಿಷ್ಠಂತಮ್ ಆತ್ಮನೋ ನಿಯನ್ತರಮ್ ಅನ್ತರ್ಯಾಮಿಣಂ ನ ವಿದುಃ ಇತ್ಯತ ಆಹ-ಅದೃಷ್ಟೋ ನ ದೃಷ್ಟೋ ನ ವಿಷಯಾ ಭೂತಶ್ಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಸ್ಯ ಕಸ್ಯಚಿತ್ | ಸ್ವಯಂ ತು ಚಕ್ಷುಷಿ ಸಂನಿಹಿತತ್ವಾದ್ ದೃಶಿ ಸ್ವರೂಪ ಇತಿ ದ್ರಷ್ಟಾ | ತಥಾಶ್ರುತಃ ಶ್ರೋತ್ರಗೋಚರತ್ವಮ್ ಅನಾವನ್ನಃ ಕಸ್ಯಚಿತ್ | ಸ್ವಯಂ ತು ಅಲುಪ್ತಶ್ರವಣಶಕ್ತಿಃ ಸರ್ವಶ್ರೋತ್ರೇಷು ಸಂನಿಹಿತತ್ವಾತ್ ಶ್ರೋತಾ | ತಥಾ ಅಮತೋ ಮನಃಸಂಕಲ್ಪವಿಷಯತಾಮ್ ಅನಾವನ್ನಃ | ದೃಷ್ಟ ಶ್ರುತೇ ಏವ ಹಿ ಸರ್ವಃ ಸಂಕಲ್ಪಯತಿ | ಅದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್ ಅಶ್ರುತತ್ವಾದೇವ ಅಮತಃ | ಅಲುಪ್ತಮನನಶಕ್ತಿತ್ವಾತ್ ಸರ್ವಮನಃಸು ಸಂನಿಹಿತತ್ವಾಚ್ಚ ಮನ್ತಾ | ತಥಾ ಅವಿಜ್ಞಾತಃ ನಿಶ್ಚಯಗೋಚರತಾಮ್ ಅನಾವನ್ನಃ ರೂಪಾದಿವತ್, ಸುಖಾದಿ ವದ್ವಾ | ಸ್ವಯಂ ತು ಅಲುಪ್ತವಿಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿತ್ವಾತ್ ತತ್ಸಂನಿಧಾನಾಚ್ಚ ವಿಜ್ಞಾತಾ | ತತ್ರ ಯಂ ಪೃಥಿವೀ ನ ವೇದ ಯಂ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ನ ವಿದುಃ ಇತಿ ಚ ಅನ್ಯೇ ನಿಯನ್ತವ್ಯಾ ವಿಜ್ಞಾತಾರಃ, ಅನ್ಯೋ ನಿಯನ್ತಾ ಅನ್ತರ್ಯಾಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ತದನ್ಯತ್ವಾಶ್ಚಾನಿವೃತ್ತೈರ್ಧಮ್ ಉಚ್ಯತೇ | ನಾನ್ಯೋಽತಃ | ನಾನ್ಯಃ^೧ ಅತಃ

1. ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಸಲ ನಾನ್ಯಃ ಎಂದು ಬರೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು ಏಕೆಂಬುದು ತಿಳಿಯದು. ನಾನ್ಯೋಽತಃ ಎಂದು ಮೂಲ ; ನಾನ್ಯಃ ಅತಃ ಎಂಬುದು ಅನ್ವಯ; ಅಸ್ಮಾತ್ ಅನ್ತರ್ಯಾಮಿಣಃ ಎಂಬುದು ಅತಃ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ ; ನಾನ್ಯೋತೋಽಸ್ತಿ ದ್ರಷ್ಟಾ ಎಂಬುದು ವಾಕ್ಯದ ಉಪಸಂಹಾರ. ಎಂದು ನಾವು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತೇವೆ.

ಅಸ್ಮಾತ್ ಅನ್ತರ್ಯಾಮಿಣಃ ನಾನೈಷ್ಯತೋಽಸ್ಮಿ ದೃಷ್ಟ್ವಾ|ತಥಾ ನಾನೈಷ್ಯತೋಽಸ್ಮಿ ಶ್ರೋತಾ | ನಾನೈಷ್ಯತೋಽಸ್ಮಿ ಮನ್ತಾ ನಾನೈಷ್ಯತೋಽಸ್ಮಿ ವಿಜ್ಞಾತಾ| ಯಸ್ಮಾತ್ ವರೋ ನಾಸ್ತಿ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಶ್ರೋತಾ ಮನ್ತಾ ವಿಜ್ಞಾತಾ ಯೋಽ ದೃಷ್ಟ್ವೋ ದೃಷ್ಟ್ವಾ, ಅಶ್ರುತಃ ಶ್ರೋತಾ, ಅಮರೋ ಮನ್ತಾ ಅವಿಜ್ಞಾತೋ ವಿಜ್ಞಾತಾ, ಅಮೃತಃ ಸರ್ವಸಂಸಾರಧರ್ಮವರ್ಜಿತಃ, ಸರ್ವಸಂಸಾರಿಣಾಂ ಕರ್ಮಫಲವಿಭಾಗ ಕರ್ತಾ, ಏಷ ತ ಆತ್ಮಾನನ್ತರ್ಯಾಮೃತ್ಯುತಃ ಅಸ್ಮಾತ್ ಈಶ್ವರಾತ್ ಆತ್ಮನೋಽಸ್ಯತ್ ಆರ್ತಮ್ | ತತೋ ಹ ಉದ್ವಾಲಕ ಆರುಣಿಃ ಉವರರಾನು ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಅಧ್ಯಾತ್ಮವು.¹ ಯಾವನು ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಪ್ರಾಣವಾಯು ವಿನಿಮೋಡಗೂಡಿರುವ ಘ್ರಾಣದಲ್ಲಿ (ಎಂದರ್ಥ). ಯಾವನು ವಾಕ್ಯಿನಲ್ಲಿ, ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ಶ್ರೋತ್ರದಲ್ಲಿ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ತ್ವಕ್ಪಿನ್ದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ, ವಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ, ರೇತಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಜನನೇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ-(ಈ ಪರ್ಯಾಯಗಳಿಗೆ ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು).

(ಪ್ರಶ್ನೆ):-ವೃಧಿವ್ಯಾದಿದೇವತೆಗಳು² ಮಹಾಶಕ್ತಿವಂತರಾದರೂ ಮನುಷ್ಯಾದಿಗಳಂತೆಯೇ ತಮ್ಮೊಳಗೇ ಇರುವ ತಮ್ಮ ನಿಯಂತ್ರನಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯನ್ನು ಅರಿಯರು ಎಂಬುದು ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ?

(ಉತ್ತರ):-ಇದಕ್ಕೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. (ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು) ಅದೃಷ್ಟನು, ದೃಷ್ಟನಲ್ಲ, ಯಾರ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನ ನೋಟಕ್ಕೂ ಗೋಚರವಾಗುವವನಲ್ಲ; ಆದರೆ ತಾನು ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಂನಿಹಿತನಾಗಿರುವದರಿಂದ ದೃಗ್ರೂಪನಾಗಿರುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ದೃಷ್ಟು. ಹೀಗೆಯೇ ಅಶ್ರುತನು ಯಾದಿಗೂ ಶ್ರೋತ್ರ

1. ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾರವಲ್ಲಿ ಅಧಿವೈವತ, ಅಧಿಲೋಕ, ಅಧಿವೇದ, ಅಧಿಯಜ್ಞ, ಅಧಿಭೂತ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮ-ಎಂದು ಆರು ತಂಡವಾಗಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿದರ್ಶನವನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಹೇಳಿದೆ. ಸೂ. ಭಾ. ೧-೨-೧೮ ; ಭಾ. ಭಾ. ೧೮೮ರ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.

2. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವವೆಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳೇ.

3. ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪನಾಗಿದ್ದು ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿಗೆ ಅನುಗ್ರಾಹಕನಾಗಿರುವ ದೃಷ್ಟು, ನೋಡುವ ಕ್ರಿಯೆಯುಳ್ಳವನೆಂದಲ್ಲ; ಇವನು ಯಾರ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿಗೂ ಗೋಚರನಲ್ಲ. ಅದ್ದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ಇವನನ್ನು ಕಾಣರೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯ ವಸ್ತುಸ್ವಭಾವವೇ ಕಾರಣ ಎಂಬಭಾವ.

ಗೋಚರತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದುವವನಲ್ಲ; ಆದರೆ ತಾನು (ಎಂದಿಗೂ) ಲೋಪವಾಗದ ಶ್ರವಣಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು, ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರೋತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಂನಿಹಿತನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಶ್ರೋತ್ಯ.¹ ಇದರಂತೆ ಅಮತನು, ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ವಿಷಯತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದದಿರುವವನು. ದೃಷ್ಟ (ಕಂಡದ್ದು), ಶ್ರುತ (ಕೇಳಿದದ್ದು- ಇವು)ಗಳನ್ನಲ್ಲವೆ, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ಸಂಕಲ್ಪಿಸುವದು ?² (ಈ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು) ಅದೃಷ್ಟನೂ ಅಶ್ರುತನೂ ಆಗಿರುವದರಿಂದಲೇ ಅಮತನು; (ಆದರೆ ತಾನು ಎಂದಿಗೂ) ಲೋಪವಾಗದ ಮನನಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಎಲ್ಲರ ಮನಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಂನಿಹಿತನಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಮಂತ್ಯ. ಇದರಂತೆ ಅವಿಜ್ಞಾತನು, ರೂಪಾದಿಗಳಂತೆ ಅಥವಾ ಸುಖಾದಿಗಳಂತೆ ನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದದವನು, ತಾನಾದರೋ (ಎಂದಿಗೂ) ಲೋಪವಾಗದ ವಿಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ ಆ (ವಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ) ಸಂನಿಹಿತನಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ವಿಜ್ಞಾತೃ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಯಾವನನ್ನು ಪೃಥಿವಿಯು ಅರಿಯದೋ', ಎಂದೂ 'ಯಾವನನ್ನು ಯಾವ ಭೂತಗಳೂ ಅರಿಯವೋ' ಎಂದೂ (ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ) ನಿಯಂತವ್ಯರಾದ ವಿಜ್ಞಾತೃಗಳು ಬೇರೆ, ನಿಯಂತ್ರವಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು ಬೇರೆ- ಎಂದು ಬಂದೊದಗಿತು. ಅವರು ಬೇರೆಬೇರೆ ಎಂಬ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ತೊಲಗಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ (ಹೀಗೆಂದು) ಹೇಳಲಾಗಿರುತ್ತದೆ: ನಾನೋಽತಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆತಃ

1. ರೂಪಶಬ್ದಗಳಿಲ್ಲದವನಾದ್ದರಿಂದಲೂ ನೋಡುವ ಮತ್ತು ಕೇಳುವ ಚಕ್ಷುಃ ಶ್ರೋತ್ರಗಳನ್ನು ಬೆಳಗುವವನಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಅದೃಷ್ಟ, ಅಶ್ರುತ ಎಂದಿದೆ. ಎಲ್ಲಾ ಚಕ್ಷುಸ್ಸುಗಳೂ ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರೋತ್ರಗಳೂ ಆತ್ಮನ ಸಂನಿಧಿಮಾತ್ರದಿಂದ ಆತ್ಮತಮ್ಮ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತವೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಇವನನ್ನು ದೃಷ್ಟ, ಶ್ರೋತ್ಯ- ಎಂದು ಉಪಚಾರಕ್ಕೆ ಕರೆದಿದೆ. ಜೀವನು ದೃಷ್ಟ ಎಂದರೆ ನೇತ್ರದ ವಿಕಾರದಿಂದ ವಿಕಾರಗಳುಳ್ಳವನು, ಆದರೆ ಆತ್ಮನು ದೃಷ್ಟ ಎಂದರೆ ನೇತ್ರದ ದೃಕ್ಕಕ್ರಿಯೆ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ದೃಕ್ಕಕ್ರಿಯೆ, ಶ್ರವಣಶಕ್ತಿ- ಮುಂತಾದ ಶಕ್ತಿಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆಯಲ್ಲ. ಅವೆಲ್ಲ ಚಿದ್ಭೂತಮಾತ್ರವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಉ.ಸಾ.ಪ. ೧೮-೫೪ ನೋಡಿ.

2. ಅದೃಷ್ಟವಾದ ಅಶ್ರುತವಾದ ಯಾವ ವಸ್ತುವನ್ನೂ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಲೋಚಿಸುವದಕ್ಕಾಗುವದಿಲ್ಲ.

3. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ರೂಪಾದಿಬಾಹ್ಯವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಸುಖದುಃಖಾದಿ ಅಂತರವಿಷಯಗಳನ್ನು ಇದು ರೂಪವು, ಇದು ಸುಖವು- ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವದಕ್ಕಾಗುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಆತ್ಮನು ಅವಿಷಯನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವದಕ್ಕಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು ಯಾವ ಇಂದ್ರಿಯಮನೋವೃತ್ತಿಗಳಿಗೂ ವಿಷಯನಲ್ಲ ಎಂಬುದೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ.

ಎಂದರೆ ಈ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಗಿಂತ, ನಾನ್ಯಃ ಎಂದರೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಲ್ಲ ; (ಹೀಗೆ) ಇವನಿಗಿಂತ ಬೇರೊಬ್ಬ ದ್ರಷ್ಟೃವಿಲ್ಲ (ಎಂಬಿದು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ) ¹ ಇದರಂತೆ ಇವನಿಗಿಂತ (ಬೇರೆ) ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಶ್ರೋತೃವಿಲ್ಲ, ಇವನಿಗಿಂತ (ಬೇರೆ) ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಮಂತ್ರವಿಲ್ಲ, ಇವನಿಗಿಂತ (ಬೇರೆ) ಮತ್ತೊಬ್ಬ ವಿಜ್ಞಾತೃವಿಲ್ಲ.²

ಯಾವನಿಗಿಂತ (ಬೇರೆಯಾಗಿ) ಮತ್ತೊಬ್ಬ ದ್ರಷ್ಟೃವಾಗಲಿ, ಶ್ರೋತೃವಾಗಲಿ, ಮಂತ್ರವಾಗಲಿ, ವಿಜ್ಞಾತೃವಾಗಲಿ ಇಲ್ಲವೋ, ಯಾವನು ಅದೃಷ್ಟನಾದ ದ್ರಷ್ಟೃವೂ ಅಶ್ರುತನಾದ ಶ್ರೋತೃವೂ ಅನುತನಾದ ಮಂತ್ರವೂ ಅವಿಜ್ಞಾತನಾದ ವಿಜ್ಞಾತೃವೂ, ಅನ್ಯತನು ಎಂದರೆ ಯಾವ ಸಂಸಾರಧರ್ಮವೂ ಇಲ್ಲದವನೂ ಎಲ್ಲಾ ಸಂಸಾರಿಗಳಿಗೂ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಹಂಚಿಕೊಡುವವನೂ ಆಗಿರುವನೋ ಇವನೇ ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು ಅವೃತನು. ಈ ಈಶ್ವರನಾದ ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದದ್ದಿಲ್ಲವೂ ಆರ್ತವು (— ಎಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ನುಡಿದನು).

ಆಗ ಉದ್ಘಾತಕ ಆರುಣಿಯು ಸುಮ್ಮನಾದನು.

1. ಇವನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ನಿಯಂತ್ರವಿಲ್ಲ- ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಕೆಲವರು ತೆಗೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಬೇರೆಯು ದ್ರಷ್ಟೃವಿಲ್ಲ, ಶ್ರೋತೃವಿಲ್ಲ- ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಲ್ಲಿ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡುವದು ಉಚಿತವಲ್ಲ, ಆಗ ಅಪ್ರಸಕ್ತನಾದದ್ದನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆಯೂ ಆಗುತ್ತದೆ.

2. ಒಬ್ಬನೇ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಶ್ರೋತೃಶ್ರೋತವ್ಯ, ದ್ರಷ್ಟೃದ್ರಷ್ಟವ್ಯ- ಮುಂತಾದ ಭೇದವು ಉಪಾಧಿಯಿಂದಾದದ್ದು ; ನಿಜವಾಗಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯೊಬ್ಬನೇ ಪರಮಾರ್ಥ ಎಂದರ್ಥ. ಸೂ.ಭಾ. ೧-೨-೨೦, ಭಾ.ಭಾ. ೧೯೫ ನೋಡಿ.

ಏಳನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

೧. ಗಾರ್ಗಿಯು ಸುಮ್ಮನಾಗಲು ಉದ್ದಾಲಕ ಆರುಣಿಯು ಸೂತ್ರವನ್ನೂ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯನ್ನೂ ಕುರಿತು ಅಗಮದ್ವಾರದಿಂದ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನು. “ಮದ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪತಂಜಲಕಾಶ್ಯನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಯಜ್ಞಶಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಕಬಂಧ ಅರ್ಥವರ್ಣನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನು ನಮಗೆ ಸೂತ್ರಾಂತರ್ಯಾಮಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ ಅದನ್ನು ನೀನು ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ ಹೇಳು” ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ಇದನ್ನು ತಿಳಿದವನೇ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು, ಲೋಕದೇವ ವೇದಭೂತಗಳನ್ನೂ ಆತ್ಮನನ್ನೂ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದವನು— ಎಂದು ಗಂಧರ್ವನು ಈ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೊಗಳಿದ್ದನು.

೨. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ವಾಯುವೇ ಸೂತ್ರವು, ವಾಯುವೇ ಈ ಲೋಕದ ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಸರ್ವಭೂತಗಳನ್ನೂ ಕೂಡಿಸಿಟ್ಟಿರುವ ಸೂತ್ರವು ಮನುಷ್ಯನ ಅವಯವಗಳನ್ನು ಆ ಸೂತ್ರವೇ ಕೂಡಿಸಿಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ, ಸತ್ತಾಗ ವಾಯುವಿನ ಅನುಗ್ರಹವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವು ಸಡಿಲವಾಗುತ್ತವೆ” ಎಂದನು. ಉದ್ದಾಲಕ ಆರುಣಿಯು ಇದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿ, “ಸರಿ, ಸೂತ್ರವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುತ್ತೀಯೆ. ಈಗ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯನ್ನು ಹೇಳು” ಎಂದನು.

೩-೧೪. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು “ಅಧಿದೈವತವಾಗಿ ಸೃಧಿವಿ, ಅಪ್ಪು, ಅಗ್ನಿ, ಅಂತರಿಕ್ಷ, ವಾಯು, ದ್ಯುಲೋಕ, ಅದಿತ್ಯ, ದಿಕ್ಕು, ಚಂದ್ರತಾರಕ, ಆಕಾಶ, ತಮಸ್ಸು, ತೇಜಸ್ಸು”— ಎಂಬ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳೊಳಗಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ಆರಿವಿಗೆ ವಿಷಯನಾಗದೆ ಆ ದೇವತೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತನ್ನ ವಶದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅವರವರ ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸುತ್ತಿರುವನಲ್ಲ, ಅವನೇ ನಿನ್ನ, ನನ್ನ, ಮತ್ತು ಎಲ್ಲರ ಆತ್ಮನಾದ ಸಂಸಾರಧರ್ಮವರ್ಜಿತನಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು” ಎಂದನು.

೧೫-೨೩. ಹೀಗೆಯೇ “ಅಧಿಭೂತವಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾಗಿ ಪ್ರಾಣ, ವಾಕ್ಯ, ಚಕ್ಷುಸ್ಸು, ಶ್ರೋತ್ರ, ಮನಸ್ಸು, ತ್ವಕ್ಕ, ವಿಜ್ಞಾನ, ರೇತಸ್ಸು— ಇವುಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಕೊಂಡು ಅವುಗಳಿಗೂ ಅರಿಯದಂತೆ ಅವನ್ನು ಒಳಗಿನಿಂದ ಆಳುತ್ತಿರುವವನೇ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾದ ಅಮೃತನಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು”— ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದನು.

೨೪. “ಈ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು ಯಾರಿಂದಲೂ ದೃಷ್ಟನಲ್ಲದ ದ್ರಷ್ಟೃ, ಶ್ರುತನಲ್ಲದ ಶ್ರೋತೃ, ಮತನಲ್ಲದ ಮಂತ್ರ, ವಿಜ್ಞಾತನಲ್ಲದ ವಿಜ್ಞಾತೃ. ಇವನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ದ್ರಷ್ಟೃವಾಗಲಿ, ಶ್ರೋತೃವಾಗಲಿ, ಮಂತ್ರವಾಗಲಿ, ವಿಜ್ಞಾತೃವಾಗಲಿ ಇಲ್ಲ. ಇವನೇ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆತ್ಮನಾಗಿರುವ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು” ಎಂದು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದನು.

ಆಗ ಉದ್ದಾಲಕ ಆರುಣಿಯು ತನ್ನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವು ಬಂದದ್ದರಿಂದ ಸುಮ್ಮನಾದನು.

ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ-ಎಂಟನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

(ಗಾರ್ಗಿಯ ಪ್ರಶ್ನೆ : ನಿರುಪಾಧಿಕಬ್ರಹ್ಮದ ಸ್ವರೂಪ)

ಗಾರ್ಗಿಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಅನುಮತಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಹ ವಾಚಕ್ಸವ್ಯವಾಚ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಭಗವನ್ನೋ ಹಂತಾ
ಹಮಿಮಂ ದ್ವೌ ಪ್ರಶ್ನಾ ಪ್ರಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ತಾ ಚೇನ್ನೇ ವಕ್ಷ್ಯತಿ ನ
ಜಾತು ಯುಷ್ಮಾಕಮಿಮಂ ಕಶ್ಚಿದ್ ಬ್ರಹ್ಮೋದ್ಯಂ ಜೇತೇತಿ
ಪೃಚ್ಛ ಗಾರ್ಗೀತಿ || ೧ ||

೧. ಆಗ ವಾಚಕ್ಸವಿಯು ಇಂತೆಂದಳು : “ಭಗವಂತರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆ, ತಮ್ಮನುಮತಿಯಿಂದ ಇವನನ್ನು ಎರಡು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳುವೆನು. ಅವುಗಳನ್ನು ನನಗೆ (ಬಿಡಿಸಿ) ಹೇಳುವನಾದರೆ ನಿಮ್ಮ ಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವನೂ ಎಂದಿಗೂ ಇವನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವಾದದಲ್ಲಿ ಜಯಿಸಲಾರನು.” “ಗಾರ್ಗೀಯೆ, ಕೇಳು” (ಎಂದರು).

(ಭಾಷ್ಯ)

೭೩. ಅತಃಪರಮ್ ಅಶನಾಯಾದಿವಿನಿರ್ಮುಕ್ತಂ ನಿರುಪಾಧಿಕಂ ಸಾಕ್ಷಾದಪರೋಕ್ಷಾತ್ ಸರ್ವಾನ್ತರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಇತ್ಯತ ಆರಮ್ಭಃ | ಅಥ ಹ ವಾಚಕ್ಸವೀ ಉವಾಚ | ಪೂರ್ವಂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೈನ ನಿಸಿದ್ಧಾ ಮೂರ್ಧಪಾತಭಯಾತ್ ಉಪರತಾ ಸತೀ ಪುನಃ ಪ್ರಸ್ಥಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನುಜ್ಞಾಂ ಪ್ರಾರ್ಥಯತೇ | ಹೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಭಗವಂತಃ ಪೂಜಾವಂತಃ ಶೃಣುತ ಮಮ ವಚಃ | ಹಂತ ಆಹಮಿಮಂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಂ ಪುನಃ ದ್ವೌ ಪ್ರಶ್ನಾ ಪ್ರಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಯದ್ಯನುಮತಿರ್ಭವತಾಮ್ ಅಸ್ತಿ | ತಾ ಪ್ರಶ್ನಾ ಚೇದ್ ಯದಿ ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಕಥಯಿಷ್ಯತಿ ಮೇ ಕಥಂಚಿತ್ ನ ವೈ ಜಾತು ಕದಾಚಿತ್ ಯುಷ್ಮಾಕಂ ಮಧ್ಯೇ ಇಮಂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಂ ಕಶ್ಚಿತ್ ಬ್ರಹ್ಮೋದ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮವದನಂ ಪ್ರತಿ ಜೇತಾ ನ ವೈ ಕಶ್ಚಿದ್ ಭವೇತ್ ಇತಿ | ಏವಮುಕ್ತಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಅನುಜ್ಞಾಂ ಪ್ರದದುಃ ‘ಪೃಚ್ಛ ಗಾರ್ಗಿ’ ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಹಸಿವು ಮುಂತಾದವುಗಳಿಲ್ಲದ ನಿರುಪಾಧಿಕವಾದ ಸಾಕ್ಷಾದಪರೋಕ್ಷವಾಗಿರುವ ಸರ್ವಾಂತರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು (ಇವನ್ನು) ಆರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ಅಗ ವಾಚಕ್ಕವಿಯು ಇಂತೆಂದಳು : ನೊದಲು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಿಂದ ನಿವಾರಿತಳಾಗಿ ತಲೆಯು ಬಿದ್ದುಹೋಗುವದೆಂಬ ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದ ಸುಮ್ಮನಾಗಿದ್ದವಳು¹ ಮತ್ತೆ ಕೇಳುವದಕ್ಕೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ : ಎಲೈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರುಗಳೇ, ಭಗವಂತರೇ ಪೂಜ್ಯರೇ, ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಈ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನನ್ನು ಮತ್ತೆ ಎರಡು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳುವೆನು, (ಇಂದ್ರ =) ತಮ್ಮ ಅನುಮತಿಯಿದ್ದರೆ (ಕೇಳುವೆನು). ಆ (ಎರಡು) ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು (ಇವನು), ನನಗೆ (ಬಿಡಿಸಿ) ಹೇಳುವನಾದರೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನಾದರೆ (ಜೇತ್ = ಯದಿ) ಹೇಗಾದರೂ (ಮಾಡಿ ಹೇಳುತ್ತಾನಾದರೆ)², ನಿಮ್ಮಗಳೊಳಗೆ ಈ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನನ್ನು ಯಾವನೊಬ್ಬನೂ ಎಂದಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮೋದ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಾದದಲ್ಲಿ ಗೆಲ್ಲಲಾರನು, ಯಾವನು (ಗೆಲ್ಲುವ) ನಾಗಲಾರನು” ಎಂದು (ನುಡಿದಳು).

ಹೀಗೆನ್ನಲು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು “ಗಾರ್ಗಿಯೇ, ಕೇಳು!” ಎಂದು ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು.

ಗಾರ್ಗಿಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸಾ ಹೋನಾಚಾಹಂ ವೈ ತ್ವಾ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಯಥಾ ಕಾಶ್ಯೋ ನಾ ವೈದೇಹೋ ವೋಗ್ರಪುತ್ರ ಉಜ್ಜ್ಯಂ ಧನುರಧಿಜ್ಯಂ ಕೃತ್ವಾ ದ್ವಾ ಬಾಣವನ್ತೌ ಸಪತ್ನಾತಿವ್ಯಾಧಿನಾ ಹಸ್ತೇ ಕೃತ್ವೋ ಪೋತ್ತಿಷ್ಠೇದೇವಮೇನಾಹಂ ತ್ವಾ ದ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಶ್ನಾಭ್ಯಾ ಮುಪೋದಸ್ಥಾಂ ತೌ ಮೇ ಬ್ರೂಹೀತಿ ಪೃಚ್ಛ ಗಾರ್ಗೀತಿ || ೨ ||

೨. ಅವಳಿಂತೆಂದಳು: “ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಎರಡು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು (ಕೇಳುವೆನು). ಹೇಗೆ ಉಗ್ರಪುತ್ರನಾದ ಕಾಶ್ಯನು ಅಥವಾ ವೈದೇಹನು ಉಜ್ಜ್ಯವಾದ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಅಧಿಜ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಿ ಕೊಂಡು ಸಪತ್ನನಿಗೆ ಅತಿವ್ಯಾಧಿಯ(ನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ) ಎರಡು ಬಾಣಗಳಿರುವ (ಶರ)ಗಳನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಎದುರಿಗೆ ನಿಲ್ಲುವನೋ, ಹಾಗೆಯೇ ನಾನು ಎರಡು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ

1. ಈಗ ಅಗಮದ ಅಧಾರದಿಂದಲೇ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾಳೆಂಬರ್ಥವ ಸೂಚನೆ ಇದು.

2. ‘ಜೇತ್’ (ರೆ) ಎಂದಿರುವದರಿಂದ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುವವು ಕಷ್ಟ, ಒಂದು ವೇಳೆ ಹೇಳಿದರೆ ಎಂಬರ್ಥವು ಹೊರಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

ಎದುರಿಗೆ ನಿಂತಿರುವೆನು. ಅವುಗಳನ್ನು ನನಗೆ (ಬಿಡಿಸಿ) ಹೇಳು!”
 “ಗಾರ್ಗಿಯೇ, ಕೇಳು!”

(ಭಾಷ್ಯ)

೭೪. ಲಬ್ಧಾನುಜ್ಞಾ ಹ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಂ ಸಾ ಹೋನಾಚ ಅಹಂ
 ನೈ ತ್ವಾ ತ್ವಾಂ ದ್ವೌ ಪ್ರಶ್ನೌ ಪ್ರಕ್ಷಾಮಿ ಇತ್ಯನುಷಜ್ಯತೇ | ಕೌ ತಾ ? ಇತಿ
 ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಂ ತಯೋರ್ದುರುತ್ತರತ್ವಂ ದ್ಯೋತಯಿತುಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾನ್ತ
 ಪೂರ್ವಕಂ ತಾವಾಹ- ಹೇ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ, ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಕಾಶ್ಯಃ ಕಾಶಿಸು
 ಭವಃ ಕಾಶ್ಯಃ | ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಶೌರ್ಯಂ ಕಾಶ್ಯೇ | ವೈದೇಹೋ ನಾ ವಿದೇ
 ಹಾನಾಂ ವಾ ರಾಜಾ | ಉಗ್ರಪುತ್ರಃ ಶೂರಾನ್ವಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಉಜ್ಜ್ವಲಮ್
 ಅವತಾರಿತಜ್ಯಾಕಂ ಧನುಃ ಪುನಃ ಅಧಿಜ್ಯಮ್ ಆರೋಪಿತಜ್ಯಾಕಂ ಕೃತ್ವಾ ದ್ವೌ
 ಬಾಣವನ್ತಾ ಬಾಣಶಬ್ದೇನ ಶರಾಗ್ರೇ ಯೋ ವಂಶಖಂಡಃ ಸಂಧೀಯತೇ | ತೇನ
 ವಿನಾಪಿ ಶರೋ ಭವತಿ ಇತ್ಯತೋ ವಿಶಿನಷ್ಟಿ- ಬಾಣವನ್ತಾವಿತಿ | ಬಾಣ
 ವನ್ತಾ ಶರೌ | ತಯೋರೇವ ವಿಶೇಷಣಂ ಸಪತ್ನಾತಿವ್ಯಾಧಿನೌ ಶತ್ರೋಃ ಪೀಡಾ
 ಕರೌ ಅತಿಶಯೇನ | ಹಸ್ತೇ ಕೃತ್ವಾ ಉಪೋತ್ತಿಷ್ಟೇತ್ ಸಮಾಸತಃ ಆತ್ಮಾನಂ
 ದರ್ಶಯೇತ್ ಏನಮೇವ ಅಹಂ ತ್ವಾ ತ್ವಾಮ್, ಶರಸ್ಥಾನೀಯಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಶ್ನಾ
 ಭ್ಯಾಂ ದ್ವಾಭ್ಯಾಮ್ ಉಪೋದಸ್ಥಾಮ್ ಉತ್ತಿತವತಿ ಅಸ್ಮಿ ತ್ವತ್ಸಮಾನೇ |
 ತೌ ಮೇ ಬ್ರೂಹೀತಿ, ಬ್ರಹ್ಮವಿಚ್ಛೇತ್ | ಆಹೇತರಃ | ಪೃಚ್ಛ ಗಾರ್ಗೀತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಹೀಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ) ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಅವಳು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ
 ನನ್ನು ಕುರಿತು ಇಂತೆಂದಳು : ನಾನು (ತ್ವಾ = ತ್ವಾಂ) ಎರಡು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು
 ಕೇಳುವೆನು ಎಂದು ಅನುಷಂಗವನ್ನು (ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು)¹. ಅವು ಯಾವವು ?
 ಎಂಬ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯುಂಟಾದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುವದು ಕಷ್ಟ
 ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಪಡಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಅವುಗಳನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತಪೂರ್ವಕವಾಗಿ
 ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಎಲೈ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಹೇಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಶ್ಯನಾಗಲಿ- ಕಾಶಿ
 ದೇಶದಲ್ಲಿರುವವನು ಕಾಶ್ಯನು ; ಕಾಶ್ಯನಲ್ಲಿ ಶೌರ್ಯವಿರುವದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವು-
 ಅಥವಾ ವೈದೇಹನಾಗಲಿ, ವಿದೇಹದೇಶದ ರಾಜನಾಗಲಿ, ಉಗ್ರಪುತ್ರನಾದ
 ಎಂದರೆ ಶೂರರ ವಂಶದವನು ಎಂದರ್ಥ, (ಅಂಧವನು) ಉಜ್ಜ್ವಲವಾದ ಕೆಳಗಿಳಿಸಿದ
 ಬಿಲ್ಲಿನ ಹುರಿಯುಳ್ಳ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಮತ್ತೆ ಅಧಿಜ್ಯವಾಗಿ ಎರಿಸಿದ ಹುರಿಯುಳ್ಳದ್ದ
 ನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಎರಡು ಬಾಣಗಳಿರುವ- ಬಾಣಶಬ್ದದಿಂದ ಶರದ ಕೊನೆಯ
 ಲ್ಲಿರುವ ಬಿದಿರಿನ ತುಂಡು (ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ) ; ಅದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಶರವಿರಬಹು

1. ಹಿಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಯಿಂದ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ದಾದ್ದರಿಂದ ಬಾಣವುಳ್ಳ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ- ಬಾಣಗಳಿರುವ ಎರಡು ಶರಗಳನ್ನು - ಆ (ಶರ)ಗಳಿಗೇ (ಇದು ಮತ್ತೊಂದು) ವಿಶೇಷಣವು: ಸಸತ್ವನಿಗೆ ಅತಿವ್ಯಾಧಿ(ಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ), ಶತ್ರುವಿಗೆ ಬಹಳವಾಗಿ ವ್ಯಥೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ (ಶರಗಳನ್ನು ಎಂದರ್ಥ. ಅವನ್ನು) ಕೈಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಎದುರಿಗೆ ನಿಲ್ಲುವನೋ, ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನೋ ಹಾಗೆಯೇ ನಾನು (ತ್ವ=ತ್ವಾಮ್) ನಿನ್ನನ್ನು ಶರಗಳಂತಿರುವ ಎರಡು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳೊಡನೆ ನಿನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಎದುರಿಗೆ ನಿಂತಿರುವೆನು. (ನೀನು) ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯಾದರ ಅವನ್ನು ನನಗೆ ಬಿಡಿಸಿಹೇಳು !

ಆಗ ಇನ್ನೊಬ್ಬ(ನಾದ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ)ನು “ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಕೇಳು !” ಎಂದನು.

ಪ್ರಶ್ನೆ: ಸೂತ್ರವು ಏತರಲ್ಲಿ ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ ಆಗಿದೆ ?

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸಾ ಹೋನಾಚ ಯದೂರ್ಧ್ವಂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ದಿವೋ ಯದರ್ವಾಕ್ ಸೃಧಿನ್ಯಾ ಯದನ್ತರಾ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ಇಮೇ ಯದ್ಭೂತಂ ಚ ಭವಚ್ಚ ಭವಿಷ್ಯಚ್ಚೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಕಸ್ಮಿಗ್ಂ ಸ್ತದೋತಂ ಚ ಪ್ರೋತಂ ಚೇತಿ || ೩ ||

೩. ಆಕೆಯಂತೆಂದಳು : ಯಾ ಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ನೆ, ಯಾವದು ದ್ಯುಲೋಕದಮೇಲೂ (ಇದೆಯೋ) ಯಾವದು ವೃಧಿವಿಯ ಈಚೆಗೂ (ಇದೆಯೋ), ಯಾವದು ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳ ನಡುವೆಯೂ (ಇದೆಯೋ), ಯಾವದನ್ನು ಭೂತವೂ ಭವತ್ತೂ ಭವಿಷ್ಯತ್ತೂ ಎನ್ನುವರೋ, ಅದು ಏತರಲ್ಲಿ ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ ?”

(ಭಾಷ್ಯ)

೭೫. ಸಾ ಹೋನಾಚ | ಯತ್ ಉರ್ಧ್ವಮ್ ಉಪರಿ ದಿವಃ ಅಣ್ಣ ಕಪಾಲಾತ್. ಯಚ್ಚ ಅರ್ವಾಕ್ ಅಧಃ ಸೃಧಿನ್ಯಾಃ ಅಧೋಃಣ್ಣ ಕಪಾಲಾತ್, ಯಚ್ಚ ಅನ್ತರಾ ಮಧ್ಯೇ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯೋಃ ಅಣ್ಣ ಕಪಾಲಯೋಃ ಇಮೇ ಚ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ಯದ್ ಭೂತಂ ಯಚ್ಚ ಅತೀತಂ ಭವಚ್ಚ ವರ್ತಮಾನಂ ಸ್ವವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥಂ ಭವಿಷ್ಯಚ್ಚ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಉರ್ಧ್ವಕಾಲಭಾವಿ ಲಿಬ್ಧಿಗಮ್ಯಮ್- ಯತ್ ಸರ್ವಮೇತತ್ ಆಚಕ್ಷತೇ ಕಥಯಂತಿ ಆಗಮತಃ ತತ್ಸರ್ವಂ ದ್ವೈತಜಾತಂ ಯಸ್ಮಿನ್ ಏಕೀಭವತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತತ್ ಸೂತ್ರ ಸಂಕ್ಷಂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಂ ಕಸ್ಮಿನ್ ಓತಂ ಚ ಪ್ರೋತಂ ಚ ಸೃಧಿವೀಧಾತುರವಾಪ್ನು?

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆಕೆಯಂತೆಂದಳು: ಯಾವದು ದ್ಯುಲೋಕಕ್ಕಿಂತ (ಅ) ಅಂಡಕಪಾಲಕ್ಕಿಂತ ಅಚ್ಚಿ, (ಇನ್ನೂ) ಮೇಲೆ ಇರುವದೋ, ಮತ್ತು ಯಾವದು ಪೃಥಿವಿಗಿಂತ ಕೆಳಗಿನ ಅಂಡಕಪಾಲಕ್ಕಿಂತ ಈಚೆಗೆ ಕೆಳಗಡೆಯೂ ಇರುವದೋ, ಮತ್ತು ಯಾವದು (ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ=ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯೋಃ) ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳೆಂಬ ಅಂಡಕಪಾಲಗಳ ನಡುವೆಯೂ ಇರುವದೋ, ಯಾವದು ಭೂತವೂ ಆಗಿ ಹೋದದ್ದೂ, ಭವತ್ತೂ (ಈಗ) ತನ್ನ ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ಇರುವದೂ, ಭವಿಸ್ಯತ್ತೂ ವರ್ತಮಾನಕ್ಕಿಂತ ಮುಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಗತಕ್ಕದ್ದೂ, (ಆಯಾ) ಲಿಂಗದಿಂದ¹ ಗೊತ್ತಾಗತಕ್ಕದ್ದೂ- ಇದೆಲ್ಲವೂ ಎಂದು ಯಾವದನ್ನು ಆಗಮದಿಂದ ಹೇಳುವರೋ,² ಆ ದೈವತಜಾತವೆಲ್ಲವೂ ಯಾವದರಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿರುವದೋ ಎಂದರ್ಥ. ಆ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ, ಸೂತ್ರವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ (ತತ್ತ್ವವು), ಪೃಥಿವೀಧಾತುವು ಅಸ್ಥಿನಲ್ಲಿ (ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿರುವಂತೆ) ಏತರಲ್ಲಿ ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ ?

ಸೂತ್ರವು ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿದೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಹೋನಾಚ ಯದೂರ್ಧ್ವಂ ಗಾರ್ಗಿ ದಿವೋ ಯದರ್ನಾಕ್
ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಯದನ್ತರಾ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ಇನೋ ಯದ್ಭೂತಂ
ಚ ಭವಚ್ಚ ಭವಿಸ್ಯಚ್ಛೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತ ಆಕಾಶೇ ತದೋತಂ ಚ
ಪ್ರೋತಂ ಚೇತಿ || ೪ ||

೪. ಅವನಂತೆಂದನು. ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಯಾವದು ದ್ಯುಲೋಕದ ಮೇಲೂ, ಯಾವದು ಪೃಥಿವಿಯ ಈಚೆಗೂ, ಯಾವದು ಈ ದ್ಯಾವಾ ಪೃಥಿವಿಗಳ ನಡುವೆಯೂ (ಇವೆಯೋ), ಯಾರನ್ನು ಭೂತವೂ ಭವತ್ತೂ ಭವಿಸ್ಯತ್ತೂ ಎನ್ನುವರೋ ಅದು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.

1. ಚಿಹ್ನೆಯಿಂದ ; ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಮೋಡಮಿಂಚುಗಳಿಂದ ಮಳೆ ಬರುವದೆಂದು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಬಹುದಾಗಿರುತ್ತದೆ.

2. ನಾನು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಕೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ, ಇದು ಉಪದೇಶಗಮ್ಯವೆಂದು ಒಪ್ಪಿರುತ್ತೇನೆ- ಎಂಬುದನ್ನು ಅಚಕ್ಷತೇ ಎಂಬ ಮಾತು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

ಸೂತ್ರವು ಯಾವಾಗಲೂ ಅವ್ಯಾಕೃತದಲ್ಲಿಯೇ ಹೆಣೆದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೭೬. ಸ ಹೋವಾಚ ಚೇತರಃ | ಹೇ ಗಾರ್ಗಿ | ಯತ್ ತ್ವಯೋ
ಕ್ತಮ್ ಉಧೃಷ್ಟಂ ದಿವಃ ಇತ್ಯಾದಿ ತತ್ಸರ್ವಂ ಯತ್ ಸೂತ್ರಮ್ ಆಚಕ್ಷತೇ,
ತತ್ ಸೂತ್ರಂ ಆಕಾಶೇ^೧ ಓತಂ ಚ ಪ್ರೋತಂ ಚ | ಯದೇತತ್ ವ್ಯಾಕೃತಂ
ಸೂತ್ರಾತ್ಮಕಂ ಜಗತ್ ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶೇ ಅಸ್ತಿಸ್ತವ ಪೃಥಿವೀಧಾತುಸ್ತ್ರಿಷ್ಟಪಿ
ಕಾಲೇನು ವರ್ತತೇ ಉತ್ಪತ್ತೌ, ಸ್ಥಿತೌ, ಲಯೇ ಚ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಇನ್ನೊಬ್ಬ(ನಾದ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ)ನಿಂತೆಂದನು: ಎಲಾ ಗಾರ್ಗಿ,
ನೀನು ದ್ಯುಲೋಕಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲೆ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ನೀನು ಹೇಳಿದೆಯಲ್ಲ,
ಅದೆಲ್ಲವೂ- ಸೂತ್ರವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರಲ್ಲ, ಆ ಸೂತ್ರವು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಓತವೂ
ಪ್ರೋತವೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ವ್ಯಾಕೃತವಾದ ಸೂತ್ರಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವ ಜಗತ್ತಿದೆ
ಯಲ್ಲ, ಇದು ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶದಲ್ಲಿ, ಅಸ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವೀಧಾತುವಿನಂತೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ
ಯಲ್ಲಿ, ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ, ಮತ್ತು ಲಯದಲ್ಲಿ- (ಈ) ಮೂರು ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ^೨
ಇದ್ದುಕೊಂಡಿದೆ.

ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಗಾರ್ಗಿಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಹೋವಾಚ ನಮಸ್ತೇಸ್ಮು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ | ಯೋ ಮ
ಏತಂ ವ್ಯವೋಚೋಽಪರಸ್ಮೈ ಧಾರಯಸ್ವೇತಿ ಪೃಚ್ಛಗಾರ್ಗೀತಿ||

೫. ಆಕೆಯಿಂತೆಂದಳು: “ಯಾ ಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ನೆ, ನಿನಗೆ
ನಮಸ್ಕಾರ! ಏಕೆಂದರೆ ನನ್ನ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು (ಬಿಡಿಸಿ) ಹೇಳಿರುತ್ತೀಯೆ.
ಇನ್ನೊಂದು (ಪ್ರಶ್ನೆ)ಗೆ ಗಟ್ಟಿಮಾಡಿಕೊ!” “ಗಾರ್ಗೀಯೆ, ಕೇಳು”
(ಎಂದನು).

(ಭಾಷ್ಯ)

೭೭. ಪುನಃ ‘ಸಾ ಹೋವಾಚ | ನಮಸ್ತೇಸ್ಮು’ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಶ್ನಸ್ಯ
ದುವರ್ಚತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಮ್ | ಯೋ ಮೇ ಮಮ ಏತಂ ಪ್ರಶ್ನಂ

1. ಇದರ ಹಿಂದಿನ ‘ತತ್’ ಬೇಕಿಲ್ಲವೆಂದು ಬಿಟ್ಟಿದೆ.

2. ವ್ಯವಹಾರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹೇಳಿದ ಮಾತಿದು. ನಿಜವಾಗಿ ಅವ್ಯಾಕೃತವು
ತ್ರಿಕಾಲಾತೀತವಾಗಿದೆ. ಸಾಂ. ಭಾ. (ಭಾ. ಭಾ. ೩) ನ್ನು ನೋಡಿ.

ವ್ಯವೋಚಃ ವಿಶೇಷೇಣ ಅಪಾಕೃತವಾನ್ ಅಸಿ | ಏತಸ್ಯ ದುರ್ವಚಶ್ಚೇ ಕಾರಣಂ ಸೂತ್ರಮೇವ ತಾವತ್ ಅಗಮ್ಯಮ್, ಇತರೈರ್ದುರ್ವಾಚ್ಯಮ್ | ಕಿಮುತ ತತ್ ಯಸ್ಮಿನ್ ಓತಂ ಚ ಪ್ರೋತಂ ಚೇತಿ | ಅತೋ ನಮಸ್ತೇಽಸ್ಮು ತೇ ತುಭ್ಯಮ್, ಅಪರಸ್ಮೈ ದ್ವಿತೀಯಾಯ ಪ್ರಶ್ನಾಯ ಧಾರಯಸ್ವ ದೃಢೀಕುರು ಅತ್ಮಾನಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಪೃಚ್ಛ ಗಾರ್ಗ ಇತೀತರ ಆಹ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮತ್ತೂ 'ಆಕೆಯಿಂತೆಂದಳು : (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಿ) ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ!' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ (ಬಂದಿರುವ ವಾಕ್ಯವು ಈ) ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ (ಉತ್ತರವನ್ನು) ಹೇಳುವದು ಕಷ್ಟವೆಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ. (ನೀನು ಮೇ = ಮನು) ನನ್ನ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು (ಬಿಡಿಸಿ) ಹೇಳಿದೆಯಲ್ಲ, (ವ್ಯವೋಚಃ = ವಿಶೇಷೇಣ ಅಪಾಕೃತವಾನ್) ವಿಶೇಷವಾಗಿ (ಹೀಗೆಯೇ ಎಂದು) ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟವನಾಗಿರುತ್ತೀಯಲ್ಲ, — ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುವದು ಕಷ್ಟವೆನ್ನುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಸೂತ್ರವೇ ಅಗಮ್ಯವು, ಇನ್ನೊಬ್ಬರು (ವಿವರಿಸಿ) ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟವಾದದ್ದು ; ಇನ್ನು ಅದು ಏತರಲ್ಲಿ ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆಯೋ ಅದು (ಕಷ್ಟವೆಂದು) ಹೇಳುವದೇನು ? ಆದ್ದರಿಂದ (ತೇ = ತುಭ್ಯಂ) ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವಿರಲಿ ! ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಗಟ್ಟಿಮಾಡಿಕೊ, (ಉತ್ತರಹೇಳುವದಕ್ಕೆ) ನಿನ್ನನ್ನು ದೃಢವಾಗಿರಿಸಿಕೊ ಎಂದರ್ಥ. ಇನ್ನೊಬ್ಬನಾದ (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು) "ಗಾರ್ಗಯೆ, ಕೇಳು ?" ಎಂದನು.

ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಅನುವಾದ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸಾ ಹೋನಾಚ ಯದೂರ್ಧ್ವಂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ದಿವೋ ಯ ದರ್ವಾಕ್ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಯದನ್ತರಾ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ಇನೇ ಯದ್ ಭೂತಂ ಚ ಭವಚ್ಚ ಭವಿಷ್ಯಚ್ಛೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಕಸ್ಮಿಗ್ಂ ಸ್ತದೋತಂ ಚ ಪ್ರೋತಂ ಚೇತಿ || ೬ ||

೬. ಆಕೆಯಿಂತೆಂದಳು: "ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಯಾವದು ದ್ಯುಲೋಕದ ಮೇಲೆಯೂ (ಇದೆಯೋ), ಯಾವದು ಪೃಥಿವಿಯ ಈಚೆಗೂ (ಇದೆಯೋ), ಯಾವದು ಭೂತವೂ ಭವತ್ತೂ ಭವಿಷ್ಯತ್ತೂ ಎನ್ನವೋ, ಅದು ಏತರಲ್ಲಿ ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆಯೋ !

(ಭಾಷ್ಯ)

೭೮. ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮನ್ಯತ್ | ಸಾ ಹೋವಾಚ | ಯದೂರ್ಧ್ವಂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಶ್ನಃ ಪ್ರತಿನಚನಂ ಚ ಉಕ್ತಸ್ಯೈವ ಅರ್ಥಸ್ಯ ಅವಧಾರಣಾರ್ಥಂ ಪುನರುಚ್ಯತೇ, ನ ಕಿಂಚಿತ್ ಅಪೂರ್ವಮ್ ಅರ್ಥಾಂತರಮ್ ಉಚ್ಯತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮಿಕ್ಕದ್ದನ್ನು¹ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದೆ. ಆಕೆಯಿಂತೆಂದಳು : “ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಯಾವದು (ದ್ಯುಲೋಕಕ್ಕಿಂತ) ಮೇಲೆಯೋ . .” ಮುಂತಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನೂ (ಅದಕ್ಕೆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನ) ಉತ್ತರವನ್ನೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಒತ್ತಿಹೇಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದೆ ; ಹೊಸದಾಗಿ ಮತ್ತೆ (ಯಾವ) ವಿಷಯವನ್ನೂ (ಇಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿಲ್ಲ².

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನ ಉತ್ತರದ ಅನುವಾದವೂ ಹೊಸಪ್ರಶ್ನೆಯೂ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಹೋವಾಚ ಯದೂರ್ಧ್ವಂ ಗಾರ್ಗಿ ದಿವೋ ಯದರ್ವಾಕ್ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಯದನ್ತರಾ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ಇಮೇ ಯದ್ಭೂತಂ ಚ ಭವಚ್ಚ ಭವಿಷ್ಯಚ್ಚೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತ ಆಕಾಶ ಏವ ತದೋತಂ ಚ ಪ್ರೋತಂ ಚೇತಿ ಕಸ್ಮಿನ್ನು ಖಲ್ವಾಕಾಶ ಓತಶ್ಚ ಪ್ರೋತಶ್ಚೇತಿ ||

೭. ಅವನಿಂತೆಂದನು : ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಯಾವದು ದ್ಯುಲೋಕಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲೆಯೂ (ಇರುವದೋ), ಯಾವದು ಪೃಥಿವಿಗಿಂತಲೂ ಈಚೆಗೂ (ಇರುವದೋ) ಯಾವದು ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳ ನಡುವೆಯೂ (ಇರುವದೋ), ಯಾವದು ಭೂತವೂ ಭವತ್ತೂ ಭವಿಷ್ಯತ್ತೂ- ಎನ್ನುವರೋ ಅದು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ ಆಗಿದೆ.” (ಗಾರ್ಗಿಯ ಪ್ರಶ್ನೆ) : ಆಕಾಶವು ಏತರಲ್ಲಿ ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆಯೋ !

1. ಅನ್ಯತ್ ಎಂಬುದು ಮೂಲಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಈಚೆಗೆ ಸೇರಿದ್ದರೂ ಸೇರಿರಬಹುದು. ಇದನ್ನು ಆಗಲೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದೆ. ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ ಎಂಬುದು ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ.

2. ಹೀಗೆ ವಾದಿಪ್ರತಿವಾದಿಗಳು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಾಗ ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರಗಳನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಸಲ ಅವಧಾರಣೆಮಾಡಿ, ಮುಂದುವರಿಯುವದು ಈಗಲೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೭೯. ಸರ್ವಂ ಯಥೋಕ್ತಂ ಗಾರ್ಗ್ಯ ಪ್ರತ್ಯುಚ್ಚಾರ್ಯ ತಮೇವ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಮರ್ಥವ.ವಧಾರಿತವಾನ್ ಆಕಾಶ ಏವೇತಿ ಯಾ ಜ್ಞವಲ್ಕೃಃ | ಗಾರ್ಗೀ ಆಹ | ಕಸ್ಮಿನ್ನ ಖಲು ಆಕಾಶ ಓತಶ್ಚ ಪ್ರೋತಶ್ಚೇತಿ | ಆಕಾಶಮೇವ ತಾವತ್ ಕಾಲತ್ರಯಾತೀತತ್ವಾತ್ ದುರ್ವಾಚ್ಯಮ್ | ತತೋಽಪಿ ಕಷ್ಟತರಮ್ ಆಹ್ವರಂ ಯಸ್ಮಿನ್ ಆಕಾಶಮೋತಂ ಚ ಪ್ರೋತಂ ಚ | ಅತೋಽನಾಚ್ಯಮ್ ಇತಿ ಕೃತ್ವಾ ನ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ಸಾ ಅಪ್ರತಿಪತ್ತಿನಾಮ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಂ ತಾರ್ಕಿಕ ಸಮಯೇ | ಆಥ ಅನಾಚ್ಯಮಪಿ ವಕ್ಷ್ಯತಿ ತಥಾಪಿ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿನಾಮ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಮ್ | ವಿರುದ್ಧಾ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿರ್ಹಿ ಸಾ ಯದನಾಚ್ಯಸ್ಯ ವದನಮ್ | ಅತೋ ದುರ್ವಚನಂ ಪ್ರಶ್ನಂ ಮನ್ಯತೇ ಗಾರ್ಗೀ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಗಾರ್ಗಿಯು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿರುಗಿ ಹೇಳಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅದನ್ನೇ- ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯೇ (ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ ಆಗಿದೆ) ಎಂದು- ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕೃನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳಿದನು. ಗಾರ್ಗಿ ಕೇಳುತ್ತಾಳೆ : 'ಆಕಾಶವು ಏತರಲ್ಲಿ ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ ಆಗಿದೆಯೋ !' ನೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಆಕಾಶವೇ ಕಾಲತ್ರಯವನ್ನು ಮೀರಿರುವದರಿಂದ ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟವಾದದ್ದು, ಆ ಆಕಾಶವು ಏತರಲ್ಲಿ ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ ಆಗಿದೆಯೋ (ಆ) ಅಹ್ವರವು ಇನ್ನೂ ಕಷ್ಟವಾದದ್ದು¹, ಅದ್ದರಿಂದ (ಅದು) ಅನಾಚ್ಯವು ಎಂದು (ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ) ತಿಳಿಯದೆಹೋದರೆ ಅದು ತಾರ್ಕಿಕರ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರತಿಪತ್ತಿ ಎಂಬ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನವು.² ಹೀಗಿಲ್ಲದೆ ಅನಾಚ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದರೂ ಎಂದರೆ, ಹಾಗಾದರೂ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿ ಎಂಬ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನ (ವಾಗುವದು); ಅನಾಚ್ಯವಾದದ್ದನ್ನು ಹೇಳುವದೆಂಬುದು ವಿರುದ್ಧವಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಲ್ಲವೆ? ಅದ್ದರಿಂದ (ಈ) ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು (ಬಿಡಿಸಿ) ಹೇಳುವದು ಕಷ್ಟ ಎಂದು ಗಾರ್ಗಿಯು ಭಾವಿಸಿರುತ್ತಾಳೆ.

1. ಜಗತ್ಕಾರಣರೂಪವಾದದ್ದನ್ನು ತಿಳಿಯುವದೇ ಕಷ್ಟ; ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವಿಲ್ಲದ ಪರಮಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯುವದು ಇನ್ನೂ ಕಷ್ಟ.

2. ವಾದಿಪ್ರತಿವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಉತ್ತರವು ಹೊಳೆಯದೆ ಇದ್ದರೆ ಅಪ್ರತಿಪತ್ತಿ ಎಂಬ ಸೋಲಿನ ಗುರುತು ಎಂದು ತಾರ್ಕಿಕರ ಸಂಕೇತ. ನ್ಯಾಯಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಇದೇ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಿರುವ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಗಳು ಕಾಣಿಸುವದಿಲ್ಲವಾದರೂ ಈ ಅರ್ಥದ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ೫-೨-೧೮, ೨೩- ಈ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ.

ಅವ್ಯಾಕೃತವು ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಓತಪ್ರೋತ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಹೋವಾಚೈತದ್ ವೈ ತದಕ್ಷರಂ ಗಾರ್ಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಅಭಿ
ವದನ್ತ್ಯಸ್ಥೂಲಮನಣ್ಣಹ್ರಸ್ವಮದೀರ್ಘಮಲೋಹಿತಮಸ್ನೇಹ
ಮಚ್ಛಾಯಮತನೋವಾಯ್ವನಾಕಾಶಮಸಜ್ಜಮರಸಮಗಂಧ
ಮಚಕ್ಷುಷ್ಯಮಶ್ರೋತ್ರಮವಾಗಮನೋತೇಜಸ್ಕಮಪ್ರಾಣ
ಮಮುಖಮನಾತ್ರಮನನ್ತರಮಬಾಹ್ಯಂ ನ ತದಶ್ನಾತಿ ಕಿಂ ಚನ
ನ ತದಶ್ನಾತಿ ಕಶ್ಚನ || ೮ ||

೮. ಅವನಿಂತೆಂದನು : ಗಾರ್ಗಿಯೇ, ಇದೇ ಆ ಅಕ್ಷರವು
ಎಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (ಇದು) ಅಸ್ಥೂಲವು, ಅನಣು,
ಅಹ್ರಸ್ವವು, ಅದೀರ್ಘವು ; ಅಲೋಹಿತವು, ಅಸ್ನೇಹವು, ಅಚ್ಛಾಯ
ವು, ಅತಮವು, ಅನಾಯು, ಅನಾಕಾಶವು, ಅಸಂಗವು, ಅರಸವು,
ಅಗಂಧವು, ಅಚಕ್ಷುಷ್ಯವು, ಅಶ್ರೋತ್ರವು, ಅವಾಕ್ಯ, ಅಮನವು,
ಅತೇಜಸ್ಕವು, ಅಪ್ರಾಣವು, ಅಮುಖವು, ಅನಾತ್ರವು, ಅನನ್ತರವು,
ಅಬಾಹ್ಯವು. ಅದು ಏನನ್ನೂ ತಿನ್ನುವದಿಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ಯಾವದೂ
ತಿನ್ನುವದಿಲ್ಲ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೮೦. ತದ್ ದೋಷದ್ವಯಮಪಿ ಪರಿಚರ್ಷಿಸನ್ ಅಹ | ಸ ಹೋವಾಚ
ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ | ಏತದ್ ವೈ ತದ್ ಯತ್ ಪೃಷ್ಠವತ್ಯಸಿ 'ಕಸ್ಮಿನ್ನು
ಖಲ್ವಾಕಾಶ ಓತಶ್ಚ ಪ್ರೋತಶ್ಚ' ಇತಿ | ಕಿಂ ತತ್ ? ಅಕ್ಷರಂ ಯತ್ ನ
ಸ್ತ್ರೀಯತೇ, ನ ಕ್ಷರತಿ ಇತಿ ನಾ ಅಕ್ಷರಮ್ | ತದಕ್ಷರಂ ಹೇ ಗಾರ್ಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ
ಬ್ರಹ್ಮವಿದಃ ಅಭಿವದಂತಿ | ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಭಿವದನಕಥನೇನ ನಾಹಮ್ ಅವಾಚ್ಯಂ
ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ನ ಚ ನ ಪ್ರತಿಪದ್ಯೇಯಮ್ ಇತ್ಯೇವಂ ದೋಷದ್ವಯಂ ಪರಿಹರತಿ |
ಏವಮ್ ಅಪಾಕೃತೇ ಪ್ರಶ್ನೇ ಪುನರ್ಗಾರ್ಗ್ಯಃ ಪ್ರತಿವಚನಮ್ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ
ಬ್ರೂಹಿ ಕಿಂ ತದಕ್ಷರಂ ಯದ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಅಭಿವದಂತೀತಿ | ಇತ್ಯುಕ್ತ
ಅಹ- ಅಸ್ಥೂಲಂ ತತ್, ಸ್ಥೂಲಾತ್ ಅನ್ಯತ್ | ತರ್ಹಿ ಅಣು, ಅನಣು |
ಅಸ್ತು ತರ್ಹಿ ಹ್ರಸ್ವಮ್, ಅಹ್ರಸ್ವಮ್ | ಏವಂ ತರ್ಹಿ ದೀರ್ಘಮ್, ನಾಪಿ

1. ಇತ್ತೊಂದು ಇತಿಯು ಬೇಕೆಂದು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ ; ಇದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇದನ್ನು
ಅಧ್ಯಾಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕಾಗುವದು.

ದೀರ್ಘಮ್ ಅದೀರ್ಘಮ್ | ಏವಮ್ ಏತ್ಯೇಶ್ವತುರ್ಭಿಃ ಪರಿಮಾಣಪ್ರತಿಷೇಧೈಃ
 ದ್ರವ್ಯಧರ್ಮಃ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಃ | ನ ದ್ರವ್ಯಂ ತದಕ್ಷರಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಸ್ತು
 ತರ್ಹಿ ಲೋಹಿತೋ ಗುಣಃ, ತತೋಽಸ್ಯನ್ಯತ್ ಅಲೋಹಿತಮ್ | ಆಗ್ನೇಯೋ
 ಗುಣೋ ಲೋಹಿತಃ | ಭವತು ತರ್ಹಿ ಅಪಾಂ ಸ್ನೇಹನಮ್ | ನ |
 ಅಸ್ನೇಹಮ್ | ಅಸ್ತು ತರ್ಹಿ ಚ್ಛಾಯಾ ಸರ್ವಧಾಪಿ ಅನಿದೇಶ್ಯತ್ವತ್ |
 ಭಾಯಾಯಾ ಅಸ್ಯನ್ಯತ್ ಅಚ್ಛಾಯಮ್ | ಅಸ್ತು ತರ್ಹಿ ತಮಃ, ಅತಮಃ |
 ಭವತು ವಾಯುಸ್ತರ್ಹಿ ಅನಾಯುಃ | ಭವೇತ್ ತರ್ಹಿ ಆಕಾಶಮ್, ಅನಾ
 ಕಾಶಮ್ | ಭವತು ತರ್ಹಿ ಸಜ್ಜಾತ್ಮಕಂ ಜತುವತ್, ಅಸಜ್ಜಮ್ | ರಸೋಽಸ್ತು
 ತರ್ಹಿ, ಅರಸಮ್ | ತಥಾ ಗನ್ಧೋಽಸ್ತು,¹ ಅಗನ್ಧಮ್ | ಅಸ್ತು ತರ್ಹಿ
 ಚಕ್ಷುಷ್ಯಮ್,² ಅಚಕ್ಷುಷ್ಯಮ್ | ನ ಹಿ ಚಕ್ಷುರಸ್ಯ ಕರಣಂ ವಿದ್ಯತೇ |
 ಅತೋಽಚಕ್ಷುಷ್ಯಮ್ | “ಪಶ್ಯತ್ಯಚಕ್ಷುಃ” (ಶ್ವೇ.೩-೧೯) ಇತಿ ಮನ್ತ್ರವರ್ಣಾತ್ |
 ತಥಾ ಅಶ್ರೋತ್ರಮ್ | “ಸ ಶೃಣೋತ್ಯಕರ್ಣಃ” (ಶ್ವೇ.೩-೧೯) ಇತಿ | ಭವತು
 ತರ್ಹಿ ವಾಕ್ | ಅನಾಕ್ | ತಥಾ ಅಮನಃ | ತಥಾ ಅತೇಜಸ್ಯಮ್, ಅವಿದ್ಯ
 ಮಾನಂ ತೇಜಃ ಅಸ್ಯ, ತದತೇಜಸ್ಯಮ್ | ನ.ಹಿ ತೇಜಃ ಅಗ್ನ್ಯಾದಿಪ್ರಕಾಶವತ್
 ಅಸ್ಯ ವಿದ್ಯತೇ | ಅಪ್ರಾಣಮ್ | ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕೋ ವಾಯುಃ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧತೇ ಅಪ್ರಾಣ
 ಮಿತಿ | ಮುಖಂ ತರ್ಹಿ ದ್ವಾರಮ್, ಅಮುಖಮ್ | ಅನಾತ್ರಮ್ | ವಿಯಾತೇ
 ಯೇನ ತತ್ ಮಾತ್ರಮ್ | ಅನಾತ್ರಂ ಮಾತ್ರಾರೂಪಂ ತನ್ನ ಭವತಿ | ನ
 ತೇನ ಕಿಂಚಿನ್ನೀಯತೇ | ಅಸ್ತು ತರ್ಹಿ ಭಿದ್ರವತ್ ಅನನ್ತರಮ್ ನಾಸ್ಯ
 ನ್ತರಮ್ ಅಸ್ತಿ | ಸಂಭವೇತ್ ತರ್ಹಿ ಬಹಿಸ್ತಸ್ಯ, ಅಬಾಹ್ಯಮ್ | ಅಸ್ತು
 ತರ್ಹಿ ಭಕ್ಷಯಿತ್ವ ತತ್ | ನ ತದಶ್ನಾತಿ ಕಿಂಚನ | ಭವೇತ್ ತರ್ಹಿ ಭಕ್ಷ್ಯಂ
 ಕಸ್ಯಚಿತ್ | ನ ತದಶ್ನಾತಿ ಕಶ್ಚನ | ಸರ್ವವಿಶೇಷಣರಹಿತಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |
 ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಂ ಹಿ ತತ್, ಕೇನ ಕಿಂ ವಿಶೇಷ್ಯತೇ ?”

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಎರಡು ದೋಷಗಳನ್ನೂ ಪರಿಹರಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದಾನೆ. ಆ
 ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಿಂತೆಂದನು : ಆಕಾಶವು ಏತರಲ್ಲಿ ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ ಆಗಿದೆ
 ಎಂದು ಕೇಳಿದೆಯಲ್ಲ, ಇದೇ ಅದು. ಅದು ಯಾವದು ? ಅಕ್ಷರವು. ಯಾವದು
 ಕ್ಷಯವಾಗುವದಿಲ್ಲವೋ ಅಥವಾ ಮಾರ್ಪಡುವದಿಲ್ಲವೋ ಆಕಾರಣದಿಂದ (ಅದು)

1. ಈ ಮಾತು ಮೂಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದೋ ಅಲ್ಲವೋ ಸಂಶಯಾಸ್ಪದವಾಗಿದೆ ;
 ಇದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಾಗುತ್ತದೆ.

2. ಚಕ್ಷುಃ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ.

3. ವಿಶಿಷ್ಟತೇ ಎಂಬ ಪಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇದನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದೆ.

ಅಕ್ಷರವೆನಿಸಿರುತ್ತದೆ¹ ಇದೇ ಅಕ್ಷರವೆಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆಂದದ್ದರಿಂದ ನಾನು ಅವಾಚ್ಯ ನಾದದ್ದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಲೂ ಇಲ್ಲ, ಅರಿಯೆನೆಂದು ಹೇಳುವದೂ ಇಲ್ಲ -ಎಂದು ಎರಡು ದೋಷಗಳನ್ನೂ ಪರಿಹರಿಸಿರುತ್ತಾನೆ².

ಹೀಗೆಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ (ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿ) ಪರಿಹರಿಸಲು ಮತ್ತೆ ಗಾರ್ಗಿಯು “ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆಂದೆಯಲ್ಲ, ಆ ಅಕ್ಷರವು ಯಾವದು ಹೇಳು!” ಎಂದು ಮತ್ತೆ ಕೇಳಿದಳೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹೀಗೆನ್ನಲು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅಸ್ಥೂಲವು, ದ್ರವ್ಯವಾಗಿರುವದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ! ಹಾಗಾದರೆ ಅಣುವೆ ? ಅನಣು. ಹಾಗಾದರೆ ಹ್ರಸ್ವವೆಂದಾಗಲಿ ! ಎಂದರೆ ಅಹ್ರಸ್ವವು ; ಹೀಗಾದರೆ ಉದ್ದಕ್ಕಿರುವದೆ(ದಾಯಿತು) ಎಂದರೆ ಉದ್ದವೂ ಅಲ್ಲ, ಅದೀರ್ಘವು. ಹೀಗೆ ಈ ನಾಲ್ಕು(ಬಗೆಯ) ಪರಿವಾಣಗಳನ್ನೂ ಅಲ್ಲಗಳೆ ದದ್ದರಿಂದ ದ್ರವ್ಯಧರ್ಮವನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದಂತೆ ಆಯಿತು. ಆ ಅಕ್ಷರವು ದ್ರವ್ಯವಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ³. ಹಾಗಾದರೆ ಕೆಂಪೆಂಬ ಗುಣವಾಗಲಿ, ಎಂದರೆ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯೋ, ಅಲೋಹಿತವು ಕೆಂಪೆಂಬುದು ಅಗ್ನಿಯ ಗುಣವು. (ಅಗ್ನಿಯ ಗುಣವಲ್ಲವೋ?) ಹಾಗಾದರೆ ಅಪ್ಪಿನ ಅಂಟೆಂಬ (ಗುಣ)ವಾಗಲಿ ! ಎಂದರೆ ಅಸ್ನೇಹವು. ಹಾಗಾದರೆ ನೆರಳು ಎಂದಾಗಲಿ, ಏಕೆಂದರೆ ಹೇಗೂ (ಅದನ್ನು) ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿ ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ (ಅದು) ನೆರಳಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯೇ ಅಚ್ಛಾಯವು. ಹಾಗಾದರೆ ತಮಸ್ಸೆಂದಾಗಲಿ, ಅತಮಸ್ಸು ವಾಯುವಾಗಲಿ, ಹಾಗಾದರೆ- ಎಂದರೆ ಅವಾಯು. ಹಾಗಾದರೆ ಆಕಾಶ ವಿರಬಹುದೋ ? ಅನಾಕಾಶವು. ಹಾಗಾದರೆ ಅರಗಿನಂತೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವರೂಪದ್ದೆಂದಾಗಲಿ ! ಅಸಂಗವು. ಹಾಗಾದರೆ ರುಚಿಯೆಂದಾಗಲಿ ! ಎಂದರೆ ಅರಸವು. ಹೀಗೆಯೇ (ಗಂಧವೆಂದಾಗಲಿ ! 4 ಎಂದರೆ) ಅಗಂಧವು. ಹಾಗಾದರೆ ಚಕ್ಷುಸ್ಸುಳ್ಳದ್ದೋ ? ಅಚಕ್ಷುಸ್ಸು ; ಚಕ್ಷುವೆಂಬ ಕರಣವು ಇದಕ್ಕಿರುವದೇ

1. ಕಾರ್ಯಕಾರಣರೂಪವಾಗಿರುವ ವಸ್ತುವು ಕ್ಷರವು, ಅದಕ್ಕೆ ಮಿದುಧ್ರಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಇದು ಅಕ್ಷರವು ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅಕ್ಷರವು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂ. ಭಾ. ೧-೩-೧೦ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೪೪)ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ.

2. ಉಪದೇಶದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದದ್ದೇ ಹೊರತು ಇಂಥದ್ದೆಂದು ವಿಷಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವದಕ್ಕಾಗಲಿ ಹೇಳುವದಕ್ಕಾಗಲಿ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಅವಿಷಯವೆಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ದೋಷವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ. ಇದನ್ನೇ ಸಾಕ್ಷಾದಪರೋಕ್ಷಾದ್ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಹಿಂದೆ ಕರೆದಿರುವದು.

3. ದ್ರವ್ಯಧರ್ಮಗಳೆಂಬ ವಿಕಲ್ಪಗಳೆಲ್ಲ ಅನಾತ್ಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವುಗಳು.

4. ಗಂಧೋಽಸ್ತು -ಎಂಬುದರ ಅನುವಾದವಿದು ; ಇದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಾಗುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲ, ಅದ್ದರಿಂದ ಅಚಕ್ಷುಷ್ಯವು. ಏಕೆಂದರೆ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿಲ್ಲದೆ ನೋಡುತ್ತಾನೆ” (ಶ್ವೇ.೩-೧೯) ಎಂದು ಮಂತ್ರವರ್ಣವಿದೆ. ಅಶೋತ್ರವು! “ಅವನು ಕರ್ಣವಿಲ್ಲದೆ. ಕೇಳುತ್ತಾನೆ” (ಶ್ವೇ. ೩-೧೯) ಎಂದು (ಮಂತ್ರವರ್ಣವಿದೆ). ಹಾಗಾದರೆ ವಾಕ್ಯೆಂದಾಗಲಿ! ಅವಾಕ್ಯು. ಹೀಗೆಯೇ ಅವನಸ್ಸು. ಹೀಗೆಯೇ ಅತೇಜ ಸ್ಯವು ; ತೇಜಸ್ಸು ಇಲ್ಲದಿರುವದು ಅತೇಜಸ್ಯವು. ಏಕೆಂದರೆ ಬೆಂಕಿ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಬೆಳಕಿನಂತೆ ಇದಕ್ಕೆ ತೇಜಸ್ಸಿರುವದಿಲ್ಲ^೧. ಅಪ್ರಾಣವು ; ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾದ ವಾಯುವು (ಇದಕ್ಕೆ) ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಅಪ್ರಾಣವು ಎಂಬ (ವಿಶೇಷಣದಿಂದ) ಅಲ್ಲಗಳೆದಿರುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಅದು ಮುಖವು, ದ್ವಾರವು! (ಹಾಗಲ್ಲ,) ಅಮುಖವು. ಅಮಾತ್ರವು. ಏತರಿಂದ ಅಳತೆಮಾಡಲಾಗುವದೋ ಅದು ಮಾತ್ರವು ; ಅ ಮಾ ತ್ರ ವು ಎಂದರೆ ಅದು ಮಾತ್ರಾರೂಪವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಯಾವದನ್ನೂ ಅಳತೆಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ರಂಧ್ರವುಳ್ಳದ್ದೆಂದಾಗಲಿ ! ಅನಂತರವು, ಇದಕ್ಕೆ ಒಳಗಿನ (ರಂಧ್ರ)ವಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಹೊರಗು ಇರಬಹುದು ; ಅಬಾಹ್ಯವು. ಹಾಗಾದರೆ ಅದು ಭಕ್ಷಿಸುವದು ಎಂದಾಗಲಿ! ಅದು ಏನನ್ನೂ ತಿನ್ನುವದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಮತ್ತೆ ಯಾವನಿಗಾದರೂ ಭಕ್ಷ್ಯವಾಗಿರಬಹುದಲ್ಲ! ಅದನ್ನು ಯಾವದೂ ತಿನ್ನುವದಿಲ್ಲ. (ಹೀಗೆ) ಯಾವ ವಿಶೇಷಣವೂ ಇಲ್ಲದ್ದು ಎಂದರ್ಥ. ಅದು ತನಗಿರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ ಒಂದೇ ಅಲ್ಲವೇ ? ಯಾವದರಿಂದ ಏನನ್ನು ವಿಶೇಷಿಸಬಹುದು ?^೨

ಅಕ್ಷರದ ಇರವಿಗೆ ಅನುಮಾನ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಏತಸ್ಯ ವಾ ಅಕ್ಷರಸ್ಯ ಪ್ರಶಾಸನೇ ಗಾರ್ಗಿ ಸೂರ್ಯಾಚನ್ತ್ರಮಸೌ
ವಿಧೃತೌ ತಿಷ್ಠತ ಏತಸ್ಯ ವಾ ಅಕ್ಷರಸ್ಯ ಪ್ರಶಾಸನೇ ಗಾರ್ಗಿ
ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯೌ ವಿಧೃತೇ ತಿಷ್ಠತ ಏತಸ್ಯ ವಾ ಅಕ್ಷರಸ್ಯ ಪ್ರಶಾಸನೇ
ಗಾರ್ಗಿ ನಿಮೇಷಾ ಮುಹೂರ್ತಾ ಅಹೋರಾತ್ರಾಣ್ಯರ್ಧ ಮಾಸಾ
ಮಾಸಾ ಯುತವಃ ಸಂವತ್ಸರಾ ಇತಿ ವಿಧೃತಾಸ್ತಿಷ್ಠಂತೀತಸ್ಯ ವಾ

1. ವಾಕ್ಯುಳ್ಳದ್ದೆಂದಾಗಲಿ ಎಂದೂ ಕನ್ನಡಿಸಬಹುದು.

2. ಜೈತನ್ಯರೂಪವಾದ ತೇಜಸ್ಸು ಅದರ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿದೆ ; ಅದರ ಬೆಂಕಿ, ಸೂರ್ಯ - ಮುಂತಾದವುಗಳಿರುವಂತೆ ಬೆಳಕೆಂಬ ಗುಣವು ಅದಕ್ಕಿರುವದಿಲ್ಲ.

3. ಇಲ್ಲಿ ಇಂಥ ವಸ್ತುವಿಗಿಂತ ಅಥವಾ ಇಂಥ ಧರ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಎಂದಾಗಲಿ ಅದಿಲ್ಲದ್ದು ಎಂದಾಗಲಿ ನಷ್ಟಾಬ್ಧಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಲ್ಲ ಅದರ ಅದು ಅಲ್ಲ, ಅಥವಾ ಅದು ಇಲ್ಲ - ಎಂದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದದ್ದು, ಅಥವಾ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಧರ್ಮವುಳ್ಳದ್ದು ಎಂದೇನೂ ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಯಾವ ವಿಶೇಷವೂ ಇಲ್ಲದ್ದು ಎಂಬುದೇ ವಿವಕ್ಷಿತ, ಮಾಂ.ಕಾ. ಭಾ. ೨-೩೨ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೧೫) ನೋಡಿ.

ಅಕ್ಷರಸ್ಯ ಪ್ರಶಾಸನೇ ಗಾರ್ಗಿ ಪ್ರಚೋದ್ಯಾ ನದ್ಯಃ ಸ್ಯಂದ್ವೇ
ಶ್ವೇತೇಭ್ಯಃ ಪರ್ವತೇಭ್ಯಃ ಪ್ರತೀಚೋದ್ಯಾ ಯಾಂ ಯಾಂ ಚ
ದಿಶಮನ್ವೇತಸ್ಯ ವಾ ಅಕ್ಷರಸ್ಯ ಪ್ರಶಾಸನೇ ಗಾರ್ಗಿ ದದತೋ
ಮನುಷ್ಯಾಃ ಪ್ರತಗ್ಂಸಂತಿ ಯಜಮಾನಂ ದೇವಾ ದರ್ವೀಂ
ಪಿತರೋನ್ವಾಯತಾಃ || ೯ ||

೯. ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಈ ಅಕ್ಷರದ ಪ್ರಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೇ ಸೂರ್ಯ
ಚಂದ್ರರು ವಿಧೃತರಾಗಿ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಈ ಅಕ್ಷರದ
ಪ್ರಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೇ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು ಸಿದ್ಧತವಾಗಿ ನಿಂತಿರುತ್ತವೆ.
ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಈ ಅಕ್ಷರದ ಪ್ರಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಮಿಷಗಳು
ಮುಹೂರ್ತಗಳು, ಅಹೋರಾತ್ರಗಳು, ಅರ್ಧಮಾಸಗಳು, ಮಾಸ
ಗಳು, ಋತುಗಳು, ಸಂವತ್ಸರಗಳು- ಇವು ವಿಧೃತವಾಗಿ ನಿಂತಿರು
ತ್ತವೆ. ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಈ ಅಕ್ಷರದ ಪ್ರಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೇ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಹರಿ
ಯುವ ಕೆಲವು ನದಿಗಳು ಬಿಳಿಯಪರ್ವತಗಳಿಂದ ಹರಿಯುತ್ತಿರುವವು,
ಮತ್ತೆ (ಕೆಲವು) ಪಶ್ಚಿಮದ ಕಡೆಗೆ (ಹರಿಯುತ್ತಿರುವವು), ಮತ್ತೆ
ಕೆಲವು ಆಯಾ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೇ (ಹರಿಯುತ್ತಿರುವವು). ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಈ
ಅಕ್ಷರದ ಪ್ರಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೇ, ಜನರು ದಾನಮಾಡುವವರನ್ನು
ಹೊಗಳುವರು ; ದೇವತೆಗಳು ಯಜಮಾನನಿಗೂ ಪಿತರರು ದರ್ವಿಗೂ
ವಶರಾಗಿರುವರು.

ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಅಕ್ಷರಾನುಮಾನ

(ಭಾಷ್ಯ)

೮೧. ಅನೇಕವಿಶೇಷಣಪ್ರತಿಷೇಧಪ್ರಯಾಸಾತ್ ಅಸ್ತಿತ್ವಂ ತಾವತ್
ಅಕ್ಷರಸ್ಯ ಉಪಗಮಿತಂ ಶ್ರುತ್ಯಾ | ತಥಾಪಿ ಲೋಕಬುದ್ಧಿಮ್ ಅಪೇಕ್ಷ್ಯ
ಆಶ್ಚರ್ಯತೇ ಯತಃ ಆತೋದಿಸ್ತಿತ್ವಾಯ ಅನುಮಾನಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್ ಉಪ
ನ್ಯಸ್ಯತಿ | ಏತಸ್ಯ ವಾ ಅಕ್ಷರಸ್ಯ | ಯದೇತತ್ ಅಧಿಗತಮ್ ಅಕ್ಷರಂ ಸರ್ವಾ
ನ್ವರಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಪರೋಕ್ಷಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಯ ಆತ್ಮಾ ಅಶನಾಯಾದಿಧರ್ಮಾ
ತೀತಃ ಏತಸ್ಯ ವಾ ಅಕ್ಷರಸ್ಯ ಪ್ರಶಾಸನೇ ಯಥಾ ರಾಜ್ಞಃ ಪ್ರಶಾಸನೇ ರಾಜ್ಯಮ್
ಆಸ್ಫುಟಿತಂ ನಿಯತಂ ವರ್ತತೇ ಏವಮ್ ಏತಸ್ಯ ಅಕ್ಷರಸ್ಯ ಪ್ರಶಾಸನೇ ಹೇ
ಗಾರ್ಗಿ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಮಸೌ ಸೂರ್ಯಶ್ಚ ಚಂದ್ರಮಾಶ್ಚ ಸೂರ್ಯ
ಚಂದ್ರಮಸೌ- ಅಹೋರಾತ್ರಯೋರ್ಲೋಕಪ್ರದೀಪೌ ತಾದರ್ಭ್ಯೇನ ಪ್ರಶಾ
ಸಿತೌ ತಾಭ್ಯಾಂ ನಿರ್ವರ್ತ್ಯಮಾನಲೋಕಪ್ರಯೋಜನವಿಜ್ಞಾನವತಾ

ನಿರ್ಮಿತೌ ಚ ಸ್ಯಾತಾಂ ಸಾಧಾರಣಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಪ್ರಕಾಶೋಪಕಾರಕತ್ವಾತ್
ಲೌಕಿಕಪ್ರದೀಪವತ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಅಸ್ತಿ ತತ್, ಯೇನ ವಿಧೃತೌ ಈಶ್ವರೌ
ಸ್ವತನ್ತ್ರಾ ಸನ್ತಾ ನಿರ್ಮಿತೌ ತಿಸ್ತತಃ ನಿಯತದೇಶಕಾಲನಿಮಿತ್ತೋದಯಾಸ್ತು
ಮಯವೃದ್ಧಿಕ್ಷಯಾಭ್ಯಾಂ ವರ್ತೇತೇ | ತದಸ್ಮೈವಮ್ ಏತಯೋಃ ಪ್ರಶಾ
ಸಿತೃ ಅಕ್ಷರಂ ಪ್ರದೀಪಕತತ್ವವಿಧಾರಯಿತ್ಯವತ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅನೇಕವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದಿರುವ ಪ್ರಯಾಸದಿಂದ ಅಕ್ಷರವು
ಇರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಮೊದಲು ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ.¹ ಆದರೂ
ಲೋಕಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಆಶಂಕೆಮಾಡಬಹುದಷ್ಟೆ,² ಅದ್ದರಿಂದ
(ಅದು) ಇದೆ ಎಂದು (ತೋರಿಸಿಕೊಡು)ವದಕ್ಕಾಗಿ ಅನುಮಾನವನ್ನು
ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಉದಾಹರಿಸಿರುತ್ತದೆ. *

ಈ ಅಕ್ಷರದ (ಪ್ರಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೇ), ಸರ್ವಾಂತರವೂ ಸಾಕ್ಷಾದ
ಪರೋಕ್ಷವೂ ಆದ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದೂ ಹಸಿವು ಮುಂತಾದ (ಸಂಸಾರ)ಧರ್ಮ
ಗಳನ್ನು ಮಾರಿರುವ ಆತ್ಮನೆಂದೂ ಈ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಅರಿತದ್ದಾಗಿದೆಯಷ್ಟೆ;
(ಆ) ಈ ಅಕ್ಷರದ ಪ್ರಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೇ- ಹೇಗೆ ರಾಜನ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯವು
ಒಡೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ನಿಯಮದಿಂದ ಸಾಗುವದೋ ಹಾಗೆ ಈ ಅಕ್ಷರದ ಪ್ರಶಾಸನ
ದಲ್ಲಿಯೇ- ಎಲೆ ಗಾರ್ಗಿ, ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು ಸೂರ್ಯನೂ ಚಂದ್ರನೂ
(ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು)- ಹಗಲುರಾತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಲೋಕಕ್ಕೆ ದೊಡ್ಡ ದೀಪ
ವಾಗಿರುವವರು- ಅದೇ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ, ಅವರಿಂದಾಗುವ ಲೋಕ
ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಅರಿತಿರುವ³ ಪ್ರಶಾಸಿತೃನಿಂದ ನಿರ್ಮಿತನಾಗಿರ
ಬೇಕು, ಏಕೆಂದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ (ಕಾಣುವ) ಪ್ರದೀಪಗಳಂತೆ ಸಾಧಾರಣ
ವಾಗಿ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಬೆಳಕನ್ನು (ಕೊಟ್ಟು) ಉಪಕಾರಕವಾಗಿರು

1. ಬರಿಯ ಶೂನ್ಯವೇ ಆಗಿದ್ದರೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವ
ಶ್ರಮವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದದ್ದೇನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ.

2. ಸಾಮಾನ್ಯಜನರು ನಿರ್ವಿಶೇಷವಾದ ಅಕ್ಷರವು ಇದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಪ್ರಮಾಣ
ವಿಲ್ಲದೆ ನಂಬುವದಿಲ್ಲ.

3. ಅದ್ದರಿಂದ ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ; ಅದರೆ
ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಅದು ಅನುಮಾನಗೋಚರವಲ್ಲ. ಸೂ. ಭಾ. ೧-೧-೨ (ಭಾ. ಭಾ ೨೭, ೨೯).

4. ಇದರಿಂದ ಅಕ್ಷರವು ಚೇತನವೆಂದೂ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವ ಸರ್ವಜ್ಞ
ನೆಂದೂ ಏರ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಸೂ. ಭಾ. ೧-೩-೧೧.

ತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಧೃತರಾಗಿ¹ ಈಶ್ವರರೂ ಸ್ವತಂತ್ರರೂ ಆಗಿರುವ² (ಇವರು) ಯಾವದರಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿ ನಿಂತಿರುತ್ತಾರೆಯೋ, ಗೊತ್ತಾದ ದೇಶ, ಕಾಲ, ನಿರ್ಮಿತಗಳಿಂದ ಉದಯಾಸ್ತಮಯಗಳನ್ನೂ ವೃದ್ಧಿಕ್ಷಯಗಳನ್ನೂ (ಹೊಂದುತ್ತಾ) ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವರೋ ಅದು ಇರಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಇವೆರಡನ್ನೂ ಪ್ರಶಾಸನಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಅಕ್ಷರವು- ಪ್ರದೀಪವನ್ನು ಮಾಡಿ ಹಿಡಿದಿಟ್ಟಿರುವವನಿರುವಂತೆ- ಇದೆ (ಎಂದಾಯಿತು).³

ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳಿಂದ ಅಕ್ಷರಾನುಮಾನ

(ಭಾಷ್ಯ)

೮೨. ಏತಸ್ಯ ವಾ ಅಕ್ಷರಸ್ಯ ಪ್ರಶಾಸನೇ ಗಾರ್ಗಿ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯೌ ದ್ಯೌಶ್ಚ ಪೃಥಿವೀ ಚ ಸಾವಯವತ್ವಾತ್ ಸ್ಫುಟನಸ್ವಭಾವೇ ಅಪಿ ಸತ್ಯಾ ಗುರುತ್ವಾತ್ ಪತನಸ್ವಭಾವೇ ಸಂಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ ವಿಯೋಗಸ್ವಭಾವೇ ಚೇತನಾ ವದಭಿಮಾನಿದೇವತಾಧಿಷ್ಠಿತತ್ವಾತ್ ಸ್ವತನ್ತ್ರೇ ಅಪಿ ಏತಸ್ಯಾಕ್ಷರಸ್ಯ ಪ್ರಶಾಸನೇ ವರ್ತೇತೇ ವಿಧೃತೇ ತಿಸ್ವತಃ | ಏತದ್ಧಿ ಅಕ್ಷರಂ ಸರ್ವವ್ಯವಸ್ಥಾಸೇತುಃ ಸರ್ವ ಮರ್ಯಾದಾವಿಧರಣಮ್ | ಅತೋ ನಾಸ್ಯಾಕ್ಷರಸ್ಯ ಪ್ರಶಾಸನಂ ದ್ಯಾವಾ ಪೃಥಿವ್ಯೌ ಅತಿಕ್ರಾಮತಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ಸಿದ್ಧಮಸ್ತಿತ್ವಮ್ ಅಕ್ಷರಸ್ಯ | ಅವ್ಯಭಿ ಚಾರಿ ಹಿ ತಲ್ಲಿಬ್ಧಂ ಯದ್ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯೌ ನಿಯತೇ ವರ್ತೇತೇ | ಚೇತನಾವಂತಂ ಪ್ರಶಾಸಿತಾರಮಸಂಸಾರಿಣಮನ್ತರೇಣ ನೈತದ್ ಯುಕ್ತಮ್ | “ಯೇನ ದ್ಯೌರುಗ್ರಾ ಪೃಥಿವೀ ಚ ದೃಢಾ” (ಋ. ಸಂ. ೧೦-೧೨೧-೫) ಇತಿ ಮನ್ತ್ರವರ್ಣಾತ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಗಾರ್ಗಿಯೇ, ಈ ಅಕ್ಷರದ ಪ್ರಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೇ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು- ದ್ಯುಲೋಕವೂ ಪೃಥಿವಿಯೂ ಅವಯವಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿರುವದರಿಂದ ಒಡೆದು ಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವಾಗಿದ್ದರೂ, ತೂಕವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಬೀಳುವ

1. ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿಡಲ್ಪಟ್ಟವರಾಗಿ.

2. ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಆಳಲು ಶಕ್ತರಾಗಿರುವ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು ಹೀಗೆ ನಿಯಮದಿಂದ ಪರ್ತಿಪರ್ತಿಗಾದರೆ ಅವರನ್ನೂ ಆಳುವ ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನೊಬ್ಬನ ಕಟ್ಟುಪಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅವರು ಇರಬೇಕೆಂದಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

3. ದೀಪದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಉಂಟಿಸಿ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಿರುವದು ಲೋಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ. ನಿಜವಾಗಿ ಸಾಕ್ಷಾದಪರೋಕ್ಷಾದ್ವೈತ್ಯವಾಗಿರುವ ಆತ್ಮನೇ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಸಿದ್ಧಿಗೂ ಆಧಾರನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ.

ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವಾದರೂ ಸಂಯೋಗವಾಗಿರುವದರಿಂದ ವಿಯೋಗವಾಗುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವಾದರೂ ಚೇತನಾವಂತರಾದ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳಿಂದ ಅಧಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದವುಗಳಾದರೂ ಈ ಅಕ್ಷರದ ಪ್ರಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿವೆ, ವಿದ್ಯತವಾಗಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿವೆ. ಈ ಅಕ್ಷರವೇ ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳಿಗೂ ಸೇತು, ಎಲ್ಲಾ ಮಾರ್ಗದೊಳಗನ್ನೂ ತಡೆದಿಟ್ಟಿರತಕ್ಕದ್ದು; ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಅಕ್ಷರದ ಪ್ರಶಾಸನವನ್ನು ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು ಅತಿಕ್ರಮಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಅಕ್ಷರವು ಇದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು ದ್ಯಾವಾ ಪೃಥಿವಿಗಳು ನಿಯತನಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡಿರುವವೆಂಬುದು ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿಯಾದ ಲಿಂಗವಷ್ಟೆ; ಚೇತನಾವಂತನಾದ ಪ್ರಶಾಸ್ತೃವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಈ (ನಿಯತವಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡಿರುವದು) ಯುಕ್ತ(ವಾಗು)ವದಿಲ್ಲ.¹ “ಯಾವನಿಂದ ದ್ಯುಲೋಕವು ಉಗ್ರವಾಗಿದೆಯೋ,² ಪೃಥಿವಿಯೂ ಗಟ್ಟಿಯಾಗ (ನಿಂತಿ)ಯೋ” (ಋ.ಸಂ. ೧೦-೧೨೧-೫) ಎಂಬ ಮಂತ್ರವರ್ಣದಿಂದ (ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ)

ಕಾಲಾವಯವಗಳಿಂದ ಅಕ್ಷರಾನುಮಾನ

(ಭಾಷ್ಯ)

೮೩. ಏತಸ್ಯ ವಾ ಅಕ್ಷರಸ್ಯ ಪ್ರಶಾಸನೇ ಗಾರ್ಗಿ ನಿಮೇಷಾ ಮುಹೂರ್ತಾ ಇತ್ಯೇತೇ ಕಾಲಾವಯವಾಃ ಸರ್ವಸ್ಯ ಅತೀತಾನಾಗತವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಜನಿಮತಃ ಕಲಯಿತಾರಃ | ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಪ್ರಭುಣಾ ನಿಯತೋ ಗಣಕಃ ಸರ್ವಮ್ ಆಯಂ ವ್ಯಯಂ ಚಾಪ್ರಮತ್ತೋ ಗಣಯತಿ ತಥಾ ಪ್ರಭು ಸ್ಥಾನೀಯ ಏಷಾಂ ಕಾಲಾವಯವಾನಾಂ ನಿಯನ್ತ್ರಾ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಈ ಅಕ್ಷರದ ಪ್ರಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಮಿಷಗಳು, ಮುಹೂರ್ತಗಳು- ಎಂಬೀ (ಪ್ರಕಾರದ) ಕಾಲಾವಯವಗಳು ಹಿಂದಿನ, ಮುಂದಿನ, ಈಗಿನ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕಮಾಡುತ್ತಿರುವವು. ಹೇಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಒಡೆಯನಾದವನು

1. ಏಕೆಂದರೆ ಸಾವಯವವಾಗಿದ್ದರೂ ಒಡೆದುಕೊಳ್ಳದೆ, ತೂಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಬೀಳದೆ, ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಆಗಿದ್ದರೂ ಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದೆ, ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿದ್ದರೂ ಮತ್ತೊಂದು ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸದೆ ಇರುವದರಿಂದ ಹಾಗೆ ಅವು ಇರುವಂತೆ ಕಟ್ಟುಮಾಡುವವನೊಬ್ಬನು ಇದಾನೆಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೊಗೆಯು ಬೆಂಕಿಯ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಲಿಂಗವಾಗಿರುವಂತೆ ಇದು ಅಕ್ಷರವಿದೆಯೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಲಿಂಗವು.

2. ಈ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥವೇನೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ. ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿರುವದು- ಎಂದು ಟೀಕೆ; ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಗಡನವೆಂದಿದೆ. ಮೇಲುಗಡೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿರುವದು ಎಂಬರ್ಥವಿರಬಹುದು.

ನಿಯಮಿಸಿರುವ ಲೆಕ್ಕಿಗನು ಆಯವನ್ನೂ ವ್ಯಯವನ್ನೂ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಲೆಕ್ಕನಾಡುತ್ತಿರುವನೋ ಹಾಗೆ (ಆ) ಒಡೆಯನಂತಿರುವ ಕಾಲಾದಿಗಳನ್ನು ನಿಯಮಿಸಿರುವ (ಪ್ರಶಾಸ್ತುಮೊಬ್ಬನಿರಬೇಕು).

ನದಿಗಳಿಂದ ಅಕ್ಷರಾನುಮಾನ

(ಭಾಷ್ಯ)

೮೪. ತಥಾ ಪ್ರಾಚ್ಯಃ ಪ್ರಾಗ್ಜ್ಞಾನಾಃ ಪೂರ್ವದಿಗ್ಗಮನಾಃ ನದ್ಯಃ ಸ್ಯಂದ್ವೇ ಸ್ತವಂತಿ ಶ್ವೇತೇಭ್ಯೋ ಹಿಮವದಾದಿಭ್ಯಃ ಪರ್ವತೇಭ್ಯೋ ಗಿರಿಭ್ಯಃ | ಗಜಗ್ಧಾ ನದ್ಯಃ | ತಾಶ್ಚ ಯಥಾಪ್ರವರ್ತಿತಾ ಏವ ನಿಯತಾಃ ಪ್ರವರ್ತಂತೇ | ಅನ್ಯಥಾಪಿ ಪ್ರವರ್ತಿತುಮುತ್ಸಹಂತ್ಯಃ | ತದೇತಲ್ಲಿಜ್ಞಂ ಪ್ರಶಾಸ್ತುಃ | ಪ್ರತೀಚ್ಯಃ ಅನ್ಯಾಃ ಪ್ರತೀಚೇಂ ದಿಶಮ್ ಅಜ್ಞಾಂತಿ ಸಿಂಧ್ವಾದ್ಯಾ ನದ್ಯಃ | ಅನ್ಯಾಶ್ಚ ಯಾಂ ಯಾಂ ದಿಶಮ್ ಅನುಪ್ರವೃತ್ತಾಃ ತಾಂ ತಾಂ ನ ನ್ಯಭಿಚರಂತಿ | ತಚ್ಚ ಲಿಜ್ಞಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇದರಂತೆ (ಕೆಲವು) ನದಿಗಳು ಗಂಗಾದಿನದಿಗಳು ಬಿಳಿಯ ಹಿಮಾಲಯವೇ ಮುಂತಾದ ಪರ್ವತಗಳಿಂದ ಗಿರಿಗಳಿಂದ (ಪ್ರಾಚ್ಯಃ = ಪ್ರಾಗ್ಜ್ಞಾನಾಃ) ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವಾಗಿ, ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹೋಗುವವಾಗಿಯೇ ಹರಿಯುತ್ತಿರುವವು, ಹರಿದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿರುವವು. ಅವೂ ಬೇರೆ ತಿರುಗುವದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವಾದರೂ ಹೇಗೆ ಹೊರಟಿರುತ್ತವೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಗೊತ್ತಾಗಿ ಮುಂಬರಿಯುತ್ತಿವೆ. ಇದು (ಅವುಗಳಿಗೆ ಒಬ್ಬ) ಪ್ರಶಾಸ್ತು(ವಿರುವ)ನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಲಿಂಗವು. ಬೇರೆ (ಕೆಲವು) ಸಿಂಧುವೇ ಮುಂತಾದ ನದಿಗಳು ಪ್ರತ್ಯಂಚಗಳಾಗಿವೆ, ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿವೆ. ಮತ್ತೆ ಬೇರೆ (ನದಿಗಳು) ಯಾವ ಯಾವ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹೊರಟಿರುವವೋ ಆಯಾ ದಿಕ್ಕನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅದೂ (ಪ್ರಶಾಸ್ತುಮೊಬ್ಬನಿದಾನೆಂಬುದಕ್ಕೆ) ಲಿಂಗವು.

ದಾತೃಗಳ ಪ್ರಶಂಸೆಯಿಂದ ಅಕ್ಷರಾನುಮಾನ

(ಭಾಷ್ಯ)

೮೫. ಕಿಂ ಚ ದದತಃ ಹಿರಣ್ಯಾದೀನ್ ಪ್ರಯಚ್ಛತಃ ಆತ್ಮಪೀಡಾಂ ಕುರ್ವತೋಽಪಿ (ಜನಾಃ)¹ ಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾ ಅಪಿ ಮನುಷ್ಯಾಃ ಪ್ರಶಂಸಂತಿ | ತತ್ರ ಯಚ್ಛದೀಯತೇ, ಯೇ ಚ ದದತಿ, ಯೇ ಚ ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಣಂತಿ, ತೇಷಾಮ್ ಇಹೈವ

1. ಈ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿ ಕೈದಿಟ್ಟುಹೋಗಿರಬಹುದು.

ಸಮಾಗಮಃ, ವಿಲಯಶ್ಚ ಅನ್ವಕ್ಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ | ಅದೃಷ್ಟಸ್ತು ಪರಃ ಸಮಾಗಮಃ | ತಥಾಪಿ ಮನುಷ್ಯಾ ದದತಾಂ ದಾನಫಲೇನ ಸಂಯೋಗಂ ಪಶ್ಯಂತಃ ಪ್ರಮಾಣಜ್ಞತಯಾ ಪ್ರಶಂಸನ್ತಿ | ತಚ್ಚ ಕರ್ಮಫಲೇನ ಸಂಯೋಜಯಿತುಂ ಕರ್ತುಃ ಕರ್ಮಫಲವಿಭಾಗಜ್ಞೇ ಪ್ರಶಾಸ್ತುರಿ ಅಸತಿ ನ ಸ್ಯಾತ್ | ದಾನಕ್ರಿಯಾಯಾಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿನಾಶಿತ್ಯಾತ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಅಸ್ತಿ ದಾನಕರ್ತೃಣಾಂ ಫಲೇನ ಸಂಯೋಜಯಿತಾ | ಅಪೂರ್ವಮ್ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ತತ್ಸದ್ಭಾವೇ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸರಪತ್ನೇಃ | ಪ್ರಶಾಸ್ತುರಪಿ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಅಗಮತಾತ್ಪರ್ಯಸ್ಯ ಸಿದ್ಧತ್ಯಾತ್ | ಅಪೋಚಾಮ ಹ್ಯಾಗಮಸ್ಯ ವಸ್ತುಪರತ್ವಮ್ | ಕಿಂ ಚಾನ್ಯತ್ | ಅಪೂರ್ವಕಲ್ಪನಾಯಾಂ ಚ ಅರ್ಥಾಪತ್ನೇಃ ಕ್ಷಯಃ, ಅನ್ಯಥೈವೋಪಪತ್ನೇಃ | ಸೇವಾಫಲಸ್ಯ ಸೇವ್ಯತ್ ಪ್ರಾಪ್ತಿದರ್ಶನಾತ್ | ಸೇವಾಯಾಶ್ಚ ಕ್ರಿಯಾತ್ವಾತ್ ತತ್ಸಾಮಾನ್ಯಚ್ಚ ಯಾಗದಾನಹೋಮಾದೀನಾಂ ಸೇವ್ಯತ್ ಈಶ್ವರಾದೇಃ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿರಪವದ್ಯತೇ | ದೃಷ್ಟಕ್ರಿಯಾಧರ್ಮಸಾಮರ್ಥ್ಯಮ್ ಅಪರಿತ್ಯಜ್ಯೈವ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಕಲ್ಪನೋಪಪತ್ತೌ ದೃಷ್ಟಕ್ರಿಯಾಧರ್ಮಸಾಮರ್ಥ್ಯಸರಿತ್ಯಾಗೋ ನ ನ್ಯಾಯಃ | ಕಲ್ಪನಾಧಿಕೃಚ್ಚ | ಈಶ್ವರಃ ಕಲ್ಪಿಣಃ, ಅಪೂರ್ವಂ ವಾ | ತತ್ರ ಕ್ರಿಯಾಯಾಶ್ಚ ಸ್ವಭಾವಃ ಸೇವ್ಯತ್ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿದೃಷ್ಟಾ, ನ ತು ಅಪೂರ್ವಾತ್ | ನ ಚಾಪೂರ್ವಂ ದೃಷ್ಟಮ್ | ತತ್ರ ಅಪೂರ್ವಮ್ ಅದೃಷ್ಟಂ ಕಲ್ಪಯಿತವ್ಯಮ್ ತಸ್ಯ ಚ ಫಲದಾತೃತ್ವೇ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮ್, ಸಾಮರ್ಥ್ಯೇ ಚ ಸತಿ ದಾನಂ ಚಾಭ್ಯಧಿಕಮಿತಿ | ಇಹ ತು ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಸೇವ್ಯಸ್ಯ ಸದ್ಭಾವ ಮಾತ್ರಂ ಕಲ್ಪಿಣಂ ನ ತು ಫಲದಾನಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ದಾತೃತ್ವಂ ಚ | ಸೇವ್ಯತ್ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿದರ್ಶನಾತ್ | ಅನುಮಾನಂ ಚ ದರ್ಶಿತಮ್, “ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯಾ ವಿದ್ಯತೇ ತಿಸ್ತತಃ” ಇತ್ಯಾದಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮತ್ತು ದಾನಮಾಡುವವರನ್ನೂ ಹಿರಣ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು (ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಉಚಿತವಾಗಿ) ಕೊಡುವವರನ್ನು, ತಮಗೆ ಸಂಕಟವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರೂ (ಜನರು) ಪ್ರಮಾಣಜ್ಞರಾದ ಮನುಷ್ಯರು ಕೂಡ ಹೊಗಳುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಯಾವದನ್ನು ದಾನಮಾಡುತ್ತಾರೋ, ಯಾರು ದಾನಮಾಡುತ್ತಾರೋ, ಮತ್ತು ಯಾರು ಪ್ರತಿಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೋ, ಅವರಿಗೆ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರುವಿಕೆಯೂ ನಾಶವೂ (ಆಗುವದು) ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ, ಪರ (ಲೋಕದಲ್ಲಿ) ಸೇರುವಿಕೆ(ಯಾಗುವದು) ದೃಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ದಿದ್ವರೂ ಮನುಷ್ಯರು ಪ್ರಮಾಣಜ್ಞರಾದ್ದರಿಂದ ದಾನಮಾಡಿದವರಿಗೆ ದಾನಫಲದ ಸಂಯೋಗವಾಗುವದೆಂದು ತಿಳಿದು (ಅವರನ್ನು) ಹೊಗಳುತ್ತಾರೆ. ಅದೂ

ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ(ಕೊಡುವ)ವನೂ ಕರ್ಮಫಲಗಳ ವಿಂಗಡವನ್ನು¹ ಅರಿತವನೂ ಆದ ಪ್ರಶಾಸ್ತೃವು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ² ; ಏಕೆಂದರೆ ದಾನಕ್ರಿಯೆಯು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಯೇ ನಾಶವಾಗತಕ್ಕದ್ದಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದಾನ ಕರ್ತೃಗಳಿಗೆ ಫಲವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ(ಕೊಡ)ತಕ್ಕವನು ಇದ್ದಾನೆ (ಎಂದಾಯಿತು).

(ಅಕ್ಷೇಪ):- ಅಪೂರ್ವವೇ (ಫಲವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಡತಕ್ಕದ್ದು).³ ಎನ್ನಬಹುದಲ್ಲ!

(ಪರಿಹಾರ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅದು ಇದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಿರುವದಿಲ್ಲ.

(ಅಕ್ಷೇಪ):- ಪ್ರಶಾಸ್ತೃವಿದಾನೆಂಬುದಕ್ಕೂ (ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲವಲ್ಲ) !

(ಪರಿಹಾರ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆಗಮವು (ಅವನು ಇದಾನೆಂಬುದರಲ್ಲಿ) ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಡೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆಗಮವು ವಸ್ತುಪರವಾಗಿರುವದೆಂಬುದನ್ನು (ಹಿಂದೆ) ಹೇಳಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೆ.⁴ ಇನ್ನೊಂದು (ಮಾತು). ಅಪೂರ್ವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯು (ಅದಿಲ್ಲದೆ) ಕ್ಷಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಉಪಪತ್ತಿಯಿರುತ್ತದೆ.⁵ ಹೇಗೆಂದರೆ ಸೇವೆಯ ಫಲವು ಸೇವ್ಯನಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವದೆಂದು ಕಂಡುಬಂದಿರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಸೇವೆಯೆಂಬುದು ಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿದೆ. ಯಾಗದಾನಹೋಮಗಳು ಆ (ಸೇವೆಗೆ) ಸಮಾನವಾಗಿರುವದರಿಂದ⁶ ಸೇವ್ಯನಾದ ಈಶ್ವರನೇ ಮೊದಲಾದವ

1. ಈ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಈ ಫಲವೆಂದು ಅರಿತಿರುವ ಚೇತನರೂಪನಾದ ಈಶ್ವರನು.

2. ಜನರು ಹೇಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

3. ಕರ್ಮವು ನಾಶವಾದರೂ ಅದು ಅಪೂರ್ವವೆಂಬ ಒಂದಾನೊಂದು ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದು ಆಯಾ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮೀಮಾಂಸಕರೆನ್ನುವರು. ಜೈ. ಸೂ. ಭಾ. ೨-೧-೫ ನನ್ನು ನೋಡಿ. ಅಪೂರ್ವದ ಖಂಡನೆಯನ್ನು ಸೂ.ಭಾ. ೩-೨-೩೮ (ಭಾ.ಭಾ. ೩೧೪, ೩-೨-೪೧, ಭಾ.ಭಾ. ೩೧೭) ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದೆ.

4. ೧-೫-೩೨ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ ವಿಶುದ್ಧಾದ್ಯಾದಿಗುಣಗಳಿವೆ ಎಂಬ ವಿಷಯದ ಚರ್ಚೆಯಲ್ಲಿ (ಭಾ.ಭಾ. ೫೩, ೫೭) ಇದನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.

5. ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಅನುಪಪತ್ತಿ, ಅನ್ಯಥಾಪ್ಯುಪಪತ್ತಿ, ಅನ್ಯಥೈವೋಪಪತ್ತಿ- ಎಂಬ ಮೂರು ದೋಷಗಳಿರಬಾರದು, ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಫಲವಾಗುವದು ಬೇರೆ ರೀತಿಯಿಂದ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅಪೂರ್ವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಭಾವ. ಆದರೆ ಅದು ಬೇರೆ ರೀತಿಯಿಂದಲೇ ಹೊಂದುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಅಪೂರ್ವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವ ಮೊದಲೇ ಆ ಪ್ರಮಾಣವು ಕ್ಷಯವಾಗಿಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ.

6. ಇದೂ ಸೇವೆಯಂತೆ ಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿರುವದರಿಂದ.

ರಿಂದ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಬಹುದಾಗಿದೆ. (ನಾವು) ಕಂಡಿರುವ ಕ್ರಿಯಾಧರ್ಮ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಬಿಡದೆಯೇ (ಈ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೂ) ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವದಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಕಂಡಿರುವ ಕ್ರಿಯಾಧರ್ಮಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಕೈಬಿಡುವದು ನ್ಯಾಯವಲ್ಲ. ಇದಲ್ಲದೆ (ನಿಮ್ಮ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ) ಕಲ್ಪನಾಧಿಕ್ಯವಿದೆ. (ಇದರ ವಿವರ): ಈಶ್ವರನನ್ನಾದರೂ ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು, ಅಪೂರ್ವವನ್ನಾದರೂ ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಸೇವ್ಯನಿಂದ ಫಲವನ್ನು ದೊರಕಿಸುವದೆಂಬ ಕ್ರಿಯೆಯ ಸ್ವಭಾವವು (ಲೋಕದಲ್ಲಿ) ಕಂಡಿದೆಯೇ ಹೊರತು, ಅಪೂರ್ವದಿಂದ (ದೊರಕಿಸುವದು) ಕಂಡಿಲ್ಲ, ಅಪೂರ್ವವೂ ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ. (ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ) ಅದೃಷ್ಟವಾದ ಅಪೂರ್ವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು, ಅದಕ್ಕೆ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದ್ದರೆ (ಅದು) ಕೊಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿಗೆಯಾಗಿ (ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು). ಆದರೆ ಈ (ನಮ್ಮ ಪಕ್ಷ)ದಲ್ಲಿಯೇ ಎಂದರೆ ಈಶ್ವರನೆಂಬ ಸೇವ್ಯನು ಇದಾ ನೆಂಬುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾಗಿದೆಯೇ ಹೊರತು ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನಾಗಲಿ, (ಫಲವನ್ನು) ಕೊಡುವದನ್ನಾಗಲಿ (ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಸೇವ್ಯನಾದವನಿಂದ ಫಲವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವದು ಕಂಡುಬಂದಿರುತ್ತದೆ. 'ದ್ವ್ಯಾವಾಪ್ಯಧಿವಿಗಳು ವಿಧೃತವಾಗಿ ನಿಂತಿರುವವು' ಎಂಬುದೇ ಮುಂತಾದ ಅನುಮಾನವನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ²

ದೇವಾದಿಗಳ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಅಕ್ಷರಾನುಮಾನ

(ಭಾಷ್ಯ)

೮೬. ತಥಾ ಚ ಯಜಮಾನಂ ದೇವಾಃ ಈಶ್ವರಾಃ ಸನ್ನೋ ಜೀವನಾರ್ಥೇನುಗತಾಃ ಚರುಪುರೋಡಾಶಾದ್ಯಪಜೀವನಪ್ರಯೋಜನೇನ ಅನ್ಯಥಾಪಿ ಜೀವಿತುಮುತ್ಸಹಂತಃ ಕೃಪಣಾಂ ಹೀನಾಂ ವೃತ್ತಿಮ್ ಆಶ್ರಿತ್ಯ ಸ್ಥಿತಾಃ | ತಚ್ಚ ಪ್ರಶಾಸ್ತುಃ ಪ್ರಶಾಸನಾತ್ ಸ್ಯಾತ್ | ತಥಾ ಪಿತರೋಽಪಿ ತದರ್ಥಂ ದರ್ವೀಂ ದರ್ವೀಹೋಮಮ್ ಅನ್ವಾಯತ್ತಾಃ ಅನುಗತಾಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಸಮಾನಂ ಸರ್ವಮನ್ಯತ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆಯೇ ದೇವತೆಗಳು ಸಮರ್ಥರಾಗಿದ್ದರೂ ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಚರು, ಪುರೋಡಾಶ- ಮುಂತಾದ ಉಪಜೀವನದ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಯಜಮಾನನಿಗೆ

1. ಮೊದಲಾದವರೆಂದರೆ ದೇವತೆಗಳು, ಮುಷಿಗಳು.

2. ಹೀಗೆ ಆಗಮಾನುಮಾನಗಳ ಬೆಂಬಲವಿರುವದರಿಂದ ದಾನಕ್ರಿಯೆಗೆ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವವನು ಈಶ್ವರನೆಂದು ತಿಳಿಯುವದೇ ಯುಕ್ತವೆಂದು ಭಾವ. ಸೂ. ಭಾ. ೩-೨-೧೪ ರಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿರುವದು ಪ್ರೌಢವಾದದಿಂದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅಧೀನರಾಗಿರುವರು ; ಬೇರೆಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವಿಸಲು ಶಕ್ತರಾಗಿದ್ದರೂ ಕೃಪಣ ವಾದ ಹೀನವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವರು. ಇದೂ ಪ್ರಶಾಸ್ತೃ(ವಾದ ಈಶ್ವರನ) ಪ್ರಶಾಸನದಿಂದಲೇ ಆಗಿರಬೇಕು. ಹೀಗೆಯೇ ಪಿತೃಗಳೂ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ದರ್ವಿಯನ್ನು ಎಂದರೆ ದರ್ವೀಹೋಮಕ್ಕೆ^೧ ಅಧೀನರಾಗಿರುವರು, ಅದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವರು ಎಂದರ್ಥ. ಮಿಕ್ಕದ್ದೆಲ್ಲವೂ (ಹಿಂದಿನ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ) ಸಮಾನವು.

ಅಕ್ಷರಜ್ಞಾನದ ಫಲದಿಂದ ಅಕ್ಷರಾನುಮಾನ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯೋ ವಾ ಏತದಕ್ಷರಂ ಗಾರ್ಗ್ಯವಿದಿತ್ವಾಸ್ಥಿಲ್ಲೋಕೇ ಜುಹೋತಿ ಯಜತೇ ತಪಸ್ತಪ್ಯತೇ ಬಹೂನಿ ವರ್ಷಸಹಸ್ರಾಣ್ಯುಂತ ವದೇನಾಸ್ಯ ತದ್ಭವತಿ ಯೋ ವಾ ಏತದಕ್ಷರಂ ಗಾರ್ಗ್ಯವಿದಿತ್ವಾಸ್ಥಿಲ್ಲೋಕಾತ್ ಪ್ರೈತಿ ಸ ಕೃಪಣೋಽಥ ಯ ಏತದಕ್ಷರಂ ಗಾರ್ಗಿ ವಿದಿತ್ವಾಸ್ಥಿಲ್ಲೋಕಾತ್ ಪ್ರೈತಿ ಸ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ||೧೦||

೧೦. ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಯಾವನು ಈ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದೆ ಬಹುವರ್ಷಸಹಸ್ರಗಳೆರೆಗೂ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡುವನೋ, ಯಾಗಮಾಡುವನೋ, ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡುವನೋ, ಅವನ ಆ (ಕರ್ಮವು) ಅಂತವುಳ್ಳದ್ದೇ ಆಗಿರುವದು. ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಯಾವನು ಈ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಈ ಲೋಕದಿಂದ ತೆರಳುವನೋ ಅವನು ಕೃಪಣನು ; ಇನ್ನು ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಯಾವನು ಈ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಅರಿತು ಈ ಲೋಕದಿಂದ ತೆರಳುವನೋ ಅವನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೮೨. ಇತಶ್ಚಾಸ್ತಿ ತದಕ್ಷರಂ ಯಸ್ಮಾತ್ ತದಜ್ಞಾನೇ ನಿಯತಾ ಸಂಸಾರೋಪಪತ್ತಿಃ | ಭವಿತವ್ಯಂ ತು ತೇನ ಯದ್ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ ತದ್ವಿಚ್ಛೇದಃ | ನ್ಯಾಯೋಪಪತ್ತೇಃ | ನನು ಕ್ರಿಯಾತಃ ಏವ ತದ್ವಿಚ್ಛಿತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಯೋ ವಾ ಏತದಕ್ಷರಂ ಹೇ ಗಾರ್ಗಿ ಅವಿದಿತ್ವಾ ಅವಿಜ್ಞಾಯ ಅಸ್ಥಿನ್ ಲೋಕೇ ಜುಹೋತಿ ಯಜತೇ ತಪಸ್ತಪ್ಯತೇ ಯದ್ಯಪಿ ಬಹೂನಿ ವರ್ಷಸಹ ಸ್ರಾಣಿ ಅಂತವದೇವ ಅಸ್ಯ ತತ್ ಫಲಂ ಭವತಿ ತತ್ಪಲೋಪಭೋಗಾನ್ತೇ ಪ್ರೇಯಂತ ಏವಾಸ್ಯ ಕರ್ಮಾಣಿ | ಅಪಿ ಚ ಯದ್ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ ಕಾರ್ಪಣ್ಯಾತ್ಮಯಃ ಸಂಸಾರವಿಚ್ಛೇದಃ ಯದ್ವಿಜ್ಞಾನಾಭಾವಾಚ್ಚ ಕರ್ಮಕೃತ್ ಕೃಪಣಃ ಕೃತ ಫಲಸ್ಯೈವ ಉಪಭೋಕ್ತಾ ಜನನಮರಣಪ್ರಬಂಧಾರೂಢಃ ಸಂಸರತಿ ತದ್ವಿ

1. ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಪ್ರಕೃತಿಯೂ ಅಲ್ಲದೆ ವಿಕೃತಿಯೂ ಅಲ್ಲದಿರುವ ಹೋಮ. ಅ||೧||

ಅಕ್ಷರಂ ಪ್ರಶಾಸಿತ್ಯ | ತದೇತದುಚ್ಯತೇ | ಯೋ ವಾ ಏತದಕ್ಷರಂ ಗಾರ್ಗಿ
ಅವಿದಿತ್ವಾ ಅಸ್ಮಾತ್ ಲೋಕಾತ್ ಪ್ರೈತಿ ಸ ಕೃಪಣಃ ಪಣಕ್ರೀತ ಇವ
ದಾಸಾದಿಃ | ಅಥ ಯ ಏತದಕ್ಷರಂ ಗಾರ್ಗಿ ವಿದಿತ್ವಾ ಅಸ್ಮಾತ್ ಲೋಕಾತ್
ಪ್ರೈತಿ ಸ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಆ ಅಕ್ಷರವು ಇದೆ (ಎನ್ನಬೇಕು). ಏಕೆಂದರೆ
ಅದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದೆ ಇದ್ದರೆ ಸಂಸಾರವು ನಿಯತವಾಗಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರು
ತ್ತದೆ. ಯಾವದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ ಅದರ ನಾಶವಾಗುವದೋ
ಅದು ಇರಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ (ಹಾಗೆನ್ನುವದು) ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

(ಆಕ್ಷೇಪ):- ಕರ್ಮದಿಂದಲೇ ಅದರ ನಾಶವಾಗಬಹುದಲ್ಲ !

(ಪರಿಹಾರ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ಎಲೈ ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಯಾವನು ಈ ಅಕ್ಷರ
ವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ
ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಯಾಗಮಾಡುತ್ತಾನೋ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡು
ತ್ತಾನೋ ಬಹುವರ್ಷಸಹಸ್ರಗಳು (ಹಾಗೆ ಮಾಡಿ)ದರೂ ಅವನಿಗೆ ಆ ಫಲವು
ಅಂತವಳ್ಳದ್ದೇ ಆಗುತ್ತದೆ ; ಆ ಫಲವನ್ನು ಉಪಭೋಗಿಸಿದ್ದು ಮುಗಿಯಲು
ಅವನ ಕರ್ಮಗಳು ಕ್ಷಯವೇ ಆಗುತ್ತವೆ.

ಮತ್ತು ಯಾವದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ ಕಾರ್ಪಣ್ಯವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳಬಹುದೋ ಸಂಸಾರದ ನಾಶವಾಗುವದೋ, ಮತ್ತು ಯಾವದನ್ನು
ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವವನು ಕೃಪಣನಾಗಿ ಮಾಡಿದ
(ಕರ್ಮದ) ಫಲವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಜನನಮರಣಪ್ರಬಂಧ
ವನ್ನೇರಿ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತೊಳಲುತ್ತಿರುವನೋ, ಆ ಪ್ರಶಾಸಿತೃವಾದ ಅಕ್ಷರವು
ಇರಬೇಕು. ಆ ಇದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದಾನೆ. ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಯಾವನು ಈ
ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದೆ ಈ ಲೋಕದಿಂದ ತೆರಳುತ್ತಾನೋ ಅವನು
ಕೃಪಣನು, ಹಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕೊಂಡ ದಾಸನೇ ಮುಂತಾದವರಂತೆ
(ಇರುತ್ತಾನೆ). ಇನ್ನು ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಯಾವನು ಈ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಅರಿತು
ಕೊಂಡು ಈ ಲೋಕದಿಂದ ತೆರಳುತ್ತಾನೋ ಅವನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು.¹

1. ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯವು ಬದುಕಿರುವವನ ವಿಷಯ, ಈ ವಾಕ್ಯವು ಪರಲೋಕದ
ವಿಷಯ ಎಂದು ಅ|| ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಕರ್ಮಫಲವು ಪರ
ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದ್ದೇ ಆಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಎಷ್ಟು ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಅದ
ರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷ - ಎಂದು ಮೊದಲನೆಯ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥ,
ಕರ್ಮವು ಅಲ್ಪಫಲದಿಂದ ತೃಪ್ತನಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ದುಡಿಯುವದನ್ನೇ ತಂದುಕೊಡುತ್ತದೆ,
ಜ್ಞಾನವು ಅಸಂತುಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕರ್ಮಬಂಧದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು
ಎರಡನೆಯ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥ - ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವದು ಯುಕ್ತವೆಂದು ನಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಅಕ್ಷರವು ಅಚೇತನವಲ್ಲ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದ್ವಾ ಏತದಕ್ಷರಂ ಗಾರ್ಗ್ಯದೃಷ್ಟಂ ದ್ರಷ್ಟೃಶ್ರುತಗ್ಂ
ಶ್ರೋತ್ರಮತಂ ಮನ್ತ್ರವಿಜ್ಞಾತಂ ವಿಜ್ಞಾತ್ಯ ನಾನ್ಯದತೋಽಸ್ತಿ
ದ್ರಷ್ಟು ನಾನ್ಯದತೋಽಸ್ತಿ ಶ್ರೋತ್ಯ ನಾನ್ಯದತೋಽಸ್ತಿ ಮನ್ತ್ರ
ನಾನ್ಯದತೋಽಸ್ತಿ ವಿಜ್ಞಾತ್ರೇತಸ್ತನ್ನು ಖಲ್ವಕ್ಷರೇ ಗಾರ್ಗ್ಯಕಾಶ
ಓತಶ್ಚ ಪ್ರೋತಶ್ಚೇತಿ || ೧೧ ||

೧೧. ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಆ ಈ ಅಕ್ಷರವು ಅದೃಷ್ಟವಾದ ದ್ರಷ್ಟು, ಅಶ್ರುತವಾದ ಶ್ರೋತ್ಯ, ಅಮತವಾದ ಮಂತ್ರ, ಅವಿಜ್ಞಾತವಾದ ವಿಜ್ಞಾತ್ಯ. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ದ್ರಷ್ಟುವಿಲ್ಲ, ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಶ್ರೋತ್ಯವಿಲ್ಲ, ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಮಂತ್ರವಿಲ್ಲ, ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ವಿಜ್ಞಾತ್ಯವಿಲ್ಲ. ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಈ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿಯೇ ಆಕಾಶವು ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಶಾಸ್ತೃತ್ವವು ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ

(ಭಾಷ್ಯ)

೮೮. ಅಗ್ನೇರ್ಧನಪ್ರಕಾಶಕತ್ವವತ್ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಮಸ್ಯ ಪ್ರಶಾಸ್ತೃತ್ವಮ್ ಅಚೇತನಸ್ಯೈವೇತ್ಯತ ಆಹ | ತದ್ವಾ ಏತದಕ್ಷರಂ ಗಾರ್ಗಿ ಅದೃಷ್ಟಂ ನ ಕೇನಚಿತ್ ದೃಷ್ಟಮ್ ಅವಿಷಯತ್ವಾತ್ | ಸ್ವಯಂ ತು ದ್ರಷ್ಟು ದೃಷ್ಟಿ ಸ್ವರೂಪತ್ವಾತ್ | ತಥಾ ಅಶ್ರುತಂ ಶ್ರೋತ್ರಾವಿಷಯತ್ವಾತ್ | ಸ್ವಯಂ ಶ್ರೋತ್ಯ ಶ್ರುತಿಸ್ವರೂಪತ್ವಾತ್ | ತಥಾ ಅಮತಮ್ | ಮನಸೋವಿಷಯತ್ವಾತ್ | ಸ್ವಯಂ ಮನ್ತ್ರ | ಮತಿಸ್ವರೂಪತ್ವಾತ್ | ತಥಾ ಅವಿಜ್ಞಾತಮ್ | ಬುದ್ಧೇರವಿಷಯತ್ವಾತ್ | ಸ್ವಯಂ ವಿಜ್ಞಾತ್ಯ | ವಿಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪತ್ವಾತ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಬೆಂಕಿಗೆ ಸುಡುವಿಕೆ, ಬೆಳಗುವಿಕೆ - ಎಂಬಂತೆ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಶಾಸ್ತೃತ್ವವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವು. (ಇದು) ಅಚೇತನದ್ದೇ¹ ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ : ಗಾರ್ಗಿಯೆ,

1. 'ಸ್ವಾಭಾವಿಕಂ ಚೇತನಸ್ಯೈವೇತ್ಯಾಹ' - ಎಂಬ ಪಾರವಿದ್ವರೇ ಸ್ವರಸ. ಏಕೆಂದರೆ ಬೆಂಕಿಯು ಸುಡುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ ಹೇಗೆ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಕ್ರಿಯೆಯಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಪ್ರಶಾಸ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲ ಎಂಬರ್ಥವು ಸರಳವಾಗಿ ಹೊರಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪಾರವೇ ಸಮ್ಮತನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಆ ಈ ಅಕ್ಷರವು ಅದೃಷ್ಟವು, ಮತ್ತೇತರಿಂದಲೂ ದ್ರಷ್ಟೃವಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ (ಅದು) ವಿಷಯವಲ್ಲ. ತಾನುತಾನೇ ಆದರೋ ದ್ರಷ್ಟೃ; ಏಕೆಂದರೆ ದೃಷ್ಟಿಯ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. - ಹೀಗೆಯೇ (ಅದು) ಅಶ್ರುತವು, ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರೋತೃಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಲ್ಲ. ತಾನುತಾನು ಶ್ರೋತೃವೇ, ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆ (ಅದು) ಅಮತವು, ಏಕೆಂದರೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅವಿಷಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ತಾನುತಾನು ಮಂತ್ರವೇ, ಏಕೆಂದರೆ ಮತಿಯ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆ (ಅದು) ಅವಿಜ್ಞಾತವು; ಏಕೆಂದರೆ ಬುದ್ಧಿಗೆ ವಿಷಯವಲ್ಲ. ತಾನುತಾನು ವಿಜ್ಞಾತೃವೇ; ಏಕೆಂದರೆ ವಿಜ್ಞಾನದ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.

ಅಕ್ಷರವು ಪ್ರಧಾನವೂ ಅಲ್ಲ, ಮತ್ತೊಂದೂ ಅಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೮೯. ಕಿಂ ಚ ನಾನ್ಯತ್ ಅತಃ ಅಸ್ಮಾತ್ ಅಕ್ಷರಾತ್ ಅಸ್ತಿ, ನಾಸ್ತಿ ಕಿಂಚಿತ್ ದ್ರಷ್ಟೃ ದರ್ಶನಕ್ರಿಯಾಕರ್ತೃ. ಏತದೇವ ಅಕ್ಷರಂ ದರ್ಶನಕ್ರಿಯಾ ಕರ್ತೃ ಸರ್ವತ್ರ. ತಥಾ ನಾನ್ಯತ್ ಅತೋಽಸ್ತಿ ಶ್ರೋತೃ. ತದೇವ ಅಕ್ಷರಂ ಶ್ರೋತೃ ಸರ್ವತ್ರ. ನಾನ್ಯತ್ ಅತೋಽಸ್ತಿ ಮನ್ತ್ರ. ತದೇವ ಅಕ್ಷರಂ ಮನ್ತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಸರ್ವಮನೋದ್ವಾರೇಣ. ನಾನ್ಯತ್ ಅತೋಽಸ್ತಿ ವಿಜ್ಞಾತೃ ವಿಜ್ಞಾನ ಕ್ರಿಯಾಕರ್ತೃ. ತದೇವ ಅಕ್ಷರಂ ಸರ್ವಬುದ್ಧಿ ದ್ವಾರೇಣ ವಿಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯಾ ಕರ್ತೃ. ನಾಚೇತನಂ ಪ್ರಧಾನಮ್ ಅನ್ಯದ್ವಾ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮತ್ತು ಇದಕ್ಕಿಂತ ಈ ಅಕ್ಷರಕ್ಕಿಂತ ಮತ್ತೊಂದು ಇಲ್ಲ; (ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೊಂದು) ಯಾವ ದ್ರಷ್ಟೃವೂ ದರ್ಶನಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡುವದು ಇರುವ ದಿಲ್ಲ. ಇದೇ ಅಕ್ಷರವೇ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ದರ್ಶನಕ್ರಿಯೆಗೆ ಕರ್ತೃ. ಹೀಗೆಯೇ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೊಂದು ಶ್ರೋತೃವಿಲ್ಲ, ಈ ಅಕ್ಷರವೇ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೋತೃ. (ಹೀಗೆಯೇ) ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೊಂದು ಮಂತ್ರವಿಲ್ಲ; ಇದೇ

1. ಪ್ರಕಾಶಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿರುವ ಬೆಂಕಿ, ಸೂರ್ಯ- ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಕವೆಂಬಂತೆ ದೃಷ್ಟಿಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿರುವ ಪ್ರಶಾಸ್ತೃವನ್ನು ದ್ರಷ್ಟೃವೆನ್ನುತ್ತೇನೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಿ ಎಂಬ ವಿಕಾರವಾಗುವದೆಂದೇನೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಶ್ರುತಿ, ಮತಿ - ಮುಂತಾದವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಹೀಗೆಯೇ ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪವೇ.

2. ಪ್ರಧಾನವು ಕರ್ತೃ ಎಂಬ ಸಾಂಖ್ಯಿಕ ಮತವಾಗಲಿ ಜೀವರು ಕರ್ತೃ ಎಂಬ ಮಿಮಾಂಸಕರ ಮತ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯಜನರ ಮತವಾಗಲಿ ಸರಿಯಲ್ಲ.

3. ಎಲ್ಲಾ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ.

ಅಕ್ಷರವೇ ಎಲ್ಲಾ ಮನಸ್ಸುಗಳ ಮೂಲಕ ಮನನಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಾಗಿದೆ^೧. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೊಂದು ವಿಜ್ಞಾತೃವಿಲ್ಲ, (ಮತ್ತೊಂದು) ವಿಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯಾಕರ್ತೃವಿಲ್ಲ; ಇದೇ ಅಕ್ಷರವೇ ಎಲ್ಲಾ ಬುದ್ಧಿಗಳ ದ್ವಾರದಿಂದ ವಿಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯಾಕರ್ತೃವಾಗಿದೆಯೇ^೨ ಹೊರತು ಅಚೇತನವಾದ ಪ್ರಧಾನವಾಗಲಿ ಮತ್ತೊಂದಾಗಲಿ ಅಲ್ಲ^೩.

ಗಾರ್ಗಿಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಉತ್ತರದ ಉಪಸಂಹಾರ

(ಭಾಷ್ಯ)

೯೦. ಏತಸ್ಮಿನ್ನು ಖಲು ಅಕ್ಷರೇ ಗಾರ್ಗಿ ಆಕಾಶ ಓತಶ್ಚ ಪ್ರೋತಶ್ಚ | ಯದೇವ ಸಾಕ್ಷಾದಪರೋಕ್ಷಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮ, ಯ ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವಾಂತರಃ, ಆಶನಾಯಾದಿಸಂಸಾರಧರ್ಮಾತೀತಃ, ಯಸ್ಮಿನ್ನಾಕಾಶ ಓತಶ್ಚ ಪ್ರೋತಶ್ಚ, ಏಷಾ ಪರಾ ಕಾಷ್ಠಾ, ಏಷಾ ಪರಾ ಗತಿಃ, ಏತತ್ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ, ಏತತ್ ಸೃಧಿವ್ಯಾ ದೇರಾಕಾಶಾಂತಸ್ಯ ಸತ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ಯಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಈ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿಯೇ ಆಕಾಶವು^೪ ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ ಆಗಿದೆ^೫. ಯಾವದು (ತಾನೇ) ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವೋ, ಯಾವನು ಸರ್ವಾಂತರವಾದ ಆತ್ಮನೋ^೬, ಹಸಿವು ಮುಂತಾದ ಸಂಸಾರಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮೀರಿರುವವನೋ, ಯಾವದರಲ್ಲಿ ಆಕಾಶವು ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ

1. ಮನಸ್ಸುಗಳು ಕರಣಮಾತ್ರ; ಎಲ್ಲಾ ಮನಸ್ಸುಗಳಿಗೂ ಅರಿವು ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ ಬರಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆಯೇ ಮಿಕ್ಕ ಕರಣಗಳಿಗೂ ಚೈತನ್ಯವು ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ.

2. ವಿಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯಾಕರ್ತೃ ಎಂಬುದು ದಹನಕರ್ತೃ ಎಂದಂತೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯದಿರಬೇಕು. ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ನೀಲವರ್ಣದಂತೆ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

3. ಅಕ್ಷರಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಅಚೇತನವಾದ ಅಥವಾ ಚೇತನವಾದ ಕರ್ತೃವು ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಅರ್ಥ. ಸೂ. ಭಾ. ೧-೩-೧೨, ಭಾ. ಭಾ. ೨೪೭ನ್ನು ನೋಡಿ.

4. ಅನ್ಯಾಕೃತವು.

5. ಅನ್ಯಾಕೃತವು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕ. ಭಾ. ೧-೩-೧೧ (ಭಾ. ಭಾ.೬) ನೋಡಿ. ಇಲ್ಲಿ ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅದರ ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೇ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು; ಅನ್ಯಾಕೃತವು ತೋರುವ ರೂಪದಿಂದ ಅಕ್ಷರಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಎಂದಾಗಲಿ ಬೇರೆಯಲ್ಲವೆಂದಾಗಲಿ ನಿರ್ವಚನಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ.

6. ಅಕ್ಷರವೂ ಆತ್ಮನೂ ಒಂದೇ; ಬೇರೆಯು ಆತ್ಮನೇ ಇಲ್ಲ.

ಆಗಿರುವದೋ ಇದೇ ಕೊನೆಯು, ಇದೇ ಪರಗತಿಯು¹, ಇದೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮವು, ಇದೇ ಪೃಥಿವಿಯಿಂದ ಮೊದಲಾಗಿ ಆಕಾಶದವರೆಗಿನ ಸತ್ಯದ ಸತ್ಯವು.

ವಾಚಕ್ಕವಿಯು ಸುಮ್ಮನಾದದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸಾ ಹೋನಾಚ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಭಗವಂತಸ್ತದೇವ ಬಹುಮನ್ಯೇಧ್ವಂ
ಯದಸ್ಮಾನ್ನಮಸ್ಕಾರೇಣ ಮುಚ್ಛೇಧ್ವಂ ನ ವೈ ಜಾತು
ಯುಷ್ಮಾಕಮಿಮಂ ಕಶ್ಚಿದ್ಬ್ರಹ್ಮೋದ್ಯಂ ಜೇತೇತಿ ತತೋ ಹ
ನಾಚಕ್ಕವ್ಯುಪರರಾಮು || ೧೨ ||

೧೨. ಆಕೆ ಇಂತೆಂದಳು : “ಭಗವಂತರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆ, ನಮು
ಸ್ಕಾರ(ಮಾಡುವದ)ರಿಂದ ಇವನಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುವಿರಾದರೆ
ಅದನ್ನೇ ಹೆಚ್ಚೆಂದು ತಿಳಿಯಿರಿ. ನಿಮ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಇವನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮ
ವಾದದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಯಾವನೊಬ್ಬನೂ ಎಂದಿಗೂ ಜಯಿಸಲಾರನು”
ಆಗ ವಾಚಕ್ಕವಿಯು ಸುಮ್ಮನಾದಳು.

ಗಾರ್ಗಿಯು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೯೧. ಸಾ ಹೋನಾಚ | ಹೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಭಗವಂತಃ ಶೃಣುತ
ಮದೀಯಂ ವಚಃ | ತದೇವ ಬಹುಮನ್ಯೇಧ್ವಮ್ | ಕಿಂ ತತ್ ? ಯತ್
ಅಸ್ಮಾತ್ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಾತ್ ನಮಸ್ಕಾರೇಣ ಮುಚ್ಛೇಧ್ವಮ್ ಅಸ್ಮೈ
ನಮಸ್ಕಾರಂ ಕೃತ್ವಾ ತದೇವ ಬಹುಮನ್ಯೇಧ್ವಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಜಯಸ್ತು
ಅಸ್ಯ ಮನಸಾಪಿ ನಾಶಂಸನೀಯಃ ಕಿಮುತ ಕಾರ್ಯತಃ | ಕಸ್ಮಾತ್ ? ನ ವೈ
ಯುಷ್ಮಾಕಂ ಮಧ್ಯೇ ಜಾತು ಕದಾಚಿದಪಿ ಇಮಂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಂ
(ಕಶ್ಚಿತ್) ಬ್ರಹ್ಮೋದ್ಯಂ ಪ್ರತಿ ಜೇತಾ | ಪ್ರಶ್ನಾ ಜೇತ್ ಮಹ್ಯಂ ವಕ್ಷ್ಯತಿ
ನ ಜೇತಾ ಭವಿತಾ ಇತಿ ಪೂರ್ವಮೇವ ಮಯಾ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಮ್ | ಅಧ್ಯಾಪಿ
ಮಮಾಯಮೇವ ನಿಶ್ಚಯಃ ಬ್ರಹ್ಮೋದ್ಯಂ ಪ್ರತಿ ಏತತ್ಪ್ರಲೋ ನ ಕಶ್ಚಿತ್
ವಿದ್ಯತ ಇತಿ | ತತೋ ಹ ನಾಚಕ್ಕವೀ ಉಪರರಾಮು ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆಕೆ ಇಂತೆಂದಳು : ಎಲೈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆ, ಪೂಜ್ಯರೆ, ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು
ಕೇಳಿರಿ. ಅದನ್ನೇ ಹೆಚ್ಚೆಂದು ತಿಳಿಯಿರಿ. ಅದು ಯಾವದು? ಎಂದರೆ

ఈ యాజ్ఞవల్క్యనింద నమస్కారదింద ముక్తరాగువిరాదరే, అదు. అవనిగి నమస్కారవన్న మాడి (అవను సుమ్మనే బిట్టరే) అదీ ఘోషించు తిళియిరి ఎందఱు. ఇవనన్న గిల్లువదంబుదన్న మనస్సి నల్లియూ ఇట్టుకొళ్ళతక్కద్దల్లు, కాయదింద (గిల్లువదు) ఎల్లి బంతు ? ఏక ? ఎందరే నిమ్మగళిళగి ఎందిగూ యావాగలే అదరూ ఈ యాజ్ఞ వల్క్యనన్న బ్రహ్మవాదద విషయక్కి (యావనూ) గిల్లువననాగలారను. (ఈ ఎరడు) ప్రత్తిగళన్న ననగి (బిడిసి) ఘోళువదాదరే (అవనన్న) జయిసువవనే ఇరువదిల్లు ఎందు మోదలే నాను ప్రతిజ్ఞమాడిద్దెను. ఈగలూ బ్రహ్మవాదద విషయక్కి ఇవనిగి సమనాదవను ఇల్లువేంబుదీ నన్న నిర్భయవు.

ఆ బళిక వాచక్కివియు సుమ్మనాదళు.

**జీర్ణ : అక్షర, అంతర్యామి, జీవరు—
ఇవరుగళిగి భేదవేను ?**

(భాష్య)

౯౨. అత్త అన్తర్యామిబ్రాహ్మణే ఏతదుక్తమ్ “యం సృధివి న వేద”, “యం సర్వాణి భూతాని న విదుః” ఇతి జా యమ్ అన్త ర్యామిణం న విదుః యే జ న విదుః, యజ్ఞ తదక్షరం దర్శనాది క్రియాకర్తృత్వేన సర్వేశాం జీతనాధాతుః ఇత్యుక్తమ్, కస్తేషాం విశేషః కిం వా సామాన్యమ్ ఇతి ?

(భాష్యార్థ)

ఇల్లి అంతర్యామిబ్రాహ్మణుడల్లి ‘యావనన్న సృధివియు అరి యదో’ ఎందూ ‘యావనన్న యావ భూతగళూ అరియవో’ ఎందూ ఇదన్న ఘోళదేయస్య; యావ అంతర్యామియన్న అరియవో, మత్తు యావవు అరియవో, మత్తు యావ అక్షరవన్న నోడువదీ ముంతాద క్రియిగళ కర్తృవాగిరువ ఎల్లర జీతనాధాతువేందు ఘోళ లాయితో ఇవుగళల్లి (ఁదొందర) విశేషవేను ? (ఇవుగళిగి) సామాన్యవు యావదు ?

ఏకదేశిగళ మతగళ ఖండనే

(భాష్య)

౯౩. తత్త కేచిత్ ఆచక్షతే। పరస్య మహాసముద్రస్థాని యస్య బ్రహ్మణః అక్షరస్య అప్రచలితస్వరూపస్య ఈశత్ప్రచలితానస్థా

ಅನ್ತರ್ಯಾಮೀ | ಅತ್ಯನ್ತಪ್ರಚಲಿತಾವಸ್ಥಾ ಹ್ವೇತ್ರಜ್ಞಃ | ಯಸ್ತಂ ನ ವೇದ
ಅನ್ತರ್ಯಾಮಿಣಮ್ | ತಥಾ ಅನ್ಯಾಃ ಪಞ್ಚಾವಸ್ಥಾಃ ಪರಿಕಲ್ಪಯಂತಿ | ತಥಾ
ಅಷ್ಟಾವಸ್ಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಭವಂತಿ ಇತಿ ವದಂತಿ | ಅನ್ಯೇ ಅಕ್ಷರಸ್ಯ ಶಕ್ತಯಃ
ಏತಾ ಇತಿ ವದಂತಿ | ಅನನ್ತಶಕ್ತಿಮದಕ್ಷರಮಿತಿ ಚ | ಅನ್ಯೇ ತು ಅಕ್ಷರಸ್ಯ
ವಿಕಾರಾ ಇತಿ ವದಂತಿ | ಅವಸ್ಥಾಶಕ್ತೀ ತಾವತ್ ನೋಪಪದ್ಯೇತೇ | ಅಕ್ಷರಸ್ಯ
ಅಶನಾಯಾದಿಸಂಸಾರಧರ್ಮಾತೀತತ್ವಶ್ರುತೇಃ | ನ ಹಿ ಅಶನಾಯಾದ್ಯತೀತ
ತ್ವಮ್, ಅಶನಾಯಾದಿಸಂಸಾರಧರ್ಮವದವಸ್ಥಾವತ್ತ್ವಂ ಚ ಏಕಸ್ಯ ಯುಗ
ಪತ್ ಉಪಪದ್ಯತೇ | ತಥಾ ಶಕ್ತಿಮತ್ತ್ವಂ ಚ | ವಿಕಾರಾವಯವತ್ವೇ ಚ
ದೋಷಾಃ ಪ್ರದರ್ಶಿತಾಶ್ಚತುರ್ಥೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ಏತಾ ಅಸತ್ಯಾಃ ಸರ್ವಾಃ
ಕಲ್ಪನಾಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು¹ (ಹೀಗೆಂದು ಉತ್ತರವನ್ನು) ಹೇಳುತ್ತಾರೆ : ಮಹಾ
ಸಮುದ್ರದಂತಿರುವ ಪರಬ್ರಹ್ಮವಾದ ಅಕ್ಷರವು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಅಲುಗಾಡದ ಅವಸ್ಥೆ
ಯದು ; (ಅದಕ್ಕೆ) ಒಂದಿಷ್ಟು ಅಲುಗಿದ ಅವಸ್ಥೆಯು ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ;
ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಅಲುಗಾಡಿದ ಅವಸ್ಥೆಯು ಹ್ವೇತ್ರಜ್ಞನು, ಅವನು ಆ
ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯನ್ನು ಆರಿಯನು. ಹೀಗೆಯೇ ಇನ್ನು ಬೇರೆ ಐದು ಅವಸ್ಥೆ
ಗಳನ್ನು (ಅವರು) ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಎಂಟು ಅವಸ್ಥೆಗಳು²
ಇರುತ್ತವೆ ಎಂದು ಅವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಅಕ್ಷರದ ಶಕ್ತಿ
ಗಳಿವು ಎಂದೂ ಅಕ್ಷರವು ಅನೇಕಶಕ್ತಿಗಳುಳ್ಳದ್ದೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.
ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರಾದವರೋ (ಇವು) ಅಕ್ಷರದ ವಿಕಾರಗಳು ಎಂದು ಹೇಳು
ತ್ತಿದ್ದಾರೆ³.

ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ (ಇವು) ಅವಸ್ಥೆಗಳು (ಅಥವಾ) ಶಕ್ತಿ ಗಳು
(ಎಂಬುದು) ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಕ್ಷರವು ಹಸಿವು ಮುಂತಾದ

1. ಇದು ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರ ಮತವೆಂದು ವಾರ್ತಿಕ ೧-೪-೧೦೪ಇರ
ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿದೆ.

2. ಪಿಂಡ, ಜಾತಿ, ವಿರಾಟ, ಸೂತ್ರ, ದೈವ, ಅನ್ಯಾಕೃತ, ಅಂತರ್ಯಾಮಿ,
ಸಾಕ್ಷಿ- ಈ ಎಂಟೂ ಅವಸ್ಥೆಗಳೆಂದು ಅವರ ಮತ. ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಒಂದೇ ಅಕ್ಷರದ ಅವಸ್ಥೆ
ಗಳಾಗಿರುವದರಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸಮಾನವಾಗಿವೆ ; ಅದ್ದರಿಂದ ಅತ್ಮನು
ಅಂತರತಮನು ಎಂಬುದು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ (೧-೪-೧೦೪) ಹೇಳಿದೆ.

3. ಇವರು ಯಾರೆಂಬುದು ತಿಳಿಯದು ; ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿಯೂ ಅನೇಕ
ಶಕ್ತಿಗಳಿವೆ ಎಂಬ ವಾದವನ್ನು ಸೂ. ಭಾ. ೪-೩-೧೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೮೩), ರಲ್ಲಿ ಖಂಡಿಸಿದೆ.

4. ವಿಕಾರವಯವಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ಸೂ. ಭಾ. ೪-೩-೧೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೮೪)ರಲ್ಲಿಯೂ
ಖಂಡಿಸಿದೆ.

ಸಂಸಾರಧರ್ಮಗಳನ್ನು ದಾಟಿರುವದೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಿದೆ. ಹಸಿವು ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ವಿಾರಿಯೂ ಇರುವದು, ಹಸಿವು ಮುಂತಾದ ಧರ್ಮವುಳ್ಳ ಅವಸ್ಥಾಂತರವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿಯೂ ಇರುವದು- (ಎಂಬಿವು) ಒಂದೇ (ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ) ಏಕಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೊಂದಲಾರದಷ್ಟೆ. ಹಾಗೆಯೇ (ಸಂಸಾರಧರ್ಮಗಳನ್ನು ವಿಾರಿರುವ ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಸಂಸಾರಾದಿ)ಶಕ್ತಿಗಳುಳ್ಳದ್ದೆಂಬದೂ (ಹೊಂದಲಾರದಷ್ಟೆ)? (ಇವು) ವಿಕಾರಗಳು, ಅವಯವಗಳು- ಎಂಬ (ಪಕ್ಷ)ದಲ್ಲಿ ದೋಷವನ್ನು ನಾಲ್ಕನೆಯ (ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ)¹ ತೋರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಕಲ್ಪನೆಗಳೆಲ್ಲ ಅಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಅಕ್ಷರಾಂತರ್ಯಾಮಿಜೀವರಿಗೆ ಉಪಾಧಿಕೃತಭೇದ

(ಭಾಷ್ಯ)

೯೪. ಕಸ್ತರ್ಹಿ ಭೇದ ಏಷಾಮ್ ? ಉಪಾಧಿಕೃತ ಇತಿ ಬ್ರೂಮಃ, ನ ಸ್ವತಃ ಏಷಾಂ ಭೇದಃ ಅಭೇದೋ ವಾ | ಸೈನ್ಧವಘನವತ್ ಪ್ರಜ್ಞಾನಘನೈಕರಸಸ್ವಾಭಾವ್ಯಾತ್ | “ಅಪೂರ್ವಮನಪರಮನನ್ತರಮಬಾಹ್ಯಮ್” (೨-೫-೧೯), ‘ಅಯಮಾತ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮ’ (೨-೫-೧೯) ಇತಿ ಚ ಶ್ರುತೇಃ | “ಸ ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರೋ ಹ್ಯಜಃ” (ಮುಂ. ೨-೧-೨) ಇತಿ ಚಾರ್ಥವರ್ಣೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ನಿರುಪಾಧಿಕಸ್ಯ ಆತ್ಮನಃ ನಿರುಪಾಖ್ಯತ್ವಾತ್ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಾತ್, ಏಕತ್ವಾಚ್ಚ ನೇತಿ ನೇತೀತಿ ವ್ಯಸದೇಶೋ ಭವತಿ | ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮವಿಶಿಷ್ಟಕಾರ್ಯಕರಣೋಪಾಧಿರಾತ್ಮಾ ಸಂಸಾರೀ ಜೀವ ಉಚ್ಯತೇ | ನಿತ್ಯನಿರತಿಶಯಜ್ಞಾನಶಕ್ತ್ಯುಪಾಧಿರಾತ್ಮಾ ಅನ್ತರ್ಯಾಮಿ ಈಶ್ವರ ಉಚ್ಯತೇ | ಸ ಏವ ನಿರುಪಾಧಿಃ ಕೇವಲಃ ಶುದ್ಧಃ ಸ್ವೇನ ಸ್ವಭಾವೇನ ಅಕ್ಷರಂ ಪರ ಉಚ್ಯತೇ | ತಥಾ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾವ್ಯಾಕೃತದೇವತಾಜಾತಿಪಿಣ್ಡಮನುಷ್ಯತೀರ್ಥೈತಾದಿಕಾರ್ಯಕರಣೋಪಾಧಿಭಿರ್ವಿಶಿಷ್ಟಃ ತದಾಖ್ಯಸ್ತದ್ರೂಪೋ ಭವತಿ | ತಥಾ “ತದೇವತಿ ತನ್ನೈಜತಿ” (ಈ.೫.) ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ | ತಥಾ “ಏಷ ತ ಆತ್ಮಾ” (೩-೪-೧, ೩-೫-೧), “ಏಷ ಸರ್ವಭೂತಾನ್ತರಾತ್ಮಾ” (ಮುಂ. ೨-೧-೪), “ಏಷ ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು ಗೂಢಃ” (ಕ.೧-೩-೧೨), “ತತ್ತ್ವಮಸಿ” (ಛಾಂ. ೬-೮-೨), “ಅಹಮೇವೇದಂ ಸರ್ವಮ್” (ಛಾಂ. ೭-೨೫-೧), “ಅತ್ಮೈವೇದಂ ಸರ್ವಮ್” (ಛಾಂ. ೭-೨೫-೧), “ನಾನೋಽಸಿತೋಽಸ್ಮಿ ದ್ರಷ್ಟಾ” (ಛಾಂ. ೩-೭-೨೩)- ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಯೋ ನ ವಿರುದ್ಧಾನ್ತೇ | ಕಲ್ಪನಾನ್ತರೇಷು ಏತಾಃ ಶ್ರುತಯೋ ನ ಗಚ್ಛಂತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ಉಪಾಧಿಭೇದೇನೈವ ಏಷಾಂ ಭೇದೋ ಣಾನ್ಯಥಾ | ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಮ್ ಇತ್ಯವಧಾರಣಾತ್ ಸರ್ವೋಪನಿವತ್ಸು ||

1. ೨-೧-೨೦ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೧೪)ರಲ್ಲಿ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಪ್ರಶ್ನೆ) :- ಹಾಗಾದರೆ ಇವುಗಳಿಗೆ (ಒಂದೊಂದಕ್ಕಿರುವ) ಭೇದವು ಯಾವದು ?

(ಉತ್ತರ) :- ಉಪಾಧಿಯಿಂದಾಗಿರುವ ಭೇದವೇ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಸ್ವತಃ (ಇವುಗಳಿಗೆ) ಭೇದವೂ ಇಲ್ಲ, ಅಭೇದವೂ ಇಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ ಉಪ್ಪಿನ ಹರಳಿನಂತೆ ಪ್ರಜ್ಞಾನದ ಗಟ್ಟಿಯೇ ಆಗಿ ಒಂದೇ ರಸವಾಗಿರುವನೇ (ವಸ್ತುವಿನ) ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುತ್ತದೆ “ಹಿಂದಿಲ್ಲದ್ದು, ಮುಂದಿಲ್ಲದ್ದು, ಒಳಗಿಲ್ಲದ್ದು, ಹೊರಗಿಲ್ಲದ್ದು” ಎಂದೂ “ಈ ಆತ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮವು” (೨-೫-೧೯) ಎಂದೂ ಶ್ರುತಿಯಿರುವದರಿಂದ (ಹೀಗೆಂದು ಏರ್ಪಡುತ್ತದೆ). “ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಆಜನೇ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ” (ಮುಂ. ೨-೧-೨) ಎಂದು ಅರ್ಥವರ್ಣದಲ್ಲಿಯೂ (ಇದೆ).

ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವ ಉಪಾಧಿಯೂ ಇಲ್ಲದ ಆತ್ಮನು ನಿರುಪಾಖ್ಯನೂ ನಿರ್ವಿಶೇಷನೂ ಏಕನೂ ಆಗಿರುವದರಿಂದ (ಅವನನ್ನು) ‘ನೇತಿ, ನೇತಿ’ (ಹೀಗಲ್ಲ, ಹೀಗಲ್ಲ) ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳ ಉಪಾಧಿಯುಳ್ಳ ಆತ್ಮನು ಸಂಸಾರಿಯಾದ ಜೀವನು ಎಂದು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ನಿತ್ಯವೂ ನಿಗಿಲಿಲ್ಲದ್ದೂ ಆಗಿರುವ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿ ಎಂಬ ಉಪಾಧಿಯುಳ್ಳ ಆತ್ಮನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಈಶ್ವರನು ಎಂದು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.¹ ಅವನೇ ಯಾವ ಉಪಾಧಿಯೂ ಇಲ್ಲದೆ, ಕೇವಲನಾಗಿ ಶುದ್ಧನಾಗಿ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಅಕ್ಷರವೆಂದೂ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದೂ ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಇದರಂತೆ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ, ಆವ್ಯಾಕೃತ, ದೇವತೆ, ಜಾತಿ, ಪಿಂಡ, ಮನುಷ್ಯ, ತಿರ್ಯಕ್ಪ್ರಾಣಿ, ಪ್ರೇತ-ಇವುಗಳ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯಿಂದೊಡಗೂಡಿದಾಗ ಆ ಹೆಸರಿನವನೂ ಆ ಸ್ವರೂಪದವನೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ.² ಇದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿಯೇ “ಅದು ಚಲಿಸುತ್ತದೆ, ಅದು ಚಲಿಸುವದಿಲ್ಲ” (ಈ. ೫) ಎಂಬ (ಶ್ರುತಿಯನ್ನೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು. ಹೀಗೆಯೇ “ಇವನೇ ನಿನ್ನ ಆತ್ಮನು” (೩-೪-೧,

1. ಸೂ. ಭಾ. ೧-೨-೨೦ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೯೫)ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಶಾರೀರಾಂತರ್ಯಾಮಿಭೇದವಿಚಾರವನ್ನು ನೋಡಿ.

2. ಐ. ಭಾ. ೩-೧-೩ (ಭಾ. ಭಾ. ೮೮)ರಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲನೆಯ ವಿವರವನ್ನು ಇವಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಬೇಕು. ಒಂದೇ ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಬೇರೆಬೇರೆಯು ಉಪಾಧಿಗಳಿಂದ ಬೇರೆಬೇರೆಯು ನಾಮರೂಪಗಳಿರುವಂತೆ ತೋರಿದರೂ ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಚೈತನ್ಯವು ಒಂದೇ, ಏಕರೂಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ - ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಸಾರವು.

೩-೫-೨), “ಇವನು ಸರ್ವಭೂತಗಳಿಗೂ ಅಂತರಾತ್ಮನು” (ಮುಂ ೨-೧-೪), “ಈ (ಆತ್ಮನು) ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗೂಢ(ನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ)” (ಕ. ೧-೩-೧೨), “ಅದೇ ನೀನಾಗಿರುವೆ”(೩-೪-೧, ೩-೫-೨), “ನಾನೇ ಇದೆಲ್ಲವೂ” (ಭಾಂ. ೭-೨೫-೧), “ಇದೆಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮನೇ” (ಭಾಂ. ೭-೨೫-೨), ಇವನಿಗಂತ ಬೇರೊಬ್ಬ ದ್ರಷ್ಟೃವಿಲ್ಲ” (೩-೭-೨೩) -ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳು (ಹೀಗಾದರೆ) ವಿರುದ್ಧವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಮಿಕ್ಕ (ವಾದಿಗಳ) ಕಲ್ಪನೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ರುತಿಗಳು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಾಧಿಗಳ ಭೇದದಿಂದಲೇ ಇವುಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿರುವದೇ ಹೊರತು, ಬೇರೊಂದು ಪ್ರಕಾರದಿಂದಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವವು) ಒಂದೇ ತನಗೆರಡನೆಯ ದಿಲ್ಲದ್ದು ಎಂದೇ ಒತ್ತಿಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.

ಎಂಟನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ನಿರುಪಾಧಿಕಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮತಾರತಮ್ಯ ಕ್ರಮದಿಂದಲೂ ನಿಯಂತವ್ಯನಿಯಂತ್ಯಭಾವನಿರೂಪಣದಿಂದಲೂ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿರುತ್ತದೆ.

೧-೨. ಉದ್ವಾಲಕ ಆರುಣಿಯು ಸುಮ್ಮನಾಗಲು ಗಾರ್ಗಿವಾಚಕ್ಷವಿಯು ಮತ್ತೆ ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು “ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಅತ್ಯಂತಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡುವದಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಕಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಅಗಮಗಮ್ಯವಾದ ಎರಡು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳುವೆನು, ಅವುಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳು” ಎಂದುಳು.

೩-೪. “ದ್ಯುಲೋಕಕ್ಕೂ ಮೇಲೆಯೂ ಪೃಥಿವಿಗೂ ಕೆಳಗಡೆಯೂ ದ್ಯಾವಾ ಪೃಥಿವಿಗಳ ನಡುವೆಯೂ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಭೂತಭವಿಷ್ಯದ್ವರ್ತಮಾನಗಳೆಲ್ಲವೂ ಆಗಿರುವ ಸೂತ್ರವೆಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಏತರಲ್ಲಿ ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ ಆಗಿದೆ?” ಎಂದು ಗಾರ್ಗಿ ಕೇಳಲು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು “ವ್ಯಾಕೃತಾತ್ಮಕವಾದ ಈ ಸೂತ್ರವು ಅಕಾಶವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಅವ್ಯಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿರುತ್ತದೆ” ಎಂದು ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು.

೫-೬. ಗಾರ್ಗಿಯು ಈ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿ ಮತ್ತೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಳು. “ಸೂತ್ರವೂ ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿರುವ ಈ ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶವು ಏತರಲ್ಲಿ ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿರುತ್ತದೆ?” ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು.

೭. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಈ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿದನು : “ಗಾರ್ಗಿಯೇ, ಅಕಾಶವೂ ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿರುವದು ಏತರಲ್ಲೆಂಬುದನ್ನು ಬಲ್ಲವರು ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ಆ ಅಕ್ಷರವೆಂಬುದು. ಇದು ಸ್ಥೂಲತ್ವಾದಿಪ್ರವೃಧ್ವರ್ಮಗಳಿಲ್ಲದ್ದು, ಲೋಹಿತಾದಿಗುಣವಲ್ಲದ್ದು, ದ್ರವ್ಯಗುಣಾದಿಗಳೆಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವದಕ್ಕಾಗದ್ದು. ಛಾಯೆಯಲ್ಲ, ತಮಸ್ಸಲ್ಲ. ಅದು ವಾಯುವಲ್ಲ, ಅಕಾಶವಲ್ಲ, ರಸಗುಣಾದಿಗಳೂ ಅಲ್ಲ. ಚಕ್ಷುರಾದಿಕರಣಗಳಿರುವವಲ್ಲ, ಪ್ರಾಣವಿರುವದಲ್ಲ, ಅಳತೆಯಿರುವದಲ್ಲ, ಒಳಗುಹೊರಗುಗಳಿರುವದಲ್ಲ. ಅದು ಒಂದನ್ನು ತಿನ್ನುವದೂ ಅಲ್ಲ, ಮತ್ತೊಂದರಿಂದ ತಿನ್ನಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದೂ ಅಲ್ಲ. ಸರ್ವವಿಶೇಷರಹಿತವಾಗಿರುವ ಅದ್ವಿತೀಯತತ್ತ್ವವದು.

೮. “ಈ ಅಕ್ಷರವು ಹೀಗೆ ನಿರ್ಧರ್ಮಕವಾಗಿರುವವಾದರೂ ಅದು ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವಂತಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು ನಿಯಮದಿಂದ ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡುವದಕ್ಕೂ ದ್ಯಾವಾ ಪೃಥಿವಿಗಳು ಇವ್ವಲ್ಲಿ ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಇರುವದಕ್ಕೂ ನಿವಿಷಯಾರ್ಥಾದಿಗಳು ನಿಯತವಾಗಿ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಗಣನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವದಕ್ಕೂ ನದಿಗಳು ನಿಯಮದಿಂದ ಆಯಾ ದಿಕ್ಕಿಗೆ

ಹರಿಯುತ್ತಿರುವದಕ್ಕೂ ಪಾನಮಾಡುವವರಿಗೆ ನಿಯಮದಿಂದ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಫಲವಾಗುವದಕ್ಕೂ ದೇವತೆಗಳು ಯಜಮಾನನನ್ನೂ ಪಿತೃಗಳು ದರ್ವಿಹೋಮವನ್ನೂ ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡಿರುವದಕ್ಕೂ ಈ ಅಕ್ಷರದ ಕಟ್ಟಿಪುಣೆಯೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

೧೦-೧೧. “ಈ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ತಿಳಿಯದವನು ಬಹುಕಾಲದವರೆಗೆ ಯಾಗಹೋಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಅದು ಕ್ಷಯವಾಗುತ್ತದೆ, ಇದನ್ನರಿಯದೆ ಈ ಲೋಕವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತೆರಳುವವನು ಕೃಪಣನು, ಇದನ್ನರಿತವನೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು. ಇದು ಮತ್ತೆ ಏತರಿಂದಲೂ ದೃಷ್ಟವಲ್ಲ, ಶ್ರುತವಲ್ಲ, ಮತವಲ್ಲ, ವಿಜ್ಞಾತವಲ್ಲ; ಇದು ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ದ್ರಷ್ಟೃ, ಶ್ರೋತೃ, ಮಂತ್ರ, ವಿಜ್ಞಾತೃ. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಯಾವದೊಂದು ದ್ರಷ್ಟೃಶ್ರೋತೃ ಮಂತ್ರವಿಜ್ಞಾತೃವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ ಇಂಥ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶವು ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.”

೧೨. ಈ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೇಳಿ ಗಾರ್ಗಿಯು ತೃಪ್ತಳಾದಳು. “ಪೂಜ್ಯರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ರುಗೌಳಿರಾ, ಈತನು ಬ್ರಹ್ಮವಾದದಲ್ಲಿ ಅಶ್ರುತಿಮನು ; ಇವನನ್ನು ನಿನಗೊಳಗೆ ಯಾರೊಬ್ಬನೂ ಸೋಲಿಸಲಾರನು. ಅದ್ದರಿಂದ ವಾದಜಿತರಾದೆವೆಂದು ಈತನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿ ಕೃತಕೃತ್ಯರಾಗಿರಿ !” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಸುಮ್ಮನಾದಳು.

ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ-

ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

(ಶಾಕಲ್ಯನ ಪ್ರಶ್ನೆ : ದೇವತೆಗಳ ದ್ವಾರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವನಿರ್ಧಾರಣ)

ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೯೫. ಅಥ ಹೈನಂ ವಿದಗ್ಧಃ ಶಾಕಲ್ಯಃ ಪಪ್ರಚ್ಛ | ಪೃಥಿವ್ಯಾನೀನಾಂ ಸೂಕ್ಷ್ಮತಾರತಮ್ಯಕ್ರಮೇಣ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಉತ್ತರಸ್ಮಿನ್ ಉತ್ತರ ಸ್ಮಿನ್ ಓತಪ್ರೋತಭಾವಂ ಕಥಯನ್ ಸರ್ವಾಂತರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾನ್ | ತಸ್ಯ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ವ್ಯಾಕೃತವಿಷಯೇ ಸೂತ್ರಭೇದೇಷು ನಿಯನ್ತ್ರತ್ವಮ್ ಉಕ್ತಮ್, ವ್ಯಾಕೃತವಿಷಯೇ ವ್ಯಕ್ತತರಂ ಲಿಬ್ಧಮ್ ಇತಿ | ತಸ್ಯೈವ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸಾಕ್ಷಾದಪರೋಕ್ಷತ್ವೇ ನಿಯನ್ತ್ರವ್ಯದೇವತಾಭೇದಸಂಕೋಚ ವಿಕಾಸದ್ವಾರೇಣಾಧಿಗತವ್ಯೇ ಇತಿ ತದರ್ಥಂ ಶಾಕಲ್ಯಬ್ರಾಹ್ಮಣಮ್ ಆರಭ್ಯತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

“ಅಥ ಹೈನಂ ವಿದಗ್ಧಃ ಶಾಕಲ್ಯಃ ಪಪ್ರಚ್ಛ” (ಎಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಂಬಂಧವೇನೆಂದರೆ), ಪೃಥಿವಿಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮತಾರತಮ್ಯದ ಕ್ರಮದಿಂದ ಹಿಂದುಹಿಂದಿನದು ಮುಂದುಮುಂದಿನದರಲ್ಲಿ ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಸರ್ವಾಂತರವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಆ ಬ್ರಹ್ಮವು ವ್ಯಾಕೃತವಿಷಯದಲ್ಲಿರುವ ಸೂತ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ¹ ನಿಯಾಮಕವಾಗಿರುವದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು, ಏಕೆಂದರೆ ವ್ಯಾಕೃತವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುವ ಲಿಂಗವಿದೆ.² ಅದೇ ಬ್ರಹ್ಮದ ಸಾಕ್ಷಾದಪರೋಕ್ಷತ್ವಗಳನ್ನು (ಅದಕ್ಕೆ) ನಿಯನ್ತ್ರವ್ಯಗಳಾಗಿರುವ ದೇವತಾವಿಶೇಷಗಳ ಸಂಕೋಚವಿಕಾಸಗಳ ಮೂಲಕ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಶಾಕಲ್ಯಬ್ರಾಹ್ಮಣವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ.

1. ಸೂತ್ರದ ಭೇದಗಳು ಎಂದರೆ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳು ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿವೆ.

2. ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳು ಕಟ್ಟಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವದು ಬರಳ ಸ್ಪಟಿಕವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಇವನ್ನು ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿಟ್ಟಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನು ಇದಾನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದು ಸುಲಭ.

ವಿದಗ್ಧನ ಪ್ರಶ್ನೆ : ದೇವತೆಗಳು ಎಷ್ಟು ?

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಹೈನಂ ವಿದಗ್ಧಃ ಶಾಕಲ್ಯಃ ಪಪ್ರಚ್ಛ ಕತಿ ದೇವಾ ಯಾಜ್ಞ
ವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಸ ಹೈತಯೈವ ನಿವಿದಾ ಪ್ರತಿಪೇದೇ ಯಾವನ್ನೋ
ವೈಶ್ವದೇವಸ್ಯ ನಿವಿದ್ಯುಚ್ಯಂತೇ ತ್ರಯಶ್ಚ ತ್ರೀ ಚ ಶತಾ ತ್ರಯಶ್ಚ
ತ್ರೀ ಚ ಸಹಸ್ರೇತ್ಯೋಮಿತಿ ಹೋನಾಚ ಕತ್ಯೇವ ದೇವಾ
ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ತ್ರಯಸ್ತ್ರಿಗಂಶದಿತ್ಯೋಮಿತಿ ಹೋನಾಚ
ಕತ್ಯೇವ ದೇವಾ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಷಡಿತ್ಯೋಮಿತಿ ಹೋನಾಚ
ಕತ್ಯೇವ ದೇವಾ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ತ್ರಯ ಇತ್ಯೋಮಿತಿ
ಹೋನಾಚ ಕತ್ಯೇವ ದೇವಾ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ದ್ವಾವಿತ್ಯೋಮಿತಿ
ಹೋನಾಚ ಕತ್ಯೇವ ದೇವಾ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತೃಧೃಧ ಇತ್ಯೋ
ಮಿತಿ ಹೋನಾಚ ಕತ್ಯೇವ ದೇವಾ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತೇಕ ಇತ್ಯೋ
ಮಿತಿ ಹೋನಾಚ ಕತಮೇ ತೇ ತ್ರಯಶ್ಚ ತ್ರೀ ಚ ಶತಾ ತ್ರಯಶ್ಚ
ತ್ರೀ ಚ ಸಹಸ್ರೇತಿ || ೧ ||

೧. ಆಗ ಇವನನ್ನು ವಿದಗ್ಧಶಾಕಲ್ಯನು ಕೇಳಿದನು: “ಯಾಜ್ಞ
ವಲ್ಕ್ಯನೆ, ದೇವತೆಗಳು ಎಷ್ಟು?” ಅವನು ಇದೇ ನಿವಿತ್ತಿನಿಂದ, ವೈಶ್ವ
ದೇವದ ನಿವಿತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು (ದೇವತೆಗಳು) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವವೋ
(ಅಷ್ಟು, ಅಂದರೆ) ಮುನ್ನೂರಮೂರು, ಮತ್ತು ಮೂರುಸಾವಿರದ
ಮೂರು ಎಂದು ಗೊತ್ತುವಡಿಸಿದನು. (ಅವನು) “ಸರಿ, ಯಾಜ್ಞ
ವಲ್ಕ್ಯನೆ, ದೇವತೆಗಳು, ಎಷ್ಟು¹ ?” ಎಂದನು. “ಮೂವತ್ತುಮೂರು”
ಎನ್ನಲು “ಸರಿ, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೆ, ದೇವತೆಗಳು ಎಷ್ಟು?” ಎಂದನು.
“ಆರು” ಎನ್ನಲು “ಸರಿ, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೆ, ದೇವತೆಗಳು ಎಷ್ಟು?”
ಎಂದನು. “ಮೂರು” ಎನ್ನಲು “ಸರಿ, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೆ, ದೇವತೆಗಳು
ಎಷ್ಟು?” ಎಂದನು. “ಎರಡು” ಎನ್ನಲು “ಸರಿ, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೆ,
ದೇವತೆಗಳು ಎಷ್ಟು?” ಎಂದನು. “ಒಂದೂವರೆ” ಎನ್ನಲು “ಸರಿ,
ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೆ, ದೇವತೆಗಳು ಎಷ್ಟು?” ಎಂದನು. “ಒಂದು”

1. ಕತ್ಯೇವ= ಸರಿಯಾಗಿ ಎಷ್ಟು ? ವಿವರವಾಗಿ ಇಷ್ಟಿರಬಹುದು, ಸಂಕ್ಷೇಪಿಸಿಸರೆ
ಎಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗುತ್ತದೆ ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಭಾವ.

ಎನ್ನಲು “ಸರಿ, ಮುನ್ನೂರಮೂರು ಮತ್ತು ಮೂರುಸಾವಿರದ ಮೂರು ಎಂಬ ಆ (ದೇವತೆಗಳು) ಯಾರು ?” ಎಂದನು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೯೬. ಅಥ ಹ ಏನಂ ವಿದಗ್ಧ ಇತಿ ನಾಮತಃ ಶಕಲಸ್ಯ ಅಪತ್ಯಂ ಶಾಕಲ್ಯಃ ಪಪ್ರಚ್ಛ ಕತಿ ಸಂಖ್ಯಾಕಾ ದೇವಾಃ, ಹೇ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ? ಇತಿ | ಸ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೋ ಹ ಕಿಲ ಏತಯೈವ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಯಾ ನಿವಿದಾ ಪ್ರತಿಪೇದೇ ಸಂಖ್ಯಾಂ ಯಾಂ^೧ ಪೃಷ್ಠವಾನ್ ಶಾಕಲ್ಯಃ | ಯಾವನ್ನೋ ಯಾವತ್ಸಂಖ್ಯಾಕಾಃ ದೇವಾಃ ವೈಶ್ವದೇವಸ್ಯ ಶಸ್ತ್ರಸ್ಯ ನಿವಿದಿ | ನಿವಿನ್ನಾಮ ದೇವತಾಸಂಖ್ಯಾವಾಚ ಕಾನಿ ಮನ್ತ್ರಪದಾನಿ ಕಾನಿಚಿತ್ ವೈಶ್ವದೇವೇ ಶಸ್ತ್ರೇ ಶಸ್ಯದೇ, ತಾನಿ ನಿವಿತ್ಸಂಜ್ಞ ಕಾನಿ | ತಸ್ಯಾಂ ನಿವಿದಿ ಯಾವನ್ನೋ ದೇವಾಃ ಶ್ರೂಯಂತೇ ತಾವನ್ನೋ ದೇವಾ ಇತಿ | ಕಾ ಪುನಃ ಸಾ ನಿವಿತ್ ಇತಿ? ತಾನಿ ನಿವಿತ್ಪದಾನಿ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯಂತೇ | ತ್ರಯಶ್ಚ ತ್ರೀ ಚ ಶತಾ ತ್ರಯಶ್ಚ ದೇವಾಃ | ದೇವಾನಾಂ ತ್ರೀ ಚ ತ್ರೀಣಿ ಚ ಶತಾನಿ | ಪುನರನ್ವೇಷಂ ತ್ರಯಶ್ಚ ತ್ರೀ ಚ ಸಹಸ್ರಾ ಸಹಸ್ರಾಣಿ | ಏತಾವನ್ನೋ ದೇವಾಃ ಇತಿ | ಶಾಕಲ್ಯೋಽಪಿ ಓಮಿತಿ ಹೋವಾಚ | ಏವಮೇಷಾಂ ಮಧ್ಯಮಾ ಸಂಖ್ಯಾ ಸಮ್ಯಕ್ತಯಾ ಜ್ಞಾತಾ | ಪುನಸ್ತೇಷಾಮೇವ ದೇವಾನಾಂ ಸಂಕೋಚ ವಿಷಯಾಂ ಸಂಖ್ಯಾಂ ಪೃಚ್ಛತಿ ಕತೇವ ದೇವಾ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ | ತ್ರಯ ಸ್ತ್ರೀಶತ, ಪಟ್, ತ್ರಯಃ, ದ್ವೌ, ಅಧ್ಯರ್ಥಃ, ಏಕಃ ಇತಿ ದೇವತಾಸಂಕೋಚ ವಿಕಾಸವಿಷಯಾಂ ಸಂಖ್ಯಾಂ ಪೃಷ್ಠ್ಯಾ ಪುನಃ ಸಂಖ್ಯೇಯಸ್ವರೂಪಂ ಪೃಚ್ಛತಿ ಕತಮೇ ತೇ ತ್ರಯಶ್ಚ ತ್ರೀ ಚ ಶತಾ ತ್ರಯಶ್ಚ ತ್ರೀ ಚ ಸಹಸ್ರಾ ? ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆಗ ವಿದಗ್ಧನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ, ಶಾಕಲ್ಯನು ಶಕಲನ ಮಗನು (ಹೀಗೆಂದು) ಕೇಳಿದನು : “ಎಲೈ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ದೇವತೆಗಳು ಎಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯವರು ?” ಆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು (ಹ = ಕಿಲ) ಇದೇ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ನಿವಿತ್ತಿನಿಂದ ಶಾಕಲ್ಯನು ಕೇಳಿದ್ದನ್ನಲ್ಲ, ಆ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದನು. ವೈಶ್ವದೇವ ಶಸ್ತ್ರದ^೨ ನಿವಿತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು, ಎಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯ ದೇವತೆಗಳಿರುವರೋ- ನಿವಿತ್ ಎಂದರೆ : ದೇವತೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಕೆಲವು ಮಂತ್ರಪದಗಳನ್ನು

1. ಈ ಮಾತಿನ ಹಿಂದೆಯೂ ಮುಂದೆಯೂ ‘ಸಂಖ್ಯಾಂ’ ಎಂದಿರುವುದು ಅನವಶ್ಯ; ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಖ್ಯಾಂ ಎಂಬುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಪಾರವೂ ಉಂಟು, ನಾವು ಎರಡನೆಯದನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದೆವೆ.

2. ದೇವತೆಯನ್ನು ಹೊಗಳುವದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಶಸ್ತ್ರವೆಂದು ಹೆಸರು, ಹಾಗೆ ಹೊಗಳುವದನ್ನು ‘ಶಂಸನ’ವೆನ್ನುವರು.

ವೈಶ್ವದೇವಶಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಂಸನಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅವಕ್ಕೆ ನಿವಿತ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಆ ನಿವಿತಿನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆಯೋ- ಅಷ್ಟು ದೇವತೆಗಳು ಎಂದು (ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದನು). ಆ ನಿವಿತ್ತೆಂಬುದಾದರೂ ಯಾವದು? ಎಂದರೆ ಆ ನಿವಿತ್ವವಗಳನ್ನು (ಶ್ರುತಿ) ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. 'ತ್ರಯಶ್ಚ ತ್ರೀ ಚ ಶತಾ' ಮೂರು ದೇವತೆಗಳು, ಮತ್ತು ದೇವತೆಗಳ ಮೂರುನೂರು ಮುನ್ನೂರು. ಮತ್ತೂ ಹೀಗೆಯೇ 'ತ್ರಯಶ್ಚ ತ್ರೀ ಚ ಸಹಸ್ರಾ' (ಸಹಸ್ರಾ = ಸಹಸ್ರಾಣಿ) ಮೂರುಸಾವಿರದ ಮೂರು. ಇಷ್ಟು ಜನ ದೇವತೆಗಳು ಎಂದು (ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದನು).

ಶಾಕಲ್ಯನೂ "ಸರಿ" ಎಂದನು. ಹೀಗೆಯೇ (ಸರಿ). ಇವುಗಳ ಮಧ್ಯಮಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು¹ ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವೆ (ಎಂದರ್ಥ) ಮತ್ತೆ ಅದೇ ದೇವತೆಗಳ ಸಂಕೋಚವಿಷಯದ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು² "ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ದೇವತೆಗಳು (ಸರಿಯಾಗಿ) ಎಷ್ಟು?" ಎಂದು ಕೇಳಿರುತ್ತಾನೆ. ಮೂವತ್ತುಮೂರು, ಆರು, ಮೂರು, ಎರಡು, ಒಂದೂವರೆ, ಒಂದು -ಎಂದು (ಉತ್ತರ)

ದೇವತೆಗಳ ಸಂಕೋಚವಿಕಾಸದ ವಿಷಯದ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದ ಬಳಿಕ ಮತ್ತೆ ಸಂಖ್ಯೆಯ(ದೇವತೆಗಳ) ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಮುನ್ನೂರಮೂರು, ಮೂರುಸಾವಿರದಮೂರು- (ಎಂಬ)-ಆ (ದೇವತೆಗಳು) ಯಾರು?"

ಮೂವತ್ತುಮೂರು ದೇವತೆಗಳ ವಿವರ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಹೋವಾಚ ಮಹಿಮಾನ ಏನೈಷಾಮೇತೇ ತ್ರಯಸ್ತ್ರಿಗಂ
ಶತ್ತ್ವೇನ ದೇವಾ ಇತಿ ಕತಮೇ ತೇ ತ್ರಯಸ್ತ್ರಿಗಂಶದಿತ್ಯಷ್ಟಾ
ನಸನ ಏಕಾದಶ ರುದ್ರಾ ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯಾಸ್ತ ಏಕತ್ರಿಗಂ
ಶದಿನ್ದ್ರಕ್ಷೈವ ಪ್ರಜಾಪತಿಶ್ಚ ತ್ರಯಸ್ತ್ರಿಗಂಶಾವಿತಿ || ೨ ||

೨. ಅವನಂತೆಂದನು : ಇವು ಅವರ ಮಹಿಮೆಗಳೇ ; ಮೂವತ್ತುಮೂರೇ ದೇವತೆಗಳು. "ಆ ಮೂವತ್ತುಮೂರು (ದೇವತೆಗಳು) ಯಾರು?" ಎಂಟು ವಸುಗಳು, ಹನ್ನೊಂದು ರುದ್ರರು,

1. ದೇವತೆಗಳು, ಅನಂತ : ನಿವಿತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದು ಮಧ್ಯಮಸಂಖ್ಯೆ.

2. ಇನ್ನೂ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳಿದರೆ ಎಷ್ಟು ಎಂಬುದನ್ನು.

ಹನ್ನೆರಡು ಆದಿತ್ಯರು - ಇವರು ಮೂವತ್ತೊಂದು. ಇಂದ್ರನೂ ಪ್ರಜಾಪತಿಯೂ ಮೂವತ್ತುಮೂರನೆಯವರು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೯೩. ಸ ಹೋವಾಚ ಇತರಃ | ಮಹಿಮಾನಃ (ಏವ)¹ ವಿಭೂತಯಃ ಏಷಾಂ ತ್ರಯಸ್ತ್ರಿಂಶತೋ² ದೇವಾನಾಮ್ ಏತೇ ತ್ರಯಶ್ಚ ತ್ರೀ ಚ ಶತೇತ್ಯಾದಯಃ | ಪರಮಾರ್ಥತಸ್ತು ತ್ರಯಸ್ತ್ರಿಂಶತ್ತ್ವೇನ ದೇವಾಃ ಇತಿ | ಕತಮೇ ತೇ ತ್ರಯಸ್ತ್ರಿಂಶತ್ ಇತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ | ಅಷ್ಟಾವಸವಃ ಏಕಾದಶರುದ್ರಾಃ ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯಾಃ, ತೇ ಏಕತ್ರಿಂಶತ್ | ಇಂದ್ರಶ್ಚೈವ ಪ್ರಜಾಪತಿಶ್ಚ ತ್ರಯಸ್ತ್ರಿಂಶಾವಿತಿ ತ್ರಯಸ್ತ್ರಿಂಶತಃ ಪೂರಣೌ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಇನ್ನೊಬ್ಬ (ನಾದ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ) ನಿಂತೆಂದನು. ಈ ಮೂನ್ನೂರ ಮೂರು ಮುಂತಾದವು ಮೂವತ್ತುಮೂರು ದೇವತೆಗಳು ಮಹಿಮೆಗಳು ಮಾತ್ರ ; ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿಯೋ ಮೂವತ್ತುಮೂರೇ ದೇವತೆಗಳು. ಆ ಮೂವತ್ತುಮೂರು (ದೇವತೆಗಳು) ಯಾರು ? ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಎಂಟು ಮಂದಿ ವಸುಗಳು, ಹನ್ನೊಂದುಮಂದಿ ರುದ್ರರು, ಹನ್ನೆರಡುಮಂದಿ ಆದಿತ್ಯರು - ಇವರು ಮೂವತ್ತೊಂದು ; ಇಂದ್ರನೂ ಪ್ರಜಾಪತಿಯೂ ಮೂವತ್ತು ಮೂರನೆಯವರು, ಎಂದರೆ ಮೂವತ್ತುಮೂರನ್ನು ಪೂರಣಮಾಡುವವರು.

ವಸುಗಳ ವಿವರ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಕತಮೇ ವಸವ ಇತ್ಯಗ್ನಿಶ್ಚ ಪೃಥಿವೀ ಚ ವಾಯುಶ್ಚಾಂತರಿಕ್ಷಂ ಚಾದಿತ್ಯಶ್ಚ ದ್ಯೌಶ್ಚ ಚಂದ್ರಮಾಶ್ಚ ನಕ್ಷತ್ರಾಣಿ ಚೈತೇ ವಸವ ಏತೇಷು ಹೀದಗ್ಂ ಸರ್ವಗ್ಂ ಹಿತಮಿತಿ ತಸ್ಮಾದ್ ವಸವ ಇತಿ ||

೩. ವಸುಗಳು ಯಾರು ? ಎನ್ನಲು ಅಗ್ನಿಯೂ ಪೃಥಿವಿಯೂ ವಾಯುವೂ ಅಂತರಿಕ್ಷವೂ ಆದಿತ್ಯನೂ ದ್ಯುಲೋಕಗಳೂ ಚಂದ್ರನೂ ನಕ್ಷತ್ರಗಳೂ - ಇವರೇ ವಸುಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಲ್ಲವೆ, ಇದೆಲ್ಲವೂ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ (ಇವು) ವಸುಗಳು ಎಂದು (ಉತ್ತರವಿತ್ತನು).

1. ಈ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

2. 'ತ್ರಯಸ್ತ್ರಿಂಶತಾಂ' ಎಂಬ ಅ|| ಪಾಠವನ್ನು ನಾ|| ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ತಿದ್ದಿ ಬರೆದಿದೆ, ಅ ೩೯ ಸರಿಯಾದದ್ದು. ಇಲ್ಲಿ ನಾ|| ಪಾಠವನ್ನೇ ಬರೆದುಕೊಂಡಿದೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೯೮. ಕತಮೇ ವಸವಃ ಇತಿ ತೇಷಾಂ ಸ್ವರೂಪಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಪೃಚ್ಛತೇ | ಅಗ್ನಿಶ್ಚ ಪೃಥಿವೀ ಚೇತಿ | ಅಗ್ನೌದ್ಯಾ ನಕ್ಷತ್ರಾನ್ತಾ ಎತೇ ವಸವಃ | ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಕರ್ಮಫಲಾಶ್ರಯತ್ವೇನ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತರೂಪೇಣ ತನ್ನಿ ವಾಸತ್ವೇನ ಚ ವಿಪರೀತಮನ್ಮೋ ಜಗದಿದಂ ಸರ್ವಂ ವಾಸಯಂತಿ ವಸಂತಿ ಚ | ತೇ ಯಸ್ಮಾತ್ ವಾಸಯಂತಿ ತಸ್ಮಾತ್ ವಸವಃ ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ವಸುಗಳು ಯಾರು ? ಎಂದು (ಈಗ) ಆ (ದೇವತೆಗಳ)¹ ಸ್ವರೂಪ ವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಅಗ್ನಿಯೂ ಪೃಥಿವಿಯೂ ಎಂದು (ಉತ್ತರ) ಅಗ್ನಿಯು ಮೊದಲಾಗಿ ನಕ್ಷತ್ರಗಳವರೆಗಿನ ಇವೇ ವಸುಗಳು. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತರೂಪವಾಗಿಯೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ನಿವಾಸರೂಪವಾಗಿಯೂ ಮಾರ್ಪಟ್ಟು ಈ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವನ್ನೂ ವಾಸಮಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ, ಮತ್ತು (ಅದರಲ್ಲಿ) ವಾಸವಾಗಿರುತ್ತಾರೆ ; (ಆದ್ದರಿಂದ) ಹೀಗೆ ವಾಸಮಾಡಿಸುತ್ತಾರಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದ (ಇವರು) ವಸುಗಳು.²

ರುದ್ರರ ವಿವರ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಕತಮೇ ರುದ್ರಾ ಇತಿ ದಶೇನೇ ಪುರುಷೇ ಪ್ರಾಣಾ ಆತ್ಮೈಕಾ ದಶಸ್ತೇ ಯದಸ್ಮಾಚ್ಛರೀರಾನ್ ಮರ್ತ್ಯಾದುತ್ಕಾಂಮನ್ಮೃಥೋದಯಂತಿ ತದ್ಯದ್ರೋದಯಂತಿ ತಸ್ಮಾದ್ರುದ್ರಾ ಇತಿ || ೪ ||

೪. ರುದ್ರರು ಯಾರು ? ಎನ್ನಲು : ಪುರುಷನಲ್ಲಿರುವ ಈ ಹತ್ತು ಪ್ರಾಣಗಳು, ಆತ್ಮವೇ ಹನ್ನೊಂದನೆಯದು. ಈ ಮರ್ತ್ಯವಾದ ಶರೀರದಿಂದ ಯಾವಾಗ ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಗುತ್ತವೆಯೋ ಆಗ ಅಳುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತವೆ. (ಹೀಗೆ) ಅಳುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವವಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದ (ಇವು) ರುದ್ರರು ಎಂದು (ಉತ್ತರವಿತ್ತನು).

(ಭಾಷ್ಯ)

೯೯. ಕತಮೇ ರುದ್ರಾ ಇತಿ ? ದಶೇನೇ ಪುರುಷೇ ಕರ್ಮಬುದ್ಧೀನ್ದ್ರಿಯಾಣಿ ಪ್ರಾಣಾಃ ಆತ್ಮಾ ಮನಃ ಏಕಾದಶ ಏಕಾದಶಾನಾಂ ಪೂರಣಃ | ತ ಏತೇ ಪ್ರಾಣಾ ಯದಾಸ್ಮಾಚ್ಛರೀರಾತ್ ಮರ್ತ್ಯಾತ್ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಕರ್ಮ

1. ವಸುರುದ್ರಾದಿತ್ಯಾದಿಗಳ.

2. ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

ಫಲೋಪಭೋಗಕ್ಷಯೇ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಮಸ್ತಿ ಅಥ ತದಾ ರೋದಯಂತಿ ತತ್ಸಂ
ಬಂಧಿನಃ | ತತ್ ತತ್ರ ಯಸ್ಮಾದ್ ರೋದಯಂತಿ ತೇ ಸಂಬಂಧಿನಃ, ತಸ್ಮಾದ್
ರುದ್ರಾ ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ರುದ್ರರು ಯಾರು ? ಎನ್ನಲು (ಉತ್ತರವಿದು). ಪುರುಷನಲ್ಲಿ¹ ಕರ್ಮೇಂ
ದ್ರಿಯ, ಬುದ್ಧೀಂದ್ರಿಯ - ಎಂಬೀ ಹತ್ತು ಪ್ರಾಣಗಳು, ಆತ್ಮವು ಎಂದರೆ
ಮನಸ್ಸು ಹನ್ನೊಂದನೆಯದು, ಹನ್ನೊಂದನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸತಕ್ಕದ್ದು².
ಆ ಈ ಪ್ರಾಣಗಳು ಯಾವಾಗ ಈ ಶರೀರದಿಂದ ಸಾಯುವ ಸ್ವಭಾವದ ಶರೀರ
ದಿಂದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕರ್ಮಫಲದ ಉಪಭೋಗವು ಸವೆಯಲು ಉತ್ಕ್ರಾಂತ
ವಾಗುವವೋ, (ಅಥ=ತದಾ) ಆಗ ಅದರ ಸಂಬಂಧಿಗಳನ್ನು ಆಳುವಂತೆ
ಮಾಡುತ್ತವೆ. (ತತ್=ತತ್ರ) ಅಲ್ಲಿ ಅವು ಸಂಬಂಧಿಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಆಳುವಂತೆ
ಮಾಡುವವಷ್ಟೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ರುದ್ರರು (ಎನಿಸುತ್ತವೆ).

ಆದಿತ್ಯರ ವಿವರ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಕತಮು ಆದಿತ್ಯಾ ಇತಿ ದ್ವಾದಶ ವೈ ಮಾಸಾಃ ಸಂವತ್ಸರಸ್ಯೈತ
ಆದಿತ್ಯಾ ಏತೇ ಹೀದಗ್ಂ ಸರ್ವಮಾದದಾನಾ ಯಂತಿ ತೇ
ಯದಿದಗ್ಂ ಸರ್ವಮಾದದಾನಾ ಯಂತಿ ತಸ್ಮಾದಾದಿತ್ಯಾ
ಇತಿ || ೫ ||

೫. 'ಆದಿತ್ಯರು ಯಾರು?' ಎನ್ನಲು ಸಂವತ್ಸರದ ಹನ್ನೆರಡು
ಮಾಸಗಳೇ, ಇವೇ ಆದಿತ್ಯರು. ಏಕೆಂದರೆ ಇವೇ ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ
(ಆದದಾನಾಃ) ಸ್ವೀಕರಿಸಿ (ಯಂತಿ) ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತವೆ. (ಹೀಗ್)
ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಹೋಗುತ್ತವೆಯಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದ (ಇವೇ)
ಆದಿತ್ಯರು ಎಂದು (ಉತ್ತರವಿತ್ತನು).

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೦೦. ಕತಮೇ ಆದಿತ್ಯಾ ಇತಿ | ದ್ವಾದಶ ವೈ ಮಾಸಾಃ ಸಂವತ್ಸರಸ್ಯ
ಕಾಲಸ್ಯ ಅವಯವಾಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ | ಏತೇ ಆದಿತ್ಯಾಃ | ಕಥಮ್ ? ಏತೇ
ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ಪುನಃಪುನಃ ಪರಿವರ್ತಮಾನಾಃ ಪ್ರಾಣಿನಾಮ್ ಆಯಾಂಷಿ
ಕರ್ಮಫಲಂ ಚ ಆದದಾನಾಃ ಗೃಹ್ಣಂತಃ ಉಪಾದದತಃ ಯಂತಿ ಗಚ್ಛಂತಿ

1. ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಮನುಷ್ಯಶರೀರದಲ್ಲಿ.

2. ಪ್ರಾಣಗಳು ಹನ್ನೊಂದೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂ. ಭಾ. ೨-೪-೨ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಧರಿಸಿದೆ.

ತೇ ಯದ್ ಯಸ್ಮಾತ್ ಏವಮಿದಂ ಸರ್ವಮ್ ಆದದಾನಾ ಯನ್ತಿ ತಸ್ಮಾತ್ ಆದಿತ್ಯಾಃ ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆದಿತ್ಯರು ಯಾರು? -ಎನ್ನಲು (ಉತ್ತರ): ಹನ್ನೆರಡು ಮಾಸಗಳು ಸಂವತ್ಸರಕ್ಕೆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅವಯವಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಷ್ಟೆ, ಇವೇ ಆದಿತ್ಯರು. ಹೇಗೆ? (ಹಿ = ಯಸ್ಮಾತ್) ಏಕೆಂದರೆ ಇವು ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಸುತ್ತುತ್ತಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಆಯುಸ್ಸುಗಳನ್ನೂ ಕರ್ಮದ ಫಲವನ್ನೂ ಆದಾನಮಾಡುತ್ತಾ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾ, ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಯನ್ತಿ = ಗಚ್ಛಂತಿ) ಹೋಗುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ಅವು (ಯತ್ = ಯಸ್ಮಾತ್) ಹೀಗೆ ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಆದಾನಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತವಲ್ಲ, ಆದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯರು (ಎನಿಸುವವು).

ಇಂದ್ರಪ್ರಜಾಪತಿಗಳ ವಿವರ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಕತಮ ಇಂದ್ರಃ ಕತಮಃ ಪ್ರಜಾಪತಿರಿತಿ ಸ್ತನಯಿತ್ನುರೇವೇ
ನ್ದೋ ಯಜ್ಞಃ ಪ್ರಜಾಪತಿರಿತಿ ಕತಮಃ ಸ್ತನಯಿತ್ನುರಿತ್ಯಶನಿ
ರಿತಿ ಕತನೋ ಯಜ್ಞ ಇತಿ ಪಶವ ಇತಿ || ೬ ||

೬. ಇಂದ್ರನು ಯಾರು, ಪ್ರಜಾಪತಿ ಯಾರು? ಸ್ತನಯಿತ್ನುವೇ ಇಂದ್ರನು, ಯಜ್ಞವೇ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು (ಎಂದು ಉತ್ತರವಿತ್ತನು), ಸ್ತನಯಿತ್ನು ಯಾವದು? ಎನ್ನಲು ಅಶನಿಯೇ (ಎಂದುತ್ತರವಿತ್ತನು), ಯಜ್ಞವು ಯಾವದು? ಎನ್ನಲು ಪಶುಗಳೇ (ಎಂದುತ್ತರವಿತ್ತನು).

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೦೧. ಕತಮ ಇಂದ್ರಃ ಕತಮಃ ಪ್ರಜಾಪತಿರಿತಿ? ಸ್ತನಯಿತ್ನುರೇವ ಇಂದ್ರಃ | ಯಜ್ಞಃ ಪ್ರಜಾಪತಿರಿತಿ | ಕತಮಃ ಸ್ತನಯಿತ್ನುರಿತಿ? ಅಶನಿರಿತಿ | ಅಶನಿಃ ವಜ್ರಂ ವೀರ್ಯಂ ಬಲಂ ಯತ್ಪ್ರಾಣಿನಃ ಪ್ರಮಾಪಯತಿ ಸ ಇಂದ್ರಃ | ಇಂದ್ರಸ್ಯ ಹಿ ತತ್ಕರ್ಮ | ಕತನೋ ಯಜ್ಞ ಇತಿ? ಪಶವ ಇತಿ | ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಹಿ ಸಾಧನಾನಿ ಪಶವಃ | ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಅರೂಪತ್ವಾತ್ ಪಶುಸಾಧನಾಶ್ರಯತ್ವಾಚ್ಚ ಪಶವೋ ಯಜ್ಞ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇಂದ್ರನು ಯಾರು, ಪ್ರಜಾಪತಿ ಯಾರು? ಎನ್ನಲು ಸ್ತನಯಿತ್ನುವೇ ಇಂದ್ರನು, ಯಜ್ಞವೇ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಎಂದು (ಉತ್ತರವಿತ್ತನು). ಸ್ತನಯಿತ್ನು ಎಂದರೆ ಯಾವದು? ಅಶನಿಯು, ಎಂದರೆ ವಜ್ರವು, ವೀರ್ಯ; ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಹಿಂಸಿಸುವ ಬಲವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದೇ ಇಂದ್ರನು; ಅದು ಇಂದ್ರನ ಕರ್ಮ

ವಷ್ಟೆ? ಯಜ್ಞವೆಂದರೆ ಯಾವದು? ಪಶುಗಳೇ. ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಪಶುಗಳು ಸಾಧನಗಳಲ್ಲವೆ? ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ (ಸ್ವತಃ) ರೂಪವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದಲೂ ಪಶುಗಳೆಂಬ ಸಾಧನವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವದರಿಂದಲೂ ಪಶುಗಳನ್ನೇ ಯಜ್ಞವೆಂದಿದೆ.

ಆರು ದೇವತೆಗಳ ವಿವರ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಕತಮೇ ಷಡಿತೈಗ್ನಿಶ್ಚ ಪೃಥಿವೀ ಚ ವಾಯುಶ್ಚಾನ್ತರಿಕ್ಷಂ
ಚಾದಿತ್ಯಶ್ಚ ದ್ಯೌಶ್ಚೈತೇ ಷಡೇತೇ ಹೀದಗ್ಂ ಸರ್ವಗ್ಂ
ಷಡಿತಿ || ೭ ||

೭. ಆರು (ದೇವತೆಗಳು) ಯಾರು? ಅಗ್ನಿಯೂ ಪೃಥಿವಿಯೂ ವಾಯುವೂ ಅಂತರಿಕ್ಷವೂ ಆದಿತ್ಯನೂ ದ್ಯುಲೋಕವೂ - ಎಂಬಿವೇ ಆರು. ಈ ಆರೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಇದೆಲ್ಲವೂ? ಎಂದು (ಉತ್ತರವಿತ್ತನು).

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೦೨. ಕತಮೇ ಷಡಿತಿ? ತ ಏವಾಗ್ನೌದಯೋ ವಸುತ್ವೇನ ಪರಿತಾಃ ಚಂದ್ರಮಸಂ ನಕ್ಷತ್ರಾಣಿ ಚ ವರ್ಜಯಿತ್ವಾ ಷಡ್ ಭವಂತಿ, ಷಟ್ಸಂಖ್ಯಾ ವಿಶಿಷ್ಟಾಃ | ಏತೇ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ತ್ರಯಸ್ತ್ರಿಂಶದಾದಿ ಯದುಕ್ತಮ್ ಇವಂ ಸರ್ವಮ್ ಏತ ಏವ ಷಡ್ ಭವಂತಿ | ಸರ್ವೋ ಹಿ ವಸ್ವಾದಿವಿಸ್ತರಃ ಏತೇಷ್ಟೇನ ಷಟ್ಸು ಅನ್ತರ್ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆರು (ದೇವತೆಗಳು) ಯಾರು ಎಂದದ್ದಕ್ಕೆ (ಉತ್ತರ): ವಸುಗಳೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಅದೇ ಅಗ್ನಾದಿಗಳೇ ಚಂದ್ರನನ್ನೂ ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟರೆ ಆರು (ಮಂದಿ)ಯಾಗುತ್ತಾರೆ. (ಏಕೆಂದರೆ) ಆರೆಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಮೂವತ್ತುಮೂರು ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳಿತ್ತಲ್ಲ, ಇದೆಲ್ಲವೂ ಇವೇ ಆರೇ ಆಗಿರುತ್ತವೆಯಲ್ಲವೆ? ವಸುಗಳು ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿರುವದು ಈ ಆರರಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ(ಯಷ್ಟೆ) ಎಂದರ್ಥ.

ಮೂರು ಮುಂತಾದ ದೇವತೆಗಳ ವಿವರ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಕತಮೇ ತೇ ತ್ರಯೋ ದೇವಾ ಇತೀನು ಏವ ತ್ರಯೋ ಲೋಕಾ
ಏಷು ಹೀಮೇ ಸರ್ವೇ ದೇವಾ ಇತಿ ಕತಮ್ ತಾ ದ್ವೌ ದೇವಾ
ವಿತ್ಯನ್ನಂ ಚೈವ ಪ್ರಾಣಶ್ಚೇತಿ ಕತಮೋಽಧ್ಯರ್ಥ ಇತಿ ಯೋಽಯಂ
ಪವತೆ ಇತಿ || ೮ ||

೪. ಆ ಮೂವರು ದೇವತೆಗಳು ಯಾರು? ಎನ್ನಲು ಈ ಮೂರು ಲೋಕಗಳೇ ; ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಈ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳೂ ಎಂದು (ಉತ್ತರವಿತ್ತನು). ಆ ಈರ್ವರು ದೇವತೆಗಳು ಯಾರು ? ಎನ್ನಲು ಅನ್ನವೂ ಪ್ರಾಣವೂ ಎಂದು (ಉತ್ತರವಿತ್ತನು). ಒಂದೂವರೆ ಎಂದರೆ ಯಾವದ . ಬೀಸುತ್ತದೆಯಲ್ಲ, ಇದೇ ಎಂದು (ಉತ್ತರವಿತ್ತನು).

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೦೩. ಕತಮೇ ತೇ ತ್ರಯೋ ದೇವಾ ಇತಿ ? ಇಮೇ ಏವ ತ್ರಯೋ ಲೋಕಾ ಇತಿ । ಪೃಥಿವೀಮ್ ಅಗ್ನಿಂ ಚ ಏಕೇಕೃತ್ಯ ಏಕೋ ದೇವಃ । ಅನ್ತರಿಕ್ಷಂ ವಾಯುಂ ಚ ಏಕೇಕೃತ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಃ । ದಿವಮ್ ಆದಿತ್ಯಂ ಚ ಏಕೇಕೃತ್ಯ ತೃತೀಯಃ । ತೇ ಏವ ತ್ರಯೋ ದೇವಾಃ ಇತಿ । ಏಷು ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ತ್ರಿಷು ದೇವೇಷು ಸರ್ವೇ ದೇವಾಃ ಅನ್ತರ್ಭವನ್ತಿ । ತೇನ ಏತ ಏವ ದೇವಾ ಪ್ರತಿಯಃ । ಇತ್ಯೇಷ ನೈರುಕ್ತಾನಾಂ ಕೇಷಾಂಚಿತ್ ಪಕ್ಷಃ । ಕತಮೌ ತೌ ದ್ವೌ ದೇವೌ ಇತಿ ? ಅನ್ತಂ ಜೈವ ಪ್ರಾಣಶ್ಚ ಏತೌ ದ್ವೌ ದೇವೌ । ಅನಯೋಃ ಸರ್ವೇಷಾಮ್ ಉಕ್ತಾನಾಮ್ ಅನ್ತರ್ಭಾವಃ । ಕತಮೋಽಧ್ಯರ್ಥ ಇತಿ ? ಯೋಷ್ಯಂ ಪವತೇ ವಾಯುಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಮೂವರು ದೇವತೆಗಳು ಯಾರು ? ಎಂಬುದಕ್ಕೆ (ಉತ್ತರ) : ಈ ಮೂರು ಲೋಕಗಳೇ. ಪೃಥಿವಿಯನ್ನೂ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೂ ಒಂದುಗೂಡಿಸಿದರೆ ಒಬ್ಬ ದೇವನು , ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನೂ ವಾಯುವನ್ನೂ ಒಂದುಗೂಡಿಸಿದರೆ ಎರಡನೆಯವನು, ದ್ಯುಲೋಕವನ್ನೂ ಆದಿತ್ಯನನ್ನೂ ಒಂದುಗೂಡಿಸಿದರೆ ಮೂರನೆಯವನು—(ಹೀಗೆ) ಇವರೇ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳು. (ಹಿ=ಯಸ್ಮಾತ್) ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳೂ ಆಡಕವಾಗಿರುತ್ತಾರೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಇವರೇ ಮೂವರು ದೇವತೆಗಳು. ಹೀಗೆಂಬುದು ಕೆಲವರು ನಿರುಕ್ತ ಕಾರರ ಪಕ್ಷವು.¹ ಆ ಈರ್ವರು ದೇವತೆಗಳು ಯಾರು ? ಎಂಬುದಕ್ಕೆ (ಉತ್ತರವಿದು) ಅನ್ನವೂ ಪ್ರಾಣವೂ— ಇವೇ ಈರ್ವರು ದೇವತೆಗಳು ಇವೆರಡರಲ್ಲಿಯೇ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಅಂತರ್ಭಾವ(ವಾಗುತ್ತದೆ). ಒಂದೂವರೆ ಯಾರು ? ಎಂಬ ದಕ್ಕೆ (ಉತ್ತರವಿದು) ; ಈ ಬೀಸುತ್ತಿರುವನಲ್ಲ, (ಈ) ವಾಯುವೇ (ಅವನು).

1. ಇದು ಕೆಲವರ ಪಕ್ಷವು ; ಅದರೆ ಮೂರುಲೋಕಗಳೇ ಮೂವರು ದೇವತೆಗಳು ಎಂಬುದು ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರ ಪಕ್ಷವು ಎಂಬಭಿಪ್ರಾಯ— ಎಂದು ಅ! ಟೀಕೆ.

ಒಬ್ಬನೇ ದೇವನು ಪ್ರಾಣನು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದಾಹುರ್ಯದಯನೇಕ ಇವೈವ ಪವತೇಽಥ ಕಥಮಧ್ಯರ್ಥ
ಇತಿ ಯದಸ್ತಿಸ್ತಿದಗ್ಂ ಸರ್ವಮಧ್ಯಾಧ್ಯೋತ್ತೇನಾಧ್ಯರ್ಥ
ಇತಿ ಕತಮ ಏಕೋ ದೇವ ಇತಿ ಪ್ರಾಣ ಇತಿ ಸ ಬ್ರಹ್ಮ
ತ್ಯದಿತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ || ೯ ||

೯. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೇನೆಂದರೆ ಇವನು ಒಬ್ಬನೇ ಬೀಸುತ್ತಿರು
ವನಲ್ಲ, ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಒಂದೂವರೆ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ? (ಉತ್ತರ) :
ಹೇಗೆಂದರೆ ಇದರಲ್ಲಿಯೇ ಎಲ್ಲವೂ ಮುಂದುಮುಂದಕ್ಕೆ ಮುದ್ದಿಯನ್ನು
ಹೊಂದುತ್ತಿದೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ (ಇವನು) ಅಧ್ಯರ್ಥವು. ಒಬ್ಬನೇ ದೇವನು
ಯಾರು ? ಎಂಬುದಕ್ಕೆ (ಉತ್ತರವು) : ಪ್ರಾಣನೇ , ಅವನೇ ಬ್ರಹ್ಮವು,
ತ್ಯತ್ತು ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೦೪ ತತ್ ತತ್ರ ಅಹುಃ ಚೋದಯಂತಿ ! ಯದಯಂ ನಾಯು
ಏಕ ಇವೈವ ಏಕ ಏವ ಪವತೇ, ಅಥ ಕಥಮ್ ಅಧ್ಯರ್ಥ ಇತಿ ? ಯತ್
ಅಸ್ಮಿನ್ ಇದಂ ಸರ್ವಮ್ ಅಧ್ಯಾಧ್ಯೋತ ಅಸ್ಮಿನ್ ನಾಯೌ ಸತಿ ಇದಂ
ಸರ್ವಮ್ ಅಧ್ಯಾಧ್ಯೋತ ಅಧಿ ಮದ್ಧಿಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ತೇನ ಅಧ್ಯರ್ಥಃ ಇತಿ |
ಕತಮ ಏಕೋ ದೇವ ಇತಿ ? ಪ್ರಾಣ ಇತಿ | ಸ ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ | ಸರ್ವ
ದೇವಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್ ಮಹದ್ ಬ್ರಹ್ಮ | ತೇನ ಸ ಬ್ರಹ್ಮ ತ್ಯತ್ ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ |
ತ್ಯದಿತಿ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಆಚಕ್ಷತೇ ಪರೋಕ್ಷಾಭಿಧಾಯಕೇನ ಶಬ್ದೇನ | ದೇವಾ
ನಾಮ್ ಏತದೇಕತ್ವಂ ನಾನಾತ್ವಂ ಚ | ಅನನ್ತಾನಾಂ ದೇವಾನಾಂ ನಿವಿತ್ಸಂಖ್ಯಾ
ವಿಶಿಷ್ಟೇಷು ಅನ್ತರ್ಭಾವಃ | ತೇಷಾಮಪಿ ತ್ರಯಸ್ತ್ರಂಶದಾದಿಷು ಉತ್ತರೋತ್ತ
ರೇಷು ಯಾವದೇಕಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಾಣೇ | ಪ್ರಾಣಸ್ಯೈವ ಚ ಏಕಸ್ಯ ಸರ್ವಃ ಅನನ್ತ
ಸಂಖ್ಯತೋ ವಿಪ್ರರಃ | ಏವಮ್ ಏಕಶ್ಚ ಅನನ್ತಶ್ಚ ಅಪಾನ್ತರಸಂಖ್ಯಾ
ವಿಶಿಷ್ಟಶ್ಚ ಪ್ರಾಣ ಏವ | ತತ್ರ ಚ ದೇವಸ್ಯೈಕಸ್ಯ ನಾಮರೂಪಕರ್ಮಗುಣ
ಶಕ್ತಿಭೇದಃ | ಅಧಿಕಾರಭೇದಾತ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ತತ್ = ತತ್ರ) ಈ (ವಿಷಯ)ದಲ್ಲಿ (ಕೆಲವರು) ಹೇಳುತ್ತಾರೇನೆಂದರೆ
ಅಕ್ಷೇಪಿಸುವರೇನೆಂದರೆ ಈ ನಾಯು (ಇವೈವ = ಏವ) ಒಬ್ಬನೇ ಬೀಸುತ್ತಿರುವ
ನಲ್ಲ, ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯರ್ಥ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ? (ಇದಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರ). ಇವನಲ್ಲಿ

ಇದೆಲ್ಲವೂ ಅಧ್ಯರ್ಥಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಾಯುವಿರುವಲ್ಲಿ ಇದೆಲ್ಲವೂ (ಅಧ್ಯರ್ಥೋತ್ = ಅಧಿ ಋದ್ಧಿಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ) ಮುಂದುಮುಂದಕ್ಕೆ ಋದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ; ಅದರಿಂದ (ಇವನು) ಅಧ್ಯರ್ಥವು.¹

(ಪ್ರಶ್ನೆ):- ಒಬ್ಬ ದೇವತೆ ಯಾರು ?

(ಉತ್ತರ):- ಪ್ರಾಣನೇ. ಆ ಪ್ರಾಣನೇ ಬ್ರಹ್ಮವು; ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವದರಿಂದ² (ಪ್ರಾಣನು) ದೊಡ್ಡದು, ಬ್ರಹ್ಮ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತ್ಯಕ್ತ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ, ತ್ಯಕ್ತ (ಅದು) ಎಂಬ ಪರೋಕ್ಷ (ವಸ್ತು)ವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಬ್ದದಿಂದ ಆ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ³. ದೇವತೆಗಳು ಈ (ದೇವತೆಯೊಡನೆ) ಒಂದಾಗಿರುತ್ತಾರೆ, ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತಾರೆ⁴. ಅನಂತರಾಗಿರುವ ದೇವತೆಗಳು ನಿವಿತ್ಸಂಖ್ಯೆಯ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿರುವರು; ಅವರೂ ಮೂವತ್ತು ಮೂರು ಮುಂತಾದ ಮುಂದುಮುಂದಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ, ಕೊನೆಗೆ ಒಬ್ಬನೇ ಅದೆ ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ (ಅಡಕವಾಗಿರುತ್ತಾರೆ). ಪ್ರಾಣನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ದೇವತೆಗೆ (ಈ) ಅನಂತಸಂಖ್ಯೆಯ ವಿಸ್ತರವು (ಇರುತ್ತದೆ). ಹೀಗೆ ಒಬ್ಬನೂ ಅನಂತನೂ ಒಳಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದವನೂ ಪ್ರಾಣನೇ. ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಆ ಒಬ್ಬ ದೇವನಿಗೆ ನಾಮ, ರೂಪ, ಕರ್ಮ, ಗುಣ, ಶಕ್ತಿ- ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿರುವ ಭೇದವು ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಭೇದದಿಂದ (ಆದದ್ದು)⁵.

ಪ್ರಾಣಭೇದಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಪ್ರಶೋತ್ತರಗಳು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಪೃಥಿವ್ಯೇವ ಯಸ್ಯಾಸ್ಯಾತನಮಗ್ನಿಲೋಕೋ ಮನೋ
ಜ್ಯೋತಿಯೋ ನೈ ತಂ ಪುರುಷಂ ಸಿದ್ಧಾತ್ ಸರ್ವಸ್ಯಾತ್ಮನಃ
ಪರಾಯಣಗ್ಂ ಸ ನೈ ವೇದಿತಾ ಸ್ಯಾತ್ | ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ

1. ವಾಯುವು 'ಒಂದೂವರೆ' ಎಂದು ಅಧ್ಯರ್ಥಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತಟ್ಟನೆ ಆಗುವ ಅರ್ಥ. ಅಕ್ಷೇಪಕರು ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕೇಳಿದಾರೆ. ಆದರೆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಿಗೆ ಆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ಇಲ್ಲ, ಎಲ್ಲದರ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೂ ಆಧಾರವಾಗಿರುವ ದೇವತೆ ಎಂದೇ ಅವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

2. ದೇವತೆಗಳ ಸಮಷ್ಟಿಯೇ ವಾಯು, ಕಿರಣಗಳ ಒಟ್ಟೇ ಸೂರ್ಯನು ಎಂಬಂತೆ ಇದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

3. ದೊಡ್ಡವರಿಗೆ ಪರೋಕ್ಷನಾಮದಿಂದ ಗೌರವವನ್ನು ತೋರಿಕುವ ಪದ್ಧತಿಯಿದೆ.

4. ಮೂರು ಸಾವಿರದ ಮುನ್ನೂರ ಆರಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿರುವರು

5. ಪ್ರಾಣನು ಒಬ್ಬನೇ ಆದರೂ ಅಗ್ನಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ನಾಮ ರೂಪಕರ್ಮಗುಣಶಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಅವನ ಅಂಶಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನೇ ಅಯಾ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಇಷ್ಟಫಲಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವರು.

ನೇದ ನಾ ಅಹಂ ತಂ ಪುರುಷಗ್ಂ ಸರ್ವಸ್ಯಾತ್ಮನಃ ಪರಾ
ಯಣಂ ಯಮಾತ್ಮ ಯ ಏನಾಯಗ್ಂ ಶಾರೀರಃ ಪುರುಷಃ
ಸ ಏಷ ವದ್ಯೇವ ಶಾಕಲ್ಯ ತಸ್ಯ ಕಾ ದೇವತೇತ್ಯಮೃತಮಿತಿ
ಹೋನಾಚ || ೧೦ ||

೧೦. “ಯಾವನಿಗೆ ವೃಧಿವಿಯೇ ಆಯತನವೋ, ಅಗ್ನಿಯು
ಲೋಕವೋ, ಮನಸ್ಸು ಜ್ಯೋತಿಯೋ, ಆತ್ಮಕ್ಕೆಲ್ಲ ಪರಾಯಣ
ವಾಗಿರುವ ಆ ಪುರುಷನನ್ನು ಯಾವನು ಬಲ್ಲನೋ ಅವನೇ ಬಲ್ಲವ
ನಯ್ಯ, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ!” ಆತ್ಮಕ್ಕೆಲ್ಲ ಪರಾಯಣನಾಗಿರುವ ಆ
ನೀನು ಹೇಳುವ ಪುರುಷನನ್ನು ಬಲ್ಲೆನು. ಈ ಶಾರೀರಪುರುಷನಿದಾ
ನಲ್ಲ, ಅವನೇ ಇವನು. (ಸರಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ) ಹೇಳವ್ವ, ಶಾಕಲ್ಯ !
‘ಅವನಿಗೆ ದೇವತೆ ಯಾವದು?’ ‘ಅಮೃತವು’ ಎಂದು (ಅವನು
ಉತ್ತರವನ್ನು) ಹೇಳಿದನು.

ಪೃಥಿವ್ಯಭಿಮಾನಿದೇವತೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೦೫ ಇದಾನೀಂ ತಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪುನರಷ್ಟಧಾ ಭೇದ
ಉಪದಿಶ್ಯತೇ | ಪೃಥಿವ್ಯೇವ ಯಸ್ಯ ದೇವಸ್ಯ ಆಯತನಮ್ ಆಶ್ರಯಃ | ಅಗ್ನಿ
ಲೋಕೋ ಯಸ್ಯ | ಲೋಕಯತಿ ಅನೇನ ಇತಿ ಲೋಕಃ, ಪಶ್ಯತೀತಿ | ಅಗ್ನಿ ನಾ
ಪಶ್ಯತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಮನೋಜ್ಯೋತಿಃ | ಮನಸಾ ಜ್ಯೋತಿಷಾ ಸಂಕಲ್ಪ
ವಿಕಲ್ಪಾದಿಕಾರ್ಯಂ ಕರೋತಿ ಯಃ ಸೋಽಯಂ ಮನೋಜ್ಯೋತಿಃ |
ಪೃಥಿವೀಶರೀರಃ, ಅಗ್ನಿದರ್ಶನಃ ಮನಸಾ ಸಂಕಲ್ಪಯಿತಾ ಪೃಥಿವ್ಯಭಿಮಾನೀ
ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತವಾನ್ ದೇವಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಯ ಏವಂ ವಿಶಿಷ್ಟಂ ವೈ
ತಂ ಪುರುಷಂ ವಿದ್ಯಾತ್ ವಿಜಾನೀಯಾತ್, ಸರ್ವಸ್ಯ ಆತ್ಮನಃ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಸ್ಯ
ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಸ್ಯ ಆತ್ಮನಃ ಪರಮ್ ಅಯನಮ್ ಪರ ಆಶ್ರಯಃ ತು
ಪರಾಯಣಮ್ ಮಾತೃಜೇನ ತ್ವಜ್ಞಾಂಸರ. ಧಿರರೂಪೇಣ ಕ್ಷೇತ್ರಸ್ಥಾನೀಯೇನ
ಬೀಜಸ್ಥಾನೀಯಸ್ಯ ಪಿತೃಜಸ್ಯ ಅಸ್ಥಿಮಜ್ಜಾಶುಕ್ರರೂಪಸ್ಯ ಪರಮ್ ಅಯ
ನಮ್ ಕರಣಾತ್ಮನಶ್ಚ ಸ ವೈ ವೇದಿತಾ ಸ್ಯಾತ್ | ಯ ಏತದೇವಂ ವೇತ್ತಿ ಸ
ವೈ ವೇದಿತಾ ಪಣ್ಡಿತಃ ಸ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ | ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ. ತ್ವಂ ತಮ
ಜಾನನ್ನೇವ ಪಣ್ಡಿತಾಭಿಮಾನೀ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ | ಯದಿ ತದ್ವಿಜ್ಞಾನೇ
ಪಾಣ್ಡಿತ್ಯಂ ಲಭ್ಯತೇ ವೇದ ವೈ ಅಹಂ ತಂ ಪುರುಷಂ ಸರ್ವಸ್ಯ ಆತ್ಮನಃ

ಪರಾಯಣಂ ಯಮಾತ್ಮ ಯಂ ಕಥಯಸಿ ತಮಹಂ ನೇದ | ತತ್ರ ಶಾಕಲ್ಯಸ್ಯ
ವಚನಂ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ 'ಯದಿ ತ್ವಂ ನೇತ್ಥ ತಂ ಪುರುಷಮ್ | ಬ್ರೂಹಿ ಕಿಂ
ವಿಶೇಷಣೋಸೌ' | ಶೃಣು ಯದ್ವಿಶೇಷಣಃ ಸಃ | ಯಃ ಏವಾಯಂ ಶಾರೀರಃ,
ಪಾರ್ಥಿವಾಂಶೇ ಶರೀರೇ ಭವಃ ಶಾರೀರಃ ಮಾತೃಜಕೋಶತ್ರಯರೂಪಃ
ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸ ಏಷ ದೇವಃ ಯಸ್ತ್ವಯಾ ಪೃಷ್ಟಃ, ಹೇ ಶಾಕಲ್ಯ | ಕಿಂ ತು
ಆಸ್ಮಿ ತತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಂ ವಿಶೇಷಣಾಂತರಮ್ | ತತ್ ವದ್ಯೇವ ಪೃಚ್ಛೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ |
ಹೇ ಶಾಕಲ್ಯ | ಸ ಏವಂ ಪ್ರಕ್ಷೋಭಿತಃ ಅನುರ್ವವಶಗ ಆಹ ತೋತ್ರಾರ್ದಿತ
ಇವ ಗಜಃ | ತಸ್ಯ ದೇವಸ್ಯ ಶಾರೀರಸ್ಯ ಕಾ ದೇವತಾ ? ಯಸ್ಮಾತ್ ನಿಷ್ಪದ್ಯ
ತೇ, ಯಃ ಸ¹ ತಸ್ಯ 'ದೇವತಾ' ಇತ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಕರಣೇ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್² |
ಅಮೃತಮಿತಿ ಹೋನಾಚ | 'ಅಮೃತಮ್' ಇತಿ ಯೋ ಭುಕ್ತಸ್ಯಾನ್ನಸ್ಯ ರಸಃ
ಮಾತೃಜಸ್ಯ ಲೋಹಿತಸ್ಯ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಹೇತುಃ | ತಸ್ಮಾದ್ ಹಿ ಅನ್ನರಸಾತ್
ಲೋಹಿತಂ ನಿಷ್ಪದ್ಯತೇ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ಶ್ರಿತಮ್ | ತತಶ್ಚ ಲೋಹಿತಮಯಂ ಶರೀರಂ
ಬೀಜಾಶ್ರಯಮ್ | ಸಮಾನಮನ್ಯತ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈ ಅದೇ ಪ್ರಾಣಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಭೇದಗಳನ್ನು
ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಪೃಥಿವಿಯೇ ಯಾವ ದೇವನಿಗೆ ಆಯತನವೋ ಆಶ್ರಯವೋ,
ಅಗ್ನಿಯು ಯಾವನಿಗೆ ಲೋಕವೋ- ಇದರಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾರೆ (ಲೋಕಯತಿ=
ಪಶ್ಯತಿ) ಆದ್ದರಿಂದ (ಲೋಕ)ನೆನಿಸುತ್ತದೆ- ಅಗ್ನಿಯಿಂದ (ಯಾವನು) ನೋಡು
ತ್ತಾನೋ ಎಂದರ್ಥ. ಮನೋಜ್ಯೋತಿಯೋ, ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದ
ಯಾವನು ಸಂಕಲ್ಪವಿಕಲ್ಪಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವನೋ ಅವನು, ಮನೋ
ಜ್ಯೋತಿಯು¹. ಪೃಥಿವಿಯೆಂಬ ಶರೀರವುಳ್ಳವನೂ ಅಗ್ನಿಯೆಂಬ ಚಕ್ಷುಸ್ಸುಳ್ಳವ
ನೂ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸಂಕಲ್ಪಿಸುವವನೂ ಆಗಿರುವ ಪೃಥಿವ್ಯಭಿಮಾನಿಯಾದ
ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತವಂತನಾದ ದೇವನು ಎಂದರ್ಥ. ಇಂಥ ವಿಶೇಷಣ
ಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಆ ಪುರುಷನನ್ನು ಯಾವನು ಬಲ್ಲನೋ ತಿಳಿದಿರುವನೋ,
ಆತ್ಮಕ್ಕೆಲ್ಲ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾದ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತವೆಂಬ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ

1. ಸಾ ಎಂಬ ಪಾರವೂ ಉಂಟು; ಆಗ ದೇವತಾ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅದನ್ನು
ವಿಶೇಷಣವೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು.

2. 'ವಿವಕ್ಷಿತಃ' ಎಂಬ ಪಾರವೂ ಉಂಟು; ಸಃ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅದನ್ನು ವಿಶೇಷಣ
ವೆಂದು ಆಗ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವದು.

3. ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಮನೋಜ್ಯೋತಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಮಸ್ತಪದವೆಂದು ಅಂಗೀ
ಕರಿಸಿ ಈ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ; ಮನಸ್ಸೇ ಜ್ಯೋತಿಯೋ ಎಂದು ವ್ಯುತ್ಪದ
ಗಳಾಗಿಯೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿತ್ತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಅಯನವು ಎಂದರೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ಆ ಪರಾಯಣನನ್ನು- ತಾಯಿಯಿಂದಾಗಿರುವ ತ್ವಕ್ಕುಮಾಂಸರಕ್ತಗಳೆಂಬ ಪ್ರೇತ್ರಸ್ಥಾನೀಯವಾಗಿರುವ (ರೂಪ)ದಿಂದ ತಂದೆಯಿಂದಾಗಿರುವ ಅಸ್ಥಿ, ಮಜ್ಜೆ, ಶುಕ್ರಗಳೆಂಬ ಬೀಜ ಸ್ಥಾನೀಯಕ್ಕೂ¹ ಕರಣಾತ್ಮನಿಗೂ ಸೆಚ್ಚಿನ ಅಯನವಾಗಿರುವನನ್ನು (ಬಲ್ಲ ನೋ ಎಂದರ್ಥ)- ಅವನೇ ಬಲ್ಲವನು. ಯಾವನು ಇದನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವನೋ ಅವನೇ ಬಲ್ಲವನು, ಪಂಡಿತನೆನಿಸುವನು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ನೀನು ಆ (ಪುರುಷನನ್ನು) ಅರಿಯದೆಯೇ ಪಂಡಿತನೆಂಬ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ತಳೆದಿರುವೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಇದನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ ಪಾಂಡಿತ್ಯವು ದೊರೆಯುವದಾದರೆ, ನಾನು ಆ ಪುರುಷನನ್ನು ಬಲ್ಲೆನು- ಆತ್ಮಕ್ಕೆಲ್ಲ ಪರಾಯಣನೆಂದು ನೀನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವೆ ಯಲ್ಲ, ಹಾಗೆನ್ನುತ್ತಿರುವೆಯಲ್ಲ- ಅವನನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆನು. ಇಲ್ಲಿ “ಆ ಪುರುಷನನ್ನು ನೀನು ಬಲ್ಲೆಯಾದರೆ, ಅವನ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಯಾವವು. ಹೇಳು!” ಎಂದು ಶಾಕಲ್ಯನು ಕೇಳಿದನೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಇದಕ್ಕೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ) ಅವನು ಯಾವ ವಿಶೇಷಣಗಳುಳ್ಳವನೋ (ಹೇಳುತ್ತೇನೆ), ಕೇಳು, ಈ ಶಾರೀರನಿದಾನಲ್ಲ- ಪಾರ್ಥಿವಾಂಶವಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಶಾರೀರನು, ತಾಯಿಯಿಂದಾಗಿರುವ ಕೋಶತ್ರಯರೂಪನು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಅವನೇ ಈ ನೀನು ಕೇಳಿದ ದೇವನಯ್ಯ, ಎಲೈ ಶಾಕಲ್ಯ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶೇಷಣವಿದೆ. ಅದನ್ನು ಹೇಳಬಿಡು. ಕೇಳಬಿಡು ಎಂದರ್ಥ. ಎಲೈ ಶಾಕಲ್ಯನೇ, (ಅದನ್ನು ಕೇಳು) ! ಹೀಗೆ ತಳಮಳ ಗೊಳಿಸಲಾಗಿ ಅಸಹನೆಗೆ ವಶನಾಗಿ ಆ (ಶಾಕಲ್ಯನು), ಅಂಕುಶದಿಂದ ಚುಚ್ಚಿದ ಅನೆಯಂತೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ: ಆ ಶಾರೀರದೇವನಿಗೆ ದೇವತೆ ಯಾವದು? ಯಾವದು ಏತರಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅದು ಅದರ ದೇವತೆ ಎಂದರೆ ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಮೃತವೇ (ಆ ದೇವತೆ) ಎಂದು (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು) ಉತ್ತರವಿತ್ತನು. ಅಮೃತವು ಎಂದರೆ ಉಂಡ ಅನ್ನದ ರಸವು, (ಅದೇ) ತಾಯಿಯಿಂದಂಟಾಗುವ ಲೋಹಿತ ವುಂಟಾಗುವದಕ್ಕೆ ಹೇತು; ಆ ಅನ್ನರಸದಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುವ ಲೋಹಿತವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ? ಇದರಿಂದ ಬೀಜಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯ ವಾಗಿ ಲೋಹಿತಮಯವಾದ ಶರೀರವು (ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ). ಮಿಕ್ಕದ್ದು ಸಮಾನವು².

1. ಮಾತೃಪಿತೃಜನಾದ ಈ ಅರನ್ನೂ ಕೂಡಿಸಿ ಪಚ್ಛೋಶಗಳೆಂದು ಕರೆಯುವರು.

2. ಮುಂದಿನ ಏಳು ಪರ್ಯಾಯಗಳ ಕಂಡಿಕೆಗಳಿಗೆ ಹೀಗೆಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ.

ಕಾಮಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಕಾಮ ಏವ ಯಸ್ಯಾಯತನಗ್ಂ ಹೃದಯಂ ಲೋಕೋ
ಮನೋಜ್ಯೋತಿಯೋ ವೈ ತಂ ಪುರುಷಂ ವಿದ್ಯಾತ್ ಸರ್ವ
ಸ್ಯಾತ್ಮನಃ ಪರಾಯಣಗ್ಂ ಸ ವೈ ನೇದಿತಾ ಸ್ಯಾತ್ | ಯಾಜ್ಞ
ವಲ್ಕ್ಯ ನೇದ ವಾ ಅಹಂ ತಂ ಪುರುಷಗ್ಂ ಸರ್ವಸ್ಯಾತ್ಮನಃ
ಪರಾಯಣಂ ಯಮಾತ್ಯ ಯ ಏವಾಯಂ ಕಾಮಮಯಃ
ಪುರುಷಃ ಸ ಏಷ ವದ್ಯೇವ ಶಾಕಲ್ಯ ತಸ್ಯ ಕಾ ದೇವತೇತಿ
ಸ್ತ್ರಿಯ ಇತಿ ಹೋವಾಚ || ೧೧ ||

೧೧. ಯಾವನಿಗೆ ಕಾಮವೇ ಆಯತನವೋ, ಹೃದಯವು
ಲೋಕವೋ, ಮನಸ್ಸು ಜ್ಯೋತಿಯೋ ಆತ್ಮಕ್ಕೆಲ್ಲ ವರಾಯಣನಾಗಿ
ರುವ ಆ ಪುರುಷನನ್ನು ಯಾವನು ಬಲ್ಲನೋ ಅವನೇ ಬಲ್ಲವನಯ್ಯ,
ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ! ಆತ್ಮಕ್ಕೆಲ್ಲ ವರಾಯಣನಾಗಿರುವ ಆ ನೀನು
ಹೇಳುವ ಪುರುಷನನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆನು. ಈ ಕಾಮಮಯಪುರುಷ
ನಿದಾನಲ್ಲ, ಅವನೇ ಇವನು. (ಸರಿ, ಮುಂದಕ್ಕೆ) ಹೇಳಪ್ಪ, ಶಾಕಲ್ಯ!
“ಅವನಿಗೆ ದೇವತೆ ಯಾವದು?” ‘ಸ್ತ್ರೀಯರು’ ಎಂದು (ಅವನು
ಉತ್ತರವನ್ನು) ಹೇಳಿದನು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೦೬. ಕಾಮ ಏವ ಯಸ್ಯಾಯತನಮ್ | ಸ್ತ್ರೀವೃತ್ತಿಕರಾಭಿಲಾಷಃ
ಕಾಮಃ | ಕಾಮಶರೀರಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಹೃದಯಂ ಲೋಕಃ | ಹೃದಯೇನ
ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಪಶ್ಯತಿ | ಯ ಏವಾಯಂ ಕಾಮಮಯಃ ಪುರುಷಃ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಮಪಿ
ಕಾಮಮಯಃ ಏವ | ತಸ್ಯ ಕಾ ದೇವತೇತಿ ? ಸ್ತ್ರಿಯ ಇತಿ ಹೋವಾಚ |
ಸ್ತ್ರೀತೋ ಹಿ ಕಾಮಸ್ಯ ದೀಪ್ತಿರ್ಜಾಯತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

‘ಯಾವನಿಗೆ ಕಾಮವೇ ಆಯತನವೋ’ ಕಾಮವೆಂದರೆ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲ
ಬೆರೆಯಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಲಾಷೆ. ಕಾಮಶರೀರನು ಎಂದರ್ಥ. ಹೃದಯವು
ಲೋಕವು; ಹೃದಯದಿಂದ ಎಂದರೆ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಈ
ಕಾಮಮಯನಾದ ಪುರುಷನಿದಾನಲ್ಲ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾಗಿಯೂ ಕಾಮಮಯ
ನಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತಾನಲ್ಲ (ಅವನು). ಅವನಿಗೆ ದೇವತೆ ಯಾವದು? ಸ್ತ್ರೀಯರು
ಎಂದು ಉತ್ತರವಿತ್ತನು. ಸ್ತ್ರೀಗಳಿಂದಲ್ಲವೆ, ಕಾಮದ ದೀಪ್ತಿಯಾಗುವದು?

ರೂಪಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ರೂಪಾಣ್ಯೇವ ಯಸ್ಯಾಯತನಂ ಚಕ್ಷುರ್ಲೋಕೋ ಮನೋ
ಜ್ಯೋತಿಯೋ ನೈ ತಂ ಪುರುಷಂ ವಿದ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಸ್ಯಾತ್ಮನಃ
ಪರಾಯಣಗ್ಂ ಸ ನೈ ನೇದಿತಾ ಸ್ಯಾತ್ | ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ನೇದ
ವಾ ಅಹಂ ತಂ ಪುರುಷಗ್ಂ ಸರ್ವಸ್ಯಾತ್ಮನಃ ಪರಾಯಣಂ
ಯಮಾತ್ಮ ಯ ಏವಾಸಾನಾದಿತ್ಯೇ ಪುರುಷಃ ಸ ಏಷ ವದೈವ
ಶಾಕಲ್ಯ ತಸ್ಯ ಕಾ ದೇವತೇತಿ ಸತ್ಯಮಿತಿ ಹೋವಾಚ || ೧೨ ||

೧೨. “ಯಾವನಿಗೆ ರೂಪಗಳೇ ಆಯತನವೋ ಚಕ್ಷುಸ್ಸು
ಲೋಕವೋ ಮನಸ್ಸು ಜ್ಯೋತಿಯೋ ಆತ್ಮಕ್ಕೆಲ್ಲ ಪರಾಯಣನಾದ ಆ
ಪುರುಷನನ್ನು ಯಾವನು ಬಲ್ಲನೋ ಅವನೇ ಬಲ್ಲವನಯ್ಯ, ಯಾಜ್ಞ
ವಲ್ಕ್ಯ!” ಆತ್ಮಕ್ಕೆಲ್ಲ ಪರಾಯಣನಾಗಿರುವ ಆ ನೀನು ಹೇಳುವ
ಪುರುಷನನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆನು. ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷನಿದಾನಲ್ಲ,
ಅವನೇ ಇವನು. (ಸರಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ) ಹೇಳಪ್ಪ, ಶಾಕಲ್ಯ! “ಅವನಿಗೆ
ದೇವತೆ ಯಾವದು?” ‘ಸತ್ಯವು’ ಎಂದು (ಅವನು.ಉತ್ತರವನ್ನು)
ಹೇಳಿದನು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೦೨. ರೂಪಾಣ್ಯೇವ ಯಸ್ಯಾಯತನಮ್ | ರೂಪಾಣಿ ಶುಕ್ಲಕೃಷ್ಣಾ
ದೀನಿ | ಯ ಏವಾಸೌ ಅದಿತ್ಯೇ ಪುರುಷಃ | ಸರ್ವೇಷಾಂ ಹಿ ರೂಪಾಣಾಂ
ನಿಶಿಷ್ಟಂ ಕಾರ್ಯಮ್ ಅದಿತ್ಯೇ ಪುರುಷಃ | ತಸ್ಯ ಕಾ ದೇವತೇತಿ ? ಸತ್ಯ
ಮಿತಿ ಹೋವಾಚ | ಸತ್ಯಮ್ ಇತಿ ಚಕ್ಷುರುಚ್ಯತೇ | ಚಕ್ಷುಷೋ ಹಿ ಅಧ್ಯಾ
ತ್ಮತಃ ಅದಿತ್ಯಸ್ಯ ಅಧಿದೈವತಸ್ಯ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವನಿಗೆ “ರೂಪಗಳೇ ಆಯತನವೋ.....” ರೂಪಗಳು ಎಂದರೆ
ಬಿಳುಪು, ಕಪ್ಪು - ಮುಂತಾದವುಗಳು. ‘ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷನಿದಾನಲ್ಲ’;
ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷನು ಎಲ್ಲಾ ರೂಪಗಳಿಂದಾಗಿರುವ ಅಸಾಧಾರಣ
ಕಾರ್ಯವಷ್ಟೆ¹ ‘ಅವನಿಗೆ ದೇವತೆ ಯಾವದು?’ ‘ಸತ್ಯವು’ ಎಂದು (ಅವನು

1. ರೂಪಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವನು ಅದಿತ್ಯಪುರುಷನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ
ನಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ ; ಆ ಪುರುಷನು ಸರ್ವರೂಪಗಳನ್ನೂ ಬೆಳಗುವವನಾದ್ದರಿಂದ
ಎಲ್ಲಾ ರೂಪಗಳೂ ತಮ್ಮನ್ನು ಬೆಳಗುವದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಪುರುಷನನ್ನುಂಟುಮಾಡಿಕೊಂಡಿವೆ.
ಅ|| ೧೧||

ಉತ್ತರವನ್ನು) ಹೇಳಿದನು. ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾದ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಅಧಿ ದೈವತವಾದ ಆದಿತ್ಯನ ಉತ್ಪತ್ತಿ ?

ಆಕಾಶಾಭಿನವಾನಿದೇವತೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಆಕಾಶ ಏವ ಯಸ್ಯಾಯತನಗ್ಂ ಶ್ರೋತ್ರಂ ಲೋಕೋ
ಮನೋಜ್ಯೋತಿಯೋ ವೈ ತಂ ಪುರುಷಂ ವಿದ್ಯಾತ್ ಸರ್ವ
ಸ್ಯಾತ್ಮನಃ ಪರಾಯಣಗ್ಂ ಸ ವೈ ನೇದಿತಾ ಸ್ಯಾತ್ | ಯಾಜ್ಞ
ವಲ್ಕ್ಯ ನೇದ ನಾ ಅಹಂ ತಂ ಪುರುಷಗ್ಂ ಸರ್ವಸ್ಯಾತ್ಮನಃ
ಪರಾಯಣಂ ಯಮಾತ್ಥ ಯ ಏವಾಯಗ್ಂ ಶೌತ್ರಃ ಪ್ರಾತಿ
ಶ್ರುತ್ಯಃ ಪುರುಷಃ ಸ ಏಷ ವದೈವ ಶಾಕಲ್ಯ ತಸ್ಯ ಕಾ ದೇವತೇತಿ
ದಿಶ ಇತಿ ಹೋವಾಚ || ೧೩ ||

೧೩. “ಯಾವನಿಗೆ ಆಕಾಶವೇ ಆಯತನವೋ, ಶ್ರೋತ್ರವು
ಲೋಕವೋ ಮನಸ್ಸು • ಜ್ಯೋತಿಯೋ ಆತ್ಮಕ್ಕೆಲ್ಲ ಪರಾಯಣನಾದ
ಆ ಪುರುಷನನ್ನು ಯಾವನು ಬಲ್ಲನೋ ಅವನೇ ಬಲ್ಲವನಯ್ಯ, ಯಾಜ್ಞ
ವಲ್ಕ್ಯ!” ಆತ್ಮಕ್ಕೆಲ್ಲ ಪರಾಯಣನಾಗಿರುವ ಆ ನೀನು ಹೇಳುವ
ಪುರುಷನನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆನು. ಈ ಶೌತ್ರಪ್ರಾತಿಶ್ರುತ್ಯಪುರುಷ
ನಿದಾನಲ್ಲ, ಅವನೇ ಇವನು. (ಸರಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ) ಹೇಳಪ್ಪ, ಶಾಕಲ್ಯ !
“ಅವನಿಗೆ ದೇವತೆ ಯಾವದು ?” ‘ದಿಕ್ಕುಗಳು’ ಎಂದು (ಅವನು
ಉತ್ತರವನ್ನು) ಹೇಳಿದನು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೦೮. ಆಕಾಶ ಏವ ಯಸ್ಯಾಯತನಮ್ | ಯ ಏವಾಯಂ ಶ್ರೋತ್ರೇ
ಭವಃ ಶೌತ್ರಃ, ತತ್ರಾಪಿ ಪ್ರತಿಶ್ರವಣವೇಲಾಯಾಂ ವಿಶೇಷತೋ ಭವತೀತಿ
ಪ್ರಾತಿಶ್ರುತ್ಯಃ, ತಸ್ಯ ಕಾ ದೇವತೇತಿ ? ದಿಶ ಇತಿ ಹೋವಾಚ | ದಿಗ್ಭ್ರೂ
ಹ್ಯಸಾವಾಧ್ಯಾತ್ಮಿಕೋ ನಿಷ್ಪದ್ಯತೇ |

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

“ಯಾವನಿಗೆ ಆಕಾಶವೇ ಆಯತನವೋ” ಈ ಶೌತ್ರನಾದ ಎಂದರೆ
ಶ್ರೋತ್ರದಲ್ಲಿರುವ, ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಶ್ರವಣದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿರು

1. ನಿರಾಟ್ಟುರುಷನ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಿಂದ ಸೂರ್ಯನು ಆಡನು ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು
ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ.

2. ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇಳುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ.

ವದರಿಂದ ಪ್ರಾತಿಶ್ರುತ್ಯ(ಪುರುಷ)ನಿದಾನಲ್ಲ, ಅವನಿಗೆ ದೇವತೆ ಯಾವದು ? ದಿಕ್ಕುಗಳು ಎಂದು (ಅವನು ಉತ್ತರವನ್ನು) ಹೇಳಿದನು. ದಿಕ್ಕುಗಳಿಂದ ಲಬ್ಧವೆ, ಈ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ(ಪುರುಷ)ನು ಉಂಟಾಗುತ್ತಾನೆ ?

ತಮೋಭಿಮಾನಿದೇವತೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಮ ಏವ ಯಸ್ಯಾಯತನಗ್ಂ ಹೃದಯಂ ಲೋಕೋ ಮನೋ ಜ್ಯೋತಿಯೋ ವೈ ತಂ ಪುರುಷಂ ವಿದ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಸ್ಯಾತ್ಮನಃ ಪರಾಯಣಗ್ಂ ಸ ವೈ ವೇದಿತಾ ಸ್ಯಾತ್ | ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ವೇದ ನಾ ಅಹಂ ತಂ ಪುರುಷಗ್ಂ ಸರ್ವಸ್ಯಾತ್ಮನಃ ಪರಾಯಣಂ ಯನಾತ್ಥ ಯ ಏನಾಯಂ ಭಾಯಾಮಯಃ ಪುರುಷಃ ಸ ಏಷ ವದೈವ ಶಾಕಲ್ಯ ತಸ್ಯ ಕಾ ದೇವತೇತಿ ಮೃತ್ಯುರಿತಿ ಹೋವಾಚ||

೧೪. “ಯಾವನಿಗೆ ತಮಸ್ಸೇ ಆಯತನವೋ, ಹೃದಯವು ಲೋಕವೋ, ಮನಸ್ಸು ಜ್ಯೋತಿಯೋ, ಆತ್ಮಕ್ಕೆಲ್ಲ ಪರಾಯಣನಾದ ಆ ಪುರುಷನನ್ನು ಯಾವನು ಬಲ್ಲನೋ, ಅವನೇ ಬಲ್ಲವನಯ್ಯ, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ!” ಆತ್ಮಕ್ಕೆಲ್ಲ ಪರಾಯಣನಾಗಿರುವ ಆ ನೀನು ಹೇಳುವ ಪುರುಷನನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆನು. ಈ ಭಾಯಾಮಯನಾದ ಪುರುಷನಿದಾನಲ್ಲ, ಅವನೇ ಇವನು. (ಸರಿ, ಮುಂದಕ್ಕೆ) ಹೇಳಪ್ಪ, ಶಾಕಲ್ಯ ! “ಅವನಿಗೆ ದೇವತೆ ಯಾರು?” ‘ಮೃತ್ಯು’ ಎಂದು (ಅವನು ಉತ್ತರವನ್ನು) ಹೇಳಿದನು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೦೯. ತಮ ಏವ ಯಸ್ಯಾಯತನಮ್ | ತಮಃ ಇತಿ ಶಾರ್ವರಾಧ್ಯನ್ಧ ಕಾರಃ ಪರಿಗೃಹ್ಯತೇ | ಅಧ್ಯಾತ್ಮಂ ಭಾಯಾಮಯಃ ಅಜ್ಞಾನಮಯಃ ಪುರುಷಃ | ತಸ್ಯ ಕಾ ದೇವತೇತಿ ? ‘ಮೃತ್ಯುಃ’ ಇತಿ ಹೋವಾಚ | ಮೃತ್ಯುಃ ಅಧಿಷ್ಠೆವತಾ ತಸ್ಯ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಕಾರಣಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

“ಯಾವನಿಗೆ ತಮಸ್ಸೇ ಆಯತನವೋ ...” ತಮಸ್ಸು ಎಂದರೆ ರಾತ್ರಿಯ (ಕತ್ತಲೆಯೇ) ಮುಂತಾದದ್ದು ಅಧ್ಯಾತ್ಮನಾಗಿ (ಅದು) ಭಾಯಾಮಯವು, ಅಜ್ಞಾನಮಯನಾದ ಪುರುಷನು. “ಅವನಿಗೆ ದೇವತೆ ಯಾವದು ? ‘ಮೃತ್ಯುವು’

ಎಂದು (ಅವನು ಉತ್ತರವನ್ನು) ಹೇಳಿದನು. ಅಧಿದೈವತವಾಗಿರುವ ಮೃತ್ಯುವೇ ಅವನ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವು¹.

ಪ್ರಕಾಶಕರೂಪಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆ

(ಉಪನಿಷತ್)

ರೂಪಾಣ್ಯೇವ ಯಸ್ಯಾಯತನಂ ಚಕ್ಷುರ್ಲೋಕೋ ಮನೋ ಜ್ಯೋತಿಯೋ ವೈ ತಂ ಪುರುಷಂ ವಿದ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಸ್ಯಾತ್ಮನಃ ಪರಾಯಣಗ್ಂ ಸ ವೈ ವೇದಿತಾ ಸ್ಯಾತ್ | ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ನೇದ ನಾ ಅಹಂ ತಂ ಪುರುಷಗ್ಂ ಸರ್ವಸ್ಯಾತ್ಮನಃ ಪರಾಯಣಂ ಯಮಾತ್ಮ ಯ ಏವಾಯಮಾದರ್ಶೇ ಪುರುಷಃ ಸ ಏಷ ವದ್ಯೇವ ಶಾಕಲ್ಯ ತಸ್ಯ ಕಾ ದೇವತೇತ್ಯಸುರಿತಿ ಹೋವಾಚ || ೧೫ ||

೧೫. “ಯಾವನಿಗೆ ರೂಪಗಳೇ ಆಯತನವೋ ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಲೋಕವೋ, ಮನಸ್ಸು ಜ್ಯೋತಿಯೋ ಆತ್ಮಕ್ಕೆಲ್ಲ ಪರಾಯಣನಾದ ಆ ಪುರುಷನನ್ನು ಯಾವನು ಬಲ್ಲನೋ, ಅವನೇ ಬಲ್ಲವನಯ್ಯ, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ!” ಆತ್ಮಕ್ಕೆಲ್ಲ ಪರಾಯಣನಾದ ಆ ನೀನು ಹೇಳುವ ಪುರುಷನನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆನು. ಈ ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ² ಪುರುಷನಿದಾನಲ್ಲ, ಅವನೇ ಇವನು. (ಸರಿ, ಮುಂದಕ್ಕೆ) ಹೇಳಿಪ್ಪ, ಶಾಕಲ್ಯ! “ಅವನಿಗೆ ದೇವತೆ ಯಾವದು?” “ಅಸು!” ಎಂದು (ಅವನು ಉತ್ತರವನ್ನು) ಹೇಳಿದನು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೧೦. ರೂಪಾಣ್ಯೇವ ಯಸ್ಯ ಆಯತನಮ್ | ಪೂರ್ವಂ ಸಾಧಾರಣಾನಿ ರೂಪಾಣಿ ಉಕ್ತಾನಿ | ಇಹ ತು ಪ್ರಕಾಶಕಾನಿ ವಿಶಿಷ್ಟಾನಿ ರೂಪಾಣಿ ಗೃಹ್ಯಂತೇ | ರೂಪಾಯತನಸ್ಯ ದೇವಸ್ಯ ವಿಶೇಷಾಯತನಂ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಾಧಾರಮ್ ಆದರ್ಶಾದಿ | ತಸ್ಯ ಕಾ ದೇವತೇತಿ ? ಅಸುಃ ಇತಿ ಹೋವಾಚ | ತಸ್ಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಃ ಅಸೋಃ ಪ್ರಾಣಾತ್ ||

1. ಅಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಸಾವು ಉಂಟಾಗುವದರಿಂದ -ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ. ಸಾವಿನಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವದರಿಂದ ಎಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು ; ಅಜ್ಞಾನವೆಲ್ಲವೂ ಸಾವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಮೃತ್ಯುವೇ ಈ ಪುರುಷನಿಗೆ ದೇವತೆ.

2. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

“ಯಾವನಿಗೆ ರೂಪಗಳೇ ಆಯತನವೋ....” ಹಿಂದೆ (೧೨ನೆಯ ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ) ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ (ಶುಕ್ಲ ಕೃಷ್ಣಾದಿ) ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಪ್ರಕಾಶಕವಾದ ವಿಶೇಷರೂಪಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಹೇಳಿದೆ). ರೂಪಾಯತನನಾದ ದೇವನಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಾಧಾರವಾದ ಕನ್ನಡಿಯೇ ಮುಂತಾದದ್ದು ವಿಶೇಷಾಯತನವು¹ ‘ಅವನಿಗೆ ದೇವತೆ ಯಾವದು?’ ‘ಅಸು’ ಎಂದು (ಅವನು ಉತ್ತರವನ್ನು) ಹೇಳಿದನು. ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೆಂಬ ಆ ಪುರುಷನಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಅಸುವಿನಿಂದ, ಪ್ರಾಣನಿಂದ, (ಆಗುತ್ತದೆ).²

ಅಬಭಿಮಾನಿದೇವತೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಪ ಏನ ಯಸ್ಯಾಯತನಗ್ ಹೃದಯಂ ಲೋಕೋ ಮನೋ ಜ್ಯೋತಿಯೋ ವೈ ತಂ ಪುರುಷಂ ವಿದ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಸ್ಯಾತ್ಮನಃ ಪರಾಯಣಗ್ಂ ಸ ವೈ ವೇದಿತಾ ಸ್ಯಾತ್ | ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ವೇದನಾ ಅಹಂ ತಂ ಪುರುಷಗ್ಂ ಸರ್ವಸ್ಯಾತ್ಮನಃ ಪರಾಯಣಂ ಯಮಾತ್ಮ ಯ ಏನಾಯಮಪ್ಸು ಪುರುಷಃ ಸ ಏಷ ವದ್ಯೇವ ಶಾಕಲ್ಯ ತಸ್ಯ ಕಾ ದೇವತೇತಿವರುಣ ಇತಿ ಹೋವಾಚ || ೧೬ ||

೧೬. “ಯಾವನಿಗೆ ಅಪ್ಪೇ ಆಯತನವೋ, ಹೃದಯವು ಲೋಕವೋ, ಮನಸ್ಸು ಜ್ಯೋತಿಯೋ, ಆತ್ಮಕ್ಕೆಲ್ಲ ಪರಾಯಣನಾದ ಆ ಪುರುಷನನ್ನು ಯಾವನು ಬಲ್ಲನೋ ಅವನೇ ಬಲ್ಲವನಯ್ಯ, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ!” ಆತ್ಮಕ್ಕೆಲ್ಲ ಪರಾಯಣನಾದ ನೀನು ಹೇಳುವ ಆ ಪುರುಷನನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆನು ; ಈ ಅಪ್ಪಿನಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷನಿದಾನಲ್ಲ ಅವನೇ ಇವನು. (ಸರಿ, ಮುಂದಕ್ಕೆ) ಹೇಳಿವು, ಶಾಕಲ್ಯ ! “ಅವನಿಗೆ ದೇವತೆ ಯಾವದು?” ‘ವರುಣನು’ ಎಂದು (ಅವನು ಉತ್ತರವನ್ನು) ಹೇಳಿದನು.

1. ರೂಪಸಾಮಾನ್ಯವು ದೇವನಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯಾಯತನವು ; ಸ್ವಚ್ಛದ್ರವ್ಯಗಳು ವಿಶೇಷಸ್ಥಾನಗಳು.

2. ಏಕೆಂದರೆ ತಿಕ್ಕುವದೇ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣನ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೧೧. ಅವ ಏವ ಯಸ್ಯಾಯತನಮ್ | ಸಾಧಾರಣಾಃ ಸರ್ವಾ ಅಪಃ ಆಯತನಮ್ | ವಾಪೀಕೂಪತಡಾಗಾದ್ಯಾಶ್ರಯಾಸು ಅಪ್ಸು ವಿಶೇಷಾವ ಸ್ಥಾನಮ್ | ತಸ್ಯ ಕಾ ದೇವತೇತಿ? ವರುಣ ಇತಿ ವರುಣಾತ್ ಸಂಘಾತ ಕರ್ತೃತ್ವೇಧ್ಯಾತ್ಮಮ್ ಅವ ಏವ ವಾಪ್ಯಾಧ್ಯವಾಂ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಕಾರಣಮ್ |

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

“ಯಾವನಿಗೆ ಅಷ್ಟೇ ಆಯತನವೋ ..” ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಅಷ್ಟೆಲ್ಲವೂ (ಅವನಿಗೆ) ಆಯತನವು. ಬಾವಿ, ಗುಂಡಿ, ಕೆರೆ- ಮುಂತಾದ ಆಶ್ರಯಗಳಾಗಿರುವ ಅಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ದೇವತೆ ಯಾವದು? ‘ವರುಣನು’ ಎಂದು (ಅವನು ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿದನು). ವರುಣನಿಂದ¹ (ಉಂಟಾಗಿರುವ) ಅಪ್ಪುಗಳೇ ಸಂಘಾತವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವು; (ಅವನೇ) ಬಾವಿ ಮುಂತಾದ ಅಪ್ಪುಗಳುಂಟಾಗುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು.

ರೇತೋಭಿಮಾನಿದೇವತೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ರೇತ ಏವ ಯಸ್ಯಾಯತನಗ್ಂ ಹೃದಯಂ ಲೋಕೋ ಮನೋ ಜ್ಯೋತಿಯೋ ವೈ ತಂ ಪುರುಷಂ ವಿದ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಸ್ಯಾತ್ಮನಃ ಪರಾಯಣಗ್ಂ ಸ ವೈ ವೇದಿತಾ ಸ್ಯಾತ್ | ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ನೇದ ವಾ ಅಹಂ ತಂ ಪುರುಷಗ್ಂ ಸರ್ವಸ್ಯಾತ್ಮನಃ ಪರಾಯಣಂ ಯನಾತ್ಥ ಯ ಏವಾಯಂ ಪುತ್ರಮಯಃ ಪುರುಷಃ ಸ ಏಷ ವದ್ಯೆವ ಶಾಕಲ್ಯ ತಸ್ಯ ಕಾ ದೇವತೇತಿ ಪ್ರಜಾಪತಿರಿತಿ ಹೋವಾಚ || ೧೨ ||

೧೧೨. “ಯಾವನಿಗೆ ರೇತಸ್ಸೇ ಆಯತನವೋ, ಹೃದಯವು ಲೋಕವೋ ಮನಸ್ಸು ಜ್ಯೋತಿಯೋ ಆತ್ಮಕ್ಕೆಲ್ಲ ಪರಾಯಣನಾದ ಆ ಪುರುಷನನ್ನು ಯಾವನು ಬಲ್ಲನೋ ಅವನೇ ಬಲ್ಲವನಯ್ಯ, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ!” ಆತ್ಮಕ್ಕೆಲ್ಲ ಪರಾಯಣನಾದ ಆ ನೀನು ಹೇಳುವ ಪುರುಷನನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆನು. ಈ ಪುತ್ರಮಯನಾದ ಪುರುಷ ನಿದಾನಲ್ಲ, ಅವನೇ ಇವನು. (ಸರಿ, ಮುಂದಕ್ಕೆ) ಹೇಳಪ್ಪ, ಶಾಕಲ್ಯ! “ಅವನಿಗೆ ದೇವತೆ ಯಾವದು?” ‘ಪ್ರಜಾಪತಿ’ಯು ಎಂದು (ಅವನು ಉತ್ತರವನ್ನು) ಹೇಳಿದನು.

1. ವರುಣನೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಮೋಡಗಳ ದೇವತೆ ಎಂದು ತಿಳಿದರೆ ಹೊಂದುತ್ತದೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೧೨. ರೇತ ಏವ ಯಸ್ಯಾಯತನಮ್ | ಯ ಏವಾಯಂ ಪುತ್ರಮಯಃ ವಿಶೇಷಾಯತನಂ ರೇತಆಯತನಸ್ಯ | ಪುತ್ರಮಯಃ ಇತಿ ಚ ಅಸ್ಥಿಮಜ್ಜಾಶುಕ್ರಾದಿ ಪಿತುರ್ಜಾತಾನಿ | ತಸ್ಯ ಕಾ ದೇವತೇತಿ? ಪ್ರಜಾಪತಿರಿತಿ ಹೋವಾಚ | ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ಪಿತಾ ಉಚ್ಯತೇ | ಪಿತೃತೋ ಹಿ ಪುತ್ರಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

“ಯಾವನಿಗೆ ರೇತಸ್ಸೇ ಆಯತನವೋ....” ರೇತಆಯತನನಾದ (ದೇವ)ನಿಗೆ ವಿಶೇಷಾಯತನನಾದ ಪುತ್ರಮಯನಿದಾನಲ್ಲ” (ಅವನೇ ಇವನು) ‘ಪುತ್ರಮಯನು’ ಎಂದು (ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದು) ತಂದೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಎಲುಬು, ಮಜ್ಜೆ, ಶುಕ್ಲ- (ಇವುಗಳನ್ನು). ಆ (ಪುತ್ರಮಯ)ನಿಗೆ ದೇವತೆ ಯಾವದು? ‘ಪ್ರಜಾಪತಿ’ ಎಂದು (ಅವನು ಉತ್ತರವನ್ನು) ಹೇಳಿದನು. ತಂದೆಯನ್ನೇ (ಇಲ್ಲಿ) ಪ್ರಜಾಪತಿ ಎಂದಿದೆ ; ತಂದೆಯಿಂದಲಲ್ಲವೆ, ಪುತ್ರನುಂಟಾಗುವದು ?

ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥದ ಸಂಬಂಧ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಶಾಕಲೈತಿ ಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಸ್ತ್ವಾಗ್ಂ ಸ್ವಿದಿಮೇ
ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಅಜ್ಞಾರಾವಕ್ಷಯೇಣಮುಕ್ತತಾಃ ಇತಿ || ೧೮ ||

೧೮. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು “ಶಾಕಲ್ಯನೇ, ನಿನ್ನನ್ನು ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಕೆಂಡವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ (ಸಾಧನ)ವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವರೋ ಏನು?” ಎಂದನು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೧೩. ಅಷ್ಟಥಾ ದೇವಲೋಕವುರುಷಭೇದೇನ ತ್ರಿಧಾ ತ್ರಿಧಾ ಆತ್ಮಾನಂ ಪ್ರವಿಭಜ್ಯ ಅವಸ್ಥಿತ ಏಕೈಕೋ ದೇವಃ ಪ್ರಾಣಭೇದ ಏವ ಉಪಾಸನಾರ್ಥಂ ವ್ಯಪದಿಷ್ಯಃ | ಅಧುನಾ ದಿಗ್ವಿಭಾಗೇನ ಪಞ್ಚಧಾ ಪ್ರವಿಭಕ್ತಸ್ಯ ಆತ್ಮನ್ಯಾಪಸಂಹಾರಾರ್ಥಮ್ ಆಹ | ತೂಷ್ಟೀಂ ಭೂತಂ ಶಾಕಲ್ಯಂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೋ ಗ್ರಹೇಣೇವ ಅವೇಶಯನ್ ಆಹ ಶಾಕಲೈತಿ ಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ | ತ್ವಾಂ ಸ್ವಿತ್ ಇತಿ ವಿತರ್ಕೇ | ಇಮೇ ನೂನಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಅಜ್ಞಾರಾವಕ್ಷಯೇಣಮ್ ಅಜ್ಞಾರಾಃ ಅವಕ್ಷೇಯಂತೇ ಯಸ್ಮಿನ್ ಸಂದಂ ಶಾದೌ ತತ್ ಅಜ್ಞಾರಾವಕ್ಷಯೇಣಮ್- ತತ್ ನೂನಂ ತ್ವಾಮ್ ಅಕ್ರತ ಕೃತವನ್ತಃ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ | ತ್ವಂ ತು ತತ್ ನ ಬುಧ್ಯಸೇ ಆತ್ಮಾನಂ ಮಯಾ ದಹ್ಯಮಾನಮ್ ಇತಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಎಂಟು ವಿಧವಾಗಿ- ದೇವ, ಲೋಕ, ಪುರುಷ- ಎಂಬ ಭೇದಗಳಿಂದ ಮೂರುಮೂರಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು- ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ದೇವನೂ ಪ್ರಾಣವಿಶೇಷವೇ ; ಉಪಾಸನೆಗಾಗಿ (ಈ ಭೇದಗಳನ್ನು) ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಈಗ ದಿಕ್ಕುಗಳ ವಿಭಾಗದಿಂದ ಐದು ಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಂಗಡವಾಗಿರುವ (ಆ ಪ್ರಾಣ ನನ್ನು) ಆ ತತ್ವನಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ (ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥವನ್ನು) ಹೇಳಲಾಗುವದು.

ಸುಮ್ಮನಿದ್ದ ಶಾಕಲ್ಯನನ್ನು ಗ್ರಹದಿಂದ ಅವೇಶವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವವನಂತೆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಂತೆಂದನು : ಶಾಕಲ್ಯನೇ, ಎಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ನುಡಿದನು. ನಿನ್ನನ್ನೇ ಏನು ? (ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಿತ್ ಎಂಬ ಅವ್ಯಯವನ್ನು ವಿತರ್ಕವೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುತ್ತದೆ). ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ನಿಜವಾಗಿಯೂ (ನಿನ್ನನ್ನು) ಅಂಗಾರಾವಕ್ಷಯಣವನ್ನಾಗಿ- ಕೆಂಡವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಇಕ್ಕಳವೇ ಮುಂತಾದದ್ದು ಅಂಗಾರಾವಕ್ಷಯಣವು- ಆ (ಕೆಂಡದ ಹಿಡಿಯನ್ನಾಗಿ) ನಿನ್ನನ್ನು (ಈ) ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು (ಅಕ್ರತ=ಕೃತವನ್ನಾಃ) ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದರೆ ನೀನು (ಮಾತ್ರ) ನನ್ನಿಂದ ಸುಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ದಿಗ್ವೇಶತೆಗಳ ವಿಜ್ಞಾನ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ ಶಾಕಲೋ ಯದಿದಂ ಕುರು ಪಚ್ಛಾಲಾನಾಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನತ್ಯವಾದೀಃ ಕಿಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ವಾಸಿತಿ ದಿಶೋ ವೇದ ಸ ದೇವಾಃ ಸ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಇತಿ ಯದ್ದಿಶೋ ವೇತ್ಥ ಸ ದೇವಾಃ ಸ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಃ || ೧೯ ||

೧೯. ಶಾಕಲ್ಯನು ಇಂತೆಂದನು : “ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಕುರು ಪಾಂಚಾಲ(ದೇಶ)ದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ ಮಾತನಾಡಿದೆಯಲ್ಲ, ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಅರಿತದ್ದರಿಂದ (ಇದು)? ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲೆನು, ದೇವತೆಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ, ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ (ಬಲ್ಲೆನು). “ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಸದೇವವಾಗಿ ಸಪ್ರತಿಷ್ಠವಾಗಿ ಬಲ್ಲೆ ಯಾದರೆ—”

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೧೪. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ ಶಾಕಲ್ಯಃ | ಯದಿದಂ ಕುರು ಪಞ್ಚಾಲಾನಾಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನ್ ಅತ್ಯವಾದೀಃ ಅತ್ಯುಕ್ತವಾನಸಿ ಸ್ವಯಂ ಭೀತಾಃ ತ್ವಾಮ್ ಆಜ್ಞಾರಾವಕ್ಷಯಣಂ ಕೃತವನ್ತ ಇತಿ ಕಿಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿವ್ಷನ್ ಸನ್ ಏವಮಧಿಕ್ಷಿಪಸಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನ್ ? ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಆಹ | ಬ್ರಹ್ಮವಿಜ್ಞಾನಂ ತಾವದಿದಂ ಮಮ | ಕಿಂ ತತ್ ? ದಿಶೋ ವೇದ | ದಿಗ್ವಿಷಯಂ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಜಾನೇ | ತಚ್ಚ ನ ಕೇವಲಂ ದಿಶ ಏವ ಸದೇವಾಃ ದೇವೈಃ ಸಹ ದಿಗಧಿಷ್ಠಾತ್ಯುಭಿಃ | ಕಿಂ ಚ ಸಪ್ರತಿಷ್ಠಾಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಭಿಶ್ಚ ಸಹ | ಇತರ ಆಹ | ಯದ್ ಯದಿ ದಿಶೋ ವೇತ್ಯ ಸದೇವಾಃ ಸಪ್ರತಿಷ್ಠಾಃ ಇತಿ | ಸಕಲಂ¹ ಯದಿ ವಿಜ್ಞಾನಂ ತ್ವಯಾ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಮ್ —

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

ಶಾಕಲ್ಯನಿಂತೆಂದನು : ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಕುರುಪಂಚಾಲದೇಶದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಅತಿವಾದಮಾಡಿರುವೆಯಲ್ಲ, ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ ಮಾತನಾಡಿರುವೆಯಲ್ಲ “ತಾವು ಹೆದರಿಕೊಂಡು ನಿನ್ನನ್ನು ಕೆಂಡಹಿಡಿಯುವ (ಇಕ್ಕಳವನ್ನು) ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ” ಎಂದೆ(ಯಲ್ಲ), ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಅರಿತು ಕೊಂಡಿರುವವನಾಗಿ ಹೀಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿರುವೆ ? ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ: ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಇದು ನನ್ನ ಬ್ರಹ್ಮವಿಜ್ಞಾನವು. ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲೆನು, ದಿಗ್ವಿಷಯವಾದ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು² ತಿಳಿದಿರುತ್ತೇನೆ. ಅದೂ ಬರಿಯ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೇ ಅಲ್ಲ, ಸದೇವವಾಗಿ, ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಅಧಿಷ್ಠಾತಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ; ಮತ್ತು ಸಪ್ರತಿಷ್ಠವಾಗಿ, ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ (ಬಲ್ಲೆನು). ಇನ್ನೊಬ್ಬನಾದ (ಶಾಕಲ್ಯನು) ಹೇಳುತ್ತಾನೆ: (ಯದ್ = ಯದಿ) ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಸದೇವವಾಗಿ ಸಪ್ರತಿಷ್ಠವಾಗಿ ಬಲ್ಲೆಯಾದರೆ, ಎಲ್ಲ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನೂ (ಬಲ್ಲೆನೆಂದು) ನೀನು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿರುವೆಯಾದರೆ —

ಪೂರ್ವದಿಗ್ಗೇವತೆಗೆ ಹೃದಯವೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಕಿಂದೇವತೋಽಸ್ಯಾಂ ಪ್ರಾಚ್ಯಾಂ ದಿಶ್ಯಸೀತ್ಯಾದಿತ್ಯದೇವತ ಇತಿ ಸ ಆದಿತ್ಯಃ ಕಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇತಿ ಚಕ್ಷುಷೀತಿ ಕಸ್ಮಿನ್ನು

1. ಸಕಲಂ ಎಂಬುದಕ್ಕಿಂತ ಈ ಪಾರವೇ ಮೇಲು: ಏಕೆಂದರೆ ಮುಂದೆ ಫಲವನ್ನೇ ಹೇಳಿಲ್ಲ, ಅಥವಾ ಭಾ.ಭಾ. ೧೨೦ರಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಫಲಾತ್ಮಿಕಾಃ— ಎಂದು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿರುವದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿದೆ ಎಂದೂ ಭಾವಿಸಬಹುದು.

2 ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು.

ಚಕ್ಷುಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಿತಿ ರೂಪೇಷ್ವತಿ ಚಕ್ಷುಷಾ ಹಿ ರೂಪಾಣಿ
ಪಶ್ಯತಿ ಕಸ್ಮಿನ್ನು ರೂಪಾಣಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾನೀತಿ ಹೃದಯ ಇತಿ
ಹೋವಾಚ ಹೃದಯೇನ ಹಿ ರೂಪಾಣಿ ಜಾನಾತಿ ಹೃದಯೇ
ಹ್ಯೇವ ರೂಪಾಣಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾನಿ ಭವಂತೀತ್ಯೇವಮೇವೈತದ್ಬಾಹ್ಯ
ವಲ್ಯುಕ || ೨೦ ||

೨೦. ಈ ಪ್ರಾಚೀದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೇವತೆಯುಳ್ಳವನಿರು
ತ್ತೀಯೆ? ಆದಿತ್ಯದೇವತನಾಗಿರುತ್ತೇನೆ. “ಆ ಆದಿತ್ಯನು ಏತರಲ್ಲಿ
ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ?” ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ. “ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಏತರಲ್ಲಿ
ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆ?” ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ; ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಿಂದಲ್ಲವೆ, ರೂಪಗಳ
ನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ? ರೂಪಗಳು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿವೆಯೋ!
‘ಹೃದಯದಲ್ಲಿ’ ಎಂದು ಅವನು ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಹೃದಯ
ದಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ರೂಪಗಳನ್ನು ಅರಿಯುತ್ತಾನೆ. ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೇ
ಅಲ್ಲವೆ, ರೂಪಗಳು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ? “ಯಾಜ್ಞವಲ್ಯುಕನೆ,
ಇದು ಹೀಗೆಯೇ ಸರಿ!”

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೧೫. ಕಿಂದೇವತಃ ಕಾ ದೇವತಾ ಅಸ್ಯ ತವ ದಿಗ್ಭೂತಸ್ಯ? ಅಸೌ ಹಿ
ಯಾಜ್ಞವಲ್ಯುಕೇ ಹೃದಯಮ್ ಆತ್ಮಾನಂ ದಿಕ್ಷು ಪಚ್ಚಾಧಾ ವಿಭಕ್ತಂ
ದಿಗಾತ್ಮಭೂತಂ ತದ್ವಾರೇಣ ಸರ್ವಂ ಜಗತ್ ಆತ್ಮತ್ವೇನ ಉಪಗಮ್ಯ ಆಹ
ಮಸ್ಮಿ ದಿಗಾತ್ಮಾ ಇತಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖಃ | ಸಪ್ರತಿಷ್ಠಾವಚ
ನಾತ್ | ಯಥಾ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಯುಕಸ್ಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ತಥೈವ ಪೃಚ್ಛತಿ ಕಿಂದೇವತ
ಸ್ವಮ್ ಅಸ್ಯಾಂ ದಿಶ್ಯಸಿ? ಇತಿ | ಸರ್ವತ್ರ ಹಿ ವೇದೇ ಯಾಂ ಯಾಂ
ದೇವತಾಮ್ ಉಪಾಸ್ತೇ ಇಹೈವ ತದ್ಭೂತಃ ತಾಂ ತಾಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತ ಇತಿ |
ತಥಾ ಚ ವಕ್ಷ್ಯತಿ “ದೇವೋ ಭೂತ್ವಾ ದೇವಾನಘೇತಿ” (೪-೧-೨) ಅಸ್ಯಾಂ
ಪ್ರಾಚ್ಯಾಂ ಕಾ ದೇವತಾ ದಿಗಾತ್ಮನಸ್ತವ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ರಿ? ಕಯಾ ದೇವತಯಾ
ತ್ವಂ ಪ್ರಾಚೀದಿಗ್ರಾಪೇಣ ಸಂಪನ್ನಃ?— ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಇತರ ಆಹ ಆದಿತ್ಯ
ದೇವತ ಇತಿ | ಪ್ರಾಚ್ಯಾಂ ದಿಶಿ ಮನು ಆದಿತ್ಯೋ ದೇವತಾ, ಸೋಹಮ್
ಆದಿತ್ಯದೇವತಃ | ‘ಸದೇವಾ’ ಇತ್ಯೇತದುಕ್ತಮ್, ಸಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಇತಿ ತು
ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಇತ್ಯಾಹ | ಸ ಆದಿತ್ಯಃ ಕಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ? ಇತಿ | ಚಕ್ಷುಷಿ

1. ಈ ಮಾತು ಮೂಲದಲ್ಲಿತ್ತೆ? ಎಂಬುದು ಸಂಶಯಾಸ್ಪದ; ಅಥವಾ ಭಾಷ್ಯ
ದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಯಾವಮೋ ಒಂದು ಪದವು ಲೇಖಕರ ಪ್ರಮಾದದಿಂದ ಈ ರೂಪಕ್ಕೆ
ದಿರಬಹುದು. ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಇದರ ಸರಾನುಸಾರವಿಲ್ಲ.

ಇತಿ | ಅಧ್ಯಾತ್ಮತತ್ವಕ್ಷುಪ ಆದಿತೋಃ ನಿಷ್ಪನ್ನಃ ಇತಿ ಮನ್ತ್ರಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾದಾಃ
 “ಚಕ್ಷೋಃ ಸೂರ್ಯೋ ಅಜಾಯತ” (ಋ.ಸಂ. ೧೦-೯೦-೧೩), “ಚಕ್ಷುಃ
 ಆದಿತ್ಯಃ” (ಐ. ೧-೧-೪) ಇತ್ಯಾದಯಃ | ಕಾರ್ಯಂ ಹಿ ಕಾರಣೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಂ
 ಭವತಿ | ಕಸ್ಮಿನ್ನು ಚಕ್ಷುಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮಿತಿ ? ರೂಪೇಷ್ವಿತಿ | ರೂಪಗ್ರಹ
 ಣಾಯ ಹಿ ರೂಪಾತ್ಮಕಂ ಚಕ್ಷುಃ ರೂಪೇಣ ಪ್ರಯುಕ್ತಮ್ | ಯೈರ್ಹ
 ರೂಪೈಃ ಪ್ರಯುಕ್ತಮ್, ತೈಃ ಆತ್ಮಗ್ರಹಣಾಯ ಆರಬ್ಧಂ ಚಕ್ಷುಃ | ತಸ್ಮಾತ್
 ಸಾದಿತ್ಯಂ ಚಕ್ಷುಃ ಸಹ ಪ್ರಾಚಾ ದಿಶಾ ಸಹ ತತ್ಸ್ಥೈರ್ಯಃ ಸರ್ವೈಃ ರೂಪೇಷು
 ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮ್ | ಚಕ್ಷುಷಾ ಸಹ ಪ್ರಾಚೇ ದಿಕ್ ಸರ್ವಾ ರೂಪಭೂತಾ |
 ತಾನಿ ಚ ಕಸ್ಮಿನ್ನು ರೂಪಾಣಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾನೀತಿ ? ಹೃದಯೇ ಇತಿ ಹೋವಾಚ |
 ಹೃದಯಾರಬ್ಧಾನಿ ರೂಪಾಣಿ | ರೂಪಾಕಾರೇಣ ಹಿ ಹೃದಯಂ ಸಂಣತಮ್ |
 ಯಸ್ಮಾತ್ ಹೃದಯೇನ ಹಿ ರೂಪಾಣಿ ಸರ್ವೋ ಲೋಕೋ ಜಾನಾತಿ | ಹೃದ
 ಯಮ್ ಇತಿ ಬುದ್ಧಿಮನಸೀ ಏಕೀಕೃತ್ಯ ನಿರ್ದೇಶಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ಹೃದಯೇ
 ಹ್ಯೇವ ರೂಪಾಣಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾನಿ | ಹೃದಯೇನ ಹಿ ಸ್ಮರಣಂ ಭವತಿ ರೂಪಾಣಾಂ
 ವಾಸನಾತ್ಮನಾಮ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಹೃದಯೇ ರೂಪಾಣಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾನಿ
 ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಏವಮೇವೈತದ್ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವ ದೇವತೆಯವನು ? ಈ ದಿಗ್ಭೂತನಾದ ನಿನಗೆ ದೇವತೆ ಯಾವದು ?
 ಈ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಹೃದಯವೆಂಬ ಆತ್ಮನನ್ನು¹ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಐದು ಬಗೆ
 ಯಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡು ದಿಗಾತ್ಮನಾಗಿದೆಯೆಂದೂ ಆ ದ್ವಾರದಿಂದ ಸರ್ವ
 ಜಗತ್ತೂ ತಾನೇ ಎಂದೂ² ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ನಾನು ದಿಗಾತ್ಮನಾಗಿರುವೆನು ಎಂದು
 ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿ³ ನಿಂತಿದ್ದನು, ಸಪ್ರತಿಷ್ಠರಾಗಿರುವ (ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು
 ಬಲ್ಲೆನು) ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ (ಹೀಗೆಂದು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ). ಯಾಜ್ಞ
 ವಲ್ಕ್ಯನ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯು ಹೇಗಿದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ (ಶಾಕಲ್ಯನು) “ನೀನು ಈ
 ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೇವತೆಯವನಾಗಿರುತ್ತೀಯೆ ?” ಎಂದು ಕೇಳಿರುತ್ತಾನೆ.
 ನೇದದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಯಾವಯಾವ ದೇವತೆಯನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾ

1. ಹೃದಯವೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ತನ್ನನ್ನು ಎಂದರ್ಥ. ಆತ್ಮ
 ನಮ್ ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಅತ್ತೀಯಮ್ (ತನ್ನ) ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿವೆ ಎಂದು
 ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದೆ ; ಅದು ಅವತ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ನಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

2. ತಾನು ಹೃದಯಾತ್ಮನೆಂದೂ ಹೃದಯವು ದಿಗಾತ್ಮನಾಗಿರುವ ತಾನೂ ಆ
 ಮೂಲಕ ಸರ್ವಜಗತ್ಸ್ವರೂಪನೆಂದೂ ಎಂದರ್ಥ.

3. ‘ಅಹಮಸ್ತು ದಿಗಾತ್ಮಾ ಇತಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ’ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಇದ್ದರೆ ನಾನು ದಿಗಾತ್ಮ
 ನಾಗಿರ-ತ್ತೇನೆ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಕನ್ನಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವದು.

ನೋ, ಇಲ್ಲಿಯೇ ಆಯಾ (ದೇವತೆಯಾಗಿ)¹ ಅದದನ್ನು (ಸತ್ತ ಬಳಿಕ) ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ). ಆದ್ದರಿಂದಲೇ “ದೇವನಾಗಿ ದೇವರುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ” (೪-೧-೨) ಎಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಾಚೀ(ದಿಕ್ಕಿ)ನಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೇವತೆಯು ದಿಗಾತ್ಮನಾಗಿರುವ ನಿನಗೆ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ಯವು? ಯಾವ ದೇವತೆಯಿಂದ ನೀನು ಪ್ರಾಚೀದಿಗ್ರಾಪವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವೆ?— ಎಂದು (ಪ್ರಶ್ನೆಯ) ಅರ್ಥ. ಇನ್ನೊಬ್ಬ(ನಾದ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು) ಹೇಳುತ್ತಾನೆ: ‘ಆದಿತ್ಯದೇವತನು’ ಪ್ರಾಚೀದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಆದಿತ್ಯನು ದೇವತೆ, (ಆದ್ದರಿಂದ) ಆ ನಾನು ಆದಿತ್ಯದೇವತನು.²

ಸದೇವ(ವಾದ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು) ಎಂಬಿದನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಆದರೆ ಸಪ್ರತಿಷ್ಠವಾದ ಎಂಬಿ(ದನ್ನು) ಹೇಳಬೇಕೆಂದು (ಶಾಕಲ್ಯನು) ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. “ಆ ಆದಿತ್ಯನು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ(ನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ)?” ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾದ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಿಂದ ಆದಿತ್ಯನು ಉಂಟಾಗಿರುವನು ಎಂದಲ್ಲವೆ, “ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಿಂದ ಸೂರ್ಯನು ಉಂಟಾದನು” (ಋ. ಸಂ. ೧೦-೯೦-೧೩), “ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಿಂದ ಆದಿತ್ಯನು (ಉಂಟಾದನು)” (ಐ. ೧-೧-೪) ಮುಂತಾದ ಮಂತ್ರಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳು ಹೇಳುತ್ತಿರುವವು? ಕಾರ್ಯವು ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುವದಷ್ಟೆ?³ “ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆಯೋ!” ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದು (ಉತ್ತರ). ರೂಪವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವದಕ್ಕಲ್ಲವೆ, ರೂಪಾತ್ಮಕವಾದ ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ರೂಪದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾಗುತ್ತದೆ? ಯಾವ ರೂಪಗಳಿಂದ (ಹೀಗೆ) ಪ್ರೇರಿತವಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅವುಗಳು ತಮ್ಮನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲೆಂದು ಚಕ್ಷುಸ್ಸನ್ನುಂಟುಮಾಡಿರುತ್ತವೆ.⁴ ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯಸಹಿತವಾದ ಚಕ್ಷುಸ್ಸು. ಪ್ರಾಚೀದಿಕ್ಕಿನೊಡನೆ, ಮತ್ತು ಆ (ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುವ) ಎಲ್ಲರೊಡನೆ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನೊಡನೆ ಪ್ರಾಚೀದಿಕ್ಕೆಲ್ಲವೂ ರೂಪಭೂತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

1. ಆಯಾ ದೇವತೆಯೇ ತಾನೆಂಬ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಎಂದರ್ಥ.

2. ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ದೇವತೆಯಾದ ಆದಿತ್ಯನೇ ನಾನಾಗಿರುತ್ತೇನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆಯೇ ಆಯಾ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಆಯಾ ದೇವತೆಯ ರೂಪದಿಂದ ಇರುತ್ತೇನೆಂಬುದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನ ನಿಶ್ಚಯ.

3. ಆದ್ದರಿಂದ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.

4. ಹೀಗೆಯೇ ಆಯಾ ವಿಷಯಗಳು ತಮ್ಮನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವದಕ್ಕಿಂದು ಆಯಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ ಎಂದರೆಯಬೇಕು. ವಿಷಯಗಳು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತವೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂ. ಭಾ. ೨-೨-೨ (ಭಾ. ಭಾ. ೯)ನ್ನು ನೋಡಿ.

ಆ ರೂಪಗಳು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿವೆಯೋ? ‘ಹೃದಯದಲ್ಲಿ’ ಎಂದು (ಅವನು ಉತ್ತರವನ್ನು) ಕೊಟ್ಟನು. ರೂಪಗಳು ಹೃದಯದಿಂದ ಆಗಿರುತ್ತವೆ, ಹೃದಯವೇ ರೂಪಾಕಾರದಿಂದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿರುತ್ತದೆ; ಏಕೆಂದರೆ ಜನವೆಲ್ಲಾ ಮೂ ಹೃದಯದಿಂದಲೇ ರೂಪಗಳನ್ನು ಅರಿಯುತ್ತಿದೆ. ಬುದ್ಧಿಮನಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಒಂದುಗೂಡಿಸಿ ಹೃದಯವು ಎಂದು ಕರೆದಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಯೇ ರೂಪಗಳು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ವಾಸನಾತ್ಮಕವಾದ ರೂಪಗಳ ಸ್ಮರಣೆಯು ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗುತ್ತದೆಯಷ್ಟೆ? ಆದ್ದರಿಂದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೇ ರೂಪಗಳು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿವೆ ಎಂದರ್ಥ. ‘ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಹೀಗೆಯೇ ಸರಿ.’

ದಕ್ಷಿಣದಿಗ್ಧೇವತೆಗೆ ಹೃದಯವೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಕಿಂದೇವತೋಽಸ್ಯಾಂ ದಕ್ಷಿಣಾಯಾಂ ದಿಶ್ಯಸೀತಿ ಯಮದೇವತ ಇತಿ ಸ ಯಮಃ ಕಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇತಿ ಯಜ್ಞ ಇತಿ ಕಸ್ಮಿನ್ನು ಯಜ್ಞಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇತಿ ದಕ್ಷಿಣಾಯಾಮಿತಿ ಕಸ್ಮಿನ್ನು ದಕ್ಷಿಣಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೇತಿ ಶ್ರದ್ಧಾಯಾಮಿತಿ ಯದಾ ಹ್ಯೇವ ಶ್ರದ್ಧತೇಫ ದಕ್ಷಿಣಾಂ ದದಾತಿ ಶ್ರದ್ಧಾಯಾಗ್ಂ ಹ್ಯೇವ ದಕ್ಷಿಣಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೇತಿ ಕಸ್ಮಿನ್ನು ಶ್ರದ್ಧಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೇತಿ ಹೃದಯ ಇತಿ ಹೋನಾಚ ಹೃದಯೇನ ಹಿ ಶ್ರದ್ಧಾಂ ಜಾನಾತಿ ಹೃದಯೇ ಹ್ಯೇವ ಶ್ರದ್ಧಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ ಭವತೀತ್ಯೇವಮೇವೈತದ್ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ॥ ೨೦ ॥

೨೦. “ಈ ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೇವತೆಯುಳ್ಳವನಿರುತ್ತೀಯೆ?” ಯಮದೇವತನಾಗಿರುತ್ತೇನೆ. “ಆ ಯಮನು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ?” ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ. “ಯಜ್ಞವು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆಯೋ!” ದಕ್ಷಿಣೆಯಲ್ಲಿ. “ದಕ್ಷಿಣೆಯು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆಯೋ!” ಶ್ರದ್ಧೆಯಲ್ಲಿ; ಯಾವಾಗ ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನಾಗುವನೋ ಆಗ ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರದ್ಧೆಯಲ್ಲಿಯೇ ದಕ್ಷಿಣೆಯು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆ. “ಶ್ರದ್ಧೆಯು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆಯೋ!” ‘ಹೃದಯದಲ್ಲಿ’ ಎಂದು (ಅವನು ಉತ್ತರವನ್ನು) ಹೇಳಿದನು; ಹೃದಯದಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಅರಿಯುತ್ತಾನೆ? (ಆದ್ದರಿಂದ) ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರದ್ಧೆಯು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. “ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಇದು ಹೀಗೆಯೇ ಸರಿ!”

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೧೬. 'ಕಿಂದೇವತೋಽಸ್ಯಾಂ ದಕ್ಷಿಣಾಯಾಂ ದಿಶ್ಯಸಿ?' ಇತಿ ಪೂರ್ವ ವತ್ | ದಕ್ಷಿಣಾಯಾಂ ದಿಶಿ ಕಾ ದೇವತಾ ತವ ? ಯಮದೇವತಃ ಇತಿ | ಯಮೋ ದೇವತಾ ಮಮ ದಕ್ಷಿಣಾದಿಗ್ಭೂತಸ್ಯ | ಸ ಯಮಃ ಕಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇತಿ ? ಯಜ್ಞೇ ಇತಿ | ಯಜ್ಞೇ ಕಾರಣೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೋ ಯಮಃ ಸಹ ದಿಶಾ | ಕಥಂ ಪುನರ್ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಂ ಯಮ ಇತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ | ಋತ್ವಿಗ್ವಿರ್ನಿಷ್ಪಾದಿತೋ ಯಜ್ಞೋ ದಕ್ಷಿಣಯಾ ಯಜಮಾನಸ್ತೇಭ್ಯೋ ಯಜ್ಞಂ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯ ತೇನ ಯಜ್ಞೇನ ದಕ್ಷಿಣಾಂ ದಿಶಂ ಸಹ ಯಮೇನ ಅಭಿಜಯತಿ | ತೇನ ಯಜ್ಞೇ ಯಮಃ ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ ಸಹ ದಕ್ಷಿಣಯಾ ದಿಶಾ | ಕಸ್ಮಿನ್ ಯಜ್ಞಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇತಿ ? ದಕ್ಷಿಣಾಯಾಮ್ ಇತಿ | ದಕ್ಷಿಣಯಾ ಸ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯತೇ | ತೇನ ದಕ್ಷಿಣಾಕಾರ್ಯಂ ಯಜ್ಞಃ | ಕಸ್ಮಿನ್ ದಕ್ಷಿಣಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೇತಿ ? ಶ್ರದ್ಧಾ ಯಾಮ್ ಇತಿ | ಶ್ರದ್ಧಾ ನಾಮ ದಿತ್ಸತ್ವಮ್ ಆಸ್ತಿತ್ವಬುದ್ಧಿಭರ್ತೃಸಹಿತಾ | ಕಥಂ ತಸ್ಯಾಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ ವಕ್ಷಿಣಾ ? ಯಸ್ಮಾತ್ ಯದಾ ಹ್ಯೇವ ಶ್ರದ್ಧತ್ರೇ ಅಥ ದಕ್ಷಿಣಾಂ ದದಾತಿ, ನಾಶ್ರದ್ಧಧತ್ ದಕ್ಷಿಣಾಂ ದದಾತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ಶ್ರದ್ಧಾಯಾಂ ಹ್ಯೇವ ದಕ್ಷಿಣಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ ಇತಿ | ಕಸ್ಮಿನ್ ಶ್ರದ್ಧಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೇತಿ ? ಹೃದಯೇ ಇತಿ ಹೋವಾಚ | ಹೃದಯಸ್ಯ ಹಿ ವೃತ್ತಿಃ ಶ್ರದ್ಧಾ, ಯಸ್ಮಾತ್ ಹೃದಯೇನ ಹಿ ಶ್ರದ್ಧಾಂ ಜಾನಾತಿ | ವೃತ್ತಿಶ್ಚ ವೃತ್ತಿಮತಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ ಭವತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ಹೃದಯೇ ಹ್ಯೇವ ಶ್ರದ್ಧಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ ಭವತೀತಿ ಏವಮೇವೈತದ್ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕೃತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

'ಈ ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೇವತೆಯವನಾಗಿರುತ್ತೀಯೆ?' ಎಂಬುದು ಹಿಂದಿನ (ಕಂಡಿಕೆಯ ವಾಕ್ಯ)ವತೆಯೇ (ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು). ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ದೇವತೆ ಯಾವದು ? (ಎಂದರ್ಥ). 'ಯಮದೇವತ ನಾಗಿರುತ್ತೀನೆ', ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಾಗಿರುವ ನನಗೆ ಯಮನೇ ದೇವತೆ (ಎಂದರ್ಥ). 'ಆ ಯಮನು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ?' ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ. ಯಮನು (ಅ) ದಿಕ್ಕಿನೊಡನೆ ಯಜ್ಞವೆಂಬ ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಯಮನು ಯಜ್ಞದ ಕಾರ್ಯವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಯಜ್ಞವು ಋತ್ವಿಜರಿಂದ ಆಗಿರತಕ್ಕದ್ದು ; ಯಜಮಾನನು ಅವರಿಂದ ಯಜ್ಞವನ್ನು ದಕ್ಷಿಣೆಯಮೂಲಕ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಆ ಯಜ್ಞದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕನ್ನು ಯಮನೊಡನೆ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಯಮನು (ಅದರ) ಕಾರ್ಯವಾಗಿರುವದರಿಂದ ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನೊಡನೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.

‘ಯಜ್ಞವು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆಯೋ!’ ದಕ್ಷಿಣೆಯಲ್ಲಿ. ಆ (ಯಜ್ಞವು) ದಕ್ಷಿಣೆಯಮೂಲಕ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ; ಅದ್ದರಿಂದ ಯಜ್ಞವು ದಕ್ಷಿಣೆಯ ಕಾರ್ಯವು. ದಕ್ಷಿಣೆಯು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆಯೋ!’ ಶ್ರದ್ಧೆಯಲ್ಲಿ. ಶ್ರದ್ಧೆ ಎಂದರೆ ಕೊಡಲಿಚ್ಛೆ, ಭಕ್ತಿ ಸಹಿತವಾದ ಆಸ್ತಿಹೃದ್ಬುದ್ಧಿ. ದಕ್ಷಿಣೆಯು ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ? ಹೇಗೆಂದರೆ ಯಾವಾಗ ಶ್ರದ್ಧಾಂತ ನಾಗಿರುವನೋ ಆಗ ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ, ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲದವನು ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಕೊಡುವದಿಲ್ಲ. ಅದ್ದರಿಂದ ಶ್ರದ್ಧೆಯಲ್ಲಿಯೇ ದಕ್ಷಿಣೆಯು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ‘ಶ್ರದ್ಧೆಯು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆಯೋ!’ ‘ಹೃದಯದಲ್ಲಿ’ ಎಂದು (ಅವನು ಉತ್ತರವನ್ನು) ಹೇಳಿದನು. ಹೃದಯದಿಂದಲೇ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ವೃತ್ತಿಯು ವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರದ್ಧೆಯು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. “ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಇದು ಹೀಗೆಯೇ ಸರಿ!”¹

ಪಶ್ಚಿಮದಿಗ್ಧೇವತೆಗೆ ಹೃದಯವೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಕಿಂದೇವತೋಽಸ್ಯಾಂ ಪ್ರತೀಚ್ಯಾಂ ದಿಶ್ಯಸೀತಿ ವರುಣದೇವತ ಇತಿ ಸ ವರುಣಃ ಕಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇತ್ಯಪ್ಪಿಸ್ವಿತಿ ಕಸ್ಮಿನ್ನಾಪಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ ಇತಿ ರೇತಸೀತಿ ಕಸ್ಮಿನ್ನು ರೇತಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮಿತಿ ಹೃದಯ ಇತಿ ತಸ್ಮಾದಪಿ ಪ್ರತಿರೂಪಂ ಜಾತಮಾಹುರ್ಹೃದಯಾದಿವ ಸೃಷ್ಟೋ ಹೃದಯಾದಿವ ನಿರ್ಮಿತ ಇತಿ ಹೃದಯೇ ಹ್ಯೇವ ರೇತಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಂ ಭವತೀತ್ಯೇವಮೇವೈತದ್ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ||೨೨||

೨೨. ‘ಈ ಪ್ರತೀಚೀದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೇವತೆಯವನಿರುತ್ತೀಯೆ?’ ವರುಣದೇವತನಾಗಿರುತ್ತೇನೆ. ಆ ವರುಣನು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ?’ ಅಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ. ‘ಅವು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆಯೋ!’ ರೇತಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ. ‘ರೇತಸ್ಸು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆಯೋ!’ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ. ಅದ್ದರಿಂದಲೇ ಪ್ರತಿರೂಪನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿರುವ (ಮಗುವನ್ನು) ‘ಹೃದಯದಿಂದಲೇ ಬಂದಿರುವಂತಿದಾನೆ’, ‘ಹೃದಯದಿಂದಲೇ

1. ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ರೂಪಗಳ ಉಪಸಂಹಾರವನ್ನೂ ಮುಂದಿನ ಮೂರು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮದ ಉಪಸಂಹಾರವನ್ನೂ, ಧ್ರುವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ನಾಮದ ಉಪಸಂಹಾರವನ್ನೂ ಮಾಡಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ನಾಮರೂಪಕರ್ಮಾತ್ಮಕವಾದ ಸರ್ವಜಗತ್ತನ್ನೂ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ (೩-೯-೨೬).

ನಿರ್ಮಿತನಾದಂತಿದಾನೆ' ಎನ್ನುವರು. (ಆದ್ದರಿಂದ) ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೇ ರೇತಸ್ಸು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. 'ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಇದು ಹೀಗೆಯೇ ಸರಿ !'

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೧೭. 'ಕಿಂದೇವತೋಽಸ್ಯಾಂ ಪ್ರತಿಚ್ಯಾಂ ದಿಶ್ಯಸಿ' ಇತಿ | ತಸ್ಯಾಂ ವರುಣೋಽಧಿದೇವತಾ ಮಮ | ಸ ವರುಣಃ ಕಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇತಿ ? ಅಪ್ಪಿತಿ | ಅಪಾಂ ಹಿ ವರುಣಃ ಕಾರ್ಯಮ್ | "ಶ್ರದ್ಧಾ ವಾ ಆಪಃ" (ತೈ. ಸಂ. ೧-೬-೮-೧), 'ಶ್ರದ್ಧಾತೋ ವರುಣಮಸೃಜತ' (?) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | ಕಸ್ಮಿನ್ನಾಪಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ ಇತಿ ? ರೇತಸೀತಿ | 'ರೇತಸೋ ದ್ಯಾಪಃ ಸೃಷ್ಟಾಃ' (?) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | ಕಸ್ಮಿನ್ನು ರೇತಃ | ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮಿತಿ ? ಹೃದಯೇ ಇತಿ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಹೃದಯಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಂ ರೇತಃ | ಕಾಮೋ ಹೃದಯಸ್ಯ ವೃತ್ತಿಃ | ಕಾಮಿನೋ ಹಿ ಹೃದಯಾತ್ ರೇತೋಽಧಿಸ್ತನ್ದತಿ | ತನ್ಮಾದಪಿ ಪ್ರತಿರೂಪಮ್ ಅನುರೂಪಂ ಪುತ್ರಂ ಜಾತಮ್ ಆಹು ಲೋಕಿಕಾಃ ಅಸ್ಯ ಪಿತುರ್ಹೃದಯಾದಿವ ಆಯಂ ಪುತ್ರಃ ಸೃಪ್ತಃ ವಿನಿಃ ಸೃತಃ ಹೃದಯಾದಿವ ನಿರ್ಮಿತಃ, ಯಥಾ ಸುವರ್ಣೇನ ನಿರ್ಮಿತಃ ಕುಣ್ಡಲಃ | ತಸ್ಮಾದ್ ಹೃದಯೇ ಹ್ಯೇವ ರೇತಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಂ ಭವತೀತಿ | ಏವಮೇವೈತದ್ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

'ಈ ಪ್ರತಿಚೀದಿಕಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೇವತೆಯವನಾಗಿರುತ್ತೀಯೆ ?' ಅದ ರಲ್ಲಿ ನನಗೆ ವರುಣನು ಅಧಿದೇವತೆ. 'ಅ ವರುಣನು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿರು ತ್ತಾನೆ ? ಅಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ. ವರುಣನು ಅಪ್ಪಿನ ಕಾರ್ಯವಲ್ಲವೆ ? ಏಕೆಂದರೆ "ಶ್ರದ್ಧೆ ಯೇ ಆಪ್ತು" (ತೈ. ಸಂ. ೧-೬-೮-೧), "ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ವರುಣನನ್ನು ಸೃಜಿಸಿ ದನು" (?) ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು. 'ಆಪ್ತು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆ ?' ರೇತಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ. ಏಕೆಂದರೆ "ರೇತಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಆಪ್ತು ಸೃಷ್ಟವಾಗಿದೆ ?" (?) ಎಂದು ಶ್ರುತಿ. ರೇತಸ್ಸು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆ ? ಹೃದಯದಲ್ಲಿ. ಏಕೆಂದರೆ ರೇತಸ್ಸು ಹೃದಯದ ಕಾರ್ಯವು. ಕಾಮವೆಂಬುದು ಹೃದಯದ ವೃತ್ತಿ. ಕಾಮಿಯಾದವನಿಗೆ ಹೃದಯದಿಂದ ಲಲ್ಲವೆ, ರೇತಸ್ಸು ಚಲಿಸುವದು ? ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಪ್ರತಿರೂಪನಾದ, ಅನುರೂಪ ನಾಗಿರುವ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗನನ್ನು ಜನರು 'ಇವನು ತಂದೆಯ ಹೃದಯದಿಂದಲೇ ಹೊರಬಂದಿರುವನಂತೆ (ಇದಾನೆ)¹, ಹೃದಯದಿಂದಲೇ ನಿರ್ಮಿತನಾದಂತೆ,

1. ಈ ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪುತ್ರಜನ್ಮದ್ವಾರದಿಂದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಉಪ ಸಂಹಾರಮಾಡಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ.

ಚಿನ್ನದಿಂದ ಹತ್ತೊಂಟಿ (ನಿರ್ಮಿತವಾದಂತೆ ಇದಾನೆ)' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೇ ರೇತಸ್ಸು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ “ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೆ, ಇದು ಹೀಗೆಯೇ ಸರಿ !”

ಉತ್ತರದಿಗ್ಧೇವತೆಗೆ ಹೃದಯವೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಕಿಂದೇವತೋಽಸ್ಯಾಂ ದಿಶ್ಯಸೀತಿ ಸೋಮದೇವತ ಇತಿ ಸ ಸೋಮಃ ಕಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇತಿ ದೀಕ್ಷಾಯಾಮಿತಿ ಕಸ್ಮಿನ್ನು ದೀಕ್ಷಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೇತಿ ಸತ್ಯ ಇತಿ ತಸ್ಮಾದಪಿ ದೀಕ್ಷಿತಮಾಹುಃ ಸತ್ಯಂ ವದೇತಿ ಸತ್ಯೇ ಹ್ಯೇವ ದೀಕ್ಷಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೇತಿ ಕಸ್ಮಿನ್ನು ಸತ್ಯಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮಿತಿ ಹೃದಯ ಇತಿ ಹೋನಾಚ ಹೃದಯೇನ ಹಿ ಸತ್ಯಂ ಜಾನಾತಿ | ಹೃದಯೇ ಹ್ಯೇವ ಸತ್ಯಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಂ ಭವತೀತ್ಯೇವಮೇವೈತದ್ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ || ೨೩ ||

೨೩. ‘ಈ ಉದೀಚೀದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೇವತೆಯವನಿರುತ್ತೀಯೆ ?’ ಸೋಮದೇವತನಾಗಿರುತ್ತೇನೆ. ‘ಆ ಸೋಮನು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ?’ ದೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ. ‘ದೀಕ್ಷೆಯು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆಯೋ !’ ಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ; ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ದೀಕ್ಷಿತನನ್ನು ‘ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳು !’ ಎನ್ನುವರು. ಸತ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ದೀಕ್ಷೆಯು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ‘ಸತ್ಯವು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆಯೋ !’ ‘ಹೃದಯದಲ್ಲಿ’ ಎಂದು (ಅವನು ಉತ್ತರವನ್ನು) ಹೇಳಿದನು. ಹೃದಯದಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಸತ್ಯವನ್ನು ಅರಿಯುತ್ತಾನೆ ? ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೇ ಸತ್ಯವು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೆ, ‘ಇದು ಹೀಗೆಯೇ ಸರಿ !’

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೧೮. “ಕಿಂದೇವತೋಽಸ್ಯಾಮ್ ಉದೀಚ್ಯಾಂ ದಿಶ್ಯಸಿ” ಇತಿ ? ಸೋಮದೇವತ ಇತಿ | ಸೋಮ ಇತಿ ಲತಾಂ ಸೋಮದೇವತಾಂ ಚ ಏಕೀಕೃತ್ಯ ನಿರ್ದೇಶಃ | ಸ ಸೋಮಃ ಕಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇತಿ ? ದೀಕ್ಷಾಯಾಮ್ ಇತಿ | ದೀಕ್ಷಿತೋ ಹಿ ಯಜಮಾನಃ ಸೋಮಂ ಕ್ರೀಣಾತಿ | ಕ್ರೀತೇನ ಸೋಮೇನ ಇಷ್ಟಾಂ ಜ್ಞಾನವಾನ್ ಉತ್ತರಾಂ ದಿಶಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ಸೋಮದೇವತಾಧಿಪ್ತಿತಾಂ ಸೌಮ್ಯಾಮ್ | ಕಸ್ಮಿನ್ನು ದೀಕ್ಷಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೇತಿ | ಸತ್ಯೇ ಇತಿ | ಕಥಮ್ ? ಯಸ್ಮಾತ್ ಸತ್ಯೇ ದೀಕ್ಷಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ, ತಸ್ಮಾದಪಿ ದೀಕ್ಷಿತಮ್

ಆಹುಃ 'ಸತ್ಯಂ ವದ' ಇತಿ, ಕಾರಣಭೇದೇ ಕಾರ್ಯಭೇದೋ ಮಾಭೂದಿತಿ | ಸತ್ಯೇ ಹ್ಯೇವ ದೀಕ್ಷಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೇತಿ | ಕಸ್ಮಿನ್ನು ಸತ್ಯಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮಿತಿ? ಹೃದಯೇ ಇತಿ ಹೋವಾಚ | ಹೃದಯೇನ ಹಿ ಸತ್ಯಂ ಜಾನಾತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ಹೃದಯೇ ಹ್ಯೇವ ಸತ್ಯಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಂ ಭವತೀತಿ | ಏವಮೇವೈತದ್ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

‘ಈ ಉದೀಚೇದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೇವತೆಯುಳ್ಳವನಿರುತ್ತೀಯೆ?’ ಸೋಮ ದೇವತನಾಗಿರುತ್ತೀನೆ. ಸೋಮ ಎಂದು (ಸೋಮ)ಲತೆಯನ್ನೂ ಸೋಮ ದೇವತೆಯನ್ನೂ ಒಂದುಗೂಡಿಸಿ (ಒಂದೇ ಮಾತಿನಿಂದ) ಕರೆದಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಸೋಮವು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆ? ದೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ. ದೀಕ್ಷಿತನಾದ ಮೇಲೆ ಲ್ಲವೆ, ಯಜಮಾನನು ಸೋಮವನ್ನು ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವದು? (ಹಾಗೆ) ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಸೋಮದಿಂದ ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿ ಜ್ಞಾನ(ಯುಕ್ತ) ನಾಗಿ ಸೋಮದೇವತೆಯಿಂದ ಅಧಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುವ ಸೌಮ್ಯವೆಂಬ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕನ್ನು ವಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ‘ದೀಕ್ಷೆಯು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುವದೋ!’ ಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ, ಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ದೀಕ್ಷೆಯು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುವದಲ್ಲ, ಅದ್ದರಿಂದಲೇ ಕಾರಣನಾಶದಿಂದ ಕಾರ್ಯವೂ ನಾಶವಾಗದಿರಲೆಂದೇ ದೀಕ್ಷಿತ ನನ್ನು ‘ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳು!’ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. (ಅದ್ದರಿಂದ) ಸತ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ದೀಕ್ಷೆಯು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ‘ಸತ್ಯವು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆಯೋ!’ ‘ಹೃದಯ ದಲ್ಲಿ’ ಎಂದು (ಅವನು ಉತ್ತರವನ್ನು) ಹೇಳಿದನು. ಹೃದಯದಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಸತ್ಯವನ್ನು ಅರಿಯುತ್ತಾನೆ? ಅದ್ದರಿಂದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೇ ಸತ್ಯವು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ವಾಗಿದೆ. “ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಇದು ಹೀಗೆಯೇ ಸರಿ!”

ಉಭಯದಿಗ್ವೇದವೇದಕ್ಕೆ ಹೃದಯವೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಕಿಂದೇವತೋಽಸ್ಯಾಂ ಧ್ರುವಾಯಾಂ ದಿಕ್ಕಸೀತ್ಯಗ್ನಿದೇವತ ಇತಿ ಸೋಽಗ್ನಿಃ ಕಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇತಿ ವಾಚೀತಿ ಕಸ್ಮಿನ್ನು ವಾಕ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೇತಿ ಹೃದಯ ಇತಿ ಕಸ್ಮಿನ್ನು ಹೃದಯಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಮಿತಿ || ೨೪ ||

೨೪. “ಈ ಧ್ರುವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೇವತೆಯವನಾಗಿರು ತ್ತೀಯೆ?” ಅಗ್ನಿದೇವತನಾಗಿರುತ್ತೀನೆ. “ಆ ಅಗ್ನಿಯು ಏತರಲ್ಲಿ

1. ಉಪಾಸನಾಯುಕ್ತವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಈ ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ. ಮುಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಯ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ.

ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿರುವನು? ” ವಾಕ್ಯನಲ್ಲಿ. “ವಾಕ್ಯ ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ
ಷ್ಠಿತನಾಗಿದೆಯೋ !” ಹೃದಯದಲ್ಲಿ. “ಹೃದಯವು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ
ಷ್ಠಿತನಾಗಿದೆಯೋ !”

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೧೯. ಕಿಂದೇವತೋಽಸ್ಯಾಂ ಧ್ರುವಾಯಾಂ ದಿಶ್ಯಸೀತಿ ? ಮೇರೋಃ
ಸಮನ್ವತೋ ವಸತಾಮ್ ಅವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್ ಉರ್ಧ್ವಾ ದಿಕ್ ಧ್ರುವಾ
ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ | ಅಗ್ನಿದೇವತ ಇತಿ | ಉರ್ಧ್ವಾಯಾಂ ಹಿ ಪ್ರಕಾಶ ಭೂಯ
ಸ್ತ್ವಮ್, ಪ್ರಕಾಶಶ್ಚ ಅಗ್ನಿಃ | ಸೋಽಗ್ನಿಃ ಕಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇತಿ? ವಾಚೀತಿ |
ಕಸ್ಮಿನ್ನ ವಾಕ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೇತಿ ? ಹೃದಯ ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

“ಈ ಧ್ರುವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೇವತೆಯವನಾಗಿರುತ್ತೀಯೆ ?” ಮೇರು
ವಿನ ಸುತ್ತಲೂ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವವರಿಗೆ(ಲ್ಲ) ಒಂದೇ ಆಗಿರುವವರಿಂದ
ಮೇಲಿನ ದಿಕ್ಕನ್ನು ಧ್ರುವದಿಕ್ಕು ಎಂದಿದೆ. ಅಗ್ನಿದೇವತನಾಗಿರುತ್ತೇನೆ; ಮೇಲು
(ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ) ಪ್ರಕಾಶವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುತ್ತದೆಯಷ್ಟೆ, ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರಕಾಶವೇ. “ಆ
ಅಗ್ನಿಯು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ?” ವಾಕ್ಯನಲ್ಲಿ. “ವಾಕ್ಯ ಏತರಲ್ಲಿ
ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿದೆಯೋ !” ಹೃದಯದಲ್ಲಿ.¹

ಪ್ರಶ್ನೆ: ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಯಾವದು ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೨೦. ತತ್ರ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ಸರ್ವಾಸು ದಿಕ್ಷು ವಿಪ್ರಸೃತೇನ ಹೃದ
ಯೇನ ಸರ್ವಾ ದಿಶ ಆತ್ಮತ್ವೇನ ಅಭಿಸಂಪನ್ನಃ | ಸದೇವಾಃ ಸಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ದಿಶಃ
ಆತ್ಮಭೂತಾಸ್ತಸ್ಯ ನಾಮರೂಪಕರ್ಮಾತ್ಮಭೂತಸ್ಯ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಸ್ಯ | ಯತ್
ರೂಪಂ ತತ್ ಪ್ರಾಚ್ಯಾ ದಿಶಾ ಸಹ ಹೃದಯಭೂತಂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಸ್ಯ |
ಯತ್ಕೇವಲಂ ಕರ್ಮ ಪುತ್ರೋತ್ಪಾದನಲಕ್ಷಣಂ ಜ್ಞಾನಸಹಿತಂ ಚ ಸಹ
ಫಲೇನ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ರೀಭಿಶ್ಚ ದೇವತಾಭಿಃ ದಕ್ಷಿಣಾಪ್ರತೀಚ್ಯದೀಚ್ಯಃ ಕರ್ಮ
ಫಲಾತ್ತಿಶಾಃ ಹೃದಯಮೇವ ಆಪನ್ನಾಸ್ತಸ್ಯ | ಧ್ರುವಾಯಾ ದಿಶಾ ಸಹ
ನಾಮ ಸರ್ವಂ ವಾಗ್ದ್ವಾರೇಣ ಹೃದಯಮೇವ ಆಪನ್ನಮ್ | ಏತಾವದ್ಧಿದಂ
ಸರ್ವಂ ಯದುತ ರೂಪಂ ವಾ ಕರ್ಮ ವಾ ನಾಮ ವಾ ಇತಿ ತತ್ಸರ್ವಂ
ಹೃದಯಮೇವ | ತತ್ ಸರ್ವಾತ್ಮಕಂ ಹೃದಯಂ ಪೃಚ್ಛತೇ ಕಸ್ಮಿನ್ನ
ಹೃದಯಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮಿತಿ ||

1. ಈ ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಾಮವನ್ನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿರುತ್ತದೆ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇಲ್ಲಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಎಲ್ಲಾ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಹೃದಯದಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ಆತ್ಮವಾಗಿ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ದೇವತೆಗಳೊಡನೆಯೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗಳೊಡನೆಯೂ ದಿಕ್ಕುಗಳು ಆ ನಾಮರೂಪ ಕರ್ಮಾತ್ಮಭೂತನಾದ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಿಗೆ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ರೂಪ ವೆಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನೊಡನೆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನ ಹೃದಯ ವಾಗಿರುತ್ತದೆ ; ಕೇವಲ ಕರ್ಮವೂ ಪುತ್ರೋತ್ಪಾದನಲಕ್ಷಣ(ಕರ್ಮ)ವೂ ಜ್ಞಾನಸಹಿತ(ಕರ್ಮವೂ) ಫಲದೊಡನೆಯೂ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ಯದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಯೂ ಕೂಡಿ ಕರ್ಮಫಲಾತ್ಮಕವಾದ¹ ದಕ್ಷಿಣ, ಪಶ್ಚಿಮ, ಉತ್ತರ - ಈ (ದಿಕ್ಕುಗಳೂ) ಅವನಿಗೆ ಹೃದಯವೇ ಆಗಿಬಿಟ್ಟಿವೆ. ಧ್ರುವದಿಕ್ಕಿನೊಡನೆ ನಾಮ ವೆಲ್ಲವೂ (ಅವನ) ಹೃದಯವೇ ಆಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆ. ರೂಪ, ಕರ್ಮ, ನಾಮ- ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಇದೆಲ್ಲವೂ ? ಅದೆಲ್ಲವೂ ಹೃದಯವೇ. ಆ ಸರ್ವಾತ್ಮಕವಾದ ಹೃದಯ ವನ್ನು (ಕುರಿತು) ಇಲ್ಲಿ ಹೃದಯವು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆ? ಎಂದು ಕೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಹೃದಯಶರೀರಗಳಿಗೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯಪ್ರತಿಷ್ಠೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಹಲ್ಲಿಕೇತಿ ಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೋ ಯತ್ರೈತದನ್ಯ
ತ್ರಾಸ್ತುನ್ಮನ್ಯಾಸ್ಯೈ ಯದ್ವೈತದನ್ಯತ್ರಾಸ್ತತ್ ಸ್ಯಾಚ್ಛಾನ್ಯೋ
ವೈನದದ್ಯುರ್ವಯಾಗ್ಂಸಿ ವೈನದ್ವಿಮುಘೀರನ್ನಿತಿ || ೨೫ ||

೨೫. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಿಂತೆಂದನು : ಅಹಲ್ಲಿಕನೆ, ಯಾವಾಗ ಇದು ನನಗಿಂತ ಬೇರೆಯಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವೆಯೋ, (ಆಗ ನೀನು ಅಹಲ್ಲಿಕನೇ ಸರಿ). ಇದು ನನಗಿಂತ ಬೇರೆಯಿರುವಾಗಿದ್ದರೆ ಇದನ್ನು ನಾಯಿಗಳಾದರೂ ತಿಂದುಬಿಡುತ್ತಿದ್ದವು, ಹಕ್ಕಿಗಳಾದರೂ ಇದನ್ನು ಕೀಳುತ್ತಿದ್ದವು !

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೨೧. ಅಹಲ್ಲಿಕೇತಿ ಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ | ನಾಮಾನ್ತರೇಣ ಸಂಬೋಧನಂ ಕೃತವಾನ್ | ಯತ್ರ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಏತತ್ ಹೃದಯಂ ಆತ್ಮಾ ಅಸ್ಯ ಶರೀರಸ್ಯ ಅನ್ಯತ್ರ ಕ್ವಚಿತ್ ದೇಶಾನ್ತರೇ ಅಸ್ಮತ್ ಅಸ್ಮತ್ತಃ ವರ್ತತೇ ಇತಿ ಮನ್ಯಾಸ್ಯೈ ಮನ್ಯಸೇ | ಯದ್ ಹಿ ಯದಿ ಹಿ ಏತದ್ ಹೃದಯಮ್

1. ಇಲ್ಲಿರುವ 'ಫಲಾತ್ಮಕವಾದ' ಎಂಬ ವಚನವು ಹಿಂದೆ ಭಾ. ಭಾ. ೧೧೪ರಲ್ಲಿರುವ 'ಸಫಲ' ಎಂಬ ಪಾರನೇ ಸರಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಉಪೋದ್ಬಲಕವಾಗಿದೆ.

ಅನ್ಯತ್ರ ಅಸ್ಮತ್ ಸ್ಯಾತ್ ಭವೇತ್, ಶ್ವಾನೋ ವಾ ಏನತ್ ಶರೀರಮ್ ತದಾ ಆದ್ಯಃ, ವಯಾಂಸಿ ವಾ ಪಕ್ಷಣೋ ವಾ ಏನತ್. ವಿಮಧ್ನೀರನ್ ವಿಲೋಡಯೇ ಯುಃ ವಿಕರ್ಷೇರನ್ ಇತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ಮಯಿ ಶರೀರೇ ಹೃದಯಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಶರೀರಸ್ಯಾಪಿ ನಾಮರೂಪಕರ್ಮಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್ ಹೃದಯೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತತ್ವಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅಹಲ್ಲಿಕನೆ ಎಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು (ಅವನನ್ನು) ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಸರಿನಿಂದ¹ ಕರೆದು ಹೇಳಿದನು. ಯಾವಾಗ ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಹೃದಯವು, ಈ ಶರೀರದ ಆತ್ಮವು, (ಅಸ್ಮತ್ = ಅಸ್ಮತ್ತ್ವಃ) ನನಗಿಂತ ಬೇರೆ ಮತ್ತೊಂದು ದೇಶದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂದು (ಮನ್ಯಾಸೈ = ಮನ್ಯಸೇ) ತಿಳಿಯುವೆಯೋ (ಆಗ ನೀನು ಅಹಲ್ಲಿಕನೇ). ಈ ಹೃದಯವು (ಯದ್ ಹಿ = ಯದಿ ಹಿ) ನನಗಿಂತ ಬೇರೊಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿರುವದಾದರೆ (ಸ್ಯಾತ್ = ಭವೇತ್) ನಾಯಿಗಳಾದರೂ ಈ ಶರೀರವನ್ನು ಆಗ ತಿಂದುಬಿಡುತ್ತಿದ್ದವು, ಹಕ್ಕಿಗಳಾದರೂ ಪಕ್ಷಿಗಳಾದರೂ ಇದನ್ನು ಕೀಳುತ್ತಿದ್ದವು ಕಿತ್ತುಹಾಕುತ್ತಿದ್ದವು, ಕಿತ್ತೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದವು². ಆದ್ದರಿಂದ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೇ ಹೃದಯವು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಶರೀರವೂ ನಾಮರೂಪಕರ್ಮಾತ್ಮಕವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ³.

ಶರೀರಹೃದಯವಾಯುಗಳು ಪರಾರ್ಥ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಕಸ್ತಿನ್ನು ತ್ವಂ ಚಾತ್ಮಾ ಚ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೌ ಸ್ಥ ಇತಿ ಪ್ರಾಣ ಇತಿ
ಕಸ್ತಿನ್ನು ಪ್ರಾಣಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇತ್ಯಪಾನ ಇತಿ ಕಸ್ತಿನ್ನ್ವಪಾನಃ
ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇತಿ ವ್ಯಾನ ಇತಿ ಕಸ್ತಿನ್ನು ವ್ಯಾನಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇತ್ಯು

1. ಅಹಲ್ಲಿಕೇತಿ ಹೋವಾಚ ಎಂಬುದು ಹೃದಯವು ಎಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ಹೃದಯವು ಅಹಲ್ಲಿಕವೆಂಬ ಆಧಾರದಲ್ಲಿದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವದಕ್ಕೆ ಹೋಗಬಾರದು ಎಂದರ್ಥ. ವಿದಗ್ಧ, ಅಹಲ್ಲಿಕ - ಇವೆರಡೂ ಹೆಸರುಗಳೇ ಎಂಬುದು ಅದ್ಭುತಾತ್ಮಸ್ವರದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ. ಅಹಲ್ಲಿಕವೆಂದರೆ ಹಗಲು ಮರೆಯಾಗಿರುವ ಪ್ರೇತವು; ಹೃದಯವು ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯೋ ಇರುವದೆಂದು ತಿಳಿಯುವದರಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಪ್ರೇತನೆನ್ನಬೇಕು ಎಂದು ಭಾವ.

2. ಅದರೆ ಹಾಗಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಹೃದಯವು ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

3. ಹೃದಯಶರೀರಗಳಿಗೆ ವನಸಿಂಹನ್ಯಾಯದಿಂದ ಪರಸ್ಪರಾಶ್ರಯವಿದೆ ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ.

ದಾನ ಇತಿ ಕಸ್ಮಿನ್ನೂದಾನಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇತಿ ಸಮಾನ ಇತಿ ಸ ಏಷ
ನೇತಿನೇತ್ಯಾತ್ಮಾಗೃಹ್ಯೋ ನ ಹಿ ಗೃಹ್ಯತೇಶೀರ್ಯೋ ನ ಹಿ
ಶೀರ್ಯತೇಸಜ್ಜೋ ನ ಹಿ ಸಜ್ಜತೇಸಿತೋ ನ ವ್ಯಥತೇ ನ
ರಿಸ್ಯತಿ | ಏತಾನ್ಯಷ್ಟಾವಾಯತನಾನ್ಯಷ್ಟಾ ಲೋಕಾ ಅಷ್ಟಾದೇವಾ
ಅಷ್ಟಾ ಪುರುಷಾಃ ಸ ಯಸ್ತಾನ್ ಪುರುಷಾನ್ನಿರುಹ್ಯ ಪ್ರತ್ಯು
ಹ್ಯಾತ್ಯ ಕ್ರಾಮತ್ ತಂ ತ್ವಾಪನಿಷದಂ ಪುರುಷಂ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ ತಂ
ಚೇನ್ಮೇ ನ ವಿವಕ್ಷ್ಯಸಿ ಮೂರ್ಧಾ ತೇ ವಿಪತಿಸ್ಯತೀತಿ | ತಗ್ಂ
ಹ ನ ಮೇನೇ ಶಾಕಲ್ಯಸ್ತಸ್ಯ ಹ ಮೂರ್ಧಾ ವಿಪಸಾತಾಪಿ
ಹಾಸ್ಯ ಪರಿಮೋಷಿಣೋಽಸ್ಥೇನ್ಯಪಜಹ್ರುರನ್ಯನ್ಮನ್ಯಮಾನಾಃ ||

೨೬. 'ನೀನೂ ಆತ್ಮವೂ ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರಾಗಿರುವಿರೊ !'
ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ. 'ಪ್ರಾಣವು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುವದೊ !' ಅಪಾನ
ದಲ್ಲಿ. 'ಅಪಾನವು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುವದೊ !' ವ್ಯಾನ
ದಲ್ಲಿ. 'ವ್ಯಾನವು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುವದೊ !' ಉದಾನದಲ್ಲಿ.
'ಉದಾನವು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುವದೊ !' ನಮಾನದಲ್ಲಿ. ಆ
ಇವನೇ ನೇತಿ ನೇತಿ (ಹೀಗಲ್ಲ, ಹೀಗಲ್ಲ) ಎಂಬ ಆತ್ಮನು. ಅಗೃಹ್ಯನು,
ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಅಶೀರ್ಯನು, ಸ ವೇ ಯು ವ ದಿಲ್ಲ
ವಷ್ಟೆ ? ಅಸಂಗನು, ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಅಸಿತನು, ವ್ಯಥೆ
ವಡುವದಿಲ್ಲ, ಹಿಂಸಿತನಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಇವು ಎಂಟು ಆಯತನಗಳು,
ಎಂಟು ಲೋಕಗಳು, ಎಂಟು ದೇವತೆಗಳು, ಎಂಟು ಪುರುಷರು. ಆ
ಪುರುಷರನ್ನು ಯಾವನು ನಿರ್ವಹಿಸಿ ಪ್ರತಿವಹಿಸಿ ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿರು
ವನೋ ಆ ಔಪನಿಷದಪುರುಷನನ್ನಾದರೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದೇನೆ.
ಅವನನ್ನು ನನಗೆ ವಿಪ್ರಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನ ತಲೆಯು ಬೀಳು
ವದು ! ಆ (ಪುರುಷನನ್ನು) ಶಾಕಲ್ಯನು ಅರಿತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನ ತಲೆಯು
ಬಿದ್ದಿತು. ಅವನ ಅಸ್ತಿಗಳನ್ನು ಕಳ್ಳರು ಮತ್ತೊಂದೆಂದು ತಿಳಿದು
ಅಪಹರಿಸಿದರು.

ಶರೀರಹೃದಯವಾಯುಗಳು ವಿಜ್ಞಾನಮಯಾರ್ಥ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೨೨. ಹೃದಯಶರೀರಯೋಃ ಏವಮನ್ಯೋನ್ಯಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಉಕ್ತಾ
ಕಾರ್ಯಕರಣಯೋಃ | ಅತಃ ತ್ವಾಂ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ | ಕಸ್ಮಿನ್ನು ತ್ವಂ ಚ ಶರೀರಮ್

ಆತ್ಮಾ ಚ ತವ ಹೃದಯಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೌ ಸ್ಥಃ ಇತಿ | ಪ್ರಾಣೇ ಇತಿ | ದೇಹಾ
ತ್ಮಾನೌ ಪ್ರಾಣೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೌ ಸ್ಥಾತಾಂ ಪ್ರಾಣವೃತ್ತೌ | ಕಸ್ಮಿನ್ನು ಪ್ರಾಣಃ
ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇತಿ ? ಅಪಾನ ಇತಿ | ಸಾಪಿ ಪ್ರಾಣವೃತ್ತಿಃ ಪ್ರಾಗೇವ ಪ್ರೇಯಾತ್
ಅಪಾನವೃತ್ತ್ಯಾ ಚೇನ್ನ ನಿಗೃಹ್ಯೇತ | ಕಸ್ಮಿನ್ನು ಅಪಾನಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇತಿ ?
ವ್ಯಾನೇ ಇತಿ | ಸಾಪಿ ಅಪಾನವೃತ್ತಿಃ ಅಥ ಏವ ಯಾಯಾತ್ ಪ್ರಾಣವೃತ್ತಿಶ್ಚ
ಪ್ರಾಗೇವ ಮಧ್ಯಸ್ಥಯಾ ಚೇತ್ ವ್ಯಾನವೃತ್ತ್ಯಾ ನ ನಿಗೃಹ್ಯೇತ | ಕಸ್ಮಿನ್ನು
ವ್ಯಾನಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇತಿ ? ಉದಾನ ಇತಿ | ಸರ್ವಾಸ್ತಿಸ್ತೋಪಿ ವೃತ್ತಯಃ
ಉದಾನೇ ಕೇಲಸಾಧನೀಯೇ ಚೇತ್ ನ ನಿಬದ್ಧಾ ವಿಷ್ವಜ್ಜೀವ ಈಯುಃ |
ಕಸ್ಮಿನ್ ನು ಉದಾನಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇತಿ ? ಸಮಾನೇ ಇತಿ | ಸಮಾನಪ್ರತಿಷ್ಠಾ
ಹ್ಯೇತಾಃ ಸರ್ವಾ ವೃತ್ತಯಃ | ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ | ಶರೀರಹೃದಯವಾಯ
ವೋನೋನ್ಯೋನ್ಯಪ್ರತಿಷ್ಠಾಃ ಸಂಘಾತೇನ ನಿಯತಾ ವರ್ತಂತೇ ವಿಜ್ಞಾನ
ಮಯಾರ್ಥಪ್ರಯುಕ್ತಾಃ ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

“ಹೃದಯ, ಶರೀರ- ಎಂಬ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳಿಗೆ ಹೀಗೆ ಅನೋನ್ಯ
ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದೆಯಷ್ಟೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶರೀರವಾದ ನೀನೂ ಆತ್ಮನೂ
ಎಂದರೆ ನಿನ್ನ ಹೃದಯವೂ ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರಾಗಿರುವಿರಾ !- ಎಂದು
ನಿನ್ನನ್ನು ಕೇಳುತ್ತೇನೆ.” ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ. (ಈ) ದೇಹಾತ್ಮಗಳು ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಾಣ
ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರಬಹುದು. “ಪ್ರಾಣವು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆ
ಯೋ !” ಅಪಾನದಲ್ಲಿ. ಆ ಪ್ರಾಣವೃತ್ತಿಯೂ ಅಪಾನವೃತ್ತಿಯಿಂದ ನಿಗೃಹಿತ
ವಾಗಿದೆ ಇದ್ದರೆ ಮುಂದುಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು. “ಅಪಾನವು
ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆಯೋ !” ವ್ಯಾನದಲ್ಲಿ. ನಡುವಿನ ವ್ಯಾನವೃತ್ತಿಯಿಂದ
ನಿಗೃಹಿತವಾಗಿದೆ ಇದ್ದರೆ ಆ ಅಪಾನವೃತ್ತಿಯೂ ಕೇಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಿಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು,
ಪ್ರಾಣವೃತ್ತಿಯೂ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು. “ವ್ಯಾನವೃತ್ತಿಯು
ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆಯೋ !” ಉದಾನದಲ್ಲಿ. (ಈ) ಮೂರು ವೃತ್ತಿಗಳೂ
ಕೇಲಿನಂತಿರುವ ಉದಾನಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಬೀಳದೆ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ಕಂಡಕಂಡಕಡೆಗೇ

1. ಅ|| ವಾ|| ಗಳಲ್ಲಿರುವ ಈ ಪಾರವೇ ಮೇಲು.

2. ಹೀಗೆ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸಂಹತವಾಗಿರುವದು ಮತ್ತೊಂದರ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿರ
ಬೇಕಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದ.

3. ಪ್ರಾಣವು ಮುನ್ನಡೆಯ ಸ್ವಭಾವದ್ದು, ಅಪಾನವೃತ್ತಿಯು ಕೆಳಕ್ಕೆಳೆಯುವ
ಸ್ವಭಾವದ್ದು. ಇವೆರಡೇ ಇದ್ದರೆ ಅಪಾನವು ಪ್ರಾಣವನ್ನೂ ಹಿಂಜಗಬಹುದಾಗಿತ್ತು, ಅಥವಾ
ಪ್ರಾಣವೇ ಬಲವಾದರೆ ಅಪಾನವನ್ನೂ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ವ್ಯಾನವು
ಈ ಎ-ದು ಬಗೆಯ ಫಲವನ್ನೂ ತಪ್ಪಿಸಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

ಹೋಗಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದವು. “ಉ ದಾ ನ ವು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿದೆಯೋ!” ಸಮಾನದಲ್ಲಿ. ಈ ವೃತ್ತಿಗಳೆಲ್ಲ ಸಮಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ?

ಇಷ್ಟನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಗಿದೆ. ಶರೀರ, ಹೃದಯ, ವಾಯು- (ಇವು) ಗಳು ಒಂದರಲ್ಲೊಂದು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿ ಸುಘಾತವಾಗಿ ನಿಯಮದಿಂದ ವಿಜ್ಞಾನ ಮಯನ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತಿರುತ್ತವೆ.

ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾದ ನಿರುಪಾಧಿಕಾತ್ಮ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೨೩. ಸರ್ವಮೇತತ್ ಯೇನ ನಿಯತಂ ಯಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮ್ ಆಕಾಶಾಂತಮ್ ಓತಂ ಪ್ರೋತಂ ಚ ತಸ್ಯ ನಿರುಪಾಧಿಕಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾದಪರೋಕ್ಷಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ದೇಶಃ ಕರ್ತವ್ಯ ಇತ್ಯಯಮಾರಮ್ಭಃ | ಸ ಏಷಃ ಸ ಯಃ ‘ನೇತಿ ನೇತಿ’ (೨-೩-೬) ಇತಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟೋ ಮಧುಕಾಂಡೇ ಏಷ ಸಃ | ಸೋಯ ಮಾತ್ಮಾ ಅಗೃಹ್ಯಃ ನ ಗೃಹ್ಯಃ | ಕಥಮ್ ? ಯಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವಕಾರ್ಯಧರ್ಮಾ ತೀತಃ ತಸ್ಮಾದಗೃಹ್ಯಃ | ಕುತಃ ? ಯಸ್ಮಾದ್ ನ ಹಿ ಗೃಹ್ಯತೇ | ಯದ್ವಿ ಕರಣ ಗೋಚರಂ ವ್ಯಾಕೃತಂ ವಸ್ತು ತದ್ ಗ್ರಹಣಗೋಚರಮ್ | ಇದಂ ತು ತದ್ವಿಪರೀತಮ್ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವಮ್ | ತಥಾ ಅಶೀರ್ಯಃ | ಯದ್ ಹಿ ಮೂರ್ತಂ ಸಂಹತಂ ಶರೀರಾದಿ ತತ್ ಶೀರ್ಯತೇ | ಅಯಂ ತು ತದ್ವಿಪರೀತಃ | ಅತೋ ನ ಹಿ ಶೀರ್ಯತೇ | ತಥಾ ಅಸಬ್ಧಃ | ಮೂರ್ತೋ ಮೂರ್ತಾಂತರೇಣ ಸಂಬದ್ಧ ಮಾನಃ ಸಜ್ಯತೇ | ಅಯಂ ಚ ತದ್ವಿಪರೀತಃ | ಅತೋ ನ ಹಿ ಸಜ್ಯತೇ | ತಥಾ ಅಸಿತಃ ಅಬದ್ಧಃ | ಯದ್ ಹಿ ಮೂರ್ತಂ ತದ್ ಬದ್ಧತೇ | ಅಯಂ ತು ತದ್ವಿಪರೀತಃ |¹ ಅಬದ್ಧತ್ವಾತ್ ನ ವ್ಯಧತೇ | ಅತೋ ನ ರಸ್ಯತಿ | ಗ್ರಹಣ ವಿಶರಣಸಜ್ಜ ಬಂಧಕಾರ್ಯಧರ್ಮರಹಿತತ್ವಾತ್ ನ ರಸ್ಯತಿ | ನ ಹಿಸಾಮ್ ಆಪದ್ಯತೇ | ನ ವಿನಶ್ಯತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇದೆಲ್ಲವೂ ಯಾವದಕ್ಕಿಂದ ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿದ್ದಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೋ, ಏತರಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿರುತ್ತದೆಯೋ, ಆಕಾಶಾಂತವಾಗಿ (ಎಲ್ಲವೂ) ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿದೆಯೋ, ಆ ನಿರುಪಾಧಿಕವಾದ ಸಾಕ್ಷಾದಪರೋಕ್ಷಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು² ತಿಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಇದನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಇವನೇ ಮಧುಕಾಂಡದಲ್ಲಿ

1. ತದ್ವಿಪರೀತತ್ವಾತ್ ಎಂಬ ಪಾರವಿದ್ವರೆ ಅಸಿತಃ ಎಂಬ ವಾ|| ಪಾರವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕು.

2. ೩-೮-೧೧ರಲ್ಲಿರುವ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶಾಂತವಾಗಿ ಎಲ್ಲವೂ ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೊಂದಿದೆ.

‘ಹೀಗಲ್ಲ, ಹೀಗಲ್ಲ’ (೨-೩-೬) ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಲ್ಲ, ಅವನೇ ಇವನು ಆ ಈ ಆತ್ಮನು ಅಗೃಹ್ಯನು^೧, ಗೃಹ್ಯನಲ್ಲ, ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ ಕಾರ್ಯಧರ್ಮಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾರುವವನಲ್ಲವೆ, ಅದರಿಂದ ಅಗೃಹ್ಯನು. ಏಕೆ? ಎಂದರೆ ಗೃಹೀತನಾಗದಿರುವ ದರಿಂದ, ಯಾವದು ಕರಣಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದಿರುವ ವ್ಯಾಕೃತ(ವಸ್ತುವೋ) ಅದು ಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವಾದರೋ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಅಶೀರ್ಯನು, ಯಾವದು ಮೂರ್ತವಾಗಿ ಸಂಹತವಾಗಿರುತ್ತದೆಯೋ ಆ ಶರೀರವೇ ಮುಂತಾದದ್ದು ಸವೆಯುತ್ತದೆ; ಅದರೆ ಇವನು ಅದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಸವೆಯುವದಿಲ್ಲ, ಹೀಗೆಯೇ ಅಸಂಗನು, ಮೂರ್ತವಾದದ್ದು ಮತ್ತೊಂದು ಮೂರ್ತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವಾದರೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ, ಅದರೆ ಇವನು ಅದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲ. ಇದರಂತೆ ಅಸಿತನು, ಬದ್ಧನಲ್ಲ ಯಾವದು ಮೂರ್ತವೋ ಅದು ಬದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದರೆ ಇವನು ಅದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ^೨ ಅಬದ್ಧನಾಗಿರುವದರಿಂದ ವ್ಯಥೆಗೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂಸಿತನಾಗುವದಿಲ್ಲ, ಹಿಡಿಯುವದಕ್ಕಾಗುವದು ಸವೆಯುವದು, ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವದು, ಬದ್ಧನಾಗಿರುವದು- ಇವುಗಳ ಕಾರ್ಯವೆಂಬ ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದವನಾದ್ದರಿಂದ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ, ನಾಶವಾಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

ಯಾಜ್ಞ ವಲ್ಕ್ಯನ ಪ್ರಶ್ನೆ: ಔಪನಿಷದಪುರುಷನು ಯಾರು?

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೨೪. ಕ್ರಮಮ್ ಅತಿಕ್ರಮ್ಯ ಔಪನಿಷದಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಆಖ್ಯಾಯಿ ಕಾತೋಪಸೃತ್ಯ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣ ತ್ವರಯಾ ನಿರ್ದೇಶಃ ಕೃತಃ | ತತಃ ಪುನರಾಖ್ಯಾಯಿಕಾಮೇವ ಆಶ್ರಿತ್ಯ ಆಹ | ಏತಾನಿ ಯಾನಿ ಉಕ್ತಾನಿ ಅಷ್ಟಾವಾಯುತನಾನಿ ‘ಸೃಧಿವ್ಯೇವ ಯಸ್ಯಾಯತನಮ್’ ಇತ್ಯೇವಮಾದೀನಿ ಅಷ್ಟಾ ಲೋಕಾಃ ಅಗ್ನಿಲೋಕಾದಯಃ, ಅಷ್ಟಾ ದೇವಾಃ ‘ಅಮೃತಮಿತಿ ಹೋವಾಚ’ (೩-೯-೧೦) ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ | ಅಷ್ಟಾ ಪುರುಷಾಃ ಶಾರೀರಃ ಪುರುಷಃ ಇತ್ಯಾದಯಃ | ಸ ಯಃ ಕಚ್ಚಿತ್ ತಾನ್ ಪುರುಷಾನ್ ಶಾರೀರ ಪ್ರಭೃತೀನ್ ನಿರುಹ್ಯ ನಿಶ್ಚಯೇವ ಉಹ್ಯ ಗಮಯಿತ್ವಾ ಅಷ್ಟಚತುಷ್ಕಭೇದೇನ ಲೋಕಸ್ಥಿತಮ್ ಉಪಪಾದ್ಯ ಪುನಃ ಪ್ರಾಚೀದಿಗಾದಿವ್ವಾರೇಣ ಪ್ರತ್ಯುಹ್ಯ

1. ಆಕಾಶಂತನಾಗಿ ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆ, ಈಗ ಶರೀರಾದಿಗಳು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿವೆ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವ ಆತ್ಮನು ಎಂದರ್ಥ.

2. ಅಸಿತಃ ಎಂದೂ ಇದ್ದರೆ ವಿಪರೀತನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅಸಿತನು ಎಂದು ಅನುವಾದ

ಉಪಸಂಹೃತ್ಯ ಸ್ವಾತ್ಮನಿ ಹೃದಯೇ ಅಶ್ಯಕ್ರಾಮತ್ ಅತಿಕ್ರಾಂತವಾನ್, ಉಪಾಧಿ
ಧರ್ಮಂ ಹೃದಯಾದ್ಭಾತ್ಯತ್ವಂ ಸ್ವೇನೈವ ಆತ್ಮನಾವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ ಯ ಔಪನಿಷದಃ
ಪುರುಷಃ ಅಶನಾಯಾದಿವರ್ಜಿತಃ ಉಪನಿಷತ್ಸ್ವೇವ ವಿಜ್ಞೇಯಃ ನಾನ್ಯ
ಪ್ರಮಾಣಗಮ್ಯಃ ತಂ ತ್ವಾ ತ್ವಾಂ ವಿದ್ಯಾಭಿಮಾನಿನಂ ಪುರುಷಂ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ ತಂ
ಚೇತ್ ಯದಿ ಮೇ ನ ನಿವಹ್ಯಸಿ ನಿವೃಷ್ಟಂ ನ ಕಥಯಿಷ್ಯಸಿ ಮೂರ್ಛಾ ತೇ
ನಿಪತಿಷ್ಯತಿ ಇತ್ಯಾಹ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಕ್ರಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಶ್ರುತಿಯು ತನ್ನ
ರೂಪದಿಂದಲೇ ಔಪನಿಷದಪುರುಷನ ನಿರ್ದೇಶವನ್ನು ಮಾಡಿತು.¹ ಆ ಬಳಿಕ
ಮತ್ತೆ ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ:² ಇನ್ನೇ ಎಂಟು ಆಯತನ
ಗಳು, 'ಯಾನನಿಗೆ ಪೃಥಿವಿಯೇ ಆಯತನವೋ' (೩-೯-೧೦) ಎಂದು
ಮುಂತಾಗಿ³ ಹೇಳಿದವಲ್ಲ (ಅವು); ಎಂಟು ಲೋಕಗಳು, ಅಗ್ನಿಲೋಕವೇ
ಮುಂತಾದವುಗಳು⁴ : ಎಂಟು ದೇವತೆಗಳು, "ಅಮೃತವು" ಎಂದು (ಅನನು
ಉತ್ತರವನ್ನು) ಹೇಳಿದನು" ಮುಂತಾದವು⁵, ಎಂಟು ಪುರುಷರು, 'ಶಾರೀರ
ಪುರುಷನು' ಮುಂತಾದವರು.⁶ ಯಾವನಾದರೆ ಶಾರೀರನೇ ಮುಂತಾದ ಆ
ಪುರುಷರನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿ (ನಿಶ್ಚಯೇನ ಉಹ್ಯ) ನಿಶ್ಚಯದಿಂದ ವಹಿಸಿ ಸೇರಿಸಿ

1. ಇದನ್ನು ಪ್ರಶ್ನೆಗೇ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದೆಂದೂ ಶಾಕಲ್ಯನ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಸಮಾಸ
ವ್ಯಾಸರೂಪದಿಂದಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಕುರಿತದ್ದಾಗಿರಲು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಐಕಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು
ಕುರಿತ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದನೆಂದೂ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಹೀಗಾದರೇ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವು ಸಂಬಂಧವಾಗುವ
ದೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಂತರವನ್ನು ಮಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ.

2. ನೊದಲು ಶ್ರುತಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿತ್ತು, ಈಗ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರೂಪದಿಂದ ಹೇಳು
ತ್ತಿದೆ. ಶ್ರುತಿಯು ವಿಷಯಪ್ರತಿಪಾದನೆಗಾಗಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಶಾಕಲ್ಯಾದಿರೂಪವನ್ನು
ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಮಾತಾಡುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

3. ಪೃಥಿವಿ, ಕಾಮ, ರೂಪಸಾಮಾನ್ಯ, ಅಕಾಶ, ತಮಸ್ಸು, ಪ್ರಕಾಶಕರೂಪಗಳು,
ಅಪ್ಪು, ರೇತಸ್ಸು- ಎಂಬ ಎಂಟು ಆಯತನಗಳು.

4. ಅಗ್ನಿ, ಹೃದಯ, ಚಕ್ಷುಸ್ಸು, ಶ್ರೋತ್ರ, ಹೃದಯ, ಚಕ್ಷುಸ್ಸು, ಹೃದಯ,
ಹೃದಯ- ಎಂಬ ಎಂಟು ಲೋಕಗಳು ಎಂದರೆ ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಕರಣಗಳು.

5. ಅಮೃತ, ಸ್ತ್ರೀಯರು, ಸತ್ಯ, ದಿಶ, ಮೃತ್ಯು, ಅಸು, ವರುಣ, ಪ್ರಜಾಪತಿ-
ಎಂಬ ಎಂಟು ದೇವತೆಗಳು ಎಂದರೆ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಕಾರಣಗಳು.

6. ಶಾರೀರಪುರುಷ, ಕಾಮನುಯಪುರುಷ, ಆದಿತ್ಯಪುರುಷ, ಪ್ರಾತಿಶ್ರುತ್ಯಪುರುಷ,
ಛಾಯಾ(ಅಜ್ಞಾನ)ಮಯಪುರುಷ, ಆದರ್ಶಪುರುಷ, ಅಪ್ಪುರುಷ, ಪುತ್ರನುಯಪುರುಷ-
ಎಂಬ ಎಂಟು ವಿಶೇಷರೂಪದ ಪುರುಷರು.

ಎಂಟು ಚತುಷ್ಯಗಳ ಭೇದದಿಂದ ಲೋಕಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿ¹, ಮತ್ತೆ ಪ್ರಾಚೀದಿಕೈ ಮುಂತಾದವುಗಳ ದ್ವಾರದಿಂದ ಪ್ರತಿವಹಿಸಿ ತನ್ನ ಆತ್ಮನಾದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು² ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿರುವನೋ ಉಪಾಧಿ ಧರ್ಮವಾದ ಹೃದಯಾದ್ಯಾತ್ಮಭಾವವನ್ನು ಮೀರಿ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೇ ಇರುವ ಔಪನಿಷದಪುರುಷನಿದಾನಲ್ಲಿ, ಹಸಿವು ಮುಂತಾದವುಗಳಿಲ್ಲದ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ತಿಳಿಯಬರುವವನೇ ಹೊರತು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಯಬರುವಂತಿಲ್ಲವಲ್ಲ³, ಆ ಪುರುಷನನ್ನು ಕುರಿತು ವಿದ್ಯಾಭಿನಾನಿಯಾದ (ತ್ವಾ=ತ್ವಾಮ್) ನಿನ್ನನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಅವನನ್ನು ನನಗೆ (ನ ವಿವಕ್ಷ್ಯಸಿ=ವಿವಕ್ಷ್ಯಂ ನ ಕಥಯಿಷ್ಯಸಿ) ವಿವಕ್ಷ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಲಾರೆ ಯಾದರೆ ನಿನ್ನ ತಲೆಯು ಬೀಳಲಿ! ಎಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ನುಡಿದನು.⁴

ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯೊಡನೆ ಚರ್ಚಿಸಿದ ಅಪರಾಧದ

ದುಷ್ಪರಿಣಾಮ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೨೫. ತಂ ತು ಔಪನಿಷದಂ ಪುರುಷಂ ಶಾಕಲೋ ನ ಮೇನೇ ಹ ನ ವಿಜ್ಞಾತವಾನ್ ಕಿಲ | ತಸ್ಯ ಹ ಮೂರ್ಧಾ ವಿಸಮತ ವಿಸತಿತಃ | ಸಮಾಪ್ತಾ ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ | ಶ್ರುತೇರ್ವಚನಂ 'ತಂ ಹ ನ ಮೇನೇ' ಇತ್ಯಾದಿ | ಕಿಂ ಚ ಅಪಿ ಹಾಸ್ಯ ಪರಿವೋಷಣಸ್ತಸ್ಯರಾಃ ಅಸ್ಥೀನ್ಯಪಿ ಸಂಸ್ಕಾರಾರ್ಥಂ ಶಿಷ್ಯೈರ್ನೀಯ ಮಾನಾನಿ ಗೃಹಾನ್ ಪ್ರತಿ ಅಪಜಹ್ರುಃ ಅಪಹೃತವಂತಃ | ಕಿಂನಿಮಿತ್ತಮ್ ? ಅನ್ಯದ್ ಧನಂ ನೀಯಮಾನಂ ಮನ್ಯಮಾನಾಃ | ಪೂರ್ವವೃತ್ತಾ ಹಿ ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ ಇಹ ಸೂಚಿತಾ | ಅಷ್ಟಾಧ್ಯಾಯ್ಯಾಂ ಕಿಲ ಶಾಕಲೈನ ಯಾಜ್ಞ

1. ಆಯತನಾದಿಚತುಷ್ಯಗಳು ಎಂಟರಿಂದ ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ಥಿತಿಯು ಉಪಪನ್ನ ವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

2. ಬಾಹ್ಯಜಗತ್ತನ್ನೆಲ್ಲ ಐದು ಪಂಗಡವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ದಿಕ್ಕು, ದೇವತೆ- ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು.

3. ಎಲ್ಲರ ಆತ್ಮನಾಗಿರುವ ಸರ್ವಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಉಪನಿಷತ್ತಿನಿಂದ ಮಾತ್ರ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಸೂ. ಭಾ. ೧-೧-೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೪).

4. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯಾದವನಿಗೊಂದೇ ಗೋಧನವನ್ನು ರಾಜನು ಇಡಿಸಿರುತ್ತಾನೆ ; ಅದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞನಾದ ನಿನಗೆ ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸುವದ ಕ್ಕಾಗಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆ- ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ. ಶಾಪವನ್ನು ಕೊಡುವ ಮುಂಚೆ ಶಾಕಲನು ಅಪರಾಧಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಮೂಲಕ ಸಾಧಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿತೆ ಏಯಿತೆಂದು ಭಾವ.

ವಲ್ಕೃಷ್ಯ ಸಮಾಸಾನ್ತಃ ಏವ ಕಿಲ ಸಂವಾದೋ ನಿರ್ವೃತ್ತಃ | ತತ್ರ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇನ ಶಾಪೋ ದತ್ತಃ | “ಪುರೇ ತಿಥ್ಯೇ^೧ ಮರಿಷ್ಯಸಿ ನ ತೇಽಸ್ಥೀನಿ ಚ ನ ಗೃಹಾನ್ ಪ್ರಾಪ್ಸ್ಯಸ್ತೀತಿ ಸ ಹ^೨ ತಥೈವ ಮಮಾರ | ತಸ್ಯ ಹಾಪ್ಯಸ್ಯಂತಸ್ಯ ಮಾನಾಃ ಪರಿಮೋಷಿಣೋಽಸ್ಥೀನೃಪಜಹ್ರುಃ | ತಸ್ಮಾನ್ನೋಪವಾದೀ ಸ್ಯಾದುತ ಹ್ಯೇವಂವಿತ್ವರೋ ಭವತಿ” (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೬-೨-೧೧) | ಸೈಷಾ ಅಖ್ಯಾಯಿಕಾ ಆಚಾರಾರ್ಥಂ ಸೂಚಿತಾ ವಿದ್ಯಾಸ್ತುತಯೇ ಚೇಹ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆದರೆ ಆ ಔಪನಿಷದಪುರುಷನನ್ನು ಶಾಕಲ್ಯನು ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ, ಅರಿತು ಕೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನ ತಲೆಯು ಬಿದ್ದು ಹೋಯಿತು, ಬಿದ್ದದ್ದಾಯಿತು. (ಇಲ್ಲಿಗೆ) ಕಥೆಯು ಮುಗಿಯಿತು. ‘ಆ (ಔಪನಿಷದಪುರುಷ)ನನ್ನು ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ’ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವದು ಶ್ರುತಿಯ ಮಾತು. ಮತ್ತು ಇವನ ಎಲುಬುಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಕಳ್ಳರು ಕಳುವವರು ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ತಿಷ್ಯರು ಮನೆಗೆ ಒಯ್ಯುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಕದ್ದೊಯ್ದರು, ಕದ್ದೊಯ್ಯುವವರಾದರು. ಏತಕ್ಕಾಗಿ? ಮತ್ತೊಂದನ್ನು, ಧನವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ಬಗೆದವರಾಗಿ (ಕದ್ದೊಯ್ದರು).

ಇಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ನಡೆದಿರುವ ಕಥೆಯನ್ನೇ ಸೂಚಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಅಷ್ಟಾಧ್ಯಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಶಾಕಲ್ಯನೊಡನೆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಿಗೆ ಇದೇ ಬಗೆಯ ಪರ್ಯವಸಾನದ ಸಂವಾದವು ನಡೆದಿತ್ತು^೩. ಅಲ್ಲಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು (ಹೀಗೆಂದು) ಶಾಪವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು^೪. “ನಾಳೆ ತಿಥಿಯೊಳಗಾಗಿಯೇ^೫ ಸಾಯುವೆ! ನಿನ್ನ ಅಸ್ಥಿಗಳು

1. ‘ಪುರೇತಿಥ್ಯೇ’ ಎಂದು ಶತ. ಬ್ರಾ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಪಾರವಿದೆ; ಭಾಷ್ಯಕಾರರೂ ಹಾಗೆಯೇ ಬರೆದಿದ್ದರೋ ಇಲ್ಲವೋ ತಿಳಿಯದು. ಅನುವಾದವನ್ನು ನೋಡಿ.

2. ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ ಹ ಶಬ್ದವು ಅ|| ಪಾರದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ.

3. ಅಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳ ವಿಷಯದ ವಿವರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಶಾಕಲ್ಯನು ಕೇಳಿರುತ್ತಾನೆ.

4. ‘ಅನತಿಪ್ರಶ್ನನಾದ ಪ್ರಾಣದೇವತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಕೇಳಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ನೀನು ಸಾಯುವೆ’ ಎಂದು ಅಲ್ಲಿ ಶಾಪವಿದೆ.

5. ಪುರೋತಿಥ್ಯೆ ಎಂಬುದು ಪಂಚಮ್ಯರ್ಥದ ಚತುರ್ಥಿ ಎಂದು ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯ. ನಾಳೆಯ ತಿಥಿಯು ಹುಟ್ಟುವ ಮುಂಚೆ ಎಂದು ಅದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅವರು ಬರೆದಿರುವದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ನಾವೂ ಅನುಸರಿಸಿದೇವೆ. ಪುರೇ ಅತಿಥ್ಯೇ ಎಂಬ ಸ್ವಪ್ರಮಾಪಾರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಾತಿರಿಕ್ತದೇಶದಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯತಿಥಿಶಾನ್ಯನಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಂದು ಅ|| ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿದೆ. ಆದರೆ ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಪುರಾಂತರನ ಸೂಚನೆಯೇನೂ ಇಲ್ಲ.

ಕೂಡ ಮನೆಗೆ ಸೇರುವದಿಲ್ಲ !” ಅವನು ಹಾಗೆಯೇ ಸತ್ತನು. ಅವನ ಅಸ್ತಿ
ಗಳನ್ನು ಕಳ್ಳರು ಮತ್ತೊಂದು (ವಸ್ತುವೆಂದು) ಬಗೆದು ಕದ್ದೊಯ್ದರು. ಆದ್ದ
ರಿಂದ ಉಪವಾದಿಯಾಗಬಾರದು. ಇಂಥ ತಿಳಿದವನೂ ಶತ್ರುವಾಗುತ್ತಾನೆ¹”
(ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೬-೩-೧೧) ಆ ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಆಚಾರಕ್ಕಾಗಿಯೂ ವಿದ್ಯೆ
ಯನ್ನು ಹೊಗಳುವದಕ್ಕಾಗಿಯೂ² ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.

ಯಾಜ್ಞ ವಲ್ಕ್ಯನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಪುಶ್ಚಿಸಿದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಹೋನಾಚ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಭಗವನ್ನೋ ಯೋ ವಃ ಕಾಮಂ
ಯತೇ ಸ ಮಾ ಪೃಚ್ಛತು ಸರ್ವೇ ನಾ ಮಾ ಪೃಚ್ಛತ ಯೋ ವಃ
ಕಾಮಯತೇ ತಂ ವಃ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ ಸರ್ವಾನ್ ನಾ ವಃ ಪೃಚ್ಛಾ
ಮಾತಿ ತೇ ಹ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ನ ದಧ್ಯಷುಃ || ೨೭ ||

೨೭. ಆಗ ಇಂತೆಂದನು : “ಭಗವಂತರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆ,
ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾವನು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೋ ಅವನು ನನ್ನನ್ನು ಕೇಳಲಿ !
ಅಥವಾ ಎಲ್ಲರೂ ನನ್ನನ್ನು ಕೇಳಿರಿ ! ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾವನು ಇಚ್ಛಿಸು
ತ್ತಾನೋ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಕೇಳುವೆನು, ಅಥವಾ ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರನ್ನೂ
ಕೇಳುವೆನು !” ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಎದೆಗಾರರಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥದ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೨೬. ಯಸ್ಯ ನೇತಿನೇತೀತಿ ಅನ್ಯಪ್ರತಿಷೇಧದ್ವಾರೇಣ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ
ನಿರ್ದೇಶಃ ಕೃತಃ, ತಸ್ಯ ವಿಧಿಮುಖೇನ ಕಥಂ ನಿರ್ದೇಶಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ ಇತಿ
ಪುನರಾಖ್ಯಾಯಿಕಾಮೇವ ಆಶ್ರಿತ್ಯ ಆಹ, ಮೂಲಂ ಚ ಜಗತೋ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ |

1. ‘ಉತ ಹ್ಯೇವಂವಿತ್ತರೋ ಭವತಿ’ ಎಂಬುದು ಜಲ್ಪವಾದಿಯಾದ ಉಪವಾದಿ
ಯಾಗಬಾರದು ಎಂಬುದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, (ಹೀಗೆ ತಿಳಿದಿರುವವನಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂಪ ಸೇನೆ
ಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ) ಎಂದು ಅ||೩||೩|| ಇದು ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಾನು
ಸಾರಿ. ನಾವು ವಾರ್ತಿಕವನ್ನು (೧೨೮, ೧೨೯) ಅನುಸರಿಸಿ, ಉಪವಾದಿಗೆ ಇಂಥ ಜ್ಞಾನಿಯೂ
ಶತ್ರುವಾಗುತ್ತಾನೆ’ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ತೆಗೆದಿದೆವೆ; ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೂ ವಾರ್ತಿಕಕ್ಕೆ ಇದೇ
ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.

2. ದೊಡ್ಡವರೊಡನೆ ಜಲ್ಪವಿತಂಡಾವಾದಗಳನ್ನು ಹೊಡೆಬಾರದೆಂಬುದು ಆಚಾರ ;
ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯೊಡನೆ ಸ್ಪರ್ಧಿಸುವವರಿಗೆ ಇಹಶರಗಳು ತಪ್ಪಿಹೋಗುವವು ಎಂಬುದು ವಿದ್ಯಾ
ಸ್ತುತಿ.

ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾಸಂಬಂಧವು ಅಬ್ರಹ್ಮವಿದೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನ್ ಜಿತ್ವಾ ಗೋಧನಂ ಹರ್ತವ್ಯಮ್ ಇತಿ ನ್ಯಾಯಂ ಮತ್ಪಾ ಆಹ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ “ಹೀಗಲ್ಲ, ಹೀಗಲ್ಲ” ಎಂದು ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆ ಯುವ ಮೂಲಕ ನಿರ್ದೇಶವನ್ನು ಮಾಡಲಾಯಿತೋ, ಅದನ್ನು ವಿಧಿಮುಖ ವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಿ (ತಿಳಿಸುವದು) ಹೇಗೆ? (ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದ ಕ್ಯಾಗಿಯೂ) ಜಗತ್ತಿನ ಮೂಲವನ್ನು ಹೇಳುವದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಮತ್ತೆ ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆ ಯನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯ ಸಂಬಂಧ ವೇನೆಂದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲದ (ಆ) ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಗೆದ್ದೇ ಗೋಧನವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದು ನ್ಯಾಯವೆಂದು ತಿಳಿದು¹ ಹೀಗೆನ್ನುತ್ತಿದಾನೆ :

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ವಾದಕ್ಕೆ ಕರೆದದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೨೭. ಅಥ ಹೋವಾಚ | ಅಥ ಅನಂತರಂ ತೂಷ್ಟಿಂಭೂತೇಷು ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಷು ಹೋವಾಚ | ಹೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಭಗವಂತಃ ಇತ್ಯೇವಂ ಸಂಬೋಧ್ಯ | ಯೋ ವೋ ಯುಷ್ಮಾಕಂ ಮಧ್ಯೇ ಕಾಮಯತೇ ಇಚ್ಛತಿ ಯಾಜ್ಞ ವಲ್ಕ್ಯಂ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ ಇತಿ ಸ ಮಾ ಮಾಮ್ ಆಗತ್ಯ ಪೃಚ್ಛತು | ಸರ್ವೇ ವಾ ಮಾ ಪೃಚ್ಛತ | ಸರ್ವೇ ವಾ ಯೂಯಂ ಮಾ ಮಾಂ ಪೃಚ್ಛತ | ಯೋ ವಃ ಕಾಮಯತೇ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೋ ಮಾಂ ಪೃಚ್ಛತು ಇತಿ ತಂ ವಃ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ ಸರ್ವಾನ್ ವಾ ವೋ ಯುಷ್ಮಾನ್ ಅಹಂ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ | ತೇ ಹ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ನ ದಧ್ಯಮಃ | ತೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಏವಮುಕ್ತಾ ಅಪಿ ನ ಪ್ರಗಲ್ಭಾಃ ಸಂವೃತ್ತಾಃ ಕಿಂಚಿದಪಿ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರಂ ವಕ್ತುಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆಗ ಇಂತೆಂದನು: ಆಗ ಬಳಿಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಸುಮ್ಮನಾಗಲು “ಎಲೈ ಭಗವಂತರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆ, ಎಂದು (ಅವರನ್ನು) ಕರೆದು ಇಂತೆಂದನು. (ವಃ=ಯುಷ್ಮಾಕಂ ಮಧ್ಯೇ) ನಿಮ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವನು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೋ, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವೆನು ಎಂದು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೋ, ಅವನು (ಮಾ=ಮಾಮ್) ನನ್ನನ್ನು ಬಂದು ಕೇಳಲಿ! ಅಥವಾ ಎಲ್ಲರೂ ನನ್ನನ್ನು

1. ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳೆಂದು ಅಭಿಮಾನಪಡುತ್ತಿರುವರೇ ಹೊರತು ನಿಜವಾಗಿ ಅವರು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲ - ಎಂದು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟೇ ಪಣವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವದು ಯುಕ್ತವೆಂದುಕೊಂಡು ಎಂದರ್ಥ.

ಕೇಳಿರಿ, ನೀವೆಲ್ಲರೂ ನನ್ನನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿರಿ! ನಿಮ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವನು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೋ, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ನನ್ನನ್ನು ಕೇಳಲಿ ಎಂದು (ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೋ) ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಕೇಳುತ್ತೇನೆ, ಅಥವಾ ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಕೇಳುತ್ತೇನೆ” (ಎಂದನು). ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಎದೆಗಾರರಾಗಲಿಲ್ಲ, ಹೀಗೆಂದು (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಹೇಳಿದರೂ ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಯಾವದೊಂದು ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನೂ ಹೇಳುವದಕ್ಕೂ ದಿಟ್ಟರಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ: ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮೂಲವು ಯಾವದು?

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಾನ್ ಹೈತೈಃ ಶ್ಲೋಕೈಃ ಪಪ್ರಚ್ಛ —

ಯಥಾ ವೃಕ್ಷೋ ವನಸ್ಪತಿಸ್ತಥೈವ ಪುರುಷೋಽಮೃಷಾ |

ತಸ್ಯ ಲೋಮಾನಿ ಪರ್ಣಾನಿ ತ್ವಗಸ್ಯೋತ್ಪಾಟಿಕಾ ಬಹಿಃ || ೧ ||

ಅವರನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಕೇಳಿದನು:

(೧) ಹೇಗೆ ವನಸ್ಪತಿಸ್ತದ್ವಿರುವದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಪುರುಷನು, ಸುಳ್ಳಲ್ಲ. ಅವನ ಮೈಗೂದಲುಗಳೇ (ಅದರ) ಎಲೆಗಳು, ಇವನ ಚರ್ಮವೇ (ಅದರ) ಹೊರಚಕ್ಕೆ.

ಮನುಷ್ಯನು ವೃಕ್ಷದಂತೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೨೮. ತೇಷು ಅಪ್ರಗಲ್ಬಭೂತೇಷು ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಷು ತಾನ್ ಹ ವೈತೈಃ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೈಃ ಶ್ಲೋಕೈಃ ಪಪ್ರಚ್ಛ ಪೃಷ್ಠವಾನ್ | ಯಥಾ ಲೋಕೇ ವೃಕ್ಷೋ ವನಸ್ಪತಿಃ | ವೃಕ್ಷಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಂ ವನಸ್ಪತಿರಿತಿ | ತಥೈವ ಪುರುಷಃ ಅಮೃಷಾ | ಅಮೃಷಾ ಸತ್ಯಮೇತತ್ | ತಸ್ಯ ಲೋಮಾನಿ ತಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಲೋಮಾನಿ ಇತರಸ್ಯ ವನಸ್ಪತೇಃ ಪರ್ಣಾನಿ | ತ್ವಗಸ್ಯ ಉತ್ಪಾಟಿಕಾ ಬಹಿಃ | ತ್ವಕ್ ಅಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಇತರಸ್ಯ ಉತ್ಪಾಟಿಕಾ ವನಸ್ಪತೇಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು (ಹೀಗೆ) ಎದೆಗೆಡಲು ಅವರನ್ನು ಈ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಕೇಳಿದನು, ಕೇಳಿದವನಾದನು. “ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ವನಸ್ಪತಿ ವೃಕ್ಷವಿರುವದೋ, ವನಸ್ಪತಿ¹ ಎಂಬುದು ವೃಕ್ಷದ ವಿಶೇಷಣವು. ಹಾಗೆಯೇ ಪುರುಷನು. ಸುಳ್ಳಲ್ಲ, ಇದು ಸತ್ಯವು. ಅವನ ಲೋಮಗಳು, ಆ ಪುರುಷನ ಮೈಗೂದಲುಗಳು ಇನ್ನೊಂದಾದ ವನಸ್ಪತಿಯ ಎಲೆಗಳು— ಇವನ ಚರ್ಮವೇ

1. ದೊಡ್ಡಮರವು ವನಸ್ಪತಿ ಎನಿಸುವದು.

(ಅದರ) ಹೊರಚಕ್ಕೆ, ಈ ಪುರುಷನ ಚರ್ಮವೇ ಇನ್ನೊಂದಾದ ವನಸ್ಪತಿಗೆ ಚಕ್ಕೆ.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತ್ವಚ ಏವಾಸ್ಯ ರುಧಿರಂ ಪ್ರಸ್ಯಂದಿ ತ್ವಚ ಉತ್ಪಟಃ |

ತಸ್ಮಾತ್ ತದಾತ್ಮಣ್ಣಾತ್ ಪ್ರೈತಿ ರಸೋ ವೃಕ್ಷಾದಿವಾಹತಾತ್ || ೨ ||

(೨) ಇವನ ಚರ್ಮದಿಂದಲೇ ರಕ್ತವು ಸುರಿಯುವದು, ಚಕ್ಕೆಯಿಂದ ರಸವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೊರೆದ ಅವನಿಂದ, ಹೊಡೆದ ಮರದಿಂದ ರಸವು (ಬರು)ವಂತೆ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬರುವದು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೨೯. ತ್ವಚ ಏವ ಸಕಾಶಾತ್ ಅಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ರುಧಿರಂ ಪ್ರಸ್ಯಂದಿ | ವನಸ್ಪತೇಃ ತ್ವಚಃ ಉತ್ಪಟಃ | ತ್ವಚ ಏವ ಉತ್ಸ್ಪಟಿತಿ ಯಸ್ಮಾತ್ | ಏವಂ ಸರ್ವಂ ಸಮಾನಮೇವ ವನಸ್ಪತೇಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ಚ | ತಸ್ಮಾತ್ ಆತ್ಮಣ್ಣಾತ್ ಹಿಂಸಿತಾತ್ ಪ್ರೈತಿ ತತ್ ರುಧಿರಂ ನಿರ್ಗಚ್ಛತಿ, ವೃಕ್ಷಾದಿವ ಆಹತಾತ್ ಛಿನ್ನಾತ್ ರಸಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಚರ್ಮದ ದೆಸೆಯಿಂದಲೇ ಈ ಪುರುಷನಿಗೆ ರಕ್ತವು ಸುರಿಯುವದು. ವನಸ್ಪತಿಯ ಚಕ್ಕೆಯಿಂದ ರಸವು (ಸುರಿಯುವದು) ; ಚಕ್ಕೆಯಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕಿದ್ದು ತೋರಿಕೊಳ್ಳುವದರಿಂದ (ಆ ರಸಕ್ಕೆ ಉತ್ಪಟವೆಂದು ಹೆಸರು). ಹೀಗೆ ವನಸ್ಪತಿಗೂ ಪುರುಷನಿಗೂ ಎಲ್ಲವೂ ಸಮಾನವೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೊರೆದ ಹಿಂಸಿಸಿದ (ಪುರುಷನ ಮೈಯಿಂದ), ಹೊಡೆದ ಕತ್ತರಿಸಿದ ಮರದಿಂದ ರಸವು (ಹೊರಕ್ಕೆ ಬರು)ವಂತೆ, ಆ ರಕ್ತವು ಹೊರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿರುವದು.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಮಾಗಂಸಾನ್ಯಸ್ಯ ಶಕರಾಣಿ ಕಿನಾಟಿಗಂ ಸ್ನಾವ ತತ್ ಸ್ಥಿರಮ್ |

ಅಸ್ಥೀನ್ಯನ್ತರತೋ ದಾರೂಣಿ ಮಜ್ಜಾ ಮಜ್ಜೋಪಮಾ ಕೃತಾ || ೩ ||

(೩) ಇವನ ಮಾಂಸಗಳು (ಅದರ) ಶಕರಗಳು ; (ಅವನ) ನರಗಳು (ಅದರ) ಕಿನಾಟವು. ಅದು ಸ್ಥಿರವಾಗಿದೆ. ಅಸ್ಥಿಗಳು ಒಳಗಿನ ದಾರುಗಳು ; ಮಜ್ಜೆಯು ಮಜ್ಜೋಪಮವಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೩೦. ಏವಂ ಮಾಂಸಾನ್ಯಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ವನಸ್ಪತೇಸ್ತಾನಿ ಶಕರಾಣಿ ಶಕಲಾನಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಕಿನಾಟಮ್ | ವೃಕ್ಷಸ್ಯ ಕಿನಾಟಂ ನಾಮ ಶಕಲೆ

ಭ್ಯೋಽನ್ತರಂ ವಲ್ಕಲರೂಪಂ ಕಾಷ್ಟಸಂಲಗ್ನಮ್, ತತ್ ಸ್ನಾವ ಪುರುಷಸ್ಯ |
ತತ್ ಸ್ಥಿರಮ್ | ತಚ್ಚ ಕಿನಾಟಮ್ | ಸ್ನಾವತಾ ದೃಢಂ ಹಿ ತತ್ | ಅಸ್ಥಿಢಿ
ಪುರುಷಸ್ಯ | ಸ್ನಾವ್ತೋಽನ್ತರತಃ ಅಸ್ಥಿಢಿ ಭವಂತಿ | ತಥಾ ಕಿನಾಟಸ್ಯ ಅಭ್ಯನ್ತ
ರತೋ ದಾರೂಣಿ ಕಾಷ್ಠಾಸಿ | ಮಜ್ಜಾ ಮಜ್ಜೈವ ವನಸ್ಪತೇಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ಚ
ಮಜ್ಜೋಪಮಾ ಕೃತಾ | ಮಜ್ಜಾ ಯಾ ಉಪಮಾ ಮಜ್ಜೋಪಮಾ | ನಾನೋ
ವಿಶೇಷೋಽಸ್ತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಯಥಾ ವನಸ್ಪತೇರ್ಮಜ್ಜಾ ತಥಾ ಪುರುಷಸ್ಯ
ಯಥಾ ಪುರುಷಸ್ಯ ತಥಾ ವನಸ್ಪತೇಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆಯೇ ಈ ಪುರುಷನ ಮಾಂಸಗಳಿವೆಯಲ್ಲ, ಇವು ವನಸ್ಪತಿಯ ರಕರ
ಗಳು, ಶಕಲಗಳು (ದಪ್ಪಚಕ್ಕೆಗಳು) ಎಂದರ್ಥ. ಕಿನಾಟವು - ಮರದ ಕಿನಾಟವು
ಎಂದರೆ ದಪ್ಪಚಕ್ಕೆಗಳಿಗಿಂತ ಒಳಗಿನ, ಕಟ್ಟಿಗೆಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವ ನಾರು,
ಅದು- ಪುರುಷನ ನರವು. ಅದು ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಅದೇ ಕಿನಾಟವು. ನರದಂತೆ
ಅದು ಬಿಗಿದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆಯಲ್ಲವೆ ? ಪುರುಷನ ಅಸ್ಥಿಗಳು, ನರಕ್ಕಿಂತ ಒಳಗೆ
ಎಲುಬುಗಳು ಇರುತ್ತವೆ, ಹಾಗೆಯೇ ಕಿನಾಟಕ್ಕಿಂತ ಒಳಗೆ ದಾರುಗಳು, ಕಟ್ಟಿಗೆ
ಗಳು, ಮಜ್ಜೆಯು, ವನಸ್ಪತಿಯ ಮಜ್ಜೆಯೇ, ಮತ್ತು ಪುರುಷನ (ಮಜ್ಜೆಯೇ)
ಮಜ್ಜೋಪಮವಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಮಜ್ಜೆಗೆ ಉಪಮೆಯು, ಮಜ್ಜೋಪ
ಮೆಯು, ಮತ್ತೆ ಯಾವ ವಿಶೇಷವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ವನಸ್ಪತಿಯ
ಮಜ್ಜೆಯು ಹೇಗಿರುವದೋ ಹಾಗೇ ಪುರುಷನ ಮಜ್ಜೆ; ಪುರುಷನ (ಮಜ್ಜೆಯು)
ಹೇಗಿರುವದೋ ಹಾಗೆಯೇ ವನಸ್ಪತಿಯ (ಮಜ್ಜೆ).

ಸತ್ತ ಪುರುಷನು ಯಾವ ಮೂಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವನು ?

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯದ್ವ್ಯಕ್ತೋ ವೃಕ್ಷೋ ರೋಹತಿ ಮೂಲಾನ್ನವತರಃ ಪುನಃ |
ಮರ್ತ್ಯಃ ಸ್ವಿನ್ಮೃತ್ಯುನಾ ವೃಕ್ಷಃ ಕಸ್ಮಾನ್ಮೂಲಾತ್ ಪ್ರರೋಹತಿ ||

(೪) ವೃಕ್ಷವು ಕೆಡಹಿದಮೇಲೆ ಬೇರಿನಿಂದ ಹೊಸದಾಗಿ ಮತ್ತೆ
ಚಿಗುರುತ್ತದೆಯಾದರೆ, ಮರ್ತ್ಯನು ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಿಹೋದ
ಬಳಿಕ ಮತ್ತೆ ಯಾವ ಬೇರಿನಿಂದ ಚಿಗುರುವನೋ !

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೩೧. ಯದ್ ಯದಿ ವೃಕ್ಷಃ ವೃಕ್ಷಃ ಛಿನ್ನಃ ರೋಹತಿ ಪುನಃ ಪುನಃ
ಪ್ರರೋಹತಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭವತಿ ಮೂಲಾತ್ ಪುನರ್ನವತರಃ ಪೂರ್ವಸ್ಮಾತ್

ಅಭಿನವತರಃ | ಯದೇತಸ್ಮಾತ್ ವಿಶೇಷಣಾತ್¹ ಪ್ರಾಕ್ ವನಸ್ಪತೇಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ಚ ಸರ್ವಂ ಸಾಮಾನ್ಯಮ್ ಅವಗತಮ್ | ಅಯಂ ತು ವನಸ್ಪತೌ ವಿಶೇಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಯತ್ ಭಿನ್ನಸ್ಯ ಪ್ರರೋಹಣಮ್ | ನ ತು ಪುರುಷೇ ಮೃತ್ಯುನಾ ವೃಕ್ಷೇ ಪುನಃ ಪ್ರರೋಹಣಂ ದೃಶ್ಯತೇ | ಭವಿತವ್ಯಂ ಚ ಕುತಚ್ಚಿತ್ ಪ್ರರೋಹಣೇನ | ತಸ್ಮಾತ್ ವಃ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ ಮರ್ತ್ಯೋ ಮನುಷ್ಯಃ ಸ್ವಿತ್ ಮೃತ್ಯುನಾ ವೃಕ್ಷಃ ಕಸ್ಮಾತ್ ಮೂಲಾತ್ ಪ್ರರೋಹತಿ ? ಮೃತಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಕುತಃ ಪ್ರರೋಹಣಮ್ ? ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ವೃಕ್ಷವು ಕೆಡಹಿದಮೇಲೆ ಕತ್ತರಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಚಿಗುರುತ್ತದೆ (ಯತ್ = ಯದಿ)ಯಾದರೆ, ಬೇರಿನಿಂದ ಮತ್ತೆ ಹೊಸದಾಗಿ ಹಿಂದಿದ್ದದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಹೊಸ ರೂಪವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ(ಯಾದರೆ)— ಈ ವಿಶೇಷಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ ವನಸ್ಪತಿಗೂ ಪುರುಷನಿಗೂ ಹೋಲಿಕೆಯೇ ಇತ್ತೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿದೆ ಯಷ್ಟೆ ; ಆದರೆ ಕೆಡಹಿದರೆ ಚಿಗುರುವದೆಂಬ ಇದೊಂದು ವಿಶೇಷವು ವನಸ್ಪತಿ ಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದೆ, ಆದರೆ ಪುರುಷನು ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಭಿನ್ನನಾದ ಬಳಿಕ ಮತ್ತೆ ಚಿಗುರುವದು ಕಂಡುಬರುವದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲಿಂದಲೋ ಇದು ಚಿಗುರುವದು ಆಗಲೇಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದೇನೆ— ಮರ್ತ್ಯನು ಮನುಷ್ಯನು ಕತ್ತರಿಸಿಹಾಕಿಹೋದ ಬಳಿಕ ಯಾವ ಬೇರಿನಿಂದ ಚಿಗುರುವನೋ (ಹೇಳಿ). ಸತ್ತ ಮನುಷ್ಯನು (ಮತ್ತೆ) ಏತರಿಂದ ಹುಟ್ಟುವನು ? ಎಂದರ್ಥ.

ರೇತಸ ಇತಿ ನಾ ವೋಚತ ಜೀವತಸ್ತತ್ಪ್ರಜಾಯತೇ |

ಧಾನಾರುಹ ಇವ ನೈ ವೃಕ್ಷೋಽಞ್ಜಸಾ ಪ್ರೇತ್ಯ ಸಂಭವಃ || ೫ ||

(೫) ರೇತಸ್ಸಿನಿಂದ ಎಂದು ಹೇಳದಿರಿ. ಬದುಕಿರುವವನಿಗೆ ಅದು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ವೃಕ್ಷವು ಬೀಜದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವದೂ ಆಗಿದೆ, ಸತ್ತ ಬಳಿಕ ಮತ್ತೆ (ಅದು) ನೇರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಬಹುದಾಗಿದೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೩೨. ಯದಿ ಚೇತ್ ಏವಂ ವದಥ ರೇತಸಃ ಪ್ರರೋಹತಿ ಇತಿ, ನಾ ವೋಚತ ಮೈವಂ ವಕ್ತುಮರ್ಹಥ | ಕಸ್ಮಾತ್ ? ಯಸ್ಮಾತ್ ಜೀವತಃ ಪುರುಷಾತ್ ತತ್ ರೇತಃ ಪ್ರಜಾಯತೇ ನ ಮೃತಾತ್ | ಅಪಿ ಚ ಧಾನಾರುಹಃ ಧಾನಾ ಬೀಜಮ್ | ಬೀಜರುಹೋಽಪಿ ವೃಕ್ಷೋ ಭವತಿ ನ ಕೇವಲಂ ಕಾಣ್ಡುರುಹ ಏವ | ಇವಶಬ್ದೋನರ್ಥಕಃ | ನೈ ವೃಕ್ಷಃ ಅಞ್ಜಸಾ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪ್ರೇತ್ಯ

1. “ವಿಶೇಷಾತ್” ಎಂದಿದ್ದರೇ ಸಾಕೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಮೃತ್ವಾ ಸಂಭವಃ | ಧಾನಾತೋಽಪಿ ಪ್ರೇತ್ಯ ಸಂಭವೋ ಭವೇತ್ ಅಜ್ಞಾ ಸಾ ಪುನರ್ವನಸ್ಪತೇಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ರೇತಸ್ಸಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ ಎಂದಿಂತು ಹೇಳುವಿರಾದರೆ ಹೇಳದಿರಿ, ಹಾಗೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಏಕೆ? ಎಂದರೆ, ಆ ರೇತಸ್ಸು ಬದುಕಿರುವವನಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಸತ್ತವನಿಂದ ಉಂಟಾಗುವದಿಲ್ಲವಲ್ಲವೆ? ಮತ್ತು ವೃಕ್ಷವು ಧಾನಾರುಹವೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ, ಧಾನವೆಂದರೆ ಬೀಜವು. ಬೀಜದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವದೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ, ಬರಿಯ ಕಾಂಡದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವದೇ ಆಗಿರುವದಿಲ್ಲ. (ಇಲ್ಲಿ) ಇವ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲ. ವೃಕ್ಷವು (ಅಜ್ಞಾ ಸಾ = ಸುಕ್ಷಾತ್) ನೇರಾಗಿ ಹೋದ ಬಳಿಕ ಸತ್ತ ಬಳಿಕ ಮತ್ತೆ ಅದು ಹುಟ್ಟಬಹುದು, ಬೀಜ ದಿಂದಲೂ ವನಸ್ಪತಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಸತ್ತ ಬಳಿಕ ಹುಟ್ಟಿ ಆಗಬಹುದಾಗಿರುತ್ತದೆ¹.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯತ್ ಸಮೂಲಮಾವೃಹೇಯುರ್ನೃಕ್ಷಂ ನ ಪುನರಾಭವೇತ್ |

ಮರ್ತ್ಯಃ ಸ್ವಿನ್ ಮೃತ್ಯುನಾ ವೃಕ್ಷಃ ಕಸ್ಮಾನ್ಮೂಲಾತ್ ಪ್ರರೋಹತಿ ||

(೬) ಸಮೂಲವಾಗಿ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕುವದಾದರೆ (ಅದು) ಮತ್ತೆ ಉಂಟಾಗಲಾರದು. ಮರ್ತ್ಯನು ಮೃತ್ಯುನಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋದ ಬಳಿಕ ಯಾವ ಮೂಲದಿಂದ ಚಿಗುರುವನೋ !

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೩೩. ಯತ್ ಯದಿ ಸಹ ಮೂಲೇನ ಧಾನಯಾ ವಾ ಅವೃಹೇಯುಃ ಉದ್ಯಚ್ಛೇಯುಃ ಉತ್ಪಾಟಯೇಯುಃ ವೃಕ್ಷಮ್ ನ ಪುನರಾಭವೇತ್ ಪುನರಾ ಗತ್ಯ ನ ಭವೇತ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ವಃ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ | ಸರ್ವಸ್ಯೈವ ಜಗತೋ ಮೂಲಮ್ | ಮರ್ತ್ಯಃ ಸ್ವಿನ್ ಮೃತ್ಯುನಾ ವೃಕ್ಷಃ ಕಸ್ಮಾತ್ ಮೂಲಾತ್ ಪ್ರರೋಹತಿ ? ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಸಮೂಲವಾಗಿ) ಬೇರಿನೊಡನೆ, ಅಥವಾ ಬೀಜಸಹಿತವಾಗಿ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕಿದರೆ, ಎತ್ತಿಹಾಕಿದರೆ, ಕಿತ್ತುಹಾಕಿದರೆ ಮತ್ತೆ ಉಂಟಾಗಲಾರದು,

1. ಕಾಂಡದಿಂದ ಮರವು ಚಿಗುರಿ ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಕೈಕಾಲುಗಳು ಮುರಿದವನು ಸತ್ತರೆ, ಮತ್ತೆ ಆ ಶರೀರದಿಂದ ಅವನು ಚಿಗುರಿಕೊಂಡು ಹುಟ್ಟುವದಿಲ್ಲ, ಬೀಜದಲ್ಲಿ ಮೊಳಕೆಯಾಗುವ ಶಕ್ತಿಯಿರುವಂತೆ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಹುಟ್ಟುವದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಬೀಜವೂ ಕಾಣಿಸುವದಿಲ್ಲವಲ್ಲ! - ವಾರ್ತಿಕ (೧೩೮, ೧೩೯, ೧೪೦).

ಮತ್ತೆ ಬಂದು ಹುಟ್ಟಲಾರದು¹. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಜಗತ್ತಿಗೆಲ್ಲ ಮೂಲವು ಯಾವದೆಂಬುದನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಲಿದೇನೆ. ಮರ್ತ್ಯನು ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋದ ಬಳಿಕ ಯಾವ ಮೂಲದಿಂದ ಚಿಗುರುವನೋ !

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಜಾತ ಏವ ನ ಜಾಯತೇ ಕೋ ನೈನಂ ಜನಯೇತ್ ಪುನಃ |
ವಿಜ್ಞಾನಮಾನಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ರಾತಿರ್ದಾರ್ತಾಃ ಪರಾಯಣಂ ತಿಷ್ಠಂ
ಮಾನಸ್ಯ ತದ್ವಿದ ಇತಿ || ೭ ||

(೭) (ಆಕ್ಷೇಪ): ಹುಟ್ಟಿಯೇ ಇರುತ್ತಾನಲ್ಲ ! (ಪರಿಹಾರ) : ಹಾಗಲ್ಲ, ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ. ಇವನನ್ನು ಮತ್ತೆ ಹುಟ್ಟಿಸುವವರು ಯಾರು ? (ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ). ವಿಜ್ಞಾನವೂ ಆನಂದವೂ ಆದ ಬ್ರಹ್ಮವು. ರಾತಿಯನ್ನು ದಾನಮಾಡುವವನಿಗೆ ಪರಾಯಣವು, (ಅದರಲ್ಲಿ) ನಿಂತಿರುವ ತಜ್ಞನಿಗೆ (ಪರಾಯಣವು).

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೩೪. ಜಾತ ಏವೇತಿ ಮನ್ಯಥ್ವಂ ಯದಿ ಕಿಮತ್ರ ಪ್ರಪ್ಸವ್ಯಮ್ ಇತಿ | ಜನಿಸ್ಯಮಾಣಸ್ಯ ಹಿ ಸಂಭವಃ ಪ್ರಪ್ಸವ್ಯಃ, ನ ಜಾತಸ್ಯ | ಆಯಂ ತು ಜಾತ ಏವ | ಆತೋಽಸ್ಮಿನ್ ವಿಷಯೇ ಪ್ರಶ್ನ ಏವ ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ವೃತಃ ಪುನರಪಿ ಜಾಯತ ಏವ | ಅನ್ಯಥಾ ಅಕೃತಾಭ್ಯಾಗಮ ಕೃತನಾಶಪ್ರಸಂಗಾತ್, ಅತೋ ವಃ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ | ಕೋ ನು ಏನಂ ಮೃತಂ ಪುನರ್ಜನಯೇತ್ ? ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆಕ್ಷೇಪ):- ಹುಟ್ಟಿಯೇ ಇರುವನಲ್ಲ, ಇಲ್ಲಿ ಕೇಳತಕ್ಕದ್ದೇನಿದೆ ? ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುವಿರಾದರೆ, (ಇದರ ವಿವರ) : ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟಲಿರುವವನಿಗಲ್ಲವೆ, ಹುಟ್ಟು ಎಂಬುದನ್ನು ಕೇಳಬೇಕು ? (ಆಗಲೆ) ಹುಟ್ಟಿರುವವನಿಗಲ್ಲವಲ್ಲ ! ಆದರೆ ಇವನೋ ಹುಟ್ಟಿಯೇ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆಯೇ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವಲ್ಲ !- ಎಂದರೆ

1. ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಬೇರಿನಿಂದಲೂ ಬೀಜದಿಂದಲೂ ಮರವು ಹೇಗೆ ಉಂಟಾಗುವದೋ ಹಾಗೆ ಸತ್ತವನಿಗೆ ಬೇರುಬೀಜಗಳು ಯಾವವು ಹೇಳಿ; ಮಗ ಮೊಮ್ಮಗ ಮುಂತಾದವರು ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಆಗುವ ಜನ್ಮವನ್ನಲ್ಲ, ನಾನು ಕೇಳಿರುವದು. ಮೂಲಬೀಜಗಳಿಲ್ಲದೆ ಅದೇ ಮರವು ಮತ್ತೆ ಹುಟ್ಟಲಾರದಷ್ಟೆ ? ವಾರ್ತಿಕ (೧೪೦, ೧೪೨)

(ಪರಿಹಾರ) : ಹಾಗಲ್ಲ, ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಸತ್ತವನು ಮತ್ತೂ ಹುಟ್ಟಿಯೇ ತೀರುತ್ತಾನೆ¹. ಹಾಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮಾಡದೆ ಇದ್ದ (ಕರ್ಮದ ಫಲವು) ಬಂದೊದಗುವದು, ಮಾಡಿದ (ಕರ್ಮವು) ನಾಶವಾಗುವದು- (ಇವು) ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವವು. ಆದ್ದರಿಂದ² ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಲಿದೇನೆ. “ಇವನು ಸತ್ತರೆ ಮತ್ತೆ ಹುಟ್ಟಿಸುವವರು ಯಾರು ?”³

ಜಗನ್ನೂಲದ ಸ್ವರೂಪ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೩೫ ತನ್ನ ವಿಜಜ್ಞಾಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಯತೋ ಮೃತಃ ಪುನಃ ಪ್ರರೋಹತಿ | ಜಗತೋ ಮೂಲಂ ನ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೈಃ | ಅತೋ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠತ್ವಾತ್ ಹೃತಾ ಗಾವೋ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇನ, ಜಿತಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ | ಸಮಾಪ್ತಾ ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ | ಯಜ್ಞಗತೋ ಮೂಲಮ್ ಯೇನ ಚ ಶಬ್ದೇನ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ವ್ಯಸದಿಶ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮ ಯದ್ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನ್ ಪೃಷ್ಠವಾನ್ ತತ್ ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣ ಶ್ರುತಿರಸ್ಮಭ್ಯಮ್ ಆಹ | ವಿಜ್ಞಾನಂ ವಿಜ್ಞಾಪ್ತಿವಿಜ್ಞಾನಮ್ | ತಚ್ಚ ಆನಂದಂ ನ ವಿಷಯವಿಜ್ಞಾನವತ್ ದುಃಖಾನುವಿದ್ಧಮ್, ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಪ್ರಸನ್ನಂ ಶಿವಮ್ ಅತುಲಮ್ ಅನಾಯಾಸಂ ನಿತ್ಯತೃಪ್ತಮೇಕರಸಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಕಿಂ ತತ್ ? ಬ್ರಹ್ಮ ಉಭಯವಿಶೇಷಣವತ್ | ರಾತಿಃ ರಾತೇಃ | ಸಸ್ಮೃರ್ಥೇ ಪ್ರಥಮಾ | ಧನಸ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಧನಸ್ಯ ದಾತುಃ ಕರ್ಮಕೃತೋ

1. ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ‘ಜಾತ ಏವ’ ಎಂಬುದಿಷ್ಟೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೆಂದೂ ‘ನ ಜಾಯತೇ’ ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದೆಂದೂ ಆ|| ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಅದರಂತೆ ನಾವೂ ಉಪನಿಷತ್ತನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿದೇವೆ. ಆದರೆ ‘ಹುಟ್ಟಿಯೇ ಇರುವನಲ್ಲ, ಹುಟ್ಟುತ್ತಿಲ್ಲವಲ್ಲ’ ಎಂಬುದನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೆಂದೂ ಭಾವಿಸಬಹುದು. ವಾರ್ತಿಕವು ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ದೀಪದ ಜ್ವಾಲೆಯಂತೆ ಸಂಸಾರವು ಪ್ರವಾಹರೂಪವಾಗಿದೆ: ಯಾವದೊಂದೂ ಹುಟ್ಟುತ್ತಿಲ್ಲ, ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟಬೇಕಾದದ್ದೂ ಇಲ್ಲ (ವಾ.೧೪೪)- ಎಂದು ಅಕ್ಷೇಪ. ಹಾಗಲ್ಲ, ಹುಟ್ಟಿದವನು ಸಾಯುತ್ತಾನೆ, ಸತ್ತವನು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ- ಎಂಬುದು ಪರಿಹಾರ. ಈ ಪರಿಹಾರವು ‘ಇವನನ್ನು ಮತ್ತೆ ಹುಟ್ಟಿಸುವವರು ಯಾರು ?’ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಗರ್ಭಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಬಹುದು.

2. ಕರ್ಮವಿಲ್ಲದೆ ಫಲವಾಗುವದೆಂಬ ದೋಷವೂ ಕರ್ಮವಿದ್ದರೂ ಫಲವಿಲ್ಲನೆಂಬ ದೋಷವೂ ಆಗಬಾರದಾದ್ದರಿಂದ ಜನ್ಮಾಂತರವಿರಬೇಕಾಯಿತಾಗಿ.

3. ಈ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅಕ್ಷೇಪಾರ್ಥಕವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಮಾಂ. ಕಾ. ಭಾ. ೩-೨೫ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೭೪)ರಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದಂಟಾಗಿ ನಷ್ಟವಾಗಿರುವವನನ್ನು ಮತ್ತೆ ಯಾರೂ ಹುಟ್ಟಿಸುವವರಿಲ್ಲ ಎಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ. ವ್ಯವಹಾರಪರಮಾರ್ಥದೃಷ್ಟಿ ದ್ವಯದಿಂದ ಹೀಗೆ ಎರಡು ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಆರ್ಥಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರಬಹುದೆ ?

ಯಜಮಾನಸ್ಯ ಪರಾಯಣಂ ಪರಾ ಗತಿಃ ಕರ್ಮಫಲಸ್ಯ ಪ್ರದಾತೃ | ಕಿಂ
ಚ ವೃತ್ತಾಯ ವಿಸಣಾಭ್ಯಸ್ತಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ತಿಷ್ಠತಿ ಅಕರ್ಮಕೃತ್
ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ ವೇತ್ತಿ ಇತಿ ತದ್ವಿಚ್ಛ | ತಸ್ಯ ತಿಷ್ಠಮಾನಸ್ಯ ಚ ತದ್ವಿದಃ |
ಬ್ರಹ್ಮವಿದಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಪರಾಯಣಮ್ ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವದರಿಂದ ಸತ್ತವನು ಮತ್ತೆ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೋ ಅದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ
ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಜಗತ್ತಿನ ಮೂಲವು (ಯಾವದೆಂಬುದು) ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ತಿಳಿ
ದಿರಲಿಲ್ಲ ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವಿದನಾದ್ದರಿಂದ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಗೋಗಳನ್ನು
ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ಹೋದನು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಸೋತುಹೋದರು ಕಥೆಯು
ಮುಗಿಯಿತು ಯಾವದು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮೂಲವೋ, ಮತ್ತು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು
ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಕೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಯಾವ ಶಬ್ದದಿಂದ ನೇರಾಗಿ ಹೇಳಿ
ಬಹುದೋ¹ ಅದನ್ನು ತನ್ನ ರೂಪ(ದಿಂದಲೇ) ಶ್ರುತಿಯು ನಮಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ:
ವಿಜ್ಞಾನವು- (ಇಲ್ಲಿ) ವಿಜ್ಞಾಪ್ತಿಯೇ² ವಿಜ್ಞಾನವು- ಮತ್ತು ಅನಂದ
(ರೂಪವಾದ ವಿಜ್ಞಾನ)ವದು, ವಿಷಯವಿಜ್ಞಾನದಂತೆ ದುಃಖಸಂಬಂಧ
ವುಳ್ಳ (ವಿಜ್ಞಾನ)ವಲ್ಲ, ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಪ್ರಸನ್ನವಾಗಿ ಶಿವವಾಗಿ ಅಸ
ಮಾನವಾಗಿ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ³ ನಿತ್ಯತೃಪ್ತವಾಗಿ ಏಕರಸವಾಗಿರ
ತಕ್ಕದ್ದು⁴ ಎಂದರ್ಥ. ಅದು ಯಾವದು ? (ಈ) ಎರಡು ವಿಶೇಷಣ
ಗಳುಳ್ಳ⁵ ಬ್ರಹ್ಮವು. (ಮೂಲದಲ್ಲಿ ರಾತಿಃ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ರಾತೀಃ
ಎಂಬ ಪಷ್ಕೃರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುತ್ತದೆ. ರಾತಿಃ
ಎಂದರೆ ಧನದ ಎಂದರ್ಥ). ಧನದ ದಾತೃವಿಗೆ, ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವ
ಯಜಮಾನನಿಗೆ, ಪರಾಯಣವು, ಕೊನೆಯ ಗತಿಯು, ಕರ್ಮದ ಫಲವನ್ನು

1. ನೇರಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು ಎಂದರೆ ವಿಷಯವಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ತಿಳಿಸಬಹುದು
ಎಂದೇನೂ ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಆತ್ಮ, ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಜ್ಞಾನ, ಅನಂದ- ಈ ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ
ಆತ್ಮನು ವಿಷಯವಲ್ಲ; ವಿಧಿಮುಖವಾಗಿ ಹೇಳಿದರೆ ಇವು ತೀರ ಹತ್ತಿರದ ಶಬ್ದಗಳಾಗು
ವವು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಕೇ. ಭಾ. ೨-೧ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೨). ಛಾಂ. ಭಾ. ೭-೧-೩

2. ಕೂಟಸ್ಥವಾದ ಚೈತನ್ಯವೇ; ಜ್ಞಾನಸಾಧನವೆಂದಾಗಲಿ, ಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯೆ
ಯೆಂದಾಗಲಿ, ಅದರ ಫಲವೆಂದಾಗಲಿ ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಯಾವ ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ
ಸಾಕ್ಷ್ಯವಾಗಿರುವವೋ ಅದು. ವಾರ್ತಿಕ (೧೫೧, ೧೫೨)

3. ವಿಷಯವಿಷಯಿಭಾವದಿಂದ ಪಡೆಯುವ ಅಯಾಸಲಭ್ಯವಲ್ಲದೆ.

4. ತನ್ನೊಳಗೆ ಯಾವ ಭೇದವೂ ಇಲ್ಲದ ಒಂದೇ ಚೈತನ್ಯಮಾತ್ರವಾಗಿರತಕ್ಕದ್ದು.

5. ವಿಜ್ಞಾನ, ಅನಂದ- ಎಂದು ಎರಡು ವಿಶೇಷಣಗಳುಳ್ಳದ್ದು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ
ವಲ್ಲ, ಈ ಎರಡರ ಸ್ವರೂಪದಿಂದಿರುವ ವಸ್ತು ಎಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದು¹ ಮತ್ತು ಏಕಣಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡದೆ
ಅದೇ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿಂತಿರುತ್ತಾನೆ; ಮತ್ತು ಆ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಅರಿತಿರುತ್ತಾನೆ,
ಆದ್ದರಿಂದ ತಜ್ಞಾನ್ನಿಯು. ಆ (ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ನೆಲೆ)ಸಿಂತಿರುವ ತಜ್ಞಾನ್ನಿಗೆ
ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಎಂದರ್ಥ ; (ಅವನಿಗೂ) ಪರಾಯಣವು²

ಚರ್ಚೆ : ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವು ಸಂವೇದ್ಯವೆ?

ವಿಚಾರದ ಅವಶ್ಯಕತೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೩೬. ಅತ್ರೇದಂ ವಿಚಾರ್ಯತೇ | ಅನಂದಶಬ್ದೋ ಲೋಕೇ ಸುಖ
ವಾಚೀ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ | ಅತ್ರ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಶೇಷಣತ್ಯೇನ ಅನಂದಶಬ್ದಃ
ಶ್ರೂಯತೇ “ಅನಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತಿ | ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರೇ ಚ “ಅನಂದೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ
ವ್ಯಜಾನಾತ್” (ತೈ. ೩-೬), “ಅನಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿದ್ವಾನ್” (ತೈ.
೨-೯) “ಯದೇಷ ಆಕಾಶ ಅನಂದೋ ನ ಸ್ಯಾತ್” (ತೈ. ೨-೭), “ಯೋ ವೈ
ಭೂಮಾ ತತ್ಸುಖಮ್” (ಭಾಂ. ೭-೨೩-೧) ಇತಿ ಚ | [ಏಷ ಏವ³ ಪರಮ
ಅನಂದಃ” (೪-೩-೩೩) ಇತ್ಯೇವಮಾದ್ಯಾಃ |]⁴ ಸಂವೇದ್ಯೇ ಚ ಸುಖೇ ಅನಂದ
ಶಬ್ದಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ | ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಶಬ್ದ ಯದಿ ಸಂವೇದ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್ ಯುಕ್ತಾ ಏತೇ
ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಅನಂದಶಬ್ದಾಃ | ನನು ಚ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾತ್ ಸಂವೇದ್ಯಾನಂದ
ಸ್ವರೂಪಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮ, ಕಿಂ ತತ್ರ ವಿಚಾರ್ಯಮಿತಿ ? ನ | ವಿರುದ್ಧಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯ
ದರ್ಶನಾತ್ | ಸತ್ಯಮ್, ಅನಂದಶಬ್ದೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಶ್ರೂಯತೇ | ವಿಜ್ಞಾನ
ಪ್ರತಿಷೇಧಶ್ಚೈಕತ್ವೇ “ಯತ್ರ ತ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವಮಾತ್ಮೈವಾಭೂತ್ ತತ್ ಕೇನ ಕಂ
ಪಶ್ಯೇತ್, ತತ್ ಕೇನ ಕಂ ವಿಜಾನೀಯಾತ್” (೪-೫-೧೫) “ಯತ್ರ ನಾನ್ಯತ್
ಪಶ್ಯತಿ ನಾನ್ಯಚ್ಛೂಣೋತಿ ನಾನ್ಯದ್ವಿಜಾನಾತಿ ಸ ಭೂಮಾ” (ಭಾಂ. ೭-೨೪-೧),
“ಪ್ರಾಜ್ಞೇನಾತ್ಮನಾ ಸಂಪರಿಷ್ಕಕ್ತೋ ನ ಬಾಹ್ಯಂ ಕಿಂಚನ ವೇದ” (೪-೩-೨೧)
ಇತ್ಯಾದಿ | ವಿರುದ್ಧಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದರ್ಶನಾತ್ (ತೇನ)⁵ ಕರ್ತವ್ಯೋ ವಿಚಾರಃ |
ತಸ್ಮಾತ್ ಯುಕ್ತಂ ವೇದವಾಕ್ಯಾರ್ಥನಿರ್ಣಯಾಯ ವಿಚಾರಯಿತುಮ್ |

1. ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ಈಶ್ವರನೂ ಪರಮಾರ್ಥತತ್ತ್ವವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೂ
ಒಂದೇ, ಬೇರೆಬೇರೆಯ ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲ.

2. ಕರ್ಮಿಗೆ ಉನ್ನತವಾಗಿಯೇ ಪರಾಯಣವು; ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಅವನ ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೇ
ಪರಾಯಣವು.

3. ‘ಏವ’ ಎಂಬ ಮಾತು ದಿಟ್ಟಿಹೋಗಿದೆಯೆಂದು ಸೇರಿಸಿದೆ.

4. ಈ ವಾಕ್ಯವೇ ಇಲ್ಲಿ ಬೇಕಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಅನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿ
ಯನ್ನು ನೋಡಿ.

5. ಈ ಮಾತು ಅಚ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿದೆ ; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಾಗುತ್ತದೆ.

ಮೋಕ್ಷವಾದಿವಿಪ್ರತಿಪತ್ತೇಶ್ಚ | ಸಂಖ್ಯಾ ನೈಶೇಷಿಕಾಶ್ಚ ಮೋಕ್ಷವಾದಿನೋ
ನಾಸ್ತಿ ಮೋಕ್ಷೇ ಸುಖಂ ಸಂವೇದ್ಯಮ್ ಇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರತಿಪನ್ನಾಃ¹ | ಅನ್ಯೇ
ನಿರತಿಶಯಂ ಸುಖಂ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯಮಿತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಲಾಗುವದು : ಆನಂದಶಬ್ದವು ಸುಖವಾಚಕವಾಗಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ 'ಆನಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ಆನಂದಶಬ್ದವು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೂ "ಆನಂದವು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡನು" (ಶ್ವೆ. ೩-೬), "ಬ್ರಹ್ಮದ ಆನಂದವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡವನು (ಏತಕ್ಕೂ ಹೆದರುವದಿಲ್ಲ)" (ಶ್ವೆ. ೨-೯), "ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಆನಂದವು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ..." (ಶ್ವೆ. ೨-೭) (ಎಂದೂ) "ಭೂಮುವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದೇ ಸುಖವು" (ಛಾಂ. ೭-೨೩-೧) ಎಂದೂ (ಇದೆ). "ಇದೇ ಪರಮಾನಂದವು" (೪-೩-೩೩)- ಮುಂತಾದ (ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಮುಂದೆ ಇವೆ)². ಸಂವೇದ್ಯನಾದ ಸುಖದಲ್ಲಿ ಆನಂದಶಬ್ದವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವೂ ಸಂವೇದ್ಯವಾಗಿದ್ದರೆ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ (ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವ) ಈ ಆನಂದಶಬ್ದಗಳು ಯುಕ್ತ(ವಾಗುತ್ತವೆ).

(ಅಕ್ಷೇಪ) : — ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದ ಸಂವೇದ್ಯವಾದ ಆನಂದ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳದ್ದೇ ಬ್ರಹ್ಮವು (ಎಂದಾಗಲಿ), ಇಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೇನಿದೆ ?

(ಪರಿಹಾರ) :— ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ವಿರೂಢವಾದ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತಿವೆ. (ಇದರ ವಿವರ) : ನಿಜ, ಆನಂದಶಬ್ದವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ (ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ)ರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಏಕತ್ವದಲ್ಲಿ ಅರಿಯುವದನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದೂ ಇರುತ್ತದೆ. "ಆದರೆ ಎಲ್ಲಿ ಇವನಿಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮನೇ ಆಗಿರುವದೋ, ಅಲ್ಲಿ ಏತರಿಂದ ಏನನ್ನು ನೋಡಿಯಾನು ? ಅಲ್ಲಿ ಏತರಿಂದ ಏನನ್ನು ಅರಿತಾನು?" (೪-೫-೧೫), "ಎಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲವೋ, ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕೇಳುವದಿಲ್ಲವೋ, ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಅರಿಯುವದಿಲ್ಲವೋ ಅದು ಭೂಮವು" (ಛಾಂ. ೭-೨೪-೧) "ಪ್ರಾಜ್ಞಾತ್ಮನಿಂದ ಆಲಿಂಗಿತನಾಗಿ ಹೊರಗಿನದೇನನ್ನೂ (ಒಳಗಿನದೇನನ್ನೂ) ಅರಿಯದೆ ಇರುತ್ತಾನೆ" (೪-೩-೨೧) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ವಚನವಿದೆ. (ಹೀಗೆ) ವಿರೂಢವಾಗಿರುವ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತಿರು

1. 'ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಾಃ' ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ವಿ ಹೆಚ್ಚು.

2. ಇತಿ ಚ ಎಂಬಲ್ಲಿಗೇ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯವು ಪೂರ್ಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ ; ಈ ವಾಕ್ಯವು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಾಕಾಂಕ್ಷವಾಗಿಯೂ ಇದೆ. ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಬಾರೋ ಇಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿರಬೇಕೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ವದರಿಂದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡುವದು ಯುಕ್ತವು. ಮೋಕ್ಷವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರುವದರಿಂದಲೂ (ವಿಚಾರಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು ಯುಕ್ತವು. ಹೇಗೆಂದರೆ): ಮೋಕ್ಷವಾದಿಗಳಾದ ಸಾಂಖ್ಯರೂ ವೈಶೇಷಿಕರೂ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂವೇದ್ಯವಾದ ಸುಖವು ಇರುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅರಿತರುತ್ತಾರೆ; ಇತರರು ನಿರತಿಶಯವಾದ (ಮೋಕ್ಷ) ಸುಖವು ತನಗೇ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತಿದೆ ಎಂದು (ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ).¹

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ: ಮೋಕ್ಷಸುಖವು ಸಂವೇದ್ಯವೇ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೩೭. ಕಿಂ ತಾವದ್ಯುಕ್ತಮ್? ಆನಂದಾದಿಶ್ಚನಿವಣಾತ್ “ಜಕ್ಷತ್ಕ್ರೀಡನ್ ರಮಮಾಣಃ” (ಛಾಂ. ೮-೧೨-೩), “ಸ ಯದಿ ಪಿತೃಲೋಕಕಾಮೋ ಭವತಿ” (ಛಾಂ. ೮-೨-೧), “ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ ಸರ್ವವಿತ್” (ಮುಂ. ೧-೧-೯) “ಸರ್ವಾನ್ ಕಾಮಾನ್ ಸಮಶ್ನತೇ” (ತೈ. ೨-೫) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ಚುತಿಭ್ಯೋ ಮೋಕ್ಷೇ ಸುಖಂ ಸಂವೇದ್ಯಮಿತಿ | ನನು ಏಕತ್ರೇ ಕಾರಕವಿಭಾಗಾಭಾವಾತ್ ವಿಜ್ಞಾನಾನುಪಪತ್ತಿಃ | ಕ್ರಿಯಾಯಾಶ್ಚ ಅನೇಕಕಾರಕಸಾಧ್ಯತ್ವಾತ್, ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಚ ಕ್ರಿಯಾತ್ವಾತ್ | ನೈಷ ದೋಷಃ | ಶಬ್ದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾತ್ ಭವೇದ್ವಿಜ್ಞಾನಮ್ ಆನಂದವಿಷಯೇ | “ವಿಜ್ಞಾನಮಾನಂದಮ್” ಇತ್ಯಾದೀನಿ ಆನಂದಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಅಸಂವೇದ್ಯತ್ವೇ ಅನುಪಪನ್ನಾನಿ ವಚನಾನಿ ಇತ್ಯಮೋಚಾಮ | ನನು ವಚನೇನಾಪಿ ಅಗ್ನಿಃ ಶೈತ್ಯಮ್ ಉದಕಸ್ಯ ಚ ಔಷ್ಣ್ಯಂ ನ ಕ್ರಿಯತ ಏವ | ಜ್ಞಾಪಕತ್ವಾತ್ ವಚನಾನಾಮ್ | ನ ಚ ದೇಶಾಂತರೇಽಗ್ನಿಃ ಶೀತಃ ಇತಿ ಶಕ್ಯತೇ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಮ್ ಅಗನ್ಯೇ ವಾ ದೇಶಾಂತರೇ ಉಷ್ಣಮುದಕಮಿತಿ | ನ | ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿ ಆನಂದವಿಜ್ಞಾನದರ್ಶನಾತ್ | ನ ‘ವಿಜ್ಞಾನಮಾನಂದಮ್’ ಇತ್ಯೇವಮಾದೀನಾಂ ವಚನಾನಾಂ ಶೀತೋಽಗ್ನಿರಿತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯವತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಮ್ | ಅನುಭೂಯತೇ ತ್ವವಿರುದ್ಧಾರ್ಥತಾ | ಸುಖ್ಯಹಮಿತಿ ಸುಖಾತ್ಮಕಮಾತ್ಮಾನಂ ಸ್ವಯಮೇವ ವೇದಯತೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ಸುತರಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಂವಿರುದ್ಧಾರ್ಥತಾ | ತಸ್ಮಾತ್ ಆನಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕಂ ಸತ್ ಸ್ವಯಮೇವ ವೇದಯತೇ | ತಥಾ ಆನಂದಪ್ರತಿಪಾದಿಕಾಃ ಶ್ರುತಯಃ ಸಮಾಜ್ಞಾಸಾಃ ಸ್ಯುಃ “ಜಕ್ಷತ್ ಕ್ರೀಡನ್ ರಮಮಾಣಃ” (ಛಾಂ. ೮-೧೨-೩) ಇತ್ಯೇವಮಾದ್ಯಾಃ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾಃ ||

1. ನಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ವಿಕಲ್ಪವಿರಲಾರದಾದ್ದರಿಂದ ಈ ಎರಡು ವಿರುದ್ಧಮತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಸರಿಯಾಗಬಹುದಾಗಿದೆ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮೊದಲು ಯಾವದು ಯುಕ್ತ(ವಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ)? ಆನಂದವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು “ನಗುತ್ತಾ ಆಡುತ್ತಾ ರಮಿಸುತ್ತಾ” (ಭಾಂ. ೮-೧೨-೩) “ಅವನು ಪಿತೃಲೋಕಕಾಮನಾದರೆ” (ಭಾಂ. ೮-೨-೧), “ಯಾವನು ಸರ್ವಜ್ಞನೋ, ಸರ್ವವಿದನೋ” (ಮುಂ. ೧-೧-೯), “ಸರ್ವಕಾಮಗಳನ್ನೂ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ” (ತೈ. ೨-೫) ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳು ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸುಖವು ಅರಿಯಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದೇ.

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ):- ಏಕತ್ವವಿರುವಲ್ಲಿ ಕಾರಕಗಳ ವಿಂಗಡವಿರುವದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅರಿಯುವದು ಆಗಲಾರದಲ್ಲ! ಕ್ರಿಯೆಯು ಅನೇಕಕಾರಕಗಳಿಂದ ಆಗತಕ್ಕದ್ದು, ವಿಜ್ಞಾನವೆಂಬುದೂ ಕ್ರಿಯೆಯೇ (ಅಲ್ಲವೆ)?

(ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ):- ಇದೇನೂ ದೋಷವಲ್ಲ. (ಏಕೆಂದರೆ) ಶಬ್ದದ ಪ್ರಾ ಮಾಣ್ಯದಿಂದ ಆನಂದದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನವಾಗಬಹುದಾಗಿದೆ.¹ ‘ವಿಜ್ಞಾನವೂ ಆನಂದವೂ’ ಮುಂತಾದ ವಚನಗಳು ಆನಂದವು ಅಸಂವೇದ್ಯವೆಂದಾದರೆ ಅಯುಕ್ತವಾಗುವವು ಎಂದು ಹೇಳಿಯೇ ಇರುತ್ತೇವಷ್ಟೆ.

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ):- ವಚನವುಕೂಡ ಬೆಂಕಿಗೆ ತಂಪನ್ನೂ ನೀರಿಗೆ ಬಿಸಿಯನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡಲಾರದಲ್ಲ! ಏಕೆಂದರೆ ವಚನಗಳು ಜ್ಞಾಪಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಮತ್ತೊಂದು ದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯು ತಣ್ಣಗಿರುತ್ತದೆಯೆಂದಾಗಲಿ, (ನಾವು) ಹೋಗುವದಕ್ಕೆ ಅಶಕ್ಯವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ದೇಶದಲ್ಲಿ ನೀರು ಬಿಸಿಯಾಗಿರುವದೆಂದಾಗಲಿ (ವಚನವು) ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವದಕ್ಕಾಗಲಾರದಷ್ಟೆ?*

(ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಆನಂದದ ಅರಿವು (ಉಂಟಾಗುವದು) ಕಂಡುಬಂದಿರುತ್ತದೆ. ‘ವಿಜ್ಞಾನವೂ ಆನಂದವೂ’ (ಆಗಿರುವದು ಬ್ರಹ್ಮವು) ಮುಂತಾದ ವಚನಗಳು ‘ಬೆಂಕಿಯು ತಣ್ಣಗಿದೆ’ ಮುಂತಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಂತೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥ(ವುಳ್ಳವು) ಎಂದು ಹೇಳುವದು ಸರಿಯಲ್ಲ. (ಏಕೆಂದರೆ) ಅವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವ ಅರ್ಥವಿದೆ ಎಂಬುದು ಅನುಭವದಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ. (ಹೇಗೆಂದರೆ) ‘ನಾನು ಸುಖಿಯು’

1. ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೇನನ್ನೂ ಅರಿಯುವದಕ್ಕಾಗದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ನೀವು ಹೇಳಿದ ಯುಕ್ತಿಯು ಹೊಂದಬಹುದು, ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ವಿಜ್ಞಾನವೂ ಆನಂದವೂ ಆಗಿದೆ ಎಂಬ ವಚನದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪನಾಗಿರುವ ಮುಕ್ತನು ತನ್ನ ಆನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

2. ಏಕೆಂದರೆ ವಸ್ತುವಿನ ಸ್ವಭಾವವು ಎಲ್ಲಾ ದೇಶಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.

ಎಂದು ತಾನು ಸುಖಾತ್ಮನಾಗಿರುವದನ್ನು ತಾನೇ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ (ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ) ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವಿರುವದೆಂಬುದು ಇನ್ನೂ (ಬಲವಾಯಿತು) ¹ ಆದ್ದರಿಂದ ಆನಂದ(ಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವ) ಬ್ರಹ್ಮವು ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವದರಿಂದ ತಾನೇ (ಆನಂದವನ್ನು) ಅನುಭವಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾದರೆ 'ನಗುತ್ತಾ ಆಡುತ್ತಾ ರಮಿಸುತ್ತಾ' (ಭಾಂ. ೮-೨-೩) ಮುಂತಾದ (ಮೇಲೆ) ಹೇಳಿರುವ ಆನಂದವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶ್ರುತಿಗಳು ಸಮಂಜಸವೂ ಆಗುವವು.

ಸಿದ್ಧಾಂತ : ವಿಜ್ಞಾನವೂ ಆನಂದವೂ ಬ್ರಹ್ಮದ ಸ್ವರೂಪವೇ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೩೮. ನ | ಕಾರ್ಯಕರಣಾಭಾವೇ ಅನುಪಪತ್ತೇರ್ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ | ಶರೀರವಿಯೋಗೋ ಹಿ ಮೋಕ್ಷ ಆತ್ಮನಿಕ್ಕಃ | ಶರೀರಾಭಾವೇ ಚ ಕರಣಾನುಪಪತ್ತಿಃ | ಅಶ್ರಯಾಭಾವಾತ್ | ತತಶ್ಚ ವಿಜ್ಞಾನಾನುಪಪತ್ತಿಃ | ಅಕಾರ್ಯಕರಣತ್ವಾತ್ | ದೇಹಾದ್ಯಭಾವೇ ಚ ವಿಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತೌ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಕಾರ್ಯಕರಣೋಪಾದಾನಾನರ್ಥಕೃಪ್ರಸಜ್ಞಃ | ಏಕತ್ವವಿರೋಧಾಚ್ಚ | ಪರಂ ಚೇತ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಆನಂದಾತ್ಮಕಮಾತ್ಮಾನಂ ನಿತ್ಯವಿಜ್ಞಾನತ್ವಾತ್ ನಿತ್ಯಮೇವ ವಿಜಾನೀಯಾತ್ | ತನ್ನ ಸಂಸಾರ್ಯಸಿ ಸಂಸಾರವಿನಿರ್ಮುಕ್ತಃ ಸ್ವಾಭಾವ್ಯಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯೇತ | ಜಲಾಶಯೇ ಇವ ಉದಕಾಂಜಾಲಿಃ ಸ್ಥಿಪ್ತೋ ನ ಪೃಥಕ್ತ್ವೇನ ವ್ಯವತಿಸ್ತತೇ ಆನಂದಾತ್ಮಕಬ್ರಹ್ಮವಿಜ್ಞಾನಾಯ | ತದಾ ಮುಕ್ತ ಆನಂದಾತ್ಮಕಮಾತ್ಮಾನಂ ವೇದಯತೇ ಇತ್ಯೇತತ್ ಅನರ್ಥಕಂ ವಾಕ್ಯಮ್ | ಅಥ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಮ್ ಅನ್ಯಃ ಸನ್ ಮುಕ್ತೋ ವೇದಯತೇ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಾನಂ ಚ ಅಹಮಸ್ಮಿ ಆನಂದಸ್ವರೂಪ ಇತಿ | ತದಾ ಏಕತ್ವವಿರೋಧಃ | ತಥಾ ಚ ಸತಿ ಸರ್ವಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ | ತೃತೀಯಾ ಚ ಕಲ್ಪನಾ ನೋಪಪದ್ಯತೇ | ಕಿಂ ಚಾನ್ಯತ್ | ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚ ನಿರಂತರಾತ್ಮಾನಂದವಿಜ್ಞಾನೇ ವಿಜ್ಞಾನಾವಿಜ್ಞಾನಕಲ್ಪನಾನರ್ಥಕೃಮ್ | ನಿರಂತರಂ ಚೇತ್ ಆತ್ಮಾನಂದವಿಷಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಜ್ಞಾನಮ್, ತದೇವ ತಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವ ಇತಿ ಆತ್ಮಾನಂದಂ ವಿಜಾನಾತಿ ಇತಿ ಕಲ್ಪನಾ ಅನುಪಪನ್ನಾ | ಅಶದ್ವಿಜ್ಞಾನಪ್ರಸಜ್ಞಿ ಹಿ ಕಲ್ಪನಾಯಾಃ ಅರ್ಥವತ್ತ್ವಮ್, ಯಥಾ ಆತ್ಮಾನಂ ಪರಂ ಚ ವೇತ್ತಿ ಇತಿ | ನ ಹಿ ಇಷ್ಟಾದ್ಯಾಸಕ್ತಮನಸಃ ನೈರಂತರಯೋಣ ಇಮುಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನಕಲ್ಪನಾಯಾ ಅರ್ಥವತ್ತ್ವಮ್ | ಅಥ

1. ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಹಂಪ್ರತ್ಯಯ ಗೋಚರವಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿವೆ. 'ನಾನು ಸುಖಿಯು' ಎಂಬ ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನೇ ತಾನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆಂಬ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಒಪ್ಪಿರುತ್ತಾನೆಂಬುದನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

ವಿಚ್ಛಿನ್ನಮ್ ಆತ್ಮಾನಂದಂ ವಿಜಾನಾತಿ | ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಆತ್ಮವಿಜ್ಞಾನಚ್ಛಿದ್ರೇ
ಅಸ್ಯವಿಷಯತ್ವಪ್ರಸಬ್ಧಃ | ಆತ್ಮನಶ್ಚ ವಿಕ್ರಿಯಾವತ್ತ್ವಮ್ | ತತಶ್ಚ ಅನಿತ್ಯತ್ವ
ಪ್ರಸಬ್ಧಃ | ತಸ್ಮಾತ್ 'ವಿಜ್ಞಾನಮಾನಂದಮ್' ಇತಿ ಸ್ವರೂಪಾನ್ವಾಖ್ಯಾಪನ
ಪರೈವ ಶ್ರುತಿಃ, ನಾತ್ಮಾನಂದಸಂವೇದ್ಯತ್ವಾರ್ಥಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅರಿವೇ ಆಗುವ
ಹಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. (ಇದರ ವಿವರ): ಶರೀರದಿಂದಗಲುವದಿಲ್ಲವೆ, ಆತ್ಯಂತಿಕ
ವಾದ ಮೋಕ್ಷವು? ಶರೀರವು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕರಣಗಳೂ ಇರುವಂತಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ
(ಅವುಗಳಿಗೆ) ಆಶ್ರಯ(ವಾದ ದೇಹವೇ) ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವದರಿಂದ
ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ (ಮುಕ್ತನಿಗೆ) ಅರಿವು ಆಗುವಹಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ.
ದೇಹಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದೆಯೇ ಅರಿವು ಉಂಟಾಗುವದಾದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಕಾರ್ಯ
ಕರಣಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವದು ವ್ಯರ್ಥವೆಂದಾಗುವದು.

ಏಕತ್ವಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ (ವಿಜ್ಞಾನವು ಆಗುವಂತಿಲ್ಲ).
(ಅರಿಯತಕ್ಕದ್ದು) ಪರಬ್ರಹ್ಮವಾದರೆ, (ಅದು) ಆನಂದಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವ
ತನ್ನನ್ನು ನಿತ್ಯವಿಜ್ಞಾನವುಳ್ಳದ್ದಾದ್ದರಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ಅರಿಯುತ್ತಲೇ ಇರ
ಬೇಕಾಗುವದು. ಆಗ ಸಂಸಾರಿಯೂ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿ ಸ್ವಾಭಾವ್ಯ
ವನ್ನು ಅರಿಯುವದಿಲ್ಲವೆಂದಾಗುವದು¹ ಜಲಾಶಯದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ಬೊಗಸೆಯ
ನೀರು (ಹೇಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವದಿಲ್ಲವೋ) ಹಾಗೆ (ಜೀವನು ಆಗ) ಆನಂದಾ
ತ್ಮಕಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಅರಿಯುವದಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವದಿಲ್ಲ.
ಆಗ ಮುಕ್ತನು ಆನಂದಾತ್ಮಕನಾದ ತನ್ನನ್ನು ಅರಿಯುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ
ಅರ್ಥವಿರುವದಿಲ್ಲ.² ಹೀಗಲ್ಲದೆ ಮುಕ್ತನು (ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕಿಂತ) ಬೇರೆಯಾಗಿ

1. ಏಕೆಂದರೆ ಸಂಸಾರವೆಂಬುದೇ ಇರುವದಿಲ್ಲ, ಸಂಸಾರದಶಯಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮವು
ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಅರಿಯುತ್ತಲೇ ಇರುವದರಿಂದ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಅರಿಯುವದಿಲ್ಲವೆಂದೂ
ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅರಿಯುವನೆಂಬುದೂ ಸುಳ್ಳಾಗುವದು- ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ "ತನ್ನ |
ಸಂಸಾರ್ಯಹಿ" ಎಂದು ಭೇದವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವಿಧವಾಗಿ
ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿದೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಭಾಷ್ಯವು ಹೊಂದುಗೆಯಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ನಮಗೆ
ತೋರುತ್ತದೆ.

2 ಸಂಸಾರಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮವು ತನ್ನನ್ನು ಅರಿಯುತ್ತ
ಲೇ ಇರುವದರಿಂದಲೂ ಸಂಸಾರಿಯು ಮುಕ್ತನಾಗಿ ಆತ್ಮಾನಂದವನ್ನು ಅರಿಯುವನು
ಎನ್ನುವದಕ್ಕಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿತ್ತು; ಈಗ ಮುಕ್ತನು ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ
ಮುಕ್ತನು ಅರಿಯುತ್ತಾನೆ ಎನ್ನುವದಕ್ಕಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವನ್ನು ಅರಿಯುತ್ತಾನೆ, ನಾನು ಅನಂದಸ್ವರೂಪನಾಗಿರುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ತನ್ನ ಆತ್ಮನನ್ನೂ ಅರಿಯುತ್ತಾನೆ- ಎನ್ನುವದಾದರೆ, ಆಗ ಏಕತ್ವಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗುತ್ತದೆ; ಹಾಗಾದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೂ ವಿರೋಧವಾಗುವದು. (ಈ ಎರಡನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರ)¹ ಮೂರನೆಯ ಕಲ್ಪನೆಯು ಹೊಂದುವ ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲ.

ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮವು ನಿರಂತರವಾಗಿ ತನ್ನ ಅನಂದವನ್ನು ಅರಿಯುವದಾದರೆ ಅರಿಯುವದು, ಅರಿಯದಿರುವದು- ಎಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವದು.² (ಇದರ ವಿವರ): ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಅನಂದವಿಷಯದ ವಿಜ್ಞಾನವು ಎಡೆಬಿಡದೆ (ಇದ್ದೇ) ಇದ್ದರೆ, ಅದೇ ಅದರ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವದರಿಂದ ತನ್ನ ಅನಂದವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯು ಅಯುಕ್ತವಾಗುವದು. ಅದನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಇರುವ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿಯೇ ಅಲ್ಲವೆ, (ಆ) ಕಲ್ಪನೆಯು ಸಾರ್ಥಕವಾಗುವದು? ಉದಾಹರಣೆಗೆ ತನ್ನನ್ನೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬನನ್ನೂ ಅರಿಯುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ (ಕಲ್ಪನೆಯು ಈ ಪ್ರಸಂಗವಿರುವದರಿಂದ ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ).³ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಬಾಣವೇ ಮುಂತಾದದ್ದರಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತವಾಗಿರುವ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನಿಗೆ ಬಾಣದ ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ- ಇವುಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವೇನೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ?⁴ ಹೀಗಲ್ಲದೆ (ನಡುವೆ) ಬಿಟ್ಟು, ಬಿಟ್ಟು ತನ್ನ ಅನಂದವನ್ನು (ಬ್ರಹ್ಮವು) ಅರಿಯುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವದಾದರೆ, ವಿಜ್ಞಾನವು ಆತ್ಮನನ್ನರಿಯದೆ ಇರುವ ಸಂದಿಯಲ್ಲಿ (ಅದಕ್ಕೆ) ಮತ್ತೊಂದು ವಿಷಯವಿರಬಹುದಾಗುವದು,⁵ ಆತ್ಮನು ವಿಕಾರವುಳ್ಳವನೆಂದಾಗುವದು,⁶ ಅವರಿಂದ (ಅವನು)

1. ಬ್ರಹ್ಮವು ಅರಿಯುತ್ತದೆ, ಸಂಸಾರಿಯು ಮುಕ್ತನಾದಾಗ ಅರಿಯುತ್ತಾನೆ- ಎಂಬ ಎರಡು ಕಲ್ಪಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರೆಯ ಕಲ್ಪವೇ ಇರುವಂತಿಲ್ಲ.

2. ಬ್ರಹ್ಮವು ಈಗ ಅರಿಯುತ್ತದೆ, ಆಗ ಅರಿಯುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

3. ಅರಿಯದೆ ಇರುವದೂ ಉಂಟಾದರೆ ಈಗ ಅರಿಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವದು ಯುಕ್ತ; ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಬಿಟ್ಟವು ನಿಂತಿದೆ ಎಂಬಂತೆ ಔಪಚಾರಿಕಪ್ರಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ.

4. ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಯಾರನ್ನೂ ಅರಿಯುವದಿಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದ ಎಚ್ಚರವಾದಾಗ ತನ್ನನ್ನೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನೂ ಅರಿಯುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳುವದು ಸಾರ್ಥಕ.

5. ಏಕೆಂದರೆ ಬಾಣನ ಅಜ್ಞಾನವು ಅವನಿಗೆ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ.

6. ಆಗ ಅದು ಅದ್ವಿತೀಯವಲ್ಲವೆಂದಾಗುವದು.

7. ಅರಿಯುವದು, ಅರಿಯದಿರುವದು, ಅನೇಕವಿಷಯಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಅರಿಯುವದು - ಎಂಬ ವಿಕಾರಗಳಿಂದ ಆತ್ಮನೂ ಅಂತಃಕರಣದಂತೆ ಮಾರ್ಪಡುವನೆಂದಾಗುವದು.

ಅನಿತ್ಯನೆಂದೂ ಆಗುವದು.¹ ಆದ್ದರಿಂದ “ವಿಜ್ಞಾನವೂ ಆನಂದವೂ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅನುವಾದಮಾಡುವದೇ ಹೊರತು ಆತ್ಮಾನಂದವು ಅರಿಯಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದೆಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದದ್ದಲ್ಲ.

ಆನಂದವು ಸ್ವರೂಪವೇ ಆದರೆ ಭೇದಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಗತಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೩೯. “ಜಕ್ಷತ್ ಕ್ರೀಡನ್” (ಭಾಂ. ೮-೧೨-೩) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿ ವಿರೋಧೋಽಸಂವೇದ್ಯತ್ವೇ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಸರ್ವಾತ್ಮೈಕತ್ವೇ ಯಥಾ ಪ್ರಾಪ್ತಾನುವಾದಿತ್ವಾತ್ | ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವೇ ಸತಿ ಯತ್ರ ಕ್ವಚಿತ್ ಯೋಗಿಷು ದೇವೇಷು ವಾ ಜಕ್ಷಣಾದಿ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್, ತದ್ ಯಥಾಪ್ರಾಪ್ತಮೇವ ಅನಾದ್ಯತೇ ತತ್ ತಸ್ಯೈವ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವಾತ್ ಇತಿ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವಮೋಕ್ಷ ಸ್ತುತಯೇ | ಯಥಾಪ್ರಾಪ್ತಾನುವಾದಿತ್ವೇ ದುಃಖಿತ್ವಮಪಿ ಇತಿ ಚೇತ್ | ಯೋಗ್ಯಾದಿಷು ಯಥಾಪ್ರಾಪ್ತಜಕ್ಷಣಾದಿವತ್ ಸ್ಥಾವರಾದಿಷು ಯಥಾ ಪ್ರಾಪ್ತದುಃಖಿತ್ವಮಪಿ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ನಾನುರೂಪಕೃತಕಾರ್ಯಕರಣೋಪಾಧಿಸಂಸರ್ಕಜನಿತಭ್ರಾಂತ್ಯಧ್ಯಾರೋಪಿತತ್ವಾತ್ ಸುಖಿತ್ವದುಃಖಿತ್ವಾದಿ ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಇತಿ ಪರಿಹೃತಮೇತತ್ ಸರ್ವಮ್ | ವಿರುದ್ಧಶ್ರುತೀನಾಂ ಚ ವಿಷಯಮ್ ಅನೋಚಾಮ್ | ತಸ್ಮಾತ್ “ಎವೋಽಸ್ಯ ಪರಮ ಅನಂದಃ” (೪-೩-೩೨) ಇತಿವತ್ ಸರ್ವಾಣಿ ಅನಂದವಾಕ್ಯಾನಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾನಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- “ನಗುತ್ತಾ ಆಡುತ್ತಾ” (ಭಾಂ. ೮-೧೨-೩) ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ, (ಆನಂದವು) ಅಸಂವೇದ್ಯವಾದರೆ, ವಿರೋಧವಾಗುವದಲ್ಲ !²

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸರ್ವಾತ್ಮವೊಂದೇ ಇರುವಲ್ಲಿ ಯಥಾಪ್ರಾಪ್ತವಾದ (ಜಕ್ಷಣಾದಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ) ಅನುವಾದಮಾಡಿರುತ್ತದೆ. (ಇದರ ವಿವರ) : ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವವು (ಪ್ರಾಪ್ತ)ವಾಗಿರಲಾಗಿ, ಯೋಗಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಧವಾ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ (ಈ) ನಗುವದೇ ಮುಂತಾದ (ಆನಂದವು) ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಬಂದೊದಗಿರುವದಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ಬಂದೊದಗಿದಂತೆಯೇ “ಅದು ಆ (ಮುಕ್ತ)ನದೇ, ಏಕೆಂದರೆ (ಅವನಿಗೆ) ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವವು (ಬಂದಿರುತ್ತದೆ)”

1. ವಿಕಾರವುಳ್ಳದ್ದೂ ನಿತ್ಯವಾಗಿರಬಹುದು ಎಂಬುದು ಪರಿಣಾಮಿನಿತ್ಯದ ವಿಷಯ ; ಪರಿಣಾಮಿನಿತ್ಯವೂ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ನಾಶವಾಗುವದೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ.

2. ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿದ್ಯೆಯ ಫಲವಾದ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಜಕ್ಷಣಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುವದರಿಂದ ಅನಂದಾನುಭವವೂ ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಉಂಟೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಎಂದು ಭಾವ.

ಎಂದು ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವನೆಂಬ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಗಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ¹.

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಯಥಾಪ್ರಾಪ್ತವಾದ (ಆನಂದಾನುಭವವನ್ನು) ಅನುವಾದ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದೆಯಾದರೆ ದುಃಖಿತ್ವವೂ (ಬಂದೊದಗುವದಲ್ಲ)! (ಇದರ ವಿವರ) : ಯೋಗಿಗಳು ಮುಂತಾದವರಲ್ಲಿ ಬಂದೊದಗುವ ಜಕ್ಷಣವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೆ ಸ್ಥಾವರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದೊದಗುವ ದುಃಖಿತ್ವವೂ (ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಆಗಬೇಕಾಗುವದಲ್ಲ) !

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನಾಮರೂಪಗಳಿಂದಾಗಿರುವ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳೆಂಬ ಉಪಾಧಿಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾದ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಸುಖಿತ್ವ ದುಃಖಿತ್ವಾದಿವಿಶೇಷಗಳು ಅಧ್ಯಾರೋಪಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂದು (ಹಿಂದೆಯೇ) ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪರಿಹಾರಗೊಳಿಸಿರುತ್ತೇವೆ². ವಿರುದ್ಧಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತೇವೆ³. ಆದ್ದರಿಂದ “ಇದು ಇವನ ಪರಮ ಆನಂದವು” (೪-೩-೨೨) ಎಂಬಂತೆ⁴ ಆನಂದವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಅರಿಯಬೇಕು

1. ಮುಕ್ತನು ಎಲ್ಲರ ಅತ್ಮನೂ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಯೋಗಿಗಳು, ದೇವತೆಗಳು ಮುಂತಾದವರು ಅನುಭವಿಸುವ ಆನಂದವು ಅವನ ಸ್ವರೂಪವೇ- ಎಂದು ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಗಳಿದೆಯೇ ಹೊರತು ಮುಕ್ತನು ತನ್ನ ಆನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಈ ಶ್ರುತಿಗಳು ಬಂದಿಲ್ಲ

2. ಸುಖಿತ್ವದುಃಖಿತ್ವಾದಿಗಳು ಕಲ್ಪಿತವಾದ ವಿಶೇಷಗಳು, ಆದ್ವಿತೀಯನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವವೇ ಅತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವು ಎಂದು ಹೇಳಿದೇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಾಧಿಕಲ್ಪಿತವಿಶೇಷಗಳು ಯಾವವೂ ಅತ್ಮನಿಗೆ ಸೇರಿರುವದಿಲ್ಲ.

3. ೨-೫-೧೫ (ಭಾ ಭಾ. ೩೯೯)ರಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಕಾಣುವ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಸೋಪಾಧಿಕನಿರುಪಾಧಿಕವಿವೇಚನೆಯಿಂದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಜಕ್ಷತ್ ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳು ಯಥಾಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರುವ ಆನಂದವನ್ನೇ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವಶ್ರುತಿಗಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ ಎಂದು ವಿರೋಧಪರಿಹಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾಗಿದೆ.

4. ಇದು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅತ್ಮನ ಆನಂದಸ್ವರೂಪದ ವಿಷಯದ ವಾಕ್ಯ. ಅಲ್ಲಿ ‘ಇವನ ಪರಮಾನಂದವು’ ಎಂದಿದ್ದರೂ ಹೇಗೆ ಆನಂದ, ಆನಂದಿ- ಎಂಬ ಭೇದವಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಎಲ್ಲಾ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವ ಭೇದವೂ ನಿಜವಾಗಿ ಇರುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು -ಎಂದು ಭಾವ.

ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

ದೇವತಾಸಂಕೋಚವಿಕಾಸಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಆತ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾದಪರೋಕ್ಷತ್ವವನ್ನು ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ.

೧-೬. ಗಾರ್ಗಿಯು ಸುಮ್ಮನಾಗಲು ವಿದಗ್ಧಶಾಕಲ್ಯನು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನನ್ನು ದೇವತೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಕುರಿತ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು “ಮೂವತ್ತು ಮೂರು ಸಾವಿರದ ಅರು” ಎಂದು ಸವಿಕೃಂಭ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ “ಇವು ದೇವತೆಗಳ ವಿಭೂತಿಗಳು ಮಾತ್ರ, ನಿಜವಾಗಿ ಮೂವತ್ತು ಮೂರೇ ದೇವತೆಗಳು. ಅಗ್ನಿ, ಸೃಧಿವಿ, ವಾಯು, ಅಂತರಿಕ್ಷ, ದ್ಯುಲೋಕ, ಚಂದ್ರ, ನಕ್ಷತ್ರ- ಎಂಬ ಅಷ್ಟವಶುಗಳು; ಕರ್ಮ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಹತ್ತು, ಮನಸ್ಸು ಒಂದು- ಎಂಬ ಏಕಾದಶರುದ್ರರು; ಸಂವತ್ಸರದ ದ್ವಾದಶಮಾಸಗಳೆಂಬ ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯರು, ಸಿಡಿಲೇ ಇಂದ್ರನು, ಯಜ್ಞವೇ ಪ್ರಜಾಪತಿ- ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಸೇರಿದರೆ ಒಟ್ಟು ಮೂವತ್ತು ಮೂರು ದೇವತೆಗಳಾಗುವರು” ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದನು.

೭-೯. ಇನ್ನೂ ಸಂಕೋಚಮಾಡಿದರೆ ಅಗ್ನಿ, ಸೃಧಿವಿ, ವಾಯು, ಅಂತರಿಕ್ಷ, ಅದಿತ್ಯ, ದ್ಯುಲೋಕ- ಎಂದು ದೇವತೆಗಳು ಆರೇ; ಈ ಮೂರು ಲೋಕಗಳೆಂಬ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳೇ ಎಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು; ವಾಯುವೇ ಅಧ್ಯರ್ಥದೇವತೆ. ಪ್ರಾಣನು ಒಬ್ಬನೇ ನಿಜವಾಗಿ ದೇವತೆ, ಅನೇಕ ಬ್ರಹ್ಮವು- ಎಂದು ಕೊನೆಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದನು.

೧೦-೧೭. ಶಾಕಲ್ಯನು ಮತ್ತೆ ಸೃಧಿವಿ ಎಂಬ ಆಯತನದಲ್ಲಿರುವವನಾಗಿ ಅಗ್ನಿ ಎಂಬ ಲೋಕ(ದರ್ಶನಕರಣ)ವುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಜ್ಯೋತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿರುವ ಸರ್ವ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಗಳಿಗೂ ಪರಾಯಣನಾಗಿರುವ ಪುರುಷನು ಯಾರು? ಎಂದು ಕೇಳಲು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಮಾತೃಜಕೋಶತ್ರಯರೂಪನಾಗಿರುವವನೇ ಆ ಪುರುಷನು ಎಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಉತ್ತರವಿತ್ತನು. ಇದರಂತೆ ಕಾಮವೇ ಮುಂತಾದ ಆಯತನಗಳು, ಹೃದಯವೇ ಮುಂತಾದ ಲೋಕಗಳು, ಮನೋಜ್ಯೋತಿ- ಇವುಗಳುಳ್ಳ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯ ಪುರುಷರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕೇಳಲು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಆಯಾ ಪುರುಷರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ನಿರ್ಧರಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲದೆ, ಆಯಾ ಪುರುಷರಿಗೆ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ- ಎಂದರೆ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಕಾರಣಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟನು. ಹೀಗೆ ಎಂಟು ಬಗೆಯಾಗಿ ದೇವ, ಲೋಕ, ಪುರುಷ- ಎಂಬ ಭೇದದಿಂದ ಮೂರುಮೂರುಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಪ್ರಾಣನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ದೇವನನ್ನೇ ಉಪಾಸನೆಗಾಗಿ ಈ ಸಂವಾದದಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ.

೧೮-೨೪. ಸುಮ್ಮನಿದ್ದ ಶಾಕಲ್ಯನನ್ನು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು “ಎಲಾ, ನಿನಗನ್ನು ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಬೆಂಕಿಯಂತಿರುವ ನನ್ನನ್ನು ಹಿಡಿಯುವದಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕಳವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ನೀನರಿಯೆ!” ಎಂದನು. ಶಾಕಲ್ಯನು ಕೋಪದಿಂದ “ನಿನಗೆ ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಿದೆ ಎಂಬ ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನೆಲ್ಲ ಹೀಗೆ ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿರುವೆ?” ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು “ಪೂರ್ವ, ಪಶ್ಚಿಮ, ದಕ್ಷಿಣ,

ಉತ್ತರ, ಉದ್ಧೃತ- ಎಂಬ ಐದು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆದಿತ್ಯಾದಿರೂಪದಿಂದಿರುವ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ, ಅವರಿಗೆ ಸರಂಪತೆಯಿಂದ ಹೃದಯವೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಎಂಬುದನ್ನೂ ಆಯಾ ದೇವತೆಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದಿಂದ ನಾನೇ ಆ ದೇವತೆ ಎಂಬುದನ್ನೂ ಅರಿತಿದ್ದೇನೆ” ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದನು.

೨೫-೨೬. ಈ ಹೃದಯವು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆ ? ಎಂದರೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ; ಶರೀರವೂ ಹೃದಯವೂ ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆ ? ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಾಣವು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆ ? ಎಂದರೆ ಅಪಾನದಲ್ಲಿ ; ಅಪಾನವು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವೆಂದರೆ ವ್ಯಾನದಲ್ಲಿ, ವ್ಯಾನವು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವೆಂದರೆ ಉದಾನದಲ್ಲಿ, ಉದಾನವು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವೆಂದರೆ ಸಮಾನದಲ್ಲಿ- ಎಂದಿಂತು ಮುಂದುಮುಂದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದನು. ಆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ನೇತಿ ನೇತಿ ಎಂದು ಹೇಳುವವಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಅಗ್ರಸ್ಥಾನೂ ಅಶೀರ್ಯನೂ ಅಸಂಗನೂ ಅಸಿತನೂ ಆದ ಪರಮಾತ್ಮನು. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಶಾಕಲ್ಯನನ್ನು ಕುರಿತು “ಯಾವನು ಈ ಎಂಟು ಆಯತನಗಳು, ಎಂಟು ಲೋಕಗಳು, ಎಂಟು ದೇವತೆಗಳು, ಎಂಟು ಪುರುಷರು- ಇವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಹೊರಗೆ ವಿಂಗಡಿಸಿಟ್ಟು ತನ್ನೊಳಗೆ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮೀರಿರುವ ಸ್ವರೂಪದವನಾಗಿರುವನೋ ಆ ಔಪನಿಷದಪುರುಷನು ಯಾರು ? ಹೇಳು. ಅವನನ್ನು ನೀನು ತಿಳಿಸಲಾರೆಯಾದರೆ ನಿನ್ನ ತಲೆಯು ಬಿದ್ದು ಹೋಗಲಿ !”- ಎಂದು ಕ್ರೌಢ್ಯವಾಗಿ ನುಡಿದನು. ಶಾಕಲ್ಯನು ಅದನ್ನು ಅರಿತಿರಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅವನ ತಲೆಯು ಬಿದ್ದುಹೋಯಿತು, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಂಥ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯ ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದಾದ ಫಲವಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಉತ್ತರ ಸಂಸ್ಕಾರವುಕೂಡ ಅಗದಂತೆ ಅವನ ಅಸ್ಥಿಗಳನ್ನು ಕಳ್ಳರು ಅಪಹರಿಸಿಕೊಂಡುಹೋದರು.

೨೭-೨೮. ಆ ಬಳಿಕ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಕುರಿತು “ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾವನೊಬ್ಬನೇ ಅಗಲಿ, ಅಥವಾ ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಸೇರಿಯೇ ಅಗಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿರಿ ! ಅಥವಾ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾವನೊಬ್ಬನು ಮುಂದೆ ಬಂದರೂ ಅಥವಾ ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಮುಂದೆ ಬಂದರೂ ಪ್ರಶ್ನಿಸುವೆನು” ಎಂದನು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಎದೆಗೆಟ್ಟು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದರು. ಆಗ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು “ಮನುಷ್ಯನು ಅನೇಕವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವನಸ್ಪತಿಯಾದ ಮರದಂತೆ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಎಲೆಗಳು, ಮೇಲುಹೊದಿಕೆ, ರಸ, ಚಿಕ್ಕಿ, ನಾರು, ಒಳಗಿನ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮಜ್ಜೆ- ಇವುಗಳಿರುವಂತೆಯೇ ಇವನಿಗೆ ಮೈಗೂದಲು, ಚರ್ಮ, ರಕ್ತ, ಮಾಂಸ, ನರಗಳು, ಅಸ್ಥಿಗಳು, ಮಜ್ಜೆ- ಇವುಗಳಿವೆ ಅದರೆ ಮರವು ಕಡಿದುಹಾಕಿದರೆ ಮತ್ತೆ ಚಿಗುರುವದುಂಟು, ಬೀಜದಿಂದಲೂ ಬೆಳೆಯುವದುಂಟು. ಹಾಗೆ ಬೇರುಬೀಜಗಳಂತೆ ಮನುಷ್ಯನು ಸತ್ತಬಳಿಕ ಹುಟ್ಟುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಮೂಲವು ಯಾವದು ? ಹೇಳಿರಿ. ಮನುಷ್ಯನು ಮತ್ತೆ ಹುಟ್ಟುವದೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ಅದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ತಿಳಿಯದೆ ಹೋಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ ನಾದದಲ್ಲಿ ಜಯಿಸಿ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದನು. ಕರ್ಮಿಗಳಿಗೂ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೂ ಪರಾಯಣವಾಗಿರುವ ವಿಜ್ಞಾನಾನಂದಸ್ವರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಅವನು ಹೇಳಿದ ಜಗನ್ನೂಲವು.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಒಂದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ (ವಾಗಾದಿದೇವತೆಗಳ ದ್ವಾರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿರ್ಧಾರಣ)

ಮುಂದಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ್ವಯದ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೪೦. “ಜನಕೋ ಹ ವೈದೇಹ ಆಸಾಂಚಕ್ರೇ” | ಅಸ್ಯ ಸಂಬಂಧಃ | ಶಾರೀರಾದ್ಯಾನ್ ಅಷ್ಟಾ ಪುರುಷಾನ್ ನಿರಾಹ್ಯ ಪ್ರತ್ಯುಹ್ಯ ಪುನರ್ಹೃದಯೇ, ದಿಗ್ಭೇದೇನ ಚ ಪುನಃ ಪಶ್ಚಾಧಾ ವ್ಯುಹ್ಯ ಹೃದಯೇ ಪ್ರತ್ಯುಹ್ಯ, ಹೃದಯಂ ಚ ಶರೀರಂ ಚ ಪುನಃ ನೋವ್ಯವೃತ್ತಿಃ ಪ್ರಾಣಾದಿಪಶ್ಚಾವೃತ್ತಾತ್ಮಕೇ ಸಮಾನಾಖ್ಯೇ ಜಗದಾತ್ಮನಿ ಸೂತ್ರೇ ಉಪಸಂಹೃತ್ಯ, ಜಗದಾತ್ಮಾನಂ ಶರೀರಹೃದಯ ಸೂತ್ರಾವಸ್ಥಮ್ ಅತಿಕ್ರಾಂತವಾನ್ ಯ ಔಪನಿಷದಃ ಪುರುಷಃ ನೇತಿ ನೇತೀತಿ ವ್ಯಪದಿಷ್ಟಃ ಸ ಸಾಕ್ಷಾಚ್ಛೇಪಾದಾನಕಾರಣಸ್ವರೂಪೇಣ ಚ ನಿರ್ದಿಷ್ಟೋ ವಿಜ್ಞಾನಮಾನಂದಮ್ ಇತಿ | ತಸ್ಯೈವ ವಾಗಾದಿದೇವತಾದ್ವಾರೇಣ ಪುನರಧಿಗಮಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ ಇತಿ ಅಧಿಗಮನೋಪಾಯಾನ್ತರಾರ್ಥೋಽಯಮಾರಮ್ಭೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ್ವಯಸ್ಯ | ಅಖ್ಯಾಯಿಕಾ ತು ಆಚಾರಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಾ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

“ಜನಕೋ ಹ ವೈದೇಹ ಆಸಾಂಚಕ್ರೇ” ಈ (ಗ್ರಂಥದ) ಸಂಬಂಧ (ವಿದು): ಶಾರೀರನೇ ಮುಂತಾದ ಎಂಟು ಪುರುಷರನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿಟ್ಟು ಮತ್ತೆ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು, ದಿಕ್ಕುಗಳ ಭೇದದಿಂದ ಮತ್ತೂ ಐದು ಬಗೆಯಿಂದ ವಿಂಗಡಿಸಿಟ್ಟು, ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಹೃದಯವೂ ಶರೀರವೂ ಒಂದರಲ್ಲೊಂದು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಇವನ್ನು) ಪ್ರಾಣವೇ ಮುಂತಾದ ಐದು ವೃತ್ತಿಗಳುಳ್ಳ ಸಮಾನವೆಂಬ ಜಗದಾತ್ಮನಾದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ¹ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿ, ಶರೀರ, ಹೃದಯ, ಸೂತ್ರ-ಎಂಬ ಅವಸ್ಥೆಗಳುಳ್ಳ ಜಗದಾತ್ಮನನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ನೇತಿ ನೇತಿ (ಹೀಗಲ್ಲ, ಹೀಗಲ್ಲ) ಎಂದು ವ್ಯಪದಿಷ್ಟನಾಗಿರುವ ಔಪನಿಷದಪುರುಷನಿದಾನಲ್ಲ, ಅವನನ್ನು ನೇರಾಗಿಯೂ ಉಪಾದಾನಕಾರಣಸ್ವರೂಪದಿಂದ “ವಿಜ್ಞಾನವೂ ಆನಂದವೂ” ಎಂದೂ ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಲಾಯಿತು.² ಅದೇ (ಔಪನಿಷದಪುರುಷನನ್ನೇ)

1. ಕ್ರಿಯಾಪ್ರಧಾನನಾದ ಸಮಷ್ಟಿವ್ಯಷ್ಟಾತ್ಮನಲ್ಲಿ.

2. ‘ಸ ವಿಷ ನೇತಿ ನೇತ್ಯಾತ್ಮಾ’ (೨-೯-೨೬) ಎಂದು ನೇರಾಗಿಯೂ ‘ವಿಜ್ಞಾನಮಾನಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂದು ಜಗನ್ನೂಲವಾಗಿಯೂ ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು.

ವಾಗಾದಿದೇವತೆಗಳ ದ್ವಾರದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಅವನನ್ನು) ತಿಳಿಸುವ ಮತ್ತೊಂದು ಉಪಾಯವನ್ನು (ಹೇಳುವದ)ಕ್ಕಾಗಿ ಈ (ಮುಂದಿನ) ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ್ವಯವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ. (ಇಲ್ಲಿರುವ) ಅಖ್ಯಾಯಿಕೆಯಾದರೋ ಆಚಾರವನ್ನು ¹ ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ.

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಜನಕನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಜನಕೋ ಹ ವೈದೇಹ ಆಸಾಂಚಕ್ರೇಫ ಹ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ
ಆವವ್ರಾಜ | ತಗ್ಂ ಹೋನಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಕಿಮರ್ಥ
ಮಚಾರೀಃ ಪಶೂನಿಚ್ಛನ್ನಣ್ಣನಾಂತಿ | ಉಭಯಮೇವ
ಸಮ್ರಾಡ್ತಿ ಹೋನಾಚ || ೧ ||

೧. ವೈದೇಹಜನಕನು ಕುಳಿತಿದ್ದನು. ಆಗ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಬಂದನು. ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ಇಂತೆಂದನು: ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಏತಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸಂಚಾರಮಾಡಿದೀಯ ? ವಶುಗಳನ್ನಿಚ್ಛಿಸಿಯೋ, ಅಣ್ವಂತ(ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನಿಚ್ಛಿಸಿಯೋ)? “ಸಮ್ರಾಜನೇ, ಎರಡನ್ನೂ” ಎಂದು (ಅವನು) ನುಡಿದನು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೪೧. ಜನಕೋ ಹ ವೈದೇಹ ಆಸಾಂಚಕ್ರೇ ಆಸನಂ ಕೃತವಾನ್ ಅಸ್ಥಾಯಿಕಾಂ ದತ್ತವಾನಿತ್ಯರ್ಥಃ | ದರ್ಶನಕಾಮೇಭ್ಯೋ ರಾಜ್ಞಃ | ಅಥ ಹ ತಸ್ಮಿನ್ ಅವಸರೇ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಆವವ್ರಾಜ ಆಗತವಾನ್ | ಆತ್ಮನೋ ಯೋಗಕ್ಷೇಮಾರ್ಥಮ್, ರಾಜ್ಞೋ ವಾ ವಿವಿಧಿಷಾಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಅನುಗ್ರಹಾರ್ಥಮ್ | ತಮ್ ಆಗತಂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಂ ಯಥಾವತ್ ಪೂಜಾಂ ಕೃತ್ವಾ ಉವಾಚ ಹ ಉಕ್ತವಾನ್ ಜನಕಃ | ಹೇ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಕಿಮರ್ಥಮ್ ಅಚಾರೀಃ ಆಗತೋಽಸಿ ? ಕಿಂ ಪಶೂನ್ ಇಚ್ಛನ್ ಪುನರಪಿ, ಅಹೋಸ್ವಿತಾ ಅಣ್ವಂತಾನ್ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂತಾನ್ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಸ್ತುನಿರ್ಣಯಾಂತಾನ್ ಪ್ರಶ್ನಾನ್ ಮತ್ತಃ ಶ್ರೋತುಮಿಚ್ಛನ್ ಇತಿ | ಉಭಯಮೇವ ಪಶೂನ್ ಪ್ರಶ್ನಾಂಶ್ಚ ಹೇ ಸಮ್ರಾಟ್ | ಸಮ್ರಾಡ್ತಿ ವಾಜಸೇಯಯಾಜಿನೋ ಲಿಬ್ಗಮ್ | ಯಶ್ಚ

1. ಆಚಾರ್ಯರಿಂದಲೇ ಶ್ರದ್ಧಾದಿಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿರುವವನಾಗಿ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು- ಎಂಬುದು ಶಿಷ್ಯನ ಆಚಾರ; ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಕೃತಾರ್ಥನನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು- ಎಂಬುದು ಗುರುವಿನ ಆಚಾರ.

ಅಷ್ಟಾಯಾ ರಾಜ್ಯಂ ಪ್ರಶಾಸ್ತಿ ಸ ಸಮ್ರಾಟ್ | ತಸ್ಯ ಅಮನ್ತ್ರಣಂ ಹೇ ಸಂರಾಟ್
ಇತಿ | ಸಮಸ್ತಸ್ಯ ವಾ ಭಾರತಸ್ಯ ವರ್ಷಸ್ಯ ರಾಜಾ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ವೈದೇಹನಾದ ಜನಕನು ಕುಳಿತಿದ್ದನು, ಆಸನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನು :
ರಾಜನ ದರ್ಶನವನ್ನು , ಬಯಸುವವರಿಗೆ ದರ್ಶನಕೊಡುತ್ತಾ (ಕುಳಿತಿದ್ದನು)
ಎಂದರ್ಥ. ಆಗ ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಬಂದನು, ತನ್ನ
ಯೋಗಕ್ಷೇಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಅಥವಾ ರಾಜನು ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆ (ಯುಳ್ಳವನೆಂಬುದನ್ನು)
ಕಂಡು (ಅವನಿಗೆ) ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದನು.

ಬಂದ ಆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನನ್ನು ತಕ್ಕಂತೆ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಜನಕನು
ಇಂತೆಂದನು, (ಹೀಗೆಂದು) ನುಡಿದನು “ಎಲೈ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಏತಕ್ಕೋ
ಸ್ವರ ಸಂಚಾರಮಾಡಿದೀಯೆ, ಬಂದಿರುತ್ತೀಯೆ ? ಮತ್ತೂ ಪಶುಗಳನ್ನು
ಬಯಸಿ (ಬಂದಿರುವೆಯೋ), ಅಥವಾ ಅಣ್ಣಂತವಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅಂತವುಳ್ಳ,
ಸೂಕ್ಷ್ಮವಸ್ತುವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವದರಲ್ಲಿ ಕೊನೆಕಾಣುವ, ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು
ನನ್ನಿಂದ ಕೇಳಬಯಸಿ (ಬಂದಿರುವೆಯೋ) ?” ಎರಡನ್ನೂ ಎಂದರೆ ಪಶುಗಳನ್ನೂ
ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನೂ (ಬಯಸಿ ಬಂದಿರುವೆನು), ಎಲೈ ಸಮ್ರಾಜನೆ- (ಎಂದು ಯಾಜ್ಞ
ವಲ್ಕ್ಯನು) ನುಡಿದನು. ಸಮ್ರಾಟ್ ಎಂಬುದು (ಇವನು) ವಾಜಪೇಯಿಯಾಗ
ವನ್ನು ಮಾಡಿದವನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಗುರುತು ; ಮತ್ತು ಯಾವನು ಅಜ್ಞೆಯಿಂದ
ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿರುವನೋ ಅವನು ಸಮ್ರಾಜನು. ಎಲೈ ಸಮ್ರಾಜನೆ,
ಎಂಬುದು ಅವನನ್ನು (ಸಂಬೋಧಿಸಿ) ಕರೆವದ್ದು. ಅಥವಾ ಸಮಸ್ತ ಭಾರತ
ವರ್ಷದ ರಾಜನು (ಎಂಬುದನ್ನು ಸಮ್ರಾಟ್ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ
ಎಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು).

ವಾಗ್ಗೇವತೆಯ ವಿವರ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯತ್ತೇ ಕಶ್ಚಿದಬ್ರವೀತ್ ತಚ್ಛೃಣವಾಮೇತ್ಯಬ್ರವೀನ್ ಮೇ
ಜಿತಾ ಶೈಲಿನಿರ್ವಾಗ್ನ್ಯೈ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಯಥಾ ಮಾತೃಮಾನ್
ಹಿತೃಮಾನಾಚಾರ್ಯವಾನ್ ಬ್ರೂಯಾತ್ ತಥಾ ತಚ್ಛೈಲಿನಿ
ರಬ್ರವೀದ್ ವಾಗ್ನ್ಯೈ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯವದತೋ ಹಿ ಈಗ್ಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯ
ಬ್ರವೀತ್ತು ತೇ ತಸ್ಯಾಯತನಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಂ ನ ಮೇಃಬ್ರವೀದಿತ್ಯೇಕ
ಪಾದ್ವಾ ಏತತ್ಸಮ್ರಾಡೀತಿ ಸ ವೈ ನೋ ಬ್ರೂಹಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ
ವಾಗೇನಾಯತನಮಾಕಾಶಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಪ್ರಜ್ಞೇತ್ಯೇನದುಪಾ

ಸೀತ | ಕಾ ಪ್ರಜ್ಞತಾ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ | ವಾಗೇವ ಸಮ್ರಾಡೀತಿ
ಹೋವಾಚ | ವಾಚಾ ನೈ ಸಮ್ರಾಡ್ಭಿನ್ಯಃ ಪ್ರಜ್ಞಾಯತ
ಋಗ್ವೇದೋ ಯಜುರ್ವೇದಃ ಸಾಮವೇದೋಽಥರ್ವಾಜ್ಞಿರಸ
ಇತಿಹಾಸಃ ಪುರಾಣಂ ವಿದ್ಯಾ ಉಪನಿಷದಃ ಶ್ಲೋಕಾಃ ಸೂತ್ರಾ
ಣ್ಯನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನೀಷ್ಟಗ್ಂ ಹುತಮಾಶಿತಂ
ಸಾಯಿತಮಯಂ ಚ ಲೋಕಃ ಪರಶ್ಚ ಲೋಕಃ ಸರ್ವಾಣಿ ಚ
ಭೂತಾನಿ ವಾಚೈವ ಸಮ್ರಾಟ್ಪ್ರಜ್ಞಾಯಂತೇ ವಾಗ್ವೈ ಸಮ್ರಾಟ್
ಪರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮ ನೈನಂ ವಾಗ್ ಜಹಾತಿ ಸರ್ವಾಣ್ಯೇನಂ ಭೂತಾ
ನ್ಯಭಿಕ್ಷರಂತಿ ದೇವೋ ಭೂತ್ವಾ ದೇವಾನಮ್ಯೇತಿ ಯ ಏವಂ
ವಿದ್ವಾನೇತದುಸಾಸ್ತೇ | ಹಸ್ತ್ಯುಷಭಗ್ಂ ಸಹಸ್ರಂ ದದಾನಿಾತಿ
ಹೋವಾಚ ಜನಕೋ ನೈದೇಹಃ | ಸ ಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞ
ವಲ್ಕ್ಯಃ ಪಿತಾ ಮೇನುಸ್ಮತ ನಾನನುಶಿಷ್ಯ ಹರೇತೇತಿ || ೨ ||

೨. “ನಿನಗೆ ಯಾವನಾದರೂ ಏನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೋ
ಅದನ್ನೇ ಕೇಳೋಣ ! ” ನನಗೆ ಜಿತ್ತಾಶೈಲಿನಿಯು ವಾಕ್ಯೇ ಬ್ರಹ್ಮ
ವೆಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ. “ಮಾತೃವಂತನೂ ಪಿ ತೃ ವಂ ತ ನೂ
ಆಚಾರ್ಯವಂತನೂ (ಅದವನು) ಹೇಗೆ ಹೇಳಬೇಕೋ ಹಾಗೆಯೇ
ವಾಕ್ಯೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬುದನ್ನು ಶೈಲಿನಿಯು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ: ಮಾತನಾಡ
ದವನಿಗೆ ಏನಾದೀತು? ಆದರೆ ಆ (ಬ್ರಹ್ಮದ) ಆಯತನವನ್ನೂ
ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನೂ ಹೇಳಿರುವನೇನು? ” ನನಗೆ ಹೇಳಿ ರು ವ ದಿ ಲ್ಲ.
“ಸಮ್ರಾಜನೆ, ಇದು ಒಕ್ಕಾಲಿನ (ಬ್ರಹ್ಮವೇ)” ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ,
ಆ (ನೀನು) ನಮಗೆ (ಅದನ್ನು) ಹೇಳು? “ವಾಕ್ಯೇ ಆಯತನವು,
ಆಕಾಶವು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, ಪ್ರಜ್ಞೆ ಎಂದು ಇದನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡ
ಬೇಕು !” ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಪ್ರಜ್ಞತೆ ಯಾವದು? “ಸಮ್ರಾ
ಜನೆ, ವಾಕ್ಯಿನಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಬಂಧುವು ತಿಳಿಯಬರುತ್ತಾನೆ ?
ಋಗ್ವೇದ, ಯಜುರ್ವೇದ, ಸಾಮವೇದ, ಅಧರ್ವಾಂಗಿರಸವು,
ಇತಿಹಾಸವು¹, ಪುರಾಣವು, ವಿದ್ಯೆ, ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು, ಶ್ಲೋಕ
ಗಳು, ಸೂತ್ರಗಳು, ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು, ಇಷ್ಟವು,

1. ಇಲ್ಲಿರುವ ಇತಿಹಾಸವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ೨-೪-೧೦ರ ಭಾಷ್ಯ
ದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಹುತವು, ಅಶಿತವು, ಸಾಯಿತವು, ಈ ಲೋಕವು, ಪರಲೋಕವು, ಸರ್ವಭೂತಗಳು- (ಇವು) ಸಮ್ರಾಜನೆ, ವಾಕ್ಯಿನಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯ ಬರುತ್ತವೆ. ಸಮ್ರಾಜನೆ, ವಾಕ್ಯೇ ಪರಮಬ್ರಹ್ಮವು. ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದರಿತು ಈ (ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು) ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನನ್ನು ವಾಕ್ಯು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವದಿಲ್ಲ, ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಅವನ ಕಡೆಗೆ ಬರುವವು, (ಅವನು) ದೇವನಾಗಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸೇರುವನು” ಎಂದು ನುಡಿದನು. ಜನಕ ವೈದೇಹನು ‘ಹಸ್ತ್ಯುಷಭವುಳ್ಳ (ಗೋ) ಸಹಸ್ರವನ್ನು ಕೊಡುವೆನು’ ಎಂದನು. ಆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಿಂತೆಂದನು: “ನಮ್ಮ ತಂದೆಯು ಅನುಶಾಸನಮಾಡದೆ (ಧನವನ್ನು) ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳ ಬಾರದು-ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದನು!”

ಜಿತ್ವಾಶೈಲಿನಿಯ ಉಪದೇಶದ ಅನುವಾದ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೪೨. ಕಿಂತು ಯತ್ ತೇ ತುಭ್ಯಂ ಕಶ್ಚಿತ್ ಅಬ್ರವೀತ್ ಆಚಾರ್ಯಃ, ಅನೇಕಾಚಾರ್ಯಸೇವೀ ಹಿ ಭವಾನ್ ತತ್ ಶೃಣುವಾಮು ಇತಿ | ಇತರ ಆಹ | ಅಬ್ರವೀತ್ ಉಕ್ತವಾನ್ ಮೇ ಮಮ ಆಚಾರ್ಯೋ ಜಿತ್ವಾ ನಾಮತಃ ಶಿಲಿನಸ್ಯ ಅಪತ್ಯಂ ಶೈಲಿನಿಃ | ವಾಗ್ ವೈ ಬ್ರಹ್ಮ ಇತಿ | ವಾಗ್ದೇವತಾ ಬ್ರಹ್ಮ ಇತಿ | ಆಹೇತರಃ ಯಥಾ ಮಾತೃಮಾನ್ ಮಾತಾ ಯಸ್ಯ ವಿದ್ಯತೇ ಪುತ್ರಸ್ಯ ಸಮ್ಯಗನುಶಾಸ್ತ್ರೀ ಅನುಶಾಸನಕರ್ತ್ರೀ ಸ ಮಾತೃಮಾನ್ | ಅತ ಉರ್ಧ್ವಂ ಪಿತಾ ಯಸ್ಯ ಅನುಶಾಸ್ತಾ ಸ ಪಿತೃಮಾನ್ ಉಪನಯನಾತ್ ಉರ್ಧ್ವಮ್ ಆಸಮಾ ವರ್ತನಾತ್ ಆಚಾರ್ಯೋ ಯಸ್ಯ ಅನುಶಾಸ್ತಾ ಸ ಆಚಾರ್ಯವಾನ್ | ಏವಂ ಶುದ್ಧಿತ್ರಯಹೇತುಸಂಯುಕ್ತಃ ಸ ಸಾಕ್ಷಾದಾಚಾರ್ಯಃ ಸ್ವಯಂ ನ ಕದಾಚಿದಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದ್ ವ್ಯಭಿಚರತಿ | ಸ ಯಥಾ ಬ್ರೂಯಾತ್ ಶಿಷ್ಯಾಯ ತಥಾ ಅಸೌ ಜಿತ್ವಾ ಶೈಲಿನಿಃ ಉಕ್ತವಾನ್ ವಾಗ್ವೈ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ | ಅವದತೋ ಹಿ ಕಿಗ್ಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ | ನ ಹಿ ಮೂಕಸ್ಯ ಇಹಾರ್ಥಮ್ ಅಮುತ್ತಾರ್ಥಂ ವಾ ಕಿಂಚನ ಸ್ಯಾತ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆದರೆ ಯಾವನಾದರೂ ಆಚಾರ್ಯನು ನಿನಗೆ ಏನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೋ -ನೀನು ಅನೇಕ ಆಚಾರ್ಯರನ್ನು ಸೇವಿಸಿರುವನಲ್ಲವೆ ? -ಅದನ್ನೇ ಕೇಳೋಣ ಎನ್ನಲು ಇನ್ನೊಬ್ಬ(ನಾದ ಜನಕನು) ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. (ಮೇ=ಮಮ) ನನಗೆ ಆಚಾರ್ಯನಾದ ಜಿತ್ವಾ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಶೈಲಿನಿಯು ಶಿಲನನ ಮಗನು, ವಾಕ್ಯೇ ಬ್ರಹ್ಮವು, ವಾಗ್ದೇವತೆಯೇ ಬ್ರಹ್ಮವು ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ.

ಇನ್ನೊಬ್ಬನಾದ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೆನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಹೇಗೆ ಮಾತೃವಂತನು, ಯಾವ ಮಗನಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅನುಶಾಸಕಳಾದ ಅನುಶಾಸನವನ್ನು ಮಾಡುವ ತಾಯಿಯಿರುವಳೋ ಅವನು ಮಾತೃವಂತನು ; ಆಮೇಲೆ ಯಾವನಿಗೆ ತಂದೆಯು ಅನುಶಾಸಕನೋ ಅವನು ಪಿತೃವಂತನು ; ಉಪನಯನವಾದ ಬಳಿಕ ಸಮಾವರ್ತನೆಯಾಗುವವರೆಗೆ¹ ಆಚಾರ್ಯನು ಯಾವನಿಗೆ ಅನುಶಾಸಕನೋ ಅವನು ಆಚಾರ್ಯವಂತನು. ಹೀಗೆ ತಾನು ಶುದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಈ ಮೂರನ್ನೂ ಕೂಡಿರುವ ನಿಜವಾದ ಆಚಾರ್ಯನಿದಾನೆಲ್ಲ, ಅವನು ಎಂದಿಗೂ ತಾನೂ ಪ್ರಮಾಣ್ಯವನ್ನು ತಪ್ಪಿಹೋಗುವದಿಲ್ಲ.² ಅಂಥ (ಆಚಾರ್ಯನು) ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಹೇಗೆ ಹೇಳಬೇಕೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಜತ್ವಾಶೈಲಿನಿಯು ವಾಗ್ವೈ ಬ್ರಹ್ಮ (ವಾಕ್ಯೇ ಬ್ರಹ್ಮವು) ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಮಾತಾಡುವವನಿಗೆ ಏನಾದೀತು ? ಮೂಕನಿಗೆ ಇಹ(ಸುಖ)ಕೃಗಲಿ ಪರ(ಸುಖ)ಕೃಗಲಿ ಯಾವದೂ ಆಗಲಾರದಷ್ಟೆ ?

ವಾಗ್ಬ್ರಹ್ಮದ ನಾಲ್ಕು ವಾದಗಳು

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೪೩. ಕಿಂ ತು ಅಬ್ರವೀತ್ ಉಕ್ತವಾನ್ ತೇ ತುಭ್ಯಂ ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಆಯತನಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಂ ಚ ? ಆಯತನಂ ನಾಮ ಶರೀರಮ್ । ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಶ್ರಿಷ್ಟಸಿ ಕಾಲೇಸು ಯ ಆಶ್ರಯಃ । ಆಹೇತರಃ ನ ಮೇಬ್ರವೀತ್ ಇತಿ । ಇತರ ಆಹ ಯದ್ಯೇವಮ್ ಏಕಪಾದ್ ವಾ ಏತದ್ । ಏಕಃ ಪಾದಃ ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ತದಿದಮ್ ಏಕಪಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮ । ಶ್ರಿಭಿಃ ವಾದ್ಯೈಃ ಶೂನ್ಯಮ್ ಉಪಾಸ್ಯ ಮಾನವುಪಿ ನ ಫಲಾಯ ಭವತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಯದ್ಯೇವಂ ಸ ತ್ವಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಸನ್ ನಃ ಅಸ್ಮಭ್ಯಂ ಬ್ರೂಹಿ ಹೇ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ । ಸ ಚಾಹ । ವಾಗೇವ ಆಯತನಂ ವಾಗ್ದೇವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ । ವಾಗೇವ ಕರಣಮ್ ಆಯತನಂ ಶರೀರಮ್ । ಆಕಾಶೋನ್ಯಾಕೃತಾಖ್ಯಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಿತಿಬಯಕಾಲೇಸು ಪ್ರಜ್ಞಾ ಇತ್ಯೇನತ್ ಉಪಾಸೀತ । ಪ್ರಜ್ಞೇತೀಯಮ್ ಉಪನಿಷತ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಚತುರ್ಥಃ ಪಾದಃ । ಪ್ರಜ್ಞೇತಿ ಕೃತ್ವಾ ಏನದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಉಪಾಸೀತ ॥

1. ಗುರುಗಳ ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಮದುವೆಯಾಗುವದಕ್ಕೆ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವದು ಸಮಾವರ್ತನವು ; ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಎಂದರ್ಥ.

2. ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ, ಅವನ ವಾಕ್ಯವು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

“ಆದರೆ (ತೇ=ತುಭ್ಯಮ್) ನಿನಗೆ (ಅವನು) ಆ ಬ್ರಹ್ಮದ ಆಯತನವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದನೇನು?” ಆಯತನವೆಂದರೆ ಶರೀರವು, ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಎಂದರೆ ಮೂರು ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ (ಅದಕ್ಕೆ) ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವದಲ್ಲ (ಅದು).

ಇನ್ನೊಬ್ಬ (ನಾದ ಜನಕನು) ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ನನಗೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. (ಇದಕ್ಕೆ) ಇನ್ನೊಬ್ಬ (ನಾದ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು) ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗಾದರೆ ಇದು ಒಕ್ಕಾಳಿನ (ಬ್ರಹ್ಮವೇ). ಒಂದೇ ಪಾದವು ಇರುವ ಬ್ರಹ್ಮವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ಏಕಪಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮ(ವೆಂದಿದೆ). (ಮಿಕ್ಕ) ಮೂರು ಪಾದಗಳಿಲ್ಲದೆ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದರೂ ಫಲಕ್ಕಾಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಹಾಗಾದರೆ ನೀನು (ಅದನ್ನು) ತಿಳಿದಿರುವೆ ಯಾದ್ದರಿಂದ (ನಃ=ಅಸ್ಮಭ್ಯಂ) ನಮಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡಯ್ಯ, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ !

ಆ (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು) ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ವಾಕ್ಯೇ ಆಯತನವು ; ವಾಗ್ಗೇವ ನಾದ (ಈ) ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ವಾಕ್ಯೆಂಬ ಕರಣವೇ ಆಯತನವು, ಶರೀರವು, ಆಕಾಶವು, ಅವ್ಯಾಕೃತವೆಂಬ (ಆಕಾಶವು) ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಿತಿಯುಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ (ಅದಕ್ಕೆ) ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯು, ಪ್ರಜ್ಞೆ ಎಂದು ಇದನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರಜ್ಞೆ ಎಂಬ ಉಪನಿಷತ್ತೇ ಬ್ರಹ್ಮದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದವು¹, ಈ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಜ್ಞೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು².

ವಾಕ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೪೪. ಕಾ ಪ್ರಜ್ಞತಾ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ? ಕಿಂ ಸ್ವಯಮೇವ ಪ್ರಜ್ಞಾ, ಉತ ಪ್ರಜ್ಞಾ ನಿಮಿತ್ತಮ್ ? ಯಥಾ ಆಯತನಪ್ರತಿಷ್ಠೇ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತೇ ತದ್ವತ್ ಕಿಮ್ ? ನ | ಕಥಂ ತರ್ಹಿ ? ವಾಗ್ಗೇವ ಸಮ್ರಾಟ್ ಇತಿ ಹೋವಾಚ | ವಾಗ್ಗೇವ ಪ್ರಜ್ಞಾ ಇತಿ ಹೋವಾಚ, ಉಕ್ತವಾನ್ ನ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾ

1. ದೇವತೆ, ಶರೀರ, ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, ಉಪನಿಷತ್ತು (ಹೆಸರು) ಇವೇ ಬ್ರಹ್ಮದ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳು ಎಂದರ್ಥ.

2. ಈ ಪರ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ವಿರಾಜನನೇ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು ; ವಾಕ್ಯೇ ಬ್ರಹ್ಮ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಸೂತ್ರಾತ್ಮನನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ; ಆಕಾಶವೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಸರ್ವಜಗತ್ತನ್ನೂ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತ- ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ.

3. ಟೀಕೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿದರೆ ‘ಪ್ರಜ್ಞಾನಿಮಿತ್ತಾ’ ಎಂಬ ವಾ|| ಪಾಠವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾಗುವದು ; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ‘ಪ್ರಜ್ಞಾ ನಿಮಿತ್ತಮ್’ ಎಂದು ವ್ಯಸ್ತಪದಗಳಾಗಿರುವ ಪಾಠವೂ ಅಗಬಹುದು.

ಪ್ರಜ್ಞಾ ಇತಿ | ಕಥಂ ಪುನರ್ವಾಗೇವ ಪ್ರಜ್ಞಾ ಇತಿ? ಉಚ್ಯತೇ | ವಾಚಾ ನೈ ಸಮ್ರಾಟ್ ಬನ್ಧುಃ ಪ್ರಜ್ಞಾಯತೇ | ಅಸ್ಮಾಕಂ ಬನ್ಧುರಿತ್ಯುಕ್ತೇ ಪ್ರಜ್ಞಾಯತೇ ಬನ್ಧುಃ | ತಥಾ ಋಗ್ವೇದಾದಿ | ಇಷ್ಟಂ ಯಾಗನಿಮಿತ್ತಂ ಧರ್ಮಜಾತಮ್, ಹುತಂ ಹೋಮನಿಮಿತ್ತಂ ಚ | ಆಶಿತಮ್ ಅನ್ನದಾನನಿಮಿತ್ತಮ್ | ಪಾಯಿತಂ ಪಾನದಾನನಿಮಿತ್ತಮ್ | ಆಯಂ ಚ ಲೋಕಃ ಇದಂ ಚ ಜನ್ಮ, ಪರಶ್ಚ ಲೋಕಃ ಪ್ರತಿಪತ್ತಯ್ಯಂ ಚ ಜನ್ಮ | ಸರ್ವಾಣಿ ಚ ಭೂತಾನಿ ವಾಚೈವ ಸಮ್ರಾಟ್ ಪ್ರಜ್ಞಾಯಂತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, (ವಾಕ್ಯನ) ಪ್ರಜ್ಞತೇ ಎಂಬುದು ಯಾವನು? (ಅದು) ತಾನೇ ಪ್ರಜ್ಞೆಯೋ, ಅಥವಾ ಪ್ರಜ್ಞೆಯು (ಅದಕ್ಕೆ) ನಿಮಿತ್ತವೋ? ಆಯತನ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗಳು ಹೇಗೆ (ವಾಗ್ವ್ರಾಪ)ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವವೋ (ಇದೂ) ಹಾಗೇನು?

(ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು) ಹಾಗಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಹೇಗೆಂದರೆ ಸಮ್ರಾಜನೇ, ವಾಕ್ಯೇ -ಎಂದು ನುಡಿದನು. ವಾಕ್ಯೇ ಪ್ರಜ್ಞೆಯೆಂದು ನುಡಿದನು, ಹೇಳಿದವನಾದನು, ಪ್ರಜ್ಞೆಯು (ಅದಕ್ಕಿಂತ) ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಲ್ಲ ಎಂದನು.

(ಪ್ರಶ್ನೆ):- ವಾಕ್ಯೇ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಎಂದರೆ ಹೇಗೆ?

(ಉತ್ತರ):- ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಸಮ್ರಾಜನೇ, ವಾಕ್ಯಿನಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಬಂಧುವು ತಿಳಿಯಬರುತ್ತಾನೆ? ನಮ್ಮ ಬಂಧು(ವಿನು) ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಬಂಧುವು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಋಗ್ವೇದವೇ ಮುಂತಾದದ್ದೂ ಇಷ್ಟವೂ ಯಾಗನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾದ ಧರ್ಮಜಾತವೂ, ಹುತವೂ ಹೋಮನಿಮಿತ್ತವಾದ (ಧರ್ಮಜಾತವೂ), ಆಶಿತವೂ ಅನ್ನದಾನನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾದದ್ದೂ, ಪಾಯಿತವೂ ಪಾನದಾನನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾದದ್ದೂ, ಈ ಲೋಕವೂ ಈ ಜನ್ಮವೂ, ಪರ ಲೋಕವೂ ಮುಂದೆ ಪಡೆಯಬೇಕಾಗಿರುವ ಜನ್ಮವೂ, ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳೂ- ಸಮ್ರಾಜನೇ, ವಾಕ್ಯಿನಿಂದಲೇ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತವೆ.

ವಾಗ್ಬ್ರಹ್ಮದ ಉಪಾಸನೆಯ ಫಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೪೫. ಅತಃ ವಾಗ್ ನೈ ಸಮ್ರಾಟ್ ಪರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮ | ನೈನಂ ಯಥೋಕ್ತಬ್ರಹ್ಮವಿದಂ ವಾಗ್ ಜಹಾತಿ | ಸರ್ವಾಣಿ ಏನಂ ಭೂತಾನಿ ಅಭಿಕ್ಷರನ್ತಿ ಬಲಿದಾನಾದಿಭಿಃ | ಇಹ ದೇವೋ ಭೂತ್ವಾ ಪುನಃ ಶರೀರಪಾತೋತ್ತರ ಕಾಲಂ ದೇವಾನ್ ಅಪ್ಯೇತಿ ಅಪಿ ಗಚ್ಛತಿ ಯ ಏವಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಏತದಪಾಸ್ತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆದ್ದರಿಂದ ಸಮ್ರಾಜನೆ, ವಾಕ್ಯೇ ಪರಮಬ್ರಹ್ಮವು, ಯಾವನು ಹೀಗೆಂ ದರಿತುಕೊಂಡು ಇದನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನನ್ನೂ (ಈ) ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ (ವಾಗ್ಯೂಪ)ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನರಿತುಕೊಂಡಿರುವವನನ್ನೂ ವಾಕ್ಯು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವದಿಲ್ಲ, ಅವನನ್ನು ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಕಪ್ಪವನ್ನು ಕೊಡುವದೇ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದ ಬಳಸುವರು. ಅವನು ಇಲ್ಲಿಯೇ ದೇವ ನಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಶರೀರಪಾತವಾದ ಮುಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸೇರುವನು, (ಅವರಲ್ಲಿ) ಲಯವಾಗುವನು.

ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಕೃತಾರ್ಥನನ್ನಾಗಿಮಾಡಿಯೇ
ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೪೬. ವಿದ್ಯಾಸಿಕ್ಕ್ಯಾರ್ಥಂ ಹಸ್ತಿತುಲ್ಯಮುಪಭೋ ಹಸ್ತ್ಯೈ ವಭಃ ಯಸ್ಮಿನ್ ಗೋಸಹಸ್ರೇ ತತ್ ಹಸ್ತ್ಯೈಷಭಂ ಸಹಸ್ರಂ ದದಾಮಿ ಇತಿ ಹೋವಾಚ ಜನಕೋ ವೈದೇಹಃ | ಸ ಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ | ಅನನು ಶಿಷ್ಯ ಶಿಷ್ಯಂ ಕೃತಾರ್ಥಮಕೃತ್ವಾ ಶಿಷ್ಯಾದ್ ಧನಂ ನ ಹರೇತ ಇತಿ ಮೇ ಮನು ಸಿತಾ ಅನುನ್ಯತ | ಮಮಾಪಿ ಆಯಮೇವಾಭಿಪ್ರಾಯಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ವಿದ್ಯೆಯ ನಿಷ್ಕ್ರಯಕ್ಕಾಗಿ ಆನೆಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿರುವ ಗೂಳಿಯು ಹಸ್ತ್ಯೈಷಭವು; (ಅದು) ಯಾವ ಗೋಸಹಸ್ರದಲ್ಲಿರುವದೋ ಅಂಥ ಹಸ್ತ್ಯೈ ಷಭಸಹಸ್ರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಜನಕವೈದೇಹನು ನುಡಿದನು. ಆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಿಂತೆಂದನು : ಅನುಶಾಸನಮಾಡದೆ ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಕೃತಾರ್ಥ ನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡದೆ ಶಿಷ್ಯನಿಂದ ಧನವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು ಎಂದು (ಮೇ=

1. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಪಡೆಯುವಂತಲ್ಲ ಉಪಾಸನೆಯ ಫಲ; ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಉಪಾಸ್ಯದೇವತೆಯ ಸಾಕ್ಷಾ ತ್ವಾರವನ್ನು ಮೊದಲು ಪಡೆದು ಶರೀರಪಾತವಾದ ಬಳಿಕ ಆಯಾ ದೇವತೆಯ ಸಾಯಂಜ್ಞ ವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕು- ಎಂಬುದನ್ನು 'ಭೂತ್ವಾ' ಎಂಬ ಮಾತು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

2. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವದು ದೃಷ್ಟಫಲವು, ಇದು ಅದೃಷ್ಟಫಲವು. ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವವರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಾಗ್ವೈಯೋಪಾಸನೆಯೇ ಮುಂತಾದವು ಗಳೆಲ್ಲ ಸೇರಿ ಒಂದೇ ಉಪಾಸನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದೆ ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ.

ಮಮ) ನನ್ನ ತಂದೆಯು ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದನು; ನನಗೂ ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ.¹

ಪ್ರಾಣದೇವತೆಯ ವಿವರ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯದೇನ ತೇ ಕಶ್ಚಿದಬ್ರವೀತ್ತಚ್ಛ್ರವಾಮೇತ್ಯಬ್ರವೀನ್ಮ
ಉದಜ್ಯುಃ ಶೌಲ್ಬಾಯನಃ ಪ್ರಾಣೋ ವೈ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಯಥಾ
ಮಾತೃಮಾನ್ ಪಿತೃಮಾನಾಚಾರ್ಯಮಾನ್ ಬ್ರೂಯಾತ್ ತಥಾ
ತಚ್ಛೌಲ್ಬಾಯನೋಽಬ್ರವೀತ್ ಪ್ರಾಣೋ ವೈ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಪ್ರಾಣ
ತೋ ಹಿ ಈಗಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಬ್ರವೀತ್ತು ತೇ ತಸ್ಯಾಯತನಂ
ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಂ ನ ಮೇಽಬ್ರವೀದಿತ್ಯೇಕಸಾದ್ವಾ ಏತತ್ ಸಮ್ರಾಡಿತಿ
ಸ ವೈ ನೋ ಬ್ರೂಹಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ಪ್ರಾಣ ಏವಾಯತನ
ಮಾಕಾಕಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಪ್ರಿಯಮಿತ್ಯೇನದುಪಾಸೀತ ಕಾ ಪ್ರಿಯತಾ
ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ಪ್ರಾಣ ಏವ ಸಮ್ರಾಡಿತಿ ಹೋನಾಚ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ
ವೈ ಸಮ್ರಾಟ್ ಕಾಮಾಯಾಯಾಜ್ಯಂ ಯಾಜಯತ್ಯಪ್ರತಿ
ಗೃಹ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಣಾತ್ಯಪಿ ತತ್ರ ವಧಾಶಜ್ಞಂ ಭವತಿ ಯಾಂ
ದಿಶಮೇತಿ ಪ್ರಾಣಸ್ಯೈವ ಸಮ್ರಾಟ್ ಕಾಮಾಯ ಪ್ರಾಣೋ ವೈ
ಸಮ್ರಾಟ್ ಪರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮ ನೈನಂ ಪ್ರಾಣೋ ಜಹಾತಿ ಸರ್ವಾ
ಣ್ಯೇನಂ ಭೂತಾನ್ಯಭಿಕ್ಷರಂತಿ ದೇವೋ ಭೂತ್ವಾ ದೇವಾನಪ್ಯೇತಿ
ಯ ಏವಂ ವಿದ್ವಾನೇತದುಪಾಸ್ತೇ ಹಸ್ತ್ಯುಷಭಗ್ಂ, ಸಹಸ್ರಂ
ದದಾಮೀತಿ ಹೋನಾಚ ಜನಕೋ ವೈದೇಹಃ ಸ ಹೋನಾಚ
ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ಪಿತಾ ಮೇಽನುನೃತ ನಾನನುಶಿಷ್ಯ ಹರೇತೇತಿ ||

೩. ನಿನಗೆ ಯಾವನಾದರೂ ಏನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೋ ಅದನ್ನೇ ಕೇಳೋಣ! ನನಗೆ ಉದಂಕಶೌಲ್ಬಾಯನನು ಪ್ರಾಣವೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ. “ಮಾತೃವಂತನೂ ಪಿತೃವಂತನೂ ಆಚಾರ್ಯವಂತನೂ (ಆದವನು) ಹೇಗೆ ಹೇಳಬೇಕೋ ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಾಣವೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬಿದನ್ನು ಶೌಲ್ಬಾಯನನು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ.

1. ಯಾವದನ್ನು ತಿಳಿದರೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದಂತಾಗುವದೋ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಕೃತವಾಗುವದೋ ಪ್ರಾಶ್ನವಾಗತಕ್ಕದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಾಶ್ನವಾದಂತಾಗುವದೋ ಬಿಡತಕ್ಕದ್ದೆಲ್ಲವೂ ತ್ಯಕ್ತವಾಗುವದೋ ಆ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದರೇ ಪೂರ್ಣಾನುಶಾಸನವಾಗುವದು ನಾರ್ತಿಕ.

ಎಕೆಂದರೆ ಪ್ರಾಣನವನ್ನು ಮಾಡದಿರುವನಿಗೆ ಏನಾದೀತು ? ಆದರೆ ಆ (ಬ್ರಹ್ಮದ) ಆಯತನವನ್ನೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನೂ ಹೇಳಿರುವನೇನು ? ” ನನಗೆ ಹೇಳಿರುವದಿಲ್ಲ. “ಸಮ್ರಾಜನೆ, ಇದು ಒಕ್ಕಾಲಿನ ಬ್ರಹ್ಮವೇ. ” ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಆ (ನೀನು) ನಮಗೆ (ಅದನ್ನು) ಹೇಳು ! “ಪ್ರಾಣವೇ ಆಯತನವು ; ಆಕಾಶವು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, ಪ್ರಿಯವೆಂದು ಇದನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ” ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಪ್ರಿಯತೆ ಯಾವದು ? “ಸಮ್ರಾಜನೆ, ಪ್ರಾಣವೇ. ಪ್ರಾಣದ ಕಾಮಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲವೆ, ಅಯಾಜ್ಯನನ್ನು ಯಾಜನಮಾಡಿಸುತ್ತಾನೆ, ಅಪ್ರತಿಗೃಹ್ಯನಿಂದಲೂ ಪ್ರತಿಗೃಹವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಯಾವ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೋ ಅಲ್ಲಿ ಕೊಲೆಯ ಹೆದರಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ ? ಸಮ್ರಾಜನೆ, (ಇದೆಲ್ಲವೂ) ಪ್ರಾಣದ ಕಾಮಕ್ಕಾಗಿಯೇ. ಸಮ್ರಾಜನೆ, ಪ್ರಾಣವೇ ವರಮಬ್ರಹ್ಮವು. ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದರಿತು ಈ (ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು) ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾನೋ, ಅವನನ್ನು ಪ್ರಾಣವು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವದಿಲ್ಲ, ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಅವನ ಕಡೆಗೆ ಬರುವವು, (ಅವನು) ದೇವನಾಗಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸೇರುವನು” ಎಂದು ನುಡಿದನು. ಜನಕ ವೈದೇಹನು ‘ಹಸ್ತಶ್ವಿಷಭವುಳ್ಳ (ಗೋ) ಸಹಸ್ರವನ್ನು ಕೊಡುವೆನು’ ಎಂದನು. ಆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಂತೆಂದನು, “ನಮ್ಮತಂದೆಯು ಅನುಶಾಸನಮಾಡದೆ (ಧನವನ್ನು) ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದನು. ”

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೪೭. ಯದೇವ ತೇ ಕಶ್ಚಿದಬ್ರವೀತ್ | ಉದಜ್ಯೋ ನಾಮತಃ, ಶುಲ್ಬಸ್ಯ ಅಪತ್ಯಂ ಶೌಲ್ಬಾಯನಃ ಅಬ್ರವೀತ್ | ಪ್ರಾಣೋ ವೈ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ | ಪ್ರಾಣೋ ವಾಯುದೇವತಾ ಪೂರ್ವವತ್ | ಪ್ರಾಣ ಏವ ಆಯತನಮ್, ಆಕಾಶಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ, ಉಪನಿಷತ್ ಪ್ರಿಯಮಿತ್ಯೇನತ್ ಉಪಾಸೀತ | ಕಥಂ ಪುನಃ ಪ್ರಿಯತ್ವಮ್ ? ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ವೈ ಹೇ ಸಮ್ರಾಟ್ ಕಾಮಾಯ ಪ್ರಾಣಸ್ಯಾರ್ಥಾಯ ಅಯಾಜ್ಯಂ ಯಾಜಯತಿ ಪತಿತಾದಿಕಮಪಿ | ಅಪ್ರತಿಗೃಹ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಉಗ್ರಾದೇಃ ಪೃತಿಗೃಹ್ಯಾತ್ಯಪಿ | ತತ್ರ ತಸ್ಯಾಂ ದಿಶಿ ವಧನಿಮಿತ್ತಮ್ ಆಶಜ್ಞಂ ವಧಾಶಜ್ಞಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಯಾಂ ದಿಶಮ್ ಏತಿ ತಸ್ಯರಾದ್ಯಾಕೇರ್ಣಾಂ ಚ ತಸ್ಯಾಂ ದಿಶಿ ವಧಾಶಜ್ಞಾ | ತಚ್ಚ ಏತತ್ ಸರ್ವಂ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಪ್ರಿಯತ್ವೇ ಭವತಿ | ಪ್ರಾಣ ಸ್ಥಿವ ಸಮ್ರಾಟ್ ಕಾಮಾಯ | ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಾಣೋ ವೈ ಸಮ್ರಾಟ್ ವರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮ | ನೈನಂ ಪ್ರಾಣೋ ಜಹಾತಿ | ಸಮಾನಮನ್ಯತ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

‘ಯದೇವ ತೇ ಕಶ್ಚಿದಬ್ರವೀತ್’ (ಎಂಬ ಮೂರನೆಯ ಕಂಡಿಕೆಯ ಅರ್ಥವಿದು) ; ಉದಂಕನೆಂಬುದು ಹೆಸರು ; ಶುಬ್ಧನ ಮಗನು ಶೌಲ್ಬಯನನು. (ಅವನು) ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಾಣವೇ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವೆಂದರೆ ವಾಯು ದೇವತೆ, ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ (ಇದು)¹. ಪ್ರಾಣವೇ (ದೇವತೆಗೆ) ಆಯತನ, ಆಕಾಶವು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ. (ಅದಕ್ಕು) ಉಪನಿಷತ್ತು (ಯಾವದೆಂದರೆ) ಇದನ್ನು ಪ್ರಿಯ ವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು.

(ಪ್ರಾಣದೇವತೆ) ಪ್ರಿಯವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ? ಎಲೈ ಸಮ್ರಾಜನೆ, ಪ್ರಾಣನ ಕಾಮಕ್ಕಾಗಿಯೇ, ಪ್ರಾಣಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿಯೇ, ಅಯಾಜ್ಯನನ್ನು ಪತಿತನೇ ಮೊದಲಾದವನನ್ನೂ ಯಾಜನಮಾಡಿಸುತ್ತಾನೆ, ಅಪ್ರತಿಗೃಹ್ಯವಾದವನಿಂದಲೂ ಉಗ್ರನೇ ಮುಂತಾದವರಿಂದಲೂ² ಪ್ರತಿಗ್ರಹಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಯಾವ ದಿಕ್ಕನ್ನು ಕಳ್ಳರೇ ಮುಂತಾದವರು ತುಂಬಿರುವ ಯಾವ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೋ ಅಲ್ಲಿ ಆ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ವಧನಿಮಿತ್ತವಾದ ಆ ಶಂಕವು, (ಆಶದ್ಭ್ರಮ = ಆಶದ್ಭ್ರಮ) ಕೊಲೆಯು ಆಶಂಕೆಯು (ಆಗುವದು). ಇದೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಾಣವು ಪ್ರಿಯವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೇ; ಸಮ್ರಾಜನೆ, ಪ್ರಾಣದ ಕಾಮಕ್ಕಾಗಿಯೇ. ಅದ್ದರಿಂದ ಸಮ್ರಾಜನೆ, ಪ್ರಾಣವೇ ಪರಮಬ್ರಹ್ಮವು. ಇವನನ್ನು ಪ್ರಾಣವು ಬಿಡುಗಡೆ (ಮುಂತಾದ) ಮಿಕ್ಕದ್ದು (ಹಿಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಗೆ) ಸಮಾನ(ವಾಗಿದೆ).

ಚಕ್ಷುರ್ಬ್ರಹ್ಮದ ವಿವರ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯದೇವ ತೇ ಕಶ್ಚಿದಬ್ರವೀತ್ ಚಕ್ಷುಣವಾನೋತ್ಯಬ್ರವೀನ್ನೇ ಬರ್ಕುರ್ವಾಷ್ಟ್ವಶ್ಚಕ್ಷುರ್ವೈ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಯಥಾ ಮಾತೃಮಾನ್ ಪಿತೃಮಾನಾಚಾರ್ಯವಾನ್ ಬ್ರೂಯಾತ್ ತಥಾ ತದ್ವಾಷ್ಣೋಃ^{*} ಬ್ರವೀಚ್ಛಕ್ಷುರ್ವೈ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಪಶ್ಯತೋ ಹಿ ಕಿಗ್ಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯ ಬ್ರವೀತ್ತು ತೇ ತಸ್ಯಾಯತನಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಂ ನ ಮೇಬ್ರವೀದಿತ್ಯೇಕ ಸಾದ್ವಾ ಏತತ್ ಸಮ್ರಾಡೀತಿ ಸ ಮೈ ನೋ ಬ್ರೂಹಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಚಕ್ಷುರೇನಾಯತನಮಾಕಾಶಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಸತ್ಯಮಿತ್ಯೇನದುಸಾ ಸೀತ ಕಾ ಸತ್ಯತಾ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಚಕ್ಷುರೇನ ಸಮ್ರಾಡೀತಿ

1. ಹಿಂದೆ ವಾಕ್ಯ ಎಂದರೆ ಅಗ್ನಿದೇವತೆಯಾಗಿರುವಂತೆಯೇ.

2. ಉಗ್ರನೆಂದರೆ ಒಂದಾನೊಂದು ಕೀಳುಜಾತಿಯವನು ; ಅದಿ ಎಂದದ್ದರಿಂದ ಮ್ಲೇಚ್ಛಾದಿಗಳಿಂದ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು- ಎಂದು ಅ|| ಬೀ||

ಹೋವಾಚ ಚಕ್ಷುಷಾ ವೈ ಸಮ್ರಾಟ್ ಸತ್ಯಂತಮಾಹುರದ್ರಾಕ್ಷೀ
ರಿತಿ ಸ ಆಹಾದ್ರಾಕ್ಷಮಿತಿ ತನ್ನತ್ಯಂ ಭವತಿ ಚಕ್ಷುರ್ವೈ ಸಮ್ರಾಟ್
ಪರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮನೈನಂ ಚಕ್ಷುರ್ಜಹಾತಿ ಸರ್ವಾಣ್ಯೇನಂ ಭೂತಾ
ನ್ಯಭಿಕ್ಷರಂತಿ ದೇವೋ ಭೂತ್ವಾ ದೇವಾನಾಂ ಪೈತಿಯ ಏವಂ ವಿದ್ವಾ
ನೇತದುಪಾಸ್ತೇ ಹಸ್ತ್ಯುಷಭಗ್ಂ ಸಹಸ್ರಂ ದದಾಮಿತಿ
ಹೋವಾಚ ಜನಕೋ ವೈದೇಹಃ ಸ ಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ
ಪಿತಾ ಮೇನುನೃತ ನಾನನುಶಿಷ್ಯ ಹರೇತೇತಿ || ೪ ||

೪. “ನಿನಗೆ ಯಾವನಾದರೂ ಏನನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೋ ಅದನ್ನೇ ಕೇಳೋಣ” ನನಗೆ ಬರ್ಕು ವಾರ್ಷ್ಣನು ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ. “ಮಾತ್ರವಂತನೂ ಪಿತೃವಂತನೂ ಆಚಾರ್ಯವಂತನೂ ಹೇಗೆ ಹೇಳಬೇಕೋ ಹಾಗೆಯೇ ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬುದನ್ನು ವಾರ್ಷ್ಣನು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಕಾಣದವನಿಗೆ ಏನಾದೀತು? ಆದರೆ ಆ (ಬ್ರಹ್ಮದ) ಆಯತನವೆನ್ನೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನೂ ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೇನು?” ನನಗೆ ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. “ಸಮ್ರಾಜನೆ, ಇದು ಒಕ್ಕಾಲಿನ (ಬ್ರಹ್ಮವೇ).” ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಆ (ನೀನು) ನಮಗೆ (ಅದನ್ನು) ಹೇಳು! “ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ ಆಯತನವು. ಆಕಾಶವು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, ಸತ್ಯವೆಂದು ಇದನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು.” ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಸತ್ಯತೆ ಯಾವದು? ಸಮ್ರಾಜನೆ, ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ; ಸಮ್ರಾಜನೆ, ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಕಂಡವನನ್ನು ಕಂಡಿರುವೆಯು? ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ; ಅವನು ಕಂಡಿರುವೆನು ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಅದು ಸತ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಮ್ರಾಜನೆ, ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ ಪರಮಬ್ರಹ್ಮವು. ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದರಿತು ಈ (ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು) ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾನೋ, ಅವನನ್ನು ಕಣ್ಣು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ, ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಅವನ ಕಡೆಗೆ ಬರುವವು. (ಅವನು) ದೇವನಾಗಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸೇರುವನು” ಎಂದು ನುಡಿದನು. ಜನಕ ವೈದೇಹನು ‘ಹಸ್ತ್ಯುಷಭವುಳ್ಳ (ಗೋ)ಸಹಸ್ರವನ್ನು ಕೊಡುವೆನು’ ಎಂದನು. ಆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಿಂತೆಂದನು. ನಮ್ಮ ತಂದೆಯು ಅನುಪಾಸನಮಾಡದೆ (ಧನವನ್ನು) ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದನು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೪೮. ಯದೇವ ತೇ ಕಶ್ಚಿತ್ | ಬರ್ಹುರಿತಿ ನಾಮತಃ ವೃಷ್ಟಸ್ಯ
ಅಸತ್ಯಂ ವಾತ್ಸರ್ಯಃ | ಚಕ್ಷುವೈ ಬ್ರಹ್ಮ ಇತಿ | ಆದಿತ್ಯೋ ದೇವತಾ ಚಕ್ಷುಃ |
ಉಪನಿಷತ್ ಸತ್ಯಮ್ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಶ್ರೋತ್ರೇಣ ಶ್ರುತಮಪಿ ಅನೃತಮಪಿ ಸ್ಯಾತ್
ನ ತು ಚಕ್ಷುಷಾ ದೃಷ್ಟಮ್ | ತಸ್ಮಾದ್ ವೈ ಸಮ್ರಾಟ್^೧ ಪಶ್ಯಂತಮಾಹುಃ
ಅದ್ರಾಕ್ಷೀಸ್ವಂತಂ ಹಸ್ತಿನಮ್ ? ಇತಿ | ಸ ಚೇತ್ 'ಅದ್ರಾಕ್ಷಮ್' ಇತ್ಯಾಹ
ತತ್ಸತ್ಯಮೇವ ಭವತಿ ಯಸ್ತು ಅನ್ಯೋ ಬ್ರೂಯಾತ್ 'ಅಹಮಶ್ರೌಷಮ್'
ಇತಿ | ತದ್ ವ್ಯಭಿಚರತಿ | ಯತ್ತು ಚಕ್ಷುಷಾ ದೃಷ್ಟಂ ತದವ್ಯಭಿಚಾರಿತ್ವಾತ್
ಸತ್ಯಮೇವ ಭವತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

'ಯದೇವ ಕಶ್ಚಿತ್' (ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಕಂ ಡಿಕೆ ಯ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿದು): ಬರ್ಹುವೆಂಬುದು ಹೆಸರು, ವೃಷ್ಟನ ಮಗನು ವಾತ್ಸರ್ಯನು.
ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ ಬ್ರಹ್ಮವು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಆವಿಶ್ಯದೇವತೆಯೇ (ಚಕ್ಷುಸ್ಸು).
(ಅದಕ್ಕೆ) ಉಪನಿಷತ್ತು ಸತ್ಯವೆಂಬುದು. ಶ್ರೋತ್ರದಿಂದ ಕೇಳಿದ್ದು ಸುಳ್ಳು
ಆಗುತ್ತದೆ, ಆದರೆ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಿಂದ ಕಂಡದ್ದು ಆಗಲಾರದಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದಲೇ
ಸಮ್ರಾಜನೆ, (ಕಣ್ಣಿನಿಂದ) ಕಂಡವನನ್ನು 'ನೀನು ಆನೆಯನ್ನು ಕಂಡಿರುವೆ
ಯೇನು?' ಎಂದು ಕೇಳುವರು; ಅವನು ಕಂಡಿರುವೆನು ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅದು
ಸತ್ಯವೇ ಆಗುತ್ತದೆ, ಆದರೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬನು 'ನಾನು ಕೇಳಿರುವೆನು' ಎಂದು
ಹೇಳುತ್ತಾನಲ್ಲ, ಅದು ಬೇರೆಯಾಗಿಯೂ ಇರಬಹುದು, ಆದರೆ ಕಣ್ಣಿಂದ
ಕಂಡಿದ್ದು ಬೇರೆಯಾಗಿರುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಯವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ^೨.

ಶ್ರೋತ್ರಬ್ರಹ್ಮದ ವಿವರ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯದೇವ ತೇ ಕಶ್ಚಿದಬ್ರವೀತ್ತಚ್ಛೃಣವಾನೇತ್ಯಬ್ರವೀನ್ಮೇ
ಗರ್ದಭೀವಿಪೀತೋ ಭಾರದ್ವಾಜಃ ಶ್ರೋತ್ರಂ ವೈ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ
ಯಥಾ ಮಾತೃಮಾನ್ ಪಿತೃಮಾನಾಚಾರ್ಯನಾನ್ ಬ್ರೂ
ಯಾತ್ ತಥಾ ತದ್ಭರದ್ವಾಜೋಽಬ್ರವೀಚ್ಛೋತ್ರಂ ವೈ
ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಶ್ಚಿಣ್ವತೋ ಹಿ ಕಿಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಬ್ರವೀತ್ತು ತೇ ತಸ್ಯಾ
ಯತನಂ ಪೃತಿಷ್ಠಾಂ ನ ಮೇಽಬ್ರವೀದಿತ್ಯೇಕಸಾದ್ವಾ ಏತತ್
ಸಮ್ರಾಡಿತಿ ಸ ವೈ ನೋ ಬ್ರೂಹಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಶ್ರೋತ್ರಮೇ

1. ಇಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುಷಾ ಪಶ್ಯಂತಮ್ ಎಂದಿದ್ದು ಮೊದಲನೆಯ ಮಾತನ್ನು ಬಗೆಯು
ನವರು ಕೈಬಿಟ್ಟಿರಲೂಬರುವುದಾಗಿದೆ

2. ಆದ್ದರಿಂದ ಚಕ್ಷುರ್ದೇವತೆಯ ರಹಸ್ಯನಾನುವು 'ಸತ್ಯ'ವೆಂದು.

ವಾಯುತನಮಾಕಾಶಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಂತ ಇತ್ಯೇನದುಪಾಸೀತ ಕಾನ
 ನ್ತತಾ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ದಿಶ ಏವ ಸಮ್ರಾಡಿತಿ ಹೋವಾಚ
 ತಸ್ಮಾದ್ ವೈ ಸಮ್ರಾಡಪಿ ಯಾಂ ಕಾಂ ಚ ದಿತಂ ಗಚ್ಛತಿ ನೈವಾ
 ಸ್ಯಾ ಅಂತಂ ಗಚ್ಛತ್ಯನಂತಾ ಹಿ ದಿಶೋ ದಿಶೋ ವೈ ಸಮ್ರಾಟ್
 ಶ್ರೋತ್ರಗ್ಂ ಶ್ರೋತ್ರಂ ವೈ ಸಮ್ರಾಟ್ ಪರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮ
 ನೈನಗ್ಂ ಶ್ರೋತ್ರಂ ಜಹಾತಿ ಸರ್ವಾಣ್ಯೇನಂ ಭೂತಾನ್ಯಭಿ
 ಕ್ಷರಂತಿ ದೇವೋ ಭೂತ್ವಾ ದೇವಾನಸ್ಯೇತಿ ಯ ಏವಂ ವಿದ್ವಾನ್ಯೇ
 ತದುಪಾಸ್ತೇ ಹಸ್ತ್ಯುಷಭಗ್ಂ ಸಹಸ್ರಂ ದದಾಮಿತಿ
 ಹೋವಾಚ ಜನಕೋ ವೈದೇಹಃ ಸ ಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞ
 ವಲ್ಕ್ಯಃ ಪಿತಾ ಮೇನುಸ್ಯತ ನಾನನುಶಿಷ್ಯ ಹರೇತೇತಿ || ೫ ||

೫. “ನಿನಗೆ ಯಾವನಾದರೂ ಏನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೋ
 ಅದನ್ನೇ ಕೇಳೋಣ!” ನನಗೆ ಗರ್ದಭೀವಿಪೀತ ಭಾರದ್ವಾಜನು
 ಶ್ರೋತ್ರವೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ. “ಮಾತೃವಂತನೂ
 ಪಿತೃವಂತನೂ ಆಚಾರ್ಯವಂತನೂ (ಆದವನು) ಹೇಗೆ ಹೇಳಬೇಕೋ
 ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರೋತ್ರವೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬುದನ್ನು ಭಾರದ್ವಾಜನು ಹೇಳಿರು
 ತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಕೇಳದೆ ಇರುವವನಿಗೆ ಏನಾದೀತು? ಆದರೆ ಆ
 (ಬ್ರಹ್ಮದ) ಆಯತನವನ್ನೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನೂ ಹೇಳಿರುವನೇನು?”
 ನನಗೆ ಹೇಳಿರುವದಿಲ್ಲ. “ಸಮ್ರಾಜನೆ, ಇದು ಒಕ್ಕಾಲಿನ (ಬ್ರಹ್ಮವೇ)”
 ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೆ, ಆ (ನೀನು) ನಮಗೆ (ಅದನ್ನು) ಹೇಳು. “ಶ್ರೋತ್ರವೇ
 ಆಯತನವು, ಆಕಾಶವು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ; ಅನಂತವೆಂದು ಇದನ್ನು ಉಪಾ
 ಸನೆಮಾಡಬೇಕು.” ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೆ, ಅನಂತತ್ವವು ಯಾವದು?
 “ಸಮ್ರಾಜನೆ, ದಿಕ್ಕುಗಳೇ; ಅದ್ದರಿಂದಲೇ ಸಮ್ರಾಜನೆ, ಯಾವ
 ಯಾವ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೋ ಅದದರ ಅಂತವನ್ನು ಮುಟ್ಟುವದೇ
 ಇಲ್ಲ; ದಿಕ್ಕುಗಳು ಅನಂತವಲ್ಲವೇ? ಸಮ್ರಾಜನೆ, ದಿಕ್ಕುಗಳೇ
 ಶ್ರೋತ್ರವು. ಸಮ್ರಾಜನೆ, ಶ್ರೋತ್ರವೇ ಪರಮಬ್ರಹ್ಮವು. ಯಾವನು
 ಹೀಗೆಂದರಿತು ಈ (ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು) ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾನೋ,
 ಅವನನ್ನು ಶ್ರೋತ್ರವು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವದಿಲ್ಲ. ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ
 ಅವನ ಕಡೆಗೆ ಬರುವವು, (ಅವನು) ದೇವನಾಗಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು
 ಸೇರುವನು” ಎಂದು ನುಡಿದನು. ಜನಕವೈದೇಹನು ‘ಹಸ್ತ್ಯುಷಭ

ವುಳ್ಳ (ಗೋ)ಸಹಸ್ರವನ್ನು ಕೊಡುವೆನು' ಎಂದನು. ಆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಿಂತೆಂದನು : “ನಮ್ಮ ತಂದೆಯು ಅನುಶಾಸನಮಾಡದೆ (ಧನವನ್ನು) ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದನು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೪೯. ಯದೇವ ತೇ | ಗರ್ದಭೀವಿಪೀತ ಇತಿ ನಾಮತಃ | ಭಾರದ್ವಾಜೋ ಗೋತ್ರತಃ | ಶ್ರೋತ್ರಂ ವೈ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ | ಶ್ರೋತ್ರೇ ದಿಕ್ ದೇವತಾ | ಅನಂತ ಇತ್ಯೇನದುಪಾಸೀತ | ಕಾ ಅನಂತತಾ ಶ್ರೋತ್ರಸ್ಯ ? ದಿಶ ಏವ ಶ್ರೋತ್ರಸ್ಯ ಅನಂತ್ಯಂ ಯಸ್ಮಾತ್, ತಸ್ಮಾತ್ ವೈ ಸಮ್ರಾಟ್ ಪ್ರಾಚೀನ್ಮ ಉದೀಚೀಂ ವಾ ಯಾಂ ಕಾಂಚಿದಪಿ ದಿಶಂ ಗಚ್ಛತಿ ನೈವಾಸ್ಯಾ ಅಂತಂ ಗಚ್ಛತಿ ಕಶ್ಚಿದಪಿ | ಅತೋಽನಂತಾ ಹಿ ದಿಶಃ | ದಿಶೋ ವೈ ಸಮ್ರಾಟ್ ಶ್ರೋತ್ರಮ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ದಿಗಾನಂತ್ಯಮೇವ ಶ್ರೋತ್ರಸ್ಯಾನಂತ್ಯಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

‘ಯದೇವ ತೇ’ (ಎಂಬ ಐವನೆಯ ಕಂಡಿಕೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ) : ಗರ್ದಭೀವಿಪೀತನೆಂದಿರುವದು ಹೆಸರಿನಿಂದ ; ಭಾರದ್ವಾಜನೆಂದದ್ದು ಗೋತ್ರದಿಂದ. ಶ್ರೋತ್ರವೇ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶ್ರೋತ್ರಕ್ಕೆ ದಿಕ್ಕೇ ದೇವತೆ. ಈ (ದೇವತೆಯನ್ನು) ಅನಂತವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ಶ್ರೋತ್ರದ ಅನಂತ್ಯವು ಯಾವದು ? ಎಂದರೆ, ದಿಕ್ಕುಗಳೇ ಶ್ರೋತ್ರದ ಅನಂತ್ಯವು. ಹೀಗಿರುವದಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸಮ್ರಾಜನೆ, ಪೂರ್ವಕ್ಕೂ ಉತ್ತರಕ್ಕೂ ಯಾವಯಾವ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೋ ಅದರ ಅಂತವನ್ನು ಯಾವನೂ ಮುಟ್ಟುವದೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ದಿಕ್ಕುಗಳು ಅನಂತವಷ್ಟೆ. ಸಮ್ರಾಜನೆ, ದಿಕ್ಕುಗಳೇ ಶ್ರೋತ್ರವು. ಆದ್ದರಿಂದ ದಿಕ್ಕುಗಳ ಅನಂತ್ಯವೇ ಶ್ರೋತ್ರದ ಅನಂತ್ಯವು.

ಮನೋಬ್ರಹ್ಮದ ವಿವರ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯದೇವ ತೇ ಕಶ್ಚಿದಬ್ರವೀತ್ ತಚ್ಛೃಣವಾಮೇತ್ಯಬ್ರವೀನ್ನೇ ಸತ್ಯಕಾಮೋ ಜಾಬಾಲೋ ಮನೋ ವೈ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಯಥಾ ಮಾತೃಮಾನ್ ಪಿತೃಮಾನಾಚಾರ್ಯಮಾನ್ ಬ್ರೂಯಾತ್ತಥಾ ತಜ್ಞಾಬಾಲೋಽಬ್ರವೀನ್ನನೋ ವೈ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಮನಸೋ ಹಿ ಕಿಗ್ಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಬ್ರವೀತ್ತು ತೇ ತಸ್ಯಾಯತನಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಂ ನ ಮೇಽಬ್ರವೀದಿತ್ಯೇಕಪಾದ್ವಾ ಏತತ್ ಸಮ್ರಾಡಿತಿ ಸ ವೈ ನೋ

ಬ್ರೂಹಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಮನ ಏವಾಯತನಮಾಕಾಶಃ ಪ್ರತಿ
ಷ್ಠಾಃನಂದ ಇತ್ಯೇನದುಸಾಸೀತ ಕಾಃನಂದತಾ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ
ಮನ ಏವ ಸಮ್ರಾಡಿತಿ ಹೋವಾಚ ಮನಸಾ ವೈ ಸಮ್ರಾಟ್
ಸ್ತ್ರಿಯಮಭಿಹಾರ್ಯತೇ ತಸ್ಯಾಂ ಪ್ರತಿರೂಪಃ ಪುತ್ರೋ ಜಾಯ
ತೇ ಸ ಆನನ್ದೋ ಮನೋ ವೈ ಸಮ್ರಾಟ್ ಪರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮ ನೈನಂ
ಮನೋ ಜಹಾತಿ ಸರ್ವಾಣ್ಯೇನಂ ಭೂತಾನ್ಯಭಿಕ್ಷರಂತಿ ದೇವೋ
ಭೂತ್ವಾ ದೇವಾನಪ್ಯೇತಿ ಯ ಏವಂ ವಿದ್ವಾನೇತದುಸಾಸ್ತೇ
ಹಸ್ತ್ಯುಷಭಗ್ಂ ಸಹಸ್ರಂ ದದಾಮಿತಿ ಹೋವಾಚ ಜನಕೋ
ವೈದೇಹಃ ಸ ಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ಪಿತಾ ಮೇಮನ್ಯತ
ನಾನನುಶಿಷ್ಯ ಹರೇತೇತಿ || ೬ ||

೬. “ನಿನಗೆ ಯಾವನಾದರೂ ಏನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೋ
ಅದನ್ನೇ ಕೇಳೋಣ!” ನನಗೆ ಸತ್ಯಕಾಮಜಾಬಾಲನು ಮನಸ್ಸೇ
ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ. “ನಾತ್ಮವಂತನೂ ಪಿತೃವಂತನೂ
ಆಚಾರ್ಯವಂತನೂ (ಅದವನು) ಹೇಗೆ ಹೇಳಬೇಕೋ ಹಾಗೆಯೇ
ಮನಸ್ಸೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬುದನ್ನು ಜಾಬಾಲನು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ
ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಏನಾದೀತು? ಆದರೆ ಆ (ಬ್ರಹ್ಮದ) ಆಯತನ
ವನ್ನೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನೂ ಹೇಳಿರುವನೇನು?” ನನಗೆ ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲ.
ಸಮ್ರಾಜನೆ, ಇದು ಒಕ್ಕಾಲಿನ (ಬ್ರಹ್ಮವೇ). ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೆ, ಆ
(ನೀನು) ನಮಗೆ ಅದನ್ನು ಹೇಳು. “ಮನಸ್ಸೇ ಆಯತನವು, ಆಕಾಶವು
ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ; ಆನಂದವೆಂದು ಇದನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು.”
ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೆ, ಆನಂದತ್ವವು ಯಾವದು? “ಸಮ್ರಾಜನೆ, ಮನಸ್ಸೇ.
ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಬಯಸು
ತ್ತಾನೆ, ಆ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿರೂಪನಾದ ಪುತ್ರನು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ. ಅದು
ಆನಂದವು. ಸಮ್ರಾಜನೆ, ಮನಸ್ಸೇ ಪರಮಬ್ರಹ್ಮವು. ಯಾವನು
ಹೀಗೆಂದಿರುತ್ತಾ ಈ (ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು) ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾನೋ
ಅವನನ್ನು ಮನಸ್ಸು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ, ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಅವನ
ಕಡೆಗೆ ಬರುವವು. ಅವನು ದೇವನಾಗಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸೇರುವನು”
ಎಂದು ನುಡಿದನು. ಜನಕವೈದೇಹನು ‘ಹಸ್ತ್ಯುಷಭವುಳ್ಳ (ಗೋ)
ಸಹಸ್ರವನ್ನು ಕೊಡುವೆನು’ ಎಂದನು, ಆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಿಂತೆಂದನು:

“ನನ್ನ ತಂದೆಯು ಅನುಶಾಸನಮಾಡದೆ (ಧನವನ್ನು) ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದನು.”

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೫೦. ಸತ್ಯಕಾಮ ಇತಿ ನಾಮತಃ | ಜಬಾಲಾಯಾ ಅಪತ್ಯಂ ಜಾಬಾಲಃ, ಚಂದ್ರಮಾ ಮನಸಿ ದೇವತಾ | ಆನಂದ ಇತ್ಯುಪನಿಷತ್ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಮನಃ ಏವ ಆನಂದಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ಮನಸಾ ನೈ ಸಮ್ರಾಟ್ ಸ್ತ್ರಿಯಮ್ ಅಭಿಕಾಮಯ ಮಾನಃ ಅಭಿಹಾರ್ಯತೇ ಪ್ರಾರ್ಥಯತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ಯಾಂ ಸ್ತ್ರಿಯಮ್ ಅಭಿಕಾಮಯಮಾನೋಽಭಿಹಾರ್ಯತೇ, ತಸ್ಯಾಂ ಪ್ರತಿರೂಪಃ ಅನುರೂಪಃ ಪುತ್ರೋ ಜಾಯತೇ | ಸ ಆನಂದಹೇತುಃ ಪುತ್ರಃ | ಸ ಯೇನ ಮನಸಾ ನಿರ್ವರ್ತ್ಯತೇ ತನ್ನತಃ ಆನಂದಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಸತ್ಯಕಾಮನೆಂಬುದು ಹೆಸರಿನಿಂದ, ಜಬಾಲೆಯ ಮಗನು ಜಾಬಾಲನು, ಚಂದ್ರನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ದೇವತೆಯು. ಆನಂದ ಎಂಬುದು ಉಪನಿಷತ್ತು. ಮನಸ್ಸೇ ಆನಂದವಾಗಿರುವದಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಸಮ್ರಾಜನೆ, ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಕಾಮಿಸಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಅದರಿಂದ ಯಾವ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಬಯಸುತ್ತಾನೋ ಅವಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿರೂಪನಾದ ಅನುರೂಪನಾದ ಪುತ್ರನು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ. ಆ ಪುತ್ರನು ಆನಂದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ; ಅವನು ಯಾವ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತಾನೋ ಆ ಮನಸ್ಸು ಆನಂದವು.

ಹೃದಯಬ್ರಹ್ಮದ ವಿವರ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯಥೇವ ತೇ ಕಶ್ಚಿದಬ್ರವೀತ್ ಚೈವಾನ್ವೇತೈಬ್ರವೀನ್ಮೇ ವಿದಗ್ಧಃ ಶಾಕಲೋ ಹೃದಯಂ ವೈ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಯಥಾ ಮಾತೃ ಮಾನ್ ಪಿತೃವಾನಾಚಾರ್ಯವಾನ್ ಬ್ರೂಯಾತ್ತಥಾ ತಚ್ಛಾ ಕಲೋಽಬ್ರವೀದ್ಭೃದಯಂ ವೈ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಹೃದಯಸ್ಯ ಹಿ ಕಿಗ್ಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಬ್ರವೀತ್ ತೇ ತಸ್ಯಾಯತನಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಂ ನ ಮೇಃ ಬ್ರವೀದಿತ್ಯೇಕಪಾದ್ವಾ ಏತತ್ ಸಮ್ರಾಡಿತಿ ಸ ವೈ ನೋ ಬ್ರೂಹಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಹೃದಯಮೇವಾಯತನಮಾಕಾಶಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಸ್ಥಿತಿರಿತ್ಯೇನದುಸಾಸೀತ ಕಾ ಸ್ಥಿತಾ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಹೃದಯಂ

ಮೇವ ಸಮ್ರಾಡಿತಿ ಹೋವಾಚ ಹೃದಯಂ ವೈ ಸಮ್ರಾಟ್
 ಸರ್ವೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾಮಾಯತನಗ್ಂ ಹೃದಯಂ ವೈ
 ಸಮ್ರಾಟ್ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಹೃದಯೇ ಹ್ಯೇವ
 ಸಮ್ರಾಟ್ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾನಿ ಭವಂತಿ ಹೃದಯಂ
 ವೈ ಸಮ್ರಾಟ್ ಪರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮ ನೈನಗ್ಂ ಹೃದಯಂ ಜಹಾತಿ
 ಸರ್ವಾಣ್ಯೇಸಂ ಭೂತಾನ್ಯಭಿಕ್ಷರಂತಿ ದೇವೋ ಭೂತ್ವಾ ದೇವಾನ
 ಪ್ಯೇತಿ ಯ ಏವಂ ವಿದ್ವಾನೇತದುಸಾಸ್ತೇ ಹಸ್ತ್ಯೈಷಭಗ್ಂ
 ಸಹಸ್ರಂ ವದಾಮಿತಿ ಹೋವಾಚ ಜನಕೋ ವೈದೇಹಃ ಸ
 ಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ಸಿತಾ ಮೇಮುನ್ಯತ ನಾನನುತಿಷ್ಯ
 ಹರೇತೇತಿ || ೭ ||

೭. “ನಿನಗೆ ಯಾವನಾದರೂ ಏನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೋ
 ಅದನ್ನು ಕೇಳೋಣ!” ನನಗೆ ವಿದಗ್ಧಶಾಕಲ್ಯನು ಹೃದಯವೇ
 ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ. “ಹೇಗೆ ಮಾತೃವಂತನೂ ಪಿತೃವಂತ
 ನೂ ಆಚಾರ್ಯವಂತನೂ (ಅದವನು) ಹೇಳಬೇಕೋ ಹಾಗೆ
 ಯೇ ಹೃದಯವೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬುದನ್ನು ಶಾಕಲ್ಯನು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ.
 ಏಕೆಂದರೆ ಹೃದಯವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಏನಾದೀತು? ಅದರಿಂದ (ಬ್ರಹ್ಮದ)
 ಆಯತನವನ್ನೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನೂ ಹೇಳಿರುವನೇನು?” ನನಗೆ ಹೇಳಿರು
 ವದಿಲ್ಲ. “ಸಮ್ರಾಜನೆ, ಇದು ಒಕ್ಕಾಲಿನ (ಬ್ರಹ್ಮವೇ).” ಯಾಜ್ಞ
 ವಲ್ಕ್ಯನೆ, ಆ (ನೀನು) ನಮಗೆ (ಅದನ್ನು) ಹೇಳಿಕೊಡು. “ಹೃದಯವೇ
 ಆಯತನವು, ಆಕಾಶವು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, ಸ್ಥಿತಿಯೆಂದು ಇದನ್ನು ಉಪಾಸನೆ
 ಮಾಡಬೇಕು” ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೆ, ಸ್ಥಿತತ್ವವು ಯಾವದು? “ಸಮ್ರಾಜನೆ,
 ಹೃದಯವೇ; ಸಮ್ರಾಜನೆ, ಹೃದಯವೇ ಸರ್ವಭೂತಗಳಿಗೂ
 ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯು, ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೇ ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿ
 ರುವವಲ್ಲವೆ? ಸಮ್ರಾಜನೆ, ಹೃದಯವೇ ಪರಮಬ್ರಹ್ಮವು. ಹೀಗೆಂ
 ದರಿತು ಯಾವನು ಈ (ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು) ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾನೋ,
 ಅವನನ್ನು ಹೃದಯವು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವದಿಲ್ಲ. ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ
 ಅವನ ಕಡೆಗೆ ಬರುವವು, (ಅವನು) ದೇವನಾಗಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು
 ಸೇರುವನು” ಎಂದು ನುಡಿದನು. ಜನಕವೈದೇಹನು ‘ಹಸ್ತ್ಯೈಷಭ
 ವುಳ್ಳ (ಗೋ) ಸಹಸ್ರವನ್ನು ಕೊಡುವೆನು’ ಎಂದನು. ಆ ಯಾಜ್ಞ

ವಲ್ಕೃನಿಂತೆಂದನು. “ನಮ್ಮ ತಂದೆಯು ಅನುಶಾಸನಮಾಡದೆ (ಧನವನ್ನು) ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದನು.”

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೫೧. ವಿದಗ್ಧಃ ಶಾಕಲ್ಯಃ | ಹೃದಯಂ ವೈ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ | ಹೃದಯಂ ವೈ ಸಮ್ರಾಟ್, ಸರ್ವೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾಮ್ ಆಯತನಮ್ | ನಾಮರೂಪಕರ್ಮಾತ್ಮಕಾನಿ ಹಿ ಭೂತಾನಿ ಹೃದಯಾಶ್ರಯಾಣಿ ಇತ್ಯವೋಚಾನು ಶಾಕಲ್ಯಬ್ರಾಹ್ಮಣೇ, ಹೃದಯಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾನಿ ಇತಿ ಚ | ತಸ್ಮಾತ್ ಹೃದಯೇ ಹ್ಯೇವ ಸಮ್ರಾಟ್, ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾನಿ ಭವಂತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ಹೃದಯಂ ಸ್ಥಿತಿಃ ಇತ್ಯುವಾಸೀತ | ಹೃದಯೇ ಚ ಪ್ರಜಾಪತಿದೇವತಾ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ವಿದಗ್ಧಶಾಕಲ್ಯನು (ಆಚಾರ್ಯನು), ಹೃದಯವೇ ಬ್ರಹ್ಮವು- ಎಂದು (ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ). “ಸಮ್ರಾಜನೆ, ಹೃದಯವೇ ಸರ್ವಭೂತಗಳಿಗೂ ಆಯತನವಷ್ಟೆ.” ನಾಮರೂಪಕರ್ಮಾತ್ಮಕವಾದ (ಸರ್ವ)ಭೂತಗಳೂ ಹೃದಯಾಶ್ರಯವಾಗಿದೆಯೆಂದೂ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿವೆಯೆಂದೂ ಶಾಕಲ್ಯಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ (೩-೯-೨೪) ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ “ಸಮ್ರಾಜನೆ. ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೇ ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ.” ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಅಧಿದೇವತೆ.

ಒಂದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

ಅಗ್ನಾದಿದೇವತೆಗಳ ದ್ವಾರದಿಂದ ನಿರ್ವಿಶೇಷವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಒಂದನೆಯ ಎರಡನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳು ಬಂದಿರುತ್ತವೆ.

೧-೨. ಒಮ್ಮೆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಜನಕನ ಸಭೆಗೆ ಬಂದನು. ಜನಕನು “ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಏತಕ್ಕೆ ಬಂದೆ ? ಪಶುಕಾಮನಾಗಿಯೋ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ನಾನು ಕೇಳಲಿ ಎಂದೋ ?” -ಎನ್ನಲು “ಸಮ್ರಾಜನೆ, ಎರಡಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಬಂದೆನು. ಆದರೆ ನಿನಗೆ ಯಾವ ಆಚಾರ್ಯನಾದರೂ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟಿರುವದನ್ನು ಮೊದಲು ತಿಳಿಸು, ಕೇಳೋಣ !” ಎಂದನು.

೨. ಜಿತ್ವಾಶೈಲಿನಿ ಎಂಬಾಚಾರ್ಯನು ವಾಕ್ಯೇ (ಅಗ್ನಿಯೇ) ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿಸಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಜನಕನು ಹೇಳಲು ಶೈಲಿನಿಯು ಪ್ರಮಾಣಶುದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಮಾತಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಇಹಪರಗಳಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಆಯತನವು ಯಾವದು ? ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಯಾವದು ? -ಎಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಕೇಳಿದನು ಶೈಲಿನಿಯು ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. “ಈ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳಿವೆ ; ಒಂದೇ ಪಾದವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವದರಿಂದ ಈ ಉಪಾಸನೆಯ ಫಲವು ನಿನಗೆ ಸಿಕ್ಕಲಾರದು” ಎಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನನ್ನು ಜನಕನು ಅದನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡನು. “ವಾಕ್ಯೇ ಅದಕ್ಕೆ ಆಯತನವು, ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶವೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯು, ಪ್ರಜ್ಞೆ ಎಂಬುದು ಅದರ ಉಪನಿಷತ್ತು, ರಹಸ್ಯನಾಮವು ಆ ಪ್ರಜ್ಞೆಯು ವಾಕ್ಯಿನ ಸ್ವರೂಪವೇ, ಏಕೆಂದರೆ ವಾಕ್ಯಿನಿಂದಲೇ ಬಂಧುಗಳನ್ನೂ ಮಗ್ನೇದಾದಿಗಳನ್ನೂ, ಇಷ್ಟ, ಹುತ, ಅತಿತ, ಪಾಯಿತ, ಇಹಲೋಕ-ಇವುಗಳನ್ನೂ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ ಯಾವನು ಈ ಚತುಷ್ಟವ್ದ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ ಅವನಿಗೆ ವಾಕ್ಯ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗದಿರುವದೆಂಬ ದೃಷ್ಟಿಫಲವೂ ಸರ್ವದೇವಾತ್ಮಕನಾದ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನಲ್ಲಿ ಸಾಯುಜ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವದೆಂಬ ಅದೃಷ್ಟಿಫಲವೂ ದೊರಕುವವು” ಎಂದು ಸಾಂಗವಾಗಿ ಸಫಲವಾಗಿ ವಾಗ್ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದನು. ಜನಕನು ವ್ಯಸಭಸಹಿತವಾಗಿ ಸಾವಿರ ಗೋಗಳ ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಕೊಡುವದಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅನುಶಾಸನಮಾಡದೆ ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದೆಂದು ನಮ್ಮ ತಂದೆ ತಿಳಿಸಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೆಂದನು.

೩. ಹೀಗೆಯೇ ಉದಂಕಶಾಲ್ವಾಯನನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟ ಪ್ರಾಣ(ವಾಯು) ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣವೇ ಆಯತನವು, ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶವೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ; ಪ್ರಿಯಂಬುದು ರಹಸ್ಯನಾಮ, ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಾಣವು ಪ್ರಿಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವವನಿಗೆ ಪ್ರಾಣವು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ದೃಷ್ಟಿಫಲವು, ದೇವತಾಸಾಯುಜ್ಯವು ಅದೃಷ್ಟಿಫಲವು- ಎಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟನು. ಅನುಶಾಸನವು ಪೂರ್ಣವಾಗದ್ದರಿಂದ ಜನಕನು ಕೊಡುವದಕ್ಕೆ ಬಂದ ಧನವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿಲ್ಲ.

೪. ಇದರಂತೆ ಬರ್ಹುವಾರ್ಷ್ವನೇಂಬ ಆಚಾರ್ಯನು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಚಕ್ಷುಸ್ಸು (ಅದಿತ್ಯ) ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಆಯತನವು. ಅನ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶವು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, ಸತ್ಯವೆಂಬುದು ರಹಸ್ಯನಾಮವು, ಏಕೆಂದರೆ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಕಂಡದ್ದೇ ಸತ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಚಕ್ಷುರಂದ್ರಿಯವು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವದಿಲ್ಲವೆಂಬ ದೃಷ್ಟಫಲವೂ ದೇವತಾಸಾಯುಜ್ಯವೆಂಬ ಅದೃಷ್ಟಫಲವೂ ಆಗುವದೆಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟನು. ಈಗಲೂ ಅನುಶಾಸನವು ಪೂರ್ಣವಾಗಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿಲ್ಲ.

೫. ಹೀಗೆಯೇ ಗರ್ದಭೀವಿಪೀತ ಭಾರದ್ವಾಜನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಶ್ರೋತ್ರ (ದಿಗ್ಗೇವತಾ) ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಶ್ರೋತ್ರವು ಆಯತನವು, ಅನ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶವು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, ಅನಂದವೆಂಬುದು ರಹಸ್ಯನಾಮವು, ಏಕೆಂದರೆ ದಿಕ್ಕುಗಳು ಅಂತಃಪಲ್ಲದವುಗಳು. ಈ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಶ್ರೋತ್ರವು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗದಿರುವದೆಂಬುದು ದೃಷ್ಟಫಲವು, ದೇವತಾಸಾಯುಜ್ಯವು ಅದೃಷ್ಟಫಲವು—ಎಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟನು. ಈಗಲೂ ಉಪದೇಶವು ಪೂರ್ಣವಾಗಲಿಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದ ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿಲ್ಲ.

೬. ಹೀಗೆಯೇ ಸತ್ಯಕಾಮಜಾಬಾಲನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಮನೋಬ್ರಹ್ಮ (ಚಂದ್ರ ಬ್ರಹ್ಮ)ಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸು ಆಯತನವು, ಅನ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶವು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯು, ಅನಂದವೆಂಬುದು ರಹಸ್ಯನಾಮ, ಏಕೆಂದರೆ ಮನಃಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಬೆರೆತ ಸ್ತ್ರೀಯಿಂದ ಅನಂದಕರನಾದ ಪುತ್ರನು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ. ಈ ಮನೋಬ್ರಹ್ಮದ ಉಪಾಸಕನಿಗೆ ಮನಸ್ಸು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗದಿರುವದೆಂಬುದು ದೃಷ್ಟಫಲ, ದೇವತಾಸಾಯುಜ್ಯವೆಂಬುದು ಅದೃಷ್ಟಫಲ—ಎಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟನು. ಈಗಲೂ ವಿದ್ಯೋಪದೇಶವು ಪೂರ್ಣವಾಗಲಿಲ್ಲ, ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿಲ್ಲ.

೭. ಇದರಂತೆ ವಿದಗ್ಧಶಾಕಲ್ಯನೇಂಬ ಆಚಾರ್ಯನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಹೃದಯ (ಪ್ರಜಾಪತಿ) ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಹೃದಯವೇ ಆಯತನವು, ಅನ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶವು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ; ಸ್ಥಿತಿ ಎಂಬುದು ರಹಸ್ಯನಾಮವು, ಏಕೆಂದರೆ ನಾಮರೂಪಕರ್ಮಾತ್ಮಕವಾದ ಭೂತಗಳು ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ—ಎಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟನು. ಈಗಲೂ ಅನುಶಾಸನವು ಪೂರ್ಣವಾದಂತಾಗಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಗುರುವಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿಲ್ಲ.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ-ನಿರಡನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ (ಉಪಾಸಕನಿಗೆ ತುರಿಯಾತ್ಮನೇ ಪರಮಗತಿ)

ಉಪಾಸಕನಿಗೆ ಪರಮಗತಿ ಯಾವದು ?

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಜನಕೋ ಹ ವೈದೇಹಃ ಕೂರ್ಚಾದುಪಾಸಸರ್ಪನ್ನುನಾಚ
ನಮಸ್ತೇಃಸ್ತು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ನೂ ಶಾಧೀತಿ ಸ ಹೋವಾಚ
ಯಥಾ ನೈ ಸಮ್ರಾಣ್ಮಹಾನ್ತಮಧ್ವಾನಮೇಷ್ಯನ್ ರಥಂ ವಾ
ನಾನಂ ವಾ ಸಮಾದದೀತ್ಯವಮೇವೈತಾಭಿರುಪನಿಷದ್ಭಿಃ ಸಮಾ
ಹಿತಾತ್ಮಾಸ್ಯೇವಂ ವೃನ್ದಾರಕ ಆಡ್ಯಃ ಸನ್ನಧೀತವೇದ ಉಕ್ತೋ
ಪನಿಷತ್ಯ ಇತೋ ವಿಮುಚ್ಯಮಾನಃ ಕ್ವ ಗಮಿಷ್ಯಸೀತಿ ನಾಹಂ
ತದ್ಭಗವನ್ ವೇದ ಯತ್ರ ಗಮಿಷ್ಯಾಮೀತ್ಯಥ ನೈ ತೇಹಂ
ತದ್ವಹ್ಯಾಮಿ ಯತ್ರ ಗಮಿಷ್ಯಸೀತಿ ಬ್ರವೀತು ಭಗವಾನಿತಿ || ೧ ||

೧. ಜನಕವೈದೇಹನು ಕೂರ್ಚಾದಿಂದ (ಎತ್ತು) ಬಳಿಸಾರಿ
ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವಿರಲಿ ! ನನಗೆ ಅನುಶಾಸನವನ್ನು
ಮಾಡು ?” ಎಂದನು. ಅವನಿಂತೆಂದನು : “ಸಮ್ರಾಜನೇ, ಹೇಗೆ
ದೊಡ್ಡ ದಾರಿಯನ್ನು ಪಯಣಮಾಡುವವನಾಗಿದ್ದು ರಥವನ್ನಾಗಲಿ
ನಾವೆಯನ್ನಾಗಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವನೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಉಪನಿಷತ್ತು
ಗಳಿಂದ ಸಮಾಹಿತಾತ್ಮನಾಗಿರುತ್ತೀಯೆ ! ಹೀಗೆಯೇ ವೃಂದಾರಕನೂ
ಆಡ್ಯನೂ ಆಗಿ ಅಧೀತವೇದನಾಗಿ ಉಕ್ತೋಪನಿಷತ್ತನಾಗಿ ಇದರಿಂದ
ವಿಮುಕ್ತನಾಗುವಾಗ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವೆ ?” ಭಗವಂತನೇ, ಎಲ್ಲಿಗೆ
ಹೋಗುವೆನೋ ಅದನ್ನರಿಯೆನು. “ಈಗ ನಿನಗೆ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವೆ
ಯೋ ಅದನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡುವೆನು.” ಭಗವಂತನೇ, ಹೇಳಬೇಕು !

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು

ಪರಮಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಉಪಕ್ರಮಿಸಿದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೫೨. ಜನಕೋ ಹ ವೈದೇಹಃ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಸವಿಶೇಷಣಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ
ಬ್ರಹ್ಮಾಣಿ ಜಾನಾತಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ, ತಸ್ಮಾತ್ ಅಚಾರ್ಯಕತ್ವಂ ಹಿತ್ವಾ

ಜನಕಃ ಕೂರ್ಚಾತ್ ಆಸನವಿಶೇಷಾತ್ ಉತ್ಥಾಯ ಉಪ ಸಮಾಸಮ್ ಅನ ಸರ್ಪನ್ ಪಾದಯೋರ್ನಿಪತನ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಉವಾಚ ಉಕ್ತವಾನ್ ನಮಃ ತೇ ತುಭ್ಯಮ್ ಅಸ್ತು ಹೇ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ | ಅನು ಮಾ ಶಾಧಿ ಅನುಶಾಧಿ ಮಾಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಇತಿಶಬ್ದೋ ವಾಕ್ಯಪರಿಸಮಾಪ್ತೃರ್ಥಃ | ಸ ಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ | ಯಥಾ ವೈ ಲೋಕೇ ಹೇ ಸಮ್ರಾಟ್ ಮಹಾಸ್ತ್ರಂ ದೀರ್ಘಮ್ ಅಧ್ವಾನಮ್ ಏಷ್ಯನ್ ಗಮಿಷ್ಯನ್ ರಥಂ ವಾ ಸ್ಥಲೇನ ಗಮಿಷ್ಯನ್ ನಾವಂ ವಾ ಜಲೇನ ಗಮಿಷ್ಯನ್ ಸಮಾದದೀತ, ಏವಮೇವ ಏತಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಿ ಏತಾಭಿರುಪ ನಿಷದ್ವಿಯುಕ್ತಾನಿ ಉಪಾಸೀನಃ ಸಮಾಹಿತಾತ್ಮಾ ಅಸಿ, ಅತ್ರ ನೈತಾಭಿ ರುಪನಿಷದ್ಭಿಃ ಸಂಯುಕ್ತಾತ್ಮಾ ಅಸಿ | ನ ಕೇವಲಮ್ ಉಪನಿಷತ್ಸಮಾಹಿತಃ, ಏವಂ ವೃಂದಾರಕಃ ಪೂಜ್ಯಶ್ಚ ಅಧ್ಯಶ್ಚ ಈಶ್ವರಃ ನ ದಂದ್ರಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಧೀತ ವೇದಃ ಅಧೀತಃ ವೇದಃ ಯೇನ ಸ ತ್ವಮ್ ಅಧೀತವೇದಃ | ಉಕ್ತಾಶ್ಚ ಉಪನಿ ಷದಃ ಆಚಾರ್ಯೈಃ ತುಭ್ಯಮ್ ಸ ತ್ವಮುಕ್ತೋಪನಿಷತ್ಯಃ | ಏವಂ ಸರ್ವ ವಿಭೂತಿಸಂಪನ್ನೋಽಸಿ ಸನ್ ಭಯಮಧ್ಯಸ್ಥ ಏವ ಪರಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನೇನ ವಿನಾ ಅಕೃತಾರ್ಥ ಏವ ತಾವತ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಯಾವತ್ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ನ ವೇತ್ಸಿ | ಇತಃ ಆಸ್ಮಾತ್ ದೇಹಾತ್ ವಿಮುಚ್ಯಮಾನಃ ಏತಾಭಿಃ ನೌರಥಸ್ಥಾನೀಯಾಭಿಃ ಸಮಾಹಿತಃ ಕ್ವ ಕಸ್ಮಿನ್ ಗಮಿಷ್ಯಸಿ | ಕಿಂ ನಸ್ತು ಪ್ರಾಪ್ಸ್ಯಸಿ ಇತಿ | ನಾಹಂ ತದ್ ವಸ್ತು ಭಗವನ್ ಪೂಜಾವನ್ ವೇದ ಜಾನೇ ಯತ್ರ ಗಮಿಷ್ಯಾಮಿ ಇತಿ | ಅಥ ಯದ್ಯೇವಂ ನ ಜಾನೀವೇ ಯತ್ರ ಗತಃ ಕೃತಾರ್ಥಃ ಸ್ಯಾಃ, ಅಹಂ ವೈ ತೇ ತುಭ್ಯಂ ತದ್ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಯತ್ರ ಗಮಿಷ್ಯಸೀತಿ | ಬ್ರವೀತು ಭಗವಾನ್ ಇತಿ ಯದಿ ಪ್ರಸನ್ನೋ ಮಾಂ ಪ್ರತಿ | ಶೃಣು—

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

‘ಜನಕೋ ಹ ವೈದೇಹಃ’ ಎಂಬ (ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಂಬಂಧವಿದು) : ಸವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವ¹ ಬ್ರಹ್ಮಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಅರಿತಿರುವನೆಂದಾಯಿ ತಪ್ಪೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಜನಕನು ಆಚಾರ್ಯತ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು² ಕೂರ್ಚವೆಂಬ ಆಸನ

1. ಹಿಂದಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಆಗ್ನಾದಿಬ್ರಹ್ಮಗಳು ಸವಿಶೇಷಣಬ್ರಹ್ಮ ಗಳು ; ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಿಶೇಷಣಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಸಲಾಗುವದು.

2. ಜನಕನು ಆಚಾರ್ಯನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದನೆಂಬುದು ಹಿಂದಿನ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಹಿಂದೆ ‘ಅಜ್ಞಾಂತವಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸಿಬಂದೆಯೋ ?’ ಎಂದು ಜನಕನು ಕೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ‘ನನ್ನಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದೀಯೋ’ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡುವದು ಸಲ್ಲದೆಂದು ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ೪-೧-೫ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಯೂ ಇದೆ. ಅದರೂ ಉಚ್ಚಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವದು ಆಚಾರ್ಯನಿಗೇ ತಕ್ಕದ್ದು ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಅಸನದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿಸನು ಎಂದು ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು.

ವಿಶೇಷದಿಂದ ಎದ್ದು (ಉಪ)ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ (ಅವಸರ್ಪನ್) ಸಾರಿಬಂದು, ಪಾದಗಳಿಗೆ ಬಿದ್ದು ಎಂದರ್ಥ¹; ಹೀಗೆಂದನು, ಹೀಗೆಂದು ನಡೆದನು. ಎಲೈ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, (ತೇ= ತುಭ್ಯಮ್) ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವಿರಲಿ! (ಅನು ಮಾ ಶಾಧಿ) ನನಗೆ ಅನುಶಾಸನವನ್ನು ಮಾಡು² ಎಂದರ್ಥ. (ಇಲ್ಲಿರುವ) ಇತಿಶಬ್ದವು (ಜನಕನ) ವಾಕ್ಯದ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಯನ್ನು (ತಿಳಿಸು)ವದಕ್ಕೆ.

ಆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಿಂತೆಂದನು ಎಲೈ ಸಮ್ರಾಜನೇ, ಹೇಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದೀರ್ಘವಾದ ದಾರಿಯನ್ನು ಪಯಣಮಾಡುವವನಾಗಿದ್ದು ನೆಲದಮೇಲೆ ಹೋಗುವವನಾದರೆ ಗಾಡಿಯನ್ನೋ, ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ಹೋಗುವವನಾದರೆ ನಾವೆಯನ್ನೋ ಸ್ವೀಕರಿಸುವನೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಂದ³ ಕೂಡಿರುವ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಗಳನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾ ಸಮಾಹಿತಾತ್ಮನಾಗಿರುತ್ತೀಯೆ. ಈ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಂದ ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಸುಯುಕ್ತವಾದ ಅಂತಃಕರಣವುಳ್ಳವನಾಗಿರುತ್ತೀಯೆ⁴. ಸುಮ್ಮನೆ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಂದ ಸಮಾಹಿತನಾಗಿಲ್ಲ, ಹಾಗೆಯೇ ವೃಂದಾರಕನೂ ಪೂಜ್ಯನೂ ಅಧ್ಯನೂ ಐಶ್ವರ್ಯವಂತನೂ ಬಡವನಲ್ಲ⁵ ಎಂದರ್ಥ. ಅಧೀತವೇದನಾಗಿ ವೇದಗಳನ್ನು ಯಾವನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿರುವನೋ ಅಂಥ ಅಧೀತವೇದನು ನೀನು, ಆಚಾರ್ಯರಿಂದ ಉಕ್ತವಾದ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ ನೀನು ಉಕ್ತೋಪನಿಷತ್ಕನು. ಹೀಗೆ ಸರ್ವಭೂತಿಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ್ದರೂ ಭಯದೊಳಗೆ ಇರುವವನೇ; ಪರಮಾತ್ಮ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ, ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಇನ್ನೂ ಅಕೃತಾರ್ಥನೇ (ಆಗಿರುತ್ತೀಯೆ) ಎಂದರ್ಥ. ಇದರಿಂದ ಈ ದೇಹದಿಂದ ವಿಮುಕ್ತನಾಗುವಾಗ ಈ ನಾವೆಗಳಂತೆಯೂ ಗಾಡಿಗಳಂತೆಯೂ ಇರುವ (ಸಾಧನಗಳಿಂದ) ಒಡಗೂಡಿದವನಾಗಿ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಯಾವ(ಲ್ಲಿಗೆ) ಹೋಗುವೆ? ಯಾವ ವಸ್ತುವನ್ನು ಪಡೆಯುವೆ?

1. ಇದುವರೆಗೆ ತಾನು ತಿಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಅಗ್ನಿ, ದ್ವಿಪ್ರಹ್ಮಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯು ಬ್ರಹ್ಮವು ಇದೆ ಎಂದು ಈಗ ಗೊತ್ತಾದದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯುವದಕ್ಕೆ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದನು.

2. ಪೂರ್ವಾನುಶಾಸನವೆಂದು ನೀನು ಹೇಳಿದ ಉಪನಿಷತ್ತನ್ನು ಮಾಡು ಎಂದರ್ಥ. ಜ್ಞಾನಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಉಪಾಸನೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ಐಕಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗುವವು ಎಂಬುದನ್ನು ಇದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ.

3. ಪ್ರಜ್ಞಾದಿಗುಣನಾಮಗಳಿಂದ 4. ತದ್ಭಾವಭಾವಿತನಾಗಿರುತ್ತೀಯೆ.

5. ಇಹಪರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಸರ್ವಸಂಪತ್ತು ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಎಂಬುದರ ಸೂಚನೆಯಿದು.

ಭಗವಂತನೆ ಪೂಜ್ಯನೆ, ನಾನು ಆ ವಸ್ತುವನ್ನು, ಅರಿಯೆನು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವೆನೋ ತಿಳಿಯದೆ ಇರುವೆನು ಎನ್ನಲು, “ಹೀಗೆ ಅರಿಯೆಯಾದರೆ ಈಗ (ತೇ = ತುಭ್ಯಂ) ನಿನಗೆ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವೆಯೋ ಅದನ್ನು ಹೇಳುವೆನು” ಎಂದನು. ನನ್ನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿದ್ದರೆ ಭಗವಂತನು ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದು (ಜನಕನು ಕೇಳಿಕೊಂಡನು). ಕೇಳು^೨ —

ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಇಂದ್ರೋ ಹ ವೈ ನಾಮೈಷ ಯೋಽಯಂ ದಕ್ಷಿಣೇಕ್ಷನ್ ಪುರುಷ ಸ್ತಂ ವಾ ಏತಮಿನ್ದ್ರಗ್ಂ ಸನ್ತಮಿನ್ದ್ರ ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಪರೋಕ್ಷೇಣೈವ ಪರೋಕ್ಷಪ್ರಿಯಾ ಇವ ಹಿ ದೇವಾಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದ್ವಿಷಃ ||

೨. ಈ ಬಲಗಜ್ಜಿನಲ್ಲಿ ಪುರುಷನಿದಾನಲ್ಲ, ಇವನು ಇಂಥ ನೆಂಬ ಹೆಸರಿನವನು. ಇಂಥನಾಗಿರುವ ಆ ಇವನನ್ನು ಇಂದ್ರನೆಂದು ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಕರೆಯುವರು. ದೇವತೆಗಳು ಪರೋಕ್ಷಪ್ರಿಯರೇ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದ್ವೇಷಿಗಳು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೫೩. ಇಂದ್ರೋ ಹ ವೈ ನಾಮ | ಇನ್ದಃ ಇತ್ಯೇವಂ ನಾಮಾ | ಯಶ್ಚಕ್ಷುವೈ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಪುರಾ ಉಕ್ತಃ ಆದಿತ್ಯಾನ್ತರ್ಗತಃ ಪುರುಷಃ ಸ ಏಷಃ, ಯೋಽಯಂ ದಕ್ಷಿಣೇ ಅಕ್ಷನ್ ಅಕ್ಷಣಿ ವಿಶೇಷೇಣ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ | ಸ ಚ ಸತ್ಯ ನಾಮಾ | ತಂ ವೈ ಏತಂ ಪುರುಷಂ ದೀಪ್ತಿಗುಣತ್ವಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ನಾಮ ಅಸೃ ಇನ್ದಃ ಇತಿ | ತಮ್ ಇನ್ದಂ ಸನ್ತಮ್ ಇನ್ದ್ರ ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಪರೋಕ್ಷೇಣ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಪರೋಕ್ಷಪ್ರಿಯಾ ಇವ ಹಿ ದೇವಾಃ | ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದ್ವಿಷಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಮಗ್ರಹಣಂ ದ್ವಿಷಂತಿ | ಏಷ ತ್ವಂ ವೈಶ್ವಾನರಮ್ ಆತ್ಮಾನಂ ಸಂಪನ್ನೋಽಸಿ ||

1. ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದವನು ಉಪಾಸ್ಯದೇವತೆಯನ್ನು ಸೇರುವನೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ, ದೇವಾಸಪ್ಯೇತಿ ಎಂದು ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿಯೂ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪಲವನ್ನು ಕೇಳಿಲ್ಲ. ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದು ಕ್ರಮಮುಕ್ತಿ ಎಂಬ ಫಲವೂ ಆಗುತ್ತದೆ - ಎಂಬುದು ಈ ಪ್ರಶೋತ್ತರಗಳಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುವ ವಿಷಯವು. ಇಲ್ಲಿ ಜನಕನಿಗೆ ಮಾರ್ಗವು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಕೇಳಿರುತ್ತಾನೆ; ಮೂರನೆಯ ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಾಡೀಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹೇಳಿಯೂ ಇದೆ - ಎಂಬ ಭರ್ತ್ಯಪ್ರಪಂಚಕರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಖಂಡಿಸಿದೆ.

2. ಇದು ಮುಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಗೆ ಅವತರಣಿಕೆ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇಂಥನೆಂಬ ಇನ್ನನು ಎಂಬೀ ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, “ಚಕ್ಷುಸ್ತೇ ಬ್ರಹ್ಮವು” (೪-೧-೪) ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಅದಿತ್ಯನೊಳಗಿರುವ ಪುರುಷನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆ, ಅವನು, ಈ ಬಲಗಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ (ಅಕ್ಷನ್ = ಅಕ್ಷಣಿ) ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವ ಇವನೇ¹. ಅವನಿಗೆ ಸತ್ಯನೆಂದು ಹೆಸರು. ಆ ಈ ಪುರುಷನನ್ನು. ಆ ಈ ಪುರುಷನನ್ನು- ದೀಪ್ತಿ ಎಂಬ ಗುಣವಿರುವದರಿಂದ ಇವನಿಗೆ ಇಂಥನೆಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ಹೆಸರು². ಆ ಇಂಥನಾಗಿರುವ ಇವನನ್ನು- ಇಂದ್ರನು ಎಂದು ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ದೇವತೆಗಳು ಪರೋಕ್ಷಪ್ರಿಯರೇ ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದ್ವೇಷಿಗಳು, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ನಾಮವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ (ಅದನ್ನು) ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತಾರೆ³. ಇಗೊ, ನೀನು ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಿದವ ನಾಗಿರುತ್ತೀಯೆ⁴.

ತೈಜಸಾತ್ಮನ ವರ್ಣನೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಭೈತದ್ವಾಮೇಕ್ಷಣಿ ಪುರುಷರೂಪಮೇಷಾಸ್ಯ ಪಕ್ಷೀ ವಿರಾಟ್ ತಯೋರೇಷ ಸಗ್ಂಸ್ತಾವೋ ಯ ಏಷೋಽಸ್ತಹ್ಯದಯೇ ಆಕಾಶೋಽಭೈನಯೋರೇತದನ್ನಂ ಯ ಏಷೋಽಸ್ತಹ್ಯದಯೇ ಲೋಹಿತಪಿಣ್ಣೋಽಭೈನಯೋರೇತತ್ ಪ್ರಾವರಣಂ ಯದೇತ ದಸ್ತಹ್ಯದಯೇ ಜಾಲಕಮಿವಾಭೈನಯೋರೇಷಾ ಸೃತಿಃ ಸಂಚ ರಣೇ ಯೈಷಾ ಹೃದಯಾದೂರ್ಧ್ವಾ ನಾಡ್ಯುಚ್ಚರತಿ ಯಥಾ ಕೇಶಃ ಸಹಸ್ರಧಾ ಭಿನ್ನ ಏವಮಸ್ಯೈತಾ ಹಿತಾ ನಾಮ ನಾಡ್ಯೋಽಸ್ತಹ್ಯದಯೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ ಭವನ್ತೈತಾಭಿರ್ವಾ

1. ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ಥಾನನಾದ ವೈಶ್ವಾನರನೇ.
2. ಪ್ರಕಾಶಸ್ವರೂಪನೆಂದು ತಿಳಿಸುವ ನೇರಾದ ಹೆಸರು.
3. ಸಾಮಾನ್ಯಜನರಿಗೆ ನಾಮತತ್ತ್ವವು ತಿಳಿಯದಿರಲೆಂದು ಪರೋಕ್ಷನಾಮದಿಂದಲೇ ಪ್ರೀತರಾಗುತ್ತಾರೆ.

4. ಹೀಗೆ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದರೆ ವೈಶ್ವಾನರಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಫಲ ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಜಾಗ್ರದಾದ್ಯವಸ್ಥೆಗಳ ವಿವೇಕದಿಂದಾಗುವ ಸಾಕ್ಷಾಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ; ಅದ್ದರಿಂದಲೇ “ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವೆ?” ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯೂ ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ, ಅಧಿಭೂತ, ಅಧಿದೈವ- ಎಂಬ ಪರಿಚ್ಛೇದವಿದ್ದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ; ಆ ಪರಿಚ್ಛೇದವೂ ಹೋಗಿ ಮುಂದೆ ಪಡೆಯುವ ಕ್ರಮಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದೆ.

ಏತದಾಸ್ಯವದಾಸ್ಯವತಿ ತಸ್ಯಾದೇಷಾ ಪ್ರವಿವಿಕ್ತಾಹಾರತರ ಇನ್ಯೇವ
ಭವತ್ಯಸ್ಮಾಚ್ಚಾರೀರಾದಾತ್ಮನಃ || ೩ ||

೩. ಇನ್ನು ಈ ವಾಮಾಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ ಪುರುಷರೂಪವಿದೆಯಲ್ಲ, ಇದೇ ಇವನ ಪತ್ನಿಯಾದ ವಿರಾಟ್. ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಈ ಹೃದಯದೊಳಗಿನ ಆಕಾಶವಿದೆಯಲ್ಲ, ಇದೇ ಸಂಸ್ತಾವನು ; ಇನ್ನು ಈ ಹೃದಯದೊಳಗೆ ಲೋಹಿತಪಿಂಡವಿದೆಯಲ್ಲ, ಇದು ಇವರಿಗೆ ಅನ್ನವು ; ಇನ್ನು ಈ ಹೃದಯದೊಳಗೆ ಜಾಲಕದಂತೆ ಇದೆಯಲ್ಲ, ಇದು ಹೊದಿಕೆಯು ; ಇನ್ನು ಈ ಹೃದಯದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ನಾಡಿಯು ಹೋಗಿದೆಯಲ್ಲ, ಇದು ಇವರಿಗೆ ಸಂಚರಣೆಯಾದ ಸೃತಿಯು. ತಲೆಗೂದಲು ಸಾವಿರೆಪಾಲಾಗಿ ಸೀಳಿದರೆ ಹೇಗಿರುವದೋ ಹಾಗೆ ಇದಕ್ಕೆ ಈ ಹಿತ ಎಂಬ ನಾಡಿಗಳು ಹೃದಯದೊಳಗೆ ವ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಿಂದಲೇ ಇದು ಹೊರಟುಸುರಿಯುತ್ತಿರುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನು ಈ ಶಾರೀರಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ವ್ರಸವಿಕ್ತಾಹಾರತರನೇ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ.

ತೈಜಸನ ಪ್ರಾಪ್ತಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೫೪. ಅಥ ಏತದ್ ವಾಮೋಕ್ಷಣಿ ಪುರುಷರೂಪಮ್ ಏಷಾ ಅಸ್ಯ ಪತ್ನೀ ಯಂತಂ ವೈಶ್ವಾನರಮಾತ್ಮಾನಂ ಸಂಪನ್ನೋಽಸಿ | ತಸ್ಯಾಸ್ಯ ಇಂದ್ರಸ್ಯ ಭೋಕ್ತುರ್ಭೋಗ್ಯಾ ಏಷಾ ಪತ್ನೀ ವಿರಾಟ್ ಅನ್ನಮ್ | ಭೋಗ್ಯತ್ವಾದೇವ | ತದೇತತ್ ಅನ್ನಂ ಚಾತ್ಮಾ ಚ ಏಕಂ ಮಿಥುನಂ ಸ್ಪಷ್ಟೇ | ಕಥಮ್ ? ತಯೋರೇಷ ಇಂದ್ರಾಣ್ಯಾ ಇಂದ್ರಸ್ಯ ಜೈಷ ಸಂಸ್ತಾವಃ ಸಂಭೂಯ ಯತ್ರ ಸಂಸ್ತವಂ ಕುರ್ವಾತೇ ಅನ್ಯೋನ್ಯಮ್, ಸ ಏಷ ಸಂಸ್ತಾವಃ | ಕೋಽಸೌ ? ಯ ಏಷೋಃ ನ್ತರ್ಹೃದಯೇ ಆಕಾಶಃ, ಅನ್ತರ್ಹೃದಯೇ ಹೃದಯಸ್ಯ ಮಾಂಸಪಿಂಡಸ್ಯ ಮಧ್ಯೇ | ಅಥ ಏನಯೋಃ ಏತತ್ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಮ್ ಅನ್ನಂ ಭೋಜ್ಯಮ್, ಸ್ಥಿತಿ ಹೇತುಃ | ಕಿಂ ತತ್ ? ಯ ಏಷೋಃ ನ್ತರ್ಹೃದಯೇ ಲೋಹಿತಪಿಂಡಃ ಲೋಹಿತ ಏವ ಪಿಂಡಾಕಾರಾಪನ್ನೋ ಲೋಹಿತಪಿಂಡಃ | "ಅನ್ನಂ ಜಗ್ಧಂ ದ್ವೇಧಾ ಪರಿಣಮತೇ | ಯತ್ ಸ್ಥೂಲಮ್ ತದಧೋ ಗಚ್ಛತಿ | ಯದನ್ಯತ್ ತತ್ಪುನರಗ್ನಿನಾ ಪಚ್ಯಮಾಸಂ ದ್ವೇಧಾ ಪರಿಣಮತೇ | ಯೋ ಮಧ್ಯನೋರಸಃ ಸ ಲೋಹಿತಾದಿಕ್ರಮೇಣ ಪಾಚ್ಛಾಭಾತಿಕಂ ಪಿಂಡಂ ಶರೀರಮ್ ಉಪಚಿನೋತಿ | ಯೋಃ ಣಿಷೋರಸಃ ಸ ಏಷ ಲೋಹಿತಪಿಂಡಃ | ಇಂದ್ರಸ್ಯ ಲಿಪ್ತಾತ್ಮನೋ ಹೃದಯೇ

ಮಿಥುನೀಭೂತಸ್ಯ | ಯಂ ತೈಜಸಮ್ ಆಚಕ್ಷತೇ¹” | ಸ ತಯೋಃ ಇಂದ್ರೋ
 ನ್ದ್ರಾಣೋಹೃದಯೇ ಮಿಥುನೀಭೂತಯೋಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಸು ನಾಡೀಷು ಅನು
 ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ ಸ್ಥಿತಿಹೇತುರ್ಭವತಿ | ತದೇತತ್ ಉಚ್ಯತೇ ‘ಅಧೈನಯೋರೇತದ
 ನ್ನಮ್’ ಇತ್ಯಾದಿ | ಕಿಂಚಾನ್ಯತ್ | ಅಧೈನಯೋರೇತತ್ ಪ್ರಾವರಣಮ್ |
 ಭುಕ್ತವತೋಃ ಸ್ವಪತೋಶ್ಚ ಪ್ರಾವರಣಂ ಭವತಿ ಲೋಕೇ ತತ್ಸಾಮಾನ್ಯಂ ಹಿ
 ಕಲ್ಪಯತಿ ಶ್ರುತಿಃ | ಕಿಂ ತದಿಹ ಪ್ರಾವರಣಮ್ ? ಯದೇತತ್ ಅನ್ತ
 ರ್ಹೃದಯೇ ಜಾಲಕಮಿವ ಅನೇಕನಾಡೀಚ್ಛಿದ್ರಬಹುಲತ್ವಾತ್ ಜಾಲಕಮಿವ |
 ಅಧೈನಯೋಃ ಏಷಾ ಸ್ಥಿತೀರ್ನಾರ್ಗಃ | ಸಂಚರತೋನಯಾ ಇತಿ ಸಂಚರಣೇ |
 ಸ್ವಪ್ನಾತ್ ಜಾಗರಿತದೇಶಾಗಮನಮಾರ್ಗಃ | ಕಾ ಸಾ ಸ್ಥಿತಿಃ ? ಯೈಷಾ ಹೃದ
 ಯಾತ್ ಹೃದಯದೇಶಾತ್ ಉಧ್ವಾಭಿಮುಖೀ ಸತೀ ಉಚ್ಚರತಿ ನಾಡೀ |
 ತಸ್ಯಾಃ ಪರಿಮಾಣಮ್ ಇದಮುಚ್ಯತೇ | ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಕೇಶಃ ಸಹಸ್ರಥಾ ಭಿನ್ನಃ
 ಅತ್ಯಂತಸೂಕ್ಷ್ಮೋ ಭವತಿ, ಏವಂ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾ ಅಸ್ಯ ದೇಹಸ್ಯ ಸಂಬಂಧಿನ್ಯೋ
 ಹಿತಾ ನಾಮ ಹಿತಾ ಇತ್ಯೇವಂ ಖ್ಯಾತಾಃ ನಾಡ್ಯಃ | ತಾಶ್ಚ ಅನ್ತರ್ಮಹೃದಯೇ
 ಮಾಂಸಪಿಣ್ಡೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ ಭವಂತಿ ಹೃದಯಾತ್ ವಿಪ್ರರೂಢಾಸ್ತಾಃ ಸರ್ವತ್ರ
 ಕದಮ್ಬಕೇಸರವತ್ | ಏತಾಭಿರ್ನಾಡೀಭಿಃ ಅತ್ಯಂತಸೂಕ್ಷ್ಮಾಭಿಃ ಏತದನ್ವಮ್
 ಅಸ್ರವತ್ ಗಚ್ಛತ್ ಅಸ್ರವತಿ ಗಚ್ಛತಿ | ತದೇತತ್ ದೇವತಾಶರೀರಮ್ ಅನೇನ
 ಅನ್ನೇನ ದಾಮಭೂತೇನ ಉಪಚೇಯಮಾನಂ ತಿಷ್ಠತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ಯಸ್ಮಾತ್
 ಸ್ಥೂಲೇನಾನ್ನೇನ ಉಪಚಿತಃ ಪಿಣ್ಡಃ, ಇದಂ ತು ದೇವತಾಶರೀರಂ ಲಿಬ್ಧಂ
 ಸೂಕ್ಷ್ಮೇಣ ಅನ್ನೇನ ಉಪಚಿತಂ ತಿಷ್ಠತಿ | ಪಿಣ್ಡೋವಚಯಕರಮಪಿ ಅನ್ನಂ
 ಪ್ರವಿವಿಕ್ರಮೇವ ಮೂತ್ರಪುರೀಷಾದಿಸ್ಥೂಲಮವೇಕ್ಷ್ಯ | ಲಿಬ್ಧಸ್ಥಿತಿಕರಂ ತು
 ಅನ್ನಂ ತತೋಽಪಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮತರಮ್ | ಅತಃ ಪ್ರವಿವಿಕ್ತಾಹಾರಃ ಪಿಣ್ಡಃ | ತಸ್ಮಾತ್
 ಪ್ರವಿವಿಕ್ತಾಹಾರಾದಪಿ ಪ್ರವಿವಿಕ್ತಾಹಾರತರಃ ಏಷ ಲಿಬ್ಧಾತ್ಮಾ ಇವೈವ ಭವತಿ
 ಅಸ್ಮಾತ್ ಶಾರೀರಾತ್² | ಶರೀರಮೇವ ಶಾರೀರಮ್ | ಅಸ್ಮಾತ್ ಶಾರೀರಾತ್ |
 ಆತ್ಮನೋ ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ ತೈಜಸಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮನ್ನೋಪಚಿತೋ ಭವತಿ ||

1. ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೦-೧-೧-೧೦ರಲ್ಲಿ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಛಾಯೆ ಇದೆ. ಅಲ್ಲಿ ‘ತದಿ
 ದಮುನ್ಮಂ ಜಗ್ದಮ್’ ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿದ್ದರೂ ತೈಜಸನ ಪರಾಮರ್ಶವಿಲ್ಲ. ಹಿಂದೆ
 ೨-೨-೧ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೩೦)ರಲ್ಲಿ ‘ಅನ್ನಂ ಹಿ ಭುಕ್ತಮ್’ ಎಂದಿರುವ ವಾಕ್ಯವನ್ನೂ ಅದರ
 ಅನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನೂ ನೋಡಿ. ಇಲ್ಲಿರುವ ವಿವರವು ಶತ. ಬ್ರಾ.ದ ಕಾಣ್ಯಪಾಠ
 ದಲ್ಲಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ನೋಡಬೇಕಾಗಿದೆ. ಇದು ಶ್ರುತಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಅನುವಾದ
 ಮಾತ್ರವೆಂತ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

2. ಶರೀರಾತ್ ಎಂಬ ಅಚ್ಚಿನ ಅ|| ಪಾಠವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಈ ಎಡಗಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷರೂಪವಿದೆಯಲ್ಲ, ಇದು ಅವನ ಪತ್ನಿಯು. ಯಾವ ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ಮನನ್ನು ನೀನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವೆಯೋ ಆ ಈ ಇಂದ್ರನ ಭೋಕ್ತೃವಿಗೆ ಭೋಗ್ಯವಾದ ಇದು ಪತ್ನಿಯಾದ ವಿರಾಟ್^೧, (ಅವನಿಗೆ) ಭೋಗ್ಯವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೇ ಅನ್ನವು. ಆ ಈ ಅನ್ನವೂ ಅತ್ತೃವೂ ಎಂಬ ಮಿಥುನವು ಸ್ವಸ್ಥದಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೇಗಂದರೆ, ಅವರಿಗೆ, (ಆ) ಇಂದ್ರಾಣಿಗೂ ಇಂದ್ರನಿಗೂ ಇದು ಸಂಸ್ತಾವವು, ಎಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಸಂಸ್ತವವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೋ^೨ ಆ ಇದು ಸಂಸ್ತಾವವು. ಅದು ಯಾವದು? ಈ ಹೃದಯದೊಳಗಿನ ಆಕಾಶವಿದೆಯಲ್ಲ, ಇದು. ಹೃದಯದೊಳಗೆ ಎಂದರೆ ಮಾಂಸಸಿಂಧವಾದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ^೩.

ಇನ್ನು ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಈ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವದು ಅನ್ನವು, ಭೋಜ್ಯವು, ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರತಕ್ಕದ್ದು. ಅದು ಯಾವದು? ಎಂದರೆ ಹೃದಯದೊಳಗೆ ಈ ಲೋಹಿತಸಿಂಧವಿದೆಯಲ್ಲ, (ಅದು). ಲೋಹಿತಸಿಂಧವೆಂದರೆ ರಕ್ತವೇ ಸಿಂಧಾಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವದು. ಉಂಡ ಅನ್ನವು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮವಾಗುತ್ತದೆ. (ಅವುಗಳಲ್ಲಿ) ಸ್ಥೂಲವಾದದ್ದು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ; ಇನ್ನೊಂದು ಇದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಮತ್ತೆ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಪಕ್ವವಾಗಿ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ. (ಅವುಗಳಲ್ಲಿ) ನಡುವಿನ ರಸವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ರಕ್ತವೇ ಮುಂತಾದ ಕ್ರಮದಿಂದ ಪಾಂಚಭೌತಿಕವಾದ ಶರೀರವನ್ನು ಬೆಳೆಯಿಸುತ್ತದೆ. ತೀರಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ರಸವಿದೆಯಲ್ಲ, ಆ ಈ ಲೋಹಿತಸಿಂಧವು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಮಿಥುನೀಭೂತನಾಗಿರುವ ಲಿಂಗಾತ್ಮನದು, ಅವನನ್ನೇ ತೈಜಸನನ್ನುವರು^೪. ಆ (ರಸವು) ಈ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಮಿಥುನೀಭೂತರಾಗಿರುವ ಇಂದ್ರೇಂದ್ರಾಣಿಯ ರಿಗೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟವಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಇದನ್ನೇ “ಇನ್ನು ಇದು ಇವರಿಗೆ ಅನ್ನವು” ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

1. ಒಬ್ಬನೇ ದೇವನನ್ನು ಇಂದ್ರ, ಇಂದ್ರಾಣಿ -ಎಂದು ಅಕ್ಷಿಸ್ಥಾನಭೇದದಿಂದ ಅಗ್ನೀ ಷೋಮರೂಪದಿಂದ ಧ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ.

2. ಬೆರೆತಿರುತ್ತಾರೋ.

3. ದಕ್ಷಿಣಾಕ್ಷಿಪುರುಷನನ್ನು ಇಂದ್ರನೆಂದೂ ವಾಮಾಕ್ಷಿಪುರುಷನನ್ನು ಇಂದ್ರಾಣಿ ಯೆಂದೂ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೦-೫-೨-೯ರಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿದೆ; ಹೃದಯಾ ಕಾಶದಲ್ಲಿ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಬೆರೆತಾಗ ಅದು ಮುಗಿಯಲು ಜೀವಾತ್ಮನು ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೦-೫-೨-೧೦ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

4. ಇಂದ್ರಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಬೆರೆತ ಇಂದ್ರನೇ ತೈಜಸನು.

ಮತ್ತೊಂದು (ವಿಷಯವು). ಇನ್ನು ಇನರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಪ್ರಾವರಣವು - ಉಂಡು ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿರುವವರಿಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೊನಿಕೆಯಿರುತ್ತದೆಯಷ್ಟೆ ; ಅದಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನೇ (ಇಲ್ಲಿ) ಶ್ರುತಿ ಕಲ್ಪಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆ ಪ್ರಾವರಣವು ಯಾವದು? ಎಂದರೆ- ಈ ಹೃದಯದೊಳಗೆ ಜಾಲಕದಂತೆ ಇದೆಯಲ್ಲ, ಅದು. ಅನೇಕ ನಾಡಿಗಳ ರಂಧ್ರಗಳು ಪ್ರಚುರವಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಅದು) ಬಲೆಯಂತಿರುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ಇವರಿಗೆ ಇದು ಸಂಚರಣೆಯಾದ - ಯಾವದರಿಂದ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾರೋ ಅದು ಸಂಚರಣೆಯು. (ಆ) - ಸೃತಿಯು, ಮಾರ್ಗವು, ಕನಸಿನಿಂದ ಎಚ್ಚರದ ದೇಶಕ್ಕೆ ಬರುವ ಮಾರ್ಗವು. ಆ ಸೃತಿ ಯಾವದು? ಹೃದಯದಿಂದ ಹೃದಯಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗಿದೆಯಲ್ಲ, ಆ ಈ ನಾಡಿಯು. ಅದರ ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೇಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತಲೆಗೂದಲು ಸಾವಿರಪಾಲಾಗಿ ಒಡೆದರೆ ಅತ್ಯಂತಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗುತ್ತದೆಯೋ¹ ಹಾಗೆ ಈ ದೇಹಕ್ಕೆ ಸೇರಿರುವ ಹಿತಾ ಎಂಬ ಹಿತಾ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ನಾಡಿಗಳು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅವು ಹೃದಯದೊಳಗೆ ಮಾಂಸಪಿಂಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ, ಹೃದಯದಿಂದ ಅವು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗೂ ಕದಂಬಕುಸುಮದ ಕೇಸರದಂತೆ ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಅತ್ಯಂತಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ನಾಡಿಗಳಿಂದ ಈ ಅನ್ನವು ಹೊರಸುರಿಯುವಾಗ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬರುವಾಗ ಹೊರಸುರಿಯುತ್ತದೆ, ಹೊರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ ಆ ಈ ದೇವತಾಶರೀರವು ದಾಮವಾಗಿರುವ² ಈ ಅನ್ನದಿಂದ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ಥೂಲಶರೀರವು ಸ್ಥೂಲಾನ್ನದಿಂದ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದೆಯಷ್ಟೆ, ಈ ದೇವತಾಶರೀರವಾದ ಲಿಂಗವಾದರೋ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅನ್ನದಿಂದ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ³. ಸ್ಥೂಲಶರೀರವನ್ನು ಬೆಳೆಯಿಸುವ ಅನ್ನವೂ ಮೂತ್ರಪುರೀಷಾದಿಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಪ್ರವಿವಿಕ್ತವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಲಿಂಗದ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಅನ್ನವೋ ಅವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮತರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಿಂಡಾತ್ಮನು ಪ್ರವಿವಿಕ್ತಾಹಾರನು, ಆ ಪ್ರವಿವಿಕ್ತಾಹಾರನಾಗಿರುವ (ಶಾರೀರ)ನಿಗಿಂತಲೂ ಲಿಂಗಾತ್ಮನು ಇನ್ನೂ ಪ್ರವಿ

1. ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವಕ್ಕೆ ಇದು ದೃಷ್ಟಾಂತವೇ ಹೊರತು ನಿಜವಾಗಿ ಕೂದಲನ್ನು ಸಾವಿರ ಪಾಲು ಮಾಡಿದ್ದು ಎಂದೇನೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲ.

2. ೨-೨-೧ರಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದ ಪ್ರಾಣಶಿಶುವಿನ ಹಗ್ಗವೇ ಈ ಅನ್ನವು.

3. ನಾಡಿಗಳು ಅನೇಕವಿರುವದರಿಂದ ಬೇರೆಬೇರೆ ಕರಣಗಳಿಗೆ ಬೇರೆಬೇರೆ ನಾಡಿಗಳಿರುವವು; ಆ ನಾಡಿಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಶಬ್ದಾದ್ಯನ್ಯಗಳನ್ನು ಆಯಾ ಕರಣಗಳು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತವೆ. ವಾರ್ತಿಕ.

ವಿಕ್ರಾಹಾರತರನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ (ಪ್ರವಿಕ್ರಾಹಾರತರ)ನಾದಂತೆಯೇ^೧ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ಶಾರೀರನಿಗಿಂತ—ಶರೀರವೇ ಶಾರೀರವು, ಆ ಶಾರೀರಾತ್ಮನಿಗಿಂತ, ವೈಶ್ವಾನರನಿಗಿಂತ^೨ ತೈಜಸನು ಸೂಕ್ಷ್ಮಾನ್ನದಿಂದ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ^೩.

ಪ್ರಾಜ್ಞ ತುರಿಯರ ಪ್ರಾಪ್ತಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಸ್ಯ ಪ್ರಾಚೀ ದಿಕ್ಪಾಞ್ಚಾಃ ಪ್ರಾಣಾಃ ದಕ್ಷಿಣಾ ದಿಗ್ಧಕ್ಷಿಣೇ ಪ್ರಾಣಾಃ
ಪ್ರತೀಚೀ ದಿಕ್ಪ್ರತ್ಯಾಞ್ಚಾಃ ಪ್ರಾಣಾಃ ಉದೀಚೀದಿಗುದಾಞ್ಚಾಃ
ಪ್ರಾಣಾಃ ಉಧಾಽನ್ವ ದಿಗೂಧಾಽನ್ವಾಃ ಪ್ರಾಣಾಃ ಅನಾಚೀ ದಿಗಿ
ನಾಞ್ಚಾಃ ಪ್ರಾಣಾಃ ಸರ್ವಾ ದಿಶಃ ಸರ್ವೇ ಪ್ರಾಣಾಃ ಸ ಏಷ ನೇತಿ
ನೇತ್ಯಾತ್ಮಾಗೃಹ್ಯೋ ನ ಹಿ ಗೃಹ್ಯತೇಶೀರ್ಯೋ ನ ಹಿ ಶೀರ್ಯ
ತೇಸಜಿಗ್ನೋ ನ ಹಿ ಸಜ್ಯತೇಸಿತೋ ನ ವೃಥತೇ ನ ರಿಷ್ಯತ್ಯ
ಭಯಂ ವೈ ಜನಕ ಪ್ರಾಪ್ತೋಽಸೀತಿ ಹೋನಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ |
ಸ ಹೋನಾಚ ಜನಕೋ ವೈದೇಹೋಽಭಯಂ ತ್ವಾಗಚ್ಛತಾ
ದ್ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಯೋ ನೋ ಭಗವನ್ನಭಯಂ ನೇದಯಸೇ
ನನುಸ್ತೇಸ್ತಿಸ್ತಮೇ ವಿದೇಹಾ ಅಯನುಹನುಸ್ತಿ || ೪ ||

1. ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ ಇನ್ನೆವ ಎಂಬ ಮಾತುಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿಲ್ಲ. ಇವ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೆಲವರು, ಲಿಂಗಾತ್ಮನು ಪ್ರವಿಕ್ರಾಹಾರತರನೇ ಎಂಬ ಅವಧಾರಣೆಗೆ ಹೊರಗಿನ ಪಿಂಡಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು ಹೇಗೆ ಬೆಳೆಯುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ ಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಇವಶಬ್ದವು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭರ್ತ್ಯಪ್ರಪಂಚರು, ಲಿಂಗಾತ್ಮನು ಪ್ರವಿಕ್ರಾಹಾರತರನೇ ಎಂದಲ್ಲ, ಪ್ರವಿಕ್ರಾಹಾರತರನಾದಂತೆಯೇ; ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಾಜ್ಞಾತ್ಮನು ಇನ್ನೂ ಪ್ರವಿಕ್ರವಾದ ಆಧಾರವುಳ್ಳವನು ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ (೬೬).

2. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲಶರೀರಾಭಿಮಾನಿಯನ್ನೇ ವೈಶ್ವಾನರನೆಂದಿರುವದರಿಂದ ಸ್ಥೂಲಾನ್ನದಿಂದ ಅವನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾನೆಂದಿದೆ.

3 ಭರ್ತ್ಯಪ್ರಪಂಚರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ನಾಡಿಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತನ್ನೂ ಸೂತ್ರಾತ್ಮನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆಂದೂ ಸರ್ವಕರಣದೇವತೆಗಳೂ ಹಾಗೆಯೇ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವೆಂದೂ ಆಯಾ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸ್ವಸ್ವಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿರುವೆಂದೂ ನಾಡಿಗಳಿರುವಷ್ಟು ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಾಗ್ನಿಗಳೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ ಈ ದೇವತೆಯು ಅಧ್ಯಾತ್ಮ, ಅಧಿಭೂತ, ಅಧಿದೈವತ—ಹೀಗೆ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ಜಗತ್ತನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿದೆ—ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ ಹೇಳಿದ್ದರಂತೆ. ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದೆ.

೪. “ಅವನಿಗೆ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು ಪೂರ್ವದ ಪ್ರಾಣಗಳು, ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕು ದಕ್ಷಿಣದ ಪ್ರಾಣಗಳು, ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕು ಪಶ್ಚಿಮದ ಪ್ರಾಣಗಳು, ಉತ್ತರದಿಕ್ಕು ಉತ್ತರದ ಪ್ರಾಣಗಳು, ಉರ್ಧ್ವದಿಕ್ಕು ಉರ್ಧ್ವ ಪ್ರಾಣಗಳು, ಕೆಳಗಿನ ದಿಕ್ಕು ಕೆಳಗಿನ ಪ್ರಾಣಗಳು, ಎಲ್ಲಾ ದಿಕ್ಕುಗಳು ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಗಳು. ಆ ಇವನೇ ನೇತಿ ನೇತಿ (ಹೀಗಲ್ಲ, ಹೀಗಲ್ಲ) ಎಂಬ ಆತ್ಮನು. ಅಗೃಹ್ಯನು, ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಅಶೀರ್ಯನು, ಸವೆಯುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಅನಂಗನು, ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಅಸಿತನು, ವ್ಯಥೆಪಡುವದಿಲ್ಲ, ಹಿಂಸಿತನಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಜನಕನೆ, ಅಭಯವನ್ನೇ ಪಡೆದಿರುತ್ತೀಯೆ” ಎಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ನುಡಿದನು. ಆ ಜನಕವೈದೇಹನಿಂತೆಂದನು : “ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ನಿನಗೆ ಅಭಯವೇ ಬಂದು ಸೇರಲಿ! ನಮ್ಮನ್ನು ಅಭಯವನ್ನು ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವೆಯಲ್ಲ! ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ! ಇದು ವಿದೇಹವು, ಇಗೋ ನಾನೂ ಇರುತ್ತೇನೆ!”

ಪ್ರಾಣಾತ್ಮನ ಪ್ರಾಪ್ತಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೫೫. ಸ ಏಷ ಹೃದಯಭೂತಸ್ತ್ವೈಜಸಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮಭೂತೇನ ಪ್ರಾಣೇನ ವಿಧ್ರಿಯಮಾಣಃ ಪ್ರಾಣ ಏವ ಭವತಿ | ತಸ್ಯಾಸ್ಯ ವಿದುಷಃ ಕ್ರಮೇಣ ವೈಶ್ವಾನರಾತ್ ತೈಜಸಂ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ ಹೃದಯಾತ್ಮಾನಮಾಪನ್ನಸ್ಯ ಹೃದಯಾತ್ಮನಶ್ಚ ಪ್ರಾಣಾತ್ಮಾನಮ್ ಆಪನ್ನಸ್ಯ ಪ್ರಾಚೀ ದಿಕ್ ಪ್ರಾಚ್ಯಾಃ ಪ್ರಾಗ್ಗತಾಃ ಪ್ರಾಣಾಃ | ತಥಾ ದಕ್ಷಿಣಾ ದಿಕ್ ದಕ್ಷಿಣೇ ಪ್ರಾಣಾಃ | ತಥಾ ಪಶ್ಚಿಮೇ ದಿಕ್ ಪಶ್ಚಿಮಾಃ ಪ್ರಾಣಾಃ | ಉದೀಚೀ ದಿಕ್ ಉದಾಚ್ಯಾಃ ಪ್ರಾಣಾಃ | ಉರ್ಧ್ವಾ ದಿಕ್ ಉರ್ಧ್ವಾಃ ಪ್ರಾಣಾಃ | ಅವಾಚೀ ದಿಕ್ ಅವಾಚ್ಯಾಃ ಪ್ರಾಣಾಃ | ಸರ್ವಾ ದಿಶಃ ಸರ್ವೇ ಪ್ರಾಣಾಃ | ಏವಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಕ್ರಮೇಣ ಸರ್ವಾತ್ಮಕಂ ಪ್ರಾಣಮ್ ಆತ್ಮತ್ವೇನ ಉಪಗತೋ ಭವತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಈ ಹೃದಯ(ಸ್ವರೂಪನಾದ) ತೈಜಸನು ಸೂಕ್ಷ್ಮಭೂತನಾದ ಪ್ರಾಣನಿಂದ ಧರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ ಪ್ರಾಣನೇ ಆಗಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ವೈಶ್ವಾನರನಿಂದ ತೈಜಸನನ್ನು ಪಡೆದು ಹೃದಯಾತ್ಮತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ, ಹೃದ

ಯಾತ್ಮನಿಂದ ಪ್ರಾಣಾತ್ಮತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಈ ಜ್ಞಾನಿಗೆ^೧ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕೇ ಪೂರ್ವದ ಪ್ರಾಣಗಳು^೨, ಹೀಗೆಯೇ ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕೇ ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಗಳು, ಹೀಗೆಯೇ ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕೇ ಪಶ್ಚಿಮಪ್ರಾಣಗಳು; ಉತ್ತರದಿಕ್ಕೇ ಉತ್ತರ ಪ್ರಾಣಗಳು; ಮೇಲಿನ ದಿಕ್ಕು ಮೇಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಗಳು; ಕೆಳಗಿನ ದಿಕ್ಕೇ ಕೆಳಗಿನ ಪ್ರಾಣಗಳು; ಎಲ್ಲಾ ದಿಕ್ಕುಗಳು ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಗಳು. ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡವನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪ್ರಾಣನನ್ನೇ ಆತ್ಮನಾಗಿ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ತುರಿಯಾತ್ಮವ್ರಾಪ್ತಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೫೬. ೬೦ ಸರ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿ ಉಪಸಂಹೃತ್ಯ ದ್ರಷ್ಟೃಹಿಂ ದ್ರಷ್ಟೃಭಾವಂ ನೇತಿ ನೇತೀತ್ಯಾತ್ಮಾನಂ ತುರಿಯಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ | ಯಮೇಷ ವಿದ್ವಾನ್ ಅನೇನ ಕ್ರಮೇಣ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ 'ಸ ಏಷ ನೇತಿ ನೇತ್ಯಾತ್ಮಾ' ಇತ್ಯಾದಿ 'ನ ರಿಷ್ಯತಿ' ಇತ್ಯಂತಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮೇತತ್ | ಅಭಯಂ ವೈ ಜನ್ಮ ಮರಣಾದಿನಿಮಿತ್ತಭಯಶೂನ್ಯಂ ಹೇ ಜನಕ ಪ್ರಾಪ್ತೋಽಸಿ ಇತಿ ಹೈವಂ ಕಿಲ ಉವಾಚ ಉಕ್ತವಾನ್ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ | ತದೇತದುಕ್ತಮ್ "ಅಧ ವೃ ತೇಽಹಂ ತದ್ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಯತ್ರ ಗಮಿಷ್ಯಸೀತಿ" (೪-೨-೧) ಇತಿ | ಸ ಹೋವಾಚ ಜನಕೋ ವೈದೇಹೋಽಭಯಮೇವ ತ್ವಾ ತ್ವಾಮಸಿ ಗಚ್ಛತಾತ್ ಗಚ್ಛತು ಯಸ್ತವಂ ನಃ | ಆಸ್ಮಾನ್ ಹೇ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಭಗವನ್ ಪೂಜಾವನ್ ಅಭಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವೇದ ಯಸೇ ಜ್ಞಾಪಯಸಿ ಪ್ರಾಪಿತವಾನ್ ಉಪಾಧಿಕೃತಾಜ್ಞಾನವ್ಯವಧಾನಾಪನಯ ನೇನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಕಿಮನ್ಯತ್ ಅಹಂ ವಿದ್ಯಾನಿಷ್ಕ್ರಯಾರ್ಥಂ ಪ್ರಯಚ್ಛಾಮಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಆತ್ಮಾನಮೇವ ದತ್ತವತೇ | ಅತಃ ನಮಸ್ತೇಽಸ್ತು | ಇಮೇ ವಿದೇಹಾಃ

1. ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಪುರುಷನು ನಾಡೀಲಕ್ಷಣವಾದ ಸೂರ್ಗದಿಂದ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುವಂತೆ ವಿರಾಜನ ರಶ್ಮಿಗಳು, ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ -ಎಂಬ ಭರ್ತ್ಯಪ್ರಪಂಚರ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನೂ ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದೆ. ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಪರಿಚ್ಛೇದವನ್ನು ವಿರಾಜನಲ್ಲಿ ಯೂ ವಿರಾಜನನ್ನು ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನಲ್ಲಿಯೂ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನನ್ನು ಪ್ರಾಣನೆಂಬ ಪ್ರಾಜ್ಞಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಯೂ ಲಯಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು -ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ (೭೮೦ಂದ ೮೧).

2. ಕಾರಣರೂಪವಾದ ಪ್ರಾಜ್ಞಾತ್ಮವನ್ನು ಪಡೆದ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಪರಿಚ್ಛೇದವು ಕಳೆಯಲು ಆಯಾ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರಾಣಗಳು ಆಯಾ ದಿಕ್ಕುಗಳೇ ಆದವು; ಆ ದಿಕ್ಕುಗಳೂ ಪ್ರಾಜ್ಞನಿ ಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ವಾರ್ತಿಕ (೮೬, ೮೭). ಲಿಂಗಾತ್ಮನಿಗೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನಾಡಿಗಳಿಂ ವಂತೆಯೇ ಶರೀರದಿಂದ ಹೊರಟು ಹೊರಗೂ ವಾಯುಮಯವಾದ ಪ್ರಾಣನಾಡಿಗಳಿವೆ ಎಂಬುದು ಭರ್ತ್ಯಪ್ರಪಂಚರ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ; ಅದನ್ನು ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿದೆ. ಪ್ರಾಜ್ಞನಿಗೆ ಈ ಪ್ರಾಣಗಳು ಬೇರೆಯಿರುವದಿಲ್ಲ; ಅವನನ್ನೇ ಪ್ರಾಣಾತ್ಮನೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಕರೆದಿರುವದು.

ತವ ಯಥೇಷ್ಟಂ ಭುಜ್ಯಂತಾಮ್ | ಆಯಂ ಚಾಹಮಸ್ಮಿ ದಾಸಭಾವೇ ಸ್ಥಿತಃ |
ಯಥೇಷ್ಟಂ ನಾಮ ರಾಜ್ಯಂ ಚ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಸ್ವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಸರ್ವಾತ್ಮನನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು¹
ದ್ರಷ್ಟೃವಿನ ದ್ರಷ್ಟೃತ್ವವನ್ನು (ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು)² ನೇತಿ ನೇತಿ
(ಹೀಗಲ್ಲ, ಹೀಗಲ್ಲ ಎಂಬ) ಆತ್ಮನಾದ ತುರಿಯನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ³.
ಯಾವನನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಯು ಈ ಕ್ರಮದಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ 'ಆ ಇವನೇ
ನೇತಿ ನೇತಿ (ಹೀಗಲ್ಲ, ಹೀಗಲ್ಲ) ಎಂಬ ಆತ್ಮನು' ಎಂಬುದರಿಂದ ಹಿಡಿದು
'ಹಿಂಸಿತನಾಗುವದಿಲ್ಲ' ಎಂಬವರೆಗಿನ (ಗ್ರಂಥವನ್ನು) ಹಿಂದೆಯೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ
ಮಾಡಿದ್ದಾಗಿದೆ⁴. ಎಲೈ ಜನಕನೇ, ಅಭಯವನ್ನೇ ಹುಟ್ಟುಹೊಂದುಗಳೇ
ಮುಂತಾದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾಗುವ ಭಯವಿಲ್ಲದ(ವಸ್ತುವನ್ನೇ) ಪಡೆದಿರುತ್ತೀಯೆ⁵.
-ಎಂದಿಂತು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಹೇಳಿದನಂತೆ (ಹ = ಕಿಲ) -ಇದನ್ನೇ ಹಿಂದೆ
“(ನೀನು) ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವೆಯೋ (ಅದನ್ನು) ಈಗ ನಾನು ಹೇಳುವೆನು”
(೪-೨-೧) ಎಂದು (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು) ಹೇಳಿದ್ದು⁶.

1. ಪ್ರಾಜ್ಞನನ್ನು ಒಳಗಿನ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಲಯಮಾಡಿಕೊಂಡು ಎಂದರ್ಥ.

2. ದೃಶ್ಯವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ದೃಶ್ಯತ್ವವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಎಂದರ್ಥ.

3. ವೈಶ್ವಾನರನೂ ತೈಜಸನೂ ದ್ವಿತೀಯವಸ್ತುವನ್ನು ಅರಿಯುವವರು, ಪ್ರಾಜ್ಞನು
ದ್ವೈತಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವನು. ಅಜ್ಞಾನತತ್ತ್ವಾರ್ಥಗಳು ಆತ್ಮನ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗಿರುವದ
ರಿಂದ ಶುದ್ಧಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವಿರುವದಿಲ್ಲ. ಆ ಅಜ್ಞಾನತತ್ತ್ವಾರ್ಥಗಳು ಆತ್ಮ
ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯಿರುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ದೃಶ್ಯತ್ವವು ಮಿಥ್ಯೆಯಾದರೆ ದ್ರಷ್ಟೃತ್ವವೂ
ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂದು ಅರಿತು ಕೇವಲ ಚಿನ್ಮಾತ್ರರೂಪದಲ್ಲಿ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದು
ವಾರ್ತಿಕ.

4. ಶಾಕಲ್ಯಬ್ರೂಹ್ಮಣಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ

5. ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯಗಳನ್ನು ಒಂದರಲ್ಲೊಂದನ್ನು ಲಯಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅಜ್ಞಾನ
ವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಪೂರ್ಣದೃಷ್ಟಾತ್ಮನಾಗಿ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುವದೇ ಐಕಾತ್ಯಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ
ಮಾರ್ಗ. ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತು ಅರ್ಚಿರಾದಿಗಳಂತೆ ನಿತ್ಯಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದು
ವದಕ್ಕೆ ಗತಿಯೇನೂ ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲ -ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿಯೇ 'ಅಭಯವನ್ನು
ಹೊಂದಿರುತ್ತೀಯೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ; ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ 'ಪಡೆಯುವೆ' ಎಂದು ಹೇಳು
ತ್ತಿದ್ದನು. ವಾರ್ತಿಕ (ಆರಿಂದ ೯೫).

6. ಗತಿಯನ್ನೇನೂ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ.

ಆ ಜನಕವೈದೇಹನು ಇಂತೆಂದನು : ನಿನ್ನನ್ನು ಕೂಡ ಅಭಯವೇ (ಗಚ್ಛತಾತ್ = ಗಚ್ಛತು) ಬಂದು ಸೇರಲಿ^೧, (ಏಕೆಂದರೆ) ಎಲೈ ಭಗವಂತನೆ ಪೂಜ್ಯನೆ, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೆ ನೀನು (ನಃ = ಅಸ್ಮಾನ್) ನಮ್ಮಗಳನ್ನು ಅಭಯ ನಾದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದೀಯೆ, ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತೀಯೆ^೨ ; ಉಪಾಧಿಯಿಂದಾದ ಅಜ್ಞಾನದ ಮರೆಯನ್ನು ತೊಲಗಿಸಿ (ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಸಿರು ತ್ತೀಯೆ) ಎಂದರ್ಥ. ನಾನು ವಿದ್ಯೆಯ ನಿಷ್ಕ್ರಯಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಕ್ಷಾದಾತ್ಮನನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟೆ (ನಿನಗೆ) ಬೇರೆ ಯಾವದನ್ನು ಕೊಡಲಿ? ಆದ್ದರಿಂದ ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ನಿರಲಿ ! ಇದು ವಿದೇಹ (ರಾಜ್ಯವು) ನಿನ್ನದು, ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿ ಭೋಗಿಸು ! ಇಗೊ, ಈ ನಾನೂ ದಾಸಭಾವದಲ್ಲಿರುವವನಾಗಿರುತ್ತೇನೆ. ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿ ನನ್ನನ್ನೂ ರಾಜ್ಯವನ್ನೂ ಪಡೆದುಕೊ ಎಂದರ್ಥ^೩.

1. ಅಭಯವೊಂದಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಗುರುವಕ್ಷಿಣಿಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವದಕ್ಕೆ ಹೀಗೆಂದಿದಾನೆ. ತನಗೆ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಯಿತೆಂದು ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿಸಿದಾನೆ. ವಾರ್ತಿಕ (೯೬, ೧೦೯).

2. ಅಜ್ಞಾನನಾಶದಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮವು ಪ್ರಾಶ್ಛ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಈ ವಾಕ್ಯವೊಂಕು ಗುರುತು. ನಿನಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ವಿದೇಹಮುಕ್ತಿಯಾಗಲಿ ಎಂಬ ಆಶಯದಿಂದ ಜನಕನು ಈ ಮಾತನ್ನು ಆಡಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಭರ್ತ್ಯಪ್ರಹಂಚರ ಮತವನ್ನು ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಖಂಡಿಸಿದೆ.

3. ನಾನು ನೀನು -ಎಂಬ ಭೇದವು ಅಳಿಯಿತು ; ಇವೆಲ್ಲವೂ ಹೇಗೆ ನನ್ನದೋ ಹಾಗೆಯೇ ನಿನ್ನದು ಎಂದರ್ಥ. ವಾರ್ತಿಕ ೧೧೨, ೧೧೩.

ಎರಡನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

ಇಲ್ಲಿ ಉಪಾಸಕನಿಗೆ ಆಗುವ ಪರಮುಫಲವನ್ನು ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯಪರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ತಿಳಿಸಿದೆ.

೧. ಸವಿಶೇಷಬ್ರಹ್ಮಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಅರಿತಿದ್ದು ಅವುಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ತತ್ತ್ವವೊಂದನ್ನು ಅನುಶಾಸನಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಿದೆ - ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಜನಕನು ವಿನಯದಿಂದ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿ “ಹಾಗಾದರೆ ನೀನು ಅರಿತುವ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡು!” ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡನು. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು “ಅಗ್ನಿ, ವಾಯು, ಅದಿತ್ಯ- ಮುಂತಾದ ಬ್ರಹ್ಮಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಆಯತನ, ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, ರಹಸ್ಯಗುಣನಾಮ- ಇವುಗಳನ್ನೂ ಅರಿತು ಕೊಂಡು ದೀರ್ಘಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಅನುವಾದವಸಂತೆ ಉಪಾಸನಾಸಂಭಾರದಿಂದೊಡಗೂಡಿರುವೆಯಲ್ಲ, ಈ ದೇಹದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿ ಯಾವ ವಸ್ತುತತ್ತ್ವವನ್ನು ಮುಟ್ಟುವೆ ಎಂಬುದು ನಿನಗೆ ತಿಳಿದಿದೆಯೇನು?” ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ಜನಕನಿಗೆ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದಾಗುವ ದೇವತಾಸಾಯುಜ್ಯವು ತಿಳಿದಿತ್ತೇಹೊರತು ಎಲ್ಲದರಿಂದಲೂ ಮುಕ್ತನಾಗಿ ಕೊನೆಗೆ ಮುಟ್ಟುವ ವಸ್ತುತತ್ತ್ವವು ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ. “ದಯವಿಟ್ಟು ನೀನೇ ಅದನ್ನು ನನಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡು” ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡನು. “ಹಾಗಾದರೆ ನೀನು ಪಡೆಯಬಹುದಾದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವೆನು” ಎಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಉಪದೇಶಿಸುವದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದನು.

೨. “ದೀಪ್ತಿಗುಣನಾದ ಅದಿತ್ಯಾಂತರ್ಗತನೂ ಬಲಗಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವವನೂ ಆದ ಪುರುಷನಿಗೆ ‘ಇಂದ್ರ’ನೆಂದು ಹೆಸರು. ಇವನನ್ನು ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಇಂದ್ರನೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇವನೇ ವೈಶ್ವಾನರನೆಂಬ ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯ ಆತ್ಮನು ; ಇವನೇ ನೀನು.

೩. “ಈ ಇಂದ್ರನು ಭೋಕ್ತೃ, ಎಡೆಗಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಇವೇ ಪುರುಷನ ರೂಪಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರಾಣ ಎಂದು ಹೆಸರು, ಅದು ಭೋಗ್ಯವು. ಈ ಇಂದ್ರೇಂದ್ರಾಣಿಯರು ಸ್ವಸ್ಥದಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿ ಹೃದಯದಲ್ಲಿವು ಪ್ರವಿವಿಕ್ತಾಹಾರತರನಾದಂತೆ ಇರುವ ತೈಜಸನೆನಿಸುವರು. ಈ ವೈಶ್ವಾನರನು ಸ್ಥೂಲಾಹಾರವುಳ್ಳವನು, ತೈಜಸನು ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಹಾರನಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರವಿವಿಕ್ತಾಹಾರನು. ಈ ಹೃದಯಾತ್ಮನಾದ ತೈಜಸನೂ ನೀನೇ.

೪. “ಇವೇ ತೈಜಸನು ಇನ್ನೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮನಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಣಾತ್ಮನ ಆಧಾರದಿಂದ ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಸರಿಯಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿದರೆ ಹೃದಯಾತ್ಮನ ಪ್ರಾಣಗಳು ಆ ಪ್ರಾಣಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಣಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರಾಜ್ಞನು, ಕಾರಣಾತ್ಮನು ಎಂದೂ ಹೆಸರು. ಈ ಕಾರಣಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಯಾವದೂ ಇರುವದೇ ಇಲ್ಲ, ಈ ಪ್ರಾಜ್ಞನೂ ನೀನೇ.

ಸರ್ವಾತ್ಮನಾದ ಪ್ರಾಜ್ಞನಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಲಯಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡ ಬಳಿಕ ದೃಶ್ಯವೇ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ದ್ರಷ್ಟೃತ್ವವೂ ಉಳಿಯುವದಿಲ್ಲ. ಆ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿಶೇಷವೂ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಆದನ್ನು ನೇತಿ ನೇತಿ (ಹೀಗಲ್ಲ, ಹೀಗಲ್ಲ) ಎಂದೇ ಕರೆಯ ಬೇಕಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇವನು ಅಸಂಗನು, ಅಶೀರ್ಯನು, ಅಬದ್ಧನು, ಅದ್ವಿತೀಯವಾಗಿರುವದ ರಿಂದ ಇದೇ ಅಭಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವು. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ನಿಜವಾದ ಈ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪ ವನ್ನು ಅರಿತದ್ದರಿಂದ ನೀನು ಅಭಯಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿರುವೆ ” ಎಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ತನ್ನ ಅನುಶಾಸನವನ್ನು ಮುಗಿಸಿದನು.

ಆಗ ಜನಕನು “ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಅಭಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವೆ ಯಲ್ಲ, ಈ ವಿದ್ಯೋಪದೇಶಕ್ಕೆ ಯಾವ ದಕ್ಷಿಣೆಯು ತಾನೆ ತಕ್ಕದ್ದಾದೀತು ? ನೀನೂ ಅಭಯ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿರುವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ನನ್ನ ರಾಜ್ಯವೂ ನಾನೂ ನಿನಗಿಂತ ಬೇರೆಯಿರುವವೇ ಇಲ್ಲ, ಇದೆಲ್ಲವೂ ನನ್ನದು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ನಿನ್ನದೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ” ಎಂದು ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡನು.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ-ಮೂರನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

(ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯಪರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿ)

ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೫೭. “ಜನಕಂ ಹ ವೈದೇಹಂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇ ಜಗಾಮ” ಇತ್ಯಸ್ಯ ಅಭಿಸಂಬಂಧಃ | ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಆತ್ಮಾ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಪರೋಕ್ಷಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಸರ್ವಾಂತರಃ ಪರಂ ಏವ | “ನಾನೈಕೋಽತೋಽಸ್ಮಿ ದೃಷ್ಟ್ವಾ” (೩-೭-೨೩), “ನಾನ್ಯಾದತೋಽಸ್ಮಿ ದೃಷ್ಟ್ವಾ” (೩-೮-೧೧) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಭ್ಯಃ | ಸ ಏವ ಇಹ ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ ವದನಾದಿಬ್ಧಃ ಅಸ್ಮಿ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಃ ಇತಿ ಮಧುಕಾಣ್ಡೇ ಅಜಾತಶತ್ರುಸಂವಾದೇ ಪ್ರಾಣಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನೇನ ಅಧಿಗತೋಽಪಿ ಸನ್ ಪುನಃ ಪ್ರಾಣನಾದಿಬ್ಧಮ್ ಉಪನ್ಯಸ್ಯ ಔಪಸ್ತಪಶ್ಚೇ ಪ್ರಾಣನಾದಿಬಿಕ್ಷೋ ಯಃ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಅಧಿಗತಃ “ಪ್ರಾಣೇನ ಪ್ರಾಣಿತಿ” ಇತ್ಯಾದಿನಾ, “ದೃಷ್ಟೇದ್ರಷ್ಟ್ವಾ” ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅಲುಪ್ತಶಕ್ತಿಸ್ವಭಾವೋಽಧಿಗತಃ | ತಸ್ಯ ಚ ಪರೋಪಾಧಿನಿಮಿತ್ತಃ ಸಂಸಾರೋ ಯಥಾ ರಜ್ಜುಸರಶುಕ್ತಿಕಾಗಗನಾದಿಷು ಸರ್ವೋದಕರಜತಮಾಲಿನ ತ್ವಾದಿಸರಾಧ್ಯಾರೋಪಣನಿಮಿತ್ತಮೇವ ನ ಸ್ವತಃ | ತಥಾ ನಿರುಪಾಧಿಕೋ ನಿರುಪಾಖ್ಯೋ ನೇತಿ ನೇತೀತಿ ವ್ಯಪದೇಶ್ಯಃ ಸಾಕ್ಷಾದಪರೋಕ್ಷಾತ್ ಸರ್ವಾಂತರ ಆತ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಕ್ಷರಮನ್ತರ್ಯಾಮಿಾ ಪ್ರಶಾಂತಾ ಔಪನಿಷದಃ ಪುರುಷಃ ವಿಜ್ಞಾನಮಾನಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮ- ಇತ್ಯಧಿಗತಮ್ | ತದೇವ ಪುನರಿಂದ್ರಸಂಜ್ಞಃ ಪ್ರವಿವಿಕ್ತಾಹಾರಃ, ತತೋಽಂತಹೃದಯೇ ಲಿಬ್ಗತ್ವಾ ಪ್ರವಿವಿಕ್ತಾಹಾರತರಃ, ತತಃ ಪರೇಣ ಜಗದಾತ್ಮಾ ಪ್ರಾಣೋಪಾಧಿಃ | ತತೋಽಪಿ ಪ್ರವಿಲಾಸ್ಯ ಜಗದಾತ್ಮಾನಮ್ ಉಪಾಧಿಭೂತಂ ರಜ್ಜ್ವಾದಾವಿವ ಸರ್ವಾದಿಕಂ ವಿದ್ಯಯಾ ಸ ಏವ ನೇತಿ ನೇತೀತಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸರ್ವಾಂತರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಅಧಿಗತಮ್ | ಏವಮ್ ಅಭಯಂ ಪರಿಪ್ರಾಪಿತೋ ಜನಕೋ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇನ ಆಗಮತಃ ಸಂಕ್ಷೇಪತಃ ಅತ್ರ ಚ ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಸುಷುಪ್ತತುರೀಯಾಣಿ ಉಪನ್ಯಸ್ಮಾ ನಿ ಅನ್ಯಪ್ರಸಬ್ಧೀನ ಇಂದ್ರಃ, ಪ್ರವಿವಿಕ್ತಾಹಾರತರಃ, ಸರ್ವೇ ಪ್ರಾಣಾಃ, ಸ ಏವ ನೇತಿನೇತೀತಿ | ಇದಾನೀಂ ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಾದಿವ್ವಾರೇಣೈವ ಮಹತಾ ತರ್ಕೇಣ ವಿಪ್ತರತೋಽಧಿಗಮಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ | ಅಭಯಂ ಪ್ರಾಪಯಿತವ್ಯಮ್ | ಸದ್ಭಾವಶ್ಚ ಆತ್ಮನಃ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಾಶಬ್ದಾನಿರಾಕರಣದ್ವಾರೇಣ | ವ್ಯತಿರಿಕ್ತತ್ವಂ ಶುದ್ಧತ್ವಂ ಸ್ವಯಂ ಜ್ಯೋತಿಷ್ತ್ವಮ್ ಅಲುಪ್ತಶಕ್ತಿಸ್ವರೂಪತ್ವಂ ತಿರಿತಶಯಾನಂದಸ್ವಾಭಾವ್ಯಮ್

ಅದ್ವೈತತ್ವಂ ಚ ಅಧಿಗನ್ತವ್ಯಮ್ ಇತಿ ಇದಮಾರಭ್ಯತೇ | ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ ತು
ವಿದ್ಯಾಸಂಪ್ರದಾನಗ್ರಹಣವಿಧಿಪ್ರಕಾರನಾರ್ಥಾ | ವಿದ್ಯಾಸ್ತುತಯೇ ಚ ವಿಶೇಷತಃ |
ವರದಾನಾದಿಸೂಚನಾತ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

“ಜನಕಂ ಹ ವೈದೇಹಂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೋ ಜಗಾಮ” ಎಂಬೀ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ
ಸಂಬಂಧವೇನೆಂದರೆ: ವಿಜ್ಞಾನಮಯಾತ್ಮನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಾ^೧ ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ
ರುವ^೨ ಬ್ರಹ್ಮವು, ಸರ್ವಾಂತರನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ^೩; “ಇವನಿಗಿಂತ ಬೇರೆ
ಯಾಗಿರುವ ದ್ರಷ್ಟೃವಿಲ್ಲ” (೩-೭-೨೩), “ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವ
ದ್ರಷ್ಟೃವಿಲ್ಲ” (೩-೮-೧೧) ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ (ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ)^೪.
ಆ ಈ (ಪರಮಾತ್ಮನು) ಇಲ್ಲಿ ಒಳಹೊಕ್ಕು ವಾಕ್ಯೇ ಮುಂತಾದ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ^೫
(ತಿಳಿಯಬರುವವನಾಗಿ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಕ್ಕಿಂತ) ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಇರು
ತ್ತಾನೆ -ಎಂದು ಮಧುಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಅಜಾತಶತ್ರು(ಗಾರ್ಗ್ಯರ) ಸುವಾದದಲ್ಲಿ
ಪ್ರಾಣವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಕರ್ತೃಭೋಕ್ತೃಗಳಲ್ಲವೆಂದು^೬ ಹೇಳುವಮೂಲಕ
ತಿಳಿಯಬಂದ ಮೇಲೂ, ಮತ್ತೂ ಉಪಸ್ತನ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿ ‘ಪ್ರಾಣೇನ ಪ್ರಾಣೇತಿ’
ಮುಂತಾದ (ವಾಕ್ಯ)ದಿಂದ ಪ್ರಾಣನವೇ ಮುಂತಾದ ಲಿಂಗಗಳುಳ್ಳವನೆಂದು
ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗಿರುವವನೇ ದೃಷ್ಟೇದ್ರಷ್ಟಾ ಮುಂತಾದ ವಾಕ್ಯದಿಂದ
ಅಲುಪ್ತವಾದ (ಚೈತನ್ಯ)ಶಕ್ತಿಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು ಎಂದು (ವಿಶೇಷವಾಗಿ) ಗೊತ್ತು
ಪಡಿಸಿದ್ದಾಯಿತು^೭. ಆ (ಆತ್ಮನಿಗೆ) ಬೇರೆಯಾಗಿರುವ ಉಪಾಧಿಗಳ ನಿಮಿತ್ತ

1. ಅವ್ಯವಹಿತವಾಗಿ.

2. ಶ್ರೋತ್ರಬ್ರಹ್ಮವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೆ ಗಾಣವಲ್ಲದೆ.

3. ಸರ್ವಾಂತರನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಈ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತಲೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಬೇರೆಯ
ಆತ್ಮನಿರುವನೆನ್ನುವದಕ್ಕಿಲ್ಲ.

4. ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿಯೂ ಅಕ್ಷರವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ನಿರ್ವಿಶೇಷಪರಮಾತ್ಮನಾಗಿ
ಯೂ ಇರುವವನಿಗಿಂತ ಬೇರೊಬ್ಬ ಸಂಸಾರ್ಯಾತ್ಮನಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಈ ಶ್ರುತಿಗಳ ಅರ್ಥ.

5. ೧-೪-೭ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣನ್ನೇನ ಪ್ರಾಣೋ ಭವತಿ ಎಂಬುದರ ಪರಾಮರ್ಶವಿದು.

6. ಗಾರ್ಗ್ಯನು ಹೇಳಿದ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಬ್ರಹ್ಮಗಳಿವು; ಅವನು ಅದಿತ್ಯಾದಿಪುರುಷರನ್ನೇ
ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದರೂ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನನ್ನು ಕರ್ತೃಭೋಕ್ತೃವಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸುವದೇ
ಅಜಾತಶತ್ರುವಿನ ಉದ್ದೇಶ.

7. ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತವು ಯಾವನ ಸಂನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡುತ್ತಿರು
ವದೋ ಆ ಆತ್ಮನು ಅವಕ್ಕಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣನು ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ೩-೪-೧ರಲ್ಲಿ
ಗೊತ್ತಾಯಿತು; ದೃಷ್ಟಿಗೂ ದ್ರಷ್ಟೃವಾಗಿರುವ ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪನು ಎಂದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ
೩-೪-೨ರಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತಾಯಿತು.

ದಿಂದಲೇ ಸಂಸಾರವು ; ಹೇಗೆ ಹಗ್ಗ, ಮರುಭೂಮಿ, ಕಪ್ಪೆಯಚಿವು, ಆಕಾಶ-ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಾವು, ನೀರು, ಬೆಳ್ಳಿ, ಮಾಲಿನ್ಯ -ಮುಂತಾದವು ಬೇರೆಯ ಉಪಾಧಿಗಳ ಅಧ್ಯಾರೋಪದಿಂದಾದವುಗಳೋ (ಹಾಗೆಯೇ ಹೊರತು) ಸ್ವತಃ (ಆತ್ಮನಲ್ಲಿರು)ವದಲ್ಲ. (ಆತ್ಮನು ಸ್ವತಃ) ಉಪಾಧಿರಹಿತನಾಗಿ(ರುವಾಗ) ನಿರುಪಾಖ್ಯನು, ನೇತಿ ನೇತಿ (ಹೀಗಲ್ಲ, ಹೀಗಲ್ಲ) ಎಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕವನು, ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಪರೋಕ್ಷಾದ್ ಸರ್ವಾಂತರನಾದ ಆತ್ಮನು, ಬ್ರಹ್ಮವು, ಅಕ್ಷರವು, ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು, ಪ್ರಶಾಸ್ತೃವು, ಔಪನಿಷದಪುರುಷನು, ವಿಜ್ಞಾನವೂ ಆನಂದವೂ ಆದ ಬ್ರಹ್ಮವು -ಎಂದು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು¹. ಅದನ್ನೇ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಇಂಥನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಪ್ರವಿವಿಕ್ತಾಹಾರನು, ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ (ಮುಂದೆ) ಹೃದಯದೊಳಗಿನ ಲಿಂಗಾತ್ಮನಾಗಿ ಪ್ರವಿವಿಕ್ತಾಹಾರತರನು ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮುಂದೆ ಪ್ರಾಣೋಪಾಧಿಕನಾದ ಜಗದಾತ್ಮನು, ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ (ಮುಂದೆ ಈ) ಉಪಾಧಿಯಾಗರುವ ಜಗದಾತ್ಮನನ್ನು ಹಗ್ಗವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ಪಾದಿಗಳನ್ನು (ಲಯನಾಡುವಂತೆ) ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಪ್ರವಿಲಯಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ, ಆ ಇವನೇ ನೇತಿ ನೇತಿ ಎಂಬ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸರ್ವಾಂತರಬ್ರಹ್ಮವು ಎಂದು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಜನಕನನ್ನು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಆಗಮದಮೂಲಕ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಅಭಯವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸಿದನು². ಇಲ್ಲಿ ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಸುಷುಪ್ತರೀಯಗಳನ್ನು ಮತ್ತೊಂದರ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯಿಂದ³ ಇಂಥನು, ಪ್ರವಿವಿಕ್ತಾಹಾರತರನು, ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳೂ (ಸರ್ವದಿಕ್ಕುಗಳೇ), ಆ ಇವನು ನೇತಿ ನೇತಿ (ಎಂಬ ಆತ್ಮನು) -ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾಯಿತು.

1. ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಗಳೇ ಬಂಧನೆಂದೂ ಅವುಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತರಾದವರಿಗೆ ಮುಕಿಯೆಂದೂ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸಂಸಾರವು ಪರೋಪಾಧಿಮಿತ್ರವೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯದ ಎರಡು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯವಾಯಿತು. ಮಿಕ್ಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನ ನಿರುಪಾಧಿಕ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ್ದಾಯಿತು.

2. ಇದು ಹಿಂದಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರಾಂಶವು. ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಸುಷುಪ್ತಗಳಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಆಗಮದ ಮೂಲಕ ಎಂದರೆ ಉಪದೇಶಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವದರಿಂದ ಆತ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ್ದಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

3. ಉಪಾಸನೆಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮಮುಕ್ತಿಯಾಗುವದು ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ಮುಕ್ತನು ಕೊನೆಗೆ ಪಡೆಯುವ ತುರಿಯಾತ್ಮವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಸೃಧಿವಿ, ಅಪ್ತ, ತೇಜಸ್ವಿ, ವಾಯು, ಆಕಾಶ- ಇವುಗಳು ಹಿಂದುಹಿಂದಿನದು ಮುಂದುಮುಂದಿನದರಲ್ಲಿ ಒತಪ್ರೋತವಾಗಿರುವಂತೆ ಪರಾರ್ಥವಾದವೆಲ್ಲವೂ ಸ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ತಾದಾತ್ಮ್ಯದಿಂದ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ ; ಅದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮನೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಪಡೆಯುವದಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾದದ್ದಿಲ್ಲ -ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವೇ ಅಲ್ಲಿ ಉಪದಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ. ೪-೨-೨೪, ೨೫.

ಈಗ ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಾದಿದ್ವಾರದಿಂದಲೇ ಮಹಾತರ್ಕದಿಂದ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ¹ (ಆತ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಸ್ವರೂಪದ) ಅರಿವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕು, ಅಭಯ(ವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು) ಮುಟ್ಟಿಸಬೇಕು, ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯ ಆಶಂಕೆಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಣ ಮಾಡುವದರ ಮೂಲಕ ಆತ್ಮನು ಇದಾನೆಂಬುದನ್ನೂ, (ಅವನು ಕಾರ್ಯಕರಣ ಸಂಘಾತಕ್ಕಿಂತ) ಬೇರೆ ಎಂಬುದನ್ನೂ ಶುದ್ಧನೆಂಬುದನ್ನೂ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿ ಎಂಬುದನ್ನೂ ಅಲುಪ್ತ(ಚೈತನ್ಯ)ಶಕ್ತಿಸ್ವರೂಪನೆಂಬುದನ್ನೂ ನಿರತಿಶಯವಾದ ಅನಂದದ ಸ್ವರೂಪದವನೆಂಬುದನ್ನೂ ಅದ್ವೈತನೆಂಬುದನ್ನೂ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಈ (ಬ್ರಾಹ್ಮಣ)ವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯೋ ಎಂದರೆ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು (ಉಪದೇಶಮಾಡಿ)ಕೊಡುವದು, ಗ್ರಹಿಸುವದು - ಇವುಗಳ ಪ್ರಕಾರ ವನ್ನು ತಿಳಿಯಪಡಿಸುವದಕ್ಕೆ, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೊಗಳುವದಕ್ಕೆ (ಬಂದಿದೆ), ಏಕೆಂದರೆ ವರದಾನವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು (ಇಲ್ಲಿ) ಸೂಚಿಸಿದೆ².

ಜನಕನು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನನ್ನು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಜನಕಗ್ಂ ಹ ವೈದೇಹಂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೋ ಜಗಾಮು ಸ
ಮೇನೇ ನ ವದಿಷ್ಯ ಇತ್ಯಥ ಹ ಯಜ್ಞನಕಶ್ಚ ವೈದೇಹೋ
ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಶ್ಚಾಗ್ನಿಹೋತ್ರೇ ಸಮುದಾತೇ ತಸ್ಮೈ ಹ ಯಾಜ್ಞ
ವಲ್ಕ್ಯೋ ವರಂ ದದೌ ಸ ಹ ಕಾಮಪ್ರಶ್ನಮೇವ ವವ್ರೇ ತಗ್ಂ
ಹಾಸ್ಮೈ ದದೌ ತಗ್ಂ ಹ ಸಮ್ರಾಡೇವ ಪೂರ್ವಂ ಪಪ್ರಚ್ಛ|| ೧ ||

೧. ಜನಕವೈದೇಹನ ಬಳಿಗೆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಬಂದನು. ಅವನು ಹೇಳುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಜನಕ ವೈದೇಹನೂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೂ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ(ನಿಮಿತ್ತ)ವಾಗಿ ಸಂವಾದಮಾಡಿದಾಗ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ವರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ನಂತೆ; ಅವನು ಕಾಮಪ್ರಶ್ನವನ್ನೇ ವರಿಸಿದ್ದನಂತೆ; ಅದನ್ನೇ ಅವನಿಗೆ (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು) ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನಂತೆ. ಆ (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನನ್ನು ಈಗ) ಸಮ್ರಾಜನೇ ಮೊದಲು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದನು.

1. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದು ಆಗಮಪ್ರಧಾನವಾಗಿ, ಇಲ್ಲಿ ಅದನ್ನೇ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ತರ್ಕದಿಂದ ಉಪಸಾದನೆಮಾಡುತ್ತದೆ.

2. ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯಾರ್ಥವಾಗಿ ಮಾಡುವ ವಾದದಿಂದಲೇ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಗ್ರಹಿಸ ಬೇಕೆಂಬುದು ಗ್ರಂಥಪ್ರಕಾರ. ಜನಕನು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನೇ ಕಾಮಪ್ರಶ್ನೆ ಕೈ ಗುರಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡನೆಂಬುದು ವಿದ್ಯೆಯ ಸ್ತುತಿ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೫೮. ಜನಕಂ ಹ ವೈದೇಹಂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೋ ಜಗಾಮ | ಸ ಚ ಗಚ್ಛನ್ ಏವಂ ಮೇನೇ ಚಿಂತವ್ ನ ವದಿಷ್ಯೇ ಕಿಂಚಿದಪಿ ರಾಜ್ಞೇ | ಗಮನ ಪ್ರಯೋಜನಂ ತು ಯೋಗಕ್ಷೇಮಾರ್ಥಮ್ | ನ ವದಿಷ್ಯೇ ಇತ್ಯೇವಂ ಸಂ ಕಲ್ಪೋಽಪಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೋ ಯದ್ಯತ್ ಜನಕಃ ಪೃಷ್ಠವಾನ್ ತತ್ ತತ್ ಪ್ರತಿ ವೇದೇ ತತ್ರ ಕೋ ಹೇತುಃ ಸಂಕಲ್ಪಿತಸ್ಯ ಅನ್ಯಥಾಕರಣೇ? ಇತ್ಯತ್ರ ಆಖ್ಯಾಯಿ ಕಾಮ್ ಆಚರ್ಷೇ | ಪೂರ್ವತ್ರ ಕಿಲ ಜನಕಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಯೋಃ ಸಂವಾದ ಆಸೀತ್ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರೇ ನಿಮಿತ್ತೇ | ತತ್ರ ಜನಕಸ್ಯ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವಿಷಯಂ ವಿಜ್ಞಾನಮ್ ಉಪಲಭ್ಯ ಪರಿತುಷ್ಟೋ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ತಸ್ಮೈ ಜನಕಾಯ ಹ ಕಿಲ ವರಂ ದದೌ | ಸ ಚ ಜನಕೋ ಹ ಕಾಮಪ್ರಶ್ನಮೇವ ವರಂ ವವ್ರೇ ವೃತವಾನ್ | ತಂ ಚ ವರಂ ಹ ಅಸ್ಮೈ ದದೌ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ | ತೇನ ವರಪ್ರದಾನಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ ಅವ್ಯಾಚಿಖ್ಯಾಸುಮಪಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಂ ತುಷ್ಟೀಂ ಸ್ಥಿತಮಪಿ ಸಮ್ರಾಡೇವ ಜನಕಃ ಪೂರ್ವಂ ಪಪ್ರಚ್ಛ | ತತ್ರೈವ ಅನುಕ್ತಿಃ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಕರ್ಮಣಾ ವಿರುದ್ಧತ್ವತ್ | ವಿದ್ಯಾಯಾರ್ಥ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರಾತ್ | ಸ್ವತನ್ತ್ರಾ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾ ಸಹಕಾರಿಸಾಧನಾನ್ತರನಿರಪೇಕ್ಷಾ ಪುರುಷಾರ್ಥ ಸಾಧನೇತಿ ಚ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಜನಕವೈದೇಹನ ಬಳಿಗೆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಬಂದನು. ಅವನು ಬರುತ್ತಿರುವಾಗ ಹೀಗೆಂದು ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನು, ಯೋಚಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನು, ರಾಜನಿಗೆ ಏನನ್ನೂ ಹೇಳುವದಿಲ್ಲ, ಬಂದಿರುವದು ಮಾತ್ರ ಯೋಗಕ್ಷೇಮಕ್ಕಾಗಿ¹ ಹೇಳುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬೀ ಸಂಕಲ್ಪವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದರೂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಜನಕನು ಯಾವಯಾವದನ್ನು ಕೇಳಿದನೋ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸಿದನಲ್ಲ, ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿದ ನಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು? -ಎಂಬಲ್ಲಿ (ಶ್ರುತಿಯು ಹಿಂದಿನ) ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೆ ಜನಕಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರಿಗೆ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಸಂವಾದವಾಗಿತ್ತಂತೆ; ಆಗ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವಿಷಯವಾಗಿ ಜನಕನಿಗಿದ್ದ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಂಡು ಪರಿತುಷ್ಟನಾದ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು, ಆ ಜನಕನಿಗೆ ವರವನ್ನು (ಹ= ಕಿಲ) ಕೊಟ್ಟನಂತೆ; ಆ ಜನಕನು ಕಾಮಪ್ರಶ್ನವೆಂಬ ವರವನ್ನೇ ವರಿಸಿದನಂತೆ, ಬೇಡಿಕೊಂಡನಂತೆ. ಆ ವರವನ್ನು ಯಾಜ್ಞ

1 ರಾಜನಿಂದ ತನ್ನ ಯಜ್ಞಾದಿಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೂ ಕುಟುಂಬರಕ್ಷಣೆಗೂ ಬೇಕಾದದ್ದನ್ನು ಶ್ರುತಿಗ್ರಹಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ.

ವಲ್ಕೃನು ಅವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಇದ್ದನು.¹ ಆ (ವರ)ದಾನಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ, ಮಾತನಾಡುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸುಮ್ಮನೆ ಇದ್ದ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕೃನನ್ನು ಸಮ್ರಾಜನಾದ ಜನಕನೇ ಮೊದಲು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದನು.

ಅಲ್ಲಿಯೇ (ಇದನ್ನು) ಹೇಳದೆ ಇರುವದು² (ಏಕೆಂದರೆ), ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯು ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವದರಿಂದ³ ವಿದ್ಯೆಯು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ (ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ); ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯು ಸಹಕಾರಿಸಾಧನಗಳನ್ನು ಬಯಸದೆಯೇ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿಯೇ ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವದಷ್ಟೆ⁴.

ಈ ಪುರುಷನ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ನೂರ್ಯನ ಬೆಳಕು ಬೇಕು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕೃ ಕಂಜ್ಯೋತಿರಯಂ ಪುರುಷ ಇತಿ | ಆದಿತ್ಯ ಜ್ಯೋತಿಃ ಸಮ್ರಾಡಿತಿ ಹೋನಾಚಾದಿತ್ಯೇನೈವಾಯಂ ಜ್ಯೋತಿಃ

1. ಶ್ಲೋಕಕೇತು, ಆರುಣೇಯ, ಸೋಮಶುಷ್ಕ, ಸಾತ್ಯಯಜ್ಞಿ, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕೃ-ಇವರು ಜನಕನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದರೆಂದೂ ಅವರನ್ನು ಆಗ್ನಿ ಹೋತ್ರವಿಷಯವಾಗಿ ರಾಜನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನೆಂದೂ ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕೃನಿಗೂ ತಿಳಿಯದಿದ್ದ ಕೆಲವು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅವನು ಹೇಳಿದನೆಂದೂ ಅದರಿಂದ ಪರಿತುಷ್ಟನಾಗಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕೃನು ಮೇಲೆ ಪರಾವ್ಯಸ್ಥನಾಗಿರುವ ಕಾಮಪ್ರಶ್ನವರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನೆಂದೂ ಕಥೆ. ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೬-೨ನ್ನು ನೋಡಿರಿ. ಹೀಗೆ ಕಾಮಪ್ರಶ್ನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೂ ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ ಏನೂ ಮಾತನಾಡುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸುವದೂ ಜನಕನು ಏನೂ ತಿಳಿಯದೆ ಅವನನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸುವದೂ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ 'ಸಮ್ ಏನೇನ ವದಿಷ್ಯೇ' ಎಂದು ಪದಚ್ಛೇದವನ್ನು ಮಾಡಿ ಇವನೊಡನೆ ಸಂವಾದವನ್ನು ಮಾಡುವೆನು ಎಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕೃನು ಬಂದನು -ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ವಾರ್ತಿಕ (೪-೩-೧೦, ೧೩, ೧೪)ರಲ್ಲಿ ತೆಗೆದಿರುತ್ತದೆ. ಸಮ್ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗದ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ವದಿಷ್ಯೇ ಎಂಬ ಅತ್ಯನೇಪದಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವದು ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗುತ್ತದೆ.

2. ರಾಜನು ಕೇಳದೆ ಇರುವದು ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕದ ಅರ್ಥ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವಿಷಯದ ಪ್ರಶ್ನಪ್ರತಿವಚನಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸದೆ ಇರುವದು ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಸಾಕೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ "ತತೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಜನಕ ಆಸ" ಅದರಿಂದ ಜನಕನು ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠನಾದನು- ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ, ವಿವರವಿಲ್ಲ.

3. ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಗಳು ಅಸತ್ಯವೆಂದೇ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧ.

4. ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಸಾಧನಗಳು ಬೇಕಾದರೂ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಸಾಧನದ ಸಹಾಯವೂ ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಡ. ಸೂ.ಭಾ. ೩-೪-೧ (ಭಾ.ಭಾ. ೪೩೭), ೩-೪-೨೬ (ಭಾ.ಭಾ. ೪೬೯, ೪೭೦). ಕರ್ಮಫಲಗಳು ಸಹಕಾರಿಗಳೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ೩-೩-೩೩ರಲ್ಲಿರುವದು ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲ. ಭಾ.ಭಾ. ೪೭೭ನ್ನು ನೋಡಿ.

ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪಲ್ಯಯತೇ ಕರ್ಮ ಕುರುತೇ ವಿಪಲ್ಯೀತೀತ್ಯೇವ
ನೇವೈತದ್ಯಾಜ್ಞವಲ್ಯಾ || ೨ ||.

೨. “ಯಾಜ್ಞವಲ್ಯಾನೇ, ಈ ಪುರುಷನು ಯಾವ ಜ್ಯೋತಿ ಯುಳ್ಳವನು?”¹ “ಸಮ್ರಾಜನೇ, ಆದಿತ್ಯಜ್ಯೋತಿಯುಳ್ಳವನು; ಆದಿತ್ಯ ನೆಂಬ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದರೇ ಇವನು ಕುಳಿತಿರುತ್ತಾನೆ, ಹೋಗುತ್ತಾನೆ, ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬರುತ್ತಾನೆ.” “ಯಾಜ್ಞವಲ್ಯಾನೇ, ಇದು ಹೀಗೆಯೇ (ಸರಿ),—”²

ಜನಕಪ್ರಶ್ನೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ

(ಭಾಷ್ಯ)

ಗರ್ಭ ಹೇ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಯಾ ಇತ್ಯೇವಂ ಸಂಬೋಧ್ಯ ಅಭಿಮುಖೀ ಕರಣಾಯ | ಕಿಂಜ್ಯೋತಿರಯಂ ಪುರುಷಃ ? ಇತಿ | ಕಿಮಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಜ್ಯೋತೀರ್ಯೇನ ಜ್ಯೋತಿಷಾ ವ್ಯವಹರತಿ ಸೋಮಂ ಕಿಂಜ್ಯೋತಿಃ | ಅಯಂ ಪ್ರಾಕೃತಃ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತರೂಪಃ ಶಿರಃಪಾಣಾದ್ವಿಮಾನಾ ಪುರುಷಃ ಪೃಚ್ಛತೇ | ಕಿಮಯಂ ಸ್ವಾವಯವಸಂಘಾತಬಾಹ್ಯೇನ ಜ್ಯೋತಿ ರಂತರೇಣ ವ್ಯವಹರತಿ, ಅಹೋಸ್ವಿತ ಸ್ವಾವಯವಸಂಘಾತಮಧ್ಯಪಾತಿನಾ ಜ್ಯೋತಿಷಾ ಜ್ಯೋತಿಷ್ವಾರ್ಯಮಯಂ ಪುರುಷೋ ನಿರ್ವರ್ತಯತಿ? ಇತ್ಯೇತ ದಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಪೃಚ್ಛತಿ | ಕಿಂಚಾತಃ ಯದಿ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತೇನ, ಯದಿ ನಾ ಅವ್ಯತಿರಿ ಕ್ತೇನ ಜ್ಯೋತಿಷಾ ಜ್ಯೋತಿಷ್ವಾರ್ಯಂ ನಿರ್ವರ್ತಯತಿ? ಶೃಣು ತತ್ರ ಕಾರಣಮ್ | ಯದಿ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತೇನೈವ ಜ್ಯೋತಿಷಾ ಜ್ಯೋತಿಷ್ವಾರ್ಯನಿರ್ವರ್ತ ಕತ್ವಮ್ ಅಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವೋ ನಿರ್ಧಾರಿತೋ ಭವತಿ, ತತೋದೃಷ್ಟಜ್ಯೋತಿಷ್ವಾ ರ್ಯವಿವರ್ತಯತೀತಿ ಅನುಮಾಸ್ಯಾನುಹೇ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಜ್ಯೋತಿರ್ನಿಮಿತ್ತಮೇವೇದಂ ಕಾರ್ಯಮಿತಿ | ಅಥ ಅವ್ಯತಿರಿಕ್ತೇನೈವ ಸ್ವಾತ್ಮನಾ ಜ್ಯೋತಿಷಾ ವ್ಯವಹರತಿ | ತತಃ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇನೈವ ಜ್ಯೋತಿಷಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ವಾರ್ಯದರ್ಶನೇ ಅವ್ಯತಿರಿಕ್ತಮೇವ ಜ್ಯೋತಿರನುಮೇಯಮ್ | ಅಥ ಅನಿಯಮ ಏವ, ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ನಾ ಜ್ಯೋತಿಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ವ್ಯವಹಾರಹೇತುಃ, ತತೋನಧ್ಯವಸಾಯ ಏವ

1. ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ “ಪ್ರಶ್ನಮಾಡಿವನು” ಎಂಬುದನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

2. “ಆದಿತ್ಯನು ಅಸ್ತಮಿತನಾದರೆ ಈ ಪುರುಷನು ಯಾವ ಜ್ಯೋತಿಯುಳ್ಳವನು ?” ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಇದನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು. ಮುಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆ ಯಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ಮುಂದುಮುಂದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು.

ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿಷಯಃ ಇತ್ಯೇವಂ ಮನ್ವಂತಃ ಪೃಚ್ಛತಿ ಜನಕೋ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಂ
ಕಿಂಜ್ಯೋತಿರಯಂ ಪುರುಷ ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ 'ಎಲೈ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ',
ಎಂದಿಂತು ಸಂಬೋಧನೆಮಾಡಿ (ಹೀಗೆಂದು ಕೇಳಿದನು). ಈ ಪುರುಷನು
ಯಾವ ಜ್ಯೋತಿಯುಳ್ಳವನು? (ಇವನು) ಯಾವ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸು
ತ್ತಿರುವನೋ ಆ ಈ ಪುರುಷನ ಜ್ಯೋತಿ ಯಾವದು? ಆ ಇವನು ಯಾವ
ಜ್ಯೋತಿಯುಳ್ಳವನು? ¹ ಈ ಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತರೂಪ
ವಾದ ತಲೆ ಕೈ ಮುಂತಾದವುಗಳೆಲ್ಲ ಪುರುಷನನ್ನು ಕೂರಿತು (ಇಲ್ಲಿ) ಕೇಳಿದೆ.
ಈ (ಪುರುಷನು) ತನ್ನ ಅವಯವಸಂಘಾತಕ್ಕಿಂತ ಹೊರ ಚ್ಚಾಗಿರುವ
ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಿದಾನೋ, ಅಥವಾ ತನ್ನ ಅವಯವ
ಸಂಘಾತಕ್ಕೇ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಠಾರ್ಯವನ್ನು ಈ
ಪುರುಷನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವನೋ ಎಂದೆಂಬೀ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ (ಜನ
ಕನು) ಕೇಳುತ್ತಿದಾನೆ ²

(ಪ್ರಶ್ನೆ):- ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ (ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದ) ಜ್ಯೋತಿಷ್ಠಾರ್ಯವನ್ನು
ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿ, ಅಥವಾ ಅವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದ (ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿ),
ಅದರಿಂದ ಏನು (ಪ್ರಯೋಜನವಾಗುವದು)?

(ಉತ್ತರ):- ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು (ಹೇಳುವೆವು) ಕೇಳು ವ್ಯತಿರಿಕ್ತ
ವಾದ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದಲೇ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಠಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದನೆಂಬು
ದೇ ಇವನ ಸ್ವಭಾವವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆಯಾದರೆ, ಆಗ ಅದೃಷ್ಟವಾದ
ಜ್ಯೋತಿಷ್ಠಾರ್ಯವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಜ್ಯೋತಿಯ ನಿಮಿತ್ತ
ದಿಂದಲೇ ಈ ಕಾರ್ಯವು ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂದು (ನಾವು) ಅನುಮಾನಿಸಬಹು
ದಾಗುವದು. ಹಾಗಲ್ಲದೆ ಅವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದಲೇ
ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಾನೆ (ಎಂದಾದರೆ), ಆಗ ಜ್ಯೋತಿಯು ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವಾಗಲೂ
ಜ್ಯೋತಿಷ್ಠಾರ್ಯವನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಅವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನೇ ಅನು
ಮಾನಿಸಬೇಕಾಗುವದು. ಹೀಗಲ್ಲದೆ, ನಿಯಮವೇ ಇಲ್ಲ, ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವೇ ಅವ್ಯತಿ

1. "ಕಿಂ ಜ್ಯೋತಿಃ ಅಸ್ಯ ಸೋಮಯಂ ಕಿಂಜ್ಯೋತಿಃ" ಎಂಬುದು ಸಮಾಸಕ್ಕೆ
ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯ.

2. ಶರೀರಕರಣಗಳ ಸಂಘಾತವು ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರು
ವದಷ್ಟೆ, ಇದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ವ್ಯವಹಾರಸಾಧನವಾದ ಬೆಳಕು ಯಾವದು? ಸಂಘಾತಕ್ಕೇ
ಸೇರಿದ್ದೋ, ಅದಕ್ಕಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದದ್ದೋ? - ಎಂಬುದು ಪ್ರಶ್ನೆ.

ರಿಕ್ತವೋ (ಯಾವದೋ ಒಂದು) ಜ್ಯೋತಿಯು ಪುರುಷನ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಹೇತು ವೆಂದಾದರೆ, ಆಗ ಜ್ಯೋತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ನಿಶ್ಚಯವನ್ನೂ (ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ) ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆಂದು ತಿಳಿದು ಜನಕನು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನನ್ನು “ಈ ಪುರುಷನು ಯಾವ ಜ್ಯೋತಿಯುಳ್ಳವನು?” ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿರುತ್ತಾನೆ.

ಜನಕನು ತಾನೇ ನಿರ್ಧರಿಸಲಿಲ್ಲವೇಕೆ ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೬೦. ನನು ಏವಮನುಮಾನಕೌಶಲೇ ಜನಕಸ್ಯ ಕಿಂ ಪ್ರಶ್ನೇನ, ಸ್ವಯಮೇವ ಕಸ್ಮಾತ್ ನ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ಇತಿ ? ಸತ್ಯಮೇತತ್ | ತಥಾಪಿ ಲಿಬ್ಧ ಲಿಬ್ಧಿ ಸಂಬಂಧಿ ವಿಶೇಷಾಣಾಮ್ ಅತ್ಯಂತಸೌಕ್ಷ್ಮ್ಯಾತ್ ದುರವಬೋಧತಾಂ ಮನ್ಯತೇ ಬಹುನಾಮಾಪಿ ಪಣ್ಡಿ ತಾನಾಮ್, ಕಿಮುತ್ಯೈಕಸ್ಯ | ಅತ ಏವ ಹಿ ಧರ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮನಿರ್ಣಯೇ ವಂಷದ್ವ್ಯಾಪಾರಃ ಇಸ್ಯತೇ ಪುರುಷವಿಶೇಷಶ್ಚಾಪೇಕ್ಷ್ಯತೇ | ದಶಾವರಾ ಪರಿಷತ್, ತ್ರಯೋ ವಾ, ಏಕೋ ವಾ ಇತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ಯದ್ಯಪಿ ಅನುಮಾನಕೌಶಲಂ ರಾಜ್ಞಃ ತಥಾಪಿ ತು ಯುಕ್ತೋ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ಪ್ರಸ್ಫುಮ್ | ವಿಜ್ಞಾನಕೌಶಲತಾರತಮ್ಯೋಪಪತ್ತೇಃ ಪುರುಷಾಣಾಮ್ | ಅಧವಾ ಶ್ರುತಿಃ ಸ್ವಯಮೇವ ಅಖ್ಯಾಯಿಕಾವ್ಯಾಜೇನ ಅನುಮಾನಮಾರ್ಗಮ್ ಉಪನ್ಯಸ್ಯ ಅಸ್ಮಾನ್ ಬೋಧಯತಿ ಪುರುಷಮತಿಮ್ ಅನುಸರನ್ತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಜನಕನಿಗೆ ಇಂಥ ಅನುಮಾನಕೌಶಲವಿದೆಯಾದರೆ ಪ್ರಶ್ನೆಯಿಂದೇನು ? ತಾನೇ ಏತಕ್ಕೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಾರದು ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಇದು ನಿಜ. ಆದರೂ ಲಿಂಗಲಿಂಗಗಳ ಸಂಬಂಧ ವಿಶೇಷಗಳು ಅತ್ಯಂತಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಬಹುಜನ ಪಂಡಿತರಿಗೂ (ಇದು) ತಿಳಿಯುವದಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟವೆಂದು ಎಣಿಸಿರುತ್ತಾನೆ; (ಇನ್ನು) ಒಬ್ಬನಿಗೆ (ತಿಳಿಯುವದು ಕಷ್ಟವೆಂಬುದನ್ನು) ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದೇನು ? ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಧರ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವಲ್ಲಿ ಪರಿಷತ್ತಿನ ವ್ಯಾಪಾರವು ಬೇಕೆನ್ನುವದು, ಇಂಥಿಂಥ ಪುರುಷರೇ ಬೇಕೆನ್ನುವದು ? ಪರಿಷತ್ತು ದಶಾವರವಾಗಿರಬೇಕು, ಅಧವಾ ಮೂವರು, ಅಧವಾ ಒಬ್ಬನು¹ (ಇರಬೇಕು) ಎಂದು (ಪುರುಷವಿಶೇಷ

1. ವೈದಿಕವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವನು, ಶ್ರುತ್ಕವಿರುದ್ಧನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು, ಮೀಮಾಂಸಾರೂಪತರ್ಕವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು, ನಿರುಕ್ತವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು, ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನು, ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ, ಗೃಹಸ್ಥ, ವಾನಪ್ರಸ್ಥ- ಇವರೊಡಗೂಡಿ ಹತ್ತುಜನಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲದ್ದು ದಶಾವರಪಂಷತ್ತು. ಮನು. ೧೨-೧೧೧. ಮೂರು ವೇದಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವರು ಮೂರು ಜನವಿರುವದು ತ್ರೈವರಪಂಷತ್ತು. ವೇದಾರ್ಥಜ್ಞಾನಿಯೊಬ್ಬನೇ ಇದ್ದರೂ ಆಗ ಬಹುದು- ಎಂದು ಮನು. ೧೨-೧೧೨, ೧೧೩.

ವನ್ನು) ಬಯಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಜನಿಗೆ ಅನುಮಾನಕೌಶಲವಿದ್ದರೂ, ಹಾಗೂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನನ್ನು ಕೇಳುವದು ಯುಕ್ತವೇ ಏಕೆಂದರೆ ವಿಜ್ಞಾನ ಕೌಶಲದಲ್ಲಿ ಪುರುಷರಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವಿರಬಹುದಾಗಿದೆ.¹ ಅಥವಾ ಶ್ರುತಿಯು ತಾನೇ ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯ ನೆಪದಿಂದ ಅನುಮಾನಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹೇಳಿ ಪುರುಷ ಮತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಯೇ ನಮಗೆ (ನಿಜವನ್ನು) ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತಿದೆ (ಎಂದಾ ದರೂ ಹೇಳಬಹುದು) ²

ಆದಿತ್ಯನೇ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಬೆಳಕು

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೬೧. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೋಽಪಿ ಜನಕಾಭಿಪ್ರಾಯಾಭಿಜ್ಞತಯಾ ವ್ಯತಿ ರಿಕ್ತಮ್ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿರ್ಬೋಧಯಿಷ್ಯನ್ ಜನಕಂ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಪ್ರತಿಪಾದಕ ಮೇವ ಲಿಬ್ಧಂ ಪ್ರತಿವೇದೇ ಯಥಾಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ | ಆದಿತ್ಯಜ್ಯೋತಿಃ ಸಮ್ರಾ ಡಿತಿ ಹೋವಾಚ | ಕಥಮ್ ? ಆದಿತ್ಯೇನೈವ ಸ್ವಾವಯವಸಂಘಾತವ್ಯತಿರಿಕ್ತೇನ ಚಕ್ಷುಷೋನುಗ್ರಾಹಕೇಣ ಜ್ಯೋತಿಷಾ ಅಯಂ ಪ್ರಾಕೃತಃ ಪುರುಷಃ ಆಸ್ತೀ ಉಪವಿಶತಿ | ಪಲ್ಯಯತೇ ಪರ್ಯೇತಿ ಕ್ಷೇತ್ರಮ್ ಅರಣ್ಯಂ ವಾ | ತತ್ರ ಗತ್ವಾ ಕರ್ಮ ಕುರುತೇ | ವಿಪರ್ಯೇತಿ ವಿಪರ್ಯೇತಿ ಚ ಯಥಾಗತಮ್ | ಆತ್ಯಂತವ್ಯತಿರಿಕ್ತಜ್ಯೋತಿಷ್ಪ್ರಸಿದ್ಧತಾಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಮ್ ಅನೇಕವಿಶೇಷ ಣಮ್ | ಬಾಹ್ಯಾನೇಕಜ್ಯೋತಿಃಪ್ರದರ್ಶನಂ ಚ ಲಿಬ್ಧಸ್ಯ ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿತ್ವ ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಮ್ | ಏವಮೇವೈತದ್ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೂ ಜನಕನ (ಈ) ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಬಲ್ಲವನಾದ್ದ ರಿಂದ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿರುವ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಜನಕನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡು ವದಕ್ಕಾಗಿ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವೆಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ಲಿಂಗವನ್ನೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗನುಗುಣ

1. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವೇತ್ತನಾದ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಿಗೆ ತಿಳಿದಿರಬಹುದಾದ ಹೆಚ್ಚಿಗೆಯ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಅವನನ್ನು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆ

2. ಜನಕ, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ- ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯು ಕಲ್ಪನೆ. ಜನರು ಹೀಗೆ ಅನುಮಾನದಿಂದ ತತ್ವವನ್ನು ನಿರ್ಧಾರಣೆಮಾಡುವದು ಕಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿಯು ಈ ಸಂಭಾಷಣೆಯ ನೆಪದಿಂದ ನಮಗೆ ಅನುಮಾನವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದೆ. ತರ್ಕವನ್ನು ಪಯೋಗಿಸುವಾಗ ಶ್ರುತ್ಯನುಗೃಹೀತವಾದ ಇಂಥ ತರ್ಕವನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸಿದರೆ ಅನುಭವವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಸೂ. ಭಾ. ೨-೧-೬, ಭಾ. ಭಾ. ೪೧೮ ಶ್ರುತಿಯು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಆತ್ಮನೇ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತವನ್ನು ಬೆಳಗುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಿದ್ದು, ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಮಾನವೇ ಬೇಡ.

ವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದನು¹. ಸಮಾಜನೆ, (ಇವನು) ಆದಿತ್ಯನನ್ನೇ ಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ಎಂದನು. ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ, ತನ್ನ ಅವಯವಸಂಘಾತಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿರುವ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಆದಿತ್ಯನೆಂಬ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದಲೇ² ಈ ಪ್ರಾಕೃತಪುರುಷನು ಕುಳಿತಿರುತ್ತಾನೆ, ಕೂತು ಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ; (ಪಲ್ಯಯತೇ=ಪರ್ಯೇತಿ) ಹೊಲಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಕಾಡಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ, ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ; (ವಿಪಲ್ಯೇತಿ=ವಿಪರ್ಯೇತಿ) ಹೋಗಿದ್ದು (ಮಾರ್ಗ)ವನ್ನು ನುಸರಿಸಿ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. (ಆದಿತ್ಯನು) ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತನಾದ³ ಜ್ಯೋತಿಯು ಎಂದು ತಿಳಿಯಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ (ಇಲ್ಲಿ) ಅನೇಕ ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು (ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದೆ). ಹೊರಗಿನ ಅನೇಕ ಜ್ಯೋತಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವದೋ ಎಂದರೆ ಲಿಂಗವು ಅವ್ಯಭಿಚರಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವದಕ್ಕೆ⁴. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೆ, ಇದು ಹೀಗೆಯೇ (ಸರಿ).

ಆದಿತ್ಯನಿಲ್ಲದಾಗ ಚಂದ್ರನು ಜ್ಯೋತಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಸ್ತಮಿತ ಆದಿತ್ಯೇ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಕಂಜ್ಯೋತಿರೇವಾಯಂ ಪುರುಷ ಇತಿ ಚಂದ್ರಮಾ ಏವಾಸ್ಯ ಜ್ಯೋತಿರ್ಭವತೀತಿ ಚಂದ್ರಮಸ್ಯೇವಾಯಂ ಜ್ಯೋತಿಷಾಸ್ತೇ ಪಲ್ಯಯತೇ ಕರ್ನು ಕುರುತೇ ವಿಪಲ್ಯೇತೀತ್ಯೇವಮೇವೈತದ್ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ || ೩ ||

೩. “ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೆ, ಆದಿತ್ಯನು ಮುಳುಗಿದರೆ ಈ ಪುರುಷನು ಯಾವ ಜ್ಯೋತಿಯುಳ್ಳವನೇ (ಆಗಿರುವನು)?” “ಚಂದ್ರನೇ ಇವನಿಗೆ ಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರುವನು. ಚಂದ್ರನೆಂಬ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದಲೇ

1. ದೇಹರೂಪವಾಗಿರುವ ಈ ಪುರುಷನು ತೋರುವದಕ್ಕೂ ವ್ಯವಹರಿಸುವದಕ್ಕೂ ಇದಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಜ್ಯೋತಿಯೇ ಬೇಕೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದನು.

2. ಆದಿತ್ಯೇನೈವ-ಆದಿತ್ಯನಿಂದಲೇ ಎಂದಿರುವದು ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಯೋತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕಲ್ಲ; ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಜ್ಯೋತಿಯಿಂದಲೇ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಲಿಂಗವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ.

3. ದೇಹಾವಯವಗಳಿಗಿಂತ ಜಾತಿ, ಆಕಾರ, ಕ್ರಿಯೆ, ಪ್ರದೇಶ-ಮುಂತಾದವುಗಳೆಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಅತ್ಯಂತವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿರುವ.

4. ದೇಹಪುರುಷನಿಗಿಂತ ಅತ್ಯಂತವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದಲೇ ವ್ಯವಹಾರವಾಗುವದೆಂಬ ಸ್ವಾಸ್ಥಿಯು ಇದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಅನೇಕವ್ಯತಿರಿಕ್ತಜ್ಯೋತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿದೆ.

ಇವನು ಕುಳಿತಿರುತ್ತಾನೆ, ಹೋಗುತ್ತಾನೆ, ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬರುತ್ತಾನೆ.” “ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಇದು ಹೀಗೆಯೇ (ಸರಿ),—”

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೬೨. ತಥಾ ಅಸ್ತಮಿತೇ ಆದಿತ್ಯೇ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ, ಕಿಂಜ್ಯೋತಿ ರೇನಾಯಂ ಪುರುಷ ಇತಿ | ಚಂದ್ರಮಾ ಏವಾಸ್ಯ ಜ್ಯೋತಿಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆಯೇ ಆದಿತ್ಯನು ಮುಳುಗಿದರೆ ಈ ಪುರುಷನು ಯಾವ ಜ್ಯೋತಿ ಯುಳ್ಳವನೇ (ಆಗಿರುವನು) ? ಚಂದ್ರನೇ ಇವನಿಗೆ ಜ್ಯೋತಿಯು.

ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರಿಲ್ಲದಾಗ ಅಗ್ನಿಯು ಜ್ಯೋತಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಸ್ತಮಿತ ಆದಿತ್ಯೇ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಚಂದ್ರಮಸ್ಯಸ್ತಮಿತೇ ಕಿಂ ಜ್ಯೋತಿರೇನಾಯಂ ಪುರುಷ ಇತ್ಯಗ್ನಿರೇವಾಸ್ಯ ಜ್ಯೋತಿ ಭವತೀತ್ಯಗ್ನಿನೈವಾಯಂ ಜ್ಯೋತಿಷಾಃಸ್ತೇ ಪಲ್ಕಯತೇ ಕರ್ಮ ಕುರುತೇ ವಿಪಲ್ಕೀತೀತ್ಯೇವಮೇವೈತದ್ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ || ೪ ||

೪. “ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಆದಿತ್ಯನು ಮುಳುಗಿದರೆ ಚಂದ್ರನೂ ಮುಳುಗಿದರೆ ಈ ಪುರುಷನು ಯಾವ ಜ್ಯೋತಿಯುಳ್ಳವನೇ (ಆಗಿರುವನು) ?” “ಅಗ್ನಿಯೇ ಇವನಿಗೆ ಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಗ್ನಿ ಎಂಬ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದಲೇ ಕುಳಿತಿರುತ್ತಾನೆ, ಹೋಗುತ್ತಾನೆ, ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಹಿಂತಿರುಗಿಬರುತ್ತಾನೆ.” “ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಇದು ಹೀಗೆಯೇ (ಸರಿ),—”

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೬೩. ಅಸ್ತಮಿತ ಆದಿತ್ಯೇ ಚಂದ್ರಮಸಿ ಅಸ್ತಮಿತೇ ಅಗ್ನಿಜ್ಯೋತಿಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆದಿತ್ಯನು ಮುಳುಗಿ ಚಂದ್ರನೂ ಮುಳುಗಿದರೆ ಅಗ್ನಿಯು ಜ್ಯೋತಿಯು.

ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಿಲ್ಲದಾಗ ವಾಕ್ಯೇ ಜ್ಯೋತಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಸ್ತಮಿತ ಆದಿತ್ಯೇ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಚಂದ್ರಮಸ್ಯಸ್ತಮಿತೇ ಶಾನ್ತೇಃಗ್ನೌ ಕಿಂಜ್ಯೋತಿರೇನಾಯಂ ಪುರುಷ ಇತಿ ವಾಗೇ

ವಾಕ್ಯ ಜ್ಯೋತಿರ್ಭವತೀತಿ ವಾಚ್ಯವಾಯಂ ಜ್ಯೋತಿಷಾಃಸ್ತೇ
ಪಲ್ಯಯತೇ ಕರ್ಮ ಕುರುತೇ ವಿಪಲ್ಯೇತೀತಿ ತಸ್ಮಾದ್ವೈಸಮ್ರಾಡಪಿ
ಯತ್ರ ಸ್ವಃ ಪಾಣೆನ್ ವಿನಿರ್ಜ್ಞಾಯತೇಽಥ ಯತ್ರ ವಾಗುಚ್ಛ
ರತ್ಯುಸೈವ ತತ್ರ ನೈತೀತ್ಯೇವಮೇವೈತದ್ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ || ೫ ||

೫. “ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಆದಿತ್ಯನು ಮುಳುಗಿದರೆ, ಚಂದ್ರನು
ಮುಳುಗಿದರೆ ಅಗ್ನಿಯೂ ಅರಿದರೆ ಈ ಪುರುಷನು ಯಾವ ಜ್ಯೋತಿ
ಯುಳ್ಳವನೇ (ಆಗಿರುವನು) ?” ವಾಕ್ಯೇ ಇವನಿಗೆ ಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರು
ತ್ತದೆ. ವಾಕ್ಯೆಂಬ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದಲೇ ಕುಳಿತಿರುತ್ತಾನೆ, ಹೋಗು
ತ್ತಾನೆ, ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ.
ಸಮ್ರಾಜನೆ, ಅದ್ದರಿಂದಲೇ ತನ್ನ ಕೈಯೂ ಕೂಡ ಯಾವಾಗ ತಿಳಿದು
ಬರುವದಿಲ್ಲವೋ ಆಗ ಎಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯ ಎದ್ದುಬರುವದೋ ಅಲ್ಲಿಗೇ
ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. “ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಇದು ಹೀಗೆಯೇ (ಸರಿ),—”

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೬೪. ಶಾನ್ತೇಃಗ್ನೌ ವಾಕ್ ಜ್ಯೋತಿಃ | ವಾಗೀತಿ ಶಬ್ದಃ ಪರಿಗೃಹ್ಯತೇ |
ಶಬ್ದೇನ ವಿಷಯೇಣ ಶ್ರೋತ್ರಮಿನ್ದ್ರಿಯಂ ದೀಪ್ಯತೇ | ಶ್ರೋತ್ರೇನ್ದ್ರಿಯೇ
ಸಂಪ್ರದೀಪ್ತೇ ಮನಸಿ ವಿವೇಕ ಉಪಜಾಯತೇ | ತೇನ ಮನಸಾ ಬೃಹಾಂ
ಚೇಷ್ಟಾಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ | “ಮನಸಾ ಹ್ಯೇವ ಪಶ್ಯತಿ ಮನಸಾ ಶೃಣೋತಿ”
(೧-೫-೩) ಇತಿ | ಬ್ರಾಹ್ಮಣಮ್ | ಕಥಂ ಪುನರ್ವಾಗ್ ಜ್ಯೋತಿರಿತಿ? ವಾಚೋ
ಜ್ಯೋತಿಷ್ವಮ್ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ ಇತ್ಯತ ಆಹ | ತಸ್ಮಾದ್ ವೈ ಸಮ್ರಾಟ್
ಯಸ್ಮಾತ್ ವಾಚಾ ಜ್ಯೋತಿಷಾ ಅನುಗೃಹೀತೋಯಂ ಪುರುಷೋ ವ್ಯವಹರತಿ
ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇತತ್ ವಾಚೋ ಜ್ಯೋತಿಷ್ವಮ್ | ಕಥಮ್? ಅಪಿ
ಯತ್ರ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಪ್ರಾವೃಷಿ ಪ್ರಾಯೇಣ ಮೇಘಾನ್ಧಕಾರೇ ಸರ್ವ
ಜ್ಯೋತಿಃಪ್ರತ್ಯಸ್ತಮಯೇ ಸ್ವೋನಪಿ ವಾಹಿಃ ಹಸ್ತಃ ನ ವಿಶ್ವಷ್ಟಂ ನಿರ್ಜ್ಞಾ
ಯತೇ, ಅಥ ತಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಸರ್ವಜೇಷ್ಟಾನಿರೋಧೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಬಾಹ್ಯಜ್ಯೋತಿ
ಷೋಽಭಾವಾತ್ ಯತ್ರ ವಾಕ್ ಉಚ್ಚರತಿ, ಶಬ್ದ ವಾ ಭವತಿ ಗರ್ವಭೋ ವಾ
ರೌತಿ ಉಪೈವ ತತ್ರ ನೈತಿ | ತೇನ ಶಬ್ದೇನ ಜ್ಯೋತಿಷು ಶ್ರೋತ್ರಮನಸೋ
ನ್ಯೈರನ್ತರ್ಯಂ ಭವತಿ | ತೇನ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಕಾರ್ಯತ್ವಂ ವಾಕ್ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ |
ತೇನ ವಾಚಾ ಜ್ಯೋತಿಷಾ ಉಪನೈತ್ಯೇವ ಉಪಗಚ್ಛತ್ಯೇವ | ತತ್ರ ಸಂನಿಹಿತೋ
ಭವತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತತ್ರ ಚ ಕರ್ಮ ಕುರುತೇ ವಿಪಲ್ಯೇತಿ | ತತ್ರ

1. ಇದರ ಮುಂದೆ ಒಂದು ಹಿ ಶಬ್ದವಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿರುತ್ತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ವಾಗ್ಜ್ಯೋತೀಪೋ ಗ್ರಹಣಂ ಗನ್ಧಾದೀನಾಮ್ ಉಪಲಕ್ಷಣಾರ್ಥಮ್ | ಗನ್ಧಾದಿ
ಭರಸಿ ಹಿ ಘ್ರಾಣಾದಿಷು ಅನುಗೃಹೀತೇಷು ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತಾದಯೋ ಭವಂತಿ |
ತೇನ ತೈರಸಿ ಅನುಗ್ರಹೋ ಭವತಿ ಕಾರ್ಯಾಕರಣಸಂಘಾತಸ್ಯ | ಏವಮೇವೈ
ತದ್ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅಗ್ನಿಯೂ ಶಾಂತವಾದರೆ ವಾಕ್ಯೇ ಜ್ಯೋತಿಯು ವಾಕ್ಯೆಂದರೆ (ಇಲ್ಲಿ)
ಶಬ್ದ(ವೆಂಒರ್ಧವನ್ನು) ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಶಬ್ದವೆಂಬ ವಿಷಯದಿಂದ ಶ್ರೋತ್ರ
ವೆಂಬ ಇಂದ್ರಿಯವು ದೀಪ್ತವಾಗುವದು, ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ಚೆನ್ನಾಗಿ
ದೀಪ್ತವಾಗಲು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಿನೇಕವುಂಟಾಗುವದು ; ಆ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ
(ಮನುಷ್ಯನು) ಹೊರಗಿನ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. “ಮನಸ್ಸಿ
ನಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ನೋಡುತ್ತಾನೆ ; ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಕೇಳುತ್ತಾನೆ” (೧-೫-೩)
ಎಂದಲ್ಲವೆ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ(ವಾಕ್ಯ) ?

(ಅಕ್ಷೇಪ) :- ವಾಕ್ಯ ಜ್ಯೋತಿ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ? ವಾಕ್ಯ ಜ್ಯೋತಿ
ಎಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲವಲ್ಲ !

(ಪರಿಹಾರ) :- ಇದಕ್ಕೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ : ಸಮ್ರಾಜನೆ, ಆದ್ದರಿಂದಲೇ-
ವಾಕ್ಯೆಂಬ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದ ಅನುಗೃಹೀತನಾಗಿ ಈ ಪುರುಷನು ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಾ
ನಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದಲೇ, ವಾಕ್ಯ ಜ್ಯೋತಿ ಎಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ
ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ ಯಾವಾಗ, ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಬಹಳವಾಗಿ
ಮೋಡದಿಂದ ದಟ್ಟವಾಗಿ ಕತ್ತಲು ಕವಿದುಕೊಂಡು ಯಾವ ಬೆಳಕೂ ಇಲ್ಲದಿರು
ವಾಗ ತನ್ನ ಕೈಯೂ (ತನ್ನ) ಹಸ್ತವು ಕೂಡ ವಿಪ್ಲವವಾಗಿ ಎಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯ
ಬರುವದಿಲ್ಲವೋ, ಆಗ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೊರಗಿನ ಜ್ಯೋತಿಯಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಯಾವ
ವ್ಯವಹಾರವೂ ಇಲ್ಲದಂತಾಗಬೇಕಾಗಿಬಂದೊದಗಲು, ಎಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯ ಎದ್ದು
ಕೇಳಬರುವದೋ ನಾಯಿ ಬಗುಳುವದೋ ಅಥವಾ ಕತ್ತಿ ಕಿರಿಚುವದೋ (ಎಲ್ಲಿ
ಕೇಳಬರುವದೋ), ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿಯೇ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಆ ಶಬ್ದವೆಂಬ
ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದ ಶ್ರೋತ್ರಮನಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ವ್ಯವಧಾನವಿಲ್ಲದಂತಾಗುತ್ತದೆ ;
ಅದರಿಂದ ವಾಕ್ಯಗೆ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಠಾರ್ಯವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ವಾಕ್ಯೆಂಬ
ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದ (ಉಪನೈತ್ಯೇವ ಎಂದು ಅನ್ವಯ), (ಅದರ) ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ
ಹೋಗಿಯೇ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ, ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಸೇರುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಅಲ್ಲಿ
ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತಾನೆ.

ಇಲ್ಲಿ ವಾಗ್ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವದು ಗಂಧವೇ ಮುಂತಾ
ದವುಗಳಿಗೂ ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿರಲೆಂದು. ಏಕೆಂದರೆ ಗುಂಧಾದಿಗಳಿಂದಲೂ

ಘ್ರಾಣವೇ ಮುಂತಾದ (ಇಂದ್ರಿಯ)ಗಳು ಅನುಗೃಹೀತವಾಗಲು ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ನಿವೃತ್ತಿ- ಮುಂತಾದವುಗಳು ಆಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳೆಂದೂ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಕ್ಕೆ ಅನುಗ್ರಹವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹೊರಗಿನ ಜ್ಯೋತಿಗಲ್ಲಿಲ್ಲದಾಗ ಆತ್ಮನೇ ಜ್ಯೋತಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಸ್ತಮಿತ ಆದಿತ್ಯೇ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಚಂದ್ರಮಸ್ಯಸ್ತಮಿತೇ ಶಾನ್ತೇಃಗೌ ಶಾಂತಾಯಾಂ ನಾಚಿ ಕಂಜ್ಯೋತಿರೇನಾಯಂ ಪುರುಷ ಇತ್ಯಾತ್ಮೈನಾಸ್ಯ ಜ್ಯೋತಿರ್ಭವತೀತ್ಯಾತ್ಮನೈನಾಯಂ ಜ್ಯೋತಿಷಾಃಸ್ತೇ ಪಲ್ಯಯತೇ ಕರ್ಮ ಕುರುತೇ ವಿಪಲ್ಯೇತೀತಿ||

೬. “ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಆದಿತ್ಯನು ಮುಳುಗಿ ಚಂದ್ರನೂ ಮುಳುಗಿ ಅಗ್ನಿಯು ಶಾಂತವಾಗಿ ನಾಕ್ಕು ಶಾಂತವಾಗಲು ಈ ಪುರುಷನು ಯಾವ ಜ್ಯೋತಿಯುಳ್ಳವನೇ ಆಗಿರುವನು?” ಆತ್ಮನೇ ಇವನಿಗೆ ಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರುವನು. ಆತ್ಮನೆಂಬ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದಲೇ ಇವನು ಕುಳಿತಿರುತ್ತಾನೆ, ಬೋಗುತ್ತಾನೆ, ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ.

ಜನಕನ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೬೫. ಶಾಂತಾಯಾಂ ಪುನರ್ನಾಚಿ ಗನ್ಧಾದಿಷ್ಟಸಿ ಚ ಶಾನ್ತೇಸು ಬಾಹ್ಯೇಸು ಅನುಗ್ರಾಹಕೇಷು ಸರ್ವಪ್ರವೃತ್ತಿನಿರೋಧಃ ಪ್ರಾಪ್ತೋಽಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ | ಏತದುತ್ತಂ ಭವತಿ | ಜಾಗ್ರದ್ವಿಷಯೇ ಬಹುರ್ಮುಖಾನಿ ಕರಣಾನಿ ಚಕ್ಷುರಾದೀನಿ ಆದಿತ್ಯಾದಿಜ್ಯೋತಿರ್ಭಿರನುಗೃಹ್ಯಮಾಣಾನಿ ಯದಾ ತದಾ ಸ್ಫುಟತರಃ ಸಂವ್ಯವಹಾರೋಽಸ್ಯ ಭವತೀತ್ಯೇವಂ ತಾವತ್ ಜಾಗರಿತೇ ಸ್ವಾವಯವಸಂಘಾತವ್ಯತಿರಿಕ್ತೇನೈವ ಜ್ಯೋತಿಷಾ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ ಅಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ದೃಷ್ಟಾ | ತಸ್ಮಾತ್ ತೇ ವಯಂ ಮನ್ಯಾಮಹೇ ಸರ್ವಬಾಹ್ಯಜ್ಯೋತಿಃಪ್ರತ್ಯಸ್ತಮಯೇಽಪಿ ಸ್ವಪ್ನಸುಷುಪ್ತಕಾಲೇ ಜಾಗರಿತೇ ಚ ತಾದೃಗವಸ್ಥಾಯಾಂ ಸ್ವಾವಯವಸಂಘಾತವ್ಯತಿರಿಕ್ತೇನೈವ ಜ್ಯೋತಿಷಾ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿರಸ್ಯ ಇತಿ | ದೃಶ್ಯತೇ ಚ ಸ್ವಪ್ನೇ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ ಬಂಧಸಂಗಮನವಿಯೋಗದರ್ಶನಮ್, ದೇಶಾಂತರಗಮನಾದಿ ಚ | ಸುಷು

ಪ್ರಾಚ್ಯ ಉತ್ಥಾನಮ್, ಸುಖಮಹಮಸ್ವಾಪ್ನಂ ನ ಕಿಂಚಿದವೇದಿಷಮಿತಿ |
ತಸ್ಮಾದಸ್ತಿ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ಕಿಮಪಿ ಜ್ಯೋತಿಃ | ಕಿಂ ಪುನಸ್ತಚ್ಛಾಂತಾಯಾಂ
ವಾಚಿ ಜ್ಯೋತಿರ್ಭವತೀತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹಾಗಾದರೆ ವಾಕ್ಯ ಶಾಂತವಾಗಲು ಹೊರಗಿನ ಅನುಗ್ರಾಹಕಗಳಾದ
ಗಂಧಾದಿಗಳೂ ಶಾಂತವಾಗಲು ಈ ಪುರುಷನಿಗೆ ಯಾವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ
ದಂತಾಗಬೇಕಾಗುವದು. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೆಂದು : ಎಚ್ಚರದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ
ಚಕ್ಷುರಾದಿಕರಣಗಳು ಹೊರಮುಖವಾಗಿ ಆದಿತ್ಯನೇ ಮುಂತಾದ ಜ್ಯೋತಿ
ಗಳಿಂದ ಅನುಗೃಹೀತವಾಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಈ (ಪುರುಷ)ನಿಗೆ ಸ್ವುಟತರವಾಗಿ
ವ್ಯವಹಾರವಾಗುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಹೀಗೆ ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ತನ್ನ
ಅವಯವಸಂಘಾತಗಳಿಗಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವೇ ಆಗಿರುವ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದ ಈ
ಪುರುಷನಿಗೆ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಠಾತ್ಮವಾಗುವದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವದ
ರಿಂದ (ಇದನ್ನು ನೋಡಿದ) ಆ ನಮಗೆ ಯಾವ ಜ್ಯೋತಿಯೂ ಇಲ್ಲವಾಗಿರುವ
ಕನಸುನಿದ್ರೆಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಮತ್ತು ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಅವಸ್ಥೆಯಿರು
ವಾಗಲೂ¹ ತನ್ನ ಅವಯವಗಳ ಸಂಘಾತಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಜ್ಯೋತಿ
ಯಿಂದಲೇ ಈ (ಪುರುಷ)ನಿಗೆ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಠಾತ್ಮವು ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕು ಎಂದು
ತೋರುತ್ತದೆ. ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ನಂಟರನ್ನು ನೇರುವದು, ಅವರನ್ನು ಗಲುವದು,
ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವದು- ಮುಂತಾದ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಠಾತ್ಮವು ಕಂಡೂ
ಬರುತ್ತದೆ. ನಿದ್ರೆಯಿಂದಲೂ- ನಾನು ಸುಖವಾಗಿ ನಿದ್ರಿಸಿದೆನು, ಏನನ್ನೂ
ಅರಿಯಲಿಲ್ಲ ಎಂದು² - ಏಳುವದೂ (ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ). ಆದ್ದರಿಂದ (ಪುರುಷ
ನಿಗಿಂತ) ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಯಾವದೋ ಒಂದು ಜ್ಯೋತಿಯಿರಬೇಕು. ಹಾಗಾದರೆ
ವಾಕ್ಯ ಶಾಂತವಾದಾಗ ಆ ಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರುವದು ಯಾವದು ?

ಯಾಜ್ಞ ವಲ್ಕ್ಯನ ಉತ್ತರ : ಆತ್ಮನೇ ಜ್ಯೋತಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೬೬. ಉಚ್ಯತೇ | ಆತ್ಮೈವಾಸ್ಯ ಜ್ಯೋತಿರ್ಭವತೀತಿ | ಆತ್ಮಾ ಇತಿ
ಕಾರ್ಯಕರಣವ್ಯಾವಯವಸಂಘಾತವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ಕಾರ್ಯಕರಣಾವಭಾಸಕಮ್

1. ಯಾವ ಹೊರಗಿನ ಜ್ಯೋತಿಯ ವ್ಯಾಪಾರವೂ ಇಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೂ.

2. ಕೂತುಕೊಂಡಿರುವದು, ಹೋಗುವದು- ಮುಂತಾದ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನೇ ವ್ಯವ
ಹಾರವೆಂದು ಉದಾಹರಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಸ್ಮರಣೆಯನ್ನೇಕೆ ಉದಾಹರಿಸಿದೆ ಎಂಬುದು
ಅಶ್ವಮೇಧವಿಲ್ಲ, ಈ ವಾಕ್ಯಭಾಗವು ಮೂಲಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಇರುವದು.

ಆದಿತ್ಯಾದಿಬಾಹ್ಯಜ್ಯೋತಿರ್ವತ್ ಸ್ವಯಮನ್ಯೇನ ಅನವಭಾಸ್ಯಮಾನಮ್
ಅಭಿಧೀಯತೇ ಜ್ಯೋತಿಃ | ಅನ್ತಃಸ್ಥಂ ಚ ತತ್ | ಪಾರಿಶೇಷ್ಯಾತ್ | ಕಾರ್ಯ
ಕರಣವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ತದಿತಿ ತಾನತ್ ಸಿದ್ಧಮ್ | ಯಚ್ಚ ಕಾರ್ಯಕರಣವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ
ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಾನುಗ್ರಾಹಕಂ ಚ ಜ್ಯೋತಿಃ ತದ್ಬಾಹ್ಯೈಶ್ಚಕ್ಷುರಾದಿ
ಕರಣೈರುಪಲಭ್ಯಮಾನಂ ದೃಷ್ಟಮ್ | ನ ತು ತಥಾ ತಚ್ಚಕ್ಷುರಾದಿಭಿರುಪ
ಲಭ್ಯತೇ ಆದಿತ್ಯಾದಿಜ್ಯೋತಿಃಸೂಪರತೇಷು | ಕಾರ್ಯಂ ತು ಜ್ಯೋತಿಸೋ
ದೃಶ್ಯತೇ ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಆತ್ಮನೈವಾಯಂ ಜ್ಯೋತಿಷಾ ಅಸ್ಮೇ ಸಲ್ಯ
ಯತೇ ಕರ್ಮ ಕುರುತೇ ವಿಪಶ್ಚೇತೀತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ನೂನಮನ್ತಃಸ್ಥಂ
ಜ್ಯೋತಿಃ ಇತ್ಯವಗಮ್ಯತೇ | ಕಿಂ ಚ ಆದಿತ್ಯಾದಿಜ್ಯೋತಿರ್ವಿಲಕ್ಷಣಂ ತತ್
ಅಭಾತಿಕಂ ಚ | ನ ಏವ ಹೇತುಃ, ಯಚ್ಚಕ್ಷುರಾದ್ಯಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಮ್ ಆದಿತ್ಯಾದಿ
ವತ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವನ್ನು) ದೇಳುತ್ತಾನೆ : ಆತ್ಮನೇ ಇವನಿಗೆ ಜ್ಯೋತಿ
ಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆತ್ಮ ಎಂದು ಕಾರ್ಯಕರಣವೆಂಬ ತನ್ನ ಅವಯವಸಂಘಾತ
ಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ, ಆದಿತ್ಯನೇ ಮುಂತಾದ ಹೊರಗಿನ ಜ್ಯೋತಿಗಳಂತೆ
ಕಾರ್ಯಕರಣವನ್ನು ಬೆಳಗುವದಾಗಿ, ತಾನು ಮತ್ತೊಂದರಿಂದ ಬೆಳಗಲ್ಪಡದೆ
ಇರುವ ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಅದು ಒಳಗೆ ಇರುವ (ಜ್ಯೋತಿಯೂ
ಅಗಿದೆ) ಎಂದು ಪರಿಶೇಷನ್ಯಾಯದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. (ಇದರ ವಿವರ) :
ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಅದು ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳಿಗಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು
ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಯಾವ ಜ್ಯೋತಿಯು ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳಿಗಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತ
ವಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಕ್ಕೆ ಅನುಗ್ರಾಹಕವಾಗಿರುತ್ತದೆಯೋ
ಅದು ಹೊರಗಿನ ಚಕ್ಷುರಾದಿಕರಣಗಳಿಗೆ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಕಂಡಿರು
ತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಆದಿತ್ಯನೇ ಮುಂತಾದ ಜ್ಯೋತಿಗಳು (ವ್ಯಾವಾರಮಾಡದೆ)
ಸುಮ್ಮನಾಗಲು ಅದು ಹಾಗೆ ಕಂಡುಬರುವದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಜ್ಯೋತಿಯ ಕಾರ್ಯ
ವೇನೋ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿರುವದಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನೆಂಬ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದಲೇ
(ಇವನು) ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಹಿಂದಕ್ಕೆ
ಬರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ (ಅ) ಜ್ಯೋತಿಯು ಒಳಗೆ ಇರಬೇಕು ಎಂಬಾಯಿತು.
ಮತ್ತು ಆ (ಜ್ಯೋತಿಯು) ಆದಿತ್ಯಾದಿಜ್ಯೋತಿಗಳಿಗಿಂತ ಅದು ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿ
ಯೂ ಅಭಾತಿಕವಾಗಿಯೂ (ಇರಬೇಕು) ; ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳಂತೆ ಚಕ್ಷುರಾದಿ
ಗಳಿಗೆ ಕಾಣಬರುವದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅದೇ (ಇದಕ್ಕೂ) ಹೇತುವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪಸಮಾಧಾನಗಳು ದೇಹಾತ್ಮವಾದಿಯ ಆಕ್ಷೇಪ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೭೭. ನ | ಸಮಾನಜಾತೀಯೈನೈವ ಉಪಕಾರದರ್ಶನಾತ್ | ಯತ್
ಆದಿತ್ಯಾದಿವಿಲಕ್ಷಣಂ ಜ್ಯೋತಿರಾನ್ತರಂ ಸಿದ್ಧಮಿತಿ ? ಏತದಸತ್ | ಕಸ್ಮಾತ್ ?
ಉಪಕ್ರಿಯಮಾಣಸಮಾನಜಾತೀಯೈನೈವ ಆದಿತ್ಯಾದಿಜ್ಯೋತಿಷಾ ಕಾರ್ಯ
ಕರಣಸಂಘಾತಸ್ಯ ಭೌತಿಕಸ್ಯ ಭೌತಿಕೇನೈವ ಉಪಕಾರಃ ಕ್ರಿಯಮಾಣೋ
ದೃಶ್ಯತೇ | ಯಥಾದೃಷ್ಟಂ ಚ ಇದಮನುಮೇಯಮ್ | ಯದಿ ನಾಮ
ಕಾರ್ಯಕರಣಾತ್ ಅರ್ಥಾನ್ತರಂ ತದುಪಕಾರಕಮ್ ಆದಿತ್ಯಾದಿವತ್ ಜ್ಯೋತಿಃ
ತಥಾಪಿ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಸಮಾನಜಾತೀಯಮೇವ ಅನುಮೇಯಮ್ |
ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತೋಪಕಾರಕತ್ವಾತ್ ಆದಿತ್ಯಾದಿಜ್ಯೋತಿರ್ವತ್ | ಯತ್
ಪುನಃ ಅನ್ತಃಸ್ಥತ್ವಾತ್ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾಚ್ಚ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮುಚ್ಯತೇ | ತಚ್ಚಕ್ಷುರಾದಿ
ಜ್ಯೋತಿರ್ಭಿರನೈಕಾನ್ತಿ ಕಮ್ | ಯತಃ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಣಿ ಅನ್ತಃಸ್ಥಾನಿ ಚ
ಚಕ್ಷುರಾದಿಜ್ಯೋತಿಃಷಿ ಭೌತಿಕಾನ್ಯೇವ | ತಸ್ಮಾತ್ ತವ ಮನೋರಥ
ಮಾತ್ರಮ್ ವಿಲಕ್ಷಣಮಾತ್ಮಜ್ಯೋತಿಃ ಸಿದ್ಧಮಿತಿ | ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತ
ಭಾವಭಾವಿತ್ವಾಚ್ಚ ಸಂಘಾತಧರ್ಮತ್ವಮನುಮಿಯತೇ ಜ್ಯೋತಿಷಃ |
ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ದೃಷ್ಟಸ್ಯ ಚ ಅನುಮಾನಸ್ಯ ವ್ಯಭಿಚಾರಿತ್ವಾತ್ ಅಪ್ರಮಾ
ಣ್ಯಮ್ | ಸಾಮಾನ್ಯತೋದೃಷ್ಟಬಲೇನ ಹಿ ಭವಾನ್ ಆದಿತ್ಯಾದಿವತ್
ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ಜ್ಯೋತಿಃ ಸಾಧಯತಿ ಕಾರ್ಯಕರಣೇಭ್ಯಃ | ನ ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್
ಅನುಮಾನೇನ ಬಾಧಿತುಂ ಶಕ್ಯತೇ | ಅಯಮೇವ ತು ಕಾರ್ಯಕರಣ
ಸಂಘಾತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಪಶ್ಯತಿ ಶೃಣೋತಿ ಮನುತೇ ವಿಜಾನಾತಿ ಚ | ಯದಿ
ನಾಮ ಜ್ಯೋತಿರನ್ತರಮ್ ಅಸ್ಯ ಉಪಕಾರಕಂ ಸ್ಯಾತ್ ಆದಿತ್ಯಾದಿವತ್, ನ
ತದ್ ಆತ್ಮಾ ಸ್ಯಾತ್ ಜ್ಯೋತಿರನ್ತರಮ್ ಆದಿತ್ಯಾದಿವದೇವ | ಯ ಏವ ತು
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ದರ್ಶನಾದಿಕ್ರಿಯಾಂ ಕರೋತಿ ಸ ಏವ ಆತ್ಮಾ ಸ್ಯಾತ್ ಕಾರ್ಯ
ಕರಣಸಂಘಾತೋ ನಾನ್ಯಃ | ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧೇ ಅನುಮಾನಸ್ಯ ಅಪ್ರಮಾ
ಣ್ಯಾತ್ | ನನು ಅಯಮೇವ ಚೇತ್ ದರ್ಶನಾದಿಕ್ರಿಯಾ ಕರ್ತಾ ಆತ್ಮಾ
ಸಂಘಾತಃ ಕಥಮವಿಕಲ್ಪಸ್ಯೈವಾಸ್ಯ ದರ್ಶನಾದಿಕ್ರಿಯಾಕರ್ತೃತ್ವಮ್
ಕದಾಚಿದ್ ಭವತಿ, ಕದಾಚಿನ್ನೇತಿ ? ನೈಷ ದೋಷಃ | ದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್ | ನ ಹಿ
ದೃಷ್ಟೇ ಅನುಪಪನ್ನಂ ನಾಮ | ನ ಹಿ ಖದ್ಯೋತೇ ಪ್ರಕಾಶಾಪ್ರಕಾಶಕತ್ವೇನ
ದೃಶ್ಯಮಾನೇ ಕಾರಣಾನ್ತರಮ್ ಅನುಮೇಯಮ್ | ಅನುಮೇಯತ್ವೇ ಚ
ಕೇನಚಿತ್ ಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಂ ಸರ್ವತ್ರ ಅನುಮೇಯಂ ಸ್ಯಾತ್ |

ತಚ್ಛಾನಿಷ್ಟಮ್ | ನ ಚ ಪದಾರ್ಥಸ್ವಭಾವೋ ನಾಸ್ತಿ | ನ ಹಿ ಅಗ್ನಿಃ ಉಷ್ಣ ಸ್ವಾಭಾವ್ಯಮ್ ಅನ್ಯನಿಮಿತ್ತಮ್, ಉದಕಸ್ಯ ವಾ ಪ್ರೈತ್ಯಮ್ | ಪ್ರಾಣಧರ್ಮಾ ಧರ್ಮಾದ್ಯಪೇಕ್ಷಮ್ ಇತಿ ಚೇತ್ | ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾದೇರ್ನಿಮಿತ್ತಾನ್ತರಾಪೇಕ್ಷ ಸ್ವಭಾವಪ್ರಸಂಗಃ | ಅಸ್ತಿತ್ವತಿ ಚೇತ್ | ನ | ತದನವಸ್ಥಾಪ್ರಸಂಗಃ | ಸ ಚಾನಿಷ್ಟಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ದೇಹಾತ್ಮವಾದಿ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಮಾನಜಾತಿಯ (ಪದಾರ್ಥ) ದಿಂದಲೇ ಉಪಕಾರವಾಗುವದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ (ಇದರ ವಿವರ) : ಆದಿತ್ಯನೇ ಮುಂತಾದವಕ್ಕಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ, ಒಳಗಿನ ಜ್ಯೋತಿಯು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತೀಯಲ್ಲ, ಇದು ಸುಳ್ಳು. ಏಕೆ ? ಎಂದರೆ, ಉಪಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದುವದರ ಸಮಾನಜಾತಿಯವಾದ ಆದಿತ್ಯಜ್ಯೋತಿಯಿಂದಲೇ ಕಾರ್ಯ ಕರಣಸಂಘಾತಕ್ಕೆ- ಭೌತಿಕವಾದದ್ದಕ್ಕೆ ಭೌತಿಕವಾದದ್ದರಿಂದಲೇ- ಉಪಕಾರವು ಮಾಡಲ್ಪಡುವದು ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದೆ. ಹೇಗೆ ಕಂಡಿಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇದನ್ನು ಅನುಮಾನಿಸಬೇಕು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಕಾರ್ಯಕರಣಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ವಸ್ತುವೇ ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳಂತೆ (ಅದಕ್ಕೆ) ಉಪಕಾರಕವಾದ ಜ್ಯೋತಿಯು ಎಂದರೂ ಆಗಲಿ, ಆಗಲೂ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಜಾತಿಯದಾದ (ಜ್ಯೋತಿಯು)ನ್ನೇ ಅನುಮಾನಿಸಬಹುದಾಗುವದು. ಏಕೆಂದರೆ ಆದಿತ್ಯಾದಿಜ್ಯೋತಿಗಳಂತೆ (ಅದೂ) ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಕ್ಕೆ ಉಪಕಾರಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು (ಈ ಜ್ಯೋತಿಯು) ಒಳಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ (ಅವುಗಳಿಗಿಂತ) ವಿಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೀರಷ್ಟೆ, ಈ (ಹೇತುವು) ಚಕ್ಷುರಾದಿಜ್ಯೋತಿಗಳ (ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ) ನಿಯತವಲ್ಲವೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಯೂ ಒಳಗಿರುವವುಗಳಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಚಕ್ಷುರಾದಿಜ್ಯೋತಿಗಳು ಭೌತಿಕವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ (ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳಿಗಿಂತ) ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯು ವಿಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತೆಂಬುದು ನಿನ್ನ ಮನೋರಥಮಾತ್ರವಾಗಿರುತ್ತದೆ

ಇದಲ್ಲದೆ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತವಿದ್ದರೇ ಇರುವದರಿಂದ (ಈ) ಜ್ಯೋತಿಯು ಸಂಘಾತಧರ್ಮವೆಂದೇ ಅನುಮಾನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.¹ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ದೃಷ್ಟವಾದ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ (ಅದು) ಪ್ರಮಾಣ

1. ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯು ಸಂಘಾತಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯೆಂದು ಒಪ್ಪಿ, ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳಂತೆ ಆದೂ ಭೌತಿಕವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕು- ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಅನುಮಾನಿಸಲಾಗಿತ್ತು, ಈಗ ಅದು ಬೇರೆಯೇ ಅಲ್ಲವೆಂದು ಅನುಮಾನ-ರುತ್ತದೆ

ವಲ್ಲ.¹ ಸಾಮಾನ್ಯತೋದೃಷ್ಟವಾದದ್ದರ ಒಲದಿಂವಲ್ಲವೆ, ನೀನು ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳಂತೆ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳಿಗಿ-² ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಿರುವುದು ? ಆದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ³ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಬಾಧಿಸುವದು ಆಗಲಾರದು. ಆದರೆ ಈ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತವೇ ನೋಡುತ್ತದೆ, ಕೇಳುತ್ತದೆ, ಮನನ ಮಾಡುತ್ತದೆ, ಮತ್ತು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿದೆ.⁴ ಒಂದು ವೇಳೆ ಬೇರೊಂದು ಜ್ಯೋತಿಯು ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳಂತೆ ಇದಕ್ಕೆ ಉಪಕಾರಕವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದರೂ, ಆ ಮತ್ತೊಂದಾದ ಜ್ಯೋತಿಯು ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳಂತೆಯೇ ಆತ್ಮನಲ್ಲವೆಂದೇ ಆಗುತ್ತದೆ.⁵ ಯಾವುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ದರ್ಶನಾದಿಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದೆಯೋ ಆ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತವೇ ಆತ್ಮನಾದೀತೇ ಹೊರತು ಮತ್ತೊಂದು (ಆತ್ಮ)ನಾಗಲಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪಿರುದ್ಧವಾದಾಗ ಅನುಮಾನವು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯ ಅಕ್ಷೇಪ).— ಈ ಸಂಘಾತವೇ ದರ್ಶನಾದಿಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಕರ್ತೃವಾದ ಆತ್ಮನು ಎನ್ನುವದಾದರೆ ಯಾವ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆಯೂ ಆಗದೆ ಇರುವಲ್ಲಿಯೂ ಇದಕ್ಕೆ ದರ್ಶನಾದಿಕ್ರಿಯಾಕರ್ತೃತ್ವವು ಆಗುವದು, ಒಂದು ಸಲ ಆಗದೆ ಇರುವದು —(ಇದು) ಹೇಗೆ (ಹೊಂದುತ್ತದೆ) ?

(ದೇಹಾತ್ಮವಾದಿಯ ಪರಿಹಾರ):— ಇದೇನೂ ದೋಷವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇದು ದೃಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ದೃಷ್ಟವಾದದ್ದರಲ್ಲಿ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಿಲ್ಲ ವಷ್ಟೆ ? ದೀಪದ ಹುಳು ಪ್ರಕಾಶಾಪ್ರಕಾಶಕ(ರೂಪ)ದಿಂದ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ(ಅದಕ್ಕೆ) ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವನ್ನು ಅನುಮಾನಿಸುವದು (ಸರಿ)ಯಲ್ಲ ವಷ್ಟೆ ? (ಹಾಗೆ) ಅನುಮಾನಿಸಬಹುದಾದರೆ, ಯಾವದಾದರೊಂದು ಸಾಮಾನ್ಯದಿಂದ ಯಾವದನ್ನಾದರೂ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಅನುಮಾನಿಸಬಹುದಾಗುವದು.⁴ ಅದು (ಯಾರಿಗೂ) ಇಷ್ಟವಲ್ಲ. ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸ್ವಭಾವವೇ ಇಲ್ಲ ಎನ್ನುವಂತೆ

1. ಜ್ಯೋತಿಷ್ಕಾರ್ಯವು ತನಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದ ಆಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದು ಸಾಮಾನ್ಯತೋದೃಷ್ಟ, ಶರೀರಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಜ್ಯೋತಿಯೊಂದು ಇರಬೇಕು ಎಂಬ ವಿಶೇಷವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯು ಉದಾಹರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ.

2. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿದೆ ಎಂದರೆ ದೃಢವಾದ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆಗುತ್ತದೆ, ಅಥವಾ ಅನುಮಾನವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೇ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ.

3. ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲದಾಗಿನ ಜ್ಯೋತಿ ಯು (೧) ಭೌತಿಕವಾಗಿರಬೇಕು' (೨) ಸಂಘಾತದ ಧರ್ಮವೇ ಆಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಎರಡು ಅನುಮಾನಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಈಗ (೩) ಅದು ಅನಾತ್ಮವೇ ಆಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಮೂರನೆಯ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

4. ಬೆಂಕಿಯು ಪದಾರ್ಥವಾದ್ದರಿಂದ ಮಂಜಿನಂತೆ ತಣ್ಣಗಿದೆ ಎಂದೂ ಅನುಮಾನಿಸಬಹುದಾಗುವದು.

ಯೂ ಇಲ್ಲ. ಬೆಂಕಿಗೆ ಬಿಸಿಯಾಗಿರುವ ಸ್ವಭಾವವು ಮತ್ತೊಂದು ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾದದ್ದು, ಅಥವಾ ನೀರಿಗೆ ತಂಪು (ಮತ್ತೊಂದು ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾದದ್ದು) ಎಂಬುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ¹ ?

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯ ಅಕ್ಷೇಪ):- ಅದು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳೇ ಮುಂತಾದವುಗಳ² ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ (ಆಗಿರುತ್ತದೆ) ಎನ್ನಬಹುದಲ್ಲ !

(ದೇಹಾತ್ಮನಾದಿಯ ಪರಿಹಾರ):- ಹಾಗಾದರೆ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾದಿಗಳ ಸ್ವಭಾವವೂ ಮತ್ತೊಂದು ನಿಮಿತ್ತದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದಾದದ್ದು ಎಂಬ ಪ್ರಸಂಗವು (ಬರುವದು). (ಅದೂ) ಆಗಲಿ ಎಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ ; (ಆಗ) ಅದರ ನಿಲುಗಡೆಯಿಲ್ಲದೆಹೋಗುವ ಪ್ರಸಂಗ(ವುಂಟಾಗುವದು). ಅದು (ನಿಮಗೂ) ಇಷ್ಟವಲ್ಲ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ : ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯು ವೈತರಿಕ್ತ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೯೮. ನ | ಸ್ವಸ್ವಸ್ಮೃತ್ಯೋದ್ರೃಷ್ಟಸ್ಯೈವ ದರ್ಶನಾತ್ | ಯದುಕ್ತಂ ಸ್ವಭಾವವಾದಿನಾ ದೇಹಸ್ಯೈವ ದರ್ಶನಾದಿಕ್ರಿಯಾ ನ ವೈತರಿಕ್ತಸ್ಯ ಇತಿ | ತನ್ನ | ಯದಿ ಹಿ ದೇಹಸ್ಯೈವ ದರ್ಶನಾದಿಕ್ರಿಯಾ, ಸ್ವಪ್ನೇ ದೃಷ್ಟಸ್ಯೈವ ದರ್ಶನಂ ನ ಸ್ಯಾತ್ | ಅನ್ತಃ ಸ್ವಪ್ನಂ ಪಶ್ಯನ್ ದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಮೇವ ಪಶ್ಯತಿ ನ ಶಾಕದ್ವೀಪಾದಿಗತಮ್ | ಅದೃಷ್ಟರೂಪಮ್ | ತತ್ತ್ವ ಏತತ್ ಸಿದ್ಧಂ ಭವತಿ ಯಃ ಸ್ವಪ್ನೇ ಪಶ್ಯತಿ ದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಂ ವಸ್ತು ಸ ಏವ ಪೂರ್ವಂ ವಿದ್ಯಮಾನೇ ಚಕ್ಷುಷಿ ಅದ್ರಾಕ್ಷೇತ್ ನ ದೇಹ ಇತಿ | ದೇಹಕ್ಷೇತ್ ದ್ರಷ್ಟಾ ಸ ಯೇನ ಅದ್ರಾಕ್ಷೇತ್ ತಸ್ಮಿನ್ ಉದ್ಭೃತೇ ಚಕ್ಷುಷಿ ಸ್ವಪ್ನೇ ತದೇವ ದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಂ ನ ಪಶ್ಯೇತ್ | ಅಸ್ಮಿ ಚ ಲೋಕೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ ಪೂರ್ವಂ ದೃಷ್ಟಂ ಮಯಾ ಹಿಮವತಃ ಶೃಗ್ಧಮ್ ಅದ್ಯಾಹಂ ಸ್ವಪ್ನೇ ಅದ್ರಾಕ್ಷಮ್ ಇತಿ ಉದ್ಭೃತಚಕ್ಷುಷಾಮನ್ಥಾನಾಮಪಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ಅನುದ್ಭೃತೇಽಪಿ ಚಕ್ಷುಷಿ ಯಃ ಸ್ವಪ್ನದೃಕ್ ಸ ಏವ ದ್ರಷ್ಟಾ ನ ದೇಹಃ ಇತ್ಯವಗಮ್ಯತೇ | ತಥಾ ಸ್ಮೃತೌ ದ್ರಷ್ಟೃಸ್ಮತ್ಪೋರೇಕತ್ವೇ ಸತಿ ಯ ಏವ ದ್ರಷ್ಟಾ ಸ ಏವ ಸ್ಮರ್ತಾ | ಯದಾ ಚೈವಮ್ ತದಾ ನಿಮಿಲಿತಾ ಕ್ಷೋಸಿ ಸ್ಮರನ್ ದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಂ ಯನ್ಮಾಪಂ ತದ್ ದೃಷ್ಟವದೇವ ಪಶ್ಯತಿತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ಯನ್ನಿಮಿಲಿತಂ ತನ್ನ ದ್ರಷ್ಟೃ | ಯನ್ನಿಮಿಲಿತೇ ಚಕ್ಷುಷಿ ಸ್ಮರದ್ಯಾಪಂ ಪಶ್ಯತಿ ತದೇವ ಅನಿಮಿಲಿತೇಽಪಿ ಚಕ್ಷುಷಿ ದ್ರಷ್ಟಾಸೀತ್ ಇತ್ಯವ

1. ಅವುಗಳಿಗೆ ಅದು ಹೇಗೆ ಸ್ವಭಾವವೋ ಹಾಗೆ ದರ್ಶನಾದಿಕ್ರಿಯಾಕರ್ತೃತ್ವವೂ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಸ್ವಭಾವವು ಎಂದು ಭಾವ.

2. ಮುಂತಾದವುಗಳೆಂದರೆ ಈಶ್ವರ, ಕಾಲ- ಮುಂತಾದವುಗಳು.

ಗಮ್ಯತೇ | ಮೃತೇ ಚ ದೇಹೇ ಅವಿಕಲ್ಮಸ್ಯೈವ ಚ ರೂಪಾದಿದರ್ಶನಾಭಾವಾತ್ | ದೇಹಸ್ಯೈವ ದ್ರಷ್ಟೃತ್ವೇ ಮೃತೇಽಪಿ ದರ್ಶನಾದಿಕ್ರಿಯಾ ಸ್ಯಾತ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಯದಪಾಯೇ ದೇಹೇ ದರ್ಶನಂ ನ ಭವತಿ, ಯದ್ಭಾವೇ ಚ ಭವತಿ, ತದ್ದರ್ಶನಾದಿ ಕ್ರಿಯಾಕರ್ತೃ ನ ದೇಹಃ ಇತ್ಯವಗಮ್ಯತೇ | ಚಕ್ಷುರಾದೀನ್ಯೈವ ದರ್ಶನಾದಿಕ್ರಿಯಾಕರ್ತೃಣಿ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಯದಹಮ್ ಅದ್ವೈತ್ಯಮ್ ತತ್ ಸೃಶಾಮಿ ಇತಿ ಭಿನ್ನಕರ್ತೃತ್ವೇ ಪ್ರತಿಸಂಧಾನಾನುಸುಪತ್ತೇಃ | ಮನಸ್ತುಹಿ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಮನಸೋಽಪಿ ವಿಷಯತ್ವಾತ್ ರೂಪಾದಿನತ್ ದ್ರಷ್ಟೃತ್ವಾ ದ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ಅನ್ತಃಸ್ಥಂ ನೈತಿರಿಕ್ತಮ್ ಅದಿತ್ಯಾದಿನತ್ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವಸ್ವಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿ (ಹಿಂದೆ) ಕಂಡದ್ದನ್ನೇ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. (ಇದರ ವಿವರ): ಸ್ವಭಾವವಾದಿಯು ದರ್ಶನಾದಿಕ್ರಿಯೆಯು ದೇಹಕ್ಕೇ ಸೇರಿದ್ದು ಎಂದು ಹೇಳಿದನಷ್ಟೆ, ಅದು (ಸು)ಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ದರ್ಶನಾದಿ ಕ್ರಿಯೆಯು ದೇಹಕ್ಕೇ ಸೇರಿರುವದಾದರೆ, ಸ್ವಸ್ವದಲ್ಲಿ (ಹಿಂದೆ) ನೋಡಿದ್ದನ್ನೇ ನೋಡುವದು ಆಗಲಾರದು. ಕುರುಡನು ಕನಸನ್ನು ಕಾಣುವವನಾಗಿ (ಹಿಂದೆ ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ತಾನು) ಕಂಡದ್ದನ್ನೇ ಕಾಣುತ್ತಾನೆಯೇ ಹೊರತು ಶಾಕ ದ್ವೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಅವೃಷ್ಟರೂಪವಾದ (ವಸ್ತುವನ್ನು) ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ¹; ಅದರಿಂದ ಯಾವನು ಸ್ವಸ್ವದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ನೋಡಿದ್ದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೋ ಅವನೇ ಹಿಂದೆ ಕಣ್ಣು ಇದ್ದಾಗಲೂ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದನೇ ಹೊರತು ದೇಹವಲ್ಲ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ದೇಹವು ದ್ರಷ್ಟೃವಾಗಿದ್ದರೆ ಅವನು ಏತರಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದನೋ ಆ ಕಣ್ಣು ಹೋದಮೇಲೆ ಸ್ವಸ್ವದಲ್ಲಿ ಆ ಹಿಂದೆ ನೋಡಿದ್ದನ್ನೇ ಕಾಣಬಾರದು. ಆದರೆ “ಹಿಂದೆ ನಾನು ನೋಡಿದ್ದ ಹಿಮವತ್ಪರ್ವತದ ಕೋಡು ಗಲ್ಲನ್ನು ಇಂದು ನಾನು ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡೆನು” ಎಂದು ಕಣ್ಣುಹೋದ ಕುರುಡರಿಗೂ (ಅರಿವಾಗುವದೆಂದು) ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಣ್ಣುಹೋಗದೆ ಇರುವಾಗಲೂ ಯಾವನು ಸ್ವಸ್ವವನ್ನು ಕಾಣುವನೋ ಅವನೇ ದ್ರಷ್ಟೃವೇ ಹೊರತು ದೇಹವಲ್ಲ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದ ರಂತೆ ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿಯೂ (ಹಿಂದೆ) ಕಂಡವನು, (ಈಗ) ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು- ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಯಾವನು ಕಂಡವನೋ ಅವನೇ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು, ಮತ್ತು ಹೀಗೆಯೇ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಸ್ಮರಿಸುವವನೂ

1. ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದೆ ಇಲ್ಲವೆ, ಎಂಬುದೇನೂ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತವಲ್ಲ; ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಕಂಡದ್ದನ್ನೇ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವದೆಂಬುದು ದೈಹ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತದ್ರಷ್ಟೃವಿದ್ದರೆ ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬುದು ವಿವಕ್ಷಿತ.

ಹಿಂದೆ ಕಂಡಿರುವ ರೂಪವನ್ನು (ಹಿಂದೆ) ಕಂಡಂತೆಯೇ ಕಾಣುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ಯಾವದನ್ನು ಮುಚ್ಚಿದನೋ ಅ (ಕಣ್ಣು) ದ್ರಷ್ಟೃವಲ್ಲ ; ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿದರೂ ಯಾವದು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು ರೂಪವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತದೆಯೋ ಅದೇ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿದೆ ಇರುವಾಗಲೂ ದ್ರಷ್ಟೃವಾಗಿದ್ದಿತೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ದೇಹವು ಸತ್ತುಹೋದರೆ (ಅದು) ಹಾಗೆಯೇ ಇದ್ದರೂ ರೂಪವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದಲೂ (ಹೀಗೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ). ದೇಹವೇ ದ್ರಷ್ಟೃವಾಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ (ಅದು) ಸತ್ತರೂ ದರ್ಶನವೇ ಮುಂತಾದ ಕ್ರಿಯೆಯು ಆಗಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವದು ಹೋದದ್ದರಿಂದ ದೇಹದಲ್ಲಿ ದರ್ಶನವು ಆಗುವದಿಲ್ಲವೋ, ಯಾವದಿದ್ದರೆ ಆಗುವದೋ ಅದೇ ದರ್ಶನಾದಿಕ್ರಿಯೆಗೆ ಕರ್ತೃವೇ ಹೊರತು ದೇಹವಲ್ಲ ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.¹

(ಸ್ವಭಾವವಾದಿ) :- ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳೇ ದರ್ಶನಾದಿಕ್ರಿಯೆಗೆ ಕರ್ತೃಗಳು.

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನಾನು ಯಾವದನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದೆನೋ ಅದನ್ನೇ ಮುಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ಎಂಬ ಪ್ರತಿಸಂಧಾನವು ಕರ್ತೃಗಳು ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನವಾದರೆ ಆಗಲಾರದು.²

(ಸ್ವಭಾವವಾದಿ) :- ಹಾಗಾದರೆ ಮನಸ್ಸೇ (ಅವಕ್ಕೆ) ಕರ್ತೃವಾಗಲಿ !

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಮನಸ್ಸೂ ವಿಷಯವಾಗಿರುವದರಿಂದ ರೂಪಾದಿಗಳಂತೆ (ಅದಕ್ಕೂ) ದ್ರಷ್ಟೃತ್ವಾದಿಗಳು ಹೊಂದುವಹಾಗಿಲ್ಲ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಒಳಗಿರುವ (ಜ್ಯೋತಿಯು) ಅದಿತ್ಯಾದಿಗಳಂತೆ (ಸಂಘಾತ ಕ್ಷಿಂತ) ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಗಳ ಖಂಡನೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೬೯. ಯದುಕ್ತಂ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಸಮಾನಜಾತೀಯಮೇವ ಜ್ಯೋತಿರನ್ತರಮ್ ಅನುಮೇಯಮ್ | ಅದಿತ್ಯಾದಿಭಿಶ್ಚತ್ಸಮಾನಜಾತೀಯೈರೇವ ಉಪಕ್ರಿಯಮಾಣತ್ವಾತ್ ಇತಿ | ತದಸತ್ | ಉಪಕಾರ್ಯೋಪಕಾರಕ ಭಾವಸ್ಯ ಅನಿಯಮದರ್ಶನಾತ್ | ಕಥಮ್ ? ಪಾರ್ಥಿವೈರಿನ್ದ್ರನೈಃ ಪಾರ್ಥಿವತ್ವಸಮಾನಜಾತೀಯೈಃ ತೃಣೋಲವಾದಿಭಿರಗ್ನೇಃ ಪ್ರಜ್ವಲನೋಪಕಾರಃ ಕ್ರಿಯಮಾಣೋ ದೃಶ್ಯತೇ | ನ ಚ ತಾವತಾ ತತ್ಸಮಾನಜಾತೀಯೈರೇವ ಅಗ್ನೇಃ ಪ್ರಜ್ವಲನೋಪಕಾರಃ ಸರ್ವತ್ರಾನುಮೇಯಃ ಸ್ಯಾತ್ | ಯೇನ ಉದ

1. ಸೂ. ಭಾ. ೩-೩-೫೪, ಭಾ. ಭಾ. ೪೧೭.

2. ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ಪರ್ಶೇಂದ್ರಿಯವು ಹಿಂದೆ ಕಂಡಿರಲಿಲ್ಲವಾಗಿ, ನಾನೇ ಮುಟ್ಟಿದೆನು ಎಂಬ ನೆನಪು ಅದಕ್ಕೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲ.

ಕೇನಾಪಿ ಪ್ರಜ್ವಲನೋಪಕಾರೋ ಭಿನ್ನಜಾತೀಯೇನ ವೈದ್ಯುತಸ್ಯ ಅಗ್ನೇ
 ಜಾರರಸ್ಯ ಚ ಕ್ರಿಯಮಾಣೋ ದೃಶ್ಯತೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ಉಪಕಾರ್ಯೋಪಕಾರಕ
 ಭಾವೇ ಸಮಾನಜಾತೀಯಾಸಮಾನಜಾತೀಯನಿಯಮೋ ನಾಸ್ತಿ | ಕದಾಚಿತ್
 ಸಮಾನಜಾತೀಯಾ ಮನುಷ್ಯಾ ಮನುಷ್ಯೈರೇವ ಉಪಕ್ರಿಯಂತೇ | ಕದಾಚಿತ್
 ಸ್ಥಾವರಶ್ವಾದಿಭಿಶ್ಚ ಭಿನ್ನಜಾತೀಯೈಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ಅಹೇತಃ ಕಾರ್ಯಕರಣ
 ಸಂಘಾತಸಮಾನಜಾತೀಯೈರೇವ ಆದಿತ್ಯಾದಿಜ್ಯೋತಿರ್ಭಿಃ ಉಪಕ್ರಿಯಮಾಣ
 ತ್ವಾತ್ ಇತಿ | ಯತ್ಪುನರಾತ್ಮ ಚಕ್ಷುರಾದಿಭಿರಾದಿತ್ಯಾದಿಜ್ಯೋತಿರ್ವದದೃಶ್ಯ
 ತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯಯಂ ಹೇತುಜ್ಯೋತಿರನ್ತರಸ್ಯ ಅಂತಃಸ್ಥತ್ವಂ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಚ ನ
 ಸಾಧಯತಿ ಚಕ್ಷುರಾದಿಭಿರನೈಕ್ಯಾಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ | ತದಸತ್ | 'ಚಕ್ಷುರಾದಿಕರಣೇ
 ಭ್ಯೋಽನ್ಯತ್ವೇ ಸತಿ' ಇತಿ ಹೇತೋರ್ವಿಶೇಷಣತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ | ಕಾರ್ಯಕರಣ
 ಸಂಘಾತಧರ್ಮತ್ವಂ ಜ್ಯೋತಿಷಃ ಇತಿ ಯದುಕ್ತಮ್, ತನ್ನ | ಅನುಮಾನ
 ವಿರೋಧಾತ್ | ಆದಿತ್ಯಾದಿಜ್ಯೋತಿರ್ವತ್ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಾತ್ ಅರ್ಥಾ
 ನ್ತರಂ ಜ್ಯೋತಿಃ ಇತಿ ಹಿ ಅನುಮಾನಮ್ ಉಕ್ತಮ್ | ತೇನ ವಿರುದ್ಧತ
 ಇಯಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಧರ್ಮತ್ವಂ ಜ್ಯೋತಿಷಃ ಇತಿ |
 ತದ್ಭವಭಾವಿತ್ವಂ ತು ಅಸಿದ್ಧಮ್ | ವೃತೇ ದೇಹೇ ಜ್ಯೋತಿಃಪೋದರ್ಶನಾತ್ |
 ಸಾಮಾನ್ಯತೋದೃಷ್ಟಸ್ಯ ಅನುಮಾನಸ್ಯ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಸತಿ ಪಾನಭೋಜನಾದಿ
 ಸರ್ವವ್ಯವಹಾರಲೋಪಪ್ರಸಂಗಃ | ಸ ಚಾನಿಷ್ಟಃ | ಪಾನಭೋಜನಾದಿಷು ಹಿ
 ಹ್ವತ್ವಿಪಾಸಾದಿನಿವೃತ್ತಿಮ್ ಉಪಲಬ್ಧವತಸ್ತತ್ಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ ಪಾನಭೋಜನಾ
 ದ್ಯಪಾದಾನಂ ದೃಶ್ಯಮಾನಂ ಲೋಕೇ ನ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ | ದೃಶ್ಯಂತೇ ಹಿ
 ಉಪಲಬ್ಧಪಾನಭೋಜನಾಃ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಪುನಃ ಪಾನಭೋಜನಾನ್ತರೈಃ
 ಹ್ವತ್ವಿಪಾಸಾದಿನಿವೃತ್ತಿಮನುಮಿನ್ವಂತಃ ತಾದರ್ಥ್ಯೇನ ಪ್ರವರ್ತಮಾನಾಃ |
 ಯದುಕ್ತಮಯಮೇವ ತು ದೇಹೋ ದರ್ಶನಾದಿಕ್ರಿಯಾಕರ್ತಾ ಇತಿ, ತತ್
 ಪ್ರಥಮಮೇವ ಪರಿಹೃತಮ್, ಸ್ವಪ್ನಸ್ಮೃತ್ಯೋರ್ದೇಹಾದರ್ಥಾನ್ತರಭೂತೋ
 ದ್ರಷ್ಟಾ ಇತಿ | ಅನೇನೈವ ಜ್ಯೋತಿರನ್ತರಸ್ಯ ಅನಾತ್ಮತ್ವಮಪಿ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಮ್ |
 ಯತ್ಪುನಃ ಖದ್ಯೋತಾದೇಃ ಕಾದಾಚಿತ್ಕಂ ಪ್ರಕಾಶಾಪ್ರಕಾಶಕತ್ವಮ್,
 ತದಸತ್ | ಪಕ್ಷಾದ್ಯವಯವಸಂಕೋಚವಿಕಾಸನಿಮಿತ್ತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಕಾಶಾಪ್ರಕಾಶ
 ಕತ್ವಸ್ಯ | ಯತ್ಪುನರುಕ್ತಮ್ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಯೋರವಶ್ಯಂ ಫಲದಾತ್ಮತ್ವಂ
 ಸ್ವಭಾವೋಭ್ಯುಪಗಮ್ಯಃ ಇತಿ¹ | ತದಭ್ಯುಪಗಮೇ ಭವತಃ ಸಿದ್ಧಾಂತ
 ಹಾನಾತ್ | ಏತೇನ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷಃ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ಅಸ್ತಿ
 ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ಚಾಂತಃಸ್ಥಂ ಜ್ಯೋತಿರಾತ್ಮಾ ಇತಿ ||

1. ಇದರ ಮುಂದೆ "ತದಯುಕ್ತಮ್" ಎಂದೋ "ತನ್ನ" ಎಂದೋ ಒಂದು
 ವಾಕ್ಯವು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ ಎಂದು ಊಹಿಸುವದಕ್ಕೆಡೆಯಿದೆ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಜಾತಿಯವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನೇ ಅನುಮಾನಿಸಬೇಕು ; ಏಕೆಂದರೆ ಆದಿತ್ಯನೇ ಮುಂತಾದ ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಜಾತಿಯವಾದ (ವಸ್ತುಗಳಿಂದಲೇ ಅದಕ್ಕೆ) ಉಪಕಾರವಾಗುತ್ತಿದೆ ಎಂದು (ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ) ಹೇಳುತ್ತಾ, ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಕಾರೋಪಕಾರಕಭಾವದಲ್ಲಿ (ಯಾವ) ನಿಯಮವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ ಪಾರ್ಥಿವವಾದ ಇಂಧನಗಳಾದ ಕಡ್ಡಿ, ಹುಲ್ಲು - ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಬೆಂಕಿಗೆ ಉರಿಯುವದಕ್ಕೆ ಉಪಕಾರವಾಗುವದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅಷ್ಟುಮಾತ್ರದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾನಜಾತಿಯವಾದ (ಪದಾರ್ಥ)ಗಳಿಂದಲೇ ಬೆಂಕಿಗೆ ಉರಿಯುವದಕ್ಕೆ ಉಪಕಾರವಾಗಬೇಕೆಂದು ಎಲ್ಲಿಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಮಾನಿಸುವದಕ್ಕಾಗಲಾರದು ; ಏಕೆಂದರೆ ಬೇರೆಯ ಜಾತಿಯದಾದ ನೀರಿನಿಂದಲೂ ಮಿಂಚಿನ ಅಗ್ನಿಗೂ ಜಾರರಾಗ್ನಿಗೂ (ಉಪಕಾರ)ವಾಗುವದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಕಾರ್ಯ, ಉಪಕಾರಕ- ಎಂಬ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಸಮಾನಜಾತಿಯದಾಗಿರುವದು ಅಥವಾ ಅಸಮಾನಜಾತಿಯದಾಗಿರುವದು ಎಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಕೆಲವುನೇಳೆ ಸಮಾನಜಾತೀಯರಾದ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಮನುಷ್ಯರಿಂದಲೇ ಉಪಕಾರವಾಗುತ್ತದೆ ; ಕೆಲವುನೇಳೆ ಸ್ಥಾವರಗಳು, ಶುಶುಗಳು- ಮುಂತಾದ ಬೇರೆಯ ಜಾತಿಯವುಗಳಿಂದಲೂ (ಉಪಕಾರವಾಗುತ್ತದೆ). ಆದ್ದರಿಂದ ಸಮಾನಜಾತೀಯಗಳೇ ಆಗಿರುವ ಆದಿತ್ಯಾದಿ ಜ್ಯೋತಿಗಳಿಂದ ಉಪಕಾರವಾಗುತ್ತಿರುವದರಿಂದ -ಎಂಬುದು (ಸರಿಯಾದ) ಹೇತುವಲ್ಲ.

ಇನ್ನು ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳಿಂದ ಆದಿತ್ಯಾದಿಜ್ಯೋತಿಗಳಂತೆ ಅದೃಶ್ಯವಾಗಿರುವದರಿಂದ- ಎಂಬುದು (ಆ) ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಯೋತಿಯು ಅಂತಃಸ್ಥವೆಂಬುದನ್ನೂ (ಅವುಗಳಿಗಿಂತ) ವಿಲಕ್ಷಣವೆಂಬುದನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಿಕೊಡಲಾರದು , ಏಕೆಂದರೆ ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ ಮುಂತಾದ(ವುಗಳ ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ಅದು) ಅನಿಯತ(ವೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ) ಎಂದು (ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ) ಹೇಳುತ್ತಾ, ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಚಕ್ಷುರಾದಿಕರಣಗಳಿಗಿಂತ ಅನ್ಯವಾಗಿದ್ದು (ಅದೃಶ್ಯವಾಗಿರುವದರಿಂದ) ಎಂದು ಹೇತುವಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿರುತ್ತದೆ.

(ಆ) ಜ್ಯೋತಿಯು ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಧರ್ಮವೇ ಎಂದು (ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾ, ಅದು (ಸರಿಯಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ (ಅದು) ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದಿತ್ಯಾದಿಜ್ಯೋತಿಗಳಂತೆ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಜ್ಯೋತಿಯು ಬೇರೊಂದು ಪದಾರ್ಥವು ಎಂದಲ್ಲವೆ, ಅನುಮಾನವನ್ನು (ನಾವು) ಹೇಳಿರುವದು ? ಜ್ಯೋತಿಯು ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತದ ಧರ್ಮ

ವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬೀ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯು ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ.¹ ಅದಿದ್ದರೆ (ಇದೂ) ಇರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಾದರೋ² ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ದೇಹವು ಸತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿಯು ಕಾಣಬರುವದಿಲ್ಲ. ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ದೃಷ್ಟವಾದ ಅನುಮಾನವು ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದರೆ³ ಕುಡಿಯುವದು, ಊಟ ಮಾಡುವದು- ಮುಂತಾದ ಸಕಲವ್ಯವಹಾರಗಳೂ ಇಲ್ಲವಾಗಬೇಕಾಗಿಬರುವದು ; ಆದರೆ (ಅದು ಯಾರಿಗೂ) ಇಷ್ಟವಲ್ಲ, ಪಾನಭೋಜನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಯಾರಿಕೆ, ಹಸಿವು ಮುಂತಾದವುಗಳು ತೊಲಗುತ್ತಿರುವದನ್ನು ಕಂಡವನು ಅವುಗಳ ಹೋಲಿಕೆಯಿಂದ (ಬೇರೆಯ) ಪಾನಭೋಜನಾದಿಗಳನ್ನು (ಹಸಿವು ಬಾಯಾರಿಕೆಗಳೇ ಮುಂತಾದವುಗಳ ನಿವೃತ್ತಿಗೆಂದು) ಸ್ವೀಕರಿಸುವದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆಯಲ್ಲ, (ಅದು) ಆಗಬಾರದಾಗುವದು. ಪಾನಭೋಜನಗಳ ಅನುಭವವುಳ್ಳವರು ಸಾಮಾನ್ಯದಿಂದ ಮತ್ತೆ ಬೇರೆಯ ಪಾನಭೋಜನಗಳಿಂದ ಹಸಿವು ಬಾಯಾರಿಕೆ ಮುಂತಾದವುಗಳು ತೊಲಗುವವೆಂದು ಅನುಮಾನಿಸಿ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯುವವರು ಕಂಡುಬರುತ್ತಾರಲ್ಲವೆ ?

ಈ ದೇಹವೇ ದರ್ಶನಾದಿಕ್ರಿಯೆಗಳ ಕರ್ತೃ ಎಂದು (ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ) ಹೇಳುತ್ತಷ್ಟೆ ; ಸ್ವಪ್ನಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ದೇಹಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ದೃಷ್ಟವಿರುತ್ತಾನೆಂದು (ತಿಳಿಸಿ) ಅದನ್ನು (ಈ) ನೊಂದಲೇ ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದಲೇ (ಆ) ಇನ್ನೊಂದು ಜ್ಯೋತಿಯು ಅತ್ಮನಲ್ಲವೆಂಬ (ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ)ವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದಂತೆ ಆಯಿತು.⁴ ಇನ್ನು ದೀಪದಹುಳುವೇ ಮುಂತಾದದ್ದಕ್ಕೆ ಕೆಲವುನೇಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಕಾಶಕತ್ವವೂ ಅಪ್ರಕಾಶಕತ್ವವೂ (ಇರುವದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿದೆ ಎಂದಿರಲ್ಲ), ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ (ಅದಕ್ಕೆ) ಪ್ರಕಾಶಕತ್ವವೂ ಅಪ್ರಕಾಶಕತ್ವವೂ ಇರುವದಕ್ಕೆ ರೆಕ್ಕೆಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಅವಯವಗಳನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುವದು ಹಿಗ್ಗಿಸುವದು ಎಂಬಿದೇ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳು ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವವೆಂದರೂ (ಅದು ಅವುಗಳ) ಸ್ವಭಾವವೇ ಎಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು (ಎಂದಿರಲ್ಲ, ಅದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ); ಏಕೆಂದರೆ ಅದನ್ನೊಪ್ಪಿದರೆ ನಿಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನೇ ಕೈ

1. ಬೇರೊಂದು ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಸಮಾನಜಾತೀಯವಾದ ಜ್ಯೋತಿಯೇ ಅಗಿರಲಿ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯೂ ವಾದಿಸಿದ್ದಾನೆ ; ಅದಕ್ಕೂ ಇದು ವಿರುದ್ಧ.

2. ದೇಹವಿದ್ದರೆ ಚೈತನ್ಯಜ್ಯೋತಿಯಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು.

3. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಂಘಾತಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿರುವ ಆದಿತ್ಯಾದಿಜ್ಯೋತಿಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಅವೃಷ್ಟವಾದ ಜ್ಯೋತಿಯೂ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಅನುಮಾನಿಸುವದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂನು ಹೇಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಸಾಮಾನ್ಯತೋದೃಷ್ಟವಾದ ಅನುಮಾನವೇ ಅಪ್ರಮಾಣ ಎಂದಿದ್ದನು.

4. ಏಕೆಂದರೆ ಜಾಗೃತ್ಸ್ವಪ್ನಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅನಾತ್ಮಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬೆಳಗುವ ಜ್ಯೋತಿಯು ಅತ್ಮನೇ ಅಗಿರಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಬಿಡಬೇಕಾಗುವದು.¹ ಇದರಿಂದ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವನ್ನೂ ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದಂತೆ ಆಯಿತು.² ಆದ್ದರಿಂದ (ಸಂಘಾತಕ್ಕಿಂತ) ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಒಳಗಿರುವ ಆತ್ಮನೆಂಬ ಜ್ಯೋತಿಯಿದೆ.³

ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪನಿರ್ಧಾರಣ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಕತಮ ಆತ್ಮೇತಿ ಯೋಯಂ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ ಪ್ರಾಣೇಷು
ಹೃದ್ಯಂತರ್ಜ್ಯೋತಿಃ ಪುರುಷಃ ಸ ಸಮಾನಃ ಸನ್ನಭೌ ಲೋಕಾ
ನನುಸಂಚರತಿ ಧ್ಯಾಯತೀವ ಲೇಲಾಯತೀವ ಸ ಹಿ ಸ್ವಪ್ನೋ
ಭೂತೇಮಂ ಲೋಕಮತಿಕ್ರಾಮತಿ ಮೃತ್ಯೋ ರೂಪಾಣಿ || ೭ ||

೭. “ಆತ್ಮನೆಂದರೆ ಯಾವನು?” ಪ್ರಾಣಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಿಜ್ಞಾನ ಮಯನಾದ ಹೃದಯದೊಳಗಿರುವ ಜ್ಯೋತಿಯಾದ ಈ ಪುರುಷನಿದಾನಲ್ಲ, (ಅವನು). ಅವನು ಸಮಾನನಾಗಿ ಎರಡು ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಅನುಸಂಚಾರಮಾಡುತ್ತಿರುವನು. ಧ್ಯಾನಮಾಡುವವನಂತೆ, ಅಲುಗಾಡುವವನಂತೆ (ಇರುತ್ತಾನೆ). ಅವನೇ ಸ್ವಪ್ನವಾಗಿ ಈ ಲೋಕವನ್ನು, ಮೃತ್ಯುವಿನ ರೂಪಗಳನ್ನು, ಅತಿಕ್ರಮಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಪುಶ್ವವಾಕ್ಯದ ವಿಭಾಗ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೭೦. ಯದ್ಯಪಿ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತತ್ವಾದಿ ಸಿದ್ಧಮ್ | ತಥಾಪಿ ಸಮಾನ ಜಾತೀಯಾನುಗ್ರಾಹಕತ್ವದರ್ಶನನಿಮಿತ್ತಭ್ರಾನ್ತ್ಯಾ ಕರಣಾನಾಮೇವ ಅನ್ಯತಮಃ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತೋ ವಾ ಇತ್ಯವಿವೇಕತಃ ಪೃಚ್ಛತಿ ‘ಕತಮಃ?’ ಇತಿ | ನ್ಯಾಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮತಯಾ* ದುರ್ವಿಜ್ಞೇಯತ್ವಾತ್ ಉಪಪದ್ಯತೇ ಭ್ರಾಂತಿಃ | ಅಥವಾ

1. ವಸ್ತುಗಳಿಗೇ ಆಯಾ ಸ್ವಭಾವವಿದೆ ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು : ಅದು ಧರ್ಮಾಧರ್ಮನಿಮಿತ್ತವೆಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗುವದು.

2. ಏಕೆಂದರೆ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ನಾವು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ.

3. ಈ ಚರ್ಚೆಯಲ್ಲಿ ಅವಸ್ಥಾಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಚೈತನ್ಯವು ಸ್ವತಃಸಿದ್ಧವೆಂಬುದನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದೆ ಚರ್ಚಿಸಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ವದಕ್ಕೂ ಪ್ರಮಾಣಫಲವೆಂದು ದೇಹಾತ್ಮವಾದಿಗಳೂ ಒಪ್ಪುವ ಅನುಭವವು ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅಜ್ಞಾನವೂ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಎರಡೂ ಅನುಭವದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಆ ಅನುಭವ ರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವದಕ್ಕಾಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ವಿಶದಗೊಳಿಸಿದೆ.

4. “ನ್ಯಾಯಸೂಕ್ಷ್ಮತಾಯಾಃ” ಎಂದು ಅಚ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕದ ಪಾಠ.

ಶರೀರವ್ಯತಿರಿಕ್ತೇ ಸಿದ್ಧೇಽಪಿ ಕರಣಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ತೀನ | ವಿವೇಕತ
ಆತ್ಮನೋನುಪಲಬ್ಧತ್ವಾತ್ | ಅತೋಽಹಂ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ ಕತಮ ಆತ್ಮೇತಿ |
ಕತನೋನೌ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಪ್ರಾಣಮನಸ್ಸು ಯಸ್ತ್ವಯೋಕ್ತ ಆತ್ಮಾ,
ಯೇನ ಜ್ಯೋತಿಷಾ 'ಆಸ್ತೇ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ? ಅಥವಾ ಯೋಸ್ಯಮಾತ್ಮಾ
ತ್ವಯಾ ಅಭಿಪ್ರೇತೋ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ | ಸರ್ವ ಇಮೇ ಪ್ರಾಣಾ ವಿಜ್ಞಾನ
ಮಯಾ ಇವ, ಏಷು ಪ್ರಾಣೇಷು ಕತಮಃ ? ಯಥಾ ಸಮುದಿತೇಷು ಬ್ರಾಹ್ಮ
ಣೇಷು ಸರ್ವ ಇಮೇ ತೇಜಸ್ವಿನಃ, ಕತಮ ಏಷು ಪಡಬ್ಧವಿತ್ ? ಇತಿ |
ಪೂರ್ವಸ್ಮಿನ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ 'ಕತಮ ಆತ್ಮಾ ?' ಇತ್ಯೇತಾವದೇವ ಪ್ರಶ್ನ
ವಾಕ್ಯಮ್, 'ಯೋಸ್ಯಂ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ' ಇತಿ ಪ್ರತಿವಚನಮ್ | ದ್ವಿತೀಯೇ
ತು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ 'ಪ್ರಾಣೇಷು' ಇತ್ಯೇವಮನ್ತಂ ಪ್ರಶ್ನವಾಕ್ಯಮ್ | ಅಥವಾ
ಸರ್ವಮೇವ ಪ್ರಶ್ನವಾಕ್ಯಮ್ 'ವಿಜ್ಞಾನಮಯೋ ಹೃದ್ಯಂತಜ್ಯೋತಿಃ
ಪುರುಷಃ'¹ ಇತ್ಯೇತದನ್ತಮ್ | 'ಯೋಸ್ಯಂ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ' ಇತ್ಯೇತಸ್ಯ
ಶಬ್ದಸ್ಯ ನಿರ್ಧಾರಿತಾರ್ಥವಿಶೇಷವಿಷಯತ್ವಮ್ | 'ಕತಮ ಆತ್ಮೇತಿ' ಇತಿ²
ಇತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಶ್ನವಾಕ್ಯಪರಿಸಮಾಪ್ತ್ಯರ್ಥತ್ವಂ ವ್ಯವಹಿತಸಂಬಂಧಮನ್ತರೇಣ
ಯುಕ್ತಮ್ ಇತಿ ಕೃತ್ವಾ 'ಕತಮ ಆತ್ಮೇತಿ'³ ಇತ್ಯೇವಮನ್ತಮೇವ ಪ್ರಶ್ನ
ವಾಕ್ಯಮ್, 'ಯೋಸ್ಯಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಪರಂ ಸರ್ವಮೇವ ಪ್ರತಿವಚನಮ್
ಇತಿ ನಿಶ್ಚೇಯತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆತ್ಮನು ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಕ್ಕಿಂತ) ವ್ಯತಿರಿಕ್ತನಾಗಿರುವದೇ
ಮುಂತಾದದ್ದು ಸಿದ್ಧವೇ (ಆಗಿದೆ); ಆದರೂ ಸಮಾನಜಾತೀಯ (ಸದಾರ್ಥ)
ಗಳು ಅನುಗ್ರಾಹಕವಾಗಿರುವದು ಕಂಡುಬರುವವೆಂಬ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾದ ಭ್ರಾಂತಿ
ಯಿಂದ ಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಯಾವದಾದರೂ ಒಂದೇ (ಆತ್ಮನೋ), (ಅವುಗಳ
ಗಿಂತ) ವ್ಯತಿರಿಕ್ತನೋ? -ಎಂದು ವಿವೇಚನೆಯಿಲ್ಲದೆ 'ಯಾವನು' ಎಂದು
ಕೇಳುತ್ತಿದಾನೆ. ನ್ಯಾಯವು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುವದರಿಂದ (ನಿಜವನ್ನು) ತಿಳಿದು
ಕೊಳ್ಳುವದು ಕಷ್ಟವಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಈ) ಭ್ರಾಂತಿಯು ಆಗಬಹುದಾಗಿದೆ.⁴

1. ಅ|| ಪಾರದಲ್ಲಿರುವ ಇದರ ಮುಂದಿನ 'ಕತಮಃ' ಎಂಬುದು ಹೆಚ್ಚು ಎಂದು ಬಿಟ್ಟಿದೆ.
2. ಇಲೊಂದು ಇತಿ ಶಬ್ದವು ಬೇಕಾಗಿರುವದರಿಂದ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದೆ.
3. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಇತಿ ಶಬ್ದವು ಬೇಕು; ವಾ|| ಪಾರದಲ್ಲಿ.
4. ಅಭಾತಿಕವಾಗಿರುವದು, ಅಂತಃಸ್ಮವಾಗಿರುವದು.

5. ಈ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದಲೇ ಸಂಘಾತಾತ್ಮವಾದಿಗಳು ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳೇ ಆತ್ಮನೆಂದು
ವಾದಿಸುವದು; ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೇ ಹಿಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಯ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಚರ್ಚೆಯನ್ನು
ಆರಂಭಿಸಿದ್ದು.

ಅಥವಾ (ಆತ್ಮನು) ಶರೀರಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದರೂ ಕರಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಿಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವುಗಳಂತೆಯೇ (ಕಾಣುತ್ತಿವೆ); ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮನು ಎಂಗಡವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾನು 'ಆತ್ಮನು ಯಾವನು?' ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ದೇಹ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಪ್ರಾಣ, ಮನಸ್ಸು- ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನೀನು ಹೇಳಿದ ಈ ಆತ್ಮನು ಯಾವನು? ಯಾವ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದ (ಪುರುಷನು) ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ?" ಎಂದೆಯೋ, ಆ (ಆತ್ಮನು ಯಾವನು) ?

ಅಥವಾ ನಿನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನಮಯನೆಂದು (ಇರುವ) ಈ ಆತ್ಮನಿದಾನಲ್ಲ- ಈ ಪ್ರಾಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಿಜ್ಞಾನಮಯವಾಗಿಯೇ (ಇವೆ); ಈ ಪ್ರಾಣಗಳಲ್ಲಿ- (ಅವನು) ಯಾವನು? ಹೇಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಒಟ್ಟಾಗಿರುವಲ್ಲಿ "ಇವರೆಲ್ಲರೂ ತೇಜಸ್ವಿಗಳೇ (ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ); ಇವರಲ್ಲಿ ಷಡಂಗಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವನು ಯಾವನು?" ಎಂದು (ಕೇಳುತ್ತಾರೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇದು.).

ಮೊದಲನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಕತಮ ಆತ್ಮಾ' (ಆತ್ಮನು ಯಾವನು)"- ಎಂಬುದಿಷ್ಟೇ ಪ್ರಶ್ನವಾಕ್ಯವು; 'ಯೋಸಯಂ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ' (ಈ ವಿಜ್ಞಾನಮಯನಿದಾನಲ್ಲ) ಎಂಬುದು ಉತ್ತರವು. ಆದರೆ ಎರಡನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಾಣೇಷು' (ಪ್ರಾಣಗಳೊಳಗೆ) ಎಂಬವರೆಗೂ ಪ್ರಶ್ನವಾಕ್ಯವು. ಅಥವಾ ಎಲ್ಲವೂ 'ವಿಜ್ಞಾನಮಯೋ ಹೃದ್ಯಂತರ್ಜ್ಯೋತಿಃ ಪುರುಷಃ' (ವಿಜ್ಞಾನಮಯನಾಗಿ ಹೃದಯದೊಳಗಿನ ಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರುವ ಪುರುಷನಾದ) ಎಂಬವರೆಗಿದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಶ್ನವಾಕ್ಯವೇ; 'ಯೋಸಯಂ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ' ಎಂಬೀ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ (ಹಿಂದೆ) ನಿಶ್ಚಯಿಸಿರುವ ಅರ್ಥವಿಶೇಷವೇ ವಿಷಯವು (ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು).^೧ 'ಕತಮ ಆತ್ಮೇತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಇತಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಶ್ನವಾಕ್ಯವನ್ನು ಸಮಾಪ್ತಿಗೊಳಿಸುವದೆಂಬರ್ಥವು ನ್ಯವಹಿತವಾದ (ಪದಗಳ) ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದೆಯೇ (ಆಗುವದು) ಯುಕ್ತವು ಎಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ, 'ಕತಮ ಆತ್ಮೇತಿ' (ಆತ್ಮನು ಯಾವನು) ? ಎಂಬವರೆಗೇ ಪ್ರಶ್ನವಾಕ್ಯವು, 'ಯೋಸಯಮ್' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಮುಂದೆ ಇರುವದೆಲ್ಲವೂ ಉತ್ತರವೇ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ.^೨

1. ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಪ್ರಾಣ, ಮನಸ್ಸು- ಇಷ್ಟನ್ನು 'ಪ್ರಾಣೇಷು' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

2. ಆತ್ಮನು ವಿಜ್ಞಾನಮಯನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ನೀನು ಹೇಳಿರುತ್ತೀಯೆ, ಆದರೆ ಪ್ರಾಣಗಳೂ ವಿಜ್ಞಾನಮಯವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿವೆಯಲ್ಲ! ಆದ್ದರಿಂದ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮನು ಯಾವನು? ಎಂಬುದು ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆದರೆ 'ಆತ್ಮನು ಯಾವನು?' ಎಂಬುದು ಪ್ರಶ್ನೆ; ವಿಜ್ಞಾನಮಯನಾಗಿರುವವನೇ ಆತ್ಮನು ಎಂಬುದೇ ಉತ್ತರ -ಎಂಬುದು ಮೊದಲನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

3. ಇದೇ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಕೊನೆಗೆ ಒಪ್ಪಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಯುಕ್ತಿಯೇ ಆಧಾರ.

ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನಮಯನೆಂದರೆ ವಿಜ್ಞಾನಪ್ರಾಯನು

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೭೧. ಯೋಯಮ್ ಇತಿ ಆತ್ಮನಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾತ್ ನಿರ್ದೇಶಃ |
ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ ವಿಜ್ಞಾನಪ್ರಾಯಃ | ಬುದ್ಧಿವಿಜ್ಞಾನೋಪಾಧಿಸಂಪರ್ಕಾ
ವಿವೇಕಾತ್ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ ಇತ್ಯಚ್ಯತೇ | ಬುದ್ಧಿವಿಜ್ಞಾನಸಂಪೃಕ್ತಃ ಏವ ಹಿ
ಯಸ್ಮಾತ್ ಉಪಲಭ್ಯತೇ ರಾಹುರಿವ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯಸಂಪೃಕ್ತಃ | ಬುದ್ಧಿಹಿ
ಸರ್ವಾರ್ಥಕರಣಂ ತಮಸೀವ ಪ್ರದೀಪಃ ಪುರೋವಸ್ಥಿತಃ | “ಮನಸಾ
ಹ್ಯೇವ ಪಶ್ಯತಿ ಮನಸಾ ಶೃಣೋತಿ” (೧-೫-೩) ಇತಿ ಹಿ ಉಕ್ತಮ್ | ಬುದ್ಧಿ
ವಿಜ್ಞಾನಾಲೋಕವಿಶಿಷ್ಟಮೇವ ಹಿ ಸರ್ವಂ ವಿಷಯಜಾತಮ್ ಉಪಲಭ್ಯತೇ
ಪುರೋವಸ್ಥಿತಪ್ರದೀಪಾಲೋಕವಿಶಿಷ್ಟಮಿವ ತಮಸಿ | ದ್ವಾರಮಾತ್ರಾಣಿ ತು
ಅನ್ಯಾನಿ ಕರಣಾನಿ ಬುದ್ಧೇಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ತೇನೈವ ವಿಶೇಷ್ಯತೇ ‘ವಿಜ್ಞಾನ
ಮಯಃ’ ಇತಿ | ಯೇಷಾಂ ಪರಮಾತ್ಮವಿಜ್ಞಾಪ್ತಿವಿಕಾರಃ ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್,
ತೇಷಾಂ “ವಿಜ್ಞಾನಮಯೋ ಮನೋಮಯಃ” (೪-೪-೫) ಇತ್ಯಾದೌ
ವಿಜ್ಞಾನಮಯಶಬ್ದಸ್ಯ ಅನ್ಯಾರ್ಥದರ್ಶನಾತ್ ಅಶ್ರೌತಾರ್ಥತಾ ಅವಸೀಯತೇ |
ಸಂದಿಗ್ಧಶ್ಚ ಪದಾರ್ಥೋನ್ಯತ್ರ ನಿಶ್ಚಿತಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್ ನಿರ್ಧಾರಯಿತುಂ
ಶಕ್ಯಃ, ವಾಕ್ಯಶೇಷಾತ್, ನಿಶ್ಚಿತನ್ಯಾಯಬಲಾದ್ವಾ | ‘ಸಧೀ’ರಿತಿ ಚ ಉತ್ತರತ್ರ
ಪಾರಾತ್ | ಹೃದ್ಯಂತರಿತಿ ವಚನಾತ್ ಯುಕ್ತಂ ವಿಜ್ಞಾನಪ್ರಾಯತ್ವಮೇವ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

‘ಈ (ವಿಜ್ಞಾನಮಯ)ನಿದಾನಲ್ಲ’ ಎಂದು ಆತ್ಮನನ್ನು (ಈ ಎಂಬ ಶಬ್ದ
ದಿಂದ) ತಿಳಿಸಿದೆ, ಏಕೆಂದರೆ (ಆತ್ಮನು) ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ವಿಜ್ಞಾನ
ಮಯನು ಎಂದರೆ ವಿಜ್ಞಾನಪ್ರಾಯನು¹, ಬುದ್ಧಿವಿಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯ
ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವದರಿಂದ (ಇವನನ್ನು) ವಿಜ್ಞಾನ
ಮಯನು ಎಂದಿದೆ; (ಇದರ ವಿವರ): ಬುದ್ಧಿವಿಜ್ಞಾನದ ಸಂಪರ್ಕವುಳ್ಳವ
ನಾಗಿಯೇ ಅಲ್ಲವೆ, ರಾಹುವು ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರ ಸಂಪರ್ಕ(ದಿಂದಲೇ ಕಾಣು)
ವಂತೆ (ಆತ್ಮನು) ಕಾಣಬರುತ್ತಾನೆ? ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲವೆ, ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂದಿಟ್ಟ
ದೀಪದಂತೆ ಸರ್ವಾರ್ಥ(ಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿಯುವದಕ್ಕೆ) ಕರಣವು ? “ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ
ಲೇ ಅಲ್ಲವೆ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ, ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಕೇಳುತ್ತಾನೆ” (೧-೫-೩)

1. ಹಿಂದೆ ಗಾಘಾಙಾತಶತ್ರು ಸಂವಾದದ “ಯ ವಿಷ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ” (೩-೧-೧೬)
ಎಂಬುದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೮೭) ವನ್ನು ನೋಡಿ. ಅಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನಪ್ರಾಯನೆಂಬುದರ
ಅರ್ಥವನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ವಿಶದಗೊಳಿಸಿದೆ.

2 ತೈ. ಭಾ. ೨-೬ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೭೬)ದಲ್ಲಿರುವ ರಾಹುದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನೂ ಅದರ
ವಿವರಣೆಯನ್ನೂ ನೋಡಿರಿ.

ಎಂದಲ್ಲವೆ, (ಹಿಂದೆ) ಹೇಳಿದೆ ? ಬುದ್ಧಿವಿಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಬೆಳಕಿನಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಯೇ ಅಲ್ಲವೆ, ವಿಷಯಜಾತವೆಲ್ಲವೂ ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಪ್ರದೀಪದ ಬೆಳಕಿನಿಂದೊಡಗೂಡಿ (ತಿಳಿಯ)ಬರುವಂತೆ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ^೧ ? ಮಿಕ್ಕ ಕರಣಗಳು ಬುದ್ಧಿಗೆ ಬರಿಯ ದ್ವಾರವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಅದರಿಂದಲೇ 'ವಿಜ್ಞಾನಮಯನು' ಎಂದು (ಅತ್ಯಂತ) ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ.^೨

ಯಾರ ಮತದಲ್ಲಿ^೩ ಪರಮಾತ್ಮವಿಜ್ಞಾಪ್ತಿಯ ವಿಕಾರವು (ವಿಜ್ಞಾನಮಯನು) ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲಾಗಿದೆಯೋ, ಅವರ (ಮತದಲ್ಲಿಯೇ), "ವಿಜ್ಞಾನಮಯನು, ಮನೋಮಯನು" (೪-೪-೫) ಮುಂತಾದ (ಕಂಡಿಕೆ)ಯಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯೆ ಅರ್ಥವು ಕಂಡುಬರುವದರಿಂದ (ಅವರು ಹೇಳುವದು) ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವಲ್ಲವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬೇಕು.^೪ ಸಂದಿಗ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ (ಅರ್ಥದ) ಪ್ರಯೋಗದಿಂದಲೋ, ವಾಕ್ಯಶೇಷದಿಂದಲೋ, ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ನ್ಯಾಯದ ಬಲದಿಂದಲೋ ನಿಶ್ಚಯಿಸುವದಕ್ಕೆ ಆಗುತ್ತದೆ.^೫ ಸಧೀಃ (ಬುದ್ಧಿಯಿಂದೊಡಗೂಡಿ) ಎಂದು ಮುಂದೆ ಪಾರವಿರುವದರಿಂದಲೂ^೬ 'ಕೃದಯದ ಒಳಗೆ' ಎಂದು ವಚನವಿರುವದರಿಂದಲೂ^೭ (ವಿಜ್ಞಾನಮಯನೆಂದರೆ) ವಿಜ್ಞಾನಪ್ರಾಯನು ಎಂಬುದೇ ಯುಕ್ತ.

1. ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಿಜ್ಞಾನವಾಗುವಾಗ ಬೆಳಕಿನ ಸಂಬಂಧವು ಹೇಗೆ ನಿಯತವಾಗಿ ಬೇಕೋ ಹಾಗೆ ಒಳಗಿನ ಬುದ್ಧಿವಿಜ್ಞಾನದ ಸಂಬಂಧವೂ ನಿಯತವಾಗಿ ಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ.

2. ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳು ರೂಪಾದಿಗಳೆಂಬ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ ; ಆದರೆ ಬುದ್ಧಿವಿಜ್ಞಾನವು ಅವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದೇ ಇರಬೇಕು. ಅದ್ದರಿಂದ ಜೀವನನ್ನು ಚಕ್ಷುರ್ಮಯಃ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಕರೆಯುವದಕ್ಕಿಂತ ವಿಜ್ಞಾನಮಯನೆಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಕರೆಯುವದೇ ಹೆಚ್ಚು ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ.

3. ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರು "ವಿಜ್ಞಾನಮಂದರೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮವು, ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕೃತಿಕನಾದ ಜೀವನೇ ವಿಜ್ಞಾನಮಯನು" ಎಂದು ಬರೆದಿದ್ದರು.

4. ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ ಮನೋಮಯಃ- ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನಮಂದರೆ ಬುದ್ಧಿಯೇ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ, ಅಲ್ಲಿ ಮಯಟ್ಟತ್ಯಯವು ವಿಕಾರಾರ್ಥವಲ್ಲವೆಂದು ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರೂ ಒಪ್ಪಿರುತ್ತಾರೆ.

5. ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು ; ಇಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷವೂ ವಿಕಾರವಾದದ್ದು ಅನಿತ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮದ ವಿಕಾರವಲ್ಲ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವೂ ಪ್ರಾಯಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಬೆಂಬಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

6. 'ಸಧೀಃ' ಎಂಬುದು 'ಸ ಹಿ' ಎಂಬ ಕಾಣ್ಕುಪಾರದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಮಾಧ್ಯಂದಿನ ಪಾರ ; ಇದು ವಾಕ್ಯಶೇಷಕ್ಕೆಂದು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದು.

7. ಹೃದಯದೊಳಗಿನ ಜ್ಯೋತಿ- ಎಂದದ್ದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯ ಸಂಬಂಧವು ಅತ್ಮನಿಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಅಯಿತು ; ಇದೂ ಪ್ರಾಯಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಬಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಾಣೇಷು ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಣಗಳಿಂದ ವೈತಿರಿಕ್ತನು

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೭೨. ಪ್ರಾಣೇಷು ಇತಿ ವೈತಿರೇಕಪದರ್ಶನಾರ್ಥಾ ಸಪ್ತಮಿಾ |
ಯಥಾ ಪಾಷಾಣೇಷು ವೃಕ್ಷಃ^೧ ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಾ | ಪ್ರಾಣೇಷು ಹಿ
ವೈತಿರೇಕಾವೈತಿರೇಕತಾ ಸಂದಿಹ್ಯತ ಆತ್ಮನಃ | ಪ್ರಾಣೇಷು ಪ್ರಾಣೇಭ್ಯೋ ವೈತಿ
ರಿಕ್ತಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಯೋ ಹಿ ಯೇಷು ಭವತಿ ಸ ತದ್ವೈತಿರಿಕ್ತೋ ಭವತ್ಯೇನ |
ಯಥಾ ಪಾಷಾಣೇಷು ವೃಕ್ಷಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಪ್ರಾಣೇಷು (ಪ್ರಾಣಗಳ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ) ಎಂಬುದು ವೈತಿರೇಕವನ್ನು
ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ 'ಕಲ್ಲುಬಂಡೆಗಳ (ಹತ್ತಿರ)ದಲ್ಲಿರುವ ಮರವು' ಎಂಬಂತೆ
ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣೆಯಿಂದ (ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ) ಸಪ್ತಮಿಯು.^೨ ಪ್ರಾಣ
ಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅವಿವೇಕ, ಆತ್ಮನು (ಅ ವ ಕ್ಷಿಂ ತ) ವೈತಿರಿಕ್ತನೋ, ಅವೈತಿರಿಕ್ತನೋ
ಎಂದು ಸಂದೇಹವುಂಟಾಗಿರುವದು ? (ಆದ್ದರಿಂದ) ಪ್ರಾಣಗಳ (ಸಮೀಪದ)ಲ್ಲಿ
ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಣಗಳಿಗೆ ವೈತಿರಿಕ್ತವಾಗಿರುವ ಎಂದರ್ಥ. ಯಾವನು ಯಾವವುಗಳ
(ಬಳಿ)ಯಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೋ ಅವನು ಅವಕ್ಷಿಂತ ವೈತಿರಿಕ್ತನಾಗಿದ್ದೇ ಇರುತ್ತಾ
ನಷ್ಟೆ ? ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಕಲ್ಲುಬಂಡೆಗಳ (ಬಳಿ)ಯಲ್ಲಿರುವ ಮರವು (ಅವಕ್ಷಿಂತ
ವೈತಿರಿಕ್ತವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ).^೩

ಹೃದಯದೊಳಗೆ ಇರುವ ಜ್ಯೋತಿಯು

ಆತ್ಮನೆಂಬ ಪುರುಷನು

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೭೩. ಹೃದಿ | ತತ್ರ ಏತತ್ ಸ್ಯಾತ್ | ಪ್ರಾಣೇಷು ಪ್ರಾಣಜಾತೀ
ಯೈವ ಬುದ್ಧಿಃ ಸ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯತ ಆಹ- ಹೃದ್ಯಂತರಿತಿ | ಹೃಚ್ಛಬ್ದೇನ ಪುಣ್ಣರೀಕಾ

1. 'ವೃಕ್ಷೇಷು ಪಾಷಾಣಃ' ಎಂಬ ಅಚ್ಚಿನ ಪಾಠವನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ.
2. ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ 'ವೃಕ್ಷೇಷು ಪಾಷಾಣಃ' (ಮರಗಳಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಬಂಡೆ) ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ತಿದ್ದಿ ಹೀಗೆ ಕನ್ನಡಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ, ಇದು ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಗೆ ಯಾಗುತ್ತದೆ.
3. ಬಂಡೆಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಆ ಬಂಡೆಗಳಲ್ಲಿರುವದೇ ಮರವು ಎಂದರೆ ಬಂಡೆಗಳಿ
ಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಅವುಗಳ ಹತ್ತಿರವೇ ಇರುವ ಮರವನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ
ಆಗುವದು. ಹೀಗೆಯೇ ಪ್ರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಣಗಳ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು
ಬೆಳಗುತ್ತಾ ಇರುವ ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪನೇ ಆತ್ಮನು ಎಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾಣೇಷು
(ಪ್ರಾಣಗಳಲ್ಲಿ) ತಿಂದಿದೆ ಎಂಬ ಭಾವ.

ಕಾರೋ ಮಾಂಸಪಿಂಡಃ | ತಾತ್ಪರ್ಯಾತ್ ಬುದ್ಧಿಹೃತ್ | ತಸ್ಯಾಂ ಹೃದಿ ಬುದ್ಧಾ | ಅನ್ತರಿತಿ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿವ್ಯತಿರೇಕಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಮ್ | ಜ್ಯೋತಿಃ ಅವಭಾಸಕತ್ವಾತ್ ಆತ್ಮಾ ಉಚ್ಯತೇ | ತೇನ ಹಿ ಅವಭಾಸಕೇನ ಆತ್ಮನಾ ಜ್ಯೋತಿಷಾ ಅಸ್ತೇ ಸ್ವಯಂತೇ ಕನಃ ಕರತೇ (ವಿವಲ್ಕೇತಿ ?) ಚೇತನಾ ವಾನಿವ ಹಿ ಅಯಂ ಕಾರ್ಯಕರಣಪಿಂಡಃ, ಯಥಾ ಅದಿತ್ಯಪ್ರಕಾಶಸ್ಥೋ ಘಟಃ | ಯಥಾ ವಾ ಮರಕತಾದಿಮಣಿಃ ಸ್ವೇರಾದಿದ್ರವ್ಯೇ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತಃ ಪರೀಕ್ಷಣಾಯ ಆತ್ಮಚ್ಛಾಯನೇನ ತತ್ ಸ್ವೇರಾದಿದ್ರವ್ಯಂ ಕರೋತಿ | ತಾದೃಗೇತತ್ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿರ್ಬಾವ್ಧೇರಪಿ ಸ್ವನಯಾತ್. ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವಾತ್ ಹೃದ್ಯಂತಃ ಸ್ಥಮಪಿ ಹೃದಯಾದಿಕಂ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಂ ಚ ಏಕೀಕೃತ್ಯ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಶ್ಚಾಯಂ ಕರೋತಿ | ಪಾರವ್ಸಯೇಣ ಸೂಕ್ಷ್ಮಸ್ಥೂಲತಾರತಮ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಾನ್ತರತಮತ್ವಾತ್¹ | ಬುದ್ಧಿಸ್ತಾವತ್ ಸ್ವಭೃತ್ವಾತ್ ಆನನ್ದರ್ಯಾಚ್ಚ ಆತ್ಮಚೈತನ್ಯಜ್ಯೋತಿಃ ಪ್ರತಿಚ್ಛಾಯಾ ಭವತಿ | ತೇನ ಹಿ ವಿವೇಕಿನಾಮಪಿ ತತ್ರ ಆತ್ಮಾಭಿಮಾನಬುದ್ಧಿಃ ಪ್ರಥಮಾ | ತತೋಽಪಿ ಅನನ್ತಾರ್ಯಾನ್ಮನಸಿ ಚೈತನ್ಯಾವಭಾಸತಾ, ಬುದ್ಧಿಸಂಪರ್ಕಾತ್ | ತತ ಇಂದ್ರಿಯೇಷು, ಮನಃಸಂಯೋಗಾತ್ | ತತೋಽನನ್ತರಂ ಶರೀರೇ, ಇಂದ್ರಿಯಸಂಪರ್ಕಾತ್ | ಏವಂ ಪಾರಂ ಪರ್ಯೇಣ ಕೃತ್ಸಂ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಮಾತ್ಮಾ ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪ ಜ್ಯೋತಿಷಾ ಅವಭಾಸಯತಿ | ತೇನ ಹಿ ಸರ್ವಸ್ಯ ಲೋಕಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಕರಣ ಸಂಘಾತೇ ತದ್ವೃತ್ತಿಷು ಚ ಅನಿಯತಾ ಆತ್ಮಾಭಿಮಾನಬುದ್ಧಿಯರ್ಥಾವಿವೇಕಂ ಜಾಯತೇ | ತಥಾ ಚ ಭಗವತೋಕ್ತಂ ಗೀತಾಸು-“ಯಥಾ ಪ್ರಕಾಶಯತ್ಯೇಕಃ ಕೃತ್ಸಂ ಲೋಕಮಿಮಂ ರವಿಃ | ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಕ್ಷೇತ್ರೀ ತಥಾ ಕೃತ್ಸಂ ಪ್ರಕಾಶಯತಿ ಭಾರತ |” (ಗೀ. ೧೩-೩೩), “ಯದಾದಿತ್ಯಗತಂ ತೇಜಃ” (ಗೀ. ೧೫-೧೨) ಇತ್ಯಾದಿ ಚ | “ನಿತ್ಯೋ ನಿತ್ಯಾನಾಂ ಚೇತನಶ್ಚೇತನಾನಾಮ್” (ಕ. ೨-೨-೧೩) ಇತಿ ಚ ಕಾರಕೇ | “ತಮೇವ ಭಾನ್ತಮನುಭಾತಿ ಸರ್ವಂ ತಸ್ಯ ಭಾಸಾ ಸರ್ವಮಿದಂ ವಿಭಾತಿ” ಇತಿ ಚ (ಕ. ೨-೨-೧೫) | “ಯೇನ ಸೂರ್ಯಪ್ತಪತಿ ತೇಜಸೇದ್ಧಃ” (ಶ್ವೆ. ಬ್ರಾ ೩-೧೨-೯-೭) ಇತಿ ಚ ಮನ್ತ್ರವರ್ಣಃ | ತೇನಾಯಂ ಹೃದ್ಯಂತಜ್ಯೋತಿಃ ಪುರುಷಃ | ಆಕಾಶವತ್ ಸರ್ವಗತತ್ವಾತ್ ಪೂರ್ಣ ಇತಿ ಪುರುಷಃ | ನಿರತಿಶಯಂ ಚ ಅಸ್ಯ ಸ್ವಯಂ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಪ್ವಮ್ | ಸರ್ವಾವಭಾಸಕತ್ವಾತ್ ಸ್ವಯಮನ್ಯಾನವಭಾಸ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ | ಸ ಏವ ಪುರುಷಃ ಸ್ವಯಮೇವ ಜ್ಯೋತಿಃಸ್ವಭಾವಃ ಯಂ ತ್ವಂ ಪೃಚ್ಛಸಿ ಕತಮು ಆತ್ಮೇತಿ ||

1. “ಸರ್ವಾನ್ತರತಮತ್ವಾತ್” ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಇವರೂ ಅಗುತ್ತಿತ್ತು.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

“ಹೃದಯದೊಳಗೆ” ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಗಳ (ಬಳಿ)ಯಲ್ಲಿರುವದು ಪ್ರಾಣಗಳ ಜಾತಿಯ ಬುದ್ಧಿಯೇ ಆಗಿರಬಹುದು ಎಂದು (ಯಾರಿಗಾದರೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯ) ವಾಗಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ (ಶ್ರುತಿಯು) ಹೃದಯದೊಳಗೆ (ಎಂದು) ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಹೃತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಕಮಲದಾಕಾರದ ಮಾಂಸದ ಮುದ್ದೆ (ಯನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ); ಅದರಲ್ಲಿರುವದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೃತ್ತೆಂದು (ಇಲ್ಲಿ ಕರೆದಿದೆ)¹; ಆ ಹೃತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ, ‘ಒಳಗೆ’ ಎಂಬ (ಮಾತನ್ನು) ಬುದ್ಧಿ ವೃತ್ತಿಗಳಿಗಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ.²

ಜ್ಯೋತಿ ಎಂದು ಅವಭಾಸರೂಪವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಆತ್ಮನನ್ನೇ ಕರೆದಿದೆ. ಬೆಳಕಿನ ರೂಪವಾಗಿರುವ ಆತ್ಮನೆಂಬ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಕುಳಿತಿರುತ್ತಾನೆ, ಹೋಗುತ್ತಾನೆ, ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, (ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತಾನೆ)³; ಈ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳ ಒಟ್ಟು, ಆದಿತ್ಯನ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಗಡಿಗೆಯು (ಪ್ರಕಾಶಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವಂತೆ (ಅದರಿಂದಲೇ) ಜೇತನಾವಂತವಾಗಿರುವಂತೆ (ಕಾಣುತ್ತಿದೆ) ಯಲ್ಲವೆ⁴? ಅಥವಾ ಹೇಗೆ ಮ ರ ಕ ತ ವೇ ಮುಂತಾದ ರತ್ನವು ಹಾಲೇ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆಂದು ಹಾಕಿದಾಗ ಆ ಹಾಲೇ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ತನ್ನ ಛಾಯೆಯುಳ್ಳದ್ದನ್ನಾಗಿಯೇ ಮಾಡುತ್ತದೆಯೋ⁵, ಹಾಗೆ ಈ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯು ಹೃದಯವೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಗಿಂತಲೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಹೃದಯದ ಒಳಗೆ ಇದ್ದರೂ ಹೃದಯವೇ ಮುಂತಾದದ್ದನ್ನೂ ಕಾರ್ಯ

1. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ಬುದ್ಧಿಗಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತನು, ವಿಲಕ್ಷಣನು-ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಯಿತು.

2. ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದರೆ ವೃತ್ತಿಗಳೂ ಅದರಲ್ಲಿರುವದರಿಂದ ಅವೇ ಆತ್ಮನೆಂದಾಗಬಹುದಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ‘ಒಳಗೆ’ ಎಂದಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

3. ‘ವಿಶಲೈತಿ’ ಎಂಬ ಮೂಲದ ಮಾತನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿದೆಯೋ, ಅಥವಾ ಅದನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂದಾಶಯವೋ ತಿಳಿಯದು.

4. ಜ್ಯೋತಿಃ ಎಂಬ ಮಾತು ‘ಆತ್ಮನು ಮಾತ್ರ ಬೆಳಗುವವನು, ಕಾರ್ಯಕರಣ ಸಂಘಾತವು ಬೆಳಗಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದು; ಆದರೂ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಗಡಿಗೆಯನ್ನು ಅದರಿಂದ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿರುವಂತೆ ಈ ಆತ್ಮನಾತ್ಮಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯರು ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

5. ಹಾಲಿನ ಬಿಳುಪನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತದೆಯೋ, ಹಳುಬಣ್ಣದ್ದೆಂದೇ ತೋರಿಸುತ್ತದೆಯೋ -ಎಂದರ್ಥ.

ಕರಣಸಂಘಾತವನ್ನೂ¹ ಒಂದುಮಾಡಿ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯ ಭಾಯೆಯುಳ್ಳದ್ದನ್ನಾಗಿಯೇ ಮಾಡಿರುತ್ತದೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ (ಇವುಗಳಲ್ಲಿ) ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸ್ಥೂಲತಾರತವ್ಯವಿರುತ್ತದೆ, ಮತ್ತು (ಆತ್ಮನು) ಸರ್ವಾಂತರನೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ² (ಇದರ ವಿವರ): ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಬುದ್ಧಿಯು ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ (ಆತ್ಮನಿಗೆ) ಅನಂತರವಾಗಿಯೇ ಇರುವದರಿಂದಲೂ ಆತ್ಮಚೈತನ್ಯದ ಪ್ರತಿಚ್ಛಾಯೆಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ವಿವೇಕಿಗಳಿಗೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನೆಂಬ ಅಭಿಮಾನದ ಬುದ್ಧಿಯು ಮೊದಲು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ? ಅದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂದೆ ಇರುವದರಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚೈತನ್ಯದ ತೋರಿಕೆಯಿರುತ್ತದೆ, ಏಕೆಂದರೆ (ಅದಕ್ಕೆ) ಬುದ್ಧಿಯ ಸಂಪರ್ಕವಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಬಳಿಕ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ (ಚೈತನ್ಯಾಭಾಸವಿರುತ್ತದೆ); ಏಕೆಂದರೆ (ಅವಕ್ಕೆ) ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಯೋಗವಿದೆ. ಅವುಗಳಾದ ಬಳಿಕ ಶರೀರದಲ್ಲಿ (ಚೈತನ್ಯದ ಆಭಾಸವಿರುತ್ತದೆ), ಏಕೆಂದರೆ (ಅದಕ್ಕೆ) ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಪರ್ಕವಿದೆ. ಹೀಗೆ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಇಡೀ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತವನ್ನೇ ಆತ್ಮನು ಚೈತನ್ಯರೂಪವಾದ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ.³ ಇದರಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಜನಕ್ಕೆಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತದಲ್ಲಿಯೂ ಅವುಗಳ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನಿಯತವಾಗಿ ಆತ್ಮನೆಂಬ ಅಭಿಮಾನದ ಬುದ್ಧಿಯು ಅವರವರ ವಿವೇಕಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ? ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಭಗವಂತನು “ಈ ಲೋಕವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸೂರ್ಯನೊಬ್ಬನೇ ಹೇಗೆ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವನೋ, ಹಾಗೆ ಕ್ಷೇತ್ರಿಯು (ಒಬ್ಬನೇ) ಕ್ಷೇತ್ರವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವನಯ್ಯ, ಭಾರತನೆ” (ಗೀ. ೧೩-೩೩), “ಅದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ತೇಜಸ್ಸಿದೆಯಲ್ಲ, (ಅದನ್ನು ನನ್ನದೆಂದು ತಿಳಿ, ಗೀ. ೧೫-೧೨) ಎಂದು ಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿ (ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ). “ಅನಿತ್ಯವಾದ (ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ) ನಿತ್ಯವಾಗಿ, ಜೀತನಗಳಿಗೆ ಜೀತನನಾಗಿ” (ಕ. ೨-೨-೧೩) ಎಂದು ಕಾಶಕದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ. “ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ಅವನನ್ನೇ ಎಲ್ಲವೂ ಅನುಸರಿಸಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವದು, ಅವನ ಬೆಳಕಿನಿಂದಲೇ ಇದೆಲ್ಲವೂ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವದು” (ಕ.೨-೨-೧೫) ಎಂದೂ (ಅಲ್ಲಿದೆ). “ಯಾವ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ದೀಪ್ತನಾಗಿ ಸೂರ್ಯನು ತಪಿಸುತ್ತಿರುವನೋ

1. ಇಲ್ಲಿ ಹೃದಯ, ಮನಸ್ಸು- ಇವುಗಳನ್ನು ಕರಣಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ಎಂದು ಎಣಿಸಿದೆ; ಅಥವಾ “ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಂ ಚ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಚ ಹೆಚ್ಚು. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ‘ಹೃದಯವೇ ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತವನ್ನು’ ಎಂದು ಅನುವಾದ.

2. ಹೇತುಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆಯ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಸೇರುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯವಿದೆ. ಭಾಷ್ಯದ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆಯಾಗಿದೆಯೋ ಏನೋ.

3. ಆತ್ಮಚೈತನ್ಯಾಭಾಸವೇ ಬುದ್ಧ್ಯಾದಿರೂಪಾಂತವಾದ ಅನಾತ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ತೋರುವದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಗೀ.ಭಾ. ೧೮-೫೦ (ಭಾ.ಭಾ. ೫೫೬)ನ್ನು ನೋಡಿ.

(ಅವನನ್ನು ವೇದವಿದನಲ್ಲದವನು ಅರಿಯಲಾರನು, ತೈ ಬ್ರಾ. ೩-೧೨-೯-೭) ಎಂದು ಮಂತ್ರವರ್ಣವು ಇದೆ. ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ (ಆತ್ಮನು) ಹೃದಯದೊಳಗೆ ಇರುವ ಜ್ಯೋತಿಯು (ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ).

ಪುರುಷನು : ಆಕಾಶದಂತೆ ಸರ್ವಗತನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪೂರ್ಣನಾಗಿರುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ (ಇವನು) ಪುರುಷನು.¹ ಇವನ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ವವು ಮಿಗಿಲ್ಲದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಏಕೆಂದರೆ (ಇವನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ) ಬೆಳಗುತ್ತಾನೆ, ತಾನು ಮತ್ತೆ ಯಾವುದರಿಂದಲೂ ಬೆಳಗಲ್ಪಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆ ಈ ಪುರುಷನು ತಾನೇ ಜ್ಯೋತಿಯ ಸ್ವಭಾವದವನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ, 'ಆತ್ಮನು ಯಾವನು' ಎಂದು ನೀನು ಕೇಳಿದೆಯಲ್ಲ, (ಅವನೇ ಈ ಜ್ಯೋತಿಃಸ್ವಭಾವದ ಪುರುಷನು)

ಸ್ವಪ್ನವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಅವತರಣಿಕೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೭೪. ಬಾಹ್ಯಾನಾಂ ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ಸರ್ವಕರಣಾನುಗ್ರಾಹಕಾಣಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಯೇ ಅಂತಃಕರಣದ್ವಾರೇಣ ಹೃದ್ಯಂತರ್ಜ್ಯೋತಿಃ ಪುರುಷ ಆತ್ಮಾ ಅನುಗ್ರಾಹಕಃ ಕರಣಾನಾಮ್ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಯದಾಪಿ ಬಾಹ್ಯಕರಣಾನುಗ್ರಾಹಕಾಣಾಮ್ ಆದಿತ್ಯಾದಿಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ಭಾವಃ ತದಾಪಿ ಆದಿತ್ಯಾದಿಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ಪರಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಸ್ಯ ಅಚೈತನ್ಯೇ ಸ್ವಾರ್ಥಾನುಪಪತ್ತೇಃ² ಸ್ವಾರ್ಥಜ್ಯೋತಿಷಃ ಆತ್ಮನೋನುಗ್ರಾಹಭಾವೇ ಅಯಂ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತೋ ನ ವ್ಯವಹಾರಾ ಯ ಕಲ್ಪತೇ | ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿರನುಗ್ರಹೇಣೈವ ಹಿ ಸರ್ವವಾ ಸರ್ವಃ ಸಂವ್ಯವಹಾರಃ | “ಯದೇತದ್ಧೃದಯಂ ಮನಶ್ಚೈತತ್ ಸಂಜ್ಞಾನಮ್” (ಐ. ೩-೨) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಂತರಾತ್ | ಸಾಭಿಮಾನೋ ಹಿ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಸಂವ್ಯವಹಾರಃ | ಅಭಿಮಾನಹೇತುಂ ಚ ಮರಕತಮಣಿದೃಷ್ಟಾಂತೇನ ಅಪೋಚಾಮ | ಯದ್ಯಪ್ಯೇವಮೇತತ್, ತಥಾಪಿ ಜಾಗ್ರದ್ವಿಷಯೇ ಸರ್ವಕರಣಾಗೋಚರತ್ವಾತ್ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಷಃ ಬುದ್ಧಾದಿಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರಕಾರ್ಯಕರಣವ್ಯವಹಾರಸಂನಿಪಾತವ್ಯಾಕುಲತ್ವಾತ್ ನ ಶಕ್ಯತೇ ತಜ್ಜ್ಯೋತಿರಾತ್ಮಾಖ್ಯಂ ಮುಂಚ್ಛೇಷೀಕಾವತ್ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಯ ದರ್ಶಯಿತುಮ್ ಇತ್ಯತಃ ಸ್ವಪ್ನೇ ದಿದರ್ಶಯಿಷುಃ ಪ್ರಕ್ರಮತೇ ||

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

ಎಲ್ಲಾ ಕರಣಗಳಿಗೂ ಅನುಗ್ರಾಹಕವಾಗಿರುವ ಕೊರಗಿನ ಜ್ಯೋತಿಗಳು ಇಲ್ಲವಾಗಲು ಅಂತಃಕರಣದ್ವಾರದಿಂದ ಹೃದಯದೊಳಗಿನ ಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರುವ

1. ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತವೂ ಪುರುಷನಂತೆ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನನಲ್ಲ.

2. “ಸ್ವಾರ್ಥತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ” ಎಂದಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು ; ಆದರೂ ಆ ಅರ್ಥದಲ್ಲೇ ಈ ಪ್ರಯೋಗವೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು.

ಪುರುಷನಾದ ಆತ್ಮನೇ ಕರಣಗಳಿಗೆ ಅನುಗ್ರಾಹಕನು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಹೊರಗಿನ ಕರಣಗಳಿಗೆ ಅನುಗ್ರಾಹಕಗಳಾಗಿರುವ ಆದಿತ್ಯಾದಿಜ್ಯೋತಿಗಳು ಇರುತ್ತವೆಯಲ್ಲ, ಆಗಲೂ ಆದಿತ್ಯಾದಿಜ್ಯೋತಿಗಳು ಪರಾರ್ಥವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತವು ಅಚೈತನ್ಯವಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಅದಕ್ಕೆ) ಸ್ವಾರ್ಥತ್ವವು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಸ್ವಾರ್ಥವಾದ ಜ್ಯೋತಿಯುಳ್ಳ^೧ ಆತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಈ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತವು ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಶಕ್ತವಾಗಲಾರದು. ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಎಲ್ಲಾ ಸಂಸ್ಯವಹಾರವೂ ಆಗುತ್ತಿದೆಯೇ? “ಈ ಹೃದಯವೆಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ, ಈ ಮನಸ್ಸು ಎಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ, (ಇದು) ಸಂಜ್ಞಾನವು (.... ಇನ್ನೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಜ್ಞಾನದ ನಾಮಧೇಯಗಳಾಗಿವೆ)” (ಐ. ೩-೨) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ ಶ್ರುತ್ಯಂತರದಿಂದ (ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ)^೨. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ವ್ಯವಹಾರವೆಲ್ಲ (ಆತ್ಮನೆಂಬ) ಅಭಿಮಾನದಿಂದಲ್ಲವೆ, (ಆಗುತ್ತದೆ)?^೩ ಅಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಮರಕತರತ್ನದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಹೇಳಿರುತ್ತೇವೆ.^೪ ಇದು ಹೀಗೆಯೇ ಅದರೂ ಎಚ್ಚರದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕರಣಗಳಿಗೂ ಗೋಚರವಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯು ಬುದ್ಧಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಹೊರಗಿನ ಮತ್ತು ಒಳಗಿನ ಕಾರ್ಯಕರಣವ್ಯವಹಾರಗಳ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟಿರುವದರಿಂದ ಆ ಆತ್ಮನೆಂಬ ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ನೊಸೆಹುಲ್ಲಿನ ದಿಂಡಿನಂತೆ ವಿಂಗಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕೆಂದು (ಶ್ರುತಿಯು) ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ^೫.

1. ಆತ್ಮನು ಮತ್ತೊಂದರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ತಾನೇ ಬೆಳಗುವದರಿಂದ ಸ್ವಾರ್ಥಜ್ಯೋತಿಯು, ಆದಿತ್ಯನೂ ಬುದ್ಧಾದಿಗಳೂ ಪರಾರ್ಥಜ್ಯೋತಿಗಳು, ಅವಕ್ಕೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಜ್ಯೋತಿಯಿಲ್ಲ.

2. ಅಂತಃಕರಣದ ವೃತ್ತಿಗಳೆಲ್ಲ ಪರಾರ್ಥವಾಗಿದ್ದು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡೇ ತೋರುವವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದು ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥ.

3. ದೇಹವ್ಯವಹಾರವು ದೇಹವೇ ನಾನೆಂಬ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ, ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳೇ ನಾನೆಂಬ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ.

4. ಮರಕತಮಣಿಯು ಹಾಲು ಮುಂತಾದದ್ದಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಛಾಯೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂತೆ ಆತ್ಮನು ತನ್ನ ಚಿತ್ತಿನ ಅಭಾಸವನ್ನು ಬುದ್ಧಾದಿಗಳಿಗೆ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿರುವದರಿಂದಲೇ ಬುದ್ಧಿಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ತಾನೆಂದು ಜೀವರು ಅಭಿಮಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.

5. ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವ ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳೇ ಒಟ್ಟು ಸೇರಿ ಒಂದು ದೇಹದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವೆಂಬ ಸಾಲಕ್ಷಣವು ಇರುವಂತೆ ಸಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವ ಬುದ್ಧೀಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವೆಂಬ ವಿಲಕ್ಷಣಧರ್ಮವಿದೆ ಎಂದು ನಂಬಬಹುದಲ್ಲ!- ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಭರ್ತೃಪ್ರಸಂಚರು. ಅದನ್ನೂ ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿದೆ.

ಆತ್ಮನು ಬುದ್ಧಿಗೆ ಸಮಾನನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಸಂಸಾರಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೭೫. ಸ ಸಮಾನಃ ಸನ್ ಉಭೌ ಲೋಕೌ ಅನುಸಂಚರತಿ | ಯಃ ಪುರುಷಃ ಸ್ವಯಮೇವ ಜ್ಯೋತಿರಾತ್ಮಾ, ಸ ಸಮಾನಃ ಸದೃಶಃ ಸನ್ | ಕೇನ ? ಪ್ರಕೃತತ್ವಾತ್ ಸಂನಿಹಿತತ್ವಾಚ್ಚ ಹೃದಯೇನ | ಹೃದಿ ಇತಿ^೧ ಹೃಚ್ಛಬ್ಧವಾಚ್ಯಾ ಬುದ್ಧಿಃ ಪ್ರಕೃತಾ ಸಂನಿಹಿತಾ ಚ | ತಸ್ಮಾತ್ ತಯೈವ ಸಾಮಾನ್ಯಮ್ | ಕಿಂ ಪುನಃ ಸಾಮಾನ್ಯಮ್ ? ಅಶ್ವಮಹಿಷವತ್ ವಿವೇಕತೋಽನುಪಲಬ್ಧಿಃ | ಅವಭಾಸ್ಯಾ ಬುದ್ಧಿಃ ಅವಭಾಸಕಂ ತದಾತ್ಮಜ್ಯೋತಿಃ, ಆಲೋಕವತ್ | ಅವಭಾಸ್ಯಾವಭಾಸಕಯೋಃ ವಿವೇಕತೋಽನುಪಲಬ್ಧಿಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ | ವಿಶುದ್ಧತ್ವಾದ್ ಹಿ ಆಲೋಕೋಽವಭಾಸ್ಯೇನ ಸದೃಶೋ ಭವತಿ | ಯಥಾ ರಕ್ತಮವಭಾಸಯನ್ ರಕ್ತಸದೃಶೋ, ರಕ್ತಾಕಾರೋ ಭವತಿ ತಥಾ^೨ ಹರಿತಂ ನೀಲಂ ಲೋಹಿತಂ ವಾ^೩ ಅವಭಾಸಯದ್ ಆಲೋಕಸ್ತತ್ಸಮಾನೋ ಭವತಿ | ತಥಾ ಬುದ್ಧಿಮ್ ಅವಭಾಸಯನ್ ಬುದ್ಧಿದ್ವಾರೇಣ ಕೃತ್ಸುಂ^೪ ಕ್ಷೇತ್ರಮ್ ಅವಭಾಸಯತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಮರಕತಮಣಿನಿರ್ದರ್ಶನೇನ ಚ^೪ ತೇನ ಸರ್ವೇಣ ಸಮಾನಃ ಬುದ್ಧಿಸಾಮಾನ್ಯದ್ವಾರೇಣ | “ಸರ್ವಮಯಃ” (೪-೪-೫) ಇತಿ ಚಾತ ಏವ ವಕ್ಷ್ಯತಿ | ತೇನಾಸೌ ಕೌತೃತ್ವಾ ಪ್ರವಿಭಜ್ಯ ಮುಗ್ಧಾಕ್ಷೀಷೀಕಾವತ್ ಸ್ವೇನ ಜ್ಯೋತೀರೂಪೇಣ ದರ್ಶಯಿತುಂ ನ ಶಕ್ಯತ ಇತಿ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಾರಂ ತತ್ರಾಧ್ಯಾರೋಪ್ಯ ನಾಮರೂಪಗತಂ ಜ್ಯೋತಿರ್ಧರ್ಮಂ ಚ ನಾಮರೂಪಯೋರ್ನಾಮರೂಪೇ ಚ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಷಿ ಸರ್ವೇ ಲೋಕೋ ಮೋಮುಹ್ಯತೇ ಆಯಮಾತ್ಮಾ, ನಾಯಮಾತ್ಮಾ ಏವಂಧರ್ಮಾ ನೈವಂಧರ್ಮಾ, ಕರ್ತಾ ಅಕರ್ತಾ, ಶುದ್ಧೋಽಶುದ್ಧಃ ಬದ್ಧೋ ಮುಕ್ತಃ, ಸ್ಥಿತೋ ಗತಃ, ಆಗತಃ, ಅಸ್ತಿ ನಾಸ್ತೀತ್ಯಾದಿವಿಕಲ್ಪೈಃ | ಅತಃ ಸಮಾನಃ ಸನ್ ಉಭೌ ಲೋಕೌ ಪ್ರತಿಪನ್ನ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯೌ ಇಹಲೋಕಪರಲೋಕೌ ಉಪಾತ್ತದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾದಿಸಂಘಾತತ್ಯಾಗಾನ್ಯೋಪಾದಾನಸಂತಾನಪ್ರಬಂಧಶತಸಂನಿಪಾತೈಃ ಅನುಕ್ರಮೇಣ ಸಂಚರತಿ | ಧೀಸಾದೃಶ್ಯಮೇವ ಉಭಯಲೋಕಸಂಚರಣಹೇತುರ್ನ ಸ್ವತಃ ಇತಿ ||

1. ಇಲ್ಲಿ “ಚ” ಹೆಚ್ಚು.

2 ಯಥಾ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ; ಯಾವ ಶಬ್ದವೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಾಗುತ್ತದೆ.

3. ಚ ಎಂದು ಅ|| ಶಾ||

4. ಇಲ್ಲಿಂದ ಚ ಬೇಕೆಂದು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅವನು ಸಮಾನನಾಗಿ ಎರಡು ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಅನುಸಂಚಾರಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಯಾವ ಪುರುಷನು ತಾನೇ ಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರುವ ಆತ್ಮನೋ ಅವನು ಸಮಾನನಾಗಿ ಸದೃಶನಾಗಿ. ಯಾವದಕ್ಕೆ ? ಪ್ರಕೃತವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಸಂನಿಹಿತವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಹೃದಯಕ್ಕೆ (ಸಮಾನನಾಗಿ ಎಂದರ್ಥ. ಇದರ ವಿವರ) : ಹೃದಯ(ದೊಳಗೆ) ಎಂದು ಹೃಚ್ಛಬ್ಧದಿಂದ ಕರೆದಿರುವ ಬುದ್ಧಿಯು ಪ್ರಕೃತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ; (ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ) ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಆ (ಬುದ್ಧಿಗೆ) ಸಾದೃಶ್ಯ(ವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ). (ಈ ಸಾಮಾನ್ಯವೆಂಬುದು ಯಾವದು ? ಕುದುರೆಕೋಣಗಳಂತೆ ವಿಂಗಡಿಸಿ ತೋರದೆ ಇರುವದು. (ಇದರ ವಿವರ) : ಬುದ್ಧಿಯು ಬೆಳಗಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು ; ಆ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯು (ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳ) ಬೆಳಕಿನಂತೆ ಬೆಳಗತಕ್ಕದ್ದು. ಬೆಳಗಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು, ಬೆಳಗತಕ್ಕದ್ದು- ಇವುಗಳನ್ನು ವಿವೇಚನೆಮಾಡಿ ಅರಿಯದೆ ಇರುವದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಬೆಳಕು ವಿಶುದ್ಧವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಬೆಳಗಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕ (ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ) ಸದೃಶವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಕೆಂಪು (ಪದಾರ್ಥ)ವನ್ನು ಬೆಳಗುವಾಗ ಕೆಂಪಾಗಿರುವ (ಪದಾರ್ಥ)ದಂತೆ ಕೆಂಪಿನ ಆಕಾರವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ, (ಹಾಗೆಯೇ)¹ ಹಸು, ಕಪ್ಪು, ಅಥವಾ ಲೋಹಿತ² ಇವುಗಳನ್ನು ಬೆಳಗುವಾಗ ಬೆಳಕು ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾಗಿಯೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಬೆಳಗುವಾಗ ಬುದ್ಧಿಯ ದ್ವಾರದಿಂದ ಇಡಿಯ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಬೆಳಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆವು, ಮರಕತರತ್ನದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದಲೂ (ತಿಳಿಸಿದೆವು). ಈ ಬುದ್ಧಿಸಾದೃಶ್ಯದ್ವಾರದಿಂದ (ಆತ್ಮನು) ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಸಮಾನನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ “ಸರ್ವಮಯ(ನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ)” (೪-೪-೫) ಎಂದೂ ಮುಂದೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನನ್ನು ನೊಸೆಹುಲ್ಲಿನ ದಿಂಡಿನಂತೆ ಯಾವದರಿಂದಲೂ ವಿಂಗಡಿಸಿ ತನ್ನ ಜ್ಯೋತಿಯ ರೂಪದಿಂದ ತೋರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಆಗುವಂತಿಲ್ಲವಾಗಿ ನಾನು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾರೋಪಿಸಿ, ಜ್ಯೋತಿಯ ಧರ್ಮವನ್ನು ನಾನುರೂಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಾನುರೂಪಗಳನ್ನು ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯಲ್ಲಿಯೂ (ಅಧ್ಯಾರೋಪಿಸಿ) ಇವನು ಆತ್ಮನು, ಇವನು ಆತ್ಮನಲ್ಲ ; ಈ ಧರ್ಮದವನು, ಈ ಧರ್ಮದವನಲ್ಲ ; ಕರ್ತೃ, ಅಕರ್ತೃ ; ಶುದ್ಧನು, ಅಶುದ್ಧನು ; ಬದ್ಧನು, ಮುಕ್ತನು ; ನಿಂತಿರು

1. ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಯಥಾ ದರಿತಂ- ಮುಂತಾದ ವಾಕ್ಯವೇ ಇದ್ದರೂ ಸಾಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

2. ಕೆಂಪಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶೇಷವಿದು.

ವನನು, ನಡೆಯುವವನು, ಬಂದವನು; ಇರುವನು, ಇಲ್ಲ”- ಎಂಬಿವೇ ಮುಂತಾದ ವಿಕಲ್ಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಜನನಿಲ್ಲ ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಮೋಹ ಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವದು.¹ ಆದ್ದರಿಂದ (ಬುದ್ಧಿಗೆ) ಸಮಾನನಾಗಿ ಎರಡು ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಪಡೆದಿರುವ ಮತ್ತು ಪಡೆಯಲಿರುವ ಇಹಲೋಕಪರಲೋಕಗಳನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾದಿಸಂಘಾತವನ್ನು ಬಿಡುವದು, ಮತ್ತೊಂದು (ಸಂಘಾತ)ವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವದು- ಎಂಬ ನೂರಾರು ಸಂತಾನಪ್ರಬಂಧದ ಸೇರುವಿಕೆಯಿಂದ ಒಂದಾಗುತ್ತಲೊಂದನ್ನು ಅನುಸಂಚಾರಮಾಡುತ್ತಿರುವನು, ಬುದ್ಧಿಸಾದೃಶ್ಯವೇ ಉಭಯಲೋಕಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇ ಹೊರತು ಸ್ವತಃ (ಸಂಚಾರವಿಲ್ಲ).

ಬುದ್ಧಿಸಾದೃಶ್ಯವೇ ಸಂಸಾರಹೇತುವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೭೬. ತತ್ರ ನಾಮರೂಪೋಪಾಧಿಸಾದೃಶ್ಯಂ ಭ್ರಾಂತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಯತ್ ತದೇವ ಹೇತುಃ ನ ಸ್ವತಃ ಇತ್ಯೇತದ್ಬ್ರಹ್ಮತೇ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಸ ಸಮಾನಃ ಸನ್ ಉಭೌ ಲೋಕೌ ಅನುಕ್ರಮೇಣ ಸಂಚರತಿ ತದೇತತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್ ಇತ್ಯೇತದ್ ದರ್ಶಯತಿ | ಯತೋ ಧ್ಯಾಯತೀವ ಧ್ಯಾನವ್ಯಾಪಾರಂ ಕರೋತೀವ ಚಿಂತಯತೀವ ಧ್ಯಾನವ್ಯಾಪಾರವತೀಂ ಬುದ್ಧಿಂ ಸ ತತ್ತ್ವೇನ ಚಿತ್ಸ್ವಭಾವಜ್ಯೋತೀ ರೂಪೇಣ ಅವಭಾಸಯನ್ ತತ್ಸದೃಶಃ ತತ್ಸಮಾನಃ ಸನ್ ಧ್ಯಾಯತೀವ ಆಲೋಕವದೇವ | ಆತೋ ಭವತಿ ‘ಚಿಂತಯತಿ’ ಇತಿ ಭ್ರಾಂತಿರ್ಲೋಕಸ್ಯ | ನ ತು ಪರಮಾರ್ಥತೋ ಧ್ಯಾಯತಿ | ತಥಾ ಲೇಲಾಯತೀವ ಆತ್ಮರ್ಥಂ ಚಲತೀವ | ತೇಷ್ಟೇವ ಕರಣೇಷು ಬುದ್ಧ್ಯಾದಿಷು ವಾಯುಷು ಚಲತ್ಸು ತದವಭಾಸಕತ್ವಾತ್ ತತ್ಸದೃಶಂ ತದಿತಿ ಲೇಲಾಯತೀವ | ನ ತು ಪರಮಾರ್ಥ ತಶ್ಚಲನಧರ್ಮಕಂ ತದಾತ್ಮಜ್ಯೋತಿಃ | ಕಥಂ ಪುನರೇತದನಗಮ್ಯತೇ ತತ್ಸಮಾನತ್ವಭ್ರಾಂತಿರೇವ ಉಭಯಲೋಕಸಂಚರಣಾದಿಹೇತುಃ ನ ಸ್ವತಃ ಇತ್ಯಸ್ಮಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶನಾಯ ಹೇತುರುಪದಿಶ್ಯತೇ | ಸ ಆತ್ಮಾ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವಪ್ನೋ ಭೂತ್ವಾ | ಸ ಯಯಾ ಧಿಯಾ ಸಮಾನಃ ಸಾ ಧೀರ್ಯದ್ಯದ್ ಭವತಿ ತತ್ತದಸಾವಪಿ ಭವತೀವ | ತಸ್ಮಾತ್ ಯದಾ ಅಸೌ ಸ್ವಪ್ನೋ ಭವತಿ ಸ್ವಾಪವೃತ್ತಿಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ಧೀಃ, ತದಾ ಸೋಪಿ ಸ್ವಪ್ನವೃತ್ತಿಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ | ಯದಾ ಧೀರ್ಜಿಜಾಗರಿಸತಿ ತದಾ ಅಸಾವಪಿ | ಅತ ಆಹ | ಸ್ವಪ್ನೋ ಭೂತ್ವಾ

1. ಇಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮವಿಕಲ್ಪಗಳನ್ನು ಐ.ಭಾ. ೧-೩ (ಭಾ.ಭಾ. ೭೧)ರಲ್ಲಿ ನೋಡಿ. ಆತ್ಮನಾತ್ಮಗಳ ಆನ್ಯೋನ್ಯಾಭ್ಯಾಸವೆಂದು ಸೂ. ಭಾ. ೬ ಅದಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವದು ಇದೇ ಅಭ್ಯಾಸೋಪವು.

ಸ್ವಪ್ನವೃತ್ತಿಮವಭಾಸಯನ್ ಧಿಯಃ ಸ್ವಾಪವೃತ್ತಾಕಾರೋ ಭೂತ್ವಾ ಇಮಂ ಲೋಕಂ ಜಾಗರಿತವ್ಯವಹಾರಲಕ್ಷಣಂ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಾತ್ಮಕಂ ಲೌಕಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವ್ಯವಹಾರಾಪ್ತದಮ್ ಅತಿಕ್ರಾಮತಿ ಅತಿತ್ಯಕ್ರಾಮತಿ ವಿವಿಕ್ತೇನ ಸ್ಥೇನ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಷಾ ಸ್ವಪ್ನಾತ್ಮಿಕಾಂ ಧೀನೃತ್ತಿಮ್ ಅವಭಾಸಯನ್ ಅನತಿಷ್ಠತೇ ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಃಸ್ವಭಾವ ಏವ ಏವಾಸೌ ವಿಶುದ್ಧಃ ಸನ್¹ ಕರ್ತೃಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಶೂನ್ಯಃ | ಪರಮಾರ್ಥತೋ ಧೀ ಸಾದೃಶ್ಯಮೇವ ತು ಉಭಯಲೋಕಸಂಚಾರಾದಿಸಂವ್ಯವಹಾರಭ್ರಾಂತಿಹೇತುಃ | ಮೃತ್ಯೋ ರೂಪಾಣಿ ಮೃತ್ಯುಃ ಕರ್ಮಾವಿದ್ಯಾದಿಃ | ನ ತಸ್ಯ ಅನ್ಯದ್ ರೂಪಂ ಸ್ವತಃ ಕಾರ್ಯಕರಣಾನ್ಯೇವ ಅಸ್ಯ ರೂಪಾಣಿ | ಅತಸ್ತಾನಿ ಮೃತ್ಯೋ ರೂಪಾಣಿ ಅತಿಕ್ರಾಮತಿ ಕ್ರಿಯಾಫಲಾಶ್ರಯಾಣಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇಲ್ಲಿ² ನಾಮರೂಪಗಳೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯ ಸಾದೃಶ್ಯವೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿನಿಮಿತ್ತವಿದಯಲ್ಲ, ಅದೇ ಹೇತುವೇ ಹೊರತು ಸ್ವತಃ (ಸಂಚಾರ)ವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಸಮಾನನಾಗಿಯೇ ಎರಡು ಲೋಕಗಳನ್ನೂ (ಽನು=)ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸಂಚಾರಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಇದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ ಏಕೆಂದರೆ ಧ್ಯಾನಮಾಡುವವನಂತೆ, ಧ್ಯಾನವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಮಾಡುವವನಂತೆ, ಚಿಂತನೆಮಾಡುವವನಂತೆ (ಇರುತ್ತಾನೆ). ಧ್ಯಾನವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು, ಅವನು ಆದರಲ್ಲಿರುವ ಚಿತ್ಸ್ವಭಾವದ ಜ್ಯೋತಿಯ ರೂಪದಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಾ ಅದಕ್ಕೆ ಸದೃಶನಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾನನೇ ಆಗಿ ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಾನೆಯೋ ಎಂಬಂತೆಯೇ (ಇರುತ್ತಾನೆ), ಬೆಳಕು (ಹೇಗೆ ಬೆಳಗಲ್ಪಡುವ ವಸ್ತುವಿನ ಸದೃಶವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆಯೋ) ಹಾಗೆಯೇ (ಇದು). ಆದ್ದರಿಂದ ಜನಕ್ಕೆ (ಇವನು) ಚಿಂತನೆಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯು ಆಗುತ್ತದೆ. (ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತು) ನಿಜವಾಗಿ ಚಿಂತನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವದಿಲ್ಲ. ಇದರಂತೆ ಅಲುಗಾಡುವವನಂತೆ, ಬಹಳವಾಗಿ ಚಲಿಸುತ್ತಿರುವವನಂತೆ. ಬುದ್ಧಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಅದೇ ಕರಣಗಳೂ ವಾಯುಗಳೂ* ಚಲಿಸುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಅದು ಅವುಗಳ ಸದೃಶವಾಗಿರು

1. “ಸ” ಎಂಬುದಕ್ಕಿಂತ ಈ ಪಾರವು ಮೇಲು, ಈ ಮಾತು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಆಗುತ್ತದೆ.

2. ಎರಡು ಲೋಕಗಳನ್ನು ಅನುಸಂಚಾರಮಾಡುವಲ್ಲಿ.

3. ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿಗಳೂ. ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಗಳಿಗಿಲ್ಲ ಧ್ಯಾನವೆಂಬುದು ಉಪಲಕ್ಷಣವು ; ಚಲನವೆಂಬುದು ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗಿಲ್ಲ ಉಪಲಕ್ಷಣವು ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ. (೪೦೦)

ತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಚಲಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಎನ್ನುವಂತಿದೆ. (ಇಷ್ಟೇ) ಹೇರತು ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಆ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯು ಚಲನಧರ್ಮವುಳ್ಳದ್ದಲ್ಲ.¹

ಇನ್ನು ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾಗಿರುವದೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯೇ ಎರಡು ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಚರಿಸುವದೇ ಮುಂತಾದದ್ದಕ್ಕೆ² ಹೇತುವೇ ಕೊರತು ತಾನೇ ಅಲ್ಲ ಎಂಬಿದು ಹೇಗೆ ಗೊತ್ತು? ಎಂಬೀ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇತುವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆ ಆತ್ಮನು (ಹಿ= ಯಸ್ಮಾತ್) ಸ್ವಸ್ವವಾಗಿ—ಅವನು ಯಾವ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಸಮಾನನಾಗಿರುವನೋ ಆ- ಬುದ್ಧಿಯು ಯಾವಯಾವದು ಆಗುತ್ತದೆಯೋ ಅದದು ಇವನೂ ಆಗುವಂತಿರುತ್ತಾನೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಯಾವಾಗ ಆ ಬುದ್ಧಿಯು ಸ್ವಸ್ವವಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಸ್ವಸ್ವವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆಯೋ, ಆಗ ಅವನೂ ಸ್ವಸ್ವವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ, ಯಾವಾಗ ಬುದ್ಧಿಯು ಎಚ್ಚರವಾಗಲಿರುವದೋ ಆಗ ಇವನು ಎಚ್ಚರುವನು. ಅದ್ದರಿಂದ (ಹೀಗೆಂದು) ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಸ್ವಸ್ವವಾಗಿ, ಎಂದರೆ ಸ್ವಸ್ವವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಬೆಳಗುವವನಾಗಿ ಬುದ್ಧಿಯ ಸ್ವಾಪವೃತ್ತಿಯ ಆಕಾರವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಈ ಲೋಕವನ್ನು, ಜಾಗರಿತ ವ್ಯವಹಾರಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವ, ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತರೂಪವಾದ ಲೌಕಿಕಶಾಸ್ತ್ರೀಯವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ³ (ಈ ಲೋಕವನ್ನು) ಅತಿಕ್ರಮಿಸುತ್ತಾನೆ, ದಾಟಿಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ವಿಂಗಡವಾಗಿರುವ ತನ್ನ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯಿಂದ ಸ್ವಸ್ವಾತ್ಮಕವಾದ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಬೆಳಗುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾನಲ್ಲ, ಅದ್ದರಿಂದ ಇವನು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಃಸ್ವಭಾವನೇ, ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿ ವಿಶುದ್ಧನು, ಕರ್ತೃಕ್ರಿಯಾಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲರಹಿತನಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಬುದ್ಧಿಸಾದೃಶ್ಯವೇ ಎರಡು ಲೋಕಗಳ ಸಂಚಾರವೇ ಮುಂತಾದ ಸಂವ್ಯವಹಾರದ ಭ್ರಾಂತಿಗೆ ಹೇತುವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮೃತ್ಯುವಿನ ರೂಪಗಳನ್ನು—ಮೃತ್ಯು ಎಂದರೆ ಕರ್ಮ, ಅವಿದ್ಯೆ—ಮುಂತಾದದ್ದು, ಅವನಿಗೆ ಸ್ವತಃ ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪವಿರುವದಿಲ್ಲ. ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳೇ ಆ (ಮೃತ್ಯುವಿನ) ರೂಪಗಳು, ಅದ್ದರಿಂದ ಕ್ರಿಯಾಫಲಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಆ ಮೃತ್ಯುವಿನ ರೂಪಗಳನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸುತ್ತಾನೆ.

1. ಧ್ಯಾತ್ಯ, ಧ್ಯಾನ, ಧೇಯ- ಇವೂ ಕರ್ತೃ, ಕರಣ, ಕರ್ಮ- ಇವೂ ಆತ್ಮನಲ್ಲ.

2. ಮುಂತಾದದ್ದಕ್ಕೆ ಎಂದಿರುವದರಿಂದ ಧ್ಯಾನಮಾಡುವಂತಿರುವದು, ಚಲಿಸುವಂತಿರುವದು- ಇವುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

3. ಲೌಕಿಕ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ -ಎಂಬ ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೂ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಅಧ್ಯಾಸವೇ ಕಾರಣ. ಸೂ. ಭಾ.ದ ಅನತರಣಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿ.

ಬುದ್ಧಿವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾತ್ಮನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಚರ್ಚೆ ಬೌದ್ಧರ ಪೂರ್ವಸತ್ಯಗಳು

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೭೭. ನನು ನಾಸ್ತೈವ ಧಿಯಾ ಸಮಾನಮ್ ಅನ್ಯತ್ ಧಿಯೋವ ಭಾಸಕಮ್ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಃ | ಧೀವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ವಾ ಅನುಮಾನೇನ ವಾ ಅನುಪಲಬ್ಧಾತ್ | ಯಥಾ ಅನ್ಯಾ ತತ್ಕಾಲ ಏವ ದ್ವಿತೀಯಾ ಧೀಃ | ಯತ್ನು ಅವಭಾಸ್ಯಾವಭಾಸಕಯೋಃ ಅನ್ಯತ್ವೇನ ವಿವೇಕಾನುಪಲಬ್ಧಾತ್ ಸಾದೃಶ್ಯಮಿತಿ ಘಟಾದ್ಯಾಲೋಕಯೋಃ | ತತ್ರ ಭವತು ಅನ್ಯತ್ವೇನ ಆಲೋಕಸ್ಯ ಉಪಲಬ್ಧಾತ್ ಘಟಾದೇಃ, ಸಂಶ್ಲಿಷ್ಟಯೋಃ ಸಾದೃಶ್ಯಂ ಭಿನ್ನಯೋರೇವ | ನ ಚ ತಥಾ ಇಹ ಘಟಾದೇರಿವ ಧಿಯೋವಭಾಸಕಂ ಜ್ಯೋತಿರನ್ತರಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ವಾ ಅನುಮಾನೇನ ವಾ ಉಪಲಭಾನುಹೇ | ಧೀರೇವ ಹಿ ಚಿತ್ಸ್ಯ ರೂಪಾವಭಾಸಕತ್ವೇನ ಸ್ವಾಕಾರಾ ವಿಷಯಾಕಾರಾ ಚ | ತಸ್ಮಾತ್ ನಾನು ಮಾನತಃ | ನಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಃ ಧಿಯೋವಭಾಸಕಂ ಜ್ಯೋತಿಃ ಶಕ್ಯತೇ ಪ್ರತಿ ಪಾದಯಿತುಂ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಮ್ | ಯದಪಿ ದೃಷ್ಟಾಂತರೂಪಮ್ ಅಭಿಹಿತಮ್ ಅವಭಾಸ್ಯಾವಭಾಸಕಯೋಃ ಭಿನ್ನಯೋರೇವ ಘಟಾದ್ಯಾಲೋಕಯೋಃ ಸಂಯುಕ್ತಯೋಃ ಸಾದೃಶ್ಯಮಿತಿ | ತತ್ರಾಭ್ಯುಪಗಮನಾತ್ರಮ್ ಅಸ್ಮಾಭಿ ರುಕ್ತಮ್ | ನ ತತ್ರ ಘಟಾದ್ಯಾವಭಾಸ್ಯಾವಭಾಸಕಾ ಭಿನ್ನಾ | ಪರಮಾರ್ಥತ್ವ ಸ್ವಘಟಾದಿರೇವ ಅವಭಾಸಾತ್ಮಕಃ ಸಾಲೋಕಃ, ಅನ್ಯೋನ್ಯೋ ಹಿ ಘಟಾದಿ ರುತ್ಪದ್ಯತೇ | ವಿಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಮೇವ ಸಾಲೋಕಘಟಾದಿವಿಷಯಾಕಾರಮ್ ಅವಭಾಸತೇ | ಯದೈವಮ್, ತದಾ ನ ಬಾಹ್ಯೋ ದೃಷ್ಟಾಂತೋಽಸಿ | ವಿಜ್ಞಾನ ಸ್ವಲಕ್ಷಣಮಾತ್ರತ್ವಾತ್ ಸರ್ವಸ್ಯ | ಏವಂ ತಸ್ಯೈವ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಗ್ರಾಹ್ಯ ಗ್ರಾಹಕಾಕಾರತಾಮಲಂ ಪರಿಕಲ್ಪ್ಯ ತಸ್ಯೈವ ಪುನರ್ವಿಶುದ್ಧಿಂ ಪರಿಕಲ್ಪಯಂತಿ ತದ್ಗ್ರಾಹ್ಯಗ್ರಾಹಕವಿವಿರ್ಮುಕ್ತಂ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಸ್ವಚ್ಛೇಭೂತಂ ಕ್ಷಣಿಕಂ ವ್ಯವ ತಿಷ್ಠತ ಇತಿ ಕೇಚಿತ್ | ತಸ್ಯಾಪಿ ಶಾಂತಿಂ ಕೇಚಿದಿಚ್ಛಂತಿ | ತದಪಿ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಸಂವೃತಮ್, ಗ್ರಾಹ್ಯಗ್ರಾಹಕಾಂಶವಿವಿರ್ಮುಕ್ತಂ ಶೂನ್ಯಮೇವ ಘಟಾದಿ ಬಾಹ್ಯವಸ್ತುವತ್ ಇತ್ಯಪರೇ ಮಾಧ್ಯಮಿಕಾ ಆಚಕ್ಷತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಅಕ್ಷೇಪ):- ಬುದ್ಧಿಗೆ ಸದೃಶವಾಗಿರುವ, ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಬೆಳಗುವ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ ! ಏಕೆಂದರೆ (ಅದು) ಬುದ್ಧಿ

1. ವಿಜ್ಞಾನಲಕ್ಷಣ ಎಂಬ ಪಾರಕ್ಕಿಂತ ಇದೇ ಮೇಲು.

2. 'ಅನಾವೃತಮ್' ಎಂಬ ಪಾರಾಂಶವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇದನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸಿ, ಏಕೆಂದರೆ ಇದೇ ವಾರ್ತಿಕಕ್ಕೆ ಸಮೃತ.

ಗಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದಲಾಗಲಿ, ಅನುಮಾನದಿಂದಲಾಗಲಿ ಕಾಣಬರುವದಿಲ್ಲ; ಹೇಗೆ ಅದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಮತ್ತೊಂದು ಬುದ್ಧಿಯು (ಕಾಣಬರುವದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇದು) ಬೆಳಗುವದು, ಬೆಳಗಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದು - ಇವು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ವಿಗಡವಾಗಿ ಕಾಣಬರುವ ಇರುವದರಿಂದ ಘಟಾದಿಗಳಿಗೂ ಬೆಳಕಿಗೂ ಸಾದೃಶ್ಯವಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು (ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು) ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದಿರವೆ, ಅಲ್ಲಿಯಾದರೆ ಬೆಳಕೆಂಬುದು ಘಟಾದಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕಾಣಬರುವದರಿಂದ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿಯೇ ಇದ್ದರೂ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ (ಘಟಾದಿಗಳಿಗೂ ಬೆಳಕಿಗೂ) ಸಾದೃಶ್ಯವು (ಕಾಣುತ್ತದೆ) ಎಂದಾಗಲಿ, ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಘಟಾದಿಗಳನ್ನು (ಬೆಳಗುವ ಬೆಳಕಿನಂತೆ) ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಬೆಳಗುವ ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಯೋತಿಯು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದಲಾಗಲಿ ಅನುಮಾನದಿಂದಲಾಗಲಿ ನಮಗೆ ಕಾಣಬರುತ್ತಿಲ್ಲ.¹ (ಬರಿಯ) ಬುದ್ಧಿಯೇ ಚಿತ್ಸ್ರರೂಪವಾಗಿತ್ತು ಬೆಳಗುವದಾಗಿರುವದರಿಂದ ತನ್ನ ಆಕಾರವಾಗಿಯೂ ವಿಷಯದ ಆಕಾರವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ.² ಆದ್ದರಿಂದ ಅನುಮಾನದಿಂದಲಾಗಲಿ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದಲಾಗಲಿ (ಅದಕ್ಕಿಂತ) ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವದಕ್ಕೆ ಆಗಲಾರದು.³

ಇನ್ನು ಘಟಾದಿಗಳು ಬೆಳಕು- ಇವು ಬೆಳಗಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದು, ಬೆಳಗತಕ್ಕದ್ದು ಎಂದು ಬೇರೆಬೇರೆಯೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವದರಿಂದ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸಾದೃಶ್ಯ(ವಿರಬಹುದು) ಎಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತರೂಪವನ್ನು ಹೇಳಿದವಲ್ಲ, ಅದು ಸುಮ್ಮನೆ (ಹೊರಗಿನ ವಸ್ತುವನ್ನು) ಒಪ್ಪಿ ನಾವು ಹೇಳಿರುತ್ತೇವೆ, ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ

1. ಬಾಹ್ಯರು ಇಂದ್ರಿಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಸ್ವಯಂವೇದನಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಯೋಗಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ- ಎಂದು ನಾಲ್ಕುಬಗೆಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಾರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಸವಿಕಲ್ಪಕವೆಂದೂ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕವೆಂದೂ ಎರಡು ವಿಧ, ಸವಿಕಲ್ಪಕದಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಗ್ರಾಹಕಭೇದವು ತೋರುತ್ತದೆ, ನಿಜವಾಗಿ ಈ ಭೇದವು ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯಬರುವದೇ ಹೊರತು, ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯು ತಿಳಿಯಬರುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ವಿಜ್ಞಾನವಾದಿಗಳ ಮತ ಬುದ್ಧಿಯು ಕ್ಷಣಮಾತ್ರವಿರುತ್ತದೆ, ಒಂದು ಬುದ್ಧಿಯಿರುವಾಗ ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಗೆ ಇರುವದಿಲ್ಲವೋ ಆತ್ಮನೂ ಹಾಗೆಯೇ ಇರುವದಿಲ್ಲ ಎಂದೂ ಆತ್ಮವಿದಾನೆಂಬುದೇ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯದಕ್ಕಾಗಲಾರದೆಂದೂ ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

2. ಇದೂ ವಿಜ್ಞಾನವಾದಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ಗಡಿಗೆ, ಬೆಳಕು- ಎಂಬಿವುಗಳಿಗೆ ಭೇದವನ್ನು ಮೇಲೆ ಒಪ್ಪಿದ್ದು ಹೊರಗೆ ಕ್ಷಣಿಕವಾದ ವಸ್ತುಗಳಿವೆ ಎಂಬ ಬಾಹ್ಯಸತ್ಯವಾದಿಗಳ ಮತವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಹೇಳಿರುವದೇ ಹೊರತು ವಿಜ್ಞಾನವಾದಿಗಳಿಗೆ ಇದು ಸಮ್ಮತವಲ್ಲ.

3. ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಬುದ್ಧವಚನಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಯಾವ ವಾಕ್ಯವನ್ನೂ ಬಾಹ್ಯರು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಒಪ್ಪುವದಿಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದ ನೇದವಾಕ್ಯವು ಅವರಿಗೆ ಅಪ್ರಮಾಣ

ಗಡಿಗೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಅವಭಾಸ್ಯವೂ (ಅವುಗಳ) ಅವಭಾಸಕವೂ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿರ-ವದಿಲ್ಲ. ನಿಜವಾಗಿ (ನೋಡಿದ)ರಾದರೂ ಗಡಿಗೆ ಮುಂತಾದದ್ದೇ ಬೆಳಕಿನೊಡಗೂಡಿ ಅವಭಾಸದ ರೂಪವಾಗಿದೆ. ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಘಟಾದಿಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತವೆಯಲ್ಲವೇ ?

ವಿಜ್ಞಾನವೊಂದೇ ಬೆಳಕಿನೊಡಗೂಡಿದ ಘಟಾದಿವಿಷಯದ ಅಕಾರದಿಂದ ತೋರುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವದೆಂದು ಯಾವಾಗ (ಒಪ್ಪುವೆನೋ) ಆಗ ಹೊರಗಿನ ದೃಷ್ಟಾಂತವೇ ಇರುವದಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲವೂ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಅದೇ ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗ್ರಾಹ್ಯಗ್ರಾಹಕಾಕಾರತ್ವವೆಂಬ ಮಲವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ, ಆ ವಿಜ್ಞಾನವು ಗ್ರಾಹ್ಯಗ್ರಾಹಕರೂಪವಾಗಿ ಸ್ವಚ್ಛೇಭೂತವಾಗಿ ಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ ಎಂದು ಕೆಲವರು ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಮತ್ತೆ ವಿಶುದ್ಧಿಯಾಗುವದೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.^೧ ಅದಕ್ಕೂ ನಾಶವನ್ನು ಕೆಲವರು ಒಪ್ಪಿರುತ್ತಾರೆ ಆ ವಿಜ್ಞಾನವು ಕೂಡ ಸಂಸ್ಕೃತವೇ, ಅದು ಹೊರಗಿನ ಘಟಾದಿವಸ್ತುಗಳಂತೆ ಗ್ರಾಹ್ಯಗ್ರಾಹಕಾಂಶವಿನ್ಮುಕ್ತವಾದ ಶೂನ್ಯವೇ, ಎಂದು ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಮಾಧ್ಯಮಿಕರು ಹೇಳುತ್ತಿರುವರು.^೨

ಸಿದ್ಧಾಂತ : ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥವಾದಿಗಳ ಖಂಡನೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೭೮. ಸರ್ವಾ ಏತಾಃ ಕಲ್ಪನಾಃ ಬುದ್ಧಿವಿಜ್ಞಾನಾವಭಾಸಕಸ್ಯ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಅತ್ಯಜ್ಞೋತಿಮೋಽವಹ್ನವತ್ ಅಸ್ಯ ಶ್ರೇಯೋನುಗುಣಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಭೂತಾ ವೈದಿಕಸ್ಯ | ತತ್ರ ಯೇಷಾಂ ಬಾಹ್ಯೋರ್ಥೋಽಸ್ತಿ ತಾನ್ ಪ್ರತ್ಯುಚ್ಯತೇ ತಾವತ್ | ನ ಸ್ವಾತ್ಮಾವಭಾಸಕತ್ವಂ ಘಟಾದೇಃ | ತನುಸ್ಯವಸ್ಥಿತೋ ಘಟಾದಿಸ್ತಾವತ್ ನ ಕದಾಚಿದಪಿ ಸ್ವಾತ್ಮನಾ ಅವಭಾಸ್ಯತೇ | ಪ್ರದೀವಾದ್ಯಾ ಲೋಕಸಂಯೋಗೇನ ತು ನಯಮೇನೈವ ಅವಭಾಸ್ಯಮಾನೋ ದೃಷ್ಟಃ | ಸಾಲೋಕೋ ಘಟಃ ಇತಿ ಸಂಶ್ಲಿಷ್ಟಯೋರಪಿ ಘಟಾಲೋಕಯೋಃ ಅನ್ಯತ್ವ

1 ಹೊರಗೆ, ಕ್ಷಣಿಕವಾದ ವಸ್ತುವಿರುವದೆಂದೂ ಆ ವಸ್ತುವಿನ ಸ್ವರೂಪವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಮ್ಯವೆಂದೂ ಅನುಮೇಯವೆಂದೂ ಹೇಳುವ ಬೌದ್ಧರ ವಾದವಿದು.

2. ಕ್ಷಣಿಕವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯು ಹೊರಗಿನ ವಸ್ತುವೇ ಇಲ್ಲ, ಅದೇ ವಿಜ್ಞಾನಾಕಾರವಾಗಿಯೂ ವಿಷಯಾಕಾರವಾಗಿಯೂ ತೋರುತ್ತದೆ, ಅದು ಈ ಗ್ರಾಹ್ಯಗ್ರಾಹಕಭೇದವಿಲ್ಲದ ವಿಜ್ಞಾನಮಾತ್ರವೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವದು ಪರಮಾರ್ಥಜ್ಞಾನವು ಎಂಬ ಬೌದ್ಧರ ವಾದವಿದು.

3. ವಿಜ್ಞಾನವೂ ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯವೂ ಎರಡೂ ನಿಷ್ಪನ್ನವೇ; ಶೂನ್ಯವೇ ಪರಮಾರ್ಥವು ಎಂಬ ಬೌದ್ಧರ ವಾದವಿಮು ಸಂಸ್ಕೃತವು ಎಂದರೆ ಅವ್ಯಕ್ತರೂಪವುಳ್ಳದ್ದು, ಪರಮಾರ್ಥವಲ್ಲ, ಕಲ್ಪಿತರೂಪವೇ- ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಮೇವ | ಪುನಃ ಪುನಃ ಸಂಶ್ಲೇಷೇ ವಿಶ್ಲೇಷೇ ಚ ವಿಶೇಷದರ್ಶನಾತ್, ರಜ್ಜು ಘಟಯೋರಿವ | ಅನ್ಯತ್ವೇ ಚ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಭಾಸಕತ್ವಮ್, ನ ಸ್ವಾತ್ಮನೈವ ಸ್ವಮಾತ್ಮಾನಮ್ ಅವಭಾಸಯತಿ | ನನು ಪ್ರದೀಪಃ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಮೇವ ಅವ ಭಾಸಯನ್ ದೃಷ್ಟಃ ಇತಿ | ನ ಹಿ ಘಟಾದಿವತ್ ಪ್ರದೀಪದರ್ಶನಾಯ ಪ್ರಕಾ ಶಾಂತರಮ್ ಉಪಾದದತೇ ಲೌಕಿಕಾಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರದೀಪಃ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಪ್ರಕಾಶಯತಿ | ನ | ಅವಭಾಸ್ಯತ್ವಾವಿಶೇಷಾತ್ | ಯದ್ಯಪಿ ಪ್ರದೀಪೋಃ ನೈವ್ಯ ಅವಭಾಸಕಃ, ಸ್ವಯಮವಭಾಸಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್, ತಥಾಪಿ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತ ಚೈತನ್ಯವಭಾಸ್ಯತ್ವಂ ನ ವ್ಯಭಿಚರತಿ ಘಟಾದಿವದೇವ | ಯದಾ ಚೈವಂ ತದಾ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಭಾಸ್ಯತ್ವಂ ತಾವತ್ ಅವಶ್ಯಂಭಾವಿ | ನನು ಯಥಾ ಘಟಃ ಚೈತನ್ಯವಭಾಸ್ಯತ್ವೇನ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಮ್ ಅಲೋಕಾಂತರಮ್ ಅಪೇಕ್ಷತೇ, ನ ತ್ವೇವಂ ಪ್ರದೀಪೋಃ ನೈವ್ಯ ಅವಭಾಸ್ಯತ್ವಮ್ ಅಲೋಕಾಂತರಮ್ ಅಪೇಕ್ಷತೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರದೀಪೋಃ ನೈವ್ಯವಭಾಸ್ಯತ್ವೇನ ಸನ್ ಆತ್ಮಾನಂ ಘಟಂ ಚ ಅವಭಾಸಯತಿ | ನ | ಸ್ವತಃ ಪರತೋ ವಾ ವಿಶೇಷಾಭಾವಾತ್ | ಯಥಾ ಚೈತನ್ಯವಭಾಸ್ಯತ್ವಂ ಘಟಸ್ಯ, ತಥಾ ಪ್ರದೀಪಸ್ಯಾಪಿ ಚೈತನ್ಯವಭಾಸ್ಯತ್ವಮ್ ಅವಿಶಿಷ್ಟಮ್ | ಯತ್ತೂಚ್ಯತೇ ಪ್ರದೀಪಃ ಆತ್ಮಾನಂ ಘಟಂ ಚಾವಭಾಸಯತೀತಿ | ತದಸತ್ | ಕಸ್ಮಾತ್ ? ಯದಾ ಆತ್ಮಾನಂ ನಾವಭಾಸಯತಿ ತದಾ ಕೀದೃಶಃ ಸ್ಯಾತ್ ? ನ ಹಿ ತದಾ ಪ್ರದೀಪಸ್ಯ ಸ್ವತೋ ವಾ ಪರತೋ ವಾ ವಿಶೇಷಃ ಕಚ್ಚಿತ್ ಉಪ ಲಭ್ಯತೇ | ಸ ಹಿ ಅವಭಾಸ್ಯೋ ಭವತಿ ಯಸ್ಯ ಅವಭಾಸಕಸಂನಿಧೌ ಅಸಂನಿಧೌ ಚ ವಿಶೇಷಃ ಉಪಲಭ್ಯತೇ | ನ ಹಿ ಪ್ರದೀಪಸ್ಯ ಸ್ವಾತ್ಮಸಂನಿಧಿಃ ಅಸಂನಿಧಿರ್ವಾ ಶಕ್ಯಃ ಕಲ್ಪಯಿತುಮ್ | ಅಸತಿ ಚ ಕಾದಾಚಿತ್ಯೇ ವಿಶೇಷೇ ಆತ್ಮಾನಂ ಪ್ರದೀಪಃ ಪ್ರಕಾಶಯತಿ ಇತಿ ವ್ಯುಪೈವ ಉಚ್ಯತೇ | ಚೈತನ್ಯಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಂ ತು ಘಟಾದಿಭಿ ರವಿಶಿಷ್ಟಂ ಪ್ರದೀಪಸ್ಯ | ತಸ್ಮಾತ್ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಆತ್ಮಗ್ರಾಹ್ಯಗ್ರಾಹಕತ್ವೇ ನ ಪ್ರದೀಪೋ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕಲ್ಪನೆಗಳೂ¹ ಬುದ್ಧಿವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ (ಅದ ಕ್ಕಿಂತ) ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗಳೆಯುವದರಿಂದ ಈ ವೈದಿಕವಾದ ಶ್ರೇಯೋಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ.² ಇಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೆ

1. ಸಾಲೋಕವಾದ ಘಟವು ತಾನೇ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ; ವಿಜ್ಞಾನವೇ ಜ್ಞಾನಾ ಕಾರವಾಗಿಯೂ ಸಾಲೋಕಘಟಾಕಾರವಾಗಿಯೂ ತೋರುತ್ತದೆ ; ಶೂನ್ಯವೇ ಪರಮಾರ್ಥವು ಎಂದೀ ಮೂರು ಕಲ್ಪನೆಗಳೂ.

2. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಬೌದ್ಧಮತಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು- ಎಂಬುದು ಅಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಹೊರಗಿನ ಅರ್ಥವು ಇರುತ್ತದೆಯೋ, ಅವರಿಗೆ ಮೊದಲು (ಈ) ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ

ಘಟಾದಿ(ವಸ್ತು) ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಬೆಳಗಲಾರದು. (ಏಕೆಂದರೆ) ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಘಟಾದಿ(ವಸ್ತು) ತನ್ನಿಂದ (ತಾನು) ಬೆಳಗಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು ಎಂದಿಗೂ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರದೀಪವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಲಾದರೆ ನಿಯಮದಿಂದಲೇ ಬೆಳಗಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಕಂಡಿರುತ್ತದೆ. “ಬೆಳಕಿನಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಘಟವು” ಎಂದು¹ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಘಟ, ಬೆಳಕು- ಇವುಗಳೂ ಬೇರೆಬೇರೆಯೇ; ಏಕೆಂದರೆ ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಸಂಬಂಧವೂ ಅಸಂಬಂಧವೂ ಆದಾಗ (ಅವುಗಳಲ್ಲಿ) ರಜ್ಜುಘಟಗಳಂತೆಯೇ ವಿಶೇಷವು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.² (ಅವು) ಬೇರೆಬೇರೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. (ತನಗಿಂತ) ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಅವಭಾಸಕವುಳ್ಳದ್ದೇ (ಎಂದು ಏರ್ಪಡುತ್ತದೆ), ತನ್ನಿಂದಲೇ ತನ್ನನ್ನು (ಸಾಲೋಕಘಟವು) ಬೆಳಗುತ್ತದೆ (ಎಂಬುದು ಸರಿ)ಯಲ್ಲ(ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ).

(ಆಕ್ಷೇಪ). - ಪ್ರದೀಪವು ತನ್ನನ್ನೇ (ತಾನು) ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವುದು ಕಂಡಿದೆ ಯಲ್ಲ !³ ಗಡಿಗೆಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೆ ಪ್ರದೀಪವನ್ನು ಕಾಣುವದಕ್ಕೊಂದು ಮತ್ತೊಂದು ಬೆಳಕನ್ನು ಲೋಕದ ಜನರು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರದೀಪವು ತನ್ನನ್ನು (ತಾನೇ) ಬೆಳಗುತ್ತದೆ (ಎಂದಾಯಿತಲ್ಲ) !

(ಪರಿಹಾರ). - ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಬೆಳಗಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದೆಂಬುದು ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. (ಇದರ ವಿವರ) : ಪ್ರದೀಪವು ತಾನೇ ಬೆಳಕಿನ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದ್ದಾದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಬೆಳಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ನಿಜ, ಆದರೂ (ತನಗಿಂತ) ಘಟಾದಿ(ವಸ್ತು)ವಿನಂತೆಯೇ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಚೈತನ್ಯದಿಂದ⁴ ಬೆಳಗಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನೇನೂ (ಅದು) ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವನಿಲ್ಲ ಯಾವಾಗ

1. “ಸಾಲೋಕೋ ಘಟ ಇತಿ” ಎಂಬುದನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಿದರೆ ಬೆಳಕಿನಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಘಟವು ಎಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ- ಎಂದು ಕ್ಷಣಿಸಬೇಕಾಗುವದು; ಅದಕ್ಕಿಂತ ಈಗ ನಾವು ಮಾಡಿರುವ ಅನ್ವಯವೇ ಉತ್ತಮವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ

2. ಹಗ್ಗವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ಗಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬರಿಯ ಗಡಿಗೆಗಿಂತ ಒಂದಾನೊಂದು ವಿಶೇಷವಿರುವಂತೆಯೇ ಎಂದರ್ಥ

3. ಸಾಲೋಕಘಟವು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಬೆಳಗುತ್ತದೆ- ಎಂಬುದನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯು ಖಂಡಿಸಲಾಗಿ ಘಟವೂ ಬೆಳಕೂ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿವೆ ಎಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕಾದರೂ ದೀಪವು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಬೆಳಗುವದಿಲ್ಲವೆ ? ಆಗ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಭಾಸಕ್ಕೆವೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹೋಗುವದಿಲ್ಲವೆ ?- ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಶಂಕಿಸಿರುತ್ತಾನೆ

4. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಅತ್ಯಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೂ ಬುದ್ಧಿಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರದೀಪವು ತನಗಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಮತ್ತೊಂದರಿಂದ ಬೆಳಗಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಇನ್ನಿನ್ನೂ ಸಮ್ಮತ

ಹೀಗೆಂದು (ಒಪ್ಪುವೆನೋ) ಆಗ (ತನಗಿಂತ) ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಾದದ್ದರಿಂದ ಬೆಳಗಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದೆಂಬುದು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ (ಅದಕ್ಕೂ) ಇರಬೇಕಾಗುವದು.

(ಬೌದ್ಧ) :- ಗಡಿಗೆಯು ಚೈತನ್ಯದಿಂದ ಬೆಳಗಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದಾದರೂ (ತನಗಿಂತ) ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಬೆಳಕನ್ನು ಹೇಗೆ ಬಯಸುತ್ತದೆಯೋ ಹಾಗೆ ಪ್ರದೀಪವು ಬೇರೆಯ ಮತ್ತೊಂದು ಬೆಳಕನ್ನು ಬಯಸುವದಿಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರದೀಪವು ಮತ್ತೊಂದರಿಂದ ಬೆಳಗಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದಾಗಿದ್ದರೂ ತನ್ನನ್ನೂ ಗಡಿಗೆಯನ್ನೂ ಬೆಳಗುತ್ತದೆ (ಎನ್ನುಬಹುದಲ್ಲ) ?

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ತನ್ನಿಂದಲಾಗಲಿ ಮತ್ತೊಂದರಿಂದಲಾಗಲಿ (ಪ್ರದೀಪಕ್ಕೆ) ವಿಶೇಷವೇನೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ. (ಇದರ ವಿವರ) . ಹೇಗೆ ಘಟವು ಚೈತನ್ಯದಿಂದ ಬೆಳಗಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದಾಗಿದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರದೀಪವೂ ಚೈತನ್ಯದಿಂದ ಬೆಳಗಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದು ಎಂಬುದು ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರದೀಪವು ತನ್ನನ್ನೂ ಘಟವನ್ನೂ ಬೆಳಗುತ್ತದೆ ಎನ್ನುತ್ತೀಯಲ್ಲ, ಅದು ನಿಜವಲ್ಲ. ಏಕೆ ? ಎಂದರೆ, ಯಾವಾಗ (ಅದು) ತನ್ನನ್ನು (ತಾನು) ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವದಿಲ್ಲವೋ ಆಗ ಎಂಥದ್ದಾಗಿದ್ದೀತು ? ಆಗ ಪ್ರದೀಪಕ್ಕೆ ತನ್ನಿಂದಲಾಗಲಿ ಮತ್ತೊಂದರಿಂದಲಾಗಲಿ ಯಾವ ವಿಶೇಷವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲವಲ್ಲವೇ ? ಯಾವದಕ್ಕೆ ಬಳಗುವ (ವಸ್ತು)ವಿನ ಸಂನಿಧಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅಸಂನಿಧಿಯಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷವು ಕಂಡುಬರುವದೋ ಅದಲ್ಲವೆ, ಬೆಳಗಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದು (ಎನಿಸುವದು) ? ಆದರೆ ಪ್ರದೀಪಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಸಂನಿಧಿಯನ್ನಾಗಲಿ, ಅಸಂನಿಧಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಕಲ್ಪಿಸುವದಕ್ಕೆ ಆಗಲಾರದಷ್ಟೆ ? ಹೀಗೆ ಒಂದಾನೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಆಗುವ ವಿಶೇಷವು

1. ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ತೋರುವ ಗಡಿಗೆಯು ಮತ್ತೊಂದು ಬೆಳಕಿದ್ದರೇ ತೋರುತ್ತದೆ, ಅದೇ ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ತೋರುವ ದೀಪಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬೆಳಕಿದ್ದೇ ತೋರುವದೆಂಬುದಿಲ್ಲ, ಅದು ತಾನೊಂದೇ ಇದ್ದರೂ ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಾಣುವದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಬೆಳಕು ದೀಪಕ್ಕೆ ಬೇಡ, ದೀಪವೇ ಬೆಳಗಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದು, ದೀಪವೇ ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಬೆಳಕು ಎಂದಾಯಿತಲ್ಲ !- ಎಂದು ಭಾವ.

2. ಪ್ರದೀಪವಿದೆ, ಆದರೆ ಅದು ತನ್ನನ್ನು ಬೆಳಗುತ್ತಿಲ್ಲ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಇಂಥದೊಂದು ಅಸಾಧಾರಣರೂಪದಲ್ಲಿದೆ- ಎಂದು ಆಗ ಬೆಳಗುವ ದೀಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವಿಗಿಂತಲೂ ದೀಪದಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿಶೇಷಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಕಾಣುವದಕ್ಕಿಲ್ಲ.

3. ದೀಪವು ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಬೆಳಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಸ್ವತೋವಿಶೇಷವಿರಬಹುದಲ್ಲ ! ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಸಮಾಧಾನವಿದು. ಗಡಿಗೆಯನ್ನು ದೀಪವು ಬೆಳಗುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವಾಗ ದೀಪದ ಸಂನಿಧಿಯು ಗಡಿಗೆಗೆ ಇರುತ್ತದೆ ; ಬೆಳಗುವದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವಾಗ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ದೀಪವು ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಬೆಳಗುತ್ತದೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೇ ಅದರ ಸಂನಿಧಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವದಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ, ದೀಪವು ತಾನೇ ತೋರುತ್ತಿರುತ್ತದೆ ; ಅದು ಮತ್ತೊಂದರ ಸಂನಿಧಿಯಿಂದ ತೋರುತ್ತಿರುವದಿಲ್ಲ. ದೀಪವು ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಬೆಳಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಸಂನಿಧಿಯಂತೂ ಕಲ್ಪನಾತೀತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲದಿರುವಲ್ಲಿ ಪ್ರದೀಪವು ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಬೆಳಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವದು ಸುಳ್ಳೇ ಎಂದಾಯಿತು. ಚೈತನ್ಯದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡಬೇಕೆಂಬುದಂತೂ ಘಟಾದಿಗಳಿಗೂ ಪ್ರದೀಪಕ್ಕೂ ಸಮಾನವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.¹ ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಜ್ಞಾನವು ತಾನೇ ಗ್ರಾಹ್ಯವೂ ಗ್ರಾಹಕವೂ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರದೀಪವು ದೃಷ್ಟಾಂತವಲ್ಲ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೭೯. ಚೈತನ್ಯಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಂ ಚ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಬಾಹ್ಯವಿಷಯೈಃ ಅವಿಶಿಷ್ಟಮ್ | ಚೈತನ್ಯಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವೇ ಚ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಕಿಂ ಗ್ರಾಹ್ಯವಿಜ್ಞಾನಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವೇನ, ಕಿಂ ವಾ ಗ್ರಾಹಕವಿಜ್ಞಾನಗ್ರಾಹ್ಯತೇತಿ ತತ್ರಃ ಸಂದಿಹ್ಯಮಾನೇ ವಸ್ತುನಿ ಯೋಃಸ್ಯತ್ರ ದೃಷ್ಟೋ ನ್ಯಾಯಃ ಸ ಕಲ್ಪಯಿತುಂ ಯುಕ್ತಃ, ನ ತು ದೃಷ್ಟವಿಪರೀತಃ | ತಥಾ ಚ ಸತಿ ಯಥಾ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತೇನೈವ ಗ್ರಾಹಕೇಣ ಬಾಹ್ಯನಾಂ ಪ್ರದೀಪಾನಾಂ ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಂ ದೃಷ್ಟಮ್, ತಥಾ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪಿ ಚೈತನ್ಯಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾತ್ ಪ್ರಕಾಶಕತ್ವೇ ಸತ್ಯಪಿ ಪ್ರದೀಪವತ್ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಚೈತನ್ಯಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಂ ಯುಕ್ತಂ ಕಲ್ಪಯಿತುಮ್, ನ ತು ಅನನ್ಯಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಮ್ | ಯಶ್ಚನೋ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಗ್ರಹೀತು ಸ ಆತ್ಮಾ ಜ್ಯೋತಿರಂತರಂ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ | ತದಾ ಅನವಸ್ಥಾ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಮಾತ್ರಂ ಹಿ ತದ್ಗ್ರಾಹಕಸ್ಯ ವಸ್ತುಸ್ತರತ್ವೇ ಲಿಂಗಮುಕ್ತಂ ನ್ಯಾಯತಃ | ನ ತು ಏಕಾಂತತೋ ಗ್ರಾಹಕತ್ವೇ ತದ್ಗ್ರಾಹಕಾಂತರಾಸ್ತಿತ್ವೇ ಕದಾಚಿದಪಿ ಲಿಂಗಂ ಸಂಭವತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ನ ತದನವಸ್ಥಾ ಪ್ರಸಜ್ಞಃ | ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವೇ ಕರಣಾಂತರಾವೇಕ್ಷಾಯಾಮ್ ಅನವಸ್ಥಾ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ನಿಯಮಾಭಾವಾತ್ | ನ ಹಿ ಸರ್ವತ್ರ ಅಯಂ ನಿಯಮೋ ಭವತಿ ಯತ್ರ ವಸ್ತುಸ್ತರೇಣ ಗೃಹ್ಯತೇ ವಸ್ತುಸ್ತರಮ್, ತತ್ರ ಗ್ರಾಹ್ಯಗ್ರಾಹಕವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ಕರಣಾಂತರಂ ಸ್ಯಾತ್ ಇತಿ ನೈಕಾನ್ತೇನ ನಿಯಮಂ ರಕ್ತತೇ | ವೈಚಿತ್ರ್ಯದರ್ಶನಾತ್ | ಕಥಮ್ ? ಘಟಸ್ತುವತ್ ಸ್ವಾತ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾತ್ಮನಾ ಗ್ರಾಹಕೇಣ | ಗೃಹ್ಯತೇ | ತತ್ರ ಪ್ರದೀಪಾದಿರಾಲೋಕೋ ಗ್ರಾಹ್ಯಗ್ರಾಹಕವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ಕರಣಮ್ | ನ ಹಿ ಪ್ರದೀಪಾದ್ಯಾಲೋಕಃ ಘಟಾಂಶಃ ಚಕ್ಷುರಂಶೋ ವಾ | ಘಟವತ್ ಚಕ್ಷುರ್ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವೇನ ಪ್ರದೀಪಸ್ಯ ಚಕ್ಷುಃ

1. ದೀಪವು ಗಡಿಗೆಯನ್ನು ಬೆಳಗುವ ವಿಷಯವಾದರೂ ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಿಯೇ ಅದು ಗಡಿಗೆಯನ್ನು ಬೆಳಗಬೇಕು.

2. ಈ ಮಾತು ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ, ಅನುವಾದದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟೇವೆ.

3. ಇದರ ಮುಂದೆ ಅಚ್ಚಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಿದೆ

4. 'ವ್ಯತಿರಿಕ್ತೇನ ಆತ್ಮನಾ' ಎಂಬುದನ್ನು ವ್ಯತಿರಿಕ್ತತನಾ ಎಂದು ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ; 'ಗ್ರಾಹಕೇಣ' ಎಂದು ಕೆಲವು ಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಅನುವಾದದ ಬಿಪ್ರಣಯನ್ನು ನೋಡಿ

ಪ್ರದೀಪವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ನ ಬಾಹ್ಯಮ್ ಆಲೋಕಸ್ಥಾನೀಯಂ ಕಿಂಚಿತ್ ಕರಣಾ
ನ್ತರಮ್ ಅಪೇಕ್ಷತೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ನೈವ ನಿಯನ್ತಂ ಶಕ್ಯತೇ ಯತ್ರ ಯತ್ರ
ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಮ್ ತತ್ರ ತತ್ರ ಕರಣಾಂತರಂ ಸ್ಯಾದೇವ ಇತಿ | ತಸ್ಮಾತ್
ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಗ್ರಾಹಕಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವೇ ನ ಕರಣದ್ವಾರಾ ಅನವಸ್ಥಾ | ನಾಪಿ
ಗ್ರಾಹಕತ್ವದ್ವಾರಾ ಕದಾಚಿದಪಿ ಉಪಪಾದಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ಸಿದ್ಧಂ
ವಿಜ್ಞಾನವ್ಯತಿರಿಕ್ತಮ್ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿರಂತರಮಿತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಚೈತನ್ಯಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿರುವದೆಂಬುದು ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯ
ಗಳಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.¹ ವಿಜ್ಞಾನವು ಚೈತನ್ಯಗ್ರಾಹ್ಯವೆಂದು ಆಗಿರು
ವಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಹ್ಯವಿಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ (ಅದು) ಗ್ರಾಹ್ಯವೆ, ಅಥವಾ ಗ್ರಾಹಕವಿಜ್ಞಾನ
ದಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯವೆ ? -ಎಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಸುದೇಹವಾಗಲು² ಮತ್ತೊಂದು
ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟವಾಗಿರುವ ನ್ಯಾಯವನ್ನು (ಇಲ್ಲಿಯೂ) ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕೇ ಹೊರತು
ಕಂಡದ್ದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾದ (ನ್ಯಾಯವನ್ನು) ಕಲ್ಪಿಸಬಾರದು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ
ಹೇಗೆ (ತನಗಿಂತ) ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಗ್ರಾಹಕದಿಂದಲೇ ಹೊರಗಿನ
ಪ್ರದೀಪಾದಿಗಳು ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿರುವದು ಕಂಡುಬಂದಿರುತ್ತದೆಯೋ
ಹಾಗೆಯೇ ವಿಜ್ಞಾನವೂ ಚೈತನ್ಯಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಅದು)
ಪ್ರದೀಪದಂತೆ ಪ್ರಕಾಶನೇ ಆಗಿದ್ದರೂ (ತನಗಿಂತ) ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ
ಚೈತನ್ಯದಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವದು ಯುಕ್ತವೇ ಹೊರತು
ಅನನ್ಯಗ್ರಾಹ್ಯವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.³ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು
ಗ್ರಹಿಸುವ (ಈ) ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿದಾನಲ್ಲ, ಆ ಆತ್ಮನೇ ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ
ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಯೋತಿಯು.

(ಬೌದ್ಧ) :- ಆಗ ಅನವಸ್ಥೆಯಾಗುವದಲ್ಲ !⁴

1. ಘಟವೂ ದೀಪವೂ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಚೈತನ್ಯದಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯ, ಅವುಗಳು ತಾವೇ
ತಮ್ಮನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಹೀಗೆಯೇ ವಿಜ್ಞಾನವೂ ಚೈತನ್ಯ
ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಅದೂ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಗ್ರಾಹ್ಯವೆಂದು ತೋರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿ
ದಾರೆ.

2. ಬೌದ್ಧನ ಮತದಂತೆ ವಿಜ್ಞಾನವು ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ವಿಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಗ್ರಾಹ್ಯ ;
ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯ ಮತದಲ್ಲಿ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಗ್ರಾಹಕವಾದ ಚೈತನ್ಯದಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯ. ಈ ಎರಡ
ರಲ್ಲಿ ಯಾವದು ಸರಿ ? -ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸಂತಯ.

3. ಏಕೆಂದರೆ ಅನನ್ಯಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಿಲ್ಲ.

4. ವಿಜ್ಞಾನವು ಗ್ರಾಹಕವಾದರೂ ಅದನ್ನು ಅದಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಗ್ರಾಹಕವು
ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು- ಎನ್ನುವದಾದರೆ ಆ ಗ್ರಾಹಕನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಗ್ರಾಹಕ,
ಅದಕ್ಕೂ ಮತ್ತೊಂದು ಗ್ರಾಹಕ- ಹೀಗೆ ಗ್ರಾಹಕಗಳನ್ನು ನಿಲುಗಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದು
ದಾಗುವದಲ್ಲ ? ಎಂದು ಶಂಕೆ.

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವನ್ನೊಂದನ್ನೇ ಅದರ ಗ್ರಾಹಕವು ಮತ್ತೊಂದಾಗಿರಬೇಕೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಲಿಂಗವೆಂದು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೇಳಿದೆವು. (ಇಷ್ಟೇ) ಹೊರತು ನಿಯಮವಾಗಿ ಗ್ರಾಹಕವೇ ಆಗಿರುವಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೂ ಮತ್ತೊಂದು ಗ್ರಾಹಕವಿರಬೇಕೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಎಂದಿಗೂ ಲಿಂಗ ವಿರುವದಿಲ್ಲ.¹ ಆದ್ದರಿಂದ ಆ (ಗ್ರಾಹಕನಿಗೆ) ಆ ನ ನ ಸ್ಥಿ ಯಾ ಗು ವ ಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ.²

(ಬೌದ್ಧ):- ವಿಜ್ಞಾನವು (ತನಗಿಂತ) ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯವೆಂದಾ ದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕರಣವೂ ಬೇಕಾಗುವದರಿಂದ ಅನವಸ್ಥಯಾಗುವದಲ್ಲ !³

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ (ಇದರ ವಿವರ) : ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಈ ನಿಯಮವಿರುವದಿಲ್ಲ ಎಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಸ್ತು ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವಿನಿಂದ ಗೃಹೀತವಾಗಿರುವದೋ ಅಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಗ್ರಾಹಕಗಳಿಗಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಕರಣಾಂತರವಿರಬೇಕೆಂದು ಒಂದೇ ರೀತಿಯಿಂದ ನಿಯಮವನ್ನು ಮಾಡುವದು ಶಕ್ಯವಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ವೈಚಿತ್ರ್ಯವು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಘಟವು ತನಗಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಗ್ರಾಹಕದಿಂದ⁴ ಗೃಹೀತವಾಗುತ್ತದೆಯಷ್ಟೆ ; ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರದೀಪವೇ ಮುಂತಾದ ಬೆಳಕು ಗ್ರಾಹ್ಯಗ್ರಾಹಕಗಳಿಗಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿರುವ ಕರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರದೀಪವೇ ಮುಂತಾದ ಬೆಳಕು ಘಟದಂಶವೂ ಅಲ್ಲ, ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಂಶವೂ ಅಲ್ಲ. (ಅದರ) ಪ್ರದೀಪವು ಘಟದಂತೆಯೇ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದರೂ (ಅಲ್ಲಿ) ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಪ್ರದೀಪಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಹೊರಗಿನ ಬೆಳಕಿನಂತಿರುವ ಯಾವದೊಂದು ಕರಣವನ್ನೂ ಬಯಸುವ

1 ಗ್ರಾಹ್ಯಕ್ಕೆ ಗ್ರಾಹಕವಿರಬೇಕೆಂಬ ಲಿಂಗವಿದೆ, ಆ ಗ್ರಾಹಕವು ಅತಿರಿಕ್ತವಾಗಿರಬೇಕೆಂಬುದಕ್ಕೂ ದೃಷ್ಟಾಂತವಿದೆ. ವಿಜ್ಞಾನವು ಗ್ರಾಹಕವಾದರೂ ಗ್ರಾಹ್ಯವೂ ಆಗಿದೆ ; ಆದರೆ ಅತ್ಮನು ಗ್ರಾಹಕಮಾತ್ರ, ಗ್ರಾಹ್ಯನಲ್ಲ ಅವನಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಗ್ರಾಹಕವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವದಕ್ಕೆ ನ್ಯಾಯವಲ್ಲಿದೆ ?

2. ನ ತದನವಸ್ಥಾಪ್ರಸಂಗಃ ಎಂಬುದರ ಕನ್ನಡವಿದು , ತದಾ ನಾನವಸ್ಥಾಪ್ರಸಂಗಃ ಎಂದಿದ್ದರೆ ಆಗ ಅನವಸ್ಥೆಯ ಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ ಎಂದೇ ಅನುವಾದ

3. ಗಡಿಗೆಯನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗ್ರಾಹಕನು ಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ದೀಪವು ಬೇಕು, ಹೀಗೆಯೇ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗ್ರಾಹಕನು ಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ಕರಣವು ಬೇಕು, ಆ ಕರಣವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬೇಕು- ಹೀಗೆ ಅನನಸ್ಥೆ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

4. ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಹಕವು ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಎಂಬುದು ವಾಕ್ಯವಿಶೇಷದಿಂದ ಗೊತ್ತುಗುತ್ತದೆ ; ಅದ್ದರಿಂದಲೇ ನಾವು “ವ್ಯತಿರಿಕ್ತೇನಾತ್ಮನಾ” ಎಂಬುದನ್ನು ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾತ್ಮನಾ ಗ್ರಾಹಕೇಣ ಎಂದು ತಿದ್ದಿಕೊಂಡದ್ದು.

ದಿಲ್ಲ. ¹ ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವಿದೆಯೋ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಕರಣವು ಇರಲೇಬೇಕು ಎಂದು ನಿಯಮವನ್ನು ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಜ್ಞಾನವು ತನಗಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಗ್ರಾಹಕದಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬ (ಪಕ್ಷ)ದಲ್ಲಿ ಕರಣವ ದ್ವಾರದಿಂದಲೂ ಅನವಸ್ಥೆಯಿರುವದಿಲ್ಲ, ಗ್ರಾಹಕತ್ವದ್ವಾರದಿಂದಲೂ (ಅನವಸ್ಥೆ ಎಂದು) ಎಂದಿಗೂ ತೋರಿಸಿಕೊಡುವದಕ್ಕೆ ಆಗುವಂತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಜ್ಞಾನವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮನೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಯೋತಿಯು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ವಿಜ್ಞಾನವಾದದ ಖಂಡನೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೮೦. ನನು ನಾಸ್ತೀವ ಬಾಹ್ಯೋಽರ್ಥೋ ಘಟಾದಿಃ ಪ್ರದೀಪೋ | ನಾ ವಿಜ್ಞಾನವ್ಯತಿರಿಕ್ತಃ | ಯದ್ಧಿ ಯದ್ವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ನೋಪಲಭ್ಯತೇ ತತ್ ತಾವನ್ಮಾತ್ರಂ ವಸ್ತು ದೃಷ್ಟಮ್ | ಯಥಾ ಸ್ವಪ್ನವಿಜ್ಞಾನಗ್ರಾಹ್ಯಂ ಘಟಪಟಾದಿವಸ್ತು ಸ್ವಪ್ನವಿಜ್ಞಾನವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಅನುಪಲಬ್ಧಾತ್ ಸ್ವಪ್ನಘಟಪ್ರದೀಪಾದೇಃ ಸ್ವಪ್ನವಿಜ್ಞಾನಮಾತ್ರತಾ ಅವಗಮ್ಯತೇ, ತಥಾ ಜಾಗರಿತೇಽಪಿ ಘಟಪ್ರದೀವಾದೇರ್ಜಾಗ್ರದ್ವಿಜ್ಞಾನವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಅನುಪಲಬ್ಧಾತ್ ಜಾಗ್ರದ್ವಿಜ್ಞಾನಮಾತ್ರತ್ವೇನ ಯುಕ್ತಾ ಭವಿತುಮ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ನಾಸ್ತಿ ಬಾಹ್ಯೋಽರ್ಥೋ ಘಟಪ್ರದೀಪಾದಿಃ | ವಿಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಮೇವ ತು ಸರ್ವಮ್ | ತತ್ರ ಯದುಕ್ತಮ್ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾನಭಾಸ್ಯತ್ವಾತ್ ವಿಜ್ಞಾನವ್ಯತಿರಿಕ್ತಮಸ್ತಿ ಜ್ಯೋತಿರನ್ತರಮ್ ಘಟಾದೇರಿವ ಇತಿ ತನ್ನಿಧ್ಯಾ | ಸರ್ವಸ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನಮಾತ್ರತ್ವೇ ದೃಷ್ಟಾಂತಾಭಾವಾತ್ | ನ | ಯಾವತ್ತಾವದಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ | ನ ತು ಬಾಹ್ಯೋಽರ್ಥೋ ಭವತಾ ಏಕಾಂತೇನೈವ ನಾಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ | ನನು ಮಯಾ ನಾಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತ ಏವ | ನ | ವಿಜ್ಞಾನಂ ಘಟಃ ಪ್ರದೀಪಃ ಇತಿ ಚ ಶಬ್ದಾರ್ಥವೃಥಕ್ತ್ವಾತ್ ಯಾವತ್ತಾವದಪಿ ಬಾಹ್ಯಮ್ ಅರ್ಥಾನ್ತರಮ್ ಅವಶ್ಯಮ್ ಅಭ್ಯುಪಗಮ್ಯಮ್ | ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ ಅರ್ಥಾನ್ತರಂ ವಸ್ತು ನ ಚೇತ್ ಅಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಘಟಃ ಪಟಃ ಇತ್ಯೇವಮಾದೀನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಮ್ ಏಕಾರ್ಥತ್ವೇ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದತ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ | ತಥಾ ಸಾಧನಾನಾಂ ಫಲಸ್ಯ ಚೈಕತ್ವೇ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಭೇದೋಪದೇಶಶಾಸ್ತ್ರಾನರ್ಥಕೃಪ್ರಸದ್ಧಿಃ |

1. ಮೂಲದಲ್ಲಿ “ಅಪೇಕ್ಷ್ಯತೇ” ಎಂದಿದ್ದರೆ “ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಪ್ರದೀಪ (ಎಂಬ ಗ್ರಾಹ್ಯ ಗ್ರಾಹಕ)ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಹೊರಗೆ ಬೆಳಕಿನಂತಿರುವ ಯಾವ ಮತ್ತೊಂದು ಕರಣವೂ (ಅಲ್ಲಿ) ಬೇಕಿರುವದಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಕನ್ನಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವದು ; ಗ್ರಾಹ್ಯಗ್ರಾಹಕವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಕರಣವೇ ಇಲ್ಲಿ ನಿರಾಕರಿಸತಕ್ಕದ್ದೆಂಬುದು ಅಗ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವದು.

ತತ್ಕರ್ತುರಜ್ಞಾನಪ್ರಸಬ್ದೋ ವಾ | ಕಿಂ ಚಾನ್ಯತ್ | ವಿಜ್ಞಾನವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಪ್ರತಿನಾದಿವಾದತದ್ವೋಷಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ | ನ ಹಿ ಆತ್ಮವಿಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಮೇವ ಪ್ರತಿನಾದೀ ವಾದಃ¹ ತದ್ವೋಷೋ ವಾ ಅಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ | ನಿರಾಕರ್ತವ್ಯತ್ವಾತ್ ಪ್ರತಿನಾದ್ಯಾದಿನಾಮ್ | ನ ಹಿ ಆತ್ಮೀಯಂ ವಿಜ್ಞಾನಂ ನಿರಾಕರ್ತವ್ಯಮುಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ | ಸ್ವಯಂ ವಾ ಆತ್ಮಾ ಕಸ್ಯಚಿತ್ | ತಥಾ ಚ ಸತಿ ಸರ್ವಸಂವ್ಯವಹಾರಲೋಪಪ್ರಸಬ್ದಃ | ನ ಚ ಪ್ರತಿನಾದ್ಯಾದಯಃ ಸ್ವಾತ್ಮನೈವ ಗೃಹ್ಯಂತ ಇತ್ಯಭ್ಯುಪಗಮಃ | ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಗ್ರಾಹ್ಯಾ ಹಿ ತೇ ಅಭ್ಯುಪಗಮ್ಯಂತೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ತದ್ವತ್ ಸರ್ವಮೇವ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಗ್ರಾಹ್ಯಂ ವಸ್ತು ಜಾಗ್ರದ್ವಿಷಯತ್ವಾತ್ ಜಾಗ್ರದ್ವಸ್ತು ಪ್ರತಿನಾದ್ಯಾದಿವತ್ ಇತಿ ಸುಲಭೋ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ | ಸಂತತ್ಯಂತರವತ್, ವಿಜ್ಞಾನಾಂತರವಚ್ಛೇತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ವಿಜ್ಞಾನವಾದಿನಾಪಿ ನ ಶಕ್ಯಂ ವಿಜ್ಞಾನವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ಜ್ಯೋತಿರಸ್ತರಂ ನಿರಾಕರ್ತುಮ್ | ಸ್ವಪ್ನೇ ವಿಜ್ಞಾನವ್ಯತಿರೇಕಾಭಾವಾತ್ ಅಯುಕ್ತಮ್ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಅಭಾವಾದಪಿ ಭಾವಸ್ಯ ವಸ್ತುಸ್ತರತೋಪಪತ್ತೇಃ | ಭವತೈವ ತಾವತ್ ಸ್ವಪ್ನೇ ಘಟಾದಿ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಭಾವಭೂತತ್ವಮ್ ಅಭ್ಯುಪಗತಮ್ | ತದಭ್ಯುಪಗಮ್ಯ ತದ್ವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಘಟಾದ್ಯಭಾವ ಉಚ್ಯತೇ | ಸ ವಿಜ್ಞಾನವಿಷಯೋ ಘಟಾದಿಃ ಯದ್ವ್ಯಭಾವೋ ಯದಿ ವಾ ಭಾವಃ ಸ್ಯತ್, ಉಭಯಧಾಪಿ ಘಟಾದಿವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಭಾವಭೂತತ್ವಮ್ ಅಭ್ಯುಪಗತಮೇವ | ನ ತು ತನ್ನಿವರ್ತಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತೇ | ತನ್ನಿವರ್ತಕನ್ಯಾಯಾಭಾವಾತ್ | ಏತೇನ ಸರ್ವಸ್ಯ ಶೂನ್ಯತಾ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಾ | ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಗ್ರಾಹ್ಯತಾ ಚಾತ್ಮನೋಽಹಮಿತಿ (ಇತಿ)² ವಿನಾಮಾಂಸಕಪಕ್ಷಃ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಬೌದ್ಧ):- ಘಟಾದಿಯೇ ಆಗಲಿ ಪ್ರದೀಪವಾಗಲಿ ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಹೊರಗಿನ ಪದಾರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಯಾವದು ಯಾವದಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಕಾಣಬರುವದಿಲ್ಲವೋ. ಆ ವಸ್ತುವು ಅಷ್ಟಮಾತ್ರವೇ ಎಂದು ಕಂಡಿದೆ; ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಸ್ವಪ್ನವಿಜ್ಞಾನಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಘಟಪಟಾದಿ (ವಸ್ತು)ಗಳು. (ಹೀಗೆ) ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿರುವ ಘಟ, ಪ್ರದೀಪ -ಮುಂತಾದದ್ದು ಸ್ವಪ್ನವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕಾಣದೆ ಇರುವದರಿಂದ (ಅದು) ಸ್ವಪ್ನವಿಜ್ಞಾನ

1. ಅಚ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿನಾದಿ ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಅಡಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ನಾದಿ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಿದೆ; 'ಪ್ರತಿನಾದಿವಾದಃ' ಎಂಬುದನ್ನು ಪ್ರತಿನಾದೀ ವಾದಃ ಎಂದು ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ.

2. ಇಲ್ಲೊಂದು ಇತಿಶಬ್ದವು ಬೇಕೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಮಾತ್ರವೇ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿಯೂ ಘಟೆ, ಪ್ರದೀಪ-ಮುಂತಾದದ್ದು ಜಾಗ್ರದ್ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಕಾಣದೆ ಇರುವದರಿಂದ (ಅದೂ) ಜಾಗ್ರದ್ವಿಜ್ಞಾನಮಾತ್ರವೇ ಎಂದಾಗುವದು ಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಘಟೆ, ಪ್ರದೀಪ-ಮುಂತಾದ ಹೊರಗಿನ ವಸ್ತು (ಯಾವದೂ) ಇರುವದಿಲ್ಲ, ಎಲ್ಲವೂ ಬರಿಯ ವಿಜ್ಞಾನವೇ, ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನವು (ತನಗಿಂತ) ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದದ್ದರಿಂದ ಬೆಳಗಲ್ಲಡುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಘಟಾದಿ (ವಸ್ತು)ವಿಗೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಯೋತಿಯು ಇರುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಹೇಳಿದಿರಲ್ಲಿ, ಅದು ಸುಳ್ಳು; ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲವೂ ವಿಜ್ಞಾನಮಾತ್ರವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ (ಈ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ) ದೃಷ್ಟಾಂತವೇ ಇರುವದಿಲ್ಲ.¹

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ) - ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅಷ್ಟಮಾತ್ರಕ್ಕಾದರೂ (ನೀನು ಒಪ್ಪಿರುತ್ತೀಯೆ), ಹೊರಗಿನ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ನೀನು ನಿಯಮದಿಂದ ಒಪ್ಪುವದೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದೇನೂ ಇಲ್ಲ.

(ವಿಜ್ಞಾನವಾದಿ):- ನಾನು (ಅದನ್ನು) ಒಪ್ಪುವದೇ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ!

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ವಿಜ್ಞಾನ, ಘಟೆ, ಮತ್ತು ಪ್ರದೀಪ- ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳೂ ಅರ್ಥಗಳೂ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅಷ್ಟಮಾತ್ರಕ್ಕಾದರೂ (ನೀನು) ಹೊರಗಿನ ಮತ್ತೊಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಒಪ್ಪಬೇಕು,

1. ಹಿಂದೆ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತವು ತಾನೇ ಬೆಳಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಚಾರ್ವಾಕವಾದವನ್ನು ಖಂಡಿಸುವಾಗ ಸ್ಪಷ್ಟ ಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಕಂಡದ್ದನ್ನೇ ಅರಿಯುವದು ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಅತ್ಮಚೈತನ್ಯಜ್ಯೋತಿಯು ಇದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥವಾದಿಬೌದ್ಧನು ತನಗೆ ಖಂಡನೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಧಿಸಿದೆ. ಈಗ ವಿಜ್ಞಾನವಾದಿಬೌದ್ಧನು ಸ್ಪಷ್ಟದಂತೆ ಜಾಗ್ರತ್ತು- ಎಂಬ ಅನುಭವವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ವಿಜ್ಞಾನಮಾತ್ರವಿದೆ, ಹೊರಗಿನ ವಸ್ತುವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯದಿಂದ ಗ್ರಾಹಕಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವದು ಸರಿಯಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಿಲ್ಲ' ಎಂದು ವಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಆತ್ಮನು ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪನಾಗಿ ಸ್ವತಃಸಿದ್ಧನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ; ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮೇಯವ್ಯವಹಾರವೆಲ್ಲವೂ ಆ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧಚೈತನ್ಯದ ಆಧಾರದಿಂದಲೇ ಸಾಗಿದೆ -ಎಂಬ ಅನುಭವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬದಿಗಿಟ್ಟು ವಿಚಾರಮಾಡುತ್ತಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

2. ವಿಜ್ಞಾನವಾದಿಯು ಎಲ್ಲವೂ ವಿಜ್ಞಾನವೇ ಎನ್ನುವದಕ್ಕೆ 'ಎಲ್ಲ' ಎಂಬ ಬಾಹ್ಯ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಮೊದಲು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಹೊರಗಿನ ಘಟೆ, ಪ್ರದೀಪ-ಎಲ್ಲವೂ ವಿಜ್ಞಾನವೇ ಎನ್ನುವವನು ಘಟೆ, ಪ್ರದೀಪ- ಎಂಬ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಯಾವ ಅರ್ಥವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುವನು? ವ್ಯವಹಾರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲಾದರೂ ಶಬ್ದ, ಅರ್ಥ- ಇವುಗಳ ಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಲ್ಲವೇ? - ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವನ್ನೂ (ನೀನು) ಒಪ್ಪುವದಿಲ್ಲವಾದರೆ ವಿಜ್ಞಾನ, ಘಟ, ಪಟ - ಎಂಬವೇ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ (ವಿಜ್ಞಾನವೆಂಬ) ಒಂದೇ ಅರ್ಥವಾಗುವದರಿಂದ (ಇವೆಲ್ಲ) ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಗಳೆಂದಾಗುವದು. ಹೀಗೆಯೇ ಸಾಧನಗಳೂ ಫಲವೂ ಒಂದೇ ಆದರೆ ನಾಥ್ಯ, ಸಾಧನ- ಎಂಬ ಭೇದವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವು ವ್ಯರ್ಥವೆಂದಾಗುವದು; ಅದನ್ನು ಮಾಡಿದ (ಬುದ್ಧನಿಗೆ) ಅಜ್ಞಾನ(ವಿತ್ತಿ)ದಾದರೂ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವದು.² ಮತ್ತೂ ಒಂದು ಮಾತು. ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಪ್ರತಿನಾದಿವಾದದೋಷಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿರುವದರಿಂದಲೂ (ನಿಮ್ಮ ಮತವು ಸರಿಯಲ್ಲ). ಪ್ರತಿನಾದಿ ಯಾಗಲಿ, (ಅವನ) ವಾದವಾಗಲಿ, ಅದರ ದೋಷವಾಗಲಿ ತನ್ನ ವಿಜ್ಞಾನವೇ ಎಂದು (ನೀನು) ಒಪ್ಪುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರತಿನಾದಿಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕಾಗಿರುತ್ತದೆ.³ ಯಾವನಿಗೇ ಆಗಲಿ ತನ್ನ ವಿಜ್ಞಾನವೇ ಆಗಲಿ, ತಾನೇ ಆಗಿರುವ ಆತ್ಮನಾಗಲಿ ನಿರಾಕರಣೆನಾಡತಕ್ಕದ್ದೆಂದು (ನೀನು) ಒಪ್ಪಿರುವದಿಲ್ಲ.⁴ ಹಾಗೆ (ಒಪ್ಪಿರುವ)ದಾದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಸಂವ್ಯವಹಾರವೂ ಲೋಪವಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಪ್ರತಿನಾದಿಯೇ ಮುಂತಾದವು ತಮ್ಮಿಂದಲೇ (ತಾವು) ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ ಎಂದು (ನೀನು) ಒಪ್ಪಿರುವದೂ ಇಲ್ಲ, (ತಮಗಿಂತ) ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ (ವಿಜ್ಞಾನ)ದಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯವೆಂದೇ ಒಪ್ಪಿರುತ್ತೀಯಲ್ಲವೇ? ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳಂತೆಯೇ ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುವೂ (ತನಗಿಂತ) ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ (ವಸ್ತು)ವಿನಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಜಾಗ್ರದ್ವಸ್ತುವಾದ ಪ್ರತಿನಾದಿಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೆಯೂ, ಮತ್ತೊಂದು (ವಿಜ್ಞಾನ)ಸಂತತಿಯಂತೆಯೂ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಜ್ಞಾನದಂತೆಯೂ ಜಾಗ್ರದ್ವಿಷಯವಾದ (ವಸ್ತು)ವಾಗಿದೆ

1. ಪಟ ಎಂಬುದರ ಬದಲು 'ಪ್ರದೀಪ' ಎಂಬ ಮಾತೇ ಮೂಲಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸುವದಕ್ಕೆ ಎಡೆಯಿದೆ.

2. ತೃಷ್ಣಾತ್ಯಾಗವೇ ಮೊದಲಾದದ್ದು ಸಾಧನ, ನಿರ್ವಾಣವು ಫಲ, ಇವೆರಡೂ ವಿಜ್ಞಾನವಾದ್ದರಿಂದ ಒಂದೇ ಎಂದರೆ ಸಾಧನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಫಲವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕೆಂಬ ಉಪದೇಶವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವದು. ಭೇದವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟ ಬುದ್ಧನು ಅಜ್ಞನೆಂದೂ ಆಗುವದು.

3. ತನ್ನ ವಿಜ್ಞಾನವು ನಿರಾಕರಿಸತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅವು ಅದಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ 'ವಾದಿಪ್ರತಿನಾದಿ' ಎಂದು ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವದು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ, ಏಕೆಂದರೆ ವಾದಿಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ.

4. ವಿಜ್ಞಾನವು ತನ್ನದು ಎಂದರೂ ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವದೇ ಹೊರತು ನಿರಾಕರಿಸತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ.

5. ಪ್ರತಿನಾದಿಯನ್ನು ತನ್ನ ವಿಜ್ಞಾನವು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬುದೇ ಬೌದ್ಧನಿಗೆ ಸಮ್ಮತ. ಪ್ರತಿನಾದಿಯೇ ಪ್ರತಿನಾದಿಯನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದೇನೂ ಅವನೆನ್ನುವದಿಲ್ಲ.

-ಎಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಸುಲಭವಾಗಿ (ಸಿಕ್ಕುವ)ದಾಗಿರುತ್ತದೆ.¹ ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಜ್ಞಾನವಾದಿಯೂ ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಯೋತಿ ಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಆಗುವಹಾಗಿಲ್ಲ.

(ವಿಜ್ಞಾನವಾದಿ). - ಸ್ವಸ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ (ಏನೂ) ಇಲ್ಲದ್ದ ರಿಂದ (ಇದು) ಅಯುಕ್ತವು.²

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ). - ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಭಾವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಾವವು ಬೇರೆಯ ವಸ್ತು ಎಂಬುದು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. (ಇದರ ವಿವರ). ಮೊದಲನೆಯ ದಾಗಿ ಸ್ವಸ್ಥದಲ್ಲಿ ಘಟಾದಿಗಳ ವಿಜ್ಞಾನವು ಭಾವರೂಪವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿರು ತ್ತೀಯೆ, ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಅದಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಘಟಿನೇ ಮುಂತಾದವು ಗಳ ಅಭಾವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೀಯೆ. ಆ ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದ ಘಟಾದಿ (ವಸ್ತು) ಅಭಾವವೇ ಆಗಲಿ, ಭಾವವೇ ಆಗಲಿ,³ ಎರಡು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಘಟಾದಿವಿಜ್ಞಾನವು ಭಾವವಾಗಿರುವದೆಂಬುದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಯೇಇರುತ್ತೀಯೆ, ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವದಕ್ಕೆ ಆಗುವಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲ ವೆನ್ನುವದಕ್ಕೆ ನ್ಯಾಯವಿಲ್ಲ.⁴ ಇದರಿಂದ ಸರ್ವವೂ ಶೂನ್ಯವೆಂಬ (ವಾದವನ್ನು) ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದಂತೆ ಆಯಿತು⁵, ಆತ್ಮನು ನಾನು ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಗ್ರಾಹ್ಯನು

1. ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಬೇಕು. ಪ್ರತಿವಾದಿ, ಅವನ ವಾದ, ಅದರ ದೋಷ, ವಿಜ್ಞಾನಸಂತತಿಗಳು, ವಿಜ್ಞಾನಾಂತರ- ಇವನ್ನೆಲ್ಲ ಬಾಧಿಸಲು ಒಪ್ಪಿರುವದರಿಂದಲೂ ಅವು ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ್ದರಿಂದಲೂ ವಿಜ್ಞಾನವು ತನಗಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಜ್ಯೋತಿಯಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯ ವಾಗಿರಬೇಕೆಂಬ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೃಷ್ಟಾಂತವೇ ಸಿಕ್ಕು ವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ.

2. ವಿಜ್ಞಾನವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಏನೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸ್ವಸ್ಥದಲ್ಲಿ ನಿಜವಾಗಿ ಇದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ವಸ್ಥದ ವಿಜ್ಞಾನವೇ ಹಾಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ ಎಂದಾಯಿತು. ಅದರಂತೆ ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿಯೂ ಗ್ರಾಹ್ಯವು ವಿಜ್ಞಾನಮಾತ್ರವೇ ಎನ್ನಬೇಕು- ಎಂದು ಭಾವ.

3. ಸ್ವಸ್ಥದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವದು ಅಭಾವವೆಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಕಾಣುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಅದರೂ ಅದನ್ನು ಅಭಾವನೆಂದು ಒಪ್ಪಿದರೂ ಅದಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ವಿಜ್ಞಾನವು ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ.

4. ಸ್ವಸ್ಥದಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಘಟಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಅವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀನೇ ಒಪ್ಪಿದ್ದೀಯೆ, ಘಟಾದಿಯು ಭಾವವಾಗಲಿ ಅಭಾವವಾಗಲಿ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತ ಗ್ರಾಹ್ಯವೆಂದೇ ಆಯಿತು ಎಂದರ್ಥ. ಸೂ. ಭಾ. ೨-೨-೨೮ರಿಂದ ೩೨ರವರೆಗೆ ವಿಜ್ಞಾನ ವಾದವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಖಂಡಿಸುವದನ್ನು ನೋಡಿ.

5. ಜ್ಞಾನ, ಜ್ಞೇಯಗಳು- ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿರುವದರಿಂದ ಸರ್ವವೂ ಶೂನ್ಯವೆಂಬ ವಾದವು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ.

ಎಂಬ ಮೀಮಾಂಸಕರ ಪಕ್ಷವನ್ನೂ ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದಂತೆ ಆಯಿತು.¹

ಕ್ಷಣಭಂಗವಾದದ ಖಂಡನೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೮೧. ಯತ್ತೂಕ್ತಮ್ ಸಾಲೋಕೋನ್ಯಶ್ಚೈನ್ಯಶ್ಚ ಘಟೋ ಜಾಯತೇ ಇತಿ | ತದಸತ್ | ಕ್ಷಣಾಂತರೇಽಪಿ ಸ ಏವಾಯಂ ಘಟಃ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನಾತ್ | ಸಾದೃಶ್ಯಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನಮ್, ಕೃತ್ಯೋತ್ತಿತಕೇಶನಖಾದಿಷ್ಟಿವ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ತತ್ರಾಪಿ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಸ್ಯ ಅಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ | ಜಾತ್ಯೇಕತ್ವಾಚ್ಚ | ಕೃತ್ಯೇಷು ಪುನರುತ್ತಿತೇಷು ಚ ಕೇಶನಖಾದಿಷು ಕೇಶನಖತ್ವಜಾತೇ ರೇಕತ್ವಾತ್ ಕೇಶನಖತ್ವಪ್ರತ್ಯಯಸ್ತನ್ನಿಮಿತ್ತಃ ಅಭಿವಿನ್ಯತಃ | ನ ಹಿ ದೃಶ್ಯಮಾನಲೋಕೋತ್ತಿತಕೇಶನಖಾದಿಷು ವ್ಯಕ್ತಿಸ್ತನ್ನಿಮಿತ್ತಃ ಸ ಏವ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಕಸ್ಯಚಿತ್ | ದೀರ್ಘಕಾಲವ್ಯವಹಿತದೃಷ್ಟೇಷು ಚ ತುಲ್ಯಪರಿಮಾಣೇಷು ತತ್ಕಾಲೀನವಾಲಾದಿತುಲ್ಯ ಇಮೇ ಕೇಶನಖಾದ್ಯಾಃ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ, ನ ತು ತ ಏವೇತಿ | ಘಟಾದಿಷು ಪುನರ್ಭವತಿ ಸ ಏವ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ನ ಸಮೋ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ | ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಹಿ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನಯಮಾನೇ² ವಸ್ತುನಿ ತದೇವೇತಿ ನ ಚಾನ್ಯತ್ವಮನುಮಾತುಂ ಯುಕ್ತಮ್ | ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧೇ ಲಿಬ್ಧಸ್ಯ ಅಭಾಸತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ | ಸಾದೃಶ್ಯಪ್ರತ್ಯಯಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ | ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಾತ್ | ಏಕಸ್ಯ ಹಿ ವಸ್ತುರ್ದರ್ಶನೋ ವಸ್ತುನಿರ್ದರ್ಶನೇ ಸಾದೃಶ್ಯಪ್ರತ್ಯಯಃ ಸ್ಯಾತ್ | ನ ತು ವಸ್ತುರ್ದರ್ಶನೇ ಏಕೋ ವಸ್ತುನಿರ್ದರ್ಶನಾಯ ಕ್ಷಣಾಂತರಮ್ ಅವತಿಷ್ಠತೇ | ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಾತ್ ಸಕೃದ್ವಸ್ತುರ್ದರ್ಶನೇನೈವ ಕ್ಷಯೋಪಪತ್ತೇಃ | “ತೇನೇದಂ ಸದೃಶಮ್” ಇತಿ ಹಿ ಸಾದೃಶ್ಯಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ | ತೇನ ಇತಿ ದೃಷ್ಟಸ್ಮರಣಮ್, ಇದಮ್ ಇತಿ ವರ್ತಮಾನಪ್ರತ್ಯಯಃ | ತೇನ ಇತಿ ದೃಷ್ಟಂ ಸ್ಮೃತ್ವಾ ಯಾವತ್ ಇದಮ್ ಇತಿ ವರ್ತಮಾನಕ್ಷಣಕಾಲಮವತಿಷ್ಠೇತ್, ತತಃ ಕ್ಷಣಿಕವಾದಹಾನಿಃ | ಅಥ ತೇನ ಇತ್ಯೇವ ಉಪಕ್ಷೇಪಃ ಸ್ಮಾರ್ತಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ | ಇದಮ್ ಇತಿ ಚಾನ್ಯ ಏವ ವಾರ್ತಮಾನಿಕಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ (ಕ್ಷೇಯತೇ) | ತತಃ ಸಾದೃಶ್ಯಪ್ರತ್ಯಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ “ತೇನೇದಂ ಸದೃಶಮ್” ಇತಿ | ಅನೇಕದರ್ಶನ ಏಕಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್ | ವ್ಯಪ

1. ವಿಜ್ಞಾನವೊಂದೇತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತದೆ-ಎಂದು ಬಾಘರು ಹೇಗೆ ಹೇಳುವರೋ ಹಾಗೆಯೇ ಅತ್ತನೊಬ್ಬನೇ ನಾನು ಎಂದು ತನ್ನಿಂದ ತಾನು ಗ್ರಾಹ್ಯನಾಗಿರುತ್ತಾನೆಂದು ಮೀಮಾಂಸಕರೆನ್ನುವರು. ಅತ್ತನು ಗ್ರಾಹ್ಯನಲ್ಲವೇ ಅಲ್ಲ ಎನ್ನುವದು ವೇದಾಂತಿಗಳ ವಾದ, ಈ ಉಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯದ ಅವತರಣಿಕೆ (ಭಾ.ಭಾ. ೪)ಯನ್ನು ನೋಡಿರಿ.

2. “ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನಯತೇ” ಎಂಬ ಅ|| ಪಾರವು ಅಚ್ಚಿನ ತಪ್ಪು, ಇಲ್ಲಿರುವ ಅ||ವಾ|| ಪಾರವೇ ಸರಿ. ಅಥವಾ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾತೇ ಎಂದೂ ಇರಬಹುದು.

3. ಇದು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಆಗುತ್ತದೆ.

ದೇಶಾನುಸಪತ್ತಿಶ್ಚ | ದ್ರಷ್ಟವ್ಯದರ್ಶನೇನೈವ ಉಪಕ್ಷಯಾತ್ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ |
 “ಇದಂ ಪಶ್ಯಾಮಿ, ಅದೋಽದ್ರಾಕ್ಷಮ್” ಇತಿ ವ್ಯಪದೇಶಾನುಸಪತ್ತಿಃ | ದೃಷ್ಟ
 ವತೋ ವ್ಯಪದೇಶಕ್ಷಣಾನವಸ್ಥಾನಾತ್ | ಅಥ ಅನತಿಷ್ಟೇತ ಕ್ಷಣಿಕವಾದ
 ಹಾನಿಃ | ಅಥ ಅದೃಷ್ಟವತೋ ವ್ಯಪದೇಶಃ ಸಾದೃಶ್ಯಪ್ರತ್ಯಯಶ್ಚ ತದಾನೀಂ
 ಜಾತ್ಯನ್ದಸ್ಯೇವ ರೂಪವಿಶೇಷವ್ಯವದೇಶಃ, ತತ್ಸಾದೃಶ್ಯಪ್ರತ್ಯಯಶ್ಚ ಸರ್ವಮ್
 ಅನ್ಧಪರಂಪರೇತಿ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ, ಸರ್ವಜ್ಞಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಣಯನಾದಿ | ನ ಚೈತ
 ದಿಸ್ಯತೇ | ಆಕೃತಾಭ್ಯಾಗಮಕೃತವಿಪ್ರಣಾಶದೋಷೌ ತು ಪ್ರಸಿದ್ಧತರೌ ಕ್ಷಣ
 ವಾದೇ | ದೃಷ್ಟವ್ಯಪದೇಶಹೇತುಃ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಸಹಿತ ಏಕ ಏವ ಶೃಬ್ಜಲಾ
 ವತ್ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಜಾಯತೇ ಇತಿ ಚೇತ್ | ತೇನೇದಂ ಸದೃಶಮ್ ಇತಿ ಚ | ನ |
 ವರ್ತಮಾನಾತೀತಯೋರ್ಭಿನ್ನಕಾಲತ್ವಾತ್ | ತತ್ರ ವರ್ತಮಾನಪ್ರತ್ಯಯ
 ಏಕಃ ಶೃಬ್ಜಲಾವಯವನ್ಧಾನೀಯಃ, ಅತೀತಶ್ಚಾಪರಃ | ತೌ ಪ್ರತ್ಯಯೌ
 ಭಿನ್ನಕಾಲೌ | ತದುಭಯಪ್ರತ್ಯಯವಿಷಯಸ್ಯೈಕ್ ಚೇತ್ ಶೃಬ್ಜಲಾ
 ಪ್ರತ್ಯಯಃ | ತತಃ ಕ್ಷಣದ್ವಯವ್ಯಾಪಿತತ್ವಾತ್ ಏಕಸ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪುನಃ
 ಕ್ಷಣವಾದಹಾನಿಃ | ಮಮತವತಾದಿವಿಶೇಷಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ಸರ್ವಸಂವ್ಯವಹಾರ
 ಲೋಪಪ್ರಸಂಗಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆಲೋಕಸಹಿತವಾದ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಘಟನೇ (ಒಂದೊಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ
 ಯೂ) ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ ಎಂದು (ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥನಾದಿಬೌದ್ಧನು) ಹೇಳಿದ್ದನಷ್ಟೆ,
 ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ‘ಅದೇ ಈ ಘಟನು’
 ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

(ಬೌದ್ಧ):- ಕತ್ತರಿಸಿ ಬೆಳೆದ ಕೂದಲು, ಉಗುರು- ಮುಂತಾದವು
 ಗಳಂತೆ ಸಾದೃಶ್ಯವಿರುವದರಿಂದ (ಈ) ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನ(ವಾಗುತ್ತದೆ).¹

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವು ಅಸಿದ್ಧ
 ವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಜಾತ್ಯೇಕತ್ವವಿರುವದರಿಂದಲೇ (ಈ ಪ್ರತ್ಯಯವಾಗುತ್ತದೆ)
 ಯಾದ್ದರಿಂದಲೂ (ಇದೇ ಸರಿ. ಇದರ ವಿನರ): ಕೂದಲು, ಉಗುರು-
 ಮುಂತಾದವು ಕತ್ತರಿಸಿದ್ದು ಮತ್ತೆ ಬೆಳೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಕೇರತ್ವ, ನಖತ್ವ- ಎಂಬ
 ಜಾತಿಯು ಒಂದಾಗಿರುವದರಿಂದ ಕೂದಲು, ಉಗುರು- ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವು
 ಆ (ಜಾತ್ಯೇಕತ್ವ)ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ (ಆಗುವದರಿಂದ) ಭ್ರಾಂತ(ಪ್ರತ್ಯಯ)ವಲ್ಲವೇ

1. ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾರಣಾನ್ವಯಬುದ್ಧಿಯು ಸಾದೃಶ್ಯದಿಂದಾದದ್ದು ಎಂಬ ಬೌದ್ಧರ
 ವಾದವನ್ನು ೧-೨-೧ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೮)ರಲ್ಲಿ ಖಂಡಿಸಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಾದೃಶ್ಯವಾದವನ್ನೇ
 ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಖಂಡಿಸಿದೆ.

ಅಲ್ಲ. ಕಂಡಿದ್ದು ಕತ್ತರಿಸಿಹಾಕಿ, ಮತ್ತೆ ಬಿಳಿದ ಕೂದಲು, ಉಗುರು-ಮುಂತಾದವುಗಳ (ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ವ್ಯಕ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಾದ ಅದೇ (ಇದೆಂಬ) ಪ್ರತ್ಯಯವು ಯಾವನಿಗೂ ಆಗುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ಬಹಳ ಕಾಲ ವ್ಯವಧಾನವಾಗಿ ಕಂಡಿದ್ದು, ಅದೇ ಪರಿಮಾಣದ (ಕೂದಲು ಮುಂತಾದವು)ಗಳಲ್ಲಿಯಾದರೆ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದ ಕೂದಲು ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಈ ಕೂದಲು ಉಗುರು ಮುಂತಾದವು ಸಮವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವಾಗುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಅದೇ ಎಂಬ (ಪ್ರತ್ಯಯ)ವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಘಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಎಂದರೆ ಅದೇ (ಘಟವೇ ಇದು) ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ (ಕೂದಲು ಮುಂತಾದವುಗಳ) ದೃಷ್ಟಾಂತವು (ಇದಕ್ಕೆ) ಸಮನಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಅದೇ ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾತವಾದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ, (ಅದು) ಬೇರೆ ಎಂದು ಅನುಮಾನಿಸುವದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದರೆ ಲಿಂಗವು ಅಭಾಸವೆನ್ನು ಬಹುದಾಗಿರುತ್ತದೆ.¹

ಜ್ಞಾನವು ಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಸಾದೃಶ್ಯಪ್ರತ್ಯಯವು (ಉಂಟಾಗುವದೆಂಬುದು) ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದಲೂ (ಹೀಗೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು). ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಂಡವನು ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದರಲ್ಲಿ, ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಂಡರೆ ಸಾದೃಶ್ಯಪ್ರತ್ಯಯವಾದೀತು? ಅದರೆ (ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ) ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಂಡ ಒಬ್ಬನೇ ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಾಣುವದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಕ್ಷಣದವರೆಗೆ ನಿಲ್ಲುವದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ವಿಜ್ಞಾನವು ಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಒಂದು ಸಲ ವಸ್ತುದರ್ಶನವಾದ್ದರಿಂದ (ಅದು) ನಾಶವಾಗುವದಾಗಿದೆ. 'ಅದಕ್ಕೆ ಇದು ಸದೃಶವು' ಎಂದಲ್ಲಿ, ಸಾದೃಶ್ಯಪ್ರತ್ಯಯವಾಗುವದು? 'ಅದಕ್ಕೆ' ಎಂಬುದು (ಹಿಂದೆ) ಕಂಡದ್ದರ ಸ್ಮರಣವು; 'ಇದು' ಎಂಬುದು ಈಗಿನ ಕಾಲದ ಪ್ರತ್ಯಯವು. 'ಅದಕ್ಕೆ' ಎಂದು (ಹಿಂದೆ) ಕಂಡದ್ದನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದುಕೊಂಡು 'ಇದು' ಎಂಬ ವರ್ತಮಾನಕ್ಷಣದ ಕಾಲದವರೆಗೂ ಇರುವನಾದರೆ, ಅದರಿಂದ ಕ್ಷಣಿಕವಾದವನ್ನು² ಬಿಡಬೇಕಾಗುವದು. ಹೀಗಲ್ಲದೆ 'ಅದಕ್ಕೆ' ಎಂಬಿಷ್ಟರಿಂದಲೇ ಸ್ಫೂತಿಯು ಪ್ರತ್ಯಯವು ಮುಗಿದುಹೋಯಿತು, 'ಇದು' ಎಂಬುದಾದರೆ ಮತ್ತೊಂದೇ ವರ್ತ

1. ಅದೇ ಇದು ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಆಗುವದಿಲ್ಲ, ಅದರಂತೆ ಇದು ಎಂದೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನವಲಂಬಿಸಿಯೇ ಉಂಟಾಗಬೇಕಾಗಿರುವ ಅನುಮಾನವು ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನುಮಾನವನ್ನವಲಂಬಿಸಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ತಳ್ಳಿಹಾಕುವದು ಯುಕ್ತವಾಗಲಾರದು. ೧-೨-೧ (ಭಾ.ಭಾ. ೧೮) ರಲ್ಲಿ ಇದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಿರುವದನ್ನು ನೋಡಿ.

2. ಕ್ಷಣಿಕವಾದ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕ್ಷಣವಾದ ಎಂಬ ಪಾರಾಂತರವೂ ಇದೆ.

ಮಾನಪ್ರತ್ಯಯವು (ಅಪ್ಪಕ್ಕೇ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ)^೧ ಎನ್ನುವದಾದರೆ, ಆಗ ಅದಕ್ಕೆ ಇದು ಸದೃಶವು ಎಂಬ ಸಾದೃಶ್ಯಪ್ರತ್ಯಯವು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಅನೇಕ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕಾಣುವ ಒಬ್ಬನು (ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ) ಇರುವದಿಲ್ಲ. ವ್ಯಪದೇಶವೂ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. (ಇದರ ವಿವರ). ವಿಜ್ಞಾನವು (ಆಯಾ) ದ್ರವ್ಯವ್ಯದ ದರ್ಶನ ದಿಂದಲೇ ಮುಗಿದುಹೋಗಿರುವದರಿಂದ ಇದನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ, ಅದನ್ನು ಕಂಡೆನು' ಎಂಬ ಹೇಳಿಕೆಯು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಕಂಡವನು (ಹೀಗೆಂದು) ಹೇಳುವ ಕ್ಷಣದ(ವರೆಗೂ) ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಇರುತ್ತಾನೆನ್ನುವ ದಾದರೆ, ಕ್ಷಣಿಕವಾದವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕಾಗುವದು. ಹೀಗಲ್ಲದೆ ಕಾಣದಿರುವವ ನಿಗೇ ಈ ಹೇಳಿಕೆಯೂ ಸಾದೃಶ್ಯಪ್ರತ್ಯಯವೂ (ನೇರವೆನ್ನುವ)ದಾದರೆ ಆಗ ಹುಟ್ಟುಕುರುಡನು ಒಂದಾನೊಂದು ರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುವದೂ ಆ (ರೂಪದ) ಸಾದೃಶ್ಯಪ್ರತ್ಯಯವು (ಅವನಿಗೆ ಆಗುವದೂ) ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಸರ್ವಜ್ಞ(ನಾದ ಬುದ್ಧನು) ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಮಾಡಿದನು ಎಂಬುದೇ ಮುಂತಾದದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಅಂಥ ಪರಂಪರೆಯೇ^೨ ಎಂದಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಆದರ ಇದು (ನಿಮಗೆ) ಒಪ್ಪಲ್ಲ. ಅಕೃತಾಭ್ಯಾಗಮ, ಕೃತವಿಸ್ತೃಣಾಶ -ಎಂಬ ದೋಷಗಳಂತೂ ಕ್ಷಣವಾದದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ.^೩

(ಬೌದ್ಧ):- ಹಿಂದೆ ಕಂಡದ್ದನ್ನು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವದು ಹಿಂದುಮುಂದಿನ (ಕಾಲದ) ಸಹಿತವಾದ ಒಂದೇ ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸರಸಳಿ ಯಂತೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಇದು ಸದೃಶವು ಎಂಬ (ಪ್ರತ್ಯಯ)ವೂ (ಹಾಗೆಯೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ) ಎಂದರೋ ?

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಈಗಿನಹಿಂದಿನವು ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಕಾಲ(ದ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಾಗಿವೆ. ಇದರ ವಿವರ). ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸರಸಳಿಯ ಅವಯವ ದಂತಿರುವ ಒಂದು (ಪ್ರತ್ಯಯವು) ವರ್ತಮಾನಪ್ರತ್ಯಯವು; ಇನ್ನೊಂದು ಹಿಂದಿನ (ಕಾಲದ್ದು). ಆ ಎರಡು ಪ್ರತ್ಯಯಗಳೂ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಕಾಲ(ದವು ಗಳು). (ಈ) ಸರಸಳಿಯ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಆ ಎರಡು ಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ವಿಷಯ ಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟುವದಾದರೆ ಆಗ ಒಂದೇ ವಿಜ್ಞಾನವು ಎರಡು ಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವದರಿಂದ ಮತ್ತೂ ಕ್ಷಣವಾದವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಂತಾಗುವದು. ನನ್ನದು,

1. ಒಂದೊಂದು ಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಒಂದೊಂದು ಬೇರೆಯ ವಿಜ್ಞಾನವೇ.

2. ಎಲ್ಲಾ ವಿಜ್ಞಾನಗಳೂ ಹೊಸದಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವುಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನದನ್ನು ಯಾವ ಜ್ಞಾನವೂ ಕಾಣುವದಾಗಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವದಾದರೆ ಬುದ್ಧನು ಸರ್ವಜ್ಞನು ಎಂಬುದೂ ಅಜ್ಞರಿಗಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆನ್ನುವದೇ ಮುಂತಾದದ್ದೂ ಕುರುಡರ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಿಂದೊಬ್ಬರು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದೆಂದಂತೆ ಆಗುವದು.

3. ಏಕೆಂದರೆ ಯಾರೊಬ್ಬನಿಗೂ ಹಿಂದಿನ ಕರ್ಮದ ಫಲವು ಈಗ ಬರಬಾರದು, ಈಗ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೂ ಮುಂದೆ ಫಲವಿರಬಾರದು.

ನಿನ್ನದು - ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷಗಳು (ಯಾವವೂ) ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ¹
ಎಲ್ಲಾ ಸಂಸ್ಯವಹಾರಗಳೂ ಲೋಪವಾಗಬೇಕಾದೀತು.

ಬೌದ್ಧಮತದಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷವೂ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೮೨. ಸರ್ವಸ್ಯ ಚ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯವಿಜ್ಞಾನಮಾತ್ರತ್ವೇ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ
ಚ ಸ್ವಚ್ಛಾನಬೋಧಾವಭಾಸಮಾತ್ರಸ್ವಾಭಾವ್ಯಭ್ಯುಸಗಮಾತ್ ತದ್ವರ್ತಿನ
ಶ್ವಾನ್ಯಸ್ಯ ಅಭಾವೇ ಅನಿತ್ಯದುಃಖಶೂನ್ಯನಾತ್ಮತ್ವಾದ್ಯನೇಕಕಲ್ಪನಾನುಪಪತ್ತಿಃ |
ನ ಚ ದಾಡಿಮಾದೇರಿವ ವಿರದ್ಧಾನೇಕಾಂಶವತ್ತ್ವಂ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ | ಸ್ವಚ್ಛಾನ
ಭಾಸಸ್ವಾಭಾವ್ಯತ್ವ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ | ಅನಿತ್ಯದುಃಖಾದೀನಾಂ ವಿಜ್ಞಾನಾಂಶತ್ವೇ
ಚ ಸತಿ ಅನುಭೂಯಮಾನತ್ವಾದ್ಯಶ್ಚಿತ್ತಿರಕ್ತವಿಷಯತ್ವಪ್ರಸಂಗಃ | ಅಥ ಅನಿತ್ಯ
ದುಃಖಾದ್ಯಾತ್ಮೈಕತ್ವಮೇವ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ತದಾ ತದ್ವಿಯೋಗಾತ್
ವಿಶುದ್ಧಿಕಲ್ಪನಾನುಪಪತ್ತಿಃ | ಸಂಯೋಗಮಲವಿಯೋಗಾತ್ ಹಿ ವಿಶುದ್ಧಿ
ರ್ಭವತಿ | ಯಥಾ ಆದರ್ಶಪ್ರಭೃತೀನಾಮ್ | ನ ತು ಸ್ವಾಭಾವಿಕೇನ ಧರ್ಮೇಣ
ಕಸ್ಯಚಿತ್ ವಿಯೋಗೋ ದೃಷ್ಟಃ | ನ ಹಿ ಅಗ್ನಿಃ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೇನ ಪ್ರಕಾಶೇನ
ಔಷ್ಣ್ಯೇನ ವಾ ವಿಯೋಗೋ ದೃಷ್ಟಃ | ಯದಪಿ ಪುಷ್ಪಗುಣಾನಾಂ ರಕ್ತತ್ವಾ
ದೀನಾಂ ದ್ರವ್ಯಾಂತರಯೋಗೇನ ವಿಯೋಜನಂ ದೃಶ್ಯತೇ ತತ್ರಾಪಿ ಸಂಯೋಗ
ಪೂರ್ವತ್ವಮ್ ಅನುಮಿಯತೇ | ಬೀಜಭಾವನಯಾ ಪುಷ್ಪಫಲಾದೀನಾಂ
ಗುಣಾಂತರೋತ್ಪತ್ತಿದರ್ಶನಾತ್ | ಆತೋ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವಿಶುದ್ಧಿಕಲ್ಪನಾನು
ಪಪತ್ತಿಃ | ವಿಷಯವಿಷಯಾಭಾಸತ್ವಂ ಚ ಯನ್ಮಲಂ ಪರಿಕಲ್ಪ್ಯತೇ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ
ತದಪಿ ಅನ್ಯಸಂಸರ್ಗಾಭಾವಾತ್ ಅನುಪಪನ್ನಮ್ | ನ ಹಿ ಅವಿದ್ಯಮಾನೇನ
ವಿದ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಸಂಸರ್ಗಃ ಸ್ಯಾತ್ | ಅಸತಿ ಚ ಅನ್ಯಸಂಸರ್ಗೇ ಯೋ ಧರ್ಮೋ
ಯಸ್ಯ ದೃಷ್ಟಃ ಸ ತತ್ಸ್ವಾಭಾವತ್ವಾತ್ ನ ತೇನ ವಿಯೋಗಮರ್ಹತಿ ಯಥಾ
ಅಗ್ನಿರೌಷ್ಣ್ಯಮ್, ಸವಿತುರ್ವಾ ಪ್ರಭಾ | ತಸ್ಮಾತ್ ಅನಿತ್ಯಸಂಸರ್ಗೇಣ
ಮಲಿನತ್ವಂ ತದ್ವಿಶುದ್ಧಿಶ್ಚ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಇತೀಯಂ ಕಲ್ಪನಾ ಅನ್ಧಪರಂ
ಪರೈವ ಪ್ರಮಾಣಶೂನ್ಯಾ ಇತ್ಯವಗಮ್ಯತೇ | ಯದಪಿ ತಸ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ
ನಿರ್ವಾಣಂ ಪುರುಷಾರ್ಥಂ ಕಲ್ಪಯಂತಿ | ತತ್ರಾಪಿ ಫಲಾಶ್ರಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ |

1. ಎಲ್ಲವೂ ಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿರುವದರಿಂದ ನನ್ನದು, ನಿನ್ನದು - ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ
ಸಂಬಂಧವೇ ಇರುವಹಾಗಿಲ್ಲ.

2 ಇದು ಅನಿತ್ಯತ್ವ ಎಂದಿರಬೇಕು; ಅಥವಾ ಆ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ
ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು.

ಕಣ್ಣಕವಿದ್ಧಸ್ಯ ಹಿ ಕಣ್ಣಕವೇಧಜತನಿದುಃಖನಿವೃತ್ತಿಃ ಫಲಮ್ | ನ ತು ಕಣ್ಣಕ
ವಿದ್ಧಮರಣೇ ತದ್ಘುಃಖನಿವೃತ್ತಿಫಲಸ್ಯ ಆಶ್ರಯಃ ಉಪಪದ್ಯತೇ | ತದ್ವತ್
ಸರ್ವನಿರ್ವಾಣೇ ಅಸತಿ ಚ ಫಲಾಶ್ರಯೇ ಪುರುಷಾರ್ಥಕಲ್ಪನಾ ವ್ಯರ್ಥೈವ |
ಯಸ್ಯ ಹಿ ಪುರುಷಶಬ್ದವಾಚ್ಯಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ¹ ಆತ್ಮನೋ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಚಾರ್ಥಃ
ಪರಿಕಲ್ಪ್ಯತೇ ತಸ್ಯ ಪುನಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ನಿರ್ವಾಣೇ ಕಸ್ಯಾರ್ಥಃ ಪುರುಷಾರ್ಥಃ
ಇತಿ ಸ್ಯಾತ್ ? ಯಸ್ಯ ಪುನರಸ್ತಿ ಅನೇಕಾರ್ಥದರ್ಶೀ ವಿಜ್ಞಾನವ್ಯತಿರಿಕ್ತ ಆತ್ಮಾ
ತಸ್ಯ ದೃಷ್ಟಸ್ಮರಣದುಃಖಸಂಯೋಗವಿಯೋಗಾದಿ ಸರ್ವಮೇವೋಪಪನ್ನಮ್
ಅನ್ಯಸಂಯೋಗನಿಮಿತ್ತಂ ಕಾಲುಷ್ಯಮ್ | ತದ್ವಿಯೋಗನಿಮಿತ್ತಾ ಚ ವಿಶುದ್ಧಿಃ
ಇತಿ | ಶೂನ್ಯವಾದಿಸ್ವಕ್ಷಸ್ತು ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣಪ್ರತಿಷಿದ್ಧ ಇತಿ ತನ್ನಿರಾಕರಣಾಯ
ನಾದರಃ ಕ್ರಿಯತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಎಲ್ಲವೂ ತನ್ನಿಂದ ತಾನೇ ಅರಿಯಲ್ಪಡುವ ವಿಜ್ಞಾನಮಾತ್ರವು ಎನ್ನುವ
ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ಅರಿವಿನ ಬೆಳಕೇ ಅದರ ಸ್ವಭಾವವು ಎಂದು ಒಪ್ಪಿರುವದ
ರಿಂದಲೂ ಅದನ್ನು ಕಾಣುವವನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದಲೂ
(ಅದರಲ್ಲಿ) ಅನಿತ್ಯತ್ವ, ದುಃಖ, ಶೂನ್ಯತ್ವ, ಅನಾತ್ಮತ್ವ- ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ
ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುವದು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ.² ವಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ದಾಳಿಂಬೆಯ
ಹಣ್ಣಿನಂತೆ (ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ) ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅನೇಕಾಂಶಗಳು ಇರುವ
ಹಾಗಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ವಿಜ್ಞಾನವು ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ಬೆಳಕಿನ ಸ್ವಭಾವದ್ದಾಗಿರು
ತ್ತದೆ.³ ಅನಿತ್ಯತ್ವ, ದುಃಖ-ಮುಂತಾದವುಗಳು ವಿಜ್ಞಾನದ ಅಂಶವೆಂದರೆ
(ಅವು) ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವದರಿಂದ (ಅದಕ್ಕಿಂತ) ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ವಿಷಯ
(ವಾಗಿರುವ)ವೆಂದಾಗುವದು.⁴ ಹೀಗಲ್ಲದೆ ಅನಿತ್ಯತ್ವ, ದುಃಖ ಮುಂತಾದವು
ಗಳ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿರುವದೇ ವಿಜ್ಞಾನವು ಎಂದರೆ, ಆಗ ಅವು ಹೋಗುವದರಿಂದ
(ಅದಕ್ಕೆ ವಿಶುದ್ಧಿಯಾಗುವದೆಂದು) ಕಲ್ಪಿಸಿರುವದು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ಸೇರಿ
ಕೊಂಡಿರುವ ಮಲವು ಹೋಗುವದರಿಂದಲ್ಲವೆ, ವಿಶುದ್ಧಿಯಾಗುವದು ?

1. 'ಸತ್ತ್ವಸ್ಯ' ಎಂಬುದಕ್ಕಿಂತ ಈ ಪಾಠವು ಮೇಲು.

2. ವಿಜ್ಞಾನಮಾತ್ರ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದ್ದೆಂದೂ ಅನಿತ್ಯತ್ವಾದ್ಯನೇಕರೂಪವಾಗಿಯೂ
ಇರುವದೆಂದೂ ಕಲ್ಪಿಸುವದು ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

3. ಅನಿತ್ಯತ್ವಾದಿಗಳು ವಿಜ್ಞಾನದಂಶಗಳು, ಅವುಗಳ ಒಟ್ಟೇ ವಿಜ್ಞಾನವು -ಎನ್ನುವ
ದಾದರೆ ಆಗಲೂ ವ್ಯಾಘಾತದೋಷವೇ.

4. ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ವಿಷಯವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ವಿಜ್ಞಾನವೇ ವಿಷಯಾ
ಕಾರವಾಗಿರುವದು ಇರುವದೆಂದೂ ಹೇಳುವ ನಿಮ್ಮ ಮತಕ್ಕೆ ಇದು ವಿರುದ್ಧ.

ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಆದರ್ಶವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ (ಹೀಗೆ ವಿಶುದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ).¹ (ಇಷ್ಟೇ) ಹೊರತು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುವ ಧರ್ಮವನ್ನು ಯಾವ (ಪದಾರ್ಥವೂ) ಬಿಟ್ಟಿರಲಾವದು ಕಂಡಿರುವದಿಲ್ಲ. ಬೆಂಕಿಯು (ತನ್ನ) ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವ ಬೆಳಕನ್ನು ಅಥವಾ ಬಿಸಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರಲಾವದು ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಹೂವಿನ ಗುಣವಾಗಿರುವ ಕೆಂಪು ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಸೇರಿಸುವದರಿಂದ (ಅವನ್ನು) ಬಿಟ್ಟಿರಲಿರುವದು ಕಂಡಿರುತ್ತದೆಯಷ್ಟೆ, ಅಲ್ಲಿ ಯೂ (ಆ ಗುಣಗಳು) ಬಂದು ಸೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದವೇ ಎಂದು ಅನುಮಾನಿಸ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಬೀಜಗಳಿಗೆ ಭಾವನೆಮಾಡುವದರಿಂದ ಹೂಹಣ್ಣು ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಗುಣವು ಉಂಟಾಗುವದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧಿಯನ್ನು² ಕಲ್ಪಿಸುವದು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ವಿಷಯವಿಷಯಿಗಳ (ರೂಪದಿಂದ) ತೋರುವದೆಂಬ ಮೂಲವನ್ನು ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತಾರವೈ, (ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ) ಮತ್ತೊಂದರ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅದೂ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲದ್ದರ ಸಂಬಂಧವು ಇರುವದಕ್ಕೆ ಆಗಲಾರದಷ್ಟೆ.³ ಮತ್ತೊಂದರ ಸಂಬಂಧವು ಇಲ್ಲವೆಂದಾಗಿರುವಲ್ಲಿ, ಯಾವದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಧರ್ಮವು ಕಂಡುಬಂದಿದೆಯೋ, ಅದು ಅದರ ಸ್ವಭಾವವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಗಲಲಾರದು ; ಹೇಗೆ ಬೆಂಕಿಯ ಬಿಸಿಯು, ಅಥವಾ ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಕಾಶವು (ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರಲಾರದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇದು). ಆದ್ದರಿಂದ ಅನಿತ್ಯವಾದ(ದ್ದರ) ಸಂಬಂಧದಿಂದ ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮಾಲಿನ್ಯವೂ (ಅದರ ವಿಯೋಗದಿಂದ) ಅದಕ್ಕೆ ವಿಶುದ್ಧಿಯೂ ಎಂಬೀ ಕಲ್ಪನೆಯು ಅಂಥಸರಂಪರೆಯೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.⁴

1. ಕಂಚಿನ ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು ಉಜ್ಜುವದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಕಿಲುಬು ಹೋಗುವದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ, ಹಾಗೆ ಯಾವದಾದರೂ ಕಾರಣದಿಂದ ಅನಿತ್ಯತ್ವಾದಿಮೂಲವು ವಿಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹೋಗಿ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವದೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವದಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ತಾನೇ ಅನಿತ್ಯತ್ವಾದಿರೂಪವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅದು ಹೋಗುವದಕ್ಕೆ ತಾನೇ ನಾಶವಾಗಬೇಕಾಗುವದೆ.

2. ಅನಿತ್ಯತ್ವ, ದುಃಖ- ಮುಂತಾದವು ಹೋಗಿ ಅದು ಶುದ್ಧವಾಗುವದೆಂಬುದನ್ನು.

3. ವಿಜ್ಞಾನವೊಂದೇ ಇರುವಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದರ ಸಂಬಂಧವು ಹೇಗೆ?

4. ವಿಜ್ಞಾನವೊಂದೇ ಎಂದೂ ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಷಯವಿಷಯಾಕಾರದ ಮೂಲವು ಹೋದರೆ ಸ್ವಚ್ಛರೂಪದಿಂದ ನಿಲ್ಲುವದೆಂದೂ ಕಲ್ಪಿಸುವದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದದ್ದು ಇದೆಯೆಂಬುದೇ ಅಸಿದ್ಧ, ಅದರ ಸಂಯೋಗವಾಗಲಿ ವಿಯೋಗವಾಗಲಿ ಆಗುವದೂ, ಆ ಸಂಯೋಗವಿಯೋಗಗಳಿಂದ ಬಂಧಮೋಕ್ಷಗಳಾಗುವವೆಂಬುದೂ ಇನ್ನೂ ಅಸಿದ್ಧ. ಹೀಗೆ ಒಂದು ಅಸಿದ್ಧದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಅಸಿದ್ಧವಾದದ್ದನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಈ ಮತವು ಅಂಥಸರಂಪರೆಯನ್ನು - ಕುರುಡರು ತೋರಿಸಿದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯ ಕುರುಡರು ನಡೆಯುವರೆಂಬುದನ್ನು - ಹೋಲುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಇನ್ನು ಆ ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಾಣವೇ^೧ ಪುರುಷಾರ್ಥವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸು ತ್ತಾರಲ್ಲ, ಅಲ್ಲಿಯೂ ಫಲಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವೇ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. (ಇದರ ವಿವರ) : ಮುಳ್ಳುಚುಚ್ಚಿಕೊಂಡವನಿಗಲ್ಲವೇ, ಮುಳ್ಳುಚುಚ್ಚಿದ್ದರಿಂದಂಟಾದ ದುಃಖ ನಿವೃತ್ತಿಯೆಂಬ ಫಲವಾಗುವದು ? ಆದರೆ ಮುಳ್ಳುಚುಚ್ಚಿದವನು ಸತ್ತರೆ, ಆ ದುಃಖನಿವೃತ್ತಿ ಎಂಬ ಫಲಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವು ಇರುವಹಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಇದರಂತೆ ಎಲ್ಲವೂ ನಿರ್ವಾಣವಾದರೆ ಫಲಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಲ್ಲಿ ಪುರುಷಾರ್ಥ ವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವದು ವ್ಯರ್ಥವೇ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ ಅತ್ಮನಾಗಿರುವ ಪುರುಷ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ಯಾವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಾದ್ದರಿಂದ (ಪುರುಷಾರ್ಥವೆಂದು) ಕಲ್ಪಿಸಿರುತ್ತಾರೋ, ಆ ಪುರುಷನೇ ನಿರ್ವಾಣವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಯಾವನಿಗಾಗುವ ಅರ್ಥವು ಪುರುಷಾರ್ಥವೆಂದಾದೀತು ?^೨ ಆದರೆ ಯಾವನ (ಮತದಲ್ಲಿ) ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವ ಅನೇಕ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕಾಣುವ ಅತ್ಮನು ಇರುತ್ತಾನೋ, ಅವನ (ಮತದಲ್ಲಿ) ಕಂಡದ್ದನ್ನು ನೆನಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು, (ಅದರ) ಸಂಯೋಗ, ವಿಯೋಗ- ಇದೇ ಮುಂತಾದದ್ದು ಮತ್ತೊಂದರ ಸಂಯೋಗದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾದ ಕಾಲುಷ್ಯವೂ ಅದರ ವಿಯೋಗನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ವಿಶುದ್ಧಿಯೂ- (ಇದೇ ಮುಂತಾದದ್ದು) ಎಲ್ಲವೂ ಹೊಂದುಗಡೆಯಾಗುತ್ತದೆ^೩.

ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳ ಪಕ್ಷವಾದರೋ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೂ ವಿರುದ್ಧ ವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಅದರವನ್ನು ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ.^೪

1. ಅದೂ ನಾಶವಾಗುವದು.

2. ಪುರುಷನಿಗಾಗುವ ಪ್ರಯೋಜನವೇ ಪುರುಷಾರ್ಥವು ; ಪುರುಷನಾದ ವಿಜ್ಞಾನವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಪುರುಷಾರ್ಥವೆಂದರೇನು ? - ಎಂದು ಅಕ್ಷೇಪ. ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ನಾನು ಎಂಬುದೇ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ನನಗೆ ಮೋಕ್ಷವು ಎಂಬುದು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವಲ್ಲ ! - ಎಂದು ಕೆಲವರು ಹೀಗೆಯೇ ಅಕ್ಷೇಪಿಸಿರುತ್ತಾರೆ ; ಆದರೆ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನಾದ ಅತ್ಮನು ನಾನು ಎಂಬ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬುದು ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಸಿದ್ಧಾಂತ.

3. ಸ್ವೈತಿ, ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆ- ಮುಂತಾದವುಗಳು ಅಂತಃಕರಣವೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯುಳ್ಳ ಅತ್ಮನಿಗೆ ಆಗುತ್ತವೆ ; ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಕಾಲುಷ್ಯವೂ ಅದರ ವಿಯೋಗದಿಂದ ವಿಶುದ್ಧಿಯೂ ಆಗುತ್ತವೆ- ಎಂಬುದು ವೇದಾಂತಿಗಳ ಮತ. ಅಂತಃಕರಣವ್ಯತಿರಿಕ್ತನಾದ ಅತ್ಮನೊಬ್ಬನು ಇದಾನೆ- ಎಂಬ ಆಸ್ತಿ ಕರಿಗೆಲ್ಲ ಹೊಂದಲಿ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವಾದ ಬಂಧಮೋಕ್ಷ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

4. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳೆಲ್ಲ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅವು ತಿಳಿಸುವದನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆ ಯುವದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣದ ಆಧಾರವೂ ಇಲ್ಲ ; ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಅಕಲ್ಪಿತವಸ್ತು ವನ್ನು ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ತೋರುವದು ಕಲ್ಪಿತವೆನ್ನುವದಕ್ಕೂ ಬರುವದಿಲ್ಲ.

ಜನನಮರಣಗಳಿಂದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪನಿರ್ಧಾರಣ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ನಾ ಅಯಂ ಪುರುಷೋ ಜಾಯಮಾನಃ ಶರೀರಮುಭಿ
ಸಂಪದ್ಯಮಾನಃ ಪಾಪ್ಮುಭಿಃ ಸಗ್ಂಸೃಜ್ಯತೇ ಸ ಉತ್ಕ್ರಾಮನ್
ಮ್ರಿಯಮಾಣಃ ಪಾಪ್ಮನೋ ವಿಜಹಾತಿ || ೮ ||

೮. ಆ ಈ ಪುರುಷನು ಶರೀರವನ್ನು ಪಡೆದು ಹುಟ್ಟುವಾಗ
(ಪಾವಗಳಿಗೆ) ಸಂಬಂಧಿಸುತ್ತಾನೆ ; ಅವನು ನಾಯುವವನಾಗಿ
ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾಗುವಾಗ ಪಾವಗಳನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾನೆ.

ಆತ್ಮನು ಕಾರ್ಯಕರಣವೃತ್ತಿಕ್ತನೆಂಬುದು ಹೇಗೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೮೩. ಯಥೈವ ಇಹ ಏಕಸ್ಮಿನ್ ದೇಹೇ ಸ್ವಪ್ನೋ ಭೂತ್ವಾ
ವೃತ್ತ್ಯೋ ರೂಪಾಣಿ ಕಾರ್ಯಕರಣಾನಿ ಅತಿಕ್ರಮ್ಯ ಸ್ವಪ್ನೇ ಸ್ತೇ ಆತ್ಮ
ಜ್ಯೋತಿಷಿ ಆಸ್ತೇ, ಏವಂ ಸ ನೈ ಪ್ರಕೃತಃ ಪುರುಷಃ ಅಯಂ ಜಾಯಮಾನಃ |
ಕಥಂ ಜಾಯಮಾನಃ ಇತಿ? ಉಚ್ಯತೇ | ಶರೀರಂ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಸಂಘಾತಮ್
ಅಭಿಸಂಪದ್ಯಮಾನಃ | ಶರೀರ ಆತ್ಮಭಾವಮ್ ಆಪದ್ಯಮಾನಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |
ಪಾಪ್ಮುಭಿಃ ಪಾಪ್ಮಸಮವಾಯಿಭಿಃ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾಶ್ರಯೈಃ ಕಾರ್ಯಕರಣೈಃ
ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸಂಸೃಜ್ಯತೇ ಸಂಯುಜ್ಯತೇ! ಸ ಏವ ಉತ್ಕ್ರಾಮನ್ ಶರೀರಾಂತ
ರಮ್ ಉರ್ಧ್ವಂ ಕ್ರಾಮನ್ ಗಚ್ಛನ್ ಮ್ರಿಯಮಾಣಃ ಇತ್ಯೇತಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ
ನಮ್ ಉತ್ಕ್ರಾಮನ್ ಇತಿ | ತಾನೇವ ಸಂಶ್ಲಿಷ್ಠಾನ್ ಪಾಪ್ಮರೂಪಾನ್
ಕಾರ್ಯಕರಣಲಕ್ಷಣಾನ್ ವಿಜಹಾತಿ, ತೈರ್ವಿಯುಜ್ಯತೇ, ತಾನ್ ಪರಿತ್ಯಜತಿ |
ಯಥಾ ಅಯಂ ಸ್ವಪ್ನಜಾಗ್ರದ್ವೃತ್ತ್ಯೋಃ ವರ್ತಮಾನ ಏವ ಏಕಸ್ಮಿನ್
ದೇಹೇ ಪಾಪ್ಮರೂಪಕಾರ್ಯಕರಣೋಪಾದಾನಪರಿತ್ಯಾಗಾಭ್ಯಮ್ ಅನವರತಂ
ಸಂಚರತಿ ಧಿಯಾ ಸಮಾನಃ ಸನ್, ತಥಾ ಸೋಯಂ ಪುರುಷಃ ಉಭೌ
ಇಹಲೋಕಪರಲೋಕೌ ಜನ್ಮಮರಣಾಭ್ಯಾಂ ಕಾರ್ಯಕರಣೋಪಾದಾನಪರಿ
ತ್ಯಾಗೌ ಅನವರತಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಮಾನಃ ಆ ಸಂಸಾರನೋಕ್ಷಾತ್ ಸಂಚರತಿ |
ತಸ್ಮಾತ್ ಸಿದ್ಧಮಸ್ಯ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಷಃ ಅನ್ಯತ್ಸಮ್ ಕಾರ್ಯಕರಣರೂಪೇಭ್ಯಃ
ಪಾಪ್ಮಭ್ಯಃ ಸಂಯೋಗವಿಯೋಗಾಭ್ಯಮ್ | ನ ಹಿ ತದ್ಧರ್ಮತೈ ಸತಿ ತೈರೇವ
ಸಂಯೋಗೋ ವಿಯೋಗೋ ವಾ ಯುಕ್ತಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೇಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ನವಾಗಿ ಮೃತ್ಯುವಿನ ರೂಪಗಳಾದ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳನ್ನು ವಿಾರಿ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಾನೋ ಹಾಗೆಯೇ ಆ ಈ ಪ್ರಕೃತನಾದ ಪುರುಷನು ಹುಟ್ಟುವವನಾಗಿ, ಹೇಗೆ ಹುಟ್ಟುವವನಾಗಿ? ಎಂದರ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಶರೀರವನ್ನು ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಸಂಘಾತವನ್ನು ಪಡೆದು, ಶರೀರದಲ್ಲಿ ತಾನೆಂಬ ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಎಂದರ್ಥ¹. ಪಾಪಗಳಿಗೆ, ವಾಪಸಂಬಂಧವಾಗಿರುವ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾರ್ತ್ರವಾಗಿರುವ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳಿಗೆ ಎಂದರ್ಥ², ಸಂಬಂಧವಾಗುತ್ತಾನೆ ಸರೀಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ³. ಅವನೇ ಉತ್ಪಾತ್ರಂತನಾಗುವಾಗ ಮತ್ತೊಂದು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಕೋಗಿ ಸೇರುವಾಗ, ಸಾಯುವವನಾಗಿ ಎಂಬುದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೇ ಉತ್ಪಾತ್ರಂತನಾಗುವಾಗ ಎಂಬುದು⁴. (ಆಗ) ಅವನೇ (ತನಗೆ) ಸಂಬಂಧವಾಗಿರುವ ಕಾರ್ಯಕರಣಲಕ್ಷಣವಾದ ಪಾಪರೂಪಗಳನ್ನು⁵ ಬಿಡುತ್ತಾನೆ, ಅವುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಗಲುತ್ತಾನೆ, ಅವುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತಾನೆ.

ಹೇಗೆ ಇವನು ಈಗಿನ ಒಂದೇ ದೇಹದಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ವಪ್ನಜಾಗೃದ್ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಪದ ರೂಪಗಳಾದ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವದು, ಬಿಡುವದು-ಇವುಗಳಿಂದ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಸದೃಶನಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವನೋ ಹಾಗೆಯೇ ಆ ಈ ಪುರುಷನು ಇಹಲೋಕ ಪರಲೋಕಗಳೆಂಬ ಎರಡನ್ನೂ ಜನ್ಮನುರಣಗಳಿಂದ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವದು, ಬಿಡುವದು- ಎಂಬವನ್ನು ಅನವರತವಾಗಿ ಪಡೆಯುವವನಾಗಿ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವವರೆಗೂ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ⁶. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯು ಕಾರ್ಯ

1. ಹೊಸ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ತಾನೆಂಬ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ತಳೆಯುವದೇ ಹುಟ್ಟುವದು. ಸೂ. ಭಾ. ೨-೩-೧೬, (ಭಾ. ಭಾ. ೧೧೮).

2. ಪಾಪಗಳು ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದರೂ, ಅವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಪಾಪಗಳೆಂದಿದೆ. ಪಾಪವೆಂಬುದು ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಹೆಸರು. ಸೂ. ಭಾ. ೪-೧೬-೧೪, (ಭಾ. ಭಾ. ೫೨೯).

3. ಶರೀರಾಭಿಮಾನದಿಂದಲೇ ಅದರ ಸಂಬಂಧವು

4. ಸಾಯುವದೆಂದರೆ ಶರೀರಾಂತವನ್ನು ಪಡೆಯುವದಕ್ಕೆಂದು ಈ ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವದೇ.

5. ಮೃತ್ಯುವಿನ ರೂಪಗಳನ್ನು ಎಂದು ಹಿಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಇವುಗಳನ್ನೇ.

6. ಮೋಕ್ಷವಾಗುವವರೆಗೂ ಬುದ್ಧಿಸಾಮ್ಯವೂ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳನ್ನು ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಪಡೆಯುವದೂ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಸೂ. ಭಾ. ೨-೩-೨೯ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೩೪) ೨-೩-೨೦ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೪೧).

ಕರಣರೂಪವಾದ ಪಾಪಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು ;
ನಿಕೇಂದರೆ (ಇದಕ್ಕೆ ಅವುಗಳ) ಸಂಯೋಗವಿಯೋಗಗಳಾಗುತ್ತಿರುತ್ತವೆ.
ಅದರ ಧರ್ಮವೇ ಅದರ ಅವುಗಳೇ ಸಂಯೋಗವಾಗುವದಾಗಲಿ
ವಿಯೋಗವಾಗುವದಾಗಲಿ ಯುಕ್ತವಾಗಲಾರದಷ್ಟೆ ?¹

ಸ್ವಪ್ನವು ಸಂಧ್ಯಸ್ಥಾನ

(ಉಪನಿಷತ್)

ತಸ್ಯ ವಾ ಏತಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ದ್ವೇ ಏವ ಸ್ಥಾನೇ ಭವತೆ ಇದಂ ಚ
ಪರಲೋಕಸ್ಥಾನಂ ಚ ಸಂಧ್ಯಂ ತ್ರೈತೀಯಗ್ಂ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಥಾನಂ
ತಸ್ಮಿನ್ ಸಂಧ್ಯೇ ಸ್ಥಾನೇ ತಿಷ್ಠನ್ನೇತೇ ಉಭೇ ಸ್ಥಾನೇ ಪಶ್ಯ
ತೀದಂ ಚ ಪರಲೋಕಸ್ಥಾನಂ ಚ | ಅಥ ಯಥಾಕ್ರಮೋಽಯಂ
ಪರಲೋಕಸ್ಥಾನೇ ಭವತಿ ತಮಾಕ್ರಮಮಾಕ್ರಮೋಭಯಾನ್
ಪಾಪ್ಮನ ಆನನ್ದಾಗ್ಂಶ್ಚ ಪಶ್ಯತಿ ಸ ಯತ್ರ ಪ್ರಸ್ವಪಿತ್ಯಸ್ಯ
ಲೋಕಸ್ಯ ಸರ್ವಾವತೋ ಮಾತ್ರಾಮಪಾದಾಯ ಸ್ವಯಂ
ವಿಹತ್ಯ ಸ್ವಯಂ ನಿರ್ಮಾಯ ಸ್ವೇನ ಭಾಸಾ ಸ್ವೇನ ಜ್ಯೋತಿಷಾ
ಪ್ರಸ್ವಪಿತ್ಯತ್ರಾಯಂ ಪುರುಷಃ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿರ್ಭವತಿ || ೯ ||

೧. ಆ ಈ ಪುರುಷನಿಗೆ ಎರಡೇ ಸ್ಥಾನಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಇದು
ಮತ್ತು ಪರಲೋಕಸ್ಥಾನವು. ಮೂರನೆಯದಾದ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಥಾನವು
ಸಂಧ್ಯವು. ಆ ಸಂಧ್ಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ಈ ಲೋಕ, ಪರ
ಲೋಕಸ್ಥಾನ- ಈ ಎರಡು ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನೂ ಕಾಣುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಆಗ
ಇವನು ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ ಎಂಥ ಆಕ್ರಮವುಳ್ಳವನಾಗಿರುತ್ತಾನೋ ಆ
ಆಕ್ರಮವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡು ಪಾಪಗಳನ್ನೂ ಆನಂದಗಳನ್ನೂ
ಎರಡನ್ನೂ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಎಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ವಾಪಮಾಡುತ್ತಾನೋ
ಈ ಸರ್ವಾವಂತವಾದ ಲೋಕದ ಮಾತ್ರೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು
ತಾನೇ ಬದಿಗಿಟ್ಟು ತಾನೇ ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಭಾಸದಿಂದ ತನ್ನ
ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದ ಪ್ರಸ್ವಾಪಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಈ ಪುರುಷನು
ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.

1. ಅದ್ದರಿಂದ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಉಪಾಧಿಸಂಬಂಧವೂ ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನ
ದಿಂದ ಅದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯೂ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಸೂ.ಭಾ ೨-೩-೩೦ (ಭಾ.ಭಾ.೧೪೧).

ಸ್ವಪ್ನವು ಎರಡು ಲೋಕಗಳ ಸಂಧಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೮೪. ನನು ನ ಸ್ತೋಷ್ಯ ಉಭೌ ಲೋಕೌ, ಯೌ ಜನ್ಮಮರಣಾ ಭ್ಯಾಮ್ ಅನುಕ್ರಮೇಣ ಸಂಚರತಿ ಸ್ವಗ್ನ ಜಾಗರಿತೇ ಇವ | ಸ್ವಪ್ನ ಜಾಗರಿತೇ ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್ ಅವಗಮ್ಯೇತೇ ನ ತು ಇಹಲೋಕಪರಲೋಕೌ ಕೇನಚಿತ್ ಪ್ರಮಾಣೇನ | ತಸ್ಮಾತ್ ಏತೇ ಏವ ಸ್ವಪ್ನ ಜಾಗರಿತೇ ಇಹಲೋಕಪರಲೋಕಾ ವಿತಿ | ಉಚ್ಯತೇ | ತಸ್ಯ ಏತಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ವೈ ದ್ವೇ ಏವ ಸ್ಥಾನೇ ಭವತಃ, ನ ತೃತೀಯಂ ಚತುರ್ಥಂ ವಾ | ಕೇ ತೇ ? ಇದಂ ಚ ಯತ್ ಪ್ರತಿಪನ್ನಂ ವರ್ತಮಾನಂ ಜನ್ಮ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯವಿಷಯವೇವನಾವಿಶಿಷ್ಟಂ ಸ್ಥಾನಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತೋನುಭೂಯಮಾನಮ್ | ಪರಲೋಕ ಏವ ಸ್ಥಾನಂ ಪರಲೋಕ ಸ್ಥಾನಮ್ | ತಚ್ಚ ಶರೀರಾದಿವಿಯೋಗೋತ್ತರಕಾಲಾನುಭಾವ್ಯಮ್ | ನನು ಸ್ವಪ್ನೋಪಿ ಪರಲೋಕಃ | ತಥಾ ಚ ಸತಿ ದ್ವೇ ಏವೇತಿ ಅವಧಾರಣಮ್ ಅಯುಕ್ತಮ್ | ನ | ಕಥಂ ತರ್ಹಿ, ಸಂಧ್ಯಂ ತತ್ | ಇಹಲೋಕಪರಲೋಕ ಯೋಃ ಯಃ ಸಂಧಿಃ ತಸ್ಮಿನ್ ಭವಂ ಸಂಧ್ಯಂ ಯತ್ ತೃತೀಯಂ ತತ್ ಸ್ವಪ್ನ ಸ್ಥಾನಮ್ | ತೇನ ಸ್ಥಾನದ್ವಿತ್ವಾವಧಾರಣಮ್ | ನ ಹಿ ಗ್ರಾಮಯೋಃ ಸಂಧಿಃ ತಾವೇವ ಗ್ರಾಮೌ ಅಪೇಕ್ಷ್ಯ ತೃತೀಯತ್ವಪರಿಗಣನಮರ್ಹತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಅಕ್ಷೇಪ) :- ಇವನು ಸ್ವಪ್ನ ಜಾಗರಿತಗಳಂತೆಯೇ ಜನ್ಮಮರಣಗಳಿಂದ ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾನೆಂದಿರಲ್ಲಿ, ಇವನಿಗೆ (ಆ) ಎರಡು ಲೋಕಗಳು ಇಲ್ಲವಲ್ಲ ! ಸ್ವಪ್ನ ಜಾಗರಿತಗಳಾದರೋ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಅನುಭೂತವಾಗಿರುತ್ತವೆ ; ಆದರೆ ಇಹಲೋಕಪರಲೋಕಗಳು ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ಅನುಭೂತ ವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಸ್ವಪ್ನ ಜಾಗರಿತಗಳೇ ಇಹಲೋಕ ಪರಲೋಕಗಳು.

(ಪರಿಹಾರ) :- (ಇದಕ್ಕೆ) ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆ ಈ ಪುರುಷನಿಗೆ ಎರಡೇ ಸ್ಥಾನಗಳು ಇರುತ್ತವೆ, ಮೂರನೆಯದಾಗಲಿ, ನಾಲ್ಕನೆಯದಾಗಲಿ ಇಲ್ಲ. ಅವು ಯಾವವು ? ಎಂದರೆ, ಇದು, ಈಗ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವ ಜನ್ಮವೆಂಬ ಶರೀರ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ವಿಷಯವೇದನೆ- ಇವುಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವ ಸ್ಥಾನ(ವೊಂದು), ಪರಲೋಕಸ್ಥಾನವು, ಪರಲೋಕ ವೆಂಬ ಸ್ಥಾನವು, (ಮತ್ತೊಂದು) ; ಅದು ಶರೀರವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಬಳಿಕಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸತಕ್ಕದ್ದು.

(ಅಕ್ಷೇಪ) :- ಸ್ವಪ್ನವೂ ಪರಲೋಕವೇ ಅಲ್ಲವೆ? ಹಾಗಾದರೆ ಎರಡೇ (ಸ್ಥಾನಗಳು) ಎಂದು ಒತ್ತಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಅಯುಕ್ತವಾಗುವದಲ್ಲ !

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ, ಮತ್ತೆ ಹೇಗೆಂದರೆ ಅದು ಸಂಧ್ಯವು. ಇಹ ಲೋಕಪರಲೋಕಗಳಿಗೆ ಸಂಧಿಯಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದರಲ್ಲಿರತಕ್ಕದ್ದು ಸಂಧ್ಯವು, ಮೂರನೆಯದಾದ ಸ್ವಪ್ನ ಸ್ಥಾನವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು (ಇಂಧ ಸಂಧ್ಯವು). ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ಥಾನಗಳು ಎರಡೇ ಎಂದು ಒತ್ತಿ ಹೇಳಿದೆ. ಗ್ರಾಮಗಳೆರಡರ ಸಂಧಿಯು ಆ ಗ್ರಾಮಗಳಿಗಿಂತಲೇ (ಬೇರೆಯಾಗಿ) ಮೂರನೆಯದೆಂದು ಎಣಿಸತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ ವಷ್ಟೆ ?

ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಪರಲೋಕಾನುಭವ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೮೫. ಕಥಂ ಪುನಸ್ತಸ್ಯ ಪರಲೋಕಸ್ಥಾನಸ್ಯ ಅಸ್ತಿತ್ವಮ್ ಅವಗಮ್ಯತೇ, ಯದಪೇಕ್ಷ್ಯ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಥಾನಂ ಸಂಧ್ಯಂ ಭವೇತ್ ? ಯತಃ ತಸ್ಮಿನ್ ಸಂಧ್ಯೇ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಥಾನೇ ತಿಸ್ಯನ್ ಭವನ್ ವರ್ತಮಾನಃ ಏತೇ ಉಭೇ ಸ್ಥಾನೇ ಪಶ್ಯತಿ | ಕೇ ತೇ ಉಭೇ ? ಇದಂ ಚ ಪರಲೋಕಸ್ಥಾನಂ ಚ | ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಃ ಸ್ವಪ್ನ ಜಾಗರಿತವೃತ್ತಿರೇಕೇಣ ಉಭೌ ಲೋಕೌ ಯೌ ಧಿಯಾ ಸಮಾನಃ ಸನ್ ಅನು ಸಂಚರತಿ ಜನ್ಮಮರಣಸಂತಾನಪ್ರಬಂಧೇನ | ಕಥಂ ಪುನಃ ಸ್ವಪ್ನೇ ಸ್ಥಿತಃ ಸನ್ ಉಭೌ ಲೋಕೌ ಪಶ್ಯತಿ ? ಕಿಮಾಶ್ರಯಃ ಕೇನ ವಿಧಿನಾ ಇತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ | ಅಥ ಕಥಂ ಪಶ್ಯತೀತಿ ಶೃಣು | ಯಥಾಕ್ರಮಃ | ಆಕ್ರಮತ್ಯನೇನ ಇತಿ ಆಕ್ರಮಃ | ಆಶ್ರಯಃ, ಅವಸ್ಥವ್ಯುಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಯಾದೃಶಃ ಆಕ್ರಮಃ ಅಸ್ಯ ಸೋಯಂ ಯಥಾಕ್ರಮಃ | ಅಯಂ ಪುರುಷಃ ಪರಲೋಕಸ್ಥಾನೇ ಪ್ರತಿಪತ್ತಮ್ಯೇ ನಿಮಿತ್ತೇ ಯಥಾಕ್ರಮೋ ಭವತಿ ಯಾದೃಶೇನ ಪರಲೋಕ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಸಾಧನೇನ ವಿವ್ಯಾಕರ್ಮಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞಾಲಕ್ಷಣೇನ ಯುಕ್ತೋ ಭವತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಮ್ ಆಕ್ರಮಂ ಪರಲೋಕಸ್ಥಾನಾಯ ಉನ್ಮುಖೀಭೂತಂ ಪ್ರಾಪ್ತಾಬ್ಜುರೀಭಾವಮಿನ ಬೀಜಂ ತಮಾಕ್ರಮಮ್ ಆಕ್ರಮ್ಯ ಅವಸ್ಥಭ್ಯ ಆಶ್ರಿತ್ಯ ಉಭಯಾನ್ ಪಶ್ಯತಿ | ಬಹುವಚನಂ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಫಲಾನೇಕತ್ವಾತ್ | ಉಭಯಾನ್ ಉಭಯಪ್ರಕಾರಾನ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಕಾಂಸ್ತಾನ್ ? ಪಾಪ್ಮನಃ ಪಾಪಫಲಾನಿ | ನ ತು ಪುನಃ ಸಾಕ್ಷಾದೇವ ಪಾಪ್ಮನಾಂ ದರ್ಶನಂ ಸಂಭವತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ಪಾಪಫಲಾನಿ ದುಃಖಾನಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಆನಂದಾಂಶ್ಚ ಧರ್ಮಫಲಾನಿ | ಸುಖಾನಿ ಇತ್ಯೇತತ್ | ತಾನ್ ಉಭಯಾನ್ ಪಾಪ್ಮನಃ ಆನಂದಾಂಶ್ಚ ಪಶ್ಯತಿ ಜನ್ಮಾಂತರದೃಷ್ಟವಾಸನಾಮಯಾನ್ | ಯಾನಿ ಚ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಜನ್ಮವಿಪ ಯಾಣಿ ಕ್ಷುದ್ರಧರ್ಮಾಧರ್ಮಫಲಾನಿ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಪ್ರಯುಕ್ತೋ ದೇವತಾನು

ಗ್ರಹಾದ್ ವಾ ಪಶ್ಯತಿ | ತತ್ ಕಥಮವಗಮ್ಯತೇ ಪರಲೋಕಸ್ಥಾನಭಾವಿ
ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಾನಂದರ್ದನಂ ಸ್ವಪ್ನೇ ಇತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಇಹ ಜನ್ಮನ್ಯ
ನನುಭಾವ್ಯಮಪಿ ಪಶ್ಯತಿ ಬಹು | ನ ಚ ಸ್ವಪ್ನೋ ನಾನು ಅಪೂರ್ವಂ ದರ್ಶ
ನಮ್ | ಪೂರ್ವದೃಷ್ಟ್ಯಸ್ಮೃತಿರ್ಹಿ ಸ್ವಪ್ನಃ ಪ್ರಾಯೇಣ | ತೇನ ಸ್ವಪ್ನಜಾಗರಿತ
ಸ್ಥಾನವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಸ್ತಃ ಉಭೌ ಲೋಕೌ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಪ್ರಶ್ನೆ) :- ಆ ಪರಲೋಕಸ್ಥಾನವು ಇದೆ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ಗೊತ್ತಾಗು
ತ್ತದೆ ? ಅದಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದ್ದರಿಂದಲ್ಲವೆ, ಸ್ವಪ್ನಸ್ಥಾನವು ಸಂಧ್ಯ(ಸ್ಥಾನ)ವೆಂದಾ
ದೀತು ?

(ಉತ್ತರ) :- ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಸಂಧ್ಯವಾದ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ (ತಿಷ್ಠನ್ =
ಭವನ್) ಇರುವವನಾಗಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಈ ಎರಡು ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನೂ ಕಾಣು
ತ್ತಾನೆ. ಅವೆರಡೂ ಯಾವವು ? ಇದೂ ಪರಲೋಕಸ್ಥಾನವೂ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಸ್ವಪ್ನಜಾಗರಿತಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಎರಡು ಲೋಕಗಳೂ ಇವೆ, ಅವು
ಗಳನ್ನು (ಈ ಪುರುಷನು) ಬುದ್ಧಿಗೆ ಸಮಾನನಾಗಿ ಜನ್ಮಮರಣಗಳು ಒಂದೇ
ಸಮನೆ ಆಗುವನೆಂಬ ಪ್ರಬಂಧದಿಂದ¹ ಅನುಸಂಚಾರಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ.

(ಪ್ರಶ್ನೆ) :- ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡವನಾಗಿ ಎರಡು ಲೋಕಗಳನ್ನೂ
ಕಾಣುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ? ಏನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು (ಕಾಣುತ್ತಾನೆ)
ಹೇಗೆ ?

(ಉತ್ತರ) :- ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಈಗ ಹೇಗೆ ಕಾಣುತ್ತಾನೆಂಬುದನ್ನು ಕೇಳು.
ಯಥಾಕ್ರಮನಾಗಿ ಅದರಿಂದ ಆಕ್ರಮಿಸುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ಆಶ್ರಯವು ಆಕ್ರಮ
(ವೆನಿಸುತ್ತದೆ), ಅವಲಂಬನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಇವನಿಗೆ ಎಂಥ ಆಶ್ರಯವಿರುವದೋ
ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಆ ಇವನನ್ನು ಯಥಾಕ್ರಮನಾಗಿ (ಎಂದಿದೆ). ಈ ಪುರುಷನು ಪರ
ಲೋಕಸ್ಥಾನವೆಂಬ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ನಿಮಿತ್ತದಲ್ಲಿ² ಎಂಥ ಆಕ್ರಮವುಳ್ಳವ
ನಾಗಿರುತ್ತಾನೋ ಎಂಥ ಪರಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಸಾಧನದಿಂದ, ಎಂಥ ವಿಧ್ಯೆ,
ಕರ್ಮ, ಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞೆ³ ಎಂಬ (ಸಾಧನದಿಂದ) ಕೂಡಿರುತ್ತಾನೋ ಎಂದರ್ಥ.
ಆ ಆಕ್ರಮವನ್ನು- ಪರಲೋಕಸ್ಥಾನದ ಕಡೆಗೆ ಉನ್ಮುಖವಾಗಿರುವ, ಮೊಳಕೆ
ಯ ಭಾವವನ್ನು ಪಡೆದ ಬೀಜದಂತಿರುವ, ಆ ಆಕ್ರಮವನ್ನು- ಆಕ್ರಮಿಸಿ
ಕೊಂಡು ಅವಲಂಬಿಸಿಕೊಂಡು, ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು ಎರಡನ್ನೂ ನೋಡುತ್ತಾನೆ.

1. ಜನನಮರಣಗಳು ಒಂದರ ಹಿಂದೊಂದು ಆಗುವ ಸಾಲಾಗಿ ಎಂದರ್ಥ.
2. ಪರಲೋಕಸ್ಥಾನೇ ಎಂಬುದು ನಿಮಿತ್ತ ಸಪ್ತಮಿ ಎಂದು ಭಾವ
3. ೪-೪-೨ನ್ನೂ ಅದರ ಭಾಷ್ಯವನ್ನೂ ನೋಡಿ.

(ಉಭಯಾನ್ ಎಂದು) ಬಹುವಚನವನ್ನು (ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವದು) ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳ ಫಲಗಳು ಅನೇಕವಾಗಿರುವದರಿಂದ- ಎರಡನ್ನೂ ಎಂದರೆ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುವವನ್ನೂ ಎಂದರ್ಥ. ಆ (ಎರಡನ್ನೂ ಎಂದರೆ) ಯಾವವನ್ನು ? ಪಾಪಗಳನ್ನೂ ಎಂದರೆ ಪಾಪಫಲಗಳನ್ನೂ-ಅಷ್ಟೇ ಹೊರತು ನೇರಾಗಿಯೇ ಪಾಪಗಳನ್ನು ನೋಡುವದು ಆಗುವಂತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಾಪಫಲಗಳಾದ ದುಃಖಗಳನ್ನೂ ಎಂದರ್ಥ ; ಆನಂದಗಳನ್ನು ಧರ್ಮಫಲಗಳಾದ ಸುಖಗಳನ್ನೂ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆ ಎರಡನ್ನೂ ಜನ್ಮಾಂತರದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸಿದ್ದರೆ ವಾಸನೆಯ ರೂಪವಾದ ಪಾಪಗಳನ್ನೂ ಆನಂದಗಳನ್ನೂ ಮತ್ತು ಮುಂದೆ ಪಡೆಯಲಿರುವ ಜನ್ಮದ ವಿಷಯವಾದ ಅಲ್ಪವಾದ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಫಲಗಳಿರುವವೋ (ಅವುಗಳನ್ನು) ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಪ್ರೇರಿತನಾಗಿ ಅಥವಾ ದೇವತಾನುಗ್ರಹದಿಂದ-ಕಾಣುತ್ತಾನೆ.

(ಪ್ರಶ್ನೆ) :- ಪರಲೋಕಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಆ ಪಾಪಾನಂದಗಳ ದರ್ಶನವು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಗೆ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ ?

(ಉತ್ತರ) :- ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸುವದಕ್ಕಾಗದ್ದನ್ನೂ ಬಹಳವಾಗಿ (ಅಲ್ಲಿ) ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಸ್ವಪ್ನವೆಂಬುದು ಹೊಸದಾಗಿ ಆಗುವ ದರ್ಶನವೆಂದೂ ಹೇಳುವದಕ್ಕಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವಪ್ನವು ಬಹಳಮಟ್ಟಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಅನುಭವಿಸಿದ್ದರ ಸ್ಮೃತಿಯೇ¹ ಅಲ್ಲವೇ ? ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಪ್ನಜಾಗರಿತ ಸ್ಥಾನಗಳಿಗಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಎರಡು ಲೋಕಗಳೂ ಇವೆ.

ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೮೬. ಯತ್ ಆದಿತ್ಯಾದಿಬಾಹ್ಯಜ್ಯೋತಿಷಾಮ್ ಅಭಾವೇ ಅಯಂ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಃ ಪುರುಷೋ ಯೇನ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತೇನ ಆತ್ಮನಾ ಜ್ಯೋತಿಷಾ ನೈವಹರತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್, ತದೇವ ನಾಸ್ತಿ ಯತ್ ಆದಿತ್ಯಾದಿಜ್ಯೋತಿಷಾ ಮುಭಾವಗಮನಂ ಯತ್ರೇದಂ ವಿವಿಕ್ತಂ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿರಪಲಭ್ಯೇತ | ಯೇನ ಸರ್ವದೈವ ಅಯಂ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಃ ಸಂಸೃಷ್ಟ ಏವ ಉಪಲಭ್ಯತೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ಅಸತ್ಸಮಃ ಅಸನ್ನೇವ ವಾ ಸ್ವೇನ ವಿವಿಕ್ತಸ್ವಭಾವೇನ ಜ್ಯೋತಿಃ

1. ಎಚ್ಚರದ ವಾಸನೆಯಿಂದಾಗುವದೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನವಲಂಬಿಸಿ ಕನಸನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತಿ ಎಂದಿದೆ. ಅದರ ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಕನಸು ಸ್ಮೃತಿರೂಪವಾಗಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಮಾಂ. ಕಾ. ೪-೪೧ನ್ನು ನೋಡಿ.

ರೂಪೇಣ ಆತ್ಮಾ ಇತಿ | ಅಥ ಕ್ವಚಿತ್ ವಿವಿಕ್ತಃ ಸ್ವೇನ ಜ್ಯೋತೀರೂಪೇಣ ಉ ಪ ಲ ಭ್ಯೇ ತ ಬಾಹ್ಯಾಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಭೂತಭೌತಿಕಸಂಸರ್ಗಶೂನ್ಯಃ, ತತೋ ಯಥೋಕ್ತಂ ಸರ್ವಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ ಇತ್ಯೇತದರ್ಥಮ್ | ಅಹ - ಸ ಯಃ ಪ್ರಕೃತ ಆತ್ಮಾ ಯತ್ರ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಪ್ರಸ್ವಪಿತಿ ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ಸ್ವಾಪಮ್ ಅನುಭವತಿ ತದಾ ಕಿಮುಪಾದಾನಃ ಕೇನ ವಿಧಿಮ ಸ್ವಪಿತಿ ಸುಧ್ಯಂ ಸ್ಥಾನಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ | ಅಸ್ಯ ದೃಷ್ಟಸ್ಯ ಲೋಕಸ್ಯ ಜಾಗರಿತಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಸರ್ವಾವತಃ ಸರ್ವಮ್ ಅವತಿ ಇತಿ ಸರ್ವವಾನ್ ಅಯಂ ಲೋಕಃ ಕಾರ್ಯಕರಣ ಸಂಘಾತಃ ವಿಷಯವೇದನಾಸಂಯುಕ್ತಃ | ಸರ್ವಾವತ್ತ್ವಮಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ | ಅನ್ವತ್ರಯಪ್ರಕರಣೇ “ಅಥೋ ಅಯಂ ವಾ ಆತ್ಮಾ” (೧-೪-೧೬) ಇತ್ಯಾದಿನಾ | ಸರ್ವಂ ವಾ ಭೂತಭೌತಿಕಮಾತ್ರಾಃ ಅಸ್ಯ ಸಂಸರ್ಗಕಾರಣ ಭೂತಾ ವಿದ್ಯಂತೇ ಇತಿ ಸರ್ವವಾನ್ | ಸರ್ವವಾನೇವ ಸರ್ವವಾನ್ | ತಸ್ಯ ಸರ್ವಾವತಃ ಮಾತ್ರಮ್ ಏಕದೇಶಮ್ ಅವಯವಮ್ ಅಪಾದಾಯ ಅಪಚ್ಛಿದ್ಯ ಆದಾಯ ಗೃಹೀತ್ವಾ ದೃಷ್ಟಜನ್ಮವಾಸನಾವಾಸಿತಃ ಸನ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸ್ವಯಮ್ ಆತ್ಮನೈವ ವಿಹತ್ಯ ದೇಹಂ ಪಾತಯಿತ್ವಾ ನಿಸಂಜೋಧತಾಮ್ ಆವಾಡ್ಯ | ಜಾಗರಿತೇ ಹಿ ಆದಿತ್ಯಾದೀನಾಂ ಚಕ್ಷುರಾದಿಸು ಅನುಗ್ರಹಃ, ದೇಹ ವ್ಯವಹಾರಾರ್ಥಃ | ದೇಹವ್ಯವಹಾರಶ್ಚ ಆತ್ಮನಃ ಧರ್ಮಾರ್ಥಮುಪಲೋಪ ಭೋಗಪ್ರಯುಕ್ತಃ | ತದ್ಧರ್ಮಾರ್ಥಮುಪಲೋಪಭೋಗೋಪರಮಣಮ್ ಅಸ್ಮಿನ್ ದೇಹೇ ಆತ್ಮಕರ್ಮೋಪರಮಕೃತಮ್ ಇತ್ಯುಚ್ಯತಾ ಅಸ್ಯ ವಿಹನ್ತಾ ಉಚ್ಯತೇ | ಸ್ವಯಂ ನಿರ್ಮಾಯ ನಿರ್ಮಾಣಂ ಕೃತ್ವಾ ವಾಸನಾಮಯಮ್ ಸ್ವಪ್ನದೇಹಂ ಮಾಯಾಮಯಮಿವ | ನಿರ್ಮಾಣಮಪಿ ತತ್ಕರ್ಮವೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ ಸ್ವಯಂಕರ್ತೃಕಮುಚ್ಯತೇ | ಸ್ವೇನ ಆತ್ಮೀಯೇನ ಭಾಸಾ ಮಾತ್ರೋಪಾದಾನ ಲಕ್ಷಣೇನ ಭಾಸಾ ದೀಪ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಕಾಶೇನ | ಸರ್ವವಾಸನಾತ್ಮಕೇನ ಅಂತಃಕರಣ ವೃತ್ತಿಪ್ರಕಾಶೇನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸಾ ಹಿ ತತ್ರ ವಿಷಯಭೂತಾ ಸರ್ವವಾಸನಾಮಯಾ ಪ್ರಕಾಶತೇ | ಸಾ ತತ್ರ ಸ್ವಂ¹ ಭಾಃ ಉಚ್ಯತೇ | ತೇನ ಸ್ವೇನ ಭಾಸಾ ವಿಷಯ ಭೂತೇನ ಸ್ವೇನ ಚ ಜ್ಯೋತಿಷಾ ತದ್ವಿಷಯಿಣಾ ವಿವಿಕ್ತರೂಪೇಣ ಅಲುಪ್ತೈಶ್ಚ ಭಾವೇನ ತದ್ಭಾರೂಪಂ ವಾಸನಾತ್ಮಕಂ ವಿಷಯಾಕುರ್ವನ್ ಪ್ರಸ್ವಪಿತಿ | ಯದೇವಂ ವರ್ತನಂತತ್ ಪ್ರಸ್ವಪಿತಿ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ | ಅತ್ರ ಏತಸ್ಯಾಮ್ ಅವಸ್ಥಾ ಯಾಮ್ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಅಯಂ ಪುರುಷ ಆತ್ಮಾ ಸ್ವಯಮೇವ ವಿವಿಕ್ತ ಜ್ಯೋತಿರ್ಭವತಿ | ಬಾಹ್ಯಾಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಭೂತಭೌತಿಕಸಂಸರ್ಗರಹಿತಂ ಜ್ಯೋತಿ ರ್ಭವತಿ | ನನು ಅಸ್ಯ ಲೋಕಸ್ಯ ಮಾತ್ರೋಪಾದಾನಂ ಕೃತಮ್ | ಕಥಂ ತಸ್ಮಿನ್ ಸತಿ ಅತ್ರಾಯಂ ಪುರುಷಃ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿರ್ಭವತೀತ್ಯುಚ್ಯತೇ ? ನೈಷ

1. ಸ್ವಯಂ ಎಂಬುದು ಅಚ್ಚಿನ ತಪ್ಪು.

ದೋಷಃ | ವಿಷಯಭೂತಮೇವ ಹಿ ತತ್ | ತೇನೈವ ಚ ಅತ್ರಾಯಂ ಪುರುಷಃ |
ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿರ್ದರ್ಶಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಃ | ನ ತು ಅನ್ಯಥಾ ಅಸತಿವಿಷಯೇ
ಕಸ್ತಿಸ್ತಿತ್ | ಸುಷುಪ್ತಕಾಲೇ ಇವ | ಯದಾ ಪುನಃ ಸಾ ಭಾಃ ವಾಸನಾತ್ತಿಕಾ
ವಿಷಯಭೂತಾ ಉಪಲಭ್ಯಮಾನಾ ಭವತಿ ತದಾ ಅಸಿಃ ಕೋಶಾದಿವ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟಃ
ಸರ್ವಸಂಸರ್ಗರಹಿತಂ ಚಕ್ಷುರಾದಿಕಾರ್ಯಕರಣವ್ಯಾವೃತ್ತಸ್ವರೂಪಮ್ ಅಲುಪ್ತ
ದೃಗಾತ್ಮಜ್ಯೋತಿಃ ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣ ಅವಭಾಸಯತ್ ಗೃಹ್ಯತೇ | ತೇನ
ಅತ್ರಾಯಂ ಪುರುಷಃ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿರ್ಭವತೀತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆದಿತ್ಯನೇ ಮುಂತಾದ ಹೊರಗಿನ ಜ್ಯೋತಿಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಈ
ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತವೆಂಬ ಪುರುಷನು ಯಾವ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮನೆಂಬ
ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿತಲ್ಲ, ಆದಿತ್ಯಾದಿಜ್ಯೋತಿ
ಗಳು ಇಲ್ಲವಾಗುವದೆಂಬ ಅದೇ ಇಲ್ಲ (ಹಾಗಿದ್ದರಲ್ಲವೇ,) ಅಲ್ಲಿ ಈ ವಿವಿಕ್ತವಾದ
ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯು ಕಂಡುಬಂದಿತು ? ಏಕೆಂದರೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಈ ಕಾರ್ಯ
ಕರಣಸಂಘಾತವು (ಆದಿತ್ಯಾದಿಜ್ಯೋತಿಃ) ಸಂಬಂಧವಾಗಿಯೇ ಕಂಡುಬರು
ತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ವಿವಿಕ್ತವಾದ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಜ್ಯೋತೀರೂಪದಿಂದ
(ಇರುವ) ಈ ಆತ್ಮನು ಅಸತ್ಸಮನೇ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ, ಅಥವಾ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ.
ಹೀಗಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ವಿಂಗಡವಾಗಿ ತನ್ನ ಜ್ಯೋತಿಯ ರೂಪದಿಂದ
ಹೊರಗಿನ ಮತ್ತು ಒಳಗಿನ ಭೂತಭೌತಿಕಗಳ ಸಂಬಂಧರಹಿತನಾಗಿ ಕಂಡು
ಬರುತ್ತಾನೆಂದಾದರೆ, ಆಗ (ಮೇಲೆ) ಹೇಳಿರುವೆಲ್ಲವೂ ಆಗಬಹುದಾಗುತ್ತದೆ.
(ಆದ್ದರಿಂದ) ಈ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ (ಹೀಗೆಂದು) ಹೇಳುತ್ತಾನೆ :

ಪ್ರಕೃತನಾದ ಆತ್ಮನಿದಾನಲ್ಲ ಅವನು, ಎಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಸ್ತಾಪ
ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಪ್ರಕರ್ಷದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೋ, ಆಗ
ಏನನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದ ಸ್ವಾಪಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಸಂಧ್ಯ
ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ? ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ : ಈ ದೃಷ್ಟವಾದ ಜಾಗ
ರಿತವೆಂಬ ಲೋಕದ- ಸರ್ವಾವಂತವಾದ (ಎಂಬಲ್ಲಿ) ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಾಪಾಡುವದ
ರಿಂದ ಸರ್ವಾವಂತವು, ಈ ವಿಷಯವೇದನೆಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿರುವ ಕಾರ್ಯ
ಕರಣಸಂಘಾತವೆಂಬ ಲೋಕವು. ಇದು ಸರ್ವಾವಂತವೆಂಬುದನ್ನು ಅನ್ನತ್ರಯ
ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ “ಈಗ ಈ ಆತ್ಮನೇ” (೧-೪-೧೬) ಮುಂತಾದದ್ದರಿಂದ ವಿವರ
ವಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಭೂತಭೌತಿಕ
ಮಾತ್ರೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ಇದಕ್ಕೆ ಇವೆಯಾದ್ದರಿಂದ (ಇದಕ್ಕೆ) ಸರ್ವವಂತ(ವೆಂದು
ಹೆಸರು) ; ಸರ್ವವಂತವನ್ನೇ ಸರ್ವಾವಂತವು (ಎಂದು ಸ್ವಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು
ಸೇರಿಸಿ ಕರೆದಿದೆ). ಆ -ಸರ್ವಾವಂತವಾದ (ಲೋಕದ) ಮಾತ್ರೆಯನ್ನು ಎಂದರೆ

ಏಕದೇಶವನ್ನು, ಅವಯವವನ್ನು, (ಅವಾದಾಯ=ಅಪಚ್ಛದ್ಯ, ಆದಾಯ) ಬಿಡಿಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ; (ಈಗ) ಕಂಡಿರುವ ಜನ್ಮದ ವಾಸನೆಯಿಂದ ವಾಸಿತನಾಗಿ¹ ಎಂದರ್ಥ ಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡು ತಾನೇ ತನ್ನಿಂದಲೇ ದೇಹವನ್ನು ಬದಿಗಿಟ್ಟು ದೇಹವನ್ನು ಕೆಡಹಿ, ಎಚ್ಚರವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು- ಎಚ್ಚರ (ದವಸ್ಥೆ)ಯಲ್ಲಿ ಅದಿತ್ಯಾದಿಗಳ ಅನುಗ್ರಹವು ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತಿರುವದು ದೇಹವ್ಯವಹಾರಕ್ಕಷ್ಟೆ, (ಆ) ದೇಹವ್ಯವಹಾರವೋ ತನ್ನ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳ ಫಲಗಳನ್ನು ಉಪಭೋಗಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ; ಆ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಫಲಗಳ ಉಪಭೋಗವು ಈ ದೇಹದಲ್ಲಿ ನಿಂತುಹೋಗುವದೆಂಬುದು ತನ್ನ ಕರ್ಮವು ಮುಗಿದದ್ದರಿಂದಲಾದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ಇದರ ವಿಹಂತೃ (ಕಡಹುವವನು) ಎಂದಿದೆ- ತಾನೇ ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡು ವಾಸನಾಮಯವಾದ ಮಾಯಾಮಯ(ದೇಹ) ದಂತಿರುವ ಸ್ವಪ್ನದೇಹವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಿಕೊಂಡು- ನಿರ್ಮಾಣವೂ ತನ್ನ ಕರ್ಮದ ಅನೇಕ್ಷೆಯಿಂದಲೇ ಆಗುವದರಿಂದ ತಾನೇ ಮಾಡಿದ್ದು ಎಂದಿದೆ²- ತನ್ನ ತನಗೆ ಸೇರಿದ ಭಾಸದಿಂದ ಮಾತ್ರೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡದ್ದೆಂಬ ಭಾಸದಿಂದ ದೀಪ್ತಿಯಿಂದ ಬೆಳಕಿನಿಂದ, ಸರ್ವವಾಸನಾರೂಪವಾದ ಅಂತಃಕರಣವೃತ್ತಿಯ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ³ ಎಂದರ್ಥ , ಅಲ್ಲಿ ಸರ್ವವಾಸನಾಮಯವಾದ ಅದು ವಿಷಯವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿರುವದಲ್ಲವೆ, (ಆದ್ದರಿಂದ) ಅವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಭಾಸವೆಂದು ಕರೆದಿದೆ. ಆ ವಿಷಯರೂಪವಾದ ತನ್ನ ಭಾಸದಿಂದಲೂ -ಮತ್ತು ತನ್ನ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದಲೂ ಆ (ಭಾಸಕ್ಕೆ) ವಿಷಯಿಯಾಗಿ ವಿಂಗಡವಾಗಿರುವ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳ ಎಂದಿಗೂ ಲೋಪವಾಗದ ದೃಷ್ಟಿಭಾವದ (ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದ) ಆ ವಾಸನಾತ್ಮಕವಾದ ಭಾರೂಪವನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುತ್ತಾ ಪ್ರಸ್ಥಾಪಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ.⁴ ಹೀಗೆ ಇರುವದಿದೆಯಲ್ಲ, ಇದನ್ನು (ಪ್ರಸ್ತುತಿ) ತೆದ್ವಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದಿದೆ.

1 ಭೂತಮಾತ್ರೆಯನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲ, ಅದರ ವಾಸನೆಯಿಂದ ವಾಸಿತನಾಗಿ ಕನಸಿಗೆ ಬರುವದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ- ಎಂದು ಭಾವ.

2. ಈ ದೇಹವನ್ನು ತಾನೇ ಕೆಡಹಿದ್ದಾಗಲಿ, ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ದೇಹವನ್ನು ತಾನೇ ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡದ್ದಾಗಲಿ ಅನುಭವದಲ್ಲಿಲ್ಲವಾದರೂ ದೇಹವೆಂಬುದು ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳ ಫಲಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಏರ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದು ; ಆ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳನ್ನು ತಾನೇ ಮಾಡಿರುವದರಿಂದ ತಾನೇ ಕೆಡಹಿ, ತಾನೇ ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡು- ಎಂದಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

3. ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಚೈತನ್ಯದ ಪ್ರಕಾಶವು ಹೊಳೆದು ತೋರುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಅದರ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ 'ತನ್ನ ಭಾಸ'ವೆಂದು ಕರೆದಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

4. ವಿಷಯವಾದ ಅಂತಃಕರಣವನ್ನು ವಿಷಯಿಯಾಗಿ ಬೆಳಗುವವೇ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯು.

ಇಲ್ಲಿ ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಪುರುಷನು ಆತ್ಮನು, ತಾನೇ ವಿಗಡವಾಗಿರುವ ಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ, ಹೊರಗಿನ ಭೂತಭೌತಿಕಗಳ ಸಂಬಂಧರಹಿತವಾಗಿರುವ ಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.

(ಅಕ್ಷೇಪ) - ಈ ಲೋಕದ ಮಾತ್ರೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದನಲ್ಲ! ಅದು ಇರುವಲ್ಲಿ, ಇಲ್ಲಿ ಈ ಪುರುಷನು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಹೇಗೆ (ಸರಿ)?

(ಪರಿಹಾರ):- ಇದೇನೂ ದೋಷವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ವಿಷಯವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಪುರುಷನು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿ ಎಂದು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವುದು ಶಕ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಹೀಗಲ್ಲದೆ ವಿಷಯವೇ ಇಲ್ಲದ ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲದಂಥ (ಮತ್ತೆ) ಯಾವ (ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆ ತೋರಿಸಿಕೊಡುವುದು ಶಕ್ಯ)ವಲ್ಲ. ಆದರೆ ಯಾವಾಗ ಆ ವಾಸನಾತ್ಮಕವಾದ ಭಾಸವು ವಿಷಯಭೂತವಾಗಿ ತೋರಿಬರುತ್ತಿರುವದೋ- ಆಗ ಒರೆಯಿಂದ ಹಿರಿದ ಕತ್ತಿಯಂತೆ, ಯಾವ ಸಂಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲದ ಚಕ್ಷುವೇ ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳಿಂದ ಬೇರ್ಪಟ್ಟ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳ ಅಲುಪ್ತದೃಗ್ರೂಪವಾದ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯು ತನ್ನ ರೂಪದಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವುದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಈ ಪುರುಷನು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ- ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಸೃಜಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಪಂಚ

(ಉಪಾಪತ್ತಿ)

ನ ತತ್ರ ರಥಾ ನ ರಥಯೋಗಾ ನ ಪನ್ನಾನೋ ಭವನ್ತ್ಯಥ
ರಥಾನ್ ರಥಯೋಗಾನ್ ಪಥಃ ಸೃಜತೇ ನ ತತ್ರಾನ್ಮನಾ
ಮುದಃ ಪ್ರಮುದೋ ಭವನ್ತ್ಯಥಾನ್ಮನಾನ್ ಮುದಃ
ಪ್ರಮುದಃ ಸೃಜತೇ ನ ತತ್ರ ವೇಶಾನ್ತಾಃ ಪುಷ್ಕರಿಣಿಃ
ಸ್ರವನ್ಮೋ ಭವನ್ತ್ಯಥ ವೇಶಾನ್ತಾನ್ ಪುಷ್ಕರಿಣೀಃ ಸ್ರವನ್ರಿಃ
ಸೃಜತೇ ಸ ಹಿ ಕರ್ತಾ || ೧೦ ||

1. ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯು ಯಾವಾಗಲೂ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯೇ ಆದರೂ ಅದಿತ್ಯಾದಿಗಳ ಮತ್ತು ಕರಣಾದಿಗಳ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಬೆಳಗುವದೆಂದು ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ಫುಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಇದನ್ನು ಮುಂದೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸಿದೆ.

2. ಏಕೆಂದರೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದ ಬೆಳಗಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದೇ ಯಾವದೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ. ಸುಷುಪ್ತಿಯ ಅನುಭವವು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರುವದರಿಂದಲೇ ಆ ಅವಸ್ಥೆಯ ಅನುಭವವಾಗಿದ್ದರೂ ಲೌಕಿಕದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವೇ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ಠವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವುದು ಸುಲಭವಲ್ಲವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಹೀಗೆಂದಿದೆ ೨. ಭಾ. ೪-೫ (ಭಾ. ಭಾ. ೬೬)ನೋಡಿ.

೧೦. ಅಲ್ಲಿ ರಥಗಳಿರುವದಿಲ್ಲ, ರಥಯೋಗಗಳಿರುವದಿಲ್ಲ. ಹಾದಿಗಳಿರುವದಿಲ್ಲ ; ಆದರೂ ರಥಗಳನ್ನೂ ರಥಯೋಗಗಳನ್ನೂ ಹಾದಿಗಳನ್ನೂ ಸೃಜಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಆನಂದಗಳಿರುವದಿಲ್ಲ, ಮೋದಗಳಿರುವದಿಲ್ಲ, ಪ್ರಮೋದಗಳಿರುವದಿಲ್ಲ ; ಆದರೂ ಆನಂದಗಳನ್ನೂ ಮೋದಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಮೋದಗಳನ್ನೂ ಸೃಜಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳಿರುವದಿಲ್ಲ, ಕಟ್ಟೆಯ ಭಾವಿಗಳಿರುವದಿಲ್ಲ, ನದಿಗಳಿರುವದಿಲ್ಲ ; ಆದರೂ ಕೆರೆಗಳನ್ನೂ ಕಟ್ಟೆಯ ಭಾವಿಗಳನ್ನೂ ನದಿಗಳನ್ನೂ ಸೃಜಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅವನೇ ಕತೃವಲ್ಲವೆ ?

ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ವಾಸನಾಮಯವಾದ ಸೃಷ್ಟಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೮೭. ನನ್ನತ್ರ ಕಥಂ ಪುರುಷಃ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಃ ? ಯೇನ ಜಾಗರಿತ ಇವ ಗ್ರಾಹ್ಯಗ್ರಾಹಕಾದಿಲಕ್ಷಣಃ ಸರ್ವೋ ವ್ಯವಹಾರೋ ದೃಶ್ಯತೇ | ಚಕ್ಷು ರಾಡ್ಯನುಗ್ರಾಹಕಾಶ್ಚ ಆದಿತ್ಯಾದ್ಯಾ ಲೋಕಾಃ ತಥೈವ ದೃಶ್ಯಂತೇ ಯಥಾ ಜಾಗರಿತೇ | ತತ್ರ ಕಥಂ ವಿಶೇಷಾವಧಾರಣಂ ಕ್ರಿಯತೇ ಅತ್ರ ಅಯಂ ಪುರುಷಃ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿರ್ಭವತೀತಿ | ಉಚ್ಯತೇ | ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಾತ್ ಸ್ವಪ್ನದರ್ಶನಸ್ಯ | ಜಾಗರಿತೇ ಹಿ ಇಂದ್ರಿಯಬುದ್ಧಿಮನಃಪ್ರಲೋಕಾದಿವ್ಯಾಪಾರಸಂಕೀರ್ಣಮ್ ಅತ್ಮಜ್ಯೋತಿಃ | ಇಹ ತು ಸ್ವಪ್ನೇ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಾವಾತ್ ತದನುಗ್ರಾಹಕಾದಿತ್ಯಾದ್ಯಾಲೋಕಾಭಾವಾಚ್ಚ ವಿವಿಕ್ತಂ ಕೇವಲಂ ಭವತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ವಿಲಕ್ಷಣಮ್ | ನನು ತಥೈವ ವಿಷಯಾ ಉಪಲಭ್ಯಂತೇ ಸ್ವಪ್ನೇಽಪಿ ಯಥಾ ಜಾಗರಿತೇ | ತತ್ರ ಕಥಮ್ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಾವಾತ್ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮುಚ್ಯತೇ ಇತಿ ?

ಶೃಣು | ನ ತತ್ರ ವಿಷಯಾಃ ಸ್ವಪ್ನೇ ರಥಾದಿಲಕ್ಷಣಾಃ | ತಥಾ ನ ರಥಯೋಗಾಃ ರಥೇಷು ಯುಜ್ಯಂತ ಇತಿ ರಥಯೋಗಾಃ ಅಶ್ವಾದಯಃ ತತ್ರ ನ ವಿದ್ಯಂತೇ | ನ ಚ ಪನ್ನಾಸಃ ರಥಸೂರ್ಗಾ ಭವಂತಿ | ಅಥ ರಥಾನ್ ರಥಯೋಗಾನ್ ಪಥಶ್ಚ ಸೃಜತೇ ಸ್ವಯಮ್ | ಕಥಂ ಪುನಃ ಸೃಜತೇ ರಥಾದಿ ಸಾಧನಾನಾಂ ವೃಕ್ಷಾದೀನಾಮಭಾವೇ ? ಉಚ್ಯತೇ | ನನೂಕ್ತಮ್ “ಅಸ್ಯ ಲೋಕಸ್ಯ ಸರ್ವವತೋ ಮಾತ್ರಮ್ ಅಪಾದಾಯ ಸ್ವಯಂ ಏಕತ್ಯ ಸ್ವಯಂ ನಿರ್ಮಾಯ” (೪-೩-೯) ಇತಿ | ಅಂತಃಕರಣವೃತ್ತಿಃ ಅಸ್ಯ ಲೋಕಸ್ಯ ವಾಸನಾಮಾತ್ರಾ | ತಾಮ್ ಅಪಾದಾಯ ರಥಾದಿವಾಸನಾರೂಪಾಂತಃಕರಣವೃತ್ತಿಃ ತದುಪಲಬ್ಧಿನಿಮಿತ್ತೇನ ಕರ್ಮಣಾ ಚೋದ್ಯಮಾನಾ ದೃಶ್ಯತೇನ ವ್ಯವತಿಷ್ಠತೇ ತದುಚ್ಯತೇ ಸ್ವಯಂ ನಿರ್ಮಾಯ ಇತಿ | ತದೇವಾಹ ರಥಾದೀನ್

ಸೃಜತ ಇತಿ | ನ ತು ತತ್ರ ಕರಣಂ ವಾ ಕರಣಾನುಗ್ರಾಹಕಾಣಿ ವಾ ಆದಿತ್ಯಾದಿ ಜ್ಯೋತೀಂಃ ತದವಭಾಸ್ಯಾ ವಾ ರಥಾದಯೋ ವಿಷಯಾಃ ವಿದ್ಯಂತೇ | ತದ್ವಾ ಸನಾಮಾತ್ರಂ ತು ಕೇವಲಂ ತದಂತರಭಿರವರ್ಣನಮಿತ್ತಜೋದಿತೋ ದ್ಭೂತಾಂತಃಕರಣವೃತ್ತಾಶ್ರಯಂ ದೃಶ್ಯತೇ | ತದಸ್ಯ ಜ್ಯೋತಿಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಅಲುಪ್ತದೃಶಃ ತದಾತ್ಮಜ್ಯೋತಿಃ ಅತ್ರ ಕೇವಲಮ್ ಅಸಿರಿವ ಕೋಶಾತ್ ವಿವಿಕ್ತಮ್ | ತಥಾ ನ ತತ್ರ ಆನಂದಃ ಸುಖವಿಶೇಷಾಃ, ಮುದಃ ಹರ್ಷಾಃ ಪುತ್ರಾದಿಲಾಭನಿಮಿತ್ತಾಃ, ಪ್ರಮುದಃ ತ ಏವ ಪ್ರಕರ್ಷೋಪೇತಾಃ | ಅಥ ಚ ಆನಂದಾದೀನ್ ಸೃಜತೇ | ತಥಾ ನ ತತ್ರ ವೇಶಾಂತಾಃ ಪಲ್ಪಲಾಃ ಪುಷ್ಕರಿಣ್ಯಾಃ ತಡಾಗಾಃ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಥಿಃ ನದ್ಯಃ ಭವಂತಿ | ಅಥ ಚ ವೇಶಾಂತಾದೀನ್ ಸೃಜತೇ ವಾಸನಾಮಾತ್ರರೂಪಾನ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಅಕ್ಷೇಪಃ):- ಇಲ್ಲಿ ಪುರುಷನು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಹೇಗೆ? ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ (ಇಲ್ಲಿಯೂ) ಗ್ರಾಹ್ಯಗ್ರಾಹಕಾದಿರೂಪ ವಾದ ವ್ಯವಹಾರವೆಲ್ಲ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವದಲ್ಲ! ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳಿಗೆ ಅನುಗ್ರಾಹಕ ವಾದ ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳ ಬೆಳಕುಗಳೂ ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಕಾಣಿಸು ತ್ತಿರುವದಲ್ಲ! ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ 'ಇಲ್ಲಿ ಇವನು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅವಧಾರಣೆ ಮಾಡಿರುವುದು ಹೇಗೆ (ಸರಿ)?

(ಪರಿಹಾರ):- (ಇದಕ್ಕೆ) ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವಪ್ನದರ್ಶನವು ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ¹. (ಇದರ ವಿವರ):- ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಬುದ್ಧಿ, ಮನಸ್ಸು, ಬೆಳಕು- ಮುಂತಾದವುಗಳ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯು ಮಿಶ್ರಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಲ್ಲದಿರು ವದರಿಂದಲೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅನುಗ್ರಾಹಕವಾದ ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳ ಬೆಳಕುಗಳೂ ಇಲ್ಲ ದಿರುವದರಿಂದಲೂ ವಿಂಗಡವಾಗಿ ತಾನೊಂದೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದ ರಿಂದ (ಅದಕ್ಕಿಂತ ಇದು) ವಿಲಕ್ಷಣ(ವಾದದ್ದು).

1. ಇಲ್ಲಿ ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿರುವ ತಾರತಮ್ಯವು ಜಾಗ್ರದ್ವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದು. ಜಾಗ್ರತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳು ಸತ್ಯವೆಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವದರಿಂದ ಆತ್ಮನ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ವತ್ವವನ್ನೂ ತೋರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ವಪ್ನಕ್ಕೆ ಬಂದಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾರ್ಥದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಗಳೆರಡೂ ಒಂದೇ ಎಂದು ಪ್ರತಿ ಪಾದಿಸಿರುವ ನೂಂಡೂಕೈಕಾರಿಕೆಯ ವೈತಥ್ಯಪ್ರಕರಣಕ್ಕೂ ಇದಕ್ಕೂ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ. ಸೂ. ಭಾ. ೨-೨-೨೯ (ಭಾ. ಭಾ. ೬೧) ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ತಾರತಮ್ಯವೂ ಹೀಗೆಯೇ ಎಚ್ಚ ರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ಹೇಳಿದ್ದು. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಮುಂದೆ ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಗಳು ಸಮವೆಂದು ಪ್ರತಿಯು ಅಧಾರದಿಂದ ೪-೩-೧೭ರ ಭಾಷ್ಯ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೦೩)ದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗುವುದು.

(ಆಕ್ಷೇಪ):- ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಷಯಗಳು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವವಲ್ಲ ! ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಮೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಸರಿ ?

(ಪರಿಹಾರ):- ಕೇಳು. ಅಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ರಥವೇ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳಿರುವದಿಲ್ಲ, ಹಾಗೂ ರಥಯೋಗಗಳೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ, ಗಾಡಿಗೆ ಕಟ್ಟುವದರಿಂದ ಕುದುರೆಯೇ ಮುಂತಾದ (ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ) ರಥಯೋಗಗಳು (ಎಂದು ಹೆಸರು. ಅವೂ) ಅಲ್ಲಿರುವದಿಲ್ಲ. ಹಾದಿಗಳಿರುವದಿಲ್ಲ, ಗಾಡಿಗಳ ದಾರಿಗಳೂ (ಇರುವದಿಲ್ಲ) ಆದರೂ ರಥಗಳನ್ನೂ ರಥಯೋಗಗಳನ್ನೂ ಹಾದಿಗಳನ್ನೂ ತಾನೇ ಸೃಜಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ

(ಆಕ್ಷೇಪ):- ರಥವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಮರವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಲ್ಲದಿರುವಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಸೃಜಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ?

(ಪರಿಹಾರ):- ಹೇಳುತ್ತೇವೆ 'ಈ ಲೋಕದ ಸರ್ವವಂತವಾದ ಮಾತ್ರೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ತಾನೇ ಬದಿಗಿಟ್ಟು ತಾನೇ ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡು' (೪-೩-೯) ಎಂದು (ಹಿಂದೆ) ಹೇಳಿದೆಯಲ್ಲವೆ ? ಅಂತಃಕರಣದ ವೃತ್ತಿಯಾದ ವಾಸನೆಯೇ ಈ ಲೋಕದ ಮಾತೃ; ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ರಥಾದಿಗಳ ವಾಸನೆಯ ರೂಪವಾದ¹ ಅಂತಃಕರಣವೃತ್ತಿಯು ಅದನ್ನು ಕಾಣುವದಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಕರ್ಮದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾಗಿ ದೃಶ್ಯವಾಗಿ (ಬಂದು) ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ 'ತಾನೇ ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡು' (೪-೩-೯) ಎಂದು ಹೇಳಿರುವದು. ಅದನ್ನೇ (ಇಲ್ಲಿ) 'ರಥಗಳನ್ನೂ ಸೃಜಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತು ಅಲ್ಲಿ ಕರಣವಾಗಲಿ, ಕರಣಗಳಿಗೆ ಅನುಗ್ರಾಹಕವಾಗಿರುವ ಆದಿತ್ಯಾದಿಜ್ಯೋತಿಗಳಾಗಲಿ, ಅವುಗಳಿಂದ ಬೆಳಗಲ್ಪಡುವ ರಥಾದಿಗಳೆಂಬ ವಿಷಯಗಳಾಗಲಿ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಬರಿಯ ಅವುಗಳ ವಾಸನೆಯು ಮಾತ್ರವೇ ಅದನ್ನು ಕಾಣುವ ಕರ್ಮವೆಂಬ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾಗಿ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಅಂತಃಕರಣವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುತ್ತದೆ.² ಅದು ಯಾವ ಅಲಪ್ತದೃಗ್ರೂಪವಾದ ಜ್ಯೋತಿಗೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಆ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯು ಇಲ್ಲಿ ತಾನೊಂದೇ ಒರೆಯಿಂದ ಬೇರ್ಪಟ್ಟು ಕತ್ತಿಯಂತೆ (ಇರುತ್ತದೆ).

1. ವಾಸನಾರೂಪವಾದ, ವಾಸನಾಶ್ರಯವಾದ- ಇವೆರಡೂ ಪರ್ಯಾಯಗಳೇ.

2. ಜಾಗೃತ್ತಿನ ಅಂತಃಕರಣವೇ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವದೆಂದೂ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ವಾಸನಾರೂಪವಾದ ವಿಷಯಗಳು ಜಾಗೃತ್ಕರ್ಮದ ಫಲಗಳೆಂದೂ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುವದೂ ಜಾಗ್ರದ್ವೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ. ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಭಾವಗಳು ಅಲ್ಲಿಯೇ ತೋರುತ್ತವೆ ; ಜಾಗೃತ್ತಿನಿಂದಂಟಾದವುಗಳಲ್ಲ ಎಂಬ ಉತ್ತಮಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಅಲಾತ ಶಾಂತಿ ಕರಣದಲ್ಲಿ (೪-೧೧, ಭಾ. ಭಾ. ೨೮೬) ಶ್ರೀಗೌಡಪಾದರವರು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಇದರಂತೆ ಅಲ್ಲಿ ಆನಂದಗಳು, ಸುಖವಿಶೇಷಗಳು ಇರುವದಿಲ್ಲ; ಮೋದಗಳು ಮಗನೇ ಮುಂತಾದದ್ದನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾದ ಹರ್ಷಗಳು (ಇರುವದಿಲ್ಲ), ಪ್ರಮೋದಗಳು ಇನ್ನೂ ಬಲವಾದಾಗ (ಕಾಣುವ) ಅದೇ (ನೋದಗಳು ಇರುವದಿಲ್ಲ). ಆದರೂ ಆನಂದಾದಿಗಳನ್ನು ಸೃಜಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಅಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳಿರುವದಿಲ್ಲ, ಪುಷ್ಕರಿಣಿಗಳು ಎಂದರೆ ಕಟ್ಟಿಯ ಭಾವಿಗಳಿರುವದಿಲ್ಲ. ಹರಿಯುವ ನದಿಗಳೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಬರಿಯ ವಾಸನೆಯಿಂದಾದ ಕೆರೆಗಳೇ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಸೃಜಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಜೀವನು ಸ್ವಾಪ್ನಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಕರ್ತೃವೆಂದರೆ ಹೇಗೆ ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೮೮. ಯಸ್ಮಾತ್ ಸ ಹಿ ಕರ್ತಾ | ತದ್ವಾಸನಾಶ್ರಯಚಿತ್ತವೃತ್ತ್ಯು
ದ್ಭವನಿಮಿತ್ತಕರ್ಮಹೇತುತ್ವೇನ ಇತ್ಯನೋಚಾಮ ತಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಮ್ | ನ ತು
ಸಾಕ್ಷಾದೇವ ತತ್ರ ಕ್ರಿಯಾ ಸಂಭವತಿ | ಸಾಧನಾಭಾವಾತ್ | ನ ಹಿ ಕಾರಕ
ಮನ್ತರೇಣ ಕ್ರಿಯಾ ಸಂಭವತಿ | ನ ಚ ತತ್ರ ಹಸ್ತವಾದಾದೀನಿ ಕ್ರಿಯಾಕಾರ
ಕಾಣಿ ಸಂಭವಂತಿ | ಯತ್ರ ತು ತಾಸಿ ವಿದ್ಯಂತೇ ಜಾಗರಿತೇ ತತ್ರ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿ
ರವಭಾಸಿತ್ಯೈಃ ಕಾರ್ಯಕರಣೈಃ ರಥಾದಿವಾಸನಾಶ್ರಯಾಂತಃಕರಣವೃತ್ತ್ಯುದ್ಭವ
ನಿಮಿತ್ತಂ ಕರ್ಮ ನಿರ್ವರ್ತ್ಯತೇ | ತೇನೋಚ್ಯತೇ ಸ ಹಿ ಕರ್ತಾ ಇತಿ | ತದು
ಕ್ತಮ್ “ಆತ್ಮನೈವಾಯಂ ಜ್ಯೋತಿಷಾಃಸ್ತೇ ಪರ್ಯಂತೇ ಕರ್ಮ ಕುರುತೇ”
(೪-೩-೬) ಇತಿ | ತತ್ರಾಪಿ ನ ಪರಮಾರ್ಥತಃ ಸ್ವತಃ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಚೈತನ್ಯ
ಜ್ಯೋತಿಷಃ ಅವಭಾಸಕತ್ವವೃತ್ತಿರೇಕೇಣ | ಯಚ್ಚೈತನ್ಯತ್ವಜ್ಯೋತಿಷಾ ಅಂತಃ
ಕರಣದ್ವಾರೇಣ ಅವಭಾಸಯತಿ ಕಾರ್ಯಕರಣಾನಿ, ತದವಭಾಸಿತಾನಿ
ಕರ್ಮಸು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಂತೇ ಕಾರ್ಯಕರಣಾನಿ ತತ್ರ ಕರ್ತೃತ್ವಮ್ ಉಪ
ಚರ್ಯತ ಆತ್ಮನಃ | ಯದುಕ್ತಮ್ “ಧ್ಯಾಯತೀವ ಲೇಲಾಯತೀವ” (೪-೩-
೭) ಇತಿ | ತದೇವ ಅನಾದ್ಯತೇ ‘ಸ ಹಿ ಕರ್ತಾ’ ಇತೀಹ ಹೇತ್ವರ್ಥಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಏಕೆಂದರೆ ಅವನೇ ಕರ್ತೃ. ಆ (ಜಾಗ್ರತ್ತಿನ) ವಾಸನೆಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯ
ವಾಗಿರುವ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯು ಉಂಟಾಗುವದಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣ
ವಾಗಿರುವದೇ ಅವನ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಎಂದು (ಮೇಲೆ) ಹೇಳಿರುತ್ತೇವೆ. ಇಷ್ಟೇ
ಹೊರತು ನೇರಾಗಿಯೇ ಅಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯೆಯು ಸಂಭವಿಸುವದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಸಾಧನ
ಗಳು (ಯಾವವೂ) ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಕಾರಕವಿಲ್ಲದೆ ಕ್ರಿಯೆಯು ಆಗಲಾರದಷ್ಟೆ ?
ಆದರೆ ಕೈಕಾಲುಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಕ್ರಿಯೆಯ ಕಾರಕಗಳು ಅಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸು

ವದಿಲ್ಲ.¹ ಆದರೆ ಯಾವ ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಆ (ಕಾರಕಗಳು) ಇರುತ್ತವೆಯೋ ಅಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯಿಂದ ಬೆಳಗಲ್ಪಟ್ಟ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳಿಂದ ರಥವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳ ವಾಸನೆಗೆ ಅಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ಅಂತಃಕರಣವೃತ್ತಿಯು ಹುಟ್ಟುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು (ಅವನು) ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಕರ್ತೃವಲ್ಲವೆ? ಎಂದಿದೆ.² ಇದನ್ನು “ಆತ್ಮನೆಂಬ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದಲೇ ಕುಳಿತು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಹೋಗುತ್ತಾನೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ” (೪-೩-೭) ಎಂದು (ಹಿಂದೆ) ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಚೈತನ್ಯಜ್ಯೋತಿಗೆ (ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳನ್ನು) ಬೆಳಗುವದಲ್ಲದೆ ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿಯೇ ಸ್ವತಃ ಕರ್ತೃತ್ವವಿರುವದಿಲ್ಲ; ಚೈತನ್ಯರೂಪವಾದ ತನ್ನ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳನ್ನು ಅಂತಃಕರಣದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಾನಲ್ಲ, ಆ (ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದ) ಬೆಳಗಲ್ಪಟ್ಟ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳು ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವವಲ್ಲ, (ಅದೇ) ಆತ್ಮನ ಕರ್ತೃತ್ವವೆಂದು ಅಲ್ಲಿ ಉಪಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.³ “ಧ್ಯಾನಮಾಡುವನಂತೆ, ಅಲಗಾಡುತ್ತಿರುವನಂತೆ” (೪-೩-೭) ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಲ್ಲ, ಅದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ‘ಅವನೇ ಕರ್ತನು’ ಎಂದು ಹೇತುವಿಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಅನುವಾದಮಾಡಿಕೊಂಡಿದೆ.⁴

ಸ್ವಪ್ನದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಶ್ಲೋಕಗಳು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದೇತೇ ಶ್ಲೋಕಾ ಭವಂತಿ :-

ಸ್ವಪ್ನೇನ ಶಾರೀರಮಭಿಪ್ರಹೃತ್ಯಾ

ಸುಪ್ತಃ ಸುಸ್ತಾನಭಿಚಾಕರೀತಿ |

ಶುಕ್ರಮಾದಾಯ ಪುನರೈತಿ ಸ್ಥಾನಗಂ

ಹಿರಣ್ಮಯಃ ಪುರುಷ ಏಕ ಹಗಂಸಃ

|| ೧೧ ||

1. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಪ್ನವು ಮಿಥ್ಯವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಜಾಗೃದ್ವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂದು ತೋರಿಸಿ ಆ ಬಳಿಕ ಎಚ್ಚರವೂ ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂದು ತೋರಿಸುವದು ವೇದಾಂತಿಗಳ ಒಂದು ಕ್ರಮ. ಮಾಂ. ಕಾ ೨-೧ರಿಂದ ೩ನೆಯ ಕಾರಿಕೆಯವರೆಗಿನ ಗ್ರಂಥ, ಸೂ. ಭಾ. ೩-೨-೩, ೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೩೩ರಿಂದ ೨೫೮) - ಈ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ನ ಮಿಥ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವದು ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೇ

2 ಅವನ ಕರ್ಮದಿಂದಲೇ ವಾಸನೆಯುಂಟಾಗುವದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಕರ್ತೃನೆಂದಿದೆಯೇ ದೊರೆತು ನಿಜವಾಗಿ ಅವನು ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಕರ್ತೃನೆಂದಲ್ಲ.

3. ಆತ್ಮನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಸೂ. ಭಾ. ೨-೩-೪೦ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೫೧, ೧೫೨)ರಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಿದೆ.

4 ವಾಸನಾಮಯಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಅವನು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃವಾಗಿರುತ್ತಾನಾದರಿಂದ ಅವನು ಪರಮಾರ್ಥವಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಸೂ. ಭಾ. ೩-೨-೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೫೮)ನ್ನು ನೋಡಿ.

ಅಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಇರುತ್ತವೆ :

೧೧. “ಹಿರಣ್ಮಯನೂ ಏಕಹಂಸನೂ ಆದ ಪುರುಷನು ಸ್ವಪ್ನದಿಂದ ಶಾರೀರವನ್ನು ಬದಿಗಿಟ್ಟು (ತಾನು) ಅಸುಪ್ತನಾಗಿ ಶುಕ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಸುಪ್ತರನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುವನು. ಮತ್ತೆ (ಈ) ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿರುವನು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೮೯. ತದೇತೇ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಉಕ್ತೇರ್ಧೇ ಏತೇ ಶ್ಲೋಕಾ ಮನ್ತ್ರಾಃ ಭವನ್ತಿ | ಸ್ವಪ್ನೇನ ಸ್ವಪ್ನಭಾವೇನ ಶಾರೀರಂ ಶರೀರಮ್ ಅಭಿಪ್ರಹತ್ಯ ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟ ಮಾಪಾದ್ಯ ಅಸುಪ್ತಃ ಸ್ವಯಮ್ ಅಲುಪ್ತದೃಗಾದಿಸ್ವಭಾವ್ಯಾತ್ ಸುಪ್ತಾನ್ ವಾಸನಾಕಾರೋದ್ಭೂತಾನ್ ಅನ್ತಃಕರಣವೃತ್ತಾ ಶ್ರಯಾನ್ ಬಾಹ್ಯಾಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಾನ್ ಸರ್ವಾನೇವ ಭಾವಾನ್ ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣ ಪ್ರತ್ಯಸ್ತಮಿತಾನ್ ಸುಪ್ತಾನ್ ಅಭಿಚಾಕರೇತಿ, ಅಲುಪ್ತಯಾ ಆತ್ಮದೃಷ್ಟ್ಯಾ ವಶ್ಯತಿ ಅವಭಾಸಯತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಶುಕ್ರಂ ಶುದ್ಧಂ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮತ್ ಇಂದ್ರಿಯಮಾತ್ರಾರೂಪಮ್ ಆದಾಯ ಗೃಹೀತ್ವಾ ಪುನಃ ಕರ್ಮಣೇ ಜಾಗರಿತಸ್ಥಾನಮ್ ಏತಿ ಆಗಚ್ಛತಿ | ಹಿರಣ್ಮಯಃ ಹಿರಣ್ಮಯ ಇವ ಚೈತನ್ಯಜ್ಯೋತಿಃಸ್ವಭಾವಃ ಪುರುಷಃ ಏಕಹಂಸಃ ಏಕ ಏವ ಹಸ್ತಿ ಇತಿ ಏಕಹಂಸಃ | ಏಕೋ ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನೇಹಲೋಕ ಪರಲೋಕಾದೀನ್ ಗಚ್ಛತಿ ಇತಿ ಏಕಹಂಸಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅಲ್ಲಿ ಇವು, ಈ ಹೇಳಿದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಎಂದರೆ ಮಂತ್ರಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ಸ್ವಪ್ನದಿಂದ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಶಾರೀರವನ್ನು ಶರೀರವನ್ನು ಬದಿಗಿಟ್ಟು ಯಾವ ವ್ಯಾಪಾರವೂ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ತಾನು ಲೋಪವಾಗದ ದೃಗಾದಿ^೧ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ, ಸ್ವಭಾವದವನಾದ್ದರಿಂದ ಅಸುಪ್ತನಾಗಿ ಸುಪ್ತರನ್ನು ವಾಸನಾಕಾರದಿಂದ ಎದ್ದುಕೊಂಡಿರುವ ಅಂತಃಕರಣದ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವ ಹೊರಗಿನ ಮತ್ತು ಒಳಗಿನ ಎಲ್ಲಾ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ತಮ್ಮ ರೂಪದಿಂದ ಮರೆಯಾಗಿರುವದರಿಂದ ಸುಪ್ತವಾಗಿರುವ (ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು) ನೋಡುತ್ತಿರುವನು, ಅಲುಪ್ತವಾದ ತನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಿರುವನು, ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವನು ಎಂದರ್ಥ. ಶುಕ್ರವನ್ನು ಎಂದರೆ ಶುದ್ಧವಾದ ಬೆಳಕುಳ್ಳ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮಾತ್ರಾರೂಪವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಗೃಹಿಸಿ (ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಸುಪ್ತ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿರುವನು). ಮತ್ತೆ ಕರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಜಾಗರಿತಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ (ಏತಿ = ಆಗಚ್ಛತಿ) ಬರುತ್ತಿರುವನು. ಹಿರಣ್ಮಯನು ಎಂದರೆ ಹಿರಣ್ಮಯನಂತೆ

1. ದೃಷ್ಟಿ, ಶ್ರುತಿ - ಮುಂತಾದವುಗಳ ಶಕ್ತಿಯು ಚೈತನ್ಯವೇ, ಅದು ಎಂದಿಗೂ ಲುಪ್ತವಾಗುವದಿಲ್ಲ.

ಜೈತನ್ಯಜ್ಯೋತಿಃಸ್ವಭಾವನಾದ ಪುರುಷನು, ಏಕಹಂಸನು (ಏಕ ಏವ ಹಸ್ತೀತಿ ಏಕಹಂಸಃ) ಒಬ್ಬನೇ ಹೋಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಏಕಹಂಸನು, ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಗಳನ್ನೂ ಇಹಲೋಕಪರಲೋಕಗಳನ್ನೂ ತಾನೊಬ್ಬನೇ ಹೊಂದುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಏಕಹಂಸನು.¹

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಪ್ರಾಣೇನ ರಕ್ಷಸ್ಸವರಂ ಕುಲಾಯಂ

ಬಹಿಷ್ಕುಲಾಯಾದಮೃತಶ್ಚರಿತ್ವಾ |

ಸ ಈಯತೇಽಮೃತೋ ಯತ್ರ ಕಾಮಗಂ

ಹಿರಣ್ಮಯಃ ಪುರುಷ ಏಕಹಗಂಸಃ

|| ೧೨ ||

೧೨. “ಹಿರಣ್ಮಯನೂ ಏಕಹಂಸನೂ ಆದ ಪುರುಷನು ಪ್ರಾಣದಿಂದ ಕೀಳುಗೂಡನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡು, ಅಮೃತನಾದ (ತಾನು) ಗೂಡಿನಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಅವನು ಅಮೃತನಾಗಿ ಕಾಮವಿದ್ವಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೯೦. ತಥಾ ಪ್ರಾಣೇನ ಪಜ್ಜ್ವೃತ್ತಿನಾ ರಕ್ಷನ್ ಪರಿಪಾಲಯನ್ | ಅನ್ಯಥಾ ಮೃತಭ್ರಾಂತಿಃ ಸ್ಯಾತ್ | ಅವರಂ ನಿಕೃಷ್ಟಮ್ ಅನೇಕಾಶುಚಿಸಂಘಾತತ್ವಾತ್ ಅತ್ಯಂತಭೀಭತ್ಸಂ ಕುಲಾಯಂ ನೀಡಂ ಶರೀರಮ್ | ಸ್ವಯಂ ತು ಬಹಿಷ್ಕುಲಾತ್ ಕುಲಾಯಾತ್ ಚರಿತ್ವಾ | ಯದ್ಯಪಿ ಶರೀರಸ್ಥ ಏವ ಸ್ವಪ್ನಂ ಪಶ್ಯತಿ, ತಥಾಪಿ ತತ್ಸಂಬನ್ಧಭಾವಾತ್ ತತ್ಸ್ಮ ಇವ ಆಕಾಶೋ ಬಹಿಶ್ಚರಿತ್ವಾ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ | ಅಮೃತಃ ಸ್ವಯಮ್ ಅಮರಣಧರ್ಮಾ ಈಯತೇ ಗಚ್ಛತಿ ಯತ್ರ ಕಾಮಂ ಯತ್ರ ಯತ್ರ ಕಾಮೋ ವಿಷಯೇಷು ಉದ್ಭೂತವೃತ್ತಿರ್ಭವತಿ ತಂ ತಂ ಕಾಮಂ ವಾಸನಾರೂಪೇಣ ಉದ್ಭೂತಂ ಗಚ್ಛತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆಯೇ ಐದು ವೃತ್ತಿಗಳ ಪ್ರಾಣದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು— (ಏಕೆಂದರೆ) ಹೀಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸತ್ತನೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯುಂಟಾದೀತು² — ಕೀಳಾದ ನೀಚವಾದ ಅನೇಕ ಅಶುಚಿಗಳ ರಾಶಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಅಸಹ್ಯವಾಗಿರುವ, ಗೂಡನ್ನು ಆಶ್ರಯವಾದ ಶರೀರವನ್ನು (ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡು) ತಾನಾದರೋ ಆ ಗೂಡಿನಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ—ನಿಜವಾಗಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿದ್ದ

1. ಅದ್ದರಿಂದ ಇವನಿಗೆ ಅವಸ್ಥೆಗಳ ಮತ್ತು ಲೋಕಗಳ ಸಂಗವಿಲ್ಲವೆಂದಾಯಿತು.

2 ತಾನು ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಶರೀರವು ಮಂಗಳಕರವಾಗಿ ಕಾಣುವದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಕಾರಣ.

ಕೊಂಡೇ ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ, ಅದರೂ ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಆಕಾಶದಂತೆ (ಆಗ) ಆ (ಶರೀರದ) ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವದರಿಂದ 'ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ.¹ ಅನ್ಯತನಾಗಿ ತಾನು ಮರಣಧರ್ಮವಿಲ್ಲದವನಾಗಿ ಕಾಮವಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ, ಎಲ್ಲಿಲ್ಲಿ ಕಾಮವು ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರತೋರಿಕೊಂಡ ವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದಾಗುವದೋ ವಾಸನಾರೂಪದಿಂದ ತೋರಿಕೊಂಡ ಆಯಾ ಕಾಮದ ಬಳಿಗೆ, ಹೋಗುತ್ತಾನೆ.²

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ್ವಪ್ನಾಂತಃ ಉಚ್ಚಾವಚಮೀಯಮಾನೋ
ರೂಪಾಣಿ ದೇವಃ ಕುರುತೇ ಬಹುನಿ |

ಉತೇವ ಸ್ತ್ರೀಭಿಃ ಸಹ ಮೋದಮಾನೋ

ಜಕ್ಷದಂತೇವಾಪಿ ಭಯಾನಿ ಪಶ್ಯನ್

|| ೧೩ ||

೧೩. “ಸ್ವಪ್ನಾಂತದಲ್ಲಿ ಮೇಲುಕೀಳಾದ (ಭಾವಗಳನ್ನು) ಪಡೆಯುತ್ತಾ (ಈ) ದೇವನು ಬಹಳ ರೂಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವನು. ಸ್ತ್ರೀಯರೊಡನೆ ಮೋದಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಂತೆಯೂ ನಗುತ್ತಿರುವವನಂತೆಯೂ ಮತ್ತು ಭಯಗಳನ್ನು ಕಾಣುವವನಂತೆಯೂ (ಇರುವನು).

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೯೧. ಕಿಂಚ ಸ್ವಪ್ನಾಂತೇ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಥಾನೇ ಉಚ್ಚಾವಚಮ್ | ಉಚ್ಚಂ ದೇವಾದಿಭಾವಮ್ ಅವಚಂ ತೀರ್ಯಗಾದಿಭಾವಂ ನಿಶ್ಯಮ್ | ತದುಚ್ಚಾವಚಮ್ ಈಯಮಾನಃ ಗಮ್ಯಮಾನಃ ಪ್ರಾಪ್ನುವನ್ ರೂಪಾಣಿ ದೇವೋ ದ್ಯೋತನಮನ್ ಕುರುತೇ ನಿರ್ವರ್ತಯತಿ ವಾಸನಾರೂಪಾಣಿ ಬಹುನಿ ಅಸಂಖ್ಯೇಯಾನಿ | ಉತಾಪಿ ಸ್ತ್ರೀಭಿಃ ಸಹ ಮೋದಮಾನ ಇವ | ಜಕ್ಷದವ ಹಸನ್ನಿವ ವಯಸ್ಯೈಃ | ಉತ ಇವಾಪಿ ಭಯಾನಿ ಬಿಭೇಶೈಃ ಇತಿ ಭಯಾನಿ ಸಿಂಹವ್ಯಾಘ್ರಾದೀನಿ ಪಶ್ಯನ್ನಿವ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮತ್ತು ಸ್ವಪ್ನಾಂತದಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ನವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮೇಲುಕೀಳಾದ — ಮೇಲಾದದ್ದು ಎಂದರೆ ದೇವಾದಿಭಾವವು; ಕೀಳಾದದ್ದು ಎಂದರೆ ನೀಚವಾದ ತೀರ್ಯ

1. ಆಕಾಶವು ಎಲ್ಲಿಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವದರಿಂದ ಘಟಾದಿಗಳ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಇರುವಂತೆ ಶರೀರಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ಆತ್ಮನು ಶರೀರದ ಹೊರಗೂ ಇರುತ್ತಾನೆ ಎನ್ನಬಹುದು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಶರೀರದೊಳಗೇ ಸ್ವಪ್ನವಾಗುತ್ತಿರುವೆಂಬುದು ಜಾಗ್ರದ್ವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದು.

2. ವಿತರ ಕಾಮದ ವಾಸನೆಯು ಎದ್ದುಕೊಳ್ಳುವದೋ ಅದು ಎದುರಿಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಗಂತುವಿನ ಭಾವವೇ ಮುಂತಾದದ್ದು. ಈ ಮೇಲುಕೇಳಾದ- (ಭಾವವನ್ನು) ಪಡೆಯುವವನಾಗಿ ಸೇರುತ್ತಾ ಹೊಂದುತ್ತಾ ದೇವನು ಬೆಳಕುಳ್ಳ (ಈ ಆತ್ಮನು) ಬಹುವಾದ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ರೂಪಗಳನ್ನು ವಾಸನಾರೂಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಉಂಟುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. (ಉತಾಪಿ) ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಯರೊಡನೆ ಮೋದಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಂತೆಯೂ ಗೆಳೆಯರೊಡನೆ ನಗುತ್ತಿರುವಂತೆಯೂ ಮತ್ತು ಭಯಗಳನ್ನು - ಅವುಗಳಿಗೆ ಹೆದರುತ್ತಾರಾದ್ದರಿಂದ ಸಿಂಹ, ಹುಲಿ-ಮುಂತಾದವು ಭಯಗಳು. (ಅವನ್ನು)- ನೋಡುತ್ತಿರುವಂತೆಯೂ ಇರುವನು.¹

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಆರಾಮಮಸ್ಯ ಪಶ್ಯಂತಿ ನ ತಂ ಪಶ್ಯತಿ ಕಶ್ಚನೇತಿ | ತಂ ನಾಯತಂ ಬೋಧಯೇದಿತ್ಯಾಹುಃ | ದುರ್ಭಿಷಜ್ಯಗಂ ಹಾಸ್ಯೈ ಭವತಿ ಯಮೇಷ ನ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ | ಅಥೋ ಖಲ್ವಾಹು ಜಾರ್ಗರಿತದೇಶ ಏನಾಸ್ಯೈಷ ಇತಿ ಯಾನಿ ಹ್ಯೇವ ಜಾಗ್ರತ್ ಪಶ್ಯತಿ ತಾನಿ ಸುಪ್ತ ಇತ್ಯತ್ರಾಯಂ ಪುರುಷಃ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿ ಭವತಿ ಸೋಹಂ ಭಗವತೇ ಸಹಸ್ರಂ ದದಾಮ್ಯತ ಊರ್ಧ್ವಂ ವಿಮೋಕ್ಷಾಯ ಬ್ರೂಹೀತಿ || ೧೪ ||

೧೪. “ಇವನ ಆರಾಮವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾರೆ, (ಆದರೆ) ಇವನನ್ನು ಯಾವನೊಬ್ಬನೂ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ.” ಅವನನ್ನು ತಟ್ಟನೆ ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸಬಾರದು ಎನ್ನುವರು. ಯಾವದನ್ನು ಇವನು ಸೇರುವದಿಲ್ಲವೋ ಇದಕ್ಕೆ ದುರ್ಭಿಷಜ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು (ಕೆಲವರು) ಎಚ್ಚರದ ದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ಈ (ಕನಸು) ಆಗುತ್ತದೆ ; ಏಕೆಂದರೆ ಯಾವನನ್ನು ಎಚ್ಚರೆದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಾನೋ ಅವನೇ ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ದವನೂ (ಕಾಣುತ್ತಾನೆ) ಎನ್ನುವರು. ಇಲ್ಲಿ ಈ ಪುರುಷನು ಸ್ವಯಂ ಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರುವನು. “ಆ ನಾನು ಭಗವಂತನಾದ (ನಿನಗೆ) ಸಾವಿರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ ; ಇನ್ನುಮೇಲೆ ವಿಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೇಳು !”

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೯೨. ಆರಾಮಮ್ ಆರಮಣಮ್ ಆಕ್ರೀಡಾಮ್ ಅನೇನ ನಿರ್ಮಿತಾಂ ವಾಸನಾರೂಪಮ್ ಅಸ್ಯ ಆತ್ಮನಃ ಪಶ್ಯಂತಿ ಸರ್ವೇ ಜನಾಃ | ಗ್ರಾಮಂ

1 ಆಯಾ ವಾಸನೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಅಥವಾ ಕೆಟ್ಟ ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ಕಾಣುವಂತಿರುತ್ತಾನೆ.

ನಗರಂ ಸ್ತ್ರಿಯಮ್ ಅನ್ನಾ ದ್ಯಮ್ ಇತ್ಯಾದಿವಾಸನಾನಿರ್ಮಿತಂ ಆಕ್ರೇಡನ
ರೂಪಮ್ | ನ ತಂ ಪಶ್ಯತಿ¹ ಕಶ್ಚನ | ಕಷ್ಟಂ ಭೋ ವರ್ತತೇ ಅತ್ಯಂತವಿವಿಕ್ತಂ
ದೃಷ್ಟಿಗೋಚರಾಪನ್ನಮಪಿ ಅಹೋ ಭಾಗ್ಯಹೀನತಾ ಲೋಕಸ್ಯ ಯತ್ ಶಕ್ಯ
ದರ್ಶನಮಪಿ ಆತ್ಮಾನಂ ನ ಪಶ್ಯತೀತಿ ಲೋಕಂ ಪ್ರತಿ ಅನುಕ್ರೋಶಂ ದರ್ಶ
ಯತಿ ಶ್ರುತಿಃ | ಅತ್ಯಂತವಿವಿಕ್ತಃ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿರಾತ್ಮಾ ಸ್ವಪ್ನೇ ಭವತಿ
ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆರಾಮವೆಂದರೆ ಆರಮಣವು. ಈ ಆತ್ಮನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ
ವಾಸನಾರೂಪವಾದ ಆಕ್ರೇಡೆಯ (ವಿಷಯ)ವನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಜನರೂ ಕಾಣು
ತ್ತಾರೆ. ಹಳ್ಳಿ, ನಗರ, ಹೆಗಸು, ಉಣ್ಣುವ ಅನ್ನ- ಈ ಮುಂತಾದ ವಾಸನಾ
ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಆಟದ (ವಿಷಯದ) ರೂಪದ (ಆರಾಮವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ನೋಡು
ತ್ತಾರೆ).² ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ವಿಂಗಡವಾಗಿ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗಿದ್ದರೂ³
ಅವನನ್ನು ಯಾವನೊಬ್ಬನೂ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ; ಆಹಾ, ಎಂಥ ಕಷ್ಟದ
(ವಿಷಯ)ವಾಗಿದೆ, (ಇದು)! ಅಯ್ಯೋ, ಜನರ ಭಾಗ್ಯಹೀನತೆಯೇ!
ನೋಡುವದಕ್ಕಾಗುತ್ತಿರುವ ಆತ್ಮನನ್ನುಕೂಡ ನೋಡುವದಿಲ್ಲವಲ್ಲ!
ಎಂದು ಜನರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಯು ಮರುಕವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದೆ.
ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ವಿಂಗಡವಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಆತ್ಮನು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿ
ಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ- ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.⁴

ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯು ದೇಹವೈರಿಕ್ತವಾಗಿರುವದಕ್ಕೆ
ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೯೩. ತಂ ನಾಯತಂ ಬೋಧಯೇತ್ ಇತ್ಯಾಹುಃ | ಪ್ರಸಿದ್ಧಿರಪಿ
ಲೋಕೇ ವಿದ್ಯತೇ ಸ್ವಪ್ನೇ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಷೋ ವೈರಿಕ್ತತ್ವೇ | ಕಾಸೌ ತಮಾ

1. 'ತಂ ನ ಪಶ್ಯತಿ' ಎಂಬ ಪದಗಳು ಅಚ್ಚಿನಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಇದರ ಮುಂದೆ ಇದ್ದರೂ
ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಇವು ಇಲ್ಲದ ಪಾರವೂ ಉಂಟು.

2. ವ್ಯವಹಾರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇದನ್ನು ಈಶ್ವರನ ವಿಚಿತ್ರಸೃಷ್ಟಿಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ
ಸೂ. ಭಾ. ೨-೧-೩ರಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿ ಎಂಬು
ದನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಎರಡಕ್ಕೂ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ.

3. ಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯವಿದ್ದರೂ ಎಂದರ್ಥ, ಆತ್ಮನು
ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯನೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೂ ಇಲ್ಲ.

4. ಇದು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಒಟ್ಟರ್ಥ.

ತ್ಮಾನಂ ಸುಪ್ತಮ್ ಆಯತಂ ಸಹಸಾ ಭೃಶಂ ನ ಬೋಧಯೇತ್ ಇತ್ಯಾಹುಃ
 ಏವಂ ಕಥಯಂತಿ ಚಿಕಿತ್ಸಕಾದಯೋ ಜನಾಃ ಲೋಕೇ | ನೂನಂ ತೇ ಪಶ್ಯಂತಿ
 ಜಾಗ್ರದ್ದೇಹಾತ್ ಇಂದ್ರಿಯದ್ವಾರತಃ ಅಪಸೃತ್ಯ ಕೇವಲೋ ಬಹಿರ್ವರ್ತತ
 ಇತಿ | ಯತ ಆಹುಃ ತಂ ನಾಯತಂ ಬೋಧಯೇತ್ ಇತಿ | ತತ್ರ ಚ
 ದೋಷಂ ಪಶ್ಯಂತಿ ಭೃಶಂ ಹಿ ಅಸೌ ಬೋಧ್ಯಮಾನಃ ತಾನಿ ಇಂದ್ರಿಯ
 ದ್ವಾರಾಣಿ ಸಹಸಾ ಪ್ರತಿಬೋಧ್ಯಮಾನಃ ನ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತ ಇತಿ | ತದೇತದಾಹ |
 ದುರ್ಭಿಷಜ್ಯಂ ಹ ಅಸ್ಮೈ ಭವತಿ ಯಮ್ ಏಸ ನ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ಯಮ್
 ಇಂದ್ರಿಯದ್ವಾರದೇಶಂ ಯಸ್ಮಾತ್ ದೇಶಾತ್ ಶುಕ್ರಮಾದಾಯ ಅಪಸೃತಃ
 ತಮ್ ಇಂದ್ರಿಯದೇಶಮ್ ಏಸ ಆತ್ಮಾ ಪುನರ್ನ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ | ಕದಾಚಿತ್
 ವೃತ್ತ್ಯಾಸೇನ ಇಂದ್ರಿಯಮಾತ್ರಾಃ ಪ್ರವೇಶಯತಿ | ತತ ಆನ್ಯಬಾಧಿಯಾದಿ
 ದೋಷಪ್ರಾಪ್ತೌ ದುರ್ಭಿಷಜ್ಯಂ ದುಃಖಭಿಷಕ್ಯಮರ್ತಾ ಹ ಅಸ್ಮೈ ದೇಹಾಯ
 ಭವತಿ ದುಃಖೇನ ಚಿಕಿತ್ಸನೀಯೋಽಸೌ ದೇಹೋ ಭವತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |
 ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಪಿ ಸ್ವಪ್ನೇ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ವಮ್ ಅಸ್ಯ ಗಮ್ಯತೇ
 ಸ್ವಪ್ನೋ ಭೂತ್ವಾ ಅತಿಕ್ರಾಂತೋ ಮೃತ್ಯೋ ರೂಪಾಣಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವಪ್ನೇ
 ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿರಾತ್ಮಾ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

“ಅವನನ್ನು ತಟ್ಟನೆ ಎಬ್ಬಿಸಬಾರದು ಎನ್ನುವರು” (ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ
 ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ), ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯು ವ್ಯತಿರಿಕ್ತ(ವಾಗಿರು
 ತ್ತದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ) ಲೋಕದಲ್ಲಿ (ಈ) ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ (ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ)
 ಯಾವದು ? ಎಂದರೆ, ಆ ಆತ್ಮನನ್ನು ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ತಟ್ಟನೆ, ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ
 ಹಾಗೆ, ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಎಬ್ಬಿಸಬಾರದು ಎನ್ನುವರು, ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವೈದ್ಯರೇ
 ಮುಂತಾದ ಜನರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ನಿಜವಾಗಿ ಅವನು ಜಾಗ್ರದ್ದೇಹದಿಂದ
 ಇಂದ್ರಿಯದ್ವಾರದಿಂದ ಹೊರಹೊರಟು ತಾನೊಬ್ಬನೇ ಹೊರಗೆ ಇರುತ್ತಾನೆ
 ಎಂಬುದೇ ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿರಬೇಕು ; ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವನನ್ನು
 ತಟ್ಟನೆ ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸಬಾರದು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. (ಹೀಗೆ ಮಾಡು)ವದರಲ್ಲಿ
 ಅವರಿಗೆ (ಈ) ದೋಷವೂ ಕಂಡಿರಬೇಕು, ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಇವನನ್ನು
 ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸಿದರೆ ಆ ಇಂದ್ರಿಯದ್ವಾರಗಳನ್ನು ತಟ್ಟನೆ ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸಿದರೆ
 ಸೇರುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದೇ (ಆ ದೋಷ). ಆ ಇವನನ್ನು (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ :
 ಯಾವದನ್ನು ಇವನು ಸೇರುವದಿಲ್ಲವೋ ಇದಕ್ಕೆ (ಅದು) ದುರ್ಭಿಷಜ್ಯವಾಗು

1. ಇದರ ಮುಂದೆ ಅಚ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿರುವ ಇತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಂದು ಬಿಟ್ಟು
 ಬಿಟ್ಟಿದೆ.

ತ್ತದೆ ; ಯಾವ ಇಂದ್ರಿಯದ್ವಾರವನ್ನು- ಯಾವ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಶುಕ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಸ್ವಪ್ನಕ್ಕೆ) ಹೋಗಿದ್ದನೋ? ಆ ಇಂದ್ರಿಯಪ್ರದೇಶವನ್ನು- ಈ ಆತ್ಮನು ಮತ್ತೆ ಸೇರುವದಿಲ್ಲ, ಕೆಲವು ವೇಳೆ ವ್ಯತ್ಯಸ್ತವಾಗಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯಮಾತ್ರಗಳನ್ನು ಇವನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವದುಂಟು ; ಅದರಿಂದ ಕುರುಡು, ಕೆವುಡು- ಮುಂತಾದ ದೋಷಗಳು ಉಂಟಾದರೆ ದುರ್ಭಿಷಜ್ಯವು, ವೈದ್ಯಕರ್ಮವು ಕಷ್ಟವಾಗುವಿಕೆಯು, ಈ ದೇಹಕ್ಕೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಈ ದೇಹಕ್ಕೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆಮಾಡುವದು ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ (ಈ) ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿಂದಲೂ ಈ (ಆತ್ಮನು) ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿ ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.

(ಹೀಗೆ) ಸ್ವಪ್ನವಾಗಿ ಮೃತ್ಯುವಿನ ರೂಪಗಳನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸುತ್ತಾನೆ (೪-೩-೭), ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.

ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯೇ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೯೪. ಅಥೋ ಅಪಿ ಖಲು ಅನ್ಯೇ ಆಹುಃ ಜಾಗರತದೇಶ ಏವಾಸ್ಯ ಏಷ ಯಃ ಸ್ವಪ್ನಃ | ನ ಸಂಧ್ಯಂ ಸ್ಥಾನಾಂತರಮಿಹಲೋಕಪರಲೋಕಾಭ್ಯಾಂ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಮ್, ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಇಹಲೋಕ ಏವ ಜಾಗರತದೇಶಃ | ಯದ್ಯೇವಮ್, ಕಿಂ ಚಾತಃ ? ಶೃಣು ಅತೋ ಯದ್ಭವತಿ | ಯದಾ ಜಾಗರತದೇಶ ಏವಾಯಂ ಸ್ವಪ್ನಃ ತದಾ ಆಯಮಾತ್ಮಾ ಕಾರ್ಯಕರಣೇಭ್ಯೋ ನ ವ್ಯಾವೃತ್ತಃ, ತೈರ್ಮಿಶ್ರೀಭೂತಃ | ಅತೋ ನ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿರಾತ್ಮಾ ಇತ್ಯತಃ ಸ್ವಯಂ ಜ್ಯೋತಿಷ್ವಬಾಧನಾಯ ಅನ್ಯೇ ಆಹುಃ ಜಾಗರತದೇಶ ಏವಾಸ್ಯ ಏಷಃ ಇತಿ | ತತ್ರ ಚ ಹೇತುಮ್ ಆಚಕ್ಷತೇ ಜಾಗರತದೇಶತ್ವೇ ಯಾನಿ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ಹಸ್ತಾದೀನಿ ಪದಾರ್ಥಜಾತಾನಿ ಜಾಗ್ರತ್ ಜಾಗರತದೇಶೇ ಪಶ್ಯತಿ ಲೌಕಿಕಃ, ತಾನ್ಯೇವ ಸುಪ್ತೋಽಪಿ ಪಶ್ಯತಿ ಇತಿ | ತದಸತ್ | ಇಂದ್ರಿಯೋಪರಮಾತ್ | ಉಪರತೇಷು ಹಿ ಇಂದ್ರಿಯೇಷು ಸ್ವಪ್ನಾನ್ ಪಶ್ಯತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ನಾನ್ಯಸ್ಯ ಜ್ಯೋತಿಷಃ ತತ್ರ ಸಂಭವೋಸ್ತಿ | ತದುಕ್ತಮ್ “ನ ತತ್ರ ರಥಾ ನ ರಥ ಯೋಗಾಃ” (೪-೩-೧೦) ಇತ್ಯಾದಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ಅತ್ರಾಯಂ ಪುರುಷಃ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿರ್ಭವತ್ಯೇವ ||

1. ೪-೩-೧೦ನೂ ಅದರ ಭಾಷ್ಯವನ್ನೂ ನೋಡಿ.

2. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮೂಗಿನ ಮಾತ್ರ, ಮೂಗಿಗೆ ಕಣ್ಣಿನ ಮಾತ್ರ- ಹೀಗೆ ಸೇರಿಸುವದೂ ಉಂಟು ಎಂದರ್ಥ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಅಥೋ = ಅಪಿ) ಮತ್ತು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೇನೆಂದರೆ:¹ ಈ ಸ್ವಪ್ನ ಮೆಚಿದು ಇವನ ಎಚ್ಚರದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ² (ಆಗತಕ್ಕದ್ದು), ಈ ಲೋಕ ಪರಲೋಕಗಳಿಗಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಸಂಧ್ಯವೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥಾನವು ಇಲ್ಲ, ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ (ಅದು) ಈ ಲೋಕವೇ ಎಚ್ಚರದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ (ಆಗತಕ್ಕದ್ದೇ).

(ಪ್ರಶ್ನೆ) :- ಹಾಗಾದರೆ ಇದರಿಂದೇನಾಗುವದು ?

(ಉತ್ತರ) :- ಇದರಿಂದ ಏನಾಗುವದೋ (ಹೇಳುವೆವು). ಕೇಳು, ಯಾವಾಗ ಈ ಸ್ವಪ್ನವು ಎಚ್ಚರದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ (ಆಗತಕ್ಕದ್ದೆಂದು ಒಪ್ಪುವೆವೋ) ಆಗ ಈ ಆತ್ಮನು ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳಿಂದ ವಿವಿಕ್ತನಲ್ಲ, ಅವುಗಳಿಂದ ಮಿಶ್ರಿತನಾದವನೇ. ಆದ್ದರಿಂದ (ಅವನು) ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯಲ್ಲ ಎಂದಾಗುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ಠ್ಯವನ್ನು ಬಾಧಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು “ಈ (ಸ್ವಪ್ನವು) ಎಚ್ಚರದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ (ಆಗತಕ್ಕದ್ದು)” ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಜಾಗರಿತಪ್ರದೇಶದ್ದೇ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ (ಈ) ಹೇತುವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (ಹಿ = ಯಸ್ಮಾತ್) ಏಕೆಂದರೆ ಯಾವ ಆನೆ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥ ಜಾತಗಳನ್ನು ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಲೋಕದ ಜನವು ನೋಡುತ್ತದೆಯೋ ಅವನ್ನೇ ಕನಸಿನಲ್ಲಿರುವವನೂ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದು (ಹೇತು).

ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸುಮ್ಮನಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸುಮ್ಮನಾದಮೇಲಿಲ್ಲವೆ, ಸ್ವಪ್ನಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ ? ಆದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಯೋತಿಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಸಂಭವವಿರುವದಿಲ್ಲ.³ ಇದನ್ನು “ಅಲ್ಲಿ ರಥಗಳಿರುವದಿಲ್ಲ, ರಥಯೋಗಗಳಿರುವದಿಲ್ಲ” (೪-೩-೧೦) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ (ಹಿಂದೆ) ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.⁴ ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಈ ಪುರುಷನು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತಾನೆ.

1. ಖಲು ಎಂಬುದು ನಾಕ್ಯಾಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿಲ್ಲ.

2. ಎಚ್ಚರದ ಒಂದು ಭಾಗವೇ, ಎಚ್ಚರಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ

3. ಮನಸ್ಸು ಅಲ್ಲಿದ್ದರೂ ವಾಸನಾರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿರುವ ಅದು ಆತ್ಮನಿಗೇ ವಿಷಯವಾಗಿರುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ಠ್ಯಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವಲ್ಲವೆಂಬ ಭಾವ.

4. ರಥಾದಿಗಳಿರುವದಿಲ್ಲನೆಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದೆ ; ವಾಸನಾಮಯವಾದ ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಂದು ಗೌಣವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಹೇಳಿದೆ. ಸೂ.ಭಾ. ೩-೨-೪ ; ಭಾ.ಭಾ. ೨೫೮.

ಜನಕನು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತೂ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೯೫. ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿರಾತ್ಮಾ ಅಸ್ತಿ ಇತಿ ಸ್ವಪ್ನನಿದರ್ಶನೇನ ಪ್ರದರ್ಶಿತಮ್ | 'ಅತಿಕ್ರಾಮತಿ ಮೃತ್ಯೋ ರೂಪಾಣಿ' (೪-೩-೭) ಇತಿ ಚ ಕ್ರಮೇಣ ಸಂಚರನ್ ಇಹಲೋಕಪರಲೋಕಾದೀನ್ ಇಹಲೋಕಪರಲೋಕಾದಿವ್ಯತಿರಿಕ್ತಃ | ತಥಾ ಜಾಗೃತ್ಸ್ವಪ್ನಕುಲಾಯಾಭ್ಯಾಂ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಃ | ತತ್ರ ಚ ಕ್ರಮಸಂಚಾರಾತ್ ನಿತ್ಯಶ್ಚ ಇತ್ಯೇತತ್ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇನ | ಅತೋ ವಿದ್ಯಾನಿಷ್ಕ್ರಯಾರ್ಥಂ ಸಹಸ್ರಂ ದದಾಮೀತ್ಯಾಹ ಜನಕಃ | ಸೋಹಮ್ ಏವಂ ಬೋಧಿತಸ್ತ್ವಯಾ ಭಗವತೇ ತುಭ್ಯಂ ಸಹಸ್ರಂ ದದಾಮಿ | ವಿಮೋಕ್ಷಶ್ಚ ಕಾಮಪ್ರಶ್ನೋ ಮಯಾ ಅಭಿಪ್ರೇತಃ | ತದುಪಯೋಗೇ ಅಯಂ ತಾದರ್ಭ್ಯಾತ್ ತದೇಕದೇಶ ಏವ | ಅತಃ ತ್ವಾಂ ನಿಯೋಕ್ತ್ವಾಮಿ ಸಮಸ್ತಕಾಮಪ್ರಶ್ನನಿರ್ಣಯಶ್ರವಣೇನ ವಿಮೋಕ್ಷಾಯ 'ಅತ ಉರ್ಧ್ವಂ ಬ್ರೂಹಿ' ಇತೀನ ಸಂಸಾರಾದ್ ವಿಮುಚ್ಛೇಯಮ್^೧ ತ್ವತ್ಪ್ರಸಾದಾತ್ | ವಿಮೋಕ್ಷಪದಾರ್ಥೈಕದೇಶನಿರ್ಣಯಹೇತೋಃ ಸಹಸ್ರದಾನಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯಾದ ಆತ್ಮನು ಇದಾನೆ ಎಂದು ಸ್ವಪ್ನದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟದ್ದಾಯಿತು, ಕ್ರಮವಾಗಿ ಇಹಲೋಕಪರಲೋಕವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು^೧ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಇಹಲೋಕಪರಲೋಕಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತನಾಗಿ ಮೃತ್ಯುವಿನ ರೂಪಗಳನ್ನು ದಾಟುತ್ತಾನೆ ಎಂದೂ (ತಿಳಿಸಿದ್ದಾಯಿತು). ಇದರಂತೆ ಜಾಗೃತ್ಸ್ವಪ್ನಗಳ ಗೂಡುಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದವನೂ ನಿತ್ಯನೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಕ್ರಮದಿಂದ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ- ಎಂಬಿದನ್ನು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿದ್ಯೆಯ ನಿಷ್ಕ್ರಯಕ್ಕಾಗಿ ಸಾವಿರ (ಧನ)ವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ- ಎಂದು ಜನಕನು ಹೇಳುತ್ತಿದಾನೆ.

ಹೀಗೆ ನೀನು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವ ಆ ನಾನು ಪೂಜ್ಯನಾದ ನಿನಗೆ ಸಾವಿರ (ಧನ)ವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ. ಆದರೆ ವಿಮೋಕ್ಷವೇ ಕಾಮಪ್ರಶ್ನೆ ಎಂಬುದು ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಇದು ಅದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದ

1. 'ವಿಮುಚ್ಛೇಯಮ್' ಎಂಬುದಕ್ಕಿಂತ ಈ ಪಾಠವು ಮೇಲು ; ಏಕೆಂದರೆ 'ವಿಮೋಕ್ಷಾಯ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿದೆ.

2. ಇಲ್ಲಿ ಮುಂತಾದ ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಆಯಾ ದೇಹಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತನು ಎಂದರ್ಥವೆಂದು ಟೀಕೆ.

ಕಾಂಗಿರುವದರಿಂದ (ಇದು) ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದಂಶಮಾತ್ರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಾಮಪ್ರಶ್ನೆಯೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿ, ನಿನ್ನ ನುಗ್ರಹದಿಂದ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗುವೆನೆಂದು ಇನ್ನೂ ಮುಂದೆ ವಿಮೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಹೇಳು ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ಆ) ವಿಮೋಕ್ಷಪದಾರ್ಥದ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಸಾವಿರ (ಧನ)ವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ

ವೃತ್ತ್ಯವು ಆತ್ಮನ ಧರ್ಮವಲ್ಲ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ವಾ ಏಷ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಸಂಪ್ರಸಾದೇ ರತ್ನಾ ಚರಿತ್ವಾ ದೃಷ್ಟ್ವೈವ ಪುಣ್ಯಂ ಚ ಪಾಪಂ ಚ | ಪುನಃ ಪ್ರತಿನ್ಯಾಯಂ ಪ್ರತಿಯೋನ್ಯಾ ದ್ರವತಿ ಸ್ವಪ್ನಾಯೈವ ಸ ಯತ್ತತ್ ಕಿಂಚಿತ್ ಪಶ್ಯತ್ಯನನ್ಯಾಗತ ಸ್ತೇನ ಭವತ್ಯಸಜ್ಜಿಗ್ಞೋ ಹ್ಯಯಂ ಪುರುಷ ಇತ್ಯೇವಮೇವೈತ ದ್ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ಸೋಽಹಂ ಭಗವತೇ ಸಹಸ್ರಂ ದದಾಮ್ಯತ ಊರ್ಧ್ವಂ ವಿಮೋಕ್ಷಾಯೈವ ಬ್ರೂಹೀತಿ || ೧೫ ||

೧೫. “ಆ ಇವನೇ ಈ ಸಂಪ್ರಸಾದದಲ್ಲಿ ರಮಿಸಿ ಸಂಚರಿಸಿ ಪುಣ್ಯವನ್ನೂ ಪಾಪವನ್ನೂ ಕಾಣುತ್ತಲೇ ಇದ್ದು ಮತ್ತೆ ಪ್ರತಿನ್ಯಾಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಯೋನಿಯಾಗಿ ಸ್ವಪ್ನಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿರುವನು. ಅವನು ಅಲ್ಲಿ ಏನೇನನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೋ ಅದರಿಂದ ಅವನ್ನಾಗತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ಪುರುಷನು ಅಸಂಗನಲ್ಲವೆ?” “ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಇದು ಹೀಗೆಯೇ, ಆ ನಾನು ಭಗವಂತನಾದ (ನಿನಗೆ) ಸಹಸ್ರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ; ಇನ್ನುಮೇಲೆ ವಿಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೇಳು!”

ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥದ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೯೬. ಯತ್ ಪ್ರಸ್ತುತಮ್ “ಆತ್ಮನೈವಾಯಂ ಜ್ಯೋತಿಷಾಃಸ್ತೇ” (೪-೩-೬) ಇತಿ ತತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಃ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಮ್ “ಅತ್ರಾಯಂ ಪುರುಷಃ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿರ್ಭವತಿ” ಇತಿ ಸ್ಪಷ್ಟೇ | ಯತ್ಪ್ರಾಕ್ತಮ್ “ಸ್ವಪ್ನೋ ಭೂತ್ತೇಮಂ ಲೋಕಮತಿಕ್ರಾಮತಿ ಮೃತ್ಯೋ ರೂಪಾಣಿ” (೪-೩-೭) ಇತಿ ತತ್ರ ಏತದಾ ಶಬ್ದಾಂತೇ ಮೃತ್ಯೋ ರೂಪಾಣ್ಯೇವ ಅತಿಕ್ರಾಮತಿ ನ ಮೃತ್ಯುಮ್ | ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಹ್ಯೇತತ್ ಸ್ಪಷ್ಟೇ ಕಾರ್ಯಕರಣವ್ಯಾವೃತ್ತಸ್ಯಾಪಿ ನೋದತ್ತಾಸಾದಿದರ್ಶನಮ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ನೂನಂ ನೈವಾಯಂ ಮೃತ್ಯುಮತಿಕ್ರಾಮತಿ | ಕರ್ಮಣೋ ಹಿ

ವೃತ್ತೋಃ ಕಾರ್ಯಂ ನೋದತ್ತಾಸಂದಿ ದೃಶ್ಯತೇ | ಯದಿ ಚ ವೃತ್ತಶನಾ
ಬದ್ಧ ಏವಾಯಂ ಸ್ವಭಾವತಃ, ತತೋ ವಿನೋಕ್ಷೋ ನೋಪಪದ್ಯತೇ | ನ ಹಿ
ಸ್ವಭಾವಾತ್ ಕಷ್ಟಿತ್ ವಿಮುಚ್ಯತೇ | ಅಥ ಸ್ವಭಾವೋ ನ ಭವತಿ ವೃತ್ಯಃ,
ತತಸ್ತಸ್ಮಾತ್ ನೋಕ್ಷ ಉಪಪದ್ಯತೇ | ಯಥಾ ಅಸೌ ವೃತ್ಯಃ ಆತ್ಮೀಯೋ
ಧರ್ಮೋ ನ ಭವತಿ ತಥಾ ಪ್ರದರ್ಶನಾಯ “ಅತ ಉರ್ಧ್ವಂ ವಿನೋಕ್ಷಾಯ
ಬ್ರೂಹಿ” ಇತ್ಯೇವಂ ಜನಕೇನ ಪರ್ಯನುಯುಕ್ತೋ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ
ತದ್ವಿದರ್ಶಯಿಷಯಾ ಪ್ರವವೃತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

“ಆತ್ಮನೆಂಬ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದಲೇ ಕುಳಿರುತ್ತಾನೆ” (೪-೩-೬) ಎಂದು
ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿತ್ತಲ್ಲ. ಅದನ್ನು “ಇಲ್ಲಿ ಈ ಪುರುಷನ, ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರು
ತ್ತಾನೆ” ಎಂದು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಭವದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾಯಿತು.
ಇನ್ನು “ಸ್ವಪ್ನವಾಗಿ ಈ ಲೋಕವನ್ನೂ ವೃತ್ಯವಿನ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಅತಿ
ಕ್ರಮಿಸುತ್ತಾನೆ” (೪-೩-೭) ಎಂದು ಹೇಳಿತ್ತಲ್ಲ, ಅಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಆಶಂಕಿಸ
ಲಾಗುತ್ತದೆ: ವೃತ್ಯವಿನ ರೂಪಗಳನ್ನೇ ಅತಿಕ್ರಮಿಸುತ್ತಾನೆಯೇ ಹೊರತು
ವೃತ್ಯವನ್ನು (ಅತಿಕ್ರಮಿಸು)ವದಿಲ್ಲ. ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳು ಇಲ್ಲ
ದಿದ್ದರೂ ಸಂತೋಷ. ಭಯ- ಮುಂತಾದವುಗಳು ಕಾಣುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಭವದಲ್ಲಿದೆಯಷ್ಟೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನು ವೃತ್ಯವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸು
ವದೇ ಇಲ್ಲವೆಂದಾಯಿತು. ಕರ್ಮವೆಂಬ ವೃತ್ಯವಿನ ಕಾರ್ಯವಾದ ಮೋದ
ತ್ತಾಸಾದಿಗಳು (ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿಯೂ) ಕಾಣಬರುವವಲ್ಲವೆ? ಇವನು ಸ್ವಭಾವ
ದಿಂದಲೇ ವೃತ್ಯವಿನಿಂದ ಬದ್ಧನಾಗಿರುತ್ತಾನಾದರೆ, (ಆಗ) ಅದರಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ
ಯಾಗುವದೆಂಬುದು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಯಾವನಿಗೂ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ
ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗಲಾರದು. ಹೀಗಲ್ಲದೆ ವೃತ್ಯವು ಸ್ವಭಾವವಲ್ಲವೆಂದಾದರೆ ಆಗ
ಅದರಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುವದೆಂಬುದು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಈ ವೃತ್ಯವು
ಆತ್ಮನ ಧರ್ಮವಲ್ಲವೆಂಬುದು ಹೇಗೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ “ಇನ್ನು ಮೇಲೆ
ವಿನೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೇಳು” ಎಂದಿಂತು ಜನಕನು ಕೇಳಲು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು
ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟಿರುತ್ತಾನೆ.

ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವನ್ನೂ ಮೀರಿರುತ್ತಾನೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೯೭. ಸ ನೈ ಪ್ರಕೃತಃ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಃ ಪುರುಷಃ ಏಷಃ ಯಃ
ಸ್ವಪ್ನೇ ಪ್ರದರ್ಶಿತಃ | ಏತಸ್ಮಿನ್ ಸಂಪ್ರಸಾದೇ | ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರಸೀದತಿ ಅಸ್ಮಿನ್
ಇತಿ ಸಂಪ್ರಸಾದಃ | ಜಾಗರತೇ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರಶತಸಂನಿಪಾತಜಂ

ಹಿತ್ವಾ ಕಾಲುಷ್ಯಂ ತೇಭ್ಯೋ ವಿಪ್ರಮುಕ್ತಃ ಈಸತ್ ಪ್ರಸಿದತಿ ಸ್ವಪ್ನೇ | ಇಹ
ತು ಸುಮಪ್ತೇ ಸವ್ಯಕ್ ಪ್ರಸಿದತಿ ಇತ್ಯತಃ ಸುಮುಕ್ತಂ ಸಂಪ್ರಸಾದ ಉಚ್ಯತೇ |
“ತೀರ್ಣೋ ಹಿ ತದಾ ಸರ್ವಾಞ್ಜ್ಯೋಕಾನ್” (೪-೩-೨೨) ಇತಿ “ಸಲಿಲ
ಏಕೋ ದ್ರಷ್ಟಾ” (೪-೩-೩೧) ಇತಿ ಹಿ ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಸುಷುಪ್ತಸ್ಥಮ್ ಆತ್ಮಾನಮ್ |
ಸ ವೈ ಏಷ ವಿತಸ್ಮಿನ್ ಸಂಪ್ರಸಾದೇ ಕ್ರಮೇಣ ಸಂಪ್ರಸನ್ನಃ ಸನ್ ಸುಮಪ್ತೇ
ಸ್ಥಿತ್ವಾ | ಕಥಂ ಸಂಪ್ರಸನ್ನಃ ? ಸ್ವಪ್ನಾತ್ ಸುಷುಪ್ತಂ ಪ್ರವಿವಿಕ್ಷುಃ ಸ್ವಪ್ನಾನಫ
ಏವ ರತ್ವಾ ರತಿಮನುಭೂಯ ಮಿತ್ರಬಂಧುಜನದರ್ಶನಾದಿನಾ ಚರಿತ್ವಾ ವಿಹೃತ್ಯ
ಅನೇಕಥಾ ಚರಣಫಲಂ ಶ್ರಮಮ್ ಉಪಲಭ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ದೃಷ್ಟ್ವಲ್ಪವ ನ
ಕೃತ್ವಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಪುಣ್ಯಂ ಪುಣ್ಯಫಲಂ ಪಾಪಂ ಚ ಪಾಪಫಲಮ್ |
ನ ತು ಪುಣ್ಯಪಾಪಯೋಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ದರ್ಶನಮ್ ಅಸ್ತಿ ಇತ್ಯವೋಚಾನು |
ತಸ್ಮಾತ್ ನ ಪುಣ್ಯಪಾಪಾಭ್ಯಾಮ್ ಅನುಬದ್ಧಃ | ಯೋ ಹಿ ಕರೋತಿ ಪುಣ್ಯ
ಪಾವೇ ಸ ತಾಭ್ಯಾಮ್ ಅನುಬದ್ಧತೇ | ನ ಹಿ ದರ್ಶನಮಾತ್ರೇಣ ತದನುಬದ್ಧಃ
ಸ್ಯಾತ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವಪ್ನೋ ಭೂತ್ವಾ ಮೃತ್ಯುಮ್ ಅತಿಕ್ರಾಂತ್ಯೇವ ನ
ಮೃತ್ಯುರೂಪಾಣ್ಯೇವ ಕೇವಲಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಇವನೇ, ಪ್ರಕೃತನಾಗಿರುವ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿ ಎಂದು
ತೋರಿಸಲಾಯಿತಲ್ಲ ಈ ಪುರುಷನೇ, ಈ ಸಂಪ್ರಸಾದದಲ್ಲಿ - ಇದರಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ
ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ಸಂಪ್ರಸಾದ(ವಿದು). ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯ
ಗಳ ನೂರಾರು ವ್ಯಾಪಾರಗಳ ಸಂಮಿಶ್ರಣದಿಂದ ಆದ ಕಾಲುಷ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು,
ಅವುಗಳಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಒಂದಿಷ್ಟು ಸಂಪ್ರಸನ್ನ
ನಾಗುತ್ತಾನೆ; ಆದರೆ ಈ ತನಿನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಾದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುತ್ತಾ
ನಾದ್ದರಿಂದ ತನಿನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಸಂಪ್ರಸಾದವೆಂದಿದೆ. “ಆಗ ಎಲ್ಲಾ ಶೋಕ
ಗಳನ್ನೂ ದಾಟಿರುತ್ತಾನೆ” (೪-೩-೨೨), “ನೀರಿನಂತಿರುವವನು, ಏಕನು,
ದ್ರಷ್ಟೃವು” (೪-೩-೩೨) ಎಂದಲ್ಲವೆ, ತನಿನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮನನ್ನು
(ಶ್ರುತಿಯು) ಮುಂದೆ ಹೇಳುವದು ? ಆ ಇವನೇ ಈ ಸಂಪ್ರಸಾದದಲ್ಲಿ - ಕ್ರಮ
ದಿಂದ ಸಂಪ್ರಸನ್ನನಾದವನಾಗಿ ತನಿನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿದ್ದು (ಎಂದರ್ಥ). ಹೇಗೆ
(ಸಂಪ್ರಸನ್ನ)ನಾಗಿ ? ಎಂದರೆ ಸ್ವಪ್ನದಿಂದ ತನಿನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಪುನೇಶಿಸುವವ
ನಾಗಿ ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೇ ರಮಿಸಿ ಮಿತ್ರರು, ಬಂಧುಜನರು-ಇವರುಗಳನ್ನು
ನೋಡುವದೇ ಮುಂತಾದದ್ದರಿಂದಾದ ರತಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ; ಸಂಚರಿಸಿ

1. ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ರತ್ನಾದಿಗಳು ಸಂಭವಿಸುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸಂಪ್ರಸಾದ
ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ರತ್ನಾ ಎಂಬುದನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಬಾರದು ಎಂದು ಭಾವ.

ವಿಹರಿಸಿ, ಬಲುಬಗೆಯಿಂದ ಸಂಚಾರದ ಫಲವಾದ ಶ್ರಮವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಎಂದರ್ಥ. ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಎಂದರೆ ಪುಣ್ಯದ ಫಲವನ್ನು ಪಾಪವನ್ನು ಎಂದರೆ ಪಾಪದ ಫಲವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಲೇ (ಇದ್ದು ಎಂದರ್ಥ), ಅಷ್ಟೇ ಹೊರತು (ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಗಳನ್ನು) ಮಾಡಿಯಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. (ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳೆಂದರೆ ಅವುಗಳ ಫಲಗಳನ್ನೇ ಹೊರತು) ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳನ್ನೇ ನೇರಾಗಿ ಕಾಣುವದೆಂಬುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹಿಂದೆ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೮೫) ಹೇಳಿರುತ್ತೇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳ ಸಂಬಂಧ ವಿರುವವನಲ್ಲ. ಯಾವನು ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನು ಅವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. (ಸುಮ್ಮನೆ) ನೋಡಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಅವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವಾಗಲಾರನಷ್ಟೆ? ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಪ್ನವಾಗಿ ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿಯೇ ಇರುತ್ತಾನೆ, ಬರಿಯ ಮೃತ್ಯುರೂಪಗಳನ್ನೇ (ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿರು)ವದಿಲ್ಲ.

ಕರ್ಮವು ಆತ್ಮನ ಸ್ವಭಾವವಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೯೮. ಅತಃ ನ ಮೃತ್ಯೋರಾತ್ಮಸ್ವಭಾವತ್ವಾಶ್ಚಾಽಪ್ಯಾತ್ಮಾತ್ಮಜ್ಞೇತೃ ಸ್ವಭಾವೋಽಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ನೇಽಪಿ ಕುರ್ಯಾತ್ | ನ ತು ಕರೋತಿ | ಸ್ವಭಾವಶ್ಚೇತಾ ಕ್ರಿಯಾ ಸ್ಯಾತ್ ಅನಿರೋಧತೈವ ಸ್ಯಾತ್ | ನ ತು ಸ್ವಭಾವಃ | ಸ್ವಪ್ನೇ ಭಾವಾತ್ | ಅತಃ ವಿರೋಧೋಽಸ್ಯ ಉಪಪದ್ಯತೇ ಮೃತ್ಯೋಃ ಪುಣ್ಯಪಾಪಾ ಭಾವಾತ್ | ನನು ಜಾಗರತೇ ಅಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವ ಏವ | ನ | ಬುದ್ಧ್ಯಾದ್ಯುಪಾಧಿ ಕೃತಂ ಹಿ ತತ್ | ತಚ್ಚ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಂ ಸಾದೃಶ್ಯಾತ್ “ಧ್ಯಾಯತೀವ ಲೇಲಾಯ ತೀವ” (೪-೩-೭) ಇತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ಏಕಾಂತೇನೈವ ಸ್ವಪ್ನೇ ಮೃತ್ಯುರೂಪಾತಿ ಕ್ರಮಣಾತ್ ನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ವಾಶ್ಚಾಽಪ್ಯಾತ್ಮಾತ್ಮಜ್ಞತಾ ವಾ | ತತ್ರ ‘ಚರಿತ್ವಾ’ ಇತಿ ಚರಣಫಲಂ ಶ್ರಮಮುಪಲಭ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತತಃ ಸಂಪ್ರಸಾದಾನಭವೋತ್ತರಕಾಲಂ ಪುನಃ ಪ್ರತಿನ್ಯಾಯಂ ಯಥಾನ್ಯಾಯಮ್, ಯಥಾಗತಮ್ | ನಿಶ್ಚಿತ ಆಯಃ ನ್ಯಾಯಃ | ಅಯನಮ್ ಆಯಃ ನಿರ್ಗಮನಂ ಪುನಃ ಪೂರ್ವ ಗಮನವೈಪರೀತ್ಯೇನ ಯತ್ ಆಗಮನಂ ಸ ಪ್ರತಿನ್ಯಾಯಃ | ಯಥಾಗತಂ ಪುನರಾಗಚ್ಛೇತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಪ್ರತಿಯೋನಿ ಯಥಾಸ್ಥಾನಮ್ | ಸ್ವಪ್ನಸ್ಥಾನಾದ್ ಹಿ ಸುಷುಪ್ತಂ ಪ್ರತಿಪನ್ನಃ ಸ^೧ ಯಥಾಸ್ಥಾನಮೇವ ಪುನರಾಗಚ್ಛೇತಿ | ಪ್ರತಿಯೋನಿ ಆದ್ರವತಿ ಸ್ವಪ್ನಾಯೈವ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಥಾನಾಯೈವ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆದ್ದರಿಂದ ಮೃತ್ಯುವು ಆತ್ಮನ ಸ್ವಭಾವವೆಂಬ ಅಶಂಕೆ(ಯುಂಟಾಗುವ) ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಮೃತ್ಯುವು ಇವನ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿದ್ದರೆ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡು

ತ್ತಿದ್ದನು; ಆದರೆ (ಹಾಗೆ) ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಕ್ರಿಯೆಯು (ಇವನ) ಸ್ವಭಾವವಾಗಿದ್ದರೆ (ಅದರಿಂದ) ಬಿಡುಗಡೆಯೇ ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ (ಅದು) ಸ್ವಭಾವವಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳೆಂಬ ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಇವನಿಗೆ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುವದೆಂಬುದು ಹೊಂದುತ್ತದೆ.

(ಅಕ್ಷೇಪ):- ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಇವನಿಗೆ (ಅದು) ಸ್ವಭಾವವೇ ಅಷ್ಟೆ ?

(ಪರಿಹಾರ):- ಹಾಗಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಬುದ್ಧಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಆದದ್ದು. ಅದನ್ನು (ಬುದ್ಧಿ)ಸಾಧ್ಯಶ್ಯದಿಂದ “ಧ್ಯಾನಮಾಡುವವನಂತೆ, ಅಲುಗಾಡುವವನಂತೆ” ಇರುತ್ತಾನೆ (೪-೩-೭) ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಯಮದಿಂದಲೇ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಮೃತ್ಯುರೂಪಗಳನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿರುವವರಿಂದ (ಮೃತ್ಯು) ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೆಂಬ ಲಂಕೆಯೂ ಇಲ್ಲ, (ಅದರಿಂದ) ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲವೆಂಬುದೂ ಇಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ ‘ಸಂಚರಿಸಿ’ ಎಂದರೆ ಸಂಚಾರದ ಫಲವಾದ ಶ್ರಮವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಎಂದರ್ಥ. ಆ ಬಳಿಕ ಸಂಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ ಮುಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಪ್ರತಿನ್ಯಾಯದಿಂದ ಯಥಾನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಹೇಗೆ ಹೋಗಿದ್ದನೋ ಹಾಗೆ- ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಆಯುವು ನ್ಯಾಯವು, ಆಯವೆಂದರೆ ಆಯನವು, ಹೊರಟು ಹೋದದ್ದು. ಮತ್ತೆ ಹಿಂದೆ ಹೋದದ್ದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಬರುವದಿಲ್ಲ, ಅದು ಪ್ರತಿನ್ಯಾಯವು. (ಆ ಪ್ರತಿನ್ಯಾಯದಿಂದ) ಹಿಂದೆ ಹೋಗಿದ್ದಂತೆ-ಮತ್ತೆ ಬರುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಪ್ರತಿಯೋನಿಯಾಗಿ ಯಥಾಸ್ಥಾನವಾಗಿ (ಎಂದರ್ಥ). ಸ್ವಪ್ನ ಸ್ಥಾನದಿಂದಲಲ್ಲದೆ, ತನಿನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದನು? ಅವನು ಯಥಾಸ್ಥಾನವಾಗಿ (ಅಲ್ಲಿಗೆ) ಮತ್ತೆ ಬರುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರತಿಯೋನಿಯಾಗಿ ಸ್ವಪ್ನಕ್ಕೇ, ಸ್ವಪ್ನ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೇ ಬರುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ.

ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೯೯. ನನು ಸ್ವಪ್ನೇ ನ ಕರೋತಿ ಪುಣ್ಯಪಾಪೇ ತಯೋಃ ಫಲಮೇವ ಪಶ್ಯತಿ ಇತಿ ಕಥಮ್ ಅವಗಮ್ಯತೇ? ಯಥಾ ಜಾಗರಿತೇ ತಥಾ ಕರೋತ್ಯೇವ ಸ್ವಪ್ನೇಽಪಿ | ತುಲ್ಯತ್ವಾತ್ ದರ್ಶನಸ್ಯೇತಿ | ಅತ ಆಹ | ಸ ಆತ್ಮಾ ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ ತತ್ರ ಸ್ವಪ್ನೇ ಪಶ್ಯತಿ ಪುಣ್ಯಪಾಪಫಲಮ್ | ಅನನ್ಯಾಗತಃ | ಅನನುಬದ್ಧಃ | ತೇನ ದೃಷ್ಟೇನ ಭವತಿ, ನೈವಾನುಬದ್ಧೋ ಭವತಿ | ಯದಿ ಹಿ ಸ್ವಪ್ನೇ ಕೃತಮೇವ ತೇನ ಸ್ಯಾತ್ ತೇನ ಅನುಬದ್ಧೇತ | ಸ್ವಪ್ನಾದ್ ಉತ್ಥಿತೋಽಪಿ ಸಮನ್ಯಾಗತಃ ಸ್ಯಾತ್ | ನ ಚ ತಲ್ಲೋಕೇ ಸ್ವಪ್ನಕೃತಕರ್ಮಣಾ ಅನ್ಯಾಗತತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ | ನ

ಹಿ ಸ್ವಪ್ನ ಕೃತೇನ ಆಗಸಾ ಆಗಸ್ಯಾರಿಣಮ್ ಆತ್ಮಾನಂ ಮನ್ಯತೇ ಕಶ್ಚಿತ್ | ನ ಚ ಸ್ವಪ್ನದೃಶ ಆಗಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ಲೋಕಃ ತಂ ಗರ್ಹತಿ ಪರಿಹರತಿ ವಾ | ಅತಃ ಅನನ್ಯಾಗತ ಏವ ತೇನ ಭವತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವಪ್ನೇ ಕುರ್ವನ್ನಿ ನ ಉಪಲಭ್ಯತೇ ನ ತು ಕ್ರಿಯಾ ಅಸ್ತಿ ಪರಮಾರ್ಥತಃ | “ಉತೇವ ಸ್ತ್ರೀಭಿಃ ಸಹ ಮೋದಮಾನಃ” (೪-೩-೧೩) ಇತಿ ಶ್ಲೋಕ ಉಕ್ತಃ | ಆಖ್ಯಾತಾರಶ್ಚ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಯ ಸಹ ಇವಶಬ್ದೇನ ಆಚಕ್ಷತೇ ‘ಹಸ್ತಿನೋಽದ್ಯ ಘಟೇಕೃತಾ ಧಾವಂತೀವ ಮಯಾ ದೃಷ್ಟಾಃ’ ಇತಿ ಅತೋ ನ ತಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಮಿತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳನ್ನು ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ, ಅವುಗಳ ಫಲವನ್ನೇ ಕಾಣುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಗೆ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ? ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡುತ್ತಲೇ ಇರುವನಲ್ಲ! ಏಕೆಂದರೆ (ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಗಳನ್ನು) ಕಾಣುವದು (ಎರಡು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ) ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

(ಪರಿಹಾರ) - ಇದಕ್ಕೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ ಆ ಆತ್ಮನು ಆ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಎನೇನನ್ನ ಕಾಣುತ್ತಾನೋ, (ಯಾವಯಾವ) ಪುಣ್ಯಪಾಪಫಲವನ್ನು (ಕಾಣುತ್ತಾನೋ) ಅದರಿಂದ (ಆ) ಕೂಡದ್ದರಿಂದ ಅನನ್ಯಾಗತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ, ಅದರಿಂದ ಅನುಬದ್ಧನಾಗಿರುವದೇ ಇಲ್ಲ. ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಅವನು (ನಿಜವಾಗಿ) ಮಾಡಿಯೇ ಇರುವದಾದರೆ ಅದರಿಂದ ಅನುಬದ್ಧನಾಗಿರಬೇಕಾಗಿತ್ತು, ಸ್ವಪ್ನದಿಂದ ಎಚ್ಚತ್ತ ಬಳಿಕವೂ ಹಿಂಬಾಲಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಆ (ಎಚ್ಚರದ) ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ನ ಕೃತವಾದ ಕರ್ಮದಿಂದ ಹಿಂಬಾಲಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ (ಇರುವ) ದಿಲ್ಲ. ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಅಪರಾಧದಿಂದ ತಾನು (ನಿಜವಾಗಿ) ಅಪರಾಧವನ್ನು ಮಾಡಿದನೆಂದು ಯಾವನೂ ಎಣಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಕೂಡವನು (ಮಾಡಿದ) ಅಪರಾಧವನ್ನು ಕೇಳಿದ ಜನರು ಅವನನ್ನು ನಿಂದಿಸುವದಿಲ್ಲ, ದೂರವಿಡುವದೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದರಿಂದ ಅನನ್ಯಾಗತನೇ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವವನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಾನೆಯೇ ಹೊರತು ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿ (ಅವನಿಗೆ) ಕ್ರಿಯೆ ಇರುವದಿಲ್ಲ “ಸ್ತ್ರೀಯರೊಡನೆ ಮೋದಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವವನಂತೆಯೂ ” (೪-೩-೧೩) ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು (ಹಿಂದೆ) ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಹೇಳುವವರೂ ‘ಇಂದು ಆನೆಗಳು ಗುಂಪಾಗಿ ಓಡುತ್ತಿರುವಂತೆ ನಾನು ಕಂಡೆನು’ ಎಂದು ಇವ (ಅಂತೆ ಎಂಬ) ಶಬ್ದದೊಡನೆಯೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ (ಸ್ವಪ್ನದರ್ಶಿಗೆ) ಕರ್ತೃತ್ವವಿರುವದಿಲ್ಲ (ನೆಂದಾಯಿತು).

ಆತ್ಮನ ಅಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೦೦. ಕಥಂ ಪುನರಸ್ಯ ಅಕರ್ತೃತ್ವಮಿತಿ? ಯತಃ¹ ಕಾರ್ಯಕರಣೈಃ
ಮೂರ್ತೈಃ ಸಂಶ್ಲೇಷೋ ಮೂರ್ತಸ್ಯ | ಸ ತು ಕ್ರಿಯಾಹೇತುದೃಷ್ಟಃ | ನ ಹಿ
ಅಮೂರ್ತಃ ಕಷ್ಟತ್ ಕ್ರಿಯಾವಾನ್ ದೃಶ್ಯತೇ | ಅಮೂರ್ತಶ್ಚ ಆತ್ಮಾ | ಆತೋಽ
ಸದ್ಗುಃ | ಯಸ್ಮಾಚ್ಚ ಅಸಬ್ದೋಽಯಂ ಪುರುಷಃ, ತಸ್ಮಾತ್ ಅನನ್ಯಗತಸ್ತೇನ
ಸ್ವಪ್ನದೃಷ್ಟೇನ | ಅತ ಏವ ನ ಕ್ರಿಯಾಕರ್ತೃತ್ವಮಸ್ಯ ಕಥಂಚಿತ್ ಉಪಪದ್ಯತೇ |
ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಶ್ಲೇಷೇಣ ಹಿ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ | ಸ ಚ ಸಂಶ್ಲೇಷಃ ಸದ್ಗುಃ
ಅಸ್ಯ ನಾಸ್ತಿ ಯತಃ ಅಸಬ್ದೋ ಹಿ ಆಯಂ ಪುರುಷಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ಅವೃತಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಪ್ರಶ್ನೆ):- ಇವನು ಅಕರ್ತೃವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ?

(ಉತ್ತರ):- ಏಕೆಂದರೆ ಮೂರ್ತವಾಗಿರುವ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳಿಗೆ
ಮೂರ್ತದ ಸಂಬಂಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಹೇತುವೆಂದು ಕಂಡು
ಬಂದಿರುತ್ತದೆ. ಅಮೂರ್ತವಾಗಿರುವ ಯಾವದೂ ಕ್ರಿಯೆಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರು
ವದು ಕಂಡಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಆದರೆ ಆತ್ಮನು ಅಮೂರ್ತನು; ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಪುರುಷನು
ಅಸಂಗನು. ಮತ್ತು ಈ ಪುರುಷನು ಅಸಂಗನಾಗಿರುತ್ತಾನಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಆ
ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕಂಡದ್ದರಿಂದ ಅನ್ಯಗತನಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಇವನಿಗೆ
ಕ್ರಿಯೆಯ ಕರ್ತೃತ್ವವೆಂಬುದು ಹೇಗೂ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ಕಾರ್ಯಕರಣ
ಸಂಬಂಧದಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಕರ್ತೃತ್ವವು ಆದೀತು? ಆ ಸಂಬಂಧವೆಂಬ ಸಂಗವು
ಇವನಿಗೆ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಈ ಪುರುಷನು ಅಸಂಗನೇ. ಆದ್ದರಿಂದ (ಇವನು)
ಅವೃತನು.

ಜನಕನು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೦೧. ಏವಮೇವೈತದ್ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ | ಸೋಽಹಂ ಭಗವತೇ
ಸಹಸ್ರಂ ದದಾಮಿ | ಅತ ಊರ್ಧ್ವಂ ವಿಮೋಕ್ಷಾಯೈವ ಬ್ರೂಹಿ | ಮೋಕ್ಷ
ಪದಾರ್ಥೈಕದೇಶಸ್ಯ ಕರ್ಮಪ್ರವಿವೇಕಸ್ಯ ಸನ್ಯಗ್ದರ್ಶಿತತ್ವಾತ್ | ಅತ
ಊರ್ಧ್ವಂ ವಿಮೋಕ್ಷಾಯೈವ ಬ್ರೂಹಿ ಇತಿ ||

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಇದು ಹೀಗೆಯೇ (ಸರಿ). 'ಆ ನಾನು ಭಗವಂತನಾದ (ನಿನಗೆ) ಸಾವಿರ (ಗೋಗಳನ್ನು) ಕೊಡುತ್ತೇನೆ. ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ವಿಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೇಳು!' ಮೋಕ್ಷಪದಾರ್ಥದ ಒಂದು ಭಾಗವಾದ ಕರ್ಮಪ್ರವಿವೇಕವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ (ಸಾವಿರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ), ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ವಿಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೇಳು ಎಂದು (ಜನಕನು ಕೇಳಿದನು).

ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಅಸಂಗನೇ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ವಾ ಏಷ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಸ್ವಪ್ನೇ ರತ್ನಾ ಚರಿತ್ವಾ ದೃಷ್ಟ್ವೈವ ಪುಣ್ಯಂ ಚ ಸಾಪಂ ಚ ಪುನಃ ಪ್ರತಿನ್ಯಾಯಂ ಪ್ರತಿಯೋನ್ಯಾ ದ್ರವತಿ ಬುದ್ಧಾಂತಾಯೈವ ಸ ಯತ್ತತ್ರ ಕಿಂಚಿತ್ ಸತ್ಯತ್ಯ ನನ್ವಾಗತಸ್ತೇನ ಭವತ್ಯಸಂಜ್ಞೋ ಹ್ಯಯಂ ಪುರುಷ ಇತ್ಯೇವ ಮೇವೈತದ್ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಸೋಽಹಂ ಭಗವತೇ ಸಹಸ್ರಂ ದದಾಮ್ಯತ ಊರ್ಧ್ವಂ ವಿಮೋಕ್ಷಾಯೈವ ಬ್ರೂಹೀತಿ || ೧೬ ||

೧೬. "ಆ ಇವನೇ ಈ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ರಮಿಸಿ ಸಂಚರಿಸಿ ಪುಣ್ಯವನ್ನೂ ಪಾಪವನ್ನೂ ಕಾಣುತ್ತಲೇ ಇದ್ದು ಮತ್ತೆ ಪ್ರತಿನ್ಯಾಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಯೋನಿಯಾಗಿ ಬುದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿರುವನು. ಅವನು ಅಲ್ಲಿ ಏನೇನನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೋ ಅದರಿಂದ ಅನನ್ಯಾಗತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ಪುರುಷನು ಅಸಂಗನಲ್ಲವೆ? ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಇದು ಹೀಗೆಯೇ; ಆ ನಾನು ಭಗವಂತನಾದ (ನಿನಗೆ) ಸಹಸ್ರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ; ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ವಿಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೇಳು!"

ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಅಸಂಗನೆಂಬ ಬಗ್ಗೆ

ಆಕ್ಷೇಪಪರಿಹಾರಗಳು

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೦೨. ತತ್ರ 'ಅಸಂಜ್ಞೋ ಹ್ಯಯಂ ಪುರುಷಃ' (೪-೩-೧೫) ಇತಿ ಅಸಂಜ್ಞತಾ ಅಕರ್ತೃತ್ವೇ ಹೇತುರುಕ್ತಃ | ಉಕ್ತಂ ಚ ಪೂರ್ವಂ ಕರ್ಮವಶಾತ್ "ಸ ಈಯತೇ ಯತ್ರ ಕಾಮಮ್" (೪-೩-೧೨) ಇತಿ | ಕಾಮಶ್ಚ ಸಂಜ್ಞಃ | ಅತಃ ಅಸಿದ್ಧೋ ಹೇತುರುಕ್ತಃ 'ಅಸಂಜ್ಞೋ ಹ್ಯಯಂ ಪುರುಷಃ' ಇತಿ | ನ ತ್ವೇತದಸ್ತಿ |

ಕಥಂ ತರ್ಹಿ ? ಅಸಜ್ಜ ಎವ ಇತ್ಯೇತದುಚ್ಯತೇ | ಸ ವಾ ಏಷ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಸ್ವಪ್ನೇ | ಸ ವಾ ಏಷ ಪುರುಷಃ | ಸಂಪ್ರಸಾದಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಾಗತಃ ಸ್ವಪ್ನೇ ರತ್ನಾ ಚರಿತ್ವಾ ಯಥಾಕಾಮಂ 'ದೃಷ್ಟ್ವೈವ ಪುಣ್ಯಂ ಚ ಪಾಪಂ ಚ' ಇತಿ ಸರ್ವಂ ಪೂರ್ವವತ್ | ಬುದ್ಧಾಂತಾಯೈವ ಜಾಗರಿತಸ್ಥಾನಾಯ | ತಸ್ಮಾತ್ ಅಸಜ್ಜ ಏವಾಯಂ ಪುರುಷಃ | ಯದಿ ಸ್ವಪ್ನೇ ಸಜ್ಜವಾನ್ ಸ್ಯಾತ್ ಕಾಮಿಾ | ತತಃ ತನ್ನದ್ಗಜೈರ್ದೋಷೈಃ ಬುದ್ಧಾಂತಾಯ ಪ್ರತ್ಯಾಗತೋ ಲಿಪ್ಯೇತ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆಕ್ಷೇಪ):- 'ಈ ಪುರುಷನು ಅಸಂಗನಲ್ಲವೆ?' (೪-೩-೧೫) ಎಂದು ಅಸಂಗತ್ವವನ್ನು ಆಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಹೇತುವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ, ಆದರೆ ಹಿಂದೆ ಕರ್ಮವಶದಿಂದ 'ಅವನು ಕಾಮವಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ' (೪-೩-೧೨) ಎಂದು ಹೇಳಿತ್ತು; ಕಾಮವೆಂದರೆ ಸಂಗವೇ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಈ ಪುರುಷನು ಅಸಂಗನಲ್ಲವೆ?' ಎಂಬ ಹೇತುವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಸಿದ್ಧ(ಹೇತುವೆಂದಾಯಿತು).

(ಪರಿಹಾರ):- ಆದರೆ ಇದು (ಸರಿ)ಯಲ್ಲ. ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಅಸಂಗವೇ ಎಂಬದನ್ನು 'ಸ ವಾ ಏಷ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಸ್ವಪ್ನೇ' (ಎಂಬ ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ) ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಆ ಈ ಪುರುಷನೇ ಸಂಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬಂದು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ರಮಿಸಿ ಇಚ್ಛೆಯಿದ್ದಂತೆ ಸಂಚರಿಸಿ ಪಾಪವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಲೇ ಇದ್ದು -ಎಂಬ ದೆಲ್ಲವೂ (ಹಿಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಯಂತೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು).

ಬುದ್ಧಾಂತಕ್ಕೇ ಎಂದರೆ ಜಾಗರಿತಸ್ಥಾನಕ್ಕೇ (ಬರುತ್ತಿರುವನು), ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಪುರುಷನು ಅಸಂಗವೇ. ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಸಂಗವಂತನಾಗಿ ಕಾಮಿಯಾಗದಿದ್ದರೆ, ಆಗ ಅದರ ಸಂಗದಿಂದಾದ ದೋಷಗಳಿಂದ ಬುದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬಂದ ವನು ಲಿಪ್ತನಾಗುತ್ತಿದ್ದನು.

ಜಾಗ್ರದ್ವೋಷಗಳ ಲೇಪವೂ ಆತ್ಮನಿಗಿಲ್ಲ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ವಾ ಏಷ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಬುದ್ಧಾಂತೇ ರತ್ನಾ ಚರಿತ್ವಾ
ದೃಷ್ಟ್ವೈವ ಪುಣ್ಯಂ ಚ ಪಾಪಂ ಚ ಪುನಃ ಪ್ರತಿನ್ಯಾಯಂ ಪ್ರತಿ
ಯೋನ್ಯಾದ್ರವತಿ ಸ್ವಸ್ಥಾಂತಾಯೈವ || ೧೭ ||

೧೭. ಆ ಇವನೇ ಈ ಬುದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ರಮಿಸಿ ಸಂಚರಿಸಿ ಪುಣ್ಯವನ್ನೂ ಪಾಪವನ್ನೂ ಕಾಣುತ್ತಲೇ ಇದ್ದು ಮತ್ತೆ ಪ್ರತಿನ್ಯಾಯ ದಿಂದ ಪ್ರತಿಯೋನಿಯಾಗಿ ಸ್ವಸ್ಥಾಂತಕ್ಕೇ ಬರುತ್ತಿರುವನು.

ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿಯೂ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಪುಣ್ಯಪಾಪಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೦೩. ಯಥಾ ಅಸೌ ಸ್ವಪ್ನೇ ಅಸದ್ಗತ್ವಾತ್ ಸ್ವಪ್ನ ಪ್ರಸದ್ಗಜೈಃ^೧
 ದೋಷೈಃ ಜಾಗರತೇ ಪ್ರತ್ಯಾಗತೋ ನ ಲಿಪ್ಯತೇ, ಏವಂ ಜಾಗರಿತಸದ್ಗಜೈರಪಿ
 ದೋಷೈಃ ನ ಲಿಪ್ಯತ ಏವ ಬುದ್ಧಾನ್ತೇ^೨ | ತದೇತದುಚ್ಯತೇ | ಸ ಮ ಏಷ
 ಏತಸ್ಮಿನ್ ಬುದ್ಧಾನ್ತೇ ಜಾಗರತೇ ರತ್ವಾ ಚರತ್ವಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವವತ್ |
 ಸ ಯತ್ ತತ್ರ ಬುದ್ಧಾನ್ತೇ ಕಿಂಚಿತ್ ಪಶ್ಯತಿ ಅನನ್ವಾಗತಸ್ತೇನ ಭವತಿ |
 ಅಸದ್ಗೋ ಹಿ ಅಯಂ ಪುರುಷಃ ಇತಿ | ನನು ದೃಷ್ಟವ್ಯವ ಇತಿ ಕಥಮ್
 ಅವಧಾರ್ಯತೇ ? ಕರೋತಿ ಚ ತತ್ರ ಪುಣ್ಯಪಾಪೇ ತತ್ಪಲಂ ಚ ಪಶ್ಯತಿ |
 ನ | ಕಾರಕಾವಭಾಸಕರ್ತೃನ ಕರ್ತೃತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ | “ಆತ್ಮನೈವಾಯಂ
 ಜ್ಯೋತಿಷಾಃಸ್ತೇ” (೪-೩-೬) ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಷಾ ಅವಭಾಸಿತಃ
 ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತೋ ವ್ಯವಹರತಿ, ತೇನಾಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಮ್ ಉಪ
 ಚರ್ಯತೇ ನ ಸ್ವತಃ ಕರ್ತೃತ್ವಮ್ | ತಥಾ ಚೋಕ್ತಮ್ “ಧ್ಯಾಯತೀವ
 ಲೇಲಾಯತೀವ” (೪-೩-೭) ಇತಿ | ಬುದ್ಧ್ಯಾದ್ಯವಾಧಿಕೃತಮೇವ ನ
 ಸ್ವತಃ | ಇಹ ತು ಪರಮಾರ್ಥಪೇಕ್ಷಯಾ ಉಪಾಧಿನಿರಪೇಕ್ಷ ಉಚ್ಯತೇ
 ದೃಷ್ಟವ್ಯವ ಪುಣ್ಯಂ ಚ ಪಾಪಂ ಚ ನ ಕೃತ್ವಾ ಇತಿ | ತೇನ ನ ಪೂರ್ವಾಪರ
 ವ್ಯಾಘಾತಾಶಬ್ದಾ | ಯಸ್ಮಾತ್ ನಿರುಪಾಧಿಕಃ ಪರಮಾರ್ಥತೋ ನ ಕರೋತಿ
 ನ ಲಿಪ್ಯತೇ ಕ್ರಿಯಾಫಲೇನ | ತಥಾ ಚ ಭಗವತಾ ಉಕ್ತಮ್-“ಅನಾದಿತ್ಯಾ
 ನ್ನಿ ಗುಣಿತ್ವಾತ್ ಪರಮಾತ್ಮಾಯಮವ್ಯಯಃ | ಶರೀರಸ್ಯೋಪಿ ಕಾನ್ತೇಯ
 ನ ಕರೋತಿ ನ ಲಿಪ್ಯತೇ ||” (ಗೀ. ೧೩-೧೧) ಇತಿ | ತಥಾ ಸಹಸ್ರದಾನಂ
 ತು ಕಾಮಪ್ರವಿವೇಕಸ್ಯ ದರ್ಶಿತತ್ವಾತ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೇಗೆ ಇವನು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಅಸಂಗನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಸ್ವಪ್ನದ ಸಂಗದಿಂ
 ದುಂಟಾದ ದೋಷಗಳಿಂದ ಎಚ್ಚರಕ್ಕೆ ಬಂದವನು ಲಿಪ್ತನಾಗುವದಿಲ್ಲವೋ
 ಹಾಗೆಯೇ ಎಚ್ಚರದ ಸಂಗದಿಂದಂಟಾದ ದೋಷಗಳಿಂದಲೂ ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ
 ಲಿಪ್ತನಾಗುವದೇ ಇಲ್ಲ. ಆ ಇದನ್ನು (ಇಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.

1. “ಸ್ವಪ್ನ ಸದ್ಗಜೈಃ” ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಇದ್ದಿರಬಹುದು ; ಆಚ್ಚನ
 ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿನೋ “ಪ್ರಸದ್ಗಜೈಃ” ಎಂದೇ ಇದೆ.

2. ಬುದ್ಧಾನ್ತೇನ ಎಂಬುದಕ್ಕಿಂತ ಈ ಪಾರವೇ ಮೇಲು.

3. “ಯಥಾ ಚೋಕ್ತಮ್” ಎಂಬ ಅ|| ಪಾಠವು ಆಚ್ಚನ ತಪ್ಪಿರಬೇಕು.

4. ಅನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.

ಆ ಇವನೇ ಈ ಬುದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ “ರಮಿಸಿ ಸಂಚರಿಸಿ” ಮುಂತಾದದ್ದಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನಂತೆ (ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ). “ಅವನು ಅಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಏನೇನು ಕಾಣುತ್ತಾನೋ ಅದರಿಂದ ಅನನ್ಯಗತನೇ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ, ಈ ಪುರುಷನು ಅಸಂಗನಲ್ಲವೆ ?

(ಅಕ್ಷೇಪ) :- “ಕಾಣುತ್ತಲೇ ಇದ್ದು” ಎಂದು ಒತ್ತಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಹೇಗೆ (ಸರಿ)? ಅಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯಪಾವಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಯೂ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಅವುಗಳ ಫಲವನ್ನೂ ಕಾಣುತ್ತಾನಲ್ಲ ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕಾರಕಗಳನ್ನು ಬೆಳಗುವದರಿಂದ (ಅವನಿಗೆ) ಕರ್ತೃತ್ವವು ಇರಬಹುದಾಗಿದೆ “ಆತ್ಮನೆಂಬ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದಲೇ ಇವನು ಕುಳ್ಳಿರುತ್ತಾನೆ -” (೪-೩-೬) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ (ನಾಕ್ಯ) ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯಿಂದ ಬೆಳಗಲ್ಪಟ್ಟ ಕಾರ್ಯಕರಣ ಸಂಘಾತವು ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತದೆ; ಅದರಿಂದ ಇವನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಉಪಚಾರಕ್ಕೆ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ತನ್ನಿಂದಲೇ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು (ಹೇಳಿ)ಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ (ಹಿಂದೆ) “ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಿರುವವನಂತೆ, ಅಲುಗಾಡುತ್ತಿರುವವನಂತೆ” (೪-೩-೭) ಎಂದು ಬುದ್ಧಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಉಪಾಧಿಕೃತವಾದ (ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು) ಹೇಳಿದೆಯೇ ಹೊರತು ತನ್ನಿಂದಲೇ (ಕರ್ತೃ)ನೆಂದು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಪರಮಾರ್ಥದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಉಪಾಧಿಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಪುಣ್ಯವನ್ನೂ ಪಾಪವನ್ನೂ ಕಾಣುತ್ತಲೇ ಇದ್ದು, ಮಾಡಿಯಲ್ಲ- ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದುಮುಂದಿನ (ನಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ) ವಿರೋಧನೆಂಬ ಆಶಂಕೆಯುಂಟಾಗಲಾರದು. ನಿರುಪಾಧಿಕನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಮಾಡುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಕ್ರಿಯಾಫಲದಿಂದ ಲಿಪ್ತನಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಭಗವಂತನು “ಅನಾದಿಯಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ನಿರ್ಗುಣನಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಈ ಅವ್ಯಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಶರೀರದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ, ಲಿಪ್ತನಾಗುವದಿಲ್ಲ” (ಗೀ. ೧೩-೩೧) ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ.

ಹೀಗೆಯೇ¹ ಸಹಸ್ರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವದಾದರೋ ಕಾಮಪ್ರವಿವೇಕವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವದರಿಂದ.

1. ಇಲ್ಲಿ ಮೂಲಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ತಥಾ ಎಂಬ ಮಾತು ಇತ್ತೋ ಇಲ್ಲವೋ ಹೇಳುವದಕ್ಕಿಲ್ಲ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ “ಹೇಗೆ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗವಾದ ಕರ್ಮವಿವೇಕವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದರಿಂದ ದಾನಮಾಡಿದೆಯೇ ಹೊರತು ಕಾಮಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನೇ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದರಿಂದಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಅದರ ಒಂದು ಭಾಗವಾದ ಕಾಮವಿವೇಕವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಸಹಸ್ರದಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದೆಯೇ ಹೊರತು ಕಾಮಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನೇ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದರಿಂದಲ್ಲ” ಎಂದು ಈ ಮಾತಿನ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಈ ಎರಡು ಕಂಡಿಕೆಗಳಿಗೂ ಅಸಂಗತ್ಯದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೦೪. ತಥಾ 'ಸ ವಾ ಏಷ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಸ್ವಪ್ನೇ', 'ಸ ವಾ ಏಷ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಬುದ್ಧಾಂತೇ' ಇತ್ಯೇತಾಭ್ಯಾಂ ಕಣ್ವಿಕಾಭ್ಯಾಮ್ ಅಸದ್ಭೂತೈವ ಪ್ರತಿ ಪಾದಿತಾ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಬುದ್ಧಾಂತೇ ಕೃತೇನ ಸ್ವಪ್ನಾಂತಂ ಗತಃ ಸಂಪ್ರಸನ್ನೋಃ ಸಂಬದ್ಧೋ ಭವತಿ ಸ್ತ್ರೈನ್ಯಾದಿಕಾರ್ಯಾದರ್ಶನಾತ್, ತಸ್ಮಾತ್ ತ್ರಿಷ್ವಪಿ ಸ್ಥಾನೇಷು ಸ್ವತೋಃಸದ್ಭೂತಂ ಏವಾಯಮ್ | ಅತೋಽನ್ಯತಃ ಸ್ಥಾನತ್ರಯ ಧರ್ಮವಿಲಕ್ಷಣಃ | ಪ್ರತಿಯೋನಿ ಆದ್ರವತಿ ಸ್ವಪ್ನಾಂತಾಯೈವ ಸಂಪ್ರಸಾದಾಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ದರ್ಶನವೃತ್ತಿಃ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ನಶಬ್ದೇನ ಅಭಿಧಾನದರ್ಶನಾತ್ | ಅಂತಶಬ್ದೇನ ಚ ವಿಶೇಷಣೋಪಪತ್ತೇಃ | 'ಏತಸ್ಮಾ ಅನ್ತಾಯ ಧಾವತಿ' (೪-೩-೧೯) ಇತಿ ಚ ಸುಮುಪ್ತಂ ದರ್ಶಯಿಷ್ಯತಿ | ಯದಿ ಪುನರೇವಮುಚ್ಯತೇ "ಸ್ವಪ್ನಾಂತೇ ರತ್ವಾ ಚರಿತ್ವಾ" (೪-೩-೩೪)¹ "ಎತಾವುಭಾವಂತಾವನುಸಂಚರತಿ ಸ್ವಪ್ನಾಂತಂ ಚ ಬುದ್ಧಾಂತಂ ಚ" (೪-೩-೧೮) ಇತಿ ದರ್ಶನಾತ್ ಸ್ವಪ್ನಾಂತಾಯೈವ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ದರ್ಶನವೃತ್ತಿರೇವ ಸ್ವಪ್ನ ಉಚ್ಯತೇ ಇತಿ, ತಥಾಪಿ ನ ಕಿಂಚಿತ್ ದುಷ್ಯತಿ! ಅಸದ್ಭೂತಾ ಹಿ ಸಿಷಾಧಯಿಷಿತಾ ಸಿದ್ಧತೈವ | ಯಸ್ಮಾತ್² ಜಾಗರತೇ ದೃಷ್ಟೈವ ಪುಣ್ಯಂ ಚ ಪಾಪಂ ಚ ರತ್ವಾ ಚರಿತ್ವಾ ಚ ಸ್ವಪ್ನಾಂತಮಾಗತೋ ನ ಜಾಗರತದೋಷೇಣ ಅನುಗತೋ ಭವತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಇವನೇ ಈ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ (೪-೩-೧೬), "ಆ ಇವನೇ ಈ ಬುದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ" (೪-೩-೧೭) ಎಂಬೀ (ಎರಡು) ಕಂಡಿಕೆಗಳಿಂದ ಅಸಂಗತ್ಯವನ್ನೇ ತಿಳಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಬುದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ (ಕರ್ಮದಿಂದ) ಸ್ವಪ್ನಾಂತವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸಂಪ್ರಸನ್ನನಾದರೆ ಕಳೃತನವೇ ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯವು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ ವಾದ್ದರಿಂದ³ ಸಂಬದ್ಧನಾಗಿರುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಮೂರು ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಯೂ ಇವನು ತಾನುತಾನು ಅಸಂಗನೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ಥಾನತ್ರಯಗಳ ಧರ್ಮಗಳಿಗಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣ(ಸ್ವಭಾವದವನಾಗಿ) ಅನ್ಯತನೇ (ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ).

ಪ್ರತಿಯೋನಿಯಾಗಿ ಸ್ವಪ್ನಾಂತಕ್ಕೇ ಎಂದರೆ ಸಂಪ್ರಸಾದಕ್ಕೇ ಬರುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ದರ್ಶನವೃತ್ತಿಯಾದ ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಸ್ವಪ್ನಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಹೇಳಿರುವದು

1. "ಸ್ವಪ್ನಾಂತೇ ರತ್ವಾ ಚರಿತ್ವಾ" ಎಂಬ ಒಂದು ವಾಕ್ಯವು ಇಲ್ಲಿಲ್ಲ; ಮಾಧ್ಯಂದಿನ ಪಾರದಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ೪-೩-೩೪ರಲ್ಲಿ ಇದೆ.

2. "ತಸ್ಮಾತ್" ಎಂಬ ಅ|| ಪಾರವು ಅಚ್ಚಿನ ತಪ್ಪಿರಬಹುದು.

3. ೪-೩-೨೨ನ್ನು ನೋಡಿ.

ಕಂಡುಬರುವದರಿಂದಲೂ ಅಂತಶಬ್ದದಿಂದ (ಸ್ವಪ್ನಕ್ಕೆ) ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವದು ಹೊಂದುವದರಿಂದಲೂ (ಹೀಗೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡ ಬೇಕು)¹. “ಈ ಅಂತಕ್ಕೆ ಓಡಿಬರುತ್ತಾನೆ” (೪-೩-೧೯) ಎಂದು ಸುಷುಪ್ತಿಯನ್ನು ಮುಂದೆ (ಅಂತಶಬ್ದದಿಂದ) ತಿಳಿಸಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ, (ಹೀಗಲ್ಲದೆ) “ಸ್ವಪ್ನಾಂತದಲ್ಲಿ ರಮಿಸಿ ಸಂಚರಿಸಿ” (೪-೩-೨೪, ಮಾ. ೪-೧-೧೭), “ಸ್ವಪ್ನಾಂತ, ಬುದ್ಧಾಂತ- ಎಂಬೀ ಎರಡು ಅಂತಗಳನ್ನು ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾನೆ” (೪-೩-೧೮) ಎಂದು (ಪ್ರಯೋಗವು) ಕಂಡುಬರುವದರಿಂದ ದರ್ಶನವೃತ್ತಿಯಾದ ಸ್ವಪ್ನವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ “ಸ್ವಪ್ನಾಂತಕ್ಕೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವದಾದರೆ², (ಆಗಲೂ) ಯಾವ ದೋಷವೂ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ (ಇಲ್ಲಿ) ಸಾಧಿಸಬೇಕಾಗಿರುವ ಅಸಂಗತ್ಯವು (ಆಗಲೂ) ಸಿದ್ಧವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಜಾಗರಿತದಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯವನ್ನೂ ಪಾಪವನ್ನೂ ಕಾಣುತ್ತಲೇ ಇದ್ದು ರಮಿಸಿ ಸಂಚರಿಸಿ ಸ್ವಪ್ನಾಂತಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ (ಆತ್ಮನು) ಜಾಗರಿತದೋಷದಿಂದ ಅನ್ವಿತನಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ³.

ಆತ್ಮನ ಅಸಂಗತ್ಯಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದ್ಯಥಾ ಮಹಾಮತ್ಸ್ಯ ಉಭೇ ಕಾಲೇ ಅನುಸಂಚರತಿ ಪೂರ್ವಂ
ಚಾಪರಂ ಚೈವನೇನಾಯಂ ಪುರುಷ ಏತಾವುಭಾವನ್ತಾವನು
ಸಂಚರತಿ ಸ್ವಪ್ನಾಂತಂ ಚ ಬುದ್ಧಾಂತಂ ಚ || ೧೮ ||

೧೮. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ (ಹೇಗೆ) ಮಹಾಮತ್ಸ್ಯವು ಈಚಿನ ಮತ್ತು ಆಚೆಯ ಎರಡು ದಡಗಳನ್ನೂ ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವದೋ, ಹೀಗೆಯೇ ಈ ಪುರುಷನು ಸ್ವಪ್ನಾಂತ, ಬುದ್ಧಾಂತ- ಈ ಎರಡು ಅಂತಗಳನ್ನು ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾನೆ.

1. ಸ್ವಪ್ನದ ಅಂತವೆಂದರೆ ಸುಷುಪ್ತಿ ಎಂದು ಅಂತಶಿಶೇಷಣವು ಸ್ವರಸವಾಗಿ ಹೊಂದುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

2. ಸ್ವಪ್ನಾಂತವೆಂದರೆ ದರ್ಶನವೃತ್ತಿಯಾದ ಎಂದರೆ ಎರಡನೆಯ ವಸ್ತು ಕಾಣುವ ಸಿದ್ಧಿಯಾದ ಸ್ವಪ್ನವೇ, ಅದರ್ಶನವೃತ್ತಿಯಾದ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲ ಎನ್ನುವದಾದರೆ ಎಂದರ್ಥ.

3. ಅನನ್ಯಾಗತವಾಕ್ಯದಿಂದ ಕರ್ಮವಿವೇಕವನ್ನೂ ಅಸಂಗವಚನದಿಂದ ಕಾಮವಿವೇಕವನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿದೆ ಎಂಬುದು ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರ ಮತ. ಬೃ.ವಾ. ೪-೩-೧೦೧೫.

ಮುಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಯ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೦೫. ಏನಮಯಂ ಪುರುಷ ಆತ್ಮಾ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಃ ಕಾರ್ಯಕರಣ
ವಿಲಕ್ಷಣಃ ತತ್ಪ್ರಯೋಜಕಾಭ್ಯಾಂ ಕಾಮಕರ್ಮಭ್ಯಾಂ ವಿಲಕ್ಷಣಃ, ಯಸ್ಮಾತ್
ಅಸಬ್ಬೋ ಹ್ಯಯಂ ಪುರುಷಃ, ಅಸಬ್ಬತ್ವಾತ್^೧ ಇತ್ಯಯಮರ್ಥಃ “ಸ ವಾ ಏಸ
ಏತಸ್ಮಿನ್ ಸಂಪ್ರಸಾದೇ” (೪-೩-೧೫) ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಭಿಸ್ತಿಸೃಭಿಃ ಕಣ್ವಿಕಾಭಿಃ
ಪ್ರತಿಪಾದಿತಃ | ತತ್ರಾಸಬ್ಬತ್ವೈವ ಆತ್ಮನಃ ಕುತಃ? ಯಸ್ಮಾತ್ ಜಾಗರಿತಾತ್
ಸ್ವಪ್ನಂ ಸ್ವಪ್ನಾಚ್ಚ ಸಂಪ್ರಸಾದಂ ಸಂಪ್ರಸಾದಾಚ್ಚ ಪುನಃ ಸ್ವಪ್ನಂ ಕ್ರಮೇಣ
ಬುದ್ಧಾಂತಂ ಜಾಗರಿತಂ ಬುದ್ಧಾಂತಾಚ್ಚ ಪುನಃ ಸ್ವಪ್ನಾಂತಮ್ ಇತ್ಯೇವಮ್
ಅನುಕ್ರಮಸಂಚಾರೇಣ ಸ್ಥಾನತ್ರಯಸ್ಯ ವ್ಯತಿರೇಕಃ ಸಾಧಿತಃ | ಪೂರ್ವಮಪಿ
ಉಪನ್ಯಸ್ತೋಯಮರ್ಥಃ “ಸ್ವಪ್ನೋ ಭೂತೈರಮಂ ಲೋಕಮತಿಕ್ರಾಮತಿ
ಮೃತ್ಯೋ ರೂಪಾಣಿ” (೪-೩-೭) ಇತಿ | ತಂ ವಿಶ್ವರೇಣ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಕೇವಲಂ
ದೃಷ್ಟಾಂತಮಾತ್ರಮ್ ಅವಶಿಷ್ಟಮ್, ತದ್ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ತ್ಯಾ ರಭತೇ^೨ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆ ಈ ಪುರುಷನಾದ ಆತ್ಮನು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯು, ಕಾರ್ಯಕರಣ
ಗಳಿಗಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣನಾದವನು, ಅವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಕವಾಗಿರುವ ಕಾಮಕರ್ಮ
ಗಳಿಗಿಂತಲೂ ವಿಲಕ್ಷಣನು, ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಪುರುಷನು ಅಸಂಗನಲ್ಲವೆ? ಎಂದು
ಅಸಂಗನಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಈ ಸ್ವರೂಪದವನು) ಎಂಬೀ ಅರ್ಥವನ್ನು “ಆ
ಇವನೇ ಈ ಸಂಪ್ರಸಾದದಲ್ಲಿ” (೪-೩-೧೫) ಎಂಬಿದೇ ಮುಂತಾದ ಮೂರು
ಕಂಡಿಕೆಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಅಸಂಗ
ನೆಂಬುದೇ (ಮೊದಲು) ಹೇಗೆ ಹೊಂದುತ್ತದೆ? ಹೇಗೆಂದರೆ ಜಾಗರಿತದಿಂದ ಸ್ವಪ್ನ
ವನ್ನೂ ಸ್ವಪ್ನದಿಂದ ಸಂಪ್ರಸಾದವನ್ನೂ ಸಂಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಮತ್ತೆ ಸ್ವಪ್ನವನ್ನೂ,
ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬುದ್ಧಾಂತವೆಂಬ ಎಚ್ಚರವನ್ನೂ ಬುದ್ಧಾಂತದಿಂದ ಮತ್ತೆ ಸ್ವಪ್ನಾಂತ
ವನ್ನೂ - ಎಂದಿಂತು ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಸ್ಥಾನತ್ರಯದ
ವ್ಯತಿರೇಕವನ್ನು^೩ ಸಾಧಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಮೊದಲೂ ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು “ಸ್ವಪ್ನ
ವಾಗಿ ಈ ಲೋಕವನ್ನು ಮೃತ್ಯುವಿನ ರೂಪಗಳನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸುತ್ತಾನೆ”
(೪-೩-೭) ಎಂದು ಹೇಳಿಯೇ ಇತ್ತು. ಅದನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟು

1. ಈ ಮಾತು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಾಗುತ್ತಿತ್ತು; ಶ್ರುತಿಯು ಹೇತುವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ
ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಇದನ್ನು ಹೇಳಿದೆ ಎಂದಾದರೂ ವಿವರಿಸಬಹುದು.
2. ಅರಭ್ಯತೇ ಎಂಬುದಕ್ಕಿಂತ ಈ ಪಾರವೇ ಮೇಲು.
3. ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯಸಂಬಂಧರಾಹಿತವನ್ನು.

ಬರಿಯ ದೃಷ್ಟಾಂತಮಾತ್ರವೇ ಉಳಿದಿದೆ, ಅದನ್ನು ಹೇಳೋಣವೆಂದು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿರುತ್ತಾನೆ¹.

ಸ್ವಪ್ನಜಾಗ್ರತ್ಸಂಚಾರ್ಯಾತ್ಮನಿಗೆ ಮೀನಿನ ದೃಷ್ಟಾಂತ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೦೬. ತತ್ ತತ್ರ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಯಥಾ ಪ್ರದರ್ಶಿತೇ ಅರ್ಥೇ ದೃಷ್ಟಾ ನೋಽಯಮ್ ಉಪಾದೀಯತೇ | ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಮಹಾಮತ್ಸ್ಯಃ ಮಹಾಂ ಶ್ವಾಸೌ ಮತ್ಸ್ಯಶ್ಚ ನಾದೇಯೇನ ಸ್ತೋತಸಾ ಅಹಾರ್ಯಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸ್ತೋತಶ್ಚ ವಿಷ್ಣುವೃತ್ತಿ ಸ್ವಚ್ಛಂದಜಾರೀ ಉಭೇ ಕೂಲೇ ನದ್ಯಾಃ ಪೂರ್ವಂ ಚ ಅಪರಂ ಚ ಅನುಕ್ರಮೇಣ ಸಂಚರತಿ | ಸಂಚರನ್ನಪಿ ಕೂಲದ್ವಯಂ ತನ್ಮಧ್ಯವರ್ತಿನಾ ಉಪಕಸ್ರೋತೋವೇಗೇನ ನ ಪರವಶೀಕ್ರಿಯತೇ | ಏವ ಮೇವ ಅಯಂ ಪುರುಷಃ ಏತೌ ಉಭೌ ಅನ್ತೌ ಅನುಸಂಚರತಿ | ಕೌ ತೌ ? ಸ್ವಪ್ನಾಂತಂ ಚ ಬುದ್ಧಾಂತಂ ಚ | ದೃಷ್ಟಾಂತಪ್ರದರ್ಶನಫಲಂ ತು ಮೃತ್ಯು ರೂಪಃ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಃ ಸಹ ತತ್ಪ್ರಯೋಜಕಾಭ್ಯಾಂ ಕಾಮಕರ್ಮ ಭ್ಯಾಮ್ ಅನಾತ್ಮಧರ್ಮಃ, ಅಯಂ ಚ ಅಸ್ಮಾ ಏತಸ್ಮಾದ್ ವಿಲಕ್ಷಣಃ ಇತಿ ವಿಸ್ತರತೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ತತ್=ತತ್ರ) ಇಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ಈ ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿರುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ: ಹೇಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾಮತ್ಸ್ಯವು-ದೊಡ್ಡದಾದ ಮೀನಾದ್ದರಿಂದ ಇದು ಮಹಾಮತ್ಸ್ಯವು- ನದಿಯ ಪ್ರವಾಹ ದಿಂದ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವದಕ್ಕೆ ಆಗದೆ (ಮೀನು) ಎಂದರ್ಥ. (ಅದು)

1. ಜೀವನ ಕರ್ಮವು ಬುದ್ಧಾದ್ಯುಪಾಧಿಗಳನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿರುತ್ತದೆ, ಅದರಿಂದ ಭಾವನೆಯು ಬಂದು ಇವನನ್ನು ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಕಾಮಕರ್ಮಗಳ ವಿವೇಕವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಆದರೆ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಅತ್ಮವಿಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ; ಆ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ವಿಕಾರಗೊಳಿಸಿ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದು ಬುದ್ಧಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಅವಿದ್ಯಾವಿವೇಕವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುವದು. ಮಹಾಮತ್ಸ್ಯವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಸ್ತ್ರೀ ವಾಕ್ಯದವರೆಗೂ ಈ ಅವಿದ್ಯೆಯ ವಿವೇಕಾರ್ಥವಾಗಿ- ಎಂದು ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರು ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ಅನುವಾದಮಾಡಿಕೊಂಡು ೪-೩-೧೦೦೫ ರಿಂದ ೧೦೦೦ರವರೆಗೂ ಖಂಡಿಸಿದೆ. ಅವಿದ್ಯೆಯು ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯದ್ವಾರದಿಂದ ಕಾಮವನ್ನು ಅತ್ಮನಿಗೆ ತಂದು ಅಂಟಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಮತವನ್ನೂ ಅಲ್ಲಿ ಖಂಡಿಸಿದೆ.

ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ತಡೆದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ, ಎರಡು ದಡಗಳನ್ನೂ ನದಿಯ ಈಚಿನ ಮತ್ತು ಆಚೆಯ (ದಡವನ್ನು) ಅನುಕ್ರಮದಿಂದ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವದೋ, (ಹಾಗೆ) ಎರಡು ದಡಗಳನ್ನೂ (ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಮುಟ್ಟಿ) ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ನಡುವೆಯಿರುವ ನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹದ ಸೆಕೆತಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಡದಿರುವದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಪುರುಷನು ಈ ಎರಡು ಅಂತಗಳನ್ನೂ - (ಎರಡೆಂದರೆ) ಅವು ಯಾವವು ? - ಸ್ವಪ್ನಾಂತ, ಬುದ್ಧಾಂತ (ಇವೆರಡನ್ನೂ) ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ.

(ಈ) ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುವವರ ಫಲವಾದರೋ (ಇದು): ಮೃತ್ಯು ರೂಪವಾದ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತವು ತನ್ನನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುವ ಕಾಮಕರ್ಮಗಳೊಡನೆ ಅನಾತ್ಮಧರ್ಮವೇ (ಆಗಿರುತ್ತದೆ). ಈ ಆತ್ಮನಾದರೋ ಇವಕ್ಕಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣನೇ ಎಂದು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು¹.

ಆತ್ಮನು ನಿತ್ಯಶುದ್ಧಬುದ್ಧಮುಕ್ತಸ್ವಭಾವನು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದ್ಯಥಾಽಸ್ತಿನಾಕಾಶೇ ಶ್ರೇಣೋ ವಾ ಸುಪರ್ಣೋ ವಾ ವಿಪರಿ
ಪತ್ಯ ಶ್ರಾಂತಃ ಸಗಂಹತ್ಯ ಪಕ್ಷೌ ಸಲ್ಲಯಾಯೈವ ಧ್ರಿಯತ
ಏವಮೇವಾಯಂ ಪುರುಷ ಏತಸ್ಮಾ ಅನ್ತಾಯ ಧಾವತಿ ಯತ್ರ
ಸುಪ್ತೋ ನ ಕಂಚನ ಕಾಮಂ ಕಾಮಯತೇ ನ ಕಂಚನ ಸ್ವಪ್ನಂ
ಪಶ್ಯತಿ || ೧೯ ||

೧೯. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ (ಹೇಗೆ) ಈ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಣಿ
ವಾಗಲಿ ಸುಪರ್ಣವಾಗಲಿ ಹಾರಾಡಿ ಬಳಲಿ ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ
ಕೊಂಡು ಗೂಡಿಗೆಂದೇ ಧಾರಣೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದೋ, ಹಾಗೆಯೇ
ಈ ಪುರುಷನು ಎಲ್ಲಿ ಸುಪ್ತನಾದರೆ ಯಾವ ಕಾಮವನ್ನೂ ಕಾಮಿಸುವ
ದಿಲ್ಲವೋ ಯಾವ ಸ್ವಪ್ನವನ್ನೂ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲವೋ (ಆ) ಈ ಅಂತಕ್ಕೆ
ಓಡಿಬರುವನು.

1. ವಿಜ್ಞಾನವು ಭೌತಿಕವೋ, ಜ್ಞಾತೃನಿಷ್ಠವೋ ? - ಎಂಬ ಸಂಶಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ
ಜ್ಞಾತೃವು ಎರಡನೆಯ ಗಳಿಲಿಯೂ ಬೇರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯದೃಷ್ಟಾಂತ
ಎಂದು ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಭೌತಿಕವಲ್ಲ, ದೇವತಾ
ಕೃತವೂ ಅಲ್ಲ - ಎಂದು ಅವರು ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುತ್ತಾರೆ ೩-೪-೧೦೧೬ರಿಂದ ೧೦೪೬ ; ಇಲ್ಲಿ
ದೇವತಾಶಂಕೆಯು ವ್ಯರ್ಥವೆಂದು ವಾರ್ತಿಕ. ೩-೪-೧೦೪೭.

ಕಂಡಿಕೆಯ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೦೭. ಅತ್ರ ಚ ಸ್ಥಾನತ್ರಯಾನುಸಂಚಾರೇಣ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ ಆತ್ಮನಃ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಕಾಮಕರ್ಮಭ್ಯಾಂ ವಿವಿಕ್ತತಾ ಉಕ್ತಾ | ಸ್ವತೋ ನಾಯಂ ಸಂಸಾರಧರ್ಮವಾನ್, ಉಪಾಧಿನಿಮಿತ್ತವೇವ ತು ಅಸ್ಯ ಸಂಸಾರಿತ್ವಮ್ ಅವಿದ್ಯಾಧ್ಯಾರೋಪಿತಮ್ ಇತ್ಯೇಷ ಸಮುದಾ ಯಾರ್ಥ ಉಕ್ತಃ | ತತ್ರ ಚ ಜಾಗೃತ್ಸ್ವಪ್ನಸುಷುಪ್ತಸ್ಥಾನಾನಾಂ ತ್ರಯಾಣಾಂ ವಿಪ್ರಕೀರ್ಣರೂಪ ಉಕ್ತಃ, ನ ಪುಣ್ಜ್ವೀಕೃತ್ಯ ಏಕತ್ರ ದರ್ಶಿತಃ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಜಾಗರಿತೇ ಸಸದ್ಗಃ ಸಮೃತ್ಯುಃ ಸಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಃ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ ಅವಿದ್ಯಯಾ | ಸ್ವಪ್ನೇ ತು ಕಾಮಸುಯುಕ್ತೋ ವೃತ್ತ್ಯರೂಪವಿನಿರ್ಮುಕ್ತ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ |^೧ ಸುಷುಪ್ತೇ^೨ ಪುನಃ ಸಂಪ್ರಸನ್ನೋಽನದ್ವಿತ್ಯೋ ಭವತೀತಿ ಅಸದ್ಗತಾಪಿ ದೃಶ್ಯತೇ | ಏಕವಾಕ್ಯತಯಾ ತು ಉಪಸಂಖ್ಯಯಮಾಣಂ ಫಲಂ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಬುದ್ಧಶುದ್ಧ^೩ ಸ್ವಭಾವತಾ ಅಸ್ಯ ನೈಕತ್ರ ಪುಣ್ಜ್ವೀಕೃತ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶಿತಾ ಇತಿ ತತ್ಪ್ರದರ್ಶನಾಯ ಕಣ್ವಿಕಾ ಆರಭ್ಯತೇ | ಸುಷುಪ್ತೇ ಹಿ ಏವಂರೂಪತಾ ಅಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾ | “ತದ್ವಾ ಅಸೈತದತಿಚ್ಛಿನ್ನಾ ಅಪಹತಸಾಪ್ತಾಭಯಂ ರೂಪಮ್” (೪-೩-೨೧) ಇತಿ ||

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

ಇಲ್ಲಿ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವದ ರಿಂದ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರುವ ಆತ್ಮನು ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳಿಗಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತ ವಾಗಿರುವನಾಗಿ ಕಾಮಕರ್ಮಗಳಿಂದ ರಹಿತನಾಗಿರುವನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಇವನು ತಾನುತಾನು ಸಂಸಾರಧರ್ಮವುಳ್ಳವನಲ್ಲ, ಇವನಿಗೆ ಉಪಾಧಿನಿಮಿತ್ತ ದಿಂದಲೇ ಅವಿದ್ಯಾಧ್ಯಾರೋಪಿತವಾದ ಸಂಸಾರಿತ್ವ(ವಿರುತ್ತದೆ) ಎಂಬೀ ಒಟ್ಟರ್ಥ ವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಇವುಗಳೊಳಗೆ ಎಚ್ಚರ, ಕನಸು, ತನಿದ್ರೆ- ಎಂಬ ಮೂರಕ್ಕೂ ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾಗಿ (ಆತ್ಮ)ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಅವು

1. ‘ಉಪಲಭ್ಯತೇ’ ಎಂಬ ಪಾರಾಂತರಕ್ಕಿಂತ ಇವೇ ಮೇಲು.

2. ‘ಇದರ ಹಿಂದೆ ಸುಷುಪ್ತೇ ಪುನರ್ಬುದ್ಧಾಂತ ಮಾಗತೋ ಬುದ್ಧಾಂತಾಚ್ಛ’ ಎಂಬೀ ಮಾತುಗಳು ಅ|| ಸಾರದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ. ‘ಸುಷುಪ್ತೇ’ ಎಂಬಿದರ ಮುಂದೆ ಪುನಃ ಎಂದಿರುವ ಪಾಠವನ್ನೇ ನಾವು ಅದರಿಸಿದ್ದೇವೆ.

3. ‘ನಿತ್ಯಶುದ್ಧಬುದ್ಧಮುಕ್ತಸ್ವಭಾವತಾ’ ಎಂಬುದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಮಿಕ್ಕ ಕಡೆ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿರುವ ಅನುಕ್ರಮ ; ಇಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡಲಿದ್ದು ಲೇಖಕರಿಂದ ಮಾರ್ಪಾ ಟ್ಪಿದೆಯೋ ಅಥವಾ ಹೀಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಬರೆದತ್ತೋ ತಿಳಿಯದು.

ಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿ (ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು) ಒಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಸಂಗವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಮೃತ್ಯುವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತವುಳ್ಳವನಾಗಿ (ಇರುವನೆಂದು) ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ತೋರುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ ; ಕನಸಿನಲ್ಲಾದರೆ ಕಾನುದಿಂದೊಡಗೂಡಿದವನಾಗಿ ಮೃತ್ಯುರೂಪಗಳಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ (ಇರುವನೆಂದು) ತೋರುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ ; ತನಿನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಾದರೋ ಸಂಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ಅಸಂಗನಾಗಿರುತ್ತಾನಾಗಿ (ಇವನಿಗೆ) ಅಸಂಗತ್ವವೂ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವದು. ಆದರೆ (ಇವುಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿದರೆ) ಏಕವಾಕ್ಯತೆಯಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುವ, ಈ (ಆತ್ಮನು) ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನೂ (ನಿತ್ಯ)ಬುದ್ಧನೂ (ನಿತ್ಯ)ಶುದ್ಧನೂ ಆಗಿರುವ ಸ್ವಭಾವದವನೆಂಬ ಫಲವನ್ನು ಒಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿ ತಿಳಿಸಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ (ಈ) ಕಂಡಿಕೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಲ್ಲವೆ, ಇವನಿಗೆ ಇಂಥ ಸ್ವರೂಪವಿರುವದೆಂದು ಮುಂದೆ “ಆ ಇವನ ರೂಪವು ಅತಿಚ್ಛಂದನಾದದ್ದು, ಅಪಹತಸಾಪ್ತನಾದದ್ದು, ಅಭಯನಾದದ್ದು” (೪-೩-೨೧) ಎಂದು ಹೇಳಿರುವದು ?

ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಾಗುವ ವಿಲಕ್ಷಣಸ್ವರೂಪಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೦೮. ಯಸ್ಮಾದೇವಂರೂಪಂ ವಿಲಕ್ಷಣಂ ಸುಷುಪ್ತಂ ಪ್ರವಿವಿಕ್ಷತಿ | ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯಾಹ | ದೃಷ್ಟಾಂತೇನಾಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಕಟೇಭಾವೋ ಭವತೀತಿ ತತ್ರ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಉಪಾದೀಯತೇ | ತದ್ ಯಥಾ ಅಸ್ಮಿನ್ ಆಕಾಶೇ ಭೌತಿಕೇ ಶ್ರೇಣೋ ವಾ ಸುಪರ್ಣೋ ವಾ | ಸುಪರ್ಣಶಬ್ದೇನ ಕ್ಷಿಪ್ರಃ ಶ್ರೇಣ ಉಚ್ಯತೇ | ಯಥಾ ಆಕಾಶೇ ಅಸ್ಮಿನ್ ವಿಹೃತ್ಯ ವಿಪರಿಸತ್ಯ ಶ್ರುಂತಃ ನಾನಾಪರಿಪತನಲಕ್ಷ

1. ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳೆಂಬ ಮೃತ್ಯುರೂಪಗಳು, ಕರ್ಮಾವಿದ್ಯಾದಿಗಳೆಂಬ ರೂಪದ ಮೃತ್ಯು ; ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಬಂಧವೆಂಬ ಸಂಗ- ಇವುಗಳು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ತೋರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು ಆದರೆ ಆತ್ಮನು ನಿತ್ಯಶುದ್ಧಬುದ್ಧಮುಕ್ತಸ್ವಭಾವನು ಎಂಬುದನ್ನು ಯಾವ ಒಂದು ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಸಂಹರಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಇಂಥ ಸ್ವರೂಪವಿದೆ ಎಂದು ತೋರಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಣೀನ ಕರ್ಮಣಾ ಪರಿಖಿನ್ನಃ ಸಂಹತ್ಯ ಪಕ್ಷೌ ಸಂಗಮಯ್ಯ ಸಂಪ್ರಸಾರ್ಯ
 ಪಕ್ಷೌ ಸಮ್ಯಗ್ ಲೀಯತೇ ಅಸ್ಮಿನ್ ಇತಿ ಸಲ್ಲಯೋ ನೀಡಃ | ನೀಡಾಯೈವ
 ಧ್ರಿಯತೇ ಸ್ವಾತ್ಮನೈವ ಧಾರ್ಯತೇ ಸ್ವಯಮೇವ | ಯಥಾ ಆಯಂ
 ದೃಷ್ಟಾಂತಃ, ಏವಮೇವ ಆಯಂ ಪುರುಷಃ ಏತಸ್ಮೈ^೧ ಅನ್ತಾಯ ಧಾವತಿ |
 ಅನ್ತಶಬ್ದವಾಚ್ಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಮ್- ಯತ್ರ ಯಸ್ಮಿನ್ ಅನ್ತೇ ಸುಪ್ತೋ ನ
 ಕಂಚನ ನ ಕಂಚಿದಪಿ ಕಾಮಂ ಕಾಮಯತೇ | ತಥಾ ಚ ನ ಕಂಚನ
 ಸ್ವಪ್ನಂ ಪಶ್ಯತಿ | 'ನ ಕಂಚನ ಕಾಮಮ್' ಇತಿ ಸ್ವಪ್ನಬುದ್ಧಾಂತ
 ಯೋಃ ಅವಿಶೇಷೇಣ ಸರ್ವಃ ಕಾಮಃ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧತೇ | 'ಕಂಚನ' ಇತ್ಯು
 ವಿಶೇಷಿತಾಭಿಧಾನಾತ್ | ತಥಾ 'ನ ಕಂಚನ ಸ್ವಪ್ನಮ್' ಇತಿ | ಜಾಗರತೇಽಪಿ
 ಯದ್ವರ್ತನಮ್ ತದಪಿ ಸ್ವಪ್ನಂ ಮನ್ಯತೇ ಶ್ರುತಿಃ | ಅತ ಆಹ 'ನ ಕಂಚನ
 ಸ್ವಪ್ನಂ ಪಶ್ಯತಿ' ಇತಿ | ತಥಾ ಚ ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರಮ್ "ತಸ್ಯ ತ್ರಯ ಆವಸಥಾ
 ಪ್ರಯಃ ಸ್ವಪ್ನಾಃ" (ಐ. ೩-೧೨) ಇತಿ | ಯಥಾ ದೃಷ್ಟಾಂತೇ ಪಕ್ಷಿಣಃ
 ಪರಿಪತನಜಶ್ರಮಾಪನುತ್ತಯೇ ಸ್ವನೀಡೋಪಸರ್ಪಣಮ್ ಏವಂ ಜಾಗ್ರ
 ತ್ಸ್ವಪ್ನಯೋಃ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಯೋಗಜಕ್ರಿಯಾಫಲೈಃ ಸಂಯುಜ್ಯ
 ಮಾನಸ್ಯ ಪಕ್ಷಿಣಃ ಪರಿಪತನಜ ಇವ ಶ್ರಮೋ ಭವತಿ | ತಚ್ಛ್ರಮಾಪನುತ್ತ
 ಯೇ ಸ್ವಾತ್ಮನೋ ನೀಡಮ್ ಆಯತನಮ್ ಸರ್ವಸಂಸಾರಧರ್ಮವಿಲಕ್ಷಣಂ
 ಸರ್ವಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಾಯಾಸಶೂನ್ಯಂ ಸ್ವಮಾತ್ಮಾನಂ ಪ್ರವಿಶತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಏಕೆಂದರೆ ಇಂಥ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ^೨ ಸುಷುಪ್ತವನ್ನು (ಆತ್ಮನು) ಸೇರಲಿರು
 ತಾನೆ. ಅದು ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಈ ಅರ್ಧವು ಪ್ರಕಟ
 ವಾಗುವದು ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದಲೇ ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಇದಕ್ಕೆ^೩ (ಒಂದು)
 ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ.

ಅದು (ಹೇಗೆಂದರೆ) : ಹೀಗೆ ಈ ಭೌತಿಕವಾದ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಣವಾಗಲಿ
 ಸುಪರ್ಣವಾಗಲಿ- ಸುಪರ್ಣ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ವೇಗವಾಗಿ (ಹಾರುವ) ಶ್ರೇಣ
 ವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಹೇಗೆ ಈ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ (ಶ್ರೇಣವು ಅಥವಾ ಸುಪರ್ಣವು)-

1. 'ಏತಸ್ಯಾ ಏತಸ್ಮೈ' ಎಂಬ ಅ||ಶಾರವು ಅಚ್ಚಿನ ತಪ್ಪು; ಏತಸ್ಯಾ ಏತಸ್ಮೈ
 ಎಂಬ ಪಾಠದಲ್ಲಿ 'ಏತಸ್ಮಾ' ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಏತಸ್ಮಾ ಎಂದು ಸಂಧಿಮಾಡಿರುವದನ್ನೇ
 ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಏತಸ್ಮೈ ಎಂದು ತೋರಿಸಿದೆ.

2. ನಿತ್ಯ ಶುದ್ಧಬುದ್ಧಸ್ವರೂಪದ ಆತ್ಮನಿರುವ.

3 ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತಾನೆಂಬುದಕ್ಕೆ.

ಹಾರಾಡಿ ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಹಾರಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಬಳಲಿ ಬಗೆಬಗೆಯ ಹಾರುವಿಕೆಯ ರೂಪದ ಕರ್ಮದಿಂದ ಆಯಾಸವನ್ನು ಹೊಂದಿ ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಗೂಡಿಗೆ- ಚೆನ್ನಾಗಿ ಇದರಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿರಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಗೂಡನ್ನು (ಮೂಲದಲ್ಲಿ) 'ಸಲ್ಲಯ' ಎಂದು ಕರೆದಿದೆ. (೨) ಗೂಡಿಗೆಂದೇ ಧಾರಣೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದೋ ತಾನೇ ತನ್ನನ್ನೇ ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವದೋ? ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಈ ಪುರುಷನು ಈ ಅಂತಕ್ಕೆ ಓಡಿಬರುವನು.

ಅಂತಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ (ಸುಷುಪ್ತಿಗೆ ಇದು) ವಿಶೇಷಣವು. ಎಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅಂತದಲ್ಲಿ ಸುಪ್ತನಾದರೆ? ಯಾವ ಯಾವದೊಂದು ಕಾಮವನ್ನೂ ಬಯಸುವ ದಿಲ್ಲವೋ ಮತ್ತು ಯಾವ ಸ್ವಪ್ನವನ್ನೂ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲವೋ- 'ಯಾವದೊಂದು ಕಾಮವನ್ನು' ಎಂದು ಎಚ್ಚರಕನಸುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಮಗಳನ್ನೂ ಅಲ್ಲಗಳೆದಿರುತ್ತದೆ; ಏಕೆಂದರೆ ಯಾವದೊಂದು ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ (ಎಲ್ಲಾ ಕಾಮಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಯಾವದೊಂದು ಕನಸನ್ನೂ (ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ). ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣುತ್ತಾ ನಲ್ಲ, ಅದೂ ಸ್ವಪ್ನವೆಂದೇ ಶ್ರುತಿಯ ಮತವಾಗಿರುತ್ತದೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವ ಸ್ವಪ್ನವನ್ನೂ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲವೋ (ಎಂದಿರುತ್ತದೆ)*. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಬೇರೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ "ಅವನಿಗೆ ಮೂರು ಅವಸಥಗಳು, ಮೂರು ಸ್ವಪ್ನಗಳು" (ಐ. ೩-೧೨) ಎಂದಿದೆ†.

ಹೇಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಿಯು ಹಾರಾಡಿದ ಆಯಾಸವನ್ನು ಪರಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಗೂಡಿನಬಳಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದಾದ ಕ್ರಿಯಾಫಲಗಳಿಂದೊಡಗೂಡುವ (ಆತ್ಮನಿಗೆ) ಪಕ್ಷಿಗೆ ಹಾರಾಡಿದ್ದರಿಂದಾಗುವಂತೆ ಶ್ರಮವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಶ್ರಮವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಗೂಡಾದ ಯಾವ ಸಂಸಾರಧರ್ಮಗಳೂ

1. 'ದ್ರಿಯತೇ' ಎಂಬುದು ಕರ್ಮಕರ್ತೃರಿಪ್ರಯೋಗವೆಂದು ಭಾವ.

2. ಎಲ್ಲಾ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸುಪ್ತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಜ್ಞಾನನಿದ್ರೆಯಿಂದೊಡಗೂಡಿರುತ್ತಾನೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸುಪ್ತನಾದಾಗ ಈ ವಿಶೇಷವೆಂದಿದೆ.

3. ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಏನನ್ನೂ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಅರ್ಥ.

4. ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಿದ್ರೆಯಿದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಧಾರವಾದ ವಚನವಿದು. ಎಚ್ಚರಕನಸುಗಳೆಂಬ ನಿದ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ, ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲದ ಯಾವ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಗಳ ಆಯಾಸವೂ ಇಲ್ಲದ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ¹.

ಅವಿದ್ಯೆಯ ತತ್ತ್ವದ ನಿರ್ಧಾರನೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಾ ನಾ ಅಸ್ಯೈತಾ ಹಿತಾ ನಾನು ನಾಡ್ಯೋ ಯಥಾ ಕೇಶಃ
ಸಹಸ್ರಧಾ ಭಿನ್ನಸ್ತಾವತಾಣಿನ್ನಾ ತಿಷ್ಠಂತಿ ಶುಕ್ಲಸ್ಯ ನೀಲಸ್ಯ
ಸಿಂಹಲಸ್ಯ ಹರಿತಸ್ಯ ಲೋಹಿತಸ್ಯ ಪೂರ್ಣಾ ಅಥ ಯತ್ರೈನಂ
ಘ್ನಂತೀವ ಜಿನಂತೀವ ಹಸ್ತೀವ ವಿಚ್ಛಾಯಯತಿ ಗರ್ತಮಿವ
ಪತತಿ ಯದೇವ ಜಾಗ್ರದ್ಭಯಂ ಪಶ್ಯತಿ ತದತ್ತಾವಿದ್ಯಯಾ
ಮನ್ಯತೇಽಥ ಯತ್ರ ದೇವ ಇವ ರಾಜೇನಾಹಮೇವೇದಗ್ಂ
ಸರ್ವೋಽಸ್ತೀತಿ ಮನ್ಯತೇ ಸೋಽಸ್ಯ ಪರಮೋ ಲೋಕಃ || ೨೦ ||

೨೦. ಅವನಿಗೆ ಈ ಹಿತವೆಂಬ ನಾಡಿಗಳು ಕೂದಲೆಳೆಯು
ನಾವಿರಪಾಲಾಗಿ ಒಡೆದುಕೊಂಡರೆ ಎಷ್ಟೋ ಅಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆ
ಯಿಂದಿರುತ್ತವೆ ; ಬಿಳಿಯ, ನೀಲವಾದ, ಕಂದು(ಬಣ್ಣ)ದ,
ಹಸುರಾದ, ಕೆಂಪಾದ (ರಸಗಳಿಂದ) ತುಂಬಿರುತ್ತವೆ. ಇನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಇವ
ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವಂತೆ ಇರುವರೋ, ಗೆಲ್ಲುವಂತೆ ಇರುವರೋ, ಆನೆಯು
ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬರುವಂತಿರುವದೋ, ಗುಂಡಿಗೆ ಬೀಳುವಂತಿರುವನೋ
ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಭಯವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿರುವನೋ ಅದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ
ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಭಾವಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವನೋ (ಅದು ಕೀಳುಸ್ಥಿತಿಯು).
ಇನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ದೇವತೆಯಂತೆ, ರಾಜನಂತೆ, ಇದೆಲ್ಲವೂ ನಾನೇ ಆಗಿರು
ವೆನು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅದೇ ಇವನ ಪರಮಲೋಕವು.

ಕಂಡಿಕೆಯ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೦೯. ಯದಿ ಅಸ್ಯ ಅಯಂ ಸ್ವಭಾವಃ ಸರ್ವಸಂಸಾರಧರ್ಮಶೂನ್ಯತಾ
ಪರೋಪಾಧಿನಿಮಿತ್ತಂ ಚ ಅಸ್ಯ ಸಂಸಾರಧರ್ಮಿತ್ವಮ್ | ಯನ್ನಿಮಿತ್ತಂ

1. ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ದ್ವೈತಾದ್ವೈತರೂಪವಿದೆ. ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ
ಅದ್ವೈತರೂಪವಿದೆ-ಎಂದು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಈ ಕಂಡಿಕೆಗೆ ಭರ್ತ್ಯಪ್ರಪಂಚರು ಅರ್ಥವನ್ನು
ಬರೆದಿದ್ದರೆಂದು ವಾರ್ತಿಕದಿಂದ ಗೊತ್ತುಗುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮನು ಸಮಸ್ತವ್ಯಸ್ತರೂಪನೆಂಬ
ಅವರ ಮತವನ್ನು ಅನುವಾದಗೂಡಿ ವಾರ್ತಿಕ. ೪-೩-೧೦ಆಳರಿಂದ ೧೨೦ಆಳವರೆಗೆ
ಖಂಡಿಸಿದೆ.

జాస్య పరీక్షాసాధికృతం సంసారధర్మత్వమౌ సా జావిద్యా । తస్మా
అవిద్యాయాః కిం స్వాభావికత్వమౌ ఆజ్ఞోస్తిత్ కామకర్మాదివత్
ఆగన్తుకత్వమౌ ? యది జ ఆగన్తుకత్వమౌ, తతో వివేకే లుప
పద్యతే । తస్మాత్ ఆగన్తుకత్వే క్షోదశక్తిః ? కథం వా నాత్మధర్మో
విద్యా ? ఇతి సర్వానర్థబిజభూతాయా అవిద్యాయాః సతత్త్వవ
ధారణార్థం పరా కణ్ఠికా ఆరభ్యతే ॥

(భాష్యార్థ)

యావ సంసారధర్మవౌ ఇల్లవేంబుదు ఇవన స్వభావవాదరే,
ఈ (ఆత్మ)నిగి మత్తోందు లుపాధియిందలే సంసారవేంబ ధర్మ
వుంటాగిద్దరే, మత్తోందు లుపాధియ నిమిత్తదిందలే సంసారవేంబ
ధర్మవుంటాగిరువదక్కె యావదు నిమిత్తవౌ అదు అవిద్యేయే
ఆగిద్దరే, ఆ అవిద్యేయ స్వాభావికవౌ, అథవా కామకర్మాదిగళంతే
ఆగంతుకవౌ ? (అదు) ఆగంతుకవేందాదరే ఆగ మోక్షవేంబుదు
హొందుత్తదే ఆ (అవిద్యేయ) ఆగంతుకవేంబుదక్కె లుపపత్తి
యావదు ? అవిద్యేయ ఆత్మన ధర్మవల్లవేంబుదాదరూ యేగి ?-
ఎందు ఎల్లా అనర్థగళిగూ కారణవాగిరువ అవిద్యేయ (నిజవాద)
తత్త్వవన్న గొత్తుపడిసువదక్కాగి ముందిన కుడికేయన్న పురంభి
సిరుత్తదే.

కనసిన్ల కణువ విద్యావిద్యాఫలము

(భాష్య)

౨౧౦. తా వృత్తి అస్య తిరఃపాణ్యాదిలక్షణస్య పురుషస్య ఏతాః
ఃఃః నాను నాడ్యః యథా కేళః సకప్రధా భిన్నః తావతా తావత్పరి
మాణేన అణిమా అణుత్వేన తిష్ఠన్తి । తార్హ శుక్లస్య రసస్య నిలస్య
పిబ్బలస్య హరితస్య లోహితస్య పూర్ణాః । ఏతేః శుక్లత్వాదిభిః రస
విశేష్యేః పూర్ణా ఇత్యర్థః । ఏతే జ రసానాం వర్ణవిశేషాః వాత
సిత్రశ్లేష్మణామౌ ఇతరేతరసంయోగవృత్తివ్యవశేషాత్ విచిత్రా
బహవశ్చ భవన్తి ! తాసు ఏవంవిధాసు నాడిశు సూక్ష్మాసు వాలాగ్ర
సకప్రభేదపరిమాణాసు శుక్లాదిరసపూర్ణాసు సకలదేహవ్యాపినిశు
సప్తదశకం లిబ్ధం వర్తతే । తదాత్రితః సర్వా వాసనాః లుచ్ఛావజ

ಸಂಸಾರಧರ್ಮಾನುಭವಜನಿತಾಃ | ತಲ್ಲಿಜ್ಜಂ ವಾಸನಾಶ್ರಯಂ ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವಾತ್ ಸ್ವಚ್ಛಂ ಸ್ಫಟಿಕಮಣಿಕಲ್ಪಂ ನಾಡಿಗತರಸೋಪಾಧಿಸಂಸರ್ಗವಶಾತ್ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಪ್ರೇರಿತೋದ್ಭೂತವೃತ್ತಿವಿಶೇಷಂ ಸ್ತ್ರೀರಥಹಸ್ತ್ಯಾದ್ಯಾಕಾರವಿಶೇಷೈಃ ವಾಸನಾಭಿಃ ಪ್ರತ್ಯವಭಾಸತೇ | ಅಧೈವಂ ಸತಿ ಯತ್ರ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಕೇಚನ ಶತ್ರುವಃ | ಅನ್ಯೇ ವಾ ತಸ್ತುರಾಃ ಮಾಮ್ ಆಗತ್ಯ ಘ್ನಂತಿ ಇತಿ ಮೃಷೈವ ವಾಸನಾನಿಮಿತ್ತಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಅವಿದ್ಯಾಬೋಧ್ಯಾ ಜಾಯತೇ, ತದೇತತ್ ಉಚ್ಯತೇ ಏನಂ ಸ್ವಪ್ನದೃಶಂ ಘ್ನಂತೀವ ಇತಿ | ತಥಾ ಜನಂತೀವ ವಶೀಕುರ್ವಂತೀವ | ನ ಕೇಚನ ಘ್ನಂತಿ ನಾಪಿ ವಶೀಕುರ್ವಂತಿ ಕೇವಲಂ ತು ಅವಿದ್ಯಾವಾಸನೋದ್ಭವ ನಿಮಿತ್ತಂ ಭ್ರಾಂತಿಮಾತ್ರಮ್ | ತಥಾ ಹಸ್ತೀವ ಏನಂ ವಿಚ್ಛಾಯಯತಿ ವಿಚ್ಛಾದಯತಿ ವಿದ್ವಾವಯತಿ | ಧಾವಯಂತೀವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಗರ್ತಮಿವ ಪತತಿ | ಗರ್ತಂ ಜೀರ್ಣಕೂಪಾದಿಕಮಿವ ಪತಂತಮ್ ಆತ್ಮಾನಮ್ ಉಪಲಕ್ಷಯತಿ | ತಾದೃಶೀ ಹಿ ಅಸ್ಯ ಮೃಷಾ ವಾಸನಾ ಉದ್ಭವತಿ ಅತ್ಯಂತನಿಕ್ರಷ್ಟಾ ಅಧರ್ಮೋದ್ಭಾಸಿತಾಂತಃಕರಣವೃತ್ತಾಶ್ರಯಾ ದುಃಖಸ್ವರೂಪತ್ವಾತ್ | ಕಿಂ ಬಹುನಾ? ಯದೇನ ಜಾಗ್ರದ್ ಭಯಂ ಪಶ್ಯತಿ ಹಸ್ತ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣಮ್ ತದೇವ ಭಯ ರೂಪಮ್ ಅತ್ರ ಅಸ್ಮಿನ್ ಸ್ವಪ್ನೇ ವಿನೈವ ಹಸ್ತ್ಯಾದಿರೂಪಂ ಭಯಮ್ ಅವಿದ್ಯಾವಾಸನಯಾ ಮೃಷೈವ ಉದ್ಭೂತಯಾ ಮನ್ಯತೇ | ಅಥ ಪುನಃ ಯತ್ರ ಅವಿದ್ಯಾ ಅಪಕೃಷ್ಯಮಾಣಾ ವಿದ್ಯಾ ಚ ಉತ್ಪ್ರಪ್ಯಮಾಣಾ ಕಿಂ ವಿಷಯಾ ಕಿಂಲಕ್ಷಣಾ ಚೇತಿ? ಉಚ್ಯತೇ | ಅಥ ಪುನಃ ಯತ್ರ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ದೇವ ಇವ ಸ್ವಯಂ ಭವತಿ | ದೇವತಾವಿಷಯಾ ವಿದ್ಯಾ ಯದಾ ಉದ್ಭೂತಾ ಜಾಗರತಕಾಲೇ ತದುದ್ಭೂತಯಾ¹ ವಾಸನಯಾ ದೇವಮಿವ ಆತ್ಮಾನಂ ಮನ್ಯತೇ ಸ್ವಪ್ನೇಽಪಿ | ತದುಚ್ಯತೇ ದೇವ ಇವ | ರಾಜೇವ | ರಾಜ್ಯಸೋಽಭಿಷಿಕ್ತಃ ಸ್ವಪ್ನೇಽಪಿ 'ರಾಜಾಹಮ್' ಇತಿ ಮನ್ಯತೇ ರಾಜ ವಾಸನಾವಾಸಿತಃ | ಏವಮ್ ಅತ್ಯಂತಪ್ರಕ್ಷೇಯಮಾಣಾ ಅವಿದ್ಯಾ ಉದ್ಭೂತಾ ಚ ವಿದ್ಯಾ ಸರ್ವಾತ್ಮವಿಷಯಾ ಯದಾ ತದಾ² ಸ್ವಪ್ನೇಽಪಿ ತದ್ಭಾವಭಾವಿತಃ 'ಅಹ ಮೇವೇದಂ (ಸರ್ವಮ್)'³ ಸರ್ವೋಽಸ್ಮಿ' ಇತಿ ಮನ್ಯತೇ | ಸ ಯಃ ಸರ್ವಾತ್ಮ ಭಾವಃ ಸೋಽಸ್ಯ ಆತ್ಮನಃ ಪರಮೋ ಲೋಕಃ ಪರಮ್ ಆತ್ಮಭಾವಃ ಸ್ವಾಭಾ

1. 'ತದಾ ಉದ್ಭೂತಯಾ'—ಎಂಬ ಅಚ್ಚಿನ ಪಾಠಕ್ಕಿಂತ ಇದು ಮೇಲು.

2. 'ಯದಾ ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥಾಯಾಂ ತದಾ' ಎಂಬ ಪಾಠವೂ, ಉಂಟು; 'ಯದಾ ಯದಾ' ಎಂಬ ಅಸಾಧಾರಣ ಸಂಯೋಗ.

3. ಉಪನಿಷತ್ತಿಗನುಸಾರವಾಗಿ 'ಅಹಮೇವೇದಂ' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಸಾಕಾದರೂ 'ಸರ್ವಮ್' ಎಂಬ ಮಾತು ಅಧ್ಯಾತ್ಮತನಾಗಿರುವಂತೆಯೇ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ.

ವಿಕಃ | ಯತ್ತು ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವಾತ್ ಅರ್ವಾಕ್ ವಾಲಾಗ್ರನಾತ್ರಮಪಿ ಅನ್ಯ
ತ್ವೇನ ದೃಶ್ಯತೇ 'ನಾಹಮಸ್ಮಿ' ಇತಿ, ತದವಸ್ಥಾ ಅವಿದ್ಯಾ | ತಯಾ ಅವಿದ್ಯಯಾ
ಯೇ ಪ್ರತ್ಯುಪಸ್ಥಾಪಿತಾಃ ಅನಾತ್ಮಭಾವಾ ಲೋಕಾಃ, ತೇ ಅಪರಮಾಃ
ಸ್ಥಾವರಾನಂತಃ | ತಾನ್ ಸಂವೃತಹಾರವಿಷಯಾನ್ ಲೋಕಾನ್ ಅಪೇಕ್ಷ್ಯ
ಅಯಂ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವಃ ಸಮಸ್ತಃ ಅನನ್ತರೋಬಾಹ್ಯಃ | ಸೋಷ್ಯ ಪರಮೋ
ಲೋಕಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ಅಪಕೃಷ್ಯಮಾಣಾಯಾಮ್ ಅವಿದ್ಯಾಯಾಂ ವಿದ್ಯಾಯಾಂ
ಚ ಕಾಷ್ಠಾಂಗತಾಯಾಂ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವೋ ಮೋಕ್ಷಃ | ಯಥಾ ಸ್ವಯಂ
ಜ್ಯೋತಿಷ್ಪತ್ಯಂ ಸ್ವಪ್ನೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ ಉಪಲಭ್ಯತೇ ತದ್ವತ್ ವಿದ್ಯಾಫಲಮ್ ಉಪ
ಲಭ್ಯತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾ ಅವಿದ್ಯಾಯಾನುಪಿ ಉತ್ಪ್ರಾಪ್ಯಮಾಣಾಯಾಂ
ತಿರೋಧೀಯಮಾನಾಯಾಂ ಚ ವಿದ್ಯಾಯಾಮ್ ಅವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಫಲಂ
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ ಏವ ಉಪಲಭ್ಯತೇ 'ಅಧ ಯತ್ರೈವಂ ಘ್ನಂತೀವ ಜೀವಂತೀವ' ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈ ತಲೆ ಕೈ ಮುಂತಾದವುಗಳ ರೂಪದ ಪುರುಷನಿಗೆ ಆ ಇವೇ ಹಿತ ಎಂಬ
ನಾಡಿಗಳು¹ ಕೂದಲೆಳೆಯು ಸಾವಿರವಾಲಾಗಿ ಒಡೆದುಕೊಂಡರೆ ಎಷ್ಟೋ
ಅಷ್ಟು, ಅಷ್ಟು ಅಳತೆಯಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯಿಂದ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ
ಇರುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು ಅವು ಬಿಳಿಯ, ನೀಲವಾದ, ಕಂದು(ಬಣ್ಣ)ದ, ಹಸುರಾದ,
ಕೆಂಪಾದ (ರಸಗಳಿಂದ) ತುಂಬಿರುತ್ತವೆ; ಈ ಬಿಳಿಯದೇ ಮುಂತಾಗಿರುವ
ಬೇರೆಬೇರೆಯ ರಸಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುತ್ತವೆ ಎಂದರ್ಥ. ರಸಗಳ ಈ ಬೇರೆ
ಬೇರೆಯ ಬಣ್ಣಗಳು ವಾತ, ಪಿತ್ತ, ಶ್ಲೇಷ್ಮ - (ಇವು)ಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು
ಬೆರೆತುಕೊಂಡಿರುವದರಲ್ಲಾದ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆಯಿಂದ ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿಯೂ
ಅನೇಕವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತವೆ. (ಹೀಗೆ) ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಕೂದಲೆಳೆಯ ತುದಿಯ
ಸಾವಿರದಂತದಷ್ಟು ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳ ಬಿಳಿಯದೇ ಮುಂತಾದ ರಸಗಳಿಂದ
ತುಂಬಿ, ದೇಹದಲ್ಲಿಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಆ ಇಂಥ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಹದಿನೇಳ

1. ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ರಸಗಳ ವೈಚಿತ್ರ್ಯದಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಆಯಾ ಭೋಗದ
ಅಧ್ಯಾಸವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ನಾಡಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆ; ಬುದ್ಧಿಯ
ಜ್ಞಾನವು ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕಾಸವಾಗುತ್ತದೆ, ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಕುಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ
ಎಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ೨-೧-೧೯ರಲ್ಲಿ ನಾಡಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆ, ತೃಜಸನ ಅಪಾರವು ಪ್ರವಿ
ವಿಕ್ರಾಹಾರತರವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ೪-೨-೩ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಹೀಗೆ ಮೂರು ಸಲ
ನಾಡಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವದರಲ್ಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ- ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ. ೪-೩-೧೨೧೬ರಿಂದ
೧೨೨೮.

2. ವಾತರಸದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೆ ಕೆಂಪು, ಪಿತ್ತದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೆ ನೀಲ-ಎಂದು
ಮುಂತಾಗಿ ಸುಶ್ರುತಾದಿಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ವಯವದ¹ ಲಿಂಗವು ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಹೆಚ್ಚಿನ ಮತ್ತು ಕಡಿಮೆಯ ಸಂಸಾರಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ್ದರಿಂದಂಟಾದ ವಾಸನೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ಆ (ಲಿಂಗ)ವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವು. ವಾಸನೆಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ಆ ಲಿಂಗವು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಸ್ಪಟಿಕಮಣಿಯಂತೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದ್ದು ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ರಸಗಳೆಂಬ ಉಪಾಧಿಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದುಕೊಂಡು ಆಯಾ ವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ಹೆಂಗಸರು, ಗಾಡಿಗಳು, ಆನೆಗಳು -ಮುಂತಾದ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಆಕಾರಗಳುಳ್ಳ ವಾಸನೆಗಳಾಗಿ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ 'ಕೆಲವರು ಶತ್ರುಗಳೋ ಅಥವಾ ಬೇರೆಯವರಾದ ಕಳ್ಳರೋ, 'ನನ್ನನ್ನು ಬಂದು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಾರೆ', ಎಂದು ಸುಳ್ಳಾಗಿಯೇ ವಾಸನೆಗಳ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅದನ್ನೂ 'ಈ ಕನಸುಕಾಣುವವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವಂತಿರುವರೋ' ಎಂದು (ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಗೆಲ್ಲುವಂತೆ, ವಶಗೊಳಿಸುವಂತೆ ಇರುವರೋ (ಎಂದರ್ಥ). ಯಾರೊಬ್ಬರೂ ಕೊಲ್ಲುವದಿಲ್ಲ, ವಶಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದೂ ಇಲ್ಲ, ಆದರೆ ಬರಿಯ ಅವಿದ್ಯಾವಾಸನೆಯು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಭ್ರಾಂತಿಮಾತ್ರವೇ (ಅದು). ಹೀಗೆಯೇ ಇವನನ್ನು ಆನೆಯು (ವಿಚ್ಛಾಯಯತಿ= ವಿಚ್ಛಾದಯತಿ) ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವಂತಿರುತ್ತದೆ, ಬೆರಸಿಕೊಂಡುಬರುತ್ತದೆ, (ಎಂಬಂತೆ) ಓಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವಂತೆ (ಇರುತ್ತದೆ) ಎಂದರ್ಥ. ಗುಂಡಿಗೆ ಬೀಳುವಂತಿರುವನೋ, ಗುಂಡಿಗೆ ಎಂದರೆ ಹಾಳು ಹಗೆವು ಮುಂತಾದದ್ದರೊಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುವಂತೆ ತನ್ನನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೋ. ಇವನಿಗೆ ಅಧರ್ಮದಿಂದ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಂತಃಕರಣವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವ ಅಂಥ ಅತ್ಯಂತ ಕೀಳಾದ ಹುಸಿವಾಸನೆಯು ಎದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು), ಏಕೆಂದರೆ (ಅದು) ಅತ್ಯಂತದುಃಖರೂಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೆಚ್ಚು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದೇನು ? ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಆನೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಭಯವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೋ ಅದೇ ಭಯರೂಪವೇ ಇಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಈ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಆನೆಯೇ ಮುಂತಾದ ರೂಪದ ಭಯವನ್ನೇ, ಸುಳ್ಳುಸುಳ್ಳಾಗಿಯೇ ಎದ್ದುಕೊಂಡಿರುವ ಅವಿದ್ಯಾವಾಸನೆಯಿಂದ ಭಾವನೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ (ಅದು ತೀರ ಕೀಳು ಸ್ಥಿತಿಯು).

1. ಸಂಚಭೂತಗಳು, ದಶೇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಪ್ರಾಣ, ಅಂತಃಕರಣ-ಇವು ಹದಿನೇಳು ವಯವಗಳು. ಅ|| ಬೇ||

ಇನ್ನು ಹೀಗಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ವಿದ್ಯೆಯು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವದೋ (ಅಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆಯು) ಯಾವ ವಿಷಯವಾದದ್ದು, ಯಾವ ಸ್ವರೂಪದ್ದು ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ : ಇನ್ನು ಹೀಗಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಾನು ದೇವತೆಯಂತೆ ಆಗಿರುತ್ತಾನೋ, ದೇವತೆಯ ವಿಷಯವಾದ ವಿದ್ಯೆಯು ಜಾಗರಿತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗ ಉಂಟಾಗಿರುವದೋ, ಆಗ (ಅದರಿಂದ) ಎದ್ದುಕೊಂಡ ವಾಸನೆಯಿಂದ ತಾನು ದೇವತೆಯೆಂದೇ ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಭಾವಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅದನ್ನೇ 'ದೇವತೆಯಂತೆ' ಎಂದಿದೆ. ರಾಜನಂತೆ, ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಅಭಿಷಿಕ್ತನಾದವನ. ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ನಾನು ರಾಜನು ಎಂದು ರಾಜವಾಸನೆಯಿಂದ ವಾಸಿತನಾಗಿ ಭಾವಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಆತ್ಮಂತವಾಗಿ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಸವೆದುಹೋಗಲು ಸರ್ವಾತ್ಮವಿಷಯವಿದ್ಯೆಯೂ ಯಾವಾಗ ಎದ್ದುಕೊಳ್ಳುವದೋ ಆಗ ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಭಾವಿತನಾಗಿ 'ನಾನೇ ಇದೆ(ಲ್ಲವೂ), ಸರ್ವನಾಗಿರುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ಭಾವಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಈ ಆತ್ಮನ ಪರಮಲೋಕವು, ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆತ್ಮಭಾವವು¹ ಅದರೆ ಯಾವದು ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವಕ್ಕಿಂತ, ಈಚಿನ ಯಾವದೊಂದು ಕೂದಲೆಳೆಯ ತುದಿಯಷ್ಟೇ ಅದರೂ (ಇದು) ನಾನಲ್ಲ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆಯೋ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಆ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಮುಂದೊಡ್ಡಲಾದ ತಾನಲ್ಲವೆಂದು (ಕಾಣುವ) ಲೋಕಗಳಿವೆಯಲ್ಲ, ಸ್ಥಾವರಾಂತವಾದ ಅವು ಅಪರಮಗಳು², ವ್ಯವಹಾರದ ವಿಷಯವಾದ ಆ ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದಾಗ³ ಈ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವವು ಸಮಸ್ತವಾಗಿ, ಒಳಗಿಲ್ಲದೆ ಹೊರಗಿಲ್ಲದೆ ಇರುವದು. ಅದೇ ಇವನ ಪರಮಲೋಕವು. ಅದ್ದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ವಿದ್ಯೆಯು ತೀರ (ಹೆಚ್ಚಿನ) ತುದಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದಾಗ (ಆಗುವ) ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವವಾದ ಮೋಕ್ಷವು- ಹೇಗೆ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ಠವು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ (ಈ)-ವಿದ್ಯಾಫಲವೂ (ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ) ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಇದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವಿದ್ಯೆಯು ಮರೆಯಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯೆಯ ಫಲವೂ (ಸ್ವಪ್ನ

1. ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು.

2. ಏಕೆಂದರೆ ಅವಿದ್ಯಾಕೃತವಾದ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ತೋರುವ ಲೋಕಗಳು, ಇವು ಅವಿದ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು ಎಂದು ತೋರಿದರೂ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ನಾನಲ್ಲ ಎಂದು ಬಾಧಿತವಾಗುವವು, ಅದ್ದರಿಂದ ಅದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾತ್ಮರೂಪವಲ್ಲ.

3. ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದವುಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವವನ್ನು ಪರಮ, ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಎಂದವೆಯೇ ಹೊರತು ಆ ಲೋಕಗಳು ನಿಜವಾಗಿವೆಯೆಂದೂ ಇದು ಅವಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಲೋಕವೆಂದೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲ- ಎಂದು ಭಾವ.

ದಲ್ಲಿ) 'ಇನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಇವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವಂತಿರುವರೋ ಗೆಲ್ಲುವಂತೆಯೂ' ಎಂದು (ಹೇಳಿದಂತೆ) ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಯೇ ತೋರುತ್ತಿರುತ್ತದೆ.

ಅವಿದ್ಯಾತತ್ತ್ವ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೧೧. ತೇ ಏತೇ ವಿದ್ಯಾವಿದ್ಯಾಕಾರ್ಯೇ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವಃ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಾತ್ಮಭಾವಶ್ಚ | ವಿದ್ಯಯಾ ಶುದ್ಧಯಾ ಸರ್ವಾತ್ಮಾ ಭವತಿ | ಅವಿದ್ಯಯಾ ಚ ಅಸರ್ವೋ ಭವತಿ | ಅನ್ಯತಃ ಕುತಶ್ಚಿತ್ ಪ್ರವಿಭಕ್ತೋ ಭವತಿ | ಯತಃ ಪ್ರವಿಭಕ್ತೋ ಭವತಿ ತೇನ ವಿರುದ್ಧತೇ | ವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ ಹನ್ಯತೇ ಜೀಯತೇ ವಿಚ್ಛಾದ್ಯತೇ ಚ ಅಸರ್ವವಿಷಯತ್ವೇ ಚ ಭಿನ್ನತ್ವಾತ್ ಏತದ್ ಭವತಿ | ಸಮಸ್ತಸ್ತು ಸನ್ ಕುತೋ ಭಿದ್ಯತೇ ಯೇನ ವಿರುದ್ಧೇತ ? ವಿರೋಧಾಭಾವೇ ಕೇನ ಹನ್ಯತೇ ಜೀಯತೇ ವಿಚ್ಛಾದ್ಯತೇ ಚ ? ಆತ ಇದಮ್ ಅವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಸತತ್ತ್ವಮ್ ಉಕ್ತಂ ಭವತಿ | ಸರ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಸಂತಮ್ ಅಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವೇನ ಗ್ರಾಹಯತಿ | ಆತ್ಮನೋಽನ್ಯದ್ ವಸ್ತುಸ್ತರಮ್ ಅವಿದ್ಯಮಾನಂ ಪ್ರತ್ಯುಪಸ್ಥಾಪಯತಿ | (ಆತ್ಮಾನಮ್ ಅಸರ್ವಮಾಪಾದಯತಿ |)¹ ತತಸ್ತದ್ವಿಷಯಃ ಕಾನೋ ಭವತಿ ಯತೋ ಭಿದ್ಯತೇ | ಕಾನುತಃ ಕ್ರಿಯಾಮ್ ಉಪಾದತ್ತೇ | ತತಃ ಫಲಮ್ | ತದೇತದುಕ್ತಮ್, ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಂ ಚ "ಯತ್ರ ಹಿ ದ್ವೈತ ಮಿವ ಭವತಿ ತದಿತರ ಇತರಂ ಸಶ್ಚಿತಿ" (೨-೪-೧೪) ಇತ್ಯಾದಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವ, ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಾತ್ಮಭಾವ- ಎಂಬೀ ಎರಡೂ ವಿದ್ಯಾವಿದ್ಯೆಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳು. ಶುದ್ಧವಾದ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದಾದರೆ ಅಸರ್ವನಾಗುತ್ತಾನೆ; ಯಾವದಾದರೂ ಮತ್ತೊಂದರಿಂದ ವಿಂಗಡವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ; ಯಾವದರಿಂದ ವಿಂಗಡವಾಗಿರುತ್ತಾನೋ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ, ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಆ ಮತ್ತೊಂದರಿಂದ) ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ, ವಶಗೊಳಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ, ಓಡಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. (ತಾನು) ಅಸರ್ವನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ (ತಾನು ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕಿಂತ) ಭಿನ್ನನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಇದು ಆಗುತ್ತದೆ. ಸರ್ವನೇ ಆಗಿದ್ದರೋ ಯಾವದಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದು ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನು ? ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದವೇರೆ ಏತರಿಂದ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟಾನು, ವಶಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟಾನು, ಅಥವಾ ಓಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಾನು ? ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು

1 ಈ ವಾಕ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.

ಅವಿದ್ಯೆಯು ತತ್ತ್ವವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಯಿತು. (ಅದು) ಸರ್ವಾತ್ಮನಾಗಿರುವ (ಅತ್ಮನನ್ನು) ಅಸರ್ವಾತ್ಮನೆಂದು ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ; ತನಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ (ಅದನ್ನು) ತಂದು ಮುಂದೊಡ್ಡುತ್ತದೆ. (ತನ್ನನ್ನು ಅಸರ್ವನೆಂದು ಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತದೆ).¹ ಆಮೇಲೆ ಯಾವದರಿಂದ (ತಾನು) ಭಿನ್ನನಾಗಿರುವನೋ ಅದರ ವಿಷಯದ ಕಾಮವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ; ಕಾಮದಿಂದ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ; ಅದರಿಂದ ಫಲ(ವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ). ಆ ಇದನ್ನು ಹಿಂದೆ (೨-೪-೧೪) ಹೇಳಿಯೂ ಇದೆ, ಮುಂದೆ “ಎಲ್ಲಿ ದ್ವೈತದಂತೆ ಇರುವದೋ ಅಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ” (೪-೫-೧೫) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳುವದೂ ಆಗುವದು.

ಅವಿದ್ಯೆಯು ಅತ್ಮನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಧರ್ಮವಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೧೨. ಇದಮ್ ಅವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಸತತ್ತ್ವಂ (ಸಹ?)² ಕಾರ್ಯೇಣ ಪ್ರದರ್ಶಿತಮ್ | ವಿದ್ಯಾಯಾಶ್ಚ ಕಾರ್ಯಂ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವಃ ಪ್ರದರ್ಶಿತಃ ಅವಿದ್ಯಾಯಾ ವಿಪರ್ಯಯೇಣ | ಸಾ ಚ ಅವಿದ್ಯಾ ನಾಸ್ತತ್ಮನಃ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೋ ಧರ್ಮಃ | ಯಸ್ಮಾತ್ ವಿದ್ಯಾಯಾಮ್ ಉತ್ಪ್ರಾಪ್ಯಮಾಣಾಯಾಂ ಸ್ವಯಮ್ ಅಪಚೇಯಮಾನಾ ಸತೀ ಕಾಷ್ಠಾಂ ಗತಾಯಾಂ ವಿದ್ಯಾಯಾಂ ಪರಿನಿಷ್ಠಿತೇ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವೇ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ನಿವರ್ತತೇ | ರಜ್ಜ್ವಾಮಿವ ಸರ್ಪಜ್ಞಾನಂ ರಜ್ಜುನಿಶ್ಚಯೇ | ತಚ್ಚೇತನ್ಮಾ “ಯತ್ರ ತ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವಮಾತ್ಮೈವಾಭೂತ್ ತತ್ತ್ವೇನ ಕಂ ಪಶ್ಯೇತ್”³ (೨-೪-೧೪) ಇತ್ಯಾದಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ನಾಸ್ತತ್ಮಧರ್ಮೋವಿದ್ಯಾ | ನ ಹಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಸ್ಯ ಉಚ್ಛಿತ್ತಿಃ ಕದಾಚಿದಪಿ ಉಪಪದ್ಯತೇ ಸವಿತುರಿವ ಔಷ್ಣ್ಯಪ್ರಕಾಶಯೋಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಯಾ ನೋಕ್ಷಃ ಉಪಪದ್ಯತೇ ||

1. ಈ ವಾಕ್ಯವು ಇಲ್ಲಿ ಬೇಕಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ‘ಸರ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಸನ್ನಮ್ ಅಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವೇನ ಗ್ರಾಹಯತಿ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಗಲಿ ಬಂದಿದೆ, ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯವು ಇದರೊಡನೆ ಸರಳವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುವದೂ ಇಲ್ಲ.

2. ಈ ಶಬ್ದವು ಇಲ್ಲಿ ಬೇಕೆಂದು ತೋರುವದಿಲ್ಲ.

3. ಇಲ್ಲಿ ‘ಉಕ್ತಮ್’ ಎಂದಿರುವದರಿಂದ ಚಿಫ್ರೇತ್ ಎಂದು ಪಾರವಿರಬೇಕಾಗಿ ತ್ವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ; ಅಥವಾ ‘ತತ್ತ್ವೇನ ಕಂ ಚಿಫ್ರೇತ್’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು. ಅಥವಾ ಇದು ಮೂಢ್ಯಂ ದಿನಪಾರದ ಪರಾಮರ್ಶವೆಂದಾದರೂ ಭಾವಿಸಬಹುದು.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇದೇ ಅವಿದ್ಯೆಯ ತತ್ತ್ವವೆಂದು ಕಾರ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾಯಿತು. ಅವಿದ್ಯೆಯ (ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ) ವಿಪರೀತವಾಗಿ ವಿದ್ಯೆಯ ಕಾರ್ಯವು ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಈ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಆತ್ಮನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಧರ್ಮವಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ ವಿದ್ಯೆಯು ಹೆಚ್ಚಿಕೊಂಡರೆ ತಾನು ಕಡಿನೆಯಾಗುತ್ತಾಬಂದು ವಿದ್ಯೆಯು ಕೊನೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಲು ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಲಾಗಿ (ಅದು)- ಹಗ್ಗವೆಂಬ ನಿಕ್ಷಯವಾಗಲು ಹಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಹಾವೆಂಬ ಅರಿವು ತೊಲಗುವಂತೆ- ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೊಲಗುತ್ತದೆ.” ಇದನ್ನು “ಎಲ್ಲಿಯಾದರೆ ಇವನಿಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮನೇ ಆಯಿತೋ ಅಲ್ಲಿ ಏತರಿಂದ ಏನನ್ನು ಕಂಡಾನು?....” (೨-೪-೧೪)^೧ ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಆತ್ಮಧರ್ಮವಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದದ್ದು ನಾಶವಾಗುವದೆಂಬುದು ಸೂರ್ಯನ ಬಿಸಿಬಿಳಿಕ್ಕುಗಳಿಗೆ (ನಾಶವಾಗುವದೆಂಬಂತೆ) ಎಂದಿಗೂ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದರಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುವದೆಂಬುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಸುಷುಪ್ತಾತ್ಮನ ಪರಮಾರ್ಥಸ್ವರೂಪ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದ್ವಾ ಅಸ್ಯೈತದತಿಚ್ಛಿನ್ನಾ ಅಪಹತಪಾಪಾಭಯಗ್ಂ
ರೂಪಮ್ | ತದ್ಯಥಾ ಪ್ರಿಯಯಾ ಸ್ತ್ರಿಯಾ ಸಂಪರಿಷ್ವಕ್ತೋ ನ
ಬಾಹ್ಯಂ ಕಿಂಚನ ನೇದ ನಾನ್ತರಮೇವಮೇವಾಯಂ ಪುರುಷಃ

1. ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು -ಎಂದರ್ಥ. ಅವಿದ್ಯಾಸ್ವರೂಪವನ್ನೇನೂ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಕಾರ್ಯದೊಡನೆ ಎಂದು ಕನ್ನಡಿಸು ಸರಿಯಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನಾವು ಸಹ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಅನವತ್ಯವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟಿರುತ್ತೇವೆ.

2. ಹಿಂದೆ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೋ, ಕಾಮಕರ್ಮಾದಿಗಳಂತೆ ಅಗಂತಕವೋ ? -ಎಂದು (ಭಾ. ಭಾ. ೨೦೮ರಲ್ಲಿ) ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡದ್ದರ ತೀರ್ಮಾನವಿದು. ಅಲ್ಲಿ ಅಗಂತಕವೆಂದರೆ ಮತ್ತೊಂದರಿಂದ ಬಂದದ್ದು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೂ ಇಲ್ಲ, ಆತ್ಮನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಧರ್ಮವಲ್ಲ ಎಂದೇ ಅರ್ಥ.

3. ವಿದ್ಯೆ, ಅವಿದ್ಯೆ- ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಮಾಣತಾರತಮ್ಯವುಂಟೆಂದೇನೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲ. ಸೂ. ಭಾ. ೩-೪-೫೨ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೯೯)ನ್ನು ನೋಡಿ. ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿದ್ಯೆ ಎಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ನಾನೆಂಬ ನಿಶ್ಚಯ, ಆಗ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಆತ್ಮಂತಿಕವಾಗಿ ತೊಲಗುವದು. ಉಪಾಸನಾದಿವಿದ್ಯೆಗಳುಂಟಾದಾಗ ಇನ್ನೂ ಅವಿದ್ಯೆ ಇದ್ದೇ ಇರುವದು- ಎಂಬುದಿಷ್ಟೇ ಅಭಿಪ್ರೇತ.

4. ಮೂಲವಾಕ್ಯದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.

ಪ್ರಾಜ್ಞೇನಾತ್ಮನಾ ಸಂಪರಿಷ್ಕಕ್ತೋ ನ ಬಾಹ್ಯಂ ಕಿಂಚನ ನೇದ
ನಾನ್ತರಂ ತದ್ವಾ ಅಸ್ಯೈತದಾಪ್ತಕಾಮವಾತ್ಮಕಾಮ
ಮುಕಾಮಗ್ಂ ರೂಪಗ್ಂ ಶೋಕಾನ್ತರಮ್ || ೨೧ ||

೨೧. ಇವನಿಗೆ ಅದೇ ಅತಿಚ್ಛಂದವಾದ, ಅಪಹತಪಾಪವಾದ
ಅಭಯವಾದ ರೂಪವು. ಅದು (ಹೇಗೆಂದರೆ) ಹೇಗೆ ಪ್ರಿಯಳಾದ
ಸ್ತ್ರೀಯೊಡನೆ ಅಲಿಂಗಿತನಾಗಿ ಹೊರಗಿನ ಯಾವದನ್ನೂ ಅರಿಯದಿರು
ವನೋ ಒಳಗಿನ (ಯಾವದನ್ನೂ ಹೇಗೆ ಅರಿಯ)ದಿರುವನೋ, ಹಾಗೆ
ಯೇ ಈ ಪುರುಷನು ಪ್ರಾಜ್ಞನಾದ ಆತ್ಮನಿಂದ ಅಲಿಂಗಿತನಾಗಿ ಹೊರ
ಗಿನದೇನನ್ನೂ ಅರಿಯದಿರುವನು, ಒಳಗಿನ (ಯಾವದನ್ನೂ ಅರಿಯ)
ದಿರುವನು. ಅದೇ ಇವನಿಗೆ ಆಪ್ತಕಾಮವೂ ಆತ್ಮಕಾಮವೂ ಅಕಾಮ
ವೂ ಶೋಕಾಂತರವೂ ಆದ ರೂಪವು.

ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಗಳಿಲ್ಲದ ರೂಪ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೧೩. ಇದಾನೀಂ ಯೋಃಸೌ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವೋ ಮೋಕ್ಷೋ ವಿದ್ಯಾ
ಫಲಂ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಶೂನ್ಯಮ್, ಸ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತೋ ನಿರ್ದಿಶ್ಯತೇ ಯತ್ರ
ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಾಣಿ ನ ಸ್ತಿ | ತದೇತತ್ ಪ್ರಸ್ತುತಂ “ಯತ್ರ ಸುವ್ರೋ
ನ ಕಂಚನ ಕಾಮಂ ಕಾಮಯತೇ ನ ಕಂಚನ ಸ್ಪೃಷ್ಣಂ ಪಶ್ಯತಿ” (೪-೩-೧೯)
ಇತಿ | ತದ್ವಾ^೧ ಅಸ್ಯ ರೂಪಮ್ ಯಃ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವಃ “ಸೋಽಸ್ಯ ಪರಮೋ
ಲೋಕಃ” (೪-೩-೨೦) ಇತ್ಯುಕ್ತಃ ತತ್, ಅತಿಚ್ಛನ್ನಾಃ | ಅತಿಚ್ಛನ್ನಮ್
ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ರೂಪಪರತ್ವಾತ್ | ಭಂದಃ ಕಾಮಃ | ಅತಿಗತಶ್ಚನ್ನೋ ಯಸ್ಮಾತ್
ರೂಪಾತ್ ತತ್ ಅತಿಚ್ಛನ್ನಂ ರೂಪಮ್ | ಅನ್ಯೇಃಸೌ ಸಾನ್ತಶ್ಚಂದಃಶಬ್ದಃ
ಗಾಯತ್ರಾದಿಚ್ಛನ್ನೋನಾಚೇ | ಅಯಂ ತು ಕಾಮವಚನಃ | ಅತಃ ಸ್ವರಾನ್ತ
ಏವ | ತಥಾಪಿ ಅತಿಚ್ಛನ್ನಾ ಇತಿ ಪಾಠಃ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಧರ್ಮೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ |
ಅಸ್ತಿ ಚ ಲೋಕೇ ಕಾಮವಚನಃ ಪ್ರಯುಕ್ತಃ ಭಂದಃಶಬ್ದಃ ‘ಸ್ವಚ್ಛಂದಃ’,
‘ಪರಚ್ಛಂದಃ’ ಇತ್ಯಾದೌ | ಅತಃ ಅತಿಚ್ಛನ್ನಮ್ ಇತ್ಯೇವಮ್ ಉಪನೇಯಮ್
ಕಾಮವರ್ಜಿತಮೇತದ್ರೂಪಮ್ ಇತ್ಯಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥೇ | ತಥಾ ಅಪಹತಪಾಪ್ತ |
ಪಾಪಶಬ್ದೇನ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮೌ ಉಚ್ಯತೇ | “ಪಾಪಭಿಃ ಸಂಸೃಜ್ಯತೇ....

1. “ತದೇತದ್ ವಾ” ಎಂಬ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಏತದ್ ಎಂಬುದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು
ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡದ್ದೆಂದು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಾಗುವದು.

ಪಾಪ್ಮನೋ ವಿಜಹಾತಿ” (೪-೩-೮) ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ | ಅಪಹತಪಾಪ್ಮ | ಧರ್ಮಾಧರ್ಮವರ್ಜಿತಮ್ ಇತ್ಯೇತತ್ | ಕಿಂ ಚ ಅಭಯಮ್ | ಭಯಂ ಹಿ ನಾನು ಅವಿದ್ಯಾಕಾರ್ಯಮ್ | ಅವಿದ್ಯಯಾ ಭಯಂ ಮನ್ಯತೇ (೪-೩-೨೦) ಇತಿ ಹಿ ಉಕ್ತಮ್ | ತತ್ ಕಾರ್ಯದ್ವಾರೇಣ ಕಾರಣಪ್ರತಿಷೇಧೋಽಯಮ್ | ಅಭಯಂ ರೂಪಮಿತಿ | ಅವಿದ್ಯಾವರ್ಜಿತಮ್ ಇತ್ಯೇತತ್ | ಯದೇತತ್ ವಿದ್ಯಾಫಲಂ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವಃ ತದೇತತ್ ಅತಿಚ್ಛಿನ್ನಾಪಹತಪಾಪ್ಮಾಭಯಂ ರೂಪಂ ಸರ್ವಸಂಸಾರಧರ್ಮವರ್ಜಿತಮ್ || ಅತೋಽಭಯಂ ರೂಪಮೇತತ್ | ಇದಂ ಚ ಪೂರ್ವಮೇವ ಉಪನ್ಯಸ್ತಮ್ ಅತೀತಾನಂದರಬ್ರಹ್ಮಣಸಮಾಪ್ತಾ “ಅಭಯಂ ವೈ ಜನಕ ಪ್ರಾಪ್ನೋಸಿ” (೪-೨-೪) ಇತ್ಯಾಗಮತಃ | ಇಹ ತು ತರ್ಕತಃ ಪ್ರಪಂಚಾತ್, ದರ್ಶಿತಾಗಮಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಯದಾರ್ಥ್ಯಯಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈಗ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವ(ರೂಪ)ವಾದ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕ ಫಲಶೂನ್ಯವಾದ ವಿದ್ಯಾಫಲವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಹೋರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ ; ಅಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಗಳು ಇರುವದೇ ಇಲ್ಲ.¹ ಇದನ್ನೇ “ಎಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಸಿದವನು ಯಾವ ಕಾಮವನ್ನೂ ಕಾಮಿಸುವ ದಿಲ್ಲವೋ ಯಾವ ಸ್ವಪ್ನವನ್ನೂ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲವೋ” (೪-೩-೧೯) ಎಂದು (ಈ) ಮೊದಲು ಹೇಳಿರುವದು. ಅದೇ ಇವನ ರೂಪವು- “ಅದು ಇವನ ಪರಮ ಲೋಕವು” (೪-೩-೨೦) ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ ಯಲ್ಲ, ಅದೇ (ಅತಿಚ್ಛಿನ್ನಾಃ=ಅತಿಚ್ಛಿನ್ನಮ್) ಅತಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದದ್ದು ಎಂದು ಅರ್ಥ. (ಅತಿಚ್ಛಿನ್ನಾಃ ಎಂಬ ಪುಲ್ಲಿಂಗವನ್ನು ನಮುಂಸಕವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳ ಬೇಕು) ; ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ರೂಪಕ್ಕೆ (ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ) ಸೇರಿರುತ್ತದೆ. ಭಂದ ವೆಂದರೆ ಕಾಮವು, ಯಾವ ರೂಪದಿಂದ ಭಂದವು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರುವದೋ ಅದು ಅತಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ರೂಪವು. ಸಕಾರಾಂತವಾಗಿ ಗಾಯತ್ರಾದಿಚ್ಛಂದಸ್ಸು ಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಆ ಭಂದಃಶಬ್ದವು ಬೇರೆ ; ಆದರೆ ಇದು ಕಾಮವನ್ನು ಹೇಳುವ (ಶಬ್ದ)ವಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವರಾಂತವೇ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ‘ಅತಿಚ್ಛಿನ್ನಾಃ’ ಎಂದು (ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಸಕಾರಾಂತವಾಗಿ) ಪರಿಸಿರುವದು ವೈದಿಕಪ್ರಯೋಗವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ‘ಸ್ವಚ್ಛಿನ್ನಃ’ (ಸ್ವೇಚ್ಛೆ), ‘ಪರಚ್ಛಿನ್ನಃ’ (ಪರೇಚ್ಛೆ) -ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಮವನ್ನು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ ಭಂದ ಶಬ್ದವೂ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ರೂಪವು ಕಾಮರಹಿತವಾದದ್ದು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು

1. ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಗಳಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಸಿ ತಿಳಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

(ಕೊಡುವದಕ್ಕಾಗಿ) ‘ಅತಿಚ್ಛನ್ನಮ್’ ಎಂದಿತ್ತು (ಅತಿಚ್ಛನ್ನಾಃ ಎಂಬಿದನ್ನು) ರೂಪಾಂತರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಹೀಗೆಯೇ ಅಪಹತಪಾಪ್ತ(ವಾದದ್ದು) ಪಾಪ್ತಶಬ್ದದಿಂದ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ ; ಏಕೆಂದರೆ ಹಿಂದೆ “ಪಾಪ್ತಭಿಃ ಸಂಸೃಜ್ಯತೇ . ಪಾಪ್ತನೋ ವಿಜಹಾತಿ” (೪-೩-೮) ಪಾಪ್ತಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ ಪಾಪ್ತಗಳನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದು (ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪಾಪ್ತಶಬ್ದವನ್ನು) ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುತ್ತದೆ. (ಆದ್ದರಿಂದ) ಅಪಹತಪಾಪ್ತ ಎಂದರೆ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳಿಲ್ಲದ್ದು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಮತ್ತು ಅಭಯ(ವಾದದ್ದು). ಭಯವೆಂಬುದು ಅವಿದ್ಯೆಯ ಕಾರ್ಯವೇ. ‘ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಭಯವನ್ನು ಭಾವಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ’ (೪-೩-೨೦) ಎಂದಲ್ಲಿನೇ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆ? ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು (ಭಯವೆಂಬ) ಕಾರ್ಯದ ಮೂಲಕ ಕಾರಣ (ವಾದ ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನು) ಅಲ್ಲಗಳೆದದ್ದು. ಅಭಯವಾದ ರೂಪವು ಎಂದರೆ ಅವಿದ್ಯಾ ರಹಿತವಾದದ್ದು ಎಂದರ್ಥ. ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವವೆಂಬ ಈ ವಿದ್ಯಾಫಲವಿದೆಯಲ್ಲಿ, ಆ ಇದು ಅತಿಚ್ಛಂದವೂ ಅಪಹತಪಾಪ್ತವೂ ಅಭಯರೂಪವೂ ಆದದ್ದು. ಯಾವ ಸಂಸಾರಧರ್ಮವೂ ಇಲ್ಲವಾದದ್ದು, ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಅಭಯರೂಪವು. ಇದನ್ನು (ಇದರ) ಹಿಂದೆಯೇ ಇರುವ ಬ್ರೂಹ್ಮಣದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ “ಜನಕನೇ, ಅಭಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತೀಯೆ” (೪-೨-೪) ಎಂದು ಆಗಮದಿಂದ ಹೇಳಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಹಿಂದೆ ತಿಳಿಸಿರುವ ಆಗಮಾರ್ಥವನ್ನು ಗಟ್ಟಿಗೊಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಕರ್ಮದಿಂದ (ಅದನ್ನೇ) ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.^೧

ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿರುವದಕ್ಕೆ ಏಕತ್ವವು ಕಾರಣ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೧೪. ಆಯಮಾತ್ಮಾ ಸ್ವಯಂ ಚೈತನ್ಯಜ್ಯೋತಿಃಸ್ವಭಾವಃ ಸರ್ವಂ ಸ್ವೇನ ಚೈತನ್ಯಜ್ಯೋತಿಷಾ ಅವಭಾಸಯತಿ ಸ ಯತ್ ತತ್ರ ಕಿಂಚಿತ್ ಪಶ್ಯತಿ ರಮತೇ, ಚರತಿ, ಜಾನಾತಿ ಚ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಸ್ಥಿತಂ ಚೈತತ್ ನ್ಯಾಯತಃ ನಿತ್ಯಂ ಸ್ವರೂಪಂ ಚೈತನ್ಯಜ್ಯೋತಿಷ್ವಮ್ ಆತ್ಮನಃ | ಸ ಯದ್ಯಾತ್ಮಾ ಅತ್ರ ಅವಿನಷ್ಟಃ ಸ್ವೇನೈವ ರೂಪೇಣ ವರ್ತತೇ ಕಸ್ಮಾತ್ ‘ಅಯಮಹಮಸ್ಮಿ’

1. ಉಪದೇಶಪ್ರಧಾನವಾಕ್ಯದಿಂದ.

2. ಆಗಮದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಕಾಮಕರ್ಮಗಳಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅಭಯವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ತರ್ಕದಿಂದ ಗಟ್ಟಿಗೊಳಿಸಿದೆ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

ಇತ್ಯಾತ್ಮಾನಂ ವಾ ಬಹಿರ್ವಾ 'ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ' ಇತಿ ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನ
ಯೋರಿವ ನ ಜಾನಾತೀತಿ? ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ | ಶೃಣು ಅತ್ರ ಅಜ್ಞಾನ
ಹೇತುಮ್ | ಏಕತ್ವಮೇವ ಅಜ್ಞಾನಹೇತುಃ | ತತ್ ಕಥಮಿತಿ? ಉಚ್ಯತೇ |
ದೃಷ್ಟಾಂತೇನ ಹಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಭವತಿ ವಿವಕ್ಷಿತೋರ್ಧ್ವಃ ಇತ್ಯಾಹ | ತತ್ ತತ್ರ
ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಪ್ರಿಯಯಾ ಇಷ್ಟಯಾ ಸ್ತ್ರಿಯಾ ಸಂಪರಿಷ್ಪಕ್ತಃ ಸಮ್ಯಕ್ಪರಿ
ಷ್ಪಕ್ತಃ ಕಾಮಯನ್ತ್ಯಾ ಕಾಮುಕಃ ಸನ್ ನ ಬಾಹ್ಯಮ್ ಆತ್ಮನಃ ಕಿಂಚನ
ಕಿಂಚದಪಿ ವೇದ ಮತ್ತೋನ್ಯದ್ ವಸ್ತು ಇತಿ | ನ ಚ ಅನ್ತರಮ್ ಅಯಂ
ಮಹಮಸ್ಮಿ ಸುಖೀ ದುಃಖೀ ವಾ ಇತಿ | ಅಪರಿಷ್ಪಕ್ತಸ್ತು ತಯಾ ಪ್ರವಿಭಕ್ತೋ
ಜಾನಾತಿ ಸರ್ವಮೇವ ಬಾಹ್ಯಮ್ ಅಭ್ಯನ್ತರಂ ಚ | ಪರಿಷ್ಪಕ್ತೋತ್ತರ
ಕಾಲಂ ತು ಏಕತ್ವಾಪತ್ತೇಃ ನ ಜಾನಾತಿ | ಏವಮೇವ ಯಥಾ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ,
ಅಯಂ ಪುರುಷಃ ಪ್ರೇತ್ರಜ್ಞಃ ಭೂತಮಾತ್ರಾಸಂಸರ್ಗತಃ ಸೈನ್ಧವಖಿಲ್ಯವತ್
ಪ್ರವಿಭಕ್ತಃ ಜಲಾದೌ ಚಂದ್ರಾದಿವ್ರತಿಬಿವ್ಭವತ್ ಕಾರ್ಯಕರಣೇ ಇಹ
ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ ಸೋಯಂ ಪುರುಷಃ ಪ್ರಾಜ್ಞೇನ ಪರಮಾರ್ಥೇನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೇನ
ಸ್ಥೇನ ಆತ್ಮನಾ ಪರೇಣ ಜ್ಯೋತಿಷಾ ಸಂಪರಿಷ್ಪಕ್ತಃ ಸಮ್ಯಕ್ಪರಿಷ್ಪಕ್ತಃ ಏಕೇ
ಭೂತಃ ನಿರನ್ತರಃ ಸರ್ವಾತ್ಮಾನ ಬಾಹ್ಯಂ ಕಿಂಚನ ವಸ್ತುನ್ತರಮ್ ನಾಪಿ ಅನ್ತ
ರಮ್ ಆತ್ಮನಿ ಅಯಮಹಮಸ್ಮಿ ಸುಖೀ ದುಃಖೀ ವಾ ಇತಿ ವೇದ | ತತ್ರ ಚೈತನ್ಯ
ಜ್ಯೋತಿಃ ಸ್ವಭಾವತ್ವೇ ಕಸ್ಮಾತ್ ಇಹ ನ ಜಾನಾತೀತಿ ಯದಪ್ರಾಪ್ತೇಃ ತತ್ರ
ಅಯಂ ಹೇತುರ್ಮಯೋಕ್ತಃ ಏಕತ್ವಮ್ ಯಥಾ ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸಯೋಃ ಸಂಪರಿ
ಷ್ಪಕ್ತಯೋಃ | ತತ್ರ ಅರ್ಥಾತ್ ನಾನಾತ್ವಂ ವಿಶೇಷವಿಜ್ಞಾನಹೇತುಃ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ
ಭವತಿ | ನಾನಾತ್ವೇ ಚ ಕಾರಣಮ್ ಆತ್ಮನೋ ವಸ್ತುನ್ತರಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯುಪ
ಸ್ಥಾಪಿಕಾ ಅವಿದ್ಯಾ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ತತ್ರ ಚ ಅವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಯದಾ
ಪ್ರವಿವಿಕ್ತೋ ಭವತಿ ತದಾ ಸರ್ವೇಣ ಏಕತ್ವಮೇವ ಅಸ್ಯ ಭವತಿ | ತತಶ್ಚ
ಜ್ಞಾನಜ್ಞೇಯಾದಿಕಾರಕವಿಭಾಗೇ ಅಸತಿ ಕುತೋ ವಿಶೇಷವಿಜ್ಞಾನಪ್ರಾದು
ರ್ಭಾವಃ ಕಾವೋ ವಾ ಸಂಭವತಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೇ ಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಷಿ ?

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈ ಆತ್ಮನು ಸ್ವಯಂಚೈತನ್ಯಜ್ಯೋತಿಯ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದು
ಎಲ್ಲವನ್ನೂ - ಅಲ್ಲಿ ಏನೇನನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೋ, ರಮಿಸುತ್ತಾನೋ ಸಂಚರಿಸು
ತ್ತಾನೋ, ಅರಿಯುತ್ತಾನೋ (ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ) - ತನ್ನ ಚೈತನ್ಯಜ್ಯೋತಿಯಿಂದ
ಬೆಳಗುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಈ ಚೈತನ್ಯಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರುವ
ದೆಂಬ ನಿತ್ಯಸ್ವರೂಪವು ನ್ಯಾಯದಿಂದಲೂ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.¹ ಆ ಆತ್ಮನು

1. ಹಿಂದಿನ ಗ್ರಂಥಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆಗಮೋಪಪತ್ತಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟದ್ದಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಇಲ್ಲಿ ನಾಶವಾಗದೆ ತನ್ನ ರೂಪದಿಂದಲೇ ಇರುತ್ತಾನಾದರೆ, 'ನಾನು ಇಂಥವನು' ಎಂದು ತನ್ನ ನ್ನಾಗಲಿ, 'ಇವು (ಇಂಥ) ಭೂತಗಳು' ಎಂದು ಹೊರಗಾಗಲಿ ಎಚ್ಚರ ಕನಸುಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯುವಹಾಗೆ ಏಕೆ ತಿಳಿಯುವದಿಲ್ಲ? ¹ ಎಂದರೆ ಇದಕ್ಕೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಅರಿಯದಿರುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು (ಹೇಳುತ್ತೇನೆ) ಕೇಳು. ಏಕತ್ವವೇ ಅರಿಯದಿರುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು. ಅದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಅರ್ಥವು ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದಲ್ಲವೆ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು (ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು) ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. (ತತ್=ತತ್ವ) ಅಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯಳಾದ (ತನಗೆ) ಬೇಕಾದವಳಾದ (ತನ್ನನ್ನು) ಕಾಮಿಸುತ್ತಿರುವ ಸ್ತ್ರೀಯಿಂದ (ಸಂಪರಿಷ್ಪಕ್ತಃ=ಸಮ್ಯಕ್ ಪರಿಷ್ಪಕ್ತಃ) ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಲಿಂಗಿತನಾಗಿರುವ ಕಾಮುಕ ನಾದವನು ತನ್ನ ಹೊರಗೆ ಮತ್ತೇನನ್ನೂ 'ನನಗಿಂತ (ಬೇರೆಯಾದದ್ದು) ಮತ್ತೊಂದು ಇದೆ' ಎಂದು ಅರಿಯದಿರುವನೋ, ಒಳಗಿನದನ್ನೂ 'ನಾನು ಇಂಥವನು, ಸುಖಿಯು ಅಥವಾ ದುಃಖಿಯು' ಎಂದೂ ಅರಿಯದಿರುವನೋ; ಅಲಿಂಗಿತನಾಗಿದ್ದರೆ ಆಕೆಯಿಂದ ವಿಂಗಡವಾಗಿರುವಾಗಲಾದರೋ ಹೊರಗಿನದನ್ನೂ ಒಳಗಿನದನ್ನೂ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅರಿಯುತ್ತಿರುತ್ತಾನೋ, ಅಲಿಂಗಿತನಾದ ಮುಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಾದರೋ ಒಂದಾಗಿಬಿಟ್ಟಿರುವದರಿಂದ ಅರಿಯದೆ ಇರುತ್ತಾನೋ, ಹಾಗೆಯೇ (ಈ) ದೃಷ್ಟಾಂತದಂತೆಯೇ ಈ ಪುರುಷನು, ಭೂತಮಾತ್ರೆಗಳ ಸಂಸರ್ಗದಿಂದ ಉಪ್ಪಿನ ಹರಳಿನಂತೆ ವಿಂಗಡವಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡಿರುವ (ಈ) ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನು, ನೀರು ಮುಂತಾದದ್ದರಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನೇ ಮುಂತಾದದ್ದರ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದಂತೆ ಈ ಕಾರ್ಯಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟನಾಗಿರುವ ಆ ಈ ಪುರುಷನು, ಪ್ರಾಜ್ಞನೆಂಬ ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ² ತನ್ನ ಆತ್ಮನಾದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದ (ಸಂಪರಿಷ್ಪಕ್ತಃ=ಸಮ್ಯಕ್ ಪರಿಷ್ಪಕ್ತಃ) ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಲಿಂಗಿತನಾಗಿ ಒಂದಾಗಿ ಕಡಿದಡೆಯದಿರುವ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾಗಿ ಹೊರಗಿನ ಮತ್ತೊಂದು ಯಾವ ವಸ್ತುವನ್ನೇ ಆಗಲಿ ಒಳಗಿನ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ನಾನು ಇಂಥವನು, ಸುಖ ಅಥವಾ ದುಃಖ ಎಂದಾಗಲಿ ಅರಿಯದೆ ಇರುವನು. ಚೈತನ್ಯಜ್ಯೋತಿಯ ಸ್ವಭಾವದವನೇ ಆಗಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಏತಕ್ಕೆ ಅರಿಯುವದಿಲ್ಲ?— ಎಂದು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದೆಯಷ್ಟೆ, ಅದಕ್ಕೆ (ಪರಸ್ಪರಾ)ಲಿಂಗಿತರಾಗಿರುವ

1. ಅವನು ಅವನ ಸ್ವಭಾವವೇ ಆದರೆ ತಿಳಿಯಬೇಕಲ್ಲವೆ?

2. ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿರುವ ನಿತ್ಯಚೈತನ್ಯರೂಪವಾದ ; ಪ್ರಾಜ್ಞ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವರೂಪವಾದ ಪ್ರಜ್ಞೆಯು ಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವದು ಎಂದೇ ಅರ್ಥ. ಸೂ.ಭಾ. ೧-೩-೪೨ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೨೯), ಮಾಂ. ಭಾ. ೫. (ಭಾ. ಭಾ. ೧೭) - ಇವನ್ನು ನೋಡಿ. ಪ್ರಾಯೇಣ ಅಜ್ಞಃ ಎಂಬ ಈಚಿನ ವೇದಾಂತಿಗಳ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಭಾಷ್ಯದ ಆಧಾರವಿಲ್ಲ.

ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರಂತೆ ಏಕನಾಗಿರುವ ಇದೇ ಹೇತುವೆಂದು ನಾನು ಹೇಳಿರುತ್ತೇನೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಾನಾತ್ವವೇ ವಿಶೇಷವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಯಿತು. ನಾನಾತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ತಂದೊಡ್ಡುವ ಅವಿದ್ಯೆಯೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಯಾವಾಗ ವಿಂಗಡವಾಗುವನೋ, ಆಗ ಇವನಿಗೆ ಎಲ್ಲದರೊಡನೆಯೂ ಏಕತ್ವವೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ, ಜ್ಞೇಯ- ಮುಂತಾದ ಕಾರಕಗಳ ವಿಭಾಗವು ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತಿರುವ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಿಜ್ಞಾನವು ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದೀತು, ಕಾನುನಾವರೂ (ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದೀತು) ?¹

ಆತ್ಮನ ತಾತ್ತ್ವಿಕಸ್ವರೂಪ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೧೫. ಯಸ್ಮಾದೇವಂ ಸರ್ವೈಕತ್ವಮೇವಾಸ್ಯ ರೂಪಮ್, ಅತಃ ತದ್ವಾ ಅಸ್ಯ ಆತ್ಮನಃ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಃಸ್ವಭಾವಸ್ಯ ಏತದ್ರೂಪಮ್ ಆಪ್ತ ಕಾಮಮ್ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಸಮಸ್ತಮೇತತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಆಪ್ತಾಃ ಕಾಮಾಃ ಅಸ್ಮಿನ್ ರೂಪೇ ತದಿದಮ್ ಆಪ್ತಕಾಮಮ್ | ಯಸ್ಯ ಹಿ ಅನ್ಯತ್ವೇನ ಪ್ರವಿಭಕ್ತಃ ಕಾಮಃ ತತ್ ಅನಾಪ್ತಕಾಮಂ ಭವತಿ | ಯಥಾ ಜಾಗರಿತಾವ ಸ್ಥಾಯಾಂ ದೇವದತ್ತಾದಿರೂಪಮ್ | ನ ತ್ವಿಂ ತಥಾ ಕುತತ್ತಿತ್ ಪ್ರವಿಭಜ್ಯತೇ | ಅತಃ ತತ್ ಆಪ್ತಕಾಮಂ ಭವತಿ | ಕಿಮನ್ಯಸ್ಮಾತ್ ವತ್ಸ್ವಂತರಾತ್ ನ ಪ್ರವಿಭಜ್ಯತೇ ಆಹೋಸ್ತಿತ್ ಆತ್ಮೈವ ತದ್ ವತ್ಸ್ವಂತರಮ್ ? ಅತ ಆಹ | ನಾನ್ಯದಸ್ತಿ ಆತ್ಮನಃ | ಕಥಮ್ ? ಯತಃ ಆತ್ಮಕಾಮಮ್, ಆತ್ಮೈವ ಕಾಮಾ ಯಸ್ಮಿನ್ ರೂಪೇ | ಅನ್ಯತ್ರ ಪ್ರವಿಭಕ್ತಾ ಇವ ಅನ್ಯತ್ವೇನ ಕಾಮ್ಯಮಾನಾಃ ಯಥಾ ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಯೋಃ ತಸ್ಯ ಆತ್ಮೈವ | ಅನ್ಯತ್ವಪ್ರತ್ಯವಸ್ಥಾವಕ

1. ಇಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ನಾನಾತ್ವವೆಂದೂ ನಾನಾತ್ವನಿದ್ದರೇ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನವೆಂದೂ ಹೇಳಿ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದಲೇ ಏಕತ್ವವಿರುವದರಿಂದ ನಾನು, ಮತ್ತೊಬ್ಬರು- ಎಂಬ ಬಿಡಿಯಿರುವ ಅಗದೆ ಇದೆ ಎಂದು ಸುಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವದನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಡಬೇಕು. ಹೀಗೆಯೇ ಸೂ. ಭಾ. ೩-೨-೨ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೬೬)ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆತ್ಮೈಕತ್ವವು ಸ್ವಭಾವವಾಗಿದ್ದರೂ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆಂಬುದೂ ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಗಳ ವ್ಯವಹಾರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದೂ ಆ ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅವಿದ್ಯೆಯಿದೆ ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಸ್ಥಾನವು ಈ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೂ ವೇದಾಂತ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೂ ವಿರುದ್ಧವೆಂಬುದು ಇದರಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹೇತೋಃ ಅವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಅಭಾವಾತ್ | ಆತ್ಮಕಾಮಮ್, ಅತ ಏವ ಅಕಾ
ಮಮ್ ಏತದ್ರೂಪಮ್ | ಕಾಮ್ಯವಿಷಯಾಭಾವಾತ್ | ಶೋಕಾಂತರಂ
ಶೋಕಚ್ಛಿದ್ರಮ್, ಶೋಕಶೂನ್ಯಮ್ ಇತ್ಯೇತತ್ | ಶೋಕಮಧ್ಯಮ್ ಇತಿ ವಾ |
ಸರ್ವಥಾಪಿ ಅಶೋಕಮೇತದ್ರೂಪಮ್ ಶೋಕನರ್ಜಿತಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆ ಸರ್ವೈಕತ್ವವೇ ಇವನ ರೂಪವಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಃ
ಸ್ವಭಾವನಾದ ಈ ಆತ್ಮನ ಈ ರೂಪವು ಆಪ್ತಕಾಮವು. ಇದು ಎಲ್ಲವೂ
ಆಗಿರುವದಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ರೂಪದಲ್ಲಿ (ಎಲ್ಲಾ) ಕಾಮಗಳೂ ಆಪ್ತವಾಗಿರು
ತ್ತವೆ ; (ಆದ್ದರಿಂದ) ಆ ಇದು ಆಪ್ತಕಾಮವು. ಯಾವದಕ್ಕೆ ಕಾಮವು ಬೇರೆ
ಯಾಗಿ ವಿಂಗಡವಾಗಿರುವದೋ ಅದು ಅನಾಪ್ತಕಾಮವಾಗಿರುತ್ತದೆ ; ಉದಾ
ಹರಣೆಗೆ ಎಚ್ಚರದವನಿಗೆ ಯಲ್ಲಿರುವ ದೇವದತ್ತನೇ ಮುಂತಾದ ರೂಪವು
(ಅನಾಪ್ತಕಾಮವು). ಆದರೆ ಇದು ಹಾಗೆ ವಿತರಿಸಲೂ ವಿಂಗಡವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ.
ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಆಪ್ತಕಾಮವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವಿನಿಂದ ಇದು ವಿಂಗಡವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲವೋ, ಅಥವಾ
ಆ ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವು ತಾನೇ (ಆಗಿರುವದೋ) ? ಎಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ (ಶ್ರುತಿ)
ಹೇಳುತ್ತದೆ. ತನಗಿಂತ ಬೇರೊಂದು ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮಕಾಮವು.
ಈ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಾಮಗಳು ಆತ್ಮನೇ ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ಎಚ್ಚರಕನಸುಗಳಲ್ಲಿರು
ವಂತೆ ಮಿಕ್ಕ (ಅವಸ್ಥೆ)ಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಎಂದು ವಿಂಗಡವಾಗಿರುವಂತಿದ್ದು
ಕಾಮಿಸಲ್ಪಡುವ ಕಾಮಗಳು ಇವನಿಗೆ ಆತ್ಮನೇ ; ಏಕೆಂದರೆ ಮತ್ತೊಂ
ದೆಂದು ಮುಂದೊಡ್ಡುವದಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾದ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಇಲ್ಲಿಲ್ಲ.
(ಹೀಗೆ) ಆತ್ಮಕಾಮವು, ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ರೂಪವು ಅಕಾಮವು ; ಏಕೆಂದರೆ
ಕಾಮಿಸುವ ವಿಷಯವೇ (ಇಲ್ಲಿ) ಇರುವದಿಲ್ಲ.

(ಇದು) ಶೋಕಾಂತರವು, ಶೋಕದ ರಂಧ್ರವು ಎಂದರೆ ಇದು ಶೋಕ
ವಿಲ್ಲದ್ದು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅಥವಾ ಶೋಕದ ಕೇಂದ್ರವು^೧ (ಎಂದು

1. 'ಅವಿದ್ಯಾಯಾ ಅಭಾವಾತ್' ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪನ್ನವಾದ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಟೀಕೆ
ಯಲ್ಲಿ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯೆಯಿದೆ, ಅದರ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದು ಬರೆದಿರುವದು
ಶ್ರುತಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನರಿಯದರಿಂದ ಸುಷುಪ್ತಾವಿದ್ಯಾಸಂಕರಣಭಾಷ್ಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಹೀಗೆ ಈಚಿನ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಹೇಗೋ ತೇಲಿಸುವದಕ್ಕೆ ವ್ಯರ್ಥಪ್ರಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

2. ಶೋಕದ ನಡುವೆಯಿರುವದು, ಎಂದರೆ ಶೋಕವನ್ನು ಹೊರಚ್ಚು ಮಾಡಿ
ಕೊಂಡು ಅದರ ಅಂಟಿಲ್ಲದೆ ಇರತಕ್ಕದ್ದು ಎಂದರ್ಥ.

ಶೋಕಾಂತರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ). ಹೇಗೇ ಆಗಲಿ, ಈ ರೂಪವು ಅಶೋಕವು, ಶೋಕ ವಿಲ್ಲದ್ದು¹ ಎಂದರ್ಥ.

ಸುಷುಪ್ತರೂಪವು ವಾಪ ಪುಣ್ಯರಹಿತವಾದದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅತ್ರ ಪಿತಾಪಿತಾ ಭವತಿ ಮಾತಾಃ ಮಾತಾ ಲೋಕಾ ಅಲೋಕಾ
ದೇವಾ ಅದೇವಾ ವೇದಾ ಅನೇದಾಃ | ಅತ್ರ ಸ್ತೇನೋಃ ಸ್ತೇನೋ
ಭವತಿ ಭ್ರೂಣಹಾಃ ಭ್ರೂಣಹಾ ಚಾಣ್ಡಾಲೋಚಾಣ್ಡಾಲಃ
ಪೌಲ್ಕಸೋಪೌಲ್ಕಸಃ ಶ್ರಮಣೋಃ ಶ್ರಮಣಸ್ತಪಸೋಃ ತಾಪ
ಸೋಃ ನನ್ನಾಗತಂ ಪುಣ್ಯೇನಾಃ ನನ್ನಾಗತಂ ಪಾಪೇನ ತೀರ್ಣೋ
ಹಿ ತದಾ ಸರ್ವಾಃ ಜ್ಯೋತೀಕಾನ್ ಹೃದಯಸ್ಯ ಭವತಿ || ೨೨ ||

೨೨. ಇಲ್ಲಿ ತಂದೆಯು ತಂದೆಯಲ್ಲದವನಾಗುವನು, ತಾಯಿ
ಯು ತಾಯಿಯಲ್ಲದವಳಾಗುವಳು, ಲೋಕಗಳು ಲೋಕಗಳಲ್ಲ
(ದವಾಗುವವು), ದೇವತೆಗಳು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲ(ದವರಾಗುವರು), ವೇದ
ಗಳು ವೇದಗಳಲ್ಲ(ದವಾಗುವವು) ; ಇಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳನು ಕಳ್ಳನಲ್ಲ(ವಾಗು
ವನು), ಭ್ರೂಣಘ್ನನು ಭ್ರೂಣಘ್ನನಲ್ಲ(ವಾಗುವನು), ಚಾಂಡಾಲನು
ಚಾಂಡಾಲನಲ್ಲ(ವಾಗುವನು), ಪೌಲ್ಕಸನು ಪೌಲ್ಕಸನಲ್ಲ(ವಾಗುವನು),
ಶ್ರಮಣನು ಶ್ರಮಣನಲ್ಲ(ವಾಗುವನು), ತಾಪಸನು ತಾಪಸನಲ್ಲ(ವಾಗು
ವನು. ಇದು) ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಅನುಗತವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ, ಪಾಪದಿಂದ
ಅನುಗತವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ ಆಗ ಅವನು ಹೃದಯದ ಶೋಕ
ಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ದಾಟಿರುವನು.

ಕಂಡಿಕೆಯ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೧೬. ಪ್ರಕೃತಃ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿರಾತ್ಮಾ ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮವಿವಿ
ರ್ಮುಕ್ತಃ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಅಸಂಭ್ರಾತವ್ಯದಾತ್ಮನಃ, ಆಗನ್ತಕತ್ವಾಚ್ಚ ತೇಷಾಮ್ |

1. ಅಂತರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಛಿಪ್ರವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ ಮಧ್ಯವೆಂಬರ್ಥ
ವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ ಶೋಕವಿಲ್ಲದ್ದು ಎಂದೇ ಅರ್ಥ. ಅಶೋಕಾನ್ತರಮ್ ಎಂಬ ಮಾ||
ಸಾಕದಲ್ಲಂತೂ ತನ್ನೊಳಗೆ ಯಾವ ಶೋಕವೂ ಇಲ್ಲದ್ದು ಎಂಬರ್ಥವು ಸ್ಫುಟವಾಗಿಯೇ
ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ತತ್ರ ಏವಮ್ ಆಶಜ್ಞಾ ಜಾಯತೇ ಚೈತನ್ಯಸ್ವಭಾವತ್ವೇ ಸತ್ಯಸಿ ಏಕೀಭಾವಾತ್
 ನ ಜಾನಾತಿ ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸಯೋರಿವ ಸಂಪರಿಷ್ಪಕ್ತಯೋಃ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ತತ್ರ
 ಪ್ರಾಪದ್ಗ್ಗಕಮೇತದುಕ್ತಮ್ | ಕಾಮಕರ್ಮಾದಿವತ್ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ಪ್ಪವಮಸಿ
 ಅಸ್ಯಾಽಽತ್ಮನೋ ನ ಸ್ವಭಾವಃ ; ಯಸ್ಮಾತ್ ಸಂಪ್ರಸಾದೇ ನೋಪಲಭ್ಯತೇ
 ಇತ್ಯಾಶಜ್ಞಾಯಾಮ್ ಪ್ರಾಪ್ತಾಯಾಂ ತನ್ನಿರಾಕರಣಾಯ ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸಯೋ
 ದ್ವೃಷ್ಟಾನ್ತೋಪಾದಾನೇನ ವಿದ್ಯಮಾನಸ್ಯೈವ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ಪ್ಪವಸ್ಯ
 ಸುಷುಪ್ತೇ ಅಗ್ರಹಣಮ್ ಏಕೀಭಾವಾದ್ ಹೇತೋಃ, ನ ತು ಕಾಮಕರ್ಮಾದಿ
 ವತ್ ಅಗಂತುಕಮ್ ಇತ್ಯೇತತ್ ಪ್ರಾಪದ್ಗ್ಗಕಮ್ ಅಭಿಧಾಯ ಯತ್
 ಪ್ರಕೃತಂ ತದೇವಾನುಪ್ರವೃತ್ತಯತಿ | ಅತ್ರ ಚೈತತ್ ಪ್ರಕೃತಮ್ ಅವಿದ್ಯಾ
 ಕಾಮಕರ್ಮವಿನ್ನಿರ್ಮುಕ್ತಮೇವ ತದ್ರೂಪಮ್, ಯತ್ಸುಷುಪ್ತೇ ಆತ್ಮನೋ
 ಗೃಹ್ಯತೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಃ ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಪ್ರಕೃತನಾಗಿರುವ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯಾದ ಆತ್ಮನು ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮ
 ಕರ್ಮವಿನ್ನಿರ್ಮುಕ್ತನು ; ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮನು ಅಸಂಗನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ, ಅವು
 ಆಗಂತುಕವಾಗುವೆ¹ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಂಬ ಆಶಂಕೆಯುಂ
 ಟಾಗುತ್ತದೆ: ಚೈತನ್ಯವು (ಇವನ) ಸ್ವಭಾವವಾದರೂ (ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ) ಅಲಿಂಗಿತ
 ರಾಗಿರುವ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರಂತೆ ಒಂದಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಏನನ್ನೂ) ಅರಿಯದಿರು
 ತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿತಲ್ಲ, ಅದು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು. ಕಾಮಕರ್ಮ
 ಗಳೇ ಮುಂತಾವುಗಳಂತೆ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ಪ್ಪವೂ ಈ ಆತ್ಮನ ಸ್ವಭಾವವಲ್ಲ,
 ಏಕೆಂದರೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ (ಅದು) ಕಂಡುಬರುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಈ ಆಶಂಕೆಯು
 ಬಂದೊದಗಲಾಗಿ² ಅದನ್ನು ತಳ್ಳಿಹಾಕುವದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರ ದೃಷ್ಟಾಂತ
 ವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ಪ್ಪವನ್ನೇ
 ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸದೆ ಇರುವದು ಏಕೀಭಾವವೆಂಬ ಹೇತುವಿನಿಂದಲೇ
 ಹೊರತು ಕಾಮಕರ್ಮಾದಿಗಳಂತೆ ಆಗಂತುಕವಾಗಿರುವದರಿಂದಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು
 ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ³ ಹೇಳಿ, ಪ್ರಕೃತವಾಗಿತ್ತಲ್ಲ ಅದನ್ನೇ (ಈಗ) ಮುಂದುವರಿಸ
 ಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಇದೇ ಪ್ರಕೃತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ; (ಯಾವದೆಂದರೆ)
 ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆಯಲ್ಲ, ಆ ಆತ್ಮನ

1. ಆತ್ಮನ ಸ್ವಭಾವವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಮತ್ತೊಂದು ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ತೋರುತ್ತವೆ.

2. ಹೀಗೆಂಬ ಆಶಂಕೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಇವೇ ಆಶಂಕೆ.

3. ಕಾಮಕರ್ಮಗಳಂತೆ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ಪ್ಪವೂ ಆಗಂತುಕವೆಂದಾಗಲಿ ಎಂಬ
 ಪ್ರಸಂಗಾಗತವಾದ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ.

ರೂಪವು ಅವಿದ್ಯಾಕಾನುಕರ್ಮರಹಿತನಾದದ್ದೇ ಎಂಬುದು. ¹

ಸುಷುಪ್ತರೂಪವು ಕರ್ಮನಿರ್ಮುಕ್ತವಾಗಿದೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೧೭. ತದೇತದ್ ಯಥಾಭೂತಮೇವಾಭಿಹಿತಮ್ ಸರ್ವಸಂಬನ್ಧಾ
ತಿತಮೇತದ್ರೂಪಮ್ ಇತಿ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಅತ್ರ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಸುಷುಪ್ತಸ್ಥಾನೇ
ಅತಿಚ್ಛಿನ್ನಾಪಹತಪಾಪಾಭಯಮ್ ಏತದ್ರೂಪಮ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಅತ್ರ ಪಿತಾ
ಜನಕಃ | ತಸ್ಯ ಚ ಜನಯಿತ್ಯತ್ವಾತ್ ಯತ್ ಪಿತೃತ್ವಂ ಪುತ್ರಂ ಪ್ರತಿ ತತ್ಕರ್ಮ
ನಿಮಿತ್ತಮ್ | ತೇನ ಚ ಕರ್ಮಣಾ ಅಯಮ್ ಅಸಂಬಂಧಃ ಅಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ
ತಸ್ಮಾತ್ ಪಿತಾವುತ್ರಸಂಬಂಧನಿಮಿತ್ತಾತ್ ಕರ್ಮಣೋ ವಿನಿರ್ಮುಕ್ತತ್ವಾತ್
ಪಿತಾಃಪಿ ಅಪಿತಾ ಭವತಿ | ತಥಾ ಪುತ್ರೋಽಪಿ ಪಿತುರಪುತ್ರೋ ಭವತಿ ಇತಿ
ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದ್ ಗಮ್ಯತೇ | ಉಭಯೋರ್ಹಿ ಸಂಬಂಧನಿಮಿತ್ತಂ ಕರ್ಮ |
ತದಯಮ್ ಅತಿಕ್ರಾಂತೋ ವರ್ತತೇ | “ಆಪಹತಪಾಪಾ” (೪-೩-೨೧) ಇತಿ
ಹಿ ಉಕ್ತಮ್ | ತಥಾ ಮಾತಾ ಅಮಾತಾ | ಲೋಕಾಃ ಕರ್ಮಣಾ ಜೇತವ್ಯಾಃ
ಜಿತಾಶ್ಚ | ತತ್ಕರ್ಮಸಂಬಂಧಾಭಾವಾತ್ ಲೋಕಾ ಅಲೋಕಾಃ | ತಥಾ ದೇವಾಃ
ಕರ್ಮಾಬ್ಧಿಭೂತಾಃ ತತ್ಕರ್ಮಸಂಬಂಧಾತ್ಯಯಾತ್ ದೇವಾ ಅದೇವಾಃ | ತಥಾ
ವೇದಾಃ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಸಂಬಂಧಾಭಿಧಾಯಕಾಃ ಮನ್ತ್ರಲಕ್ಷಣಾಶ್ಚ ಅಭಿಧಾಯಕ
ಸ್ತೇನ ಕರ್ಮಾಬ್ಧಿಭೂತಾಃ ಅಧೀತಾ ಅಧ್ಯೇತವ್ಯಾಶ್ಚ ಕರ್ಮನಿಮಿತ್ತಮೇವ
ಸಂಬಂಧ್ಯಂತೇ ಪುರುಷೇಣ | ತತ್ಕರ್ಮಾತಿಕ್ರಮಣಾತ್ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ
ವೇದಾ ಅಪಿ ಅವೇದಾಃ ಸಂಪದ್ಯಂತೇ | ನ ಕೇವಲಂ ಶುಭಕರ್ಮಸಂಬಂಧಾ
ತಿತಃ ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಅಶುಭೈರಪಿ ಅತ್ಯಂತಘೋರೈಃ ಕರ್ಮಭಿಃ ಅಸಂಬಂಧ
ವಿನಾಯಂ ವರ್ತತೇ ಇತ್ಯೇತಮರ್ಥಮ್ ಆಹ | ಅತ್ರ ಸ್ತೇನೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ
ಸುವರ್ಣಹರ್ತಾ ಭ್ರೂಣಘ್ನ ಸಹ ಪಾರಾತ್ ಅವಗಮ್ಯತೇ | ಸ ತೇನ
ಘೋರೇಣ ಕರ್ಮಣಾ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ವಿನಿರ್ಮುಕ್ತೋ ಭವತಿ | ಯೇನಾ
ಯಂ ಕರ್ಮಣಾ ಮಹಾಪಾತಕೇ ಸ್ತೇನ ಉಚ್ಯತೇ | ತಥಾ ಭ್ರೂಣಹಾ
ಅಭ್ರೂಣಹಾ | ತಥಾ ಚಾಣ್ಡಾಲಃ | ನ ಕೇವಲಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನೇನೈವ
ಕರ್ಮಣಾ ವಿನಿರ್ಮುಕ್ತಃ | ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಸಹಜೇನಾಪಿ ಅತ್ಯಂತನಿರ್ಮುಕ್ತಜಾತಿ

1. ಅತಿಚ್ಛಿಂದವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದೇ ಪ್ರಕೃತವಾದದ್ದು, ಸ್ವಯಂಜ್ಞೋತಿಷ್ಠುವು ಆತ್ಮನ
ಸ್ವಭಾವವೇ ಎಂಬುದಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯಾದಿಗಳು ಸುಷುಪ್ತಾತ್ಮನಲ್ಲಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ
ವಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿ ಎಚ್ಚತ್ತವನ ಪರಾಮರ್ಶದಿಂದ
ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ- ಎಂದು ಬೇಕೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಅನುಭವ’ವೆಂದರ್ಥ
ವೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆತದ್ದರಿಂದ.

ಪ್ರಾಪಕೇಣಾಪಿ ವಿನಿರ್ಮುಕ್ತ ಏವಾಯಮ್ | ಚಣ್ಡಾಲೋ^೧ ನಾಮ ಶೂದ್ರೇಣ
 ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯಮ್ ಉತ್ಪನ್ನಃ | ಚಣ್ಡಾಲ ಏವ ಚಾಣ್ಡಾಲಃ | ಸಜಾತಿನಿಮಿ
 ತ್ರೇನ ಕರ್ಮಣಾ ಅಸಂಬದ್ಧತ್ವಾತ್ ಅಚಾಣ್ಡಾಲೋ ಭವತಿ | ಪೌಲ್ಕಸಃ |
 ಪುಲ್ಕಸ ಏವ ಪೌಲ್ಕಸಃ | ಶೂದ್ರೇಣೈವ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಯಾಮ್ ಉತ್ಪನ್ನಃ |
 ಸೋಽಪಿ ಅಪುಲ್ಕಸೋ ಭವತಿ | ತಥಾ ಅಶ್ರಮಲಕ್ಷಣೈಶ್ಚ ಕರ್ಮಭಿಃ ಅಸಂ
 ಬದ್ಧೋ ಭವತೀತ್ಯುಚ್ಯತೇ | ಶ್ರಮಣಃ ಪರಿವ್ರಾಡ್ ಯತ್ಕರ್ಮನಿಮಿತ್ತೋ
 ಭವತಿ ಸ ತೇನ ವಿನಿರ್ಮುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಅಶ್ರಮಣಃ | ತಥಾ ತಾಪಸೋ ವಾನ
 ಪ್ರಸ್ಥಃ, ಅತಾಪಸಃ | ಸರ್ವೇಷಾಂ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಾದೀನಾಮ್ ಉಪಲಕ್ಷ
 ಣಾರ್ಥಮ್ ಉಭಯೋಗ್ರಹಣಮ್ | ಕಿಂ ಬಹುನಾ ? ಅನನ್ಯಗತಮ್ |
 ನಾನ್ಯಗತಮ್ ಅನನ್ಯಗತಮ್ | ಅಸಂಬದ್ಧಮ್ ಇತ್ಯೇತತ್ | ಪುಣ್ಯೇನ
 ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತೇನ ಕರ್ಮಣಾ | ತಥಾ ಪಾಪೇನ ವಿಹಿತಾಕರಣಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಕ್ರಿಯಾ
 ಲಕ್ಷಣೇನ | ರೂಪಪರತ್ವಾತ್ ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧಮ್ | 'ಅಭಯಂ ರೂಪಮ್'
 (೪-೩-೨೧) ಇತಿ ಹಿ ಅನುವರ್ತತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈ (ಸುಷುಪ್ತ)ರೂಪವು ಯಾವ ಸಂಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲದ್ದು ಎಂದು (ಹೇಳಿ
 ತಲ್ಲ), ಆ ಇದು ಯಥಾರ್ಥವಾದದ್ದನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದು. ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ, ಈ
 ಸುಷುಪ್ತವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ (ಇರುವ) ಈ ರೂಪವು ಅತಿಚೈಂದ್ರವೂ, ಅಪಹತ
 ಪಾಪ್ಯವೂ, ಅಭಯವೂ (ಆಗಿದೆಯಲ್ಲ), ಅದ್ದರಿಂದಲೇ. ಇಲ್ಲಿ ತಂದೆಯು
 ಎಂದರೆ ಜನಕನು ಅವನು ಹುಟ್ಟಿಸುವವನಾದ್ದರಿಂದ ಮಗನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ
 ಅವನ ಪಿತೃತ್ವವೆಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ, (ಅದು) ಆ ಕರ್ಮನಿಮಿತ್ತವಾದದ್ದು ; ಆದರೆ
 ಆ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವನು ಸಂಬಂಧವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಅದ್ದರಿಂದ
 ತಂದೆಮಕ್ಕಳೆಂಬ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಕರ್ಮದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗಿರು
 ವದರಿಂದ ತಂದೆಯು-ತಂದೆಯಲ್ಲದವನಾಗುವನು. ಇ ದ ರಂ ತೆ ಮಗನೂ
 ತಂದೆಗೆ ಪುತ್ರನಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವಶದಿಂದಲೇ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.
 ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವು ಕರ್ಮವಲ್ಲವೇ ? ಅದನ್ನು ಇವನು ದಾಟಿರು
 ತಾನೆ. "ಅಪಹತಪಾಪ್ಯವು" (೪-೩-೨೧) ಎಂದಲ್ಲವೆ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ?
 ಇದರಂತೆ ತಾಯಿ ತಾಯಿಯಲ್ಲ(ದವಳಾಗುವಳು).

ಲೋಕಗಳು ಕರ್ಮದಿಂದ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುವ ಮತ್ತೂ (ಹಿಂದೆ)
 ಗೆದ್ದುಕೊಂಡಿರುವ (ಲೋಕಗಳು)- ಆ ಕರ್ಮದ ಸಂಬಂಧವನ್ನೂ ಮಾರಿರುವದ

1. ಅಚ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಚಾಣ್ಡಾಲಃ ಎಂದು ಇರುವದನ್ನು ಚಣ್ಡಾಲಃ ಎಂದು
 ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ.

ರಿಂದ (ಈಗ) ಲೋಕಗಳು-ಲೋಕಗಳಲ್ಲ(ವಾಗುವವು). ಇದರಂತೆ ಕರ್ಮಾಂಗ ಭೂತರಾದ ದೇವತೆಗಳು- ಆ ಕರ್ಮಸಂಬಂಧವನ್ನೂ ವಿಾರಿರುವದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳು- ದೇವತೆಗಳಲ್ಲ(ವಾಗುವರು). ಇದರಂತೆ ನೇದಗಳು- ಸಾಧ್ಯ ಸಾಧನಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳುವ (ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳು) ಮತ್ತು (ಕರ್ಮಾಂಗವನ್ನು) ತಿಳಿಸುವದರಿಂದ ಕರ್ಮಾಂಗವಾಗಿರುವ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿರುವ (ನೇದಗಳು ಈಗಾಗಲೇ) ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿದವಾಗಿರಲಿ ಮುಂದೆ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡತಕ್ಕವಾಗಿ ರಲಿ, ಕರ್ಮದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಲೇ ಪುರುಷನಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಆ ಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಾರಿರುವದರಿಂದ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೇದಗಳುಕೂಡ- ಅವೇದ ಗಳಾಗಿಬಿಡುತ್ತವೆ

ಕೇವಲ ಶುಭಕರ್ಮಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ವಿಾರಿರುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಮಾತ್ರ ವೇ ಅಲ್ಲ, ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಅತ್ಯಂತ ಘೋರವಾದ ಅಶುಭಕರ್ಮಗಳಿಗೂ ಸಂಬಂಧವಲ್ಲದೆಯೇ ಈ (ಸುಷುಪ್ತನು) ಇರುತ್ತಾನೆ ಎಂಬೀ ಅರ್ಥವನ್ನು (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳನು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಚಿನ್ನವನ್ನು ಕದ್ದವನು ; ಭ್ರಾಣ ಘ್ನನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ (ಕಳ್ಳನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದೇ ಅರ್ಥವೆಂದು) ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ¹. ಅವನು ಯಾವ ಕರ್ಮದಿಂದ ಮಹಾಪಾತಕಿಯಾದ ಕಳ್ಳ ನೆನಿಸಿರುವನೋ ಆ ಘೋರಕರ್ಮದಿಂದಲೂ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗು ತ್ತಾನೆ. ಇದರಂತೆ ಭ್ರಾಣಘ್ನನು, ಭ್ರಾಣಘ್ನನಲ್ಲದೆಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಇದರಂತೆ ಚಾಂಡಾಲನು. ಬರಿಯ (ಈಗ ಹೊಸದಾಗಿ) ಉಂಟಾದ ಕರ್ಮದಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಮುಕ್ತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆಂದಲ್ಲ, ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ನಿರೈಷ್ಣವಾದ ಜನ್ಮವನ್ನು ಪಡೆಯಿಸುವ (ಕರ್ಮ)ದಿಂದಲೂ ಇವನು ಮುಕ್ತನೇ (ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ). ಚಂಡಾಲನೆಂದರೆ ಶೂದ್ರನಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು², ಚಂಡಾಲನೇ ಚಾಂಡಾಲನು (ಎಂದು ಸ್ವಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರಿ ವ್ಯುತ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ). ಅವನು (ಆ) ಜಾತಿನಿಮಿತ್ತವಾದ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವಾಗದೆ ಇರುವದರಿಂದ ಚಾಂಡಾಲನಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವನು. ಪೌಲ್ಕಸನು -ಶೂದ್ರನಿಂದಲೇ ಕ್ಷತ್ರಿಯಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು (ಪುಲ್ಕಸನು), ಪುಲ್ಕಸನೇ

1. ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೆ, ಸುರಾಪಾನ, ಸ್ವರ್ಣಸ್ತೇಯ, ಗುರುತಲ್ಪಗಮನ- ಇವು ಮಹಾ ಪಾತಕಗಳು ; ಇವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರ ಸಂಸರ್ಗವೂ ಮಹಾಪಾತಕವೇ. ಮನು. ೧೧-೫೪. ಶ್ರೇಷ್ಠಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಕೊಂದವನನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಭ್ರಾಣಘ್ನನೆಂದಿವೆ ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ. ೪-೩-೧೩೬೨.

2 ಚಾಂಡಾಲ, ಪುಲ್ಕಸ- ಎಂಬಿವು ಪ್ರತಿಲೋಮವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವರ ಜಾತಿಗಳಿಗೆ ಉಪಲಕ್ಷಣ.

ಪೌಲ್ಕಸನು (ಎಂದು ಸ್ವಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಯವು ಬಂದು ಪುಲ್ಕಸನ್ನವಾದ ಶಬ್ದವಿದು). (ಪುಲ್ಕಸನು)ಕೂಡ- ಪುಲ್ಕಸನಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವನು.

ಇದರಂತೆ ಅಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ (ಇವನು) ಸಂಬಂಧವಲ್ಲದೆ ಇರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಶ್ರಮಣನು, ಯಾವ ಕರ್ಮದಿಂದ ಪರಿವ್ರಾಜಕನಾಗಿರುವನೋ ಅವನು ಆ ಕರ್ಮದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿರುವ ಕಾರಣ, ಶ್ರಮಣನಲ್ಲದೆ (ಇರುವನು). ಹೀಗೆಯೇ ತಾಪಸನು, ಎಂದರೆ ವಾನ ಪ್ರಸ್ಥನು, ತಾಪಸನಲ್ಲದೆ (ಇರುವನು). ಎಲ್ಲಾ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಾದಿಗಳಿಗೂ ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ (ಈ) ಎರಡನ್ನೂ (ಇಲ್ಲಿ) ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದೆ.

ಹೆಚ್ಚುಹೇಳಿದ್ದರೇನು ? ಅನನ್ಯಾಗತನಾದ- ಅನುಗತನಲ್ಲದೆ ಇರುವದು ಅನನ್ಯಾಗತವು, ಅಸಂಬಂಧವು ಎಂದರ್ಥ.- ಪುಣ್ಯಕ್ಕೆ, ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತವಾದ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ (ಸಂಬಂಧವಾಗದ), ಹೀಗೆಯೇ ಪಾಪಕ್ಕೆ, ವಿಹಿತವಾದದ್ದನ್ನು ಮಾಡದಿರುವದು, ಪ್ರತೀದ್ಧವಾದದ್ದನ್ನು ಮಾಡುವದು ಎಂಬ (ಪಾಪಕ್ಕೆ ಅಸಂಬಂಧವಾದ ಎಂದರ್ಥ. ಇದು) ರೂಪಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ (ವಿಶೇಷಣ)ವಾದ್ದರಿಂದ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವಾಗಿದೆ. 'ಅಭಯಂ ರೂಪಮ್' ಎಂದಲ್ಲವೆ, (ಹಿಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಯಿಂದ) ಅನುವೃತ್ತಿಯಾಗಿದೆ ?^೧

ಸುಷುಪ್ತರೂಪವು ಕಾಮರೂಪವಾದದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೧೮. ಕಿಂ ಪುನರಸಂಬಂಧತ್ರೇ ಕಾರಣಮಿತಿ ? ತದ್ಧೇತುರುಚ್ಯತೇ । ತೀರ್ಣಃ ಅತಿಕ್ರಾಂತಃ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ಏವಂರೂಪಃ ತದಾ ತಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಸರ್ವಾನ್ ಶೋಕಾನ್ । ಶೋಕಾಃ ಕಾಮಾಃ । ಇಷ್ಟವಿಷಯಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಹಿ ತದ್ವಿಷಯವಿಯೋಗೇ ಶೋಕತ್ರಮಾಪದ್ಯತೇ । ಇಷ್ಟಂ ಹಿ ವಿಷಯಮ್ ಅಪ್ರಾಪ್ತಂ ವಿಯುಕ್ತಂ ಚ ಉದ್ದಿಶ್ಯ ಚಿಂತಯಾನಸ್ತದ್ಗಣಾನ್ ಸಂತಪ್ಯತೇ ಪುರುಷಃ । ಅತಃ ಶೋಕಃ, ಅರತಿಃ^೨, ಕಾಮಃ ಇತಿ ಪರ್ಯಾಯಾಃ । ಯಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವಕಾಮಾತೀತೋ ಹಿ ಅತ್ರ ಅಯಂ ಭವತಿ । “ನ ಕಂಚನ ಕಾಮಂ ಕಾಮಯತೇ” (೪-೩-೧೧) ‘ಅತಿಚ್ಛಿನ್ದಾಃ’ (೪-೩-೨೦) ಇತಿ ಹಿ

1. ಸುಷುಪ್ತರೂಪವು ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ್ದು ಎಂಬ ಪ್ರಕೃತವಿಷಯವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿ ವಿವರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಈ ಕಂಡಿಕೆ ಬಂದಿದೆ. ಈವರೆಗೆ ಅ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮದ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು.

2. ಅಚ್ಛಿನ್ನಲ್ಲಿರುವ ‘ರತಿಃ’ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ.

ಉಕ್ತಮ್ | ತತ್ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಸತಿತೋಽಯಂ ಶೋಕಶಬ್ದಃ ಕಾಮವಚನ ಏವ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ | ಕಾಮಶ್ಚ ಕರ್ಮಾರ್ಹತುಃ | ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಹಿ “ಸ ಯಥಾಕಾಮೋ ಭವತಿ ತತ್ಕೃತುರ್ಭವತಿ ಯತ್ಕೃತುರ್ಭವತಿ ತತ್ಕರ್ಮ ಕುರುತೇ” (೪-೪-೫) ಇತಿ | ಅತಃ ಸರ್ವಕಾಮಾತೀರ್ಣತ್ವಾತ್ ಯುಕ್ತಮುಕ್ತಮ್ ‘ಅನನ್ಯಗತಂ ಪುಣ್ಯೇನ’ ಇತ್ಯಾದಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಹೀಗೆ ಪಾಪಪುಣ್ಯಗಳ) ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದರೂ ಏನು ? ಎಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. (ಹಿ=ಯಸ್ಮಾತ್) ಏಕೆಂದರೆ ಇಂಥ ರೂಪದವನು : ಆಗ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಶೋಕಗಳನ್ನೂ ದಾಟಿ(ರುತ್ತಾನೆ), ಮೀರಿ(ರುತ್ತಾನೆ). ಶೋಕಗಳೆಂದರೆ ಕಾಮಗಳು. ತನಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ಬೇಕೆನ್ನುವದೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಆ ವಿಷಯವು ಕೈಬಿಟ್ಟು ಹೋದರೆ ಶೋಕವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ ? ಇಷ್ಟವಾದ ವಿಷಯವು ದೂರಕ ದಿದ್ದರೆ ಮತ್ತು ಕೈತಪ್ಪಿಹೋದರೆ (ಅದನ್ನು) ಕೂರಿತು, ಅದರ ಗುಣಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ- ಮನುಷ್ಯನು ಸಂತಪಿಸುತ್ತಿರುವನಲ್ಲವೆ ? “ಆದ್ದರಿಂದ ಶೋಕ, ಅರತಿ, ಕಾಮ- ಎಂಬವು ಪರ್ಯಾಯ(ಶಬ್ದಗಳು). ಇಲ್ಲಿ ಇವನು (ಹೀಗೆ) ಸರ್ವಕಾಮಾತೀತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ- “ಯಾವ ಕಾಮವನ್ನೂ ಕಾಮಿಸದಿರುವನೋ” (೪-೩-೧೯), “ಅತಿಚ್ಛಂದವಾದ” (೪-೩-೨೦) ಎಂದಲ್ಲವೆ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆ ? ಆ ಪುಕರಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದಾದ್ದರಿಂದ ಈ ಶೋಕಶಬ್ದವು ಕಾಮವಾಚಕವೇ ಆಗಿರಬೇಕು. ಕಾಮವೇ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಹೇತು. “ಅವನು ಎಂಥ ಕಾಮವುಳ್ಳವನಾಗಿರುತ್ತಾನೋ ಅಂಥ ಕೃತುವುಳ್ಳವನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ,^೧ ಎಂಥ ಕೃತುವುಳ್ಳವನಾಗಿರುತ್ತಾನೋ ಅಂಥ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ” (೪-೪-೫) ಎಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಾಗುವದಲ್ಲವೆ ? ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಮಗಳನ್ನೂ ದಾಟಿರುವದರಿಂದ “ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಅನುಗತವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳಿರುವದು ಸರಿಯೇ (ಆಗಿದೆ).

ಕಾಮವು ಹೃದಯಕ್ಕೆ ನೇರಿದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೧೯. ಹೃದಯಸ್ಯ | ಹೃದಯಮ್ ಇತಿ ಪುಣ್ಣರೀಕಾಕಾರೋ ಮಾಂಸ ಪಿಂಡಃ | ತತ್ಸ್ಥಮ್ ಅನ್ತಃಕರಣಂ ಬುದ್ಧಿಹೃದಯಮ್ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ |

1. ೩-೫-೧ (ಭಾ ಭಾ. ೫೫) ರಲ್ಲಿ ಶೋಕಶಬ್ದದ ವಿವರಣೆಯ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ‘ಅರತಿ’-ಎಂಬ ಪಾರವೇ ಸರಿ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

2 ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ ತ್ವಾ ಮಜ್ಜಕ್ರೋಶನವತ್ | ಹೃದಯಸ್ಯ ಬುದ್ಧೀಃ ಯೇ ಶೋಕಾಃ | ಬುದ್ಧಿಸಂಶ್ರಯಾ ಹಿ ತೇ | ಕಾಮಃ ಸಂಕಲ್ಪೋ ವಿಚಿಕಿತ್ಸಾ- ಇತ್ಯಾದಿ ಸರ್ವಂ ಮನ ಏವ (೧-೫-೩) ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ | ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಚ “ಕಾಮಾ ಯೇಽಸ್ಯ ಹೃದಿ ಶ್ರಿತಾಃ” (೪-೪-೭) ಇತಿ | ಆತ್ಮಸಂಶ್ರಯಭ್ರಾಂತ್ಯಪನೋದಾಯಾ ಹಿ ಇದಂ ವಚನಮ್ ‘ಹೃದಿ ಶ್ರಿತಾಃ’, ‘ಹೃದಯಸ್ಯ ಶೋಕಾಃ’¹ ಇತಿ ಚ | ಹೃದಯ ಕರಣಸಂಬಂಧಾತಿತಶ್ಚಾಯಮ್ ಅಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ | “ಅತಿಕ್ರಾಮತಿ ಮೃತ್ಯೋ ರೂಪಾಣಿ” (೪-೩-೭) ಇತಿ ಹಿ ಉಕ್ತಮ್ | ಹೃದಯಕರಣಸಂಬಂಧಾತಿತತ್ವಾತ್ ತತ್ಸಂಶ್ರಯಕಾಮಸಂಬಂಧಾತಿತೋ ಭವತೀತಿ ಯುಕ್ತತರಂ ವಚನಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

‘ಹೃದಯದ’ (ಶೋಕಗಳನ್ನು ಎಂಬುದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದು): ಹೃದಯ ವೆಂಬುದು ಕಮಲದಾಕಾರದ ಮಾಂಸದ ಮುದ್ದೆಯು. ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಅಂತಃ ಕರಣವಾದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು (ಇಲ್ಲಿ) ಹೃದಯವೆಂದಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ (ಬುದ್ಧಿಯು) ಆ (ಹೃದಯ)ದಲ್ಲಿದೆ ; ‘ಮಂಚಿಕೆಗಳು ಕೂಗುತ್ತಿವೆ’² ಎಂಬಂತೆಯೇ (ಈ ಪ್ರಯೋಗವು). ಹೃದಯದ ಎಂದರೆ ಬುದ್ಧಿಯ ಶೋಕಗಳಿವೆಯಲ್ಲ (ಅವನ್ನು ದಾಟಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ). ಆ (ಶೋಕಗಳು) ಬುದ್ಧಿಯನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿರುತ್ತವೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಕಾಮವು, ಸಂಕಲ್ಪವು, ಸಂಶಯವು ಮುಂತಾದದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಮನಸ್ಸೇ ಎಂದು (೧-೫-೩) ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. “ಇವನ ಹೃದಯವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವ ಕಾಮಗಳಿವೆಯಲ್ಲ,” (೪-೪-೭) ಎಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳಿಯೂ ಇದೆ. (ಕಾಮಗಳು) ಆತ್ಮನನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಕಳೆಯುವದಕ್ಕಲ್ಲವೆ, ‘ಹೃದಯವನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿರುವ (ಕಾಮಗಳು)’, ಮತ್ತು ‘ಹೃದಯದ ಶೋಕಗಳು’ ಎಂಬೀ ವಚನವು (ಬಂದಿರುವದು)? ಇದಲ್ಲದೆ ಈ (ಸುಷುಪ್ತಿ)ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವನು ಹೃದಯವೆಂಬ ಕರಣದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಮೀರಿರುತ್ತಾನೆ, ‘ಮೃತ್ಯುವಿನ ರೂಪಗಳನ್ನು ಮೀರಿರುತ್ತಾನೆ’ (೪-೩-೭) ಎಂದಲ್ಲವೆ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆ? (ಹೀಗೆ) ಹೃದಯವೆಂಬ ಕರಣದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಮೀರಿರುವದರಿಂದ ಅದನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಾಮಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಮೀರಿರುವನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ವಚನವು ಯುಕ್ತತರವಾಗುತ್ತದೆ³.

1. ಇದು ಶೋಕಾನ್ ಎಂದಿರಬೇಕೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

2. ಮಂಚಿಕೆಗಳ ಮೇಲಿರುವವರು ಹಕ್ಕಿ, ದನ- ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಹೆದರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಕೂಗುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಮಂಚಿಕೆಗಳು ಕೂಗುತ್ತವೆ ಎಂಬಂತೆ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವ ಬುದ್ಧಿಯು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೃದಯವು ಎಂದಿದೆ.

3. ಹೃದಯದ ಸಂಬಂಧವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವಲ್ಲಿ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವ ಕಾಮವೆಲ್ಲಿಂದ ಬಂದೀತು? -ಎಂದು ಹೇಳುವದು ಯುಕ್ತತರ; ಆತ್ಮದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳುವದು ಯುಕ್ತವೇ ಆಗುವದಿಲ್ಲ.

ಕಾಮುವು ಆತ್ಮಾಶ್ರಿತನೆಂಬ ಭರ್ತೃಪ್ರಸಂಚಮತದ ಚರ್ಚೆ ಭರ್ತೃಪ್ರಸಂಚರ ಮತವು ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೨೦. ಯೇ ತು ವಾದಿನಃ ಹೃದಿ ಶ್ರಿತಾಃ ಕಾಮಾ ವಾಸನಾಶ್ಚ ಹೃದಯ ಸಂಬಂಧಿನಮ್ ಆತ್ಮಾನಮ್ ಉಪಸೃಷ್ಯ ಉಪಶ್ಲಿಷ್ಯಂತಿ, ಹೃದಯವಿಯೋಗೇಽಪಿ ಚ ಆತ್ಮನಿ ಅವತಿಷ್ಠಂತೇ ಪುಟತ್ಪಿಲಸ್ಥ ಇವ ಪುಷ್ಪಾದಿಗಂಧಃ ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ, ತೇಷಾಂ “ಕಾಮಃ ಸಂಕಲ್ಪೋ ...” (೧-೫-೩), “ಹೃದಯೇ ಹ್ಯೇವ ರೂಪಾಣಿ” (೩-೯-೨೦), “ಹೃದಯಸ್ಯ ಶೋಕಾಃ” ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ವಚನಾನಾಮ್ ಆನರ್ಥಕ್ಯಮೇವ | ಹೃದಯಕರಣೋತ್ಪಾದ್ಯತ್ವಾತ್ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | “ಹೃದಿ ಶ್ರಿತಾಃ” (೪-೪-೭) ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಾತ್ | ನ ಹಿ ಹೃದಯಸ್ಯ ಕರಣ ಮಾತ್ರತ್ವೇ ‘ಹೃದಿ ಶ್ರಿತಾಃ’ ಇತಿ ವಚನಂ ಸಮಾಜ್ಜಸಮ್, “ಹೃದಯೇ ಹ್ಯೇವ ರೂಪಾಣಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾನಿ” (೩-೯-೨೦) ಇತಿ ಚ | ಆತ್ಮನಿಶುದ್ಧೇಶ್ಚ ವಿವಕ್ಷಿತ ತ್ವಾತ್ ಹೃಚ್ಛ್ರಯಣವಚನಂ ಯಥಾರ್ಥಮೇವ ಯುಕ್ತಮ್ | ‘ಧ್ಯಾಯತೀವ ಲೇಲಾಯತೀವ’ (೪-೩-೭) ಇತಿ ಶ್ರುತೇರನ್ಯಾರ್ಥಸಂಭವಾತ್ | ‘ಕಾಮಾ ಯೇಸ್ಯ ಹೃದಿ ಶ್ರಿತಾಃ’ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಾತ್ ಆತ್ಮಾಶ್ರಯಾ ಅಪಿ ಸಂತಿ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಅನಾಶ್ರಿತಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ | ನಾತ್ರ ಆಶ್ರಯಾಂತರಮ್ ಅಪೇಕ್ಷ್ಯ ಯೇ ಹೃದಿ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಮ್, ಕಿಂ ತರ್ಹು ಯೇ ಹೃದ್ಯನಾಶ್ರಿತಾಃ, ಕಾಮಾಃ ತಾನ್ ಅಪೇಕ್ಷ್ಯ ವಿಶೇಷಣಮ್ | ಯೇ ತು ಅಪ್ರರೂಢಾಃ ಭವಿಷ್ಯಂತೋ¹ ಭೂತಾಶ್ಚ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತೋ ನಿವೃತ್ತಾಃ ತೈ ನೈವ ಹೃದಿ ಶ್ರಿತಾಃ | ಸಂಭಾವ್ಯಂತೇ ಚ ತೇ | ಆತೋ ಯುಕ್ತಂ ತಾನಪೇಕ್ಷ್ಯ ವಿಶೇಷಣಮ್ ಯೇ ಪ್ರರೂಢಾ ವರ್ತಮಾನಾ ಹೃದಯೇ² ತೇ ಸರ್ವೇ ಪ್ರಮುಚ್ಯಂತೇ ಇತಿ | ತಥಾಪಿ ವಿಶೇಷಣಾನರ್ಥಕ್ಯಮ್ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ತೇಷು ಯತ್ನಾಧಿಕ್ಯಾತ್ ಹೇಯಾರ್ಥತ್ವಾತ್ | ಇತರಥಾ ಅಶ್ರುತಮ್ ಅನಿಷ್ಟಂ ಚ ಕಲ್ಪಿತಂ ಸ್ಯಾತ್ ಆತ್ಮಾಶ್ರಯತ್ವಂ ಕಾಮಾನಾಮ್ | “ನ ಕಂಚನ ಕಾಮಂ ಕಾಮಯತೇ” (೪-೩-೧೯) ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್ ಆತ್ಮಾಶ್ರಯತ್ವಂ ಕಾಮಾನಾಂ ಶ್ರುತ ಮೇವೇತಿ ಚೇತ್ | ನ | “ಸಧೀಃ ಸ್ವಪ್ನೋ ಭೂತ್ವಾ” (೪-೩-೭) ಇತಿ ಪರನಿಮಿತ್ತತ್ವಾತ್ ಕಾಮಾಶ್ರಯತ್ವಪ್ರಾಪ್ತೇಃ | ಅಸಜ್ಜವಚನಾಚ್ಚ | ನ ಹಿ ಕಾಮಾಶ್ರಯತ್ವೇ ಅಸಜ್ಜವಚನಮ್ ಉಪಪದ್ಯತೇ | ಸಜ್ಜಶ್ಚ ಕಾಮಃ

1. ‘ಭವಿಷ್ಯಾಃ’ ಎಂದು ಅ || ಪಾಠ.

2. ವಿಷಯೇ ಎಂಬ ಅಜ್ಜನ ಪಾಠವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ.

ಇತ್ಯನೋಚಾಮ | “ಆತ್ಮಕಾಮಃ”¹ (೪-೩-೨೧) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ಆತ್ಮ
ವಿಷಯೋಽಸ್ಯ ಕಾಮೋ ಭವತಿ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಕಾಮಾಭಾವಾರ್ಥ
ತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯಾಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆದರೆ ಯಾವ ವಾದಿಗಳು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಾಮ
ಗಳೂ ವಾಸನೆಗಳೂ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವಾಗಿರುವ ಆತ್ಮನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು
(ಅವನಿಗೆ) ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ, ಹೃದಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಗಲಿದಮೇಲೂ ಹೂವು
ಮುಂತಾದವುಗಳ ವಾಸನೆಯು ಪುಟಿಕೆಯಲ್ಲೂ ತೈಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವಂತೆ ಆತ್ಮ
ನಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ² - ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೋ ಅವರಿಗೆ “ಕಾಮವು,
ಸಂಕಲ್ಪವು (ಮುಂತಾದದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಮನಸ್ಸೇ)” (೧-೫-೩) “ಹೃದಯದಲ್ಲಲ್ಲವೆ,
ರೂಪಗಳು (ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ)?” (೩-೯-೨೦), “ಹೃದಯದ ಶೋಕ
ಗಳು” - ಎಂಬಿವೇ ಮುಂತಾದ ವಚನಗಳು ವ್ಯರ್ಥವೇ (ಆಗುವವು)³.

(ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರ ಆಕ್ಷೇಪ):- ಹೃದಯವೆಂಬ ಕರಣದಿಂದ (ಕಾಮವು)
ಉಂಟಾಗುವದರಿಂದ (ಈ ವಚನಗಳು) ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿವೆ⁴. ಎಂದರೋ ?

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ‘ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿ
ರುವ’ (೪-೪-೨) ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವಿದೆ, ಹೃದಯವು ಬರಿಯ ಕರಣವಾಗಿ
ದ್ದರೆ ‘ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ’ ಎಂಬ ವಚನವು ಸಮಂಜಸ
ವಾಗಲಾರದಷ್ಟೆ ? “ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೇ ಅಲ್ಲವೆ, ರೂಪಗಳು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರು
ತ್ತವೆ” (೩-೯-೨೦) ಎಂಬುದೂ (ಸಮಂಜಸವಾಗಲಾರದಷ್ಟೆ)?⁵ ಇದಲ್ಲದೆ (ಇಲ್ಲಿ)

1. ‘ಆತ್ಮಕಾಮಃ’ ಎಂದಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿರುವದು; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥ
ವಿದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವದು.

2. ಇದು ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರ ಮತ. ಈ ಮತವನ್ನು ೨-೩-೬ (ಭಾ.ಭಾ. ೩೪೩)
ರಲ್ಲಿ ಅನುವಾದಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಭಾ. ಭಾ. ೩೪೪ರಲ್ಲಿ) ಖಂಡಿಸಿರುವದನ್ನು ನೋಡಿ.

3. ಇನ್ನೆಲ್ಲವೂ ಕಾಮಗಳಿಗೆ ಹೃದಯವೇ ಆಶ್ರಯವೆಂದು ಸಾರುತ್ತಿವೆ. ಹೃದಯಸ್ಯ
ಶೋಕಾನ್ ಎಂದು ಭಾಷ್ಯಮೂಲವಿದ್ದರೆ ಶೋಕಗಳನ್ನು ಎಂದು ತಿದ್ದಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆಗ
‘ಸರ್ವಾಞ್ಶೋಕಾನ್ ಹೃದಯಸ್ಯ’ ಎಂದಿದರ ಪರಾಮರ್ಶವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

4. ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅವು ಇರುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದೇನೂ ಇಲ್ಲ, ಹೃದಯದಿಂದ
ಉಂಟಾಗಿ ಬಂದು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ.

5. ಹೃದಯದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವದಾದರೆ ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು
ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ಹೃದಯದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಎಂದು ಶ್ರುತಿ ಇರಬೇಕಾಗುವದು.
ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದರೆ ‘ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೇ’ ಎಂಬ ಅವಧಾರಣೆಯು ಹೊಂದಲಾರದು.
‘ಆತ್ಮನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ’ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಿರಬೇಕಾಗುವದು.

ಆತ್ಮವಿಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿರುವದರಿಂದಲೂ (ಕಾಮವು) ಹೃದಯವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದೆ ಎಂಬ ವಚನವು ನಿಜವಾದ (ಅಕ್ಷರಾರ್ಥವನ್ನೇ (ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ) ಎನ್ನುವದು ಯುಕ್ತವು¹. “ಧ್ಯಾನಮಾಡುವವನಂತೆಯೂ ಸಂಚರಿಸುವವನಂತೆಯೂ (ಇರುತ್ತಾನೆ)” (೪-೩-೨) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವು ಆಗುವಂತಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದಲೂ (ಹೀಗೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು)².

(ಭರ್ತ್ಯಪ್ರಪಂಚ) :- “ಇವನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಾಮಗಳು” (೪-೪-೨) ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವಿರುವದರಿಂದ ಆತ್ಮನನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ (ಕಾಮ)ಗಳೂ ಇವೆ (ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ)³.

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ):- ಹಾಗಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಆಶ್ರಯಿಸಿಲ್ಲದ (ಕಾಮಗಳ) ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ (ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಇದರ ವಿವರ): “ಹೃದಯದಲ್ಲಿ (ಆಶ್ರಯಿಸಿ)ರುವವಲ್ಲ” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವ ವಿಶೇಷಣವು ಮತ್ತೊಂದು ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ (ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲ) ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿಲ್ಲವಲ್ಲ, ಆ ಕಾಮಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ (ಹೇಳಿದೆ) ವಿಶೇಷಣ(ವದು). ಬೆಳೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವ, ಮುಂದೆ ಆಗಲಿರುವ ಮತ್ತು ಹಿಂದೆ ಆಗಿರಬೇಕಿರುವ, ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವವನ್ನು ನೀಗಿಕೊಂಡಿರುವವಲ್ಲ⁴, ಅವು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವದೇ ಇಲ್ಲ. ಅವೂ ಸಂಭಾವಿತವಾದ (ಕಾಮಗಳೇ), ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ “ಯಾವವು ಬೆಳೆದುಕೊಂಡು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಈಗ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವವೋ ಅವೆಲ್ಲವೂ (ಯಾವಾಗ) ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುವವೋ” ಎಂದು ವಿಶೇಷಣವನ್ನು (ಹಾಕುವದು) ಯುಕ್ತವೇ (ಆಗಿರುತ್ತದೆ).

1- ಹೃದಯದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಬಂದು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವದೇ ನಿಜವಾದರೆ ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ವಿಶುದ್ಧನೆಂಬುದನ್ನು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದಂತೆ ಆಗುವದೇ ಇಲ್ಲ.

2. ಬುದ್ಧಿಯ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿಂದ ಆತ್ಮನು ಯೋಚಿಸುವಂತಿರುತ್ತಾನೆ, ಕೆಲಸಮಾಡುವಂತಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಿದೆ ; ಈ ವಚನಕ್ಕೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಮಕರ್ಮಗಳಿರುವವೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗುವದೇ ಇಲ್ಲ.

3. ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವ ಕಾಮಗಳು, ‘ಹೃದಯದ ಮೂಲಕ ಆತ್ಮನನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಾಮಗಳು-ಎಂದು ಕಾಮಗಳು ಎರಡು ವಿಧವೆಂಬುದನ್ನು ‘ಹೃದಿ’ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

4. ವರ್ತಮಾನಕಾಮಗಳೇ ನಮಗೆ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷವಾಗಿರುತ್ತವೆ ; ಭೂತಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಮಗಳಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತಃ ಎಂದರೆ ವಿಷಯದೋಷದರ್ಶನದಿಂದ ಎಂಬ ಟೀಕೆಗಿಂತ ನಮ್ಮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೇ ಮೇಲೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಹೇಗೆ ಹೋಗಿದ್ದರೂ ಕಾಮಗಳು ಹೋಗಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ.

(ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚ) :- ಹೀಗಾದರೂ (ಈ) ವಿಶೇಷಣವು ವ್ಯರ್ಥವೇ¹ (ಆಗುವದಲ್ಲ) !

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಅವು ಗಳನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು ಎಂಬುದಕ್ಕಾಗಿ (ವಿಶೇಷಣವು ಬೇಕಾಗಿದೆ). ಹೀಗಲ್ಲ ದಿದ್ದರೆ² ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳದ, ಅನಿಷ್ಟವೂ ಆಗುವ, ಕಾಮಗಳು ಆತ್ಮನನ್ನಾ ಶ್ರಯಿಸಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದಂತೆ ಆಗುವದು.

(ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚ):- ‘ಯಾವ ಕಾಮವನ್ನು ಕಾಮಿಸುವದಿಲ್ಲವೋ’ (೪-೩-೧೯) ಎಂದು ಬಂದೊಡಗಿದ (ಕಾಮವನ್ನೇ) ಇಲ್ಲವೆಂದಿರುವದರಿಂದ ಕಾಮಗಳು ಆತ್ಮಾಶ್ರಯವೆಂಬುದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದೇ³.

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ):- ಹಾಗಲ್ಲ. “ಬುದ್ಧಿಯಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ” (೪-೩-೭) ಎಂದು ಮತ್ತೊಂದು (ಉಪಾಧಿಯ) ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಲೇ ಕಾಮವು ಬಂದೊಡಗಿರುತ್ತದೆ⁴. ಅಸಂಗನೆಂದು (೪-೩-೧೫) ಹೇಳಿರುವದರಿಂದಲೂ (ಹೀಗೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು), ಕಾಮಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿದ್ದರೆ (ಆತ್ಮನು) ಅಸಂಗ ನೆಂಬುದು ಹೊಂದಲಾರದಷ್ಟೆ. ಸಂಗವೆಂದರೆ ಕಾಮವೇ ಎಂದು ಹಿಂದೆ (೪-೩-೧೬) ಹೇಳಿಯೂ ಇರುತ್ತೇನೆ.

(ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚ):- ‘ಆತ್ಮಕಾಮ’ (೪-೩-೨೧) ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಿರುವದ ರಿಂದ ಇವನಿಗೆ ಆತ್ಮವಿಷಯವಾದ ಕಾಮವಿರುತ್ತದೆ ಎಂದರೊ⁵ ?

1. ಹೃದಯವನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿರುವ ಕಾಮಗಳು ವರ್ತಮಾನಕಾಮಗಳಾದರೆ ತಾನೆ ಏನು? ಇದನ್ನೇಕೆ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳಬೇಕು? ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪ.

2. ಕಾಮಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯಾಂತರವನ್ನೇ ಒಪ್ಪಬೇಕೆಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ.

3. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳದೆ ಇರುವದನ್ನು ನಾವು ಕಲ್ಪಿಸಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನ ಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಕಾಮವಿರುತ್ತದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಅಲ್ಲಗಳೆದಿದೆ.

4. ಸ್ಪಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿ ಎಂಬ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಕಾಮವು ತೋರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಪಷ್ಟ ಕಾಮವಿರುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀವು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದನ್ನೇ ಕಲ್ಪಿಸಿದಂತಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ. ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿ ರುವ ‘ಸಧೀಃ’ ಎಂಬುದು ‘ಸ ಹಿ’ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿರುವ ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾರ.

5. ಸುಷುಪ್ತಾತ್ಮನ ರೂಪವು ‘ಆತ್ಮಕಾಮವಾಗಿರುತ್ತದೆ’ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿದೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಷಯದ ಕಾಮವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಆತ್ಮವಿಷಯಕಕಾಮವುಂಟೆಂದಾ ಯಿತು.

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆ (ಶ್ರುತಿಗೆ) ಮತ್ತೊಂದು ಕಾಮ ವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಥ^೧.

ವೈಶೇಷಿಕಾದಿಗಳ ತರ್ಕವು ತರ್ಕಾಭಾಸಮಾತ್ರ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೨೧. ವೈಶೇಷಿಕಾದಿತನ್ತ್ರನ್ಯಾಯೋಪಪನ್ನಮ್ ಆತ್ಮನಃ ಕಾಮಾದ್ಯಾ ಶ್ರಯತ್ವಮ್ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | “ಕೃದಿ ಶ್ರಿತಾಃ” (೪-೪-೭) ಇತ್ಯಾದಿವಿಶೇಷ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಾತ್ ಆನಪೇಕ್ಷ್ಯಾಃ ತಾ ವೈಶೇಷಿಕಾದಿತನ್ತ್ರೋಪಪತ್ತಯಃ | ಶ್ರುತಿ ವಿರೋಧೇ ನ್ಯಾಯಾಭಾಸತ್ವೋಪಗಮಾತ್ | ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ವಪ್ತಬಾಧ ನಾಚ್ಚ | ಕಾಮಾದೀನಾಂ ಚ ಸ್ವಪ್ನೇ ಕೇವಲದೃಶಿಮಾತ್ರವಿಷಯತ್ವಾತ್ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ವಪ್ತಂ ಸಿದ್ಧಂ ಸ್ಥಿತಂ ಚ ಬಾಧ್ಯೇತ | ಆತ್ಮಸಮವಾಯಿತ್ವೇ ದೃಶ್ಯತ್ವಾನುಸರಣತಃ ಚಕ್ಷುರ್ಗತವಿಶೇಷವತ್ | ದ್ರಷ್ಟೃಹಿ ದೃಶ್ಯಮ್ ಆರ್ಥಾನ್ತರಭೂತಮ್ ಇತಿ ದ್ರಷ್ಟುಃ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ವಪ್ತಂ ಸಿದ್ಧಮ್ | ತದ್ ಬಾಧಿತಂ ಸ್ಯಾತ್ ಯದಿ ಕಾಮಾದ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಂ ಸರಿಕಲ್ಪೇತ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚ):- ವೈಶೇಷಿಕಾದಿಗಳ ಶಾಸ್ತ್ರ(ದಲ್ಲಿರುವ) ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಆತ್ಮನು ಕಾಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾಗಿರುವನೆಂಬುದು ಹೊಂದುತ್ತದೆಯಲ್ಲ !

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ):- ಹಾಗಲ್ಲ “ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ (ಕಾಮ ಗಳು)” (೪-೪-೭) ಎಂಬುದೇ ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷ(ರೂಪದ)^೨ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಆ ವೈಶೇಷಿಕರೇ ಮುಂತಾದವರ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಯುಕ್ತಿ ಗಳನ್ನು ಆದರಿಸತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ (ಅವು) ಶ್ರುತಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಯುಕ್ತ್ಯಾಭಾಸವೇ ಎಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ವಪ್ತವನ್ನು ಬಾಧಿಸುವದರಿಂದಲೂ (ಅವು ಯುಕ್ತ್ಯಾಭಾಸಗಳೇ. ಹೇಗೆಂದರೆ) ಕಾಮವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಬರಿಯ ದೃಗ್ರೂಪ(ನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ) ವಿಷಯ

1. ‘ಆತ್ಮಕಾಮವು’ ಎಂದರೆ ಆತ್ಮನೇ ಕಾಮಗಳಾಗಿರುವದು. ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ನ್ಯೂನಿಕ್ತವಾದ ಕಾಮಗಳು ಇರುವದೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥ. ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವಿಷಯದ ಕಾಮವಿರುವದು ಯಾರ ಅನುಭವದಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ.

2. ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಕಾಮಾದಿಗಳು ಸೇರಿವೆ ಎಂದು ವಿಶೇಷವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣಭೂತ ವಾದ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ‘ಕಾಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಯಾವದಾದರೊಂದು ಆಶ್ರಯವಿರ ಬೇಕು’ ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯರೂಪವಾದ ಯುಕ್ತಿಯು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕಾಮವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಲಾರದು.

ವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ಪ್ರವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ನಿಂತಿರುತ್ತದೆ¹ (ಯಲ್ಲ, ಅದು) ಬಾಧಿತವಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮಸಂಬಂಧವಾಗಿದ್ದರೆ (ಅದು) ದೃಶ್ಯವಾಗುವದು ಹೊಂದು ವದೇ ಇಲ್ಲ; (ಉದಾಹರಣೆಗೆ) ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷವು (ಹೇಗೆ ಅದಕ್ಕೇ ದೃಶ್ಯವಾಗಲಾರದೋ) ಹಾಗೆ. ದ್ರಷ್ಟೃವಿಗೆ ದೃಶ್ಯವು ಬೇರೆಯಾದ ಪದಾರ್ಥ ವಾಗಿರುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ದ್ರಷ್ಟೃವು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಕಾಮಾದಿಗಳಿಗೆ (ಆತ್ಮನು) ಆಶ್ರಯನೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವ ದಾದರೆ ಆ (ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ಪ್ರವು) ಬಾಧಿತವಾದೀತು².

ಭಕ್ತೃಪ್ರಸಂಚಮತವು ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಕ್ಕೇ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೨೨. ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವಿಪ್ರತಿಷೇಧಾಚ್ಛು | ಪರಸ್ಯ ಏಕದೇಶಕಲ್ಪ ನಾಯಾಂ ಕಾಮಾದ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವೇ ಚ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಜಾತಂ³ ಕುವ್ಯೇತ | ಏತಚ್ಚ ವಿಸ್ತರೇಣ ಚತುರ್ಥೇ ಅಪೋಚಾಮ | ಮಹತಾ ಹಿ ಪ್ರಯತ್ನೇನ ಕಾಮಾದ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಕಲ್ಪನಾಃ ಪ್ರತಿಷೇಧವ್ಯಾಃ ಆತ್ಮನಃ ಪರೇಣ ಏಕತ್ವ

1. ಸ್ಥಿತಂ ಚ ಎಂಬಿದರ ಅನುವಾದವಿದು. ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ; ನಿಂತಿರುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ ಅನುಮಾನದಿಂದಲೂ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ ಎಂದು ಅ|| ಟೀ||

2. ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಕವು ಅದೇ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದಿರುವಂತೆ ಆತ್ಮನ ಧರ್ಮವಾದ ಕಾಮವು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಕಾಣಿಸಬಾರದಾಗುವದು.

3. ಇಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ಪ್ರವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದೆ; 'ನಿಂತಿರುತ್ತದೆ' (ಸ್ಥಿತಂ ಚ) ಎಂಬುದರ ವಿವರಣೆ ಇಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವದಿಲ್ಲ. ಅದ್ದರಿಂದ 'ಸ್ಥಿತಂ ಚ' ಎಂಬುದನ್ನು ಯಾರೋ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿರಬೇಕೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. 'ಯಾವನು ಯಾವದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವಾಗಿರುವದೋ ಅದು ಅದಕ್ಕೆ ದೃಶ್ಯವಲ್ಲ; ಹೀಗೆ ಯೇ ಕಾಮಾದಿಗಳು ಆತ್ಮಸಂಬಂಧವಾದರೆ ಅವು ದೃಶ್ಯವಾಗಲಾರವು. ಹೀಗೆ ದೃಶ್ಯತ್ವ ಬಲದಿಂದಲೇ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ಪ್ರವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದೆ; ಅದ್ದರಿಂದ ಅವನ್ನು ಬಾಧಿಸಿದರೆ ಈ ಅನುಮಾನವೂ ಬಾಧಿತವಾದೀತು' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ಪ್ರವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದೆ ಎಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಸ್ವಯಂ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಪ್ರಶ್ರುತಿಯು ನ್ಯಾಯೋಪಬಂಹಿತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಬಾಧಿಸುವದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂಬುದೇ ಭಾಷ್ಯತಯ.

4. ಇಲ್ಲಿ ಜಾತಮ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಬೇಕೆ? -ಎಂಬುದು ವಿಚಾರಣೀಯ; ಅನು ವಾದವನ್ನೂ ಅದರ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನೂ ನೋಡಿ.

ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಸಿದ್ಧೇಃ^೧ ತತ್ಕಲ್ಪನಾಯಾಂ ಪುನಃ ಕ್ರಿಯಮಾಣಾಯಾಂ
ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ಏವ ಬಾಧಿತಃ ಸ್ಯಾತ್ | ಯಥಾ ಇಚ್ಛಾದೀನಾಮ್ ಆತ್ಮ
ಧರ್ಮತ್ವಂ ಕಲ್ಪಯನ್ನೋ ಮೈಶೇಷಿಕಾ ನೈಯಾಯಿಕಾಶ್ಚ ಉಪನಿಷಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಾ
ರ್ಥೇನ ನ ಸಂಗಚ್ಛಸ್ತೇ, ತಥಾ ಇಯಮಪಿ ಕಲ್ಪನಾ ಉಪನಿಷಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ
ಬಾಧನಾತ್ ನಾದರಣೀಯಾ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ (ಇದನ್ನು ಒಪ್ಪತಕ್ಕ
ದ್ದಲ್ಲ). ಜೀವನು ಪರ(ಮಾತ್ಮನ) ಏಕದೇಶವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿದರೆ, (ಅವನು)
ಕಾಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನೆಂದೂ ಕಲ್ಪಿಸಿದರೆ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರದ ಅರ್ಥಸಮೂಹವೇ
ವಿರುದ್ಧವಾಗುವದು^೨. ಇದನ್ನು ನಾಲ್ಕನೆಯ (ಅಧ್ಯಾಯ)ದಲ್ಲಿ^೩ ವಿತ್ತಾರ
ವಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತೇನೆ. ಆತ್ಮನು ಪರ(ಮಾತ್ಮನೊಡನೆ) ಒಂದಾಗಿರುವ
ನೆಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವು ಸಿದ್ಧಿಯಾಗಬೇಕಾದರೆ (ಅವನು) ಕಾಮಾದಿಗಳಿಗೆ
ಆಶ್ರಯನೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ಮಹಾಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಅಲ್ಲಗಳೆಯ
ಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಆದರೆ ಆ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನೇ ಮತ್ತೆ ಮಾಡುವದಾದರೆ
(ಈ) ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವೇ ಬಾಧಿತವಾಗುವದು. ಹೇಗೆ ಇಚ್ಛೆ ಮುಂತಾದವು
ಗಳು ಆತ್ಮನ ಧರ್ಮವೇ ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವ ಮೈಶೇಷಿಕರೂ ನೈಯಾಯಿಕರೂ
ಉಪನಿಷತ್ತೆಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗದೆ ಇರುವರೋ ಹಾಗೆಯೇ
ಈ ಕಲ್ಪನೆಯೂ ಉಪನಿಷತ್ತೆಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರದರ್ಥವನ್ನು ಬಾಧಿಸುತ್ತಿರುವದರಿಂದ
(ಇದನ್ನು) ಅದರಿಸತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ.

ಸುಷುಪ್ತಾತ್ಮನು ಚಿದ್ರೂಪನಾದರೂ ಅರಿಯದಿರಲು ಕಾರಣ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯದ್ವೈ ತನ್ನ ಪಶ್ಯತಿ ಪಶ್ಯನ್ ವೈ ತನ್ನ ಪಶ್ಯತಿ ನ ಹಿ ದ್ರಷ್ಟು
ದ್ಯುಷ್ಟೇರ್ವಿಪರೀತೋಪೋ ವಿದ್ಯತೇನಿನಾಶಿತ್ವಾತ್ | ನ ತು
ತದ್ವೈತೀಯಮಸ್ತಿ ತತೋಽನ್ಯದ್ ವಿಭಕ್ತಂ ಯತ್ ಪಶ್ಯೇತ್ ||

1. 'ಸಿದ್ಧಯೇ' ಎಂಬ ಪಾರಾಂತರವು ಬೇಕಿಲ್ಲ, ಇದನ್ನೇ ಹೇತುಪಂಚಮಿಯಾಗಿ
ಭಾವಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

2. ನಿರವಯವತ್ವಪ್ರತ್ಯಗೇಕತ್ವಾದಿಗಳೇ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಜಾತವೆಂದು ಟೀಕೆ. ಆದರೆ
ಆತ್ಮಪರೈಕತ್ವವೇ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವೆಂದು ಮುಂದೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದೆ.

3. ಆತ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮದ ಏಕದೇಶವೆಂದೂ ಸಂಸಾರಿಯೆಂದೂ ಕಲ್ಪಿಸುವದು ಶ್ರುತಿ
ವಿರುದ್ಧವೆಂದು ೨-೧-೨೦ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೧೭, ೩೧೮)ರಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದೆ.

೨೩. ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ, ಕಾಣುವವನಾಗಿ ಯೇ ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ ; ದ್ರಷ್ಟೃವಿನ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ವಿಪರೀತೋಪವೇ ಇಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ವಿನಾಶಿಯಲ್ಲ. ಆದರೆ ಯಾವದನ್ನು ಕಾಣ ಬಹುದೋ ಆ ಎರಡನೆಯದು ತನಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ವಿಂಗಡವಾಗಿ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

ಕಂಡಿಕೆಯ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೩. ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸಯೋರಿವ ಏಕತ್ವಾತ್ ನ ಪಶ್ಯತಿ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಃ ಇತಿ ಚ | ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ವಂ ನಾಮ ಚೈತನ್ಯಾತ್ಮ ಸ್ವಭಾವತಃ | ಯದಿ ಹಿ ಅಗ್ನ್ಯಾತ್ಮತ್ವಾದಿನತ್ ಚೈತನ್ಯಾತ್ಮಸ್ವಭಾವ ಆತ್ಮಾ, ಸ ಕಥಮ್ ಏಕತ್ವೇಽಪಿ ಸ್ವಭಾವಂ ಜಹ್ಯಾತ್ ನ ಜಾನೀಯಾತ್ ? ಅಥ ನ ಜಹಾತಿ ಕಥಮಿಹ ಸುಷುಪ್ತೇ ನ ಪಶ್ಯತಿ ? ವಿಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಮೇತತ್ ಚೈತನ್ಯಮ್ ಆತ್ಮಸ್ವಭಾವಃ^೧ ನ ಜಾನಾತಿ ಚೇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

‘ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರಂತೆ ಒಂದಾಗಿರುವದರಿಂದ ಕಾಣದೆ ಇರುತ್ತಾನೆ’ (೪-೩-೨೧) ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ, ‘(ಇವನು) ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿ(ಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ)’ (೩-೧೪-೧೪) ಎಂದೂ (ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆಯಷ್ಟೆ), ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿ ಎಂದರೆ ಚೈತನ್ಯಾತ್ಮನ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಿರುವದು. ಆತ್ಮನು ಬೆಂಕಿಯ ಬಿಸಿಯೇ ಮುಂತಾದದ್ದರಂತೆ ಚೈತನ್ಯಾತ್ಮನ ಸ್ವಭಾವದವನೇ ಆಗಿದ್ದರೆ, ಅವನು ಒಂದಾಗಿದ್ದರೂ ಕೇಗೆ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಾನು, ಅರಿಯದೆ ಇದ್ದಾನು ? ಹಾಗಲ್ಲದೆ (ಸ್ವಭಾವವನ್ನು) ಬಿಡುವದಿಲ್ಲವಾದರೆ, ಈ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅರಿಯದೆ ಇರುವ ನೇಕೆ ? ಚೈತನ್ಯವು ಆತ್ಮನ ಸ್ವಭಾವವು^೨, ಆದರೂ ಅರಿಯುವದಿಲ್ಲ- ಎಂಬುದು ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧ(ವಲ್ಲವೆ) !

ಆತ್ಮನು ಕಾಣುವ ಸ್ವಭಾವದವನೇ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೪. ನ ವಿಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಮ್ | ಉಭಯಮಪ್ಯೇತತ್ ಉಪಪದ್ಯತ ಏವ | ಕಥಮ್ ? ಯದ್ವೈ ಸುಷುಪ್ತೇ ತತ್ ನ ಪಶ್ಯತಿ ಪಶ್ಯನ್ ವೈ ತತ್ ತತ್ರ

1. ಇದರ ಹಿಂದಿನ ‘ಹಿ’ ಹೆಚ್ಚೆಂದು ಬಿಟ್ಟಿದೆ.

2. ‘ಚೈತನ್ಯಾತ್ಮಸ್ವಭಾವಃ’ ಎಂದಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

3. ‘ಚೈತನ್ಯಾತ್ಮಸ್ವಭಾವಃ’ ಎಂದಿದ್ದರೆ ಚೈತನ್ಯಾತ್ಮನ ಸ್ವಭಾವದವನು ಎಂದು ಕನ್ನಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಪಶ್ಯನ್ನೇವ ನ ಪಶ್ಯತಿ | ಯತ್ ತತ್ರ ಸುಷುಪ್ತೇ ನ ಪಶ್ಯತೀತಿ ಜಾನೀಷೇ ತನ್ನ ತಥಾ ಗೃಹ್ಣೀಯಾಃ | ಕಸ್ಮಾತ್ ? ಪಶ್ಯನ್ ವೈ ಭವತಿ ತತ್ರ | ನಸ್ತೇವಂ ನ ಪಶ್ಯತೀತಿ ಸುಷುಪ್ತೇ ಜಾನೀಮಃ, ಯತೋ ನ ಚಕ್ಷುರ್ವಾ, ಮನೋ ವಾ ದರ್ಶನೇ ಕರಣಂ ವ್ಯಾಪೃತವಸ್ತಿ | ವ್ಯಾಪೃತೇಷು ಹಿ ದರ್ಶನಶ್ರವಣಾದಿಷು ಪಶ್ಯತೀತಿ ವ್ಯವಹಾರೋ ಭವತಿ, ಶೃಣೋತಿ ಇತಿ ವಾ | ನ ಚ ವ್ಯಾಪೃತಾನಿ ಕರಣಾನಿ ಪಶ್ಯಾಮಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ನ ಪಶ್ಯತ್ಯೇವಾಯಮಾ | ನ ಹಿ | ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಪಶ್ಯನ್ನೇವ ಭವತಿ | ಕಥಮ್ ? ನ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ದ್ರಷ್ಟುಃ ದೃಷ್ಟಿಕರ್ತುಃ ಯಾ ದೃಷ್ಟಿಃ ತಸ್ಯಾ ದೃಷ್ಟೇಃ ವಿಪರಿಲೋಪಃ ವಿನಾಶಃ ಸ ನ ವಿದ್ಯತೇ | ಯಥಾ ಅಗ್ನೇರಾಷ್ಟ್ಯಂ ಯಾವದಗ್ನಿಭಾವಿ ತಥಾ ಅಯಂ ಚಾತ್ಮಾ ದ್ರಷ್ಟಾ ಅವಿನಾಶೀ, ಅತೋ ಅವಿನಾಶಿತ್ವಾತ್ ಆತ್ಮನೋ ದೃಷ್ಟಿರಪಿ ಅವಿನಾಶಿನೀ | ಯಾವದ್ದೃಷ್ಟೌ ಭಾವಿನೀ ಹಿ ಸಾ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲ. (ಈ) ಎರಡೂ ಆಗಲೇಬಹುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ, (ತತ್ = ತತ್ರ) ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣುವವನಾಗಿಯೇ ಕಾಣುತ್ತಿರುವದಿಲ್ಲ ಆ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ (ಅವನು) ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿರುವೆಯಷ್ಟೆ, ಹಾಗೆ ಅದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸದಿರು. ಏಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಅವನು ಕಾಣುವವನಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತಾನೆ.

(ಅಕ್ಷೇಪ):- ಹೀಗಾದರೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ ಎಂದೇ ಭಾವಿಸುತ್ತೇನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಕಾಣುವದಕ್ಕೆ ಕರಣವಾದ ಚಕ್ಷುರಿದ್ರಿಯವಾಗಲಿ ಮನಸ್ಸಾಗಲಿ (ಅಲ್ಲಿ) ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡುತ್ತಿರುವದಿಲ್ಲ. ದರ್ಶನಶ್ರವಣಾದಿ(ಕರಣ)ಗಳು ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರಲ್ಲವೆ- ಕಾಣುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವಾಗಲಿ ಕೇಳುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವಾಗಲಿ ಆಗುತ್ತದೆ? ಆದರೆ (ಅಲ್ಲಿ) ಕರಣಗಳು ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡುತ್ತಿರುವದು ಕಂಡುಬರುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನು ಕಾಣುವದೇ ಇಲ್ಲ.

(ಪರಿಹಾರ):- ಹಾಗಲ್ಲವೇ ಅಲ್ಲ. ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಕಾಣುವವನಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ (ಹಿ = ಯಸ್ಮಾತ್) ದ್ರಷ್ಟೃವಿನ, ದೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃವಿನ ದೃಷ್ಟಿಯಿದೆಯಲ್ಲ, ಆ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ವಿಪರಿಲೋಪವು ಎಂದರೆ ವಿನಾಶವು, ಅದು ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆ ಬಿಂಕಿಯ ಬಿಂಕಿಯು ಬಿಂಕಿಯಿರುವವರೆಗೂ ಇರುತ್ತದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ (ಇದು). ಈ ಆತ್ಮನೆಂಬ ದ್ರಷ್ಟೃವೋ, ಅವಿನಾಶಿಯು; ಆದ್ದರಿಂದ- (ಇವನು) ಅವಿನಾಶಿಯಾಗಿರುವದರಿಂದ- ಆತ್ಮನ ದೃಷ್ಟಿಯೂ ಅವಿನಾಶಿಯಾದ್ದು; ಏಕೆಂದರೆ ದ್ರಷ್ಟೃವಿರುವವರೆಗೂ ಅದು ಇರತಕ್ಕದ್ದು.

ಆತ್ಮನ ದೃಷ್ಟಿಯು ಅವಿನಾಶಿ ಎಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಆಕ್ಷೇಪಸಮಾಧಾನಗಳು (ಭಾಷ್ಯ)

೨೨೫. ನನು ವಿಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಮಿದಮ್ ಅಭಿಧೀಯತೇ ದ್ರಷ್ಟುಃ ಸಾ ದೃಷ್ಟಿಃ, ನ ವಿಪರಲಿಪ್ಯತೇ ಇತಿ ಚ | ದೃಷ್ಟಿಶ್ಚ ದ್ರಷ್ಟಾ ಕ್ರಿಯತೇ | ದೃಷ್ಟಿ ಕರ್ತೃತ್ವಾದ್ ಹಿ ದ್ರಷ್ಟಾ ಇತ್ಯಚ್ಯತೇ | ಕ್ರಿಯಮಾಣಾ ಚ ದ್ರಷ್ಟಾ ದೃಷ್ಟಿಃ ನ ವಿಪರಲಿಪ್ಯತೇ ಇತಿ ಚ ಅಶಕ್ಯಂ ವಕ್ತುಮ್ | ನನು ನ ವಿಪರಲಿಪ್ಯತ ಇತಿ ವಚನಾತ್ ಅವಿನಾಶಿನೀ ಸ್ಯುತ್ | ನ | ವಚನಸ್ಯ ಜ್ಞಾಪಕತ್ವಾತ್ | ನ ಹಿ ನ್ಯಯಪ್ರಾಪ್ತೋ ವಿನಾಶಃ ಕೃತಕಸ್ಯ ವಚನಶತೇನಾಪಿ ವಾರಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತೇ | ವಚನಸ್ಯ ಯಥಾಪ್ರಾಪ್ತಾರ್ಥಜ್ಞಾಪಕತ್ವಾತ್ | ನೈಷ ದೋಷಃ | ಆದಿತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾಶಕತ್ವವತ್ ದರ್ಶನೋಪಪತ್ತೇಃ | ಯಥಾ ಆದಿತ್ಯಾದಯಃ ಸಿತ್ಯಪ್ರಕಾಶ ಸ್ವಭಾವಾ ಎವ ಸಂತಃ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೇನ ಸಿತ್ಯೇನೈವ ಪ್ರಕಾಶೇನ ಪ್ರಕಾಶಯಂತಿ | ನ ಹಿ ಅಪ್ರಕಾಶಾತ್ಮನಃ ಸಂತಃ ಪ್ರಕಾಶಂ ಕುರ್ವಂತಃ ಪ್ರಕಾಶಯಂತಿ ಇತ್ಯಚ್ಯಂತೇ, ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಸ್ವಭಾವೇನೈವ ನಿತ್ಯೇನ ಪ್ರಕಾಶೇನ | ತಥಾ ಆಯಮಪಿ ಆತ್ಮಾ ಅವಿಪರಲಿಪ್ತಸ್ವಭಾವಯಾ ದೃಷ್ಟ್ಯಾ ಸಿತ್ಯಯಾ ದ್ರಷ್ಟಾ ಇತ್ಯಚ್ಯತೇ | ಗೌಣಂ ತರ್ಹಿ ದ್ರಷ್ಟೃತ್ವಮ್ | ನ | ಎವಮೇವ ಮುಖ್ಯತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ | ಯದಿ ಹಿ ಅನ್ಯಥಾಪಿ ಆತ್ಮನೋ ದ್ರಷ್ಟೃತ್ವಂ ದೃಷ್ಟಮ್, ತದಾ ಆಸ್ಯ ದ್ರಷ್ಟೃತ್ವಸ್ಯ ಗೌಣತ್ವಮ್ | ನ ತು ಆತ್ಮನೋನೋ ದರ್ಶನಪ್ರಕಾರೋಽಸ್ತಿ ತದೇವಮೇವ ಮುಖ್ಯಂ ದ್ರಷ್ಟೃತ್ವಮ್ ಉಪಪದ್ಯತೇ ನಾನ್ಯಥಾ | ಯಥಾ ಛದಿತ್ಯಾದೀನಾಂ ಪ್ರಕಾಶಯಿತ್ವತ್ವಂ ಸಿತ್ಯೇನೈವ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೇನ ಅಕ್ರಿಯ ಮಾಣೇನ ಪ್ರಕಾಶೇನ, ತದೇವ ಚ ಪ್ರಕಾಶಯಿತ್ವತ್ವಂ ಮುಖ್ಯಮ್ | ಪ್ರಕಾಶ ಯಿತ್ವತ್ವಾನ್ತರಾನುಪಪತ್ತೇಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ನ ದ್ರಷ್ಟ್ಯದೃಷ್ಟಿರ್ವಿಪರಲಿಪ್ಯತ ಇತಿ ನ ವಿಪ್ರತಿಷೇಧಗನ್ನೋಽಪ್ಯಸ್ತಿ | ನನು ಅನಿತ್ಯಕ್ರಿಯಾಕರ್ತೃವಿಷಯೇ ಎವ ತೃಚ್ಛತ್ಯಯಾನ್ತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗೋ ದೃಷ್ಟಃ, ಯಥಾ ಭೇತ್ತಾ ಭೇತ್ತಾ ಗಂತಾ ಇತಿ | ತಥಾ ದ್ರಷ್ಟಾ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಪ್ರಕಾಶ ಯಿತಾ ಇತಿ ದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್ | ಭವತು ಪ್ರಕಾಶಕೇಮ | ಅನ್ಯಥಾ ಅಸಂಭವಾತ್ | ನ ತು ಆತ್ಮನಿ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ದೃಷ್ಟ್ಯವಿಪರಲೋಪಶ್ರುತೇಃ | ಪಶ್ಯಾಮಿ, ನ ಪಶ್ಯಾಮಿ ಇತ್ಯನುಭವದರ್ಶನಾತ್ ನ, ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಕರಣವ್ಯಾಪಾರ ವಿಶೇಷಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ | ಉದ್ಧೃತಚಕ್ಷುಷಾಂ ಚ ಸ್ವಪ್ನೇ ಆತ್ಮದೃಷ್ಟೇರವಶಂ ಲೋಪದರ್ಶನಾತ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಅವಿಪರಲಿಪ್ತಸ್ವಭಾವೈವ ಆತ್ಮನೋ ದೃಷ್ಟಿಃ | ಅತಃ ತಯಾ ಅವಿಪರಲಿಪ್ತಯಾ ದೃಷ್ಟ್ಯಾ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಃಸ್ವಭಾವಯಾ ಪಶ್ಯನ್ನೇವ ಭವತಿ ಸುಷುಪ್ತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಅಕ್ಷೇಪ) :- ಆ ದೃಷ್ಟಿಯು ದ್ರಷ್ಟೃವಿನದು, ವಿಪರಿಲೋಪವೂ ಆಗುವದಿಲ್ಲ -ಎಂದು ಹೇಳುವದು (ತಾನಗೆತಾನೇ) ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲವೆ? ದೃಷ್ಟಿ ಎಂಬುದು ದ್ರಷ್ಟೃವಿನಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ; ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡುವದರಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ದ್ರಷ್ಟೃವೆನಿಸುತ್ತಾನೆ? (ಹೀಗೆ) ದೃಷ್ಟಿಯು ದ್ರಷ್ಟೃವಿನಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತಲೂ ಇದೆ ನಾಶವಾಗುವದೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವದು ಆಗಲಾರದು.

(ಏಕದೇಶಿ) :- ‘(ದೃಷ್ಟಿಯು) ವಿಪರಿಲೋಪವಾಗುವದಿಲ್ಲ’ ಎಂದು ವಚನವಿರುವದರಿಂದ (ಅದು) ಅವಿನಾಶಿ ಎಂದಾಗಬಹುದಲ್ಲ !

(ಅಕ್ಷೇಪ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ವಚನವು ಜ್ಞಾಪಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. (ಇದರ ವಿವರ): ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಕೃತಕ(ವಸ್ತುವಿನ) ವಿನಾಶವನ್ನು ನೂರು ವಚನಗಳಿಂದಲೂ ತಪ್ಪಿಸುವದಕ್ಕೆ ಆಗಲೇ ಆರದು ; ಏಕೆಂದರೆ ವಚನವು ತಾನೇ ಬಂದೊದಗಿರುವ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಜ್ಞಾಪಿಸುವದಾಗಿರುತ್ತದೆ*.

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ) :- ಇದೇನೂ ದೋಷವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸೂರ್ಯನೇ ಮುಂತಾದವರಿಗೆ (ಇರುವ) ಪ್ರಕಾಶಕತ್ವದಂತೆ (ಆತ್ಮನಿಗೂ) ನೋಟವು ಇರಬಹುದಾಗಿದೆ. (ಇದರ ವಿವರ) : ಹೇಗೆ ಸೂರ್ಯನೇ ಮುಂತಾದವರು ನಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶದ ಸ್ವರೂಪರೇ ಆಗಿದ್ದರೂ (ತಮ್ಮ) ಸ್ವಭಾವವೇ ಆಗಿರುವ ನಿತ್ಯವಾದ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದಲೇ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವರೋ—(ಅವರು ಮೊದಲು) ಪ್ರಕಾಶಾತ್ಮರಲ್ಲದೆ ಇದ್ದು (ಆಮೇಲೆ) ಬೆಳಗುವವರಾಗಿರುವದರಿಂದೇನೂ ‘ಬೆಳಗುತ್ತಾರೆ’ ಎನ್ನುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವ ನಿತ್ಯವಾದ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದಲೇ (ಹಾಗೆ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ) —ಹೀಗೆಯೇ ಈ ಆತ್ಮನೂ ವಿಪರಿಲೋಪವಾಗದ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ನಿತ್ಯವಾದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ದ್ರಷ್ಟೃ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ*.

(ಅಕ್ಷೇಪ) :- ಹಾಗಾದರೆ (ಇವನ) ದ್ರಷ್ಟೃತ್ವವು ಗೌಣವೆಂದಾಯಿತು !

1. ೩-೪-೨ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೭)ರಲ್ಲಿ ‘ದೃಷ್ಟೇದ್ರಷ್ಟಾರಮ್’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇದೇ ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರ ಮತವನ್ನು ಅನುವಾದಮಾಡಿಕೊಂಡಿದೆ. ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಇಲ್ಲಿ ಈ ಅಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿದೆ.

2. ದೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃನೆಂದರೆ ನೋಡುವವನು ; ನೋಟವು ಹೊಸದಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವದಾದರೆ ಅದು ಹೋಗಲೇಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಚನವು ಅದನ್ನು ನಿತ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಲಾರದು. ಅದಕಾರಣ ವಚನವು ಹೇಳುವ ನಿತ್ಯದೃಷ್ಟಿ ಯಾನದೆಂಬುದನ್ನು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಸಿ ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದು ಭಾವ.

3. ಹೊಸದಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದೇನೂ ದ್ರಷ್ಟೃವೆನಿಸಿರುವದಿಲ್ಲ.

(ಪರಿಹಾರ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಹೀಗೇ (ದ್ರಷ್ಟೃತ್ವವು) ಮುಖ್ಯ ವೆಂಬುದು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. (ಇದರ ವಿವರ):- ಆತ್ಮನಿಗೆ ಬೇರೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಯೂ ದ್ರಷ್ಟೃತ್ವ(ವಿರುವುದು) ಕಂಡಿದ್ದರೆ, ಆಗ ಈ ದ್ರಷ್ಟೃತ್ವವು ಗೌಣವೆಂದು (ಆಗುತ್ತಿತ್ತು). ಆದರೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ದರ್ಶನಪ್ರಕಾರವೇ ಇಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆಯೇ ಮುಖ್ಯದ್ರಷ್ಟೃತ್ವವು ಹೊಂದುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಿರುವಲ್ಲ. ಹೇಗೆ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳು ಬೆಳಗುವವರೆಂಬುದು (ಅವರಿಗೆ) ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವ (ಹೊಸದಾಗಿ) ಉಂಟುಮಾಡಲ್ಪಡದಿರುವ ಬೆಳಕಿನಿಂದಲೇ ಆಗಿರುವರೋ, ಆ ಪ್ರಕಾರಯತ್ಯತ್ವವೇ ಮುಖ್ಯವೂ (ಆಗಿರುವದೋ) ಏಕೆಂದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಪ್ರಕಾಶಯತ್ಯತ್ವವೇ ಇರುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ- (ಹಾಗೆಯೇ ಇದು)¹. ಆದ್ದರಿಂದ ದ್ರಷ್ಟೃವಿನ ದೃಷ್ಟಿಯು ವಿಪರಲೋಪವಾಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಿರೋಧವ ವಾಸನೆಯು ಕೂಡ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

(ಆಕ್ಷೇಪ):- ಅನಿತ್ಯವಾದ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಕರ್ತೃವಾಗಿರುವ ಕರ್ತೃವಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ತೃಚ್ಛಾಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾದ (ಶಬ್ದವನ್ನು) ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು ಕಂಡಿದೆಯಲ್ಲ! ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಛೇತ್ತಾ (ಕತ್ತರಿಸುವವನು), ಭೇತ್ತಾ (ಒಡೆಯುವವನು), ಗನ್ತಾ (ಹೋಗುವವನು) - ಈ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಹಾಗೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾರಲ್ಲ!

(ಪರಿಹಾರ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಕಾಶಯಿತಾ ಎಂದೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವುದು ಕಂಡುಬಂದಿರುತ್ತದೆ².

(ಆಕ್ಷೇಪ):- ಬೇರೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಸುಭವಿಸುವಂತಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಕ(ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಯೇ) ಆಗಲಿ³, ಆದರ ಆತ್ಮನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಇದು (ಬೇಡ)⁴ !

(ಪರಿಹಾರ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ (ಆತ್ಮನ) ದೃಷ್ಟಿಯು ವಿಪರಲೋಪವಾಗುವದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿದೆ.

1. ಸೂ. ಭಾ. ದಲ್ಲಿ ೧-೧-೫ (ಭಾ. ಭಾ. ೬೯) ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಇದೇ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವದನ್ನು ನೋಡಿ.

2. ಅದು ಅನಿತ್ಯಕ್ರಿಯೆಯು ಕರ್ತೃವಿನ ವಿಷಯವಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ತೃಚ್ಛಾಪ್ರತ್ಯಯಾಂತಕ್ಕೆ ಅನಿತ್ಯಕ್ರಿಯೆಯೇ ಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವೇನೂ ಇಲ್ಲ.

3. ನಿತ್ಯಕ್ರಿಯೆಯು ಕರ್ತೃವನ್ನೇ ತೃಚ್ಛಾಪ್ರತ್ಯಯಾಂತಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳುವೆಯೆಂದಾಗಲಿ.

4. ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಕಾಣುವುದು, ಕಾಣದಿರುವುದು- ಎರಡೂ ಇವೆ ಎಂದು ಭಾವ.

(ಆಕ್ಷೇಪ):- 'ಕಾಣುತ್ತೇನೆ, ಕಾಣುತ್ತಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ಅನುಭವವಿರುವುದರಿಂದ (ಇದು ಸರಿ)ಯಲ್ಲ^೧.

(ಪರಿಹಾರ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ (ಈ ಅನುಭವವು) ಕರಣವ್ಯಾಪಾರದ (ಒಂದು) ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಆವೇಕ್ಷಿಸಿ (ಆಗುತ್ತದೆ)^೨. ಕಣ್ಣು ಕಳೆದುಕೊಂಡವರಿಗೆ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಆತ್ಮದೃಷ್ಟಿಯು ವಿಪರೀತವಾಗದೆ ಇರುವದೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ^೩. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನ ದೃಷ್ಟಿಯು ವಿಪರೀತವಾಗದ ಸ್ವಭಾವದ್ದೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಅವಿಪರೀತವಾದ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಸ್ವಭಾವನಾದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ (ಆತ್ಮನು) ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡುವವನಾಗಯೇ (ಇರುತ್ತಾನೆ).

ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೨೬. ಕಥಂ ತರ್ಹಿ ನ ಪಶ್ಯತೀತಿ? ಉಚ್ಯತೇ | ನ ತು ತದಸ್ತಿ | ಕಿಂ ತತ್? ದ್ವಿತೀಯಂ ವಿಷಯಭೂತಮ್ | ಕಿಂವಿಶಿಷ್ಟಮ್? ತತೋ ದ್ರಷ್ಟುಃ ಅನ್ಯತ್ ಅನ್ಯತ್ವೇನ ವಿಭಕ್ತಂ ಯತ್ ಪಶ್ಯೇತ್ ಯತ್ ಉಪಲಭೇತ್ | ಯದ್ ಹಿ ತದ್ ವಿಶೇಷದರ್ಶನಕಾರಣಮ್ ಅನ್ತಃಕರಣಂ ಚಕ್ಷುಃ ರೂಪಂ ಚ, ತದ್ ಅವಿದ್ಯಯಾ ಅನ್ಯತ್ವೇನ ಪ್ರತ್ಯುಪಸ್ಥಾಪಿತಮಾಸೀತ್ | ತತ್ ಏಕಸ್ಥಿನ್ ಕಾಲೇ ಏಕೇಭೂತಮ್ | ಆತ್ಮನಃ ಪರೇಣ ಪರಿವೃತ್ತಾತ್ | ದ್ರಷ್ಟೃರ್ಹಿ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಸ್ಯ ವಿಶೇಷದರ್ಶನಾಯ ಕರಣಾನ್ ಅನ್ಯತ್ವೇನ ವ್ಯವತಿಷ್ಠಂತೇ | ಆಯಂ ತು^೪ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಸಂಪರಿವೃತ್ತಃ ಸ್ವೇನ ಪರೇಣ ಪ್ರಾಜ್ಞೇನ ಆತ್ಮನಾ ಪ್ರಿಯಯೇವ ಪುರುಷಃ | ತೇನ ನ ಪೃಥಕ್ತ್ವೇನ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಾನ್ ಕರಣಾನ್ ವಿಷಯಾಶ್ಚ | ತದಭಾವಾತ್ ವಿಶೇಷದರ್ಶನಂ ನಾಸ್ತಿ | ಕರಣಾದಿಕ್ಯತಂ ಹಿ ತತ್ ನಾತ್ಮ ಕೃತಮ್ | ಆತ್ಮಕೃತಮಿವ ಪ್ರತ್ಯವಭಾಸತೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ತತ್ಕೃತೇಯಂ ಭ್ರಾಂತಿಃ ಆತ್ಮನೋ ದೃಷ್ಟಿಃ ಪರಿಲುಪ್ಯತ ಇತಿ ||

1 ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಅನಾದರಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಭಾವ.

2. ಮನಸ್ಸಹಕೃತವಾದ ಚಕ್ಷುರಿದ್ರಿಯದ ವ್ಯಾಪಾರದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಈ ಅನುಭವವಾಗುತ್ತದೆ ; ಸ್ವತಃ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅನುಭವವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

3. ಆತ್ಮದೃಷ್ಟಿಯು ಸ್ವಸ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವದರಿಂದ ನಿತ್ಯ, ಕರಣದ ದೃಷ್ಟಿಯು ಅನಿತ್ಯ -ಹೀಗೆ ಎರಡು ಬಗೆಯ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿವೆ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ೧-೪-೧೦ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೬೧), ೩-೪-೨ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೮)- ಇವನ್ನೂ ನೋಡಿರಿ.

4. ಇದರ ಮುಂದಿರುವ 'ಸ್ವೇನ' ಎಂಬ ಮಾತು ಅನವಶ್ಯವೆಂದು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಿದೆ.

5 ಈ ಬಹುವಚನವು ಹಿಂದೆಯೂ 'ಕರಣಾನ್ ಅನ್ಯತ್ವೇನ ವ್ಯವತಿಷ್ಠಂತೇ' ಎಂಬ ಬಹುವಚನದಂತೆ ಸಾಧುವೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಪ್ರಶ್ನೆ):- ಹಾಗಾದರೆ (ಇಲ್ಲಿ) ಕಾಣುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ (ಆಗುತ್ತದೆ)?

(ಉತ್ತರ):- ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಆದರೆ ಅದು ಇಲ್ಲ, ಅದು ಯಾವದು? ಎಂದರೆ ಎರಡನೆಯದು, ವಿಷಯವಾದದ್ದು. ಎಂಥದ್ದು? ಎಂದರೆ ತನಗಿಂತ, ದ್ರಷ್ಟೃವಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದು ಮಿಗಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವದು¹ (ಇಲ್ಲ, ಹಾಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ) ಅದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿತ್ತು, ಅರಿಯಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ವಿಶೇಷವನ್ನು ಕಾಣುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಆ ಅಂತಃಕರಣ, ಚಕ್ಷುಸ್ಸು, ಮತ್ತು ರೂಪ- ಎಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದನ್ನು (ಜಾಗೃತ್ಸ್ವಸ್ಥಗಳಲ್ಲಿ) ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದೆಂದು ಮುಂದೊಡ್ಡಲಾಗಿತ್ತು. ಅದು ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಪರ(ಮಾತ್ಮ)ನಿಂದ ಆಲಿಂಗಿತನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಒಂದಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. (ಇದರ ವಿವರ): ದ್ರಷ್ಟೃವು ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನನಾಗಿರುವದರಿಂದ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಕಾಣುವದಕ್ಕಾಗಿ ಕರಣಗಳು ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಇವನು ತನ್ನದೇ ಆದ, ಸರ್ವಾತ್ಮನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಾದ ಪ್ರಾಜ್ಞಾತ್ಮನ (ರೂಪದೊಡನೆ), ಪುರುಷನು ಪ್ರಿಯಳಿಂದ (ಆಲಿಂಗಿತನಾಗಿರು)ವಂತೆ, ಆಲಿಂಗಿತನಾಗಿಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ². ಅದರಿಂದ ಕರಣಗಳೂ ವಿಷಯಗಳೂ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಅವು ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ವಿಶೇಷದ ದರ್ಶನವು (ಇಲ್ಲಿ) ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಕರಣವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದಾಗತಕ್ಕದ್ದೇ ಹೊರತು ಆತ್ಮನಿಂದಾಗತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ. (ಆದರೂ) ಆತ್ಮನಿಂದಾದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನ ದೃಷ್ಟಿಯು ಪರಿಲೋಪವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯು ಇದರಿಂದಾದದ್ದು³.

ಘ್ರಾಣಾದಿಕರಣವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಲ್ಲದಿರುವದಕ್ಕೆ

ದ್ವಿತೀಯಾಭಾವವೇ ಕಾರಣ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯದ್ವೈ ತನ್ನ ಜಿಘ್ರತಿ ಜಿಘ್ರನ್ ವೈ ತನ್ನ ಜಿಘ್ರತಿ ನ ಹಿ
ಘ್ರಾತುಘ್ರಾತೇರ್ವಿಪರಿಲೋಪೋ ವಿದ್ಯತೇನಿನಾಶಿತ್ಯತ್ಯಾನ್ತ
ತು ತದ್ವಿಸ್ತೀಯಮಸ್ತಿ ತತೋಽನ್ಯದ್ವಿಭಕ್ತಂ ಯಜ್ಞಿಘ್ರೇತ್ ||

1. ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಮಿಗಡಣವಾಗಿರುವ ಅನಾತ್ಮವು; ತನ್ನೊಳಗೆ ಮಿಗಡವಿರುವದು ವಿಭಕ್ತವು. ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಮಿಗಡವಾಗಿರುವ ಅಂತಃಕರಣ, ಚಕ್ಷುಸ್ಸು, ರೂಪ, -ಮುಂತಾದವುಗಳು ಈಗ ಇರುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ -ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ.

2. ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ.

3. ಅಂತಃಕರಣದಿಂದಾಗುವದನ್ನು ಆತ್ಮನಿಂದಾದದ್ದು ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡದ್ದರಿಂದಾದದ್ದು.

ಯದ್ವೈ ತನ್ನ ರಸಯತೇ ರಸಯನ್ ವೈ ತನ್ನ ರಸಯತೇ ನ ಹಿ
ರಸಯಿತೂ ರಸಯತೇರ್ವಿಪರಿಲೋಪೋ ವಿದ್ಯತೇವಿನಾಶಿ
ತ್ವಾನ್ನ ತು ತದ್ವಿತ್ತೀಯಮಸ್ತಿ ತತೋಽನ್ಯದ್ವಿಭಕ್ತಂ ಯದ್
ರಸಯೇತ್ || ೨೫ ||

ಯದ್ವೈ ತನ್ನ ವದತಿ ವದನ್ ವೈ ತನ್ನ ವದತಿ ನ ಹಿ ವಕ್ತು
ರ್ವಕ್ತೇರ್ವಿಪರಿಲೋಪೋ ವಿದ್ಯತೇವಿನಾಶಿತ್ವಾನ್ನ ತು ತದ್ವಿ
ತ್ತೀಯಮಸ್ತಿ ತತೋಽನ್ಯದ್ವಿಭಕ್ತಂ ಯದ್ ವದೇತ್ || ೨೬ ||

ಯದ್ವೈ ತನ್ನ ಶೃಣೋತಿ ಶೃಣ್ವನ್ ವೈ ತನ್ನ ಶೃಣೋತಿ ನ ಹಿ
ಶ್ರೋತುಃ ಶ್ರುತೇರ್ವಿಪರಿಲೋಪೋ ವಿದ್ಯತೇವಿನಾಶಿತ್ವಾನ್ನ ತು
ತದ್ವಿತ್ತೀಯಮಸ್ತಿ ತತೋಽನ್ಯದ್ವಿಭಕ್ತಂ ಯಚ್ಛೃಣು
ಯಾತ್ || ೨೭ ||

ಯದ್ವೈ ತನ್ನ ಮನುತೇ ಮನ್ವಾನೋ ವೈ ತನ್ನ ಮನುತೇ ನ ಹಿ
ಮನ್ತುರ್ಮತೇರ್ವಿಪರಿಲೋಪೋ ವಿದ್ಯತೇವಿನಾಶಿತ್ವಾನ್ನ ತು
ತದ್ವಿತ್ತೀಯಮಸ್ತಿ ತತೋಽನ್ಯದ್ವಿಭಕ್ತಂ ಯನ್ಮನ್ವೀತ || ೨೮ ||

ಯದ್ವೈ ತನ್ನ ಸ್ಪೃಶತಿ ಸ್ಪೃಶನ್ ವೈ ತನ್ನ ಸ್ಪೃಶತಿ ನ ಹಿ ಸ್ಪೃಷ್ಠಃ
ಸ್ಪೃಷ್ಠೇರ್ವಿಪರಿಲೋಪೋ ವಿದ್ಯತೇವಿನಾಶಿತ್ವಾನ್ನ ತು ತದ್ವಿ
ತ್ತೀಯಮಸ್ತಿ ತತೋಽನ್ಯದ್ವಿಭಕ್ತಂ ಯತ್ ಸ್ಪೃಶೇತ್ || ೨೯ ||

ಯದ್ವೈ ತನ್ನ ವಿಜಾನಾತಿ ವಿಜಾನನ್ ವೈ ತನ್ನ ವಿಜಾನಾತಿ ನ ಹಿ
ವಿಜ್ಞಾತುರ್ವಿಜ್ಞಾತೇರ್ವಿಪರಿಲೋಪೋ ವಿದ್ಯತೇವಿನಾಶಿತ್ವಾನ್ನ
ತು ತದ್ವಿತ್ತೀಯಮಸ್ತಿ ತತೋಽನ್ಯದ್ವಿಭಕ್ತಂ ಯದ್
ವಿಜಾನೀಯಾತ್ || ೩೦ ||

೨೪. ಅಲ್ಲಿ ಮೂಸುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ, ಮೂಸುವನ
ನಾಗಿಯೇ ಅಲ್ಲಿ ಮೂಸುವದಿಲ್ಲ; ಮೂಸುವವನ ಮೂಸುವಿಕೆಗೆ
ವಿಪರಿಲೋಪವೇ ಇಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ (ಅದು) ವಿನಾಶಿಯಲ್ಲ. ಆದರೆ
ಯಾವದನ್ನು ಮೂಸಬಹುದೋ ಆ ಎರಡನೆಯದು ತನಗಿಂತ ಬೇರೆ
ಯಾಗಿ ವಿಂಗಡವಾಗಿ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

೨೫. ಅಲ್ಲಿ ಸವಿಯುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ, ಸವಿಯುವನ
ನಾಗಿಯೇ ಅಲ್ಲಿ ಸವಿಯುವದಿಲ್ಲ; ಸವಿಯುವವನ ಸವಿಯುವಿಕೆಗೆ
ವಿಪರಿಲೋಪವೇ ಇಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ (ಅದು) ವಿನಾಶಿಯಲ್ಲ. ಆದರೆ

ಯಾವದನ್ನು ಸವಿಯಬಹುದೋ ಆ ಎರಡನೆಯದು ತನಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ವಿಂಗಡವಾಗಿ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

೨೬. ಅಲ್ಲಿ ಮಾತಾಡುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ, ಮಾತಾಡುವವನಾಗಿಯೇ ಅಲ್ಲಿ ಮಾತಾಡುವದಿಲ್ಲ, ಮಾತಾಡುವವನ ಮಾತಾಡುವಿಕೆಗೆ ವಿಪರೀತೋಪವೇ ಇಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ (ಅದು) ವಿನಾಶಿಯಲ್ಲ. ಆದರೆ ಯಾವದನ್ನು ಮಾತಾಡಬಹುದೋ ಆ ಎರಡನೆಯದು ತನಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ವಿಂಗಡವಾಗಿ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

೨೭. ಅಲ್ಲಿ ಕೇಳುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ, ಕೇಳುವವನಾಗಿಯೇ ಅಲ್ಲಿ ಕೇಳುವದಿಲ್ಲ ; ಕೇಳುವವನ ಕೇಳುವಿಕೆಗೆ ವಿಪರೀತೋಪವೇ ಇಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ (ಅದು) ವಿನಾಶಿಯಲ್ಲ, ಆದರೆ ಯಾವದನ್ನು ಕೇಳಬಹುದೋ ಆ ಎರಡನೆಯದು ತನಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ವಿಂಗಡವಾಗಿ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

೨೮. ಅಲ್ಲಿ ಮನನಮಾಡುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ, ಮನನಮಾಡುವವನಾಗಿಯೇ ಅಲ್ಲಿ ಮನನಮಾಡುವದಿಲ್ಲ ; ಮನನಮಾಡುವವನ ಮತಿಗೆ ವಿಪರೀತೋಪವೇ ಇಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ (ಅದು) ವಿನಾಶಿಯಲ್ಲ. ಆದರೆ ಯಾವದನ್ನು ಮನನಮಾಡಬಹುದೋ ಆ ಎರಡನೆಯದು ತನಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ವಿಂಗಡವಾಗಿ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

೨೯. ಅಲ್ಲಿ ಸೋಂಕುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ, ಸೋಂಕುವವನಾಗಿಯೇ ಅಲ್ಲಿ ಸೋಂಕುವದಿಲ್ಲ ; ಸೋಂಕುವವನ ಸೋಂಕಿಗೆ ವಿಪರೀತೋಪವೇ ಇಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ (ಅದು) ವಿನಾಶಿಯಲ್ಲ. ಆದರೆ ಯಾವದನ್ನು ಸೋಂಕಬಹುದೋ ಆ ಎರಡನೆಯದು ತನಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ವಿಂಗಡವಾಗಿ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

೩೦. ಅಲ್ಲಿ ಅರಿಯುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ, ಅರಿಯುವವನಾಗಿಯೇ ಅಲ್ಲಿ ಅರಿಯುವದಿಲ್ಲ ; ಅರಿಯುವವನ ಅರಿವಿಗೆ ವಿಪರೀತೋಪವೇ ಇಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ (ಅದು) ವಿನಾಶಿಯಲ್ಲ. ಆದರೆ ಯಾವದನ್ನು ಅರಿಯಬಹುದೋ ಆ ಎರಡನೆಯದು ತನಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ವಿಂಗಡವಾಗಿ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

ಮೂವತ್ತನೆಯ ಕಂಡಿಕೆಯವರೆಗಿನ ಗ್ರಂಥದ ತಾತ್ಪರ್ಯ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೨೭. ಸಮಾನಮನ್ಯತ್ | ಯದ್ವೈ ತನ್ನ ಜಘ್ರತಿ | ಯದ್ವೈ ತನ್ನ ರಸ ಯತೇ | ಯದ್ವೈ ತನ್ನ ವದತಿ | ಯದ್ವೈ ತನ್ನ ಶೃಣೋತಿ | ಯದ್ವೈ ತನ್ನ ಮನುತೇ | ಯದ್ವೈ ತನ್ನ ಸ್ಪೃಶತಿ | ಯದ್ವೈ ತನ್ನ ವಿಜಾನಾತಿ | ಮನನ ವಿಜ್ಞಾನಯೋಃ ದೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಸಹಕಾರಿತ್ವೇಽಪಿ ಸತಿ ಚಕ್ಷುರಾದಿನಿರಪೇಕ್ಷೋ ಭೂತ ಭವಿಸ್ಯದ್ವರ್ತಮಾನವಿಷಯವ್ಯಾಪಾರೋ ವಿದ್ಯತೇ ಇತಿ ಪೃಥಗ್ಗ್ರಹಣಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

‘ಅಲ್ಲಿ ಮೂಸುವದಿಲ್ಲನೆಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ’, ‘ಅಲ್ಲಿ ಸವಿಯುವದಿಲ್ಲನೆಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ’, ‘ಅಲ್ಲಿ ಮಾತಾಡುವದಿಲ್ಲನೆಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ’, ‘ಅಲ್ಲಿ ಕೇಳುವದಿಲ್ಲನೆಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ’, ‘ಅಲ್ಲಿ ಮನನಮಾಡುವದಿಲ್ಲನೆಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ’, ‘ಅಲ್ಲಿ ಮುಟ್ಟುವದಿಲ್ಲನೆಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ’, ‘ಅಲ್ಲಿ ಅರಿಯುವದಿಲ್ಲನೆಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ’ - ಎಂಬ ಮಿಕ್ಕ (ಕಂಡಿಕೆಗಳ ಭಾಗವು) ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮನನ, ವಿಜ್ಞಾನ - ಇವುಗಳು ದೃಷ್ಟಿಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಸಹಕಾರಿಗಳಾಗಿರುವವಾದರೂ ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳ ಬಯಕೆಯಿಲ್ಲದೆ ಭೂತಭವಿಸ್ಯದ್ವರ್ತಮಾನವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರವೂ ಇದೆ^೧ಯಾದ್ದರಿಂದ (ಅವನ್ನು) ದೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳನ್ನಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಯಾಗಿಯೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಝತಿಯಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.

ಚರ್ಚೆ : ಆತ್ಮನ ದೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳು ಪರಸ್ಪರಭಿನ್ನವೋ, ಅಭಿನ್ನವೋ ?

ಭಕ್ತ್ಯಪ್ರಸಂಚಮತಃ ದೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೨೮. ಕಿಂ ಪುನಃ ದೃಷ್ಟ್ಯಾದೀನಾಮ್ ಅಗ್ನೇಃ ಔಷ್ಣ್ಯಪ್ರಕಾಶನ ಜ್ವಲನಾದಿವತ್ ಧರ್ಮಭೇದಃ, ಆಹೋಸ್ವಿತಾ ಅಭಿನ್ನಸ್ಯೈವ ಧರ್ಮಸ್ಯ ಪರೋಪಾಧಿನಿಮಿತ್ತಂ ಧರ್ಮಾನ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಅತ್ರ ಕೇಚಿದ್ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ! (ಆತ್ಮ) ವಸ್ತುನಃ^೨ ಸ್ವತಃ ಏವೈಕತ್ವಂ ನಾನಾತ್ವಂ ಚ ಯಥಾ ಗೋಃ ಗೋದ್ರವ್ಯತಯಾ ಏಕತ್ವಮ್, ಸಾಸ್ಮಾದೀನಾಂ ಧರ್ಮಾಣಾಂ ಪರಸ್ಪರತೋ ಭೇದಃ | ಯಥಾ

1. ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳು ಎದುರಿರುವದನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ, ಅವುಗಳ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೂ ಮನನವಿಜ್ಞಾನಗಳು ಬೇಕು. ಆದರೆ ಮನನವಿಜ್ಞಾನಗಳು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿಯೂ ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡುತ್ತವೆ; ಅವುಗಳ ವಿಷಯವು ಮೂರು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವದೊಂದರಲ್ಲಾದರೂ ಇರಬಹುದು.

2. ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿತ್ತೆ ಎಂಬುದು ವಿಚಾರಣೀಯವಾಗಿದೆ.

ಸ್ಥೂಲೇಷು ಏಕತ್ವಂ ನಾನಾತ್ವಂ ಚ ತಥಾ ನಿರವಯವೇಷು ಅಮೂರ್ತ ವಸ್ತುಷು ಏಕತ್ವಂ ನಾನಾತ್ವಂ ಚ ಅನುಮೇಯಮ್ | ಸರ್ವತ್ರಾವ್ಯಭಿಚಾರ ದರ್ಶನಾತ್ | ಆತ್ಮನೋಽಪಿ ತದ್ವದೇವ ದೃಷ್ಟ್ಯಾದೀನಾಂ ಪರಸ್ಪರಂ ನಾನಾತ್ವಮ್, ಆತ್ಮನಾ ಚೈಕತ್ವಮಿತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಪ್ರಶ್ನೆ):- (ಈ) ದೃಷ್ಟಿ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಬೆಂಕಿಯ ಬಿಸಿ, ಬೆಳಗು ವದು, ಉರಿಯುವದು- ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೆ ಬೇರೆಬೇರೆ ಧರ್ಮಗಳೂ, ಅಥವಾ ಅಭಿನ್ನವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಧರ್ಮವಾಗಿ ಕಾಣುವದು ಮತ್ತೊಂದು ಉಪಾಧಿಯ ನಿಮಿತ್ತವೋ ?

(ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರ ಉತ್ತರ):- ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವದು ಹೇಗೆಂದರೆ, (ಆತ್ಮ)ವಸ್ತುವಿಗೆ ಏಕತ್ವವೂ ನಾನಾತ್ವವೂ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ.^೧ ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಗೋವಿಗೆ ಗೋದ್ರವ್ಯರೂಪದಿಂದ ಏಕತ್ವವಿದೆ ; ಗಂಗೆದೊಗಳು ಮುಂತಾದ ಧರ್ಮಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತವೆ^೨ ಸ್ಥೂಲವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಏಕತ್ವವೂ ನಾನಾತ್ವವೂ ಇರುವದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಅವಯವರಹಿತವಾದ ಅಮೂರ್ತವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಏಕತ್ವವೂ ನಾನಾತ್ವವೂ (ಇದೆ ಎಂದು) ಅನುಮಾನಿಸಬಹುದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ (ಏಕತ್ವನಾನಾತ್ವವು) ಎಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆಯೇ ಆತ್ಮನ ದೃಷ್ಟಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೂ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ನಾನಾತ್ವವಿದೆ, ಆತ್ಮರೂಪದಿಂದ ಏಕತ್ವವೂ ಇದೆ.^೩

1. ಇಲ್ಲಿ ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವಂತೆಯೇ ಕನ್ನಡಿಸಿದೆ. 'ಅಗ್ನಿಃ ಔಷ್ಣಃ ಪ್ರಕಾಶಃ ಜ್ವಲನಾದಿವತ್' ಎಂಬುದು 'ಅಭಿನ್ನಸ್ಯೈವ' ಎಂಬುದಕ್ಕೇ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆ ಇದ್ದರೆ ಬೆಂಕಿಯ ಬಿಸಿ, ಬೆಳಕು, ಉರಿ- ಇವುಗಳ (ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಬೇರೆಬೇರೆ ಧರ್ಮಗಳಾಗಿ ತೋರುವಂತೆ ಅಭಿನ್ನವಾಗಿಯೇ ಇರುವ ಧರ್ಮವು ಮತ್ತೊಂದು ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ತೋರುವದೋ ? -ಎಂಬರ್ಥವು ಸರಳವಾಗಿ ಆಗುತ್ತದೆ

2. ಯಾವ ವಸ್ತುವಾದರೂ ಏಕತ್ವನಾನಾತ್ವರೂಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನಾತ್ಮಕವಾಗಿವೆ- ಎಂಬುದು ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರ ಮತ.

3. ಆದ್ದರಿಂದ ಗೋವುಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಏಕಾನೇಕಾತ್ಮಕ, ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನಾತ್ಮಕ, ದ್ವೈತಾದ್ವೈತಾತ್ಮಕ, ಸಮಸ್ಯವ್ಯಸ್ತಾತ್ಮಕ, ನಾನಾರಸ- ಇವೆಲ್ಲ ಒಂದೇ ಅರ್ಥದ ಶಬ್ದಗಳು.

4. ಆತ್ಮನು ದ್ವೈತಾದ್ವೈತರೂಪನಾಗಿರುತ್ತಾನಾದರೂ ಚಿದ್ರೂಪವು ಅವನಲ್ಲಿರುವದರಿಂದ 'ಸತ್ಯಸ್ಯೈ' ಎಂದಿದೆ; ದೃಷ್ಟಿಯು ನಿತ್ಯಾತ್ಮನ ಧರ್ಮವಾದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ 'ಲೋಪ'ವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ ದ್ವೈತಾದ್ವೈತಾತ್ಮಕನಾದ ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ವಿಂಗಡವಾದ ದ್ರವ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇರುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ 'ಸ ಸತ್ಯತಿ' ಎಂದಿದೆ -ಎಂಬುದು ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರು 'ಯದ್ವೈತಂ ಸತ್ಯತಿ'- ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಮಾಡಿರುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ವಾರ್ತಿಕ ೪-೩-೧೫೩೦ ರಿಂದ ೧೫೬೫ರವರೆಗೆ ಇದರ ವಿವರಣೆಯಿದೆ ; ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಅದರ ಖಂಡನೆಯಿದೆ.

ಭತೃಪ್ರಸಂಚಮತವು ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೨೯. ನ | ಅನ್ಯಪರತ್ವಾತ್ | ನ ಹಿ ದೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಧರ್ಮಭೇದಪ್ರದರ್ಶನ ಪರಮಿದಂ ವಾಕ್ಯಮ್ 'ಯದ್ವೈ ತತ್' ಇತ್ಯಾದಿ | ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ? ಯದಿ ಚೈತನ್ಯಾತ್ಮಜ್ಯೋತಿಃ ಕಥಂ ನ ಜಾನಾತಿ ಸುಷುಪ್ತೇ ? ನೂನಮ್ ಅತೋ ನ ಚೈತನ್ಯಾತ್ಮಜ್ಯೋತಿಃ ಇತ್ಯೇವಮ್ ಆಶದ್ಭಾಪ್ರಾಪ್ತೌ ತನ್ನಿರಾಕರಣಾಯ ಏತದಾರಬ್ಧಮ್ 'ಯದ್ವೈ ತತ್' ಇತ್ಯಾದಿ | ಯದಸ್ಯ ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಯೋಃ ಚಕ್ಷುರಾದ್ಯನೇಕೋಪಾಧಿದ್ವಾರಂ ಚೈತನ್ಯಾತ್ಮಜ್ಯೋತಿಃಸ್ವಾಭಾವ್ಯಮ್ ಉಪಲಕ್ಷಿತಂ ದೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಭಿಧೇಯವ್ಯವಹಾರಾವಸ್ಥಮ್ ಸುಷುಪ್ತೇ ಉಪಾಧಿಭೇದ ವ್ಯಾಪಾರನಿವೃತ್ತೌ ಅನುದ್ಭಾಸ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್ ಅನುಪಲಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸ್ವಭಾವ ಮಪಿ ಉಪಾಧಿಭೇದೇನ ಭಿನ್ನಮಿವ ಯಥಾಪ್ರಾಪ್ತಾನುವಾದೇಸ್ಯವ ವಿದ್ಯಮಾನ ವದುಚ್ಯತೇ¹ | ತತ್ರ ದೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಧರ್ಮಭೇದಕಲ್ಪನಾ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥಾನಭಿಜ್ಞಾತಯಾ | ಸೃಷ್ಟವಘನವತ್ ಪ್ರಜ್ಞಾನೈಕರಸಘನಶ್ರುತಿವಿರೋಧಾಚ್ಚ | "ವಿಜ್ಞಾನಮಾನಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮ" (೩-೯-೨೮), "ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮ್" (ತೈ ೨-೧), "ಪ್ರಜ್ಞಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮ" (ಐ. ೫-೩)- ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಭ್ಯಶ್ಚ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹಾಗಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ (ಶ್ರುತಿಯು) ಅನ್ಯಪರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. (ಇದರ ವಿವರ): 'ಯದ್ವೈ ತತ್' ಎಂಬಿದೇ ಮುಂತಾದ ಈ ವಾಕ್ಯವು ದೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಧರ್ಮಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎಂದು ಹೇಳುವದರಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವುಳ್ಳದ್ದಲ್ಲ ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ (ಆತ್ಮನು) ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪವಾದ ಜ್ಯೋತಿಯುಳ್ಳವನಾದರೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅರಿಯದೆ ಇರುವನಲ್ಲ, (ಅದು) ಹೇಗೆ (ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ) ? ಆದ್ದರಿಂದ (ಇವನು) ಚೈತನ್ಯಾತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯಲ್ಲವೆಂಬುದೇ ನಿಜ -ಎಂದಿಂತು ಆಶಂಕೆಯು ಬಂದೊದಗಲು ಅದನ್ನು ತಳ್ಳಿಹಾಕುವದಕ್ಕಾಗಿ 'ಯದ್ವೈ ತತ್' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ ಈ (ವಾಕ್ಯದ) ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಎಚ್ಚರ ಕನಸುಗಳಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಉಪಾಧಿಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವ ಈ ಆತ್ಮನ ಚೈತನ್ಯಾತ್ಮಜ್ಯೋತಿಃಸ್ವಾಭಾವ್ಯವು ದೃಷ್ಟಿಯೇ ಮುಂತಾದ (ಶಬ್ದಗಳಿಂದ) ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ

1. 'ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವದುಚ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಅಚ್ಚಿನ ಪಾಠವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ.

2. ಶ್ರುತಿಯು ಆತ್ಮನು ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪನೇ ಎಂಬಿದನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವದಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿದೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ ದೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ.

ಯಜ್ಞ, (ಅದು) ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ (ಆ) ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಉಪಾಧಿಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವು ನಿಂತುಹೋಗಲು ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗದ್ದರಿಂದ (ಆ) ಸ್ವಭಾವವು ಕಾಣದೆ ಇದ್ದರೂ ಉಪಾಧಿಭೇದದಿಂದ ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೇ ಇರುವಂತೆ (ಮೊದಲು) ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದದ್ದು ನ್ನೇ ಅನುವಾದಮಾಡಿಕೊಂಡೇ (ಆಗಲೂ) ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವಂತೆ ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.¹ ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಗಳೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿರುವದು (ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ) ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದ್ದರಿಂದ.²

ಉಪ್ಪಿನ ಹರಳಿನಂತೆ ಪ್ರಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಏಕರಸವಾದ ಗಟ್ಟಿಯೆಂದು (ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಸುವ) ಶ್ರುತಿಗೆ (೨-೪-೧೧) ವಿರುದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದಲೂ (ಈ ಮತವು ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧ). “ವಿಜ್ಞಾನವೂ ಅನಂದವೂ (ಅದದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮವು)” (೩-೯-೨೮), “ಸತ್ಯವೂ ಜ್ಞಾನವೂ (ಅನಂತವೂ ಅದದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮವು)” (ತೈ.೨-೧), “ಪ್ರಜ್ಞಾನವೇ ಬ್ರಹ್ಮವು” (ಐ. ೫-೩) - ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದಲೂ (ಬ್ರಹ್ಮವು ಜೈತನ್ಯಮಾತ್ರವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ).

ಆತ್ಮನು ಚಿನ್ಮಾತ್ರನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತಿಯ ಬೆಂಬಲವಿದೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೩೦. ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತೇಶ್ಚ | ಲೌಕಿಕೇ ಚ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ‘ಚಕ್ಷುಷಾ ರೂಪಂ ವಿಜಾನಾತಿ, ಶ್ರೋತ್ರೇಣ ಶಬ್ದಂ ವಿಜಾನಾತಿ, ರಸನೇನ ಅನ್ನಸ್ಯ ರಸಂ ವಿಜಾನಾತಿ ಇತಿ ಚ ಸರ್ವತ್ರೈವ ಚ’ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಶಬ್ದಾಭಿಧೇಯಾನಾಂ ವಿಜ್ಞಾನಶಬ್ದವಾಚ್ಯತಾಮೇವ ದರ್ಶಯತಿ | ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಶ್ಚ ಪ್ರಮಾಣಮ್ | ದೃಷ್ಟಾಂತೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ | ಯಥಾ ಹಿ ಲೋಕೇ ಸ್ವಚ್ಛಸ್ವಾಭಾವ್ಯಯುಕ್ತಃ ಸ್ಫಟಿಕಃ ತನ್ನಿಮಿತ್ತಮೇವ ಕೇವಲಂ ಹರಿತನೀಲಲೋಹಿತಾದ್ಯುಪಾಧಿಭೇದಸಂಯೋಗಾತ್ ತದಾಕಾರತ್ವಂ ಭಜತೇ | ನ ಚ ಸ್ವಚ್ಛಸ್ವಾಭಾವ್ಯವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಹರಿತನೀಲಲೋಹಿತಾದಿಲಕ್ಷಣಾ ಧರ್ಮಭೇದಾಃ ಸ್ಫಟಿಕಸ್ಯ ಕಲ್ಪಯಿತುಂ

1. ಚಕ್ಷುಸ್ಸು, ಛ್ರಾಣ, ರಸನ, ವಾಕ್ಕು, ಶ್ರವಣ, ಮನಸ್ಸು, ತ್ವಕ್ಕು, ವಿಜ್ಞಾನ - ಎಂಬ ಉಪಾಧಿಗಳಿಂದ ಜೈತನ್ಯವೊಂದೇ ದೃಷ್ಟಿ ಮುಂತಾದ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ವ್ಯವಹೃತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ; ಆ ಉಪಾಧಿಗಳಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಆ ಹೆಸರುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಎಚ್ಚರಕನಸುಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಆ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಗಳು ಈಗಲೂ ಬಿಡ್ಬದಿಂದ ಇರುತ್ತವೆ - ಎಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಅದೇ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಅನುವಾದಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ.

2. ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಗಳನ್ನು ಅನುವಾದಮಾಡಿಕೊಂಡಿದೆ, ಆತ್ಮನು ಚಿನ್ಮಾತ್ರಸ್ವರೂಪನೆಂಬುದೇ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ - ಎಂಬುದನ್ನರಿಯದೆ ಭಕ್ತ್ಯಪ್ರಪಂಚರು ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಗಳು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಮಾತ್ರದಿಂದ ನೋಡಹೋಗಿರುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಭಾವ.

3. ಇದು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಶಕ್ಯನೇ | ತಥಾ ಚಕ್ಷುರಾದ್ಯಪಾಧಿಭೇದಸಂಯೋಗಾತ್ ಪ್ರಜ್ಞಾನಘನ ಸ್ವಭಾವಸ್ಯೈವ ಅತ್ಮಜ್ಯೋತಿಸೋ ದೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಶಕ್ತಿಭೇದಃ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ | ಪ್ರಜ್ಞಾನಘನಸ್ಯ ಸ್ವಚ್ಛಸ್ವಾಭಾವ್ಯಾತ್ ಸ್ಫಟಿಕಸ್ತಚ್ಛಸ್ವಾಭಾವ್ಯವತ್ | ಸ್ವಯಂ ಜ್ಯೋತಿಷ್ವಪ್ತಚ್ಛ | ಯಥಾ ಚ ಅದಿತ್ಯಾದಿಜ್ಯೋತಿರವಭಾಸ್ಯಭೇದೈಃ ಸಂಯುಜ್ಯಮಾನಂ ಹರಿತನೀಲಪೀತಲೋಹಿತಾದಿಭೇದೈರವಿಭಾಜ್ಯಂ ತದಾ ಕಾರಾಭಾಸಂ ಭವತಿ | ತಥಾ ಚ ಕೃತ್ಸ್ಯಂ ಜಗದವಭಾಸಯತ್ ಚಕ್ಷುರಾದೀನಿ ಚ ತದಾಕಾರಂ ಭವತಿ | ತಥಾ ಚೋಕ್ತಮ್ “ಅತ್ಮನೈವಾಯಂ ಜ್ಯೋತಿಃ ಸಾಽಸ್ಮೀ” (೪-೩-೬) ಇತ್ಯಾದಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೂ (ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ). ಲೌಕಿಕಶಬ್ದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ ‘ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ರೂಪವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ’ ; ‘ಕಿವಿಯಿಂದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ,’ ‘ನಾಲಗೆಯಿಂದ ಅನ್ನದ ಸವಿಯನ್ನು ಅರಿತು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ’- ಎಂದು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ದೃಷ್ಟಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ (ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು) ವಿಜ್ಞಾನ (ಅರಿವು) ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕವುಗಳೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ ¹ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ (ಒಂದು) ಪ್ರಮಾಣವೇ (ಅಷ್ಟೆ)

ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಹೊಂದುವದರಿಂದಲೂ (ಹೀಗೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು)² ಹೇಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ಸ್ವಾಭಾವ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸ್ಫಟಿಕವು ಬರಿಯ ಆ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಹಸುರು, ನೀಲ, ಕೆಂಪು -ಮುಂತಾದ (ಬಣ್ಣದ) ಉಪಾಧಿಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಆ ಆಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಿರುವದೋ, (ಈ) ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ಸ್ವಾಭಾವ್ಯವೇ ಅಲ್ಲದೆ ಹಸುರು, ನೀಲ, ಕೆಂಪು -ಮುಂತಾದ ರೂಪದ ಬೇರೆಬೇರೆ ಧರ್ಮಗಳೂ ಸ್ಫಟಿಕಕ್ಕೆ (ಇವೆ ಎಂದು) ಕಲ್ಪಿಸುವದಕ್ಕೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆ ಯೇ ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ ಮುಂತಾದ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಉಪಾಧಿಗಳ ಸಂಯೋಗ ದಿಂದ ಪ್ರಜ್ಞಾನಘನದ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದ್ದೇ ಆಗಿರುವ ಅತ್ಮಜ್ಯೋತಿಗೆ ದೃಷ್ಟಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಶಕ್ತಿಯು³ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು

1. ದೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳೆಲ್ಲ ಅರಿವೇ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಈ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವೊಂದು ಆಧಾರವು ಎಂದು ಭಾವ. ಶ್ರುತಿಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಕ. ೨-೧-೩, ಛಾಂ.ಭಾ. ೮-೧೨-೫. ‘ಯದ್ವೈಶತ್ಸ ಸ್ಪೃಶತಿ’ ಎಂಬ ಪರ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ‘ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಪೈ’ ಎಂದು ಮಾಧ್ಯಂದಿನ ಪಾಠವಿರುವದೂ ಇದಕ್ಕೆ ಬೆಂಬಲವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

2. ಒಂದೇ ವಸ್ತುವು ಅನೇಕರೂಪದಿಂದ ತೋರಬಹುದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ ವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರ ಅಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವಿದು.

3. ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವವು ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಶಕ್ತಿಯು ಅತ್ಮನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವೆಂದು ಭಾವಿಸಬಾರದು.

ತ್ತದೆ ; ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಜ್ಞಾನಘನನಾದ (ಆತ್ಮನಿಗೆ) ಸ್ವಟಿಕವು ಸ್ವಚ್ಛ ಸ್ವಭಾವದ್ದಾಗಿರುವಂತೆಯೇ ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ಸ್ವಾಭಾವ್ಯವಿರುತ್ತದೆ.

ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ (ಹೀಗೆ. ಇದರ ವಿವರ) : ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕು ಬೆಳಗಲ್ಪಡತಕ್ಕ ಬೇರೆಬೇರೆಯ (ವಸ್ತುಗಳೊಡನೆ ಸಂಯುಕ್ತವಾಗುವಾಗ ಹಸುರು, ನೀಲ, ಹಳದಿ, ಕೆಂಪು - ಮುಂತಾದ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯ (ಬಣ್ಣಗಳಿಂದ) ವಿಂಗಡವಾಗದೆ ಆ ಆಕಾರವಾಗಿರುವಂತೆಯೇ ಇರುವದೋ¹ ಹಾಗೆಯೇ (ಆತ್ಮಚೈತನ್ಯವು) ಇಡೀ ಜಗತ್ತನ್ನೂ ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳನ್ನೂ ಬೆಳಗುವದಾಗಿ ಆಯಾ ಆಕಾರವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ ಅದರಿಂದಲೇ (ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ) “ಆತ್ಮವೆಂಬ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದಲೇ ಕಾಳತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ” (೪-೩-೬) ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.

ಆತ್ಮನು ಅನೇಕಾತ್ಮಕನೆಂಬುದು ಯುಕ್ತವಿರುದ್ಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೩೧. ನ ಚ ನಿರವಯವೇಷು ಅನೇಕಾತ್ಮಕತಾ ಶಕ್ಯತೇ ಕಲ್ಪಯಿ ತುಮ್ | ದೃಷ್ಟಾಂತಭಾವಾತ್ | ಯದಪಿ ಆಕಾಶಸ್ಯ ಸರ್ವಗತತ್ವಾದಿಧರ್ಮ ಭೇದಃ ಪರಿಕಲ್ಪ್ಯತೇ, ಪರಮಾಣ್ವಾದೀನಾಂ ಚ ಗಂಧರಸಾದ್ಯನೇಕಗುಣ ವತ್ತ್ವಮ್², ತದಪಿ ನಿರೂಪ್ಯಮಾಣಂ ಪರೋಪಾಧಿನಿಮಿತ್ತಮೇವ ಭವತಿ | ಆಕಾಶಸ್ಯ ತಾವತ್ ಸರ್ವಗತತ್ವಂ ನಾಮ ನ ಸ್ವತೋ ಧರ್ಮೋಽಸ್ತಿ | ಸರ್ವೋ ಪಾಧಿಸಂಶ್ರಯಾದ್ ಹಿ ಸರ್ವತ್ರ ಸ್ಥೇನ ರೂಪೇಣ ಸತ್ತ್ವಮ್ ಅಪೇಕ್ಷ್ಯ ಸರ್ವಗತತ್ವವ್ಯವಹಾರಃ | ನ ತು ಆಕಾಶಃ ಕೃಚಿद्ಗತೋ ವಾ ಅಗತೋ ವಾ ಸ್ವತಃ | ಗಮನಂ ಹಿ ನಾಮ ದೇಶಾಂತರಸ್ಥಸ್ಯ ದೇಶಾಂತರೇಣ ಸಂಯೋಗ ಕಾರಣಮ್ | ಸಾ ಚ ಕ್ರಿಯಾ ನೈವಾವಿಶೇಷೇ ಸಂಭವತಿ | ಏವಂ ಧರ್ಮ ಭೇದಾ ನೈವ ಸನ್ತ್ಯಾಕಾಶೇ | ತಥಾ ಪರಮಾಣ್ವಾದಾವಪಿ ಪರಮಾಣುರ್ನಾಮ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಗಂಧಘನಾಯಾಃ ಪರಮಸೂಕ್ಷ್ಮೋನಯಮೋ ಗಂಧಾತ್ಮಕ ಏವ ನ ತಸ್ಯ ಪುನರ್ಗಂಧವತ್ತ್ವಂ ನಾಮ ಶಕ್ಯತೇ ಕಲ್ಪಯಿತುಮ್ | ಅಥ ತಸ್ಯೈವ ರಸಾದಿವತ್ತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್ | ನ | ತತ್ರಾಪಿ ಅಬಾದಿಸಂಸರ್ಗನಿಮಿತ್ತ ತ್ವಾತ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ನ ನಿರವಯವಸ್ಯ ಅನೇಕಧರ್ಮವತ್ತೀ ದೃಷ್ಟಾಂತೋಽಸ್ತಿ |

1 ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಬಣ್ಣವು ಸ್ವಭಾವದಿಂದಿದ್ದು ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕು ಅವುಗಳನ್ನು ಬೆಳಗುವಾಗ ಅಯಾ ಬಣ್ಣದ ರೂಪದಿಂದಲೇ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುವದೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕೊಟ್ಟ ದೃಷ್ಟಾಂತವಿದು.

2. ‘ಗುಣತ್ವಂ’ ಎಂಬ ಪಾಠವೂ ಆಗಬಹುದು ; ಆದರೆ ಈ ಪಾಠಕ್ಕೆ ಸ್ಪುಟವಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.

ಏತೇನ ದೃಗಾದಿಶಕ್ತಿಭೇದಾನಾಂ ಪೃಥಕ್ತ್ವಕ್ಷೂರೂಪಾದಿಭೇದೇನ ಪರಿಣಾಮಭೇದ
ಕಲ್ಪನಾ ಪರಮಾತ್ಮನಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ನಿರವಯವ(ಪದಾರ್ಥ)ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕಾತ್ಮಕತ್ವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸು
ವದಕ್ಕೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ (ಇದಕ್ಕೆ) ದೃಷ್ಟಾಂತವಿರುವದಿಲ್ಲ.¹ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ
ಸರ್ವಗತತ್ವವೇ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಧರ್ಮಗಳಿರುವನೆಂದೂ ಪರಮಾತ್ಮಾದಿ
ಗಳಲ್ಲಿ ಗಂಧರಸಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕಗುಣವತ್ತ್ವವಿವೆಯೆಂದೂ ಕಲ್ಪಿಸು
ತ್ತೇವೆನ್ನುತ್ತೀರಲ್ಲ, ಅದೂ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಉಪಾಧಿಭಿನ್ನವಾದದ್ದೇ
(ತೋರತಕ್ಕದ್ದೆಂದು) ಆಗುವದು. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಸರ್ವಗತತ್ವ
ವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಸ್ವಂತವಾಗಿ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ ಉಪಾಧಿಗಳನ್ನೂ ಆಶ್ರಯಿಸಿ
ಯಲ್ಲವೆ, ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನ ರೂಪವಿವ (ಆಕಾಶವು) ಇರುತ್ತದೆ ಎಂಬದರ
ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ (ಅದು) ಸರ್ವಗತವೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುವದು? (ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತು)
ಆಕಾಶವು ತಾನುತಾನು ಎಲ್ಲಿಗೂ ಗತವಾಗಿಯಾಗಲಿ ಅಗತವಾಗಿಯಾಗಲಿ ಇರು
ವದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಗಮನವೆಂಬುದು ಒಂದು ದೇಶದಲ್ಲಿರುವ (ವಸ್ತುವು)
ಮತ್ತೊಂದು ದೇಶಕ್ಕೆ ಸಂಯೋಗವಾಗುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಷ್ಟೆ. ಆದರೆ ಆ
ಕ್ರಿಯೆ ನಿರ್ವಿಶೇಷವಾದ (ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ) ಸಂಭವಿಸುವದೇ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವದ
ರಿಂದ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಧರ್ಮಗಳು ಇರುವದಿಲ್ಲವೆಂದಾಯಿತು.
ಹೀಗೆಯೇ ಪರಮಾತ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ), ಪರಮಾಣು
ಎಂದರೆ ಗಂಧದ ಗಟ್ಟಿಯಾದ² ಪೃಥಿವಿಯ ತೀರ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅವಯವವು ;
(ಅದು) ಗಂಧಸ್ವರೂಪವಾಗಿಯೇ (ಇರುತ್ತದೆ, ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತು) ಅದಕ್ಕೆ
ಗಂಧವತ್ತ್ವ ಎಂಬ (ಧರ್ಮವನ್ನು) ಕಲ್ಪಿಸುವದು ಆಗಲಾರದು.³ ಇನ್ನು
ಇದೇ (ಪರಮಾಣು)ವಿಗೇ ರಸಾದಿಮತ್ತ್ವವೂ ಇರಬಹುದಲ್ಲ? ಎಂದರೆ ಹಾಗಲ್ಲ,

1. ಆತ್ಮನು ನಿರವಯವನಾದರೂ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನರೂಪನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಅವನಲ್ಲಿ
ಅನೇಕ ಧರ್ಮಗಳಿರುವುದು -ಎಂಬುದನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದೆಂದು
ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರ ಮತ. ಆದರೆ ಈ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.
ಆತ್ಮನು ಅನುಮೇಯನಲ್ಲವೆಂಬ ಪರಮಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

2. ಬರಿಯ ಗಂಧವೇ ಆಗಿರುವ.

3. ಪೃಥಿವೀಪರಮಾಣು, ಅದಕ್ಕಿರುವ ಗಂಧವತ್ತ್ವ - ಇವು ಬೇರೆಬೇರೆಯೆಂಬುದಕ್ಕೆ
ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನು, ಅವನಲ್ಲಿರುವ ದೃಷ್ಟಿ - ಇವು ಬೇರೆಬೇರೆ
ಎಂಬುದೇ ಮೊದಲು ಸಿದ್ಧಿಸುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ. ಗುಣಗುಣಭೇದನಿರಾಕರಣೆಗೆ
ಸೂ. ಭಾ. ೨-೨-೧೭ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೫)ನ್ನು ನೋಡಿ.

ಎಕೆಂದರೆ ಆ ರಸಾದಿಗಳು ಅವು ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಆದದ್ದು.^೧ ಅದ್ದರಿಂದ ನಿರವಯವನಾದ (ವಸ್ತು)ವಿಗೆ ಅನೇಕ ಧರ್ಮಗಳಿರುವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಿಲ್ಲ.^೨

ಇದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿರುವ ದೃಗಾದಿಶಕ್ತಿಗಳು ಒಂದೊಂದೂ ಚಕ್ಷುಸ್ಸು, ರೂಪ- ಮುಂತಾದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಪರಿಣಾಮ(ವನ್ನು ಹೊಂದುವವೆಂದು) ಕಲ್ಪಿಸಿರುವದನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ(ದಂತೆ ಆಯಿತು).^೩

ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನವು ಅವಿದ್ಯಕ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯತ್ರ ವಾ ಅನ್ಯದಿವ ಸ್ಯಾತ್ ತತ್ರಾನ್ಯೋಽನ್ಯತ್ ಪಶ್ಯೇದನ್ಯೋಽ
ನ್ಯಜ್ಞಘ್ರೇದನ್ಯೋಽನ್ಯದ್ರಸಯೇದನ್ಯೋಽನ್ಯದ್ವದೇದನ್ಯೋಽ
ನ್ಯಚ್ಛೃಣುಯಾದನ್ಯೋಽನ್ಯನ್ವಿಸ್ತೇತಾನ್ಯೋಽನ್ಯತ್ ಸ್ಪೃಶೇ
ದನ್ಯೋಽನ್ಯದ್ವಿಜಾನೀಯಾತ್ || ೩೧ ||

೩೧. ಎಲ್ಲಿಯಾದರೆ ಮತ್ತೊಂದರಂತೆ ಇರುವದೋ ಅಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಂಡಾನು, ಒಬ್ಬನು ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಮೂಸಿಯಾನು, ಒಬ್ಬನು ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಸವಿದಾನು, ಒಬ್ಬನು ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಹೇಳಿಯಾನು, ಒಬ್ಬನು ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕೇಳಿಯಾನು, ಒಬ್ಬನು ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಮನನಮಾಡಿಯಾನು, ಒಬ್ಬನು ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಸೋಂಕಿಯಾನು, ಒಬ್ಬನು ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಅರಿತಾನು.

1. ಒಂದೊಂದು ಭೂತದ ಪರಮಾಣುವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದೇ ಗುಣವಿರುತ್ತದೆ, ಇನ್ನೊಂದರ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಅದರ ಗುಣವೂ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತು ಒಂದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಧರ್ಮಗಳಿರುವದೆಂಬುದಿಲ್ಲ -ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಸೂ.ಭಾ. ೨-೩-೨೯ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೩೭).

2. ದೃಷ್ಟಾಂತವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅತ್ಮನೂ ಏಕಾನೇಕರೂಪನೆಂಬ ಅನುಮಾನವು ನಿಲ್ಲುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

3. ಅತ್ಮನ ದೃಕ್ಶಕ್ತಿಯು ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಮತ್ತು ರೂಪ- ಇವುಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ; ಶ್ರವಣಶಕ್ತಿಯು ಶ್ರೋತ್ರ ಮತ್ತು ಶಬ್ದ - ಇವುಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತವೆ- ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರು ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದರು. ಅತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಶಕ್ತಿಗಳಿರುವದರಿಂದ ಅದರಿಂದ ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಾದಿಗಳಾಗುವವು ಎಂಬ ಸೂ. ಭಾ. ೪-೩-೧೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೮೩)ರಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಇವರದೇ ಇರಬಹುದೆ? -ಎಂಬುದು ವಿಚಾರಣೀಯವಾಗಿದೆ.

ಆತ್ಮನಿಗೆ ವಿಶೇಷವಿಜ್ಞಾನವು ಸ್ವಭಾವಿಕವಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೩೨. ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಯೋರಿವ ಯದ್ ವಿಜಾನೀಯಾತ್ ತತ್ ದ್ವಿತೀಯಂ ಪ್ರವಿಭಕ್ತಮ್ ಅನ್ಯತ್ವೇನ ನಾಸ್ತಿ ಇತ್ಯಕ್ತಮ್ | ಅತಃ ಸುಷುಪ್ತೇ ನ ವಿಜಾನಾತಿ ವಿಶೇಷಮ್ | ನನು ಯದಿ ಅಸ್ಯ ಅಯಮೇವ ಸ್ವಭಾವಃ ಕಿಂ ನಿಮಿತ್ತಮ್ ಅಸ್ಯ ವಿಶೇಷವಿಜ್ಞಾನಂ ಸ್ವಭಾವಪರಿತ್ಯಾಗೇನ ? ಅಥ ವಿಶೇಷವಿಜ್ಞಾನಮೇವ ಅಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವಃ ಕಸ್ಮಾತ್ ಏಷ ವಿಶೇಷಂ ನ ವಿಜಾನಾತಿ ಇತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ ಶೃಣು | ಯತ್ರ ಯಸ್ಮಿನ್ ಜಾಗರಿತೇ ಸ್ವಪ್ನೇ ವಾ ಅನ್ಯದಿವ ಆತ್ಮನೋ ವಸ್ತುಸ್ತರಮಿವ ಅವಿದ್ಯಯಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಥಾಪಿತಂ ಭವತಿ ತತ್ರ ತಸ್ಮಾತ್ ಅವಿದ್ಯಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಥಾಪಿತಾತ್ ಅನ್ಯೋನ್ಯಮಿವ ಆತ್ಮಾನಂ ಮನ್ಯಮಾನಃ ಅಸತ್ಯಾತ್ಮನಃ ಪ್ರವಿಭಕ್ತೇ ವಸ್ತುಸ್ತರೇ ಅಸತಿ ಚ ಆತ್ಮನಿ ತತಃ ಪ್ರವಿಭಕ್ತೇ ಅನ್ಯಃ ಅನ್ಯತ್ ಪಶ್ಯೇತ್ ಉಪಲಭೇತ, ತಚ್ಚ ದರ್ಶಿತಂ ಸ್ವಪ್ನೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಃ “ಘ್ನಂತೀನ ಜಿನಂತೀನ” (೪-೨-೨೦) ಇತಿ | ತಥಾ ಅನ್ಯೋನ್ಯತ್ ಜಿಘ್ರೇತ್, ರಸಯೇತ್, ವದೇತ್, ಶೃಣುಯಾತ್, ಮನ್ವೀತ್, ಸ್ಪೃಶೇತ್, ವಿಜಾನೀಯಾತ್ ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಅಕ್ಷೇಪ).:- ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಗಳಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಯಾವದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದೋ ಆ ಎರಡನೆಯದು ಮತ್ತೊಂದಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡು (ಇಲ್ಲಿ) ಇರುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಅರಿಯುವದಿಲ್ಲ (ಎಂದು ಹೇಳಲಾಯಿತು). ಇವೇ ಇವನಿಗೆ ಸ್ವಭಾವವಾದರೆ (ಈ) ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಿಶೇಷವನ್ನು ಅರಿಯುವದು ಇವನಿಗೆ ಏತಕ್ಕೆ (ಬರುತ್ತದೆ)? ಹೀಗಲ್ಲದೆ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಅರಿಯುವದೇ ಇವನ ಸ್ವಭಾವವಾದರೆ, ಇವನು (ಇಲ್ಲಿ) ವಿಶೇಷವನ್ನು ಏತಕ್ಕೆ ಅರಿಯುವದಿಲ್ಲ ?

(ಪರಿಹಾರ):- ಹೇಳುತ್ತೇನೆ, ಕೇಳು. ಎಲ್ಲಿಯಾದರೆ. ಯಾವ ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದರಂತೆ, ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ವಸ್ತುವಿನಂತೆ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಮುಂದೊಡ್ಡಲಾಗಿರುವದೋ ಅಲ್ಲಿ ಆ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಮುಂದೊಡ್ಡಿರುವ (ವಸ್ತು)ವಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯೆಂದು ತನ್ನನ್ನು ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ- ಒಬ್ಬನು, ತನಗಿಂತ ವಿಂಗಡವಾಗಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅದಕ್ಕಿಂತ ತಾನೂ ವಿಂಗಡವಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ- ಒಬ್ಬನು ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಂಡಾನೆ, ಅರಿತಾನು. ಇದನ್ನು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ “ಕೊಲ್ಲುವಂತಿರುತ್ತಾರೆ, ಗೆಲ್ಲು

ವಂತಿರುತ್ತಾರೆ” (೪-೩-೨೦) ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ¹ (ಹಿಂದೆ) ತೋರಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ (ಅಲ್ಲಿ) ಒಬ್ಬನು ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ‘ಮೂಸಿಯಾನು’, ‘ಸವಿದಾನು’, ‘ಹೇಳಿಯಾನು’, ‘ಕೇಳಿಯಾನು’, ‘ಮನನಮಾಡಿಯಾನು’, ‘ಸೋಂಕಿಯಾನು’, ‘ಅರಿತಾನು’- (ಎಂಬವಕ್ಕೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು).

ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸಿಕ್ಕುವದು ಪರಮಾನಂದವು
(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸಲಿಲ ಏಕೋ ದ್ರಷ್ಟಾ ದ್ವೈತೋ ಭವತ್ಯೇಷ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಃ
ಸಮ್ರಾಡಿತಿ ಹೈನಮನುಶಶಾಸ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ಏಷಾಃಸ್ಯ
ಪರಮಾ ಗತಿರೀಷಾಃಸ್ಯ ಪರಮಾ ಸಂಪದೇಷೋಃಸ್ಯ ಪರಮೋ
ಲೋಕ ಏಷೋಃಸ್ಯ ಪರಮ ಅನನ್ದ ಏತಸ್ಯೈವಾನನ್ದಸ್ಯಾನ್ಮಾನಿ
ಭೂತಾನಿ ಮಾತ್ರಾಮುಪಜೀವಂತಿ || ೩೨ ||

೩೨. ‘ನೀರು, ಏಕನು, ಅದ್ವೈತನಾದ ದ್ರಷ್ಟೃವಾಗುವನು. ಸಮ್ರಾಜನೆ, ಇದೇ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು’ ಎಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಅನುಶಾಸನಮಾಡಿದನು. ‘ಇದೇ ಇವನಿಗೆ ಪರಮಗತಿ, ಇದೇ ಇವನಿಗೆ ಪರಮಸಂಪತ್ತು, ಇದೇ ಇವನಿಗೆ ಪರಮಲೋಕವು, ಇದೇ ಇವನಿಗೆ ಪರಮಾನಂದವು ; ಈ ಅನಂದದ ಮಾತ್ರೆಯನ್ನೇ ಮಿಕ್ಕ ಭೂತಗಳು ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ.’

ಸುಷುಪ್ತಿ ಸ್ಥಿತಿಯ ಹೆಚ್ಚು ಗಾರಿಕೆ
(ಭಾಷ್ಯ)

೨೩೩. ಯತ್ರ ಪುನಃ ಸಾ ಅವಿದ್ಯಾ ಸುಷುಪ್ತೇ ವಸ್ತುಸ್ತರಪ್ರತ್ಯುಪ ಸ್ಥಾಪಿಕಾ ಶಾನ್ತಾ ತೇನ ಅನ್ಯತ್ವೇನ ಅವಿದ್ಯಾಪ್ರವಿಭಕ್ತಸ್ಯ ವಸ್ತುನೋ ಭಾವಾತ್ ತತ್ ಕೇನ ಕಂ ಪಶ್ಯೇತ್, ಜಿಘ್ರೇತ್, ವಿಚಾನೀಯಾದ್ ವಾ ? ಅತಃ ಸ್ವೇನೈವ ಹಿ ಪ್ರಾಜ್ಞೇನ ಆತ್ಮನಾ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಃಸ್ವಭಾವೇನ ಸಂ ಪರಿಷ್ವಕ್ತಃ ಸಮಸ್ತಃ ಸಂಪ್ರಸನ್ನಃ ಆಪ್ತಕಾಮಃ ಆತ್ಮಕಾಮಃ ಸಲಿಲವದ್ ಸ್ವಚ್ಛೇಭೂತಃ | ಸಲಿಲ ಇವ ಸಲಿಲಃ | ಏಕಃ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್ |

1. ಅನುಭವಾನುಸಾರವಾಗಿ ಎಂದರ್ಥ ; ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಇದ್ದಂತೆ ಕಾಣುವದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಅವಿದ್ಯಯಾ ಹಿ ದ್ವಿತೀಯಃ ಪ್ರವಿಭಜ್ಯತೇ | ಸಾ ಚ ಶಾನ್ತಾ ಅತ್ರ | ಅತಃ
 ಏಕಃ | ದ್ರಷ್ಟಾ ದೃಷ್ಟೇಃ ಅವಿಪರೀತತ್ವಾತ್ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಃಸ್ವಭಾವಾಯಾಃ |
 ಅದ್ವೈತಃ | ದ್ರಷ್ಟೃವ್ಯಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್ | ಏತತ್ ಅಮೃತಮ್
 ಅಭಯಮ್ ಏವ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಃ | ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಲೋಕಃ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಃ | ಪರ
 ಏವಾಯಮ್ | ಅಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ವ್ಯಾವೃತ್ತಕಾರ್ಯಕರಣೋಪಾಧಿಭೇದಃ
 ಸ್ವೇ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಷಿ ಶಾಂತಸರ್ವಸಂಬಂಧೇ ವರ್ತತೇ | ಹೇ ಸಮ್ರಾಟ್,
 ಇತಿ ಹ ಏನಂ ಹ ಏನಂ ಜನಕಮ್ ಅನುಶಶಾಸ, ಅನುಶಿಷ್ಯವಾನ್ ಯಾಜ್ಞ
 ವಲ್ಕ್ಯಃ ಇತಿ ಶ್ರುತಿನಚನಮೇತತ್ | ಕಥಂ ಚ¹ ಅನುಶಶಾಸ ? ವಿಷಾ ಅಸ್ಯ
 ವಿಜ್ಞಾನಮಯಸ್ಯ ಪರಮಾ ಗತಿಃ | ಯಾಸ್ತು ಅನ್ಯಾ ದೇಹಗ್ರಹಣಲಕ್ಷಣಾ
 ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಸ್ತವ್ಯಪರ್ಯಂತಾ ಅವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತಾಃ ತಾ ಗತಯೋ ಅತೋಃ
 ಪರಮಾಃ ಅವಿದ್ಯಾವಿಷಯತ್ವಾತ್ | ಇಯಂ ತು ದೇವತ್ವಾದಿಗತೀನಾಂ
 ಕರ್ಮವಿದ್ಯಾಸಾಧ್ಯಾನಾಂ ಪರಮಾ ಉತ್ತಮಾ | ಯಃ ಸಮಸ್ತಾತ್ಮಭಾವಃ,
 ಯತ್ರ ನಾನ್ಯತ್ ಪಶ್ಯತಿ ನಾನ್ಯಚ್ಛೃಣೋತಿ ನಾನ್ಯದ್ ವಿಜಾನಾತಿ ಇತಿ |
 ಏಷೈವ ಚ ಪರಮಾ ಸಂಕತ್ | ಸರ್ವಾಸಾಂ ಸುಪದಾಂ ವಿಭೂತೀನಾಮ್
 ಇಯಂ ಪರಮಾ | ಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ವಾತ್ ಅಸ್ಯಾಃ | ಕೃತಕಾ ಹಿ ಅನ್ಯಾಃ ಸಂಪದಃ |
 ತಥಾ ಏಷೋಽಸ್ಯ ಪರಮೋ ಲೋಕಃ | ಯೇ ಅನ್ಯೇ ಕರ್ಮಫಲಾಶ್ರಯಾ
 ಲೋಕಾಃ ತೇ ಅಸ್ಮಾತ್ ಅಪರಮಾಃ | ಅಯಂ ತು ನ ಕೇನಚನ ಕರ್ಮಣಾ
 ವಿಯತೇ | ಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ವಾತ್ | ಏಷೋಽಸ್ಯ ಪರಮೋ ಲೋಕಃ | ತಥಾ
 ಏಷೋಽಸ್ಯ ಪರಮ ಆನಂದಃ | ಯಾನಿ ಅನ್ಯಾನಿ ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯಸಂಬಂಧ
 ಜನಿತಾನಿ ಆನಂದಜಾತಾನಿ ತಾನ್ಯಪೇಕ್ಷ್ಯ ಏಷಃ ಅಸ್ಯ ಪರಮ ಆನಂದಃ | ನಿತ್ಯ
 ತ್ವಾತ್ | “ಯೋ ವೈ ಭೂಮಾ ತತ್ಸುಖಮ್” (ಛಾಂ. ೭-೨೩-೧) ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯ
 ನ್ತರಾತ್ | ಯತ್ರ ಅನ್ಯತ್ ಪಶ್ಯತಿ ಅನ್ಯದ್ ವಿಜಾನಾತಿ ತದಲ್ಪಂ ಮರ್ತ್ಯಮ್
 ಅಮುಖ್ಯಂ ಸುಖಮ್ | ಇದಂ ತು ತದ್ವಿಪರೀತಮ್ | ಅತ ಏವ ಏಷೋಽಸ್ಯ
 ಪರಮ ಆನಂದಃ | ಏತಸ್ಯೈವ ಆನಂದಸ್ಯ ಮಾತ್ರಾಂ ಕಲಾಮ್ ಅವಿದ್ಯಾ
 ಪ್ರತ್ಯುಪಸ್ಥಾಪಿತಾಂ ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯಸಂಬಂಧಕಾಲವಿಭಾವ್ಯಮ್, ಅನ್ಯಾನಿ
 ಭೂತಾನಿ ಉಪಜೀವಂತಿ | ಕಾನಿ ತಾನಿ ? ತತ ಏವಾನಂದಾತ್ ಅವಿದ್ಯಯಾ
 ಪ್ರವಿಭಜ್ಯಮಾನಸ್ವರೂಪಾಣಿ ಅನ್ಯತ್ರೇನ | ತಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪರಿಕಲ್ಪ್ಯ
 ಮಾನಾನಿ ಅನ್ಯಾನಿ ಸಂತಿ ಉಪಜೀವಂತಿ ಭೂತಾನಿ ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯಸಂಪರ್ಕ
 ದ್ವಾರೇಣ ವಿಭಾವ್ಯಮಾನಾಮ್ ||

1. ‘ಕಥಂ ನಾ’ ಎಂಬ ಅಚ್ಚಿನ ಪಾರಕ್ಕಿಂತ ಇದು ಮೇಲು. ಅನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿ
 ಯನ್ವ ನೋಡಿ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆದರೆ ಎಲ್ಲಿ, (ಯಾವ) ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ, ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಮುಂದೊಡ್ಡುವ ಆ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಶಾಂತವಾಗುವದೋ, ಅದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದೆಂದು ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ವಿಂಗಡವಾಗಿದ್ದ ವಸ್ತುವು ಇಲ್ಲವಾಗಿರುವದರಿಂದ. ಅಲ್ಲಿ ಏತರಿಂದ ಯಾರನ್ನು ಕಂಡಾನು, ಮೂಸಿಯಾನು, .. ಅಥವಾ ಅರಿತಾನು? ಅದರಿಂದ ತನ್ನದೇ ಆಗಿರುವ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಸ್ವಭಾವದ ಪ್ರಾಜ್ಞಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಅಲಿಂಗಿತನಾಗಿ, ಸಮಸ್ತನೂ ಸಂಪ್ರಸನ್ನನೂ ಆಗಿ ಆತ್ಮಕಾಮನೂ ಆತ್ಮಕಾಮನೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ.^೧

ನೀರಿನಂತೆ ಸ್ಪೃಚ್ಛನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. (ಅದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ) ನೀರಿನಂತೆ (ತಿಳಿ ಯಾಗಿರುವದರಿಂದ ಇವನು) ನೀರು (ಎಂದಿವೆ). ಏಕನು, ಏಕೆಂದರೆ ಎರಡ ನೆಯದಿಲ್ಲ. ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದಲ್ಲವೆ, ಎರಡನೆಯದು ಪ್ರವಿಭಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ? ಆದರೆ ಅದು ಇಲ್ಲಿ ಶಾಂತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಅದರಿಂದ ಒಬ್ಬನೇ (ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ). ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯ ಸ್ವರೂಪವಾದ ದೃಷ್ಟಿಯು ವಿಸರಲಿಪ್ತವಾಗದೆ (ಇರುತ್ತದೆ).^೨ ಅದ್ವೈತನಾದ (ದ್ರಷ್ಟೃ), ಏಕೆಂದರೆ ಕಾಣಬಹುದಾದ ಎರಡನೆಯದು (ಇಲ್ಲಿ) ಇರುವದಿಲ್ಲ.^೩ ಇದು ಅವ್ಯತವೂ ಅಭಯವೂ (ಅದ ಸ್ವರೂಪವು).^೪

1 ಹೀಗೆ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಶಾಂತವಾದ್ದರಿಂದ.

2 ೪-೫-೧೪ರ ಸೂಚನೆ ಅದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯಕವಾದ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನವು ಅವಿದ್ಯೆಯಿಲ್ಲದ ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರಲು ಕಾರಣವು.

3. ೪-೩-೨೦ರ ಸೂಚನೆ ಪ್ರಾಜ್ಞಸ್ವರೂಪವು ತನ್ನ ಆತ್ಮನೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ವಿಶೇಷವಿಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿರುವದೇ ಇವನ ಸ್ವಭಾವವು ಎಂದು ಭಾವ

4. ಭಾಂ. ೮-೧೧-೧೦ರ ಸೂಚನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸರ್ವಕರಣರಹಿತನೂ ಸ್ಪೃಚ್ಛಸ್ವಭಾವನೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.

5. ೪-೩-೨೦ರ ಸೂಚನೆ. 6. ೪-೩-೨೩ರ ಸೂಚನೆ.

7. ಏಕೋ ದ್ರಷ್ಟಾ ಎಂಬುದನ್ನು ಏಕಃ ಅದ್ರಷ್ಟಾ- ಎಂದೂ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದೆಂದು ಟೀಕೆ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ 'ಒಬ್ಬನೇ ದ್ರಷ್ಟಾ' ಎಂಬುದು ಹೀಗೆ? ಎಂಬ ಅಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯೇ ದೃಷ್ಟಿಯು, ಅದರಿಂದ ಅವನು ದ್ರಷ್ಟಾ, ಅದರ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಒಬ್ಬನೇ ದ್ರಷ್ಟಾ ಎಂದಿವೆ ಎಂಬ ಸಮಾಧಾನಭಾಷ್ಯವು ಬಂದಿದೆ.

8. ಭಾಂ. ೮-೧೨-೧೦ರ ಸೂಚನೆ. ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಇವನೇ ನಪ್ಪವಾದಂತೆ ಕಾಣುವದಲ್ಲ ಎಂಬ ಭಯವನ್ನು ಮುಂದೆ ಭಾಂ. ೮-೧೨-೧೦ರಲ್ಲಿ ಪರಿಹರಿಸಿದೆ. ಮರ್ತ್ಯವಾದ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳ ಅಭಿಮಾನರೂಪವಾದ ಅವಿದ್ಯೆಯೇ ವಿಶೇಷವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಹೇತು. ಅದು ಇಲ್ಲದಮಾತ್ರದಿಂದ ತನ್ನ ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪವೇನೂ ನಾಶವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಇದು ಅವ್ಯತವೂ ಅಭಯವೂ ಆಗಿದೆ.

ಇದೇ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು; ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಲೋಕವು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು. ಇವನು ಪರ(ಮಾತ್ಮನೇ ಎಂದರ್ಥ). ಈ (ಸುಷುಪ್ತಿ)ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯ, ಕರಣ- ಮುಂತಾದ (ಯಾವ) ಭೇದವೂ ಇಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಯಾವ ಸಂಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಇರುತ್ತಾನೆ (ಎಂದರ್ಥ).¹

ಎಲೈ ಸಮ್ರಾಜನೆ, (ಇತಿ ಹ=ಏವಂ ಹ) ಹೀಗೆಂದು ಈ ಜನಕನಿಗೆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಅನುಶಾಸನವನ್ನು ಮಾಡಿದನು, ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟನು- ಎಂಬುದು ಶ್ರುತಿವಚನವು.

ಮತ್ತು² ಹೇಗೆ ಅನುಶಾಸನಮಾಡಿದನು ? ಎಂದರೆ, ಇದೇ ಈ ವಿಜ್ಞಾನ ಮಯನಿಗೆ ಪರಮಗತಿಯು. ಆದರೆ ದೇಹಧಾರಣವನ್ನು ಮಾಡುವ ರೂಪದ ಮಿಕ್ಕ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಸ್ತಂಬಪರ್ಯಂತವಾದ ಅವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತಗತಿಗಳಿರುವವಲ್ಲ, ಆ ಗತಿಗಳು ಇದಕ್ಕಿಂತ ಕೀಳಾದವುಗಳು, ಏಕೆಂದರೆ (ಅವು) ಅವಿದ್ಯಾ ವಿಷಯವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಾಣದಿರುತ್ತಾನೋ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕೇಳದೆ ಇರುತ್ತಾನೋ, ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಇರುತ್ತಾನೋ³ ಆ ಸಮಸ್ತಾತ್ಮಭಾವವೆಂಬ ಈ (ಗತಿ)ಯಾದರೋ ಕರ್ಮ, ಉಪಾಸನೆ- ಇವುಗಳಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವ ದೇವತಾಭಾವವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗಿಂತ ಪರಮವು, ಉತ್ತಮವಾದದ್ದು.

ಇದೇ ಪರಮಸಂಪತ್ತು. ಎಲ್ಲಾ ಸಂಪತ್ತುಗಳೊಳಗೆ ವಿಭೂತಿಗ(ಳೊಳಗೆಲ್ಲ) ಇದು ಹೆಚ್ಚಿನದು; ಏಕೆಂದರೆ ಇದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದದ್ದು. ಮಿಕ್ಕ ಸಂಪತ್ತುಗಳು ಕೃತಕವಲ್ಲವೇ⁴ ?

ಇದರಂತೆ ಇದೇ ಇವನಿಗೆ ಪರಮಲೋಕವು; ಕರ್ಮಫಲಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ಮಿಕ್ಕ ಲೋಕಗಳಿವೆಯಲ್ಲ, ಅವು ಇದಕ್ಕಿಂತ ಕೀಳಾಗಿರುವ

1. ಪಿತೃಪುತ್ರಾದಿಸಂಬಂಧನಿಮಿತ್ತವಾದ ಕಾಮವಾಗಲಿ, ಕಾಮದ ಸಂಬಂಧವಾಗಲಿ ಇಲ್ಲಿರುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹಿಂದೆ ೪-೩-೨೨ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರ ಸೂಚನೆಯಿದು.

2. 'ಕಥಂ ವಾ' ಎಂಬ ಅಚ್ಚಿನ ಪಾಠಕ್ಕೆ 'ಹೇಗೆ ಅನುಶಾಸನಮಾಡಿದನು ?' ಎಂದು ಅನುವಾದ. ಅದು ಮುಂದಿನ ಅನುಶಾಸನಭಾಗಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ ಯಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಸಲಿಲತ್ಪಾದಿರೂಪವನ್ನು ಅನುಶಾಸನಮಾಡಿರುವವನೂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ನಾವು 'ಕಥಂ ಚ' ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುತ್ತೇವೆ.

3. ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನನಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ದೇಹಧಾರಣಮಾಡುವ ರೂಪದಿಂದ ಪಡೆಯುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲ; ಆದು ಆದ್ವೈತಸ್ಥಿತಿಯು, ನಿತ್ಯಪ್ರಾಪ್ತವಾದದ್ದು.

4. ಅವು ಕರ್ಮದಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕವು; ಅದ್ದರಿಂದ ನಾಶವಾಗತಕ್ಕವು. ಆದರೆ ಇದು ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೇ ಸೇರಿದ್ದಾದ್ದರಿಂದ ನಿತ್ಯವಾದದ್ದು.

(ಲೋಕಗಳು); ಆದರೆ ಇದು ಯಾವ ಕರ್ಮದಿಂದಲೂ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ.¹ ಏಕೆಂದರೆ (ಇದು ಇವನ) ಸ್ವಭಾವವೇ ಆಗಿದೆ; (ಆದ್ದರಿಂದ) ಇದು ಇವನ ಪರಮಲೋಕವು.

ಹೀಗೆಯೇ ಇದೇ ಇವನ ಪರಮಾನಂದವು; ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಮಿಕ್ಕ ಅನುವಸಮೂಹಗಳಿವೆಯಲ್ಲ, ಅವಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಇದೇ ಇವನ ಪರಮಾನಂದವು; ಏಕೆಂದರೆ (ಇದು) ನಿತ್ಯವಾಗಿದೆ. “ಯಾವದು ಭೂಮವೋ ಅದು ಸುಖವು” (ಛಾಂ ೭-೨೩-೧) ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ (ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ).² ಎಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೋ . ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಅರಿಯುತ್ತಾನೋ ಅದು ಅಲ್ಪವು, ಮರ್ತ್ಯವು, ಅಮುಖ್ಯವಾದ ಸುಖವು . ಆದರೆ ಇದು ಅದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಇದು ಇವನ ಪರಮಾನಂದವು. ಇದೇ ಆನಂದದ ಮಾತ್ರೆಯನ್ನು, ಅ ವಿ ಣೈ ಯು ತಂದು ಮುಂದೊಡ್ಡುವ³, ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯ ಸಂಬಂಧದಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಮಾತ್ರ) ತೋರುವ (ಇದರ ಒಂದು) ಕಲೆಯನ್ನು, ಮಿಕ್ಕ ಭೂತಗಳು ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಆ (ಭೂತಗಳು) ಯಾವವು? ಇದೇ ಆನಂದದಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ವಿಂಗಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಅನ್ಯವೆಂದು ಪರಿಕಲ್ಪಿಸಲ್ಪಡುವ ಬೇರೆಯ ಭೂತಗಳಿರುವವಲ್ಲ, (ಅವು) ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಪರ್ಕದ ದ್ವಾರದಿಂದ ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಡುವ (ಆನಂದದ ಕಲೆಯನ್ನು) ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ⁴.

1. ಆದರೆ ಇದು ಯಾವ ಕರ್ಮದಿಂದಲೂ ಹೊಸದಾಗಿ ಪಡೆಯುವ ಫಲವಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅಸಿತ್ಯವಲ್ಲ -ಎಂದರ್ಥ.

2. ಭೂಮದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಯಾವಮೊಂದನ್ನೂ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ; ಸುಷುಪ್ತಿಸ್ಥಿತಿಯು ಅಂಥದ್ದು.

3. ಛಾಂ. ೭-೨೩-೧ರ ವಾಕ್ಯಶೇಷದಲ್ಲಿ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದ್ವೈತವನ್ನು ಕಂಡು ಪಡೆಯುವ ಜಾಗೃತ್ಸುತ್ವಗಳ ಸುಖವು ಮರ್ತ್ಯವಾದದ್ದು ಎಂದಾಯಿತು.

4. ಆನಂದವು ಬ್ರಹ್ಮದ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಅದು ನಿವನಯವವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಅದರ ಮಾತ್ರೆಯನ್ನು ಎಂದರೆ ಆನಯವವನ್ನು ಇತರ ಭೂತಗಳು ಅನುಭವಿಸುತ್ತವೆಯೆಂಬುದು ಹೇಗೆ? - ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಪರಿಹಾರವಿದು.

5. ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಪರಮಾರ್ಥದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಆನಂದರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿರುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಆಯಾ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತವನ್ನೇ ತಾವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆಯಾಗಿ ಅವಕ್ಕೆ ತಮಗಿಂತ ಅನ್ಯವಾದ ಆನಂದವು ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಬರಬೇಕೆಂಬ ತಪ್ಪುಭಾವನೆಯಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಅವಿದ್ಯೆಯ ಫಲವಾಗಿ ಅವು ವಿಷಯಸಂಪರ್ಕವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡೇ ಅಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಆಯಾ ಆನಂದ ಕಲೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಆನಂದಮಾತ್ರಿಗಳಿಂದ ಪರಮಾನಂದವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಬಗೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯೋ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ರಾದ್ಧಃ ಸಮೃದ್ಧೋ ಭವತ್ಯನ್ಯೇಷಾ
ಮಧಿಪತಿಃ ಸರ್ವೇರ್ಮಾನುಷ್ಯಕೈರ್ಭೋಗೈಃ ಸಂಪನ್ನತಮಃ
ಸ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಪರಮ ಅನನ್ದೋಽಥ ಯೇ ಶತಂ ಮನು
ಷ್ಯಾಣಾಮಾನಂದಾಃ ಸ ಏಕಃ ಪಿತೃಣಾಂ ಜಿತಲೋಕಾನಾಮಾ
ನನ್ದೋಽಥ ಯೇ ಶತಂ ಪಿತೃಣಾಂ ಜಿತಲೋಕಾನಾಮಾನಂದಾಃ
ಸ ಏಕೋ ಗಂಧರ್ವಲೋಕ ಅನನ್ದೋಽಥ ಯೇ ಶತಂ ಗಂಧರ್ವ
ಲೋಕ ಅನಂದಾಃ ಸ ಏಕಃ ಕರ್ಮದೇವಾನಾಮಾನನ್ದೋ ಯೇ
ಕರ್ಮಣಾ ದೇವತ್ವಮುಭಿಸಂಪದ್ಯಂತೇಽಥ ಯೇ ಶತಂ ಕರ್ಮ
ದೇವಾನಾಮಾನಂದಾಃ ಸ ಏಕ ಆಜಾನದೇವಾನಾಮಾನನ್ದೋ
ಯಶ್ಚ ಶ್ರೋತ್ರಿಯೋಽವ್ಯಜಿನೋಽಕಾಮಹತೋಽಥ ಯೇ
ಶತಮಾಜಾನದೇವಾನಾಮಾನಂದಾಃ ಸ ಏಕಃ ಪ್ರಜಾಪತಿಲೋಕಃ
ಅನನ್ದೋ ಯಶ್ಚ ಶ್ರೋತ್ರಿಯೋಽವ್ಯಜಿನೋಽಕಾಮಹತೋಽಥ
ಯೇ ಶತಂ ಪ್ರಜಾಪತಿಲೋಕ ಅನಂದಾಃ ಸ ಏಕೋ ಬ್ರಹ್ಮ
ಲೋಕ ಅನನ್ದೋ ಯಶ್ಚ ಶ್ರೋತ್ರಿಯೋಽವ್ಯಜಿನೋಽಕಾಮ
ಹತೋಽಭೈಷ ಏನ ಪರಮ ಅನಂದಃ ಏಷ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಃ
ಸಮ್ರಾಡ್ವಿತಿ ಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ಸೋಹಂ ಭಗವತೇ
ಸಹಸ್ರಂ ದದಾಮ್ಯತ ಉರ್ಧ್ವಂ ವಿವೋಕ್ಷಾಯೈವ ಬ್ರೂಹೀತ್ಯತ್ರ
ಹ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೋ ಬಿಭಯಾಂಚಕಾರ ಮೇಧಾಪೀ ರಾಜಾ
ಸರ್ವೇಭ್ಯೋ ವಾಃಸ್ತೇಭ್ಯ ಉದರಾಶ್ವೇದಿತಿ || ೩೩ ||

೩೩. ಯಾವನು ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ರಾಧನಾಗಿ ಸಮೃದ್ಧನಾಗಿ ಮಿಕ್ಕ
ವರ ಅಧಿಪತಿಯೂ ಎಲ್ಲಾ ಮಾನುಷ್ಯಕಭೋಗಗಳಿಂದಲೂ ಸಂಪನ್ನ
ತಮನಾಗಿರುವನೋ, ಅವನು ಮನುಷ್ಯರ ಪರಮಾನಂದವು. ಇನ್ನು
ಮನುಷ್ಯರ ನೂರು ಆನಂದಗಳಿರುವವಲ್ಲ, ಅದು ಒಂದು ಜಿತಲೋಕ
ರಾದ ಪಿತೃಗಳ ಆನಂದವು; ಇನ್ನು ಜಿತಲೋಕರಾದ ಪಿತೃಗಳ ನೂರು
ಆನಂದಗಳಿರುವವಲ್ಲ, ಅದು ಗಂಧರ್ವಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು
ಆನಂದವು. ಇನ್ನು ಗಂಧರ್ವಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ನೂರು ಆನಂದಗಳಿರು

ನವಲ್ಲ, ಅದು ಒಂದು- ಕರ್ಮದಿಂದ ಯಾರು ದೇವತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದು ಕೊಂಡಿರುವರೋ (ಆ)- ಕರ್ಮದೇವತೆಗಳ ಆನಂದವು. ಇನ್ನು ಕರ್ಮದೇವತೆಗಳ ನೂರು ಆನಂದಗಳಿರುವವಲ್ಲ, ಅದು ಒಂದು ಆಜಾನದೇವತೆಗಳ ಆನಂದವು ; ಯಾವನು ಶ್ರೋತ್ರಿಯನೂ ಅವ್ಯಜಿನನೂ ಅಕಾಮಹತನೂ (ಆಗಿರುವನೋ ಅವನ ಆನಂದವೂ ಆಗಿದೆ). ಇನ್ನು ಆಜಾನದೇವತೆಗಳ ನೂರು ಆನಂದಗಳಿರುವವಲ್ಲ, ಅದು ಒಂದು ಪ್ರಜಾಪತಿಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಆನಂದವು ; ಯಾವನು ಶ್ರೋತ್ರಿಯನೂ ಅವ್ಯಜಿನನೂ ಅಕಾಮಹತನೂ (ಆಗಿರುವನೋ ಅವನ ಆನಂದವೂ ಆಗಿರುವದು). ಇನ್ನು ಪ್ರಜಾಪತಿಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ನೂರು ಆನಂದಗಳಿರುವವಲ್ಲ, ಅದು ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಆನಂದವು ; ಯಾವನು ಶ್ರೋತ್ರಿಯನೂ ಅವ್ಯಜಿನನೂ ಅಕಾಮಹತನೂ (ಆಗಿರುವನೋ ಅವನ ಆನಂದವೂ ಆಗಿರುವದು). ಇನ್ನು ಇದೇ ವರಮಾನಂದವು, ಇದೇ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವಯ್ಯ, ಸಮ್ರಾಜನೆ- ಎಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ನುಡಿದನು. “ಆ ನಾನು ಭಗವಂತನಾದ ನಿನಗೆ ನಾವಿರ (ಗೋಗಳನ್ನು) ಕೊಡುತ್ತೇನೆ, ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ವಿಮೋಕ್ಷಕ್ಕೇ ಹೇಳು!” ಇಲ್ಲಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ‘ಮೇಧಾವಿಯಾದ ರಾಜನು ಎಲ್ಲಾ ಅಂತಗಳಿಂದಲೂ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿರುತ್ತಾನೆ’ ಎಂದು ಭಯಪಟ್ಟನು.

ಕಂಡಿಕೆಯ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೩೪. ಯಸ್ಯ ಪರಮಾನಂದಸ್ಯ ಮಾತ್ರಾ ಅವಯವಾಃ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಭಿರ್ಮನುಷ್ಯಪರ್ಯಂತೈಃ ಭೂತೈಃ ಉಪಜೀವ್ಯಂತೇ ತದಾನಂದಮಾತ್ರಾ ದ್ವಾರೇಣ ಮಾತ್ರಿಣಂ ಪರಮಾನಂದಮ್ ಅಧಿಜಿಗಮಯಿಷನ್ ಆಹ ಸೈನ್ದವ ಲವಣಶಕಲೈವ ಲವಣಶೈಲಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವ ಪರಮಾನಂದದ ಮಾತ্রেಗಳನ್ನು, ಅವಯವಗಳನ್ನು, ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಮೊದಲಾಗಿ ಮನುಷ್ಯರವರೆಗಿನ ಭೂತಗಳು ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವೋ ಆ ಆನಂದಮಾತ্রেಗಳ ದ್ವಾರದಿಂದ ಮಾತ್ರಿಯಾದ ಪರಮಾನಂದವನ್ನು ಸೈಂಧವ ಲವಣದ ಚೂರುಗಳಿಂದ ಉಪ್ಪಿನಬಿಟ್ಟವನ್ನು (ತಿಳಿಸಿಕೊಡು)ವಂತೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವದಕ್ಕಾಗಿ (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು) ಹೇಳುತ್ತಿದಾನೆ.

ಮನುಷ್ಯನ ಪರಮಾನಂದಮಾತ್ರ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೩೫. ಸ ಯಃ ಕಷ್ಟಿತ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಮಧ್ಯೇ ರಾದ್ಧಃ ಸಂಸಿದ್ಧಃ, ಅವಿಕಲಃ | ಸಮಗ್ರಾವಯವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸಮೃದ್ಧಃ ಉಪಭೋಗಕರಣೈಃ ಸಂಪನ್ನೋ ಭವತಿ | ಕಿಂ ಚ ಅನ್ಯೇಷಾಂ ಸಮಾನಜಾತೀಯಾನಾಮ್ ಅಧಿಪತಿಃ ಸ್ವತನ್ತ್ರಃ ಪತಿಃ, ನ ಮಾಣ್ಡಲಿಕಃ | ಸರ್ವೈಃ ಸಮಸ್ತೈಃ ಮಾನುಷ್ಯಕೈಃ ಇತಿ ದಿವ್ಯೋಪಭೋಗೋಪಕರಣನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮ್ | ಮನುಷ್ಯಾಣಾಮೇವ ಯಾನಿ ಭೋಗೋಪಕರಣಾನಿ ತೈಃ ಸಂಪನ್ನಾನಾಮಪಿ ಅತಿಶಯೇನ ಸಂಪನ್ನಃ ಸಂಪನ್ನತಮಃ | ಸ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಪರಮ ಆನಂದಃ | ತತ್ರ ಆನಂದಾನಂದಿನೋಃ ಅಭೇದನಿರ್ದೇಶಾತ್ ನಾರ್ಥಾಂತರಭೂತತ್ವಮ್ ಇತ್ಯೇತತ್ | ಪರಮಾನಂದಸ್ಯೈವೇಯಂ ವಿಷಯಃ ವಿಷಯಾಕಾರೇಣ ಮಾತ್ರಾ ಪ್ರಸೃತಾ ಇತಿ ಹಿ ಉಕ್ತಮ್ “ಯತ್ರ ವಾ ಅನ್ಯದಿವ ಸ್ಯಾತ್” (೪-೩-೩೧) ಇತ್ಯದಿವಾಕ್ಯೇನ | ತಸ್ಮಾತ್ ಯುಕ್ತೋಽಯಂ ಸ^೧ ಪರಮಾನಂದಃ ಇತಿ ಅಭೇದನಿರ್ದೇಶಃ | ಯುಧಿಷ್ಠಿರಾದಿತುಲ್ಯೋ ರಾಜಾ ಅತ್ಯೋದಾಹರಣಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮನುಷ್ಯರೊಳಗೆ ಯಾವನೇ ಆಗಲಿ ರಾದ್ಧನೂ ಎಂದರೆ ಸಂಸಿದ್ಧನೂ, ಅಂಗವೈಕಲ್ಯವಿಲ್ಲದವನೂ, ಸಮಗ್ರವಾದ ಅವಯವಗಳುಳ್ಳವನೂ ಎಂದರ್ಥ. ಸಮೃದ್ಧನೂ ಉಪಭೋಗಗಳ ಉಪಕರಣಸಂಪತ್ತುಳ್ಳವನೂ ಆಗಿರುವನೋ. ಮತ್ತು ಮಿಕ್ಕವರ, (ಉಳಿದ) ತನ್ನ ಸಮಾನಜಾತಿಯವರ ಅಧಿಪತಿಯೂ ಸ್ವತಂತ್ರಪತಿಯೂ ಆಗಿರುವನೋ, ಮಾಂಡಲಿಕ(ರಾಜ)ನಲ್ಲವೋ(ಎಂದರ್ಥ). ಎಲ್ಲಾ ಸಮಸ್ತವಾದ ‘ಮಾನುಷ್ಯಕವಾದ’- ಎಂಬ (ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಹಾಕಿರುವದು) ದಿವ್ಯವಾದ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ತೊಲಗಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ. ಮನುಷ್ಯರವೇ ಆಗಿರುವ-ಭೋಗೋಪಕರಣಗಳಿರುವವಲ್ಲ, ಅವುಗಳಿಂದ ಸಂಪನ್ನತಮನಾಗಿರುವನೋ-ಸಂಪನ್ನರಾಗಿರುವವರಲ್ಲೆಲ್ಲ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಸಂಪನ್ನನು, ಸಂಪನ್ನತಮನು, (ಹಾಗೆ ಯಾವನು ಸಂಪನ್ನನಾಗಿರುವನೋ) ಅವನು ಮನುಷ್ಯರ ಪರಮಾನಂದವು. ಇಲ್ಲಿ ಆನಂದಾನಂದಿಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ-ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ, ಏಕೆಂದರೆ (ಅವನ್ನು) ಅಭೇದದಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಿರುತ್ತದೆ.^೨

1. ಸ ಎಂಬ ಮಾತಿರುವ ಪಾರವೇ ಮೇಲು.

2. ಅವನು, ಆ ಮನುಷ್ಯನು, ಎಂಬುದು ಆನಂದಿವಚನ; ಪರಮಾನಂದವು ಎಂಬುದು ಆನಂದವಚನ ಅವನು ಆನಂದವು ಎಂಬ ಅಭೇದನಿರ್ದೇಶವು ಹೇಗೆ ಸರಿ-ಎಂದರೆ ಆನಂದಿಯಾದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೂ ಅವನ ಆನಂದಕ್ಕೂ ನಿಜವಾಗಿ ಭೇದವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹೀಗೆ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ ಎಂದು ಉತ್ತರ. ‘ಮನುಷ್ಯರ ಪರಮಾನಂದವು’ ಎಂದರೆ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಲಭ್ಯವಾಗಿರುವ ತೀರಹೆಚ್ಚಿನ ಆನಂದಮಾತ್ರೆಯು.

‘ಯತ್ರ ವಾ ಅನ್ಯದಿವ ಸ್ಯಾತ್’ (೪-೩-೩೧) ಮುಂತಾದ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪರಮಾನಂದದ ಮಾತ್ರೆಯೇ ಈ ವಿಷಯವಿಷಯಗಳ ಆಕಾರದಿಂದ ಹೊರಹೊಟಿರುತ್ತದೆ ಎಂದಲ್ಲವೆ, ಉಕ್ತವಾಗಿತ್ತು? ಆದ್ದರಿಂದ ‘ಅವನು ಪರಮಾನಂದವು’ ಎಂದು ಅಭೇದದಿಂದ ನಿರ್ದೇಶ(ಮಾಡಿರುವದು) ಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಯುಧಿಷ್ಠಿರನೇ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಸಮಾನನಾದ ರಾಜನು¹ ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಣೆ (ಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ).

ಪಿತ್ರಾದಿಯಾದ ಆನಂದಮಾತ್ರಾಪರ್ಯಾಯಗಳಿಗೆ ಅವತರಣಿಕೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೩೬. ದೃಷ್ಟಂ ಮನುಷ್ಯಾನಂದಮ್ ಆದಿಂ ಕೃತ್ವಾ ಶತಗುಣೋತ್ತರೋತ್ತರಕ್ರಮೇಣ ಉನ್ನೀಯ ಪರಮಾನಂದಂ ಯತ್ರ ಭೇದೋ ನಿವರ್ತತೇ ತಮ್ ಅಧಿಗಮಯತಿ | ಅತ್ರ ಅಯಮ್ ಆನಂದಃ ಶತಗುಣೋತ್ತರೋತ್ತರಕ್ರಮೇಣ ವರ್ಧಮಾನಃ ಯತ್ರ ವೃದ್ಧಿಕಾಷ್ಠಾಮ್ ಅನುಭವತಿ, ಯತ್ರ ಗಣಿತಭೇದೋ ನಿವರ್ತತೇ, ಅನ್ಯದರ್ಶನಶ್ರವಣಮನನಾಭಾವಾತ್, ತಂ ಪರಮಾನಂದಂ ವಿವಕ್ಷನ್ ಆಹ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ನಾವು ಇಲ್ಲಿ) ಕಂಡಿರುವ ಮನುಷ್ಯಾನಂದವನ್ನು ಮೊದಲುಮಾಡಿ ಕೊಂಡು ನೂರರಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚುಹೆಚ್ಚಾಗುವ ಕ್ರಮದಿಂದ ಪರಮಾನಂದವನ್ನು ಊಹಿಸಿ- ಯಾವ (ಪರಮಾನಂದ)ದಲ್ಲಿ (ಎಲ್ಲಾ) ಭೇದವೂ ತೊಲಗಿರುತ್ತದೆಯೋ ಅದನ್ನು (ಶ್ರುತಿ) ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಈ ಆನಂದವು ನೂರರಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚುಹೆಚ್ಚಾಗುವ ಕ್ರಮದಿಂದ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ ಎಲ್ಲಿ ಬೆಳೆವಣಿಗೆಯ ಪರಮಾವಧಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುತ್ತದೆಯೋ, ಎಲ್ಲಿ ಗಣಿತವಿಶೇಷವು ಇಲ್ಲವಾಗಿರುವದೋ², ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಾಣುವದೂ ಕೇಳುವದೂ ಮನನಮಾಡುವದೂ ಇಲ್ಲವಾಗುವದೋ, ಆ ಪರಮಾನಂದವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದಾನೆ.

1. ಅರ್ಥಮದಿಂದ ರಾಜನಾದವನಿಗೆ ಮನುಷ್ಯಾನಂದದ ಪರಮಾವಧಿಯು ದಕ್ಕದು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವವಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ತೈ. ಭಾ. ೨-೮ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೯೮) ನೋಡಿ.

2. ಇಂತಿಷ್ಟೆಂದು ಲೆಕ್ಕಮಾಡಿ ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲವೋ.

ಪಿತ್ರಾದ್ಯಾನಂದಗಳ ತಾರತಮ್ಯ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೩೭. ಅಥ ಯೇ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಮ್ ಏವಂಪ್ರಕಾರಾಃ ಶತಮ್ ಆನಂದಭೇದಾಃ ಸ ಏಕಃ ಪಿತೃಣಾಮ್ | ತೇಷಾಂ ವಿಶೇಷಣಮ್ ಜಿತಲೋಕಾನಾಮಿತಿ | ಶ್ರಾದ್ಧಾದಿಕರ್ಮಭಿಃ ಪಿತೃಣಾಂ ತೋಷಯಿತ್ವಾ ತೇನ ಕರ್ಮಣಾ ಜಿತೋ ಲೋಕೋ ಯೇಷಾಂ ತೇ ಜಿತಲೋಕಾಃ ಪಿತರಃ | ತೇಷಾಂ ಪಿತೃಣಾಂ ಜಿತಲೋಕಾನಾಂ ಮನುಷ್ಯಾನಂದಶತಗುಣೇಕೃತಪರಿಮಾಣಃ ಏಕ ಆನಂದೋ ಭವತಿ | ಸೋಽಪಿ ಶತಗುಣೇಕೃತೋ ಗಂಧರ್ವಲೋಕೇ ಏಕ ಆನಂದೋ ಭವತಿ | ಸ ಚ ಶತಗುಣೇಕೃತಃ ಕರ್ಮದೇವಾನಾಮ್ ಏಕ ಆನಂದಃ | ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿ ಶ್ರಾತಕರ್ಮಣಾ ಯೇ ದೇವತ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ನುವಂತಿ ತೇ ಕರ್ಮದೇವಾಃ | ತಥೈವ ಆಜಾನದೇವಾನಾಮ್ ಏಕ ಆನಂದಃ | ಆಜಾನತ ಏವ ಉತ್ಪತ್ತಿತ ಏವ ಯೇ ದೇವಾಃ ತೇ ಆಜಾನದೇವಾಃ | ಯಶ್ಚ ಶ್ರೋತ್ರಿಯಃ | ಅಧೀತವೇದಃ, ಅವೃಜಿನಃ- ವೃಜಿನಂ ಪಾಪಮ್, ತದ್ರಹಿತಃ - ಯಥೋಕ್ತಕಾರಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಕಾಮಹತಃ ನಿತತ್ಪುಷ್ಪಃ | ಆಜಾನದೇವೇಭ್ಯೋಽರ್ವಾಕ್ ಯಾವನ್ನೋ ವಿಷಯಾಃ ತೇಷು | ತಸ್ಯ ಚ ಏವಂಭೂತಸ್ಯ ಆಜಾನದೇವೈಃ ಸಮಾನಃ ಆನಂದಃ ಇತ್ಯೇತತ್ | ಅನ್ವಾಕೃತ್ಯತೇ | ಚಶಬ್ದಾತ್ | ತಚ್ಛತಗುಣೇಕೃತಪರಿಮಾಣಃ ಪ್ರಜಾಪತಿಲೋಕೇ ಏಕ ಆನಂದಃ | ವಿರಾಟ್ಟರೇರೇ | ತಥಾ ತದ್ವಿಜ್ಞಾನವಾನ್ ಶ್ರೋತ್ರಿಯಃ, ಅಧೀತವೇದಶ್ಚ | ಅವೃಜಿನಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವವತ್ | ತಚ್ಛತಗುಣೇಕೃತಪರಿಮಾಣಃ ಏಕ ಆನಂದೋ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕೇ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾತ್ಮನಿ | ಯಶ್ಚೇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವವದೇವ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಮನುಷ್ಯರ ಈ ಪ್ರಕಾರದ ನೂರು ಆನಂದವಿಶೇಷಗಳಿರುವವಲ್ಲ, ಅದು ಒಂದು ಪಿತೃಗಳ- ಆ (ಪಿತೃಗಳಿಗೆ) ಜಿತಲೋಕವಾದ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷಣವು. ಶ್ರಾದ್ಧಾದಿಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಪಿತೃಗಳನ್ನು ತುಷ್ಟಿಗೊಳಿಸಿ ಆ ಕರ್ಮದಿಂದ ಯಾರು (ಆ) ಲೋಕವನ್ನು ಜಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವರೋ ಅವರು ಜಿತಲೋಕರಾದ ಪಿತೃಗಳು, ಆ ಜಿತಲೋಕಪಿತೃಗಳ- ಮನುಷ್ಯಾನಂದದ ನೂರರಷ್ಟು ಪರಿಮಾಣದ ಒಂದು ಆನಂದವಾಗುತ್ತದೆ. ¹ ಅದೂ ನೂರರಷ್ಟಾದರೆ ಗಂಧರ್ವ

1. ಇಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಆನಂದದ ನೂರರಷ್ಟು ಮುಂದಿನದು - ಎಂಬ ಗಣಿತದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲ; ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವು ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಎಂಬುದೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿರುವ ಶತಗುಣೇತ್ಯರಾಸಂದಗಳ ಪಾರಕ್ರಮಕ್ಕೂ ತೈತ್ತಿರೀಯದ (೨-೮)ರ ಪಾರಕ್ರಮಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆಯಿದೆಯಲ್ಲ ಎಂಬ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹತ್ತಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು.

ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆನಂದವಾಗುವದು. ಅದು ನೂರರಷ್ಟಾದರೆ ಕರ್ಮ ದೇವತೆಗಳ ಒಂದು ಆನಂದವು ; ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವೇ ಮುಂತಾದ ಶೌತಕರ್ಮ ದಿಂದ ಯಾರು ದೇವತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೋ ಅವರು ಕರ್ಮದೇವತೆಗಳು. ಮತ್ತು ಹಾಗೆಯೇ (ಅದರ ನೂರರಷ್ಟಾದರೆ) ಅಜಾನದೇವತೆಗಳ ಒಂದು ಆನಂದವು, ಅಜಾನದಿಂದ ಎಂದರೆ ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಯಾರು ದೇವತೆಗಳಾಗಿರು ವರೋ ಅವರು ಅಜಾನದೇವತೆಗಳು. ಮತ್ತು ಯಾವ ಶ್ರೋತ್ರಿಯನೂ ಎಂದರೆ ವೇದವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿದವನೂ ಅವ್ಯಜಿನನೂ- ವ್ಯಜಿನನೆಂದರೆ ಪಾಪವು, ಅದಿಲ್ಲದವನೂ- (ಶಾಸ್ತ್ರ)ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಮಾಡುವವನೂ ಎಂದರ್ಥ ; ಅಕಾಮಹತನೂ ಎಂದರೆ ಅಜಾನದೇವತೆಗಳ ಈಚೆಗೆ ಎಷ್ಟು ವಿಷಯಗಳಿರುವವೋ (ಅವುಗಳಲ್ಲಿ) ಆಶೆಯಿಲ್ಲದವನೂ (ಆಗಿರುವನೋ) ಇಂಥ ಅವನಿಗೂ ಅಜಾನದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಆನಂದವು ಎಂಬಿದನ್ನು ಚಶಬ್ದದಿಂದ ಅನುಷಂಗಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಅವರ ನೂರರಷ್ಟು ಪರಿಮಾಣದ ಆನಂದವು ಪ್ರಜಾಪತಿಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ವಿರಾಟ್ಟಿರಿದರಲ್ಲಿ. ಹೀಗೆಯೇ ಆ (ವಿರಾಜನ) ವಿಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನೂ 'ಶ್ರೋತ್ರಿಯನೂ ಎಂದರೆ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿದವನೂ ಅವ್ಯಜಿನನೂ' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ (ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ) ಹಿಂದಿನಂತೆ (ಅರ್ಥ). ಅದರ ನೂರರಷ್ಟು ಪರಿಮಾಣದ ಒಂದು ಆನಂದವು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾತ್ಮ ನಲ್ಲಿ. 'ಮತ್ತು ಯಾವನು' ಎಂಬಿದೇ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಮೊದಲಿನಂತೆ ಯೇ (ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು).

ಪರಮಾನಂದ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೮. ಅತಃಪರಂ ಗಣಿತನಿವೃತ್ತಿಃ | ಏವ ಪರಮ ಅನಂದ ಇತ್ಯುಕ್ತಃ | ಯಸ್ಯ ಚ ಪರಮಾನಂದಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಾದ್ಯಾನಂದಾಃ ಮಾತ್ರಾಃ ಉದಧೇರಿವ ವಿಪುಷಃ | ಏವಂ ಶತಗುಣೋತ್ತರೋತ್ತರವೃದ್ಧ್ಯಪೇತಾಃ ಅನಂದಾಃ ಯತ್ರ ಏಕತಾಂ ಯಾನ್ತಿ | ಯಶ್ಚ ಶ್ರೋತ್ರಿಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಃ, ಅಥ ಏವ ಏವ ಸಂಪ್ರ ಸಾದಲಕ್ಷಣಃ ಪರಮ ಅನಂದಃ | ತತ್ರ ಹಿ ನಾನ್ಯತ್ ಪಶ್ಯತಿ ನಾನ್ಯಚ್ಛಣೋತಿ (ನಾನ್ಯದ್ವಿಜಾನಾತಿ)¹ ಅತೋ ಭೂಮಾ ಭೂಮತ್ವಾತ್ ಅವ್ಯತಃ | ಇತರೇ ತದ್ವಿಪರೀತಾಃ ||

1. ಇದು ಕೆಲವು ಪಾಠಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದೆ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಗಣಿತವು ಇಲ್ಲ.¹ ಇದೇ ಪರಮಾನಂದವು ಎಂದು (ಹಿಂದೆ) ಹೇಳಿರುವದು.² ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಾದಿಗಳ ಆನಂದಗಳು - ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಹನಿಗಳಂತೆ- ಆ ಪರಮಾನಂದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರೇಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ನೂರರಷ್ಟು ಮುಂದುಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿರುವ ಆನಂದಗಳು (ಎಲ್ಲವೂ) ಎಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿಬಿಟ್ಟಿರುವವೋ, ಮತ್ತು ಯಾವದು ಶ್ರೋತ್ರಿಯನಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ (ನಾಗಿ ಕಾಣಬಂದಿರುವದೋ), ಇನ್ನು ಆ ಸಂಪ್ರಸಾದವೆಂಬ ಆನಂದವೇ. ಅಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ, ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕೇಳುವದಿಲ್ಲ, (ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಅರಿಯುವದಿಲ್ಲ); ಆದ್ದರಿಂದ (ಅದು) ಭೂಮಾವು, ಭೂಮಾವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅಮೃತವು. ಮಿಕ್ಕ ಆನಂದಗಳು ಅದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿರುತ್ತವೆ.³

ಶ್ರೋತ್ರಿಯತ್ವಾದಿವಾಕ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೩೯. ಆತ್ರ ಚ ಶ್ರೋತ್ರಿಯತ್ವಾವೃಜಿನತ್ವೇ ತುಲ್ಯೇ | ಅಕಾಮಹತತ್ತ್ವ ಕೃತೋ ವಿಶೇಷಃ | ಆನಂದಶತಗುಣವೃದ್ಧಿಹೇತುಃ | ಆತ್ಮೈತಾನಿ ಸಾಧನಾನಿ ಶ್ರೋತ್ರಿಯತ್ವಾವೃಜಿನತ್ವಾಕಾಮಹತತ್ವಾನಿ ತಸ್ಯ ತಸ್ಯ ಆನಂದಸ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತೌ ಅರ್ಥಾತ್ ಅಭಿಹಿತಾನಿ | ಯಥಾ ಕರ್ಮಾಣಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದೀನಿ ದೇವಾನಾಂ ದೇವತ್ವಪ್ರಾಪ್ತೌ | ತತ್ರ ಚ ಶ್ರೋತ್ರಿಯತ್ವಾವೃಜಿನತ್ವಲಕ್ಷಣೇ ಕರ್ಮಾಣಿ ಅಧರಭೂಮಿಷ್ವಪಿ ಸಮಾನೇ ಇತಿ ನೋತ್ತರಾನಂದಪ್ರಾಪ್ತಿಸಾಧನೇ ಅಭ್ಯುಪೇಯೇತೇ | ಅಕಾಮಹತತ್ವಂ ತು ವೈರಾಗ್ಯತಾರತಮ್ಯೋಪಪತ್ತೇಃ ಉತ್ತರೋತ್ತರಭೂಮ್ಯಾನಂದಪ್ರಾಪ್ತಿಸಾಧನಮ್ ಇತ್ಯವಗಮ್ಯತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮತ್ತು ಇಲ್ಲಿ (ಹೇಳಿರುವ ಶ್ರೋತ್ರಿಯತ್ವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ) ಶ್ರೋತ್ರಿಯತ್ವ, ಅವೃಜಿನತ್ವ-ಇವು ಸಮಾನವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ; (ಆದರೆ) ಅಕಾಮಹತತ್ವದಿಂದಾದ ವಿಶೇಷವು ಆನಂದವು ನೂರರಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಗುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ(ವಾಗಿರುತ್ತದೆ). ಇಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಆನಂದವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಶ್ರೋತ್ರಿಯತ್ವ,

1. ಇಂತಿಷ್ಟೆಂಬ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲ. ನಿರ್ವಿಶೇಷವಾದ ಅಸಂಚ್ಛಿನ್ನಾನಂದವೇ.
2. ಹಿಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು.
3. ಎಲ್ಲವೂ ಮರ್ತ್ಯವೂ ಆಗಿರುತ್ತವೆ
4. ಈ ಮಾತು ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಅವೃಜಿನತ್ವ, ಅಕಾಮಹತತ್ವ-ಎಂಬವು, ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಗಳು (ದೇವತೆಗಳಿಗೆ)¹ ದೇವತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ, ಸಾಧನಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥವಶದಿಂದ ಹೇಳಿದಂತೆ (ಆಗಿರುತ್ತದೆ). ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೋತ್ರಿಯತ್ವ, ಅವೃಜಿನತ್ವ -ಎಂಬ ರೂಪದ ಕರ್ಮಗಳು ಕೆಳಗಿನ ಭೂಮಿಕೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತವೆಯಾಗಿ (ಅವು) ಮುಂದಿನ ಅನಂದವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಸಾಧನಗಳೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕಾದದ್ದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅಕಾಮಹತತ್ವವು ಮಾತ್ರ, ನೈರಾಗ್ಯದಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವು ಇರಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಮುಂದುಮುಂದಿನ ಭೂಮಿಕೆಯ ಅನಂದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವು ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪರಮಾನಂದವು ವಿರಕ್ತಶ್ರೋತ್ರಿಯನಿಗೆ ತೋರತಕ್ಕದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೪೦. ಸ ಏಷ ಪರಮ ಅನಂದೋ ವಿತ್ಯಷ್ಟಶ್ರೋತ್ರಿಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋಽಧಿಗತಃ | ತಥಾ ಚ ವೇದವ್ಯಾಸಃ- “ಯಚ್ಚ ಕಾಮಸುಖಂ ಲೋಕೇ ಯಚ್ಚ ದಿವ್ಯಂ ಮಹತ್ಸುಖಮ್ | ತೃಷ್ಣಾಕ್ಷಯಸುಖಸ್ಯೈತೇ ನಾರ್ಹತಃ ಷೋಡಶೀಂ ಕಲಾಮ್ ||” (ಮೋ. ಧ. ೧೭೭-೫೦) ಇತಿ | ಏಷ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಃ ಹೇ ಸಮ್ರಾಟ್ ಇತಿ ಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಈ ಪರಮಾನಂದವು ವಿರಕ್ತನಾದ ಶ್ರೋತ್ರಿಯನಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು. ಹೀಗೆಂದೇ ವೇದವ್ಯಾಸರು: “ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾವದು ಕಾಮಸುಖವೋ, ಮತ್ತು ಯಾವದು ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸುಖವೋ, ಈ (ಎರಡೂ) ತೃಷ್ಣೆಯು ತೀರಿಹೋದ ಸುಖದ ವಿಸುಪಾಲನ್ನು ಕೂಡ ಬಾಳುವವಾಗಿಲ್ಲ” (ಮೋ. ಧ. ೧೭೭-೫೦). ಎಲೈ ಸಮ್ರಾಜನೇ, ಇದೇ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು ಎಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ನುಡಿದನು.

ಜನಕನ ಉತ್ತರವೂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನ ಭಯವೂ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೪೧. ಸೋಹಮ್ ಏವಮನುಶಿಷ್ಟಃ ಭಗವತೇ ತುಭ್ಯಂ ಸಹಸ್ರಂ ದದಾಮಿ ಗವಾಮ್ | ಅತ ಉರ್ಧ್ವಂ ವಿನೋಕ್ಷಾಯೈವ ಬ್ರೂಹಿ ಇತಿ

1. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ದೇವತ್ವವು ಬಂದಿರುವದಕ್ಕೆ ಮನುಷ್ಯರಾಗಿದ್ದಾಗ ಮಾಡಿದ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಗಳು ಕಾರಣವಾಗಿರುವಂತೆ ಶ್ರೋತ್ರಿಯತ್ವಾದಿಗಳು ಅಯಾ ಅನಂದದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಕಾರಣ ಎಂದರ್ಥ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮೇತತ್ | ಅತ್ರ ಹ ವಿಮೋಕ್ಷಾಯ ಇತ್ಯಸ್ಮಿನ್ ವಾಕ್ಯೇ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇ ಬಿಭ್ರಯಾಂಚಕಾರ ಭೇತವಾನ್ | ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಸ್ಯ ಭಯಕಾರಣಮ್ ಅಹ ಶ್ರುತಿಃ | ನ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇ ವಕ್ತೃತ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯಭಾವಾತ್ ಭೇತವಾನ್ ಅಜ್ಞಾನಾದ್ ವಾ, ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಮೇಧಾವೀ ರಾಜಾ ಸರ್ವೇಭ್ಯೋ ಮಾ ಮಾಮ್ ಅನ್ತೇಭ್ಯಃ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಾಯಾವಸಾನೇಭ್ಯಃ ಉದರಾತ್ಪೀತಾ ಅವೃಣೋತಾ, ಅವರೋಧಂ ಕೃತವಾನ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಯದ್ಯತ್ ಮಯಾ ನಿರ್ಣೇತಂ ಪ್ರಶ್ನಾರೂಪಂ ವಿಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಮ್, ತತ್ತತ್ ಏಕದೇಶತ್ವೇನೈವ ಕಾಮಪ್ರಶ್ನಸ್ಯ ಗೃಹೀತ್ವಾ ಪುನಃಪುನರ್ಮಾಂ ಪರ್ಯಂತು ಯುಜ್ಞಃ ಏವ | ಮೇಧಾವಿತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯೇತದ್ ಭಯಕಾರಣಮ್, ಸರ್ವಂ ಮದೀಯಂ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಕಾಮಪ್ರಶ್ನವ್ಯಾಜೇನ ಉಪಾದಿತ್ಸತೀತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆ (ನಿಮ್ಮ) ಅನುಶಾಸನವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಆ ನಾನು ಭಗವಂತನಾದ ನಿನಗೆ ಸಾವಿರ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ. 'ಇನ್ನುಮೇಲೆ ವಿಮೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಹೇಳು' ಎಂಬದನ್ನು (ಹಿಂದೆಯೇ) ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ್ದಾಗಿದೆ

ಇಲ್ಲಿ, ವಿಮೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ ಎಂಬೀ ವಾಕ್ಯದ (ವಿಷಯ)ದಲ್ಲಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಭಯಪಟ್ಟನು ಹೆದರಿದನು, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನ ಹೆದರಿಕೆಗೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ : ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಹೇಳುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದಾಗಲಿ ತಿಳಿಯದ್ದರಿಂದಾಗಲಿ ಹೆದರಲಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ, ಜಾಣನಾದ ರಾಜನು (ಮಾ=ಮಾಮ್) ಎಲ್ಲಾ ಅಂತಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಕೊನೆಯ ನಿರ್ಣಯಗಳಿಂದಲೂ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿರುತ್ತಾನೆ ಬಂಧಿಸಿರುತ್ತಾನೆ, ನಿರ್ಬಂಧಿಸಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಯಾವಯಾವ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ರೂಪವನ್ನು ನಾನು ವಿಮೋಕ್ಷೆಗೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ಹೇಳಿದೆನೋ ಅದನ್ನು (ತನ್ನ) ಕಾಮಪ್ರಶ್ನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗವೆಂದೇ ಗ್ರಹಿಸಿ ಜಾಣನಾದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ನನ್ನನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತಾನೆ, ನನ್ನ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನೆಲ್ಲ ಕಾಮಪ್ರಶ್ನೆಯ ನೆಪದಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಚ್ಛಿಸುತ್ತಿದಾನೆ- ಎಂಬಿವು ಭಯಕಾರಣವು.

ಸಂಸಾರವೈವಹಾರಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಅವತರಣಿಕೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ವಾ ಏಷ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಸ್ವಪ್ನಾನೇ ರತ್ನಾ ಚರಿತ್ವಾ ದೃಷ್ಟ್ವಂ ಪುಣ್ಯಂ ಚ ಪಾಪಂ ಚ ಪುನಃ ಪ್ರತಿನ್ಯಾಯಂ ಪ್ರತಿಯೋನ್ಯಾ ದ್ರವತಿ ಬುದ್ಧಾನ್ತಾಯೈವ || ೩೪ ||

೩೪. ಆ ಇವನು ಈ ಸ್ವಪ್ನಾಂತದಲ್ಲಿ ರಮಿಸಿ ಚರಿಸಿ ಪುಣ್ಯ ವನ್ನೂ ಪಾಪವನ್ನೂ ಕಾಣುತ್ತಲೇ (ಇದ್ದು) ಮತ್ತೆ ಪ್ರತಿನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಯೋನಿಯಾಗಿ ಬುದ್ಧಾಂತಕ್ಕೇ ಓಡಿಬರುವನು.

ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥಭಾಗದ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೪೨. ಅತ್ರ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿರಾತ್ಮಾ ಸ್ವಪ್ನೇ (೪-೩-೯) ಪ್ರದರ್ಶಿತಃ | ಸ್ವಪ್ನಾಂತಬುದ್ಧಾಂತಸಂಚಾರೇಣ ಕಾರ್ಯಕರಣ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತತಾ ಕಾಮಕರ್ಮಪ್ರವಿವೇಕಶ್ಚ ಅಸದ್ಗತಯಾ ಮಹಾಮತ್ಸ್ಯದೃಷ್ಟಾ ನ್ತೇನ (೪-೩-೧೮) ಪ್ರದರ್ಶಿತಃ | ಪುನಶ್ಚ ಅವಿದ್ಯಾಕಾರ್ಯಂ ಸ್ವಪ್ನ ಏವ 'ಘ್ನಂತೀನ' (೪-೩-೨೦) ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪ್ರದರ್ಶಿತಮ್ | ಅರ್ಥಾತ್ ಅವಿದ್ಯಾ ಯಾಃ ಸತತ್ತ್ವಂ ನಿರ್ಧಾರಿತಮ್ ಅತದ್ಧರ್ಮಾಧ್ಯಾರೋಪಣರೂಪತ್ವಮ್ ಅನಾತ್ಮಧರ್ಮತ್ವಂ ಚ | ತಥಾ ವಿದ್ಯಾಯಾಶ್ಚ ಕಾರ್ಯಂ ಪ್ರದರ್ಶಿತಂ ಸರ್ವಾತ್ಮ ಭಾವಃ ಸ್ವಪ್ನ ಏವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಃ 'ಸರ್ವೋಽಸ್ಮೀತಿ ಮನ್ಯತೇ ಸೋಽಸ್ಯ ಪರಮೋ ಲೋಕಃ' (೪-೩-೨೦) ಇತಿ | ತತ್ರ ಚ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವಃ ಸ್ವಭಾವೋಽಸ್ಯ, ಏವಮ್ ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಾದಿಸರ್ವಸಂಸಾರಧರ್ಮಸಂಬಂಧಾತಿತಂ ರೂಪಮ್ ಅಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸುಷುಪ್ತೇ ಗೃಹ್ಯತೇ ಇತ್ಯೇತತ್ (೪-೩-೨೧, ೨೨) ವಿಜ್ಞಾಪಿತಮ್ | ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿರಾತ್ಮಾ ಏಷ ಪರಮ ಆನಂದಃ ಏಷ ವಿದ್ಯಾಯಾ ವಿಷಯಃ | ಸ ಏಷ ಪರಮಃ ಸಂಪ್ರಸಾದಃ ಸುಖಸ್ಯ ಚ ಪರಾ ಕಾಷ್ಠಾ (೪-೩- ೩೨, ೩೩) ಇತ್ಯೇತತ್ ಏವಮನ್ತೇನ ಗ್ರಂಥೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ | ತಚ್ಚೈತತ್ ಸರ್ವಂ ವಿಮೋಕ್ಷಪದಾರ್ಥಸ್ಯ ದೃಷ್ಟಾಂತಭೂತಂ ಬದ್ಧನಸ್ಯ ಚ | ತೇ ಚೈತೇ ಮೋಕ್ಷಬದ್ಧನೇ ಸಹೇತುಕೇ ಸಪ್ರಪಂಚೀ ನಿರ್ದಿಷ್ಟೇ ವಿದ್ಯಾವಿದ್ಯಾಕಾರ್ಯೇ | ತತ್ ಸರ್ವಂ ದೃಷ್ಟಾಂತಭೂತಮೇವ ಇತಿ ತದ್ವಿಷ್ಣುಸ್ತಿಕಸ್ಥಾನೀಯೇ ಮೋಕ್ಷ ಬದ್ಧನೇ ಸಹೇತುಕೇ ಕಾಮಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಭೂತೇ ತ್ವಯಾ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಇತಿ ಪುನಃ ಪರ್ಯನುಯುಜ್ಯಂತೇ ಜನಕಃ 'ಅತ ಉಂಫಂ ವಿಮೋಕ್ಷಾಯೈವ ಬ್ರೂಹಿ' ಇತಿ | ತತ್ರ ಮಹಾಮತ್ಸ್ಯವತ್ ಸ್ವಪ್ನಬುದ್ಧಾಂತಾ ಅಸದ್ಗತಃ ಸಂಚರತಿ ಏಕ ಆತ್ಮಾ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಃ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಯಥಾ ಚಾಸೌ ಕಾರ್ಯಕರಣಾನಿ ಮೃತ್ಯುರೂಪಾಣಿ ಪವಿತ್ರಜನ್ ಉಪಾದದಾನಶ್ಚ ಮಹಾಮತ್ಸ್ಯವತ್ ಸ್ವಪ್ನ ಬುದ್ಧಾಂತಾ ಅನುಸಂಚರತಿ | ತಥಾ ಜಾಯಮಾನೋ ಮ್ರಿಯಮಾಣಶ್ಚ ತೈರೇವ ಮೃತ್ಯುರೂಪೈಃ ಸಂಯುಜ್ಯತೇ ವಿಯುಜ್ಯತೇ ಚ | 'ಉಭೌ ಲೋಕಾವನು ಸಂಚರತಿ' (೪-೩-೭) ಇತಿ ಸಂಚರಣಂ ಸ್ವಪ್ನಬುದ್ಧಾಂತಾನುಸಂಚಾರಸ್ಯ

ದಾಷ್ಟಾನ್ತಿ ಕತ್ತೇನ ಸೂಚಿತಮ್ | ತದಿಹ ವಿಸ್ತರೇಣ ಸನಿಮಿತ್ತಂ ಸಂಚರಣಂ
ವರ್ಣಯಿತವ್ಯಮ್ ಇತಿ ತದರ್ಥೋಪನಿಷತ್ ಆರಮ್ಭಃ | ತತ್ರ ಚ ಬುದ್ಧಾ
ನ್ಮಾತೃ ಸ್ವಪ್ನಾಂತಮ್ ಅಯಮಾತ್ಮಾ ಅನುಪ್ರವೇಶಿತಃ (೪-೩-೧೭) |
ತಸ್ಮಾತ್ ಸಂಪ್ರಸಾದಸ್ಥಾನಂ ಮೋಕ್ಷದೃಷ್ಟಾಂತಭೂತಮ್ | ತತಃ ಪ್ರಚ್ಯಾವ್ಯ
ಬುದ್ಧಾಂತೇ ಸಂಸಾರವ್ಯವಹಾರಃ ಪ್ರದರ್ಶಯಿತವ್ಯಃ ಇತಿ ತೇನಾಸ್ಯ ಸಂಬಂಧಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನಮಯನಾದ ಆತ್ಮನು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯೆಂದು
(೪-೩-೯) ತಿಳಿಸಲಾಯಿತು. ಸ್ವಪ್ನಾಂತಬುದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು (ಸೇರುತ್ತಾ
ಒಂದರಿಂದೊಂದಕ್ಕೆ) ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳಿಗಿಂತ ವ್ಯತಿ
ರಿಕ್ತನಾಗಿರುವನೆಂದೂ ಅಸಂಗನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಕಾಮಕರ್ಮರಹಿತನೆಂದೂ
ಮಹಾಮತ್ಸ್ಯದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ (೪-೩-೧೮) ತಿಳಿಸಲಾಯಿತು. ಮತ್ತೆ
ಅವಿದ್ಯೆಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿಯೇ 'ಕೊಲ್ಲುವಂತಿರುತ್ತಾರೆ' (೪-೩-೨೦)
ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವದರಿಂದ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಅವಿದ್ಯೆಯು ಅದರದ್ದಲ್ಲದ
ಧರ್ಮವನ್ನು ಅಧ್ಯಾತ್ಮರೂಪಮಾಡುವ ಸ್ವರೂಪವು, ಆತ್ಮನ ಧರ್ಮವಲ್ಲ-
ಎಂದು ಅವಿದ್ಯೆಯ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅರ್ಥವಶದಿಂದ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಹೀಗೆಯೇ
ವಿದ್ಯೆಯ ಕಾರ್ಯವಾದ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವವನ್ನು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿಯೇ 'ಸರ್ವವೂ
ಆಗಿರುವೆನೆಂದು ಎಣಿಸುತ್ತಾನೆ; ಇದು ಇವನ ವರಸುಲೋಕವು' (೪-೩-೨೦)
ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವವು ಈ (ಆತ್ಮನಿಗೆ)
ಸ್ವಭಾವವೆಂಬುದೂ ಹೀಗೆಯೇ ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲಾ
ಸಂಸಾರಧರ್ಮಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ವಿಗಾರಿರುವ ರೂಪವು ಇವನದು ಎಂಬುದೂ
ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ (೪-೩-೨೧, ೨೨) ಎಂಬುದನ್ನು
ತಿಳಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯಾದ ಈ ಆತ್ಮನು ಪರಮಾನಂದವು,
ಇದೇ ವಿದ್ಯೆಗೆ ವಿಷಯವು, ಇದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಪ್ರಸಾದ(ಸ್ವರೂಪವು) ಸುಖದ
ಕೊನೆಯ ಹಂತವು (೪-೩-೩೨, ೩೩) ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗಿನ ಗ್ರಂಥದಿಂದ
ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ.

ಆ ಇದೆಲ್ಲವೂ ವಿನೋಕ್ಷಪದಾರ್ಥಕ್ಕೂ ಬಂಧನಕ್ಕೂ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿರು
ತ್ತದೆ. ಆ ಈ ವಿನೋಕ್ಷಬಂಧನಗಳೆಂಬ ವಿದ್ಯಾವಿದ್ಯೆಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಕಾರಣ
ಸಹಿತವಾಗಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದೆಲ್ಲವೂ ದೃಷ್ಟಾಂತವೇ
ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಅವಕ್ಕೆ ದಾಷ್ಟಾನ್ತಿಕಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ವಿನೋಕ್ಷಬಂಧನಗಳನ್ನು
ಕಾರಣಸಹಿತವಾಗಿ- (ಅವೇ ನನ್ನ) ಕಾಮಪ್ರಶ್ನೆಯ ಅರ್ಥವಾಗಿರುವದರಿಂದ-

ನೀನು ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದು ಜನಕನು ಮತ್ತೂ- 'ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ವಿನೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೇಳು' ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ¹

ಇಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ವಿನಾನಂತೆ ಸ್ವಪ್ನಬುದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಅಸಂಗನೂ ಏಕನೂ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯೂ ² ಆದ ಆತ್ಮನು ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು (ಹಿಂದೆ) ಹೇಳಿದೆ. ಹೇಗೆ ಇವನು ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳೆಂಬ ಮೃತ್ಯುರೂಪಗಳನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಲೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೂ ದೊಡ್ಡ ವಿನಾನಂತೆ ಸ್ವಪ್ನಬುದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವನೋ ಹಾಗೆ ಹುಟ್ಟುವಾಗಲೂ ಸಾಯುವಾಗಲೂ ಅದೇ ಮೃತ್ಯುರೂಪಗಳಿಂದ ಸಂಯುಕ್ತನೂ ವಿಯುಕ್ತನೂ ಆಗುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. "ಎ ರ ಡು ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಅನುಸಂಚಾರಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ" (೪-೩-೭) ಎಂದು (ಈ) ಸಂಚಾರವನ್ನು ಸ್ವಪ್ನಬುದ್ಧಾಂತಗಳ ಅನುಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ದಾಷಾರ್ಢ್ಯಾಂತಿಕವಾಗಿ (ಅಲ್ಲಿ) ಸೂಚಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಸಕಾರಣವಾಗಿ ಸಂಚಾರವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಈ (ಗ್ರಂಥಭಾಗವನ್ನು) ಆರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ಈ ಆತ್ಮನನ್ನು ಬುದ್ಧಾಂತದಿಂದ ಸ್ವಪ್ನಾಂತವನ್ನು ಹೊಗುವಂತೆ (ಮಾಡಿ) ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ, ಅದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿರುವ ಸಂಪ್ರಸಾದಸ್ಥಾನವನ್ನು (ಹೊಗುವಂತೆ ಮಾಡಿ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಈಗ) ಅಲ್ಲಿಂದ ಜಾರಿಸಿ ಬುದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ (ಇವನಿಗೆ ಆಗುವ) ಸಂಸಾರವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಆ (ಗ್ರಂಥಕ್ಕೂ) ಇದಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವು.

ಕಂಡಿಕೆಯ ಅರ್ಥ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೪೩. ಸ ವೈ ಬುದ್ಧಾಂತಾತ್ ಸ್ವಪ್ನಾಂತಕ್ರಮೇಣ ಸಂಪ್ರಸನ್ನ ಏಷಃ

1. ಇಲ್ಲಿ ಜನಕನು ತಪ್ಪುತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ - ಎಂದು ಅ|| ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥವಿಲ್ಲ, ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತಿ ಎಂದು ಆಗಮದಿಂದ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದಾಗುವ ಮೋಕ್ಷವೇ ಸುಷುಪ್ತಿಗೆ ದಾಷಾರ್ಢ್ಯಾಂತಿಕವು. ಅದನ್ನು ಹೇಳುವದು ಉಳಿದಿದೆ - ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿಯೂ ಇದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದನ್ನು ಒಪ್ಪಿದೆ.

2. ಎರಡವಸ್ಥೆಗಳನ್ನೂ ಅನುಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಹಂಗು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಇಲ್ಲ; ಎರಡವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವನೊಬ್ಬನೇ, ತನ್ನ ಬೆಳಕಿನಿಂದಲೇ ಎರಡನ್ನೂ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ - ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

3. ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿತಿರುವವನಿಗೆ ಯಾವ ಸಂಸಾರವೂ ಇಲ್ಲವಾದರೂ ಜಾಗ್ರದಭಿಮಾನವಿರುವವನಿಗೆ ಸಂಸಾರವಾಗುತ್ತಿರುವದು; ಅದು ಹೇಗೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಆತ್ಮನು ಸುಷುಪ್ತಿಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಏತಸ್ಮಿನ್ ಸಂಪ್ರಸಾದೇ ಸ್ಥಿತ್ವಾ ತತಃ ಪುನರೀಷತ್ ಪ್ರಚ್ಯುತಃ ಸ್ವಪ್ನಾನ್ತೇ
'ರತ್ವಾ ಚರಿತ್ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವಮತ್ | ಬುದ್ಧಾಂತಾಯೈವ ಆದ್ರವತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಬುದ್ಧಾಂತದಿಂದ ಸ್ವಪ್ನಾಂತಕ್ರಮದಿಂದ ಸಂಪ್ರಸನ್ನನಾದನಲ್ಲ, ಆ ಇವನು
ಈ ಸಂಪ್ರಸಾದದಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಅದರಿಂದ ಮತ್ತೆ ಒಂದಿಷ್ಟು ಜಾರಿ ಸ್ವಪ್ನಾಂತದಲ್ಲಿ
'ರಮಿಸಿ ಸಂಚರಿಸಿ ...' ಮುಂತಾದದ್ದನ್ನು ಹಿಂದಿನ (೧೩ನೆಯ ಕಂಡಿಕೆಯಂತೆ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು)- ಬುದ್ಧಾಂತಕ್ಕೇ ಬರುತ್ತಾನೆ.

ಸಂಸಾರಃ ಮೇಲುಸಿರಿಡುವಾಗ ಉತ್ಪ್ರಾಂತಿಗೆ ಆರಂಭ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದ್ಯಥಾಸಃ ಸುಸಮಾಹಿತಮುತ್ಸರ್ಜದ್ ಯಾಯಾದೇವ
ಮೇನಾಯಗ್ಂ ಶಾರೀರ ಆತ್ಮಾ ಪ್ರಾಜ್ಞೇನಾತ್ಮನಾಃಸ್ವಾರೂಢ
ಉತ್ಸರ್ಜನ್ ಯಾತಿ ಯತ್ರೈತದೂರ್ಧ್ವಾಚ್ಛಾಸೀ ಭವತಿ ||

೩೫. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಬಂಡಿಯು ಸುಸಮಾಹಿತವಾಗಿ ಗಡಗಡ
ಎನ್ನುತ್ತಾ ಹೋಗುತ್ತದೆಯೋ ಹೀಗೆಯೇ ಈ ಶಾರೀರನಾದ ಆತ್ಮನು
ಯಾವಾಗ ಹೀಗೆ ಮೇಲುಸಿರಿಡುವವನಾಗುವನೋ ಆಗ ಪ್ರಾಜ್ಞನಾದ
ಆತ್ಮನಿಂದ ಅನ್ವಾರೂಢನಾಗಿ ಗಡಗಡ ಎನ್ನುತ್ತಾ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೪೪. ಇತ ಆರಭ್ಯ ಅಸ್ಯ ಸಂಸಾರೋ ವರ್ಣ್ಯತೇ | ಯಥಾ ಅಯ
ಮಾತ್ಮಾ ಸ್ವಪ್ನಾಂತಾದ್ ಬುದ್ಧಾಂತಮಾಗತಃ, ಏವಮ್ ಅಯಮಸ್ಮಾದ್
ದೇಹಾದ್ ದೇಹಾಂತರಂ ಪ್ರತಿಪತ್ಸ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹ ಅತ್ರ ದೃಷ್ಟಾಂತಮ್ | ತತ್
ತತ್ರ ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಅನಃ ಶಕಟಂ ಸುಸಮಾಹಿತಂ ಸುಷ್ಮ ಭೃಶಂ ವಾ ಸಮಾ
ಹಿತಂ ಭಾಣೋಪಸ್ಕರಣೇನ ಊಲೂಖಲಮುಸಲಶೂರ್ಪಹಿಠರಾದಿನಾ ಅನ್ನಾ
ದ್ಯೇನ ಚ ಸಂಪನ್ನಮ್, ಸಂಭಾರೇಣ ಆಕ್ರಾಂತಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾ ಭಾರಾ
ಕ್ರಾಂತಂ ಸತ್ ಉತ್ಸರ್ಜತ್ ಶಬ್ದಂ ಕುರ್ವತ್ ಯಥಾ ಯಾಯಾತ್ ಗಚ್ಛೇತ್
ಶಾಕಟಿಕೇನ ಅಧಿಷ್ಠಿತಂ ಸತ್ | ಏವಮೇವ ಯಥಾ ಉಕ್ತೋ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ
ಅಯಂ ಶಾರೀರಃ ಶರೀರೇ ಭವಃ | ಕೋಣಸೌ? ಆತ್ಮಾ ಲಿಜ್ಜೋಪಾಧಿಃ | ಯಃ
ಸ್ವಪ್ನ ಬುದ್ಧಾಂತಾವಿವ ಜನ್ಮಮರಣಾಭ್ಯಾಂ ಪಾಪಸಂಸರ್ಗವಿಯೋಗಲಕ್ಷಣಾ
ಭ್ಯಾಮ್ ಇಹಲೋಕಪರಲೋಕೌ ಅನುಸಂಚರತಿ | ಯಸ್ಯ ಚ^೧ ಉತ್ಕ್ರಮಣಮ್

1. ಚ ಶಬ್ದಯುಕ್ತವಾದ ಪಾರವೇ ಉತ್ತಮ.

ಅನು ಪ್ರಾಣಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಮಥನಮ್ | ಸ ಪ್ರಾಜ್ಞೇನ ಪರೇಣ ಆತ್ಮನಾ ಸ್ವಯಂ
ಜ್ಯೋತಿಃಸ್ವಭಾವೇನ ಅನ್ವಾರಾಧಃ ಅಧಿಷ್ಠಿತಃ, ಅವಭಾಷ್ಯಮಾನಃ | ತಥಾ
ಜೋಕ್ತಮ್ “ಆತ್ಮನೈವಾಯಂ ಜ್ಯೋತಿಃಸ್ವರೂಪಃ ಪಲ್ಲಯತೇ” (೪-೩-೬)
ಇತಿ | ಉತ್ಸರ್ಜನ್ ಯಾತಿ | ತತ್ರ ಚೈತನ್ಯಾತ್ಮಜ್ಯೋತಿಷಾ ಭಾಸ್ಯೇ ಲಿಬ್ಧೀ
ವ್ರಾಣಪ್ರಧಾನೇ ಗಚ್ಛತಿ ತದುಪಾಧಿರಪ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ ಗಚ್ಛತಿವ | ತಥಾ ಚ ಶ್ರುತ್ಯನ್ತ
ರಮ್ “ಕಸ್ತಿನ್ನವಹಮ್” (ಪ್ರ. ೬-೩) ಇತ್ಯಾದಿ, “ಧ್ಯಾಯತೀವ” (೪-೩-೭)
ಇತಿ ಚ | ಅತಃ ಏವೋಕ್ತಮ್ “ಪ್ರಾಜ್ಞೇನಾತ್ಮನಾನ್ವಾರಾಧಃ” ಇತಿ | ಅನ್ಯಥಾ
ಪ್ರಾಜ್ಞೇನೈಕೇಭೂತಃ ಶಕಟವತ್ ಕಥಮುತ್ಸರ್ಜನ್ ಯಾತಿ? ತೇನ ಲಿಬ್ಧೋ
ಪಾಧಿರಾತ್ಮಾ ಉತ್ಸರ್ಜನ್ ಮರ್ಮಸು ನಿಕ್ಯುತ್ಯಮಾನೇಷು ದುಃಖವೇದನಯಾ
ಆರ್ತಃ ಶಬ್ದಂ ಕುರ್ವನ್ ಯಾತಿ ಗಚ್ಛತಿ | ತತ್ ಕಸ್ತಿನ್ ಕಾಲೇ ಇತಿ ?
ಉಚ್ಯತೇ | ಯತ್ರ ಏತದ್ ಭವತಿ | ಏತತ್ ಇತಿ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಮ್ |
ಉರ್ಧ್ವೋಚ್ಛ್ವಾಸೀ | ಯತ್ರ ಉರ್ಧ್ವೋಚ್ಛ್ವಾಸಿತ್ವಮ್ ಅಸ್ಯ ಭವತಿ
ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ದೃಶ್ಯಮಾನಸ್ಯಾಪಿ ಅನುವದನಂ ವೈರಾಗ್ಯಹೇತೋಃ | ಈದೃಶಃ
ಕಷ್ಟಃ ಖಲು ಅಯಂ ಸಂಸಾರಃ, ಯೇನ ಉತ್ಪಾನ್ರಿಕಾಲೇ ಮರ್ಮಸು
ಉತ್ಕಟಮಾನೇಷು ಸ್ಮೃತಿಲೋಪಃ ದುಃಖವೇದನಾರ್ತಸ್ಯ ಪುರುಷಾರ್ಥ
ಸಾಧನಪ್ರತಿಪತ್ತೌ ಚ ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಪರವಶೀಕೃತಚಿತ್ತಸ್ಯ | ತಸ್ಮಾತ್
ಯಾವತ್ ಇಯಮ್ ಅವಸ್ಥಾ ನಾನ್ಯಗಮಿಸ್ಯತಿ ತಾವದೇವ ಪುರುಷಾರ್ಥ
ಸಾಧನಕರ್ತವ್ಯತಾಯಾಮ್ ಅನ್ಯಮತ್ತೋ ಭವೇತ್ ಇತ್ಯಾಹ ಕಾರುಣ್ಯಾತ್
ಶ್ರುತಿಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇಲ್ಲಿಂದ ಮೊದಲುಮಾಡಿ ಇವನಿಗೆ ಸಂಸಾರ(ವಾಗುವ ಬಗೆಯನ್ನು)
ವರ್ಣಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆ ಈ ಆತ್ಮನು ಸ್ವಪ್ನಾಂತದಿಂದ ಬುದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ
ಬಂದನೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇವನು ಈ ದೇಹದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ದೇಹವನ್ನು ಪಡೆ
ಯುವನು ಎಂದು ಇದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದಾನೆ (ತತ್ = ತತ್ರ) ಇಲ್ಲಿ
ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಬಂಡಿಯು ಚಕಡಿಯು ಸುಸಮಾಹಿತವಾಗಿ ಎಂದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ
ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಭರ್ತಿಯಾಗಿ ಪಾತ್ರೆಯ ಸಾಮಾನುಗಳಿಂದಲೂ ಒರಳು,
ಒನಕೆ, ನೊರೆ, ತಪ್ಪಲೆ- ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದಲೂ ಉಣ್ಣುವ ಅನ್ನದಿಂದಲೂ
ಕೂಡಿ ಸಂಭಾರದಿಂದ ತುಂಬಿ ಎಂದರ್ಥ. ಹಾಗೆ ಭಾರದಿಂದ ತುಂಬಿಕೊಂಡು
ಗಡಗಡ ಎನ್ನುತ್ತಾ ಸದ್ದುಮಾಡುತ್ತಾ ಬಂಡಿಯವನು ಮೇಲೆ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿ
ರಲು, ಹೇಗೆ ಹೋಗುತ್ತದೆಯೋ ಮುನ್ನಡೆಯುತ್ತದೆಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಈ
ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ, ಈ ಶಾರೀರನು, ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವವನು- ಇವನು ಯಾರು ?
ಸ್ವಪ್ನಬುದ್ಧಾಂತಗಳಂತೆ ಪಾಪದ ಸಂಬಂಧ ಮತ್ತು ವಿಯೋಗ (ಈ) ರೂಪ
ವಾಗಿರುವ ಜನ್ಮಮರಣಗಳಿಂದ ಇಹಲೋಕಪರಲೋಕಗಳನ್ನು ಅನುಕ್ರಮ

ವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸ ತ್ತಾನಲ್ಲ, ಇವನ ಉತ್ಕಾಂಕ್ಷಿಯಾಗುತ್ತಲೂ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳೂ ಉತ್ಕಾಂಕ್ಷವಾಗುವವಲ್ಲ, ಆ ಲಿಂಗೋಪಾಧಿಯಾದ (ಆತ್ಮನು)¹ — ಪ್ರಾಜ್ಞನಾದ, ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತೀಶ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ² ಅನ್ವಾರೂಢನಾಗಿ, ಅವನನ್ನು ವೇಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, (ಅವನಿಂದ) ಬೆಳಗಲ್ಪಡುವವನಾಗಿ³ (ಎಂದರ್ಥ). ಆದ್ದರಿಂದಲೇ “ಇವನು ಆತ್ಮನೊಬ್ಬ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದಲೇ ಕುಳ್ಳಿರುತ್ತಾನೆ, ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ .” (೪-೩-೬) ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವದು. (ಹೀಗೆ ಬೆಳಗಲ್ಪಡುವವನಾಗಿ) ಗಡಗಡಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಜೈತನ್ಯಾತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯಿಂದ ಬೆಳಗಲ್ಪಡುವ ಪ್ರಾಣಪ್ರಧಾನವಾದ⁴ ಲಿಂಗವು ಹೋಗುವಾಗ ಅದನ್ನು ಉಪಾಧಿಯಾಗುಳ್ಳ ಆತ್ಮನೂ ಹೋಗುವಂತೆ (ತೋರುತ್ತಾನೆ). ಹಾಗೆಂದು “ಯಾವದು (ಉತ್ಕಾಂಕ್ಷವಾದರೆ) ನಾನೂ (ಉತ್ಕಾಂಕ್ಷವಾಗುವೆನೋ)” (೬-೩) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತದೆ⁵, “ಧ್ಯಾನಮಾಡುವವನಂತೆ ಇರುತ್ತಾನೆ, (ಅಲಗುಡುವವನಂತೆ ಇರುತ್ತಾನೆ)” (೪-೩-೭) ಎಂದೂ (ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ).⁶ ಆದ್ದರಿಂದಲೇ (ಇಲ್ಲಿ) ‘ಪ್ರಾಜ್ಞನಾದ ಆತ್ಮನಿಂದ ಅನ್ವಾರೂಢನಾಗಿ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಹೀಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪ್ರಾಜ್ಞನೊಡನೆ ಒಂದಾದವನು ಚಕಡಿಯ ಹಾಗೆ ಹೇಗೆತಾನೆ ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾಹೋದಾನು⁷ ? ಆದ್ದ

1. ಶಾರೀರಶಬ್ದವು ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವವನು ಅಥವಾ ಶರೀರಕ್ಕೊಡೆಯನು ಎಂದಿಷ್ಟೇ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆಯಾದರೂ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಶರೀರವೆಂದರೆ ಲಿಂಗಶರೀರವನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಭಾವ. ಆತ್ಮಾ ಲಿಂಗೋಪಾಧಿಃ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ನಾವು ಲಿಂಗೋಪಾಧಿಯಾದ ಆತ್ಮನು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿದೇವೆ, ಆತ್ಮನು ಎಂದರೆ ಲಿಂಗೋಪಾಧಿಯು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನೇ ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದಿದೆ. ಪರಮಾರ್ಥದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇವೇ ಸಂಯಾದರೂ ಸಂಸಾರವರ್ಣನೆಗೆ ಅಜ್ಞರ ಆತ್ಮನಿಗೇ ಉತ್ಕಾಂಕ್ಷಿಯನ್ನು ಹೇಳುವದು ಯುಕ್ತವೆಂದು ನಮಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

2. ೪-೩-೨, ೪-೩-೩೫ — ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಪ್ರಾಜ್ಞಶಬ್ದವು ನಿತ್ಯಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಿ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂ. ಭಾ. ೧-೩-೪೨ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೦೯)ರಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದೆ.

3. ಉತ್ಕೃಮಣಕ್ರಿಯೆಗೆ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕವಾದ ವ್ರಾಣವು ಅವಶ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಚಿದಾಭಾಸವಾದ ಪ್ರಾಣಪ್ರಧಾನಲಿಂಗದ ಗಮನದಿಂದ ಜೀವನೂ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

4. ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣದ ಉತ್ಕಾಂಕ್ಷಿಯಿಂದಲೇ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಉತ್ಕಾಂಕ್ಷೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

5. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವತಃ ಧ್ಯಾನವಿಲ್ಲ, ಚಲನವೂ ಇಲ್ಲ ; ಉಪಾಧಿಯಿಂದಲೇ ಧ್ಯಾನಚಲನಗಳು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

6. ನಿರುಪಾಧಿಕನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಶಬ್ದವಾಗಲಿ ಗಮನವಾಗಲಿ ಸಂಭವಿಸುವದಿಲ್ಲ ಎಷ್ಟೆ ಎಂದರ್ಥ.

೪-೩-೩೬] ಈ ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಶರೀರವನ್ನು ಸೇರುವ ಪ್ರಕಾರ ೪೯೫

ರಿಂದ ಲಿಂಗೋಪಾಧಿಯಾದ ಆತ್ಮನು ಗಡಗಡ ಎನ್ನುತ್ತಾ ಎಂದರೆ ಮರ್ಮಗಳು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡುಹೋಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ದುಃಖದ ವೇದನೆಯಿಂದ ಸಂಕಟಪಡುತ್ತಾ ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ ಮುನ್ನಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಇದು ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ? ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ: ಯಾವಾಗ ಹೀಗಾಗುತ್ತದೆಯೋ-(ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ) ಏತತ್ (ಹೀಗೆ) ಎಂಬುದು ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷವು. (ಹೀಗೆ ಯಾವಾಗ) ಉದ್ಭವೋಚ್ಛ್ವಾಸಿಯಾಗುವನೋ (ಯಾವಾಗ) ಮೇಲುಸಿರಿಡುವುದು ಇವನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವದೋ ಎಂದರ್ಥ. (ಉಸಿರಿಡುವುದು) ಕಂಡೇ ಇದೆಯಾದರೂ (ಇದನ್ನು) ಅನುವಾದವಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದು ನೈರಾಗ್ಯಕ್ಕಾಗಿ. ಈ ಸಂಸಾರವು ಇಂಥ ಕಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆಯಲ್ಲವೆ ? ಇದರಿಂದ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮರ್ಮಗಳು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡುಹೋಗುತ್ತಿರಲು ದುಃಖದ ವೇದನೆಯಿಂದ ಸಂಕಟಪಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ತುತಿಯು ತಪ್ಪಿಬಿಡುತ್ತದೆ, ಚಿತ್ತವು ಪರವಶವಾಗಿ ಬಿಡುವುದರಿಂದ ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಾಧನವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧಾರಣವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಅವಸ್ಥೆಯು ಬಾರದೆ ಇರುವದರೊಳಗೇ ಪುರುಷಾರ್ಥದ ಸಾಧನವನ್ನು ಮಾಡುವದರಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಮತ್ತನಾಗಬೇಕು ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಕರುಣೆಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ಈ ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು

ಮತ್ತೊಂದು ಶರೀರವನ್ನು ಸೇರುವ ಪ್ರಕಾರ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯತ್ರಾಯಮುಣಿಮಾನಂ ನೈತಿ ಜರಯಾ ವೋಪತಪತಾ
ನಾಃಣಿಮಾನಂ ನಿಗಚ್ಛತಿ ತದ್ಯಥಾಃವ್ರಂ ವೋದುವ್ವರಂ ನಾ
ಪಿಶ್ವಲಂ ನಾ ಬಸ್ತನಾತ್ ಪ್ರಮುಚ್ಯತ ಏವಮೇನಾಯಂ
ಪುರುಷ ಏಭ್ಯೋಽಜ್ಞಿಭ್ಯಃ ಸಂಪ್ರಮುಚ್ಯ ಪುನಃ ಪ್ರತಿ
ನ್ಯಾಯಂ ಪ್ರತಿಯೋನ್ಯಾದ್ರವತಿ ಪ್ರಾಣಾಯೈವ || ೩೬ ||

೩೬. ಯಾವಾಗ ಇವನು ಬಡಕಲಾಗುವನೋ, ಮುಪ್ಪಿನಿಂದಾಗಲಿ ಉಪತಪಿಸುವದರಿಂದಾಗಲಿ ಬಡಕಲಾಗುವನೋ, ಆಗ ಹೇಗೆ ಮಾವು, ಅಥವಾ ಅತ್ತಿಯ (ಹಣ್ಣು), ಅಥವಾ ಅರಳಿಯ (ಹಣ್ಣು) ಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಪುರುಷನು ಈ ಅಂಗಗಳಿಂದ ಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮತ್ತೂ ಪ್ರತಿನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಯೋನಿಯಾಗಿ ಪ್ರಾಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಓಡಿಬರುತ್ತಾನೆ.

ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಡುವದು ಯಾವಾಗ ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೪೫. ತದಸ್ಯ ಉರ್ಧ್ವೋಚ್ಛ್ವಾಸಿತ್ವಂ ಕಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ, ಕಿಂನಿಮಿತ್ತಮ್, ಕಥಮ್, ಕಿಮರ್ಥಂ ವಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ ? ಏತದುಚ್ಯತೇ | ಸೋಽಯಂ ಪ್ರಾಕೃತಃ ಶಿರಃ ಪಾಣ್ಯಾದಿಮಾನ್ ಪಿಂಡಃ, ಯತ್ರ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ, ಅಯಮ್ ಅಣಿಮಾನಮ್ ಅಣೋರ್ಭಾವಮ್, ಅಣುತ್ತಮ್ | ಕಾರ್ಶ್ಯಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ನೈತಿ ನಿಗಚ್ಛತಿ | ಕಿಂನಿಮಿತ್ತಮ್ ? ಜರಯಾ ವಾ ಸ್ವಯಮೇವ ಕಾಲಪಕ್ವಫಲವತ್ ಜೀರ್ಣಃ ಕಾರ್ಶ್ಯಂ ಗಚ್ಛತಿ | ಉಪತಪತಿತಿ ಉಪತಪನ್ ಜ್ವರಾದಿರೋಗಃ | ತೇನ ಉಪತಪತಾ ವಾ | ಉಪತಪ್ಯಮಾನೋ ಹಿ ರೋಗೇಣ ವಿಷಮಾಗ್ನಿತಯಾ ಅನ್ನಂ ಭುಕ್ತಂ ನ ಜರಯತಿ | ತತೋಽನ್ನರಸೇನ ಅನುಪಚೇಯಮಾನಃ ಪಿಂಡಃ ಕಾರ್ಶ್ಯಮ್ ಆಪದ್ಯತೇ | ತದುಚ್ಯತೇ ಉಪತಪತಾ ವಾ ಇತಿ | ಅಣಿಮಾನಂ ನಿಗಚ್ಛತಿ | ಯದಾ ಅತ್ಯಂತಕಾರ್ಶ್ಯಂ ಪ್ರತಿಪನ್ನೋ ಜರಾದಿನಿಮಿತ್ತೈಃ ತದಾ ಉರ್ಧ್ವೋಚ್ಛ್ವಾಸೀ ಭವತಿ | ಯದಾ ಉರ್ಧ್ವೋಚ್ಛ್ವಾಸೀ ತದಾ ಭೃಶಾಹಿತ ಸಂಭಾರಶಕಟಿವತ್ ಉತ್ಸರ್ಜನ್ ಯಾತಿ | ಜರಾಭಿಭವೋ ರೋಗಾದಿಪೀಡನಂ ಕಾರ್ಶ್ಯಪತ್ತಿಶ್ಚ ಶರೀರವತಃ ಅನಶ್ಯಂಭಾವಿನ ಏತೇ ಅನರ್ಥಾಃ ಇತಿ ಮೈರಾ ಗ್ಯಾಯ ಇದಮ್ ಉಚ್ಯತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅವನು ಮೇಲುಸಿರಿದುವದು ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ? ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ? ಹೇಗೆ ? ಯಾವ ಫಲಕ್ಕಾಗಿ ಆಗುವದು ? ಎಂದರೆ ಇದನ್ನು (ಈಗ) ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಆ ಈ ಪ್ರಾಕೃತವಾದ ತಲೆಕೈಗಳು-ಮುಂತಾದವುಗಳುಳ್ಳ ಶರೀರವು ಯಾವಾಗ ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಇದು- (ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ) ಅಣಿಮಾನಮ್ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಣುವಿನ ಭಾವವನ್ನು, ಅಣುತ್ತವನ್ನು -ಬಡಕಲಾಗುವಿಕೆಯನ್ನು ಎಂದರ್ಥ. (ಇದನ್ನು ಯಾವಾಗ) (ನೈತಿ=ನಿಗಚ್ಛತಿ) ಹೊಂದುವದೋ (ಎಂದರ್ಥ). ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ (ಹೊಂದುತ್ತದೆ) ? ಮುಪ್ಪಿನಿಂದಲಾದರೂ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಕ್ವವಾದ ಹಣ್ಣಿನಂತೆ ಮುದಿಯಾಗಿ ಬಡಕಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಆ ಉಪತಪಿಸುವವರಿಂದ ಉಪತಾಪವೆನಿಸುವದು, ಜ್ವರವೇ ಮುಂತಾದ ರೋಗವು ; ಉಪತಪಿಸುವ (ರೋಗ)ದಿಂದಲಾದರೂ (ಬಡಕಲಾಗುತ್ತದೆ). ಏಕೆಂದರೆ ರೋಗದಿಂದ ಉಪತಪ್ತನಾದವನಿಗೆ ಅಗ್ನಿಯು ವಿಷಮವಾಗುವದರಿಂದ ಉಂಡ ಅನ್ನವು ಜೀರ್ಣವಾಗುವದಿಲ್ಲ; ಅದರಿಂದ ಶರೀರವು ಅನ್ನರಸದಿಂದ ಬೆಳೆಯದೆ ಬಡಕಲಾಗು.

ತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು 'ಉಪತಪಿಸುವದರಿಂದಲಾಗಲಿ' ಎಂದಿದೆ. (ಉಪತಪಿಸುವ ರೋಗದಿಂದಾಗಲಿ) ಬಡಕಲಾಗುತ್ತದೆಯೋ-ಯಾವಾಗ ಮುಪ್ಪು ಮುಂತಾದ ನಿಮಿತ್ತಗಳಿಂದ ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಬಡಕಲಾಗುವನೋ, ಆಗ ಮೇಲುಸಿರಡುವವನಾಗುವನು, ಯಾವಾಗ ಮೇಲುಸಿರಡುವನೋ ಆಗ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಭರ್ತಿಮಾಡಿರುವ ಸಂಭಾರವುಳ್ಳ ಚಕಡಿಯಹಾಗೆ ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಮುಪ್ಪು ಬಂದಡಸುವದೂ, ಬೇನೆಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಪೀಡಿಸುವದೂ, ಬಡಕಲಾಗುವದೂ- ಈ ಅನರ್ಥಗಳು ಶರೀರಿಗೆ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಆಗಿಯೇತೀರುವನಾದ್ದರಿಂದ ಇದನ್ನು (ಇಲ್ಲಿ) ವೈರಾಗ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.

ಶರೀರತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವೂ ಫಲವೂ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೪೬. ಯದಾ ಅಸೌ ಉತ್ಪ್ರಜ್ಞನ್ ಯಾತಿ ತದಾ ಕಥಂ ಶರೀರಂ ವಿಮುಚ್ಛತೀತಿ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಉಚ್ಯತೇ | ತತ್ ತತ್ರ ಯಥಾ ಆಮ್ರಂ ವಾ ಫಲಮ್, ಉದುವ್ವರಂ ವಾ^೧ ಪಿಪ್ಪಲಂ ವಾ ಫಲಮ್ | ವಿಷಮಾನೇಕದೃಷ್ಟಾಂತೋಪಾದಾನಂ ಮರಣಸ್ಯ ಅನಿಯತನಿಮಿತ್ತತ್ವಖ್ಯಾಪನಾರ್ಥಮ್ | ಅನಿಯತಾನಿ ಹಿ ಮರಣಸ್ಯ ನಿಮಿತ್ತಾನಿ ಅಸಂಖ್ಯಾತಾನಿ ಚ | ಏತದಪಿ ವೈರಾಗ್ಯಾರ್ಥಮೇವ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಅಯಮ್ ಅನೇಕಮರಣನಿಮಿತ್ತವಾನ್, ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವದಾ ಮೃತ್ಯೋರಾಸ್ಯೇ ವರ್ತತ ಇತಿ | ಬಂಧನಾತ್ ಬಂಧ್ಯತೇ ಯೇನ ವೃನ್ತೇನ ಸಹ ಸ ಬಂಧನಕಾರಣೋ ರಸಃ | ಯಸ್ಮಿನ್ ವಾ ಬಂಧ್ಯತ ಇತಿ ವೃನ್ತಮೇವ ಉಚ್ಯತೇ ಬಂಧನಮ್^೨ | ತಸ್ಮಾತ್ ರಸಾದ್ ವೃನ್ತದ್ವಾ ಬಂಧನಾತ್ ಪ್ರಮುಚ್ಯತೇ ವಾತಾದ್ಯನೇಕನಿಮಿತ್ತಮ್ | ಏವಮೇವ ಅಯಂ ಪುರುಷಃ ಲಿಬ್ಜಾತ್ಮಾ ಲಿಬ್ಜೋಪಾಧಿಃ ಏಭ್ಯೋಽಂತ್ರಿಭ್ಯಃ ಚಕ್ಷುರಾದಿದೇಹಾವಯವೇಭ್ಯಃ ಸಂಪ್ರಮುಚ್ಯ ಸಮ್ಯಕ್ ನಿರ್ಲೇವೇನ ಪ್ರಮುಚ್ಯ | ನ ಸುಪ್ತಿಗಮನ^೩ ಕಾಲೇ ಇವ ಪ್ರಾಣೇನ ರಕ್ಷನ್, ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಸಹ ವಾಯುನಾ ಉಪಸಂಹೃತ್ಯ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವಾಗ ಇವನು ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಹೋಗುತ್ತಾನೋ ಆಗ ಶರೀರವನ್ನು ಹೇಗೆ ಬಿಡುತ್ತಾನೆ ? ಎಂದರೆ (ಅದಕ್ಕೆ) ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಹೇಳ

1. ಇಲ್ಲಿ 'ಫಲಮ್' ಎಂದು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವಾ|| ಪಾರದಲ್ಲಿದೆ.

2. ಇಲ್ಲೊಂದು ಇತಿ ಇದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿರುತ್ತೆನಿಸುತ್ತದೆ.

3. ಸುಷುಪ್ತ ಎಂಬುದನ್ನು ಸುಪ್ತಿ ಎಂದು ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ. ಅನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.

ಲಾಗುತ್ತದೆ. (ತತ್ = ತತ್ರ) ಇಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಮಾವಿನಹಣ್ಣಾಗಲಿ, ಅತ್ತಿಯ ಅಥವಾ ಅರಳಿಯ ಹಣ್ಣಾಗಲಿ- ಬೇರೆಬೇರೆಯ ತರದ ಅನೇಕ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು¹ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು ಸಾವಿಗೆ ಗೊತ್ತಾದ (ಒಂದೇ) ನಿಮಿತ್ತವಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವದಕ್ಕಾಗಿ, ಸಾವಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತಗಳು ಇಂಥವೇ ಎಂದು ಗೊತ್ತಿರುವದಿಲ್ಲ, ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಇವೆ, ಅಲ್ಲವೆ? ಇದನ್ನು ವೈರಾಗ್ಯಕ್ಕಾಗಿಯೇ - ಇವನಿಗೆ ಅನೇಕ ಮರಣನಿಮಿತ್ತಗಳಿವೆಯಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ಮೃತ್ಯುವಿನ ಜಾಯಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು- (ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಹೇಳಿದೆ.) ಬಂಧನದಿಂದ: ಯಾವ ರಸದಿಂದ (ಹಣ್ಣು) ತೊಟ್ಟಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಬಿದ್ದಿರುವದೋ ಆ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ರಸವು (ಬಂಧನವು); ಅಥವಾ ಯಾವದರಲ್ಲಿ (ಹಣ್ಣು) ಕಟ್ಟಿಬಿದ್ದಿರುವದೋ (ಅದು) ಎಂದು ತೊಟ್ಟಿನೇ ಬಂಧನ(ವೆಂದಿದೆಯಾದರೂ ಹೇಳಬಹುದು). ಆ ಬಂಧನದಿಂದ, ರಸದಿಂದ ಅಥವಾ ತೊಟ್ಟಿನಿಂದ, ಗಾಳಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳಿಂದ (ಹೇಗೆ) ಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಪುರುಷನು, ಲಿಂಗಾರ್ತನು, ಲಿಂಗವೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ಈ ಅಂಗಗಳಿಂದ, ಕಣ್ಣೇ ಮುಂತಾದ ಪ್ರೇಷವ ಅವಯವಗಳಿಂದ ಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡು (ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ ಸಂಪ್ರಮುಚ್ಯ ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಸಂ' ಎಂಬಿದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ) ಜಿನ್ನಾಗಿ, ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಉಳಿಯದಂತೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಕನಸಿಗೆ² ಹೋಗುವಾಗಿನಂತೆ (ದೇಹವನ್ನು) ಪ್ರಾಣದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡಲ್ಲ, ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಪ್ರಾಣದೊಡನೆಯೇ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು³ (ಎಂದರ್ಥ)

1. ಮಾವು ತೊಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಬೀಳುತ್ತದೆ, ಅತ್ತಿಯಹಣ್ಣು ತೊಟ್ಟಿನ ಸಮೇತ ಬೀಳುತ್ತದೆ, ಅರಳಿಯ ಹಣ್ಣೋ ಎಂದರೆ ಪಕ್ಷವಾದ ಮೇಲೂ ಮತ್ತೆ ಯಾವದೋ ಒಂದು ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಬೀಳುತ್ತದೆ ಹೀಗೆಯೇ ಈ ಪುರುಷನು ಬಗೆಬಗೆಯ ನಿಮಿತ್ತಗಳಿಂದ ದೇಹತ್ಯಾಗಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ವಾರ್ತಿಕ ೧೯೩೦, ೧೯೩೧.

2. ಮೂಲದಲ್ಲಿ 'ಸುಷುಪ್ತಗಮನಕಾಲೇ' ಎಂದಿರುವುದು 'ಸುಪ್ತಿಗಮನಕಾಲೇ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬದಲು ಬರೆದವರ ಕೈತಪ್ಪಿನಿಂದ ಬಿದ್ದಿರಬೇಕು, ಏಕೆಂದರೆ ೪-೩-೧೨ರಲ್ಲಿ ಇವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿಷಯಕ್ಕೇ ಹೇಳಿದೆ. ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿಯೂ || ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವನ್ನೇ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ 'ಸುಪ್ತಿ' ಎಂದರೆ ಕನಸಿನ ನಿಮಿತ್ತ ಹೋಗುವವನಂತೆ- ಎಂದೇ ಅರ್ಥಮಾಡುವುದು ದೃಷ್ಟಾಂತದಾಪ್ತಾಂತಿಕಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೆ ಮಾಡಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ.

3. ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಬಿಟ್ಟು ಕನಸಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ, ಅದರ ಪ್ರಾಣಸಹಿತ ನಾಗಿಯೇ ಈಗ ದೇಹಾಂತರಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ.

ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಶರೀರಾಂತರಗ್ರಹಣವು ಪ್ರಾಣವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೪೭. ಪುನಃ ಪ್ರತಿನ್ಯಾಯಮ್ | ಪುನಃಶಬ್ದಾತ್ ಪೂರ್ವಮಪಿ ಆಯಂ ದೇಹಾದ್ ದೇಹಾಂತರಮ್ ಅಸಕ್ಯತ್ ಗತವಾನ್, ಯಥಾ ಸ್ವಸ್ವ ಬುದ್ಧಾಂತೌ ಪುನಃಪುನರ್ಗಚ್ಛತಿ ತಥಾ ಪುನಃ ಪ್ರತಿನ್ಯಾಯಂ ಪ್ರತಿಗಮನಂ ಯಥಾಗತಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಪ್ರತಿಯೋನಿ ಯೋನಿಂ ಯೋನಿಂ ಪ್ರತಿ ಕರ್ಮ ಶ್ರುತಾದಿವಶಾತ್ ಆದ್ರವತಿ | ಕಿಮರ್ಥಮ್ ? ಪ್ರಾಣಾಯೈವ | ಪ್ರಾಣ ವ್ಯೂಹಾಯೈವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸಪ್ರಾಣ ಏವ ಹಿ ಗಚ್ಛತಿ | ತತಃ ಪ್ರಾಣಾಯೈವ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಮ್ ಅನರ್ಥಕಮ್ | ಪ್ರಾಣವ್ಯೂಹಾಯ ಹಿ ಗಮನಂ ದೇಹಾತ್ ದೇಹಾಂತರಂ ಪ್ರತಿ | ತೇನ ಹಿ ಅಸ್ಯ ಕರ್ಮಫಲೋಪಭೋಗಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಃ ನ ಪ್ರಾಣಶತ್ತಾ ಮಾತ್ರೇಣ | ತಸ್ಮಾತ್ ತಾದರ್ಥ್ಯಾರ್ಥಂ ಯುಕ್ತಂ ವಿಶೇಷಣಂ ಪ್ರಾಣವ್ಯೂಹಾಯ ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

‘ಮತ್ತು ಪ್ರತಿನ್ಯಾಯವಾಗಿ’ ಎಂದು ‘ಮತ್ತೂ’ ಶಬ್ದವನ್ನು (ಪ್ರಯೋಗಿ ಸಿರು)ವದರಿಂದ ಹಿಂದೆಯೂ ಹಲವು ಬಾರಿ ಇವನು (ಒಂದು) ದೇಹದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ದೇಹವನ್ನು ಸೇರಿದ್ದನು, ಸ್ವಪ್ನಾಂತಬುದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಸೇರುತ್ತಾನೋ ಹಾಗೆ (ಸೇರಿದ್ದನು ಎಂದು ಭಾವ. ಈಗ) ಮತ್ತೂ ಪ್ರತಿನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಗಮನವಾಗಿ ಪೇಗೆ ಹೋಗಿದ್ದನೋ ಹಾಗೆಯೇ ಎಂದರ್ಥ; ಪ್ರತಿಯೋನಿಯಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ಯೋನಿಗೂ ಕರ್ಮ, ಜ್ಞಾನ-ಮುಂತಾದದ್ದರ¹ ವಶದಿಂದ ಓಡಿಬರುತ್ತಾನೆ. ಏತಕ್ಕೋಸ್ಕರ (ಬೇರೊಂದು ಯೋನಿಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ) ? ಪ್ರಾಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ, ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಎಂದರ್ಥ. ಪ್ರಾಣದಿಂದೊಡಗೂಡಿಯೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಹೋಗು ತ್ತಾನೆ² ? ಆದ್ದರಿಂದ ‘ಪ್ರಾಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ’ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು (ಇಲ್ಲಿ) ವ್ಯರ್ಥವು. ಪ್ರಾಣವನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಲ್ಲವೆ, (ಒಂದು) ದೇಹದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ದೇಹಕ್ಕೆ ಹೋಗುವದು ? ಅದರಿಂದಲೇ ಇವನಿಗೆ ಕರ್ಮದ ಫಲವನ್ನು ಉಪಭೋಗಿಸುವದೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನವು ಸಿದ್ಧಿಸುವದೇ ಹೊರತು ಬರಿಯ ಪ್ರಾಣದ ಇರವಿನಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಅರ್ಥವನ್ನು

1. ಮುಂತಾದದ್ದು ಎಂದರೆ ಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞೆ ಎಂಬ ವಾಸನೆ. ಮುಂದೆ ೪-೪-೨೨೩ ಇವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

2. ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಮನಸ್ಸು, ದೇಹಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಭೂತಕೂತ್ಸ ಗಳು- ಇಷ್ಟನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡೇ ದೇಹಾಂತರಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆಂದು ಸೂ. ಭಾ. ೩-೧-೧ (ಭಾ ಭಾ. ೨೦೩, ೨೦೪) ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ.

ಕೊಡುವದಕ್ಕಾಗಿ “ಪ್ರಾಣವನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ” ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.¹

ಸಂಸಾರಿಯನ್ನು ಭೋಗಸಾಮಗ್ರಿಗಳು

ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದ್ಯಥಾ ರಾಜಾನಮಾಯಾನ್ತಮುಗ್ರಾಃ ಪ್ರತ್ಯೇನಸಃ ಸೂತ
ಗ್ರಾಮಣ್ಯೋಽನ್ಯೈಃ ಸಾನೈರಾವಸಥೈಃ ಪ್ರತಿಕಲ್ಪನೈಃಯಮಾ
ಯಾತ್ಯಯಮಾಗಚ್ಛತೀತ್ಯೇವಗ್ಂ ಹೈವಂವಿದಗ್ಂ ಸರ್ವಾಣಿ
ಭೂತಾನಿ ಪ್ರತಿ ಕಲ್ಪಂತ ಇದಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಯಾತೀದಮಾ
ಗಚ್ಛತೀತಿ || ೩೭ ||

೩೭. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಬರುತ್ತಿರುವ ರಾಜನನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇನಸರಾದ ಉಗ್ರರೂ ಸೂತಗ್ರಾಮಣ್ಯರೂ ‘ಇವನು ಬರುತ್ತಾನೆ, ಇಗೋ ಬರುತ್ತಾನೆ’ ಎಂದು ಅನ್ನ, ವಾನ, ವಾಸಸ್ಥಾನ- ಇವುಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವರೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಹೀಗೆಂದರಿತಿರುವನನ್ನು ಸರ್ವ ಭೂತಗಳೂ ‘ಇಗೋ ಬ್ರಹ್ಮವು ಬರುತ್ತದೆ, ಇಗೋ ಬರುತ್ತದೆ’ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ದೇಹಾಂತರವು ಕರ್ಮಫಲಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೪೮. ತತ್ರ ಅಸ್ಯ | ಇದಂ ಶರೀರಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಗಚ್ಛತಃ, ನಾನ್ಯಸ್ಯ ದೇಹಾಂತರಸ್ಯ ಉಪಾದಾನೇ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮಸ್ತಿ | ದೇಹೇಂದ್ರಿಯವಿಯೋಗಾತ್ | ನ ಚ ಅನ್ಯೇ ಅಸ್ಯ ಭೃತ್ಯಸ್ಥಾನೀಯಾ ಗೃಹಮಿವ ರಾಜ್ಞೇ ಶರೀರಾಂತರಂ

1. ‘ಸಂಪ್ರಮುಚ್ಯ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕರಣಗಳನ್ನು ಒಂದುಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಎಂಬಿದನ್ನು ‘ಸಮಾ’ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗವು ಹೇಳುತ್ತದೆ; ಸ್ಪಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರುತ್ತಾನೆ, ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣದೊಡನೆಯೇ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ ಎಂಬಿದನ್ನು ‘ಛ’ ಎಂಬಿದು ಹೇಳುತ್ತದೆ; ಆಯಾ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕರಣಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವದಿಲ್ಲ ವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೇ ಎಂದರೆ ಕರಣಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಎಂದೇ ಅರ್ಥ - ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ ೧೯೪೫, ೧೯೪೬, ೧೯೫೩.

ಕೃತ್ವಾ ಪ್ರತೀಕ್ಷಮಾಣಾ ವಿದ್ಯಂತೇ | ಅಭೈವಂ ಸತಿ ಕಥಮಾ ಅಸ್ಯ ಶರೀರಾಂತರೋಪಾದಾನಮಿತಿ? ಉಚ್ಯತೇ | ಸರ್ವಂ ಹಿ ಅಸ್ಯ ಜಗತ್ ಸ್ವಕರ್ಮಫಲೋಪಭೋಗಸಾಧನತ್ವಾಯ ಉಪಾತ್ತಮ್ | ಸ್ವಕರ್ಮಫಲೋಪಭೋಗಾಯ ಚ ಅಯಂ ಪ್ರವೃತ್ತೋ ದೇಹಾದ್ ದೇಹಾಂತರಂ ಪ್ರತಿಪಿತ್ಸುಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವಮೇವ ಜಗತ್ ಸ್ವಕರ್ಮಣಾ ಪ್ರಯುಕ್ತಂ ತತ್ಕರ್ಮಫಲೋಪಭೋಗಯೋಗ್ಯಂ ಸಾಧನಂ ಕೃತ್ವಾ ಪ್ರತೀಕ್ಷತ ಏವ | “ಕೃತಂ ಲೋಕಂ ಪುರುಷೋಽಭಿಜಾಯತೇ” (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೬-೨-೨-೨೭) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | ಯಥಾ ಸ್ವಪ್ನಾ ಜ್ಞಾ ಗರಿತಂ ಪ್ರತಿಪಿತ್ಸೋಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆಕ್ಷೇಪ):- ಇಲ್ಲಿ ಈ ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಇವನಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ದೇಹವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿಯಿರುವದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ (ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ) ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಆಳುಗಳಂತೆ ಇರುವ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಯಾರೂ- ಅರಸನಿಗೆ ಮನೆಯನ್ನು (ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವವರಂತೆ)- ಮತ್ತೊಂದು ಶರೀರವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಇವನನ್ನು) ಎದುರು ನೋಡುತ್ತಾ ಇರುವದೂ ಇಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಇವನು ಮತ್ತೊಂದು ಶರೀರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವದು ಹೇಗೆ?

(ಪರಿಹಾರ):- (ಇದಕ್ಕೆ) ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಇವನಿಗೆ ತನ್ನ ಕರ್ಮದ ಫಲವನ್ನು ಉಪಭೋಗಿಸುವದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರಲೆಂದು ಇಡಿಯ ಜಗತ್ತೇ ಸ್ವೀಕೃತವಾಗಿರುತ್ತದೆಯಲ್ಲವೆ? ಇವನು ತನ್ನ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಉಪಭೋಗಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿಯೇ (ಈ) ದೇಹದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ದೇಹವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಹೊರಟಿರುತ್ತಾನೆ.¹ ಆದ್ದರಿಂದ ಇಡಿಯ ಜಗತ್ತೇ ಇವನ ಕರ್ಮದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾಗಿ ಇವನ ಕರ್ಮಫಲದ ಉಪಭೋಗಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಸಾಧನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತದೆ.² “ಮಾಡಿರುವ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೇ ಪುರುಷನು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ”³ (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೬-೨-೨-೨೭) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ (ಹೀಗೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ).

1. ಒಂದೊಂದು ಶರೀರಕ್ಕೂ ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಭಾಗದ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವದಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ.

2. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ದೇಹಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಭೂತಸೂಕ್ಷ್ಮಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡೇ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ; ಅವುಗಳಿಂದಲೇ ಹೊಸ ದೇಹವಾಗುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ೪-೪-೪ನ್ನು ನೋಡಿ.

3. ಮೊದಲೇ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿರುವ ದೇಹದಲ್ಲಿಯೇ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಸಂಸಾರಿಯನ್ನು ಭೋಗಸಾಮಗ್ರಿಗಳು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೪೯. ತತ್ಪದಮ್ ಇತಿ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧೋ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ ಉಚ್ಯತೇ | ತತ್ ತತ್ರ ಯಥಾ ರಾಜಾನಂ ರಾಜ್ಯಾಭಿಷಿಕ್ತಮ್ ಆಯಾಂತಂ ಸ್ವರಾಷ್ಟ್ರೇ ಉಗ್ರಾಃ ಜಾತಿವಿಶೇಷಾಃ ಕ್ರೂರಕರ್ಮಾಣೋ ವಾ | ಪ್ರತ್ಯೇನಸಃ ಪ್ರತಿ ಪ್ರತಿ ಏನಸಿ ಪಾವಕರ್ಮಣಿ ನಿಯುಕ್ತಾಃ ಪ್ರತ್ಯೇನಸಃ | ತಸ್ಯರಾದಿದಣ್ಣನಾದೌ ನಿಯುಕ್ತಾಃ | ಸೂತಾಶ್ಚ ಗ್ರಾಮಣ್ಯಶ್ಚ ಸೂತಗ್ರಾಮಣ್ಯಃ | ಸೂತಾಃ ವರ್ಣ ಸಂಕರಜಾತಿವಿಶೇಷಾಃ, ಗ್ರಾಮಣ್ಯಃ ಗ್ರಾಮನೇತಾರಃ | ತೇ ಪೂರ್ವಮೇವ ರಾಜ್ಞ ಆಗಮನಂ ಬುದ್ಧ್ವಾ ಅನ್ವೈಃ ಭೋಜ್ಯಭಕ್ಷ್ಯಾದಿಪ್ರಕಾರೈಃ ಪಾನ್ಯೈಃ ಮದಿರಾದಿಭಿಃ ಆವಸಥೈಶ್ಚ ಪ್ರಾಸಾದಾದಿಭಿಃ ಪ್ರತಿಕಲ್ಪಂತೇ ನಿಷ್ಪನ್ನೈರೇವ ಪ್ರತೀಕ್ಷಂತೇ ಅಯಂ ರಾಜಾ ಆಯಾತಿ, ಅಯಮ್ ಆಗಚ್ಛತಿ- ಇತಿ ಏವಂ ವದಂತಃ | ಯಥಾ ಅಯಂ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ ಏವಂ ಹ ಏವಂವಿದಂ ಕರ್ಮಫಲಸ್ಯ ವೇದಿತಾರಂ ಸಂಸಾರಿಣಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಕರ್ಮಫಲಂ ಹಿ ಪ್ರಸ್ತುತಮ್ | ತತ್ ಏವಂಶಬ್ದೇನ ಪರಾಮೃಶ್ಯತೇ | ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ಶರೀರಕರ್ತೃಣಾಂ ಕರಣಾನುಗೃಹೀತ್ವಾಣಿ ಚ ಆದಿತ್ಯಾದೀನಿ, ತತ್ಕರ್ಮಪ್ರಯುಕ್ತಾನಿ ಕೃತ್ವೇರೇವ ಕರ್ಮಫಲೋಪಭೋಗಸಾಧನೈಃ ಪ್ರತೀಕ್ಷಂತೇ | ಇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಭೋಕ್ತೃ ಕರ್ತೃ ಚ ಅಸ್ಮಾಕಮ್ ಆಯಾತಿ | ತಥಾ ಇದಮ್ ಆಗಚ್ಛತಿ ಇತಿ ಏವ ಮೇವ ಚ ಕೃತ್ವಾ ಪ್ರತೀಕ್ಷಂತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅದು ಹೇಗೆ ಎಂಬುದನ್ನು (ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ) ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. (ತತ್ = ತತ್ರ) ಇಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ರಾಜ್ಯಾಭಿಷಿಕ್ತನಾದ ರಾಜನು ತನ್ನ ರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿರುವಾಗ ಉಗ್ರರು (ಉಗ್ರರೆಂಬ) ಒಂದಾನೊಂದು ಜಾತಿಯವರು, ಅಥವಾ ಕ್ರೂರಕರ್ಮದಲ್ಲಿ (ನಿಯುಕ್ತರಾದವರು), ಪ್ರತ್ಯೇನಸರಾದ (ಉಗ್ರರು)- ಒಂದೊಂದು ಏನನ್ನಿನ ವಿಸಯದಲ್ಲಿಯೂ (ಪ್ರತಿಯೊಂದು) ಪಾಪಕರ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ (ಶಿಕ್ಷಿಸುವದಕ್ಕೆಂದು) ನಿಯುಕ್ತರಾದವರಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇನಸರಾದವರು ಎಂದಿದೆ- ಕಳ್ಳರೇ ಮುಂತಾದವರನ್ನು ದಂಡಿಸುವದೇ ಮುಂತಾದ (ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ) ನಿಯುಕ್ತರಾದವರು (ಎಂದರ್ಥ) ; ಸೂತಗ್ರಾಮಣ್ಯರು ಎಂದರೆ ಸೂತರೂ ಗ್ರಾಮಣ್ಯರೂ

ಸೂತರೆಂಬುವರು ವರ್ಣಸಂಕರ(ದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ) ಒಂದಾನೊಂದು ಜಾತಿಯವರು¹, ಗ್ರಾಮಣ್ಯರು ಎಂದರೆ ಊರಿಗೆ ನಾಯಕರು-² ಇವರು ರಾಜನು ಬರುತ್ತಿದಾನೆಂಬುದನ್ನು ಮೊದಲೇ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಅನ್ನಗಳಿಂದಲೂ ಎಂದರೆ ಭೋಜ್ಯ, ಭಕ್ಷ್ಯ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದಲೂ, ಪಾನಗಳಿಂದಲೂ ಎಂದರೆ ಮದ್ಯವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದಲೂ ; ವಾಸಸ್ಥಾನಗಳಿಂದಲೂ ಎಂದರೆ ಉಪ್ಪರಿಗೆಯ ಮನೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದಲೂ (ಕೂಡಿ) ಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವರೋ ಮೊದಲೇ ಸಜ್ಜಾಗಿರುವ (ಅನ್ನಾ)ದಿಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಕಾಯುತ್ತಿರುವರೋ, 'ಇಗೋ ರಾಜನು ಬರುತ್ತಾನೆ, ಇಗೊ ಬರುತ್ತಾನೆ' - ಎಂದಿತ್ತು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ (ಅವನ ಬರವನ್ನೇ) ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡಿರುವರೋ, ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಹೀಗೆಂದರಿತಿರುವವನನ್ನು ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಬಲ್ಲ³ ಸಂಸಾರಿಯನ್ನು ಎಂದರ್ಥ. ಕರ್ಮಫಲವಲ್ಲವೆ, ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದೆ ? ಅದನ್ನೇ ಏವಂ (ಹೀಗೆ) ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪರಾಮರ್ಶಿಸುತ್ತದೆ. (ಅವನನ್ನು) ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಎಂದರೆ ಶರೀರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ (ಭೂತಗಳೂ) ಕರಣಕ್ಕೆ ಅನುಗ್ರಾಹಕರಾದ ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳೂ ಅವನ ಕರ್ಮದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತರಾಗಿ (ಮೊದಲೇ) ಮಾಡಿರುವ ಕರ್ಮಫಲದ ಉಪಭೋಗದ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ಕಾದುಕೊಂಡಿರುವರು ; 'ಇಗೊ, ಬ್ರಹ್ಮವು, ಭೋಕ್ತೃವೂ ಕರ್ತೃವೂ ಆದ⁴ (ಈ) ನಮ್ಮ (ಬ್ರಹ್ಮವು) ಬರುತ್ತಿದೆ, ಇಗೊ, ಬ್ರಹ್ಮವು ಬರುತ್ತಿದೆ' ಎಂದು ಹೀಗೆಯೇ (ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ) ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕಾದುಕೊಂಡಿರುವರು ಎಂದರ್ಥ.

1. ಬ್ರಾಹ್ಮಣೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಸೂತನು, ರಥವನ್ನು ನಡೆಸುವ ಉದ್ಯೋಗದವರು ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ.

2. ಶಬ್ದೇಲರು ಮುಂತಾದವರಿರಬಹುದು. ಸೇನಾಪತಿಗಳು ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ.

3. ನನ್ನ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಫಲವಾಗುವದು ಎಂಬ ವಾಸನೆಯಿಂದಲೇ ಸಂಸಾರಿಯು ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆ.

4. ಈ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಮಾರ್ಗವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವವನೇನೂ ಪ್ರಕೃತವಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಿಧಿಯನ್ನೂ, ಅಂಗೀಕರಿಸಿದೆ.

5. ಕರ್ತೃಭೋಕ್ತೃವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವು ಎಂದಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ; ಇವನು ನಿಜವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಅದರೂ ಹೀಗೆ ಕರ್ತೃವಾಗಿ ಅಲೆಯುತ್ತಿರುವನು. ಇವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವಾಗಲಿ ಎಂಬ ಕನಿಕರದಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಪಯೋಗಿಸಿದೆ ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ.

ಪ್ರಾಣಗಳೆಲ್ಲವೂ

ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜೀವನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸುವವು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದ್ಯಥಾ ರಾಜಾನಂ ಪ್ರಯಿಯಾಸಂತಮುಗ್ರಾಃ ಪ್ರತ್ಯೇನಸಃ
ಸೂತಗ್ರಾಮಣ್ಯೋಽಭಿಸಮಾಯನ್ತ್ಯೇವಮೇವೇಮಮಾತ್ಮಾನ
ಮನ್ತಕಾಲೇ ಸರ್ವೇ ಪ್ರಾಣಾ ಅಭಿಸಮಾಯಾನ್ತಿ ಯತ್ರೈತ
ದೂರ್ಧೋಽಚ್ಛಾಸ್ವೀ ಭವತಿ || ೩೮ ||

೩೮. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹೊರಟುಹೋಗಲಿರುವ ರಾಜನನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇನಸರಾದ ಉಗ್ರರೂ ಸೂತಗ್ರಾಮಣ್ಯರೂ ಬಳಿಸಾರುವರೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಆತ್ಮನನ್ನು ಯಾವಾಗ ಹೀಗೆ ಮೇಲುಪಿರಿಡುವವನಾಗುತ್ತಾನೋ (ಆ) ಅಂತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಬಳಿಸಾರುವವು.

ಕಂಡಿಕೆಯ ಸಂಬಂಧವೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೫೦. ತಮ್ ಏವಂ ಜಿಗಮಿಷುಂ ಕೇ ಸಹ ಗಚ್ಛಂತಿ? ಯೇ ವಾ ಗಚ್ಛಂತಿ, ತೇ ಕಿಂ ತತ್ಕ್ರಿಯಾಪ್ರಣುನ್ವಾಃ, ಆಹೋಸ್ವಿತ್ ತತ್ಕರ್ಮವಶಾತ್ ಸ್ವಯಮೇವ ಗಚ್ಛಂತಿ ಪರಲೋಕಶರೀರಕರ್ತೃಣಿ ಚ ಭೂತಾನೀತಿ? ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ | ತದ್ ಯಥಾ ರಾಜಾನಂ ಪ್ರಯಿಯಾಸಂತಂ ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ಯಾತುಮಿಚ್ಛಂತಮ್ ಉಗ್ರಾಃ ಪ್ರತ್ಯೇನಸಃ ಸೂತಗ್ರಾಮಣ್ಯಾಃ ತಂ ಯಥಾ ಅಭಿಸಮಾಯಂತಿ ಅಭಿಮುಖ್ಯೇನ ಸಮಾಯಾನ್ತಿ ಏಕೇಭಾವೇನ ತಮ್ ಅಭಿಮುಖಾ ಆಯಂತಿ, ಅನಾಜ್ಞಾಪ್ತಾ ಏವ ರಾಜ್ಞಾ ಕೇವಲಂ ತಜ್ಜಿಗಮಿಷಾ ಭಿಜ್ಞಾಃ, ಏವಮೇವ ಇಮಮಾತ್ಮಾನಂ ಭೋಕ್ತಾರಮ್ ಅನ್ತಕಾಲೇ ಮರಣಕಾಲೇ ಸರ್ವೇ ಪ್ರಾಣಾಃ ವಾಗಾದಯಃ ಅಭಿಸಮಾಯಾನ್ತಿ | ಯತ್ರೈತ ದೂರ್ಧೋಽಚ್ಛಾಸ್ವೀ ಭವತಿ ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆ ಹೊರಟುಹೋಗಲಿರುವ ಈ (ಜೀವನ) ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಯಾರು ಹೋಗುವರು? (ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ) ಹೋಗುವವರಿಂದಾರಲ್ಲ, ಅವರು ಅವನ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಪ್ರೇರಿತರಾಗಿ ಹೋಗುವರೋ, ಅಥವಾ ಅವನ ಕರ್ಮದ ವಶದಿಂದ

ತಾವೇ ಹೋಗುವರೋ ? ಮತ್ತೊಂದು ಜನ್ಮದ ಶರೀರವನ್ನು ಮಾಡುವ ಭೂತಗಳು (ಹೇಗೆ) ? -ಎಂದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಹೊರಟುಹೋಗಲಿರುವ, ರಾಜನನ್ನು, ಪ್ರತ್ಯೇಕಸರಾದ ಉಗ್ರರೂ ಸೂತಗ್ರಾಮಾಣ್ಯರೂ ರಾಜನು ಅವರಿಗೆ ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡದೆ ಇದ್ದರೂ, ಅವನು ಹೊರಡಲಿಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೆಂದಿಷ್ಟೇ ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ಅವನನ್ನು ಹೇಗೆ ಬಳಸಾರುವರೋ (ಅಭಿಷಮಾಯಂತಿ ಎಂದರೆ) ಎದುರಿಗೆ ಬಂದು ಸಂಗತರಾಗುವರೋ, ಒಂದಾಗಿ ಅವನೆದುರಿಗೆ ಬರುವರೋ (ಎಂದರ್ಥ) , ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಆತ್ಮನನ್ನು ಭೋಕ್ತೃವನ್ನು ಅಂತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಯುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಎಂದರೆ ವಾಗಾದಿಗಳು, ಬಳಸಾರುವವು. 'ಯಾವಾಗ ಹೀಗೆ ಮೇಲುಸಿರಿಡುವವನಾಗುತ್ತಾನೋ' ಎಂಬುದನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ¹ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ್ದಾಗಿದೆ.

1. ೪-೩-೩೫ರ ಭಾಷ್ಯ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೪೪) ನಲ್ಲಿ

ಮೂರನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

ಹಿಂದಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಆಗಮಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯಪರೀಕ್ಷೆಯ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಉಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸಿರುತ್ತದೆ.

೧. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಜನಕನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಮಾತಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಬಗೆದಿದ್ದನು. ಅದರ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಜನಕಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರಿಗೆ ಆಗಿದ್ದ ಸಂವಾದದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಕಾಮಪ್ರಶ್ನೆಯ ವರವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು ಜನಕನೇ ಈಗ ಮುನಿಯನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನು.

೨-೬. ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ನಡೆದ ಸಂಭಾಷಣೆಯ ಸಾರವಿದು : 'ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೇ, ಈ ಪುರುಷನಿಗೆ ಬೆಳಕು ಯಾವದು ?' ಅದಿತ್ಯನೇ ಬೆಳಕು, ಅದಿತ್ಯನ ಬೆಳಕಿನಿಂದಲೇ ಇವನು ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. 'ಇದು ಸರಿ. ಆದರೆ ಅದಿತ್ಯನು ಅಸ್ತವಾದಾಗ ?' ಚಂದ್ರನೇ. 'ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರಬ್ಬರೂ ಮುಳುಗಿದಾಗಲೂ ?' ಬೆಂಕಿಯೇ. 'ಬೆಂಕಿಯು ಅರಿರುವಾಗ ?' ವಾಕ್ಯೇ ಬೆಳಕು. ಅದ್ದರಿಂದಲೇ ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯನ ಉಚ್ಚಾರವನ್ನನುಸರಿಸಿ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಾನೆ. 'ಅದಿತ್ಯಾದಿಗಳೂ ವಾಕ್ಯನು ಇಲ್ಲದಾಗಲೂ ?' ಆಗ ಅತ್ಮನೇ ಬೆಳಕು. ಅತ್ಮನೆಂಬ ಬೆಳಕಿನಿಂದಲೇ ಕೂರುವದು, ನಡೆಯುವದು, ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುವದು- ಮುಂತಾದ ವ್ಯವಹಾರವೆಲ್ಲ ಸಾಗುತ್ತದೆ.

೭-೧೪. 'ಅತ್ಮನೆಂದರೆ ಯಾರು ?' ಪ್ರಾಣಿಗಳ ನಡುವೆ ಈ ವಿಜ್ಞಾನಮಯನಾಗಿ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವ ಬೆಳಕಿನ ರೂಪದ ಪುರುಷನೇ ಅತ್ಮನು. ಅವನು ಅಂತಃಕರಣಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಎರಡು ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವನು, ಯೋಚಿಸುವವನಂತೆಯೂ ಚಲಿಸುವವನಂತೆಯೂ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಅವನು ಹೀಗೆಯೇ ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಈ ಜಾಗ್ರಲ್ಲೋಕವನ್ನು ವಿಾರಿ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳೆಂಬ ಮೃತ್ಯುರೂಪಗಳನ್ನು ದಾಟುತ್ತಾನೆ, ಹೀಗೆಯೇ ಹುಟ್ಟುವಾಗ ಶರೀರವನ್ನು ಪಡೆದು ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳ ಸಂಪರ್ಕವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ, ಸಾಯುವಾಗ ಅವುಗಳನ್ನು ಬಿಡುವನು.

ಇವನಿಗೆ ಈ ಲೋಕ, ಪರಲೋಕ -ಎಂದು ಎರಡೇ ಸ್ಥಾನಗಳು. ಇವನು ಸ್ವಪ್ನವೆಂಬ ಸಂಭ್ರಮದಲ್ಲಿರುತ್ತಾ ಇರುವುದು ಇವರೇನೂ ಕಾಣುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಇವನ ವಿಧ್ಯಾಕರ್ಮಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞೆಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಆಯಾ ದೃಶ್ಯಗಳು ಕಾಣಿಸುತ್ತವೆ. ಜಾಗ್ರತ್ತಿನ ವಾಸನೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಸ್ವಪ್ನದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನ್ನೆಲ್ಲ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ಇವನು ಅಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ತೋರುವ ರಥಾದಿಗಳು ಯಾವವೂ ನಿಜವಾಗಿ ಅಲ್ಲಿರುವದಿಲ್ಲ ; ಅವೆಲ್ಲ ಇವನ ವಾಸನಾಮಯವಾದ ಕಲ್ಪನೆಗಳೇ. ಹೀಗೆ ಸುಪ್ತವಾಗಿರುವ ಆ ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ತಾನು ಸುಪ್ತನಾಗೆವೆ ನೋಡುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಾಣದಿಂದ ಜಾಗ್ರಚ್ಛರೀರವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿ

ಕೊಂಡು, ತಾನು ಮಾತ್ರ ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತಾನೊಬ್ಬನೇ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಸ್ವಶ್ವಶ್ವಪಂಚದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅವನು ಬಗೆಬಗೆಯ ರೂಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಗೆಬಗೆಯಿಂದ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿರುವನಾದರೂ ಇಂಥ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಲೋಕದ ಜನರು ಯಾರೂ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲಾರದೆ ಇರುವರು.

ಹೀಗೆನ್ನಲು ಜನಕನು ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ 'ನಿನಗೆ ಸಾವಿರ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವೆನು ; ಇನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ವಿನೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಹೇಳು !' ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡನು.

೧೫. ಈ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಮೃತ್ಯುರೂಪವಾದ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಮಾತ್ರವೇ ಇಲ್ಲ; ಇವನಿಗೆ ಮೃತ್ಯುವಿನ ಸಂಸರ್ಕವೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟದ ಪರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳನ್ನು ಇವನು ನೋಡುತ್ತಿರುವನೇ ಹೊರತು ಕರ್ಮವನ್ನೇನೂ ಮಾಡುತ್ತಿರುವದಿಲ್ಲ. ಇದು ಹೀಗೆ ಗೊತ್ತೆಂದರೆ ಅವನು ಸ್ಪಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವಂತೆ ಕಂಡದ್ದು ಯಾವದೂ ಎಚ್ಚರಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಅವನಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡುಬಂದಿರುವದಿಲ್ಲ, ಇವನು ಅಸಂಗನಾಗಿರುವದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನು ಅವ್ಯತನು.

ಹೀಗೆನ್ನಲು ಜನಕನು ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ 'ನಿನಗೆ ಸಾವಿರ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವೆನು. ಇನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ವಿನೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಹೇಳು !' ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡನು.

೧೬. ಸ್ಪಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಇವನಿಗೆ ಕರ್ಮವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕಾಮವಾದರೂ ಇದೆಯಲ್ಲವೆ ? ಎಂದರೆ ಆದೂ ಇಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ಪಷ್ಟದಿಂದ ಮತ್ತೂ ಎಚ್ಚತ್ತಾಗ ಆ ಕಾಮದ ದೋಷಗಳು ಅವನಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡು ಬರಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನು ಅಸಂಗನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯೇ.

ಹೀಗೆನ್ನಲು ಜನಕನು ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ 'ನಿನಗೆ ಸಾವಿರ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವೆನು ಇನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ವಿನೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಹೇಳು !' ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡನು.

೧೭-೧೮. ಹೀಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟದ ಸಂಗವು ಇವನಿಗೆ ಇಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಜಾಗೃತ್ತಿನ ಸಂಗವೂ ಇವನಿಗೆ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇವನು ಮತ್ತೆ ಸ್ಪಷ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಜಾಗೃತ್ತಿನ ಸಂಗದಿಂದಾದ ಯಾವ ದೋಷವೂ ಇವನಿಗೆ ಅಂಟಿರುವದಿಲ್ಲ. ಅಂತೂ ಹೀಗೆ ಈ ಆತ್ಮನು ನದಿಯ ಪ್ರವಾಹದ ಸೇತಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಬೀಳದೆ ಒಂದು ದಡದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ದಡಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಬರುತ್ತಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಮೀನಿನಂತೆ ಜಾಗೃತ್ತು, ಸ್ಪಷ್ಟ - ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದರಿಂದ ಒಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿಬರುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ಸರ್ವಥಾ ಅಸಂಗನೇ ಎಂದಾಯಿತು.

೧೯-೨೦. ಇನ್ನು ಸುಷುಪ್ತಿಯ ವಿಚಾರ. ಗಿಡುಗನೋ ಸುಖರೂಪವೋ ಅಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹಾರಾಡುತ್ತಿದ್ದು ಬಳಲಿದಾಗ ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಗೂಡಿಗೆ ಬಂದು ಸೇರಿ ಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಜಾಗೃತ್ಸ್ವಪ್ನಗಳಲ್ಲಿ ತನಗಾದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ಸುಷುಪ್ತಿಗೆ ಓಡಿಬರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನು ಸರ್ವಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಶೂನ್ಯ ಸ್ವಭಾವದವನು ಎಂದಾಯಿತು, ಜಾಗೃತ್ಸ್ವಪ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಇವನಿಗೆ ತೋರುವ ಸಂಸಾರಧರ್ಮತ್ವವು ಅವಿದ್ಯಕವೆಂದೇ ಆಯಿತು.

ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಇವನಿಗೆ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವಾಗ ಯಾರೋ ತನ್ನನ್ನು ಹೊಡೆಯುವದಕ್ಕೆ ಬಂದಂತೆ, ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಂತೆ, ತೋರುವದು, ಅನೆಯು ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಂದಂತೆಯೂ ತಾನು ಗುಂಡಿಗೆ ಬಿದ್ದಂತೆಯೂ ಕಾಣುವದು ಹೀಗೆಯೇ ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಾಗುವ ಭಯವೆಲ್ಲವೂ ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು. ಆದರೆ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಾ ಬಂದಂತೆ ತಾನು ದೇವತೆಯಾಗಿರುವಂತೆಯೂ ರಾಜನಾಗಿರುವಂತೆಯೂ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾಗಿರುವಂತೆಯೂ ತೋರುವದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವವೇ ಪರಮಭೋಗವು. ಹೀಗೆ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿರುವದರಿಂದಲೂ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೊಲಗುವದರಿಂದಲೂ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಆತ್ಮಧರ್ಮವಲ್ಲವೆಂದಾಯಿತು.

೨೧-೩೩. ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕಾಷುಪೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ, ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳಿರುವದಿಲ್ಲ, ಅವಿದ್ಯೆಯಿರುವದಿಲ್ಲ. ಒಬ್ಬನು ತನ್ನ ಪ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಅಲಿಂಗಿತನಾಗಿರುವಾಗ ಒಳಗಾಗಲಿ ಹೊರಗಾಗಲಿ ಏನನ್ನೂ ಅರಿಯದಿರುವಂತೆ ಈ ಜೀವನು ಪ್ರಾಜ್ಞಾತ್ಮನಿಂದ ಅಲಿಂಗಿತನಾಗಿ ಒಂದಾಗಿರುವದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಏನನ್ನೂ ಅರಿಯದಿರುವನು. ಇದು ಯಾವ ಕಾಮವೂ ಶೋಕವೂ ಇಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿಯು. ಇಲ್ಲಿ ತಂದೆ, ತಾಯಿ, ಲೋಕ, ದೇವ, ವೇದ-ಮುಂತಾದ ಸತ್ಕರ್ಮಸಂಬಂಧವಾದದ್ದು ಯಾವದೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ, ಸ್ವರ್ಣಸ್ತೇಯ, ಭ್ರೂಣಹತ್ಯೆ, ಚಂಡಾಲತ್ವ, ಪುಲ್ವಸತ್ವ - ಮುಂತಾದ ಅಶುಭಕರ್ಮಸಂಬಂಧವಾದದ್ದೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಯಾವ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮವೂ ಅಂಟಿರುವದಿಲ್ಲ. ಪಾಪಪುಣ್ಯಗಳು ಹಿಂಬಾಲಿ ಸಿರುವದಿಲ್ಲ; ಹೃದಯಸಂಬಂಧವಾದ ಎಲ್ಲಾ ಶೋಕಗಳನ್ನೂ ಇವನು ದಾಟಿರುತ್ತಾನೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಇವನು ಏನನ್ನೂ ನೋಡುವದಿಲ್ಲ, ಮೂಸುವದಿಲ್ಲ, ಸವಿಯುವದಿಲ್ಲ, ಮಾತಾಡುವದಿಲ್ಲ, ಕೇಳುವದಿಲ್ಲ, ಮನನಮಾಡುವದಿಲ್ಲ, ಮುಟ್ಟುವದಿಲ್ಲ, ಅರಿಯುವದಿಲ್ಲ. ಆಗ ಇವನಿಗೆ ಅರಿಯುವ ಶಕ್ತಿಯಿರುವದಿಲ್ಲವೆಂದೇನೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಅರಿವೇ ಇವನ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅರಿಯುವದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಕರಣವಾಗಲಿ ಅದರಿಂದ ರಿಯಬೇಕಾದ ವಿಷಯವಾಗಲಿ ಇವನ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಇರುವಂತೆ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ತೋರುವದೋ ಆ ಎಚ್ಚರಕನಸುಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ತನಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ತೋರುವ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಅರಿಯಬಹುದಾಗಿರುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದೇ ಅಗಿಬಿಟ್ಟಿರುವದರಿಂದ ಹಾಗಾಗುವಂತಿರುವದಿಲ್ಲ. ತಿಳಿದಿರಿಸಂತೆ ಸೃಷ್ಟಿ ನಾಗಿ, ಅದ್ವೈತನಾದ ದ್ರಷ್ಟೃವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ಬ್ರಹ್ಮ ಲೋಕವು, ಇದೇ ಜೀವನ ಪರಮಗತಿಯು, ಇದೇ ಇವನಿಗೆ ಪರಮಸಂಪತ್ತು, ಇದೇ ಇವನ ಪರಮಲೋಕವು, ಇದೇ ಇವನ ಪರಮಾನಂದವು. ಇದರ ಅಂಶವನ್ನೇ ಮಿಕ್ಕ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನ ಭೂತಗಳು ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವು. ಮನುಷ್ಯರು, ಪಿತ್ಯಗಳು, ಗಂಧರ್ವರು, ಕರ್ಮದೇವತೆಗಳು, ಅಜಾನದೇವತೆಗಳು, ಪ್ರಜಾಪತಿಲೋಕ, ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕ - ಇವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅನಂದಗಳು ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಒಂದು ನೂರ್ಮಡಿಯಾಗಿರುವವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಿನ ಮಟ್ಟದ ಅನಂದಗಳಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತನಾಗಿ ಶ್ರೋತ್ರಿಯನೂ ಪಾಪರಹಿತನೂ ಆಗಿರುವವನಿಗೆ ಮೇಲುಮೇಲಿನ ಅನಂದಗಳು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವವು. ಆದರೆ ಈಗ ನಾನು ಹೇಳಿರುವ ಸೌಷುಪ್ತಾನಂದವೆಂಬ ಪರಮಾನಂದವೇ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮಿಗಿಲಾದದ್ದು; ಇದೇ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು.

ಹೀಗೆನ್ನಲು ಜನಕನು ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ 'ನಿನಗೆ ಸಾವಿರಗೋವುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವೆನು, ೧೦೦೦೦೦೦ಕ್ಕೆ ವಿಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಹೇಳು' ಎಂದನು. ರಾಜನು

ಕಾಮಪ್ರಶ್ನೆಯ ನೆಪದಿಂದ ನನ್ನ ವಿಷಯನ್ನೆಲ್ಲ ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದಾನಲ್ಲ- ಎಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಿಗೆ ಈಗ ಭಯವಾಯಿತು.

೩೪-೩೮. ಈಗ ಈ ಜಾಗ್ರದಾದ್ಯವಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ದಾಷಾರ್ವಾಂತಿಕವಾಗಿ ಬಂಧವೋಕ್ತೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವೆನು ಕೇಳು ಎಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದನು. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಹರಿಸಿದ ಜೀವನು ಎಚ್ಚರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನಷ್ಟೆ. ಅಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗ ಅವನಿಗೆ ಮೇಲುಸಿರಿಡುವದೋ ಅಗ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ತುಂಬಿದ ಬಂಡಿಯು ಶಬ್ದ ಮಾಡುತ್ತಾ ಬಂಡಿಯವನು ಮೇಲಿರಲು ಮುನ್ನ ಡೆಯುವಂತೆ ಪ್ರಾಜ್ಞಾತ್ಮನು ಮೇಲಿರಲು ಈ ಆತ್ಮನೂ ಶಬ್ದ ಮಾಡುತ್ತಾ ಮುನ್ನ ಡೆಯುವನು. ಮಾವಿನಹಣ್ಣು, ಅತ್ತಿಯಹಣ್ಣು, ಅರಳಿಹಣ್ಣು - ಮುಂತಾದವುಗಳು ಪಕ್ಷವಾದಾಗ ಬಗೆಬಗೆಯ ನಿಮಿತ್ತಗಳಿಂದ ಕಳಚಿ ಬೀಳುವಂತೆ ಇವನು ಮುಪ್ಪಿನಿಂದಲೋ ಬೇನೆ ಮುಂತಾದದ್ದರಿಂದಲೋ ಬಡಕಲಾಗಿ ಕೈಕಾಲುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವನು. ಇವನ ಕರ್ಮದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತನಾದ ಭೂತಗಳೂ ದೇವತೆಗಳೂ ರಾಜನ ಅಗಮನವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವ ಭೃತ್ಯರಂತೆ ಕೂಡಲೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ದೇಹವನ್ನೇರ್ಪಡಿಸುವವು. ಇವನು ಮರಣವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನೂ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ಕರ್ಮಪ್ರೇರಿತನಾದ ಕರಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಭೂತಮಾತ್ರೆಗಳೂ, ಇವನ ಹಿಂದೆಯೇ ರಾಜನು ಹೊರಟರೆ ಭೃತ್ಯರು ತಾನೇ ಅರಿತುಕೊಂಡು ಜೊತೆಯಲ್ಲಿರುವಂತೆ, ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಬಂದಿರುವವು.

ಮಿಕ್ಕ ಸಂಸಾರದ ಪ್ರಕಾರವೂ ಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪವೂ ಮುಂದಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ-ನಾಲ್ಕನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

(ಸಂಸಾರಮೋಕ್ಷಗಳ ವರ್ಣನೆ ಮುಂದುವರಿದದ್ದು)

ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥದ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೫೧. ಸ ಯತ್ರಾಯಮಾತ್ಮಾ ಸಂಸಾರೋಪವರ್ಣನಂ ಪ್ರಸ್ತುತಮ್ | ತತ್ರ “ಆಯಂ ಪುರುಷ ಏಭ್ಯೋಽಬ್ಧಿಭ್ಯಃ ಸಂಪ್ರಮುಚ್ಯ” (೪-೩-೩೬) ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ತತ್ಸಂಪ್ರಮೋಕ್ಷಣಂ ಕಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಕಥಂ ವಾ ಇತಿ ಸವಿಸ್ತರಂ ಸಂಸರಣಂ ವರ್ಣಯಿತವ್ಯಮ್ ಇತ್ಯಾರಭ್ಯತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

‘ಸ ಯತ್ರಾಯಮಾತ್ಮಾ’ (ಎಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವು. ಆ ರಂ ಭವಾಗಿ ದಿ). ಸಂಸಾರದ ಉಪವರ್ಣನೆಯು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ‘ಈ ಪುರುಷನು ಈ ಅಂಗಗಳಿಂದ ಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡು’ (೪-೩-೩೬) ಎಂದು ಹೇಳಿದೆಯಷ್ಟೆ, ಆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವದೆಂಬುದು ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಮತ್ತು ಹೇಗೆ? -ಎಂದು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಸಂಸರಣವನ್ನು ತರ್ಣಿಸೋಣವೆಂದು (ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥವನ್ನು) ಆರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ಉತ್ಪ್ರಾಂತ್ರಿಕಾಲಕ್ಕೆ

ಜೀವನು ಪ್ರಾಣಗಳೊಡನೆ ಹೃದಯವನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯತ್ರಾಯಮಾತ್ಮಾಬಲ್ಯಂ ನೈತತ್ಯ ಸಂನೋಹಮಿವ ನೈತತ್ಯ ಥೈನನೇತೇ ಪ್ರಾಣಾ ಅಭಿಸಮಾಯಾನ್ತಿ ಸ ಏತಾಸ್ತೇಜೋ ಮಾತ್ರಾಃ ಸಮಭ್ಯಾದದಾನೋ ಹೃದಯಮೇವಾನನ್ತವಕ್ರಾಮತಿ ಸ ಯತ್ರೈಷ ಚಾಕ್ಷುಷಃ ಪುರುಷಃ ಪರಾಂಜಿಯಾರ್ವರ್ತತೇಽಥಾ ರೂಪಜ್ಞೋ ಭವತಿ || ೧ ||

೧. ಈ ಆತ್ಮನು ಯಾವಾಗ ಅಬಲ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸಮ್ಮೋಹ ವನ್ನೆ ಮೊಂದಿದವನಂತಾಗುವನೋ ಆಗ ಇವನ ಬಳಿಗೆ ಈ ಪ್ರಾಣ

ಗಳು ಬರುವವು. ಅವನು ಈ ತೇಜೋಮಾತ್ರಿಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡವನಾಗಿ ಹೃದಯವನ್ನೇ ಬಂದು ಸೇರುತ್ತಾನೆ. ಈ ಚಾಕ್ಷುಷಪುರುಷನು ಯಾವಾಗ ಹೊರಕ್ಕೆ, ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಿಂದಲೂ, ತಿರುಗುವನೋ ಆಗ ಇವನು ಅರೂಪಜ್ಞನಾಗುವನು.

ಜೀವನು ಅಂಗಗಳಿಂದ ಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವದು ಯಾವಾಗ ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೫೨ ಸೋಮಮಾತ್ಮಾ ಪ್ರಸ್ತುತಃ ಯತ್ರ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಅಬಲ್ಯಮ್ ಅಬಲಭಾವಂ ನಿ ಏತ್ಯ ಗತ್ವಾ | ಯದ್ವೇಹಸ್ಯ ದೌರ್ಬಲ್ಯಂ ತದಾ ತ್ವನ ಏವ ದೌರ್ಬಲ್ಯಮ್ ಇತ್ಯುವಚರ್ಯತೇ 'ಅಬಲ್ಯಂ ನೇತ್ಯ' ಇತಿ | ನ ಹಿ ಅನೌ ಸ್ವತಃ ಅವೂರ್ತತ್ವಾತ್ ಅಬಲಭಾವಂ ಗಚ್ಛತಿ ತಥಾ ಸಂಮೋಹಮಿವ | ಸಂಮೂಢತಾ ಸಂಮೋಹಃ, ವಿವೇಕಾಭಾವಃ | ಸಂಮೂಢತಾಮಿವ ನೈತಿ ನಿಗಚ್ಛತಿ | ನ ಚಾಸ್ಯ ಸ್ವತಃ ಸಂಮೋಹಃ ಅಸಂಮೋಹಃ ವಾ ಅಸ್ತಿ | ನಿತ್ಯಚೈತನ್ಯ ಚ್ಯೋತಿಸ್ವಭಾವತ್ವಾತ್ | ತೇನ ಇವಶಬ್ದಃ ಸಂಮೋಹಮಿವ ನೈತಿ ಇತಿ | ಉತ್ಪಾನ್ತಿಕಾಲೇ ಹಿ ಕರಣೋಪಸಂಹಾರನಿಮಿತ್ತೋ ವ್ಯಾಕುಲೀಭಾವ ಆತ್ಮನ ಇವ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ ಲೌಕಿಕೈಃ | ತಥಾ ಚ ವಕ್ತಾರೋ ಭವಂತಿ ಸಂಮೂಢಃ, ಸಂಮೂಢೋಯಮ್ ಇತಿ | ಅಧವಾ ಉಭಯತ್ರ ಇವಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗೋ ಯೋಜ್ಯಃ, ಅಬಲ್ಯಮಿವ ನೈತ್ಯ, ಸಂಮೋಹಮಿವ ನೈತಿ ಇತಿ | ಉಭಯಸ್ಯ ಪರೋಪಾಧಿ ನಿಮಿತ್ತತ್ವಾವಿಶೇಷಾತ್ | ಸಮಾನಕರ್ತೃಕನಿರ್ದೇಶಾಚ್ಚ | ಅಧಾಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಏತೇ ಪ್ರಾಣಾಃ ವಾಗಾದಯಃ ಏನಮ್ ಆತ್ಮಾನಮ್ ಅಭಿಸಮಾ ಯಂತಿ | ತದಾ ಅಸ್ಯ ಶಾರೀರಸ್ಯ ಆತ್ಮನಃ ಅಬ್ಧೀಭ್ಯಃ ಸಂಪ್ರಮೋಕ್ಷಣಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈ ಪ್ರಕೃತನಾಗಿರುವ ಆತ್ಮನು ಯಾವಾಗ ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಬಲ್ಯವನ್ನು ಅಬಲಭಾವವನ್ನು (ನಿ ಏತ್ಯ = ಗತ್ವಾ) ಹೊಂದಿ - ದೇಹದ ದೌರ್ಬಲ್ಯವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ಆತ್ಮನ ದೌರ್ಬಲ್ಯವೇ ಎಂದು 'ಅಬಲ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ' ಎಂದು ಉಪಚಾರಕ್ಕೆ ಕರೆದಿದೆ ;¹ ಏಕೆಂದರೆ ಇವನು ಅಮೂರ್ತನಾಗಿರುವ ದರಿಂದ ಸ್ವತಃ ಅಬಲತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಲಾರನು. ಹೀಗೆಯೇ - ಸಂಮೋಹವನ್ನು (ಹೊಂದಿ)ದಂತೆ ; ಸಂಮೂಢನಾಗುವದು ಸಂಮೋಹವು, ವಿವೇಕವಿಲ್ಲವಾಗುವದು ; (ಈ) ಸಂಮೋಹವನ್ನು ಹೊಂದಿದಂತಾಗುವನೋ (ಎಂದರ್ಥ). ಇವ

1. ಗೌಣವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ದೌರ್ಬಲ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

ನಿಗೆ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಮೋಹವಾಗಲಿ ಅಸಂಮೋಹವಾಗಲಿ ಇರುವದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ನಿತ್ಯಚೈತನ್ಯಜ್ಯೋತಿಯು ಇವನ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಆದ್ದರಿಂದ (ಸಂಮೋಹ ಮಿವ ನೈತಿ =) ಸಂಮೋಹವನ್ನು ಹೊಂದಿದಂತಾಗುವನೋ ಎಂದು (ಇವ) ಅಂತೆ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು (ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ). ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕರಣಗಳ ಉಪಸಂಹಾರವಾಗುವ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾದ (ಅಂತಃಕರಣದ) ವ್ಯಾಕುಲೀಭಾವವು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅದಂತೆ ಲೋಕದ ಜನರಿಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ ಆದ್ದರಿಂದ 'ಸಂಮೂಢ ನಾದನು', 'ಇವನು ಸಂಮೂಢನಾದನು' - ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಅಥವಾ ಈ ಎರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ಇವ) ಅಂತೆ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದಂತೆ 'ಅಬಲ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದಂತೆ ಸಂಮೋಹವನ್ನು ಹೊಂದಿದಂತಾಗುವನೋ' ಎಂದು ಸಂಬಂಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಎರಡು ಮತ್ತೊಂದು ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. (ಹೊಂದಿ, ಸಂಮೋಹವನ್ನು ಹೊಂದಿದನಂತೆ) ಎಂದು ಸಮಾನಕರ್ತೃಕವಾಗಿ (ಇವನ್ನು) ತಿಳಿಸಿರುವದರಿಂದಲೂ (ಹೀಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದಾಗುತ್ತದೆ) ¹ ಆಗ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ವಾಗಾದಿಪ್ರಾಣಗಳು ಈ ಆತ್ಮನನ್ನು ಬಳಸಾರುತ್ತವೆ; ಆಗ ಈ ಶಾರೀರಾತ್ಮನಿಗೆ ಅಂಗಗಳಿಂದ ಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವದೆಂಬುದು (ಆಗುತ್ತದೆ).

ಪ್ರಾಣಗಳು ಆತ್ಮನ ಬಳಿಗೆ ಬರುವ ಪ್ರಕಾರ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೫೩. ಕಥಂ ಪುನಃ ಸಂಪ್ರಮೋಕ್ಷಣಮ್ ? ಕೇನ ವಾ ಪ್ರಕಾರೇಣ ಆತ್ಮಾನಮ್ ಅಭಿಸಮಾಯಂತಿ ಇತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ | ಸ ಆತ್ಮಾ ಏತಾಃ ತೇಜೋ ಮಾತ್ರಾಃ | ತೇಜಸೋ ಮಾತ್ರಾಃ ತೇಜೋಮಾತ್ರಾಃ ತೇಜೋವಯವಾಃ ರೂಪಾದಿಪ್ರಕಾಶಕತ್ವಾತ್ ಚಕ್ಷುರಾದೀನಿ ಕರಣಾನಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಾ ಏತಾಃ ಸಮಭ್ಯಾದದಾನಃ ಸಮ್ಯಕ್ ನಿರ್ಲೇಪೇನ ಅಭ್ಯಾದದಾನಃ ಅಭಿಮುಖ್ಯೇನ ಆದದಾನಃ ಸಂಹರಮಾಣಃ | ತತ್ಸ್ವಪ್ನಾಪೇಕ್ಷಯಾ ನಿಶೇಷಣಂ ಸಮ್ ಇತಿ | ನ ತು ಸ್ವಪ್ನೇ ನಿರ್ಲೇಪೇನ ಸಮ್ಯಗಾದಾನಮ್ | ಅಸ್ತಿ ತು ಆದಾನಮಾತ್ರಮ್ | "ಗೃಹೀತಾ ವಾಗ್ಗೃಹೀತಂ ಚಕ್ಷುಃ" (೨-೧-೧೭), "ಅಸ್ಯ ಲೋಕಸ್ಯ ಸರ್ವಾ ವತೋ ಮಾತ್ರಾಮಸಾದಾಯ" (೪-೩-೯), "ಶುಕ್ರಮಾದಾಯ" (೪-೩-೧೦) ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇಭ್ಯಃ | ಹೃದಯಮೇವ ಪುಣ್ಣ ರೀಕಾಕಾರಮ್^೨ ಅನ್ವವಕ್ರಾಮತಿ ಅನ್ವಗಚ್ಛತಿ | ಹೃದಯೇ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಿಜ್ಞಾನೋ ಭವತಿ

1. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇವಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಬಲತ್ವವಾಗಲಿ ಸಂಮೋಹವಾಗಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ; ಅಬಲತ್ವವೂ ಸಂಮೋಹವೂ ಗಾಣವೆನ್ನುವದಕ್ಕಿಂತ ಮಿಥ್ಯೆಯೆನ್ನುವದೇ ಯುಕ್ತವೆಂದು ಭಾವ.

2 ಪುಣ್ಣ ರೀಕಾಕಾರಮ್ ಎಂಬ ಪಾಠಕ್ಕಿಂತ ಇದೇ ಮೇಲು.

ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಬುದ್ಧ್ಯಾದಿವಿಕ್ಷೇಪೋಪಸಂಹಾರೇ ಸತಿ | ನ ಹಿ ತಸ್ಯ ಸ್ವತತ್ತ್ವಲನಂ
ವಿಕ್ಷೇಪೋಪಸಂಹಾರಾದಿವಿಕ್ರಿಯಾ ವಾ | “ಧ್ಯಾಯತೀವ ಲೇಲಾಯತೀವ”
(೪-೩-೭) ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ | ಬುದ್ಧ್ಯಾದ್ಯವಾಧಿದ್ವಾರೈವ ಹಿ ಸರ್ವವಿಕ್ರಿಯಾ
ಅಧ್ಯಾರೋಪ್ಯತೇ ತಸ್ಮಿನ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಪ್ರಶ್ನೆ) :- ಹಾಗಾದರೆ (ಇವನು ಅವಯವಗಳಿಂದ) ಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವದು
ಹೇಗೆ? (ಕರಣಗಳು) ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಬಂದು ಸೇರುತ್ತವೆ?

(ಉತ್ತರ) :- ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಆ ಆತ್ಮನು ಈ ತೇಜೋಮಾತ್ರಗಳನ್ನು-
ತೇಜಸ್ಸಿನ ಮಾತ್ರಿಗಳನ್ನು, ತೇಜಸ್ಸಿನ ಅವಯವಗಳನ್ನು ; ರೂವವೇ ಮುಂತಾ
ದವುಗಳನ್ನು ಬೆಳಗುವದರಿಂದ (ಇವು ತೇಜೋಮಾತ್ರಿಗಳು)¹- ಚಕ್ಷುರಾದಿಕರಣ
ಗಳನ್ನು ಎಂದರ್ಥ. ಆ ಈ (ತೇಜೋಮಾತ್ರಿಗಳನ್ನು), (ಸಮಭ್ಯಾದದಾನಃ)
ಜೆನ್ನಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಉಳಿಯದಂತೆ (ಅಭ್ಯಾದದಾನಃ=ಅಭಿಮುಖ್ಯೇನ ಆದದಾನಃ)
ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಸಂಹರಿಸಿಕೊಂಡು (ಎಂದರ್ಥ). ಸಮ್ ಎಂಬ
ಈ ವಿಶೇಷಣವು ಸ್ವಪ್ನದ ಅವೇಕ್ಷೆಯಿಂದ (ಹೇಳಿದ್ದು); (ಏಕೆಂದರೆ) ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ
ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಉಳಿಯದಂತೆ ಜೆನ್ನಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲ². ಆದರೆ ತೆಗೆದು
ಕೊಳ್ಳುವದೇನೋ ಇದೆ; (ಏಕೆಂದರೆ) “ನಾಕೃತ್ಯ ಗೃಹೀತವಾಗುತ್ತದೆ. ಚಕ್ಷುಸ್ಸು
ಗೃಹೀತವಾಗುತ್ತದೆ” (೨-೧-೧೭), “ಈ ಸರ್ವಾವಂತವಾದ ಲೋಕದ ಮಾತ್ರಿ
ಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು” (೪-೩-೯), “ಶುಕ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು”
(೪-೩-೧೦) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ (ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ).

ಹೃದಯವನ್ನೇ ಪುಂಡರೀಕಾಕಾರವಾದ (ಹೃದಯವನ್ನೇ)³ ಬಂದು ಸೇರು

1. ತೇಜಸ್ಸಿಂದರೆ ಸತ್ತ್ವವು, ಅಥವಾ ಪಿತ್ತವು ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ. ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳು
ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಬೆಳಗುವದರಿಂದ ತೇಜಸ್ಸು ಎಂದು ಅವನ್ನು ಕರೆದವೆಯೇ ಹೊರತು ಅವು
ಆತ್ಮಚೈತನ್ಯರೂಪವಾದ ತೇಜಸ್ಸಿನ ವಿಕಾರವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲ್ಲ. ಅವೆಲ್ಲ ಭೌತಿಕ
ವಾದ ತೇಜಸ್ಸುಗಳೇ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

2. ಹಿಂದೆ ೪-೩-೩೬ರಲ್ಲಿ ‘ಸಂಪ್ರಮುಚ್ಯ’ ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೪೭)
ನಾಡಿರುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಂತೆಯೇ ಇದನ್ನು ಅರಿಯಬೇಕು. ದೇಹದಿಂದ ದೇಹಾಂತರಕ್ಕೆ
ಹೋಗುವದು ಜಾಗೃತ್ತಿನಿಂದ ಸ್ವಪ್ನಕ್ಕೆ ಹೋದಂತೆ ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ವೈಷ್ಯ
ಮ್ಯವೂ ಇದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾನೆ, ಕರಣಗಳನ್ನು
ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

3. ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅಂತಃಕರಣವೂ ಕರಣಗಳೂ ಒಂದುಗೂಡಿರುತ್ತವೆ ಎಂದರ್ಥ.
ಹೃದಯಾಕಾಶವೆಂಬ ಪಾರವು ಪರಮಾತ್ಮನೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವದರಿಂದ ಸರಿಯಲ್ಲ.
ಅಥವಾ ಆ ಪಾರದಲ್ಲಿ ಹೃದಯದೊಳಗಿನ ಲಂಧ್ರವನ್ನೇ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಮುಂದೆ ಭಾ. ಭಾ.
೨೫೫ರಲ್ಲಿ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವ ಲಿಂಗಾತ್ಮನನ್ನೇ ಕರಣಜಾತವೆಲ್ಲವೂ ಬಂದು ಸೇರುತ್ತವೆ
ಎಂದಿರುವದನ್ನು ನೋಡಿ.

ತ್ತಾನೆ, ಅನುಕ್ರಮದಿಂದ ಬಂದುಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಬುದ್ಧಿಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳ ವಿಕ್ಷೇಪದ ಉಪಸಂಹಾರವಾಗಲು, ಹೃದಯದಲ್ಲಿ (ಇವನ) ಅರಿವು¹ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಆ (ಆತ್ಮನಿಗೆ) ಸ್ವಂತವಾದ ಚಲನವಾಗಲಿ ವಿಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದೇ ಮುಂತಾದ ಕ್ರಿಯೆಯಾಗಲಿ ಇರುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ; ಏಕೆಂದರೆ “ಧ್ಯಾನಮಾಡುವವನಂತಿರುತ್ತಾನೆ, ಚಲಿಸುವವನಂತಿರುತ್ತಾನೆ” (೪-೩-೭) ಎಂದು (ಹಿಂದೆ) ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಬುದ್ಧಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಉಪಾಧಿಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಅವನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಿಕಾರವನ್ನೂ ಅಧ್ಯಾರೋಪಮಾಡಿರುವದು?

ದೇವತೆಗಳು ಕರಣಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವಾಗ

ಅವನ್ನು ಲಿಂಗಾತ್ಮನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೫೪. ಕದಾ ಪುನಸ್ತಸ್ಯ ತೇಜೋಮಾತ್ರಾಭ್ಯಾದಾನಮಿತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ | ಸ ಯತ್ರ ಏಷ ಚಕ್ಷುಷಿ ಭವಃ ಚಾಕ್ಷುಷಃ ಪುರುಷ ಆದಿತ್ಯಾಂಶೋ ಭೋಕ್ತುಃ ಕರ್ಮಣಾ ಪ್ರಯುಕ್ತಃ ಯಾವದ್ ದೇಹಧಾರಣಂ ತಾವತ್ ಚಾಕ್ಷುಷೋನುಗ್ರಹಂ ಕುರ್ವನ್ ವರ್ತತೇ | ಮರಣಕಾಲೇ ತು ಅಸ್ಯ ಚಕ್ಷುರನುಗ್ರಹಂ ಪರಿತ್ಯಜತಿ ಸ್ವಮ್ ಆದಿತ್ಯಾತ್ಮಾನಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ | ತದೇತದುಕ್ತಮ್ “ಯತ್ರಾಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಮೃತಸ್ಯಾಗ್ನಿಂ ವಾಗವ್ಯೇತಿ ವಾತಂ ಪ್ರಾಣಶ್ಚಕ್ಷುರಾದಿತ್ಯಮ್” (೩-೨-೧೩) ಇತ್ಯಾದಿ | ಪುನಃ ದೇಹಗ್ರಹಣಕಾಲೇ ಸಂಶ್ರಯಿಸ್ಯತಿ | ತಥಾ ಸ್ವಪ್ನತಃ ಪ್ರಬುಧ್ಯತಶ್ಚ | ತದೇತದಾಹ | ಚಾಕ್ಷುಷಃ ಪುರುಷೋ ಯತ್ರ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಪರಾಜ್ಞಾ ಪರ್ಯಾವರ್ತತೇ | ಪರಿ ಸಮನ್ತಾತ್ ಪರಾಜ್ಞಾ ವ್ಯಾವರ್ತತೇ ಇತಿ | ಅಥ ಅತ್ರ ಅಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಅರೂಪಜ್ಞೋ ಭವತಿ ಮುಮೂರ್ಷುಃ ರೂಪಂ ನ ಜಾನಾತಿ | ತದಾ ಅಯಮಾತ್ಮಾ ಚಕ್ಷುರಾದಿ ತೇಜೋಮಾತ್ರಾಃ ಸಮಭ್ಯಾದದಾನೋ ಭವತಿ ಸ್ವಪ್ನಕಾಲ ಇವ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಪ್ರಶ್ನೆ):- ಅವನು ತೇಜೋಮಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವದು ಯಾವಾಗ ?

1. ಈ ಅರಿವಿನ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದೆ.

2. ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳ ಮೂಲಕವೇ ನೋಟವೇ ಮುಂತಾದವನ್ನೂ ಹಸ್ತಾದಿಗಳ ಮೂಲಕವೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವದೇ ಮುಂತಾದವನ್ನೂ ಬುದ್ಧಿಯ ಮೂಲಕವೇ ಚಾಂಚಲ್ಯ, ಏಕಾಗ್ರತೆ ಮುಂತಾದವನ್ನೂ ಅತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾರೋಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

3. ‘ಸಂಶ್ರಯಿಸ್ಯತಿ’ ಎಂಬ ಅಚ್ಚನ ಪುಸ್ತಕದ ಪಾರವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ. ಅನವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.

(ಉತ್ತರ):- ಇದನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾವಾಗ ಈ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಚಾಕ್ಷುಷನಾದ ಪುರುಷನು- ಆದಿತ್ಯಾಂಶ(ನಾದ ಪುರುಷನು), ಭೋಕ್ತೃವಿನ ಕರ್ಮದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತನಾಗಿ ದೇಹವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವರೆಗೂ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಸಾಯುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವನಿಗೆ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹಮಾಡುವದನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತಾನೆ, ತನ್ನ ಆದಿತ್ಯಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆ ಇದನ್ನೇ “ಯಾವಾಗ ಈ ಮೃತನಾದ ಪುರುಷನ ವಾಕ್ಯ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವದೋ, ಪ್ರಾಣವು ವಾಯುವನ್ನು (ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವದೋ), ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಆದಿತ್ಯನನ್ನು (ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವದೋ)” (೩-೨-೧೩) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳಿತ್ತು¹. ಮತ್ತೆ (ಹೊಸ) ದೇಹವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ (ಆದಿತ್ಯಾಂಶವು) ಚಕ್ಷುಸ್ಸನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವದು². ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಕಾಣುವವನಿಗೂ (ಮತ್ತೆ) ಏಳುವವನಿಗೂ ಹೀಗೆಯೇ (ತಿಳಿಯಬೇಕು)³. ಆ ಇದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ: ಚಾಕ್ಷುಷಪುರುಷನು ಯಾವಾಗ-ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೊರಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗುವನೋ (ಪರಿ=ಸಮನ್ವಾತ್) ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಿಂದಲೂ ಹೊರಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಹೋಗುವನೋ⁴ (ಅಥ= ಅತ್ರ) ಆಗ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅರೂಪಜ್ಞನಾಗುವನು, ಸಾಯುವವನು ರೂಪವನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಇರುವನು⁵. ಆಗ ಈ ಆತ್ಮನು ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ ಮುಂತಾದ ತೇಜೋಮಾತ್ರಿಗಳನ್ನು ಸ್ವಪ್ನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡವನಾಗುವನು⁶.

1. ವಾಕ್ಯೇ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವವೆಂದೇನೂ ಆ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವಲ್ಲ ; ಸೂ. ಭಾ. ೩-೧-೪ನ್ನು ನೋಡಿ.

2. ಇಲ್ಲಿ ದೇವತೆಯೇ ಪ್ರಕೃತವಾದ್ದರಿಂದ ‘ಸಂಶ್ರಯಿಷ್ಯತಿ’ ಎಂದೇ ಇರಬೇಕು. ‘ಸಂಶ್ರಯಿಷ್ಯತಿ’ ಎಂಬ ಪಾರವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಅ|| ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ “ವಾಗಾದಯಃ ತತ್ತದ್ದೇವತಾಧಿಷ್ಠಿತಾಃ ಯಥಾಸ್ಥಾನಮ್” ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ. ಇದು ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಸರಳವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಕರ್ಮಾಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಆದಿತ್ಯದೇವತೆಯು ಇವನ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿಗೆ ಅನುಗ್ರಾಹಕವಾಗುವದು ಎಂಬುದು ಸರಳವಾದ ಅರ್ಥ.

3. ಇವನು ಸ್ವಪ್ನಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಾಗ ಆಯಾ ದೇವತೆಯು ಅನುಗ್ರಾಹಕತ್ವವನ್ನು ಬಿಡುವದು, ಎಚ್ಚರವಾಗುತ್ತಲೂ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವದು ಎಂದರ್ಥ.

4. ಅನುಗ್ರಾಹಕತ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟು ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವನೋ ಎಂದರ್ಥ.

5. ಕರಣಗಳಿಗೆ ಸ್ವತಃ ತಿಳಿಯುವ ಶಕ್ತಿಯಿರುವದಿಲ್ಲ, ದೇವತಾನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ಅರಿಯುವವು. ಸೂ. ಭಾ. ೨-೪-೧೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೯೭) ಇಲ್ಲಿ ಕರಣವೂ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಉಳಿದಿರುವದಿಲ್ಲ ; ಮುಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿ.

6. (೫೧೩ನೆಯ ಪುಟದ) ಭಾ. ಭಾ. ೨೫೩ರ ಸಮಭ್ಯಾದದಾನಃ ಎಂಬುದರ ಭಾಷ್ಯಾನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.

ಉತ್ಕಾಂತ್ರಿಕಮವೂ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸಂಭಾರವೂ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಏಕೀಭವತಿ ನ ಪಶ್ಯತೀತ್ಯಾಹುರೇಕೀಭವತಿ ನ ಜಿಘ್ರತೀತ್ಯಾಹುರೇಕೀಭವತಿ ನ ರಸಯತ ಇತ್ಯಾಹುರೇಕೀಭವತಿ ನ ವದತೀತ್ಯಾಹುರೇಕೀಭವತಿ ನ ಶೃಣೋತೀತ್ಯಾಹುರೇಕೀಭವತಿ ನ ಮನುತ ಇತ್ಯಾಹುರೇಕೀಭವತಿ ನ ಸ್ಪೃಶತೀತ್ಯಾಹುರೇಕೀಭವತಿ ನ ವಿಜಾನಾತೀತ್ಯಾಹುಸ್ತಸ್ಯ ಹೈತಸ್ಯ ಹೃದಯಸ್ಯಾಗ್ರಂ ಪ್ರದ್ಯೋತತೇ ತೇನ ಪ್ರದ್ಯೋತೇನೈಷ ಆತ್ಮಾ ನಿಷ್ಕ್ರಮತಿ ಚಕ್ಷುಷ್ಯೋ ನಾ ಮೂರ್ಧ್ನೋ ವಾನ್ಮೇಘ್ಯೋ ನಾ ಶರೀರದೇಶೇಭ್ಯಸ್ತಮುತ್ಕ್ರಮಂತಂ ಪ್ರಾಣೋಽನೂತ್ಕ್ರಮತಿ ಪ್ರಾಣಮನೂತ್ಕ್ರಮಂತಗ್ಂ ಸರ್ವೇ ಪ್ರಾಣಾ ಅನೂತ್ಕ್ರಮಂತಿ ಸವಿಜ್ಞಾನೋ ಭವತಿ ಸವಿಜ್ಞಾನಮೇವಾನ್ವವಕ್ರಮತಿ | ತಂ ವಿದ್ಯಾಕರ್ಮಣಿಃ ಸಮನ್ವಾರಭೇತೇ ಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞಾ ಚ || ೨ ||

೨. ಒಂದಾಗುತ್ತದೆ, (ಇವನು) ಕಾಣುತ್ತಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವರು ; ಒಂದಾಗುವದು, ಮೂಸುತ್ತಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವರು ; ಒಂದಾಗುತ್ತದೆ, ಸವಿಯುತ್ತಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವರು ; ಒಂದಾಗುತ್ತದೆ, ಮಾತಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವರು ; ಒಂದಾಗುತ್ತದೆ, ಕೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವರು. ಒಂದಾಗುತ್ತದೆ, ಮನನ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವರು ; ಒಂದಾಗುತ್ತದೆ, ಮುಟ್ಟುತ್ತಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವರು ; ಒಂದಾಗುತ್ತದೆ, ಅರಿಯುತ್ತಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವರು. ಆ ಇವನ ಹೃದಯದ ತುದಿಯು ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ, ಆ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಈ ಆತ್ಮನು ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಲಾಗಲಿ, ನೆತ್ತಿಯಿಂದಲಾಗಲಿ ಮಿಕ್ಕ (ಯಾವದಾದರೂ) ಶರೀರದೇಶಗಳಿಂದಲಾಗಲಿ ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೊರಡುತ್ತಾನೆ. (ಹಾಗೆ) ಉತ್ಕಾಂತ್ರಿಕನಾದ ಅವನನ್ನು ಪ್ರಾಣನು ಅನುಸರಿಸಿ ಉತ್ಕಾಂತ್ರಿಕನಾಗುವನು, ಉತ್ಕಾಂತ್ರಿಕನಾದ ಪ್ರಾಣನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಗಳೂ ಉತ್ಕಾಂತ್ರಿಕವಾಗುವವು. ಸವಿಜ್ಞಾನನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಸವಿಜ್ಞಾನವಾಗಿಯೇ ಅನುಸರಿಸಿ ಹೋಗಿ ಸೇರುತ್ತಾನೆ. ಅವನನ್ನು ವಿದ್ಯಾಕರ್ಮಗಳೂ ಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞೆಯೂ ಬೆಂಬಿಡಿಯುವವು.

ಕರಣಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವು ನಿಂತುಹೋಗುವಿಕೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೫೫. ಏಕೀಭವತಿ ಕರಣಂ¹ ಸ್ವೇನ ಲಿಂಗಾತ್ಮನಾ | ತದಾ ಏನಂ ಪಾರ್ಶ್ವಸ್ಥಾ ಆಹುಃ ನ ಪಶ್ಯತೀತಿ | ತಥಾ ಘ್ರಾಣದೇವತಾನಿ ವೃತ್ತೌ ಘ್ರಾಣಮ್ ಏಕೀಭವತಿ ಲಿಂಗಾತ್ಮನಾ | ತದಾ ನ ಜಿಘೃತಿ ಇತ್ಯಾಹುಃ | ಸಮಾನಮ್ ಅನ್ಯತ್ | ಜಿಹ್ವಾಯಾಂ ಸೋಮೋ ವರುಣೋ ವಾ ದೇವತಾ | ತನ್ನಿ ವೃತ್ತೃಪೇಕ್ಷಯಾ ನ ರಸಯತ ಇತ್ಯಾಹುಃ | ತಥಾ ನ ವದತಿ | ನ ಶೃಣೋತಿ | ನ ಮನುತೇ, ನ ಸ್ಪೃಶತಿ, ನ ವಿಜಾನಾತಿ ಇತ್ಯಾಹುಃ | ತದಾ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ ದೇವತಾನಿವೃತ್ತಿಃ ಕರಣಾನಾಂ ಚ ಹೃದಯೇ ಏಕೀಭಾವಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಕರಣ(ವಾದ ಕಣ್ಣು)² ತನ್ನ ಲಿಂಗಾತ್ಮನೊಡನೆ ಒಂದಾಗುತ್ತದೆ³. ಆಗ ಇವನನ್ನು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವವರು (ಇವನು) ಕಾಣಲಾರನು ಎನ್ನುವರು. ಇದರಂತೆ ಘ್ರಾಣದೇವತೆಯು ಹಿಂತಿರುಗಲು ಘ್ರಾಣವು ಲಿಂಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗುವದು. ಆಗ (ಇವನು) ಮೂಸಲಾರನು ಎನ್ನುವರು. ಮಿಕ್ಕದ್ದೆಲ್ಲವೂ (ಇದಕ್ಕೆ) ಸಮಾನವಾಗಿ (ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಾಗಿದೆ). ಜಿಹ್ವೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಸೋಮನೋ, ವರುಣನೋ ದೇವತೆ; ಆ (ದೇವತೆ)ಯು ಹಿಂತಿರುಗಿದ್ದರಿಂದ (ಇವನು) ಸವಿಯಲಾರನು ಎನ್ನುವರು. ಹೀಗೆಯೇ ಮಾತಾಡಲಾರನು, ಕೇಳಲಾರನು, ಮನನಮಾಡಲಾರನು, ಮುಟ್ಟಲಾರನು, ಅರಿಯಲಾರನು ಎನ್ನುವರು. ಆಗ ದೇವತೆಗಳು ಬಿಟ್ಟುಹೋದರೆಂದೂ, ಕರಣಗಳು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಒಂದಾದವೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.⁴

1. ಕರಣಜಾತಮ್ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ.

2. ಇಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಮಾತ್ರವೇ ಪ್ರಕೃತವಾಗಿದೆ; ಅದರಿಂದ 'ಜಾತಮ್' ಎಂಬುದು ಬೇಕಿಲ್ಲ.

3. ಅದಿತ್ಯಾಂಶವು ಅದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಸೇರಿದಂತೆಯೇ ಲಿಂಗದ ಅಂಶವಾದ ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಬೆರೆತುಹೋಗುವದು. ಅದರಿಂದಲೇ ಆಗ ಕಣ್ಣು ಕಾಣಿಸುವದಿಲ್ಲ.

4. ಕಾಣದಿರುವದು, ಕೇಳದಿರುವದು- ಮುಂತಾದವು ದೇವತೆಯು ಹೊರಟು ಹೋದದ್ದಕ್ಕೂ ಕರಣವು ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಒಂದಾದದ್ದಕ್ಕೂ ಗುರುತು ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಕ್ರಮದಿಂದಲೇ ಕರಣಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವು ನಿಲ್ಲುವದಿಲ್ಲ; ಯಾವ ಕ್ರಮದಲ್ಲಾದರೂ ನಿಲ್ಲಬಹುದು.

ಹೃದಯಾಗ್ರದ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಆತ್ಮನು ಹೊರಹೊರಡುತ್ತಾನೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೫೬. ತತ್ರ ಹೃದಯೇ ಉಪಸಂಹೃತೇಷು ಕರಣೇಷು ಯಃ ಅನ್ತಃ
ವ್ಯಾಪಾರಃ ಸ ಕಥ್ಯತೇ | ತಸ್ಯ ಹ ಏತಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತಸ್ಯ ಹೃದಯಸ್ಯ ಹೃದಯ
ಚಿದ್ರಸ್ಯ ಇತ್ಯೇತತ್ | ಅಗ್ರಂ ನಾಡೀಮುಖಂ ನಿರ್ಗಮನದ್ವಾರಂ ಪ್ರದ್ಯೋತತೇ
ಸ್ಪಷ್ಟಕಾಲ ಇವ ಸ್ವೇನ ಭಾಸಾ ತೇಜೋಮಾತ್ರಾದಾನಕೃತೇನ ಸ್ವೇನೈವ
ಜ್ಯೋತಿಷಾ ಆತ್ಮನೈವ ಚ | ತೇನ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಷಾ ಪ್ರದ್ಯೋತೇನ ಹೃದಯಾ
ಗ್ರೇಣ ಏಷ ಆತ್ಮಾ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ ಲಿಂಗೋಪಾಧಿಃ ನಿರ್ಗಚ್ಛತಿ ನಿಷ್ಕ್ರಾಂತತಿ
ತಥಾ¹ ಅಧರ್ವಣೇ “ಕಸ್ಮಿನ್ನಪ್ಯಹಮುತ್ಪಾಂಸ್ತ ಉತ್ಪಾಂಸ್ತೋ ಭವಿಷ್ಯಾಮಿ
ಕಸ್ಮಿನ್ ವಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಸ್ಯಾಮಿ ಇತಿ ಸ ಪ್ರಾಣವಸ್ಯ ಜತಃ” (ಪ್ರ. ೬-೩)
ಇತಿ | ತತ್ರ ಚ ಆತ್ಮಚೈತನ್ಯಜ್ಯೋತಿಃ ಸರ್ವದಾ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತತರಮ್ | ತದುಪಾಧಿ
ದ್ವಾರಾ ಹಿ ಆತ್ಮನಿ ಜನ್ಮಮರಣಗಮನಾಗಮನಾದಿಸರ್ವವಿಕ್ರಿಯಾಲಕ್ಷಣಃ
ಸಂವ್ಯವಹಾರಃ | ತದಾತ್ಮಕಂ ಹಿ ದ್ವಾದತವಿಧಂ ಕರಣಂ ಬುದ್ಧ್ಯದಿ | ತತ್
ಸೂತ್ರಮ್, ತಜ್ಜೀವನಮ್, ನೋಃಸ್ತರಾತ್ಮಾ ಜಗತ್ಸ್ತಸ್ಯುಷತ್ಯ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇಲ್ಲಿ ಕರಣಗಳು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರವಾಗಲು¹ ಒಳಗೆ (ಆಗುವ)
ವ್ಯಾಪಾರವುಂಟಲ್ಲ, ಅದನ್ನು (ಈಗ) ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಇದರ ಎಂದರೆ
ಪ್ರಕೃತವಾದ ಹೃದಯದ, ಹೃದಯರಂಧ್ರದ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ; (ಇದರ)
ಅಗ್ರವನ್ನು ಎಂದರೆ ನಾಡಿಯ ಬಾಯಿ ಎಂಬ ಹೊರಡುವ ದ್ವಾರವು ತೇಜೋ
ಮಾತ್ರಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡದ್ದರಿಂದಾದ ತನ್ನ ಬೆಳಕಿನಿಂದಲೂ ತನ್ನದೇ ಅದ
ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದಲೂ ಎಂದರೆ ಆತ್ಮನಿಂದಲೂ ಸ್ಪಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ²
ಹಾಗೆಯೇ ಬೆಳಗುತ್ತದೆ.³ ಅವರಿಂದ ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯಿಂದ ಬೆಳಗಿದ
(ಆ) ಹೃದಯದ ತುದಿಯಿಂದ ಈ ಲಿಂಗೋಪಾಧಿಯಾದ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಾತ್ಮನು
ಹೊರಹೊರಡುತ್ತಾನೆ, ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಬರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ
ಅಥರ್ವಣದಲ್ಲಿ “ಯಾನದು ಉತ್ಪಾಂತ್ವಾದರೆ ನಾನು ಉತ್ಪಾಂತ್ವನಾಗು
ವೆನೋ, ಅಥವಾ ಯಾವದು ನಿಂತಿದ್ದರೆ ನಿಂತಿರುವೆನೋ (ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ)

1. ಇದರ ಮುಂದೊಂದ, ‘ಚ’ ಇದ್ದು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರಬಹುದೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

2. ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಲು.

3. ಕರಣಗಳಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ವಾಸನೆಯನ್ನು ಭಾಸ (ಬೆಳಕು) ಎಂದಿದೆ;
ಆತ್ಮನ ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಜ್ಯೋತಿ ಎಂದಿದೆ. ೪-೩-೯ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೮೬)ನೋಡಿ.

4. ಇಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುವದೆಂದರೆ ಮುಂದಿನ ಲೋಕದ ನಿರೀಕ್ಷೆಯ ವಾಸನೆಯೇ ಎಂದು
ವಾರ್ತಿಕ (೪-೪-೨೮).

ಅವನು ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಸೃಜಿಸಿದನು” (ಪ್ರ. ೬-೩) ಎಂದಿದೆ.¹ ಆ (ಲಿಂಗ)ದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಜೈತನ್ಯಜ್ಯೋತಿಯು ಯಾವಾಗಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.² ಆ ಉಪಾಧಿಯ ಮೂಲಕವೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟು, ಸಾವು, ಹೋಗು, ಬರುವು - ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲಾ ವಿಕ್ರಿಯೆಗಳ ರೂಪವಾದ ವ್ಯವಹಾರವೂ (ಆಗಿರುವದು)* ? ಬುದ್ಧಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಹನ್ನೆರಡು ವಿಧವಾಗಿರುವ ಕರಣವೂ ಆ (ಲಿಂಗದ) ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.⁴ ಅದೇ ಸೂತ್ರವು,⁵ ಅದೇ ಜೀವನವು,⁶ ಅದೇ ಜಂಗಮಕ್ಕೂ ಸ್ಥಾವರಕ್ಕೂ ಅಂತರಾತ್ಮನು.⁷

ಜೀವನ ನಿಷ್ಕ್ರಮಣಮಾರ್ಗಗಳು

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೫೭. ತೇನ ಪ್ರದ್ಯೋತೇನ ಹೃದಯಾಗ್ರಪ್ರಕಾಶೇನ ನಿಷ್ಕ್ರಮಮಾಣಃ ಕೇನ ಮಾರ್ಗೇಣ ನಿಷ್ಕ್ರಮತೀತಿ? ಉಚ್ಯತೇ | ಚಕ್ಷುಷ್ಯೋ ವಾ | ಆದಿತ್ಯ ಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಜ್ಞಾನಂ ಕರ್ಮ ವಾ ಯದಿ ಸ್ಯಾತ್ | ಮೂರ್ಛೋ ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಚೇತ್ | ಅನ್ಯೇಭ್ಯೋ ವಾ ಶರೀರದೇಶೇಭ್ಯಃ ಶರೀರಾವಯವೇಭ್ಯಃ | ಯಥಾಕರ್ಮ ಯಥಾಶ್ರುತಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಹೃದಯದ ತುದಿಯಲ್ಲಾಗುವ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಹೊರಡು (ವಾಗ ಇವನು) ಯಾವ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೊರಡುತ್ತಾನೆ? ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಕಣ್ಣಿನಿಂದಾಗಲಿ, ಆದಿತ್ಯಲೋಕವನ್ನು ಪಡೆಯುವದಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತ

1. ಲಿಂಗದ ವ್ಯಾಪಾರವು ಪ್ರಾಣಪ್ರಧಾನವಾಗಿದೆ.

2. ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

3. ಸ್ವತಃ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಜನ್ಮಾದಿಗಳಿಲ್ಲ. ಪ್ರ. ಭಾ. ೪-೫ (ಭಾ. ಭಾ. ೬೨). ಮಾಂ. ಕಾ. ಭಾ. ೩-೩ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೩೨), ೩-೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೩೩), ೩-೯ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೪೬).

4. ಅದ್ವಂದಿವ 'ನೋಡುತ್ತಾನೆ' ಮುಂತಾದ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಅದರ ಮೂಲಕವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ - ಎಂದು ಭಾವ. ಐ. ಭಾ. ೩-೧ (ಭಾ. ಭಾ. ೮೩), ೩-೨ (ಭಾ. ಭಾ. ೮೪).

5. ಸಮಷ್ಟಿಪ್ರಾಣವು, ೩-೭-೨ರ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ.

6. ಇದು ಯಾವದರ ಪರಾಮರ್ಶವೆಂಬುದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಜಗತ್ತು ಜೀವಿಸುತ್ತಿದೆ ಯೆಂಬುದು ಲಿಂಗವಿದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣವು ಎಂದು ಅ|| ಟೀ||.

7. ಸರ್ವಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯ, ಶ್ರೋತ್ವ - ಮುಂತಾದ ರೂಪದಿಂದ ತೋರಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಕರಣಾತ್ಮನು. ಸ್ಥೂಲಶರೀರಕ್ಕೂ ಆತ್ಮನಿಗೂ ನಡುವೆ ಇರುವದರಿಂದ ಅಂತರಾತ್ಮನೆಂದಿದೆ. ಮುಂ. ಭಾ. ೨-೧-೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೬೨) ನೋಡಿ.

ವಾದ ಜ್ಞಾನವಾಗಲಿ, ಕರ್ಮವಾಗಲಿ ಇದ್ದರೆ (ಈ ದ್ವಾರ) ; ನೆತ್ತಿಯಿಂದ ಲಾಗಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತವಾದ (ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಗಳಿದ್ದರೆ ಈ ದ್ವಾರ); ಅಥವಾ ಮಿಕ್ಕ ಬೇರೆಯ ಶರೀರದೇಶಗಳಿಂದಲಾಗಲಿ ಎಂದರೆ ಶರೀರಾವಯವಗಳಿಂದಲಾಗಲಿ ಕರ್ಮಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿಯೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿಯೂ¹ (ನಿಷ್ಕ್ರಾಂತನಾಗುತ್ತಾನೆ).

ಜೀವನೊಡನೆ ಪ್ರಾಣಕರಣಗಳೂ ಹೊರಡುತ್ತವೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೫೮. ತಂ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾನಮ್ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಮನ್ತಂ ಪರಲೋಕಾಯ ಪ್ರಸ್ಥಿತಮ್, ಪರಲೋಕಾಯ ಉದ್ಭೂತಾಕೂತಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಪ್ರಾಣಃ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಸ್ಥಾನೀಯಃ ರಾಜ್ಞ ಇವ ಅನೂತ್ಕ್ರಾಂತಮತಿ | ತಂ ಚ ಪ್ರಾಣಮ್ ಅನೂತ್ಕ್ರಾಂತಮನ್ತಂ ವಾಗಾದಯಃ ಸರ್ವೇ ಪ್ರಾಣಾಃ ಅನೂತ್ಕ್ರಾಂತಮನ್ತಿ | ಯಥಾಪ್ರಧಾನಾನ್ವಾಚಿಖ್ಯಾಸಾ ಇಯಮ್, ನ ತು ಕ್ರಮೇಣ ಸಾರ್ಥವತ್ ಗಮನಮ್ ಇಹ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನು ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾಗಲು, ಪರಲೋಕಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟಿರುವಲ್ಲಿ, ಪರಲೋಕಕ್ಕಾಗಿ ಎದ್ದುಕೊಂಡ ಸಂಕಲ್ಪವುಳ್ಳವನಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ ; (ಅವನನ್ನು) ಅನುಸರಿಸಿ ಪ್ರಾಣನು, ಅರಸನಿಗೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಯಂತಿರುವ ಪ್ರಾಣನು, ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾಗುವನು ; ಮತ್ತು ಆ ಪ್ರಾಣನು ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾಗಲು (ಅವನನ್ನು) ಅನುಸರಿಸಿ ವಾಕ್ಯೇ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಗಳೂ ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಗುವವು. ಇದು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿರುವದೇ ಹೊರತು ಇಲ್ಲಿ ಸಾರ್ಥದಂತೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ² ಹೋಗುವರೆಂದೇನೂ ಹೇಳಬೇಕಿರುವದಿಲ್ಲ.

1. ಕ. ೨-೨-೭೨ರ ಸೂಚನೆ. ಯಾವ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿದೆಯೋ ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾದ ಕರಣಾದಿವಾಗರ್ಗದಿಂದ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಸಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸಕನು ಮಾತ್ರ ಮೂರ್ಘಸ್ಥಾನದಿಂದಲೇ ಹೊರಡುತ್ತಾನೆ. ಸೂ. ಭಾ. ೪-೨-೧೭ನ್ನು ನೋಡಿ.

2. ಜೀವನು ಮುಖ್ಯನು, ಅವನ ತರುವಾಯ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣವು, ಅವನ ತರುವಾಯ ಮಿಕ್ಕ ಕರಣಗಳು - ಎಂದು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ್ದೇ ಹೊರತು ಜೀವನ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಾಣದ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿ, ಅದಾದಬಳಿಕ ಮಿಕ್ಕ ಪ್ರಾಣಗಳ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿ - ಎಂದು ವರ್ತಕರ ವಾದನಗಳು ಒಂದರಹಿಂದೊಂದು ಹೊರಡುವಂತೆ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಆಗುವದೆಂದೇನೂ ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಕ್ರಮದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಸೂ. ಭಾ. ೪-೨-೧೦ರಿಂದ ಓರವರೆಗೆ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಉತ್ಕೃಂಠಿಕಾಲದಲ್ಲುಂಟಾಗುವ ವಿಜ್ಞಾನ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೫೯. ತದಾ ಏಷ ಆತ್ಮಾ ಸವಿಜ್ಞಾನೋ ಭವತಿ ಸ್ವಪ್ನೇ ಇವ ವಿಶೇಷ ವಿಜ್ಞಾನವಾನ್ ಭವತಿ ಕರ್ಮವಶಾತ್ ನ ಸ್ವತನ್ತ್ರಃ | ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ಹಿ ಸವಿಜ್ಞಾನತ್ರೇ ಸರ್ವಃ ಕೃತಕೃತ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್ | ನೈವ ತು ತತ್ ಲಭ್ಯತೇ | ಅತಃ ಏವ ಆಹ ವ್ಯಾಸಃ “ಸದಾ ತದ್ಭಾವಭಾವಿತಃ” (ಗೀ ೮-೬) ಇತಿ | ಕರ್ಮಣಾ ತು ಉದ್ಭವ್ಯಮಾನೇನ ಅಂತಃಕರಣವೃತ್ತಿವಿಶೇಷಾತ್ರಿತವಾಸನಾತ್ಮಕವಿಶೇಷವಿಜ್ಞಾನೇನ ಸರ್ವೋ ಲೋಕಃ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಸವಿಜ್ಞಾನೋ ಭವತಿ | ಸವಿಜ್ಞಾನಮೇವ ಚ ಗದ್ಗದ್ಯಮಾ ಅನ್ವವಕ್ರಾಮತಿ ಅನುಗಚ್ಛತಿ ವಿಶೇಷವಿಜ್ಞಾನೋ ದ್ವಾಪಿತಮೇವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ತತ್ಕಾಲೇ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾರ್ಥಂ ಯೋಗಧರ್ಮಾನುಸೇವನಂ ಪರಿಸಂಖ್ಯಾನಾಭ್ಯಾಸಶ್ಚ ವಿಶಿಷ್ಟಪುಣ್ಯೋಪಚಯಶ್ಚ ಶ್ರದ್ಧಧಾನ್ಯಃ ಪರಲೋಕಾರ್ಥಭಿಃ ಅಪ್ರಮತ್ತೈಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ ಇತಿ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಾಣಾಂ ಯತ್ನತೋ ವಿಧೇಯೋರ್ಧಃ ದುಶ್ಚರಿತಾಚ್ಚ ಉಪರಮಣಮ್ | ನ ಹಿ ತತ್ಕಾಲೇ ಶಕ್ಯತೇ ಕಿಂಚಿತ್ ಸಂಪಾದಯಿತುಮ್ | ಕರ್ಮಣಾ ನೀಯಮಾನಸ್ಯ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಭಾವಾತ್ | “ಪುಣ್ಯೋ ವೈ ಪುಣ್ಯೇನ ಕರ್ಮಣಾ ಭವತಿ ಪಾಪಃ ಪಾಪೇನ” (೩-೨-೧೩) ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಏತಸ್ಯ ಹಿ ಅನರ್ಥಸ್ಯ ಉಪಶಮೋ ಪಾಯವಿಧಾನಾಯ ಸರ್ವಶಾಖೋಪನಿಷದಃ ಪ್ರವೃತ್ತಾಃ | ನ ಹಿ ತನ್ಮಿಹಿ ತೋವಾಯಾನುಸೇವನಂ ಮುಕ್ತ್ವಾ ಆತ್ಮನಿಷ್ಠಃ ಅಸ್ಯ ಅನರ್ಥಸ್ಯ ಉಪಶಮೋ ಪಾಯೋಽಸ್ತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ಅತ್ರೈವ ಉಪನಿಷದ್ವಿಹಿತೋಪಾಯೇ ಯತ್ನಪರೈರ್ಭವಿತವ್ಯಮ್ ಇತ್ಯೇಷ ಪ್ರಕರಣಾರ್ಥಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆಗ ಈ ಆತ್ಮನು ಸವಿಜ್ಞಾನನಾಗುತ್ತಾನೆ, ವಿಶೇಷವಿಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಾಗುತ್ತಾನೆ. (ಇದು) ಕರ್ಮವಶದಿಂದಲೇ ಹೊರತು ಸ್ವತಂತ್ರ(ನಾಗಿ ಸವಿಜ್ಞಾನನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿಯೇ ಸವಿಜ್ಞಾನನಾಗಿದ್ದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ಕೃತಕೃತ್ಯನಾದಾನು. ಆದರೆ ಅದು ದೊರೆಯುವದೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ವ್ಯಾಸರು (ಹೀಗೆಂದಿರುತ್ತಾರೆ) : “ಯಾವಾಗಲೂ ಅದರ ಭಾವದಿಂದ ಭಾವಿತನಾಗಿದ್ದವನು (ಅಂತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಭಾವವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಿರುವನೋ ಅದನ್ನೇ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ)”. (ಗೀ. ೮-೬) ಕರ್ಮದಿಂದ ಎದ್ದುಕೊಳ್ಳುವ ಅಂತಃಕರಣವೃತ್ತಿವಿಶೇಷವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ವಾಸನಾತ್ಮಕವಾದ ವಿಶೇಷವಿಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ

ಸವಿಜ್ಞಾನನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಸವಿಜ್ಞಾನವಾಗಿಯೇ ಗಂತವ್ಯವನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, (ಆ) ವಿಶೇಷವಿಜ್ಞಾನವು ತೋರಿಸಿದ್ದನ್ನೇ (ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ) ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ವಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ) ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿರುವದಕ್ಕಾಗಿ ಯೋಗಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವದು, ಪರಿಸಂಖ್ಯಾನದ ಅಭ್ಯಾಸ,¹ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಕೂಡಿಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವದು - (ಇವುಗಳನ್ನು) ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳ ಪರಲೋಕಾರ್ಥಿಗಳು ಪ್ರಮಾದರಹಿತರಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಗಳೂ ಯತ್ನದಿಂದ (ಈ) ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿಧಿಸಿರುತ್ತವೆ.² ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆಯನ್ನು ಬಿಡುವದನ್ನೂ (ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದೂ ವಿಧಿಸಿರುತ್ತವೆ). ಆ (ಉತ್ಕೃಂಠಿತ)ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಏನನ್ನೂ ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಆಗುವದೇ ಇಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಕರ್ಮವು (ಅವನನ್ನು) ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತಿರುವದರಿಂದ (ಆಗ ಯಾವ) ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ. “ಪುಣ್ಯಕರ್ಮದಿಂದ ಒಳ್ಳೆಯವನೇ ಆಗುವನು, ಪಾಪದಿಂದ ಕೆಟ್ಟವನಾಗುವನು” (೩-೨-೧೩) ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿಯೂ ಇದೆ.³ ಈ ಅನರ್ಥವು ನಾಶವಾಗುವದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಸರ್ವಶಾಖೆಗಳ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳೂ ಹೊರಟಿರುತ್ತವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಆ (ಉಪನಿಷತ್ತು)ಗಳಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾಗಿರುವ ಉಪಾಯವನ್ನು ಸೇವನೆ ಮಾಡುವದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಈ ಅನರ್ಥವನ್ನು ಅತ್ಯಂತಿಕವಾಗಿ ನಾಶಗೊಳಿಸುವ ಉಪಾಯವು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾಗಿರುವ ಉಪಾಯವನ್ನು (ಮಾಡುವದ)ರಲ್ಲಿ ಯತ್ನಪರರಾಗಬೇಕು ಎಂಬುದು (ಈ) ಪ್ರಕರಣದ ಅರ್ಥವು.⁴

1. ಯೋಗಧರ್ಮಗಳೆಂದರೆ ಯಮನಿಯಮಾದಿಗಳು, ಪರಿಸಂಖ್ಯಾನವೆಂದರೆ ಧ್ಯಾನ.

2. ಈ ವಾಕ್ಯವು ಯಾವದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವದಿಲ್ಲ. ಪುಣ್ಯರಾಶಿಯನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದನ್ನೇ ವಿಧಿಕಾಂಡವು ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅ|| ಟೀ|| ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಯೋಗಧರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಾದಿಗಳಿಗೂ ಇದನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

3. ವೇದದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಹಿತವಾಗಿರುವದನ್ನು ಮಾಡುವದೂ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧವಾದದ್ದನ್ನು ಬಿಡುವದೂ ಅಂತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮಜ್ಞಾನವು ಸ್ವತಂತ್ರದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವದಕ್ಕೇ.

4. ಕರ್ಮಕಾಂಡವರ್ಧದ ಅನುಷ್ಠಾನದಿಂದ ಅತ್ಯಂತಿಕವಾಗಿ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳ ಫಲೋಪಭೋಗರೂಪವಾದ ಅನರ್ಥವು ನಾಶವಾಗಲಾರದು ; ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮುಕ್ತಿ : ಲೋಕಾದ ಜ್ಞಾನೋಪಾಸನೆಗಳ ಸಂಪಾದನೆಯಿಂದಲೇ ಅದು ಸಾಧ್ಯ.

ಉತ್ಕಾಂಠನಾದವನಿಗೆ ವಿದ್ಯಾಕರ್ಮಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞೆಗಳೇ ಸಂಭಾರ (ಭಾಷ್ಯ)

೨೬೦. ಶಕಟಿವತ್ ಸುಭೃತಸಂಭಾರಃ ಉತ್ಸರ್ಜನ್ ಯಾತಿ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಕಿಂ ಪುನಸ್ತಸ್ಯ ಪರಲೋಕಾಯ ಪ್ರವೃತ್ತಸ್ಯ ಪಥಿ ಅದನಂ ಶಾಕಟಿಕ ಸಂಭಾರಸ್ಥಾನೀಯಮ್, ಗತ್ವಾ ವಾ ಪರಲೋಕಂ ಯದ್ ಭುಂಜ್ಞೀ ಶರೀರಾದ್ಯಾರಮ್ಭಕಂ ಚ ಯತ್ ತತ್ ಕಿಮಿತಿ? ಉಚ್ಯತೇ | ತಂ ಪರಲೋಕಾಯ ಗಚ್ಛಂತಮ್ ಆತ್ಮಾನಂ ವಿದ್ಯಾಕರ್ಮಣೀ ವಿದ್ಯಾ ಚ ಕರ್ಮ ಚ ವಿದ್ಯಾಕರ್ಮಣೀ | ವಿದ್ಯಾ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರಾ ವಿಹಿತಾ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಾ ಚ, ಅವಿಹಿತಾ ಅಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಾ ಚ | ತಥಾ ಕರ್ಮ ವಿಹಿತಂ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಂ ಚ, ಅವಿಹಿತಮ್ ಅಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಂ ಚ | ಸಮನ್ವಾರಭೇತೇ ಸಮ್ಯಕ್ ಅನ್ವಾರಭೇತೇ ಅನ್ವಾಲಭೇತೇ ಅನುಗಚ್ಛತಃ | ಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞಾ ಚ ಪೂರ್ವಾನುಭೂತವಿಷಯಾ ಪ್ರಜ್ಞಾ ಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞಾ ಅತೀತಕರ್ಮಫಲಾನುಭವಮಾಸನು ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ನಾ ಚ ವಾಸನು ಅಪೂರ್ವಕರ್ಮಾರಮ್ಭೇ ಕರ್ಮವಿಪಾಕೇ ಚ ಅದ್ವಂ ಭವತಿ | ತೇನ ಅಸುವಪಿ ಅನ್ವಾರಭತೇ | ನ ಹಿ ತಯಾ ವಾಸನಯಾ ವಿನಾ ಕರ್ಮ ಕರ್ತುಂ ಫಲಂ ಚ ಉಪಭೋಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ | ನ ಹಿ ಅನಭ್ಯಸ್ತೇ ವಿಷಯೇ ಕೌಶಲಮ್ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಭವತಿ | ಪೂರ್ವಾನುಭೂತಮಾಸನಾಪ್ರವೃತ್ತಾನಾಂ ತು ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಮ್ ಇವ ಅಭ್ಯಾಸಮಸ್ತರೇಣ ಕೌಶಲಮ್ ಉಪಪದ್ಯತೇ | ದೃಶ್ಯತೇ ಚ ಕೇಷಾಂಚಿತ್ ಕಾಸುಚಿತ್ ಕ್ರಿಯಾಸು ಚಿತ್ರಕರ್ಮಾದಿಲಕ್ಷಣಾಸು ವಿನೈವ ಇಹಾಭ್ಯಾಸೇನ ಜನ್ಮತ ಏವ ಕೌಶಲಂ ಕಾಸುಚಿತ್ ಅತ್ಯಂತಸೌಕರ್ಯಯುಕ್ತಾಸ್ತಸಿ ಅಕೌಶಲಂ ಕೇಷಾಂಚಿತ್ | ತಥಾ ವಿಷಯೋಪಭೋಗೇಷು ಸ್ವಭಾವತ ಏನ ಕೇಷಾಂಚಿತ್ ಕೌಶಲಾಕೌಶಲೇ ದೃಶ್ಯೇತೇ | ತಚ್ಚೈತತ್ ಸರ್ವಂ ಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞೇದ್ಭವಾನುಭವನಿಮಿತ್ತಮ್ | ತೇನ ಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞಯಾ ವಿನಾ ಕರ್ಮಣಿ ವಾ ಫಲೋಪಭೋಗೇ ವಾ ನ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಪ್ರವೃತ್ತಿರುಪಪದ್ಯತೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ಏತತ್ ತ್ರಯಂ ಶಾಕಟಿಕಸಂಭಾರಸ್ಥಾನೀಯಂ ಪರಲೋಕಪಥ್ಯದನಂ ವಿದ್ಯಾಕರ್ಮಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞಾಯಿಮ್ | ಯಸ್ಮಾತ್ ವಿದ್ಯಾಕರ್ಮಣೀ ಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞಾ ಚ ದೇಹಾಂತರಪ್ರತಿಪತ್ತೃಪಭೋಗನಾಥನಮ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ವಿದ್ಯಾಕರ್ಮಾದಿ ಶುಭಮೇವ ಸಮಾಚರೇತ್ ಯಥಾ ಇಷ್ಟದೇಹಸಂಯೋಗೋಪಭೋಗೌ ಸ್ಯಾತಾಮ್ ಇತಿ ಪ್ರಕರಣಾರ್ಥಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಬಂಡಿಯಂತೆ ಸಂಭಾರವನ್ನು ಭರ್ತಿಮಾಡಿಕೊಂಡು ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತಾ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆಯಷ್ಟೆ. (ಹೀಗೆ) ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ

ಹೊರಟಿರುವ ಅವನಿಗೆ ಬಂಡಿಯ ಸಂಭಾರದಂತೆ ಇರುವ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ತಿನ್ನುವ (ಬುತ್ತಿ)ಯೂ ಹೋಗಿ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಭೋಗಿಸುತ್ತಾನಲ್ಲ (ಅದೂ), ಮತ್ತು (ಹೊಸ) ಶರೀರವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವದಲ್ಲ ಅದೂ ಯಾವದು? ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಿದಾನೆ.

ಆ ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಆತ್ಮನನ್ನು ವಿದ್ಯಾಕರ್ಮಗಳು-ವಿದ್ಯೆಯೂ ಕರ್ಮವೂ ವಿದ್ಯಾಕರ್ಮಗಳು. (ಇಲ್ಲಿ) ವಿದ್ಯೆ ಎಂದರೆ ವಿಹಿತವಾದದ್ದು, ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧವಾದದ್ದು, ಅವಿಹಿತವಾದದ್ದು, ಅಪ್ರತಿಷಿದ್ಧವಾದದ್ದು (ಈ) ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಕಾರದ್ದು. ಹೀಗೆಯೇ ಕರ್ಮವೆಂದರೆ ವಿಹಿತವಾದದ್ದು, ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧವಾದದ್ದು, ಅವಿಹಿತವಾದದ್ದು, ಮತ್ತು ಅಪ್ರತಿಷಿದ್ಧವಾದದ್ದು.¹ (ಇವು)- (ಸಮನ್ವಾರಭೇತೇ ಎಂದರೆ) ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅನ್ವಾರಂಭಣಮಾಡುವವು; ಅನ್ವಾರಂಭಣಮಾಡುತ್ತವೆ ಎಂದರೆ ಬೆಂಬಿಡಿಯುತ್ತವೆ, ಹಿಂದೆಯೇ ಬರುತ್ತವೆ (ಎಂದರ್ಥ). ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞೆಯೂ- ಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞೆ ಎಂದರೆ ಹಿಂದೆ ಅನುಭವಿಸಿದ ವಿಷಯದ ಪ್ರಜ್ಞೆ, ಹಿಂದೆ ಆಗಿಹೋಗಿರುವ ಕರ್ಮಫಲಾನುಭವವಾಸನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಆ (ವಾಸನೆಯೂ)- ಹೊಸ ಕರ್ಮವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವದಕ್ಕೂ ಕರ್ಮವು ವಿವಾಕವಾಗುವದಕ್ಕೂ ಅಂಗವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದೂ- ಬೆಂಬಿಡಿಯುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಆ ವಾಸನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಲಿ ಫಲವನ್ನು ಉಪಭೋಗಿಸುವದಕ್ಕಾಗಲಿ ಆಗುವದೇ ಇಲ್ಲ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡದೆ ಇದ್ದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಕೌಶಲವು ಇರುವದೇ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ.² ಆದರೆ ಹಿಂದಿನ ಅನುಭವದ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಕೌಶಲವು ಉಂಟಾಗಬಹುದಾಗಿದೆ. ಕೆಲವರಿಗೆ ಚಿತ್ರಕರ್ಮವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಂಥ ಕೆಲವು ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ನಿಂದಲೂ ಇಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡದೆಯೇ ಕೌಶಲವಿರುವದು ಕಂಡೂಬರುತ್ತದೆ;

1. “ವಿಹಿತವಿದ್ಯೆ ಎಂದರೆ ಧ್ಯಾನರೂಪವಾದದ್ದು, ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧವಾದದ್ದು ನಗ್ನಸ್ತ್ರೀ ದರ್ಶನಾದಿರೂಪವಾದದ್ದು, ಅವಿಹಿತವಾದದ್ದು ಘಟಾದಿವಿಷಯಕವಾದದ್ದು, ಅಪ್ರತಿಷಿದ್ಧದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ಕಡ್ಡಿ ಮುಂತಾದದ್ದರ ವಿಷಯ; ಹೀಗೆಯೇ ವಿಹಿತಕರ್ಮವೆಂದರೆ ಯಾಗಾದಿ, ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧವೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾದಿ, ಅವಿಹಿತವು ಗಮನಾದಿ, ಅಪ್ರತಿಷಿದ್ಧವು ರಿಪೆಬಿಡಿಯುವದೇ ಮುಂತಾದದ್ದು” ಅ||ಟೀ||. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವೊಂದು ಹೊರತು ಮಿಕ್ಕಜ್ಞಾನವೆಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನಸಾಮಾನ್ಯವೇ, ವಿದ್ಯೆ; ನಾಬ್ದುನಃಕಾಯಸಾಧ್ಯವಾದ ಕ್ರಿಯೆಯೆಲ್ಲ ಕರ್ಮ-ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ (೧೧೪, ೧೧೫) ವಿದ್ಯಾಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂ. ಭಾ. ೩-೪-೫ (ಭಾ.ಭಾ. ೪೪೨), ೩-೪-೧ (ಭಾ.ಭಾ. ೪೪೪)- ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಇದು ಸಂಸಾರವಿಷಯವಾದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಕೊಟ್ಟಿರುವದೇ ಹೆಚ್ಚು ಸಮಂಜಸವೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದದ್ದಿಲ್ಲ.

2 ಯೋ. ಭಾ. ೨-೧೫.

ಅತ್ಯಂತಸೌಲಭ್ಯವಿರುವ ಕೆಲವು (ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ) ಕೆಲವರಿಗೆ ಕೌಶಲವಿರುವದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆಯೇ ವಿಷಯೋಪಭೋಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲಕೆಲವರಿಗೆ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಕೌಶಲಾಕೌಶಲಗಳಿರುವದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇದೆಲ್ಲವೂ ಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞೆಯು ಎದ್ದುಕೊಳ್ಳುವದು, (ಅಥವಾ) ಎದ್ದುಕೊಳ್ಳದಿರುವದು (ಇದರ) ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾದದ್ದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕರ್ಮದಲ್ಲಾಗಲಿ ಫಲೋಪಭೋಗದಲ್ಲಾಗಲಿ ಯಾವನೊಬ್ಬನಿಗೂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಾಗುವಂತಿರುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿದ್ಯಾಕರ್ಮಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞೆಗಳೆಂಬ ಈ ಮೂರೂ ಪರಲೋಕದ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಬುತ್ತಿಯು, ಬಂಡಿಯವನ ಸಂಭಾರದಂತೆ (ಇರತಕ್ಕದ್ದು).¹ (ಹೀಗೆ) ವಿದ್ಯಾಕರ್ಮಗಳೂ ಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞೆಯೂ ಮತ್ತೊಂದು ದೇಹವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೂ ಉಪಭೋಗಕ್ಕೂ ಸಾಧನವಷ್ಟೇ, ಆದ್ದರಿಂದ ಇಷ್ಟವಾದ ದೇಹದ ಪ್ರಾಪ್ತಿ, ಉಪಭೋಗ-ಇವುಗಳುಂಟಾಗುವದಕ್ಕಾಗಿ ಒಳ್ಳೆಯ ವಿದ್ಯಾಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು- ಎಂಬುದು (ಈ) ಪ್ರಕರಣದ ಅರ್ಥವು.

ದೇಹಾಂತರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದ್ಯಥಾ ತೃಣಜಲಾಯುಕಾ ತೃಣಸ್ಯಾಂತಂ ಗತ್ವಾನ್ಯಮಾಕ್ರಮು
ಮಾಕ್ರಮ್ಯಾತ್ಮಾನಮುಪಸಂಗಂಹರತೇವಮೇವಾಯಮಾತ್ಮೀ
ದಗಂ ಶರೀರಂ ನಿಹತ್ಯಾವಿದ್ಯಾಂ ಗಮಯಿತ್ವಾನ್ಯಮಾಕ್ರಮು
ಮಾಕ್ರಮ್ಯಾತ್ಮಾನಮುಪಸಂಹರತಿ || ೩ ||

೩. ಹೇಗೆ ತೃಣಜಲಾಯುಕವು (ಒಂದು) ಕಡ್ಡಿಯ ಕೊನೆಯನ್ನು ಸೇರಿ ಮತ್ತೊಂದು ಆಕ್ರಮವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ತನ್ನನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಆತ್ಮನು ಈ ಶರೀರವನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೆಸೆದು ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ ಮತ್ತೊಂದು ಆಕ್ರಮವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ತನ್ನನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

1. ಇವು ಮೂರರಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆಯು ಲೋಕಾಂತರವನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿ ಉಂಟುಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು, ಕರ್ಮವು ವಿಕಾರಗೊಳಿಸತಕ್ಕದ್ದು ; ಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞೆಯು ಇವೆರಡನ್ನೂ ಒಯ್ಯತಕ್ಕದ್ದು. ಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಲ್ಲದೆ ಆನಂದೂ ಉಂಟಾಗಲೇ ಆರವು ; ವಿದ್ಯಾಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಮತ್ತೆ ಭಾವನಾರೂಪವಾದ ಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞೆಯುಂಟಾಗುವದು. ಹೀಗೆ ವಿದ್ಯಾಕರ್ಮಗಳಿಗೂ ಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞೆಗೂ ಪರಸ್ಪರಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವಿರುತ್ತದೆ. ವಾರ್ತಿಕ ೧೨೩, ೧೨೪, ೧೨೫.

ಚರ್ಚೆ : ಪ್ರಾಣಗಳು ಅನಂತವೋ, ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವೋ ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೬೧. ಏವಂ ವಿದ್ಯಾದಿಸಂಭಾರಸಂಭೃತೋ ದೇಹಾಂತರಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಮಾನಃ ಮುಕ್ತಾಸ್ವ ಪೂರ್ವಂ ದೇಹಂ ಪಕ್ಷೀವ ವೃಕ್ಷಾಂತರಂ ದೇಹಾಂತರಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ | ಅಥವಾ ಅತಿವಾಹಿಕೇನ ಶರೀರಾಂತರೇಣ ಕರ್ಮಫಲಜನ್ಮದೇಶಂ ನೀಯತೇ | ಕಿಂ ಚ ಅತ್ರ ಸ್ಥಸ್ಯೈವ ಸರ್ವಗತಾನಾಂ ಕರಣಾನಾಂ ವೃತ್ತಿಲಾಭೋ ಭವತಿ, ಆಹೋಸ್ವಿತ್ ಶರೀರಸ್ಥಸ್ಯ ಸಂಕುಚಿತಾನಿ ಕರಣಾನಿ ಮೃತಸ್ಯ ಭಿನ್ನ ಘಟಪ್ರದೀಪಪ್ರಕಾಶವತ್ ಸರ್ವತೋ ವ್ಯಾಸ್ಯ ಪುನರ್ದೇಹಾಂತರಾರವೈ ಸಂಕೋಚಮ್ ಉಪಗಚ್ಛಂತಿ | ಕಿಂ ಚ ಮನೋಮಾತ್ರಂ ವೈಶೇಷಿಕಸಮಯ ಇವ ದೇಹಾಂತರಾರವ್ಯುದೇಶಂ ಪ್ರತಿಗಚ್ಛತಿ ಕಿಂ ವಾ ಕಲ್ಪಾಂತರಮೇವ ವೇದಾಂತಸಮಯೇ ಇತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ | “ತ ಏತೇ ಸರ್ವ ಏವ ಸಮಾಃ ಸರ್ವೇ ನಂತಾಃ” (೧-೫-೧೩) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ಸರ್ವಾತ್ಮಕಾನಿ ತಾವತ್ ಕರಣಾನಿ | ಸರ್ವಾತ್ಮಕಪ್ರಾಣಸಂಶ್ರಯಾಚ್ಚ | ತೇಷಾಮ್ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಾಧಿಭೌತಿಕಪರಿಚ್ಛೇದಃ ಪ್ರಾಣಿಕರ್ಮಜ್ಞಾನಭಾವನಾನಿಮಿತ್ತಃ | ಅತಃ ತದ್ವಶಾತ್ ಸ್ವಭಾವತಃ ಸರ್ವಗತಾನಾಮ್ ಅನಂತಾನಾಮಸಿ ಪ್ರಾಣಾನಾಂ ಕರ್ಮಜ್ಞಾನವಾಸನಾನುರೂಪೇಣೈವ ದೇಹಾಂತರಾರವ್ಯವಶಾತ್ ಪ್ರಾಣಾನಾಂ ವೃತ್ತಿಃ ಸಂಕುಚತಿ ವಿಕಸತಿ ಚ | ತಥಾ ಚೋಕ್ತಮ್ “ಸಮಃ ಪ್ಲುಷಿಣಾ ಸಮೋ ಮಶಕೇನ ಸಮೋ ನಾಗೇನ ಸಮ ಏಭಿಸ್ತ್ರಿಭಿರ್ಲೋಕೈಃ ಸಮೋನೇನ ಸರ್ವೇಣ” (೧-೩-೨೨) ಇತಿ | ತಥಾ ಚೇದಂ ವಚನಮ್ ಅನುಕೂಲಮ್ “ಸ ಯೋ ಹೈತಾನನಂತಾನುಪಾಸ್ತೇ” (೧-೫-೧೩) ಇತ್ಯಾದಿ | “ತಂ ಯಥಾ ಯಥೋಪಾಸತೇ” (೧೦-೫-೨-೨೦) ಇತಿ ಚ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆ ವಿದ್ಯೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಸಂಭಾರಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಹಿಂದಿನ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ದೇಹವನ್ನು ಪಡೆಯುವಾಗ ಪಕ್ಷಿಯು ಮತ್ತೊಂದು ಮರವನ್ನು ಸೇರುವಂತೆ ಮತ್ತೊಂದು ದೇಹವನ್ನು ಪಡೆದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಯೆ,¹ ಅಥವಾ ಅತಿವಾಹಿಕವಾದ² ಮತ್ತೊಂದು ಶರೀರದಿಂದ ಕರ್ಮಫಲವುಂಟಾಗುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆಯೆ ? ಮತ್ತು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಅವನು ಇದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದು ಸರ್ವಗತವಾಗಿರುವ ಕರಣಗಳ ವೃತ್ತಿಲಾಭವು

1. ಜೈನರ ಕಲ್ಪನೆಯದು.

2. ಜೀವನನ್ನೊಯ್ಯುವ. ಇದು ದೇವತಾವಾದಿಗಳ ಮತವೆಂದು ಟೀಕೆ.

ಅಗುವದೋ, ಅಥವಾ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಸಂಕುಚಿತವಾಗಿದ್ದ ಕರಣಗಳು ಸತ್ತವನಿಗೆ ಒಡೆದ ಗಡಿಗೆಯೊಳಗಿನ ದೀಪದ ಬೆಳಕಿನಂತೆ^೧ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೊಂದು ದೇಹವುಂಟಾಗಲು ಸಂಕೋಚವಾಗುವವೋ? ಇನ್ನೂ ಒಂದು (ಮಾತು). ವೈಶೇಷಿಕರು ಹೇಳುವಂತೆ ಮನಸ್ಸು ಮಾತ್ರವೇ ದೇಹಾಂತರವು ಉಂಟಾಗುವ ಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವದೋ, ಅಥವಾ ವೇದಾಂತಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯೇ ಕಲ್ಪನೆಯೋ?

ಇದಕ್ಕೆ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. “ಆ ಇವು ಎಲ್ಲವೂ ಸಮವಾ(ಗಿರುತ್ತವೆ), ಎಲ್ಲವೂ ಅನಂತಗಳೇ” (೧-೫-೧೩) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಕರಣಗಳು ಸರ್ವಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವವಷ್ಟೆ; ಸರ್ವಾತ್ಮಕನಾದ ಪ್ರಾಣನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವದರಿಂದಲೂ (ಅವು ಸರ್ವಾತ್ಮಕವಾಗಿರಬೇಕಷ್ಟೆ). ಅವುಗಳು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ, ಅಧಿಭೌತಿಕ- ಎಂದು ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿರುವದು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕರ್ಮ, ಜ್ಞಾನ, ಮತ್ತು ಭಾವನೆ- ಇವುಗಳ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳ ವಶದಿಂದ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಸರ್ವಗತವೂ ಅನಂತವೂ ಆಗಿದ್ದರೂ ಕರ್ಮ ಜ್ಞಾನವಾಸನೆಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ದೇಹಾಂತರವುಂಟಾಗುವದರಿಂದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ವೃತ್ತಿಯೂ ಸಂಕುಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ, ಮತ್ತು ವಿಕಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ “ಗೆದ್ದಲಿಗೆ ಸಮ, ಸೊಳ್ಳೆಗೆ ಸಮ, ಆನೆಗೆ ಸಮ, ಈ ಮೂರು ಲೋಕಗಳಿಗೂ ಸಮ, ಇದೆ ಲ್ಲ ಕ್ಯೂ ಸಮನು” (೧-೩-೨೨) ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾದರೇ “ಯಾವನು ಇವುಗಳು ಅನಂತವೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನು .” (೧-೫-೧೩) ಎಂಬ ಮತ್ತು “ಅವನನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವರೋ (ಹಾಗೆ ಹಾಗೇ ಆಗುವದು)” (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೦-೫-೨-೨೦) ಎಂಬೀ ವಚನವೂ ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತದೆ.^೨

ಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞೆಯು

ದೇಹಾಂತರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೬೨. ತತ್ರ ವಾಸನಾ ಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞಾಖ್ಯಾ ವಿದ್ಯಾಕರ್ಮತನ್ತ್ರಾ ಜಲಾಕಾವತ್ ಸಂತತೈವ ಸ್ವಪ್ನಕಾಲೇ ಇವ ಕರ್ಮಕೃತಂ ದೇಹಾತ್ ದೇಹಾ

1. ಸಾಂಖ್ಯಾದಿಗಳ ಮತವೆಂದು ಬೇಕೆ.

2. ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಸೂ. ಭಾ. ೩-೧-೧೦ರಲ್ಲಿ ತಿರಸ್ಕರಿಸಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಭಾಮತೀ, ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯ- ಮುಂತಾದ ಬೇಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಸಾಂಖ್ಯಮತವೆಂದು ಕರೆದಿದೆ. ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಒಂದನೆಯ ಸಂಪುಟದ ಪೀಠಿಕೆಯ ೧೪ನೆಯ ಪುಟವನ್ನು ನೋಡಿ.

ನ್ತರಮ್ ಆರಭತೇ ಹೃದಯಸ್ಥಿವ | ಪುನರ್ದೇಹಾನ್ತರಾರಮ್ಭೇ ದೇಹಾನ್ತರಂ
ಪೂರ್ವಾಶ್ರಯಂ ನಿಮುಚ್ಛತಿ ಇತ್ಯೇತಸ್ಮಿನ್ ಅರ್ಥೇ ದೃಷ್ಟಾನ್ತ ಉಪಾದೀ
ಯತೇ | ತತ್ ತತ್ರ ದೇಹಾನ್ತರಸಂಚಾರೇ ಇದಂ ನಿರ್ದಶನಮ್ | ಯಥಾ
ಯೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ತೃಣಜಲಾಯುಕಾ ತೃಣಜಲೂಕಾ ತೃಣಸ್ಯಾನ್ತಮ್ ಅವ
ಸಾನಂ ಗತ್ವಾ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಅನ್ಯಂ ತೃಣಾನ್ತರಮ್ ಆಕ್ರಮಮ್ | ಆಕ್ರಮ್ಯತ ಇತಿ
ಆಕ್ರಮಃ | ತಮ್ ಆಕ್ರಮಮ್ | ಆಕ್ರಮ್ಯ ಆಶ್ರಿತೃ ಆತ್ಮಾನಮ್ ಆತ್ಮನಃ
ಪೂರ್ವಾವಯವಮ್ ಉಪಸಂಹರತಿ ಅನ್ತ್ಯಾವಯವಸ್ಥಾನೇ | ಏವಮೇ
ವಾಯಮ್ ಆತ್ಮಾಯಃ ಪ್ರಕೃತಃ ಸಂಸಾರೀ ಇದಂ ಶರೀರಂ ಪೂರ್ವೋಪಾತ್ತಂ
ನಿಹತ್ಯ ಸ್ವಪ್ನಂ ಪ್ರತಿಸಿತ್ಸುರಿವ ಪಾತಯಿತ್ವಾ ಅವಿದ್ಯಾಂ ಗಮಯಿತ್ವಾ
ಅಚೇತನಂ ಕೃತ್ವಾ ಸ್ವಾತ್ಮೋಪಸಂಹಾರೇಣ ಅನ್ಯಮ್ ಆಕ್ರಮಂ ತೃಣಾನ್ತರ
ಮಿವ ತೃಣಜಲೂಕಾ ಶರೀರಾನ್ತರಂ ಗೃಹೀತ್ವಾ^೧ ಪ್ರಸಾರಿತಯಾ ವಾಸನಯಾ
ಆತ್ಮಾನಮ್ ಉಪಸಂಹರತಿ | ತತ್ರ ಅತ್ಮಭಾವಮ್ ಆರಭತೇ ಯಥಾ ಸ್ವಪ್ನೇ
ದೇಹಾನ್ತರಸ್ಥ ಏವ ಶರೀರಾರಮ್ಭದೇಶೇ^೨ ಆರಭ್ಯಮಾಣೇ ದೇಹೇ ಜಗ್ಗಮೇ
ಸ್ಥಾವರೇ ವಾ | ತತ್ರ ಚ ಕರ್ಮವಶಾತ್ ಕರಣಾನಿ ಲಬ್ಧವೃತ್ತೀನಿ ಸಂಹನ್ಯಂತೇ
ಬಾಹ್ಯಂ ಚ ಕುಶಲವೃತ್ತಿಕಾಸ್ಥಾನೀಯಂ ಶರೀರಮ್ ಆರಭ್ಯತೇ | ತತ್ರ ಚ
ಕರಣವ್ಯೂಹಮ್ ಅಪೇಕ್ಷ್ಯ ವಾಗಾಡ್ಯನುಗ್ರಹಾಯ ಅಗ್ನಾದಿದೇವತಾಃ
ಸಂಶ್ರಯಂತೇ | ಏಷ ದೇಹಾನ್ತರಾರಮ್ಭವಿಧಿಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವ ಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞೆ ಎಂಬ ವಾಸನೆ
ಯು ಜಿಗಣೆಯಂತೆ ವಿಚ್ಛೇದವಿಲ್ಲದಂತೆಯೇ, ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ,
ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡು (ಈ) ದೇಹಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ದೇಹವನ್ನು
ಉಂಟುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ, ಮತ್ತೆ (ಆ) ದೇಹಾಂತರವುಂಟಾಗಲು ಮತ್ತೊಂದು
ದೇಹವೆಂಬ ಹಿಂದಿನ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಬಿಡುತ್ತದೆ ಎಂಬೀ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ (ಈ)
ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಡಿರುತ್ತದೆ.

(ತತ್ = ತತ್ರ) ಇಲ್ಲಿ ದೇಹಾಂತರಕ್ಕೆ ಸಂಚಾರಮಾಡುವ (ವಿಷಯ)ದಲ್ಲಿ
ಇದು ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಹೇಗೆ, ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ತೃಣಜಲಾಯುಕವು ಎಂದರೆ

1. ಇದರ ಹಿಂದೆ ಆಕ್ರಮ್ಯ ಎಂಬ ಮಾತು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರಬೇಕೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

2. ಈ ವಾ|| ಪಾಠವನ್ನೇ ನಾವು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿವೇವೆ. 'ಸ್ವಪ್ನದೇಹಾನ್ತರಸ್ಥ ಇವ
(ಅಥವಾ ಏವ)' ಎಂಬ ಅ|| ಪಾಠವಾಗಲಿ 'ಸ್ವಪ್ನೇ ದೇಹಾನ್ತರಮಾರಭತೇ ಸ್ವಪ್ನದೇಹಾ
ನ್ತರಸ್ಯ ಶರೀರಾರಮ್ಭದೇಹೇ' ಎಂಬ ಅ|| ಪಾಠವಾಗಲಿ ಸರಿಯಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುವದಿಲ್ಲ.
ಯಥಾ ಸ್ವಪ್ನೇ ದೇವೋಽಹಮ್ ಇತ್ಯಭಿಮುನ್ಯಮಾನೋ ದೇಹಾನ್ತರಸ್ಥ ಏವ ಭವತಿ ತಥಾ
ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಸಿ- ಎಂಬ ಅ|| ಟೀಕೆಯು ವಾ|| ಪಾಠಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿದೆ.

ತೃಣಜಲೂಕವು (ಜಿಗಣಿಯು) ಕಡ್ಡಿಯ ಕೊನೆಯನ್ನು ಸೇರಿ ಮುಟ್ಟಿ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡ್ಡಿಯ ಎಂಬ ಆಕ್ರಮವನ್ನು - ಆಕ್ರಮವೆಂದರೆ ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದು. ಆ ಆಕ್ರಮವನ್ನು - ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಆಶ್ರಯಿಸಿ ತನ್ನನ್ನು ತನ್ನ ಮೊದಲಿನ ಅವಯವವನ್ನು ಕೊನೆಯ ಅವಯವದ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳುವದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಪ್ರಕೃತನಾದ ಸಂಸಾರಿಯಿರುವನಲ್ಲ, ಈ ಆತ್ಮನು ಮೊದಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಈ ಶರೀರವನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೆನೆದು, ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಪಡೆಯಲಿರುವಾಗ. ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ, ಕೆಡಹಿ ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ ತನ್ನನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದರಿಂದ (ಅದನ್ನು) ಅಚೇತನವಾಗಿ ಮಾಡಿ ಮತ್ತೊಂದು ಆಕ್ರಮವನ್ನು - ತೃಣಜಲೂಕವು ಮತ್ತೊಂದು ಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ - ಮತ್ತೊಂದು ಶರೀರವನ್ನು, ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚಿದ ವಾಸನೆಯಿಂದ (ಆಕ್ರಮಿಸಿ) ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ತನ್ನನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ತಾನೆಂಬ ಭಾವವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ - ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ದೇಹಾಂತರದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡೇ (ಹೊಸ) ಶರೀರವು ಉಂಟಾಗುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ (ತಾನೆಂಬ ಭಾವವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ) ಹೊಸದಾಗಿ) ಉಂಟಾಗುವ ಜಂಗಮ ಅಥವಾ ಸ್ಥಾವರದೇಹದಲ್ಲಿ ತಾನೆಂಬ ಭಾವವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವಶದಿಂದ ಕರಣಗಳು ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಸಂಹತವಾಗುತ್ತವೆ, ಹೊರಗಿನ ಹುಲ್ಲುಮಣ್ಣುಗಳಂತಿರುವ ಶರೀರವೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ಕರಣಗಳು (ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ) ವಿಂಗಡವಾದಂತೆ ವಾಗಾದಿಗಳ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯೇ ಮುಂತಾದ ದೇವತೆಗಳು (ಬಂದು) ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ, ಇದೇ ದೇಹಾಂತರವು ಉಂಟಾಗುವ ಪ್ರಕಾರವು.

ಹೊಸದೇಹಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದ್ಯಥಾ ಪೇಶಸ್ಕಾರೀ ಪೇಶಸೋ ಮಾತ್ರಾಮುಪಾದಾಯಾನ್ಯ
ನ್ನವತರಂ ಕಲ್ಯಾಣತರಗ್ಂ ರೂಪಂ ತನುತ ಏವಮೇನಾಯ

1. ಈ ಜಲೂಕವೃಷ್ಟಾಂತವು ದೇಹಾಂತರಗ್ರಹಣವಾದಮೇಲೆಯೇ ಈ ದೇಹವನ್ನು ಆತ್ಮನು ಬಿಡುತ್ತಾನೆ, ಸ್ಥೂಲದೇಹವಿಶಿಷ್ಟನಾಗಿಯೇ ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ - ಎಂಬ ಪೌರಾಣಿಕಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಖಂಡಿಸುವದಕ್ಕೆ ಎಂದು ಅ|| ಟೀ||. ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲಿಯೂ ವಾಸನೆಯು ಮುಂದಿನ ಶರೀರವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದೇ ದೇಹಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ; ದೇಹಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾದಮೇಲೆಯೇ ಈ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾನೆಂಬುದೇನೂ ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಅಡಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಲಿಂಗಶರೀರದೊಡನೆ ದೇಹಾಂತರಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದೇ ಕೊನೆಯ ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಯಿತು - ಎಂದು ಟೀಕೆಗಳಿಲ್ಲದೆ. ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ವಿಮರ್ಶಕರು ಇನ್ನಷ್ಟು ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಮಾತೃದೇವಗಂ ಶರೀರಂ ನಿಹತ್ಯಾವಿದ್ಯಾಂ ಗಮಯಿತ್ವಾಃ
 ನೈವನವತರಂ ಕಲ್ಯಾಣತರಗಂ ರೂಪಂ ಕುರುತೇ ಪಿತ್ರಂ ವಾ
 ಗಾನ್ಧರ್ವಂ ವಾ ದೈವಂ ವಾ ಪ್ರಜಾಪತ್ಯಂ ವಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಂ
 ವಾಃಸ್ಯೇಷಾಂ ವಾ ಭೂತಾನಾಮ್ || ೪ ||

೪. ಹೇಗೆ ವೇಶಸ್ಥಾರಿಯು ವೇಶಸ್ಥನ ಮಾತ್ರೆಯನ್ನು ತೆಗೆದು
 ಕೊಂಡು ಮತ್ತೊಂದು ಇನ್ನೂ ಹೊಸದಾದ ಇನ್ನೂ ಕಲ್ಯಾಣವಾದ
 ರೂಪವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಆತ್ಮನು ಈ
 ಶರೀರವನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೆಸೆದು ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ ಮತ್ತೊಂದು
 ಇನ್ನೂ ಹೊಸದಾದ ಇನ್ನೂ ಕಲ್ಯಾಣವಾದ ರೂಪವನ್ನು ಮಾಡಿ
 ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಪಿತ್ರವೋ ಗಾಂಧರ್ವವೋ ದೈವವೋ ಪ್ರಾಜಾ
 ಪತ್ಯವೋ ಬ್ರಾಹ್ಮವೋ ಅಥವಾ ಬೇರೆಯ ಭೂತಗಳದ್ದೋ
 (ದೇಹಾಂತರವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ).

ಎಂದಿನ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದಲೇ ಹೊಸದೇಹ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೩೩. ತತ್ರ ದೇಹಾನ್ತರಾರಮ್ಭೇ, ನಿತ್ಯೋಪಾತ್ತಮೇವ ಉಪಾ
 ದಾನಮ್ ಉಪಮೃದ್ಯ ಉಪಮೃದ್ಯ ದೇಹಾನ್ತರಮ್ ಆರಭತೇ ಆಹೋಸ್ತಿತ್
 ಅಪೂರ್ವಮೇವ ಪುನಃ ಪುನಃ ಆದತ್ತೇ ಇತಿ ? ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ |
 ತತ್ ತತ್ರ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಅರ್ಥೇ | ಯಥಾ ವೇಶಸ್ಥಾರೀ ವೇಶಃ ಸುವರ್ಣಮ್ ;
 ತತ್ಕರೋತಿ ಇತಿ ವೇಶಸ್ಥಾರೀ ಸುವರ್ಣಕಾರಃ ವೇಶಸಃ ಸುವರ್ಣಸ್ಯ
 ಮಾತ್ರಾಮ್ ಅಪಾದಾಯ ಅಪಚ್ಛಿದ್ಯ ಗೃಹೀತ್ವಾ ಅನ್ಯತ್ ಪೂರ್ವಸ್ಮಾತ್
 ರಚನಾವಿಶೇಷಾತ್ ನವತರಮ್ ಅಭಿನವತರಮ್ | ಕಲ್ಯಾಣಾತ್ ಕಲ್ಯಾಣ
 ತರಂ ರೂಪಂ ತನುತೇ ನಿರ್ಮಿಣೋತಿ | 'ಎವಮೇವಾಯಮಾತ್ಮಾ' ಇತ್ಯಾದಿ
 ಪೂರ್ವವತ್, ನಿತ್ಯೋಪಾತ್ತಮೇವ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿನಿ ಆಕಾಶಾನ್ತಾನಿ ಪಞ್ಚ
 ಭೂತಾನಿ ಯಾನಿ "ದ್ವೇ ವಾವ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ರೂಪೇ" (೨-೩-೧) ಇತಿ
 ಚತುರ್ಥೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾನಿ ವೇಶಸ್ಥಾನೀಯಾನಿ ತಾನ್ಯೇವ ಉಪಮೃದ್ಯ ಉಪ
 ಮೃದ್ಯ ಅನ್ಯದನ್ಯಚ್ಚ ದೇಹಾನ್ತರಂ ನವತರಂ ಕಲ್ಯಾಣತರಂ ರೂಪಂ ಸಂಸ್ಥಾನ
 ವಿಶೇಷಂ ದೇಹಾನ್ತರಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಕುರುತೇ | ಪಿತ್ರಂ ವಾ ಪಿತ್ರಭ್ಯೋ
 ಹಿತಮ್ | ಪಿತ್ರಲೋಕೋಪಭೋಗಯೋಗ್ಯಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಗಾನ್ಧರ್ವಂ
 ಗಾನ್ಧರ್ವಾಣಾಮ್ ಉಪಭೋಗಯೋಗ್ಯಮ್, ತಥಾ ದೇವಾನಾಂ ದೈವಮ್ |
 ಪ್ರಜಾಪತೇಃ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಮ್ | ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಇದಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಂ ವಾ | ಯಥಾ

ಕರ್ಮ ಉಪಾಶ್ರುತಮ್ ಅನ್ಯೇಷಾಂ ವಾ ಭೂತಾನಾಂ ಸಂಬಂಧಿ ಶರೀರಾನ್ತರಮ್ | ಕುರುತೇ ಇತ್ಯಭಿಸಂಬಂಧ್ಯತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈ ದೇಹಾಂತರವುಂಟಾಗುವಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡೇ ಇರುವ ಉಪಾದಾನವನ್ನು ಮುರಿದುಮುರಿದು ಮತ್ತೊಂದು ದೇಹವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವನೋ, ಅಥವಾ ಹೊಸ (ಉಪಾದಾನ)ವನ್ನೇ ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವನೋ? ಎಂದರೆ ಇದಕ್ಕೆ (ತತ್ = ತತ್ತ್ವ) ಇಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆ ಪೇಶಸ್ವಾರಿಯು - ಪೇಶವೆಂದರೆ ಚಿನ್ನವು, ಅದನ್ನು ಮಾಡುವನಾದ್ದರಿಂದ ಪೇಶಸ್ವಾರಿ(ಯೆನಿಸುವ) ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗನು ಪೇಶದ ಎಂದರೆ ಚಿನ್ನದ ಅಂಶವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡು, ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಮತ್ತೊಂದು ಮೊದಲಿನ ಆಕಾರವಿಶೇಷಕ್ಕಿಂತ ಇನ್ನೂ ಹೊಸದಾದ, ಹೊಚ್ಚ ಹೊಸದನ್ನು, ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಇನ್ನೂ ಕಲ್ಯಾಣವಾದ ರೂಪವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ, ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ 'ಹೀಗೆಯೇ ಈ ಆತ್ಮನು' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವದನ್ನು ಮೊದಲಿನಂತೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಎಂದಿಗೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡೇ ಇರುವ ಪೃಥಿವಿಯು ಮೊದಲಾಗಿ ಆಕಾಶದ ವರೆಗಿನ ಪಂಚಭೂತಗಳನ್ನು - "ಬ್ರಹ್ಮದ ರೂಪಗಳು ಎರಡೇ" (೨-೩-೧) ಎಂದು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಆಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿಹೇಳುತ್ತಲ್ಲ. (ದೃಷ್ಟಾಂತದ) ಚಿನ್ನದಂತಿರುವ ಅವನ್ನೇ ಮುರಿದುಮುರಿದು ಮತ್ತೊಂದು ದೇಹಾಂತರವನ್ನು ಇನ್ನೂ ಹೊಸದಾಗಿರುವ ಇನ್ನೂ ಚೆನ್ನಾಗಿರುವ ಆಕಾರವಿಶೇಷವನ್ನು, ಎಂದರೆ ದೇಹಾಂತರವನ್ನು ಎಂದರ್ಥ. (ಅದನ್ನು) ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಪಿತ್ರನೋ ಪಿತ್ರಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕದ್ದಾದ, ಪಿತ್ರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉಪಭೋಗಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಎಂದರ್ಥ. ಗಾಂಧರ್ವವನ್ನೋ ಎಂದರೆ ಗಂಧರ್ವರಿಗೆ ಉಪಭೋಗಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ; ಹೀಗೆಯೇ ದೇವತೆಗಳ (ಉಪಭೋಗಕ್ಕೆ ತಕ್ಕದ್ದು) ದೈವವು ; ಪ್ರಜಾಪತಿಗೆ (ತಕ್ಕದ್ದು) ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯವು ; (ಅದನ್ನೇ) ಬ್ರಹ್ಮನದಾದ್ದರಿಂದ ಅದು ಬ್ರಾಹ್ಮವು, (ಅದನ್ನೇ) ಕರ್ಮಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಯಾವ ಭೂತಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಯಾದದ್ದನ್ನೋ- (ಇಂಥ) ದೇಹಾಂತರವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು ಸಂಬಂಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಕಾಮುಕ್ರತುಕರ್ಮಗಳಿಗನುಗುಣವಾದ ಫಲ

(ಉಪಾಸತ್ತು)

ಸ ವಾ ಅಯಮಾತ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಜ್ಞಾನಮಯೋ ಮನೋ
ಮಯಃ ಸ್ರಾಣಮಯಶ್ಚಕ್ಷುರ್ಮಯಃ ಶ್ರೋತ್ರಮಯಃ

ವೃಥಾವೀಮಯ ಆಪೋಮಯೋ ವಾಯುಮಯ ಆಕಾಶ
ಮಯಸ್ತೇಜೋಮಯೋಃತೇಜೋಮಯಃ ಕಾಮಮಯೋಃ
ಕಾಮಮಯಃ ಕ್ರೋಧಮಯೋಃಕ್ರೋಧಮಯೋ ಧರ್ಮ
ಮಯೋಃಧರ್ಮಮಯಃ ಸರ್ವಮಯಸ್ತದ್ಯದೇತದಿದಂ
ಮಯೋಃದೋಮಯ ಇತಿ ಯಥಾಕಾರೀ ಯಥಾಚಾರೀ ತಥಾ
ಭವತಿ ಸಾಧುಕಾರೀ ಸಾಧುಭವತಿ ಸಾಪಕಾರೀ ಸಾಪೋ ಭವತಿ
ಪುಣ್ಯಃ ಪುಣ್ಯೇನ ಕರ್ಮಣಾ ಭವತಿ ಪಾಪಃ ಪಾಪೇನ | ಅಥೋ
ಖಲ್ವಾಹುಃ ಕಾಮಮಯ ಏವಾಯಂ ಪುರುಷ ಇತಿ ಸ ಯಥಾ
ಕಾನೋ ಭವತಿ ತತ್ಕ್ರತುಭವತಿ ಯತ್ಕ್ರತುಭವತಿ ತತ್ಕರ್ಮ
ಕುರುತೇ ಯತ್ಕರ್ಮ ಕುರುತೇ ತದಭಿಸಂಪದ್ಯತೇ || ೫ ||

೫. ಆ ಈ ಆತ್ಮನೇ ಬ್ರಹ್ಮವು. ವಿಜ್ಞಾನಮಯನು, ಮನೋ
ಮಯನು, ಪ್ರಾಣಮಯನು, ಚಕ್ಷುರ್ಮಯನು, ಶ್ರೋತ್ರಮಯನು,
ವೃಥಾವೀಮಯನು, ಆಪೋಮಯನು, ವಾಯುಮಯನು, ಆಕಾಶ
ಮಯನು, ತೇಜೋಮಯನು, ಅತೇಜೋಮಯನು, ಕಾಮ
ಮಯನು, ಅಕಾಮಮಯನು, ಕ್ರೋಧಮಯನು, ಅಕ್ರೋಧ
ಮಯನು ; ಧರ್ಮಮಯನು, ಅಧರ್ಮಮಯನು, ಸರ್ವಮಯನು.
ಇದಂಮಯನು, ಅದೋಮಯನು- ಎಂಬರಲ್ಲ, ಅದು. ಎಂಥ ಕರ್ಮ
ದವನೋ, ಎಂಥ ಚರಣದವನೋ ಹಾಗೆ ಆಗುವನು ; ಸಾಧುಕಾರಿ
ಯಾದವನು ಸಾಧುವಾಗುವನು, ಪಾಪಕಾರಿಯಾದವನು ಪಾಪನಾಗು
ವನು. ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಒಳ್ಳೆಯವನಾಗುವನು, ಪಾಪದಿಂದ ಕೆಟ್ಟವ
ನಾಗುವನು. ಮತ್ತೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೇನೆಂದರೆ ಈ ಪುರುಷನು ಕಾಮ
ಮಯನೇ ; ಅವನು ಎಂಥ ಕಾಮದವನೋ ಅಂಥ ಕ್ರತುವಿನವ
ನಾಗುವನು, ಎಂಥ ಕ್ರತುವಿನವನೋ ಅಂಥ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡು
ವನು, ಎಂಥ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವನೋ ಅದನ್ನೇ ಸೇರುವನು.

ಬಂಧಕವಾದ ಉಪಾಧಿಗಳು

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೬೪. ಯೇ ಅಸ್ಯ ಬಂಧನಸಂಜ್ಞಾಕಾಃ ಉಪಾಧಿಭೂತಾಃ, ಯೈಃ
ಸಂಯುಕ್ತಸ್ತನ್ಮಯೋಽಯಮ್ ಇತಿ ವಿಭಾಷ್ಯತೇ, ತೇ ಪದಾರ್ಥಾಃ ಪುಷ್ಪಾಃ
ಕೃತ್ಯ ಇಹೈಕತ್ರ ಪ್ರತಿನಿಧಿತ್ವದ್ವೀ | ಸ ವಾ ಅಯಂ ಯ ಏವಂ ಸಂಸರತಿ

ಆತ್ಮಾ, ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಪರ ಏವ ಯೋಃಶನಾಯಾದ್ಯತೀತಃ | ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ | ವಿಜ್ಞಾನಂ ಬುದ್ಧಿಃ, ತೇನ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸ್ತನ್ಮಯಃ | “ಕತಮ ಆತ್ಮೇತಿ ಯೋಃಯಂ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ ಪ್ರಾಣೇಷು” (೪-೩-೭) ಇತಿ ಹಿ ಉಕ್ತಮ್ | ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ ವಿಜ್ಞಾನಪ್ರಾಯಃ | ಯಸ್ಮಾತ್ ತದ್ಧರ್ಮತ್ವಮಸ್ಯ ವಿಭಾವ್ಯತೇ “ಧ್ಯಾಯತೀವ ಲೇಲಾಯತೀವೇತಿ” (೪-೩-೭) | ತಥಾ ಮನೋಮಯಃ ಮನಃಸಂನಿಕರ್ಷಾತ್ ಮನೋಮಯಃ | ತಥಾ ಪ್ರಾಣಮಯಃ | ಪ್ರಾಣಃ ಪಚ್ಛನ್ನತ್ತಿಃ | ತನ್ಮಯಃ ಯೇನ ಜೇತನಶ್ಚಲತೀವ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ | ತಥಾ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯಃ | ರೂಪದರ್ಶನಕಾಲೇ | ಏವಂ ಶ್ರೋತ್ರಮಯಃ | ಶಬ್ದಶ್ರವಣಕಾಲೇ | ಏವಂ ತಸ್ಯ ತಸ್ಯೇಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರೋದ್ಭವೇ ತತ್ತನ್ಮಯೋ ಭವತಿ | ಏವಂ ಬುದ್ಧಿಪ್ರಾಣದ್ವಾರೇಣ ಚಕ್ಷುರಾದಿಕರಣಮಯಃ ಸನ್ ಶರೀರಾರಮ್ಭಕವೃದ್ಧಿವ್ಯಾಧಿಭೂತಮಯೋ ಭವತಿ | ತತ್ರ ಸಾರ್ಥವಶರೀರಾರಮ್ಭೇ ವೃದ್ಧಿವೀಮಯೋ ಭವತಿ | ತಥಾ ವರುಣಾದಿಲೋಕೇಷು ಆಪ್ಯಶರೀರಾರಮ್ಭೇ ಆಪೋಮಯೋ ಭವತಿ | ತಥಾ ವಾಯವ್ಯಶರೀರಾರಮ್ಭೇ ವಾಯುಮಯೋ ಭವತಿ | ತಥಾ ಆಕಾಶಶರೀರಾರಮ್ಭೇ ಆಕಾಶಮಯೋ ಭವತಿ | ಏವಮ್ ಏತಾನಿ ತ್ರೈಜಸಾನಿ ದೇವಶರೀರಾಣಿ | ತೇಷು ಆರಭ್ಯಮಾಣೇಷು ತನ್ಮಯಃ, ತೇಜೋಮಯೋ ಭವತಿ | ಅತೋ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾನಿ ಪಶ್ವಾದಿಶರೀರಾಣಿ ನರಕಪ್ರೇತಾದಿಶರೀರಾಣಿ ಚ ಅತೇಜೋಮಯಾನಿ | ತಾನ್ಯಪೇಕ್ಷ್ಯ ಅಹ ಅತೇಜೋಮಯಃ ಇತಿ | ಏವಂ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಮಯಃ ಸನ್ ಆತ್ಮಾ ಪ್ರಾಪ್ತವ್ಯಂ ವಸ್ತುಸ್ತರಂ ಪಶ್ಯನ್ ಇದಂ ಮಯಾ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್ ಅದೋ ಮಯಾ ಪ್ರಾಪ್ತವ್ಯಮ್ ಇತ್ಯೇವಂ ವಿವರಿತಪ್ರತ್ಯಯಃ ತದಭಿಲಾಷಃ ಕಾಮಮಯೋ ಭವತಿ | ತಸ್ಮಿನ್ ಕಾಮೇ ದೋಷಂ ಪಶ್ಯತಃ ತದ್ವಿವಯಾಭಿಲಾಷಪ್ರಶಮೇ ಚಿತ್ತಂ ಪ್ರಸನ್ನಮ್ ಅಕಲುಷಂ ಶಾಂತಂ ಭವತಿ | ತನ್ಮಯೋಃಕಾಮಮಯಃ | ಏವಂ ತಸ್ಮಿನ್ ವಿಹತೇ ಕಾಮೇ ಕೇನಚಿತ್ ಸ ಕಾಮಃ ಕ್ರೋಧತ್ವೇನ ಪರಿಣಮತೇ ತೇನ ತನ್ಮಯೋ ಭವನ್ ಕ್ರೋಧಮಯಃ | ಸ ಕ್ರೋಧಃ ಕೇನಚಿತ್ ಉಪಾಯೇನ ನಿವರ್ತಿತೋ ಯದಾ ಭವತಿ ತದಾ ಪ್ರಸನ್ನಮ್ ಅನಾಕುಲಂ ಚಿತ್ತಂ ಸತ್ ಅಕ್ರೋಧ ಉಚ್ಯತೇ | ತೇನ ತನ್ಮಯಃ | ಏವಂ ಕಾಮಕ್ರೋಧಾಭ್ಯಾಮ್ ಅಕಾಮಾಕ್ರೋಧಾಭ್ಯಾಂ ಚ ತನ್ಮಯೋ ಭೂತ್ವಾ ಧರ್ಮಮಯಃ ಅಧರ್ಮಮಯಶ್ಚ ಭವತಿ | ನ ಹಿ ಕಾಮಕ್ರೋಧಾದಿಭಿವಿನ್ಯಾ ಧರ್ಮಾದಿಪ್ರವೃತ್ತಿರುಪಪದ್ಯತೇ | “ಯದ್ಯದ್ಧಿ ಕುರುತೇ ಕರ್ಮ ತತ್ತತ್ ಕಾಮಸ್ಯ

1. ಕರ್ಮ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಆಚ್ಛಿನ್ನ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ‘ಕಿಂಚಿತ್’ ಎಂದಿದೆ. ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ‘ಜನ್ಮಃ’ ಎಂದಿದೆ.

ಚೇಷ್ಟಿತಮ್” (ಮನು ೨-೪) ಇತಿ ಸ್ಮರಣಾತ್ | ಧರ್ಮಮಯೋಽಧರ್ಮ ಮಯಶ್ಚ ಭೂತ್ವಾ ಸರ್ವಮಯೋ ಭವತಿ | ಸಮಸ್ತಂ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಯೋಃ ಕಾರ್ಯಂ ಯಾವತ್ ಕಿಂಚಿದ್ ವ್ಯಾಕೃತಮ್, ತತ್ಸರ್ವಂ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮ ಯೋಃ ಫಲಮ್ | ತತ್ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಮಾನಸ್ತನ್ಮಯೋ ಭವತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇವನಿಗೆ ಬಂಧನಗಳೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಉಪಾಧಿಗಳಾಗಿರುವವಲ್ಲ, ಅವು ಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡಾಗ ಅವನು ತನ್ಮಯನೆಂದೇ ತೋರುತ್ತಿರುತ್ತಾನಷ್ಟೆ, ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಲಾಗು ತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತೊಳಲುತ್ತಿರುವನಲ್ಲ, ಆ ಈ ಆತ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮವೇ, ಹಸಿವು- ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮೀರಿರುವ ಪರ(ಮಾತ್ಮ)ನೇ. ವಿಜ್ಞಾನ ಮಯನು; ವಿಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ ಬುದ್ಧಿಯು, ಅದರಿಂದ ಉಪಲಕ್ಷಿತನಾಗುವವ ನಾದ್ದರಿಂದ ತನ್ಮಯನು. “ಆತ್ಮನು ಯಾರು? ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳೊಳಗೆ ಈ ವಿಜ್ಞಾನಮಯನಿದಾನಲ್ಲ” (೪-೩-೭) ಎಂದಲ್ಲವೆ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆ? ವಿಜ್ಞಾನ ಮಯನೆಂದರೆ ವಿಜ್ಞಾನಪ್ರಾಯನು, ಏಕೆಂದರೆ “ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಿರುವವ ನಂತಿರುವನು, ಚಲಿಸುತ್ತಿರುವವನಂತಿರುವನು” (೪-೩-೭) ಎಂದು ಅದರ ಧರ್ಮವೇ ಇವನಿಗಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ¹. ಹೀಗೆಯೇ ಮನಸ್ಸಿನ ಸಾಮಾನ್ಯ ದಿಂದ ಮನೋಮಯನು. ಹೀಗೆಯೇ ಪ್ರಾಣಮಯನು, ಪ್ರಾಣವೆಂದರೆ ಐದು ವೃತ್ತಿಗಳಿರುವ (ವಾಯು); ತನ್ಮಯನು. (ಹೀಗೆ ಪ್ರಾಣಮಯನಾಗಿರು.)ವದ ರಿಂದ ಜೀತನವು ಚಲಿಸುವಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ರೂಪವನ್ನು ಕಾಣುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯನು. ಹೀಗೆಯೇ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇಳುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೋತ್ರಮಯನು. ಹೀಗೆ ಆಯಾ ಇಂದ್ರಿಯದ ವ್ಯಾಪಾರವು ಎದ್ದುಕೊಂಡಿರು ವಾಗ ಆಯಾ (ಇಂದ್ರಿಯ)ಮಯನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.

ಹೀಗೆ ಬುದ್ಧಿಪ್ರಾಣಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಚಕ್ಷುರಾದಿಕರಣಮಯನಾಗಿ (ಆಯಾ) ಶರೀರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ವೃಥಿವ್ಯಾಧಿಭೂತಮಯನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.

1. ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹೃತವಾಗಿರುವ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲೇನೂ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೭೧) ವಿಜ್ಞಾನ ಮಯಶಬ್ದದ ವಿವರಣೆಯನ್ನೂ ೨-೧-೧೬ರಲ್ಲಿರುವ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಶಬ್ದದ ವಿವರಣೆ ಯನ್ನೂ ನೋಡಿ. ವಿಜ್ಞಾನಮಯನೆಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮವಿಜ್ಞಾನವೆ ವಿಕಾರವು ಎಂಬ ಭರ್ತೃ ಪ್ರಪಂಚಮತವು ಈ ಶ್ರುತಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವೆಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪಾರ್ಥಿವಶರೀರವು ಉಂಟಾಗುವಾಗ ಪೃಥಿವೀಮಯನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆಯೇ ವರುಣಾದಿಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪಿನ ಶರೀರವು ಉಂಟಾಗುವಾಗ ಆವೋಮಯನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆಯೇ ವಾಯುವಿನ ಶರೀರವಾಗುವಾಗ ವಾಯುಮಯನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಆಕಾಶಶರೀರವು ಉಂಟಾಗುವಾಗ ಆಕಾಶಮಯನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಈ ದೇವಶರೀರಗಳು (ಎಲ್ಲವೂ) ತೈಜಸವಾಗಿರುತ್ತವೆ ; ಇವು ಉಂಟಾಗುವಾಗ ತನ್ಮಯನು, ತೇಜೋಮಯನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿರುವ ಪಶ್ವಾದಿಗಳ ಶರೀರಗಳೂ ನರಕಪ್ರೇತಗಳೇ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಶರೀರಗಳೂ ಅತೇಜೋಮಯವಾಗಿರುತ್ತವೆ ; ಅವುಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅತೇಜೋಮಯನು ಎಂದಿದೆ.

ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಮಯನಾಗಿ ಆತ್ಮನು (ತಾನು) ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿರುವದರಿಂದ “ಇದನ್ನು ನಾನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವೆನು, ಅದನ್ನು ನಾನು ಪಡೆಯಬೇಕು” ಎಂಬ ತಪ್ಪುತಿಳಿವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ಅದರ ಅಭಿಲಾಷೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ಕಾಮಮಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆ ಕಾಮದಲ್ಲಿ ದೋಷವನ್ನು ಕಂಡು ಅದರ ವಿಷಯದ ಅಭಿಲಾಷೆಯು ಇಲ್ಲನಾದರೆ ಚಿತ್ತವು ತಿಳಿಯಾಗಿ ಯಾವ ಕಲ್ಮಷವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಶಾಂತವಾಗುತ್ತದೆ ; ತನ್ಮಯನಾದಾಗ ಅಕಾಮಮಯ(ನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ). ಹೀಗೆಯೇ ಆ ಕಾಮಕ್ಕೆ ಏತರಿಂದಲಾದರೂ ಅಡ್ಡಿಯಾದರೆ ಆ ಕಾಮವು ಕ್ರೋಧವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ ; ಅದರಿಂದ ತನ್ಮಯನಾಗಿ ಕ್ರೋಧಮಯ(ನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ). ಆ ಕ್ರೋಧವು ಯಾವದಾದರೂ ಒಂದು ಉಪಾಯದಿಂದ ತೊಲಗಿದರೆ ಆಗ ಚಿತ್ತವು ತಿಳಿಯಾಗಿ ಗಡಿಬಿಡಿಯಿಲ್ಲದೆ (ಇರುವಾಗ) ಅಕ್ರೋಧ ಎನಿಸುವದು ಅದರಿಂದ ಆ (ಅಕ್ರೋಧ)ಮಯ(ನಾಗುವನು) .

ಹೀಗೆ ಕಾಮಕ್ರೋಧಗಳಿಂದಲೂ ಅಕಾಮಕ್ರೋಧಗಳಿಂದಲೂ ಆಯಾ (ಕಾಮಾದಿ)ಮಯನಾಗಿ ಧರ್ಮಮಯನೂ ಅಧರ್ಮಮಯನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಕಾಮಕ್ರೋಧಗಳಿಲ್ಲದೆ ಧರ್ಮಾದಿಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಆಗಲಾರದಷ್ಟೆ ? ಏಕೆಂದರೆ “ಯಾವ ಯಾವ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅದದು ಕಾಮದ ವ್ಯಾಪಾರವೇ” (ಮನು. ೨-೨) ಎಂದು ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿದೆ.

ಧರ್ಮಮಯನೂ ಅಧರ್ಮಮಯನೂ ಆಗಿ ಸರ್ವಮಯನಾಗುವನು, ವ್ಯಾಕೃತವಾಗಿ ಯಾವದೊಂದಿಷ್ಟಿರುವದೋ ಅದೆಲ್ಲವೂ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳ ಫಲವೇ ; ಅವುಗಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಾಗ ತನ್ಮಯನೇ ಆಗುವನು.

ಪುಣ್ಯಾಪುಣ್ಯಗಳೇ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಹೇತು

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೩೫. ಕಿಂ ಬಹುನಾ ? ತದೇತತ್ ಸಿದ್ಧಮಸ್ಯ ಯದಯಮ್ ಇದಂ ಮಯಃ ಗೃಹ್ಯಮಾಣವಿಷಯಾದಿಮಯಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ಅಯಮ್ ಅದೋ ಮಯಃ | ಅದಃ ಇತಿ ಪರೋಕ್ಷಂ ಕಾರ್ಯೇಣ ಗೃಹ್ಯಮಾಣೇನ ನಿರ್ದಿಶ್ಯತೇ | ಅನನ್ತಾ ಹಿ ಅಂತಃಕರಣೇ ಭಾವನಾವಿಶೇಷಾಃ | ನೈವ ತೇ ವಿಶೇಷತೋ ನಿರ್ದೇಶ್ಯಂ ಶಕ್ಯಂತೇ | ತಸ್ಮಿನ್ ತಸ್ಮಿನ್ ಕ್ಷಣೇ ಕಾರ್ಯತೋಽವಗಮ್ಯಂತೇ ಇದಮಸ್ಯ ಹೃದಿ ವರ್ತತೇ, ಅದೋಽಸ್ಯ ಇತಿ | ತೇನ ಗೃಹ್ಯಮಾಣಕಾರ್ಯೇಣ ಇದಂಮಯತಯಾ ನಿರ್ದಿಶ್ಯತೇ, ಪರೋಕ್ಷೋಽಂತಃಸ್ಥೋ ವ್ಯವಹಾರೋಽಯಮ್ ಇದಾನೀಮ್ ಅದೋಮಯಃ ಇತಿ | ಸುಕ್ಷೇಪತಸ್ತು ಯಥಾ ಕರ್ತುಂ ಯಥಾ ವಾ ಚರಿತುಂ ಶೀಲಮಸ್ಯ ಸೋಽಯಂ ಯಥಾಕಾರೀ ಯಥಾಚಾರೀ ಸ ತಥಾ ಭವತಿ | ಕರಣಂ ನಾಮ ನಿಯತಾ ಕ್ರಿಯಾ ವಿಧಿಪ್ರತಿಷೇಧಾದಿಗಮ್ಯಾ, ಚರಣಂ ನಾಮ ಅನಿಯತಮ್ ಇತಿ ವಿಶೇಷಃ | ಸಾಧುಕಾರೀ ಸಾಧುಭವತೀತಿ ಯಥಾಕಾರೀ ಇತ್ಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಮ್ | ಪಾಪಕಾರೀ ವಾವೋ ಭವತಿ ಇತಿ ಚ ಯಥಾಚಾರೀ ಇತ್ಯಸ್ಯ | ತಾಚ್ಛೀಲ್ಯಪ್ರತ್ಯಯೋಪಾದಾನಾತ್ ಅಶ್ಯಂತತತ್ಪರ್ಯ ತೈವ ತನ್ಮಯತ್ವಮ್, ನ ತು ತತ್ಪರ್ಮಮಾತ್ರೇಣ ಇತ್ಯಾಶ್ಚಾಪ್ಯ ಆಹ | ಪುಣ್ಯಃ ಪುಣ್ಯೇನ ಕರ್ಮಣಾ ಭವತಿ ಪಾಪಃ ಪಾಪೇನ ಇತಿ | ಪುಣ್ಯಪಾಪಕರ್ಮಮಾತ್ರೇಣೈವ ತನ್ಮಯತಾ ಸ್ಯಾತ್ ನ ತು ತಾಚ್ಛೀಲ್ಯಮ್ ಅನೇಕ್ಷತೇ | ತಾಚ್ಛೀಲ್ಯೇ ತು ತನ್ಮಯತ್ವಾತಿಶಯಃ ಇತಿ ಅಯಂ ವಿಶೇಷಃ | ತತ್ರ ಕಾಮಕ್ರೋಧಾದಿ ಪೂರ್ವಕಪುಣ್ಯಾಪುಣ್ಯಕಾರಿತಾ ಸರ್ವಮಯತ್ವೇ ಹೇತುಃ ಸಂಸಾರಸ್ಯ ಕಾರಣಮ್, ದೇಹಾದ್ ದೇಹಾಂತರಸಂಚಾರಸ್ಯ ಚ | ಏತತ್ಪ್ರಯುಕ್ತೋ ಹಿ ಅನ್ಯದನ್ಯತ್ ದೇಹಾಂತರಮ್ ಉಪಾದತ್ತೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ಪುಣ್ಯಾಪುಣ್ಯೇ ಸಂಸಾರಸ್ಯ ಕಾರಣಮ್ | ಏತದ್ವಿಷಯೌ ಹಿ ವಿಧಿಪ್ರತಿಷೇಧೌ | ಅತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಸಾಫಲ್ಯಮ್ ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೆಚ್ಚು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದೇನು ? ಇವನು ಇದಂಮಯನು ಎಂದರೆ (ಈಗ ಇಲ್ಲಿ) ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿರುವ ವಿಷಯವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸ್ವರೂಪನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ,

1. 'ಅಪೇಕ್ಷತೇ' ಎಂಬ ಅಚ್ಚಿನ ಪಾಠವನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ¹ ಇವನು ಅದೋಮಯನು. ಅದಃ (ಅದು) ಎಂದು (ಈಗ) ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿರುವ ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಪರೋಕ್ಷವಾದದ್ದನ್ನು ತಿಳಿಸಿದೆ². (ಇದರ ವಿವರ): ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಭಾವನೆಗಳು ಅನಂತವಷ್ಟೆ ; (ಆದ್ದರಿಂದ) ಅವನ್ನು ವಿಶೇಷ(ರೂಪ)ದಿಂದ ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಆಗುವದೇ ಇಲ್ಲ. ಆಯಾ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸುವ ಕಾರ್ಯದಿಂದ 'ಇದು ಇವನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ, ಅದು ಇವನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ' ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ ಆದ್ದರಿಂದ (ಈಗ ನಾವು) ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿರುವ ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಇದಂಮಯನೆಂದೂ ಪರೋಕ್ಷವಾದ ಒಳಗಿನ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಅವನು ಈಗ ಅದೋಮಯನೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ³. ಸುಕ್ಷೇಪವಾಗಿ (ಹೇಳಿದರೆ ಇವನು) ಎಂಥ ಕರ್ಮದವನೋ ಎಂಥ ಚರಣದವನೋ ಎಂದರೆ ಹೇಗೆ ಮಾಡುವದು ಅಥವಾ ಹೇಗೆ ಆಚರಿಸುವದು ಅವನ ಸ್ವಭಾವವೋ, ಅವನು ಅಂಧನನೇ ಆಗುವನು ಕರಣವೆಂದರೆ ವಿಧಿಪ್ರತಿಷೇಧಗಳಿಂದ ಗೊತ್ತುಮಾಡಬಹುದಾದ ಸುಯತವಾದ ಕರ್ಮವು ; ಚರಣವೆಂದರೆ ಅಸಿಯತವಾದ (ಕರ್ಮವು) ಎಂಬುದು (ಇವೆರಡಕ್ಕೂ) ವಿಶೇಷಣವು⁴. ಸಾಧುಕಾರಿಯಾದವನು ಸಾಧುವಾಗುವನು ಎಂಬುದು ಎಂಥ ಕರ್ಮದವನೋ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವು ; ಪಾಪಕಾರಿಯಾದವನು ಪಾಪನಾಗುವನು ಎಂಬುದು ಎಂಥ ಚರಣವುಳ್ಳವನೋ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ (ವಿಶೇಷಣವು)⁵.

(ಇಲ್ಲಿ) ತಾಚ್ಛೇಲ್ಯಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು⁶ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ) ವದರಿಂದ ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವುಳ್ಳವನಾಗಿರುವದೇ ತನ್ಮಯತ್ವವೇ,

1. ಇದಂಮಯನಾಗಿರುವದರಿಂದ.

2. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವ ಕರ್ಮದಿಂದ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿರುವ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ತಿಳಿಸಿದೆ ಎಂದರ್ಥ ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ.

3. ಇದನ್ನು ವಾರ್ತಿಕಾನುಸಾರವಾಗಿ ಅನುವಾದಮಾಡಿದೆ. ಹೊರಗೆ ಕಾಣುವ ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಒಳಗಿನ ಭಾವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಈಗ ಇಂಥಿಂಥ ಭಾವವುಳ್ಳವನಾಗಿದಾನೆ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು 'ಇದಂಮಯಃ ಅದೋಮಯಃ' ಎಂಬುದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯಪಂಚಾಂಗಿಯು ಏನೋ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು.

4. ಕರಣಚರಣಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸೂ. ಭಾ. ೩-೧-೯, ೧೦ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೩೧, ೩೩೨) ಇವನ್ನು ನೋಡಿ. ಇಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಶಿಷ್ಯಚಾರಾನುಗುಣವಾದದ್ದನ್ನು ಕರ್ಮವೆಂದೂ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದ್ದು ಚರಣವೆಂದೂ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿರುವದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಆಧಾರವಿದೆಯೋ ತಿಳಿಯದು.

5. ಸಾಧುಕಾರೀ ಪಾಪಕಾರೀ --ಎಂದು ಎರಡು ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ 'ಕಾರೀ' ಎಂದೇ ಇರುವಲ್ಲಿ ಈ ವಿಶೇಷವು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಯೆಂಬುದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ.

6. ಅದೇ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು ಎಂಬುದನ್ನು 'ಸಾಧುಕಾರೀ', 'ಪಾಪಕಾರೀ' --ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತ್ಯಯವು ತಿಳಿಸುವದು.

ಹೊರತು ಆ ಕರ್ಮ(ವನ್ನು ಮಾಡಿದ) ಮಾತ್ರದಿಂದ (ತನ್ಮಯತ್ವವಿ)ಲ್ಲ ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಿ (ಹೇಳುತ್ತಾನೆ). ಪುಣ್ಯಕರ್ಮದಿಂದ ಒಳ್ಳೆಯವನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಪಾಪ (ಕರ್ಮ)ದಿಂದ ಕೆಟ್ಟವನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದಿದೆ. ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ತನ್ಮಯನಾಗುವನೇ ಹೊರತು ಅವಕ್ಕೆ ತಾಚ್ಛೇಲ್ಯವೇನೂ ಬೇಕಾಗುವದಿಲ್ಲ; ತಾಚ್ಛೇಲ್ಯವೇ (ಇದ್ದ)ರೋ ತನ್ಮಯತ್ವದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ (ಯಾಗುತ್ತದೆ) ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷವು. ಇಲ್ಲಿ ಕಾಮಕ್ರೋಧಾದಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪುಣ್ಯಪುಣ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವದು ಸರ್ವಮಯನಾಗುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು, ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ (ಇದೇ) ಕಾರಣವು; (ಒಂದು) ದೇಹದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ದೇಹಕ್ಕೆ ಹೋಗುವದಕ್ಕೂ (ಇದೇ ಕಾರಣವು). ಏಕೆಂದರೆ ಇದರಿಂದ ಪ್ರೇರಿತನಾಗಿಯೇ ಮತ್ತೊಂದು ದೇಹಾಂತರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪುಣ್ಯಪುಣ್ಯಗಳು ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು. ಇವುಗಳ ವಿಷಯವಾಗಿಯೆಲ್ಲನೆ, ವಿಧಿಪ್ರತಿಷೇಧಗಳು (ಹೊರಟಿರುವದು)? ಇವುಗಳ (ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ) ಶಾಸ್ತ್ರವು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ¹.

ಪರಮಸಿದ್ಧಾಂತ: ಕಾಮವೇ ಸಂಸಾರಿತ್ವಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಕಾರಣ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೬೬. ಅಥೋ ಅಪಿ ಅನ್ಯೇ ಬಂಧನೋಕ್ಷಕುಶಲಾ ಖಲ್ವಾಹುಃ | ಸತ್ಯಮ್ ಕಾಮಾದಿಪೂರ್ವಕೇ ಪುಣ್ಯಪುಣ್ಯೇ ಶರೀರಗ್ರಹಣಕಾರಣಮ್, ತಥಾಪಿ ಕಾಮಪ್ರಯುಕ್ತೋ ಹಿ ಪುರುಷಃ ಪುಣ್ಯಪುಣ್ಯೇ ಕರ್ಮಣೇ ಉಪಚಿನೋತಿ | ಕಾಮಪ್ರಹಾಣೇ ತು ಕರ್ಮ ವಿದ್ಯಮಾನಮಪಿ ಪುಣ್ಯಪುಣ್ಯೇ ಪಚಯಕರಂ ನ ಭವತಿ | ಉಪಚಿತೇ ಅಪಿ ಪುಣ್ಯಪುಣ್ಯೇ ಕರ್ಮಣೇ ಕಾಮ ಶೂನ್ಯೇ ಫಲಾರವ್ಭವೇ ನ ಭವತಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ಕಾಮ ಏವ ಸಂಸಾರಸ್ಯ ಮೂಲಮ್ | ತಥಾ ಚೋಕ್ತಮ್ ಅಧರ್ವಣೇ “ಕಾಮಾನ್ ಯಃ ಕಾಮಯತೇ ಮನ್ಯಮಾನಃ ಸ ಕಾಮಭಿರ್ಜಾಯತೇ ತತ್ರ ತತ್ರ” (ಮುಂ. ೩-೨-೨) ಇತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ಕಾಮಮಯ ಏವಾಯಂ ಪುರುಷಃ | ಯದನ್ಯಮಯತ್ವಂ ತದಕಾರಣಂ ವಿದ್ಯಮಾನಮಪಿ ಇತ್ಯತೋಽವಧಾರಯತಿ ‘ಕಾಮಮಯ ಏವ’ ಇತಿ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಸ ಚ ಕಾಮಮಯಃ ಸನ್ ಯಾದೃಶೇನ ಕಾಮೇನ ಯಥಾ ಕಾಮೋ ಭವತಿ | ತತ್ಪ್ರತುರ್ಭವತಿ | ಸ ಕಾಮಃ ಈಷದಭಿಲಾಷಮಾತ್ರೇಣ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತೋ ಯಸ್ಮಿನ್ ವಿಷಯೇ ಭವತಿ ಸಃ ಅವಿಹನ್ಯಮಾನಃ ಸ್ಫುಟೇಭವನ್

1. ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳು ಪ್ರಯೋಜಕ, ವಿಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ಪ್ರಯೋಜ್ಯ, ಅದ್ದರಿಂದ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳೇ ಮುಖ್ಯಕಾರಣ ಎಂದು ಭಾವ.

ಕ್ರತುತ್ವಮ್ ಆಪದ್ಯತೇ | ಕ್ರತುರ್ನಾಮ ಅಧ್ಯವಸಾಯಃ ನಿಶ್ಚಯಃ, ಯದ ನಸ್ತರಾ ಕ್ರಿಯಾ ಪ್ರವರ್ತತೇ | ಯತ್ಕ್ರತುರ್ಭವತಿ ಯಾದೃಕ್ಪಾನುಕಾರ್ಯೇಣ ಕ್ರತುನಾ ಯಥಾರೂಪಃ ಕ್ರತುರಸ್ಯ ಸೋಽಯಂ ಯತ್ಕ್ರತುರ್ಭವತಿ ತತ್ಕರ್ಮ ಕುರುತೇ | ಯದ್ವಿಷಯಃ ಕ್ರತುಃ, ತತ್ಫಲನಿರ್ವೃತ್ತಯೇ ಯದ್ ಯೋಗ್ಯಂ ಕರ್ಮ ತತ್ ಕುರುತೇ ನಿರ್ವರ್ತಯತಿ | ಯತ್ ಕರ್ಮ ಕುರುತೇ ತತ್ ಅಭಿಸಂಪದ್ಯತೇ, ತದೀಯಂ ಫಲಮ್ ಅಭಿಸಂಪದ್ಯತೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವ ಮಯತ್ಸೇ ಅಸ್ಯ ಸಂಸಾರಿತ್ವೇ ಚ ಕಾಮ ಏವ ಹೇತುರಿತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಅಧೋ= ಅಪಿ) ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಬಂಧಮೋಕ್ಷ(ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಜಾಣ ರಾದವರು (ಹೀಗೆಂದು) ಹೇಳುವರು : ನಿಜ, ಕಾಮಾದಿಪೂರ್ವಕವಾದ ಪುಣ್ಯಾ ಪುಣ್ಯಗಳು ಶರೀರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇ; ಆದರೂ ಕಾಮ ಪ್ರೇರಿತನಾಗಿಯಲ್ಲವೆ, ಪುರುಷನು ಪುಣ್ಯಾಪುಣ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ರಾಶಿಹಾಕಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ? ಕಾಮವು ನಾಶವಾದರೋ ಕರ್ಮವು ಇದ್ದರೂ ಪುಣ್ಯಾ ಪುಣ್ಯಗಳ ರಾಶಿಹಾಕುವದಾಗುವದಿಲ್ಲ, ಪುಣ್ಯಾಪುಣ್ಯಕರ್ಮಗಳು ರಾಶಿ ಯಾದರೂ ಕಾಮರಹಿತವಾದರೆ ಫಲವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವಾಗು ವದಿಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ಕಾಮನೇ ಈಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಮೂಲವು¹. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಆಧರ್ವಣದಲ್ಲಿ “ಯಾವನು ಕಾಮಗಳನ್ನೇ ಯೋಚಿಸುತ್ತಾ ಕಾಮಿಸುತ್ತಿರು ವನೋ ಅವನು ಕಾಮಗಳಿಂದ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವನು” (ಮುಂ. ೩-೨-೨) ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಪುರುಷನು ಕಾಮಮಯನೇ; ಇನ್ನು ಅನ್ಯ ಮಯನಾಗಿರುವನಲ್ಲ, ಅದು ಇದ್ದರೂ ಕಾರಣವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ (ಈ ಪುರುಷನು) ಕಾಮಮಯನೇ ಎಂದು ಅವಧಾರಣೆಮಾಡಿರುತ್ತದೆ. (ಹೀಗೆ) ಅವನು ಕಾಮ ಮಯನಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಎಂಥ ಕಾಮದಿಂದ ಹೇಗೆ ಕಾಮವುಳ್ಳವನಾಗಿರು ತಾನೋ ತತ್ಕ್ರತುವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆ ಕಾಮವು ಒಂದಿಷ್ಟು ಅಭಿಲಾಷನಾತ್ರ ವಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಾಗುವದೋ ಅದಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ ದಿದ್ದರೆ ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಕ್ರತುವಾಗುವದು. ಕ್ರತು ಎಂದರೆ ಅಧ್ಯವಸಾಯವು, ನಿಶ್ಚಯವು; ಇದು(ಉಂಟಾದ) ಬಳಿಕವೇ ಕ್ರಿಯೆಯು ಉಂಟಾಗುವದು. ಎಂಥ ಕ್ರತುವುಳ್ಳವನಾಗುವನೋ— ಎಂಥ ಕಾಮಕಾರ್ಯವಾದ ಕ್ರತುವಿನಿಂದ ಆ

1. ಈ ಕಾಮಕ್ಕೆ ಅವಿದ್ಯೆಯೇ ಕಾರಣ, ಅದ್ದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಗಳು ಒಂದರಿಂದೊಂದು ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು. ಇಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಪ್ರವರ್ತಕ ಬೀಜಮಾತ್ರವೇ, ಕಾಮವೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರವರ್ತಕವು ಎಂಬ ೧-೪-೧೭ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೯೪) ಭಾಷ್ಯವಾಕ್ಯವನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಇವನು ಹೇಗೆಯೂ ಕೃತುವುಳ್ಳವನೋ (ಎಂಬಿದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ) 'ಯತ್ಕೃತು'ವೆಂದಿದೆ. (ಎಂಥ ಕೃತುವುಳ್ಳವನೋ) ತತ್ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ; ಕೃತುವು ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೋ ಅಫಲವು ಉಂಟಾಗುವದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಕರ್ಮವು ಯೋಗ್ಯವೋ ಅದನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ನೆರವೇರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಯಾವ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅದನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಅದರ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನು ಸರ್ವಮಯನಾಗುವದಕ್ಕೂ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತೊಳಲುವದಕ್ಕೂ ಕಾಮವೇ ಹೇತುವಾಗಿದೆ.

ಸಂಸಾರದ ಸ್ವರೂಪವೂ ಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪವೂ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದೇಷ ಶ್ಲೋಕೋ ಭವತಿ | ತದೇವ ಸಕ್ತಃ ಸಹ ಕರ್ಮಣೈತಿ
ಲಿಂಗಂ ಮನೋ ಯತ್ರ ನಿಷಕ್ತಮಸ್ಯ | ಪ್ರಾಪ್ಯಾಂತಂ ಕರ್ಮಣ
ಸ್ತಸ್ಯ ಯತ್ಕಿಂಚೇಹ ಕರೋತ್ಯಯಮ್ | ತಸ್ಮಾಲ್ಲೋಕಾತ್
ಪುನರೈತ್ಯಸ್ಮೈ ಲೋಕಾಯ ಕರ್ಮಣ ಇತಿ ನು ಕಾಮಯ
ಮಾನೋಽಥಾಕಾಮಾಯಮಾನೋ ಯೋಽಕಾಮೋ ನಿಷ್ಕಾಮ
ಆಪ್ತಕಾಮ ಆತ್ಮಕಾಮೋ ನ ತಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಾ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಮಸ್ತಿ
ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಸನ್ ಬ್ರಹ್ಮಾಪ್ಯೇತಿ || ೬ ||

೬. ಇಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವಿರುತ್ತದೆ : “ಇವನ ಲಿಂಗವಾದ ಮನಸ್ಸು ಎಲ್ಲಿ ನಿಷಕ್ತವಾಗಿರುವದೋ ಸಕ್ತನಾದವನು ಅದನ್ನೇ ಕರ್ಮದೊಡನೆ ಹೋಗಿ(ಸೇರು)ವನು. ಇಲ್ಲಿ ಯಾವಯಾವ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವನೋ ಅದರ ಅಂತವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಆ ಲೋಕದಿಂದ ಮತ್ತೆ ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಬರುವನು.” ಇಂತಲ್ಲವೇ, ಕಾಮಿಸುವವನು? ಇನ್ನು ಕಾಮಿಸದೆ ಇರುವವನು : ಯಾವನು ಅಕಾಮನೋ, ನಿಷ್ಕಾಮನೋ, ಆಪ್ತಕಾಮನೋ ಆತ್ಮಕಾಮನೋ ಅವನ ಪ್ರಾಣಗಳು ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಗುವದಿಲ್ಲ, (ಅವನು) ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋಗುವನು.

1. ಇದೇ ಪರಮಸಿದ್ಧಾಂತವು; ಬರಿಯ ಕರ್ಮಗಳೇ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಹೇತುವೆಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ. ಕರ್ಮವೇ ಹೇತುವೆಂಬುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೆಂದು ಸಾರ್ಥಿಕ, ಅದು ಪೂರ್ಣಸತ್ಯವಲ್ಲವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದೆ.

ಕಾಮಿಯ ಸಂಸಾರ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೬೭. ತತ್ ತಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥೇ ಏವ ಶ್ಲೋಕಃ ಮನ್ಮೋಹಃ ಭವತಿ | ತದೇವ
 ಏತಿ ತದೇವ ಗಚ್ಛತಿ ಸತ್ತಃ ಆಸತ್ತಃ, ತತ್ರೋದ್ಭೂತಾಭಿಲಾಷಃ ಸನ್
 ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಕಥಮೇತಿ? ಸಹ ಕರ್ಮಣಾ ಯತ್ಕರ್ಮಫಲಾಸಕ್ತಃ ಸನ್
 ಅಕರೋತ್ ತೇನ ಕರ್ಮಣಾ ಸಹೈವ ತತ್ ಏತಿ ತತ್ಫಲಮ್ ಏತಿ | ಕಿಂ ತತ್?
 ಲಿಬ್ಧಂ ಮನಃ | ಮನಃಪ್ರಧಾನತ್ವಾತ್ ಲಿಬ್ಧಸ್ಯ ಮನೋ ಲಿಬ್ಧಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ |
 ಅಥವಾ ಲಿಬ್ಧತೇ ಅವಗಮ್ಯತೇ, ಅವಗಚ್ಛತಿ ಯೇನ, ತಲ್ಲಿಬ್ಧಮ್ | ತನ್ಮನಃ
 ಯತ್ರ ಯಸ್ಮಿನ್ ನಿಷಕ್ತಂ ನಿಶ್ಚಯೇನ ಸತ್ತಮ್ ಉದ್ಭೂತಾಭಿಲಾಷಮ್
 ಅಸ್ಯ ಸಂಸಾರಿಣಃ | ತದಭಿಲಾಷೋ ಹಿ ತತ್ಕರ್ಮ ಕೃತಮನ್ | ತಸ್ಮಾತ್
 ತನ್ಮನೋಭಿಷಜ್ಜವಶಾದೇವ | ಅಸ್ಯ ತೇನ ಕರ್ಮಣಾ ತತ್ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಃ | ತೇನ
 ಏತತ್ ಸಿದ್ಧಂ ಭವತಿ ಕಾಮೋ ಮೂಲಂ ಸಂಸಾರಸ್ಯ ಇತಿ | ಆತಃ ಉಚ್ಚಿನ್ನ
 ಕಾಮಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನಾನ್ಯಪಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಃ, ವನ್ದ್ಯಪ್ರಸವಾನಿ ಭವಂತಿ |
 “ಸರ್ಯಾಪ್ರಕಾಮಸ್ಯ ಕೃತಾತ್ಮನಸ್ತಿಸ್ತದೈವ ಸರ್ವೇ ಪ್ರವಿಲೀಯಂತಿ
 ಕಾಮಾಃ” (ಮುಂ.೩-೨-೨) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | ಕಿಂಚ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಅಂತಂ ಕರ್ಮಣಃ
 ಪ್ರಾಪ್ಯ ಭುಕ್ತ್ವಾ ಅಂತಮ್ ಅವಸಾನಮ್ | ಯಾವತ್ ಕರ್ಮಣಃ ಫಲ
 ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಂ ಕೃತ್ವಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಕಸ್ಯ ಕರ್ಮಣೋಂತಂ ಪ್ರಾಪ್ಯೇತಿ ?
 ಉಚ್ಯತೇ | ತಸ್ಯ ಯತ್ಕಿಂಚ ಕರ್ಮ ಇಹ ಅಸ್ಮಿನ್ ಲೋಕೇ ಕರೋತಿ
 ನಿರ್ವರ್ತಯತಿ ಅಯಮ್, ತಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಃ ಫಲಂ ಭುಕ್ತ್ವಾ ಅಂತಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ
 ತಸ್ಮಾತ್ ಲೋಕಾತ್ ಪುನಃ ಐತಿ ಅಗಚ್ಛತಿ ಅಸ್ಮೈ ಲೋಕಾಯ ಕರ್ಮಣೇ |
 ಅಯಂ ಹಿ ಲೋಕಃ ಕರ್ಮಪ್ರಧಾನಃ | ತೇನಾಹ ಕರ್ಮಣ ಇತಿ | ಪುನಃ
 ಕರ್ಮಕರಣಾಯ ಪುನಃ ಕರ್ಮ ಕೃತ್ವಾ ಫಲಾಸದ್ಭವಶಾತ್ ಪುನರಮುಂ
 ಲೋಕಂ ಯಾತಿ | ಇತಿ ಏವಮ್ | ಇತಿ ನು ಏವಂ ನು ಕಾಮಯಮಾನಃ
 ಸಂಸರತಿ |

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಂತ್ರವುಕೂಡ ಇರುತ್ತದೆ.
 ಅದನ್ನೇ ಹೋಗಿ(ಸೇರು)ವನು, ಅದನ್ನೇ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವನು, ಸತ್ತನಾದವನು,

1. ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ‘ಅಭಿಷಜ್ಜ’ ಎಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ಶಬ್ದವೇ ಇತ್ತೋ,
 ಅಥವಾ ಅಭಿಷಜ್ಜ ಎಂದಿದ್ದೇ ಸರಿಯೋ ತಿಳಿಯದು.

2. ವನ್ದ್ಯಾ ಎಂಬ ಸದರ್ಥ (ಅ! ನಾ!) ಪಾಠವು ಅನವಶ್ಯ.

3. ‘ಕೃತಾತ್ಮನಶ್ಚ’ ಎಂಬ ಪಾಠವೂ ಉಂಟು; ಆದರೆ ಮುಂಚೆ ದಲ್ಲಿ ಕೃತಾತ್ಮ
 ನ ೪೭ ಎಂದೇ ಇದೆ.

ಆಸಕ್ತನಾಗಿ ಎಂದರೆ ಆದರಲ್ಲಿ ಎದ್ದುಕೊಂಡ ಅಭಿಲಾಷೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ಎಂದರ್ಥ. ಹೇಗೆ ಹೋಗಿ (ಸೇರು)ವನು ? ಕರ್ಮದೊಡನೆ, ಫಲದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗಿ ಯಾವ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದನೋ ಆ ಕರ್ಮದೊಡನೆಯೇ ಆ ಫಲವನ್ನು ಹೋಗಿ (ಸೇರು)ವನು. ಆ (ಫಲವು) ಯಾವದು ? ಲಿಂಗವಾದ ಮನಸ್ಸು- ಲಿಂಗ (ಶರೀರ)ಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಲಿಂಗವೆಂದಿರುತ್ತದೆ ; ಅಥವಾ ಯಾವದರಿಂದ (ಲಿಚ್ಛಿತೇ = ಅವಗಮ್ಯತೇ) ಅರಿಯಲಾಗುತ್ತದೆಯೋ, (ಯಾವದರಿಂದ) ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ ಅದು ಲಿಂಗವು. ಈ ಸಂಸಾರಿಯ ಆ ಮನಸ್ಸು- ಎಲ್ಲಿ ಯಾವದರಲ್ಲಿ ನಿಷಕ್ತವಾಗಿತ್ತೋ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿತ್ತೋ ಎದ್ದುಕೊಂಡ ಅಭಿಲಾಷೆಯುಳ್ಳದಾಗಿತ್ತೋ (ಅದನ್ನು ಎಂದರ್ಥ). ಆದರ ಅಭಿಲಾಷೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿಯಲ್ಲವೆ, ಆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದನು ? ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಮನಸ್ಸಿನ ಆಸಕ್ತಿಯ ವಶದಿಂದಲೇ ಇವನಿಗೆ ಆ ಕರ್ಮದಿಂದ ಆ ಫಲದ ಪ್ರಾಪ್ತಿ(ಯಾಗುವದು). ಇದರಿಂದ ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. (ಎನೆಂದರೆ), ಕಾಮವೇ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಮೂಲವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಾಮವು ನಾಶವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಕರ್ಮಗಳಿದ್ದರೂ ನಿಷ್ಫಲವಾಗುವವು¹. “ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆಸ್ತಿಕಾಮನಾದ ಕೃತಾತ್ಮನಿಗಾದರೋ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಸರ್ವಕಾಮಗಳೂ ಪ್ರವಿಲಯವಾಗುವವು” (ಮುಂ.೩-೨-೨) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ (ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ). ಮತ್ತು ಕರ್ಮದ ಅಂತವನ್ನು ಪಡೆದು- ಅಂತವು ಎಂದರೆ ಕೊನೆಯಾಗುವವರೆಗೂ ಪಡೆದು ಎಂದರೆ ಭೋಗಿಸಿ ಕರ್ಮದ ಫಲವನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಎಂದರ್ಥ. ಯಾವ ಕರ್ಮದ ಅಂತವನ್ನು ಪಡೆದು ? ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ, ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾವಯಾವ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾನೋ ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಿದ್ದಾನೋ, ಆ ಕರ್ಮದ ಫಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸಿ ಅಂತವನ್ನು ಪಡೆದು, ಆ ಲೋಕದಿಂದ ಮರಳಿ ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಈ ಲೋಕವು ಕರ್ಮಪ್ರಧಾನವಲ್ಲವೇ ? ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ (ಬರುತ್ತಾನೆ), ಮತ್ತೂ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿ ಫಲಾಸಕ್ತಿಯ ವಶದಿಂದ ಮತ್ತೆ ಆ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ ; ಇಂತು, ಹೀಗೆ. ಇಂತಲ್ಲವೆ, ಹೀಗಲ್ಲವೆ, ಕಾಮಿಸುವವನು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತೊಳಲುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ ?

1. ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ಶಕ್ತಿಯೇನೋ ಇದೆಯಾದರೂ ಜ್ಞಾನದ ಕಾರಣದಿಂದ ಆ ಶಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧವಾಗುತ್ತದೆ, ಸಗುಣವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕರ್ಮವು ನಿಷ್ಫಲವಾಗುತ್ತದೆ, ಆಕರ್ತಾತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ನಿರ್ಗುಣವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನಾಶವಾಗುವದೆಂಬುದಂತೂ ಸ್ವತಃಸಿದ್ಧ ಎಂದು ಸೂ. ಭಾ. ೪-೧-೧೩ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೨೮, ೫೨೯).

2. ಗೀ. ಭಾ. ೪-೧೨ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೪೧ ನೋಡಿ).

ಅಕಾಮಿಗೆ ಮುಕ್ತಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೬೮. ಯಸ್ಮಾತ್ ಕಾಮಯಮಾನ ಏವ ಏವಂ ಸಂಸರತಿ ಅಥ ತಸ್ಮಾತ್ ಅಕಾಮಯಮಾನಃ ನ ಕ್ವಚಿತ್ ಸಂಸರತಿ | ಫಲಾಸಕ್ತಸ್ಯ ಹಿ ಗತಿರುಕ್ತಾ | ಅಕಾಮಸ್ಯ ಹಿ ಕ್ರಿಯಾನುಪಪತ್ತೀಃ ಅಕಾಮಯಮಾನೋ ಮುಚ್ಯತ ಏವ | ಕಥಂ ಪುನರಕಾಮಯಮಾನೋ ಭವತಿ | ಯೋಕಾಮೋ ಭವತಿ ಅಸೌ ಅಕಾಮಯಮಾನಃ | ಕಥಮ್ ಅಕಾಮತೇತಿ? ಉಚ್ಯತೇ | ಯೋ ನಿಷ್ಕಾಮಃ, ಯಸ್ಮಾತ್ ನಿರ್ಗತಾಃ ಕಾಮಾಃ ಸೋಯಂ ನಿಷ್ಕಾಮಃ | ಕಥಂ ಕಾಮಾ ನಿರ್ಗಚ್ಛಂತಿ? ಯ ಆಪ್ತಕಾಮೋ ಭವತಿ | ಆಪ್ತಾಃ ಕಾಮಾಃ ಯೇನ ಸ ಆಪ್ತಕಾಮಃ | ಕಥಮ್ ಅಪ್ಯನ್ತೇ ಕಾಮಾಃ | ಆತ್ಮಕಾಮತ್ವೇನ | ಯಸ್ಯ ಆತ್ಮೈವ ನಾನ್ಯಃ ಕಾಮಯಿತವ್ಯೋ ವಸ್ತುವ್ರರಭೂತಃ ಪದಾರ್ಥೋ ಭವತಿ | ಆತ್ಮೈವ ಅನನ್ತರೋಬಾಹ್ಯಃ ಕೃತ್ಸುಃ ಪ್ರಜ್ಞಾನಫನ ಏಕರಸಃ, ನೋರ್ಧ್ವಂ ನ ತೀರ್ಯಬ್ ನಾಥ ಆತ್ಮನೋನ್ಯತ್ ಕಾಮಯಿತವ್ಯಂ ವಸ್ತುವ್ರರಮ್ | ಯಸ್ಯ ಸರ್ವಮಾತ್ಮೈವಾಭೂತ್ ತತ್ ಕೇನ ಕಂ ಪಶ್ಯೇತ್, ಶೃಣುಯಾತ್, ಮನ್ವೀತ, ವಿಜಾನೀಯಾದ್ವಾ? ಏವಂ ವಿಜಾನನ್ ಕಂ ಕಾಮಯೇತ? ಜ್ಞಾಯಮಾನೋ ಹಿ ಅನ್ಯತ್ವೇನ ಪದಾರ್ಥಃ ಕಾಮಯಿತವ್ಯೋ ಭವತಿ | ನ ಚಾಸೌ ಅನ್ಯಃ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ ಆಪ್ತಕಾಮಸ್ಯಾಸ್ತಿ | ಯ ಏವ ಆತ್ಮ ಕಾಮತಯಾ ಆಪ್ತಕಾಮಃ ಸ ನಿಷ್ಕಾಮಃ, ಅಕಾಮಃ, ಅಕಾಮಯಮಾನಶ್ಚ ಇತಿ ಮುಚ್ಯತೇ | ನ ಹಿ ಯಸ್ಯ ಆತ್ಮೈವ ಸರ್ವಂ ಭವತಿ ತಸ್ಯಾನಾತ್ಮಾ ಕಾಮಯಿತವ್ಯೋಸ್ತಿ | ಅನಾತ್ಮಾ ಚ ಅನ್ಯಃ ಕಾಮಯಿತವ್ಯಃ | ಸರ್ವಂ ಚ ಆತ್ಮೈವಾಭೂತ್ ಇತಿ ವಿಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಮ್ | ಸರ್ವಾತ್ಮದರ್ಶಿನಃ ಕಾಮಯಿ ತವ್ಯಾಭಾವಾತ್ ಕರ್ಮಾನುಪಪತ್ತಿಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಕಾಮಿಸುವವನೇ ಹೀಗೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತೊಳಲುತ್ತಾನಷ್ಟೆ, ಇನ್ನು (ಅಧ= ತಸ್ಮಾತ್) ಅದ್ದರಿಂದ¹ ಕಾಮಿಸದೆ ಇರುವವನು ಎಲ್ಲಿಗೂ ಹೋಗುವದೇ ಇಲ್ಲ. ಫಲಾಸಕ್ತನಾದವನಿಗಲ್ಲವೆ, ಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು? ಅದ್ದರಿಂದ ಅಕಾಮನಾದವನಿಗೆ ಕ್ರಿಯೆಯೇ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಕಾಮಿಸದೆ ಇರುವವನು ಮುಕ್ತನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ.

ಇನ್ನು ಕಾಮಿಸದವನಾಗುವದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ ಯಾವನು ಅಕಾಮನಾಗಿರುತ್ತಾನೋ ಅವನು ಕಾಮಿಸದವನು. ಅಕಾಮತ್ವವುಂಟಾಗುವದು

1 ಅಧ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಅದ್ದರಿಂದ ಎಂದೇ ಅರ್ಥ; ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ.

ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಯಾವನು ನಿಷ್ಕಾಮನೋ, ಯಾವನಿಂದ ಕಾಮಗಳು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರುವವೋ (ಅವನು ಅಕಾಮನಾಗುವನು). ಕಾಮಗಳು ಹೇಗೆ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತವೆ? ಯಾವನು ಆಪ್ತಕಾಮನಾಗುವನೋ, ಯಾವನಿಗೆ ಕಾಮಗಳು ದೊರಕಿರುವವೋ, ಅವನು ಆಪ್ತಕಾಮನು; (ಅವನನ್ನು ಕಾಮಗಳು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತವೆ). ಕಾಮಗಳು ದೊರಕುವದು ಹೇಗೆ? ಆತ್ಮಕಾಮನಾಗುವದರಿಂದ; ಯಾವನಿಗೆ ಆತ್ಮನೇ ಹೊರತು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾಮಿಸಬೇಕಾದ ವಸ್ತುವಂತರವಾದ ಪದಾರ್ಥವು ಇರುವದಿಲ್ಲವೋ¹, 'ಆತ್ಮನೊಬ್ಬನೇ ಒಳಗಿಲ್ಲದೆ, ಹೊರಗಿಲ್ಲದೆ, ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ, ಪ್ರಜ್ಞಾನಘನನಾಗಿ'² ಏಕರಸನಾಗಿರುವನೋ, (ಯಾವನಿಗೆ) ಮೇಲಾಗಲಿ, ಅಡ್ಡಡ್ಡವಾಗಿಯಾಗಲಿ, ಕೆಳಕ್ಕಾಗಲಿ, ಮತ್ತೊಂದು ಕಾಮಯಿತವ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವಂತರವೇ ಇರುವದಿಲ್ಲವೋ,³ ಯಾವನಿಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮನೇ ಆಗಿರುವದೋ ಅಲ್ಲಿ (ಅವನು) ಏತರಿಂದ ಯಾರನ್ನು ಕಂಡಾನು, ಕೇಳಿಯಾನು, ಮನನಮಾಡಿಯಾನು, ಅಥವಾ ಅರಿತಾನು⁴? ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡವನು ಯಾವದನ್ನು ಕಾಮಿಸಿಯಾನು? ಅರಿತ ಮತ್ತೊಂದು ಪದಾರ್ಥವಲ್ಲವೆ. ಕಾಮಯಿತವ್ಯವಾಗುವದು? ಆದರೆ (ಆ) ಮತ್ತೊಂದು (ಪದಾರ್ಥವೆಂಬುದು) ಆಪ್ತಕಾಮನಾದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಇರುವದೇ ಇಲ್ಲ. (ಹೀಗೆ) ಯಾವನು ಆತ್ಮಕಾಮನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಆಪ್ತಕಾಮನೋ, ಅವನೇ ನಿಷ್ಕಾಮನೂ, ಅಕಾಮನೂ, ಕಾಮಿಸದಿರುವವನೂ (ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ)ನಾದ್ದರಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಯಾವನಿಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮನೇ ಆಗಿರುವದೋ ಅವನಿಗೆ ಕಾಮಿಸಬೇಕಾದ ಅನಾತ್ಮವು ಇರುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ಬೇರೆಯಾಗಿರುವ ಅನಾತ್ಮವು ಕಾಮಯಿತವ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇದೆ, ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮನೂ ಆಗಿದೆ-ಎನ್ನುವದು (ತನಗೆ ತಾನೇ) ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸರ್ವವೂ ಆತ್ಮನೇ ಎಂದು ಕಂಡುಕೊಂಡಿರುವವನಿಗೆ ಕಾಮಿಸಬೇಕಾದದ್ದು ಇಲ್ಲದಿರುವದರಿಂದ ಕರ್ಮವು ಹೊಂದುವದೇ ಇಲ್ಲ.

1. ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ದ್ವಿತೀಯವಸ್ತುವಿಲ್ಲದವನೇ ಆಪ್ತಕಾಮನು ; ಏಕೆಂದರೆ ಅವನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಮ್ಯವಸ್ತುಗಳೂ ಒಂದಾಗಿರುವವು. ಆಪ್ತಕಾಮನಿಗೆ ಯಾವ ಕಾಮವೂ ಉಂಟಾಗುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅವನು ನಿಷ್ಕಾಮನು. ಕಾಮವೇ ಉಂಟಾಗದವನಿಗೆ ಕಾಮ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವೆಂಬುದೇ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಅಕಾಮನು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇಲ್ಲಿ ಅಕಾಮನೆಂಬ ಮಾತಿಗಿಂತ ಬಾಹ್ಯಕಾಮ್ಯವಸ್ತುವಿಗೆ ಅಭಾವವನ್ನೂ ನಿಷ್ಕಾಮನೆಂಬ ಮಾತಿಗಿಂತ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಾಗುವ ಕಾಮವೃತ್ತಿಗಳ ಅಭಾವವನ್ನೂ ಹೇಳಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

2. ೪-೫-೧೦ರ ಸೂಚನೆ.

3. ತೈ. ನಾ. ೨ರ ಸೂಚನೆ.

4. ೪-೫-೧೫ರ ಸೂಚನೆ.

ಪ್ರತ್ಯನಾಯಕಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಕರ್ಮವನ್ನು
ಮಾಡಬೇಕೆಂಬವರ ಪಕ್ಷದ ಖಂಡನೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೬೯. ಯೇ ತು ಪ್ರತ್ಯನಾಯಕಪರಿಹಾರಾರ್ಥಂ ಕರ್ಮ ಕಲ್ಪಯಂತಿ
ಬ್ರಹ್ಮನಿದೋಽಪಿ, ತೇಷಾಂ ನಾಽಽತ್ಮೈವ ಸರ್ವಂ ಭವತಿ | ಪ್ರತ್ಯನಾಯಕ
ಜಿಹಾಸಿತವ್ಯಸ್ಯ ಆತ್ಮನೋಽನ್ಯಸ್ಯ ಅಭಿಪ್ರೇತತ್ವಾತ್ | ಯೇನ ಚ ಅಶನಾಯಾ
ದ್ಯುತೀತಃ ನಿತ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯನಾಯಾಸಂಬದ್ಧಃ ವಿದಿತ ಆತ್ಮಾ, ತಂ ವಯಂ
ಬ್ರಹ್ಮವಿದಂ ಬ್ರೂಮಃ | ನಿತ್ಯಮೇವ ಅಶನಾಯಾದ್ಯುತೀತಮ್ ಆತ್ಮಾನಂ
ಪಶ್ಯತಿ (ಯಸ್ಮಾಚ್ಚ)¹ ಜಿಹಾಸಿತವ್ಯಮ್ ಅನ್ಯಮ್ ಉಪಾದೇಯಂ ವಾ
ಯೋ ನ ಪಶ್ಯತಿ ತಸ್ಯ ಕರ್ಮ ನ ಶಕ್ಯತ ಏವ ಸಂಬಂಧಮ್ | ಯಸ್ಯ
ಅಬ್ರಹ್ಮವಿತಾ ತಸ್ಯ ಭವತ್ಯೇವ ಪ್ರತ್ಯನಾಯಕಪರಿಹಾರಾರ್ಥಂ ಕರ್ಮ ಇತಿ ನ
ವಿರೋಧಃ | ಅತಃ ಕಾಮಾಭಾವಾತ್ ಅಕಾಮಯಮಾನಃ ನ ಜಾಯತೇ,
ಮುಚ್ಯತ ಏವ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆದರೆ ಯಾರು: ಪ್ರತ್ಯನಾಯಕಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೂ
ಕರ್ಮವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತಾರೋ ಅವರಿಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮನೇ ಆಗಿರುವದಿಲ್ಲ;
ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅನ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯನಾಯಕನೆಂಬ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾ
ದದ್ದು ಇದೆ (ಎಂದು ಅವರ) ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಯಾವನು ಹಸಿವು
ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮೀರಿರುವ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಪ್ರತ್ಯನಾಯಕಕ್ಕೆ
ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡಿರುವನೋ ಅವನನ್ನೇ ನಾವು
ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ.² ನಿತ್ಯವೂ ಹಸಿವು ಮುಂತಾದವು
ಗಳನ್ನು ಮೀರಿರುವ ಆತ್ಮನನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾ, ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾ
ಗಿರುವ ಅಥವಾ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುವ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು
ಯಾವನು ಕಾಣುತ್ತಿಲ್ಲವೋ, ಅವನಿಗೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಸಂಬಂಧಿಸು
ವದಕ್ಕೆ ಆಗುವದೇ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಯಾವನು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯಲ್ಲವೋ,

1. ಈ ಮಾತು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಾಗುತ್ತದೆ.

2. ಇವರು ಯಾರೆಂಬುದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಕರ್ಮಜ್ಞಾನಸಮುಚ್ಚಯವಾದಿಗಳಿ
ವರು ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಬಹುದು. ಕರ್ಮವಾದಿಗಳೂ ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.
ಗೀ. ಭಾ. ೧೨-೬೬ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೮೭).

3. ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯನಾಯಕವಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಗೀ. ಭಾ. ೩-೧೮ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೭೫)
ನೋಡಿ.

ಅವನಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯವಾಯವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ಕರ್ಮವು ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ^೧ ಯಾದ್ದರಿಂದ (ಅಲ್ಲಿ) ಯಾವ ವಿರೋಧವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ.^೨ ಆದ್ದರಿಂದ ಕಾಮಗಳಿಲ್ಲದಿರುವದರಿಂದ ಕಾಮಿಸದೆ ಇರುವ (ಜ್ಞಾನಿಯು) ಹುಟ್ಟುವದಿಲ್ಲ, ಮುಕ್ತನಾಗಿಯೇತೀರುತ್ತಾನೆ.

ಅಕಾಮಿಯ ಪ್ರಾಣಗಳು ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಗುವದಿಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೭೦. ತಸ್ಯ ಏವಮ್ ಅಕಾಮಯಮಾನಸ್ಯ ಕರ್ಮಾಭಾವೇ ಗಮನ ಕಾರಣಾಭಾವಾತ್ ಪ್ರಾಣಾ ವಾಗಾದಯಃ ನೋತ್ಕ್ರಾಂತುಮಸ್ತಿ ನೋರ್ಧ್ವಂ ಕ್ರಾಮಸ್ತಿ ದೇಹಾತ್ | ಸ ಚ ವಿದ್ವಾನ್ ಆಪ್ತಕಾಮಃ ಆತ್ಮಕಾಮತಯಾ ಇಹೈವ ಬ್ರಹ್ಮಭೂತಃ | ಸರ್ವಾತ್ಮನೋ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮನೋ ದೃಷ್ಟಾಂತತ್ವೇನ ಪ್ರದರ್ಶಿತಮ್ ಏತದ್ರೂಪಮ್ “ತದ್ವಾ ಆಸ್ಯೈವದಾಪ್ತಕಾಮಮಾತ್ಮ ಕಾಮಮಕಾಮಂ ರೂಪಮ್” (೪-೩-೨೧) ಇತಿ | ತಸ್ಯ ಹಿ ದಾರ್ಪಣ್ಯಾಂತಿಕ ಭೂತೋಽಯಮರ್ಥಃ ಉಪಸಂಹ್ರಿಯತೇ “ಅಧಾಕಾಮಯಮಾನಃ” ಇತ್ಯಾ ದಿನಾ | ಸ ಕಥಮ್ ಏವಂಭೂತೋ ವಿದ್ವಾನ್ ಮುಚ್ಯತ ಇತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ | ಯೋ ಹಿ ಸುಷುಪ್ತವಸ್ಥಮಿವ ನಿರ್ವಿಶೇಷಮ್ ಅಪ್ಪೇತಮ್ ಅಲುಪ್ತ ಚಿದ್ರೂಪಜ್ಯೋತಿಃಸ್ವಭಾವಮ್ ಆತ್ಮಾನಂ ಸತ್ಯತಿ ತಸ್ಯೈವ ಅಕಾಮಯ ಮಾನಸ್ಯ ಕರ್ಮಾಭಾವೇ ಗಮನಕಾರಣಾಭಾವಾತ್ ಪ್ರಾಣಾ ವಾಗಾದಯಃ ನೋತ್ಕ್ರಾಂತುಮಸ್ತಿ | ಕಿಂ ತು ವಿದ್ವಾನ್ ಸ ಇಹೈವ ಬ್ರಹ್ಮಯದ್ಯಪಿ ದೇಹ ವಾನಿವ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ ಸ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಸನ್ ಬ್ರಹ್ಮಾಪ್ಯೇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆ ಕಾಮಿಸದೆ ಇರುವ ಅವನಿಗೆ ಕರ್ಮವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಗಮನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ^೩ ಪ್ರಾಣಗಳು ವಾಗಾದಿಗಳು, ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಗುವದಿಲ್ಲ,

1. ಅವನೂ ತನ್ನ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಇರುವದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯವಾಯವಾದೀತೇ ಹೊರತು ಮತ್ತೊಬ್ಬನ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಪ್ರತ್ಯವಾಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗೃಹಸ್ಥ ಶ್ರಮದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯವಾಯವಿಲ್ಲ. ಗೀ. ಭಾ. ೩-೧ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೪೨), ಸೂ. ಭಾ. ೩-೪-೨೦, (ಭಾ. ಭಾ. ೪೬೦).

2. ಇದು ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಪ್ರತ್ಯವಾಯವಾಗುವವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಹೇಳಿದ್ದು. ಆದರೆ ಕರ್ಮಾಭಾವದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯವಾಯವು ಯಾರಿಗೂ ಆಗಲಾರದು ಎಂಬ ಪರಮ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಗೀ.ಭಾ. ೩-೧ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೪೨), ೪-೧೮ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೬೨) ತೈ. ಭಾ. ಆವ. (ಭಾ. ಭಾ. ೭)- ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಪಾದಿಸಿದೆ.

3. ಗಮನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು ಕರ್ಮವು ಎಂಬುದನ್ನು ‘ತವೇನ ಸಕ್ತಃ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ.¹ ಆ ಜ್ಞಾನಿ ಯು ಅಪ್ಪ ಕಾಮನು, ಅತ್ಮಕಾಮನಾಗಿರುವವರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಯೇ ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಸರ್ವಾತ್ಮನಾದ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿಯಲ್ಲವೆ, “ಆ ಇವನಿಗೆ ಇದೇ ಅಪ್ಪಕಾಮವೂ ಅತ್ಮಕಾಮವೂ ಅಕಾಮವೂ ಆದ ರೂಪವು” (೪-೩-೨೧) ಎಂದು ಈ ರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದು? ಅದಕ್ಕೆ ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕವಾಗಿಯಲ್ಲವೆ, “ಅಥಾಕಾಮಯಮಾನಃ (ಇನ್ನು ಕಾಮಿಸದೆ ಇರುವವನು)” ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ (ಗ್ರಂಥ)ದಿಂದ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿದೆ? ಹೀಗಿರುವ ಅವನು ಹೇಗೆ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ? ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಯಾವನು ಸುಷುಪ್ತಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವಂತೆಯೇ ಅತ್ಮನು ನಿರ್ವಿಶೇಷನಾಗಿಯೂ ಅದ್ವೈತನಾಗಿಯೂ ಲೋಪವಾಗದ ಚಿದ್ರೂಪವಾದ ಜ್ಯೋತಿಯ ಸ್ವಭಾವದನೂ ಆಗಿರುವನೆಂದು ಅರಿತಿರುತ್ತಾನೋ, ಅವನು ಕಾಮಿಸದವನಾದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮವು ಇಲ್ಲವಾಗಲು ಗಮನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ (ಅವನ) ವಾಗಾದಿಪ್ರಾಣಗಳೇ ಉತ್ಪಾತ್ತಿ ವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಅವನು ದೇಹವಂತನಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮವು; ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋಗುವನು.

ಚರ್ಚೆ : ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋಗುತ್ತಾನೆಂಬುದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು ?

ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಸತ್ತಬಳಿಕ ಬೇರೊಂದು ಸ್ವಭಾವವುಂಟಾಗುವದಿಲ್ಲ
(ಭಾಷ್ಯ)

೨೭೧. ಯಸ್ಮಾತ್ ನ ಹಿ ತಸ್ಯ ಅಬ್ರಹ್ಮತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದಹೇತವಃ ಕಾನಾಃ ಸನ್ತಿ ತಸ್ಮಾತ್ ಇಹೈವ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಸನ್ ಬ್ರಹ್ಮಾಪ್ಯೇತಿ ನ ಶರೀರ ಪಾತೋತ್ತರಕಾಲಮ್ | ನ ಹಿ ವಿದುಷೋ ಮೃತಸ್ಯ ಭಾವಾನ್ತರಾಪತ್ತಿಃ, ಜೀವ

1. ಅಜ್ಞಾನಿಗೆ ದೇಹಾಂತರಗ್ರಹಣಕ್ಕಾಗಿ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರಾಣಗಳು ಹೋಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಷ್ಟೆ, ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಹಾಗೆ ಹೋಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ; ಅದ್ದರಿಂದಲೇ ಹಿಂದೆ ೩-೨-೧೧ರಲ್ಲಿ ದೇಹವು ಉಬ್ಬಿಕೊಂಡು ಸತ್ತಬಿದ್ದಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಸೂ. ಭಾ. ೪-೨-೧೩ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೫೪) ನೋಡಿ.

2. ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಹೇಳಿದ ದೇಹಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಿಕ್ರಮವೆಂಬ ಸಂಸಾರಬಂಧವು, ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಕನಸಿಗೆ ಹೋಗುವವಕ್ಕೆ ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕವು, ಈಗ ಹೇಳಿರುವ ಮೋಕ್ಷವು ಸುಷುಪ್ತಸ್ಥಿತಿಗೆ ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕವು.

3. ಇದು ‘ಯಸ್ಮಾತ್ ನ’ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಇದ್ದರೂ ಸಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ತೋನೋ ಭಾವಃ । ದೇಹಾಂತರಪ್ರತಿಸಂಧಾನಾಭಾವಮಾತ್ರೇಣೈವ ತು
 ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯೇತಿ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ । ಭಾವಾಂತರಾಪತ್ತೌ ಹಿ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಸರ್ವೋ
 ಪನಿಷದ್ವಿವಕ್ಷಿತೋಽರ್ಥಃ ಆತ್ಮೈಕತ್ವಾಖ್ಯಃ ಸ¹ ಬಾಧಿತೋ ಭವೇತ್ ।
 ಕರ್ಮಹೇತುಕಶ್ಚ ಮೋಕ್ಷಃ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ನ ಜ್ಞಾನನಿಮಿತ್ತಃ ಇತಿ । ಸ
 ಚಾನಿಷ್ಟಃ । ಅನಿತ್ಯತ್ವಂ ಚ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ । ನ ಹಿ ಕ್ರಿಯಾನಿವೃ
 ತ್ತೋಽರ್ಥೋ ನಿತ್ಯೋ ದೃಷ್ಟಃ । ನಿತ್ಯಶ್ಚ ಮೋಕ್ಷೋಽಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ । “ಎಷ
 ನಿತ್ಯೋ ಮಹಿಮಾ” (೪-೪-೨೩) ಇತಿ ಮನ್ತ್ರವರ್ಣಾತ್ । ನ ಚ ಸ್ವಾಭಾವಿ
 ಕಾತ್ ಸ್ವಭಾವಾದನ್ಯತ್ ನಿತ್ಯಂ ಕಲ್ಪಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಮ್ । ಸ್ವಾಭಾವಿಕಶ್ಚೇತ್
 ಅಗ್ನಿಷ್ಟವದಾತ್ಮನಃ ಸ್ವಭಾವಃ । ಸ ನ ಶಕ್ಯತೇ ಪುರುಷವ್ಯಾಪಾರಾನು
 ಭಾವೀ ಇತಿ ವಕ್ತುಮ್ । ನ ಹಿ ಅಗ್ನೀರಾಷ್ಟ್ರಂ ಪ್ರಕಾಶೋ ವಾ ಅಗ್ನಿವ್ಯಾಪಾರಾ
 ನಂತರಾನುಭಾವೀ । ಅಗ್ನಿವ್ಯಾಪಾರಾನುಭಾವೀ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಶ್ಚ ಇತಿ ವಿಪ್ರತಿ
 ಸಿದ್ಧಮ್ । ಜ್ವಲನವ್ಯಾಪಾರಾನುಭಾವಿತ್ವಮ್ ಉಷ್ಣಪ್ರಕಾಶಯೋಃ ಇತಿ
 ಚೇತ್ । ನ । ಅನೈವೇತಲಬ್ಧಿವ್ಯವಧಾನಾಪಗಮಾಭಿವ್ಯಕ್ತ್ಯಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ ।
 ಜ್ವಲನಾದಿಪೂರ್ವಕಮ್ ಅಗ್ನಿಃ ಉಷ್ಣಪ್ರಕಾಶಗುಣಾಭ್ಯಮ್ ಅಭಿವ್ಯಜ್ಯತೇ ।
 ತನ್ನಾಗ್ನಿಪೇಕ್ಷಯಾ ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಅನ್ಯದೃಷ್ಟೇಃ ಅಗ್ನೀರಾಷ್ಟ್ರಪ್ರಕಾಶೌ ಧರ್ಮೌ
 ವ್ಯವಹಿತೌ ಕಸ್ಯಚಿದ್ ದೃಷ್ಟ್ಯಾ ತು ಅಸಂಬದ್ಧಮಾನೌ ಜ್ವಲನಾಪೇಕ್ಷಯಾ
 ವ್ಯವಧಾನಾಪಗಮೇ ದೃಷ್ಟೇರಭಿವ್ಯಜ್ಯತೇ । ತದಪೇಕ್ಷಯಾ ಭ್ರಾಸ್ತಿಸುರುಪ
 ಜಾಯತೇ ಜ್ವಲನಪೂರ್ವಕೌ ಏತೌ ಉಷ್ಣಪ್ರಕಾಶೌ ಧರ್ಮೌ ಜಾತೌ ಇತಿ ।
 ಯದಿ ಉಷ್ಣಪ್ರಕಾಶಯೋರಪಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾತ್, ಯಃ ಸ್ವಾಭಾವಿ
 ಕೋಽಗ್ನೇರ್ಧರ್ಮಃ, ತಮ್ ಉದಾಹರಿಸ್ಯಾಮಃ । ನ ಚ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೋ
 ಧರ್ಮಃ ಏವ ನಾಸ್ತಿ ಪದಾರ್ಥಾನಾಮ್ ಇತಿ ಶಕ್ಯಂ ವಕ್ತುಮ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅಬ್ರಹ್ಮತ್ವಕ್ಕೂ ಪರಿಚ್ಛೇದಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಕಾಮಗಳು
 ಅವನಿಗಿರುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿದ್ದು
 ಕೊಂಡು ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋಗುವನೇ ಹೊರತು ಶರೀರವು ಬಿದ್ದು
 ಹೋದ ಬಳಿಕ (ಬ್ರಹ್ಮ)ವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಸತ್ತ ಬಳಿಕ
 ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ವಭಾವವುಂಟಾಗುವದೆಂದೂ ಬದುಕಿರುವಾಗ
 ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ವಭಾವವಿರುವದೆಂದೂ (ಹೇಳು)ವದಕ್ಕಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ
 ಮತ್ತೊಂದು ದೇಹಾಂತರವನ್ನು ಪಡೆಯುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬಿಷ್ಟವನಾತ್ರ
 ದಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದಿದೆ.

ಏಕೆಂದರೆ ಮೋಕ್ಷವು ಭಾವಾಂತರವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವದಿಂದಾದರೆ ಆತ್ಮೈಕ್ಯ ಕಷ್ಟವೆಂಬ ಸರ್ವೋಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಗೂ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವ ಅರ್ಥವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಬಾಧಿತವಾಗುವದು. ಮೋಕ್ಷವು ಕರ್ಮವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಆಗತಕ್ಕದ್ದೆಂದೂ ಆಗುವದು, ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಆಗುವದೆಂದಾಗುವದಿಲ್ಲ ; ಅದು (ಯಾರಿಗೂ) ಇಷ್ಟವಲ್ಲ.¹ ಮೋಕ್ಷವು ಅನಿತ್ಯವೆಂದೂ ಆಗುತ್ತದೆ.² ಏಕೆಂದರೆ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಅರ್ಥವು ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವದು ಕಂಡು ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮೋಕ್ಷವು ನಿತ್ಯವೆಂದೇ (ನೇದಾಂತಿಗಳು) ಒಪ್ಪಿರುತ್ತಾರೆ ; ಏಕೆಂದರೆ “ಇದು (ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ) ನಿತ್ಯವಾದ ಮಹಿಮೆಯು” (೪-೪-೨೩) ಎಂದು ಮಂತ್ರವರ್ಣವಿರುತ್ತದೆ. ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮತ್ತೊಂದು ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವದೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವದಕ್ಕೆ ಆಗಲೂ ಆರದು. ಆತ್ಮನ ಸ್ವಭಾವವು ಬೆಂಕಿಯ ಬಿಸಿಯಂತೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದರೆ, ಅದು ಪುರುಷನ ವ್ಯಾಪಾರವಾದ ಬಳಕೆ ಉಂಟಾಗುವದೆಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಬೆಂಕಿಯ ಬಿಸಿಯಾಗಲಿ ಬೆಳಕಾಗಲಿ ಬೆಂಕಿಯ ವ್ಯಾಪಾರವಾದ ಬಳಕೆ ಉಂಟಾಗುವದಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಬೆಂಕಿಯ ವ್ಯಾಪಾರವಾದ ಬಳಕೆವೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ, ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೂ ಆಗಿದೆ -ಎಂಬುದು (ತನಗೆ ತಾನೇ) ವಿರುದ್ಧವು.

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಉರಿಯುವದೆಂಬ ವ್ಯಾಪಾರವಾದ ಬಳಕೆವೇ ಬಿಸಿಬೆಳಕುಗಳು ಉಂಟಾಗತಕ್ಕವು(ಗಳಲ್ಲವೆ) ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ(ಅವು) ಮತ್ತೊಬ್ಬನ ಅರಿವಿಗೆ ಇರುವ ವ್ಯವಧಾನವನ್ನು ಕಳೆದು ಆಗುವ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಯಸುತ್ತವೆ. (ಇದರ ವಿವರ) : ಉರಿಯುವದೇ ಮುಂತಾದದ್ದಾದ ಬಳಕೆ ಬೆಂಕಿಯು ಬಿಸಿ, ಬೆಳಕುಗಳೆಂಬ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆಯಷ್ಟೆ, ಅದು ಬೆಂಕಿಯ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದಲ್ಲ.³ ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬನ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೆಂಕಿಯ ಬಿಸಿಬೆಳಕುಗಳೆಂಬ ಧರ್ಮಗಳು ವ್ಯವಹಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ ; ಯಾರೊಬ್ಬರ ದೃಷ್ಟಿಗೂ ಸಂಬಂಧವಲ್ಲದೆ ಇದ್ದು, ಉರಿಯುವದೆಂಬುದರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ (ಅ) ಮರೆಯು ಹೋಗಲು ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ

1. ನೇದಾಂತಿಗಳು ಉಪನಿಷತ್ತುಮಾಣ್ಯವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವದಕ್ಕೆ ಎಂದಿಗೂ ಒಪ್ಪರು.

2. ಶಾಸ್ತ್ರವಿರೋಧವೇ ಅಲ್ಲದೆ ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧವೂ ಮೋಕ್ಷವು ಭಾವಾಂತರಾಶ್ಚಿ ಎನ್ನುವವರ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹತ್ತುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

3. ಬೆಂಕಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಬಿಸಿಬೆಳಕುಗಳು ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತವೆ ; ಅವು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ತೋರದೆ ಇರಬಹುದು. ಅಷ್ಟೆ.

ಉರಿಯುವದಾದಬಳಿಕ ಈ ಬಿಸಿಬೆಳಕುಗಳೆಂಬ ಧರ್ಮಗಳು ಉಂಟಾದವು ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಬಿಸಿಬೆಳಕುಗಳೂ (ಬೆಂಕಿಗೆ) ಸ್ವಾಭಾವಿಕ (ಧರ್ಮ)ವಲ್ಲವೆನ್ನುವದಾದರೆ, ಬೆಂಕಿಗೆ ಯಾವದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕಧರ್ಮವೋ ಅದನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವೆವು. ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಧರ್ಮವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕಾಗಲಾರದಷ್ಟೆ.¹

ಮೋಕ್ಷವು ಅಭಾವಸ್ವರೂಪವಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೭೨. ನ ಚ ನಿಗಡಭದ್ಗ ಇವ ಅಭಾವಭೂತೋ ಮೋಕ್ಷೋ ಬನ್ಧನ ನಿವೃತ್ತಿಃ (ಇತಿ)² ಉಪಪದ್ಯತೇ | ಪರಮಾತ್ಮೈಕತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ | “ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಮ್” (ಛಾಂ. ೬-೨-೧) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | ನ ಚಾನ್ಯೋ ಬದ್ಧೋಸ್ತಿ ಯಸ್ಯ ನಿಗಡನಿವೃತ್ತಿವತ್ ಬನ್ಧನನಿವೃತ್ತಿಮೋಕ್ಷಃ ಸ್ಯಾತ್ | ಪರಮಾತ್ಮವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಅನ್ಯಸ್ಯಾಭಾವಂ ವಿಶ್ವರೇಣ ಅವಾದಿಸ್ಮ | ತಸ್ಮಾತ್ ಅವಿದ್ಯಾನಿವೃತ್ತಿಮಾತ್ರೇ ಮೋಕ್ಷವ್ಯವಹಾರಃ ಇತಿ ಚ ಅಮೋಚಾಮ ಯಥಾರಜ್ಜ್ವಲದೌ ಸರ್ಪಾದ್ಯಜ್ಞಾನನಿವೃತ್ತೌ ಸರ್ಪಾದಿನಿವೃತ್ತಿಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಬೇಡಿಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಹಾಕುವಂತೆ, ಮೋಕ್ಷವು ಅಭಾವಭೂತವಾದ ಬಂಧನನಿವೃತ್ತಿಯೇ ಎಂಬುದೂ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ.³ ಏಕೆಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮ ನೊಬ್ಬನೇ (ಪರಮಾರ್ಥವೆಂದು) “ತ ನ ಗಿ ರ ಡ ನೆ ಯ ದಿ ಲ್ಲ ದ ಒಂದೇ” (ಛಾಂ. ೬-೨-೧) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ(ಪ್ರಮಾಣ)ದಿಂದ ಒಪ್ಪಿರುತ್ತೇನೆ.⁴ (ಪರಮಾತ್ಮ ನಿಗಿಂತ) ಬೇರೆಯಾದ ಬದ್ಧನೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ, (ಹಾಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ) ಅವನಿಗೆ ಬಂಧನ

1. ಬೆಂಕಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಧರ್ಮವಿದ್ದರಲ್ಲವೆ, ಆತ್ಮನ ಸ್ವಭಾವವು ಮೊದಲೂ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವದು ?- ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಉತ್ತರವಿವು. ಪದಾರ್ಥಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿರುವದಕ್ಕೆ ಅವುಗಳ ಸ್ವಭಾವವೇ ಕಾರಣವೆನ್ನಬೇಕಷ್ಟೆ ? -ಎಂಬುದು ಭಾವ.

2. ಈ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂತ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

3. ಅಭಾವವು ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವದರಿಂದ ದುಃಖಸ್ವಂಶವೇ ಮೋಕ್ಷವು ಎಂದು ಹೇಳುವ ತಾರ್ಕಿಕರ ಪಕ್ಷದ ಖಂಡನೆಯಿದು.

4. ತಾರ್ಕಿಕರ ಪಕ್ಷವು ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧ. ಏಕೆಂದರೆ ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಆತ್ಮನು ನಿತ್ಯ ಮುಕ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆಂದು ಶ್ರುತಿಯಿದೆ.

ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುವದೇ ಮೋಕ್ಷವು ಎಂದಾಗಬಹುದಿತ್ತು.¹ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ (ಆತ್ಮನು) ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತೇವೆ². ಆದ್ದರಿಂದ ಹಗ್ಗವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಾವು ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ ಅಜ್ಞಾನವು ತೊಲಗಲು ಹಾವು ಮುಂತಾದವುಗಳು ತೊಲಗುವಂತೆ ಅನಿದ್ಯೆಯ ನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನೇ ಮೋಕ್ಷವೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದೂ ಹೇಳಿರುತ್ತೇವೆ³.

ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ವಿಜ್ಞಾನಾನಂದಗಳು ತೋರಿಕೊಳ್ಳುವವು ಎಂಬುದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೭೩. ಯೇಽಪಿ ಆಚಕ್ಷತೇ ಮೋಕ್ಷೇ ವಿಜ್ಞಾನಾಂತರಮ್ ಆನಂದಾಂತರಂ ಚ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತತ ಇತಿ | ತೈರ್ವಕ್ತವ್ಯೋಽಭಿವ್ಯಕ್ತಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ | ಯದಿ ತಾವತ್ ಲೌಕಿಕೈವ ಉಪಲಬ್ಧವಿಷಯವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ, ತತೋ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಕಿಂ ವಿದ್ಯಮಾನಮ್ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತತೇ ಅವಿದ್ಯಮಾನಂ ವಾ ಇತಿ⁴ | ವಿದ್ಯಮಾನಂ ಚೇತ್ ಯಸ್ಯ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ತತ್ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತತೇ ತಸ್ಯ ಆತ್ಮಭೂತಮೇವ ತದಿತಿ ಉಪಲಬ್ಧವ್ಯವಧಾನಾನುಪಪತ್ತೇಃ ನಿತ್ಯಾಭಿವ್ಯಕ್ತತ್ವಾತ್ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತತ ಇತಿ ವಿಶೇಷವಚನಮ್ ಅನರ್ಥಕಮ್ | ಅಥ ಕದಾಚಿದೇವ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತತೇ ಉಪಲಬ್ಧವ್ಯವಧಾನಾತ್ ಅನಾತ್ಮಭೂತಂ ತತ್ ಇತಿ ಅನ್ಯತೋಽಭಿವ್ಯಕ್ತಿಪ್ರಸಬ್ಧಃ | ತಥಾ ಚ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸಾಧನಾವೇಕ್ಷತಾ ಉಪಲಬ್ಧಿಸಮಾನಾತ್ರಯತ್ವೇ ತು ವ್ಯವಧಾನಕಲ್ಪನಾನುಪಪತ್ತೇಃ ಸರ್ವದಾ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತೇಃ ಅನಭಿವ್ಯಕ್ತಿರ್ವಾ | ನ ತು ಅನ್ತರಾಲಕಲ್ಪನಾಯಾಂ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ | ನ ಚ ಸಮಾನಾತ್ರಯಾಣಾಮ್ ಏಕಸ್ಯ ಆತ್ಮಭೂತಾನಾಂ ಧರ್ಮಾಣಾಮ್ ಇತರೇತರವಿಷಯವಿಷಯಿತ್ವಂ ಸಂಭವತಿ | ವಿಜ್ಞಾನಸುಖಯೋಶ್ಚ

1. ಈಶ್ವರನು ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನಾದರೂ ಜೀವನು ಬದ್ಧನಾಗಿದ್ದು ಮುಕ್ತನಾಗಬಹುದಲ್ಲ ! -ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಸಂಹಾರವಿದು.

2. ೩-೭-೨೩, ೩-೮-೧೧ -ಇವುಗಳನ್ನೂ ಇವುಗಳ ಭಾಷ್ಯವನ್ನೂ ನೋಡಿ.

3. ಅವಿದ್ಯಾನಿವೃತ್ತಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎಂದು ೧-೪-೧೦ (ಭಾ.ಭಾ. ೧೭೦) ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. 'ಇತಿ ಚಾಪೋಚಾಮ್' ಎಂದಿದ್ದರೆ ಈ ಅನುವಾದ ; ಇತಿ -ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಮೂಲ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಇದ್ದಿರಬಹುದು. ಹಗ್ಗದ ಹಾವು ಮುಂತಾದವುಗಳು ನಿಜವಾಗಿ ತೊಲಗಬೇಕಾದದ್ದು ಹೇಗಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ ಬಂಧವು ನಿಜವಾಗಿ ತೊಲಗಬೇಕಾದದ್ದೇನೂ ಇಲ್ಲ, ಅಜ್ಞಾನವೊಂದು ತೊಲಗಿದರಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

4. 'ಇತಿ ನಾ' ಎಂಬ ಅಚ್ಚಿನ ಪಾಠವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ.

ಪ್ರಾಂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತೇಃ ಸಂಸಾರಿತ್ವಮ್ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತ್ಯುತ್ಪರಕಾಲಂ ಚ ಮುಕ್ತತ್ವಂ
ಯಸ್ಯ ಸೋಽನ್ಯಃ ಪರಸ್ಮಾತ್ ನಿತ್ಯಾಭಿವ್ಯಕ್ತಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪಾತ್¹ |
ಅತ್ಯಂತವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಾತ್ ಶೈತ್ಯಮಿವ ಔಷ್ಣ್ಯಾತ್ | ಪರಮಾತ್ಮಭೇದಕಲ್ಪನಾ
ಯಾಂ ಚ ನೈದಿಕಃ ಕೃತಾಂತಃ ಪರಿತ್ಯಕ್ತಃ ಸ್ಯಾತ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ನೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಜ್ಞಾನವೂ ಮತ್ತೊಂದು ಆನಂದವೂ
ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಯಾರು ಹೇಳುತ್ತಾರೋ ಅವರು ಅಭಿ
ವ್ಯಕ್ತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ
ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಅರಿವು ವಿಷಯವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸುವದೇ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ
ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಾದರೆ, ಆಗ (ಮೊದಲು) ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವದೇ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗು
ವದೋ, (ಮೊದಲು) ಇಲ್ಲದ್ದು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವದೋ ?- ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳ
ಬೇಕಾಗುವದು. ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವದೇ ಆದರೆ, ಯಾವ ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಅದು ಅಭಿ
ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅವನಿಗೆ ಅದು ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ (ಅವನ)
ಅರಿವಿಗೆ ವ್ಯವಧಾನವು ಹೊಂದದೆ ಇರುವದರಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವೇ
ಆಗಿರಬೇಕಾಯಿತಾಗಿ ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ
ಹೇಳಿದ್ದು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವದು.* ಇನ್ನು ಯಾವಾಗಲೋ (ಅದು) ಅಭಿ
ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವದಾದರೆ, (ಆಗ) ಅರಿವಿಗೆ ವ್ಯವಧಾನವಿರುವದರಿಂದ ಅದು ಅನಾತ್ಮ
ರೂಪವಾದದ್ದೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದರಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಬೇಕೆಂ
ದಾಗುವದು ; ಹಾಗಾದರೆ (ಅದರ) ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವು ಬೇಕೆಂದಾಗು
ವದು.* ಅರಿವಿನ ಆಶ್ರಯವೇ (ಅದಕ್ಕೂ) ಆಶ್ರಯವೆಂದಾದರೆ (ಅರಿವಿಗೆ) ವ್ಯವ

1. 'ನಿತ್ಯಾಭಿವ್ಯಕ್ತಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪಾತ್' ಎಂಬುದಕ್ಕಿಂತ ಈ ಪಾಠವೇ ಮೇಲು.

2. ಇವರು ಯಾರೆಂಬುದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ.

3. ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವಾದದ್ದು ತನಗೆ ಅವ್ಯವಹಿತವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ
ಅದನ್ನು ಮೊದಲು ಅರಿಯದೆ ಇರಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ ; ಅಮೇಲೆಯೇ ಅರಿಯುವದಕ್ಕೂ ಕಾರಣ
ವಿಲ್ಲ.

4. ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದದ್ದು ಹೊಸದಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು
ತನ್ನ ಅರಿವಿಗೆ ಕಾಣದೆ ಇದ್ದದ್ದು ಆಗ ತೋರುತ್ತದೆ ಎಂದಂತಾಗುವದು. ಯಾವದು ತನಗೆ
ಕಾಣದೆ ಇತ್ತೋ ಅದು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವಲ್ಲವೆಂದೂ ಆಗುವದು. ಆಗ ಅದನ್ನು ತಾನು
ಮೊದಲು ಅರಿವಿನ ಸಾಧನವಿಲ್ಲದೆ ಕಾಣಲಿಲ್ಲವೆಂದಾಯಿತಾದ್ದರಿಂದ ಆ ಸಾಧನವೂ ಮೋಕ್ಷ
ದಲ್ಲಿ ಹೊಸದಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವವೆಂದಾಗುವದು. ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅರಿವಿನ ಸಾಧನವಾದ
ಕರಣವೂ ಇವೆಯೆಂದರೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೂ ಸಂಸಾರಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಡೆಮೆಯಿಲ್ಲದೆಹೋಗುವದು
ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಧಾನವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವದು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಯಾವಾಗಲೂ (ಅದರ) ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯೋ ಅನಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯೋ ಆಗಬೇಕಾಗುವದು¹; ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತು (ಇವೆರಡರ) ನಡುವೆ (ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕಾರವನ್ನು) ಕಲ್ಪಿಸುವದಕ್ಕೆ² ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ. ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಒಂದೇ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿರುವ ಒಬ್ಬನಿಗೇ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವ ಧರ್ಮಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ವಿಷಯವಿಷಯಭಾವದಿಂದ (ಇರುವ) ವೆಂಬುದೂ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ.³

ವಿಜ್ಞಾನಾನಂದಗಳು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಮುಂಚೆ ಸಂಸಾರಿಯೂ (ಅವು) ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾದಮೇಲಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತನೂ ಆಗಿರುವನಲ್ಲ, ಆ (ಆತ್ಮನು) ಎಂದೆದಿಗೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುವ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯೇ (ಎಂದಾಗುವದು); ಏಕೆಂದರೆ ತಂಪು ಬಿಸಿಗಿಂತ (ಅತ್ಯಂತವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವಂತೆ) ಅವನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಅತ್ಯಂತವಿಲಕ್ಷಣನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. (ಹೀಗೆ) ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ (ಜೀವನಿಗೂ) ಭೇದವೇ ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿದರೋ ವೈದಿಕ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಂತೆ ಆಗುವದು.

ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತತ್ವಾದಿವಿಶೇಷವೇ ಇಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೭೪. ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಇದಾನೀಮಿವ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವೇ ತದರ್ಥಾಧಿಕಯತ್ನಾನುಪಪತ್ತಿಃ, ಶಾಸ್ತ್ರವೈಯರ್ಥ್ಯಂ ಚ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಅವಿದ್ಯಾಭ್ರಮಾಪೋಹಾರ್ಥತ್ವಾತ್ | ನ ಹಿ ವಸ್ತುತೋ ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತತ್ವವಿಶೇಷೋಽಸ್ತಿ | ಆತ್ಮನೋ ನಿತ್ಯೈಕರೂಪತ್ವಾತ್ | ಕಿಂ ತು ತದ್ವಿಷಯಾ

1. ಅರಿವಿಗೆ ಆಶ್ರಯವು ತಾನು, ಹೊಸವಿಜ್ಞಾನಾನಂದಗಳಿಗೂ ಆಶ್ರಯವು ತಾನು (ಆ ವಿಜ್ಞಾನಾನಂದಗಳು ಅನಾತ್ಮವಲ್ಲ) ಎಂದರೆ, ಅವುಗಳನ್ನು ನೋಡಲು ಅರಿಯುವೆ ಇದ್ದು ಅನೇಕೆ ಅರಿಯುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇ ಇಲ್ಲ. ಅರಿಯುವೆಯೇ ಇರಬೇಕು, ಇಲ್ಲವೆ ಅರಿಯುತ್ತಲೇ ಇರಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ. ವಿಜ್ಞಾನವು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅರಿಯುವ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಜ್ಞಾನವೇ ಇರುವದಿಲ್ಲ - ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ (೩೩೮)ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

2. ಈಗ ಅನಭಿವ್ಯಕ್ತಿ, ಅನೇಕೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಎಂಬ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವದಕ್ಕೆ ಎಂದರ್ಥ.

3. ಆತ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಅರಿವಿಗೆ ಆತ್ಮನ ಸುಖವು ವಿಷಯವಾಗಿರುವದೆಂಬುದು ಹೊಂದುವದೇ ಇಲ್ಲ. ಅದ್ದರಿಂದ ಅನಂದವು ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವಲ್ಲವೆಂದೇ ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ. ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನ ಅನಂದವು ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ಹಿಂದೆ ೩-೯ರ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಚರ್ಚೆಯಲ್ಲಿ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೩೮ರಲ್ಲಿ) ಖಂಡಿಸಿದೆ.

ಅವಿದ್ಯಾ ಅಪೋಹ್ಯತೇ ಶಾಸ್ತ್ರೋಪದೇಶಜನಿತವಿಜ್ಞಾನೇನ | ಪ್ರಾಕ್ ತದುಸ
ದೇಶಪ್ರಾಪ್ತೇಃ ತದರ್ಥಶ್ಚ ಪ್ರಯತ್ನ ಉಪಪದ್ಯತ ಏನ | ಅವಿದ್ಯಾವತಃ
ಅವಿದ್ಯಾನಿವೃತ್ತ್ಯನಿವೃತ್ತಿಕೃತೋ ವಿಶೇಷ ಆತ್ಮನಃ ಸ್ಯಾತ್ ಇತಿ ಚೇತ್ |
ನ | ಅವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪನಾವಿಷಯತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ ರಜ್ಜಾಷರಶುಕ್ತಿಕಾಗಗನಾ
ನಾಂ ಸರ್ವೋದಕರಜತಮಲಿನತ್ವಾದಿವತ್ ಅದೋಷಃ ಇತ್ಯವೋಚಾಮು |
ತಿಮಿರಾತಿಮಿರದೃಷ್ಟಿವತ್ ಅವಿದ್ಯಾಕರ್ತೃತ್ವಾಕರ್ತೃತ್ವಕೃತಃ ಆತ್ಮನೋ
ವಿಶೇಷಃ ಸ್ಯಾತ್ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | “ಧ್ಯಾಯತೀವ ಲೇಲಾಯತೀವ”
(೪-೩-೭) ಇತಿ ಸ್ವತಃ ಅವಿದ್ಯಾಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧತ್ವಾತ್ | ಅನೇಕ
ವ್ಯಾಪಾರಸುನಿಪಾತಜನಿತತ್ವಾಚ್ಚ ಅವಿದ್ಯಾಭ್ರಮಸ್ಯ ವಿಷಯತ್ವೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ |
ಯಸ್ಯ ಚ ಅವಿದ್ಯಾಭ್ರಮಃ ಘಟಾದಿವದ್ವಿವಿಕ್ತೋ ಗೃಹ್ಯತೇ ಸ ನಾವಿದ್ಯಾ
ಭ್ರಮವಾನ್ | ‘ಅಹಂ ನ ಜಾನೇ ಮುಗ್ಧೋಽಸ್ಮಿ’ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯದರ್ಶನಾತ್
ಅವಿದ್ಯಾಭ್ರಮವತ್ತ್ವಮೇವ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ತಸ್ಯಾಪಿ ವಿನೇಕಗ್ರಹಣಾತ್ |
ನ ಹಿ ಯೋ ಯಸ್ಯ ವಿವೇಕೇನ ಗ್ರಹೀತು ಸ ತಸ್ಮಿನ್ ಭ್ರಾಂತಃ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ |
ತಸ್ಯ ಚ ವಿವೇಕಗ್ರಹಣಮ್, ತಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಚ ಭ್ರಮಃ ಇತಿ ವಿಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಮ್ |
‘ನ ಜಾನೇ ಮುಗ್ಧೋಽಸ್ಮಿ’ ಇತಿ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ಬ್ರವೀಷಿ | ತದ್ವರ್ತಿನಶ್ಚ
ಅಜ್ಞಾನಂ ಮುಗ್ಧರೂಪತಾ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ಚ, ದರ್ಶನಸ್ಯ¹ ವಿಷಯೋ ಭವತಿ,
ಕರ್ಮತಾಮ್ ಆಪದ್ಯತ ಇತಿ | ತತ್ ಕಥಂ ಕರ್ಮಭೂತಂ ಸತ್ ಕರ್ತೃ
ಸ್ವರೂಪದೃಶಿವಿಶೇಷಣಮ್ ಅಜ್ಞಾನಮುಗ್ಧತೇ ಸ್ಯಾತಾಮ್ ? ಅಥ ದೃಶಿ
ವಿಶೇಷಣತ್ವಂ ತಯೋಃ, ಕಥಂ ಕರ್ಮ ಸ್ಯಾತಾಮ್, ದೃಶಿನಾ ವ್ಯಾಪ್ತೇತೇ ?
ಕರ್ಮ ಹಿ ಕರ್ತೃಕ್ರಿಯಯಾ ವ್ಯಾಪ್ಯಮಾನಂ ಭವತಿ | ಅನ್ಯಚ್ಚ ವ್ಯಾಪ್ಯಮ್
ಅನ್ಯದ್ ವ್ಯಾಪಕಮ್ ನ ತೇನೈವ ತದ್ ವ್ಯಾಪ್ಯತೇ | ವದ ಕಥಮ್ ಏವಂ
ಸತಿ ಅಜ್ಞಾನಮುಗ್ಧತೇ ದೃಶಿವಿಶೇಷಣೇ ಸ್ಯಾತಾಮ್ | ನ ಚ ಅಜ್ಞಾನವಿನೇಕ
ದರ್ಶೀ ಅಜ್ಞಾನಮ್ ಆತ್ಮನಃ ಕರ್ಮಭೂತಮ್ ಉಪಲಭಮಾನಃ ಉಪಲಬ್ಧ
ಧರ್ಮತ್ವೇನ ಗೃಹ್ಯಾತಿ, ಶರೀರೇ ಕಾರ್ಶ್ಯರೂಪಾದಿವತ್ | ತಥಾ² ಸುಖ
ದುಃಖೇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನಾದೀನ್ ಸರ್ವೋ ಲೋಕೋ ಗೃಹ್ಯಾತಿ ಇತಿ ಚೇತ್ |
ತಥಾಽಪಿ ಗ್ರಹೀತುರ್ಲೋಕಸ್ಯ ವಿವಿಕ್ತತ್ವವಾಭ್ಯುಪಗಮತಾ ಸ್ಯಾತ್ | ನ
ಜಾನೇಽಹಂ ತ್ವದುಕ್ತಮ್, ಮುಗ್ಧ ಏವ ಇತಿ ಚೇತ್ | ಭವತ್ವಜ್ಞೋ ಮುಗ್ಧಃ
ಯಸ್ತ್ವೇವಂ | ದರ್ಶೀ ತಂ ಜ್ಞಮ್ ಅಮುಗ್ಧಂ ಪ್ರತಿಜಾನೀಮಹೇ ವಯಮ್ |

1. ‘ತದ್ವರ್ಶನಸ್ಯ’ ಎಂದೂ ಪಾರವಿದೆ ; ತತ್ ಬೇಕಿಲ್ಲವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

2. ಅಜ್ಞಾನ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಈ ಪದವನ್ನು ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿದೆ ; ಇದು ಇಲ್ಲಿ
ದಿವ್ಯದ ಸಾಗುತ್ತದೆ, ಇದ್ದರೆ ಇದನ್ನು ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸುವುದೇ ಮೇಲು.

ತಥಾ ವ್ಯಾಸೇನೋಕ್ತಮ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಕೃತ್ಸ್ನಂ ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಕ್ಷೇತ್ರೀ ಪ್ರಕಾಶಯತಿ (ಗೀ. ಗೃ-೬,೩೦) ಇತಿ । “ಸಮಂ ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು ತಿಷ್ಠಂತಂ ಪರಮೇಶ್ವರಮ್ । ವಿನಶ್ಯತ್ಸ್ವವಿನಶ್ಯಂತಮ್” (ಗೀ. ಗೃ-೨೭) ಇತ್ಯಾದಿ ಶತಶಃ (ಉಕ್ತಮ್)^೧ । ತಸ್ಮಾತ್ ನಾಽಽತ್ಮನಃ ಸ್ವತೋ ಬದ್ಧಮುಕ್ತಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನ ಕೃತೋ ವಿಶೇಷೋಽಸ್ತಿ । ಸರ್ವದಾ ಸಮೈಕರಸಸ್ವಾಭಾವ್ಯಭೃಪಗಮಾತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಅಕ್ಷೇಪ):- ನೋಕ್ಷವು ಈಗಿನಂತೆಯೇ ನಿರ್ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದರೆ^೨ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಯತ್ನವನ್ನು (ಮಾಡುವದು) ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ; ಶಾಸ್ತ್ರವು ವ್ಯರ್ಥವೆಂದೂ ಆಗುವದಿಲ್ಲ^೩ !

(ಪರಿಹಾರ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ (ಅದು) ಅವಿದ್ಯಾಭ್ರಮವನ್ನು ತೊಲಗಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ (ಹೊರಡಬಹುದಾಗಿದೆ. ಇದರ ವಿವರ): ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮುಕ್ತತ್ವ, ಅಮುಕ್ತತ್ವ-ಎಂಬ ವಿಶೇಷವೇನೂ ಇಲ್ಲವೇಇಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮನು ಯಾವಾಗಲೂ ಒಂದೇ ರೂಪದಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಆ (ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿನ) ವಿಷಯದ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಶಾಸ್ತ್ರೋಪದೇಶದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ವಿಜ್ಞಾನದಿಂದ ತೊಲಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ,^೪ ಆ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಮುಂಚೆ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು (ಮಾಡುವದೂ) ಹೊಂದಿಯೇ ಹೊಂದುತ್ತದೆ.

(ಅಕ್ಷೇಪ):- ಅವಿದ್ಯಾವಂತನಾದ (ಆತ್ಮನಿಗೆ) ಅವಿದ್ಯೆಯು ತೊಲಗುವದು, ತೊಲಗದಿರುವದು- ಇವುಗಳಿಂದಾದ ವಿಶೇಷವು ಉಂಟಾಗಬಹುದಷ್ಟೆ^೫ ?

1. ಈ ಮಾತು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಾಗುತ್ತದೆ.

2. ಆತ್ಮನು ಈಗಲೂ ನಿರ್ವಿಶೇಷನಾಗಿದ್ದು ನೋಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ನಿರ್ವಿಶೇಷನಾಗಿದ್ದರೆ ನೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಹೆಚ್ಚು ಗುರಿಕೆಯೂ ಇರಲಾರದು ಎಂದು ಭಾವ.

3. ಇದ್ದೇ ಇರುವದರ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಯಾರೂ ಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಲಾರರು ; ಇದ್ದದ್ದನ್ನೇ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವದಕ್ಕೆ ಸರ್ವಜ್ಞ ಕಲ್ಪವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಪ್ರವರ್ತಿಸಲೂ ಆರದು ಎಂದರ್ಥ.

4. ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅದರ ವಿಷಯದ ಅವಿದ್ಯೆಯು ತೊಲಗಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿಶೇಷವೂ ಆಗಲಾರದಷ್ಟೆ ? ಎಂದು ಭಾವ. ಸೂ.ಭಾ. ೧-೪-೬, (ಭಾ. ಭಾ. ೩೫೧) ನೋಡಿ. ಇದನ್ನೇ ಅವಿದ್ಯಾನಿವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತಿಗಳ ವಿಷಯದ ಚರ್ಚೆಯಿಂದ ಮುಂದೆಯೂ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

5. ಈಗ ಅವಿದ್ಯಾವಿಷಯನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ, ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅವನ ವಿಷಯದ ಅವಿದ್ಯೆಯು ತೊಲಗಿರುತ್ತದೆ- ಎಂಬ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದಲ್ಲವೆ ? -ಎಂದು ಅಕ್ಷೇಪ.

(ಪರಿಹಾರ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ (ಇದು) ಅವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪನೆಯ ವಿಷಯವೆಂದು (ನಾವು) ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುತ್ತೇವೆ. ಹಗ್ಗ, ಚಾಳುನೆಲ, ಕಪ್ಪೆಯ ಚಿವು, ಆಕಾಶ- ಇವು ಹಾವು, ನೀರು, ಬೆಳ್ಳಿ, ತಳವು ಮಲಿನವಾಗಿರುವದು- ಮುಂತಾದ (ರೂಪ)ವುಳ್ಳವೆಂಬುದು ಹೇಗೋ (ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಯಾವ) ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತೇವೆ.¹

(ಅಕ್ಷೇಪ):- ಕಣ್ಣುಪರೆಯಿರುವದು, ಪರೆಯಿಲ್ಲದಿರುವದು- (ಇವುಗಳಿಂದ) ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಅವಿದ್ಯೆಯ ಕರ್ತೃತ್ವ, ಅಕರ್ತೃತ್ವ- ಇವುಗಳಿಂದಾದ ವಿಶೇಷವು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಉಂಟಾಗಬಹುದಲ್ಲ!²

(ಪರಿಹಾರ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ “ಧ್ಯಾನಮಾಡುವವನಂತಿರುತ್ತಾನೆ, ಚಲಿಸುವವನಂತಿರುತ್ತಾನೆ” (೪-೩-೭) ಎಂದು ಸ್ವತಃ (ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ) ಅವಿದ್ಯಾ ಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದು (ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿದೆ.³ ಅವಿದ್ಯಾಧ್ಯಾಂತಿಯು ಅನೇಕ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಯೇ ಉಂಟಾಗುವದರಿಂದಲೂ (ಹೀಗೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು).⁴ (ಅವಿದ್ಯೆಯು) ವಿಷಯವಾಗಿರುವದೆಂಬುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ (ಹೀಗೆ. ಇದರ ವಿವರ). ಯಾವನಿಗೆ ಅವಿದ್ಯಾಭ್ರಮೆಯು ಗಡಿಗೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೆ ವಿಂಗಡವಾಗಿ (ವಿಷಯವಾಗಿ) ತೋರುತ್ತಿರುವದೋ ಅವನು ಅವಿದ್ಯಾಭ್ರಮೆಯುಳ್ಳವನಲ್ಲ(ವಷ್ಟೆ) ?

1. ೩-೫-೧ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೪)ನ್ನು ನೋಡಿ. ಅಧ್ಯಾರೋಪದಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನೂ ಅವಿದ್ಯಾನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನೂ ಕಲ್ಪಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ, ವಸ್ತುದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯೂ ಇಲ್ಲ, ಅವಿದ್ಯಾನಿವೃತ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ ಹಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿಸಿದ ಹಾವು ಕಲ್ಪನೆಯ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಇರುವದೇ ಇಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಅದು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುವದೆಂಬುದು ಹೇಗೆತಾನೆ ನಿಜವಾದೀತು ?

2. ಆತ್ಮನು ಅವಿದ್ಯೆಗೆ ಈಗ ಆಶ್ರಯನು, ಕಣ್ಣುಪರೆಯಿರುವವನಿಗೆ ಪರಿಹೋದಂತೆ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ -ಎಂಬ ವಿಶೇಷವಾದರೂ ಉಂಟಲ್ಲ! ಆ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದತಾನೆ, ಅವಿದ್ಯಾನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ನೀವು ಹೇಳುವದು ? ಎಂದು ಭಾವ.

3. ವಿವಿಧವಿಧಗಳು ಅಂತಃಕರಣದ ಧರ್ಮಗಳೆಂದೂ ಅಂತಃಕರಣದ ಅಧ್ಯಾಸದಿಂದಲೇ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಅವು ಇರುವಂತೆ ತೋರುವವೆಂದೂ ಈ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಗಿದೆ.

4. ಅವಿದ್ಯಾಭ್ರಮೆ ಎಂದರೆ ನಾನು ಸಂಸಾರಿಯು, ಕರ್ತೃಭೋಕ್ತೃರೂಪನು -ಎಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆ. ಇದು ಆತ್ಮನನ್ನೂ ಅನಾತ್ಮವನ್ನೂ ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾಗಿ ಕೆರೆಬೆರೆಕೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅರಿಯುವದರಿಂದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅಂತಃಕರಣ, ಇಂದ್ರಿಯ - ಇವುಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವೂ ಬೇಕು ; ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಇದು ಬರಿಯ ಆತ್ಮನದೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

(ಅಕ್ಷೇಪ) :- ‘ನಾನು ಅರಿಯೆನು, ಮುಗ್ಧನಾಗಿದೇನೆ’ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯ (ವಾಗುವದು) ಕಂಡುಬರುವದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯಾಭ್ರಮೆಯುಳ್ಳವನೇ ಎಂದರೋ ?

(ಸರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನಿಗೂ ವಿಂಗಡವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಯಾವನು ಯಾವದನ್ನು ವಿಂಗಡವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿರುವನೋ ಅವನು ಅದರ (ವಿಷಯ)ದಲ್ಲಿ ಭ್ರಾಂತನು ಎನಿಸುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಅದನ್ನು ವಿಂಗಡವಾಗಿ ಅರಿಯುವದು, ಅದರ (ವಿಷಯ)ದಲ್ಲಿಯೇ ಭ್ರಮೆಯೂ (ಇರುವದು)- ಎಂಬುದು ತನಗತಾನೇ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. “ಅರಿಯೆನು, ಮುಗ್ಧನಾಗಿದೇನೆ” ಎಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವೆ, ಅದನ್ನು ಕಂಡವನಿಗೆ ಅಜ್ಞಾನವೂ ಮುಗ್ಧಸ್ವರೂಪವೂ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ ಎಂದೂ (ಹೇಳುತ್ತಿರುವೆ). ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಕರ್ಮತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ (ಎನ್ನುತ್ತೀಯೆ), ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನಮುಗ್ಧತ್ವಗಳು ಕರ್ಮವಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಕರ್ತೃಸ್ವರೂಪದ ವಿಶೇಷಣವಾಗುವದು ಹೇಗೆ ?¹ ಹೀಗಲ್ಲದೆ ಅವೆರಡೂ ದೃಕ್ತನ ವಿಶೇಷಣವೇ (ಎನ್ನುವದಾದರೆ ಅವು) ಕರ್ಮವಾಗುವದು ಹೇಗೆ ? ದರ್ಶನ(ಕ್ರಿಯೆ)ಯಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ? ಕರ್ಮವು ಕರ್ತೃವಿನ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವದಲ್ಲವೆ ? ವ್ಯಾಪ್ಯವೆಂಬುದೇ ಬೇರೆ, ವ್ಯಾಪಕವೇ ಬೇರೆ ; ತನ್ನಿಂದಲೇ ತಾನು ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಲಾರದು. ಹೀಗಾದರೆ ಅಜ್ಞಾನಮುಗ್ಧತ್ವಗಳು ದೃಕ್ತನ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಹೇಗಾದಾವು, ಹೇಳು ! ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ವಿಂಗಡವಾಗಿ ಕಾಣುವವನು ಅಜ್ಞಾನವು ತನಗೆ ಕರ್ಮವಾದದ್ದೆಂದು ಅರಿಯುತ್ತಿದ್ದು ಅರಿಯುವ (ತನ್ನ) ಧರ್ಮವೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಲೂ ಆರನು, ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಕೃಶ್ವತ್ವ, ರೂಪ- ಇವುಗಳು (ಅವನ್ನು ಅರಿಯುವವನ ಧರ್ಮವಾಗಲಾರ)ದಂತೆಯೇ (ಇದು).

(ಅಕ್ಷೇಪ) :- ಸುಖ, ದುಃಖ, ಇಚ್ಛೆ, ಪ್ರಯತ್ನ- ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನೂ ಹೀಗೆಂದು² ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನಲ್ಲ !

(ಸರಿಹಾರ) :- ಹೀಗಾದರೂ ಗ್ರಹಿಸುವ ಮನುಷ್ಯನು (ಅನಕ್ಕಿಂತ)

1. ಅವಿದ್ಯೆಯು ಆತ್ಮನ ಧರ್ಮವಲ್ಲ, ವಿಷಯವಾದ ಅಂತಃಕರಣಧರ್ಮವೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಗೀ. ಭಾ. ೧೩-೨ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೧೮, ೨೨೮, ೨೨೯)ರಲ್ಲಿಯೂ ತೋರಿಸಿದೆ.

2. ತನ್ನ ಧರ್ಮವೆಂದು ಎಂದರ್ಥ. ಇದು ತಥಾ ಎಂಬುದರ ಅನುವಾದ. ಸುಖ ದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಧರ್ಮವೆಂದೇ ಎಲ್ಲರೂ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ ; ಇದರಿಂದೆ ಅವಿದ್ಯೆಯೂ ಆತ್ಮಧರ್ಮವಾಗಲಿ- ಎಂದು ಅಕ್ಷೇಪಕನ ಭಾವ. ಇಚ್ಛಾದಿಗಳು ಆತ್ಮನ ಧರ್ಮಗಳೆಂದು ವೈಶೇಷಿಕರ ಮತ.

ನಿಂಗಡವಾಗಿರುತ್ತಾನೆಂದೇ ಒಪ್ಪಿದಂತಾಗುವದು.¹

(ಅಕ್ಷೇಪ) :- ನೀನು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ನಾನು ತಿಳಿಯಲಾರೆನು, ಮುಗ್ಧನೇ (ಆಗಿರುವೆನು), ಎಂದರೋ ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಯಾವನಾದರೆ ಹೀಗೆ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವನೋ (ಅವನು) ಅಜ್ಞಾನೂ ಮುಗ್ಧನೂ ಆಗಿರಲಿ², (ಅದರೂ) ಅವನು ಜ್ಞಾನು, ಅಮುಗ್ಧನು- ಎಂದೇ ನಾವು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಅದ್ದರಿಂದಲೇ ವ್ಯಾಸರು “ಇಚ್ಛೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಕ್ಷೇತ್ರವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕ್ಷೇತ್ರಿಯು ಬೆಳಗುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ” (ಗೀ. ೧೩-೬, ೨೦), “ಸರ್ವಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಮನಾಗಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವ, (ಅವು) ವಿನಾಶವಾದರೂ ವಿನಾಶವಾಗದಿರುವ ಪರಮೇಶ್ವರನನ್ನು (ಯಾವನು ಕಂಡಿರುವನೋ ಅವನೇ ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದವನು)”³ (೧೩-೨೭) ಎಂದು ನೂರಾರು ಸಲ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

ಅದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವತಃ ಬುದ್ಧಮುಕ್ತತ್ವಕೃತವಾದ (ಅಥವಾ) ಜ್ಞಾನಾ ಜ್ಞಾನಕೃತವಾದ (ಯಾವ) ವಿಶೇಷವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಯಾವಾಗಲೂ ಸಮನಾಗಿಯೂ ಏಕರಸನಾಗಿಯೂ⁴ ಇರುವ ಸ್ವಭಾವದವನೆಂದು (ನಾವು) ಒಪ್ಪಿರುತ್ತೇವೆ.

ಉಪಸಂಹಾರ: ಬ್ರಹ್ಮಾಪ್ಯೇತಿ ಎಂಬುದು ಉಪಚಾರಮಾತ್ರವೇ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೭೫. ಯೇ ತು ಅತೋಽನ್ಯಥಾ ಆತ್ಮನಸ್ತು ಪರಿಕಲ್ಪ್ಯ ಬನ್ಧನೋಕ್ಷಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಂ ಚ ಅರ್ಥವಾದಮ್, ಅಪಾದಯಂತಿ ತ ಉತ್ಸಹಸ್ತೇ ಪೀಡಿಸಿ

1. ಇಚ್ಛಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ವಿಷಯವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ನೀತಿ ಒಪ್ಪಿರುವದರಿಂದ ವಿಷಯಿಯಾಗಿರುವ ತಾನು ಅದಕ್ಕಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣನೆಂದೇ ಒಪ್ಪಿದಂತಾಗುವದು, ಅದ್ದರಿಂದ ಇಚ್ಛಾದಿಗಳ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಅವಿವೇಕಿಯು ಆತ್ಮನ ಧರ್ಮವೆಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕಾಗುವದಿಲ್ಲ.

2. ಹೀಗೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವದೇ ಅಜ್ಞಾನವಲ್ಲದೆ, ಆತ್ಮನಿಗೆ ನಿಜವಾಗಿ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಧರ್ಮವೇನೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಸೂ.ಭಾ. ೪-೧-೩, (ಭಾ.ಭಾ. ೫೦೦).

3. ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನಗಳೂ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳೇ, ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನಾದ ಆತ್ಮನು ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಬೆಳಗುತ್ತಾನೆ- ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಈ ಗೀತಾವಾಕ್ಯಗಳು ಆಧಾರವಾಗಿವೆ.

4. ಒಂದೊಂದವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ, ಅಥವಾ ಒಂದೊಂದು ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಬಗೆಯಾಗಿಲ್ಲ- ಎಂಬುದನ್ನು ‘ಸಮ’ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ತಿಳಿಸಿದೆ; ಸ್ವತಃ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿಭಾಗವಾಗಲಿ, ಭೇದವಾಗಲಿ ಇಲ್ಲದವನಾದ್ದರಿಂದ ನಿರ್ವಿಶೇಷನು ಎಂಬುದನ್ನು ‘ಏಕರಸ’ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ತಿಳಿಸಿದೆ.

ಶಾಕುನಂ ಪದಂ ದ್ರಷ್ಟುಮ್, ಖಂ ವಾ ಮುಷ್ಟಿನಾ ಅಕ್ರಷ್ಟುಂ ಚರ್ಮವದ್
 ನೇಷ್ಠಯಿತುಮ್¹ | ನಯಂ ತು ತತ್ಕರ್ತುಮ್ ಅಶಕ್ತಾಃ ಸರ್ವದಾ ಸಮೈಕ
 ರಸಮ್ ಅದ್ವೈತಮ್ ಅವಿಕ್ರಿಯಮ್ ಅಜಮ್ ಅಜರಮ್ ಅಮರಮ್
 ಅವೃತಮ್ ಅಭಯಮ್ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಸ್ಮಃ ಇತ್ಯೇಷ ಸರ್ವ
 ನೇದಾಂತ ನಿಶ್ಚಿತೋಽರ್ಥಃ ಇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಾಮಹೇ | ತಸ್ಮಾತ್ 'ಬ್ರಹ್ಮಾ
 ಪೈತಿ' ಇತ್ಯುಪಚಾರಮಾತ್ರಮ್ ವಿಸರೀತಗ್ರಹವದ್ದೇಹಸಂತೇರ್ವಿಚ್ಛೇದ
 ಮಾತ್ರಂ ವಿಜ್ಞಾನಫಲಮ್ ಅಪೇಕ್ಷ್ಯ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾರು ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿಯೇ ಆತ್ಮವಸ್ತುವನ್ನು ಪರಿಕಲ್ಪಿಸಿ²
 ಬಂಧ, ಮೋಕ್ಷ - ಮುಂತಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನೂ ಬರಿಯ ಅರ್ಥವಾದ ವಾಗಿ
 ಮಾಡುತ್ತಾರೋ³ ಅವರು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯೂ ಹಕ್ಕಿಗಳ ಹೆಜ್ಜೆಯುಗುರುತನ್ನು
 ಕಾಣಬಲ್ಲವರಾಗುತ್ತಾರೆ, ಅಥವಾ ಆಕಾಶವನ್ನು ಮುಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹಿಡಿದೆಳೆದು
 ಚರ್ಮದಂತೆ ಸುತ್ತುವದಕ್ಕೆ (ಶಕ್ತರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ) ಆದರೆ ನಾವು ಅದನ್ನು
 ಮಾಡಲು ಶಕ್ತರಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ಸಮವಾಗಿ ಏಕರಸವಾಗಿ,
 ಅದ್ವೈತವೂ ನಿರ್ವಿಕಾರವೂ ಜನ್ಮರಹಿತವೂ ಮುಪ್ಪಿಲ್ಲದ್ದೂ ಮರಣವಿಲ್ಲದ್ದೂ
 ಸಾಯುವ ಸ್ವಭಾವವಿಲ್ಲದ್ದೂ ಅಂಜಿಕೆಯಿಲ್ಲದ್ದೂ ಆದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವೆಂಬ
 ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿದೇವೆ ಎಂಬಿದೇ ಸರ್ವನೇದಾಂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿರುವ
 ಅರ್ಥವು ಎಂದಿಂತು ತಿಳಿಯುತ್ತೇವೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ 'ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋಗುತ್ತಾನೆ' ಎಂಬುದು ಬರಿಯ
 ಉಪಚಾರವು,⁴ ತಪ್ಪುತಿಳಿವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನಿಗೆ ದೇಹಸಂತಾನವು
 ಕಡಿದುಹೋಗುವದೆಂಬ ವಿಜ್ಞಾನದ ಫಲವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು
 (ಹೇಳಿದ್ದು).

1. ಈ ಪಾರವೇ ಮೇಲು. ಶ್ಲೋ. ೬-೨೦ಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣ.

2. ಆತ್ಮವಸ್ತುವು ಬಂಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯಾಗಿದ್ದು, ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು
 ಬಗೆಯಾಗುವದು ; ಮೊದಲು ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದು ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಬೆರೆ
 ಯುವದು - ಎಂದು ವಿಶೇಷವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಎಂದರ್ಥ.

3. ವಸ್ತುವಿನ ಸ್ವಭಾವವು ಬೇರೆಯಾಗುವದಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಬಂಧಮೋಕ್ಷಗಳೇ
 ಇಲ್ಲವೆಂದಾಗಿ 'ರುದ್ರನು ಆತ್ಮನು' ಎಂಬಂತೆ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಸ್ತುತಿಮಾತ್ರವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿದವ
 ರಾಗುತ್ತಾರೋ ಎಂದರ್ಥ. ಇದು ಅರ್ಥವಾದನೆಂದರೆ ಇದು ಹೊಗಳುವ ಪರಮಾರ್ಥವೇ
 ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಥವಾದವೂ ಆಗುವಹಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ
 ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಬಂಧವಿಲ್ಲವಾದರೂ ಅವಿದ್ಯೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬಂಧಮೋಕ್ಷಗಳುಂಟು.
 ಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಅವಿದ್ಯಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗುವದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಬಂಧ
 ಮೋಕ್ಷಶಾಸ್ತ್ರವು ಅರ್ಥವಾದವಾಗುವ ದೋಷವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವದಿಲ್ಲ.

4. ನಿಜವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋಗುವದಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿತು
 ಕೊಂಡವರಿಂದ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಪಡೆಯುವದಿಲ್ಲ - ಎಂದು ಗೌಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ.

ಬಂಧಮೋಕ್ಷಗಳ ವರ್ಣನೆಯ ಸಂಗ್ರಹ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದೇಷ ಶ್ಲೋಕೋ ಭವತಿ

ಯದಾ ಸರ್ವೇ ಪ್ರಮುಚ್ಯಂತೇ ಕಾಮಾ ಯೇಸ್ಯ ಹೃದಿ ಶ್ರಿತಾಃ |

ಅಥ ಮರ್ತ್ಯೋಽನ್ಯತೋಭವತ್ಯತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮ ಸಮಶ್ನುತ ಇತಿ ||

ತದ್ಯಥಾಹಿನಿರ್ಲವ್ಯಯನೀ ವಲ್ಮೀಕೇ ನೃತಾ ಪ್ರತ್ಯಸ್ತಾ ಶಯಾ

ತ್ವೈವಮೇವೇದಗ್ಂ ಶರೀರಗ್ಂ ಶೇತೇಽಥಾಯಮಶರೀರೋಃ

ಮೃತಃ ಸ್ವಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ತೇಜ ಏನ ಸೋಹಂ ಭಗವತೇ

ಸಹಸ್ರಂ ದದಾಮಿತಿ ಹೋನಾಚ ಜನಕೋ ವೈದೇಹಃ || ೭ ||

೭. ಇಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವಿರುತ್ತದೆ : “ಯಾವಾಗ ಇವನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಾಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವವೋ ಆಗ ಮರ್ತ್ಯನು ಅಮೃತನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಇಲ್ಲಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ವಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.” ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ ಅಹಿನಿರ್ಲವ್ಯಯನಿಯು ಹುಟ್ಟಿದಲ್ಲಿ ಸತ್ತು ಬಿಸುಟಾಗ (ಹೇಗೆ) ಇರುತ್ತದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಶರೀರವು ಬಿದ್ದಿರುತ್ತದೆ. ಆಗ ಇವನು ಅಶರೀರನೂ ಅಮೃತನೂ ಪ್ರಾಣನೂ ಬ್ರಹ್ಮವೇ, ತೇಜಸ್ಸೇ. “ಆ ನಾನು ಭಗವಂತನಾದ (ನಿನಗೆ) ಸಾವಿರ (ಗೋಗಳನ್ನು) ಕೊಡುತ್ತೇನೆ” ಎಂದು ವೈದೇಹಜನಕನು ಎಂದನು.

ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥದ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೭೬. ಸ್ವಸ್ವ ಬುದ್ಧಾಂತಗಮನದೃಷ್ಟಾಂತಸ್ಯ ದಾರ್ಪಣ್ಯಾನ್ವಿಕಃ ಸಂಸಾರೋ ವರ್ಣಿತಃ | ಸಂಸಾರಹೇತುಶ್ಚ ವಿದ್ಯಾಕರ್ಮಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞಾ ವರ್ಣಿತಾ | ಯೈಶ್ಚ ಉಪಾಧಿಭೂತೈಃ ಕಾರ್ಯಕರಣಲಕ್ಷಣಭೂತೈಃ^೧ ಪರಿವೇಷಿತಃ ಸಂಸಾರಿತ್ವಮ್ ಅನುಭವತಿ ತಾನಿ ಚ ಉಕ್ತಾನಿ | ತೇಷಾಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಯೋಜಕೌ ಧರ್ಮಾ ಧರ್ಮೌ ಇತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಂ ಕೃತ್ವಾ ಕಾಮ ಏವೇತ್ಯವಧಾರಿತಮ್ | ಯಥಾ ಚ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇನ ಅಯಮರ್ಥೋಽವಧಾರಿತಃ ಏವಂ ಮನ್ತ್ರೀಣಾಃ ಇತಿ ಬಂಧಂ

1. ಕಾರ್ಯಕರಣೈಃ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಸಾಕಾಗಿತ್ತು ; ಅಥವಾ ಉಪಾಧಿಭಿಃ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಇದ್ದರೂ ಸಾಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಬಂಧಕಾರಣಂ ಚ ಉಕ್ತಾಃ ಉಪಸಂಹೃತಂ ಪ್ರಕರಣಮ್ “ಇತಿ ನು ಕಾಮಯ ಮಾನಃ” (೪-೪-೬) ಇತಿ | “ಅಥಾಕಾಮಯಮಾನಃ” (೪-೪-೬) ಇತ್ಯಾ ರಭ್ಯ ಸುಷುಪ್ತದೃಷ್ಟಾಂತಸ್ಯ ದಾಷ್ಟಾಂತ್ರಿಕಭೂತಃ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವೋ ಮೋಕ್ಷ ಉಕ್ತಃ | ಮೋಕ್ಷಕಾರಣಂ ಚ ಆತ್ಮಕಾಮತಯಾ ಯದಾಪ್ತಕಾಮತ್ವ ಮುಕ್ತಮ್ | ತಚ್ಚ (ಸಾಮರ್ಥ್ಯತ್)¹ ನಾತ್ಮಜ್ಞಾನಮನ್ತರೇಣ ಆತ್ಮ ಕಾಮತಯಾ ಆಪ್ತಕಾಮತ್ವಮ್ ಇತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯತ್ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೈವ ಮೋಕ್ಷ ಕಾರಣಮ್ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಅತೋ ಯದ್ಯಪಿ ಕಾಮೋ ಮೂಲಮ್ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್, ತಥಾಪಿ ಮೋಕ್ಷಕಾರಣವಿಪರ್ಯಯೇಣ ಬಂಧಕಾರಣಮ್ ಅವಿದ್ಯಾ ಇತ್ಯೇತದಪಿ ಉಕ್ತಮೇವ ಭವತಿ | ಆತ್ರಾಪಿ ಮೋಕ್ಷಃ ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನಂ ಚ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇನೋಕ್ತಮ್ | ತಸ್ಯೈವ ದೃಢೀಕರಣಾಯ ಮನ್ತ್ರ ಉದಾಹ್ರಿಯತೇ ಶ್ಲೋಕಶಬ್ದವಾಚ್ಯಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಸ್ವಪ್ನಾಂತಬುದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವನೆಂಬ ದೃಷ್ಟಾಂತಕ್ಕೆ ದಾಷ್ಟಾಂ ತಿಕವಾದ ಸಂಸಾರವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾಯಿತು²; ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ವಿದ್ಯೆ, ಕರ್ಮ, ಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞೆ- (ಎಂಬಿದನ್ನು) ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾಯಿತು.³ ಯಾವ ಕಾರ್ಯಕರಣರೂಪವಾದ ಉಪಾಧಿಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುವದರಿಂದ ಸಂಸಾರತ್ವವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೋ ಅವುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು.⁴ ಅವು ಗಳನ್ನು ನೇರಾಗಿ ಪ್ರೇರಿಸತಕ್ಕವು ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳು ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಿ ಕಾಮವೇ (ನಿಜವಾಗಿ ಪ್ರೇರಕವು) ಎಂದು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ್ದಾಯಿತು.⁵ ಹೇಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಲಾಯಿತೋ ಹಾಗೆಯೇ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಬಂಧವನ್ನೂ ಬಂಧಕಾರಣವನ್ನೂ ಹೇಳಿ (ಈ ಸಂಸಾರ) ಪ್ರಕರಣವನ್ನು “ಇಂತಲ್ಲವೆ, ಕಾಮಿಸುವವನು?” (೪-೪-೬) ಎಂದು ಉಪ ಸಂಹಾರಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು. “ಇನ್ನು ಕಾಮಿಸದೆ ಇರುವವನು” (೪-೪-೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಹಿಡಿದು ಸುಷುಪ್ತಿಯ ದೃಷ್ಟಾಂತಕ್ಕೆ ದಾಷ್ಟಾಂತ್ರಿಕವಾಗಿರುವ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವವಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ವಾಗಿರುವದು ಆತ್ಮಕಾಮನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಆಪ್ತಕಾಮನಾಗಿರುವದು

1. ಈ ‘ಸಾಮರ್ಥ್ಯತ್’ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಬೇಕಿಲ್ಲ; ಮುಂದಿರುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದವೇ ಸಾಕಾಗಿದೆ.

2. ೪-೩-೩೪ರಿಂದ ೪-೪-೪ರವರೆಗೆ.

3. ೪-೪-೨ರಲ್ಲಿ.

4. ೪-೪-೫ರಲ್ಲಿ ಇವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

5. ೪-೪-೫ರಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ.

ಎಂದು ಹೇಳಿತ್ತಲ್ಲ (೪-೪-೬), ಆ ಆತ್ಮಕಾಮನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಆಪ್ತ ಕಾಮನಾಗಿರುವದೆಂಬುದು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಆಗಲಾರದಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯೇ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು ಎಂದು ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಹೀಗಿರುವದರಿಂದ ಕಾಮವೇ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಮೂಲವು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆಯಾದರೂ ಮೋಕ್ಷಕಾರಣಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತ ನಾಗಿರುವ ಅವಿದ್ಯೆಯೇ ಬಂಧಕಾರಣವು ಎಂಬಿದನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.^೨ ಇದೇ (ಕಂಡಿಕೆ)ಯಲ್ಲಿಯೇ ಮೋಕ್ಷವನ್ನೂ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನ ವನ್ನೂ ಬ್ರಹ್ಮಕೃಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆಯಷ್ಟೆ. ಅದನ್ನೇ ಗಟ್ಟಿಗೊಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ಲೋಕ ವೆಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ:

ಕಾಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ಹೋದರೆ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಅವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಾಪ್ತಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೭೭. ತತ್ ತಸ್ಮಿನ್ನೇವಾರ್ಥೇ ಏಷ ಶ್ಲೋಕಃ ವ.ನ್ತ್ರಃ ಭವತಿ | ಯದಾ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಸರ್ವೇ ಸಮಸ್ತಾಃ ಕಾಮಾಃ ತೃಷ್ಣಾಪ್ರಭೇದಾಃ ಪ್ರಮುಚ್ಯಂತೇ ಆತ್ಮಕಾಮಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಃ ಸಮೂಲತಃ ವಿಶೇರ್ಯಂತೇ | ಯೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ ಲೋಕೇ ಇಹಾಮುತ್ರಾರ್ಥಾಃ ಪುತ್ರವಿತ್ತಲೋಕೈಷಣಾಲಕ್ಷಣಾಃ ಅಸ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಹೃದಿ ಬುದ್ಧಾ ಶ್ರಿತಾಃ ಆಶ್ರಿತಾಃ | ಅಥ ತದಾ ಮರ್ತ್ಯಾಃ ಮರಣಧರ್ಮಾ ಸನ್ ಕಾಮವಿಯೋಗಾತ್ ಸಮೂಲತಃ ಅವೃತ್ತೋ ಭವತಿ | ಅರ್ಥಾತ್ ಅನಾತ್ಮವಿಷಯಾಃ ಕಾಮಾಃ ಅವಿದ್ಯಾಲಕ್ಷಣಾಃ ಮೃತ್ಯುನಃ ಇತ್ಯೇತತ್ ಉಕ್ತಂ ಭವತಿ | ಆತೋ ಮೃತ್ಯುವಿಯೋಗೇ ವಿದ್ವಾನ್ ಜೀವನ್ನೇವ ಅವೃತ್ತೋ ಭವತಿ | ಆತ್ರ ಅಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಶರೀರೇ ವರ್ತಮಾನಃ ಬ್ರಹ್ಮ ಸಮಶ್ರುತೇ ಬ್ರಹ್ಮಭಾವಂ ಮೋಕ್ಷಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಆತೋ ಮೋಕ್ಷೋ ನ ದೇಶಾವ್ತರಗಮನಾದಿ ಅಪೇಕ್ಷತೇ | ತಸ್ಮಾದ್ ವಿದುಷಃ ನೋತ್ಕ್ರಾಮನ್ತಿ ಪ್ರಾಣಾಃ ಯಥಾವಸ್ಥಿತಾ ಏವ ಸ್ವಕಾರಣೇ ಪುರುಷೇ ಸಮವನೀಯಂತೇ | ನಾನುಮಾತ್ರಂ ಹಿ ಅವಶಿಸ್ಯತೇ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ||

1. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಕಾಮಯಮಾನಃ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಇದೆ ; ಆದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಾಗುವವರೆಗೆ ಯಾವದಾದರೊಂದು ಕಾಮವು ಇದ್ದೇಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಾಮಿಸದವನು ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಎಂದು ಅರ್ಥವತದಿಂದ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವೇ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದಂತೆ ಆಯಿತು.

2. ಕಾಮಿಯು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತೊಳಲುತ್ತಾನೆ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಮೂಲದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಕಾಮಕ್ಕೆ ಅವಿದ್ಯೆಯೇ ಕಾರಣವಾದ್ದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯೇ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದಂತೆ ಆಯಿತು. ಅವಿದ್ಯೆಯು ಮೂಲಕಾರಣವಾದರೂ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವದು ಕಾಮವೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಮವೇ ಸಂಸಾರಹೇತುವೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ. ೧-೪-೧೭೨ ಭಾಷ್ಯ (ಭಾ.ಭಾ. ೧೯೪)ವನ್ನು ನೋಡಿ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇಲ್ಲಿ ಇದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು, ಮಂತ್ರವು, ಇರುತ್ತದೆ. ಯಾವಾಗ ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಸಮಸ್ತ ಕಾಮಗಳೂ ಆಶೆಯ ವಿಶೇಷಗಳೂ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವವೋ ಆತ್ಮಕಾಮನಾದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಸಮೂಲವಾಗಿ¹ ವಿನಾಶವಾಗುವವೋ, ಯಾವ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ² ಈ ಲೋಕದ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕದ ಪ್ರಯೋಜನವುಳ್ಳ ಪುತ್ರೈಷಣಿ, ವಿತ್ರೈಷಣಿ, ಲೋಕೈಷಣಿ- ಎಂಬ ಈ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಪುರುಷನ³ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ (ಶ್ರಿತಾಃ= ಆಶ್ರಿತಾಃ) ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ (ಕಾಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ಯಾವಾಗ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವವೋ, (ಅಥ= ತದಾ) ಆಗ ಮರ್ತ್ಯನು ಮರಣಾರ್ಥಮದವನಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡಿರುವ (ಇವನು) ಸಮೂಲವಾಗಿ ಕಾಮವು ಹೋಗಲು ಅಮೃತನಾಗುತ್ತಾನೆ. (ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರ) ಸಾನ್ಯಾರ್ಥದಿಂದ ಅವಿದ್ಯಾಲಕ್ಷಣವಾದ⁴ ಅನಾತ್ಮವಿಷಯಕವಾದ ಕಾಮಗಳೇ ಮೃತ್ಯುಗಳು ಎಂಬಿದನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ (ಈ) ಮೃತ್ಯುಗಳು ಬಿಟ್ಟುಗಲಲು ಜ್ಞಾನಿಯು ಬದುಕಿರುವಾಗಲೇ ಅಮೃತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಇದೇ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೇ⁵ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಬ್ರಹ್ಮಭಾವನೆಂಬ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾದದ್ದೇ ಮುಂತಾದದ್ದನ್ನು ಬಯಸುವದಿಲ್ಲ.⁶ ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಯ ಪ್ರಾಣಗಳು ಉತ್ಕಾಂತವಾಗುವದಿಲ್ಲ, ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಇದ್ದು ತಮ್ಮ ಕಾರಣವಾದ ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಅಡಗಿ ಹೋಗುತ್ತವೆ⁷ ಬರಿಯ ನಾಮವೇ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (೩-೨-೧೨)

1. ಅವಿದ್ಯಾಸಹಿತವಾಗಿ.

2. ತನುಗೆ ಈ ಮೂರು ಏಷಣಿಗಳೂ ಇರುವನೆಂಬುದು ಜನರಿಗೆಲ್ಲ ತಿಳಿದಿದೆ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

3. ಸಂಸಾರಿಯು.

4. ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದಾಗುವ ಎಂಪರ್ಥ.

5. ಸತ್ತಬಳಿಕ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತಲ್ಲದೆ ಎಂದರ್ಥ; ಈಗ ನಿಜವಾಗಿ ಶರೀರವೊಂದಿದೆ ಎಂಬುದೇನೂ ನಿವೃತ್ತಿವಲ್ಲ.

6. ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ; ಪ್ರಾಪ್ಯವಲ್ಲ.

7. ಮೂ. ೪-೨-೨ರ ಸೂಚನೆ. ಅಥವಾ ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ೩-೨-೧೧ರ ಸೂಚನೆ; ಅಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಧ್ಯಂದಿನ ಪಾರದಂತೆ "ಆತ್ಮೈವ ಸಮವನೀಯಂತೇ" ಎಂದಿದೆ. ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಇದ್ದು ಎಂದರೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿದ್ದು ಎಂದರ್ಥ.

ಎಂದಲ್ಲವೆ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆ¹ ?

ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಮತ್ತೆ ದೇಹಗ್ರಹಣವಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೭೮. ಕಥಂ ಪುನಃ ಸಮವನೀತೇಷು ಪ್ರಾಣೇಷು ದೇಹೇ ಚ ಸಕಾರಣೇಃ ಪ್ರಲೀನೇ ವಿದ್ವಾನ್ ಮುಕ್ತಃ ಅತ್ರೈವ ಸರ್ವಾತ್ಮಾ ಸನ್ ವರ್ತಮಾನಃ ಪುನಃ ಪೂರ್ವವತ್ ದೇಹಿತ್ವಂ ಸಂಸಾರಿತ್ವಲಕ್ಷಣಂ ನ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತ ಇತಿ ? ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ | ತತ್ ತತ್ರ ಅಯಂ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಅಹಿಃ ಸರ್ಪಃ ತಸ್ಯ ನಿರ್ಲ್ಪಯನೀ ನಿರ್ನೋಕಃ ಸಾ ಅಹಿನಿರ್ಲ್ಪಯನೀ ವಲ್ಮೀಕೇ ಸರ್ಪಾಶ್ರಯೇ ವಲ್ಮೀಕಾದೌ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಮೃತಾ ಪ್ರತ್ಯಸ್ತಾ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತಾ ಅನಾತ್ಮಭಾವೇನ ಸರ್ಪೇಣ ಪರಿತ್ಯಕ್ತಾ ಶಯಿತಾ ವರ್ತೇತ | ಏವಮೇವ ಯಥಾ ಅಯಂ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ ಇದಂ ಶರೀರಂ ಸರ್ಪಸ್ಥಾನೀಯೇನ ಮುಕ್ತೇನ ಅನಾತ್ಮಭಾವೇನ ಪರಿತ್ಯಕ್ತಂ ಮೃತಮಿವ ಶೇತೇ | ಅಧ (ಅಯಮ್)* ಇತರಃ ಸರ್ಪಸ್ಥಾನೀಯಃ ಮುಕ್ತಃ ಸರ್ವಾತ್ಮಭೂತಃ ಸರ್ಪವತ್ ತತ್ರೈವ ವರ್ತಮಾನೋಽಪಿ ಅಶರೀರ ಏವ ನ ಪೂರ್ವವತ್ ಪುನಃ ಸಶರೀರೋ ಭವತಿ | ಕಾಮಕರ್ಮಪ್ರಯುಕ್ತಶರೀರಾತ್ಮಭಾವೇನ ಹಿ ಪೂರ್ವಂ ಸಶರೀರೋ ಮರ್ತ್ಯಶ್ಚ | ತದ್ವಿಯೋಗಾತ್ ಅಧ ಇದಾನೀಮ್ ಅಶರೀರಃ ಆತ ಏವ ಚ ಅವೃತಃ | ಪ್ರಾಣಃ ಪ್ರಾಣತೀತಿ ಪ್ರಾಣಃ | “ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಮ್” (೪-೪-೧೮) ಇತಿ ಹಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇ ಶ್ಲೋಕೇ | “ಪ್ರಾಣಬಂಧನಂ ಹಿ ಸೋಮ್ಯ ಮನಃ” (ಛಾಂ. ೬-೮-೨) ಇತಿ ಚ ಶ್ರುತ್ಯನ್ವರೇ | ಪ್ರಕರಣವಾಕ್ಯಸಾಮರ್ಥ್ಯಾಚ್ಚ ಪರ ಏವ ಆತ್ಮಾ ಅತ್ರ ಪ್ರಾಣಶಬ್ದವಾಚ್ಯಃ | ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಪರಮಾತ್ಮೈವ | ಕಿಂ ಪುನಸ್ತತ್ ? ತೇಜ ಏವ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಜ್ಯೋತಿಃ, ಯೇನ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಷಾ ಜಗತ್ ಅವಭಾಸ್ಯ ಮಾನಂ ಪ್ರಜ್ಞಾನೇತ್ರಂ ವಿಜ್ಞಾನಜ್ಯೋತಿಷ್ಮತ್ ಸತ್ ಅವಿಭ್ರಂಶತ್ ವರ್ತತೇ ||

1. ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಕೇವಲಪ್ರಾಣಗಳು ಮಾತ್ರವೇ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋಗುವದಿಲ್ಲ, ಕಾಮಕರ್ಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸೇರಿಹೋಗುತ್ತವೆ ; ಬರಿಯ ನಾಮವೇ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ - ಎಂದು ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಣಗಳು ಎಂದಿರುವದು ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಎಂದು ಭಾವ.

2. ಸ್ವಕಾರಣೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ ; ಅನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿ ಯನ್ನು ನೋಡಿ.

3. ಈ ಮಾತು ಮೂಲಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರಬೇಕು.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಪ್ರಶ್ನೆ):- ಪ್ರಾಣಗಳು (ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ) ಅಡಗಿಹೋಗಲು, ದೇಹವೂ ಕಾರಣಸಹಿತವಾಗಿ¹ ಲಯವಾಗಲು, ಜ್ಞಾನಿಯು ಮುಕ್ತನಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಮತ್ತೆ ಮುನ್ನಿನಂತೆ ಸಂಸಾರಿತ್ವರೂಪವಾದ ದೇಹಿತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ?²

(ಉತ್ತರ):- ಇದಕ್ಕೆ (ಉತ್ತರವನ್ನು) ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. (ತತ್ = ತತ್ತ್ವ) ಇಲ್ಲಿ ಇದು ದೃಷ್ಟಾಂತವು. ಹೇಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ- ಅಹಿ ಎಂದರೆ ಹಾವು, ಅದರ ನಿರ್ಲಯನಿ ಎಂದರೆ ಪೊರೆ. ಆ ಅಹಿನಿರ್ಲಯನಿಯು, ಹುತ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹಾವಿಗೆ ಆಸರೆಯಾದ ಹುತ್ತ್ರವೇ ಮುಂತಾದದ್ದರಲ್ಲಿ³ ಎಂದರ್ಥ ; (ಅದು) ಸತ್ತು ಬಿಸುಟಾಗ ಆಚೆಗೆ ಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟಾಗ, (ಇದು) ತಾನಲ್ಲವೆಂದು ಹಾವಿನಿಂದ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟಾಗ, ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿರುವದೋ (ಹೇಗೆ) ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದಂತೆಯೇ, ಈ ಶರೀರವು (ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕದಲ್ಲಿ) ಹಾವಿನಂತಿರುವ ಮುಕ್ತನಿಂದ ತಾನಲ್ಲವೆಂದು ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟು ಸತ್ತಂತೆ ಬಿದ್ದಿರುತ್ತದೆ.⁴ ಇನ್ನು⁵ ಈ ಮತ್ತೊಬ್ಬನಾದ ಹಾವಿನಂತಿರುವ ಮುಕ್ತನು ಸರ್ವಾತ್ಮನಾಗಿ ಹಾವಿನಂತೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದರೂ ಅಶರೀರನೇ, ನೊದಲಿನಂತೆ ಮತ್ತೆ ಸಶರೀರನಲ್ಲ- ಕಾಮ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾದ ಶರೀರಾತ್ಮಭಾವದಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ನೊದಲು

1. ಅಜ್ಞಾನಸಹಿತವಾಗಿ ಎಂದರ್ಥ, ಕಾಮವು ಮೂಲವೆಂದಿಷ್ಟೇ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಬಂಧಕಾರಣವು ಅವಿದ್ಯೆಯೇ ಎಂದೂ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾ.ಭಾ. ೩೭೬ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದನ್ನು ಇದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. 'ಸ್ವಕಾರಣೇ' ಎಂಬ ಅಚ್ಚಿನ ಮೂಲವನ್ನು ಸಕಾರಣೇ ಎಂದು ನಾವು ವಾರ್ತಿಕವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿವೇವೆ.

2. ಇದು ಅಕ್ಷೇಪವಲ್ಲ. ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳೆರಡೂ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಹೋಗಲು ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಗಿಹೋಗುತ್ತವೆ; ಜ್ಞಾನಿಯೂ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮನಾಗಿದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರಲ್ಲ, ಇದು ಹೇಗೆಂಬುದನ್ನು ಸದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ವಿಶದ ಪಡಿಸಿರಿ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದೆ ಅಷ್ಟೆ.

3. ಹುತ್ತ್ರವೆಂಬುದು ಉಪಲಕ್ಷಣ, ಹಾವಿರುವ ಯಾವ ಸ್ಥಲವಾದರೂ ಆಗ ಬಹುದು ಎಂದು ಭಾವ.

4. ಹಾವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪೊರೆಯು ಬೇರೆಯಾಯಿತು ಎಂಬುದನ್ನು 'ಸತ್ತು' ಎಂಬ ಮಾತು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ ; ತನ್ನ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೇ ಹುತ್ತ್ರದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ 'ಬಿಸುಟಾಗ' ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ.

5. ಅದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ, ಸಕಾರಣವಾಗಿ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಎಂದು ಹೇಳುವಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯ- ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ. (ಈ ವಾರ್ತಿಕದ ಅಧಾರದಿಂದಲೇ ಸಕಾರಣೇ ಎಂಬ ಪಾರವನ್ನು ನಾವು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದು).

ಸಶರೀರನೂ ಮರ್ತ್ಯನೂ ಆಗಿದ್ದನು ? ಅದು ಹೋಗಲು ಇನ್ನು ಈಗ ಅಶರೀರನು ¹ ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅಮೃತನು ಪ್ರಾಣನು : ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳವನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ² (ಪ್ರಾಣಿತಿ) ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣನು “ಪ್ರಾಣದ ಪ್ರಾಣವು” (೪-೪-೧೮) ಎಂದಲ್ಲವೆ, ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಾಗುವ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿದೆ ? “ಸೋವ್ಯಸೇ, ಮನಸ್ಸು (ಎಂಬ ಜೀವನು) ಪ್ರಾಣ (ಎಂಬ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ) ಕಟ್ಟಿಬಿದ್ದಿದಾನಲ್ಲವೆ ?” (ಭಾಂ. ೬-೮-೨) ಎಂದು ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ ಪ್ರಕರಣ ವಾಕ್ಯಗಳ ಬಲದಿಂದಲೂ³ ಇಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಪ್ರಾಣಶಬ್ದವಾಚ್ಯ (ನು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು), ಬ್ರಹ್ಮವೇ⁴, ಪರಮಾತ್ಮನೇ. ಆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಯಾವದು ? ತೇಜಸ್ಸೇ, ವಿಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಬೆಳಕೇ ; ಯಾವ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ಜಗತ್ತು ಪ್ರಜ್ಞಾನೇತ್ರವಾಗಿ⁵ ವಿಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಬೆಳಕುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ದಾರಿತಪ್ಪದೆ ಇರುತ್ತದೆಯೋ (ಆ ಬೆಳಕೇ).⁶

1. ಹಾವಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುಪೊರೆಯಲ್ಲಿ ಅಭಿನವಾನವಿಲ್ಲದಂತೆಯೇ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಸ್ಥೂಲಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿನವಾನವಿರುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಶರೀರನೇ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗೆ ಅವಿದ್ಯಾಪರಿಹಾರದಿಂದ ಅಶರೀರನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದೆವು ಎಂದರ್ಥ. ಮತ್ತೆ ಶರೀರವನ್ನು ಪಡೆಯುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಹಾವು ಹುತ್ತದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ನಾವೆಂಬ ಅಭಿನವಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಇಲ್ಲಿ ಅಶರೀರ ಎಂಬುದು ಸ್ಥೂಲಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶರೀರಗಳೆರಡನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತದೆ, ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾರದಲ್ಲಿ ಅನಸ್ತಿಕ ಎಂದು ಸ್ಥೂಲಶರೀರವನ್ನು ಬೇರೆಯಾಗಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿ, ಅಶರೀರ ಎಂಬುದರಿಂದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶರೀರವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಪೊರೆಯು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರುವಂತೆ ದುಷ್ಟಾಂತಿಕದಲ್ಲಿ ಶರೀರವೂ ಬೇರೆಯಾಗಿದೆ ಎಂಬುದೇನೂ ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನಬಾಧಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದೇ ಅರ್ಥ - ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ

2. ಪ್ರಾಣದ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೂ ಇರುವಿಕೆಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಕಾರಣನು

3. ಇದು ಬ್ರಹ್ಮದ ಪ್ರಕರಣವು, ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಬಂದಿದೆ, ಈ ವಾಕ್ಯವೂ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೇ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣನೆಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಎಂದರ್ಥ. ಪ್ರಾಣನೆಂದರೆ ಸಾಕ್ಷಿಯು, ಬ್ರಹ್ಮರೂಪನಾದ ಪ್ರಾಣನು (ಸಾಕ್ಷಿಯು) ಎಂದು ಸಮಾನಾಧಿಕರಣವಾಗಿ ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯವಿದು - ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ.

4. ಸಂಸಾರಿಯಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಶರೀರಪ್ರಾಣಗಳಿಲ್ಲದ ಆತ್ಮನಿವನು.

5. ಆತ್ಮನ ಪ್ರಜ್ಞೆ (ಚೈತನ್ಯ) ಎಂಬ ಮುಂದಾಳು ತೋರಿಸಿದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಾ, ಅಥವಾ ಆತ್ಮನ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಎಂಬ ಕಣ್ಣನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಎಂದರ್ಥ. ಐ ಭಾ. ೩-೧ (ಭಾ.ಭಾ. ೮೭) ನೋಡಿ.

6. ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರಚೈತನ್ಯವಾಗಿರುವವನಿಗೆ ಸಂಸಾರಿತ್ವವೆಲ್ಲಿಯದು ?

ಜನಕನು ಮೋಕ್ಷನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿ ಗೋಕಹಸ್ರದಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೭. ಯಃ ಕಾಮಪ್ರಶೋ ವಿಮೋಕ್ಷಾರ್ಥೋ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇನ
ವರೋದತ್ತೋ ಜನಕಾಯ, ಸಹೇತುಕೋ ಬಂಧಮೋಕ್ಷಾದಿಲಕ್ಷಣಃ ದೃಷ್ಟಾಂತ
ದಾರ್ಪಾನ್ಯಕಭೂತಃ, ಸ ಏವ ನಿರ್ಣೇತಃ ಸವಿಶ್ವರಃ ಜನಕಯಾಜ್ಞ
ವಲ್ಯಾಖ್ಯಾಯಿಕಾರೂಪಧಾರಣ್ಯಾ ಶ್ರುತ್ಯಾ | ಸಂಸಾರವಿಮೋಕ್ಷೋಪಾಯ
ಉಕ್ತಃ ಪ್ರಾಣಿಭ್ಯಃ | ಇದಾನೀಂ ಶ್ರುತಿಃ ಸ್ವಯಮೇವಾಹ ವಿದ್ಯಾನಿಷ್ಕ
ಯಾರ್ಥಂ ಜನಕೇನ ಏವಮುಕ್ತಮ್ ಇತಿ | ಕಥಮ್ ? ಸೋಹಮ್ ಏವಂ
ವಿಮೋಕ್ಷಿತಸ್ತ್ವಯಾ ಭಗವತೇ ತುಭ್ಯಂ ವಿದ್ಯಾನಿಷ್ಕಯಾರ್ಥಂ ಸಹಸ್ರಂ
ದದಾಮಿ ಇತಿ ಹ ಏವಂ ಕಿಲ ಉವಾಚ ಉಕ್ತವಾನ್ ಜನಕೋ ವೈದೇಹಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ವಿಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನವುಳ್ಳ ಕಾಮಪ್ರಶ್ನವೆಂಬ
ವರವನ್ನು ಜನಕನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನಷ್ಟೆ¹, ಆ ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದಾರ್ಪಾನ್ಯಾಂತಿಕ
ಸ್ವರೂಪವಾದ² ಹೇತುಸಹಿತವಾದ ಬಂಧಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಗಳ ರೂಪವಾದ³ (ಕಾಮ
ಪ್ರಶ್ನೆ)ಯನ್ನು ಜನಕಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರ ಕಥೆಯ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡ
ಶ್ರುತಿಯಿಂದ⁴ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಯಿತು. ಜೀವರಿಗೆ ಸಂಸಾರದಿಂದ
ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುವದಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಈಗ ವಿದ್ಯೆಯ
ನಿಷ್ಕಯಕ್ಕಾಗಿ ಜನಕನು ಹೀಗೆಂದನು ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ತಾನೇ⁵ ಹೇಳು

1. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಕಾಮಪ್ರಶ್ನವೆಂಬ ವರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು. ಆ ವರವನ್ನು
'ವಿಮೋಕ್ಷಕೋ ಹೇಳು' ಎಂದು ಮೋಕ್ಷಪ್ರಶ್ನವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವವರೆಗೂ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ
ಕೇಳುವದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡನು. ಅವನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಇದೇ ಪ್ರಯೋಜನವಾಯಿತು.

2. ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಾಂತಗಳನ್ನು ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವದೆಂಬ ದೃಷ್ಟಾಂತ,
ದೇಹದಿಂದ ದೇಹಾಂತರವನ್ನ ಪಡೆಯುವದೆಂಬ ದಾರ್ಪಾನ್ಯಾಂತಿಕ, ಸುಷುಪ್ತಿಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎಂಬ
ದೃಷ್ಟಾಂತ, ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎಂಬ ದಾರ್ಪಾನ್ಯಾಂತಿಕ- ಈ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು
ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾನೆ.

3. ಸಂಸಾರರೂಪವಾದ ಬಂಧ, ಅದಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾದ ಕಾಮ ; ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ
ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವಪ್ರಾಪ್ತಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾದ ಜ್ಞಾನಮೂಲಕ ಕಾಮಪರಿಹಾರ- ಈ ರೂಪದ.

4. ಶ್ರುತಿಯು ತನಗಿಂತ ಹಿಂದೆ ನಡೆದ ಒಂದು ಸಂವಾದವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಲ್ಲ,
ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ನಿತ್ಯ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಸಂವಾದವನ್ನು ತಾನೇ ಕಲ್ಪಿಸಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

5 ಶ್ರುತಿರೂಪದಿಂದಲೇ ಎಂದರ್ಥ.

ತ್ತಿದೆ. ಹೇಗೆ(ಂದು ಹೇಳಿದನು) ? ಎಂದರೆ, 'ನೀನು ಹೀಗೆ (ನನ್ನನ್ನು) ವಿಮುಕ್ತ ನಾಗಿ ಮಾಡಿರುವೆಂಬಷ್ಟೆ, ಆ ನಾನು ಭಗವಂತನಾದ ನಿನಗೆ ವಿದ್ಯೆಯ ನಿಷ್ಕ್ರಯಕ್ಕಾಗಿ (ಗೋ)ಸಹಸ್ರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದೇನೆ- ಎಂದಿಂತು ಜನಕ ವೈದೇಹನು ಎಂದನು, ಎಂದು ಹೇಳಿದನು.

**ಚರ್ಚೆ : ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗಲೆ
ಜನಕನು ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ಕೊಡಲಿಲ್ಲವೇಕೆ ?**

ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ : ಜನಕನಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಶ್ರವಣೇಚ್ಛೆಯಿದೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೦. ಅತ್ರ ಕಸ್ಮಾದ್ ವಿಮೋಕ್ಷವದಾರ್ಥೇ ನಿರ್ಣೇತೇ ವಿದೇಹ ರಾಜ್ಯನ್ ಆತ್ಮಾನಮೇವ ಚ ನ ನಿವೇದಯತಿ, ಏಕದೇಶೋಕ್ತಾವಿವ ಸಹಸ್ರ ಮೇವ ದದಾತಿ ? ತತ್ರ ಕೋಽಭಿಪ್ರಾಯ ಇತಿ ? ಅತ್ರ ಕೇಚಿತ್ ವರ್ಣಯಂತಿ । ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿದ್ಯಾರಸಿಕೋ ಜನಕಃ ಶ್ರುತಮಪಿ ಅರ್ಥಂ ಪುನರ್ಮನೈಃ ಶುಶ್ರೂಷತಿ । ಅತೋ ನ ಸರ್ವಮೇವ ನಿವೇದಯತಿ । ಶ್ರುತ್ವಾ ಅಭಿಪ್ರೇತಂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಾತ್ ಪುನಃ ಅಂತೇ ನಿವೇದಯಿಷ್ಯಾಮಿ ಇತಿ ಹಿ ಮನ್ಯತೇ । ಯದಿ ಚ ಅತ್ರೈವ ಸರ್ವಂ ನಿವೇದಯಾಮಿ ನಿವೃತ್ತಾಭಿಲಾಷೋಯಂ ಶ್ರವಣಾತ್ ಇತಿ ಮತ್ವಾ ಶ್ಲೋಕಾನ್ ನ ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಇತಿ ಚ ಭಯಾತ್ ಸಹಸ್ರದಾನಂ ಶುಶ್ರೂಷಾಲಿಪ್ತಜ್ಞಾಪನಾಯ ಇತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಪ್ರಶ್ನೆ) :- ಇಲ್ಲಿ ವಿಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ವದಾರ್ಥವನ್ನು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿರುವಲ್ಲಿ ವಿದೇಹರಾಜ್ಯವನ್ನೂ ತನ್ನನ್ನುಕೂಡ ಏತಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಿರುವದಿಲ್ಲ ? ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು) ಹೇಳಿದ್ದರಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಸಾವಿರ (ಗೋ) ಗಳನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೇಕೆ ? ಇಲ್ಲ (ಅವನ) ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು ?

(ಕೆಲವರ ಉತ್ತರ):- ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಹೇಳಿರುವದೇನೆಂದರೆ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ರಸಿಕನಾಗಿರುವ ಜನಕನು (ತಾನು) ಶ್ರವಣಮಾಡಿರುವ ಅರ್ಥ ವನ್ನೂ ಮತ್ತೆ ಮಂತ್ರಗಳ (ರೂಪ)ದಿಂದ ಕೇಳಬಯಸಿರುತ್ತಾನೆ ; ಅದರಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಸಿಬಿಟ್ಟಿರುವದಿಲ್ಲ. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಿಂದ (ತನ್ನ) ಅಭಿಪ್ರೇತ

1. ಇವರು ಯಾರೆಂಬುದು ಟೀಕೆಯಿಂದಲಾಗಲಿ ವಾರ್ತಿಕದಿಂದಲಾಗಲಿ ವ್ಯಕ್ತ ವಾಗಿಲ್ಲ. ಭರ್ತೃಪ್ರಕಂಚರಿಗಿಂತ ಇವರು ಬೇರೆಯವರರಬಹುದೆ ? -ಎಂಬುದು ವಿಚಾರಣೀಯವಾಗಿದೆ.

೪-೪-೭] ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗಲಿ ಜನಕನು ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ಕೊಡಲಿಲ್ಲವೇಕೆ ? ೫೬೯

ವಾದ (ಮಂತ್ರ)ಗಳನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡಿದ ಬಳಿಕ (ಎಲ್ಲವನ್ನೂ) ಒಪ್ಪಿಸಿಬಿಡುವೆನು¹ ಎಂದೇ (ಅವನು) ಮತವು. ಮತ್ತು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಸಿಬಿಡುವೆನಾದರೆ ಇವನಿಗೆ ಶ್ರವಣದ ಅಭಿಲಾಷೆಯು ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಹೇಳದೆ ಇರಬಹುದು ಎಂಬ ಅಂಜಕೆಯಿಂದಲೂ ಶ್ರವಣೇಚ್ಛೆಯ ಗುರುತನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಸಾವಿರ (ಗೋಗಳ) ದಾನ(ವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆ) ಎಂದು (ಅವರ ಮತ).

ಸಿದ್ಧಾಂತ: ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಾಂಗವಾದ ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದಿದೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೮೧. ಸರ್ವಮಪ್ಯೇತತ್ ಅಸತ್ | ಪುರುಷಸ್ಯೇವ ಪ್ರಮಾಣಭೂತಾಯಾಃ ಶ್ರುತೇಃ ವ್ಯಾಜಾನುಪಪತ್ತೇಃ | ಅರ್ಥಶೇಷೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ | ವಿಮೋಕ್ಷಪದಾರ್ಥೇ ಉಕ್ತೇಷಿ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಸಾಧನೇ, ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಶೇಷಭೂತಃ ಸರ್ವೈಷಣಾಪರಿತ್ಯಾಗಃ ಸಂನ್ಯಾಸಾಖ್ಯೋ ವಕ್ತವ್ಯಃ | ಅರ್ಥಶೇಷೋ ವಿದ್ಯತೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ಶ್ಲೋಕಮಾತ್ರಶುಶ್ರೂಷಾಕಲ್ಪನಾ ಅವೃಜ್ವೀ | ಅಗತಿಕಾ ಹಿ ಗತಿಃ ಪುನರುಕ್ತಾರ್ಥಕಲ್ಪನಾ | ಸಾ ಚ ಅಯುಕ್ತಾ ಸತ್ಯಾಂ ಗತಾ | ನ ಚ ತತ್ ಸ್ತುತಿ ಮಾತ್ರಮ್ ಇತ್ಯವೋಚಾಮ | ನನು ಏವಂ ಸತಿ “ಅಥ ಊರ್ಧ್ವಂ ವಿಮೋಕ್ಷಾಯೈವ” ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ | ನೈವ ದೋಷಃ | ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವತ್ ಅಪ್ರಯೋಜಕಃ ಸಂನ್ಯಾಸಃ ಪಕ್ಷೇ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಕರ್ಮವತ್ ಇತಿ ಹಿ ಮನ್ಯತೇ | “ಸಂನ್ಯಾಸೇನ ತನುಂ ತ್ಯಜೇತ್ (?) ಇತಿ ಸ್ಮೃತೇಃ | ಸಾಧನತ್ವಪಕ್ಷೇಷಿ ನ ‘ಅತಃ ಊರ್ಧ್ವಂ ವಿಮೋಕ್ಷಾಯೈವ’ ಇತಿ ಪ್ರಶ್ನಮರ್ಹತಿ | ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಭೂತಾತ್ಮಜ್ಞಾನಪರಿಪೂರ್ಣಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇದೊಂದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವ ಶ್ರುತಿಗೆ ಮನುಷ್ಯನಂತೆ (ಯಾವ) ಕಾಪಟ್ಟಿವೂ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ.² (ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದು) ಉಳಿದಿದೆ ಎಂಬುದೂ ಹೊಂದುತ್ತಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದಲೂ (ಹೀಗೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದರ ವಿವರ): ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಸಾಧನವುಳ್ಳ ವಿಮೋಕ್ಷಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗಿರುವ ಸಂನ್ಯಾಸವೆಂಬ ಸರ್ವೈಷಣಾ

1. ಮುಂದೆ ೨೩ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಸುವನು.

2. ಮನುಷ್ಯರು ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗೊಂದು ಇದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಹೊರಗೊಂದನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು ; ಆದರೆ ಜನಕನನ್ನು ನೆಪಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೇಳುವ ಅವಶ್ಯವೇನಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾರದು ಎಂದರ್ಥ.

ಪರಿತ್ಯಾಗವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದದ್ದಿದೆ; (ಆ) ವಿಷಯವು ಉಳಿದಿರುತ್ತದೆ¹ ಆದ್ದರಿಂದ ಬರಿಯ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಕೇಳಲಿಚ್ಛೆ (ಯಿರುವದರಿಂದ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ) ಎಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯು ಸರಳವಾದದ್ದಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಮತ್ತೆ (ಅನೇ) ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದ ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವದು ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲವೆ ಗತಿಯಲ್ಲವೆ? ಆದರೆ ಗತ್ಯಂತರವಿರುವಲ್ಲಿ ಆ (ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವದು) ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಈ (ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೇಳಿರುವದು) ಬರಿಯ ಸ್ತುತಿಯಲ್ಲ ಎಂದು (ಹಿಂದೆ)² ಹೇಳಿಯೇ ಇರುತ್ತೇವೆ.³

(ಅಕ್ಷೇಪ):- ಹೀಗಾದರೆ 'ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ವಿಮೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿಯೇ (ಹೇಳು)!' ಎಂದು ಕೇಳಬೇಕಲ್ಲ! !

(ಪರಿಹಾರ):- ಇದು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಅತ್ಯಜ್ಞಾನದಂತೆ ಸಂನ್ಯಾಸವು (ವಿಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ) ಪ್ರಯೋಜಕವಲ್ಲ⁴, (ಈ) ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ (ಅದು) ಪ್ರತಿಪತ್ತಿ ಕರ್ಮದಂತೆ (ಇದೆ)⁵ ಎಂದೇ (ಜನಕನು) ಭಾವಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ "ಸಂನ್ಯಾಸದಿಂದ ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು" (?) ಎಂದು

1. ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೇಳಿದೆಯಲ್ಲ! -ಎಂದು ಅಕ್ಷೇಪಿಸಿಕೊಂಡು ಶಮಾದಿಸಹಿತ ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದದ್ದಿದೆ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದಿದೆ. ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಶಮಾದಿಗಳು ತಾನೇ ಬರುತ್ತವೆ ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಆಚಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ವಿಷಯವನ್ನು ಎತ್ತಿಹೇಳಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಸಾಧನಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ ಎಂಬುದೇನೋ ನಿಜವೇ.

2. ೩-೫-೧ ಭಾ ಭಾ. ೫ಅರಲ್ಲಿ.

3. ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಜನಕನು ಸರ್ವಸ್ವದಾನವನ್ನು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವದು ಅಯುಕ್ತ -ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿತ್ತು. ಹಾಗಾದರೂ ವಿದ್ಯಾಸ್ತುತಿಗಾಗಿ ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೇಳಿರಬಹುದಲ್ಲ! -ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಸಮಾಧಾನವಿದು. ಅನುಷ್ಠೇಯವಾದದ್ದನ್ನು ಸ್ತುತಿಗಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ ಎಂಬುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ, ಇಲ್ಲಿ ಸಾಧನಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳುವದೇ ಉದ್ದೇಶವೂ ಆಗಿದೆ.

4. ಏಕೆಂದರೆ ಇನ್ನೂ ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದು ಉಳಿದಿದೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಕೇಳಬೇಕು.

5. ನೇರಾದ ಹೇತುವಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ, ಸಂನ್ಯಾಸವು ಜ್ಞಾನದ ಫಲ.

6. ಯಜಮಾನನು ಜಿಂಕೆಯ ಕೊಂಬಿನಿಂದ ತುರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ವಿಧಿ; ಅದಾದಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ಚಾತ್ವಾಲನೆಂಬ ಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಬಿಡಬೇಕು ಎಂದು ವೇದದಲ್ಲಿದೆ. ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಹಾಕಿಬಿಡುವದು ತಾನೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದದ್ದನ್ನು ಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿರುವ ಕರ್ಮವು ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಕರ್ಮವು, ಆ ಕರ್ಮವು ಮತ್ತೆ ಏತಕ್ಕೂ ಸಾಧನವಾಗಿ ಎಸುವದಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಅತ್ಯಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಸಂನ್ಯಾಸವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ.

ಸ್ತೂತಿಯಿದೆ.¹ (ಇದು) ಸಾಧನವೆಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ (ಇದು) 'ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ವಿನೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಲೇಳು!' ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವ ಅತ್ಮಜ್ಞಾನದ ಪರಿಪಾಕಕ್ಕಾಗಿ (ಮಾಡ ತಕ್ಕದ್ದಾಗಿದೆ).²

ಅತ್ಮಕಾಮನಾದ ಜ್ಞಾನಿಗೇ ಮೋಕ್ಷ

(ಉಪನಿಷತ್)

ತದೇತೇ ಶ್ಲೋಕಾ ಭವನ್ತಿ —

ಅಣುಃ ಪನ್ನಾ ವಿತತಃ ಪುರಾಣೋ

ಮಾರ್ಗಂ ಸ್ಪೃಷ್ಟೋಽನುವಿತ್ತೋ ನುಯೈವ |

ತೇನ ಧೀರಾ ಅಪಿಯನ್ತಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಃ

ಸ್ವರ್ಗಂ ಲೋಕಮಿತ ಊರ್ಧ್ವಂ ವಿಮುಕ್ತಾಃ

|| ೮ ||

೮. ಇಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಿರುತ್ತವೆ : ಅಣುವಾದ ವಿತತವಾದ ಪುರಾಣವಾದ ಮಾರ್ಗವು ನನ್ನನ್ನು ಮುಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ, ನನ್ನಿಂದಲೇ ಅರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಆ (ಮಾರ್ಗ)ದಿಂದ ಧೀರರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳು ವಿಮುಕ್ತರಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವನ್ನು ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ಸೇರುವರು.

ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಫಲವು ತನಗೇ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೮೨. ಅತ್ಮಕಾಮ್ಯಃ ಬ್ರಹ್ಮವಿದೋ ಮೋಕ್ಷಃ ಇತ್ಯೇತಸ್ಮಿನ್ ಅರ್ಥೇ ಮನ್ತ್ರಬ್ರಾಹ್ಮಣೋಕ್ತೇ ವಿಸ್ತರಪ್ರತಿಪಾದಕಂ ಏತೇ ಶ್ಲೋಕಾ ಭವನ್ತಿ | ಅಣುಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮಃ ಪನ್ನಾಃ | ದುರ್ವಿಜ್ಞೇಯತ್ವಾತ್ | ವಿತತಃ ವಿಸ್ತೀರ್ಣಃ | ವಿಸ್ಪಷ್ಟ ತರಣಹೇತುತ್ವಾದ್ವಾ 'ವಿತತಃ' ಇತಿ | ಪಾರಾನ್ತರಾತ್ * | ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಃ

1. ಈ ಸ್ತೂತಿ ಯಾವವೆಂಬುದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ, ಸಂನ್ಯಾಸವು ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಕರ್ಮದಂತೆಯೇ ಹೊರತು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದೂ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಭಾವ.

2. ಜ್ಞಾನವು ಪಕ್ಕವಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವದಕ್ಕೆ ಸಂನ್ಯಾಸವೂ ಅಂತರಂಗಸಾಧನ, ಅದ್ದರಿಂದ ವಿವಿಧವಾಸಂನ್ಯಾಸವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೇ ಹೊರತು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಲ್ಲ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಜನಕನು ಕೇಳಬೇಕಾದದ್ದಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವ. ಜ್ಞಾನಪರಿಪಾಕದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಗೀ. ಭಾ. ೧೮-೫೫ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೩೬) ನೋಡಿ

3. ಅಶ್ವಕಾಮಸ್ಯ ಎಂಬ ಪಾಠವೂ ಉಂಟು.

4. ಅನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.

ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗಃ | ಪುರಾಣಃ ಚಿರಂತನಃ | ನಿತ್ಯಶ್ರುತಿಪ್ರಕಾಶಿತತ್ವಾತ್ | ನ ತಾರ್ಕಿಕಬುದ್ಧಿಪ್ರಭವಕುದೃಷ್ಟಿಮಾರ್ಗವತ್ ಅವಾರ್ತಕಾಲಿಕಃ | ಮಾಂ ಸ್ಪೃಷ್ಟಃ | ಮಯಾ ಲಬ್ಧಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಯೋ ಹಿ ಯೇನ ಲಭ್ಯತೇ ಸ ತಂ ಸ್ಪೃಶತೀವ ಸಂಬಂಧ್ಯತೇ | ತೇನ ಅಯಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಲಕ್ಷಣಃ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಃ ಮಯಾ ಲಬ್ಧತ್ವಾತ್ ಮಾಂ ಸ್ಪೃಷ್ಟಃ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ | ನ ಕೇವಲಂ ಮಯಾ ಲಬ್ಧಃ, ಕಿಂ ತು ಅನುವಿತ್ತೋ ಮಯೈವ | ಅನುನೇದನಂ ನಾಮ ವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಪರಿಪಾಕಾನೇಕ್ಷಯಾ ಫಲಾನಸಾನತಾ ನಿಷ್ಠಾ, ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ | ಭುಜೀರಿವ ತೃಪ್ತೃವ ಸಾನತಾ ಪೂರ್ವಂ ತು ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಸಂಬಂಧಮಾತ್ರಮೇವ¹ ಇತಿ ವಿಶೇಷಃ | ಕಿಮ್ ಅಸಾವೇವ ಮನ್ತ್ರದೃಗೇಕಃ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಫಲಂ ಪ್ರಾಪ್ತಃ ನಾನ್ಯಃ ಪ್ರಾಪ್ತವಾನ್ ? ಯೇನ ಅನುವಿತ್ತೋ ಮಯೈವ ಇತ್ಯವಧಾರಯತಿ | ನೈಷ ದೋಷಃ | ಅಸ್ಯಾಃ ಫಲಮ್ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಕಮ್ ಅನುತ್ತಮಮ್ ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಸ್ತುತಿಸರತ್ವಾತ್ | ಏವಂ ಹಿ ಕೃತಾರ್ಥಾಭಿಮಾನಕರಮ್² ಆತ್ಮಪ್ರತ್ಯಯಸಾಕ್ಷಿಕಮ್ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಮ್ ಕಿಮತಃಪರಮ್ ಅನ್ಯತ್ ಸ್ಯಾತ್ ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಂ ಸ್ತುತಿಃ | ನ ತು ಪುನರನ್ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮನಿತ್ ತತ್ಪಲಂ ನ ಪ್ರಾಪ್ನೋತೀತಿ | “ತದ್ವ್ಯೋ ಯೋ ದೇವಾನಾಮ್” (೧-೪-೧೦) ಇತಿ ಸರ್ವಾರ್ಥಶ್ರುತೇಃ | ತದೇನ ಆಹ- ತೇನ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಮಾರ್ಗೇಣ ಧೀರಾಃ ಪ್ರಜ್ಞಾವಂತಃ | ಅನ್ಯೇಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಪಿಯನ್ತಿ ಅಪಿಗಚ್ಛಂತಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಫಲಂ ಮೋಕ್ಷಂ ಸ್ವರ್ಗಂ ಲೋಕಮ್ | ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಶಬ್ದಃ ತ್ರಿವಿಷ್ಟಪಮಾಚ್ಛಪಿ ಸನ್ ಇಹ ಪ್ರಕರಣಾತ್ ಮೋಕ್ಷಾಭಿಧಾಯಕಃ | ಇತಃ ಅಸ್ಮಾತ್ ಶರೀರಪಾತಾದ್ ಉರ್ಧ್ವಂ ಜೀವಂತ ಏವ ವಿನುಕ್ತಾಃ ಸಂತಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆತ್ಮಕಾಮನಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷ(ವಾಗುವದು) ಎಂದು ವಂತ್ರಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳುಂಟು :

ಅಣುವಾದ ಎಂದರೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ , ಏಕೆಂದರೆ (ಇದು) ತಿಳಿಯುವದಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟವಾದದ್ದು. ವಿತತವಾದ ಎಂದರೆ ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುವ ; ಅಥವಾ ‘ವಿತರಃ’

1. ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿ ಸಂಬಂಧಮಾತ್ರಮೇವ—ಎಂಬ ಅಜ್ಞನ ಪಾರವನ್ನು ತಿದ್ದಿ ಹೀಗೆ ಎರಡು ಪದಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ.

2. ‘ಕೃತಾರ್ಥಾತ್’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆತ್ಮ ಹೆಚ್ಚು.

3. ಆತ್ಮಕಾಮನಾಗುವದಕ್ಕೆ ಆತ್ಮಕಾಮನಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಶ್ರುತಿ ಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಅನುಸರಿಸಿದೆ ; ಆತ್ಮಕಾಮಃ ಎಂಬ ಪಾಠವುಂಟಾ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಇದೆ.

ಎಂಬ ಪಾಠವಿರುವದರಿಂದ ವಿಸ್ವಸ್ತವಾಗಿ ದಾಟುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವದರಿಂದ ವಿತರವಾದ ಎಂದೂ (ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಬಹುದು).¹ ಪುರಾಣವಾದ ಎಂದರೆ ಹಳೆಯದಾದ ; ಏಕೆಂದರೆ (ಇದು) ನಿತ್ಯವಾದ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾದದ್ದು, ತಾರ್ಕಿಕರ ಬುದ್ಧಿ(ಮಾತ್ರ)ದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಕುದೃಷ್ಟಿಯ² ಮಾರ್ಗಗಳಂತೆ ಈಚಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಪ್ರಕಾಶಿತವಾದದ್ದಲ್ಲ). (ಇಂಥ) ಮಾರ್ಗವು, ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಾದ ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗವು ನನ್ನನ್ನು ಮುಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ, ನನಗೆ ಸಿಕ್ಕಿರುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಯಾವದು ಯಾವನಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿರುತ್ತದೆಯೋ ಅದು ಅವನನ್ನು ಮುಟ್ಟುತ್ತದೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ (ಅವನಿಗೆ) ಸಂಬಂಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಸ್ವರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗವು ನನಗೆ ಸಿಕ್ಕಿರುವದರಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಮುಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ ಎಂದಿರುತ್ತೇನೆ.

ನನಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದೆ ಎಂಬುದಿಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ನನ್ನಿಂದಲೇ ಅರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಅನುವೇದನವು ಎಂದರೆ ವಿದ್ಯೆಯು ಪರಿಪಾಕವಾದ್ದರಿಂದ ಫಲದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗಾಣುವದು, ನಿಷ್ಕೆಯು, ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ; ಊಟವು ತೃಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗಾಣುವಂತೆ(ಯೇ ಇದು). ಇದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೋ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎಂದರೆ (ಜ್ಞಾನದ) ಬರಿಯ ಸಂಬಂಧವೇ.³

(ಆಕ್ಷೇಪ):- ಈ ಮಂತ್ರದ್ರವ್ಯವಾದ (ಋಷಿ)ಯೊಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆದನೆ, ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲವೆ? 'ನನ್ನಿಂದಲೇ ಅರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ' ಎಂದು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದಾನಲ್ಲ!

(ಪರಿಹಾರ):- ಇದೇನೂ ತಪ್ಪಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ ಇದರ ಫಲವು ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಕವಾದದ್ದು⁴, (ಇದಕ್ಕಿಂತ) ಹೆಚ್ಚಿನದಿಲ್ಲ, ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು

1. ಯಥಾಶ್ರುತವಾಗಿ ಕನ್ನಡಿಸಿದ್ದಿದೆ. 'ವಿಸ್ವಸ್ತತರಣಹೇತುವಾ, ವಿತರಃ ಇತಿ ಪಾಠಾನ್ತರಾತ್' ಎಂದಿದ್ದರೆ ಸರಳವಾಗಿ ಅನ್ವಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

2. ಮನು. ೧೨-೯೫ರ ಸೂಚನೆ.

3. ತನ್ನ ಅನುಭವರೂಪವಾದ ನಿಶ್ಚಯದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗಾಣುವದೇ ಜ್ಞಾನದ ನಿಷ್ಕೆ ; ಚಿತ್ತವಿಶುದ್ಧಿ, ಅಮಾನಿತ್ವಾದಿಗಳು, ಇವುಗಳಿಂದಂಟಾದ ಜ್ಞಾನವು ಸರ್ವಕರ್ಮಸಂನ್ಯಾಸದಿಂದ ಪರಿಪಕ್ವವಾಗುವದು. ಗೀ. ಭಾ. ೧೮-೫೫ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೬೬)ನ್ನು ನೋಡಿ. ಸಂನ್ಯಾಸವು ಜ್ಞಾನಪರಿಪಾಕಕ್ಕೆ ಅಂಗವೆಂದು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂದೆ ಭಾ. ಭಾ. ೨೮೧ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಬರಿಯ ಜ್ಞಾನವು ಎಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಬಂದದ್ದು ; ಇದು ತನ್ನ ಅನುಭವಕ್ಕೂ ಬಂದದ್ದು ಎಂದು ಭಾವ. ಅನುವೇದನ, ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತಾಪಾದನ - ಇವು ಪರ್ಯಾಯಗಳು, ಭಾಂ. ಭಾ. ೮-೭-೧ನ್ನು ನೋಡಿ.

4. ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಕ, ಆತ್ಮಪ್ರತ್ಯಯಿಕ - ಮುಂತಾದವುಗಳು ಸ್ವಾನುಭವಗಮ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳು. ಗೀ. ಭಾ. ೧೩-೩೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೦೧)ನ್ನು ನೋಡಿ.

ಹೊಗಳುವದರಲ್ಲಿ (ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ) ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದೆ. ಹೀಗೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವು ಕೃತಾರ್ಥನೆಂಬ ಅಭಿಮಾನವನ್ನುಂಟುಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು, ತನ್ನ ಅರಿವೇ (ಇದಕ್ಕೆ) ಸಾಕ್ಷಿ, ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಮತ್ತು ಯಾವದಿದ್ದೀತು ? -ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೊಗಳಿರುತ್ತಾನೆ. ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಅದರ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲವೆಂದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ “ಅಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವಯಾವನು (ಅರಿತನೋ ಅವನೇ ಅದಾದನು)” (೧-೪-೧೦) ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ (ಅದರ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ).

ಅದನ್ನೇ (ಶ್ರುತಿಯು) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ: ಅದರಿಂದ, (೪) ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಧೀರರು ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರು, ಬೇರೆಯ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಎಂದರ್ಥ. (ವಿಮುಕ್ತರಾಗಿ, ಎಂದರೆ) ಬದುಕಿರುವಾಗಲೇ ವಿಮುಕ್ತರಾಗಿದ್ದವರೇ ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ಈ ಶರೀರವು ಬಿದ್ದ ಬಳಿಕ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯ ಫಲವಾದ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವನ್ನು ಸೇರುವರು, ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವರು.¹ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಮೂರನೆಯ ಲೋಕವನ್ನು ಹೇಳುವ (ಶಬ್ದ)ವಾಗಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಕರಣ(ವಶ)ದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಚಕವು.²

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಸ್ಮಿಂಚ್ಛಾನ್ಮುತನೀಲಮಾಹುಃ ಪಿಜ್ಜಲಂ ಹರಿತಂ ಲೋಹಿತಂ ಚ |
ಏಷ ಪನ್ನಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಹಾನುವಿತ್ತಸ್ತೇಸೈತಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್
ಪುಣ್ಯಕೃತ್ತ್ವೈಜಸತ್ತ್ವ || ೯ ||

೯. ಅದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಯದೆಂದೂ ನೀಲವೆಂದೂ ಕಂದುಬಣ್ಣವೆಂದೂ ಹಸುರೆಂದೂ ಕೆಂಪೆಂದೂ ಹೇಳುವರು. ಈ ಮಾರ್ಗವು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಂದ ಅನುವಿತ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ; ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯೂ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದವನೂ ತೈಜಸನೂ ಈ (ಮಾರ್ಗ)ದಿಂದ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ.

1. ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿದ್ದು, ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವನು ಎಂದು ೪-೪-೬ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಇದು.

2. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಪ್ರಕರಣವು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವದಕ್ಕಿಂದೇ ಬಂದಿದೆ, ಸ್ವರ್ಗವನ್ನಲ್ಲ.

ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಉಪಾಸಕರ ಮತಭೇದ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೮೩. ತಸ್ಮಿನ್ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಮಾರ್ಗೇ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿರ್ಮುಮುಕ್ಷಾಣಾಮ್ | ಕಥಮ್ ? ತಸ್ಮಿನ್ ಶುಕ್ಲಂ ಶುದ್ಧಂ ವಿಮಲಮ್ ಆಹುಃ ಕೇಚಿನ್ಮುಮುಕ್ಷವಃ | ನೀಲಮನ್ಯೇ, ಪಿಬ್ಬಲಮನ್ಯೇ ಹರಿತಂ ಲೋಹಿತಂ ಚ ಯಥಾ ದರ್ಶನಮ್ | ನಾಡ್ಯಸ್ತು ಏತಾಃ ಸುಷುಮ್ನಾದ್ಯಾಃ ಶ್ಲೇಷ್ಮಾದಿರಸಸಂಪೂರ್ಣಾಃ “ಶುಕ್ಲಸ್ಯ ನೀಲಸ್ಯ ಪಿಬ್ಬಲಸ್ಯ” (೪-೩-೨೦) ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ | ಅದಿತ್ಯಂ ವಾ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಮ್ ಏವಂವಿಧಂ ಮನ್ಯಂತೇ | “ಏಷ ಶುಕ್ಲ ಏಷ ನೀಲಃ” (ಭಾಂ. ೮-೬-೧) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯನ್ತರಾತ್ | ದರ್ಶನಮಾರ್ಗಸ್ಯ ಚ ಶುಕ್ಲಾದಿವರ್ಣಾಸಂಭವಾತ್ | ಸರ್ವಥಾಽಪಿ ತು ಪ್ರಕೃತಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಮಾರ್ಗಾತ್ ಅನ್ಯ ಏವ ಏತೇ ಶುಕ್ಲಾದಯಃ | ನನು ಶುಕ್ಲಃ ಶುದ್ಧೋಽದ್ವೈತಮಾರ್ಗಃ | ನ | ನೀಲಪೀತಾದಿಶಬ್ದೈಃ ವರ್ಣವಾಚಕೈಃ ಸಹ ಅನುದ್ರವಣಾತ್ | ಯಾನ್ ಶುಕ್ಲಾದೀನ್ ಯೋಗಿನಃ ಮೋಕ್ಷಪಥಾನ್ ಆಹುಃ ನ ತೇ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಾಃ | ಸಂಸಾರವಿಷಯಾ ಏವ ಹಿ ತೇ | “ಚಕ್ಷುಸ್ಸೋ ವಾ ಮೂರ್ಧ್ನೋ ವಾನ್ಯೇಭ್ಯೋ ವಾ ಶರೀರದೇಶೇಭ್ಯಃ” (೪-೪-೨) ಇತಿ ಶರೀರದೇಶಾತ್ ನಿಸರಣಸಂಬಂಧಾತ್ | ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಲೋಕಪ್ರಾಪಕಾ ಹಿ ತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಮಾರ್ಗದ (ವಿಷಯ)ದಲ್ಲಿ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಅದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಮುಮುಕ್ಷುಗಳು ಬಿಳಿಯದು, ಶುದ್ಧವಾದದ್ದು ನಿರ್ಮಲವಾದದ್ದು - ಎನ್ನುವರು, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ನೀಲವೆನ್ನುವರು, ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಕಂದುಬಣ್ಣದ್ದು (ಎನ್ನುವರು), ಹಸುರು, ಕೆಂಪು ಎಂದೂ ಅವಲವರ ಉಪಾಸನೆಗನುಗುಣವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಆದರೆ ಇವು ಶ್ಲೇಷ್ಮವೇ ಮುಂತಾದ ರಸಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಸುಷುಮ್ನ ಮುಂತಾದ ನಾಡಿಗಳೇ; ಏಕೆಂದರೆ “ಬಿಳಿಯ, ನೀಲವಾದ, ಕಂದುಬಣ್ಣದ (ರಸದಿಂದ ತುಂಬಿದ)” (೪-೩-೨೦) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.^೨ ಅಥವಾ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗವಾಗಿರುವ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಇಂಥವನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ (ಎಂದಾದರೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಬಹುದು); ಏಕೆಂದರೆ “ಇವನೇ

1. ಇದು ಹರಿತಾದಿ ಎಂದಿರಬೇಕೆ? ಅನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.

2. ಅದ್ದರಿಂದ ನಾಡಿಯಿಂದ ಉಪಾಸಕರು ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗಗಳಿವು ಎಂದು ಭಾವ.

ಬಿಳಿಯವನು, ಇವನೇ ನೀಲನು ” (೮-೬-೧) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಬೇರೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಿದೆ.¹ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಿಳಿಯಬಣ್ಣವೇ ಮುಂತಾದದ್ದಿರುವದು ಸಂಭವಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೇ ಆಗಲಿ² ಪ್ರಕೃತವಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾ ಮಾರ್ಗಕ್ಕಿಂತ ಈ ಶುಕ್ಲಾದಿ(ಮಾರ್ಗ)ಗಳು ಬೇರೆಯೇ (ಸರಿ).

(ಅಕ್ಷೇಪ):- (ಇಲ್ಲಿ) ಬಿಳಿಯದು ಎಂದರೆ ಶುದ್ಧವಾದ ಅದ್ವೈತ ಮಾರ್ಗವಲ್ಲವೆ ?

(ಸರಿಹಾರ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನೀಲ, ಹಳದಿ -ಮುಂತಾದ ಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಬ್ದಗಳೊಡನೆ ಇದನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.³

ಶುಕ್ಲವೇ ಮುಂತಾದ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಗಳೆಂದು ಯೋಗಿಗಳು⁴ ಹೇಳುತ್ತಿರುವರಲ್ಲ, ಅವು ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲ ; ಅವು ಸಂಸಾರವಿಷಯದ (ಮಾರ್ಗ)ಗಳೇ (ಆಗಿರುತ್ತವೆ). ಏಕೆಂದರೆ “ಕಣ್ಣಿನಿಂದಲೋ, ನೆತ್ತಿಯಿಂದಲೋ, ಅಥವಾ ಬೇರೆಯ ಶರೀರಪ್ರದೇಶಗಳಿಂದಲೋ (ಹೊರಡುತ್ತಾನೆ)” (೪-೪-೨) ಎಂದು ಶರೀರದ ಅವಯವಗಳಿಂದ ಹೊರಡುವನೆಂದು (ಶರೀರ)ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ⁵, ಅವು ಬ್ರಹ್ಮ(ಲೋಕವೇ) ಮುಂತಾದ ಲೋಕಗಳನ್ನು ದೊರಕಿಸುವವಾಗಿರುತ್ತವಲ್ಲವೆ ?

1. ‘ಎಷ ಶುಕ್ಲಃ’ ಎಂದು ಛಾಂಪೋಗ್ಯದಲ್ಲಿಲ್ಲ, ಲೇಖಕರ ಪ್ರಮಾದದಿಂದ ಈ ಮಾತು ಬಂದು ಸೇರಿದೆಯೋ ಅಥವಾ ಉಪಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಅಚಾರ್ಯರು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೋ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ.

2. ಈ ಎರಡರಲ್ಲಿ ಯಾವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನೇ ಹಿಡಿದರೂ.

3. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಶುಕ್ಲವರ್ಣದ ರಸದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಾಡಿಯನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ. ‘ವೀತಸ್ಯ’ ಎಂಬುದು ಮೂಲದಲ್ಲಿಲ್ಲ; ಹರಿತ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬರೆದವರ ಕೈತಪ್ಪಿನಿಂದ ಬಿದ್ದಿರಬಹುದೆ ?

4. ಉಪಾಸಕರು ಎಂದರ್ಥ.

5. ಪ್ರಕೃತಮಾರ್ಗದ⁶ ಪ್ರಾಣಗಳು ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವದಿಲ್ಲ, ಇಲ್ಲಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋಗುತ್ತವೆ ಎಂದಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶುಕ್ಲಾದಿಗಳು ಈ ಮಾರ್ಗಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವೇ ಎಂದರ್ಥ. ಹಿಂದಿನ (೪-೪-೨) ಕಂಡಿಕೆಗೇ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿರುವದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಯೋಗಿಗಳು ಉಪಾಸಕರೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ; ಇಲ್ಲಿ ಯೋಗಶಂತ್ರದ ಪರಾಮರ್ಶವೇನೂ ಇಲ್ಲ.

6. ಯಾವ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕೋ ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾದ ಅವಯವದಿಂದ ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ನೆತ್ತಿಯಿಂದ ಹೋಗುವವನು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ೪-೪-೨ರ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದೆ. ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಡುವದು, ಆಯಾ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವದು- ಎಂಬ ರೂಪದ ಗತಿಗೆ ಶುಕ್ಲಾದಿಗಳು ಮಾರ್ಗಗಳೇ ಹೊರತು ಪ್ರಕೃತವಾದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೮೪ ತಸ್ಮಾತ್ ಅಯಮೇವ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಃ, ಯ ಆತ್ಮಕಾಮ ತ್ವೇನ ಆಪ್ತಕಾಮತಯಾ ಸರ್ವಕಾಮಕ್ಷಯೇ ಗಮನಾನುಪಪತ್ತೌ ಪ್ರದೀಪ ನಿರ್ವಾಣನತ್ ಚಕ್ಷುರಾದೀನಾಂ ಕಾರ್ಯಕರಣಾನಾಮ್ ಅತ್ಯೈವ ಸಮವ ನಯಃ ಇತಿ ಏವ ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗಃ ಸನ್ನಾಃ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪೇ ಣೈವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇನ ತ್ಯಕ್ತಸರ್ವೈಕಣೇನ ಅನುವಿತ್ತಃ | ತೇನ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾ ಮಾರ್ಗೇಣ ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ ಅನ್ಯೋಽಪಿ ಏತಿ | ಕೇದೃಶೋ ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ ತೇನೈತಿ ಇತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ | ಪೂರ್ವಂ ಪುಣ್ಯಕೃತ್ ಭೂತ್ವಾ ಪುನಃ ಪ್ರಾಪ್ತೌ ಪ್ರಾಪ್ತೋಪಪತ್ತಿಃ ಪರಮಾತ್ಮತೇಜಸಿ ಆತ್ಮಾನಂ ಸಂಯೋಜ್ಯ ತಸ್ಮಿನ್ ಅಭಿನಿವೃತ್ತಸ್ತೈಜಸಶ್ಚ | ಆತ್ಮಭೂತ ಇಹೈವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಈದೃಶೋ ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ ತೇನ ಮಾರ್ಗೇಣೈತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಕಾಮನಾದ್ದರಿಂದ ಆಪ್ತಕಾಮನಾಗಿ ಸರ್ವ ಕಾಮಗಳೂ ಕ್ಷಯವಾಗಲು (ಎಲ್ಲಿಗೂ) ಹೋಗುವದೆಂಬುದು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ¹ ದೀಪವು ಅರಿಹೋಗುವಂತೆ² ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳು ಇಲ್ಲಿಯೇ (ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ) ಸೇರಿಹೋಗುವದೆಂಬ ಇದೇ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗವು.

ಈ ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗವೆಂಬ ದಾರಿಯು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಂದ ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಏಕಣಿಗಳನ್ನೂ ತ್ಯಾಗಮಾಡಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪನೇ ಆಗಿರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಂದ³ ಅರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಮಾರ್ಗದಿಂದ ಬೇರೆಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಜ್ಞಾನಿಯೂ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ.⁴ ಎಂಥ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಅದರಿಂದ ಹೋಗು

1. ಕಾಮಕರ್ಮಗಳಿಂದಲೇ ಜೀವನು ಮತ್ತೊಂದು ದೇಹಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ ; ಆದರೆ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಅವು ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತವೆ.

2. ದೀಪವು ಅರಿಹೋದಾಗ ಅವ್ಯಕ್ತತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಎಂರ್ಥ. ಮುಂ. ಭಾ. ೩-೨-೬ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೧೮) ನೋಡಿ.

3. ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ 'ಬ್ರಹ್ಮಣಾ' ಎಂಬ ಮಾತು ಬರಿಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಹೇಳುವದಿಲ್ಲ, ಬ್ರಹ್ಮಾಭಿನ್ನನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ 'ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಸನ್' ಎಂಬುದರ ಪರಾಮರ್ಶವಿದು.

4. ಹಿಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಮಯೈವ' ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ನಾನೇಬ್ಬನೇ ಅಂತಃಕರಣ ಎಂಬರ್ಥವಿಲ್ಲವೆಂಬದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ ಲಿಂಗವೆಂದು ಭಾವ.

ತ್ತಾನೆ ? ಎಂದರೆ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ ಮೊದಲು ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದವನಾಗಿ, ಅನೇಕ ಪುತ್ರನೇ ಮುಂತಾದ ಏಷಣಿಗಳನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿ, ಪರಮಾತ್ಮನೆಂಬ ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು, ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದಾಗಿಬಿಟ್ಟು ತೈಜಸನಾಗಿರುತ್ತಾನಲ್ಲ, ಇಲ್ಲಿಯೇ ಅಶ್ವನಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವನಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ ; ಇಂಥ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಆ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ.^೨

ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದವನು ಎಂದರೆ ಹೇಗೆ ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೫ ನ ಪುನಃ ಪುಣ್ಯಾದಿಸಮುಚ್ಚಯಕರಣೋ ಗ್ರಹಣಮ್ | ವಿರೋಧಾತ್ ಇತ್ಯವೋಚಾಮ | “ಅಪುಣ್ಯಪುಣ್ಯೋಪರಮೇ ಯಂ ಪುನರ್ಭವ ನಿರ್ಭಯಾಃ | ಶಾಂತಾಃ ಸಂನೃಪಿಸೋ ಯಾನ್ತಿ ತಸ್ಮೈ ವೇದಾಂತತನೇ ನಮಃ ||” (ರಾ. ಧ. ೪೭-೫೫) ಇತಿ (ಚ) ಸ್ಮೃತೇಃ “ತೃಜ ಧರ್ಮಮಧರ್ಮಂ ಚ” (ಮೋ. ಧ. ೩೨೯-೪೦) ಇತ್ಯಾದಿಪುಣ್ಯಪುಣ್ಯತ್ಯಗೋಪದೇಶಾತ್ | “ನಿರಾಶಿಷಮನಾರಮ್ಭಂ ನಿರ್ನಮಸ್ಕಾರಮಸ್ತುತಿಮ್ | ಅಕ್ಷೀಣಂ ಪ್ರೇಣ ಕರ್ಮಾಣಂ ತಂ ದೇವಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ವಿದುಃ” (ಮೋ. ಧ. ೨೬೩-೩೪) “ನೈತಾದೃಶಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯಾಸ್ತಿ ವಿತ್ತಂ ಯಥೈಕತಾ ಸಮತಾ ಸತ್ಯತಾ ಚ | ಶೀಲಂ ಸ್ಥಿತಿರ್ದೇವಾನ್ಸಿದ್ಧಾಂತಮಾರ್ಜವಂ ತತಸ್ತತಸ್ತೋಸರನುಃ ಕ್ರಿಯಾಭ್ಯಃ ||” (ಮೋ. ಧ. ೧೭೫-೩೭) ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತಿಭ್ಯಶ್ಚ | ಉಪದೇಕ್ಷ್ಯತಿ ಚ ಇಹಾಪಿ ತು “ಏಷ ನಿತ್ಯೋ ಮಹಿಮಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ ನ ವರ್ಧತೇ ಕರ್ಮಣಾ ನೋ ಕನೀಯಾನ್” (೪-೪-೨೩) ಇತಿ ಕರ್ಮಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವೇ ಹೇತುಮ್ ಉಕ್ತಾ “ತಸ್ಮಾದೇವಂವಿಚ್ಛಾನ್ತೋ ದಂತಃ” (೪-೪-೨೩) ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಸರ್ವಕ್ರಿಯೋಪರಮಮ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಯಥಾವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮೇವ ಪುಣ್ಯಕೃತ್ವಮ್ ||

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತು ಪುಣ್ಯವೇ ಮುಂತಾದ (ಸಾಧನ)ಗಳನ್ನು ಸಮಾಚ್ಛೇಯದಿಂದ ಮಾಡುವವನನ್ನು (ಇಲ್ಲಿ) ಗ್ರಹಿಸಬೇಕಾದ್ದಿಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ (ಜ್ಞಾನ

1. ತೈಜಸನೆಂದರೆ ಧ್ಯಾನಯೋಗಿಯಾದವನು ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದರ್ಥವನ್ನು ವಾರ್ತಿಕ ೫೮ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

2. ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ ; ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹೋಗುವದೆಂಬುದು ವಾಚ್ಯಾರ್ಥಗ್ರಹಣವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಅಗುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ‘ಬ್ರಹ್ಮಾಪ್ಯೇತಿ’ ಎಂಬುದು ಮುಂದೆ ದೇಹಗ್ರಹಣವಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸೇರಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದುಬಿಡುತ್ತಾನೆ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ‘ಹೋಗುತ್ತಾನೆ’ ಎಂದಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು

3. ‘ಇತಿ’ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಇದ್ದರೂ ಸಾಕು.

ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ) ವಿರೋಧವಿದೆ ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುತ್ತೇವೆ.¹ “ಅಪುಣ್ಯವೂ ಪುಣ್ಯವೂ ಇಲ್ಲವಾಗಲು ಯಾವಾತನನ್ನು ಪುನರ್ಜನ್ಮದ ಅಂಜಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಶಾಂತರಾದ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವರೋ ಆ ಮೋಕ್ಷಾತ್ಮನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ !” (ಮಹಾಭಾ.ರಾ.ಧ ೪೭-೫೫) ಎಂದು ಸ್ಮೃತಿಯಿರುವುದರಿಂದಲೂ “ಧರ್ಮವನ್ನೂ ಬಿಡು, ಅಧರ್ಮವನ್ನೂ ಬಿಡು” (ಮೋ. ಧ ೩೨೯-೪೦) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ “ಯಾವ ಆಶೆಯೂ ಇಲ್ಲದ, ಯಾವ ಕರ್ಮವೂ ಇಲ್ಲದ, ನಮಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲದ, ಸ್ತುತಿಯಿಲ್ಲದ, ಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದವನು, ಕರ್ಮಗಳು ಕ್ಷಯವಾಗಿರುವವನು (ಯೋಗೋ) ಅವನನ್ನೇ ದೇವತೆಗಳು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ.” (ಮೋ.ಧ. ೨೬೩-೩೪) “ಒಂಟಿಯಾಗಿರುವದು, (ಸರ್ವರಲ್ಲಿಯೂ) ಸಮಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿರುವದು, ಸತ್ಯವನ್ನು ನುಡಿಯುವದು, ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆ, ಸ್ಥಿರ ಚಿತ್ತವಾಗಿರುವದು, ಹಿಂಸೆಮಾಡದೆ ಇರುವದು, ಸರಳತನ, ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಆಗಾಗಲೇ ಬಿಡುತ್ತಿರುವದು- ಇಂಥ ಧನವು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲ” (ಮೋ.ಧ. ೧೭೫-೩೭) ಮುಂತಾದ ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಂದಲೂ (ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ).² ಇಲ್ಲದೂ “ಇದೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ನಿತ್ಯವಾದ ಮಹಿಮೆಯು ; (ಇದು) ಕರ್ಮದಿಂದ ಬೆಳೆಯುವದಿಲ್ಲ. ಕುಂದುವದೂ ಇಲ್ಲ (೪-೪-೨೩) ಎಂದು (ಇಲ್ಲಿ) ಕರ್ಮಕ್ಕೆ (ಯಾವ) ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳಿ “ಆದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆಂದರಿತವನು ಶಾಂತನೂ ದಾಂತನೂ (ಆಗಿ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಆತ್ಮನನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವನು)” (೪-೪-೨೩) ಎಂದು ಮುಂತಾದ (ವಚನದಿಂದ) ಎಲ್ಲಾ ಕ್ರಿಯೆಗಳೂ ನಿಂತುಹೋಗುವವೆಂಬುದನ್ನು³ ಮುಂದೆ ಉಪದೇಶಿಸಲಾಗುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ (ನಾವು) ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವಂತೆಯೇ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದವನು (ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು).

ಪುಣ್ಯಕೃತ್ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಂತರ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೮೬. ಅಧವಾ ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ ತೇನೈತಿ, ಸ ಪುಣ್ಯಕೃತ್ ತೈಜಸಶ್ಚ

1. ೩-೨-೧೦ ಅನತರಣಿಕೆಯ (ಭಾ.ಭಾ. ೧೬)ರಿಂದ ಇದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸಮುಚ್ಚಯವಾದಿಗಳು ಭತ್ಯಪ್ರಪಂಚರೋ, ಅಥವಾ ಬೇರೊಬ್ಬರೊ- ಎಂಬುದು ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಾಗಲಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ.

2. ಈ ಸ್ಮೃತಿಗಳು ಕರ್ಮಾಭಾವವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತವೆ.

3. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪರತ, ಎಲ್ಲಾ ಏಕಾಣಿಗಳನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟಿರುವವನು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವೂ ಇದೆ. ಏಕಾಣಿಯಿಲ್ಲದೆ ಯಾವ ಕರ್ಮವೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ.

ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ಸ್ತುತಿರೇಷಾ | ಪುಣ್ಯಕೃತಿ ತೈಜಸೇ ಚ ಯೋಗಿನಿ ಮಹಾಭಾಗ್ಯಂ
ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಲೋಕೇ | ತಾಭ್ಯಾಮ್ ಅತೋ ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ ಸ್ತೂಯತೇ | ಪ್ರಖ್ಯಾತ
ಮಹಾಭಾಗ್ಯತ್ವಾತ್ ಲೋಕೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅಥವಾ ಆ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೋಗುವನಲ್ಲ, ಆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯೇ ಪುಣ್ಯ
ವನ್ನು ಮಾಡಿದವನೂ ತೈಜಸನೂ (ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ) ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯ
ಸ್ತುತಿಯಿದು (ಎಂದಾದರೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಬಹುದು). ಪುಣ್ಯವನ್ನು
ಮಾಡಿದ (ಕರ್ಮಿ)ಯಲ್ಲಿಯೂ ತೈಜಸನಾದ ಯೋಗಿಯಲ್ಲಿಯೂ¹ ಮಹಾ
ಭಾಗತ್ವವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ(ವಾಗಿದೆ), ಅವರು ಮಹಾಭಾಗ್ಯವಂತರೆಂದು
ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅವರ (ಸ್ವರೂಪದವನೆಂಬ)ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿ
ಯನ್ನು ಹೊಗಳಿದೆ.²

ಕರ್ಮಕಾಂಡದ ಫಲಕ್ಕಿಂತ ಮೋಕ್ಷವು ಹೆಚ್ಚಿನದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅನ್ಧಂ ತಮಃ ಪ್ರವಿಶಂತಿ ಯೇವಿದ್ಯಾಮುಸಾಸತೇ |

ತತೋ ಭೂಯ ಇವ ತೇ ತನೋ ಯ ಉ ವಿದ್ಯಾಯಾಗ್ಂ ರತಾಃ ||

೧೦. ಯಾರು ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾರೋ
ಅವರು ಅಂಧಂತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಗುವರು ; ಯಾರು ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ರತ
ರಾಗಿರುವರೋ ಅವರು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನದೇ ಆದ
ತಮಸ್ಸನ್ನು (ಹೊಗುವರು).

ಕರ್ಮವೇದವಿದ್ಯೆಗಳ ನಂದೆಯಿಂದ ಮೋಕ್ಷಸ್ತುತಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೭೭ ಅನ್ಧಮ್ ಅದರ್ಶನಾತ್ಮಕಂ ತಮಃ ಸಂಸಾರನಿಯಾಮಕಂ
ಪ್ರವಿಶಂತಿ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಂತೇ | ಕೇ ? ಯೇ ಅವಿದ್ಯಾಂ ವಿದ್ಯಾತೋಽನ್ಯಾಂ

1. ತೇಜೋರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಮಾಡಿ
ಕೊಂಡವನಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದರ್ಥ. ಹಿಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಯ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಯೋಗಶಬ್ದ
ದಂತೆಯೇ ಇದನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

2. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಯೋಗವೆಂದೂ ಯಜ್ಞವೆಂದೂ ತಪಸ್ಸೆಂದೂ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ
ಹೊಗಳಿರುವದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮನದಂದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಲಕ್ಷಣಾಮ್ ಉಪಾಸತೇ ಕರ್ಮ ಅನುವರ್ತಂತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತತಃ ತಸ್ಮಾದಪಿ ಭೂಯ ಇವ ಬಹುತರಮಿವ ತಮಃ ಪ್ರವಿಶಂತಿ | ಕೇ ? ಯ ಉ ವಿದ್ಯಾಯಾಮ್ ಅವಿದ್ಯಾವಸ್ತುಪ್ರತಿಪಾದಿಕಾಯಾಂ ಕರ್ಮಾರ್ಥಾಯಾಂ ತ್ರಯ್ಯಾಮೇವ ವಿದ್ಯಾಯಾಂ ರತಾಃ ಅಭಿರತಾಃ | ವಿಧಿಪ್ರತಿಷೇಧಪರ ಏವ ವೇದೋ ನಾನ್ಯೋಽಸ್ತಿ ಇತಿ | ಉಪನಿಷದರ್ಥಾನಪೇಕ್ಷಿಣಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅಂಧವಾದ ಅಜ್ಞಾನರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಗೊತ್ತಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ, ತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಗುವರು. ಯಾರು ? ಎಂದರೆ ಯಾರು ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಎಂದರೆ ವಿದ್ಯೆಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನರೂಪವಾದದ್ದನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೋ, ಕರ್ಮವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾರೋ¹ (ಅವರು) ಎಂದರ್ಥ. ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಅ (ತಮಸ್ಸಿ)ಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನದೇ ಅದ ಇನ್ನೂ ಬಹಳವಾದ ತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಗುವರು. ಯಾರು ? ಎಂದರೆ ಯಾರು ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅವಿದ್ಯಾವಸ್ತುವನ್ನೇ ತಿಳಿಸುವ ಕರ್ಮಾರ್ಥವಾದ ತ್ರಯಿಾವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿಯೇ ರತರಾಗಿರುವರೋ ಅಭಿರತರಾಗಿರುವರೋ (ಅವರು), ವಿಧಿಪ್ರತಿಷೇಧಪರವಾದ ದ್ದೇ ವೇದವು, ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ವಸ್ತುವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಇರುವವರು² ಎಂದರ್ಥ.

ಅಜ್ಞಾನದ ದುಷ್ಪರಿಣಾಮ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅನನ್ದಾ ನಾಮ ತೇ ಲೋಕಾ ಅನ್ಧೇನ ತಮಸಾಽಽವೃತಾಃ |

ತಾಗ್ಂಸ್ತೇ ಪ್ರತ್ಯಾಭಿಗಚ್ಛಂತ್ಯವಿದ್ವಾಗ್ಂಸೋಽಬುದ್ಧೋ ಜನಾಃ ||

1. ಕರ್ಮವು ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲರೂಪವಾದ ಅವಿದ್ಯೆಯ ಅಧಾರದಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟುವದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದಿದೆ ; ಅವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತಿರುವವರಿಗೆ ಅವಿದ್ಯೆಯೇ ಫಲ. 'ಯೇ ಸಂಭೂತಿಮುಪಾಸತೇ' ಎಂಬ ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾರದ ಸಂಭೂತಿಗೂ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದೇ ಅರ್ಥ, ಏಕೆಂದರೆ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟು ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ ೬೦೧.

2. 'ವೇದವೆಂದರೆ ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಾಧನವು ; ಅಭ್ಯುದಯರೂಪವಾದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಕರ್ಮಕಾಂಡವೇ ವೇದವು, ಅತ್ಮವಸ್ತುಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದದ್ದು ಅರ್ಥವಾದವೇ' ಎಂದು ಉಪನಿಷದ್ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿ ಕರ್ಮಕಾಂಡವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತಿರುವವರಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ ; ಅದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಂಧತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಗುವರು ಎಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಿಂದೆಯಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲ ; ಮೋಕ್ಷವು ಅಂಧತಮಸ್ಸಿನಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದು ನಿತ್ಯಪ್ರಕಾಶವಾದ ಜ್ಯೋತೀರೂಪವಾದದ್ದು ಎಂದು ಅದನ್ನು ಹೊಗಳುವದೇ ಕಂಡಿಕೆಯ ಉದ್ದೇಶ.

೧೧. ಅವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಅಬುಧರೂ ಆದ ಜನರು (ಇಲ್ಲಿಂದ) ಹೋಗಿ ಅನಂದವೆಂಬ ಅಂಧತಮಸ್ಸಿನಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿರುವ ಆ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವರು.

ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಪರಮಾನಂದವು ದೊರಕದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೮೮. ಯದಿ ತೇ ಅದರ್ಶನಲಕ್ಷಣಂ ತಮಃ ಪ್ರವಿಶನ್ತಿ ಕೋ ದೋಷಃ ಇತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ | ಅನನ್ದಾಃ ಅನಾನನ್ದಾಃ ಅಸುಖಂ ನಾಮು ತೇ ಲೋಕಾಃ ತೇನ ಅನ್ಧೇನ ಅದರ್ಶನಲಕ್ಷಣೇನ ತಮಸಾ ಆವೃತಾಃ ವ್ಯಾಪ್ತಾಃ ತೇ ತಸ್ಯ ಅಜ್ಞಾನತಮಸೋ ಗೋಚರಾಃ | ತಾನ್ ತೇ ಪ್ರೇತ್ಯ ನೃತ್ವಾ ಅಭಿಗಚ್ಛಂತಿ ಅಭಿಯಾನ್ತಿ | ಕೇ ? ಯೇ ಅವಿದ್ವಾಂಸಃ | ಕಿಂ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಅನಿದೃಶ್ಯತಾ ಮಾತ್ರೇಣ ? ನೇತ್ಯುಚ್ಯತೇ | ಅಬುಧಃ | ಬುಧೇಃ ಅವಗಮನಾರ್ಹಸ್ಯ ಧಾತೋಃ ಕ್ವಿಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಸ್ಯ ರೂಪಮ್ | ಆತ್ಮಾವಗಮನರ್ಜಿತಾಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಜನಾಃ ಪ್ರಕೃತಾಃ ಏವ | ಜನನಧರ್ಮಿಣೋ ವಾ ಇತ್ಯೇತತ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅವರು ಅಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವಾದ ತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಗುವರುಂದರೆ, ದೋಷ ವೇನು ? ಎಂದರ ಪೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅನಂದ, ಅನಾನಂದ, ಅಸುಖ- ಎಂಬ ಆ ಲೋಕಗಳನ್ನು, ಆ ಅಂಧವಾದ ಅಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವಾದ ತಮಸ್ಸಿನಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿರುವ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ (ಲೋಕಗಳನ್ನು), ಅವರು, ಆ ಅಜ್ಞಾನ ತಮಸ್ಸಿಗೆ ವಿಷಯರಾದವರು, ಅವನ್ನು ಅವರು (ಇಲ್ಲಿಂದ) ಹೋಗಿ, ಸ್ವ ಮೇಲೆ ಪಡೆಯುವರು, ನೇರುವರು. ಯಾರು ? ಎಂದರೆ ಯಾರು ಅವಿದ್ವಾಂಸ ರೋ. (ಅಜ್ಞಾನಿಗಳೋ ಅವರು). ಬರಿಯ ಅಜ್ಞಾನಮಾತ್ರದಿಂದ (ಆ ಲೋಕಗಳನ್ನು ನೇರುವ)ರೇನು ? ಎಂದರೆ, ಹಾಗಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ : ಅಬುಧರು. ಅರಿಯುವದೆಂಬರ್ಥದ ಬುಧ್ ಎಂಬ ಧಾತುವಿಗೆ ಕ್ವಿಪ್ರತ್ಯಯವು ಕೊನೆ ಯಲ್ಲಿದ್ದು (ಅಬುಧಃ ಎಂಬ) ರೂಪ(ವಾಗಿದೆ). ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವರು ಎಂದರ್ಥ.^೨ ಜನರು ಎಂದರೆ ಪ್ರಕೃತರಾದ (ಅಜ್ಞಾನಿಗಳೇ) ; ಅಥವಾ

1. ಪ್ರಾಕೃತಾ ಏವ ಎಂಬುದಕ್ಕಿಂತ ಈ ಶಾರವೇ ಮೇಲು.

2. ಆತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವವರು ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಭಾ. ೨ (ಭಾ. ಭಾ. ೯)ನ್ನು ನೋಡಿ.

(ಜನರು ಎಂದರೆ) ಜನನವೆಂಬ ಧರ್ಮವುಳ್ಳವರು ಎಂದೂ (ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಬಹುದು).¹

ಪರಮಾತ್ಮವಿಜ್ಞಾನದ ಫಲ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಆತ್ಮಾನಂ ಚೇದ್ವಿಜಾನೀಯಾದಯಮಸ್ಮೀತಿ ಪೂರುಷಃ |

ಕಿಮಿಚ್ಛನ್ ಕಸ್ಯ ಕಾಮಾಯ ಶರೀರಮನುಸಂಜ್ವರೇತ್ || ೧೨ ||

೧೨. (ಇಗೋ) ಇವನೇ ನಾನು ಎಂದು ಪುರುಷನು ಆತ್ಮನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡನಾದರೆ, ಏನನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವವನಾಗಿ, ಯಾರೆ ಕಾಮಕ್ಕಾಗಿ, ಶರೀರವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಸಂಜ್ವರಿತನಾದಾನು ?

ಆತ್ಮವಿಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸರ್ವದುಃಖನಾಶ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೮ ಆತ್ಮಾನಂ ಸ್ವಂ ಪರಂ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಮನೀಷಿತಜ್ಞಂ ಹೃತ್ಸ್ಪೃಮ್ ಅಶನಾಯಾದಿಧರ್ಮಾತೀತಂ ಚೇತ್ ಯವಿ ವಿಜಾನೀಯಾತ್ ಸಹಸ್ರೇಷು ಕಶ್ಚಿತ್ | 'ಚೇತ್' ಇತಿ ಆತ್ಮವಿದ್ಯಾಯಾ ದುರ್ಲಭತ್ವಂ ದರ್ಶಯತಿ | ಕಥಮ್ ಅಯಂ ಪರಃ ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಪ್ರತ್ಯಯಸಾಕ್ಷೀ ಯೋ ನೇತಿ ನೇತಿ ಇತ್ಯಾದ್ಯಕ್ಕೋ ಯಸ್ಮಾನ್ನನೋಽಸ್ತಿ ದ್ರಷ್ಟಾ ಶ್ರೋತಾ ಮನ್ತಾ ವಿಜ್ಞಾತಾ ಸಮಃ ಸರ್ವಭೂತಃ ನಿತ್ಯಶುದ್ಧಬುದ್ಧಮುಕ್ತಸ್ವಭಾವಃ ಅಸ್ಮಿ ಭವಾಮಿ ಇತಿ ಪೂರುಷಃ ಪುರುಷಃ | ಸ ಕಿಮ್ ಇಚ್ಛನ್ ತತ್ಸ್ವರೂಪವ್ಯತಿರಿಕ್ತಮಾನನ್ಯದ್ ವಸ್ತು ಫಲಭೂತಂ ಕಿಮಿಚ್ಛನ್ | ಕಸ್ಯ ವಾ ಅನ್ಯಸ್ಯ ಆತ್ಮನೋ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಕಾಮಾಯ ಪ್ರಯೋಜನಾಯ | ನ ಹಿ ತಸ್ಯ ಆತ್ಮನ ಏಷ್ಯವ್ಯಂ ಫಲಮ್ | ನ ಚಾಪಿ ಆತ್ಮನೋಽನೋಽಸ್ತಿ ಯಸ್ಯ ಕಾಮಾಯ ಇಚ್ಛತಿ | ಸರ್ವಸ್ಯ ಆತ್ಮ ಭೂತತ್ವಾತ್ | ಅತಃ ಕಿಮಿಚ್ಛನ್ ಕಸ್ಯ ಕಾಮಾಯ ಶರೀರಮ್ ಅನುಸಂಜ್ವರೇತ್ ಭ್ರಂಶೇತ್ ? ಶರೀರೋಪಾಧಿಕೃತದುಃಖಮ್ ಅನು ದುಃಖೀ ಸ್ಯಾತ್ | ಶರೀರತಾಪಮ್ ಅನುತಪ್ಯೇತ | ಅನಾತ್ಮದರ್ಶಿನೋ ಹಿ ತದ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಸ್ತುಸ್ತ

1 ಜನರು ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಚಕಕ್ಕೆ ಸ್ವಕರಣಬಲದಿಂದ ವಿಶೇಷಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನವೆಂದು ಮೊದಲನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ; ಜನೀ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೇ ಎಂಬ ಛಾತು ವಿಂದ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಅಷ್ಟಾನಿಗಲೆಂಬರ್ಥವು ಬರುವುದು ಎರಡನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ.

ರೇವೋಃ^೧ | ಮಮೇದಂ ಸ್ಯಾತ್, ಪುತ್ರಸ್ಯೇದಮ್, ಭಾರ್ಯಾಯಾ ಇದಮ್
ಇತ್ಯೇವಮ್ ಈಹವಾನಃ ಪುನಃ ಪುನಃ ಜನನವಾರಣಪ್ರಬಂಧರೂಢ
ಶರೀರರೋಗಮನು ರುಜ್ಯತೇ | ಸರ್ವಾತ್ಮದರ್ಶಿನಸ್ತು ತದಸಂಭವಃ
ಇತ್ಯೇತದಾಹ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ತನ್ನ ಆತ್ಮನನ್ನು, ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮನಸ್ಸಿನ (ಯೋಚನೆ)ಯನ್ನೂ
ಬಲ್ಲ, ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ, ಹಸಿವು ಮುಂತಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮೀರಿ
ರುವ,^೨ ಪರಮನಾದ (ಆತ್ಮನನ್ನು), ಸಾವಿರ (ಜನ)ರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಅರಿತು
ಕೊಂಡರೆ,^೩ ಚೇತ್ (ರೆ) ಎಂಬುದು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವು ಸಿಕ್ಕುವದು ಕಷ್ಟ ಎಂಬುದನ್ನು
ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆ (ತಿಳಿದುಕೊಂಡರೆ) ? ಎಂದರೆ, ಈ ಸರ್ವಜೀವರ
ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿಗೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವ,^೪ ನೇತಿ ನೇತಿ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದ
ಯಲ್ಲ, ಅವನಿಗಿಂತ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ದ್ರಷ್ಟೃವಾಗಲಿ ಶ್ರೋತೃವಾಗಲಿ ಮಂತ್ರ
ವಾಗಲಿ ವಿಜ್ಞಾತೃವಾಗಲಿ ಇಲ್ಲ(ವೆಂದು ತಿಳಿಸಿದೆ)ಯಲ್ಲ, ಸಮನೂ, ಸರ್ವ
ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ನಿತ್ಯಶುದ್ಧಬುದ್ಧಮುಕ್ತಸ್ವಭಾವನಾಗಿರುವನಲ್ಲ^೫,
(ಆ ಈ) ಪರಮಾತ್ಮನು (ಅಸ್ಮಿ = ಭವಾಮಿ) ನಾನಾಗಿರುವೆನು ಎಂದು
(ಪೂರುಷಃ = ಪುರುಷಃ) ಪುರುಷನು (ತಿಳಿದುಕೊಂಡರೆ ಎಂದರ್ಥ). ಅವನು
ಏನನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವವನಾಗಿ—ಆ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು
ಫಲವಾಗಿರುವ ವಸ್ತು ಯಾವದನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವವನಾಗಿ—ಅಥವಾ ತನಗಿಂತ
ವ್ಯತಿರಿಕ್ತನಾದ ಯಾವನ ಕಾಮಕ್ಕಾಗಿ, ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ (ಎಂದರ್ಥ).
ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಇಚ್ಛಿಸಬೇಕಾದ ಫಲವಿಲ್ಲ ; ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ
ಬೇರೆಯಾಗಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬನೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದರಲ್ಲಿವೆ, ಅವನ
ಕಾಮಕ್ಕಾಗಿ ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೆ ?— ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮನಾಗಿಬಿಟ್ಟಿರು
ತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಏನನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವವನಾಗಿ, ಯಾರ ಕಾಮಕ್ಕಾಗಿ, ಶರೀರ
ವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಜ್ವರಿತನಾದಾನು ? ಶರೀರವೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯಿಂದಾದ ದುಃಖ

1. ಅನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.

2. ಈ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ತಾನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು
ಸೂಚಿಸುವದಕ್ಕೆ ಬಂದಿವೆ.

3. ಗೀ. ೭-೩ರ ಸೂಚನೆ.

4. ಈ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಆತ್ಮನ ಏಕತ್ವವೂ ಅಸಂಗತ್ಯವೂ ನಿತ್ಯತ್ವವೂ ಜೈತನ್ಯ
ಸ್ವರೂಪವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

5. ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಹೇಳಿರುವ ಧರ್ಮಗಳೆಲ್ಲ ಪರಮಾತ್ಮನವೆಂದು ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿ
ನಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ತಿಳಿಸಿದೆ.

ವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ದುಃಖಿಯಾದಾನು ? ಶರೀರತಾಪವನ್ನನುಸರಿಸಿ (ತಾನೂ) ಅನುತಪಿಸಿಯಾನು ? ಆತ್ಮದರ್ಶಿಯಲ್ಲದವನಿಗಲ್ಲವೆ, ಆ (ಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತ) ಬೇರೆಯಾಗಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆನ್ನುತ್ತಿರುವದರಿಂದ (ಅದು ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ) ? “ಇದು ನನಗೆ ಆಗಬೇಕು ; ಮಗನಿಗೆ ಇದು, ಹೆಂಡತಿಗೆ ಇದು” ಎಂದು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿರುವದರಿಂದ (ಅವನು) ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಹುಟ್ಟುಹೊಂದುಗಳ ಸಾಲನ್ನು ಏರಿ ಶರೀರದ ರೋಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನರಳುತ್ತಾನೆ.¹ ಆದರೆ ಸರ್ವಾತ್ಮದರ್ಶಿಗೆ ಇದು ಸಂಭವಿಸುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬಿದನ್ನು (ಇಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ.²

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠನು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯಸ್ಯಾನುವಿತ್ತಃ ಪ್ರತಿಬುದ್ಧ ಆತ್ಮಾಃ

ಸ್ಥಿನ್ ಸಂದೇಹೈಃ ಗಹನೇ ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ |

ಸ ವಿಶ್ವಕೃತ್ ಸ ಹಿ ಸರ್ವಸ್ಯ ಕರ್ತಾ

ತಸ್ಯ ಲೋಕಃ ಸ ಉ ಲೋಕ ಏವ || ೧೩ ||

೧೩. ಯಾವನಿಗೆ ಈ ಸಂದೇಹ್ಯವಾದ ಗಹನದಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕಿರುವ ಆತ್ಮನು ಅನುವಿತ್ತನೋ ಪ್ರತಿಬುದ್ಧನೋ, ಅವನೇ ವಿಶ್ವಕರ್ತನು, ಅವನೇ ಎಲ್ಲದರ ಕರ್ತನು. ಅವನದೇ ಲೋಕವು, ಮತ್ತು ಅವನೇ ಲೋಕವೂ (ಅಗಿರುತ್ತಾನೆ).

ಅದ್ವಿತೀಯಪರಮಾತ್ಮನೇ ನಾನು ಎಂದು

ಅನುಸಂಧಾನಮಾಡಬೇಕು

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೯೦ ಕಿಂಚ ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಯ ಅನುವಿತ್ತಃ ಅನುಲಬ್ಧಃ ಪ್ರತಿಬುದ್ಧಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತಃ | ಕಥಮ್ ? ಅಹಮಸ್ಥಿ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಇತ್ಯೇವಂ

1. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನುಸಾರವಾಗಿ ಪಾರವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕನ್ನಡಿಸಿದೆ. “ಅನಾತ್ಮದರ್ಶಿ ಹಿ ತದ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಸ್ತುವನ್ನರೇಪ್ಸುಃ” ಎಂದು ಮಾರವಿದ್ದರೆ ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮದರ್ಶಿಯಲ್ಲದವನು ಆ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು . . . ಎಂದು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾ ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಹುಟ್ಟುಹೊಂದುಗಳ ಸಾಲನ್ನೇರಿ ಶರೀರ ರೋಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ (ತಾನೂ) ನರಳುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ-ಎಂದು ಸರಳವಾಗಿ ಅನ್ವಯವಾಗುವಂತೆ ಕನ್ನಡಿಸಬಹುದಾಗುತ್ತದೆ.

2. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಆತ್ಮಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಶರೀರವಾಗಲಿ, ಕಾಮವಾಗಲಿ, ಶರೀರರೂಪದಿಂದ ತಾಪವಾಗಲಿ ಸಂಭವಿಸುವದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಪ್ರೇನ ಆನಗತ ಆತ್ಮಾ ಅಸ್ಮಿನ್ ಸಂದೇಹ್ಯೇ ಸಂದೇಹೇ ಅನೇಕಾ
ನರ್ಥಸಂಕಟೋಪಚಯೇ ಗಹನೇ ವಿಸಮೇ ಅನೇಕಶತಸಹಸ್ರವಿವೇಕವಿಜ್ಞಾನ
ಪ್ರತಿಪಕ್ಷೇ ವಿಸಮೇ ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ | ಸ ಯಸ್ಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ ಅನುವಿತ್ತಃ ಪ್ರತಿ
ಬೋಧೇನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸ ವಿಶ್ವಕೃತ್, ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಕರ್ತಾ | ಕಥಂ ವಿಶ್ವಕೃತ್ಸಂ
ತಸ್ಯ ? ಕಿಂ ವಿಶ್ವಕೃದಿತಿ ನಾನು ? ಇತ್ಯಾಶಂಕಾ ಆಸ | ಸ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್
ಸರ್ವಸ್ಯ ಕರ್ತಾ ನ ನಾಮುನಾತ್ರನಾ | ನ ಕೇವಲಂ ವಿಶ್ವಕೃತ್ ಪರ
ಸ್ತಯುಕ್ತಃ ಸನ್, ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ತಸ್ಯ ಲೋಕಃ ಸರ್ವಃ | ಕಿಮನ್ಯೋ ಲೋಕಃ,
ಅನ್ಯೋಽಸೌ ಇತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ | ಸ ಉ ಲೋಕ ಏವ | ಲೋಕಶಬ್ದೇನ
ಆತ್ಮಾ ಉಚ್ಯತೇ | ತಸ್ಯ ಸರ್ವ ಆತ್ಮಾ, ಸ ಚ ಸರ್ವಸ್ಯ ಆತ್ಮಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |
ಯ ಏವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇನ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಾ ಪ್ರತಿಬುದ್ಧತಯಾ ಅನುವಿತ್ತಃ ಆತ್ಮಾ
ಅನರ್ಥಸಂಕಟೇ ಗಹನೇ ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ ಸ ನ ಸಂಸಾರೀ ಕಿಂ ತು ಪರ ಏವ |
ಯಸ್ಮಾತ್ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಕರ್ತಾ ಸರ್ವಸ್ಯ ಆತ್ಮಾ, ತಸ್ಯ ಚ ಸರ್ವ ಆತ್ಮಾ | ಏಕ
ಏನ ಆದ್ವಿತೀಯಃ ಪರ ಏವಾಸ್ತೀತಿ ಅನುಸಂಧಾತವ್ಯಃ ಇತಿ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮತ್ತು ಯಾವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ (ಆತ್ಮನು) ಅನುವಿತ್ತನೋ ಅನುಲಬ್ಧ
ನೋ,¹ ಪ್ರತಿಯುದ್ಧಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತ(ನಾಗಿರುವ)ನೋ,² ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ,
'ನಾನೇ ಹರಬ್ರಹ್ಮವು' ಎಂದಿಂತು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಾಗಿಯೇ (ಆತ್ಮನು) ಅರಿಯು
ಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನೋ. ಈ (ಸಂದೇಹ್ಯೇ = ಸಂದೇಹೇ) ಸಂದಿಗ್ಧವಾದ, ಅನೇಕ
ಅನರ್ಥಗಳು ಸೇರಿರುವ ರಾಶಿಯಾಗಿರುವ ಗಹನವಾದ, ಎಂದರೆ ಕಷ್ಟವಾಗಿ
ರುವ, ಅನೇಕ ಶತಸಹಸ್ರ(ಸುಖ್ಯೈರು) ವಿವೇಕವಿಜ್ಞಾನವ ಸ್ತುತಿಪಕ್ಷಗಳಿರು
ವದಿಂದ ಕಷ್ಟವಾಗಿರುವ, (ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ) ಹೊಕ್ಕಿರುವನಲ್ಲ, ಆ (ಆತ್ಮನು)
ಯಾವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಪ್ರತಿಬೋಧದಿಂದ ಅನುವಿತ್ತನಾಗಿರುವನೋ
ಎಂದರ್ಥ ಆ (ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು) ವಿಶ್ವಕರ್ತೃ, ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಕರ್ತನು (ಅವನು)
ವಿಶ್ವಕರ್ತೃನೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ? ಅವನಿಗೆ ವಿಶ್ವಕರ್ತನೆಂದು ಹೆಸರೋ ? ಎಂದು
ಆಶಂಕಿಸಿ (ಉತ್ತರವನ್ನು) ಹೇಳುತ್ತಾನೆ : (ಹಿ = ಯಸ್ಮಾತ್) ಏಕೆಂದರೆ
ಅವನು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಕರ್ತನು, ಬರಿಯ (ಆ) ಹೆಸರಿ(ನವ)ನಲ್ಲ. ಸುಮ್ಮನೆ
ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ವಿಶ್ವಕರ್ತನಾಗಿರುವನೆಂದಲ್ಲ, ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ
ಅವನಿಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ಲೋಕವು. ಲೋಕನೆಂದರೆ ಬೇರೆ, ಇವನು ಬೇರೆ
ಎಂದೇನು ? ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ಅವನು ಲೋಕವೂ (ಆಗಿರು

1 ಶಸ್ತ್ರಾಚಾರ್ಯರ ಉಪದೇಶವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಅಂತುಕೊಂಡಿರುವವನೋ.

2 ಅನುಭವದಿಂದ ಅರಿತಿದಾನೆ. ಬರಿಯ ಹೇಳಿಕೆಯಿಂದಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

ತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ) ಲೋಕಶಬ್ದದಿಂದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.¹ ಅವನಿಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ಆತ್ಮನು, ಮತ್ತು ಅವನೂ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ ಆತ್ಮನು ಎಂದರ್ಥ. ಅನರ್ಥಗಳ ಗುಂಪಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗಹನದಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟನಾಗಿರುವ ಯಾವ ಈ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಪ್ರತಿಬುಧ್ಧನಾದ್ದರಿಂದ (ಅವನಿಗೆ) ಅನುವಿತ್ತ(ನಾಗಿರುವನೋ) ಅವನು ಸಂಸಾರಿಯಲ್ಲ, ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಪರ(ಮಾತ್ಮ)ನೇ ; ಏಕೆಂದರೆ (ಇವನು) ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಕರ್ತನು, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ ಆತ್ಮನು ಮತ್ತು ಅವನಿಗೆ (ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ಆತ್ಮನು. ತನಗೆರಡನೆಯ ದಿಲ್ಲದ ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆಗಿರುವನು ಎಂದು ಅನುಸಂಧಾನಮಾಡಬೇಕು- ಎಂಬುದು ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥವು.²

ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಲಾಭ, ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ನಷ್ಟ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಇಹೈವ ಸನ್ತೋಫ ವಿದ್ವತ್ಸದ್ವಯಂ

ನ ಚೇದವೇದಿರ್ನುಹತೀ ವಿನಷ್ಟಿಃ |

ಯೇ ತದ್ವಿದುರನ್ಯತಾಸ್ತೇ ಭವ

ಸ್ತುರ್ಭೇತರೇ ದುಃಖಮೇವಾಪಿ ಯನ್ತಿ || ೧೪ ||

೧೪. ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಅವನ್ನು ನಾನು ಈಗ ಅರಿತು ಕೊಂಡಿರುತ್ತೇವಲ್ಲ ! ಇಲ್ಲದೆಹೋಗಿದ್ದರೆ, ಅವೇದಿಯಾಗಿ(ರುತ್ತಿದ್ದೆನು), ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿನಾಶ(ವಾಗುತ್ತಿತ್ತು). ಯಾರು ಅವನ್ನು ಅರಿಯುವರೋ ಅವರು ಅಪೃತರಾಗುವರು, ಇನ್ನು ಮಿಕ್ಕವರು ದುಃಖವನ್ನೇ ಸೇರುವರು.

ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೯೧ ಕಿಂಚ ಇಹೈವ ಅನೇಕಾನರ್ಥಸಂಕುಲೇ ಸಂತಃ ಭವಂತಃ
ಅಜ್ಞಾನದೀರ್ಘನಿದ್ರಾಮೋಹಿತಾಃ ಸಂತಃ ಕಥಂಚಿದಿವ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವಮ್

1. ಆತ್ಮನೆಂಬ ಲೋಕವನ್ನೇ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು - ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಆತ್ಮನನ್ನೇ ಲೋಕವೆಂದಿದೆ.

2. ನಾನು ಸಂಸಾರಿಯೆಂದು ತೋರುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅದ್ವಿತೀಯಬ್ರಹ್ಮವೇ ಎಂದು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೇ ಸಂದೇಹವಾದ ಗಹನದಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡವನೇ ಕೃತಕೃತ್ಯನು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ

ಆತ್ಮತ್ವೇನ | ಅಥ ವಿದ್ಯುಃ ವಿಜಾನೀಮಃ | ತತ್ ಏತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಕೃತಮ್ |
ಅಹೋ ವಯಂ ಕೃತಾರ್ಥಾಃ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ | ಯದೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಜಾ
ನೀಮಃ ತನ್ನ ಚೇದ್ ವಿದಿತವನ್ನೋ ವಯಮ್ | ವೇದನಂ ವೇದಃ, ವೇದೋಃ
ಸ್ಯ ಅಸ್ತಿ ಇತಿ ವೇದೀ | ವೇದೀ ಏವ ವೇದಿಃ | ನ ವೇದಿಃ ಅವೇದಿಃ | ತತಃ
ಅಹಮ್ ಅವೇದಿಃ ಸ್ಯಾಮ್ | ಯದ್ಯವೇದಿಃ ಸ್ಯಾಮ್, ಕೋ ದೋಷಃ
ಸ್ಯಾತ್ ? ಮಹತೀ ಅನಂತಪರಮಾಣಾ ಜನ್ಮಮರಣಾದಿಲಕ್ಷಣಾ ವಿನಷ್ಟಿಃ
ವಿನಶನಮ್ | ಅಹೋ ವಯಮ್ ಅಸ್ಮಾತ್ ಮಹತೋ ವಿನಶನಾತ್
ನಿರ್ಮುಕ್ತಾಃ | ಯದ್ ಅದ್ವಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿನಿತವಂತಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಯಥಾ
ಚ ವಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿದಿತ್ವಾ ಅಸ್ಮಾತ್ ವಿನಶನಾತ್ ವಿಸ್ರಮುಕ್ತಾಃ ಏವಂ
(ಯೇ)¹ ತದ್ ವಿದುಃ ಅವೃತಾಸ್ತೇ ಭವಂತಿ | (ಅಥ)² ಯೇ ಪುನಃ ನೈವಂ
ಬ್ರಹ್ಮ ವಿದುಃ ತೇ ಇತರೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ವೋಽಸ್ಯೇ | ಅಬ್ರಹ್ಮವಿದಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |
ದುಃಖಮೇವ ಜನ್ಮಮರಣಾದಿಲಕ್ಷಣಮೇವ ಅಪಿಯುನ್ತಿ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಂತೇ | ನ
ಕದಾಚಿದಪಿ ಅವಿದುಷಾಂ ತತೋ ವಿನಿವೃತ್ತಿಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ದುಃಖಮೇವ ಹಿ
ತ ಆತ್ಮತ್ವೇನ ಉಪಗಚ್ಛಂತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮತ್ತು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಅನೇಕವಾದ ಅನರ್ಥಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ (ಜನ್ಮ
ದಲ್ಲಿಯೇ) ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಇರುವವರಾಗಿ, ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ದೀರ್ಘನಿದ್ರೆಯಿಂದ
ಮೋಹಿತರಾಗಿದ್ದವರಾಗಿ¹ ಹೇಗೋ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಈಗ (ನಮ್ಮ) ಆತ್ಮ
ವೆಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡಿರುತ್ತೇವಲ್ಲ, ಅನುಭವಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಂಡೆವಲ್ಲ ! ಅದನ್ನು
ಎಂದರೆ ಈ ಪ್ರಕೃತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು (ಅನುಭವಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಂಡೆ
ವಲ್ಲ), ಆಹಾ ! ನಾನೇ ಧನ್ಯರು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಯಾವ ಈ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಂಡಿರುವೆವೋ, ಅದನ್ನು
ನಾವು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದೆ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ- (ಅವೇದಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದೆನು) ; ವೇದ ಎಂದರೆ
ಅಂಯುವದು, ವೇದವು ಇರುವವರಿಂದ ಇವನು ವೇದಿಯು ; ವೇದೀ ಎಂಬ
ದನ್ನೇ ವೇದಿ (ಎಂದಿದೆ). ವೇದಿಯಲ್ಲದವನು ಅವೇದಿಯು- ಆಗ ನಾನು

1. ಈ ಮಾತು ಮೂಲಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಬರೆಯುವವರ ಪ್ರಮಾದದಿಂದ ಬಿಟ್ಟು
ಹೋಗಿರಬಹುದು.

2. ಅಥ ಎಂಬ ಈ ಮಾತೂ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರಬೇಕು.

3. ಅವಿದ್ಯಾನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಸಂಸಾರದ ಕನಕವನ್ನು ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದವರ;
ಎಂದರ್ಥ ಮಾಂ. ಕಾ. ಭಾ. ೧-೧೬ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೩) ನ್ನು ನೋಡಿ.

ಅವೇದಿಯಾಗರುತ್ತಿದ್ದೆನು.^೧ ಅವೇದಿಯಾಗದ್ದರೆ ಯಾವ ದೋಷವಾಗು ತ್ತಿತ್ತು ? (ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ) : ಹೆಚ್ಚಿನ ಅನಂತಪರಿಮಾಣದ ಜನ್ಮ ಮರಣರೂಪವಾದ, ವಿನಾಶವು, ಕೇಡು ಆಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆಹಾ ! ನಾವು ಈ ದೊಡ್ಡ ಕೇಡಿನಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾದೆವಲ್ಲ ! ಏಕೆಂದರೆ ಅದ್ವಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡಿರುತ್ತೇನೆ, ಎಂದರ್ಥ.

ಮತ್ತು ನಾವು ಹೇಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಈ ಕೇಡಿನಿಂದ ವಿಮುಕ್ತರಾದೆವೋ, ಹೀಗೆಯೇ ಯಾರು ಅದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವರೋ ಅವರು ಅಮೃತರಾಗುವರು, ಆದರೆ ಯಾರು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವರೋ, ಆ ಮಿಕ್ಕವರು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯವರು, ಬ್ರಹ್ಮ ಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲದವರು ಎಂದರ್ಥ, (ಅವರು) ದುಃಖವನ್ನೇ ಜನ್ಮಮರಣಾದಿ ಸ್ವರೂಪವಾದ (ಸಂಸಾರ)ವನ್ನೇ ಸೇರುವರು, ವಡೆಯುವರು. ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ ಅದರಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು (ಆಗ)ಲಾರದು ಎಂದರ್ಥ. ದುಃಖ ವನ್ನೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಅವರು (ತಮ್ಮ) ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ ?

ಪರಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಭಯ, ಶುಭದೃಷ್ಟಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯದೈತಮನುಸತ್ಯತ್ಯಾತ್ಮಾನಂ ದೇವಮಜ್ಞಾಸಾ |

ಈಶಾನಂ ಭೂತಭವ್ಯಸ್ಯ ನ ತತೋ ವಿಜುಗುಪ್ಸತೇ || ೧೫ ||

೧೫. ಯಾವಾಗ ಭೂತಭವ್ಯಕ್ಕೆ ಈಶಾನನಾದ ಆತ್ಮನಾದ ದೇವನನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅನುದರ್ಶನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವನೋ (ಆಗ) ಅವನಿಂದ ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಚ್ಛಿಸುವದಿಲ್ಲ (ಅಥವಾ ಆಗ ಏನನ್ನೂ ನಿಂದಿಸುವದಿಲ್ಲ).

ಆತ್ಮಾನುದರ್ಶನದ ಫಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೯೨ ಯದಾ ಪುನಃ ಏತಮ್ ಆತ್ಮಾನಮ್ ಕಥಂಚಿತ್ ಪರಮ

1 ಇಲ್ಲಿ ಏಕವಚನವಾಗಲಿ ಬಹುವಚನವಾಗಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲ ; ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲ ದಿದ್ದರೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿಯೇ ನರಳಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಅಸ್ತಯಕ್ಕೆ ಬಹುವಚನವೇ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿರುವದು ಸರಳವಾಗುವದೆಂದು ಅಚಾರ್ಯರು ಮುಂದೆ ಹಾಗೆಯೇ ಬಹುವಚನವನ್ನು ತೋರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

2. ಸಂಸಾರವು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನಾದಿಯೂ ಅನಂತವೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ ; ಅದರೂ ಅದು ಅಸತ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬಾಧಿತವಾಗಬಹುದು.

ಕಾರುಣಿಕಂ ಕಂಚಿತ್ ಆಚಾರ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ತತೋ ಲಬ್ಧಪ್ರಸಾದಃ ಸನ್
ಅನು ಪಶ್ಚಾತ್ ಪಶ್ಯತಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರೋತಿ ಸ್ವಮ್ ಆತ್ಮಾನಂ ದೇವಂ ದ್ಯೋತನ
ವಂತಮ್ | ದಾತಾರಂ ವಾ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಕರ್ಮಫಲಾನಾಂ ಯಥಾ
ಕರ್ಮಾನುರೂಪಮ್ | ಅಜ್ಞಾಸಾ ಸಾಕ್ಷಾತ್ | ಈಶಾನಂ ಸ್ವಾಮಿನಂ ಭೂತ
ಭವ್ಯಸ್ಯ, ಕಾಲತ್ರಯಸ್ಯ ಇತ್ಯೇತತ್ | ನ ತತಃ ತಸ್ಮಾದೀಶಾನಾದ್ ದೇವಾತ್
ಆತ್ಮಾನಂ ವಿಶೇಷೇಣ ಜುಗುಪ್ಸತೇ ಗೋಪಾಯಿತುಮ್ ಇಚ್ಛತಿ | ಸರ್ವೋ ಹಿ
ಲೋಕಃ ಈಶ್ವರಾದ್ ಗುಪ್ತಮ್ ಇಚ್ಛತಿ ಫೇದದರ್ಶಿ | ಅಯಂ ತು ಏಕತ್ವ
ದರ್ಶಿ ನ ಬಿಭೇತಿ ಕುತಶ್ಚನ | ಅತಃ ನ ತವಾ ವಿಜುಗುಪ್ಸತೇ | ಯದಾ
ಈಶಾನಂ ದೇವಮ್ ಅಜ್ಞಾಸಾ ಆತ್ಮತ್ವೇನ ಪಶ್ಯತಿ ನ ತದಾ ನಿಂದತಿ ವಾ
ಕಂಚಿತ್ | ಸರ್ವಮ್ ಆತ್ಮಾನಂ ಹಿ ಪಶ್ಯತಿ | ಸ ಏವಂ ಪಶ್ಯನ್ ಕಮ್
ಅಸೌ ನಿಂದ್ಯತೀತ್ ?

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಯಾವಾಗ ಈ ಆತ್ಮನನ್ನು, ಹೇಗೋ ಪರಮಕಾರುಣಿಕ
ನಾದ ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬ ಆಚಾರ್ಯನನ್ನು ಸೇರಿ ಅವನಿಂದ ಪ್ರಸಾದ
ವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಾಗಿ, (ಅನು) ಆ ಬಳಿಕ (ಪಶ್ಯತಿ) ತನ್ನ ಆತ್ಮ
ನನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವನೋ, ¹ ದೇವನು ಪ್ರಕಾಶವಂತನಾದ,
ಅಥವಾ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲಗಳನ್ನು ಅವರವರ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಕೊಡು
ವವನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ (ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವನೋ), ಭೂತಭವ್ಯಕ್ಕೆ
ಕಾಲತ್ರಯಕ್ಕೆ ಎಂದರ್ಥ ಈಶಾನನೆಂದು ಒಡೆಯನೆಂದು (ಕಂಡುಕೊಳ್ಳು
ವನೋ), (ಆಗ) ಅವನಿಂದ ಆ ಈಶಾನನಾದ ದೇವನಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ
(ಜುಗುಪ್ಸತೇ = ಗೋಪಾಯಿತುಮಿಚ್ಛತಿ) ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಚ್ಛಿಸುವದಿಲ್ಲ.
ಭೇದದರ್ಶಿಯಾದವನು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ಈಶ್ವರನಿಂದ (ಆತ್ಮ)ರಕ್ಷಣೆ
ಯನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಾನಲ್ಲವೆ? ಆದರೆ ಇವನು ಏಕತ್ವದರ್ಶಿಯಾದ್ದ
ರಿಂದ ಏತಕ್ಕೂ ಹೆದರುವದಿಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದ ಆಗ ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳ
ಲಿಚ್ಛಿಸುವದಿಲ್ಲ. ²

1. ನೇರಾಗಿ ನಾನೇ ಆ ಪರಮೇಶ್ವರನು ಎಂಬ ಅನುಭವವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳು
ವನೋ ಎಂದರ್ಥ, ಉಪಾಕರಿಯಿರುವ ಪಡೆಯುವಂತೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು
ಗಟ್ಟಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವನೋ ಎಂದರ್ಥವಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮನು ಯಾವಾಗಲೂ ಸಾಕ್ಷಾ
ತ್ಕಾರಿಯೇ ಇರುತ್ತಾನೆ

2. ಸಂಸಾರಿಯೆಂದು ತಾನು ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಆತ್ಮನು ಪರಮೇಶ್ವರನೇ
ಎಂದರಿತುಕೊಂಡದ್ದರ ಫಲವಿದು.

ಅಥವಾ ಯಾವಾಗ ಈಶಾನನಾದ ದೇವನನ್ನು ಸೃಷ್ಟ್ಯವಾಗಿ (ತನ್ನ) ಆತ್ಮನೆಂದು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ ಆಗ ಯಾರನ್ನೂ ನಿಂದಿಸುವದಿಲ್ಲ (ಎಂದಾದರೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಬಹುದು). ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮನೇ ಎಂದಲ್ಲಿವೆ, ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಹೀಗೆ ಕಾಣುತ್ತಿರುವಾಗ ಇವನು ಯಾವನನ್ನು ನಿಂದಿಸಬಹುದು ?

ಬ್ರಹ್ಮವು ಕಾಲಾತೀತವು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯಸ್ಮಾದರ್ವಾಕ್ಷಂವತ್ಸರೋಹೋಭಿಃ ಪರಿವರ್ತತೇ |

ತದ್ದೇವಾ ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ಜ್ಯೋತಿರಾಯುರ್ಹೋಪಾಸತೇವ್ಯತಮ್ ||

೧೬. ಯಾವನಿಗಿಂತ ಈಚೆಗೇ ಸಂವತ್ಸರವು ಅಹಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುತ್ತಿರುವದೋ, ಜ್ಯೋತಿಗಳಿಗಿಲ್ಲ ಜ್ಯೋತಿಯಾದ ಅವ್ಯತವಾದ ಅದನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಆಯುಸ್ಸೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ದೇವತೆಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಆಯುಸ್ಸೆಂದು

ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾರೆ

(೪೨)

೨೯೩. ಕಿಂಚ ಯಸ್ಮತ್ ಈಶಾನಾತ್ ಅರ್ನಾಕ್ ಯಸ್ಮಾದನ್ಯ ವಿಸಯೇ ಏವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸಂವತ್ಸರಃ ಕಾಲಾತ್ಮಾ ಸರ್ವಸ್ಯ ಜನಿಮತಃ ಪರಿಚ್ಛೇತ್ತಾ ಮನು ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ವನ್ ಅರ್ನಾಗೇವ ವರ್ತತೇ ಅಹೋಭಿಃ ಸ್ವಾವ ಯವೈಃ | ಅಹೋರಾತ್ರೈಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತತ್ ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ಜ್ಯೋತಿಃ ಆದಿತ್ಯಾದಿಜ್ಯೋತಿಷಾಮಃ ಅವಭಾಸಕತ್ವಾತ್, ಆಯುಃ ಇತಿ ಉಪಾಸತೇ ದೇವಾಃ ಅವೃತಂ ಜ್ಯೋತಿಃ | ಅತೋಽನ್ಯತ್ ಪ್ರಿಯತೇ ನ ಹಿ ಜ್ಯೋತಿಃ | ಸರ್ವಸ್ಯ ಹಿ ವಿತತ್ ಜ್ಯೋತಿರಾಯುಃ | ಆಯುರ್ಗುಣೇನ ಯಸ್ಮಾದ್ ದೇವಾಃ ತಜ್ಯೋತಿರ-ವಾಸತೇ ತಸ್ಮಾತ್ ಆಯುಷ್ಮಂತಸ್ತೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ಆಯುಷ್ಯಮೇನ ಆಯುರ್ಗುಣೇನ ಉಪಾಸ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||

1. ಈಶಾನನೆಂದು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವನೋ ಎಂದು ಮೊದಲನೆಯ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಅನ್ವಯ, ಈಶಾನನೇ ತನ್ನ ಆತ್ಮನೆಂದು ಎಂದು ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧ. ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಕತ್ವವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವನೋ ಎಂದೇ ಅರ್ಥ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮತ್ತು ಯಾವ ಈಶಾನನಿಗಿಂತ ಈಚೆಗೇ ಯಾವನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯ (ವಸ್ತುವಿನ) ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಸಂವತ್ಸರನು ಕಾಲರೂಪಿಯಾದ (ಸಂವತ್ಸರನು) ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹುಟ್ಟುಳ್ಳದ್ದನ್ನೂ ಅಳೆಯುವ (ಸಂವತ್ಸರನು), ಯಾವ ನನ್ನು ಅಳೆಯದೆ^೧ ಈಚೆಗೇ ಅಹಸ್ಸುಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಅವಯವಗಳಾದ ಅಹೋ ರಾತ್ರಿಗಳೊಡನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಆ ಜ್ಯೋತಿಗಳ ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು, ಏಕೆಂದರೆ (ಅದು) ಆದಿತ್ಯಾದಿಜ್ಯೋತಿಗಳನ್ನು ಬೆಳಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ^೨ (ಅದನ್ನು) ದೇವತೆಗಳು ಆಯಸ್ಸೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಅನ್ಯತವಾದ (ಆ) ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು (ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ); ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದದ್ದು ಸಾಯುತ್ತದೆ, ಆದರೆ (ಈ) ಜ್ಯೋತಿಯು (ಸಾಯುವದಿಲ್ಲ. (ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಅನ್ಯತವಾದದ್ದು). ಈ ಜ್ಯೋತಿಯು ಎಲ್ಲಿರಿಗೂ ಆಯುಸ್ಸಲ್ಲವೆ? ದೇವತೆಗಳು (ತಮ್ಮ) ಆಯುಸ್ಸೆಂಬ ಗುಣದಿಂದ (ಕೂಡಿದ್ದೆಂದು) ದೇವತೆಗಳು ಅದನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾರಷ್ಟೆ. ಅದರಿಂದ ಅವರು ಆಯುಷ್ಮಂತರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ.^೩ ಆದ್ದರಿಂದ (ದೀರ್ಘವಾದ) ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು ಬಯಸುವವನು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಆಯುರ್ಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ.^೪

ಆತ್ಮನು ಸರ್ವಾರ್ಥವಾದ ಅಮೃತಬ್ರಹ್ಮವೇ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯಸ್ಮಿನ್ ಸಂಜ್ಞಾ ಸಂಜ್ಞಾ ಜನಾ ಅಕಾಶಶ್ಚ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ |

ತಮೇವಮನ್ಯ ಆತ್ಮಾನಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮಾಮೃತೋಽಮೃತಮ್ ||೧೭||

1. ಹಿಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಪರಮೇಶ್ವರನಿಗಿಂತ.
2. ಕಟ್ಟುಬೀಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದೆ ಎಂದರ್ಥ.
3. ಮುಂ. ೨-೨-೧೦ (ಭಾ. ಭಾ. ಅಂ)ನ್ನು ನೋಡಿ. ಸೂರ್ಯಾದಿಜ್ಯೋತಿಗಳಿಂದಾದ ಅಹೋರಾತ್ರಾದಿಗಳು ಹುಟ್ಟಿದ ವಸ್ತುಗಳ ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು ಅಳೆಯುತ್ತವೆ; ಆದರೆ ಆ ಜ್ಯೋತಿಗಳಿಗೂ ಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರುವವರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಅವುಗಳಿಂದಾದ ಕಾಲವು ಅಳೆಯಲಾರದು, ಅವುಗಳ ಆಯುಷ್ಯನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮವು ಅಳೆಯುವದಾಗಿದೆ.
4. ಉಪಾಸನೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಫಲವನ್ನೇ ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ, ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಮೃತರೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿರುವದು ಈ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದಲೇ.
5. ಕಂಡಿಕೆಗೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಆನಾಂತರತಾತ್ಪರ್ಯವೇ ಇದೆ; ಮುಖ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಕಾಲವನ್ನು ಮೀರುತ್ತಾನೆಂಬುದರಲ್ಲಿದೆ.

೧೭. ಯಾವದರಲ್ಲಿ ಐದು ಪಂಚಜನರೂ ಆಕಾಶವೂ ಪ್ರತಿ
ಷ್ಟಿತವಾಗಿವೆಯೋ, ಅದೇ ಆತ್ಮನೇ ಅಮೃತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು
ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ. ಅರಿತದ್ದರಿಂದ ಅಮೃತನು.

ಅಜ್ಞಾನವು ಹೋದರೆ ಆತ್ಮನೇ ಅಮೃತಬ್ರಹ್ಮ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೯೪. ಕಿಂ ಚ ಯಸ್ಮಿನ್ ಯತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಪಜ್ಞಾ ಪಜ್ಞಾಜನಾಃ
ಗಂಧರ್ವಾದಯಃ, ಪಂಚಾಕ್ಷಿವ ಸಂಖ್ಯತಾಃ - ಗಂಧರ್ವಾಃ, ಪಿತರಃ, ದೇವಾಃ,
ಅಸುರಾಃ, ರಕ್ಷಾಸಿ | ನಿಷಾದಪಂಚಮಾ ವಾ ವರ್ಣಾಃ | ಆಕಾಶಶ್ಚ ಅನ್ಯಾ
ಕೃತಾಖ್ಯಾಃ | ಯಸ್ಮಿನ್ ಸೂತ್ರಮ್ ಓತಂ ಚ ಪ್ರೋತಂ ಚ | ಯಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತಿ
ಷ್ಠಿತಃ “ಏತಸ್ಮಿನ್ನು ಖಲ್ವಕ್ಷರೇ ಗಾಗರ್ಭಾಕಾಶಃ” (೩-೮-೧೧) ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ |
ತಮೇವ ಆತ್ಮಾನಮ್ ಅಮೃತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಮಸ್ಯೇ ಅಹಮ್ | ನ ಚಾಹಮ್
ಆತ್ಮಾನಂ ತತೋಽನ್ಯತ್ವೇನ ಜಾನೇ | ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಅಮೃತೋಽಹಂ ಬ್ರಹ್ಮ
ವಿದ್ವಾನ್ ಸನ್ | ಅಜ್ಞಾನಮಾತ್ರೇಣ ತು ಮತೋಽನ್ಯಹಮಾಸಮ್, ತದಪ
ಗಮಾತ್ ವಿದ್ವಾನಹಮ್ ಅಮೃತ ಏವ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮತ್ತು ಯಾವದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಐವರು¹ ಪಂಚಜನರು,
ಗಂಧರ್ವರೇ ಮುಂತಾದವರು — ಗಂಧರ್ವರು, ಪಿತೃಗಳು, ದೇವತೆಗಳು,
ಅಸುರರು, ರಾಕ್ಷಸರು — ಅಥವಾ ನಿಷಾದನೆಂಬ ಐದನೆಯದುಳ್ಳ (ನಾಲ್ಕು)
ವರ್ಣಗಳು (ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುವವೋ), ಅನ್ಯಾಕೃತವೆಂಬ ಆಕಾಶವೂ,
ಸೂತ್ರವು ಯಾವದರಲ್ಲಿ ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ ಆಗಿದೆಯೋ, “ಎಲೈ ಗಾರ್ಗಿಯೆ,
ಇದೇ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿಯೇ ಆಕಾಶವು (ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿದೆ)” (೩-೮-೧೧) ಎಂದು
ಹೇಳಿದೆಯಲ್ಲ, (ಅದೂ) ಯಾವದರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆಯೋ ಅದೇ ಆತ್ಮನೇ
ಅಮೃತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ನಾನು ತಿಳಿದಿರುವೆನು. ನಾನು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ
ಯೆಂದೂ ನಾನು ತಿಳಿದಿರುವದಿಲ್ಲ, ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವವ
ನಾಗಿ ನಾನು ಅಮೃತ(ನಾಗಿರುವೆನು); ಬರಿಯ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ನಾನು
ಮರ್ತ್ಯನಾಗಿದ್ದೆನು. ಅದು ಹೋದದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಯಾದ ನಾನು
ಅಮೃತನೇ.

1. ಪಂಚಪಂಚಜನರು ಎಂದರೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ತತ್ತ್ವಗಳು ಎಂಬ ಸಾಂಖ್ಯರ
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಸೂ. ಭಾ. ೧-೪-೧೧ರಲ್ಲಿ ಖಂಡಿಸಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮವು ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳಿಗೂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಾಯಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಮುತ ಚಕ್ಷುಷಶ್ಚಕ್ಷುರುತ ಶ್ರೋತ್ರಸ್ಯ ಶ್ರೋತ್ರಂ
ಮನಸೋ ಯೇ ಮನೋ ವಿದುಃ | ತೇ ನಿಚಿಕ್ಕೃಬ್ರಹ್ಮ ಪುರಾಣ
ಮಗ್ರ್ಯಮ್ || ೧೮ ||

೧೮. ಪ್ರಾಣದ ಪ್ರಾಣವು, ಮತ್ತು ಚಕ್ಷುವಿನ ಚಕ್ಷುಸ್ಸು, ಶ್ರೋತ್ರದ ಶ್ರೋತ್ರವು, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮನಸ್ಸು- (ಎಂದು) ಯಾರು ಅರಿತಿರುವರೋ ಅವರು ಪುರಾಣವಾದ ಅಗ್ರ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಬಲ್ಲವರು.

ಪ್ರಾಣಾದಿದ್ವಾರದಿಂದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಅರಿಯಬೇಕು

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೯೫. ಕಿಂ ಚ ತೇನ ಹಿ ಚೈತನ್ಯತ್ವಜ್ಯೋತಿಷಾ ಅವಭಾಸ್ಯಮಾನಃ ಪ್ರಾಣಃ ಆತ್ಮಭೂತೇನ ಪ್ರಾಣಿತಿ | ತೇನ ಪ್ರಾಣಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾಣಃ ಸಃ | ತಂ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಮ್ | ತಥಾ ಚಕ್ಷುಷೋಽಪಿ ಚಕ್ಷುಃ | ಉತ ಶ್ರೋತ್ರಸ್ಯಾಪಿ ಶ್ರೋತ್ರಮ್ | ಬ್ರಹ್ಮಶಕ್ತ್ಯಧಿಷ್ಠಿತಾನಾಂ ಹಿ ಚಕ್ಷುರಾದೀನಾಂ ದರ್ಶನಾದಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮ್, ಸ್ವತಃ ಕಾಶ್ಠಲೋಷ್ಟಸಮಾನಿ ಹಿ ತಾನಿ ಚೈತನ್ಯತ್ವ ಜ್ಯೋತಿಃಶೂನ್ಯಾನಿ | ಮನಸೋಽಪಿ ಮನಃ | ಇತಿ ಯೇ ವಿದುಃ, ಚಕ್ಷುರಾದಿ ವ್ಯಾಪಾರಾನುಮಿತಾಸ್ತಿತ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಾನಂ ನ ವಿಷಯಭೂತಂ ಯೇ ವಿದುಃ, ತೇ ನಿಚಿಕ್ಕೃಃ ನಿಶ್ಚಯೇನ ಜ್ಞಾತವಂತಃ ಬ್ರಹ್ಮ ಪುರಾಣಂ ಚಿರಂತನಮ್, ಅಗ್ರ್ಯಮ್ ಅಗ್ರೇ ಭವಮ್ | “ತದ್ಯದಾತ್ಮವಿದೋ ವಿದುಃ” (ಮುಂ. ೨-೨-೧೦) ಇತಿ ಹಿ ಅರ್ಥವರ್ಣೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮತ್ತು ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪವಾದ ಆ ಜ್ಯೋತಿಯಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಬೆಳಗ ಲ್ಲಟ್ಟು, (ತನ್ನ) ಆತ್ಮಭೂತನಾದ (ಅದರಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ), ಪ್ರಾಣವು ಪ್ರಾಣನ (ವ್ಯಾಪಾರ)ವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವದು? ಅದರಿಂದ ಆ (ಪರಮಾತ್ಮನು) ಪ್ರಾಣಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಣನು; ಆ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಣನು¹ (ಎಂದು); ಹೀಗೆಯೇ

1. ಈ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳೇ ಪಂಚಜನರು ಎಂದು ಬ್ರ. ಸೂ. ೧-೪-೧೨ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮಾರ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ೧-೪-೧೨ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೬೩) ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿಗೂ ಚಕ್ಷುವು. ಮತ್ತು ಶ್ರೋತ್ರಕ್ಕೂ ಶ್ರೋತ್ರವು (ಎಂದು)- ಬ್ರಹ್ಮಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಅಧಿಷ್ಠಿತವಾಗಿಯೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ನೋಡುವದೇ ಮುಂತಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ(ವುಂಟಾಗಿರುವದು)? ಚೈತನ್ಯಾತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅವು ಸ್ವತಃ ಕಟ್ಟಿಗೆ, ಮಣ್ಣುಹೆಂಟೆ- ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಸಮವೇ ಅಲ್ಲವೆ?— ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಮನಸ್ಸು ಎಂದು ಯಾರು ತಿಳಿಯುವರೋ, ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳ ನ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಅನುಮಿತವಾದ ಇರವುಳ್ಳ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನೆಂದು ಯಾರು ಅರಿತಿರುವರೋ, (ಏತಕ್ಕಾದರೂ) ವಿಷಯನಾಗಿರುವನೆಂದು ಯಾರು ಅರಿತಿರುವದಿಲ್ಲವೋ ಅವರು ಪುರಾಣವಾದ, ಅನಾದಿಯಾದ, ಅಗ್ರ್ಯವಾದ ಮೊದಲೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಬಲ್ಲವರು, (ನಿಚಿಕ್ಕು:) ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಅರಿತಿರುವವರು. “ಅದು ಯಾವದೆಂಬುದನ್ನು ಆತ್ಮವಿದರೇ ಬಲ್ಲರು” (೨-೨-೧೦) ಎಂದಲ್ಲವೆ, ಅರ್ಥವರ್ಣದಲ್ಲಿದೆ ?”

ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮದ ಅನುದರ್ಶನ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಮನಸೈವಾನುದೃಷ್ಟ್ಯಂ ನೇಹ ನಾನಾಸ್ತಿ ಕಂಚನ |

ಮೃತ್ಯೋಃ ಸ ಮೃತ್ಯುಮಾಪ್ನೋತಿ ಯ ಇಹ ನಾನೇವ ಪಶ್ಯತಿ || ೧೯ ||

೧೯. ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ (ಇದನ್ನು) ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ನಾನಾ ಆದದ್ದು ಯಾವದೂ ಇಲ್ಲ. ಯಾವನು ಇಲ್ಲಿ ನಾನಾ ಇರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಾನೋ ಅವನು ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ವಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಅದ್ವೈತಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು

(ಭಾಷ್ಯ)

ತದ್ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನೇ ಸಾಧನಮ್ ಉಚ್ಯತೇ | ಮನಸೈವ ಪರಮಾರ್ಥ

1. ಕರಣಗಳಿಗೆ ಸ್ವತಃ ಚೈತನ್ಯವಿಲ್ಲ, ಆತ್ಮಚೈತನ್ಯದ ಬೆಳಕಿನ ಆಭಾಸವೇ ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ವಿಷಯವನ್ನು ಬೆಳಗುವದು ಎಂದರ್ಥ. ಕೇ. ಭಾ. ೧-೧-೩ನ್ನು ನೋಡಿ

2. ಇಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವೆಂದೇನೂ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮನು ವಿಷಯವಲ್ಲವೆಂದೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಆಯಾ ಅರಿವನ್ನು ನೆತನವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದಿಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ. ಕೇ. ಭಾ. ೨-೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೪)ನೋಡಿ.

3. ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನೆಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡವರೇ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಅರಿತವರು, ವಿಷಯವಾಗಿ ಅರಿತವರಲ್ಲ ಎಂದು ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.

ಜ್ಞಾನಸಂಸ್ಕೃತೇನ ಆಚಾರ್ಯೋಪದೇಶಪೂರ್ವಕಂ ಚ ಅನುದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ |
ತತ್ರ ಚ ದರ್ಶನವಿಷಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ನೇಹ ನಾನಾ ಅಸ್ತಿ ಕಿಂಚನ ಕಿಂಚಿದಪಿ |
ಅಸತಿ ನಾನಾತ್ವೇ ನಾನಾತ್ವಮ್ ಅಧ್ಯಾರೋಪಯತಿ ಅವಿದ್ಯಯಾ | ಸಃ
ಮೃತ್ಯೋಃ ಮರಣಾತ್ ಮೃತ್ಯುಂ ಮರಣಮ್ ಅಪ್ನೋತಿ | ಕೋಽಸೌ ?
ಯಃ ಇಹ ನಾನೇವ ಪಶ್ಯತಿ | ಅವಿದ್ಯಾಧ್ಯಾರೋಪಣವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ನಾಸ್ತಿ
ಪರಮಾರ್ಥತೋ ದ್ವೈತಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಕಾಣುವದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ : ಮನಸ್ಸು
ನಿಂದಲೇ ಪರಮಾರ್ಥಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತವಾದ (ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ)
ಮತ್ತು ಆಚಾರ್ಯೋಪದೇಶಪೂರ್ವಕನಾಗಿಯೇ ಅನುದರ್ಶನಮಾಡಿ
ಕೊಳ್ಳಬೇಕು¹. ಮತ್ತು ಆ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ, ಇಲ್ಲಿ,
ನಾನಾತ್ವವು ಯಾವದೂ ಒಂದಿಷ್ಟೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ, ನಾನಾತ್ವವು ಇಲ್ಲದೆ
ಇದ್ದರೂ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ನಾನಾತ್ವವನ್ನು ಅಧ್ಯಾರೋಪಮಾಡಿಕೊಂಡಿರು
ತ್ತಾನೆ² ಅವನು (ಒಂದು) ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಸಾವಿನಿಂದ (ಇನ್ನೊಂದು)
ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಸಾವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ ಅವನು ಯಾರು ? ಎಂದರೆ
ಯಾವನು ಈ (ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ) ನಾನಾತ್ವವು (ಇರು)ವಂತೆ (ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ)
ಕಾಣುವನೋ ಅವನು. ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಅಧ್ಯಾರೋಪಮಾಡಿಕೊಂಡಿರು
ವದೇ ಹೊರತು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ನಿಜವಾಗಿ ದ್ವೈತವು ಇರು
ವದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಏಕಧೈನಾನುದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮೇಕದ್ರವ್ಯಮಯಂ ಧ್ರುವಮ್ |

ವಿರಜಃ ಪರ ಆಕಾಶಾದಜ ಆತ್ಮಾ ಮಹಾನ್ ಧ್ರುವಃ || ೨೦ ||

೨೦. ಒಂದು ಬಗೆಯಿಂದಲೇ ಕಾಣತಕ್ಕದ್ದು, ಇದು ಅಪ್ರ
ಮೇಯವೂ ಧ್ರುವವೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮನು ವಿರಜನು, ಆಕಾಶ
ಕ್ಕಿಂತಲೂ ಆಚಿನವನು, ಅಜನು, ಮಹಾಂತನು, ಧ್ರುವನು.

1. ಗೀ. ಭಾ. ೨-೨೧ (ಭಾ.ಭಾ. ೪೦)ನ್ನು ನೋಡಿ.

2. ಅಂತಮೇಲೆ ಈ ಅವಿದ್ಯೆಯು ತೊಲಗುವದರಿಂದ ನಾನಾತ್ವವು ಒಂದಿಷ್ಟೂ
ಇರುವದೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಕ.ಭಾ ೨-೧-೧೧ (ಭಾ.ಭಾ. ೧೧)ನ್ನು ನೋಡಿ.

ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಏಕರಸವಾಗಿಯೇ ಅರಿಯಬೇಕು

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೯೭. ಯಸ್ಮಾದೇವಂ ತಸ್ಮಾತ್ ಏಕಧೈವ ಏಕೇನೈವ ಪ್ರಕಾರೇಣ ವಿಜ್ಞಾನಘನೈಕರಸಪ್ರಕಾರೇಣ ಆಕಾಶವತ್ ನಿರಂತರೇಣ ಅನುದ್ರವ್ಯವ್ಯಮ್ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಏತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಅಪ್ರಮಯಮ್ ಅಪ್ರಮೇಯಮ್ | ಸರ್ವೈ ಕರ್ತೃತ್ | ಅನೈನ ಹಿ ಅನ್ಯತ್ ಪ್ರಮಾಯತೇ | ಇದಂ ತು ಏಕಮೇವ, ಅತೋಽಪ್ರಮೇಯಮ್ | ಧ್ರುವಂ ನಿತ್ಯಂ ಕೂಟಸ್ಥಮ್ ಅವಿಚಾಲಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗಿರುವದಷ್ಟೆ¹, ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದು ಬಗೆಯಿಂದಲೇ ವಿಜ್ಞಾನಘನವೆಂಬ ಏಕರಸವಾಗಿರುವ ಒಂದೇ ಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೇ² ಆಕಾಶದಂತೆ ಕಡಿವಡಿಯದ (ಪ್ರಕಾರ)ದಿಂದಲೇ³ ಅನುದರ್ಶನವಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಬ್ರಹ್ಮವು (ಅಪ್ರಮಯಮ್ = ಅಪ್ರಮೇಯಮ್) ಅಪ್ರಮೇಯವು; ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲದ ರೊಡನೆಯೂ ಒಂದಾಗಿರುತ್ತದೆ⁴. (ಇದರ ಏಕರಸ): ಮತ್ತೊಂದರಿಂದಲ್ಲವೆ, ಯಾವದಾದರೊಂದು (ನಸ್ತು) ಪ್ರಮಿತವಾಗುತ್ತದೆ⁵? ಆದರೆ ಇದು ಒಂದೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಮೇಯವು. ಧ್ರುವವು, ನಿತ್ಯವಾದದ್ದು, ಕೂಟಸ್ಥ ವಾದದ್ದು, ಅಲುಗಾಡದ್ದು⁶ ಎಂದರ್ಥ.

ಬ್ರಹ್ಮವು ಅಪ್ರಮೇಯವಾದರೂ ಜ್ಞೇಯವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೯೮. ನನು ವಿರುದ್ಧಮ್ ಇದಮುಚ್ಯತೇ ಅಪ್ರಮೇಯಮ್, ಜ್ಞಾಯತೇ ಇತಿ ಚ | ಜ್ಞಾಯತೇ ಇತಿ ಪ್ರಮಾಣೈರ್ವಿವಿಧಯತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

1. ಬ್ರಹ್ಮವು ನಾನಾತ್ವವಿಲ್ಲದ್ದಷ್ಟೆ.

2. ಸ್ವಗತಭೇದವಿರುವ ನಾನಾರಸವಾದದ್ದಲ್ಲದ್ದೆಂಬ ಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೇ ಎಂದರ್ಥ.

3. ಆಕಾಶವು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ, ಅದಕ್ಕೆ ನಡುನಡುವೆ ಅನಾಕಾಶವಾದದ್ದು ಯಾವದೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ; ಇದರಂತೆ ವಿಜ್ಞಾನಘನವೇ ಬ್ರಹ್ಮವು, ಅದರ ನಡುವೆ ಅಚೇತನವು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

4. ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮತ್ತೆ ಯಾವದೊಂದೂ ಬೇರೆಯಿರುವದೇ ಇಲ್ಲ.

5. ಪ್ರಮಾಣವು ಬೇರೆ, ಪ್ರಮೇಯವು ಬೇರೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಮೇಯವು ಪ್ರಮಾಣ ದಿಂದ ಪ್ರಮಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವ ಅದ್ವಿತೀಯಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಪ್ರಮೇಯವಿಭಾಗವು ಇರುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

6. ಯಾವ ವಿಕಾರವೂ ಇಲ್ಲದ್ದು; ಆದ್ದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಅರಿತರೆ ಅನ್ಯತತ್ವ ವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಪ್ರಮೇಯಮ್ ಇತಿ ಚ ತತ್ಪ್ರತಿಷೇಧಃ | ನೈಷ ದೋಷಃ | ಅನ್ಯವಸ್ತುವತ್
 ಅನಾಗಮಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮೇಯತ್ವಪ್ರತಿಷೇಧಾರ್ಥತ್ವಾತ್ | ಯಥಾ ಅನ್ಯಾನಿ
 ವಸ್ತುನಿ ಆಗಮನಿರಪೇಕ್ಷೈಃ ಪ್ರಮಾಣೈಃ ವಿಷಯಾಕ್ರಿಯಂತೇ, ನ ತಥಾ
 ಏತದ್ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರೇಣ ವಿಷಯಾಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ | ಸರ್ವಸ್ಯ
 ಆತ್ಮತ್ವೇ ಕೇನ ಕಂ ಪಶ್ಯೇತ್, ವಿಜಾನೀಯಾತ್ ಇತಿ | ಪ್ರಮಾತ್ಯಪ್ರಮಾಣಾದಿ
 ವ್ಯಾಪಾರಪ್ರತಿಷೇಧೇನೈವ ಆಗಮೋಪಪಾದಿಸ್ಯ ವಿಜ್ಞಾಪಯತಿ ನ ತು ಅಭಿಧಾನಾಭಿ
 ಧೇಯಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯಧರ್ಮಾಬ್ಧಿಗ್ರಹಣೇನ | ತಸ್ಮಾತ್ ನಾಗಮೇನಾಪಿ ಸ್ವರ್ಗ
 ಮೇರ್ವಾದಿವತ್ ತತ್ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ | ಪ್ರತಿಪಾದಯಿತ್ರಾತ್ಮಭೂತಂ ಹಿ ತತ್ |
 ಪ್ರತಿಪಾದಯಿತುಃ ಪ್ರತಿಪಾದನಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಿಷಯತ್ವಾತ್ | ಭೇದೇ ಹಿ
 ಸತಿ ತದ್ ಭವತಿ | ಜ್ಞಾನಂ ಚ ತಸ್ಮಿನ್ ಪರಾತ್ಮಭಾವನಿವೃತ್ತಿರೇವ | ನ
 ತಸ್ಮಿನ್ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಆತ್ಮಭಾವಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ | ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್ ಆತ್ಮಭಾವಸ್ಯ |
 ನಿತ್ಯೋ ಹಿ ಆತ್ಮಭಾವಃ ಸರ್ವಸ್ಯ ಅತದ್ವಿಷಯ ಇವ ಪ್ರತ್ಯವಭಾಸತೇ |
 ತಸ್ಮಾತ್ ಅತದ್ವಿಷಯಾವಭಾಸನಿವೃತ್ತಿವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ನ ತಸ್ಮಿನ್ ಆತ್ಮಭಾವೋ
 ವಿಧೀಯತೇ | ಅನ್ಯಾತ್ಮಭಾವನಿವೃತ್ತೌ ಆತ್ಮಭಾವಃ ಸ್ವಾತ್ಮನಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೋ
 ಯಃ ಸ ಕೇವಲೋ ಭವತಿ ಇತಿ ಆತ್ಮಾ ಜ್ಞಾಯತೇ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ | ಸ್ವತಶ್ಚ
 ಅಪ್ರಮೇಯಃ, ಪ್ರಮಾಣಾಂತರೇಣ ನ ವಿಷಯಾಕ್ರಿಯತೇ ಇತಿ ಉಭಯಮಪಿ
 ಅವಿರುದ್ಧಮೇವ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಅಕ್ಷೇಪ) :- ಅಪ್ರಮೇಯವೂ (ಆಗಿದೆ), ಅರಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಲೂ (ಇದೆ)
 -ಎಂಬುದು ವಿರುದ್ಧವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಗಲಿಲ್ಲವೆ? (ಏಕೆಂದರೆ), ಅರಿಯಲ್ಪಡು
 ತ್ತದೆ ಎಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ; ಅಪ್ರಮೇಯವು
 ಎಂದರೆ ಹಾಗಲ್ಲ(ಎಂದರ್ಥ).

(ಪರಿಹಾರ):- ಇದೇನೂ ದೋಷವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಬೇರೆಯ ವಸ್ತು
 ಗಳಂತೆ ಆಗಮವಲ್ಲದ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುವದಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕಾಗಿ (ಹೀಗೆ
 ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಇದರ ವಿವರ): ಬೇರೆಯ ವಸ್ತುಗಳು ಹೇಗೆ ಆಗಮ
 ವನ್ನು ಬಯಸದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ವಿಷಯಾಕೃತವಾಗುವವೋ

1. ಅನುದೃಷ್ಟವ್ಯಮ್- ಕಾಣತಕ್ಕದ್ದು, ಅಪ್ರಮೇಯಮ್- ಪ್ರಮೇಯವಲ್ಲ
 ಎಂದು ಹೇಳಿರುವದು ತನಗೆ ತಾನೇ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಮಾತಲ್ಲವೆ?

2. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳು ಆಗಮವನ್ನು ಬಯಸದೆ ತಮ್ಮತಮ್ಮ ವಿಷಯವನ್ನು
 ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ; ಆದರೆ ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಸಲಾರವು.

ಹಾಗೆ ಈ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ವಿಷಯಾಕರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯವಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ (ಇದು) ಆತ್ಮನಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಏತರಿಂದ ಯಾರನ್ನು ಕಂಡಾನು ಅರಿತಾನು¹ ? ಆಗಮವಾದರೂ ಪ್ರಮಾತ್ಮ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವದರಿಂದಲೇ (ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು) ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಅಭಿಧಾನ, ಅಭಿಧೇಯ- ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಧರ್ಮವನ್ನು² ಅಂಗೀಕರಿಸಿ (ತಿಳಿಸಿಕೊಡು)ವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಗಮದಿಂದಲೂ ಇದು ಸ್ವರ್ಗ, ಮೇರು-ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಡುವದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ (ವಾಕ್ಯದ) ಆತ್ಮನೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಪಾದನೆಮಾಡುವ (ವಾಕ್ಯದ) ಪ್ರತಿಪಾದನೆಗೆ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವೇ ವಿಷಯವಾಗಿರುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ (ಪ್ರತಿಪಾದಕ, ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಎಂಬ) ಭೇದವಿದ್ದರಲ್ಲಿವೆ, ಆ (ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯು) ಆಗುತ್ತದೆ? ಮತ್ತು ಆ (ಆತ್ಮವಸ್ತು)ವಿನ (ವಿಷಯ)ದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಎಂದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ವರೂಪದ ಭಾವದ ನಿವೃತ್ತಿಯೇ ಹೊರತು, ಅದರಲ್ಲಿ ನೇರಾಗಿ ಆತ್ಮಭಾವವನ್ನೇನೂ ಉಂಟುಮಾಡಬೇಕಾದದ್ದಿರುವದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮಭಾವವು ಇದ್ದೇಇರುತ್ತದೆ³. (ಇದರ ವಿವರ): ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ ಆತ್ಮತ್ವವೆಂಬುದು ನಿತ್ಯವೇ ಆಗಿದ್ದು ತಾನಲ್ಲದ (ಮತ್ತೊಂದರ) ವಿಷಯವುಳ್ಳದ್ದರಂತೆ ತೋರುತ್ತಿರುತ್ತದೆಯಲ್ಲವೆ⁴? ಆದ್ದರಿಂದ ತಾನಲ್ಲದ

1. ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವೇ ಆಗಿರುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮೇಯವ್ಯವಹಾರವು ಇರಲಾರದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತಿಯಿದು; ೨-೪-೧೪ರ ಭಾಷ್ಯ (ಭಾ ಭಾ. ೩೭೭)ವನ್ನು ನೋಡಿ.

2. ವಾಕ್ಯವು ಒಂದಾನೊಂದು ಹೊಸ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕಷ್ಟೆ, ಇದಕ್ಕೆ ಶಬ್ದ, ಅರ್ಥ- ಎಂಬ ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳ ಪದಗಳು ಬೇಕಾಗುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಆತ್ಮವಸ್ತುವನ್ನು ಹೀಗೆ ವಾಕ್ಯವು ತಿಳಿಸಲಾರದು, ಏಕೆಂದರೆ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪದ, ಅವುಗಳು ಹೇಳುವ ಪದಾರ್ಥ- ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಇದು ಆತ್ಮನೇ, ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರ ವಾಕ್ಯವು ಮಿಕ್ಕ ವಾಕ್ಯಗಳಂತೆ ತಿಳಿಸುವದಿಲ್ಲ, ಅದಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವದರಿಂದ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಆಗಮದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪೀಠಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿ.

3. ಶಾಸ್ತ್ರವು ಆತ್ಮನನ್ನು ವಿಷಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಆತ್ಮವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅದು ಪ್ರಮಾಣವೆಂಬುದಾದರೂ ಹೇಗೆ ? -ಎಂದರೆ ದೇಹಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಭಾವವನ್ನು ತೊಲಗಿಸುವದರಿಂದಲೇ ಅದು ಪ್ರಮಾಣವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಆತ್ಮತ್ವವು ಸ್ವತಃಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅದನ್ನೇನೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಬೇಕಾದದ್ದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

4. ಅನಾತ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಆತ್ಮತ್ವವಿರುವಂತೆ ಅವಿದ್ಯಾದೃಷ್ಟಿಯವರಿಗೆ ತೋರುತ್ತಿರುತ್ತದೆಯಷ್ಟೆ.

ವಿಷಯದ್ದಾಗಿ ತೋರುವಿಕೆಯನ್ನು ತೊಲಗಿಸುವದರ ಹೊರತಾಗಿ ಆ (ಆತ್ಮವಸ್ತು)ವಿನಲ್ಲಿ ಆತ್ಮತ್ವವನ್ನೇನೂ (ಆಗಮುವು) ತಿಳಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಅನ್ಯಾತ್ಮಭಾವವು ತೊಲಗಲು, ತನ್ನ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುವ ಆತ್ಮಭಾವವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದೊಂದೇ ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಆತ್ಮನು (ಆಗಮದಿಂದ) ಅರಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಆತ್ಮನು) ತಾನುತಾನು ಅಪ್ರಮೇಯನೇ, ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ವಿಷಯಾತ್ಮತನಾಗುವುದಿಲ್ಲ- ಎಂಬಿವೆರಡೂ ಅವಿರುದ್ಧವೇ.

ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪ

(ಭ.ಷ್ಯ)

೨೯೯. ವಿರಜಃ ವಿಗತರಜಃ | ರಜೋ ನಾನು ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾದಿ ಮಲಮ್, ತದ್ರಹಿತಃ ಇತ್ಯೇತತ್ | ಪರಃ ಪರೋ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಃ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಃ, ವ್ಯಾಪೀ ವಾ | ಆಕಾಶಾದಪಿ ಅವ್ಯಾಕೃತಾಖ್ಯಾತ್ | ಏಜಃ ನ ಜಾಯತೇ | ಜನ್ಮಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್ ಉತ್ತರೇಽಪಿ ಭಾವವಿಕಾರಾಃ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಾಃ | ಸರ್ವೇಷಾಂ ಜನ್ಮಾದಿತ್ವಾತ್ | ಆತ್ಮಾ ಮಹಾನ್ ಪರಿಮಾಣತೋ ಮಹತ್ತರಃ ಸರ್ವಸ್ಮಾತ್ | ಧ್ರುವಃ ಅವಿನಾಶೀ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆತ್ಮನು) ವಿರಜನು, ರಜಸ್ವಿಲ್ಲವನು, ರಜಸ್ಸು ಎಂದರೆ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಕಲ್ಮಷವು, ಅದಿಲ್ಲದವನು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಆಕಾಶಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಚಿನವನು^೧; ಅಚಿನವನೆಂದರೆ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತನು, ಸೂಕ್ಷ್ಮನು, ಅಥವಾ ವ್ಯಾಪಿಯು; ಅವ್ಯಾಕೃತನೆಂಬ (ಆಕಾಶಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪರನು). ಅಜನು ಹುಟ್ಟುವದಿಲ್ಲ. ಹುಟ್ಟನ್ನು ಇಲ್ಲವೆಂದದ್ದರಿಂದ (ಅದರ) ಮುಂದಿನ

1. ಮತ್ತೊಂದು ಆತ್ಮವಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಮೊದಲಿಂದಲೂ ಇದ್ದ ಆತ್ಮತ್ವವು ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ; ಇದನ್ನೇ ಆತ್ಮನ ಜ್ಞಾನ ಎಂದು ಕರೆಯುವದು, ವಿಷಯಾತ್ಮತವಾಗುವೆಂಬುದನ್ನೇನೂ ಅಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ಇದು ವಿಷಯವಲ್ಲ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಇದನ್ನು ಅಪ್ರಮೇಯ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಅರಿಯಬೇಕು, ಅವನು ಪ್ರಮೇಯವಲ್ಲ- ಎಂಬುದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ರಿಯೆ ಎಂದರ್ಥ.

2. ಅವ್ಯಾಕೃತವು ಕಾರ್ಯವಾದ ಮಿಕ್ಕ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸೂಕ್ಷ್ಮವ್ಯಾಪಿಯು; ಆತ್ಮತತ್ವವು ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನದು. ೩-೨-೧೧ನೂ ಮುಂ ಭಾ ೨-೧-೨ (ಭಾ ಭಾ. ೫೫) ನೋಡಿ.

ಭಾವವಿಕಾರಗಳನ್ನೂ¹ ಇಲ್ಲಿ ನೆಂದಂತೆ ಆಯಿತು , ಏಕೆಂದರೆ ಅನೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹುಟ್ಟಿ ಆದಿ. (ಈ) ಆತ್ಮನು ಮಹಾಂತನು, ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪರಿಮಾಣದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡವನು, ಧ್ರುವನು, ವಿನಾಶವಿಲ್ಲದವನು².

ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದೇ ಗುರಿಯಾಗಿರಲಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಮೇವ ಧೀರೋ ವಿಜ್ಞಾಯ ಪ್ರಜ್ಞಾಂ ಕುರ್ವೀತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ |
ನಾನುಧ್ಯಾಯಾದ್ಭಹೂಞ್ಛಬ್ದಾನ್ ವಾಚೋ ವಿಗ್ಲಾಪನಗಂ ಹಿ ತತ್ ||

೨೧. ಧೀರನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಆ (ಆತ್ಮನನ್ನೇ) ಅರಿತು ಕೊಂಡು ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಬಹಳ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಅನುಧ್ಯಾನಮಾಡಬಾರದು, ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಗ್ಲಾಪನವೇ (ಆಗಿದೆ).

ಜ್ಞಾನಸಾಧನವನ್ನೇ ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಬೇಕು

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೦೦ ತಮ್ ಈದೃಶಮ್ ಆತ್ಮಾನಮೇವ ಧೀರಃ ಧೀಮಾನ್ ವಿಜ್ಞಾಯ ಉಪದೇಶತಃ ಶಾಸ್ತ್ರತಶ್ಚ ಪ್ರಜ್ಞಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರಾಚಾರ್ಯೋಪದಿಷ್ಟ ವಿಷಯಾಂ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಕರೀಂ ಕುರ್ವೀತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ | ಏವಂ ಪ್ರಜ್ಞಾಕರಣಸಾಧನಾನಿ ಸಂನ್ಯಾಸಶಮದಮೋಪರಮತಿತಿಕ್ಷಾಪಮಾಧಾನಾನಿ ಕುರ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ನಾನುಧ್ಯಾಯಾತ್ ನಾನಾಚಿಂತಯೇತ್ ಬಹೂನ್ ಪ್ರಭೂತಾನ್ ಶಬ್ದಾನ್ | ತತ್ರ ಬಹುತ್ವಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್ ಕೇವಲಾತ್ಮೈಕತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದಕಾಃ ಸ್ವಲ್ಪಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ಅನುಜ್ಞಾಯಂತೇ “ಓಮಿತ್ಯೇವಂ ಧ್ಯಾಯಥ ಆತ್ಮಾನಮ್” (ಮುಂ. ೨-೨-೬) “ಅನ್ಯ ವಾಚೋ ವಿಮುಞ್ಚಾಥ” (ಮುಂ. ೨-೨-೫), ಇತಿ ಚಾಧರ್ವಣೇ | ವಾಚಃ ವಿಗ್ಲಾಪನಂ ವಿಶೇಷೇಣ ಗ್ಲಾನಿಕರಂ ಶ್ರಮಕರಂ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ತತ್ ಬಹುಶಬ್ದಾಭಿಧ್ಯಾನಮ್ ಇತಿ ||

1. ಅಸ್ತಿ, ಪರ್ಥಕೇ- ಮುಂತಾದ ಮುಂದಿನ ಐದು ಭಾವವಿಕಾರಗಳನ್ನು.

2. ಆತ್ಮನು ಅಪ್ರಮೇಯನಾದರೂ ಈ ಸ್ವರೂಪದವನೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿಯ ಬರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಇಂಥ ಆತ್ಮನನ್ನೇ ಧೀರನು ವಿವೇಕವಂತನು ಉಪದೇಶದಿಂದ ಲೂ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೂ ಅರಿತುಕೊಂಡು ಶಾಸ್ತ್ರಾಚಾರ್ಯರು ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದ ವಿಷಯದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು¹ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇಂಥ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ಸಾಧನಗಳಾದ ಸಂನ್ಯಾಸ, ಶಮ, ದಮ, ಉಪರತಿ, ತಿತಿಕ್ಷೆ, ಸಮಾಧಾನ- ಇವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ².

ಬಹುಹೆಚ್ಚಿನ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಅನುಧ್ಯಾನಮಾಡಬಾರದು, ಅನುಚಿಂತನೆ ಮಾಡಬಾರದು³. ಇಲ್ಲಿ (ಶಬ್ದ)ಬಹುತ್ವವನ್ನು ಕೂಡದು ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ ಕೇವಲ ಆತ್ಮೈಕತ್ವವನ್ನೇ ತಿಳಿಸುವ ಸ್ವಲ್ಪಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಆಗಬಹುದೆಂದಂತೆ ಆಯಿತು. “ಓಮ್ ! ಎಂದಿಂತು ಆತ್ಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿರಿ !” (ಮುಂ. ೨-೨-೬)⁴, “ವಿಕ್ಕ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಬಿಡಿರಿ !”⁵ (೨-೨-೫) ಎಂದೂ ಅಧರ್ವಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. (ಹಿ= ಯಸ್ಮಾತ್) ಏಕೆಂದರೆ, ಅದು (ಅ) ಬಹುಶಬ್ದಗಳ ಅಭಿಧ್ಯಾನವು,

1. ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ ಎಂದರೆ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದದ್ದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದಂತೆ ಆಯಿತೆಂಬ ತೀರ್ಮಾನ. ಅದಾಗಬೇಕಾದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನನಿಷ್ಠೆಯಾಗಬೇಕು.

2. ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಕೊನೆಯ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ವಿಧಿಸುವದಕ್ಕೆ ಅಗುವದಾಗಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಪರಿಪಾಕಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ವಿಧಿಸಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ ಇದು ಸಾಧಕನಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಉಪದೇಶವು; ಜ್ಞಾನಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ೧-೪-೭ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೪೨) ರಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು (೧) ವಿಜ್ಞಾಯ ಎಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಅರಿತುಕೊಂಡು, ಪ್ರಜ್ಞಾಂ ಕುರ್ವೀತ ಎಂದರೆ ಭಾವನಾಜ್ಞಾನಸಂತತಿಗಳಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬ ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರ ಮತ; (೨) ವಿಜ್ಞಾಯ ಎಂದರೆ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದು ಆ ವಿಜ್ಞಾನದ ಅಭ್ಯಾಸ ಅಥವಾ ನಿವಿಧ್ಯಾಸನದಿಂದ ಅಸಂಸ್ಕೃಷ್ಟಾರ್ಥವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬವರ ಮತ, (೩) ವಾಕ್ಯೋಕ್ತ ವಿಜ್ಞಾನವು ಅನಾದ್ಯಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬಾಧಿತವಾಗುವದರಿಂದ, ಅವಿಮೈಯು ನಿರನ್ವಯವಾಗಿ ನಾಶವಾಗುವ ವರೆಗೂ ಅಭ್ಯಾಸರೂಪವಾದ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬವರ ಮತ- ಈ ಮೂರು ಮತಗಳನ್ನೂ ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಖಂಡಿಸಿ ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಎಂಟು ಬೇರೆಬೇರೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದೆ.

3. ಅನಾತ್ಮವಿಷಯಕವಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಅಡಬಾರದು.

4. ಓಂಕಾರಸ್ವರೂಪಚಿಂತನೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶಿಸಿದೆ.

5. ಕರ್ಮಾದಿರೂಪದ ಅನಾತ್ಮವಿಷಯದ ಇತರ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ವಾಕ್ಯನ ವಿಗ್ಲಾಪನವು, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗ್ಲಾನಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದು, ಆಯಾಸವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದೇ (ಆಗಿದೆ)¹.

ಆತ್ಮವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಸರ್ವವೇದಕ್ಕೂ ವಿನಿಯೋಗ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ನಾ ಏಷ ಮಹಾನಜ ಆತ್ಮಾಯೋಽಯಂ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ
ಪ್ರಾಣೇಷು ಯ ಏಷೋಽಂತಹೃದಯ ಆಕಾಶಸ್ತೃಷ್ಣಾಽಪ್ತೇ
ಸರ್ವಸ್ಯ ವಶೀ ಸರ್ವಸ್ಯೇಶಾನಃ ಸರ್ವಸ್ಯಾಧಿಪತಿಃ ಸ ನ ಸಾಧುನಾ
ಕರ್ಮಣಾ ಭೂಯಾನ್ನೋ ಏನಾಸಾಧುನಾ ಕನೀಯಾನೇಷ
ಸರ್ವೇಶ್ವರ ಏಷ ಭೂತಾಧಿಪತಿರೇಷ ಭೂತಪಾಲ ಏಷ ಸೇತು
ವಿಧರಣ ಏಷಾಂ ಲೋಕಾನಾಮಸಂಭೇದಾಯ ತನೇತಂ
ವೇದಾನುವಚನೇನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ವಿವಿದಷಂತಿ ಯಜ್ಞೇನ ದಾನೇನ
ತಪಸಾನಾಶಕೇನೈತನೇನ ವಿದಿತಾ ಮುನಿರ್ಭವತಿ | ಏತ
ಮೇವ ಪ್ರವ್ರಾಜಿನೋ ಲೋಕಮಿಚ್ಛಂತಃ ಪ್ರವ್ರಜಂತಿ | ಏತದ್ಧಸ್ಮ
ನ್ಯೈ ತತ್ಪೂರ್ವೇ ವಿದ್ವಾಂಸಃ ಪ್ರಜಾಂ ನ ಕಾಮಯಂತೇ ಕಿಂ
ಪ್ರಜಯಾ ಕರಿಷ್ಯಾಮೋ ಯೇಷಾಂ ನೋಯಮಾತ್ಮಾಯಂ
ಲೋಕಃ ಇತಿ ತೇ ಹ ಸ್ಮ ಪುತ್ರೈಷಣಾಯಾಶ್ಚ ನಿತ್ಯೈಷಣಾಯಾಶ್ಚ
ಲೋಕೈಷಣಾಯಾಶ್ಚ ವ್ಯುತ್ಥಾಯಾಥ ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯಂ ಚರಂತಿ
ಯಾ ಹ್ಯೇವ ಪುತ್ರೈಷಣಾ ಸಾ ನಿತ್ಯೈಷಣಾ ಯಾ ನಿತ್ಯೈಷಣಾ
ಸಾ ಲೋಕೈಷಣೋಭೇ ಹ್ಯೇತೇ ಏಷಣೇ ಏವ ಭವತಃ | ಸ ಏಷ
ನೇತಿ ನೇತ್ಯಾತ್ಮಾಗೃಹ್ಯೋ ನ ಹಿ ಗೃಹ್ಯತೇಶೀರ್ಯೋ
ನ ಹಿ ಶೀರ್ಯತೇಸಜ್ಞೋ ನ ಹಿ ಸಜ್ಞತೇಸಿತೋ ನ
ವ್ಯಥತೇ ನ ರಿಷ್ಯತೈತಮು ಹ್ಯೇವೈತೇ ನ ತರತ ಇತ್ಯತಃ ಪಾಪಮು
ಕರವಮಿತ್ಯತಃ ಕಲ್ಯಾಣಮುಕರವಮಿತ್ಯುಭೇ ಉ ಹ್ಯೇವೈಷ ಏತೇ
ತರತಿ ನೈನಂ ಕೃತಾಕೃತೇ ತಪತಃ || ೨೨ ||

೨೨. ಪ್ರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಈ ವಿಜ್ಞಾನಮಯನಿರುತ್ತಾನಲ್ಲ, ಆ ಇವನೇ ಮಹಾಂತನಾದ ಅಜನಾದ ಆತ್ಮನು. (ಇವನು) ಹೃದಯದೊಳಗೆ ಈ ಆಕಾಶವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದರಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಿರುವನು. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ

1. ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಶ್ರಮಮಾತ್ರವೇ ಆ ಶಬ್ದಗಳ ಫಲವೇ ಹೊರತು ಅವುಗಳಿಂದ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥವು ಲಭಿಸಲಾರದು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ವಶಿಯು, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ ಈಶಾನನು, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ ಅಧಿಪತಿಯು. ಇವನು ಸಾಧುಕರ್ಮದಿಂದ ಹೆಚ್ಚುವವನಲ್ಲ, ಅಸಾಧುಕರ್ಮದಿಂದ ಕುಂದುವವನೂ ಅಲ್ಲ. ಇವನೇ ಸರ್ವೇಶ್ವರನು, ಇವನೇ ಭೂತಾಧಿಪತಿಯು. ಇವನೇ ಭೂತಕಾಲನು, ಈ ಲೋಕಗಳು ಸಂಭಿನ್ನವಾಗದಿರುವದಕ್ಕೆ ತಡೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಸೇತು. ಆ ಈತನನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಸೇದಾನುವಚನದಿಂದಲೂ ಯಜ್ಞದಿಂದಲೂ ದಾನದಿಂದಲೂ ಅನಾಶಕವೆಂಬ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯಲಿಚ್ಛಿಸುವರು. ಈತನನ್ನೇ ಅರಿತುಕೊಂಡವನು ಮುನಿಯಾಗುವನು. ಈ ಲೋಕವನ್ನೇ ಇಚ್ಛಿಸುವವರಾಗಿ ಪ್ರವ್ರಾಜಿಗಳು ಪ್ರವ್ರಜನಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ಅದು ; ಪೂರ್ವದ ವಿದ್ವಾಂಸರು 'ನಮಗೆ ಇವನೇ ಆತ್ಮನು, ಇವನೇ ಲೋಕವು. ಅಲ್ಲವೆ? (ಆ ನಾವು) ಪ್ರಜೆಯಿಂದ ಏನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳೋಣ?' ಎಂದು ಪ್ರಜೆಯನ್ನು ಕಾಮಿಸಲಿಲ್ಲವಂತೆ. ಅವರು ಪುತ್ರೈಷಣೆಯಿಂದಲೂ ವಿತ್ರೈಷಣೆಯಿಂದಲೂ ಲೋಕೈಷಣೆಯಿಂದಲೂ ಎದ್ದು ಇನ್ನು ಭಿಕ್ಷುಚರ್ಯವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದರಂತೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಯಾವದು ಪುತ್ರೈಷಣೆಯೋ ಅದು ವಿತ್ರೈಷಣೆಯೇ, ಯಾವದು ವಿತ್ರೈಷಣೆಯೋ ಅದು ಲೋಕೈಷಣೆಯೇ, ಇವೆರಡೂ ಏಷಣೆಯೇ ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ಆ ಇವನೇ ನೇತಿನೇತಿ ಎಂದ ಆತ್ಮನು. (ಇವನು) ಆಗೃಹ್ಯನು, ಏಕೆಂದರೆ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಅಶೀರ್ಯನು, ಸವೆಯುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಅಸಂಗನು, ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಅಸಿತನು, ವ್ಯಥೆವಡುವದಿಲ್ಲ, ಹಿಂಸಿತನಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಇವನನ್ನೇ 'ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಪಾಪವನ್ನು ಮಾಡಿದೆನು', 'ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಮಾಡಿದೆನು' ಎಂಬೀ ಎರಡು ದಾಟುವದಿಲ್ಲ; ಇವೆರಡನ್ನೂ ಇವನು ದಾಟುತ್ತಾನೆ. ಇವನನ್ನು ಕೃತಾಕೃತಗಳು ತಪಿಸುವದಿಲ್ಲ.

ಕಂಡಿಕೆಯ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೦೧. ಸಹೇತುಕೌ ಬಂಧನೋಕ್ಷೌ ಅಭಿಹಿತೌ ಮನ್ತ್ರಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಭ್ಯಾಮ್ | ಶ್ಲೋಕೈಶ್ಚ ಪುನರ್ನೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪಂ ವಿಸ್ತರೇಣ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಮ್ |

ಏವನ್ಮಾ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಆತ್ಮವಿಷಯೇ ಸರ್ವೋ ವೇದೋ ಯಥೋಪಯುಕ್ತೋ
ಭವತಿ ತತ್ ತಥಾ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಇತಿ ತದರ್ಥೇಯಂ ಕಣ್ವಿಕಾ ಆರಭ್ಯತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಕಾರಣಸಹಿತವಾಗಿ ಬಂಧನೋಕ್ಷಗಳನ್ನು ಮಂತ್ರಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಿಂದ
ತಿಳಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಮತ್ತೆ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರ
ವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದು ಆಯಿತು. ಹೀಗೆಯೇ ಈ ಆತ್ಮವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವೇದ
ವೆಲ್ಲವೂ ಹೇಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಹೇಳಬೇಕಾ
ಗಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಕಂಡಿಕೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ಇದುವರೆಗೆ ಹೇಳಿದ ಜ್ಞಾನ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೦೨. ತಚ್ಚ ಯಥಾ ಅಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಪಾಠಕೇ ಅಭಿಹಿತಂ ಸಪ್ರಯೋಜ
ನಮ್ ಅನಾದ್ಯ ಅತ್ಯೈವ ಉಪಯೋಗಃ ಕೃತ್ಸ್ಮಸ್ಯ ವೇದಸ್ಯ ಕಾಮ್ಯರಾಶಿ
ವರ್ಜಿತಸ್ಯ ಇತ್ಯೇವಮರ್ಥ ಉಕ್ತಾರ್ಥಾನುವಾದಃ | ಸ ವಾ ಏಷ ಇತ್ಯಾದಿಃ |
ಸ ಇತಿ ಉಕ್ತಪರಾಮರ್ಶಾರ್ಥಃ | ಕೋಸೌ ಉಕ್ತಃ ಪರಾವೃತ್ಯತೇ ತಂ ಪ್ರತಿ
ನಿರ್ದಿಶತಿ 'ಯ ಏಷ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ' ಇತಿ | ಅತೀತಾನಂತರವಾಕ್ಯೋಕ್ತಸಂಪ್ರ
ತ್ಯಯೋ ಮಾ ಭೂತ್ ಇತಿ 'ಯ ಏಷಃ' | ಕತಮ ಏಷಃ ಇತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ |
'ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ ಪ್ರಾಣೇಷು' ಇತಿ | ಉಕ್ತಃ ವಾಕ್ಯೋಲ್ಲಿಖನಂ ಸಂಶಯ
ನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮ್ | ಉಕ್ತಂ ಹಿ ಪೂರ್ವಂ ಜನಕಪುತ್ರಾರಮ್ಬೇ "ಕತಮ ಆತ್ಮೇತಿ
ಯೋಸ್ಯಯಂ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ ಪ್ರಾಣೇಷು" (೪-೩-೭) ಇತ್ಯಾದಿ | ಏತದುಕ್ತಂ
ಭವತಿ | "ಯೋಸ್ಯಯಂ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ ಪ್ರಾಣೇಷು" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ವಾಕ್ಯೇನ
ಪ್ರತಿಪಾದಿತಃ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿರಾತ್ಮಾ ಸ ಏಷಃ, ಕಾಮಕರ್ಮಾದಿವ್ಯಾ
ನಾಮ್ ಅನಾತ್ಮಧರ್ಮತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನದ್ವಾರೇಣ ಮೋಕ್ಷಿತಃ ಪರಮಾತ್ಮ
ಭಾವಮ್ ಅಪಾದಿತಃ ಪರ ಏವಾಯಂ ನಾನ್ಯಃ ಇತಿ | ಏಷ ಸ ಸಾಕ್ಷಾತ್
'ಮಹಾನಜ ಅತ್ಮಾ' ಇತ್ಯುಕ್ತಃ | ಯೋಸ್ಯಯಂ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ ಪ್ರಾಣೇಷು
ಇತಿ ಯಥಾವ್ಯಖ್ಯಾತಾರ್ಥ ಏವ | ಯ ಏಷೋಽನ್ತಃಕೃದಯೇ ಹೃದಯ
ಪುಣ್ಡರೀಕಮಧ್ಯೇ ಯ ಏಷ ಆಕಾಶಃ ಬುದ್ಧಿವಿಜ್ಞಾನಸಂಶ್ರಯಃ ತಸ್ಮಿನ್
ಆಕಾಶೇ ಬುದ್ಧಿವಿಜ್ಞಾನಸಹಿತೇ ಶೇತೇ ತಿಷ್ಠತಿ | ಅಥವಾ ಸಂಪ್ರಸಾದಕಾಲೇ

1. ಉತ್ತರ ಎಂಬುದು ಅಚ್ಚಿನ ತಪ್ಪೆಂದು ಹಿಡಿದು ಅ|| ಟೀಕಾನುಸಾರವಾಗಿ
'ಉಕ್ತ' ಎಂದೇ ಬರೆದುಕೊಂಡಿದೆ. ಅ|| ಪಾರವು ಹೀಗೆಯೇ ಇದೆ.

ಅನ್ತರ್ಹೃದಯೇ ಯ ಏಷ ಆಕಾಶಃ ಪರ ಏವಾಂತಾ ನಿಸ್ಸುಪಾಧಿಕೋ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಸ್ಯ ಸ್ವಸ್ವಭಾವಃ ತಸ್ಮಿನ್ ಸ್ವಸ್ವಭಾವೇ ಪರಮಾತ್ಮನಿ ಆಕಾಶಾ ಪ್ರೇ ಶೇತೇ | ಚತುರ್ಥೇ ಏತದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ “ಕ್ಷೇಪ ತದಾಽಭೂತ್” (೨-೧-೧೬) ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರತಿವಚನಶ್ಚೇನ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈ ಪ್ರಪಾಠಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಪ್ರಯೋಜನಸಹಿತವಾದ ಆ (ಆತ್ಮ ಜ್ಞಾನವನ್ನು) ಅನುವಾದಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕಾಮ್ಯರಾಶಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ (ಮಿಕ್ಕ) ಇಡೀಯ ವೇದವೂ ಈ (ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ)ದಲ್ಲಿಯೇ ಉಪಯೋಗವಾಗುವದು^೧, ಎಂಬುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಅರ್ಥವನ್ನು “ಸ ನಾ ಏಷಃ” ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಅನುವಾದಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ‘ಆವನು’ ಎಂಬುದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವವನನ್ನು ಪರಮಾರ್ಥಮಾಡುವದಕ್ಕೆ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದವನನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿರುತ್ತದೆ ಎಂದಿರಲ್ಲಿ, ಆವನು ಯಾವನು? ಎಂದರೆ ಆವನನ್ನು ‘ಯ ಏಷ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ’ ಈ ವಿಜ್ಞಾನ ಮಯನಿರುತ್ತಾನಲ್ಲ- ಎಂದು ತಿಳಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಹಿಂದೆಯೇ ಇರುವ (೪-೪-೨೧) ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ (ಪರಮಾತ್ಮನೆಂಬ) ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಅಗದಿರಲೆಂದು ಯ ಏಷಃ- ‘ಯಾವ ಇವನು’ (ಎಂದಿರುತ್ತದೆ). ಇವನು ಎಂದರೆ ಯಾವನು? ಹೇಳುತ್ತೇವೆ ಪ್ರಾಣಗಳೊಳಗೆ ವಿಜ್ಞಾನಮಯನಿರುತ್ತಾನಲ್ಲ, (ಅವನು). ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ಎತ್ತಿ ಹೇಳಿರುವದು ಸಂಶಯವನ್ನು ಬಗೆಹರಿಸುವದ ಕ್ಕಾಗಿ^೨, (ಇದರ ವಿವರ) : ಹಿಂದೆ ‘ಆತ್ಮನೆಂದರೆ ಯಾರು? ಎಂಬ ಜನಕನ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ “ಪ್ರಾಣ ಗ ಳ ಲ್ಲಿ ಈ ವಿಜ್ಞಾನಮಯನಿದಾನಲ್ಲ” (೪-೩-೭) ಎಂದು ಹೇಳಿದೆಯಲ್ಲವೆ?” (ಇಲ್ಲಿ) ಇಷ್ಟನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗಿದೆ : ‘ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ ಪ್ರಾಣೇಷು’ ‘ಪ್ರಾಣಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಿಜ್ಞಾನಮಯನಿದಾನಲ್ಲ’ ಎಂದುಮುಂತಾಗಿರುವ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿತನಾಗಿರುವ ಈ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿ ಯಾದ ಆತ್ಮನಿದಾನವ್ವೆ, ಆ ಇವನನ್ನು ಕಾಮ, ಕರ್ಮ, ಅವಿದ್ಯೆ- ಇವುಗಳು

1. ಕರ್ಮಾದಿಗಳು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿರುವೂ ಉಪಯೋಗವಾಗಿವೆ; ಆದರೆ ಅವು ಪರ ಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಉಪಯೋಗವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವೇದವೆಲ್ಲವೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೇ ಉಪಯೋಗವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

2. ಆ ಸಂಸಾರಿಯಾದ ಆತ್ಮನೇ, ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವವನಲ್ಲ- ಎಂದು ನಿಶ್ಚಿತ ವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ.

3. ಆ ವಿಜ್ಞಾನಮಯನನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ‘ಸ ನಾ ಏಷ’ ಎಂದು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿದೆ.

ಅತ್ಯಧರ್ಮವಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವದರ ಮೂಲಕ (ಅವುಗಳಿಂದ) ಬಿಡಿಸಿ ಪರಮಾತ್ಮಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿದ್ದಾಯಿತು, ಇವನು ಪರ(ಮಾತ್ಮನೇ) ಬೇರೆಯಲ್ಲ ಎಂಬುದು (ಅಭಿಪ್ರಾಯ). 'ಮಹಾಂತನು, ಅಜನು, ಅತ್ಮನು' ಎಂದು (೪-೪-೨೦) ಹೇಳಿರುವದು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಆ ಇವನನ್ನೇ¹. 'ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ವಿಜ್ಞಾನಮಯನಿದಾನಲ್ಲ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ವಿವರಿಸಿರುವದೇ ಅರ್ಥವು².

ಹೃದಯದೊಳಗೆ ಹೃದಯಕಮಲದೊಳಗೆ ಬುದ್ಧಿವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯ ವಾಗಿರುವದಲ್ಲ, ಆ ಬುದ್ಧಿವಿಜ್ಞಾನದೊಡಗೂಡಿದ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಿರುವನು, ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವನು. ಅಥವಾ³ ಸಂಪ್ರಸಾದಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೃದಯದೊಳಗೆ ಆಕಾಶವಿದೆಯಲ್ಲ, ನಿರುಪಾಧಿಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆಗಿರುವ ವಿಜ್ಞಾನ ಮಯನ ಸ್ವಸ್ವಭಾವವಿದೆಯಲ್ಲ, ಆಕಾಶವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವವೇ ಆಗಿರುವ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವನು.⁴ ಇದನ್ನು ನಾಲ್ಕನೆಯ (ಅಧ್ಯಾಯ)ದಲ್ಲಿ 'ಇವನು ಆಗ ಎಲ್ಲಿದ್ದನು?' (೨-೧-೧೬) ಎಂಬೀ (ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ) ಉತ್ತರವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ⁵.

ಅತ್ಮಜ್ಞಾನದ ಫಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೦೩. ಸ ಚ ಸರ್ವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮೇನ್ನಾದೇಃ ಪಶೀ | ಸರ್ವೋ ಹಿ ಅಸ್ಯ ವಶೇ ವರ್ತತೇ | ಉಕ್ತಂ ಚ "ಏತಸ್ಯ ವಾ ಅಕ್ಷರಸ್ಯ ಪ್ರಶಾಸನೇಃ"

1. ಈಗ ವಿವರಿಸಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನು ವಿಜ್ಞಾನಮಯನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಲ್ಲ, ಪರೋಕ್ಷನೂ ಅಲ್ಲ.

2 ಬುದ್ಧಿವಿಜ್ಞಾನೋಪಾಧಿಯಿಂದ ವಿವಿಕ್ತನಾಗದೆ, ಅಲ್ಲಿಯೇ ತೋರುತ್ತಿರುವನಲ್ಲ, ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತನಾಗಿರುತ್ತಾನಲ್ಲ, ಆ ಜೀವನು ಎಂಬುದೇ ಆ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ. ೪-೨-೭ (ಭಾ. ಭಾ ೧೭೩)ನ್ನು ನೋಡಿ.

3 'ಹೃದ್ಯಂತರ್ಜೋತಿಃ' (೪-೩-೭) ಎಂದಿವೆಯಲ್ಲ, ಅದನ್ನೇ ಹೃದಯದೊಳಗಿನ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿರುವವನು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ ಎಂಬುದು ಮೊದಲನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, ಇಲ್ಲಿ ಆಕಾಶ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಹೃದಯಾಕಾಶವನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದೆ. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂದಿನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಉತ್ತಮವೆಂದು ಸೂಚಿಸುವದಕ್ಕೆ 'ಅಥವಾ' ಎಂದಿದೆ

4. ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿರುವನೆಂದು ಹಿಂದೆ ೨-೧-೧೭ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೮೯)ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದ ವನು ಇವನೇ ಎಂದರ್ಥ.

5. ಪರಮಾತ್ಮರೂಪಾಕಾಶದಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆಯಷ್ಟೆ; ಅದರ ಪರಾಮರ್ಶವಿದು ಎಂದರ್ಥ. ಜೀವಾತ್ಮನ ಪರಮಾರ್ಥಸ್ವರೂಪವೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಂಬುದೇ ಅತ್ಮಜ್ಞಾನವು ಎಂದು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವು.

(೩-೮-೯) ಇತಿ | ನ ಕೇವಲಂ ವಶೀ, ಸರ್ವಸ್ಯ ಈಶಾನಃ ಈಶಿತಾ ಚ
 ಬ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರಪ್ರಭೃತೀನಾಮ್ | ಈಶಿತೃತ್ವಂ ಚ ಕದಾಚಿತ್ ಜಾತಿಕೃತಮ್ |
 ಯಥಾ ರಾಜಕುಮಾರಸ್ಯ ಬಲವತ್ತರಾನಪಿ ಭೃತ್ಯಾನ್ ಪ್ರತಿ | ತದ್ವನ್ಮಾ
 ಭೂತ್ ಇತ್ಯಾಹ | ಸರ್ವಸ್ಯಾಧಿಪತಿಃ ಅಧಿಷ್ಠಾಯ ಪಾಲಯಿತಾ | ಸ್ವತನ್ತ್ರ
 ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ನ ರಾಜಪುತ್ರವತ್ ಅಮಾತ್ಯಾದಿಭೃತ್ಯತನ್ತ್ರಃ | ತ್ರಯಮಸ್ಯೇ
 ತದ್ ವಶಿತೃದಿ ಹೇತುಹೇತುಮದ್ರೂಪಮ್ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವಸ್ಯಾಧಿಪತಿಃ,
 ತತೋಽಸೌ ಸರ್ವಸ್ಯೇಶಾನಃ | ಯೋ ಹಿ ಯಮ್ ಅಧಿಷ್ಠಾಯ ಪಾಲಯತಿ
 ಸ ತಂ ಪ್ರತಿ ಈಷ್ಟ ಏವ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ | ಯಸ್ಮಾಚ್ಚ ಸರ್ವಸ್ಯ ಈಶಾನಃ,
 ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವಸ್ಯ ವಶೀ ಇತಿ | ಕಿಂ ಚಾನ್ಯತ್ | ಸ ಏವಂ ಭೂತೋ ಹೃದ್ಯನ್ತ
 ಜ್ಯೋತಿಃ ಪುರುಷೋ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ, ನ ಸಾಧುನಾ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತೇನ
 ಕರ್ಮಣಾ ಭೂಯಾನ್ ಭವತಿ, ನ ವರ್ಧತೇ ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥಾತಃ ಕೇನಚಿದ್
 ಧರ್ಮೇಣ | ನೋ ಏವ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಷ್ಠೇನ ಅಸಾಧುನಾ ಕರ್ಮಣಾ ಕನೀ
 ಯಾನ್ ಅಲ್ಪತರೋ ಭವತಿ | ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥಾತೋ ನ ಹೀಯತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |
 ಕಿಂ ಚ ಸರ್ವೋ ಹಿ ಅಧಿಷ್ಠಾನಪಾಲನಾದಿ ಕರ್ಮನ್ ಪರಾನುಗ್ರಹಪೀಡಾ
 ಕೃತೇನ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾಖ್ಯೇನ ಯುಜ್ಯತೇ | ಅಸ್ಯೈವ ತು ಕಥಂ ತದಭಾವಃ
 ಇತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಏಷ ಸರ್ವೇಶ್ವರಃ ಸನ್ ಕರ್ಮಣೋಽಪಿ
 ಈಶಿತುಂ ಭವತ್ಯೇವ ಶೀಲಮ್ ಅಸ್ಯ | ತಸ್ಮಾತ್ ನ ಕರ್ಮಣಾ ಸಂಬಧ್ಯತೇ |
 ಕಿಂ ಚ ಏಷ ಭೂತಾಧಿಪತಿಃ | ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಸ್ತವ್ಯಪರ್ಯಂತಾನಾಂ ಭೂತಾನಾಮ್
 ಅಧಿಪತಿಃ ಇತಿ ಉಕ್ತಾರ್ಥಂ ಪದಮ್ | ಏಷ (ಭೂತಪಾಲಃ)¹ ಭೂತಾನಾಂ
 ತೇಷಾಮೇವ ಪಾಲಯಿತಾ ರಕ್ಷಿತಾ | ಏಷ ಸೇತುಃ | ಕಿಂ ವಿಶಿಷ್ಟ ಇತಿ ?
 ಆಹ | ವಿಧರಣಃ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಾದಿವ್ಯವಸ್ಥಾಯಾ ವಿಧಾರಯಿತಾ | ತದಾಹ |
 ಏಷಾಂ ಭೂರಾದೀನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಾನಂತಾನಾಂ ಲೋಕಾನಾಮ್ ಅಸಂ
 ಭೇದಾಯ ಅಸಂಭಿನ್ನಮರ್ಯಾದಾಯೈ ಪರಮೇಶ್ವರೇಣ ಸೇತುವತ್ ಅವಿ
 ಧಾರ್ಯಮಾಣಾ ಲೋಕಾಃ ಸಂಭಿನ್ನಮರ್ಯಾದಾಃ ಸ್ಯುಃ | ಅತಃ ಲೋಕಾ
 ನಾಮ್ ಅಸಂಭೇದಾಯ ಸೇತುಭೂತೋಽಯಂ ಪರಮೇಶ್ವರೋ ಯಃ
 ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿರಾತ್ಮೈವ | ಏವಂವಿತ್ 'ಸರ್ವಸ್ಯ ವಶೀ' ಇತ್ಯಾದಿ ಬ್ರಹ್ಮ
 ವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಫಲಮೇತತ್ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮತ್ತು ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮ, ಇಂದ್ರ- ಮೊದಲಾದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ
 ವಶಿಯು; ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ಅವನ ವಶದಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ

1 ಈ ಮಾತು ಮೂಲಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಜಿಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿದೆ.

ಪ್ರಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೇ (ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಾದಿಗಳು ಇರುತ್ತಾರೆ)" (೩-೮-೯) ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಬರಿಯ ಪತಿಯೇ ಅಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ ಈಗುವನು, ಬ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಆಳುವವನೂ (ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ). ಈಶಿತ್ಯಸ್ತು ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ ಜನ್ಮದಿಂದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ರಾಜ ಕುಸುಮಾರನಿಗೆ ತನಗಿಂತ ಒಲವುಕರಾದ ಭೃತ್ಯರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ (ಈಶಿತ್ಯವು ಎಷ್ಟಿದೆ) ಅದರಂತೆ ಆಗಿರುತ್ತದೆ (ಹೇಗೆಂದು) ಹೇಳುತ್ತಾನೆ : ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ ಅಧಿಪತಿಯು. ಮೇಲಿದ್ದಕ್ಕೊಂದು ಕಾಪಾಡುವವನು, ಸುತನು, ರಾಜಕುಸುಮಾರನಂತೆ ಅವನುನೇ ನೊದಲಾದ ಭೃತ್ಯರಿಗೆ ಅಧೀನ ನಾದವನಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ವಶಿತನೇ ಮುಂತಾದ ಮೂರೂ ಹೇತುಹೇತು ಮಂತ್ರಗಳ ರೂಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ. (ಹೇಗೆಂದರೆ) ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನಷ್ಟೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ ಈಶಾನನು ; ಯಾವನು ಯಾವನನ್ನು ಮೇಲಿದ್ದಕ್ಕೊಂದು ಕಾಪಾಡುತ್ತಿರುವನೋ ಅವನು ಅವನನ್ನು ಆಳುವವನಾಗಿದ್ದೇ ಇರುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಲ್ಲವೆ ? ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ (ಇವನು) ಈಶಾನನಾಗಿರುತ್ತಾನಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ ವಶಿಯು ಎಂದ. (ಮೇತುರೇತು ವಶ್ಯವೆಂಬಿರುತ್ತದೆ).

ಮತ್ತು ಹೀಗಿರುವ ಹೃದಯಮೊಳಗಿನ ಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರುವ ಆ ವಿಜ್ಞಾನ ಮಯಪುರುಷನು ಸುಧುಮದ ಶಾಸ್ತ್ರಮಿತವಾದ ಕರ್ಮದಿಂದ ಹೆಚ್ಚುವವ ನಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ, ಹಿಂದಿನ ಅವಸ್ಥೆಗಿಂತ ಯಾವದಾದರೊಂದು ಹೊಸ ಧರ್ಮ (ಪುನರುತ್ಥಾನ) ಬೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಷಿದ್ಧವಾದ ಅಸಾಧುಕರ್ಮ ದಿಂದ ಕುಂದುವವನೂ ಇನ್ನೂ ಸ್ಥೂಪನಾಗುವವನೂ ಅಲ್ಲ. ಹಿಂದಿನ ಅವಸ್ಥೆ ಗಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಾಗ ವದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಮತ್ತು ಮೇಲಿದ್ದಕ್ಕೊಂದು ಕಾಪಾಡುವದೇ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಮಾಡುವ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಅನು ಗ್ರಹಿಸುವದು, ಸಂಗ್ರಹಿಸುವದು- ಇವುಗಳಿಂದಾದ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳೆಂಬ (ಕರ್ಮಫಲದಿಂದ) ಕೂಡಿದವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಇವನೊಬ್ಬನಿಗೇ ಅದಿಲ್ಲ ವೆಂಬದು ಹೇಗೆ ?- ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತೊಬ್ಬರೇ ಇವನೇ ಸರ್ವೇಶ ನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕರ್ಮಕ್ಕೂ ಈಶ್ವರನಾಗಿರುವ ಸ್ವಭಾವವು ಇವನಿಗೆ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ, ಆದ್ದರಿಂದ (ಇವನು) ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವದಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ಇವನೇ ಭೂತಾಧಿಪತಿಯು, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಪುಂಜಪರ್ಯಂತವಾಗ ಭೂತಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯು ; (ಅಧಿಪತಿ) ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಇವನೇ (ಭೂತಪಾಲನು), ಅವೇ ಭೂತಗಳನ್ನು ವಾಲಿಸುವವನು, ಕಾಪಾಡುವವನು. ಇವನೇ ಸೇತುವು. ಎಂಥ (ಸೇತು)? ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ:

(ವಿಧರಣ ಎಂದರೆ) ತಡೆದುಕೊಂಡಿರುವ ವರ್ಣಗಳು, ಆಶ್ರಮಗಳು- ಇವುಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತಡೆದಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ (ಸೇತು ಎಂದರ್ಥ). ಇದನ್ನೇ (ಮುಂದೆ) ಹೇಳುತ್ತಾನೆ: ಈ ಭೂಲೋಕವು ಮೊದಲಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದ ವರೆಗಿನ ಲೋಕಗಳು ಸಂಭಿನ್ನವಾಗದಿರುವದಕ್ಕೆ, ತಮ್ಮ ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಒಡೆದು ಮಿಶ್ರವಾಗದಿರುವದಕ್ಕೆ, (ಸೇತು), ಪರಮೇಶ್ವರನು (ಈ) ಲೋಕಗಳನ್ನು ಸೇತುವಿನಂತೆ ತಡೆದಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದೆ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ (ಇವು) ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಒಡೆದು ಮಿಶ್ರವಾಗಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಲೋಕಗಳು ಸಂಭಿನ್ನವಾಗದಿರುವದಕ್ಕೆ ಈ ಪರಮೇಶ್ವರನು ಸೇತುವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.¹ ಇವನು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯಾದ ಆತ್ಮನೇ. ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡವನು 'ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ ವಶಿಯು' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯು ಫಲವನ್ನೇ ಇದೆಂದು (ಇಲ್ಲಿ) ತಿಳಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ಮೇದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಪರಮತಾತ್ಪರ್ಯ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೦೪. “ಕಿಂಜ್ಯೋತಿಯಂ ಪುರುಷಃ” (೪-೩-೨) ಇತ್ತೇವಮಾದಿ ಸಷ್ಠಪ್ರಪಾಠಕವಿಹಿತಾಯಾಮ್ ಎತಸ್ಯಾಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಯಾಮ್ ಏವಂ ಫಲಾಯಾಂ ಕಾಮೈತ್ಯಕದೇಶವರ್ಜಿತಂ ಕೃತ್ಸುಂ ಕರ್ಮಕಾಂಡಂ ತಾದರ್ಭ್ಯೇನ ವಿನಿಯುಜ್ಯತೇ | ತತ್ ಕಥಮಿತಿ? ಉಚ್ಯತೇ | ತಮೇತಮ್ ಏವಂ ಭೂತಮ್ ಔಪನಿಷದಂ ಪುರುಷಂ ವೇದಾನುವಚನೇನ ಮನ್ತ್ರಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಧ್ಯಯ ನೇನ ನಿತ್ಯಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಲಕ್ಷಣೇನ ವಿವಿಧಪದ್ಧಿ ವೇದಿತುಮಿಚ್ಛಂತಿ | ಕೇ? ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ | ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗ್ರಹಣಮ್ ಉಪಲಕ್ಷಣಾರ್ಥಮ್ | ಅವಶಿಷ್ಟೋ ಹಿ ಅಧಿಕಾರಃ ತ್ರಯಾಣಾಂ ವರ್ಣಾನಾಮ್ | ಅಥವಾ ಕರ್ಮಕಾಂಡೇನ ಮನ್ತ್ರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇನ ವೇದಾನುವಚನೇನ ವಿವಿಧಪದ್ಧಿ | ಕಥಂ ವಿವಿಧಪದ್ಧೀತಿ? ಉಚ್ಯತೇ ‘ಯಜ್ಞೇನ’ ಇತ್ಯಾದಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

‘ಈ ಪುರುಷನು ಯಾವ ಜ್ಯೋತಿಯುಳ್ಳವನು?’ (೪-೩-೨) ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿರುವ ಆರನೆಯ ಪ್ರಪಾಠಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ, ಈ ಫಲವುಳ್ಳ ಈ

1. ನದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಒಡ್ಡು ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಕಡೆಯ ನೀರನ್ನು ತಡೆದಿಟ್ಟಿರುವಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಆಯಾ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಕರ್ಮಫಲವೇ ಸಿಕ್ಕುವಂತೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಗೊಳಿಸಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ. ಸೂ.ಭಾ. ೩-೨-೩೨ (ಭಾ.ಭಾ. ೩೦೮).

ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ^೧ ಕಾಮ್ಯ ಎಂಬ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು^೨ (ಮಿಕ್ಕ) ಕರ್ಮಕಾಂಡವೆಲ್ಲವೂ ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ವಿನಿಯೋಗವಾಗುವಂತೆ (ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳ) ಲಾಗುತ್ತದೆ.^೩ ಅದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ: ಆ ಈತನನ್ನು, ಇಂಥ ಔಪನಿಷದಪುರುಷನನ್ನು^೪ ವೇದಾನುವಚನದಿಂದಲೂ ಎಂದರೆ ನಿತ್ಯಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ರೂಪವಾದ ಮಂತ್ರಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದಲೂ (ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಿಂದಲೂ) ತಿಳಿಯಲಿಚ್ಛಿಸುವರು, ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಇಚ್ಛಿಸುವರು. ಯಾರು? ಎಂದರೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, (ಇಲ್ಲಿ) ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವದು ಉಪಲಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ; ಏಕೆಂದರೆ ಮೂರು ವರ್ಣದವರಿಗೂ (ವೇದಾಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ) ಅಧಿಕಾರವು ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಕರ್ಮಕಾಂಡವಾದ ಮಂತ್ರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವೆಂಬ ವೇದಾನುವಚನದಿಂದ ತಿಳಿಯಲಿಚ್ಛಿಸುತ್ತಾರೆ; ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯಲಿಚ್ಛಿಸುತ್ತಾರೆ? ಎಂದರೆ 'ಯಜ್ಞಾದಿಂದಲೂ' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ (ಮುಂದೆ) ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.^೫

ಚರ್ಚೆ : ವೇದಾನುವಚನವೆಂದರೇನು ?

ಭರ್ತೃಪ್ರಸಂಚರ ಮತದ ಖಂಡನೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೦೫. ಯೇ ಪುನಃ ಮನ್ತ್ರಬ್ರಾಹ್ಮಣಲಕ್ಷಣೇನ ವೇದಾನುವಚನೇನ ಪ್ರಕಾಶ್ಯಮಾನಂ ವಿವಿಧಿಪಂತಿ ಇತಿ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ, ತೇಷಾಮ್ ಆರಣ್ಯಕಮಾತ್ರ

1. ವಿಜ್ಞಾನಸಮಯನು ನಿಜವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಎಂಬುದು ವಿದ್ಯೆ, ಅವನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ವಶದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವವನು ಎಂದುಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಅದರ ಫಲ.

2. ವೇದದಲ್ಲಿ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವದು ಅವು ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಕಾರಣವೆಂದು ತಿಳಿಸಿ ಅವನ್ನು ಬಿಡಿಸುವದಕ್ಕೆ; ಅಥವಾ ಕಾಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅವನ್ನು ವಿವಿಧವಾಗಿ ಮಾಡಬಹುದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಎಂದೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಬಹುದು ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ ೧೦೫೧, ೧೦೫೨.

3. ಕರ್ಮಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಕರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆಯಾದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವನ್ನು ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ವಿನಿಯೋಗಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಸೂ. ಭಾ. ೩-೪-೨೬ರಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಮ ಕರ್ಮಗಳೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ.

4. ಉಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿಯಬರುವ ಅತ್ಮನನ್ನು ಎಂದರ್ಥ; ಇದನ್ನು ಮುಂದೆ ಅಕ್ಷೇಪಸಮಾಧಾನಗಳಿಂದ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ.

5. ವೇದಾನುವಚನದಿಂದ ಎಂದರೆ ನಿತ್ಯಸ್ವಾಧ್ಯಾಯರೂಪಕರ್ಮದಿಂದ ಎಂದು ಮೊದಲನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ; ಮಂತ್ರಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂಪವಾದ ವೇದಾನುವಚನದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡುವದರಿಂದ ಎಂದು ಎರಡನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ.

ಮೇವ ವೇದಾನುವಚನಂ ಸ್ಯಾತ್ | ನ ಹಿ ಕರ್ಮಕಾಣ್ಡೇನ ಪರ ಲತ್ಯಾ ಪ್ರಕಾಶ್ಯತೇ | “ತಂ ತ್ವಾಪನಿಷದಮ್” (೩-೯-೨೬) ಇತಿ ವಿಶೇಷಶ್ರುತೇಃ | ‘ವೇದಾನುವಚನೇನ’ ಇತಿ ಚ ಅವಿಶೇಷಿತತ್ವಾತ್ ಸಮಸ್ತಗ್ರಾಹಿ ಇದಂ ವಚನಮ್ | ನ ಚ ತದೇಕದೇಶೋತ್ಸರ್ಗೋ ಯುಕ್ತಃ | ನನು ತ್ವತ್ಪಕ್ಷೇನ ಉಪನಿಷದ್ವರ್ಜಮ್ ಇತಿ ಏಕದೇಶತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ | ನ | ಅದ್ಯನ್ಮಾತ್ಮನೇ ಅವಿರೋಧಾತ್ ಅಸ್ತತ್ವಕ್ಷೇ ನೈಷ ದೋಷೋ ಭವತಿ | ಯದಾ ವೇದಾನು ವಚನಶಬ್ದೇನ ನಿತ್ಯಃ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೋ ವಿಧೀಯತೇ ತದಾ ಉಪನಿಷದಪಿ ಗೃಹೀತ್ಯೇವ ಇತಿ ವೇದಾನುವಚನಶಬ್ದಾರ್ಥ್ಯಕದೇಶೋ ನ ಪರಿತ್ಯಕ್ತೋ ಭವತಿ | ಯಜ್ಞಾದಿಸಹಪಾರಾಚ್ಛ | ಯಜ್ಞಾದೀಸು ಕರ್ಮಾಣ್ಯೇವ ಅನುಕ್ರಮಿಷ್ಯನ್ ವೇದಾನುವಚನಶಬ್ದಂ ಪ್ರಯುಚ್ಛತೇ | ತಸ್ಮಿತ್ ಕರ್ಮೈವ ವೇದಾನು ವಚನಶಬ್ದೇನ ಉಚ್ಯತೇ ಇತಿ ಗಮ್ಯತೇ | ಕರ್ಮ ಹಿ ನಿತ್ಯಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಃ ||

(ಭುಷ್ಪಾರ್ಥ)

ಆದರೆ ಯಾರು (ಇಲ್ಲಿ) ಮಂತ್ರಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂಪವಾದ ವೇದಾನು ವಚನದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿತನಾಗುವ (ಆತ್ಮನನ್ನು) ತಿಳಿಯಲಿಚ್ಛಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವರೋ, ಅವರಿಗೆ ವೇದಾನುವಚನವೆಂದರೆ ಅರಣ್ಯಕಮಾತ್ರವೆಂದಾಗುವದು. ಕರ್ಮಕಂಡದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಕಾಶಿತನಾಗುವದೇ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ, ಏಕೆಂದರೆ “ಅ ಔವನಿಷದ(ಪುರ.ಪನನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ)” (೩-೯-೨೬) ಎಂದು ವಿಶೇಷ(ವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ) ಶ್ರುತಿ (ಯಿರುತ್ತದೆ). ವೇದಾನುವಚನ ಎಂಬುದು ಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು (ಹೇಳು) ವದರಿಂದ ಸಮಸ್ತ(ವೇದ)ವನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸುವ ನಚನವು; (ಆದ್ದರಿಂದ) ಆ (ವೇದದ) ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಬಿಡುವದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

(ಆಕ್ಷೇಪ):- ನಿಮ್ಮ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಉಪನಿಷತ್ತನ್ನು ಬಿಟ್ಟು (ಉಳಿದ ವೇದಾನುವಚನದಿಂದ) ಎಂದು ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನೇ (ತೆಗೆದುಕೊಂಡಂತೆ) ಆಗುವದಲ್ಲವೇ?²

(ಪರಿಹಾರ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಮೊದಲನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ (ಯಾವ) ವಿರೋಧವೂ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಈ ದೋಷವು ಇರು

1. ಮಂತ್ರಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳೂ ನೇರಾಗಿ ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು ಭರ್ತೃ ಪ್ರಪಂಚರ ಮತ.

2. ‘ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲಿಚ್ಛಿಸುತ್ತಾರೆ’ ಎಂದದ್ದರಿಂದ ಉಪನಿಷತ್ತಿ ನಂದಲ್ಲ ಎಂದಾಗುವದಲ್ಲವೇ ?

ವದಿಲ್ಲ. (ಇದರ ವಿವರ) : ವೇದಾನುವಚನವೆಂಬ ಶಬ್ದವು ನಿತ್ಯಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ವನ್ನೇ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಯಾವಾಗ (ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವೆವೋ) ಆಗ ಉಪನಿಷ ತ್ತನ್ನು (ಆ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ) ತೆಗೆದುಕೊಂಡಂತೆಯೇ (ಆಗ)ವದರಿಂದ ವೇದಾನುವಚನಶಬ್ದದ ಅರ್ಥದ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಂತೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲ.¹ ಯಜ್ಞವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳೊಡನೆ (ವೇದಾನುವಚನವನ್ನು) ಪರಿಸಿರುವದ ರಿಂದಲೂ (ಈ ಮತವೇ ಸರಿ, ಇದರ ವಿವರ)² : ಯಜ್ಞವೇ ಮುಂತಾದ ಕರ್ಮ ಗಳನ್ನೇ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಿದ್ದೇ (ಇಲ್ಲಿ) ವೇದಾನುವಚನಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದಾನುವಚನವೆಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಕರ್ಮವನ್ನೇ ಹೇಳಿದೆ ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ನಿತ್ಯಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವು ಕರ್ಮವಷ್ಟೆ ?³

ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆಗುವ ಉಪಕಾರ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೦೬. ಕಥಂ ಪುನಃ ನಿತ್ಯಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಾದಿಭಿಃ ಕರ್ಮಭಿಃ, ಆತ್ಮಾನಂ ವಿವಿಧಿಷಂತಿ ? ನೈವ ಹಿ ತಾನಿ ಆತ್ಮಾನಂ ಪ್ರಕಾಶಯಂತಿ ಯಥಾ ಉಪನಿಷದಃ । ನೈಷ ದೋಷಃ । ಕರ್ಮಣಾಂ ವಿಶುದ್ಧಿಹೇತುತ್ವಾತ್ । ಕರ್ಮಭಿಃ ಸಂಸ್ಕೃತಾ ಹಿ ವಿಶುದ್ಧಾತ್ಮಾನಃ ಶಕ್ನುವಂತಿ ಆತ್ಮಾನಮ್ ಉಪನಿಷತ್ಪ್ರಕಾಶಿತಮ್ ಅಪ್ರತಿ ಬಂಧೇನ ವೇದಿತಮ್ । ತಥಾ ಹಿ ಆರ್ಥವರ್ಣೇ “ವಿಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವಸ್ತತಸ್ತು ತಂ ಪಶ್ಯತೇ ನಿಷ್ಕಲಂ ಧ್ಯಾಯಮಾನಃ” (ಮುಂ. ೩-೧-೮) ಇತಿ । ಸ್ಮೃತಿಶ್ಚ “ಜ್ಞಾನಮುತ್ಪದ್ಯತೇ ಪುಂಸಾಂ ಕ್ಷಯಾತ್ ಪಾಪಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಃ” (ಮೋ. ಧ. ೨೦೪-೮) ಇತ್ಯಾದಿಃ । ಕಥಂ ಪುನರ್ನಿತ್ಯಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಸಂಸ್ಕಾರಾರ್ಥಾನಿ ಇತ್ಯವಗಮ್ಯತೇ ? “ಸ ಹ ವಾ ಆತ್ಮಯಾಜೇ ಯೋ ವೇದೇದಂ ಮೇನೇ ನಾಜ್ಞಂ ಸಂಸ್ಥಿಯತ ಇದಂ ಮೇನೇನಾಜ್ಞಮುಪಧೀಯತೇ” (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೨-೬-೧೩) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ । ಸರ್ವೇಷು ಚ ಸ್ಮೃತಿಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಕರ್ಮಾಣಿ ಸಂಸ್ಕಾರಾರ್ಥಾನ್ಯೇವ ಆಚಕ್ಷತೇ “ಅಷ್ಟಾಚತ್ವಾರಿಂಶತ್ ಸಂಸ್ಕಾರಾಃ” (ಗೌ. ಧ. ೧-೮-೮ರಿಂದ ೨೨, ೨೪, ೨೫) , ಮೈ. ೮-೮ರಿಂದ ೧೯, ೨೧, ೨೨)⁴ ।

1. ನಿತ್ಯವೂ ಮಾಡುವ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಉಪನಿಷತ್ತು ಸೇರಿಯೇ ಇದೆ.

2. ಇದೂ ಮೊದಲನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ.

3. ನಿತ್ಯಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವೆಂಬುದೂ ಬ್ರಹ್ಮಯಜ್ಞರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವೇ ; ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಗಳೊಡನೆ ಇದನ್ನು ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ಇದು ಈ ಕರ್ಮವೇ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ ವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಎರಡನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳನ್ನು ವಾಕ್ಯಕೇಶ ದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕಾಗುವುದು.

4. ಈ ಸ್ಮೃತಿಯು ಗೌತಮಸ್ಮೃತಿಯೋ, ಅಲ್ಲವೋ ? -ಎಂಬುದು ಸಂಶಯವಾದ ವಾಗಿದೆ. ಅನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.

ಇತ್ಯಾದಿಷು| ಗೀತಾಸು ಚ “ಯಜ್ಞೋ ದಾನಂ ತಪಶ್ಚೈವ ಪಾವನಾನಿ ಮನೀಷಿ
ಣಾಮ್” (ಗೀ. ೧೮-೫), “ಸರ್ವೇಽಪ್ಯೇತೇ ಯಜ್ಞವಿದೋ ಯಜ್ಞಕ್ಷಪಿತ
ಕಲ್ಮಷಾಃ” (ಗೀ. ೪-೨೦) ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಆಪ್ತೇಶ):- ನಿತ್ಯಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವೇ ಮುಂತಾದ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ (ಆತ್ಮ
ನನ್ನು ತಿಳಿಯಲಿಚ್ಛಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ? ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು (ಆತ್ಮನನ್ನು
ತಿಳಿಸುವಂತೆ) ಅವು ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಸಲೇ ಆರವಲ್ಲ!

(ಪರಿಹಾರ):- ಇದೇನೂ ದೋಷವಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಕರ್ಮಗಳು
ವಿಶುದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತವೆ. (ಇದರ ವಿವರ): ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತ
ರಾದವರಲ್ಲವೆ, ವಿಶುದ್ಧಾಂತಃಕರಣರಾಗಿ ಉಪನಿಷತ್ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿರುವ ಆತ್ಮ
ನನ್ನು ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ¹ ಇಲ್ಲದೆ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಶಕ್ತರಾಗುತ್ತಾರೆ?
ಹಾಗೆಂದಲ್ಲವೆ, “ವಿಶುದ್ಧಸತ್ತನಾದವನಾದರೋ ಧ್ಯಾನಮಾಡುವವನಾಗಿ
ಅದರಿಂದ ನಿಷ್ಕಲನಾದ ಆತನನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವನು” (ಮುಂ. ೩-೧-೮)
ಎಂಬ ಅಧರ್ವಣ(ಶ್ರುತಿ)ಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ? “ಪಾಪಕರ್ಮದ ಕ್ಷಯದಿಂದ
ಪುರುಷರಿಗೆ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ” (ನೋ. ಧ. ೨೦೪-೮) ಎಂದು ಸ್ಮೃತಿಯೂ
ಇದೆ.

(ಪ್ರಶ್ನೆ):- ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳು ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ (ವಿಹಿತವಾಗಿವೆ) ಎಂದು
ಹೇಗೆ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ? “ಯಾವನು ಇದರಿಂದ ಈ ಅಂಗವು ಸಂಸ್ಕಾರವಾಗು
ತ್ತದೆ, ಇದರಿಂದ ಈ ಅಂಗವು ಸರಿಪಡುತ್ತದೆ -ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ
ಅವನೇ ಆತ್ಮಯಾಜಿಯು” (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೨-೬-೧೩) ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿ
ಯಿಂದ (ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ). ಕರ್ಮಗಳು ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಯೇ
(ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ) ಎಂದು “ನಲವತ್ತೆಂಟು ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು” (ಗೌ. ಧ.
೧-೮-೮ರಿಂದ ೨೨, ೨೪, ೨೫; ವೈ. ೮-೮ರಿಂದ ೧೯, ೨೧, ೨೨)^೨ ಮುಂತಾದ

1. ಪಾಪದಿಂದ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಮಷವೂ ಚಾಂಚಲ್ಯವೂ ಉಂಟಾಗಿರುತ್ತದೆ.
ಇದೇ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ.

2. ಗೌತಮಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ನಲವತ್ತೆಂಟು ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಎಂದಿಲ್ಲ; ನಲವತ್ತು
ಸಂಸ್ಕಾರಗಳೂ ಎಂಟು ಆತ್ಮಗುಣಗಳೂ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ. ಇವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಸರಾಸಾರಿ
ಸಿದೆ ಎಂದು ಟೀಕೆ. ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ನಲವತ್ತು ಮತ್ತು ಎಂಟು ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಎಂದಿದೆ;
ಅದಕ್ಕೂ ಟೀಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆಯೇ? - ಎಂಬುದು ವಿಚಾರಣೀಯ. ಸೂ. ಭಾ.
೩-೪-೩೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೭೮)ರಲ್ಲಿಯೂ ‘ಆಪ್ತಾಚತ್ವಾರಿಂಶತ್’ ಎಂದೇ ಪಾರವಿದೆ.

ಎಲ್ಲಾ ಸ್ಮೃತಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. “ಯಜ್ಞವೂ ದಾನವೂ ತಪಸ್ಸೂ ವಿವೇಕಿಗಳಿಗೆ ವಾವನವಾಗಿರುತ್ತವೆ” (ಗೀ ೧೮-೫), “ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಬಲ್ಲವರು, ಯಜ್ಞಗಳಿಂದ ಕಲ್ಮಷವನ್ನು ನೀಗಿಕೊಂಡವರು” (ಗೀ. ೪-೨೦) ಎಂದು ಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ಇದೆ).

ಯಜ್ಞದಾನತಪಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೦೭. ‘ಯಜ್ಞೇನ’ ಇತಿ | ದ್ರವ್ಯಯಜ್ಞಾ ಜ್ಞಾನಯಜ್ಞಾಶ್ಚ ಸಂಸ್ಕಾರಾರ್ಥಾಃ | ಸಂಸ್ಕೃತಸ್ಯ ಚ ವಿಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವಸ್ಯ ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿರಪ್ರತಿಬದ್ಧೇನ ಭವಿಷ್ಯತಿ | ಅತೋ ಯಜ್ಞೇನ ವಿವಿಧಿವನ್ತಿ | ದಾನೇನ | ದಾನಮಪಿ ಪಾಪಕ್ಷಯಹೇತುತ್ವಾತ್ ಧರ್ಮವೃದ್ಧಿಹೇತುತ್ವಾಚ್ಚ | ತಸಮಾ | ತಪಃ ಇತಿ ಅವಿಶೇಷೇಣ ಕೃಚ್ಛ್ರಚಾನ್ದ್ರಾಯಣಾದಿಪ್ರಾಪ್ತೌ ವಿಶೇಷಣಮ್ ಅನಾಶಕೇನ ಇತಿ | ಕಾಮಾನಶನಮ್ ಅನಾಶಕಮ್ | ನ ತು ಭೋಜನನಿವೃತ್ತಿಃ | ಭೋಜನನಿವೃತ್ತೌ ಮ್ರಿಯತ ಏವ ನಾಃತೃವೇದನಮ್ | ವೇದಾನುವಚನಯಜ್ಞಾದಾನತಪಃಶಬ್ದೇನ ಸರ್ವಮೇವ ನಿತ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ | ಏವಂ ಕಾಮ್ಯವರ್ಜಿತಂ ನಿತ್ಯಂ ಕರ್ಮಜಾತಂ ಸರ್ವಮ್ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿದ್ವಾರೇಣ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ | ಏವಂ ಕರ್ಮಕಾಣ್ಡೇನ ಅಸ್ಯ ಏಕವಾಕ್ಯತಾವಗತಿಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಜ್ಞದಿಂದಲೂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ (ಮಾಡುವ) ದ್ರವ್ಯಯಜ್ಞಗಳನ್ನೂ ಜ್ಞಾನಯಜ್ಞಗಳನ್ನೂ¹ (ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು). ಸಂಸ್ಕೃತನಾದವನಿಗಾದರೆ ಸತ್ತ್ವವಿಶುದ್ಧಿಯಾಗಿ (ಯಾವ) ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಜ್ಞದಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯಲಿಚ್ಛಿಸುತ್ತಾರೆ (ಎಂದಿದೆ). ‘ದಾನದಿಂದಲೂ’ (ಎಂದಿದೆಯಷ್ಟೆ); ದಾನವೂ ಪಾಪಕ್ಷಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಧರ್ಮವು ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವದಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾದ್ದರಿಂದಲೂ (ಅದರಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯಲಿಚ್ಛಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದಿದೆ), ತಪಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ (ಎಂದಿದೆಯಷ್ಟೆ); ತಪಸ್ಸು ಎಂದರೆ (ಯಾವ) ವಿಶೇಷವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಕೃಚ್ಛ್ರ, ಚಾನ್ದ್ರಾಯಣ-ಮುಂತಾದವುಗಳೂ ಬಂದೊದಗುವದರಿಂದ ‘ಅನಾಶಕ’ (ತಪಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ) ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು (ಹಾಕಿರುತ್ತದೆ). (ಇಲ್ಲಿ) ಅನಾಶಕವೆಂದರೆ ಇಚ್ಛೆ ಬಂದಂತೆ ತಿನ್ನದೆ

1. ಉಪಾಸನೆಗಳನ್ನೂ ಎಂದರ್ಥ. ಗೀ. ೪-೧೬ರಿಂದ ೩೦೦ವರೆಗಿನ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಬಹುದು.

ಇರುವದೇ ಹೊರತು ಭೋಜನವನ್ನೇ ಬಿಡುವದಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ ಭೋಜನವನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟರೆ ಸತ್ತೇ ಹೋಗುತ್ತಾನೆಯೇ ಹೊರತು, ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ(ವೇದನಾ ಆಗು) ವದಿಲ್ಲ. ವೇದಾನುವಚನ, ಯಜ್ಞ, ದಾನ, ತಪಸ್ಸು- ಎಂಬ ಮಾತಿ ನಿಂದ ನಿತ್ಯಕರ್ಮವನ್ನೆಲ್ಲ ಉಪಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಹೇಳಿದಂತಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ರುವದರಿಂದ ಕಾಮ್ಯ(ಕರ್ಮ)ವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಿತ್ಯಕರ್ಮಸಮೂಹ ನೆಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗುವ ಮೂಲಕ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವ ವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಈ (ಜ್ಞಾನಕಾಂಡ)ಕ್ಕೂ ಕರ್ಮಕಾಂಡಕ್ಕೂ ಏಕವಾಕ್ಯತೆ(ಯಿದೆ ಎಂದು) ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಕೇವಲ ಮುನಿತ್ವ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೦೮. ಏವಂ ಯಥೋಕ್ತೇನ ನ್ಯಾಯೇನ ಏತಮೇವ ಆತ್ಮಾನಂ ವಿದಿತ್ವಾ ಯಥಾಪ್ರಕಾಶಿತಂ ಮುನಿರ್ಭವತಿ | ಮನನಾತ್ ಮುನಿಃ | ಯೋಗೀ ಭವತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಏತಮೇವ ವಿದಿತ್ವಾ ಮುನಿರ್ಭವತಿ ನಾನ್ಯಮ್ | ನನು ಅನ್ಯವೇದನೇಽಪಿ ಮುನಿತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ | ಕಥಮ್ ಅವಧಾರ್ಯತೇ ಏತಮೇವ ಇತಿ ? ಬಾಧಮ್, ಅನ್ಯವೇದನೇಽಪಿ ಮುನಿರ್ಭವೇತ್ | ಕಿಂ ತು ಅನ್ಯವೇದನೇ ನ ಮುನಿರೇವ ಸ್ಯಾತ್, ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಕರ್ಮ್ಯಪಿ ಭವೇತ್ ಸಃ | ಏತಂ ತು ಔಪನಿಷದಂ ಪುರುಷಂ ವಿದಿತ್ವಾ ಮುನಿರೇವ ಸ್ಯಾತ್ ನ ತು ಕರ್ಮಾ | ಅತೋಽ ಸಾಧಾರಣಂ ಮುನಿತ್ವಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ ಅಸ್ಯ ಇತಿ ಅವಧಾರಯತಿ 'ಏತಮೇವ' ಇತಿ | ಏತಸ್ಮಿನ್ ಹಿ ವಿದಿತೇ 'ಕೇನ ಕಂ ಪಶ್ಯೇತ್' (೨-೪-೧೩) ಇತ್ಯೇವಂ ಕ್ರಿಯಾಸಂಭವಾತ್ ಮನನಮೇವ ಸ್ಯಾತ್ |

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಇದೇ ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿದ ಆತ್ಮನನ್ನೇ ಅರಿತರೇ ಮುನಿಯಾಗುವನು, ಮನನದಿಂದ ಮುನಿಯಾಗುವನು ಯೋಗಿ

1. ಮುಮುಕ್ಷುವು ಯದೃಚ್ಛಾ ಲಾಭಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ ಯುಕ್ತಾಹಾರನಾಗಿರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ತಪಶಬ್ದವು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ. ಮರಣಾಂತವಾದ ತಪಸ್ಸು ಜನ್ಮಾಂತರದಲ್ಲಿ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಭೋಜನನಿವೃತ್ತಿಯೂ ಅಗಬಹುದು ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ ೧೦೫೮, ೧೦೫೯.

2. ತಮೇತಂ ವೇದಾನುವಚನೇನ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೇಣ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ವಿವಿಧಸ್ತು ಯಜ್ಞೇನ ದಾನೇನ ತಪಸ್ಸಾನ್ವನಾಶಕೇನ' ಎಂಬ ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾಠದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಅಶ್ರಮಗಳ ಧರ್ಮವನ್ನೂ ಹೇಳಿದೆ ; ಮುಂದೆ ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ— ಎಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದೆಂತ ವಾರ್ತಿಕ ೧೦೬೪, ೧೦೬೫.

ಯಾಗುವನು¹ ಎಂದರ್ಥ. ಇವನನ್ನೇ ಅರಿತರೆ ಮುನಿಯಾಗುವನು, ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಅರಿತವನಲ್ಲ².

(ಆಕ್ಷೇಪ):- ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಅರಿತರೂ ಮುನಿತ್ವವು ಆಗಬಹುದಲ್ಲ ! ಈತನನ್ನೇ (ಅರಿತವನು ಮುನಿಯಾಗುವನು) ಎಂದು ಅವಧಾರಣೆಮಾಡಿರುವದು ಹೇಗೆ (ಸರಿ) ?

(ಪರಿಹಾರ):- ನಿಜ, ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಅರಿತರೂ ಮುನಿಯಾದಾನು. ಆದರೆ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಅರಿತರೆ ಮುನಿಯೇ ಆಗುವದಿಲ್ಲ, ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಕರ್ಮಿಯೂ ಆಗಬಹುದು, ಆದರೆ ಈ ಔಪನಿಷದ ಪುರುಷನನ್ನು ಅರಿತರೆ ಮುನಿಯೇ ಆಗುವನೇ ಹೊರತು ಕರ್ಮಿಯಾಗುವದಿಲ್ಲ³. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಮುನಿತ್ವವು ಇವನಿಗೆ (ಬರುವದು ಎಂದು) ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದು (ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ) 'ಈತನನ್ನೇ' ಎಂದು ಒತ್ತಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ ; ಈತನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡರೆ 'ಏತರಿಂದ ಯಾರನ್ನು ನೋಡಿಯಾನು ?' (೨-೪-೧೩) ಎಂಬೀ ರೀತಿಯಿಂದ ಕ್ರಿಯೆಯೇ ಸಂಭವಿಸುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಬರಿಯ ಮನನವೇ ಆಗುವದು.

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆಯಿದ್ದವರೇ ಪರಿವ್ರಾಜಕರಾಗಬೇಕು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೦೯. ಕಿಂ ಚ ಏತಮೇವ ಆತ್ಮಾನಂ ಸ್ವಂ ಲೋಕಮ್ ಇಚ್ಛಂತಃ ಪ್ರಾರ್ಥಯಂತಃ ಪ್ರವ್ರಾಜಿನಃ ಪ್ರವ್ರಜನಶೀಲಾಃ ಪ್ರವ್ರಜಂತಿ ಪ್ರಕರ್ಷಣವ್ರಜಂತಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಸಂನ್ಯಸ್ಯಂತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಏತಮೇವ ಲೋಕಮಿಚ್ಛಂತಃ | ಇತಿ ಅವಧಾರಣಾತ್ ನ ಬಾಹ್ಯಲೋಕತ್ರಯೇಪ್ಸುನಾಂ ಪರಿವ್ರಾಜ್ಯೇಧಿಕಾರಃ ಇತಿ ಗಮ್ಯತೇ | ನ ಹಿ ಗಜ್ಜಾದ್ವಾರಂ ಪ್ರತಿಪಿತ್ಸುಃ ಕಾಶೀ ದೇಶನಿವಾಸೀ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖಃ ಪ್ರೈತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ಬಾಹ್ಯಲೋಕತ್ರಯಾರ್ಥಿನಾಂ ಪುತ್ರಕರ್ಮಾಪರಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಃ ಸಾಧನಮ್ | “ಪುತ್ರೇ

1. ಈ ಆತ್ಮನನ್ನು ಅರಿತವನಿಗೆ ಆತ್ಮನ ಅನುಸಂಧಾನವಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೇನೂ ಆಗುವದಿಲ್ಲ, ಇವನು ಸರ್ವದಾ ಆತ್ಮಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಯೋಗಿಯಾಗುವನು ಎಂದರ್ಥ.

2. ಕರ್ಮವನ್ನಾಗಲಿ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನಾಗಲಿ ಅರಿತವನಲ್ಲ.

3. ಯಾವ ಕರ್ಮವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಆತ್ಮಾನುಸಂಧಾನದಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆನಿಂತಿರುತ್ತಾನೆ. ಬಾಹ್ಯಪಾಂಡಿತ್ಯಗಳನ್ನು ನಿತೇಷವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನು ಮುನಿಯಾಗುವನು ಎಂದು (೩-೩-೧) ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮನದಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ; ಅನಾತ್ಮಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮಾನವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಇವರೇ ಮುನಿಗಳು.

ಣಾಯಂ ಲೋಕೋ ಜಯ್ಯೋ ನಾನ್ಯೇನ ಕರ್ಮಣಾ" (೧-೫-೧೬)¹ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತೇಃ | ಅತಃ ತದರ್ಥಭಿಃ ಪುತ್ರಾದಿಸಾಧನಂ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ನ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಂ ಪ್ರತಿಪತ್ತಂ ಯುಕ್ತಮ್ ; ಅತಸ್ಸಾಧನತ್ವಾತ್ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಸ್ಯ | ತಸ್ಮಾತ್ ಏತಮೇವ ಲೋಕಮ್ ಇಚ್ಛಂತಃ ಪ್ರವ್ರಜಂತಿ ಇತಿ ಯುಕ್ತಮ್ ಅವಧಾರಣಮ್ | ಆತ್ಮಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ಹಿ ಅವಿದ್ಯಾನಿವೃತ್ತೌ ಸ್ವಾತ್ಮನಿ ಅವಸ್ಥಾನಮೇವ | ತಸ್ಮಾತ್ ಆತ್ಮಾನಂ ಚೇತ್ ಲೋಕಮಿಚ್ಛತಿ ಯಃ² ತಸ್ಯ ಸರ್ವಕ್ರಿಯೋಪರಮ ಏವ ಆತ್ಮಲೋಕಸಾಧನಂ ಮುಖ್ಯಮ್ ಅನ್ತರಂಗಮ್ | ಯಥಾ ಪುತ್ರಾದೀನ ಬಾಹ್ಯಲೋಕತ್ರಯಸ್ಯ | ಪುತ್ರಾದಿಕರ್ಮಣ ಆತ್ಮಲೋಕಂ ಪ್ರತಿ ಅಸಾಧನತ್ವಾತ್ ಅಸಂಭವೇನ ವಿರುದ್ಧತ್ವಮ್ ಆಪೋಚಾಮ | ತಸ್ಮಾತ್ ಆತ್ಮಾನಂ ಲೋಕಮಿಚ್ಛಂತಃ ಪ್ರವ್ರಜನ್ತ್ಯೇವ | ಸರ್ವಕ್ರಿಯಾಭ್ಯೋ ನಿವರ್ತೇರನ್ನೇನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಯಥಾ ಚ ಬಾಹ್ಯಲೋಕತ್ರಯಾರ್ಥಿನಃ ಪ್ರತಿ ನಿಯತಾನಿ ಪುತ್ರಾದೀನಿ ಸಾಧನಾನಿ ವಿಹಿತಾನಿ | ಏವಮ್ ಆತ್ಮಲೋಕಾರ್ಥಿನಃ ಸರ್ವೈವಣಾನಿವೃತ್ತಿಃ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದೋ ನಿಧೀಯತ ಏವ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮತ್ತು ಈ ಆತ್ಮನೆಂಬ ತಮ್ಮ ಲೋಕವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವವರಾಗಿ ಬಯಸುವವರಾಗಿ ಪ್ರವ್ರಾಜಿಗಳು,³ ಪ್ರವ್ರಜನಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವದವರು ಪ್ರವ್ರಜನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ, ಪ್ರಕರ್ಷದಿಂದ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಾರೆ, ಸರ್ವಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಸಂನ್ಯಾಸಮಾಡುತ್ತಾರೆ⁴ ಎಂದರ್ಥ. 'ಈ ಲೋಕವನ್ನೇ ಇಚ್ಛಿಸುವವರಾಗಿ' ಎಂದು ಅವಧಾರಣೆ(ನಾಡಿರು)ವದರಿಂದ ಹೊರಗಿನ ಮೂರು ಲೋಕಗಳನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವವರಿಗೆ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ ಎಂದು

1. ಇದು ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವಾತ್ರವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ ; ಏಕೆಂದರೆ 'ಸೋಮಯಂ ಮನುಷ್ಯಲೋಕಃ ಪುತ್ರೇಣ್ಯವ ಜಯ್ಯೋ ನಾನ್ಯೇನ ಕರ್ಮಣಾ' ಎಂದೇ ಕಾಣ್ವ ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾರಗಳಿರಡೂ ಇವೆ ಅದರೆ ಮೂದೆ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೦೭ರಲ್ಲಿ)ಯೂ 'ಪುತ್ರೇಣ್ಯವಾಯಂ ಲೋಕೋ ಜಯ್ಯೋ ನಾನ್ಯೇನ ಕರ್ಮಣಾ' ಎಂದೇ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹೃತವಾಗಿದೆ. ಇವೇಕೆಂಬುದು ವಿಚಾರಣೀಯ.

2. ಇಲ್ಲಿ 'ಚೇತ್' 'ಯಃ' ಎರಡರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹೆಚ್ಚು ; 'ಆತ್ಮಾನಮೇವ ಲೋಕಮಿಚ್ಛತಿ ಯಃ' ಎಂದಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೂ ಚೆನ್ನಾಗಿರುವದು.

3. ವಿರಕ್ತರಾದ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳು, ಪ್ರವ್ರಾಜಿಗಳು ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ತ್ರಿದಂಡಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಬಹಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅವರನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಬಹುದು ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ. ೧೦೮೪.

4. ವಾಚ್ಛನಃಕಾಯಗಳ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಬಿಡುತ್ತಾರೆ, ಅವುಗಳಿಂದಾಗಬೇಕಾದ ಫಲವನ್ನೂ ಕಾಮಿಸದೆ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಾರೆ ಎಂದರ್ಥ.

ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ.¹ ಗಂಗಾದ್ವಾರವನ್ನು ಸೇರಬೇಕೆನ್ನುವ ಕಾಶೀಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವಾಸಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವವನು ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೊರಡಲಾರನಷ್ಟೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೊರಗಿನ ಮೂರು ಲೋಕಗಳು ಬೇಕೆನ್ನುವವರಿಗೆ ಪುತ್ರ, ಕರ್ಮ, ಅಪರಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ- ಇವೇ ಸಾಧನವು ; ಈ (ಮನುಷ್ಯ)ಲೋಕವು ಪುತ್ರನಿಂದಲೇ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು, ಮತ್ತೊಂದು ಕರ್ಮದಿಂದಲ್ಲ ” (೧-೫-೧೬) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ (ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ). ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಬಯಸುವವರು ಪುತ್ರನೇ ಮುಂತಾದ ಸಾಧನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪರಿವ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಪರಿವ್ರಾಜ್ಯವು ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಲ್ಲ.² ಆದ್ದರಿಂದ ‘ಈ ಲೋಕವನ್ನೇ ಇಚ್ಛಿಸುವವರಾಗಿ ಪ್ರವ್ರಜನಮಾಡುತ್ತಾರೆ’ ಎಂದು ಅವಧಾರಣೆಮಾಡಿರುವುದು ಯುಕ್ತವೇ. ಆತ್ಮಲೋಕದ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎಂದರೆ ಅವಿದ್ಯೆಯು ತೊಲಗಲಾಗಿ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಸಂತುಬಿಡುವದಲ್ಲವೆ ? ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಲೋಕವನ್ನೇ ಯಾವನು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಿರುವನೋ ಅವನಿಗೆ ಸರ್ವಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನೂ ಬಿಡುವದೇ ಮುಖ್ಯವಾದ ಅಂತರಂಗಸಾಧನವು ; ಹೊರಗಿನ ಮೂರು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಪುತ್ರಾದಿಯೇ ಹೇಗೆ (ಸಾಧನವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇದು) ಏಕೆಂದರೆ ಪುತ್ರಾದಿಕರ್ಮವು ಆತ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಲ್ಲ. (ಕರ್ಮವು) ಸಂಭವಿಸುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಹೀಗೆ (ಕರ್ಮಕ್ಕೂ ಸಂನ್ಯಾಸಕ್ಕೂ) ವಿರೋಧವಿದೆ ಎಂದು ಆಗಲೆ ಹೇಳಿರುತ್ತೇವೆ.³ ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನೆಂಬ ಲೋಕವನ್ನಿಚ್ಛಿಸು

1. ಆತ್ಮಲೋಕವೇ ಬೇಕಾದವರು ಮಾತ್ರ ಪುತ್ರಾದಿತ್ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು, ಮನುಷ್ಯಲೋಕಾದಿಗಳನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವವರು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

2. ಮನುಷ್ಯಲೋಕಾದಿಸಾಧ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವುಗಳ ಸಾಧನದಲ್ಲಿಯೂ ವಿರತನಾದವನಿಗೇ ಪರಿವ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರ ; ಆ ಲೋಕತ್ರಯವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವರಿಗೆ ಪುತ್ರಾದಿಗಳ ಸಂಪಾದನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅಧಿಕಾರ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

3 ಇದರ ಸಂಸ್ಕೃತಮೂಲಕ್ಕೆ ಯಾವ ಭಾವಾರ್ಥವಿದೆ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ. ಬರಿಯ ಪುತ್ರಾದಿಗಳು ಆತ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪರಿವ್ರಾಜ್ಯರಹಿತವಾದ ಪುತ್ರಾದಿಗಳು ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಬಹುದಲ್ಲ !- ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಇದು ಪರಿಹಾರವೆಂದು ಬೇಕೆ. ಸರ್ವಕರ್ಮತ್ಯಾಗವು ಯಾರಿಗೆ ಸಂಭವಿಸುವದಿಲ್ಲವೋ ಅವರಿಗೆ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಅವು ಆತ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಲ್ಲ ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ. ಪರಿವ್ರಾಜ್ಯವು ಬಾಹ್ಯತ್ರಯಲೋಕಕ್ಕೂ ಪುತ್ರಾದಿಗಳು ಆತ್ಮಲೋಕಕ್ಕೂ ಸಂಭವಿಸುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾಧನಸಾಧ್ಯಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವಿದೆ ಎಂದು ಗಂಗಾದ್ವಾರಪ್ರಾಪ್ತಿವ್ಯಾಂತದಿಂದ ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿರುತ್ತೇನೆ ಎಂಬುದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿವರಿಸಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ‘ವಿರುದ್ಧತ್ವೇನ ಚಾಸಂಭವಮವೋಚಾಸಾ’ ಎಂದಿದ್ದರೆ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ವನರು, ಪ್ರವ್ರಜನಮಾಡಿಯೇ ತೀರುತ್ತಾರೆ, ಎಲ್ಲಾ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟೇ ಬಿಡಬೇಕು¹ ಎಂದರ್ಥ. ಹೇಗೆ ಹೊರಗಿನ ಲೋಕತ್ರಯವನ್ನು ಬಯಸುವವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗಿ ಪುತ್ರಾದಿಗಳೇ ಸಾಧನವೆಂದು ವಿಹಿತವಾಗಿವೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಆತ್ಮಲೋಕಾರ್ಥಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಿದನಿಗೆ² ಏಷಣೆಗಳನ್ನು ಬಿಡುವದೆಂಬ ಸಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವು ವಿಹಿತವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ.

ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವಿಧಿಗೆ ಶೇಷವಾದ ಅರ್ಧವಾದ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೧೦. ಕುತಃ ಪುನಸ್ತೇ ಆತ್ಮಲೋಕಾರ್ಥಿನಃ ಪ್ರವ್ರಜನ್ತೀನೇತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ | ತತ್ರ ಅರ್ಧವಾದನಾಕೃರೂಪೇಣ ಹೇತುಂ ದರ್ಶಯತಿ | ಏತದ್ ಹ ಸ್ಮವೈ ತತ್ | ತದೇತತ್ ಸಾರಿವ್ರಾಜ್ಯೇ ಕಾರಣಮ್ ಉಚ್ಯತೇ | ಹ ಸ್ಮವೈ ಕಿಲ ಪೂರ್ವೇ ಅತಿಕ್ರಾಂತಕಾಲೀನಾ ವಿದ್ವಾಂಸಃ ಆತ್ಮಜ್ಞಾಃ ಪ್ರಜಾಂ ಕರ್ಮ ಅಪರಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಂ ಚ | ಪ್ರಜೋಪಲಕ್ಷಿತಂ ಹಿ ತ್ರಯಮೇತದ್ ಬಾಹ್ಯ ಲೋಕತ್ರಯಸಾಧನಂ ನಿರ್ದಿಶ್ಯತೇ 'ಪ್ರಜಾಮ್' ಇತಿ | ಪ್ರಜಾಂ ಕಿಮ್ ? ನ ಕಾಮಯಂತೇ | ಪುತ್ರಾದಿಲೋಕತ್ರಯಸಾಧನಂ ನಾನುತಿಷ್ಠಂತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ನನು ಅಪರಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನಮ್ ಅನುತಿಷ್ಠನ್ತೀವ | ತದ್ಬಲಾದ್ ಹಿ ವೃತ್ತಾ ನಮ್ | ನ | ಅಪವಾದಾತ್ | "ಬ್ರಹ್ಮತಂ ಪರಾದಾದ್ಯೋಽನ್ಯತ್ರಾಸ್ತನೋ ಬ್ರಹ್ಮ ವೇದ...ಸರ್ವಂ ತಂ ಪರಾದಾತ್" (೨-೪-೬) ಇತಿ ಅಪರಬ್ರಹ್ಮ ದರ್ಶನಮಪಿ ಅಪವದತ್ಯೇವ | ಅಪರಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪಿ ಸರ್ವಮಧ್ಯಾಂತ ಭಾವಾತ್ | "ಯತ್ರ ನಾನ್ಯತ್ ಪಶ್ಯತಿ" (ಭಾಂ. ೭-೨೪-೧) ಇತಿ ಚ | ಪೂರ್ವಾಪರಬಾಹ್ಯಾಂತರದರ್ಶನಪ್ರತಿಷೇಧಾಚ್ಚ "ಅಪೂರ್ವಮನಪರಮನಂತರ ಮಬಾಹ್ಯಮ್" (೨-೫-೧೯) ಇತಿ | "ತತ್ಕೇನ ಕಂ ಪಶ್ಯೇತ್ . ವಿಜಾನೀ ಯಾತ್" (೨-೪-೧೪) ಇತಿ ಚ | ತಸ್ಮಾತ್ ನಾಸ್ತದರ್ಶನವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಅನ್ಯದ್ ವೃತ್ತಾಂತಕಾರಣಮ್ ಅಪೇಕ್ಷ್ಯತೇ³ | ಕಃ ಪುನಸ್ತೇಷಾಮ್

1. ಪ್ರವ್ರಜನ್ತಿ ಎಂಬುದು ವರ್ತಮಾನಾಪದೇಶವಾದರೂ ವಿಧಿಯೇ ಎಂದು ಭಾವ. ಇದನ್ನು ಇನ್ನುಮುಂದೆ ವಿಶದಗೊಳಿಸಲಾಗುವದು. ಇಲ್ಲಿ ಏಕಮೇವ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಏವಕಾರವನ್ನು ಪ್ರವ್ರಜನ್ತಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿಸಿ ಆತ್ಮೇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವನು ಸಂನ್ಯಾಸಮಾಡಲೇ ಬೇಕು- ಎಂಬ ಅವಧಾರಣೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದೆ.

2. ಬ್ರಹ್ಮವಿದನಿಗೆ ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಅದರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಸ್ವಾಸ್ಥಿಗೆ ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಿರುವವನಿಗೆ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು.

3. 'ಅಪೇಕ್ಷತೇ' ಎಂಬುದಕ್ಕಿಂತ ಈ ಸಾಹವು ಮೇಲು.

ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಇತಿ? ಉಚ್ಯತೇ | ಕಿಂ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಫಲಂ ಸಾಧ್ಯಂ ಕರಿಸ್ಯಾಮ್ ಪ್ರಜಯಾ ಸಂಭವೇನ? ಪ್ರಜಾ ಹಿ ಬಾಹ್ಯಲೋಕಸಾಧನಂ ನಿರ್ಜ್ಞಾತಾ | ಸ ಚ ಬಾಹ್ಯಲೋಕೇ ನುಸ್ತಿ ಅಸ್ಮಾಕಮ್ ಆತ್ಮ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಃ | ಸರ್ವಂ ಹಿ ಅಸ್ಮಾಕಮ್ ಆತ್ಮಪೂರವೇನ, ಸರ್ವಸ್ಯ ಚ ವಯಮಾ ಆತ್ಮಭೂತಾಃ | ಆತ್ಮ ಚ ನಃ ಆತ್ಮತ್ವದೇವ ನ ಕೇನಚಿತ್ ಸಾಧನೇನ ಉತ್ಪಾದ್ಯಃ | ಅಹ್ಮಃ, ವಿಕಾರಃ, ಸಂಸ್ಕಾರಯೋ ವಾ | ಯದಪಿ ಆತ್ಮಗುಣಿಃ ಸಂಸ್ಕಾರಧರ ಕರ್ಮ ಇತಿ, ರದಪಿ ಕಾರ್ಯಕರಣಾತ್ಮ ದರ್ಶನವುಪಮೇನ, 'ಇದಂ ನೇನೇನಾಜ್ಞಂ ನುಸ್ಕ್ರಿಯತೇ' (ಶತ.ಬ್ರಾ. ೧೧-೨-೬-೧೩) ಇತಿ ಅಜ್ಞಾನಾತ್ವದಿಶ್ಚಾಣಾತ್ | ನ ಹಿ ವಿಜ್ಞಾನಭಿನ್ನೈಕ ರಸಸ್ಪರ್ಶಸ್ವರೂಪದರ್ಶನೋದ್ಭವಸಂಸ್ಕಾರೋಪಧಾನದರ್ಶನಂ ಸಂಭವತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ನ ಕಿ-ಚಿತ್ ಪ್ರಜಾದಿವ ಸ್ವರೂಪಃ ಕರ್ಮಾಸಃ | ಅವಿದುಷಾಂ ಹಿ ತತ್ ಪ್ರಜಾ ಸಂಭವೈಃ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಫಲಮ್ | ನ ಹಿ ಮೃಗತ್ವಷ್ಟಿಕಾಯಾಮ್ ಉದಕಪಾನಾಯ ತದದರ್ಶನೇ ಪ್ರಕೃತಃ ಇತಿ ತತ್ರ ಉಪರಮಾತ್ರಮ್ ಉದಕಾಭಾಗಂ ಪರ್ಯಲೋಕಿಸಿ ಪ್ರಕೃತರೂಪಕ್ತಾ | ಏವಮ್ ಅಸ್ಮಾಕಮಪಿ ಪರಮಾರ್ಥಾತ್ಮಲೋಕದರ್ಶನಂ ಪ್ರಜಾದಿಸಾಧನಸಾಧ್ಯೇ ಮೃಗತ್ವಷ್ಟಿಕಾದಿ ಸಮೇ ಅವಿದ್ವದರ್ಶನವಿದಮೇ ನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಕ್ತಾ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ | ತದೇತತ್ ಉಚ್ಯತೇ | ಯೇಷಾಮ್ ಅಸ್ಮಾಕಂ ಪರಮಾರ್ಥದರ್ಶನಂ ನಃ ಆಯಮ್ ಆತ್ಮಾ ಅರನಾಯಾದಿವಿನಿರ್ಮಾಕ್ತಃ ಸಾಧ್ವಸಾಧುಭ್ಯಾಮ್ ಅವಿಕುರ್ಯಃ, ಆಯಂ ಲೋಕಃ ಫಲಮ್ ಅಭಿಪ್ರೇತಮ್ | ನ ಚ ಅಸ್ಯಾಽಽ ತ್ತನಃ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಾದಿರ್ದರ್ಶನಸಾರಥರ್ಮವಿನಿರ್ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಸಾಧನಂ ಕಿಂಚಿತ್ ಏಕಿತವ್ಯಮ್ | ಸಾಧ್ಯಸ್ಯ ಹಿ ಸಾಧನುಸ್ತೇಷಣಂ ಕ್ರಿಯತೇ? ಅಸಾಧ್ಯಸ್ಯ ಸಾಧನುಸ್ತೇಷಣಾಯಾಂ ಹಿ ಜಲಬುದ್ಧ್ಯಾ ಛಲ ಇವ ತರಣಂ ಕೃತಂ ಸ್ಯಾತ್, ಖೇ ವಾ ಶಾಕುನಪದಾನ್ತೇಷಣಮ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಏತಮ್ ಆತ್ಮಾನಂ ವಿದಿತ್ವಾ ಪ್ರವ್ರಜೇಯುರೇವ ಬ್ರಹ್ಮಣಾಃ ನ ಕರ್ಮ ಅರಭೀರನ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಪೂರ್ವೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಏವಂ ವಿದ್ವಾಂಸಃ ಪ್ರಜಾಮ್ ಅಕಾಮಯ ಮಾನಾಃ | ತ ಏವಂ ಸ ಛೇನಾಧನಸಂಸ್ಕರಹಾರಂ ನಿವೃತ್ತಃ ಅವಿದ್ವ ದ್ವಿಷಯೋಯಮ್ ಇತಿ ಕೃತ್ವಾ ಕಿಂ ಕೃತವಂತಃ ಇತಿ? ಉಚ್ಯತೇ | "ತೇ ಹ ಸ್ಮ ಕಿಲ ಪುತ್ರೈಷಣಾಯಾಶ್ಚ ವಿತ್ರೈಷಣಾಯಾಶ್ಚ ಲೋಕೈಷಣಾಯಾಶ್ಚ ವ್ಯೃತ್ಪಾದಯಾಧ ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯಂ ಚರಂತಿ" ಇತ್ಯಾದಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ ||

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

(ಪ್ರಶ್ನೆ):- ಆ ಆತ್ಮಲೋಕಾರ್ಥಿಗಳು ಪ್ರವ್ರಜನಮಾಡಿಯೇತೀರು ವರೆಂಬುದೇಕೆ?

(ಉತ್ತರ) :- ಹೇಳುತ್ತೇನೆ (ಎಂದು) ಇದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯದ ರೂಪದಿಂದ ಹೇತುವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ¹.

ಇದೇ ಅದು, ಆ ಇದನ್ನು ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. (ಹ ಸ್ಮ ವೈ = ಕಿಲ) ಪೂರ್ವದ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದ ವಿದ್ವಾಂಸರು, ಆತ್ಮಜ್ಞರು ಪ್ರಜೆಯನ್ನೂ ಕರ್ಮವನ್ನೂ ಅಪರಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನೂ - ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಜೆ ಎಂಬ ಉಪಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಹೊರಗಿನ ಈ ಲೋಕತ್ರಯಸಾಧನವನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಜಾಮ್' ಎಂಬ (ನಾತಿನಿಂದ) ತಿಳಿಸಿರುತ್ತದೆ-ಪ್ರಜೆಯನ್ನು ಏನು? ಅದನ್ನು ಕಾಮಿಸಲಿಲ್ಲವಂತೆ, ಪುತ್ರನೇ ಮುಂತಾದ ಲೋಕತ್ರಯಸಾಧನವನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಲಿಲ್ಲವಂತೆ ಎಂದರ್ಥ.

(ಅಕ್ಷೇಪ) :- ಅಪರಬ್ರಹ್ಮದ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನೂ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರಲ್ಲವೆ? ಅದರ ಬಲದಿಂದಲಲ್ಲವೆ, (ಏವಣೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು) ಎದ್ದದ್ದು² ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನಿಂದಿಸಿರುತ್ತದೆ. "ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯವನ್ನು ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಯಾವನು ಅರಿಯುತ್ತಾನೋ ಅವನನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯವು ಹೊರಕ್ಕೆ ದೂಡುವದು. ಯಾವನು ಯಾವದನ್ನೇ ಆಗಲಿ ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಅರಿಯುತ್ತಾನೋ, ಅವನನ್ನು ಅದೆಲ್ಲವೂ ಹೊರದೂಡುವದು" (೨-೪-೬) ಎಂದು ಅಪರಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನವನ್ನು ನಿಂದಿಸಿಯೇ ಇದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಪರಬ್ರಹ್ಮವೂ (ಆ) ಎಲ್ಲದರೊಳಗೇ ಸೇರಿರುತ್ತದೆ. "ಎಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲವೋ" (ಛಾಂ. ೭-೨೪-೧) ಎಂದೂ (ಎರಡನೆಯದರ ದರ್ಶನವನ್ನು ನಿಂದಿಸಿದೆ). ಹಿಂದಿನದು ಮುಂದಿನದು, ಹೊರಗಿನದು ಒಳಗಿನದು -(ಇವನ್ನು) ಕಾಣುವದನ್ನು "ಅಪೂರ್ವವು, ಅನಪರವು, ಅನಂತರವು, ಅಬಾಹ್ಯವು" (೨-೫-೧೯) ಎಂದು ನಿಷೇಧಿಸಿರುವದರಿಂದಲೂ "ಅಲ್ಲಿ ಏತರಿಂದ ಏನನ್ನು ಕಂಡಾನು? ... ಅರಿತಾನು?" (೨-೪-೧೪) ಎಂದೂ (ನಿಂದಿಸಿರುವದರಿಂದಲೂ ಅಪರಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನವು ಕಾರಣವಲ್ಲ).³ ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ವೃತ್ತಾಂತಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಯಾವ ಕಾರಣವೂ ಬೇಕಿರುವದಿಲ್ಲ.

(ಪ್ರಶ್ನೆ) :- (ಹಾಗೆ ಪ್ರಜಾದಿಗಳನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ), ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾದರೂ ಏನು ?

1. ಈ ಅರ್ಥವಾದವು ಮೇಲಿನ ವಿಧಿಗೆ ಹೇತುವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದರ ಮೂಲಕ ಅದಕ್ಕೆ ಪುಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

2. ಮಿಕ್ಕಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೂ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳು ಅಪರಬ್ರಹ್ಮದ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಲೇ ಇರಬೇಕು ; ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಮಿಕ್ಕ ಏಷಣೆಗಳನ್ನು ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದೆ -ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಭಾವ.

3. ಅಪರಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸ್ಯೋಪಾಸಕಭೇದವಿರುತ್ತದೆ ; ಅದರೆ ಇಲ್ಲಿ ದ್ವಿತೀಯದರ್ಶನವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಅಪರಬ್ರಹ್ಮದ ಉಪಾಸನೆಯು ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

(ಉತ್ತರ) :- ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಪ್ರಜೆ ಎಂಬ ಸಾಧನದಿಂದ (ನಾವು) ಏನು ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು (ಯಾವ) ಸಾಧ್ಯವಾದ ಫಲವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳೋಣ ? ಪ್ರಜೆ ಎಂಬುದು ಹೊರಗಿನ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೆಂಬುದು ನಿರ್ಣಯವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗಿದೆ ಆದರೆ ಆ ಹೊರಗಿನ ಲೋಕವು ನಮಗೆ ಆತ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನಮಗೆ ಸರ್ವವೂ ಆತ್ಮವೇ ಆಗಿದೆ, ನಾವು ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಆತ್ಮಭೂತರಾಗಿರುತ್ತೇವೆ¹. ಮತ್ತು ಆತ್ಮನು ಆತ್ಮನಾಗಿರುವದರಿಂದಲೇ ಯಾವ ದೊಂದು ಸಾಧನದಿಂದಲೂ ಉತ್ಪಾದ್ಯನಲ್ಲ, ಆಪ್ಯನಲ್ಲ, ವಿಕಾರ್ಯನಲ್ಲ, ಸಂಸ್ಕಾರ್ಯನೂ ಅಲ್ಲ.² ಆತ್ಮಯಾಜಿಗೆ ಸಂಸ್ಕಾರಾರ್ಥವಾಗಿ ಕರ್ಮವು (ಬೇಕು ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಿದೆಯಲ್ಲ), ಅದೂ ಕಾರ್ಯಕರಣ (ರೂಪವಾದ) ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ ವಿಷಯವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ; ಏಕೆಂದರೆ “ಈ ಕರ್ಮದಿಂದ ಈ ನನ್ನ ಅಂಗವು ಸಂಸ್ಕೃತವಾಗುತ್ತದೆ” (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೨-೬-೧೩) ಎಂದು ಅಂಗಾಂಗಿತ್ವವೇ ಮುಂತಾದದ್ದನ್ನು (ಆ) ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ವಿಜ್ಞಾನದ ಗಟ್ಟಿಯೇ ಆಗಿ ಏಕರಸವಾಗಿ ನಿರಂತರವಾಗಿರುವ (ಆತ್ಮ)ನನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡವನಿಗೆ ಅಂಗಾಂಗಿಗಳ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರ, ಉಪಧಾನ³— ಇವುಗಳ ದರ್ಶನವು ಅಗಲಾರದಷ್ಟೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಜೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಸಾಧನಗಳಿಂದ (ನಾವು) ಏನನ್ನೂ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾರೆವು. ಅಜ್ಞರಿಗೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಆ ಪ್ರಜಾದಿಸಾಧನಗಳಿಂದ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಫಲವು ? ಬಿಸಿಲುಕುದುರೆಯಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವದಕ್ಕೆಂದು ಅದು ನೀರೆಂದು ತಿಳಿದವನು ಕೊಂಡುಹೋಗುತ್ತಾನೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಜೊಳುನೆಲವೊಂದನ್ನೇ, ನೀರಿನ ಅಭಾವವನ್ನೇ, ಕಂಡವನೂ (ಕುಡಿಯುವದಕ್ಕೆ) ಹೊರಡುವನೆಂಬುದು ಯುಕ್ತವಾಗಲಾರದಷ್ಟೆ ? ಹೀಗೆಯೇ ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಆತ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಬಯಸುವ ನಮ್ಮಗಳಿಗೂ ಬಿಸಿಲು ಕುದುರೆಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಂತಿರುವ ಪ್ರಜಾದಿಸಾಧನಗಳಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುವ ಅಜ್ಞರ ತಿಳಿವಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗಿರುವ (ಲೋಕತ್ರಯ) ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಇದನ್ನೇ (ಶ್ರುತಿಯು) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ನಮಗೆ ಪರಮಾರ್ಥದರ್ಶಿಗಳಾದ ನಮಗೆ ಇವನೇ— ಹಸಿವು ಮುಂತಾದವುಗಳಿಲ್ಲದೆ⁴ ಸಾಧು, ಅಸಾಧು (ಎಂಬ, ಕರ್ಮ)ಗಳಿಂದ ಮಾರ್ಪಡದೆ⁵. (ಇವನೇ)— ಆತ್ಮನು, ಇವನೇ ಲೋಕವು ,

1. ೪-೪-೧೩ ತಸ್ಯ ಲೋಕಃ ಎಂಬುದರ ಭಾಷ್ಯ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೯೦)ವನ್ನು ನೋಡಿ.
2. ೩-೩-೧ (ಭಾ.ಭಾ. ೩೩)ರಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಈ ನಾಲ್ಕು ಫಲವೆಂದು ತಿಳಿಸಿದೆ. ತೈ.ಭಾ. ೧-೧೧ (ಭಾ.ಭಾ. ೭೪), ಮುಂ.ಭಾ. ೧-೨-೧೨ (ಭಾ.ಭಾ. ೪೬) ಇವುಗಳನ್ನೂ ನೋಡಿ.
3. ಅಂಗವನ್ನು ಉತ್ತಮಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು.
4. ೩-೫-೧೦ರ ಸೂಚನೆ.
5. ಭಾ. ಭಾ. ೩೦೩ವನ್ನು ನೋಡಿ.

ಬೇಕಾದ ಫಲವು. ಅಲ್ಲಿನ? ಆದರೆ ಈ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನವೇ ಮುಂತಾದ ಯಾವ ಸಂಸಾರಧರ್ಮವೂ ಇಲ್ಲಿನ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಯಾವದೊಂದು ಸಾಧನವನ್ನೂ ಕೂಡುಕ ಬೇಕಾದದ್ದಿರುವದಿಲ್ಲ. ಸಾಧ್ಯಕ್ಕಲ್ಲವೆ, ಸಾಧನವನ್ನೂ ಕೂಡುಕ ಗುರುತಿಸಿ? ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದ್ದಕ್ಕೂ ಸಾಧನವನ್ನು ಕೂಡುಕಿದರೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುವ ಮೇಲೂ ದಾಟಿದಂತೆ ಆಗುವದು, ಅಥವಾ *ಕುರುಗಲಿ ಕಕ್ಕಿಗಳ ಹೆಬ್ಬರ ಗುರುತನ್ನು ಕೂಡುಕ(ದಂತೆ ಆಗುವದು). ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಆತ್ಮನನ್ನು ಅರಿತು ಕೊಂಡರೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಪ್ರವ್ರಜನವನ್ನೇ ಮಾಡಬಾರ, ಕರ್ನಾಡಕ್ಕೆ ಕಾಡಲಾರಂಭಿಸಲಾರರು ಎಂಬರ್ಥ ಹಿಂದಿನವರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ನೀಗಿ, ಅತಿ ವರಾಗಿ ಪ್ರಜೆಯನ್ನು ಬಯಸಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ, ಅವರು ಹೀಗೆ ಸಾಧ್ಯ ಸಾಧನವು ಸಂವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತಾ ಇದ್ದು ಅಷ್ಟಾರ ಸಹಯತೆ ಇದೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಏನು ಮಾಡಿದರು? ಎಂಬರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ ಅದರ (೨-೨-೧) (೨-೨-೧) “ಪುತ್ರೈಷಣಯಿಂದಲೂ ನಿತ್ಯೈಷಣಯಿಂದಲೂ ಲೋಕೈಷಣಯಿಂದಲೂ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದ ಇನ್ನು ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು” ಎಂದು ನಂಬುತ್ತಿರುವ (ಗ್ರಂಥವನ್ನು) ಹಿಂದೆಯೇ (೩-೨-೧) ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿ.

ಪ್ರವ್ರಜನ್ತಿ ಎಂಬುದು ವಿಧಿಯೇ, ಸ್ವತಂತ್ರವಲ್ಲ

(ಭಾ.ಪೂ.)

೩೧೧. ತಸ್ಮಾತ್ ಆತ್ಮಾನಂ ಲೋಕಮಿಚ್ಛಂತಃ ಪ್ರವ್ರಜನ್ತಿ, ಪ್ರವ್ರಜೇಯುಃ ಇತ್ಯೇಷ ವಿಧಿಃ ಅರ್ಥವಾದೇನ ಸಂಗಚ್ಛತೇ | ನ ಹಿ ಸಾಧ್ಯವಾಂಸ್ಯ ಅಸ್ಯ ಲೋಕಸ್ತತ್ಕೃತ್ಯಭಿಮುಖ್ಯಮ್ ಉಪಸ್ಕರೇ | ‘ಪ್ರವ್ರಜಂತಿ’ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಅರ್ಥವಾದರೂಪೋ ಹಿ “ಏತದ್ಭಸ್ಮ” ಇತ್ಯಾಸಿರುತ್ತರೋ ಗ್ರಂಥಃ | ಅರ್ಥವಾದ ಶ್ಲೋಕ ನಾರ್ಥವಾದಾನ್ತರಮ್ ಅವೇಕ್ಷೇತ | ಅವೇಕ್ಷೇತೇ ತು ‘ಏತದ್ಭಸ್ಮ’ ಇತ್ಯಾಧ್ಯರ್ಥವಾದಂ ‘ಪ್ರವ್ರಜನ್ತಿ’ ಇತ್ಯೇತತ್ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಪೂರ್ವೇ ವಿದ್ವಾಂಸಃ ಪ್ರಜಾದಿಕರ್ಮಭ್ಯೋ ನಿವೃತ್ತಾಃ ಪ್ರವ್ರಜಿತವಂತಃ ಏವ ತಸ್ಮಾತ್ ಅಥ ನಾತನಾ ಅಪಿ ಪ್ರವ್ರಜನ್ತಿ ಪ್ರವ್ರಜೇಯುಃ ಇತಿ | ಏವಂ ಸಂಖ್ಯಮಾನು ನ ಲೋಕಸ್ತತ್ಕೃತ್ಯಭಿಮುಖಂ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ | ವಿಜ್ಞಾನಸಮಾನಕಲ್ಪಕತ್ವೋಪದೇಶಾತ್ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅವೋಚಂಸುಃ | ವೇದಾನುಸಚನಾದಿಸಹಮರಾಚ್ಛ | ಯಥಾ ಆತ್ಮವೇದನಸಾಧನತ್ವೇನ ವಿಹಿತುನಾಂ ವೇದಾನುಸಚನಾದೀನಾಂ ಯಥಾರ್ಥತ್ವಮೇವ ನಾರ್ಥವಾದತ್ವಮ್, ತಥಾ ತೈರೇವ ಸಹ ಪರಿತಪ್ಯ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಸ್ಯ ಆತ್ಮಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಸಾಧನತ್ವೇನ ಅರ್ಥವಾದತ್ವಮ್ ಅಯುಕ್ತಮ್ | ಫಲವಿಭಾಗೋಪದೇಶಾಚ್ಛ | ‘ಏತಮೇವಾಂಸತ್ವಂ ಲೋಕಂ

ವಿದಿತ್ವಾ' ಇತಿ ಅನ್ಯಸ್ಮಾತ್ ಬಾಹ್ಯಾಲೋಕಾತ್ ಆತ್ಮಾನಂ ಫಲಾಂತರತ್ವೇನ ಪ್ರವಿಭಜತಿ | ಯಥಾ "ಪುತ್ರೇಣೈವಾಯಂ ಲೋಕೋ ಜಯ್ಯೇ ನಾನ್ಯೇನ ಕರ್ಮಣಾ ಕರ್ಮಣಾ ಸಿತ್ಯಲೋಕಃ" (೧-೫-೧೬) ಇತಿ | ನ ಚ ಪ್ರವ್ರಜನ್ತಿ ಇತ್ಯೇತತ್ ಪ್ರಾಪ್ತವಲ್ಲೋಕಸ್ತುತಿಪರಮ್, ಪ್ರಧಾನವಚ್ಛ ಅರ್ಥವಾದಾಪೇಕ್ಷಂ ಸಕೃತ್ ಶ್ರುತಂ ಸ್ಯಾತ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಭ್ರಷ್ಟರೇನೈವಾ ಲೋಕಸ್ತುತಿಪರಮಿತಿ | ನ ಚ ಅನುಷ್ಠೇಯೇನ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯೇನ ಸ್ತುತಿರುಪಪದ್ಯತೇ | ಯದಿ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಮ್ ಅನುಷ್ಠೇಯಮಪಿ ಸತ್ ಅನ್ಯಸ್ತುತ್ಯರ್ಥಂ ಸ್ಯಾತ್ ದರ್ಶಪೂರ್ಣ ಮಾಸಾದೀನಾಮಪಿ ಅನುಷ್ಠೇಯಾನಾಂ ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥತಾ ಸ್ಯಾತ್ | ನ ಚ ಅನ್ಯತ್ರ ಕರ್ತವ್ಯತಾ ಏತಸ್ಮಾತ್ ವಿಷಯಾತ್ ನಿರ್ಜ್ಞಾತಾ, ಯತ ಇಹ ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥೋ ಭವೇತ್ | ಯದಿ ಪುನಃ ಕ್ವಚಿದ್ ವಿಧಿಃ ಪರಿಕಲ್ಪಿತ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಸ್ಯ ಸ ಇಹೈವ ಮುಖ್ಯೋ ನಾನ್ಯತ್ರ ಸಂಭವತಿ | ಯದಪಿ ಅನಧಿಕೃತವಿಷಯೇ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಂ ಪರಿಕಲ್ಪ್ಯತೇ ತತ್ರ ವೃಕ್ಷಾದ್ಯಾರೋಹಣಾದ್ಯಪಿ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವತ್ ಕಲ್ಪಿತ | ಕರ್ತವ್ಯತ್ವೇನ ಅನಿರ್ಜ್ಞಾತತ್ವಾವಿಶೇಷಾತ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಸ್ತುತಿತ್ವ ಗನ್ಯೋಽಪಿ ಅತ್ರ ನ ಶಕ್ಯಃ ಕಲ್ಪಯಿತುಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನೆಂಬ ಲೋಕವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವವರು ಪ್ರವ್ರಜನಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಎಂದರೆ ಪ್ರವ್ರಜನಮಾಡಬೇಕು- ಎಂಬೀ ವಿಧಿಯು (ಏತದ್ಧ ಸ್ಮೃತ್ಯೇ.... ಎಂಬ) ಅರ್ಥವಾದಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅರ್ಥವಾದಸಹಿತವಾದ ಈ (ವಾಕ್ಯ)ಕ್ಕೆ (ಆತ್ಮ)ಲೋಕಸ್ತುತಿಯಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂಬುದು ಹೊಂದಲಾರದಷ್ಟೆ? (ಇದರ ವಿವರ): 'ಪ್ರವ್ರಜನ್ತಿ' ಎಂಬೀ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ 'ಏತದ್ಧ ಸ್ಮೃತ್' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥವು ಅರ್ಥವಾದರೂಪವಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ? (ಇದು) ಅರ್ಥವಾದವಾಗಿದ್ದರೆ (ಆ) ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವಾದವನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ಆದರೆ 'ಏತದ್ಧ ಸ್ಮೃತ್' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ ಅರ್ಥವಾದವನ್ನು 'ಪ್ರವ್ರಜನ್ತಿ' ಎಂಬೀ (ವಾಕ್ಯವು) ಬಯಸುತ್ತಿದೆ. ಪೂರ್ವದ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಪ್ರಜಾದಿಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿ ಪ್ರವ್ರಜನವನ್ನೇ ಮಾಡಿದರಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಗಿ ನ ವ ರೂ ಪ್ರವ್ರಜನಮಾಡುತ್ತಾರೆ, ಪ್ರವ್ರಜನಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು

1. ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಪ್ರವ್ರಜನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಪ್ರವ್ರಜನವನ್ನು ಹೊಗಳುವ ವಾಕ್ಯವಾಗಿದೆ.

2. ಅರ್ಥವಾದವು ವಿಧಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಧೀನವಾಕ್ಯವೇ ಹೊರತು ತನಗೊಂದು ಅರ್ಥವಾದವನ್ನು ಬಯಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಪ್ರಧಾನವಾಕ್ಯವಲ್ಲ.

(ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯು ಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ). : ಹೀಗೆ (ಅರ್ಥವಾದದೊಡನೆ) ಸಂಬಂಧವಾಗಿರುವ (ಈ ವಾಕ್ಯವು) ಲೋಕಸ್ತುತಿಯಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವುಳ್ಳದ್ದಾಗಲಾರದು. ^೨ ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಇರುವದೇ ಆದ ಕರ್ತೃವು (ಇದಕ್ಕೆ) ಉಪದಿಷ್ಟವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ (ಇದು ವಿಧಿಯೇ) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿಯೂ ಇರುತ್ತೇವೆ. ^೩

ವೇದಾನುವಚನವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳೊಡನೆಯೇ (ಇದನ್ನು) ಹೇಳಿರುವದರಿಂದಲೂ (ಇದು ಅರ್ಥವಾದವಲ್ಲ ಇದರ ವಿವರ) : ಹೇಗೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೆಂದು ವಿಧಿಸಿರುವ ವೇದಾನುವಚನವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿಯೇ (ಅನುಷ್ಠೇಯವಾಗಿರುವವೋ), ಅರ್ಥವಾದವಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆ ಅವುಗಳೊಡನೆಯೇ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವೂ ಆತ್ಮಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವೆಂದು ಪರಿತವಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಅದು) ಅರ್ಥವಾದವೆಂಬುದು ಸರಿಯಾಗುವದಿಲ್ಲ. ^೪ ಫಲವನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಉಪದೇಶಮಾಡಿರುವದರಿಂದಲೂ (ಹೀಗೆ ಇದರ ವಿವರ) : “ಈ ಆತ್ಮನೆಂಬ ಲೋಕವನ್ನೇ ಅರಿತುಕೊಂಡವನು (ಮುನಿಯಾಗುವನು)” ಎಂದು ಮಿಕ್ಕ ಹೊರಗಿನ ಲೋಕಕ್ಕಿಂತ ಆತ್ಮನು ಬೇರೊಂದು ಫಲವೆಂದು ವಿಂಗಡಿಸಿರುತ್ತದೆ; ‘ಪುತ್ರನಿಂದಲೇ ಈ ಲೋಕವು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದೇ ಹೊರತು ಬೇರೆಯ ಕರ್ಮದಿಂದಲ್ಲ, ಕರ್ಮದಿಂದ ಸಿತ್ಯಲೋಕವು’ (೧-೫-೧೬)

1. ಪ್ರವ್ರಜಸ್ತಿ (ಪ್ರವ್ರಜನಮಾಡುತ್ತಾರೆ) ಎಂಬುದು ವಿಧಿಯೆಂದೂ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯವು ಅರ್ಥವಾದವೆಂದೂ ಎಣಿಸಿದರೆ ಈ ಎರಡು ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾದ ಅರ್ಥವಾಗುವದರಿಂದ ಮೊದಲನೆಯ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಎರಡನೆಯ ವಾಕ್ಯದ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯಿದೆ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ; ಹಾಗಲ್ಲದೆ ಮೊದಲನೆಯ ವಾಕ್ಯವೇ ಆತ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಹೊಗಳುವ ವಾಕ್ಯವೆಂದರೆ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದ ಬಯಕೆಯೇ ಅದಕ್ಕಿರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

2. ಆತ್ಮಲೋಕವು ಎಂಥ ಹೆಚ್ಚಿನದೆಂದರೆ ಅದನ್ನು ಪಡೆಯುವದಕ್ಕಾಗಿ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳು ಕರ್ಮತ್ಯಾಗವನ್ನು ಕೂಡ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ- ಎಂದು ಲೋಕಸ್ತುತಿಯೆಂದು ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಭಾವ. ಅನುಷ್ಠೇಯವಾದ ವೇದಾನುವಚನವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ಇದೂ ಅನುಷ್ಠೇಯವೇ ಆಗಿರಬೇಕು, ಬರಿಯ ಸ್ತುತಿಯಲ್ಲ ಎಂದು ಸೂ. ಭಾ. ೩-೪-೧೯ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ, ಅರ್ಥವಾದದೊಡನೆ ಇರುವದರಿಂದ ಇದು ವಿಧಿಯೇ ಎಂಬ ಹೆಚ್ಚಿನ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

3. ೩-೫-೧ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೯)ರಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಕರ್ತವ್ಯವಾದರೆ ಸಂನ್ಯಾಸವೂ ಕರ್ತವ್ಯವೇ ಆಗಿರಬೇಕೆಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ. ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿ ತ್ಯಾಗವು ಅರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೂ ಅದನ್ನು ಜ್ಞಾನವಿಧಿಯೇ ತಿಳಿಸಿದ್ದರೂ ಏಷಣಾತ್ಯಾಗವಿಧಿಯು ಗಟ್ಟಿಗೊಳಿಸಬಹುದು ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.

4. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಅನುಷ್ಠೇಯದೊಡನೆ ಅನನುಷ್ಠೇಯವಾದದ್ದನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವೇ ಇದೆ.

ಎಂದು ಹೇಗೆ (ಫಲವಿಭಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿ ಹೇಳಿದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿದೆ). ಇದಲ್ಲದೆ (ಇಲ್ಲಿ) ಪ್ರವೃಜನಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಒಂದೇ ಸಲ ಹೇಳಿರುವುದು (ನೋದಲೇ) ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರುವಂತೆ (ಆತ್ಮ)ಲೋಕಸ್ತುತಿಪರವೂ (ತಾನೇ) ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದ್ದಂತೆ (ಮತ್ತೊಂದು) ಅರ್ಥವಾದವನ್ನು ಬಯಸುವದೂ ಆಗಿರಲಾರದು.¹ ಆದ್ದರಿಂದ (ಈ ವಾಕ್ಯವು) ಲೋಕಸ್ತುತಿಪರವು ಎಂಬುದು ಭ್ರಾಂತಿಯೇ.

ಇದಲ್ಲದೆ ಅನುಷ್ಠೇಯವಾದ² ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯದಿಂದ (ಆತ್ಮಲೋಕವನ್ನು) ಹೊಗಳುವರೆಂಬುದೂ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವು ಅನುಷ್ಠೇಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಮತ್ತೊಂದರ ಸ್ತುತಿಗಾಗಿ (ಬಂದದ್ದು) ಎಂದಾದರೆ ಅನುಷ್ಠೇಯವಾಗಿರುವ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾದಿಗಳೂ ಸ್ತುತಿಗಾಗಿ ಬಂದವುಗಳೆಂದಾದೀತು.³ ಈ ವಿಷಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದು (ಸ್ಥಲ)ದಲ್ಲಿ (ಇದು) ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು (ನೋದಲೇ) ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ⁴; ಹಾಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲಿ (ಇದು) ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥ (ವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ) ಎಂದಾಗಬಹುದಿತ್ತು. ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಧಿಯನ್ನು ಪರಿಕಲ್ಪನೆಮಾಡಬೇಕಾಗಿದ್ದರೆ, ಆ (ವಿಧಿಯು) ಇಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಮತ್ತೊಂದು (ಕಡೆ)ಯಲ್ಲಿ (ಸಂಭವಿಸು)

1. 'ಸಕೃಚ್ಛ್ರುತಂ' ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವಿವರಿಸಿದೆ: "ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಒಂದೇ ಸಲ ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಅವಿವಕ್ಷಿತವೆಂದೋ ಮತ್ತೊಂದರ ಸ್ತುತಿಯೆಂದೋ ಅದೀತು; ಆದರೆ 'ಪ್ರವೃಜ್ಞ', 'ನ ಕಾಮಯಂತೇ', 'ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯಂ ಚರನ್ತಿ' - ಎಂದು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹೇಳಿದೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ತುತಿಯಲ್ಲ" ಅಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಗಳಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೇ ನೋದಲನೆಯ ಸಲಕ್ಕೆ ಹೇಳಿರುವ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದುಕಡೆ ವಿಧಿಸಿರುವಂತೆ ಭಾವಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿಯೆಂದು ಎಣಿಸುವದಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ನಾವು ತೆಗೆದಿದ್ದೇವೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ವಾಕ್ಯಶೇಷಕ್ಕೂ ಹೊಂದುಗಡೆಯಾಗಿದೆ. ಅಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಸಾರ್ಥವಾದವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಇದು ವಿಧಿಯೇ ಎಂಬುದು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ.

2. ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವೆಂದರೆ ಕರ್ಮತ್ಯಾಗರೂಪವೇ ಅದರೂ ಶಮದಮಾದಿಗಳ ಅನುಷ್ಠಾನವೂ ಅವತ್ಯವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಅನುಷ್ಠೇಯವೆಂದದ್ದು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಅನುಷ್ಠೇಯವಾದ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವು ಸ್ತುತಿಯಾಗಲಾರದೆಂದು ಈ ನೋದಲೇ ಹೇಳಿಯೇ ಇರುವದನ್ನು ಮತ್ತೆ ಅನ್ವಾರಂಭಣಮಾಡಿರುವುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನಿಷ್ಟಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ.

3. ತಮಗಾಗಿ ತಾವು ವಿಹಿತವಾಗಿರುವ ದರ್ಶಾದಿಗಳು ಸ್ತುತಿಯೆಂಬುದು ನಿಮಗೂ ಅನಿಷ್ಟವೇ ಎಂದು ಭಾವ.

4. ಬೇರೆಯ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ವಿಹಿತವಾಗಿಲ್ಲ, ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಇದು ವಿಹಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

ವದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವು ಅನಧಿಕೃತವಿಷಯವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತಾರಲ್ಲ, ಆ (ಅನಧಿಕೃತವಿಷಯ)ದಲ್ಲಿ ಮರನೇ ಮುಂತಾದದ್ದನ್ನು ಹತ್ತುವದೇ ಮುಂತಾದದ್ದನ್ನು ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯದಂತೆಯೇ ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದಾಗುವದು ; ಏಕೆಂದರೆ (ಅವರಿಗೆ ಇದು) ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬುದು (ಎರಡಕ್ಕೂ) ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.^೨ ಆದ್ದರಿಂದ (ಇದು) ಸ್ತುತಿಯೆಂಬ ವಾಸನೆಯನ್ನು ಕೂಡ ಇಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿಸುವದಕ್ಕೆ ಆಗುವಂತಿಲ್ಲ.

ಆತ್ಮನು ಕರ್ಮದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತನಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೧೨. ಯದಿ ಅಯಮಾತ್ಮಾ ಲೋಕ ಇಷ್ಯತೇ ಕಿಮರ್ಥಂ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಸಾಧನತ್ವೇನ ಕರ್ಮಾಣ್ಯೇನ ನಾಽಽರಭೀರನ್ ? ಕಿಂ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯೇನೇತಿ ? ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ | ಅಸ್ಯ ಆತ್ಮಲೋಕಸ್ಯ ಕರ್ಮಭಿರಸಂಬಂಧಾತ್ | ಯಮ್ ಆತ್ಮಾನಮ್ ಇಚ್ಛಂತಃ ಪ್ರವ್ರಜೇಯುಃ, ಸ ಆತ್ಮಾ ಸಾಧನತ್ವೇನ ಫಲತ್ವೇನ ಚ ಉತ್ಪಾದ್ಯತ್ಪಾದಿಸ್ತ ಕಾರಾಣಾಮ್ ಅನ್ಯತಮತ್ವೇನಾಪಿ ಕರ್ಮಭಿರ್ನ ಸಂಬಂಧ್ಯತೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ಸ ಏಷ ಸೇತಿನೇತ್ಯಾಽಽತ್ಯಾಽಗೃಹ್ಯೋ ನ ಹಿ ಗೃಹ್ಯತೇ ಇತ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣಃ | ಯಸ್ಮಾದೇವಲಕ್ಷಣ ಆತ್ಮಾ ಕರ್ಮಫಲಸಾಧನಾಸಂಬಂಧಿ ಸರ್ವಸಂಸಾರಧರ್ಮವಿಲಕ್ಷಣಃ, ಅಶನಾ ಸಾದ್ಯತೇತಃ, ಅಸ್ಥೂಲಾದಿಧರ್ಮ ವಾನ್, ಅಜೋಜರೋಮರೋಮೃತೋಽಭಯಃ, ಸೈನ್ದವಘನವದ್ ವಿಜ್ಞಾನೈಕರಸಸ್ವಭಾವಃ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿರೇಕ ಏವಾದ್ವಯಃ, ಅಪೂರ್ವೋನ ಪರೋನನ್ನರೋಬಾಹ್ಯಃ ಇತ್ಯೇತತ್ ಆಗಮತಃ ತರ್ಕತಶ್ಚ ಸ್ಥಾಪಿತಮ್, ವಿಶೇಷತಶ್ಚ ಇಹ ಜನಕಯಾಜ್ಞಾ ವಲ್ಕ್ಯಸಂವಾದೇಽಸ್ಮಿನ್, ತಸ್ಮಾದೇವಲಕ್ಷಣೇ

1. ಕರ್ಮಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮತ್ಯಾಗವಿಧಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವದು ತನಗೆ ತಾನೇ ವಿರುದ್ಧ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿರುವ ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ವಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ವಿಧಿಸಿದೆ'ಎಂಬುದು ಯುಕ್ತವೆಂದು ಭಾವ.

2. ತಂ.ವಾ. ೧-೩-೨ ಪು. ೧೯೨ರಲ್ಲಿ ಕುರುಡರು, ಕುಂಟರು ಮುಂತಾದ ಕರ್ಮಾ ನಧಿಕೃತರು ನೈಸ್ಥಿಕಪ್ರಹೃಚರ್ಯವನ್ನೋ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವನ್ನೋ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದಿದೆ. ಕರ್ಮಾನಧಿಕೃತರು ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು ಎಂದಂತೆ ಮರವನ್ನೇರ ಬೇಕು ಎಂದೇಕೆ ಕಲ್ಪಿಸಬಾರದು ? ಹಾಗೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಲ್ಲ, ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೆ ಯೇ ; ಆತ್ಮಲೋಕೇಚ್ಛುಗಳೇ ಪ್ರವ್ರಜನಮಾಡಬೇಕೆಂದಿದೆ, ಕುರುಡರೇ ಮುಂತಾದ ವರಿಗೆಂದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದು ಜಾಬಾಲಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಹಿತವಾಗಿರುವ ಪ್ರವ್ರಜ್ಯವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ಮಾಡಿರುವ ಚರ್ಚೆ ; ಜಾಬಾಲಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಧಿ ಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದಮೇಲೆ ಅನಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿಯೇ ಸನ್ಯಾಸ ವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಸೂ. ಭಾ. ೩-೪-೨೦ (ಭಾ.ಭಾ ೪೬೧).

ಆತ್ಮನಿ ವಿಧಿತೇ ಆತ್ಮತ್ವೇನ ನೈವ ಕರ್ಮಾರಮ್ಭ ಉಪಪದ್ಯತೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ಆತ್ಮಾನಿರ್ವಿಶೇಷಃ¹ | ನ ಹಿ ಚಕ್ಷುಷ್ಮಾನ್ ಪಥಿ ಪ್ರವೃತ್ತಃ ಅಹನಿ ಕೂಪೇ ಕಣ್ಣಿಕೇ ವಾ ಪತತಿ | ಕೃತ್ಸ್ನಸ್ಯ ಚ ಕರ್ಮಫಲಸ್ಯ ವಿದ್ಯಾಫಲೇ ಅನ್ತರ್ಭಾವಾತ್ | ನ ಚ ಅಯತ್ನಪ್ರಾಪ್ತೇ ವಸ್ತುನಿ ವಿದ್ವಾನ್ ಯತ್ನಮ್ ಆತಿಷ್ಠತಿ | “ಅರ್ಕೇ ಚೇನ್ಮಧು ವಿದ್ವೇತ ಕಿಮರ್ಥಂ ಪರ್ವತಂ ವ್ರಜೇತ್ | ಇಷ್ಟಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತೌ ಕೋ ವಿದ್ವಾನ್ ಯತ್ನಮಾಚರೇತ್” (?)², “ಸರ್ವಂ ಕರ್ಮಾಖಿಲಂ ಪಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನೇ ಪರಿಸಮಾಪ್ಯತೇ” (ಗೀ. ೪-೩೩) ಇತಿ ಗೀತಾನು | ಇಹಾಪಿ ಚ “ವಿಶಿಷ್ಟೈವ ಪರಮಾನಂದಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ತಾಪ್ಯಸ್ಯ ಅನ್ಯಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಮಾತ್ರಾಮ್ ಉಪಜೀವಂತಿ”³ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಅತೋ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಂ ನ ಕರ್ಮಾರಮ್ಭಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಅಕ್ಷೇಪ):- ಈ ಆತ್ಮನೆಂಬ ಲೋಕವೇ ಬೇಕಾದರೆ, ಅದರ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೇ ಏಕೆ ಮಾಡಬಾರದು ? ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯದಿಂದೇನು ?

(ಪರಿಹಾರ):- ಇದಕ್ಕೆ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಆತ್ಮಲೋಕವು ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿರುವದಿಲ್ಲ. ಯಾವ ಆತ್ಮನನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವವರು ಪ್ರವ್ರಜನಮಾಡಬೇಕೋ, ಆ ಆತ್ಮನು ಸಾಧನವಾಗಿಯಾಗಲಿ, ಫಲವಾಗಿಯಾಗಲಿ ಉತ್ಪಾದ್ಯತ್ವವೇ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವದೊಂದಾಗಿ ಯಾಗಲಿ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿರುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ಆ ಇವನು ನೇತಿ ನೇತಿ (ಹೀಗಲ್ಲ, ಹೀಗಲ್ಲ) ಎಂಬ ಆತ್ಮನು, ಅಗೃಹ್ಯನು; ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ?’ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ ಸ್ವರೂಪದವನು.⁴ ಆತ್ಮನು ಈ ಸ್ವರೂಪದವನು, ಕರ್ಮಫಲಸಾಧನಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಡದವನು ಯಾವ ಸಂಸಾರಧರ್ಮವೂ (ಇಲ್ಲದ) ವಿಲಕ್ಷಣಸ್ವರೂಪನು, ಹಸಿವು ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾರಿರುವನು⁵; ಅಸ್ಥಿಲವೇ ಮುಂತಾದ ಧರ್ಮವುಳ್ಳವನು⁶; ಅಜನು,

1. ಈ ವಾಕ್ಯವು ಇಲ್ಲಿ ಬೇಕಿಲ್ಲ; ಅಥವಾ ‘ಯಸ್ಮಾತ್ ...’ ಎಂದಾದರೂ ಇರಬೇಕು. ಅನುವಾದವನ್ನು ನೋಡಿ.

2. ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಶಾ. ಭಾ. ೧-೨-೪ರಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದೆ; ‘ಅರ್ಕೇ’ ಎಂಬ ಪಾರವೇ ಸರಿ ಎಂಬುದು ಅದರಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.

3. ೪-೩-೩೨ರ ಅರ್ಥವಿದು.

4. ಆತ್ಮನು ನೇತಿ ನೇತಿ ಎಂಬ ರೂಪದವನೆಂಬುದನ್ನು ೨-೩-೬ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೪೮), ೩-೯-೨೬ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೨೩), ೪-೨-೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೫೬)-ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ೩-೯-೨೬ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೨೩)ರಲ್ಲಿ ಅಗೃಹ್ಯೋ ನ ಹಿ ಗೃಹ್ಯತೇ ಎಂಬುದೇ ಮುಂತಾದದ್ದರ ಅಕ್ಷರಾರ್ಥವನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿದೆ.

5. ೩-೫-೧ರ ಸೂಚನೆ.

6. ೩-೮-೮ರ ಸೂಚನೆ.

ಅಜರನು, ಅಮರನು, ಅಮೃತನು, ಅಭಯನು¹; ಉಪ್ಪಿನಹರಳಿನಂತೆ ವಿಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಒಂದೇ ರಸದ ಸ್ವಭಾವದವನು²; ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯು³; ತಾನೊಬ್ಬನೇ ಎರಡನೆಯದಿಲ್ಲದವನು⁴, ಅಪೂರ್ವನು, ಅನಪರನು, ಅನಂತರನು, ಅಬಾಹ್ಯನು⁵ - ಎಂಬಿದನ್ನು ಆಗಮದಿಂದಲೂ ತರ್ಕದಿಂದಲೂ (ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಯಿತಷ್ಟೆ⁶, ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲಿ ಈ ಜನಕಯಾಜ್ಞವಲ್ಯುಸಂವಾದದಲ್ಲಿ (ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಯಿತಷ್ಟೆ), ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂಥ ಅತ್ಮನನ್ನು ತಾನೆಂದು ಅರಿತು ಕೊಂಡರೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವದೆಂಬುದು ಹೊಂದುವದೇ ಇಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಅತ್ಮನು ನಿರ್ವಿಶೇಷನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ⁷ ಕಣ್ಣುಕಾಣುವವನು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಹಗಲುಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಭಾವಿಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಮುಳ್ಳಿನ ಮೇಲಾಗಲಿ ಬೀಳಲಾರನಷ್ಟೆ⁸? ಕರ್ಮಫಲವೆಲ್ಲವೂ ಜ್ಞಾನದ ಫಲದಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ (ಜ್ಞಾನಿಯು ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಲಾರನು). ಯಾವ ಪ್ರಯತ್ನವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಸಿಕ್ಕಬಹುದಾದ ವಸ್ತುವಿಗಾಗಿ ತಿಳಿದವನು (ಎಂದಿಗೂ) ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಲಾರನು. “ಎಕ್ಕದಗಿಡದಲ್ಲಿಯೇ ಜೇನುತುಪ್ಪವು ಸಿಕ್ಕುವಂತಿದ್ದರೆ. ಬೆಟ್ಟದವರೆಗೆ ಏತಕ್ಕೆ ಹೋವಾನು? ಇಷ್ಟವಾದ ವಸ್ತುವು (ತಾನೇ) ಸಿಕ್ಕಿದರೆ ತಿಳಿದವನು ಯಾವನು ತಾನೆ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಯಾನು?” (? ಶಾ. ಭಾ. ೧-೨-೪), “ಪಾರ್ಥನೆ, ಕರ್ಮವೆಲ್ಲವೂ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ

1. ೪-೪-೨೫ರ ಸೂಚನೆ.

2. ೨-೪-೧೧ರ ಸೂಚನೆ.

3. ೪-೩-೯, ೧೪ರ ಸೂಚನೆ

4. ೪-೩-೩೨ರ ಸೂಚನೆ.

5. ೨-೫-೧೯ರ ಸೂಚನೆ.

6. ಮಧುಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಅತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಆಗಮದಿಂದ ತಿಳಿಸಲಾಯಿತು, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೀಯಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನೇ ತರ್ಕದಿಂದ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಭಾ. ಭಾ. ೧ನ್ನು ನೋಡಿ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ೪-೨ರಲ್ಲಿ ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಾದಿದ್ವಾರದಿಂದ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಅತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಆಗಮದಿಂದ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾಯಿತು, ೪-೩ರಿಂದ ಹಿಡಿದು ಇಲ್ಲಿ ಯವರೆಗೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮಹಾ ತರ್ಕದಿಂದ ಅತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ. ಭಾ ಭಾ. ೧೫೩ನ್ನು ನೋಡಿ. ಮಧುಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಕಾಂಡದಲ್ಲಿ - ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಆಗಮೋಪಪತ್ತಿಗಳು ಇವ್ದೇ ಇವೆಯಾದರೂ ಮಧುಕಾಂಡವು ಆಗಮಪ್ರಧಾನ, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಕಾಂಡವು ಉಪಪತ್ತಿ ಪ್ರಧಾನ- ಎಂಬುದೇ ವಿಶೇಷವು. ಪೀಠಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿರಿ.

7. ‘ತಸ್ಮಾತ್’ ಎಂಬ ಪಾರವನ್ನೇ ಬೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿ ಅತ್ಮನು ನಿರ್ವಿಶೇಷನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು ಎಂದು ಬರೆದಿದೆ, ಅದೇ ಅದ. ಪ್ರಕೃತವಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನಿಯು ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಲಾರನು ಎಂಬುದೇ ಪ್ರಕೃತ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾಗಿರಲೆಂದು ನಾವು ಯಸ್ಮಾತ್ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದೇವೆ.

8. ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಗಳು ಸತ್ಯವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ ಯಾದರೂ ಜ್ಞಾನಜಕ್ಷುಸ್ಸುಳ್ಳವನು ಅವನ್ನು ಸತ್ಯವೆಂದು ಬಗೆದು ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಲಾರನು ಎಂದರ್ಥ. ಐ. ಭಾ. ಅವ. ಭಾ. ಭಾ. ೧೩ನ್ನು ನೋಡಿ.

ಕೊನೆಗಾಣುತ್ತದೆ" (ಗೀ. ೪-೩೩) ಎಂದು ಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ 'ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಸಿಕ್ಕುವ ಇದೇ ಅನಂದದ ಮಾತ್ರೆಯನ್ನು ಮಿಕ್ಕ ಭೂತಗಳು ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ' ಎಂದು ಹಿಂದೆ (೪-೩-೩೨ರಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳು ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ.¹

ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಕರ್ಮಸಂಬಂಧವಿರುವದಿಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೧೩. ಯಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವೈಷಣಾವಿನಿವೃತ್ತಃ ಸ ಏಷ ನೇತಿನೇತ್ಯಾತ್ಮಾನಮ್ ಆತ್ಮತ್ವೇನ ಉಪಗಮ್ಯ ತದ್ರೂಪೇಣೈವ ವರ್ತತೇ ತಸ್ಮಾತ್ ಏತಮ್ ಏವಂವಿದಮ್ ನೇತಿನೇತ್ಯಾತ್ಮಭೂತಮ್ ಉ ಹ ಏವ ಏತೇ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇ ನ ತರತಃ ನ ಪ್ರಾಪ್ನುತಃ | ಇತಿ ಯುಕ್ತಮೇವ ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಃ | ಕೇ ತೇ ಇತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ | ಅತಃ ಅಸ್ಮಾತ್ ನಿಮಿತ್ತಾತ್ ಶರೀರಧಾರಣಾದಿಹೇತೋಃ ಪಾಪಮ್ ಅವುಣ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಅಕರವಮ್ ಕೃತವಾನಸ್ಮಿ | ಕಷ್ಟಂ ಖಲು ಮಮ ವೃತ್ತಮ್ ಅನೇನ ಪಾಪೇನ ಕರ್ಮಣಾ ಅಹಂ ನರಕಂ ಪ್ರತಿಪತ್ತೈಃ ಇತಿ ಯೋಸ್ಯಂ ಸಶ್ಚಾತ್ ಪಾಪಂ ಕರ್ಮ ಕೃತವತಃ ಪರಿತಾಪಃ ಸ ಏನಂ ನೇತಿನೇತ್ಯಾತ್ಮಭೂತಂ ನ ತರತಿ | ತಥಾ ಅತಃ ಕಲ್ಯಾಣಂ ಫಲವಿಷಯ ಕಾಮಾತ್ ನಿಮಿತ್ತಾತ್ ಯಜ್ಞದಾನಾದಿಲಕ್ಷಣಂ ಪುಣ್ಯಂ ಶೋಭನಂ ಕರ್ಮ ಅಕರವಮ್ | ಕೃತವಾನಸ್ಮಿ | ಅತೋಹಮ್ ಅಸ್ಯ ಫಲಂ ಸುಖಮ್ ಉಪಭೋಕ್ತೃ ದೇಹಾಂತರೇ ಇತ್ಯೇಷೋಪಿ ಹರ್ಷಃ ತಂ ನ ತರತಿ | ಉಭೇ ಉ ಹ ಏವೈಷ ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ ಏತೇ ಕರ್ಮಣೇ ತರತಿ ಪುಣ್ಯಪಾಪಲಕ್ಷಣೇ | ಏವಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಃ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಃ ಉಭೇ ಅಪಿ ಕರ್ಮಣೇ ಪ್ರೇಯೇತೇ ಪೂರ್ವ ಜನ್ಮನಿ ಕೃತೇ ಯೇ ತೇ, ಇಹ ಜನ್ಮನಿ ಕೃತೇ ಯೇ ತೇ, ಚ | ಅಪೂರ್ವೇ ಚ ನಾರಭ್ಯೇತೇ | ಕಿಂ ಚ ನೈನಂ ಕೃತಾಕೃತೇ ಕೃತಂ ನಿತ್ಯಾನುಷ್ಠಾನಮ್, ಅಕೃತಂ ತಸ್ಯೈವ ಅಕ್ರಿಯಾ | ತೇ ಅಪಿ ಕೃತಾಕೃತೇ ಏನಂ ನ ತಪತಃ | ಅನಾತ್ಮಜ್ಞಂ ಹಿ ಕೃತಂ ಫಲದಾನೇನ ಅಕೃತಂ ಪ್ರತ್ಯವಾಯೋತ್ಪಾದನೇನ ತಪತಃ | ಅಯಂ ತು ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ ಆತ್ಮವಿದ್ಯಾಗ್ನಿನಾ ಸರ್ವಾಣಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಭಸ್ಮೀಕರೋತಿ "ಯಥೈಧಾಂಸಿ ಸಮಿದ್ಧೋಽಗ್ನಿಃ" (ಗೀ. ೪-೩೩) ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಮೃತೇಃ | ಶರೀರಾರಮ್ಭಕಯೋಸ್ತು ಉಪಭೋಗೇನೈವ ಕ್ಷಯಃ | ಅತೋ ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ ಅಕರ್ಮಸಂಬಂಧಿ ||

1. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳು ಏಷಣಾತ್ಮಾಗವನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತಾರೇಕೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ, ತಮ್ಮ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅವರಿಗೆ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿರುವದೇ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಎಂದು ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಂತಾಯಿತು.

2. ಈ ಮಾತು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿರಬೇಕೆಂದು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಏಕಣಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಆ ಇವನು ನೇತಿ ನೇತಿ (ಹೀಗಲ್ಲ, ಹೀಗಲ್ಲ) ಎಂದ ಆತ್ಮನನ್ನೇ ತಾನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಂಡು ಆ (ಆತ್ಮನ) ರೂಪದಿಂದಲೇ ಇರುತ್ತಾನೆ, ಅದರಿಂದ (ಏತಮ್ ಉ ಹ ಏವ) ಇವನನ್ನೇ ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತಿರುವ (ಈ) ನೇತಿ ನೇತಿ ಎಂದ ಆತ್ಮನಾಗಿರುವವನನ್ನೇ ಈ ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಾಗುವ ಎರಡೂ ದಾಟುವದಿಲ್ಲ. ಬಂದು ಸೇರುವದಿಲ್ಲ- ಎಂಬುದು ಯುಕ್ತವೇ ಎಂದು ವಾಕ್ಯಶೇಷವು. ಇವು ಎಂದರೆ ಯಾವವು? ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ 'ಇದಕ್ಕಾಗಿ, ಈ ಕಾರಣದಿಂದ, ಶರೀರವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವದೇ ಮುಂತಾದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ, ಪಾಪವನ್ನು ಅಪುಣ್ಯಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದನು, ಮಾಡಿರುತ್ತೇನೆ', ಅಯ್ಯೋ ನನ್ನದು (ಎಂಥ) ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸವಾಯಿತು! ಈ ವಾಪದಿಂದ ನಾನು ನರಕಕ್ಕೆದುವೆನಲ್ಲ!' - ಎಂದು ಪಾಪವನ್ನು ಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಈ ಪರಿತಾಪವಾಗುವದಕ್ಕೆ, ಅದು ಈ ನೇತಿ ನೇತಿ ಎಂಬ ಆತ್ಮರೂಪನಾಗಿರುವ (ಜ್ಞಾನಿಯನ್ನು) ದಾಟುವದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೂ 'ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಫಲವಿಷಯಕವಾದ ಆಶೆ ಎಂಬ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಯಜ್ಞದಾನಾದಿರೂಪವಾದ ಪುಣ್ಯವನ್ನು, ಒಳ್ಳೆಯ ಕರ್ಮವನ್ನು, ಮಾಡಿದನು, ಮಾಡಿದವನಾಗಿರುತ್ತೇನೆ; ಅದರಿಂದ ನಾನು ಇದರ ಫಲವಾದ ಸುಖವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸುವೆನು' ಎಂಬೀ ಹರ್ಷವೂ ಅವನನ್ನು ದಾಟುವದಿಲ್ಲ.^೨ ಪುಣ್ಯಪಾಪರೂಪವಾಗಿರುವ (ಉಭೇ ಉ ಹ ಏವ) ಈ ಎರಡು ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ದಾಟಿಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ.

ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗೆ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ್ದನಲ್ಲ ಅವು, ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ್ದನಲ್ಲ ಅವು- (ಈ) ಎರಡೂ ಕರ್ಮಗಳು ಕ್ಷಯವಾಗಿಬಿಡುತ್ತವೆ; ಹೊಸದಾಗಿ (ಮತ್ತೆ ಪುಣ್ಯಪಾಪ)ಗಳೂ ಉಂಟಾಗುವದಿಲ್ಲ.^೩ ಮತ್ತು ಇವನನ್ನು ಕೃತಾಕೃತಗಳು- ಕೃತವೆಂದರೆ ನಿತ್ಯಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದು, ಅಕೃತವು ಎಂದರೆ ಅದನ್ನೇ ಮಾಡದೆ ಇರುವದು- ಈ ಕೃತಾಕೃತಗಳೂ ಇವನನ್ನು ತಪಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಯಲ್ಲದವನನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದು (ತನ್ನ) ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವದರಿಂದಲೂ ಮಾಡದೆ ಇದ್ದದ್ದು ಪ್ರತ್ಯವಾಯು

1. ಈ ಶರೀರವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಪಾಪವನ್ನು ಮಾಡಿದನು ಎಂದರ್ಥ.

2. ಬಂದು ಸೇರುವದಿಲ್ಲ.

3. ಬ್ರ. ಸೂ. ೪-೧-೧೩, ೧೪ ಇವುಗಳ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ.

ವನ್ನಂಟುಮಾಡುವದರಿಂದಲೂ ತಪಿಸುತ್ತವೆಯಲ್ಲವೆ? ಆದರೆ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿ
ಯಾದರೋ ಅತ್ಯವಿದ್ಯಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಸರ್ವಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಸುಟ್ಟುಹಾಕಿರುತ್ತಾನೆ;
ಏಕೆಂದರೆ “ಹೊತ್ತಿಕೊಂಡುರುವ ಬೆಂಕಿಯು ಹೇಗೆ ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಬೂದಿ
ಗೈಯುವದೋ ಹಾಗೆ ಜ್ಞಾನಾಗ್ನಿಯು ಕರ್ಮಗಳನ್ನೆಲ್ಲ (ಬೂದಿಗೈಯುತ್ತದೆ)”
(ಗೀ. ೪-೩೩) ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಸ್ಮೃತಿ(ಯಿದೆ). ಶರೀರವನ್ನಂಟುಮಾಡಿ
ರುವ (ಪುಣ್ಯಪಾಪ)ಗಳಾದರೋ ಉಪಭೋಗದಿಂದಲೇ ಕ್ಷಯ(ವಾಗುವವು).^೨
ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧನಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ.

ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಸರ್ವಧಾ ಕರ್ಮಾಸಂಬಂಧನು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದೇತದ್ಯ ಚಾಽಭ್ಯುಕ್ತಮ್-

ಏಪ ನಿತ್ಯೋ ಮಹಿಮಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ
ನ ವರ್ಧತೇ ಕರ್ಮಣಾ ನೋ ಕನೀಯಾನ್ |
ತಸ್ಯೈವ ಸ್ಯಾತ್ ಪದವಿತ್ ತಂ ವಿದಿತ್ವಾ
ನ ಲಿಪ್ಯತೇ ಕರ್ಮಣಾ ಪಾಪಕೇನೇತಿ ||

ತಸ್ಮಾದೇವಂವಿಚ್ಯಾನ್ತೋ ದಾನ್ತ ಉಪರತಸ್ತಿತಿಕ್ಷುಃ ಸಮಾ
ಹಿತೋ ಭೂತ್ವಾಽಽತ್ಮನೈವಾಽಽತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯತಿ ಸರ್ವಮಾತ್ಮಾ
ನಂ ಪಶ್ಯತಿ ನೈನಂ ಪಾಪ್ಮಾತರತಿ ಸರ್ವಂ ಪಾಪ್ಮಾನಂ ತರತಿ ನೈನಂ
ಪಾಪ್ಮಾತಪತಿ ಸರ್ವಂ ಪಾಪ್ಮಾನಂ ತಪತಿ ವಿಸಾಪೋ ವಿರಜೋಃ
ವಿಚಿಕಿತ್ಸೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಭವತ್ಯೇಷ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಃ ಸಮ್ರಾ
ಡೇನಂ ಸ್ರಾಹಿತೋಽಸೀತಿ ಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ಸೋಃ
ಹಂ ಭಗವತೇ ವಿದೇಹಾನ್ ದದಾಮಿ ಮಾಂ ಚಾಪಿ ಸಹ
ದಾಸ್ಯಾಯೇತಿ || ೨೩ ||

1. ನಿತ್ಯಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಇರುವಾಗ ಕಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಏನಾದರೂ ಮಾಡಿಯೇ
ತಿರುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ದೋಷವೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಕೃತಾಕೃತೇ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ತೈ. ಭಾ.
೨-೯ರಲ್ಲಿ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೨೪) ಬೇರೊಂದರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿದೆ.

2. ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವನ್ನು ಇದು ಮಿಕ್ಕವರು ಮಾಡುತ್ತಾ ನಾಶವಾಗುವವು, ಪ್ರಾರಬ್ಧ
ಕರ್ಮವು ಭೋಗದಿಂದ ಕ್ಷಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಬ್ರ. ಸೂ. ೪-೧-೧೫, ೧೯ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.
ಇದೂ ವ್ಯವಹಾರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ಹೇಳಿದ್ದು ; ಜ್ಞಾನಿಯು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅವನು
ಯಾವಾಗಲೂ ಅಕರ್ತೃವೇ. ಸೂ ಭಾ ೪-೧-೧೩, (ಭಾ. ಭಾ. ೫೨೮)ನ್ನು ನೋಡಿ.

೨೩. ಇದು (ಈ) ಋಕ್ಕಿನಿಂದ ಅಭ್ಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ: ‘ಇದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ನಿತ್ಯವಾದ ಮಹಿಮೆಯು, ಕರ್ಮದಿಂದ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವದಿಲ್ಲ, ಕಿರಿದೂ (ಆಗುವದಿಲ್ಲ). ಅದರದ್ದೇ ಪದವನ್ನು ಬಲ್ಲವನಾಗಬೇಕು. ಅದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡರೆ ಪಾಪಕರ್ಮದಿಂದ ಲಿಪ್ತನಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆಂದರಿತವನು ಶಾಂತನೂ ದಾಂತನೂ ಉಪರತನೂ ತಿತಿಕ್ಷುವೂ ಸಮಾಹಿತನೂ ಆಗಿ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಆತ್ಮನನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದನ್ನೂ ಆತ್ಮನನ್ನಾಗಿ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಇವನನ್ನು ಪಾಪವು ದಾಟುವದಿಲ್ಲ ; ಇವನು ಎಲ್ಲಾ ಪಾಪವನ್ನೂ ದಾಟುತ್ತಾನೆ. ಇವನನ್ನು ಪಾಪವು ತಪಿಸುವದಿಲ್ಲ, ಎಲ್ಲಾ ಪಾಪವನ್ನೂ ತಪಿಸುತ್ತಾನೆ. (ಇವನು) ವಿಪಾವನೂ ವಿರಜನೂ ಅವಿಚಿಕಿತ್ಸನೂ ಆದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು ಸಮ್ರಾಜನೆ, ಇದನ್ನು ವಡೆಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವೆ !- ಎಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ನುಡಿದನು. “ಆ ನಾನು ಭಗವಂತನಾದ ನಿನಗೆ ವಿದೇಹ (ರಾಜ್ಯ)ವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತೇನೆ, ಅದರೊಡನೆ ನನ್ನನ್ನೂ ದಾಸ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತೇನೆ.”

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಮಂತ್ರ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೧೪. ತದೇತದ್ ವಸ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇನೋಕ್ತಮ್ ಋಚಾ ಮನ್ತ್ರೇಣ ಅಭ್ಯನೂಕ್ತಂ ಪ್ರಕಾಶಿತಮ್ | ಏಷಃ ನೇತಿನೇತ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣಃ ನಿತ್ಯೋಮಹಿಮಾ | ಅನ್ಯೇ ತು ಮಹಿಮಾನಃ ಕರ್ಮಕೃತಾ ಇತಿ ಅನಿತ್ಯಾಃ | ಅಯಂ ತು ತದ್ವಿಲಕ್ಷಣಃ ಮಹಿಮಾ ಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ವಾತ್ ನಿತ್ಯಃ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಃ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ ತ್ಯಕ್ತಸರ್ವೈಷಣಸ್ಯ | ಕುತೋಽಸ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವಮಿತಿ? ಹೇತುವಾಹ | ಕರ್ಮಣಾ ನ ವರ್ಧತೇ | ಶುಭಲಕ್ಷಣೇನ ಕೃತೇನ ವೃದ್ಧಿಲಕ್ಷಣಾಂ ವಿಕ್ರಿಯಾಂ ನ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ | ಅಶುಭೇನ ಕರ್ಮಣಾ ನೋ ಕನೀಯಾನ್ | ನಾಪಿ ಅಪಕ್ಷಯಲಕ್ಷಣಾಂ ವಿಕ್ರಿಯಾಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ | ಉಪಚಯಾಪಚಾಯಹೇತುಭೂತಾ ಏವ ಹಿ ಸರ್ವಾ ವಿಕ್ರಿಯಾ ಇತಿ ಏತಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರತಿಷಿಧ್ಯಂತೇ | ಅತಃ ಅವಿಕ್ರಿಯತ್ವಾತ್ ನಿತ್ಯ ಏಷ ಮಹಿಮಾ | ತಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಯೈವ ಮಹಿಮ್ನಃ ಸ್ಯಾತ್ ಭವೇತ್ ಪದವಿತ್ ಪದಸ್ಯ ವೇತ್ | ಪದ್ಯತೇ ಗಮ್ಯತೇ ಜ್ಞಾಯತೇ ಇತಿ ಮಹಿಮ್ನಃ ಸ್ವರೂಪಮೇವ ಪದಮ್ | ತಸ್ಯ ಪದಸ್ಯ ವೇದಿತಾ | ಕಿಂ ತತ್ಪದ

ವೇದನೇನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ | ತಂ ವಿದಿತ್ವಾ ಮಹಿಮಾನಂ ನ ಲಿಪ್ಯತೇ ನ ಸಂಬಧ್ಯತೇ ಕರ್ಮಣಾ ಪಾಪಕೇನ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಲಕ್ಷಣೇನ | ಉಭಯಮಪಿ ಪಾಪಕರ್ಮೇನ ವಿದುಷಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಆ ಈ ವಸ್ತು¹, (ಈ) ಮುಕ್ತಿನಿಂದ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ: ಇದು ನೇತಿನೇತಿ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ (ತಿಳಿಸಿರುವ) ಸ್ವಭಾವದ (ಇದು) ನಿತ್ಯವಾದ ಮಹಿಮೆಯು. ಬೇರೆಯು ಮಹಿಮೆಗಳಾದರೋ ಕರ್ಮದಿಂದಾದವುಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಅನಿತ್ಯವಾದವುಗಳು; ಆದರೆ ಈ ಮಹಿಮೆಯಾದರೋ ಅವಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯ ತರದ್ದು, ಏಕೆಂದರೆ (ಇದು) ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ² (ಆದ್ದರಿಂದ ಈ) ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಏಕಣಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತೊರೆದಿರುವ³ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯ (ಮಹಿಮೆಯು) ನಿತ್ಯವಾದದ್ದು.

ಇದು ನಿತ್ಯವೆಂಬುದು ಏತರಿಂದ? ಎಂದರೆ (ಅದಕ್ಕೆ) ಕಾರಣವನ್ನೂ (ಮಂತ್ರವು) ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಕರ್ಮದಿಂದ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವದಿಲ್ಲ; ಪುಣ್ಯರೂಪವಾದ (ಕರ್ಮವನ್ನು) ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಎಂಬ ಮಾರ್ಪಾಡನ್ನು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ಪಾಪರೂಪವಾದ ಕರ್ಮದಿಂದ ಕಿರಿದೂ (ಆಗುವ)ದಿಲ್ಲ; ಸವೆಯುವದೆಂಬ ಮಾರ್ಪಾಡನ್ನೂ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ ವಿಕ್ರಿಯೆಗಳೂ ಹೆಚ್ಚುವದು, ಕುಂದುವದು- ಎಂಬ ಹೇತುಗಳಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಆಗುವದು? ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಎರಡು (ವಿಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ) ವೆಂದದ್ದರಿಂದಲೇ (ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ) ಇಲ್ಲಿವೆಂದಂತೆ ಆಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವಿಕ್ರಿಯವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಈ ಮಹಿಮೆಯು ನಿತ್ಯವಾದದ್ದು.

ಆದ್ದರಿಂದ ಇದೇ ಮಹಿಮೆಯ ಪದವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು- (ಪದವಿತ್ ಎಂದರೆ) ಪದವನ್ನು ಅರಿತವನು; (ಪದ್ಯತೇ = ಗಮ್ಯತೇ = ಜ್ಞಾಯತೇ) ಅರಿಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ಯಾದ್ದರಿಂದ ಮಹಿಮೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಪದವೆಂದಿದೆ. (ಅದನ್ನು ಅರಿತವನು) ಆಗಬೇಕು, ಆಗತಕ್ಕದ್ದು.

ಆ ಪದವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವದರಿಂದ ಏನಾಗುವದು? ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡರೆ ಪಾಪ(ರೂಪ)ವಾದ ಕರ್ಮ

1. ಅರ್ಥವು, ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಎಂದರ್ಥ.

2. ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದಾಗಿದೆ.

3. ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವವು ಏಕಣಾತ್ಮ್ಯಾಗದಿಂದಲೇ ಬಂದಿರುತ್ತದೆ. ಇವನು ಆತ್ಮಕಾಮನಾಗಿರುವವರಿಂದ ಆತ್ಮಕಾಮನೂ ಆಕಾಮನೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ -ಎಂದರ್ಥ

ದಿಂದ ಲಿಪ್ತನಾಗುವದಿಲ್ಲ; ಧರ್ಮಾಧರ್ಮರೂಪವಾದ (ಕರ್ಮದಿಂದ ಲಿಪ್ತನಾಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ). (ಈ) ಎರಡೂ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಪಾಪವೇ! ಆಗಿರುತ್ತದೆ.

ಶಾಂತ್ಯಾದಿಸಾಧನಗಳೂ ಸರ್ವಾತ್ಮಜ್ಞಾನವೂ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೫. ಯಸ್ಮಾದೇವಮ್ ಅಕರ್ಮಸಂಬಂಧೀ ಏಷ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ ಮಹಿಮಾ ನೇತಿನೇತ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣಃ ತಸ್ಮಾತ್ ಏವಂವಿತ್ ಶಾಂತಃ ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯ ವ್ಯಾಪಾರತಃ ಉಪಶಾಂತಃ | ತಥಾ ದಾಂತಃ ಅಂತಃಕರಣತ್ವಷ್ಟಾತೋ ನಿವೃತ್ತಃ | ಉಪರತಃ ಸರ್ವೈಷಣಾವಿನಿರ್ಮುಕ್ತಃ ಸಂನ್ಯಾಸೀತಿತಿಕ್ಷುಃ ದ್ವಂದ್ವಸಹಿಷ್ಣುಃ, ಸಮಾಹಿತಃ ಇಂದ್ರಿಯಾಂತಃಕರಣಚಲನರೂಪಾತ್ ವ್ಯಾವೃತ್ಯ ಏಕಾಗ್ರಾಶಿ ರೂಪೇಣ ಸಮಾಹಿತೋ ಭಗತ್ವಾ | ತದೇತದುಕ್ತಂ ಪುರಸ್ತಾತ್ - “ಬಾಲ್ಯಂ ಚ ಪಾಣ್ಡಿತ್ಯಂ ಚ ನಿರ್ವಿದ್ಯ” (೩-೫-೧) ಇತಿ | ಆತ್ಮಸ್ಥೇವ ಸ್ವೇ ಕಾರ್ಯಕರಣ ಸಂಘಾತೇ ಆತ್ಮಾನಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇತಯಿತಾರಂ ಪಶ್ಯತಿ | ತತ್ರ ಕಿಂ ತಾವನ್ಮಾತ್ರಂ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಮ್ ? ನೇತ್ಯುಚ್ಯತೇ | ಸರ್ವಂ ಸಮಸ್ತಮ್ ಆತ್ಮಾನಮೇವ ಪಶ್ಯತಿ. ನಾನ್ಯತ್ ಆತ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ವಾಲಾಗ್ರವಾಗ್ರತ್ರನುಸಿ ಅಸ್ತಿ ಇತ್ಯೇವಂ ಪಶ್ಯತಿ | ಮನನಾತ್ ಮುನಿರ್ಭವತಿ ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಸುಷುಪ್ತಾಖ್ಯಂ ಸ್ಥಾನತ್ರಯಂ ಹಿತ್ವಾ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆ ನೇತಿನೇತ್ಯಾದಿಸ್ವರೂಪವಾದ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಈ ಮಹಿಮೆಯು ಕರ್ಮಸಂಬಂಧಿಯಲ್ಲವಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆಂದರಿತವನು ಶಾಂತನೂ ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಪಶಾಂತನಾದವನೂ ; ಮತ್ತು ದಾಂತನೂ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಆಶೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನೂ, ಉಪರತನೂ

1. ಏಕೆಂದರೆ ಎರಡೂ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಪುಣ್ಯವನ್ನೂ ಪಾಪವೆಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕರೆದಿರುವುದುಂಟು. ಸೂ. ಭಾ. ೪-೧-೧೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೨೯).

2. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದಮನೆಂದರೆ ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹವೆಂದೂ ಶಮನೆಂದರೆ ಅಂತಃಕರಣನಿಗ್ರಹವೆಂದೂ ಶ್ರುತಿದ್ದಿ. ಗೀ. ಭಾ. ೧೬-೨ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೮೬) ಮುಂತಾದ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿಯೂ ಇದೆ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಮುಂ. ಭಾ. ೧೬-೨-೧೩ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೮)ರಲ್ಲಿಯೂ ಶಮನೆಂದರೆ ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಬಿಡುವದೆಂದೇ ಹೇಳಿದೆ. ಇದೇಕೆಂಬುದು ಪರಿಶೀಲನೀಯವಾಗಿದೆ. ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಪಾಠಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ಅರ್ಥಕ್ರಮವೇ ಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ‘ದಾನೇಂದ್ರೀತ್ಯುಕ್ತಃ’, ‘ಶಾನೇಂದ್ರೀ ಭಿಕ್ಷುಃ’ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗ ಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು ಎಂದಿದೆ.

ಎಲ್ಲಾ ಏಕತೆಗಳನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಸಂನ್ಯಾಸಿಯೂ¹ ; ತಿತಿಕ್ಷುವೂ ದ್ವಂದ್ವಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವದವನೂ ; ಸಮಾಹಿತನೂ ಇಂದ್ರಿಯಾಂತಃಕರಣಗಳ ಚಾಂಚಲ್ಯರೂಪವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಐಕಾಗ್ರ್ಯರೂಪದಿಂದ ಸಮಾಧಾನ್ಯವುಳ್ಳವನೂ² - ಇದನ್ನು “ಬಾಲ್ಯವನ್ನೂ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನೂ ಪೂರ ತಿಳಿದು (ಇನು ಮುನಿ)” (೩-೫-೧) ಎಂದು ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ³ - ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಎಂದರೆ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತದಲ್ಲಿಯೇ ಆತ್ಮನನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಗ್ರಾಹನಾದ ಚೇತನಯಿತ್ಯವನ್ನು⁴ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಅಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೇ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನನಾಗಿರುವವನನ್ನಾಗಿ (ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ)ನೇನು ? ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ: ಪ್ರತಿಯೊಂದನ್ನೂ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ⁵ ಆತ್ಮನನ್ನಾಗಿಯೇ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ; ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಕೂದಲೆಳೆಯಷ್ಟುಕೂಡ ಮತ್ತೊಂದು ಇರುವದಿಲ್ಲ ಎಂದಿಂತು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ; ಎಚ್ಚರ, ಕನಸು, ತನಿನಿದ್ರೆ-

1. ಶಾಂತಿದಾಂತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ನಿತ್ಯಕರ್ಮತ್ಯಾಗವು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂದು ಉಪರತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದೆ ; ಗೃಹಸ್ಥನಿಗೆ ಹೇಗೆ ನಿತ್ಯಕರ್ಮವೋ ಹಾಗೆ ಸರ್ವಕರ್ಮತ್ಯಾಗವೂ ಯತಿಗೆ ಯಾವಜ್ಞೇನವೂ ಅನುಷ್ಠೇಯವೆಂಬುದನ್ನು ಉಪರತವಿಧಿಯು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ, ೧೨೨೬, ೧೨೨೭.

2. ಸ್ವತಂತ್ರತೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮತ್ಯಾಗವನ್ನು ಶಾಂತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು ; ತನಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರನಿಲ್ಲದ ಮನೋರಥವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳ ತ್ಯಾಗವನ್ನು ಸಮಾಹಿತನೆಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಧಿಸಿದೆ ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ, ೧೨೪೬ ; ಶಮದಮಾದಿಗಳಿಂದ ಬಹುಾಂತರ್ವಿಷಯೋಪರಾಗವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಆತ್ಮಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವದೇ ಸಮಾಧಿಯು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇಲ್ಲಿ ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾರದಲ್ಲಿ “ಶ್ರದ್ರಾವಿತ್ತೋ ಭೂತ್ಯಾ” ಎಂದಿದೆ. ಶ್ರದ್ರೆಯೇ ಅವನಿಗೆ ವಿತ್ತವು, ದೃಷ್ಟಾರ್ಥವಾದ ಭಿಕ್ಷಾಚರಣವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿತ್ತ-ನನ್ನದು ಎಂಬ-ಬುದ್ಧಿಯು ಇರಬಾರದು ಎಂಬುದು ಅದರ ಭಾವವೆಂದು ವಾರ್ತಿಕ, ೧೨೬೮.

3. ಏಕತಾತ್ಯಾಗದಿಂದ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನೂ ಸರ್ವವಿಷಯದೃಷ್ಟಿಯನ್ನೂ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವದರಿಂದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಬಲರೂಪವಾದ ಬಾಲ್ಯವನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಮುನಿಯಾಗುವನ್ನು ಎಂದು ೩-೫-೧ (ಭಾ. ಭಾ. ೬೨ರಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಹೀಗೆ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

4. ಸಾಕ್ಷಿಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣ್ವಪಾಠದಲ್ಲಿ ಶಶ್ಯತಿ ಎಂದಿದ್ದರೂ ಮಾಧ್ಯಂದಿನದಲ್ಲಿ ‘ಶಶ್ಯೇತ್’ ಎಂದೇ ಇದೆ. ಜ್ಞಾನವನ್ನು ವಿಧಿಸುವದಾಗದ್ದರಿಂದ ಲೂ ಮುಂದೆ ಇದನ್ನು ಹೊಗಳಿರುವದರಿಂದಲೂ ಇದು- ಶಮಾದಿಗಳ ವಿಧಿಯೇ ಎಂದು ಸೂ. ಭಾ. ೩-೪-೨೭ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೭೦)ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ.

5. ಕಾರ್ಯಕರಣಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ತನ್ನ ಆತ್ಮನೆಂದಿಷ್ಟೇ ತಿಳಿಯುವದಿಲ್ಲ, ಸರ್ವವೂ ಆತ್ಮನೇ ಎಂದು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ

ಎಂಬ ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು (ತತ್ತ್ವವನ್ನು) ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವದರಿಂದ ಮುನಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಸಾಧನಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಶಂಸೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೧೬. ಏವಂ ಪಶ್ಯಂತಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ನೈನಂ ಪಾಪಾ ಪುಣ್ಯಪಾಪ
ಲಕ್ಷಣಃ ತರತಿ ನ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ | ಆಯಂ ತು ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ ಸರ್ವಂ ಪಾಪಾ ನಂ
ತರತಿ ಆತ್ಮಭಾವೇನೈವ ವ್ಯಾಪ್ನೋತಿ ಆತಿಕ್ರಾಮತಿ | ನೈನಂ ಪಾಪಾ ಕೃತಾ
ಕೃತಲಕ್ಷಣಃ ತಪತಿ ಇಸ್ಯ ಫಲಪ್ರತ್ಯವಾಯೋತ್ಪಾದನಾಭ್ಯಾ ಮ್ | ಸರ್ವಂ
ಪಾಪಾ ನಮ್ ಆಯಂ ತಪತಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ ಸರ್ವಾತ್ಮದರ್ಶನವಹ್ನಿನಾ ಭಸ್ಮೀ
ಕರೋತಿ | ಸ ಏಷ ಏವಂವಿತ್ ವಿಪಾಕಃ ವಿಗತಧರ್ಮಾಧರ್ಮಃ | ವಿರಜಃ
ವಿಗತರಜಃ | ರಜಃ ಕಾಮಃ | ವಿಗತಕಾಮಃ | ಅವಿಚಿಕಿತ್ಸಃ ಛಿನ್ನಸಂಶಯಃ |
ಅಹಮಸ್ಮಿ ಸರ್ವಾತ್ಮಾ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಇತಿ ನಿಶ್ಚಿತಮತಿಃ | ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಭವತಿ |
ಆಯಂ ತು ಏವಂಭೂತಃ ಏತಸ್ಯಾ ಮ್ ಅವಸ್ಥಾ ಯಾಂ ಮುಖ್ಯೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ |
ಪ್ರಾಗೇತಸ್ಮಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಾವಸ್ಥಾ ನಾತ್ ಗೌಣಮ್ ಅಸ್ಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡಿರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ(ನಿರುತ್ತಾನಲ್ಲ), ಅವನನ್ನು
ಪಾಪವು ಪುಣ್ಯಪಾಪ(ಗಳ) ಸ್ವರೂಪವಾದ (ಪಾಪವು), ದಾಟುವದಿಲ್ಲ, ಸೇರುವ
ದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಸರ್ವಪಾಪಗಳನ್ನೂ ದಾಟುತ್ತಾನೆ,
(ಅವುಗಳಲ್ಲಿ) ತಾನೇ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದಲೇ¹ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ,
ಮೀರುತ್ತಾನೆ. ಅವನನ್ನು ಪಾಪವು ಮಾಡಿರುವ ಅಥವಾ ಮಾಡದೆ ಇರುವ
ರೂಪವಾದ (ಪಾಪವು)² ಇಷ್ಟವಾದ ಫಲವನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯವಾಯವನ್ನೂ ಉಂಟು
ಮಾಡುವದರಿಂದ ತಪಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ ಪಾಪವನ್ನೂ ಆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು
ತಪಿಸುತ್ತಾನೆ; ಸರ್ವಾತ್ಮದರ್ಶನವೆಂಬ ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಬೂದಿಗೈಯುತ್ತಾನೆ. ಆ
ಈತನು, ಹೀಗೆಂದರಿತುಕೊಂಡವನು ವಿಪಾಕನು, ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ
ತೊಲಗಿಸಿಕೊಂಡವನು; ವಿರಜನು, ರಜಸ್ಸನ್ನೂ ತೊಲಗಿಸಿಕೊಂಡವನು;
ರಜಸ್ಸೆಂದರೆ ಕಾಮವು, ಕಾಮವನ್ನು ನೀಗಿಕೊಂಡವನು (ಎಂದರ್ಥ). ಅವಿ

1. ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳೆರಡೂ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಆತ್ಮನೇ ಆಗಿರುತ್ತವೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ
ಅವುಗಳ ಕೋಟಲೆ ಇಲ್ಲ. ತೈ. ಭಾ. ೨-೯ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೦೪)ನ್ನು ನೋಡಿ.

2. ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದು ಅಥವಾ ಬಿಟ್ಟದ್ದು. ಭಾ. ಭಾ. ೩೦೦ನ್ನು
ನೋಡಿ.

ಚಿಕಿತ್ಸನು, ಸಂಶಯಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡವನು, ನಾನು ಸರ್ವಾತ್ಮನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿರುವೆನು ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗಿರುವನು ; ಇವನೇ ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಈ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ ಇವನಿಗೆ (ಇದ್ದ) ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯವು ಗೌಣವು.^೩

ಬ್ರಹ್ಮಭೂತನಾದ ಜನಕನು ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಸಿದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೧೭. ಏಷ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಃ | ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಲೋಕಃ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಃ ಮುಖ್ಯಃ ನಿರುಪಚರಿತಃ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವಲಕ್ಷಣಃ | ಹೇ ಸಮ್ರಾಟ್, ಏನಂ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಂ ಪರಿಪ್ರಾಪಿತೋಽಸಿ ಅಭಯಂ ನೇತಿನೇತಿತ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣಮ್ ಇತಿ ಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ | ಏವಂ ಬ್ರಹ್ಮಭೂತೋ ಜನಕಃ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇನ ಬ್ರಹ್ಮಭಾವಮುಪಾದಿತಃ ಪ್ರತ್ಯಾಹ | ಸೋಹಂ ತ್ವಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಭಾವಮ್ ಆಪಾದಿತಃ ಸನ್ ಭಗವತೇ ಶುಭ್ಯಂ ವಿದೇಹಾನ್ ದೇಶಾನ್ ಮಮ ರಾಜ್ಯಂ ಸಮಸ್ತಂ ದದಾಮಿ | ಮಾಂ ಚ ಸಹ ವಿದೇಹೈಃ ದಾಸ್ಯಾಯ ದಾಸ ಕರ್ಮಣೇ ದದಾಮಿ ಇತಿ ಚಶಬ್ದಾತ್ ಸಂಬಧ್ಯತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇದೇ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು. ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿರುವ ಲೋಕವು ಮುಖ್ಯ(ವಾದ) ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು, ನಿರುಪಚರಿತವಾದ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವರೂಪವಾದ (ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು).^೧ ಎಲೈ ಸಮ್ರಾಜನೆ, (ಈ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಪಡೆಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವೆ ; ಅಭಯವಾದ ನೇತಿನೇತಿ ಮುಂತಾದ ರೂಪದ (ಈ ಲೋಕವನ್ನು ನನ್ನಿಂದ ಪಡೆಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವೆ) ಎಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ನುಡಿದನು.

ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನಾದ ಜನಕನು, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಾಗಿ (ಹೀಗೆಂದು) ಉತ್ತರವನ್ನಿತ್ತನು : ನನ್ನಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಭಾವವನ್ನು

1. ಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ.

2. ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆಯುವದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಎಂದು ಉಪಚಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದು.

3. ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದರೆ ನಿರುಪಚರಿತವಾಗಿ ದೊಡ್ಡದು, ನಿರ್ವಿಶೇಷನಾದ ಆತ್ಮನು ; ಲೋಕವೆಂದರೆ ದೃಷ್ಟಿಯು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೈತನ್ಯವು. ಇದೇ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು. ಬ್ರಹ್ಮದ ಲೋಕವು ಎಂಬುದು ಮಿಕ್ಕ ಲೋಕಗಳಿಗಿಂತಲೂ ದೊಡ್ಡದೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವೆನಿಸುವದು.

ಪಡೆಯಿಸಿಕೊಂಡ ಈ ನಾನು ಪೂಜ್ಯನಾದ ನಿನಗೆ ವಿದೇಹದೇಶವೆಂಬ ನನ್ನ ರಾಜ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ; (ಈ) ವಿದೇಹ(ರಾಜ್ಯ)ದೊಡನೆ ದಾಸ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಸೇವಾಕರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ನನ್ನನ್ನೂ 'ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ' ಎಂದು ಚಶಬ್ದದಿಂದ ಸಂಬಂಧಿಸ ಬೇಕು.

ಉಪಸಂಹಾರ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೧೮. ಪರಿಸಮಾಪಿತಾ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾ ಸಹ ಸಂನ್ಯಾಸೇನ ಸಾಬ್ಧಾ ಸೇತಿ ಕರ್ತವ್ಯತಾಕಾ | ಪರಿಸಮಾಪ್ತಃ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥಃ | ಏತಾವತ್ ಪುರುಷೇಣ ಕರ್ತವ್ಯಮ್ | ಏಷಾ ನಿಷ್ಕಾ | ಏಷಾ ಪರಾ ಗತಿಃ | ಏತತ್ ನಿಃಶ್ರೇಯಸಮ್. ಏತತ್ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಕೃತಕೃತ್ಯೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಭವತಿ, ಏತತ್ ಸರ್ವವೇದಾನು ಶಾಸನಮಿತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಸಂನ್ಯಾಸವೆಂಬ ಅಂಗದಿಂದ ಕೂಡಿ ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತೆಯಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಮುಗಿಸಿದ್ದಾಯಿತು (ಇದರಿಂದ) ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪಡೆದುಕೊಂಡದ್ದಾಯಿತು.^೧ ಪುರುಷನು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು ಇಷ್ಟೇ.^೨ ಇದೇ (ಕೊನೆಯ) ನಿಲವು, ಇದೇ (ತೀರ) ಹೆಚ್ಚಿನ ಗತಿಯು, ಇದೇ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮೇಲ್ತೆಯು; ಇದನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡರೆ ಕೃತಕೃತ್ಯನೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ಸಕಲವೇದಗಳ ಅನುಶಾಸನವು.

ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ದೃಷ್ಟಫಲವೂ ಉಂಟು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ವಾ ಏಷ ಮಹಾನಜ ಅತ್ಮಾನಾದೋ ವಸುದಾನೋ
ವಿನ್ದತೇ ವಸು ಯ ಏವಂ ವೇದ || ೨೪ ||

೨೪. ಆ ಈ ಮಹಾನ್ ಅಜನಾದ ಅತ್ಮನಿದಾನಲ್ಲ (ಇವನೇ) ಅನ್ನಾದನು, ವಸುದಾನನು. ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅವನು ವಸುವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

1. ಶಾಂತ್ಯಾದಿಗಳು ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತೆಗಳು, ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯು ಪರಿಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವದೆಂದು ತಿಳಿಸುವ ಸಾಧನಗಳು.

2. ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದದ್ದೇನೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

3. ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದೇ ಪುರುಷನ ಪರಮಕರ್ತವ್ಯ.

బ్రహ్మజ్ఞానద మత్తు టుపాససేయ ఫలగళు

(భాష్య)

౩౧౯. యో ౧౩ యం జనకయాజ్ఞవల్క్యవల్క్యయికాయాం
వ్యాఖ్యత ఆత్మా స వ్యే ఏష మహాన్ అజ ఆత్మా । అన్నాదః సర్వ
భూతస్థః సర్వాన్నానామ్ అత్తు । వసుదానః వసు ధనం సర్వప్రాణీ
కర్మఫలమ్ । తస్య దాతా ప్రాణీనాం యథాకర్మ ఫలీన యోజ
యితా ఇత్యర్థః । తమేతమ్ అజమ్ అన్నాదం వసుదానమ్ ఆత్మా
నమ్ అన్నాదవసుదానగుణాభ్యాం యుక్తం యో వేద, స సర్వ
భూతేషు ఆత్మభూతః అన్నమ్ అత్తి ! విన్దతే చ వసు సర్వం కర్మ
ఫలజాతం లభతే సర్వాత్మత్వాదేవ య ఏవం యథోక్తం వేద ।
అథవా గృప్యఫలాధిభిరపి ఏవంగుణ టుపాసః । తేన అన్నాద్యో
వసోక్త్య లబ్ధా దృష్టేన్నేవ ఫలీన । అన్నాత్మత్వేన గోఽశ్వాదినా చ
అస్య యోగో భవతి ఇత్యర్థః ॥

(భాష్యార్థ)

ఈ జనకయాజ్ఞవల్క్యర కథేయల్లి వివరిసిన ఆత్మనిదానల్లి, ఆ
ఈతనే మహాన్ అజనాద ఆత్మను, అన్నాదను సర్వప్రాణిగళియూ
ఎల్లా అన్నగళన్న తిన్నవవను.¹ వసుదానను : వసువేందరే ధనవు
సర్వప్రాణిగళ కర్మఫలవు, అదన్ను కేడువాతను, ప్రాణిగళి
కర్మానుసారవాగి ఫలవన్ను కేడుసువాతను ఎందర్థ.² ఆ ఈ అజ
నన్ను అన్నాదనూ వసుదాననూ ఆద ఆత్మనేందు, అన్నాదవసుదాన
గుణగళిందోడగొడిదవనేందు యావను అరితుకొందిరువనో అవను
సర్వభూతగళియూ ఆత్మనాగిద్దుకొండు అన్నవన్ను తిన్నత్తానే; మత్తు
వసువన్ను ఎందరే కర్మగళ ఫలవేల్లవన్ను పడేయత్తానే, హిగేందు
అరితవను సర్వాత్మనాగిరువదరిందలే (అన్నవన్ను తిన్నత్తానే; మత్తు
వసువన్ను పడేయత్తానే) ³

1. గి. ౧౫-౧౪న్న నోడి.

2. సా. భా. ౩-౨-౪౧ (భా.భా. ౩౧౨)రల్లి కేవలకర్మాక్తి ఫలదాత్మత్వ
విల్లవేందు నిర్ణయిసిద.

3. యారు యారు యావ యావ అహారవన్ను తిందరూ ఆ రూపదింద
అవనే తిందవనాగిరుత్తానే ఎందర్థ. ఎల్లర కర్మఫలగళూ జ్ఞానద ఫలదక్షియో
అడకవాగిరువదరింద (గి. ౨-౪౬) వసుగళన్ను పడేయత్తానే ఎందిద.

ಅಥವಾ ದೃಷ್ಟವಾದ (ಈ) ಫಲಗಳನ್ನು ಒಯಸುವವರುಕೂಡ (ಪರ ಮಾತ್ಮನನ್ನು) ಈ ಗುಣವುಳ್ಳವನೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ಅನ್ನಾದನೂ ವಸುಸನ್ನೂ (ಉಪಾಸಕನು) ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಅನ್ನವನ್ನು ತಿನ್ನುವದು¹ ಮತ್ತು ಗೋವು. ಕುದುರೆ - ಮುಂತಾದ (ವಸು) ಎಂಬ ದೃಷ್ಟ ಫಲವೇ² ಇವನಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಭಾವ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ವಾ ಏಷ ಮಹಾನಜ ಆತ್ಮಾಜರೋಮರೋಮೃತೋಃ
ಭಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಭಯಂ ವೈ ಬ್ರಹ್ಮಾಭಯಗ್ಂ ಹಿ ವೈ ಬ್ರಹ್ಮ
ಭವತಿ ಯ ಏವಂ ನೇದ || ೨೫ ||

೨೫. ಆ ಈತನೇ ಮಹಾನ್ ಅಜ ಆತ್ಮನು. ಅಜರನು, ಅಮರನು, ಅವೃತನು, ಅಭಯನು, ಬ್ರಹ್ಮವು. ಬ್ರಹ್ಮವು ಅಭಯವಷ್ಟೆ. ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅವನು ಅಭಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ.

ಆರಣ್ಯಕದ ಅರ್ಥಸಂಗ್ರಹ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೨೦. ಇದಾನೀಂ ಸಮಸ್ತಸ್ಯೈವ ಆರಣ್ಯಕಸ್ಯ ಯೋರ್ಧಃ ಉಕ್ತಃ ಸ ಸಮುಚ್ಚಿತ್ಯ ಅಸ್ಯಾಂ ಕಣ್ವಿಕಾಯಾಂ ನಿರ್ದಿಶ್ಯತೇ ಏತಾವಾನ್ ಸಮಸ್ತಾರಣ್ಯಕಾರ್ಥಃ ಇತಿ | ಸ ವಾ ಏಷ ಮಹಾನ್ ಅಜ ಆತ್ಮಾ | ಅಜರಃ ನ ಜೀರ್ಯತೇ ಇತಿ | ನ ವಿಪರೀಣಮತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಮರಃ ಯಸ್ಮಾಚ್ಚ ಅಜರಃ ತಸ್ಮಾತ್ ಅಮರಃ | ನ ಮ್ರಿಯತೇ ಇತಿ ಅಮರಃ | ಯೋ ಹಿ ಜಾಯತೇ ಜೀರ್ಯತೇ ಚ ಸ ವಿನಶ್ಯತಿ ಮ್ರಿಯತೇ ವಾ | ಅಯಂ ತು ಅಜತ್ವಾತ್ ಅಜರತ್ವಾಚ್ಚ ಅವಿನಾಶೀ ಯತಃ, ಅತ ಏವ ಅನ್ಯತಃ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಜನಿಸ್ರಭೃತಿಭಿಃ ತ್ರಿಭಿರ್ಭಾವವಿಕಾರೈಃ ವರ್ಜಿತಃ ತಸ್ಮಾತ್ ಇತರೈರಪಿ ಭಾವವಿಕಾರೈಸ್ತ್ರಿಭಿಃ

1. ದೀಪ್ತಾಗ್ನಿಯಾಗಿರುವದು.

2. ಲೌಕಿಕಫಲಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮದ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಆಗುತ್ತವೆ. ೩-೯-೨೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೩೫)ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ 'ರಾತಿರ್ದಾರ್ತುಃ ಪರಾಯಣಮ್' ಎಂಬುದರ ಉಪಸಂಹಾರವಿದು.

ತತ್ಕೃತ್ಯೈಶ್ಚ ಕಾಮಕರ್ಮನೋಹಾದಿಭಿಃ ಸೃತ್ಯುರೂಪೈಃ ವರ್ಜಿತಃ ಇತ್ಯೇ
ತತ್ | ಅಭಯಃ ಆತ ಏವ | ಯಸ್ಮಾಚ್ಚ ಏವಂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಿಶೇಷಣಃ
ತಸ್ಮಾತ್ ಭಯವರ್ಜಿತಃ | ಭಯಂ (ಚ)^೧ ಹಿ ನಾನು ಅವಿದ್ಯಾಕಾರ್ಯಮ್ |
ತತ್ ಕಾರ್ಯಪ್ರತಿಷೇಧೇನ ಭಾವವಿಕಾರಪ್ರತಿಷೇಧೇನ ಚ ಅವಿದ್ಯಾಯಾಃ
ಪ್ರತಿಷೇಧಃ ಸಿದ್ಧೋ ವೇದಿತವ್ಯಃ | ಅಭಯಃ | ಆತ್ಮಾ ಏವಂಗುಣವಿಶಿಷ್ಟಃ
ಕಿಮಸೌ ? ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಿವೃಥಮ್ | ನಿರತಿಶಯಂ ಮಹತ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಭಯಂ
ವೈ ಬ್ರಹ್ಮ | ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇತತ್ ಲೋಕೇ ಅಭಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಇತಿ | ತಸ್ಮಾತ್
ಯುಕ್ತಮ್ ಏವಂಗುಣವಿಶಿಷ್ಟ ಆತ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ | ಯ ಏವಂ ಯಥೋಕ್ತಮ್
ಆತ್ಮಾನಮ್ ಅಭಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವೇದ ಸಃ ಅಭಯಂ ಹಿ ವೈ ಬ್ರಹ್ಮ ಭವತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈಗ ಇಡೀಯ ಅರಣ್ಯಕಕ್ಕೆಲ್ಲ^೨ ಅರ್ಥವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಲ್ಲ, ಅದನ್ನು
ಒಟ್ಟುಸೇರಿಸಿ ಇಷ್ಟೇ ಒಟ್ಟು ಅರಣ್ಯಕದ ಅರ್ಥವು ಎಂದು ಈ ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ
ತಿಳಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಆ ಈತನೇ^೩ ಮಹಾಂತನೂ ಅಜನೂ ಆದ ಆತ್ಮನು. ಅಜರನು, ಏಕೆಂ
ದರೆ ಜೀರ್ಣವಾಗುವದಿಲ್ಲ ; ವಿಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.
ಅಮರನು ; ಅಜರನಾಗಿರುತ್ತಾನಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದ ಅಮರನು ; ಸಾಯುವದಿಲ್ಲ
ವಾದ್ದರಿಂದ ಅಮರನು.^೪ ಯಾವನು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೋ ಮತ್ತು ಮುಪ್ಪನ್ನು
ಹೊಂದುತ್ತಿರುತ್ತಾನೋ ಅವನು ವಿನಾಶವಾಗುತ್ತಾನೆ, ಅಥವಾ ಸಾಯುತ್ತಾನೆ^೫
ಅಲ್ಲವೆ ? ಆದರೆ ಇವನಾದರೋ ಅಜನೂ ಅಜರನೂ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ವಿನಾಶ
ವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ, ಅದರಿಂದಲೇ (ಇವನು) ಅಮೃತನು.^೬ ಜನ್ಮವೇ ಮುಂತಾದ

1. ಈ ಚಶಬ್ದವು ಬೇಕಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

2. ಮಧು ಮತ್ತು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ - ಈ ಎರಡು ಕಾಂಡಗಳಿಗೂ ಎಂದರ್ಥ.

3. ಸಂಸಾರಿಯಾಗಿ ತೋರುವ ಆತ್ಮನೇ ಎಂದರ್ಥ.

4. ಹುಟ್ಟಿದರೆ ಮುಪ್ಪು ಸಾವೂ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತವೆ ; ಅದರೂ ಶ್ರುತಿಯು ಬಾಯಿ
ಬಿಟ್ಟು ಅವುಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿರುವದು ಯಾವ ಭಾವವಿಕಾರವೂ ಇಲ್ಲದವನು ಎಂದು
ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ.

5. 'ವಿನಶ್ಯತಿ ಪ್ರಿಯತೇ ಚ' ಎಂಬ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ವಿನಾಶವಾಗುತ್ತಾನೆ, ಮತ್ತು
ಸಾಯುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಅನುವಾದ.

6. ಅಮರನೆಂದರೆ ಪರಿಣಾಮಾತ್ಮಕವೃತ್ತ್ಯುಳ್ಳವನೆಂದಿದೆ. ನಿರನ್ವಯವಾದ ನಾಶ
ವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅಮೃತನೆಂದಿದೆ ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ ೧೩೩೩. ಕಾಮಕರ್ಮಾದಿಗಳೆಂಬ ಮೃತ್ಯು
ರೂಪಗಳಿಲ್ಲದ ಸ್ವಭಾವದವನು ಎಂದೇ ಅಮೃತಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ
ತಿಳಿಸಿದೆ.

ಮೂರು ಭಾವವಿಕಾರಗಳೂ ಇಲ್ಲದವನಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಉಳಿದ ಮೂರು ಭಾವ ವಿಕಾರಗಳೂ ಅವುಗಳಿಂದಾದ ವೃತ್ತ್ಯುರೂಪವಾದ ಕಾಮ, ಕರ್ಮ, ಮೋಹ- ಮುಂತಾದವುಗಳೂ ಇಲ್ಲದವನು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅಭಯನು. ಮತ್ತು ಈ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂ ದೊಡಗೂಡಿದವನಷ್ಟೆ, ಈ ಕಾರಣದಿಂದ (ಇವನು) ಭಯರಹಿತನು. ಭಯ ಎಂಬುದು ಅವಿದ್ಯೆಯ ಕಾರ್ಯವಲ್ಲವೆ ? ಆದ್ದರಿಂದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲವೆಂದಿರು ವದರಿಂದಲೂ ಭಾವವಿಕಾರಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂದಿರುವದರಿಂದಲೂ¹ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಇಲ್ಲವೆಂದಂತೆ ಆಯಿತೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. (ಆದ್ದರಿಂದ) ಅಭಯನು.

ಈ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆತ್ಮನಿದಾನಲ್ಲ, ಇವನು ಏನು ? ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವು, ದೊಡ್ಡದು, ಮಿಗಿಲಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿನದು ಎಂದರ್ಥ. ಬ್ರಹ್ಮವು ಅಭಯ ವಲ್ಲವೆ ? ಬ್ರಹ್ಮವು ಅಭಯವಷ್ಟೆ. ಬ್ರಹ್ಮವು ಅಭಯವು ಎಂಬುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವು.² ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆತ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಎಂಬುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ,³ ಯಾವನು ಈ ಹೇಳಿದ ಆತ್ಮನು ಅಭಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ವೆಂದು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವನೋ, ಅವನು ಅಭಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ.⁴

ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುವ ಕ್ರಮ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೨೧. ಏಷ ಸರ್ವಸ್ಯಾ ಉಪನಿಷದಃ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತೋಽರ್ಥಃ ಉಕ್ತಃ । ಏತಸ್ಯೈವಾರ್ಥಸ್ಯ ಸಮ್ಯಕ್ಪ್ರಬೋಧಾಯ ಉಪ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಿತಿಪ್ರಲಯಾದಿಕಲ್ಪನಾಃ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಾಧ್ಯಾರೋಪಣಾ ಚ ಆತ್ಮನಿ ಕೃತಾ । ತದಪೋಹೇನ ಚ ನೇತಿನೇತೀತಿ ಅಧ್ಯಾರೋಪಿತವಿಶೇಷಾಪನಯದ್ವಾರೇಣ ಪುನಸ್ತತ್ತ್ವಮ್

1. ಭಾವವಿಕಾರಗಳೂ ಭಯವೂ ಅವಿದ್ಯೆಯಿರುವಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇ ಇರುವವು ; ಆದ್ದರಿಂದ ಭಯಾದಿಗಳನ್ನೂ ವಿಕಾರಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲವೆಂದದ್ದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಿದಂತಾ ಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

2. ತನಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದೊಂದಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಭಯವಿದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಎಂದರೆ ಮಿಗಿಲಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿನ ತತ್ತ್ವವು ಭಯರಹಿತವೆಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಬಲ್ಲರು ಎಂದರ್ಥ.

3. ಅಭಯಾಂತವಾದ ಗುಣಗಳಿದ್ದರೆ ಅದು ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿರಲೇಬೇಕು ; ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲದಕ್ಕೆ ಈ ಗುಣಗಳಿರಲಾರವು.

4. ಅಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಭಯಾದಿಗಳಿರುತ್ತವೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಅವೇದಿತಮ್ ! ಯಥಾ ಏಕಪ್ರಭೃತಿ ಆಪರಾರ್ಥಸಂಖ್ಯಾಸ್ವರೂಪಮಿ
ಜ್ಞಾನಾಯ ರೇಖಾಧ್ಯಾರೋಪಣಂ ಕೃತ್ವಾ ಏಕೇಯಂ ರೇಖಾ ದಶೇಯಮ್,
ಶತೇಯಮ್, ಸಹಸ್ರೇಯಮ್ ಇತಿ ಗ್ರಾಹಯತಿ | ಅವಗಮಯತಿ ಸಂಖ್ಯಾ
ಸ್ವರೂಪಂ ಕೇವಲಮ್, ನ ತು ಸಂಖ್ಯಾಯಾ ರೇಖಾತ್ವತ್ವಮೇವ | ಯಥಾ
ಚ ಅಕಾರಾದೀನಿ ಅಕ್ಷರಾಣಿ ವಿಜಿಗ್ರಾಹಯಿಷುಃ ಪತ್ರಮಪಿರೇಖಾದಿಸಂಯೋ
ಗೋಪಾಯಮ್ ಆಸ್ಥಾಯ ವರ್ಣಾನಾಂ ಸತತ್ತ್ವಮ್ ಅವೇದಯತಿ ನ ಪತ್ರ
ಮಷ್ಟಾದ್ಯಾತ್ಮತಾಮ್ ಅಕ್ಷರಾಣಾಂ ಗ್ರಾಹಯತಿ | ತಥಾ ಚ ಇಹ ಉತ್ಪತ್ತ್ಯಾ
ದ್ಯನೇಕೋಪಾಯಮ್ ಆಸ್ಥಾಯ ಏಕಂ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವಮ್ ಅವೇದಿತಮ್,
ಪುನಸ್ತತ್ಪ್ರತಿರೋಪಾಯಜನಿತವಿಶೇಷಪರಿಶೋಧನಾರ್ಥಂ ನೇತಿ ನೇತಿ ಇತಿ
ತತ್ತ್ವೋಪಸಂಹಾರಃ ಕೃತಃ | ತದುಪಸಂಹೃತಂ ಪುನಃ ಪರಿಶುದ್ಧಂ ಕೇವಲ
ಮೇವ ಸಫಲಂ ಜ್ಞಾನಮ್ ಅನ್ತೇ ಅಸ್ಯಾಂ ಕಂಡಿಕಾಯಾಮ್ ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇಡೀ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು¹ ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂದ ಹೇಳಿ
ದ್ದಾಯಿತು. ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವದಕ್ಕಾಗಿ²
ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಪ್ರಲಯ-ಮುಂತಾದ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನೂ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕ
ಫಲಗಳ ಅಧ್ಯಾರೋಪಣೆಯನ್ನೂ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಯಿತು ಮತ್ತು
ಅದನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗಳೆದು ನೇತಿನೇತಿ (ಹೀಗಲ್ಲ, ಹೀಗಲ್ಲ) ಎಂದು ಅಧ್ಯಾ
ರೋಪಿತವಾದ ವಿಶೇಷವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕುವ ಮೂಲಕ ಮತ್ತೆ ತತ್ತ್ವ
ವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾಯಿತು.³ ಹೇಗೆ ಒಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಪರಾರ್ಥದವರಿಗಿನ
ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಗೆರೆಯ ಅಧ್ಯಾರೋಪವನ್ನು
ಮಾಡಿದೆ⁴ ಈ ರೇಖೆಯು ಒಂದು, ಇದು ಹತ್ತು, ಇದು ನೂರು, ಇದು ಸಾವಿರ-
ಎಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾನೋ, (ಅದರಿಂದ) ಬರಿಯ ಸಂಖ್ಯಾಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ
ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆಯೇ ಹೊರತು ಸಂಖ್ಯೆಯು ರೇಖಾರೂಪವೆಂದೇ ಹೇಳಿಕೊಡು

1. ಅದ್ವಿತೀಯಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು

2. ಪರಿಜ್ಞಾನಾಯ ಎಂದರೆ ತಿಳಿವಳಿಕೆಗಾಗಿ ಎಂದೇ ಅರ್ಥ; ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಈ ಜ್ಞಾನ
ವಾಗುವದಕ್ಕಾಗಿ, ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಎಂಬುದು ಅರ್ಥಕಾರ್ಥ.

3. ಈ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ 'ಅಧ್ಯಾರೋಪಾಪವಾದವ್ಯಾಯ' ಎಂದು ಹೆಸರು. ಗೀ. ಭಾ.
೧೩-೧೩ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೫೪)ನ್ನು ನೋಡಿ.

4. ಏಕ, ದಶಕ, ಶತಕ - ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವ ಅಂಕಿಯನ್ನೇ
ಒಂದು, ಹತ್ತು, ನೂರು ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಎಂದರ್ಥ; ನಿಜವಾಗಿ ಗೆರೆಯೇನೂ
ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲ, ಸಂಖ್ಯೆಯೆಂಬುದು ವಸ್ತುಗಳ ಗುಣವು.

ವದಿಲ್ಲವೋ; ಮತ್ತು ಹೇಗೆ ಅಕಾರವೇ ಮುಂತಾದ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಕಲಿಸಿಕೊಡಬೇಕೆನ್ನುವವನು ಪತ್ರ, ಮಷಿ, ರೇಖೆ-ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸಂಬಂಧವೆಂಬ ಉಪಾಯವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ವರ್ಣಗಳ ತತ್ತ್ವವನ್ನು¹ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾನೋ, (ಅನ್ನೇ ಹೊರತು) ಅಕ್ಷರಗಳು ಬರಿಯ ಪತ್ರ, ಮಷಿ -ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸ್ವರೂಪವೇ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವದಿಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಒಂದೇ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾಯಿತು; ಮತ್ತೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಉಪಾಯದಿಂದಾದ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಬಿಡಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ನೇತಿನೇತಿ ಎಂದು ತತ್ತ್ವವನ್ನೇ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿತು.² ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ³ ಕೇವಲವಾದ⁴ ಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಫಲಸಹಿತವಾಗಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಲಾಗಿರುತ್ತದೆ.

1. ವರ್ಣಗಳು ಧ್ವನ್ಯಾತ್ಮಕವೇ ಎಂಬ ನಿಜವನ್ನು.

2. ಗೆರೆಯು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲ, ಪತ್ರಾದಿಗಳು ವರ್ಣವಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡ ಅವುಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ನಿಜವಾದ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೂ ನಿಜವಾದ ವರ್ಣವನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವಂತೆ, ಉಪಾಯವಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡ ಉತ್ಪತ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಬರಿಯ ನಿರ್ವಿಶೇಷವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನೇ ನೇತಿನೇತಿ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ 'ಮಹಾನಜ ..ಅಭಯೋ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ತಿಳಿಸಿ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿದೆ.

3. ಅನಾತ್ಮವಿರಕ್ಷಣವೂ ನಿರ್ವಿಶೇಷವೂ ಆದ ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಸುವ.

4. ಕೇವಲವಾದ ಎಂದರೆ ಉತ್ಪತ್ತಾದಿಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ, ಕ್ರಿಯಾದಿಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ಎಂದರ್ಥ. ಉಪಾಯದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲ, ಉಪೇಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ಅದರ ಜ್ಞಾನದಿಂದಾಗುವ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎಂಬ ಫಲ- ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ- ಎಂದರ್ಥ. ಮಾಂ. ಕಾ. ೩-೨೬ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೭೫) ನೋಡಿ. ಇಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಇತಿಶಬ್ದವು ಕಾಂಡದ್ವಯದ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯು ಮುಗಿಯಿತೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಮಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವದಕ್ಕೆ.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

ಕಾಮದಿಂದ ಜನ್ಮಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ ಕಾಮನಾಶದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ ಆಗುವವೆಂದು ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.

೧-೨. ದೌರ್ಬಲ್ಯದಿಂದ ಮೋಹವನ್ನು ಹೊಂದಿದಂತಾಗುವ ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಜೀವನು ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೃದಯವನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಕರಣಗಳ ಅಧಿವೇಶತೆಗಳ ಅಂತಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮೂಲರೂಪವನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವವು ; ಕರಣಗಳು ಈ ಲಿಂಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿಬಿಡುವದರಿಂದ ಅವುಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವು ನಡೆಯುವದು ನಿಂತುಹೋಗುವದು. ಇವನ ಹೃದಯದ ಕೊನೆಯು ಹೊಳೆಯುವದು , ಆ ಬೆಳಕಿನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಇವನು, ಯಾವ ಲೋಕವನ್ನು ಮುಂದೆ ಮುಟ್ಟಬೇಕೋ ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ, ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ ಮುಂತಾದ ಕರಣಗಳ ಮೂಲಕ ಹೊರಹೊರಡುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ದೊಡ್ಡ ಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವೂ ಮಿಕ್ಕ ಕರಣಗಳೂ ಹೊರಡುವವು. ಆಗ ಇವನಿಗೆ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪರತಂತ್ರವಾದ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವದು ; ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಸಾಮಾನ್ಯಗಳೂ ಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞೆ ಎಂಬ ವಾಸನೆಯೂ ಇವನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸುವವು.

೩-೪. ಜಿಗಣೆಯು ಒಂದು ಕಡೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ದಾಟಿ ಹೋಗುವಂತೆ, ಇವನು ಮತ್ತೊಂದು ಶರೀರದ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ಈ ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇದನ್ನು ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟವಾಗಿ ಮಾಡಿ ಮತ್ತೊಂದು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಸಾಗುವನು. ಅಕ್ಕ ಸಾಲಿಯು ಅದೇ ಚಿನ್ನದ ಜೊರನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಒಡಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಈ ಜೀವನು ಹೀಗೆಯೇ ತನ್ನ ಕರ್ಮಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅದೇ ಭೂತಮಾತ್ರಗಳನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊಸ ಶರೀರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವನು.

೫-೬. ಈ ಆತ್ಮನು ಅಸಂಸಾರಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಉಪಾಧಿವಶದಿಂದ ವಿಜ್ಞಾನಮಯನೂ ಮನೋಮಯನೂ ಪ್ರಾಣಮಯನೂ ಚಕ್ಷುರಾದೀಂದ್ರಿಯಮಯನೂ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಶರೀರಮಯನೂ ಕಾಮ, ಅಕಾಮ ; ಕ್ರೋಧ, ಅಕ್ರೋಧ ; ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮ - ಇವುಗಳಿಂದ ಆಯಾ ತತ್ತ್ವದ ಪ್ರಾಚುರ್ಯವುಳ್ಳವನೂ ಆಗಿ ಸರ್ವಮಯನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಕರ್ಮ, ಅಚಾರ-ಇವುಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಒಳ್ಳೆಯವನೋ ಕೆಟ್ಟವನೋ ಆಗುತ್ತಿರುವನು; ಅದರಿಂದ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳೇ ಇವನ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿರುವದು. ಆದರೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇವನು ಕಾಮಮಯನೇ ಆಗಿ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತೊಳಲುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆಂಬುದೇ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ; ಏಕೆಂದರೆ ಕಾಮದಂತೆ ಕ್ರತು, ಕ್ರತುವಿನಂತೆ ಕರ್ಮ, ಕರ್ಮದಂತೆ ಆಯಾ ಫಲದ ಭೋಗ-ಇವುಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವವು. ಅದರಿಂದ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ, ಇವನ ಮನಸ್ಸು ಏತರಲ್ಲಿ ಸಕ್ತವಾಗಿರುವದೋ ಅದನ್ನೇ ಇವನು ಕರ್ಮದೊಡನೆ ಹೋಗಿ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ ; ಆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಫಲವನ್ನನುಭವಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವದಕ್ಕೊಂದು ಮತ್ತೆ ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಮರಳಿ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ ಹೇಳಿದ ಸಂಸಾರಕ್ರಮವು ಕಾಮಿಯಾದವನಿಗೆ ಅಗತಕ್ಕದ್ದು.

೬-೭. ಇನ್ನು ಕಾಮಿಸದೆ ಇರುವವನ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುವದು. ಯಾವನು ಆತ್ಮಕಾಮನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಆತ್ಮಕಾಮನಾಗಿರುವನೋ ಅದರಿಂದ ಇಚ್ಛೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ಹೋಗಿಬಿಡುವದರಿಂದ ಆಕಾಮನೆನಿಸಿರುವನೋ ಅವನ ಪ್ರಾಣಗಳು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ದಿಲ್ಲ. ಅವನು ಈಗಲೂ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಹೃದಯಾಶ್ರಿತವಾದ ಕಾಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೊಲಗಿಹೋದಾಗ ಮರ್ತ್ಯನು ಆಮೃತನಾಗುವನು, ಇಲ್ಲಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವನು. ಪರೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹಾವು ಮತ್ತೆ ಹತ್ತಿರವಿದ್ದರೂ ಆ ಪರೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಜ್ಞಾನಿಯೂ ಮುಕ್ತನಾಗಿ ನಿರಭಿಮಾನದಿಂದ ಬಿಟ್ಟು ಶರೀರವು ಸತ್ತಂತೆ ಇದ್ದು ಕೊಂಡಿರುವದು ; ಆದರೆ ಅವನು ಮಾತ್ರ ಆ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದರೂ ಅಶರೀರನೇ. ಈಗ ಅವನು ಪ್ರಾಣಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಣನಾಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನೇ, ಜೈತನ್ಯಜ್ಯೋತಿಯೇ.

೭-೨೦. ಹೀಗೆಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಹೇಳಲು ಜನಕನು ಈಗಲೂ 'ಸಾವಿರ ಗೋ ಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ' ಎಂದೇ ಹೇಳಿದನು. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಆತ್ಮಕಾಮನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವೇ ಫಲವೆಂಬುದನ್ನು ಕೆಲವು ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹೇಳಿದನು. ಅವುಗಳ ಸಾರವಿದು : ಪರಮಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಚಿರಂತನವಾದ ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗವು ಮುಕ್ತನ ಸ್ವಾನುಭವಕ್ಕೆ ಗೊತ್ತಾಗತಕ್ಕದ್ದು ; ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಮುಕ್ತರೆಲ್ಲರೂ ಆ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಶುಕ್ಲನೀಲಾದಿವರ್ಣಗಳ ನಾಡಿಗಳ ಮುಖದಿಂದ ಹೋಗುವ ಉಪಾಸಕರಿಗೆ ಈ ಮಾರ್ಗವು ದೊರಕದು, ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೊಬ್ಬನಿಗೇ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಹೋಗುವ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯೇ ನಿಜವಾಗಿ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದವನು, ಅವನೇ ನಿಜವಾದ ಉಪಾಸಕನು. ಸಾಧ್ಯಸಾಧನರೂಪವಾದ ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಎಂದರೆ ಕರ್ಮೋಪಾಸನೆಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವರಿಗೆ ಅಂಧಂತಮಸ್ತೇ ಗತಿ ; ಉಪನಿಷತ್ತನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟು ಬರಿಯ ವಿಧಿನಿಷೇಧಪರವಾದ ವೇದವೇ ನಿಜವಾದ ವೇದವೆಂದು ನಂಬುವವರಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಂಧಂತಮಸ್ತೇ ಗತಿ, ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಆಜ್ಞಾರಿಗಿಲ್ಲ ದುಃಖವೇ ಫಲ. ಈ ಆತ್ಮನೇ ನಾನು ಎಂಬ ಅನುಭವವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಪುರುಷನು ಏನನ್ನೂ ಬಯಸುವದಿಲ್ಲ, ಅವನು ಯಾವ ಕಾಮಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಶರೀರಾಭಿಮಾನದಿಂದ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತೊಳಲಬೇಕಾದದ್ದಿರುವದಿಲ್ಲ. ಯಾವನಿಗೆ ಈ ಸಂಸಾರಗಹನದಲ್ಲಿ ಹೃದಿಸ್ಸನಾಗಿರುವ ಆತ್ಮನೇ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂಬ ಅರಿವು ಉಂಟಾಗಿರುವದೋ ಅವನೇ ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಕರ್ತನು ; ಅವನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆತ್ಮನು, ಎಲ್ಲವೂ ಅವನಿಗೆ ಆತ್ಮವಾಗಿರುವದು. ಈ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿರುವಾಗಲೇ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಬಹಳ ನಷ್ಟವಾಗುವದು ; ಅದನ್ನು ತಿಳಿದವರೇ ಅಮೃತರಾಗುವರು, ಮಿಕ್ಕವರು ದುಃಖಭಾಜನರಾಗುವರು. ಯಾವಾಗ ಈ ಆತ್ಮನನ್ನೇ ಭೂತಭವಕ್ಕೆ ಒಡೆಯನಾದ ದೇವನೆಂದು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿ ಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ತನಕಿಸುವದಿಲ್ಲ, ಏನನ್ನೂ ನಿಂದಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಯಾವದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಲವು ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡುತ್ತಿರುವದೋ ಆ ಜ್ಯೋತಿಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಜ್ಯೋತಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಆಯುಕ್ತು ಎಂದು ದೇವತೆಗಳು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವರು ; ಅದರಿಂದ ಆಯುಷ್ಯಾಮರಾದವರು ಹಾಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ಐದುಜನ ಶಂಚಿಜನರೂ ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶವೂ ಏತರಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವವೋ ಆ ಆತ್ಮನೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿದವನು ಅಮೃತನಾಗಿರುವನು ಬ್ರಹ್ಮವು ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣವೂ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿಗೆ ಚಕ್ಷುಸ್ಸೂ

ಶ್ರೋತ್ರಕ್ಕೆ ಶ್ರೋತ್ರವೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮನಸ್ಸೂ ಆಗಿರುವದೆಂದು ಯಾರು ಅರಿತಿರುವರೋ ಅವರೇ ಪುರಾತನವಾದ ಸರ್ವಕಾರಣವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಅರಿತವರು. ಸಂಸ್ಕೃತವಾದ ಮನಸ್ಸು ನಿಂದಲೇ ಆ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದಿಷ್ಟೂ ನಾನಾತ್ವವು ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಯಾವನು ಅದರಲ್ಲಿ ನಾನಾತ್ವವಿರುವಂತೆ ಕಾಣುವನೋ ಅವನು ಸಾವಿನಮೇಲೆ ಸಾವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿರುವನು. ಆ ಆಪ್ರಮೇಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಏಕರಸವಾಗಿಯೇ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾದಿಕಲ್ಮಷವಿಲ್ಲದ್ದು. ಅವ್ಯಕ್ತತಾಕಾಶಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದದ್ದು, ಜನ್ಮರಹಿತನಾದ ಮಹಾಂತನಾದ ನಾಶರಹಿತವಾದ ಆತ್ಮನು. ಅವನನ್ನೇ ಜಾಣನಾದವನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಪ್ರಜ್ಞಾಸಾಧನಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅನಾತ್ಮಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಬಹಳ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬಾರದು; ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ವಾಗ್ವಿದ್ಯೆಯಕ್ಕೆ ಆಯಾಸವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ.

೩೨-೩೩. ಈ ಪ್ರಾಣಗಳ ನಡುವೆ ವಿಜ್ಞಾನಮಯನಾಗಿರುವ ಈ ಆತ್ಮವಿದಾನಲ್ಲ, ಅವನೇ ಮಹಾಂತನೂ ಅಜನೂ ಅದ ಆತ್ಮನು. ಇವನು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪರಮಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತಿರುವನು. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತನ್ನ ವಶದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವವನು, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಆಳುವವನು, ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಅಧಿಪತಿಯು. ಇವನು ಒಳ್ಳೆಯ ಕರ್ಮದಿಂದ ಹೆಚ್ಚುವದಿಲ್ಲ, ಕೆಟ್ಟ ಕರ್ಮದಿಂದ ಕುಂದುವದಿಲ್ಲ. ಇವನೇ ಸರ್ವೇಶ್ವರನು, ಇವನೇ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಅಧಿಪತಿಯು, ಇವನೇ ಭೂತಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವಾತನು, ಇವನೇ ಈ ಲೋಕಗಳು ಒಂದರೊಡನೊಂದು ಸಂಕರವಾಗದಂತೆ ತಡೆದಿಟ್ಟಿರುವ ಸೇತು.

ಅಧ್ಯಯನ, ಯಜ್ಞ, ದಾನ, ತಪಸ್ಸು— ಇವುಗಳಿಂದ ಈತನನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇವನನ್ನು ಅರಿತರೇ ಮುನಿಯಾಗುವನು. ಈ ಆತ್ಮ ಲೋಕವನ್ನು ಪಡೆಯಲಿಚ್ಛಿಸುವವರು ಪ್ರಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕು; ಏಕೆಂದರೆ ಅರಿತವರು ಲೋಕತ್ರಯಸಾಧನವಾದ ಪುತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಬಯಸುವದಿಲ್ಲ.

ಈ ಆತ್ಮನು ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಇವನು ನೇತಿ ನೇತಿ ಎಂಬ ಸ್ವರೂಪದ ಆತ್ಮನು, ಅಗ್ರಹ್ಯನು, ಅತೀರ್ಯನು, ಅಸಂಗನು, ಅಸಿತನು.

ಈ ಆತ್ಮನನ್ನರಿತುಕೊಂಡವನಿಗೆ 'ಪಾಪವನ್ನು ಮಾಡಿದನಲ್ಲ', 'ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದನಲ್ಲ'— ಎಂಬ ಶಲ್ಯಾತ್ಮಾಶನಾಗಲಿ ಹರ್ಷವಾಗಲಿ ಆಂಟುವದಿಲ್ಲ; ಇವನು ಈ ಎರಡನ್ನೂ ಮೀರುವನು. ಇವನನ್ನು ಮಾಡಿದ ಅಥವಾ ಮಾಡದೆ ಇರುವ ಕರ್ಮಗಳು ಪಾಪಗೊಳಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಒಂದು ಮಂತ್ರವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ: ಇದು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯ ನಿತ್ಯಮಹಿಮೆಯು, ಅವನು ಕರ್ಮದಿಂದ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವದಿಲ್ಲ, ಕಡಿಮೆಯಾಗುವದೂ ಇಲ್ಲ. ಆ ಮಹಿಮಾರೂಪವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡ ವನು ಕರ್ಮಲಿಪ್ತನಾಗನು.

೩೪. ಅದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆಂದರಿತವನು ಶಮ, ದಮ, ಉಪರತಿ, ತಿತಿಕ್ಷೆ, ಸಮಾಧಾನ— ಇವುಗಳಿಂದ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಆತ್ಮನನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಸರ್ವವನ್ನೂ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಹೀಗೆಂದರಿತವನಿಗೆ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳು ತಟ್ಟುವದಿಲ್ಲ. ಇವನು ಅವನ್ನು ಮೀರಿರುತ್ತಾನೆ: ಪಾಪವಿಲ್ಲದವನೂ ನಿಷ್ಕಾಮನೂ ನಿಸ್ಸಂಶಯನೂ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ.

ಸಮ್ರಾಜನೆ, ಇದೇ ನಿಜವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಲೋಕವು. ಇದನ್ನು ನೀನು ಈಗ ಪಡೆದಿರುವೆ” ಎಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ನುಡಿದನು.

ಅಗ ಜನಕನು “ನಿಜ, ಪಡೆದೆನು. ಈ ವಿದ್ಯೆಗಾಗಿ ತಮಗೆ ವಿದೇಹರಾಜ್ಯವನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟಿರುವೆನು, ನಾನೂ ತಮ್ಮ ದಾಸನಾಗಿರುವೆನು” ಎಂದನು.

೨೫. ಈ ಸಂಸಾರ್ಯಾತ್ಮನೇ ಮಹಾಂತನೂ ಅಜನೂ ಅದ ಪರಮಾತ್ಮನು. ಇವನು ಅನ್ನಾದನು, ವಶುದಾನನು ; ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದವನು ಅನ್ನಾದನಾಗುವನು, ಇಷ್ಟವಾದ ಧನವನ್ನು ಪಡೆಯುವನು. ಈ ಸಂಸಾರ್ಯಾತ್ಮನೇ ನಿಜವಾಗಿ ಮಹಾಂತನೂ ಅಜನೂ ಅದ ಆತ್ಮನು. ಇವನು ಅಜರನು, ಅಮರನು, ಅಮೃತನು, ಅಭಯರೂಪನು, ಬ್ರಹ್ಮವು. ಬ್ರಹ್ಮವು ಅಭಯವಷ್ಟೆ ? ಅದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಅರಿತು ಕೊಂಡವನು ಅಭಯಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗುವನು.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ-ಐದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

(ಕಾಂಡದ್ವಯಾರ್ಥದ ಉಪಸಂಹಾರ)

ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೨೨. ಆಗಮಪ್ರಧಾನೇನ ಮಧುಕಾಣ್ಡೇನ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವಂ ನಿರ್ಧಾರಿತಮ್ | ಪುನಸ್ತಸ್ಯೈವ ಉಪಪತ್ತಿಪ್ರಧಾನೇನ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೀನೇನ ಕಾಣ್ಡೇನ ಪಕ್ಷಪ್ರತಿಪಕ್ಷಪರಿಗ್ರಹಂ ಕೃತ್ವಾ ವಿಗೃಹ್ಯವಾದೇನ ವಿಚಾರಿತಮ್ | ಶಿಷ್ಯಾಚಾರ್ಯಸಂಬಂಧೇನ ಚ ಪಷ್ಠೇ ಪ್ರಶ್ನಪ್ರತಿವಚನನ್ಯಾಯೇನ ಸವಿಸ್ತರಂ ವಿಚಾರ್ಯ ಉಪಸಂಹೃತಮ್, ಅಥೇದಾನೀಂ ನಿಗಮನಸ್ಥಾನೀಯಂ ಮೈತ್ರೇಯೀಬ್ರಾಹ್ಮಣಮ್ ಆರಭ್ಯತೇ | ಆಯಂ ಚ ನ್ಯಾಯಃ ವಾಕ್ಯಕೋವಿದೈಃ ಪರಿಗೃಹೀತಃ “ಹೇತ್ವಪದೇಶಾತ್ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾಃ ಪುನರ್ವಚನಂ ನಿಗಮನಮ್” (ನ್ಯಾ. ಸೂ. ೧-೧-೩೯) ಇತಿ | ಅಥವಾ ಆಗಮಪ್ರಧಾನೇನ ಮಧುಕಾಣ್ಡೇನ ಯತ್ ಅಮೃತತ್ವಸಾಧನಂ ಸಸಂನ್ಯಾಸಮ್ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಮ್ ಅಭಿಹಿತಮ್, ತದೇವ ತರ್ಕೇಣಾಪಿ ಅಮೃತತ್ವಸಾಧನಂ ಸಸಂನ್ಯಾಸಮ್ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಮ್ ಅಧಿಗಮ್ಯತೇ | ತರ್ಕಪ್ರಧಾನಂ ಹಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೀಯಂ ಕಾಣ್ಡಮ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರತರ್ಕಾಭ್ಯಾಂ ನಿಶ್ಚಿತಮೇತತ್ಯಾದೇತತ್ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಂ ಸಸಂನ್ಯಾಸಮ್ ಅಮೃತತ್ವಸಾಧನಮ್ ಇತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಶ್ರದ್ಧಾವದ್ಭಿಃ ಅಮೃತತ್ವಪ್ರತಿಪತ್ತುಭಿಃ ಏತತ್ ಪ್ರತಿಪತ್ಯಮ್ ಇತಿ | ಆಗಮೋಪಪತ್ತಿಭ್ಯಾಂ ಹಿ ನಿಶ್ಚಿತೋರ್ಧ್ವಃ ಶ್ರದ್ಧೆಯೋ ಭವತಿ ಅವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್ ಇತಿ | ಅಕ್ಷರಾಣಾಂ ತು ಚತುರ್ಥೇ ಯಥಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೋರ್ಧ್ವಃ ತಥಾ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿವೈಯೋಕ್ತಾಪಿ | ಯಾನಿ ಅಕ್ಷರಾಣಿ ಅವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾನಿ ತಾನಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಾಮಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆಗಮಪ್ರಧಾನವಾದ ಮಧುಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮತ್ತೆ ಅದನ್ನೇ ಉಪಪತ್ತಿಪ್ರಧಾನವಾದ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೀಯ

1. ಈ ಇತಿಯು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

2. ಉಪದೇಶಪ್ರಧಾನವಾದ ಎಂದರ್ಥ, ಇದರಲ್ಲಿ ಯೂ ಯುಕ್ತಿಗಳಿದ್ದರೂ ಯುಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವಿಲ್ಲ.

3. ಯುಕ್ತಿಪ್ರಧಾನವಾದ ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಶ್ರುತಿಯೇ ತಿಳಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಇದರಿಂದ ಆಗಮದಿಂದ ತಿಳಿಸಿದರ್ಥವು ವಿಶದವಾಗುವುದು.

ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಪ್ರತಿಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ವಿಗೃಹ್ಯವಾದದಿಂದ^೧ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಾಯಿತು ; ಶಿಷ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನೆಪ್ರತಿವಚನನ್ಯಾಯದಿಂದ^೨ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಉಪಸಂಹರಿಸಲಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಈಗ ನಿಗಮನಸಂತಿರುವ ಮೈತ್ರೇಯಿಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ನ್ಯಾಯವು ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಬಲ್ಲವರಿಂದ “ಹೇತುವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಬಳಿಕ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಹೇಳುವದು ನಿಗಮನವು” (ನ್ಯಾಯ. ಸೂ. ೧-೧-೨೦) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕೃತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.^೩

ಅಥವಾ^೪ ಆಗಮಪ್ರಧಾನವಾದ ಮಧುಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಅಮೃತತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವ ಸಂನ್ಯಾಸಸಹಿತವಾದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ತರ್ಕದಿಂದಲೂ ಅದೇ ಅಮೃತತ್ವಸಾಧನವಾಗಿರುವ ಸಂನ್ಯಾಸಸಹಿತವಾಗಿರುವ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ತಿಳಿದುಕೊಂಡದ್ದಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೀಯಕಾಂಡವು ತರ್ಕಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂನ್ಯಾಸಸಹಿತವಾದ-ಈ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿದೆಯಲ್ಲ, (ಇದೇ) ಅಮೃತತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧನವು ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರತರ್ಕಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಯಿ

1. ಸೋಲಿಸುವ ವಾದ, ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೊಡನೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಸೋಲುಗಲಿವುಗಳನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಚರ್ಚಿಸಿದರು ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಇದನ್ನು ತಾರ್ಕಿಕರು ಜಲ್ಪನ್ಯಾಯವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅದರ ಇಲ್ಲಿ ಚರ್ಚೆಗೆ ತರ್ಕವನ್ನು ತೋರಿಸುವದೇ ನಿಜವಾದ ಉದ್ದೇಶವು. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಾದಿಗಳು ವಿವ್ಯಾಗವರ್ವರಿಂದ ಚರ್ಚಿಸಿದರೆಂದೇನೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲ.

2. ತತ್ತ್ವವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ವಾದಶಛಾರೂಪದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಯುಕ್ತಿಗಳೇ ಇರುತ್ತವೆಯಾದರೂ ಶಿಷ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಸಂವಾದರೂಪದಲ್ಲಿರುವದು ವಿಶೇಷವು.

3. ಪದಾರ್ಥವಾದ ಅನುಮಾನವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಐದು ಅವಯವಗಳಿರುತ್ತವೆ ; ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ, ಹೇತು, ದೃಷ್ಟಾಂತ, ಉಪನಯ, ನಿಗಮನ -ಎಂದು ಅವುಗಳ ಹೆಸರು. ಇಲ್ಲಿ ನಿಗಮನದಂತೆ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆಯಾದರೂ ಇದು ಅನುಮಾನವಾಕ್ಯದ ಅವಯವವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದದ್ದೇ ಇಲ್ಲ.

4. ಮೊದಲನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಂತೆ ಕಾಂಡಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿದೆ ; ಈ ಎರಡನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಂತೆ ಕಾಂಡಗಳೆರಡರಲ್ಲಿ ಸಂನ್ಯಾಸಸಹಿತವಾದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವೇ ಅಮೃತತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿದೆ. ಈ ಎರಡು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕಲ್ಪವಿಲ್ಲ ; ಆತ್ಮತತ್ತ್ವ, ಅದರ ಜ್ಞಾನ-ಎರಡೂ ಸೇರಿಕೊಂಡೇ ಕಾಂಡದ್ವಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರತಿಸಾದಿತವಾಗಿವೆ.

5. ಇಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯೆಂದು ಅರ್ಥವಲ್ಲ ; ಆಗಮ, ಎಂದರೆ ಉಪದೇಶಕ್ರಮ, ಎಂದೇ ಅರ್ಥ. ಆಗಮೋಪಪತ್ತಿಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪೀಠಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿ.

ತನ್ನೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಅಷ್ಟು ತಪ್ಪವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆನ್ನುವವರಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧಾವಂತರಾಗಿರುವವರು ಈ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು; ಆಗ ಮೋಪಪತ್ತಿಗಳಿಂದ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿರುವ ವಿಷಯವು ಮಾರ್ಪಡದೆ ಇರುವದರಿಂದ ನಂಬತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲವೆ? - ಎಂದು (ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿರುತ್ತದೆ).

ಮಾತುಗಳಿಗೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವಂತೆಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಅಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವ ಮಾತುಗಳಿರುವವಲ್ಲ, ಅವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ವಿವರಿಸುವೆವು*.

ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧತೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಹ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಸ್ಯ ದ್ವೇ ಭಾರ್ಯೇ ಬಭೂವತು
ಮೈತ್ರೇಯೀ ಚ ಕಾತ್ಯಾಯನೀ ಚ ತಯೋರ್ಹ ಮೈತ್ರೇಯೀ
ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನೀ ಬಭೂವ ಸ್ತ್ರೀಪ್ರಜ್ಞೈವ ತರ್ಹಿ ಕಾತ್ಯಾಯನ್ಯಥ
ಹ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೋಽನ್ಯದ್ವೃತ್ತಮುಪಾಕರಿಷ್ಯನ್ || ೧ ||
ಮೈತ್ರೇಯೀತಿ ಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ಪ್ರವ್ರಜಿಷ್ಯನ್ ವಾ
ಅರೇಹಮಸ್ಮಾತ್ ಸ್ಥಾನಾದಸ್ಮಿ ಹಂತ ತೇನಯಾ ಕಾತ್ಯಾ
ಯನ್ಯಾಂತಂ ಕರವಾಣೇತಿ || ೨ ||

೧. ಇನ್ನು (ಹೇಳುತ್ತೇವೆ). ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಿಗೆ ಮೈತ್ರೇಯಿಯೂ ಕಾತ್ಯಾಯನಿಯೂ (ಎಂದು) ಇಬ್ಬರು ಹೆಂಡಿರಿದ್ದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಮೈತ್ರೇಯಿಯು ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಿಯಾಗಿದ್ದಳು, ಆಗ ಕಾತ್ಯಾ

1. ಈ ಭಾಷ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅಧ್ಯಾಯಸಂಖ್ಯೆಗಳೆಲ್ಲ ಪ್ರವರ್ಗ್ಯವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಎಣಿಸಿದವುಗಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಒಂದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು; ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು.

2. ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿಯೂ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿಯೂ ಆದೇ ಮೈತ್ರೇಯೀಬ್ರಾಹ್ಮಣವಿದೆ ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಾಂತವಾದ ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ವಿಧಿಸುವದಕ್ಕೆ ಕಥೆ ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುತ್ತಾರೆ; ಆಗ ಮೋಪಪತ್ತಿಗಳಿಂದ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡುವದಕ್ಕೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ- ಎಂದಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷವಿಲ್ಲವೆಂದಂತೆ ಆಯಿತು. ಆದರೆ ಈ ಎರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಠಾಂತರಗಳಿರುವದೇಕೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಅಜಾರ್ಯರು ಬರೆದಿಲ್ಲ. ವಿದ್ವಾಂಸರೇ ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಮಾಧ್ಯಂದಿನೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ಪಾಠಾಂತರಗಳಿವೆ.

ಯನಿಯು ಸ್ತ್ರೀಪ್ರಜ್ಞಳೇ ಆಗಿದ್ದಳು. ಆಗ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಮತ್ತೊಂದು ವೃತ್ತವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವವನಾಗಿ-

೨. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು “ಎಲೆ ಮೈತ್ರೇಯಿ, ನಾನು ಈ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಹೊರಟುಹೋಗುವವನಿದ್ದೇನೆ. ನಿನಗೂ ಈ ಕಾತ್ಯಾಯಿನಿಗೂ ಅಂತವನ್ನು ಮಾಡುವೆನು !” ಎಂದನು.

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಹೊರಡುವದಕ್ಕೆ ಅನುವಾದದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೨೩. ಅಥ ಇತಿ ಹೇತುಪದೇಶಾನನ್ವರ್ತಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಃ | ಹೇತು ಪ್ರಧಾನಾನಿ ಹಿ ವಾಕ್ಯಾನಿ ಅತೀತಾನಿ | ತದನನ್ವರಮ್ ಆಗಮಪ್ರಧಾನೇನ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತೋರ್ಧೋ ನಿಗಮ್ಯತೇ ಮೈತ್ರೇಯಾಬ್ರಾಹ್ಮಣೇನ | ಹಶಬ್ದೋ ವೃತ್ತವಮೋತಕಃ | ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಸ್ಯ ಮಷೇಃ ಕಿಲ ದ್ವೇ ಭಾರ್ಯೇ ಸತ್ತ್ವೈ ಬಭಾವತುಃ ಆಸ್ತಾಮ್ | ಮೈತ್ರೇಯಾ ಚ ನಾಮತ, ಏಕಾ, ಅಪರಾ ಕಾತ್ಯಾಯನೀ ನಾಮತಃ | ತಯೋಃ ಭಾರ್ಯಯೋಃ ಮೈತ್ರೇಯಾ ಹ ಕಿಲ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನೀ ಬ್ರಹ್ಮವದನೇಲಾ ಬಭಾವ ಆಸೀತ್ | ಸ್ತ್ರೀಪ್ರಜ್ಞಾ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ಯಾ ಉಚಿತಾ ಸಾ ಸ್ತ್ರೀಪ್ರಜ್ಞಾ | ಸೈವ ಯಸ್ಯಾಃ ಪ್ರಜ್ಞಾ ಗೃಹ ಪ್ರಯೋಜನಾನ್ವೇಷಣಾಲಕ್ಷಣಾ ಸಾ ಸ್ತ್ರೀಪ್ರಜ್ಞೈವ ತರ್ಹಿ ತಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಆಸೀತ್ ಕಾತ್ಯಾಯನೀ | ಅಥ ಏವಂ ಸತಿ ಹ ಕಿಲ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ಅನ್ಯತ್ ಪೂರ್ವಸ್ಮಾತ್ ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯಲಕ್ಷಣಾತ್ ವೃತ್ತಾತ್ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷಣಂ ವೃತ್ತಮ್ ಉಪಾಕರಿಸ್ಯನ್ ಉಪಾಚೀರ್ಷುಃ ಸನ್ - ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಅಥ) ಇನ್ನು ಎಂಬುದು ಹೇತುವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡಿದ ಬಳಿಕ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ. ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳು¹ ಹೇತುಪ್ರಧಾನವಾದವು ಗಳಷ್ಟೆ², ಅವುಗಳಾದ ಬಳಿಕ ಆಗಮಪ್ರಧಾನವಾದ³ (ಈ) ಮೈತ್ರೇಯಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಿಂದ (ಮೊದಲು) ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ್ದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ (ಎಂದರ್ಥ).

1. ಹಿಂದಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇತುವೇ ಮುಖ್ಯ, ಆಗಮವೂ ಇದೆ.

2. ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇತುವಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ವಿಶೇಷವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಹ^೧ (ಅಂತೆ) ಎಂಬ (ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ) ಶಬ್ದವು ಹಿಂದೆ (ಆಯಿತು) ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಮುನಿಗೇ ಇಬ್ಬರು ಹೆಂಡಿರು (ಬಭೂವತುಃ= ಆಸ್ತಮಾ) ಇದ್ದರಂತೆ. ಒಬ್ಬಳಿಗೆ ಮೈತ್ರೇಯಿ ಎಂದು ಹೆಸರು; ಇನ್ನೊಬ್ಬಳಿಗೆ ಕಾತ್ಯಾಯಿನಿ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಆ ಹೆಂಡಿರೊಳಗೆ ಮೈತ್ರೇಯಿಯು (ಹ= ಕೆಲ) ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಿಯಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು (ಕುರಿತು) ವಾದಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವದವಳು^೨ (ಬಭೂವ= ಆಸೀತ್) ಆಗಿದ್ದಳು. ಆಗ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ^೩ ಕಾತ್ಯಾಯಿನಿಯು ಸ್ತ್ರೀಪ್ರಜ್ಞಾಳೇ- ಹೆಂಗಸಿಗೆ ಉಚಿತವಾದ (ಪ್ರಜ್ಞೆ)ಯಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಸ್ತ್ರೀಪ್ರಜ್ಞೆಯು; ಆ ಪ್ರಜ್ಞೆಯೇ ಮನೆಗೆ ಬೇಕಾದದ್ದನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ರೂಪದ (ಪ್ರಜ್ಞೆಯೇ)^೪ ಉಳ್ಳವಳಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಪ್ರಜ್ಞಾಳೇ- ಆಗಿದ್ದಳು. ಆಗ ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ (ಹ= ಕೆಲ) ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಹಿಂದೆ (ತಾನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ್ದ) ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯವೆಂಬ ವೃತ್ತಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವೆಂಬ^೫ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವವನಾಗಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲಿಚ್ಛಿಸಿ-

ಮೈತ್ರೇಯಿಗೂ ಕಾತ್ಯಾಯಿನಿಗೂ ಪಾಲುಮಾಡಲೆಳಸಿದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೨೪. ಹೇ ಮೈತ್ರೇಯಿ ಇತಿ ಜ್ಯೇಷ್ಠಾಂ ಭಾರ್ಯಾಮ್ ಆಮನ್ತ್ರಯಾ ಮಾಸ | ಆಮನ್ತ್ರ ಚ ಉವಾಚ ಹ ಪ್ರವ್ರಜಿಷ್ಯನ್ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಂ ಕರಿಷ್ಯನ್ ನೈ ಅರೇ ಮೈತ್ರೇಯಿ ಅಸ್ಮಾತ್ ಸ್ಥಾನಾತ್ ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯಾತ್ ಅಹಮ್ ಅಸ್ಮಿ ಭವಾಮಿ | ಮೈತ್ರೇಯಿ, ಅನುಜಾನೀಹಿ ಮಾಂ ಹಂತ ಇಚ್ಛಸಿ ಯದಿ ತೇ ಅನಯಾ ಕಾತ್ಯಾಯನ್ಯಾ ಅಂತಂ ಕರವಾಣಿ ಇತ್ಯಾದಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ ||

1. ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಬಹಳ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ಕನ್ನಡಿಸಿಲ್ಲ, ಹಿಂದೆ ನಡೆದದ್ದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಬರುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ನೇದದಲ್ಲಿಯೂ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ.

2. ತತ್ತಾರ್ಥವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವದವಳು ಎಂದರ್ಥ.

3. ಮುಂದೆ ಅವಳೂ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಿಯಾಗಿರಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ಈ ವಿಶೇಷಣವು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

4. ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಧರ್ಮವು ಗೃಹಿಣಿಯಾಗಿರುವದೇ, ಅದರಿಂದ ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿಯಾದವರು ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಿಯರೂ ಆಗಬಹುದು. ವೈದಿಕ ಆರ್ಯರು ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹಿಂದುಳಿಸಿಟ್ಟಿದ್ದರೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇದರಿಂದ ತೆಗೆಯುವವರ ಕುಕಲ್ಪನೆಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

5. ಇನ್ನೊಂದು ವೃತ್ತಿ ಎಂದರೆ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವೇ ಎಂಬುದು ವಾಕ್ಯಶೇಷದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಎಲೆ ಮೈತ್ರೇಯಿ ಎಂದು ಹಿರಿಯ^೧ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಕರೆದನು. ಕರೆದು ಹೀಗೆಂದನು : ಎಲೆ ಮೈತ್ರೇಯಿ, ನಾನು ಈ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯದಿಂದ ಹೊರಟುಹೋಗುವವನು ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವವನಾಗಿಯೇ^೨ ಇದ್ದೇನೆ, ಇರುತ್ತೇನೆ. ಮೈತ್ರೇಯಿಯೇ, (ಹಂತ) ನನಗೆ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಕೊಡು. ಇಚ್ಛಿಸುವೆಯಾದರೆ,^೩ 'ನಿನಗೂ ಈ ಕಾತ್ಯಾಯಿನಿಗೂ ಅಂತವನ್ನು ಮಾಡುವೆನು' ಮುಂತಾದದ್ದನ್ನು^೪ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ್ದಾಗಿದೆ^೫

ವಿತ್ತವು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಲ್ಲ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸಾ ಹೋವಾಚ ಮೈತ್ರೇಯಿಾ ಯನ್ನು ಮು ಇಯಂ ಭಗೋಃ ಸರ್ವಾ ಪೃಥಿವೀ ವಿತ್ತೇನ ಪೂರ್ಣಾ ಸ್ಯಾತ್ ಸ್ಯಾಂ ನೃಹಂ^೧ ತೇನಾಮೃತಾಃ ಹೋ ನೇತಿ ನೇತಿ ದೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞ ವಲ್ಕ್ಯೋ ಯಥೈವೋಪಕರಣವತಾಂ ಜೀವಿತಂ ತಥೈವ ತೇ ಜೀವಿತಗಾಂ ಸ್ಯಾದಮೃತತ್ವಸ್ಯ ತು ನಾಂಶಾಸ್ತಿ ವಿತ್ತೇನೇತಿ ||

೩. ಆ ಮೈತ್ರೇಯಿ ಇಂತೆಂದಳು : ಭಗವಂತನೆ, ಈ ಪೃಥ್ವಿ ಯೆಲ್ಲವೂ ವಿತ್ತದಿಂದ ತುಂಬಿರುವದಾದರೆ, ಅದರಿಂದ ನಾನು ಅಮೃತ ಕಾದೇನೇನು ? ಯಾಜ್ಞ ವಲ್ಕ್ಯನಿಂತೆಂದನು ; ಇಲ್ಲ. ಇಲ್ಲ ; ಉಪಕರಣ ವುಳ್ಳವರಿಗೆ ಜೀವಿತವು ಹೇಗಿ(ರುವದೋ) ಹಾಗೆಯೇ ನಿನ್ನ ಜೀವಿತ ವೂ ಇದ್ದೀತು. ಆದರೆ ವಿತ್ತದಿಂದ ಅಮೃತತ್ವದ ಆಶೆಯಿಲ್ಲ.

1. ಮೈತ್ರೇಯಿಯು ಬೃಹವಾದಿನಿಯಾಗಿದ್ದದ್ದಲ್ಲದೆ ಹಿರಿಯಳೂ ಆಗಿದ್ದಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವಳ ಅನುಮತಿಯನ್ನೇ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಕೇಳಿದನು.

2. ಪ್ರವ್ರಜಿಷ್ಯನ್ — ಎಂಬ ಮಾತು ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಮನೆಯನ್ನು ಕೊನೆಯ ಸಲಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವವೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂನ್ಯಾಸದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪೀಠಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿ.

3. ಇಲ್ಲಿ 'ಮುಂತಾದದ್ದನ್ನು' ಎಂಬ ಮಾತು ಏನನ್ನು ಸೂಚಿಸುವದೋ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ.

4. ೨-೪-೧ರ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು (ಭಾ. ಭಾ. ೩೫೪ನ್ನು) ನೋಡಿ.

5. ಸ್ಯಾಂ ನೃಹಮ್. ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ 'ಕಥಂ' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಬಂದಿದೆ.

ವಿತ್ತವು ಜೀವಿತಕ್ಕೇ, ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೨೫. ಸಾ ಏವಮುಕ್ತಾ ಉವಾಚ ಮೈತ್ರೇಯಾ | ಸರ್ವಾ ಇಯಂ ಪೃಥಿವೀ ವಿತ್ತೇನ ಪೂರ್ಣಾ ಸ್ಯಾತ್ ನು ಕಿಂ ಸ್ಯಾಂ ಕಿಮಹಂ ವಿತ್ತಸಾಧ್ಯೇನ ಕರ್ಮಣಾ ಅಮೃತಾ ಆಪೋ ನ ಸ್ಯಾಮ್ ಇತಿ? ನ ಇತಿ ಹ ಉವಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮಾನಮ್ ಅನ್ಯತ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆನ್ನಲು ಆ ಮೈತ್ರೇಯಿಯು ಇಂತೆಂದಳು : ಈ ಪೃಥ್ವಿಯೆಲ್ಲವೂ ವಿತ್ತದಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದರೆ, ನಾನೇನು ವಿತ್ತಸಾಧ್ಯವಾದ ಕರ್ಮದಿಂದ ಅಮೃತಳಾದೇನೇನು ? ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು 'ಇಲ್ಲ' ಎಂದು ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು, ಇದೇ ಮುಂತಾದ ಮಿಕ್ಕ (ವಾಕ್ಯವು) ಹಿಂದಿನದಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಮೈತ್ರೇಯಿಯು ಅಮೃತತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧನವನ್ನು ಬೇಡಿದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸಾ ಹೋವಾಚ ಮೈತ್ರೇಯಾ ಯೇನಾಹಂ ನಾಃಮೃತಾ ಸ್ಯಾಂ ಕಿಮಹಂ ತೇನ ಕುರ್ಯಾಂ ಯಾದೇವ ಭಗವಾನ್ ವೇದ ತದೇವ ಮೇ ಬ್ರೂಹೀತಿ || ೪ ||

೪. ಆ ಮೈತ್ರೇಯಿ ಇಂತೆಂದಳು : ಯಾವದರಿಂದ ನಾನು ಅಮೃತಳಾಗಲಾರೆನೋ, ಅದರಿಂದ ನಾನು ಏನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿ ? ಭಗವಂತನೆ, (ನೀನು) ಯಾವದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವೆಯೋ ಅದನ್ನೇ ನನಗೆ ಹೇಳು !

ಮೈತ್ರೇಯಿಯ ವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ಪ್ರಿಯಾ ವೈ ಖಲು ನೋ ಭವತೀ ಸತೀ ಪ್ರಿಯಮವೃಧದ್ ಹಂತ ತರ್ಹಿ ಭವತ್ಯೇತದ್^೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಾಮಿ ತೇ ವ್ಯಾಚಕ್ಷಾಣಸ್ಯ ತು ಮೇ ನಿದಿಧ್ಯಾಸಸ್ವೇತಿ ||

೫. ಆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಂತೆಂದನು : ನಮಗೆ ನೀನು ಪ್ರಿಯಳೇ ಆದ ಸತಿಯಾಗಿದ್ದು ಪ್ರಿಯವನ್ನು ಬೆಳೆಯಿಸಿರುತ್ತೀಯೆ ! ಒಳ್ಳೆಯದು,

1. ಇದಕ್ಕೆ ಬದಲು 'ಪ್ರಿಯಾ ಬತಾರೇ ನಃ ಸತೀ .. ಏಹ್ಯಾಸ್ಯ' ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಸಾರಿದೆ.

ಹಾಗಾದರೆ, ಎಲೆ, ನಿನಗೆ ಇದನ್ನು ವಿವರಿಸುವೆನು. ನಾನು ವಿವರಿಸುವದನ್ನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾಪನಮಾಡು !

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಸಂತುಷ್ಟನಾದದ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೨೬. ಸ ಹ ಉವಾಚ | ಪ್ರಿಯೈವ ಪೂರ್ವಂ ಖಲು ನಃ ಅಸ್ಮಭ್ಯಂ ಭವತೀ ಸತೀ ಭವಂತೀ ಪ್ರಿಯಮೇವ ಅವೃಥಾ ವರ್ಧಿತವತೀ, ನಿರ್ಧಾರಿತವತೀ ಅಸಿ | ಅತಃ ತುಷ್ಟೋಹಮ್ | ಹಂತ (ತರ್ಹಿ) ಇಚ್ಛಸಿ ಚೇತ್ ಅಮೃತತ್ವಸಾಧನಂ ಜ್ಞಾತುಮ್, ಹೇ ಭವತಿ, ತೇ ತುಭ್ಯಂ ತತ್ ಅಮೃತತ್ವಸಾಧನಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಾಮಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅವನು ಇಂತೆಂದನು : ಮೊದಲು ನೀನು ಪ್ರಿಯಳೇ (ಸತೀ = ಭವಂತೀ) ಆಗಿದ್ದು (ಈಗ) ಪ್ರಿಯವನ್ನೇ ಬೆಳೆಯಿಸಿರುತ್ತೀಯೆ, ಹೆಚ್ಚಿಸಿರುತ್ತೀಯೆ, ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದವಳಾಗಿದ್ದೀಯೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾನು ತುಷ್ಟನಾಗಿರುತ್ತೇನೆ. ಒಳ್ಳೆಯದು, (ಹಾಗಾದರೆ) ಅಮೃತತ್ವಸಾಧನವನ್ನು ಅರಿಯಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛಿಸುವೆ ಯಾದರೆ, ಎಲೆ, (ತೇ = ತುಭ್ಯಮ್) ಆ ಅಮೃತತ್ವಸಾಧನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ.

ಪ್ರಿಯತಮನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನೇ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬೇಕು

(ಉಪನಿಪತ್ತು)

ಸ ಹೋವಾಚ ನ ವಾ ಅರೇ ಪತ್ಯುಃ ಕಾಮಾಯ ಪತಿಃ ಪ್ರಿಯೋ ಭವತ್ಯಾತ್ಮನಸ್ತು ಕಾಮಾಯ ಪತಿಃ ಪ್ರಿಯೋ ಭವತಿ | ನ ವಾ ಅರೇ ಜಾಯಾಯೈ ಕಾಮಾಯ ಜಾಯಾ ಪ್ರಿಯಾ ಭವತ್ಯಾತ್ಮನಸ್ತು ಕಾಮಾಯ ಜಾಯಾ ಪ್ರಿಯಾ ಭವತಿ | ನ

1. ಇಲ್ಲಿ ಭವಂತೀ ಸತೀ ಎಂದಿರುವ ಅಚ್ಚನ ಪುರವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿರುತ್ತೇವೆ.

2. ಈ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿದ್ದು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿರಬೇಕೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿದೆ.

3. ಭವತೀ ಎಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಮಾತಿಗೆ ನೀನು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನೂ ಸತೀ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಭವಂತೀ ಆಗಿದ್ದವಳಾಗಿ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನೂ ಕಲ್ಪಿಸುವದೇ ಯುಕ್ತ ; ಏಕೆಂದರೆ ಮುಂದೆ ಹೇ ಭವತಿ ಎಂದೇ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿದೆ. (ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ನಾವು ಭವಂತೀ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು 'ಸತೀ' ಆದಮೇಲೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವದು). ಇದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ೨-೪-೪ ಕ್ಕೂ ಅಹಾ' ನಮಗೆ ಪ್ರಿಯಳೇ ಆಗಿದ್ದು ಪ್ರಿಯವನ್ನು ನುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ ! -ಎಂದು ಅನುವಾದವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು.

ನಾ ಅರೇ ಪುತ್ರಾಣಾಂ ಕಾಮಾಯ ಪುತ್ರಾಃ ಪ್ರಿಯಾ ಭವ
 ನ್ತ್ಯಾತ್ಮನಸ್ತು ಕಾಮಾಯ ಪುತ್ರಾಃ ಪ್ರಿಯಾ ಭವಂತಿ । ನ
 ನಾ ಅರೇ ವಿಸ್ತಸ್ಯ ಕಾಮಾಯ ವಿಸ್ತಂ ಪ್ರಿಯಂ ಭವತಿ ಆತ್ಮ
 ನಸ್ತು ಕಾಮಾಯ ವಿಸ್ತಂ ಪ್ರಿಯಂ ಭವತಿ । ನ ನಾ ಅರೇ
 ಪಶೂನಾಂ ಕಾಮಾಯ ಪಶವಃ ಪ್ರಿಯಾ ಭವನ್ತ್ಯಾತ್ಮನಸ್ತು
 ಕಾಮಾಯ ಪಶವಃ ಪ್ರಿಯಾ ಭವಂತಿ¹ । ನ ನಾ ಅರೇ
 ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಕಾಮಾಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಿಯಂ ಭವತ್ಯಾತ್ಮನಸ್ತು
 ಕಾಮಾಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಿಯಂ ಭವತಿ । ನ ನಾ ಅರೇ ಕ್ಷತ್ರಸ್ಯ
 ಕಾಮಾಯ ಕ್ಷತ್ರಂ ಪ್ರಿಯಂ ಭವತ್ಯಾತ್ಮನಸ್ತು ಕಾಮಾಯ
 ಕ್ಷತ್ರಂ ಪ್ರಿಯಂ ಭವತಿ । ನ ನಾ ಅರೇ ಲೋಕಾನಾಂ
 ಕಾಮಾಯ ಲೋಕಾಃ ಪ್ರಿಯಾ ಭವನ್ತ್ಯಾತ್ಮನಸ್ತು ಕಾಮಾಯ
 ಲೋಕಾಃ ಪ್ರಿಯಾ ಭವಂತಿ । ನ ನಾ ಅರೇ ದೇವಾ
 ನಾಂ ಕಾಮಾಯ ದೇವಾಃ ಪ್ರಿಯಾ ಭವನ್ತ್ಯಾತ್ಮನಸ್ತು
 ಕಾಮಾಯ ದೇವಾಃ ಪ್ರಿಯಾ ಭವಂತಿ । ನ ನಾ ಅರೇ ನೇದಾ
 ನಾಂ ಕಾಮಾಯ ನೇದಾಃ ಪ್ರಿಯಾ ಭವನ್ತ್ಯಾತ್ಮನಸ್ತು
 ಕಾಮಾಯ ನೇದಾಃ ಪ್ರಿಯಾ ಭವಂತಿ² । ನ ನಾ ಅರೇ ಭೂತಾ
 ನಾಂ ಕಾಮಾಯ ಭೂತಾನಿ ಪ್ರಿಯಾಣಿ ಭವನ್ತ್ಯಾತ್ಮನಸ್ತು
 ಕಾಮಾಯ ಭೂತಾನಿ ಪ್ರಿಯಾಣಿ ಭವಂತಿ । ನ ನಾ ಅರೇ
 ಸರ್ವಸ್ಯ ಕಾಮಾಯ ಸರ್ವಂ ಪ್ರಿಯಂ ಭವತ್ಯಾತ್ಮನಸ್ತು
 ಕಾಮಾಯ ಸರ್ವಂ ಪ್ರಿಯಂ ಭವತಿ । ಆತ್ಮಾ ನಾ ಅರೇ ದೃಷ್ಟ
 ವ್ಯಃ ಶ್ರೋತವ್ಯೋ ಮನ್ತವ್ಯೋ ನಿದಿಧ್ಯಾಸಿತವ್ಯೋ ಮೈತ್ರೇ
 ಯಾತ್ಮನಿ ಖಲ್ವರೇ ದೃಷ್ಟೇ ಶ್ರುತೇ ಮತೇ ವಿಜ್ಞಾತ ಇದಗ್ಂ
 ಸರ್ವಂ ವಿದಿತಮ್ ॥ ೬ ॥

೬. ಅವನು ಇಂತೆಂದನು: ಎಲೆ, ಪತಿಯ ಕಾಮಕ್ಕಾಗಿ
 ಪತಿಯು ಪ್ರಿಯನಾಗಿರುವದೇ ಇಲ್ಲ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ತನ್ನ ಕಾಮ
 ಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಪತಿಯು ಪ್ರಿಯನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಎಲೆ, ಹೆಂಡತಿಯ
 ಕಾಮಕ್ಕಾಗಿ ಹೆಂಡತಿಯು ಪ್ರಿಯಳಾಗಿರುವದೇ ಇಲ್ಲ; ಮತ್ತೇನೆಂ
 ದರೆ ತನ್ನ ಕಾಮಕ್ಕಾಗಿ ಹೆಂಡತಿಯು ಪ್ರಿಯಳಾಗಿರುತ್ತಾಳೆ. ಎಲೆ,

1. ಈ ವಾಕ್ಯವು ಹಿಂದಿನ ಪಾಠದಲ್ಲಿಲ್ಲ.

2. ಈ ವಾಕ್ಯವೂ ಹಿಂದಿನ ಪಾಠದಲ್ಲಿಲ್ಲ.

ಮಕ್ಕಳ ಕಾಮಕ್ಕಾಗಿ ಮಕ್ಕಳು ಪ್ರಿಯರಾಗಿರುವದೇ ಇಲ್ಲ ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ತನ್ನ ಕಾಮಕ್ಕಾಗಿ ಮಕ್ಕಳು ಪ್ರಿಯರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಎಲೆ, ವಿತ್ತದ ಕಾಮಕ್ಕಾಗಿ ವಿತ್ತವು ಪ್ರಿಯವಾಗಿರುವದೇ ಇಲ್ಲ ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ತನ್ನ ಕಾಮಕ್ಕಾಗಿ ವಿತ್ತವು ಪ್ರಿಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಎಲೆ, ವಶುಗಳ ಕಾಮಕ್ಕಾಗಿ ವಶುಗಳು ಪ್ರಿಯವಾಗಿರುವದೇ ಇಲ್ಲ ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ತನ್ನ ಕಾಮಕ್ಕಾಗಿ ವಶುಗಳು ಪ್ರಿಯವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಎಲೆ, ಬ್ರಹ್ಮದ ಕಾಮಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮವು ಪ್ರಿಯವಾಗಿರುವದೇ ಇಲ್ಲ ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ತನ್ನ ಕಾಮಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮವು ಪ್ರಿಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಎಲೆ, ಕ್ಷತ್ರದ ಕಾಮಕ್ಕಾಗಿ ಕ್ಷತ್ರವು ಪ್ರಿಯವಾಗಿರುವದೇ ಇಲ್ಲ ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ತನ್ನ ಕಾಮಕ್ಕಾಗಿ ಕ್ಷತ್ರವು ಪ್ರಿಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಎಲೆ, ಲೋಕಗಳ ಕಾಮಕ್ಕಾಗಿ ಲೋಕಗಳು ಪ್ರಿಯವಾಗಿರುವದೇ ಇಲ್ಲ ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ತನ್ನ ಕಾಮಕ್ಕಾಗಿ ಲೋಕಗಳು ಪ್ರಿಯವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಎಲೆ, ದೇವತೆಗಳ ಕಾಮಕ್ಕಾಗಿ ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರಿಯರಾಗಿರುವದೇ ಇಲ್ಲ ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ತನ್ನ ಕಾಮಕ್ಕಾಗಿ ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರಿಯರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಎಲೆ, ವೇದಗಳ ಕಾಮಕ್ಕಾಗಿ ವೇದಗಳು ಪ್ರಿಯವಾಗಿರುವದೇ ಇಲ್ಲ ; ತನ್ನ ಕಾಮಕ್ಕಾಗಿ ವೇದಗಳು ಪ್ರಿಯವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಎಲೆ, ಭೂತಗಳ ಕಾಮಕ್ಕಾಗಿ ಭೂತಗಳು ಪ್ರಿಯವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ತನ್ನ ಕಾಮಕ್ಕಾಗಿ ಭೂತಗಳು ಪ್ರಿಯವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಎಲೆ, ಯಾವದೊಂದೂ ತನ್ನ ಕಾಮಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಿಯವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ ; ಆತ್ಮನ ಕಾಮಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಪ್ರಿಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಎಲೆ, ಮೈತ್ರೇಯಿ, ಆತ್ಮನೇ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳತಕ್ಕವನು, ಶ್ರವಣಮಾಡತಕ್ಕವನು, ಮನನಮಾಡತಕ್ಕವನು, ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾಪನಮಾಡತಕ್ಕವನು ; ಎಲೆ, ಆತ್ಮನನ್ನೇ ಕಂಡುಕೊಂಡರೆ, ಶ್ರವಣಮಾಡಿದರೆ, ಅರಿತುಕೊಂಡರೆ ಇದೆಲ್ಲವೂ ವಿದಿತ(ವಾಗುತ್ತದೆ).

ಆತ್ಮದರ್ಶನದಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಜ್ಞಾತವಾಗುವದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೪೭. ಆತ್ಮನಿ ಖಲ್ವರೇ ಮೈತ್ರೇಯಿ, ದೃಷ್ಟೇ | ಕಥಂ ದೃಷ್ಟೇ ಆತ್ಮನೀತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ | ಪೂರ್ವಮ್ ಆಚಾರ್ಯಾಗಮಾಭ್ಯಾಂ ಶ್ರುತೇ,

ಪುನಸ್ತರ್ಕೇಣ ಉಪಪತ್ತ್ಯಾ ಮತೇ ವಿಚಾರಿತೇ ; ಶ್ರವಣಂ ತು ಆಗಮ ಮಾತ್ರೇಣ, ಮತೇ ಉಪಪತ್ತ್ಯಾ | ಸಶ್ಚಾತ್ ವಿಜ್ಞಾತೇ ಏನಮೇತತ್ ನಾನ್ಯಥಾ ಇತಿ ನಿರ್ಧಾರಿತೇ | ಕಿಂ ಭವತೀತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ ಇದಂ^೧ ವಿಧಿಂ ಭವತಿ | ಇದಂ ಸರ್ವಮ್ ಇತಿ ಯತ್ ಆತ್ಮನೋ ಅನ್ಯತ್ | ಆತ್ಮವ್ಯತಿ ರೇಕೇಣ ಅಭಾವಾತ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಎಲೆ ಮೈತ್ರೇಯಿ, ಆತ್ಮನನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡರೆ— ಆತ್ಮನನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಂಡುಕೊಂಡರೆ ? ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ : ಮೊದಲು ಆಚಾರ್ಯ, ಆಗಮ— ಇವುಗಳಿಂದ ಶ್ರವಣಮಾಡಿದರೆ, ಮತ್ತೆ ತರ್ಕದಿಂದ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡು ಮನನ ಮಾಡಿದರೆ ಎಂದರೆ ವಿಚಾರಮಾಡಿದರೆ, ಶ್ರವಣವಾದರೋ ಆಗಮಮಾತ್ರದಿಂದ; ಉಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ಮನನಮಾಡಿದರೆ, ಬಳಿಕ ಅರಿತುಕೊಂಡರೆ ಎಂದರೆ ‘ಇದು ಹೀಗೆಯೇ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕಾರವಲ್ಲ’ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಂಡರೆ— (ಹೀಗೆ ಕಂಡುಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ) ಏನು ಆಗುವದು ? ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ; ಇದು (ಎಲ್ಲವೂ) ವಿಧಿತ(ವಾಗುತ್ತದೆ). ‘ಇದೆಲ್ಲವೂ’ ಎಂದರೆ ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದದ್ದು (ಎಂದರ್ಥ); ಆತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು (ಅದು ಯಾವದೂ) ಇಲ್ಲದ್ದ ರಿಂದ (ಆತ್ಮನನ್ನು ಅರಿತದ್ದರಿಂದಲೇ ವಿಧಿತವಾಗುವದು).

ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ದ್ವೈತವಿಲ್ಲ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಬ್ರಹ್ಮ ತಂ ಪರಾದಾದ್ ಯೋಽನ್ಯತ್ರಾಸ್ತತ್ಮನೋ ಬ್ರಹ್ಮ ವೇದ ಘ್ನತ್ರಂ ತಂ ಪರಾದಾದ್ ಯೋಽನ್ಯತ್ರಾಸ್ತತ್ಮನಃ ಘ್ನತ್ರಂ ವೇದ ಲೋಕಾಸ್ತಂ ಪರಾದುರ್ಯೋಽನ್ಯತ್ರಾಸ್ತತ್ಮನೋ ಲೋಕಾನ್ ವೇದ ದೇವಾಸ್ತಂ ಪರಾದುರ್ಯೋಽನ್ಯತ್ರಾಸ್ತತ್ಮನೋ ದೇವಾನ್ ವೇದ ವೇದಾಸ್ತಂ ಪರಾದುರ್ಯೋಽನ್ಯತ್ರಾಸ್ತತ್ಮನೋ ವೇದಾನ್ ವೇದಃ ಭೂತಾನಿ ತಂ ಪರಾದುರ್ಯೋಽನ್ಯತ್ರಾಸ್ತತ್ಮನೋ ಭೂತಾನಿ ವೇದ ಸರ್ವಂ ತಂ ಪರಾದಾದ್ ಯೋಽನ್ಯತ್ರಾಸ್ತತ್ಮನಃ ಸರ್ವಂ ವೇದೇದಂ ಬ್ರಹ್ಮೇದಂ ಘ್ನತ್ರಮಿಮೇ ಲೋಕಾ ದೇವಾ ಇಮೇ ವೇದಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನೀದಗ್ಂ ಸರ್ವಂ ಯದಯ ಮಾತ್ಮಾ || ೭ ||

1. ಇದರ ಮುಂದೆ ‘ಸರ್ವಂ’ ಎಂಬ ಮಾತು ಇದ್ದು ಕೈಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸುವದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ.

2. ಶಾಸ್ತ್ರ.

3. ಈ ವಾಕ್ಯವು ಹಿಂದಿನ ಪಾಠದಲ್ಲಿ.

೭. ಯಾವನು ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಅರಿಯುತ್ತಾನೋ, ಅವನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವು ಹೊರದೂಡುವದು. ಯಾವನು ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಅರಿಯುತ್ತಾನೋ, ಅವನನ್ನು ಕ್ಷೇತ್ರವು ಹೊರದೂಡುವದು. ಯಾವನು ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಅರಿಯುತ್ತಾನೋ, ಅವನನ್ನು ಲೋಕಗಳು ಹೊರದೂಡುವವು. ಯಾವನು ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಅರಿಯುತ್ತಾನೋ, ಅವನನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಹೊರದೂಡುವವು. ಯಾವನು ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ವೇದಗಳನ್ನು ಅರಿಯುತ್ತಾನೋ, ಅವನನ್ನು ವೇದಗಳು ಹೊರದೂಡುವವು. ಯಾವನು ಭೂತಗಳನ್ನು ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಅರಿಯುತ್ತಾನೋ, ಅವನನ್ನು ಭೂತಗಳು ಹೊರದೂಡುವವು. ಯಾವನು ಯಾವದನ್ನೇ ಆಗಲಿ ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಅರಿಯುತ್ತಾನೋ, ಅವನನ್ನು ಅದೆಲ್ಲವೂ ಹೊರದೂಡುವದು. ಈ ಬ್ರಹ್ಮವು, ಈ ಕ್ಷೇತ್ರವು, ಈ ಲೋಕಗಳು, ಈ ದೇವತೆಗಳು, ಈ ವೇದಗಳು, ಈ ಭೂತಗಳು, ಈ ಎಲ್ಲವೂ- ಈ ಆತ್ಮನೆಂಬುದೇ.

ಆತ್ಮವೈತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ

ಯಾವದೊಂದನ್ನು ನೋಡಿದರೂ ಬಂಧವೇ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೨೮. ತಮ್ ಅಯಥಾರ್ಥದರ್ಶಿನಂ ಪರಾದಾತ್ ಪರಾಕುರ್ಯಾತ್, ಕೈವಲ್ಯಸಂಬಂಧಿನಂ ಕುರ್ಯಾತ್, ಅಯಮ್ ಅನಾತ್ಮಸ್ವರೂಪೇಣ ಮಾಂ ಪಶ್ಯತಿ ಇತ್ಯಪರಾಧಾತ್ ಇತಿ ಭಾವಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿಯುವವನನ್ನು ಹೊರದೂಡುವದು, ತಿರಸ್ಕರಿಸುವದು : 'ಇವನು ನನ್ನನ್ನು ಅನಾತ್ಮಸ್ವರೂಪದಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು (ಅ) ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ (ಅವನನ್ನು) ಕೈವಲ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಯಲ್ಲದವನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವದು- ಎಂದು ಭಾವ.

ಸ್ಥಿತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಚಿದನುಗತವೇ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯಥಾ ದುಸ್ತುಭೀರ್ಹಸ್ಯಮಾನಸ್ಯ ನ ಬಾಹ್ಯಾಞ್ಞಬ್ದಾಞ್ಞಕ್ಕುಯಾದ್ ಗ್ರಹಣಾಯ ದುಸ್ತುಭೀಸ್ತು ಗ್ರಹಣೇನ ದುಸ್ತುಭ್ಯಾಘಾತಸ್ಯ ನಾ ಶಬ್ದೋ ಗೃಹೀತಃ || ೮ ||

ಸ ಯಥಾ ಶಜ್ಞಸ್ಯ ಧ್ಮಾಯಮಾನಸ್ಯ ನ ಬಾಹ್ಯಾಞ್ಞಬ್ದಾಞ್ಞಕ್ಕುಯಾದ್ ಗ್ರಹಣಾಯ ಶಜ್ಞಸ್ಯ ತು ಗ್ರಹಣೇನ ಶಜ್ಞ ಧ್ಮಸ್ಯ ನಾ ಶಬ್ದೋ ಗೃಹೀತಃ || ೯ ||

ಸ ಯಥಾ ವೀಣಾಯೈ ವಾದ್ಯಮಾನಾಯೈ ನ ಬಾಹ್ಯಾಞ್ಞಬ್ದಾಞ್ಞಕ್ಕುಯಾದ್ ಗ್ರಹಣಾಯ ವೀಣಾಯೈ ತು ಗ್ರಹಣೇನ ವೀಣಾನಾದಸ್ಯ ನಾ ಶಬ್ದೋ ಗೃಹೀತಃ || ೧೦ ||

೮. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ ದುಂದುಭಿಯನ್ನು ಹೊಡೆಯುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಹೊರಚ್ಚಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತನಾಗಲಾರನು; ಆದರೆ ದುಂದುಭಿಯವು (ಎಂದು) ಗ್ರಹಿಸುವದರಿಂದ ಅಥವಾ ದುಂದುಭಿಯ ಆಘಾತವನ್ನು (ಗ್ರಹಿಸುವದರಿಂದ) ಶಬ್ದವು ಗೃಹೀತವಾಗುತ್ತದೆ.

೯. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ ಶಂಖವನ್ನು ಉದುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಹೊರಚ್ಚಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತನಾಗಲಾರನು ; ಆದರೆ ಶಂಖದವು (ಎಂದು) ಗ್ರಹಿಸುವದರಿಂದ ಅಥವಾ ಶಂಖವನ್ನೊದ್ದದ್ದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವದರಿಂದ ಶಬ್ದವು ಗೃಹೀತವಾಗುತ್ತದೆ.

೧೦. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ ವೀಣೆಯನ್ನು ನುಡಿಸುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಹೊರಚ್ಚಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತನಾಗಲಾರನು ; ಆದರೆ ವೀಣೆಯವು (ಎಂದು) ಗ್ರಹಿಸುವದರಿಂದ ಅಥವಾ ವೀಣೆಯನ್ನು ನುಡಿಸಿದ್ದನ್ನು (ಗ್ರಹಿಸುವದರಿಂದ) ಶಬ್ದವು ಗೃಹೀತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಉತ್ಪತ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲವೂ ಬ್ರಹ್ಮವೇ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯಥಾಽಽಧೈಧ್ಯಧಾಗ್ನೇರಭ್ಯಾಹಿತಸ್ಯ ಪೃಥಗ್ ಧೂಮಾ ವಿನಿಶ್ಚರಂತೈವಂ ನಾ ಅರೇಽಸ್ಯ ಮಹತೋ ಭೂತಸ್ಯ ನಿಶ್ಚಸಿತ

ನೇತದ್^೧ ಯದ್ಯಗ್ನೇದೋ ಯಜುರ್ವೇದಃ ಸಾಮವೇದೋಃ
 ಥರ್ವಾಜ್ಞಿರಸ ಇತಿಹಾಸಃ ಪುರಾಣಂ ವಿದ್ಯಾ ಉಪನಿಷದಃ
 ಶ್ಲೋಕಾಃ ಸೂತ್ರಾಣ್ಯನುಷ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನೀ
 ಸ್ವಗ್ಂ^೨ ಹುತಮಾಶಿತಂ ಪಾಯಿತಮಯಂ ಚ ಲೋಕಃ ಪರಶ್ಚ
 ಲೋಕಃ ಸರ್ವಾಣಿ ಚ ಭೂತಾನ್ಯಸ್ಯೈವೈತಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ
 ನಿಶ್ಚಿಸಿತಾನಿ || ೧೧ ||

೧೧. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ ಹೊತ್ತಿಕೊಂಡ ಹಸಿಯ ಕಟ್ಟಿಗೆ
 ಗಳಿಂದೆಬ್ಬಿಸಿದ ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಹೊಗೆಗಳು
 ಹೊರಟುಬರುತ್ತವೆಯಲ್ಲ, ಹಾಗೆಯೇ ಎಲೆ, ಈ ದೊಡ್ಡಭೂತದ
 ಕೆಳಲುಸಿರು ಇದು. ಯಾವದೆಂದರೆ, ಈ ಯಗ್ನೇದ, ಯಜುರ್ವೇದ,
 ಸಾಮವೇದ, ಅಥರ್ವಾಂಗಿರಸ್ಸುಗಳು, ಇತಿಹಾಸವು, ಪುರಾಣವು,
 ವಿದ್ಯೆಗಳು, ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು, ಶ್ಲೋಕಗಳು, ಸೂತ್ರಗಳು, ಅನು
 ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು, ಇಷ್ಟವು, ಹುತವು, ತಿನ್ನಿಸಿದ್ದು,
 ಕುಡಿಸಿದ್ದು, ಈ ಲೋಕವೂ, ವರಲೋಕವೂ, ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ-
 ಇವೆಲ್ಲವೂ ಇದೇ (ಭೂತದ) ಕೆಳಲುಸಿರುಗಳು.

ಇಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟಾದಿಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೨೯. ಚತುರ್ಥೇ ಶಬ್ದನಿಶ್ವಾಸೇನೈವ ಲೋಕಾದ್ಯರ್ಥನಿಶ್ವಾಸಃ
 ಸಾಮರ್ಥ್ಯತ್ ಉಕ್ತೋ ಭವತಿ ಇತಿ ಪೃಥಗ್ನೋಕ್ತಃ । ಇಹ ತು ಸರ್ವ
 ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥೋಪಸಂಹಾರಃ ಇತಿ ಕೃತ್ವಾ ಅರ್ಥವ್ರಾವೋಪಿ ಅರ್ಥಃ ಸ್ಪಷ್ಟೀ
 ಕರ್ತವ್ಯಃ ಇತಿ ಪೃಥಕ್ ಉಚ್ಯತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ^೩ ಶಬ್ದವು (ಬ್ರಹ್ಮದ) ನಿಶ್ವಾಸವೆಂದು
 (ಹೇಳಿದ್ದ)ರಿಂದಲೇ ಲೋಕವೇ ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥವೂ ನಿಶ್ವಾಸವೆಂದು ಹೇಳಿ
 ದಂತೆ ಆಯಿತೆಂದು^೪ (ಈ ಅರ್ಥನಿಶ್ವಾಸವನ್ನು) ಎಂಗಡಿಸಿ ಹೇಳಿರುವದಿಲ್ಲ.

1. 'ನಿಶ್ಚಿಸಿತಮೇವೈತದ್' ಎಂಬ ಪಾರಾಂತರವು ಆನೇಕ ಲಿಖಿತಕೋಶಗಳಲ್ಲಿರುವದಾಗಿ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ.

2. 'ಇಷ್ಟಗ್ಂ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಹಿಡಿದು ಕೊನೆಯವರೆಗಿನ ವಾಕ್ಯಭಾಗವು ಹಿಂದಿನ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ.

3. ೨-೪-೧೦ರಲ್ಲಿ.

4. ೨-೪-೧೦ರ ಭಾ. ಭಾ. ೩೬೫ನ್ನು ನೋಡಿ.

ಏಕಾಯನವು ; ಹಾಗೆಯೇ ಎಲ್ಲಾ ಸಂಕಲ್ಪಗಳಿಗೂ ಮನಸ್ಸು ಏಕಾಯನವು ; ಹಾಗೆಯೇ ಎಲ್ಲಾ ವಿದ್ಯೆಗಳಿಗೂ ಹೃದಯವು ಏಕಾಯನವು ; ಹಾಗೆಯೇ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳಿಗೂ ಹಸ್ತಗಳು ಏಕಾಯನವು ; ಹಾಗೆಯೇ ಎಲ್ಲಾ ಆನಂದಗಳಿಗೂ ಉವಸ್ಥವು ಏಕಾಯನವು ; ಹಾಗೆಯೇ ಎಲ್ಲಾ ವಿಸರ್ಗಗಳಿಗೂ ಪಾಯುವು ಏಕಾಯನವು ; ಹಾಗೆಯೇ ಎಲ್ಲಾ ನಡೆಗಳಿಗೂ ಪಾದವು ಏಕಾಯನವು ; ಹಾಗೆಯೇ ಎಲ್ಲಾ ವೇದಗಳಿಗೂ ವಾಕ್ಯು ಏಕಾಯನವು.

ಜ್ಞಾನನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾಗುವ ಆತ್ಮಂತಿಕಪ್ರಲಯ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯಥಾ ಸೈನ್ಧವಘನೋನಸ್ತರೋಬಾಹ್ಯಃ ಕೃತ್ಸೋ ರಸಘನ ಏನೈವಂ ವಾ ಅರೋಯಮಾತ್ಮಾನಸ್ತರೋಬಾಹ್ಯಃ ಕೃತ್ಸಃ ಪ್ರಜ್ಞಾನಘನ ಏನೈತೇಭ್ಯೋ ಭೂತೇಭ್ಯಃ ಸಮುತ್ಥಾಯ ತಾನ್ಯೇನಾನ್ಯು ವಿನಶ್ಯತಿ ನ ಪ್ರೇತ್ಯ ಸಂಜ್ಞಾಸ್ತೀತ್ಯರೇ ಬ್ರವೀಮಾತಿ ಹೋನಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ || ೧೩ ||

೧೩. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ(ಹೇಗೆ) ಉಪ್ಪಿನಹರಳು ಒಳಗಿಲ್ಲದೆ, ಹೊರಗಿಲ್ಲದೆ, ಎಲ್ಲವೂ ರಸದ ಗಟ್ಟಿಯೇ ಆಗಿರುವದೋ, ಹೀಗೆಯೇ ಎಲೆ, ಈ ಆತ್ಮನು ಒಳಗಿಲ್ಲದೆ, ಹೊರಗಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲವೂ ಪ್ರಜ್ಞಾನಘನವೇ^೧ ಈ ಭೂತಗಳಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದು ಅವುಗಳನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ

1. ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗಿನ ಪಾಠವು ಹಿಂದೆ (೨-೪-೧೨) ಹೀಗಿದೆ. 'ಸ ಯಥಾ ಸೈನ್ಧವಖಿಲ್ಯ ಉದಕೇ ಪ್ರಾಸ್ತ ಉದಕಮೇನಾನ್ಯುನಿಲೀಯೇತ ನ ಹಾಸ್ಯೋದ್ಕ್ರೂಷಣಾಯೇವ ಸ್ಯಾತ್ | ಯತೋ ಯತ ಸ್ತ್ವಾದದೀತ, ಲವಣಮೇವೈವಂ ವಾ ಅರ ಇದಂ ಮಹದ್ಭೂತ ಮನಸ್ತಮಪಾರಂ ವಿಜ್ಞಾನಘನ ಏವ'.

2. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಉಪ್ಪಿನಸವಿಯೇ ಆಗಿರುವದೋ.

3. ಉಪ್ಪಿನಹರಳಿಗೂ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಒಂದು ವಿಶೇಷವಿದೆ. ಹರಳಿಗೆ ಒಳಗೂ ಹೊರಗುಗಳಿದ್ದರೂ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಅದು ಉಪ್ಪಿನರಸದ್ದೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ, ಆದರೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಒಳಗೂಹೊರಗುಗಳಿಲ್ಲ, ಅವನೊಳಗೆ ಚೈತನ್ಯವೊಂದಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆ ಯಾವದೂ ಇರುವದೇ ಇಲ್ಲ. ನಾನಾರಸವಲ್ಲ, ಅಖಂಡೈಕರಸವೇ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ನಾಶವಾಗುವನು. ಹೊರಟುಹೋದಬಳಿಕ^೧ ಅರಿವೇ^೨ ಇರುವದಿಲ್ಲ ; ಎಲೆ, ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ- ಎಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ನುಡಿದನು.

ಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಿಜ್ಞಾನವಿರುವದಿಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೩೦. ಸರ್ವಕಾರ್ಯಪ್ರಲಯೇ ವಿದ್ಯಾನಿಮಿತ್ತೇ ಸೈನ್ದವಘನವತ್^೩ ಅನನ್ತರಃ, ಅಬಾಹ್ಯಃ ಕೃತ್ಸ್ನಃ ಪ್ರಜ್ಞಾನಘನ ಏಕ ಆತ್ಮಾ ಅವತಿಷ್ಠತೇ^೪ ಪೂರ್ವಂ ತು ಭೂತಮಾತ್ರಾಸಂಸರ್ಗವಿಶೇಷಾತ್^೫ ಲಬ್ಧವಿಶೇಷವಿಜ್ಞಾನಃ^೬ | ತಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರವಿಲಾಪಿತೇ ವಿದ್ಯಯಾ ವಿಶೇಷವಿಜ್ಞಾನೇ ತನ್ನಿಮಿತ್ತೇ ಚ ಭೂತ ಸಂಸರ್ಗೇ ನ ಪ್ರೇತ್ಯ ಸಂಜ್ಞಾಸ್ತೀತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಜ್ಞಾನನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಕಾರ್ಯವೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಲಯವಾಗಲು ಉಪ್ಪಿನಹರಳಿನಂತೆ ಒಳಗಲ್ಲದೆ ಹೊರಗಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲವೂ ಅರಿವಿನ ಗಟ್ಟಿಯೇ ಆದ ಆತ್ಮನು ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಮೊದಲಾದರೋ ಭೂತಮಾತ್ರಗಳ ಆಯಾ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ವಿಶೇಷವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು^೭ ಪಡೆದಿದ್ದನು. ಆ ವಿಶೇಷವಿಜ್ಞಾನವೂ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಭೂತಸಂಬಂಧವೂ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಪ್ರವಿಲಯವಾದಲ್ಪಟ್ಟಿರುವದರಿಂದ (ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು) ಹೊರಟುಹೋದ ಬಳಿಕ (೨) ಅರಿವೇ ಇರುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ನುಡಿದನು)^೮.

1. ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮೀರಿದ ಬಳಿಕ ಎಂದರ್ಥ.

2. ವಿಶೇಷವಿಜ್ಞಾನವು, ಇದು ಇಂಥದ್ದು ಎಂಬ ರೂಪದ ಅರಿವು, ಇರುವದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

3. ಮುಂದೆ 'ನೇತರತ್' ಎಂಬ ಪಾರವು ಕೆಲವು ಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕವಾಗಿದೆ ; ಅದು ಬೇಕಿಲ್ಲ.

4. ಇದರ ಮುಂದೆ 'ಸನ್' ಎಂಬ ಪಾರವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ವ್ಯವಹರತಿ ಇತಿ ಶೇಷಃ' ಎಂದು ಟೀಕೆಯು ಅಧ್ಯಾಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ನಾವು ಸನ್ ಇಲ್ಲದ ಪಾಠವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವದರಿಂದ ಅಧ್ಯಾಹಾರಕ್ಕೆ ಶವಿಲ್ಲ.

5. ಇದು ಇಂಥದ್ದು ಎಂಬ ಬಿಡಿಯಿರುವದನ್ನು.

6. ಭೂತಮಾತ್ರಾಸಂಬಂಧವು ಅವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಅದರಿಂದಾಗುವ ವಿಶೇಷವಿಜ್ಞಾನವೂ ಅವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತವೇ ಎಂದು ಭಾವ.

7. ಇದರ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಭಾಗವನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ.

ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನಿಗೆ ಜ್ಞಾನವಿರುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಅವಿರುದ್ಧ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸಾ ಹೋವಾಚ ಮೈತ್ರೇಯ್ಯತ್ಯೈವ ಮಾ ಭಗವಾನ್ ಮೋಹಾಂತ
ಮಾಪೀಪಿಪನ್ನ ವಾ ಅಹಮಿಮಂ ವಿಜಾನಾಮಿತಿ ಸ
ಹೋವಾಚ ನ ವಾ ಅರೇಹಂ ಮೋಹಂ ಬ್ರವೀಮ್ಯವಿನಾಶೀ ವಾ
ಅರೇಹಯಮಾತ್ಮಾನುಚ್ಛಿತ್ತಿಧರ್ಮಾ ॥ ೧೪ ॥

೧೪. ಆ ಮೈತ್ರೇಯಿ ಇಂತೆಂದಳು : ಇಲ್ಲಿಯೇ ಭಗವಂತ
ನಾದ (ನೀನು) ನನ್ನನ್ನು ಮೋಹಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಿಸಿರುತ್ತೀಯೆ.
ನಾನು ಇವನನ್ನು ಅರಿಯುತ್ತಲೇ ಇಲ್ಲ. ಅವನಿಂತೆಂದನು : ಎಲೆ,
ನಾನು ಮೋಹವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಲೇ ಇಲ್ಲ ; ಎಲೆ, ಈ ಆತ್ಮನು
ಅವಿನಾಶಿಯೇ, ಅನುಚ್ಛಿತ್ತಿಧರ್ಮನೇ.

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ನಾಶವಿಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೩೧. ಏವಂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇನ ಉಕ್ತಾ ಸಾ ಹ ಉವಾಚ | ಆತ್ಮೈವ
ಮಾ ಭಗವಾನ್ ಏತಸ್ಮಿನ್ ವಸ್ತುನಿ- ಪ್ರಜ್ಞಾನಘನ ಏವ, ನ ಪ್ರೇತ್ಯ
ಸಂಜ್ಞಾ ಅಸ್ತಿ ಇತಿ- ಮೋಹಾಂತಂ ಮೋಹಮಧ್ಯಮ್ ಅಪೀಪಿಪತ್, ಅಪೀ
ಪದತ್, ಅವಗಮಿತವಾನ್ ಅಸಿ | ಸಂಮೋಹಿತವಾನ್ ಅಸಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅತಃ
ನ ವೈ ಅಹಮ್ ಇಮಮ್ ಆತ್ಮಾನಮ್ ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣಂ ವಿಜಾನಾಮಿ ವಿವೇಕತಃ
ಇತಿ | ಸ ಹ ಉವಾಚ | ನಾಹಂ ಮೋಹಂ ಬ್ರವೀಮಿ | ಅವಿನಾಶೀ ವಾ ಅರೇ
ಹಯಮ್ ಆತ್ಮಾ ಯತಃ | ವಿನಂಷ್ಟಂ ಶೀಲಮ್ ಅಸ್ಯ ಇತಿ ವಿನಾಶೀ | ನ
ವಿನಾಶೀ ಅವಿನಾಶೀ | ವಿನಾಶಶಬ್ದೇನ ವಿಕ್ರಿಯಾ | ಅವಿನಾಶೀ ಇತಿ | ಅವಿ
ಕ್ರಿಯ ಆತ್ಮಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅರೇ ಮೈತ್ರೇಯಿ, ಅಯಮಾತ್ಮಾ ಪ್ರಕೃತಃ
ಅನುಚ್ಛಿತ್ತಿಧರ್ಮಾ | ಉಚ್ಛಿತ್ತಿಃ ಉಚ್ಛೇದಃ | ಉಚ್ಛೇದೋನ್ಮತಃ ವಿನಾಶಃ |
ಉಚ್ಛಿತ್ತಿಃ ಧರ್ಮಃ ಅಸ್ಯ ಇತಿ ಉಚ್ಛಿತ್ತಿಧರ್ಮಾ | ನ ಉಚ್ಛಿತ್ತಿಧರ್ಮಾ,

1. 'ಸಾ ಹೋವಾಚ ಮೈತ್ರೇಯ್ಯತ್ಯೈವ ಮಾ ಭಗವಾನಮೂಮುಹನ್ ಪ್ರೇತ್ಯ
ಸಂಜ್ಞಾಸ್ತಿತಿ ಸ ಹೋವಾಚ ನ ವಾ ಅರೇಹಂ ಮೋಹಂ ಬ್ರವೀಮ್ಯಲಂ ವಾ ಅರೇ
ಹದಂ ವಿಜ್ಞಾನಾಯ ||' ಎಂದು ೨-೪-೧೩ರ ಪಾಠ.

೪-೫-೧೪] ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲವ್ಯವಹಾರವು ಅವಿದ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೇ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲ ೬೬೯

ಅನುಚ್ಛಿತ್ತಿಧರ್ಮಾಃ । ನಾಪಿ ವಿಕ್ರಿಯಾಲಕ್ಷಣಃ ನಾಪಿ ಉಚ್ಛೇದಲಕ್ಷಣಃ
ವಿನಾಶಃ ಅಸ್ಯ ವಿದ್ಯತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಹೇಳಲು, ಆಕೆ ಇಂತೆಂದಳು : ಇಲ್ಲಿಯೇ
ಈ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯೇ— 'ಪ್ರಜ್ಞಾನಫನನೇ, ಹೊರಟುಹೋದಬಳಿಕ ಅರಿವು
ಇರುವದಿಲ್ಲ' ಎಂದು— ನನ್ನನ್ನು ಭಗವಂತನಾದ (ನೀನು) ಮೋಹಸ್ಥಾನವನ್ನು
ಎಂದರೆ ಭ್ರಾಂತಿಯ ಒಳಗನ್ನು (ಅಪೀಪಿಪತ್ = ಅಪೀಪದತ್) ಪಡೆಯಿಸಿರು
ತ್ತೀಯೆ, ತಿಳಿಸಿರುತ್ತೀಯೆ, ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿರುತ್ತೀಯೆ ಎಂದರ್ಥ.
ಆದ್ದರಿಂದ ನಾನು ಈ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳ ಆತ್ಮನನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ
ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದೆಯೇ ಇರುತ್ತೇನೆ.

ಆ (ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು) ಇಂತೆಂದನು : ನಾನು ಮೋಹವನ್ನು ಹೇಳು
ತ್ತಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಎಲೆ, ಈ ಆತ್ಮನು ಅವಿನಾಶಿಯೇ, ನಾಶವಾಗುವದು ಇವನಿಗೆ
ಸ್ವಭಾವವು ಆಗಿರುವದರಿಂದ ವಿನಾಶಿಯು ; ವಿನಾಶಿಯಲ್ಲದವನು ಅವಿ
ನಾಶಿಯು. (ಇಲ್ಲಿ) ವಿನಾಶರಬ್ಧದಿಂದ ವಿಕಾರ(ವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ). ಅವಿ
ನಾಶಿಯು, ಎಂದರೆ ಆತ್ಮನು ಅವಿಕ್ರಿಯನು ಎಂದರ್ಥ. ಎಲೆ ಮೈತ್ರೇಯಿ,
ಈ ಪ್ರಕೃತನಾದ ಆತ್ಮನು, ಅನುಚ್ಛಿತ್ತಿಧರ್ಮನೇ- ಉಚ್ಛಿತ್ತಿಯು ಉಚ್ಛೇದ
ವು ; ಉಚ್ಛೇದವು ಎಂದರೆ ಕೊನೆಯು, ವಿನಾಶವು. ಉಚ್ಛಿತ್ತಿ ಎಂಬ ಧರ್ಮ
ವುಳ್ಳವನು ಉಚ್ಛಿತ್ತಿಧರ್ಮನು— (ಹೀಗೆ) ಉಚ್ಛಿತ್ತಿಧರ್ಮನಲ್ಲದವನು
ಅನುಚ್ಛಿತ್ತಿಧರ್ಮನೇ. ವಿಕಾರರೂಪವಾದ (ವಿನಾಶ)ವೂ ಇವನಿಗೆ ಇಲ್ಲ,
ಉಚ್ಛೇದರೂಪವಾದ ವಿನಾಶವೂ (ಇವನಿಗೆ) ಇಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲವ್ಯವಹಾರವು ಅವಿದ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೇ,
ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯತ್ರ ಹಿ ದ್ವೈತಮಿವ ಭವತಿ ತದಿತರ ಇತರಂ ಪಶ್ಯತಿ¹ ತದಿತರ
ಇತರಂ ಜಿಘ್ರತಿ ತದಿತರ ಇತರಗ್ಂ ರಸಯತೇ² ತದಿತರ ಇತರ

1. ಹಿಂದಿನ (೨-೪-೧೪) ಪಾದದಲ್ಲಿ 'ಜಿಘ್ರತಿ' ಎಂಬುದು ಮೊದಲಿದೆ.

2. ಹಿಂದಿನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ 'ಶೃಣೋತಿ' ಎಂಬುದಿದೆ ; 'ರಸಯತೇ' ಎಂಬುದಿಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ, 'ತದಿತರ ಇತರಮ್' ಅಭಿವದತಿ' ಎಂಬುದು 'ಶೃಣೋತಿ' ಅದಮೇಲೆ ಇದೆ.

ಮುಖವದತಿ ತದಿತರ ಇತರಗ್ಂ ಶೃಣೋತಿ ತದಿತರ ಇತರಂ
ಮನುತೇ ತದಿತರ ಇತರಗ್ಂ ಸ್ಪೃಶತಿ^೧ ತದಿತರ ಇತರಂ ವಿಜಾ
ನಾತಿ ಯತ್ರ ತ್ವಸ್ಯ^೨ ಸರ್ವಮಾತ್ಮೈವಾಭೂತ್ ತತ್ಕೇನ ಕಂ
ಪಶ್ಯೇತ್^೩ ತತ್ ಕೇನ ಕಂ ಜಿಘ್ರೇತ್^೪ ತತ್ಕೇನ ಕಗ್ಂ ರಸ
ಯೇತ್^೫ ತತ್ಕೇನ ಕಮುಖವದೇತ್ ತತ್ಕೇನ ಕಗ್ಂ ಶೃಣು
ಯಾತ್^೬ ತತ್ಕೇನ ಕಂ ಮನ್ನೀತ ತತ್ಕೇನ ಕಗ್ಂ ಸ್ಪೃಶೇತ್^೭
ತತ್ಕೇನ ಕಂ ವಿಜಾನೀಯಾದ್ಯೇನೇದಗ್ಂ ಸರ್ವಂ ವಿಜಾನಾತಿ |
ತಂ ಕೇನ ವಿಜಾನೀಯಾತ್ ಸ ಏಷ ನೇತಿ ನೇತ್ಯಾತ್ಮಾಗೃಹ್ಯೋ
ನ ಗೃಹ್ಯತೇಽಪೀರ್ಯೋ ನ ಹಿ ಶೀರ್ಯತೇಽಸಂಜ್ಞೋ ನ ಹಿ
ಸಂಜ್ಞತೇಽಸಿತೋ ನ ವೃಥಾ^೮ ನ ರಿಷ್ಯತಿ^೯ ವಿಜ್ಞಾತಾರಮರೇಃ
ಕೇನ ವಿಜಾನೀಯಾದಿತ್ಯುಕ್ತಾನುಶಾಸನಾಸಿ ಮೈತ್ರೇಯ್ಯೇತಾ
ವದರೇ ಖಲ್ವನ್ಮತತ್ಪ್ರಮಿತಿ ಹೋಕ್ತಾ^{೧೦} ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೋ
ವಿಜಹಾರ^{೧೧} || ೧೫ ||

೧೫. ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲಿ ದ್ವೈತದಂತೆ ಇರುವದೋ ಅಲ್ಲಿ
ಒಬ್ಬನು ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ, ಅಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಇನ್ನೊಂದನ್ನು
ಮೂಸುತ್ತಾನೆ, ಅಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಸವಿಯುತ್ತಾನೆ, ಅಲ್ಲಿ
ಒಬ್ಬನು ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಮಾತಾಡುತ್ತಾನೆ, ಅಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಇನ್ನೊಂ

1. ಹಿಂದೆ 'ವಿಜಾನಾತಿ' ಎಂದಿದೆ, 'ತದಿತರ ಇತರಗ್ಂ ಸ್ಪೃಶತಿ' ಎಂಬುದಿಲ್ಲವೇ
ಇಲ್ಲ.

2. 'ಯತ್ರ ವಾ ಅಸ್ಯ' ಎಂದು ಹಿಂದಿನ ಪಾಠ.

3. 'ಜಿಘ್ರೇತ್' ಎಂದು ಮೊದಲು ಹಿಂದೆ ಇದೆ.

4. ಇದು ಹಿಂದೆ ಇಲ್ಲ; 'ಜಿಘ್ರೇತ್' ಅದಮೇಲೆಯೇ 'ಪಶ್ಯೇತ್' ಇದೆ.

5. ಹಿಂದಿನ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಈ ವಾಕ್ಯವಾದಮೇಲೆಯೇ 'ತತ್ಕೇನ ಕಮುಖವದೇತ್'
ಎಂಬುದು ಇದೆ.

6. ಹಿಂದೆ ಈ ವಾಕ್ಯವಿಲ್ಲ.

7. 'ಸ ಏಷ ನೇತಿ ನೇತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ನ ರಿಷ್ಯತಿ- ಎಂಬವರೆಗಿನ ವಾಕ್ಯಗಳು ಹಿಂದೆ
ಇಲ್ಲ.

8. ಇದರ ಹಿಂದೆ 'ಯೇನೇದಂ ಸರ್ವಂ ವಿಜಾನಾತಿ ತಂ ಕೇನ ವಿಜಾನೀಯಾತ್'
ಎಂದಿದೆ.

9. 'ಇತ್ಯುಕ್ತಾನುಶಾಸನಾಸಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿಂದ ಹಿಡಿದು ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗಿನ ವಾಕ್ಯಗಳು
ಹಿಂದೆ ಇಲ್ಲ. ಆಚಾರ್ಯರು ಹಿಂದಿನ ಪಾಠದ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೂ ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾಠದ ವಾಕ್ಯ
ಗಳನ್ನೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗುಣೋಪಸಂಹಾರನ್ವಾಯದಿಂದ ಕೂಡಿಸಿ ಈ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಉದಾ
ಹರಿಸುವಮಂಟು

ದನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ, ಅಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಆಲೋಚಿಸುತ್ತಾನೆ, ಅಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಮುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ, ಅಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಅರಿಯುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲಿ ಇವನಿಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮನೇ ಆಯಿತೋ ಅಲ್ಲಿ ಏತರಿಂದ ಏನನ್ನು ಕಂಡಾನು ? ಅಲ್ಲಿ ಏತರಿಂದ ಏನನ್ನು ಮೂಸಿಯಾನು ? ಅಲ್ಲಿ ಏತರಿಂದ ಏನನ್ನು ಸವಿದಾನು ? ಅಲ್ಲಿ ಏತರಿಂದ ಏನನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಯಾನು ? ಅಲ್ಲಿ ಏತರಿಂದ ಏನನ್ನು ಕೇಳಿಯಾನು ? ಅಲ್ಲಿ ಏತರಿಂದ ಏನನ್ನು ಆಲೋಚಿಸಿಯಾನು ? ಅಲ್ಲಿ ಏತರಿಂದ ಏನನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಯಾನು ? ಅಲ್ಲಿ ಏತರಿಂದ ಏನನ್ನು ಅರಿತಾನು ? ಯಾವನಿಂದ ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಅರಿಯುತ್ತಾನೋ ಅವನನ್ನು ಏತರಿಂದ ಅರಿತಾನು ? ಆ ಇವನು ನೇತಿ ನೇತಿ (ಹೀಗಲ್ಲ, ಹೀಗಲ್ಲ) ಎಂಬ ಆತ್ಮನು. ಅಗೃಹ್ಯನು, ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಅತೀರ್ಯನು, ಸವೆಯುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಅಸಂಗನು, ಅಂಟಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಅಸಿತನು ವ್ಯಥೆಪಡುವದಿಲ್ಲ, ಹಿಂಸಿತನಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಎಲೆ, ವಿಜ್ಞಾತೃವನ್ನು ಏತರಿಂದ ಅರಿತಾನು ? ಮೈತ್ರೇಯಿ, (ಹೀಗೆ) ಉಕ್ತವಾದ ಅನುಶಾಸನವುಳ್ಳವಳಾಗಿರುವೆ. ಎಲೆ, ಇಷ್ಟೇ ಅಮೃತತ್ವವು- ಹೀಗೆಂದು ನುಡಿದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಮೊರಟುಹೋದನು.

ಸ ಏಷ ನೇತಿ ನೇತಿ ಎಂಬ ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೩೨ ಚತುರ್ವಿಧ ಪ್ರಪಂಚೇಷು ಏಕ ಆತ್ಮ ತುಲೋ ನಿರ್ಧಾರಿತಃ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ | ಉಪಾಯವಿಶೇಷಸ್ತು ತಸ್ಯ ಅಧಿಗಮೋ ಅನ್ಯತ್ವಾನ್ಯತ್ಯೈ | ಉಪೇಯಸ್ತು ಸ ಏವಾಂತಾ ಯಶ್ಚತುರ್ಥೇ “ಅಥಾತ ಆದೇಶೋ ನೇತಿ ನೇತಿ” (೨-೩-೬) ಇತಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಃ ಸ ಏವ ಪಶ್ಚಾದೇ ಪ್ರಾಣಪಣೋಪ ನ್ಯಾಸೇನ ಶಾಕಲ್ಯಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಸಂವಾದೇ ನಿರ್ಧಾರಿತಃ | ಪುನಃ ಪಶ್ಚಾದು ಸಮಾಪ್ತಾ | ಪುನರ್ಜನಕಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಸಂವಾದೇ | ಪುನರಿಹ ಉಪನಿಷತ್ಸಮಾಪ್ತಾ | ಚತುರ್ಣಾಮಪಿ ಪ್ರಪಂಚಾನಾಮ್ ಏತದಾತ್ಮನಿಷ್ಠತಾ ನಾನ್ಯೋನ್ತರಾಲೇ ಕಶ್ಚಿದಪಿ ವಿವಕ್ಷಿತೋರ್ಧಃ ಇತ್ಯೇತತ್ಪದರ್ಶನಾಯ ಅನ್ತೇ ಉಪಸಂಹಾರಃ ಸ ಏಷ ನೇತಿ ನೇತ್ಯಾದಿಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಪಾಠಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ^೧ ಒಬ್ಬ ಆತ್ಮನನ್ನೇ ಸಮಾನವಾಗಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ (ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯುವದಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವು ಮಾತ್ರ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ^೨. ಉಪೇಯನಾಗಿರುವವನು ಮಾತ್ರ ಅದೇ ಆತ್ಮನೇ. ನಾಲ್ಕನೆಯ (ಪ್ರಪಾಠಕ)ದಲ್ಲಿ “ಅಥಾತ ಆದೇಶೋ ನೇತಿ ನೇತಿ” (೨-೩-೬) (ಇನ್ನು ಆದ್ದರಿಂದ ಆದೇಶವು ‘ಹೀಗಲ್ಲ, ಹೀಗಲ್ಲ’) ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಲ್ಲ, ಅವನನ್ನೇ ಐದನೆಯ (ಪ್ರಪಾಠಕ)ದಲ್ಲಿ ಶಾಕಲ್ಯಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಸಂವಾದದಲ್ಲಿ (೩-೯-೨೬) ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಪಣವಾಗಿ ಮಾಡಿ^೩ ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಾಯಿತು. ಮತ್ತೆ ಐದನೆಯ (ಪ್ರಪಾಠಕದ) ಕೊನೆಯಲ್ಲಿಯೂ (ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಾಯಿತು ೩-೯-೨೮)^೪. ಮತ್ತೆ ಜನಕಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಸಂವಾದದಲ್ಲಿಯೂ (೪-೨-೪, ೪-೪-೨೨) ಹೀಗೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಾಯಿತು. ಮತ್ತೆ ಇಲ್ಲಿ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿಯೂ (ಹೀಗೆಂದೇ ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗಿದೆ). ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಪಾಠಕಗಳಿಗೂ ಈ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವು; ನಡುವೆ ಮತ್ತೆ ಯಾವ ಅರ್ಥವೂ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ‘ಸ ಏಷ ನೇತಿ ನೇತಿ’ (ಆ ಇವನೇ ಹೀಗಲ್ಲ ಹೀಗಲ್ಲ ಎಂದ ಆತ್ಮನು) ಎಂದು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿರುತ್ತದೆ.

1. ಅಧ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಪಾಠಕಗಳೆಂದೂ ಅರ್ಚಾರ್ಯರು ಕರೆದಿರುತ್ತಾರೆ, ಇವನ್ನೂ ಪ್ರವರ್ಣದ ಎರಡು ಅಧ್ಯಾಯಗಳನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಯೇ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಎಣಿಸಿರಾತ್ತರಾದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಭಾಷ್ಯಮಾಡಿರುವ ಮೂವಲಕೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಅರಣ್ಯಕತ್ರಮದಿಂದ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವಾ ಸುತ್ತದೆ.

2. ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಾಯದಲ್ಲಿ ಉಪನಿಷತ್ತಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲ, ಮಾಂ. ಕಾ. ಭಾ. ೩-೨-೬ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೭೫).

3. ಈ ಔಪನಿಷದಪುರುಷನನ್ನು ನೀನು ತಿಳಿಸದಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನ ತಲೆಯು ಬಿದ್ದುಹೋಗಲಿ! -ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿ.

4. ಇಲ್ಲಿ ನೇತಿ ನೇತಿ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವಿಲ್ಲ; ಟೀಕಾನುಸಾರವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನಿಯ ಆತ್ಮನೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದೂ ಅದು ವಿಜ್ಞಾನಾನಂದರೂಪವೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮೂಲಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಸ ಏಷ ಸೌಮ್ಯನೇ’ ಎಂಬುದನ್ನು ‘ಸ ಏಷ’ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಎಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಈ ಕ್ಲೇಶವು ಬರುವದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಆಗ ಶಾಕಲ್ಯಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರ ಸಂವಾದವನ್ನೇ ಆ ಅಧ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಕೊನೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಬಹುದು. ಅಥವಾ ‘ಶುನಃ ಸೌಮ್ಯಮಸಮಾಪ್ತೌ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ಅಧಿಕವೆಂದರೂ ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದು. ಮಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಸಂಜನುದಲ್ಲಿ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಇದೆ; ಸಮಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಎನ್ನು ಇಲ್ಲ.

ಅಮೃತತ್ವಕ್ಕೆ ಸಸಂನ್ಯಾಸಾತ್ಮಜ್ಞಾನವೇ ಸಾಧನ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೩೩. ಯಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಕಾರಶತೇನಾಽಪಿ ನಿರೂಪ್ಯಮಾಣೇ ತತ್ತ್ವೇ ನೇತಿನೇತ್ಯಾತ್ಮೈವ ನಿಷ್ಠಾ ನಾನ್ಯಾ ಉಪಲಭ್ಯತೇ ತರ್ಕೇಣ ವಾ ಆಗಮೇನ ವಾ, ತಸ್ಮಾತ್ ಏತದೇವ ಅಮೃತತ್ವಸಾಧನಂ ಯದೇತತ್ ನೇತಿನೇತ್ಯಾತ್ಮ ಪರಿಜ್ಞಾನಮ್, ಸರ್ವಸಂನ್ಯಾಸಶ್ಚ ಇತ್ಯೇತಮರ್ಥಮ್ ಉಪಸಂಜಿಹೀರ್ಷನ್ ಆಹ | ಏತಾವತ್ ಏತಾವನ್ಮಾತ್ರಂ ಯದೇತತ್ ನೇತಿನೇತ್ಯದ್ವೈತಾತ್ಮ ದರ್ಶನಮ್ | ಇದಂ ಚ ಅನ್ಯಸಹಕಾರಿಕಾರಣನಿರಪೇಕ್ಷಮೇವ ಅರೇ ಮೈತ್ರೇಯಿ, ಅಮೃತತ್ವಸಾಧನಮ್ | ಯತ್ ಪೃಷ್ಟವತೀ ಅಸಿ “ಯದೇವ ಭಗವಾನ್ ವೇದ ತದೇವ ಮೇ ಬ್ರೂಹಿ” (೪-೫-೪) ಅಮೃತತ್ವಸಾಧನಮ್ ಇತಿ, ತತ್ ಏತಾವದೇವ ಇತಿ ವಿಜ್ಞೇಯಂ ತ್ವಯಾ ಇತಿ ಹೈವಂ ಕಿಲ ಅಮೃತತ್ವಸಾಧನಮ್ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರಿಯಾಯೈ ಭಾರ್ಯಾಯೈ ಉಕ್ತಾಸ್ತು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ಕಿಂ ಕೃತವಾನ್ ? ಯತ್ ಪೂರ್ವಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಂ ‘ಪ್ರವ್ರಜಿಷ್ಯನ್ ಅಸ್ಮಿ’ (೪-೫-೨) ಇತಿ ತತ್ ಚಕಾರ, ವಿಜಹಾರ | ಪ್ರವ್ರಜಿತವಾನ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ತತ್ತ್ವವನ್ನು ನೂರು ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ನೋಡಿದರೂ ನೇತಿ ನೇತಿ ಎಂಬ ಆತ್ಮನೇ ಕೊನೆಯೇ ಹೊರತು ತರ್ಕದಿಂದಲಾಗಲಿ ಆಗಮದಿಂದಲಾಗಲಿ (ನೋಡಿದಾಗ) ಮತ್ತೆ ಯಾವ (ಕೊನೆಯೂ) ಕಂಡುಬರುತ್ತಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ¹; ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ನೇತಿ ನೇತಿ ಎಂಬ ಆತ್ಮನನ್ನು ಅರಿತು ಕೊಳ್ಳುವದು ಮತ್ತು ಸರ್ವ(ಕರ್ಮ)ಸಂನ್ಯಾಸವು² ಎಂಬಿದೇ ಅಮೃತತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧನವು- ಎಂಬೀ ಅರ್ಥವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ (ಹೀಗೆಂದು) ಹೇಳುತ್ತಿದಾನೆ:

ಇಷ್ಟೇ, ನೇತಿ ನೇತಿ ಎಂಬ ಆತ್ಮನನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವದೆಂಬುದಿದೆ ಯಲ್ಲ, ಇಷ್ಟಮಾತ್ರವೇ, ಅಮೃತತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧನವು, ಎಲೆ ಮೈತ್ರೇಯಿ,

1. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶಪ್ರಧಾನವಾಗಿಯೂ ತರ್ಕಪ್ರಧಾನವಾಗಿಯೂ ಹೇಳಿರುವದು ನೇತಿನೇತ್ಯಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಸುವದರಲ್ಲಿಯೇ ಕೊನೆಗಂಡಿರುವದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಸಾಧನವಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಳ್ಳಿಹಾಕಿದಂತೆ ಆಯಿತು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

2. ಏಷಹಾತ್ರಯದ ತ್ಯಾಗವು.

ಇದು ಮತ್ತೊಂದು ಸಹಕಾರಿಕಾರಣವನ್ನು ಬಯಸುವದಲ್ಲ. 'ಭಗವಂತನಾದ (ನೀನು) ಯಾವ ಅಮೃತತ್ವಸಾಧನವನ್ನು ಅರಿತಿರುವೆಯೋ ಅದನ್ನೇ ನನಗೆ ಹೇಳು' (೪-೫-೪) ಎಂದು ಕೇಳಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಇಷ್ಟೇ ಎಂದು ನೀನು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎಂದು (ಹ= ಕೆಲ) ಪ್ರಿಯಳಾದ ಹೆಂಡತಿಗೆ^೩ ಅಮೃತತ್ವಸಾಧನವನ್ನು ಹೇಳಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಏನು ಮಾಡಿದನು ? 'ಪ್ರಪ್ರಜನ ಮಾಡಲಿರುವೆನು' (೪-೫-೨) ಎಂದು ನೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದನಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ಮಾಡಿದನು; ಹೊರಟುಹೋದನು ಎಂದರೆ ಪ್ರಪ್ರಜನವನ್ನು ಮಾಡಿದನು ಎಂದರ್ಥ^೪

ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥದ ಉಪಸಂಹಾರ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೩೪. ಪರಿಸಮಾಪ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾ ಸಂನ್ಯಾಸಪರ್ಯವಸಾನಾ | ಏತಾವಾನ್ ಉಪದೇಶಃ, ಏತತ್ ವೇದಾನುಶಾಸನಮ್, ಏಷಾ ಪರಮನಿಷ್ಠಾ, ಏಷ ಪುರುಷಾರ್ಥಕರ್ತವ್ಯತಾಂತಃ ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಸಂನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗಾಣುವ^೫ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯು ಮುಗಿಯಿತು. ಇಷ್ಟೇ ಉಪದೇಶವು, ಇದೇ ವೇದದ ಅನುಶಾಸನವು, ಇದೇ ಕೊನೆಯ ನಿಷ್ಠೆ, ಇದೇ ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾದದ್ದರ ಕೊನೆ ಎಂದು (ತಿಳಿಯಬೇಕು).

ಸಂನ್ಯಾಸವಿಷಯಕ್ಕೆ ಚರ್ಚೆ

ಚರ್ಚೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೩೫. ಇದಾನೀಂ ವಿಚಾರ್ಯತೇ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವಿವೇಕಪ್ರಶ್ನವತ್ತಯೇ |

1. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಮೃತತ್ವವನ್ನು ಕೊಡುವದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮವೇ ಮುಂತಾದದ್ದರ ಸಹಾಯವು ಬೇಡ. ಸೂ. ಭಾ. ೩-೪-೧ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೩೭) ರಿಂದ ೩-೪-೨೦ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೬೧) ರವರೆಗಿನ ಚರ್ಚೆಯನ್ನು ನೋಡಿ. ಈ. ಭಾ. ಭಾ. ೩೦ ರಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ; ಕೇ. ಭಾ. ಭಾ. ೮೪, ಐ. ಭಾ. ದ ಅವತರಣಿಕೆ; ತೈ. ಭಾ. ದ ಶೀರ್ಷಾವಲ್ಲಿಯ ಉಪಸಂಹಾರದ ಚರ್ಚೆ; ಗೀ. ಭಾ. ದ ೧೨-೬೬ ರ ಚರ್ಚೆ - ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ.

2. ಪ್ರಿಯಳಾದ ಮೈತ್ರೇಯಿಗೆ ಸರ್ವಜ್ಞಕಲ್ಪರಾದ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರು ಹೇಳಿದ್ದಾದ್ದರಿಂದ ಇದೇ ಅಮೃತತ್ವಸಾಧನವೆಂದು ಭಾವ.

3. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರು ಕೃತಕೃತ್ಯರಾದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೇನೂ ಕರ್ತವ್ಯತೇಷವಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ. ಪೀಠಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿ.

4. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆತ್ಮಂತಿಕವಾದ ಏಷಾಣಾತ್ಮಾಗವೇ ಫಲ; ಆ ಸಂನ್ಯಾಸದಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದದ್ದು ಮತ್ತೇನೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

ಯತಃ ಆಕುಲಾನಿ ಹಿ^೧ ವಾಕ್ಯಾನಿ ದೃಶ್ಯಂತೇ | “ಯಾವಜ್ಜೀವಮಗ್ನಿ ಹೋತ್ರಂ ಜುಹುಯಾತ್” (?), “ಯಾವಜ್ಜೀವಂ ದಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಭ್ಯಾಂ ಯಜೇತ” (?),^೨ “ಕುರ್ವನ್ನೇವೇಹ ಕರ್ಮಾಣಿ ಜಿಜ್ಞೇವಿಸೇಚ್ಛತಗ್ಂ ಸಮಾಃ” (ಈ. ೨), “ಏತದ್ವೈ ಜರಾಮರ್ಯಂ ಸತ್ರಂ ಯದಗ್ನಿಹೋತ್ರಮ್” (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೨-೪-೧-೧) ಇತ್ಯಾದೀನಿ ಐಕಾಶ್ರಮ್ಯಜ್ಞಾಪಕಾನಿ | ಅನ್ಯಾನಿ ಚ ಆಶ್ರಮಾಂತರಪ್ರತಿಪಾದಕಾನಿ ವಾಕ್ಯಾನಿ “ವಿದಿತ್ವಾ ವೃತ್ತಾ ಯ ಪ್ರವ್ರ ಜಸ್ತಿ” (ಔ-೫-೧), “ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ಸಮಾಪ್ಯ ಗೃಹೀ ಭವೇದ್ ಗೃಹಾದ್ ವನೀ ಭೂತ್ವಾ ಪ್ರವ್ರಜೇತ್ | ಯದಿ ವೇತರಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದೇವ ಪ್ರವ್ರ ಜೇದ್ ಗೃಹಾದ್ವಾ ವನಾದ್ ವಾ ” (? ಜಾ. ೪),^೩ ಇತಿ | “ದ್ವಾವೇವ ಪನ್ಧನಾವನುಷ್ಠಾಂತತೌ ಭವತಃ ಕ್ರಿಯಾಸಧಶ್ಚೈವ ಪುರಸ್ತಾತ್ ಸಂನ್ಯಾಸಶ್ಚ | ತಯೇಃ ಸಂನ್ಯಾಸ ಏವಾತಿರೇಚಯತಿ” (?)^೪ ಇತಿ | “ನ ಕರ್ಮಣಾ ನ ಪ್ರಜಯಾ ಧನೇನ ತ್ಯಾಗೇನೈಕೇವೃತ್ತಮಾನಶಃ” (ತೈ. ನಾ. ೧೦-೫) ಇತ್ಯಾದೀನಿ | ತಥಾ ಸ್ಮೃತಯಶ್ಚ “ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವಾನ್ ಪ್ರವ್ರಜತಿ” (ಆ. ಧ. ೨-೨೧-೨-೧೦), “ಅವಿಶೇರ್ಣಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೋ ಯಮಿ ಚ್ಛೇತ್ ತಮಾವಸೇತ್” (ವ. ಲ-೨ ?), “ತಸ್ಯಾಽಶ್ರಮವಿಕಲ್ಪಮೇಕೇ ಬ್ರುವತೇ” (ಗೌ. ಧ. ೩-೧) | ತಥಾ “ವೇದಾನಧೀತ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೇಣ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾನಿಚ್ಛೇತ್ ವಾವನಾರ್ಧಂ ಪಿಶ್ಯಣಾಮ್ | ಅಗ್ನಿನಾಧಾಯ ವಿಧಿ ವಚ್ಛೇಷ್ಟಯಜ್ಞೋ ವನಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯಾಥ ಮುನಿರ್ಬುಭೂಷೇತ್ ” (ಮೋ. ಧ. ೧೭೫-೬),^೫ “ವ್ರಾಜಾಪತ್ಯಾಂ ನಿರೂಷ್ಯೇಷ್ಟಿಂ ಸರ್ವವೇದಸದಪ್ರಕಾಶಮ್ | ಅತ್ಮನ್ಯಗ್ನೀನ್ ಸಮಾರೋಪ್ಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ಪ್ರವ್ರಜೇದ್ ಗೃಹಾತ್” (ಮನು. ೬-೩೮) ಇತ್ಯಾದ್ಯಃ | ಏವಂ ವೃತ್ತಾಂತವಿಕಲ್ಪಕ್ರಮಯಧೇಷ್ಟಾಶ್ರಮಪ್ರತಿ

1. ಈ 'ಹಿ' ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಾಗುತ್ತದೆ.

2. ಈ ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದಲ್ಲಿವೆ ಎಂದು ಶಾಬರಭಾಷ್ಯ ಜೈ. ಸೂ. ೨-೪-೧ರಲ್ಲಿದೆ ; ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಇವು ಇಮವಂತೆ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ‘ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ’ ಎಂದೇ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪಾಠ.

3. ನಿ|| ಅಚ್ಚಿನ ಜಾಬಾಲದಲ್ಲಿ ಹೀಗಿದೆ : “ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ಪರಿಸಮಾಪ್ಯ ಗೃಹೀ ಭವೇತ್ | ಗೃಹೀ ಭೂತ್ವಾ ವನೀ ಭವೇತ್ | ವನೀ ಭೂತ್ವಾ ಪ್ರವ್ರಜೇತ್ ...” ಸೂ. ಭಾ. ೩-೪-೨೨ರ ಭಾ.ಭಾ. ೪೬೧ರಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪೂರ್ವಾರ್ಧವು ಬೇರೆಯಾಗಿರುವವೇಕೆಂಬುದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ.

4. ಈ ಶ್ರುತಿ ಯಾವನೆಂಬುದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ ; ಈ.ಭಾ. ೨ (ಭಾ.ಭಾ.೭)ರಲ್ಲಿಯೂ ಉದಾಹೃತವಾಗಿದೆ. ಇದು ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವೋ ಸಾಕ್ಷಾಚ್ಛ್ರುತಿಯೋ ವಿಚಾರಣೀಯ.

5. ಅಚ್ಚಿನ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಪುತ್ರಪುತ್ರಾನ್ ಎಂದಿದೆ.

ಪತ್ತಿಪ್ರತಿಪಾದಕಾನಿ ಹಿ ಶ್ರುತಿಸ್ತೃತಿನಾಕೃತ್ಯಾನಿ ಶತಶಃ ಉಪಲಭ್ಯಂತೇ ಇತರೇ ತರವಿರುದ್ಧಾನಿ | ಆಚಾರಶ್ಚ ತದ್ವಿದಾಮ್ | ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಶ್ಚ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಪ್ರತಿ ಪತ್ತೃಣಾಂ ಬಹುವಿದಾಮಸಿ | ಅತೋ ನ ಶಕ್ಯತೇ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥೋ ಮನ್ದಬುದ್ಧಿ ಭರ್ವಿವೇಕೇನ ಪ್ರತಿಪತ್ತುಮ್ | ಪರಿನಿಷ್ಠಿತಶಾಸ್ತ್ರನ್ಯಾಯಬುದ್ಧಿಭಿರೇವ ಹಿ ಏಷಾಂ ವಾಕ್ಯಾನಾಂ ವಿಷಯವಿಭಾಗಃ ಶಕ್ಯತೇ ಅವಧಾರಯಿತುಮ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಏಷಾಂ ವಿಷಯವಿಭಾಗಜ್ಞಾನನಾಯ ಯಥಾಬುದ್ಧಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ವಿಚಾರಯಿಷ್ಯಾಮಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈಗ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ (ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತೆ) ವಿಚಾರಮಾಡಲಾಗುವದು. ಏಕೆಂದರೆ ವಾಕ್ಯಗಳು (ಒಂದಕ್ಕೊಂದು) ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿವೆ. “ಬದುಕಿರುವವರೆಗೂ ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರವನ್ನು ಹೋಮ ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು” (?), “ಬದುಕಿರುವವರೆಗೂ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಗಳಿಂದ ಯಾಗಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು” (?), “ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಲೇ ನೂರು ವರ್ಷಗಳು ಬಾಳಲಿಚ್ಛಿಸಬೇಕು” (ಈ. ೨), “ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರವೆಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ, ಇದೇ ಮುಪ್ಪುಸಾವುಗಳವರೆಗಿನ ಸತ್ಯವು .” (ಶತ. ಬ್ರೂ. ೧೨-೪-೧-೧)- ಇವೇ ಮುಂತಾದವು ಆಶ್ರಮವು ಒಂದೇ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಿವೆ ¹ ಆಶ್ರಮಾಂತರಗಳೂ (ಉಂಟೆಂಬುದನ್ನು) ತಿಳಿಸುವ ಬೇರೆಯ ವಾಕ್ಯಗಳೂ (ಇವೆ): “ಅರಿತು ಕೊಂಡು, (ಏಷಣಿಗಳನ್ನು) ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು, ಪ್ರವ್ರಜನಮಾಡುತ್ತಾರೆ”, ² “ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಗೃಹಸ್ಥನಾಗಬೇಕು ; ಗೃಹಸ್ಥನಾಗಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿಂದ ವಾನಪ್ರಸ್ಥನಾಗಿ ಪ್ರವ್ರಜನಮಾಡಬೇಕು ; ಅಥವಾ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಿಂದಲೂ (ಮಾಡಬಹುದು) : ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದಲೇ ಪ್ರವ್ರಜನಮಾಡಬಹುದು, ಗೃಹದಿಂದಲಾಗಲಿ ವನದಿಂದಲಾಗಲಿ (ಪ್ರವ್ರಜನಮಾಡಬಹುದು)” (ಜಾ. ೪ ?), ಎಂದೂ, “ಎರಡೇ ಹಾದಿಗಳು ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೊರಟಿರುತ್ತವೆ, ಕ್ರಿಯೆಯ ಹಾದಿಯೇ ಮೊದಲು, ಸಂನ್ಯಾಸವು (ಅಮೇಲೆ), ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂನ್ಯಾಸವೇ ಹೆಚ್ಚಿನದು”(?) ಎಂದೂ “ಕರ್ಮದಿಂದಲ್ಲ, ಪ್ರಜೆಯಿಂದಲ್ಲ, ಧನದಿಂದಲ್ಲ, ತ್ಯಾಗದಿಂದಲೇ ಕೆಲವರು ಅವೃತ್ತತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಾರೆ” (ತೈ. ನಾ. ೧೦-೫) -ಎಂದು ಮುಂತಾದ (ವಚನಗಳು ಇವೆ).

1. ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯ ಆಶ್ರಮವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.
2. ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯವಾದ ಬಳಿಕ ಸಂನ್ಯಾಸವಾಗಬಹುದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಿದು.
3. ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವು ಅತ್ಯವಶ್ಯವೆಂಬುದೇನೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಿದು.

ಹೀಗೆಯೇ ಸ್ತುತಿಗಳೂ (ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿವೆ) : “ಬ್ರಹ್ಮ ಚರ್ಯಾಶ್ರಮವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಪ್ರವ್ರಜನಮಾಡಬೇಕು” (ಆ.ಧ.೨-೨೧-೮-೧೦), “ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ಕೆಡಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವವನು (ಮುಂದೆ) ಯಾವ ಆಶ್ರಮ ದಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆಯಿರುವದೋ ಅದರಲ್ಲಿರಬೇಕು” (ವ. ೮-೨), “ಅವನಿಗೆ ಆಶ್ರಮ ವಿಕಲ್ಪವನ್ನು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ” (ಗೌ. ಧ. ೩-೧) , ಹೀಗೆಯೇ “ಬ್ರಹ್ಮ ಚರ್ಯದಿಂದಿದ್ದು ವೇದಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿ ಪುತ್ರರನ್ನೂ ಪೌತ್ರರನ್ನೂ ಪಿತೃಗಳನ್ನೂ ಸಾಸನಗೊಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ (ಪಡೆಯ)ಲೇಕಬೇಕು ; ಅಗ್ನಿಗಳನ್ನು ಆಧಾನಮಾಡಿ ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ವನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಆ ಬಳಿಕ ಮುನಿಯಾಗಲೇಕಬೇಕು” (ಮೋ. ಧ ೧೭೫-೬), “ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ದಕ್ಷಿಣೆಯಾಗಿ ಕೊಡುವ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯೇಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಅಗ್ನಿ ಗಳನ್ನು ಸಮಾರೋಪಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾದವನು ಮನೆಯಿಂದ ಪ್ರವ್ರಜನಮಾಡಬೇಕು” (ಮನು. ೬-೩೮)- ಮುಂತಾದ (ವಚನಗಳೂ ಇವೆ).

ಹೀಗೆ ಸಂನ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ವಿಕಲ್ಪ, ಕ್ರಮ, (ತನಗೆ) ಇಷ್ಟವಾದಂತೆ ಆಶ್ರಮವನ್ನು ಪಡೆಯುವದು -(ಇವುಗಳನ್ನು) ಹೇಳುವ ನೂರಾರು ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವರ ಆಚಾರ ಗಳೂ (ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿವೆ) ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವವರು, ಹೆಚ್ಚು ತಿಳಿದವರಾದರೂ, ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಳ್ಳವರಾಗಿರುವದು (ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದೆ). ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಪಬುದ್ಧಿಗಳಾದವರಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವದು ಶಕ್ಯವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರ, ನ್ಯಾಯ-(ಇವು ನೆಲೆನಿಂತಿರುವ ಬುದ್ಧಿಯವರಿಂದಲೇ ಈ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಗಳಲ್ಲಿ) ನಿಶ್ಚಯಿಸುವದು ಅದೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ (ವಾಕ್ಯಗಳ) ವಿಷಯ ಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ (ನಮ್ಮ) ಬುದ್ಧಿಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದ್ದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ವಿಚಾರಮಾಡುವೆವು.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ: ನೇದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೩೬. ಯಾವಜ್ಜೀವರುತ್ಯಾದಿನಾಕ್ಯಾನಾಮ್ ಅನ್ಯಾರ್ಥಸಂಭವಾತ್ ಕ್ರಿಯಾಸಾಧನವನ ವೇದಾರ್ಥಃ “ತಂ ಯಜ್ಞಪಾತ್ರೈರ್ಧಹನ್ತಿ” (?)¹ ಇತಿ ಅನ್ತ್ಯಕರ್ಮಶ್ರವಣಾತ್ ಜರಾಮರ್ಯಶ್ರವಣಾಚ್ಚ | ಲಿಬ್ನಾಚ್ಚ ‘ಭಸ್ಮಾ ನ್ತಂ ಶರೀರಮ್’ (ಈ. ೧೭) ಇತಿ | ನ ಹಿ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಪಕ್ಷೇ ಭಸ್ಮಾಂತತಾ ಶರೀರಸ್ಯ ಸ್ಯಾತ್ ಸ್ಮೃತಿಶ್ಚ | “ನಿಷೇಕಾದಿಶ್ಚ ಶಾನಾನೋ ಮಸ್ತ್ರೈರ್ಯಸ್ಯೋ ದಿತೋ ವಿಧಿಃ ತಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರೇಽಧಿಕಾರೋಽಸ್ಮಿಜ್ಞಾಂಯೋ ನಾನಸ್ಯ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ||”

1. ಇದು ಯಾವ ಶ್ರುತಿಯೇ ತಿಳಿಯದು. ಐ. ಭಾ. ಅನ. (ಭಾ. ಭಾ. ೭ ರಲ್ಲಿಯೂ ಉದಾಹೃತವಾಗಿದೆ.

(ಮನು. ೨-೧೬) ಇತಿ | ಸಮನ್ವಯಂ ಹಿ ಯತ್ ಕರ್ಮ ವೇದೇನ ಇಹ ವಿಧೀಯತೇ ತಸ್ಯ ಶ್ವಶಾನಾಂತತಾಂ ದರ್ಶಯತಿ ಸ್ಮೃತಿಃ | ಅಧಿಕಾರಾಭಾವಪ್ರದಶನಾಚ್ಚ ಅತ್ಯಂತಮೇವ ಶ್ರುತ್ಯಧಿಕಾರಾಭಾವೋಽಕರ್ಮಿಣೋ ಗಮ್ಯತೇ | ಅಗ್ನಿದ್ವಾಪ್ತಸನಾಪವಾದಾಚ್ಚ “ವೀರಹಾ ವಾ ಏಷ ದೇವಾನಾಂ ಯೋಽಗ್ನಿಮುದ್ವಾಪಯತೇ” (ತೈ. ಸಂ. ೧-೫-೨-೧) ಇತಿ | ನನು ವೃತ್ತ್ಯಾನ್ತಾದಿವಿಧಾನಾತ್ ವೈಕಲ್ಪಿಕಂ ಕ್ರಿಯಾವಸಾನತ್ವಂ ವೇದಾರ್ಥಸ್ಯ | ನ | ಅನ್ಯಾರ್ಥತ್ವಾದ್ ವೃತ್ತ್ಯಾನ್ತಾದಿಶ್ರುತೀನಾಮ್ | “ಯಾವಜ್ಜೀವಮಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ”^೧ (?), “ಯಾವಜ್ಜೀವಂ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಭ್ಯಾಂ ಯಜೇತ” (?) ಇತ್ಯೇವಮಾದೀನಾಂ ಶ್ರುತೀನಾಂ ಜೀವನಮಾತ್ರನಿಮಿತ್ತತ್ವಾದ್ ಯದಾ ನ ಶಕ್ಯತೇ ಅನ್ಯಾರ್ಥತಾ ಕಲ್ಪಯಿತುಮ್, ತದಾ ವೃತ್ತ್ಯಾನ್ತಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಕರ್ಮಾನಧಿಕೃತವಿಷಯತ್ವಸಂಭವಾತ್ | “ಕುರ್ವನ್ನೇವೇಹ ಕರ್ಮಾಣಿ ಜಿಜೀವಿಷೇಚ್ಛತಂ ಸಮಾಃ” (ಈ. ೨) ಇತಿ ಚ ಮನ್ವವರ್ಣಾತ್ | “ಜರಯಾ ವಾ ಹ್ಯೇವಾಸ್ಮಾನ್ಮುಚ್ಯತೇ ಮೃತ್ಯುನಾ ವಾ” (ಶತ. ಬ್ರೂ. ೧೨-೪-೧-೧) ಇತಿ ಚ ಜರಾವೃತ್ತ್ಯಭ್ಯಾಮ್ | ಅನ್ಯತ್ರ ಕರ್ಮವಿಯೋಗಚ್ಛಿದ್ರಾಸಂಭವಾತ್ ಕರ್ಮಣಾಂ^೨ ಶ್ವಶಾನಾಂತತ್ವಂ ನ ವೈಕಲ್ಪಿಕಮ್ | ಕಾಣಕುಬ್ಜಾದಯೋಽಪಿ ಕರ್ಮಣ್ಯನಧಿಕೃತಾ ಅನುಗ್ರಾಹ್ಯಾ ಏವ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಇತಿ ವೃತ್ತ್ಯಾನ್ತಾದೃಶ್ರಮಾಂತರವಿಧಾನಂ ನಾನುಪಪನ್ನಮ್ | ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಕ್ರಮವಿಧಾನಸ್ಯ ಅನವಕಾಶತ್ವಮ್ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ವಿಶ್ವಜಿತ್ಸರ್ವಮೇಧಯೋರ್ಯಾವಜ್ಜೀವವಿಧ್ಯಸಮಾದತ್ತಾತ್ | ಯಾವಜ್ಜೀವಾಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿವಿಧೇಃ ವಿಶ್ವಜಿತ್ಸರ್ವಮೇಧಯೋರೇವ ಅಪವಾದಃ | ತತ್ರ ಚ ಕ್ರಮಪ್ರತಿಪತ್ತಿಸಂಭವಃ “ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ಸಮಾಪ್ಯ ಗೃಹೀ ಭನೇದ್ ಗೃಹಾದ್ ವನೀ ಭೂತ್ವಾ ಪುನ್ರಜೇತ್” (ಜಾ. ೪ ?) ಇತಿ | ವಿರೋಧಾನುಪಪತ್ತೇಃ | ನ | ಹಿ ಏವಂವಿಷಯತ್ವೇ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಕ್ರಮವಿಧಾನವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಕಷ್ಟಿದ್ ವಿರೋಧಃ | ಕ್ರಮಪ್ರತಿಪತ್ತೀರಸ್ಯವಿಷಯಪರಿಕಲ್ಪನಾಯಾಂ ತು ಯಾವಜ್ಜೀವವಿಧಾನಶ್ರುತಿಃ ಸ್ವವಿಷಯಾತ್ ಸಂಕೋಚಿತಾ ಸ್ಯಾತ್ | ಕ್ರಮಪ್ರತಿಪತ್ತೇಸ್ತು ವಿಶ್ವಜಿತ್ಸರ್ವಮೇಧವಿಷಯತ್ವಾತ್ ನ ಕಷ್ಟಿದ್ವಾದಃ ||

1. ‘ಜುಹುಯಾತ್’ ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಇರುವುದು ಬರೆದವರ ಕೃತಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಬಿದ್ದಿರಬಹುದೆ ? ಮಿಕ್ಕ ಭಾಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ‘ಜುಹೋತಿ’ ಎಂದೇ ಇದೆ.

2. ‘ಕರ್ಮಿಣಾಂ’ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವಜ್ಜೀವಶ್ರುತಿಯೇ ಮುಂತಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವು ಸಂಭವಿಸುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ವೇದಾರ್ಥವು ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕೊನೆಗಂಡಿರುತ್ತದೆ.¹ “ಅವನನ್ನು ಯಜ್ಞಪಾತ್ರಗಳೊಡನೆ ಸುಡುತ್ತಾರೆ” (?) ಎಂದು ಕೊನೆಯ ಕರ್ಮವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದರಿಂದಲೂ ಮುಪ್ಪುಸಾವಿನವರಿಗೆ (ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿರುವದರಿಂದಲೂ (ಹೀಗೆ). ‘ಶರೀರವು ಭಸ್ಮಾಂತವಾಗಲಿ’ (ಈ. ೧೭) ಎಂದು (ಶ್ರುತಿಯ) ಲಿಂಗವೂ ಇದೆ; ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವೂ (ವೇದಾರ್ಥ) ಎಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶರೀರವು ಭಸ್ಮಾಂತವಾಗಲಾರದಷ್ಟೆ? “ನಿಷೇಕದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಶ್ಮಶಾನ(ಕರ್ಮ)ದವರೆಗಿನ (ಕರ್ಮಗಳ) ವಿಧಿಯನ್ನು ಮಂತ್ರಗಳು ಯಾವನಿಗಾಗಿ ಹೇಳಿವೆಯೋ, ಅವನಿಗೆ ಈ (ಧರ್ಮ)ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು, ಮತ್ತೆ (ಯಾರೊಬ್ಬನಿಗೂ) ಇಲ್ಲ” (ಮನು. ೨-೧೬) ಎಂದು ಸ್ಮೃತಿಯೂ ಇದೆ. ಸಮಂತ್ರಕವಾಗಿ ಯಾವ ಕರ್ಮವು ವೇದದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆಯೋ ಅದು ಶ್ಮಶಾನದವರೆಗೂ (ಇರುವದು) ಎಂದು (ಈ) ಸ್ಮೃತಿಯು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆಯಲ್ಲವೇ? (ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಗೆ) ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ, ಅಕರ್ಮಿಯಾದವನಿಗೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. “ಯಾವನು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉದ್ವಾಸನಮಾಡುವನೋ, ಅವನು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ವೀರಹತ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದವನು” (ತ್ವಿ. ಸಂ. ೧-೫-೨-೧) ಎಂದು ಅಗ್ನಿದ್ವಾಸನೆಯನ್ನು ನಿಂದಿಸಿರುವದರಿಂದಲೂ (ಕರ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ವೇದಕ್ಕೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆನ್ನಬೇಕು).

(ಆಕ್ಷೇಪ):- ವ್ಯುತ್ಥಾನವೇ ಮುಂತಾದ (ಆಶ್ರಮಗಳನ್ನು) ವಿಧಿಸಿರುವದರಿಂದ ವೇದಾರ್ಥವು ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕೊನೆಗಂಡಿರುವದೆಂಬುದು ವಿಕಲ್ಪವೆನ್ನಬಹುದಲ್ಲ!²

1. ತಾತ್ಪರ್ಯವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ; ಕರ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಮಾಡಬೇಕಾದದ್ದು ಉಳಿಯುವದಿಲ್ಲ.

2. ಸಂನ್ಯಾಸಿಯನ್ನು ಸುಡುವದಿಲ್ಲ, ಹೂಳುತ್ತಾರೆ, ಆದರೆ ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಶರೀರವು ಭಸ್ಮಾಂತವಾಗಲಿ ಎಂದು ಇದೆ. ಇದು ಸಾಯುವವರೆಗೂ ಗೃಹಸ್ಥನೇ ಆಗಿರಬೇಕೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಲಿಂಗವು, ಗುರುತು.

3. ಅದ್ದರಿಂದ ನಡುವೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಬಿಡುವದಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ.

4. ಕರ್ಮವನ್ನೂ ವಿಧಿಸಿದೆ, ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನೂ ವಿಧಿಸಿದೆ; ಅದ್ದರಿಂದ ವಿರಕ್ತರಾದವರಿಗೆ ಸಂನ್ಯಾಸಾದಿಗಳು, ಮಿಕ್ಕವರಿಗೆ ಕರ್ಮ -ಎಂದು ವಿಕಲ್ಪವಾಗಬಹುದಲ್ಲವೇ? -ಎಂದರ್ಥ.

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ವ್ಯುತ್ಥಾನವೇ ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಬೇರೆಯ ಪ್ರಯೋಜನವಿದೆ. (ಇದರ ವಿವರ) : “ಬದುಕಿರುವವರೆಗೂ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು” (?), “ಬದುಕಿರುವವರೆಗೂ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಗಳಿಂದ ಯಾಗಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು” (?) - ಎಂಬವೇ ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಬದುಕಿರುವದೆಂಬುದೊಂದೇ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವದಾಗುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಯಾವಾಗ (ಆಯಿತೋ) ಆಗ ವ್ಯುತ್ಥಾನಾದಿವಾಕ್ಯಗಳು ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲವವರ ವಿಷಯ ಎಂದಾಗಬಹುದಾಗುತ್ತದೆ. “ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಲೇ ನೂರುವರ್ಷ ಬಾಳಲು ಇಚ್ಛಿಸಬೇಕು” (ಈ. ೨) ಎಂದು ಮಂತ್ರವರ್ಣವಿರುವದರಿಂದಲೂ “ಮುಷ್ಟಿನಿಂದಾಗಲಿ ಸಾವಿನಿಂದಾಗಲಿ ಈ (ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ)ದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ” (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೨-೪-೧-೧) ಎಂದು ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ಮುಷ್ಟಿಸಾವುಗಳಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯೂ ಕರ್ಮವು ತಪ್ಪುವ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಕರ್ಮಗಳು ಶ್ಮಶಾನದವರಗೂ (ಇರಬೇಕು) ಎಂಬುದು ವೈಕಲ್ಪಿಕವಾಗಲಾರದು. (ಇದಲ್ಲದೆ) ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲದ ಕುರುಡ, ಗುಜ್ಜಾರಿ - ಮುಂತಾದವರನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಅನುಗ್ರಹಿಸಲೇಬೇಕಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ವ್ಯುತ್ಥಾನವೇ ಮುಂತಾದ ಆಶ್ರಮಾಂತರಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸಿರುವದು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಿಲ್ಲ.¹

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಪರಿವ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು (ಮಾಡುವ) ಕ್ರಮವನ್ನು ವಿಧಿಸಿರುವದಕ್ಕೆ (ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ) ಅವಕಾಶವಿರುವದಿಲ್ಲವಲ್ಲ !²

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ ವಿಶ್ವಜಿತ್ತು, ಸರ್ವಮೇಧ - ಇವೆರಡೂ ಯಾವಜ್ಜೀವವಿಧಿಗೆ (ಅಪವಾದವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇದರ ವಿವರ). ಯಾವಜ್ಜೀವವೂ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು (ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ) ವಿಧಿಗೆ ವಿಶ್ವಜಿತ್ತು, ಸರ್ವ

1. ಕುರುಡನೇ ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ಕರ್ಮಾಧಿಕಾರವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿವ್ರಾಜ್ಯವೇ ಮುಂತಾದ ಆಶ್ರಮಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸಿದೆ, ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯವೇ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ತಂ. ವಾ. ಜೈ. ಸೂ. ೧-೩-೯ (ಪು. ೧೯೨)ರಲ್ಲಿ ಈ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಪ್ರತಿಸಾಧಿಸಿದೆ.

2. ಗೃಹಸ್ಥನಾದವನೂ ವಾನಪ್ರಸ್ಥನಾಗಿ ಮುಂದೆ ಪರಿವ್ರಾಜಕನಾಗಬೇಕು - ಎಂದು ಆಶ್ರಮಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಅನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿರುವದು ನಿಮ್ಮ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವಲ್ಲ! ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮವು ವೈಕಲ್ಪಿಕವಾಗಿಲ್ಲವೇ? - ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪ.

ಮೇಧಗಳೇ ಅಪವಾದವು,¹ ಆಲ್ಲಿ “ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಗೃಹಿಯಾಗಬೇಕು, ಗೃಹದಿಂದ ವಾನಪ್ರಸ್ಥನಾಗಿ ಪ್ರವ್ರಜನಮಾಡಬೇಕು” (ಜಾ. ೪)² ಎಂಬ ಕ್ರಮಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ³ ಸಂಭವವಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ (ಆಗ ಯಾವ) ವಿರೋಧವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. (ಇದರ ನಿವಾರಣೆ): ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯದ ಕ್ರಮವನ್ನು ವಿಧಿಸಿರುವ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ವಿಷಯ (ವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ)ದರೆ ಯಾವ ವಿರೋಧವೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ; ಆದರೆ ಕ್ರಮಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ನುತೊಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದರೆ ಯಾವ ಜ್ಞೇವವೂ (ಮಾಡಬೇಕೆಂದು) ವಿಧಿಸಿರುವ ಶ್ರುತಿಯನ್ನೂ ತನ್ನ ವಿಷಯವನ್ನೂ ತಪ್ಪಿಸಿ ಸಂಕೋಚವನ್ನು ಮಾಡಿದಂತೆ ಆದೀತು.⁴ ಕ್ರಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ವಿಶ್ವಜಿತ್ಸರ್ವಮೇಧಗಳ(ನ್ನು ಮಾಡಿದವರ) ವಿಷಯ ಎಂದರೋ ಯಾವ ಬಾಧವೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ.⁵

ಸಿದ್ಧಾಂತ : ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನೊಪ್ಪುವವರು

ಕರ್ಮಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೩೩. ನ | ಅತ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಅಮೃತತ್ವಹೇತುತ್ವಾಭ್ಯಸಗಮಾತ್ | ಯತ್ ತಾವತ್ “ಆತ್ಮೇತ್ಯೇವೋಪಾಸೀತ” (೧-೪-೭) ಇತ್ಯಾರ್ಥ್ಯ “ಸ ಏವ

1. ಸರ್ವಮೇಧವೆಂಬುದು ಹತ್ತು ರಾತ್ರಿಗಳು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೩-೭-೧೦). ಇದರಲ್ಲಿ ಹತ್ತನೆಯ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು ವಿಶ್ವಜಿತ್ತು (೧೩-೭-೧೦-೨), ಸಂವತ್ಸರದವರೆಗೆ ಸೋಮಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವಿಶ್ವಜಿಡ್ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೦-೨-೫-೧೬ರಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿದೆ. ಜೈ.ಸೂ. ೪-೩-೧೦ರಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಮೂರು ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಜಿತ್ತಿನ ವಿಚಾರವಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವಸ್ವದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆಮೇಲೆ ಕರ್ಮಸಾಧನವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಯಾವಜ್ಞೇವವಿಧಿಯು ಆ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಹತ್ತುವುದಿಲ್ಲ, ಅದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಈ ಕ್ರಮದಿಂದ ಮುಷಬೇಕೆಂಬುದು ಶ್ರುತಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತೇವೆ-ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

2. ಈ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಎರಡು ಸಲವೂ ಈ ಅನುಪೂರ್ವಿಯಿಂದಲೇ ಪರಿಸಿರುವದರಿಂದ ಇದೇ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದ ಪಾಲನದಿಬೇಕೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

3. ಆಶ್ರಮಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವದಕ್ಕೆ.

4. ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರವಿರುವವನಿಗೆಲ್ಲ ಯಾವಜ್ಞೇವವಿಧಿಯು ಹತ್ತುತ್ತದೆ ; ಆದರೆ ಅವನಿಗೂ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವಿಧಿಯನ್ನೊಪ್ಪಿದರೆ ಯಾವಜ್ಞೇವವಿಧಿಯು ವಿಷಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅದನ್ನು ಸಂಕೋಚಮಾಡಿದಂತೆ ಆಗುವದು.

5. ಅದ್ದರಿಂದ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಕ್ರಮವಿಧಿಯು ನಿರವಕಾಶವಲ್ಲ ; ಸಾವಕಾಶಕ್ಕಿಂತ ನಿರವಕಾಶವು ಬಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ನೇತಿ ನೇತಿ" (೪-೫-೧೫) ಇತ್ಯೇತದಂತೇನ ಗ್ರಂಥೇನ^೧ ಉಪಸಂಹೃತಮ್ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಮ್, ತತ್ ಅಮೃತತ್ವಸಾಧನಮ್ ಇತಿ ಅಭ್ಯುಪಗತಂ ಭವತಾ | ತತ್ರ ಏತಾವದೇವ ಅಮೃತತ್ವಸಾಧನಮ್ ಅನ್ಯನಿರಪೇಕ್ಷಮ್ ಇತ್ಯೇತನ್ಮಮೃಷ್ಯತೇ | ತತ್ರ ಭವಂತಂ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ | ಕಿಮರ್ಥಮ್ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಂ ಮರ್ಷಯತಿ ಭವಾನ್ ಇತಿ ? ಶೃಣು ತತ್ರ ಕಾರಣಮ್ | ಯಥಾ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮಸ್ಯ ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತೃಪಾಯಮ್ ಅಜಾನತಃ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಿಸಾಧನಂ ಜ್ಞಾಪಯತಿ, ತಥಾ ಇಹಾಪಿ ಅಮೃತತ್ವಪ್ರತಿಪತ್ತೇಃ ಅಮೃತತ್ವಪ್ರಾಪ್ತೃಪಾಯಮ್ ಅಜಾನತಃ "ಯದೇವ ಭಗವಾನ್ ವೇದ, ತದೇವ ಮೇಬ್ರೂಹಿ" (೪-೫-೪) ಇತ್ಯೇವಮ್ ಆಕಾಂಕ್ಷಿತಮ್ ಅಮೃತತ್ವಸಾಧನಮ್ "ಏತಾವದರೇ" (೪-೫-೧೫) ಇತ್ಯೇವಮಾದೌ ವೇದೇನ ಜ್ಞಾಪ್ಯತ ಇತಿ | ಏನಂ ತರ್ಹಿ ಯಥಾ^೨ ಯಥಾಜ್ಞಾಪಿತಮ್ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿ ಸ್ವರ್ಗಸಾಧನಮ್ ಅಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ | ತಥಾ ಇಹಾಪಿ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಂ ಯಥಾ ಜ್ಞಾಪ್ಯತೇ ತಥಾ ಭೂತಮೇವ ಅಮೃತತ್ವಸಾಧನಮ್ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಮ್ ಅಭ್ಯುಪಗಮ್ಯಂತಂ ಯುಕ್ತಮ್ | ತುಲ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾತ್ ಉಭಯತ್ರ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವು ಅಮೃತತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಒಪ್ಪಿರುತ್ತೀರಿ. (ಇದರ ವಿವರ) : "ಆತ್ಮನೆಂದೇ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು" (೧-೪-೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮೊದಲಾಗಿ "ಆ ಇವನೇ ನೇತಿ ನೇತಿ (ಎಂದ ಆತ್ಮನು)" (೪-೫-೧೫) ಎಂಬಿದರವರೆಗೂ ಇರುವ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರವಾಗಿರುವ ಈ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿದೆಯಲ್ಲ, ಇದು ಅಮೃತತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧನವು ಎಂದು ನೀನು ಒಪ್ಪಿರುತ್ತೀಯಷ್ಟೆ!^೩ ಇಲ್ಲಿ ಇದಿಷ್ಟೇ ಅಮೃತತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧನವು, (ಇದಕ್ಕೆ) ಮತ್ತೊಂದರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲ ಎಂಬದನ್ನು (ನೀನು) ಸಹಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನು (ನಾನು) ಕೇಳುವದೇನೆಂದರೆ, ನೀನು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನಾದರೂ ಏಕೆ ಸಹಿಸಿರುತ್ತೀಯೆ ?

(ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿ) :- ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಕೇಳು. ಸ್ವರ್ಗಕಾಮನಾದವನಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಉಪಾಯವನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಇರುವವನಿಗೆ ಹೇಗೆ ಅಗ್ನಿ

1. ಇಲ್ಲಿರುವ 'ಯತ್' ಎಂಬುದು ಹೆಚ್ಚೆಂದು ಬಿಟ್ಟಿದೆ.

2. ಇನ್ನೊಂದು ಯಥಾಶಬ್ದವು ಇದರ ಹಿಂದೆ ಬಿಟ್ಟಿದೆ ಎಂದು ನಾವು ಅದನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತೇವೆ.

3. ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ, ಕರ್ಮವೂ ಬೇಕು, ಎನ್ನುವವನು ಎಂದು ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಹೋತ್ರವೇ ಮುಂತಾದ ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಿಸಾಧನವನ್ನು (ಶಾಸ್ತ್ರವು) ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆಯೋ, ಹಾಗೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅಮೃತತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯಲೆಳಸಿರುವವನಾಗಿ ಅಮೃತತ್ವಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಉಪಾಯವನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಇರುವವನಿಗೆ “ಭಗವಂತ (ನಾದ ನೀನು) ಯಾವದನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವೆಯೋ ಅದನ್ನೇ ನನಗೆ ಹೇಳು!” (೪-೫-೪) ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡಿರುವ ಅಮೃತತ್ವಸಾಧನವನ್ನು “ಎಲೆ, ಇಷ್ಟೇ (ಅಮೃತತ್ವಸಾಧನವು)” (೪-೫-೧೫) ಎಂಬಿದೇ ಮುಂತಾದ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವೇದವು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ.¹

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ) :- ಹೀಗಾದರೆ (ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ) ತಿಳಿಸಿದಂತೆಯೇ ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವರ್ಗಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಗೆ ಒಪ್ಪುತ್ತೀಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಸಿದೆಯೋ ಹಾಗಿರುವ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವೇ² ಅಮೃತತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೆಂದು ಒಪ್ಪುವದು ಯುಕ್ತವು. ಏಕೆಂದರೆ ಎರಡು ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ (ಶಾಸ್ತ್ರದ) ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.³

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವುಂಟಾದರೆ ಕರ್ಮಸಂನ್ಯಾಸವೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

* ೩೩೮. ಯದ್ಯೇವಂ ಕಿಂ ಸ್ಯಾತ್ ? ಸರ್ವಕರ್ಮಹೇತೂವಮರ್ಧಕತ್ವಾತ್ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವಿವ್ಯೋಧ್ಯವೇ ಕರ್ಮನಿವೃತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್ | ದಾರಾಗ್ನಿ ಸಂಬದ್ಧಾನಾಂ ತಾವತ್ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಕರ್ಮಣಾಂ ಭೇದಬುದ್ಧಿವಿಷಯ ಸಂಪ್ರದಾನಕಾರಕಸಾಧ್ಯತ್ವಮ್ | ಅನ್ಯಬುದ್ಧಿಪರಿಚ್ಛೇದ್ಯಾಂ ಹಿ ಅಗ್ನಾದಿದೇವತಾಂ ಸಂಪ್ರದಾನಕಾರಕಭೂತಾನುಸ್ತರೇಣ ನ ಹಿ ತತ್ ಕರ್ಮ ನಿವರ್ತ್ಯತೇ | ಯಯಾ ಹಿ ಸಂಪ್ರದಾನಕಾರಕಬುದ್ಧ್ಯಾ ಸಂಪ್ರದಾನಕಾರಕಂ ಕರ್ಮಸಾಧನತ್ವೇನ ಉಪದಿಶ್ಯತೇ ಸಾ ಇಹ ವಿದ್ಯಯಾ ನಿವರ್ತ್ಯತೇ

1. ಅದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಒಪ್ಪಿರುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಭಾವ. ಇಲ್ಲಿ ‘ವಿಶಾವದರೇ’ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನವು ಇಷ್ಟೇ ಎಂದರ್ಥವೇ ಹೊರತು ಕರ್ಮವು ಬೇಡ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಹಾಗೆ ಅರ್ಥಮಾಡಿದರೆ ಯಾವಜ್ಞೇನವಿಧಿಯು ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಅಶಯ.

2. ಸಂನ್ಯಾಸಸಹಿತವಾದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವೇ ಎಂದರ್ಥ; ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು “ವೃತ್ತ್ಯಾ ಯಾಥ ಭಿಕ್ಷಾಚರ್ಯಂ ಚರನ್ನಿ”, “ಪ್ರವೃಜಿಸ್ಯನ್ ವಾ”, “ವಿಜಹಾರ”-ಮುಂತಾಗಿ ಸಂನ್ಯಾಸಸಹಿತವಾಗಿಯೇ ಉಪದೇಶಿಸಿದೆ.

3. ಕರ್ಮವಾಕ್ಯವು ಹೇಗೆ ಪ್ರಮಾಣವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಜ್ಞಾನವಾಕ್ಯವೂ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ- ಎಂದರ್ಥ. ಗೀ.ಭಾ. ೨-೨೧ (ಭಾ.ಭಾ. ೪೦)ನ್ನು ನೋಡಿ.

“ಅನ್ಯೋಽಸಾವನ್ಯೋಽಕಮಸ್ತೀತಿ ನ ಸ ವೇದ” (೧-೪-೧೦), “ದೇವಾಪ್ತಂ ಪರಾದುರ್ಯೋಽಸ್ಯತ್ಪ್ರಾಪ್ತಮನೋ ದೇವಾನ್ ವೇದ” (೪-೫-೧೨), “ವೃತ್ತೋಃ ಸ ಮೃತ್ಯುಮಾವೃತ್ತೀತಿ ಯ ಇಹ ನಾನೇವ ಪಶ್ಯತಿ” (೪-೪-೧೦), “ಏಕಧೈವಾನುದೃಷ್ಟವ್ಯಮ್” (೪-೪-೨೦), “ಸರ್ವಮಾತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯತಿ” (೪-೪-೨೩) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಭ್ಯಃ । ನ ಚ ದೇಶಕಾಲನಿಮಿತ್ತಾದ್ಯಪೇಕ್ಷತ್ವಮ್ । ವ್ಯವಸ್ಥಿತಾಽಽತ್ಮನಸ್ತು ವಿಷಯತ್ವಾತ್ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಸ್ಯ । ಕ್ರಿಯಾಯಾಸ್ತು ಪುರುಷತನ್ತ್ರತ್ವಾತ್ ಸ್ಯಾದ್ ದೇಶಕಾಲನಿಮಿತ್ತಾದ್ಯಪೇಕ್ಷತ್ವಮ್ । ಜ್ಞಾನಂ ತು ವಸ್ತುತನ್ತ್ರತ್ವಾತ್ ನ ದೇಶಕಾಲನಿಮಿತ್ತಾದ್ಯಪೇಕ್ಷಶ್ಚೇ । ಯಥಾ ‘ಅಗ್ನಿ ರುಕ್ಷಃ ಆಕಾಶೋಽಮೂರ್ತಃ’ ಇತಿ । ತಥಾ ಆತ್ಮವಿಜ್ಞಾನಮಪಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಪ್ರಶ್ನೆ):- ಹೀಗೆಂದಾದರೆ ಏನಾಗುವದು ?

(ಉತ್ತರ) - ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವು ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾಗಿರುವದನ್ನೆಲ್ಲ ನಾಶ ಪಡಿಸುವದರಿಂದ ವಿದ್ಯೆಯು ಉಂಟಾದರೆ ಕರ್ಮನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುವದು. ಏಕೆಂದರೆ ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಹೆಂಡತಿ, ಅಗ್ನಿ-ಇವುಗಳ ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿ ಕರ್ಮಗಳು, ಭೇದಬುದ್ಧಿಗ ವಿಸಯವಾದ ಸಂಪ್ರದಾನಕಾರಕದಿಂದ ಆಗತಕ್ಕವುಗಳು. ಮತ್ತೊಂದು ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೇ ತಿಳಿದುಬರುವ ಅಗ್ನಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಸಂಪ್ರದಾನಕಾರಕವಾಗಿರುವ ದೇವತೆಯಿಲ್ಲದೆ ಆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಯಾವ ಸಂಪ್ರದಾನಕಾರಕಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಸಂಪ್ರದಾನಕಾರಕವಾದ (ದೇವತೆಯು) ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೆಂದು (ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ) ಉಪದಿಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆಯೋ ಅದು ಇಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ತೊಲಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.¹ “(ಈ ದೇವತೆಯು) ಬೇರೆ, ನಾನು ಬೇರೆಯಾಗಿರುವೆನು ಎಂದು (ಯಾವನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾನೋ) ಅವನು ಅರಿಯನು” (೧-೪-೧೦), “ಯಾವನು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ತನಗಿಂತ ಬೇರೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವನೋ ಅವನನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಹೊರದೂಡುವರು” (೪-೫-೧೨), “ಯಾವನು ಇಲ್ಲಿ ನಾನಾ ಇರುವಂತೆ ಕಾಣುವನೋ, ಅವನು ಸಾವಿನಮೇಲೆ ಸಾವನ್ನು ಪಡೆಯುವನು” (೪-೪-೧೦), “ಒಂದೇ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಅನುದರ್ಶನಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು” (೪-೪-೨೦), “ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಆತ್ಮನೆಂದು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ” (೪-೪-೨೩)-ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ (ಹೀಗೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ).

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ದೇಶ, ಕಾಲ, ನಿಮಿತ್ತ- ಮುಂತಾದವುಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿರುವದೇ ಇಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ (ಅದಕ್ಕೆ) ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಆತ್ಮವಸ್ತುವೇ

¹. ಆಪ್ತರಿಂದ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾದಮೇಲೆ ಕರ್ಮವಿರುವಹಾಗಿಲ್ಲ.

ವಿಷಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿಯೆಯೋ ಎಂದರೆ ಪುರುಷತಂತ್ರವಾಗಿರುವದರಿಂದ ದೇಶಕಾಲನಿಮಿತ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಬಯಸುತ್ತದೆ ; ಜ್ಞಾನವೋ ವಸ್ತುತಂತ್ರವಾಗಿರುವದರಿಂದ ದೇಶಕಾಲನಿಮಿತ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಬಯಸುವದಿಲ್ಲ.¹ ಉದಾಹರಣೆಗೆ 'ಬೆಂಕಿಯು ಬಿಸಿ', 'ಆಕಾಶವು ಅಮೂರ್ತವು'- ಎಂಬ (ಜ್ಞಾನವು ಹೇಗೆ ದೇಶಕಾಲಾದಿಗಳನ್ನು ಬಯಸುವದಿಲ್ಲವೋ) ಆತ್ಮವಿಜ್ಞಾನವೂ ಹಾಗೆಯೇ (ಬಯಸುವದಿಲ್ಲ).²

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನೋಪದೇಶವು ಕರ್ಮವಿಧಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೩೯ ನನು ಏವಂ ಸತಿ ಪ್ರಮಾಣಭೂತಸ್ಯ ಕರ್ಮವಿಧೇರ್ನಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾತ್ | ನ ಚ ತುಲ್ಯಪ್ರಮಾಣಯೋಃ ಇತರೇತರನಿರೋಧೋ ಯುಕ್ತಃ | ನ | ಸ್ವಾಭಾವಿಕಭೇದಬುದ್ಧಿಮಾತ್ರನಿರೋಧಕತ್ವಾತ್ | ನ ಹಿ ವಿಧ್ಯಂತರನಿರೋಧಕಮ್ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಭೇದಬುದ್ಧಿಮಾತ್ರಂ ನಿರುಣದ್ಧಿ | ತಥಾಪಿ ಹೇತ್ವಪಹಾರಾತ್ ಕರ್ಮಾನುಪಪತ್ತೇಃ ವಿಧಿನಿರೋಧ ಏವ ಸ್ಯಾತ್ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಕಾಮಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್ ಕಾಮ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿನಿರೋಧವತ್ ಆದೋಷಾತ್ | ಯಥಾ "ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತ್" (?) ಇತಿ ಸ್ವರ್ಗಸಾಧನೇ ಯಾಗೇ ಪ್ರವೃತ್ತಸ್ಯ ಕಾಮಪ್ರತಿಷೇಧವಿಧೇಃ ಕಾಮೇ ವಿಕತೇ ಕಾಮ್ಯಯಾಗಾನುಷ್ಠಾನಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ನಿರುದ್ಯತೇ | ನ ಚ ಏತಾವತಾ ಕಾಮ್ಯವಿಧಿರ್ನಿರುದ್ಧೋ ಭವತಿ | ಕಾಮಪ್ರತಿಷೇಧವಿಧಿನಾ ಕಾಮ್ಯವಿಧೇಃ ಅನರ್ಧಕತ್ವಜ್ಞಾನಾತ್ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತೇಃ ನಿರುದ್ಧ ಏವ ಸ್ಯಾತ್ ಇತಿ ಚೇತ್ | ಭವತ್ವೇವ ಏವಂ ಕಾಮವಿಧಿನಿರೋಧೋಽಪಿ ಯಥಾ ಕಾಮಪ್ರತಿಷೇಧೇ ಕಾಮ್ಯವಿಧೇಸ್ತಥಾ |³ ಏವಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ ಇತಿ ಚೇತ್ | ಅನನುಷ್ಠೇಯತ್ವೇ ಅನುಷ್ಠಾತುರಭಾವಾತ್ ಅನುಷ್ಠಾನವಿಧ್ಯಾನರ್ಧಕತ್ವಾತ್ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವ ಕರ್ಮವಿಧೀನಾಮ್ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಪ್ರಾಕ್ ಆತ್ಮ

1. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ದೇಶಕಾಲಾದಿವಿಭಾಗವು ಬೇಕಲ್ಲ - ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ ವಾಕ್ಯವಿದೆಂದು ಅ|| ಬೀ|| ಯಲ್ಲಿದೆ. ಜ್ಞಾನವು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಇದ್ದೇ ಇರುವದರಿಂದಲೂ ಭೇದಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತೊಲಗಿಸಿಯೇ ಅದು ತೋರಿಕೊಳ್ಳುವದರಿಂದಲೂ ಜ್ಞಾನವು ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನೊಪ್ಪಿದರೆ ಸಂನ್ಯಾಸವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವನೆಂದು ನಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

2. ಯಾವಾಗಲೂ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ.

3. ಈ ಪಾರವೇ ಸರಳವಾಗಿ ಅನ್ವಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಜ್ಞಾನಾತ್ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯುಪಪತ್ತೇಃ । ಸ್ವಾಭಾವಿಕಸ್ಯ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಭೇದ
ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪ್ರಾಕ್ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಾತ್ ಕರ್ಮಹೇತುತ್ವಮ್ ಉಪಪದ್ಯತ ವನ ।
ಯಥಾ ಕಾಮವಿಷಯೇ ದೋಷವಿಜ್ಞಾನೋಪ್ಪತ್ತೇಃ ಪ್ರಾಕ್ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮ
ಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುತ್ವಂ ಸ್ಯಾದೇವ ಸ್ವರ್ಗಾದೀಚ್ಛಾಯಾಃ ಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ಯಾಃ, ತದ್ವತ್ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಅಕ್ಷೇಪ) :- ಹೀಗೆ ಆದರೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವ ಕರ್ಮವಿಧಿಗೆ ಅಡ್ಡಿ
ಯಾಗುತ್ತದೆ. ಸಮಾನವಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವ (ಈ ಎರಡೂ) ಒಂದ
ಕ್ಕೊಂದು ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವದು ಸರಿಯಲ್ಲವಲ್ಲವೆ ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ (ಜ್ಞಾನವು) ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ
ರುವ^೨ ಭೇದಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಪ್ಪಿಸುತ್ತದೆ. (ಇದರ ವಿವರ) : ಆತ್ಮ
ಜ್ಞಾನವು ಮತ್ತೊಂದು ವಿಧಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಮಾಡುವದಿಲ್ಲ, ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುವ
ಭೇದಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ತಪ್ಪಿಸುತ್ತದೆ.

(ಅಕ್ಷೇಪ) :- ಹೀಗಾದರೂ ಹೇತುವನ್ನೇ^೩ ತೆಗೆದುಹಾಕುವದರಿಂದ
ಕರ್ಮವು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ (ಕರ್ಮ)ವಿಧಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯೇ ಆಗುವದಲ್ಲ !

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕಾಮವನ್ನು ಸಲ್ಲದೆನ್ನುವದರಿಂದ
ಕಾಮ್ಯ(ಕರ್ಮ)ದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವಂತೆಯೇ (ಇದೂ ಆಗಿರುವದ
ರಿಂದ ಯಾವ) ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲ (ಇವರ ವಿವರ) : “ಸ್ವರ್ಗಕಾಮನಾದ
ವನು ಯಾಗಮಾಡಬೇಕು^೪ ಎಂದು ಹೇಳಿದ (ವಿಧಿಯಂತೆ) ಸ್ವರ್ಗಸಾಧನವಾದ
ಯಾಗದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವನಿಗೆ ಕಾಮವು ಸಲ್ಲದೆನ್ನುವ ವಿಧಿಯಿಂದ ಕಾಮವು
ಹೋಗಲು ಕಾಮ್ಯಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ನಿಂತುಹೋಗುತ್ತದೆ.
ಆದರೆ ಇಷ್ಟುಮಾತ್ರದಿಂದ ಕಾಮ್ಯವಿಧಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವದಿಲ್ಲ.^೫

1. ಕರ್ಮವಾಕ್ಯ, ಜ್ಞಾನವಾಕ್ಯ- ಎರಡಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿರುವಂತೆ ಅರ್ಥಮಾಡ
ಬೇಕೇ ಹೊರತು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡಬಾರದು ಎಂದು ಭಾವ.

2. ಭೇದಬುದ್ಧಿಯು ಅಜ್ಞಾನಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ, ಜ್ಞಾನವು
ಬಂದರೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

3. ಭೇದಬುದ್ಧಿಯನ್ನೇ ಎಂದರ್ಥ. ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಹ ಭೇದಬುದ್ಧಿಯನ್ನು
ತಪ್ಪಿಸುವ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವು ಕರ್ಮವಿಧಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವೇ ಆಗುವದಲ್ಲ ! ಎಂದು ಅಕ್ಷೇಪ.

4. ಇದು ಯಾವಮೊಂದು ಗೊತ್ತಾದ ವಾಕ್ಯವಲ್ಲ; ಸ್ವರ್ಗಕಾಮನು ಮಾಡಬೇಕು
ಎಂದು ವಿಧಿಸಿದ ಯಾಗಸಾಮಾನ್ಯದ ವಿಧಿಯನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

5. ಏಕೆಂದರೆ ಕಾಮಿಗಳು ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಲೇ ಇರುವರು ;
ಭಾಂ. ಭಾ. ೨-೨೩-೧ನ್ನು ನೋಡಿ.

(ಅಕ್ಷೇಪ):- ಕಾಮುವು ಸಲ್ಲದೊಂದು (ಹೇಳುವ) ವಿಧಿಯಿಂದ ಕಾಮ್ಯ ವಿಧಿಯು ಅನರ್ಥಕರವೆಂದು ತಿಳಿಯುವದರಿಂದ (ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮದಲ್ಲಿ) ಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಂಟಾಗಲಾರದಾದ್ದರಿಂದ (ಆ ಕಾಮ್ಯವಿಧಿಗೆ) ಅಡ್ಡಿಯೇ ಆಗುವದಲ್ಲ !¹

(ಪರಿಹಾರ):- ಹಾಗಾದರೆ (ಪ್ರಕೃತಜ್ಞಾನವಾಕ್ಯದಿಂದ) ಕರ್ಮವಿಧಿಗೂ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಲಿ, ಕಾಮುವು ಸಲ್ಲದೊಂದು ಕಾಮ್ಯವಿಧಿಗ (ಅಡ್ಡಿ) ಹೇಗೆ (ಆಗುವದೋ) ಹಾಗೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಆಗಬಹುದಾಗಿದೆ²

(ಅಕ್ಷೇಪ):- ಹಾಗಾದರೆ (ವಿಧಿಗಳಿಗೆ) ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೇ ಇಲ್ಲವಾಗುವದಲ್ಲ ! (ಇದರ ವಿವರ). ಅನುಷ್ಠೇಯವಲ್ಲವೆಂದಾಗಲು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡುವವನೇ ಇಲ್ಲವಾಗುವದರಿಂದ ಅನುಷ್ಠಾನ(ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ) ವಿಧಿಯು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವದರಿಂದ ಕರ್ಮವಿಧಿಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೇ (ಆಗುವದಲ್ಲ) !³

(ಪರಿಹಾರ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮವಿಜ್ಞಾನವಾಗುವದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಂಟಾಗಬಹುದಾಗಿದೆ. (ಇದರ ವಿವರ):- ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಶಲಗಳು ಜೇರೆಜೇರೆ (ಇವೆ) ಎಂಬ ಅರಿವು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಾಗುವದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಹೇರುವಾಗಿರಲೇಬಹುದು. ಹೇಗೆ ಕಾಮವಿಷಯದಲ್ಲಿ(ಕಾಮುವು) ದೋಷವೆಂಬ ಅರಿವು ಉಂಟಾಗುವ ಮುಂಚೆ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವದಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳ ಇಚ್ಛೆಯು ಕಾರಣವಾಗಿಯೇ ಇರುವದೋ, ಹಾಗೆಯೇ (ಇಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು)⁴

1. ಕಾಮುವು ಅನರ್ಥಕರವೆಂಬುದು 'ಕಾಮಾತ್ಮನಾಗಿರುವದು 'ಪ್ರಶಸ್ತವಲ್ಲ' ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರೀಪದೇಶದಿಂದ ತಿಳಿಯಬರಬಹುದು - ಎಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ ಶಾಸ್ತ್ರೀಪದೇಶದಿಂದ ಕಾಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನಿಗೆ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವು ಬೇಕಾಗುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಧಿಯು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವದು ಎಂದಾದರೂ ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು.

2. ನೀವು ಕಾಮ್ಯವಿಧಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪುವಂತೆ ನಾವೂ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿದೇವೆ; ವಿಧಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ ದೋಷವು ಇಲ್ಲರಿಗೂ ಸಮವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

3. ವಿಧಿಗೆ ಸರ್ವಧಾ ಅಡ್ಡಿಯಾಯಿತು ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅಕ್ಷೇಪವಿದು.

4. ವಿಧಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ ಎಂಬುದು ಎರಡು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಇಷ್ಟರಿಂದಲೇ ವಿಧಿಯು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. ಕಾಮವಿಲ್ಲದವನಿಗೂ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವುಂಟೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ ಜ್ಞಾನಿಗೂ ನಿತ್ಯಕರ್ಮವುಂಟೆಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ - ಎಂಬುದು ಸಮಾನವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

ಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸುವದರಿಂದ ವೇದವು ಅನರ್ಥಕರವಾಗುವದಿಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೪೦. ತಥಾ ಸತಿ ಅನರ್ಥಾರ್ಥೋ ವೇದಃ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಅರ್ಥಾನರ್ಥಯೋಃ ಅಭಿಪ್ರಾಯತನ್ತ್ರತ್ವಾತ್ | ಮೋಕ್ಷಮೇಕಂ ವರ್ಜಯಿತ್ವಾ ಅನ್ಯಸ್ಯ ಅವಿದ್ಯಾವಿಷಯತ್ವಾತ್ | ಪುರುಷಾಭಿಪ್ರಾಯತನ್ತ್ರಾ ಹಿ ಅರ್ಥಾನರ್ಥಾಃ | ಮರಣಾದಿಕಾಮ್ಯೇಷ್ಟಿದರ್ಶನಾತ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಅಕ್ಷೇಪ):- ಹಾಗಾದರೆ ವೇದವು ಅನರ್ಥವೆಂಬ ಫಲಕ್ಕಾಗಿಯೇ (ಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದೆ ಎಂದು)ಗುವದಲ್ಲ) !¹

(ಪರಿಹಾರ). - ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅರ್ಥವೂ ಅನರ್ಥವೂ (ಅವರವರ) ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುತ್ತವೆ² ; ಮೋಕ್ಷವೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮಿಕ್ಕದ್ದೆಲ್ಲ ಅವಿದ್ಯಾವಿಷಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.³ ಅರ್ಥಾನರ್ಥಗಳು ಮನುಷ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ವಶವಾಗಿರುತ್ತವೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಮರಣವೇ ಮುಂತಾದ ಕಾಮ್ಯೇಷ್ಟಿಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.⁴

1. ಅಜ್ಞಾನದಲ್ಲಾಗುವ ಫಲಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸಿದರೆ ವೇದವು ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಸಾಧನವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಿಲ್ಲವೆಂದಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಬರುವದಲ್ಲ! - ಎಂದು ಅಕ್ಷೇಪ.

2. ಯಾವನಿಗೆ ಯಾವದು ಬೇಕೋ ಅದು ಅರ್ಥವು, ಯಾವದು ಬೇಡವೋ ಅದು ಅನರ್ಥವು; ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾನುಗಳೂ ಅರ್ಥವೆಂದಾಗಬಹುದು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

3. ಹಾಗಾದರೆ ಮೋಕ್ಷವು ಅಭಿಪ್ರಾಯತಂತ್ರವೇ, ನಿಜವಾಗಿಲ್ಲವೇ? - ಎಂಬ ಅಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಿದು. ಅವಿದ್ಯಾದಶೆಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಾದಿಗಳು ಪುರುಷಾರ್ಥ, ವಿವಿಧ ದಶೆಯಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷವೊಂದೇ ಪುರುಷಾರ್ಥವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ.

4. ಮಹಾಶ್ರಸ್ಥಾನದಿಂದ ಮರಣವನ್ನು ಹೊಂದುವದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಇಷ್ಟಿಯನ್ನು ಧರ್ಮರಾಯನು ಮಾಡಿದನೆಂದು ಭಾರತದಲ್ಲಿದೆ ಎಂದು ಅ|| ಟೀ||. ಇಲ್ಲಿ 'ಮಾರಣಾದಿ' ಎಂಬ ಪಾರವಿದ್ದರೆ ಅಭಿಚಾರಿಕಕರ್ಮವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿದ್ದರಿಂದ ವೇದಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ನಿತ್ಯಕರ್ಮವಿಧಿಗೂ ಆಗಬಹುದು; ಈ ಎರಡು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪುರುಷಾಭಿಪ್ರಾಯತಂತ್ರವಾಗಿಯೇ ಅರ್ಥಾನರ್ಥಗಳು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿರುವವು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು. ಮೀಮಾಂಸದಲ್ಲಿ ಶ್ಲೋಕವಿಧಿಯ ವಿಚಾರವನ್ನು ನೋಡಿರಿ. ಛಾಂ.ಭಾ. ೨-೩-೧೨ಲ್ಲಿ ಅಭಿಚಾರಿಕರ್ಮದ ಕ್ರಸ್ತಾಪವಿದೆ.

ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಸಿದ್ಧಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೪೧. ತಸ್ಮಾತ್ ಯಾವತ್ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿಧೇರಾಭಿಮುಖ್ಯಂ ತಾವ ದೇವ ಕರ್ಮವಿಧಯಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ನ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಸಹಭಾವಿತ್ವಂ ಕರ್ಮಣಾಮ್ ಇತ್ಯತಃ ಸಿದ್ಧಮ್ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಮೇವ ಅಮೃತತ ಸಾಧನಮ್ “ಏತವದರೇ ಖಲ್ವಮೃತತ್ವಮ್” (೪-೫-೧೫) ಇತಿ | ಕರ್ಮನಿರಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ | ಆತೋ ವಿದುಷಸ್ತಾವತ್ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಂ ಸಿದ್ಧಂ ಸಂಪ್ರದಾನಾದಿಕರ್ಮಕಾರಕಜಾತ್ಯಾದಿಶೂನ್ಯಾವಿಕ್ರಿಯಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮದೃಢಪ್ರತಿಪತ್ತಿನಾತ್ರೇಣ ವಚನಮನ್ತರೇಣಾಪಿ ಉಕ್ತನ್ಯಾಯತಃ | ತಥಾ ಚ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮೇತತ್ “ಯೇಷಾಂ ನೋಽಯಮಾತ್ಮಾಯಾಂ ಲೋಕಃ” (೪-೪-೨೨) ಇತಿ ಹೇತುವಚನೇನ ಪೂರ್ವೇ ವಿದ್ವಾಂಸಃ ಪ್ರಜಾಮಕಾಮಯಮಾನಾ ಪುಣ್ಯಪ್ರೀತಿ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಂ ವಿದುಷಾಮ್ ಆತ್ಮಲೋಕಾವಬೋಧಾದೇವ | ತಥಾ¹ ವಿವಿಧಿಷೋರಪಿ ಸಿದ್ಧಂ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಮ್ | “ಏತಮೇವಾಂತಾಂತಾನಂ ಲೋಕಮಿಚ್ಛಂತಃ ಪ್ರವ್ರಜಂತಿ” (೪-೪-೨೨) ಇತಿ ವಚನಾತ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿಧಿಯು² ನಮ್ಮೆದುರಿಗೆ ಬರುವವರೆಗೇ ಕರ್ಮವಿಧಿಗಳು (ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತವೆ). ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದೊಡನೆ ಕರ್ಮಗಳು ಇರಲಾರವಾದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವೇ ಅಮೃತತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧನವು ಎಂದು ‘ಎಲೆ, ಇಷ್ಟೇ ಅಮೃತತ್ವವು’ (೪-೫-೧೫) ಎಂಬ (ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ) ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕರ್ಮದ ಅವೇಕ್ಷೆಯೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಸಂಪ್ರದಾನವೇ ಮುಂತಾದ ಕರ್ಮಕಾರಕಗಳೂ ಜಾತಿಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳೂ³ ಇಲ್ಲದ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮನ ದೃಢಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಯಾವ ವಚನವೂ ಇಲ್ಲದೆಯೇ- ಈ (ಮೇಲೆ) ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯದಿಂದ⁴ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವಂತೂ ಸಿದ್ಧ

1. ಇದರ ಮುಂದಿನ ಚಶಬ್ದವು ಬೇಕಿಲ್ಲವೆಂದು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಿದೆ.
2. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನೋಪದೇಶಕವಾಕ್ಯವು ಎಂದರ್ಥ.
3. ಜಾತಿ, ವಯಸ್ಸು, ಅವಸ್ಥೆ - ಮುಂತಾದವುಗಳೂ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಬೇಕು; ಅವು ಯಾವವೂ ಪರಮಾರ್ಥಾತ್ಮನಲ್ಲಿಲ್ಲ.
4. ಜ್ಞಾನವು ಕರ್ಮಹೇತುವಾದ ಕಾರಕಾದಿಗಳನ್ನು ಬಾಧಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಶಾಂತ್ಯಾದಿವಚನದಿಂದ ಎಂಬ ಟೀಕೆ ಅಷ್ಟು ಸಮಂಜಸವಲ್ಲವೆಂದು ನಮಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

ವಾಯಿತು^೧. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ “ಯಾವ ನಮಗೆ ಇವನೇ ಆತ್ಮನೋ ಇವನೇ ಲೋಕವೋ” (೪-೪-೨೨) ಎಂಬ ಹೇತುವಚನದಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಪ್ರಜೆಯನ್ನು ಕಾಮಿಸದೆ ವ್ಯುತ್ಥಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದರು- ಎಂದು ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಆತ್ಮಲೋಕದ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಈ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ^೨. ಇದರಂತೆ ವಿವಿಧವಿಧದ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು, ಏಕೆಂದರೆ “ಈ ಆತ್ಮನೆಂಬ ಲೋಕವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವವರು ಪ್ರವ್ರಜನಮಾಡುತ್ತಾರೆ” (೪-೪-೨೨) ಎಂಬ ವಚನವಿದೆ^೩.

ಕರ್ಮಗಳ ವಿವಿಧೋಗ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೪೨. ಕರ್ಮಣಾಂ ಚ ಅವಿದ್ವದ್ವಿಷಯತ್ವಮ್ ಅವೋಚಾಮು ಅವಿದ್ಯಾವಿಷಯೇ ಚ ಉತ್ಪತ್ತೌಪ್ಪ್ರವಿಕಾರಸಂಸ್ಕಾರಾರ್ಥಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಇತ್ಯತಃ ಆತ್ಮಸಂಸ್ಕಾರದ್ವಾರೇಣ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಸಾಧನತ್ವಮಪಿ ಕರ್ಮಣಾಮ್ ಅವೋಚಾಮು ಯಜ್ಞಾದಿಭಿರ್ವಿವಿಧಿಸನ್ತಿ ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಕರ್ಮಗಳು ಅಜ್ಞರ ವಿಷಯವೆಂದು- ಅವಿದ್ಯೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಅಪ್ಪಿ, ವಿಕಾರ, ಸಂಸ್ಕಾರ- (ಇವುಗಳನ್ನುಂಟು)ಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳು ಬೇಕಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಅವು) ಅಜ್ಞರ ವಿಷಯವೆಂದು- ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುತ್ತೇವೆ^೪

1. ವಚನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಜ್ಞಾನಸ್ವಭಾವವೇ ಕರ್ಮವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ದಿಂದಲೂ ಕರ್ಮನಿರಸೇಕ್ಷಣಾಗಿ ಜ್ಞಾನವು ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವದಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ. ವಿದ್ವತ್ಸಂನ್ಯಾಸದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಈಗಿನವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಿದೆ.

2. ಆದ್ದರಿಂದ ವಚನವೂ ಉಕ್ತನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ಬಲಪಡಿಸಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

3. ಆತ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಶ್ರಯಸ್ತಿಸುವವರು ಪ್ರವ್ರಜನಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥ; ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸ್ವತಃಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವು ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗೆ ಸಾಧನವೆಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿದೆ. ಇತರಲೋಕಗಳನ್ನು ಬಯಸುವವರು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಪ್ರಜಾದ್ಯರ್ಥವಾದ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಅವರು ಬಿಡುವರೆಂಬುದು ಯುಕ್ತವೂ ಆಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. ವಿವಿಧಾಸಂನ್ಯಾಸದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪೀಠಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿ.

4. ೨-೨-೧ (ಭಾ. ಭಾ ೨೧, ೨೨, ೨೪) ಇವನ್ನು ನೋಡಿ

ಅತ್ಮಸಂಸ್ಕಾರದ ಮೂಲಕ¹ ಕರ್ಮಗಳು ಅತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂದೂ “ಯಜ್ಞನೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲೆಳಸುತ್ತಾರೆ” ಎಂಬ (ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ) ಹೇಳಿರುತ್ತೇವೆ².

ಅತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವು ಪ್ರಶಸ್ತಸಾಧನ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೪೩. ಅಥ ಏನಂ ಸತಿ ಅವಿದ್ವದ್ವಿಷಯಾಣಾಮ್ ಆಶ್ರಮಕರ್ಮಣಾಂ ಬಲಾಬಲವಿಚಾರಣಾಯಾಮ್ ಅತ್ಮಜ್ಞಾನೋತ್ಪಾದನಂ ಪ್ರತಿ ಯಮಪ್ರಧಾನಾನಾಮ್ ಅನಾನಿತ್ವಾದೀನಾಂ ಮಾನಸಾನಾಂ ಚ ಧ್ಯಾನಜ್ಞಾನವೈರಾಗ್ಯಾದೀನಾಂ ಸಂನಿವತ್ಯೋಪಕಾರಕತ್ವಮ್ | ಹಿಂಸಾರಾಗದ್ವೇಷಾದಿಬಾಹುಲ್ಯಾತ್ ಬಹುಕ್ಲಿಷ್ಟಕರ್ಮವಿಮುಕ್ತಿತಾ ಇತರೇ ಇತ್ಯತಃ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಂ ಮುಮುಕ್ಷುಣಾಂ ಪ್ರಶಂಸನ್ತಿ | “ತ್ಯಾಗ ಏವ ಹಿ ಸರ್ವೇಷಾಮುಕ್ತಾನಾಮಪಿ ಕರ್ಮಣಾಮ್ | ವೈರಾಗ್ಯಂ ಪುನರೇತಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಪರಮೋಽವಧಿಃ ||” (?), “ಕಿಂ ತೇ ಧನೇನ ಕಿಮು ಬನ್ಧಭಿಃ | ಕಿಂ ತೇ ದಾರೈರ್ಬಾಹ್ಯಹೃಣ ಯೋ ಮರಿಷ್ಯಸಿ || ಆತ್ಮಾನಮನ್ವಿಚ್ಛ ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟಂ | ಪಿತಾಮಹಾಸ್ತೇ ಕ್ವ ಗತಾಃ ಪಿತಾ ಚ ||” (ಮೋ. ಧ. ೧೭೫-೩೮, ೨೭೭-೩೮)³ | ಏನಂ ಸಾಂಖ್ಯಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಚ ಸಂನ್ಯಾಸೋ ಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನ ಉಚ್ಯತೇ | ಕಾಮಪ್ರವೃತ್ತೈರ್ಭಾವಾಚ್ಚ | ಕಾಮಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ಹಿ ಜ್ಞಾನಪ್ರತಿಕೂಲತಾ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ | ತಸ್ಮಾತ್ ನಿರಕ್ರಮ್ಯ ಮುಮುಕ್ಷೋಃ ವಿನಾಃಪಿ ಜ್ಞಾನೇನ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದೇವ ಪ್ರವ್ರಜೇತ್” (ಜಾ. ೪) ಇತ್ಯಾದ್ಯುಪಪನ್ನಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞರ ವಿಷಯವಾದ ಆಶ್ರಮಕರ್ಮಗಳ ಬಲಾಬಲಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಿಸುವಲ್ಲಿ, ಅತ್ಮಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವದಕ್ಕೆ ಯಮಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವ ಅನಾನಿತ್ವಾದಿಗಳೂ ಮಾನಸವಾದ ಧ್ಯಾನ

1. ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಮೂಲಕ ಎಂದರ್ಥ, ೩ ೩-೧ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೬)ನ್ನು ನೋಡಿ.

2. ೪-೪-೨೨ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೦೬)ರಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಜ್ಞಾನವೆಲ್ಲವೂ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಮೂಲಕ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಹೇತುವೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದೆ.

3. ಅಚ್ಚಿನ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆ ವಾರವಿದೆ; “ಕಿಂ ತೇ ಧನೈರ್ಬಾನ್ಧವೈರ್ವಾಽಪಿ ಕಿಂ ತೇ ||”

ಜ್ಞಾನ, ವೈರಾಗ್ಯ - ಮುಂತಾದವುಗಳೂ ಸಮಾಸವಾಗಿ ಉಪಕಾರಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ; ಹಿಂಸೆ, ರಾಗ, ದ್ವೇಷ - ಮುಂತಾದವುಗಳು ಬಹಳವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಮಿಕ್ಕ (ಆಶ್ರಮಗಳು) ಬಹಳ ಕ್ಲಿಷ್ಟಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಮಿಶ್ರಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ- ಎಂಬೀ ಕಾರಣದಿಂದ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗೆ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವನ್ನೇ ಹೊಗಳುತ್ತಾರೆ. “(ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಬಿಡುವದೆಂಬ ವೈರಾಗ್ಯವೇ ಈ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ತೀರ ಕೊನೆಯ ಅವಧಿಯು” (?), “ಎಲೆ, (ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ) ಸಾಯಲಿರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೆ, ನಿನಗೆ ಧನದಿಂದಾಗಬೇಕಾದದ್ದೇನು? ಬಾಂಧವರಿಂದಾಗಬೇಕಾದದ್ದೇನು? ಹೆಂಡತಿಯಿಂದಾಗಬೇಕಾದದ್ದೇನು? ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕಿರುವ ಆತ್ಮನನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊ, ನಿನ್ನ ಅಜ್ಜಂದಿರೂ ತಂದೆಯೂ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಹೋದರು? (ಯೋಚನೆಮಾಡು) !” (ನೋ. ಧ. ೧೭೫-೨೮ ೨೭೭-೨೮) ಹೀಗೆಯೇ ಸಾಂಖ್ಯಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಂನ್ಯಾಸವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಸಮಾವಮಗಿರುವದಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಕಾಮಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದಲೂ (ಈ ಆಶ್ರಮವು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಾಧನವು). ಕಾಮಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವೆಂಬುದು ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಷ್ಟೆ? ಆದ್ದರಿಂದ ವಿರಕ್ತನಾದ ಮುಮುಕ್ಷುವಿಗೆ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ (ಸಂನ್ಯಾಸವು) “ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದಲೇ ಪ್ರವ್ರಜನಮಾಡಬೇಕು” (ಜಾ. ೪) ಮುಂತಾದ (ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ) ಹೊಂದುತ್ತದೆ.

1. ಇಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ ಎಂಬ ಮಾತು ಮೂಲದಲ್ಲಿಯೇ ಇಲ್ಲವೋ ಹೇಳುವದಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಇದ್ದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ವಿಚಾರ ಎಂದೇ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು; ಏಕೆಂದರೆ ಅಮಾನಿತ್ವಾದಿಗಳೆಂಬ ಜ್ಞಾನಸಾಧನಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಹೇಳಿದೆ. ‘ಮಾನಸ’ ಎಂಬುದು ಎಲ್ಲ ಸಾಧನಗಳಿಗೂ ವಿಶೇಷಣವೇ, ಏಕೆಂದರೆ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗೆ ನಿಯಮಪ್ರಧಾನವಾದ ಕಾಯಿಕ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ತೈ ಭಾ. ೧-೧೧ (ಭಾ. ಭಾ ೮೨, ೮೫)ನ್ನೂ ಅದರ ಅನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನೂ ನೋಡಿರಿ. ಐ. ಅವ. ಭಾ. ೧೮೨ಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ಹೇಳಿದೆ.

2. ‘ಪಾಪಮಿಶ್ರಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು || ೮ ||; ಅವಿದ್ಯಾದಿಕ್ಲೇಶಮಿಶ್ರಿತ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತವೆ ಎಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದೆಂತ ತೋರುತ್ತದೆ. ಯೋ. ಸೂ. ೪-೨೦ ನೋಡಿ.

3. ಯೋಗ. ಸೂ. ೧-೧೫, ೧೬ ಇವುಗಳ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿರಿ. ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ಮ ತ್ಯಾಗವನ್ನು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಂತರಂಗಸಾಧನವಾಗಿ ಸಾಂಖ್ಯಾದಿಗಳೂ ಹೇಳಿದಾರೆ ಎಂಬುದಿಷ್ಟಕ್ಕೇ ಇದನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದೆ. ಪರಮಾರ್ಥಸಂನ್ಯಾಸವು ಅವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಭಾಂ. ಭಾ. ೨-೨೩-೧ನ್ನು ನೋಡಿ.

ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವು ಅನಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೇ ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೪೪. ನನು ಸಾವಕಾಶತ್ವಾತ್ ಅನಧಿಕೃತವಿಷಯಮೇತತ್ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಯಾವಜ್ಜೀವಶ್ರುತ್ಯುಪರೋಧಾತ್ | ನೈಷ ದೋಷಃ | ನಿತರಾಂ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾತ್ ಯಾವಜ್ಜೀವಶ್ರುತೀನಾಮ್ | ಅವಿಸ್ತೃತ್ಯಾಮಿಕರ್ತವ್ಯತಾಂ ಹಿ ಅನೋಚಾಮ ಸರ್ವಕರ್ಮಣಾಮ್ | ನ ತು ನಿರವೇಕ್ಷಮೇವ ಜೀವನನಿಮಿತ್ತಮೇವ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಕರ್ಮ | ಪ್ರಾಯೇಣ ಹಿ ಪುರುಷಾಃ ಕಾಮಬಹುಲಾಃ | ಕಾಮಶ್ಚ ಅನೇಕವಿಷಯಃ, ಅನೇಕ ಕರ್ಮಸಾಧನಸಾಧ್ಯಶ್ಚ | ಅನೇಕಫಲಸಾಧನಾನಿ ಚ ವೈದಿಕಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ದಾರಾಗ್ನಿಸಂಬಂಧಾ ಪುರುಷಕರ್ತವ್ಯಾನಿ ಪುನಃಪುನಶ್ಚ ಆನುಷ್ಠಿಯಮಾನಾನಿ ಬಹುಫಲಾನಿ ಕೃಷ್ಯಾದಿನತ್, ವರ್ಷಶತಸಮಾಪ್ತೀನಿ ಚ ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯೇ ವಾ ಅರಣ್ಯೇ ವಾ | ಅತಃ ತದವೇಕ್ಷಯಾ ಯಾವಜ್ಜೀವಶ್ರುತಯಃ, 'ಕುರ್ವನ್ನೇವೇಹ ಕರ್ಮಾಣಿ' (ಈ. ೨) ಇತಿ ಚ ಮನ್ತ್ರವರ್ಣಃ, ತಸ್ಮಿಂಶ್ಚ ಪಕ್ಷೇ ವಿಶ್ವಜಿತ್ಸರ್ವಮೇಧಯೋಃ ಕರ್ಮಪರಿತ್ಯಾಗಃ | ಯಸ್ಮಿಂಶ್ಚ ಪಕ್ಷೇ ಯಾವಜ್ಜೀವಾನುಷ್ಠಾನಮ್ ತದಾ ಶ್ರುಶಾನ್ತಾಂತಂ ಭಸ್ಮಾಂತತಾ ಚ ಶರೀರಸ್ಯ | ಇತರವರ್ಣಾವೇಕ್ಷಯಾ ವಾ ಯಾವಜ್ಜೀವಶ್ರುತಿಃ | ನ ಹಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯವೈಶ್ಯಯೋಃ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಪ್ರತಿಪತ್ತಿರಸ್ತಿ | ತಥಾ "ಮನ್ತ್ರೈರ್ಯೋಗ್ಯೋದಿತೋ ವಿಧಿಃ" (ಮನು. ೨-೧೬), "ಎಕಾತ್ರವ್ಯಂ ತ್ವಾಚಾರ್ಯಾಃ" (ಗೌ. ಧ ೧-೩-೩೫) ಇತ್ಯೇವಮಾದೀನಾಂ ಕ್ಷತ್ರಿಯವೈಶ್ಯವೇಕ್ಷತ್ವಮ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಪುರುಷಸಾಮರ್ಥ್ಯಜ್ಞಾನವೈರಾಗ್ಯಕಾಮಾದ್ಯವೇಕ್ಷಯಾ ವ್ಯುತ್ಥಾನವಿಕ್ಲ್ಪಕ್ರಮಪ್ರಾಪ್ತಿವಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಪ್ರತಿಪತ್ತಿಪ್ರಕಾರಾಃ ನ ವಿರುದ್ಧಾಂತೇ | ಅನಧಿಕೃತಾನಾಂ ಚ ಪೃಥಗ್ವಿಧಾನಾತ್ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಸ್ಯ "ಸ್ನಾತಕೋ ವಾಸ್ನಾತಕೋ ಪೋತ್ಸನ್ನಾಗ್ನಿರನಗ್ನಿಕೋ ವಾ" (ಜಾ. ೪) ಇತ್ಯಾದಿನಾ | ತಸ್ಮಾತ್ ಸಿದ್ಧಾನ್ಯಶ್ಚಮಾನ್ತರಾಣಿ ಅಧಿಕೃತಾನಾಮೇವ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಅಕ್ಷೇಪ) :- ಈ (ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವು) ಸಾವಕಾಶವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅನಧಿಕೃತರ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆವಲ್ಲ! ! ಏಕೆಂದರೆ (ಇದು ಸಾರ್ವವಿಷಯಕವಾದರೆ) ಯಾವಜ್ಜೀವಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧ(ವಾಗುತ್ತದೆ)."

1. ಇದು 'ಸಂಬಂಧ' ಎಂದಿದ್ದರೆ ಅರ್ಥವು ಇನ್ನಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು.
2. ಭಾ. ಭಾ. ೩೩೬ರಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ.
3. ಬಹುಕಿರುವವರೆಗೂ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಕರ್ಮಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದರೆ ಕರ್ಮವಿಧಿಯು ನಿರವಕಾಶವಾಗುತ್ತದೆಯಲ್ಲ!

(ಸರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಯಾವಜ್ಜೀವಶ್ರುತಿಗಳು ಇನ್ನೂ (ಹೆಚ್ಚಾಗಿ) ಸಾವಕಾಶವಾಗಿರುತ್ತವೆ; ಅಜ್ಞರಾದ ಕಾಮಿಗಳೇ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಮಾಡತಕ್ಕವರು ಎಂದಲ್ಲವೆ, ನಾವು ಹೇಳಿರುವುದು? ಕರ್ಮ ಎಂಬುದು (ಮತ್ತೊಂದರ) ಅಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಇಲ್ಲದೆ (ಬರಿಯ) ಜೀವನನಿಮಿತ್ತದಿಂದಲೇ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ^೧. (ಔಗೊಂದರೆ) ಪುರುಷರು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಾಮಪ್ರಚುರರಾಗಿರುತ್ತಾರಲ್ಲವೆ? (ಈ) ಕಾಮವು ಅನೇಕ (ವಸ್ತು)ಗಳ ವಿಷಯವಾಗಿ (ಇರತಕ್ಕದ್ದು)^೨. ಅನೇಕ ಕರ್ಮಗಳೆಂಬ ಸಾಧನದಿಂದ ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದದ್ದು; ವೈದಿಕಕರ್ಮಗಳೂ ಅನೇಕ ಫಲಗಳಿಗೆ ಸಾಧನಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ; (ಇವು) ಹೆಂಡತಿ, ಅಗ್ನಿ - ಇವುಗಳ ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳ ಪುರುಷರು^೩ ಮಾಡತಕ್ಕವು, ಕೃಷ್ಯಾದಿಗಳಂತೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಿದರೆ ಬಹುಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ; ನೂರುವರ್ಷಗಳಾದಮೇಲೆ ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ವಾಸಪ್ರಸ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಮುಗಿಯತಕ್ಕವುಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ^೪. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಯಾವಜ್ಜೀವಶ್ರುತಿಗಳು 'ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಲೇ (ನೂರು ವರ್ಷ ಬದುಕು ಲಿಚ್ಛಿಸಬೇಕು)' (ಈ. ೨ ಎಂದು ಮಂತ್ರವರ್ಣ)ವಿದೆ. ಮತ್ತು ಆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ^೫ ವಿಶ್ವಜಿತ್ತು, ಸರ್ವಮೇಧ- ಇವುಗಳಾದಮೇಲೆಯೇ ಕರ್ಮತ್ಯಾಗವು (ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ). ಅದರಿಂದ ಯಾವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬದುಕಿರುವವರೆಗೂ (ಕರ್ಮವನ್ನು) ಮಾಡುತ್ತಲೇ ಇರುವನೋ^೬, ಅಗ (ಅವು) ಶ್ಮಶಾನ(ಕರ್ಮದ)ವರೆಗೂ ಇರುವವು; ಶರೀರವೂ ಭಸ್ಮಾಂತವಾಗುವದು^೭.

1. ೩೩೯ರಲ್ಲಿ ಐ. ಭಾ. ಭಾ. ೨೨ನ್ನು ನೋಡಿ.

2. ಹಾಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಬದುಕಿರುವವರೆಗೆ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಲೇ ಇರಬೇಕು ಎಂದಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

3. ತೈ. ಭಾ. ೧-೧೧ (ಭಾ ಭಾ. ೪೪)ರಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಮುಬಾಹುಲ್ಯವಿರುವವರಿಂದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬಹಳವಾಗಿ ವಿಧಿಸಿದೆ ಎಂದು ಬರೆದಿದೆ.

4. ಇವುಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸಿಯೇ ಇಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ.

5. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂಥ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಬದುಕಿರುವವರೆಗೂ ಅವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ನ್ಯಾಯ.

6. ಕಾಮಿಗಳಾದ ಅಜ್ಞರಿಗೇ ಕರ್ಮವೆಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ

7. ವಿಶ್ವಜಿತ್ಸರ್ವಮೇಧಗಳನ್ನು ಮಾಡದೆ ಇರುವ ಅಜ್ಞರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ.

8. ಮನುಷ್ಯರ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಚನವು ಅವರಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ, ಗೃಹಸ್ಥರಾದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಶರೀರವು ಭಸ್ಮಾಂತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದೂ ಹೊಂದುತ್ತದೆ.

ಅಥವಾ ಯಾವಜ್ಜೀವಶ್ರುತಿಯು ಮಿಕ್ಕ ವರ್ಣಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಬಂದಿದೆ (ಎಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ): ಕ್ಷತ್ರಿಯವೈಶ್ಯರಿಗೆ ಸಾರಿ ಪ್ರಾಜ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಹಾಗಾದರೆ: “ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಯಾವನಿಗೆ ವಿಧಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದೆಯೋ” (ಮನು ೨-೧೬), “ಆಚಾರ್ಯರು ಒಂದೇ ಆಶ್ರಮ ವೆಂದು (ಹೇಳುತ್ತಾರೆ)” (ಗೌ. ೧-೩-೩೫) - ಇವೇ ಮುಂತಾದ ವಚನಗಳು ಕ್ಷತ್ರಿಯವೈಶ್ಯರ ವಿಷಯಕವಾದದ್ದು (ಎಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು).

ಆದ್ದರಿಂದ ಪುರುಷರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಜ್ಞಾನ, ವೈರಾಗ್ಯ, ಕಾಮ-ಮುಂತಾದವುಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ವ್ಯತ್ಯಾಸದ ವಿಕಲ್ಪ, ಸಾರಿಪ್ರಾಜ್ಯದ ಕ್ರಮ ಪ್ರಾಪ್ತಿ- ಈ ಪ್ರಕಾರಗಳು (ಒಂದಕ್ಕೊಂದು) ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ.^೧ ಅನಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ “ಸ್ನಾತಕನಾಗಲಿ, ಅಸ್ನಾತಕನಾಗಲಿ, ಉತ್ಸನ್ನಾಗ್ನಿಯಾಗಲಿ, ಅನ್ನಾಗ್ನಿಯಾಗಲಿ ” (ಜಾ. ೪) ಎಮಮುಂತಾಗಿರುವ (ಶ್ರುತಿ)ಯಿಂದ ಸಾರಿಪ್ರಾಜ್ಯವು ಬೇರೆಯಾಗಿಯೇ ವಿಹಿತವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ (ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ).^೨ ಆದ್ದರಿಂದ^೩ (ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯವಲ್ಲದೆ) ಬೇರೆಯ ಆಶ್ರಮಗಳೂ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೇ ಸಿದ್ಧವಾದವು.

1. ಇದು ಆಚಾರ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಕ್ಷತ್ರಿಯಾದಿಗಳಿಗೂ ಅಧಿಕಾರವುಂಟು ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ, ೩-೫-೧ರ ಮೇಲಿನ ಲಫ, ೯೦ - ಈ ವಾರ್ತಿಕಗಳನ್ನು ನೋಡಿ.

2. ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ ವೈರಾಗ್ಯವೂ ಇದ್ದವರು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದಲೇ ಸಾರಿಪ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಬಹುದು; ಉಳಿದವರು ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿಯೂ ಹೊಂದಬಹುದು ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ.

3. ಇಲ್ಲಿ ಪರಚಮಾವಿಭಕ್ತಿಯಿರುವದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಕನ್ನಡಿಸಿದೆ. ವಿರುದ್ಧವಾಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದರ ಬದಲು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೂ ಉಂಟು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ಇರಬಹುದು.

4. ಯಾವಜ್ಜೀವಾದಿಶ್ರುತಿಗಳು ಸಾಮಕಾಲವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಅನಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಬೇರೊಂದು ವಿಧಿಯೂ ಇರುವದರಿಂದಲೂ ಎಂದರ್ಥ.

ಐದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಮಧುಮುನಿಕಾಂಡಗಳಲ್ಲಿ ಆಗಮೋಪಪತ್ತಿಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನೂ ಸಸಂನ್ಯಾಸಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರವನ್ನು ಒಂದನೆಯ ಸುಪುಟದ ೬೭೩ನೆಯ ಪುಟದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವಂತೆ ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ತಿಳಿಯಿಸುವೆವು.

೧-೪. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯತಕ್ಕ ಜೈಷ್ಠಭಾರ್ಯೆಯಾದ ಮೈತ್ರೇಯಿಗೂ ಅವಳ ಸವತಿ ಕಾತ್ಯಾಯಿನಿಗೂ ತನ್ನ ಧನವನ್ನು ಪಾಲುಮಾಡಿ ಕೊಡುವದಕ್ಕೆ ಹೋದನು. ಮೈತ್ರೇಯಿಯು ಅದನ್ನೊಲ್ಲದೆ ಅಮೃತತ್ವಸಾಧನವನ್ನೇ ತಿಳಿಸಿಕೊಡಿ ಎಂದಳು.

೫-೭. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಭಾರ್ಯೆಯ ಮಾತಿನಿಂದ ಹರ್ಷಿತನಾಗಿ ಆತ್ಮನೇ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪ್ರಿಯನಾಗಿರುವವರಿಂದ ಅವನನ್ನೇ ಶ್ರವಣಮನನದಿಧ್ಯಾಸನಗಳಿಂದ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆತ್ಮನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡರೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅರಿತುಕೊಂಡಂತೆ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಯಾವನೇ ಆಗಲಿ ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ನ್ಯತೀಕೃತವಲ್ಲ, ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮನೇ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟನು.

೮-೧೨ ನಗಾರಿ, ಶಂಬು, ವೀಣೆ- ಮುಂತಾದವುಗಳ ಶಬ್ದಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಶಬ್ದವೆಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಕಮಾಡಿ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುವಂತೆ ಸ್ಥಿತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ತನ್ನಲ್ಲಿನುಗತವಾಗಿ ಚಿದ್ರೂಪಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಲ್ಲವೆಂದು ಅರಿಯಬೇಕು. ಹಸಿಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಹೂಗೆ, ಕಿಡಿಗಳು - ಮುಂತಾದವುಗಳು ಹೊರಟು ಬರುವಂತೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾಮರೂಪಗಳೆಲ್ಲವೂ ಬ್ರಹ್ಮದಿಂದಲೇ ಹೊರಟುಬಂದಿರುವವು. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಲ್ಲ ಎಂದು ಅರಿಯಬೇಕು. ನೀರುಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಸಮುದ್ರವೇ ಆಯನವಾಗಿರುವಂತೆ ಶ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲವೂ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಗುತ್ತದೆ; ಅದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅರಿಯಬೇಕು.

೧೩-೧೪. ಉಪಿನಹರಳು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಿನರಸವೇ ಉಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವಂತೆ ಆತ್ಮನು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಜ್ಞಾನಘನನೇ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಉಪಾಧಿಗಳಿಂದ ಇವನಿಗೆ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನವು ತೋರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವದು; ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಅವನ್ನು ಪ್ರವಿಲಯಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಯಾವ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಆತ್ಮನ ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪವು ಮಾತ್ರ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಅಚ್ಚಳಿಯದೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಅವಿದ್ಯೆಯ ದ್ವೈತದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನವಿರುತ್ತದೆ ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮನೇ ಆಗಿರುವ ಅದ್ವೈತದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆತಾನೆ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನವಿದ್ದೀತು ?

೧೫. ಈ ಚಿನ್ಮಾತ್ರನಾಗಿರುವ ನಿರ್ವಿಶೇಷಾತ್ಮನೇ ನೇತಿನೇತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವ ಆತ್ಮನು. ಇವನು ಅಗ್ರಹ್ಯನು, ಅಶೀರ್ಯನು, ಅಸಂಗನು, ಅಸಿತನು. ಇವನು ಏತಕ್ಕೂ ವಿಷಯನಲ್ಲ, ವಿಜ್ಞಾತೃವಿನ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಇವನನ್ನು ಏತರಿಂದಲೂ ಅರಿಯುವದಕ್ಕೆ ಆಗಲಾರದು.

೧೬. “ಎಲೆ ಮೈತ್ರೇಯಿ, ನಿನಗೆ ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಈ ನಿರ್ವಿಶೇಷಾತ್ಮಜ್ಞಾನವೊಂದೇ ಅಮೃತತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧನವು, ಇದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಯಾವ ಸಹಕಾರಿ ಸಾಧನವೂ ಬೇಡ” - ಎಂದು ಹೇಳಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಪರಿವ್ರಜನಮಾಡಿಬಿಟ್ಟನು.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ-ಆರನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

(ಮುನಿಕಾಂಡದ ವಂಶ)

ಅಥ ವಗಂಶಃ ಪೌತಿಮಾಷ್ಯೋ ಗೌಪವನಾದ್ ಗೌಪವನಃ
ಪೌತಿಮಾಷ್ಯಾತ್ ಪೌತಿಮಾಷ್ಯೋ ಗೌಪವನಾದ್ ಗೌಪವನಃ
ಕೌಶಿಕಾತ್ ಕೌಶಿಕಃ ಕೌಣ್ಡಿನ್ಯಾತ್ ಕೌಣ್ಡಿನ್ಯಃ ಶಾಣ್ಡಿಲ್ಯಾ
ಚ್ಛಾಣ್ಡಿಲ್ಯಃ ಕೌಶಿಕಾಚ್ಚ ಗೌತಮಾಚ್ಚ ಗೌತಮಃ || ೧ ||

೧. ಈಗ ವಂಶವು : ಪೌತಿಮಾಷ್ಯನು ಗೌಪವನನಿಂದ, ಗೌಪ
ವನನು ಪೌತಿಮಾಷ್ಯನಿಂದ, ಪೌತಿಮಾಷ್ಯನು ಗೌಪವನನಿಂದ; ಗೌಪ
ವನನು ಕೌಶಿಕನಿಂದ, ಕೌಶಿಕನು ಕೌಂಡಿನ್ಯನಿಂದ, ಕೌಂಡಿನ್ಯನು
ಶಾಂಡಿಲ್ಯನಿಂದ, ಶಾಂಡಿಲ್ಯನು ಕೌಶಿಕನಿಂದಲೂ ಗೌತಮನಿಂದಲೂ ;
ಗೌತಮನು—

ಆಗ್ನಿವೇಶ್ಯಾದಾಗ್ನಿವೇಶ್ಯೋ ಗಾಗರ್ಗ್ಯಾದ್ ಗಾಗರ್ಗ್ಯೋ ಗಾಗರ್ಗ್ಯಾದ್
ಗಾಗರ್ಗ್ಯೋ ಗೌತಮಾದ್ ಗೌತಮಃ ಸೈತವಾತ್ ಸೈತವಃ ಪಾರಾ
ಶರ್ಯಾಯಣಾತ್ ಪಾರಾಶರ್ಯಾಯಣೋ ಗಾಗರ್ಗ್ಯಾಯ
ಣಾದ್ ಗಾಗರ್ಗ್ಯಾಯಣ ಉದ್ವಾಲಕಾಯನಾದುದ್ವಾಲಕಾ
ಯನೋ ಜಾಬಾಲಾಯನಾಜ್ವಾಲಾಯನೋ ಮಾಧ್ಯಂ
ದಿನಾಯನಾನ್ಮಾಧ್ಯಂದಿನಾಯನಃ ಸೌಕರಾಯಣಾತ್ ಸೌಕರಾ
ಯಣಃ ಕಾಷಾಯಣಾತ್ ಕಾಷಾಯಣಃ ಸಾಯಕಾಯನಾತ್
ಸಾಯಕಾಯನಃ ಕೌಶಿಕಾಯನೇಃ ಕೌಶಿಕಾಯನಿಃ || ೨ ||

೨. (ಗೌತಮನು)¹ ಆಗ್ನಿವೇಶ್ಯನಿಂದ, ಆಗ್ನಿವೇಶ್ಯನು ಗಾಗರ್ಗ್ಯ
ನಿಂದ, ಗಾಗರ್ಗ್ಯನು ಗಾಗರ್ಗ್ಯನಿಂದ, ಗಾಗರ್ಗ್ಯನು ಗೌತಮನಿಂದ,
ಗೌತಮನು, ಸೈತವನಿಂದ, ಸೈತವನು ಪಾರಾಶರ್ಯಾಯಣನಿಂದ,

1. ಹಿಂದಿನ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಅನ್ವಯವೆಂದು ತೋರಿಸು
ವದಕ್ಕೆ ಈ ಸದ್ದಲ್ಲಿ ಬರೆದುಕೊಂಡಿದೆ.

ಪಾರಾಶರ್ಯಾಯಣನು ಗಾಗರ್ಯಾಯಣನಿಂದ, ಗಾಗರ್ಯಾಯಣನು ಉದ್ವಾಲಕಾಯನಿಂದ, ಉದ್ವಾಲಕಾಯನು ಚಾಬಾಲಾಯನಿಂದ, ಚಾಬಾಲಾಯನು ಮಾಧ್ಯಂದಿನಾಯನಿಂದ, ಮಾಧ್ಯಂದಿನಾಯನು ಸೌಕರಾಯಣನಿಂದ, ಸೌಕರಾಯಣನು ಕಾಪಾಯಣನಿಂದ, ಕಾಪಾಯಣನು ಸಾಯಕಾಯನಿಂದ, ಸಾಯಕಾಯನು ಕೌಶಿಕಾಯನಿಯಿಂದ ; ಕೌಶಿಕಾಯನಿಯು—

ಘೃತಕೌಶಿಕಾದ್ ಘೃತಕೌಶಿಕಃ ಪಾರಾಶರ್ಯಾಯಣಾತ್ ಪಾರಾಶರ್ಯಾಯಣಃ ಪಾರಾಶರ್ಯಾತ್ ಪಾರಾಶರ್ಯೋ ಜಾತೋ ಕರ್ಣಾಽಜ್ಞತೂಕರ್ಣ್ಯ ಆಸುರಾಯಣಾಚ್ಚ ಯಾಸ್ಯಾಚ್ಚಾಸುರಾಯಣಸ್ತ್ರೈವಣೇಸ್ತ್ರೈವಣಿರೌಪಜನ್ತನೇರೌಪಜನ್ತನಿರಾಸುರೇ ರಾಸುರಿಭಾರದ್ವಾಜಾದ್ ಭಾರದ್ವಾಜ ಆತ್ರೇಯಾದಾತ್ರೇಯೋ ಮಾಣ್ವೇರ್ಮಾಣ್ವೈರ್ಗೌತಮಾದ್ ಗೌತಮೋ ಗೌತಮಾದ್ ಗೌತಮೋ ವಾತ್ಸ್ಯಾದ್ ವಾತ್ಸ್ಯಃ ಶಾಣ್ಡಿಲ್ಯಾಚ್ಛಾಣ್ಡಿಲ್ಯಃ ಕೈಶೋರ್ಯಾತ್ ಕಾಷ್ಯಾತ್ ಕೈಶೋರ್ಯಃ ಕಾಷ್ಯಃ ಕುಮಾರಹಾರಿತಾತ್ ಕುಮಾರಹಾರಿತೋ ಗಾಲವಾದ್ ಗಾಲವೋ ವಿದರ್ಭೀಕೌಣ್ಡಿನ್ಯಾದ್ ವಿದರ್ಭೀಕೌಣ್ಡಿನೋ ವತ್ಸನಸಾತೋ ಬಾಭ್ರವಾದ್ ವತ್ಸನಸಾದ್ಬಾಭ್ರವಃ ಪಥಃ ಸೌಭರಾತ್ ಪನ್ಥಾಃ ಸೌಭರೋಽಯಾಸ್ಯಾದಾಜ್ಞಿರಸಾದಯಾಸ್ಯ ಆಜ್ಞಿರಸ ಆಭೂತೇಸ್ತ್ವಾಷ್ವದಾಭೂತಿಸ್ತ್ವಾಷ್ವೇ ವಿಶ್ವರೂಪಾತ್ ತ್ವಾಷ್ವಾದ್ ವಿಶ್ವರೂಪಸ್ತ್ವಾಷ್ವೇಶ್ವಿಭ್ಯಾಮಶ್ವಿನೌ ದಧೀಚ ಆಥರ್ವಣಾದ್ ದಧ್ಯಾಜ್ಞಾಥರ್ವಣೋಽಥರ್ವಣೋ ದೈವಾದಥರ್ವಾ ದೈವೋ ವೃತ್ರೋಃ ಪ್ರಾಧ್ವಗ್ಂಸನಾನ್ಮೃತುಃ ಪ್ರಾಧ್ವಗ್ಂಸನಃ ಪ್ರಾಧ್ವಗ್ಂಸನಾತ್ ಪ್ರಾಧ್ವಗ್ಂಸನ ಏಕರ್ಷೇ ರೇಕರ್ಷಿರ್ವಿಪ್ರಚಿತ್ತೇರ್ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿರ್ವ್ಯಷ್ಟೇರ್ವ್ಯಷ್ಟಿಃ ಸನಾರೋಃ ಸನಾರುಃ ಸನಾತನಾತ್ ಸನಾತನಃ ಸನಗಾತ್ ಸನಗಃ ಪರಮೇಷ್ಟಿನಃ ಪರಮೇಷ್ಟೀ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವಯಂಭು ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ನಮಃ || ೩ ||

1. ಅಗ್ನಿವೇಶ್ಯನಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಹಿಂದಿನ ವಂಶಾವಳಿಗೂ ಇದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆಯಿದೆ. ಮಿಕ್ಕದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ.

೩. (ಕೌಶಿಕಾಯನಿಯು) ಘೃತಕೌಶಿಕನಿಂದ, ಘೃತಕೌಶಿಕನು ಪಾರಾಶರ್ಯಾಯಣನಿಂದ, ಪಾರಾಶರ್ಯಾಯಣನು ಪಾರಾಶರ್ಯನಿಂದ, ಪಾರಾಶರ್ಯನು ಜಾತೂಕಣ್ಯನಿಂದ, ಜಾತೂಕಣ್ಯನು ಅಸುರಾಯಣನಿಂದಲೂ ಯಾಸ್ವನಿಂದಲೂ, ಅಸುರಾಯಣನು ತ್ರೈವಣಿಯಿಂದ, ತ್ರೈವಣಿಯು ಔವಜಂಧನಿಯಿಂದ, ಔವಜಂಧನಿಯು ಅಸುರಿಯಿಂದ, ಅಸುರಿಯು ಭಾರದ್ವಾಜನಿಂದ, ಭಾರದ್ವಾಜನು ಆತ್ರೇಯನಿಂದ, ಆತ್ರೇಯನು ಮಾಂಟಿಯಿಂದ, ಮಾಂಟಿಯು ಗೌತಮನಿಂದ, ಗೌತಮನು ಗೌತಮನಿಂದ, ಗೌತಮನು ವಾತ್ಸ್ಯನಿಂದ, ವಾತ್ಸ್ಯನು ಶಾಂಡಿಲ್ಯನಿಂದ, ಶಾಂಡಿಲ್ಯನು ಕೈಶೋರ್ಯಕಾಪ್ಯನಿಂದ, ಕೈಶೋರ್ಯಕಾಪ್ಯನು ಕುಮಾರಹಾರಿತನಿಂದ, ಕುಮಾರಹಾರಿತನು ಗಾಲವನಿಂದ, ಗಾಲವನು ವಿದರ್ಭೀಕೌಂಡಿನ್ಯನಿಂದ, ವಿದರ್ಭೀಕೌಂಡಿನ್ಯನು ವತ್ಸನಸಾತ್ ಬಾಭ್ರವನಿಂದ, ವತ್ಸನಸಾತ್ ಬಾಭ್ರವನು ಪಂಧನಾಭರನಿಂದ ಪಂಧನಾಭರನು ಅಯಾಸ್ಯ ಆಂಗಿರಸನಿಂದ, ಅಯಾಸ್ಯ ಆಂಗಿರಸನು ಅಭೂತಿತ್ವಾಷ್ಟನಿಂದ, ಅಭೂತಿತ್ವಾಷ್ಟನು, ವಿಶ್ವರೂಪತ್ವಾಷ್ಟನಿಂದ, ವಿಶ್ವರೂಪತ್ವಾಷ್ಟನು ಅಶ್ವಿನಿಗಳಿಂದ, ಅಶ್ವಿನಿಗಳು ದಧ್ಯಜ್ಞಾಧರ್ವಣನಿಂದ, ದಧ್ಯಜ್ಞಾಧರ್ವಣನು ಅಧರ್ವದೈವನಿಂದ, ಅಧರ್ವದೈವನು, ಮೃತ್ಯುಪ್ರಾಧ್ವಂಸನಿಂದ, ಮೃತ್ಯುಪ್ರಾಧ್ವಂಸನು ಪ್ರಧ್ವಂಸನಿಂದ, ಪ್ರಧ್ವಂಸನು ಏಕರ್ಷಿಯಿಂದ, ಏಕರ್ಷಿಯು ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿಯಿಂದ, ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿಯು ವ್ಯಷ್ಟಿಯಿಂದ, ವ್ಯಷ್ಟಿಯು ಸನಾರುವಿನಿಂದ, ಸನಾರುವು ಸನಾತನನಿಂದ, ಸನಾತನನು ಸನಗನಿಂದ, ಸನಗನು ಪರಮೇಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಪರಮೇಷ್ಟಿಯು ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ, ಬ್ರಹ್ಮವು ಸ್ವಯಂಭು ; ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ನಮಸ್ಕಾರ !

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ರೀಯಕಾಂಡದ ವಂಶರ್ಷಿಗಳು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೪೫. ಅಥ ಅನಂತರಂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ರೀಯಸ್ಯ ಕಾಣ್ಡಸ್ಯ ವಂಶಃ ಆರಭ್ಯತೇ ಯಥಾ ಮಧುಕಾಣ್ಡಸ್ಯ ವಂಶಃ | ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ತು ಪೂರ್ವವತ್ | ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವಯಂಭು | ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ನಮ ಓಮಿತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಅನಂತರದಲ್ಲಿ¹ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೀಯ ಕಾಂಡದ ವಂಶವನ್ನು - ಮಧು ಕಾಂಡದ ವಂಶವನ್ನು (ಹೇಳಿದ್ದಂತೆಯೇ)- ಆರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವಾದರೋ ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ.² ಬ್ರಹ್ಮನು ಸ್ವಯಂಭು ; ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ನಮಸ್ಕಾರ ! ಓಮ್ !³

ಶಿವರಾಜ ಮಹಾಶಯರು

1. ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸಾಂಗೋಪಾಂಗವಾಗಿ ಸಫಲವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಎಂದರ್ಥ.

2. ಪಂಚಮೂರ್ತವಾದ ಹೆಸರು ಗುರುವಿನದು, ಪ್ರಥಮಾಂತವಾದದ್ದು ಶಿಷ್ಯನದು ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ.

3. ಓಮ್ ಇತಿ - ಎಂಬ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಮಂಗಲಾರ್ಥವಾಗಿಯೂ ಉಪನಿಷತ್ಸೂತ್ರವೂ ಚರ್ಚಿಸಿವೆಯೂ ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ.

ಖಿಲಕಾಂಡ

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ-ಒಂದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

(ಓಂಕಾರೋಪಾಸನೆ)

ಖಿಲಕಾಂಡದ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೪೬. ಪೂರ್ಣಮದಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಖಿಲಕಾಂಡಮ್ ಆರಭ್ಯತೇ | ಅಧ್ಯಾಯ ಚತುಷ್ಟಯೇನ ಯದೇವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಪರೋಕ್ಷಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಯ ಆತ್ಮ ಸರ್ವಾಂತರಃ, ನಿರುಪಾಧಿಕಃ ಅಶನಾಯಾದ್ಯತೀತಃ ನೇತಿನೇತಿತ್ಯವ್ಯಪದೇಶ್ಯೋ ನಿರ್ಧಾರಿತಃ, ಯದ್ವಿಜ್ಞಾನಂ ಕೇವಲಮ್ ಅಮೃತತ್ವಸಾಧನಮ್, ಅಧುನಾ ತಸ್ಯೈವ ಆತ್ಮನಃ ಸೋಪಾಧಿಕಸ್ಯ ಶಬ್ದಾರ್ಥಾದಿವ್ಯವಹಾರವಿಷಯಾಪನ್ನಸ್ಯ ಪುರಸ್ತಾತ್ ಅನುಕ್ತಾನಿ ಉಪಾಸನಾನಿ ಕರ್ಮಭಿರವಿರುದ್ಧಾನಿ ಪ್ರಕೃಷ್ಟಾ ಭ್ಯುದಯಸಾಧನಾನಿ ಕ್ರಮಮುಕ್ತಿಭಾಷ್ಣಾ ಚ ಯಾನಿ¹ ತಾನಿ ವಕ್ತವ್ಯಾನಿ ಇತಿ ಪರಃ ಸಂದರ್ಭಃ | ಸರ್ವೋಪಾಸನಶೇಷತ್ವೇನ ಓಂಕಾರಃ ದಮಂ ದಾನಂ ದಯಾಮ್ ಇತ್ಯೇತಾನಿ ಚ ವಿಧಿಸ್ಥಿತಾನಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

‘ಪೂರ್ಣಮದಃ’ ಮುಂತಾಗಿರುವ ಖಿಲಕಾಂಡವನ್ನು² ಆರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ (ಹಿಂದಿನ) ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯ(ಗಳ ಭಾಗ)ದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಾಕ್ಷಾದಪರೋಕ್ಷ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು, ಯಾವ ಸರ್ವಾಂತರನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು, ಹಸಿವು ಮುಂತಾದವು ಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ನೇತಿನೇತಿ (ಹೀಗಲ್ಲ, ಹೀಗಲ್ಲ) ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರುವ, ನಿರುಪಾಧಿಕನಾದ (ಯಾವ ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು) ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಗದೆಯೋ (ಮತ್ತು) ಯಾವ (ಆತ್ಮನ) ವಿಜ್ಞಾನವು ತಾನೊಂದೇ ಅಮೃತತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧನವು (ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಾಗದೆಯೋ),³ ಸೋಪಾಧಿಕನಾಗಿ, ಶಬ್ದಾರ್ಥವೇ

1. ಈ ಶಬ್ದವಿರುವ ಪಾರವೇ ಮೇಲು.

2. ಉಳಿದಿರುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಪರಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಖಿಲಕಾಂಡವೆಂದು ಹೆಸರು.

3. ಇದಿಷ್ಟೇ ಪರಮಾತ್ಮರ್ಪದಿಂದ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವು.

ಮುಂತಾದ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾಗಿರುವ ಅದೇ ಆತ್ಮನಿಗೆ¹ ಈಗ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆ ಇರುವ, ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲದವೂ ತೀರ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕೆ ಸಾಧನಗಳಾಗಿರುವವೂ, ಕ್ರಮಮುಕ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದವೂ² (ಆಗಿರುವ) ಉಪಾಸನೆಗಳನೆಯಲ್ಲ, ಅವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಮುಂದಿನ ಸಂದರ್ಭವು (ಬಂದಿರುತ್ತದೆ). ಉಪಾಸನೆಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಶೇಷವಾಗಿ ಓಂಕಾರವನ್ನೂ,³ ದಮವನ್ನೂ ದಾನವನ್ನೂ ದಯೆಯನ್ನೂ (ಕಲಿಯಬೇಕು ಎಂದು) ಇವನ್ನೂ ವಿಧಿಸ ಬೇಕೆಂದೆಳಸಿರುತ್ತದೆ.

ಓಂಕಾರೋಪಾಸನೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಪೂರ್ಣಮದಃ ಪೂರ್ಣಮಿದಂ ಪೂರ್ಣಾತ್ ಪೂರ್ಣಮುದಚ್ಯತೇ ।

ಪೂರ್ಣಸ್ಯ ಪೂರ್ಣಮಾದಾಯ ಪೂರ್ಣಮೇವಾನತಿಷ್ಯತೇ ॥ ೧ ॥

ಓಂ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ । ಖಂ ಪುರಾಣಂ ನಾಯುರಂ ಖನಿತಿ
ಹ ಸ್ಮಾಹ ಕೌರವ್ಯಾಯಣೇಪುತ್ರೋ ವೇದೋಽಯಂ
ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ವಿದುರ್ವೇದ್ಯೇನೇನ ಯದ್ವೇದಿತವ್ಯಮ್ ॥ ೧ ॥

೧. ಅದು ಪೂರ್ಣವು, ಇದು ಪೂರ್ಣವು ; ಪೂರ್ಣದಿಂದ ಪೂರ್ಣವು ಎದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಪೂರ್ಣದ ಪೂರ್ಣವನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಂಡರೆ ಪೂರ್ಣವೇ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

‘ಓಂ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಪುರಾಣವಾದ ಖವು; ನಾಯುರವಾದ ಖವು ಎಂದು ಕೌರವ್ಯಾಯಣೇಪುತ್ರನು ಹೇಳಿದ್ದನಂತೆ. ಇದು ವೇದವು (ಎಂದು) ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ ; ಇದರಿಂದ ವೇದಿತವ್ಯವಿದೆ ಯಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

1. ನಿರುಪಾಧಿಕ, ಸೋಪಾಧಿಕ- ಎಂದು ಇಬ್ಬರು ಆತ್ಮರಿಲ್ಲ, ಒಬ್ಬನೇ ಆತ್ಮನ ನಿರುಪಾಧಿಕಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಜ್ಞಾನ, ಸೋಪಾಧಿಕನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುವ ಉಪಾಸನೆ- ಇವು ಮಾತ್ರ ಬೇರೆಬೇರೆ.

2. ಸೂ. ಭಾ. ೧-೧-೧೨, ಭಾ. ಭಾ. ೯೧.

3. ಓಂಕಾರೋಪಾಸನೆಯು ಸರ್ವೋಪಾಸನಾಶೇಷವೆಂಬುದನ್ನು ತೈ. ೧-೮ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೦)ರಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿದೆ.

‘ಪೂರ್ಣಮದಃ’ ಮಂತ್ರದ ಅರ್ಥ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೪೭. ಪೂರ್ಣಮ್ ಅದಃ | ಪೂರ್ಣಂ ನ ಕುತಚ್ಛಿದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತಮ್ |
ವ್ಯಾಪಿ ಇತ್ಯೇತತ್ | ನಿಷ್ಕಾ ಚ ಕರ್ತರಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾ | ಅಸಃ ಇತಿ ಪರೋಕ್ಷಾ
ಭಿಧಾಯಿ ಸರ್ವನಾಮ | ತತ್ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತತ್ ಸಂಪೂ
ರ್ಣಮ್, ಆಕಾಶವದ್ ವ್ಯಾಪಿ ನಿರಂತರಂ ನಿರುಪಾಧಿಕಂ ಚ | ತದೇವ ಇದಂ
ಸೋಪಾಧಿಕಂ ನಾನುರೂಪಸ್ಥಂ ವ್ಯವಹಾರಾಪನ್ನಂ ಪೂರ್ಣಮ್, ಸ್ವೇನ
ರೂಪೇಣ ಪರಮಾತ್ಮನಾ ವ್ಯಾಪ್ತೇನ, ನೋಪಾಧಿಪರಿಚ್ಛಿನ್ನೇನ ವಿಶೇಷಾತ್ಮನಾ |
ತದಿದಂ ವಿಶೇಷಾಪನ್ನಂ ಕಾರ್ಯಾತ್ಮಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪೂರ್ಣಾತ್ ಕಾರಣಾತ್ಮನಃ
ಉದಚ್ಯತೇ, ಉದ್ರಿಚ್ಯತೇ, ಉದ್ಗಚ್ಛತಿ ಇತ್ಯೇತತ್ | ಯದ್ಯಪಿ ಕಾರ್ಯಾತ್ಮನಾ
ಉದ್ರಿಚ್ಯತೇ, ತಥಾಽಪಿ ಯತ್ ಸ್ವರೂಪಂ ಪೂರ್ಣತ್ವಂ ಪರಮಾತ್ಮಭಾವಂ
ತನ್ನ ಜಹಾತಿ, ಪೂರ್ಣಮೇವ ಉದ್ರಿಚ್ಯತೇ | ಪೂರ್ಣಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಾತ್ಮನಃ
ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪೂರ್ಣಂ ಪೂರ್ಣತ್ವಮ್ ಅದಾಯ ಗೃಹೀತ್ವಾ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪೈಕ
ರಸತ್ವಮ್ ಆಪಾದ್ಯ^೧ ವಿದ್ಯಯಾ ಅವಿದ್ಯಾಕೃತಂ ಭೂತಮಾತ್ಮೋಪಾಧಿ
ಸಂಸರ್ಗಜಮ್ ಅನ್ಯತ್ಪಾವಭಾಸಂ ತಿರಸ್ಕೃತ್ಯ | ಪೂರ್ಣಮೇವ ಅನಂತರ
ಮಬಾಹ್ಯಂ ಪ್ರಜ್ಞಾನಘನೈಕರಸಸ್ವಭಾವಂ ಕೇವಲಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಅನಿಷ್ಯತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

‘ಅದು ಪೂರ್ಣವು’: ಪೂರ್ಣವು ಎಂದರೆ (ಮತ್ತೆ) ಏತರಿಂದಲೂ ಭಿನ್ನವಲ್ಲ,
ವ್ಯಾಪಕವಾದದ್ದು ಎಂದರ್ಥ. (ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಮ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ) ನಿಷ್ಕಾ
(ಪ್ರತ್ಯಯವು) ಕರ್ತ್ರಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.^೨ ‘ಅದು’ ಎಂಬುದು
ಪರೋಕ್ಷ(ವಸ್ತುವನ್ನು) ಹೇಳುವ ಸರ್ವನಾಮವು; ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮವು ಎಂದರ್ಥ.
ಅದು ಸಂಪೂರ್ಣವು, ಆಕಾಶದಂತೆ ವ್ಯಾಪಕವು, ನಡುವೆ (ವಿಚ್ಛೇದ)ವಿಲ್ಲದ್ದು,
ನಿರುಪಾಧಿಕವೂ ಆಗಿದೆ.

ಅದೇ ಈ ಸೋಪಾಧಿಕವಾಗಿ ನಾನುರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ವ್ಯವಹಾರ
ವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವದು ; (ಇದು) ತನ್ನ ದಾದ ಪರಮಾತ್ಮರೂಪದಿಂದ ಪೂರ್ಣವು
ವ್ಯಾಪಿಯೇ, ಉಪಾಧಿಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿರುವ ವಿಶೇಷರೂಪದಿಂದ (ಪೂರ್ಣವಲ್ಲ).
ಆ ಈ ವಿಶೇಷವಾಗಿರುವ ಕಾರ್ಯಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವು ಪೂರ್ಣವಾದ
ಕಾರಣರೂಪದಿಂದ (ಉದಚ್ಯತೇ= ಉದ್ರಿಚ್ಯತೇ) ಎದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ,

1. ಆಪಾದ್ಯ ಎಂಬುದೇ ಉತ್ತಮಪಾಠ.

2 ಪೂರ್ಣ ಎಂದರೆ ‘ತುಂಬಲ್ಪಟ್ಟ’ ಎಂದು ಕರ್ಮಾರ್ಥಕವಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

ಮೇಲಕ್ಕೈದ್ದುಬಂದಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. (ಹೀಗೆ) ಕಾರ್ಯರೂಪದಿಂದ ಎದ್ದು ಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ನಿಜ; ಆದರೂ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮಭಾವವೆಂಬ ಪೂರ್ಣತ್ವವಿದೆಯಲ್ಲ ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವದಿಲ್ಲ, ಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೇ ಎದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ.¹

ಪೂರ್ಣದ, ಕಾರ್ಯರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದ, ಪೂರ್ಣವನ್ನು ಎಂದರೆ ಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು², ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ, ಗ್ರಹಿಸಿದರೆ, ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವೆಂಬ ಏಕರಸವನ್ನಾಗಿಯೇ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ, ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದಾಗಿರುವ ಭೂತಮಾತ್ರಗಳ ಉಪಾಧಿಯ ಸಂಬಂಧದಿಂದಾಗಿರುವ ಮತ್ತೊಂದಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿರುವ (ಆಕಾರವನ್ನು) ಮರೆಮಾಡಿದರೆ,³ ಪೂರ್ಣವೇ, ಒಳಗಿಲ್ಲದ ಹೊರಗಿಲ್ಲದ ಪ್ರಜ್ಞಾನಘನವಾದ ಏಕರಸಸ್ವಭಾವದ ಬರಿಯ ಬ್ರಹ್ಮವೇ, (ಆಗ) ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುವದು.

ಈ ಮಂತ್ರದ ಅರ್ಥವು ಹಿಂವೆ (೧-೪-೧೦ರಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿದ್ದೇ
(ಭಾಷ್ಯ)

೩೪೮. ಯದುಕ್ತಂ “ಬ್ರಹ್ಮ ವಾ ಇವಮಗ್ರ ಆಸೀತ್ ತದಾತ್ಮಾನಮೇವಾನೇದಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತೀತಿ⁴ ತಸ್ಮಾತ್ ತತ್ಸರ್ವಮಭವತ್” (೧-೪-೧೦) ಇತಿ, ಏಷೋಸ್ಯ ಮನ್ತ್ರಸ್ಯಾರ್ಥಃ | ತತ್ರ ‘ಬ್ರಹ್ಮ’ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಅರ್ಥಃ ‘ಪೂರ್ಣಮದಃ’ ಇತಿ | ‘ಇದಂ ಪೂರ್ಣಮ್’ ಇತಿ ‘ಬ್ರಹ್ಮ ವಾ ಇವಮಗ್ರ ಆಸೀತ್’ ಇತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಃ | ತಥಾ ಚ ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರಮ್ “ಯದೇವೇಹ ತದಮುತ್ರ ಯದಮುತ್ರ ತದನ್ವಹ” (ಕ. ೨-೧-೧೦) ಇತಿ | ಅತಃ ಅದಃಶಬ್ದವಾಚ್ಯಂ ಪೂರ್ಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ | ತದೇವೇದಂ ಪೂರ್ಣಂ ಕಾರ್ಯಸ್ಥಂ ನಾಮರೂಪೋಪಾಧಿಸಂಯುಕ್ತಮ್ ಅವಿದ್ಯಯಾ ಉದ್ರಿಕ್ತಮ್ | ತಸ್ಮಾದೇವ ಪರಮಾರ್ಥಸ್ವರೂಪಾತ್ ಅನ್ಯದಿವ ಪ್ರತ್ಯವಭಾಸಮಾನಮ್ | ತದ್ ಯದ್ ಆತ್ಮಾನಮೇವ

1. ಈಗಲೂ ತನ್ನ ಪೂರ್ಣವಾದ ಕಾರಣಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ.

2. ಪೂರ್ಣಮ್ ಎಂಬುದು ಭಾವಪ್ರಧಾನನಿರ್ದೇಶವೆಂದು ಭಾವ.

3. ಕಾರ್ಯವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ರೂಪದಿಂದ ಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ- ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರಿಚ್ಛೇದಕವಾದ ಉಪಾಧಿಗಳು ಉಳಿಯುವವೆಂದು ಭಾವಿಸಬಾರದು; ಆ ಉಪಾಧಿಗಳು ಅವಿದ್ಯಾಕೃತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಅವು ಇಲ್ಲವಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತವೆ; ಅವು ಎಂದಿಗೂ ಇರಲೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಅರಿವು ಆಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಭಾವ.

4. ‘ತದಾತ್ಮಾನಮೇವಾನೇತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ತತ್ಸರ್ವಮಭವತ್’ ಎಂಬ ಪಾಠಕ್ಕಿಂತ ಇದೇ ಮೇಲು.

ಪರಂ ಪೂರ್ಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿದಿತವ್ಯಾ ಅಹಮದಃ ಪೂರ್ಣಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ ಇತ್ಯೇವಂ ಪೂರ್ಣಮಾದಾಯ ತಿರಸ್ಕೃತ್ಯ ಅಪೂರ್ಣಸ್ವರೂಪತಾಮ್ ಅವಿದ್ಯಾಕೃತಾಂ ನಾಮರೂಪೋಪಾಧಿಸಂಪರ್ಕಜಾಮ್ ಏತಯಾ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಯಾ ಪೂರ್ಣಮೇವ ಕೇವಲಮ್ ಅವಶಿಷ್ಯತೇ | ತಥಾ ಚೋಕ್ತಮ್ “ತಸ್ಮಾತ್ ತತ್ಸರ್ವಮಭವತ್” ಇತಿ | ಯಃ ಸರ್ವೋಪನಿಷದಧೋ ಬ್ರಹ್ಮ, ಸ ಏಕಃ ಅನೇನ ಮನ್ತ್ರೇಣ ಅನಾದ್ಯತೇ ಉತ್ತರಸಂಬನ್ಧಾರ್ಥಮ್ | ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಸಾಧನತ್ವೇನ ಹಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾನಿ ಸಾಧನಾನಿ ಓಕಾರದನುದಾನದಯಾಖ್ಯಾನಿ ವಿಧಿಕ್ಷಿತಾನಿ | ಖಿಲಪ್ರಕರಣಸಂಬನ್ಧಾತ್ ಸರ್ವೋಪಾಸನಾಬ್ಧಿ ಭೂತಾನಿ ಚ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

“ಇದು ಮೊದಲು ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿತ್ತು. ಅದು ತನ್ನನ್ನೇ ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಗಿರುವೆನು ಎಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡಿತು, ಅದರಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಆಯಿತು” ಎಂದು (೧-೪-೧೦)ರಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿತ್ತಲ್ಲ, ಅದೇ ಈ ಮಂತ್ರದ ಅರ್ಥವು.¹ ಅಲ್ಲಿ “ಬ್ರಹ್ಮವೇ (ಆಗಿತ್ತು)” ಎಂಬದರ ಅರ್ಥವೇ “ಅದು ಪೂರ್ಣವು” ಎಂಬುದು. “ಇದು ಪೂರ್ಣವು” ಎಂಬುದು “ಇದು ಮೊದಲು ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿತ್ತು” ಎಂಬದರ ಅರ್ಥವು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯು “ಇಲ್ಲಿ ಯಾವದಿದೆಯೋ ಅದು ಅಲ್ಲಿದೆ, ಯಾವದು ಅಲ್ಲಿದೆಯೋ ಅದು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ” (ಕ. ೨-೧-೧೦) ಎಂದಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯವಾಗಿರುವುದು ಪೂರ್ಣ ಬ್ರಹ್ಮವು, ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ನಾಮರೂಪಗಳೆಂಬ ಉಪಾಧಿಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿರುವ ಇದು ಅದೇ ಪೂರ್ಣವೇ, ಅದೇ ಪರಮಾರ್ಥಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದರಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಾ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಎದ್ದುಕೊಂಡಿದೆ. ಅದು ತನ್ನನ್ನೇ, ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಪೂರ್ಣವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೇ, ‘ನಾನು ಆ ಪೂರ್ಣವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿರುವೆನು’ ಎಂದಿತ್ತು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ, ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದಾಗಿರುವ, ನಾಮರೂಪೋಪಾಧಿಗಳ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವ, ಅಪೂರ್ಣಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಈ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಮರೆ

1. ಈ ಮಂತ್ರಕ್ಕೂ ಆ ಕಂಡಿಕೆಯ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಏಕವಾಕ್ಯತೆಯಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಯಾವಾಗಲೂ ಇರುವುದು ; ಅದು ಕಾರ್ಯರೂಪದಿಂದ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವೆಂದು ತೋರಿದರೂ ನಿಜವಾಗಿ ಈಗಲೂ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಎಂದು ತಿಳಿದರೆ ಅದೇ ಪೂರ್ಣತ್ವ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎಂಬುದು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಎಂದು ಭಾವ. ೧-೪-೧೦ರ ಭಾಷ್ಯ (ಭಾ ಭಾ. ೧೬೦) ವನ್ನೂ ಅದರ ಮೇಲಿನ ಚರ್ಚೆಯನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಮನದಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

2. ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಎಂದರ್ಥ.

ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ, ಬರಿಯ¹ ಪೂರ್ಣವೇ ಆಗಿ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ “ಅದರಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಆಯಿತು”² ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆ.

ಇಡೀ ಉಪನಿಷತ್ತಿಗೆಲ್ಲ ಅರ್ಥವಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವಿದೆಯಲ್ಲ ಅದನ್ನು ಮುಂದಿನ (ಗ್ರಂಥಭಾಗಕ್ಕೆ) ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನುವಾದಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಓಂಕಾರ, ದಮ, ದಾನ, ದಯೆ- ಎಂಬಿವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ಸಾಧನಗಳಾಗಿಯೂ³ ಖಿಲಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿರುವದರಿಂದ ಸರ್ವೋಪಾಸನೆಗಳಿಗೂ ಶೇಷವಾಗಿಯೂ ವಿಧಿಸಬೇಕೆಂದಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿರುವದು ?

ಭರ್ತೃಪ್ರಸಂಚರವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿಮರ್ಶೆ

ಭರ್ತೃಪ್ರಸಂಚರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನುವಾದ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೪೯. ಅತ್ರ ಏಕೇ ವರ್ಣಯುಸ್ತಿ | ಪೂರ್ಣಾತ್ ಕಾರಣಾತ್ ಪೂರ್ಣಂ ಕಾರ್ಯಮ್ ಉದ್ರಿಚ್ಯತೇ | ಉದ್ರಿಕ್ತಂ ಕಾರ್ಯಂ ವರ್ತಮಾನಕಾಲೇಽಪಿ ಪೂರ್ಣಮೇವ ಪರಮಾರ್ಥವಸ್ತುಭೂತಂ ದ್ವೈತರೂಪೇಣ | ಪುನಃ ಪ್ರಲಯಕಾಲೇ ಪೂರ್ಣಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಪೂರ್ಣತಾಮ್ ಆದಾಯ ಆತ್ಮನಿ ಧಿತ್ವಾ ಪೂರ್ಣಮೇವ ಅವಶಿಷ್ಯತೇ ಕಾರಣರೂಪಮ್ | ಏವಮ್ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಿತಿಪ್ರಲಯೇಷು ತ್ರಿಷ್ಟಪಿ ಕಾಲೇಷು ಕಾರ್ಯಕಾರಣಯೋಃ ಪೂರ್ಣತ್ವೇನ | ಸಾ ಚ

1. ಅವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತೋಪಾಧಿಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದ ಎಂದರ್ಥ ; ಉಪಾಧಿಯೂ ವಿದ್ಯಾದತೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿರುವದು. ಕಾರಣವಾದ ಬ್ರಹ್ಮ, ಕಾರ್ಯವಾದ ಜೀವ- ಎಂಬಿವು ಅವಿದ್ಯಾಕಾರ್ಯ ; ಇವೆರಡೂ ನಿಜವಾಗಿ ಒಂದೇ ವಸ್ತುವೆಂಬುದನ್ನು ಪೂರ್ಣದ ಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಪೂರ್ಣವೇ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಆ ಪೂರ್ಣವೇ ಈ ಪೂರ್ಣ - ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪದಗಳ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯ, ಪದಾರ್ಥಗಳ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವ, ಪ್ರತ್ಯಗ್ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಭಾವದಿಂದ ತಿಳಿಸುವದು ಎಂಬ ಕ್ರಮದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ ೨೦.

2. ಅಲ್ಲಿ ಸರ್ವವೆಂದಿರುವದೂ ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವೆಂದಿರುವದೂ ಅದೇ ಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತುವನ್ನು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ

3. ಉಪನಿಷದರ್ಥವಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಮುಂದೆ ಓಂಕಾರಾದಿರೂಪದಿಂದ ಉಪಾಸ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ‘ಪೂರ್ಣಮಾದಃ’ ಎಂಬ ಮಂತ್ರವು ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಮಾಯಾವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಈಶ್ವರ ಅಥವಾ ಅಪರಬ್ರಹ್ಮವೇ ಉಪಾಸ್ಯ, ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲ- ಎಂಬ ಈಚಿನ ವೇದಾಂತಿಗಳ ಮತವು ಈ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧ. ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸೂ. ಭಾ. ಪೀಠಿಕೆಯ ಪುಟ 14ನ್ನು ನೋಡಿ.

ಏಕೈವ ಪೂರ್ಣತಾ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಯೋಃ ಭೇದೇನ ವ್ಯವದಿಶ್ಯತೇ | ಏವಂ ಚ ದ್ವೈತಾದ್ವೈತಾತ್ಮಕಮ್ ಏಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ | ಯಥಾ ಕಿಲ ಸಮುದ್ರೋ ಜಲತರಂಗ ಭೇನಬುದ್ಬದಾದ್ಯಾತ್ಮಕ ಏವ | ಯಥಾ ಚ ಜಲಂ ಸತ್ಯಮ್, ತದುದ್ಭವಾಶ್ಚ ತರಂಗ ಭೇನಬುದ್ಬದಾದಯಃ ಸಮುದ್ರಾತ್ಮಭೂತಾ ಏವ, ಅವಿಭಾವತಿರೋ ಭಾವಧರ್ಮಾಣಃ ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯಾ ಏವ | ಏವಂ ಸರ್ವಮಿದಂ ದ್ವೈತಂ ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯಮೇವ ಜಲತರಂಗಾದಿಸ್ಥಾನೀಯಮ್ | ಸಮುದ್ರಜಲಸ್ಥಾನೀಯಂ ತು ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ | ಏವಂ ಚ ಕಿಲ ದ್ವೈತಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವೇ ಕರ್ಮಕಾಂಡಾಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ | ಯದಾ ಪುನರ್ದ್ವೈತಂ ದ್ವೈತಮಿವ, ಅನಿದ್ವೈತ್ಯತಂ ವ್ಯುಗತ್ಯಸ್ಥಿ ಕಾವದನ್ವತಮ್, ಅದ್ವೈತಮೇವ ಪರಮಾರ್ಥಃ | ತದಾ ಕಿಲ ಕರ್ಮ ಕಾಂಡಂ ವಿಷಯಾಭಾವಾತ್ ಅಪ್ರಮಾಣಂ ಭವತಿ | ತಥಾ ಚ ವಿರೋಧ ಏವ ಸ್ಯಾತ್ | ವೇದೈಕದೇಶಭೂತಾ ಉಪನಿಷತ್ ಪ್ರಮಾಣಮ್ | ಪರಮಾರ್ಥಾದ್ವೈತವಸ್ತು ಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಾತ್ | ಅಪ್ರಮಾಣಂ ಕರ್ಮಕಾಂಡಮ್ | ಅಸದ್ವೈತ ವಿಷಯತ್ವಾತ್ | ತದ್ವಿರೋಧಪರಿಜೀರ್ಷಯಾ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಏತದುಕ್ತಂ ಕಾರ್ಯ ಕಾರಣಯೋಃ ಸತ್ಯತ್ವಂ ಸಮುದ್ರವತ್, 'ಪೂರ್ಣಮದಃ' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು (ಇದರರ್ಥವನ್ನು ಹೀಗೆ) ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ : ಪೂರ್ಣವಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾದ ಕಾರ್ಯವು ಎದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಎದ್ದುಕೊಂಡ (ಈ) ಕಾರ್ಯವು ಈಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಪೂರ್ಣವೇ, ದ್ವೈತರೂಪದಿಂದ ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ವಸ್ತುವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಮತ್ತು ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾದ ಕಾರ್ಯದ ಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ತನ್ನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪೂರ್ಣವಾದ ಕಾರಣರೂಪವಾಗಿಯೇ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಿತಿಪ್ರಲಯಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾರ್ಯ ಕಾರಣಗಳು ಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೇ (ಇರುತ್ತವೆ); ಆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳ ಪೂರ್ಣತ್ವವು ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೂ (ಇಲ್ಲಿ) ಭೇದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವದರಿಂದ ಒಂದೇ ಬ್ರಹ್ಮವು ದ್ವೈತಾದ್ವೈತಾತ್ಮಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆ ಸಮುದ್ರವು ನೀರು, ಅಲೆ, ನೊರೆ, ಗುಳ್ಳಿ - ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿರುವದೋ, ಮತ್ತು ಹೇಗೆ ನೀರೂ ಸತ್ಯವಾಗಿದ್ದು ಅದರಿಂದಂಟಾದ ನೀರು, ಅಲೆ, ನೊರೆ, ಗುಳ್ಳಿ - ಮುಂತಾದವುಗಳೂ ಸಮುದ್ರಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿದ್ದು ತೋರುವದು, ಮರೆಯಾಗುವದು - ಎಂಬ ಧರ್ಮವುಳ್ಳವಾಗಿರುವದರಿಂದ, ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯವೇ

ಆಗಿರುವುದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಈ ದ್ವೈತವೆಲ್ಲವೂ ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯವೇ ಆಗಿ (ದೃಷ್ಟಾಂತದ) ನೀರು, ಅಲೆ- ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೆ (ಇದೆ); ಪರಬ್ರಹ್ಮವಾದರೋ ಸಮುದ್ರದ ನೀರಿನಂತೆ (ಇದೆ)ಯಂತೆ. ಮತ್ತು ಹೀಗೆ ದ್ವೈತವು ಸತ್ಯವಾದರೆ ಕರ್ಮಕಾಂಡಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು (ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ)ಯಂತೆ.

ಹೀಗಲ್ಲದೆ ಯಾವಾಗ ದ್ವೈತವು ದ್ವೈತವಿದ್ದಂತೆ (ಇರುವದೋ)¹, ಅವಿದ್ಯಾಕೃತವಾಗಿ ಬಿಸಿಲುಕುದುರೆಯ (ನೀರಿ)ನಂತೆ ಅನೃತವಾಗಿರುವದೋ, ಅದ್ವೈತವೊಂದೇ ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿರುವದೋ, ಆಗ ಕರ್ಮಕಾಂಡವು (ತನಗೆ) ವಿಷಯವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗುವದಂತೆ, ಆಗ ವಿರೋಧವೇ ಆಗುತ್ತದೆ (ಯಂತೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ) ವೇದದ ಒಂದು ಭಾಗವಾದ ಉಪನಿಷತ್ತು ಪ್ರಮಾಣವು; ಏಕೆಂದರೆ (ಅದು) ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಅದ್ವೈತವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ ; (ಆದರೆ) ಕರ್ಮಕಾಂಡವು ಅಪ್ರಮಾಣವು, ಏಕೆಂದರೆ (ಅದಕ್ಕೆ) ಅಸತ್ತಾಗಿರುವ ದ್ವೈತವೇ ವಿಷಯವು. ಈ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯು ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ(ಗಳೆರಡಕ್ಕೂ) ಸತ್ಯತ್ವವನ್ನು 'ಪೂರ್ಣಮದಃ' (ಅದು ಪೂರ್ಣವು) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ (ವಾಕ್ಯ)ದಿಂದ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು (ಅವರ ಅರ್ಥ).²

ಸಿದ್ಧಾಂತ : ವಸ್ತುವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪರ್ಗಾಪವಾದವಿಕಲ್ಪಗಳು ಸಲ್ಲವು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೫೦. ತದಸತ್ | ವಿಶಿಷ್ಟವಿಷಯಾಪವಾದವಿಕಲ್ಪಯೋಃ ಅಸಂ

1 'ಯತ್ರ ಹಿ ದ್ವೈತಮಿವ ಭವತಿ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದ್ವೈತವಿದ್ದಂತೆ, ಎಂದರೆ ದ್ವೈತವು ಪರಮಾರ್ಥವಲ್ಲ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯು ೨-೪-೧೪ (ಭಾ.ಭಾ. ೩೭೬)ರಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

2. ಮೈತ್ರೇಯಿಗೆ 'ಯತ್ರ ಹಿ ದ್ವೈತಮ್', 'ಯತ್ರ ತ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವಮಾತ್ಮೈವಾ ಭೂತ್' - ಎಂದು ದ್ವೈತಾದ್ವೈತಾತ್ಮಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತವೇ ನಿಜವಾದರೆ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವದು, ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸುವದೂ ತಪ್ಪಾಗುವದು ; ಆದರೆ ದ್ವೈತವೊಂದೇ ಸತ್ಯವಾದರೆ ಅದ್ವೈತದರ್ಶನವು ತಪ್ಪೆಂದಾಗುವದು. ಅದರಿಂದ ಈ ವಿರೋಧ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಮಂತ್ರವು ಬಂದಿದೆ- ಎಂದು ಭರ್ತೃಪ್ರಪಂಚರ ಸಂಬಂಧೋಕ್ತಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ವಾರ್ತಿಕ ೩೦ರಿಂದ ೩೫. ಸಮುದ್ರದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಚಾಂಚಲ್ಯವೂ, ನಡುವೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಚಾಂಚಲ್ಯವೂ, ಬುಡದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕಂಪತ್ವವೂ ಇರುವಂತೆ ಅತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ದ್ವೈತಾದ್ವೈತಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ; ಅತ್ಮನು ಪರಮಾತ್ಮಭಾವದಿಂದ ಅದ್ವೈತನು ; ಪ್ರಾಣ, ವಿರಾಡ್, ನಾಮರೂಪಕ್ರಿಯಾ- ಈ ಮೂರು ರೂಪಗಳಿಂದ ಹೆಚ್ಚುಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಭಿನ್ನನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ ೫೦ರಿಂದ ೫೪ರಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಸೂ.ಭಾ. ೨-೧-೧೪, ಭಾ.ಭಾ. ೪೩೫ರಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಖಂಡಿಸಿರುವ ಬಗೆಯನ್ನು ಇದಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿರಿ.

ಭವಾತ್ | ನ ಹಿ ಇಯಂ ಸುವಿವಕ್ಷಿತಾ ಕಲ್ಪನಾ | ಕಸ್ಮಾತ್ ? ಯಥಾ ಕ್ರಿಯಾ
 ವಿಷಯೇ ಉತ್ಸರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ ಏಕದೇಶೇ ಅಪವಾದಃ ಕ್ರಿಯತೇ | ಯಥಾ
 “ಅಹಂಸನ್ ಸರ್ವಭೂತಾನ್ಯನ್ಯತ್ರ ತೀರ್ಥೇಭ್ಯಃ” (ಭಾಂ. ೮-೧೫-೧)
 ಇತಿ ಹಿಂಸಾ ಸರ್ವಭೂತವಿಷಯಾ ಉತ್ಸರ್ಗೇಣ ನಿವಾರಿತಾ ತೀರ್ಥೇ ನಿಶಿಷ್ಟ
 ವಿಷಯೇ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಠೋಮಾದೌ ಅನುಜ್ಞಾಯತೇ | ನ ಚ ತಥಾ ವಸ್ತು
 ವಿಷಯೇ ಇಹ ಅದ್ವೈತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಉತ್ಸರ್ಗೇಣ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಪುನಃ ತದೇಕದೇಶೇ
 ಅಪವದಿತುಂ ಶಕ್ಯತೇ | ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಅದ್ವೈತತ್ವದೇವ ಏಕದೇಶಾನುಪಪತ್ತೇಃ |
 ತಥಾ ವಿಕಲ್ಪಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ | ಯಥಾ ‘ಅತಿರಾತ್ರೇ ಷೋಡಶಿನಂ ಗೃಹ್ಣಾತಿ’
 (?), ‘ನಾತಿರಾತ್ರೇ ಷೋಡಶಿನಂ ಗೃಹ್ಣಾತಿ’ (?)
 ಇತಿ ಗ್ರಹಣಾಗ್ರಹಣಯೋಃ ಪುರುಷಾರ್ಥಿನತ್ವಾತ್ ವಿಕಲ್ಪೋ ಭವತಿ | ನ
 ತ್ವಿಹ ತಥಾ ವಸ್ತುವಿಷಯೇ ದ್ವೈತಂ ವಾ ಸ್ಯಾತ್ ಅದ್ವೈತಂ ವಾ ಇತಿ
 ವಿಕಲ್ಪಃ ಸಂಭವತಿ | ಅಪುರುಷತನ್ತ್ರತ್ವಾತ್ ಆತ್ಮವಸ್ತುನಃ | ಎರೋಧಾಚ್ಚ
 ದ್ವೈತಾದ್ವೈತತ್ವಯೋರೇಕಸ್ಯ | ತಸ್ಮಾತ್ ನ ಸುವಿವಕ್ಷಿತಾ ಇಯಂ ಕಲ್ಪನಾ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಗೊತ್ತಾದ (ಒಂದು) ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಅಪವಾದ,
 ವಿಕಲ್ಪ - ಇವುಗಳು (ಇಲ್ಲಿ) ಸಂಭವಿಸುವದಿಲ್ಲ.

(ಇದರ ನಿವಾರಣೆ): ಇದು ಸರಿಯಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಹೇಳಿದ ಕಲ್ಪನೆ
 ಯಲ್ಲ. ಹೇಗೆ ಕ್ರಿಯೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರು
 ವದನ್ನು ಒಂದಂಶದಲ್ಲಿ ಅಪವಾದವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದೋ, — ಉದಾಹರಣೆಗೆ
 “ತೀರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೊರತು ಮಿಕ್ಕ ಯಾವ ಭೂತಗಳನ್ನೂ ಹಿಂಸಿಸದೆ”
 (ಭಾಂ. ೮-೧೫-೧) ಎಂದು ಯಾವ ಭೂತಗಳನ್ನೂ ಹಿಂಸಿಸ(ಮಾಡಕೂಡವೆಂದು)
 ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬೇಡವೆಂದದ್ದನ್ನು ತೀರ್ಥವೆಂಬ ಗೊತ್ತಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ
 ಜ್ಯೋತಿಷ್ಠೋಮನೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಆಗಬಹುದೆಂದಿದೆ — ಹಾಗೆ ವಸ್ತು
 ವಿಷಯವಾಗಿರುವ ಈ (ಸಂದರ್ಭ)ದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವು ಅದ್ವೈತವೆಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ
 ವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಮಾಡಿ ಮತ್ತೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ (ಆ ಅದ್ವೈತ
 ವನ್ನು) ಅಲ್ಲಿಗಳೆಯುವದು ಆಗಲಾರದು; ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಅದ್ವೈತವೇ
 ಆಗಿರುವದರಿಂದ (ಅದಕ್ಕೆ) ಒಂದು ಭಾಗವೆಂಬುದೇ ಹೊಂದುವಂತಿಲ್ಲ.

ಇದರಂತೆ ವಿಕಲ್ಪವು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದಲೂ (ಇದು ಸರಿಯಾಗಿ

1. ‘ಸರ್ವಾ’ ಎಂಬ ಪಾರವೂ ಕೃತಿತ್ವವಾಗಿ ಉಂಟು.
2. ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ.
3. ಉತ್ಸರ್ಗವಾದ, ವಿಕಲ್ಪ - ಇವು ವಸ್ತುವಿನ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಆಗುವಂತಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂ. ಭಾ. ೧-೧-೨ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೮)ನ್ನು ನೋಡಿ.

ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಹೇಳಿದ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲ. ಇದರ ವಿವರ): ಹೇಗೆ “ಅತಿರಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಷೋಡಶಿಯನ್ನು ಗ್ರಹಣಮಾಡಬೇಕು” (?), “ಅತಿರಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಷೋಡಶಿಯನ್ನು ಗ್ರಹಣಮಾಡಬಾರದು” (?)¹ - ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಣ, ಅಗ್ರಹಣ- ಇವುಗಳು ಪುರುಷನಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವ (ಕ್ರಿಯೆಗಳಾ)ದ್ದರಿಂದ (ಆಪ್ತಗಳಿಗೆ) ವಿಕಲ್ಪವಾಗಬಹುದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವಸ್ತುವಿಷಯವಾಗುವ (ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ) ಹಾಗೆ ದ್ವೈತವಾದರೂ ಆಗಿರಬಹುದು, ಅದ್ವೈತವಾದರೂ ಆಗಿರಬಹುದು ಎಂಬ ವಿಕಲ್ಪವು ಸುಭವಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮವಸ್ತುವು ಪುರುಷತಾತ್ಪತ್ಯವು: ದ್ವೈತಾದ್ವೈತಗಳು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಕಲ್ಪನೆಯು ಸರಿಯಾಗಿ (ಶ್ರುತಿ)ವಿವಕ್ತವಲ್ಲ.

ದ್ವೈತಾದ್ವೈತವು ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತವಿರುದ್ಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೫೧. ಶ್ರುತಿನ್ಯಾಯವಿರೋಧಾಚ್ಛ | ಸೈನ್ಧವಘನವತ್ ಪ್ರಜ್ಞಾಸ್ಥಿಕ ರಸಘನಂ ಸುಸ್ತರಮ್, ಪೂರ್ವಪರಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರಭೇದವಿವರ್ಜಿತಮ್, ಸಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರಮಜಮ್, ನೇತಿ ನೇತಿ, ಅಸ್ಥೂಲಮನಣು,² ಅಜಮಜರ ವ ಭಯಮವ್ಯುತಮ್, ಇತ್ಯೇವಮಾದ್ಯಾಃ ಶ್ರುತಯೋ ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥಾಃ ಸಂಶಯವಿವರ್ಮಾಸಾಶಬ್ಧಾರಹಿತಾಃ ಸರ್ವಾಃ ಸಮುದ್ರೇ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತಾಃ ಸ್ಯುಃ | ಅಕಿಂಚಿತ್ಕರತ್ವಾತ್ | ತಥಾ ನ್ಯಾಯವಿರೋಧೋಽಪಿ | ಸಾವಯವಸ್ಯ ಅನೇ ಕಾತ್ಮಕಸ್ಯ ಕ್ರಿಯಾವತೋ ನಿತ್ಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ | ನಿತ್ಯತ್ವಂ ಚ ಆತ್ಮನಃ ಸ್ಮೃತ್ಯಾದಿವರ್ತನಾತ್ ಅನುಮಾಯತೇ | ತದ್ವಿರೋಧೈ ಪ್ರಾಪ್ನೋತ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವೇ | ಭವತ್ಕಲ್ಪನಾನರ್ಥಕ್ಯಂ ಚ | ಸ್ಫುಟಮೇವ ಚಾಸ್ಥಿನ ಪಕ್ಷೇ ಕರ್ಮಕಾಂಡಾನರ್ಥಕ್ಯಮ್ | ಅಕೃತಾಭ್ಯಾಗಮಕೃತವಿಪ್ರಣಾಶಪ್ರಬ್ಧಗ್ನಾತ್ | ನನು ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ದ್ವೈತಾದ್ವೈತಾತ್ಮಕತ್ವೇ ಸಮುದ್ರಾದಿದೃಷ್ಟಾಂತಾ ವಿದ್ಯಂತೇ ಕಥಮುಚ್ಯತೇ ಭವತಾ ವೀಸ್ಯ ದ್ವೈತಾದ್ವೈತತ್ವಂ ವಿರುದ್ಧಮಿತಿ ? ನ | ಅಸ್ಯ ವಿಷಯತ್ವಾತ್ | ನಿತ್ಯನಿರವಯವವಸ್ತುವಿಷಯಂ ಹಿ ವಿರುದ್ಧತ್ವಮ್ | ಅವೋಚಾಮು ದ್ವೈತಾದ್ವೈತತ್ವಸ್ಯ | ನ ಕಾರ್ಯವಿಷಯೇ ಸಾವಯವೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ಶ್ರುತಿನ್ಯಾಯವಿರೋಧಾತ್³ ಅನುಪಪನ್ನೇಯಂ ಕಲ್ಪನಾ | ಅಸ್ಯಾಃ ಕಲ್ಪನಾಯಾಃ ವರಮ್ ಉಪನಿಷತ್ಪರಿತ್ಯಾಗ ಏವ ||

1. ಇವು ಎಲ್ಲಿಯ ವಾಕ್ಯಗಳೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವಂತಿಲ್ಲ ; ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ವಾಕ್ಯಗಳ ಏದಗಳು ಇವೇ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿಯೇ ಇವೆ. ಆದರೆ ಶಾಬರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ “ಗೃಹ್ಯಾತಿ ಷೋಡಶಿನಮ್” (ಜೈ. ಸೂ. ೧೦-೮-೬) ಎಂದೇ ಅನುಕ್ರಮವಿದೆ.

2. ‘ಅಪ್ರಸ್ತವಮ್’ ಎಂದು ಅ|| ಪಾರದಲ್ಲಿರುವದು ಹೆಚ್ಚೆಂದು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಿದೆ.

3. ‘ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿನ್ಯಾಯ’ ಎಂಬ ಅಚ್ಚಿನಪಾರದಲ್ಲಿ ‘ಸ್ಮೃತಿ’ ಹೆಚ್ಚು.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಶ್ರುತಿನ್ಯಾಯಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವಾಗುವದರಿಂದಲೂ (ಇದು ಸುವಿವಕ್ಷಿತ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲ) ಉಪ್ಪಿನಹರಳಿನಂತೆ ಪ್ರಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಒಂದೇ ರಸದ ಗಟ್ಟಿಯು ನಿರಂತರವಾದದ್ದು¹ ; ಹಿಂದು ಮುಂದು, ಹೊರಗು ಒಳಗು- ಎಂಬ ಭೇದ ವಿಲ್ಲದ್ದು² ; ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಸಹಿತ ಅಜವು³ ; ಹೀಗಲ್ಲ, ಹೀಗಲ್ಲ⁴ ; ಸ್ಥೂಲವಲ್ಲ, ಅಣುವಲ್ಲ⁵ ; ಅಜವು, ಅಜರವು, ಅಭಯವು, ಅನ್ಯತವು⁶ - ಇವೇ ಮುಂತಾದ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಸಂಶಯವಿಪರೀತ(ಜ್ಞಾನ)ಗಳ ಶುಕೆಯೇ ಇಲ್ಲವಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಲ್ಲವನ್ನೂ (ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಡಲಿನಲ್ಲಿ) ಎಸೆದಂತೆ ಆಗುವದು ; ಏಕೆಂದರೆ (ಅವಕ್ಕೆ) ಯಾವ ಫಲವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ.⁷

ಇದರಂತೆ ನ್ಯಾಯವಿರೋಧವೂ (ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ). ಏಕೆಂದರೆ ಸಾವ ಯವವೂ, ಅನೇಕಾತ್ಮಕವೂ, ಕ್ರಿಯೆಯುಳ್ಳದ್ದೂ ಆಗಿರುವ (ವಸ್ತುವಿಗೆ) ನಿತ್ಯತ್ವವಿರುವದು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ಆತ್ಮನು ನಿತ್ಯನು ಎಂಬುದು ಸ್ಮೃತಿಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳು⁸ ಕಂಡುಬರುವದರಿಂದಲೂ ಅನುಮಾನಸತಕ್ಕದ್ದಾಗಿದೆ⁹. ಅನಿತ್ಯತ್ವವೇ (ನಿಜ)ವಾಗಿದ್ದರೆ ಆ (ಅನುಮಾನ)ಕ್ಕೂ ವಿರೋಧವು ಬಂದೊದಗುತ್ತದೆ.¹⁰ ನೀವು ಕಲ್ಪಿಸಿರುವ (ಪಕ್ಷವು) ವ್ಯರ್ಥವೂ (ಆಗುತ್ತದೆ).¹¹ ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಕಾಂಡವು ವ್ಯರ್ಥವೆಂಬುದೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಮಾಡದೆ ಇದ್ದದ್ದಕ್ಕೆ (ಫಲವು) ಬರುವದೂ ಮಾಡಿದ್ದರ (ಫಲವು) ಇಲ್ಲವಾಗುವದೂ (ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ) ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.¹²

1. ೨-೪-೧೧, ೪-೫-೧೩ ; 2. ೨-೫-೧೯, ೩-೮-೮.

3. ಮುಂ ೨-೧-೨.

4. ೨-೩-೬, ೪-೨-೪, ೪-೪-೨೨, ೪-೫-೧೪.

5. ೩-೮-೮.

6. ೪-೪-೨೫

7. ಆತ್ಮನು ಅದ್ವಿತೀಯನೆಂದು ಈ ಶ್ರುತಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ, ದ್ವೈತಾದ್ವೈತಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಇವು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

8. ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುವದು, ಅವನೇ ನಾನು ಎಂದು ಗುರುತುಹಿಡಿದು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವದು, ಮುಂದೆ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆಯುವದಕ್ಕಿಂದು ಈಗ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವದು, ಹಿಂದಿನ ಕರ್ಮದ ಫಲವನ್ನು ಈಗ ಪಡೆಯುವದು - ಮುಂತಾದವುಗಳು.

9. ಆತ್ಮನು ನಿತ್ಯನೆಂದು ಶ್ರುತಿಯಿದೆ, ಆತ್ಮನ ನಾಶವು ಕಲ್ಪನೀಯವಾಗಿಲ್ಲ ; ಇವುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಈ ಸ್ಮೃತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ಆತ್ಮನು ನಿತ್ಯನೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

10. ನಿಮ್ಮ ಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಿರುದ್ಧ ಎಂದರ್ಥ.

11. ಆತ್ಮನೇ ಅನಿತ್ಯನಾದರೆ ದ್ವೈತಾದ್ವೈತಪಕ್ಷವು ಹೇಗೆ ಉಳಿಯುವದು ?

12. ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಫಲವಿಲ್ಲ, ಮಾಡದೆ ಇರುವದಕ್ಕೆ ಫಲವುಂಟು - ಎಂದರೆ ಕರ್ಮವಿಧಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿಲ್ಲವಾಯಿತು. ಅದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮಕಾಂಡವು ಅಪ್ರಮಾಣವೇ ಆಯಿತು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಬ್ರಹ್ಮವು ದ್ವೈತಾದ್ವೈತಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮುದ್ರಾದಿವ್ಯಷ್ಟಾಂತಗಳು ಇರುತ್ತವೆಯಲ್ಲ ! ಒಂದೇ (ವಸ್ತು) ದ್ವೈತಾದ್ವೈತವೆಂಬುದು ವಿರುದ್ಧವೆಂದು ನೀನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು ಹೇಗೆ (ಸಂ) ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ (ಆ ವಿರೋಧವು) ಮತ್ತೊಂದರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ

(ಇದರ ವಿವರ) :- ನಿತ್ಯವೂ ನಿರವಯವವೂ ಆಗಿರುವ ವಸ್ತುವಿನ ವಿಷಯಕ್ಕೆಲ್ಲವೇ, ದ್ವೈತಾದ್ವೈತತ್ವವು ವಿರುದ್ಧವೆಂದು (ನಾವು) ಹೇಳಿದ್ದು ? ಸಾವಯವವಾದ ಕಾರ್ಯವಿಷಯಕ್ಕೆಲ್ಲ (ವಸ್ತು).

ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿನ್ಯಾಯಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧ (ವಾಗು)ವದರಿಂದ ಈ ಕಲ್ಪನೆ ಯು ಕೊಂಡುಹೋಗಿದೆ ; ಈ ಕಲ್ಪನೆಗಿಂತಲೂ ಉಪನಿಷತ್ತನ್ನು (ಕೈ)ಬಿಡು ವದೇ ನೇಮ.

ದ್ವೈತಾದ್ವೈತವು ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತಿ (ಭಾಷ್ಯ)

೩೫೨. ಅಧ್ಯೇಯತ್ವಾಚ್ಚ ನ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಃ^೧ ಇಯಂ ಕಲ್ಪನಾ | ನ ಹಿ ಜನನಮರಣಾದ್ಯನರ್ಥಶತಸಹಸ್ರಭೇದಸಮಾಕುಲಂ ಸಮುದ್ರವನಾದಿವತ್ ಸಾವಯವಮ್ ಅನೇಕರಸಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಧೈಯತ್ವೇನ ವಿಜ್ಞೇಯತ್ವೇನ ವಾ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಉಪದಿಶ್ಯತೇ | ಪ್ರಜ್ಞಾನಘನತಾಂ ಚ ಉಪದಿಶತಿ | 'ಏಕಧೈವ ಅನು ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್' (೪-೪-೨೦) ಇತಿ ಚ | ಅನೇಕಧಾ ದರ್ಶನಾಪವಾದಾಚ್ಚ "ವೃತ್ತೋಃ ಸ ವೃತ್ತ್ಯಮಾಪ್ನೋತಿ ಯ ಇಹ ನಾನೇವ ಪಶ್ಯತಿ" (೪-೪-೧೯) ಇತಿ | ಯಚ್ಚ ಶ್ರುತ್ಯಾ ನಿಂದಿತಂ ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯಮ್ | ಯಚ್ಚ ನ ಕ್ರಿಯತೇ ನ ಸ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಃ | ಬ್ರಹ್ಮಣೋನೇಕರಸತ್ವಮ್ ಅನೇಕಧಾತ್ವಂ ಚ ದ್ವೈತ ರೂಪಂ ನಿಂದಿತತ್ವಾತ್ ನ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ | ಆತೋ ನ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಃ | ಯಶ್ಚ ಏಕರಸತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ತದ್ದ್ರಷ್ಟವ್ಯತ್ವಾತ್ ಪ್ರಶಸ್ತಮ್ | ಪ್ರಶಸ್ತತ್ವಾಚ್ಚ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥೋ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ದ್ವೈತಾದ್ವೈತವು) ಧೈಯವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಈ ಕಲ್ಪನೆಯು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಅರ್ಥವಲ್ಲ (ವೆನ್ನಬೇಕು. ಇದರ ವಿವರ): ಹುಟ್ಟು, ಹೊಂದು- ಮುಂತಾದ ನೂರುಸುಮಾರು ಭೇದಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವದಾಗಿ ಸಮುದ್ರ, ವನ

1. 'ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ' ಎಂಬ ಅಚ್ಚಿನ ಪಾಠವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ.

2. ಜನನಮರಣಾದಿಗಳನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರವು ಧೈಯವೆಂದು ವಿಧಿಕಲಾರದು ; ಏಕೆಂದರೆ ಅದನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿದರೆ ದುಷ್ಪಲವೇ ಆಗುವದು. ಮಾಂ. ಕಾ. ೩-೧೫ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೫೭) ನ್ನು ನೋಡಿ.

—ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೆ ಸಾವಯವವೂ ಅನೇಕರಸವೂ ಆಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಧ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕೆಂದಾಗಲಿ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದಾಗಲಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪದಿಷ್ಟವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ಆದರೆ (ಬ್ರಹ್ಮವು) ಪಜ್ಞಾನಘನವು (೪-೫-೧೩) ಎಂದೂ “ಒಂದೇ ಪ್ರಕಾರದ್ದೆಂದು ಅನುದರ್ಶನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು” (೪-೪-೨೦) ಎಂದೂ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿದೆ.¹ “ಯಾವನು ಇಲ್ಲಿ ನಾನಾ ಇರುವಂತೆ ಕಾಣುವನೋ ಅವನು ಸಾವಿನಮೇಲೆ ಸಾವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವನು” (೪-೪-೧೯) ಎಂದು ಅನೇಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಅರಿಯುವದನ್ನು ನಿಂದಿಸಿರುವದರಿಂದಲೂ (ಹೀಗೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದರ ವಿವರ): ಯಾವದನ್ನು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂದಿಸಿದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ, ಯಾವದನ್ನು ಮಾಡಬಾರದೋ ಅದು ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮವು ಅನೇಕರಸವೆಂಬುದೂ ಅನೇಕರೂಪವಾಗಿರುವದೆಂಬುದೂ ದ್ವೈತರೂಪವಾಗಿದ್ದು ನಿಂದಿತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ದರ್ಶನಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ²; ಅದರಿಂದ (ಅದು) ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವಲ್ಲ.

ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಏಕರಸವೆಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ದೃಷ್ಟವ್ಯವಾಗಿರುವದರಿಂದ³ ಪ್ರಶಸ್ತವೆಂದಾಯಿತು; ಪ್ರಶಸ್ತವಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಅದು) ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವೂ ಆಗಿರಬೇಕು.

ಅದ್ವೈತಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೫೩. ಯತ್ತೂಕ್ತಮ್, ವೇದೈಕದೇಶಸ್ಯ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಕರ್ಮವಿಷಯೇ ದ್ವೈತಾಭಾವಾತ್ ಅದ್ವೈತೇ ಚ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ ಇತಿ | ತನ್ನ | ಯಥಾಪ್ರಾಪ್ತೋಪದೇಶಾರ್ಥತ್ವಾತ್ | ನ ಹಿ ದ್ವೈತಮ್ ಅದ್ವೈತಂ ವಾನಸ್ತು ಜಾತಮಾತ್ರಮೇವ ಪುರುಷಂ ಜ್ಞಾಪಯಿತ್ವಾ ಪಶ್ಚಾತ್ ಕರ್ಮ ವಾ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಂ ವಾ ಉಪದಿಶತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಮ್ | ನ ಚ ಉಪದೇಶಾರ್ಹಂ ದ್ವೈತಮ್ | ಜಾತಮಾತ್ರಪ್ರಾಣಿಬುದ್ಧಿಗಮ್ಯತ್ವಾತ್ | ನ ಚ ದ್ವೈತಸ್ಯ ಅನೃತತ್ವಬುದ್ಧಿಃ ಪ್ರಥಮಮೇವ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಸ್ಯಾತ್ | ಯೇನ ದ್ವೈತಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವಮ್ ಉಪದಿಶ್ಯ ಪಶ್ಚಾತ್ ಆತ್ಮನಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯೇತ್

1. ಇದು ದ್ವೈತಾದ್ವೈತವು ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವೆಂಬ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

2. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತದೆ, ಮಾಡಬಾರದ್ದನ್ನು ನಿಂದಿಸುತ್ತದೆ; ದ್ವೈತಾದ್ವೈತವನ್ನು ನಿಂದಿಸಿರುವದರಿಂದ ಅದು ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವಲ್ಲ.

3. ಭೇದವೂ ಜ್ಞೇಯವೂ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಇಷ್ಟವಾದದ್ದನ್ನೇ ಶಾಸ್ತ್ರವು ನಿರ್ದಿಸುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಅದ್ವೈತವನ್ನೇ ಅದು ಪ್ರಶಂಸಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದಾಯಿತು.

ಶಾಸ್ತ್ರಮ್ | ನಾಪಿ ಪಾಪಣ್ಣಿಭರಪಿ ಪ್ರಸ್ಥಾಪಿತಾಃ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ
ನ ಗೃಹ್ಣೀಯುಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ಯಥಾಪ್ರಾಪ್ತಮೇವ ದ್ವೈತಮ್ ಅವಿದ್ಯಾ
ಶ್ವತಂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಮ್ ಉಪಾದಾಯ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೈವ ಅವಿದ್ಯಯಾ
ಯುಕ್ತಾಯ ರಾಗದ್ವೇಷಾದಿದೋಷವತೇ ಯಥಾಭಿಮತಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನಂ
ಕರ್ಮ ಉಪದಿಶತಿ ಅಗ್ರೇ | ಪಶ್ಚಾತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಸ್ವರೂಪ
ದೋಷದರ್ಶನವತೇ ತದ್ವಿಪರೀತಾದಾಸೀನ್ಯಸ್ವರೂಪಾವಸ್ಥಾನಫಲಾರ್ಥಿನೇ
ತದುವಾಯಬೂತಾಮ್ ಆತ್ಮೈಕತ್ವದರ್ಶನಾತ್ಮಿಕಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಮ್ ಉಪ
ದಿಶತಿ | ಅಥ ಏವಂ ಸತಿ ತದಾದಾಸೀನ್ಯಸ್ವರೂಪಾವಸ್ಥಾನೇ ಫಲೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ
ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಪ್ರತಿ ಅರ್ಥಿತ್ವಂ ನಿವರ್ತತೇ | ತದಭಾವಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರ
ಸ್ಯಾಪಿ ಶಾಸ್ತ್ರತ್ವಂ ತು ಪ್ರತಿ ನಿವರ್ತತ ಏವ | ತಥಾ ಪ್ರತಿಪುರುಷಂ ಪಂ
ಸಮಾಪ್ತಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮ್ ಇತಿ ನ ಶಾಸ್ತ್ರವಿರೋಧಃ ಸ್ಥೋಷಿ ಅಸ್ತಿ | ಅದ್ವೈತ
ಜ್ಞಾನಾವಸಾನತ್ಪಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಶಿಷ್ಯಶಾಸನಾದಿದ್ವೈತಭೇದಸ್ಯ | ಅನ್ಯತಮಾವ
ಸ್ಥಾನೇ ಹಿ ವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾತ್ ಅವಸ್ಥಿತಸ್ಯ | ಇತರೇತರಾವೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರ
ಶಿಷ್ಯಶಾಸನಾನಾಂ ನಾನ್ಯತಮೋಽಪಿ ಅವತಿಷ್ಠತೇ | ಸರ್ವಸಮಾಪ್ತಾ ಕಸ್ಯ
ವಿರೋಧ ಅಶಕ್ಯೀತ ಅದ್ವೈತೇ ಕೇವಲೇ ಶಿವೇ ಸಿದ್ಧೇ? ನಾಪಿ ಅವಿ
ರೋಧತಾ | ಅತ ಏವ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು (ನಮ್ಮ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ) ವೇದದ ಒಂದು ಭಾಗವಾದ (ಕರ್ಮಕಾಂಡಕ್ಕೆ)
ಕರ್ಮವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವ್ರಾಮಾಣ್ಯ(ವುಂಟಾಗುವದು); ಏಕೆಂದರೆ ದ್ವೈತವು
(ನಿಜವಾಗಿ) ಇರುವದಿಲ್ಲ; ಅದ್ವೈತವಲ್ಲದರೋ (ವೇದಕ್ಕೆ) ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ
ವಿರುತ್ತದೆ ಎಂದಿರವ್ವೆ? ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ ಯಥಾಪ್ರಾಪ್ತವಾದದ್ದನ್ನೇ
(ಶಾಸ್ತ್ರವು) ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತದೆ. (ಇದರ ವಿವರ): ಶಾಸ್ತ್ರವು ವಸ್ತುವು ದ್ವೈತ
ವೆಂದಾಗಲಿ ಅದ್ವೈತವೆಂದಾಗಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಪುರುಷಮಾತ್ರನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟು
ಆ ಬಳಿಕ ಕರ್ಮವನ್ನಾಗಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನಾಗಲಿ ಉಪದೇಶಿಸುವದಿಲ್ಲ
ವಷ್ಟೆ?¹ ದ್ವೈತವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡತಕ್ಕದ್ದೂ ಅಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಹುಟ್ಟಿದ

1. ಶಾಸ್ತ್ರವು ದ್ವೈತವೇ ಸತ್ಯವು ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟುಬಳಿಕವೇ ಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು
ಬೋಧಿಸುವದಿಲ್ಲ, ಇಂಥ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಮಾಡುವ ಇಂಥ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಇಂಥ ಫಲವು
ಎಂದಿಷ್ಟೇ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಇದೆಲ್ಲವೂ ಅದ್ವೈತನೆಂಬುವೇ ಸತ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟು,
ಆ ಬಳಿಕವೇ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಇಂಥದ್ದು ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಡುವದಿಲ್ಲ. ದ್ವೈತದಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತ
ನಾದ ಮುಮುಕ್ಷುವಿಗೇ ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಾಣಮಾತ್ರದ ಬುದ್ಧಿಗೆ (ದ್ವೈತವು ತಾನೇ) ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ.¹ ದ್ವೈತವು ಸುಳ್ಳೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯು ಮೊದಲೇ ಯಾವನಿಗೂ ಉಂಟಾಗುವಹಾಗೂ ಇಲ್ಲ; ಹಾಗಿದ್ದರೆ ದ್ವೈತವು ಸತ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟು, ಆ ಬಳಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರವು ತಾನು ಪ್ರಮಾಣವೆಂಬ ದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದಾಗುತ್ತಿತ್ತು.² ಪಾಪಂಧಿಗಳೂ ತಪ್ಪು ದಾರಿಹಿಡಿಸಿದ (ಜನ)ರೂ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸದೆ ಇರಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು.³ ಆದ್ದರಿಂದ ಯಥಾಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿಯೇ ಇರುವ, ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದಂಟಾಗಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುವ, ದ್ವೈತವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಇರುವ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದೊಡಗೂಡಿ ರಾಗದ್ವೇಷಾದಿ ದೋಷಗಳುಳ್ಳವನಿಗೆ (ಅವನಿಗೆ) ಒಪ್ಪಾಗಿರುವ ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವ ಕರ್ಮವನ್ನು (ಶಾಸ್ತ್ರವು) ಮೊದಲು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ; ಆ ಬಳಿಕ ಗೊತ್ತಾಗಿರುವ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಗಳ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ದೋಷವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡು⁴ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾದ ಉದಾಸೀನವಾದ ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವ ಫಲವನ್ನು ಬಯಸುವವನಿಗೆ ಅದಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವಾಗಿ ಅತ್ಮೈಕತ್ವದರ್ಶನರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ (ಎಂದರಿಯಬೇಕು).⁵

1. ತಿಳಿದೇ ಇರುವ ದ್ವೈತಸತ್ಯವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರವು ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕಾದದ್ದೇನೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

2. ದ್ವೈತವನ್ನು ಸತ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯುವದೇ ಜನರಿಗೆ ಸ್ವಭಾವವಾದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದೇನೂ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸ್ಥಳವಲ್ಲ.

3. ದ್ವೈತವು ಸತ್ಯವಲ್ಲ, ಅದು ವಿಜ್ಞಾನಮಾತ್ರ ಅಥವಾ ಶೂನ್ಯವೇ- ಎಂದು ಪಾಪಂಧಿಗಳು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟಿರುವೆಲ್ಲಾ ಅವರ ಶಿಷ್ಯರಿಗೂ ಶಾಸ್ತ್ರನಾಕೃತಿಯ ಹೀಗೆಂದು ಬೋಧಿಸಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅರಿವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ, ಏಕೆಂದರೆ ದ್ವೈತವು ತೋರುವದು ಅಸ್ತಿತ್ವ ರಿಗೂ ನಾಸ್ತಿತ್ವರಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಾಪಂಧಿ ಶಿಷ್ಯರಿಗೂ ನಾಕೃತಿಯ ಬೋಧಕವಾಗಿರುವಂತೆ, ಅದ್ವೈತವೇ ಪರಮಾರ್ಥ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದವೆಲ್ಲಾ ಕರ್ಮನಾಕೃತಿಯ ಬೋಧಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಬೋಧಕತ್ವವೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು. ದ್ವೈತವು ಮಿಥ್ಯೆ ಎಂದು ಮೊದಲೇ ಜನರಿಗೆ ತೋರುವದಾಗಿದ್ದರೆ ಹೀಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರವಚನವು ಬೋಧಕವಾಗಬಾರದಾಗಿತ್ತು, ಏಕೆಂದರೆ ಆಗ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮೇಯವ್ಯವಹಾರವೇ ಹುಸಿಯಾಗಿಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದು ಭಾವ.

4. ದ್ವೈತವು ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ, ಅದರಲ್ಲಿ ರಾಗದ್ವೇಷಾದಿಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿರುವವರು ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು, ದ್ವೈತವು ಸಾತಿಶಯ, ವಿನಾಶಿ, ದುಃಖಮಯ- ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ತಿಳಿದಿರುವವರೇ ಅತ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು.

5. ದ್ವೈತದಲ್ಲಿ ದೋಷವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡು ಅದರಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಬೇಕೆನ್ನುವವನಿಗೆ ಅದ್ವೈತಾತ್ಮದರ್ಶನವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದರೆ ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನೇ ಬೋಧಿಸಿದಂತೆ ಆಗುವದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಬರಲಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಫಲವುಳ್ಳ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವದರಿಂದಲೇ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಪ್ರಮಾಣವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ¹ ಆ ಔದಾಸೀನ್ಯಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ² ನೆಲೆನಿಂತಿರುವದೆಂಬ ಫಲವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಲು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯು ತೊಲಗಿಹೋಗುತ್ತದೆ³ ; ಆ (ಆಕಾಂಕ್ಷೆ)ಯಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಶಾಸ್ತ್ರತ್ವವೂ ಅವನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ನಿಂತುಹೋಗುತ್ತದೆ⁴. ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಪುರುಷನ ವಿಷಯಕ್ಕೂ (ಹೀಗೆ) ಶಾಸ್ತ್ರವು (ಶಾಸ್ತ್ರವಾಗಿರುವದು) ನಿಂತುಹೋಗಿರುತ್ತದೆಯಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರ(ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ) ವಿರೋಧದ ವಾಸನೆಯು ಕೂಡ ಇರುವದಿಲ್ಲ⁵. ಏಕೆಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರ, ಶಿಷ್ಯ, ಶಾಸನ - ಮುಂತಾದ ದ್ವೈತಭೇದವು ಅದ್ವೈತಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗಾಣುತ್ತದೆ⁶. ಯಾವದಾದರೊಂದು (ಹಾಗೆಯೇ) ಉಳಿದುಕೊಂಡರಲ್ಲವೆ, (ಹಾಗೆ) ಉಳಿದು ಕೊಂಡದ್ದಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದೀತು⁷ ? ಆದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರ, ಶಿಷ್ಯ, ಶಾಸನ - ಇವು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಬಯಸುವವಾದ್ದರಿಂದಲೇ⁸ (ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ)ದೊಂದೂ

1. ಕರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ, ಜ್ಞಾನಶಾಸ್ತ್ರ- ಇವೆರಡೂ ಅಧಿಕಾರಿಭೇದದಿಂದ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿರುವವರಿಂದ.

2. ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತಿಗಳೆರಡೂ ಇಲ್ಲದ ನೈಷ್ಠಮ್ಯಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ.

3. ಆಗ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರಬೇಕೆಂಬ ಬಯಕೆ ಇರುವದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಅದರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದ ಸಿಕ್ಕಬೇಕಾದ ಫಲವು ಸಿಕ್ಕಿಹೋಗಿರುತ್ತದೆ.

4. ಏನನ್ನಾದರೂ ಮಾಡುವದನ್ನು, ಅಥವಾ ಯಾವದಾದರೂ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು, ಹೊಸದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವದರಿಂದಲೇ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಶಾಸ್ತ್ರವಾಗಿರುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಮಾಡಬೇಕಾದದ್ದು ಇರುವದಿಲ್ಲ, ತಿಳಿಯಬೇಕಾದದ್ದೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಗೀ. ಭಾ. ೧೫-೨೦ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೮೪)ನ್ನು ನೋಡಿ.

5. ಶಾಸ್ತ್ರವಿದ್ದರಲ್ಲವೆ, ಅದರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧ ?

6. ಜ್ಞಾನವಾದರೆ ದ್ವೈತವೇ ಇರುವದಿಲ್ಲ, ಅದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾದಿಭೇದವಾಗಲಿ, ಶ್ರವಣಾದಿಭೇದವಾಗಲಿ ಇರುವದೇ ಇಲ್ಲ. ಮಾಂ. ಕಾ. ಭಾ. ೧-೫೭ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೭) ನ್ನು ನೋಡಿ.

7. ಇದಕ್ಕೆ ಇದು ವಿರುದ್ಧ ಎಂಬುದು ದ್ವೈತದಲ್ಲಿ; ಅದರೆ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾದಾಗ ದ್ವೈತವಿರುವದೇ ಇಲ್ಲ. ಅದ್ದರಿಂದ ಆಗ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿರೋಧವೆಂಬುದೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

8. ಹೇಳಿಕೊಡುವ ಗುರು, ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಶಿಷ್ಯ- ಇವರಿಲ್ಲದೆ ಬರಿಯ ಶಾಸ್ತ್ರವೊಂದೇ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಾರದು; ಹಾಗೆ ಉಳಿದುಕೊಂಡರಲ್ಲವೆ, ಶಾಸ್ತ್ರವಿರೋಧಶಂಕೆ? ಹೀಗೆಯೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವವನಾದ ಪ್ರಮಾತ್ಯವು ಇರುವಾಗಲೇ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮೇಯಗಳಿರುವವು; ಅದರೆ ಪ್ರಮಾತ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿಬಿಟ್ಟಿರುವ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವು ತಾನೊಂದೇ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಾರದು; ಹಾಗೆ ಉಳಿದುಕೊಂಡರಲ್ಲವೆ, ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿಷಯದ ಶಂಕೆ?

ಉಳಿದಿರುವದಿಲ್ಲ. (ಹೀಗೆ) ಎಲ್ಲವೂ ಮುಗಿದುಹೋಗಿ ಶಿವ(ರೂಪವಾದ) ಅದ್ವೈತವೊಂದೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಯಾವದಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವನ್ನು ಶಂಕಿಸಲಾದೀತು ? ಆದ್ದರಿಂದಲೇ (ಅಲ್ಲಿ) ಅವಿರೋಧಿತ್ವ(ವೆಂಬುದೂ) ಇಲ್ಲ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಿವಿರೋಧ, ಸಿದ್ಧಾಂತಹಾನಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೫೪ ಅಥಾಽಪಿ ಅಭ್ಯಸಗಮ್ಯ ಬ್ರೂಮಃ | ದ್ವೈತಾದ್ವೈತಾತ್ಮಕತ್ವೇಽಪಿ ಶಾಸ್ತ್ರವಿರೋಧಸ್ಯ ತುಲ್ಯತ್ವಾತ್ | ಯದಾಽಪಿ ಸಮುದ್ರಾದಿವತ್ ದ್ವೈತಾದ್ವೈತಾತ್ಮಕಮ್ ಏಕಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಭ್ಯುಪಗಚ್ಛಾಮಃ, ನಾನ್ಯದ್ ವಸ್ತುವಂತರಂ ತದಾಽಪಿ ಭವದುಕ್ತಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರವಿರೋಧಾತ್ ನ ಮುಚ್ಯಾಮಹೇ | ಕಥಮ್ ? ಏಕಂ ಹಿ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ದ್ವೈತಾದ್ವೈತಾತ್ಮಕಂ ತತ್ ಶೋಕಮೋಹಾದ್ಯತೀತತ್ವಾತ್ ಉಪದೇಶಂ ನ ಕಾಙ್ಕ್ಷುತಿ | ನ ಚ ಉಪದೇಷ್ವಾ ಅನ್ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ | ದ್ವೈತಾದ್ವೈತರೂಪಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಏಕಸ್ಯೈವ ಅಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ | ಅಥ ದ್ವೈತವಿಷಯಸ್ಯ ಅನೇಕತ್ವಾತ್ ಅನ್ಯೋನ್ಯೋಪದೇಶಃ, ನ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯ ಉಪದೇಶಃ ಇತಿ ಚೇತ್ | ತದಾ ದ್ವೈತಾದ್ವೈತಾತ್ಮಕಮೇಕಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ನಾನ್ಯದಸ್ತಿ ಇತಿ ವಿರುದ್ಧತೇ | ಯಸ್ಮಿನ್ ದ್ವೈತವಿಷಯೇ ಅನ್ಯೋನ್ಯೋಪದೇಶಃ ಸೋಽನ್ಯಃ | ದ್ವೈತಂ ಚ ಅನ್ಯದೇವ ಇತಿ ಸಮುದ್ರದೃಷ್ಟಾಂತೋ ವಿರುದ್ಧಃ | ನ ಚ ಸಮುದ್ರೋದಕೈಕತ್ವವದ್ ವಿಜ್ಞಾನೈಕತ್ವೇ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನ್ಯತ್ರ ಉಪದೇಶಗ್ರಹಣಾದಿ ಕಲ್ಪನಾ ಸಂಭವತಿ | ನ ಹಿ ಹಸ್ತಾದಿದ್ವೈತಾದ್ವೈತಾತ್ಮಕೇ ದೇವದತ್ತೇ ವಾಕ್ಯಾರ್ಣಯೋರ್ದೇವದತ್ತೈಕದೇಶಭೂತಯೋರ್ವಾಕ್ ಉಪದೇಷ್ಟೀ ಕರ್ಣಃ ಕೇವಲಃ ಉಪದೇಶಸ್ಯ ಗ್ರಹೀತಾ, ದೇವದತ್ತಸ್ತು ನೋಪದೇಷ್ವಾ, ನಾಽಪಿ ಉಪದೇಶಸ್ಯ ಗ್ರಹೀತಾ ಇತಿ ಕಲ್ಪಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತೇ | ಸಮುದ್ರೈಕೋದಕಾತ್ಮತ್ವವತ್ ಏಕವಿಜ್ಞಾನವತ್ತತ್ತ್ವಾತ್ ದೇವದತ್ತಸ್ಯ | ತಸ್ಮಾತ್ ಶ್ರುತಿನ್ಯಾಯವಿರೋಧಶ್ಚ, ಅಭಿಪ್ರೇತಾರ್ಥಾಸಿದ್ಧಿಶ್ಚ ಏವಂ ಕಲ್ಪನಾಯಾಂ ಸ್ಯಾತ್ | ತಸ್ಮಾತ್, ಯಥಾವ್ಯಾಖ್ಯಾತ ಏವಾಸ್ಮಾಭಿಃ 'ಪೂರ್ಣಮದಃ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಮನ್ತ್ರಸ್ಯಾರ್ಥಃ ||

1. ಏಕೆಂದರೆ ವಿರೋಧವೆಂಬುದೆಲ್ಲ ದ್ವೈತದಲ್ಲಿಯೇ.

2. ಏಕೆಂದರೆ ವಿರೋಧವಿರುವಲ್ಲಿಯೇ ಅವಿರೋಧವೆಂಬುದೂ ಇರುತ್ತದೆ.

3. 'ತುಲ್ಯತ್ವಮ್' ಎಂದಿರಬೇಕಾಗಿತ್ತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ ; ಅನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಒಪ್ಪಿ (ಹೀಗೆಂದು) ಹೇಳುತ್ತೇವೆ: (ವಸ್ತುವು) ದ್ವೈತಾ ದ್ವೈತಾತ್ಮಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಶಾಸ್ತ್ರವಿರೋಧವು ಸಮಾನವಾಗಿರುವದರಿಂದ¹ (ನಿಮ್ಮ ಅಂಗೀಕಾರವು ವ್ಯರ್ಥ². ಇದರ ವಿವರ): ಸಮುದ್ರಾದಿಗಳಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ದ್ವೈತಾದ್ವೈತಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಒಂದೇ, ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವಂತರವಿಲ್ಲ (ಎಂದು) ಯಾವಾಗ ಒಪ್ಪುತ್ತೇವೋ ಆಗಲೂ ನೀನು ಹೇಳುವ ಶಾಸ್ತ್ರವಿರೋಧದಿಂದ ನಾವು ಮುಕ್ತರಾಗುವದೇ ಇಲ್ಲ³. ಹೇಗೆಂದರೆ ದ್ವೈತಾದ್ವೈತಾತ್ಮಕವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವು ಒಂದೇ ಅಷ್ಟೆ? ಅದು ಶೋಕನೋಹಾದಿಗಳನ್ನು ಮೀರಿರುವದ ರಿಂದ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಬಯಸುವಹಾಗಿಲ್ಲ. ಉಪದೇಶಮಾಡುವವನೂ ಬ್ರಹ್ಮ ಕೈಂಠ ಬೇರೆಯಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ದ್ವೈತಾದ್ವೈತರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಒಂದೇ ಎಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುತ್ತೀರಿ⁴.

ಇನ್ನು ಹೀಗಲ್ಲದೆ ದ್ವೈತದ ವಿಷಯವು ಅನೇಕವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಒಬ್ಬರಿ ಗೊಬ್ಬರ ಉಪದೇಶ(ವಾಗಬಹುದು), ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕ್ಕೆ ಉಪದೇಶವಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವದಾದರೆ, ಆಗ ದ್ವೈತಾದ್ವೈತಾತ್ಮಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಒಂದೇ- (ಪರಮಾರ್ಥವು), ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲ- ಎಂಬಿದಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗುವದು. ಯಾವ ದ್ವೈತವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರ ಉಪದೇಶ(ವಾಗಬಹುದೋ) ಆ (ಉಪ ದೇಶವು) ಬೇರೆ, ದ್ವೈತವೂ ಬೇರೆಯೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಸಮುದ್ರದೃಷ್ಟಾಂತಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗುವದು. ಸಮುದ್ರದ ನೀರು ಒಂದೇ ಆಗಿರುವಂತೆ, ವಿಜ್ಞಾನವು ಒಂದೇ ಆಗಿರುವಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಕೈಂಠ ಬೇರೊಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶ, ಗ್ರಹಣ-

1. ಅದ್ವೈತದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಶಾಸ್ತ್ರವಿರೋಧವೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ನಾವು ತೋರಿಸಿದ್ದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ದೋಷವಿದೆ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಯೇ ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ದೋಷವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತೇವೆ ಎಂದರ್ಥ.

2. 'ತುಲ್ಯತ್ವಮ್' -ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಪಾರವಿದ್ದರೆ ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸರಳ ವಾಗಿ ಅನ್ವಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅ || ಬೇ|| ಯಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಪಾಠವನ್ನೊಪ್ಪಿ ಮೇಲೆ ಕಂಡಂತೆ ಅಧ್ಯಾಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕನ್ನಡಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ.

3. ಅದ್ದರಿಂದ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿರುವ ದೋಷವನ್ನು ನಮ್ಮೊಬ್ಬರ ಮತದಮೇಲೆ ಅರೋಪಿಸುವದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ; ಇವನಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ದೋಷವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸಿರುತ್ತೇನೆ.

4. ಬ್ರಹ್ಮಕೈಂಠ ಬೇರೊಬ್ಬನು ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದರಲ್ಲವೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ? -ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಅದ್ವೈತದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವಂತೆ ದ್ವೈತಾದ್ವೈತದಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡಬಹುದು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

5. ನೊರೆ, ಗುಳ್ಳೆ -ಮುಂತಾದ ದ್ವೈತವಿದ್ದರೂ ನೀರಿನ ರೂಪದಿಂದ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಜೀವಜಗದ್ರೂಪವಾದ ದ್ವೈತವಿದ್ದರೂ ಬ್ರಹ್ಮದ ಜ್ಞಾನವು ಒಂದೇ ಆಗಿರುವಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ.

ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವದು ಆಗುವದಿಲ್ಲ^೧. ಕೈ ಮುಂತಾದ ದ್ವೈತಾ ದ್ವೈತರೂಪನಾಗಿರುವ ದೇವದತ್ತನಲ್ಲಿ,^೨ ದೇವದತ್ತನ ಒಂದೊಂದು ಭಾಗವಾಗಿರುವ ವಾಕ್ಯ, ಕರ್ಣ- ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯ ಉಪದೇಶಮಾಡುವದು, ಕಿವಿಯೊಂದೇ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಗ್ರಹಣಮಾಡುವದು, ದೇವದತ್ತನಾದರೋ ಉಪದೇಶಕನೂ ಅಲ್ಲ, ಉಪದೇಶವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವವನೂ ಅಲ್ಲ- ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವದಕ್ಕೆ ಆಗಲೇ ಆದದು, ಏಕೆಂದರೆ ಸಮುದ್ರವು ಒಂದೇ ನೀರಿನ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವಂತೆ, ದೇವದತ್ತನೂ ಒಂದೇ ವಿಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ^೩. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿನ್ಯಾಯವಿರೋಧವೂ (ನಿಮಗೆ) ಇಷ್ಟವಾದ (ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೆಂಬ) ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧಿಸದಿರುವದೂ ಅದೀತು^೪ ! ಆದ್ದರಿಂದ 'ಪೂರ್ಣಮದಃ' (ಅದು ಪೂರ್ಣವು) ಎಂಬ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ನಾವು ವಿವರಿಸಿರುವಂತೆಯೇ ಅರ್ಥವು.

ಓಂಕಾರದ ಮೂಲಕ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೫೫. ಓಂ ಖು ಬ್ರಹ್ಮ ಇತಿ ಮನ್ತ್ರಃ | ಆಯಂ ಚ ಅನ್ಯತ್ರ ಅವಿನಿಯುಕ್ತಃ ಇಹ ಬ್ರಹ್ಮಣೇನ ಧ್ಯಾನಕರ್ಮಣಿ ವಿನಿಯುಜ್ಯತೇ | ಅತ್ರ ಚ ಬ್ರಹ್ಮ ಇತಿ ವಿಶೇಷ್ಯಾಭಿಧಾನಮ್, ಖಮ್ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಮ್ | ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಯೋಶ್ಚ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯೇನ ನಿರ್ದೇಶಃ ನೀಲೋತ್ಪಲವತ್ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಇತಿ | ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋ ಬೃಹದ್ವಸ್ತುಮಾತ್ರಾಸ್ವದೋಽವಶೇಷಿತಃ | ಅತಃ

1. ಏಕೆಂದರೆ ಉಪದೇಶ, ಗ್ರಹಣ - ಇವೆಲ್ಲ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವುಗಳು ; ಬಾಯಿ ದ್ವೈತಕ್ಕಲ್ಲ.

2. ಕೈ, ಕಾಲು, ಹೊಟ್ಟೆ, ತಲೆ, ತೋಳು - ಮುಂತಾದವುಗಳ ರೂಪದಿಂದ ದ್ವೈತ ; ಶರೀರರೂಪದಿಂದ ಅದ್ವೈತ - ಹೀಗಿರುವ ದೇವದತ್ತನಲ್ಲಿ.

3. ಹೀಗೆಯೇ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ದ್ವೈತವಿದ್ದರೂ ಬ್ರಹ್ಮದ ಜ್ಞಾನವು ಒಂದೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ದ್ವೈತದಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶಾದಿಗಳಿವೆ, ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವದಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ದ್ವೈತರೂಪವಾಗಿದೆ ದ್ವೈತವು ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಲ್ಲ.

4. ವಸ್ತುವಿಗೆ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ಸರ್ಗಾಪವಾದವಾಗಲಿ ಷಕಲ್ಪವಾಗಲಿ ಸಂಭವಿಸದೆ ಇರುವದರಿಂದ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥವು ದ್ವೈತಾದ್ವೈತವಾಗಲಾರದು. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ದ್ವೈತಾದ್ವೈತವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳದೆ ಏಕರೂಪವಾಗಿಯೇ ಕಾಣಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಅದು ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥವಾಗಲಾರದು ; ಉಪದೇಶಕ, ಉಪದೇಶ್ಯ- ಎಂಬ ಭೇದವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಇದು ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥವಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮವು ಸಾಮಯವನಾದರೆ, ಅತ್ಮನು ಅನಿತ್ಯನಾಗುವದರಿಂದ ಇದು ನ್ಯಾಯವಿರುದ್ಧವೂ ಆಗುವದು. ದ್ವೈತವು ಅವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತವೆಂದರೆ ಈ ಯಾವ ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲ.

ವಿಶೇಷ್ಯತೇ 'ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ | ಯತ್ ತತ್ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ. ತತ್ ಓಂಶಬ್ದವಾಚ್ಯಮ್, ಓಂಶಬ್ದಸ್ವರೂಪಮೇವ ವಾ | ಉಭಯಾರ್ಥಃ ಪಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಮ್ ಅವಿರೂಢಮ್ | ಇಹ ಚ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನಸಾಧನತ್ವಾರ್ಥಮ್ ಓಂಶಬ್ದಃ ಪ್ರಯುಕ್ತಃ | ತಥಾ ಚ ಶ್ರುತ್ಯಂತರಾತ್, "ಎತದ್ಬಲವೃತ್ತಂ ಶ್ರೇಷ್ಠವೇತದ್ಬಲವೃತ್ತಂ ಪರಮ್" (ಕ. ೧-೨-೧೭), "ಓಮಿತ್ಯುತ್ಪಾನಂ ಯುಜ್ಜಾತೇ" (ತೈ. ನಾ ೨೪-೧), "ಓಮಿತ್ಯೇತೇನೈವಾಕ್ಷರೇಣ ಪರಂ ಪುರುಷಮುಭಿಧ್ಯಾಯಾತ" (ಪ್ರ. ೫-೫), "ಓಮಿತ್ಯೇವಂ ಧ್ಯಾಯಂ ಭೂತಾನಮ್" (ಮುಂ. ೨-೨-೬) ಇತ್ಯಾದಿಃ | ಅನ್ಯಾರ್ಥಸಂಭವಾಚ್ಚ ಉಪದೇಶಸ್ಯ | ಯಥಾ ಅನ್ಯತ್ರ "ಓಮಿತಿ ಶಂಕತ್ಯೋಮಿತ್ಯದ್ಗಾಯತಿ" (ಭಾಂ. ೧-೧-೯) ಇತ್ಯೇವ ಮಾದೌ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಾರಮ್ಭಾಪವರ್ಗಯೋಶ್ಚ ಓಂಕಾರಪ್ರಯೋಗೋ ವಿನಿಯೋಗಾತ್ ಅವಗಮ್ಯತೇ, ನ ಚ ತಥಾ ಅರ್ಥಾಂತರಮ್ ಇಹ ಅವಗಮ್ಯತೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ಧ್ಯಾನಸಾಧನತ್ವೇನೈವ ಇಹ ಓಂಕಾರಶಬ್ದಸ್ಯ ಉಪದೇಶಃ ||

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

'ಓಂ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ' - ಎಂಬುದು ಮಂತ್ರವು. ಈ (ಮಂತ್ರ)ವು ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ವಿನಿಯುಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ^೧, ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಿಂದ ಧ್ಯಾನಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ವಿನಿಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ^೨. ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ; ಖಮ್ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷಣವು. ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು 'ನೀಲವಾದ ಉತ್ಪಲವು' ಎಂಬಂತೆ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿಸಿರುತ್ತದೆ^೩. (ಯಾವ) ವಿಶೇಷಣವನ್ನೂ ಕೊಡದೆ ಬರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ದೊಡ್ಡದಾದ ವಸ್ತುವಿಷ್ಣನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ; ಅದರಿಂದ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬುದಿದೆಯೆಲ್ಲ ಅದು ಓಂಶಬ್ದವಾಚ್ಯವು, ಅಥವಾ ಓಂ

1. ಇತ್ಯಾದಿಃ ಎಂಬ ಪಾಠವೂ ಇದೆ ; ಆಗ ಹಿಂದೆ ಶ್ರುತ್ಯಂತರಾತ್ ಎಂದಿರುವುದು ಶ್ರುತ್ಯಂತರಮ್ ಎಂದಿರಬೇಕಾಗುವದು ; ಅದರ ಸಂಚಮಾಪಾತವೇ ಮೇಲು.

2. ಏಕೆಂದರೆ ಅದನ್ನು ಯಾವದಾದರೊಂದು ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕೆಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ವಿನಿಯೋಗಿಸಿರುವದು ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ ; ಶಿಷ್ಯಚಾರದಲ್ಲೆಯೂ ಇಲ್ಲ.

3. ಈ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಕ್ರಮಮುಕ್ತಿಯೂ ಆಗಬಹುದು ; ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಇದು ಅಂತರಂಗಸಾಧನವೂ ಆಗಬಹುದು.

4. ಇದರಿಂದ ವ್ಯಾಪಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಎಂಬರ್ಥವು ಹೊರಡುತ್ತದೆ ; ಬರಿಯ ಆಕಾಶ ಅಥವಾ ಬರಿಯ ದೊಡ್ಡದು - ಎಂಬರ್ಥವು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಶಬ್ದದ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ^೧ (ಎಂದು ಮಂತ್ರದ ಅರ್ಥವು). (ಈ) ಎರಡು ಒಗೆಯಲ್ಲಿಯೂ (ಋಂ ಬ್ರಹ್ಮ) ಎಂದು ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯ(ದಿಂದ ಹೇಳಿರುವದು) ಅವಿವಿಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆಯ ಸಾಧನವಾಗಿರಲೆಂದು ಓಂಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ “ಈ ಆಲಂಬನವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು, ಈ ಆಲಂಬನವೇ ಹೆಚ್ಚಿನದು” (ಕ. ೧-೨-೧೭), “ಓಮ್! ಎಂದು ಆತ್ಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು” (ನಾ. ೭೯), “ಓಮ್ ಎಂಬ ಇದೇ ಅಕ್ಷರದಿಂದ (ಯಾವನು) ಪರಮ-ಪುರುಷನನ್ನು ಅಭಿಧ್ಯಾನಮಾಡುವನೋ” (ಪ್ರ. ೫-೫), “ಆತ್ಮನನ್ನು ಓಮ್ ಎಂದು ಧ್ಯಾನಮಾಡಿರಿ!”^೨ (ಮುಂ. ೨-೨-೭) ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತ್ಯಂತರವಿದೆ. ಮತ್ತು ಏಕೆಂದರೆ (ಈ ಮಂತ್ರದ) ಉಪದೇಶಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಸಂಭವಿಸುವದೂ ಇಲ್ಲ^೩. (ಇದರ ವಿವರ): “ಓಮ್ ಎಂದು ಶಂಸನಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಓಮ್! ಎಂದು ಉದ್ಗಾನಮಾಡುತ್ತಾನೆ” (ಛಾಂ. ೧-೧-೯) -ಮುಂತಾದ (ಕಡೆ)ಯಲ್ಲಿಯೂ ಅಧ್ಯಯನದ ಆರಂಭ, ಕೊನೆ- (ಇವು)ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ವಿನಿಯೋಗದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಹಾಗೆ^೪ ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಯೋಜನವು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧ್ಯಾನಸಾಧನವಾಗಿಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರಶಬ್ದವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದೆ (ಎಂದಾಯಿತು).

ಓಂಶಬ್ದದಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೫೬. ಯದ್ಯಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಾದಿಶಬ್ದಾಃ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಾಚಕಾಃ ತಥಾಪಿ ಶ್ರುತಿವ್ರತಮಾಣ್ಯಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನೇದಿಷ್ಠಮ್ ಅಭಿಧಾನಮ್ ಓಂಕಾರಃ | ಅತ ಏವ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರತಿಪತ್ತೌ ಇದಂ ಪರಂ ಸಾಧನಮ್ | ತಚ್ಚ

1. ಓಮ್ ಎಂಬುದು ಬ್ರಹ್ಮದ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು.

2. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಓಮ್ ಎಂಬುದನ್ನು ಭಾವನೆಯ ರೂಪವಾದ ಉಪಾಸನೆಗೆ ವಿಷಯವಾಗಿ ಹೇಳಿಲ್ಲವಾದರೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಓಮ್ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾಧನವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ.

3. ಪ್ರಕೃತಸಂದರ್ಭವು ಉಪಾಸನೆಗಿಂತಲೇ ಹೊರಟಿರುವದರಿಂದಲೂ ಮತ್ತೊಂದರ್ಥವು ವಿನಿಯೋಗದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗದೆ ಇರುವದರಿಂದಲೂ ಈ ಮಂತ್ರವೂ ಹೀಗೆಯೇ ವಿನಿಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.

4. ಶಂಸನ, ಉದ್ಗಾನ, ವೇದಾಧ್ಯಯನದ ಅದ್ವಂತಗಳಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚಾರ - ಇವಕ್ಕೆ ವಿನಿಯೋಗವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ.

ದ್ವಿಪ್ರಕಾರೇಣ, ಪ್ರತೀಕತ್ವೇನ ಅಭಿಧಾನತ್ವೇನ ಚ | ಪ್ರತೀಕತ್ವೇನ, ಯಥಾ ವಿಷ್ಣೋದಿಪ್ರತಿಮಾ ಅಭೇದೇನ ಏನಮ್ ಓಂಕಾರೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಇತಿ ಪ್ರತಿ ಪತ್ತವ್ಯಃ | ತಥಾ ಹಿ ಓಂಕಾರಾಲವ್ಭನಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಸಿದತಿ | “ಏತದಾಲವ್ಭನಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಮೇತದಾಲವ್ಭನಂ ಪರಮ್ | ಏತದಾಲವ್ಭನಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕೇ ಮಹೀಯತೇ” (ಕ. ೧-೨-೧೭) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಬ್ರಹ್ಮ, ಅತ್ಮ- ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ವಾಚಕಗಳೇ ಆಗಿವೆ; ಆದರೂ ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಓಂಕಾರವು ತೀರ ಹತ್ತಿರದ ಹೆಸರು.¹ ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಇದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಾಧನವು. ಈ (ಓಂಕಾರವು) ಪ್ರತೀಕವಾಗಿ, ಅಭಿಧಾನವಾಗಿ* (ಎಂದಿಂತು) ಎರಡು ಪ್ರಕಾರ ದಿಂದ (ಸಾಧನವಾಗಿರುತ್ತದೆ). ಪ್ರತೀಕವಾಗಿ (ಹೇಗೆ ಸಾಧನವೆಂದರೆ) ಹೇಗೆ ವಿಷ್ಣೋದಿಪ್ರತಿಮೆಯು ಅಭೇದದಿಂದ (ವಿಷ್ಣೋದಿಗಳ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೋ) ಹಾಗೆ ಓಂಕಾರವು ಬ್ರಹ್ಮವು ಎಂದು (ಅಭಿನ್ನವಾಗಿ) ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹಾಗೆ (ತಿಳಿದರೆ) ಓಂಕಾರವನ್ನು ಆಲಂಬನವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ (ಸಾಧಕನಿಗೆ) ಬ್ರಹ್ಮವು ಪ್ರಸನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ.² “ಈ ಆಲಂಬನವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವು, ಈ ಆಲಂಬನವೇ ಹೆಚ್ಚಿನದು; ಈ ಆಲಂಬನವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡರೆ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಿಮಾ ವಂತನಾಗುವನು” (ಕ. ೧-೨-೧೭) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ (ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗು ತ್ತದೆ).

ಓಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೫೭. ತತ್ರ ಖಮ್ ಇತಿ ಭಾತಿಕೇ ವೇ ಪ್ರತೀತಿರ್ಮಾರ್ಗಭೂತ್ ಇತ್ಯಾಹ—ಖಂ ಪುರಾಣಮ್ | ಚಿರಂತನಮ್ ಖಮ್, ಪರಮಾತ್ಮಾಕಾಶಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಯತ್ತತ್ ಪರಮಾತ್ಮಾಕಾಶಂ ಪುರಾಣಂ ಖಂ ತತ್ ಚಕ್ಷುರಾದ್ಯ ವಿಷಯತ್ವಾತ್ ನಿರಾಲವ್ಭನಮ್ ಆಶಕ್ಯಂ ಗ್ರಹೀತುಮ್ ಇತಿ ಶ್ರದ್ಧಾಭಕ್ತಿ

1. ಭಾಂ. ಭಾ. ೧-೧-೧ (ಭಾ. ಭಾ. ೭).

2. ಭಾಂ. ಭಾ. ೧-೧-೧ (ಭಾ. ಭಾ. ೭); ಗೀ. ಭಾ. ೮-೧೨ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೦೮); ಪ್ರ. ಭಾ. ೫-೨ (ಭಾ. ಭಾ. ೮೦); ಕ. ಭಾ. ೧-೨-೧೫, (ಭಾ. ಭಾ. ೬೭), ೧-೨-೧೬ (ಭಾ. ಭಾ. ೬೮); ತೈ. ಭಾ. ೧-೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೪), ೧-೯ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೦)- ಇವನ್ನು ನೋಡಿ.

3. ತಬ್ಬಮಾತ್ರನಾದ ಓಂಕಾರವು ಹೇಗೆ ಫಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿತು?—ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಸಮಾಧಾನವಿದು.

ಭ್ಯಾಂ ಭಾವವಿಶೇಷೇಣ ಚ ಓಂಕಾರೇ ಆವೇಶಯತಿ | ಯಥಾ ವಿಷ್ಣುಜ್ಞಾಂಜ್ಞಾ
ತಾಯಾಂ ಶಿಲಾದಿಪ್ರತಿನಾಯಾಂ ವಿಷ್ಣುಂ ಲೋಕೇ ಏವಮ್ | ವಾಯುರಂ
ಖಮ್ | ವಾಯುಃ ಅಸ್ಮಿನ್ ವಿಸ್ತೃತ ಇತಿ ವಾಯುರಂ ಖಮ್, ಖನಾತ್ರಂ
ಖಮ್ ಇತ್ಯಚ್ಯತೇ ನ ಪುರಾಣಂ ಖಮ್ ಇತ್ಯೇವಮ್ ಆಹ ಸ್ಮ | ಕೋಂಸೌ ?
ಕೌರವ್ಯಾಯ-ಣೀಪುತ್ರಃ | ವಾಯುರೇ ಹಿ ಯೇ ಮುಖ್ಯಃ ಖಶಬ್ದವ್ಯವಹಾರಃ
ತಸ್ಮಾತ್ ಮುಖ್ಯೇ ಸುಪ್ರತ್ಯಯೋ ಯುಕ್ತಃ ಇತಿ ಮನ್ಯತೇ | ತತ್ರ ಯದಿ
ಪುರಾಣಂ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ ನಿರುಪಾಧಿಸ್ವರೂಪಮ್, ಯದಿ ವಾ ವಾಯುರಂ ಖಂ
ಸೋಪಾಧಿಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ, ಸರ್ವಥಾಽಪಿ ಓಂಕಾರಃ ಪ್ರತೀಕತ್ವೇನೈವ ಪ್ರತಿನಾವತ್
ಸಾಧನತ್ವಂ ಪ್ರತಿಸಮ್ಯತೇ | “ಏತಸ್ವೈ ಸತ್ಯಕಾಮ ಸರಂ ಚಾಪರಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮ
ಯದೋಂಕಾರಃ” (ಪ್ರ. ೫-೨) ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಂತರಾತ್ | ಕೇನಲು ಖಶಬ್ದಾರ್ಥೇ
ವಿಸ್ತೃತಪತ್ತಿಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇಲ್ಲಿ ಖಂ ಎಂದು ಭೌತಿಕವಾದ ಖದಲ್ಲಿ ಅರಿವು ಆಗಬಾರದೂ ಎಂದು¹
(ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಪುರಾಣವಾದ ಖಮ್ ಚರಿಕಾಲದ ಬಿವೃ, ಪರಮಾತ್ಮಾ
ಕಾಶವು² ಎಂದರ್ಥ. ಪುರಾಣವಾದ ಖ ಎಂಬ ಪರಮಾತ್ಮಾಕಾಶವಿದೆ
ಯಲ್ಲ, ಅದು ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಲ್ಲವಾಗಿ ಯಾವ ಆಶ್ರಯ
ವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಗ್ರಹಿಸುವದಕ್ಕೆ ಅಶಕ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಶ್ರದ್ಧಾಭಕ್ತಿಗಳಿಂದಲೂ
ಒಂದಾನೊಂದು ಭಾವದಿಂದಲೂ³ (ಅದನ್ನು) ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿಸು
ತ್ತದೆ⁴; ಹೇಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಚಿಹ್ನೆಯಿಂದ ಗುರುತುಮಾಡಿರುವ ಕಲ್ಲಿನ
ಪ್ರತಿನೆಯೇ ಮುಂತಾದದ್ದರಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು (ಭಾವವಿಶೇಷದಿಂದ) ಲೋಕದಲ್ಲಿ
(ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿಸುತ್ತಾ) ಹಾಗೆ.

1. ಸಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಅಕಾಶವನ್ನೇ ಓಂಕಾರವೆಂದು ಉಪಾಸನೆ
ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಾಗಬಾರದೆಂದು.

2. ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಅಕಾಶವೆಂಬ ಹೆಸರುಂಟು. ಸೂ. ಭಾ. ೧-೧-೨೨
(ಭಾ. ಭಾ. ೧೨೦), ೧-೨-೪೧ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೨೫)- ಇವನ್ನು ನೋಡಿ. ಪುರಾಣಮ್
ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಅಕಾಶಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾದ ಆತ್ಮಾಕಾಶವನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂದಾಗು
ತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

3. ಪ್ರ. ಭಾ. ೫-೧ರಲ್ಲಿ ಅಭಿಧ್ಯಾಯಾತ್ ಎಂಬುದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ (ಭಾ. ಭಾ. ೭೯)
ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದಿಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು; ಭಾವವಿಶೇಷ, ಇವೇ
ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಂಬ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಭಾವನೆ.

4. ಪರಬ್ರಹ್ಮವೇ ಅದರ ರೂಪದಲ್ಲಿದೆ ಎಂದು ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಮಾಡ
ಬೇಕು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ವಾಯುರವಾದ ಖವು—ವಾಯುವು ಇದರಲ್ಲಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ವಾಯುರ ಖವು; ಈ- ಬರಿಯ ಖವನ್ನೇ^೧ (ಇಲ್ಲಿ) ಖ ಎಂದಿದೆಯೇ ಹೊರತು ಪುರಾಣ ವಾದ (ಆತ್ಮರೂಪ)ಖವನ್ನಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಯಾರು ? ಕೌರವ್ಯಾಯಣಿಯ ಮಗನು. ವಾಯುರವಾದ ಖದಲ್ಲಲ್ಲವೆ, ಖಶಬ್ದದ ವ್ಯವಹಾರವು ಮುಖ್ಯವು ? ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಖ್ಯ(ವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಶಬ್ದವನ್ನು) ತಿಳಿಯುವದು ನ್ಯಾಯವು^೨ ಎಂದು (ಆತನು) ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ^೩.

ಇಲ್ಲಿ ನಿರುಪಾಧಿಕಸ್ವರೂಪವಾದ ಪುರಾಣಖವಾದ (ಪರ)ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೇ (ಖಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಿರಲಿ), ಅಥವಾ ವಾಯುರ ಖವೆಂಬ ಸೋಪಾಧಿಕಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೇ ಹೇಳಿರಲಿ, ಹೇಗೂ ಓಂಕಾರವು (ಇಲ್ಲಿ) ಪ್ರತಿಯೊಂದಕ್ಕೆ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿಯೇ^೪ ಸಾಧನತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯಕಾಮನೆ, (ಈ) ಓಂಕಾರನೆಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ, ಇದೇ ಪರ(ಬ್ರಹ್ಮವೂ) ಅಪರಬ್ರಹ್ಮವೂ (ಆಗಿರುತ್ತದೆ)” (ಪ್ರ. ೫-೨) ಎಂಬ ಬೇರೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ (ಹೀಗೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ). ಖಶಬ್ದದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಭೇದವು.

ಓಂಕಾರವು ಬ್ರಹ್ಮಾಭಿಧಾನವು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೫೮. ವೇದೋಕ್ತಯಮ್ ಓಂಕಾರಃ | ವೇದ ವಿಜಾನಾತಿ ಯದ್ ವೇದಿತವ್ಯಮ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ವೇದ ಓಂಕಾರಃ ವಾಚಕಃ, ಅಭಿಧಾನಮ್ | ತೇನ

1. ನಿರ್ವಿಶೇಷವಾದ ನಿರುಪಾಧಿಕಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೇ ಎಂದರ್ಥ.

2. ವಾಯುರ ಖದಲ್ಲಿಯೇ ಖಶಬ್ದವು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುತ್ತದೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಖ್ಯಗೋಣಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವನ್ನೇ ಆರಿಯಬೇಕು ಎಂಬ (ಶಾ. ಭಾ. ೩-೨-೧) ಮೀಮಾಂಸಾನ್ಯಾಯವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಾದ ವಾಯುರ ಖವನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

3. ಇಲ್ಲಿ ವಾಯುರ ಖವೆಂದರೆ ವಾಯುವಿಗೆ ಆಧಾರವಾದ ಭೂತಾಕಾಶವೇ ಎಂದೂ ಓಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶವಚ್ಛಿನ್ನಬ್ರಹ್ಮದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ ಕೌರವ್ಯಾಯಣೀ ಪುತ್ರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೆಂತ ಬೃ. ವಾ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. (ವಾ. ೧೨೦, ೧೨೧); ಅದರ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾದ ಆನ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ ಈ ಆಕಾಶವೇ ಭೂತಾಕಾಶರೂಪದಿಂದ ಪರಿಣತವಾಗಿದೆ ಎಂದೂ ಭಾಷ್ಯಟೀಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಪಕ್ಷವೇ ಭಾಷ್ಯಸಮ್ಮತವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಭಾಷ್ಯವಾರ್ತಿಕಟೀಕಾಕಾರರು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯೇ ? ಎಂಬುದು ವಿಚಾರಣೀಯ. ಪೀಠಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿ.

4. ಪ್ರತೀಕೋಪಾಸನೆಯಿಂದ ಕ್ರಮಮುಕ್ತಿಯೂ ಆಗುವದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂ. ಭಾ. ೧-೩-೧೩ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೫೨)ನ್ನು ನೋಡಿ.

ಅಭಿಧಾನೇನ ಯದ್ ವೇದಿತವ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಕಾಶ್ಯಮಾನಮ್ ಅಭಿಧೀಯ ಮಾನಂ ವೇದ, ಸಾಧಕೋ ವಿಜಾನಾತಿ ಉಪಲಭತೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ವೇದೋಽ ಯಮ್ ಇತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ವಿದುಃ | ತಸ್ಮಾದ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನಾಮ್ ಅಭಿಧಾನ ತ್ವೇನ ಸಾಧನತ್ವಮ್ ಅಭಿವ್ರೇತಮ್ ಓಂಕಾರಸ್ಯ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈ ಓಂಕಾರವು ವೇದವು. ಯಾವದು ವೇದ್ಯವೋ ಅದನ್ನು ಇದರಿಂದ (ವೇದ = ವಿಜಾನಾತಿ) ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಓಂಕಾರವು ವೇದವು, ಎಂದರೆ ವಾಚಕವು, ಅಭಿಧಾನವು.¹ ಈ ಅಭಿಧಾನದಿಂದ, ಯಾವದು ವೇದಿತವ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೋ ಜ್ಞಗಲ್ಪಡತಕ್ಕ, ಹೆಸರಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕ (ಬ್ರಹ್ಮವೋ ಅದನ್ನು) ಸಾಧಕನು (ವೇದ = ವಿಜಾನಾತಿ) ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಕಂಡು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ². ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ವೇದವು ಎಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ³ ಓಂಕಾರವು ಅಭಿಧಾನವಾಗಿ ಸಾಧನವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಓಂಕಾರವು ವೇದವೆಂಬುದು
ಪ್ರತೀಕೋಪಾಸನೆಗೆ ಅರ್ಥವಾದ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೫೯. ಅಥವಾ ವೇದೋಽಯಮ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಅರ್ಥವಾದಃ | ಕಥಮ್ ? ಓಂಕಾರೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರತೀಕತ್ವೇನ ವಿಕುತಃ | ಓಂ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಇತಿ ಸಾಮಾ ನಾಧಿಕರಣ್ಯಾತ್ | ತಸ್ಯ ಸ್ತುತಿರಿದಾನೀಂ ವೇದತ್ವೇನ | ಸರ್ವೋ ಹಿ ಆಯಂ ವೇದಃ ಓಂಕಾರ ಏವ | ಏತತ್ಪ್ರಭವಃ, ಏತದಾತ್ಮಕಃ ಸರ್ವಃ | ಋಗ್ಯಜುಃ ಸಾಮಾದಿಭೇದಭಿನ್ನ ಏಷ ಓಂಕಾರಃ | “ತದ್ಯಥಾ ಶಬ್ದುನಾ ಸರ್ವಾಣಿ ಪರ್ಣಾಣಿ” (ಭಾಂ. ೨-೨೩-೩) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯನ್ತರಾತ್ | ಇತಶ್ಚಾಯಂ ವೇದ ಓಂಕಾರಃ | ಯದ್ ವೇದಿತವ್ಯಂ ತಸ್ಯರ್ವಂ ವೇದಿತವ್ಯಮ್ ಓಂಕಾರೇ

1. ವಾಚಕವು ಹೆಸರು, ವಾಚ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ.

2. ಇದರಿಂದ ವಾಚ್ಯವಾದ ಸೋಪಾಧಿಕಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ; ಅಥವಾ ನಿರುಪಾಧಿಕಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಅಭಿಧಾನಾಭಿಧೇಯವೆಂಬ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಲಯಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಉಪಾಯದಿಂದ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಉಪಾಸನೆಯ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಪ್ರಶ್ನೋಪನಿಷತ್ತಿನಿಂದ ಲೂ ಜ್ಞಾನಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಮಾಂಡೂಕ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಿಂದಲೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

3. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ.

ಣೈವ ವೇದ ಏನೇನ | ಅತೋಽಯಮ್ ಓಂಕಾರೋ ವೇದಃ | ಇತರಸ್ಯಾಪಿ ವೇದಸ್ಯ ವೇದತ್ವಮ್ ಅತ ಏವ | ತಸ್ಮಾತ್ ವಿಶಿಷ್ಟೋಽಯಮ್ ಓಂಕಾರಃ ಸಾಧನತ್ವೇನ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಃ ಇತಿ | ಅಥವಾ ವೇದಃ ಸಃ | ಕೋಽಸೌ? ಯಃ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ವಿದುರೋಂಕಾರಮ್ | ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನಾಂ ಹಿ ಅಸೌ ಪ್ರಣವೋ ದ್ವೀಧಾದಿವಿಕಲ್ಪೈರ್ವಿಜ್ಞೇಯಃ | ತಸ್ಮಿನ್ ಹಿ ಪ್ರಯುಜ್ಯಮಾನೇ ಸಾಧನತ್ವೇನ ಸರ್ವೋ ವೇದಃ ಪ್ರಯುಕ್ತೋ ಭವತೀತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅಥವಾ¹ (ಹೀಗೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಬಹುದು) : ‘ವೇದೋಽಯಮ್’ ಎಂದುಮುಂತಾಗಿರುವ (ವಾಕ್ಯವು) ಅರ್ಥವಾವವು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಓಂ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣ್ಯ(ದಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸಿರು)ನದರಿಂದ ಓಂಕಾರವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಪ್ರತೀಕವೆಂದು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆಯಷ್ಟೆ? ಆ (ಓಂಕಾರವನ್ನು) ಈಗ ವೇದನೆಂದು ಸ್ತುತಿ(ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ). ಈ ವೇದವೆಲ್ಲವೂ ಓಂಕಾರವೇ; ಎಲ್ಲ (ವೇದವೂ) ಇದರಿಂದ ಉಂಟಾದದ್ದು, ಇದರ ಸ್ವರೂಪವಾದದ್ದು. ಈ ಓಂಕಾರವೇ ಮೃಗ್ಯಜಃಸಾಮಗಳೇ ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷ(ರೂಪ)ಗಳಿಂದ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ². “ಹೇಗೆ ಎಲೆಯು ನಾಳದಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಎಲೆಗಳೂ (ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವವೋ)” (ಛಾಂ ೨-೨೩-೩) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ ಶ್ರುತ್ಯಂತರದಿಂದ ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ³. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಈ ಓಂಕಾರವು ವೇದವು, (ಎಕೆಂದರೆ) ಯಾವದು ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದೋ ಆ ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಈ ಓಂಕಾರದಿಂದಲೇ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದು⁴. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಓಂಕಾರವು ವೇದವು; (ಆ) ಇನ್ನೊಂದು ವೇದವೂ ವೇದ

1. ಹಿಂದೆ ಅಭಿಧಾನರೂಪದಿಂದ ಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಎಂದು ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲಾಯಿತು. ಈಗ ಇದನ್ನು ಅರ್ಥವಾದವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಪ್ರತೀಕಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೊಂದುತ್ತದೆ ಎಂದು ಟೀಕೆ. ಆದರೆ ಪ್ರತೀಕ, ಅಭಿಧಾನ- ಎರಡಕ್ಕೂ ಹೊಂದಿಸಬಹುದೆಂದು ನಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

2. ವೇದಗಳೆಲ್ಲವೂ ಓಂಕಾರದ ರೂಪಾಂತರಗಳೇ ಎಂದರ್ಥ.

3. ಓಂಕಾರದಿಂದ ವಾಕ್ಯೆಲ್ಲವೂ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

4. ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮವೊಂದೇ ; ಮಿಕ್ಕದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಬ್ರಹ್ಮದ ವಿಕಾರವಾದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯುವದರಿಂದಲೇ ಅರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಂತಾಗುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಓಂಕಾರವು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಎಂದರ್ಥ. ಮೂಂ ಭಾ. ೧ (ಭಾ. ಛಾ. ೪)ನ್ನು ನೋಡಿ.

(ವೆನಿಸಿರು)ವದು ಇದರಿಂದಲೇ¹. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಓಂಕಾರವು (ಹೀಗೆ) ಅಸಾಧಾರಣ(ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳ)ದ್ದಾದ್ದರಿಂದ (ಇದನ್ನು) ಸಾಧನವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು (ಅರ್ಥವಾದವು)².

ಅಥವಾ ಅದು ವೇದವು. ಅದು (ಎಂದರೆ) ಯಾವದು? ಎಂದರೆ ಯಾವದನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು³ ಓಂಕಾರವೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವರೋ (ಅದು). ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಇದು ಪ್ರಣವ, ಉದ್ಗೀಢ- ಮುಂತಾದ ವಿಕಲ್ಪ(ರೂಪ)ಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬಂದಿದೆಯಲ್ಲವೇ?⁴ ಇದನ್ನು ಸಾಧನವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದರೆ ವೇದವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದಂತೆ⁵ ಆಗುವದಲ್ಲವೇ? ಆದ್ದರಿಂದ (ಇದು ವೇದವು) ಎಂದು (ಅಭಿಪ್ರಾಯ)

—

1. ವೇದಿತವ್ಯವಾದ ಪರಮಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯುವದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೇ.

2. ಪ್ರತೀಕವಾಗಿಯೋ ಅಭಿಧಾನವಾಗಿಯೋ ಸಾಧನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

3. ವೇದಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡಿರುವವರು.

4. ಪ್ರಣವ, ಉದ್ಗೀಢ- ಇವೂ ಓಂಕಾರಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು (ಛಾಂ. ೧-೫-೧), ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಮುಗ್ಯಜ್ಞಾನಮಾತ್ಮಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

5. ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಿಕ್ಕ ವೇದಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವೆದು ಅಗದಿರುವಾಗ ಓಂಕಾರವೊಂದನ್ನೇ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದರೂ ವೇದತ್ರಯವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಫಲವೇ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

ಒಂದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರದ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಿದೆ.

೧. ನಿರುಪಾಧಿಕವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವು ಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ, ವ್ಯಾಪಿಯಾಗಿದೆ ; ಸೋಪಾಧಿಕಬ್ರಹ್ಮವೂ ತನ್ನ ಪರಮಾರ್ಥಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಪೂರ್ಣವೇ ಆಗಿದೆ. ಪೂರ್ಣದಿಂದ ಬಂದಿರುವ ವಿಕೀಪರೂಪದ್ದಾದರೂ ಈ ಬ್ರಹ್ಮವು ತನ್ನ ಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿಲ್ಲ ; ಇದರ ಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ವಿಸ್ಮಯಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ಪ್ರಜ್ಞಾನಘನೈಕರಸವಾದ ಪೂರ್ಣವೇ ಆಗಿ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಪರಮಾರ್ಥಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡರೆ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವವೇ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಸಾರ.

‘ಓಂ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬುದೊಂದು ಮಂತ್ರವು. ಓಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶದಂತೆ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿರುವ ನಿರುಪಾಧಿಕದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಅನ್ಯಾತ್ಮತಾಕಾಶಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ಸೋಪಾಧಿಕಬ್ರಹ್ಮದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬುದೇ ಈ ಮಂತ್ರದ ವಿನಿಯೋಗವೆಂದು ಮತಾಂತರ.

ಓಂಕಾರವು ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿ ಅಥವಾ ಸಮೀಪದ ಅಭಿಧಾನವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡುವದು ಫಲದಾಯಕವು. ಓಂಕಾರವು ಬ್ರಹ್ಮದ ಹೆಸರಾದ್ದರಿಂದ ಅದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದು ; ವಿವೇಕಿಗಳಾದವರು ಬ್ರಹ್ಮದ ಅಭಿಧಾನವಾಗಿಯೇ ಅದನ್ನು ಸಾಧನವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ವೇದವೆಲ್ಲವೂ ಓಂಕಾರಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ವೇದದಿಂದ ಸರ್ವಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೂ ಅರಿಯುವಂತೆ ಓಂಕಾರದಿಂದಲೇ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಈ ಓಂಕಾರವನ್ನು ಸರ್ವವೇದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಣವ, ಉದ್ಗೀಥ- ಮುಂತಾದ ರೂಪಗಳಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಇದರ ಪ್ರಯೋಗವು ಸರ್ವವೇದಗಳ ಪ್ರಯೋಗವೂ ಆಗುವದರಿಂದಲೂ ಓಂಕಾರವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರತೀಕಕ್ಕೆ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿ ಅಥವಾ ಅಭಿಧಾನವಾಗಿ ಸಾಧನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಎರಡನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

(ಉಪಾಸನಾಶೇಷವಾಗಿ ದಮಾದಿಗಳ ವಿಧಿ)

ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತ್ರಯಾಃ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಾಃ ಪ್ರಜಾಪತೌ ಪಿತರಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾ
ಮೂಷುದೇವಾನಾ ಮನುಷ್ಯಾ ಅಸುರಾ ಉಷಿತ್ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಂ
ದೇವಾ ಊಚುರ್ಬ್ರವೀತು ನೋ ಭವಾನಿತಿ ತೇಭ್ಯೋ ಹೈತ
ದಕ್ಷರಮುನಾಚ ದ ಇತಿ ವ್ಯಜ್ಞಾಸಿಷ್ಟಾಸಿ ಇತಿ ವ್ಯಜ್ಞಾಸಿಷ್ಟೇತಿ
ಹೋಚುರ್ದಾವ್ಯತೇತಿ ಸ ಆತ್ಮೇತ್ಯೋಮಿತಿ ಹೋವಾಚ
ವ್ಯಜ್ಞಾಸಿಷ್ಟೇತಿ || ೧ ||

೧. ದೇವತೆಗಳು, ಮನುಷ್ಯರು, ಅಸುರರು- (ಹೀಗೆ) ಮೂವರು
ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯರು ಪಿತೃವಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು
ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು ದೇವತೆಗಳು “ನೀನು
ನಮಗೆ ಹೇಳಬೇಕು!” ಎಂದು ನುಡಿದರು. ಅವರಿಗೆ ‘ದ’ ಎಂಬೀ
ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಹೇಳಿದನು. ‘ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರ?’ ಎಂದು (ಕೇಳಲು)
‘ತಿಳಿದುಕೊಂಡೆವು, ದಮವುಳ್ಳವರಾಗಿರಿ, ಎಂದು ನಮಗೆ ಹೇಳು
ತ್ತಿದ್ದೀಯೆ’ ಎಂದರು. ‘ಹೌದು, ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರಿ’ ಎಂದು (ಅವನು)
ನುಡಿದನು.

ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ದಮೋಪದೇಶ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೬೦. ಅ ಧು ನಾ ದಮಾದಿಸಾಧನತ್ರಯವಿಧಾನಾರ್ಥೋಪಮಾ
ಅರವ್ವು: | ತ್ರಯಾಃ ತ್ರಿಸಂಖ್ಯಾಕಾಃ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಾಃ ಪ್ರಜಾಪತೇರಪತ್ಯಾಃ
ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಾಃ | ತೇ ಕಿಮ್ ? ಪ್ರಜಾಪತೌ ಪಿತರಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಂ ಶಿಷ್ಯತ್ವ
ವೃತ್ತೇಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾತ್ ಶಿಷ್ಯಾಃ ಸಂತಃ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮ್
ಊಷುಃ ಉಷಿತವಂತಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಕೇ ತೇ ವಿಶೇಷತಃ? ದೇವಾಃ, ಮನುಷ್ಯಾಃ,
ಅಸುರಾಃ | ತೇ ಚ ಉಷಿತ್ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಂ ಕಿಮ್ ಅಕುರ್ವನ್ ಇತಿ ?

ಉಚ್ಯತೇ | ತೇಷಾಂ ದೇವಾ ಉಚುಃ ಪಿತರಂ ಪ್ರಜಾಪತೀಮ್ | ಕಿಮಿತಿ ?
 ಬ್ರವೀತು ಕಥಯತು ನಃ ಅಸ್ಮಭ್ಯಂ ಯತ್ ಅನುಶಾಸನಂ ಭವಾನ್ ಇತಿ |
 ತೇಭ್ಯಃ ಏವಮರ್ಥಭ್ಯಃ ಹ ಏತದ್ ಅಕ್ಷರಂ ವರ್ಣಮಾತ್ರಮ್ ಉವಾಚ ದ
 ಇತಿ | ಉಕ್ತ್ವಾ ಚ ತಾನ್ ಪಪ್ರಚ್ಛ ಪಿತಾ ಕಿಂ ವ್ಯಜ್ಞಾಸಿಷ್ಠಾಸಿ ಇತಿ |
 ಮಯಾ ಉಪದೇಶಾರ್ಥಮ್ ಅಭಿಹಿತಸ್ಯ ಅಕ್ಷರಸ್ಯ ಅರ್ಥಂ ವಿಜ್ಞಾತವನ್ತಃ
 ಆಹೋಸ್ವಿತ್ ನ ಇತಿ | ದೇವಾ ಉಚುಃ ವ್ಯಜ್ಞಾಸಿಷ್ಠ ಇತಿ ವಿಜ್ಞಾತವನ್ತೋ
 ವಯಮ್ | ಯದ್ಯೇವಮ್ ಉಚ್ಯತಾಂ ಕಿಂ ಮಯೋಕ್ತಮ್ ಇತಿ ? ದೇವಾ
 ಉಚುಃ ದಾಮೃತ ಅದಾಂತಾ ಯೂಯಂ ಸ್ವಭಾವತಃ ಅತಃ ದಾಂತಾ
 ಭವತ ಇತಿ ನಃ ಅಸ್ಮಿನ್ ಆತ್ಮ ಕಥಯಸಿ | ಇತರ ಅಹ ಓಮ್ ಇತಿ
 ಸಮ್ಯಗ್ ವ್ಯಜ್ಞಾಸಿಷ್ಠ ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈಗ ದಮೋಪದೇಶ ಮುಂತಾದ ಸಾಧನತ್ರಯವನ್ನು ವಿಧಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಈ
 (ಬ್ರಹ್ಮಣವನ್ನು) ಆರಂಭಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೂವರು, ಮೂರು ಸಂಖ್ಯೆಯವರು,
 ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯರು; ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಮಕ್ಕಳು (ಅದ್ದರಿಂದ) ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯರು. ಅವರು
 ಏನು ? (ಎಂದರೆ) ತಂದೆಯಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ (ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ
 ವನ್ನು - ಶಿಷ್ಯರಾಗಿರುವದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ ಪ್ರಧಾನವಾದ್ದರಿಂದ¹ (ಬ್ರಹ್ಮ
 ಚರ್ಯವನ್ನು ಎಂದರೆ) - ಶಿಷ್ಯರಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು, ವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿ
 ದ್ದರು ಎಂದರ್ಥ. ಅವರು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಯಾರು? ದೇವತೆಗಳು, ಮನು
 ವ್ಯರು ಮತ್ತು ಅಸುರರು.

ಅವರು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದ ವಾಸವಾಗಿದ್ದು ಏನು ಮಾಡಿದರು ?
 ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅವರುಗಳೊಳಗೆ ದೇವತೆಗಳು ತಂದೆಯಾದ
 ಪ್ರಜಾಪತಿಯನ್ನು (ಕುರಿತು) ಇಂತೆಂದರು. ಏನೆಂದು ? (ನಃ = ಅಸ್ಮಭ್ಯಂ)
 ನಮಗೆ ಅನುಶಾಸನ(ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು) ಯಾವದೋ (ಅದನ್ನು) ನೀನು
 ಹೇಳಬೇಕು, ತಿಳಿಸಬೇಕು ಎಂದು (ಕೇಳಿದರು).

ಹೀಗೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ ಅವರಿಗೆ ದ ಎಂಬೀ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಬರಿಯ
 ವರ್ಣವನ್ನು ಹೇಳಿದನು. ಹೇಳಿ ಅವರನ್ನು ತಂದೆಯು 'ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರಾ ?'
 ನಾನು ಉಪದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಅಕ್ಷರದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡಿರೋ,

1. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದಿದ್ದರು ಎಂದರೆ ಶಿಷ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಇದ್ದು ಕೊಂಡಿದ್ದರು
 ಎಂದೇ ಅರ್ಥ ; ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಅದನ್ನು ಉಪ
 ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

2. ಇಂಥಿಂಥವರು ಎಂದು ಹೇಳಿರಿ ಎಂದರ್ಥ.

ಅಥವಾ ಇಲ್ಲವೋ? - ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. (ಆಗ) ದೇವತೆಗಳು ತಿಳಿದುಕೊಂಡವು, ಎಂದರು. ಹಾಗಾದರೆ ನಾನು ಏನು ಹೇಳಿದೆನು, ಹೇಳಿರಿ ! - ಎಂದು (ಕೇಳಲು) ದೇವತೆಗಳು ದಮವುಳ್ಳವರಾಗಿರಿ- ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ನೀವು ದಾಂತರಲ್ಲ ; ಆದ್ದರಿಂದ ದಾಂತರಾಗಿರಿ ! - ಎಂದು (ನಃ = ಅಸ್ಮಾನ್) ನಮ್ಮಗಳಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ, ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ - ಎಂದರು (ಆ) ಇನ್ನೊಬ್ಬನಾದ (ಪ್ರಜಾಪತಿ ಯು) ಹೌದು, ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರಿ - ಎಂದು ನುಡಿದನು.

ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಹೈನಂ ಮನುಷ್ಯಾ ಉಚುರ್ಬ್ರವೀತು ನೋ ಭವಾನಿತಿ ತೇಭ್ಯೋ ಹೈತದೇವಾಕ್ಷರಮುವಾಚ ದ ಇತಿ ವ್ಯಜ್ಞಾಸಿಷ್ಟಾ ಇತಿ ವ್ಯಜ್ಞಾಸಿಷ್ಟೇತಿ ಹೋಚುರ್ದತ್ತೇತಿ ನ ಅಥೇತ್ಯೋಮಿತಿ ಹೋವಾಚ ವ್ಯಜ್ಞಾಸಿಷ್ಟೇತಿ || ೨ ||

೨. ಆಗ ಇವನನ್ನು ಮನುಷ್ಯರು 'ನೀನು ನಮಗೆ ಹೇಳಬೇಕು!' ಎಂದರು. ಅವರಿಗೆ 'ದ' ಎಂಬಿದೇ ಆಕ್ಷರವನ್ನು ಹೇಳಿದನು. 'ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರ?' ಎನ್ನಲು, 'ತಿಳಿದುಕೊಂಡೆವು, ದಾನಮಾಡಿರಿ ಎಂದು ನಮಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ' ಎಂದರು. 'ಹೌದು, ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರಿ' ಎಂದು (ಅವನು ನುಡಿದನು).

ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ದಾನೋಪದೇಶ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೬೧. ಸಮಾನಮ್ ಅನ್ಯತ್ | ಸ್ವಭಾವತೋ ಲುಬ್ಧಾ ಯೂಯಮ್, ಅತಃ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಸಂವಿಭಜತ^೧ ದತ್ತ ಇತಿ ನಃ ಅಸ್ಮಾನ್ ಆತ್ಮ | ಕಿಮನ್ಯದ್ ಬ್ರೂಯಾತ್ ನೋ ಹಿತಮ್ ಇತಿ ಮನುಷ್ಯಾಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮಿಕ್ಕದ್ದೆಲ್ಲವೂ (ಹಿಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಗೆ) ಸಮಾನ(ವಾಗಿದೆ). ನೀವು ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಲುಬ್ಧರಾಗಿರುವಿರಿ; ಆದ್ದರಿಂದ ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದಷ್ಟು ಹಂಚಿಕೊಂಡಿರಿ, ದಾನ ಮಾಡಿರಿ- ಎಂದು (ನಃ=ಅಸ್ಮಾನ್) ನಮ್ಮಗಳಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ. ನಮಗೆ ಮತ್ತೆ ಯಾವ ಹಿತವನ್ನು ಹೇಳಲಾದೀತು ? - ಎಂದು ಮನುಷ್ಯ(ರೆಂದರು).

1. ಈ ಮಾತು 'ದತ್ತ' ಅದಮೇಲೆ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತು, ಏಕೆಂದರೆ ಅದರ್ಥವೇ ಇದು.

ಅಸುರರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಹೈನಮಸುರಾ ಊಚುರ್ಬ್ರವೀತು ನೋ ಭವಾನಿತಿ ತೇಭ್ಯೋ
ಹೈತದೇವಾಕ್ಷರಮುನಾಚ ದ ಇತಿ ವ್ಯಜ್ಞಾ ಸಿಷ್ಟಾಽಽ ಇತಿ ವ್ಯಜ್ಞಾ
ಸಿಷ್ಟೇತಿ ಹೋಚುರ್ದಯಧ್ವನಿತಿ ನ ಅತ್ಥೇತ್ಯೋಮಿತಿ
ಹೋನಾಚ ವ್ಯಜ್ಞಾ ಸಿಷ್ಟೇತಿ ತದೇತದೇವೈಷಾ ದೈವೀ ವಾಗನು
ನದತಿ ಸ್ತನಯಿತ್ಸುರ್ದ ದ ಇತಿ ದಾಮೃತ ದತ್ತ ದಯಧ್ವನಿತಿ
ತದೇತತ್ ತ್ರಯಂ ಶಿಕ್ಷೇದ್ವನುಂ ದಾನಂ ದಯಾಮಿತಿ || ೩ ||

೩. ಆಗ ಇವನನ್ನು ಅಸುರರು 'ನೀನು ನಮಗೆ ಹೇಳಬೇಕು!' ಎಂದರು. ಅವರಿಗೆ 'ದ' ಎಂಬಿದೇ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಹೇಳಿದನು. 'ತಿಳಿದು ಕೊಂಡಿರ ?' ಎನ್ನಲು 'ತಿಳಿದುಕೊಂಡೆವು, ದಯೆಯನ್ನು (ತೋರಿ) ಸಿರಿ ಎಂದು ನಮಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ' ಎಂದರು. 'ಹೌದು, ತಿಳಿದು ಕೊಂಡಿರಿ' ಎಂದು (ಅವನು ನುಡಿದನು). ಆ ಇದನ್ನೇ ಈ ದೈವೀ ವಾಕ್ಯಾದ ಗುಡುಗು 'ದದದ!' ಎಂದು, 'ದಮವುಳ್ಳವರಾಗಿರಿ, ದಾನಮಾಡಿರಿ, ದಯೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿರಿ' ಎಂದು ಅನುವಾದಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದಮ, ದಾನ, ದಯೆ- ಈ ಮೂರನ್ನೂ ಕಲಿತು ಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಅಸುರರಿಗೆ ದಯೋಪದೇಶ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೬೨. ತಥಾ ಅಸುರಾಃ | ದಯಧ್ವಮ್ ಇತಿ | ಕ್ರೂರಾ ಯೂಯಂ ಹಿಂಸಾದಿಸರಾಃ ; ಅತೋ ದಯಧ್ವಮ್, ಪ್ರಾಣಿಷು ದಯಾಂ ಕುರುತ ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆಯೇ ಅಸುರರೆಂದರು. ದಯೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿರಿ (ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತೀಯೆ). ನೀವು ಕ್ರೂರರು, ಹಿಂಸಾ ದಿಗಳಲ್ಲಿ ತತ್ಪರರಾಗಿರುವವರು ; ಆದ್ದರಿಂದ ದಯೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿರಿ, ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ದಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಎಂದು (ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ ಎಂದರು).

ದಮಾದಿತ್ರಯವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಬೇಕು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೬೩. ತದೇತತ್ ಪ್ರಜಾಪತೇರನುಶಾಸನಮ್ ಅದ್ಯಾಪಿ ಅನುವರ್ತತ
ಏವ | ಯಃ ಪೂರ್ವಂ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ದೇವಾದೀನ್ ಅನುಶಾಸ ಸೋಽದ್ಯಾಪಿ
ಅನುಶಾಸ್ತೇವ ದೈವ್ಯಾ ಸ್ತನಯಿತ್ಸು ಲಕ್ಷಣಯಾ ವಾಚಾ | ಕಥಮ್ ? ಏಷಾ
ಶ್ರೂಯತೇ ದೈವೀ ವಾಕ್ | ಕಾಸ್ಮಾ ? ಸ್ತನಯಿತ್ಸುಃ | ದ ದ ದ ಇತಿ ದಾಮ್ಯುತ
ದತ್ತ ದಯಧ್ವಮ್ ಇತ್ಯೇಷಾಂ ವಾಕ್ಯಾನಾಮ್ ಉಪಲಕ್ಷಣಾಯ ತ್ರಿದ್ವಕಾರ
ಉಚ್ಚಾರ್ಯತೇ ಅನುಕೃತಿಃ | ನ ತು ಸ್ತನಯಿತ್ಸುಶಬ್ದಃ ತ್ರಿರೇವ |
ಸಂಖ್ಯಾನಿಯಮಸ್ಯ ಲೋಕೇ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಅದ್ಯಾಪಿ
ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ದಾಮ್ಯುತ, ದತ್ತ, ದಯಧ್ವಮ್ ಇತಿ ಅನುಶಾಸ್ತೇವ ತಸ್ಮಾತ್
ಕಾರಣಾತ್ ಏತತ್ ತ್ರಯಮ್ | ಕಿಂ ತತ್ ತ್ರಯಮಿತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ ದಮಂ
ದಾನಂ ದಯಾಮಿತಿ ಶಿಕ್ಷೇತ್ ಉಪಾದದ್ಯಾತ್ | ಪ್ರಜಾಪತೇರನುಶಾಸನಮ್
ಅಸ್ಮಾಭಿಃ ಕರ್ತವ್ಯಮ್ ಇತ್ಯೇವಂ ಮತಿಂ ಕುರ್ಯಾತ್ | ತಥಾ ಚ ಸ್ಮೃತಿಃ-
“ತ್ರಿವಿಧಂ ನರಕಸ್ಯೇದಂ ದ್ವಾರಂ ನಾಶನಮಾತ್ಮನಃ | ಕಾಮಃ ಕ್ರೋಧಸ್ತಥಾ
ಲೋಭಸ್ತಸ್ಮಾದೇತತ್ ತ್ರಯಂ ತ್ಯಜೇತ್” (ಗೀ. ೧೬-೨೧) ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಈ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಅನುಶಾಸನವು ಈಗಲೂ ನಡೆದುಕೊಂಡೇ
ಬಂದಿರುತ್ತದೆ. ಯಾವ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಹಿಂದೆ ದೇವಾದಿಗಳಿಗೆ ಅನುಶಾಸನ
ವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನೋ ಅವನು ಈಗಲೂ ಗುಡುಗಿನ ರೂಪದ ದೈವವಾಕ್ಯ
ನಿಂದ ಅನುಶಾಸನಮಾಡುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಇಗೋ ದೈವ
ವಾಕ್ಯ ಕೇಳಬರುತ್ತಿದೆ. ಅನು ಯಾವದು ? ಎಂದರೆ ಗುಡುಗು. ದ, ದ, ದ !
ಎಂದು. ದಮವುಳ್ಳವರಾಗಿರಿ, ದಾನಮಾಡಿರಿ, ದಯೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿರಿ- ಎಂಬೀ
ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಮೂರು ಸಲ ದಕಾರವನ್ನು ಅನುಕರಣಕ್ಕಾಗಿ
ಉಚ್ಚರಿಸಿರುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಗುಡುಗಿನ ಶಬ್ದವು ಮೂರೇ ಅಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ
ಸಂಖ್ಯೆಯು (ಇಷ್ಟೇ ಎಂಬ) ನಿಯಮವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ.

(ಹೀಗೆ) ಈಗಲೂ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ದಮವುಳ್ಳವರಾಗಿರಿ, ದಾನಮಾಡಿ,
ದಯೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿರಿ !- ಎಂದು ಅನುಶಾಸನಮಾಡುತ್ತಲೇ ಇರುವನಷ್ಟೆ ?
ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಈ ಮೂರನ್ನು- ಈ ಮೂರೆಂದರೆ ಯಾವದನ್ನು ಎಂದರೆ
(ಶ್ರುತಿ)ಯು ದಮವನ್ನು, ದಾನವನ್ನು, ದಯೆಯನ್ನು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ಕೊಂಡರು ?¹ ಎಂದು ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಬಲ್ಲವರು² ವಿಕಲ್ಪಿಸಿ (ಕೇಳುತ್ತಾರೆ).

ಇದಕ್ಕೆ ಕೆಲವರು³ ಹೇಳುವದೇನೆಂದರೆ ಅವಾಂತರಾಗಿರುವದರಿಂದ, ಅದಾತ್ಮಗಳಾಗಿರುವದರಿಂದ, (ಮತ್ತು) ಅದಯಾಲುಗಳಾಗಿರುವದರಿಂದ ತಾವು ಅವರಾಧಿಗಳೆಂದೆಣಿಸಿಕೊಂಡು (ದೇವಾದಿಗಳು) ಪ್ರಜಾಪತಿಯ (ಬಳಿ)ಯಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಏನು ಹೇಳುವನೋ ಎಂದು ಶಂಕಿತರಾಗಿಯೇ (ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದೊಡಗೂಡಿ) ವಾಸವಾಗಿದ್ದರು. ಮತ್ತು ಅವರಿಗೆ ದಕಾರವನ್ನು ಕೇಳಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ತಮ್ಮ (ತಮ್ಮ) ಆಶಂಕೆಯ ವಶದಿಂದ (ಹಾಗೆ) ಅದರ ಅರ್ಥದ ಜ್ಞಾನವಾಯಿತು. ಪುತ್ರರೂ ಶಿಷ್ಯರೂ ಅನುಶಾಸನಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಅವರನ್ನು) ದೋಷದಿಂದ ಬಿಡಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ಯುಕ್ತ) ಎಂಬುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಷ್ಟೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ದಕಾರಮಾತ್ರವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿದ್ದು ದಮಾದಿತ್ರಯದಲ್ಲಿ ದಕಾರವು ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವದರಿಂದ ತಮ್ಮ (ತಮ್ಮ) ದೋಷಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ದೇವಾದಿಗಳು (ಹಾಗೆ) ವಿಂಗಡಿಸಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡದ್ದು ಸರಿಯೇ (ಆಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ) ಫಲವೇನೆಂದರೆ ತಮ್ಮ ದೋಷವು ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ ದೇವಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ದಕಾರಮಾತ್ರ (ದ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಅವರ ದೋಷದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸುವದಾಯಿತೋ ಹಾಗೆ), ಸ್ವಲ್ಪವೇ ಉಪದೇಶದಿಂದ (ಶಿಷ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು) ದೋಷದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸುವದಕ್ಕಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬಿದೇ⁴.

1. ಒಂದೇ ದಕಾರವನ್ನೇ ಮೂರು ಸಲ ಏಕೆ ಹೇಳಿದನು ? ದಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಅನುಶಾಸನಮಾಡಬೇಕಾಗಿತ್ತಲ್ಲವೆ ? ದೇವತೆಗಳಾದರೂ ಒಂದೊಂದನ್ನೇ ಏಕೆ ಅರ್ಥವೆಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡರು ?- ಎಂದು ಅಕ್ಷೇಪ.

2. ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯು ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಬಲ್ಲವರು ; ಪರನಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯಾದಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಬಲ್ಲವರು !- ಎಂದು ಹಾಸ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಿದು -ಎಂಬ ಎರಡಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ ; ಇಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಅರ್ಥವೇ ಉತ್ತಮವೆಂತ ತೋರುತ್ತದೆ.

3. ಇದು ಕೆಲವರ ಮತವೇ ಎಂದು ಟೀಕೆ ; ಅದರೆ ಹಿಂದಿನ ಅರ್ಥವಾದಭಾಷ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಇದು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಸಮ್ಮತವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

4. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಆತ್ಮಪರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ದೋಷವನ್ನರಿತು ಕೊಂಡ ತಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಯತ್ನಿಸಬೇಕು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

ದಮಾದಿತ್ರಯವನ್ನು ಮನುಷ್ಯರಿಗೇ ಉಪದೇಶಿಸಿದೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೬೫. ನನು ಏತತ್ತಯಾಣಾಂ ದೇವಾದೀನಾಮ್ ಅನುಶಾಸನಮ್ | ದೇವಾದಿಭಿರಪಿ ಏಕೈಕಮೇವ ಉಪದೇಯಮ್ ಅದ್ಯಕ್ಷೇಽಪಿ, ನ ತು ತ್ರಯಂ ಮನುಷ್ಯೈಃ ಶಿಕ್ಷಿತವ್ಯಮಿತಿ | ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ | ಪೂರ್ವೈಃ ದೇವಾದಿಭಿರ್ವಿಶಿಷ್ಟೈಃ ಅನುಷ್ಠಿತಮ್ ಏತತ್ ತ್ರಯಮ್, ತಸ್ಮಾತ್ ಮನುಷ್ಯೈರೇವ ಶಿಕ್ಷಿತವ್ಯಮಿತಿ | ತತ್ರ ದಯಾಲುತ್ವಸ್ಯ ಅನನುಷ್ಠೇಯತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ | ಕಥಮ್ ? ಅಸುರೈರಪ್ರಶಸ್ತೈರನುಷ್ಠಿತತ್ವಾತ್ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ತುಲ್ಯತ್ವಾತ್ ತ್ರಯಾಣಾಮ್ | ಅತಃ ಅನ್ಯೋಽತ್ರಾಭಿಪ್ರಾಯಃ | ಪ್ರಜಾಪತೇಃ ಪುತ್ರಾಃ ದೇವಾದಯಸ್ತ್ರಯಃ | ಪುತ್ರೇಭ್ಯಶ್ಚ ಹಿತಮೇವ ಪಿತ್ರಾ ಉಪದೇಷ್ಯಮ್ | ಪ್ರಜಾಪತಿಶ್ಚ ಹಿತಜ್ಞೋ ನಾನ್ಯಥಾ ಉಪದಿಶತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ಪುತ್ರಾನುಶಾಸನಂ ಪ್ರಜಾಪತೇಃ ಪರಮಮ್ ಏತತ್ ಹಿತಮ್ | ಅತಃ ಮನುಷ್ಯೈರೇವ ಏತತ್ತಯಂ ಶಿಕ್ಷಿತವ್ಯಮಿತಿ | ಅಥವಾ ನ ದೇವಾ ಅಸುರಾ ವಾ ಅನ್ಯೇ ಕೇಚನ ವಿದ್ಯಂತೇ ಮನುಷ್ಯೇಭ್ಯಃ | ಮನುಷ್ಯಾಣಾಮೇವ ಅದಾಂತಾಃ ಯೇಽನ್ಯೈಃ ಉತ್ತಮೈರ್ಗುಣೈಃ ಸಂಪನ್ನಾಃ ತೇ ದೇವಾಃ | ಲೋಭಪ್ರಧಾನಾ ಮನುಷ್ಯಾಃ | ತಥಾ ಹಿಂಸಾಪರಾಃ ಕ್ರೂರಾ ಅಸುರಾಃ | ತ ಏವ ಮನುಷ್ಯಾಃ ಅದಾಂತತ್ವಾದಿದೋಷತ್ರಯಮ್ ಅಪೇಕ್ಷ್ಯ ಶಿಕ್ಷಿತವಾದಿಶಬ್ದಭಾಷೋ ಭವಂತಿ ಇತರಾಂಶ್ಚ ಗುಣಾನ್ ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮಾಂಸ್ಯಾಪೇಕ್ಷ್ಯ | ಅತೋ ಮನುಷ್ಯೈರೇವ ಶಿಕ್ಷಿತವ್ಯಮ್ ಏತತ್ತಯಮಿತಿ | ತದವೇಕ್ಷಯೈವ ಪ್ರಜಾಪತಿನಾ ಉಪದಿಷ್ಟತ್ವಾತ್ | ತಥಾ ಹಿ ಮನುಷ್ಯಾ ಅದಾಂತಾ ಲುಬ್ಧಾಃ ಕ್ರೂರಾಶ್ಚ ದೃಶ್ಯಂತೇ | ತಥಾ ಚ ಸ್ಮೃತಿಃ “ಕಾಮಃ ಕ್ರೋಧಸ್ತಥಾ ಲೋಭಸ್ತಸ್ಮಾದೇತತ್ ತ್ರಯಂ ತ್ಯಜೇತ್ ||” (ಗೀ. ೧೬-೨೧) ಇತಿ |

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಅಕ್ಷೇಪ):- ಇದು ದೇವಾದಿಗಳು ಮೂವರಿಗೆ ಅನುಶಾಸನ(ಮಾಡಿದ್ದ) ಲ್ಲವೆ?¹ ಈಗಲೂ ದೇವತೆಗಳೇ ಮುಂತಾದವರೂ ಒಂದೊಂದನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸತಕ್ಕದ್ದು.² ಈ ಮೂರನ್ನೂ ಮನುಷ್ಯರು ಕಲಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದಿಲ್ಲವಲ್ಲ!³

(ಪರಿಹಾರ):- ಇದಕ್ಕೆ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ; ಈ ಮೂರನ್ನೂ ಹಿಂದಿನ ದೇವತೆಗಳೇ ಮುಂತಾದ ವಿಶಿಷ್ಟರು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಿದರು; ಆದ್ದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯರೇ

1. ಮನುಷ್ಯರಿಗೇ -ಎಂದೇನೂ ಹೇಳಿಲ್ಲವಲ್ಲ !

2. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ದಾನವೊಂದೇ ವಿಹಿತವಾಗಿವೆ ಎನ್ನಬೇಕು.

3. ಹೀಗೆಂದು ವಿಧಿಸಿದೆ ಎನ್ನುವದಕ್ಕಾಗಲಾರದಲ್ಲ !

(ಇವನ್ನು) ಕಲಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಎಂದು ವಿಧಿಯು).¹

(ಆಕ್ಷೇಪ):- ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ದಯಾಲುತ್ಪವನ್ನು ಅನುಷ್ಠಿಸತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ (ವೆನ್ನ)ಬೇಕು. (ಅದು) ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ ಅಪ್ರಶಸ್ತರಾದ ಅಸುರರು ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಿದ್ದರು. *

(ಪರಿಹಾರ):- ಹಾಗಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಮೂರೂ ಸಮಾನವಾಗಿವೆ.² ಅದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ: ದೇವಾದಿಗಳು ಮೂವರೂ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಮಕ್ಕಳು. ಪುತ್ರರಿಗೆ³ ಹಿತವನ್ನೇ ತಂದೆಯು ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕು; ಪ್ರಜಾಪತಿಯೂ ಹಿತವನ್ನು ಬಲ್ಲವನಾದ್ದರಿಂದ (ಹಿತವಲ್ಲದ) ಬೇರೊಂದನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡಲಾರನು.⁴ ಅದ್ದರಿಂದ ಪುತ್ರರಿಗೆ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಅನುಶಾಸನ ಮಾಡಿದ್ದಾದ್ದರಿಂದ ಇದು ಪರಮಹಿತವಾದದ್ದು.⁵ ಅದ್ದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯರೇ ಈ ಮೂರನ್ನೂ ಕಲಿಯಬೇಕು ಎಂದು (ಅಭಿಪ್ರಾಯ).⁷

ಅಥವಾ ಮನುಷ್ಯರಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಯಾವ ದೇವತೆಗಳಾಗಲಿ ಅಸುರರಾಗಲಿ ಇಲ್ಲ⁸ ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿಯೇ ಅದಾಂತರಾಗಿ ಮಿಕ್ಕ ಉತ್ತಮಗುಣ

1. ಇದು ಮೂರನ್ನೂ ವಿಧಿಸುವದಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವಾದವಾದ್ದರಿಂದ ಮೂರನ್ನೂ ವಿಧಿಸಿದೆ ಎಂಬುವೇ ಸರಿ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

2. ಶಿಷ್ಯಾಚಾರವು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಹೊರತು ಅಶಿಷ್ಯರ ಅನುಷ್ಠಾನವಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

3. ಮೂರನ್ನು ಕಲಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಸಮಾನವಾಗಿಯೇ ವಿಧಿಸಿದೆ.

4. ಪುತ್ರರೆಂದು ಅರ್ಥವಾದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದು ಹಿತಾನುಶಾಸನವೆಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ.

5. ಅಜ್ಞರು ಅಹಿತವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಬಹುದು; ಅಪ್ರತಿಪತ್ತಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಉಪದೇಶಿಸಲಾರನು.

6. ಇದೇ ಅರ್ಥವಾದದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಅದ್ದರಿಂದ ಅನುಷ್ಠಾತೃಗಳು ಅಸುರರಾದ್ದರಿಂದ ದಯೆಯನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತೆಗೆಯಬಹುದು ಎಂದು ಭಾವ.

7. ಏಕೆಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಮನುಷ್ಯರಿಗಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು. ಸೂ. ಭಾ. ೧-೩-೨೫ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೭೯)ನ್ನು ನೋಡಿ.

8. ಇದು ಮೀಮಾಂಸಕರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಜೈ.ಸೂ. ೮-೧-೩೪, ೯-೧-೬ರಿಂದ ೧೦-ಇವುಗಳ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ. ವೇದಾಂತಗಳು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿರುತ್ತಾರೆ. ಸೂ.ಭಾ. ೧-೩-೨೬ರಿಂದ ೧-೩-೩೪ರವರೆಗೆ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅಧಿಕಾರವಿದೆ ಎಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದೆ. ಭಾಂ. ಭಾ. ೫-೧-೧೫ರ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿಯೇ ದೇವಮನುಷ್ಯಾಸುರರೆಂಬ ಭೇದವನ್ನು ಗೊಣವಾಗಿ ಒಪ್ಪಬಹುದೆಂಬಿಷ್ಟಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಈ ವಾಕ್ಯದರ್ಥವನ್ನು ಸಂಕೋಚಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹಿಂದೆ ೧-೩-೧ರ ಭಾಷ್ಯ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೫)ರಲ್ಲಿ ವಾಗಾದಿಗಳಿಗೆ ದೇವಾಸುರತ್ವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿರುವದನ್ನೂ ಹೀಗೆಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವವರು ದೇವತೆಗಳು, ಲೋಭಪ್ರಧಾನರಾಗಿರುವವರು ಮನುಷ್ಯರು; ಹೀಗೆಯೇ ಹಿಂಸಾಪರರಾಗಿರುವ ಕ್ರೂರರು ಅಸುರರು. ಅದೇ ಮನುಷ್ಯರೇ ಅದಾಂತತ್ವವೇ ಮುಂತಾದ ದೋಷತ್ರಯದಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ಸತ್ತ್ವ, ರಜ, ತಮ- ಇವುಗಳಿಂದಾದ ಇತರ ಗುಣಗಳಿಂದಲೂ ದೇವತೆಗಳು ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯರೇ ಈ ಮೂರನ್ನೂ ಕಲಿತು ಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಏಕೆಂದರೆ ಅವರಿಗಾಗಿಯೇ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು (ಇವುಗಳನ್ನು) ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ; ಆದ್ದರಿಂದಲೇ¹ ಅಲ್ಲವೆ, ಮನುಷ್ಯರು ಅದಾಂತರೂ ಲುಬ್ಧರೂ ಕ್ರೂರರೂ ಆಗಿರುವದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ? ಹೀಗೆಂದು² “ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ಮತ್ತು ಲೋಭ (-ಇವು ಮೂರೂ ನರಕದ ಬಾಗಿಲು); ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಮೂರನ್ನೂ ಬಿಡಬೇಕು” (ಗೀ. ೧೬-೨೧) ಸ್ತೂತಿಯೂ (ಇದೆ).

1. ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿಯೇ ದೇವತ್ವವೇ ಮುಂತಾದ ಮೂರು ಸ್ವಭಾವಗಳೂ ಇರುವೆದರಿಂದಲೇ.

2. ಈ ಮೂರನ್ನೂ ಬಿಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ದಮಾದಿಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಗೀತಾನಾಥ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಮಾದಿಗಳು ಮೂರನ್ನೂ ಅಸುರಸ್ವಭಾವದ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುತ್ತದೆಯಾದರೂ ಇವು ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವವಾದ್ದರಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ಹ್ರಾಂತಿಷ್ಠದ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ಅಡಗಿಹೆ.

ಎರಡನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

ಇಲ್ಲಿ ದಮಾದಿಗಳನ್ನು ಉಪಾಸನಾಂಗವಾಗಿ ವಿಧಿಸಿದೆ.

೧. ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಮಕ್ಕಳು ದೇವತೆಗಳು, ಮನುಷ್ಯರು, ಅಸುರರು - ಎಂದು ಮೂರು ಬಗೆ. ಇವರು ಆತನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದ ವಾಸವಾಗಿದ್ದರು.

ಅವರೊಳಗೆ ದೇವತೆಗಳು 'ನಮಗೆ ಹಿತಾನುಶಾಸನವನ್ನು ಮಾಡು' ಎಂದು ತಂದೆಯನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಂಡರು. ಅವನು 'ದೆ' ಎಂಬಕ್ಷರವನ್ನುಚ್ಚರಿಸಿ 'ತಿಳಿಯಿತೆ?' ಎಂದನು. ಅವರು 'ತಿಳಿಯಿತು, ದಾಂತರಾಗಿರಿ ಎಂದಿದೀಯೆ!' ಎಂದರು. ಅವನು 'ಸರಿ, ನಮಗೆ ತಿಳಿದಿದೆ' ಎಂದನು.

೨. ಆಗ ಮನುಷ್ಯರು 'ನಮಗೆ ಹಿತಾನುಶಾಸನವನ್ನು ಮಾಡು' ಎಂದರು. ಅವರಿಗೂ ಅದೇ 'ದೆ' ಎಂಬಕ್ಷರವನ್ನುಪದೇಶಿಸಿ 'ತಿಳಿಯಿತೆ?' ಎಂದು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಕೇಳಿದನು. ಅವರು 'ತಿಳಿಯಿತು, ದಾನಮಾಡಿರಿ ಎಂದೆ' ಎಂದರು. ಅವನು 'ಸರಿ, ನಮಗೆ ತಿಳಿದಿದೆ' ಎಂದನು.

೩. ಅಬಳಿಕ ಅಸುರರೂ ಹಾಗೆಯೇ ಅನುಶಾಸನವನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಂಡರು. ಅವರಿಗೂ 'ದೆ' ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿ 'ತಿಳಿಯಿತೆ?' ಎಂದು ಕೇಳಲು ಅವರು, 'ತಿಳಿಯಿತು, ದಯೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿರಿ ಎಂದೆ' ಎಂದರು. ಅವನು 'ನಮಗೆ ತಿಳಿದಿದೆ' ಎಂದನು.

೪. ಈಗಲೂ ದೈವವಾಕ್ಯಾದ ಗುಡುಗು ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಈ ಮೂರು ಸ್ವಭಾವವೂ ಇರುವದರಿಂದಲೇ ಇದನ್ನು ಅನುಕರಿಸಿ 'ದೆ ದ ದ !' ಎಂದೇ ನುಡಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದಮ, ದಾನ, ದಯೆ - ಈ ಮೂರನ್ನೂ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಬೇಕು.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ-ಮೂರನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

(ಹೃದಯಾಕ್ಷರಗಳ ಉಪಾಸನೆ)

ಹೃದಯವನ್ನು ಪ್ರಜಾಪತಿ ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಏಷ ಪ್ರಜಾಪತಿಯಾದ್ ಹೃದಯನೇತದ್ಬ್ರಹ್ಮೈತತ್ ಸರ್ವಂ
ತದೇತತ್ ತ್ರ್ಯಕ್ಷರಗ್ಂ ಹೃದಯಮಿತಿ ಹೃ ಇತ್ಯೇಕಮಕ್ಷರ
ಮಭಿಹರನ್ತ್ಯಸ್ಮೈ ಸ್ವಾಶ್ವಾನೈ ಚ ಯ ಏವಂ ನೇದ ದ
ಇತ್ಯೇಕಮಕ್ಷರಂ ದದತ್ಯಸ್ಮೈ ಸ್ವಾಶ್ವಾನೈ ಚ ಯ ಏವಂ ನೇದ
ಯಮಿತ್ಯೇಕಮಕ್ಷರನೇತಿ ಸ್ವರ್ಗಂ ಲೋಕಂ ಯ ಏವಂ ನೇದ||

೧. ಹೃದಯನೆಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ, ಇದೇ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು. ಇದೇ ಬ್ರಹ್ಮವು, ಇದೇ ಎಲ್ಲವೂ. 'ಹೃದಯ' ಎಂಬುದು ಮೂರಕ್ಷರವುಳ್ಳದ್ದು. ಹೃ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಅಕ್ಷರವು ; ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿಯುವನೋ ಅವನಿಗೆ ತನ್ನವರೂ ಅನ್ಯರೂ ಅಭಿಹರಣಮಾಡುವರು. ದ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಅಕ್ಷರವು ; ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿಯುವನೋ ಅವನಿಗೆ ತನ್ನವರೂ ಅನ್ಯರೂ ದಾನಮಾಡುವರು. ಯ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಅಕ್ಷರವು ; ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿಯುವನೋ (ಅವನು) ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಕ್ಕೆ (ಪ್ರ)ಯಾಣಮಾಡುವನು.

ಗ್ರಂಥಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೩೬. ದಮಾದಿಸಾಧನತ್ರಯಂ ಸರ್ವೋಪಾಸನಶೇಷಂ ವಿಹಿತಮ್ |
ದಾನ್ತೋಽಲುಬ್ಧಃ ದಯಾಲುಃ ಸನ್ ಸರ್ವೋಪಾಸನೇಷು ಅಧಿಕ್ರಿಯತೇ |
ತತ್ರ ನಿರುಪಾಧಿಕಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ದರ್ಶನಮ್ ಅತಿಕ್ರಾಂತಮ್ | ಅಥಾಧುನಾ
ಸೋಪಾಧಿಕಸ್ಯ ತಸ್ಯೈವ ಅಭ್ಯುದಯಫಲಾನಿ ವಕ್ತವ್ಯಾನಿ ಇತ್ಯೇವಮರ್ಥೋಽ
ಯಮಾರವ್ವಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಎಲ್ಲಾ ಉಪಾಸನೆಗಳಿಗೂ ಶೇಷವಾಗಿ ದಮವೇ ಮುಂತಾದ ಸಾಧನತ್ರಯವನ್ನು ನಿಧಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ದಾನ್ತನೂ, ಅಲುಬ್ಧನೂ ದಯಾಳುವೂ ಆದವನು ಎಲ್ಲಾ

ಉಪಾಸನೆಗಳಿಗೂ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಿರುಪಾಧಿಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದ ದರ್ಶನವನ್ನು (ಹೇಳಿ) ಮುಗಿಸಿದೆ.¹ ಇನ್ನು ಈಗ ಸೋಪಾಧಿಕವಾಗಿರುವ ಅದೇ (ಬ್ರಹ್ಮದ) ಅಭ್ಯುದಯಫಲವುಳ್ಳ² (ಉಪಾಸನೆಗಳನ್ನು) ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ ಯೆಂಬೀ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಈ (ಗ್ರಂಥದ) ಅರಂಭವಾಗಿರುತ್ತದೆ

ಹೃದಯವು ಸರ್ವಾತ್ಮಕಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿರುತ್ತದೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೬೭. ಏಷ ಪ್ರಜಾಪತಿಯದ್ ಹೃದಯಮ್ | ಪ್ರಜಾಪತಿರನು ಶಾಸ್ತ್ರಿ ಇತಿ ಅನನ್ತರಮೇವ ಅಭಿಹಿತಮ್ | ಈ ಪುನರಪ್ತ ಅನುಶಾಸ್ತಾ ಪ್ರಜಾಪತಿರಿತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ | ಏಷ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ | ಕೋಸೌ ? ಯದ್ ಹೃದಯಮ್ | ಹೃದಯಮ್ ಇತಿ ಹೃದಯಸ್ಥಾ ಬುದ್ಧಿರುಚ್ಯತೇ | ಯಸ್ಮಿನ್ ಶಾಕಲ್ಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನ್ತೇ ನಾಮರೂಪಕರ್ಮಣಾಮ್ ಉಪಸಂಹಾರಃ ಉಕ್ತೋ ದಿಗ್ವಿಭಾಗದ್ವಾರೇಣ, ತದೇತತ್ ಸರ್ವಭೂತಪ್ರತ್ಯಯಂ³ ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮಭೂತಂ ಹೃದಯಂ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ಪ್ರಜಾನಾಂ ಸೃಷ್ಟೌ | ಏತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ | ಬೃಹತ್ತ್ವಾತ್ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಾಚ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮ | ಏತತ್ ಸರ್ವಮ್ | ಉಕ್ತಂ ಪಞ್ಚಮಾಧ್ಯಾಯೇ ಹೃದಯಸ್ಯ ಸರ್ವತ್ವಮ್ | ತತ್ ಸರ್ವಮ್ ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಉಪಾಸ್ಯಂ ಹೃದಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ||

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

‘ಏಷ ಪ್ರಜಾಪತಿಯದ್ ಹೃದಯಮ್’ (ಎಂಬ ಕಂಡಿಕೆಯ ಅರ್ಥವಿದು) : ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಅನುಶಾಸನಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು (ಈ) ಹಿಂದೆಯೇ⁴ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆಯಷ್ಟೆ. ಈ ಅನುಶಾಸನಮಾಡುವ ಪ್ರಜಾಪತಿಯಾರು ? ಎಂದರೆ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು. ಅದು ಯಾರು ?

1. ಇಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಹಿಂದಿನ ಕಾಂಡವ್ಯಯದಲ್ಲಿ ಎಂದು ಟೀಕೆ ; ಓಂ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ - ಎಂಬಲ್ಲಿ ಎಂಬರ್ಥವು ಸ್ಮರಸವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ ; ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ನಿರುಪಾಧಿಕಬ್ರಹ್ಮದ ಉಪಾಸನೆ ಎಂದು (ಭಾ. ಭಾ. ೩೫೭ ರಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ ಅಥವಾ ಓಂಕಾರೋಪಾಸನೆಯೂ ಸರ್ವೋಪಾಸನಾಶೇಷವೆಂದು ಭಾವಿಸಿದರೆ ಟೀಕೆಯ ಅರ್ಥವೂ ಆಗಬಹುದು. ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕ್ಕೆ ಅವತರಣಿಕೆಯನ್ನು (ಭಾ. ಭಾ. ೩೪೬) ನೋಡಿ.

2. ಹಿಂದಿನ ಉಪಾಸನೆಯು ನಿಶ್ರೇಯಸಕ್ಕೆ ಸಾಧನ ; ಇದು ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆಯ ತರದ ಏಳಿಗೆಗೆ ಸಾಧನ. ಈ ಫಲಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.

3. ಪ್ರವಿಷ್ಟಂ ಎಂಬುದಕ್ಕಿಂತ ಈ ಪಾರವೇ ಮೇಲು.

4. ಭಾ. ಭಾ. ೩೬೩ ವನ್ನು ನೋಡಿ.

ಎಂದರೆ ಈ ಹೃದಯದನೆಂಬುದು. (ಇಲ್ಲಿ) ಹೃದಯ ಎಂದು ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದೆ ಈ (ಹೃದಯ)ದಲ್ಲಿಯೇ ದಿಗ್ವಿಭಾಗ(ವನ್ನು ಮಾಡುವ) ಮೂಲಕವಾಗಿ ನಾಮರೂಪಕರ್ಮಗಳ ಉಪಸಂಹಾರವನ್ನು ಶಾಕಲ್ಯಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ¹ ಹೇಳಿತ್ತಲ್ಲ, ಆ ಈ ಸರ್ವಭೂತಗಳಿಗೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಾಗಿರುವ, ಸರ್ವಭೂತಗಳಿಗೂ ಆತ್ಮವಾಗಿರುವ, ಹೃದಯವು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು,² ಪ್ರಜೆಗಳ ಸ್ತವ್ಯವು. ಇದೇ ಬ್ರಹ್ಮವು ; ಏಕೆಂದರೆ ದೊಡ್ಡದಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಸರ್ವಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮವು.³ ಇದೇ ಎಲ್ಲವೂ ; ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಹೃದಯವು ಸರ್ವವೂ (ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು) ಹೇಳಿದೆ ಅದು ಸರ್ವವೂ ಆಗಿದೆಯಷ್ಟೆ, ಅದರಿಂದ ಹೃದಯಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು.⁴

ಹೃದಯನಾಮಾಕ್ಷರಗಳ ಉಪಾಸನೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೬೮. ತತ್ರ ಹೃದಯನಾಮಾಕ್ಷರವಿಷಯಮೇವ ತಾವತ್ ಉಪಾಸನಮುಚ್ಯತೇ | ತದೇತತ್ ಹೃದಯಮ್ ಇತಿ ನಾಮ ತ್ರ್ಯಕ್ಷರಮ್ | ತ್ರೀಣಿ ಅಕ್ಷರಾಣಿ ಅಸ್ಯ ಇತಿ ತ್ರ್ಯಕ್ಷರಮ್ | ಕಾನಿ ಪುನಸ್ತಾನಿ ತ್ರೀಣಿ ಅಕ್ಷರಾಣಿ ? ಉಚ್ಯಂತೇ | ಹೃ ಇತ್ಯೇಕಮ್ ಅಕ್ಷರಮ್ | ಅಭಿಹರಂತಿ | ಹೃತೇಃ ಆಹೃತಿ ಕರ್ಮಣಃ ಹೃ ಇತ್ಯೇತದ್ ರೂಪಮ್ ಇತಿ ಯೋ ವೇದ | ಯಸ್ಮಾದ್ ಹೃದಯಾಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ಸ್ವಾಶ್ಚ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಅನ್ಯೇ ಚ ವಿಷಯಾಃ ಶಬ್ದಾದಯಃ ಸ್ವಂ ಸ್ವಂ ಕಾರ್ಯಮ್ ಅಭಿಹರಂತಿ | ಹೃದಯಂ ಚ ಭೋಕ್ತೃರ್ಥಮ್ ಅಭಿಹರತಿ | ಅತಃ ಹೃದಯನಾಮ್ನಃ ಹೃ ಇತ್ಯೇತತ್ ಅಕ್ಷರಮ್ ಇತಿ ಯೋ ವೇದ ಅಸ್ಮೈ ವಿದುಷೇ ಅಭಿಹರಂತಿ ಸ್ವಾಶ್ಚ ಜ್ಞಾತಯಃ | ಅನ್ಯೇ ಚ ಅಸಂ ಬದ್ಧಾಃ | ಬಲಿಮ್ ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಃ | ವಿಜ್ಞಾನಾನುರೂಪ್ಯೇಣ ಏತತ್ ಫಲಮ್ | ತಥಾ ದ ಇತ್ಯೇತದಪಿ ಏಕಾಕ್ಷರಮ್ | ಏತದಪಿ ದಾನಾರ್ಥಸ್ಯ ದದಾತೇದ್ ಇತ್ಯೇತದ್ರೂಪಂ ಹೃದಯನಾಮಾಕ್ಷರತ್ರೇನ ನಿಬದ್ಧಮ್ | ಅತ್ರಾಪಿ ಹೃದಯಾಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ಸ್ವಾಶ್ಚ ಕರಣಾನಿ ಅನ್ಯೇ ಚ ವಿಷಯಾಃ ಸ್ವಂ

1. ೩-೯-೨೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೨೦)ರಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

2. ೨ ಬುದ್ಧಿಯು ಜ್ಞೇಯವನ್ನೆಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಎಂದರ್ಥ.

3. ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಸರ್ವಾತ್ಮಕನಾಗಿರುವಂತೆ ಹೃದಯವೂ ಸರ್ವಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಹೃದಯವನ್ನು ಪ್ರಜಾಪತಿ ಎಂದು ಕರೆದಿದೆ.

4. ಇದು ಹೃದಯಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನಾವಿಧಿಗೆ ಅರ್ಥವಾದವು ಎಂದು ಭಾವ.

ಸ್ವಂ ವೀರ್ಯಂ ದದತಿ | ಹೃದಯಂ ಚ ಭೋಕ್ತೃ ದದಾತಿ ಸ್ವಂ ವೀರ್ಯಮ್, ಅತೋ ದಕಾರಃ ಇತ್ಯೇವಂ ಯೋ ವೇದ ಅಷ್ಟೈ ದದಾತಿ ಸ್ವಾತ್ಮ ಅನ್ಯೇ ಚ | ತಥಾ ಯಮ್ ಇತ್ಯೇತದಪಿ ಏಕಮಕ್ಷರಮ್ | ಇಣೋ ಗತ್ಯರ್ಥಸ್ಯ ಯಮ್ ಇತ್ಯೇತದ್ ರೂಪಮ್ ಅಸ್ಮಿನ್ ನಾಮ್ನಿ ನಿಬದ್ಧಮ್ ಇತಿ ಯೋ ವೇದ ಸ ಸ್ವರ್ಗಂ ಲೋಕಮ್ ಏತಿ | ಏವಂ ನಾಮಾಕ್ಷರಾದಪಿ ಈದೃಶಂ ವಿಶಿಷ್ಟಂ ಫಲಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಕಿಮು ವಕ್ತವ್ಯಂ ಹೃದಯಸ್ವರೂಪೋಪಾಸನಾತ್ ಇತಿ ಹೃದಯ ಸ್ತುತಯೇ ನಾಮಾಕ್ಷರೋಪನ್ಯಾಸಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇಲ್ಲಿ ಹೃದಯವೆಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿರುವ ಅಕ್ಷರಗಳ ವಿಷಯವಾಗಿರುವ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನೇ ಮೊದಲು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ : ಈ ಹೃದಯವೆಂಬ ಹೆಸರು ಮೂರು ಅಕ್ಷರದ್ದು ; ಇದರಲ್ಲಿ ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳು ಇರುವದರಿಂದ ಇದು ತ್ರೈಕ್ಷರವು (ಎಂದಿದೆ). ಆ ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳು ಯಾವವು ? ಎಂದರೆ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ಹೃ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಅಕ್ಷರವು ಅಭಿಹರಣಮಾಡುವರು. ತರು (ಎಂಬರ್ಥದ) ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಹೃಥಾತುವಿನ ರೂಪವಿದು ಎಂದು ಯಾವನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವನೋ- ಹೃದಯಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ತನ್ನವರಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಅನ್ಯರಾದ ಶಬ್ದಾದಿವಿಷಯಗಳೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ತಂದೊಪ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ, ಹೃದಯವೂ ಭೋಕ್ತೃವಿಗೆ (ಆಯಾ) ಅರ್ಥವನ್ನು ತಂದೊಪ್ಪಿಸುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲವೇ ? ಆದ್ದರಿಂದ ಹೃದಯವೆಂಬ ಹೆಸರಿಗೆ ಈ ಹೃ ಎಂಬುದು (ಒಂದು) ಅಕ್ಷರವು ಯಾವನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವನೋ?—ಆ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ತನ್ನವರಾದ ಜ್ಞಾತಿಗಳೂ ಅನ್ಯರಾದ ಸಂಬಂಧಿಗಳಲ್ಲದವರೂ ಅಭಿಹರಣ ಮಾಡುವರು, 'ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು' (ತಂದೊಪ್ಪಿಸುವರು) ಎಂದು (ಈ) ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಶೇಷವನ್ನು (ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು). ಉಪಾಸನೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಈ ಫಲವಾಗುತ್ತದೆ *

1. ನಾಮದ ಉಪಾಸನೆಯೂ ನಾಮಿಯ ಉಪಾಸನೆಯೇ ; ಛಾಂ. ಭಾ. ೧-೩-೬ ರಲ್ಲಿ ಉದ್ಗೀಠಾಕ್ಷರದ ಉಪಾಸನೆಯ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ನೋಡಿ.

2. ಹೃದಯಶಬ್ದದಲ್ಲಿರುವ ಹೃ ಎಂಬೀ ಅಕ್ಷರವು ವಿಷಯಗಳೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಹೃದಯಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯವನ್ನೊಪ್ಪಿಸುವವು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ.

3. ಹೃದಯವು ಅತ್ಮನಿಗೆ ಆಯಾ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸುವಂತೆ ಜ್ಞಾತ್ಯಾದಿಗಳು ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನೊಪ್ಪಿಸುವರು ಎಂಬುದು ಉಪಾಸನೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಫಲವಾಗಿದೆ. ಹೇಗೆ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವರೋ ಅದರಿಂದ ಆಗುವದು -ಎಂಬ ಶತಶಬ್ದಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯದ ಸೂಚನೆಯಿದು.

ಹೀಗೆಯೇ ದ ಎಂಬುದೂ (ಈ ಹೆಸರಿನ) ಒಂದಕ್ಷರವು. ಇದೂ ಕೊಡು ಎಂಬರ್ಥದ ದಾ ಧಾತುವಿನಿಂದ ದ ಎಂಬೀ ರೂಪವು ; (ಇದನ್ನೇ) ಹೃದಯ ನಾಮದ (ಒಂದು) ಅಕ್ಷರವಾಗಿ ಸೇರಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಹೃದಯಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ತನ್ನವರಾದ ಕರಣಗಳೂ ಅನ್ಯರಾದ ವಿಷಯಗಳೂ ತಮ್ಮತಮ್ಮ ವೀರ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ, ಹೃದಯವು ಭೋಕ್ತೃವಿಗೆ ತನ್ನ (ಈ) ವೀರ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದಕಾರವು (ಹೃದಯದ ಒಂದಕ್ಷರವು) ಎಂದಿಂತು ಯಾವನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ, ಅವನಿಗೆ ತನ್ನವರೂ ಅನ್ಯರೂ (ತಮ್ಮತಮ್ಮ ವೀರ್ಯವನ್ನು) ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ಹೀಗೆಯೇ ಯಮ್ ಎಂಬುದೂ (ಇದರ) ಒಂದಕ್ಷರವು. ಗಮನ ಎಂಬರ್ಥದ ಇಣ್ ಧಾತುವಿನಿಂದ (ಬಂದಿರುವ) ಯಮ್ ಎಂಬೀ ರೂಪವೇ ಈ (ಹೃದಯ)ನಾಮದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂದು ಯಾವನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ ಅವನು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ.¹

ಹೀಗೆ ನಾಮಾಕ್ಷರಗಳ (ಉಪಾಸನೆ)ಯಿಂದಲೂ ಇಂಥ ಅಸಾಧಾರಣ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ, ಇನ್ನು ಹೃದಯಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವದರಿಂದ (ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆಂದು) ಹೇಳುವದೇನಿದೆ ? ಎಂದು ಹೃದಯದ ಸ್ತುತಿ ಗೋಸ್ವರ ನಾಮಾಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.²

1. ಈ ಎರಡಕ್ಷರಗಳ ಉಪಾಸನೆಗೂ ಅನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ಅಯಾ ಫಲವಾಗುತ್ತದೆ.

2. ಹೃದಯೋಪಾಸನೆಯೇ ಪ್ರಕೃತವಾದರೂ ಹೃದಯಾಕ್ಷರೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವದು ಅದರ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೃದಯವನ್ನೇ ಮೂಲ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಸೂಚಿತವಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ಎಂಬುದು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ನಾಲ್ಕನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ (ಹೃದಯಬ್ರಹ್ಮದ ಉಪಾಸನೆ)

ಹೃದಯವು ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮವು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದ್ವೈ ತದೇತದೇವ ತದಾಸ ಸತ್ಯಮೇವ ಸ ಯೋ ಹೈತಂ
ಮಹದ್ಯಕ್ಷಂ ಪ್ರಥಮಜಂ ವೇದ ಸತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಜಯತೀನಾ
ಲ್ಲೋಕಾಞ್ಜಿತ ಇನ್ದ್ರಸಾವಸದ್ ಯ ಏವಮೇತನ್ಮಹದ್ಯಕ್ಷಂ
ಪ್ರಥಮಜಂ ವೇದ ಸತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಸತ್ಯಗಂ ಹ್ಯೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ||

೧. ಅದಿದೇಯಲ್ಲ, ಅದೇ (ಇದು). ಅದು ಇದೇ - ಸತ್ಯವೇ-
ಆಗಿತ್ತು. ಯಾವನು ಈ ಮಹಾಯಕ್ಷನಾದ ಪ್ರಥಮಜನನ್ನು ಸತ್ಯ
ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವನೋ (ಅವನು) ಈ ಲೋಕಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ
ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುವನು. ಯಾವನು ಈ ಮಹಾಯಕ್ಷನಾದ ಪ್ರಥಮಜನನ್ನು
ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವನೋ (ಅವನು) ಆ (ಶತ್ರುವು)
ಹೀಗೆ ಜಿತನಾಗಿ ಅಸತ್ತಾಗುವನು. ಬ್ರಹ್ಮವು ಸತ್ಯವೇ.

ಹೃದಯಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸತ್ಯವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೬೯. ತಸ್ಯೈವ ಹೃದಯಾಖ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸತ್ಯಮ್ ಇತ್ಯುಪಾಸನಂ
ವಿಧಿತ್ಸನ್ ಆಹ | ತತ್ | ತದಿತಿ ಹೃದಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಾವ್ಯುಷ್ಮಮ್ | ಮೈ
ಇತಿ ಸ್ಮರಣಾರ್ಥಮ್ | ತದ್ಯದ್ ಹೃದಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವರ್ಯತೇ ಇತಿ ಏಕಃ
ತಚ್ಛಬ್ದಃ | ತದೇತತ್ ಉಚ್ಯತೇ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಸ್ತಚ್ಛಬ್ದಃ |
ಕಿಂ ಪುನಸ್ತತ್ ಪ್ರಕಾರಾಂತರಮ್ ? ಏತದೇವ ತತ್ ಇತಿ ಏತಚ್ಛಬ್ದೇನ
ಸಂಬಧ್ಯತೇ ತೃತೀಯಸ್ತಚ್ಛಬ್ದಃ | ಏತತ್ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಂ ಬುದ್ಧ್ವಾ
ಸಂನಿಧೀಕೃತ್ಯ ಆಹ | ಆಸ ಬಭೂವ | ಕಿಂ ಪುನಃ ಏತದೇವ ಆಸ | ಯದುಕ್ತಂ
ಹೃದಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಇತಿ, ತತ್ ಇತಿ ತೃತೀಯಸ್ತಚ್ಛಬ್ದೋ ವಿನಿಯುಕ್ತಃ | ಕಿಂ
ತತ್ ? ಇತಿ ವಿಶೇಷತೋ ನಿರ್ದಿಶತಿ ಸತ್ಯಮೇವ | ಸಚ್ಚ ತ್ಯಚ್ಚ, ಮೂರ್ತಂ
ಚಾಮೂರ್ತಂ ಚ ಸತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ | ಪಞ್ಚಭೂತಾತ್ಮಕಮ್ ಇತ್ಯೇತತ್ | ಸ ಯಃ

ಕಶ್ಚಿತ್ ಸತ್ಯಾತ್ಮಾನಮ್ ಏತಂ ಮಹತ್ ಮಹತ್ವಾತ್ | ಯಕ್ಷಂ ಪೂಜ್ಯಮ್ |
ಪ್ರಥಮಜಂ ಪ್ರಥಮಜಾತಂ ಸರ್ವಸ್ಮಾತ್ ಸಂಸಾರಿಣಃ ಏತದೇವ ಅಗ್ರೀ
ಜಾತಂ ಬ್ರಹ್ಮ | ಅತಃ ಪ್ರಥಮಜಮ್ | ನೇದ ವಿಜಾನಾತಿ ಸತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ
ಇತಿ | ತಸ್ಯ ಇದಂ ಫಲಮ್ ಉಚ್ಯತೇ | ಯಥಾ ಸತ್ಯೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಇಮೇ
ಲೋಕಾಃ ಆತ್ಮಸಾತ್ಯತಾ ಜಿತಾಃ, ಏವಂ ಸತ್ಯಾತ್ಮಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಮಹತ್ಯಾಕ್ಷಂ
ಪ್ರಥಮಜಂ ನೇದ ಸ ಜಯತಿ ಇಮಾನ್ ಲೋಕಾನ್, ಕಿಂ ಚ ಜಿತೋ ನಶೀ
ಕೃತಃ ಇನ್ನು ಇತ್ಯಂ ಯಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ, ಅಸೌ 'ಶತ್ರುಃ' ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಃ |
ಅಸಚ್ಚ | ಅಸದ್ ಭವೇತ್ ಅಸೌ ಶತ್ರುರ್ಜಿತೋ ಭವೇತ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |
ಕಸ್ಯೈತತ್ ಫಲಮ್ ಇತಿ ? ಪುನರ್ನಿಗಮಯತಿ | ಯ ಏತಮೇತತ್ ಮಹತ್
ಯಕ್ಷಂ ಪ್ರಥಮಜಂ ನೇದ ಸತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಇತಿ | ಅತೋ ವಿದ್ಯಾನುರೂಪಂ
ಫಲಂ ಯುಕ್ತಮ್ | ಸತ್ಯಂ ಹಿ ಏವ ಯಸ್ಮಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅದೇ ಹೃದಯವೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸತ್ಯವು ಎಂದು ಉಪಾಸನೆ(ಮಾಡಬೇಕೆಂದು) ವಿಧಿಸಬೇಕೆಂದು (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ಅದು. 'ಅದು' ಎಂದು ಹೃದಯಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿದೆ. ನೈ ಎಂಬುದು ಸ್ಮರಣೀಯೆಂಬರ್ಥದ್ದು. ಹೃದಯಬ್ರಹ್ಮವು ಎಂದು ಸ್ಮೃತವಾಗಿದೆ ಯಲ್ಲ ಅದು -ಎಂದು ಒಂದು ತತ್ (ಅದು) ಶಬ್ದ(ದ ಅರ್ಥ)ವು. ಅದು ಬೇರೊಂದು ಪ್ರಕಾರದಿಂದ (ಇಲ್ಲಿ) ಉಕ್ತವಾಗುವದು, ಎಂದು ಎರಡನೆಯ ತತ್ (ಅದು) ಶಬ್ದ(ದ ಅರ್ಥ)ವು. ಆ ಪ್ರಕಾರಾಂತರವು ಯಾವದು ? ಅದು ಇದೇ ಎಂದು ಏತತ್ (ಇದೇ ಎಂಬ) ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮೂರನೆಯ ತತ್ (ಅದು) ಶಬ್ದವು ಸಂಬಂಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಎಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಿರುವದನ್ನು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿರವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೇಳಿತ್ತು. (ಅಸ= ಬಭಾವ) ಆಗಿತ್ತು. ಇದೇ ಆಗಿತ್ತು (ಎಂಬುದು) ಯಾವದು ? ಯಾವದು ಹೃದಯವೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಿತ್ತೋ ಅದು ಎಂದು ಮೂರನೆಯ ತತ್ (ಅದು) ಶಬ್ದವು ವಿನಿಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಅದು (ಎಂದ ಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು) ಸತ್ಯವೇ (ಆಗಿತ್ತು) ಎಂದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುತ್ತದೆ. (ಸತ್ಯ ಎಂದರೆ) ಸತ್ತಾ ತ್ಯತ್ತಾ ಮೂರ್ತವೂ ಅಮೂರ್ತವೂ ಆಗಿರುವ ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮವು, ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮಕವಾದದ್ದು ಎಂದರ್ಥ.¹

1. ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಬ್ರಾಹ್ಮಣದ (೨ ೩-೧)ರ ಅವತರಣಿಕೆಯನ್ನು (ಭಾ.ಭಾ. ೩೩೪) ನೋಡಿ.

ಯಾವನೇ ಆಗಲಿ ಈ ಸತ್ಯಾತ್ಮನನ್ನು ಮಹತ್ತು ದೊಡ್ಡದಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಮಹತ್ತು), ಯಕ್ಷನು, ಪೂಜ್ಯವಾದದ್ದು ; ಪ್ರಥಮಜವು, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಸಂಸಾರಿಗಿಂತಲೂ ಈ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಮೊದಲು ಉಂಟಾದದ್ದು, ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಥಮಜವು. (ಯಾವನು) ಇದನ್ನು ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮವು ಎಂದು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅವನಿಗೆ ಈ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಹೇಗೆ ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮದಿಂದ ಈ ಲೋಕಗಳು ವಶಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವವೋ, ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವವೋ ಹಾಗೆ ಮಹತ್ತೂ ಯಕ್ಷವೂ ಪ್ರಥಮಜವೂ ಆದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸತ್ಯಾತ್ಮನೆಂದು (ಯಾವನು) ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅವನು ಈ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು (ಅವನ) ಆ 'ಶತ್ರು' (ಇನ್ನು = ಇತ್ಥಮ್) ಹೀಗೆ—ಹೇಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದಿಂದಲೋ (ಹಾಗೆ) ಎಂದು ವಾಕ್ಯಶೇಷ— ಜಿತನಾಗಿ ವಶೀಕೃತನಾಗುವನು. ಅಸತ್ತೂ, ಅಸತ್ತೂ ಆಗುವನು ; ಆ ಶತ್ರುವು ಜಿತನಾಗಿ (ಅಸತ್ತೂ) ಆಗುವನು ಎಂದರ್ಥ.

ಇದು ಯಾವನಿಗಾಗುವ ಫಲವು ? ಎಂದರೆ ಮತ್ತೆ ನಿಗಮನಮಾಡಿ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ ; ಯಾವನು ಈ ಮಹತ್ತೂ ಯಕ್ಷವೂ ಪ್ರಥಮಜವೂ ಆದ (ಹೃದಯವನ್ನು) ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮವು ಎಂದು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವನೋ (ಅವನಿಗೆ). ಆದ್ದರಿಂದ ಎದ್ದಿಗೆ ಅನುರೂಪವಾಗಿಯೇ ಫಲವಾಗುವದು ಯುಕ್ತವು ; ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಸತ್ಯವೇ.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಐದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

(ಸತ್ಯಾತ್ಮಹೃದಯ ಬ್ರಹ್ಮದ ಸ್ತುತಿ)

ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮದ ವಿಶೇಷಣಗಳು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಆಪ ಏವೇದಮಗ್ರ ಅಸುಸ್ತಾ ಆಪಃ ಸತ್ಯಮಸೃಜನ್ತ ಸತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ
ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಜಾಪತಿಂ ಪ್ರಜಾಪತಿದೇವಾಗ್ಂಸ್ತೇ ದೇವಾಃ ಸತ್ಯ
ಮೇವೋಪಾಸತೇ ತದೇತತ್ತ್ವಕ್ಷರಗ್ಂ ಸತ್ಯಮಿತಿ ಸ ಇತ್ಯೇಕ
ಮಕ್ಷರಂ ತೀತ್ಯೇಕಮಕ್ಷರಂ ಯಮಿತ್ಯೇಕಮಕ್ಷರಂ ಪ್ರಥಮೋ
ತ್ತಮೋ ಅಕ್ಷರೇ ಸತ್ಯಂ ಮಧ್ಯತೋಽನ್ಯತಂ ತದೇತದನ್ಯತಮುಭ
ಯತಃ ಸತ್ಯೇನ ಪರಿಗೃಹೀತಗ್ಂ ಸತ್ಯಭೂಯಮೇವ ಭವತಿ
ನೈವಂ ವಿದ್ವಾಗ್ಂಸಮನ್ಯತಗ್ಂ ಹಿನಸ್ತಿ || ೧ ||

೧. ಇದು ಮೊದಲು ಅಪ್ಪೇ ಆಗಿತ್ತು. ಆ ಅಪ್ಪು ಸತ್ಯವನ್ನು
ಸೃಷ್ಟಿಸಿತು. ಸತ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮವು, ಬ್ರಹ್ಮವು ಪ್ರಜಾಪತಿಯನ್ನು
(ಸೃಷ್ಟಿಸಿತು); ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ದೇವತೆಗಳನ್ನು (ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು).
ಆ ದೇವತೆಗಳು ಸತ್ಯವನ್ನೇ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಸತ್ಯಮ್
ಎಂಬ ಆ ಇದು ಮೂರಕ್ಷರದ್ದು. ಸ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಅಕ್ಷರವು,
ತಿ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಅಕ್ಷರವು, ಯ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಅಕ್ಷರವು.
ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಕೊನೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳು ಸತ್ಯವು, ನಡುವಿನದು
ಅನ್ಯತವು. ಆ ಈ ಅನ್ಯತವು ಎರಡು ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸತ್ಯದ್ವಿಧ
ಪರಿಗೃಹೀತ(ವಾಗಿರುತ್ತದೆಯಾಗಿ) ಸತ್ಯಭೂಯವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.
ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡವನನ್ನು ಅನ್ಯತವು ಹಿಂಸೆಗೈಯುವದಿಲ್ಲ.

ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮವು ಪ್ರಥಮಜವು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೭೦. ಸತ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥಮ್ ಇದಮಾಹ | ಮಹತಾ
ಯಕ್ಷಂ ಪ್ರಥಮಜಮ್ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ತತ್ ಕಥಂ ಪ್ರಥಮಜತ್ವಮಿತಿ ?
ಉಚ್ಯತೇ | ಆಪ ಏವ ಇದಮಗ್ರ ಅಸುಃ | ಆಪಃ ಇತಿ ಕರ್ಮಸಮವಾಯಿನ್ಯಃ

ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರಾದ್ಯಾಹುತಯಃ | ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರಾದ್ಯಾಹುತೇಃ ದ್ರವಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್
ಅಪ್ಸ್ವಮ್ | ತಾಶ್ಚ ಆಪಃ ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರಾದಿಕರ್ಮಾಪನಗೋತ್ತರಕಾಲಂ
ಕೇನಚಿತ್ ಅದೃಷ್ಟೇನ ಸೂಕ್ಷ್ಮೇಣಾತ್ಮನಾ ಕರ್ಮಸಮನಾಯಿತ್ವಮ್ ಅಪರಿ
ತ್ಯಜನ್ತ್ಯಃ ಇತರಭೂತಸಹಿತಾ ಏವ ನ ಕೇವಲಾಃ | ಕರ್ಮಸಮನಾ
ಯಿತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಮ್ ಅಪಾಮ್ ಇತಿ ಸರ್ವಾಣ್ಯೇವ ಭೂತಾನಿ ಪ್ರಾಗು
ತ್ಪತ್ತೇಃ ಅವ್ಯಾಕೃತಾವಸ್ಥಾನಿ ಕರ್ತೃಸಹಿತಾನಿ ನಿರ್ದಿಶ್ಯಂತೇ ಆಪಃ ಇತಿ | ತಾ
ಆಪಃ ಬೀಜಭೂತಾಃ ಜಗತಃ ಅವ್ಯಾಕೃತಾತ್ಮನಾ ಅನೃತಾಃ | ತಾ ಏವ ಇದಂ
ಸರ್ವಂ ನಾಮರೂಪವಿಕೃತಂ ಜಗತ್ ಅಗ್ರೇ ಆಪಃ | ನಾನ್ಯತ್ ಕೇಚಿತ್
ವಿಕಾರಜಾತಮ್ ಆಸೀತ್ | ತಾಃ ಪುನರಾಪಃ ಸತ್ಯಮ್ ಅಸೃಜನ್ತ | ತಸ್ಮಾತ್
ಸತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಥಮಜಮ್ | ತದೇತತ್ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಸ್ಯ ಸೂತ್ರಾತ್ಮನೋ
ಜನ್ಮ ಯತ್ ಅವ್ಯಾಕೃತಸ್ಯ ಜಗತೋ ವ್ಯಾಕರಣಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಹೊಗಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ಈ (ಬ್ರಹ್ಮಣವನ್ನು) ಹೇಳಿರು
ತ್ತದೆ. (ಬ್ರಹ್ಮವು) ಮಹತ್ತಾದ ಯಕ್ಷವೂ ಪ್ರಥಮಜವೂ (ಆಗಿರುತ್ತದೆ) ಎಂದು
ಹೇಳಿತ್ತಪ್ಪೆ. ಅದು ಪ್ರಥಮಜ(ವೆನ್ನುವದು) ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ)
ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಇದು ಮೊದಲು ಅಪ್ಪೇ ಆಗಿತ್ತು ಅಪ್ಪು ಎಂದರೆ ಕರ್ಮಸಂಬಂಧವಾದ
ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವೇ ಮುಂತಾದ ಆಹುತಿಗಳು. ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವೇ ಮುಂತಾದ
ಆಹುತಿಯು ದ್ರವಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಅದನ್ನು) ಅಪ್ಪು (ಎಂದಿದೆ).¹ ಆ
ಅಪ್ಪು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವೇ ಮುಂತಾದ ಕರ್ಮವು ಮುಗಿದ ಬಳಿಕ ಯಾವದೋ
ಒಂದು ಅದೃಷ್ಟವಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪದಿಂದ ಕರ್ಮಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಉಳಿದ
ಭೂತಗಳೊಡನೆ ಸೇರಿಕೊಂಡೇ, ಬರಿಯ ಅಪ್ಪೇ ಅಲ್ಲ, ಕರ್ಮಸಂಬಂಧವಾಗಿರು
ವದರಿಂದ (ಮಾತ್ರವೇ) ಅಪ್ಪು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ ; ಅದರಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿ
ಯಾಗುವ ಮುಂಚೆ ಅವ್ಯಾಕೃತಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃಸಹಿತವಾಗಿರುವ ಎಲ್ಲಾ
ಭೂತಗಳನ್ನೂ ಅಪ್ಪು ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ (ಇಲ್ಲಿ) ತಿಳಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಜಗತ್ತಿಗೆ
ಬೀಜವಾಗಿರುವ ಅಪ್ಪು ಅವ್ಯಾಕೃತರೂಪವಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡಿರುವದು. ಇದೆಲ್ಲವೂ
(ಈ) ನಾಮರೂಪಗಳಾಗಿ ವಿಕಾರವಾಗಿರುವ ಜಗತ್ತು (ಎಲ್ಲವೂ) ಮೊದಲು

1. ಸೂ. ಭಾ. ೩-೧-೨ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೦೫), ೩-೧-೫ (ಭಾ.ಭಾ. ೨೦೮)ನೋಡಿ.

2. ಪಂಚಭೂತಗಳನ್ನೇ ಅಸೃಜದಿಂದ ಕರೆದಿದೆ. ಸೂ. ಭಾ II- ಭಾ.ಭಾ. ೨೦೫,
೨೦೬-೬೬ ಹೀಗೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ.

ಆ (ಅಪ್ಪೇ) ಆಗಿತ್ತು, ಮತ್ತೆ ಯಾವ ಕಾರ್ಯಜಾತವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆ ಅಪ್ಪೇ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿತು, ಅದರಿಂದ ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮವು ಪ್ರಥಮವು. ಅನ್ಯಾಕೃತವಾದ ಜಗತ್ತು ವ್ಯಾಕೃತವಾಗುವದಿದೆಯಲ್ಲ, ಆ ಇದೇ ಸೂತ್ರಾತ್ಮನಾದ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನ ಜನ್ಮವು.¹

ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮವು ಮಹತ್ತು, ಮತ್ತು ಯಕ್ಷ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೭೧. ತತ್ ಸತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ | ಕುತಃ? ಮಹತ್ತಾತ್ಮಾ | ಕಥಂ ಮಹತ್ತಾಮಿತಿ? ಅಹ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವಶ್ಚ ಸೃಷ್ಟಂ | ಕಥಮ್? ಯತ್ ಸತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತತ್ ಪ್ರಜಾಪತಿಂ ಪ್ರಜಾನಾಂ ಪತಿಂ ವಿರಾಜಂ ಸೂರ್ಯಾಧಿ ಕರಣಮ್² 'ಅಸೃಜತ' ಇತಿ ಅನುಷಙ್ಗಃ | ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ದೇವಾನ್ ಸ ವಿರಾಟ್ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ದೇವಾನ್ ಅಸೃಜತ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವಮ್ ಏವಂ ಕ್ರಮೇಣ ಸತ್ಯಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಾತಂ ತಸ್ಮಾತ್ ಮಹತ್ ಸತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ | ಕಥಂ ಪುನರ್ಯಕ್ಷಮಿತಿ? ಉಚ್ಯತೇ | ತೇ ಏವಂ ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ದೇವಾಃ ಪಿತರಮಪಿ ವಿರಾಜಮ್ ಅತೀತ್ಯ ತದೇವ ಸತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಉಪಾಸತೇ | ಅತಃ ಏತತ್ ಪ್ರಥಮ ಜಮ್, ಮಹತ್, ಯಕ್ಷಮ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಉಪಾಸ್ಯಂ ತತ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಸತ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮವು. ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ ಮಹತ್ತಾಗಿರುವದರಿಂದ. (ಅದು) ಮಹತ್ತೆಂಬುದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ: ಏಕೆಂದರೆ (ಅದು) ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಸೃಷ್ಟ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ, ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಪ್ರಜಾಪತಿಯನ್ನು, ಪ್ರಜೆಗಳ ಪತಿಯಾದ, ಸೂರ್ಯಾಧಾರನಾದ³ ವಿರಾಜನನ್ನು 'ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು' ಎಂದು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ದೇವತೆಗಳನ್ನು; ಆ ವಿರಾಟ್ಟುರುವನಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ದೇವತೆಗಳನ್ನು

1. ಈ ಅನ್ಯಾಕೃತವ್ಯಾಕೃತಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನೇ ೧-೪-೭ರಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವದು. ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನು ಹುಟ್ಟಿದನು ಎಂದರೆ ವ್ಯಾಕೃತಾತ್ಮನಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದೇ ಹೊರತು ಇತರರು ಹುಟ್ಟುವಂತಲ್ಲ ಎಂದು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ.

2. 'ಸೂರ್ಯಾದಿ ಕರಣಮ್' ಎಂಬ ಅಚ್ಚಿನ ಪಾಠವನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ತಿದ್ದಿ ಕೊಂಡಿದೆ.

3. ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವ ಎಂದರ್ಥ, ಸೂರ್ಯಾದಿಕರಣಮ್ ಎಂದರೆ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಕರಣನಾಗಿರುವ ಎಂಬ ಅನಿಷ್ಟಾರ್ಥವು ಬರುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಆ ಪಾಠವನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟಿದೆ.

ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಸರ್ವವೂ ಈ ಕ್ರಮದಿಂದ ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದೆಯಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಯವು ಮಹತ್ತರವಾಗಿದೆ, ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿದೆ.

ಇನ್ನು (ಅದು) ಯಿಕ್ಷವೆನ್ನುವದು¹ ಹೇಗೆ? ಆ ಹೀಗೆ ಸೃಷ್ಟರಾದ ದೇವತೆಗಳು ತಂದೆಯಾದ ವಿರಾಜನನ್ನು ಕೂಡ ಬಿಟ್ಟು ಅದೇ ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಪ್ರಥಮಜನು, ಮಹತ್ತು, ಯಕ್ಷವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯಿಂದಲೂ² ಉಪಾಸನೆಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು (ಎಂದಾಯಿತು).

ಸತ್ಯವೆಂಬ ನಾಮದ ಅಕ್ಷರಗಳ ಉಪಾಸನೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೭೨. ತಸ್ಯಾಪಿ ಸತ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಾಮ ಸತ್ಯಮ್ ಇತಿ | ತದೇತತ್ ತ್ರೈಕ್ಷರಮ್ | ಕಾನಿ ತಾನಿ ಅಕ್ಷರಾಣಿ ಇತ್ಯತ ಆಹ | ಸ ಇತ್ಯೇಕಮಕ್ಷರಮ್ | ತಿ ಇತ್ಯೇಕಮಕ್ಷರಮ್ | ತಿ ಇತಿ ಇಕಾರಾನುಬಂಧೋ ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಃ | ಯಮ್ ಇತಿ ಏಕಮಕ್ಷರಮ್ | ತತ್ರ ತೇಷಾಂ ಪ್ರಥಮೋತ್ತಮೇ ಅಕ್ಷರೇ ಸಕಾರಯಕಾರೌ ಸತ್ಯಮ್ | ಮೃತ್ಯುರೂಪಾಭಾವಾತ್ | ಮಧ್ಯತಃ ಮಧ್ಯೇ ಅನೃತಮ್ | ಅನೃತಂ ಹಿ ಮೃತ್ಯುಃ | ಮೃತ್ಯುಸ್ತನೃತಯೋಃ ತಕಾರಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ | ತದೇತತ್ ಅನೃತಂ ತಕಾರಾಕ್ಷರಂ ಮೃತ್ಯುರೂಪಮ್ ಉಭಯತಃ ಸತ್ಯೇನ ಸಕಾರಯಕಾರಲಕ್ಷಣೇನ ಪರಿಗೃಹೀತಂ ವ್ಯಾಪ್ತಮ್ ಅನ್ತರ್ಭಾವಿತಂ ಸತ್ಯರೂಪಾಭ್ಯಾನ್ | ಅತಃ ಅಕಿಂಚಿತ್ಕರಂ ತತ್ ಸತ್ಯಭೂಯಮೇವ ಸತ್ಯ ಬಾಹುಲ್ಯಮೇವ ಭವತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೂ³ ಸತ್ಯವೆಂಬ ನಾಮ(ವಿದೆಯಲ್ಲ), ಆ ಇದು ಮೂರ ಕ್ಷರದ್ದು. ಆ ಅಕ್ಷರಗಳು ಯಾವವು? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ)ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಸ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಅಕ್ಷರವು, ತಿ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಅಕ್ಷರವು- ತಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇಕಾರವನ್ನು

1. ಪೂಜ್ಯವೆನ್ನುವದು.

2. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರಣಗಳಿಂದಲೂ ಎಂದರ್ಥ ; ಇದು ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆಯ ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವಾದವೆಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಹೀಗೆಂದಿದೆ.

3. ಹೃದಯಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಹೃದಯವೆಂಬ ನಾಮದಂತೆಯೇ ಸತ್ಯರೂಪವಾದ ಹೃದಯಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ನಾಮವೂ ಮೂರಕ್ಷರದ್ದೇ ; ಆ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದರೂ ನಾಮಿಯಾದ ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೇ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವಂತೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ನಿರ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ¹. -ಯಮ್ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಅಕ್ಷರವು. ಇಲ್ಲಿ ಇವುಗಳೊಳಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಕೊನೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳು, ನಕಾರಯಕಾರಗಳು ಸತ್ಯಗಳು; ಏಕೆಂದರೆ (ಅವಕ್ಕೆ) ಮೃತ್ಯುರೂಪವಿಲ್ಲ. ನಡುವಿನದು, ನಡುವೆ (ಇರುವ ತಿ ಎಂಬುದು), ಅನ್ಯತವು. ಅನ್ಯತವು ಮೃತ್ಯುರೂಪವಷ್ಟೆ? ಏಕೆಂದರೆ ಮೃತ್ಯು, ಅನ್ಯತ- ಇವುಗಳಿಗೆ ತಕಾರವು ಸಮಾನವಾಗಿದೆ². ಆ ಈ ಅನ್ಯತ ವಾದ ಮೃತ್ಯುರೂಪವಾದ ತಕಾರವೆಂಬ ಅಕ್ಷರವು ಎರಡೂ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಕಾರ ಯಕಾರಗಳೆಂಬ ಸತ್ಯದಿಂದ ಪರಿಗೃಹೀತವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಸತ್ಯ ರೂಪವಾದ (ಆ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ) ಒಳಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಏನೂ ಮಾಡಲಾರದಾಗಿ³ ಸತ್ಯಭೂಯವೇ, ಸತ್ಯಪ್ರಚುರವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.

ಸತ್ಯಾಕ್ಷರನಾಮೋಪಾಸನೆಗೆ ಫಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೭೩. ಏವಂ ಸತ್ಯಬಾಹುಲ್ಯಂ ಸರ್ವಸ್ಯ, ಮೃತ್ಯೋರನ್ಯತಸ್ಯ ಅಕಿಂ ಚಿತ್ತರತ್ನಂ ಚ ಯೋ ವಿದ್ವಾನ್ ತಸ್ಮಾ ಏವಂ ವಿದ್ವಾಂಸಮ್ ಅನ್ಯತಂ ಕದಾಚಿತ್ ಪ್ರಮಾದೋಕ್ತಂ ನ ಹಿಸ್ತಿಸ್ತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆ ಸರ್ವವೂ⁴ ಸತ್ಯಬಹುಲವಾಗಿದೆ, ಮೃತ್ಯುವಾದ ಅನ್ಯತವು ಏನೂ ಮಾಡಲಾರದು ಎಂದು ಅರಿತಿರುತ್ತಾನಲ್ಲ, ಆ ಹೀಗೆ ಅರಿತಿರುವ (ಉಪಾಸಕ ನನ್ನು) ಯಾನಾಗಲೋ ಒಮ್ಮೆ ಮರೆತು ನಡೆದ ಅನ್ಯತವು ಹಿಂಸಿಸುವದಿಲ್ಲ⁵.

1. ತಕಾರಮಾತ್ರವೇ ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಹ್ಯ ಎಂದರ್ಥ.

2. ಅನ್ಯತವು ಹಿಂಸಕವಾದ ಮೃತ್ಯುವೇ, ಆದ್ದರಿಂದ ತಕಾರವೂ ಮೃತ್ಯುರೂಪ ವೆಂದಾಯಿತು.

3. ಮೊದಲನೆಯ ಮತ್ತು ಕೊನೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳು ಸ್ವರಾನ್ವಿತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಸತ್ಯ, ಅಮೃತ; ನಡುವೆಯಿರುವದು ಸ್ವರವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಂಜನಮಾತ್ರವಾದ್ದರಿಂದ ಮೃತ್ಯು, ನಿರ್ಜೀವ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಮೃತಗ್ರಸ್ತವಾಗಿರುವ ಮೃತವು ಏನೂ ಮಾಡಲಾರದು- ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ ೧೩.

4. ಸತ್ಯಾತ್ಮವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಸರ್ವವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಸರ್ವವೂ ಸತ್ಯಪ್ರಚುರ ವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

5. ಸತ್ಯೋಪಾಸಕನು ಅನ್ಯತವನ್ನು ನುಡಿಯುವ ಸಂಭವವೇ ಇಲ್ಲ; ಪ್ರಮಾದ ದಿಂದ ನುಡಿದರೂ ಅದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಕೆಡುಕಾಗುವದಿಲ್ಲ.

ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲದಲ್ಲಿಯೂ ದಕ್ಷಿಣಾಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿಯೂ
ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮದ ಉಪಾಸನೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತದ್ಯತ್ಸತ್ಯತ್ಯನುಸೌ ಸ ಆದಿತ್ಯೋ ಯ ಏಷ ಏತಸ್ಮಿನ್
ಮಣ್ಣಲೇ ಪುರುಷೋ ಯಶ್ಚಾಯಂ ದಕ್ಷಿಣೇಕ್ಷನ್ ಪುರುಷಸ್ತಾ
ನೇತಾವನ್ಯೋಽನ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೌ ರಶ್ಮಿಭಿರೇಷೋಽಸ್ಮಿನ್
ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ ಪ್ರಾಣೈರಯಮನುಷ್ಮಿನ್ ಸ ಯದೋತ್ಕ್ರಮಿ
ಷ್ಯನ್ ಭವತಿ ಶುದ್ಧಮೇವೈತನ್ಮಣ್ಣಲಂ ಪಶ್ಯತಿ ನೈನಮೇತೇ
ರಶ್ಮಯಃ ಪ್ರತ್ಯಾಯಂತಿ || ೨ ||

೨. ಆ ಸತ್ಯವೆಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ, ಆ ಆದಿತ್ಯನೇ ಅದು ; ಈ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷನಿದಾನಲ್ಲ (ಅವನೇ), ಮತ್ತು ಬಲಗಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಈ ಪುರುಷನಿದಾನಲ್ಲ (ಅವನೇ). ಆ ಈ (ಇಬ್ಬರೂ) ಒಬ್ಬರಲ್ಲೊಬ್ಬರು ನಿಂತಿರುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಇವನು ರಶ್ಮಿಗಳ (ಮೂಲಕ) ಇವನಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುತ್ತಾನೆ ; ಇವನು ಪ್ರಾಣಗಳ ಮೂಲಕ ಅವನಲ್ಲಿ (ನಿಂತಿರುತ್ತಾನೆ). ಇವನು ಯಾವಾಗ ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾಗುವವನಿರುವನೋ (ಆಗ) ಈ ಮಂಡಲವನ್ನು ಶುದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ, ಇವನ (ಬಳಿಗೆ) ಈ ರಶ್ಮಿಗಳು ಬರುವದಿಲ್ಲ.

ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಅಧಿದೈವಿಕಾಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಸ್ಥಾನಗಳು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೭೪. ಅಸ್ಯ ಅಧುನಾ ಸತ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸಂಸ್ಥಾನವಿಶೇಷೇ ಉಪಾಸನಮ್ ಉಚ್ಯತೇ | ತದ್‌ಯತ್ | ಕಿಮ್ ? ತತ್ ಸತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಥಮಜಂ | ಕಿಮ್ ? ಅಸೌ ಸಃ | ಕೋಽಸೌ ? ಆದಿತ್ಯಃ | ಕಃ ಪುನರಸೌ ಆದಿತ್ಯಃ ? ಯ ಏಷಃ | ಕ ಏಷಃ ? ಯಃ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಆದಿತ್ಯಮಣ್ಣಲೇ ಪುರುಷಃ ಅಭಿಮಾನೀ, ಸೋಽಸೌ ಸತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ | ಯಶ್ಚ ಅಯಮ್ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಂ ಯೋಽಯಂ ದಕ್ಷಿಣೇ ಅಕ್ಷನ್ ಅಕ್ಷಣಿ ಪುರುಷಃ | ಚಶಬ್ದಾತ್ ಸ ಚ ಸತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಇತಿ ಸಂಬಂಧಃ | ತೌ ಏತೌ ಆದಿತ್ಯಕ್ಷಿಸ್ಥೌ ಪುರುಷೌ ಏಕಸ್ಯ ಸತ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸಂಸ್ಥಾನವಿಶೇಷೌ ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಅನ್ಯೋಽನ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಇತರೇತರಸ್ಮಿನ್ ಆದಿತ್ಯಶ್ಚಕ್ಷುಷೇ, ಚಾಕ್ಷುಷಶ್ಚ ಆದಿತ್ಯೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೌ |

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಧಿದೈವತಯೋಃ ಅನ್ಯೋನ್ಯೋಪಕಾರ್ಯೋಪಕಾರಕತ್ವಾತ್ | ಕಥಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೌ ಇತಿ? ಉಚ್ಯತೇ | ರಶ್ಮಿಭಿಃ ಪ್ರಕಾಶೇನ ಅನುಗ್ರಹಂ ಕುರ್ವನ್ ಎಷ ಅದಿತ್ಯಃ | ಅಸ್ಮಿನ್ ಚಾಕ್ಷುಷೇ ಅಧ್ಯಾತ್ಮೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ | ಅಯಂ ಚ ಚಾಕ್ಷುಷಃ ಪ್ರಾಣೈಃ ಅದಿತ್ಯಮ್ ಅನುಗೃಹ್ಣನ್ ಅಮ ಸ್ಮಿನ್ ಆದಿತ್ಯೇ ಅಧಿವೈವೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ | ಸಃ ಅಸ್ಮಿನ್ ಶರೀರೇ ವಿಜ್ಞಾನನುಯಃ ಭೋಕ್ತಾ ಯದಾ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಉತ್ಕ್ರಮಿಷ್ಯನ್ ಭವತಿ ತದಾ ಅಸೌ ಚಾಕ್ಷುಷಃ ಅದಿತ್ಯ ಪುರುಷಃ | ರಶ್ಮಿನ್ ಉಪಸಂಹೃತ್ಯ ಕೇವಲೇನ ಔದಾಸೀನ್ಯೇನ ರೂಪೇಣ ವ್ಯವತಿಷ್ಠತೇ | ತದಾ ಅಯಂ ವಿಜ್ಞಾನನುಯಃ ಪಶ್ಯತಿ ಶುದ್ಧಮೇವ ಕೇವಲಂ ವಿರಶ್ಮಿ ಏತತ್ ಮಣ್ಣಲಮ್ ಚಂದ್ರಮಣ್ಣಲಮಿವ | ತದೇತತ್ ಅರಿಷ್ಟ ದರ್ಶನಂ ಪ್ರಾಸದ್ಗಿಕಂ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯತೇ | ಕಥಂ ನಾಮ ಪುರುಷಃ ಕರಣೀಯೇ ಯತ್ಸವಾನ್ ಸ್ಯಾತ್ ಇತಿ | ನ ಏನಂ ಚಾಕ್ಷುಷಂ ಪುರುಷಮ್ ಉರರೀಕೃತ್ಯ ತಂ ಪ್ರತಿ ಅನುಗ್ರಹಾಯ ಏತೇ ರಶ್ಮಯಃ ಸ್ವಾಮಿಕರ್ತವ್ಯವಶಾತ್ ಪೂರ್ವಮ್ | ಆಗಚ್ಛನ್ನೋಽಪಿ ಪುನಃ ತತ್ಕರ್ಮಕ್ಷಯಮ್ | ಅನುರುದ್ಯಮಾನಾ ಇವ ನೋಪ ಯನ್ಮಿ ನ ಪ್ರತ್ಯಾಗಚ್ಛನ್ಮಿ ಏನಮ್ | ಅತೋಽವಗಮ್ಯತೇ ಪರಸ್ಪರೋಪ ಕಾರ್ಯೋಪಕಾರಕಭಾವಾತ್ | ಸತ್ಯಸ್ಯೈವ ಏಕಸ್ಯ ಆತ್ಮನಃ ಅಂಶೌ ಏತೌ ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈಗ ಈ ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಗೊತ್ತಾಗಿರುವ ಅಕಾರವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ¹ ಉಪಾಸನೆ (ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು) ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಆ ಯಾವ—ಯಾವದು?—ಪ್ರಥಮಜವಾದ ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮವಿದೆಯಲ್ಲ, (ಅದು) ಏನು? ಆ ಇವನೇ ಅದು. ಇವನು ಎಂದರೆ ಯಾವನು? ಆದಿತ್ಯನು. ಈ ಆದಿತ್ಯನೆಂಬುವನು ಯಾರು? ಇವನಿದಾನಲ್ಲ, ಯಾವ ಇವನು? ಈ ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನಿಯಾಗಿರುವ ಪುರುಷನಿದಾನಲ್ಲ, ಆ ಇವನೇ (ಆ) ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮವು^೨. ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾಗಿ (ಅಕ್ಷನ್ = ಅಕ್ಷಿಣಿ) ಬಲಗಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಈ ಪುರುಷನಿದಾನಲ್ಲ, ಇವನೂ (ಆ) ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮವು ಎಂದು ಚ (ಮತ್ತು ಎಂಬ) ಶಬ್ದದಿಂದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು).

1. ಸ್ಥಾನವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಎಂದು ಟೀಕಾನುಸಾರವಾದ ಅರ್ಥ. ‘ಸಂಸ್ಥಾನವಿಶೇಷಾ’ ಎಂದು ಮುಂದಿರುವ ಪದವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಟ್ಟು ಅಕಾರವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಎಂದು ನಾವು ಕನ್ನಡಿಸಿದೆವೆ.

2. ಆ ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ನಾವು ಹೇಳಿದ ತತ್ತ್ವವು ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷನೇ, ಬಲಗಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಚಾಕ್ಷುಷಪುರುಷನೇ —ಎಂದು ಕಂಡಿಕೆಯ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಆಕಾಂಕ್ಷಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ.

ಆ ಈ ಆದಿತ್ಯ, ಅಕ್ಷಿ- ಇವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷರು ಒಬ್ಬನೇ (ಆದ) ಸತ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮದ ಸಂಸ್ಥಾನವಿಶೇಷವಷ್ಟೆ¹, ಆದ್ದರಿಂದ (ಅವರಿಬ್ಬರೂ) ಒಬ್ಬರಲ್ಲೊಬ್ಬರು ಒಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ಎಂದರೆ ಆದಿತ್ಯನು ಚಾಕ್ಷುಷಪುರುಷನಲ್ಲಿ, ಚಾಕ್ಷುಷನೂ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ (ಹೀಗೆ) ನಿಂತಿರುತ್ತಾರೆ; ಏಕೆಂದರೆ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ, ಅಧಿದೈವತ— ಇವುಗಳಿಗೆ ಒಂದಕ್ಕೊಂದಕ್ಕೆ ಉಪಕಾರ್ಯೋಪಕಾರಕಭಾವವಿರುತ್ತದೆ. (ಒಬ್ಬರಲ್ಲೊಬ್ಬರು) ಹೇಗೆ ನಿಂತಿರುತ್ತಾರೆ? ಎಂದರೆ, ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ರಶ್ಮಿಗಳಿಂದ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಈ ಆದಿತ್ಯನು ಈ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾದ ಚಾಕ್ಷುಷ(ಪುರುಷ)ನಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುತ್ತಾನೆ; ಮತ್ತು ಈ ಚಾಕ್ಷುಷಪುರುಷನೂ ಪ್ರಾಣಗಳಿಂದ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾ ಆ ಅಧಿದೈವನಾದ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುತ್ತಾನೆ.

ಇವನು ಎಂದರೆ ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ವಿಜ್ಞಾನನು: ಯನಾದ ಭೋಕ್ತೃವು ಯಾವಾಗ ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉತ್ಕಾಂಕ್ಷಂತನಾಗುವವನಿರುವನೋ, ಆಗ ಈ ಚಾಕ್ಷುಷನಾದ ಆದಿತ್ಯಪುರುಷನು ರಶ್ಮಿಗಳನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಬರಿಯ ಔದಾಸೀನ್ಯರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದುಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಈ ವಿಜ್ಞಾನನುಯನು ಈ ಮಂಡಲವನ್ನು ರಶ್ಮಿರಹಿತವಾಗಿ ಚಂದ್ರಮಂಡಲದಂತೆ ಶುದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ಮನುಷ್ಯನು ಕರ್ತವ್ಯದಲ್ಲಿ ಯತ್ನವಂತನಾಗಲಿ ಎಂದು ಈ ಅರಿಷ್ಟದರ್ಶನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ². ಈ ಚಾಕ್ಷುಷಪುರುಷನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಅವನಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ರಶ್ಮಿಗಳು— (ಚಕ್ಷುಃ)ಸ್ವಾಮಿ(ಯಾದ ಜೀವನಿಗೆ) ಕರ್ತವ್ಯವಿದ್ದದ್ದರಿಂದ ನೋದಲು ಬರುತ್ತಿದ್ದವಾದರೂ ಮತ್ತೆ ಅವನ ಕರ್ಮದ ಕ್ಷಯವಾದದ್ದನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತವೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ— ಬಳಸಾರುವದಿಲ್ಲ, ಇವನ ಬಳಿಗೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ (ಹೀಗೆ) ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರಿಗೆ ಉಪಕಾರ್ಯೋಪಕಾರಕಭಾವವು ಇರುವದರಿಂದ ಸತ್ಯನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಆತ್ಮನ ಅಂಶ(ಭೂತರೇ) ಈ (ಪುರುಷರು) ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು.

1. ಈ ಪುರುಷರಿಬ್ಬರೂ ಆ ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮದ ಆಕಾರವಿಶೇಷಗಳೇ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಸಂಸ್ಥಾನವಿಶೇಷಶಬ್ದದ ಆಧಾರದಿಂದಲೇ ನಾವು 'ಆಕಾರವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಹೇಳಿರುವದು.

2. ಇಂಥ ಅಲ್ಪಾಯುಷ್ಯಸೂಚಕವಾದ ಅನೇಕ ಅರಿಷ್ಟಗಳನ್ನು ಐ. ಅ. ೩-೨-೪ ರಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದೆ.

ಆದಿತ್ಯಪುರುಷನ ಉಪಾಸನೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯ ಏಷ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಮಣ್ಣಲೇ ಪುರುಷಸ್ತಸ್ಯ ಭೂರಿತಿ ಶಿರ
ಏಕಗ್ಂ ಶಿರ ಏಕನೇತದಕ್ಷರಂ ಭುವ ಇತಿ ಬಾಹೂ ದ್ವಾ
ಬಾಹೂ ದ್ವೇ ಏತೇ ಅಕ್ಷರೇ ಸ್ವರಿತಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ದ್ವೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠೇ
ದ್ವೇ ಏತೇ ಅಕ್ಷರೇ ತಸ್ಯೋಪನಿಷದಹರಿತಿ ಹನ್ತಿ ಪಾಪ್ಮಾನಂ
ಜಹಾತಿ ಚ ಯ ಏವಂ ನೇದ || ೩ ||

೩. ಈ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷನಿದಾನಲ್ಲ, ಇವನಿಗೆ
'ಭೂಃ' ಎಂಬುದು ತಲೆಯು; ತಲೆಯು ಒಂದು, ಈ ಅಕ್ಷರವೂ
ಒಂದು. 'ಭುವಃ' ಎಂಬುದು ತೋಳುಗಳು; ತೋಳುಗಳು ಎರಡು,
ಈ ಅಕ್ಷರಗಳೂ ಎರಡು. 'ಸ್ವಃ' ಎಂಬುದು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ; ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗಳು
ಎರಡು, ಈ ಅಕ್ಷರಗಳೂ ಎರಡು. ಅವನ ಉಪನಿಷತ್ತು 'ಅಹಸ್'
ಎಂಬುದು. ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತಿರುವನೋ ಅವನು ಪಾಪವನ್ನು
ನಾಶಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಮತ್ತು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತಾನೆ.

ಆದಿತ್ಯಪುರುಷನ ಅವಯವಗಳೂ ಅಭಿಧಾನವೂ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೭೫. ತತ್ರ ಯೋಸೌ | ಕಃ ? ಯ ಏಷ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಮಣ್ಣಲೇ
ಪುರುಷಃ ಸತ್ಯನಾಮಾ ತಸ್ಯ ವ್ಯಾಹೃತಯಃ ಅವಯವಾಃ | ಕಥಮ್ ? ಭೂಃ
ಇತಿ ಯೇಯಂ ವ್ಯಾಹೃತಿಃ ಸಾ ತಸ್ಯ ಶಿರಃ | ಪ್ರಾಥಮ್ಯಾತ್ | ತತ್ರ ಸಾಮಾನ್ಯಂ
ಸ್ವಯಮೇವ ಆಹ ಶ್ರುತಿಃ | ಏಕಮ್ ಏಕಸಂಖ್ಯಾಯುಕ್ತಂ ಶಿರಃ | ತಥಾ
ಏತದಕ್ಷರಮ್ ಏಕಂ ಭೂಃ ಇತಿ | ಭುವಃ ಇತಿ ಬಾಹೂ | ದ್ವಿತ್ವಸಾಮಾ
ನ್ಯಾತ್ | ದ್ವಾ ಬಾಹೂ, ದ್ವೇ ಏತೇ ಅಕ್ಷರೇ | ತಥಾ ಸ್ವಃ ಇತಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ | ದ್ವೇ
ಪ್ರತಿಷ್ಠೇ, ದ್ವೇ ಏತೇ ಅಕ್ಷರೇ | ಪ್ರತಿಷ್ಠೇ ಪಾದೌ | ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಿ ಆಭ್ಯಾಮ್
ಇತಿ | ತಸ್ಯಾಸ್ಯ ವ್ಯಾಹೃತ್ಯವಯವಸ್ಯ ಸತ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಉಪನಿಷತ್
ರಹಸ್ಯಮ್ ಅಭಿಧಾನಮ್ | ಯೇನ ಅಭಿಧಾನೇನ ಅಭಿಧೀಯಮಾನಂ
ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಅಭಿಮುಖೇ ಭವತಿ ಲೋಕವತ್ | ಕಾಸೌ ಇತಿ ? ಆಹ ಆಹಃ
ಇತಿ | ಆಹಃ ಇತಿ ಚ ಏತದ್ರೂಪಂ ಹನ್ತೀಃ ಜಹಾತೇಶ್ಚ ಇತಿ ಯೋ ನೇದ ಸ
ಹನ್ತಿ ಜಹಾತಿ ಚ ಪಾಪ್ಮಾನಂ ಯ ಏವಂ ನೇದ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇವರೊಳಗೆ ಈತನಿದಾನಲ್ಲ—(ಈತನೆಂದರೆ) ಯಾರು ? ಈ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವ ಸತ್ಯನೆಂಬ ಪುರುಷನಿದಾನಲ್ಲ, (ಅವನು)—ಅವನಿಗೆ ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳು ಅವಯವಗಳು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಭೂಃ ಎಂಬ ಈ ವ್ಯಾಹೃತಿಯಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಅವನ ತಲೆ; ಏಕೆಂದರೆ (ಅದು) ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ತಾನೇ (ಹೀಗೆಂದು) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ: ತಲೆಯು ಒಂದು, ಒಂದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು; ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಭೂಃ ಎಂಬಕ್ಷರವೂ ಒಂದು. ಭುವಃ ಎಂಬಿದು ತೋಳುಗಳು; ಏಕೆಂದರೆ ಎರಡೆಂಬುದು (ಎರಡಕ್ಕೂ) ಸಮಾನ(ವಾಗಿದೆ). ತೋಳುಗಳು ಎರಡು; ಈ ಅಕ್ಷರಗಳೂ ಎರಡು. ಹೀಗೆಯೇ ಸ್ವಃ ಎಂಬುದು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ. ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗಳು ಎರಡು, ಈ ಅಕ್ಷರಗಳೂ ಎರಡು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗಳು ಎಂದರೆ ಪಾದಗಳು, ಇವುಗಳಿಂದ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ (ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಪಾದಗಳಿಗೆ ಈ ಹೆಸರು ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ).

ಆ ಈ ವ್ಯಾಹೃತ್ಯವಯವಗಳಿರುವ ಸತ್ಯವೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಉಪನಿಷತ್ತು, ರಹಸ್ಯವಾದ ಹೆಸರು¹, ಆ ಅಭಿಧಾನದಿಂದ ಕರೆದರೆ ಆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಲೋಕದ (ಜನ)ರಂತೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗುತ್ತದೆ². ಆ (ಉಪನಿಷತ್ತು) ಯಾವದು ? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ. 'ಅಹಃ' ಎಂಬುದೇ (ಆ ಉಪನಿಷತ್ತು). ಅಹಃ ಎಂಬೀ ರೂಪವು ಹನ್ (ನಾಶಮಾಡು), ಮತ್ತು ಹಾ (ಬಿಡು) ಎಂಬ (ಧಾತುಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದದ್ದು) ಎಂದು ಯಾವನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವನೋ, ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು (ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು) ಅರಿಯುವನೋ³, ಅವನು ಪಾಪವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಮತ್ತು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತಾನೆ.

ಚಾಕ್ಷುಷಪುರುಷನ ಉಪಾಸನೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯೋಃಯಂ ದಕ್ಷಿಣೇಕ್ಷನ್ ಪುರುಷಸ್ತಸ್ಯ ಭೂರಿತಿ ಶಿರ ಏಕಗ್ಂ
ಶಿರಃ ಏಕಮೇತದಕ್ಷರಂ ಭುವ ಇತಿ ಬಾಹೂ ದ್ವೌ ಬಾಹೂ ದ್ವೇ

1. ೨-೧-೨೦ (ಭಾ. ಭಾ ೩೦೪)ರಲ್ಲಿ ಈ ಉಪನಿಷತ್ಪದ್ಯವನ್ನು ಹೀಗೆಯೇ ವಿವರಿಸಿದೆ.

2. ಪರಮಾತ್ಮನು ಈ ನಾಮದಿಂದ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುತ್ತಾನೆ.

3. ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು 'ಅಹಃ' ಎಂಬ ರಹಸ್ಯನಾಮದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದೆಂದೂ ಆ ಶಬ್ದದ ನಿರ್ವಚನದಿಂದ ತೋರುವ ಪಾಪನಾಶಕತ್ವ, ಪಾಪತ್ಯಾಗ —ಎಂಬ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದೆಂದೂ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ ಎಂದರ್ಥ.

ಏತೇ ಅಕ್ಷರೇ ಸ್ವರಿತಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ದ್ವೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠೇ ದ್ವೇ ಏತೇ ಅಕ್ಷರೇ
ತಸ್ಯೋಪನಿಷದಹನುತಿ ಹಂತಿ ಸಾಸ್ಮಾನಂ ಜಹಾತಿ ಚ ಯ
ಏವಂ ವೇದ || ೪ ||

೪. ಈ ಬಲಗಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷನಿದಾನಲ್ಲ, ಇವನಿಗೆ
'ಭೂಃ' ಎಂಬುದು ತಲೆಯು ; ತಲೆಯು ಒಂದು, ಈ ಅಕ್ಷರವೂ ಒಂದು.
'ಭುವಃ' ಎಂಬುದು ತೋಳುಗಳು ; ತೋಳುಗಳು ಎರಡು, ಈ ಅಕ್ಷರ
ಗಳೂ ಎರಡು. 'ಸ್ವಃ' ಎಂಬುದು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ; ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗಳು ಎರಡು,
ಈ ಅಕ್ಷರಗಳೂ ಎರಡು. ಅವನ ಉಪನಿಷತ್ತು 'ಅಹಮ್' ಎಂಬುದು.
ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತಿರುವನೋ ಪಾಪವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಮತ್ತು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತಾನೆ.

ಚಾಕ್ಷುಷಪುರುಷನ ಅವಯವಗಳೂ ಅಭಿಧಾನವೂ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೭೬. ಏವಂ ಯೋಽಯಂ ದಕ್ಷಿಣೇ ಅಕ್ಷನ್ ಪುರುಷಃ ತಸ್ಯ ಭೂಃ
ಇತಿ ಶಿರಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಸರ್ವಂ ಸಮಾನಮ್ | ತಸ್ಯ ಉಪನಿಷತ್ ಅಹಮ್ ಇತಿ |
ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಭೂತತ್ವಾತ್ | ಪೂರ್ವವತ್ ಹನ್ನೇರ್ಜಹಾತೇಶ್ಚ ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆಯೇ ಈ ಬಲಗಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷನಿದಾನಲ್ಲ, 'ಇವನಿಗೆ ಭೂಃ
ಎಂಬುದು ತಲೆಯು' ಮುಂತಾದದ್ದೆಲ್ಲವೂ (ಹಿಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಗೆ) ಸಮಾನ
ವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಅವನಿಗೆ ಅಹಮ್ ಎಂದು ಉಪನಿಷತ್ತು¹ ; ಏಕೆಂದರೆ (ಅವನು) ಪ್ರತ್ಯ
ಗಾತ್ಮನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ (ಈ ಅಹಮ್ ಎಂಬ ರೂಪವೂ)
ಹನ್ ಮತ್ತು ಹಾ (ಧಾತು)ಗಳಿಂದ (ವ್ಯುತ್ಪನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ).

1. ಇಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಬೇರಬೇರೆಯ ಸ್ಥಾನವಿತ್ತೇಷಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ
ಅಹಮ್ ಎಂಬ ನಾಮವನ್ನು ಅಧಿದೈವತೋಪಾಸನೆಗೇ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ; ಅಹಮ್
ಎಂಬುದನ್ನು ಅಧ್ಯಾತ್ಮೋಪಾಸನೆಗೇ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು— ಇವನ್ನು ಒಂದನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ
ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಬಾರದು ಎಂದು ಸೂ. ಭಿ. ೩-೩-೨೧, ೨೨ (ಭಾ.ಭಾ. ೩೫೯-೩೬೦)
—ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಆರನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

(ಸೋಪಾಧಿಕಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಉಪಾಸನೆ)

ಶಾಂಡಿಲ್ಯವಿದ್ಯೈ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಮನೋಮಯೋಽಯಂ ಪುರುಷೋ ಭಾಃಸತ್ಯಸ್ತಸ್ಮಿನ್ನಸ್ತ
ಹೃದಯೇ ಯಥಾ ಪ್ರೀಹಿರ್ವಾ ಯವೋ ವಾ ಸ ಏಷ
ಸರ್ವಸ್ಯೇಶಾನಃ ಸರ್ವಸ್ಯಾಧಿಪತಿಃ ಸರ್ವಮಿದಂ ಪ್ರಶಾಸ್ತಿ
ಯದಿದಂ ಕಿಂ ಚ || ೧ ||

೧. ಈ ಪುರುಷನು ಮನೋಮಯನು, ಭಾಃಸತ್ಯನು, ಆ ಅಂತಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಭತ್ತದ ಕಾಳಿರುವದೋ ಅಥವಾ ಜನೆಯ ಕಾಳಿರುವದೋ (ಹಾಗೆ ಇರುತ್ತಾನೆ). ಆ ಇನನು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಈಶಾನನು, ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಅಧಿಪತಿಯು ; ಇದು ಏನೇನಿದೆಯೋ ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿ ನಲ್ಲಿಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ.

ಮನೋಮಯತ್ವಾದಿಗುಣವಿಶಿಷ್ಟವೆಂದು

ಬ್ರಹ್ಮದ ಉಪಾಸನೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೭೭. ಉಪಾಧೀನಾಮನೇಕತ್ವಾತ್ ಅನೇಕವಿಶೇಷಣತ್ವಾಚ್ಚ ತಸ್ಯೈವ ಪ್ರಕೃತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಮನಃಉಪಾಧಿವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಉಪಾಸನಂ ವಿಧಿತ್ವನ್ ಆಹ | ಮನೋಮಯಃ ಮನಃಪ್ರಾಯಃ | ಮನಸಿ ಉಪಲಭ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್ | ಮನಸಾ ಚ ಉಪಲಭತೇ ಇತಿ ಮನೋಮಯೋಽಯಂ ಪುರುಷಃ | ಭಾಃಸತ್ಯಃ | ಭಾ ಏವ ಸತ್ಯಂ ಸದ್ಭಾವಃ ಸ್ವರೂಪಂ ಯಸ್ಯ ನೋಽಯಂ ಭಾಃಸತ್ಯಃ | ಭಾಸ್ವರಃ ಇತ್ಯೇತಾ | ಮನಸಃ ಸರ್ವಾರ್ಥಾವಭಾಸಕತ್ವಾತ್ ಮನೋಮಯತ್ವಾಚ್ಚ ಅಸ್ಯ ಭಾಸ್ವರತ್ವಮ್ | ತಸ್ಮಿನ್ ಅಂತಹೃದಯೇ ಹೃದಯಸ್ಯ ಅಂತಃ ತಸ್ಮಿನ್ ಇತ್ಯೇತತ್ | ಯಥಾ ಪ್ರೀಹಿರ್ವಾ ಯವೋ ವಾ ಪರಿಮಾಣತಃ ಏವಂಪರಿಮಾಣಃ | ತಸ್ಮಿನ್ ಅಂತಹೃದಯೇ ಯೋಗಭಿದ್ಯಶ್ಯತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸ ಏಷಃ ಸರ್ವಸ್ಯ ಈಶಾನಃ | ಸರ್ವಸ್ಯ ಭೇದಜಾತಸ್ಯ^೧ ಈಶಾನಃ ಸ್ವಾಮಿ | ಸ್ವಾಮಿತ್ವೇನಪಿ

1. ಸ್ವಭೇದಜಾತಸ್ಯ ಎಂಬ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಸ್ವ ಹೆಚ್ಚು.

ಸತಿ ಕಶ್ಚಿತ್ ಅಮಾತ್ಯಾದಿತನ್ತ್ರಃ | ಆಯಂ ತು ನ ತಥಾ, ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಅಧಿಪತಿಃ
ಅಧಿಷ್ಠಾಯ ಪಾಲಯಿತಾ | ಸರ್ವಮಿದಂ ಪ್ರಶಾಸ್ತಿ ಯದಿದಂ ಕಿಂ ಚ ಯತ್ಕಿಂ
ಚಿತ್ ಸರ್ವಂ ಜಗತ್ ತತ್ ಸರ್ವಂ ಪ್ರಶಾಸ್ತಿ | ಏವಂ ಮನೋಮಯಸ್ಯ
ಉಪಾಸನಾತ್ ತಥಾರೂಪಾಪತ್ತಿರೇವ ಫಲಮ್ | “ತಂ ಯಥಾ ಯಥೋ
ಪಾಸತೇ ತದೇವ ಭವತಿ” (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೦-೫-೨-೨೦) ಇತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಉಪಾಧಿಗಳು ಅನೇಕವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಅನೇಕವಿಶೇಷಣವುಳ್ಳ,
ವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ¹ ಅದೇ ಪ್ರಕೃತಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ² ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ
ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಬೇಕೆಂದು (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ಮನೋಮಯನು ಎಂದರೆ ಮನಃಪ್ರಚುರನು ಎಂದರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ
ಇವನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತಾನೆ; ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಅರಿಯುತ್ತಾನಾದ್ದ
ರಿಂದಲೂ ಈ ಪುರುಷನು ಮನೋಮಯನು³. ಭಾಃಸತ್ಯನು— ಯಾವನಿಗೆ
ಭಾಸವೇ ಸತ್ಯವಾಗಿರುವದೋ ಸದ್ಭಾವವಾಗಿರುವದೋ ಎಂದರೆ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿರು
ವದೋ ಆ ಇವನು ಭಾಃಸತ್ಯನು—ಕಾಂತಿಯುಕ್ತನಾಗಿರುವನು ಎಂದರ್ಥ.
ಮನಸ್ಸು ಎಲ್ಲ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೆಳಗುವದರಿಂದಲೂ ಇವನು ಮನೋಮಯ
ನಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಇವನು ಕಾಂತಿಯುಕ್ತನು. ಆ ಅಂತಹೃದಯದಲ್ಲಿ,
ಹೃದಯದ ಒಳಗಡೆ(ಯಿದೆಯಲ್ಲ), ಅದರಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ಹೇಗೆ ಭತ್ತದ
ಕಾಳಾಗಲಿ ಜವೆಯಕಾಳಾಗಲಿ ಪರಿಮಾಣದಿಂದ (ಸಣ್ಣದಾಗಿರುವದೋ
ಹಾಗೆ) ಅಷ್ಟು ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳವನಾಗಿ⁴ ಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ಅಂತಹೃದಯದಲ್ಲಿ
ಕಾಣಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಆ ಇವನು ಎಲ್ಲಾ ಭೇದಜಾತಕ್ಕೂ ಈಶಾನನು, ಒಡೆಯನು. ಒಡೆಯ
ನಾಗಿದ್ದರೂ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬನು ಅಮಾತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ವಶನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ; ಆದರೆ
ಇವನು ಹಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ, ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಅಧಿಪತಿಯು ಮೇಲಿದ್ದುಕೊಂಡು

1. ಒಂದೊಂದು ಉಪಾಧಿಗೂ ಅನೇಕ ವಿಶೇಷಣಗಳಿರುವದರಿಂದಲೂ ಎಂದು
ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುವದರಿಂದ ಬೇರೆ
ಬೇರೆ ಉಪಾಸನೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಎಂಬದರಲ್ಲಿ ಇ ದ ಕ್ಕೆ
ತಾತ್ಪರ್ಯ.

2. ಸೋಪಾಧಿಕಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ.

3. ಮನೋಮಯ, ವಿಜ್ಞಾನಮಯ— ಎಂಬಿವುಗಳ ವಿವರಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಭಾ. ಭಾ.
೨೬೪ನ್ನು ನೋಡಿರಿ. ತೈ.ಭಾ. ೧-೬ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೦)ನ್ನೂ ಛಾಂ.ಭಾ. ೩-೪-೨ನ್ನೂ
ಇದಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿರಿ.

4. ಉಪಾಧಿನತದಿಂದ ಬಹುಸೂಕ್ಷ್ಮನಾಗಿ ತೋರುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಕಾಪಾಡುವವನು. ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ, ಇದು ಏನೇನಿದೆಯೋ, ಜಗತ್ತೆಂಬುದು ಯಾವಯಾವದಿದೆಯೋ, ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ.

ಹೀಗೆ ಮನೋಮಯ(ಬ್ರಹ್ಮದ) ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಆ ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದುವದೇ ಫಲವು. (ಏಕೆಂದರೆ) “ಆತನನ್ನು ಹೇಗೆಹೇಗೆ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವರೋ ಅದದೇ ಆಗುತ್ತದೆ” (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೦-೫-೨-೨೦) ಎಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ(ವಚನ)ವಿದೆ¹.

1. ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೦-೬-೩-೨ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಶಾಂದಿಲ್ಯವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗಿದೆ: “ಸ ಆತ್ಮಾನಮುಪಾಸೀತ | ಮನೋಮಯಂ ಪ್ರಾಣತರೀರಂ ಭಾರೂಪಮಾಕಾಶಾತ್ಮಾನಂ ಜಾಮರೂಪಿಣಂ ಮನೋಜನಸಗ್ಂ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಗ್ಂ ಸತ್ಯಧೃತಿಗ್ಂ ಸರ್ವಗನ್ಧಗ್ಂ ಸರ್ವರಸಗ್ಂ ಸರ್ವಾ ಅನುದಿಶಃ ಪ್ರಭೂತಗ್ಂ ಸರ್ವಮಿದಮುಭ್ಯಾಪ್ತಮನಾಕ್ಚ ಮನಾದರಂ ಯಥಾ ಪ್ರೀಹಿರ್ಮಾ ಯವೋ ವಾ ಶ್ಯಾಮಾಕೋ ವಾ ಶ್ಯಾಮಾಕತಣ್ಡುಲೋ ವೈವಮಯಮನ್ತರಾತ್ಮನ್ ಪುರುಷೋ ಹಿರಣ್ಮಯೋ ಯಥಾ ಜ್ಯೋತಿರಥೂಮಮೇವಂ ಜ್ಯಾಯಾನ್ ದಿವೋ ಜ್ಯಾಯಾನಾಕಾಶಾಷ್ಟಾಯಾನಸ್ಯೈ ಪೃಥಿವ್ಯೈ ಜ್ಯಾಯಾನ್ಸರ್ವೇ ಭಿದ್ನೀ ಭೂತೇಭ್ಯಃ ಸ ಪ್ರಾಣಸ್ಯಾತ್ಮೈಷ ಮ ಆತ್ಮೈತಮಿತ ಆತ್ಮಾನಂ ಪ್ರೇತ್ಯಾಭಿ ಸಂಭವಿಷ್ಯಾಮಾತಿ ಯಸ್ಯ ಸ್ಯಾದದ್ಧಾ ನ ವಿಚಿಕಿತ್ಸಾಸ್ತೀತಿ ಹಸ್ಮಾದ ಶಾಣ್ಡಿಲ್ಯ ಏವಮೇತದಿತಿ ||” ಈ ಎರಡೂ ಉಪಾಸನೆಗಳು ಒಂದೇ ಎಂದು ಸೂ. ಭಾ. ೩-೩-೧೯ (ಭಾ. ೪) ೨೫೬)ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಏಳನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

(ಬ್ರಹ್ಮದ ಉಪಾಸನಾಂತರ)

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ವಿದ್ಯುತ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಹುರ್ವಿದಾನಾದ್ ವಿದ್ಯುದ್ವಿದ್ಯತೈನಂ
ಪಾಪ್ಮನೋ ಯ ಏವಂ ವೇದ ವಿದ್ಯುತ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವಿದ್ಯುಃಪ್ರೇವ
ಬ್ರಹ್ಮ || ೧ ||

೧. ಬ್ರಹ್ಮವು ವಿದ್ಯುತ್ತು (ಮಿಂಚು) ಎನ್ನುವರು. (ಅದು) ವಿದಾನ(ಮಾಡುವದ)ರಿಂದ ವಿದ್ಯುತ್ತು (ಎನಿಸಿದೆ). ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಮಿಂಚು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಅರಿಯುವನೋ ಅವನು ಇವನಿಗೆ ಪ್ರತಿಯಾದ ಪಾವವನ್ನು ತುಂಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮಿಂಚೇ ಬ್ರಹ್ಮವಷ್ಟೆ.

ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ವಿದ್ಯುತ್ತು ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೭೮. ತದೈವ ಉಪಾಸನಾಂತರಂ ಸತ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ವಿಶಿಷ್ಟಫಲಮ್ ಆರಭ್ಯತೇ | ವಿದ್ಯುತ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಇತ್ಯಾಹುಃ | ವಿದ್ಯುತೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ನಿರ್ವಚನಮ್ ಉಚ್ಯತೇ | ವಿದಾನಾತ್ ಅವಖಂಡನಾತ್ ತಮಸಃ | ಮೇಘಾನ್ಧಕಾರಂ ವಿದಾಯ ಹಿ ಅವಭಾಸತೇ | ಅತೋ ವಿದ್ಯುತ್ | ಏವಂಗುಣಂ ವಿದ್ಯುತ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಇತಿ ಯೋ ವೇದ ಆಸೌ ವಿದ್ಯತಿ ಅವಖಣ್ಣಯತಿ ವಿನಾಶಯತಿ ಪಾಪ್ಮನಃ | ಏನಮ್ ಆತ್ಮಾನಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರತಿಕೂಲಭೂತಾಃ ಪಾಪ್ಮಾನೋ ಯೇ ತಾನ್ ಸರ್ವಾನ್ ಪಾಪ್ಮನಃ ಅವಖಣ್ಣಯತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಯ ಏವಂ ವೇದ ವಿದ್ಯುತ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಇತಿ ತಸ್ಯ ಅನುರೂಪಂ ಫಲಮ್ ವಿದ್ಯುತ್ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆಯೇ ಸತ್ಯ^೧ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಅಸಾಧಾರಣಫಲವುಳ್ಳ ಮತ್ತೊಂದು ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು (ಇಲ್ಲಿ) ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ.

1. ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದ ಹಾರ್ದಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೇ ವಿಶೇಷಣಾಂತರದಿಂದ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಸಿದೆ ; ಉಪಾಸನೆಯೇನೋ ಬೇರೆಯೇ, ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯುತ್ತೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮದ ಗುಣವೂ ಬೇರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ವಿದ್ಯುತ್ತ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ವಿದ್ಯತ್ತೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮದ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು (ಇಲ್ಲಿ) ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ವಿದಾನ(ಮಾಡು)ವದರಿಂದ, ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸುವದರಿಂದ - ಮೋಡದ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಸೀಳಿಕೊಂಡಲ್ಲವೆ, (ಅದು) ತೋರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ? ಅದ್ದರಿಂದ— ವಿದ್ಯುತ್ತ (ಎನಿಸಿದೆ). ಬ್ರಹ್ಮವು ಈ ಗುಣವುಳ್ಳ ವಿದ್ಯುತ್ತ ಎಂದು ಯಾವನು ಅರಿಯುತ್ತಾನೋ, ಅವರು (ವಿದ್ಯತಿ=ಅವ ಬಿಡಯತಿ) ಪಾಪಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ವಿನಾಶಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ಎಂದರ್ಥ). ಇವನಿಗೆ, ತನಗೆ, ಪ್ರತಿಯಾದ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿರುವ ಪಾಪಗಳಿರುವವಲ್ಲ, ಆ ಪಾಪಗಳನ್ನೆಲ್ಲ¹ ಬಿಡಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಯಾವನು ವಿದ್ಯುತ್ತ ಬ್ರಹ್ಮವು ಎಂದು ಹೀಗೆ ಅರಿಯುತ್ತಾನೋ², ಅವನಿಗೆ ಅನುರೂಪವಾದ ಫಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ವಿದ್ಯುತ್ತಷ್ಟೆ³ ?

1. ಪಾಪಗಳೆಲ್ಲ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆಯಷ್ಟೆ, ಅವನ್ನು ಎಂದರ್ಥ.

2. ಬ್ರಹ್ಮವು ವಿದ್ಯುತ್ತ ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾನೋ.

3. ಬ್ರಹ್ಮವು ವಿದ್ಯದ್ಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿರುವದರಿಂದ ಅದರ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಫಲವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ. ವಿದ್ಯತ್ತೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಈ ಗುಣದಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿದೆ ; ವಿದ್ಯುತ್ತನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಪ್ರತಿಕೂಲಪಾಸನೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಿಲ್ಲ.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ-ಎಂಟನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

(ಸೋಪಾಧಿಕಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಉಪಾಸನಾಂತರ)

ವಾಗ್ವೈಯೋಪಾಸನೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ವಾಚಂ ಧೇನುಮುಪಾಸೀತ ತಸ್ಯಾಶ್ವತ್ವಾರಃ ಸ್ತನಾಃ ಸ್ವಾಹಾ
ಕಾರೋ ವಷಟ್ಕಾರೋ ಹಂತಕಾರಃ ಸ್ವಧಾಕಾರಸ್ತಸ್ಯೈ
ದ್ವಾ ಸ್ತನೌ ದೇವಾ ಉಪಜೀವಂತಿ ಸ್ವಾಹಾಕಾರಂ ಚ ವಷ
ಟ್ಕಾರಂ ಚ ಹಂತಕಾರಂ ಮನುಷ್ಯಾಃ ಸ್ವಧಾಕಾರಂ ಪಿತರ
ಸ್ತಸ್ಯಾಃ ಪ್ರಾಣ ಋಷಭೋ ಮನೋ ವಸ್ಮಃ || ೧ ||

೧. ವಾಕ್ಯೆಂಬ ಧೇನು ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಸ್ತನಗಳು: ಸ್ವಾಹಾಕಾರ, ವಷಟ್ಕಾರ, ಹಂತಕಾರ, ಸ್ವಧಾಕಾರ. ಅದರ ಸ್ವಾಹಾಕಾರ, ವಷಟ್ಕಾರ- (ಈ) ಎರಡು ಸ್ತನಗಳನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಉಪಜೀವಿಸುತ್ತಾರೆ; ಹಂತಕಾರವನ್ನು ಮನುಷ್ಯರು, ಸ್ವಧಾಕಾರವನ್ನು ಪಿತೃಗಳು (ಉಪಜೀವಿಸುತ್ತಾರೆ). ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣವೇ ಎತ್ತು; ಮನಸ್ಸೇ ಕರು.

ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ವಾಗ್ಧೇನುವೆಂದು ಉಪಾಸಿಸುವದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೭೯. ಪುನರುಪಾಸನಾಂತರಂ ತಸ್ಯೈವ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ವಾಗ್ವೈ ಬ್ರಹ್ಮ ಇತಿ ವಾಕ್ ಇತಿ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಃ | ತಾಂ ವಾಚಂ ಧೇನುಂ ಧೇನುರಿವ ಧೇನುಃ | ಯಥಾ ಧೇನುಃ ಚತುರ್ಭಿಃ ಸ್ತನೈಃ ಸ್ತನ್ಯಂ ಪಯಃ ಕ್ಷರತಿ ವತ್ಸಾಯ ಏವಂ ವಾಗ್ಧೇನುಃ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೈಃ ಸ್ತನೈಃ ಪಯ ಇವ ಅನ್ನಂ ಕ್ಷರತಿ ದೇವಾದಿಭ್ಯಃ | ಕೇ ಪುನಸ್ತೇ ಸ್ತನಾಃ ಕೇ ವಾ ತೇ ಯೇಭ್ಯಃ ಕ್ಷರತಿ? ತಸ್ಯಾ ಏತಸ್ಯಾ ವಾಚೋ ಧೇನ್ವಾಃ ದ್ವಾ ಸ್ತನೌ ದೇವಾ ಉಪಜೀವಂತಿ ವತ್ಸಸ್ಥಾನೀಯಾಃ | ಕೌ ತಾ? ಸ್ವಾಹಾಕಾರಂ ಚ ವಷಟ್ಕಾರಂ ಚ | ಆಭ್ಯಾಂ ಹಿ ಹವಿಃ ದೀಯತೇ ದೇವೇಭ್ಯಃ ಹಂತಕಾರಂ ಮನುಷ್ಯಾಃ | ಹಂತ ಇತಿ ಹಿ^೧ ಮನುಷ್ಯೇಭ್ಯಃ ಅನ್ನಂ ಪ್ರಯಚ್ಛಂತಿ | ಸ್ವಧಾಕಾರಂ ಪಿತರಃ | ಸ್ವಧಾಕಾರೇಣ ಹಿ ಪಿತೃಭ್ಯಃ ಸ್ವಧಾಂ ಪ್ರಯಚ್ಛಂತಿ |

1. ಹಿ ಇರುವ ಪಾಠವೇ ನೀಲು.

ತಸ್ಯಾ ಧೇನೌ ವಾಚಃ ಪ್ರಾಣ ಋಷಭಃ | ಪ್ರಾಣೇನ ಹಿ ವಾಕ್ ಪ್ರಸೂಯತೇ |
ಮನಃ ವತ್ಸಃ | ಮನಸಾ ಹಿ ಪ್ರಸ್ರಾವ್ಯತೇ | ಮನಸಾ ಹಿ ಅಲೋಚಿತೇ
ವಿಷಯೇ ವಾಕ್ ಪ್ರವರ್ತತೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ಮನೋ ವತ್ಸಸ್ಥಾನೀಯಮ್ |
ಏವಂ ವಾಗ್ಧೇನೋಪಾಸಕಃ ತಾದ್ಭಾವ್ಯಮೇವ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮತ್ತೆ ಅದೇ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ವಾಕ್ಯೇ ಬ್ರಹ್ಮವು ಎಂದು ಮತ್ತೊಂದು ಉಪಾಸನೆ
ಯನ್ನು (ಇಲ್ಲಿ) ಹೇಳಲಾಗಿದೆ¹.

(ಇಲ್ಲಿ) ವಾಕ್ ಎಂದುರೆ ತ್ರಯಾ(ವೇದರೂಪವಾದ) ಶಬ್ದವು. ಆ ವಾಕ್ಯೆಂಬ
ಧೇನು² (ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು) ಧೇನುವಿನಂತಿರುವದರಿಂದ ಧೇನು.
ಹೇಗೆ ಧೇನುವು ನಾಲ್ಕು ಮೊಲೆಗಳಿಂದ ಸ್ತನ್ಯವಾದ ಹಾಲನ್ನು ಕರುವಿಗಾಗಿ
ಸುರಿಯಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ (ಈ) ವಾಗ್ಧೇನುವು ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಾಗುವ
ಸ್ತನಗಳಿಂದ ಹಾಲಿನಂತೆ ಅನ್ನವನ್ನು ದೇವಾದಿಗಳಿಗೆ ಸುರಿಯಿಸುತ್ತದೆ.

(ಪ್ರಶ್ನೆ):- ಆ ಮೊಲೆಗಳು ಯಾವವು? ಯಾರಿಗಾಗಿ (ಅನ್ನವನ್ನು)
ಸುರಿಯಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಅವರಾದರೂ ಯಾರು ?

(ಉತ್ತರ):- ಆ ಈ ವಾಗ್ಧೇನುವಿನ ಎರಡು ಮೊಲೆಗಳನ್ನು ಕರುವಿ
ನಂತಿರುವ ದೇವತೆಗಳು ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಆ (ಎರಡು)
ಯಾವವು? ಸ್ವಾಹಾಕಾರ, ವಪಟ್ಟಾರ- (ಇವು). ಇವುಗಳಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲಿವೆ,
ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ? ಹಂತಕಾರವನ್ನು ಮನುಷ್ಯರು
ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಹನ್ತ ಎಂದಲ್ಲವೆ, ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಅನ್ನವನ್ನು
ಕೊಡುತ್ತಾರೇ? ಸ್ವಧಾಕಾರವನ್ನು ಪಿತೃಗಳು (ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ).
ಸ್ವಧಾಕಾರದಿಂದಲ್ಲವೆ, ಸ್ವಧೇಯನ್ನು ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ ?

ಆ ವಾಕ್ಯೆಂಬ ಧೇನುವಿಗೆ ಪ್ರಾಣವು ಎತ್ತು, ಪ್ರಾಣದಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲಿವೆ,
ವಾಕ್ಯ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ³ ? ಮನಸ್ಸು ಕರು. ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲ್ಲವೆ, (ವಾಕ್ಯನ್ನು)

1. ವಾಗ್ಧೇನುವೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮದ ಉಪಾಸನೆಯಿದು.

2. ಬ್ರಹ್ಮವು ಈ ಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಎಂದು.

3. ತೈ. ನಾ. ೬೦ ನೋಡಿ.

4. ಪ್ರಾಣವಿದ್ದರೇ ಶಬ್ದವುಂಟಾಗುವದು.

ಇಳಿಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ? ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ವಿಷಯವನ್ನು ಆಲೋಚಿಸಿದಮೇಲೆಯೇ ವಾಕ್ಯ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನಸ್ಸು (ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ) ಕರುವಿನಂ ತೆ ಇದೆ¹.

ಹೀಗೆಂದು ವಾಗ್ಧೇನುವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದವನು ತದ್ಭಾವವನ್ನೇ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ².

1. ಕರುವನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆ ಹಸು ಸ್ವರೂ ಇಳಿಸುತ್ತದೆ; ಹೀಗೆಯೇ ಮನಸ್ಸಿನ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಈ ಧೇನು ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹುತ್ತದೆ.

2. ಈ ಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದವನು ಈ ಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮದ ಸಾಯುಜ್ಯವನ್ನೇ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ- ಎಂದು ಯಥೋಪಾಸನ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ-ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

(ಸೋಪಾಧಿಕಬ್ರಹ್ಮದ ಉಪಾಸನಾಂತರ)

ಅಗ್ನಿವೈಶ್ವಾನರಬ್ರಹ್ಮರ ಉಪಾಸನೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಯಮಗ್ನಿವೈಶ್ವಾನರೋ ಯೋಽಯಮನ್ತಃ ಪುರುಷೇ
ಯೇನೇದಮನ್ಮಂ ಪಚ್ಯತೇ ಯದಿದಮದ್ಯತೇ ತಸ್ಯೈಷ
ಘೋಷೋ ಭವತಿ ಯಮೇತತ್ ಕರ್ಣಾವಪಿಧಾಯ ಶೃಣೋತಿ
ಸ ಯದೋತ್ಕ್ರಮಿಷ್ಯನ್ ಭವತಿ ನೈನಂ ಘೋಷಗ್ಂ
ಶೃಣೋತಿ || ೧ ||

೧. ಪುರುಷನ ಒಳಗಡೆ ಇದಾನಲ್ಲ, ಯಾವನಿಂದ ಈ ತಿನ್ನ
ಲ್ಪಡುವ ಅನ್ನವು ಪಕ್ವವಾಗುವದೋ (ಅ) ಇವನು ಅಗ್ನಿವೈಶ್ವಾ
ನರನು. ಅವನಿಗೆ ಈ ಘೋಷವಾಗುತ್ತಿರುವದು, ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ
ಹೀಗೆ ಕೇಳುತ್ತಾನಲ್ಲ, (ಅದೇ). ಅವನು ಯಾವಾಗ ಉತ್ಕ್ರಾಂತ
ನಾಗಲಿರುವನೋ (ಆಗ) ಈ ಘೋಷವನ್ನು ಕೇಳುವದಿಲ್ಲ.

ಅಗ್ನಿವೈಶ್ವಾನರಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮದ ಉಪಾಸನೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೮೦. 'ಅಯಮಗ್ನಿವೈಶ್ವಾನರಃ' | ಪೂರ್ವವತ್ ಉಪಾಸನಾಂತರಮ್ |
ಅಯಮಗ್ನಿವೈಶ್ವಾನರಃ | ಕೋಽಯಮಗ್ನಿರಿತಿ? ಆಹ | ಯೋಽಯಮ್
ಅನ್ತಃ ಪುರುಷೇ | ಕಿಂ ಶರೀರಾರಮ್ಭಕಃ? ನೇತ್ಯುಚ್ಯತೇ | ಯೇನ ಅಗ್ನಿನಾ
ವೈಶ್ವಾನರಾಪ್ಯೇನ ಇದಮನ್ಮಂ ಪಚ್ಯತೇ | ಕಿಂ ತದನ್ಮಮ್? ಯದಿದಮ್
ಅದ್ಯತೇ ಭುಜ್ಯತೇ ಅನ್ಮಂ ವ್ರಜಾಭಿಃ | ಜಾರರೋಗ್ನಿಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಸ್ಯ
ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಉಪಲಕ್ಷಣಾರ್ಥಮ್ ಇದಮಾಹ | ತಸ್ಯಾಗ್ನೇಃ ಅನ್ಮಂ ಪಚತಃ
ಜಾರರಸ್ಯ ಏಷ ಘೋಷೋ ಭವತಿ | ಕೋಽಸೌ? ಯಂ ಘೋಷಮ್
ಏತಥಾ ಇತಿ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಮ್ | ಕರ್ಣಾ ಅಪಿಧಾಯ ಅಜ್ಞಲಿಂಭ್ಯಾಮ್
ಅಪಿಧಾನಂ ಕೃತ್ವಾ ಶೃಣೋತಿ | ತಂ ಪ್ರಜಾಪತಿಮ್ ಉಪಾಸೀತ ವೈಶ್ವಾ
ನರಮ್ ಅಗ್ನಿಮ್ | ಅತ್ರಾಪಿ ತಾದ್ಭಾವ್ಯಂ ಫಲಮ್ | ತತ್ರ ಪ್ರಾಸಜ್ಞಿಕಮ್
ಇದಮ್ ಅರಿಷ್ಟಲಕ್ಷಣಮ್ ಉಚ್ಯತೇ | ಸಃ ಅತ್ರ ಶರೀರೇ ಭೋಕ್ತಾ ಯದಾ
ಉತ್ಕ್ರಮಿಷ್ಯನ್ ಭವತಿ ನೈನಂ ಘೋಷಂ ಶೃಣೋತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

“ಅಯಮಗ್ನಿ ವೈಶ್ವಾನರಃ” (ಎಂಬ ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದು) ಹಿಂದಿನ (ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆಯೇ ಮತ್ತೊಂದು ಉಪಾಸನೆಯು¹.

(೨) ಇವನು ಅಗ್ನಿ ವೈಶ್ವಾನರನು. ಈ ಅಗ್ನಿ ಎಂದರೆ ಯಾರು ? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಯಾವದು ಪುರುಷನು? ಒಳಗೆ ಇದೆಯೋ (ಅದು). ಶರೀರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದದ್ದೇ (ಅಗ್ನಿ)ಯೇನು ? ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ ; ಯಾವ ವೈಶ್ವಾನರನೆಂಬ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಈ ಅನ್ನವು ಪಕ್ವವಾಗುತ್ತದೆ ಯೋ (ಅದು ಅಗ್ನಿಯು). ಆ ಅನ್ನವು ಎಂದರೆ ಯಾವದು ? ಯಾವ ಅನ್ನವು ಪ್ರಜೆಗಳಿಂದ (ಅದ್ಯತೇ = ಭುಜ್ಯತೇ) ತಿನ್ನಲ್ಪಡುತ್ತಿದೆಯೋ (ಅದು) ; ಜಾತ ರಾಗ್ನಿಯು ಎಂದರ್ಥ².

ಅದನ್ನು ನೇರಾಗಿ ಅರಿಯುವದಕ್ಕಾಗಿ³ ಇದನ್ನು (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಅನ್ನವನ್ನು ಪಚನಮಾಡುವ ಆ ಜಾತರಾಗ್ನಿಗೆ ಈ ಘೋಷವಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾವದದು ? ಯಾವ ಘೋಷವನ್ನು—ಹೀಗೆ (ಏತದ್) ಎಂದು (ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವದು) ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣವು—ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಬೆರಳುಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡರೆ ಕೇಳು ತ್ತಾರೋ (ಅದೇ ಆ ಘೋಷವು). ಆ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯೆಂದು ಪ್ರಜಾಪತಿಯನ್ನು⁴

1. ಇದೂ ಸೋಪಾಧಿಕಬ್ರಹ್ಮದ ಉಪಾಸನೆಯೇ.

2. ಶರೀರದ.

3. ಅನ್ನವನ್ನು ತಿಂದು ಪಚನಮಾಡುವ ಜಾತರಾಗ್ನಿಯನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ವೈಶ್ವಾನರ ಎನ್ನುವದು ; ಪುರುಷನಲ್ಲಿರುವ ಎಂದರೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಕಾರಣರೂಪದಿಂದ ಇರುವ ಅಗ್ನಿಯನ್ನಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

4. ಯಾವದು ತಿನ್ನುವದೋ ಅದು ಎಂದರೆ ಯಾವದೆಂದು ಅರಿಯಬೇಕು ? ಎಂದರೆ ಅದನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ನೇರಾಗಿ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಅರಿಯುವದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಲಿಂಗವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ.

5. ಇದು ಬರಿಯ ಅಗ್ನಿಯ ಉಪಾಸನೆಯಲ್ಲ ; ವೈಶ್ವಾನರನೆಂಬ ಜಾತರಾಗ್ನಿಯ ಉಪಾಧಿಯಮೂಲಕ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕೆಂದೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಹಿಂದೆ ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೦-೬-೧೦-೧೦ರಲ್ಲಿ ‘ಸ ಏಷೋಽಗ್ನಿ ವೈಶ್ವಾನರೋ ಯತ್ಪುರುಷಃ’ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವದೂ ಈ ವೈಶ್ವಾನರನನ್ನೇ. ಸೂ. ಭಾ. ೧-೨-೨೬ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೧೦ನ್ನು ನೋಡಿ). ಗೀ. ಭಾ. ೧೫-೧೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೭೩), ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಜಾತರಾಗ್ನಿಯ ರೂಪದಿಂದ ಅನ್ನವನ್ನು ಪಚನಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಸರ್ವವನ್ನೂ ಅಗ್ನೀ ಷೋಮಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು, ಇಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಭಾವವನ್ನು ಪಡೆಯುವದೇ (ಉಪಾಸನೆಯ) ಫಲವು'.

ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಅರಿಷ್ಟರೂಪವಾದ ಇದನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.^೨ ಅವನು, ಎಂದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಭೋಕ್ತೃವಾದವನು ಯಾವಾಗ ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾಗಲಿರುವನೋ (ಆಗ ಅವನಿಗೆ) ಈ ಘೋಷವು ಕೇಳಿಸುವದಿಲ್ಲ^೩.

-
1. ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿರೂಪನಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಸಾಯುಜ್ಯವೇ ಈ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಫಲ.
 2. ಇದನ್ನರಿತು ಉಪಾಸಕನು ಸಾಯುವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಸಾಗಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.
 3. ಈ ಅರಿಷ್ಟವನ್ನು ಐ. ಅ. ೩-೨-೪ ರಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿದೆ.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹತ್ತನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

(ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆಗಳ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಮಾರ್ಗ)

ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸಕರಿಗೆ ಗತಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯದಾ ವೈ ಪುರುಷೋಽಸ್ಮಾಲ್ಲೋಕಾತ್ ಪ್ರೈತಿ ಸ ವಾಯುಮಾ
ಗಚ್ಛತಿ ತಸ್ಮೈ ಸ ತತ್ರ ವಿಜಿಹೀತೇ ಯಥಾ ರಥಚಕ್ರಸ್ಯ ಖಂ
ತೇನ ಸ ಊರ್ಧ್ವ ಆಕ್ರಮತೇ ಸ ಆದಿತ್ಯಮಾಗಚ್ಛತಿ ತಸ್ಮೈ ಸ
ತತ್ರ ವಿಜಿಹೀತೇ ಯಥಾ ಲವ್ವರಸ್ಯ ಖಂ ತೇನ ಸ ಊರ್ಧ್ವ
ಆಕ್ರಮತೇ ಸ ಚಂದ್ರಮಾಗಚ್ಛತಿ ತಸ್ಮೈ ಸ ತತ್ರ ವಿಜಿ
ಹೀತೇ ಯಥಾ ಮದ್ದುಭೀಃ ಖಂ ತೇನ ಸ ಊರ್ಧ್ವ ಆಕ್ರ
ಮತೇ ಸ ಲೋಕಮಾಗಚ್ಛತ್ಯಲೋಕಮಹಿಮಂ ತಸ್ಮಿನ್ ವಸತಿ
ಶಾಶ್ವತೀಃ ಸಮಾಃ || ೧ ||

೧. ಯಾವಾಗ ಪುರುಷನು ಈ ಲೋಕದಿಂದ ಹೊರಟು
ಹೋಗುತ್ತಾನೋ (ಆಗ) ಅವನು ವಾಯುವನ್ನು ಬಂದು (ತಲಪು)
ತ್ತಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ಆ (ವಾಯು) ಅಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ರಥಚಕ್ರದ
ಆಕಾಶದಷ್ಟು (ಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ). ಅದರಿಂದ ಅವನು ಮೇಲಕ್ಕೇರು
ತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಬಂದು (ತಲಪು)ತ್ತಾನೆ. ಅವನಿಗೆ
ಆ (ಆದಿತ್ಯನು) ಅಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಲಂಬರದ ಆಕಾಶದಂತೆ
ಆಕಾಶದಷ್ಟು (ಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ). ಅದರಿಂದ ಅವನು ಮೇಲಕ್ಕೇರು
ತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಚಂದ್ರನನ್ನು ಬಂದು (ತಲಪು)ತ್ತಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ಆ
(ಚಂದ್ರನು) ಅಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ದುಂದುಭಿಯ ಆಕಾಶದಷ್ಟು
(ಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ). ಅದರಿಂದ ಅವನು ಮೇಲಕ್ಕೇರುತ್ತಾನೆ,
ಅವನು ಅಲೋಕವಾದ ಅಹಿಮವಾದ ಲೋಕವನ್ನು ಬಂದು (ತಲಪು)
ತ್ತಾನೆ ; ಅದರಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತಸಂವತ್ಸರಗಳವರೆಗೆ ವಾಸಿಸುತ್ತಾನೆ.

ದೇವಯಾನಮಾರ್ಗವೂ ಉಪಾಸನಾಫಲವೂ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೮೧. ಸರ್ವೇಷಾಮ್ ಅಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಕರಣೇ ಉಪಾಸನಾನಾಂ ಗತಿರಿಯಂ
ಫಲಂ ಚ ಉಚ್ಯತೇ | ಯದಾ ವೈ ಪುರುಷಃ ವಿದ್ವಾನ್ ಅಸ್ಮಾತ್ ಲೋಕಾತ್

ಪ್ರೈತಿ ಶರೀರಂ ಪರಿತ್ಯಜತಿ ಸ ತದಾ ವಾಯುಮ್ ಆಗಚ್ಛತಿ | ಅನ್ತರಿಕ್ಷೇ
ತೀರ್ಯಗ್ಭೂತೋ ವಾಯುಃ ಸ್ತಿಮಿತೋ ಅಭೇದ್ಯಸ್ತಿಷ್ಠತಿ | ಸ ವಾಯುಃ
ತತ್ರ ಸ್ವಾತ್ಮನಿ ತಸ್ಮೈ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಾಯ ವಿಜಿಹೇತೇ | ಸ್ವಾತ್ಮಾನಯವಾನ್
ವಿಗಮಯತಿ ಭಿದ್ರೀಕರೋತ್ಯಾತ್ಮಾನಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಕಿಂಪರಿಮಾಣಂ
ಭಿದ್ರಮಿತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ | ಯಥಾ ರಥಚಕ್ರಸ್ಯ ಖಂ ಭಿದ್ರಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಪರಿ
ಮಾಣಮ್ | ತೇನ ಭಿದ್ರೇಣ ಸ ವಿದ್ವಾನ್ ಉಾರ್ಧ್ವ ಆಕ್ರಮತೇ ಉಾರ್ಧ್ವಃ ಸನ್
ಗಚ್ಛತಿ | ಸ ಆದಿತ್ಯಮ್ ಆಗಚ್ಛತಿ | ಆದಿತ್ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಂ ಜಿಗಮಿಷೋಃ
ಮಾರ್ಗನಿರೋಧಂ ಕೃತ್ವಾ ಸ್ಥಿತಃ | ಸೋಽಪಿ ಏವಂವಿದೇ ಉಪಾಸಕಾಯ
ದ್ವಾರಂ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ | ತಸ್ಮೈ ಸ ತತ್ರ ವಿಜಿಹೇತೇ ಯಥಾ ಲವ್ಭರಸ್ಯ ಖಂ
ವಾದಿತ್ರವಿಶೇಷಸ್ಯ ಭಿದ್ರಪರಿಮಾಣಮ್ | ತೇನ ಸ ಉಾರ್ಧ್ವ ಆಕ್ರಮತೇ ಸ
ಚಂದ್ರಮಸಮ್ ಆಗಚ್ಛತಿ | ಸೋಽಪಿ ತಸ್ಮೈ ತತ್ರ ವಿಜಿಹೇತೇ | ಯಥಾ
ದುನ್ದಿಭೇಃ ಖಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ | ತೇನ ಸ ಉಾರ್ಧ್ವ ಆಕ್ರಮತೇ ಸ ಲೋಕಂ
ಪ್ರಜಾಪತಿಲೋಕಮ್ ಆಗಚ್ಛತಿ | ಕಿಂವಿಶಿಷ್ಟಮ್ ? ಅಶೋಕಂ ಮಾನಸೇನ
ದುಃಖೇನ ವಿವರ್ಜಿತಮ್ ಇತ್ಯೇತತ್ | ಅಹಿಮಂ ಹಿಮವರ್ಜಿತಮ್ | ಶಾರೀರ
ದುಃಖವರ್ಜಿತಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ತಸ್ಮಿನ್ ವಸತಿ ಶಾಶ್ವತೀಃ ಸಮಾಃ
ಸಂವತ್ಸರಾನ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ | ಬಹೂನ್ ಕಲ್ಪಾನ್ ವಸತಿ ಇತ್ಯೇತತ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ (ಹೇಳಿದ) ಉಪಾಸನೆಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಈ ಗತಿಯನ್ನೂ ಫಲ
ವನ್ನೂ¹ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.

ಯಾವಾಗ ಪುರುಷನು, ಉಪಾಸಕನು ಈ ಲೋಕವನ್ನು (ಬಿಟ್ಟು)
ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಾನೋ, ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾನೋ ಆಗ ಅವನು ವಾಯು
ವನ್ನು ಬಂದು (ತಲುಪು)ತ್ತಾನೆ, ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಸಂಚರಿಸದೆ ಇರುವ
ವಾಯು² ಅಭೇದ್ಯನಾಗಿ ಇವ್ವುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ ; ಆಗ ವಾಯುವು ಅಲ್ಲಿ
ಎಂದರೆ ತನ್ನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಆ ಬಂದು (ತಲುಪಿ)ದ (ಉಪಾಸಕ)ನಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು
ತ್ತಾನೆ, ತನ್ನ ಅವಯವಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ, ತನ್ನಲ್ಲಿ ರಂಧ್ರ(ವೊಂದ)
ನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಎಷ್ಟು ಪರಿಮಾಣದ ಭಿದ್ರವನ್ನು ?

1. ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ಫಲ.

2. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮಾರ್ಗವು ಅರ್ಚಾರಾಧಿಪರ್ವಗಳುಳ್ಳ ದೇವಯಾನ
ಮಾರ್ಗವೇ ಎಂದು ಸೂ. ಭಾ. ೪-೩-೧ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೩೫)ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ. ಅರ್ಚಾರಾಧಿ
ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ವಾಯುವನ್ನು ಸಂವತ್ಸರಾದಿತ್ಯರ ನಡುವೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಅಲ್ಲಿಯೇ
(ಭಾ. ಭಾ. ೫೩೭)ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಾಯ್ವಾದಿಗಳು ಅತಿವಾಹಿಕರೇ
ಎಂದು ಸೂ. ಭಾ. ೪-೩-೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೩೦)ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ. ಮುಂದೆ (೬-೨-೧೫)
ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದೂ ಇದೇ ಮಾರ್ಗ.

ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ. ರಥಚಕ್ರದ ಆಕಾಶವು, ರಂಧ್ರವು (ಇಂತಿಷ್ಟು) ಪರಿಮಾಣವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಷ್ಟೆ ; ಅಷ್ಟು (ರಂಧ್ರವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ).

ಆ ರಂಧ್ರದಿಂದ ಆ ಉಪಾಸಕನು ಮೇಲಕ್ಕೇರುತ್ತಾನೆ, ಮೇಲುಗಡೆಗೆ (ಎರಿ)ದವನಾಗ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಬಂದು (ತಲುಪು) ತ್ತಾನೆ. ಆದಿತ್ಯನು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಲಿರುವವನ ದಾರಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರುತ್ತಾನೆ ಅವನೂ ಹೀಗೆಂದು ಅಂತ ಉಪಾಸಕನಿಗೆ ದ್ವಾರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅವನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಲಂಬರವೆಂಬ ವಾದ್ಯ ವಿಶೇಷದ¹ ರಂಧ್ರದ ಪರಿಮಾಣವೆಷ್ಟೋ ಅಷ್ಟು (ಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ).

ಅದರಿಂದ ಅವನು ಮೇಲಕ್ಕೇರುತ್ತಾನೆ ಅವನು ಚಂದ್ರನನ್ನು ಬಂದು (ತಲುಪು)ತ್ತಾನೆ. ಅವನೂ ಅವನಿಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುತ್ತಾನೆ, ನಗಾರಿಯ ಆಕಾಶವು (ಇಂತಿಷ್ಟೆಂದು) ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯಷ್ಟೆ, ಅಷ್ಟು (ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುತ್ತಾನೆ).

ಅದರಿಂದ ಅವನು ಮೇಲಕ್ಕೇರುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಲೋಕವನ್ನು ಪ್ರಜಾ ಪತಿಲೋಕವನ್ನು² ಬಂದು (ತಲುಪು)ತ್ತಾನೆ. ಎಂಥ (ಪ್ರಜಾಪತಿಲೋಕ ವನ್ನು)? ಅಲೋಕವಾದದ್ದು, ಎಂದರೆ ಮಾನಸದುಃಖದಿಂದ ರಹಿತವಾದದ್ದು ಎಂದರ್ಥ ; ಅಹಿಮವಾದದ್ದು ಎಂದರೆ ಶಾರೀರದುಃಖದಿಂದ ವರ್ಜಿತವಾದದ್ದು ಎಂದರ್ಥ. ಆ (ಲೋಕವನ್ನು) ಸೇರಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಅವನು ಶಾಶ್ವತವಾದ ನಿತ್ಯ ವಾದ (ಸಮಾಃ= ಸಂವತ್ಸರಾನ್) ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಂವತ್ಸರಗಳವರೆಗೂ ವಾಸ ವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಬಹಳ ಕಲ್ಪಗಳವರೆಗೂ³ ವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿರು ತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.

1. ತಮಟೆಯಂಥ ವಾದ್ಯದ.

2. ಉಪಾಸಕನು ಕೊನೆಗೆ ಹೋಗುವದು ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮವೇ ಎಂಬುದನ್ನು ೪-೩-೭ರಿಂದ ೧೧ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೭೩ರಿಂದ ೫೭೭ರವರೆಗೂ) ಸೂ. ಭಾ. ೪-೩-೧೪ರಲ್ಲಿ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೮೦, ೫೮೨ರಿಂದ ೫೮೬ರವರೆಗಿನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯೂ) ವಿವರಿಸಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಲೋಕವನ್ನು ಎಂದರೆ ಪ್ರಜಾಪತಿಲೋಕವನ್ನು ಎಂದೂ ಶಾಶ್ವತವಾ ಗಳು ಎಂದರೆ ಅನೇಕಕಲ್ಪಗಳು ಎಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕ ದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾದವರಿಗೆ ಕ್ರಮಮುಕ್ತಿಯೂ ಆಗಬಹುದು. ಸೂ. ಭಾ. ೪-೩-೧೦ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೭೬, ಮತ್ತು ಭಾ.ಭಾ. ೬೧೨) ಇವನ್ನು ನೋಡಿ.

3. ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಂವತ್ಸರಗಳು, ಎಂದರೆ ಮನುಷ್ಯರ ಅನೇಕ ಕಲ್ಪಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಬ್ರಹ್ಮನ ಒಂದು ಕಲ್ಪದವರೆಗೇ ಇರುತ್ತಾನೆ ; ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನವಾದರೆ ಮುಕ್ತಿ, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪುನರಾವೃತ್ತಿ.

ಮೂರನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಿಂದ ಹತ್ತನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದವರೆಗಿನ ಗ್ರಂಥದ ಸಾರ

ವಿಶೇಷ: ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸಂಖ್ಯೆ, ಅನೇಕ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು ಕಂಡಿಕಾಸಂಖ್ಯೆ.

೩-೧. ಹೃದಯವನ್ನು, ಎಂದರೆ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಪ್ರಜಾಪತಿ ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ಹೃದಯಬ್ರಹ್ಮದ ಸಾಮಾನ್ಯರಗಳ ಉಪಾಸನೆಯು ಕೂಡ ವಿಶಿಷ್ಟಫಲವುಳ್ಳದ್ದು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಹೃದಯವೇ ಅಕ್ಷರದರ್ಥವನ್ನರಿತು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದವನಿಗೆ - ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ವಿಷಯಗಳೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹೃದಯಕ್ಕೆ ತಂದೊಪ್ಪಿ ಸುವಂತೆಯೇ - ಅವನ ಸಂಬಂಧಿಗಳೂ ಅಸಂಬಂಧಿಗಳೂ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ತಂದೊಪ್ಪಿ ಸುವರು. ಇದರಂತೆ ದಕಾರಾರ್ಥವನ್ನು ಅರಿತು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವವನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಗಳೂ ಮಿಕ್ಕವರೂ - ಕರಣವಿಷಯಗಳು ಹೃದಯಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಡುವಂತೆಯೇ - ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವೀರ್ಯವನ್ನು ತಂದೊಪ್ಪಿ ಸುವರು. ಹೀಗೆಯೇ ಯಾವನೂ ಅಕ್ಷರದರ್ಥವನ್ನರಿತು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವವನಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಪ್ರಯಾಣವು ಲಭಿಸುವದು.

೪-೧. ಈ ಹೃದಯಬ್ರಹ್ಮವೇ ಸತ್ಯವು, ಎಂದರೆ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತರೂಪವಾದ ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮಕವು ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ಮಹತ್ವಾ, ಯಕ್ಷವೂ, ಪ್ರಥಮಜವೂ ಅದ ಇದನ್ನು ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಯಾವನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ ಅವನು ಈ ಲೋಕಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮದಂತೆ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ; ಅವನ ಶತ್ರುವೂ ಚಿತವಾಗಿ ಅಸತ್ಯವುನಾಗುತ್ತಾನೆ.

೫-೧. ಆವ್ಯಾಕೃತವಾಗಿರುವ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಮೊದಲು ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ವ್ಯಾಕೃತಜಗತ್ತು ಉತ್ಪನ್ನವಾಯಿತು. ಇದು ಮಿಕ್ಕದ್ದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಮಹತ್ತೆ ನ್ನಿಸಿರುವದು ; ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಪ್ರಜಾಪತಿಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿರುತ್ತದೆ, ಆ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮವು ಸತ್ಯವೂ ಮಹತ್ವಾ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ ಸ್ವಪ್ನವಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿಯನ್ನು ಕೂಡ ಬಿಟ್ಟು ಈ ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೇ ಉಪಾಸಿಸುತ್ತಾರಾದ್ದರಿಂದ ಇದು ಯಕ್ಷವು, ಪೂಜ್ಯವು.

ಈ ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮದ ಸಾಮದಲ್ಲಿರುವ ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳೊಳಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಕೊನೆಯ ಸಕಾರಯಕಾರಗಳು ಸತ್ಯವು, ನಡುವಿನ ತಕಾರವು ಅನೃತರೂಪವಾದ ಮೃತ್ಯುವು. ಆದರೆ ಈ ಅನೃತವು ತನ್ನ ಎರಡೂ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸತ್ಯಾಕ್ಷರಗಳೊಳಗೆ ಅಡಕವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅದರಿಂದ ಯಾವ ಬಾಧಕವೂ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲವೂ

ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮಚಾರವಾಗಿಯೇ ಇದೆ, ಅನ್ಯತವೆಂಬ ಮೃತ್ಯುವು ಏನೂ ಮಾಡಲಾರದು— ಎಂಬಿದನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಪ್ರಮಾದದಿಂದ ನುಡಿದ ಅನ್ಯತವು ಯಾವ ತೊಂದರೆಯನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುವದಿಲ್ಲ.

೫-೨ರಿಂದ ೪. ಈ ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮವು ಆದಿತ್ಯನುಂಡಲಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಪುರುಷನು, ಮತ್ತು ಬಲಗಂಜ್ಞನಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷನು — ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಈ ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮದ ಆಕಾರವಿಶೇಷಗಳೇ; ಅದ್ದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಉಪಕಾರ್ಯೋಪಕಾರಕಭಾವವಿರುತ್ತದೆ; ಆದಿತ್ಯನು ಚಾಕ್ಷುಷನಿಗೆ ರಶ್ಮಿಗಳಿಂದಲೂ ಚಾಕ್ಷುಷನು ಆದಿತ್ಯಪುರುಷನಿಗೆ ಪ್ರಾಣಗಳಿಂದಲೂ ಅನುಗ್ರಹಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಅದ್ದರಿಂದಲೇ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯನ ಅನುಗ್ರಹವು ಸಂತಾಪ ಆಮಂಡಲವು ಚಂದ್ರನಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ.

ಮಂಡಲಪುರುಷನಿಗೆ ಭೂಃ ಎಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ತಲೆ, ಭುವಃ ಎಂಬುದು ತೋಳುಗಳು, ಸ್ವಃ ಎಂಬುದು ಪಾದಗಳು; ಈ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಹೋಲಿಕೆಯೇನೆಂದರೆ ಅಕ್ಷರ ಸಂಖ್ಯೆಯೂ ಆಯಾ ಅವಯವದ ಸಂಖ್ಯೆಯೂ ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಪುರುಷನಿಗೆ 'ಅಹಃ' ಎಂದು ರಹಸ್ಯನಾಮವು. ಇದರಂತೆ ಅಕ್ಷಿಪುರುಷನಿಗೂ ಭೂಃ, ಭುವಃ, ಸ್ವಃ— ಎಂಬಿವೇ ಅವಯವಗಳು. ಅವನಿಗೆ ಅಹಮ್ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮವಾಚಕವೇ ರಹಸ್ಯನಾಮ. ಈ ರಹಸ್ಯನಾಮಗಳನ್ನು ಅರಿತು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಪಾಪನಾಶವೂ ಪಾಪತ್ಯಾಗವೂ ಫಲವು.

೬-೧. ಇದೇ ಸೋಪಾಧಿಕಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಮನೋಮಯನು, ಭಾಸ್ವರರೂಪನು, ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಬಹುಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪದಿಂದ ಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ಕಾಣುವವನು, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಆಳುವ, ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಅಧಿಪತಿಯಾದ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿಟ್ಟಿರುವ ಪುರುಷನು— ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು.

೭-೧. ಇದೇ ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ವಿದ್ಯುದ್ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ಉಪಾಸಕನು ಪಾಪಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸುತ್ತಾನೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಾಸ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೂ ವಿದ್ಯುದ್ (ಎಂದರೆ ಮೋಡದ ಅಂಧಕಾರವನ್ನು ಸೀಳಿಕೊಂಡು ತೋರುವ ಮಿಂಚಿನ ಉಪಾಧಿಯು) ಗುಣವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ.

೮-೧. ಇದೇ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ವಾಗ್ಧೇನುವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ಈ ವೇದ ರೂಪವಾದ ಧೇನುವಿಗೆ ಸ್ವಾಹಾ, ವಷಟ್, ಹಸ್ತ, ಸ್ವಧಾ — ಎಂಬಿವು ನಾಲ್ಕು ಸ್ತನಗಳು. ಇವುಗಳೊಳಗೆ ಸ್ವಾಹಾಕಾರ, ವಷಟ್ಕಾರ — ಇವೆರಡನ್ನು ದೇವತೆಗಳೂ ಹಂತಕಾರವನ್ನು ಮನುಷ್ಯರೂ ಸ್ವಧಾಕಾರವನ್ನು ಪಿತೃಗಳೂ ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಧೇನುವಿಗೆ ಪ್ರಾಣವೇ ಎತ್ತ, ಮನಸ್ಸೇ ಕರು — ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು.

೯-೧. ಇದೇ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಶರೀರದೊಳಗೆ ಅನ್ನವನ್ನು ಪಚನಮಾಡುವ ಅಗ್ನಿ ಎಂಬ ಉಪಾಧಿಯುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ಇದೇ ಅಗ್ನಿವೈಶ್ವಾನರನು. ಕಿವಿಯನ್ನು

ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಾಗ ಇದರ ಸದ್ವಿಧ ಕೇಳಬರುತ್ತದೆ. ಅದ್ದರಿಂದಲೇ ಸಾಯುವಾಗ ಈ ಸದ್ವಿಧ ಕೇಳಿಸುವದಿಲ್ಲ -ಎಂದು ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯ ಉಪಾಧಿಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು.

೧೦-೧. ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಉಪಾಸನೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆಯಷ್ಟೆ. ಅಲಿಯಾವ ಉಪಾಸನೆಗೆ ವಿಶೇಷಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲವೋ ಅದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಅಯಾ ರೂಪದ ಬ್ರಹ್ಮದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ಫಲವು. ಆ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆಯುವದಕ್ಕೆ ಉಪಾಸಕನು ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾದ ಮೇಲೆ ವಾಯುವನ್ನು ಪಡೆಯುವನು, ಆ ವಾಯುವು ತನ್ನೊಳಗೆ ಗಾಡಿಯಚಕ್ರದ ಛಿದ್ರದಷ್ಟು ಸ್ಥಳವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡುವನು. ಅದರಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೇರಿ ಉಪಾಸಕನು ಅದಿತ್ಯನನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಆ ಅದಿತ್ಯನು ತನ್ನೊಳಗೆ ತವಟಿಯ ಪೊಳ್ಳಿನಷ್ಟು ಸ್ಥಳವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡುವನು ; ಉಪಾಸಕನು ಅದರ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೇರಿ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾನೆ. ಆ ಚಂದ್ರನು ಅವನಿಗೆ ತನ್ನೊಳಗೆ ಭೇರಿಯ ಪೊಳ್ಳಿನಷ್ಟು ಸ್ಥಳವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡುವನು, ಅದರ ಮೂಲಕ ಉಪಾಸಕನು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಸೇರಿ ಅನೇಕ ಕಲ್ಪಗಳವರೆಗೂ ಆ ಧಿವ್ಯಾಧಿಗಳಿಲ್ಲದೆ ಸುಖವಾಗಿ ವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವನು.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ- ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

(ವ್ಯಾಧಿಗ್ರಸ್ತನಾದವನಿಗೆ ಉಪಾಸನೆ)

ವ್ಯಾಧಿಗಳು ತಪಸ್ಸೆಂದು ಉಪಾಸನೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಏತದ್ವೈ ಪರಮಂ ತಪೋ ಯದ್ವ್ಯಾಹಿತಸ್ತಸ್ಯತೇ ಪರಮಗ್ಂ
ಹೈವ ಲೋಕಂ ಜಯತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದೈತದ್ವೈ ಪರಮಂ
ತಪೋ ಯಂ ಪ್ರೇತಮರಣ್ಯಗ್ಂ ಹರಂತಿ ಪರಮಗ್ಂ ಹೈವ
ಲೋಕಂ ಜಯತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದೈತದ್ವೈ ಪರಮಂ ತಪೋ
ಯಂ ಪ್ರೇತಮಗ್ನಾವಭ್ಯಾದಧತಿ ಪರಮಗ್ಂ ಹೈವ ಲೋಕಂ
ಜಯತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ || ೧ ||

೧. ವ್ಯಾಧಿ(ಗ್ರಸ್ತ)ನಾದವನು ತಪಿಸುತ್ತಾನಲ್ಲ, ಇದೇ ಪರಮ
ತಪಸ್ಸು. ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿಯುವನೋ (ಅವನು) ಪರಮ
ಲೋಕವನ್ನೇ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರೇತನಾದವನನ್ನು ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ
ಒಯ್ಯುವರಲ್ಲ, ಇದೇ ಪರಮತಪಸ್ಸು. ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು
ಅರಿಯುವನೋ ಅವನು ಪರಮಲೋಕವನ್ನೇ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುವನು.
ಪ್ರೇತನಾದವನನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕುವರಲ್ಲ, ಇದೇ ಪರಮತಪಸ್ಸು.
ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿಯುವನೋ ಅವನು ಪರಮಲೋಕವನ್ನೇ
ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ರೋಗ, ಅರಣ್ಯನಯನ, ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುವದು—
ಇವುಗಳೂ ಪರಮತಪಸ್ಸು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೮೨. ಏತದ್ ವೈ ಪರಮಂ ತಪಃ | ಕಿಂ ತತ್ ? ಯದ್ ವ್ಯಾಹಿತಃ
ವ್ಯಾಧಿಃ ಜ್ವರಾದಿಪರಿಗ್ರಹೇತಃ ಸನ್ ಯತ್ ತಸ್ಯತೇ ತದೇತತ್ ಪರಮಂ
ತಪಃ ಇತ್ಯೇವಂ ಚಿಂತಯೇತ್ | ದುಃಖಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ | ತಸ್ಯ ಏವಂ ಚಿಂತ
ಯತೋ ವಿದುಷಃ ಕರ್ಮಕ್ಷಯಹೇತುಃ ತದೇವ ತಪೋ ಭವತಿ ಅನಿನ್ದತೋಃ
ಉಪೇದತಃ | ಸ ಏವ ಚ ತೇನ ವಿಜ್ಞಾನತಪಸಾ ವಗ್ಧಕಿಲ್ಬಿಷಃ ಪರಮಂ ಹೈವ

ಲೋಕಂ ಜಯತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ | ತಥಾ ಮುನೂಷುಃ ಆದಾವೇವ
ಕಲ್ಪಯತಿ ಕಿಮ್ ? ಏತದ್ ವೈ ಪರಮಂ ತಪಃ (ಯಂ)^೧ ಪ್ರೇತಂ ಮಾಂ
ಗ್ರಾಮಾತ್ ಅರಣ್ಯಂ ಹರಂತಿ | ಋತ್ವಿಜಃ ಅನ್ತ್ಯಕರ್ಮಣೇ ತದ್
ಗ್ರಾಮಾತ್ ಅರಣ್ಯಗಮನಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ ಪರಮಂ ಮಮ ತತ್ ತಪೋ
ಭವಿಷ್ಯತಿ | ಗ್ರಾಮಾತ್ ಅರಣ್ಯಗಮನಂ ಪರಮಂ ತಪಃ ಇತಿ ಹಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ |
ಪರಮಂ ಹೈವ ಲೋಕಂ ಜಯತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ | ತಥಾ ಏತದ್ ವೈ
ಪರಮಂ ತಪೋ ಯಂ ಪ್ರೇತಮ್ ಅಗ್ನಿ ಅಭ್ಯಾಧಧತಿ | ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶ
ಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ | ಪರಮಂ ಹೈವ ಲೋಕಂ ಜಯತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇದೇ ಪರಮತಪಸ್ಸು, ಅದು ಯಾವದು ? (ವ್ಯಾಹಿತಃ = ವ್ಯಾಧಿತಃ)
ವ್ಯಾಧಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಜ್ವರಾದಿಗಳಿಂದ ಪೀಡಿತನಾಗಿ, ತಪಿಸುವನಲ್ಲ, ಆ ಇದು
ಪರಮತಪಸ್ಸು ಎಂದು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ದುಃಖವಾಗುವದು
(ತಪ್ಪಸಿಗೂ ಇದಕ್ಕೂ) ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. (ಅದನ್ನು) ನಿಂದಿಸದೆ, ವಿಷಾದ
ಪಡದೆ, ಹೀಗೆಂದು ಚಿಂತಿಸುವ ಆ ಉಪಾಸಕನಿಗೆ ಅದೇ ಕರ್ಮಕ್ಷಯಕ್ಕೆ
ಕಾರಣವಾದ ತಪಸ್ಸಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತು (ಉಪಾಸನೆ
ಮಾಡು)ವನೋ ಅವನೇ ಆ ಉಪಾಸನಾತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಪಾಪವನ್ನು ಸುಟ್ಟು
ಕೊಂಡು ಪರಮಲೋಕವನ್ನೇ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಹೀಗೆಯೇ ಸಾಯುಷ್ಠಿರುವವನು ಮೊದಲೇ (ಹೀಗೆಂದು) ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳ
ಬೇಕು. ಏನೆಂದು ? ಇದೇ ಪರಮತಪಸ್ಸು, ಸತ್ತ ನನ್ನನ್ನು ಋತ್ವಿಜರು
ಅಂತ್ಯಕರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಊರಿನಿಂದ ಕಾಡಿಗೆ ಒಯ್ಯುವರಲ್ಲ ಅದು ಗ್ರಾಮದಿಂದ
ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಹೋಗುವದಿಂಬ ಸಮಾನಾರ್ಥಮವಿರುವದರಿಂದ ಪರಮತಪಸ್ಸಾಗಿರು
ವದು. ಊರಿನಿಂದ ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಹೋಗುವದು ಪರಮತಪಸ್ಸೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ
ವಷ್ಟೆ ? ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ ಅವನು ಪರಮ
ಲೋಕವನ್ನೇ (ಅದರಿಂದ) ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಇದರಂತೆ ಸತ್ತ ನನ್ನನ್ನು ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕುವರಲ್ಲ, ಅದೇ ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶ
ವೆಂಬ ಹೋಲಿಕೆಯಿರುವದರಿಂದ*, ಪರಮತಪಸ್ಸು. ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು
ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ ಅವನು ಅದರಿಂದ ಪರಮಲೋಕವನ್ನೇ
ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

1. ಈ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿ ದಿಟ್ಟಿಹೋಗಿದೆ.

2. ವಾನಪ್ರಸ್ಥನಾಗುವದು ತಪಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಎಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ.

3. ವಾನಪ್ರಸ್ಥರು ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶವೆಂಬ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡುವರು.

ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ರೋಗಿಯಾದವನೂ ಮುಮೂರ್ಷುವಾಗಿರುವವನೂ ಮಾಡಬಹುದಾದ ಉಪಾಸನೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

೧. ರೋಗಿಯಾದವನು ತನಗೆ ಜ್ವರಾದಿತಾಪವುಂಟಾಗಿರುವಾಗ, ಇದೊಂದು ಪರಮತಪಸ್ಸು ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಾಗುವಂತೆ ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಶರೀರಕ್ಕೆ ತಾಪವುಂಟಾಗುವದೆಂಬುದನ್ನು ಮನದಂದು ಈ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಅದೇ ಕರ್ಮಕ್ಷಯಹೇತುವಾದ ತಪಸ್ಸಾಗುವದು ; ಅದರಿಂದ ಪಾಪವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಪರಮಲೋಕವನ್ನೇ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಮುಮೂರ್ಷುವಾದವನು “ಇನ್ನು ನಾನು ಸತ್ತ ಬಳಿಕ ಅಂತ್ಯಕರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಋತ್ವಿಜರು ನನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ಅರಣ್ಯಕ್ಕೊಯ್ಯುವರಷ್ಟೆ, ಇದು ವಾನಪ್ರಸ್ಥಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ತಪಸ್ಸು” ಎಂದೂ “ನನ್ನನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕುವರಲ್ಲ, ಇದೂ ವಾನಪ್ರಸ್ಥನು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶದಂತೆ ಒಂದು ತಪಸ್ಸೇ” ಎಂದೂ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಇವುಗಳಿಂದ ಪರಮಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ಫಲವಾಗುವದು.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ- ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

(ಅನ್ನಪ್ರಾಣಗಳ ಉಪಾಸನೆ)

ಸಗುಣಾನ್ನಪ್ರಾಣಗಳ ಉಪಾಸನೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅನ್ನಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯೇಕ ಆಹುಸ್ತನ್ನ ತಥಾ ಪೂಯತಿ ವಾ ಅನ್ನ
ಮೃತೇ ಪ್ರಾಣಾತ್ ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯೇಕ ಆಹುಸ್ತನ್ನ ತಥಾ
ಶುಷ್ಯತಿ ವೈ ಪ್ರಾಣ ಋತೇನ್ನಾದೇತೇ ಹ ತ್ವೇವ ದೇವತೇ
ಏಕಭಾಭೂಯಂ ಭೂತ್ವಾ ಪರಮತಾಂ ಗಚ್ಛತಸ್ತದ್ಭ್ರಾಹ್ಮಣ
ಪ್ರಾತ್ಯದಃ ಪಿತರಂ ಕಿಗ್ಂಸ್ವಿದೇವೈವಂ ವಿದುಷೇ ಸಾಧು
ಕುರ್ಯಾಂ ಕಿಮೇವಾಸ್ಮಾ ಅಸಾಧು ಕುರ್ಯಾಮಿತಿ ಸ ಹ
ಸ್ಮಾಹ ಸಾಣಿನಾ ಮಾ ಪ್ರಾತ್ಯದ ಕಸ್ತ್ವೇನಯೋರೇಕಭಾ
ಭೂಯಂ ಭೂತ್ವಾ ಪರಮತಾಂ ಗಚ್ಛತೀತಿ ತಸ್ಮಾ ಉ
ಹೈತದುನಾಚ ವೀತ್ಯನ್ನಂ ವೈ ವ್ಯನ್ನೇ ಹೀಮಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ
ಭೂತಾನಿ ವಿಷ್ಣುನಿ ರಮಿತಿ ಪ್ರಾಣೋ ವೈ ರಂ ಪ್ರಾಣೇ
ಹೀಮಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ರಮಂತೇ ಸರ್ವಾಣಿ ಹ ವಾ
ಅಸ್ಮಿನ್ ಭೂತಾನಿ ವಿಶಂತಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ರಮಂತೇ ಯ
ಏವಂ ವೇದ || ೧ ||

೧. ಅನ್ನವು ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಕೆಲವರೆನ್ನುತ್ತಾರೆ; ಅದು ಹಾಗಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಾಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅನ್ನವು ಕೊಳೆಯುವದು. ಪ್ರಾಣವು ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಕೆಲವರೆನ್ನುತ್ತಾರೆ; ಅದು ಹಾಗಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಅನ್ನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪ್ರಾಣವು ಒಣಗುವದು. ಆದರೆ ಇವೇ ಎರಡು ದೇವತೆಗಳು ಏಕಭಾವವನ್ನು ಪಡೆದರೆ ಪರಮತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾತ್ಯದನು ತಂದೆಯನ್ನು (ಕುರಿತು) “ಹೀಗೆಂದು ತಿಳಿದ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ನಾನು ಯಾವ ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಮಾಡಿಯೇನು, ಅವನಿಗೆ ಯಾವ ಕೆಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಮಾಡಿಯೇನು?” ಎಂದನು. ಅವನು ಕೈಯಿಂದ (ಸನ್ನೆಮಾಡಿ) “ಪ್ರಾತ್ಯದನೆ, ಹಾಗೆನ್ನಬೇಡ, ಯಾವನುತಾನೆ ಈ ಎರಡರ ಏಕಭಾವವನ್ನು ಪಡೆದು ಪರಮತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಯಾನು?” ಎಂದನು. ಅವನಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಇಂತೆಂದನು : ‘ಎ’. ಅನ್ನವೇ ಎ ;

ಅನ್ನದಲ್ಲಲ್ಲವೆ, ಈ ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಪ್ರವಿಷ್ಟವಾಗಿವೆ ? 'ರಮ್'. ಪ್ರಾಣವೇ ರಮ್, ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿಯೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಈ ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ರಮಿಸುತ್ತವೆ ? ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತಿರುವನೋ ಅವನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳೂ ಪ್ರವೇಶಮಾಡುತ್ತವೆ, ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳೂ ರಮಿಸುತ್ತವೆ. "

ಅನ್ನಪ್ರಾಣಗಳೆರಡೂ ಸೇರಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೮೩. ಅನ್ನಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ | ತಥಾ ಏತತ್ ಉಪಾಸನಾಂತರಂ ವಿಧಿತ್ವನ್ ಆಹ | ಅನ್ನಂ ಬ್ರಹ್ಮ | ಅನ್ನಮ್ ಅದೃಶೇ ಯತ್ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಇತಿ ಏಕೇ ಆಚಾರ್ಯಾ ಆಹುಃ | ತನ್ನ ತಥಾ ಗ್ರಹೀತವ್ಯಮ್ ಅನ್ನಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಇತಿ | ಅನ್ಯೇ ಚಾಹುಃ ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ | ತಚ್ಚ ತಥಾ ನ ಗ್ರಹೀತವ್ಯಮ್ | ಕಿಮರ್ಥಂ ಪುನರನ್ನಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ನ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್ ? ಯಸ್ಮಾತ್ ಪೂಯತಿ ಕ್ಲಿದ್ಯತೇ ಪೂತಿಭಾವಮ್ ಆಸದ್ಯತೇ ಋತೇ ಪ್ರಾಣಾತ್, ತತ್ ಕಥಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಭವಿಷುಮರ್ಹತಿ ? ಬ್ರಹ್ಮ ಹಿ ನಾಮ ತದ್ ಯದ್ ಅವಿನಾಶಿ | ಅಸ್ತು ತರ್ಹಿ ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ | ನೈವಮ್ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಶುಷ್ಯತಿ ವೈ ಪ್ರಾಣಃ ಶೋಷಮ್ ಉಪೈತಿ ಋತೇ ಅನ್ನಾತ್ | ಅತ್ತಾ ಹಿ ಪ್ರಾಣಃ | ಅಶೋನ್ನೇನ ಅದ್ಯೇನ ವಿನಾ ನ ಶಕ್ನೋತಿ ಆತ್ಮಾನಂ ಧಾರಯಿತುಮ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಶುಷ್ಯತಿ ವೈ ಪ್ರಾಣ ಋತೇ ಅನ್ನಾತ್ | ಅತಃ ಏಕೈಕಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತಾ ನೋಪಪದ್ಯತೇ ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಏತೇ ಹ ತ್ವೇವಾನ್ನಪ್ರಾಣದೇವತೇ ಏಕಧಾಭೂಯಮ್ ಏಕಧಾಭಾವಂ ಭೂತ್ವಾ ಗತ್ವಾ ಪರಮತಾಂ ಪರಮತ್ವಂ ಗಚ್ಛತಃ, ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ನುತಃ | ತದೇತತ್ ಏವಮ್ ಅಧ್ಯವಸ್ಯ ಹ ಸ್ಮ ಆಹ ಪ್ರಾತ್ಯದೋ ನಾಮ ಪಿತರಮ್ ಆತ್ಮನಃ | ಕಿಂಸ್ವಿತ್ ? ಸ್ವಿತ್ ಇತಿ ವಿತರ್ಕೇ | ಯಥಾ ಮಯಾ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಿಕಲ್ಪಿತಮ್ ಏವಂ ವಿದುಷೇ ಕಿಂಸ್ವಿತ್ ಸಾಧು ಕುರ್ಯಾಮ್, ಸಾಧು ಶೋಭನಮ್ ಪೂಜಾಮ್ | ಕಾಂ ತು^೧ ಅಸ್ಮೈ ಪೂಜಾಂ ಕುರ್ಯಾಮ್ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ | ಕಿಮೇವ ವಾ^೨ ಅಸ್ಮೈ ವಿದುಷೇ ಅಸಾಧು ಕುರ್ಯಾಮ್ ? ಕೃತಕೃತ್ಯೋಽಸೌ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ | ಅನ್ನಪ್ರಾಣೌ ಸಹ ಭೂತೌ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವಿದ್ವಾನ್ ನಾಸಾಧುಕರಣೇನ ಖಣ್ಣಿತೋ ಭವತಿ ನಾಪಿ ಸಾಧುಕರಣೇನ ಮಹೀಕೃತಃ ||

1. ಇಲ್ಲಿ ತು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ನು ಎಂದಿದ್ದರೆ ವಿತರ್ಕಾರ್ಥವು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡುತ್ತಿತ್ತು; ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆಯೇ ಇತ್ತೆ ? ಎಂಬುದು ವಿಚಾರಣೀಯ.

2. ನಾಯುಕ್ತವಾದ ಶಾಕವೇ ಮೇಲೆಂದು ಎಣಿಸಿದೆ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅನ್ನಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ (ಎಂಬ ಕುಡಿಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ) : ಹೀಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಅನ್ನವು ಬ್ರಹ್ಮ. ಅನ್ನವು, ಉಣ್ಣುತ್ತೇವಲ್ಲ ಅದು, ಬ್ರಹ್ಮ—ಎಂದು ಕೆಲವರು ಆಚಾರ್ಯರು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಅದು ಹಾಗೆಂದು, ಅನ್ನವು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು, ಗ್ರಹಿಸಬಾರದು. ಆದರೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಪ್ರಾಣವು ಬ್ರಹ್ಮ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅದನ್ನು ಹಾಗೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಬಾರದು. ಅನ್ನವು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಏತಕ್ಕೆ ಗ್ರಹಿಸಕೂಡದು ? ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಾಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ (ಅದು) ಕೊಳೆಯುತ್ತದೆ, ಹಳಸುತ್ತದೆ, ದುರ್ವಾಸ ನೆಯ ರೂಪವನ್ನು ತಳೆಯುತ್ತದೆ, ಅದು ಹೇಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವಾದೀತು ? ಬ್ರಹ್ಮ ವೆಂದರೆ ಯಾವದು ವಿನಾಶವಾಗದ್ದೋ ಅದಲ್ಲವೆ ? ಹಾಗಾದರೆ ಪ್ರಾಣವೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದಾಗಲಿ ! ಎಂದರೆ ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅನ್ನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪ್ರಾಣವು ಒಣಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಒಣಕಲಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವು. ಪ್ರಾಣವು ಅತ್ಯವಲ್ಲವೆ ? ಆದ್ದರಿಂದ ಅನ್ನವ ಅನ್ನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ತಾನೇ ಇದ್ದಕ್ಕೊಂಡಿರ ಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ, (ಹೀಗೆ) ಒಂದೊಂದೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬುದು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ ವಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಇವೇ ಎರಡು, ಅನ್ನಪ್ರಾಣ -ಎಂಬ ದೇವತೆಗಳು ಏಕಧಾ ಭೂಯವನ್ನು ಎಂದರೆ ಒಂದೇ (ವಸ್ತುವಿನ) ಭಾವವನ್ನು (ಭೂತತ್ವ = ಗತತ್ವ) ಹೊಂದಿದರೆ (ಪರಮತಾಂ = ಪರಮತ್ವಂ) ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತವೆ, ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತವೆ.

ಆ ಇದನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಪ್ರಾತ್ಯದನೆಂಬುವನು ತನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನು (ಕುರಿತು) ಇಂತೆಂದನು. “ಎನುತಾನೆ, (ಇಲ್ಲಿ) ಸ್ವಿತಾ ಎಂಬುದು ವಿತರ್ಕ ವೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ (ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ). ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಪರಿಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಿರುವೆ ನಲ್ಲ, ಹೀಗೆ ಅರಿತ ಉಪಾಸಕನಿಗೆ ಯಾವ ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಮಾಡಿಯೇನೊ? ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು, ಮಂಗಲವಾದದ್ದನ್ನು ಗೌರವವನ್ನು (ಮಾಡಿಯೇನು)? ಯಾವ ಗೌರವವನ್ನು ತಾನೆ ಮಾಡಿಯೇನು ? ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅಥವಾ ಈ ಉಪಾಸಕನಿಗೆ ಯಾವ ಕೆಟ್ಟದ್ದನ್ನು ತಾನೆ ಮಾಡಿಯೇನೊ ! ಅವನು ಕೃತ ಕೃತ್ಯನು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅನ್ನಪ್ರಾಣಗಳೆರಡೂ ಸೇರಿದರೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದ ಅರಿತವನಿದಾನಲ್ಲ, ಅವನು ಕೆಟ್ಟದುಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಖಂಡಿತನಾಗುವದಿಲ್ಲ, ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ದೊಡ್ಡವನೂ ಆಗುವದಿಲ್ಲ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ: ಗುಣವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅನ್ನಪ್ರಾಣಗಳೇ ಬ್ರಹ್ಮ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೮೪. ತಸ್ಮಿನ್ ಏವಂವಾದಿಗಂ ಸ ಪಿತಾ ಹ ಸ್ಮೈ ಆಹ ಪಾಣಿನಾ ಹಸ್ತೇನ ನಿವಾರಯನ್ | ಮಾ ಪ್ರಾತ್ಯದ ಮೈವಂ ವೋಚಃ | ಕಸ್ತು ಏನಯೋಃ ಅನ್ನಪ್ರಾಣಯೋಃ ಏಕಭಾಭೂಯಂ ಭೂತ್ವಾ ಪರಮತಾಂ ಕಸ್ತು ಗಚ್ಛತಿ? ನ ಕಶ್ಚಿದಪಿ ವಿದ್ವಾನ್ ಅನೇನ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನೇನ ಪರಮತಾಂ ಗಚ್ಛತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ಸೈವಂ ವಕ್ತುಮರ್ಹಸಿ ಕೃತಕೃತ್ಯೋನಸೌ ಇತಿ | ಯದ್ಯೇವಮ್, ಬ್ರವೀತು ಭವಾನ್ ಕಥಂ ಪರಮತಾಂ ಗಚ್ಛತೀತಿ | ತಸ್ಮೈ ಉ ಹ ಏತದ್ ವಕ್ಷ್ಯ ಮಾಣಂ ವಚಃ ಉವಾಚ | ಕಿಂ ತತ್ ? ವಿ ಇತಿ | ಕಿಂ ತದ್ ವೀತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ | ಅನ್ನಂ ವೈ ವಿ ಇತಿ | ಅನ್ನೇ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ಇಮಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ವಿಷ್ವಾನಿ ಅಶ್ರಿತಾನಿ | ಅತಃ ಅನ್ನಂ ವಿ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ | ಕಿಂ ಚ ರಮ್ ಇತಿ | ರಮಿತಿ ಚ ಉಕ್ತವಾನ್ ಪಿತಾ | ಕಿಂ ಪುನಸ್ತದ್ ರಮ್ ? ಪ್ರಾಣೋ ವೈ ರಮ್ | ಕುತ ಇತಿ ? ಆಹ | ಪ್ರಾಣೇ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ಬಲಾಶ್ರಯೇ ಸತಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ರಮಂತೇ | ಅತಃ ರಂ ಪ್ರಾಣಃ | ಸರ್ವಭೂತಾಶ್ರಯಗುಣಮನ್ನಮ್, ಸರ್ವಭೂತರತಿಗುಣಶ್ಚ ಪ್ರಾಣಃ | ನ ಹಿ ಕಶ್ಚಿತ್ ಅನಾಯತನೋ ನಿರಾ ಶ್ರಯೋ ರಮತೇ | ನಾಪಿ ಸತ್ಯಪಿ ಆಯತನೇ ಅಪ್ರಾಣೋ ದುರ್ಬಲೋ ರಮತೇ | ಯದಾ ತು ಆಯತನವಾನ್ ಪ್ರಾಣೇ ಬಲವಾಂಶ್ಚ ತದಾ ಕೃತಾರ್ಥ ಮಾತ್ಮಾನಂ ಮನ್ಯಮಾನಃ ರಮತೇ ಲೋಕಃ | “ಯುವಾ ಸ್ಯಾತ್ ಸಾಧು ಯುವಾಸಾಧ್ಯಾಯಕಃ” (ತೈ. ೨-೮-೩) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ | ಇದಾನೀಮೇವಂ ವಿದಃ ಫಲಮಾಹ | ಸರ್ವಾಣಿ ಹ ವಾ ಆಸ್ಮಿನ್ ಭೂತಾನಿ ವಿಶನ್ತಿ ಅನ್ನಗುಣ ಜ್ಞಾನಾತ್ | ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ರಮಂತೇ ಪ್ರಾಣಗುಣಜ್ಞಾನಾತ್ ಯ ಏವಂ ವೇದ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಅವನನ್ನು (ಕುರಿತು) ಆ ತಂದೆಯು (ಪಾಣಿನಾ=ಹಸ್ತೇನ) ಕೈಯಿಂದ (ಸನ್ನಮಾಡಿ) ಇಂತೆಂದನು. ಪ್ರಾತ್ಯದನೆ, ಬೇಡ, ಹೀಗೆನ್ನದಿರು. ಯಾವನು ಈ ಅನ್ನಪ್ರಾಣಗಳ ಏಕಭಾವವನ್ನು ಪಡೆದು ಪರಮತ್ವವನ್ನು ಯಾವನುತಾನೆ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ? ಯಾವನೊಬ್ಬ ಉಪಾಸಕನೂ ಈ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆಯಿಂದ ಪರಮತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಲಾರನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನು ಕೃತಕೃತ್ಯನು ಎಂದು (ನೀನು) ಹೇಳಬಾರದು.

ಹೀಗಾದರೆ, ಹೇಗಾದರೆ ಪರಮತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ನೀನು ಹೇಳಬೇಕು ಎನ್ನಲು ಅವನಿಗೆ ಈ ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಿರುವ ಮಾತನ್ನು

(ತಂದೆಯು) ಹೇಳಿದನು. ಆದುದು ಯಾವದು ? ಎಂದರೆ ವಿ ಎಂದನು. ಆ ವಿ ಎಂಬುದು ಯಾವದು ? ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅನ್ನವೇ ವಿ ; (ಹಿ = ಯಸ್ಮಾತ್) ಏಕೆಂದರೆ ಅನ್ನದಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಪ್ರವಿಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತವೆ, (ಅದನ್ನು) ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನ್ನವು ವಿ ಎನಿಸುತ್ತದೆ, ಮತ್ತು 'ರಮ್ ಎಂದು', ರಮ್ ಎಂದೂ ತಂದೆಯು ಹೇಳಿದನು (ಎಂದರ್ಥ). ಆ ರಮ್ ಎಂಬುದು ಯಾವದು ? ಪ್ರಾಣವೇ ರಮ್. ಏಕೆ ? ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ : (ಹಿ = ಯಸ್ಮಾತ್) ಏಕೆಂದರೆ ಬಲಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಣವು ಇದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ರಮಿಸುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣವು ರಮ್.

ಸರ್ವಭೂತಗಳಿಗೂ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವದೆಂಬ ಗುಣವುಳ್ಳದ್ದು ಅನ್ನವು, ಸರ್ವಭೂತಗಳಿಗೂ ರಮಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದದ್ದು ಪ್ರಾಣವು. ಆಯತನವಿಲ್ಲದ, ಆಶ್ರಯವಿಲ್ಲದ ಯಾವನೂ ರತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಲಾರನಷ್ಟೆ ? ಆಯತನವಿದ್ದರೂ ಅಪ್ರಾಣನಾಗಿ ದುರ್ಬಲನಾದವನೂ ರತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಲಾರ(ನಷ್ಟೆ). ಆದರೆ ಯಾವಾಗ ಆಯತನವುಳ್ಳವನೂ, ಪ್ರಾಣಯುತನೂ ಬಲವಂತನೂ ಆಗಿರುವನೋ, ಆಗ ತಾನು ಕೃತಾರ್ಥನೆಂದುಕೊಂಡು ಜನವು ಆನಂದದಿಂದಿರುತ್ತದೆ. "ಯೌವನವಂತನಾಗಿರಬೇಕು, ಒಳ್ಳೆಯ ಯೌವನವಂತನಾಗಿರಬೇಕು, ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡಿದವನಾಗಿರಬೇಕು" (ತೈ. ೨-೮-೩) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುತ್ತದೆ¹ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ (ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ).

ಈಗ ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಫಲವನ್ನು (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತಿರುವನೋ ಅವನೊಳಗೆ ಅನ್ನಗುಣಜ್ಞಾನದ (ಫಲ) ವಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳೂ ಪ್ರವಿಷ್ಟರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ ; ಪ್ರಾಣಗುಣಜ್ಞಾನದ (ಫಲ)ವಾಗಿ (ಅವನಲ್ಲಿ) ಎಲ್ಲರೂ ರತಿಯುಳ್ಳವರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ.

— ೦ —

1. ಅಶಿಷ್ಠನಾಗಿ ದ್ರಢಿಷ್ಠನಾಗಿ ಬಲಿಷ್ಠನಾಗಿರಬೇಕು— ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಮುಂತಾದ ಎಂಬುದರಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಅನ್ನದ ವಿಕಾರವಾದ ಶರೀರವೆಂಬ ಆಯತನವೂ ಪ್ರಾಣದ ಕಾರ್ಯವಾದ ಬಲವೂ ಇದ್ದರೇ ಮನುಷ್ಯನ ಆನಂದವು ಪೂರ್ಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದಂ ಭಾವ.

ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

ವಿಶೇಷ: ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ನಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಗುಣಸಹಿತವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಸಿದೆ.

ಬರಿಯ ಅನ್ನವೇ ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಲಾರದು ; ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಕೊಳೆಯುವದು ; ಬರಿಯ ಪ್ರಾಣವೂ ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಲಾರದು , ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಒಣಕಲಾಗುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನ್ನಪ್ರಾಣಗಳೆರಡೂ ಸೇರಿ ಒಂದುಗೂಡಿದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮವು ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ಹಾಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದವನು ಕೃತಕೃತ್ಯನು ; ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಮಾಡಿದ ಒಳ್ಳೆಯದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚುವದಿಲ್ಲ, ಕೆಟ್ಟದ್ದರಿಂದ ಕುಗ್ಗುವದಿಲ್ಲ -ಎಂಬುದು ಒಂದು ಪಕ್ಷವು.

ಆದರೆ ಎರಡು ದೋಷಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿದಮಾತ್ರದಿಂದ ಯಾವ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗುಣವೂ ಬರಲಾರದು. ಅನ್ನದ ಗುಣವನ್ನೂ ಪ್ರಾಣದ ಗುಣವನ್ನೂ ಅರಿತು ಅನ್ನ ಪ್ರಾಣಗಳು ಒಂದುಗೂಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ತಾನೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದರೆ ಅದರಿಂದ ಆ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಯುಷ್ಯವಾಗುವದು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಅನ್ನವೆಂಬುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಮಾಡುವ ಶರೀರವಾಗುವದರಿಂದ 'ವಿ' (ವಿಶ್‌ಧಾತುವಿನ ಅದ್ಯಕ್ಷರ) ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪ್ರಾಣವನ್ನೂ ಬಲವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು ರಮಿಸುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಪ್ರಾಣವು ರಮ್ (ರಮ್‌ಧಾತುವಿನ ಮೊದಲಕ್ಷರ) ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಗುಣಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಅನ್ನಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದರೆ ಆ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ ; ಅವನು ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳಿಗೂ ಆಶ್ರಯನೂ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ರಮಣಹೇತುವೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹದಿಮೂರನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

(ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಉಕ್ಕಾದಿಗಳೆಂದು ಮಾಡುವ ಉಪಾಸನೆ)

ಪ್ರಾಣವು ಉಕ್ಕವೆಂಬ ಉಪಾಸನೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಉಕ್ಕಂ ಪ್ರಾಣೋ ವಾ ಉಕ್ಕಂ ಪ್ರಾಣೋ ಹೀದಗ್ಂ ಸರ್ವ
ಮುತ್ಥಾಪಯತ್ಯುದ್ಧಾಸ್ತಾದುಕ್ಕವಿದ್ ವೀರಸ್ತಿಷ್ಠತ್ಯುಕ್ಕಸ್ಯ
ಸಾಯುಜ್ಯಗ್ಂ ಸಲೋಕತಾಂ ಜಯತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ ||೧||

೧. ಉಕ್ಕವು. ಪ್ರಾಣವೇ ಉಕ್ಕವು. ಪ್ರಾಣವೇ ಅಲ್ಲವೇ, ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಎಬ್ಬಿಸುತ್ತದೆ ? ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತಿರುವನೋ ಅವನಿಂದ ಉಕ್ಕವಿದನಾದ ವೀರನು ಎದ್ದುಕೊಳ್ಳುವನು ; (ಅವನು) ಉಕ್ಕದ ಸಾಯುಜ್ಯವನ್ನೂ ಸಲೋಕತೆಯನ್ನೂ ಹೊಂದುವನು.

ಪ್ರಾಣವೆಂಬ ಉಕ್ಕದ ಉಪಾಸನವೂ ಅದರ ಫಲವೂ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೮೫. ಉಕ್ಕಮ್ | ತಥಾ ಉಪಾಸನಾಂತರಮ್ | ಉಕ್ಕಂ ಶಸ್ತ್ರಮ್ | ತದ್ ಹಿ ಪ್ರಧಾನಂ ಮಹಾವ್ರತೇ ಕ್ರತೌ | ಕಿಂ ಪುನಸ್ತದುಕ್ಕಮ್ ? ಪ್ರಾಣೋ ವೈ ಉಕ್ಕಮ್ | ಪ್ರಾಣಶ್ಚ ಪ್ರಧಾನ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಮ್, ಉಕ್ಕಂ ಚ ರಸ್ತ್ರಾಣಾಮ್ | ಅತಃ ಉಕ್ಕಮ್ ಇತ್ಯುಪಾಸೀತ | ಕಥಾ ಪ್ರಾಣ ಉಕ್ಕಮಿತಿ ? ಆಹ | ಪ್ರಾಣಃ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ಇದಂ ಸರ್ವಮ್ ಉತ್ಥಾಪಯತಿ | ಉತ್ಥಾಪನಾತ್ ಉಕ್ಕಂ ಪ್ರಾಣಃ ನ ಹಿ ಅಪ್ರಾಣಃ ಕಶ್ಚಿತ್ ಉತ್ತಿಷ್ಠತಿ | ತದುಪಾಸನಾ ಫಲಮ್ ಆಹ | ಉತ್ ಹ ಅಸ್ಮಾತ್ ಏವಂವಿದಃ ಉಕ್ಕವಿತ್ ಪ್ರಾಣವಿದ್ ವೀರಃ ಪುತ್ರಃ ಉತ್ತಿಷ್ಠತಿ ಜ ದೃಷ್ಟಮೇತತ್ ಫಲಮ್ | ಅದೃಷ್ಟಂ ತು ಉಕ್ಕಸ್ಯ ಸಾಯುಜ್ಯಂ ಸಲೋಕತಾಂ ಜಯತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಉಕ್ಕಮ್ (ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿರುವ ಕಂಡಿಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದು). ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ಇದು ಮತ್ತೊಂದು ಉಪಾಸನೆಯು.

ಉಕ್ಥವೆಂಬುದು (ಒಂದು) ಶಸ್ತ್ರವು,¹ ಮಹಾವ್ರತವೆಂಬ ಕ್ರತುವಿನಲ್ಲಿ² ಆ ಶಸ್ತ್ರವಲ್ಲವೆ, ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು? ಆ ಉಕ್ಥವೆಂಬುದು ಯಾವದು? ಪ್ರಾಣವೇ ಉಕ್ಥವು. ಪ್ರಾಣವು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರಧಾನವಾದದ್ದು, ಉಕ್ಥವು ಶಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ (ಪ್ರಧಾನವಾದದ್ದು). ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಉಕ್ಥವು ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು.

ಪ್ರಾಣವು ಉಕ್ಥವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ? (ಹಿ=ಮುಸ್ತೌತ್) ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಾಣವೇ ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಏಳಿಸುತ್ತದೆ; ಹೀಗೆ ಉತ್ಥಾಪನೆ(ಮಾಡುವದ)ರಿಂದ ಪ್ರಾಣವು ಉಕ್ಥವು. ಪ್ರಾಣವಿಲ್ಲದವನು ಯಾವನೂ ಏಳಲಾರನಷ್ಟೆ?³

ಆ (ಉಕ್ಥದ) ಉಪಾಸನೆಗೆ ಫಲವನ್ನು (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ: ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತಿರುವನೋ, ಅವನಿಂದ ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತ (ಉಪಾಸಕ)ನಿಂದ ಉಕ್ಥವನ್ನು ಬಲ್ಲ, ಪ್ರಾಣವನ್ನು (ಉಪಾಸನೆಮಾಡ)ಬಲ್ಲ, ವೀರನಾದ ಪುತ್ರನು (ಉತ್ತಿಷ್ಠತಿ ಹಃ)⁴ ಉಂಟಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇದು ದೃಷ್ಟಫಲವು. ಆದರೆ ಅದೃಷ್ಟಫಲವು (ಯಾವದೆಂದರೆ ಉಕ್ಥ(ಪ್ರಾಣನ) ಸಾಯುಜ್ಯವನ್ನು (ಅಥವಾ) ಸಾಲೋಕ್ಯವನ್ನು⁵ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರಾಣವು ಯಜುಸ್ಸೆಂಬ ಉಪಾಸನೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯಜುಃ ಪ್ರಾಣೋ ವೈ ಯಜುಃ ಪ್ರಾಣೇ ಹೀನಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ
ಭೂತಾನಿ ಯುಜ್ಯಂತೇ ಯುಜ್ಯಂತೇ ಹಾಸ್ಮೈ ಸರ್ವಾಣಿ
ಭೂತಾನಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಾಯ ಯಜುಷಃ ಸಾಯುಜ್ಯಗ್ಂ
ಸಲೋಕತಾಂ ಜಯತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ || ೨ ||

1. ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಹೊಗಳುವ ಮಂತ್ರವಿಶೇಷವು ಶಸ್ತ್ರವು.
2. ಮಹಾವ್ರತವೆಂಬ ಕ್ರತುವನ್ನು ಐತರೇಯಾರಣ್ಯಕದ ೧-೧೨ರಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞ, ಪ್ರಾಣ- ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಶಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.
3. ಉಕ್ಥ ಶಸ್ತ್ರದಂತೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಪ್ರಧಾನನು ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ?
4. ಐ. ಆ. ೨-೧-೪ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವೇ ಶರೀರೋತ್ಥಾಪಕನಾದ್ದರಿಂದ ಉಕ್ಥವು ಎಂದು ಪ್ರಾಣಸಂವಾದಾಂತದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ.
5. ಉದ್ಧಸ್ತೌತ್ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಉತ್ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಷ್ಠತಿ ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾಪದಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಭಾವ; ಉಕ್ಥೋಪಾಸಕನಿಗೆ ಉಕ್ಥೋಪಾಸಕನಾಗುವ ವೀರ ಪುತ್ರನೇ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದು ದೃಷ್ಟಫಲ.
6. ಸಾಯುಜ್ಯವು ಉಪಾಸನೆಯು ತೀವ್ರವಾಗಿದ್ದರೆ ಸಿಕ್ಕುವದು, ಸಾಲೋಕ್ಯವು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆಯೆತರದ ಉಪಾಸನೆಯ ಫಲ. ಮುಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಗಳಿಗೂ ಹೀಗೆಯೇ ಫಲತಾರತಮ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೨. ಯಜುಸ್ಸು. ಪ್ರಾಣವೇ ಯಜುಸ್ಸು ; ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಲ್ಲವೆ, ಈ ಭೂತಗಳೆಲ್ಲ ಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತವೆ? ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತಿರುವನೋ ಅವನಿಗೆ ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವಕ್ಕಾಗಿ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ಅವನು ಯಜುಸ್ಸಿನ ಸಾಯುಜ್ಯವನ್ನೋ ಸಲೋಕತೆಯನ್ನೋ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರಾಣವೆಂಬ ಯಜುಸ್ಸಿನ ಉಪಾಸನವೂ ಅದರ ಫಲವೂ
(ಭಾಷ್ಯ)

೨೮೬. ಯಜುರಿತಿ ಚ ಉಪಾಸೀತ ಪ್ರಾಣಮ್ | ಪ್ರಾಣೋ ವೈ ಯಜುಃ | ಕಥಂ ಯಜುಃ ಪ್ರಾಣಃ? ಫ್ರಾಣೇ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ಯುಜ್ಯಂತೇ | ನ ಹಿ ಅಸತಿ ಪ್ರಾಣೇ ಕೇನಚಿತ್ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಯೋಗಸಾಮರ್ಥ್ಯಮ್ | ಆತಃ ಯುನಕ್ತಿ ಇತಿ ಪ್ರಾಣೋ ಯಜುಃ | ಏವಂವಿದಃ ಫಲಮ್ | ಆಹ | ಯುಜ್ಯಂತೇ ಉದ್ಯಚ್ಛಂತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಹ ಅಸ್ಮೈ ಏವಂವಿದೇ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ಶ್ರೈಷ್ಠ್ಯಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಭಾವಃ | ತಸ್ಮೈ ಶ್ರೈಷ್ಠ್ಯಾಯ ಶ್ರೇಷ್ಠಭಾವಾಯ ಅಯಂ ನಃ ಶ್ರೇಷ್ಠೋ ಭವೇತ್ ಇತಿ | ಯಜುಷಃ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಸಾಯುಜ್ಯಮ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಸರ್ವಂ ಸಮಾನಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಜುಸ್ಸು ಎಂದೂ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರಾಣವೇ ಯಜುಸ್ಸು. ಪ್ರಾಣವು ಯಜುಸ್ಸೆಂಬುದು ಹೇಗೆ? (ಹಿ=ಯಸ್ಮಾತ್) ಹೇಗೆಂದರೆ ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ.¹ ಪ್ರಾಣವಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದರೆ ಯಾವದರೊಡನೆಯೂ ಯಾವದಕ್ಕೂ ಯೋಗ(= ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುವ) ಸಾಮರ್ಥ್ಯ (ವಿರ)ಲಾರದಷ್ಟೆ? ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣವು (ಯುನಕ್ತಿ=) ಕೂಡಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ (ಕಾರಣದಿಂದ) ಯಜುಸ್ಸು. ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದವನಿಗೆ (ಪ್ರತಿಯು) ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಇವನಿಗೆ ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತಿರುವವನಿಗೆ ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಶ್ರೈಷ್ಠ್ಯವು ಎಂದರೆ ಶ್ರೇಷ್ಠಭಾವವು, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದರೆ ಶ್ರೈಷ್ಠ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ; ಇವನು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಲಿ ಎಂದು ಯುಕ್ತರಾಗುವರು, ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುವರು ಎಂದರ್ಥ. ಯಜುಸ್ಸೆಂಬ ಪ್ರಾಣನ ಸಾಯುಜ್ಯವನ್ನು (ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ) ಎಂಬುದೇ ಮುಂತಾದದ್ದು (ಹಿಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಗೂ ಇದಕ್ಕೂ) ಸಮಾನವಾಗಿದೆ.

1. ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ.

ಪ್ರಾಣವು ಸಾಮವೆಂಬ ಉಪಾಸನೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸಾಮು ಪ್ರಾಣೋ ವೈ ಸಾಮು ಪ್ರಾಣೇ ಹೀನೂನಿ ಸರ್ವಾಣಿ
ಭೂತಾನಿ ಸಮ್ಯಜ್ಞಾ ಸಮ್ಯಜ್ಞಾ ಹಾಸ್ಮೈ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ
ಶ್ರೈಷ್ಠ್ಯಾಯ ಕಲ್ಪಂತೇ ಸಾಮ್ಮಃ ಸಾಯುಜ್ಯಗ್ಂ ಸಲೋಕ
ತಾಂ ಜಯತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ || ೩ ||

೩. ಸಾಮವು. ಪ್ರಾಣವೇ ಸಾಮವು. ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಲ್ಲವೆ, ಈ
ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಸರಿಯಾಗಿ ನೇರುತ್ತವೆ? ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು
ಅರಿತಿರುವನೋ ಅವನಲ್ಲಿಗೆ ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಸರಿಯಾಗಿ (ಬಂದು)
ನೇರುತ್ತವೆ, ಶ್ರೈಷ್ಠ್ಯಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥವಾಗುತ್ತವೆ; (ಅವನು) ಸಾಯುಜ್ಯ
ವನ್ನೋ ಸಲೋಕತೆಯನ್ನೋ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರಾಣವೆಂಬ ಸಾಮದ ಉಪಾಸನವೂ ಅದರ ಫಲವೂ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೮೭. ಸಾಮೇತಿ ಚ ಉಪಾಸಿತ ಪ್ರಾಣಮ್ | ಪ್ರಾಣೋ ವೈ ಸಾಮ |
ಕಥಂ ಪ್ರಾಣಃ ಸಾಮ? ಪ್ರಾಣೇ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ
ಸಮ್ಯಜ್ಞಾ ಸಂಗಚ್ಛಂತೇ | ಸಂಗಮನಾತ್ ಸಾಮ್ಯಾಪತ್ತಿಹೇತುತ್ವಾತ್ ಸಾಮ
ಪ್ರಾಣಃ | ಸಮ್ಯಜ್ಞಾ ಸಂಗಚ್ಛಂತೇ | ಹ ಅಸ್ಮೈ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ | ನ
ಕೇವಲಂ ಸಂಗಚ್ಛಂತ ಏವ, (ಶ್ರೈಷ್ಠ್ಯಾಯ)^೧ ಶ್ರೇಷ್ಠಭಾವಾಯ ಚ ಅಸ್ಮೈ
ಕಲ್ಪಂತೇ ಸಮರ್ಥ್ಯಂತೇ ಸಾಮ್ಮಃ ಸಾಯುಜ್ಯಮ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವವತ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಸಾಮವೆಂದೂ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರಾಣವೇ
ಸಾಮವು. ಪ್ರಾಣವು ಸಾಮವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ? (ಹಿ= ಯಸ್ಮಾತ್) ಏಕೆಂದರೆ
ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ (ಸಮ್ಯಜ್ಞಾ) ಸಂಗತವಾಗುತ್ತವೆ; ಸಂಗಮನ
ಮಾಡುವದರಿಂದ ಎಂದರೆ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವದ
ರಿಂದ ಪ್ರಾಣವು ಸಾಮವು.

ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದರಿತಿರುವನೋ ಅವನಿಗೆ ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಸಂಗತ
ವಾಗುತ್ತವೆ. ಸುಮ್ಮನೆ ಸಂಗತವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬುದಿಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಇವನಿಗೆ
ಶ್ರೇಷ್ಠಭಾವಕ್ಕೂ ಸಮರ್ಥವಾಗುತ್ತವೆ; 'ಸಾಮದ ಸಾಯುಜ್ಯವನ್ನು'
ಎಂದುಮುಂತಾಗಿರುವ (ಗ್ರಂಥವು) ಹಿಂದಿನಂತೆ (ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು).

1. 'ಶ್ರೈಷ್ಠ್ಯಾಯ' ಎಂಬ ಮಾತು ದಿಟ್ಟಿಹೋಗಿದೆಯೋ ಹಿಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆ
ಯಲ್ಲಿರುವಂತೆಯೇ ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಭಾಷ್ಯಕಾರರೇ ದಿಟ್ಟಿದಾರೆಯೋ ತಿಳಿಯದು.

ಪ್ರಾಣವು ಕ್ಷತ್ರವೆಂಬ ಉಪಾಸನೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಕ್ಷತ್ರಂ ಪ್ರಾಣೋ ವೈ ಕ್ಷತ್ರಂ ಪ್ರಾಣೋ ಹಿ ವೈ ಕ್ಷತ್ರಂ ತ್ರಾಯತೇ
ಹೈನಂ ಪ್ರಾಣಃ ಕ್ಷಣಿತೋಃ ಪ್ರ ಕ್ಷತ್ರಮತ್ರನಾಪ್ನೋತಿ ಕ್ಷತ್ರಸ್ಯ
ಸಾಯುಜ್ಯಗ್ಂ ಸಲೋಕತಾಂ ಜಯತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ ||೪||

೪. ಕ್ಷತ್ರವು. ಪ್ರಾಣವೇ ಕ್ಷತ್ರವು. ಇದನ್ನು ಪ್ರಾಣವು ಗಾಯದಿಂದ ಕಾಪಾಡುತ್ತದೆ. ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತಿರುವನೋ ಅವನು ಅತ್ರವಾಗಿರುವ ಕ್ಷತ್ರವನ್ನು ವಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ; ಕ್ಷತ್ರದ ಸಾಯುಜ್ಯವನ್ನೋ ಸಲೋಕತೆಯನ್ನೋ ಗೆದ್ದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರಾಣವೆಂಬ ಕ್ಷತ್ರದ ಉಪಾಸನೆಯೂ ಅದರ ಫಲವೂ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೮೮. ತಂ ಪ್ರಾಣಂ ಕ್ಷತ್ರಮಿತಿ ಉಪಾಸೀತ | ಪ್ರಾಣೋ ವೈ ಕ್ಷತ್ರಮ್ | ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇತತ್, ಪ್ರಾಣೋ ಹಿ ವೈ ಕ್ಷತ್ರಮ್ | ಕಥಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧತಾ ಇತಿ? ಆಹ | ತ್ರಾಯತೇ ಪಾಲಯತಿ ಏವಂ ಪಿಣ್ಡಂ ದೇಹಂ ಪ್ರಾಣಃ, ಕ್ಷಣಿತೋಃ ಶಸ್ತ್ರಾದಿಹಂಸಿತಾತ್ ಪುನಃ ಮಾಂಸೇನ ಆಪೂರಯತಿ ಯಸ್ಮಾತ್, ತಸ್ಮಾತ್ ಕ್ಷತ್ರತ್ರಾಣಾತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಕ್ಷತ್ರತ್ವಂ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ | ವಿದ್ವತ್ಫಲಮ್ ಆಹ | ಪ್ರ ಕ್ಷತ್ರಮ್ ಅತ್ರಮ್ | ನ ತ್ರಾಯತೇನ್ಯೇನ ಕೇನಚಿತ್ ಇತಿ ಅತ್ರಂ ಕ್ಷತ್ರಂ ಪ್ರಾಣಃ | ತಮ್ ಅತ್ರಂ ಕ್ಷತ್ರಂ ಪ್ರಾಣಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಶಾಖಾನ್ತರೇ ವಾ ಪಾರಾತ್ ಕ್ಷತ್ರಮಾತ್ರಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ | ಪ್ರಾಣೋ ಭವತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಕ್ಷತ್ರಸ್ಯ ಸಾಯುಜ್ಯಂ ಸಲೋಕತಾಂ ಜಯತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಕ್ಷತ್ರನೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರಾಣವೇ ಕ್ಷತ್ರವು. ಪ್ರಾಣವೇ ಕ್ಷತ್ರವಷ್ಟೆ; ಇದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವು. ಪ್ರಸಿದ್ಧವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಈ ಪಿಂಡವನ್ನು ದೇಹವನ್ನು ಪ್ರಾಣವು ಗಾಯದಿಂದ, ಎಂದರೆ ಶಸ್ತ್ರವೇ ಮುಂತಾದದ್ದರಿಂದಾದ ಹಿಂಸೆಯಿಂದ ಕಾಪಾಡುತ್ತದೆ, ರಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ; ಮತ್ತೆ ಮಾಂಸದಿಂದ ತುಂಬುತ್ತದೆಯಷ್ಟೆ, ಅದ್ದರಿಂದ ಕ್ಷತ್ರತ್ರಾಣ (ವೆಂಬ ವ್ಯಾಪಾರ)ದಿಂದ ಪ್ರಾಣವು ಕ್ಷತ್ರವೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಉಪಾಸಕನಿಗೆ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ: ಅತ್ರವೆಂಬ ಕ್ಷತ್ರವನ್ನು—
ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಂದ ಕಾಪಾಡಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಪ್ರಾಣವು ಅತ್ರ
ಕ್ಷತ್ರವು. ಆ ಅತ್ರವೆಂಬ ಕ್ಷತ್ರವನ್ನು—ಪ್ರಾಣನನ್ನು (ಪ್ರ ಆಪ್ನೋತಿ)^೧
ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಇನ್ನೊಂದು ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪಾಠವನ್ನು
(ಅನುಸರಿಸುವದಾದರೆ) ಕ್ಷತ್ರಮಾತ್ರವನ್ನು^೨ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ, ಎಂದಾದರೂ
(ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು) ಪ್ರಾಣನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು
ತಿಳಿದಿರುವನೋ ಅವನು ಕ್ಷತ್ರದ ಸಾಯುಷ್ಯವನ್ನೋ ಸಾಲೋಕ್ಯವನ್ನೋ
ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

1. ಹಿಂದಿರುವ ಪ್ರ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗವನ್ನು ಆಪ್ನೋತಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಸ್ತಯಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುತ್ತಾರೆ ; ಪ್ರಾಣಸಾಯುಷ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳು
ತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.

2. ಕ್ಷತ್ರಮಾತ್ರಮ್ ಎಂದೇ ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾಠ ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪ್ರಾಣ
ವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗುವದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಉಪಸರ್ಗವು
ದ್ವ್ಯೋತಕಮಾತ್ರವಾಗುವದು.

ಹದಿಮೂರನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

೧. ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಉಕ್ಥವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರಾಣವೇ ಉಕ್ಥವು. ಏಕೆಂದರೆ ಉಕ್ಥವೆಂಬ ಶಸ್ತ್ರವಿಶೇಷದಂತೆ ಪ್ರಾಣವು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣದಿಂದಲೇ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ಎದ್ದುನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ (ಉತ್ತಿಷ್ಠತಿ); ಅದ್ದರಿಂದ ಇದು ಉಕ್ಥವು. ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದರೆ ಇಹದಲ್ಲಿ ಉಕ್ಥವನ್ನು ಬಲ್ಲ ವೀರ ಪುತ್ರನು ಜನಿಸುವನು, ಪರದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆಯ ತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ಉಕ್ಥದ ಸಾಯುಜ್ಯವೋ ಸಾಲೋಕ್ಯವೋ ದೊರೆಯುವದು.

೨. ಹೀಗೆಯೇ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಯಜುಸ್ಸು ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರಾಣವೇ ಯಜುಸ್ಸು. ಏಕೆಂದರೆ ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಯುಕ್ತವಾಗುವದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣವು ಬೇಕು. ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದರೆ ಇಹದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಅವನಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಕೊಡುವದಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತವಾಗುವವು, ಪರದಲ್ಲಿ ಯಜೂರೂಪನಾದ ಪ್ರಾಣನ ಸಾಯುಜ್ಯವೋ ಸಾಲೋಕ್ಯವೋ ದೊರೆಯುವದು.

೩. ಹೀಗೆಯೇ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಸಾಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರಾಣವೇ ಸಾಮವು; ಏಕೆಂದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳೂ ಸಂಗತವಾಗುತ್ತವೆ ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ ಅವನಿಗೆ ಇಹದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳೂ ಸಂಗತವಾಗಿ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಕೊಡುವವು; ಪರದಲ್ಲಿ ಸಾಮರೂಪಪ್ರಾಣನ ಸಾಯುಜ್ಯವೋ ಸಾಲೋಕ್ಯವೋ ದೊರೆಯುವದು.

೪. ಪ್ರಾಣವು ಕ್ಷತ್ರವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ಶರೀರವನ್ನು ಕ್ಷತ್ರದಿಂದ ತ್ರಾಣ (ಕಾಪಾಡುವದ)ರಿಂದ ಪ್ರಾಣವು ಕ್ಷತ್ರವು. ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವನ್ನೇ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವನು, ಪರದಲ್ಲಿ ಕ್ಷತ್ರರೂಪನಾದ ಪ್ರಾಣನ ಸಾಯುಜ್ಯವೋ ಸಾಲೋಕ್ಯವೋ ದೊರೆಯುವದು.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ- ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

(ಗಾಯತ್ರೈಪಹಿತ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆ)

ಗಾಯತ್ರಿಯ ಪ್ರಥಮ ಪಾದದ ಉಪಾಸನೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಭೂಮಿರಂತರಿಕ್ಷಂ ದ್ಯೌರಿತ್ಯಷ್ಟಾವಕ್ಷರಾಣ್ಯಷ್ಟಾಕ್ಷರಗ್ಂ ಹ ವಾ
ಏಕಂ ಗಾಯತ್ರೈಪದನೇತದು ಹೈವಾಸ್ಯಾ ಏತತ್ ಸ ಯಾವ
ದೇಷು ತ್ರಿಷು ಲೋಕೇಷು ತಾವದ್ಧ ಜಯತಿ ಯೋಃಸ್ಯಾ ಏತ
ದೇವಂ ಪದಂ ವೇದ || ೧ ||

೧. ಭೂಮಿ, ಅಂತರಿಕ್ಷ, ದ್ಯೌಃ- ಎಂಬಿವು ಎಂಟು ಅಕ್ಷರಗಳು. ಗಾಯತ್ರಿಯ ಒಂದು ಪಾದವೂ ಎಂಟುಕ್ಷರದ್ದು. (ಗಾಯತ್ರಿಯ) ಇದೇ (ಪಾದವು) ಇದು. ಯಾವನು ಇದರ ಪಾದವನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತಿರುವನೋ ಅವನು ಈ ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟಿರುವದೋ ಅಷ್ಟನ್ನೂ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುವನು.

ಗಾಯತ್ರಿಯ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೮೯. ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಹೃದಯಾದ್ಯನೇಕೋಪಾಧಿವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಉಪಾಸನಮ್ ಉಕ್ತಮ್ | ಅಥ ಇದಾನೀಂ ಗಾಯತ್ರೈಪಾಧಿವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಉಪಾಸನಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಇತಿ ಆರಭ್ಯತೇ | ಸರ್ವಚ್ಛಂದಸಾಂ ಹಿ ಗಾಯತ್ರೀಚ್ಛಂದಃ ಪ್ರಧಾನಭೂತಮ್ | ತತ್ರಯೋಕ್ತೃಗಯತ್ರಾಣಾತ್ ಗಾಯತ್ರೀ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯತಿ | ನ ಚ ಅನೈಷಾಂ ಚಂದಸಾಂ ಪ್ರಯೋಕ್ತೃಪ್ರಾಣತ್ರಾಣಾಮು ಥ್ಯಮ್ | ಪ್ರಾಣಾತ್ಮಭೂತಾ ಚ ಸಾ | ಸರ್ವಚ್ಛಂದಸಾಂ ಚ ಆತ್ಮಾ ಪ್ರಾಣಃ | ಪ್ರಾಣಶ್ಚ ಕ್ಷತತ್ರಾಣಾತ್ ಕ್ಷತ್ರಮ್ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಪ್ರಾಣಶ್ಚ ಗಾಯತ್ರೀ | ತಸ್ಮಾತ್ ತದುಪಾಸನಮೇವ ವಿಧಿಸ್ಯತೇ | ದ್ವಿಜೋತ್ತಮಜನ್ಮಹೇತುತ್ವಾಚ್ಚ | “ಗಾಯತ್ರಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಮಸೃಜತ ತ್ರಿಷ್ಟುಭಾ ರಾಜನ್ಯಂ ಜಗತ್ಯಾ ನೈಶ್ಯಮ್”

(?) ಇತಿ ದ್ವಿಜೋತ್ತಮಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಂ ಜನ್ಮ ಗಾಯತ್ರೀನಿಮಿತ್ತಮ್ । ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಧಾನಾ ಗಾಯತ್ರೀ । “ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ವ್ಯಾಶ್ವೇದಯ” (೩-೫-೧) “ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಅಭಿವದಂತಿ” (೩-೮-೮), “ಸ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ” (೩-೮-೧೦), “ವಿಪಾಪೋ ವಿರಜೋವಿಚಿಕಿತ್ಸೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಭವತಿ” (೪-೪-೨೩) ಇತ್ಯತ್ತಮಪುರುಷಾರ್ಥಸಂಬಂಧಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ ದರ್ಶಯತಿ । ತಚ್ಚ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವಂ ಗಾಯತ್ರೀಜನ್ಮಮೂಲಮ್ । ಅತೋ ವಕ್ತವ್ಯಂ ಗಾಯತ್ರಾಃ ಸತತ್ತ್ವಮ್ । ಗಾಯತ್ರಾ ಹಿ ಯಃ ಸೃಷ್ಟೋ ದ್ವಿಜೋತ್ತಮಃ ನಿರಜ್ಞುಶ್ಚ ಏನ ಉತ್ತಮಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನೇ ಅಧಿಕ್ರಿಯತೇ । ಅತಃ ತನ್ಮೂಲಃ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥಸಂಬಂಧಃ ತಸ್ಮಾತ್ ತದುಪಾಸನವಿಧಾನಾಯ ಆಹ ||

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

ಹೃದಯವೇ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಉಪಾಧಿಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮದ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು (ಹಿಂದೆ) ಹೇಳಿದೆ. ಇನ್ನು ಈಗ ಗಾಯತ್ರಿ ಎಂಬ ಉಪಾಧಿಯಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು (ಇದನ್ನು) ಆರಂಭಿಸಿದೆ.

ಭಂದಸ್ಸುಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಗಾಯತ್ರೀಚ್ಛಂದಸ್ಸು ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು. ಅದನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವವರ ಗಯವನ್ನು ಪ್ರಾಣನಮಾಡುವದರಿಂದ¹ ಗಾಯತ್ರಿ ಎನ್ನಿಸಿದೆ ಎಂದು ಮುಂದೆ (೫-೧೪-೪) ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮಿಕ್ಕ ಭಂದಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಯೋಕ್ತೃಗಳ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಪ್ರಾಣಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ. . ಎಲ್ಲಾ ಭಂದಸ್ಸುಗಳಿಗೂ ಪ್ರಾಣವು ಆತ್ಮನು. ಪ್ರಾಣವು ಕ್ಷತವನ್ನು ಪ್ರಾಣನಮಾಡುವದರಿಂದ ಕ್ಷತ್ರವು ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆಯಷ್ಟೆ; ಪ್ರಾಣವೇ ಗಾಯತ್ರಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನೇ ಮುಂದೆ ವಿಧಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ದ್ವಿಜೋತ್ತಮನ ಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ (ಇದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಇದರ ವಿವರ): “ಗಾಯತ್ರಿಯಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು, ತ್ರಿಷ್ಠುಪ್ತಿನಿಂದ ಕ್ಷತ್ರಿಯನನ್ನು, ಜಗತಿಯಿಂದ ವೈಶ್ಯನನ್ನು (ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು)” (?) ಎಂದು ದ್ವಿಜೋತ್ತಮನ ಎರಡನೆಯ ಜನ್ಮವು ಗಾಯತ್ರೀನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾದದ್ದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಗಾಯತ್ರಿಯು ಪ್ರಧಾನವಾದದ್ದು.

“ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು (ಪುತ್ರೈಷಣೆಯಿಂದಲೂ ವಿತ್ರೈಷಣೆಯಿಂದಲೂ ಲೋಕೈಷಣೆಯಿಂದಲೂ) ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು” (೩-೫-೧), “ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು (ಅದನ್ನು ಅಕ್ಷರವು)

ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ” (೩-೮-೮), “ಯಾವನು ಈ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಅರಿತು ಈ ಲೋಕದಿಂದ ತೆರಳುವನೋ ಅವನೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು” (೩-೮-೧೦), “(ಇವನು) ವಿಪಾಪನೂ ವಿರಜನೂ ಅವಿಚಿಕಿತ್ಸನೂ ಆದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ” (೪-೪-೨೩) ಎಂದು ಉತ್ತಮಪುರುಷಾರ್ಥದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ (ಶ್ರುತಿಯು) ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವವು ಗಾಯತ್ರೀಜನನಿಮಿತ್ತವಾದದ್ದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಗಾಯತ್ರಿಯ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಗಾಯತ್ರಿಯಿಂದ ಸೃಷ್ಟನಾದ ದ್ವಿಜೋತ್ತಮನಿದಾನಲ್ಲ, (ಅವನು) ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಉತ್ತಮಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ (ಅವನಿಗೆ) ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥದ ಸಂಬಂಧವು ಅದರ ಮೂಲಕವಾದದ್ದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ (ಶ್ರುತಿ ಹೀಗೆಂದು) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ :

ಗಾಯತ್ರಿಯ ಪ್ರಥಮಪಾದವು ತ್ರಿಲೋಕಾತ್ಮಕ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೯೦. ಭೂಮಿಃ, ಅಂತರಿಕ್ಷಮ್, ದ್ಯೌಃ - ಇತ್ಯೇತಾನಿ ಅಷ್ಟಾ ಅಕ್ಷರಾಣಿ | ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಮ್ | ಅಷ್ಟಾ ಅಕ್ಷರಾಣಿ ಯಸ್ಯ ತದಿದಮ್ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಮ್ | ಹ ವೈ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾವದ್ಯೋತಕೌ | ಏಕಂ ಪ್ರಥಮಂ ಗಾಯತ್ರೈ-ಗಾಯತ್ರಾಃ ಪದಮ್ | ಯಕಾರೇಣೈವ ಅಷ್ಟತ್ವಪೂರಣಮ್ | ಏತತ್ ಉ ಹ ಏವ ಏತದೇವ ಅಸ್ಯ ಗಾಯತ್ರಾಃ ಪದಂ ಪಾದಃ ಪ್ರಥಮಃ ಭೂಮ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣಃ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಾತ್ಮಾ | ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರತ್ವಸಾಧನಾತ್ | ಏವಮ್ ಏತತ್ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಾತ್ಮಕಮ್ ಗಾಯತ್ರಾಃ ಪ್ರಥಮಂ ಪದಂ ಯೋ ನೇದ ತಸ್ಯ ಏತತ್ ಫಲಮ್ | ಸ ವಿದ್ವಾನ್ ಯಾವತ್ ಕಿಂಚಿತ್ ಏಷು ತ್ರಿಷು ಲೋಕೇಷು ಜೇತವ್ಯಮ್ ತಾವತ್ ಸರ್ವಂ ಹ ಜಯತಿ ಯಃ ಅಸ್ಯಃ ಏತತ್ ಏವಂ ಪದಂ ನೇದ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಭೂಮಿ, ಅಂತರಿಕ್ಷ, ದ್ಯೌಃ—ಎಂಬಿವು ಎಂಟು ಅಕ್ಷರಗಳು. ಎಂಟುಕ್ಷರದ್ದು. ಎಂಟು ಅಕ್ಷರಗಳು ಯಾವದಕ್ಕಿದೆಯೋ ಆ ಈ (ಪಾದವು) ಎಂಟುಕ್ಷರದ್ದು. ಹ ವೈ (ಎಂಬಿವು) ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವವು. ಒಂದು ಮೊದಲನೆಯ: (ಗಾಯತ್ರೈ=ಗಾಯತ್ರಾಃ) ಪಾದವು. (ಇಲ್ಲಿ) ಯ ಕಾರದಿಂದಲೇ ಎಂಟನ್ನು ಪೂರ್ಣಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.¹ (ಏತದ್ ಉ ಹ ಏವ=ಏತದೇವ)

1. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ.

2. 'ಪರೇಣಿಯಮ್' ಎಂದು ಉಚ್ಚರಿಸಿ ಎಂಟನೆಯ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಎಣಿಸಬೇಕು.

ಇದೇ ಈ ಗಾಯತ್ರಿಯ ಪದವು ಮೊದಲನೆಯ ಪಾದವು ಭೂಮ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವದು, ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ ; ಏಕೆಂದರೆ ಎಂಟು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವದು (ಲೋಕಗಳಿಗೂ ಇದಕ್ಕೂ) ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ಈ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಾತ್ಮಕವಾದ ಗಾಯತ್ರಿಯ ಪ್ರಥಮಪಾದವನ್ನು ಯಾವನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ ಅವನಿಗೆ ಇದು ಫಲವು ; ಯಾವನು ಇದರ ಈ ಪದವನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತಿರುವನೋ ಆ ಜ್ಞಾನಿಯು ಈ ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಏನೇನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದದ್ದಿರುವದೋ ಅಷ್ಟನ್ನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಗಾಯತ್ರಿಯ ದ್ವಿತೀಯಪಾದದ ಉಪಾಸನೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಋಚೋ ಯಜೂಗಂಷಿ ಸಾಮಾನೀತ್ಯಷ್ಟಾವಕ್ಷರಾಣ್ಯಷ್ಟಾಕ್ಷರಗಂ ಹ ವಾ ಏಕಂ ಗಾಯತ್ರೈ ಪದಮೇತದಂ ಹೈವಾಸ್ಯಾ ಏತತ್ ಸ ಯಾವತೀಯಂ ತ್ರಯೀ ವಿದ್ಯಾ ತಾವದ್ಧ ಜಯತಿ ಯೋಃಸ್ಯಾ ಏತದೇವಂ ಪದಂ ವೇದ || ೨ ||

೨. ಋಕ್ಕುಗಳು, ಯಜುಸ್ಸುಗಳು, ಸಾಮಗಳು- ಎಂಬಿವು ಎಂಟು ಅಕ್ಷರಗಳು. ಗಾಯತ್ರಿಯ ಒಂದು ಪಾದವೂ ಎಂಟು ಅಕ್ಷರದ್ದು. ಈ (ಗಾಯತ್ರಿಯ) ಇದೇ ಪಾದವು ಇದು. ಯಾವನು ಇದರ ಪಾದವನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತಿರುವನೋ ಅವನು ಈ ತ್ರಯೀವಿದ್ಯೆಯು ಎಷ್ಟೋ ಅಷ್ಟನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುವನು.

ಗಾಯತ್ರಿಯ ದ್ವಿತೀಯಪಾದವು ತ್ರಯೀವಿದ್ಯಾತ್ಮಕ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೯೧. ತಥಾ ಋಚಿಃ ಯಜೂಂಷಿ ಸಾಮಾನಿ ಇತಿ ತ್ರಯೀವಿದ್ಯಾ ನಾಮಾಕ್ಷರಾಣಿ ಏತಾನ್ಯಪಿ ಅಷ್ಟಾವೇವ | ತಥೈವ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಂ ಹ ವೈ ಏಕಂ ಗಾಯತ್ರೈ ಪದಂ ದ್ವಿತೀಯಮ್ | ಏತತ್ ಉ ಹ ಏವ ಅಸ್ಯಾ ಏತತ್ ಋಗ್ಯಜುಃಸಾಮಲಕ್ಷಣಮ್ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರತ್ವಸಾಮಾನ್ಯಾದೇವ | ಸಃ ಯಾವತೀ ಇಯಂ ತ್ರಯೀ ವಿದ್ಯಾ ತ್ರಯ್ಯಾ ವಿದ್ಯಯಾ ಯಾವತ್ ಫಲಜಾತಮ್ ಆಪ್ಯತೇ ತಾವತ್ ಹ ಜಯತಿ ಯಃ ಅಸ್ಯಾ ಏತತ್ ಗಾಯತ್ರಾಃ ತ್ರೈವಿದ್ಯಲಕ್ಷಣಂ ಪದಂ (ಏವಂ)^೧ ವೇದ ||

1. ಈ ಮಾತು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಲೇಖಕರ ಪ್ರಮಾದದಿಂದ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರಬೇಕು.

(ಭಿಷ್ಣುರ್ಥ)

ಹೀಗೆಯೇ ಪುಕ್ಕು(ಗಳು), ಯಜುಸ್ಸುಗಳು, ಸಾಮಗಳು (ಸಾಮಾಢಿ) ಎಂಬೀ ತ್ರಯಿವಿದ್ಯೆಯ ನಾಮಾಕ್ಷರಗಳು ; ಇವೂ ಎಂಬೀ. ಹೀಗೆಯೇ ಗಾಯತ್ರಿಯ ಒಂದು ಪದವೂ ಅವರ ಎರಡನೆಯ (ಪಾದವೂ) ಎಂಟಕ್ಷರದ್ದು. ಇದೇ ಈ (ಗಾಯತ್ರೀಪದವು) ಪುಗ್ಯಜುಃಸಾಮರೂಪವಾದದ್ದು ; ಎಂಟಕ್ಷರ ವುಳ್ಳದ್ದೆಂಬ ಹೋಲಿಕೆಯಿಂದಲೇ (ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು).

ಯಾವನು ಈ ಗಾಯತ್ರಿಯ ಈ ತ್ರೈವಿದ್ಯಸ್ವರೂಪವಾದ ಪಾದವನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತಿರುವನೋ ಅವನು ಈ ತ್ರಯಿವಿದ್ಯೆಯು ಎಷ್ಟೋ ತ್ರಯಿವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಎಷ್ಟು ಫಲವನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳಬಹುದೋ ಅಷ್ಟನ್ನು ಗೆದ್ದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಗಾಯತ್ರಿಯ

ಮೂರನೆಯ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದಗಳ ಉಪಾಸನೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಪ್ರಾಣೋಪಾಸನೋ ವ್ಯಾನ ಇತ್ಯೆಷ್ಟಾವಕ್ಷರಾಣ್ಯಷ್ಟಾಕ್ಷರಗಂ ಹ
ನಾ ಏಕಂ ಗಾಯತ್ರೈಃ ಪದಮೇತದು ಹೈನಾಸ್ಯಾ ಏತತ್ ಸ
ಯಾವದಿದಂ ಪ್ರಾಣಿ ತಾವದ್ಧ ಜಯತಿ ಯೋಸ್ಯಾ ಏತದೇವಂ
ಪದಂ ನೇದಾಥಾಸ್ಯಾ ಏತದೇವ ತುರೀಯಂ ದರ್ಶತಂ ಪದಂ
ಪರೋರಜಾ ಯ ಏಷ ತಪತಿ ಯದ್ವೈ ಚತುರ್ಥಂ ತತ್ತುರೀ
ಯಂ ದರ್ಶತಂ ಪದಮಿತಿ ದದೃಶ ಇವ ಹ್ಯೇಷ ಪರೋರಜಾ
ಇತಿ ಸರ್ವಮು ಹ್ಯೇವೈಷ ರಜ ಉಪಯುರ್ಪರಿ ತಪತ್ಯೇವಗ್ಂ
ಹೈವ ಶ್ರಿಯಾ ಯತಸಾ ತಪತಿ ಯೋಸ್ಯಾ ಏತದೇವಂ
ಪದಂ ವೇದ || ೩ ||

೩. ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ವ್ಯಾನ- ಎಂಬಿವು ಎಂಟಕ್ಷರಗಳು. ಗಾಯತ್ರಿಯು ಒಂದು ಪಾದವೂ ಎಂಟಕ್ಷರದ್ದು. ಈ (ಗಾಯತ್ರಿಯ) ಇದೇ ಪಾದವು ಇದು. ಯಾವನು ಇದರ ಪಾದವನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತಿರುವನೋ ಈ ಪ್ರಾಣಿ(ಜಾತ)ವು ಎಷ್ಟೋ ಅಷ್ಟನ್ನು ಗೆದ್ದು ಕೊಳ್ಳುವನು. ಇನ್ನು ಇಗೋ, ಈ ತಪಿಸುತ್ತಿದಾನಲ್ಲ, ಇದೇ ಈ (ಗಾಯತ್ರಿಗೆ) ತುರೀಯದರ್ಶತ ಪಾದವು, ಪರೋರಜಸ್ಸು. ಚತುರ್ಥ ವೆನ್ನುವರಲ್ಲ, ಅದೇ ತುರೀಯವು ; ದರ್ಶತಪದವು ಎಂದರೆ ಇವನು

ಕಾಣುವವನಂತೆ ಇರುವನಷ್ಟೆ (ಅದು). ಪರೋಪಜಸ್ಸು ಎಂದರೆ ಇವನು ಸರ್ವರಜಸ್ಸನ್ನೂ ಮೇಲೆಮೇಲೆ (ಇದ್ದುಕೊಂಡು) ತಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಯಾವನು ಇದರ ಈ ಪಾದವನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತಿರುವನೋ ಅವನು ಹೀಗೆಯೇ ಶ್ರೀಯಿಂದಲೂ ಯಶಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ತಪಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಗಾಯತ್ರಿಯ ಮೂರನೆಯ ಪದವು ಪ್ರಾಣಾದ್ಯಾತ್ಮಕ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೯೨. ತಥಾ ಪ್ರಾಣಃ ಅಪಾನಃ ವ್ಯಾನಃ ಏತನ್ಮಹಿ ಪ್ರಾಣಾದ್ಯಭಿಧಾನಾಕ್ಷರಾಣಿ ಅಷ್ಟಾಃ | ತಚ್ಚ ಗಾಯತ್ರಾಃ ತೃತೀಯಂ ಪದಮ್ | ಯಾವದಿದಂ ಪ್ರಾಣಿಜಾತಮ್ ತಾವತ್ ಹ ಜಯತಿ ಯೋಽಸ್ಯಾಃ ಏತದೇವಂ ಗಾಯತ್ರಾಃ ತೃತೀಯಂ ಪದಂ ವೇದ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆಯೇ ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ವ್ಯಾನ- ಈ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳ ಹೆಸರಿನ ಅಕ್ಷರಗಳೂ ಎಂಟು. ಅದೇ ಗಾಯತ್ರಿಯ ಮೂರನೆಯ ಪದವು. ಯಾವನು ಈ ಗಾಯತ್ರಿಯ ಮೂರನೆಯ ಪಾದವನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತಿರುವನೋ ಈ ಪ್ರಾಣಿಜಾತವು ಎಷ್ಟೋ, ಅಷ್ಟನ್ನೂ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.¹

ಗಾಯತ್ರಿಯ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದವು ಆದಿತ್ಯಪುರುಷ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೯೩. ಅಥ ಅನಂತರಂ ಗಾಯತ್ರಾಃ ತ್ರಿಪದಾಶಾಃ ಶಬ್ದಾತ್ತಿಶಯಾಃ ತುರೀಯಂ ಪದಮ್ ಉಚ್ಯತೇ ಅಭಿಧೇಯಭೂತಮ್ | ಅಸ್ಯಾಃ ಪ್ರಕೃತಾಯಾಃ ಗಾಯತ್ರಾಃ ಏತದೇವ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಂ ತುರೀಯಂ ದರ್ಶತಂ ಪದಂ ಪರೋಪಜಾ ಯ ಏವ ತಪತಿ | ತುರೀಯಮ್ ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಪದಾರ್ಥಂ ಸ್ವಯಮೇವ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಶ್ರುತಿಃ | ಯದ್ವೈ ಚತುರ್ಥಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಲೋಕೇ ತದಿಹ ತುರೀಯಶಬ್ದೇನ ಅಭಿಧೇಯತೇ, ದರ್ಶತಂ ಪದಮ್ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಕೋಽರ್ಥಃ ಇತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ | ದದೃಶೇ ಇವ ದೃಶ್ಯತೇ ಇವಹಿ ಏವಃ ಮಣ್ಣಲಾಂತರ್ಗತಃ

1. ಭೂವ್ಯಾದಿಗಳು ರೂಪವನ್ನೂ ಮುಗಾದಿಗಳು ನಾಮವನ್ನೂ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳು ಕರ್ಮವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತವೆ ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ ೧೭, ೧೮.

ಪುರುಷಃ | ಅತಃ ದರ್ಶತಂ ಪದಮ್ ಉಚ್ಯತೇ | ಪರೋರಜಾಃ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪದಸ್ಯ ಕೋಽರ್ಥಃ ಇತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ | ಸರ್ವಂ ಸಮಸ್ತಮ್ ಉ ಹಿ ಏವ ಏಷಃ ಮಣ್ಡಲಃ ಪುರುಷಃ ರಜಃ ರಜೋಜಾತಂ ಸಮಸ್ತಂ ಲೋಕಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಉಪರಿ ಉಪರಿ ಆಧಿಪತ್ಯಭಾವೇನ ಸರ್ವಂ ಲೋಕಂ ರಜೋಜಾತಂ ತಪತಿ | ಉಪರ್ಯುಪರಿ ಇತಿ ವೀಷ್ಣು ಸರ್ವಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯಖ್ಯಾಪನಾರ್ಥಾನನು ಸರ್ವ ಶಬ್ದೇನೈವ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ವೀಷ್ಣು ಅನರ್ಥಕಾ | ನೈಷ ದೋಷಃ | ಯೇಷಾಮ್ ಉಪರಿಷ್ವಾತ್ ಸವಿತಾ ದೃಶ್ಯತೇ ತದ್ವಿಷಯ ಏವ ಸರ್ವಶಬ್ದಃ ಸ್ವಾತ್ ಇತ್ಯಾ ಶಬ್ದಾನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಾ ವೀಷ್ಣು | “ಯೇ ಚಾಮುಷ್ಮಾತ್ ಪರಾಙ್ಮೋ ಲೋಕಾ ಸ್ತೇಷಾಂ ಚೇಷ್ಟೇ ದೇವಕಾಮಾನಾಂ ಚ” (ಛಾಂ. ೧-೭-೮) ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯನ್ತ ರಾತ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವಾವರೋಧಾರ್ಥಾ ವೀಷ್ಣು | ಯಥಾ ಅಸೌ ಸವಿತಾ ಸರ್ವಾಧಿಪತ್ಯಲಕ್ಷಣಯಾ ಶ್ರಿಯಾ ಯಶಸಾ ಚ ಖ್ಯಾತ್ಯಾ ತಪತಿ, ಏವಂ ಹೈವ ಶ್ರಿಯಾ ಯಶಸಾ ಚ ತಪತಿ ಯೋಽಸ್ಯ ಏತದೇವಂ ತುರೀಯಂ ದರ್ಶತಂ ಪದಂ ವೇದ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಮೂರು ಪಾದಗಳ ಶಬ್ದಾತ್ಮಕವಾದ ಗಾಯತ್ರಿಯ ಮೂರು ಪಾದಗಳನ್ನು (ಹೇಳಿದ) ಬಳಿಕ ಅಭಿಧೇಯವಾಗಿರುವ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುವದು.

ಈ ಪ್ರಕೃತವಾದ ಗಾಯತ್ರಿಗೆ ಇದೇ (ಈ) ಮುಂದೆ ಹೇಳುವದೇ ತುರೀಯ ದರ್ಶತಪದವು, ಪರೋರಜಸ್ಯ, (ಯಾವದಿಂದರೆ) ಇಗೊ ತಪಿಸುತ್ತಿದಾನಲ್ಲ, ಇವನೇ. ‘ತುರೀಯಮ್’ ಮುಂತಾದ ವಾಕ್ಯದ ಪದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ತಾನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯದು ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವದಷ್ಟೆ, ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತುರೀಯಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಿದೆ. ‘ದರ್ಶತ ಪದ’ ವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವೇನು ? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಈ ಮಂಡಲಾಂ ತರ್ಗತನಾದ ಪುರುಷನು (ದದೃಶೇ ಇವ = ದೃಶ್ಯತ ಇವ) ಕಾಣುವಂತೆ ಇರುತ್ತಾನಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದ (ಇವನು) ದರ್ಶತಪದವೆನಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಪರೋರಜಸ್ಯ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವೇನು ? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಸರ್ವವನ್ನೂ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಈ ಮಂಡಲದೊಳಗಿರುವ ಪುರುಷನು (ಎಲ್ಲಾ) ರಜಸ್ಸನ್ನೂ ರಜಃಸಮೂಹವನ್ನು ಸರ್ವಲೋಕವನ್ನು¹ ಎಂದರ್ಥ. ಮೇಲೆಮೇಲೆ

1. ರಜಸ್ಸಿಂದರೆ ರಾಗವನ್ನು ; ಕಾಮವನ್ನತಿಕ್ರಮಿಸಿ ತಪಿಸುತ್ತಾನೆ, ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ವಾ. ೨೦ರಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ಆಧಿಪತ್ಯಭಾವದಿಂದ ರಜಃಸಮೂಹವನ್ನು ಸರ್ವಲೋಕವನ್ನು ತಪಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಮೇಲೆಮೇಲೆ ಎಂಬ ವೀಕ್ಷೆಯನ್ನು¹ (ಪ್ರಯೋಗಿಸುವದು) ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಗಳ ಮೇಲೂ ಆಧಿಪತ್ಯ(ವಿದೆ ಎಂದು) ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ.

(ಆಕ್ಷೇಪ):- ಸರ್ವಶಬ್ದದಿಂದಲೇ (ಇದು) ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವದರಿಂದ ವೀಕ್ಷಾ(ಪ್ರಯೋಗವು) ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲವೆ ?

(ಸುಹಾರ):- ಇದೇನೂ ದೋಷವಲ್ಲ. ಯಾವ (ಲೋಕ)ಗಳ ಮೇಲೆ ಸೂರ್ಯನು ಕಾಣಿಸುತ್ತಾನೋ ಆ (ಲೋಕ)ಗಳ ವಿಷಯವೇ ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಗಿರಬಹುದು ಎಂಬ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ತೊಲಗಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ವೀಕ್ಷೆಯನ್ನು (ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ). “ಆ (ಸೂರ್ಯನು) ಆಚೆಗೆ ಇರುವ ಲೋಕಗಳಿರುವವಲ್ಲ, ಅವುಗಳನ್ನೂ ದೇವಕಾಮಗಳನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ” (ಛಾಂ. ೧-೬-೮) ಎಂಬ ಬೇರೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ (ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ). ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ² ಅಡಕಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ವೀಕ್ಷೆಯು (ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬೇಕು).

ಹೇಗೆ ಈ ಸೂರ್ಯನು ಸರ್ವಾಧಿಪತ್ಯರೂಪವಾದ ಶ್ರೀಯಿಂದಲೂ ಯಶಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಎಂದರೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಿಯಿಂದಲೂ ಕೂಡಿ ತಪಿಸುತ್ತಿರುವನೋ ಹಾಗೆಯೇ ಯಾವನು ಈ (ಗಾಯತ್ರಿಯು) ತುರೀಯದರ್ಶತಪದವನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತಿರುವನೋ, ಅವನು ಶ್ರೀಯಿಂದಲೂ ಯಶಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ತಪಿಸುವನು.

ಗಾಯತ್ರಿಯು ಪ್ರಾಣಾತ್ಮಕ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸೈವಾ ಗಾಯತ್ರೈತಸ್ಮಿಗ್ಗಂಸ್ತುರೀಯೇ ದರ್ಶತೇ ಪದೇ ಪರೋರಜಸಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ ತದ್ವೈ ತತ್ಸತ್ಯೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಂ ಚಕ್ಷುರ್ವ್ಯ ಸತ್ಯಂ ಚಕ್ಷುರ್ಹಿ ವೈ ಸತ್ಯಂ ತಸ್ಮಾದ್ಯದಿದಾನೀಂ ದ್ವಾವಿವ ದ ಮಾನಾವೇಯಾತಾಮಹಮದರ್ಶಮಹಮಶ್ರೌಷಮಿತಿ ಯ ಏವಂ ಬ್ರೂಯಾದಹಮದರ್ಶಮಿತಿ ತಸ್ಮಾ ಏವ ಶ್ರದ್ಧಾಭ್ಯಾಮು ತದ್ವೈ ತತ್ಸತ್ಯಂ ಬಲೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಂ ಪ್ರಾಣೋ ವೈ ಬಲಂ ತತ್ ಪ್ರಾಣೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಂ ತಸ್ಮಾದಾಹುರ್ಬಲಗ್ಂ ಸತ್ಯಾದೋಗೀಯ ಇತ್ಯೇವಮ್ವೇಷಾ ಗಾಯತ್ರೈರ್ಧ್ಯಾತ್ಮಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ

1. ಸರ್ವವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ದ್ವಿರುಕ್ತಿಯನ್ನು.

2. ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಈಚೆಗೂ ಆಚೆಗೂ ಇರುವ ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಗಳನ್ನೂ.

ಸಾ ಹೈಷಾ ಗಯಾಗ್ಂ ಸ್ತತ್ರೇ ಪ್ರಾಣಾ ವೈ ಗಯಾಸ್ತತ್ಪ್ರಾ
ಣಾಗ್ಂ ಸ್ತತ್ರೇ ತದ್ಯದ್ಗಯಾಗ್ಂ ಸ್ತತ್ರೇ ತಸ್ಮಾದ್ ಗಾಯತ್ರೀ
ನಾನು ಸಾ ಯಾನೇವಾಮೂಗ್ಂ ಸಾವಿತ್ರೀಮನ್ವಾಹೈಷೈವ
ಸಾ ಸ ಯಸ್ಮಾ ಅನ್ವಾಹ ತಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಾಗ್ಂ ಸ್ತ್ರಾಯತೇ ||೪||

೪. ಆ ಈ ಗಾಯತ್ರಿಯು ಈ ತುರೀಯದರ್ಶತವಾದ
ಪರೋರಜಸ್ಸಾದ ಪದದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದೋ, ಸತ್ಯ
ದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ ಸತ್ಯವು. ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ ಸತ್ಯ
ವಲ್ಲವೆ? ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈಗ ಇಬ್ಬರು 'ನಾನು ಕಂಡಿದೇನೆ, ನಾನು
ಕೇಳಿದೇನೆ' ಎಂದು ವಿವಾದಮಾಡುತ್ತಾಬಂದರೆ ಯಾವನು 'ನಾನು
ಕಂಡಿದೇನೆ' ಎಂದಿಂತು ಹೇಳುವನೋ ಅವನಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು
ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಆ ಸತ್ಯನೆಂಬುದು ಬಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.
ಪ್ರಾಣವೇ ಬಲವು; (ಆದ್ದರಿಂದ) ಅದು ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ
ವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಲವು ಸತ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಜೋರು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.
ಹೀಗೆ ಈ ಗಾಯತ್ರಿಯು ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾಗಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.
ಇದು ಗಯಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡಿತು; ಪ್ರಾಣಗಳೇ ಗಯಗಳು,
ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡಿತು. ಹೀಗೆ ಗಯಗಳನ್ನು
ಕಾಪಾಡಿತಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದ (ಇದು) ಗಾಯತ್ರಿ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಗಾಯತ್ರಿ ಎಂದರೆ ಯಾವ ಈ ಸಾವಿತ್ರಿಯನ್ನು ಅನುವಚನಮಾಡು
ತ್ತಾರಲ್ಲ, ಇದೇ ಅದು. ಯಾವನಿಗೆ ಅನುವಚನಮಾಡುತ್ತಾನೋ
ಅವನ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತದೆ.

ಗಾಯತ್ರಿಯು ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾಗಿ ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೯೪. ಸೈಷಾ ತ್ರಿಪದಾ ಉಕ್ತಾ ಯಾ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯತ್ರೈವಿದ್ಯಪ್ರಾಣ
ಲಕ್ಷಣಾ ಗಾಯತ್ರೀ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಚತುರ್ಥೇ ತುರೀಯೇ ದರ್ಶತೇ ಪದೇ ಪರೋ
ರಜಸಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತರಸತ್ವತ್ ಆದಿತ್ಯಸ್ಯ | ರಸಾಪಾಯೇ ಹಿ
ವಸ್ತು ನೀರಸಮ್ ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಂ ಭವತಿ ಯಥಾ ಕಾಷ್ಠಾದಿ ದಗ್ಧಸಾರಮ್,
ತದ್ವತ್ | ತಥಾ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತತ್ವಕಂ ಜಗತ್ ತ್ರಿಪದಾ ಗಾಯತ್ರೀ ಆದಿತ್ಯೇ
ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ ತದ್ರಸತ್ವತ್ ಸಹ ತ್ರಿಭಿಃ ಪಾದೈಃ | ತದ್ವೈ ತುರೀಯಂ ಪದಂ

ಸತ್ಯೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮ್ | ಕಿಂ ಪುನಶ್ಚತ್ಯಮಿತಿ? ಉಚ್ಯತೇ | ಚಕ್ಷುರ್ವೈ
ಸತ್ಯಮ್ | ಕಥಂ ಚಕ್ಷುಃ ಸತ್ಯಮಿತಿ? ಆಹ | ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇತತ್ | ಚಕ್ಷುರ್ವೈ
ಸತ್ಯಮ್ | ಕಥಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧತೇತಿ? ಆಹ | ತಸ್ಮಾತ್ ಯತ್ ಯದಿ ಇದಾನೀಮೇವ
ದ್ವೌ ವಿವದಮಾನೌ ವಿರುದ್ಧಂ ವದಮಾನೌ ಏಯಾತಾಮ್ ಆಗಚ್ಛೇಯಾ
ತಾಮ್ ಅಹಮ್ ಅದರ್ಶಂ ದೃಷ್ಟವಾನಸ್ಮಿ ಇತಿ ಅಸ್ಯ ಆಹ | ಅಹಮಶ್ರೌಷಮ್ |
ತ್ವಯಾ ದೃಷ್ಟಂ ನ ತಥಾ ತದ್ವಸ್ತು ಇತಿ | ತಯೋಃ ಯ ಏವಂ ಬ್ರೂಯಾತ್
ಅಹಮ್ ಅದ್ರಾಕ್ಷಮ್ ಇತಿ ತಸ್ಮೈ ಏವ ಶ್ರದ್ಧಧ್ಯಾಮ, ನ ಪುನಃ ಯೋ
ಬ್ರೂಯಾತ್ ಅಹಮಶ್ರೌಷಮ್ ಇತಿ | ಶ್ರೋತುಃ ಮೃಷಾಶ್ರವಣಮಪಿ
ಸಂಭವತಿ | ನ ತು ಚಕ್ಷುಷೋ ಮೃಷಾದರ್ಶನಮ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ನ
ಅಶ್ರೌಷಮ್ ಇತ್ಯುಕ್ತವತೇ ಶ್ರದ್ಧಧ್ಯಾಮ | ತಸ್ಮಾತ್ ಸತ್ಯಪ್ರತಿಪತ್ತಿಹೇತು
ತ್ವಾತ್ ಸತ್ಯಂ ಚಕ್ಷುಃ | ತಸ್ಮಿನ್ ಸತ್ಯೇ ಚಕ್ಷುಷಿಸಹ ತ್ರಿಭಿಃ ಇತರೈಃ ಪಾದ್ಯೈಃ
ತುರೀಯಂ ಪದಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಉಕ್ತಂ ಚ “ಸ ಆದಿತ್ಯಃ
ಕಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇತಿ ಚಕ್ಷುಷಿ” (೩-೯-೨೦) | ಇತಿ | ತದ್ವೈ ತುರೀಯ
ಪದಾಶ್ರಯಂ ಸತ್ಯಂ ಬಲೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮ್ | ಕಿಂ ಪುನಶ್ಚದ್ ಬಲಮಿತಿ?
ಆಹ | ಪ್ರಾಣೋ ವೈ ಬಲಮ್ | ತಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಾಣೇ ಬಲೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಂ
ಸತ್ಯಮ್ | ತಥಾ ಜೋಕ್ತಮ್ “ಸೂತ್ರೇ ತದೋತಂ ಪ್ರೋತಂ ಚ” (೩-೭-೨)
ಇತಿ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಬಲೇ ಸತ್ಯಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಅಹುಃ ‘ಬಲಂ
ಸತ್ಯಾತ್ ಓಗೀಯಃ’ (ಇತಿ) ಓಜೀಯಃ ಓಜಸ್ವರಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಲೋಕೇಽಪಿ
ಯಸ್ಮಿನ್ ಹಿ ಯದಾಶ್ರಿತಂ ಭವತಿ ತಸ್ಮಾತ್ ಆಶ್ರಿತಾತ್ ಆಶ್ರಯಸ್ಯ ಬಲವತ್
ರತ್ನಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ | ನ ಹಿ ದುರ್ಬಲಂ ಬಲವತಃ ಕ್ವಚಿತ್ ಆಶ್ರಯಭೂತಂ
ದೃಷ್ಟಮ್ | ಏವಂ ಉಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ ಉ ಏಷಾ ಗಾಯತ್ರೀ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಮ್
ಅಧ್ಯಾತ್ಮೇ ಪ್ರಾಣೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈ ಮೂರು ಪಾದಗಳದ್ದೆಂದು ತ್ರೈಲೋಕ್ಯ, ತ್ರೈವಿದ್ಯ, ಪ್ರಾಣ- ಇವು
ಗಳ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಗಾಯತ್ರಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದೆಯಷ್ಟೆ, (ಅದು) ನಾಲ್ಕನೆಯ
ದಾದ ‘ತುರೀಯದರ್ಶತಪದನಾದ ಪರೋರಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ’^೧ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.
ಏಕೆಂದರೆ ಆದಿತ್ಯನು ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಗಳ ರಸವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.^೨ ರಸವು

1. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಇತಿಯೇ ಕೊನೆಗೆ ಇದ್ದರೆ ಸಾಕೆಂದು ಬಿಟ್ಟಿದೆ; ಅಥವಾ ಈ
ಇನ್ನೊಂದು ಇತಿಯನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

2. ನಾಲ್ಕನೆಯದಾದ, ಸರ್ವಲೋಕಗಳಮೇಲೂ ಇರುವ, ದೃಶ್ಯನಾದಂತಿರುವ
ಆದಿತ್ಯಪುರುಷನಲ್ಲಿ.

3. ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಬ್ರಾಹ್ಮಣದ (೨-೩) ಪರಾಮರ್ಶವಿದು.

ಹೋದರೆ ವಸ್ತು ನೀರಸವಾಗಿ, ಸಾರವು ಸುಟ್ಟುಹೋದ ಕಟ್ಟಿಗೆಯೇ ಮುಂತಾದದ್ದು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯು ಇಲ್ಲದ್ದಾಗುವದು. ಇದರಂತೆ ಮೂರ್ತಾ ಮೂರ್ತಾತ್ಮಕವಾದ ಜಗದ್ರೂಪವಾದ ತ್ರಿಪದಗಾಯತ್ರಿಯು ಮೂರು ಪಾದಗಳೊಡನೆ ಅದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ; ಏಕೆಂದರೆ (ಅವನು) ಅದರ ರಸವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.

ಆ ತುರೀಯಪಾದವು ಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಸತ್ಯವೆಂಬುದು ಯಾವದು ? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ: ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ ಸತ್ಯವು, ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಸತ್ಯವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ. ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ ಸತ್ಯವಷ್ಟೆ ? (ಇದು) ಹೇಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವು ? ಎಂದರೆ ಆದ್ದರಿಂದಲೇ (ಯತ್ = ಯದಿ) ಈಗಲೂ ಇಬ್ಬರು ವಿವಾದಮಾಡುತ್ತಾ (ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು) ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾ ಬರುತ್ತಾರಾದರೆ ಬಂದರೆ, ಒಬ್ಬನು 'ನಾನು ಕಂಡಿದ್ದೇನೆ, ಕಂಡವನಾಗಿರುತ್ತೇನೆ' ಎಂದೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬನು 'ನಾನು ಕೇಳಿರುತ್ತೇನೆ, ನೀನು ಕಂಡ ವಸ್ತು ಹಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ' ಎಂದರೆ, ಅವರಿಬ್ಬರೊಳಗೆ ಯಾವನು 'ನಾನು ಕಂಡಿದ್ದೇನೆ' ಎಂದಿಂತು ಹೇಳುವನೋ ಅವನಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರದ್ಧೆಯುಂಟು ಡುವೆವೇ ಹೊರತು 'ನಾನು ಕೇಳಿರುತ್ತೇನೆ' ಎನ್ನುವನಲ್ಲ. ಕೇಳಿದವನಿಗೆ ತಪ್ಪು ಕೇಳಿಕೆಯೂ ಆಗಿರಬಹುದು, ಅದಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ತಪ್ಪುದರ್ಶನವಿಲ್ಲ.¹ ಆದ್ದರಿಂದ 'ಕೇಳಿರುತ್ತೇನೆ' ಎಂದವನಲ್ಲಿ (ನಾವು) ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಡುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ್ದರಿಂದ ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಸತ್ಯವು. ಆ ಸತ್ಯವಾದ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಿಕ್ಕ ಮೂರು ಪಾದಗಳೊಡನೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದವು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ. "ಆ ಅದಿತ್ಯನು ಏತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ? 'ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ' (೩-೯-೨೦).

ಆ ತುರೀಯಪಾದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ಸತ್ಯವು ಬಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಬಲವಾದರೂ ಯಾವದು ? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣವೇ ಬಲವು, ಆ ಪ್ರಾಣವೆಂಬ ಬಲದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ "ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅದು ಓತವೂ ಪ್ರೋತವೂ (ಆಗಿದೆ)" (೩-೭-೨೦ ಅರ್ಥ) ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. (ಹೀಗೆ) ಬಲದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುವದಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಹೀಗೆನ್ನುವರು : "ಬಲವು ಸತ್ಯಕ್ಕಿಂತ (ಓಗೀಯಃ = ಓಜೀಯಃ) ಜೋರಾಗಿರುತ್ತದೆ" (ಎಂದರ್ಥ). ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವದರಲ್ಲಿ ಯಾವದು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವದೋ ಆ ಆಶ್ರಿತಕ್ಕಿಂತ

1. ಕೇಳಿದ್ದು ಕಂಡದ್ದರಿಂದ ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಕಂಡದ್ದು ಕೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಬಾಧಿತವಾಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

ಆಶ್ರಯವು ಹೆಚ್ಚು ಬಲವುಳ್ಳದ್ದೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ ; ದುರ್ಬಲ ವಾದದ್ದು ಯಾವದೂ ಬಲವುಳ್ಳದ್ದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ ವಷ್ಟೆ ? ಹೀಗೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಈ ಗಾಯತ್ರಿಯು ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾಗಿ ಎಂದರೆ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾದ ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಗಾಯತ್ರಿಯು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಆತ್ಮ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೯೫. ಸೈಷಾ ಗಾಯತ್ರೀ ಪ್ರಾಣಃ | ಅತಃ ಗಾಯತ್ರಾಂ ಜಗತ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮ್ | ಯಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಾಣೇ ಸರ್ವೇ ಧೇವಾ ಏಕಂ ಭವಂತಿ | ಸರ್ವೇ ವೇದಾಃ, ಕರ್ಮಾಣಿ ಫಲಂ ಚ | ಸೈವಂ ಗಾಯತ್ರೀ ಪ್ರಾಣರೂಪಾ ಸತೀ ಜಗತಃ ಆತ್ಮಾ | ಸಾ ಹ ಏಷಾ ಗಯಾನ್ ತತ್ರೇ ತ್ರಾತವತೀ | ಕೇ ಪುನ ಗಯಾಃ ? ಪ್ರಾಣಾಃ ವಾಗಾದಯಃ ಸೈ ಗಯಾಃ | ಶಬ್ದಕರಣಾತ್ | ತಾನ್ ತತ್ರೇ ಸೈಷಾ ಗಾಯತ್ರೀ | ತತ್ ತತ್ರ ಯತ್ ಯಸ್ಮಾತ್ ಗಯಾನ್ ತತ್ರೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ಗಾಯತ್ರೀ ನಾಮ ಗಯತ್ರಾಣಾತ್ ಗಾಯತ್ರೀತಿ ಪ್ರಧಿತಾ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಈ ಗಾಯತ್ರಿಯು ಪ್ರಾಣವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಗಾಯತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಯಾವ ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳೂ ಒಂದಾಗಿರುವರೋ, ಎಲ್ಲಾ ವೇದಗಳೂ (ಒಂದಾಗಿರುವವೋ), ಕರ್ಮಗಳೂ ಫಲಗಳೂ ಒಂದಾಗಿರುವವೋ, ಆ ಪ್ರಾಣನೇ ಆಗಿರುವದಾಗಿ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಆತ್ಮ ನಾಗಿದೆ. ಆ ಇದು ಗಯಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡಿತು, ರಕ್ಷಿಸಿತು ; ಗಯಗಳೆಂದರೆ ಯಾವವು ? ಎಂದರೆ ವಾಗಾದಿಪ್ರಾಣಗಳೇ ಗಯಗಳು ; ಏಕೆಂದರೆ (ಅವು) ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತವೆ.¹ ಅವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿತು, ಆ ಈ ಗಾಯತ್ರಿಯು (ತತ್ = ತತ್ರ) ಇಲ್ಲಿ (ಯತ್ = ಯಸ್ಮಾತ್) ಗಯಗಳನ್ನು ತ್ರಾಣನಮಾಡಿತಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದ ಗಾಯತ್ರಿ ಎನಿಸಿತು ; ಗಯತ್ರಾಣದಿಂದ ಗಾಯತ್ರೀ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ವಟುವಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುವ ಸಾವಿತ್ರಿಯೇ ಗಾಯತ್ರಿಯು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೯೬. ಸಃ ಆಚಾರ್ಯಃ ಉಪನೀಯ ಮಾಣವಕಮ್ ಅಷ್ಟವರ್ಷಂ ಯಾಮೇವ ಅನೂಂ ಗಾಯತ್ರೀಂ ಸಾವಿತ್ರೀಂ ಸವಿತ್ಯದೇವತಾಕಾಮ್

1. ಕರಣಗಳು ಸರಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಶಬ್ದವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಅನ್ನಾಹ ಪೃಚ್ಛೆ: ಅರ್ಧರ್ಚಶಃ ಸಮಸ್ತಂ ಚ ಏಷೈವ ಸ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪ್ರಾಣಃ
ಜಗತಃ ಆತ್ಮಾ ಮಾಣವಕಾಯ ಸಮರ್ಪಿತಾ ಇಹ ಇದಾನೀಂ ವ್ಯಾಖ್ಯತಾ
ನಾನ್ಯಾ | ಸ ಆಚಾರ್ಯಃ ಯಸ್ಮೈ ಮಾಣವಕಾಯ ಅನ್ನಾಹ ಅನುವಕ್ತಿ
ತಸ್ಯ ಮಾಣವಕಸ್ಯ ಗಯಾನ್ ಪ್ರಾಣಾನ್ ತ್ರಾಯತೇ ನರಕಾದಿಪತನಾತ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಆಚಾರ್ಯನು ಎಂಟು ವರ್ಷದ ಮಾಣವಕನನ್ನು¹ ಉಪನಯನ
ಮಾಡಿ² ಯಾವ ಈ ಗಾಯತ್ರಿಯನ್ನು, ಸಾವಿತ್ರಿಯನ್ನು, ಸವಿತ್ರದೇವತಾಕ
ವಾದ (ಗಾಯತ್ರಿಯನ್ನು) ವಾದಪಾದಮಾಗಿಯೂ ಅರ್ಧಭುಕ್ತಾಗಿಯೂ
ಸಮಸ್ತವಾಗಿಯೂ³ ಅನುವಚನಮಾಡುವನೋ ಮಾಣವಕನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುವ
ಇದೇ ಜಗತ್ತಿನ ಆತ್ಮನಾದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪ್ರಾಣನಾದ ಇದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಈಗ
ವಿವರಿಸಿರುವುದು, ಬೇರೆಯಲ್ಲ.⁴ ಆ ಆಚಾರ್ಯನು ಯಾವ ಮಾಣವಕನಿಗೆ
(ಇದನ್ನು ಅನ್ನಾಹ=ಅನುವಕ್ತಿ) ಹೇಳಿಕೊಡುವನೋ ಆ ಮಾಣವಕನ ಎಂದರೆ
ಗಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ನರಕಾದಿಗಳೊಳಗೆ ಬಿದ್ದುಹೋಗದಂತೆ
ಕಾನಾಡುತ್ತಾನೆ.⁵

ಉಪನಯನದಲ್ಲಿ ಗಾಯತ್ರಿಯನ್ನೇ ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಾಗ್ಂ ಹೈತಾಮೇಕೇ ಸಾವಿತ್ರೀಮನುಷ್ವಭಮನ್ನಾಹು
ರ್ವಾಗನುಷ್ವಭೇತದ್ವಾಚಮನುಬ್ರೂಮ ಇತಿ ನ ತಥಾ
ಕುರ್ಯಾದ್ಗಾಯತ್ರೀಮೇವ ಸಾವಿತ್ರೀಮನುಬ್ರೂಯಾದ್ಯದಿ
ಹ ನಾ ಅಪ್ಯೇವಂ ವಿದ್ವಹ್ನಿವ ಪೃತಿಗೃಹ್ಣಾತಿ ನ ಹೈವ ತದ್ಗಾ
ಯತ್ರಾ ಏಕಂಚನ ಪದಂ ಪ್ರತಿ || ೫ ||

1. ಹುಡುಗನನ್ನು ಎಂದರ್ಥ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಎಂಟನೆಯ ವರ್ಷವು ಉಪನಯನಕ್ಕೆ
ಶ್ರೇಷ್ಠವು.

2. ವೇದಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಕರೆದು. ಉಪನಯನಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಶತ.
ಬ್ರಾ. ೧೧-೫-೪ರಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದೆ.

3. ಹೀಗೆ ಅನುವಚನಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೫-೪-೧೪ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

4. ಇದನ್ನು ಶತ. ಬ್ರಾ. ದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದೆ; ಇಲ್ಲಿ ಗಾಯತ್ರಿಯು ಸರ್ವಜಗದಾತ್ಮಕ
ವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಅದನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ.

5. ಗಾಯತ್ರೀಸಂಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲದವನ ವಾಗಾದಿಗಳು ನರಕದಲ್ಲಿ ಪತಿಸುವಾಗುತ್ತವೆ;
ಹಾಗಾಗದಂತೆ ಗಾಯತ್ರೀಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಎಂದರ್ಥ.

೫. ಆ ಈ ಸಾವಿತ್ರಿಯನ್ನು ಕೆಲವರು ಅನುಷ್ಟುಪ್ಪನ್ನಾಗಿ ಅನುವಚನಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ವಾಕ್ಯ ಅನುಷ್ಟುಪ್ಪು ; ಈ ವಾಕ್ಯನ್ನು ಅನುವಚನಮಾಡುತ್ತೇನೆ— ಎಂದು (ಹಾಗೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ). ಹಾಗೆ ಮಾಡಬಾರದು. ಗಾಯತ್ರೀಸಾವಿತ್ರಿಯನ್ನೇ ಅನುವಚನಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆಂದರಿತಿರುವವನು ಬಹಳವಾಗಿರುವಂತೆ ಪ್ರತಿಗ್ರಹ ಮಾಡಿದರೂ ಅದು ಗಾಯತ್ರಿಯ ಒಂದು ಪಾದಕ್ಕೂ ಸಾಲದು.

ಗಾಯತ್ರೀಚ್ಛಂದಸ್ಸಸಾವಿತ್ರಿಯನ್ನೇ
ಉಪನೀತನಿಗೆ ಹೇಳಬೇಕು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೯೭. ತಾಮೇತಾಂ ಸಾವಿತ್ರೀಂ ಹ ಏಕೇ ಶಾಖಿನಃ ಅನುಷ್ಟುಭಮ್ ಅನುಷ್ಟುಪ್ಪಭನಾಮ್ ಅನುಷ್ಠುಪ್ಪಂದಸ್ಸಾಮ್ ಅನ್ವಾಹುಃ ಉಪನೀತಾಯ | ತದಭಿಪ್ರಾಯಮ್ ಆಹ | ವಾಕ್ ಅನುಷ್ಟುಪ್ | ವಾಕ್ಯ ಶರೀರೇ ಸರಸ್ವತೀ | ತಾಮೇವ ಹಿ ವಾಚಂ ಸರಸ್ವತೀಂ ಮಾಣವಕಾಯ ಅನುಬ್ರೂಮಃ ಇತಿ ಏತದ್ ವದಂತಃ | ನ ತಥಾ ಕುರ್ಯಾತ್, ನ ತಥಾ ವಿದ್ಯಾತ್ | ಯತ್ ತೇ ಆಹುಃ ಮೃತ್ಯೇವ ತತ್ | ಕಿಂ ತರ್ಹಿ, ಗಾಯತ್ರೀಮೇವ ಸಾವಿತ್ರೀಮ್ ಅನುಬ್ರೂಯಾತ್ | ಕಸ್ಮಾತ್ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಾಣೋ ಗಾಯತ್ರೀ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಪ್ರಾಣೇ ಉಕ್ತೇ ವಾಕ್ಯ ಸರಸ್ವತೀ ಚ^೧ ಆಸ್ಯೇ ಚ ಪ್ರಾಣಾಃ ಸರ್ವಂ ಮಾಣವಕಾಯ ಸಮರ್ಪಿತಂ ಭವತಿ | ಕಿಂ ಚೇದಂ ಪ್ರಾಸಜ್ಞಿಕಮ್ ಉಕ್ತ್ವಾ ಗಾಯತ್ರೀವಿದಂ ಸೌತಿ | ಯದಿ ಹ ವೈ ಅಪಿ ಏವಂವಿತ್ ಬಹ್ವಿವ | ನ ಹಿ ತಸ್ಯ ಸರ್ವಾತ್ಮನಃ ಬಹು ನಾಮ ಅಸ್ತಿ ಕಿಂಚಿತ್, ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವಾದ್ ವಿದುಷಃ ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಣಾತಿ ನ ಹೈವ ತತ್ ಪ್ರತಿಗ್ರಹಜಾತಂ ಗಾಯತ್ರಾಃ ಏಕಂಚನ ಏಕಮಪಿ ಪದಂ ಪ್ರತಿ ಪರ್ಯಾಪ್ತಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಈ ಸಾವಿತ್ರಿಯನ್ನು ಕೆಲವರು ಶಾಖೆಯವರು^೨ ಅನುಷ್ಟುಪ್ಪನ್ನು, ಅನುಷ್ಟುಪ್ಪಿಸಿಂದುంటಾದ, ಅನುಷ್ಟುಪ್ ಭಂದಸಿನದಾದ (ಸಾವಿತ್ರಿಯನ್ನೇ)^೩ ಉಪನೀತನಿಗೆ ಅನುವಚನಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು (ಪ್ರತಿ)

1. ಈ ಚಶಬ್ದವು ಬೇಕಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

2. ಯಾವ ಶಾಖೆಯವರಿಂಬುದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ.

3. “ತತ್ಸವಿತುರ್ವರೇಣ್ಯಂ ದೇವಸ್ಯ ಭೀಷಜಮ್ | ಶ್ರೀಷ್ಯಂ ಸರ್ವಥಾತಮಂ ತುರಂ ಭಗಸ್ಯ ಭೀಮಹಿ ||” — ಇದು ಅನುಷ್ಟುಪ್ಪವಿತ್ತಿ.

ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅನುಷ್ಠುಪ್ಪು ವಾಕ್ಯಾ^೧; ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಸರಸ್ವತಿಯೂ^೨ ವಾಕ್ಯೇ. ಆ ವಾಗ್ರೂಪವಾದ ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಮಾಣವಕನಿಗೆ ನಾವು ಹೇಳಿಕೊಡುವೆವು ? -ಎಂಬಿದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ (ಅನುಷ್ಠುಪ್ಪಾವಿತ್ರಿಯನ್ನು ಅವರು ಹೇಳಿಕೊಡುತ್ತಾರೆ). ಹಾಗೆ ಮಾಡಬಾರದು, ಹಾಗೆಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಅವರು ಹೇಳುತ್ತಾರಲ್ಲ, ಅದು ತಪ್ಪೇ. ಮತ್ತೇನು (ಮಾಡಬೇಕು? ಎಂದರೆ), ಗಾಯತ್ರೀ ಸಾವಿತ್ರಿಯನ್ನೇ ಅನುವಚನಮಾಡಬೇಕು. ಏಕೆ? ಎಂದರೆ ಗಾಯತ್ರಿಯು ಪ್ರಾಣವೇ ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆ(ಯಷ್ಟೆ). ಪ್ರಾಣನನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ವಾಗ್ರೂಪವಾದ ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನೂ^೩ ಮಿಕ್ಕ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನೂ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾಣವಕನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದಂತೆಯೇ ಆಯಿತು.^೪

ಮತ್ತು ಈ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಿಚಾರವನ್ನು^೫ ಹೇಳಿ ಗಾಯತ್ರೈಪಾಸಕನನ್ನು (ಶ್ರುತಿ) ಹೊಗಳುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಂದಿರುವವನು ಬಹುವಾಗಿರುವಂತೆ (ಕಾಣುವಷ್ಟನ್ನು) — ಸರ್ವಾತ್ಮನಿಗೆ ಬಹು ಎಂಬುದೇ ಯಾವದೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ^೬ ? ಜ್ಞಾನಿಯೂ ಸರ್ವಾತ್ಮಕನಾದ್ದರಿಂದ (ಅವನು ಬಹುವಾಗಿರುವಂತೆ ಕಾಣುವದನ್ನು— ಪ್ರತಿಗ್ರಹಮಾಡಿದರೂ ಆ ಪ್ರತಿಗ್ರಹಸಮೂಹವು ಗಾಯತ್ರಿಯ ಒಂದು ಪಾದಕ್ಕೆ ಸಾಕಾಗಲಾರದು.^೭

1. ತೈ. ಸಂ. ೧-೩-೫ನ್ನು ನೋಡಿ.

2. ಮೂತೂ. ವಾಗ್ರೂಪವಾದ ಸರಸ್ವತಿಯು ವಾಗ್ರೂಪವಾದ ಅನುಷ್ಠುಪ್ಪಂದಸ್ಸಿನ ಸಾವಿತ್ರಿಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

3. ವಾಕ್ಯ ಎಂಬ ಪಾಠದಲ್ಲಿ 'ವಾಕ್ಯನ್ನೂ ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನೂ' ಎಂದು ಕನ್ನಡಿಸಬೇಕಾಗುವದು; ಅದರೆ ಮುಂದೆ 'ಮಿಕ್ಕ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು' ಎಂದಿರುವದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಕರಣರೂಪವಾದ ವಾಕ್ಯೇ ವಿಸಕ್ಷಿತವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ. ಅದ್ದರಿಂದ ಚಿಕಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕನ್ನಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

4. ಏಕೆಂದರೆ ಗಾಯತ್ರಿಯು ಪ್ರಾಣವು, ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಮಿಕ್ಕ ಕರಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅಂತರ್ಗತವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಹಿಂದೆ ಗಾಯತ್ರಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದರೆ ಸರ್ವಾತ್ಮಕನಾದ ಪ್ರಾಣನನ್ನೇ ಸಮರ್ಪಿಸಿದಂತೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು.

5. ಯಾವ ಸಾವಿತ್ರಿಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕೆಂಬುದು ಪ್ರಕೃತವಲ್ಲ; ಗಾಯತ್ರೈಪಾಸನಾವಿಧಿಯೇ ಪ್ರಕೃತ.

6. ಬಹಳ, ಸ್ವಲ್ಪ- ಎಂಬುದು ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನದ ವಿಷಯ.

7. ಅದ್ದರಿಂದ ಗಾಯತ್ರೈಪಾಸಕನು ಮಾಣವಕನಿಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡಿದರೆ ವಿದ್ಯಾ ನಿಷ್ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟುಕೊಟ್ಟರೂ ಸಾಲದು ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಯ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದೆ.

ಗಾಯತ್ರೃಪಾಸನೆಯ ಮುಮು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯ ಇಮಾಗ್ಂ ಸ್ತ್ರೀಂಲ್ಲೋಕಾನ್ ಪೂರ್ಣಾನ್ ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಣೀ
ಯಾತ್ ಸೋಽಸ್ಯಾ ಏತತ್ ಪ್ರಥಮಂ ಪದಮಾಪ್ನುಯಾದಥ
ಯಾವತೀಯಂ ತ್ರಯೀವಿದ್ಯಾ ಯಸ್ತಾವತ್ ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಣೀ
ಯಾತ್ ಸೋಽಸ್ಯಾ ಏತದ್ ದ್ವಿತೀಯಂ ಪದಮಾಪ್ನುಯಾದಥ
ಯಾವದಿದಂ ಪ್ರಾಣಿ ಯಸ್ತಾವತ್ ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್
ಸೋಽಸ್ಯಾ ಏತತ್ತ್ವತೀಯಂ ಪದಮಾಪ್ನುಯಾದಧಾತ್ಯಾ ಏತ
ದೇವ ತುರೀಯಂ ದರ್ಶತಂ ಪದಂ ಪರೋರಜಾ ಯ ಏಷ ತಪತಿ
ನೈವ ಕೇನಚನಾಪ್ಯಂ ಕುತ ಉ ಏತಾವತ್ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್ ||

೬. ಯಾವನು ಪೂರ್ಣವಾದ ಈ ಮೂರು ಲೋಕಗಳನ್ನು
ಪ್ರತಿಗ್ರಹಮಾಡುವನೋ ಅವನು ಇದರ ಈ ಪ್ರಥಮವಾದವನ್ನು
ಪಡೆದುಕೊಂಡವನಾಗುವನು ; ಇನ್ನು ಯಾವನು ಈ ತ್ರಯೀವಿದ್ಯೆ
ಎಷ್ಟಿದೆಯೋ ಅಷ್ಟನ್ನು ಪ್ರತಿಗ್ರಹಮಾಡುತ್ತಾನೋ, ಅವನು ಈ
ದ್ವಿತೀಯ ಪಾದವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡವನಾಗುವನು ; ಇನ್ನು
ಯಾವನು ಈ ಪ್ರಾಣಿಯಿರುವಷ್ಟನ್ನೂ ಪ್ರತಿಗ್ರಹಮಾಡುವನೋ
ಅವನು ಇದರ ಈ ತೃತೀಯಪಾದವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡವನಾಗುವನು.
ಇನ್ನು ಈ ತುರೀಯದರ್ಶತಪದವೆಂಬ ಪರೋರಜಸ್ಸು, ಇಗೋ,
ತಪಿಸುತ್ತಿದಾನಲ್ಲ, (ಇವನನ್ನು) ಏತರಿಂದಲೂ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳತಕ್ಕ
ದ್ದಲ್ಲ, ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಪ್ರತಿಗ್ರಹಮಾಡುವನೆಂಬುದು ಎಲ್ಲಿಯದು ?

ಗಾಯತ್ರೃಪಾಸಕನಿಗೆ ಪ್ರತಿಗ್ರಹದೋಷವಿಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೯೮. ಸ ಯ ಇಮಾನ್ ಶ್ರೀನ್ | ಸ ಯಃ ಗಾಯತ್ರೀವಿತ್
ಇಮಾನ್ ಭೂರಾದೀನ್ ಶ್ರೀನ್ ಗೋಽಶ್ವಾದಿಧನಪೂರ್ಣಾನ್ ಲೋಕಾನ್
ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್ ಸ ಪ್ರತಿಗ್ರಹಃ ಅಸ್ಯಾ ಗಾಯತ್ರಾಃ ಏತತ್ ಪ್ರಥಮಂ
ಪದಂ ಯದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ ಆಪ್ನುಯಾತ್ ಪ್ರಥಮಪದವಿಜ್ಞಾನಫಲಂ ತೇನ
ಭುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್ | ನ ತು ಅಧಿಕದೋಷೋತ್ಪಾದಕಃ ಸ ಪ್ರತಿಗ್ರಹಃ | ಅಥ ಪುನಃ
ಯಾವತೀ ಇಯಂ ತ್ರಯೀವಿದ್ಯಾ ಯಃ ತಾವತ್ ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್ | ಸಃ

ಅಸ್ಯಾ ಏತತ್ ದ್ವಿತೀಯಂ ಪದಮ್ ಆಪ್ನುಯಾತ್ ದ್ವಿತೀಯಪದವಿಜ್ಞಾನಫಲಂ ತೇನ ಭುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್ | ತಥಾ ಯಾವದಿದಂ ಪ್ರಾಣಿ ಯಸ್ತಾವತ್ ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್ ಸಃ ಅಸ್ಯಾ ಏತದ್ ತೃತೀಯಂ ಪದಮ್ ಆಪ್ನುಯಾತ್ | ತೇನ ತೃತೀಯಪದವಿಜ್ಞಾನಫಲಂ ಭುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್ | ಕಲ್ಪಯಿತ್ವಾ ಇದಮುಚ್ಯತೇ ಪಾದತ್ರಯಸಮಮಪಿ ಯದಿ ಕಶ್ಚಿತ್ ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್ ತತ್ ಪದತ್ರಯವಿಜ್ಞಾನಫಲಸ್ಯೈವ ಕ್ಷಯಕಾರಣಮ್ ನ ತು ಅನ್ಯಸ್ಯ ದೋಷಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವೇ ಕ್ಷಮಮ್ | ನ ಚೈವಂ ದಾತಾ ಪ್ರತಿಗೃಹೀತಾ ವಾ | ಗಾಯತ್ರೀವಿಜ್ಞಾನಸ್ತುತಯೇ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ ದಾತಾ ಪ್ರತಿಗೃಹೀತಾ ಚ ಯದ್ಯಪ್ಯೇವಂ ಸಂಭಾವ್ಯತೇ ನಾಸೌ ಪ್ರತಿಗ್ರಹಃ ಅಪರಾಧಕ್ಷಮಃ | ಕಸ್ಮಾತ್ ? ಯತಃ ಅಭ್ಯಧಿಕಮಪಿ ಪುರುಷಾರ್ಥವಿಜ್ಞಾನಮ್ ಅವಶಿಷ್ಟಮೇವ ಚತುರ್ಥಪಾದವಿಷಯಂ ಗಾಯತ್ರಾಃ | ತದ್ ದರ್ಶಯತಿ ಅಥ ಅಸ್ಯಾಃ ಏತದೇವ ತುರೀಯಂ ದರ್ಶತಂ ಪದಂ ಪರೋರಜಾ ಯ ಏಷ ತಪತಿ | ಯಚ್ಚೈತತ್ ನೈವ ಕೇನಚನ ಕೇನಚಿದಪಿ ಪ್ರತಿಗ್ರಹೇಣ ಅಪ್ಯಂ ನೈವ ಪ್ರಾಪ್ಯಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಯಥಾ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾನಿ ತ್ರಿಣಿ ಪದಾನಿ | ಏತಾನ್ಯಪಿ ನೈವಾಪ್ಯಾನಿ ಕೇನಚಿತ್ | ಕಲ್ಪಯಿತ್ವಾ ಏವಮುಕ್ತಮ್, ಪರಮಾರ್ಥತಃ ಕೌತ ಉ ಏತಾವತ್ ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಾದಿಸಮಮ್ ? ತಸ್ಮಾದ್ ಗಾಯತ್ರೀ ಏವಂ ಪ್ರಕಾರಾ ಉಪಾಸ್ಯಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

‘ಸ ಯ ಇಮಾಂ ಸ್ತ್ರೀನಾ’ (ಎಂಬ ಕಂಡಿಕೆಯ ಅರ್ಥವಿದು): ಯಾವ ಗಾಯತ್ರ್ಯಪಾಸಕನು ಈ ಭೂರಾದಿಯಾದ, ಗೋವುಗಳು ಅಶ್ವಗಳು ಮುಂತಾಗಿ ತುಂಬಿರುವ, ಮೂರು ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಪ್ರತಿಗ್ರಹಮಾಡುವನೋ ಆ (ಅವನ) ಪ್ರತಿಗ್ರಹವು ಈ ಗಾಯತ್ರಿಯ ಮೊದಲನೆಯ ಪಾದವೆಂದು ನ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲಾಯಿತಲ್ಲ ಇದನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡೀತು, ಪ್ರಥಮಪಾದದ ವಿಜ್ಞಾನಫಲವನ್ನು ಅದರಿಂದ ಭೋಗಿಸಿದಂತೆ ಆಗುವದೇ ಹೊರತು, ಆ ಪ್ರತಿಗ್ರಹವು (ಅದಕ್ಕೂ) ಹೆಚ್ಚಿನ ದೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲಾರದು. ಇನ್ನು ಈ ತ್ರಯಾವಿದ್ಯಾ(ಫಲವು) ಎಷ್ಟೋ ಅಷ್ಟನ್ನೂ ಯಾವನು ಪ್ರತಿಗ್ರಹಮಾಡುವನೋ, ಅವನು ಇದರ ಈ ಎರಡನೆಯ ಪಾದವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಾನು.¹ ಅವನು ಎರಡನೆಯ ಪಾದದ ವಿಜ್ಞಾನಫಲವನ್ನು (ಮಾತ್ರ) ಭೋಗಿಸಿದವನಾದಾನು.

1. ಅಥವಾ ಆ ಪ್ರತಿಗ್ರಹವು ಇದರ ಎರಡನೆಯ ಪಾದವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡೀತು ಎಂದು ಹಿಂದಿನಂತೆ ಅನುವಾದಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು; ಮೂರನೆಯ ಪಾದಕ್ಕೂ ಹೀಗೆಯೇ.

ಇದರಂತೆ ಈ ಪ್ರಾಣಿಜಾತವು ಎಷ್ಟೋ ಅಷ್ಟನ್ನೂ ಯಾವನು ಪ್ರತಿಗ್ರಹಮಾಡುವನೋ ಅವನು ಈ ಮೂರನೆಯ ಪಾದವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಾನು, ಅವನು ಮೂರನೆಯ ಪಾದದ ವಿಜ್ಞಾನದ ಫಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸಿದವನಾದಾನು. (ಹೀಗೆಂದು) ಕಲ್ಪಿಸಿ, ಇದನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಪಾದತ್ರಯಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾಗಿ ಯಾವನಾದರೂ ಪ್ರತಿಗ್ರಹಮಾಡುವನಾದರೂ ಅದು ಪಾದತ್ರಯವಿಜ್ಞಾನ ಫಲದ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇ ಹೊರತು ಅವನಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ದೋಷವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಲಾರದು. ಆದರೆ ಹೀಗೆ ದಾನಮಾಡುವವನಾಗಲಿ ಪ್ರತಿಗ್ರಹಮಾಡುವವನಾಗಲಿ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

ಗಾಯತ್ರೀವಿಜ್ಞಾನದ ಸ್ತುತಿಗಾಗಿ ಇದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ದಾತೃವೂ ಪ್ರತಿಗ್ರಹೀತೃವೂ ಇದಾನೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ ಈ ಪ್ರತಿಗ್ರಹವು ಅಪರಾಧವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲಾರದು. ಏಕೆ? ಎಂದರೆ ಗಾಯತ್ರಿಯ ಚತುರ್ಥಪಾದ ವಿಷಯದ ಹೆಚ್ಚಿಗೆಯು ಪುರುಷಾರ್ಥವಿಜ್ಞಾನವು ಉಳಿದುಕೊಂಡೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ (ಶ್ರುತಿ) ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ; ಇನ್ನು ಇದೇ ತುರೀಯದರ್ಶತವದವು, ಈ ಪರೋರಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತಪಿಸುತ್ತಿರುವನಲ್ಲ (ಇವನೇ ಆ ಪಾದವು), ಆ ಇದು ಯಾವದ ರಿಂದಲೂ ಯಾವ ಪ್ರತಿಗ್ರಹದಿಂದಲೂ ಆಪ್ಯವಲ್ಲ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರು ಪಾದಗಳಂತೆ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲವೇ ಅಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.¹ ಈ (ಮೂರೂ) ಏತರಿಂದಲೂ ಆಪ್ಯಗಳಲ್ಲ; (ಅವುಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸಿದಂತೆ ಆಗಬಹುದೆಂದು ಸುಮ್ಮನೆ) ಕಲ್ಪಿಸಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆವು. ನಿಜವಾಗಿ (ನೋಡಿದರೆ) ಇಷ್ಟನ್ನೂ, ಎಂದರೆ (ಈ) ತ್ರೈಲೋಕ್ಯವೇ ಮುಂತಾದದ್ದಕ್ಕೆ ಸಮವಾಗುವಷ್ಟನ್ನೂ ಎಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಗ್ರಹಮಾಡಿಯಾನು? ?

ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಗಾಯತ್ರಿಯನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ.

ಗಾಯತ್ರೃಪಸ್ಥಾನ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಸ್ಯಾ ಉಪಸ್ಥಾನಂ ಗಾಯತ್ರೈಸ್ತೇಕಪದೀ ದ್ವಿಪದೀ ತ್ರಿಪದೀ
ಚತುಷ್ಟದ್ಯಪದಸಿ ನ ಹಿ ಪದ್ಯಸೇ ನಮಸ್ತೇ ತುರೀಯಾಯ
ದರ್ಶತಾಯ ಪದಾಯ ಪರೋರಜಸೇಸಾನದೋ ನಾ

1. ಎಷ್ಟುಪ್ರತಿಗ್ರಹಮಾಡಿದರೂ ಅವರ ವಿಜ್ಞಾನಫಲವು ಮುಗಿಯಲಾರದು ಎಂದರ್ಥ.

2. ಮೂರು ಪಾದಗಳ ವಿಜ್ಞಾನಫಲವುಕೂಡ ನಿಜವಾಗಿ ಮುಗಿಯಲಾರದು ; ಇನ್ನು ಗಾಯತ್ರಿಯ ಉಪಾಸನೆಯ ಫಲವೆಲ್ಲ ಮುಗಿಯುವದೆಲ್ಲರಿಗೂ ?

ಪ್ರಾಪದಿತಿ ಯಂ ದ್ವಿಷ್ಯಾದಸಾವಸ್ಥೈ ಕಾನೋ ನಾ
ಸಮೃದ್ಧೀತಿ ನಾ ನ ಹೈವಾಸ್ಥೈ ಸ ಕಾಮಃ ಸಮೃದ್ಧತೇ ಯಸ್ಮಾ
ಏವಮುಪತಿಷ್ಠತೇಹಮುಚಃ ಪ್ರಾಪಮಿತಿ ನಾ || ೭ ||

೭. ಅದರ ಉಪಸ್ಥಾನವು, “ಗಾಯತ್ರಿಯೆ, ಏಕಪದಿಯಾಗಿ
ರಾವೆ, ದ್ವಿಪದಿ, ತ್ರಿಪದಿ, ಚತುಷ್ಟದಿ ; ಅವದಿಯೂ ಆಗಿರುವೆ,
ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಾಪ್ಯಳಲ್ಲ, ತುರಿಯದರ್ಶತಪವನೆ, ಪರೋರಜಸ್ವೇ,
ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ! ಯಾವನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವನೋ ‘ಇಂಧವನು
ಇಂಧದ್ದನ್ನು ಪಡೆಯದಿರಲಿ’ ಎಂದೋ ಈ ಕಾಮವು ಅವನಿಗೆ ಸಮೃದ್ಧ
ವಾಗದಿರಲಿ ಎಂದೋ, ‘ನನಗೆ ಅದು ಸಿಕ್ಕಲಿ !’ ಎಂದೋ (ಹೇಳ
ಬೇಕು). ಯಾವನಿಗಾಗಿ ಹೀಗೆಂದು ಉಪಸ್ಥಾನಮಾಡುವನೋ
ಅವನಿಗೆ ಆಕಾಮವು ಸಮೃದ್ಧವಾಗುವದೇ ಇಲ್ಲ !

ಗಾಯತ್ರಿಯ ಉಪಸ್ಥಾನವೂ ಅದರ ಫಲವೂ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೯೯. ತಸ್ಯಾ ಉಪಸ್ಥಾನಮ್ | ತಸ್ಯಾಃ ಗಾಯತ್ರಾಃ ಉಪಸ್ಥಾ
ನಮ್ ಉವೇತ್ಯ ಸ್ಥಾನಮ್, ನಮಸ್ಕರಣಮ್ ಅನೇನ ಮಸ್ತೇಣ | ಕೋಸೌ
ಮಸ್ತಃ ಇತಿ ? ಆಹ | ಹೇ ಗಾಯತ್ರಿ ಅಸಿ ಭವಸಿ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಪಾದೇನ ಏಕ
ಪದೀ, ತ್ರಯಾವಿದ್ಯಾರೂಪೇಣ ದ್ವಿತೀಯೇನ ದ್ವಿಪದೀ, ಪ್ರಾಣಾದಿನಾ ತೃತೀ
ಯೇನ ತ್ರಿಪದೀ ಅಸಿ | ಚತುರ್ಥೇನ ತುರಿಯೇಣ ಚತುಷ್ಟದೀ ಅಸಿ | ಏವಂ
ಚತುರ್ಭಿಃ ಪಾದೈಃ ಉಪಾಸಕೈಃ ಪದ್ಯಸೇ ಜ್ಞಾಯಸೇ | ಅತಃ ಪರಂ ಪರೇಣ
ನಿರುಪಾಧಿಕೇನ ಸ್ವೇನ ಆತ್ಮನಾ ಅಪದಸಿ ಅನಿದ್ಯಮಾನಂ ಪದಂ ಯಸ್ಯಾಃ
ತವ ಯೇನ ಪದ್ಯಸೇ ಸಾ ತ್ವಮ್ ಅಪತ್ ಅಸಿ | ಯಸ್ಮಾತ್ ನ ಹಿ ಪದ್ಯಸೇ |
ನೇತಿನೇತ್ಯಾತ್ಮತ್ವಾತ್ | ಅತಃ ವ್ಯವಹಾರವಿಪಯಾಯ ನಮಸ್ತೇ ತುರೀ
ಯಾಯ ದರ್ಶತಾಯ ಪದಾಯ ಪರೋರಜಸೇ | ಅಸೌ ಶಕ್ರುಃ ಪಾಪಾ
ತ್ವತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿವಿಘ್ನಕರಃ ಅದಃ ತತ್ ಆತ್ಮನಃ ಕಾರ್ಯಂ ಯತ್ ತ್ವತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿವಿಘ್ನ
ಕರ್ತೃತ್ವಮ್, ನಾ ಪ್ರಾಪತ್ ಮೈವ ಪ್ರಾಪ್ನೋತು ಇತಿ ಶಬ್ದಃ ಮಸ್ತಪರಿ
ಸಮಾಪ್ತೃರ್ಥಃ | ಯಂ ದ್ವಿಷ್ಯತ್ ಯಂ ಪ್ರತಿ ದ್ವೇಷಂ ಕುರ್ಯಾತ್ ಸ್ವಯಂ
ವಿದ್ವಾನ್ ತಂ ಪ್ರತಿ ಅನೇನ ಉಪಸ್ಥಾನಮ್ | ಅಸೌ ಶಕ್ರುಃ ಅಮುಕನಾಮಾ
ಇತಿ ನಾಮ ಗೃಹ್ಣೇಯಾತ್ | ಅಸೌ ಆಸ್ತೈ ಯಜ್ಞದತ್ತಾಯ ಅಭಿಪ್ರೇತಃ

1. ಇಲ್ಲಿ ಅಸೌ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಮೂಲದಲ್ಲಿರಬೇಕೆಂದು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ.

ಕಾಮಃ ಮಾ ಸಮೃದ್ಧಿ ಸಮೃದ್ಧಿಂ ಮಾ ಪ್ರಾಪ್ನೋತು ಇತಿ ವಾ ಉಪತಿಷ್ಠತೇ |
ನ ಹೈವ ಅಸ್ಮೈ ದೇವದತ್ತಾಯ ಸ ಕಾಮಃ ಸಮೃದ್ಧತೇ | ಕಸ್ಮೈ ? ಯಸ್ಮೈ
ಏವಮ್ ಉಪತಿಷ್ಠತೇ | ಅಹಂ ಅದಃ ದೇವದತ್ತಾಭಿವ್ರೇತಂ ಪ್ರಾಪಮ್ ಇತಿ
ವಾ ಉಪತಿಷ್ಠತೇ | ಅಸೌ ಅದಃ ಮಾ ಪ್ರಾಪತ್ ಇತ್ಯಾದಿತ್ರಯಾಣಾಂ ಮನ್ತ್ರ
ಪದಾನಾಂ ಯಥಾಕಾಮಂ ಏಕಲ್ಪಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

‘ತಸ್ಯಾ ಉಪಸ್ಥಾನಮ್’ (ಎಂಬ ಕಂಡಿಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದು). ಆ
ಗಾಯತ್ರಿಯ ಉಪಸ್ಥಾನವು ಎಂದರೆ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು (ಉಪ), ನಿಲ್ಲುವಿಕೆ
ಎಂದರೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆ. ಈ ಮಂತ್ರದಿಂದ (ಉಪಸ್ಥಾನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು).

ಈ ಮಂತ್ರವು ಯಾವದು ? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ. (ಗಾಯ
ತ್ರೈಸಿ ಏಕಪದೀ.... ಎಂಬುದು ಮಂತ್ರವು. ಇದರ ಅರ್ಥವಿದು) : ಎಲಾ
ಗಾಯತ್ರಿ, ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಪಾದದಿಂದ ಏಕಪದಿಯಾಗಿರುತ್ತೀಯೆ ; ತ್ರಯೀ
ವಿದ್ಯಾರೂಪವಾದ ದ್ವಿತೀಯಪಾದದಿಂದ ದ್ವಿಪದಿ(ಯಾಗಿರುತ್ತೀಯೆ) ;
ಪ್ರಾಣವೇ ಮುಂತಾದ (ರೂಪದ) ಮೂರನೆಯ (ಪಾದ)ದಿಂದ ತ್ರಿಪದಿಯಾಗಿರು
ತ್ತೀಯೆ ; ನಾಲ್ಕನೆಯದಾದ ತುರಿಯ(ಪಾದ)ದಿಂದ ಚತುಷ್ಟದಿಯಾಗಿರು
ತ್ತೀಯೆ. ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕುಪಾದಗಳಿಂದ ಉಪಾಸಕರಿಂದ (ಪದ್ಯಸೇ= ಜ್ಞಾನಸೇ)
ಪ್ರಾಪ್ತಳಾಗುವೆ, ಜ್ಞಾತಳಾಗುವೆ.¹ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ (ಇದಕ್ಕೂ) ಹೆಚ್ಚಿನ
ನಿರುಪಾಧಿಕವಾದ ನಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಅಪದ್ ಆಗಿರುತ್ತೀಯೆ ;
ಯಾವದರಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದೋ ಅಂಥ ಸಾದವಿಲ್ಲದವ
ಳಾದ್ದರಿಂದ ಆ ನೀನು ಅಪದಳಾಗಿರುವೆ, ಏಕೆಂದರೆ ನೇತಿ ನೇತಿ
ಎಂಬ ಆತ್ಮರೂಪಳಾದ್ದರಿಂದ ಏತರಿಂದಲೂ ನೀನು ಜ್ಞಾತಳಾಗು
ವಂತಿಲ್ಲ.² ಆದ್ದರಿಂದ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಿರುವ ತುರಿಯದರ್ಶತ
ಪದವಾದ ಪರೋರಪಸ್ಸಾದ ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ !

ಈ ಪಾಪಿಷ್ಠನಾದ (ನನ್ನ) ಶತ್ರುವು ನಿನ್ನನ್ನು (ನಾನು) ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳು
ವದಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದಾನಲ್ಲ, (ಅವನು) ಅದನ್ನು, ನಿನ್ನನ್ನು ಪಡೆದು
ಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಮಾಡುವದೆಂಬ ಆ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು, ಪಡೆಯದಿರಲಿ,

1. ಏಕಪದೀ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವಾಗ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಾತ್ಮಕ
ವಾಗಿರುವ ಮೊದಲನೆಯ ಪಾದವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮನದಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.
ಎಂದು ಭಾವ.

2. ನಾಲ್ಕುಪಾದಗಳು ಗಾಯತ್ರಿಯ ಸೋಪಾಧಿಕರೂಪ ; ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ
ಪಾದವಾದ ಅದಿತ್ಯಪುರುಷನೇ ಅಪ್ರಪ್ಯಕ್ತರೂಪ.

ಪಡೆಯಲೇಬೇಡ ! (ಇಲ್ಲಿ ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ) ಇತಿಶಬ್ದವು (ಮೊದಲನೆಯ) ಮಂತ್ರವು ಮುಗಿಯಿತೆಂಬುದನ್ನು (ತಿಳಿಸು)ವದಕ್ಕಾಗಿ (ಬಂದಿದೆ). ಯಾವ ನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವನೋ, ಯಾವನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಉಪಾಸಕನು ತಾನು ದ್ವೇಷ ವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೋ, ಅವನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಈ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಉಪಸ್ಥಾನ (ಮಾಡಬೇಕು). 'ಇವನು' ಎಂದರೆ ಈ ಶತ್ರುವು ; ಇಂಥ ಹೆಸರಿನವನು (ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ) ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

ಈ ಯಜ್ಞದತ್ತನಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾದ ಈ^೧ ಕಾಮವು ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿ ದಿರಲಿ, ಸಮೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳದಿರಲಿ! -ಎಂದಾದರೂ ಉಪಸ್ಥಾನಮಾಡ ಬೇಕು. (ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರೆ) ಅವನಿಗೆ (ಆ) ದೇವದತ್ತನಿಗೆ^೨ ಆ ಕಾಮವು ಸಮೃದ್ಧವಾಗುವದೇ ಇಲ್ಲ; (ಅವನಿಗೆ ಎಂದರೆ) ಯಾವನಿಗೆ (ಸಮೃದ್ಧವಾಗುವ ದಿಲ್ಲ) ? ಎಂದರೆ ಯಾವನಿಗಾಗಿ ಹೀಗೆ ಉಪಸ್ಥಾನಮಾಡುತ್ತಾನೋ (ಅವನಿಗೆ).^೩

ಅಥವಾ ನಾನು ಅದನ್ನು (ಈ) ದೇವದತ್ತನಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾದ (ಕಾಮ) ವನ್ನು ಪಡೆಯುವಂತಾಗಲಿ! -ಎಂದಾದರೂ ಉಪಸ್ಥಾನಮಾಡಬೇಕು.^೪

'ಇವನು ಅದನ್ನು ಪಡೆಯದಿರಲಿ !' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿರುವ ಮಂತ್ರ ಪದಗಳನ್ನು (ಉಪಾಸಕನ) ಕಾಮವಿದ್ದಂತೆ ವಿಕಲ್ಪ(ದಿಂದ ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕು).^೫

ಗಾಯತ್ರಿಯ ಮುಖ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಏತದ್ಧ ವೈ ತಜ್ಜನಕೋ ವೈದೇಹೋ ಬುಡಿಲಮಾಶ್ವತರಾಶ್ಚಿ
ಮುನಾಚ ಯನ್ನು ಹೋ ತದ್ಗಾಯತ್ರೀವಿದಬ್ರೂಥಾ ಅಥ

1. ಅಸೌ ಎಂಬ ಮಾತು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ ಎಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡದ್ದರ ಅನುವಾದ ವಿದು.

2. ಹಿಂದೆ ಯಜ್ಞದತ್ತನಿಗೆ ಎಂದಿರುವದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ಮಾತಿದಬೇಕಿತ್ತು; ಅದರೆ ಹೊಸ ಹೆಸರನ್ನು ಏಕೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆಯೋ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ.

3. ಮೊದಲನೆಯ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುವು ತನಗೆ ವಿಘ್ನ ಮಾಡದಿರಲಿ! -ಎಂದೂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ; ಇಲ್ಲಿ ಶತ್ರುವಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾದದ್ದು ದೂರೆಯದಿರಲಿ ಎಂದು ಅನಿಷ್ಟವನ್ನೇ ಕೋರಿದೆ. ಇದು ಅಭಿಚಾರಿಕಕರ್ಮ. ಶ್ರುತಿಗೆ ಇದನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದೇನೂ ಇಷ್ಟವಲ್ಲ ವಾದರೂ ದ್ವೇಷವಿದ್ದವನಿಗೆ ಈ ಫಲಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ, ಅಭಿಚಾರಿಕಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದ ದೋಷವೇನೋ ಉಂಟೇ ಉಂಟು.

4. ಅವನ ಕಾಮವು ನನಗೇ ಆಗಲಿ ಎಂಬುದು ಮಂತ್ರದ ಅರ್ಥ.

5. ಈ ಮೂರು ಮಂತ್ರಗಳನ್ನೂ ಒಬ್ಬನೇ ಒಮ್ಮೆಗೇ ಉಚ್ಚರಿಸತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ; ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾದ ಯಾವ ಕಾಮವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಬೇಕೋ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ.

ಕಥಗಂ ಹಸ್ತೀಭೂತೋ ವಹಸೀತಿ ಮುಖಗಂ ಹಾಸ್ಯಾಃ
ಸಮ್ರಾಣ್ಣ ವಿದಾಂಚಕಾರೇತಿ ಹೋವಾಚ ತಸ್ಯಾ ಅಗ್ನಿರೇವ
ಮುಖಂ ಯದಿ ಹ ವಾ ಅಪಿ ಬಹ್ವಿವಾಗ್ನಾವಭ್ಯಾದಧತಿ ಸರ್ವ
ಮೇವ ತತ್ಸಂದಹತ್ಯೇವಗಂ ಹೈವೈವಂವಿದ್ ಯದ್ಯಪಿ ಬಹ್ವಿವ
ಪಾಪಂ ಕುರುತೇ ಸರ್ವಮೇವ ತತ್ ಸಂಸ್ಪಾಯ ಶುದ್ಧಃ
ಪೂತೋಽಜರೋಽಮೃತಃ ಸಂಭವತಿ || ೮ ||

೮. ಇಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು (ಹೇಳುತ್ತಾರೆ) : ಜನಕವೈದೇಹನು ಬುಡಲ
ನೆಂಬ ಆಶ್ವತರಾಶ್ವಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಇಂತೆಂದನು. ‘ಹೋ ! ಗಾಯತ್ರೀ
ವಿದನೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡೆಯಲ್ಲ, ಹಾಗಾದರೆ ಅನೆಯಾಗಿ ಹೊರು
ತ್ತಿರುವೆಯಲ್ಲ, (ಇದು) ಹೇಗೆ?’ ‘ಸಮ್ರಾಜನೆ, ಈ (ಗಾಯತ್ರಿಯು)
ಮುಖವನ್ನು (ನಾನು) ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ’ ಎಂದು (ಅವನು)
ಹೇಳಿದನು. ಆ (ಗಾಯತ್ರಿಗೆ) ಅಗ್ನಿಯೇ ಮುಖವು. ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ
ಬಹುವಾಗಿಯೇ ಅಭ್ಯಾಧಾನಮಾಡಿದರೂ ಅದನ್ನೆಲ್ಲವನ್ನೂ (ಅಗ್ನಿಯು)
ಸುಟ್ಟುಹಾಕುತ್ತದೆಯಷ್ಟೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತಿರುವವನು
ಬಹುವಾಗಿಯೇ ಪಾಪವನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಅದನ್ನೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಅರಗಿಸಿ
ಕೊಂಡು ಶುದ್ಧನೂ ಪೂತನೂ ಅಜರನೂ ಅಮೃತನೂ ಆಗಿರುವನು.

ಗಾಯತ್ರೀಮುಖವಿಧಿಗೆ ಅರ್ಧವಾದ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೦೦. ಗಾಯತ್ರಾ ಮುಖವಿಧಾನಾಯ ಅರ್ಧವಾದ ಉಚ್ಯತೇ ।
ಏತತ್ ಹ ಕಿಲ ವೈ ಸ್ಮರ್ಯತೇ ತತ್ ತತ್ರ ಗಾಯತ್ರೀವಿಜ್ಞಾನವಿಷಯೇ ।
ಜನಕೋ ವೈದೇಹಃ ಬುಡಿಲಂ^೧ ನಾಮತಃ । (ಆಶ್ವತರಾಶ್ವಿನ್)^೨ ಆಶ್ವತರಾ
ಶ್ವಸ್ಯ ಅಪತ್ಯಮ್ ಆಶ್ವತರಾಶ್ವಿಃ ತಂ ಕಿಲ ಉಕ್ತವಾನ್ । ಯತ್ ನು ಇತಿ
ವಿತರ್ಕೇ । ಹೋ ಅಹೋ ಇತ್ಯೇತತ್ । ತತ್ ಯತ್ ತ್ವಂ ಗಾಯತ್ರೀವಿದ
ಬ್ರೂಥಾಃ ಗಾಯತ್ರೀವಿದಸ್ಮಿ ಇತಿ ಯತ್ ಅಬ್ರೂಥಾಃ ಕಿಮಿದಂ ತಸ್ಯ ವಚಸಃ
ಅನನುರೂಪಮ್ । ಅಥ ಕಥಮ್ ಯದಿ ಗಾಯತ್ರೀವಿತ್ ಪ್ರತಿಗ್ರಹದೋಷೇಣ
ಹಸ್ತೀಭೂತೋ ವಹಸಿ ಇತಿ ? ಸ ಪ್ರತ್ಯಾಹ ರಾಜ್ಞಾ ಸ್ಮಾರಿತಃ ಮುಖಂ

1. ಈ ಪಾಠವೇ ಮೇಲು.

2. ಈ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟಿದೆ.

ಗಾಯತ್ರಾಃ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ಅಸ್ಯಾಃ ಹೇ ಸಮ್ರಾಟ್ ನ ವಿದಾಂಚಕಾರ ನ ವಿಜ್ಞಾತವಾನಸ್ಮಿ ಇತಿ ಹ ಉವಾಚ | ಏಕಾಂಜ್ಞಾ ವಿಕಲತ್ವಾತ್ ಗಾಯತ್ರೀ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಮಮ ಅಫಲಂ ಜಾತಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಗಾಯತ್ರಿಯ ಮುಖವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ (ಈ) ಅರ್ಥವಾದವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. (ತತ್ = ತತ್ರ) ಇಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ಗಾಯತ್ರಿಯ ಉಪಾಸನೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ (ಹ = ಕಿಲ) ಹೀಗಂತೆ, (ಹೀಗೆಂದು) ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಜನಕ ವೈದೇಹನು ಒಡಲನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ (ಆಶ್ವತರಾಶ್ವಿಯನ್ನು) ಆಶ್ವತರನ ಮಗನು ಆಶ್ವತರಾಶ್ವಿಯು, ಅವನನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಕೇಳಿದನಂತೆ. ಹೋ! ಆಹಾ ಎಂದರ್ಥ. ಗಾಯತ್ರೀವಿದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವೆಯಲ್ಲ, ಗಾಯತ್ರಿಯನ್ನು ಬಲ್ಲವನಿರುವೆನೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡೆಯಲ್ಲ ಇದು (ಆಶ್ವರ್ಯವು). ಆ (ಹೇಳಿಕೊಂಡ) ಮಾತಿಗೆ ಅನನುಗುಣವೆಂಬುದು ಯಾವದು? ಎಂದರೆ, ಹಾಗಾದರೆ (ನೀನು) ಗಾಯತ್ರಿಯನ್ನು ಬಲ್ಲವನಾದರೆ ಪ್ರತಿಗ್ರಹದೋಷದಿಂದ (ಹೀಗೆ) ಆನೆಯಾಗಿ (ಭಾರವನ್ನು) ಹೊರುತ್ತಿರುವೆಯಲ್ಲ, (ಇದು) ಹೇಗೆ?

ರಾಜನು (ಹೀಗೆ) ನೆನಪುಕೊಟ್ಟು (ಕೇಳಲು) ಅವನು (ಹೀಗೆಂದು) ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. (ಹಿ = ಯಸ್ಮಾತ್) 'ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಗಾಯತ್ರಿಯ ಮುಖವನ್ನು, ಎಲೈ ಸಮ್ರಾಜನೇ, (ನ ವಿದಾಂಚಕಾರ = ನ ವಿಜ್ಞಾತವಾನಸ್ಮಿ) 'ನಾನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವದಿಲ್ಲ' (ಹೀಗೆ ಉಪಾಸನೆಯು) ಒಂದಂಗದಲ್ಲಿ ನ್ಯೂನತೆಯುಳ್ಳದ್ದಾದ್ದರಿಂದ ನನ್ನ ಗಾಯತ್ರೀವಿಜ್ಞಾನವು ನಿಷ್ಫಲವಾಯಿತು.

ಅಗ್ನಿಯೇ ಗಾಯತ್ರಿಯ ಮುಖವು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೦೧. ಶೃಣು ತರ್ಹಿ | ತಸ್ಯಾ ಗಾಯತ್ರಾಃ ಅಗ್ನಿರೇವ ಮುಖಮ್ | ಯದಿ ಹ ವೈ ಅಪಿ ಬಹ್ವಿವ ಇನ್ಧನಮ್ ಅಗ್ನೌ ಅಭ್ಯಾದಧತಿ ಲೌಕಿಕಾಃ ಸರ್ವ ಮೇವ ತತ್ ಸಂದಹತ್ಯೇವ ಇನ್ಧನಮ್ ಅಗ್ನಿಃ | ಏವಂ ಹೈವ ಏವಂವಿತಾ ಗಾಯತ್ರಾಃ ಅಗ್ನಿಮುರ್ಖಮ್ ಇತ್ಯೇವಂ ವೇತ್ತಿ ಇತಿ ಏವಂವಿದ್ ಸ್ಯಾತ್ ಸ್ವಯಂ ಗಾಯತ್ರಾತ್ಮಾ ಅಗ್ನಿಮುಖಃ ಸನ್ | ಯದ್ಯಪಿ ಬಹ್ವಿವ ಪಾಪಂ ಕುರುತೇ ಪ್ರತಿಗ್ರಹಾದಿರ್ದೋಷಮ್ ತತ್ ಸರ್ವಂ ಪಾಪಜಾತಂ ಸಂಪ್ನಾಯ ಭಕ್ಷಯಿತ್ವಾ ಶುದ್ಧಃ ಅಗ್ನಿವತ್ ಪೂತಶ್ಚ ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರತಿಗ್ರಹದೋಷಾತ್ ಗಾಯತ್ರಾತ್ಮಾ ಅಜರಃ, ಅವೃತಶ್ಚ ಸಂಭವತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹಾಗಾದರೆ ಕೇಳು! ಆ ಗಾಯತ್ರಿಗೆ ಅಗ್ನಿಯೇ ಮುಖವು. ಬಹಳ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಯನ್ನು ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಲೌಕಿಕರು ಹಾಕಿದರೂ ಆ ಕಟ್ಟಿಗೆಯೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಬೆಂಕಿಯು ಸುಟ್ಟೇ ಹಾಕುತ್ತದೆ. (ಅಲ್ಲವೆ ?) ಅದರಂತೆಯೇ ಹೀಗೆಂದರಿತವನು- ಗಾಯತ್ರಿಗೆ ಅಗ್ನಿಯೇ ಮುಖವು ಎಂದಿಂತು ತಿಳಿದವನೇ ಹೀಗೆಂದರಿತವನು- ತಾನೂ ಗಾಯತ್ರೈತ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ^೧ ಅಗ್ನಿಮುಖನಾಗಿ, ಬಹಳ ಪಾಪವನ್ನು ಪ್ರತಿಗ್ರಹವೇ ಮುಂತಾದ ದೋಷವುಳ್ಳ (ಪಾಪವನ್ನು) ಮಾಡಿದರೂ, ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ (ಸಂಸ್ಕಾರಯ = ಭಕ್ಷಯಿತ್ವಾ) ತಿಂದರಗಿಸಿಕೊಂಡು ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಶುದ್ಧನೂ ಆ ಪ್ರತಿಗ್ರಹದೋಷವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಪೂತನೂ ಆಗಿ ಗಾಯತ್ರೈತ್ಯನೂ ಅಜರನೂ ಅಮರನೂ ಆಗುವನು.^೨

-
1. ಇದು ಜನಕನ ಉಪದೇಶ.
 2. ಗಾಯತ್ರೀಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದವನಾದ್ದರಿಂದ.
 3. ಗಾಯತ್ರೀರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದ ಸಾಯುಜ್ಯವನ್ನೇ ಪಡೆಯುವನು.

ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಗಾಯತ್ರಿಯ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

೧ ಭೂಮಿ, ಅಂತರಿಕ್ಷ, ದ್ಯೌಃ ಎಂಬಿವೂ ಗಾಯತ್ರಿಯ ಒಂದನೆಯ ಪಾದವೂ ಎಂಟು ಕ್ಷರದವಾದ್ದರಿಂದ ಈ ಮೊದಲನೆಯ ಪಾದವನ್ನು ತ್ರಿಲೋಕಾತ್ಮಕವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು ; ಋಚಃ, ಯಜೂಂಷಿ, ಸಾಮಾನಿ ಇವೂ ಎರಡನೆಯ ಪಾದವೂ ಎಂಟುಕ್ಷರದವಾದ್ದರಿಂದ ಎರಡನೆಯ ಪಾದವನ್ನು ತ್ರಯಾವಿದ್ಯೆಯೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರಾಣ, ಆಪಾನ, ವ್ಯಾನ್ - ಇವೂ ಮೂರನೆಯ ಪಾದವೂ ಎಂಟುಕ್ಷರದವೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಮೂರನೆಯ ಪಾದವನ್ನು ಪ್ರಾಣಾದಿರೂಪವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದರೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ತ್ರಿಲೋಕದಲ್ಲಿರುವದನ್ನೆಲ್ಲ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುವನು, ತ್ರಯಾವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಬರುವಷ್ಟು ಫಲವನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುವನು, ಸರ್ವಪ್ರಾಣಜಾತಗಳನ್ನೂ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುವನು.

ಇನ್ನು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದವು 'ತುರಿಯದರ್ಶತಪದವು ಪರೋರಜಸ್ಸು' ಎಂದರೆ ನಾಲ್ಕನೆಯದಾದ, ಕಾಣುವದೋ ಎಂಬಂತಿರುವ, ಲೋಕಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಮೇಲಿರುವ ಅದಿತ್ಯ ಪುರುಷನು. ಈ ಪಾದವನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದವನು ಲೋಕೋತ್ತರವಾಗಿ ತಪಿಸುವನು, ಶ್ರೀಯಿಂದಲೂ ಕೀರ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಬೆಳಗುವನು.

೪-೬. ಗಾಯತ್ರಿಯು ಈ ಅದಿತ್ಯಪುರುಷನೆಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಪುರುಷನು ಸತ್ಯವೆಂಬ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಸತ್ಯವು ಬಲವೆಂಬ ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿವೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಾಣರೂಪದಿಂದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಆತ್ಮವಾಗಿದ್ದ ವಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ತ್ರಾಣನ ಮಾಡುವದರಿಂದ 'ಗಾಯತ್ರೀ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ಉಪನಯನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಣವಕನಿಗೆ ಆಚಾರ್ಯನು ಹೇಳಿಕೊಡುವ ಸಾವಿತ್ರಿಯೂ ಇದೇ ಗಾಯತ್ರಿಯು, ಅನುಷ್ಟುಬ್ಬಾಯತ್ರಿಯಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಅರಿತು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದವನನ್ನು ಎಷ್ಟು ಪ್ರತಿಗ್ರಹಮಾಡಿದರೂ ಅದರ ಒಂದು ಪಾದದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಮನಾಗಲಾರದು. ಹೀಗೆಂದು ಗಾಯತ್ರಿಯನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದವನು ಈ ಲೋಕತ್ರಯದಲ್ಲಿರುವದನ್ನೆಲ್ಲ ಪ್ರತಿಗ್ರಹಮಾಡಿದರೂ ತ್ರಯಾವಿದ್ಯೆಯ ಫಲವನ್ನೆಲ್ಲ ಪ್ರತಿಗ್ರಹಮಾಡಿದರೂ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿರುವಷ್ಟನ್ನೆಲ್ಲ ಪ್ರತಿಗ್ರಹಮಾಡಿದರೂ ಆ ಮೂರು ಪಾದಗಳ ಉಪಾಸನೆಯ ಫಲವು ಕ್ಷಯವಾದೀತು, ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕನೆಯಪಾದದ ಉಪಾಸನೆಯ ಫಲವಂತೂ ಉಳಿದೇ ಇರುವದು. ಆದರೆ ಅಷ್ಟು ಪ್ರತಿಗ್ರಹದ ಸಂಭವವೇ ಇಲ್ಲ.

೭. ಈ ಗಾಯತ್ರಿಯ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು 'ಗಾಯತ್ರೈಸ್ಥೇಕಪದೀ..... ಪರೋರಜಸೇ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಮಾಡಿ 'ಇವನು ಅದನ್ನು ಪಡೆಯದಿರಲಿ!', 'ಆ ಕಾಮವು ಅವನಿಗೆ ಕೈಗೊಡದಿರಲಿ!', 'ನಾನೇ ಅದನ್ನು ಪಡೆಯುವಂತಾಗಲಿ!' ಎಂಬರ್ಥವುಳ್ಳ ಮಂತ್ರ

ಗಲೋಳಿಗೆ ಒಂದನ್ನು, ಯಾವದು ತನಗೆ ಇಷ್ಟವೋ ಅದನ್ನು-ತನಗೆ ಬೇಡವಾದ ಶತ್ರುವಿನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ಉಪಸ್ಥಾನಮಾಡಬೇಕು. ಅದರಂತೆಯೇ ಫಲವಾಗುವದು.

೮. ಈ ಗಾಯತ್ರಿಯ ಫಲವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವದಕ್ಕೆ ಗಾಯತ್ರಿಯ ಮುಖವನ್ನು ಅರಿತು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ಅಗ್ನಿಯೇ ಗಾಯತ್ರಿಯ ಮುಖವು. ಅದನ್ನು ಅರಿತು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವವನು ಎಷ್ಟು ಪಾಪಮಾಡಿದರೂ ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಭಕ್ಷಿಸಿ ಶುನ್ಧನಾಗಿ ಪಾಪರಹಿತನಾಗಿ ಅಜರಾಮರನಾಗಿ ಗಾಯತ್ರೀಬ್ರಹ್ಮದ ಸಾಯುಜ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದು ಕೊಳ್ಳುವನು.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಹದಿನೈದನೆಯ

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

(ಉಪಾಸಕನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ)

ಸಮುಚ್ಚಯಾನುಷ್ಠಾತೃವು

ಚರಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಆದಿತ್ಯನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಹಿರಣ್ಮಯೇನ ಸಾತ್ರೇಣ ಸತ್ಯಸ್ಯಾಪಿಹಿತಂ ಮುಖಮ್ | ತತ್ತ್ವಂ
ಪೂಷನ್ನಸಾವ್ಯಣು ಸತ್ಯಧರ್ಮಾಯ ದೃಷ್ಟಯೇ | ಪೂಷನ್ನೇ
ಕರ್ಷೇ ಯಮ ಸೂರ್ಯ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯ ವ್ಯೂಹ ರಶ್ಮೀನ್ |
ಸಮೂಹ ತೇಜೋ ಯತ್ತೇ ರೂಪಂ ಕಲ್ಯಾಣತಮಂ ತತ್ತೇ
ಪಶ್ಯಾಮಿ | ಯೋಃಸಾವಸೌ ಪುರುಷಃ ಸೋಹಮಸ್ಮಿ |
ವಾಯುರನಿಲಮಮೃತಮಥೇದಂ ಭಸ್ಮಾಂತಗಂ ಶರೀರಮ್ |
ಓಂ ಕೃತೋ ಸ್ಮರ ಕೃತಗಂ ಸ್ಮರ ಕೃತೋ ಸ್ಮರ ಕೃತಗಂ ಸ್ಮರ |
ಅಗ್ನೇ ನಯ ಸುಪಥಾ ರಾಯೇ ಅಸ್ಮಾನ್ ವಿಶ್ವಾನ್ ದೇವ
ವಯುನಾನಿ ವಿದ್ವಾನ್ | ಯುಯೋಧ್ಯಸ್ಮಜ್ಜಹುರಾಣಮೇನೋ
ಭೂಯಿಷ್ಠಾಂ ತೇ ನಮ ಉಕ್ತಿಂ ವಿಧೇಮ್ || ೧ ||

೧. ಹಿರಣ್ಮಯವಾದ ಪಾತ್ರದಿಂದ ಸತ್ಯದ ಮುಖವು
ಮುಚ್ಚಿರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಎಲೈ ಪೂಷನೆ, ಸತ್ಯಧರ್ಮನಾದ (ನನಗೆ
ಸತ್ಯವು) ಕಾಣುವದಕ್ಕಾಗಿ ತೆರೆಯುವನಾಗು! ಪೂಷನೆ! ಏಕರ್ಷಿಯೆ,
ಯಮನೆ, ಸೂರ್ಯನೆ, ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯನೆ, ರಶ್ಮಿಗಳನ್ನು ಹೋಗಲಾ
ಡಿಸು, ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಒಕ್ಕೂಡಿಸು! ನಿನ್ನ ಕಲ್ಯಾಣತಮವಾದ ರೂಪ
ವನ್ನು ನೋಡುವೆನು! ಆ ಪುರುಷನು ಯಾವನೋ ಅವ್ಯತನಾದ
ಅವನೇ ನಾನಾಗಿರುವೆನು. ವಾಯುವು ಅನಿಲವನ್ನು (ಸೇರಲಿ)!
ಇನ್ನು ಈ ಶರೀರವು ಭಸ್ಮಾಂತವಾಗಲಿ! ಓಂ(ಕಾರವೆ), ಕೃತುವೆ,

1. ಈ ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ವಾಕ್ಯಗಳು ಈಶಾವಾಸ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ೧೫ರಿಂದ
೧೮ರವರೆಗಿನ ಮಂತ್ರಗಳೇ ಆಗಿವೆ.

ಸ್ಮರಿಸು ! ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಸ್ಮರಿಸು ! ಕ್ರತುವೆ, ಸ್ಮರಿಸು ! ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಸ್ಮರಿಸು ! ಅಗ್ನಿಯೆ, ರೈಗಾಗಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು ! ಎಲ್ಲಾ ವಯುನಗಳನ್ನೂ ಬಲ್ಲವನು (ನೀನು) ! ನಮ್ಮಿಂದ ವಕ್ರವಾದ ಏನನ್ನೂ ಬಿಡಿಸು ; ನಿನಗೆ ಬಹಳ ನಮಲುಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ !

ಕಂಡಿಕೆಯ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೦೨. ಯೋ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಸಮುಚ್ಚಯಕಾರೀ ಸಃ ಅನ್ತಕಾಲೇ ಆದಿತ್ಯಂ ಪ್ರಾರ್ಥಯತಿ | ಅಸ್ತಿ ಚ ಪ್ರಸಬ್ಧಃ | ಗಾಯತ್ರಾಃ ತುರೀಯಃ ಪಾದೋ ಹಿ ಸಃ | ತದುಪಸ್ಥಾನಂ ಪ್ರಕೃತಮ್ | ಅತಃ ಸ ಏವ ಪ್ರಾರ್ಥ್ಯತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಗಳ ಸಮುಚ್ಚಯವನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಿದವನಿದಾನಷ್ಟೆ, ಅವನು ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು (ಹೀಗೆಂದು) ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾನೆ. (ಇದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ) ಪ್ರಸಂಗವೂ ಇದೆ. ಆ (ಆದಿತ್ಯನು) ಗಾಯತ್ರಿಯ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದವಷ್ಟೆ. ಆದರೆ ಉಪಸ್ಥಾನವು ಪ್ರಕೃತವಾಗಿರುತ್ತದೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಆ (ಆದಿತ್ಯನನ್ನೇ) ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಆದಿತ್ಯನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೦೩. ಹಿರಣ್ಮಯೇನ ಜ್ಯೋತಿರ್ಮಯೇನ ಪಾತ್ರೇಣ | ಯಥಾ ಪಾತ್ರೇಣ ಇಷ್ಟಂ ವಸ್ತು ಅಪಿಧೀಯತೇ ಏವಮ್ ಇದಂ ಸತ್ಯಾಖ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಜ್ಯೋತಿರ್ಮಯೇನ ಮಣ್ಡಲೇನ ಅಪಿಹಿತಮಿವ | ಅಸಮಾಹಿತಜೇತಸಾಮ್ ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾತ್ | ತದುಚ್ಯತೇ ಸತ್ಯಸ್ಯ ಅಪಿಹಿತಂ ಮುಖಂ ಮುಖ್ಯಂ ಸ್ವರೂಪಮ್ | ತತ್ ಅಪಿಧಾನಂ ಪಾತ್ರಮ್ ಅಪಿಧಾನಮಿವ ದರ್ಶನಪ್ರತಿಬಂಧಕಾರಣಮ್ ತತ್ ತ್ವಮ್ ಹೇ ಪೂಷನ್ ಜಗತಃ ಪೋಷಣಾತ್ ಪೂಷಾ ಸವಿತಾ | ಅಪಾವೃಣು ಅಪಾವೃತಂ ಕುರು | ದರ್ಶನಪ್ರತಿಬಂಧಕಾರಣಮ್ ಅಸನಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸತ್ಯಧರ್ಮಾಯ | ಸತ್ಯಂ ಧರ್ಮಃ ಅಸ್ಯ ಮಮ ಸೋಽಹಂ ಸತ್ಯಧರ್ಮಾ ತಸ್ಮೈ | ತ್ವದಾತ್ಮಭೂತಾಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ದೃಷ್ಟಯೇ ದರ್ಶನಾಯ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹಿರಣ್ಮಯವಾದ ಪ್ರಕಾಶಮಯವಾದ ಪಾತ್ರೆಯಿಂದ. ಹೇಗೆ ಪಾತ್ರೆಯಿಂದ ಇಷ್ಟವಾದ ವಸ್ತು ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಸತ್ಯವು, ಸತ್ಯವೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮವು, ಜ್ಯೋತಿರ್ಮಯವಾದ ಮಂಡಲದಿಂದ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟಿರುವಂತೆ (ಇರುತ್ತದೆ); ಏಕೆಂದರೆ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಸಮಾಧಾನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವರಿಗೆ ಕಾಣಿಸುವದಿಲ್ಲ.¹ ಇದನ್ನೇ (ಹೀಗೆಂದು) ಹೇಳಿದೆ. ಸತ್ಯದ ಮುಖವು ಮುಖ್ಯಸ್ವರೂಪವು² ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಮುಚ್ಚಳವನ್ನು, ಮರೆಯಾಗಿರುವ ಪಾತ್ರೆಯಂತೆ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿರುವ ಕಾರಣವನ್ನು, ನೀನು ಎಲೈ ಪೂಷನೆ, — ಜಗತ್ತನ್ನು ಪೋಷಿಸುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನು ಪೂಷನು. (ಎಲೈ ಪೂಷನೆ) — ತೆರೆಯುವನಾಗು, ತೆರೆದದ್ದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು ! ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿರುವ (ಈ) ಕಾರಣವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸು ಎಂದರ್ಥ. ಸತ್ಯಧರ್ಮನಾದ (ನನಗೆ) — ಈ ನನಗೆ ಸತ್ಯವು ಧರ್ಮವು ; ಆದ್ದರಿಂದ ನಾನು ಸತ್ಯಧರ್ಮನು. ಅಂಥವನಿಗೆ — ನಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪನಾದ (ನನಗೆ) ಎಂದರ್ಥ³. ಕಾಣುವದಕ್ಕಾಗಿ (ಅದು) ಕಾಣಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ (ಮರೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸು).

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೦೪. ಪೂಷನ್ ಇತ್ಯಾದೀನಿ ನಾಮಾನಿ ಆಮನ್ತ್ರಣಾರ್ಥಾನಿ ಸವಿತುಃ । ಏಕರ್ಷೇ ಏಕಶ್ಚ ಅಸೌ ಋಷಿಶ್ಚ ಏಕರ್ಷಿಃ । ದರ್ಶನಾತ್ ಋಷಿಃ । ಸ ಹಿ ಸರ್ವಸ್ಯ ಜಗತ ಆತ್ಮಾ ಚಕ್ಷುಶ್ಚ ಸನ್ ಸರ್ವಂ ಪಶ್ಯತಿ । ಏಕೋ ವಾ ಗಚ್ಛತಿ ಏಕರ್ಷಿಃ । “ಸೂರ್ಯ ಏಕಾಕೀ ಚರತಿ” (ತೈ. ಸಂ. ೮-೪-೧೮) ಇತಿ ಮನ್ತ್ರವರ್ಣಾತ್ । ಯಮು । ಸರ್ವಂ ಹಿ ಜಗತಃ ಸಂಯಮನಂ ತ್ವತ್ಕೃತಮ್ । ಸೂರ್ಯ । ಸುಷ್ಮ ಈರಯತೇ ರಸಾನ್ ರಶ್ಮೀನ್ ಪ್ರಾಣಾನ್ ಧಿಯೋ ವಾ ಜಗತಃ ಇತಿ । ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯ । ಪ್ರಜಾಪತೇಃ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಆಪತ್ಯಮ್ । ಹಿರಣ್ಯ ಗರ್ಭಸ್ಯ ವಾ । ಹೇ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯ । ವ್ಯೂಹ ವಿಗಮಯ ರಶ್ಮೀನ್ । ಸಮೂಹ ಸಂಕ್ಷಿಪ ಆತ್ಮನಃ ತೇಜಃ । ಯೇನಾಹಂ ಶಕ್ನುಯಾಂ ದ್ರವ್ಯಮ್ । ತೇಜಸಾ

1. ಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ಚಿತ್ತವನ್ನಿಟ್ಟವರಿಗೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ.

2. ಈಶಾವಾಸ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ವಾರವು ಎಂದಿದೆ ; ಅಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವೇ ಪುರುಷನನ್ನು ನೋಡುವದಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಮುಚ್ಚಿರುವ ದ್ವಾರವು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

3. ಸತ್ಯವೆಂಬ ನಿನ್ನನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ನನಗೆ ಎಂದರ್ಥ. ಸತ್ಯವಾದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಿರುವ ನನಗೆ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಈಶಾವಾಸ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ಹಿ ಅಪಹತದೃಷ್ಟಿಃ ನ ಶಕ್ನುಯಾಂ ತ್ವತ್ಸ್ವರೂಪಮ್ ಅಜ್ಞಾಸಾ ದ್ರಷ್ಟುಂ
ವಿದ್ಯೋತನ ಇವ ರೂಪಾಣಾಮ್ | ಅತ ಉಪಸಂಹರ ತೇಜಃ | ಯತ್
ತೇ ತವ ರೂಪಂ ಸರ್ವಕಲ್ಯಾಣಾನಾಮ್ ಅತಿಶಯೇನ ಕಲ್ಯಾಣಂ ಕಲ್ಯಾಣ
ತಮಮ್ | ತತ್ ತೇ ತವ ಪಶ್ಯಾಮಿ ಪಶ್ಯಾಮೋ ವಯಮ್ | ವಚನವ್ಯತ್ಯ
ಯೇನ | ಯೋಸೌ ಭೂರ್ಭುವಃಸ್ವರ್ವಾಕ್ಯತ್ಯನಯವಃ ಪುರಃಷಃ
ಪುರುಷಾಕೃತಿತ್ಯಾ ಪುರುಷಃ ಸೋಹಮಸ್ಮಿ ಭವಾಮಿ | 'ಅಹಃ', 'ಅಹಮ್'
(೫-೫-೩, ೪) ಇತಿ ಚ ಉಪನಿಷದಃ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್ ಆದಿತ್ಯಚಾಕ್ಷುಷಯೋಃ
ತದೇವೇದಂ ಪರಾವೃಶ್ಯತೇ | ಸೋಹಮಸ್ಮಿ | ಅವೃತಮ್ ಇತಿ ಸಂಬಂಧಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಪೂಷನೆ, ಮುಂತಾದ ಹೆಸರುಗಳು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಕರೆಯುವದಕ್ಕಾಗಿ
(ಬಂದಿವೆ). ಏಕರ್ಷಿಯೆ, ಒಬ್ಬನೇ ಆದ ಋಷಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಏಕರ್ಷಿಯು.
ನೋಡುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಋಷಿಯು. ಅವನು ಜಗತ್ತಿಗೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಆತ್ಮನೂ
ಚಕ್ಷುಸ್ಸೂ ಆಗಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡುತ್ತಿರುವನಲ್ಲವೆ? ಅಥವಾ ಒಬ್ಬನೇ
ನಡೆಯುತ್ತಿದಾನೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಏ ಕರ್ಷಿಯು ; ಏಕೆಂದರೆ "ಸೂರ್ಯನು
ತಾನೊಬ್ಬನೇ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ" (ತೈ. ಸಂ. ೮-೪-೧೮-೧) ಎಂಬ
ಮಂತ್ರವರ್ಣದಿಂದ (ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ).^೨ ಯಮನೆ, ಜಗತ್ತನ್ನು
ಕಟ್ಟಳೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವದೂ ನಿನ್ನಿಂದಾಗಿರುತ್ತದೆಯಲ್ಲವೆ? (ಆದ್ದರಿಂದ
ಯಮನು). ಸೂರ್ಯನೆ ; ಜಗತ್ತಿನ ರಸಗಳನ್ನು, ರಶ್ಮಿಗಳನ್ನು, ಪ್ರಾಣ
ಗಳನ್ನು, ಅಥವಾ ಧೀವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು^೩ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತಾನೆ, ಆದ್ದರಿಂದ
(ಸೂರ್ಯನು). ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯನೆ ; ಪ್ರಜಾಪತಿಯಾದ ಈಶ್ವರನ ಮಗನು,
ಅಥವಾ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನ ಮಗನು; ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲೈ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯನೆ, (ಎಂದಿದೆ).
ರಶ್ಮಿಗಳನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸು, ಅತ್ತಸರಿಯಿಸು ! ನಿನ್ನ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಒಕ್ಕೂ
ಡಿಸು, ನಾನು ನೋಡುವದಕ್ಕೆ ಆಗುವಂತೆ ಸಂಕೋಚಪಡಿಸಿಕೊ. ತೇಜಸ್ಸಿ
ನಿಂದ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿರುವದರಿಂದಲ್ಲವೆ, ಮಿಂಚು ಹೊಳೆದಾಗ ರೂಪ
ಗಳನ್ನು ಕಾಣಲಾರದಿರುವಂತೆ ನಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾಣಲು
ಶಕ್ತನಲ್ಲದೆ ಇರುವೆನು, ಆದ್ದರಿಂದ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿಕೊ !
ಕಲ್ಯಾಣತಮವಾದ ಎಂದರೆ ಕಲ್ಯಾಣವಾದ ರೂಪಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕಲ್ಯಾಣ

1. ಸೂರ್ಯನು ಸ್ಥಾವರಜಂಗಮಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಆತ್ಮನೆಂದೂ ಜಗತ್ತಿಗೆಲ್ಲ ಚಕ್ಷುಸ್ಸೆಂದೂ
ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿದೆ.

2. ಈ ಅರ್ಥವೊಂದೇ ಈಶಾವಾಸ್ಯಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿದೆ.

3. ಈ ಅರ್ಥವು ಈಶಾವಾಸ್ಯಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿದೆ.

ವಾಗಿರುವ ನಿನ್ನ ಆ (ಸುಂದರ)ರೂಪವನ್ನು ನೋಡುವೆನು ! ನಾವು ನೋಡುವಂತಾಗಲಿ !- ಎಂದು ವಚನವಿಪರಿಣಾಮದಿಂದ (ಅರ್ಥ).¹ ಯಾವ ಈ ಭೂಃ ಭುವಃ ಸ್ವಃ ಎಂಬ ವ್ಯಾಹೃತ್ಯವಯವವುಳ್ಳ - ಪುರುಷಾಕೃತಿಯುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ-² ಪುರುಷ (ನೆನಿಸಿ)ಕೊಂಡವನಿದಾನಲ್ಲ, ಅವನೇ ನಾನಾಗಿರುವೆನು. ಇರುತ್ತೇನೆ. 'ಅಹಃ', 'ಅಹಮ್' ಎಂದು ಅದಿತ್ಯಚಾಪ್ತುಷ(ಪುರುಷರ) ಉಪನಿಷತ್ತನ್ನು ಹಿಂದೆ (೫-೫-೩, ೪) ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ಅದೇ ಈ (ಉಪನಿಷತ್ತನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ) ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿರುತ್ತದೆ.³ ಅಮೃತಸ್ವರೂಪವಾದ ಅವನೇ ನಾನು ಎಂದು ಸಂಬಂಧವು.⁴

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೦೫. ಮಮ ಅಮೃತಸ್ಯ ಸತ್ಯಸ್ಯ ಶರೀರಪಾತೇ ಶರೀರಸ್ಥೋ ಯಃ ಪ್ರಾಣಃ ವಾಯುಃ ಸ ಅನಿಲಂ ಬಾಹ್ಯಂ ವಾಯುಮೇವ ಪ್ರತಿಗಚ್ಛತು | ತಥಾ ಅನ್ಯಾ ದೇವತಾಃ ಸ್ವಾಂ ಸ್ವಾಂ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಗಚ್ಛಂತು | ಅಥ ಇದಮಪಿ ಭಸ್ಮಾಂತಂ ಸತ್ ಸೃಧಿವೀಂ ಯಾತು ಶರೀರಮ್ | ಅಥ ಇದಾನೀಮ್ ಆತ್ಮನಃ ಸಂಕಲ್ಪಭೂತಾಂ ಮನಸಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಾಮ್ ಅಗ್ನಿದೇವತಾಂ ಪ್ರಾರ್ಥಯತೇ | ಓಂ ಕ್ರತೋ | ಓಮಿತಿ ಕ್ರತೋ ಇತಿ ಚ ಸಂಬೋಧನಾರ್ಥವೇವ | ಓಂಕಾರ ಪ್ರತೀಕತ್ವಾತ್ ಓಮ್ | ಮನೋಮಯತ್ವಾಚ್ಚ ಕ್ರತುಃ | ಹೇ ಓಮ್, ಹೇ ಕ್ರತೋ, ಸ್ಮರ ಸ್ಮರ್ತವ್ಯಮ್ | ಅಂತಕಾಲೇ ಹಿ ತ್ವತ್ಸ್ಮರಣವಶಾತ್ ಇಷ್ಟಾಗತಿಃ ಪ್ರಾಪ್ಯತೇ | ಅತಃ ಪ್ರಾರ್ಥ್ಯತೇ ಯನ್ಮಯಾ ಕೃತಮ್ ತತ್ ಸ್ಮರ | ಪುನರುಕ್ತಃ ಆದರಾರ್ಥಾ ||

1. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನವಿರುವದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ವಿಪರಿಣಾಮಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವಿರಬಹುದು. ಆದರೂ ಸಮುಚ್ಚಯಕ್ಕಾರೀ ಎಂಬ ವಿಕವಚನಕ್ಕೆ ವಿಕವಚನವೇ ಸಾಕಲ್ಲವೆ ? ಈಶಾವಾಸ್ಯಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಪರಿಣಾಮವಿಲ್ಲ. ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಸೂರ್ಯನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ನಾವುಗಳು ಅತನ ರೂಪವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವಿರಬಹುದೆ ?

2. ಪ್ರಾಣಬುದ್ಧ್ಯಾದಿರೂಪದಿಂದ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವದರಿಂದ, ಪುರದಲ್ಲಿ ಶಯನಮಾಡಿರುವದರಿಂದ - ಎಂಬ ಎರಡು ಬೇರೆ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಈ ಭಾ. ದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

3. ನನ್ನೊಳಗಿರುವವನೂ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದೊಳಗಿರುವವನೂ ಅದೇ ಸತ್ಯ ಪುರುಷನು ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಭಾವವು ಸಾಯುವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಾಸಕನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿರುವದು ಅವಶ್ಯ.

4. ಅಮೃತಂ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು 'ಅನಿಲಮ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಈ ಭಾ. ದಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿಸಿದೆ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅಮೃತಸತ್ಯ(ಪುರುಷನಾದ) ನನ್ನ ಶರೀರಪಾತವಾಗಲು^೧ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಅನಿಲವನ್ನು ಹೊರಗಿನ ವಾಯುವನ್ನೇ ಹೋಗಿ ಸೇರಲಿ ! ಇದರಂತೆ ಅನ್ಯದೇವತೆಗಳೂ ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು^೨ ಹೋಗಿ ಸೇರಲಿ (ಎಂದು ಭಾವ). ಇನ್ನು ಈ ಶರೀರವೂ ಭಸ್ಮಾಂತವಾಗಿ^೩ ಪೃಥಿವಿಯನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳಲಿ !^೪

ಇನ್ನು ಈಗ ತನ್ನ ಸಂಕಲ್ಪವಾಗಿರುವ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡಿರುವ ಅಗ್ನಿದೇವತೆಯನ್ನು^೫ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾನೆ. 'ಓಂ ಕ್ರತುವೆ'; ಇಲ್ಲಿ ಓಮ್ ! ಎಂಬಿದೂ ಕ್ರತೋ ಎಂಬಿದೂ (ಅಗ್ನಿಯ ಸಂಬೋಧನಕ್ಕಾಗಿಯೇ). ಓಂ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿರುವದರಿಂದ (ದೇವತೆಯನ್ನು) ಓಮ್ (ಎಂದಿರುತ್ತದೆ); ಮನೋಮಯವಾಗಿರುವದರಿಂದ 'ಕ್ರತು' (ಎಂದಿರುತ್ತದೆ). ಎಲೈ ಓಂಕಾರರೂಪನೆ, ಎಲೈ ಕ್ರತುವೆ, ಸ್ಮರ್ತವ್ಯವಾದದ್ದನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊ ! ಅಂತಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಸ್ಮರಣದವಶದಿಂದಲಲ್ಲವೆ,^೬ ಇಷ್ಟವಾದ ಗತಿಯು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವದು ? ಅದ್ದರಿಂದ (ಹೀಗೆಂದು) ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ ; ನಾನು ಏನು ಮಾಡಿದ್ದೆನೋ ಅದನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊ ! ಮತ್ತೆ (ಹೀಗೆಂದು) ಹೇಳಿರುವದು ಅದರಾರ್ಥವಾಗಿ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೦೬. ಕಿಂಚ ಹೇ ಅಗ್ನೇ ನಯ ಪ್ರಾಪಯ ಸುಪಥಾ ಶೋಭನೇನ ಮಾರ್ಗೀಣ ರಾಯೇ ಧನಾಯ | ಕರ್ಮಫಲಪ್ರಾಪ್ತಯೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ನ ದಕ್ಷಿಣೇನ ಕೃಷ್ಣೇನ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯುಕ್ತೇನ ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಶುಕ್ಲೇನೈವ ಸುಪಥಾ

1. ಶರೀರವು ಬಿದ್ದರೂ ಸತ್ಯರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನು ಅಮೃತನೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಅಧಿವೈವಿಕಸತ್ಯಪುರುಷನ ಸಾಯುಜ್ಯವಾಗುವದು.

2. ಕಾರಣವನ್ನು ಎಂದರ್ಥ.

3. ಭಸ್ಮಾಂತವಾಗಿ ಎಂದದ್ದರಿಂದ ಇದು ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ ವಿಷಯವಲ್ಲವೆಂದಾಯಿತು. ಈ ಸಮುಚ್ಚಯವು ಗೃಹಸ್ಥನ ವಿಷಯವೇ.

4. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಆಯಾ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳು ಸೇರುವವೆಂಬುದು ವ್ಯವಹಾರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ.

5. ಸಂಕಲ್ಪರೂಪವಾಗಿರುವ ಅಗ್ನಿದೇವತೆ ಎಂದು ಏತಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದೆಯೆಂಬುದು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿಲ್ಲ. ಜಾತದಾಗ್ನಿಪ್ರತೀಕವಾಗಿರುವ ಈಶ್ವರನು ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಮನಸ್ಸು ಅಗ್ನಿ, ಪ್ರಾಣವು ಮಹಾವ್ರತ, ವಾಕ್ಯ ಮಹದುಕ್ತ - ಎಂದು ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೦-೧-೨-೪ರಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದನಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿರುವದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮನಸಂದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

6. ಸೂ. ಭಾ. ೪-೧-೧೨ (ಭಾ ಭಾ. ೫೨೬)ನ್ನು ನೋಡಿ.

ಅಸ್ಮಾನ್ ವಿಶ್ವಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಹೇ ದೇವ, ವಯುನಾನಿ ಪ್ರಜ್ಞಾನಾನಿ ಸರ್ವ
ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ವಿದ್ವಾನ್ | ಕಿಂಚ ಯುಯೋಧಿ ಅಪನಯ ವಿಯೋಜಯ
ಅಸ್ಮತ್ ಅಸ್ಮತ್ತಃ ಜುಹುರಾಣಂ ಕುಟಿಲಮ್ ಏನಃ ಪಾಪಂ ಪಾಪಜಾತಂ
ಸರ್ವಮ್ | ತೇನ ಪಾಪೇನ ವಿಯುಕ್ತಾ ವಯಮ್ ಏಷ್ಯಾಮ ಉತ್ತರೇಣ
ಪಥಾ ತ್ವತ್ಪ್ರಸಾದಾತ್ | ಕಿಂ ಶು ವಯಂ ಶುಭ್ಯಂ ಪರಿಚರ್ಯಾಂ ಕರ್ತುಂ
ನ ಶಕ್ನುಮಃ | ಭೂಯಿಷ್ಠಾಂ ಬಹುತಮಾಂ ತೇ ಶುಭ್ಯಂ ನಮ ಉಕ್ತಿಂ
ನಮಸ್ಕಾರವಚನಂ ವಿಧೇಮ | ನಮಸ್ಕಾರೋಕ್ತಾ ಪರಿಚರೇಮ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |
ಅನ್ಯತ್ ಕರ್ತುಮ್ ಅಶಕ್ತಾಃ ಸಂತಃ ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮತ್ತು ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, (ನಮ್ಮನ್ನು) ಸುಮಾರ್ಗದಿಂದ ಎಂದರೆ ಒಳ್ಳೆಯ
ಮಾರ್ಗದಿಂದ ರೈಗೆ ಧನಕ್ಕಾಗಿ, ಕರ್ಮಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಎಂದರ್ಥ. ದಕ್ಷಿಣ
(ಮಾರ್ಗ)ವೆಂಬ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಕೃಷ್ಣ(ಮಾರ್ಗ)ದಿಂದಲ್ಲ,
ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಶುಕ್ಲವಾದ ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾರ್ಗದಿಂದಲೇ ನಮ್ಮನ್ನು ಕರೆದು
ಕೊಂಡುಹೋಗು, (ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು) ಸೇರಿಸು. ಎಲೈ ದೇವನೇ. ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿ
ಗಳ ವಯುನಗಳನ್ನು ಎಂದರೆ ಪ್ರಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು¹ ಬಲ್ಲವನು (ನೀನು).²
ಮತ್ತು (ಅಸ್ಮತ್ = ಅಸ್ಮತ್ತಃ) ನಮ್ಮಿಂದ ವಕ್ರವಾದ ಎಂದರೆ ಮೋಸಗಾರಿಕೆ
ಯ ಏನನ್ನನ್ನು ಪಾಪವನ್ನು ಪಾಪಸಮೂಹವನ್ನೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಿಡಿಸು, ಹೋಗ
ಲಾಡಿಸು ತಪ್ಪಿಸು ! ಆ ಪಾಪದಿಂದ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟವರಾಗಿ ನಾವು, ನಿನ್ನ ಪ್ರಸಾದ
ದಿಂದ ಉತ್ತಮಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೋಗುವೆವು (ಎಂದರ್ಥ). ಆದರೆ ನಾವು ಈಗ
ನಿನಗೆ ಪರಿಚರ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಶಕ್ತರಾಗಿಲ್ಲ ; (ತೇ = ಶುಭ್ಯಂ) ನಿನಗೆ
ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಿನ ನಮಉಕ್ತಿಯನ್ನು ನಮಸ್ಕಾರವಚನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇವೆ,
ಮತ್ತೇನೂ ಮಾಡಲಶಕ್ತರಾಗಿರುವದರಿಂದ ನಮಸ್ಕಾರೋಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ
ಪರಿಚರ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇವೆ.

1. ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಎಂದೂ ಈ. ಭಾ. ಈಶಾವಾಸ್ಯಭಾಷ್ಯಕ್ಕೂ ಈ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೂ
ಮಂತ್ರಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಅನ್ವಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಬರುವ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿನ
ತಾರತಮ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ವಿದ್ವಾಂಸರು ವಿಮರ್ಶಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

2. ಅಗ್ನಿಯ ರೂಪದಿಂದ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುತ್ತೀಯೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಹದಿನೈದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಸಮುಚ್ಚಯವನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಿದವನು ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಮಾರ್ಗಯಾಚನೆಯಿದೆ. ಈಶಾವಾಸ್ಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಇದೇ ಮಂತ್ರಗಳಿವೆ. ದೇವಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೋಗುವ ಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುವಂತೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ.

೧. ಅದಿತ್ಯನೇ, ನಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕಾಣದಂತೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿರುವ ಮರೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕು, ನಿನ್ನ ಉಪಾಸಕನಾದ ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಕಾಣಬೇಕು.

೨. ಎಲೈ ದೇವನೇ, ನಿನ್ನ ರಶ್ಮಿಗಳನ್ನು ಅತ್ತಸರಿಯಿಸು, ನಿನ್ನ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಒಕ್ಕೂಡಿಸಿಕೊ. ನಿನ್ನ ಅಹೋರೂಪವಾದ ಸ್ವರೂಪವೂ ನನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಅಹಂರೂಪವಾದ ಸ್ವರೂಪವೂ ಎರಡೂ ಒಂದೇ.

೩. ಈಗ ನನ್ನ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳು ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗಲಿ! ಶರೀರವು ಭಸ್ಮವಾಗಿ ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಲಿ! ಎಲೈ ಮನೋರೂಪನಾದ ಅಗ್ನಿಯೇ, ನಾನು ಮಾಡಿರುವ ಕರ್ಮೋಪಾಸನೆಗಳನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದುಕೊ, ತಂದುಕೊ! ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ನೀನು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಮನೋಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು. ಅದ್ದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಪಾಪವನ್ನು ತೊಲಗಿಸಿ ಒಳ್ಳೆಯದಾದ ದೇವಯಾನಮಾರ್ಗದಿಂದ ಕರೆದುಕೊಂಡುಹೋಗಿ ಉಪಾಸನಾಫಲವನ್ನನುಸರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು! ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ!

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಒಂದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ (ಪ್ರಾಣೋಪಾಸನೆ)

ಪ್ರಾಣನು ಜ್ಯೇಷ್ಠನೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನೂ ಎಂದು ಉಪಾಸನೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯೋ ಹ ವೈ ಜ್ಯೇಷ್ಠಂ ಚ ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಚ ವೇದ ಜ್ಯೇಷ್ಠಶ್ಚ
ಶ್ರೇಷ್ಠಶ್ಚ ಸ್ವಾನಾಂ ಭವತಿ ಪ್ರಾಣೋ ವೈ ಜ್ಯೇಷ್ಠಶ್ಚ ಶ್ರೇಷ್ಠಶ್ಚ
ಜ್ಯೇಷ್ಠಶ್ಚ ಶ್ರೇಷ್ಠಶ್ಚ ಸ್ವಾನಾಂ ಭವತ್ಯಪಿ ಚ ಯೇಷಾಂ
ಬುಭೂಷತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ || ೧ ||

೧. ಯಾವನು ಜ್ಯೇಷ್ಠನೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನೂ (ಆಗಿರುವದನ್ನು) ಅರಿತಿರುವನೋ (ಅವನು) ತನ್ನವರಲ್ಲಿ ಜ್ಯೇಷ್ಠನೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನೂ ಆಗಿಯೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಾಣವೇ ಜ್ಯೇಷ್ಠವೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅವನು ತನ್ನವರಲ್ಲಿಯೂ, ಮತ್ತು ಯಾರಲ್ಲಿ (ತಾನು) ಹೀಗಿರಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೋ (ಅವರಲ್ಲಿ)ಯೂ, ಜ್ಯೇಷ್ಠನೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ.

ಗ್ರಂಥಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೦೭. ಪ್ರಾಣೋ ಗಾಯತ್ರೀ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಕಸ್ಮಾತ್ ಪುನಃ ಕಾರಣಾತ್ ಪ್ರಾಣಭಾವೋ ಗಾಯತ್ರಾಃ ನ ಪುನರ್ವಾಗಾದಿಭಾವ ಇತಿ ? ಯಸ್ಮಾತ್ ಜ್ಯೇಷ್ಠಶ್ಚ ಶ್ರೇಷ್ಠಶ್ಚ ಪ್ರಾಣಃ, ನ ವಾಗಾದಯೋ ಜ್ಯೇಷ್ಠಶ್ರೇಷ್ಠಭಾವಃ । ಕಥಂ ಜ್ಯೇಷ್ಠತ್ವಂ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವಂ ಚ ಪ್ರಾಣಸ್ಯೇತಿ ? ತನ್ನಿದಿಧಾರಯಿಷಯಾ ಇದಮ್ ಆರಭ್ಯತೇ । ಅಥವಾ ಉಕ್ತಯಜುಃಸಾಮಕ್ವತ್ರಾದಿಭಾವೈಃ ಪ್ರಾಣಸ್ಯೈವ ಉಪಾಸನಮ್ ಅಭಿಹಿತಮ್, ಸತ್ಸ್ವಪಿ ಅನ್ಯೇಷು ಚಕ್ಷುರಾದಿಷು । ತತ್ರ ಹೇತುಮಾತ್ರಮ್ ಇಹ ಅನನ್ತರ್ಯೇಣ ಸಂಬಂಧ್ಯತೇ, ನ

1. ಇಲ್ಲಿ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿಯೂ ಭಾಷ್ಯದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿಯೂ ಓಮ್ ಎಂದು ಅಚ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೆ ಮೂಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದೆಂದು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಇದನ್ನು ದಿಟ್ಟಿ ದಿಟ್ಟಿದೆ.

ಪುನಃ ಪೂರ್ವಶೇಷತಾ । ವಿವಕ್ಷಿತಂ ತು ವಿಲಿಖ್ಯಾತ್ ಅಸ್ಯ ಕಾಣ್ಡಸ್ಯ ಪೂರ್ವತ್ರ
ಯದನುಕ್ತಂ ವಿಶಿಷ್ಟಫಲಂ ಪ್ರಾಣವಿಷಯಮ್ ಉಪಾಸನಂ ತದ್
ವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಗಾಯತ್ರಿಯು ಪ್ರಾಣವು ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆಯಷ್ಟೆ ? ಗಾಯತ್ರಿಯು
ಪ್ರಾಣರೂಪವೇ, ವಾಗಾದಿರೂಪವಾದದ್ದಲ್ಲ ಎನ್ನುವದೇಕೆ ? ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಾಣವು
ಜ್ಯೇಷ್ಠವೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ, (ಆದರೆ) ವಾಗಾದಿಗಳಿಗೆ ಜ್ಯೇಷ್ಠತ್ವ
ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಜ್ಯೇಷ್ಠತ್ವವೂ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವೂ ಹೇಗೆ ? ಎಂಬ
(ಶಂಕೆ ಬರಬಹುದಾಗಿ) ಅದನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಈ (ಗ್ರಂಥವನ್ನು)
ಆರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ಅಥವಾ ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ ಮುಂತಾದ ಬೇರೆಯು (ಕರಣ)ಗಳಿದ್ದರೂ ಉಕ್ಥ,
ಯಜುಸ್ಸು, ಸಾಮ, ಕ್ಷತ್ರ - ಮುಂತಾದ ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಪ್ರಾಣವನ್ನೇ
ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು ಎಂಬುದಿಷ್ಟೇ
ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ; ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತು ಹಿಂದಿನ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಇದು ಶೇಷವಲ್ಲ¹.
ಆದರೆ (ಇಲ್ಲಿ) ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗುವದೇನೆಂದರೆ ಈ ಕಾಂಡವು ವಿಲಿಖ್ಯಾದ್ದರಿಂದ
ಹಿಂದೆ ಹೇಳದೆ ಇರುವ ಅಸಾಧಾರಣಫಲವುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣವಿಷಯವಾದ ಉಪಾಸನೆ
ಯುಂಟಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂಬುದೇ.

ಪ್ರಾಣವೇ ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಯೇಷ್ಠವೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವೂ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೦೮. ಯಃ ಕಚ್ಚಿತ್ | ಹ ವೈ ಇತಿ ಅನಧಾರಣಾರ್ಥಾ | ಯಃ
ಜ್ಯೇಷ್ಠಶ್ರೇಷ್ಠಗುಣಂ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಂ ಯೋ ವೇದ ಅಸೌ ಭವತ್ಯೇವ ಜ್ಯೇಷ್ಠಶ್ಚ
ಶ್ರೇಷ್ಠಶ್ಚ | ಏವಂ ಫಲೇನ ಪ್ರಲೋಭಿತಃ ಸನ್ ಪ್ರಶ್ನಾಯ ಅಭಿಮುಖೀ
ಭೂತಃ | ತಸ್ಮೈ ಚ ಆಹ | ಪ್ರಾಣೋ ವೈ ಜ್ಯೇಷ್ಠಶ್ಚ ಶ್ರೇಷ್ಠಶ್ಚ | ಕಥಂ
ಪುನರವಗಮ್ಯತೇ ಪ್ರಾಣೋ ಜ್ಯೇಷ್ಠಶ್ಚ ಶ್ರೇಷ್ಠಶ್ಚ ಇತಿ ? ಯಸ್ಮಾತ್ ನಿಷೇಕ
ಕಾಲ ಏವ ಶುಕ್ರಶೋಣಿತಸಂಬಂಧಃ ಪ್ರಾಣಾದಿಕಲಾಪಸ್ಯ ಅವಿಶಿಷ್ಟಃ |
ತಥಾಪಿ ನ ಅಪ್ರಾಣಂ ಶುಕ್ರಂ ವಿರೋಹತಿ ಇತಿ ಪ್ರಥಮೋ ವೃತ್ತಿಲಾಭಃ
ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಚಕ್ಷುರಾದಿಭ್ಯಃ | ಆತೋ ಜ್ಯೇಷ್ಠೋ ವಯಸಾ ಪ್ರಾಣಃ | ನಿಷೇಕ
ಕಾಲಾದಾರಭ್ಯ ಗರ್ಭಂ ಪುಷ್ಯತಿ ಪ್ರಾಣಃ | ಪ್ರಾಣೇ ಹಿ ಲಬ್ಧವೃತ್ತೌ ಪಶ್ಯಾತ್

1. ಇದು ಅರ್ಥವಾದವಲ್ಲ, ವಿಧಿಯೇ.

ಚಕ್ಷುರಾದೀನಾಂ ವೃತ್ತಿಲಾಭಃ | ಅತಃ ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಜ್ಯೇಷ್ಠತ್ವಂ
ಚಕ್ಷುರಾದಿಮಃ | ಭವತಿ ತು ಕಕ್ಷಿತ್ ಕುಲೇ ಜ್ಯೇಷ್ಠಃ | ಗುಣಹೀನತ್ವಾತ್ ತು
ನ ಶ್ರೇಷ್ಠಃ | ಮಧ್ಯಮಃ ಕನಿಷ್ಠೋ ವಾ ಗುಣಾಢ್ಯತ್ವಾತ್ ಭವೇತ್ ಶ್ರೇಷ್ಠಃ,
ನ ಜ್ಯೇಷ್ಠಃ | ನ ತು ತಥಾ ಇಹ ಇತ್ಯಾಹ | ಪ್ರಾಣ ಏವ ತು ಜ್ಯೇಷ್ಠತ್ವ
ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವ | ಕಥಂ ಪುನಃ ಶ್ರೇಷ್ಠ್ಯಮ್ ಅವಗಮ್ಯತೇ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ? ತದಿಹ
ಸಂವಾದೇನ ದರ್ಶಯಿಷ್ಯಾಮಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವನಾದರೆ— ಹ ವೈ ಎಂಬವು ಅವಧಾರಣೆಗಾಗಿ ಬಂದಿವೆ—
ಯಾವನು ಜ್ಯೇಷ್ಠಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವಗುಣವುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವದನ್ನು ಯಾವನು
—ಅರಿತುಕೊಂಡಿರುವನೋ ಅವನು ಜ್ಯೇಷ್ಠನೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನೂ ಆಗಿಯೇ
ಆಗುವನು.

ಹೀಗೆ ಫಲದಿಂದ ಪ್ರಲೋಭಿತನಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನೆ(ಯನ್ನು ಕೇಳು)ವದಕ್ಕೆ
ಅಭಿಮುಖ(ವಾಗುವನು). ಅವನಿಗೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣವೇ
ಜ್ಯೇಷ್ಠವೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವೂ ; (ಪ್ರಶ್ನೆ) : ಪ್ರಾಣವು ಜ್ಯೇಷ್ಠವೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವೂ
(ಆದದ್ದೆಂದು) ಹೇಗೆ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ ? ಏಕೆಂದರೆ ನಿಷೇಕಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಶುಕ್ರ
ಶೋಣಿತಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಆಗುತ್ತದೆ ; ಆದರೂ
ಪ್ರಾಣವಿಲ್ಲದೆ ಶುಕ್ರವು ಬೆಳೆಯಲಾರದಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳಿಗಿಂತ
ಮೊದಲೇ ವೃತ್ತಿಲಾಭ(ವಾಗುತ್ತದೆ). ಆದ್ದರಿಂದ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವೇ
ಹಿರಿಯದು. ನಿಷೇಕಕಾಲದಿಂದಲೂ ಗರ್ಭವನ್ನು ಪ್ರಾಣವು ಪೋಷಿಸುತ್ತಿರು
ತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ವೃತ್ತಿಯುಂಟಾದಮೇಲಲ್ಲವೆ, ಹಿಂದಿನಿಂದ ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳಿಗೆ
ವೃತ್ತಿಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ? ಆದ್ದರಿಂದ ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳ ಒಳಗೆ ಪ್ರಾಣನಿಗೇ
ಜ್ಯೇಷ್ಠತ್ವ(ವಿದೆ ಎಂಬುದು) ಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.¹

ಯಾವನಾದರೆ (ತನ್ನ) ಕುಲದಲ್ಲಿ ಜ್ಯೇಷ್ಠನೆನಿಸಿ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ ; ಆದರೆ
ಗುಣಹೀನನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠ(ನಾಗಿರು)ವದಿಲ್ಲ. ನಡುವಣವನೋ ತೀರ
ಕಿರಿಯವನೋ ಗುಣಾಢ್ಯನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿರಬಹುದು, ಜ್ಯೇಷ್ಠನೇ
(ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿರಬೇಕಾ)ದದ್ದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಹಾಗಿಲ್ಲ -ಎಂದು (ಶ್ರುತಿ)
ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣವೇ ಜ್ಯೇಷ್ಠವೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವೂ (ಆಗಿದೆ). (ಪ್ರಶ್ನೆ) : ಇನ್ನು
ಪ್ರಾಣನು ಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂದು ಹೇಗೆ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ ? (ಉತ್ತರ) : ಇದನ್ನು
ಇಲ್ಲಿ (ಪ್ರಾಣ)ಸಂವಾದದಿಂದ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವೆವು.

1. ಸೂ. ಭಾ. ೨-೪-೮ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೮೮). ಈ ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ಛಾಂದೋಗ್ಯದ
ಜನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದರೇಕು.

ಜ್ಯೇಷ್ಠಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದರೆ ಫಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೦೯. ಸರ್ವಥಾಪಿ ತು ಪ್ರಾಣಂ ಜ್ಯೇಷ್ಠಶ್ರೇಷ್ಠಗುಣಂ ಯೋ ವೇದ ಉಪಾಸ್ತೇ ಸ ಸ್ವಾನಾಂ ಜ್ಞಾತೀನಾಂ ಜ್ಯೇಷ್ಠಶ್ಚ ಶ್ರೇಷ್ಠಶ್ಚ ಭವತಿ | ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಶ್ರೇಷ್ಠಗುಣೋಪಾಸನಸಾಮರ್ಥ್ಯತ್ | ಸ್ವವ್ಯತಿರೇಕೇಣಾಪಿ ಚ ಯೇಷಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಜ್ಯೇಷ್ಠಶ್ಚ ಶ್ರೇಷ್ಠಶ್ಚ ಭವಿಷ್ಯಾಮಿ ಇತಿ ಬುಭೂಷತಿ ಭವಿತುಮಿಚ್ಛತಿ ತೇಷಾಮಪಿ ಜ್ಯೇಷ್ಠಶ್ರೇಷ್ಠಪ್ರಾಣದರ್ಶೀ ಜ್ಯೇಷ್ಠಶ್ಚ ಶ್ರೇಷ್ಠಶ್ಚ ಭವತಿ | ನನು ವಯೋನಿಮಿತ್ತಂ ಜ್ಯೇಷ್ಠತ್ವಮ್, ತತ್ ಇಚ್ಛಾತಃ ಕಥಂ ಭವತೀತ್ಯುಚ್ಯತೇ ? ನೈಷ ದೋಷಃ | ಪ್ರಾಣವತ್ ವೃತ್ತಿಲಾಭಸ್ಯೈವ ಜ್ಯೇಷ್ಠತ್ವಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವತ್ |

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೇಗೇ ಆಗಲಿ, ಪ್ರಾಣನು ಜ್ಯೇಷ್ಠಶ್ರೇಷ್ಠಗುಣಗಳುಳ್ಳವನು ಎಂದು ಯಾವನು ಅರಿತಿರುವನೋ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ ಅವನು ತಮ್ಮ ಜ್ಞಾತಿ ಗಳೊಳಗೆ ಜ್ಯೇಷ್ಠನೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನೂ ಆಗುವನು ; ಜ್ಯೇಷ್ಠಶ್ರೇಷ್ಠಗುಣಗಳುಳ್ಳ (ದ್ವಂದ್ವ) ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದ್ದರ ಬಲದಿಂದ (ಈ ಫಲವಾಗುತ್ತದೆ). ತಮ್ಮವ ರಲ್ಲದೆ ಯಾರೊಳಗೆ ಜ್ಯೇಷ್ಠನೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನೂ ಆಗಿರಬೇಕೆಂದು (ಬುಭೂಷತಿ= ಭವಿತುಮಿಚ್ಛತಿ) ಆಗಲಿಚ್ಛಿಸುವನೋ ಅವರುಗಳೊಳಗೂ (ಈ) ಜ್ಯೇಷ್ಠಶ್ರೇಷ್ಠ ಪ್ರಾಣೋಪಾಸಕನು ಜ್ಯೇಷ್ಠನೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನೂ ಆಗುವನು.

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಜ್ಯೇಷ್ಠನಾಗಿರುವದೆಂಬುದು ವಯಸ್ಸಿನ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ. ಅದು (ಬರಿಯ) ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಆಗುವದೆಂದು ಹೇಳುವದು ಹೇಗೆ (ಸರಿ) ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಇದೇನೂ ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಾಣದಂತೆ ವೃತ್ತಿ ಲಾಭವೆಂಬ ಜ್ಯೇಷ್ಠತ್ವವೇ (ಇಲ್ಲಿ) ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ವಾಕ್ಯೇ ವಸಿಷ್ಠಗುಣವುಳ್ಳದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯೋ ಹ ವೈ ವಸಿಷ್ಠಾಂ ವೇದ ವಸಿಷ್ಠಃ ಸ್ವಾನಾಂ ಭವತಿ
ವಾಗ್ನ್ಯೈ ವಸಿಷ್ಠಾ ವಸಿಷ್ಠಃ ಸ್ವಾನಾಂ ಭವತ್ಯಪಿ ಚ ಯೇಷಾಂ
ಬುಭೂಷತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ || ೨ ||

೨. ಯಾವನು ವಸಿಷ್ಠವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡಿರುವನೋ ಅವನು ತಮ್ಮವರಲ್ಲಿ ವಸಿಷ್ಠನು ಆಗಿಯೇ ಆಗುವನು. ವಾಕ್ಯೇ ವಸಿಷ್ಠವು

ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತಿರುವನೋ ಅವನು ತಮ್ಮವರಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತು ಯಾರೊಳಗೆ (ಹೀಗಾಗ)ಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛಿಸುವನೋ ಅವರೊಳಗೂ ವಸಿಷ್ಠನಾಗುವನು.

ಪಾಕ್ಯ ವಸಿಷ್ಠದೇವತೆ ಎಂಬ ಉಪಾಸನೆ
ಮತ್ತು ಅದರ ಫಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೧೦. ಯೋ ಹ ವೈ ವಸಿಷ್ಠಾಂ ವೇದ ವಸಿಷ್ಠಃ ಸ್ವಾನಾಂ ಭವತಿ | ತದ್ದರ್ಶನಾನುರೂಪ್ಯೇಣ ಫಲಮ್ | ಯೇಷಾಂ ಚ ಜ್ಞಾತಿವೃತ್ತಿರೇಕೇಣ ವಸಿಷ್ಠೋ ಭವಿತುಮಿಚ್ಛತಿ ತೇಷಾಂ ಚ ವಸಿಷ್ಠೋ ಭವತಿ | ಉಚ್ಯತಾಂ ತರ್ಹಿ ಕಾಸೌ ವಸಿಷ್ಠಾ ಇತಿ? ವಾಗ್ವೈ ವಸಿಷ್ಠಾ ವಾಸಯತಿ ಅತಿಶಯೇನ ವಸ್ತೇ ವಾ ಇತಿ ವಸಿಷ್ಠಾ | ವಾಗ್ಮಿನೋ ಹಿ ಧನವನ್ತೋ ವಸಂತಿ ಅತಿಶಯೇನ | ಆಚ್ಛಾದನಾರ್ಥಸ್ಯ ವಾ ವನೇರ್ವಸಿಷ್ಠಾ | ಅಭಿಭವಂತಿ ಹಿ ವಾಚೌ ವಾಗ್ಮಿನಃ ಅನ್ಯಾನ್ | ತೇನ ವಸಿಷ್ಠಗುಣವತ್ಪರಿಜ್ಞಾನಾತ್ ವಸಿಷ್ಠಗುಣೋ ಭವತೀತಿ ದರ್ಶನಾನುರೂಪಂ ಫಲಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವನು ವಸಿಷ್ಠನನ್ನು ಅರಿತಿರುವನೋ ಅವನು ತಮ್ಮವರಲ್ಲಿ ವಸಿಷ್ಠನಾಗುವನು. ಆ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಅನುರೂಪವಾಗಿ ಫಲ(ವಾಗುವದು) : ಜ್ಞಾತಿಗಳೇ ಅಲ್ಲದೆ ಯಾರೊಳಗೆ ತಾನು ವಸಿಷ್ಠನಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೋ ಅವರೊಳಗೂ ವಸಿಷ್ಠನಾಗುವನು.

(ಪ್ರಶ್ನೆ) :- ಹಾಗಾದರೆ ಈ ವಸಿಷ್ಠವಾದದ್ದು ಯಾವದು, ಹೇಳಬೇಕು.

(ಉತ್ತರ) :- ವಾಕ್ಯೇ ವಸಿಷ್ಠಃ. ಅತಿಶಯವಾಗಿ ವಾಸಮಾಡಿಸುತ್ತದೆ, ಅಥವಾ ಮುಚ್ಚುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ (ಇದು) ವಸಿಷ್ಠವು. ವಾಗ್ಮಿಗಳು ಧನವಂತರಾಗಿ ಅತಿಶಯದಿಂದ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಾರಲ್ಲವೆ? ಅಥವಾ ಮುಚ್ಚಿ ಎಂಬರ್ಥದ ವಸಾಧಾತುವಿನಿಂದ (ಈ ಶಬ್ದವು ವೃತ್ತಿವಾಗಿರುವದರಿಂದ) ವಸಿಷ್ಠ ಎಂದಾದರೂ (ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಬಹುದು). ವಾಗ್ಮಿಗಳು (ತಮ್ಮ) ಮಾತಿನಿಂದ ಮಿಕ್ಕವರನ್ನು ಗೆದ್ದು (ಮುಚ್ಚಿ)ಹಾಕುತ್ತಾರಲ್ಲವೆ? ಆದ್ದರಿಂದ ವಸಿಷ್ಠಗುಣವುಳ್ಳ (ವಾಕ್ಯನ್ನು) ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ವಸಿಷ್ಠಗುಣವುಳ್ಳವನೇ ಎಂದು ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಅನುರೂಪವಾದ ಫಲ(ವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ).

ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯೋ ಹ ವೈ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಂ ವೇದ ಪ್ರತಿತಿಷ್ಠತಿ ಸಮೇ ಪ್ರತಿತಿಷ್ಠತಿ
ದುರ್ಗೇ ಚಕ್ಷುರ್ವೈ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಚಕ್ಷುಷಾ ಹಿ ಸಮೇ ಚ ದುರ್ಗೇ
ಚ ಪ್ರತಿತಿಷ್ಠತಿ ಪ್ರತಿತಿಷ್ಠತಿ ಸಮೇ ಚ ಪ್ರತಿತಿಷ್ಠತಿ ದುರ್ಗೇ ಯ
ಏವಂ ವೇದ || ೩ ||

೩. ಯಾವನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಅರಿತಿರುವನೋ ಅವನು
ಸಮವಾದದ್ದರಲ್ಲಿಯೂ ದುರ್ಗದಲ್ಲಿಯೂ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ
ನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ; ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಿಂದಲವೆ, ಸಮ
ವಾದದ್ದರಲ್ಲಿಯೂ ದುರ್ಗದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ?
ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅವನು ಸಮದಲ್ಲಿಯೂ
ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ, ದುರ್ಗದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.

ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಎಂಬ ಉಪಾಸನೆ, ಅದರ ಫಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೧೧. ಯೋ ಹ ವೈ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಂ ವೇದ | ಪ್ರತಿತಿಷ್ಠತಿ ಅನಯಾ ಇತಿ
ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ | ತಾಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಗುಣವತೀಂ ಯೋ ವೇದ | ತಸ್ಯ
ಏತತ್ ಫಲಮ್, ಪ್ರತಿತಿಷ್ಠತಿ ಸಮೇ ದೇಶೇ ಕಾಲೇ ಚ | ತಥಾ ದುರ್ಗೇ
ವಿಷಮೇ ಚ ದುರ್ಗಮನೇ ಚ ದೇಶೇ, ದುರ್ಭಿಕ್ಷಾದೌ ವಾ ಕಾಲೇ ವಿಷಮೇ |
ಯದ್ಯೇವಮ್ ಉಚ್ಯತಾಮ್, ಕಾಸೌ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ? ಚಕ್ಷುರ್ವೈ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ |
ಕಥಂ ಚಕ್ಷುಷಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾತ್ಮಮ್ ಇತಿ ? ಆಹ | ಚಕ್ಷುಷಾ ಹಿ ಸಮೇ ಚ
ದುರ್ಗೇ ಚ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪ್ರತಿತಿಷ್ಠತಿ | ಅತಃ ಅನುರೂಪಂ ಫಲಮ್ | ಪ್ರತಿತಿಷ್ಠತಿ
ಸಮೇ ಪ್ರತಿತಿಷ್ಠತಿ ದುರ್ಗೇ ಯ ಏವಂ ವೇದ ಇತಿ |

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವನು, ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಅರಿತಿರುತ್ತಾನೋ— ಇದರಿಂದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ
ನಾಗುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ¹ (ಇದಕ್ಕೆ) ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಆ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ
ಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಗುಣಗಳುಳ್ಳದ್ದನ್ನು ಯಾವನು ಅರಿತಿರುತ್ತಾನೋ—ಅವನಿಗೆ

ಇದು ಫಲವು ; ಸಮವಾದ ದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತು ದುರ್ಗವಾದ ವಿಷಮವಾದ, ದುರ್ಗಮವಾದ ಸ್ಥಲದಲ್ಲಿಯೂ ದುರ್ಭಿಕ್ಷಾದಿವಿಷಮಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, (ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ).

(ಪ್ರಶ್ನೆ) :- ಹಾಗಾದರೆ ಈ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಯಾವದು ಹೇಳಬೇಕು !

(ಉತ್ತರ) :- ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ. ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಸಮ(ದೇಶ ಕಾಲ)ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದುರ್ಗವಾದ (ದೇಶಕಾಲ)ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನೋಡಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ?

ಆದ್ದರಿಂದ (ಇದಕ್ಕೆ) ಅನುರೂಪವಾದ ಫಲವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ ಅವನು ಸಮದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ, ದುರ್ಗದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.

ಶ್ರೋತ್ರವೇ ಸಂಪತ್ತು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯೋ ಹ ವೈ ಸಂಪದಂ ವೇದ ಸಗ್ಂ ಹಾಸ್ಮೈ ಪದ್ಯತೇ ಯಂ ಕಾಮಂ ಕಾಮಯತೇ ಶ್ರೋತ್ರಂ ವೈ ಸಂಪಚ್ಯೋತ್ರೇ ಹೀಮೇ ಸರ್ವೇ ನೇದಾ ಅಭಿಸಂಪನ್ನಾಃ ಸಗ್ಂ ಹಾಸ್ಮೈ ಪದ್ಯತೇ ಯಂ ಕಾಮಂ ಕಾಮಯತೇ ಯ ಏವಂ ವೇದ || ೪ ||

೪. ಯಾವನು ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಅರಿತಿರುವನೋ, ಅವನಿಗೆ ಯಾವ ಕಾಮವನ್ನು ಕಾಮಿಸುತ್ತಾನೋ (ಅದು) ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರೋತ್ರವೇ ಸಂಪತ್ತು. ಶ್ರೋತ್ರದಲ್ಲಲ್ಲವೆ, ಈ ವೇದಗಳೆಲ್ಲ ಅಭಿಸಂಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ? ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿಯುವನೋ ಅವನಿಗೆ ಯಾವ ಕಾಮವನ್ನು ಕಾಮಿಸುತ್ತಾನೋ (ಅದು) ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೋತ್ರವು ಸಂಪತ್ತೆಂಬ ಉಪಾಸನೆ, ಅದರ ಫಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೧೨. ಯೋ ಹ ವೈ ಸಂಪದಂ ವೇದ ಸಂಪದ್ಗುಣಯುಕ್ತಂ ಯೋ ವೇದ ತಸ್ಯ ಏತತ್ ಫಲಮ್ | ಅಸ್ಮೈ ವಿದುಷೇ ಸಂಪದ್ಯತೇ ಹ | ಕಿಮ್ ? ಯಂ ಕಾಮಂ ಕಾಮಯತೇ ಸ ಕಾಮಃ | ಕಿಂ ಪುನಃ ಸಂಪದ್ಗುಣಕಮ್ ? ಶ್ರೋತ್ರಂ ವೈ ಸಂಪತ್ | ಕಥಂ ಪುನಃ ಶ್ರೋತ್ರಸ್ಯ ಸಂಪದ್ಗುಣಕತ್ವಮಿತಿ ?

ಉಚ್ಯತೇ | ಶ್ರೋತ್ರೇ ಸತಿ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವೇ ವೇದಾಃ ಅಭಿಸಂಪನ್ನಾಃ | ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವತಃ ಅಧ್ಯೇಯತ್ವಾತ್ | ವೇದವಿಹಿತಕರ್ಮಾಯತ್ನಶ್ಚ ಕಾಮಾಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ಶ್ರೋತ್ರಂ ಸಂಪತ್ | ಅತಃ ವಿಜ್ಞಾನಾನುರೂಪಂ ಫಲಮ್ | ಸಂ ಹಾಸ್ಮೈ ಪದ್ಯತೇ ಯಂ ಕಾಮಂ ಕಾಮಯತೇ ಯ ಏವಂ ವೇದ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವನು ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಅರಿತಿರುವನೋ, ಸಂಪದ್ಗುಣಯುಕ್ತವಾದದ್ದನ್ನು ಯಾವನು ಅರಿತಿರುವನೋ, ಅವನಿಗೆ ಇದು ಫಲವು. ಈ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಉಂಟಾಗಿ ತೀರುತ್ತದೆ. ಏನು ? ಯಾವ ಕಾಮವನ್ನು ಕಾಮಿಸುತ್ತಾನೋ ಆ ಕಾಮವು (ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ).

ಸಂಪದ್ಗುಣಕವಾದದ್ದು ಯಾವದು ? ಶ್ರೋತ್ರವೇ ಸಂಪತ್ತು. ಶ್ರೋತ್ರವು ಸಂಪದ್ಗುಣಕವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ ಶ್ರೋತ್ರವು ಇದ್ದ ರಲ್ಲವೆ, (ಹಿ=ಯಸ್ಮಾತ್) ಎಲ್ಲಾ ವೇದಗಳ ಸಂಪಾದನೆಯೂ ಆಗುವದು ? ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವುಳ್ಳವನೇ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡತಕ್ಕವು, (ಅವು). ವೇದ ವಿಹಿತವಾಗಿರುವ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿಯೇ ಕಾಮಗಳು (ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ). ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೋತ್ರವು ಸಂಪತ್ತು.

ಆದ್ದರಿಂದ (ಈ) ಉಪಾಸನೆಗೆ ಅನುರೂಪವಾಗಿ ಫಲ(ವಾಗುವದು) : ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ ಅವನಿಗೆ ಯಾವ ಕಾಮವನ್ನು ಕಾಮಿಸುವನೋ (ಅದು) ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಮನಸ್ಸೇ ಆಯತನ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯೋ ಹ ವಾ ಆಯತನಂ ವೇದಾಯತನಗ್ಂ ಸ್ವಾನಾಂ ಭವತ್ಯಾಯತನಂ ಜನಾನಾಂ ಮನೋ ವಾ ಆಯತನಮಾ ಯತನಗ್ಂ ಸ್ವಾನಾಂ ಭವತ್ಯಾಯತನಂ ಜನಾನಾಂ ಯ ಏವಂ ವೇದ || ೫ ||

೫. ಯಾವನು ಆಯತನವನ್ನು ಅರಿತಿರುವನೋ ಅವನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ತಮ್ಮವರಿಗೆ ಆಯತನವಾಗುವನು, ಜನರಿಗೂ ಆಯತನ ವಾಗುವನು. ಮನಸ್ಸೇ ಆಯತನವು. ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ ಅವನು ತಮ್ಮವರಿಗೂ ಆಯತನವಾಗುವನು, ಜನರಿಗೂ ಆಯತನ(ವಾಗುವನು).

ಮನಸ್ಸು ಆಯತನವೆಂಬ ಉಪಾಸನೆ, ಅದರ ಫಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೧೩. ಯೋ ಹ ವಾ ಆಯತನಂ ನೇದ | ಆಯತನಮ್ ಆಶ್ರಯಃ | ತತ್ ಯೋ ನೇದ | ಆಯತನಂ ಸ್ವಾನಾಂ ಭವತಿ, ಆಯತನಂ ಜನಾನಾಮ್ ಅನ್ಯೇಷಾಮಪಿ | ಕಿಂ ಪುನಸ್ತತ್ ಆಯತನಮಿತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ | ಮನೋ ವೈ ಆಯತನಮ್ ಆಶ್ರಯಃ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ವಿಷಯಾಣಾಂ ಚ | ಮನಃಶ್ರಿತಾ ಹಿ ವಿಷಯಾ ಆತ್ಮನೋ ಭೋಗ್ಯತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಂತೇ | ಮನಃಸಂಕಲ್ಪವಶಾನಿ ಚ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಪ್ರವರ್ತಂತೇ ನಿವರ್ತಂತೇ ಚ | ಅತೋ ಮನ ಆಯತನಮ್ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಮ್, ಅತೋ ದರ್ಶನಾನುರೂಪ್ಯೇಣ ಫಲಮ್ | ಆಯತನಂ ಸ್ವಾನಾಂ ಭವತಿ, ಆಯತನಂ ಜನಾನಾಂ ಯ ಏವಂ ನೇದ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವನು ಆಯತನವನ್ನು ಅರಿತಿರುವನೋ — ಆಯತನವೆಂದರೆ ಆಶ್ರಯವು. ಅದನ್ನು ಯಾವನು ಅರಿತಿರುವನೋ (ಅವನು) ತಮ್ಮವರಿಗೆ ಆಯತನವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ, ಮಿಕ್ಕ ಜನರಿಗೂ ಆಯತನ(ವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ).

ಆ ಆಯತನವೆಂಬುದು ಯಾವದು ? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸೇ ಆಯತನವು. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ವಿಷಯಗಳಿಗೂ ಆಶ್ರಯವು. ಮನಸ್ಸನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿಯಲ್ಲವೆ, ವಿಷಯಗಳು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಭೋಗ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ ? ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ವಶವಾಗಿಯೇ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತಲೂ ನಿವೃತ್ತವಾಗುತ್ತಲೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಮನಸ್ಸೇ ಆಯತನವು.

ಆದ್ದರಿಂದ (ಈ) ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಅನುರೂಪವಾಗಿಯೇ ಫಲ(ವಾಗುವದು) : ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ ಅವನು ತಮ್ಮವರಿಗೂ ಆಯತನವಾಗುತ್ತಾನೆ, (ಮಿಕ್ಕ) ಜನರಿಗೂ ಆಯತನವಾಗುತ್ತಾನೆ.

ರೇತಸ್ಸೇ ಪ್ರಜಾತಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯೋ ಹ ವೈ ಪ್ರಜಾತಿಂ ನೇದ ಪ್ರಜಾಯತೇ ಹ ಪ್ರಜಯಾ ಪತುಭೀ ರೇತೋ ವೈ ಪ್ರಜಾತಿಃ ಪ್ರಜಾಯತೇ ಹ ಪ್ರಜಯಾ ಪತುರ್ಭಿಯಃ ಏವಂ ನೇದ || ೬ ||

೬. ಯಾವನು ಪ್ರಜಾತಿಯನ್ನು ಅರಿತಿರುವನೋ ಅವನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಜೆಯಿಂದಲೂ ಪಶುಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದವನಾಗುವನು. ರೇತಸ್ಸೇ ಪ್ರಜಾತಿಯು. ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿಯುವನೋ ಅವನು ಪ್ರಜೆಯಿಂದಲೂ ಪಶುಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದವನಾಗುವನು.

ರೇತಸ್ಸು ಪ್ರಜಾತಿಯೆಂಬ ಉಪಾಸನೆ, ಅದರ ಫಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೧೪. ಯೋ ಹ ವೈ ಪ್ರಜಾತಿಂ ವೇದ ಪ್ರಜಾಯತೇ ಹ ಪ್ರಜಯಾ ಪಶುಭಿಶ್ಚ ಸಂಪನ್ನೋ ಭವತಿ | ರೇತೋ ವೈ ಪ್ರಜಾತಿಃ | ರೇತಸಾ ಪ್ರಜನನೇ ಸ್ತ್ರಿಯಮ್ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ | ತದ್ವಿಜ್ಞಾನಾನುರೂಪಂ ಫಲಮ್ | ಪ್ರಜಾಯತೇ ಹ ಪ್ರಜಯಾ ಪಶುಭಿಃ ಯ ಏವಂ ವೇದ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವನು ಪ್ರಜಾತಿಯನ್ನು ಅರಿತಿರುವನೋ ಅವನು ಪ್ರಜೆಯಿಂದಲೂ ಪಶುಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದವನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಸಂಪನ್ನನಾಗುತ್ತಾನೆ. ರೇತಸ್ಸೇ ಪ್ರಜಾತಿಯು. (ಇಲ್ಲಿ) ರೇತಸ್ಸು ಎಂಬುದನ್ನು ಪ್ರಜನನೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ಅದರ ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅನುರೂಪವಾಗಿ (ಈ) ಫಲ(ವಾಗುತ್ತದೆ) : ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ ಅವನು ಪ್ರಜೆಯಿಂದಲೂ ಪಶುಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದವನಾಗುತ್ತಾನೆ,

ಪ್ರಾಣಸಂವಾದ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತೇ ಹೇ ನೋ ಪ್ರಾಣಾ ಅಹಗಂಶ್ರೇಯಸೇ ವಿಪದಮಾನಾ ಬ್ರಹ್ಮ ಜಗ್ನುಸ್ತದ್ಭೋಜಾಃ ಕೋ ನೋ ವಸಿಷ್ಠ ಇತಿ ತದ್ಭೋ ನಾಚ ಯಸ್ಮಿನ್ ವ ಉತ್ಕ್ರಾಂತೇ ಇದಗಂ ಶರೀರಂ ಪಾಹೀ ಯೋ ಮಸ್ಯತೇ ಸ ವೋ ವಸಿಷ್ಠ ಇತಿ || ೩ ||

೭. ಆ ಈ ಪ್ರಾಣಗಳು ನಾನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠನು ಎಂಬುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿವಾದಮಾಡುತ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮದ ಬಳಿಗೆ ಹೋದರು. ಅದನ್ನು ಕುರಿತು

‘ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ವಸಿಷ್ಠನು ಯಾರು?’ ಎಂದರು. ಆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಇಂತೆಂದಿತು: “ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾರು ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾದರೆ ಈ ಶರೀರವು ಹೆಚ್ಚು ಕೆಟ್ಟದ್ದಾಗಿರುವದೆಂದು ಎಣಿಸುತ್ತಾರೋ ಅವನೇ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ವಸಿಷ್ಠನು.”

ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರು ಯಾರೆಂಬ ಬಗ್ಗೆ ವಿವಾದ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೧೫. ತೇ ಹ ಇಮೇ ಪ್ರಾಣಾಃ ವಾಗಾದಯಃ ಅಹಂಶ್ರೇಯಸೇ ಅಹಂ ಶ್ರೇಯಾನ್ ಇತ್ಯೇತಸ್ಮೈ ಪ್ರಯೋಜನಾಯ ವಿವದಮಾನಾಃ ವಿರುದ್ಧಂ ವದಮಾನಾಃ ಬ್ರಹ್ಮ ಜಗ್ತುಃ ಬ್ರಹ್ಮ ಗತವಂತಃ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯಂ ಪ್ರಜಾ ಪತಿಮ್ | ಗತ್ವಾ ಚ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಹ ಉಚುಃ ಉಕ್ತವಂತಃ | ಕಃ ನಃ ಅಸ್ಮಾಕಂ ಮಧ್ಯೇ ವಸಿಷ್ಠಃ ಕೋಽಸ್ಮಾಕಂ ಮಧ್ಯೇ ವಸತಿ ಚ ವಾಸಯತಿ ಚ ? ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ತೈಃ ಪೃಷ್ಟಂ ಸತ್ ಹ ಉವಾಚ ಉಕ್ತವತ್ | ಯಸ್ಮಿನ್ ವಃ ಯುಷ್ಮಾಕಂ ಮಧ್ಯೇ ಉತ್ಪಾಂತ್ರೇ ನಿರ್ಗತೇ ಶರೀರಾತ್ ಇದಂ ಶರೀರಂ ಪೂರ್ವಸ್ಮಾತ್ ಅತಿಶಯೇನ ಪಾಪೀಯಃ ಪಾಪತರಂ ಮನ್ಯತೇ ಲೋಕಃ | ಶರೀರಂ ಹ ನಾನು ಅನೇಕಾಶುಚಿಸಂಘಾತತ್ವಾತ್ ಜೀವತೋಽಪಿ ಪಾಪ ಮೇವ | ತತೋಽಪಿ ಕಷ್ಟತರಂ ಯಸ್ಮಿನ್ ಉತ್ಪಾಂತ್ರೇ ಭವತಿ | ನೈರಾಗ್ಯಾರ್ಥಮ್ ಇದಮುಚ್ಯತೇ ಪಾಪೀಯಃ ಇತಿ | ಸ ವಃ ಯುಷ್ಮಾಕಂ ಮಧ್ಯೇ ವಸಿಷ್ಠೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ | ಜಾನನ್ನಪಿ ವಸಿಷ್ಠಂ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ನೋವಾಚ ಅಯಂ ವಸಿಷ್ಠಃ ಇತಿ ಇತರೇಷಾಮ್ ಅಪ್ರಿಯಪರಿಹಾರಾಯ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಈ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ನಾನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠನು ಎಂಬುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು (ಮಿಕ್ಕವರಿಗಿಂತ) ಹೆಚ್ಚಿನವನು ಎಂದಾಗಲೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ವಿವಾದಮಾಡುತ್ತಾ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ವಾದಮಾಡುತ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮದಬಳಿಗೆ ಹೋದರು, ಬ್ರಹ್ಮದ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ

1. ಪ್ರಾಣಸಂವಾದವು ಐತರೇಯ, ಛಾಂದೋಗ್ಯ, ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ, ಕಾಷೀಕ-ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂವಾದವು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಆಗಬಹುದೆಂದು ಛಾಂ. ೫-೧-೧ ರ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಾಣವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಾದವಿಹು ಎಂದು ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಂ. ಕಾ. ಭಾ. ೩-೧೫ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೫೬, ೧೫೭)ರಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿದೆ. ಮುಂದೆ ಭಾ. ಭಾ. ೪೧೯ರಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದೆ.

ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಬಳಿಗೆ ಹೋದರು. ಹೋಗಿ
 ಆ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಕುರಿತು ಇಂತೆಂದರು, ಹೀಗೆಂದು ನುಡಿದರು. (ನಃ = ಅಸ್ಮಾಕಂ)
 ನಮ್ಮೊಳಗೆ ಯಾವನು ವಸಿಷ್ಠನು, ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾವನು ವಾಸವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ,
 ಮತ್ತು ವಾಸಮಾಡಿಸುತ್ತಾನೆ? ಅವರು (ಹೀಗೆಂದು) ಕೇಳಲು ಆ ಬ್ರಹ್ಮವು
 ಹೇಳಿತು, ಇಂತೆಂದಿತು. (ವಃ = ಯುಷ್ಮಾಕಂ) ನಿಮ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವನು
 ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾದರೆ ಶರೀರದಿಂದ ಹೊರಟುಹೋದರೆ ಈ ಶರೀರವು ಹಿಂದೆ ಇದ್ದದ್ದು
 ಕೈಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಕೆಟ್ಟದ್ದಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ಅಮಂಗಲವಾಗಿರುವದೆಂದು ಜನರು
 ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೋ—ಶರೀರ ಎಂಬಿದು ಅನೇಕ ಅಶುಚಿಗಳ ಸಂಘಾತವಾಗಿರುವದ
 ರಿಂದ ಬದುಕಿರುವನಲ್ಲಿಯೂ ಅಮಂಗಲವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ
 -ಇನ್ನೂ ಕೆಟ್ಟದ್ದಾಗಿ ಯಾವನು ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾದರೆ ಆಗುವದೋ--ವೈರಾಗ್ಯ
 ಕ್ಕಾಗಿ ಇನ್ನೂ ಅಮಂಗಲವಾಗಿ ಎಂಬಿದನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. (ಯಾವನು ಹೋದರೆ
 ಅಮಂಗಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೋ) ಅವನು ನಿಮ್ಮೊಳಗೆ ವಸಿಷ್ಠನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ವಸಿಷ್ಠ
 ನನ್ನು ಅರಿತಿದ್ದರೂ ಮಿಕ್ಕವರಿಗೆ ಅಪ್ರಿಯವಾಗದಿರಬೇಂದು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು
 ಇಂಥವನು ವಸಿಷ್ಠನು ಎಂದು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ.

ವಾಕ್ಯ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಶರೀರವು ಜೀವಿಸಿರುತ್ತದೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ವಾಗ್ವೀಚ್ಛಕ್ರಾಮ ಸಾ ಸಂವತ್ಸರಂ ಪ್ರೋಷ್ಯಾಗತೋನಾಚ
 ಕಥಮಶಕತ ಮದ್ಯತೇ ಜೀವಿತುಮಿತಿ ತೇ ಹೋಚುರ್ಯಥಾಃ
 ಕಲಾ ಅವದಗ್ನೋ ನಾಚಾ ಪ್ರಾಣಂತಃ ಪ್ರಾಣೇನ ಪತ್ಯಂತ
 ಶ್ವಕ್ಷುಷಾ ಶ್ವಣ್ಣಂತಃ ಶ್ರೋತ್ರೇಣ ವಿದ್ವಾಗ್ಂಸೋ ಮನಸಾ
 ಪ್ರಜಾಯಮಾನಾ ರೇತಸೈವಮಜೀವಿಷ್ಯೇತಿ ಪ್ರವಿವೇಕ ಹ
 ವಾಕ್ || ೮ ||

೮. ವಾಕ್ಯ ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಯಿತು. ಅದು ಸಂವತ್ಸರದ
 ವರೆಗೆ ಹೊರಗಿದ್ದು ಬಂದು ಇಂತೆಂದಿತು : “ನಾನಿಲ್ಲದೆ ಬದುಕಿರು
 ವದಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಶಕ್ತರಾದಿರಿ?” ಅವುಗಳಿಂದವು : “ಹೇಗೆ ಅಕಲರಾದ
 ವರು ವಾಕ್ಯಿನಿಂದ ಮಾತನಾಡದೆ ಪ್ರಾಣದಿಂದ ಬಾಳುತ್ತಾ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿ
 ನಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾ ಶ್ರೋತ್ರದಿಂದ ಕೇಳುತ್ತಾ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ
 ಅರಿ ಯುತ್ತಾ ರೇತಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರಜೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ
 ಇರುವರೋ ಹಾಗೆ ಬದುಕಿದ್ದೆವು.” ವಾಕ್ಯ ಪ್ರವೇಶಿಸಿತು.

ವಾಕ್ಯಿಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಬದುಕಿದ್ದದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೧೬. ತೇ ಏವಮುಕ್ತಾಃ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಪ್ರಾಣಾಃ ಆತ್ಮನೋ ವೀರ್ಯ ಪರೀಕ್ಷಣಾಯ ಕ್ರಮೇಣ ಉಚ್ಚಕ್ರಮುಃ | ತತ್ರ ವಾಗೇವ ಪ್ರಥಮಂ ಹ ಅಸ್ಮಾತ್ ಶರೀರಾತ್ ಉಚ್ಚಕ್ರಾಮ ಉತ್ಕ್ರಾಂತವತಿ | ಸಾ ಚ ಉತ್ಕ್ರಮ್ಯ ಸಂವತ್ಸರಂ ಪೂಣ್ಯ ಪೋಷಿತಾ ಭೂತ್ವಾ ಪುನರಾಗತ್ಯ ಉವಾಚ | ಕಥಮ್ ಅಶಕತ ಶಕ್ತವಂತಃ ಯೂಯಮ್ ಮದೃತೇ ಮಾಂ ವಿನಾ ಜೀವಿತುಮ್ ಇತಿ ? ತೇ ಏವಮುಕ್ತಾಃ ಊಚುಃ | ಯಥಾ ಅಕಲಾಃ ಮೂಕಾಃ ಅವದಂತಃ ವಾಚಾ, ಪ್ರಾಣಂತಃ ಪ್ರಾಣನವ್ಯಾಪಾರಂ ಕುರ್ವಂತಃ ಪ್ರಾಣೇನ ಪಶ್ಯಂತಃ ದರ್ಶನ ವ್ಯಾಪಾರಂ ಚಕ್ಷುಷಾ ಕುರ್ವಂತಃ ತಥಾ ಶೃಣಂತಃ ಶ್ರೋತ್ರೇಣ ವಿದ್ವಾಂಸಃ ಮನಸಾ ಕಾರ್ಯಕಾರ್ಯಾದಿವಿಷಯಮ್, ಪ್ರಜಾಯಮಾನಾಃ ರೇತಸಾ ಪುತ್ರಾನ್ ಉತ್ಪಾದಯಂತಃ ಏವಮ್ ಅಜೀವಿಷ್ಯ ವಯಮ್ ಇತಿ | ಏವಂ ಪ್ರಾಣೈಃ ದತ್ತೋತ್ತರಾ ವಾಕ್ ಆತ್ಮನಃ ಅಸ್ತೀನ್ ಅವಸಿಷ್ಠತ್ವಂ ಬುದ್ಧ್ವಾ ಪ್ರವಿವೇಶ ಹ ವಾಕ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮವು ಹೇಳಲು ಪ್ರಾಣಿಗಳು ತಮ್ಮ ವೀರ್ಯವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾದವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯೇ ಮೊದಲು ಈ ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಯಿತು, ಹೋದದ್ದಾಯಿತು. ಅದು ಹೊರಟುಹೋಗಿ, ಸಂವತ್ಸರಕಾಲ ಹೊರಗಿದ್ದು ಪ್ರವಾಸದಲ್ಲಿದ್ದದ್ದಾಗಿ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬಂದು ಹೀಗೆಂದಿತು : ನೀವು ನಾನಿಲ್ಲದೆ ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬದುಕಿರುವದಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಶಕ್ತರಾದಿರಿ, ಸಮರ್ಥರಾದಿರಿ ?

ಹೀಗೆನ್ನಲು ಅವುಗಳೆಂದವು : ಹೇಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಕಲರು ಮೂಕರು ವಾಕ್ಯಿನಿಂದ ಮಾತಾಡದೆ, ಪ್ರಾಣದಿಂದ ಬಾಳುತ್ತಾ ಪ್ರಾಣನವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ, ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾ ದರ್ಶನವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ, ಹೀಗೆಯೇ ಶ್ರೋತ್ರದಿಂದ ಕೇಳುತ್ತ, ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರ್ಯಾದಿ ವಿಷಯವನ್ನು ಅರಿಯುತ್ತಾ, ರೇತಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರಜೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹಡೆಯುತ್ತಾ ಹೀಗೆ ನಾವು ಬದುಕಿದ್ದೆವು.

ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಹೀಗೆಂದು ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡಲು ವಾಕ್ಯು ತಾನು ಈ (ಶರೀರ)ದಲ್ಲಿ ವಸಿಷ್ಠವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನಂತು, ವಾಕ್ಯು ಪ್ರವೇಶಿಸಿತು.

ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಶರೀರವು ಜೀವಿಸಿರುತ್ತದೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಚಕ್ಷುರ್ಹೋಚ್ಚಕ್ರಾಮ ತತ್ ಸಂವತ್ಸರಂ ಪ್ರೋಷ್ಯಾಃಗತ್ಯೋ
ವಾಚ ಕಥಮಶಕತ ಮದ್ಯತೇ ಜೀವಿತುಮಿತಿ ತೇ ಹೋಚು
ರ್ಯಥಾನ್ಯಾ ಅಪಶ್ಯಂತಕ್ಷಪ್ತುಷಾ ಪ್ರಾಣಂತಃ ಪ್ರಾಣೇನ
ವದನ್ತೋ ವಾಚಾ ಶೃಣ್ವಂತಃ ಶ್ರೋತ್ರೇಣ ವಿದ್ವಾಗ್ಂಸೋ
ಮನಸಾ ಪ್ರಜಾಯಮಾನಾ ರೇತಸ್ಯವಮಜೀವಿಷ್ವೇತಿ ಪ್ರವಿ
ವೇಶ ಹ ಚಕ್ಷುಃ || ೯ ||

ಶ್ರೋತ್ರಗ್ಂ ಹೋಚ್ಚಕ್ರಾಮ ತತ್ ಸಂವತ್ಸರಂ ಪ್ರೋಷ್ಯಾಃ
ಗತ್ಯೋವಾಚ ಕಥಮಶಕತ ಮದ್ಯತೇ ಜೀವಿತುಮಿತಿ ತೇ
ಹೋಚುರ್ಯಥಾ ಬಧಿರಾ ಅಶೃಣ್ವಂತಃ ಶ್ರೋತ್ರೇಣ ಪ್ರಾಣಂತಃ
ಪ್ರಾಣೇನ ವದನ್ತೋ ವಾಚಾ ಪಶ್ಯಂತಕ್ಷಪ್ತುಷಾ ವಿದ್ವಾಗ್ಂಸೋ
ಮನಸಾ ಪ್ರಜಾಯಮಾನಾ ರೇತಸ್ಯವಮಜೀವಿಷ್ವೇತಿ ಪ್ರವಿವೇಶ
ಹ ಶ್ರೋತ್ರಮ್ || ೧೦ ||

ಮನೋ ಹೋಚ್ಚಕ್ರಾಮ ತತ್ ಸಂವತ್ಸರಂ ಪ್ರೋಷ್ಯಾಃಗತ್ಯೋ
ವಾಚ ಕಥಮಶಕತ ಮದ್ಯತೇ ಜೀವಿತುಮಿತಿ ತೇ ಹೋಚು
ರ್ಯಥಾ ಮುಗ್ಧಾ ಅವಿದ್ವಾಗ್ಂಸೋ ಮನಸಾ ಪ್ರಾಣಂತಃ
ಪ್ರಾಣೇನ ವದನ್ತೋ ವಾಚಾ ಪಶ್ಯಂತಕ್ಷಪ್ತುಷಾ ಶೃಣ್ವಂತಃ
ಶ್ರೋತ್ರೇಣ ಪ್ರಜಾಯಮಾನಾ ರೇತಸ್ಯವಮಜೀವಿಷ್ವೇತಿ ಪ್ರವಿ
ವೇಶ ಹ ಮನಃ || ೧೧ ||

ರೇತೋ ಹೋಚ್ಚಕ್ರಾಮ ತತ್ ಸಂವತ್ಸರಂ ಪ್ರೋಷ್ಯಾಃಗತ್ಯೋ
ವಾಚ ಕಥಮಶಕತ ಮದ್ಯತೇ ಜೀವಿತುಮಿತಿ ತೇ ಹೋಚು
ರ್ಯಥಾ ಕ್ಲಿಷ್ಠಾ ಅಪ್ರಜಾಯಮಾನಾ ರೇತಸಾ ಪ್ರಾಣಂತಃ
ಪ್ರಾಣೇನ ವದನ್ತೋ ವಾಚಾ ಪಶ್ಯಂತಕ್ಷಪ್ತುಷಾ ಶೃಣ್ವಂತಃ
ಶ್ರೋತ್ರೇಣ ವಿದ್ವಾಗ್ಂಸೋ ಮನಸ್ಯವಮಜೀವಿಷ್ವೇತಿ
ಪ್ರವಿವೇಶ ಹ ರೇತಃ || ೧೨ ||

೯. ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಯಿತು. ಅದು ಸಂವತ್ಸರದ
ವರೆಗೆ ಹೊರಗಿದ್ದು ಬಂದು ಇಂತೆಂದಿತು : “ನಾನಿಲ್ಲದೆ ಬದುಕಿರು

ವದಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಶಕ್ತರಾದಿರಿ?" ಅವುಗಳೆಂದವು : "ಹೇಗೆ ಕುರುಡರು ಕಣ್ಣಿಂದ ಕಾಣದೆ ಪ್ರಾಣದಿಂದ ಬಾಳುತ್ತಾ ವಾಕ್ಯಿನಿಂದ ಮಾತಾಡುತ್ತಾ ಶ್ರೋತ್ರದಿಂದ ಶ್ರವಣಮಾಡುತ್ತಾ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಅರಿಯುತ್ತಾ ರೇತಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರಜೆಯನ್ನಂಟುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ (ಇರುವರೋ) ಹಾಗೆ ಬದುಕಿದ್ದೆವು." ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಪ್ರವೇಶಿಸಿತು.

೧೦. ಶ್ರೋತ್ರವು ಉತ್ಕಾಂತವಾಯಿತು, ಅದು ಸಂವತ್ಸರದ ವರೆಗೆ ಹೊರಗಿದ್ದು ಬಂದು ಇಂತೆಂದಿತು. "ನಾನಿಲ್ಲದೆ ಬದುಕಿರುವದಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಶಕ್ತರಾದಿರಿ?" ಅವುಗಳೆಂದವು : "ಹೇಗೆ ಕಿವುಡರು ಶ್ರೋತ್ರದಿಂದ ಕೇಳದೆ ಪ್ರಾಣದಿಂದ ಬಾಳುತ್ತಾ ವಾಕ್ಯಿನಿಂದ ಮಾತಾಡುತ್ತಾ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಾ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಅರಿಯುತ್ತಾ ರೇತಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರಜೆಯನ್ನಂಟುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ (ಇರುವರೋ) ಹಾಗೆ ಬದುಕಿದ್ದೆವು." ಶ್ರೋತ್ರವು ಪ್ರವೇಶಿಸಿತು.

೧೧. ಮನಸ್ಸು ಉತ್ಕಾಂತವಾಯಿತು. ಅದು ಸಂವತ್ಸರದ ವರೆಗೆ ಹೊರಗಿದ್ದು ಬಂದು ಇಂತೆಂದಿತು : "ನಾನಿಲ್ಲದೆ ಬದುಕಿರುವದಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಶಕ್ತರಾದಿರಿ?" ಅವುಗಳೆಂದವು : "ಹೇಗೆ ಮುಗ್ಧರು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಅರಿಯಲಾರದೆ ಪ್ರಾಣದಿಂದ ಬಾಳುತ್ತಾ ವಾಕ್ಯಿನಿಂದ ಮಾತಾಡುತ್ತಾ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಾ ಶ್ರೋತ್ರದಿಂದ ಕೇಳುತ್ತಾ ರೇತಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರಜೆಯನ್ನಂಟುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ (ಇರುವರೋ) ಹಾಗೆ ಬದುಕಿದ್ದೆವು." ಮನಸ್ಸು ಪ್ರವೇಶಿಸಿತು.

೧೨. ರೇತಸ್ಸು ಉತ್ಕಾಂತವಾಯಿತು. ಅದು ಸಂವತ್ಸರದ ವರೆಗೆ ಹೊರಗೆ ಇದ್ದು ಬಂದು ಇಂತೆಂದಿತು. "ನಾನಿಲ್ಲದೆ ಬದುಕಿರುವದಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಶಕ್ತರಾದಿರಿ?" ಅವುಗಳೆಂದವು : ಹೇಗೆ ಕ್ಲಿಬರು ರೇತಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರಜೆಯನ್ನಂಟುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ "ಪ್ರಾಣದಿಂದ ಬಾಳುತ್ತಾ ವಾಕ್ಯಿನಿಂದ ಮಾತಾಡುತ್ತಾ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಾ ಶ್ರೋತ್ರದಿಂದ ಕೇಳುತ್ತಾ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಅರಿಯುತ್ತಾ (ಇರುವರೋ) ಹಾಗೆ ಬದುಕಿದ್ದೆವು." ರೇತಸ್ಸು ಪ್ರವೇಶಿಸಿತು.

ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳಿಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕ ಪ್ರಾಣಗಳು ಬದುಕಿದ್ದದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೧೭. ತಥಾ ಚಕ್ಷುರ್ಹೋಚ್ಚಕ್ರಮ ಇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವವತ್ |
ಶ್ರೋತ್ರಂ ಮನಃ ಪ್ರಜಾತಿಃ ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇದರಂತೆ ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಯಿತು ; ಶ್ರೋತ್ರವು, ಮನಸ್ಸು, ಪ್ರಜನನೇಂದ್ರಿಯವು (ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಯಿತು) ಮುಂತಾದದ್ದು ಹಿಂದಿನಂತೆ (ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು).

ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣವು ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಗಲಿರಲು
ಮಿಕ್ಕ ಪ್ರಾಣಗಳು ಅದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಹ ಪ್ರಾಣ ಉತ್ಕ್ರಮಿಷ್ಯನ್ ಯಥಾ ಮಹಾಸುಹಯಃ
ಸೈನ್ದವಃ ಪಡ್ವೀಶಶಚ್ಚಾನ್ ಸಂವೃಹೇದೇವಗಂ ಹೈವೇ
ಮಾನ್ ಪ್ರಾಣಾನ್ ಸಂವವರ್ಹ ತೇ ಹೋಚುರ್ನಾರ್ ಭಗವ
ಉತ್ಕ್ರಮಾರ್ನ ವೈ ಶಕ್ಷ್ಯಾಮಸ್ತದ್ವತೇ ಜೀವಿತುಮಿತಿ
ತಸ್ಯೋ ಮೇ ಬಲಿಂ ಕುರುತೇತಿ ತಥೇತಿ || ೧೩ ||

೧೩. ಇನ್ನು ಪ್ರಾಣವು ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಗಲಿರಲು ಹೇಗೆ ಸೈಂಧವ
ವಾದ ಮಹಾಸುಹಯವು ಪಡ್ವೀಶಶಂಕುಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳು
ವದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡಿತು. ಅವು
ಇಂತೆಂದವು: “ಭಗವಂತನೆ, ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾಗದಿರು, ನೀನಿಲ್ಲದೆ
ಬದುಕಿರಲು (ನಾವು) ಶಕ್ತರಾಗಿಲ್ಲ.” “ಆ ನನಗೆ ಬಲಿಯನ್ನು
ಮಾಡಿರಿ!” ಎನ್ನಲು “ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ!” ಎಂದವು.

ಪ್ರಾಣನು ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾಗದಂತೆ ವಾಗಾದಿಗಳು
ಬೇಡಿಕೊಂಡದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೧೮. ಅಥ ಹ ಪ್ರಾಣ ಉತ್ಕ್ರಮಿಷ್ಯನ್ ಉತ್ಕ್ರಮಣಂ ಕರಿಷ್ಯನ್ |
ತದಾನೇವೇವ ಸ್ವಸ್ಥಾನಾತ್ ಪ್ರಚಲಿತಾ ವಾಗಾದಯಃ | ಕಿಮಿವೇತಿ ?

ಆಹ | ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಮಹಾಂಶ್ವಾಸೌ ಸುಹಯಶ್ಚ ಮಹಾಸುಹಯಃ |
ಶೋಭನೋ ಹಯಃ ಲಕ್ಷಣೋಪೇತಃ ಮಹಾನ್ ಪರಿಮಾಣತಃ ಸಿಂಧುದೇಶೇ
ಭವಃ ಸೈನ್ಧವಃ ಅಭಿಜನತಃ ಪದ್ವೀಶಶಜ್ಜಾನ್ ಪಾದಬಿನ್ಧನಶಜ್ಜಾನ್ ಪದ್ವೀ
ಶಾಶ್ಚ ತೇ ಶಬ್ದವಶ್ಚ ತಾನ್ ಸಂವೃಹೇತ್ ಉದ್ಯಚ್ಛೇತ್ ಯುಗಪತ್ ಉತ್ಪ
ನೇತ್ ಅಶ್ವಾರೋಹೇ ಆರೂಢೇ ಪರೀಕ್ಷಣಾಯ ಏವಂ ಹ ಏವ ಇಮಾನ್
ವಾಗಾದೀನ್ ಪ್ರಾಣಾನ್ ಸಂವವರ್ಹ ಉದ್ಯತವಾನ್ ಸ್ವಸ್ಥಾನಾತ್ ಭ್ರಂಶಿತ
ವಾನ್ | ತೇ ವಾಗಾದಯಃ ಹ ಉಚುಃ | ಹೇ ಭಗವಃ ಭಗವಾನ್ ಮಾ
ಉತ್ಕ್ರಮಾಃ ಯಸ್ಮಾತ್ ನ ವೈ ಶಕ್ತ್ಯಾಮಃ ತ್ವದ್ವತೇ ತ್ವಾಂ ವಿನಾ
ಜೀವಿತುಮ್ ಇತಿ | ಯದ್ಯೇವಂ ಮಮ ಶ್ರೇಷ್ಠತಾ ವಿಜ್ಞಾತಾ ಭವದ್ಭಿಃ
ಅಹಮತ್ರ ಶ್ರೇಷ್ಠಃ | ತಸ್ಯ ಉ ಮೇ ಮಮ ಬಲಿಂ ಕರಂ ಕುರುತ ಕರಂ
ಪ್ರಯಚ್ಛತ ಇತಿ ||

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

ಆಗ ಪ್ರಾಣನು ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾಗುವದರಲ್ಲಿ (ದ್ವನು), (ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು) ಮೇಲಕ್ಕೇರುವದರಲ್ಲಿ, ಆಗಲೇ ವಾಗಾದಿಗಳು ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಲುಗಾಡಿದವು. ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾಸುಹಯವು ದೊಡ್ಡ ಸುಹಯವು; ಒಳ್ಳೆಯ ಕುದುರೆಯು, ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ (ಕುದುರೆಯು ಎಂದರ್ಥ). ಪರಿಮಾಣದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದು. ಸೈನ್ಧವ ಎಂದರೆ ಸಿಂಧುದೇಶದಲ್ಲಿ ಇರುವದು, (ಅಲ್ಲಿ) ಹುಟ್ಟಿದ (ಜಾತಿಯ ಕುದುರೆಯು) ಪದ್ವೀಶಶಂಕುಗಳನ್ನು — ಪದ್ವೀಶವಾದ ಶಂಕುಗಳನ್ನು — ಕಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಗೂಟಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಸವಾರನು ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳಲು ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವದೋ, ಮೇಲಕ್ಕೇತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವದೋ ಒಮ್ಮೆಗೇ ಕಿತ್ತುಹಾಕುವದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಈ ವಾಗಾದಿಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡಿತು, ಮೇಲಕ್ಕೇತ್ತಿತು, ಅವುಗಳ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿತು.

ಆ ವಾಗಾದಿಗಳು ಇಂತೆಂದವು. “ಎಲೈ (ಭಗವಃ=ಭಗವನ್) ಭಗವಂತನೇ, ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾಗದಿರು; ಏಕೆಂದರೆ ನೀನಿಲ್ಲದೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಾವು ಬದುಕಿರುವದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತರಲ್ಲ.” ಹೀಗೆ ನನ್ನ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆಯು ನಿಮಗೆ ತಿಳಿಯತಾದರೆ, ನಾನೇ ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ(ನೆಂದಾಯಿತು). (ಮೇ=ಮಮ) ಆ ನನಗೆ ಬಲಿಯನ್ನೂ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನೂ ಕೊಡಿರಿ, ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿರಿ.

ಈ ಪ್ರಾಣಸಂವಾದದ ತಾತ್ಪರ್ಯ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೧೯. ಆಯಂ ಚ ಪ್ರಾಣಸಂವಾದಃ ಕಲ್ಪಿತಃ ವಿದುಷಃ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪರೀಕ್ಷಣಪ್ರಕಾರೋಪದೇಶಃ | ಅನೇನ ಹಿ ಪ್ರಕಾರೇಣ ವಿದ್ವಾನ್ ಕೋ ನು

ಖಲು ಅತ್ರ ಶ್ರೇಷ್ಠಃ ಇತಿ ಪರೀಕ್ಷಣಂ ಕರೋತಿ | ಸ ಏನ ಪರೀಕ್ಷಣಪ್ರಕಾರಃ ಸಂವಾದಭೂತಃ ಕಥ್ಯತೇ | ನ ಹಿ ಅನ್ಯಥಾ ಸಂಹತ್ಯಕಾರಿಣಾಂ ಸತಾಮ್ ಏಷಾಮ್ ಆಜ್ಞಾಸೈವ ಸಂವತ್ಸರಮಾತ್ರಮೇವ ಏಕೈಕಸ್ಯ ನಿರ್ಗಮನಾದಿ ಉಪಪದ್ಯತೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ವಿದ್ವಾನ್ಯೇವ ಅನೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ವಿಚಾರಯತಿ ವಾಗಾದೀನಾಂ ಪ್ರಧಾನಬುಭುತ್ಸುಃ ಉಪಾಸನಾಯ | ಬಲಿಂ ಪ್ರಾರ್ಥಿತಾಃ ಸಂತಃ ಪ್ರಾಣಾಃ ತಥಾ ಇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತವಂತಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈ ಪ್ರಾಣಸಂವಾದವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಉಪಾಸಕನಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿರುತ್ತದೆ (ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು). ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೇ ಉಪಾಸಕನು ಇಲ್ಲಿ ಯಾವದು ಶ್ರೇಷ್ಠವು ಎಂದು ಪರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆ ಈ ಪರೀಕ್ಷಣಪ್ರಕಾರವನ್ನೇ ಸಂವಾದವಾಗಿ (ಇಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸಂಹತ್ಯಕಾರಿಗಳಾದ¹ ಇವಕ್ಕೆ ಸಂವತ್ಸರದವರಿಗೇ ಒಂದೊಂದಾಗಿ (ಶರೀರವನ್ನು) ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವದೇ ಮುಂತಾದದ್ದು ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಹೊಂದಲಾರದಷ್ಟೆ.² ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಾಸಕನೇ ವಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವು (ಯಾವದೆಂಬುದನ್ನು) ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಈ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ವಿಚಾರಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ಎಂಬುದೇ ಸರಿ).

ಬಲಿಯನ್ನು (ಕೊಡಿರಿ ಎಂದು ಪ್ರಾಣನು) ಕೇಳಲು (ವಾಗಾದಿ)ಪ್ರಾಣಗಳು ಹಾಗೇ (ಆಗಲಿ) ! ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡವು.

ವಾಗಾದಿಗಳು ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನೊಪ್ಪಿಸಿದ್ದು,

ಪ್ರಾಣನ ಅನ್ನವಸ್ತುಗಳು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸಾ ಹ ವಾಗುವಾಚೇ ಯದ್ ವಾ ಅಹಂ ವಸಿಷ್ಠಾಸ್ತಿ ತ್ವಂ ತದ್ವಸಿಷ್ಠೋಽಸೀತಿ ಯದ್ವಾ ಅಹಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಸ್ತಿ ತ್ವಂ ತತ್ಪ್ರತಿಷ್ಠೋಽಸೀತಿ ಚಕ್ಷುರ್ಯದ್ವಾ ಅಹಗ್ಂ ಸಂಪದಸ್ತಿ ತ್ವಂ ತತ್ಸಂಪದಸೀತಿ ಶ್ರೋತ್ರಂ ಯದ್ವಾ ಅಹನಾಯತನಮಸ್ತಿ ತ್ವಂ

1. ಎಲ್ಲವೂ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ ಜೀತನರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೋಸ್ಕರ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ.

2. ಆಜೀತನವಾಗಿರುವ ಕರಣಗಳು ಒಂದೊಂದನ್ನೊಂದು ಮೂತಾಡಿಕೊಂಡಂತೆ ವರ್ತಿಸಲು ಪ್ರವಾಸಮಾಡುವದೇ ಮುಂತಾದದ್ದು ಹೊಂದಲಾರದು ಎಂದರ್ಥ.

ತದಾಯತನಮಸೀತಿ ಮನೋ ಯದ್ವಾ ಅಹಂ ಪ್ರಜಾತಿರಸ್ತಿ
ತ್ವಂ ತತ್ಪ್ರಜಾತಿರಸೀತಿ ರೇತಸ್ತಸ್ಯೋ ಮೇ ಕಿಮನ್ಯಂ ಕಿಂ ವಾಸ
ಇತಿ ಯದಿದಂ ಕಿಂಚಾ ಕ್ವಭ್ಯ ಆ ಕೃಮಿಭ್ಯ ಆ ಕೀಟಪತಚ್ಚೀಭ್ಯ
ಸ್ತತ್ತೇಽನ್ನಮಾಪೋ ವಾಸ ಇತಿ ನ ಹ ವಾ ಅಸ್ಮಾನನ್ಯಂ
ಜಗ್ಧಂ ಭವತಿ ನಾನನ್ಯಂ ಪ್ರತಿಗೃಹೀತಂ .ಯ ಏವಮೇತದನ
ಸ್ಯಾನ್ಯಂ ವೇದ ತದ್ವಿದ್ವಾಗ್ಂಸಃ ಶ್ರೋತ್ರಿಯಾ ಅಶಿಷ್ಯಂತ ಆಚಾ
ಮನ್ತ್ಯಶಿತ್ವಾಽಽಚಾಮನ್ತ್ಯೇತಮೇವ ತದನಮನಗ್ಧಂ ಕುರ್ವ
ನ್ನೋ ಮನ್ಯಂತೇ || ೧೪ ||

೧೪. ಆ ವಾಕ್ಯ ಹೇಳಿದ್ದೇನೆಂದರೆ “ನಾನು ವಸಿಷ್ಠನಾಗಿರುವೆ
ನಷ್ಟೆ, ನೀನೇ . ಆ ವಸಿಷ್ಠನಾಗಿರುವೆ.” ಚಕ್ಷುಸ್ಸು (ಹೇಳಿದ್ದು)
“ನಾನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಾಗಿರುವೆನಷ್ಟೆ, ನೀನೇ ಆ ಪ್ರತಿಷ್ಠನಾಗಿರುವೆ.”
ಶ್ರೋತ್ರವು (ಹೇಳಿದ್ದು) “ನಾನು ಸಂಪತ್ತಾಗಿರುವೆನಷ್ಟೆ, ನೀನೇ
ಆ ಸಂಪತ್ತಾಗಿರುವೆ.” ಮನಸ್ಸು (ಹೇಳಿದ್ದು) “ನಾನು ಆಯತನ
ವಾಗಿರುವೆನಷ್ಟೆ, ನೀನೇ ಆ ಆಯತನವಾಗಿರುವೆ.” ರೇತಸ್ಸು ಹೇಳಿದ್ದು
“ನಾನು ಪ್ರಜಾತಿಯಾಗಿರುವೆನಷ್ಟೆ, ನೀನೇ ಆ ಪ್ರಜಾತಿ.” “ಆ
ನನಗೆ ಅನ್ನವು ಯಾವದು, ಹೊದಿಕೆ ಯಾವದು?” (ಎಂದು ಪ್ರಾಣವು
ಕೇಳಿತು.) “ನಾಯಿಗಳವರೆಗೂ ಕೃಮಿಗಳವರೆಗೂ ಕೀಟಪತಂಗಗಳ
ವರೆಗೂ ಯಾವಯಾವ (ಅನ್ನವಿದೆಯೋ) ಅದೆಲ್ಲವೂ ನಿನ್ನ ಅನ್ನವು,
ನೀರೇ ಹೊದಿಕೆಯು. ಯಾವನು ಅನನ ಈ ಅನ್ನವನ್ನು ಅರಿತಿರು
ವನೋ ಅವನು ಅನನ್ನವನ್ನು ತಿಂದವನಾಗುವದಿಲ್ಲ, ಅನನ್ನವನ್ನು
ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿದವನಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೋತ್ರಿಯ ರಾ ದ
ವಿದ್ವಾಂಸರು ಊಟಮಾಡಲಿರುವವರಾಗಿ ಆಚಮನಮಾಡುತ್ತಾರೆ,
ಊಟಮಾಡಿದ ಬಳಿಕವೂ ಆಚಮನಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅದರಿಂದ ಈ
ಅನನ್ನೇ ಅನಗ್ನನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವೆನೆಂದು ಎಣಿಸುತ್ತಾರೆ.

ವಾಗಾದಿಗಳು ತಮ್ಮ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೨೦. ಸಾ ಹ ವಾಕ್ ಪ್ರಥಮಂ ಬಲಿದಾನಾಯ ಪ್ರವೃತ್ತಾ ಹ ಕಿಲ
ಉವಾಚ ಉಕ್ತವತೀ : ಯದ್ ವೈ ಅಹಂ ವಸಿಷ್ಠಾ ಅಸ್ಮಿ | ಯನ್ಮಮ

ವಸಿಷ್ಠತ್ವಮ್, ತತ್ ತನ್ನೈವ | ತೇನ ವಸಿಷ್ಠಗುಣೇನ ತ್ವಂ ತದ್ವಸಿಷ್ಠೋಽಸೀತಿ
ಯದ್ ವೈ ಅಹಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಅಸ್ಮಿ ತ್ವಂ ತತ್ಪ್ರತಿಷ್ಠೋಽಸಿ ಯಾ ಮಮ
ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಸಾ ತ್ವಮಸಿ ಇತಿ ಚಕ್ಷುಃ | ಸಮಾನಮ್ ಅನ್ಯತ್ | ಸಂಪದಾಯತನ
ಜಾತಿತ್ವಗುಣಾನ್ ಕ್ರಮೇಣ ಸಮರ್ಪಿತವಂತಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ವಾಕ್ಯ ಮೊದಲು ಬಲಿದಾನಕ್ಕಾಗಿ ಮುಂದೆ ಬಂದು ಹೇಳಿತು, ಹೀಗೆಂದು
ನುಡಿಯಿತು. “ನಾನು ವಸಿಷ್ಠನಾಗಿರುವೆನಷ್ಟೆ, ನನ್ನ ವಸಿಷ್ಠತ್ವವೆಂಬುದಿದೆ
ಯಲ್ಲ, ಅದು ನಿನ್ನದೇ. ಆ ವಸಿಷ್ಠಗುಣದಿಂದ ನೀನೇ ಆ ವಸಿಷ್ಠನಾಗಿರುವೆ.”
“ನಾನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಾಗಿರುವೆನಲ್ಲ, ನೀನೇ ಆ ಪ್ರತಿಷ್ಠನಾಗಿರುವೆ ; ನನ್ನ
ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಎಂಬುದಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ನೀನೇ” ಎಂದು ಚಕ್ಷುಸ್ಸು (ನುಡಿಯಿತು).
ಮಿಕ್ಕದ್ದು ಸಮಾನವು. ಸಂಪತ್ತು, ಆಯತನ, ಪ್ರಜಾತಿ- ಎಂಬ ಗುಣಗಳನ್ನು
(ಶ್ರೋತ್ರಾದಿಗಳು) ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದವು.¹

ಪ್ರಾಣನ ಅನ್ನವು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೨೧. ಯದ್ಯೇವಮ್, ಸಾಧು ಬಲಿಂ ದತ್ತವನ್ನೋ ಭವಂತಃ | ಬ್ರೂತ
ತಸ್ಯ ಉ ಮೇ ಎವಂಗುಣವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಕಿಮನ್ನಮ್, ಕಿಂ ವಾಸಃ ಇತಿ | ಆಹು
ರಿತರೇ | ಯದಿದಂ ಲೋಕೇ ಕಿಂಚ ಕಿಂಚಿತ್ ಅನ್ನಂ ನಾಮಃ | ಆ ಶ್ವಭ್ಯಃ
ಆ ಕೃಮಿಭ್ಯಃ ಆ ಕೀಟಪತಜ್ಜೀಭ್ಯಃ ಯಚ್ಚ ಶ್ವಾನ್ನಂ ಕೃಮ್ಯಾನ್ನಂ ಕೀಟಪತ
ಜ್ಜಾನ್ನಂ ಚ ತೇನ ಸಹ ಸರ್ವಮೇವ ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ ಪ್ರಾಣಭಿರದ್ಯಮಾನಮ್
ಅನ್ನಮ್ ತತ್ಸರ್ವಂ ತವಾನ್ನಮ್ | ಸರ್ವಂ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಅನ್ನಮ್ ಇತಿ ದೃಷ್ಟಿಃ
ಆತ್ಮ ವಿಧೀಯತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

“ಹಾಗಾದರೆ ನೀವು ಸರಿಯಾಗಿ ಬಲಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತೀರಿ.” ಆ ನನಗೆ
ಈ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ (ನನಗೆ) ಅನ್ನವು ಯಾವದು, ಹೊದಿಕೆಯು
ಯಾವದು, ಹೇಳಿರಿ” (ಎಂದು ಪ್ರಾಣವು ಕೇಳಿತು).

1. ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಈ ವಸಿಷ್ಠತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಗುಣೋಪಸಂಹಾರವಾದಿಂದ ಸೇರಿಸಿ
ಕೊಂಡೇ ಕಾಷೀಶಕ್ಕಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಪ್ರಾಣೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.
ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಾಸ್ಯವಾದ ಪ್ರಾಣವೆಂಬುದಕ್ಕೇ ಆ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆ ಎಂದು
ಸೂ. ಭಾ. ೩-೩-೧೦ (ಭಾ. ಭಾ. ೩೩೫)ರಲ್ಲಿ ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದೆ.

2. ಇದರ ಮುಂದೆ ‘ಆಹಿ’ ಎಂದು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಪಾಠವು ಬೇಕಿಲ್ಲ.

3. ಏಕೆಂದರೆ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಗುಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ನನ್ನವೇ, ನನ್ನ
ಸ್ವರೂಪವೇ.

ಮಿಕ್ಕ (ಪ್ರಾಣಗಳು) ಇಂತೆಂದವು. “ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾವಯಾವದು (ಕಿಂಚ=ಕಿಂಚಿತ್) ಒಂದಿಷ್ಟು ಅನ್ನವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವದೋ, ನಾಯಿಗಳ ವರೆಗೂ ಕೃಮಿಗಳವರೆಗೂ, ಕೀಟಪತಂಗಗಳವರೆಗೂ, ನಾಯಿಯ ಅನ್ನವೂ ಕೃಮ್ಯನ್ನವೂ ಕೀಟಪತಂಗಗಳ ಅನ್ನವೂ ಇದೆಯಲ್ಲ, ಅವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲವೂ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ತಿನ್ನುವ ಅನ್ನವೆಂಬುದು ಏನೆನಿದೆಯೋ ಅದೆಲ್ಲವೂ ನಿನಗೆ ಅನ್ನವು. ಸರ್ವವೂ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಅನ್ನವು ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿದೆ.”

ಚರ್ಚೆ : ಪ್ರಾಣಾನ್ನಜ್ಞಾನಿಗೆ
ಸರ್ವವೂ ಅನ್ನವೆಂಬ ವಾದದ ಖಂಡನೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೨೨. ಕೇಚಿತ್ತು ಸರ್ವಭಕ್ಷಣೇ ದೋಷಾಭಾವಂ ವದಂತಿ ಪ್ರಾಣಾನ್ನ ವಿದಃ | ತತ್ ಅಸತ್ | ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರೇಣ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧತ್ವಾತ್ | ತೇನಾಸ್ಯ ವಿಕಲ್ಪಃ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಅವಿಧಾಯಕತ್ವಾತ್ | ನ ಹ ವಾ ಅಸ್ಯ ಅನನ್ನಂ ಜಗ್ಧಂ ಭವತಿ ಇತಿ ಸರ್ವಂ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಅನ್ನಮ್ | ಇತ್ಯೇತಸ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವಿಹಿತಸ್ಯ ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥಮೇತತ್ | ತೇನ ಏಕವಾಕ್ಯತಾಪತ್ತೇಃ | ನ ತು ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರ ವಿಹಿತಸ್ಯ ಬಾಧನೇ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮ್ | ಅನ್ಯಪರತ್ವಾತ್ ಅಸ್ಯ | ಪ್ರಾಣಮಾತ್ರಸ್ಯ ಸರ್ವಮ್ ಅನ್ನಮ್ ಇತ್ಯೇತದ್ ದರ್ಶನಮ್ ಇಹ ವಿಧಿತ್ರಿತಮ್ | ನ ತು ಸರ್ವಂ ಭಕ್ಷಯೇತ್ ಇತಿ | ಯತ್ತು ಸರ್ವಭಕ್ಷಣೇ ದೋಷಾಭಾವಜ್ಞಾನಮ್ ತನ್ನಿಧ್ಯೈವ | ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ | ವಿದುಷಃ ಪ್ರಾಣತ್ವಾತ್ ಸರ್ವಾನೋಪ ಪತ್ತೇಃ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ ಅದೋಷ ಏವ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಅಶೇಷಾನ್ನ ತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ | ಸತ್ಯಮ್ | ಯದ್ಯಪಿ ವಿದ್ವಾನ್ ಪ್ರಾಣಃ, ಯೇನ ಕಾರ್ಯ ಕರಣಸಂಘಾತೇನ ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ವಿದ್ವತ್ತಾ ತೇನ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತೇನ ಕೃಮಿಕೀಟದೇವಾದ್ಯಶೇಷಾನ್ನಭಕ್ಷಣಂ ನೋಪಪದ್ಯತೇ | ತೇನ ತತ್ರ

1. ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದೆ ; ಸರ್ವಾನ್ನವನ್ನೂ ಪ್ರಾಣೋಪಾಸಕನು ತಿನ್ನುಬಹುದು ಎಂದು ಹೇಳಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಇವನಿಗೆ ಅನ್ನವೇ ಎಂದಿರುವದರಿಂದ ಜೀವನನ್ನೇ ಪ್ರಾಣನೆಂದಿದೆ ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ ೬-೧-೨೨ ; ಕರಣಗಳಿಗೆ ಸ್ವತಃ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವೇ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವನೇ ಭೋಕ್ತೃವಾದರೂ ಉಪಾಧಿಗಳಾದ ಕರಣಗಳೊಳಗೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠನು ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದೇ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಿಲ್ಲವೆಂತ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಅಶೇಷಾನ್ನಭಕ್ಷಣೇ ದೋಷಾಭಾವಜ್ಞಾನಮ್ ಅನರ್ಥಕಮ್ | ಅಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾತ್ ಅಶೇಷಾನ್ನಭಕ್ಷಣದೋಷಸ್ಯ | ನನು ಪ್ರಾಣಃ ಸನ್ ಭಕ್ಷಯತ್ಯೇವ ಕೃಮಿಕೇಟಾದ್ಯನ್ನಮಪಿ ಬಾಧಮ್ | ಕಿಂ ತು ನ ತದ್ವಿಷಯಃ ಪ್ರತಿಷೇಧೋಽಸ್ಮಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ದೈವರಕ್ತಂ ಕಿಶುಕಮ್ ತತ್ರ ದೋಷಾಭಾವಃ | ಅತಃ ತದ್ರೂಪೇಣ ದೋಷಾಭಾವಜ್ಞಾನಮ್ ಅನರ್ಥಕಮ್ | ಅಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾತ್ ಅಶೇಷಾನ್ನಭಕ್ಷಣದೋಷಸ್ಯ | ಯೇನ ತು ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಸಂಬಂಧೇನ ಪ್ರತಿಷೇಧಃ ಕ್ರಿಯತೇ, ತಸ್ತಂಬಂಧೇನ ತು ಇಹ ನೈವ ಪ್ರತಿಪ್ರಸವೋಽಸ್ಮಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ತತ್ಪ್ರತಿಷೇಧಾತಿಕ್ರಮೇ ದೋಷ ಏವ ಸ್ಯಾತ್ | ಅನ್ಯವಿಷಯತ್ವಾತ್ 'ನ ಹ ಮೈ' ಇತ್ಯಾದೇಃ | ನ ಚ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಶರೀರಸ್ಯ ಸರ್ವಾನ್ನತ್ವದರ್ಶನಮ್ ಇಹ ವಿಧೀಯತೇ | ಕಿಂ ತು ಪ್ರಾಣಮಾತ್ರಸ್ಯೈವ | ಯಥಾ ಚ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಸರ್ವಾನ್ನಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಕಿಂಚಿತ್ ಅನ್ನಜಾತಂ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಜೀವನಹೇತುಃ ಯಥಾ ವಿಷಂ ವಿಷಜಸ್ಯ ಕೃಮೇಃ ತದೇವ ಅನ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಾನ್ನಮಪಿ ಸತ್ ದೃಷ್ಟಮೇವ ದೋಷಮ್ ಉತ್ಪಾದಯತಿ ಮರಣಾದಿಲಕ್ಷಣಮ್ | ತಥಾ ಸರ್ವಾನ್ನಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಪ್ರತಿಸಿದ್ಧಾನ್ನಭಕ್ಷಣೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವಾದಿದೇಹಸಂಬಂಧಾತ್ ದೋಷ ಏವ ಸ್ಯಾತ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಮೇವ ಅಭಿಕ್ಷ್ಯಭಕ್ಷಣೇ ದೋಷಾಭಾವಜ್ಞಾನಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅದರೆ ಕೆಲವರು¹ ಯಾವದನ್ನು ತಿಂದರೂ ಪ್ರಾಣೋಪಾಸಕನಿಗೆ ದೋಷವಿರುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರದಲ್ಲಿ (ಅಭಿಕ್ಷ್ಯಭಕ್ಷಣವನ್ನು) ಪ್ರತಿಷೇಧಮಾಡಿರುತ್ತದೆ.²

(ಅಕ್ಷೇಪ) :- ಅದಕ್ಕೂ ಇದಕ್ಕೂ ವಿಕಲ್ಪವು³ ಎಂದರೊ ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ (ಇದು) ವಿಧಾಯಕವಲ್ಲ. 'ಇವನು ಅನ್ನವನ್ನು ತಿಂದಂತೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲ' ಎಂಬುದು ಎಲ್ಲವೂ ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಅನ್ನವು ಎಂಬೀ ವಿಹಿತವಾದ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದದ್ದು ;

1. ಇವರು ಯಾರೆಂಬುದು ಭಾಷ್ಯದಲಾಗಲಿ, ಟೀಕೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ, ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಾಗಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ.

2. ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಏಷೇಧಮಾಡಿದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂ.ಭಾ. ೩-೪-೩೦, ೩೧ ನೋಡಿ; ಭಕ್ಷ್ಯಾಭಿಕ್ಷ್ಯವಿಭಾಗವೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಸೂ.ಭಾ. ೩-೪-೨೯ (ಭಾ.ಭಾ.೪೭೩ನ್ನು) ನೋಡಿ.

3. ಮಿಕ್ಕವರಿಗೆ ಅಭಿಕ್ಷ್ಯಭಕ್ಷಣದೋಷ ; ಪ್ರಾಣಾನೋಪಾಸಕನಿಗೆ ದೋಷವಿಲ್ಲ - ಎಂಬುದು ಬಹುಬೇಡ ? ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಏಕೆಂದರೆ ಅದಕ್ಕೂ (ಇದಕ್ಕೂ) ಏಕವಾಕ್ಯತೆಯು ಹೊಂದುತ್ತದೆ.¹ ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತು ಮತ್ತೊಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿದ್ದನ್ನು ಬಾಧಿಸುವದಕ್ಕೆ (ಇದಕ್ಕೆ) ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇದು ಅನ್ಯಪರವಾಗಿದೆ.² ಪ್ರಾಣ ಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲವೂ ಅನ್ನವು ಎಂಬೀ ದರ್ಶನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸುವದಕ್ಕೆ ಬಂದಿದೆಯೇ ಹೊರತು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಭಕ್ಷಿಸಬೇಕು ಎಂದು (ವಿಧಿಸುವದಕ್ಕೆ) ಬಂದಿಲ್ಲ.

(ಇನ್ನು) ಯಾವದನ್ನು ತಿಳಿದರೂ (ಪ್ರಾಣೋಪಾಸಕನಿಗೆ) ದೋಷಭಾವ ಎಲ್ಲ ಎಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದಾದರೋ ತಪ್ಪೇ ; ಏಕೆಂದರೆ (ಅದಕ್ಕೆ) ಪ್ರಮಾಣವಿರುವದಿಲ್ಲ.

(ಆಕ್ಷೇಪ):- ಉಪಾಸಕನು ಪ್ರಾಣವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ (ಅವನಿಗೆ) ಸರ್ವವೂ ಅನ್ನವಾಗಬಹುದಾಗಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ದೋಷವಿಲ್ಲವೆನ್ನುವದೇ (ಸರಿಯಲ್ಲವೇ) ?

(ಪರಿಹಾರ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ (ಅವನಿಗೆ) ಎಲ್ಲವೂ ಅನ್ನವಾಗಿರುವದೆಂಬುದು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ, (ಇದರ ವಿವರ):- ನಿಜ, ಉಪಾಸಕನು ಪ್ರಾಣನೆಂಬುದೇನೂ ಸರಿ, (ಆದರೂ) ಯಾವ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತದಿಂದೋಡಗೂಡಿಯೇ (ಇವನಿಗೆ) ಉಪಾಸಕತ್ವವುಂಟಾಗಿದೆಯೋ ಆ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತದಿಂದ ಕೃಮಿಕೀಟದೇವಾದಿಗಳ ಅನ್ನವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸುವದು ಆಗುವದಿಲ್ಲ³, ಆದ್ದರಿಂದ ಅದರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಯಾವ ಅನ್ನವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸಿದರೂ ದೋಷವಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವದು ವ್ಯರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಅನ್ನವನ್ನೂ ತಿಂದರೆ ಆಗುವ ದೋಷನೆಂಬುದು ಪ್ರಾಪ್ತವೇ ಆಗಿಲ್ಲ.

(ಆಕ್ಷೇಪ):- (ಅವನು) ಪ್ರಾಣನಾಗಿ ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಾದಿಗಳ ಅನ್ನವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸಿಯೇ ಭಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನಲ್ಲ !

(ಪರಿಹಾರ):- ನಿಜ, ಆದರೆ ಆ (ಪ್ರಾಣನ) ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷೇಧವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಕ್ಕುಮುತ್ತುಗವು ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಕೆಂಪಾಗಿರುವಂತೆ (ಇರುವದರಿಂದ) ಅಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ (ಪ್ರಾಣ)ರೂಪದಿಂದ ದೋಷವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸುವದು ವ್ಯರ್ಥವು. ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಅನ್ನವನ್ನೂ

1. ಹೀಗಿರುವದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಕ್ಯವೆನ್ನಲಾಗದು.

2. ಉಪಾಸನಾಪರವಾಗಿದೆ. ಸ್ವತಂತ್ರವಿಧಿಯಲ್ಲ.

3. ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದೊಂದು ಜಾತಿಯ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಒಂದೊಂದು ಬೇರೆಯು ಅನ್ನವೆಂಬ ನಿಯಮವಿದೆ.

ಭಕ್ಷಿಸುವದರಿಂದಾಗುವ ದೋಷವು (ಪ್ರಾಣನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿಯೇ ಇಲ್ಲ¹. ಆದರೆ ಯಾವ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತಸಂಬಂಧದಿಂದ (ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ) ಪ್ರತಿಷೇಧವನ್ನು ಮಾಡಿದೆಯೋ ಅದರ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪ್ರಸವವನ್ನು² (ಹೇಳಿರುವದೇ) ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಪ್ರತಿಷೇಧವನ್ನು ಮೀರಿದರೆ ದೋಷವೇ ಆದೀತು ; ಏಕೆಂದರೆ 'ನ ಹ ವೈ' (ದೋಷವಿಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ) ಎಂದುಮುಂತಾಗಿರುವ (ವಾಕ್ಯವು) ಮತ್ತೊಂದರ ವಿಷಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ³. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೇ ಮುಂತಾದವರ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಸರ್ವವೂ ಅನ್ನವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕೆಂದೇನೂ ಇಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ, ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಪ್ರಾಣ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ (ಸರ್ವವೂ ಅನ್ನವೆಂದು) ವಿಹಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಾಣವು ಸರ್ವಾನ್ನವುಳ್ಳದ್ದಾದರೂ ಒಂದೊಂದು ಅನ್ನವಿಶೇಷವು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬನಿಗೆ ಜೀವನ ಹೇತುವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ವಿಷವು ವಿಷದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಕ್ರಿಮಿಗೆ (ಜೀವನಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾಗಿರುತ್ತದೆ) ; ಅದೇ ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಗೆ (ಅದು) ಪ್ರಾಣಾನ್ನವೇ ಆದರೂ ಕಂಡಹಾಗೆಯೇ ಮರಣಾದಿರೂಪದ ದೋಷವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಾಣವು ಸರ್ವಾನ್ನವುಳ್ಳದ್ದಾದರೂ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವದಿಗಳುಳ್ಳ ದೇಹಸಂಬಂಧದಿಂದ ದೋಷವೇ ಆಗುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಭಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ತಿಂದರೂ ದೋಷವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಜ್ಞಾನವು ಭ್ರಾಂತಿಜ್ಞಾನವೇ.

ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ನೀರೇ ಹೊದಿಕೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೨೩. ಆಪೋ ವಾಸ ಇತಿ | ಅಪಃ ಭಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾಃ ವಾಸಃಸ್ಥಾನೀಯಾಸ್ತವ | ಅತ್ರ ಚ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಆಪೋ ವಾಸಃ ಇತ್ಯೇತದ್ ದರ್ಶನಂ ವಿಧೀಯತೇ | ನ ತು ವಾಸಃಕಾರ್ಯೇ ಆಪೋ ವಿನಿಯೋಕ್ತಂ ಶಕ್ಯಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ಯಥಾಪ್ರಾಪ್ತೇ ಅಭ್ಯಕ್ಷಣೇ ದರ್ಶನಮಾತ್ರಂ ಕರ್ತವ್ಯಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

‘ಆಪ್ತೇ ಹೊದಿಕೆ’ ಎಂದರೆ ಕುಡಿಯುವ ಆಪ್ತೇ ನಿನಗೆ ಹೊದಿಕೆಯಂತಿರುತ್ತದೆ (ಎಂದರ್ಥ). ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಆಪ್ತೇ ಹೊದಿಕೆ ಎಂಬೀ ದರ್ಶನವನ್ನು

1. ‘ನ ಹ ವಾ ಅಸ್ಯ’, ‘ನ ಹ ವಾ ಖವಂವಿಧಿ’ (ಛಾಂ. ೫-೨-೧) ಇಂಥ ಸರ್ವಾನ್ನಾನುಮತಿಯು ಅರ್ಥವಾದವೇ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂ. ಭಾ. ೩-೪-೨೮ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೭೩)ನ್ನು ನೋಡಿ. 2. ಪ್ರಾಣೋಪಾಸಕನಿಗೆ ಆಗಬಹುದು ಎಂದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿಲ್ಲ.

3. ಅದು ಕೇವಲ ಸ್ತುತಿನಾತ್ರವಾಗಿದೆ ; ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿರುವ ಪ್ರತಿಷೇಧವೇ ಇಲ್ಲ.

ವಿಧಿಸಿರುತ್ತದೆ ; ಆದರೆ ಹೊದಿಕೆಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪನ್ನು ವಿನಿಯೋಗಿಸುವದು ಆಗಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವದೆಂಬ ಕ್ರಿಯೆಯು ಪ್ರಾಪ್ತವೇ ಆಗಿರುವಲ್ಲಿ (ಈ) ದರ್ಶನವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮಾಡಬೇಕು.¹

ಪ್ರಾಣವಿದ್ಯಾಸ್ತುತಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೨೪. ನ ಹ ವೈ ಆಸ್ಯ ಸರ್ವಂ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಅನ್ನಮ್ ಇತ್ಯೇವಂವಿದಃ | ಅನನ್ನಮ್ ಅನದನೀಯಂ ಜಗ್ಧಂ ಭುಕ್ತಂ ನ ಭವತಿ ಹ | ಯದ್ಯಪಿ ಅನೇನ ಅನದನೀಯಂ ಭುಕ್ತಮ್ | ಅದನೀಯಮೇವ ಭುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್ ನ ತು ತತ್ಕೃತ ದೋಷೇಣ ಲಿಪ್ಯತೇ ಇತ್ಯೇತತ್ ವಿದ್ಯಾಸ್ತುತಿಃ ಇತ್ಯವೋಚಾಮ್ | ತಥಾ ನ ಅನನ್ನಂ ಪ್ರತಿಗೃಹೀತಮ್ | ಯದ್ಯಪಿ ಅಪ್ರತಿಗ್ರಾಹ್ಯಂ ಹಸ್ತ್ಯಾದಿಪ್ರತಿ ಗೃಹೀತಂ ಸ್ಯಾತ್ ತದಪಿ ಅನ್ನಮೇವ ಪ್ರತಿಗ್ರಾಹ್ಯಂ ಪ್ರತಿಗೃಹೀತಂ ಸ್ಯಾತ್ | ತತ್ರಾಪಿ ಅಪ್ರತಿಗ್ರಾಹ್ಯ ಪ್ರತಿಗ್ರಹದೋಷೇಣ ನ ಲಿಪ್ಯತೇ ಇತಿ ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥಮೇವ | ಯ ಏವಮ್ ಏತತ್ ಅನಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಅನ್ನಂ ವೇದ | ಫಲಂ ತು ಪ್ರಾಣಾತ್ಮ ಭಾವ ಏವ | ನ ತ್ರೇತತ್ ಫಲಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ, ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಸ್ತುತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಇತಿ | ನನು ಏತದೇವ ಫಲಂ ಕಸ್ಯಾತ್ ನ ಭವತಿ ? ನ | ಪ್ರಾಣಾತ್ಮದರ್ಶಿನಃ ಪ್ರಾಣಾತ್ಮಭಾವ ಏವ ಫಲಮ್ | ತತ್ರ ಚ ಪ್ರಾಣಾತ್ಮಭೂತಸ್ಯ ಸರ್ವಾತ್ಮನಃ ಅನದನೀಯಮಪಿ ಆದ್ಯಮೇವ | ತಥಾ ಅಪ್ರತಿಗ್ರಾಹ್ಯಮಪಿ ಪ್ರತಿಗ್ರಾಹ್ಯಮೇವ ಇತಿ ಯಥಾಪ್ರಾಪ್ತಮೇವ ಉಪಾದಾಯ ವಿದ್ಯಾ ಸ್ತೂಯತೇ | ಅತಃ ನೈವ ಫಲವಿಧಿಸರೂಪತಾ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇವನಿಗೆ (ಈ) ಎಲ್ಲವೂ ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಅನ್ನವೇ ಎಂದಿಂತು ಅರಿತಿರುವವನು ಅನನ್ನವಾದದ್ದನ್ನು ತಿನ್ನಬಾರದ್ದನ್ನು ತಿಂದಂತೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲ, ಭುಂಜಿಸಿದಂತೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಇವನು ತಿನ್ನಬಾರದ್ದನ್ನೇ ತಿಂದನಾದರೂ ತಿನ್ನಬಹುದಾದದ್ದನ್ನೇ ತಿಂದಂತೆ ಆಗುವದು. (ಇಷ್ಟೇ) ಹೊರತು ಅದರಿಂದಾದ ದೋಷದಿಂದ (ಇವನಿಗೆ) ಲೇಪವಾಗುವದಿಲ್ಲ- ಎಂಬಿದು ವಿದ್ಯೆಯ ಸ್ತುತಿಯೇ ಎಂದು (ಆಗಲಿ) ಹೇಳಿರುತ್ತೇವೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಇವನು ಅನನ್ನವನ್ನು ಪ್ರತಿಗ್ರಹಿಸಿದಂತಲ್ಲ, ಪ್ರತಿ ಗ್ರಹಿಸಬಾರದ ಆನೆಯೇ ಮುಂತಾದದ್ದನ್ನು ಪ್ರತಿಗ್ರಹಮಾಡಿದ್ದರೂ ಆಗಲೂ ಅನ್ನವನ್ನೇ, ಎಂದರೆ ಪ್ರತಿಗ್ರಹಿಸಬಹುದಾದದ್ದನ್ನೇ, ಪ್ರತಿಗ್ರಹಿಸಿದಂತೆ ಆಗುವದು. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಗ್ರಹಿಸಬಾರದ್ದನ್ನು ಪ್ರತಿಗ್ರಹಿಸಿದ ದೋಷದಿಂದ ಲಿಪ್ತನಾಗುವ

ದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಸ್ತುತಿಗಾಗಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದು. ಯಾವನು ಹೀಗೆ ಅನನಿಗೆ ಪ್ರಾಣನಿಗೆ (ಎಲ್ಲವೂ) ಅನ್ನವು ಎಂಬಿದನ್ನು ಅರಿತಿರುವನೋ (ಅವನಿಗೆ ಅನನ್ನದ ದೋಷ ವಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ). ಫಲವಾದರೋ ಪ್ರಾಣಸ್ವರೂಪ(ಪ್ರಾಪ್ತಿ)ಯೇ. ಇದಾದರೂ, (ಪ್ರಾಣವಿದ್ಯೆಯ) ಫಲವನ್ನು (ಹೇಳಬೇಕೆಂಬ) ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ (ಹೇಳಿರುವದಲ್ಲ), ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ (ಆ ವಿದ್ಯೆಯ) ಸ್ತುತಿ(ಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂಬ) ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ಹೇಳಿದ್ದು.

(ಅಕ್ಷೇಪ):- (ಪ್ರಾಣವಿದ್ಯೆಗೆ) ಇದೇ ಫಲವೆಂದು ಏತಕ್ಕೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲ?

(ಪರಿಹಾರ):- ಹಾಗಲ್ಲ. (ಎಕೆಂದರೆ) ಪ್ರಾಣಾತ್ಮದರ್ಶನವುಳ್ಳವನಿಗೆ ಪ್ರಾಣಾತ್ಮಭಾವವೇ ಫಲವು (ಆಗುತ್ತದೆ). ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಾತ್ಮಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾದ (ಇವನಿಗೆ) ತಿನ್ನಬಾರದ್ದೂ ತಿನ್ನಬಹುದಾದದ್ದೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ, ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಗ್ರಹಮಾಡಬಾರದ್ದೂ ಪ್ರತಿಗ್ರಾಹ್ಯವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ -ಎಂದು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದದ್ದನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಇಲ್ಲಿ) ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೊಗಳಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುವ (ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ) ಸಮಾನವಾದ ರೂಪವು (ಈ) ವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಲ್ಲ.¹

ಪ್ರಾಯತ್ಯಾರ್ಥವಾದ

ಆಚಮನವನ್ನೇ ಹೊದಿಕೆಯೆಂಬ ಉಪಾಸನೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೨೫. ಯಸ್ಮಾತ್ ಆಪೋ ವಾಸಃ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ತಸ್ಮಾತ್ ವಿದ್ವಾಂಸಃ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ, ಶ್ರೋತ್ರಿಯಾ ಅಧೀತವೇದಾಃ ಅಶಿಷ್ಯಂತಃ ಭೋಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾಃ ಆಚಾಮಂತಿ ಅಪಃ | ಅಶಿತ್ವಾ ಆಚಾಮಂತಿ ಭುಕ್ತ್ವಾ ಚ ಉತ್ತರಕಾಲಮ್ ಅಪಃ ಭಕ್ಷಯಂತಿ | ತತ್ರ ತೇಷಾಮ್ ಆಚಾಮತಾಂ ಕೋಽಭಿಪ್ರಾಯಃ ಇತಿ ? ಆಹ | ಏತವೇವ ಅನಂ ಪ್ರಾಣಮ್ ಅನಗ್ನಂ ಕುರ್ವನ್ನೋ ಮನ್ಯಂತೇ | ಅಸ್ತಿ ಚೈತತ್ | ಯೋ ಯಸ್ಮೈ ವಾಸೋ ದದಾತಿ ಸ ತಮ್ ಅನಗ್ನಂ ಕರೋಮಾತಿ ಹಿ ಮನ್ಯತೇ | ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಚ ಅಪಃ ವಾಸ ಇತಿ ಹಿ ಉಕ್ತಮ್ | ಯದಪಃ ಪಿಬಾಮಿ ತತ್ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ವಾಸೋ ದದಾಮಿ ಇತಿ ವಿಜ್ಞಾನಂ

1. ಉಪಾಸಕನೆಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅನ್ನ, ಅನನ್ನ - ಎಂಬ ವಿಭಾಗವು ಇದ್ದೇ ಇದೆ ಯಾದರೂ ಉಪಾಸನೆಯ ಫಲವಾದ ಪ್ರಾಣಾತ್ಮಭಾವದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಭಾಗವಿರುವದಿಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಅನ್ನವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಫಲದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಣಾತ್ಮದರ್ಶಿಯಾದ ಉಪಾಸಕನಿಗೆ ಯಾವದೂ ಅನನ್ನವಲ್ಲ ಎಂದು ಈ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೊಗಳಿದೆ ಯಾದ್ದರಿಂದ ಇದು ಅರ್ಥವಾದಮಾತ್ರವೇ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದೇ ಚರ್ಚೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು.

ಕರ್ತವ್ಯಮ್ ಇತ್ಯೇವಮರ್ಥಮೇತತ್ | ನನು ಭೋಕ್ಷ್ಯಮಾಣಃ ಭುಕ್ತ
ವಾಂಶ್ಚ ಪ್ರಯತೋ ಭವಿಷ್ಯಾಮಿ ಇತಿ ಆಚಾಮತಿ | ತತ್ರ ಚ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ
ಅನಗ್ನತಾಕರಣಾರ್ಥತ್ವೇ ಚ ದ್ವಿಕಾರ್ಯತಾ ಆಚಮನಸ್ಯ ಸ್ಯಾತ್ | ನ ಚ
ಕಾರ್ಯದ್ವಯಮ್ ಆಚಮನಸ್ಯ ಏಕಸ್ಯ ಯುಕ್ತಮ್ | ಯದಿ ಪ್ರಾಯ
ತ್ಯಾರ್ಥಮ್, ನ ಅನಗ್ನತಾರ್ಥಮ್ | ಅಥ ಅನಗ್ನತಾರ್ಥಮ್, ನ ಪ್ರಾಯ
ತ್ಯಾರ್ಥಮ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ದ್ವಿತೀಯಮ್ ಆಚಮನಾನ್ತರಂ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಅನಗ್ನತಾ
ಕರಣಾಯ ಭವತು | ನ | ಕ್ರಿಯಾದ್ವಿತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ | ದ್ವೇ ಹ್ಯೇತೇ ಕ್ರಿಯೇ |
ಭೋಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸ್ಯ ಭುಕ್ತವತ್ತ್ವ ಯತ್ ಆಚಮನಂ ಸ್ಮೃತಿವಹಿತಮ್ | ತತ್
ಪ್ರಾಯತ್ಯಾರ್ಥಂ ಭವತಿ ಕ್ರಿಯಾನಾತ್ರನೇವ | ನ ತು ತತ್ರ ಪ್ರಾಯತ್ಯಂ
ದರ್ಶನಾದಿ ಅಪೇಕ್ಷತೇ | ತತ್ರ ಚ ಆಚಮನಾಬ್ಧಿಭೂತಾಸು ಅಪ್ಪು ವಾಸೋ
ವಿಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಇತಿ ಕರ್ತವ್ಯತಯಾ ಚೋದ್ಯತೇ | ನ ತು ತಸ್ಮಿನ್
ಕ್ರಿಯಮಾಣೇ ಆಚಮನಸ್ಯ ಪ್ರಾಯತ್ಯಾರ್ಥತಾ ಬಾಧ್ಯತೇ | ಕ್ರಿಯಾ
ನ್ತರತ್ವಾತ್ ಆಚಮನಸ್ಯ | ತಸ್ಮಾತ್ ಭೋಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸ್ಯ ಭುಕ್ತವತ್ತ್ವ ಯತ್
ಆಚಮನಮ್, ತತ್ರ ಆಮೋ ವಾಸಃ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಇತಿ ದರ್ಶನಮಾತ್ರಂ ವಿಧೀ
ಯತೇ ಅವ್ರಾಪ್ತತ್ವಾತ್ ಅನ್ಯತಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಅಪ್ಪು ಹೊದಿಕೆಯಾಗದೆಯಷ್ಟೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಬಲ್ಲವರು
ಎಂದರೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಶ್ರೋತ್ರಿಯರು ವೇದಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿದವರು,
ಊಟಮಾಡುವವರಾಗಿರುವಾಗ ಭೋಜನಮಾಡಲಿರುವಾಗ ಆಚಮನಮಾಡು
ತ್ತಾರೆ, ನೀರನ್ನು (ಆಚಮನಮಾಡುತ್ತಾರೆ), ಊಟಮಾಡಿಯೂ ಭೋಜನ
ಮಾಡಿದ ಮೇಲಿನಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಆಚಮನಮಾಡುತ್ತಾರೆ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯು
ತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ (ಹೀಗೆ) ಆಚಮನಮಾಡುವದರಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು? ಎಂದರೆ
(ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ : (ಅವರು) ಈ ಪ್ರಾಣನನ್ನೇ ಅನಗ್ನನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವೆ
ನೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದು (ಯುಕ್ತವೂ) ಆಗಿದೆ. ಯಾವನು ಯಾವನಿಗೆ
ಹೊದಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೋ ಅವನು ಅವನನ್ನು ಅನಗ್ನನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವೆ
ನೆಂದಲ್ಲವೆ, ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ? ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಅಪ್ಪೇ ಹೊದಿಕೆ ಎಂದಲ್ಲವೆ, ಹಿಂದೆ
ಹೇಳಿರುವದು? (ಈ) ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವೆನಷ್ಟೆ, ಇದರಿಂದ ಪ್ರಾಣನಿಗೆ
ಹೊದಿಕೆಯನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟವನಾಗುವೆನು ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು
ಎಂಬುದು (ಈ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥ).

(ಅಕ್ಷೇಪ):- ಊಟಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆಯೂ ಊಟಮಾಡಿದಮೇಲೂ ಪ್ರಯತ್ನ
ನಾಗುವೆನು ಎಂದಲ್ಲವೆ, ಆಚಮನಮಾಡುತ್ತಾನೆ? ಇಲ್ಲಿ (ಆಚಮನವು)

ಪ್ರಾಣನನ್ನು ಅನಗ್ನನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವದಕ್ಕೊಂದಾದರೆ, ಆಚಮನಕ್ಕೆ ಎರಡು (ಬೇರೆಬೇರೆಯ) ಫಲಗಳು ಎಂದಾಗುವದಲ್ಲ. ಒಂದೇ ಆಚಮನಕ್ಕೆ ಎರಡು ಕಾರ್ಯಗಳು ಎಂಬುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (ಅದು) ಪ್ರಾಯಶ್ಚಕ್ಯಾಗಿ (ಮಾಡತಕ್ಕ)ದ್ದಾದರೆ ಅನಗ್ನತೆಗಾಗಿ (ಮಾಡತಕ್ಕ)ದ್ದಾಗಲಾರದು ; ಹಾಗಲ್ಲದೆ (ಅದು) ಅನಗ್ನತೆಗಾಗಿ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಾದರೆ (ಆಗ) ಪ್ರಾಯಶ್ಚಕ್ಯಾಗಿ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಾಗಲಾರದು. ಹೀಗಿರುವದಷ್ಟೆ, ಅದ್ದರಿಂದ ಎರಡನೆಯ(ದೊಂದು) ಆಚಮನವು ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಅನಗ್ನತೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ (ವಿ ಹಿ ತ ವಾ ಗ ದೆ) ಎಂದಾಗಲಿ !

(ಪರಿಹಾರ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಎರಡು ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದಾಗಬಹುದಾಗಿದೆ. (ಇದರ ವಿವರ): ಇವು ಎರಡು (ಬೇರೆಬೇರೆ) ಕ್ರಿಯೆಗಳು ; ಊಟ ಮಾಡುವ ಮುಂಚೆಯೂ ಊಟಮಾಡಿದಮೇಲೂ (ಮಾಡುವ) ಆಚಮನವಿದೆ ಯಲ್ಲ ಅದು ಸ್ಮೃತಿವಿಹಿತವಾದದ್ದು.¹ ಆ ಕ್ರಿಯೆಯೊಂದೇ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಕ್ಯಾಗಿ ಆಗುತ್ತದೆ ; ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಕ್ಯ ದರ್ಶನವೇ ಮುಂತಾದದ್ದೇನೂ ಬೇಕಿರುವದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಆಚಮನಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗಿರುವ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣನ ಹೊದಿಕೆಯೆಂಬ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತೆಗಾಗಿ ವಿಧಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಆಚಮನವು ಪ್ರಾಯಶ್ಚಕ್ಯಾಗಿ (ಮಾಡಿದ್ದೆಂಬುದೇನೂ) ಬಾಧಿತವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ (ಆ) ಆಚಮನವು ಬೇರೆ ಒಂದು ಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ.² ಅದ್ದರಿಂದ ಊಟಮಾಡುವ ಮುಂಚೆಯೂ ಊಟ ಮಾಡಿದಮೇಲೂ ಮಾಡುವ ಆಚಮನವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದರಲ್ಲಿ ನೀರು ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಹೊದಿಕೆ ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವದೊಂದನ್ನೇ (ಇಲ್ಲಿ) ವಿಧಿಸಿರುತ್ತದೆ ; ಏಕೆಂದರೆ (ಅದು) ಮತ್ತೊಂದರಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ³

1. ಇದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅನುವಾದಮಾಡಿಕೊಂಡಿದೆ, ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿಲ್ಲ.

2. ಸ್ಮೃತಿವಿಹಿತವಾದ ಆಚಮನವದು. ವಾಸೋವಿಜ್ಞಾನನೆಂಬ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿದೆ ಎರಡು ಸೂ.ಭಾ. ೩-೩-೧೮ (ಭಾ.ಭಾ. ೩೫೨-೩೫೩)ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ.

3. ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೇ ವಿಧಿಸಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದಾಗಿದೆ.

ಒಂದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

೧-೬. ಪ್ರಾಣವೇ ಜ್ಯೇಷ್ಠವು, ಶ್ರೇಷ್ಠವು ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದರೆ ತಮ್ಮವರಲ್ಲೂ ಉಳಿದವರಲ್ಲೂ ಜ್ಯೇಷ್ಠನೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ವಾಕ್ಯೇ ವಸಿಷ್ಠನೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದರೆ ತಾನೂ ವಸಿಷ್ಠನು— ಧನವಂತನಾಗಿ ವಾಸಮಾಡುವದು, ವಾಗ್ಮಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಗೆಲ್ಲುವದು, ಈ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನು— ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದವನು ಸಮದುರ್ಗಗಳಾದ ದೇಶಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕಷ್ಟವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರೋತ್ರವೇ ಸಂಪತ್ತು ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಇಷ್ಟಕಾಮಗಳ ಸಂಪತ್ತಿಯಾಗುವದು. ಮನಸ್ಸೇ ಆಯತನವು ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದರೆ ತನ್ನವರಿಗೂ ಉಳಿದವರಿಗೂ ಅಶ್ರಯವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಜನನೇಂದ್ರಿಯವು ಪ್ರಜಾತಿಯು ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದರೆ ಪ್ರಜಾಪತೃಗಳುಳ್ಳವನಾಗುತ್ತಾನೆ.

೭-೧೩. ಒಮ್ಮೆ ಈ ವಾಗಾದಿಕರಣಗಳು ನಾನು ಹೆಚ್ಚು, ತಾನು ಹೆಚ್ಚು— ಎಂದು ವಿವಾದಮಾಡುತ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದವು. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾರು ವಸಿಷ್ಠರು?— ಎಂದು ಕೇಳಿದವು. ಯಾವದು ಉತ್ಪಾಂತನಾದರೆ ಶರೀರವು ಅಮಂಗಲವಾಗಿ ಕಾಣುವದೋ ಅದೇ ವಸಿಷ್ಠವು ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮನು ನುಡಿದನು. ವಾಗಾದಿಗಳು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೆಲಕಾಲ ಹೊರಗೆ ಇದ್ದು ಮತ್ತೆ ಶರೀರದ ಬಳಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಶರೀರವು ಅಮಂಗಲವಾಗಿ ಕಾಣದೆ ಜೀವಿಸಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಆದರೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣವು ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಲು ಜಾತ್ಯಶ್ಚವು ಕಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಗೂಟಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತು ಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಇತರ ಕರಣಗಳನ್ನೂ ಸ್ಪೃಶ್ಛನದಿಂದ ಕಿತ್ತು ಅಲುಗಾಡಿಸಿತು. ಆಗ ಅವೆಲ್ಲವೂ “ನೀನೇ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನು ; ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದರು, ನೀನಿಲ್ಲದೆ ನಾವು ಜೀವಿಸಿರಲಾರೆವು” —ಎಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡವು. “ಹಾಗಾದರೆ ನನಗೆ ಉಚಿತವಾದ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ತಂದೊಪ್ಪಿಸಿರಿ” ಎಂದು ಪ್ರಾಣವು ಕೇಳಿತು.

೧೪. ವಾಗಾದಿಗಳು ತಮ್ಮ ವಸಿಷ್ಠತ್ವಾದಿಗಳು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದ್ದೇ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಆಯಾ ಗುಣವನ್ನು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಸಿದವು. ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಯಾವದೂ ಅಭಕ್ಷ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆಂದು ಚಿಂತಿಸುವ ಪ್ರಾಣೋಪಾಸಕನು ಪ್ರಾಣನನ್ನೇ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವನು. ಊಟಮಾಡುವ ಮುಂಚೆಯೂ ಆಮೇಲೂ ಮಾಡುವ ಶುದ್ಧಾಚಮನವನ್ನು ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಹೊದಿಕೆ ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು ; ಇದರಿಂದ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಬೆತ್ತಲೆ ಇರಿಸಿದಂತೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲ, ಈ ಪ್ರಾಣೋಪಾಸನೆಗೆ ಪ್ರಾಣಸಾಯುಜ್ಯವೇ ಫಲ.

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ— ಎರಡನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ (ಸಂಸಾರಗತಿಗಳು)

ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಪಂಚಾಲರಾಜನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಶ್ವೇತಕೇತುರ್ಹ ವಾ ಆರುಣೇಯಃ ಸೌಷ್ಣಾಲಾನಾಂ ಪರಿಷದ
ನಾಜಗಾಮು ಸ ಅಜಗಾಮು ಜೈವಲಿಂ ಪ್ರವಾಹಣಂ ಪರಿಚಾ
ರಯಮಾಣಂ ತಮುದೀಕ್ಷಾಭ್ಯುವಾದ ಕುಮಾರಾ ಇತಿ
ಸ ಭೋಷ ಇತಿ ಪ್ರತಿಶುಶ್ರಾವಾನುಶಿಷ್ಟೋ ನೃಸಿ ಹಿತ್ರೇತ್ಯೋಮಿತಿ
ಹೋವಾಚ || ೧ ||

೧. ಆರುಣೇಯ ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಪಂಚಾಲರ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ
ಬಂದನು : ಅವನು ಪರಿಚರ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಜೈವಲಿ
ಪ್ರವಾಹಣನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದನು. (ರಾಜನು) ಅವನನ್ನು ಕಂಡು
'ಕುಮಾರಾ' ಎಂದನು. ಅವನು 'ಭೋಃ (ಸ್ವಾಮಿ)!' ಎಂದನು.
'ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಯಿಂದ ಅನುಶಿಷ್ಟನಾಗಿದ್ದೀರೆಯೋ?' 'ಹೌದು' ಎಂದನು.

ಕಥೆಯ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೨೬. 'ಶ್ವೇತಕೇತುರ್ಹ ವಾ ಆರುಣೇಯಃ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಸಂಬಂಧಃ |
ಖಿಲಾಧಿಕಾರೋಯಮ್ | ತತ್ರ ಯದನುಕ್ತಂ ತತ್ ಉಚ್ಯತೇ | ಸಪ್ತಮಾಧ್ಯಾ
ಯಾಂತೇ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಸಮುಚ್ಚಯಕಾರಿಣಾ ಅಗ್ನೇರ್ಮಾರ್ಗಯಾಚನಂ
ಕೃತಮ್ | 'ಅಗ್ನೇ ನಯ ಸುಪಥಾ' ಇತಿ (೫-೧೫-೧) ತತ್ರ ಅನೇಕೇಷಾಂ
ಪಥಾಂ ಸದ್ಭಾವಃ ಮನ್ತ್ರೇಣ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ ಪ್ರದರ್ಶಿತಃ 'ಸುಪಥಾ' ಇತಿ
ವಿಶೇಷಣಾತ್ | ಪನ್ನಾನಶ್ಚ ಕೃತವಿಪಾಕಪ್ರತಿಪತ್ತಿಮಾರ್ಗಾಃ | ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಚ
'ಯತ್ ಕೃತ್ವಾ' (೬-೨-೨) ಇತ್ಯಾದಿ | ತತ್ರ ಚ ಕತಿ ಕರ್ಮವಿಪಾಕಪ್ರತಿಪತ್ತಿ
ಮಾರ್ಗಾಃ ಇತಿ ಸರ್ವಸಂಸಾರಗತ್ಯುಪಸಂಹಾರಾರ್ಥೋಯಮ್ ಅರವ್ವಃ |
ಏತಾವತೀ ಹಿ ಸಂಸಾರಗತಿಃ, ಏತಾವಾನ್ ಕರ್ಮಣೋ ವಿಪಾಕಃ ಸ್ವಾಭಾವಿ
ಕಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಸ್ಯ ಚ ಸವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಇತಿ | ಯದ್ಯಪಿ "ದ್ವಯಾ ಹ ಪ್ರಾಜಾ
ಪತ್ಯಾಃ" (೧-೩-೧) ಇತ್ಯತ್ರ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಃ ಪಾಪ್ಮಾ ಸೂಚಿತಃ | ನ ಚ

ತಸ್ಯೇದಂ ಕಾರ್ಯಮ್ ಇತಿ ವಿಪಾಕಃ ಪ್ರದರ್ಶಿತಃ | ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಸ್ಯೈವ ತು
ವಿಪಾಕಃ ಪ್ರದರ್ಶಿತಃ ತ್ರ್ಯನ್ನಾತ್ಮಪ್ರತಿಪತ್ತೃನೈನ | ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾರಮ್ಭೇ
ತದ್ವೈರಾಗ್ಯಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ | ತತ್ರಾಪಿ ಕೇವಲೇನ ಕರ್ಮಣಾ ಪಿಶ್ವ
ಲೋಕಃ, ವಿದ್ಯಯಾ ವಿದ್ಯಾಸಂಯುಕ್ತೇನ ಚ ಕರ್ಮಣಾ ದೇವಲೋಕಃ
(೧-೫-೧೬) ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ತತ್ರ ಕೇನ ಮಾರ್ಗೇಣ ಪಿತೃಲೋಕಂ ಪ್ರತಿ
ಪದ್ಯತೇ ಕೇನ ವಾ ದೇವಲೋಕಮ್ ಇತಿ ನೋಕ್ತಮ್ | ತಚ್ಚ ಇಹ ಖಿಲ
ಪ್ರಕರಣೇ ಅಶೇಷತೋ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಇತ್ಯತ ಅರಭ್ಯತೇ | ಅನೇ ಚ ಸರ್ವೋಪ
ಸಂಹಾರಃ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಇಷ್ಟಃ | ಅಪಿ ಚ ಏತಾವದಮೃತತ್ವಮ್ (೪-೫-೧೫)
ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ನ ಕರ್ಮಣಾ^೧ ಅಮೃತತ್ವಶಾ ಅಸ್ತಿ (೪-೫-೨) ಇತಿ ಚ |
ತತ್ರ ಹೇತುನೋಕ್ತಃ | ತದರ್ಥಶ್ಚ ಅಯಮಾರಮ್ಭಃ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಇಯಂ
ಕರ್ಮಣೋ ಗತಿಃ ನ ನಿತ್ಯೇ ಅಮೃತತ್ವೇ ವ್ಯಾಪಾರೋಸ್ತಿ ತಸ್ಮಾತ್ ಏತಾವ
ದೇವ ಅಮೃತತ್ವಸಾಧನಮ್ ಇತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ ಹೇತುತ್ವಂ ಸಂಪದ್ಯತೇ |
ಅಪಿ ಚ ಉಕ್ತಮ್ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರೇ—“ನ ತ್ವೈವೈತಯೋಸ್ವಮುತ್ಪಾನ್ಮಿಂ
ನ ಗತಿಂ ನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಂ ನ ತೃಪ್ತಿಂ ನ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಂ ನ ಲೋಕಂ ಪ್ರತ್ಯತ್ಥಾ
ಯಿನಂ ವೇತ್ಥ”^೨ (ಶತ. ಬ್ರ. ೧೧-೬-೨-೪) ಇತಿ | ತತ್ರ ಪ್ರತಿಪಚನೇ
“ತೇ ವಾ ಏತೇ ಆಹುತಿ ಆಹುತೇ ಉತ್ಪಾನ್ಮತಃ” (ಶತ. ಬ್ರ. ೧೧-೬-೨-೬, ೭)
ಇತ್ಯಾಧಿನಾ ಆಹುತೇಃ ಕಾರ್ಯಮುಕ್ತಮ್ | ತಚ್ಚೈತತ್ ಕರ್ತುಃ ಆಹುತಿ
ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಃ ಫಲಮ್ | ನ ಹಿ ಕರ್ತಾರಮ್ ಅನಾಶ್ರಿತೃ ಆಹುತಿ
ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಃ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೇಣ ಉತ್ಪಾನ್ಮಾದಿಕಾರ್ಯಾರಮ್ಭಃ ಉಪ
ಪದ್ಯತೇ | ಕರ್ತೃರ್ಥತ್ವಾತ್ ಕರ್ಮಣಃ ಕಾರ್ಯಾರಮ್ಭಸ್ಯ | ಸಾಧನಾಶ್ರಯ
ತ್ವಾಚ್ಚ ಕರ್ಮಣಃ | ತತ್ರ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಸ್ಯ ಸ್ವತ್ಯರ್ಥತ್ವಾತ್ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ
ಸ್ಯೈವ ಕಾರ್ಯಮ್ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಪಟ್ಟಕಾರಮಪಿ | ಇಹ ತು ತದೇವ ಕರ್ತುಃ
ಫಲಮ್ ಇತ್ಯುಪದಿಶ್ಯತೇ ಪಟ್ಟಕಾರಮಪಿ | ಕರ್ಮಫಲವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತ
ತ್ವಾತ್ | ತದ್ವಾಸ್ವರೇಣ ಚ ಪಜ್ಞಾಗ್ನಿದರ್ಶನಮ್ ಇಹ ಉತ್ತರಮಾರ್ಗಪ್ರತಿ
ಪತ್ತಿಸಾಧನಂ ವಿಧಿಸಿತಮ್ | ಏವಮ್ ಅಶೇಷಸಂಸಾರಗತ್ಯುಪಸಂಹಾರಃ
ಕರ್ಮಕಾಂಡಸ್ಯ ಏಷಾ ನಿಷ್ಠಾ ಇತ್ಯೇತದ್ವಯಂ ದಿದರ್ಶಯಿಷುಃ ಅಖ್ಯಾ
ಯಿಕಾಂ ಪ್ರಣಯತಿ |

1. ಕರ್ಮಣಃ ಎಂಬದನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ.

2. ಇಲ್ಲಿ ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾಠದಲ್ಲಿ ‘ನ ತ್ವೇವೈನಯೋಃ’ ಎಂದಿದೆ; ‘ವೇತ್ಥ’
ಎಂಬ ಮಾತಿಲ್ಲ. ‘ಅಮೀಮಾಗ್ಂಸಿಷ್ಠಾಃ’ ಎಂಬ ಹಿಂದಿರುವ ಮಾತನ್ನು ಇಲ್ಲಿ
ಅನುವರ್ತನೆಯಾದಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವದು ಕಾಣ್ಯಪಾಠವಿರಹಾದೇನೋ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

‘ಶ್ವೇತಕೇತುರ್ಹ ವಾ ಆರುಣೇಯಃ’ ಎಂಬೀ (ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ) ಸಂಬಂಧ (ವೇನೆಂದರೆ) : ಇದು ಖಿಲಪ್ರಕರಣವು. ಇಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಇರುವದನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.

ಎಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಸಮುಚ್ಚಯವನ್ನು (ಅನುಷ್ಠಾನ) ಮಾಡಿದವನು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು “ಅಗ್ನಿಯೇ, ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು!” (೫-೧೫-೧) ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ‘ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾರ್ಗದಿಂದ’ ಎಂದು ವಿಶೇಷಣವಿರುವದರಿಂದ ಅನೇಕ ಮಾರ್ಗಗಳಿವೆ ಎಂದು ಮಂತ್ರವು ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಂತಾಗಿದೆ. ಮಾರ್ಗಗಳೆಂದರೆ ಮಾಡಿದ್ದರ ವಿಪಾಕವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಹಾದಿಗಳು. ಯಾವದನ್ನು ಮಾಡಿ (ದೇವಯಾನವನ್ನಾಗಲಿ ಪಿತೃಯಾನವನ್ನಾಗಲಿ ಪಡೆಯುತ್ತಾರೋ)” (೬-೨-೨) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಮುಂದೆಯೂ ಹೇಳಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವಿಪಾಕವನ್ನು ಪಡೆಯುವದಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗಗಳು ಎಷ್ಟು? -ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಇಷ್ಟೇ ಸಂಸಾರಗತಿಯು, ಇಷ್ಟೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ, ಮತ್ತು ವಿಜ್ಞಾನಸಹಿತವಾಗಿರುವ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾದ, ಕರ್ಮದ ವಿಪಾಕವು ಎಂದು ಸರ್ವಸಂಸಾರಗತಿಗಳನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿ (ಹೇಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ಈ (ಗ್ರಂಥವನ್ನು) ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ.

‘ದ್ವಯಾ ಹ ಪ್ರಜಾಪತ್ಯಾಃ’ (೧-೩-೧) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಪಾಪವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದೆಯಾದರೂ ಇದು ಅದರ ಕಾರ್ಯವು ಎಂದು (ಪಾಪಕರ್ಮದ) ವಿಪಾಕವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ; ಬರಿಯ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ(ಕರ್ಮದ) ವಿಪಾಕವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತ್ರ್ಯನ್ನಾತ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯವರೆಗಿನ¹ (ಗ್ರಂಥದಿಂದ) ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವ (ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ) ಆ (ಕರ್ಮಫಲದಲ್ಲಿ) ವೈರಾಗ್ಯ(ವಿರಬೇಕೆಂಬುದು) ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿತ್ತು. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಕೇವಲಕರ್ಮದಿಂದ ಪಿತೃಲೋಕವೂ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದಲೂ ವಿದ್ಯಾಸಮುಚ್ಚಿತವಾದ ಕರ್ಮದಿಂದಲೂ ದೇವಲೋಕವೂ (ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ) ಎಂದು (೧-೫-೧೬) ಹೇಳಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿ ಯಾವ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಪಿತೃಲೋಕವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ, ಮತ್ತು ಯಾವ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ದೇವಲೋಕವನ್ನು (ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ) ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಿರುವದಿಲ್ಲ. ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಈ ಖಿಲಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು (ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು) ಆರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ. (ಏಕೆಂದರೆ) ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡುವದು (ಈ) ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

1. ಪ್ರಜಾಪತಿತ್ವಪ್ರಾಪ್ತಿಯವರೆಗಿನ ಎಂದರ್ಥ.

ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ 'ಇಷ್ಟೇ ಅಮೃತತ್ವ(ಕಾರಣವು)' (೪-೫-೧೫) ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ; ಕರ್ಮದಿಂದ ಅಮೃತತ್ವದ ಆಶೆಯಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ. (೪-೫-೩) ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಈ (ಗ್ರಂಥವನ್ನು) ಆರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಕರ್ಮದ ಗತಿಯು, ನಿತ್ಯವಾದ ಅಮೃತತ್ವದಲ್ಲಿ (ಇದರ) ವ್ಯಾಪಾರವಿರುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಇಷ್ಟೇ ಅಮೃತತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧನವು ಎಂದು ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ (ಅದಕ್ಕೆ ಇದು) ಹೇತುತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ.

ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ: "ಅದರಿಂದ ನೀನು ಇವೆರಡರ ಉತ್ಪ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಅರಿತೇ ಇಲ್ಲ; ಗತಿಯನ್ನೂ ಅರಿಯೆ! ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನೂ ಅರಿಯೆ! ತೃಪ್ತಿಯನ್ನೂ ಅರಿಯೆ, ಮತ್ತೆ ಹಿಂತೆರಳುವದನ್ನೂ ಅರಿಯೆ, ಲೋಕವನ್ನು ಕುರಿತು ಏಳುವವನನ್ನೂ^೧ ಅರಿಯೆ!" (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೬-೨-೪). ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿವಚನವನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ: "ಆ ಈ ಆಹುತಿಗಳು ಹುತವಾಗಿ ಉತ್ಪ್ರಾಂತವಾಗುತ್ತವೆ." (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೬-೨-೬ ರಿಂದ ೧೦) ಎಂದುಮುಂತಾಗಿರುವ (ವಾಕ್ಯ)ದಿಂದ ಆಹುತಿಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಇದು ಕರ್ತೃವಿನ ಆಹುತಿರೂಪಕರ್ಮದ ಫಲವು, ಕರ್ತೃವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಆಹುತಿರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿಯೇ

1. ಮೂಢ್ಯಂದಿನಪಾರದಲ್ಲಿ 'ಲೋಕಃ ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾಯಾ' ಎಂದು ಪುತ್ರನಿಗೆ ಲೋಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ 'ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾಯಿಯಾದ (ಏಳುವ) ಲೋಕವನ್ನು' ಎಂದು ಆ ಪಾರಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡಿಪಡೆಕಾಗುತ್ತದೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇನ್ನಪಾಠವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಭಾಂ. ಭಾ. ೫-೪-೧೦ ಅವತರಣಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿ.

2. ಇದು ಜನಕನು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು. ಶ್ವೇತಕೇತು, ಸೋಮಶುಷ್ಕ, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ - ಇವರನ್ನು ರಾಜನು ನೀವು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಹೋಮವನ್ನು ಹೇಗೆಹೇಗೆ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ? - ಎಂದು ಕೇಳಲು ಅವನು ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದರು; ಅವರಲ್ಲಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಹೇಳಿದ ಉತ್ತರವು ತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಹತ್ತಿರವಿದೆ ಎಂದು ಪ್ರಶಂಸಿಸಿ ಅವನಿಗೆ ನೂರು ಧೇನುಗಳನ್ನು ಪಾರಿತೋಷಕವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಅದರೂ ನೀನು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಹುತಿಗಳ ಉತ್ಪ್ರಾಂತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅರಿತುಕೊಂಡಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಹೊರಟುಹೋದನು. ಆ ಬಳಿಕ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಅವನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಜನಕನಿಂದ ನಿಜವಾದ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಕಲಿತುಕೊಂಡನು ಎಂದು ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆ.

3. ಇದು ಜನಕನ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಸ್ವರೂಪವು. ಇದರ ವಿವರವನ್ನು ಭಾಂ. ಭಾ.ದಲ್ಲಿ ವಿವರವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. ತತ. ಬ್ರಾ. ಮೂಲವನ್ನೇ ನೋಡಿ ವರೆ ಇದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಂತರಿಕ್ಷಾದಿಲೋಕಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಆಹುತಿಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ ಕೊನೆಗೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಪುತ್ರನಾಗುವ ಬಗೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದೆ.

ಉತ್ಪ್ರಾಂತಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದು ಹೊಂದಲೇ ಆರದು ; ಏಕೆಂದರೆ ಕರ್ಮವು ಕಾರ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದು ಕರ್ತೃವಿಗಾಗಿ, ಮತ್ತು ಕರ್ಮವು ಸಾಧನಗಳನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರವನ್ನು ಹೊಗಳಬೇಕಾಗಿದ್ದದ್ದರಿಂದ¹ ಈ ಆರು ಪ್ರಕಾರವೂ ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರಕ್ಕೇ ಕಾರ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿಯಾದರೆ ಆ ಆರು ಪ್ರಕಾರವೂ ಕರ್ತೃವಿಗೇ ಫಲವು ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ ; ಏಕೆಂದರೆ (ಇಲ್ಲಿ) ಕರ್ಮಫಲದ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಹೊರಟಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ (ಶ್ರುತಿಯು) ಉತ್ತರಮಾರ್ಗದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಸಾಧನ ವಾದ ಪಂಚಾಗ್ನಿದರ್ಶನವನ್ನು ವಿಧಿಸಬೇಕೆಂದಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಸಂಸಾರಗತಿ ಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡುವದು, ಕರ್ಮಕಾಂಡಕ್ಕೆ ಇದೇ ಕೊನೆ ಎಂಬುದು - ಈ ಎರಡನ್ನೂ ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ (ಶ್ರುತಿಯು) ಕಥೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ಶ್ವೇತಕೇತುವಿಗೂ ಜೈವಲಿಗೂ ಸಂಭಾಷಣೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೨೭. ಶ್ವೇತಕೇತುರ್ನಾನುತಃ ಅರಣ್ಯಾ ಅಪತ್ಯಮ್ ಆರಣಃ, ತಸ್ಯಾಪತ್ಯಮ್ ಆರಣೇಯಃ | ಹಶಬ್ದಃ ಐತಿಹ್ಯಾರ್ಥಃ | ವೈ ನಿಶ್ಚಯಾರ್ಥಃ | ಪಿತ್ರಾ ಅನುಶಿಷ್ಠಃ ಸನ್ ಆತ್ಮನೋ ಯಶಃಪ್ರಥನಾಯ ಪಚ್ಚಾಲಾನಾಂ ಪರಿಷದಮ್ ಆಜಗಾಮ | ಪಚ್ಚಾಲಾಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ | ತೇಷಾಂ ಪರಿಷದಮ್ ಆಗತ್ಯ ಜಿತ್ವ ರಾಜ್ಞೋಽಪಿ ಪರಿಷದಂ ಜೇಷ್ಠಾಮಿ ಇತಿ ಗರ್ವೇಣ ಸ ಆಜಗಾಮ | ಜೀವಲಸ್ಯಾಪತ್ಯಂ ಜೈವಲಿಂ ಪಚ್ಚಾಲರಾಜಂ ಪ್ರವಾಹಣ ನಾಮಾನಂ ಸ್ವಭೃತ್ಯೈಃ ಪರಿಚಾರಯಮಾಣಮ್ ಆತ್ಮನಃ ಪರಿಚರಣಂ ಕಾರಯಂತಮ್ ಇತ್ಯೇತತ್ | ಸ ರಾಜಾ ಪೂರ್ವಮೇವ ತಸ್ಯ ವಿದ್ಯಾಭಿಮಾನ ಗರ್ವಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ವಿನೇತವ್ಯೋಽಯಮ್ ಇತಿ ಮತ್ವಾ ತಮ್ ಉದೀಕ್ಷ್ಯ ಉತ್ತೇಕ್ಷ್ಯ ಆಗತಮಾತ್ರಮೇವ ಅಭ್ಯುವಾದ ಅಭ್ಯುಕ್ತವಾನ್ ಕುಮಾರಾಃ ಇತಿ ಸಂಜೋಧ್ಯ | ಭರ್ತೃನಾರ್ಥಾ ಫ್ಲುತಿಃ | ಏವಮುಕ್ತಃ ಸಃ ಪ್ರತಿಶುಶ್ರಾವ ಭೋಃ ಇತಿ | ಭೋಃ ಇತಿ ಅಪ್ರತಿರೂಪಮಪಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯಂ ಪ್ರತಿ ಉಕ್ತ ವಾನ್ ಕ್ರುದ್ಧಃ ಸನ್ | ಅನುಶಿಷ್ಠಃ ಅನುಶಾಸಿತಃ ಅಸಿ ಭವಸಿ ಕಿಂ ಪಿತ್ರಾ ? ಇತಿ ಉವಾಚ ರಾಜಾ | ಪ್ರತ್ಯಾಹ ಇತರಃ | ಓಮ್ ! ಇತಿ | ಬಾಧಮ್ ಅನುಶಿಷ್ಠೋಽಸ್ಮಿ, ಪೃಚ್ಛ ಯದಿ ಸಂಶಯಸ್ತೇ ||

1. ಅಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದ ಆಹುತಿಗಳ ಗತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವದು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ ವನ್ನು ಹೊಗಳುವದಕ್ಕೆ ; ಏಕೆಂದರೆ ಜನಕನಿಗೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೂ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ ಸಂಬಂಧ ವಾದ ಸಂವಾದವೇ ಅಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಯಂತೆ ಕೇವಲಕರ್ಮಕ್ಕೆ ದಕ್ಷಿಣಮಾರ್ಗವೇ ಗತಿಯೆಂದು ತಿಳಿಸಿ ಉತ್ತರಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹೇಳುವದೇನೂ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತವಲ್ಲ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಶ್ವೇತಕೇತು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಆರುಣೇಯನು, ಆರುಣನ ಮಗನು ಆರುಣ, ಅವನ ಮಗನು- ಹ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಹಿಂದೆ ನಡೆಯಿತು ಎಂಬುದನ್ನು (ತಿಳಿಸು)ವದಕ್ಕೆ ; ನೈ ಎಂಬುದು ನಿಶ್ಚಯ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ- ತಂದೆಯಿಂದ ಅನುಶಾಸನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ತನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಹರಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಪಂಚಾಲರ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಬಂದನು; ಪಂಚಾಲರುಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಷ್ಟೆ ; ಅವರ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಬಂದು (ಅವರನ್ನು ಜಯಿಸಿ ರಾಜನ ಪರಿಷತ್ತನ್ನೂ¹ ಜಯಿಸುವೆನೆಂಬ ಗರ್ವದಿಂದ ಅವನು ಪರಿಚರ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ - ಭೃತ್ಯರಿಂದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಎಂದರ್ಥ- ಜೀವಲನ ಮಗನಾದ ಜೈವರಿ, ಪ್ರವಾಹಣನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ, ಪಂಚಾಲರಾಜನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದನು.

ಆ ರಾಜನು ಮೊದಲೇ ಅವನ ವಿದ್ಯಾಭಿಮಾನದ ಗರ್ವವನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದು, ಇವನನ್ನು (ದಾರಿಗೆ) ತರಬೇಕು ಎಂದುಕೊಂಡು ಅವನನ್ನು ಕಂಡು ನೋಡಿ (ಇನ್ನೂ) ಬಂದನೆನ್ನುವಾಗಲೆ 'ಕುಮಾರ ! (ಎನೋ ಹುಡುಗ !) ಎಂದು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ನುಡಿದನು. (ಮೂಲದಲ್ಲಿ) ಪುನಃತನನ್ನು (ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವದು) ಗದರಿಸುವದೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ. ಹೀಗೆನ್ನಲು ಅವನು 'ಭೋಃ' (ಸ್ವಾಮಿ) ಎಂದು ಉತ್ತರವಿತ್ತನು. ಭೋಃ ಎಂದು ಕ್ಷತ್ರಿಯನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ ವಾದರೂ² ಕೋಪದಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿದ್ದದ್ದರಿಂದ (ಹಾಗೆಂದು) ಹೇಳಿದನು.

ತಂದೆಯಿಂದ ಅನುತಿಷ್ಠನಾಗಿರುವೆಯೋ, ಅನುಶಾಸನಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವೆಯೋ ? -ಎಂದು ರಾಜನು ಕೇಳಿದನು. ಇನ್ನೊಬ್ಬ(ನಾದ ಶ್ವೇತಕೇತುವು) ಓಮ್ ! ಹೌದು, ಅನುತಿಷ್ಠನಾಗಿರುತ್ತೇನೆ, ನಿನಗೆ ಸಂಶಯವಿದ್ದರೆ ಕೇಳು ಎಂದನು³.

1. ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೇಗೆ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ಸಂಶಯಿತವಾಗಿದೆ. ಪಂಚಾಲರ ಪರಿಷತ್ತನ್ನು ಜಯಿಸಿ ರಾಜನ ಪರಿಷತ್ತನ್ನೂ ಜಯಿಸುವೆನು ಎಂಬ ಗರ್ವದಿಂದ-ಎಂಬುದು ಯಥಾಶ್ರುತವಾಗಿ ಆಗುವ ಅರ್ಥ. ಆಗ ಪಂಚಾಲರ ಪರಿಷತ್ತು, ರಾಜನ ಪರಿಷತ್ತು -ಎಂದು ಎರಡು ಪರಿಷತ್ತುಗಳೆಂದಾಗುತ್ತವೆ, ರಾಜನ ಪರಿಷತ್ತಾದ ಪಂಚಾಲರ ಪರಿಷತ್ತನ್ನು ಎಂದು ಅನ್ವಯಿಸಿದರೆ ಜೇಷ್ಠ್ಯಾಮಿ - ಜಯಿಸುವೆನು - ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮವಿಲ್ಲದೆ ಟೋಗುವದು ; 'ರಾಜನನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವೆನು' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ಆಗ 'ರಾಜಾನಮಹಿ' ಎಂಬ ಮಾತು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಕೈಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾಗುವದು.

2. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನೇ ಅಥವಾ ಆಚಾರ್ಯನನ್ನೇ ಭೋಃ ಎಂದು ಸಂಬೋಧಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತ.

3. ತಿಳಿಸಬೇಕಾಗಿರುವದನ್ನೆಲ್ಲ ತಿಳಿಸಿರುತ್ತೇನೆ ; ನೀನು ವಿದ್ವಾಂಸರಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಚರ್ಚೆಮಾಡಿ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆದುಕೊ ಎಂದು ತಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದನು. ಮಗನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದಿದ್ದೇನೆಂಬ ಗರ್ವದಿಂದ ಪಂಚಾಲರ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಬಂದು ಅವರನ್ನು ಜಯಿಸಿ ರಾಜನನ್ನೂ ಗೆಲ್ಲುವೆನೆಂದು ಅವನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದನು.

ಜೈವಲಿಪ್ರವಾಹಣನ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ನೇತ್ಥ ಯಥೇಮಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ಪ್ರಯತ್ನೋ ವಿಪ್ರತಿಪದ್ಯಂತಾಃ
ಇತಿ ನೇತಿ ಹೋವಾಚ ನೇತ್ಥೋ ಯಥೇಮಂ ಲೋಕಂ ಪುನರಾ
ಪದ್ಯಂತಾಃ ಇತಿ ನೇತಿ ಹೈವೋವಾಚ ನೇತ್ಥೋ ಯಥಾಸೌ
ಲೋಕ ಏವಂ ಬಹುಭಿಃ ಪುನಃ ಪುನಃ ಪ್ರಯದ್ಧಿರ್ನ ಸಂಪೂ
ರ್ಯತಾಃ ಇತಿ ನೇತಿ ಹೈವೋವಾಚ ನೇತ್ಥೋ ಯತಿಥ್ಯಾ
ಮಾದುತ್ಯಾಗ್ಂ ಹುತಾಯಾಮಾಸಃ ಪುರುಷವಾಚೋ
ಭೂತ್ವಾ ಸಮುತ್ಥಾಯ ವದಂತೀತಿ ಇತಿ ನೇತಿ ಹೈವೋವಾಚ
ನೇತ್ಥೋ ದೇವಯಾನಸ್ಯ ವಾ ಸಥಃ ಪ್ರತಿಪದಂ ಪಿತೃಯಾಣಸ್ಯ
ವಾ ಯತ್ಕೃತ್ವಾ ದೇವಯಾನಂ ವಾ ಪನ್ನಾನಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಂತೀ
ಪಿತೃಯಾಣಂ ವಾಪಿ ಹಿ ನ ಯಜೇರ್ವಚಃ ಶ್ರುತಂ ದ್ವೇ ಸೃತೀ
ಅಶೃಣವಂ ಪಿತೃಣಾಮಹಂ ದೇವಾನಾಮುತ ಮರ್ತ್ಯಾನಾಂ
ತಾಭ್ಯಾಮಿದಂ ವಿಶ್ವಮೇಜತ್ ಸಮೇತಿ ಯದಂತರಾ ಪಿತರಂ
ಮಾತರಂ ಚೇತಿ ನಾಹಮತ ಏಕಂಚನ ವೇದೇತಿ ಹೋವಾಚ ||

೨. 'ಈ ಪ್ರಜೆಗಳು ಹೊರಟುಹೋಗಿ ಹೇಗೆ ವಿಭಿನ್ನ
(ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು) ಹೊಂದುತ್ತಾರೋ ಬಲ್ಲಿಯ ? 'ಇಲ್ಲ' ಎಂದನು.
'ಮತ್ತು ಹೇಗೆ ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹಿಂತೆರಳುತ್ತಾರೋ ಬಲ್ಲಿಯ ?' 'ಇಲ್ಲ'
ಎಂದೇ ನುಡಿದನು. ಮತ್ತು ಹೀಗೆ ಬಹು(ಮಂದಿ) ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ
ಸಾಯುತ್ತಿದ್ದರೂ ಆ ಲೋಕವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗುವದಿಲ್ಲ ಹೇಗೆ,
ಬಲ್ಲಿಯ ?' 'ಇಲ್ಲ' ಎಂದೇ ನುಡಿದನು. ಮತ್ತು ಎಷ್ಟನೆಯ ಆಹುತಿ
ಯನ್ನು ಹೋಮಮಾಡಲು ಅವು ಪುರುಷವಾಕ್ಯಾಗಿ ಎದ್ದುನಿಂತು
ಮಾತನಾಡುತ್ತದೆ, ಬಲ್ಲಿಯ ?' 'ಇಲ್ಲ' ಎಂದೇ ನುಡಿದನು. 'ಮತ್ತು
ದೇವಯಾನಪಂಥದ ಪ್ರತಿಪತ್ತನ್ನಾಗಲಿ, ಪಿತೃಯಾಣ(ಪಂಥದ
ಪ್ರತಿಪತ್ತನ್ನಾಗಲಿ, ಯಾವದನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ದೇವಯಾನಪಂಥ
ವನ್ನಾಗಲಿ ಪಿತೃಯಾಣ(ಪಂಥವನ್ನಾಗಲಿ) ಪಡೆ ಯು ತ್ತಾರೋ,
ಬಲ್ಲಿಯ ?' 'ಪಿತೃಗಳದ್ದು ಮತ್ತು ದೇವತೆಗಳದ್ದು ಎಂದು ಮರ್ತ್ಯ
ರಿಗೆ ಎರಡು ಸೃತಿಗಳನ್ನು ನಾನು ಕೇಳಿರುವೆನು. ವಿಶ್ವವು ಅವುಗಳಿಂದ
ಹೋದರೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೊಂದುವನು ; ಅವು ಪಿತೃವಿಗೂ ಮಾತೃ

ವಿಗೂ ನಡುವೆಯಿರುವವು" (ಋ. ೧೦-೮೮-೧೫) - ಎಂಬ ಋಷಿಯ ವಚನವನ್ನೂ ನಾವು ಕೇಳಿದ್ದೇವೆ, ಇದರಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನೂ ನಾನು ಅರಿಯೆನು' ಎಂದನು.

ಜೈವಲಿಪ್ರವಾಹಣನು ಕೇಳಿದ ಐದು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೨೮. ಯದ್ಯೇವಮ್ ವೇತ್ಸ ವಿಜಾನಾಸಿ ಕಿಮ್ ? ಯಥಾ ಯೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ಇಮಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ ಪ್ರಯತ್ನಃ ಮ್ರಿಯಮಾಣಾಃ ವಿಪ್ರತಿಪದ್ಯಂತಾಃ ಇತಿ ವಿಪ್ರತಿಪದ್ಯಂತೇ | ವಿಚಾರಣಾರ್ಥಾ ಪ್ಲುತಃ | ಸಮಾನೇನ ಮಾರ್ಗೇಣ ಗಚ್ಛಂತೀನಾಂ ಮಾರ್ಗದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ ಯತ್ರ ಭವತಿ | ತತ್ರ ಕಾಶ್ಚಿತ್ ಪ್ರಜಾ ಅನ್ಯೇನ ಮಾರ್ಗೇಣ ಗಚ್ಛಂತಿ ಕಾಶ್ಚಿತ್ ಅನ್ಯೇನ ಇತಿ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ | ಯಥಾ ತಾಃ ಪ್ರಜಾ ವಿಪ್ರತಿಪದ್ಯಂತೇ ತತ್ ಕಿಂ ವೇತ್ಸ ? ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ನೇತಿ ಹೋವಾಚ ಇತರಃ | ತರ್ಹಿ ವೇತ್ಸ ಉ ಯಥಾ ಇಮಂ ಲೋಕಂ ಪುನಃ ಆಪದ್ಯಂತಾಃ ಇತಿ | ಪುನರಾಪದ್ಯಂತೇ ಯಥಾ ಪುನರಾಗಚ್ಛಂತಿ ಇಮಂ ಲೋಕಮ್ | ನೇತಿ ಹೈನ ಉವಾಚ ಶ್ವೇತಕೇತುಃ | ವೇತ್ಸ ಉ ಯಥಾ ಅಸೌ ಲೋಕಃ ಏವಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇನ ನ್ಯಾಯೇನ ಪುನಃಪುನಃ ಅಸಕೃತ್ ಪ್ರಯತ್ನಃ ಮ್ರಿಯಮಾಣೈಃ ಯಥಾ ಯೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ನ ಸಂಪೂರ್ಯತಾಃ ಇತಿ ನ ಸಂಪೂರ್ಯತೇ ಅಸೌ ಲೋಕಃ | ತತ್ ಕಿಂ ವೇತ್ಸ ? ನೇತಿ ಹೈವೋವಾಚ | ವೇತ್ಸ ಉ ಯತಿಥ್ಯಾಂ ಯತ್ಸಂಖ್ಯಾಕಾಯಾಮ್ ಆಹುತ್ಯಾಮ್ ಆಹುತೌ ಹುತಾಯಾಮ್ ಆಪಃ ಪುರುಷವಾಚಃ, ಪುರುಷಸ್ಯ ಯಾ ವಾಕ್ ಸೈವ ಯಾಸಾಂ ವಾಕ್, ತಾಃ ಪುರುಷವಾಚೋ ಭೂತ್ವಾ | ಪುರುಷರಬ್ದವಾಚ್ಯಾ ವಾ ಭೂತ್ವಾ | ಯದಾ ಪುರುಷಾಕಾರಪರಿಣತಾಃ ತದಾ ಪುರುಷವಾಚೋ ಭವಂತಿ | ಸಮುತ್ಥಾಯ ಸಮ್ಯಗುತ್ಥಾಯ ಉದ್ಭೂತಾಃ ಸತ್ಯಃ ವದಂತಿಃ ಇತಿ | ನೇತಿ ಹೈವೋವಾಚ | ಯದ್ಯೇವಂ ವೇತ್ಸ ಉ ದೇವಯಾನಸ್ಯ ಪಥಃ ಮಾರ್ಗಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪದಮ್—ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ಯೇನ ಸಾ ಪ್ರತಿಪತ್ | ತಾಂ ಪ್ರತಿಪದಮ್—ಸಿತ್ಯಯಾಣಸ್ಯ ವಾ ಪ್ರತಿಪದಮ್ | ಪ್ರತಿಪಚ್ಛಬ್ದವಾಚ್ಯಮ್ ಅರ್ಥಮ್ ಆಹ | ಯತ್ಕರ್ಮ ಕೃತ್ವಾ ಯಥಾವಿಶಿಷ್ಟಂ ಕರ್ಮ ಕೃತ್ವಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ದೇವಯಾನಂ ವಾ ಪನ್ನಾನಂ ಮಾರ್ಗಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಂತೇ ಸಿತ್ಯಯಾಣಂ ವಾ ಯತ್ಕರ್ಮ ಕೃತ್ವಾ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಂತೇ ತತ್ಕರ್ಮ ಪ್ರತಿಪದ್ ಉಚ್ಯತೇ | ತಾಂ ಪ್ರತಿಪದಂ ಕಿಂ ವೇತ್ಸ ? ದೇವಲೋಕಸಿತ್ಯಲೋಕಪ್ರತಿಪತ್ತಿಸಾಧನಂ ಕಿಂ ವೇತ್ಸ ? ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹಾಗಾದರೆ ಬಲ್ಲೆಯ, ತಿಳಿದಿರುವೆಯ ? ಏನನ್ನು ? ಎಂದರೆ ಹೇಗೆ ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಈ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಪ್ರಜೆಗಳು ಹೊರಟುಹೋಗಿ ಸಾಯುವವರಾಗಿ (ವಿಪ್ರತಿಪದ್ಯಂತಾ ಇತಿ = ವಿಪ್ರತಿಪದ್ಯಂತೇ) ಮೂಲದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಫಲತ(ವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ). ವಿಭಿನ್ನಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ, (ಬಲ್ಲೆಯ) ? ಅದೇ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವ (ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ) ಎಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಮಾರ್ಗವು ಆಗುತ್ತದೆಯೋ, ಅಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಪ್ರಜೆಗಳು ಒಂದು ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ, ಕೆಲವರು ಮತ್ತೊಂದು ಮಾರ್ಗದಿಂದ (ಹೋಗುತ್ತಾರೆ) ; ಇದೇ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿ(ವಿಭಿನ್ನಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹೊಂದುವದು). ಆ ಪ್ರಜೆಗಳು ಹೇಗೆ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವರೋ ಅದನ್ನು ಬಲ್ಲೆಯೇನು ? ಎಂದರ್ಥ. ಇನ್ನೊಬ್ಬ(ನಾದ ಶ್ವೇತಕೇತುವು) ಇಲ್ಲ, ಎಂದನು.

ಹಾಗಾದರೆ ಈ ಲೋಕವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಹೇಗೆ ಪಡೆಯುತ್ತಾರೋ, ಮತ್ತೆ ಹೇಗೆ ಹಿಂತೆರಳುತ್ತಾರೋ ಬಲ್ಲೆಯ ? ಎನ್ನಲು ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಇಲ್ಲ ಎಂದೇ ನುಡಿದನು.

ಮತ್ತು ಹೇಗೆ ಹೀಗೆ ಈ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಹಲವು ಬಾರಿ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಸಾಯುತ್ತಿರುವ (ಪ್ರಜೆಗಳಿಂದ) ಆ ಲೋಕವು ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗದೆ ಇದೆ, ಆ ಲೋಕವು ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುತ್ತದೆ, ಅದನ್ನು ಬಲ್ಲೆಯೇನು ? ಇಲ್ಲ ಎಂದೇ (ಅವನು) ನುಡಿದನು.

ಮತ್ತು ಎಷ್ಟನೆಯ, ಯಾವ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಆಕುತಿಯನ್ನು ಹೋಮ ಮಾಡಿದರೆ ಅಪ್ಪು, ಪುರುಷವಾಕ್ಯಾಗಿ—ಪುರುಷನ ವಾಕ್ಯು ಯಾವದಕ್ಕೆ ವಾಕ್ಯೋ ಅದು ಪುರುಷವಾಕ್ಯು—ಹಾಗೆ ಪುರುಷವಾಕ್ಯಾಗಿ, ಅಥವಾ ಪುರುಷ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯವಾಗಿ—ಯಾವಾಗ ಪುರುಷಾಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವದೋ ಆಗ (ಅದು) ಪುರುಷವಾಕ್ಯಾಗುವದು. (ಹೀಗೆ) ಪುರುಷವಾಕ್ಯಾಗಿ ಎದ್ದು ನಿಂತು, ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಿಂತು, ಹುಟ್ಟಿದ್ದಾಗಿ ಮಾತಾಡುತ್ತದೆ, ಬಲ್ಲೆಯ ? 'ಇಲ್ಲ' ಎಂದೇ ನುಡಿದನು.

ಹಾಗಾದರೆ ದೇವಯಾನದ ಪಂಥದ ಮಾರ್ಗದ ಪ್ರತಿಪತ್ತನ್ನಾಗಲಿ ಪಿತೃಯಾಣದ ಪ್ರತಿಪತ್ತನ್ನಾಗಲಿ—ಪ್ರತಿಪತ್ತೆಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಯಾವ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಇಂಥ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಎಂದರ್ಥ. ದೇವಯಾನವೆಂಬ ಪಂಥವನ್ನು ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೋ, ಪಿತೃಯಾಣವೆಂಬ (ಪಂಥವನ್ನಾಗಲಿ) ಯಾವ ಕರ್ಮ

ವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಪಡೆಯುತ್ತಾರೋ ಆ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಂಮು ಹೆಸರು. ಆ ಪ್ರತಿಪತ್ತನ್ನು—ಬಲ್ಲಿಯೇನು? ದೇವಲೋಕಪಿತೃಲೋಕಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಸಾಧನವನ್ನು ಬಲ್ಲಿಯೇನು? ಎಂದರ್ಥ.

ಮಾರ್ಗದ್ವಯಪ್ರಕಾಶಕವಾದ ಮಂತ್ರ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೨೯. ಅಪಿ ಅತ್ರ ಅಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಕಾಶಕಮ್ ಋಷೇಃ ಮನ್ತ್ರಸ್ಯ ವಚಃ ವಾಕ್ಯಮ್ ನಃ ಶ್ರುತಮಸ್ಮಿ. ಮನ್ತ್ರೋಽಪಿ ಅಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಕಾಶಕೋ ವಿದ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಕೋಽಸೌ ಮನ್ತ್ರಃ ಇತಿ? ಉಚ್ಯತೇ। ದ್ವೇ ಸೃತೀ ದ್ವೌ ಮಾರ್ಗೌ ಅಶೃಣವಂ ಶ್ರುತವಾನ್ ಆಸ್ಮಿ। ತಯೋಃ ಏಕಾ ಪಿತೃಣಾಂ ಪ್ರಾಪಿಕಾ ಪಿತೃಲೋಕಸಂಬದ್ಧಾ। ತಯಾ ಸೃತ್ಯಾ ಪಿತೃಲೋಕಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅಹಮ್ ಅಶೃಣವಮ್ ಇತಿ ವ್ಯವಹಿತೇನ ಸಂಬಂಧಃ। ದೇವಾ ನಾಮ ಉತ ಅಪಿ ದೇವಾನಾಂ ಸಂಬಂಧಿನೀ ಅನ್ಯಾ। ದೇವಾನ್ ಪ್ರಾಪಯತಿ ಸಾ। ಕೇ ಪುನಃ ಉಭಾಭ್ಯಾಂ ಸೃತಿಭ್ಯಾಂ ಪಿತೃಣ್ ದೇವಾಂಶ್ಚ ಗಚ್ಛಂತೀತಿ? ಉಚ್ಯತೇ। ಉತ ಅಪಿ ಮರ್ತ್ಯಾನಾಂ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಸಂಬಂಧಿನ್ಯಾ। ಮನುಷ್ಯಾ ಏವ ಹಿ ಸೃತಿಭ್ಯಾಂ ಗಚ್ಛಂತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ತಾಭ್ಯಾಂ ಸೃತಿಭ್ಯಾಮ್ ಇದಂ ವಿಶ್ವಂ ಸಮಸ್ತಮ್ ಏಜತ್ ಸಮೇತಿ ಸಂಗಚ್ಛತೇ। ತೇ ಚ ದ್ವೇ ಸೃತೀ ಯದನ್ತರಾ ಯಯೋರನ್ತರಾ ಯದನ್ತರಾ ಪಿತರಂ ಮಾತರಂ ಚ। ಮಾತಾ ಪಿತ್ರೋಃ ಅನ್ತರಾ ಮಧ್ಯೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಕೌ ತೌ ಮಾತಾಪಿತರೌ? ದ್ವಾವಾ ಪೃಥಿವ್ಯೌ ಅಣ್ಣಕಪಾಲೇ। “ಇಯಂ ಮೈ ಮಾತಾ ಅಸೌ ಪಿತಾ” (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೩-೩-೯-೭) ಇತಿ ಹಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇನ। ಅಣ್ಣಕಪಾಲಯೋ ಮಧ್ಯೇ ಸಂಸಾರವಿಷಯೇ ಏವ ಏತೇ ಸೃತೀ ನ ಅಶೃಂತಿಕಾಮೃತತ್ವಗಮ ನಾಯ। ಇತರ ಆಹ। ನ ಅಹಮ್ ಅತಃ ಅಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಶ್ನಸಮುದಾಯಾತ್ ಏಕಂಚನ ಏಕಮಪಿ ಪ್ರಶ್ನಮ್ ನ ನೇದ। ನಾಹಂ ನೇದ ಇತಿ ಹೋವಾಚ ಶ್ವೇತಕೇತುಃ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮತ್ತು ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಋಷಿಯ ಎಂದರೆ ಮಂತ್ರದ ವಚನವು ವಾಕ್ಯವು ನಮಗೆ ಶ್ರುತವಾಗಿದೆ. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಮಂತ್ರವೂ ಇದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಈ ಮಂತ್ರವು ಯಾವದು? ಎಂದರೆ. ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಎರಡು ಸೃತಿಗಳನ್ನು ಎರಡು ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತೇನೆ, ಕೇಳಿದವನಾಗಿರುತ್ತೇನೆ.

ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಿತೃಗಳದ್ದು, (ಪಿತೃಗಳನ್ನು) ಪಡೆಯಿಸತಕ್ಕದ್ದು, ಪಿತೃಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದ್ದು ; ಆ ಸೃತಿಯಿಂದ ಪಿತೃಲೋಕವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ‘ಅಹಮ್ ಅಶೃಣವಮ್’ ಎಂದು ವ್ಯವಹಿತವಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಅಹಂಶಬ್ದವನ್ನು) ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. (ಉತ=ಅಪಿ) ಮತ್ತು ದೇವಲೋಕಗಳ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ (ಸೃತಿ) ಇನ್ನೊಂದು, ಆ (ಸೃತಿಯು) ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಿಸುತ್ತದೆ.

ಎರಡು ಸೃತಿಗಳಿಂದ ಪಿತೃಗಳನ್ನೂ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಹೋಗಿ ಸೇರುವವರು ಯಾರು ? ಎಂದರೆ (ಮಂತ್ರವು) ಹೇಳುತ್ತದೆ. (ಉತ=ಅಪಿ) ಮತ್ತು ಮರ್ತ್ಯರ ಎಂದರೆ ಮನುಷ್ಯರ ಸಂಬಂಧಿಗಳು. ಮನುಷ್ಯರೇ (ಈ ಎರಡು) ಸೃತಿಗಳಿಂದ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ ಎಂದರ್ಥ. ಆ ಸೃತಿಗಳಿಂದ (ವಿಜತ್=ಗಚ್ಛತೇ) ಹೋಗುವದಾಗಿ ಈ (ವಿಶ್ವಮ್=ಸಮಸ್ತಮ್) ಎಲ್ಲವೂ (ಸಮೇತಿ=ಸಂಗಚ್ಛತೇ) ಸೇರುತ್ತದೆ.¹ ಮತ್ತು ಈ ಸೃತಿಗಳೆರಡೂ (ಯದನ್ತರಾ=ಯಯೋರನ್ತರಾ), ಪಿತೃ ಮತ್ತು ಮಾತೃ ಎಂಬ ಯಾವುಗಳೆರಡರ ನಡುವೆಯಿವೆ, ಮಾತಾಪಿತೃಗಳ ನಡುವೆ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇವೆ ಎಂದರ್ಥ.² ಆ ಮಾತಾಪಿತೃಗಳು ಯಾವವು? ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳೆಂಬ ಅಂಡಕಪಾಲಗಳು. “ಈ (ಭೂಮಿಯೇ) ಮಾತೃ, ಆ (ದ್ಯುಲೋಕವೇ) ಪಿತೃ” (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೩-೨-೯-೭) ಎಂದಲ್ಲವೆ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ (ಮಾತಾಪಿತೃಶಬ್ದಗಳನ್ನು) ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದೆ? ಈ ಸೃತಿಗಳು ಅಂಡಕಪಾಲಗಳ ನಡುವೆ ಸಂಸಾರವಿಷಯವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ, ಆತ್ಯಂತಿಕವಾದ ಅವ್ಯುತ್ಪತ್ತವನ್ನು ಹೊಂದುವದಕ್ಕೆ (ಇವು ಮಾರ್ಗ)ಗಳಲ್ಲ.

1. ಈ ಭಾಷ್ಯವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯವೂ ಅರ್ಥವೂ ಸಂದಿಗ್ಧವಾಗಿದೆ. ವಿಜತ್ ಗಚ್ಛತೇ ವಿಶ್ವಂ ಸಮಸ್ತಂ ಸಮೇತಿ ಸಂಗಚ್ಛತೇ- ಹೋಗುವದಲ್ಲವೂ ಆ ಎರಡು ಮಾರ್ಗಗಳಿಂದಲೇ (ಭೋಗಕ್ಕೆ ಹೋಗುವದು, ಅಥವಾ ಭೋಗವನ್ನು ಹೊಂದುವದು) ಎಂದು ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ ; ವಾರ್ತಿಕವು ಇದಕ್ಕೆ ಹೊಂದುಗಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. “ವಿಶ್ವಂ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಾತ್ಮಕಂ ಸಂಗಚ್ಛತೇ ಗನ್ತವ್ಯತೇನ ಗನ್ತವ್ಯತೇನ ಚ ಇತಿ ಶೇಷಃ” ಎಂದು ಟೀಕೆ. ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಾತ್ಮಕವಾದದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಗಂತ್ಯವು, ಗಂತ್ಯ-ಎಂಬ ರೀತಿಯಿಂದ ಆ ಎರಡು ಮಾರ್ಗಗಳೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ. ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳ ನಡುವೆ ಯಾವಯಾವದು ಇದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಈ ಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ ಹೋಗುವದೆಲ್ಲ ಸೇರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸಾಯಣಸಮ್ಮತವಾದ ಅರ್ಥ.

2. ‘ಯದನ್ತರಾ’ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಯಯೋರನ್ತರಾ ಎಂದು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಯತ್ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮಾತರಂ ಪಿತರಂ - ಎಂಬವುಗಳ ಪರಾಮರ್ಶಕತ್ವವು ಕ್ಲೇಶದಿಂದ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳ ನಡುವೆಯಿರುವದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಸಾಯಣವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಸರಳವಾಗಿದೆ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ಲಿಷ್ಟಾನ್ವಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವದೇಕೆಂಬುದು ವಿಚಾರಣೀಯವಾಗಿದೆ.

(ಇವನ್ನು ಕೇಳಿ) ಇನ್ನೊಬ್ಬನಾದ ಶ್ವೇತಕೇತುವಿಂತೆದನು. ಈ ಪ್ರಶ್ನೆ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನಾದರೂ ಒಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನಾದರೂ ಅರಿಯೆನು, ನಾನು ತಿಳಿಯೆನು ಎಂದು ಹೇಳಿದನು.

ಶ್ವೇತಕೇತುವು ತಂದೆಗೆ ತನ್ನ ಸೋಲನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥೈನಂ ವಸತೋಽಪಮನ್ತ್ರಯಾಂಚಕ್ರೇನಾದೃತ್ಯ ವಸತಿಂ
ಕುಮಾರಃ ಪ್ರದುದ್ರಾವ ಸ ಅಜಗಾಮ ಪಿತರಂ ತಗ್ಂ ಹೋವಾ
ಚೇತಿ ವಾವ ಕಿಲ ನೋ ಭವಾನ್ ಪುರಾನುಶಿಷ್ಟಾನವೋಚ ಇತಿ
ಕಥಗ್ಂ ಸುಮೇಧ ಇತಿ ಪೆಚ್ಛಾ ಮಾ ಪ್ರಶ್ನಾನ್ ರಾಜನ್ಯ
ಬನ್ದರಪ್ರಾಕ್ಷೀತ್ ತತೋ ನೈಕಂಚನ ವೇದೇತಿ ಕತಮೇ ತ
ಇತೀಮ ಇತಿ ಹ ಪ್ರತೀಕಾನ್ಯುದಾಜಹಾರ || ೩ ||

೩. ಆಗ ಇವನನ್ನು ಇರುವದಕ್ಕೆ ಕರೆದನು. ಕುಮಾರನು ವಸತಿಯನ್ನು ಅನಾದರಮಾಡಿ ಹಿಂತೆರಳಿದನು. ಅವನು ತಂದೆಯ ಬಳಿಗೆ ಓಡಿಬಂದನು. “ಹೀಗಲ್ಲವೆ, ನಮ್ಮನ್ನು ನೀನು ಹಿಂದೆ ಅನುಶಿಷ್ಟರೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು?” ಎಂದು ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದನು. ‘ಸುಮೇಧನೆ, ಹೇಗೆ?’ (ಎನ್ನಲು) ‘ರಾಜನ್ಯಬಂಧುವು ಐದು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದನು! ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನೂ ನಾನರಿಯೆನು’ ಎಂದನು. ‘ಅವು ಯಾವವು?’ ‘ಇವು’ ಎಂದು ಅವನು ಪ್ರತೀಕಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿದನು.

ರಾಜನ ಸತ್ಕಾರವನ್ನೊಲ್ಲದೆ ಶ್ವೇತಕೇತು ಹಿಂತಿರುಗಿದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೩೦. ಅಥ ಅನನ್ತರಮ್ ಅಪನೀಯ ವಿದ್ಯಾಭಿಮಾನಗರ್ವಮ್
ಏನಂ ಪ್ರಕೃತಂ ಶ್ವೇತಕೇತುಮ್, ವಸತ್ಯಾ ವಸತಿಪ್ರಯೋಜನೇನ ಉಪ
ಮನ್ತ್ರಯಾಂಚಕ್ರೇ | ಇಹ ವಸನ್ತು ಭವನ್ತಃ | ಪಾದ್ಯಮ್ ಅರ್ಘ್ಯಂ ಚ
ಅನೀಯತಾಮ್— ಇತಿ ಉಪಮನ್ತ್ರಣಂ ಕೃತವಾನ್ ರಾಜಾ | ಅನಾದೃತ್ಯ
ತಾಂ ವಸತಿಂ ಕುಮಾರಃ ಶ್ವೇತಕೇತುಃ ಪ್ರದುದ್ರಾವ ಪ್ರತಿಗತವಾನ್ ಪಿತರಂ
ಪ್ರತಿ |

(ಭಾಷ್ಯ)

ಆಗ, ವಿದ್ಯಾಭಿಮಾನದ ಗರ್ವವನ್ನು ತೊಲಗಿಸಿ ಆ ಬಳಿಕ ಈ ಪ್ರಕೃತ ನಾದ ಶ್ವೇತಕೇತುವನ್ನು ಇರುವದಕ್ಕೆ ವಾಸವೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಕರೆದನು. “ತಾವು ಇಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು, ಪಾದ್ಯವನ್ನೂ ಅರ್ಘ್ಯವನ್ನೂ (ಯಾರಾದರೂ) ತರಲಿ!” ಎಂದು ರಾಜನು ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಕರೆದನು. ಆ ವಾಸ(ಪ್ರಾರ್ಥನೆ)ಯನ್ನು ಅಸಡ್ಡೆಮಾಡಿ ಕುಮಾರನಾದ ಶ್ವೇತಕೇತುವು ತಂದೆಯ ಬಳಿಗೆ ಓಡಿಬಂದನು, ಹಿಂತಿರುಗಿದನು.

ತಂದೆಗೆ ರಾಜನ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೩೧. ಸ ಚ ಆಜಗಾಮ ಪಿತರಮ್ | ಆಗತ್ಯ ಚ ಉವಾಚ ತಮ್ | ಕಥಮ್ ? ಇತಿ ವಾವ ಕಿಲ ಏವಂ ಕಿಲ ನಃ ಅಸ್ಮಾನ್ ಭವಾನ್ ಪುರಾ ಸಮಾವರ್ತನಕಾಲೇ ಅನುಶಿಷ್ಟಾನ್ ಸರ್ವಾಭಿವಿದ್ಯಾಭಿಃ ಅವೋಚಃ ಅವೋಚತ್ ಇತಿ | ಸೋಪಾಲಮ್ಬಂ ಪುತ್ರಸ್ಯ ವಚಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ಆಹ ಪಿತಾ | ಕಥಂ ಕೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ತವ ದುಃಖಮ್ ಉಪಜಾತಮ್ ? ಹೇ ಸುಮೇಧಃ | ಶೋಭನಾ ಮೇಧಾ ಯಸ್ಯ ಇತಿ ಸುಮೇಧಾಃ | ಶೃಣು ಮಮ ಯಥಾ ವೃತ್ತಮ್ | ಪಞ್ಚ ಪಞ್ಚಸಂಖ್ಯಾಕಾನ್ ಪ್ರಶ್ನಾನ್ ಮಾ ಮಾಂ ರಾಜನ್ಯಬನ್ಧಃ ರಾಜನ್ಯಾ ಬನ್ಧವೋ ಯಸ್ಯ ಇತಿ | ಪರಿಭವವಚನಮೇತತ್ ರಾಜನ್ಯಬನ್ಧಃ ಇತಿ | ಅಪ್ರಾಪ್ತೇತ್ ಪೃಷ್ಟವಾನ್ | ತತಃ ತಸ್ಮಾತ್ ನ ಏಕಂಜನ ಏಕಮಪಿ ನ ವೇದ ನ ವಿಜ್ಞಾತವಾನಸ್ಮಿ | ಕತಮೇ ತೇ ರಾಜ್ಞಾ ಪೃಷ್ಟಾಃ ಪ್ರಶ್ನಾಃ ?- ಇತಿ ಪಿತ್ರಾ ಉಕ್ತಃ ಪುತ್ರಃ ‘ಇಮೇ ತೇ’ ಇತಿ ಹ ಪ್ರತೀಕಾನಿ ಮುಖಾನಿ ಪ್ರಶ್ನಾನಾಮ್ ಉದಾಹರಾರ ಉದಾಹೃತವಾನ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮತ್ತು ಅವನು ತಂದೆಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದನು; ಬಂದು ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ಇಂತೆಂದನು. ಹೇಗೆಂದರೆ, “ಹೀಗಲ್ಲವೆ, ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಲ್ಲವೆ (ನಃ= ಅಸ್ಮಾನ್) ನಮ್ಮಗಳನ್ನು ಹಿಂದೆ ಎಂದರೆ ಸಮಾವರ್ತನಮಾಡಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸರ್ವವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಶಾಸನಮಾಡಿರುವೆನೆಂದು (ಅವೋಚಃ= ಅವೋಚತ್) ಹೇಳಿದೀ ?” ಮಗನ ಮೂದಲಿಸುವ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ತಂದೆ ಇಂತೆಂದನು :

1. ಭವಾನ್ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಶ್ರದ್ಧಮಪುರುಷದ ಕ್ರಿಯೆ ಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ‘ಅವೋಚಃ’ ಎಂಬುದು ಛಾಂದಸಪ್ರಯೋಗ.

2. ಹೀಗೆಯೇ ನೀನು ನಮಗೆ ಅನುಶಾಸನಮಾಡಿದೆನೆಂದದ್ದು ? ಸುಳ್ಳುಹೇಳಿದ ಹಾಗಾಯಿತಲ್ಲ ! -ಎಂದರ್ಥ.

ಹೇಗೆ, ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ನಿನಗೆ ದುಃಖವುಂಟಾಯಿತು? ಎಲೈ ಸುಮೇಧನೆ, ಒಳ್ಳೆಯ ಬುದ್ಧಿಯಿರುವವನಾದ್ದರಿಂದ ಇವನನ್ನು ಸುಮೇಧನು (ಜಾಣನು ಎಂದಿರುತ್ತಾನೆ).¹

ನನಗೆ ಏನಾಯಿತೋ (ಹೇಳುವೆನು), ಕೇಳು ; (ಮಾ = ಮಾಮ್) ನನ್ನನ್ನು ರಾಜನ್ಯಬಂಧುವು — ರಾಜನ್ಯರು (ಕ್ಷತ್ರಿಯರು)ಬಂಧುಗಳಾದ್ದರಿಂದ (ಅವನು ರಾಜನ್ಯಬಂಧುವು). ಇದು ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ (ಉಪಯೋಗಿಸಿ) ಹೇಳಿದ್ದು² — ಐದು ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದನು, ಕೇಳಿದವನಾದನು. ಅದರಲ್ಲಿ ಆ (ಪ್ರಶ್ನೆಸಮುದಾಯ)ದಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನೂ ಒಂದು (ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನೂ) ಕೂಡ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ, ನಾನು ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ! ‘ಅವು, ರಾಜನು ಕೇಳಿದ (ಆ) ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಯಾವವು?’ ಎಂದು ತಂದೆ ಕೇಳಲು ಮಗನು ‘ಇವೇ ಅವು’ ಎಂದು ಪ್ರತೀಕಗಳನ್ನು ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಮುಖ್ಯ(ಭಾಗಗಳನ್ನು)* ತಿಳಿಸಿದನು, ತಿಳಿಯಪಡಿಸಿದನು.

ಗೌತಮನು ಪ್ರವಾಹಣನಿಂದ ವರವನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಂಡದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಹೋವಾಚ ತಥಾ ನಸ್ತ್ವಂ ತಾತ ಜಾನೀಥಾ ಯಥಾ
ಯದಹಂ ಕಿಂ ಚ ವೇದ ಸರ್ವಮಹಂ ತತ್ ತುಭ್ಯನುವೋಚಂ
ಪ್ರೇಹಿ ತು ತತ್ರ ಪ್ರತೀತ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ವತ್ಸ್ಯಾವ ಇತಿ
ಭವಾನೇವ ಗಚ್ಛತ್ವಿತಿ ಸ ಆಜಗಾಮ ಗೌತಮೋ ಯತ್ರ ಪ್ರವಾ
ಹಣಸ್ಯ ಜೈವಲೀರಾಸ ತಸ್ಮಾ ಅಸನಮಾಹೃತ್ಯ ಉದಕಮಾಹಾರ
ಯಾಂಚಕಾರಾಥ ಹಾಸ್ಮಾ ಅಘ್ಘಂ ಚಕಾರ ತಗ್ಂ ಹೋವಾಚ
ವರಂ ಭಗವತೇ ಗೌತಮಾಯ ದದ್ಮ ಇತಿ || ೪ ||

೪. ಅವನಿಂತೆಂದನು “ಅವ್ವ, ನಮ್ಮನ್ನು ನೀನು ಹೀಗೆಂದೇ ತಿಳಿ ; ನನಗೆ ಏನೇನು ತಿಳಿದಿದೆಯೋ ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನಿನಗೆ ಹೇಳಿರುತ್ತೇನೆ. ಆದರೆ, ಬಾ, ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದ ವಾಸ

1. ‘ನಿನ್ನಂಥ ಜಾಣನು ದುಃಖನಿಮಿತ್ತ ನಿಲ್ಲದೆ ಹೀಗೆನ್ನಲಾರನು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

2. ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ನಂಟನು ಮಾತ್ರ, ನಿಜವಾಗಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯನಲ್ಲ — ಎಂಬುದು ರಾಜನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ತನಗಿದ್ದ ಅನಾದರವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಮಾತು.

3. ಪ್ರಶ್ನೆವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಹೇಳದೆ ಅವುಗಳ ಸಾರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಸಿದನು ಎಂದರ್ಥ.

ಮಾಡೋಣ !” “ನೀನೇ ಹೋಗು !” ಆ ಗೌತಮನು ಎಲ್ಲಿ ಪ್ರವಾಹಣಜೈವಲಿಯ ಆಸವಿತ್ತೋ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದನು. ಅವನಿಗೆ ಆಸನವನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟು ಉದಕವನ್ನು ತರಿಸಿದನು, ಅಮೇಲೆ ಇವನಿಗೆ ಅಘ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದನು, ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು “ಭಗವಂತ ಗೌತಮನಿಗೆ ವರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತೀವೆ !” ಎಂದನು.

ತಂದೆಯು ರಾಜನಲ್ಲಿ

ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಕ್ಕೆ ಹೋಗೋಣವೆಂದು ಕರೆದದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೩೨. ಸ ಹೋವಾಚ ಪಿತಾ ಪುತ್ರಂ ಕ್ರುದ್ಧಮ್ ಉಪಶಮಯನ್ |
ತಥಾ ತೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ನಃ ಅಸ್ಮಾನ್ ತ್ವಮ್ ಹೇ ತಾತ ವತ್ಸ ಜಾನೀಥಾ
ಗೃಹ್ಣೀಥಾಃ ಯಥಾ ಯದಹಂ ಕಿಂಚ ವಿಜ್ಞಾನಜಾತಂ ನೇದ ಸರ್ವಂ ತತ್
ಶುಭ್ಯಮ್ ಅವೋಚಮ್ ಇತ್ಯೇವ ಜಾನೀಥಾಃ | ಕೋನೋ ಮಮ ಪ್ರಿಯ
ತರೋಸ್ತಿ ತ್ವತ್ತಃ, ಯದರ್ಥಂ ರಕ್ಷಿಷ್ಯೇ? ಅಹಮಪಿ ಏತತ್ ನ ಜಾನಾಮಿ
ಯತ್ ರಾಜ್ಞಾ ಪೃಷ್ಠಮ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರೇಹಿ ಅಗಚ್ಛ | ತತ್ರ ಪ್ರತೀತ್ಯ ಗತ್ವಾ
ರಾಜ್ಞ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ವತ್ಸ್ಯವಃ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಮ್ ಇತಿ | ಸ ಅಹ ಭವಾನೇನ
ಗಚ್ಛತ್ವಿತಿ; ನಾಹಂ ತಸ್ಯ ಮುಖಂ ನಿರೀಕ್ಷಿತುಮ್ ಉತ್ಸಹೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ತಂದೆಯು ಕ್ರುದ್ಧನಾದ ಮಗನನ್ನು ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸುತ್ತಾ
ಇಂತೆಂದನು : ಅಪ್ಪ, ಎಲಾ ಮಗು, (ನಃ = ಅಸ್ಮಾನ್) ನಮ್ಮನ್ನು ನೀನು
ಹೀಗೆಂದೇ ತಿಳಿ; ಹೇಗೆಂದರೆ ನನಗೆ ಏನೇನು ವಿಜ್ಞಾನಸಮೂಹವು ತಿಳಿದಿದೆ
ಯೋ ಅದಿಲ್ಲವನ್ನೂ ನಿನಗೆ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತೇನೆ ಎಂದೇ ತಿಳಿ. ನಿನಗಿಂತಲೂ
ನನಗೆ ಪ್ರಿಯತರನಾದವನು ಮತ್ತೆ ಯಾವನು ಇರುತ್ತಾನೆ? (ಹಾಗಿದ್ದರಲ್ಲವೆ),
ಅವನಿಗಾಗಿ (ಈ ಜ್ಞಾನವನ್ನು) ಇಟ್ಟುಕೊಂಡೇನು? ರಾಜನು ಕೇಳಿದನಲ್ಲ,
ನನಗೂ ಇದು ತಿಳಿಯದು; ಆದ್ದರಿಂದ (ಪ್ರೇಹಿ = ಅಗಚ್ಛ) ಬಾ, ಅಲ್ಲಿಗೆ
(ಪ್ರತೀತ್ಯ = ಗತ್ವಾ) ಹೋಗಿ ರಾಜನಲ್ಲಿ (ಈ) ವಿದ್ಯೆಗಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದ
ಪಾಸಮಾಡೋಣ !

ಅವನಿಂತೆಂದನು ನೀನೇ (ಅಲ್ಲಿಗೆ) ಹೋಗು, ನಾನು ಅವನ ಮುಖ
ವನ್ನು ನೋಡಲಾರೆ !

ರಾಜನು ಗೌತಮನಿಗೆ ವರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೭೨. ಸ ಆಜಗಾಮ ಗೌತಮಃ ಗೋತ್ರತೋ ಗೌತಮಃ ಆರುಣಿಃ |
ಯತ್ರ ಪ್ರವಾಹಣಸ್ಯ ಜೈವಲೇಃ ಆಸ ಆಸನಮ್, ಆಸ್ಥಾಯಿಕಾ | ಪಕ್ಷೀದ್ವಯಂ
ಪ್ರಥಮಾಸ್ಥಾನೇ | ತಸ್ಮೈ ಗೌತಮಾಯ ಆಗತಾಯ ಆಸನಮ್ ಅನುರೂಪಮ್
ಆಹೃತ್ಯ ಉದಕಂ ಭೃತ್ಯೈಃ ಆಹಾರಯಾಂಚಕಾರ | ಅಥ ಹ ಅಸ್ಮೈ ಅರ್ಘ್ಯಂ
ಪುರೋಧಸಾ ಕೃತವಾನ್ ಮನ್ತ್ರವತ್ ಮಧುಪರ್ಕಂ ಚ | ಕೃತ್ವಾ ಜೈವಂ
ಪೂಜಾಂ ತಂ ಹೋವಾಚ ವರಂ ಭಗವತೇ ಗೌತಮಾಯ ತುಭ್ಯಂ ದದ್ಮ ಇತಿ
ಗೋಶ್ವಾದಿಲಕ್ಷಣಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಗೌತಮನು ಗೋತ್ರದಿಂದ ಗೌತಮನಾದ ಆರುಣಿಯು ಎಲ್ಲಿ
ಪ್ರವಾಹಣಜೈವಲಿಯ ಆಸ ಆಸನವು, ಆಸ್ಥಾಯಿಕೆಯು¹ (ಸಭೆಯು
ಇದ್ದಿತೋ ಅಲ್ಲಿಗೆ) ಹೋದನು. (ಪ್ರವಾಹಣಸ್ಯ ಜೈವಲೇಃ ಎಂಬ) ಎರಡು
ಪಕ್ಷಿವಿಭಕ್ತಿಗಳೂ ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ² (ಬಂದಿವೆ).

ಹಾಗೆ ಬಂದ ಗೌತಮನಿಗೆ ಅನುರೂಪವಾದ ಆಸನವನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟು
ಉದಕವನ್ನು ಭೃತ್ಯರಿಂದ ತರಿಸಿದನು. ಆ ಬಳಿಕ ಇವನಿಗೆ ಪುರೋಹಿತನಿಂದ
ಮಂತ್ರವತ್ತಾಗಿ ಅರ್ಘ್ಯವನ್ನೂ ಮಧುಪರ್ಕವನ್ನೂ³ ಕೊಟ್ಟನು. ಹೀಗೆ ಪೂಜೆ
ಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ಇಂತೆಂದನು: ಭಗವಂತನಾದ ಗೌತಮ
ನಿಗೆ ಗೋವು, ಅಶ್ವ - ಮುಂತಾದ ರೂಪದ ವರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತೇನೆ.⁴

ಗೌತಮನು ಪಂಚಪ್ರಶ್ನನಿರ್ಣಯದ ವರವನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಹೋವಾಚ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತೋ ಮ ಏವ ವರೋ ಯಾಂ ತು
ಕುಮಾರಸ್ಯಾನ್ತೇ ವಾಚಮಭಾಷಫಾಸ್ತಾಂ ಮೇ ಬ್ರೂಹೀತಿ ||

1. ಬಂದವರಿಗೆ ದರ್ಶನಕೊಡುವದಕ್ಕೆ ಕುಳಿರುವದು.
2. ಕರ್ತೃರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿದೆ.
3. ಜೇನುತುಪ್ಪವನ್ನು ಬೆರೆಯಿಸಿದ ಮೊಸರು ಮುಂತಾದದ್ದು ; ಇದನ್ನು ಅತಿಥಿಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವರು.
4. ರಾಜನು ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿದಾನೆ. ಇದೇ ಅವನ ಭಾವವಾದರೂ ಗೌತಮನು ಈ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನೇ ನೆಪವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮುಂದೆ ಪಂಚಾಂಗವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದಾನೆ.

೫. ಅವನಂತೆಂದನು “ನನಗೆ ಈ ವರವನ್ನು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿರುತ್ತೀಯೆ. ಕುಮಾರನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದೆಯೋ ಅದನ್ನು ನನಗೆ ಹೇಳು !”

ಹುಡುಗನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವೇ ವರವೆಂದದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೩೪. ಸ ಹೋವಾಚ ಗೌತಮಃ | ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಃ ಮೇ ಮಮ ಏಷ ವರಃ ತ್ವಯಾ | ಅಸ್ಯಾಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾಂ ದೃಢೀಕುರು ಆತ್ಮಾನಮ್ | ಯಾಂ ತು ವಾಚಂ ಕುಮಾರಸ್ಯ ಮಮ ಪುತ್ರಸ್ಯ ಅಸ್ತೇ ಸಮೀಪೇ ವಾಚಮ್ ಅಭಾಷಥಾಃ ಪ್ರಶ್ನರೂಪಾಮ್ ತಾಮೇವ ಮೇ ಬ್ರೂಹಿ | ಸ ಏಷ ನೋ ವರ ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಗೌತಮನಂತೆಂದನು. (ಮೇ = ಮಮ) ನನಗೆ ಈ ವರವನ್ನು ನೀನು (ಕೊಡುವೆನೆಂದು) ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿರುತ್ತೀಯೆ. ಈ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನಿನ್ನನ್ನು (ನೀನು) ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊ. ಕುಮಾರನ, ನನ್ನ ಮಗನ, ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿರ, ಯಾವ ಪ್ರಶ್ನರೂಪವಾದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅಡಿದೆಯೋ ಅದನ್ನೇ ನನಗೆ ಹೇಳು, ಅದೇ ನಮಗೆ ವರವು !

ರಾಜನು ಮಾನುಷವರವನ್ನು ಬೇಡು ಎಂದದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಹೋವಾಚ ದೈವೇಷು ನೈ ಗೌತಮ ತದ್ ವರೇಷು ಮಾನುಷಾಣಾಂ ಬ್ರೂಹೀತಿ || ೬ ||

೬. ಅವನಂತೆಂದನು : ಗೌತಮನೇ, ಅದು ದೈವವರಗಳೊಳಗೆ (ಸೇರಿದ್ದ)ಷ್ಟೆ. ಮಾನುಷ(ವರಗಳೊಳಗೆ ಒಂದನ್ನು) ಹೇಳು !

ಮಾನುಷವರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆಂದದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೩೫. ಸ ಹೋವಾಚ ರಾಜಾ | ದೈವೇಷು ವರೇಷು ತದ್ ನೈ ಗೌತಮ ಯತ್ ತ್ವಂ ಪ್ರಾರ್ಥಯಸೇ | ಮಾನುಷಾಣಾಮ್ ಅನ್ಯತಮಂ ಪ್ರಾರ್ಥಯ ವರಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ರಾಜನಿಂತೆಂದನು. ಗೌತಮನೆ, ನೀನು ಕೇಳುತ್ತಿರುವ ಅದು ದೈವ ವರಗಳಲ್ಲಿ (ಸೇರಿ)ದ್ದಷ್ಟೆ. ಮಾನುಷ(ವರ)ಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವದಾದರೊಂದು ವರ ವನ್ನು ಕೇಳಿಕೊ !

ಗೌತಮನು ರಾಜನ ಶಿಷ್ಯನಾದದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಹೋವಾಚ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ ಹಾಸ್ತಿ ಹಿರಣ್ಯಸ್ಯಾಪಾತ್ರಂ ಗೋ ಅಶ್ವಾನಾಂ ದಾಸೀನಾಂ ಪ್ರವಾರಾಣಾಂ ಪರಿಧಾನಸ್ಯ ಮಾ ನೋ ಭವಾನ್ ಬಹೋರನಂತಸ್ಯಾಪರ್ಯಂತಸ್ಯಾಭ್ಯವದಾನ್ಯೋ ಭೂದಿತಿ ಸ ವೈ ಗೌತಮ ತೀರ್ಥೇನೇಚ್ಛಾಸಾ ಇತ್ಯುಪೈವ್ಯಹಂ ಭವಂತಮಿತಿ ವಾಚಾ ಹ ಸ್ತೌವ ಪೂರ್ವ ಉಪಯಂತಿ ಸ ಹೋ ಪಾಯನಕೀರ್ತೋವಾಸ || ೭ ||

೭. ಅವನಿಂತೆಂದನು. “ಹಿರಣ್ಯ, ಗೋ, ಅಶ್ವಗಳು, ದಾಸಿ ಗಳು, ಪರಿವಾರವು, ವಸ್ತ್ರ- (ಇವೆಲ್ಲ) ಅಪಾತ್ರವಾಗಿ ಇದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದೇ ಇದೆ. ಈ ಬಹುವಾದ ಅನಂತವಾದ ಅಪರ್ಯಂತವಾದ ದ್ವರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ (ವಿಷಯ)ದಲ್ಲಿ ಅವದಾನ್ಯನಾಗದಿರು !” “ಆ ಗೌತಮನೆ, (ಆ ನೀನು) ತೀರ್ಥದಿಂದ ಇಚ್ಛಿಸು !” ಎನ್ನಲು “ನಿನ್ನಲ್ಲಿಗೆ (ಶಿಷ್ಯನಾಗಿ) ಬಂದಿರುವೆನು !” ಎಂದನು. ಪೂರ್ವದ (ಜನರು) ವಾಕ್ಯಿನಿಂದಲೇ ಉಪಾಯನಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವನು ಉಪಾಯನಕೀರ್ತನದಿಂದ (ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯಾಗಿ) ವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನು.

ಗೌತಮನು ಮಾನುಷವರವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೩೬. ಸ ಹೋವಾಚ ಗೌತಮಃ | ಭವತಾಪಿ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ ಹ ಮಮ ಅಸ್ತಿ ಸಃ | ನ ತೇನ ಪ್ರಾರ್ಥಿತೇನ ಕೃತ್ಯಂ ಮಮ ಯಂ ತ್ವಂ ದಿತ್ಸಸಿ ಮಾನುಷಂ ವರಮ್ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಮಮಾಪಿ ಅಸ್ತಿ ಹಿರಣ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಭೂತಸ್ಯ ಅಪಾತ್ರಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್ | ಗೋ ಅಶ್ವಾನಾಮ್ ‘ಅಪಾತ್ರಮ್ ಅಸ್ತಿ’ ಇತಿ

ಸರ್ವತ್ರ ಅನುಷಙ್ಗಃ | ದಾಸೀನಾಮ್ ಪ್ರವಾರಾಣಾಂ ಪರಿವಾರಾಣಾಮ್ |
 ಪರಿಧಾನಸ್ಯ ಚ | ನ ಚ ಯತ್ ನಮ ವಿದ್ಯಮಾನಮ್ ತತ್ ತ್ವತ್ತಃ
 ಪ್ರಾರ್ಥನೀಯಮ್, ತ್ವಯಾ ವಾ ದೇಯಮ್ | ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಶ್ಚ ವರಸ್ತ್ವಯಾ |
 ತ್ವಮೇವ ಜಾನೀಷೇ ಯದತ್ರ ಯುಕ್ತಮ್, ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ರಕ್ಷಣೀಯಾ ತವ
 ಇತಿ | ಮಮ ಪುನರಯಮ್ ಅಭಿಪ್ರಾಯಃ | ಮಾ ಭೂತ್ ನಃ ಅಸ್ಮಾನ್
 ಅಭಿ ಅಸ್ಮಾನೇವ ಕೇವಲಾನ್ ಪ್ರತಿ, ಭವಾನ್ ಸರ್ವತ್ರ ವದಾನ್ಯೋ ಭೂತ್ವಾ
 ಅವದಾನ್ಯೋ ಮಾಭೂತ್ ಕದರ್ಯೋ ಮಾಭೂತ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಬಹೋಃ
 ಪ್ರಭೂತಸ್ಯ, ಅನನ್ತಸ್ಯ ಅನನ್ತಫಲಸ್ಯ ಇತ್ಯೇತತ್ | ಅಪರ್ಯಂತಸ್ಯ ಅಪರಿ
 ಸಮಾಪ್ತಿಕಸ್ಯ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿಗಾಮಿಕಸ್ಯ ಇತ್ಯೇತತ್ | ಈದೃಶಸ್ಯ ವಿತ್ತಸ್ಯ
 ಮಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇವ ಕೇವಲಮ್ ಅದಾತಾ ಮಾಭೂತ್ ಭವಾನ್ | ನ ಚ ಅನ್ಯತ್ರ
 ಅದೇಯಮ್ ಅಸ್ತಿ ಭವತಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಗೌತಮನಿಂತೆಂದನು: ನಿನಗೂ (ಇದು) ತಿಳಿದೇ ಇದೆ, ಅದು ನನಗೆ
 ಇದೆ ಎಂಬುದು ನಿನಗೂ ತಿಳಿದೇ ಇದೆ. ನೀನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದಿರುವೆಂಬಲ್ಲಿ, ಆ
 ಮಾನುಷವರವನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದರಿಂದ ನನಗೆ ಆಗಬೇಕಾದದ್ದೇನೂ ಇರು
 ವದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನನಗೂ ಹೆಚ್ಚು ಹಿರಣ್ಯವು ಅಪಾತ್ರವಾಗಿದೆ, ಪ್ರಾಪ್ತ
 ವಾಗಿದೆ. ಗೋವು, ಅಶ್ವ- ಇವುಗಳ- ಅಪಾತ್ರವಿದೆ ಎಂದು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆ
 ಯಲ್ಲಿಯೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು-ದಾಸಿಯರ, ಪ್ರವಾರಗಳ ಎಂದರೆ ಪರಿವಾರ
 ಗಳ, ಮತ್ತು ವಸ್ತ್ರದ (ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಇದೆ). ನಮಗೆ ಯಾವದು ಇದ್ದೇ
 ಇದೆಯೋ ಅದನ್ನು ನಿನ್ನಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸತಕ್ಕದ್ದೂ ಅಲ್ಲ, ನೀನು ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದೂ
 ಅಲ್ಲ. ನೀನಂತೂ ವರವನ್ನು (ಕೊಡುವೆನೆಂದು) ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಿರುವೆ.
 ಈ (ಸಂದರ್ಭ)ದಲ್ಲಿ ಯಾವದು ಯುಕ್ತವೋ (ಅದನ್ನು) ನಿನ್ನ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು
 ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ನೀನೇ ಬಲ್ಲೆ. ನನಗಂತೂ ಈ ಅಭಿ
 ಪ್ರಾಯ(ವಿದೆ). ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಕೇವಲ ನಮ್ಮಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ,
 ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ದಾನಶೀಲನಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ನೀನು ಅವದಾನ್ಯನಾಗಬೇಡ,
 ಜಿವುಣನಾಗಬೇಡ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಬಹುವಾದ ಬಹಳವಾದ, ಅನಂತವಾದ
 ಅನಂತಫಲವುಳ್ಳ ಅಪರ್ಯಂತವಾದದ್ದರ, ಕೊನೆಗಾಣದ, ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿಗಳಿಗೂ
 ಹೋಗುವದರ ಎಂದರ್ಥ. ಇಂಥ ವಿತ್ತವನ್ನು ನನಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಕೊಡದೆ
 ಇರುವವನಾಗಬೇಡ; ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ವಿಷಯದಲ್ಲಂತೂ ನಿನಗೆ ಕೊಡ
 ಲಾಗದ್ದು ಇಲ್ಲ.¹

1. ಮಿಕ್ಕವರಿಗಿಲ್ಲ ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಉದಾರಸ್ವಭಾವನಾದ ನೀನು ನನ್ನ
 ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಕೈಹಿಡಿಯಬೇಡ.

ಗೌತಮನು ರಾಜನ ಶಿಷ್ಯನಾದದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೩೭. ಏವಮುಕ್ತ ಆಹ | ಸ ತ್ವಂ ವೈ ಹೇ ಗೌತಮ ತೀರ್ಥೇನ
ನ್ಯಾಯೇನ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತೇನ ವಿದ್ಯಾಂ ಮತ್ತಃ ಇಚ್ಛಾಸೈ ಇಚ್ಛ ಅನ್ವಾಪ್ತಮ್ |
ಇತ್ಯುಕ್ತೋ ಗೌತಮ ಆಹ | ಉಪೈಮಿ ಉಪಗಚ್ಛಾಮಿ ಶಿಷ್ಯತ್ವೇನ ಅಹಂ
ಭವನ್ತಮ್ ಇತಿ | ವಾಚಾ ಹ ಸ್ತೈವ ಕಿಲ ಪೂರ್ವೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಕ್ಷತ್ರೀ
ಯಾನ್ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಃ ಸಂತಃ ವೈಶ್ಯಾನ್ ವಾ, ಕ್ಷತ್ರಿಯಾ ವಾ ವೈಶ್ಯಾನ್,
ಆಪದಿ ಉಪಯಂತಿ ಶಿಷ್ಯವೃತ್ತ್ಯಾ ಹಿ ಉಪಗಚ್ಛಂತಿ, ನ ಉಪಾಯನಶುಶ್ರೂಷಾ
ದಿಭಿಃ | ಆತಃ ಸ ಗೌತಮಃ ಹ ಉಪಾಯನಕೀರ್ತಾಃ ಉಪಗಮನಕೀರ್ತನ
ಮಾತ್ರೇಣೈವ ಉವಾಸ ಉಷಿತಮಾನ್, ನ ಉಪಾಯನಂ ಚಕಾರ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆನ್ನಲು ರಾಜನೆಂದನು. ಎಲೈ ಗೌತಮನೆ, ಆ ನೀನು ತೀರ್ಥದಿಂದ
ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತವಾದ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ವಿಧ್ಯೆಯನ್ನು ನನ್ನಿಂದ ಪಡೆಯುವದಕ್ಕೆ
(ಇಚ್ಛಾಸೈ = ಇಚ್ಛ) ಇಚ್ಛಿಸು.

ಹೀಗೆನ್ನಲು ಗೌತಮನೆಂದನು. ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಶಿಷ್ಯನಾಗಿ ಬಂದಿರು
ತ್ತೇನೆ. ಪೂರ್ವದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಾಗಿ ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯ
ರನ್ನಾಗಲಿ ವೈಶ್ಯರನ್ನಾಗಲಿ ಬರಿಯ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ಉಪಾಯನಮಾಡು
ತ್ತಿದ್ದರು. ಶಿಷ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಬಳಸಾರುತ್ತಿದ್ದರು ; (ಹೀಗೆಯೇ) ಕ್ಷತ್ರಿಯ
ರಾದರೂ ವೈಶ್ಯರನ್ನು (ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಬಳಸಾರುತ್ತಿದ್ದರು,
ಉಪಾಯನಶುಶ್ರೂಷಾದಿಗಳಿಂದಲ್ಲ. * ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಗೌತಮನು ಉಪಾಯನ
ಕೀರ್ತನದಿಂದ, ಬಳಸಾರಿದ್ದೇನೆಂಬ ಹೇಳಿಕೆಯಿಂದಲೇ (ಶಿಷ್ಯನಾಗಿ) ವಾಸ
ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನು, ವಾಸಮಾಡಿದನೇ ಹೊರತು ಉಪಾಯನ(ಕರ್ಮ)ವನ್ನು
ಮಾಡಲಿಲ್ಲ (ಎಂದರ್ಥ).

1. ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ, ಶಿಷ್ಯನು, ಪುತ್ರನು, ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟವನು- ಇತ್ಯಾದಿ
ಯಾಗಿ ಇಂಥಂಥವರೇ ವಿದ್ಯಾದಾನಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರು ಎಂಬ ನಿಯಮವುಂಟು ; ಇದೇ ತೀರ್ಥ
ನೆಂಬುದು. ಈ ಪದ್ಧತಿಯಿಂದಲೇ ವಿಧ್ಯೆಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದದ್ದು ಯುಕ್ತ
ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

2. ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಡಮೆಯ ಜಾತಿಯವನಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯನಾಗತಕ್ಕದ್ದು, ಆಗ
ವಾಚ್ಛಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಶಿಷ್ಯನಾದರಾಯಿತು, ಅನುವ್ರಜ್ಯಾರೂಪವಾದ ಶುಶ್ರೂಷೆಯೇ ಸಾಕು
ಎಂದು (ಮನು. ೨-೨೪೧) ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ರಾಜನು ಗೌತಮನಿಗೆ ಸಮಾಧಾನಹೇಳಿದ್ದು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಹೋನಾಚ ತಥಾ ನಸ್ತ್ವಂ ಗೌತಮ ಮಾಪರಾಧಾಸ್ತವ ಚ
ಪಿತಾಮಹಾ ಯಥೇಯಂ ವಿದ್ಯೇತಃ ಪೂರ್ವಂ ನ ಕಸ್ಮಿಂತ್ಸನ
ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಉವಾಸ ತಾಂ ತ್ವಹಂ ತುಭ್ಯಂ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಕೋ ಹಿ
ತ್ವೇನಂ ಬ್ರುವಂತಮರ್ಹತಿ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾತುಮಿತಿ || ೮ ||

೮. ಆ (ರಾಜನು) ಇಂತೆಂದನು. ಗೌತಮನೆ, ನೀನು
ನಮ್ಮನ್ನು ಹೀಗೆ ಅಪರಾಧಿಗಳಾಗಿ ಮಾಡದಿರು ; ನಿನ್ನ ಪಿತಾಮಹರೂ
(ಮಾಡಲಿಲ್ಲ). ಏಕೆಂದರೆ ಈ ವಿದ್ಯೆಯು ಇದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ
ಯಾವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ನಿನಗೆ ನಾನು
ಹೇಳುವೆನು. ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳುವವನನ್ನು ಯಾವನು ತಾನೆ
ತಿರಸ್ಕರಿಸಿಯಾನು ?

ಕ್ಷಮಾಪಣಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ರಾಜನು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು
ಹೇಳಿಕೊಡುವೆನೆಂದದ್ದು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೩೮. ಏವಂ ಗೌತಮೇನ ಅಪದಂತರೇ ಉಕ್ತೇ ಸ ಹ ಉವಾಚ
ರಾಜಾ ಪೀಡಿತಂ ಮತ್ಪಾ ಕ್ಷಾಮಯನ್ | ತಥಾ ನಃ ಅಸ್ಮಾನ್ ಪ್ರತಿ ಮಾ
ಅಪರಾಧಾಃ ಅಪರಾಧಂ ಮಾ ಕಾರ್ಷೀಃ | ಅಸ್ಮದೀಯೋಃಪರಾಧಃ ನ ಗ್ರಹೀ
ತವ್ಯಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತವ ಚ ಪಿತಾಮಹಾಃ ಅಸ್ಮತ್ಪಿತಾಮಹೇಷು ಯಥಾ
ಅಪರಾಧಂ ನ ಜಗೃಹುಃ | ತಥಾ ಪಿತಾಮಹಾನಾಂ ವೃತ್ತಮ್ ಅಸ್ಮಾಸ್ವಪಿ
ಭವತಾ ರಕ್ಷಣೀಯಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಯಥಾ ಇಯಂ ವಿದ್ಯಾ ತ್ವಯಾ
ಪ್ರಾರ್ಥಿತಾ ಇತಃ ತ್ವತ್ಸಂಪ್ರದಾನಾತ್ ಪೂರ್ವಮ್ ಪ್ರಾಕ್ ನ ಕಸ್ಮಿನ್ಸಪಿ
ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇ ಉವಾಸ ಉಷಿತವತಿ | ತಥಾ ತ್ವಮಪಿ ಜಾನೀಷೇ | ಸರ್ವದಾ
ಕ್ಷತ್ರಿಯಪರಂಪರಯಾ ಇಯಂ ವಿದ್ಯಾ ಆಗತಾ | ಸಾ ಸ್ಥಿತಿಃ ಮಯಾಪಿ
ರಕ್ಷಣೀಯಾ ಯದಿ ಶಕ್ಯತೇ ಇತಿ ಉಕ್ತಮ್ 'ದೇವೇಷು ಗೌತಮ ತದ್ವರೇಷು
ಮಾನುಷಾಣಾಂ ಬ್ರೂಹಿ' ಇತಿ | ನ ಪುನಃ ತವ ಅದೀಯೋ ವರಃ ಇತಿ |
ಇತಃ ಸರ್ವಂ ನ ಶಕ್ಯತೇ ರಕ್ಷಿತುಮ್ | ತಾಮಪಿ ವಿದ್ಯಾಮ್ ಅಹಂ ತುಭ್ಯಂ

ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ | ಕೋ ಹಿ ಅನ್ಯೋಽಪಿ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ಏವಂ ಬ್ರುವಂತಂ ತ್ವಾಮ್
ಆರ್ಹತಿ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾತುಮ್ ನ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಇತಿ | ಅಹಂ ಪುನಃ ಕಥಂ ನ
ವಕ್ಷ್ಯೇ ತ-ಭ್ಯಮ್ ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆ ಆಪತ್ತಿನ ನಡುವೆ (ಸಿಕ್ಕಿದ) ಗೌತಮನು ಕೇಳಲು: ಆ ರಾಜನು
(ಇವನಿಗೆ) ವ್ಯಥೆಯಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿದು ಕ್ಷಮಾಪಣೆಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಇಂತೆಂ
ದನು. (ನಃ= ಅಸ್ಮಾತ್) ನಮ್ಮನ್ನು ಕುರಿತು ಅಪರಾಧಿಗಳಾಗಿ ಮಾಡಬೇಡ ;
ನಮ್ಮ ತಪ್ಪನ್ನು ಹಿಡಿಯದಿರು ಎಂದರ್ಥ. ನಿನ್ನ ಪಿತಾಮಹರೂ ಹೇಗೆ
ನಮ್ಮ ಪಿತಾಮಹರುಗಳಲ್ಲಿ ತಪ್ಪನ್ನು ಹಿಡಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೋ (ಹಾಗೆಯೇ
ನೀನೂ ಹಿಡಿಯದಿರು). ಹಾಗೆಯೇ ಪಿತಾಮಹರ ನಡತೆಯನ್ನು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ
ಯೂ ನೀನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ.

ಏಕೆಂದರೆ ಈ ನೀನು ಕೇಳಿಕೊಂಡ ವಿಧ್ಯೆಯು, ಇದಕ್ಕಿಂತ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ,
ನಿನಗೆ ಕೊಡುವದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಯಾವನೊಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಲ್ಲಿಯೂ
ವಾಸಮಾಡಿಲ್ಲ, ಇದ್ದುಕೊಂಡಿಲ್ಲ ; ಇದನ್ನು ನೀನೂ ಬಲ್ಲೆ. ಯಾವಾಗಲೂ
ಕ್ಷತ್ರಿಯಪರಂಪರೆಯಿಂದಲೇ ಈ ವಿಧ್ಯೆಯು ಬಂದಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು
ನಾನು ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ಕಾಪಾಡತಕ್ಕದ್ದು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ “ಗೌತಮನೇ,
ಅದು ದೈವವರದಲ್ಲಿ (ಆಯಿತು), ಮಾನುಷ(ವರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು) ಹೇಳು”
ಎಂದು ಹೇಳಿದೆನು. ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತು ನಿನಗೆ ವರವನ್ನು ಕೊಡಬಾರದು
ಎಂದಲ್ಲ.

ಇನ್ನು ಮೇಲೆ (ಈ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು) ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡುಹೋಗುವದು ಶಕ್ಯ
ವಿಲ್ಲ. ಆ ವಿಧ್ಯೆಯನ್ನು ಕೂಡ ನಾನು ನಿನಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡುವೆನು. (ಹಿ=
ಯಸ್ಮಾತ್) ಏಕೆಂದರೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿರುವೆ: ನಿನ್ನನ್ನು ಯಾವನುತಾನೇ,
‘ಹೇಳಿಕೊಡುವದಿಲ್ಲ’ ಎಂದು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿಯಾನು ? (ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ) ನಾನು
ಹೇಗೆ ತಿಳಿಸದೆ ಇರಲಿ ?

ದ್ಯುಲೋಕಾಗ್ನಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಸೌ ವೈ ಲೋಕೋಽಗ್ನಿಗೌತಮ ತಸ್ಯಾದಿತ್ಯ ಏವ ಸಮಿದ್ಧ
ತ್ವಯೋ ಧೂಮೋಽಹರರ್ಚಿದಿಶೋಽಜ್ಞಾರಾ ಅವಾನ್ತರ

1. ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ವಿಧ್ಯೆಯು ಸಿಕ್ಕುವದಾಗಿದ್ದರೆ ಹೀಗೆಂದು ಶಿಷ್ಯತ್ವ
ವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಗೌತಮನು ಆಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

2. ಶಿಷ್ಯನಾಗಿ ಬಂದಿರುವ.

ದಿಶೋ ವಿಸ್ಫುಲಿಜ್ಞಾಸ್ತಸ್ಮಿನ್ನೇತಸ್ಮಿನ್ನಗ್ನೌ ದೇವಾಃ ಶ್ರದ್ಧಾಂ
ಜುಹ್ವತಿ ತಸ್ಯಾ ಆಹುತ್ಯೈ ಸೋಮೋ ರಾಜಾ ಸಂಭವತಿ || ೯ ||

೯. ಗೌತಮನೆ, ಆ ಲೋಕವೇ ಅಗ್ನಿಯು. ಅದಕ್ಕೆ ಆದಿತ್ಯನೇ ಸಮಿತ್ತು, ರಶ್ಮಿಗಳೇ ಹೊಗೆಯು, ಹಗಲು ಉರಿಯು, ದಿಕ್ಕುಗಳೇ ಕೆಂಡ, ಅವಾಂತರದಿಕ್ಕುಗಳೇ ಕಿಡಿಗಳು. ಆ ಈ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆ ಆಹುತಿಯಿಂದ ಸೋಮರಾಜನು ಹುಟ್ಟುವನು.

ದ್ವೈಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿದೃಷ್ಟಿವಿಧಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೩೯. ಅಸೌ ವೈ ಲೋಕೋಽಗ್ನಿಗೌತಮ ಇತ್ಯಾದಿ | ಚತುರ್ಥಃ ಪ್ರಶ್ನಃ ಪ್ರಾಧನ್ಯೇನ ನಿರ್ಣಯತೇ | ಕ್ರಮಭಗ್ನಸ್ತು ಏತನ್ನಿರ್ಣಯಾ ಯತ್ತತ್ವಾತ್ ಇತರ ಪ್ರಶ್ನನಿರ್ಣಯಸ್ಯ | ಅಸೌ ದ್ವೈಲೋಕಃ ಅಗ್ನಿಃ ಹೇ ಗೌತಮ | ದ್ವೈಲೋಕೇ ಅಗ್ನಿದೃಷ್ಟಿಃ ಅನಗ್ನೌ ವಿಧೀಯತೇ ಯಥಾ¹ ಯೋಷಿ ತ್ಪರುಷಯೋಃ | ತಸ್ಯ ದ್ವೈಲೋಕಾಗ್ನೇಃ ಆದಿತ್ಯ ಏವ ಸಮಿತ್ | ಸಮಿನ್ದ ನಾತ್ | ಆದಿತ್ಯೇನ ಹಿ ಸಮಿಧ್ಯತೇ ಅಸೌ ಲೋಕಃ | ರಶ್ಮಯೋ ಧೂಮಃ | ಸಮಿಧ ಉತ್ಥಾನಸಾಮಾನ್ಯತ್ | ಆದಿತ್ಯಾದ್ ಹಿ ರಶ್ಮಯೋ ನಿರ್ಗತಾಃ | ಸಮಿಧಶ್ಚ ಧೂಮೋ ಲೋಕೇ ಉತ್ತಿಷ್ಠತಿ | ಅಹಃ ಅರ್ಚಿಃ | ಪ್ರಕಾಶಸಾಮಾ ನ್ಯತ್ | ದಿಶಃ ಅಬ್ಲರಾಃ | ಉಪಶಮಸಾಮಾನ್ಯತ್ | ಅವಾಂತರದಿಶಃ ವಿಸ್ಫುಲಿಜ್ಞಾಃ | ವಿಸ್ಫುಲಿಜ್ಞವದ್ ವಿಕ್ಷೇಪಾತ್ | ತಸ್ಮಿನ್ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಏವಂ ಗುಣವಿಶಿಷ್ಟೇ ದ್ವೈಲೋಕಾಗ್ನೌ ದೇವಾಃ ಇನ್ದ್ರಾದಯಃ ಶ್ರದ್ಧಾಂ ಜುಹ್ವತಿ ಆಹುತಿವ್ರಹ್ಮಸಾಧನೀಯಾಂ ಪ್ರಕ್ಷಿಪಂತಿ | ತಸ್ಯಾ ಆಹುತ್ಯಾಃ ಆಹುತೇಃ ಸೋಮೋ ರಾಜಾ ಪಿತೃಣಾಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನಾಂ ಚ ಸಂಭವತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

‘ಅಸೌ ವೈ ಲೋಕೋಽಗ್ನಿಗೌತಮ’ ಮುಂತಾದ (ಕಂಡಿಕೆಯ ಅಭಿ ಪ್ರಾಯವಿದು) : ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು (ಇಲ್ಲಿ) ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿ (ಹೇಳಿ)ದೆ. (ಪಾಠ)ಕ್ರಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವದೋ ಎಂದರೆ ಮಿಕ್ಕ

ಪ್ರಶ್ನೆಗಳ ನಿರ್ಣಯವು ಇದರ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವದರಿಂದ.¹ ಎಲೈ ಗೌತಮನೇ, ಆ ದ್ಯುಲೋಕವೇ ಅಗ್ನಿಯು. ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲದ ದ್ಯುಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು — ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರಲ್ಲಿ (ವಿಧಿಸಿರುವಂತೆಯೇ)² — ವಿಧಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಆ ದ್ಯುಲೋಕವೆಂಬ ಅಗ್ನಿಗೆ ಆದಿತ್ಯನೇ ಸಮಿತ್ತು, ಏಕೆಂದರೆ (ಅದು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು) ಉರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ; (ಇದರ ವಿವರ): ಆದಿತ್ಯನಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಆ ಲೋಕವು ಸಮಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ? ರಶ್ಮಿಗಳೇ ಧೂಮವು, ಏಕೆಂದರೆ ಸಮಿತ್ತಿನಿಂದ ಏಳುವದೆಂಬುದೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೋಲಿಕೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ; (ಇದರ ವಿವರ): ಆದಿತ್ಯನಿಂದಲ್ಲವೆ, ರಶ್ಮಿಗಳು ಹೊರಟುಬಂದಿವೆ? ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಮಿತ್ತಿನಿಂದಲೇ ಧೂಮವು ಏಳುತ್ತದೆ. ಅಹಸ್ತೇ ಉರಿಯು; ಏಕೆಂದರೆ ಬೆಳಗುವದೆಂಬುದು (ಈ ಎರಡಕ್ಕೂ) ಹೋಲಿಕೆ. ದಿಕ್ಕುಗಳು ಕೆಂಡಗಳು; ಏಕೆಂದರೆ ಆರುವದೆಂಬ ಹೋಲಿಕೆಯಿದೆ.⁴ ಒಳದಿಕ್ಕುಗಳೇ ಕಿಡಿಗಳು; ಏಕೆಂದರೆ (ಅವು) ಕಿಡಿಗಳಂತೆ ಸಿಡಿದುಬಂದಿರುತ್ತವೆ.⁵

ಆ ಈ ಇಂಥ ಗುಣಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ದ್ಯುಲೋಕವೆಂಬ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳು ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ; (ಅದನ್ನು) ಅಹುತಿವ್ರವ್ಯದಂತೆ (ಆ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ) ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ಆ (ಅಹುತ್ಯಾಃ=ಅಹುತೇಃ)

1. ಇಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟವರು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ? ಅವರು ಮತ್ತೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಹೇಗೆ ಮರಳಿ ಬರುತ್ತಾರೆ? ಆ ಲೋಕವು ಏತಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣವಾಗುವದಿಲ್ಲ? ಎಷ್ಟನೆಯ ಅಹುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಶ್ವ ಪುರುಷವಾಕ್ಯಾಗುತ್ತದೆ? ಯಾವ ಕರ್ಮವನ್ನ ಮಾಡಿದವರು ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ ಪಿತೃಯಾಣದೇವಯಾನಗಳಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ? — ಎಂಬೀ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿತ್ತು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯದನ್ನು ಮೊದಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡದ್ದು ಏಕೆಂದರೆ ಅರ್ಥಕ್ರಮವು ಪಾಠಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಬಲ; ಅರ್ಥಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವಿದೆ.

2. ತಥಾ ಎಂಬ ಪಾಠಕ್ಕೆ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೆಯೇ ಅಗ್ನಿದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ವಿಧಿಸಿದೆ ಎಂಟು ಅನುವಾದ.

3. ಪ್ರಕಾಶವಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ?

4. ಉರಿಯು ಆದಿ ಬಳಿಕ ಕೆಂಡವು ತೋರುವಂತೆ ಹಗಲು ಮುಗಿದ ಬಳಿಕ ದಿಕ್ಕುಗಳು ಕೆಂಪಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ.

5. ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡುವೆ ಸಿಡಿದುಬಂದಂತೆ ಇವೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಅಹುತಿಯಿಂದ ಸೋಮನೆಂಬ ಪಿತೃಗಳ ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ರಾಜನು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ. ¹

ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಹುತಿಗಳ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಾತ್ಮಾದಿಗಳ ಅನುವಾದ
(ಭಾಷ್ಯ)

೪೪೦. ತತ್ರ ಕೇ ದೇವಾಃ, ಕಥಂ ಜುಹ್ವತಿ, ಕಿಂ ವಾ ಶ್ರದ್ಧಾಘ್ನಿಂ ಹವಿರಿತಿ? ಇತ್ಯತಃ ಉಕ್ತಮಸ್ವಾಭಿಃ ಸಂಬಂಧೇ | “ನ ತ್ವೇವೈನಯೋಽಸ್ತೌತೃಮು ತ್ಯಾನ್ರಿಮಾ” (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೬-೨-೪) ಇತ್ಯಾದಿ ಪದಾರ್ಥಪಟ್ಟನಿರ್ಣಯಾರ್ಥಮ್ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರೇ ಉಕ್ತಮ್ “ತೇ ವಾ ಏತೇ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಹುತಿಃ ಹುತೇ ಸತ್ಯಾವುತ್ಕೃಷ್ಟಮತಃ” | ತೇ ಅನ್ತರಿಕ್ಷಮಾವಿಶತಃ | ತೇ ಅನ್ತರಿಕ್ಷಮಾಹವನೀಯಂ ಕುರ್ವಾತೇ ವಾಯುಂ ಸಮಿಧಂ ಮರೀಚೀರೇವ ಶುಕ್ರಾ ಮಾಹುತಿಂ ತೇ ಅನ್ತರಿಕ್ಷಂ ತರ್ಪಯತಃ | ತೇ ತತ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಮತಃ ||” (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೬-೨-೬), “ತೇ ದಿವಮಾವಿಶತಃ | ತೇ ದಿವಮಾಹವನೀಯಂ ಕುರ್ವಾತೇ ಆದಿತ್ಯಂ ಸಮಿಧಮ್” (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೬-೨-೭) ಇತ್ಯೇವಮಾದಿ ಉಕ್ತಮ್ | ತತ್ರ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಹುತಿ ಸಸಾಧನೇ ಏನ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಮತಃ | ಯಥಾ ಇಹ ಯೈಃ ಸಾಧನೈರ್ವಿಶಿಷ್ಟೇ ಯೇ ಜ್ಞಾಯೇತೇ ಅಹವನೀಯಾಗ್ನಿ ಸಮಿದ್ಧಾ ಮಾಜ್ಞಾರವಿಸ್ಫುಲಿಜ್ಞಾಹುತಿವೈಶ್ವೇ, ತೇ ತಥೈವ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಮತಃ

1. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಗ್ನಿಗೂ ಸಮಿತ್ತು, ಹೊಗೆ, ಉರಿ, ಕೆಂಡ, ಕಿಡಿ -ಎಂಬ ಐದು ಅಂಶಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡಿದ ದ್ರವ್ಯವು ಅದೃಷ್ಟರೂಪವಾಗಿ ಬರುವಂತೆಯೇ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಗ್ನಿಯಿಂದಲೂ ಒಂದು ಹೊಸ ರೂಪವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಮುಂದೆ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗುವದು, ದೇವತೆಗಳು ಅಧ್ಯಾತ್ಮ, ಅಧಿಭೂತ, ಅಧಿವೈವ- ಮುಂತಾದ ರೂಪಗಳಿಂದ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದು ಕೊಂಡು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ, ಚಂದ್ರನು ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ ಎಂದಿದೆ; ಚಂದ್ರನ ಅಬಂಶವನ್ನು ಸೂರ್ಯನು ಎಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದು ಶುಕ್ಲ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಿಡುವದರಿಂದ ಚಂದ್ರವೃದ್ಧಿ -ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ ೮೪,೮೭,೯೧. ಚಂದ್ರಸೋಮ ರಿಗೆ ಭೇದವನ್ನೂ ಅಲ್ಲಿ (೯೪) ಹೇಳಿದೆ.

2. ಇಲ್ಲಿ ‘ಏನಯೋಃ’ ಎಂದೇ ಇರುವದರಿಂದ ಹಿಂದೆ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೨೬) ಉದಾಹರಿಸಿದವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಇದ್ದಿರಬೇಕೆಂಬ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಬಲವಿದೆ.

3. ವಾ|| ಪಾಠದಲ್ಲಿರುವ ‘ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಹುತಿಃ’ ಎಂಬುದರ ಬದಲು ‘ಅಹುತಿಃ’ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಇದೆ. ಅಚಾರ್ಯರು ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೋ ಕಾಣ್ವಪಾಠವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಾರೋ ತಿಳಿಯದು. ಹೀಗೆಯೇ ಮುಂದಿನ ಪಾಠಗಳಿಗೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

4. ‘ಸತ್ಯಾ’ ಇಲ್ಲಿ.

5. ಅನ್ತರಿಕ್ಷಮೇವಾಹವನೀಯಮ್.

6. ದಿವಮೇವಾಹವನೀಯಮ್.

ಅಸ್ಮಾತ್ ಲೋಕಾತ್ ಅಮುಂ ಲೋಕಮ್ | ತತ್ರ ಅಗ್ನಿಃ ಅಗ್ನಿತ್ವೇನ, ಸಮಿತ್ ಸಮಿತ್ವೇನ, ಧೂಮೋ ಧೂಮತ್ವೇನ, ಅಜ್ಗಾರಾಃ ಅಜ್ಗಾರತ್ವೇನ, ವಿಷ್ಠುಲಿಜಾ ವಿಷ್ಠುಲಿಜತ್ವೇನ, ಆಹುತಿವ್ರವ್ಯಮುಪಿ ಪಯಅದ್ಯಾಹುತಿವ್ರವ್ಯತ್ವೇನೈವ ಸರ್ಗಾದೌ ಅವ್ಯಾಕೃತಾವಸ್ಥಾಯಾಮುಪಿ ಪರೇಣ ಸೂಕ್ಷ್ಮೇಣಾತ್ಮನಾ ವ್ಯವ ತಿಷ್ಠತೇ | ತತ್ ವಿದ್ಯಮಾನಮೇವ ಸಸಾಧನಮ್ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಲಕ್ಷಣಂ ಕರ್ಮ ಅಪೂರ್ವೇಣಾತ್ಮನಾ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಂ ಸತ್ ತತ್ಪುನಃ ವ್ಯಾಕರಣಕಾರೇ ತಥೈವ ಅನ್ತರಿಕ್ಷಾದೀನಾಮ್ ಆಹವನೀಯಾದ್ಯಗ್ನ್ಯಾದಿಭಾವಂ ಕುರ್ವತ್ ವಿಪರಿಣಮತೇ | ತಥೈವ ಇದಾನೀಮುಪಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಖ್ಯಂ ಕರ್ಮ | ಏವಮ್ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಹುತ್ಯಪೂರ್ವವಿಪರಿಣಾಮಾತ್ಮಕಂ ಜಗತ್ ಸರ್ವಮ್ ಇತಿ ಆಹುತೋರೇವ ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥತ್ವೇನ ಉತ್ಪಾಂತ್ಯಾದ್ಯಾಃ ಲೋಕಂ ಪ್ರತ್ಯ ತ್ಥಾಯಿತಾಂತಾಃ ಷಟ್ಪದಾರ್ಥಾಃ ಕರ್ಮಪ್ರಕರಣೇ ಅಧಸ್ತಾನ್ನಿರ್ಣೇತಾಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಎಂದರೆ ಯಾರು ? (ಅವರು) ಹೇಗೆ ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ ? ಶ್ರದ್ಧೆ ಎಂಬ ಹವಿಯಾದರೂ ಯಾವದು ? -ಎಂಬೀ (ಪ್ರಶ್ನೆ)ಗೆ (ಉತ್ತರವೇನೆಂದರೆ), ಸಂಬಂಧಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ನಾವು (ಹೀಗೆಂದು) ಹೇಳಿರುತ್ತೇವೆ: “ನೀನು ಈ ಎರಡರ ಉತ್ಪಾಂತ್ಯಯನ್ನಾಗಲಿ....ಅರಿತೇ ಇಲ್ಲ” (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೬-೨-೪) ಎಂದುಮುಂತಾಗಿ (ಹೇಳಿರುವ) ಆರು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿ (ಹೇಳು)ವದಕ್ಕಾಗಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದಲ್ಲಿ “ಆ ಈ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಹುತಿಗಳೆರಡೂ ಹುತವಾದ ಬಳಿಕ ಉತ್ಪಾಂತ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಅವು ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತವೆ, ಅವು ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನು ಆಹವನೀಯವಾಗಿಯೂ ವಾಯುವನ್ನು ಸಮಿತ್ತನ್ನಾಗಿಯೂ ರಶ್ಮಿಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧವಾದ ಆಹುತಿಯನ್ನಾಗಿಯೂ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಅವು ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನು ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಅವು ಅಲ್ಲಿಂದ ಉತ್ಪಾಂತ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ” (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೬-೨-೬), “ಅವು ದ್ಯುಲೋಕವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತವೆ. ಅವು ದ್ಯುಲೋಕವನ್ನು ಆಹವನೀಯಾಗ್ನಿಯಾಗಿಯೂ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಸಮಿತ್ತನ್ನಾಗಿಯೂ (ಚಂದ್ರನನ್ನು ಶುದ್ಧವಾದ ಆಹುತಿಯನ್ನಾಗಿಯೂ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಅವು ದ್ಯುಲೋಕವನ್ನು ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಅವು ಅಲ್ಲಿಂದ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ” (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೬-೨-೬) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೬-೨-೮ರಿಂದ ೧೦) ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಹುತಿಗಳೆರಡೂ ಸಾಧನಗಳೆಂದೊಡಗೂಡಿಯೇ ಉತ್ಪಾಂತ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. (ಎಂದರೆ) ಹೇಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಯಾವ (ಆಹುತಿಗಳೆರಡೂ) ಆಹವನೀಯಾಗ್ನಿ, ಸಮಿತ್ತು, ಹೊಗೆ, ಕೆಂಡ, ಕಿಡಿಗಳು, ಆಹುತಿವ್ರವ್ಯ- ಎಂಬ

ಯಾವ ಸಾಧನಗಳಿಂದೋಡಗೂಡಿ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತಿವೆಯೋ ಆ (ಆಹುತಿಗಳು) ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಲೋಕದಿಂದ ಆ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಉತ್ಕ್ರಾಂತವಾಗುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಅಗ್ನಿಯಾಗಿಯೂ, ಸಮಿತ್ತು ಸಮಿತ್ತಾಗಿಯೂ, ಹೊಗೆಯು ಹೊಗೆಯಾಗಿಯೂ ಕೆಂಡವು ಕೆಂಡವಾಗಿಯೂ, ಕಿಡಿಗಳು ಕಿಡಿಗಳಾಗಿಯೂ ಆಹುತಿದ್ರವ್ಯವೂ ಹಾಲೇ ಮುಂತಾದ ಆಹುತಿದ್ರವ್ಯವಾಗಿಯೇ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲು ಅವ್ಯಾಕೃತಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅತ್ಯಂತಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದು ಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವೆಂಬ ಕರ್ಮವು ಅಪೂರ್ವದ^೧ ರೂಪದಿಂದ ಸಾಧನಸಹಿತವಾಗಿ (ಅವ್ಯಾಕೃತಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ) ಇದ್ದು ಕೊಂಡೇ ಇರುವದಾಗಿ ಮತ್ತೆ ವ್ಯಾಕೃತವಾಗುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆಯೇ ಅಂತರಿಕ್ಷಾದಿಗಳಿಗೆ ಆಹವನೀಯಾಗ್ನಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಭಾವವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಾ ವಿಪರಿಣಾಮವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಈಗಲೂ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವೆಂಬ ಕರ್ಮವು (ವಿಪರಿಣಾಮವಾಗುವದಾಗಿದೆ). ಹೀಗೆ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದ ಆಹುತಿಗಳ 'ಅಪೂರ್ವ'ದ ಪರಿಣಾಮಾತ್ಮಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ - ಎಂದು (ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದ) ಆಹುತಿಗಳನ್ನೇ ಸ್ತುತಿ ಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಹಿಡಿದು 'ಲೋಕಂ ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾಯಿತ್ವ'ವೆನ್ನುವವರೆಗಿನ ಆರು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹಿಂದೆ ಕರ್ಮಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ದೇವಾದಿಗಳ ವಿವರ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೪೦. ಇಹ ತು ಕರ್ತುಃ ಕರ್ಮವಿಪಾಕವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ದ್ಯುಲೋಕಾ ಗ್ನ್ಯಾದ್ಯಾರಭ್ಯ ಪಞ್ಚಾಗ್ನಿದರ್ಶನಮ್ ಉತ್ತರಮಾರ್ಗಪ್ರತಿಪತ್ತಿಸಾಧನಂ ವಿಶಿಷ್ಟಕರ್ಮಫಲೋಪಭೋಗಾಯ ವಿಧಿಸ್ಥಿತಮ್ ಇತಿ ದ್ಯುಲೋಕಾಗ್ನ್ಯಾದಿದರ್ಶನಂ ಪ್ರಸ್ತಾಯತೇ | ತತ್ರ ಯೇ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಾಃ ಪ್ರಾಣಾಃ ಇಹ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಸ್ಯ ಹೋತಾರಃ ತೇ ಏವ ಆಧಿದೈವಿಕತ್ವೇನ ಪರಿಣತಾಃ ಸಂತಃ ಇನ್ದ್ರಾದಯೋ ಭವಂತಿ | ತ ಏವ ತತ್ರ ಹೋತಾರೋ ದ್ಯುಲೋಕಾಗ್ನೌ | ತೇ ಚ ಇಹ ಅಗ್ನಿ

1. ಅದೃಷ್ಟವಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪಕ್ಕೆ ಈ ಹೆಸರನ್ನು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ.

2. ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದ ಪರಿಣಾಮವೆಂಬುದು ಉಪಲಕ್ಷಣ; ಕರ್ಮದ ಪರಿಣಾಮವೇ ಜಗತ್ತು. ಆದರೂ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ಹೊಗಳಬೇಕಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದ ಪರಿಣಾಮವೆಂದಿದೆ.

ಹೋತ್ರಸ್ಯ ಫಲಭೋಗಾಯ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಹುತವಂತಃ | ತೇ ಏವ ಫಲಸರಿ
ಣಾಮಕಾಲೇಽಪಿ ತತ್ಫಲಭೋಕ್ತೃತ್ವಾತ್ ತತ್ರ ತತ್ರ ಹೋತೃತ್ವಂ ಪ್ರತಿಸದ್ಯಂತೇ
ತಥಾತಥಾ ವಿಪರಿಣಮಮಾನಾ ದೇವಶಬ್ದವಾಚ್ಯಾಃ ಸಂತಃ | ಆತ್ರ ಚ ಯತ್
ಪಯೋದ್ರವ್ಯಮ್ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಕರ್ಮಾಶ್ರಯಭೂತಮ್ ಇಹ ಆಹವನೀಯೇ
ಪ್ರಕ್ಷಿಸ್ತಮ್ ಅಗ್ನಿನಾ ಭಕ್ಷಿತಮ್ ಅದೃಷ್ಟೇನ ಸೂಕ್ಷ್ಮೇಣ ರೂಪೇಣ ವಿಪರಿ
ಣತಮ್ ಸಹ ಕರ್ತೃ ಯಜಮಾನೇನ ಅನುಂ ಲೋಕಂ ಧೂಮಾದಿಕ್ರಮೇಣ
ಅಂತರಿಕ್ಷಮ್, ಅಂತರಿಕ್ಷಾದ್ ದ್ಯುಲೋಕಮ್ ಅವಿಶತಿ | ತಾಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಽಪಃ
ಆಹುತಿಕಾರ್ಯಭೂತಾಃ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಸಮವಾಯಿನ್ಯಃ ಕರ್ತೃಸಹಿತಾಃ ಶ್ರದ್ಧಾ
ಶಬ್ದವಾಚ್ಯಾಃ ಸೋಮಲೋಕೇ ಕರ್ತುಃ ಶರೀರಾಂತರಾರಮ್ಭಾಯ ದ್ಯುಲೋಕಂ
ಪ್ರವಿಶಂತಃ ಹೂಯಂತೇ ಇತ್ಯಚ್ಯಂತೇ | ತಾಃ ತತ್ರ ದ್ಯುಲೋಕಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯ
ಸೋಮಮಣ್ಡಲೇ ಕರ್ತುಃ ಶರೀರಮ್ ಆರಭಂತೇ | ತದೇತತ್ ಉಚ್ಯತೇ
'ದೇವಾಃ ಶ್ರದ್ಧಾಂ ಜುಹ್ವತಿ, ತಸ್ಯಾ ಆಹುತ್ಯೈ ಸೋಮೋ ರಾಜಾ ಸಂಭವತಿ'
ಇತಿ | "ಶ್ರದ್ಧಾ ವಾ ಆಪಃ" (ತೈ. ಸಂ. ೧-೬-೮) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | "ವೇತ್ಥ
ಯತಿಧ್ಯಾಮಾಹುತ್ಯಾಂ ಹುತಾಯಾಮಾಪಃ ಪುರುಷವಾಚೋ ಭೂತ್ವಾ
ಸಮುತ್ಥಾಯ ವದಂತಿ" (೬-೨-೨) ಇತಿ ಪ್ರಶ್ನಃ | ತಸ್ಯ ಚ ನಿರ್ಣಯವಿಷಯೇ
"ಅಸೌ ವೈ ಲೋಕೋಽಗ್ನಿಃ" ಇತಿ ಪ್ರಸ್ತುತಮ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಆಪಃ ಕರ್ಮಸಮ
ವಾಯಿನ್ಯಃ ಕರ್ತುಃ ಶರೀರಾರವ್ಭಿಕಾಃ ಶ್ರದ್ಧಾಶಬ್ದವಾಚ್ಯಾ ಇತಿ ನಿಶ್ಚೀಯತೇ |
ಭೂಯಸ್ತಾತ್ "ಆಪಃ ಪುರುಷವಾಚಃ" ಇತಿ ವ್ಯಪದೇಶಃ, ನ ತು ಇತರಾಣಿ
ಭೂತಾನಿ ನ ಸ್ಪ್ರೀತಿ | ಕರ್ಮಪ್ರಯುಕ್ತಶ್ಚ ಶರೀರಾರಮ್ಭಃ | ಕರ್ಮ ಚ
ಅಪ್ಸನುವಾಯಿ | ತತಶ್ಚ ಅಪಾಂ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ ಶರೀರಕರ್ತೃತ್ವೇ | ತೇನ ಚ
"ಆಪಃ ಪುರುಷವಾಚಃ" ಇತಿ ವ್ಯಪದೇಶಃ | ಕರ್ಮಕೃತೋ ಹಿ ಜನ್ಮಾರಮ್ಭಃ
ಸರ್ವಶ್ಚ | ತತ್ರ ಯದ್ಯಪಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಹುತಿಸ್ತುತಿದ್ವಾರೇಣ ಉತ್ಕ್ರಾನ್ತ್ಯಾ
ದಯಃ ಪ್ರಸ್ತುತಾಃ ಪಟ್ಟದಾರ್ಥಾಃ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರೇ, ತಥಾಪಿ ವೈದಿಕಾನಿ
ಸರ್ವಾಣ್ಯೇವ ಕರ್ಮಾಣಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಪ್ರಭೃತೀನಿ ಲಕ್ಷ್ಯಂತೇ | ದಾರಾಗ್ನಿ
ಸಂಬಂಧಂ ಹಿ ಪಾಙ್ಕ್ತಂ ಕರ್ಮ ಪ್ರಸ್ತುತ್ಯ ಉಕ್ತಮ್ "ಕರ್ಮಣಾ ಪಿತೃ
ಲೋಕಃ" (೧-೫-೧೬) ಇತಿ | ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಚ "ಅಥ ಯೇ ಯಜ್ಞೇನ ದಾನೇನ
ತಪಸಾ ಲೋಕಾನ್ಜಾಯಂತಿ" (೬-೨-೧೫) ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಕರ್ತೃವಿನ ಕರ್ಮವಿವಾಕವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರುವದ
ರಿಂದ ದ್ಯುಲೋಕಾಗ್ನಿಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು¹ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ (ಒಂದಾ

1. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅದಿಶಬ್ದವು ಇರಬೇಕೆ ? - ಎಂಬುದು ವಿಚಾರಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ನೊಂದು) ಗೊತ್ತಾದ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವವಕ್ಕೆ (ಕಾರಣವಾಗಿರುವ) ಉತ್ತರಮಾರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಿಸಾಧನವಾದ ಪಂಚಾಗ್ನಿದರ್ಶನವನ್ನು ವಿಧಿಸಬೇಕಾಗಿರುತ್ತದೆ.¹ ಆದ್ದರಿಂದ ದ್ಯುಲೋಕಾಗ್ನಿಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳ ದರ್ಶನವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುವ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾದ ಪ್ರಾಣಗಳಿವೆಯಲ್ಲ, ಇವೇ ಆಧಿದೈವಿಕವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಾಗುತ್ತವೆ; ಅವೇ ಆ ದ್ಯುಲೋಕಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡುವ² ದೇವತೆಗಳು. ಅವರು ಇಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದ ಫಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ಹೋಮಮಾಡಿದ್ದರು; ಅವರೇ (ಕರ್ಮದ) ಫಲವು ಪರಿಣಾಮವಾಗುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾರಾದ್ದರಿಂದ ಆಯಾ ರೀತಿಯಿಂದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ದೇವತೆಗಳೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ಆಯಾ (ಅಗ್ನಿ)ಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡುವವರಾಗುವರು.³ ಇಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವೆಂಬ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ಹಾಲೆಂಬ ವಸ್ತುವಿದೆಯಲ್ಲ, (ಅದು) ಅಹವನೀಯಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ್ದ ಅಗ್ನಿಯು (ಅದನ್ನು) ಭಕ್ಷಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಅದೃಷ್ಟವಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪದಿಂದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಯಜಮಾನನೊಡನೆ ಆ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಧೂಮಾದಿಕ್ರಮದಿಂದ ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನೂ ಅಂತರಿಕ್ಷದಿಂದ ದ್ಯುಲೋಕವನ್ನೂ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತದೆ; ಕರ್ತೃಸಹಿತವಾಗಿರುವ ಆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅಪ್ಪು, ಆಹುತಿಯ ಕಾರ್ಯವಾಗಿರುವ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಸಂಬಂಧವಾದ, ಶ್ರದ್ಧಾಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ಸೋಮಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃವಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಶರೀರವುಂಟಾಗುವದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ಯುಲೋಕವನ್ನು ಹೊಗುವದರಿಂದ 'ಹುತವಾಗುತ್ತವೆ' ಎಂದಿದೆ. ಅವು ಅಲ್ಲಿ ದ್ಯುಲೋಕವನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಸೋಮಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃವಿನ ಶರೀರವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಇದನ್ನೇ "ದೇವತೆಗಳು ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ, ಆ ಆಹುತಿಯಿಂದ ಸೋಮರಾಜನು ಸಂಭವಿಸುತ್ತಾನೆ" ಎಂದು (ಇಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. "ಶ್ರದ್ಧೆಯೇ ಅಪ್ಪು" (ತೈ. ಸಂ. ೧-೬-೮) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ

1. ಬರಿಯ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಫಲವು ಬೇರೆ, ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯಾಸಹಿತವಾದ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಬೇರೆ; ಈ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಉತ್ತರಮಾರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಕರ್ಮವಿಪಾಕದ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ವಿವೇಚಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

2. ದೇವತೆಗಳೆಂದರೆ ಯಾರು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಇದು ಉತ್ತರವು.

3. ಹೇಗೆ ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಿವು. ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಇದರ ವಿವರಣೆಯಿದೆ.

(ಇನೇರಡೂ ಒಂದೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ).¹ “ಎಷ್ಟನೆಯ ಅಕುತಿಯನ್ನು ಹೋಮಮಾಡಿದಾಗ ಅಪ್ಪು ಪುರುಷವಾಕ್ಯಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದು ಮಾತಾಡುತ್ತದೆ?” (೬-೨-೨) ಎಂಬುದು ಪ್ರಶ್ನೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುವದಕ್ಕಾಗಿ “ಆ ಲೋಕವೇ ಅಗ್ನಿಯು” ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ತೃವಿನ (ಹೊಸ) ಶರೀರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕರ್ಮಸಂಬಂಧವಾದ ಅಪ್ಪೇ (ಇಲ್ಲಿ) ಶ್ರದ್ಧಾಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದದ್ದು² ಎಂದು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ‘ಅಪ್ಪು ಪುರುಷವಾಕ್ಯಾಗಿ’ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವದು (ಅಪ್ಪು) ಬಹಳವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೇ ಹೊರತು ಮಿಕ್ಕ ಭೂತಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಲ್ಲ.³ ಕರ್ಮಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿಯೇ (ಹೊಸ) ಶರೀರವು ಉಂಟಾಗತಕ್ಕದ್ದು; (ಆ) ಕರ್ಮವು ಅಪ್ಪಂಬಂಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ.⁴ ಆದ್ದರಿಂದಲೂ ಅಪ್ಪು ಶರೀರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ‘ಅಪ್ಪು ಪುರುಷವಾಕ್ಯಾಗುತ್ತದೆ’ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿರುವವನಿಗಲ್ಲವೆ, ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಜನ್ಮವುಂಟಾಗುವದು⁵ ?

ಇಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದ ಆ ಹು ತಿ.ಗಳನ್ನು ಹೊಗಳುವದರ ಮೂಲಕ ಉತ್ಕಾಂಠೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಅರು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ(ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ) ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದ್ದವೆಂಬುದು ನಿಜ. ಆದರೂ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವೇ ಮುಂತಾದ ಸರ್ವವೈದಿಕಕರ್ಮಗಳೂ (ಇಲ್ಲಿ) ಉಪಲಕ್ಷಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ.⁶ ಏಕೆಂದರೆ

1. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆದಿರುವ ಹವಿಸ್ಸು ಯಾವದು ? -ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಇದು ಉತ್ತರವು.

2 ಉಪಕ್ರಮದ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪಬ್ಧವಿರುವದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರದ್ಧೆಯೆಂಬ ಹವಿಸ್ಸು ಅಪ್ಪೇ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಸೂ. ಭಾ. ೩-೧-೫ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೧೯)ನ್ನು ನೋಡಿ

3. ಹೋಮದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುತ್ತದೆ.

4. ಅಪ್ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ.

5. ಪುಣ್ಯವಾಗಲಿ, ಪಾಪವಾಗಲಿ, ಕರ್ಮವೇ ಆಯಾ ಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಹೇತು; ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವ ಕರ್ಮವನ್ನು ಅಪ್ಪು ಎಂದು ಕರೆಯುವದು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಭೂತಮಾತ್ರೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಅಪ್ಪೆಂದು ಕರೆದಿದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂ. ಭಾ. ಭಾ. ೩-೧-೨ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೧೫)ನ್ನು ನೋಡಿ. ಇದು ಬರೆಯ ಅಪ್ಪಿನ ಉತ್ಕಾಂಠೆಯೆಲ್ಲ, ಕರ್ಮಫಲವನ್ನನುಭವಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಅಪ್ಪರಿವ್ಯತರಾದ ಜೀವರ ಉತ್ಕಾಂಠೆಯೇ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂ. ಭಾ. ೩-೧-೬ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೨೦)ನ್ನು ನೋಡಿ.

6. ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಪ್ರಕರಣದ ಪರಾಮರ್ಶವಿದ್ದರೂ ಅದು ಉಪಲಕ್ಷಣಮಾತ್ರ; ವೈದಿಕಕರ್ಮಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಏಕೈಕವೇ ಫಲವು, ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯಾ ಸಹಿತವಾದ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಮಾರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಫಲವು ಎಂಬುದೇ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತೃತ.

ದಾರಾಗ್ನಿ ಸಂಬಂಧವಾಗಿರುವ ಪಾಂಚ್ಚಿಕರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿರುವ (ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ) “ಕರ್ಮದಿಂದ ಪಿತೃಲೋಕವು” (೧-೫-೧೬) ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. “ಇನ್ನು ಯಾರು ಯಜ್ಞದಿಂದಲೂ ದಾನದಿಂದಲೂ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುವರೋ.....” (೬-೨-೧೮) ಎಂದು ಮುಂದೆಯೂ ಹೇಳಿದೆ.^೧

ಪರ್ಜನ್ಯಾಗ್ನಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಪರ್ಜನ್ಯೋ ವಾ ಅಗ್ನಿಗೌತಮ ತಸ್ಯ ಸಂವತ್ಸರ ಏವ ಸಮಿದ ಭ್ರಾಣಿ ಧೂಮೋ ವಿದ್ಯುದರ್ಚಿರಶನಿರಜ್ಞಾರಾ ಹ್ರಾದುನಯೋ ವಿಸ್ಫುಲಿಜ್ಞಾಸ್ತಸ್ಮಿನ್ನೇತಸ್ಮಿನ್ನಗ್ನೌ ದೇನಾಃ ಸೋಮಗ್ಂ ರಾಜಾನಂ ಜುಹ್ವತಿ ತಸ್ಯಾ ಅಹುತ್ಯೈ ವೃಷ್ಟಿಃ ಸಂಭವತಿ || ೧೦ ||

೧೦. ಗೌತಮನೆ, ಪರ್ಜನ್ಯನೇ ಅಗ್ನಿಯು. ಅದಕ್ಕೆ ಸಂವತ್ಸರವೇ ಸಮಿತ್ತು, ಮೋಡಗಳೇ ಹೊಗೆ, ಮಿಂಚೇ ಉರಿ, ಸಿಡಿಲೇ ಕೆಂಡವು, ಹ್ರಾದುನಿಗಳೇ ಕಿಡಿಗಳು. ಆ ಈ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಸೋಮರಾಜನನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆ ಅಹುತಿಯಿಂದ ವೃಷ್ಟಿಯು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ.

ಪರ್ಜನ್ಯನಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿದೃಷ್ಟಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೪೧. ಪರ್ಜನ್ಯೋ ವಾ ಅಗ್ನಿಗೌತಮ | ದ್ವಿತೀಯಃ ಅಹುತ್ಯಾಧಾರಃ ಅಹುತ್ಯೋಃ ಅವೃತ್ತಿಕ್ರಮೇಣ | ಪರ್ಜನ್ಯೋ ನಾಮ ವೃಷ್ಟ್ಯುಪಕರಣಾಭಿಮಾನೀ ದೇವತಾತ್ಮಾ | ತಸ್ಯ ಸಂವತ್ಸರ ಏವ ಸಮಿತ್ | ಸಂವತ್ಸರೇಣ ಹಿ ಶರದಾದಿಭಿರ್ಗ್ರೀಷ್ಮಾಸ್ತ್ರೈಃ ಸ್ವಾವಯಮೈರ್ವಿಪರಿವರ್ತಮಾನೇನ ಪರ್ಜನ್ಯೋಃ ಗ್ನಿರ್ದೀಪ್ಯತೇ | ಅಭ್ರಾಣಿ ಧೂಮಃ | ಧೂಮಪ್ರಭವತ್ವಾತ್, ಧೂಮವತ್ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಾದ್ ವಾ | ವಿದ್ಯುತ್ ಅರ್ಚಿಃ | ಪ್ರಕಾಶಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ | ಅಶನಿಃ

1. ಹಿಂದುಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ವೈದಿಕಕರ್ಮಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನೇ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಅಜ್ಞಾರಾಃ | ಉಪಶಾಂತಕಾಂತಿನ್ಯಸಾಮಾನ್ಯಾಭ್ಯಾಮ್ | ಹ್ರಾದುನಯೋ
ಹ್ಲಾದುನಯಃ ಸ್ತನಯಿತ್ಯುಶಬ್ದಾಃ ವಿಷ್ಠುಲಿಜ್ಞಃ | ವಿಕ್ಲೇಪಾನೇಕತ್ವಸಾಮಾ
ನ್ಯಾತ್ | ತಸ್ಮಿನ್ನೇತಸ್ಮಿನ್ ಇತಿ ಆಹುತ್ಯಧಿಕರಣನಿರ್ದೇಶಃ | ದೇವಾ ಇತಿ
ತೇ ಏವ ಹೋತಾರಃ | ಸೋಮಂ ರಾಜಾನಂ ಜುಹ್ವತಿ | ಯೋಸೌ
ದ್ಯುಲೋಕಾಗ್ನೌ ಶ್ರದ್ಧಾ ಯಾಂ ಹುತಾಯಾಮ್ ಅಭಿನಿವೃತ್ತಃ ಸೋಮಃ
ಸ ದ್ವಿತೀಯೇ ಪರ್ವನಾಭ್ಯಾಗ್ನೌ ಹೂಯತೇ | ತಸ್ಯಾಶ್ಚ ಸೋಮಾಹುತೇಃ
ವೃಷ್ಟಿಃ ಸಂಭವತಿ |

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

‘ಪರ್ವನೋ ವಾ ಅಗ್ನಿಗೌತಮ’ (ಎಂಬ ಕಂಡಿಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ
ನೆಂದರೆ: (ಈ ಪರ್ವನನ್ನು) ಆಹುತಿಗಳ ಆವೃತ್ತಿಕ್ರಮದಿಂದ (ನೋಡಿದಾಗ)
ಆಹುತ್ಯಾಧಾರ(ವಾದ ಅಗ್ನಿಯು). ಪರ್ವನನ್ನು ಎಂದರೆ ಮಳೆಗೆ ಉಪಕರಣ
ವಾದ (ನೋಡಕ್ಕೆ) ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವತಾತ್ಮನು.

ಆ (ಪರ್ವನಿಗೆ) ಸಂವತ್ಸರವೇ ಸಮಿತ್ತು. ಶರತ್ಕಾಲದಿಂದ ಗ್ರೀಷ್ಮದ
ವರೆಗೆ ಇರುವ ತನ್ನ ಅವಯವಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುತ್ತಿರುವ ಸಂವತ್ಸರದಿಂದಲೇ
ಅಲ್ಲವೆ, ಪರ್ವನು ಎಂಬ ಅಗ್ನಿಯು ದೀಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ? ನೋಡಗಳೇ (ಅದಕ್ಕೆ)
ಹೋಗಿ; ಏಕೆಂದರೆ (ಅವು) ಹೋಗಿಯಿಂದಾಗುತ್ತವೆ,^೧ ಅಥವಾ ಹೋಗಿಯಂತೆ
ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ಮಿಂಚೇ ಉಂ; ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಕಾಶವು (ಇವೆರಡಕ್ಕೂ)
ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಸಿಡಿಲೇ ಕೆಂಡವು; ಏಕೆಂದರೆ ಅಂದಮೇಲೆ ಉಂಟಾಗು
ವದು, ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿರುವದು ಎಂಬ ಎರಡು ಹೋಲಿಕೆಗಳಿವೆ (ಹ್ರಾದುನಯಃ
= ಹ್ಲಾದುನಯಃ^೨) ಹ್ರಾದುನಗಳೇ, ಗುಡುಗಿನ ಶಬ್ದಗಳೇ ಕಿಡಿಗಳು; ಏಕೆಂದರೆ
ಸಿಡಿಲುಬರುವದರೂ ಅನೇಕವಾಗಿರುವದೂ (ಎರಡಕ್ಕೂ) ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

‘ಆ ಇದರಲ್ಲಿ’ ಎಂದು ಆಹುತಿಗೆ ಅಧಿಕರಣವಾದ (ಅಗ್ನಿಯನ್ನು) ತಿಳಿಸಿ
ರುತ್ತದೆ. ದೇವತೆಗಳು ಎಂದರೆ ಹೋತ್ಯಗಳಿಂದ ಅದೇ (ಇಂದ್ರಾದಿಗಳು) ಸೋಮ

1. ಸಂವತ್ಸರಶಬ್ದವು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.
2. ಶರತ್ಕಾಲಕ್ಕೆ ನೋಡಗಳೆಲ್ಲ ಹೋಗಿರುತ್ತವೆ, ಮುಂದೆ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ
ರೂಪುಗೊಂಡು ವರ್ಷಾರ್ಥವಿಗೆ ಮಳೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ.
3. ನೋಡವು ಹೋಗಿಯಿಂದಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದಿವೊಂದು ಪ್ರಾಚೀನರ ನಂಬಿಕೆ;
ಮೇಘಸಂದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಾಳಿದಾಸನೂ ಇದನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿರುತ್ತಾನೆ.
4. ಇಲ್ಲಿ ಅಶನಿಶಬ್ದದಿಂದ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ ಎಂಬುದು
ವಿಚಾರಾರ್ಹವು.
5. ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಹ್ಲಾದನಯಃ’ ಎಂಬ ರೂಪವಿದೆ.

ರಾಜನನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತವೆ. ದ್ಯುಲೋಕಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಹೋಮ ಮಾಡಿದಾಗ ಸೋಮವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ; ಅದನ್ನು (ಈ) ಎರಡನೆಯದಾದ ಪರ್ವಣ್ಯಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಸೋಮಾಹುತಿಯಿಂದ ವೃಷ್ಟಿಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಲೋಕವೆಂಬ ಅಗ್ನಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಯಂ ನೈ ಲೋಕೋಽಗ್ನಿಗೌತಮ ತಸ್ಯ ಪೃಥಿವ್ಯೇವ ಸಮಿ ದಗ್ನಿಧೂಮೋ ರಾತ್ರೀರ್ಚಿತ್ತಂ ನಮಾ ಅಜ್ಞಾರಾ ನಕ್ಷತ್ರಾಣಿ ವಿಸ್ಫುಲಿಜ್ಞಾಸ್ತಸ್ಮಿನ್ನೇತಸ್ಮಿನ್ನಗ್ನೌ ದೇವಾ ವೃಷ್ಟಿಂ ಚುಹ್ವತಿ ತಸ್ಯಾ ಆಹುತಾ ಅನ್ನಗೌಂ ಸಂಭವತಿ || ೧೧ ||

೧೧. ಗೌತಮನೇ, ಈ ಲೋಕವೇ ಅಗ್ನಿಯು. ಅದಕ್ಕೆ ಪೃಥಿವಿಯೇ ಸಮಿತ್ತು, ಬೆಂಕಿಯೇ ಹೊಗೆಯು, ರಾತ್ರಿಯೇ ಉರಿ, ಚಂದ್ರನೇ ಕೆಂಡ, ನಕ್ಷತ್ರಗಳೇ ಕಿಡಿಗಳು. ಆ ಈ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆ ಆಹುತಿಯಿಂದ ಅನ್ನವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿದೃಷ್ಟಿ

(ಛಾಂದೋಗ್ಯ)

೪೪೨. ಅಯಂ ನೈ ಲೋಕೋಽಗ್ನಿಗೌತಮ | ಅಯಂ ಲೋಕಃ ಇತಿ ಪ್ರಾಣಜನ್ಮೋಪಭೋಗಾಶ್ರಯಃ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲವಿಶಿಷ್ಟಃ | ಸ ತೃತೀಯೋಽಗ್ನಿಃ | ತಸ್ಯ ಅಗ್ನೀಃ ಪೃಥಿವ್ಯೇವ ಸಮಿತ್ | ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಹಿ ಅಯಂ ಲೋಕಃ ಅನೇಕಪ್ರಾಣ್ಯುಪಭೋಗಸಂಪನ್ನಯಾ ಸಮಿಧ್ಯತೇ | ಅಗ್ನಿಃ ಧೂಮಃ | ಪೃಥಿವ್ಯಾಶ್ರಯೋತ್ಥಾನಸಾಮಾನ್ಯತ್ | ಪಾರ್ಥಿವಂ ಹಿ ಇಂದ್ರನದ್ರವ್ಯಮ್ ಆಶ್ರಿತ್ಯ ಅಗ್ನಿಃ ಉತ್ತಿಷ್ಠತಿ ಯಥಾ ಸಮಿದಾಶ್ರಯೇಣ ಧೂಮಃ | ರಾತ್ರಿಃ ಅರ್ಚಿಃ ಸಮಿತ್ಸಂಬಂಧಪ್ರಭವಸಾಮಾನ್ಯತ್ | ಅಗ್ನೀಃ ಸಮಿತ್ಸಂಬಂಧೇನ ಹಿ ಅರ್ಚಿಃ ಸಂಭವತಿ | ತಥಾ ಪೃಥಿವೀ ಸಮಿತ್ಸಂಬಂಧೇನ ಶರ್ವರೇ | ಪೃಥಿವೀ ಜ್ಞಾಯಾಂ ಹಿ ಶಾರ್ವರಂ ತಮ ಆಚಕ್ಷತೇ | ಚಂದ್ರಮಾ ಅಜ್ಞಾರಾಃ | ತತ್ಸಂಭವತ್ಸಾಮಾನ್ಯತ್ | ಅರ್ಚಿಷೋ ಹಿ ಅಜ್ಞಾರಾಃ ಪ್ರಭವನ್ತಿ | ತಥಾ ರಾತ್ರೌ ಚಂದ್ರಮಾಃ | ಉಪಶಾಂತತ್ವಸಾಮಾನ್ಯದ್ವಾ | ನಕ್ಷತ್ರಾಣಿ ವಿಸ್ಫುಲಿಜ್ಞಾಃ |

ವಿಸ್ಫುಲಿಷ್ಠವದಾವಿಕ್ಷೇಪಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ | ತಸ್ಮಿನ್ನೇತಸ್ಮಿನ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವ
ವತ್ | ವೃಷ್ಟಿಂ ಜುಹ್ವತಿ | ತಸ್ಯಾ ಆಹುತೇಃ ಅನ್ನಂ ಸಂಭವತಿ | ವೃಷ್ಟಿಪ್ರಭವ
ತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ಪ್ರೀಹಿಯವಾದೇರನ್ನಸ್ಯ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

‘ಅಯಂ ವೈ ಲೋಕೋಽಗ್ನಿಗೌತಮ’ (ಎಂಬ ಕಂಡಿಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ
ವಿದು. ಇಲ್ಲಿ) ಈ ಲೋಕ ಎಂದರೆ ಜೀವರುಗಳು ಹುಟ್ಟುವದಕ್ಕೂ (ಕರ್ಮ
ಫಲವನ್ನು) ಉಪಭೋಗಿಸುವದಕ್ಕೂ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲ
ಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿರುವ (ಲೋಕವು). ಅದು ಮೂರನೆಯ ಅಗ್ನಿಯು.

ಈ ಅಗ್ನಿಗೆ ಪೃಥವಿಯೇ ಸಮಿತ್ತು. ಅನೇಕ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಉಪಭೋಗ
ಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಪೃಥವಿಯಿಂದಲಲ್ಲವೆ, ಈ ಲೋಕವು ದೀಪ್ತವಾಗುತ್ತಿದೆ ?
ಬೆಂಕಿಯೇ ಧೂಮವು ; ಏಕೆಂದರೆ ಪೃಥವಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು (ಅದ
ರಿಂದ) ಏಳುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು (ಧೂಮಕ್ಕೆ) ಹೋಲಿಕೆ ; ಪಾರ್ಥಿವವಾದ ಇಂಧನ
ವಸ್ತುವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಯಲ್ಲವೆ, ಸಮಿತ್ತನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿ ಹೊಗೆ(ಯು ಎದ್ದು
ಕೊಳ್ಳುವಂತೆ) ಬೆಂಕಿಯು ಎದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ? ರಾತ್ರಿಯೇ ಉರಿ ; ಏಕೆಂದರೆ
ಸಮಿತ್ತಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು (ಅದರಿಂದ) ಏಳುವದೆಂಬ ಹೋಲಿಕೆಯು (ಇದಕ್ಕಿದೆ.
ಹೇಗೆಂದರೆ) ಅಗ್ನಿಯು ಉರಿಯುವ ಸಮಿತ್ತಿನ ಸಂಬಂಧದಿಂದಲಷ್ಟೆ, ಉಂಟಾಗು
ತ್ತದೆ ? ಹಾಗೆಯೇ ಪೃಥವಿ ಎಂಬ ಸಮಿತ್ತಿನ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ರಾತ್ರಿಯು
(ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ). ಪೃಥವಿಯ ನೆರಳನ್ನಲ್ಲವೆ, ರಾತ್ರೆಯ ಕತ್ತಲೆ ಎನ್ನುವರು ?
ಚಂದ್ರನೇ ಕೆಂಡ ; ಏಕೆಂದರೆ ಅದರಿಂದಂಟಾಗುವದೆಂಬುದು (ಎರಡಕ್ಕೂ)
ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಉರಿಯಿಂದಲೇ ಕೆಂಡವುಂಟಾಗುತ್ತದೆಯಷ್ಟೆ,
ಅದರಂತೆ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ. ಅಥವಾ (ಉರಿ) ಆರಿದ್ದೆಂಬ
ಹೋಲಿಕೆಯು ಇದೆಯಾದ್ದರಿಂದಲಾದರೂ, (ಚಂದ್ರನು ಕೆಂಡವೆನ್ನಬಹುದು).
ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಕಿಡಿಗಳು ; ಏಕೆಂದರೆ ಕಿಡಿಗಳಂತೆ (ಅತ್ತಿತ್ತ) ಚದರಿಕೊಂಡಿರುವ
ದೆಂಬ ಹೋಲಿಕೆ (ಅವಕ್ಕಿದೆ).

‘ಆ ಈ (ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ)’ ಎಂದುಮುಂತಾಗಿರುವ (ಗ್ರಂಥವು) ಹಿಂದಿನಂತೆ
(ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಡಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು). ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು (ಅದರಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು)
ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ, ಆ ಆಹುತಿಯಿಂದ ಅನ್ನವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ;
ಏಕೆಂದರೆ ಭತ್ತ, ಜನಿ- ಮುಂತಾದ ಅನ್ನವು ಮಳೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವದು
ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಪುರುಷಶರೀರವೆಂಬ ಅಗ್ನಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಪುರುಷೋ ವಾ ಅಗ್ನಿಗೌತಮ ತಸ್ಯ ವ್ಯಾತ್ತಮೇವ ಸಮಿತ್
ಪ್ರಾಣೋ ಧೂಮೋ ವಾಗರ್ಚಿತ್ವಕ್ಷುರಜ್ಜಾರಾಃ ಶ್ರೋತ್ರಂ ವಿಸ್ಪು
ಲಿಜ್ಜಾಸ್ತಸ್ಮಿನ್ನೇತಸ್ಮಿನ್ನಗ್ನೌ ದೇವಾ ಅನ್ನಂ ಜುಹ್ವತಿ ತಸ್ಯಾ
ಆಹುತ್ಯೇ ರೇತಃ ಸಂಭವತಿ || ೧೨ ||

೧೨. ಗೌತಮನೆ, ಪುರುಷನೇ ಅಗ್ನಿಯು. ಅದಕ್ಕೆ ತೆರೆದ
(ಬಾಯಿಯೇ) ಸಮಿತ್ತು, ಪ್ರಾಣವೇ ಹೊಗೆ, ವಾಕ್ಯೇ ಉರಿ, ಕಣ್ಣೇ
ಕೆಂಡ, ಕಿವಿಯೇ ಕಿಡಿಗಳು. ಆ ಈ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು
ಅನ್ನವನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆ ಆಹುತಿಯಿಂದ ರೇತಸ್ಸು
ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿದೃಷ್ಟಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೪೩. ಪುರುಷೋ ವಾ ಅಗ್ನಿಗೌತಮ | ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ಶಿರಃಪಾಣ್ಯಾದಿ
ಮಾನ್ ಪುರುಷಃ ಚತುರ್ಥೋಗ್ನಿಃ | ತಸ್ಯ ವ್ಯಾತ್ತಂ ವಿವೃತಂ ಮುಖಂ
ಸಮಿತ್ | ವಿವೃತೇನ ಹಿ ಮುಖೇನ ದೀಪ್ಯತೇ ಪುರುಷಃ ವಚನಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಾದೌ,
ಯಥಾ ಸಮಿಧಾ ಅಗ್ನಿಃ | ಪ್ರಾಣೋ ಧೂಮಃ | ತದುತ್ಥಾನಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ |
ಮುಖಾದ್ಧಿ ಪ್ರಾಣ ಉತ್ತಿಷ್ಠತಿ | ವಾಕ್ ಶಬ್ದಃ ಆರ್ಚಿಃ | ವ್ಯಜ್ಜಾ ರತ್ನಸಾ
ಮಾನ್ಯಾತ್ | ಅರ್ಚಿಶ್ಚ ವ್ಯಜ್ಜಾ ರಮಃ | ತಥಾ ವಾಕ್ ಶಬ್ದಃ ಅಭಿಧೇಯವ್ಯಜ್ಜಾ ರಃ |
ಚಕ್ಷುಃ ಅಜ್ಜಾರಾಃ | ಉಪಶಮಸಾಮಾನ್ಯಾತ್. ಪ್ರಕಾಶಾಶ್ರಯತ್ವಾದ್ವಾ |
ಶ್ರೋತ್ರಂ ವಿಷ್ಠಲಿಜ್ಜಾಃ | ವಿಕ್ಷೇಪಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ | ತಸ್ಮಿನ್ ಅನ್ನಂ ಜುಹ್ವತಿ |
ನನು ನೈವ ದೇವಾ ಅನ್ನಮ್ ಇಹ ಜುಹ್ವತೋ ದೃಶ್ಯಂತೇ | ನೈಷ ದೋಷಃ |
ಪ್ರಾಣಾನಾಂ ದೇವತೋಪಪತ್ತೇಃ | ಅಧಿದೈವಮ್ ಇಂದ್ರಾದಯೋ ದೇವಾಃ |
ತೇ ಏವ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಂ ಪ್ರಾಣಾಃ | ತೇ ಚ ಅನ್ನಸ್ಯ ಪುರುಷೇ ಪ್ರಕ್ಷೇಪ್ತಾರಃ |
ತಸ್ಯಾ ಆಹುತೇಃ ರೇತಃ ಸಂಭವತಿ | ಅನ್ನಪರಿಣಾಮೋ ಹಿ ರೇತಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

‘ಪುರುಷೋ ವಾ ಅಗ್ನಿಗೌತಮ’ (ಎಂಬ ಕಂಡಿಕೆಯ ಅರ್ಥವಿದು) :
ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ ತಲೆ, ಕೈ-ಮುಂತಾದ (ಅವಯವ)ಗಳುಳ್ಳ ಪುರುಷ(ಶರೀರವೇ)
ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಗ್ನಿಯು.

ಅದಕ್ಕೆ ತೆರೆದ, ಅಗಲಿಸಿದ ಮುಖವೇ ಸಮಿತ್ತು ; ತೆರೆದ ಮುಖದಿಂದ ಲಲ್ಲವೆ, ಸಮಿತ್ತಿನಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು (ದೀಪ್ತ)ವಾಗುವಂತೆ ಮಾತಾಡುವದು, ಅಧ್ಯಯನಮಾಡುವದು ಮುಂತಾದದ್ದರಲ್ಲಿ ಪುರುಷನು ದೀಪ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ ? ಪ್ರಾಣವೇ ಹೊಗೆ ; ಏಕೆಂದರೆ ಆ (ಸಮಿತ್ತಿನಿಂದ) ಏಳುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ ; ಮುಖದಿಂದಲಲ್ಲವೆ, ಪ್ರಾಣವು ಎದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ? ವಾಕ್ಯೇ ಎಂದರೆ ಶಬ್ದವೇ ಉರಿಯು. ಏಕೆಂದರೆ ತೋರಿಸುವದೆಂಬುದು (ಎರಡಕ್ಕೂ) ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಉರಿಯು (ಪದಾರ್ಥ)ವ್ಯಂಜಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ ; ಹಾಗೆಯೇ ವಾಕ್ಯ, ಶಬ್ದವು, ಅಭಿಧೇಯಕ್ಕೆ ವ್ಯಂಜಕವಾಗಿದೆ. ಕಣ್ಣೇ ಕೆಂಡವು ; ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಶಾಂತವಾಗಿರುವದೆಂಬುದು (ಎರಡಕ್ಕೂ) ಸಮಾನವಾಗಿದೆ, ಅಥವಾ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಅದು ಕೆಂಡದಂತೆ ಇದೆ ಎಂದಾದರೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು). ಕಿವಿಯು ಕಿಡಿಗಳು ; ಏಕೆಂದರೆ ಸಿಡಿದು (ಬಂದಂತಿರುವದು) ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಆ (ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು) ಅನ್ನವನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

(ಆಕ್ಷೇಪ) : ಇಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಅನ್ನವನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುವದು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲವಲ್ಲ !¹

(ಪರಿಹಾರ) : ಇದೇನೂ ದೋಷವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಾಣಗಳು ದೇವತೆಗಳಾಗಿರಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅಧಿದೈವವಾಗಿ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳೇ ದೇವತೆಗಳು ; ಅವರೇ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾಗಿ ಪ್ರಾಣಗಳು. ಅವೇ (ಈ) ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಅನ್ನವನ್ನು ಹಾಕುವವು. ಆ ಅಹುತಿಯಿಂದ ರೇತಸ್ಸು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ರೇತಸ್ಸು ಅನ್ನದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿದೆ.

ಯೋಷಾಗ್ನಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯೋಷಾ ನಾ ಅಗ್ನಿಗೌತಮ ತಸ್ಯಾ ಉಪಸ್ಥ ಏವ ಸಮಿಲ್ಲೋ ಮಾನಿ ಧೂಮೋ ಯೋ ನಿ ರಚಿ ಯ ದಂತೆ : ಕರೋತಿ ತೇಜಾಃರಾ ಅಭಿನಂದಾಃ ವಿಸ್ಫುಲಿಜಾಸ್ತಸ್ಮಿನ್ನೇತಸ್ಮಿನ್ನಗ್ನಾ ದೇವಾ ರೇತೋ ಜುಹ್ವತಿ ತಸ್ಯಾ ಆಹುತ್ಯೈ ಪುರುಷಃ ಸಂಭವತಿ ಸ ಜೀವತಿ ಯಾವಜ್ಜೀವತ್ಯಥ ಯದಾ ಮ್ರಿಯತೇ || ೧೩ ||

1. ಅಧಿದೈವವಾಗಿ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ನಂಬಬಹುದಾಗುತ್ತದೆ ; ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅವರು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಎಂದರೆ ಅವರೂ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬರದೇಕೆಲ್ಲವೆ ? - ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪ.

೧೩. ಗೌತಮನೆ, ಹೆಂಡತಿಯೇ ಅಗ್ನಿಯು. ಆಕೆಗೆ ಉಪಸ್ಥಾನೇ ಸಮಿತ್ತು ; ಲೋಮಗಳೇ ಹೊಗೆ ; ಯೋನಿಯೇ ಉರಿ ; ಒಳಗೆ ಮಾಡುತ್ತಾನಲ್ಲ, ಅದೇ ಕೆಂಡ ; ಅಭಿನಂದಗಳು ಕಿಡಿಗಳು. ಆ ಈ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ರೇತಸ್ಸನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆ ಆಹುತಿಯಿಂದ ಪುರುಷನು ಉಂಟಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಬದುಕಿರುತ್ತಾನೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಬದುಕಿರುತ್ತಾನೆ. ಇನ್ನು ಯಾವಾಗ ಸಾಯುತ್ತಾನೋ—¹

ಹೆಂಡತಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿದೃಷ್ಟಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೪೪. ಯೋಷಾ ವಾ ಅಗ್ನಿಗೌತಮ | ಯೋಷಾ ಇತಿ ಸ್ತ್ರೀ ಪಚ್ಛಮೋ ಹೋಮಾಧಿಕರಣಮ್ | ಅಗ್ನಿಃ | ತಸ್ಯಾಃ ಉಪಸ್ಥಾನ ಸಮಿತ್ | ತೇನ ಹಿ ಸಾ ಸಮಿದ್ಯತೇ | ಲೋಮಾನಿ ಧೂಮಃ | ತದುತ್ಥಾನಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ | ಯೋನಿಃ ಆರ್ಚಿಃ | ವರ್ಣಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ | ಯತ್ ಅನ್ತಃ ಕರೋತಿ ತೇ ಅಜ್ಞಾರಾಃ | ಅನ್ತಃಕರಣಂ ಮೈಥುನವ್ಯವಾರಃ | ತೇ ಅಜ್ಞಾರಾಃ | ವೀರ್ಯೋಪಶಮಹೇತುತ್ವಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ | ವೀರ್ಯಾದ್ವ್ಯಪಶಮಕಾರಣಂ ಮೈಥುನಮ್ | ತಥಾ ಅಜ್ಞಾರಭಾವಃ ಅಗ್ನೇಃ ಉಪಶಮಕಾರಣಮ್ | ಅಭಿನಂದಾಃ ಸುಖಲವಾಃ ಕ್ಷುದ್ರತ್ವಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ ವಿಷ್ಠಲಿಬ್ಧಾಃ | ತಸ್ಮಿನ್ ರೇತೋ ಜುಹ್ವತಿ ತಸ್ಯಾ ಆಹುತೇಃ ಪುರುಷಃ ಸಂಭವತಿ | ಏವಂ ದ್ಯೌಪರ್ಜನ್ಯಯಂಲೋಕಪುರುಷಯೋಷಾಗ್ನಿಮುಕ್ತಮೇಣ ಹೂಯಮಾನಾಃ ಶ್ರದ್ಧಾಸೋಮವೃಷ್ಟಿನ್ ರೇತೋಭಾವೇನ ಸ್ಥೂಲತಾರತವ್ಯಕ್ರಮಮ್ | ಆಪದ್ಯಮಾನಾಃ ಶ್ರದ್ಧಾಶಬ್ದವಾಚ್ಯಾ ಆಪಃ ಪುರುಷಶಬ್ದಮ್ ಆರಭಂತೇ | ಯಃ ಪ್ರಶ್ನಃ ಚತುರ್ಥಃ “ವೇತಯತಿಥ್ಯಾಮಾಹುತ್ಯಾಂ ಹುತಾಯಾಮ್ | ಆಪಃ ಪುರುಷವಾಚೋ ಭೂತ್ವಾ ಸಮುತ್ಥಾಯ ವದಂತಿ” (೬-೨-೨) ಇತಿ | ಸ ಏಷ ನಿರ್ಣೇತಃ, ‘ಪಚ್ಛಮ್ಯಾಮ್ ಆಹುತೌ ಯೋಷಾಗ್ನೌ ಹುತಾಯಾಂ ರೇತೋಭೂತಾಃ ಆಪಃ ಪುರುಷವಾಚೋ ಭವಂತಿ’ ಇತಿ | ಸ ಪುರುಷಃ ಏವಂಕ್ರಮೇಣ ಜಾತೋ ಜೀವತಿ | ಕಿಯಂತಂ ಕಾಲಮಿತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ | ಯಾವಜ್ಜೀವತಿ ಯಾವತ್ ಅಸ್ಮಿನ್ ಶರೀರೇ ಸ್ಥಿತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಕರ್ಮ ವಿದ್ಯತೇ ತಾವತ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಥ ತತ್ಸ್ಮಯೇ ಯದಾ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಮ್ರಿಯತೇ —

1. ಮುಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಯ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಇದನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

2. ‘ಹೋಮಾಧಿಕರಣಃ’ ಎಂಬುದಕ್ಕಿಂತ ಈ ಶಾಕವೇ ಮೇಲು.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

“ಯೋಷಾ ವಾ ಅಗ್ನಿ ಗೌತಮ” (ಎಂಬ ಕಂಡಿಕೆಯ ಅರ್ಥವಿದು): ಇಲ್ಲಿ ಯೋಷಾ ಎಂದರೆ ಹೆಂಡತಿಯು. (ಅವಳು) ಐದನೆಯ ಹೋಮಾಧಾರವಾದ ಅಗ್ನಿಯು. ಆಕೆಗೆ ಉಪಸ್ಥವೇ ಸಮಿತ್ತು; ಅದರಿಂದಲ್ಲವೆ, ಆಕೆಯು ದೀಪ್ತ ಕಾಗುತ್ತಾಳೆ? ಲೋಮಗಳು ಹೊಗೆ; ಆ (ಅಗ್ನಿಯಿಂದ) ಅವು ಏಳುತ್ತವೆಂಬುದು (ಹೊಗೆಗೂ ಅವಕ್ಕೂ) ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಯೋನಿಯೇ ಉರಿ; ಏಕೆಂದರೆ (ಎರಡಕ್ಕೂ) ಬಣ್ಣದ ಹೋಲಿಕೆಯಿದೆ. ಒಳಗೆ ಮಾಡುತ್ತಾನಲ್ಲ, ಅದು ಕೆಂಡವು. ಒಳಗೆ ಮಾಡುವದೆಂದರೆ ಮೈಥುನವ್ಯಾಪಾರವು. ಅದು ಕೆಂಡವು; ಏಕೆಂದರೆ ವೀರ್ಯವು ಉಪಶಮವಾಗುವದಕ್ಕೆ (ಅದು) ಹೇತುವೆಂಬುದು (ಕೆಂಡಕ್ಕೂ ಅದಕ್ಕೂ) ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಮೈಥುನವು ವೀರ್ಯವೇ ಮುಂತಾದದ್ದು ಆರಿ ಹೋಗುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ; ಹಾಗೆಯೇ ಕೆಂಡವಾಗುವದು ಅಗ್ನಿಯು ಆರು ವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು. ಅಭಿನಂದಗಳು ಎಂದರೆ ಸುಖದ ಲೇಶಗಳು ಅಲ್ಪವಾಗಿರುವದೆಂಬ ಹೋಲಿಕೆಯಿಂದ ಕಿಡಿಗಳು.

ಆ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ರೇತಸ್ಸನ್ನು (ದೇವತೆಗಳು) ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆ ಆಹುತಿಯಿಂದ ಪುರುಷನು ಉಂಟಾಗುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ದ್ಯುಲೋಕ, ಪರ್ಜನ್ಯ, ಈ ಲೋಕ, ಪುರುಷ, ಯೋಷಾ- ಎಂಬೀ ಅಗ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮದಿಂದ ಹುತವಾಗುವ ಶ್ರದ್ಧೆ, ಸೋಮ, ವೃಷ್ಟಿ, ಅನ್ನ, ರೇತಸ್ಸು- ಎಂಬ ರೂಪದಿಂದ ಸ್ಥೂಲತಾರ ತಮ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಹೊಂದುವ¹ ಶ್ರದ್ಧಾಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ಅಪ್ಪು ಪುರುಷಶಬ್ದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ.

“ಎಷ್ಟನೆಯ ಆಹುತಿಯು ಹುತವಾಗುವಾಗ ಅಪ್ಪು ಪುರುಷವಾಕ್ಯಾಗಿ ಎದ್ದು ಮಾತಾಡುತ್ತದೆ, ಬಲ್ಲಿಯ?” (೬-೨-೨) ಎಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯಿತ್ತಲ್ಲ, ಆ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಐ ದ ನೆಯ ಆಹುತಿಯನ್ನು ಯೋಷಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡಲಾಗಿ ರೇತಸ್ಸಾದ ಅಪ್ಪು ಪುರುಷವಾಕ್ಯಾಗುವದು’ ಎಂದು ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಆಯಿತು.

ಆ ಪುರುಷನು ಈ ಕ್ರಮದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ ಬದುಕಿರುತ್ತಾನೆ. ಎಷ್ಟು ಕಾಲದವರೆಗೆ? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಜೀವಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೋ ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ (ಅದರ) ಸ್ಥಿತಿನಿಮಿತ್ತವಾದ ಕರ್ಮವು ಇರುವದೋ

1. ಅಪ್ಪು ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದ್ದರೂ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚುಹೆಚ್ಚು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವಂತೆ ಪಾಕವಾಗಿ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಪುರುಷನಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಿರುವವು. ವಾರ್ತಿಕ ೧೦೯.

ಅಲ್ಲೆಯವರಿಗೆ ಎಂದರ್ಥ. ಇನ್ನು ಆ (ಕರ್ಮವು) ಸವೆಯಲು ಯಾವಾಗ ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಯುತ್ತಾನೋ—

ಅಂ ತ್ಯಾ ಹು ತಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಭೈನಮಗ್ನಯೇ ಹರಂತಿ ತಸ್ಯಾಗ್ನಿರೇವಾಗ್ನಿರ್ಭವತಿ ಸಮಿತ್ಸೆ
ಮಿದ್ಭಾವೋ ಧೂಮೋಽರ್ಚಿರರ್ಚಿರಜ್ಞಾರಾ ಅಜ್ಞಾರಾ ವಿಸ್ಫು
ಲಿಜ್ಞಾ ವಿಸ್ಫುಲಿಜ್ಞಾಸ್ತಸ್ಮಿನ್ನೇತಸ್ಮಿನ್ನಗ್ನೌ ದೇವಾಃ ಪುರುಷಂ
ಜುಹ್ವತಿ ತಸ್ಯಾ ಆಹುತ್ಯೈ ಪುರುಷೋ ಭಾಸ್ವರವರ್ಣಃ
ಸಂಭವತಿ || ೧೪ ||

೧೪. ಆಗ ಇವನನ್ನು ಅಗ್ನಿಗೆ ಒಯ್ಯುತ್ತಾರೆ. ಆ (ಆಹುತಿಗೆ) ಅಗ್ನಿಯೇ ಅಗ್ನಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸಮಿತ್ತೇ ಸಮಿತ್ತು, ಹೊಗೆಯೇ ಹೊಗೆ, ಉರಿಯೇ ಉರಿ, ಕೆಂಡವೇ ಕೆಂಡ, ಕಿಡಿಗಳೇ ಕಿಡಿಗಳು. ಆ ಈ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಪುರುಷನನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆ ಆಹುತಿಯಿಂದ ಪುರುಷನು ಭಾಸ್ವರವರ್ಣನಾಗಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಅಂತ್ಯಸಂಸ್ಕಾರವೂ ಅದರ ಫಲವೂ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೪೫. ಅಥ ತದಾ ಏನಂ ಮೃತಮ್ ಅಗ್ನಯೇ ಅಗ್ನ್ಯರ್ಥಮೇವ
ಅನ್ತ್ರಾಹುತ್ಯೈ ಹರಂತಿ ಮುತ್ಪಿಜಃ | ತಸ್ಯ ಆಹುತಿಭೂತಸ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ಅಗ್ನಿರೇವ
ಹೋಮಾಧಿಕರಣಮ್ | ನ ಪರಿಕಲ್ಪ್ಯೋಗ್ನಿಃ | ಪ್ರಸಿದ್ಧೈವ ಸಮಿತ್
ಸಮಿತ್, ಧೂಮೋ ಧೂಮಃ, ಅರ್ಚಿಃ ಅರ್ಚಿಃ, ಅಜ್ಞಾರಾ ಅಜ್ಞಾರಾಃ, ವಿಸ್ಫು
ಲಿಜ್ಞಾಃ ವಿಸ್ಫುಲಿಜ್ಞಾಃ | ಯಥಾಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವ ಸರ್ವಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಸ್ಮಿನ್
ಪುರುಷಮ್ ಅನ್ತ್ರಾಹುತಿಂ ಜುಹ್ವತಿ | ತಸ್ಯೈ ಆಹುತ್ಯೈ ಆಹುತೇಃ ಪುರುಷಃ
ಭಾಸ್ವರವರ್ಣಃ ಅತಿಶಯದೀಪ್ತಿಮಾನ್ ನಿಷೇಕಾದಿಭಿಃ ಅನ್ತ್ರಾಹುತ್ಯನ್ವೈಃ
ಕರ್ಮಭಿಃ ಸಂಸ್ಕೃತತ್ವಾತ್ ಸಂಭವತಿ ನಿಷ್ಪದ್ಯತೇ |

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಇನ್ನು ಯಾವಾಗ ಸಾಯುತ್ತಾನೋ) ಆಗ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಮೃತನನ್ನು ಅಗ್ನಿಗೆ ಅಗ್ನಿಯ ಬಳಿಗೆ ಕೊನೆಯ ಆಹುತಿಗಾಗಿ ಮುತ್ಪಿಜರು ಒಯ್ಯುತ್ತಾರೆ.

ಆ ಆಹುತಿಯಾದ (ಪುರುಷನಿಗೆ) ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅಗ್ನಿಯೇ ಹೋಮಾಧಿಕರಣವು, ಅಗ್ನಿಯನ್ನು (ಇಲ್ಲಿ) ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾದದ್ದಿರುವದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ

ಆಗಿರುವ ಸಮಿತ್ತೇ ಸಮಿತ್ತು, ಹೊಗೆಯೇ ಹೊಗೆ, ಉರಿಯೇ ಉರಿ, ಕೆಂಡವೇ ಕೆಂಡ, ಕಿಡಿಗಳೇ ಕಿಡಿಗಳು. ಇದೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವದೇ (ಆಗಿರುತ್ತದೆ) ಎಂದರ್ಥ.

ಆ (ಅಗ್ನಿ)ಯಲ್ಲಿ ಅಂತ್ಯಾಹುತಿಯಾದ ಪುರುಷನನ್ನು (ಋತ್ವಿಜರು) ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆ (ಆಹುತ್ಯೈ = ಆಹುತೇಃ) ಆಹುತಿಯಿಂದ ಪುರುಷನು ಭಾಸ್ವರವರ್ಣನಾಗಿ ನಿಷೇಕಾದಿಯಾಗಿ ಅಂತ್ಯಾಹುತಿಯವರಿಗನು^೧ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ^೨ (ಸಂಭವತಿ = ನಿಷ್ಪದ್ಯತೇ) ಉಂಟಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಯ ಫಲ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತೇ ಯ ಏವಮೇತದ್ವಿದುರ್ಯೇ ಚಾಮಿಾ ಅರಣ್ಯೇ ಶ್ರದ್ಧಾಗ್ಂ ಸತ್ಯಮುಪಾಸತೇ ತೇಚಿರಭಿಸಂಭವನ್ತ್ಯಚಿಷೋಽಹರಹ್ನ ಆಪೂರ್ಯಮಾಣಪಕ್ಷಮಾಪೂರ್ಯಮಾಣಪಕ್ಷಾದ್ ಯಾನ್ ಷಣ್ಮಾಸಾನುದಜ್ಞಾದಿತ್ಯ ಏತಿ ಮಾಸೇಭ್ಯೋ ದೇವಲೋಕಂ ದೇವಲೋಕಾದಾದಿತ್ಯಮಾದಿತ್ಯಾದ್ ವೈದ್ಯುತಂ ತಾನ್ ವೈದ್ಯುತಾನ್ ಪುರುಷೋ ಮಾನಸ ಏತ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಾನ್ ಗಮಯತಿ ತೇ ತೇಷು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕೇಷು ಪರಾಃ ಪರಾವತೋ ವಸಂತಿ ತೇಷಾಂ ನ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಃ || ೧೫ ||

೧೫. ಯಾರು ಇದನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತಿರುವರೋ ಅವರೂ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು (ಕೂಡಿಕೊಂಡು) ಸತ್ಯವನ್ನು ಯಾವ ಇವರು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವರೋ ಅವರೂ, ಅರ್ಚಿಸ್ಸನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಅರ್ಚಿಸ್ಸಿನಿಂದ ಅಹಸ್ಸನ್ನು, ಅಹಸ್ಸಿನಿಂದ ಆಪೂರ್ಯಮಾಣಪಕ್ಷವನ್ನು, ಆಪೂರ್ಯಮಾಣಪಕ್ಷದಿಂದ ಆದಿತ್ಯನು ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿಗೇ ಹೋಗುವನಲ್ಲ ಆ ಷಣ್ಮಾಸಗಳನ್ನು, ಮಾಸಗಳಿಂದ ದೇವಲೋಕವನ್ನು, ದೇವಲೋಕದಿಂದ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು, ಆದಿತ್ಯನಿಂದ ವೈದ್ಯುತವನ್ನು (ಸೇರುತ್ತಾರೆ). ಆ ವೈದ್ಯುತರನ್ನು ಮಾನಸಪುರುಷನು ಬಂದು

1. ಸಿತ್ಯಮೇಧದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅಂತ್ಯೇಷ್ಟಿಯವರಿಗನು ಎಂದರ್ಥ.

2. ರಾಜಸತಾಮಸರೂಪಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು. ವಾರ್ತಿಕ ೧೧೬. ಇವನು ಅಗ್ನಿಗಳಿಂದ ಬಂದವನು ತನ್ನ ಕಾರಣವಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೇ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ವಾರ್ತಿಕ ೧೧೭.

ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವರು ಆ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಪರರಾಗಿ ಪರಾವಂತ(ಸಂವತ್ಸರಗಳವರೆಗೂ) ವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವರು. ಅವರಿಗೆ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯಿರುವದಿಲ್ಲ.

ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವರೇ ಪ್ರಕೃತ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೪೬. ಇದಾನೀಂ ಪ್ರಥಮಪ್ರಶ್ನನಿರಾಕರಣಾರ್ಥಮಾಹ | ತೇ | ಕೇ ? ಯೇ ಏವಂ ಯಥೋಕ್ತಂ ಪಞ್ಚಾಗ್ನಿದರ್ಶನಮ್ ಏತತ್ ವಿದುಃ | ಏವಂ ಶಬ್ದಾತ್ ಅಗ್ನಿಸಮಿದ್ಭೂಮಾರ್ಚಿಜ್ವಲವಿಸ್ಫುಲಿಜ್ವಲಶ್ಚದ್ಧಾದಿವಿಶಿಷ್ಟಾಃ ಪಞ್ಚ ಅಗ್ನಯೋರ್ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾಃ | ತಾನ್ ಏವಮ್ ಏತಾನ್ ಪಞ್ಚಾಗ್ನೀನ್ ವಿದುಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ನನು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಹುತಿದರ್ಶನವಿಷಯಮೇವ ಏತದ್ ದರ್ಶನಮ್ | ತತ್ರ ಹ ಉಕ್ತಮ್ ಉತ್ಕಾನ್ತ್ರಾನ್ತ್ರಾದಿಪದಾರ್ಥಸಂಪತ್ತಿನಿರ್ಣಯೇ “ದಿವಮೇವಾಹ ವನೀಯಂ ಕುರ್ವಾತೇ” (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೬-೨-೭) ಇತ್ಯಾದಿ | ಇಹಾಪಿ ಅಮುಷ್ಯಲೋಕಸ್ಯ ಅಗ್ನಿತ್ವಮ್, ಅದಿತ್ಯಸ್ಯ ಚ ಸಮಿತ್ತ್ವಮ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಬಹು ಸಾಮ್ಯಮ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ತಚ್ಛೇಷಮೇವ ಏತದ್ದರ್ಶನಮಿತಿ | ನ ಯತಿಥ್ಯಾಮಿತಿ ಪ್ರಶ್ನಪ್ರತಿವಚನಪರಿಗ್ರಹಾತ್ | ಯತಿಥ್ಯಾಮ್ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಶ್ನಸ್ಯ ಪ್ರತಿವಚನಸ್ಯ ಯಾವದೇವ ಪರಿಗ್ರಹಃ, ತಾವದೇವ ಏವಂಶಬ್ದೇನ ಪರಾವೃಷ್ಟಿಯುಕ್ತಮ್ | ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರಶ್ನಾನರ್ಥಕಾತ್ | ನಿಜ್ಞಾತತ್ವಾಚ್ಚ ಸಂಖ್ಯಾಯಾಃ ಅಗ್ನಯ ಏವ ವಕ್ತವ್ಯಾಃ | ಅಥ ನಿಜ್ಞಾತಮಪಿ ಅನೂದ್ಯತೇ ಯಥಾಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯೈವ ಅನುವದನಂ ಯುಕ್ತಮ್, ನ ತು ‘ಅಸೌ ಲೋಕೋಽಗ್ನಿಃ’ ಇತಿ | ಅಥ ಉಪಲಕ್ಷಣಾರ್ಥಃ, ತಥಾಪಿ ಅದ್ಯೇನ ಅನ್ಯೇನ ಚ ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಯುಕ್ತಮ್ | ಶ್ರುತ್ಯಂತರಾಚ್ಚ | ಸಮಾನೇ ಹ ಪ್ರಕರಣೇ ಛಾಂದೋಗ್ಯಶ್ರುತಾ “ಪಞ್ಚಾಗ್ನೀನ್ ವೇದ” (ಛಾಂ. ೫-೧೦-೧೦) ಪಞ್ಚಾಸಂಖ್ಯಾಯಾ ಏವ ಉಪಾದಾನಾತ್ ಅನಗ್ನಿಹೋತ್ರಶೇಷಮ್ ಏತತ್ ಪಞ್ಚಾಗ್ನಿದರ್ಶನಮ್ | ಯತ್ನು ಅಗ್ನಿಸಮಿದಾದಿಸಾಮಾನ್ಯಮ್ ತತ್ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಸ್ತುತ್ಯರ್ಥಮ್ ಇತ್ಯವೋಚಾಮ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ನ ಉತ್ಕಾನ್ತ್ರಾನ್ತ್ರಾದಿಪದಾರ್ಥಸಂಪತ್ತಿಪರಿಜ್ಞಾನಾತ್ ಅರ್ಚರಾದಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ | ‘ಏವಮ್’ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತೋಪಾದಾನೇನ ಅರ್ಚರಾದಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿವಿಧಾನಾತ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈಗ ನೊದಲನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು (ಉತ್ತರದಿಂದ) ನಿರಾಕರಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ (ರಾಜನು) ಹೇಳುತ್ತಿದಾನೆ.

ಅವರು. (ಅವರೆಂದರೆ) ಯಾರು? ಯಾರು ಹೀಗೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿರುವ ಈ ಪಂಚಾಗ್ನಿದರ್ಶನವನ್ನು ಅರಿತಿರುವರೋ (ಅವರು). “ಹೀಗೆ” ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಅಗ್ನಿ, ಸಮಿತ್ತು, ಹೊಗೆ, ಉರಿ, ಕೆಂಡ, ಕಿಡಿ, ಶ್ರದ್ಧೆ - ಮುಂತಾದವು ಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಪಂಚಾಗ್ನಿಗಳನ್ನು (ಇಲ್ಲಿ) ತಿಳಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಈ ಪಂಚಾಗ್ನಿಗಳನ್ನು (ಯಾರು) ಅರಿತಿರುವರೋ (ಅವರು) ಎಂದರ್ಥ¹.

(ಆಕ್ಷೇಪ):- ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದ ಆಹುತಿಗಳ ದರ್ಶನದ ವಿಷಯವಾಗಿಯೇ ಈ ದರ್ಶನವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಉತ್ಕಾರ್ಪಣೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಆರು ಪದಾರ್ಥಗಳ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ “ದ್ಯುಲೋಕವನ್ನೇ ಆಹವನೀಯಾಗ್ನಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ” (ಶತ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೬-೨-೭) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ; ಇಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಲೋಕವೇ ಅಗ್ನಿ ಎಂದಿದೆ, ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಸಮಿತ್ತು ಎಂದಿದೆ. ಇದೇ ಮುಂತಾದ ಬಹಳ ಸಾಮ್ಯವು (ಈ ಎರಡಕ್ಕೂ ಇದೆ). ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ದರ್ಶನವು ಅದಕ್ಕೇ ಸೇರಿದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ ಯಲ್ಲವೇ ?

(ಪರಿಹಾರ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ‘ಎಷ್ಟನೆಯ (ಆಹುತಿಯನ್ನು ಹೋಮಮಾಡಿದರೆ)’ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನೂ (ಅದರ) ಉತ್ತರವನ್ನೂ (ಇಲ್ಲಿ) ಸ್ವೀಕರಿಸಿದೆ. (ಇದರ ವಿವರ): ‘ಎಷ್ಟನೆಯ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಎಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿದೆಯೋ ಅಷ್ಟನ್ನೇ (ಇಲ್ಲಿ) ‘ಹೀಗೆ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿದೆ (ಎನ್ನುವದು) ಯುಕ್ತವು. ಹೀಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ (ಈ) ಪ್ರಶ್ನೆಯು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ*. ಮತ್ತು ಸಂಖ್ಯೆಯು ಮೊದಲೇ ಗೊತ್ತಿರುವದರಿಂದ

1. ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಯನ್ನೂ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಕರ್ಮವನ್ನೂ ಸಮುಚ್ಚಯದಿಂದ ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಿದವರು ಎಂದರ್ಥ.

2. ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅಗ್ನಿಗಳ ವರ್ಣನೆಗೂ ಇಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿವರ್ಣನೆಗೂ ಬಹಳ ಸಾಮ್ಯವಿರುವದರಿಂದ ಇದು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದರ್ಶನದ ಫಲವೇ ಎಂದು ಭಾವ. ಪಂಚಾಗ್ನಿದರ್ಶನವು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದ ಸ್ತುತಿಯೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿರುವ ಗತಿಯೂ ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ವಾರ್ತಿಕಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿದೆ. ಈ ಪಕ್ಷವು ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿರುವಂತೆ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ.

3. ‘ಎಷ್ಟನೆಯ ಆಹುತಿ’ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಗಳ ಕ್ರಮಸಂಖ್ಯೆ, ಆಯಾ ವಸ್ತುವನ್ನು ಅಗ್ನಿದೈವ್ಯಿಯಿಂದ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವದು- ಇವೆಲ್ಲ ವಿವಕ್ಷಿತ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಎಷ್ಟನೆಯ ಎಂದು ಕೇಳಬೇಕಾದದ್ದೇ ಇಲ್ಲ.

ಅಗ್ನಿಗಳನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು¹, ಗೊತ್ತಿದ್ದರೂ (ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ) ಅನುವಾದ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದೆ ಎನ್ನುವದಾದರೆ (ಅಲ್ಲಿ) ಹೇಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಅನುವಾದಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದು ಯುಕ್ತವೇ ಹೊರತು 'ಆ ಲೋಕವೇ ಅಗ್ನಿಯು' ಎಂದು (ಅನುವಾದಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು)ತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ². ಇನ್ನು (ಇದನ್ನು) ಉಪಲಕ್ಷ್ಯಣಾರ್ಥವಾಗಿ (ಹೇಳಿದೆ) ಎನ್ನುವದಾದರೆ, ಆಗಲೂ ಮೊದಲನೆಯ ಮತ್ತು ಕೊನೆಯ (ಅಗ್ನಿ)ಯಿಂದ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯಣಮಾಡುವದು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ³. ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೂ (ನಮ್ಮ ಪಕ್ಷವೇ ಸರಿ ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರ ವಿವರ): ಛಾಂದೋಗ್ಯಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಇದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ⁴ 'ಪಂಚಾಗ್ನಿಗಳನ್ನು (ಯಾವನು) ಅರಿತಿರುವನೋ' (೫-೧೦-೧೧) ಎಂದು ಐದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವದರಿಂದ ಈ ಪಂಚಾಗ್ನಿದರ್ಶನವು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಕ್ಕೆ ಶೇಷವಲ್ಲ (ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ)⁵. ಆದರೆ ಅಗ್ನಿ, ಸಮಿತ್ತು-ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸಾಮ್ಯವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದ ಸ್ತುತಿಗಾಗಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದು ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುತ್ತೇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ (ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ) ಉತ್ಪಾದ್ಯಾದಿಯಾದ ಆರು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿದದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಚಿರಾದಿ(ಗತಿಯ) ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ 'ಹೀಗೆ' ಎಂದು ಪ್ರಕೃತವಾದ (ಪಂಚಾಗ್ನಿದರ್ಶನವನ್ನು) ತೆಗೆದುಕೊಂಡೇ (ಇಲ್ಲಿ) ಅರ್ಚಿರಾದಿಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.

1. ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಂತರಿಕ್ಷಾದಿಗಳನ್ನು ಆಹವನೀಯಾಗ್ನಿಗಳೆಂದಿರುವದರಿಂದಲೇ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ; ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದದ್ದಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ದ್ಯುಲೋಕದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಐದು ಸಂಖ್ಯೆಯ ಅಗ್ನಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿದೆ.

2. ಅಂತರಿಕ್ಷ, ದ್ಯುಲೋಕ, ಈ ಲೋಕ, ಪುರುಷ, ಸ್ತ್ರೀ- ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿಹೋ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು; ಏಕೆಂದರೆ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ದ್ಯುಲೋಕ, ಪರ್ಜನ್ಯ, ಈ ಲೋಕ, ಪುರುಷ, ಸ್ತ್ರೀ- ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

3. ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದಕ್ಕೆ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯಣವಾಗಿ ದ್ಯುಲೋಕದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದೆ ಎನ್ನುವದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ದಾದ ಅಂತರಿಕ್ಷ, ಕೊನೆಯದಾದ ಸ್ತ್ರೀ- ಇವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಮಿಕ್ಕವು ಉಪಲಕ್ಷ್ಯಣವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

4. ಇಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದ ಆಹುತಿಯ ಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತಲೂ ಐದನೆಯ ಆಹುತಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಅಪ್ಪು ಪುರುಷವಾಕ್ಯಾಗುವದೆಂಬುದೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವಿವಕ್ಷಿತವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಛಾಂದೋಗ್ಯದ ಸಮಾಖ್ಯೆಯೂ ಇದೆ ಎಂದು ಆಭಿಪ್ರಾಯ.

5. ಐದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಕರ. ೧-೩-೧ ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮನದಂದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

6. ೬-೨-೯ (ಭಾ. ಭಾ. ೪೪೦).

ಉತ್ತರಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಯಾರು ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೪೭. ಕೇ ಪುನಸ್ತೇ ಯೇ ಏವಂ ವಿದುಃ ? ಗೃಹಸ್ಥಾ ಏವ | ನನು ತೇಷಾಂ ಯಜ್ಞಾದಿಸಾಧನೇನ ಧೂಮಾದಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ ವಿಧಿಸ್ವಿತಾ | ನ | ಅನೇವಂವಿದಾಮಸಿ ಗೃಹಸ್ಥಾನಾಂ ಯಜ್ಞಾದಿಸಾಧನೋಪಪತ್ತೇಃ | ಭಿಕ್ಷುವಾನ ಪ್ರಸ್ಥಯೋಶ್ಚ ಅರಣ್ಯಸಂಬಂಧೇನ ಗೃಹಣಾತ್ | ಗೃಹಸ್ಥಕರ್ಮಸಂಬಂಧತ್ವಾಚ್ಚ ಪಶ್ಚಾನ್ನಿದರ್ಶನಸ್ಯ | ಅತಃ ನಾಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣಃ 'ಏವಂ ವಿದುಃ' ಇತಿ ಗೃಹ್ಯಂತೇ | ತೇಷಾಂ ತು ಉತ್ತರೇ ಪಥಿ ಪ್ರವೇಶಃ ಸ್ಮೃತಿಪ್ರಮಾಣ್ಯಾತ್ "ಅಷ್ಟಾಶೀತಿಸಹಸ್ರಾಣಾಮೃಷೀಣಾಮೂರ್ಧ್ವರೇತಸಾಮ್ | ಉತ್ತರೇಣಾ ಯುರ್ವಣಃ ಪನ್ನಾಸ್ತೇಽಮೃತತ್ವಂ ಹಿ ಭೇಜಿರೇ ||"¹ (?) ಇತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ಯೇ ಗೃಹಸ್ಥಾಃ ಏವಮ್ ಅಗ್ನಿಜೋಹಮ್, ಅಗ್ನೈಪತ್ಯಮ್ ಇತಿ ಏವಂಕ್ರಮೇಣ ಅಗ್ನಿಭ್ಯೋ ಜಾತಃ ಅಗ್ನಿರೂಪಃ ಇತ್ಯೇವಮ್ ಯೇ ವಿದುಃ ತೇ ಚ, ಯೇ ಚ ಅವಿಾ ಅರಣ್ಯೇ ವಾನಪ್ರಸ್ಥಾಃ ಪರಿವ್ರಜಕಾಶ್ಚಾರಣ್ಯನಿತ್ಯಾಃ ಶ್ರದ್ಧಾಂ ಶ್ರದ್ಧಾ ಯುಕ್ತಾಃ ಸಂತಃ ಸತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾತ್ಮಾನಮ್ ಉಪಾಸತೇ | ನ ಪುನಃ ಶ್ರದ್ಧಾಂ ಚ ಉಪಾಸತೇ | ತೇ ಸರ್ವೇ ಆರ್ಚಿರಭಿಸಂಭವಂತಿ ||

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

(ಪ್ರಶ್ನೆ):- 'ಯಾರು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿಯುವರೋ' (ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವವರು) ಯಾರು ?

(ಉತ್ತರ):- ಗೃಹಸ್ಥರೇ.

(ಅಕ್ಷೇಪ):- ಅವರಿಗೆ ಯಜ್ಞಾದಿಸಾಧನದಿಂದ ಧೂಮಾದಿ(ಮಾರ್ಗ) ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಮುಂದೆ (೬-೨-೧೬) ಹೇಳಲಿದೆಯಲ್ಲ !

1. ಈ ವಾಕ್ಯವು ಯಾವದೆಂಬುದು ತಿಳಿಯದು. ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದಲ್ಲಿ :-

ಅಷ್ಟಾಶೀತಿಸಹಸ್ರಾಣಿ ಮುನೀನಾಮೂರ್ಧ್ವರೇತಸಾಮ್ |

ಉದಕ್ಪನ್ನಾನಮರ್ಯಮ್ನಃ ಸ್ಥಿತಾನ್ಯಾಭೂತಸಂಪ್ಲವಮ್

.....ಇತ್ಯೇಭಿಃ ಕಾಂಕ್ಷೈಃ ಶುದ್ಧಾಸ್ತೇಽಮೃತತ್ವಂ ಹಿ ಭೇಜಿರೇ ||

(೨-೮-೯೪ರಿಂದ ೯೬) ಎಂದಿದೆ.

ಅ.ಧ.ಸೂ.ದಲ್ಲಿ:- ಅಷ್ಟಾಶೀತಿಸಹಸ್ರಾಣಿ ಯೇ ಪ್ರಜಾಂ ನೇಷಿರ ಮುಷಯಃ |

ಉತ್ತರೇಣಾರ್ಯಮ್ನಃ ಪನ್ನಾನಂ ತೇಽಮೃತತ್ವಂ ಹಿ ಕಲ್ಪತೇ ||

(೨-೯-೨೩-೫) ಎಂದಿದೆ.

(ಪರಿಹಾರ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಹೀಗೆಂದು ಅರಿಯದಿರುವ ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೂ (ಅ) ಯಜ್ಞಾದಿಸಾಧನಗಳಿರಬಹುದಾಗಿದೆ¹. ಭಿಕ್ಷು², ವಾನಪ್ರಸ್ಥ-ಇವರುಗಳನ್ನು ಅರಣ್ಯಸಂಬಂಧದಿಂದ ಗೃಹಣಿಮಾಡಿರುವದರಿಂದಲೂ ಪಂಚಾಗ್ನಿದರ್ಶನವು ಗೃಹಸ್ಥರ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ³ (ಹೀಗೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ). ಆದ್ದರಿಂದ⁴ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳನ್ನು 'ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತರು ತ್ತಾರೋ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಿರುವದಿಲ್ಲ ಎನ್ನಬೇಕು. ಅವರಿಗಾದರೆ ಉತ್ತರಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶವು "ಎಂಬತ್ತೆಂಟು ಸಾವಿರ ಉರ್ಧ್ವರೇತಸ್ಕರಾದ ಋಷಿಗಳು ಸೂರ್ಯನ ಉತ್ತರಮಾರ್ಗದವರು, ಅವರು ಅವೃತತ್ವವನ್ನೇ ಪಡೆದರು" (?) ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ(ವಿದೆಯೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ).

ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವ ಗೃಹಸ್ಥರು ಹೀಗೆಂದು—ನಾನು ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು, ಅಗ್ನಿಯ ಪುತ್ರನು,⁵ ಈ ಕ್ರಮದಿಂದ ಅಗ್ನಿಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು, ಅಗ್ನಿರೂಪನು⁶ ಎಂದಿಂತು—ಅರಿತುಕೊಂಡಿರುವರೋ, ಅವರೂ, ಮತ್ತು ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಇವರೂ ಅಂದರೆ ಅರಣ್ಯನಿತ್ಯರಾದ ವಾನಪ್ರಸ್ಥರೂ ಮತ್ತು ಪರಿವ್ರಾಜಕರೂ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು (ಮಾಡಿಕೊಂಡು) ಶ್ರದ್ಧಾಯುಕ್ತರಾಗಿ ಸತ್ಯವನ್ನು ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವರೋ—(ಎಂದರ್ಥ.

1. ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲ ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ ಪ್ರಕೃತವಾದ ಅರ್ಚಿರಾದಿಗತಿ ; ಅದನ್ನರಿಯದ ಕೇವಲಕರ್ಮಿಗಳಾದ ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ ಧೂಮಾದಿಗತಿ. ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವರನ್ನು 'ಅತ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳು' ಎಂದು ಗೌಣವಾಗಿ ಕರೆದಿರುವದೂ ಉಂಟು. ಸೂ. ಭಾ ೩-೧-೨ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೨೩)ನ್ನು ನೋಡಿ.

2. ಇದು ಪರಮಹಂಸನಲ್ಲದ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದ.

3. ಗೃಹಸ್ಥನಾದ ರಾಜನು ಗೃಹಸ್ಥನಾದ ಆರುಣಿಗೆ ಹೇಳಿದ ವಿದ್ಯೆಯಿದು.

4. ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ ಇದು ಅನ್ವಯಿಸುವದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ ; 'ಆತಃ' ಎಂಬ ಮಾತು ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಮುಂದಿನ ಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ಅವರಿಗೆ ಅರ್ಚಿರಾದಿ ಮಾರ್ಗವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯಾಗಿ ಅವರನ್ನು ಇಲ್ಲಿ 'ಏವಂವಿಮುಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕಾದದ್ದಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಆಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಭಿಕ್ಷುವಾನಪ್ರಸ್ಥರಿಗೆ ಈ ದರ್ಶನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅರ್ಚಿರಾದಿಗತಿಯಾಗುವದೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಈ ಶಬ್ದವಿದ್ದರೇ ಒಳ್ಳೆಯದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

5. ದ್ಯುಲೋಕದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಯೋಷಾಗ್ನಿಯವರೆಗಿನ ಅಗ್ನಿಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಅಗ್ನಿಯನ್ನೇ ಸೇರತಕ್ಕವನು ಎಂದು.

6. ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವರು ಎಂದದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಪರಮಹಂಸರನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಅಶ್ರಮಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳನ್ನೇ ಹೇಳಿದೆಯೆಂದೂ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಹೋಲಬ್ರಾಹ್ಮಣ (೩-೫-೧ ಭಾ. ಭಾ. ೫೮, ೬೦, ೬೧)ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸ್ವಾರ್ಥಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವೇ ಇದು.

ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತು) ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವರೋ (ಎಂದರ್ಥ)ವಲ್ಲ¹ — ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಅರ್ಚಿಸ್ಸನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾರೆ.

ಪಂಚಾಂಗ್ನಾಪಾಸಕರಲ್ಲದ ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ ಪಿತೃಲೋಕ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೪೮. ಯಾವದ್ ಗೃಹಸ್ಥಾಃ ಪಂಚಾಂಗ್ನವಿದ್ಯಾಂ ಸತ್ಯಂ ವಾ ಬ್ರಹ್ಮ ನ ವಿದುಃ | ತಾವತ್ ಶ್ರದ್ಧಾದ್ಯಾಹುತಿಕ್ರಮೇಣ ಪಂಚಾಮ್ಯಮ್ ಆಹುತೌ ಹುತಾಯಾಂ ತತೋ ಯೋಷಾಗ್ನೇರ್ಜಾತಾಃ ಪುನಃ ಲೋಕಂ ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾ ಯನಃ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾತಾರೋ ಭವನ್ತಿ | ತೇನ ಕರ್ಮಣಾ ಧೂಮಾದಿಕ್ರಮೇಣ ಪುನಃ ಪಿತೃಲೋಕಮ್, ಪುನಃ ಪರ್ಜನ್ಯಾದಿಕ್ರಮೇಣ ಇಮಮ್ ಆವರ್ತಂತೀ | ತತಃ ಪುನರ್ಯೋಷಾಗ್ನೇರ್ಜಾತಾಃ ಪುನಃ ಕರ್ಮ ಕೃತ್ವಾ—ಇತ್ಯೇವಮೇವ ಘಟೇಯನ್ತ್ರವತ್ ಗತ್ಯಾಗತಿಭ್ಯಾಂ ಪುನಃಪುನಃ ಆವರ್ತಂತೀ | ಯದಾ ತು ಏವಂ ವಿದುಃ ತತೋ ಘಟೇಯನ್ತ್ರಭ್ರಮಣಾದ್ ವಿನಿರ್ಮುಕ್ತಾಃ ಸನ್ತಃ ಅರ್ಚಿರಭಿಸಂಭವನ್ತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಗೃಹಸ್ಥರು ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಪಂಚಾಂಗ್ನವಿದ್ಯೆಯನ್ನು (ಅರಿತು ಕೊಂಡಿರುವದಿಲ್ಲವೋ), ಅಥವಾ² ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮವನ್ನಾದರೂ ಅರಿತು ಕೊಂಡಿರುವದಿಲ್ಲವೋ, ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಶ್ರದ್ಧೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಆಹುತಿಯ ಕ್ರಮದಿಂದ ಐದನೆಯ ಆಹುತಿಯು ಹುತನಾಗುವಾಗ ಯೋಷಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ ಮತ್ತೆ ಲೋಕವನ್ನು ಕುರಿತು ಏಳುವವ ರಾಗಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಆ ಕರ್ಮದಿಂದ ಧೂಮಾದಿಕ್ರಮದಿಂದ ಮತ್ತೆ ಪಿತೃಲೋಕವನ್ನು (ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ), ಮತ್ತೆ ಪರ್ಜನ್ಯಾದಿಕ್ರಮದಿಂದ ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ

1. ಛಾಂ. ಭಾ. ೫-೯-೨ರಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ಇದೆ; ಆದರೆ ಮುಂ. ಭಾ. ೧-೨-೧೧ (ಭಾ. ಭಾ ೪೨)ರಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆ ಎಂದರೆ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದಿವಿಷಯವಾದ ವಿದ್ಯೆ ಎಂದಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಯೂ ವಿದ್ಯಾಸಾಧನ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಏಕವಾಕ್ಯತೆ ಬರುತ್ತದೆ.

2. ವಾನಪ್ರಸ್ಥರೋ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳೋ ಆಗಿ ಎಂದು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು; ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಕೃತಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಂದು ವಿಭಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಛಾಂ. ಭಾ. ೫-೧೦-೨ರಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧಾತಪೋಯುಕ್ತರಾಗಿರುವ ಭಿಕ್ಷುವಾನಪ್ರಸ್ಥರನ್ನು ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭೋಪಾಸಕರಿಂದ ಬೀರ್ಪಡಿಸಿದಂತೆ ಇದೆ.

ಹಿಂತೆರಳುತ್ತಾರೆ. ಅನೇಲಿ ಮತ್ತೂ ಯೋಷಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ, ಮತ್ತೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿ (ಲೋಕಾಂತರವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ)- ಎಂದೀ ಪರಿಯಲ್ಲಿಯೇ (ನೀರಿನ) ರಾಟೆಯಂತೆ ಹೋಗುವದು, ಬರುವದು, ಹೀಗೆ ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಹಿಂತೆರಳಿ ಬರುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಯಾವಾಗ ಹೀಗೆಂದು (ಪಂಚಾಗ್ನಿಯನ್ನು) ಆರಿತುಕೊಳ್ಳುವರೋ ಆಗ ರಾಟೆಯ ತಿರುಗುವಿಕೆಯಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಾಗಿ ಅರ್ಚಿಸ್ಸನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾರೆ.

ಅರ್ಚಿರಾದಿಗತಿಯ ಕ್ರಮ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೪೯. ಅರ್ಚಿಃ ಇತಿ^೧ ನ ಅಗ್ನಿ ಜ್ವಾಲಾಮಾತ್ರಮ್, ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಅರ್ಚಿ ರಭಿಮಾನಿನೀ ಅರ್ಚಿಃಶಬ್ದವಾಚ್ಯಾ ದೇವತಾ ಉತ್ತರಮಾರ್ಗಲಕ್ಷಣಾ ವ್ಯವಸ್ಥಿತೈವ | ತಾಮ್ ಅಭಿಸಂಭವಂತಿ | ನ ಹಿ ಪರಿವ್ರಾಜಕಾನಾಮ್ ಅಗ್ನಿ ಚರ್ಚಿಷ್ಯವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸಂಬಂಧೀತಿ | ತೇನ ದೇವತೈವ ಪರಿಗೃಹ್ಯತೇ ಅರ್ಚಿಃ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯಾ | ಅತಃ ಅಹರ್ದೇವತಾಮ್ | ಮರಣಕಾಲನಿಯಮಾನುಪಪತ್ತೇಃ ಅಹಃಶಬ್ದೋಽಪಿ ದೇವತೈವ | ಆಯುಷಃ ಕ್ಷಯೇ ಹಿ ಮರಣಮ್ | ನ ಹಿ ಏವಂವಿದಾ ಅಹಸ್ಯೇನ ಮರ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಅಹಃ ಮರಣಕಾಲೋ ನಿಯಂತಂ ಶಕ್ಯತೇ | ನ ಚ ರಾತ್ರೌ ಪ್ರೇತಾಃ ಸಂತಃ ಅಹಃ ಪ್ರತೀಕ್ಷಂತೇ | “ಸ ಯಾವತ್ ಸ್ವೈನ್ಯೇನ್ಮನಸ್ತಾವದಾದಿತ್ಯಂ ಗಚ್ಛತಿ” (ಭಾಂ. ೮-೬-೫) ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಂತರಾತ್ | ಅಹ್ನಃ ಆಪೂರ್ಯಮಾಣಪಕ್ಷಮ್ ಅಹರ್ದೇವತಯಾ ಅತಿವಾಹಿತಾಃ ಆಪೂರ್ಯಮಾಣಪಕ್ಷದೇವತಾಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಂತೇ | ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದೇವತಾಮ್ ಇತ್ಯೇತತ್ | ಆಪೂರ್ಯಮಾಣಪಕ್ಷಾತ್ ಯಾನ್ ಷಣ್ಮಾಸಾನ್ ಉದಬ್ಧಿ ಉತ್ತರಾಂ ದಿಶಮ್ ಆದಿತ್ಯಃ ಸವಿತಾ ಏತಿ ತಾನ್ ಮಾಸಾನ್ ಪ್ರತಿ ಪದ್ಯಂತೇ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದೇವತಯಾ ಅತಿವಾಹಿತಾಃ ಸಂತಃ | ‘ಮಾಸಾನ್’ ಇತಿ ಬಹುವಚನಾತ್ ಸಂಘಚಾರಿಣ್ಯಃ ಷಟ್ ಉತ್ತರಾಯಣದೇವತಾಃ | ತೇಭ್ಯೋ ಮಾಸೇಭ್ಯಃ ಷಣ್ಮಾಸದೇವತಾಭಿಃ ಅತಿವಾಹಿತಾಃ ದೇವಲೋಕಾಭಿಮಾನಿನೀಂ ದೇವತಾಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಂತೇ | ದೇವಲೋಕಾತ್ ಆದಿತ್ಯಮ್ | ಆದಿತ್ಯಾತ್ ವೈದ್ಯತಮ್ | ವಿದ್ಯಾದಭಿಮಾನಿನೀಂ ದೇವತಾಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಂತೇ | ವಿದ್ಯಾ ದ್ದೇವತಾಂಃ ಪ್ರಾಪ್ತಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವಾಸೀ ಪುರುಷಃ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಮನಸಾ ಸೃಷ್ಟೋ ಮಾನಸಃ ಕಚ್ಛಿತ್ ಏತ್ಯ ಆಗತ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಾನ್ ಗಮಯತಿ |

1. ಅಪಿ ಎಂಬ ಪಾಠವು ಬೇಕಿಲ್ಲ.

2. ‘ತಾನ್ ವೈದ್ಯತಾನ್’ ಎಂಬ ಮಾತುಗಳು ಇವು ಹಿಂದೆ ಇರಬೇಕಾಗಿದ್ದು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿವೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಾನ್ ಇತಿ ಅಧರೋತ್ತರಭೂಮಿಭೇದೇನ ಭಿನ್ನಾಃ ಇತಿ
ಗಮ್ಯಂತೇ | ಬಹುವಚನಪ್ರಯೋಗಾತ್ | ಉಪಾಸನತಾರತನ್ಯೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅರ್ಚಿಸ್ಸ ಎಂದರೆ (ಇಲ್ಲಿ) ಬೆಂಕಿಯ ಉರಿ ಎಂದಿಷ್ಟೇ (ಅರ್ಥ)ವಲ್ಲ, ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಉರಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಅರ್ಚಿಸ್ಸೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಉತ್ತರ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಗುರುತಾಗಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವ ದೇವತೆಯೇ, ಆ (ದೇವತೆಯನ್ನು) ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಪರಿವ್ರಾಜಕರಿಗೆ ನೇರಾಗಿ ಬೆಂಕಿಯ ಉರಿಯ ಸಂಬಂಧವೇ ಇರುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ¹? ಆದ್ದರಿಂದ (ಇಲ್ಲಿ) ಅರ್ಚಿಃಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯವಾದ ದೇವತೆಯನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು².

ಅಲ್ಲಿಂದ ಅಹಸ್ಸೆಂಬ ದೇವತೆಯನ್ನು (ಸೇರುತ್ತಾರೆ). ಸಾಯುವ ಕಾಲವನ್ನು ನಿಯಮಿಸುವದಕ್ಕೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ (ಇಲ್ಲಿ) ಅಹಃಶಬ್ದ(ದಿಂದ ಹೇಳಿರುವದೂ) ದೇವತೆಯೇ. (ಇದರ ವಿವರ): ಆಯುಸ್ಸು ಮುಗಿದಾಗ ಲಲ್ಲನೆ, ಸಾವು? ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದವನು ಹಗಲೇ ಸಾಯಬೇಕೆಂದು ಸಾವಿನ ಕಾಲವನ್ನು ಹಗಲೇ ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿ ಹೇಳುವದಕ್ಕೂ ಆಗುವದಿಲ್ಲ³; ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ತವರು ಹಗಲಾಗುವವರೆಗೆ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆಂದೂ (ಹೇಳಲಾಗುವದಿಲ್ಲ). ಏಕೆಂದರೆ “ಅವನು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹಾಕುವದರೊಳಗೇ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ” (ಛಾಂ. ೮-೬-೫) ಎಂದು ಬೇರೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿದೆ⁴.

ಅಹಸ್ಸಿನಿಂದ ಅಪೂರ್ಯಮಾಣಪಕ್ಷವನ್ನು (ಸೇರುತ್ತಾನೆ). ಅಹ ದೇವತೆಯು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವ (ಈ ಉಪಾಸಕರು) ಅಪೂರ್ಯ ಮಾಣಪಕ್ಷದೇವತೆಯನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾರೆ, ಶುಕ್ಲ ಪಕ್ಷದೇವತೆಯನ್ನು (ಸೇರುತ್ತಾರೆ) ಎಂದಿದಕ್ಕೆ (ಅರ್ಥ).

1. ಗೌಣಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೂ ಅಗ್ನಿ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ.

2. ಸೂ. ಭಾ. ೪-೩-೪ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೭೦), ೪-೩-೫ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೭೧)ರಲ್ಲಿ ಅರ್ಚಿರಾದಿಗಳು ಬರಿಯ ಮಾರ್ಗಚಿಹ್ನೆಗಳಲ್ಲ, ಲೋಕಗಳೂ ಅಲ್ಲ, ಅತಿವಾಹಿಕದೇವತೆಗಳೇ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ.

3. ಸೂ. ಭಾ. ೪-೨-೧೯ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೬೧)ನ್ನು ನೋಡಿ.

4. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಗಲಾಗುವವರೆಗೆ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಸಂಭವವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ. ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ರಶ್ಮಿಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ ಹೊರಡುತ್ತಾನೆ (ಛಾಂ. ೮-೬-೫) ಎಂದಿದ್ದ ರೂ ರಶ್ಮಿ ಸಂಬಂಧವು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇರಬಹುದೆಂದು ಸೂ. ಭಾ. ೪-೨-೧೯ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೬೧)ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ.

ಆಪೂರ್ಯಮಾಣಪಕ್ಷದಿಂದ ಆದಿತ್ಯನು, ಸೂರ್ಯನು, ಯಾವ ಆರು ತಿಂಗಳು ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೋ ಆ (ಆರು)ತಿಂಗಳುಗಳ (ದೇವತೆಗಳನ್ನು) ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದೇವತೆಯು ಕರೆದುಕೊಂಡುಹೋಗುವ (ಈ ಉಪಾಸಕರು ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ) 'ಮಾಸಗಳನ್ನು' ಎಂದು ಬಹುವಚನ(ವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವದರಿಂದ) ಉತ್ತರಾಯಣದೇವತೆಗಳು ಆರು ಮಂದಿಯೂ ಗುಂಪಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವವರು (ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ)¹.

ಆ ಮಾಸ(ದೇವತೆ)ಗಳಿಂದ, (ಆ) ಆರು ಮಾಸದೇವತೆಗಳು ಕರೆದುಕೊಂಡುಹೋಗುವ (ಈ ಉಪಾಸಕರು) ದೇವಲೋಕಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವತೆಯನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ದೇವಲೋಕದಿಂದ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು (ಸೇರುತ್ತಾರೆ). ಆದಿತ್ಯನಿಂದ ವೈದ್ಯುತನನ್ನು ಎಂದರೆ ಮಿಂಚಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವತೆಯನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾರೆ².

ವಿದ್ಯುದ್ದೇವತೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವಾಸಿಯಾದ, ಮಾನಸನು ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಸೃಷ್ಟನಾಗಿರುವ, ಒಬ್ಬಾನೊಬ್ಬ ಪುರುಷನು (ಅಲ್ಲಿಗೆ) ಬಂದು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ. 'ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಗಳನ್ನು' ಎಂದು (ಇಲ್ಲಿ) ಬಹುವಚನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವದರಿಂದಲೂ ಉಪಾಸನೆಯಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವೂ ಇರಬಹುದಾದ್ದರಿಂದಲೂ (ಈ ಲೋಕಗಳು) ಕೆಳಗಿನ ಮತ್ತು ಮೇಲಿನ ಭೂಮಿಗಳಾಗಿ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿವೆ (ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿದೆ).

ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಸೇರಿದವರಿಗೆ ಕಲ್ಪಾಂತದವರೆಗೂ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೫೦. ತೇ ತೇನ ಪುರುಷೇಣ ಗಮಿತಾಃ ಸಂತಃ ತೇಷು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕೇಷು ಪರಾಃ ಪ್ರಕೃಷ್ಠಾಃ ಸಂತಃ ಸ್ವಯಂ ಪರಾವತಃ ಪ್ರಕೃಷ್ಠಾಃ

1. ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಹೇಳಿದ ಅಹರಾದಿಗಳು ದೇವತೆಗಳೇ, ಬರಿಯ ಕಾಲವೆಲ್ಲ ಎಂದು ಸೂ. ಭಾ. ೪-೨-೨೧ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೬೩)ರಲ್ಲಿಯೂ ಗೀ. ಭಾ. ೮-೩ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೩೦) ರಲ್ಲಿಯೂ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ. ಅದ್ದರಿಂದಲೇ ದಕ್ಷಿಣಾಯನದಲ್ಲಿ ಮೃತರಾದ ಉಪಾಸಕರಿಗೂ ಅರ್ಚಾರಾದಿಗತಿಯುಂಟೆಂದು ಸೂ. ಭಾ. ೪-೨-೨೦ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೬೨)ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

2. ವಿದ್ಯುದ್ದೇವತೆಯಾದ ಬಳಿಕ ವರುಣನನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಅಮೇರಿ ಇಂದ್ರಪ್ರಜಾಪತಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂ. ಭಾ. ೪-೩-೩ (ಭಾ. ಭಾ. ೫೬೮)ನ್ನು ನೋಡಿ.

೬-೨-೧೫] ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಸೇರಿದವರಿಗೆ ಕಲ್ಪಾಂತದವರೆಗೂ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲ ೯೦೫

ಸಮಾಃ ಸಂವತ್ಸರಾನ್ ಅನೇಕಾನ್ ವಸಂತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ | ಅನೇಕಾನ್ ಕಲ್ಪಾನ್ ವಸಂತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತೇಷಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಂ ಗತಾನಾಂ ನಾಸ್ತಿ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಃ ಅಸ್ಮಿನ್ ಸಂಸಾರೇ ಪುನರಾಗಮನಮ್ | 'ಇಹ' ಇತಿ ಶಾಖಾಂತರಪಾರಾತ್ | ಇಹ ಇತಿ ಆಕೃತಿಮಾತ್ರಗ್ರಹಣಮ್ ಇತಿ ಚೇತ್, "ಶ್ವೋಭೂತೇ ಪೌರ್ಣಮಾಸೀಮ್" (?) ಇತಿ ಯದ್ವತ್ | ನ ಇಹೇತಿ ವಿಶೇಷಣಾನರ್ಥಕ್ಯಾತ್ | ಯದಿ ಹಿ ನಾವರ್ತಂತಃ ಏವ, ಇಹಗ್ರಹಣಮ್ ಅನರ್ಥಕಮೇವ ಸ್ಯಾತ್ | 'ಶ್ವೋಭೂತೇ ಪೌರ್ಣಮಾಸೀಮ್' ಇತ್ಯತ್ರ ಪೌರ್ಣಮಾಸ್ಯಾಃ ಶ್ವೋಭೂತತ್ವಮ್ ಅನುಕ್ತಂ ನ ಜ್ಞಾಯತೇ ಇತಿ ಯುಕ್ತಂ ವಿಶೇಷಯಿತುಮ್ | ನ ಹಿ ತತ್ರ ಶ್ವ ಆಕೃತಿಃ ಶಬ್ದಾರ್ಥೋ ವಿದ್ಯತ ಇತಿ ಶ್ವಃಶಬ್ದೋ ನಿರರ್ಥಕ ಏವ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ | ಯತ್ರ ತು ವಿಶೇಷಣಶಬ್ದೇ ಪ್ರಯುಕ್ತೇ ಅನ್ವಿಷ್ಯಮಾಣೇ ವಿಶೇಷಣಫಲಂ ಚೇನ್ನ ಗಮ್ಯತೇ ತತ್ರ ಯುಕ್ತೋ ನಿರರ್ಥಕತ್ವೇನ ಉತ್ಕ್ರಮ್ಯಂ ವಿಶೇಷಣಶಬ್ದಃ | ನ ತು ಸತ್ಯಾಂ ವಿಶೇಷಣಫಲಾ ವಗತಾ | ತಸ್ಮಾತ್ ಅಸ್ಮಾತ್ ಕಲ್ಪಾತ್ ಊರ್ಧ್ವಮ್ ಆವೃತ್ತಿರ್ಗಮ್ಯತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಪುರುಷನಿಂದ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವವರಾಗಿ ಅವರು ಆ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ತಾವೂ ಪರರಾಗಿ ಉತ್ಕೃಷ್ಟರಾಗಿ ಪರಾವಂತವಾದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ (ಸಮಾಃ = ಸಂವತ್ಸರಾನ್) ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನ¹ ಅನೇಕಸಂವತ್ಸರಗಳವರೆಗೆ, ಅನೇಕಕಲ್ಪಗಳವರೆಗೆ² ವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇರುತ್ತಾರೆ ಎಂದರ್ಥ. ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಸೇರಿದ ಅವರಿಗೆ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲ, ಈ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಬರುವಿಕೆಯಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ 'ಇಹ' (ಇಲ್ಲಿಗೆ) ಎಂದು ಪಾಠವಿದೆ.

(ಆಕ್ಷೇಪ):- (ಅಲ್ಲಿ) 'ಇಹ' ಎಂಬ (ಶಬ್ದದಿಂದ) 'ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಪೌರ್ಣಮಾಸೀ (ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು)' (?) ಎಂಬ (ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ) ಹೇಗೋ (ಹಾಗೆ) ಆಕೃತಿಮಾತ್ರವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದೆ⁴ ಎಂದರೊ ?

1. ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಸಂವತ್ಸರಾನ್ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು; ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನೇಕಾನ್ ಕಲ್ಪಾನ್ ಎಂದು ಅನ್ವಯಿಸಿದರೆ ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗುತ್ತದೆ.

2. ಮಾನುಷಕಲ್ಪಗಳವರೆಗೆ ಎಂದರ್ಥ.

3. ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾಠದಲ್ಲಿ 'ತೇಷಾಮಿಹ ನ ಪುನರಾವೃತ್ತಿರಸ್ತಿ' ಎಂದಿದೆ.

4. ಇಹ ಎಂದರೆ 'ಇಲ್ಲಿಗೆ' ಎಂದರ್ಥವಾದರೂ ಯಾವಯಾವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋದರೂ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ 'ಇಹ' ಎಂದು ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಯಲ್ಲಿ 'ಮಾರನೆಯ ದಿನ' ಎಂಬುದು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮಾರನೆಯ ದಿನಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆಯೇ ಇದು.

(ಪರಿಹಾರ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ (ಆಗ) ಇಹ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವದು. (ಇದರ ವಿವರ) : ಮತ್ತೆ (ಎಂದಿಗೂ) ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬರುವದೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದಾದರೆ ಇಹ ಎಂದು (ವಿಶೇಷಣವನ್ನು) ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವದು ವ್ಯರ್ಥವೇ ಆದೀತು. 'ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಪೌರ್ಣಮಾಸಿಯನ್ನು (ಮಾಡಬೇಕು)' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪೌರ್ಣಮಾಸಿಯನ್ನು ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ಹೇಳದೆ ಇದ್ದರೆ ತಿಳಿಯುವದೇ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ (ಅಲ್ಲಿ ಮಾರನೆಯ ದಿನ) ಎಂದು ವಿಶೇಷಣವನ್ನು (ಕೊಡುವದು) ಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಮಾರನೆಯ ದಿನವೆಂಬ ಆಕೃತಿಯು ಶಬ್ದಾರ್ಥವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಶ್ವಃ (ಮಾರನೆಯ ದಿನ) ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿಯೇನೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವಲ್ಲಿ ಹುಡುಕಿದರೂ ವಿಶೇಷಣದ ಫಲವು ದೊರಕುವದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣಶಬ್ದವು ನಿರರ್ಥಕವೆಂದು (ಅದನ್ನು) ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡುವದು ಯುಕ್ತವು; ಆದರೆ ವಿಶೇಷಣಕ್ಕೆ ಫಲವಿದೆ ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗುವಲ್ಲಿ (ಹಾಗೆ ಬಿಡ)ತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಕಲ್ಪನಾದ ಬಳಿಕ ಆವೃತ್ತಿಯಾಗುವದು ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.^೧

ಉತ್ತರಮಾರ್ಗೇತರಗತಿಗಳು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಯೇ ಯಜ್ಞೇನ ದಾನೇನ ಶಪಸಾ ಲೋಕಾಣ್ಣಾ ಯನ್ತಿ ತೇ
ಧೂಮನುಭಿಸಂಭವನ್ತಿ ಧೂಮಾದ್ ರಾತ್ರಿಗ್ಂ ರಾತ್ರೇ

1 ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮಾರನೆಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಕಳಿ ಎಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಲೇನೂ ಉದಾಹರಣೆಯಲ್ಲಿ 'ಮಾರನೆಯ ದಿನ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿಲ್ಲ. ಪೌರ್ಣಮಾಸಿಯ ದಿನ ಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವದಾದರೆ ಪೌರ್ಣಮಾಸೀಷ್ಟಿಯನ್ನು ಯಾವಾಗ ಮಾಡಬೇಕು? -ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಮಾರನೆಯ ದಿನವೇ ಎಂಬ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುವದಕ್ಕೇ ಬಂದಿದೆ; ಏಕೆಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಇಷ್ಟಿಯ ಕಾಲವು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಪೌರ್ಣಮಾಸೀಷ್ಟಿಯನ್ನು ಶಾಡ್ಯ ದಿನವೇ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿರುವದರಿಂದ ಅದೂ ಆಕೃತವಾದನವೇ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನೂ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದಿದೆ.

2. ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಎಂಬುದು ಗೊತ್ತಾದ ಕಾಲವನ್ನೇ ಹೇಳುವದಾದ ಅದು 'ವೃದ್ಧನಾದ ಶಂಕೆಯು' ಎಂಬಂತೆ ಅವ್ಯಾವರ್ತಕವೆಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಇಹಶಬ್ದವು ಅವ್ಯಾವರ್ತಕವಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ ನಿರರ್ಥಕವಾಗುತ್ತಿತ್ತು; ಈ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಒಂದಿದೆ ಎಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ವಿಶೇಷಣವು ಸಾರ್ಥಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಗತಿಯಿರುವಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯರ್ಥವೆಂದು ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಬಿಡುವದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

3. ಪುನಃಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದರೇ ಇಲ್ಲಿ ನಿಷೇಧವು ಹೊಂದುತ್ತದೆ ಎಂದ' ಛಾಂ. ೬೦. ೮-೧೩-೧ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ರಪಕ್ಷೀಯಮಾಣಪಕ್ಷಮಪಕ್ಷೀಯಮಾಣಪಕ್ಷಾದ್ಯಾನ್ ಪಕ್ಷಾ
ಸಾನ್ ದಕ್ಷಿಣಾದಿತ್ಯ ಏತಿ ಮಾಸೇಭ್ಯಃ ಪಿತೃಲೋಕಂ ಪಿತೃ
ಲೋಕಾಚ್ಚಂದ್ರಂ ತೇ ಚಂದ್ರಂ ಪ್ರಾಪ್ಯಾನ್ನಂ ಭವಂತಿ ತಾಗ್ಂ
ಸ್ತತ್ರ ದೇವಾ ಯಥಾ ಸೋಮಗ್ಂ ರಾಜಾನಮಾಪ್ಯಾಯಸ್ವಾಪ
ಕ್ಷೀಯಸ್ವೇತ್ಯೇವಮೇನಾಗ್ಂಸ್ತತ್ರ ಭಕ್ಷಯಂತಿ ತೇಷಾಂ
ಯದಾ ತತ್ ಪರ್ಯವೈತ್ಯಥೇವಮೇವಾಕಾಶಮಭಿನಿಷ್ಪದ್ಯಂತ
ಆಕಾಶಾದ್ ವಾಯುಂ ವಾಯೋರ್ವೃಷ್ಟಿಂ ವೃಷ್ಟೇಃ ಪೃಥಿವೀಂ
ತೇ ಪೃಥಿವೀಂ ಪ್ರಾಪ್ಯಾನ್ನಂ ಭವಂತಿ ತೇ ಪುನಃ ಪುರುಷಾಗ್ನಿ
ಹೂಯಂತೇ ತತೋ ಯೋಷಾಗ್ನಿ ಜಾಯಂತೇ ಲೋಕಾನ್
ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾಯಿನಸ್ತ ಏವಮೇವಾನುಪರಿವರ್ತಂತೀಃ ಥ ಯ ಏತೌ
ಪನ್ನಾನ್ೌ ನ ವಿದುಸ್ತೇ ಕೀಟಾಃ ಪತಜ್ಞಾ ಯದಿದಂ ದಂತ
ಶೂಕವ್ ॥ ೧೬ ॥

೧೬. ಇನ್ನು ಯಾರು ಯಜ್ಞದಿಂದಲೂ ದಾನದಿಂದಲೂ
ತಪಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುವರೋ ಅವರು
ಧೂಮವನ್ನು ಸೇರುವರು, ಧೂಮದಿಂದ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು, ರಾತ್ರಿ
ಯಿಂದ ಅಪಕ್ಷೀಯಮಾಣಪಕ್ಷವನ್ನು, ಅಪಕ್ಷೀಯಮಾಣಪಕ್ಷದಿಂದ
ಸೂರ್ಯನು ಯಾವ ಆರು ಮಾಸಗಳವರೆಗೆ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ (ಹೋಗು
ವನೋ ಆ ಮಾಸಗಳನ್ನು), ಮಾಸಗಳಿಂದ ಪಿತೃಲೋಕವನ್ನು, ಪಿತೃ
ಲೋಕದಿಂದ ಚಂದ್ರನನ್ನು (ಸೇರುತ್ತಾರೆ). ಅವರು ಚಂದ್ರನನ್ನು
ಪಡೆದು ಅನ್ನವಾಗುತ್ತಾರೆ. ಅವರನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಸೋಮ
ರಾಜನನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಕೊ, ಸವೆ-ಎಂದು ಹೇಗೆ (ಕುಡಿಯುವರೋ) ಹಾಗೆ
ಇವರನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ತಿನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ಅವರ ಆ (ಕರ್ಮವು) ಯಾವಾಗ
ಹೋಗಿಬಿಡುವದೋ ಆಗ ಇದೇ ಆಕಾಶದ (ರೂಪದವ)ರಾಗುವರು.
ಆಕಾಶದಿಂದ ವಾಯುವನ್ನು, ವಾಯುವಿನಿಂದ ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು, ವೃಷ್ಟಿ
ಯಿಂದ ಪೃಥಿವಿಯನ್ನು (ಸೇರುವರು). ಅವರು ಪೃಥಿವಿಯನ್ನು ಸೇರಿ
ಅನ್ನವಾಗುವರು. ಅವರು ಮತ್ತೂ ಪುರುಷಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹುತರಾಗು
ವರು, ಅಲ್ಲಿಂದ ಯೋಷಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ (ಹುತರಾಗಿ) ಹುಟ್ಟುವರು. ಲೋಕ
ಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಏಳುವರಾಗುವರು. ಅವರು ಹೀಗೆಯೇ ಸುತ್ತು
ತ್ತಿರುವರು. ಇನ್ನು ಯಾರು ಈ (ಎರಡು) ಪಂಥಗಳನ್ನು ಅರಿಯ

ದಿರುವರೋ ಅವರು ಹುಳುಗಳೂ ಜಿಟ್ಟಿಗಳೂ ದಂದಶೂಕವೂ (ಆಗುವರು).

ಧೂಮಮಾರ್ಗದ ಕ್ರಮ, ಮತ್ತು ಕರ್ಮಫಲಭೋಗ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೫೧. ಅಥ ಪುನಃ ಯೇ ನೈವಂ ವಿದುಃ ಉತ್ಕಾನ್ತ್ಯಾನ್ತ್ಯಾಗ್ನಿಹೋತ್ರ ಸಂಬದ್ಧಪದಾರ್ಥಪಟ್ಟಿಸ್ಥೈವ ವೇದಿತಾರಃ ಕೇವಲಕರ್ಮಿಣಃ, ಯಜ್ಞೇನ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿನಾ, ದಾನೇನ ಬಹಿರ್ವೇದಿ ಭಿಕ್ಷವಾಣೇಸು ದ್ರವ್ಯಸಂವಿಭಾಗ ಲಕ್ಷಣೇನ, ತಪಸಾ ಬಹಿರ್ವೇದ್ಯೇನ ದೀಕ್ಷಾದಿವ್ಯತಿಂಕ್ಷೇನ ಕೃಚ್ಛ್ರಾ ಚಾನ್ದ್ರಾಯಣಾದಿನಾ ಶೋಕಾನ್ ಜಯಂತಿ | ಲೋಕಾನ್ ಇತಿ ಬಹುವಚ ನಾತ್ ತತ್ರಾಪಿ ಫಲತಾರತಮ್ಯಮ್ ಅಭಿಪ್ರೇತಮ್ | ತೇ ಧೂಮಮ್ ಅಭಿಸಂಭವಂತಿ | ಉತ್ತರಮಾರ್ಗ ಇವ ಇಹಾಪಿ ದೇವತಾ ಏವ ಧೂಮಾದಿ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯಃ | ಧೂಮದೇವತಾಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಂತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಆತಿವಾಹಿಕತ್ವಂ ಚ ದೇವತಾನಾಂ ತದ್ವದೇವ | ಧೂಮಾತ್ ರಾತ್ರಿಂ ರಾತ್ರಿದೇವತಾಮ್ | ತತಃ ಅಪಕ್ಷೀಯಮಾಣಪಕ್ಷಮ್, ಅಪಕ್ಷೀಯಮಾಣಪಕ್ಷವೇವತಾಮ್ | ತತೋ ಯಾನ್ ಪಕ್ಷಾಸಾನ್ ದಕ್ಷಿಣಾಂ ದಿಶಮ್ ಅದಿತ್ಯಃ ಏತಿ ತಾನ್ ಮಾಸದೇವತಾ ವಿಶೇಷಾನ್ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಂತೇ | ಮಾಸೇಭ್ಯಃ ಪಿತೃಲೋಕಮ್ | ಪಿತೃಲೋಕಾತ್ ಚಂದ್ರಮ್ | ತೇ ಚಂದ್ರಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಆನ್ನಂ ಭವಂತಿ | ತಾನ್ ತತ್ರ ಅನ್ನ ಭೂತಾನ್ ಯಥಾ ಸೋಮಂ ರಾಜಾನಮ್ ಇಹ ಯಜ್ಞೇ ಮುಪ್ತಿದಃ ಆಪ್ಯಾಯಸ್ಯ ಅಪಕ್ಷೀಯಸ್ಯ ಇತಿ ಭಕ್ಷಯಂತಿ ಏವಮ್ ಏನಾನ್ ಚಂದ್ರಂ ಪ್ರಾಪ್ತಾನ್ ಕರ್ಮಿಣಃ ಭೃತ್ಯಾನಿವ ಸ್ವಾಮಿನಃ ಭಕ್ಷಯಂತಿ ಉಪಭುಂಜಾತೇ ದೇವಾಃ | 'ಆಪ್ಯಾಯಸ್ವಾಪಕ್ಷೀಯಸ್ಯ' ಇತಿ ನ ಮನ್ವಃ | ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಆಪ್ಯಾಯಸ್ಯ ಆಪ್ಯಾಯಸ್ಯ ಚಮಸಸ್ಥಮ್ ಭಕ್ಷಣೇನ ಅಪಕ್ಷಯಂ ಚ ಕೃತ್ವಾ ಪುನಃಪುನಃ ಭಕ್ಷಯಂತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಏವಂ ದೇವಾ ಅಪಿ ಸೋಮಲೋಕೇ ಲಬ್ಧಶರೀರಾನ್ ಕರ್ಮಿಣಃ ಉಪಕರಣಭೂತಾನ್ ಪುನಃಪುನಃ ವಿಶ್ರಾಮ ಯಂತಃ ಕರ್ಮಾನುರೂಪಂ ಫಲಂ ಪ್ರಯಚ್ಛಂತಃ—ತದ್ವಿ ತೇಷಾಮ್ ಆಪ್ಯಾಯನಂ ಸೋಮಸ್ಯಾಪ್ಯಾಯನಮಿವ—ಉಪಭುಂಜಾತೇ ಉಪಕರಣಭೂತಾನ್ ದೇವಾಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಯಾರು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತಿರುವದಿಲ್ಲವೋ^೧, ಉತ್ಕಾಂತಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬದ್ಧವಾದ ಅರು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ

1. ಪಂಚಾಗ್ನಿಗಳ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದವರಲ್ಲವೋ.

ಬಲ್ಲ ಕೇವಲ ಕರ್ಮಿಗಳಾಗಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವೇ ಮುಂತಾದ ಯಜ್ಞದಿಂದಲೂ ವೇದಿಯ ಹೊರಗೆ ಬೇಡಿದವರಿಗೆ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಹಂಚುವದೆಂಬ ದಾನದಿಂದಲೂ ವೇದಿಯ ಹೊರಗೇ ದೀಕ್ಷಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿರುವ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಂಡಿರುವರೋ- (ಇಲ್ಲಿ) ಲೋಕಗಳನ್ನು ಎಂದು ಬಹು ವಚನವನ್ನು (ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರು)ವದರಿಂದ (ಆ) ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಫಲತಾರ ತನ್ಮ್ಯ(ವುಂಟೆಂದು) ಅಭಿಪ್ರಾಯ- ಅವರು ಧೂಮವನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಉತ್ತರಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಧೂಮಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯ ವಾಗಿರುವವು ದೇವತೆಗಳೇ ಧೂಮದೇವತೆಯನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾರೆ ಎಂದರ್ಥ. ದೇವತೆಗಳು ಆತಿವಾಹರೆಂಬುದೂ ಆ (ಉತ್ತರಮಾರ್ಗ)ದಂತೆಯೇ (ಇಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು).

ಧೂಮದಿಂದ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ರಾತ್ರಿದೇವತೆಯನ್ನು, ಅದರಿಂದ ಯಾವ ಆರು ತಿಂಗಳವರೆಗೆ ಸೂರ್ಯನು ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೋ ಆ ಮಾಸದೇವತಾ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಮಾಸಗಳಿಂದ ಪಿತೃಲೋಕವನ್ನೂ ಪಿತೃಲೋಕ ದಿಂದ ಚಂದ್ರನನ್ನೂ (ಸೇರುತ್ತಾರೆ). ಅವರು ಚಂದ್ರನನ್ನು ಸೇರಿದವರಾಗಿ ಅನ್ನ ವಾಗುತ್ತಾರೆ.

ಅಲ್ಲಿ ಅನ್ನವಾಗಿರುವ ಆ ಕರ್ಮಿಗಳನ್ನು ಒಡೆಯರು ಆಳುಗಳನ್ನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ದೇವತೆಗಳು ಭಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ, ಉಪಭೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. 'ಆಪ್ಯಾಪ್ಯಾಸ್ವಾಪಕ್ಷೀಯಸ್ವ' (ಹೆಚ್ಚಿಕೊ, ಸವೆ) ಎಂಬುದು ಮಂತ್ರವಲ್ಲ.¹

1. 'ಏನಂವಿದಃ' ಎಂದು ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲ ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ ಹಿಂದೆ ವಿಶೇಷಣ ವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು ಈ ಗೃಹಸ್ಥರಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ.

2. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ದಕ್ಷಿಣೆಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ದಾನಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವ. ಅವು ಯಜ್ಞಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ.

3. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ದೀಕ್ಷೆ, ಯಜ್ಞಾಂಗವಾದ ಪಯೋವೃತಾದಿಗಳು- ಇವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಪಶಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವ. ಇವು ಯಜ್ಞಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಉಕ್ತ ವಾಗಿವೆ.

4. ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಎಂದರ್ಥ.

5. ಇದಕ್ಕೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವಂತೆಯೇ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಭಾವ.

6. ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ನವಾಗಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಭಕ್ಷಿತರಾಗುವದೆಂದರೆ ಭೃತ್ಯರಂತೆ ಉಪ ಭುಕ್ತರಾಗುವದೇ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂ. ಭಾ. ೩-೧-೭ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೦)ನ್ನು ನೋಡಿ.

7. ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಮತ್ಸಿಜರು ಸೋಮವನ್ನು ಕುಡಿಯು ತ್ತಾರೆ ಎಂದೇನೂ ಅರ್ಥವಲ್ಲ.

ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ (ಚಮಸದಲ್ಲಿ) ತುಂಬಿತುಂಬಿಕೊಂಡು ಚಮಸದಲ್ಲಿರುವ (ಸೋಮವನ್ನು) ಕುಡಿ(ಕುಡಿ)ದು ಸವೆಯಿಸುತ್ತಾ ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಹೇಗೆ ಕುಡಿಯುತ್ತಿರುವರೋ ಎಂದರ್ಥ.¹ ಹಾಗೆಯೇ ದೇವತೆಗಳೂ ಸೋಮಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶರೀರವನ್ನು ಪಡೆದು (ತಮಗೆ) ಉಪಕರಣವಾಗಿರುವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನಿಶ್ರಾಂತಿಗೆ ಬಿಡುತ್ತಲೂ (ಅವರ) ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅನುರೂಪವಾದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಲೂ--ಸೋಮವನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಆ (ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ) ಅದೇ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವದೆಂಬುದು--ಉಪಕರಣಭೂತರಾದ (ಅವರನ್ನು) ದೇವತೆಗಳು ಉಪಭೋಗಿಸುತ್ತಿರುವರು.

ಇಷ್ಟಾದಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಪುನರಾವೃತ್ತಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೫೨. ತೇಷಾಂ ಕರ್ಮಿಣಾಂ ಯದಾ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ತತ್ ಯಜ್ಞದಾನಾದಿಲಕ್ಷಣಂ ಸೋಮಲೋಕಪ್ರಾಪಕಂ ಕರ್ಮ ಪರ್ಯವೈತಿ ಪರಿಗಚ್ಛತಿ ಪರಿಕ್ಷೇಯತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅಥ ತದಾ ಇನುಮೇವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ ಆಕಾಶಮ್ ಅಭಿನಿವೃದ್ಧ್ಯಂತೇ। ಯಾಸ್ತು ಶ್ರದ್ಧಾಶಬ್ದವಾಚ್ಯಾಃ ದ್ಯುಲೋಕಾಗ್ನೌ ಹುತಾ ಆಪಃ ಸೋಮಾಕಾರಪರಿಣತಾಃ, ಯಾಭಿಃ ಸೋಮಲೋಕೇ ಕರ್ಮಿಣಾಮ್ ಉಪಭೋಗಾಯ ಶರೀರಮ್ ಆರಬ್ಧಮ್ ಅಮ್ಮಯಮ್, ತಾಃ ಕರ್ಮಕ್ಷಯಾತ್ ಹಿಮಸಿಂಧು ಇವ ಆತಪಸಂಪರ್ಕಾತ್ ಪ್ರವಿಲೀಯಂತೇ। ಪ್ರವಿಲೀನಾಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾ ಆಕಾಶಭೂತಾಃ ಇವ ಭವಂತಿ। ತದಿವಮುಚ್ಯತೇ 'ಇನುಮೇವಾಕಾಶಮಭಿನಿವೃದ್ಧ್ಯಂತೇ' ಇತಿ। ತೇ ಪುನರಪಿ ಕರ್ಮಿಣಃ ತಚ್ಛರೀರಾಃ ಸಂತಃ ಪುರೋವಾತಾದಿನಾ ಇತರಾಽಮುತಶ್ಚ ನೀಯಂತೇ ಅನ್ತರಿಕ್ಷಗಾಃ। ತದಾಹ 'ಆಕಾಶಾದ್ವಾಯುಮ್' ಇತಿ। ವಾಯೋಃ ವೃಷ್ಟಿಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಂತೇ। ತದುಕ್ತಮ್ 'ಪರ್ಜನ್ಯಾಗ್ನೌ ಸೋಮಂ ರಾಜಾನಂ ಜುಹ್ವತಿ' (೬-೨-೧೦) ಇತಿ। ತತೋ ವೃಷ್ಟಿಭೂತಾಃ ಇವಗಾಂ ಪೃಥಿವೀಂ ಪತಂತಿ। ತೇ ಪೃಥಿವೀಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ವ್ರೀಹಿಯವಾಧ್ಯಂತಂ ಭವಂತಿ। ತದುಕ್ತಮ್ 'ಅಸ್ಮಿನ್ ಲೋಕೇಗ್ನೌ ವೃಷ್ಟಿಂ ಜುಹ್ವತಿ ತಸ್ಯಾ ಆಹುತ್ಯಾ ಅನ್ನಂ ಸಂಭವತಿ' (೬-೨-೧೧) ಇತಿ। ತೇ ಪುನಃ ಪುರುಷಾಗ್ನೌ ಹೂಯಂತೇ ಅನ್ನಭೂತಾ ರೇತಃಸಿಃ। ತತೋ

1. ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷೆಯ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಪೌನಃಪುನ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ತುಂಬೋಣ, ಕುಡಿಯೋಣ, ತುಂಬೋಣ, ಕುಡಿಯೋಣ -ಹೀಗೆ ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಕುಡಿಯುತ್ತಾರೆ ಎಂದರ್ಥ. 'ಆಪ್ತಾಯಸ್ತ ಆಪಕ್ಷೇಯಸ್ತ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪೌನಃಪುನ್ಯವೆಂಬರ್ಥದ ಲೋಪೋತ್ತರತೆಯವಿದ್ದರೂ ಇದು ಮಧ್ಯಮಪುರುಷೈಕವಚನವಲ್ಲ. ಪಾ. ಸೂ. ೪-೪-೨ಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಾಂತಾನುದಿಯಲ್ಲಿರುವ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.

ರೇತೋಭೂತಾಃ ಯೋಷಾಗ್ನೌ ಹೂಯಂತೇ | ತತೋ ಜಾಯಂತೇ | ಲೋಕಂ ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾಯಿನಃ ತೇ ಲೋಕಂ ಪ್ರತಿ ಉತ್ತಿಷ್ಠಂತಃ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಕರ್ಮ ಅನುತಿಷ್ಠಂತಿ | ತತೋ ಧೂಮಾದಿನಾ ಪುನಃಪುನಃ ಸೋಮಲೋಕಮ್, ಪುನರಿಮಂ ಲೋಕಮ್ ಇತಿ ತೇ ಏವಂ^೧ ಕರ್ಮಿಣಃ ಅನುಸರಿವರ್ತಂತೇ ಘಟೇಯನ್ತ್ರವತ್ ಚಕ್ರೇಭೂತಾಃ ಬುಭ್ರಮತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ, ಉತ್ತರ ಮಾರ್ಗಾಯ ಸದ್ಯೋಮುಕ್ತಯೇ ವಾ ಯಾವದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ನ ವಿದುಃ | “ಇತಿ ಸು ಕಾಮಯಮಾನಃ” ಸಂಸರತಿ (೪-೪-೬) ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಕರ್ಮಿಗಳಿಗೆ ಯಾವಾಗ ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆ ಯಜ್ಞದಾನಾದಿ ರೂಪವಾದ ಸೋಮಲೋಕಪ್ರಾಪಕವಾದ ಕರ್ಮವು (ಪರ್ಯವೈತಿ= ಪರಿಗಚ್ಛತಿ) ಹೋಗಿಬಿಡುವದೋ ಸವೆದುಬಿಡುವದೋ ಎಂದರ್ಥ ; (ಅಥ= ತದಾ) ಆಗ ಇದೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಆಕಾಶ(ದ ರೂಪ)ದವರಾಗುವರು ; ಶ್ರದ್ಧಾ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ಅವು ದ್ಯುಲೋಕಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹುತವಾಗಿ ಸೋಮಾಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಹೊಂದಿತ್ತಷ್ಟೆ, ಅವುಗಳಿಂದ ಸೋಮಲೋಕದಲ್ಲಿ (ಈ) ಕರ್ಮಿಗಳ ಉಪಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಅಮೃತವಾದ ಶರೀರವು ಉಂಟಾಗಿತ್ತಷ್ಟೆ, ಆ (ಅವು) ಕರ್ಮವು ಕ್ಷಯವಾಗಲು ಬಿಸಿಲಿನ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಮಂಜುಗಡ್ಡೆಯು (ಕರಗುವಂತೆ) ಕರಗುತ್ತದೆ ; ಕರಗಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಆಕಾಶವಾದವೋ ಎಂಬಂತೆ ಆಗುವದು. ಇದನ್ನೇ ಇದೇ ಆಕಾಶ(ದ ರೂಪ)ದವರಾಗುವರು^೨ ಎಂದಿದೆ.

ಆ ಕರ್ಮಿಗಳು ಆ ಶರೀರವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಮತ್ತು ಪುರೋವಾತವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಅತ್ತಿತ್ತ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಒಯ್ಯಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ ; ಇದನ್ನೇ ‘ಆಕಾಶದಿಂದ ವಾಯುವನ್ನು (ಸೇರುತ್ತಾರೆ)’ ಎಂದಿದೆ. ವಾಯುವಿನಿಂದ ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾರೆ ; ಇದನ್ನು ‘ಪರ್ಜನ್ಯಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ (ದೇವತೆಗಳು) ಸೋಮ ರಾಜನನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ’, (೬-೨-೧೦) ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

1. ಇಲ್ಲಿ ಏವಮೇವ ಎಂದು ಮೂಲದಂತೆಯೇ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಕೈಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿದೆಯೋ ಇತ್ಯೇವಂ ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದಲೇ ಅದು ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆಯೋ ವಿಚಾರಣೀಯವಾಗಿದೆ. ‘ತೇ ಏವಂ’ ಎಂಬುದರ ಬದಲು ಏವಂ ತೇ ಎಂದಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು.

2. ಆಕಾಶಾದಿಸ್ವರೂಪದವರೇ ಆಗುವದಿಲ್ಲ ; ಮುಂದೆ ವಾಯ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಸೇರುವದೂ ಹೀಗೆಯೇ. ಸೂ. ಭಾ. ೩-೧-೧೬ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೪೬)ನ್ನು ನೋಡಿ. ಚಂದ್ರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಇನ್ನೂ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡದೆ ಇರುವ ಕರ್ಮಶೀಲನಾದಿಂದಲೇ ಮತ್ತೆ ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾರೆಂದು ಸೂ. ಭಾ. ೩-೧-೮ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೨೬, ೨೨೮)ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ.

ಆ ಬಳಿಕ ಮಳೆಯಾಗಿ ಈ ಪೃಥಿವಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಪೃಥಿವಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಬತ್ತ, ಜವೆ - ಮುಂತಾದ ಅನ್ನವಾಗುತ್ತಾರೆ ; ಇದನ್ನು 'ಈ ಲೋಕ ವೆಂಬ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಮಳೆಯನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ, ಆ ಆಹುತಿಯಿಂದ ಅನ್ನವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ' (೬-೨-೧೧) ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅನ್ನ ಭೂತರಾದ ಅವರು ಮತ್ತೂ ರೇತಃಸೇಕವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ಪುರ.ಷಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹುತರಾಗುತ್ತಾರೆ, ಆ ಬಳಿಕ ರೇತಸ್ಸಾಗಿ ಯೋಷಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹುತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಆ ಬಳಿಕ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಲೋಕವನ್ನು ಕುರಿತು ಏಳುವವರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಲೋಕವನ್ನು ಕುರಿತು ಏಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರಾದಿಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಆ ಬಳಿಕ ಭೂಮಾದಿ (ಕ್ರಮ)ದಿಂದ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಸೋಮಲೋಕವನ್ನು, ಮತ್ತೆ ಈ ಲೋಕವನ್ನು ಎಂದಿಂತು ಕರ್ಮಿಗಳು- ಉತ್ತರಮಾರ್ಗಕ್ಕಾಗಲಿ, ಸದ್ವಿಷ್ಣುಮುಕ್ತಿಗಾಗಲಿ (ಆಗುವ) ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವರೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ನೀರಿನರಾಟೆಯಂತೆ ಚಕ್ರವಾಗಿ ಸುತ್ತುತ್ತಿರುವರು ಎಂದರ್ಥ.* (ಅದ್ದರಿಂದಲೇ) "ಹೀಗಲ್ಲವೆ, ಕಾಮಿಸುವವನು (ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತೊಳಲುತ್ತಾನೆ)?" (೪-೪-೬) ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆ.

ಉಭಯಮಾರ್ಗವೂ ಇಲ್ಲದವರಿಗೆ ಆಗುವ ದುರ್ಗತಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೫೩. ಅಥ ಪುನಃ ಯೇ ಉತ್ತರಂ ದಕ್ಷಿಣಂ ಚ ಏತೌ ಪನ್ನಾನೌ ನ ವಿದುಃ ಉತ್ತರಸ್ಯ ವಾ ಪಥಃ ಪ್ರತಿಪತ್ತಯೇ ಜ್ಞಾನಂ ಕರ್ಮ ವಾ ನಾನುತಿಷ್ಠಂತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತೇ ಕಿಂ ಭವಂತೀತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ | ತೇ ಕೀಟಾಃ ಪತಜ್ಞಾಃ ಯದಿದಂ ಯಚ್ಛೇದಂ ದಂದಕೂಕಃ ದಂಶಮಶಕಮ್ ಇತ್ಯೇತತ್ ಭವಂತಿ | ಏವಂ ಹಿ ಇಯಂ ಸಂಸಾರಗತಿಃ ಕಷ್ಟಾ ಅಸ್ಯಾಂ ನಿಮಗ್ನಸ್ಯ ಪುನರುದ್ಧಾರ ಏವ ದುರ್ಲಭಃ | ತಥಾ ಚ ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರಮ್ "ತಾನೀಮಾನಿ ಕ್ಷುದ್ರಾಣ್ಯಸಕ್ಯದಾವ ತೀನಿ ಭೂತಾನಿ ಭವಂತಿ ಜ್ಯಾಯಸ್ವ ಪ್ರಿಯಸ್ವ" (ಭಾಂ. ೫-೧-೮), ಇತಿ |

1. ಇಲ್ಲಿ ಭತ್ತವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಜನ್ಮವನ್ನೇ ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ ; ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ ಎಂದೇ ಅರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ ಪಾಪಿಗಳಿಗೇ ಸ್ಥಾನರಜಸ್ಸು ವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸೂ. ಭಾ. ೨-೧-೨೪, ೨೫-೨೬ (ಭಾ. ಭಾ. ೨೪೯ರಿಂದ ೨೫೨) ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ.

2. ಇದನ್ನು ನೈರಾಗ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ, ಅದ್ದರಿಂದ ಉತ್ತರಮಾರ್ಗಸಾಧನವನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡದೇಕೂ ಎಂಬ ಭಾವ.

ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವೋತ್ಸಾಹೇನ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಕರ್ಮಜ್ಞಾನಹಾನೇನ ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಮಾರ್ಗಪ್ರತಿಪತ್ತಿಸಾಧನಂ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಂ ಕರ್ಮ ಜ್ಞಾನಂ ವಾ ಅನುತಿಷ್ಠೇತ್ ಇತಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಃ | ತಥಾ ಚೋಕ್ತಮ್ "ಅತೋ ವೈ ಖಲು ದುರ್ನಿಷ್ಪ್ರಸುತರಮ್" (ಛಾಂ. ೫-೧೦-೬) "ತಸ್ಮಾಜ್ಜ್ಞಗುಪ್ತೇತ" (ಛಾಂ. ೫-೧-೮) ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಂತರಾತ್ | ನೋಕ್ಷಾಯ ಪ್ರಯತೇತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅತ್ರಾಪಿ ಉತ್ತರಮಾರ್ಗಪ್ರತಿಪತ್ತಿಸಾಧನ ಏವ ಮಹಾನ್ ಯತ್ನಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ ಇತಿ ಗಮ್ಯತೇ | "ಏವಮೇವಾನುಪರಿವರ್ತನೇ" ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಯಾರು ಉತ್ತರ, ದಕ್ಷಿಣ- ಎಂಬೀ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಅರಿತಿರುವ ದಿಲ್ಲವೋ, ಉತ್ತರ ಅಥವಾ ದಕ್ಷಿಣಮಾರ್ಗವನ್ನು ಪಡೆಯುವದಕ್ಕೆ (ಬೇಕಾದ) ಜ್ಞಾನವನ್ನಾಗಲಿ ಕರ್ಮವನ್ನಾಗಲಿ (ಯಾರು) ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಿರುವದಿಲ್ಲವೋ ಎಂದರ್ಥ. ಅವರು ಏನಾಗುತ್ತಾರೆ ? ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ : ಅವರು ಹುಳುಗಳೂ ಜಿಬ್ಬಿಗಳೂ ಮತ್ತು ಈ ದಂದಶೂಕವು ಎಂದರೆ ಕಾಡುನೋಣವೂ ಎಂದರ್ಥ ; ಇವು ಆಗುವರು.^೧ ಈ ಸಂಸಾರಗತಿಯು ಹೀಗೆ ಕಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದವನನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತುವದು ದುರ್ಲಭವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ "ಆ ಈ ಅಲ್ಪತರವಾದ ಹುಟ್ಟುವದು, ಸಾಯುವದು- (ಹೀಗೆ) ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಸುತ್ತುವ ಭೂತಗಳಾಗುವರು" (ಛಾಂ. ೫-೧೦-೮) ಎಂದು ಶ್ರುತ್ಯಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ. ಅಲ್ಲವೆ ? ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವೋತ್ಸಾಹದಿಂದಲೂ ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ^೨ ಕರ್ಮವನ್ನೂ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಕರ್ಮವನ್ನಾಗಲಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನಾಗಲಿ ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ. ಹೀಗೆಂದೇ ಶ್ರುತ್ಯಂತರದಲ್ಲಿ "ಆದ್ದರಿಂದಲೇ (ಇದು) ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡುಹೋಗುವದಕ್ಕೆ ಬಲುಕಷ್ಟ (ಸಾಧ್ಯ)" (ಛಾಂ. ೫-೧೦-೬), "ಆದ್ದರಿಂದ ವಿರಕ್ತನಾಗಬೇಕು" (ಛಾಂ. ೫-೧೦-೮) ಎಂದಿದೆ. (ವಿರಕ್ತನಾಗಬೇಕು ಎಂದರೆ) ನೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ. ಇವು(ಗಳೂ)ಗಳಿಗೆ^೩ ಉತ್ತರಮಾರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಸಾಧನದಲ್ಲಿಯೇ ಹೆಚ್ಚಿನ ಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ ;

1. ಇದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಮುಂದೆ ಶ್ರುತ್ಯಂತರೇ ಎಂದಿರಬೇಕು, ಅಥವಾ ಇಲ್ಲಿ 'ತಥಾ ಚ' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಇದ್ದರೆ ಸಾಕಾಗುತ್ತದೆ.

2. ಸ್ಥಾವರಾಂತವಾದ ಗತಿಯಾಗುವದು ಎಂದು ಇದನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 3. ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲದೆ ಅಜ್ಞಾನದಶೆಯಲ್ಲಿರುವ ಎಂದರ್ಥ.

4. ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಮಾರ್ಗಗಳೊಳಗೂ.

ಏಕೆಂದರೆ “ಹೀಗೆಯೇ ಸುತ್ತುತ್ತಲಿರುತ್ತಾರೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.¹

ಐದು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಈವರೆಗೆ ಹೇಳಿದ ಉತ್ತರಗಳು

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೫೫. ಏವಂ ಪ್ರಶ್ನಾಃ ಸರ್ವೇ ನಿರ್ಣೀತಾಃ | “ಅಸೌ ವೈ ಲೋಕಃ” (೬-೨-೯) ಇತ್ಯಾರಭ್ಯ “ಪುರುಷಃ ಸಂಭವತಿ” (೬-೨-೧೩) ಇತಿ ಚತುರ್ಥಃ ಪ್ರಶ್ನಃ “ಯತಿಥ್ಯಾಮಾಹುತ್ಯಾಮ್” (೬-೨-೨) ಇತ್ಯಾದಿಃ ಪ್ರಾರಂಭೋನ | ಪಶ್ಯಾಮಸ್ತು ದ್ವಿತೀಯತ್ರೇನ “ದೇವಯಾನಸ್ಯ ವಾ ಪಥಃ ಪ್ರತಿಸದಂ ಪಿತೃಯಾಣಸ್ಯ ವಾ” (೬-೨-೨) ಇತಿ ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಮಾರ್ಗಪ್ರತಿಸತ್ತಿಸಾಧನ ಕಥನೇನ | ತೇನೈವ ಚ ಪ್ರಥಮೋಽಪಿ ಅಗ್ನೀರಾರಭ್ಯ ಕೇಚಿದರ್ಚಿಃ ಪ್ರತಿ ಪದ್ಯಂತೇ ಕೇಚಿದ್ ಧೂಮಮ್ ಇತಿ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ | ಪುನರಾವೃತ್ತಿಶ್ಚ ದ್ವಿತೀಯಃ ಪ್ರಶ್ನಃ, ಆಕಾಶಾದಿಕ್ರಮೇಣ ಇಯಂ ಲೋಕಮ್ ಅಗಚ್ಛಂತಿ ಇತಿ | ತೇನೈವ ಅಸೌ ಲೋಕೋ ನ ಸಂಪೂರ್ಣತೇ ಕೇಟಪತದ್ಭಾದಿಪ್ರತಿ ಪತ್ತೇಶ್ಚ ಕೇಷಾಂಚಿತ್ ಇತಿ ತೃತೀಯೋಽಪಿ ಪ್ರಶ್ನೋ ನಿರ್ಣೀತಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೂ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಯಿತು. “ಎಷ್ಟನೆಯ ಅಹುತಿಯು....” (೬-೨-೨) ಎಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ “ಆ ಲೋಕವೇ ..” (೬-೨-೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಹಿಡಿದು “ಪುರುಷನು ಉಂಟಾಗುತ್ತಾನೆ” (೬-೨-೧೩) ಎಂದು ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ (ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ). “ದೇವಯಾನದ ಅಥವಾ ಪಿತೃಯಾಣದ ಪ್ರತಿಪತ್ತನ್ನು.....” ಎಂಬ ಐದನೆಯ (ಪ್ರಶ್ನೆಗೋ) ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಮಾರ್ಗಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವನ್ನು ಹೇಳಿ ಎರಡನೆಯದಾಗಿ (ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ). ಅದರಿಂದಲೇ ಮೊದಲನೆಯ (ಪ್ರಶ್ನೆಗೂ) ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಮೊದಲುಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕೆಲವರು ಅರ್ಚಿಯನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾರೆ, ಕೆಲವರು ಧೂಮವನ್ನು (ಸೇರುತ್ತಾರೆ)- ಹೀಗೆ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿ (ಯಿದೆ ಎಂದು ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ). ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯಾದ ಪುನರಾವೃತ್ತಿ(ವಿಚಾರಕ್ಕೆ) ಆಕಾಶಾದಿಕ್ರಮದಿಂದ ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾರೆ ಎಂದು (ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ). ಅದರಿಂದಲೇ ಆ ಲೋಕವು ಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ, ಕೆಲವರು ಕೇಟಪತಂಗಾದಿ(ಜನ್ಮ)ವನ್ನು ಹೊಂದುವದರಿಂದಲೂ (ಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ) ಎಂದು ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗೂ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.

1. ದಕ್ಷಿಣಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯೂ ಅನಾವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ಉತ್ತರ ಮಾರ್ಗಸಾಧನವನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹಿಡಿಯಬೇಕು ಎಂದಂತೆ ಆಯಿತು.

2. ಹೀಗೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದವರು ಮರಳಿಬರುತ್ತಿರುವದರಿಂದಲೇ.

ಎರಡನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

ಇಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯೆಯನ್ನೂ ಸಂಸಾರಗತಿಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನೂ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

೧-೨. ಆರುಣೇಯ ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಪಂಚಾಲರಾಜನಾದ ಜೈವಲಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದನು. ರಾಜನು ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು 'ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಯು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಲಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೋ?' ಎಂದು ಕೇಳಲು 'ಕಲಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ' ಎಂದನು. ಆಗ ರಾಜನು ಅವನನ್ನು ಐದು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದನು. (೧) ಇಲ್ಲಿಂದ ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೊರಟವರು ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗುವದು ಹೇಗೆ? (೨) ಮತ್ತೆ ಅವರು ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗುವದು ಹೇಗೆ? (೩) ಈ ಲೋಕದಿಂದ ಹೋದವರಿಂದ ಪರಲೋಕವು ಪೂರ್ಣವಾಗುವದಿಲ್ಲವೇಕೆ? (೪) ಎಷ್ಟನೆಯ ಆಹುತಿಯಲ್ಲಿ ಹುತವಾದ ಅವು ಪುರುಷವಾಕ್ಯಾಗಿ ಎದ್ದು ಮೂತಾಡುತ್ತದೆ? (೫) ದೇವಯಾನಸಿತೃಯಾಣಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಬಗೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲೆಯ?

ನಾನು ಇಮೊಂದಕ್ಕೂ ಉತ್ತರವನ್ನರಿಯೆನು ಎಂದು ಶ್ವೇತಕೇತು ಹೇಳಿದನು.

೨-೮. ರಾಜನು ಆರಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಬೇಕೆಂದರೂ ಕೇಳದೆ ಶ್ವೇತಕೇತು ತಂದೆಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು 'ಹೀಗೇಯೋ, ನೀನು ನಮಗೆ ಅನುಶಾಸನಮಾಡಿದೇನೆಂದದ್ದು?' ಎಂದು ಅಸಮಾಧಾನದಿಂದ ಕೇಳಿದನು. ತಂದೆಯು 'ಅಪ್ಪ, ನನಗೆ ತಿಳಿದದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳಿದೇನೆ. ನನಗೂ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರವು ತಿಳಿಯದು; ಬಾ, ಹೋಗಿ ರಾಜನಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳೋಣ' ಎಂದನು. ಆದರೆ ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಬರುವದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಆರುಣಿಗೌತಮನೇ ರಾಜನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಅವನಿಂದ ಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅವನು ಕೊಟ್ಟ ವರಕ್ಕೆ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳ ಉತ್ತರವನ್ನೇ ಬೇಡಿದನು. ಅವರಿಗೆ ವ್ಹತ್ರಿಯರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಇದ್ದ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕೂಡಲೆ ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಒಂದು ವರವನ್ನು ಕೇಳಿದರೂ ಗೌತಮನು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ರಾಜನು ತನ್ನ ವಾಗ್ದಾನವನ್ನೂ ಗೌತಮನ ವಿನಯವನ್ನೂ ಮನದಂದುಕೊಂಡು ಈ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಉಪಕ್ರಮಿಸಿದನು.

೯-೧೩. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಿದು : ದ್ಯುಲೋಕವೆಂಬ ಅಗ್ನಿಗೆ ಅದಿತ್ಯನು ಸಮಿತ್ತು, ರಶ್ಮಿಗಳು ಹೋಗಿ, ಹಗಲೇ ಉರಿ, ದಿಕ್ಕುಗಳು ಕೆಂಡ, ಅವಾಂತರದಿಕ್ಕುಗಳು ಕಿಡಿಗಳು. ಈ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧಾಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ಅಪ್ಪನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಹೋಮ ಮಾಡಲು ಅದರಲ್ಲಿ ಸೋಮರಾಜನು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ. ಈ ಸೋಮರಾಜನನ್ನು ಐರ್ಜನ್ಯಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆ ಅಗ್ನಿಗೆ ಸಂವತ್ಸರವು ಸಮಿತ್ತು, ನೋಡಗಳು ಹೋಗಿ, ಮಿಂಚು ಉರಿ, ಸಿಡಿಲು ಕೆಂಡ, ಗುಡುಗುಗಳು ಕಿಡಿಗಳು. ಈ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ಆಹುತಿಯಿಂದ ಮಳೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಮಳೆಯನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಈ ಲೋಕವೆಂಬ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಅಗ್ನಿಗೆ ಪೃಥಿವಿಯೇ ಸಮಿತ್ತು, ಬೆಂಕಿಯೇ ಧೂಮವು, ರಾತ್ರಿಯೇ ಉರಿ, ಚಂದ್ರನೇ ಕೆಂಡ, ನಕ್ಷತ್ರಗಳೇ ಕಿಡಿಗಳು. ಈ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ಆಹುತಿಯಿಂದ ಅನ್ನವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅನ್ನವನ್ನು ಪುರುಷಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಅಗ್ನಿಗೆ

ತೆರೆದ ಬಾಯಿಯೇ ಸಮಿತ್ತು, ಪ್ರಾಣವೇ ಹೊಗೆ, ವಾಕ್ಯೇ ಉರಿ, ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ ಕೆಂಡ, ಶ್ರೋತ್ರವೇ ಕಿಡಿಗಳು. ಇದರಲ್ಲಿ ಹುತವಾದ ಅಹುತಿಯಿಂದ ರೇತಸ್ಸು ಉಟುಗುತ್ತದೆ ಈ ರೇತಸ್ಸನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಯೋಷಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಈ ಅಗ್ನಿಗೆ ಉಪಸ್ಥಾನೇ ಸಮಿತ್ತು, ಲೋಮಗಳೇ ಹೊಗೆ, ಯೋನಿಯೇ ಉರಿ, ಒಳಗೆ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯವೇ ಕೆಂಡ, ಪುದ್ರ ಸುಖಗಳೇ ಕಿಡಿಗಳು. ಈ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ಅಹುತಿಯಿಂದ ಪುರುಷಶರೀರವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಐದನೆಯ ಅಹುತಿಯು ಹುತವಾಗಲೂ ಅಪ್ಪು ಪುರುಷವಾಕ್ಯಾಗುತ್ತದೆ.

೧೩-೧೬. ಈ ಪುರುಷನು ಸಾಯಲು ಅಗ್ನಿಯಬಳಿಗೆ ಅಂತ್ಯಕರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಬಿತ್ತಿಜರ್ದು ಒಯ್ಯುತ್ತಾರೆ ಅಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ, ಸಮಿತ್ತು, ಹೊಗೆ, ಕೆಂಡ, ಕಿಡಿ- ಇವುಗಳನ್ನು ಉಪಾಸನೆಗಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾದದ್ದೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಅಗ್ನಾದಿಗಳೇ ಅಗ್ನಾದಿಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಆದರಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ಪುರುಷಾಹುತಿಯಿಂದ ಭಾಸ್ವರಪುರುಷನುಂಟಾಗುತ್ತಾನೆ.

೧೪. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಗ್ನಿಗಳನ್ನು ಸವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಅರಿತುಕೊಂಡು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದವನೂ, ಅರಣ್ಯನಿತ್ಯರಾದ ವಾನಪ್ರಸ್ಥರೂ ಸಾಧಾರಣಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳೂ, ಅರ್ಚಿಸ್ಸು, ಅಹಸ್ಸು, ಅಪೂರ್ಯಮಾಣಪಕ್ಷ, ಉತ್ತರಾಯಣ- ಎಂಬ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಅತಿವಾಹಿತರಾಗಿ ದೇವಲೋಕ, ಆದಿತ್ಯ, ವಿದ್ಯುತ್ತು- ಇವುಗಳನ್ನು ದಾಟಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಮಾನಸಪುತ್ರನಾದ ಪುರುಷನಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಅನೇಕ ಕಲ್ಪಗಳವರೆಗೆ ಅಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮನ ಈ ಕಲ್ಪವು ಮುಗಿಯುವವರೆಗೂ ಅವರಿಗೆ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯಾಗುವದಿಲ್ಲ.

ಆದರೆ ಬರಿಯ ಯಜ್ಞದಾನತಪಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಊರ್ಧ್ವಲೋಕಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುವವರು, ಧೂಮ, ರಾತ್ರಿ, ಅಪಕ್ಷೀಯಮಾಣಪಕ್ಷ, ದಕ್ಷಿಣಾಯನ, ಪಿತ್ತಲೋಕ- ಈ ಕ್ರಮದಿಂದ ಚಂದ್ರಲೋಕವನ್ನು ಮುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಕರ್ಮದ ಫಲವಾಗುವದು, ಅವರು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಉಪಭೋಗ್ಯರೂ ಆಗಿರುವರು. ಅಲ್ಲಿ ಅವರ ಕರ್ಮವು ಸಮಯಲು ಆಕಾಶ, ವಾಯು, ವೃಕ್ಷಿ, ಸೃಧಿವಿ, ಅನ್ನ - ಈ ಕ್ರಮದಿಂದ ಪುರುಷಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಸೇರಿ ಮುಂದೆ ಯೋಷಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಪುರುಷಾಕೃತಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ ಮತ್ತೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿರುವರು.

ಇದು ಐದನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗೂ ಮೊದಲನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗೂ ಉತ್ತರವು ; ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದ ಪುನರಾವೃತ್ತಿವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಉತ್ತರವು

೧೬. ಹೀಗೆ ಕೇವಲ ಕರ್ಮಿಗಳು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹಿಂತೆರಳುತ್ತಿರುವದರಿಂದಲೂ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಕರ್ಮಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಮಾಡದವರು ಕೀಟಪತಂಗಾದಿಜನ್ಮವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿರುವದರಿಂದಲೂ ಪರಲೋಕವು ತುಂಬುವದಿಲ್ಲ-ಎಂಬುದು ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವು.

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ-ಮೂರನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

(ಶ್ರೀಮಂಥಕರ್ಮ)

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯಃ ಕಾಮಯೇತ ಮಹತ್ ಪ್ರಾಪ್ನುಯಾಮಿತ್ಯುದ್ಗಯನ
ಅಪೂರ್ಯಮಾಣಪಕ್ಷಸ್ಯ ಪುಣ್ಯಾಹೇ ದ್ವಾದಶಾಹಮುಪ
ಸದ್ವ್ರತೀ ಭೂತ್ವಾದುನ್ಪರೇ ಕಗ್ಂಸೇ ಚಮಸೇ ವಾ ಸರ್ವೌ
ಷಧಂ ಫಲಾನೀತಿ ಸಂಭೃತ್ಯ ಪರಿಸಮುಹ್ಯ ಪರಿಲಿಪ್ಯಾಗ್ನಿ
ಮುಪಸಮಾಧಾಯ ಪರಿಸ್ತೀರ್ಯಾವೃತಾಜ್ಯಗ್ಂ ಸಂಸ್ಕೃತ್ಯ
ಪುಗ್ಂಸಾ ನಕ್ಷತ್ರೇಣ ಮನ್ಥಗ್ಂ ಸಂನೀಯ ಜುಹೋತಿ |
ಯಾವನ್ನೋ ದೇವಾಸ್ತ್ವಯಿ ಜಾತವೇದಸ್ತೀರ್ಯಾಞ್ಶ್ಚೋ
ಘ್ನಂತಿ ಪುರುಷಸ್ಯ ಕಾಮಾನ್ | ತೇಭ್ಯೋಽಹಂ ಭಾಗಧೇಯಂ
ಜುಹೋಮಿ ತೇ ಮಾ ತೃಪ್ತಾಃ ಸರ್ವೈಃ ಕಾಮೈಸ್ತೃಪ್ತಯಂತು
ಸ್ವಾಹಾ | ಯಾ ತಿರಶ್ಚೀ ನಿಪದ್ಯತೇಽಹಂ ವಿಧರಣೀ ಇತಿ ತಾಂ
ತ್ವಾ ಘೃತಸ್ಯ ಧಾರಯಾ ಯಜೇ ಸಗ್ಂರಾಧನೀಮಹಗ್ಂ
ಸ್ವಾಹಾ || ೧ ||

೧. ಯಾವನು ಮಹತ್ತನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಕಾಮಿಸು
ವನೋ ಅವನು ಉತ್ತರಾಯಣದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ಯಮಾಣಪಕ್ಷದ ಶುಭ
ದಿನದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ದಿನಗಳವರೆಗೆ ಉಪಸದ್ವ್ರತಿಯಾಗಿ ಔದುಂಬರದ
ಬಟ್ಟಲಲ್ಲಿ, ಅಥವಾ ಚಮಸದಲ್ಲಿ, ಸರ್ವೌಷಧಗಳನ್ನೂ ಫಲಗಳನ್ನೂ
-ಹೀಗೆ ಕೂಡಿಸಿಟ್ಟು ಗುಡಿಸಿ ಸಾರಿಸಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊಂಡು,
(ಕುಶಗಳನ್ನು) ಪರಿಸ್ತರಣಮಾಡಿ ಆವೃತ್ತಿನಿಂದ ಆಜ್ಯವನ್ನು ಸಂಸ್ಕಾರ
ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪುನ್ನಕ್ಷತ್ರದಿಂದ ಮಂಥನನ್ನು (ಕಡೆದು) ಇಟ್ಟು
ಕೊಂಡು ಹೋಮಮಾಡಬೇಕು. “ಜಾತವೇದನೆ, ವಕ್ರ(ಮತಿ)ಗಳಾದ
ಎಷ್ಟು ದೇವತೆಗಳು ನಿನ್ನ (ವಶ)ದಲ್ಲಿರುವರಾಗಿ ಪುರುಷನ ಕಾಮ
ಗಳನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟುತ್ತಿರುವರೋ, ಅವರಿಗೆ ನಾನು (ಆಜ್ಯ)ಭಾಗವನ್ನು
ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ; ಅವರು ತೃಪ್ತರಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಸರ್ವಕಾಮ
ಗಳಿಂದಲೂ ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸಲಿ! ಸ್ವಾಹಾ!”, “ಯಾವ ವಕ್ರ(ಮತಿ)

ಯಾದ (ದೇವತೆಯು) ನಾನು (ಎಲ್ಲವನ್ನೂ) ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವೆನು ಎಂದು ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವದೋ, ಆ ಸರ್ವಸಾಧಕವಾದ ದೇವತೆಗೆ ನಾನು ಘೃತಧಾರಿಯಿಂದ ಯಾಗಮಾಡುತ್ತಿದೇನೆ! ಸ್ವಾಹಾ!”

ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೫೬. ಸ ಯಃ ಕಾಮಯೇತ | ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಣೋರ್ಗತಿರುಕ್ತಾ | ತತ್ರ ಜ್ಞಾನಂ ಸ್ವತನ್ತ್ರಮ್, ಕರ್ಮ ತು ದೈವಮಾನುಷವಿತ್ತದ್ವಯಾಯತ್ತಮ್ | ತೇನ ಕರ್ಮಾರ್ಥಂ ವಿತ್ತಮ್ ಉಪಾರ್ಜನೀಯಮ್ | ತಚ್ಚ ಅಪ್ರತ್ಯವಾಯ ಕಾರಿಣಾ ಉಪಾಯೇನ ಇತಿ ತದರ್ಥಂ ಮನ್ಶಾಖ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಆರಭ್ಯತೇ ಮಹತ್ತ್ವಪ್ರಾಪ್ತಯೇ | ಮಹತ್ತ್ವೇ ಚ ಸತಿ ಅರ್ಥಸಿದ್ಧಂ ಹಿ ವಿತ್ತಮ್ ||

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

‘ಸ ಯಃ ಕಾಮಯೇತ’ (ಎಂಬ ಕಂಡಿಕೆಯ ಸಂಬಂಧವೇನೆಂದರೆ) ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಗತಿಯನ್ನು¹ ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿರುತ್ತದೆ²; ಕರ್ಮವೋ ದೈವಮಾನುಷವಿತ್ತಗಳೆಂಬ ಎರಡಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ವಿತ್ತವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆ (ಸಂಪಾದನೆಯು) ಪ್ರತ್ಯವಾಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡದಿರುವ ಉಪಾಯದಿಂದ (ಆಗಬೇಕು). ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮಹತ್ತ್ವಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಮಂಥ ಎಂಬ ಕರ್ಮವನ್ನು (ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ) ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದೆ. ಮಹತ್ತ್ವವುಂಟಾದರೆ ವಿತ್ತವು ತಾನೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುವದಷ್ಟೆ.

ಮಂಥಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾಲವೂ ಅಧಿಕಾರಿಯೂ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೫೭. ತದುಚ್ಯತೇ | ಸ ಯಃ ಕಾಮಯೇತ | ಸ ಯೋ ವಿತ್ತಾರ್ಥೇ ಕರ್ಮಣಿ ಅಧಿಕೃತಃ | ಯಃ ಕಾಮಯೇತ | ಕಿಮ್ ? ಮಹತ್ ಮಹತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ನುಯಾಮ್ | ಮಹಾನ್ ಸ್ಯಾಮ್ ಇತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ತತ್ರ ಮನ್ಥಕರ್ಮಣೋ ವಿಧಿಸ್ತಿತಸ್ಯ ಕಾಲಃ ಅಭಿಧೀಯತೇ | ಉದಗಯನೇ ಆದಿತ್ಯಸ್ಯ | ತತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ

1. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಎಂದರೆ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಉತ್ತರಾಯಣಗತಿ, ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಪಿತೃಯಾಣಗತಿ.

2. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದದ್ದಿರುವದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಾಪ್ತೌ ಆಪೂರ್ಯಮಾಣವಕ್ಷಸ್ಯ ಶುಕ್ಲವಕ್ಷಸ್ಯ | ತತ್ರಾಪಿ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಾಪ್ತೌ
ಪುಣ್ಯಾಹೇ ಅನುಕೂಲೇ ಆತ್ಮನಃ ಕರ್ಮಸಿದ್ಧಿಕರೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅದನ್ನೇ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ: ಯಾವನು ಬಯಸುತ್ತಾನೋ ಅವನು, ಯಾವನು ವಿತ್ತಾರ್ಥಿಯೋ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕೃತನಾದವನೂ ಆಗಿ ಕಾಮಿಸುವನೋ ಅವನು. ಏನನ್ನು (ಕಾಮಿಸುವವನು)? ಎಂದರೆ ಮಹತ್ತನ್ನು ಮಹತ್ತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು, (ನಾನು) ದೊಡ್ಡವನಾಗಬೇಕು ಎಂದು (ಯಾವನು ಕಾಮಿಸುವನೋ ಅವನು) ಎಂದರ್ಥ.

ಈ ವಿಧಿಸಬೇಕೆಂದಿರುವ ಮಂಥಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾಲವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಸೂರ್ಯನ ಉತ್ತರಾಯಣದಲ್ಲಿ. ಆ (ಉತ್ತರಾಯಣದಲ್ಲಿ) ಯಾವಾಗಲಾದರೂ (ಆಗಬಹುದೆಂದು) ಬಂದೊದಗುವದರಿಂದ ಆಪೂರ್ಯಮಾಣವಕ್ಷದ, ಶುಕ್ಲವಕ್ಷದ (ಎಂದಿದೆ). ಆ (ಪಕ್ಷ)ದಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವಾಗಲಾದರೂ (ಆಗಬಹುದೆಂದು) ಬಂದೊದಗುವದರಿಂದ ಶುಭದಿನದಲ್ಲಿ ಎಂದಿದೆ. ಅನುಕೂಲವಾದ ತನ್ನ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ (ದಿನದಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ).

ಮಂಥಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವ ಪ್ರಕಾರ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೫೮. ದ್ವಾದಶಾಹಂ ಯಸ್ಮಿನ್ ಪುಣ್ಯೇ ಅನುಕೂಲೇ | (ಅಹನಿ) ಕರ್ಮ ಚೀರ್ಣತಃ ಪ್ರಾಕ್ ಪುಣ್ಯಾಹಮೇವ ಆರಭ್ಯ ದ್ವಾದಶಾಹಮ್ ಉಪಸದ್ವ್ರತೀ | ಉಪಸತ್ತು ವ್ರತಮ್ | ಉಪಸದಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮೇ | ತತ್ರ ಚ ಸ್ತನೋಪಚಯಾಪಚಯದ್ವಾರೇಣ ಪಯೋಭಕ್ಷಣಂ ತದ್ವ್ರತಮ್ | ಅತ್ರ ಚ ತತ್ಸರ್ವಾನುಪಸಂಹಾರಾತ್ ಕೇವಲಮ್ ಇತಿ ಕರ್ತವ್ಯತಾಶಾನ್ಯಂ ಪಯೋಭಕ್ಷಣಮಾತ್ರಮ್ ಉಪಾದೀಯತೇ | ನನು ಉಪಸದೋ ವ್ರತಮ್ ಇತಿ ಯದಾ ವಿಗ್ರಹಃ ತದಾ ಸರ್ವಮ್ ಇತಿ ಕರ್ತವ್ಯತಾರೂಪಂ ಗ್ರಾಹ್ಯಂ ಭವತಿ | ತತ್ ಕಸ್ಮಾತ್ ನ ಪರಿಗೃಹ್ಯತ ಇತಿ? ಉಚ್ಯತೇ | ಸ್ಮಾರ್ತತ್ವಾತ್ ಕರ್ಮಣಃ | ಸ್ಮಾರ್ತಂ ಹಿ ಇದಂ ಮನ್ಥಕರ್ಮ | ನನು ಶ್ರುತಿವಿಹಿತಂ ಸತ್ ಕಥಂ ಸ್ಮಾರ್ತಂ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ? ಸ್ಮೃತ್ಯನುವಾದಿನೀ ಹಿ ಶ್ರುತಿರಿಯಮ್ | ಶ್ರುತತ್ವೇ ಹಿ ಪ್ರಕೃತಿವಿಕಾರಭಾವಃ, ತತ್ಶ್ಚ ಪ್ರಾಕೃತಧರ್ಮಗ್ರಾಹಿತ್ವಂ ವಿಕಾರಕರ್ಮಣಃ | ನ ತ್ವಹ ಶ್ರುತತ್ವಮ್ | ಅತಃ ಏವ ಚ ಅವಸಥಾಘ್ನೌ ಏತತ್ ಕರ್ಮ ವಿಧೀಯತೇ | ಸರ್ವಾ ಚ ಅವೃತ್ ಸ್ಮಾರ್ತೈಮ್

ಇತಿ | ಉಪಸದ್ವ್ರತ್ತೀ ಭೂತ್ವಾ ಪ್ರಯೋವ್ರತ್ತೀ ಸನ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಔದುಮ್ಬರೇ ಉದುಮ್ಬರವೃಕ್ಷಮಯೇ ಕಂಸೇ ಚಮಸೇ ವಾ | ತಸ್ಯೈವ ವಿಶೇಷಣಮ್ ಕಂಸಾಕಾರೇ ಚಮಸಾಕಾರೇ ವಾ ಔದುಮ್ಬರೇ ಏವ | ಆಕಾರೇ ತು ಏಕಲ್ಪಃ, ನೌದುಮ್ಬರತ್ವೇ | ಅತ್ರ^೧ ಸರ್ವಾಪಧಂ ಸರ್ವಾಸಾಮ್ ಓಷಧೀನಾಂ ಸಮೂಹಂ ಯಥಾಸಂಭವಂ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಚ ಸರ್ವಾ ಓಷಧೀಃ ಸಮಾಹೃತ್ಯ | ತತ್ರ ಗ್ರಾಮ್ಯಾಣಾಂ ತು ದಶನಿಯಮೇನ ಗ್ರಾಹ್ಯಾಃ ನಿಃಹಿಯವಾದ್ಯಾ ನಕ್ಷತ್ರ ಮಾಣಾಃ | ಅಧಿಕಗ್ರಹಣೇ ತು ನ ದೋಷಃ | ಗ್ರಾಮ್ಯಾಣಾಂ ಫಲಾನಿ ಚ ಯಥಾಸಂಭವಂ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಚ | ಇತಿಶಬ್ದಃ ಸಮಸ್ತಸಂಭಾರೋಪಚಯ ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಃ | ಅನ್ಯದಪಿ ಯತ್ ಸಂಭರಣೇಯಂ ತತ್ ಸರ್ವಂ ಸಂಭೃತ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಕ್ರಮಸ್ತತ್ರ ಗೃಹ್ಯೋಕ್ತೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ | ಪರಿಸಮೂಹನಪರಿ ಲೇಪನೇ ಭೂಮಿಸಂಸ್ಕಾರಃ | ಅಗ್ನಿಮ್ ಉಪಸಮಾಧಾಯ ಇತಿ ನಚನಾತ್ ಅವಸಥೈಃಗೌ ಇತಿ ಗಮ್ಯತೇ | ಏಕವಚನಾತ್, ಉಪಸಮಾಧಾನಶ್ರವಣಾಚ್ಚ | ವಿದ್ಯಮಾನಸ್ಯೈವ ಉಪಸಮಾಧಾನಮ್ | ಪರಿಸ್ತೀರ್ಯ ದರ್ಶನಮ್ | ಅವೃತಾ | ಸ್ಮಾರ್ತತ್ವಾತ್ ಕರ್ಮಣಃ ಸ್ಥಿರೀವಾಕಾವೃತಾ ಪರಿಗೃಹ್ಯತೇ | ತಯಾ ಆಜ್ಯಂ ಸಂಸ್ಕೃತ್ಯ ಪುಂಸಾ ನಕ್ಷತ್ರೇಣ ಪುಂನಾಮ್ನಾ ನಕ್ಷತ್ರೇಣ ಪುಣ್ಯಾಹಸಂಯುಕ್ತೇನ ಮನ್ಥಂ ಸರ್ವಾಪಧಫಲಪಿಷ್ಟಂ ತತ್ರ ಔದುಮ್ಬರೇ ಚಮಸೇ ದಧನಿ ಮಧುನಿ ಘೃತೇ ಚ ಉಪಸಿಚ್ಛ್ಯ ಏಕಯಾ ಉಪಮನ್ಥನ್ಯಾ ಉಪಸಂಮುಘ್ಯ ಸಂನೀಯ ಮಧ್ಯೇ ಸಂಸ್ಥಾಪ್ಯ ಔದುಮ್ಬರೇಣ ಸ್ಪರ್ಶೇಣ ಆವಾಪಸ್ಥಾನೇ ಆಜ್ಯಸ್ಯ ಜುಹೋತಿ ಏತ್ಯೈರ್ಮನ್ತ್ರೈಃ “ಯಾವನ್ನೋ ದೇವಾಃ” ಇತ್ಯಾದ್ಯೈಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹನ್ನೆರಡು ದಿನಗಳವರೆಗೆ, ಯಾವ ಅನುಕೂಲವಾದ ಶುಭ(ದಿನ)ದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದಿರುವನೋ ಅದರಿಂದ ಹಿಂದಕ್ಕೆ (ಅ) ಪುಣ್ಯದಿನ ದಿಂದ ನೊಡಲುಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹನ್ನೆರಡು ದಿನಗಳವರೆಗೆ ಉಪಸದ್ವ್ರತ್ತಿಯಾಗಿ —(ಉಪಸದ್ವ್ರತ್ತ)ವೆಂದರೆ ಉಪಸತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ವ್ರತವು. ಉಪಸತ್ತುಗಳು ಜ್ಯೋತಿಷ್ವೇದಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತವೆ; ಅಲ್ಲಿ (ಗೋ)ಸ್ತನಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವದು, ಕಡಿಮೆಮಾಡುವದು— (ಈ) ದ್ವಾರದಿಂದ ಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿಯುವದೇ ಆ ವ್ರತವು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಬೇಕಾ

1. ಈ ಮಾತು ಇಲ್ಲದ ಪಾರವೂ ಉಂಟು.

2. ಜ್ಯೋತಿಷ್ವೇದಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ಗ್ಯಾದಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು ಬೇರೆ.

ದದ್ವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ (ಆ) ಇತಿರತ್ನವೃತ್ತಾರಹಿತವಾದ ಬರಿಯ ಪರ್ಯೋಭಕ್ಷಣ ವನ್ನು ಮಾತ್ರ^೧ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಉಪಸತ್ತಿನ ವ್ರತವು ಎಂದು ವಿಗ್ರಹಮಾಡುವದಾದರೆ ಆಗ ಎಲ್ಲಾ ಇತಿರತ್ನವೃತ್ತೆಯನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸಬಹುದಲ್ಲ! ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲೇಕೆ ಗ್ರಹಿಸಬಾರದು ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಅದಕ್ಕೆ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಏಕೆಂದರೆ (ಈ) ಕರ್ಮವು ಸ್ಮಾರ್ತವು. ಈ ಮಂಥಕರ್ಮವು ಸ್ಮಾರ್ತವಷ್ಟೆ ; (ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು).

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಶ್ರುತಿವಿಹಿತವಾದ (ಕರ್ಮವು) ಸ್ಮಾರ್ತವಾಗುವದು ಹೇಗೆ ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಈ ಶ್ರುತಿಯು ಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಅನುವಾದಮಾಡಿ ಕೊಂಡಿದೆ. ಶ್ರೌತಕರ್ಮವಾದರಲ್ಲವೆ, ಪ್ರಕೃತಿವಿಕ್ರೃತಿಭಾವ(ವುಂಟಾಗುವದು)*? ಹಾಗಾದರೆ ವಿಕಾರಕರ್ಮವೂ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಧರ್ಮವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿತು. ಅದರೇ ಇಲ್ಲಿ (ಕರ್ಮವು) ಶ್ರೌತವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಕರ್ಮವನ್ನು ಗೃಹ್ಯಾಗ್ನಿ ಯಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿದೆ ; ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಾ ಅವೃತ್ತಾ^೨ ಸ್ಮಾರ್ತವೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಸದ್ವ್ರತಿಯಾಗಿ ಎಂದರೆ ಪರ್ಯೋವ್ರತಿಯಾಗಿದ್ದು ಕೊಂಡು ಎಂದರ್ಥ.

ಔದುಂಬರವಾದ- ಅತ್ತಿಯ ಮರದಿಂದಾದ ಬಟ್ಟಲಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಚಮಸ ದಲ್ಲಿ. ಆ (ಕಂಸ, ಚಮಸ- ಇವಕ್ಕೇ ಔದುಂಬರ)ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಕಂಸಾಕಾರವಾಗಿರಲಿ, ಚಮಸಾಕಾರವಾಗಿರಲಿ, ಔದುಂಬರವಾಗಿಯೇ ಇರ ಬೇಕು.^೩ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ (ಯಾವದಾದರೂ ಆಗಬಹುದೆಂಬ) ವಿಕಲ್ಪವಿದೆಯೇ ಹೊರತು ಔದುಂಬರವಾಗಿರಬೇಕೆಂಬುದರಲ್ಲಿ (ವಿಕಲ್ಪ)ವಿಲ್ಲ. ಈ (ಕಂಸ ಅಥವಾ ಚಮಸ)ದಲ್ಲಿ^೪ ಸರ್ವಾಷಧವನ್ನು ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಗಿಡಮೂಲಿಕೆಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ಯಥಾಸಂಭವವಾಗಿಯೂ ಯಥಾಶಕ್ತಿಯಾಗಿಯೂ ಎಲ್ಲಾ

1. ಭೂಮಿಶಯ್ಯ, ಪಯಃಪಾನ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ವಾಙ್ಮಯಮ - ಎಂದೇ ಸಾಲ್ಕೂ ಉಪಸದ್ವ್ರತವು ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ ೧೨.

2. ಸಕಲಾಂಗಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿರುವದು ಪ್ರಕೃತಿ, ವಿಕಲಾಂಗವಾದದ್ದು ವಿಕ್ರೃತಿ.

3. ಮಂಥವಿಷಯಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ ಇತಿರತ್ನವೃತ್ತೆಯಿಲ್ಲ.

4. ಔದುಂಬರನೆಂಬುದನ್ನು ಮುಂದೆ ಒತ್ತಿ ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಶಾಫುನಲ್ಲ ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ ೧೩.

5. ಅತ್ರ ಎಂಬ ಮಾತಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಇದೇ ಅರ್ಥ.

ಓಷಧಿಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ- ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮ್ಯವಾದ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಬತ್ತ, ಜವೆ- ಮುಂತಾದ ಹತ್ತು ಓಷಧಿಗಳನ್ನು¹ ಗೊತ್ತಾಗಿ ತರಬೇಕು ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತಂದರೆ ದೋಷವಿಲ್ಲ. ಗ್ರಾಮ್ಯ(ಸಸ್ಯಗಳ) ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಯಥಾಸಂಭವವಾಗಿಯೂ ಯಥಾಶಕ್ತಿಯಾಗಿಯೂ (ತರಬೇಕು). ಇತಿ (ಹೀಗೆ) ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸಮಸ್ತ ಸಂಭಾರವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಬೇಕೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು ; ಇನ್ನು ಏನೇನು ಸೇರಿಸಬೇಕೋ ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಎಂದರ್ಥ.

ಇಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವು ಗೃಹ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಗುಡಿಸುವದು, ಬಳಿಯುವದು- ಇವು ನೆಲಕ್ಕೆ (ಮಾಡಬೇಕಾದ) ಸಂಸ್ಕಾರವು.² 'ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊಂಡು' ಎಂಬುದರಿಂದ ಗೃಹ್ಯಾಗ್ನಿ ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ ; ಏಕೆಂದರೆ (ಅಗ್ನಿಯನ್ನು) ಎಂದು ಏಕವಚನವಿದೆ, ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ , ಇದ್ದ (ಅಗ್ನಿಯನ್ನಲ್ಲವೆ), ತಂದುಕೊಳ್ಳುವದು³ ? ದರ್ಭೆಗಳನ್ನು ಹರಡಿ ಆವೃತ್ತಿನಿಂದ ಎಂಬಲ್ಲಿ (ಈ) ಕರ್ಮವು ಸ್ಮಾರ್ತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಸ್ಥಾಲೀಪಾಕದ ಆವೃತ್ತನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ; ಆ (ಆವೃತ್ತಿನಿಂದ) ಆಜ್ಯವನ್ನು ಸಂಸ್ಕಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು⁴, ಗಂಡುನಕ್ಷತ್ರದಿಂದ, ಪುಣ್ಯದಿನ ಯುಕ್ತವಾದ ಗಂಡುಹೆಸರಿನ ನಕ್ಷತ್ರದಿಂದ⁵ ಮಂಥನವನ್ನು, ಎಲ್ಲಾ ಓಷಧಿಗಳು, ಅವುಗಳ ಧಾನ್ಯ- ಇವುಗಳನ್ನು ಅರೆದ ಹಿಟ್ಟನ್ನು, ಆ ಔದುಂಬರದ ಚಮಸದಲ್ಲಿ ಮೊಸರಿನಲ್ಲಿಯೂ ಜೇನುತುಪ್ಪದಲ್ಲಿಯೂ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿಯೂ ನೆನೆಯಿಸಿ⁶ ಒಂದು ಉಪಮಂಥನಿಯಿಂದ ತೊಳಸಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು (ತನಗೂ ಅಗ್ನಿಗೂ) ನಡುವೆ ಇರಿಸಿಕೊಂಡು ಔದುಂಬರಸ್ತುವದಿಂದ ಆವಾಪಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ⁷ ಆಜ್ಯವನ್ನು "ಯಾವನ್ನೋ ದೇವಾಃ" (ಎಷ್ಟು ದೇವತೆಗಳು) ಎಂಬುದೇ ಮುಂತಾದ ಈ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಹೋಮಮಾಡಬೇಕು.

1. ಮುಂದೆ ೧೩ನೆಯ ಕಂಡಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿ.

2. ನೆಲವು ಶುದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ ಅಗ್ನಿ ಸ್ಥಾಪನೆಗಾಗಿ ಈ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಕಾತ್ಯಾಯನವಚನ⁸ ವಾರ್ತಿಕ.

3. ಅಹವನೀಯಾದಿಗಳನ್ನು ಆಗಾಗಲೇ ಅಧಾನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅವಕ್ಕೆ 'ತಂದುಕೊಂಡು' ಎಂಬ ಮಾತು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

4. "ಬ್ರಹ್ಮಾಸನಾಸ್ತರಣಪ್ರಚೇತಾಸಾದನಪರಿಸ್ತರಣಾದಿ ಯಥೋಪದೇಶಂ ಕೃತ್ವಾ ಧರೂಪ್ಯಾಃ ಪುಷ್ಪಮಧಿಶ್ರೀತೃ ಪರ್ಯಗ್ನಿಕುರ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯುಕ್ತ ಸ್ಥಾಲೀಪಾಕಪ್ರಕ್ರಿಯಯಾ ಅಜ್ಯಂ ಸಂಸ್ಕೃತ್ಯ" ವಾ. ಟೀ.

5. ಹತ್ತನೇ ಮುಂತಾದ ನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ.

6. ೧೩ನೆಯ ಕಂಡಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿ.

7. ಅಹುತಿಯನ್ನು ಹಾಕಬೇಕಾದ ಪ್ರದೇಶ.

ಹೋಮಾಂತರಗಳು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಜೈಷ್ಠಾ ಯ ಸ್ವಾಹಾ ಶ್ರೇಷ್ಠಾ ಯ ಸ್ವಾಹೇತ್ಯಗ್ನೌ ಹುತ್ವಾ
 ಮನ್ಥೇ ಸಗಂಸ್ತ್ರವಮವನಯತಿ ಪ್ರಾಣಾಯ ಸ್ವಾಹಾ
 ನಸಿಷ್ಠಾಯೈ ಸ್ವಾಹೇತ್ಯಗ್ನೌ ಹುತ್ವಾ ಮನ್ಥೇ ಸಗಂಸ್ತ್ರವಮವನ
 ಯತಿ ನಾಚೇ ಸ್ವಾಹಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಯೈ ಸ್ವಾಹೇತ್ಯಗ್ನೌ ಹುತ್ವಾ
 ಮನ್ಥೇ ಸಗಂಸ್ತ್ರವಮವನಯತಿ ಚಕ್ಷುಷೇ ಸ್ವಾಹಾ ಸಂಪದೇ
 ಸ್ವಾಹೇತ್ಯಗ್ನೌ ಹುತ್ವಾ ಮನ್ಥೇ ಸಗಂಸ್ತ್ರವಮವನಯತಿ
 ಶ್ರೋತ್ರಾಯ ಸ್ವಾಹಾಯತನಾಯ ಸ್ವಾಹೇತ್ಯಗ್ನೌ ಹುತ್ವಾ
 ಮನ್ಥೇ ಸಗಂಸ್ತ್ರವಮವನಯತಿ ಮನಸೇ ಸ್ವಾಹಾ ಪ್ರಜಾತ್ಯೈ
 ಸ್ವಾಹೇತ್ಯಗ್ನೌ ಹುತ್ವಾ ಮನ್ಥೇ ಸಗಂಸ್ತ್ರವಮವನಯತಿ ರೇತಸೇ
 ಸ್ವಾಹೇತ್ಯಗ್ನೌ ಹುತ್ವಾ ಮನ್ಥೇ ಸಗಂಸ್ತ್ರವಮವನಯತಿ ||೨||

ಅಗ್ನಯೇ ಸ್ವಾಹೇತ್ಯಗ್ನೌ ಹುತ್ವಾ ಮನ್ಥೇ ಸಗಂಸ್ತ್ರವಮವ
 ನಯತಿ ಸೋಮಾಯ ಸ್ವಾಹೇತ್ಯಗ್ನೌ ಹುತ್ವಾ ಮನ್ಥೇ
 ಸಗಂಸ್ತ್ರವಮವನಯತಿ ಭೂಃ ಸ್ವಾಹೇತ್ಯಗ್ನೌ ಹುತ್ವಾ
 ಮನ್ಥೇ ಸಗಂಸ್ತ್ರವಮವನಯತಿ ಭುವಃ ಸ್ವಾಹೇತ್ಯಗ್ನೌ
 ಹುತ್ವಾ ಮನ್ಥೇ ಸಗಂಸ್ತ್ರವಮವನಯತಿ ಸ್ವಃ ಸ್ವಾಹೇತ್ಯಗ್ನೌ
 ಹುತ್ವಾ ಮನ್ಥೇ ಸಗಂಸ್ತ್ರವಮವನಯತಿ ಭೂರ್ಭುವಃಸ್ವಃ
 ಸ್ವಾಹೇತ್ಯಗ್ನೌ ಹುತ್ವಾ ಮನ್ಥೇ ಸಗಂಸ್ತ್ರವಮವನಯತಿ
 ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ಸ್ವಾಹೇತ್ಯಗ್ನೌ ಹುತ್ವಾ ಮನ್ಥೇ ಸಗಂಸ್ತ್ರವಮವ
 ನಯತಿ ಕ್ಷತ್ರಾಯ ಸ್ವಾಹೇತ್ಯಗ್ನೌ ಮನ್ಥೇ ಹುತ್ವಾ ಸಗಂ
 ಸ್ತ್ರವಮವನಯತಿ ಭೂತಾಯ ಸ್ವಾಹೇತ್ಯಗ್ನೌ ಹುತ್ವಾ ಮನ್ಥೇ
 ಸಗಂಸ್ತ್ರವಮವನಯತಿ ಭವಿಷ್ಯತೇ ಸ್ವಾಹೇತ್ಯಗ್ನೌ ಹುತ್ವಾ
 ಮನ್ಥೇ ಸಗಂಸ್ತ್ರವಮವನಯತಿ ವಿಶ್ವಾಯ ಸ್ವಾಹೇತ್ಯಗ್ನೌ
 ಹುತ್ವಾ ಮನ್ಥೇ ಸಗಂಸ್ತ್ರವಮವನಯತಿ ಸರ್ವಾಯ ಸ್ವಾ
 ಹೇತ್ಯಗ್ನೌ ಹುತ್ವಾ ಮನ್ಥೇ ಸಗಂಸ್ತ್ರವಮವನಯತಿ ಪ್ರಜಾ
 ಪತಯೇ ಸ್ವಾಹೇತ್ಯಗ್ನೌ ಹುತ್ವಾ ಮನ್ಥೇ ಸಗಂಸ್ತ್ರವಮವ
 ನಯತಿ || ೩ ||

೨. 'ಜೈಷ್ಠಾ ಯ ಸ್ವಾಹಾ, ಶ್ರೇಷ್ಠಾ ಯ ಸ್ವಾಹಾ!' ಎಂದು
 ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡಿ ಮಂಥದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ತ್ರವವನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು.

‘ಪ್ರಾಣಾಯ ಸ್ವಾಹಾ, ವಸಿಷ್ಠಾಯೈ ಸ್ವಾಹಾ!’ ಎಂದು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡಿ ಮಂಥದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ರವವನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು. ‘ವಾಚೇ ಸ್ವಾಹಾ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಯೈ ಸ್ವಾಹಾ!’ ಎಂದು.....¹; ‘ಚಕ್ಷುಷೇ ಸ್ವಾಹಾ ಸಂಪದೇ ಸ್ವಾಹಾ!’ ಎಂದು..... ; ‘ಶ್ರೋತ್ರಯ ಸ್ವಾಹಾ, ಆಯ ತನಾಯ ಸ್ವಾಹಾ!’ ಎಂದು..... ; ‘ಮನಸೇ ಸ್ವಾಹಾ, ಪ್ರಜಾತ್ಯೈ ಸ್ವಾಹಾ!’ ಎಂದು..... ; ‘ರೇತಸೇ ಸ್ವಾಹಾ!’ ಎಂದು..... ||

೩. ‘ಅಗ್ನಯೇ ಸ್ವಾಹಾ!’ ಎಂದು..... ; ‘ಸೋಮಾಯ ಸ್ವಾಹಾ!’ ಎಂದು..... ; ‘ಭೂಃ ಸ್ವಾಹಾ!’ ಎಂದು..... ; ‘ಭುವಃ ಸ್ವಾಹಾ!’ ಎಂದು..... ; ‘ಸ್ವಃ ಸ್ವಾಹಾ!’ ಎಂದು..... ; ‘ಭೂರ್ಭುವಃ ಸ್ವಃ ಸ್ವಾಹಾ!’ ಎಂದು..... ; ‘ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ಸ್ವಾಹಾ!’ ಎಂದು..... ; ‘ಕ್ಷತ್ರಯ ಸ್ವಾಹಾ!’ ಎಂದು..... ; ‘ಭೂತಾಯ ಸ್ವಾಹಾ!’ ಎಂದು..... ; ‘ಭವಿಷ್ಯತೇ ಸ್ವಾಹಾ!’ ಎಂದು..... ; ‘ವಿಶ್ವಾಯ ಸ್ವಾಹಾ!’ ಎಂದು..... ; ‘ಸರ್ವಾಯ ಸ್ವಾಹಾ!’ ಎಂದು..... ; ‘ಪ್ರಜಾಪತಯೇ ಸ್ವಾಹಾ!’ ಎಂದು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮವನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಂಥದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ರವವನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು.

ಹೋಮಾಂತರಗಳೂ ಮಂಥವಿದ್ದೆಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಯೂ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೫೯. ಜ್ಯೇಷ್ಠಾಯ ಸ್ವಾಹಾ ಶ್ರೇಷ್ಠಾಯ ಸ್ವಾಹಾ ಇತ್ಯಾರಭ್ಯ ದ್ವೇ ದ್ವೇ ಆಹುತೀ ಹುತ್ವಾ ಮನ್ಥೇ ಸಂಸ್ರವಮ್ ಅವನಯತಿ | ಸ್ತುವಾವ ಲೇಪನಮ್ ಅಜ್ಯಂ ಮನ್ಥೇ ಸಂಸ್ರಾವಯತಿ | ಏತಸ್ಮಾದೇವ ಜ್ಯೇಷ್ಠಾಯ ಶ್ರೇಷ್ಠಾಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗ್ಗತ್ ಜ್ಯೇಷ್ಠಶ್ರೇಷ್ಠಾದಿಪ್ರಾಣವಿದ ಏವ ಅಸ್ಮಿನ್ ಕರ್ಮಣಿ ಅಧಿಕಾರಃ | ‘ರೇತಸೇ’ ಇತ್ಯಾರಭ್ಯ ಏಕೈಕಾಮ್ ಆಹುತಿಂ ಹುತ್ವಾ ಮನ್ಥೇ ಸಂಸ್ರವಮ್ ಅವನಯತಿ | ಅಪರಯಾ ಉಪಮನ್ಥನಾ ಪುನರ್ಮಥ್ಯಾತಿ ||

1. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂಚಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ವಾಹಾಕಾರದ ಮುಂದೆ ತೋರಿಸಿರುವ ಐದು ಚುಕ್ಕೆಗಳು “ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮವನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಂಥದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ರವವನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಕೇತ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

‘ಜ್ಯೇಷ್ಠಾಯ ಸ್ವಾಹಾ, ಶ್ರೇಷ್ಠಾಯ ಸ್ವಾಹಾ!’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಹಿಡಿದು ಎರಡೆರಡು ಆಹುತಿಗಳನ್ನು ಹೋಮಮಾಡಿ ಮಂಥದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ರವವನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು, ಸು್ರವಕ್ಕೆ ಬಳಿದುಕೊಂಡಿರುವ ಅಜ್ಯವನ್ನು ಮಂಥಕ್ಕೆ ತೊಟ್ಟಕ್ಕಿಸಬೇಕು. ಜ್ಯೇಷ್ಠಾಯ, ಶ್ರೇಷ್ಠಾಯ- ಮುಂತಾದ ಈ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗವಿರುವದರಿಂದಲೇ ಜ್ಯೇಷ್ಠಶ್ರೇಷ್ಠ(ತ್ವಾದಿಗುಣವುಳ್ಳ) ಪ್ರಾಣೋಪಾಸಕನಿಗೇ ಈ (ಮಂಥ)ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರ(ವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬೇಕು).

‘ರೇತಸೇ_’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಹಿಡಿದು ಒಂದೊಂದು ಆಹುತಿಯನ್ನು ಹೋಮಮಾಡಿ ಮಂಥದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ರವವನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು. ಮತ್ತೊಂದು ಉಪಮಂಥನಿಯಿಂದ ಮತ್ತೆ (ಮಂಥವನ್ನು) ತೊಳಸಬೇಕು.

ಅಭಿಮರ್ಶನಮಂತ್ರಗಳು

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಭ್ಯನಮುಭಿನ್ಯುಶತಿ ಭ್ರಮದಸಿ ಜ್ವಲದಸಿ ಪೂರ್ಣಮಸಿ
ಪ್ರಸ್ತಬ್ಧಮಸ್ಯೇಕಸಭಮಸಿ ಹಿಂಕ್ಯತಮಸಿ ಹಿಂಕ್ರಿಯಮಾಣ
ಮಸ್ಯುದ್ಧೀಥಮಸ್ಯುದ್ಧೀಯಮಾನಮಸಿ ಶ್ರಾನಿತಮಸಿ ಪ್ರತ್ಯಾ
ಶ್ರಾನಿತಮಸ್ಯಾದ್ಗ್ರೇ ಸಂದೀಪ್ತಮಸಿ ವಿಭೂರಸಿ ಪ್ರಭೂರಸ್ಯನ್ನ
ಮಸಿ ಜ್ಯೋತಿರಸಿ ನಿಧನಮಸಿ ಸಂವರ್ಗೋಽಸೀತಿ || ೪ ||

೪. ಆಮೇಲೆ ಇದನ್ನು (ಈ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಮುಟ್ಟಬೇಕು) :
(ಪ್ರಾಣನಾಗಿ) ಭ್ರಮಣಮಾಡುತ್ತಿರುವೆ, (ಅಗ್ನಿಯಾಗಿ) ಉರಿಯುತ್ತಿರುವೆ, (ಬ್ರಹ್ಮನಾಗಿ) ಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವೆ, (ಆಕಾಶವಾಗಿ) ನಿಷ್ಕಂಪವಾಗಿರುವೆ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅಡಕಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವೆ,

1. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರದಾನಕಾರಕವಾಗಿ ಹಿಡಿದಿದೆ ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗುವದರಿಂದಲೇ.

2. ಮಂತ್ರವನ್ನು ಘೂಲದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಟೀಕಾನುಸಾರವಾಗಿ ಬರೆದಿದೆ.

3. ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ‘ಏಕಸಭಮಸಿ’ ಎಂಬುದರ ಬದಲು ‘ಏಕಶಭಮಸಿ’ ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನಂಗೀಕರಿಸಿದೆ. ಇಡೀ ಜಗತ್ತು ನಿನ್ನ ಪಾದವುಳೊಡ ಅಲ್ಲ, ಪಾದಭಾಗವಾದ ಗೊರಸಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅಲ್ಲಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಟೀಕಾಕಾರರುಗಳೆಲ್ಲರೂ ಬೇರೆಬೇರೆ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆಯೆ? ಅಥವಾ ಏಕಶಭ ಎಂಬ ಪಾಠವೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಮೂಲದಲ್ಲಿಯೂ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದು ಲೇಖಕರು ಹಿಂದೆ ಬರೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆಯೆ? - ವಿಚಾರಣೆಯವಾಗಿದೆ. ಅಷ್ಟೇನು ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾಠದಲ್ಲಿಯೂ ‘ಏಕಸಭಮಸಿ’ ಎಂದೇ ಇದೆ.

(ಯಜ್ಞಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತೋತೃವಿನಿಂದ) ಹಿಂ ಕೃತನಾಗಿರುವೆ,
 (ಯಜ್ಞಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ) ಹಿಂಕ್ರಿಯಮಾಣನೂ ಆಗಿರುವೆ, (ಉದ್ಗಾತೃವಿ
 ನಿಂದ ಯಜ್ಞಾರಂಭದಲ್ಲಿ) ಉದ್ಗೀಢನಿರುವೆ, (ಯಜ್ಞಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ)
 ಉದ್ಗೀಯಮಾನನೂ ಆಗಿರುವೆ, (ಅಧ್ವರ್ಯುವಿನಿಂದ) ಶ್ರಾವಿತ
 ನಿರುವೆ, (ಆಗ್ನೀಧ್ರನಿಂದ) ಪ್ರತ್ಯಾಶ್ರಾವಿತನಿರುವೆ, (ಆಧ್ರಮೇಘದಲ್ಲಿ)
 ಸಂದೀಪ್ತನಿರುವೆ, ವಿಭುವಾಗಿರುವೆ, ಪ್ರಭುವಾಗಿರುವೆ, (ಸೋಮ
 ವಾಗಿ) ಅನ್ನವಾಗಿರುವೆ, (ಅನ್ನಿಯಾಗಿ) ಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರುವೆ,
 ಲಯವಾಗಿರುವೆ, (ಅಗ್ನಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂಹರಣಮಾಡುವದರಿಂದ)
 ಸಂವರ್ಗವಾಗಿರುವೆ ! ”

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೬೦. ಅಥ ಏನಮ್ ಅಭಿವೃಶತಿ 'ಭ್ರಮದಸಿ' ಇತ್ಯನೇನ ಮನ್ತ್ರೇಣ॥

(ಭಾಷಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಈ (ಮಂಥವನ್ನು) 'ಭ್ರಮದಸಿ' ಎಂಬೀ ಮಂತ್ರವನ್ನು (ಉಚ್ಚರಿ
 ಸುತ್ತಾ) ಮುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ.

ಮಂಥೋದ್ಯಮನಮಂತ್ರ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥೈನಮುದ್ಯಚ್ಯತ್ಕಾಮಗ್ಂ ಸ್ತಾಮಗ್ಂ ಹಿ ತೇ ಮಹಿ ಸ ಹಿ
 ರಾಜೇಶಾನೋಽಧಿಪತಿಃ ಸ ಮಾಗ್ಂ ರಾಜೇಶಾನೋಽಧಿಪತಿಂ
 ಕರೋತ್ಪಿತಿ || ೫ ||

೫. ಇನ್ನು ಇದನ್ನು (ಈ ಮಂತ್ರದಿಂದ)^೧ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಬೇಕು.
 (ನೀನು) ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಲ್ಲೆ, (ನಾವೂ) ನಿನ್ನ ಮಹತ್ತ್ವವನ್ನು ಬಲ್ಲೆವು.
 ಆ (ಪ್ರಾಣನೇ) “ರಾಜನು, ಈಶಾನನು, ಅಧಿಪತಿಯು. ಅವನು
 ನನ್ನನ್ನು ರಾಜನಾಗಿ ಈಶಾನನಾಗಿ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿ ಮಾಡಲಿ !”

1. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಮಂತ್ರದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಟೀಕಾನುಸಾರವಾಗಿ ಬರೆದಿದೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೬೧. ಅಥ ಏನಮ್ ಉದ್ಯಚ್ಛತಿ ಸಹ ಪಾತ್ರೇಣ ಹಸ್ತೇ ಗೃಹ್ಣಾತಿ
'ಆಮಂ ಸ್ಯಾಮಂ ಹಿ ತೇ ಮಹಿ' ಇತ್ಯನೇನ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಈ (ಮಂಥವನ್ನು) ಎತ್ತಬೇಕು, ಪಾತ್ರೆಯೊಡನೆ 'ಆಮಂ ಸ್ಯಾಮಂ
ಹಿ ತೇ ಮಹಿ.....' ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಕೈಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಮಂಥಭಕ್ಷಣಮಂತ್ರ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥೈನಮಾಚಾಮತಿ ತತ್ಸವಿತುರ್ವರೇಣ್ಯಮ್ | ಮಧು ವಾತಾ
ಋತಾಯತೇ ಮಧು ಕ್ಷರಂತಿ ಸಿನ್ಧವಃ | ಮಾಧ್ವೀರ್ನಸನ್ತೋಷ
ಧೀಃ | ಭೂಃ ಸ್ವಾಹಾ | ಭರ್ಗೋ ದೇವಸ್ಯ ಧೀಮಹಿ | ಮಧು
ನಕ್ತಮುತೋಷಸೋ ಮಧುಮತ್ ಪಾರ್ಥಿವಗ್ಂ ರಜಃ |
ಮಧು ದ್ಯೌರಸ್ತು ನಃ ಹಿತಾ | ಭುವಃ ಸ್ವಾಹಾ | ಧಿಯೋ ಯೋ
ನಃ ಪ್ರಚೋದಯಾತ್ | ಮಧುಮಾನೋ ವನಸ್ಪತಿರ್ಮಧು
ಮಾಗ್ಂ ಅಸ್ತು ಸೂರ್ಯಃ | ಮಾಧ್ವೀರ್ಗಾವೋ ಭವಂತು
ನಃ | ಸ್ವಃ ಸ್ವಾಹೇತಿ | ಸರ್ವಾಂ ಜ ಸಾವಿತ್ರೀಮನ್ನಾಹ ಸರ್ವಾತ್ಮ
ಮಧುಮತೀರಹಮೇನೇದಗ್ಂ ಸರ್ವಂ ಭೂಯಾಸಂ
ಭೂರ್ಭುವಃ ಸ್ವಃ ಸ್ವಾಹೇತ್ಯಂತತ ಆಚಮ್ಯ ಪಾಣೇ ಪ್ರಕ್ಷಾಲ್ಯ
ಜಘನೇನಾಗ್ನಿಂ ಪ್ರಾಕೃರಾಃ ಸಂವಿತತಿ ಪ್ರಾತರಾದಿತ್ಯಮುಪ
ತಿಷ್ಠತೇ ದಿತಾಮೇಕಪುಣ್ಣರೀಕಮಸ್ಯಹಂ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಮೇಕ
ಪುಣ್ಣರೀಕಂ ಭೂಯಾಸಮಿತಿ ಯಥೇತಮೇತ್ಯ ಜಘನೇನಾಗ್ನಿ
ಮಾಸೀನೋ ವಗ್ಂಶಂ ಜಪತಿ || ೬ ||

೬. ಆಮೇಲೆ ಇದನ್ನು (ಈ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ¹ ಆಚಮನಮಾಡ
ಬೇಕು): ಆ ಸವಿತೃವಿನ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ-² ; ಗಾಳಿಗಳು ಮಧುವಾಗಿ
ಬೀಸುತ್ತಿವೆ, ನದಿಗಳು ಮಧುವನ್ನು (ತಂದು) ಹರಿಯುತ್ತಿವೆ ; ಓಷಧಿ

1. ಇಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಯಿಕವಾಗಿ ವಾರ್ತಿಕಾನುಸಾರವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು
ಬರೆದಿದೆ.

2. ಗಾಯತ್ರಿಯನ್ನು ಪಾಪಪಾದವಾಗಿ ವಿಧಿಯೋಗಿಸಿದೆ ; ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ.

ಗಳು ನಮಗೆ ಮಧುವಾಗಿರಲಿ! ಭೂಃ ಸ್ವಾಹಾ! ದೇವನ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು^೧ ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇವೆ; ರಾತ್ರಿಯು ಮಧುವಾಗಿರಲಿ, ಮತ್ತು ದಿವಸದ ಮಾಧುರ್ಯವೂ (ಇರಲಿ)! ಪಾರ್ಥಿವಲೋಕವು ಮಧುವಂತವಾಗಿರಲಿ, ಪಿತೃವಾದ ದೈವಲೋಕವೂ ಮಧುವಾಗಿರಲಿ! ಭುವಃ ಸ್ವಾಹಾ! ಯಾವ (ಆ) ದೇವನು ನಮ್ಮ ಧೀವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಚೋದಿಸಲಿ! ವನಸ್ಪತಿಯೂ (ಚಂದ್ರನೂ) ನಮಗೆ ಮಧುವಂತ ನಾಗಿರಲಿ, ಸೂರ್ಯನೂ ಮಧುವಂತನಾಗಿರಲಿ! ಗೋಗಳೂ (ಅಥವಾ ದಿಕ್ಕುಗಳೂ) ಮಧುವಾಗಿರಲಿ! ಸ್ವಃ ಸ್ವಾಹಾ! ಸರ್ವ ಸಾವಿತ್ರಿಯನ್ನೂ ಹೇಳಬೇಕು. ಮಧುಮತೀ(ಮಂತ್ರ)ಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ (ಹೇಳಬೇಕು). ನಾನೇ ಇದೆಲ್ಲವೂ ಆಗಲಿ! ಭೂಭುವಃ ಸ್ವಾಹಾ! -ಎಂದು ಕೊನೆಗೆ ಆಚಮನಮಾಡಿ ಕೈಗಳನ್ನು ತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಅಗ್ನಿಯ ಹಿಂದೆ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ತಲೆಯಾಗಿ ಮಲಗಬೇಕು. ಬೆಳಗ್ಗೆ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು “ನೀನು ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಪುಂಡರೀಕ ನಾಗಿರುವೆ, ನಾನು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಮುಖ್ಯಪುಂಡರೀಕನಾಗಿರುವಂತಾಗಲಿ!” ಎಂದು ಉಪಸ್ಥಾನಮಾಡಬೇಕು. ಹೋದಂತೆ ಬಂದು ಅಗ್ನಿಯ ಹಿಂದೆ ಕುಳಿತು ವಂಶವನ್ನು ಜಪಿಸಬೇಕು.

ಮಂಥಾಚಮನದ ಕ್ರಮ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೬೨. ಅಥ ಏನಮ್ ಆಚಾಮತಿ ಭಕ್ಷಯತಿ | ಗಾಯತ್ರಾಃ ಪ್ರಥಮಪಾದೇನ ಮಧುಮತ್ಯಾ ಏಕಯಾ ವ್ಯಾಹೃತ್ಯಾ ಚ ಪ್ರಥಮಯಾ ಪ್ರಥಮಗ್ರಾಸಮ್ ಆಚಾಮತಿ | ತಥಾ ಗಾಯತ್ರೀದ್ವಿತೀಯಪಾದೇನ ಮಧು ಮತ್ಯಾ ದ್ವಿತೀಯಯಾ ದ್ವಿತೀಯಯಾ ಚ ವ್ಯಾಹೃತ್ಯಾ ದ್ವಿತೀಯಂ ಗ್ರಾಸಮ್ | ತಥಾ ತೃತೀಯೇನ ಗಾಯತ್ರೀಪಾದೇನ ತೃತೀಯಯಾ ಮಧುಮತ್ಯಾ ತೃತೀಯಯಾ ಚ ವ್ಯಾಹೃತ್ಯಾ ತೃತೀಯಂ ಗ್ರಾಸಮ್ | ಸರ್ವಾಂ ಸಾವಿತ್ರೀಂ ಸರ್ವಾಶ್ಚ ಮಧುಮತೀಃ ಉಕ್ತಾ “ಅಹಮೇನೇದಂ ಸರ್ವಂ ಭೂಯಾಸಮ್”

1. ಸುಖಕರವಾಗಲಿ !

2. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಒಂದು ಭಾಗದ ಆಚಮನ. ಹೀಗೆ ಒಂದೊಂದು ಸ್ವಾಹಾಕಾರಕ್ಕೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

3. ಅನ್ನವನ್ನು ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ.

ಇತಿ ಚ ಅನ್ತೇ 'ಭೂರ್ಭುವಃಸ್ವಃ ಸ್ವಾಹಾ!' ಇತಿ ಸಮಸ್ತಂ ಭಕ್ಷಯತಿ |
ಯಥಾ ಚತುರ್ಭಿರ್ಗ್ರಾಸ್ಯೈಃ ತದ್ವ್ರವ್ಯಂ ಸರ್ವಂ ಪರಿಸಮಾಪ್ಯತೇ ತಥಾ
ಪೂರ್ವಮೇವ ನಿರೂಪಯೇತ್ | ಯತ್ ಪಾತ್ರಾವಲಿಪ್ತಂ ತತ್ ಪಾತ್ರಂ
ಸರ್ವಂ ನಿರ್ವಿಜ್ಯ ತೂಷ್ಟೀಂ ಪಿಬೇತ್ | ಪಾನೇ ಪ್ರಕ್ಷಾಲ್ಯ ಅಪ ಆಚಮ್ಯ
ಜಘನೇನ ಅಗ್ನಿಂ ಸಶ್ಚಾತ್ ಅಗ್ನೇಃ ಪ್ರಾಕೈರಾಃ ಸಂವಿಶತಿ ಪ್ರಾತಃ ಸಂಧ್ಯಾಮ್
ಉಪಾಸ್ಯ ಆದಿತ್ಯಮ್ ಉಪಶಿಷ್ಯತೇ 'ದಿಶಾಮೇಕಪುಣ್ಣೋರೀಕಮ್' ಇತ್ಯನೇನ
ಮನ್ತ್ರೇಣ | ಯಥೇತಂ ಯಥಾಗತಮ್ | ಏತ್ಯ ಆಗತ್ಯ ಜಘನೇನಾಗ್ನಿಮ್
ಆಸೀನಃ ವಂಶಂ ಜಪತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಈ (ಮಂಥವನ್ನು) ಆಚಮನಮಾಡಬೇಕು, ಭಕ್ಷಿಸಬೇಕು.
ಗಾಯತ್ರಿಯ ಪ್ರಥಮಪಾದದಿಂದಲೂ ಒಂದು ಮಧುಮತಿಯಿಂದಲೂ ಒಂದ
ನೆಯ ವ್ಯಾಹೃತಿಯಿಂದಲೂ ಮೊದಲನೆಯ ಗುಟುಕನ್ನು ಆಚಮನಮಾಡ
ಬೇಕು. ಹೀಗೆಯೇ ಗಾಯತ್ರಿಯ ಎರಡನೆಯ ಪಾದದಿಂದಲೂ ಎರಡನೆಯ
ಮಧುಮತಿಯಿಂದಲೂ ಎರಡನೆಯ ವ್ಯಾಹೃತಿಯಿಂದಲೂ ಎರಡನೆಯ ಗುಟು
ಕನ್ನು, ಮತ್ತು ಮೂರನೆಯ ಗಾಯತ್ರೀಪಾದದಿಂದಲೂ ಮೂರನೆಯ ಮಧು
ಮತಿಯಿಂದಲೂ ಮೂರನೆಯ ವ್ಯಾಹೃತಿಯಿಂದಲೂ ಮೂರನೆಯ ಗುಟುಕನ್ನು
(ಆಚಮನಮಾಡಬೇಕು). ಒಟ್ಟು ಸಾವಿತ್ರಿಯನ್ನೂ ಎಲ್ಲಾ ಮಧುಮತಿಗಳನ್ನೂ
ಹೇಳಿ 'ಅಹಮೇವೇದಂ ಸರ್ವಂ ಭೂಯಾಸಮ್' (ನಾನೇ ಇದೆಲ್ಲವೂ ಆಗು
ವಂತಾಗಲಿ!) ಎಂದೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ 'ಭೂರ್ಭುವಃ ಸ್ವಃ ಸ್ವಾಹಾ!' (ಎಂದು
ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳನ್ನೂ ಹೇಳಿ) ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಭಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ನಾಲ್ಕೇ ಗುಟುಕು
ಗಳಿಗೆ ಆ ವಸ್ತುವೆಲ್ಲ ಮುಗಿಯುವಂತೆ ಮೊದಲೇ ನೋಡಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು.
ಪಾತ್ರೆಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆಯೆಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ಪಾತ್ರೆಯೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಳಿದು
ಕೊಂಡು ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಡಿಯಬೇಕು. ಕೈಗಳನ್ನು ತೊಳೆದುಕೊಂಡು ನೀರನ್ನು
ಆಚಮನಮಾಡಿ¹ ಅಗ್ನಿಯ ಹಿಂದುಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿಗೆ ತಲೆಯಾಗಿ
ಮಲಗಬೇಕು.

ಬೆಳಗ್ಗೆ ಸಂಧ್ಯೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ 'ದಿಶಾಮೇಕಪುಣ್ಣೋರೀಕಮ್'
(ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಪುಣ್ಣೋರೀಕವು) ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು
ಉಪಸ್ಮಾನಮಾಡಬೇಕು. (ಯಥೇತಮ್ = ಯಥಾಗತಮ್) ಹೇಗೆ ಹೋಗಿದ್ದ
ನೋ (ಹಾಗೆ ಏತ್ಯ = ಆಗತ್ಯ) ಹಿಂದುಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅಗ್ನಿಯ ಹಿಂದುಗಡೆಯಲ್ಲಿ
ಕುಳಿತು ವಂಶವನ್ನು² ಜಪಿಸಬೇಕು.

1. ಇದು ಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಆಚಮನ.

2. ಮುಂದಿನ ೭ರಿಂದ ೧೨ರವರೆಗಿನ ಭಾಗಕ್ಕೆ ವಂಶವೆಂದು ಹೆಸರು.

ಆಚಾರ್ಯ ವಂಶಕಥನ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ತಗ್ಂ ಹೈತಮುದ್ದಾಲಕ ಆರುಣಿರ್ವಾ ಜಸನೇಯಾಯ ಯಾಜ್ಞ
ವಲ್ಕ್ಯಾಯಾನ್ತೇವಾಸಿನ ಉಕ್ತೇವಾಚಾಪಿ ಯ ಏನಗ್ಂ
ಶುಷ್ಕೇ ಸ್ಥಾಣೌ ನಿಷಿಞ್ಚೇಜ್ಞಾಯೇರಞ್ಞಾಪಾಃ ಪ್ರರೋ
ಹೇಯುಃ ಪಲಾಶಾನೀತಿ || ೭ ||

ಏತಮು ಹೈವ ವಾಜಸನೇಯೋ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೋ ಮಧು
ಕಾಯ ಪೈಜ್ಞ್ಯಾಯಾನ್ತೇವಾಸಿನ ಉಕ್ತೇವಾಚಾಪಿ ಯ
ಏನಗ್ಂ ಶುಷ್ಕೇ ಸ್ಥಾಣೌ ನಿಷಿಞ್ಚೇಜ್ಞಾಯೇರಞ್ಞಾಪಾಃ
ಪ್ರರೋಹೇಯುಃ ಪಲಾಶಾನೀತಿ || ೮ ||

ಏತಮು ಹೈವ ಮಧುಕಃ ಪೈಜ್ಞ್ಯತ್ಪೂಲಾಯ ಭಾಗವಿತ್ತಯೇಃ
ನ್ತೇವಾಸಿನ ಉಕ್ತೇವಾಚಾಪಿ ಯ ಏನಗ್ಂ ಶುಷ್ಕೇ
ಸ್ಥಾಣೌ ನಿಷಿಞ್ಚೇಜ್ಞಾಯೇರಞ್ಞಾಪಾಃ ಪ್ರರೋಹೇಯುಃ
ಪಲಾಶಾನೀತಿ || ೯ ||

ಏತಮು ಹೈವ ಚೂಲೋ ಭಾಗವಿತ್ತಿರ್ಜಾನಕಾಯ ಆಯ
ಸ್ಥಾಣಾಯಾನ್ತೇವಾಸಿನ ಉಕ್ತೇವಾಚಾಪಿ ಯ ಏನಗ್ಂ
ಶುಷ್ಕೇ ಸ್ಥಾಣೌ ನಿಷಿಞ್ಚೇಜ್ಞಾಯೇರಞ್ಞಾಪಾಃ ಪ್ರರೋ
ಹೇಯುಃ ಪಲಾಶಾನೀತಿ || ೧೦ ||

ಏತಮು ಹೈವ ಜಾನಕಿರಾಯಸ್ಥಾಣಃ ಸತ್ಯಕಾಮಾಯ
ಜಾಬಾಲಾಯಾನ್ತೇವಾಸಿನ ಉಕ್ತೇವಾಚಾಪಿ ಯ ಏನಗ್ಂ
ಶುಷ್ಕೇ ಸ್ಥಾಣೌ ನಿಷಿಞ್ಚೇಜ್ಞಾಯೇರಞ್ಞಾಪಾಃ ಪ್ರರೋಹೇ
ಯುಃ ಪಲಾಶಾನೀತಿ || ೧೧ ||

ಏತಮು ಹೈವ ಸತ್ಯಕಾಮೋ ಜಾಬಾಲೋಽಂತೇವಾಸಿಭ್ಯ
ಉಕ್ತೇವಾಚಾಪಿ ಯ ಏನಗ್ಂ ಶುಷ್ಕೇ ಸ್ಥಾಣೌ ನಿಷಿ
ಞ್ಚೇಜ್ಞಾಯೇರಞ್ಞಾಪಾಃ ಪ್ರರೋಹೇಯುಃ ಪಲಾಶಾ
ನೀತಿ ತಮೇತಂ ನಾಪುತ್ರಾಯ ವಾನಂತೇವಾಸಿನೇ ವಾ
ಬ್ರೂಯಾತ್ || ೧೨ ||

೭. ಉದ್ದಾಲಕಆರುಣಿಯು ಇದನ್ನು ಶಿಷ್ಯನಾದ ವಾಜಸನೇಯ
ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಿಗೆ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟು ಇಂತೆಂದನು : “ಯಾವನಾದರೂ

ಇದನ್ನು ಒಣವೋಟುನುರದಮೇಲೆ ಚಿಮುಕಿಸಿದರೂ, ಕೊಂಬೆಗಳುಂಟಾದಾವು, ಎಲೆಗಳು ಬೆಳೆದುಕೊಂಡಾವು.

೮. ಇದನ್ನೇ ವಾಜಸನೇಯ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಶಿಷ್ಯನಾದ ಮಧುಕ ಪೈಂಗ್ಯನಿಗೆ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟು ಇಂತೆಂದನು : “ಯಾವನಾದರೂಬೆಳೆದುಕೊಂಡಾವು.”

೯. ಇದನ್ನೇ ಮಧುಕ ಪೈಂಗ್ಯನು ಶಿಷ್ಯನಾದ ಚೂಲಭಾಗ ಎತ್ತಿಗೆ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟು ಇಂತೆಂದನು : “ಯಾವನಾದರೂ.... ಬೆಳೆದುಕೊಂಡಾವು.”

೧೦. ಇದನ್ನೇ ಚೂಲಭಾಗಎತ್ತಿಯು ಶಿಷ್ಯನಾದ ಜಾನಕಿ ಆಯಸ್ಕೂಠನಿಗೆ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟು ಇಂತೆಂದನು : “ಯಾವನಾದರೂಬೆಳೆದುಕೊಂಡಾವು.”

೧೧. ಇದನ್ನೇ ಜಾನಕಿ ಆಯಸ್ಕೂಠನು ಶಿಷ್ಯನಾದ ಸತ್ಯಕಾಮಜಾಬಾಲನಿಗೆ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟು ಇಂತೆಂದನು : “ಯಾವನಾದರೂಬೆಳೆದುಕೊಂಡಾವು.”

೧೨. ಇದನ್ನೇ ಸತ್ಯಕಾಮ ಜಾಬಾಲನು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟು ಇಂತೆಂದನು : “ಯಾವನಾದರೂ ಇದನ್ನು ಒಣವೋಟುನುರದಮೇಲೆ ಚಿಮುಕಿಸಿದರೂ, ಕೊಂಬೆಗಳು ಬೆಳೆದುಕೊಂಡಾವು, ಎಲೆಗಳು ಬೆಳೆದುಕೊಂಡಾವು.” ಇದನ್ನು ಪುತ್ರನಲ್ಲದವನಿಗಾಗಲಿ ಶಿಷ್ಯನಲ್ಲದವನಿಗಾಗಲಿ ಹೇಳಿಕೊಡಬಾರದು.

ಮಂಥದ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವೂ, ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ (ಭಾಷ್ಯ)

೪೬೩. “ತಂ ಹೈತಮುದ್ದಾಲಕಃ” ಇತ್ಯಾದಿ “ಸತ್ಯಕಾಮೋ ಜಾಬಾಲೋಽನ್ವೇವಾಸಿಭ್ಯ ಉಕ್ತ್ವಾ ಉವಾಚ | ಅಪಿ ಯಃ ಏನಂ ಶುಷ್ಕೇ ಸ್ಥಾಣೌ ನಿಷಿ ಇಷ್ಟೀತ್ ಜಾಯೇರನ್ನೇವ ಅಸ್ಮಿನ್ ಶಾಖಾಃ ಪ್ರರೋಹೇಯುಃ ಪಲಾಶಾನಿ” ಇತ್ಯೇವಮನ್ತಮ್ | ಏನಂ ಮನ್ಥಂ ಉದ್ದಾಲಕಾತ್ ಪ್ರಭೃತಿ ಏಕೈಕಾಚಾರ್ಯ ಕ್ರಮಾಗತಂ ಸತ್ಯಕಾಮ ಆಜಾರ್ಯೋ ಬಹುಭ್ಯೋಽನ್ವೇವಾಸಿಭ್ಯಃ ಉಕ್ತ್ವಾ ಉವಾಚ | ಕಿಮನ್ಯತ್ ಉವಾಚೇತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ | ಅಪಿ ಯಃ ಏನಂ ಶುಷ್ಕೇ ಸ್ಥಾಣೌ ಗತಪ್ರಾಣೇಽಪಿ ಏನಂ ಮನ್ಥಂ ಭಕ್ಷಣಾಯ ಸಂಸ್ಪೃತಂ ನಿಷಿ ಇಷ್ಟೀತ್

1. ಜಾಕೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿರುವ ಭಾಗದಲ್ಲಿ “ಇದನ್ನು ಒಣ ವೋಟುನುರದಮೇಲೆ ಚಿಮುಕಿಸಿದರೂ, ಕೊಂಬೆಗಳುಂಟಾದಾವು, ಎಲೆಗಳು” ಎಂಬ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಓದಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು

ಪ್ರಕ್ಷೀಪೇತ್ ಜಾಯೇರನ್ ಉತ್ಪದ್ಯೇರನ್ನೇವ ಅಸ್ಮಿನ್ ಸ್ಥಾಣೌ ಶಾಖಾ
ಅವಯವಾ ವೃಕ್ಷಸ್ಯ, ಪ್ರರೋಹೇಯುಶ್ಚ ಪಲಾಶಾನಿ ಪರ್ಣಾನಿ ಯಥಾ
ಜೀವತಃ ಸ್ಥಾಣೋಃ | ಕಿಮುತ ಅನೇನ ಕರ್ಮಣಾ ಕಾಮಃ ಸಿದ್ಧೇತ್ ಇತಿ
ಧ್ರುವಫಲಮಿದಂ ಕರ್ಮ ಇತಿ ಕರ್ಮಸ್ತತ್ಪರ್ಥಮೇತತ್ | ವಿದ್ಯಾಧಿಗಮೇ
ಪಟಾ ತೀರ್ಥಾನಿ | ತೇಷಾಮ್ ಇಹ ಸಮ್ರಾಣದರ್ಶನಸ್ಯ ಮನ್ಥವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ
ಅಧಿಗಮೇ ದ್ವೇ ಏವ ತೀರ್ಥೇ ಅನುಜ್ಞಾಯೇತೇ ಪುತ್ರಶ್ಚ, ಅನ್ತೇವಾಸೀ ಚ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

‘ತಂ ಹೈತಮುದ್ದಾಲಕಃ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಹಿಡಿದು ‘ಸತ್ಯಕಾಮೋ
ಜಾಬಾಲೋಽನ್ತೇವಾಸಿಧ್ಯ ಉಕ್ತಾಃ ಉವಾಚ | ಅಪಿ ಯ ಏನಂ ಶುಷ್ಕೇ
ಸ್ಥಾಣೌ ನಿಷಿಂಜ್ವೇತ್ ಜಾಯೇರನ್ನೇವ ಅಸ್ಮಿನ್ ಶಾಖಾಃ ಪ್ರರೋಹೇಯುಃ
ಪಲಾಶಾನೀತಿ’ ಎನ್ನುವವರೆಗಿನ (ವಂಶವನ್ನು ಜಪಿಸಬೇಕು).

ಉದ್ದಾಲಕನಿಂದ ಹಿಡಿದು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಆಚಾರ್ಯನ ಕ್ರಮದಿಂದ ಬಂದಿದ್ದ
ಈ ಮಂಥವನ್ನು ಸತ್ಯಕಾಮನೆಂಬ ಆಚಾರ್ಯನು ಬಹುಜನ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಹೇಳಿ
ಕೊಟ್ಟು ಇಂತೆಂದನು. ಮತ್ತೇನು ಹೇಳಿದನು? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ.
“ಯಾವನಾದರೂ ಇದನ್ನು, ಒಣಗಿದ ಪ್ರಾಣವು ಹೋಗಿರುವ ಮೋಟುಮರದ
ಮೇಲೆ ಭಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ (ಹೀಗೆ) ಸಂಸ್ಕೃತವಾಗಿರುವ ಈ ಮಂಥವನ್ನು ಚಿಮುಕಿಸಿ
ದರೆ (ಮೇಲೆ) ಚಿಲ್ಲಿದರೆ ಆ ಮೋಟುಮರದಲ್ಲಿ ಬದುಕಿರುವ ಮೋಟುಮರದಲ್ಲಿ
ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಕೊಂಬೆಗಳು, ಮರದ ಅವಯವಗಳು ಉಂಟಾಗಿಯೇತೀರು
ವವು, ಹುಟ್ಟಿಯೇಬಿಟ್ಟಾವು ; ಮತ್ತು ಪಲಾಶಗಳು ಎಂದರೆ ಎಲೆಗಳೂ ಬೆಳೆದು
ಕೊಂಡಾವು. ಈ ಕರ್ಮದಿಂದ ಕಾಮವು ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವದೆಂಬುದನ್ನು
ಹೇಳುವದೇನಿದೆ ? ಇದು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಫಲ(ವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದು)
ಎಂದು ಕರ್ಮವನ್ನು ಹೊಗಳುವದಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ್ದು.”

ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಲಿಯುವದಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರು ಆರು (ಮಂದಿ).^೧ ಅವರು
ಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವಿದ್ಯೆಯೊಡಗೂಡಿದ ಮಂಥವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಲಿಯುವದಕ್ಕೆ
ಮಗನು, ಶಿಷ್ಯನು- (ಈ) ಇಬ್ಬರೇ ಪಾತ್ರರೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಅನುಮತಿಯನ್ನು
ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

1. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯೊಂದು ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ “ಮೋಟುಮರದಲ್ಲಿ ಕೊಂಬೆಗಳು
ಒಡೆದುಕೊಂಡು ಎಲೆಗಳು ಬಿಗುವವವು” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ಮಂತ್ರಪೂತವಾದ
ಈ ಮಂಥದ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಒಣಗುವವು ಬಿಗುವವದು ಎಂದು ಅರ್ಥ
ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ. ಆಚಾರ್ಯರೇನೋ ಇದು ಕರ್ಮ ಸ್ತುತಿಯೆಂದೇ
ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

2. ಶಿಷ್ಯ, ಶ್ರೋತ್ರಿಯ, ಮೇಧಾವಿ, ಧನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟವನು, ಮಗನು,
ಇನ್ನೊಂದು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟವನು.

ಪ್ರಾಣವು ಸಾಮವೆಂಬ ಉಪಾಸನೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸಾಮು ಪ್ರಾಣೋ ವೈ ಸಾಮು ಪ್ರಾಣೇ ಹೀಮಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ
ಭೂತಾನಿ ಸಮ್ಯಜ್ಞಾ ಸಮ್ಯಜ್ಞಾ ಹಾಸ್ಮೈ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ
ಶ್ರೈಷ್ಠ್ಯಾಯ ಕಲ್ಪಂತೇ ಸಾಮ್ನಃ ಸಾಯುಜ್ಯಗ್ಂ ಸಲೋಕ
ತಾಂ ಜಯತಿ ಯ ಏವಂ ನೇದ || ೩ ||

೩. ಸಾಮವು. ಪ್ರಾಣವೇ ಸಾಮವು. ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಲ್ಲವೆ, ಈ
ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಸರಿಯಾಗಿ ನೇರುತ್ತವೆ? ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು
ಅರಿತಿರುವನೋ ಅವನಲ್ಲಿಗೆ ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಸರಿಯಾಗಿ (ಬಂದು)
ನೇರುತ್ತವೆ, ಶ್ರೈಷ್ಠ್ಯಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥವಾಗುತ್ತವೆ; (ಅವನು) ಸಾಯುಜ್ಯ
ವನ್ನೋ ಸಲೋಕತೆಯನ್ನೋ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರಾಣವೆಂಬ ಸಾಮದ ಉಪಾಸನವೂ ಅದರ ಫಲವೂ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೮೭. ಸಾಮೇತಿ ಚ ಉಪಾಸೀತ ಪ್ರಾಣಮ್ | ಪ್ರಾಣೋ ವೈ ಸಾಮ |
ಕಥಂ ಪ್ರಾಣಃ ಸಾಮ? ಪ್ರಾಣೇ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ
ಸಮ್ಯಜ್ಞಾ ಸಂಗಚ್ಛಂತೇ | ಸಂಗಮಸಾತ್ ಸಾಮ್ಯಾಪತ್ತಿಹೇತುತ್ವಾತ್ ಸಾಮು
ಪ್ರಾಣಃ | ಸಮ್ಯಜ್ಞಾ ಸಂಗಚ್ಛಂತೇ | ಹ ಅಸ್ಮೈ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ | ನ
ಕೇವಲಂ ಸಂಗಚ್ಛಂತ ಏವ, (ಶ್ರೈಷ್ಠ್ಯಾಯ)^೧ ಶ್ರೇಷ್ಠಭಾವಾಯ ಚ ಅಸ್ಮೈ
ಕಲ್ಪಂತೇ ಸಮರ್ಥ್ಯಂತೇ ಸಾಮ್ನಃ ಸಾಯುಜ್ಯಮ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವವತ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಸಾಮವೆಂದೂ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರಾಣವೇ
ಸಾಮವು. ಪ್ರಾಣವು ಸಾಮವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ? (ಹಿ= ಯಸ್ಮಾತ್) ಏಕೆಂದರೆ
ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ (ಸಮ್ಯಜ್ಞಾ) ಸಂಗತವಾಗುತ್ತವೆ; ಸಂಗಮನ
ಮಾಡುವದರಿಂದ ಎಂದರೆ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವದ
ರಿಂದ ಪ್ರಾಣವು ಸಾಮವು.

ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದರಿತಿರುವನೋ ಅವನಿಗೆ ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಸಂಗತ
ವಾಗುತ್ತವೆ. ಸುಮ್ಮನೆ ಸಂಗತವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬುದಿಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಇವನಿಗೆ
ಶ್ರೇಷ್ಠಭಾವಕ್ಕೂ ಸಮರ್ಥವಾಗುತ್ತವೆ; 'ಸಾಮದ ಸಾಯುಜ್ಯವನ್ನು'
ಎಂದುಮುಂತಾಗಿರುವ (ಗ್ರಂಥವು) ಹಿಂದಿನಂತೆ (ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು).

1. 'ಶ್ರೈಷ್ಠ್ಯಾಯ' ಎಂಬ ಮಾತು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದೆಯೋ ಹಿಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆ
ಯಲ್ಲಿರುವಂತೆಯೇ ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಭಾಷ್ಯಕಾರರೇ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆಂದೋ ತಿಳಿಯದು.

ಪ್ರಾಣವು ಕ್ಷತ್ರವೆಂಬ ಉಪಾಸನೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಕ್ಷತ್ರಂ ಪ್ರಾಣೋ ವೈ ಕ್ಷತ್ರಂ ಪ್ರಾಣೋ ಹಿ ವೈ ಕ್ಷತ್ರಂ ತ್ರಾಯತೇ
ಹೈನಂ ಪ್ರಾಣಃ ಕ್ಷಣಿತೋಃ ಪ್ರ ಕ್ಷತ್ರಮಾತ್ರನಾಪ್ನೋತಿ ಕ್ಷತ್ರಸ್ಯ
ಸಾಯುಜ್ಯಗ್ಂ ಸಲೋಕತಾಂ ಜಯತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ ||೪||

೪. ಕ್ಷತ್ರವು. ಪ್ರಾಣವೇ ಕ್ಷತ್ರವು. ಇದನ್ನು ಪ್ರಾಣವು ಗಾಯದಿಂದ ಕಾಪಾಡುತ್ತದೆ. ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತಿರುವನೋ ಅವನು ಅತ್ರವಾಗಿರುವ ಕ್ಷತ್ರವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ; ಕ್ಷತ್ರದ ಸಾಯುಜ್ಯವನ್ನೋ ಸಲೋಕತೆಯನ್ನೋ ಗೆದ್ದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರಾಣವೆಂಬ ಕ್ಷತ್ರದ ಉಪಾಸನೆಯೂ ಅದರ ಫಲವೂ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೮೮. ತಂ ಪ್ರಾಣಂ ಕ್ಷತ್ರಮಿತಿ ಉಪಾಸೀತ | ಪ್ರಾಣೋ ವೈ ಕ್ಷತ್ರಮ್ | ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇತತ್, ಪ್ರಾಣೋ ಹಿ ವೈ ಕ್ಷತ್ರಮ್ | ಕಥಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧತಾ ಇತಿ? ಆಹ | ತ್ರಾಯತೇ ಪಾಲಯತಿ ಏವಂ ಪಿಣ್ಡಂ ದೇಶಂ ಪ್ರಾಣಃ, ಕ್ಷಣಿತೋಃ ಶಸ್ತ್ರಾದಿಹಂಸಿತಾತ್ ಪುನಃ ಮಾಂಸೇನ ಆಪೂರಯತಿ ಯಸ್ಮಾತ್, ತಸ್ಮಾತ್ ಕ್ಷತತ್ರಾಣಾತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಕ್ಷತ್ರತ್ವಂ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ | ವಿವ್ಶ್ವಲಮ್ ಆಹ | ಪ್ರಕ್ಷತ್ರಮ್ ಅತ್ರಮ್ | ನ ತ್ರಾಯತೇಣೈನ ಕೇನಚಿತ್ ಇತಿ ಅತ್ರಂ ಕ್ಷತ್ರಂ ಪ್ರಾಣಃ | ತಮ್ ಅತ್ರಂ ಕ್ಷತ್ರಂ ಪ್ರಾಣಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಶಾಖಾನ್ತರೇ ವಾ ಪಾರಾತ್ ಕ್ಷತ್ರಮಾತ್ರಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ | ಪ್ರಾಣೋ ಭವತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಕ್ಷತ್ರಸ್ಯ ಸಾಯುಜ್ಯಂ ಸಲೋಕತಾಂ ಜಯತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಕ್ಷತ್ರನೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರಾಣವೇ ಕ್ಷತ್ರವು. ಪ್ರಾಣವೇ ಕ್ಷತ್ರವಷ್ಟೆ; ಇದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವು. ಪ್ರಸಿದ್ಧವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಈ ಪಿಂಡವನ್ನು ದೇಹವನ್ನು ಪ್ರಾಣವು ಗಾಯದಿಂದ, ಎಂದರೆ ಶಸ್ತ್ರವೇ ಮುಂತಾದದ್ದರಿಂದಾದ ಹಿಂಸೆಯಿಂದ ಕಾಪಾಡುತ್ತದೆ, ರಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ; ಮತ್ತೆ ಮಾಂಸದಿಂದ ತುಂಬುತ್ತದೆಯಷ್ಟೆ, ಅದ್ದರಿಂದ ಕ್ಷತತ್ರಾಣ (ವೇಲು ವ್ಯಾಪಾರ)ದಿಂದ ಪ್ರಾಣವು ಕ್ಷತ್ರವೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಉಪಾಸಕನಿಗೆ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ: ಅತ್ರವೆಂಬ ಕ್ಷತ್ರವನ್ನು—
ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಂದ ಕಾಪಾಡಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಪ್ರಾಣವು ಅತ್ರ
ಕ್ಷತ್ರಃ. ಆ ಅತ್ರವೆಂಬ ಕ್ಷತ್ರವನ್ನು—ಪ್ರಾಣನನ್ನು (ಪ್ರ ಆಪ್ನೋತಿ)^೧
ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಇನ್ನೊಂದು ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪಾಠವನ್ನು
(ಅನುಸರಿಸುವುದಾದರೆ) ಕ್ಷತ್ರಮಾತ್ರವನ್ನು^೨ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ, ಎಂದಾದರೂ
(ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು) ಪ್ರಾಣನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು
ತಿಳಿದಿರುವನೋ ಅವನು ಕ್ಷತ್ರದ ಸಾಯುಷ್ಯವನ್ನೋ ಸಾಲೋಕ್ಯವನ್ನೋ
ಗಿದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣಂ ೫-೧೨-೪

1. ಹಿಂದಿರುವ ಪ್ರ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗವನ್ನು ಆಪ್ನೋತಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಭಿಷ್ಣುವಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುತ್ತಾರೆ ; ಪ್ರಾಣಸಾಯುಷ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳು
ತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.

2. ಕ್ಷತ್ರಮಾತ್ರಮ್ ಎಂದೇ ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾಠ ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪ್ರಾಣ
ವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗುವದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಉಪಸರ್ಗವು
ದ್ವ್ಯೋತಕಮಾತ್ರವಾಗುವದು.

ಹದಿಮೂರನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

೧. ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಉಕ್ಥವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರಾಣವೇ ಉಕ್ಥವು. ಏಕೆಂದರೆ ಉಕ್ಥವೆಂಬ ಶಸ್ತ್ರವಿಶೇಷದಂತೆ ಪ್ರಾಣವು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣದಿಂದಲೇ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ (ಉತ್ತಿಷ್ಠತಿ); ಅದ್ದರಿಂದ ಇದು ಉಕ್ಥವು. ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದರೆ ಇಹದಲ್ಲಿ ಉಕ್ಥವನ್ನು ಬಲ್ಲ ವೀರ ಪುತ್ರನು ಜನಿಸುವನು, ಪರದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆಯ ತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ಉಕ್ಥದ ಸಾಯುಜ್ಯವೋ ಸಾಲೋಕ್ಯವೋ ದೊರೆಯುವದು.

೨. ಹೀಗೆಯೇ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಯಜುಸ್ಸು ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರಾಣವೇ ಯಜುಸ್ಸು. ಏಕೆಂದರೆ ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಯುಕ್ತವಾಗುವದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣವು ಬೇಕು. ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದರೆ ಇಹದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಇವನಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಕೊಡುವದಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತವಾಗುವವು, ಪರದಲ್ಲಿ ಯಜುರೂಪನಾದ ಪ್ರಾಣನ ಸಾಯುಜ್ಯವೋ ಸಾಲೋಕ್ಯವೋ ದೊರೆಯುವದು.

೩. ಹೀಗೆಯೇ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಸಾಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರಾಣವೇ ಸಾಮವು; ಏಕೆಂದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳೂ ಸಂಗತವಾಗುತ್ತವೆ. ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ ಅವನಿಗೆ ಇಹದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳೂ ಸಂಗತವಾಗಿ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಕೊಡುವವು; ಪರದಲ್ಲಿ ಸಾಮರೂಪಪ್ರಾಣನ ಸಾಯುಜ್ಯವೋ ಸಾಲೋಕ್ಯವೋ ದೊರೆಯುವದು.

೪. ಪ್ರಾಣವು ಕ್ಷತ್ರವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. ಶರೀರವನ್ನು ಕ್ಷತ್ರದಿಂದ ತ್ರಾಣ (ಕಾಪಾಡುವದ)ರಿಂದ ಪ್ರಾಣವು ಕ್ಷತ್ರವು. ಹೀಗೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವನ್ನೇ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವನು, ಪರದಲ್ಲಿ ಕ್ಷತ್ರರೂಪನಾದ ಪ್ರಾಣನ ಸಾಯುಜ್ಯವೋ ಸಾಲೋಕ್ಯವೋ ದೊರೆಯುವದು.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ- ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

(ಗಾಯತ್ರೈಪಹಿತ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆ)

ಗಾಯತ್ರಿಯ ಪ್ರಥಮ ಪಾದದ ಉಪಾಸನೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಭೂಮಿರಂತರಿಕ್ಷಂ ದ್ಯೌರಿತ್ಯಷ್ಟಾವಕ್ಷರಾಣ್ಯಷ್ಟಾಕ್ಷರಗ್ಂ ಹ ವಾ
ಏಕಂ ಗಾಯತ್ರೈ ಪದಮೇತದು ಹೈವಾಸ್ಯಾ ಏತತ್ ಸ ಯಾವ
ದೇಷು ತ್ರಿಷು ಲೋಕೇಷು ತಾವದ್ಧ ಜಯತಿ ಯೋಃಸ್ಯಾ ಏತ
ದೇವಂ ಪದಂ ವೇದ || ೧ ||

೧. ಭೂಮಿ, ಅಂತರಿಕ್ಷ, ದ್ಯೌಃ- ಎಂಬಿವು ಎಂಟು ಅಕ್ಷರಗಳು. ಗಾಯತ್ರಿಯ ಒಂದು ಪಾದವೂ ಎಂಟು ಅಕ್ಷರದ್ದು. (ಗಾಯತ್ರಿಯ) ಇದೇ (ಪಾದವು) ಇದು. ಯಾವನು ಇದರ ಪಾದವನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತಿರುವನೋ ಅವನು ಈ ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟಿರುವದೋ ಅಷ್ಟನ್ನೂ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುವನು.

ಗಾಯತ್ರಿಯ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೮೯. ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಹೃದಯಾಡ್ಯನೇಕೋಪಾಧಿವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಉಪಾಸನಮ್ ಉಕ್ತಮ್ | ಅಥ ಇದಾನೀಂ ಗಾಯತ್ರೈಪಾಧಿವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಉಪಾಸನಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಇತಿ ಆರಭ್ಯತೇ | ಸರ್ವಚ್ಛಂದಸಾಂ ಹಿ ಗಾಯತ್ರೀಚ್ಛಂದಃ ಪ್ರಧಾನಭೂತಮ್ | ತತ್ರಯೋಕ್ತೃಗಯತ್ರಾಣಾತ್ ಗಾಯತ್ರೀ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯತಿ | ನ ಚ ಅನ್ಯೇಷಾಂ ಚಂದಸಾಂ ಪ್ರಯೋಕ್ತೃಪ್ರಾಣತ್ರಾಣಾಮು ಥ್ಯಮ್ | ಪ್ರಾಣಾತ್ಮಭೂತಾ ಚ ಸಾ | ಸರ್ವಚ್ಛಂದಸಾಂ ಚ ಆತ್ಮಾ ಪ್ರಾಣಃ | ಪ್ರಾಣಶ್ಚ ಕ್ಷತ್ರಾಣಾತ್ ಕ್ಷತ್ರಮ್ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಪ್ರಾಣಶ್ಚ ಗಾಯತ್ರೀ | ತಸ್ಮಾತ್ ತದ್ವಿಪಾಸನಮೇವ ವಿಧಿತ್ಯತೇ | ದ್ವಿಜೋತ್ತಮಜನ್ಮಹೇತುತ್ವಾಚ್ಚ | “ಗಾಯತ್ರೈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಮಸೃಜತ ತ್ರಿಷ್ಟುಭಾ ರಾಜನ್ಯಂ ಜಗತ್ಯಾ ನೈಶ್ಯಮ್”

(?) ಇತಿ ದ್ವಿಜೋತ್ತಮಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಃ ಜನ್ಮ ಗಾಯತ್ರೀನಿಮಿತ್ತಮ್ । ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಧಾನಾ ಗಾಯತ್ರೀ । “ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ವ್ಯುತ್ಥಾಯ” (೩-೫-೧) “ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಅಭಿನದಂತಿ” (೩-೮-೮), “ಸ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ” (೩-೮-೧೦), “ವಿಪಾಪೋ ವಿರಜೋವಿಚಿಕಿತ್ಸೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಭವತಿ” (೪-೪-೨೩) ಇತ್ಯತ್ತಮಪುರುಷಾರ್ಥಸಂಬಂಧಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ ದರ್ಶಯತಿ । ತಚ್ಚ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವಂ ಗಾಯತ್ರೀಜನ್ಮಮೂಲಮ್ । ಅತೋ ವಕ್ತವ್ಯಂ ಗಾಯತ್ರಾಃ ಸತತ್ತ್ವಮ್ । ಗಾಯತ್ರಾ ಹಿ ಯಃ ಸೃಷ್ಟೋ ದ್ವಿಜೋತ್ತಮಃ ನಿರಹ್ವಯಃ ಏವ ಉತ್ತಮಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನೇ ಅಧಿಪ್ರಿಯತೇ । ಅತಃ ತನ್ಮೂಲಃ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥಸಂಬಂಧಃ ತಸ್ಮಾತ್ ತಮಃಪಾಪನವಿಧಾನಾಯ ಆಹ ॥

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೃದಯವೇ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಉಪಾಧಿಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮದ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು (ಹಿಂದೆ) ಹೇಳಿದೆ. ಇನ್ನು ಈಗ ಗಾಯತ್ರಿ ಎಂಬ ಉಪಾಧಿಯಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು (ಇದನ್ನು) ಆರಂಭಿಸಿದೆ.

ಭಂದಸ್ಸುಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಗಾಯತ್ರೀಚ್ಛಂದಸ್ಸು ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು. ಅದನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವವರ ಗಾಯನನ್ನು ತ್ರಾಣನಮಾಡುವದರಿಂದ¹ ಗಾಯತ್ರಿ ಎನ್ನಿಸಿದೆ ಎಂದು ಮುಂದೆ (೫-೧೪-೪) ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮಿಕ್ಕ ಭಂದಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಯೋಕ್ತೃಗಳ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ² ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವದಿಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಪ್ರಾಣಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲಾ ಭಂದಸ್ಸುಗಳಿಗೂ ಪ್ರಾಣವು ಆತ್ಮನು. ಪ್ರಾಣವು ಕ್ಷತವನ್ನು ತ್ರಾಣನಮಾಡುವದರಿಂದ ಕ್ಷತ್ರವು ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆಯಷ್ಟೆ ; ಪ್ರಾಣವೇ ಗಾಯತ್ರಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನೇ ಮುಂದೆ ವಿಧಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ದ್ವಿಜೋತ್ತಮನ ಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ (ಇದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಇದರ ವಿವರ): “ಗಾಯತ್ರಿಯಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು, ತ್ರಿಷ್ಠುಪ್ತಿನಿಂದ ಕ್ಷತ್ರಿಯನನ್ನು, ಜಗತಿಯಿಂದ ವೈಶ್ಯನನ್ನು (ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು)” (?) ಎಂದು ದ್ವಿಜೋತ್ತಮನ ಎರಡನೆಯ ಜನ್ಮವು ಗಾಯತ್ರೀನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾದದ್ದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಗಾಯತ್ರಿಯು ಪ್ರಧಾನವಾದದ್ದು.

“ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು (ಪುತ್ರೈಷಣೆಯಿಂದಲೂ ವಿತ್ರೈಷಣೆಯಿಂದಲೂ ಲೋಕೈಷಣೆಯಿಂದಲೂ) ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು” (೩-೫-೧), “ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು (ಅದನ್ನು ಅಕ್ಷರವು)

ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ” (೩-೮-೮), “ಯಾನನಃ ಈ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಜರಿತು ಈ ಲೋಕದಿಂದ ತೆರಳುವನೋ ಅವನೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು” (೩-೮-೧೦), “(ಇವನು) ವಿಪಾಸನೂ ವಿರಜನೂ ಅವಿಚಿಕಿತ್ಸನೂ ಆದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ” (೪-೪-೨೩) ಎಂದು ಉತ್ತಮಪುರುಷಾರ್ಥದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ¹ (ಶ್ರುತಿಯು) ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವವು ಗಾಯತ್ರೀಜನ್ಮನಿಮಿತ್ತವಾದದ್ದು. ಅದರಿಂದ ಗಾಯತ್ರಿಯ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಗಾಯತ್ರಿಯಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿನಾದ ದ್ವಿಜೋತ್ತಮನಿದಾನಲ್ಲ, (ಅವನು) ಯಾನ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಉತ್ತಮಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಅದರಿಂದ (ಅವನಿಗೆ) ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥದ ಸಂಬಂಧವು ಅದರ ಮೂಲಕವಾದದ್ದು. ಅದರಿಂದ ಅದರ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ (ಶ್ರುತಿ ಹೀಗೆಂದು) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ :

ಗಾಯತ್ರಿಯ ಪ್ರಥಮಪಾದವು ತ್ರಿಲೋಕಾತ್ಮಕ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೯೦. ಭೂಮಿಃ, ಅನ್ತರಿಕ್ಷಮ್, ದ್ಯೌಃ - ಇತ್ಯೇತಾನಿ ಅಷ್ಟಾ ಅಕ್ಷರಾಣಿ | ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಮ್ | ಅಷ್ಟಾ ಅಕ್ಷರಾಣಿ ಯಸ್ಯ ತದಿದಮ್ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಮ್ | ಹ ನೈ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾವದ್ಯೋತಕೌ | ಏಕಾ ಪ್ರಥಮಂ ಗಾಯತ್ರೈ-ಗಾಯತ್ರಾಃ ಪದಮ್ | ಯಕಾರೇಣೈವ ಅಷ್ಟತ್ವಪೂರಣಮ್ | ಏತತ್ ಉ ಹ ಏವ ಏತದೇವ ಅಸ್ಯ ಗಾಯತ್ರಾಃ ಪದಂ ಪಾದಃ ಪ್ರಥಮಃ ಭೂಮ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣಃ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಾತ್ಮಾ | ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರತ್ವಸಾಮಾನ್ಯತ್ | ಏವಮ್ ಏತತ್ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಾತ್ಮಕಮ್ ಗಾಯತ್ರಾಃ ಪ್ರಥಮಂ ಪದಂ ಯೋ ವೇದ ತಸ್ಯ ಏತತ್ ಫಲಮ್ | ಸ ವಿದ್ವಾನ್ ಯಾನತ್ ಕಿಂಚಿತ್ ಏಷು ತ್ರಿಷು ಲೋಕೇಷು ಜೇತವ್ಯಮ್ ತಾವತ್ ಸರ್ವಂ ಹ ಜಯತಿ ಯಃ ಅಸ್ಯಾಃ ಏತತ್ ಏವಂ ಪದಂ ವೇದ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಭೂಮಿ, ಅಂತರಿಕ್ಷ, ದ್ಯೌಃ—ಎಂಬಿವು ಎಂಟು ಅಕ್ಷರಗಳು. ಎಂಟುಕ್ಷರದ್ದು. ಎಂಟು ಅಕ್ಷರಗಳು ಯಾವದಕ್ಕಿದೆಯೋ ಆ ಈ (ಪಾದವು) ಎಂಟುಕ್ಷರದ್ದು. ಹ ನೈ (ಎಂಬಿವು) ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವವು. ಒಂದು ಮೊದಲನೆಯ (ಗಾಯತ್ರೈ=ಗಾಯತ್ರಾಃ) ಪಾದವು. (ಇಲ್ಲಿ) ಯ ಕಾರದಿಂದಲೇ ಎಂಟನ್ನು ಪೂರ್ಣಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.² (ಏತದ್ ಉ ಹ ಏವ=ಏತದೇವ)

1. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ.

2. ‘ಪರೇಣಿಯಮ್’ ಎಂದು ಉಚ್ಚರಿಸಿ ಎಂಟನೆಯ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಎಣಿಕಬೇಕು.

ಇದೇ ಈ ಗಾಯತ್ರಿಯ ಪದವು ಮೊದಲನೆಯ ಪಾದವು ಭೂಮ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವದು, ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ ; ಏಕೆಂದರೆ ಎಂಟು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವದು (ಲೋಕಗಳಿಗೂ ಇದಕ್ಕೂ) ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ಈ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಾತ್ಮಕವಾದ ಗಾಯತ್ರಿಯ ಪ್ರಥಮಪಾದವನ್ನು ಯಾವನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ ಅವನಿಗೆ ಇದು ಫಲವು ; ಯಾವನು ಇದರ ಈ ಪದವನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತಿರುವನೋ ಆ ಜ್ಞಾನಿಯು ಈ ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಏನೇನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದದ್ದಿರುವದೋ ಅಷ್ಟನ್ನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಗಾಯತ್ರಿಯ ದ್ವಿತೀಯಪಾದದ ಉಪಾಸನೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯಜೋ ಯಜೂಗಂಷಿ ಸಾಮಾನೀತ್ಯಷ್ಟಾವಕ್ಷರಾಣ್ಯಷ್ಟಾಕ್ಷರಗಂ ಹ ವಾ ಏಕಂ ಗಾಯತ್ರೈ ಪದಮೇತದಂ ಹೈವಾಸ್ಯಾ ಏತತ್ ಸ ಯಾವತೀಯಂ ತ್ರಯೀ ವಿದ್ಯಾ ತಾವದ್ಧ ಜಯತಿ ಯೋಃಸ್ಯಾ ಏತದೇವಂ ಪದಂ ವೇದ || ೨ ||

೨. ಮಕ್ಕುಗಳು, ಯಜುಸ್ಸುಗಳು, ಸಾಮಗಳು- ಎಂಬಿವು ಎಂಟು ಅಕ್ಷರಗಳು. ಗಾಯತ್ರಿಯ ಒಂದು ಪಾದವೂ ಎಂಟು ಅಕ್ಷರದ್ದು. ಈ (ಗಾಯತ್ರಿಯ) ಇದೇ ಪಾದವು ಇದು. ಯಾವನು ಇದರ ಪಾದವನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತಿರುವನೋ ಅವನು ಈ ತ್ರಯೀವಿದ್ಯೆಯು ಎಷ್ಟೋ ಅಷ್ಟನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುವನು.

ಗಾಯತ್ರಿಯ ದ್ವಿತೀಯಪಾದವು ತ್ರಯೀವಿದ್ಯಾತ್ಮಕ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೯೧. ತಥಾ ಮುಚಃ ಯಜೂಂಷಿ ಸಾಮಾನಿ ಇತಿ ತ್ರಯೀವಿದ್ಯಾ ನಾಮಾಕ್ಷರಾಣಿ ಏತಾನ್ಯಪಿ ಅಷ್ಟಾವೇವ | ತಥೈವ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಂ ಹ ವೈ ಏಕಂ ಗಾಯತ್ರೈ ಪದಂ ದ್ವಿತೀಯಮ್ | ಏತತ್ ಉ ಹ ಏವ ಅಸ್ಯಾ ಏತತ್ ಮುಗ್ಧಜುಃಸಾಮಲಕ್ಷಣಮ್ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರತ್ವಸಾಮಾನ್ಯಾದೇವ | ಸಃ ಯಾವತೀ ಇಯಂ ತ್ರಯೀ ವಿದ್ಯಾ ತ್ರಯ್ಯಾ ವಿದ್ಯಯಾ ಯಾವತ್ ಫಲಜಾತಮ್ ಅಪ್ಯತೇ ತಾವತ್ ಹ ಜಯತಿ ಯಃ ಅಸ್ಯಾ ಏತತ್ ಗಾಯತ್ರಾಃ ತ್ರೈವಿದ್ಯಲಕ್ಷಣಂ ಪದಂ (ಏವಂ)^೧ ವೇದ ||

1. ಈ ಮಾತು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಲೇಖಕರ ಪ್ರಮಾದದಿಂದ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರಬೇಕು.

ಪಾಣಿನಾ ವೋಪಹತ್ಯಾತಿಕ್ರಾಮೇದ್ವಿನ್ದ್ರಿಯೇಣ ತೇ ಯಶಸಾ
ಯಶ ಅದದ ಇತ್ಯಯಶಾ ಏವ ಭವತಿ || ೭ ||

ಸಾ ಚೇದಸ್ಮೈ ದದ್ಯಾದ್ವಿನ್ದ್ರಿಯೇಣ ತೇ ಯಶಸಾ ಯಶ
ಅದಧಾಮಿತಿ ಯಶಸ್ವಿನಾವೇವ ಭವತಃ || ೮ ||

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೭೨. ಸಾ ಚೇದಸ್ಮೈ ನ ದದ್ಯಾತ್ ಮೈಥುನಂ ಕರ್ತುಮ್,
ಕಾಮಮ್ ಏನಾಮ್ ಅವಶ್ರೇಣೀಯಾತ್ ಅಭರಣಾದಿನಾ ಜ್ಞಾಪಯೇತ್ |
ತಥಾಪಿ ಸಾ ನೈವ ದದ್ಯಾತ್ ಕಾಮಮೇನಾಂ ಯಷ್ಯಾ ವಾ ಪಾಣಿನಾ ವಾ
ಉಪಹತ್ಯ ಅತಿಕ್ರಾಮೇತ್ ಮೈಥುನಾಯ | ಶಪ್ಯಾಮಿ ತ್ವಾಂ ದುರ್ಭಗಾಂ
ಕರಿಷ್ಯಾಮಿತಿ ಪ್ರಖ್ಯಾಪ್ಯ ತಾಮ್ ಅನೇನ ಮನ್ತ್ರೇಣ ಉಪಗಚ್ಛೇತ್ “ಇನ್ದ್ರಿ-
ಯೇಣ ತೇ ಯಶಸಾ ಯಶ ಅದದೇ” ಇತಿ | ಸಾ ತಸ್ಮಾತ್ ತದಭಿಶಾಪಾತ್
ವನ್ದ್ಯಾ ದುರ್ಭಗೇತಿ ಖ್ಯಾತಾ ಅಯಶಾ ಏವ ಭವತಿ || ೭ || ಸಾ ಚೇತ್ ಅಸ್ಮೈ
ದದ್ಯಾತ್ ಅನುಗುಣೈವ ಸ್ಯಾದ್ ಭರ್ತುಃ ತದಾ ಅನೇನ ಮನ್ತ್ರೇಣ ಉಪ-
ಗಚ್ಛೇತ್ “ಇನ್ದ್ರಿಯೇಣ ತೇ ಯಶಸಾ ಯಶ ಅದಧಾಮಿ” ಇತಿ | ತದಾ
ಯಶಸ್ವಿನಾವೇವ ಉಭಾವಪಿ ಭವತಃ ||

ಪತ್ನಿಯು ಕಾಮಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸಾ ಯಾಮಿಚ್ಛೇತ್ ಕಾಮಯೇತ ನೇತಿ ತಸ್ಯಾಮರ್ಥಂ
ನಿಷ್ಕಾಯ ಮುಖೇನ ಮುಖಗ್ಂ ಸಂಧಾಯೋಪಸ್ಥಮಸ್ಯಾ
ಅಭಿಮೃಶ್ಯ ಜಪೇದಜ್ಞಾದಜ್ಞಾತ್ ಸಂಭವಸಿ ಹೃದಯಾದಧಿ-
ಜಾಯಸೇ | ಸ ತ್ವಮಜ್ಞ ಕಷಾಯೋಽಸಿ ದಿಗ್ಧವಿದ್ಧಮಿವ
ಮಾದಯೇ ಮಾಮಮೂಂ ಮಯೀತಿ || ೯ ||

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೭೩. ಸ ಯಾಂ ಸ್ವಭಾರ್ಯಾಮ್ ಇಚ್ಛೇತ್ ಇಯಂ ಮಾಂ ಕಾಘು-
ಯೇತೇತಿ ತಸ್ಯಾಮ್ ಅರ್ಥಂ ಪ್ರಜನನೇನ್ದ್ರಿಯಮ್ ನಿಷ್ಕಾಯ ನಿಕ್ಷಿಪ್ಯ
ಮುಖೇನ ಮುಖಂ ಸಂಧಾಯ ಉಪಸ್ಥಮಸ್ಯಾ ಅಭಿಮೃಶ್ಯ ಜಪೇತ್ ಇಮಂ
ಮನ್ತ್ರಮ್ “ಅಜ್ಞಾದಜ್ಞಾತ್” ಇತಿ |

ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗದಿರುವದಕ್ಕೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಯಾಮಿಚ್ಛೇನ್ನ ಗರ್ಭಂ ದಧೀತೇತಿ ತಸ್ಯಾಮರ್ಥಂ ನಿಷ್ಕಾ-
ಯ ಮುಖೇನ ಮುಖಗ್ಂ ಸಂಧಾಯಾಭಿಪ್ರಾಣ್ಯಾಪಾನ್ಯಾದಿನ್ದ್ರಿ-
ಯೇಣ ತೇ ರೇತಸಾ ರೇತ ಆದದ ಇತ್ಯರೇತಾ ಏವ ಭವತಿ ||೧೦||

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೭೪. ಅಥ ಯಾಮ್ ಇಚ್ಛೇತ್ ನ ಗರ್ಭಂ ದಧೀತ ನ ಧಾರಯೇತ್
ಗರ್ಭಿಣೀ ನಾ ಭೂತ್ ಇತಿ ತಸ್ಯಾಮ್ ಅರ್ಥಮ್ ಇತಿ ಪೂರ್ವವತ್ |
ಅಭಿಪ್ರಾಣ್ಯ ಅಭಿಪ್ರಾಣನಂ ಪ್ರಧಮಂ ಕೃತ್ವಾ ಪಶ್ಚಾತ್ ಅಪಾನ್ಯಾತ್
“ಇನ್ದ್ರಿಯೇಣ ತೇ ರೇತಸಾ ರೇತ ಆದದೇ” ಇತ್ಯನೇನ ಮನ್ತ್ರೇಣ | ಅರೇತಾ
ಏವ ಭವತಿ | ನ ಗರ್ಭಿಣೀ ಭವತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗುವದಕ್ಕೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಯಾಮಿಚ್ಛೇದ್ಧಧೀತೇತಿ ತಸ್ಯಾಮರ್ಥಂ ನಿಷ್ಕಾಯ-
ಮುಖೇನ ಮುಖಗ್ಂ ಸಂಧಾಯಾಪಾನ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಣ್ಯಾದಿನ್ದ್ರಿ-
ಯೇಣ ತೇ ರೇತಸಾ ರೇತ ಆದಧಾಮೀತಿ ಗರ್ಭಿಣ್ಯೇವ ಭವತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೭೫. ಅಥ ಯಾಮ್ ಇಚ್ಛೇತ್ ದಧೀತ ಗರ್ಭಮ್ ಇತಿ ತಸ್ಯಾಮ್
ಅರ್ಥಮ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವವತ್ | ಪೂರ್ವವಿಪರ್ಯಯೇಣ ಅಪಾನ್ಯಾತ್
ಅಭಿಪ್ರಾಣ್ಯಾತ್ “ಇನ್ದ್ರಿಯೇಣ ತೇ ರೇತಸಾ ರೇತ ಆದಧಾಮಿ” ಇತಿ |
ಗರ್ಭಿಣ್ಯೇವ ಭವತಿ |

ಪತ್ನೀಜಾರನ ವಿಷಯದ ಅಭಿಚಾರ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಯಸ್ಯ ಜಾಯಾಯೈ ಜಾರಃ ಸ್ಯಾತ್ ತಂ ಚೇದ್ ದ್ವಿಷ್ಯಾ-
ದಾನುಪಾತ್ರೇಗ್ನಿಮುಪಸಮಾಧಾಯ ಪ್ರತಿಲೋಮಗ್ಂ ತರ-
ಬರ್ಹಿಸ್ತೀರ್ತಾ ತಸ್ಮಿನ್ನೇತಾಃ ತರಭೃಷ್ಟೀಃ ಪ್ರತಿಲೋಮಾಃ
ಸರ್ಪಿಷಾಕ್ತಾಃ ಜುಹುಯಾನ್ಮಮ ಸಮಿದ್ಧೇಹೌಷೀಃ ಪ್ರಾಣಾ-
ಪಾನೌ ತ ಆದದೇಸಾನಿತಿ ಮಮ ಸಮಿದ್ಧೇಹೌಷೀಃ ಪುತ್ರ

పశూగంస్త ఆదదేఃసావితి మమ సమిద్ధేహౌషిరిష్వా
 సుకృతే త¹ ఆదదేఃసావితి మమ సమిద్ధేహౌషిరిరాశా
 పరాకాశౌ త ఆదదేఃసావితి స నా ఏష నిరిన్ద్రి
 యో విసుకృత్యోఃస్మాల్లోకాత్ ప్రృతి యమేవంవిద్
 బ్రాహ్మణః శపతి తస్మాదేవంవిజ్ఞోత్రియస్య దారేణ
 నోఽపహాసమిచ్ఛేదుత హ్యేవంవిత్ పరో భవతి ||౧౨||

౧౨. ఇన్న యావన హేండతిగే జారనిరువనో అవనల్లి
 ద్వేషవిద్దరే హసీయ పాత్రేయల్లి అగ్నియన్న తందిట్టుకొండు
 తలకేళగాగి శరబర్హియన్న హరడి ఆ (అగ్నియల్లి) ఈ శర
 భృష్టిగళన్న తలకేళగాగి తుప్పదల్లి అద్ది “నన్న సమిద్ధాగ్ని
 యల్లి హోమమాడిదీయే, నిన్న ప్రాణావానగళన్నే తేగేదు
 కొండిరుత్తేనే, ఇంథవనే!”, “నన్న సమిద్ధాగ్నియల్లి హోమ
 మాడిరుత్తీయే, నిన్న పుత్రవశుగళన్న తేగేదుకొండిరుత్తేనే,
 ఇంథవనే!”, “నన్న సమిద్ధాగ్నియల్లి హోమమాడిరుత్తీయే,
 నిన్న యాగసుకృతగళన్న తేగేదుకొండిరుత్తేనే, ఇంథవనే!”,
 “నన్న సమిద్ధాగ్నియల్లి హోమమాడిరుత్తీయే, నిన్న ఆశా
 ప్రతీక్షేగళన్న తేగేదుకొండిరుత్తేనే, ఇంథవనే!” ఎందు
 హోమమాడబేకు. హిగేందు అరిత బ్రాహ్మణను యావనన్న
 హిగేందు శపిసువనో ఆ ఇవను నిరింద్రియనూ సుకృతవిల్లి
 దవనూ ఆగి ఈ లోకవన్న బిట్టు తేరళువను. అద్దరింద
 హిగేందు తిళిదిరువవను శ్రోత్రియన హేండతియోడనే
 లుపహాసవన్న (కూడ) ఇచ్చిసబారదు. హిగేందరితవనూ
 పరనాగి బిడుత్తానే.

మంథవిజ్ఞానపుల్కవన మహిమ

(భాష్య)

౪౨౬. అథ పునయస్య జాయాయే జారః లుపపతిః స్వాతా
 తం జేత ద్విష్వాతా అభిచరిష్వామి ఏనమా ఇతి మన్యేత, తస్య

1. ఇల్లిరువ తే ఎంబ మాకు అ|| నాకదల్లిల్లి.

ಇದಂ ಕರ್ಮ | ಅನುಪಾತ್ರೇ ಅಗ್ನಿ ಮುಪಸಮಾಧಾಯ ಸರ್ವಂ ಪ್ರತಿಲೋಮಂ
ಕುರ್ಯಾತ್ | ತಸ್ಮಿನ್ ಅಗ್ನೌ ಏತಾಃ ಶರಭೃಷ್ಟೀಃ ಶರೇಷೀಕಾಃ ಪ್ರತಿ
ಲೋಮಾಃ ಸರ್ಪಿಷಾ ಅಕ್ತಾಃ ಘೃತಾಭೃಕ್ತಾಃ ಜುಹುಯಾತ್ “ಮಮ
ಸಮಿದ್ಧೇಣಹೋಷೀಃ” ಇತ್ಯಾದ್ಯಾ ಅಹುತೀಃ | ಅನೇ ಸರ್ವಾಸಾಮ್ ಅಸೌ
ಇತಿ ನಾಮಗ್ರಹಣಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮ್ | ಸ ಏತಃ ಏವಂವಿತ್ ಯಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ
ಶಪತಿ ಸ ವಿಶುಕ್ಯತಃ ವಿಗತಪುಣ್ಯಕರ್ಮಾ ಪ್ರೈತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ಏವಂವಿತ್
ಶ್ರೋತ್ರಿಯಸ್ಯ ದಾರೇಣ ನೋಪಹಾಸಮ್ ಇಚ್ಛೇತ್ ನರ್ಮಾಪಿ ನ
ಕುರ್ಯಾತ್ ಕಿಮುತ ಅಧೋಪಹಾಸಮ್ | ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ಏವಂವಿದಪಿ
ತಾವತ್ ಪರೋ ಭವತಿ ಶತ್ರುರ್ಭವತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಯಾವನ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಜಾರನು ಮಿಂಡನು ಇರುತ್ತಾನೋ ಅವನನ್ನು
ದ್ವೇಷಮಾಡುತ್ತಾನಾದರೆ, ಇವನಿಗೆ ಅಭಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡುವನು ಎಂದು
ಬಗೆಯುತ್ತಾನಾದರೆ, ಅವನಿಗೆ ಈ ಕರ್ಮವು (ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ): ಹಸಿಪಾತ್ರೆ
ಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊಂಡು: ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಪ್ರತಿಲೋಮವಾಗಿ
ಮಾಡಬೇಕು. ಆ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಶರಭೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಆಸಿನ ದಿಂಡುಗಳನ್ನು
ತಲೆಕೆಳಕಾಗಿ (ಸರ್ಪಿಷಾಕ್ತಾಃ = ಘೃತಾಭೃಕ್ತಾಃ) ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಅದ್ದಿ ‘ಮಮ
ಸಮಿದ್ಧೇಣಗ್ನೌ’ ಮುಂತಾದ ಅಹುತಿಗಳನ್ನು ಹೋಮಮಾಡಬೇಕು. ಎಲ್ಲಾ
(ಅಹುತಿಗಳ) ಕೊನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇಂಥವನು ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನಾಮ
ಗ್ರಹಣಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತಿರುವ ಆ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಯಾವ
ನನ್ನು ಶಪಿಸುತ್ತಾನೋ ಅವನು ವಿಶುಕ್ಯತನಾಗಿ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು

1. ದ್ವೇಷವಿರುವವನಿಗೇ ಅಭಿಚಾರಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರ, ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷ
ವನ್ನೇನೂ ವಿಧಿಸಿಲ್ಲ. ಅದ್ದರಿಂದ ಇದು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು; ಮಂಥಕ್ಕೆ
ಅವಶ್ಯವಾಗಿರಬೇಕಾದ ಅಂಗವಲ್ಲ.

2. ಇದೂ ಅವಸಿಧ್ಯಾಗ್ನಿಯೇ.

3. ಅಭಿಚಾರಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಶುಭಕರ್ಮದ ಇತಿರರ್ಥವ್ಯತೆಗೆ ವಿರುದ್ಧ
ಕ್ರಮದಲ್ಲಿರುವದು.

4. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ‘ಫಟಾ’ ಎಂದು ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ಬೇಕೆ.

5. ತನ್ನ ಅಥವಾ ಶತ್ರುವಿನ ನಾಮವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಬೇಕೆ; ಯಾವನ್ನು
ಕುರಿತು ಅಭಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನ ಹೆಸರನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದೇ
ಯುಕ್ತವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

6. ಮಂಥವಿಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು.

ಸಾಯುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆಂದು ಬಲ್ಲವನು^೧ ಶ್ರೋತ್ರಿಯನ ಹೆಂಡತಿ ಯೊಡನೆ ಉಪಹಾಸವನ್ನು ವಿನೋದವನ್ನು ಕೂಡ ಮಾಡಬಾರದು, ಇನ್ನು ಅಧೋಪಹಾಸವನ್ನು (ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಹೇಳ)ತಕ್ಕದ್ದೇನಿದೆ? (ಹಿ=ಯಸ್ಮಾತ್) ಹೀಗೆಂದಿರುವವನುಕೂಡ (ಅವನಿಗೆ) ಪರನಾಗಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ, ಶತ್ರುವಾಗಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ^೨ ಎಂದರ್ಥ.

ಹೊರಗಾದ ಪಶ್ಚಿಮ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ವರ್ತನೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಯಸ್ಯ ಜಾಯಾಮಾರ್ತವಂ ವಿನೋತ್ತಮಂ ಕರ್ಗಂಸೇ ನ
ಪಿಬೇದಹತವಾಸಾ ನೈನಾಂ ವೃಷಲೋ ನ ವೃಷಲ್ಯುಪಹನ್ಯಾ
ತ್ತಿರಾತ್ರಾಂತ ಆಪ್ಲತ್ಯ ವ್ರೀಹೀನವಘಾತಯೇತ್ || ೧೩ ||

೧೩. ಇನ್ನು ಯಾವನ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಆರ್ತವವು ಪಡೆದು ಕೊಳ್ಳುವದೋ (ಅವಳು) ಮೂರು ದಿನಗಳವರೆಗೆ ಕಂಸದಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯ ಬಾರದು. ಇವಳನ್ನು ವೃಷಲನಾಗಲಿ ವೃಷಲಿಯಾಗಲಿ ಮುಟ್ಟಿ ಬಾರದು. ಮೂರು ರಾತ್ರಿಗಳಾದಮೇಲೆ ಆಪ್ಲವನಮಾಡಿ ಒಗೆಯದ (ಹೊಸ) ಬಟ್ಟೆಯನ್ನುಡಬೇಕು. ಬತ್ತವನ್ನು ಕುಟ್ಟಿಸಬೇಕು.

ಮುಟ್ಟಾದವಳ ಧರ್ಮ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೨೨. ಅಥ ಯಸ್ಯ ಜಾಯಾಮ್ ಆರ್ತವಂ ವಿನೋತ್ ಮತುಭಾವಃ^೪ ಪ್ರಾಪ್ನುಯಾತ್ — ಇತ್ಯೇವಮಾದಿಗ್ರಂಥಃ 'ಶ್ರೀಹ್ ವಾ ಏಷಾ ಸ್ತ್ರೀಣಾಮ್' ಇತ್ಯತಃ ಪೂರ್ವಂ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ | ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ | ತ್ರ್ಯಹಂ ಕಂಸೇ^೫ ನ ಪಿಬೇತ್ | ಅಹತವಾಸಾಶ್ಚ ಸ್ಯಾತ್ ನೈನಾಂ ಸ್ನಾತಾಮ್ ಅಸ್ನಾತಾಂ ವಾ

1. ಇಂಥ ಶ್ರೋತ್ರಿಯನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವನು.

2. ವಿನೋದಸಂಭಾಷಣೆಯುಕೂಡ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಂದಾರಗಮನವೇ ಆಗುವದು ಎಂದರ್ಥ.

3. ಉಪಾಸಕನು ಯಾರಿಗೂ ಶತ್ರುವಾಗುವ ಸಂಭವವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಈ ವಾಪ ದಿಂದ ಶತ್ರುವಾಗುವನು ಎಂದರ್ಥ.

4. 'ಮತುಭಾವಂ' ಎಂಬ ಅಚ್ಚಿನ ಪಾಠವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದೆ.

5. ಕಂಸೇನ ಎಂದು ಒಂದು ಪದವಲ್ಲ; ಅನುವಾದದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ

ವೃಷಲಃ ವೃಷಲೀ ವಾ ನೋಪಹನ್ಯಾತ್ ನೋಪಸ್ಪೃಶೇತ್ | ತ್ರಿರಾತ್ರಾನ್ತೇ
 ತ್ರಿರಾತ್ರವ್ರತಸಮಾಪ್ತೌ ಆಪ್ಲುತ್ಯ ಸ್ನಾತ್ವಾ 'ಅಹತವಾಸಾಃ ಸ್ನಾತ್' ಇತಿ
 ವ್ಯವಹಿತೇನ ಸಂಬಂಧಃ | ತಾಮ್ ಆಪ್ಲುತಾಂ ವ್ರಿಹೀನ್ ಅವಘಾತಯೇತ್
 ವ್ರಿಹ್ಯವಘಾತಾಯ ತಾಮೇವ ವಿನಿಯುಜ್ವಾತ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಯಾವನ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಆರ್ತವವು ಋತುಭಾವವು. (ವಿನ್ದೇತ್ =
 ಪ್ರಾಪ್ನುಯಾತ್) ಬಂದು ಸೇರುವದೋ--(ಇದೇ) ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥವನ್ನು
 'ಶ್ರೀರ್ಹ ವಾ ಏಷಾ ಸ್ತ್ರೀಣಾಮ್' (ಅವಳು ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಶ್ರೀಯು ಕಂ. ೬)
 ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಏಕೆಂದರೆ ಅರ್ಥವು (ಅದಕ್ಕೆ
 ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ; ಅವಳು) ಕಂಸದಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯಬಾರದು. ಒಗೆಯ್
 ದಿರುವ (ಹೊಸ) ಬಟ್ಟೆಯುಳ್ಳವಳಾಗಿರಬೇಕು. ಸ್ನಾನಮಾಡಿರಲಿ ಸ್ನಾನ
 ಮಾಡದಿರಲಿ, ಇವಳನ್ನು ವೃಷಲನಾಗಲಿ ವೃಷಲಿಯಾಗಲಿ (ನೋಪಹನ್ಯಾತ್ =
 ನೋಪಸ್ಪೃಶೇತ್) ಮುಟ್ಟಬಾರದು.^೩ ಮೂರು ದಿನದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರು
 ರಾತ್ರಿಯ ನಿಯಮವು ಮುಗಿದಮೇಲೆ (ಆಪ್ಲುತ್ಯ = ಸ್ನಾತ್ವಾ) ಸ್ನಾನಮಾಡಿ
 ಒಗೆಯದಿರುವ (ಹೊಸ) ಬಟ್ಟೆಯುಳ್ಳವಳಾಗಬೇಕು^೪ ಎಂದು (ಹಿಂದಿರುವದಕ್ಕೆ)
 ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. (ಹಾಗೆ) ಸ್ನಾನಮಾಡಿರುವ ಅವಳಿಂದ
 ಭತ್ತವನ್ನು ಕುಟ್ಟಿಸಬೇಕು, ಭತ್ತವನ್ನು ಕುಟ್ಟುವದಕ್ಕೆ ಅವಳನ್ನೇ ನಿಯಮಿಸ
 ಬೇಕು.^೫

1. ಕಂಚಿನ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಏನನ್ನೂ ಕುಡಿಯಬಾರದು, ಏನನ್ನೂ ತಿನ್ನ ಬಾರದು ಎಂದು
 ವಾರ್ತಿಕ. ಇದರ ಆಧಾರದಿಂದಲೇ ಕಂಸೇನ ಎಂದು ನಾವು ಪದಚ್ಛೇದವನ್ನು ಮಾಡಿ
 ಕೊಂಡಿರುವದು.

2. ವೃಷಲಜಾತಿಯವನೆಂದು ಮಾತ್ರ ಅರ್ಥವಲ್ಲ, ವಾತ್ರಿ ಯಾರೂ ಮುಟ್ಟಬಾರದು
 ಎಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

3. ಮುಟ್ಟಬಾರದು ಎಂಬುದು ಸಂಭಾಷಣಾದಿಗಳೂ ಕೂಡದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಉಪಲಕ್ಷಣ.
 ವಾರ್ತಿಕ. 'ಅಹತವಾಸಾಃ' ಎಂಬುದನ್ನು ಆ ಮೂರು ದಿನಗಳೂ ಹೊಸ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು
 ಧರಿಸಿದೇಕು; ಏಕೆಂದರೆ ಹಳೆಯಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಶುದ್ಧಿ ಗೊಳಿಸುವ ಸ್ನಾನವು ಆಗ ಇರುವದಿಲ್ಲ
 ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕಟೀಕಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವದು ಈ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧ. ವಾರ್ತಿಕಕಾರರಿಗೂ
 ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದ್ದಂತೆ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ.

4. ಚರುಪಾಕಕ್ಕಾಗಿ ಅಕೆಯಿಂದಲೇ ಭತ್ತವನ್ನು ಕುಟ್ಟಿ ಅಕ್ಕಿ ಮಾಡಿಸಬೇಕು
 ಎಂದರ್ಥ ಇದರ ವಿನಿಯೋಗವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಏಕವೇದಿಪುತ್ರನುಂಟಾಗುವದಕ್ಕೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ಮ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸ ಯ ಇಚ್ಛೇತ್ ಪುತ್ರೋ ಮೇ ಶುಕ್ಲೋ ಜಾಯೇತ ವೇದ
ಮನುಬ್ರುವೀತ ಸರ್ವಮಾಯುರಿಯಾದಿತಿ ಕ್ಷೀರೌದನಂ ಪಾಚ
ಯಿತ್ವಾ ಸರ್ಪಿಷ್ಠಂತಮಶ್ನೀಯಾತಾವಿಶ್ವರೌ ಜನಯಿತವೈ ||

೧೪. ಯಾವನು 'ನನಗೆ ಶುಕ್ಲನಾದ ಮಗನು ಹುಟ್ಟಬೇಕು.
(ಅವನು) ವೇದವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಬೇಕು, ಸರ್ವಾಯುಷ್ಯವನ್ನು
ಪಡೆಯಬೇಕು' ಎಂದು ಇಚ್ಛಿಸುವನೋ ಹಾಲನ್ನವನ್ನು ಪಕ್ವಮಾಡಿ
ತುಪ್ಪದೊಡನೆ (ಇಬ್ಬರೂ) ಉಣ್ಣಬೇಕು. ಹುಟ್ಟಿಸುವದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥ
ರಾಗುವರು.

ಏಕವೇದಿಯಾದ ಪೂರ್ಣಾಯುಷ್ಸಿನ ಮಗನನ್ನು

ಪಡೆಯುವ ಕರ್ಮ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೭೮. ಸ ಯ ಇಚ್ಛೇತ್ ಪುತ್ರೋ ಮೇ ಶುಕ್ಲೋ ವರ್ಣತೋ
ಜಾಯೇತ ವೇದಮೇಕಮ್ ಅನುಬ್ರುವೀತ, ಸರ್ವಮಾಯುಃ ಇಯಾತ್
ವರ್ಷಶತಮ್ (ಇತಿ), ಕ್ಷೀರೌದನಂ ಪಾಚಯಿತ್ವಾ ಸರ್ಪಿಷ್ಠಂತಮ್
ಅಶ್ನೀಯಾತಾಮ್ ಈಶ್ವರೌ ಸಮರ್ಥೌ ಜನಯಿತವೈ ಜನಯಿತುಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವನು ಬಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಯವನಾದ ಪುತ್ರನು ನನಗೆ ಹುಟ್ಟಬೇಕು.
ಒಂದು ವೇದವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಬೇಕು, ಸರ್ವಾಯುಷ್ಯವನ್ನು ನೂರು
ವರ್ಷದ ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕು- ಎಂದು ಇಚ್ಛಿಸುವನೋ ಅವನು
ಹಾಲನ್ನವನ್ನು ಪಾಕಮಾಡಿ, (ಅವರಿಬ್ಬರೂ) ತುಪ್ಪದೊಡನೆ (ಅದನ್ನು)
ಉಣ್ಣಬೇಕು. (ಜನಯಿತವೈ = ಜನಯಿತುಮ್ ಅಂಥ ಮಗನನ್ನು) ಪಡೆಯು
ವದಕ್ಕೆ ಈಶ್ವರರು, ಸಮರ್ಥರು (ಆಗುವರು).

ದ್ವಿವೇದಿಪುತ್ರನ ಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಕರ್ಮ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಯ ಇಚ್ಛೇತ್ ಪುತ್ರೋ ಮೇ ಕಪಿಲಃ ಪಿಶ್ಗಲೋ
ಜಾಯೇತ ದ್ವೌ ವೇದಾವನುಬ್ರುವೀತ ಸರ್ವಮಾಯುರಿಯಾದಿತಿ

ದಧ್ಯೋದನಂ ಪಾಚಯಿತ್ವಾ ಸರ್ಪಿಷ್ಠಂತಮಶ್ನೀಯಾತಾಮೀ
ಶ್ವರೌ ಜನಯಿತವೈ || ೧೫ ||

೧೫. ಇನ್ನು ಯಾವನು 'ನನಗೆ ಕಪಿಲ, ಅಥವಾ ಪಿಂಗಲ (ಬಣ್ಣದ) ಮಗನು ಉಂಟಾಗಬೇಕು ; (ಅವನು) ಎರಡು ವೇದಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಬೇಕು, ಎಲ್ಲಾ ಆಯುಷ್ಯನ್ನೂ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು' ಎಂದು ಇಚ್ಛಿಸುವನೋ (ಅವನು) ಮೊಸರನ್ನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ತುಪ್ಪ ದೊಡನೆ ಇಬ್ಬರೂ ಉಣ್ಣಬೇಕು. ಹುಟ್ಟಿಸುವದಕ್ಕೆ (ಸಮರ್ಥ) ರಾಗುವರು.

ದ್ವಿವೇದಿಯಾದ ಪೂರ್ಣಾಯುಷ್ಸಿನ ಮಗನನ್ನು
ಪಡೆಯುವ ಕರ್ಮ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೭೯. ದಧ್ಯೋದನಂ ದಧ್ನಾ ಚರುಂ ಪಾಚಯಿತ್ವಾ | ದ್ವಿವೇದಂ
ಚೇದಿಚ್ಛತಿ ಪುತ್ರಮ್, ತದಾ ಏವಮ್ ಅಶನನಿಯಮಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮೊಸರನ್ನವನ್ನು ಎಂದರೆ ಮೊಸರಲ್ಲಿ ಚರುವನ್ನು ಬೇಯಿಸಿ. ಎರಡು ವೇದ
ಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡುವ ಮಗನನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಾನಾದರೆ, ಆಗ ಭೋಜನ
ನಿಯಮವು ಹೀಗೆ.

ತ್ರಿವೇದಿಪುತ್ರಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಕರ್ಮ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಯ ಇಚ್ಛೇತ್ ಪುತ್ರೋ ಮೇ ಶ್ಯಾನೋ ಲೋಹಿತಾಕ್ಷೋ
ಜಾಯೇತ ತ್ರೀನ್ ನೇದಾಸನುಬ್ರುವೀತ ಸರ್ವಮಾಯುರಿಯಾದಿ
ತ್ಯುದೌದನಂ ಪಾಚಯಿತ್ವಾ ಸರ್ಪಿಷ್ಠಂತಮಶ್ನೀಯಾತಾಮೀ
ಶ್ವರೌ ಜನಯಿತವೈ || ೧೬ ||

೧೬. ಇನ್ನು ಯಾವನು 'ನನಗೆ ಕಪ್ಪು(ವರ್ಣದವನೂ)
ಕೆಂಗಣ್ಣನೂ ಆದ ಮಗನು ಉಂಟಾಗಬೇಕು, (ಅವನು) ಮೂರು
ವೇದಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಬೇಕು, ಸರ್ವಾಯುಷ್ಯನ್ನೂ ಪಡೆದು

೬-೪-೧೭] ತ್ರಿವೇದಿಯಾದ ಪೂರ್ಣಾಯುಸ್ಸಿನ ಮಗನನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಕರ್ಮ ೪೪೪

ಕೊಳ್ಳಬೇಕು' ಎಂದು ಇಚ್ಛಿಸುವನೋ (ಅವನು) ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅನ್ನವನ್ನು ಬೇಯಿಸಿ ಇಬ್ಬರೂ ತುಪ್ಪದೊಡನೆ ಉಣ್ಣಬೇಕು. ಹುಟ್ಟಿಸುವದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥರಾಗುವರು.

ತ್ರಿವೇದಿಯಾದ ಪೂರ್ಣಾಯುಸ್ಸಿನ ಮಗನನ್ನು
ಪಡೆಯುವ ಕರ್ಮ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೪೦. ಕೇವಲವೇನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಮೋದನಮ್ | ಉದಗ್ರಹಣಮ್
ಅನ್ಯಪ್ರಸಜ್ಞಾನೈತ್ಯರ್ಥಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಬರಿಯ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು (ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ) ನೀರು ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹಾಕಿರುವದು ಮತ್ತೊಂದೂ ಆಗಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ನಿವಾರಣಮಾಡುವದಕ್ಕೆ.

ತಿಳಿವಳಿಕೆಯುಳ್ಳ ಮಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಕರ್ಮ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಯ ಇಚ್ಛೇದ್ವಹಿತಾ ಮೇ ಪಣ್ಡಿತಾ ಜಾಯೇತ ಸರ್ವ
ಮಾಯುರಿಯಾದಿತಿ ತಿಲೌದನಂ ಪಾಚಯಿತ್ವಾ ಸರ್ಪಿಷ್ಠಂತೆ
ಮಶ್ನೀಯಾತಾಮಿಶ್ವರೌ ಜನಯಿತವೈ || ೧೭ ||

೧೭. ಇನ್ನು ಯಾವನು 'ನನಗೆ ಪಂಡಿತಳಾದ ಮಗಳು ಉಂಟಾಗಬೇಕು. ಸರ್ವಾಯುಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು' ಎಂದು ಇಚ್ಛಿಸುವನೋ (ಅವನು) ಎಳ್ಳನ್ನವನ್ನು ಬೇಯಿಸಿ ತುಪ್ಪದೊಡನೆ (ಇಬ್ಬರೂ) ತಿನ್ನಬೇಕು. ಹುಟ್ಟಿಸುವದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥರಾಗುವರು.

ಪಂಡಿತಳಾದ ಪೂರ್ಣಾಯುಸ್ಸಿನ ಮಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಕರ್ಮ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೪೧. ದುಹಿತುಃ ಪಾಣ್ಡಿತ್ಯಂ ಗೃಹತನ್ತ್ರವಿಷಯಮೇವ | ವೇದೇ
ಅನಧಿಕಾರಾತ್ | ತಿಲೌದನಂ ಕೃಶರಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮಗಳ ಪಾಂಡಿತ್ಯವು ಗೃಹಕಾರ್ಯದ ವಿಷಯವಾದದ್ದೇ; ಏಕೆಂದರೆ ವೇದದಲ್ಲಿ ಆಕೆಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ.¹ ಎಳ್ಳನ್ನವೆಂದರೆ ಹುಗ್ಗಿ.

ಸಂಪೂರ್ಣಪಾಂಡಿತ್ಯದ ಪುತ್ರನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ಯ ಇಚ್ಛೇತ್ ಪ್ರತೋ ಮೇ ಪಣ್ಡಿತೋ ವಿಗೀತಃ ಸಮಿ
ತಿಂಗಮಃ ಶುಕ್ರಾಷಿತಾಂ ವಾಚಂ ಭಾಷಿತಾ ಜಾಯೇತ ಸರ್ವಾನ್
ವೇದಾನನುಬ್ರುವೀತ ಸರ್ವಮಾಯುರಿಯಾದಿತಿ ಮಾಗಂ
ಸೌದನಂ ಪಾಚಯಿತ್ವಾ ಸರ್ಪಿಷ್ಠಂತಮಶ್ನೀಯಾತಾವಿಶಾಕ್ಷರೌ
ಜನಯಿತವಾ ಔಕ್ಷೇಣ ವಾರ್ಷಭೇಣ ವಾ || ೧೮ ||

೧೮. ಇನ್ನು ಯಾವನು 'ನನಗೆ ಪಂಡಿತನೂ ವಿಗೀತನೂ ಸಮಿತಿಂಗಮನೂ ಕೇಳಬೇಕೆಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಆಡುವವನೂ ಆದ ಪುತ್ರನುಂಟಾಗಲಿ, (ಅವನು) ಸರ್ವವೇದಗಳನ್ನೂ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಲಿ, ಸರ್ವಾಯುಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆಯಲಿ!' ಎಂದು ಇಚ್ಛಿಸುವನೋ ಅವನು ಹೋರಿಯ ಅಥವಾ ಎತ್ತಿನ ಮಾಂಸದನ್ನವನು ಬೇಯಿಸಿ ತುಪ್ಪದೊಡನೆ (ಇಬ್ಬರೂ) ತಿನ್ನಬೇಕು. ಹುಟ್ಟಿಸುವದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥರಾಗುವರು.

ಪೂರ್ಣಪಾಂಡಿತ್ಯದ ಪೂರ್ಣಾಯುಸ್ಸಿನ ಮಗನನ್ನು
ಪಡೆಯುವದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೮೨. ವಿವಿಧಂ ಗೀತಃ ವಿಗೀತಃ ಪ್ರಖ್ಯಾತಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸಮಿತಿಂಗಮಃ ಸಫಾಂ ಗಚ್ಛತೀತಿ | ಪ್ರಗಲ್ಬಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಪಾಣ್ಡಿತ್ಯಸ್ಯ ಪೃಥಗ್ಗೃಹಕಾರ್ತಾ | ಶುಕ್ರಾಷಿತಾಂ ಶ್ರೋತುಮಿಷ್ಟಾಂ ರಮಣೀಯಾಂ ವಾಚಂ ಭಾಷಿತಾ ಸಂಸ್ಕೃತಾಯಾ ಅರ್ಥವತ್ಯಾ ವಾಚೋ ಭಾಷಿತಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಮಾಂಸಮಿಶ್ರಮ್ ಓದನಮ್ ಮಾಂಸೌದನಮ್ | ತನ್ಮಾಂಸನಿಯಮಾರ್ಥಮಾಹ ಔಕ್ಷೇಣ ವಾ

1. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ವೇದಶಬ್ದವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಮುಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯವೇದಾನುವಚನಗಳನ್ನು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಹೇಳಿರುವದರಿಂದಲೂ ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮಾಂಸೇನ | ಉಕ್ಷಾ ಸೇಚನಸಮರ್ಥಃ ಪುಂಗವಃ | ತದೀಯಮ್ (ಔಕ್ಷಂ) ಮಾಂಸಮ್ | ಋಷಭಃ ತತೋಽಭ್ಯಧಿಕವಯಾಃ | ತದೀಯಮ್ ಅರ್ಷಭಂ ಮಾಂಸಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ವಿಗೀತನು ಎಂದರೆ ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಹೋಗಲಟ್ಟವನು, ಹೆಸರಾಂತವನು ಎಂದರ್ಥ. ಸಮಿತಿಂಗಮನು, ಸಭೆಗೆ ಹೋಗತಕ್ಕವನು ಗಟ್ಟಿಗನಾದ (ನಾಗ್ವಿಯು) ಎಂದರ್ಥ; ಏಕೆಂದರೆ (ಅವನಿಗೆ) ಪಾಂಡಿತ್ಯ(ವಿರಬೇಕೆಂದು) ಬೇರೆ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಕೇಳತಕ್ಕಂಥ ಕೇಳುವದಕ್ಕೆ ಬೇಕೆನ್ನಿಸುವ ರಮಣೀಯ ವಾದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಆಡುವವನು. ಸಂಸ್ಕಾರವುಳ್ಳ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಮಾತನ್ನು ಆಡತಕ್ಕವನು ಎಂದರ್ಥ.

ಮಾಂಸಾನ್ನವೆಂದರೆ ಮಾಂಸವನ್ನು ಬೆರೆಯಿಸಿದ ಅನ್ನವು.¹ ಆ ಮಾಂಸವು (ಇಂಥದ್ದೆಂದು) ಗೊತ್ತುಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ (ಶ್ರುತಿ). ಔಕ್ಷ ಅಥವಾ ಅರ್ಷಭ(ಮಾಂಸ)ದಿಂದ (ಎಂದಿರುತ್ತದೆ). ಉಕ್ಷವೆಂದರೆ ವೀರ್ಯಸೇಚನ ಸಮರ್ಥವಾದ ಹೋರಿ, ಅದರ ಮಾಂಸವು ಔಕ್ಷವು; ಋಷಭವೆಂದರೆ ಅದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಯಸ್ಸಿನ (ಎತ್ತು). ಅದರ ಮಾಂಸವು ಅರ್ಷಭವು.

ತಂಡುಲವಿನಿಯೋಗ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥಾಭಿಪ್ರಾತರೇವ ಸ್ಥಾಲೀಪಾಕಾವೃತಾಜ್ಯಂ ಚೇಷ್ಟಿತ್ವಾ ಸ್ಥಾಲೀ ಪಾಕಸ್ಯೋಪಘಾತಂ ಜುಹೋತ್ಯಗ್ನಯೇ ಸ್ವಾಹಾನುಮತಯೇ ಸ್ವಾಹಾ ದೇವಾಯ ಸವಿತ್ರೇ ಸತ್ಯಪ್ರಸವಾಯ ಸ್ವಾಹೇತಿ ಹುತ್ಯೋದ್ಭುತ್ಯ ಪ್ರಾಶ್ನಾತಿ ಪ್ರಾಶ್ನೇತರಸ್ಯಾಃ ಪ್ರಯಜ್ಯತಿ ಪ್ರಕ್ಷಾಲ್ಯ ಪಾಣೇ ಉದಪಾತ್ರಂ ಪೂರಯಿತ್ವಾ ತೇನೈನಾಂ ತ್ರಿರ ಭ್ಯುಕ್ಷತ್ಯುತ್ಪ್ರಾತೋ ವಿಶ್ವಾವಸೋಃನ್ಯಾಮಿಜ್ಜ ಪ್ರಪೂರ್ವ್ಯಾಂ ಸಂ ಜಾಯಾಂ ಪತ್ಯಾ ಸಹೇತಿ || ೧೯ ||

೧೯. ಇನ್ನು ಮಾರನೆಯ ಬೆಳಗ್ಗೆಯೇ ಸ್ಥಾಲೀಪಾಕದ ಅವೃತ್ತಿನಿಂದ ಆಜ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸ್ಥಾಲೀಪಾಕದ (ಅಹುತಿ

1. ಈ ಮಾಂಸಾನ್ನವು ಈಗ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಕೃಷ್ಣಮೃಗದ ಅಥವಾ ಹಿಗರಿನ ಮಾಂಸವನ್ನು ಈಗ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ ೭೮; ಈ ಮಾಂಸನಿಯಮವು ದೇಶವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕಾಲವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು ಎಂದು ಟೀಕೆ.

ಗಳನ್ನು) ಮುಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಿ, 'ಅಗ್ನಯೇ ಸ್ವಾಹಾ! ಅನುಮತಯೇ ಸ್ವಾಹಾ! ದೇವಾಯ ಸವಿತ್ರೇ ಸತ್ಯಪ್ರಸನಾಯ ಸ್ವಾಹಾ!' ಎಂದು ಹೋಮಮಾಡಬೇಕು. ಹೋಮಮಾಡಿ, ಎತ್ತಿಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ತಿನ್ನಬೇಕು, ತಿಂದು ಇನ್ನೊಬ್ಬಳಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕು. ಕೈಗಳನ್ನು ತೊಳೆದು ಕೊಂಡು ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಅದರಿಂದ ಇವಳನ್ನು "ವಿಶ್ವಾವಸುವೇ, ಇವಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಪೂರ್ವವಯಸ್ಸಿನ ಪತಿಸಹಿತಳಾದ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸು!" ಎಂದು ಮೂರು ಸಲ ಚಿಮುಕಿಸಬೇಕು.

ಚರುಹೋಮವೂ ಪ್ರಾಶನಾದಿಗಳೂ

(ಛಾಂದ್ಯ)

೪೮೩. ಅಥಾಭಿಪ್ರಾತರೇವ ಕಾಲೇ ಅವಘಾತಸಿರ್ವೃತ್ತಾನ್ ತಣ್ಣಾ ಲಾನ್ ಆದಾಯ ಸ್ಥಾಲೀಪಾಕಾವೃತಾ ಸ್ಥಾಲೀಪಾಕವಿಧಿನಾ ಆಚ್ಯಂ ಚೇಷ್ಟಿತಾ ಆಚ್ಯಸಂಸ್ಕಾರಂ ಕೃತ್ವಾ ಚರುಂ ಶ್ರವಯಿತ್ವಾ ಸ್ಥಾಲೀಪಾಕಸ್ಯ ಆಹುತೀಃ ಜುಹೋತಿ ಉಪಘಾತಮ್ ಉಪಹತ್ಯೋಪಹತ್ಯ 'ಅಗ್ನಯೇ ಸ್ವಾಹಾ!' ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಃ | ಗಾರ್ಹಪ್ಯಾಃ ಸರ್ವೋ ನಿಧಿದ್ರಷ್ಟವ್ಯೋಽತ್ರ | ಹುತ್ವಾ ಉದ್ಧೃತ್ಯ ಚರುಶೇಷಂ ಪ್ರಾಶ್ನಾತಿ | ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಾಶ್ಯ ಇತರಸ್ಯಾಃ ಪತ್ನೈಶ್ಚ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ ಉಚ್ಛಿಷ್ಯಮ್ | ಪ್ರಕ್ಷಾಲ್ಯ ಪಾಣೀ ಆಚಮ್ಯ ಉದಪಾತ್ರಂ ಪೂರಯಿತ್ವಾ ತೇನೋದಕೇನ ಏನಾಂ ತ್ರಿರಭ್ಯುಕ್ಷತಿ ಅನೇನ ಮನ್ತ್ರೇಣ 'ಉತ್ತಿಷ್ಠಾತಃ' ಇತಿ | ಸಕೃನ್ಮನ್ತ್ರೀಚ್ಚಾರಣಮ್ ||

(ಛಾಪ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಮಾರನೆಯ ಬೆಳಗಿನ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಕುಟ್ಟಿಮಾಡಿದ ಅಕ್ಕಿ ಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಸ್ಥಾಲೀಪಾಕದ ಆವೃತ್ತಿನಿಂದ ಸ್ಥಾಲೀಪಾಕದ ವಿಧಾನ ದಿಂದ ಆಚ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಚ್ಯಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಚರುವನ್ನು ಬೇಯಿಸಿಕೊಂಡು (ಉಪಘಾತಮ್ = ಉಪಹತ್ಯೋಪಹತ್ಯ) ಕುಟ್ಟಿಕುಟ್ಟಿ 'ಅಗ್ನಯೇ ಸ್ವಾಹಾ!' ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಾಲೀಪಾಕದ ಆಹುತಿ ಗಳನ್ನು ಹೋಮಮಾಡಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಸರ್ವವಿಧಾನವೂ ಗೃಹ್ಯ(ಸೂತ್ರ)

1. ಇಲ್ಲಿ ಚರುಸಂಸ್ಕಾರವೇ ಮುಂತಾದದ್ದನ್ನು ಆಚ್ಯಶಬ್ದದ ಉಪಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂದು ವಾರ್ತಿಕ.

2. ಇವು ನಿತ್ಯಾಹುತಿಗಳು; ಇವುಗಳಾದಮೇಲೆಯೇ ಚರುಶೇಷವರ್ತನ, 'ವಾರ್ತಿಕ'.

ದಂತೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೋಮಮಾಡಿ ಉಳಿದ ಚರುವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ತಿನ್ನಬೇಕು. ತಾನೂ ತಿಂದು ಉಳಿದದ್ದನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬಳಿಗೆ ಎಂದರೆ ಪತ್ನಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕು. ಕೈಗಳನ್ನು ತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಆಚಮನ ಮಾಡಿ ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಆ ನೀರಿನಿಂದ 'ಉತ್ತಿಷ್ಠಾತಃ' ಎಂಬೀ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಆಕೆಯನ್ನು ಮೂರು ಸಲ ಚಿಮುಕಿಸಬೇಕು. ಮಂತ್ರವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವದು ಒಂದೇ ಸಲ.

ಪತ್ಯಾ ಲಿಂಗನ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥೈನಾಮಭಿಪದ್ಯತೇನೋಹಮಸ್ಮಿ ಸಾ ತ್ವಗಂ ಸಾ ತ್ವಮಸ್ಯ
ನೋಹಂ ಸಾಮಾಹಮಸ್ಮಿ ಯುಕ್ತ್ವಂ ದ್ಯೌರಹಂ ಪೃಥಿವೀ
ತ್ವಂ ತಾವೇಹಿ ಸಗಂರಭಾವಹೈ ಸಹ ರೇತೋ ದಧಾವಹೈ
ಪುಗಂಸೇ ಪುತ್ರಾಯ ವಿತ್ರಯ ಇತಿ || ೨೦ ||

೨೦. ಆಮೇಲೆ (ಈ ಮಂತ್ರದಿಂದ) ಆಕೆಯನ್ನು ಆಲಿಂಗನ ಮಾಡಬೇಕು. (ಮಂತ್ರದರ್ಥ): "ನಾನು ಅಮ(ಪ್ರಾಣ)ನಿರುವೆನು. ನೀನು ಸಾ (ವಾಕ್ಯ); ನೀನು ಸಾ ಆಗಿರುವೆ, ಅಮನು ನಾನು. ನಾನು ಸಾಮವು, ನೀನು ಯುಕ್ತು; ನಾನು ದ್ಯೌಲೋಕವು, ನೀನು ಪೃಥಿವಿ; ಆ ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಉದ್ಯಮಮಾಡೋಣ ಬಾ ! ಗಂಡುಮಗನನ್ನು ಪಡೆಯುವದಕ್ಕಾಗಿ ರೇತಸ್ಸನ್ನು ಧರಿಸೋಣ !"

ಆಲಿಂಗನಮಂತ್ರಕ್ರಮ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೮೪. ಅಥೈನಾಮಭಿಪದ್ಯತೇನೋಹಮಸ್ಮಿ ಸಾ ತ್ವಗಂ ಸಾ ತ್ವಮಸ್ಯ ಇತಿ ಕ್ರಮೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ | ಸಂವೇಶನಕಾಲೇ 'ಅಮೋಹಮಸ್ಮಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಮನ್ತ್ರೇಣ ಅಭಿಪದ್ಯತೇ |

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಈಕೆಯನ್ನು ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಎಂಥ ಮಗುವು ಬೇಕೆಂದು ಬಯಸುವನೋ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಹಾಲನ್ನವೇ ಮುಂತಾದದ್ದನ್ನು* ಭುಂಜಿಸಿ

1. ಇದು ಶುದ್ಧಾಚಮನ.

2. ೬-೪-೧೪೦ಂದ ೧೮೮ವರೆಗಿನ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುವಂತೆ.

-ಎಂದು ಕ್ರಮವನ್ನರಿಯಬೇಕು. ಮಲಗುವಾಗ 'ಅಮೋಘಹಮಸ್ತಿ' ಮುಂತಾದ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಅಲಿಂಗಿಸಬೇಕು.

ಗರ್ಭಾಧಾನ¹

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥಾಸ್ಯಾ ಊರೂ ವಿಹಾಪಯತಿ ವಿಜಿಹೀಥಾಂ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ಇತಿ ತಸ್ಯಾಮರ್ಥಂ ನಿಷ್ಕಾಮ ಮುಖೇನ ಮುಖಗ್ಂ ಸಂಧಾಯ ತ್ರಿರೇನಾನುನುಲೋನಾಮನುಮಾರ್ಷಿಃ ವಿಷ್ಣು ಯೋನಿಂ ಕಲ್ಪಯತು ತ್ವಷ್ಟಾ ರೂಪಾಣಿ ಸಿಗ್ಂಕತು | ಅಸಿಚ್ಛತು ಪ್ರಜಾಪತಿರ್ಧಾತಾ ಗರ್ಭಂ ದಧಾತು ತೇ | ಗರ್ಭಂ ಧೇಹಿ ಸಿನೀವಾಲಿ ಗರ್ಭಂ ಧೇಹಿ ಪೃಥುಷ್ಟುಕೇ | ಗರ್ಭಂ ತೇ ಅಶ್ವಿನೌ ದೇವಾನಾಧತ್ತಾಂ ಪುಷ್ಕರಸ್ರಜೌ || ೨೧ ||

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೮೫. ಅಥಾಸ್ಯಾ ಊರೂ ವಿಹಾಪಯತಿ | 'ವಿಜಿಹೀಥಾಂ ದ್ಯಾವಾ ಪೃಥಿವೀ' ಇತ್ಯನೇನ | ತಸ್ಯಾಮರ್ಥಮ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವವತ್ | ತ್ರಿಃ ಏನಾಂ ಶಿರಃ ಪ್ರಭೃತಿ ಅನುಲೋಮಾಮ್ ಅನುಮಾರ್ಷಿಃ 'ವಿಷ್ಣು ಯೋನಿಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರತಿಮುನ್ತ್ರಮ್ ||

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಹಿರಣ್ಮಯಾ ಅರಣೇ ಯಾಭ್ಯಾಂ ನಿರ್ವುನ್ದತಾಮಶ್ವಿನೌ | ತಂ ತೇ ಗರ್ಭಂ ಹವಾಮಹೇ ದಶಮೇ ಮಾಸಿ ಸೂತಯೇ | ಯಥಾಗ್ನಿ ಗರ್ಭಾ ಪೃಥಿವೀ ಯಥಾ ದ್ಯೌರಿಂದ್ರೇಣ ಗರ್ಭಿಣೇ | ವಾಯು ದಿಶಾಂ ಯಥಾ ಗರ್ಭ ಏನಂ ಗರ್ಭಂ ದಧಾಮಿ ತೇಸಾವಿತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೮೬. ಅನ್ತೇ ನಾಮ ಗೃಹ್ಣಾತಿ—ಅಸಾವಿತಿ ತಸ್ಯಾಃ ||

ಸುಖಪ್ರಸವಕ್ಕಾಗಿ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸೋಷ್ಯಂತೀನುದ್ಧಿರಭ್ಯುಕ್ಷತಿ | ಯಥಾ ವಾಯುಃ ಪುಷ್ಕರಿಣೇಗ್ಂ ಸಮಿಜ್ಜಯತಿ ಸರ್ವತಃ | ಏನಾ ತೇ ಗರ್ಭ ಏಜತು ಸಹಾನೈತು

1. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಮೂರು ಕಂಡಿಕೆಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದಿಲ್ಲ.

ಜರಾಯುಣಾ | ಇಂದ್ರಸ್ಯಾಯಂ ವ್ರಜಃ ಕೃತಃ ಸಾರ್ಗಲಃ ಸ
ಪರಿಶ್ರಯಃ | ತಮಿನ್ದ್ರ ನಿರ್ಜಹಿ ಗರ್ಭೇಣ ಸಾವರಾಗ್ಂ
ಸಹೇತಿ || ೨೩ ||

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೨೭. ಸೋಷ್ಯಂತೀಮ್ ಅದ್ವಿರಭ್ಯುಕ್ಷತಿ ಪ್ರಸವಕಾಲೇ ಸುಖಪ್ರಸವ
ನಾರ್ಥಮ್ ಅನೇನ ಮತ್ತೇಣ “ಯಥಾ ವಾಯುಃ ಪುಷ್ಕರಿಣೀಂ ಸಮಿಜ್ಗಯತಿ
ಸರ್ವತಃ | ಏವಾ ತೇ ಗರ್ಭ ಏಜತು” ಇತಿ ||

ಜಾತಕರ್ಮ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಜಾತೇಃಗ್ನಿಮುಪಸಮಾಧಾಯಾಜ್ಯ ಅಧಾಯ ಕಗ್ಂಸೇ
ಪೃಷದಾಜ್ಯಗ್ಂ ಸಂನೀಯ ಪೃಷದಾಜ್ಯಸ್ಯೋಪಘಾತಂ
ಜುಹೋತ್ಯಸ್ತೀನ್ ಸಹಸ್ರಂ ಪುಷ್ಯಾಸಮೇಧಮಾನಃ ಸ್ವೇ ಗೃಹೇ |
ಅಸ್ಯೋಪಸಂದ್ಧ್ಯಾಂ ನಾ ಚೈಶ್ವೀತ್ ಪ್ರಜಯಾ ಚ ಪಶುಭಿಶ್ಚ
ಸ್ವಾಹಾ | ಮಯಿ ಸ್ತಾಣಾಗ್ಂ ಸ್ತೃಯಿ ಮನಸಾ ಜುಹೋಮಿ
ಸ್ವಾಹಾ | ಯತ್ಕರ್ಮಣಾತ್ಯರಿಚಂ ಯದ್ವಾ ನ್ಯೂನಮಿ
ಹಾತರಮ್ | ಅಗ್ನಿಷ್ಟಸ್ತಿಷ್ಟಕೃದ್ ವಿದ್ವಾನ್ ಸ್ವಿಷ್ಟಗ್ಂ
ಸುಹುತಂ ಕರೋತು ನಃ ಸ್ವಾಹೇತಿ || ೨೪ ||

೨೪. ಹುಟ್ಟಲು, ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊಂಡು (ಮಗುವನ್ನು)
ತೊಡೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕಂಸದಲ್ಲಿ ಪೃಷದಾಜ್ಯವನ್ನು ಹಾಕಿ
ಕೊಂಡು, (ಅ) ಪೃಷದಾಜ್ಯವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಿ (ಹೀಗೆ) ಹೋಮ
ಮಾಡಬೇಕು. “ಈ ನನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ ಸಾವಿರ”
ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ನಾನು ಕಾಪಾಡುವವನಾಗಲಿ! ಇವನ ಸಂತತಿಯಲ್ಲಿ
ಪ್ರಜೆಯಿಂದಲೂ ಪಶುಗಳಿಂದಲೂ (ಸಂಪತ್ತು) ಎಚ್ಚಿನ್ನವಾಗದಿರಲಿ!
“ಸ್ವಾಹಾ!” “ನನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ
ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಸ್ವಾಹಾ!” “ಕರ್ಮದಿಂದ ಅತಿರಿಕ್ತ
ವಾಗಿ ಏನು ಮಾಡಿರುವೆನೋ ಅಥವಾ ಕಡಿಮೆಮಾಡಿರುವೆನೋ

1. ಮೊಸರು, ತುಪ್ಪ - ಇವುಗಳ ಮಿಶ್ರಣ.

2. ಮಗನಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ.

3. ಅನೇಕ.

ಅದನ್ನು ಬಲ್ಲ ಸ್ವಿಷ್ಟಕೃತ್ತಾಗಿರುವ ಅಗ್ನಿಯು ನಮಗೆ ಸ್ವಿಷ್ಟವಾಗಿ ಮಾಡಲಿ, ಸುಹುತವಾಗಿ ಮಾಡಲಿ ! ಸ್ವಾಹಾ !”

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೮೮. ಅಧ ಜಾತಕರ್ಮ | ಜಾತೇ ಅಗ್ನಿಮುಸಸಮಾಧಾಯ ಅಬ್ಧಿೇ ಆಧಾಯ ಪುತ್ರಂ ಕಂಸೇ ಪೃಷದಾಜ್ಯಂ ಸಂನೀಯ ಸಂಯೋಜ್ಯ ದಧಿಘೃತೇ, ಪೃಷದಾಜ್ಯಸ್ಯ ಉಪಘಾತಂ ಜುಹೋತಿ “ಅಸ್ಮಿನ್ ಸಹಸ್ರಮ್” ಇತ್ಯಾದಿ ಆವಾಪಸ್ಥಾನೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಜಾತಕರ್ಮ. (ಮಗನು) ಹುಟ್ಟಲು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊಂಡು ಮಗನನ್ನು ತೊಡೆಯಮೇಲೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಕಂಸದಲ್ಲಿ ಪೃಷದಾಜ್ಯವನ್ನಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು, ಮೊಸರುತುಪ್ಪಗಳನ್ನು ಬೆರೆಯಿಸಿಕೊಂಡು, (ಅ) ಪೃಷದಾಜ್ಯವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಿ “ಅಸ್ಮಿನ್ ಸಹಸ್ರಮ್” ಮುಂತಾದ (ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ) ಆವಾಪ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡಬೇಕು.

ಹೋಮಾನಂತರ ಕೃತ್ಯ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥಾಸ್ಯ ದಕ್ಷಿಣಂ ಕರ್ಣಮುಭಿನಿಧಾಯ ವಾಗ್ಭಾಗಿತಿ ತ್ರಿರಥ ದಧಿ ಮಧು ಘೃತಗ್ಂ ಸಂನೀಯಾನಂತರ್ಹಿತೇನ ಜಾತರೂಪೇಣ ಪ್ರಾಶಯತಿ | ಭೂಸ್ತೇ ದಧಾಮಿ ಭುವಸ್ತೇ ದಧಾಮಿ ಸ್ವಸ್ತೇ ದಧಾಮಿ ಭೂರ್ಭುವಃ ಸ್ವಃ ಸರ್ವಂ ತ್ವಯಿ ದಧಾಮಿತಿ || ೨೫ ||

೨೫. ಆಮೇಲೆ ಬಲಗಿವಿಗೆ (ಬಾಯಿ)ಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ‘ವಾಕ್ಕು, ವಾಕ್ಕು !’ ಎಂದು ಮೂರು ಸಲ (ಹೇಳಬೇಕು). ಆಮೇಲೆ ಮೊಸರು, ಜೀನುತುಪ್ಪ, ತುಪ್ಪ- (ಇವನ್ನು) ಬೆರೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ಮತ್ತೇತರಲ್ಲಿಯೂ ಮುಚ್ಚದ ಚಿನ್ನದಿಂದ “ಭೂಸ್ತೇ ದಧಾಮಿ, ಭುವಸ್ತೇ ದಧಾಮಿ, ಸ್ವಸ್ತೇ ದಧಾಮಿ, ಭೂರ್ಭುವಃ ಸ್ವಃ ಸರ್ವಂ ತ್ವಯಿ ದಧಾಮಿ” ಎಂದು (ಅದನ್ನು) ನೆಕ್ಕಿಸಬೇಕು.

ಶಿಶುವಿನ ಕರ್ಣದಲ್ಲಿ ಜಪವೂ ಮಧುಪ್ರಾಶನವೂ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೮೯. ಅಥಾಸ್ಯ ದಕ್ಷಿಣಂ ಕರ್ಣಮಭಿನಿಧಾಯ ಸ್ವಂ ಮುಖಮ್
'ವಾಗ್ನಾಕ್!' ಇತಿ ತ್ರಿರ್ಜಪೇತ್ | ಅಥ ದಧಿ ಮಧು ಘೃತಂ ಸಂನೀಯ
ಅನನ್ತರಹಿತೇನ ಅವ್ಯವಹಿತೇನ ಜಾತರೂಪೇಣ ಹಿರಣ್ಯೇನ ಪ್ರಾಶಯತಿ
ಏತೈರ್ಮನೈಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆಮೇಲೆ ತನ್ನ ಮುಖವನ್ನು (ಮಗುವಿನ) ಬಲಗಿವಿಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು
'ವಾಗ್ನಾಕ್, ವಾಗ್ನಾಕ್!' ಎಂದು ಮೂರು ಸಲ^೧ ಜಪಿಸಬೇಕು. ಆ ಬಳಿಕ
ಮೊಸರು, ಜೇನುತುಪ್ಪ, ತುಪ್ಪ - ಇವನ್ನು ಬೆರೆಯಿಸಿ ಅಂತರ್ಧಾನವಿಲ್ಲದೆ,
ಎಂದರೆ (ಮತ್ತೆ ಯಾವ) ವ್ಯವಧಾನವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಚಿನ್ನದಿಂದ ಈ ಮಂತ್ರಗಳ
ನ್ನು ಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾ ಒಂದೊಂದು ಸಲ ನೆಕ್ಕಿಸಬೇಕು.

ನಾಮಕರಣ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥಾಸ್ಯ ನಾಮಕರೋತಿ ವೇದೋಽಸೀತಿ | ತದಸ್ಯ ತದ್ಗುಹ್ಯ
ಮೇವ ನಾಮ ಭವತಿ || ೨೬ ||

೨೬. ಆಮೇಲೆ '(ನೀನು) ವೇದವಾಗುವೆ' ಎಂದು ನಾಮ
ಕರಣಮಾಡಬೇಕು. ಅದು ಅವನ ಆ ಗುಹ್ಯನಾಮವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೯೦. ಅಥಾಸ್ಯ ನಾಮಧೇಯಂ ಕರೋತಿ ವೇದೋಽಸೀತಿ | ತದಸ್ಯ
ತದ್ಗುಹ್ಯಂ ನಾಮ ಭವತಿ ವೇದ ಇತಿ |

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆಮೇಲೆ 'ವೇದವಾಗುವೆ' ಎಂದು ಅವನಿಗೆ ನಾಮಕರಣಮಾಡಬೇಕು.
ಅದು ಎಂದರೆ ವೇದ ಎಂಬುದು ಅವನ ರಹಸ್ಯನಾಮವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

1. ತ್ರಯಿವಾಕ್ಯ ಕವಿಯಿಂದ ಪ್ರವೇಶನಾಗಲಿ! - ಎಂದು ಭಾವ.

ಸ್ತನಪ್ರದಾನ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥೈನಂ ನೂತ್ರೇ ಪ್ರದಾಯ ಸ್ತನಂ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ ಯಸ್ತೇ ಸ್ತನಃ
ಶಕಯೋ ಯೋ ಮಯೋಭೂ ಯೋ ರತ್ನಧಾ ನಸುವಿದ್ಯಃ
ಸುಧತ್ರಃ | ಯೇನ ವಿಶ್ವಾ ಪುಷ್ಯಸಿ ವಾಯೋಣಿ ಸರಸ್ವತಿ
ತಮಿಹ ಧಾತವೇ ಕರಿತಿ || ೨೭ ||

೨೭. ಆಮೇಲೆ ಅವನನ್ನು ತಾಯಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು “ಸರಸ್ವತಿಯೇ, ಫಲಸಹಿತವಾಗಿರುವ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಅನ್ನವಾಗಿರುವ ಮತ್ತು ರತ್ನವನ್ನು (ಅಥವಾ ಹಾಲನ್ನು) ಕೊಡುವ, ಧನವನ್ನು ಪಡೆಯಿಸುವ, ಬಹಳವಾಗಿ (ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು) ಕೊಡುವ, ಯಾವ (ನಿನ್ನ) ಸ್ತನವುಂಟೋ ಮತ್ತು ಯಾವ (ಸ್ತನ)ದಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ (ದೇವಾದಿಗಳನ್ನು) ನೀನು ಕಾಪಾಡುತ್ತಿರುವೆಯೋ ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪಾನಕ್ಕೆ ಇರಿಸು!” ಎಂದು (ಮಂತ್ರದಿಂದ) ಸ್ತನವನ್ನು ಕೊಡಿಸಬೇಕು.¹

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೯೧. ಅಥೈನಂ ನೂತ್ರೇ ಪ್ರದಾಯ ಸ್ವಾಬ್ಜಿಘ್ರಮ್ ಸ್ತನಂ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ ‘ಯಸ್ತೇ ಸ್ತನಃ’ ಇತ್ಯಾದಿಮನ್ತ್ರೇಣ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ತನ್ನ ತೊಡೆಯಮೇಲಿರುವ ಆ (ಮಗುವನ್ನು) ತಾಯಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು “ಯಸ್ತೇ ಸ್ತನಃ” ಎಂಬುದೇ ಮುಂತಾದ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಸ್ತನವನ್ನು ಕೊಡಿಸಬೇಕು.

ಮಾತ್ರಭಿಮಂತ್ರಣ, ಉಪಸಂಹಾರ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥಾಸ್ಯ ನೂತರಮುಭಿವಾನ್ಪ್ರಯತೇ | ಇಲಾಸಿ ಮೈತ್ರಾವರುಣೇ
ವೀರೇ ವೀರಮುಜೀಜನತ್ | ಸಾ ತ್ವಂ ವೀರವತೀ ಭವ ಯಾಸ್ಮಾನ್
ವೀರವತೋಃ ಕರದಿತಿ | ತಂ ನಾ ಏತಮಾಹುರತಿಪಿತಾ ಬತಾ
ಭೂರತಿಪಿತಾಮಹೋ ಬತಾಃಭೂಃ ಪರಮಾಂ ಬತ ಕಾಷ್ಠಾಂ
ಪ್ರಾಪಚ್ಛಿ ಯಾ ಯತಸಾ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸೇನ ಯ ಏವಂವಿದೋ
ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ ಪುತ್ರೋ ಜಾಯತ ಇತಿ || ೨೮ ||

1 ಸರಸ್ವತಿಯ ಸ್ತನಪಾನದಿಂದಾಗುವ ಫಲವೇ ತಾಯಿಷು ಸ್ತನಪಾನದಿಂದ ಆಗಬೇಕು ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಮಾಡುವ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಿದು.

೨೨. ಆಮೇಲೆ ಅವನ ತಾಯಿಯನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಬೇಕು. “ಸ್ತುತ್ಯಳಾಗಿರುವೆ! ವೈತ್ರಾವರುಣಿಯಾದ! (ನೀನು) ವೀರ(ನಾದ ನನ್ನಲ್ಲಿ) ವೀರನನ್ನು ಪಡೆದೆ! ವೀರ(ಪುತ್ರ)ವಂತಳಾಗಿರು! ನೀನು, ನಮ್ಮನ್ನು ವೀರವಂತರಾಗಿ ಮಾಡಿರುವೆ!” ಆ ಇವನನ್ನು “ಭಾಪು! ಅತಿಪಿತೃವಾದೆಯಲ್ಲ, ಭಾಪು! ಅತಿಪಿತಾಮಹನಾದೆಯಲ್ಲ! ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ಬಲ್ಲ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮಗನಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವನೋ ಅವನು ಶ್ರೀಯಿಂದಲೂ ಯಶಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಪರಮಕಾಷ್ಠೆಯನ್ನು ಪಡೆದನು” ಎನ್ನುವರು.

ಪುತ್ರವತಿಯಾದ ತಾಯಿಯ ಪ್ರಶಂಸೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೯೨. ಅಥಾಸ್ಯ ಮಾತರಮಭಿಮನ್ವಯತೇ ‘ಇಲಾಸಿ’ ಇತ್ಯನೇನ | ತಂ ನಾ ಏತಮಾಹುಂತಿ | ಅನೇನ ವಿಧಿನಾ ಜಾತಃ ಪುತ್ರಃ ಪಿತರಂ ಪಿತಾ ಮಹಂ ಚ ಅತಿಶೇತೇ ಇತಿ * | ಶ್ರಿಯಾ ಯಶಸಾ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸೇನ ಪರಮಾಂ ನಿಷ್ಕಾಂ ಪ್ರಾಪತೌ ಇತ್ಯೇವಂ ಸ್ತುತ್ಯೋ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಯಸ್ಯ ಚ ಏವಂ ವಿದೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ ಪುತ್ರೋ ಜಾಯತೇ ಸ ಜೈವಂ ಸ್ತುತ್ಯೋ ಭವತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಾಹಾರ್ಯಮ್ |

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆಮೇಲೆ ತಾಯಿಯನ್ನು ‘ಇಲಾಸಿ’ ಎಂಬ (ಮಂತ್ರ)ದಿಂದ ಅಭಿಮಂತ್ರಣ ಮಾಡಬೇಕು. ‘ತಂ ನಾ ಏತಮಾಹುಃ’ ಎಂದು (ಮುಂತಾಗಿರುವ ಭಾಗದ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದು): ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗನು ‘ತಂದೆಯನ್ನೂ ಅಜ್ಜನನ್ನೂ ಮೀರಿರುತ್ತಾನೆ’, ‘ಶ್ರೀಯಿಂದಲೂ ಯಶಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಪರಮನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದಾನೆ’ ಎಂದಿಂತು ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ಈ (ಕರ್ಮ)ವನ್ನು ಅರಿತಿರುವ ಯಾವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ (ಇಂಥ) ಪುತ್ರನು ಹುಟ್ಟುವನೋ ‘ಅವನೂ ಹೀಗೆ ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ’ ಎಂದು ಅರ್ಥಾಹಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

1. ವಸಿಷ್ಠನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಅರುಂಧತಿಯಂತಿರುವ ಎಂ ಪರ್ವ.

2. ಇಲ್ಲಿರುವ ಇತಿಶಬ್ದವು ಹೆಚ್ಚು ತೋರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಮುಂದೆ ಇತ್ಯೇವಂ ಸ್ತುತಃ ಎಂದು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿದೆ.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಸಾರ

ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪುತ್ರಮಂಥಕರ್ಮವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

೧-೪. ಸ್ಥಾವರಜಂಗಮಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಪುರುಷನು ಸಾರವು ; ಅವನಲ್ಲಿ ರೇತಸ್ಸೇ ಸಾರವು ; ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ತ್ರೀಯೇ ನಿಲ್ಲುವ ಸ್ಥಾನವೆಂದು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಸೃಷ್ಟಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಸ್ತ್ರೀಯು ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ವಾಜಪೇಯದ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದನೆಮಾಡಿ ತಿಳಿದವನು ಹೊರತು ಮಿಕ್ಕವರ ಪುಣ್ಯವು ನಾಶವಾಗುವದು ; ಇದನ್ನರಿಯದವರಿಗೆ ಇಹಪರಗತಿಗಳು ತಪ್ಪಿಹೋಗುವವು.

೫-೧೨. ಶ್ರೀಮಂಥವನ್ನು ಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಈ ಪುತ್ರಮಂಥದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವು. ರೇತಸ್ಸು ಲನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ಶತಿಯ ಮೃತಕಾಲವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದು ವಿಧ್ಯುಕ್ತ ರೀತಿಯಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಸಂಗವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. (ಈ ಕರ್ಮವನ್ನರಿತವನು ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ವಿನೋದದಿಂದ ಮಾತಾಡಿಸುವನುಕೂಡ ಇವನ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತಾನೆ).

೧೩-೨೨. ಸ್ತ್ರೀಯು ಮೃತಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿಯಮದಿಂದ ಇದ್ದು ಸ್ನಾನವಾದ ಬಳಿಕ ಹೋಮಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ತೆಂಡುಲವನ್ನು ತಾನೇ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಬೇಕು. ಎಂಥ ಪುತ್ರನಾಗ ಬೇಕೆಂದು ಬಯಸುತ್ತಾನೋ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾದ ಜರುವನ್ನು ಇಬ್ಬರೂ ಭುಂಜಿಸಬೇಕು. ಬೆಳಗ್ಗೆ ಸ್ಥಾಲೀಪಾಕಕ್ರಮದಿಂದ, ಅಜ್ಯವನ್ನು ಸಂಸ್ಕಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಿತ್ಯಹೋಮವನ್ನು ಮಾಡಿ ಉಳಿದದ್ದನ್ನು ಗಂಡನು ತಿಂದು ಉಳಿಸಿದ ಸ್ವಲ್ಪಭಾಗವನ್ನು ಹೆಂಡತಿಗೂ ಕೊಟ್ಟು ಕೈತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಅಜಮನಮಾಡಿ ಅವಳ ನೇಲೆ ಮೂರುಸಲ ಮಂತ್ರಪೂತವಾದ ಜಲವನ್ನು ಚಿಮುಕಿಸಬೇಕು. ಆಯಾ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜ್ಞರಿಸಿ ಅಲಿಂಗನಾದಿ ಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.

೨೩-೨೬. ಸುಖಪ್ರಸವವಾಗುವದಕ್ಕೆ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜ್ಞರಿಸಬೇಕು. ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗುವಿಗೆ ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಜಾತಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ವೇದಪ್ರವೇಶವನ್ನು ಮಾಡಿಕುವ ಮಂತ್ರಜಪವನ್ನು ಮಾಡಿ 'ವೇದೋಽಸಿ' ಎಂದು ರಹಸ್ಯನಾಮವನ್ನಿಡಬೇಕು. ಆ ಬಳಿಕ ತಾಯಿಯಿಂದ ಮಗುವಿಗೆ ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮೊಲೆಯೂಡಿಸಿ ತಾಯಿಯನ್ನು ಅಭಿಮಂತ್ರಣಮಾಡಬೇಕು.

೨೭. ಈ ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗನು ತಂದೆಯನ್ನೂ ತಾತನನ್ನೂ ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯಿಂದಲೂ ವಾರಿ ಪ್ರಾಕನಾಗುವನು ; ತಂದೆಯೂ ಹೆಸರುಬಡೆಯುವನು.

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ - ಐದನೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

(ಸಂಪೂರ್ಣ ಆಚಾರ್ಯವಂಶ)

ಗುರುವಂಶಪರಂಪರೆ

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅಥ ವಂಗಂಶಃ | ಪೌತಿನಾಸೀಪುತ್ರಃ ಕಾತ್ಯಾಯನೀ
ಪುತ್ರಾತ್ ಕಾತ್ಯಾಯನೀಪುತ್ರೋ ಗೌತಮೀಪುತ್ರಾದ್ಗೌತಮೀ
ಪುತ್ರೋ ಭಾರದ್ವಾಜೀಪುತ್ರಾದ್ ಭಾರದ್ವಾಜೀಪುತ್ರಃ ಸಾರಾ
ಶರೀಪುತ್ರಾತ್ ಸರಾಶರೀಪುತ್ರ ಔಪಸ್ವಸ್ತೀಪುತ್ರಾದೌಪಸ್ವಸ್ತೀ
ಪುತ್ರಃ ಸಾರಾಶರೀಪುತ್ರಾತ್ ಸಾರಾಶರೀಪುತ್ರಃ ಕಾತ್ಯಾಯನೀ
ಪುತ್ರಾತ್ ಕಾತ್ಯಾಯನೀಪುತ್ರಃ ಕೌಶಿಕೀಪುತ್ರಾತ್ ಕೌಶಿಕೀ
ಪುತ್ರ ಆಲಮ್ಪೀಪುತ್ರಾಚ್ಚ ವೈಯಾಘ್ರಪದೀಪುತ್ರಾಚ್ಚ
ವೈಯಾಘ್ರಪದೀಪುತ್ರಃ ಕಾಣ್ವೀಪುತ್ರಾಚ್ಚ ಕಾಪೀಪುತ್ರಾಚ್ಚ
ಕಾಪೀಪುತ್ರಃ || ೧ ||

೧. ಈಗ ವಂಶವು ಪೌತಿನಾಸೀಪುತ್ರನು ಕಾತ್ಯಾಯನೀ
ಪುತ್ರನಿಂದ, ಕಾತ್ಯಾಯನೀಪುತ್ರನು ಗೌತಮೀಪುತ್ರನಿಂದ, ಗೌತಮೀ
ಪುತ್ರನು ಭಾರದ್ವಾಜೀಪುತ್ರನಿಂದ, ಭಾರದ್ವಾಜೀಪುತ್ರನು ಸಾರಾಶರೀ
ಪುತ್ರನಿಂದ, ಸಾರಾಶರೀಪುತ್ರನು ಔಪಸ್ವಸ್ತೀಪುತ್ರನಿಂದ, ಔಪಸ್ವಸ್ತೀ
ಪುತ್ರನು ಸಾರಾಶರೀಪುತ್ರನಿಂದ, ಸಾರಾಶರೀಪುತ್ರನು ಕಾತ್ಯಾಯನೀ
ಪುತ್ರನಿಂದ, ಕಾತ್ಯಾಯನೀಪುತ್ರನು ಕೌಶಿಕೀಪುತ್ರನಿಂದ, ಕೌಶಿಕೀ
ಪುತ್ರನು ಆಲಂಬೀಪುತ್ರನಿಂದ ಮತ್ತು ವೈಯಾಘ್ರಪದೀಪುತ್ರನಿಂದ,
ವೈಯಾಘ್ರಪದೀಪುತ್ರನು ಕಾಣ್ವೀಪುತ್ರನಿಂದಲೂ ಕಾಪೀಪುತ್ರ
ನಿಂದಲೂ, ಕಾಪೀಪುತ್ರನು—

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಅತ್ರೇಯೀಪುತ್ರಾ ದಾತ್ರೇಯೀಪುತ್ರೋ ಗೌತಮೀಪುತ್ರಾದ್
ಗೌತಮೀಪುತ್ರೋ ಭಾರದ್ವಾಜೀಪುತ್ರಾದ್ ಭಾರದ್ವಾಜೀಪುತ್ರಃ
ಸಾರಾಶರೀಪುತ್ರಾತ್ ಸಾರಾಶರೀಪುತ್ರೋ ವಾಕ್ಸೀಪುತ್ರಾತ್
ವಾಕ್ಸೀಪುತ್ರಃ ಸಾರಾಶರೀಪುತ್ರಾತ್ ಸಾರಾಶರೀಪುತ್ರೋ ವಾರ್ಕಾ

ರುಣೇಪುತ್ರಾದ್ ವಾರ್ಕಾರುಣೇಪುತ್ರೋ ವಾರ್ಕಾರುಣೇ
 ಪುತ್ರಾದ್ ವಾರ್ಕಾರುಣೇಪುತ್ರ ಆರ್ತಭಾಗೀಪುತ್ರಾದಾರ್ತಭಾಗೀ
 ಪುತ್ರಃ ಶೌಚೋಪುತ್ರಾಚ್ಛೌಚೋಪುತ್ರಃ ಸಾಂಕೃತೀಪುತ್ರಾತ್ಸಾಂಕೃತೀ
 ಪುತ್ರ ಆಲಂಭಾಯನೀಪುತ್ರಾತ್ ಆಲಂಭಾಯನೀಪುತ್ರ ಆಲಂಭಾಯನೀ
 ಪುತ್ರಾದಾಲಂಭಾಯನೀಪುತ್ರೋ ಜಾಯಂತೀಪುತ್ರಾ ಜಾಯಂತೀ
 ಪುತ್ರೋ ಮಾಣೂಕಾಯನೀಪುತ್ರಾನ್ಮಾಣೂಕಾಯನೀಪುತ್ರೋ
 ಮಾಣೂಕೀಪುತ್ರಾನ್ಮಾಣೂಕೀಪುತ್ರಃ ಶಾಂಡೀಲೀಪುತ್ರಾ
 ಚ್ಛಾಂಡೀಲೀಪುತ್ರೋ ರಾಧೀತರೀಪುತ್ರಾದ್ರಾಧೀತರೀಪುತ್ರೋ
 ಭಾಲುಕೀಪುತ್ರಾದ್ ಭಾಲುಕೀಪುತ್ರಃ ಕ್ರೌಂಚೀಕೀಪುತ್ರಾಭ್ಯಾಂ
 ಕ್ರೌಂಚೀಕೀಪುತ್ರೌ ವೈದಭೃತೀಪುತ್ರಾದ್ ವೈದಭೃತೀಪುತ್ರಃ ಕಾರ್ಶ
 ಕೇಯೀಪುತ್ರಾತ್ ಕಾರ್ಶಕೇಯೀಪುತ್ರಃ ಪ್ರಾಚೀನಯೋಗೀ
 ಪುತ್ರಾತ್ ಪ್ರಾಚೀನಯೋಗೀಪುತ್ರಃ ಸಾಂಜೀವೀಪುತ್ರಾತ್
 ಸಾಂಜೀವೀಪುತ್ರಃ ಪ್ರಾಶ್ನೀಪುತ್ರಾದಾಸುರಿವಾಸಿನಃ ಪ್ರಾಶ್ನೀಪುತ್ರ
 ಆಸುರಾಯಣಾದಾಸುರಾಯಣ ಆಸುರೇರಾಸುರಿಃ || ೨ ||

೨. (ಕಾಪೀಪುತ್ರನು) ಆತ್ರೇಯೀಪುತ್ರನಿಂದ, ಆತ್ರೇಯೀ
 ಪುತ್ರನು ಗೌತಮೀಪುತ್ರನಿಂದ, ಗೌತಮೀಪುತ್ರನು ಭಾರದ್ವಾಜೀ
 ಪುತ್ರನಿಂದ, ಭಾರದ್ವಾಜೀಪುತ್ರನು ವಾರಾಶರೀಪುತ್ರನಿಂದ, ವಾರಾ
 ಶರೀಪುತ್ರನು ವಾತ್ಸೀಪುತ್ರನಿಂದ, ವಾತ್ಸೀಪುತ್ರನು ವಾರಾಶರೀಪುತ್ರ
 ನಿಂದ, ವಾರಾಶರೀಪುತ್ರನು ವಾರ್ಕಾರುಣೇಪುತ್ರನಿಂದ, ವಾರ್ಕಾರು
 ಣೇಪುತ್ರನು, ವಾರ್ಕಾರುಣೇಪುತ್ರನಿಂದ, ವಾರ್ಕಾರುಣೇಪುತ್ರನು
 ಆರ್ತಭಾಗೀಪುತ್ರನಿಂದ, ಆರ್ತಭಾಗೀಪುತ್ರನು ಶೌಂಗೀಪುತ್ರನಿಂದ,
 ಶೌಂಗೀಪುತ್ರನು ಸಾಂಕೃತೀಪುತ್ರನಿಂದ, ಸಾಂಕೃತೀಪುತ್ರನು ಆಲಂ
 ಬಾಯನೀಪುತ್ರನಿಂದ, ಆಲಂಬಾಯನೀಪುತ್ರನು ಆಲಂಬೀಪುತ್ರನಿಂದ,
 ಆಲಂಬೀಪುತ್ರನು ಜಾಯಂತೀಪುತ್ರನಿಂದ, ಜಾಯಂತೀಪುತ್ರನು
 ಮಾಂಡೂಕಾಯನೀಪುತ್ರನಿಂದ, ಮಾಂಡೂಕಾಯನೀಪುತ್ರನು,
 ಮಾಂಡೂಕೀಪುತ್ರನಿಂದ, ಮಾಂಡೂಕೀಪುತ್ರನು ಶಾಂಡೀಲೀಪುತ್ರ
 ನಿಂದ, ಶಾಂಡೀಲೀಪುತ್ರನು ರಾಧೀತರೀಪುತ್ರನಿಂದ, ರಾಧೀತರೀ
 ಪುತ್ರನು ಭಾಲುಕೀಪುತ್ರನಿಂದ, ಭಾಲುಕೀಪುತ್ರನು ಕ್ರೌಂಚೀಕೀಪುತ್ರ
 ರಿಬ್ಬರಿಂದ, ಕ್ರೌಂಚೀಕೀಪುತ್ರರು ವೈದಭೃತೀಪುತ್ರನಿಂದ, ವೈದಭೃತೀ
 ಪುತ್ರನು ಕಾರ್ಶಕೇಯೀಪುತ್ರನಿಂದ, ಕಾರ್ಶಕೇಯೀಪುತ್ರನು ಪ್ರಾಚೀನ

ಯೋಗೀಪುತ್ರನಿಂದ, ಪ್ರಾಚೀನಯೋಗೀಪುತ್ರನು ಸಾಂಜೀವೀಪುತ್ರನಿಂದ, ಸಾಂಜೀವೀಪುತ್ರನು ಆಸುರೀವಾಸಿಯಾದ ಪ್ರಾಶ್ನೀಪುತ್ರನಿಂದ, ಪ್ರಾಶ್ನೀಪುತ್ರನು ಆಸುರಾಯಣನಿಂದ, ಆಸುರಾಯಣನು ಅಸುರಿಯಿಂದ, ಅಸುರಿಯು —

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಾದ್ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಉದ್ವಾಲಕಾದುದ್ವಾಲಕೋಽರುಣಾದರುಣ ಉಪವೇಶೇರುಪವೇಶಿಃ ಕುಶ್ರೇಃ ಕುಶ್ರಿರ್ವಾಜಶ್ರವಸೋ ವಾಜಶ್ರವಾ ಜಿಹ್ವಾವತೋ ಬಾಧ್ಯೋಗಾ ಜ್ಜಿಹ್ವಾವಾನ್ ಬಾಧ್ಯೋಗೋಽಸಿತಾದ್ ವಾರ್ಷಗಣಾದಸಿತೋ ವಾರ್ಷಗಣೋ ಹರಿತಾತ್ ಕಶ್ಯಪಾದ್ಧರಿತಃ ಕಶ್ಯಪಃ ಶಿಲ್ಪಾದ್ ಕಶ್ಯಪಾಚ್ಛಿಲ್ಪಃ ಕಶ್ಯಪಃ ಕಶ್ಯಪೋನೈಧ್ರುವೇಃ ಕಶ್ಯಪೋ ನೈಧ್ರುವಿರ್ವಾಚೋ ವಾಗನ್ವಿಷ್ಣಾ ಅನ್ವಿಷ್ಣಾ ದಿತ್ಯಾದಿತ್ಯಾನೀಮಾನಿ ಶುಕ್ಲಾನಿ ಯಜೂಗ್ಂಷಿ ವಾಜಸನೇಯೇನ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇನಾಖ್ಯಾಯಂತೇ || ೩ ||

೩. (ಆಸುರಿಯು) ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಿಂದ, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಉದ್ವಾಲಕನಿಂದ, ಉದ್ವಾಲಕನು ಅರುಣನಿಂದ, ಅರುಣನು ಉಪವೇಶಿಯಿಂದ, ಉಪವೇಶಿಯು ಕುಶ್ರಿಯಿಂದ, ಕುಶ್ರಿಯು ವಾಜಶ್ರವಸನಿಂದ, ವಾಜಶ್ರವಸನು ಜಿಹ್ವಾವಂತ ಬಾಧ್ಯೋಗನಿಂದ, ಜಿಹ್ವಾವಂತಬಾಧ್ಯೋಗನು ಅಸಿತವಾರ್ಷಗಣನಿಂದ, ಅಸಿತವಾರ್ಷಗಣನು ಹರಿತಕಶ್ಯಪನಿಂದ, ಹರಿತಕಶ್ಯಪನು ಶಿಲ್ಪಕಶ್ಯಪನಿಂದ, ಶಿಲ್ಪಕಶ್ಯಪನು, ಕಶ್ಯಪನೈಧ್ರುವಿಯಿಂದ, ಕಶ್ಯಪನೈಧ್ರುವಿಯು ವಾಕ್ಯನಿಂದ, ವಾಕ್ಯ ಅಂಭಿನಿಯಿಂದ, ಅಂಭಿನಿಯು ಆದಿತ್ಯನಿಂದ ಆದಿತ್ಯ(ಸಂಬದ್ಧವಾದ ಈ ಶುಕ್ಲಯಜುಸ್ಸುಗಳು ವಾಜಸನೇಯಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವೆ.

(ಉಪನಿಷತ್ತು)

ಸಮಾನಮಾ ಸಾಂಜೀವೀಪುತ್ರಾತ್ ಸಾಂಜೀವೀಪುತ್ರೋ ಮಾಣ್ಡುಕಾಯನೇ ಮಾರ್ಣ್ವಾಣ್ಡುಕಾಯನಿ ಮಾರ್ಣ್ವಾಣ್ಡುಕಾಯನಿ

ಕೌತ್ಸಾತ್ ಕೌತ್ಸೋ ಮಾಹಿತ್ವೇ ಮಾರ್ಗಹಿತ್ತಿರ್ವಾಮಕಕ್ಷಾ
ಯಣಾದ್ ವಾಮಕಕ್ಷಾಯಣಃ ಶಾಣ್ಣಿಲ್ಯಾಚ್ಛಾಣ್ಣಿಲ್ಯೋ
ವಾತ್ಸ್ಯಾದ್ ವಾತ್ಸ್ಯಃ ಕುಶ್ರೀಃ ಕುಶ್ರಿಯೃಜ್ಞವಚಸೋ ರಾಜ
ಸ್ತನ್ಮಾಯನಾದ್ ಯಜ್ಞವಚಾ ರಾಜಸ್ತನ್ಮಾಯನಸ್ತುರಾತ್
ಕಾವಷೇಯಾತ್ ತುರಃ ಕಾವಷೇಯಃ ಪ್ರಜಾಪತೇಃ ಪ್ರಜಾ
ಪ್ರತಿಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವಯಂಭು ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ನಮಃ || ೪ ||

೪. ಸಾಂಜೀವೀಪುತ್ರನವರೆಗೆ ಸಮಾನವು. ಸಾಂಜೀವೀ
ಪುತ್ರನು, ಮಾಣ್ಡುಕಾಯನಿಯಿಂದ ಮಾಂಡೂಕಾಯನಿಯು
ಮಾಂಡವ್ಯನಿಂದ, ಮಾಂಡವ್ಯನು ಕೌತ್ಸನಿಂದ, ಕೌತ್ಸನು ಮಾಹಿತ್ತಿ
ಯಿಂದ, ಮಾಹಿತ್ತಿಯು ವಾಮಕಕ್ಷಾಯಣನಿಂದ, ವಾಮಕಕ್ಷಾ
ಯಣನು ಶಾಂಡಿಲ್ಯನಿಂದ, ಶಾಂಡಿಲ್ಯನು ವಾತ್ಸ್ಯನಿಂದ, ವಾತ್ಸ್ಯನು
ಕುಶ್ರಿಯಿಂದ, ಕುಶ್ರಿಯು ಯಜ್ಞವಚಸ್ಸು ರಾಜಸ್ತಂಬಾಯನನಿಂದ,
ಯಜ್ಞವಚಸ್ಸು ರಾಜಸ್ತಂಬಾಯನನು ತುರಕಾವಷೇಯನಿಂದ, ತುರ
ಕಾವಷೇಯನು ಪ್ರಜಾಪತಿಯಿಂದ, ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮದಿಂದ,
ಬ್ರಹ್ಮವು ಸ್ವಯಂಭು. ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ನಮಸ್ಕಾರ !

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೯೩. ಅಧೇದಾನೀಂ ಸಮಸ್ತಪ್ರವಚನವಂಶಃ | ಸ್ತ್ರೀಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾತ್ |
ಗುಣವಾನ್ ಪುತ್ರೋ ಭವತಿ ಇತಿ ಪ್ರಸ್ತುತಮ್ | ಅತಃ ಸ್ತ್ರೀವಿಶೇಷಣೇನೈವ
ಪುತ್ರವಿಶೇಷಣಾತ್ ಆಚಾರ್ಯಪರಂಪರಾ ಕೀರ್ತ್ಯತೇ | ತಾನಿ ಇಮಾನಿ
'ಶುಕ್ಲಾನಿ' ಇತಿ ಅವ್ಯಮಿಶ್ರಾಣಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇನ | ಅಥವಾ ಯಾನೀಮಾನಿ
ಯಜೂಂಷಿ ತಾನಿ ಶುಕ್ಲಾನಿ ಶುದ್ಧಾನಿ ಇತ್ಯೇತತ್ | ಪ್ರಜಾಪತಿಮಾರಭ್ಯ
ಯಾವತ್ ಪೌತಿಮಾಷೀಪುತ್ರಃ, ತಾವತ್ ಅಧೋಮುಖೋ ನಿಯತಾಚಾರ್ಯ
ಪೂರ್ವಕ್ರಮೋ ವಂಶಃ ಸಮಾನಮ್ | ಅಸಾಂಜೀವೀಪುತ್ರಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ
ಪ್ರವಚನಾಖ್ಯಸ್ಯ | ತಚ್ಛೈತತ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಜಾಪತಿಪ್ರಬಂಧಪರಂಪರಯಾ
ಆಗತ್ಯ ಅಸ್ಮಾಃ ಅನೇಕಧಾ ವಿಪ್ರಸೃತಮ್ | ಅನಾದ್ಯನಂತಂ ಸ್ವಯಂಭು
ಬ್ರಹ್ಮನಿತ್ಯಮ್ | ತಸ್ಮೈ ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ನಮಃ | ನಮಸ್ತದನುವರ್ತಿಭ್ಯೋ
ಗುರುಭ್ಯಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಈಗ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರವಚನಕ್ಕೂ (ಈ) ವಂಶವನ್ನು (ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ).¹ ಏಕೆಂದರೆ (ಈ ವಂಶವು) ಸ್ತ್ರೀಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. * (ಇದರ ವಿವರ): ಗುಣ ವಂತನಾದ ಪುತ್ರನುಂಟಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು (೬-೪-೨೮) ಹೇಳಲಾಗಿದೆಯಷ್ಟೆ. ಆದ್ದರಿಂದ (ಇಲ್ಲಿ) ಸ್ತ್ರೀ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದಲೇ ಪುತ್ರನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಆಚಾರ್ಯಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.²

ಆ (ಆದಿತ್ಯನಿಂದ ಬಂದಿರುವ) ಈ (ಯಜುಸ್ಸುಗಳು) ಶುಕ್ಲವಾದವು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳ ಮಿಶ್ರಣವಿಲ್ಲದವು; ಅಥವಾ ಈ ಯಜುಸ್ಸುಗಳೆಲ್ಲ, ಇವು ಶುಕ್ಲವಾದವು, ಶುದ್ಧವಾದವುಗಳು ಎಂದರ್ಥ.³

ಪ್ರಜಾಪತಿಯನ್ನು⁴ ಹಿಡಿದು ಪೌತಿಮಾಸೀಪುತ್ರನಿದಾನಲ್ಲ, ಅವನವರೆಗೂ ಕೆಳಗಡೆಗೆ ವಂಶವು ಗೊತ್ತಾಗಿ ಆಚಾರ್ಯನು ಮೊದಲಿರುವ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಪ್ರವಚನವೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮದ (ವಂಶವು) ಸಾಂಜೀವೀಪುತ್ರನವರೆಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿರು

1. ಹಿಂದೆ ಮಧುಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಆಗಮದಿಂದ ತ್ವಾಷ್ಟ್ರ ಮತ್ತು ಕಷ್ಟ್ರ -ಎಂಬ ಮಧು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿತ್ತು; ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ವಂಶವನ್ನು ಬೇರೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಯಾಜ್ಞ ವಲ್ಕ್ಯಿಯಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಉಪಪತ್ತಿಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಅದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ವಂಶವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿತ್ತು. ಈ ಎರಡು ವಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಅಸುರಾಯಣನನ್ನು ಹಿಡಿದು ಬ್ರಹ್ಮದವರೆಗಿನ ವಂಶಋಷಿಗಳು ಎಲ್ಲಾ ವಾಜಸನೇಯಿಶಾಖೆಗಳಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತಾರೆ; ಅಸು ರಾಯಣನಿಂದೀಚಿನ ಋಷಿಗಳು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನರು. ಇದು ಖಿಲಕಾಂಡವಾದ್ದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯ ವಂಶವು ಬೇಕಿಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ಸಮಸ್ತಪ್ರವಚನದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಈ ವಂಶಬ್ರಾಹ್ಮಣವು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಸೇರಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು- ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕ. ೩ರಿಂದ ೫.

2. ಖಿಲಕಾಂಡವನ್ನೂ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವದರಿಂದ ಇದು ಒಟ್ಟು ಪ್ರವಚನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದೆನ್ನಬೇಕು.

3. ಇದು ಹಿಂದಿನ ಕಂಡಿಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧ.

4. ತೈತ್ತಿರೀಯದಲ್ಲಿ ಮಿಶ್ರವಾಗಿರುವಂತೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳು ಮಿಶ್ರವಾಗಿಲ್ಲ.

5. ಶುದ್ಧವೇದಾತ್ಮನಾದ ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಭಂದಿರುವದರಿಂದ ಶುದ್ಧವಾದವು.

6. ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಅಥವಾ ಪ್ರಜಾಪತಿಯನ್ನು ಎಂದರ್ಥ; ಈ ಎರಡೂ ಒಂದೇ.

ತ್ತದೆ.¹ ಆ ಈ ಬ್ರಹ್ಮವು² ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಪ್ರಬಂಧಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅನೇಕವಿಧವಾಗಿ ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ.³ ಅನಾದಿಯೂ ಅನಂತವೂ ಆಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವು ಸ್ವಯಂಭುವಾಗಿ ನಿತ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.⁴ ಆ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ನಮಸ್ಕಾರ ! ಅದನ್ನು ಅನುವರ್ತಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಗುರುಗಳಿಗೆ⁵ ನಮಸ್ಕಾರ !

ಇತಿಶ್ರೀಗೋವಿಂದ ಭಗವತ್ಪೂಜ್ಯಪಾದಶಿಷ್ಯಸ್ಯ ಪರಮಹಂಸಪರಿವ್ರಾಜಕಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ ಶ್ರೀತಂಕರಭಗವತಃ ಕೃತೌ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕಭಾಷ್ಯೇ ಷಷ್ಠೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಸಮಾಪ್ತಂ ಚೋಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯಮ್

ಓಂ ತತ್ಸತ್

1. ಅದರೆ ಸಾಂಜೀವೀಪುತ್ರನಿಂದ ಹಿಡಿದು ಈಚೆಗೆ ಇರುವ ಋಷಿಗಳು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶಾಖೆಗೂ ಬೇರೆಬೇರೆಯಿರುತ್ತಾರೆ. ವಾರ್ತಿಕ ೨-೧ : ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವುದು ಪಾಠಕ್ರಮದ ವಂಶವೆಂದೂ ಇದು ಅರ್ಥಕ್ರಮದ ವಂಶವೆಂದೂ ಟೀಕೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅಧಾರವೇನೋ ತಿಳಿಯದು.

2. ವೇದವು. ೨-೬-೩ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಜಾಪತಿಗೆ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನಿಂದ ಬಂದಿತೆಂದಿದೆ; ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಜಾಪತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಾಪರ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ.

3. ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಶಾಖೆಗಳಾಗಿ.

4. ಪರಮಾತ್ಮನೇ ವೇದಸ್ವರೂಪನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ; ಆತನಿಗೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಂದ ವೇದವು ಬರಲಿಲ್ಲ. ವಾರ್ತಿಕ ೧೦.

5. ವಂಶಋಷಿಗಳಿಗೂ ನಮ್ಮ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಗುರುಗಳಿಗೂ ಎಂದರ್ಥ.

ಪಾಠಾಂತರಗಳು

ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾಠಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವು ಶ್ರೀವೆಂಕಟೇಶ್ವರ ಸ್ವೀಮ್‌ಪ್ರೆಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಿತವಾಗಿರುವ ಶತಪಥಬ್ರಾಹ್ಮಣಗ್ರಂಥದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೋಪನಿಷತ್‌ಗ್ರಂಥವನ್ನೂ ಕಾಣ್ಯಪಾಠಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವು ಪೂನಾ ಆಸ್ಟ್ರೇಕರ್ ಕಂಪನಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿರುವ ಉಪನಿಷತ್‌ಗ್ರಂಥವನ್ನೂ ಪರಾಮರ್ಶಿಸುತ್ತವೆ.

ಕಾಣ್ಯಪಾಠ	ಸಂಖ್ಯೆ	ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾಠ	ಸಂಖ್ಯೆ
ಆ.ಬ್ರಾ. ಕಂ.		ಆ.ಬ್ರಾ. ಕಂ.	
ಕಥಂ ನೋ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠಃ	೩-೧-೩	ಕಥಂ ನು ನೋ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠಃ	೩-೧-೩
ಸ ಮುಕ್ತಿಃ ಸಾತಿಮುಕ್ತಿಃ	೩-೧-೩	ಸಾ ಮುಕ್ತಿಃ ಸಾತಿಮುಕ್ತಿಃ	೩-೧-೩
(ಎಲ್ಲಾ ಕಂಡಿಕೆಗಳಲ್ಲೂ ಸ ಮುಕ್ತಿಃ ಎಂದೇ ಪಾಠ)		(ಇಲ್ಲಿ ಸಾ ಮುಕ್ತಿಃ ಎಂದೇ ಎಲ್ಲಾ ಕಂಡಿಕೆಗಳಲ್ಲೂ ಪಾಠ)	
ಉದ್ಗಾತ್ರರ್ತ್ವಿಜಾ ವಾಯುನಾ ಪ್ರಾಣೇನ	೩-೧-೩	ಬ್ರಹ್ಮಣಿರ್ತ್ವಿಜಾ ಮನಸಾ ಚಂದ್ರೇಣ	೩-೧-೩
ಬ್ರಹ್ಮಣಿರ್ತ್ವಿಜಾ ಮನಸಾ ಚಂದ್ರೇಣ	೩-೧-೩	ಉದ್ಗಾತ್ರರ್ತ್ವಿಜಾ ವಾಯುನಾ ಪ್ರಾಣೇನ	೩-೧-೩
ಕೇನಾಕ್ರಮೇಣ	೩-೧-೩	ಅಥ ಕೇನಾಕ್ರಮೇಣ	೩-೧-೩
ಕಿಂ ತಾಭಿರ್ಜಯತೀತಿ		ಕಿಂ ತಾಭಿರ್ಜಯತೀತಿ ಪೃಥಿವೀಲೋಕ	
ಯತ್ಪಿಂಚ್ಛೇದಂ ಪ್ರಾಣಭೃದಿತಿ	೩-೧-೩	ಮೇವ ಪುರೋನುವಾಕ್ಯಯಾ ಜಯತಿ	
		ಅನ್ತರಿಕ್ಷಲೋಕಂ ಯಾಜ್ಞಯಾ ದ್ಯೌಃ	
ಅತಿನೇದನ್ತೇ	೩-೧-೩	ಲೋಕಗ್ಂ ಶಸ್ಯಯಾ	೩-೧-೩
ಅತಿನೇದನ್ತೇ ಪಿತೃಲೋಕಮೇವ	೩-೧-೩	ಅತಿನೇದನ್ತಿ	೩-೧-೧೦
		ಅತಿನೇದನ್ತಿ ಮನುಷ್ಯಲೋಕ	
		ಮೇವ	೩-೧-೧೦
ಅತೀವ ಹಿ ಪಿತೃಲೋಕಃ	,,	ಅತೀವ ಹಿ ಮನುಷ್ಯಲೋಕಃ	,,
ಅಥ ಇವ ಹಿ ಮನುಷ್ಯಲೋಕಃ	,,	ಅಥ ಇವ ಹಿ ಪಿತೃಲೋಕಃ	,,
ಗೋಪಾಯತಿ	೩-೧-೩	ಗೋಪಾಯಿಷ್ಯತಿ	೩-೧-೧೦
ಶಸ್ಯೇವ ತೃತೀಯಾ ಕತಮಾಸ್ತಾಃ	೩-೧-೧೦	ಶಸ್ಯೇವ ತೃತೀಯಾ ಅಧಿದೇವತ	
		ಮುಖಾಧ್ಯಾತ್ಮಮ್ ಕತಮಾಸ್ತಾಃ	೩-೧-೧೦
ಕಿಂ ತಾಭಿರ್ಜಯತೀತಿ ಪೃಥಿವೀಲೋಕ		ಕಿಂ ತಾಭಿರ್ಜಯತೀತಿ ಯತ್ಪಿಂಚ್ಛೇದಂ ಪ್ರಾಣಭೃದಿತಿ	೩-೧-೧೦
ಮೇವ ಪುರೋನುವಾಕ್ಯಯಾ ಜಯತ್ಯನ್ತರಿಕ್ಷಲೋಕಂ ಯಾಜ್ಞಯಾ ದ್ಯೌಃ			
ಲೋಕಗ್ಂ ಶಸ್ಯಯಾ	೩-೧-೧೦		

ಕಾಣ್ವಪಾಠ	ಸಂಖ್ಯೆ	ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾಠ	ಸಂಖ್ಯೆ
ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ.		ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ.	
ಅತಿಗ್ರಹಾ ಇತಿ ಯೇ ತೇ	೩-೨-೧	ಅತಿಗ್ರಹಾ ಯೇ ತೇ	೩-೨-೧
ವಾಗ್ವೈ ಗ್ರಹಃ ..ಜಿಹ್ವಾವೈ ಗ್ರಹಃ ೩-೨-೩,೪		ಜಿಹ್ವಾವೈ ಗ್ರಹಃ . ವಾಗ್ವೈ ಗ್ರಹಃ ೩-೨-೩,೪	
ಅತಿಗ್ರಹೇಣ (ಎಲ್ಲಾ ಕಂಡಿಕೆ		ಅತಿಗ್ರಹೇಣ (ಎಲ್ಲಾ ಕಂಡಿಕೆ	
ಗಳಲ್ಲೂ ಹೀಗೆಯೇ ಪಾಠ) ೩-೨-೨ರಿಂದ ೯		ಗಳಲ್ಲೂ ಹೀಗೆಯೇ ಪಾಠ) ೩-೨-೨ ರಿಂದ ೯	
ಇತ್ಯೇತೇಷ್ವಾ ಗ್ರಹಾಃ	೩-೨-೯	ಇತ್ಯೇಷ್ವಾ ಗ್ರಹಾಃ	೩-೨-೯
ಉದಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಾಣಾಃ	೩-೨-೧೧	ಕಿಮೇನಂ ನ ಜಹಾತಿ	೩-೨-೧೧
ಕಿಮೇನಂ ನ ಜಹಾತಿ	೩-೨-೧೨	ಉದಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಾಣಾಃ	೩-೨-೧೨
ಆಧ್ಯಾಯತ್ಯಾಧ್ಯಾತೋ ಮೃತಃ	೩-೨-೧೧	ಆಧ್ಯಾತೋ ಮೃತಃ	೩-೨-೧೨
ಏತಸ್ಯ ವೇದಿಷ್ಯಾನಃ	೩-೨-೧೩	ಏತದ್ವೇದಿಷ್ಯಾನಃ	೩-೨-೧೪
ಮನ್ತ್ರಯಾಂಚಕ್ರತೇ	,,	ಮನ್ತ್ರಯಾಂಚಕ್ರತುಃ	,,
ಅಥ ಯತ್ಪ್ರಶಂಸತುಃ	,,	ಅಥ ಸ ಯತ್ಪ್ರಶಂಸತುಃ	,,
ಕ್ಷಪಾರಿಕ್ಷಿತಾ ಅಭವನ್ನಿತಿ ಕ್ಷ		ಕ್ಷಪಾರಿಕ್ಷಿತಾ ಅಭವನ್ ಕ್ಷಪಾರಿ	
ಪಾರಿಕ್ಷಿತಾ ಅಭವನ್	೩-೩-೧	ಕ್ಷಿತಾ ಅಭವನ್ನಿತಿ	೩-೩-೧
ಸ ತ್ವಾ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ	,,	ತತ್ತ್ವಾ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ	,,
ಸೋಽಗಚ್ಛನ್ ವೈ	೩-೩-೨	ಸ ತದಗಚ್ಛನ್ ವೈ	೩-೩-೨
ತದ್ವತ್ಪ್ರಶ್ನಮೇಧಯಾಜಿನಃ	,,	ತತ್ರ ಯತ್ಪ್ರಶ್ನಮೇಧಯಾಜಿನಃ	,,
ಸಮನ್ತಂ ಪೃಥಿವೀ ದ್ವಿಸ್ತವತ್	,,	ಸಮನ್ತಂ ಲೋಕಂ ದ್ವಿಸ್ತವತ್	
		ಪೃಥಿವೀ	,,
ತಾಗ್ಂ ಸಮನ್ತಂ ಪೃಥಿವೀಮ್	,,	ತಾಂ ಪೃಥಿವೀಂ	,,
ಯತ್ಪ್ರಶ್ನಮೇಧಯಾಜಿನೋಽಭವನ್	,,	ಯತ್ರ ಪಾರಿಕ್ಷಿತಾ ಅಭವನ್	,,
ಮೃತ್ಯುಂ ಜಯತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ	,,	ಮೃತ್ಯುಂ ಜಯತಿ ಸರ್ವಮಾಯು	
		ರೇತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ	,,
ಉಪಸ್ತಪ್ಯಶ್ಚ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವು ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿ		ಕಹೋಲಪ್ರಶ್ನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವು ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿ	
ನಾಲ್ಕನೆಯದಾಗಿದೆ.		ನಾಲ್ಕನೆಯದಾಗಿದೆ.	
ಅಪಾನೀತಿ	೩-೪-೧	ಅಪಾನಿತಿ	೩-೫-೧
ವ್ಯಾನೀತಿ	,,	ವ್ಯಾನಿತಿ	,,
ಉದಾನೀತಿ ಸ ತ ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವಾನಂದ		ಉದನಿತಿ ಸ ತ ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವಾನಂದ	
ಏಷ ತ ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವಾನಂದಃ	,,	ಯಃ ಸಮಾನೇನ ಸಮಾನಿತಿ ಸ ತ	
		ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವಾನಂದಃ	,,
ಯಥಾ ವಿಬ್ರೂಯಾತ್	೩-೪-೭	ಯಥಾ ವೈ ಬ್ರೂಯಾತ್	೩-೫-೧
ಕಹೋಲಃ (ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ		ಕಹೋಲಃ (ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ	
"ಲಃ" ಎಂಮು ಪಾಠ)	೩-೫-೧	ಡಃ ಎಂದೇ ಪಾಠ)	೩-೪-೧

ಕಾಣ್ಯಪಾಠ	ಸಂಖ್ಯೆ	ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾಠ	ಸಂಖ್ಯೆ
	ಅ.ಬ್ರಾ. ಕಂ.		ಅ.ಬ್ರಾ. ಕಂ.
ಯದೇವ ಸಾಕ್ಷಾತ್	೩-೫-೧	ಯತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್	೩-೪-೧
ತಸ್ಮಾದ್ಬ್ರಹ್ಮಣಃ	೩-೫-೧	ತಸ್ಮತ್ಪ್ರಣಿತಃ	”
ಈದೃಶ ಏವಾತೋನ್ಯದಾರ್ತಮ್	”	ಈದೃಶ ಏವ ಭವತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ	”
		ತತೋ ಹ ... ಉಪರರಾಮ	”
ಕಸ್ಮಿನ್ನ ಖಲ್ವಾಪಃ (ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯ		ಕಸ್ಮಿನ್ನ ಅಪಃ (ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿ	
ಲ್ಲಾ ಖಲು ಎಂದಿದೆ)	೩-೬-೧	ಖಲು ಇಲ್ಲ)	೩-೬-೧
ವಾಯುಃ .. ಅನ್ತರಿಕ್ಷಲೋಕೇಷು....		ವಾಯುಃ ... ಆಕಾಶೇ .. ಆಕಾಶಃ	
ಅನ್ತರಿಕ್ಷಲೋಕಾಃ ... ಗನ್ಧರ್ವಲೋ		... ಅನ್ತರಿಕ್ಷಲೋಕೇಷು ... ಅನ್ತ	
ಕೇಷು ... ಗನ್ಧರ್ವಲೋಕಾಃ .. ಅದಿತ್ಯ		ರಿಕ್ಷಲೋಕಾಃ ... ದ್ಯೌಲೋಕೇಷು	
ಲೋಕೇಷು .. ಅದಿತ್ಯಲೋಕಾಃ ದ್ಯೌಲೋಕಾಃ ... ಅದಿತ್ಯಲೋ	
ಚಂದ್ರಲೋಕೇಷು .. ಚಂದ್ರಲೋ		ಕೇಷು ... ಅದಿತ್ಯಲೋಕಾಃ ... ಚಂದ್ರ	
ಕಾಃ . ನಕ್ಷತ್ರಲೋಕೇಷು . ನಕ್ಷತ್ರ		ಲೋಕೇಷು .. ಚಂದ್ರಲೋಕಾಃ...	
ಲೋಕಾಃ .. ದೇವಲೋಕೇಷು ..		ನಕ್ಷತ್ರಲೋಕೇಷು .. ನಕ್ಷತ್ರಲೋಕಾಃ	
ದೇವಲೋಕಾಃ.... ಇನ್ದ್ರಲೋಕೇಷು		... ದೇವಲೋಕೇಷು ... ದೇವಲೋ	
ಇನ್ದ್ರಲೋಕಾಃ ... ಪ್ರಜಾಪತಿಲೋ		ಕಾಃ ... ಗನ್ಧರ್ವಲೋಕೇಷು ...	
ಕೇಷು ... ಪ್ರಜಾಪತಿಲೋಕಾಃ ..		ಗನ್ಧರ್ವಲೋಕಾಃ... ಪ್ರಜಾಪತಿಲೋ	
ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕೇಷು	೩-೬-೧	ಕೇಷು ... ಪ್ರಜಾಪತಿಲೋಕಾಃ ಬ್ರಹ್ಮ	
		ಲೋಕೇಷು	೩-೬-೧
ಅನತಿಪ್ರಶ್ನಾಂ ವೈ ದೇವತಾಮ್	೩-೬-೧	ಅನತಿಪ್ರಶ್ನಾಂ ವೈ ದೇವತಾ	”
ಯೇನಾಯಂ ಚ ಲೋಕಃ	೩-೭-೧	ಯಸ್ಮಿನ್ನಯಂ ಚ ಲೋಕಃ	೩-೭-೨
ಭೂತಾನಿ ಯೋಽನ್ತರೋ		ಭೂತಾನಿ ಅನ್ತರೋ ಯಮಯತಿ	೩-೭-೩
ಯಮಯತಿ	೩-೭-೧		
ಅನ್ತರ್ಯಾಮಿಣಮಿತಿ	”	ಅನ್ತರ್ಯಾಮಿಣಂ	೩-೭-೪
ಸ ವೇದವಿತ್ ಸ ಭೂತವಿತ್	”	ಸ ವೇದವಿತ್ ಸ ಯಜ್ಞವಿತ್ ಸ	
		ಭೂತವಿತ್	೩-೭-೪
ಸ ಹೋವಾಚ ನಾಯುರ್ವೈ	೩-೭-೨	ನಾಯುರ್ವೈ	೩-೭-೬
ಏಷ ತ ಆತ್ಮಾ (ಎಲ್ಲಾ ಕಂಡಿಕೆಗಳ		ಸ ತ ಆತ್ಮಾ (ಎಲ್ಲಾ ಕಂಡಿಕೆಗಳಲ್ಲಾ	
ಲ್ಲಾ ಏಷ ತ ಆತ್ಮಾ ಎಂದೇ ಪಾಠ)	೩-೭-೩	ಸ ತ ಆತ್ಮಾ ಎಂದೇ ಪಾಠ)	೩-೭-೭
ಯೋಽಗೌ ... ಯೋಽನ್ತರಿಕ್ಷೇ ...		ಯೋಽಗೌ ... ಯ ಆಕಾಶೇ	
ಯೋ ವಾಯೌ....ಯೋ ದಿವಿ...ಯ		ಯೋ ವಾಯೌ ... ಯ ಅದಿತ್ಯೇ...	
ಅದಿತ್ಯೇ ಯೋ ದಿಕ್ಷು ಯ		ಯಶ್ಚಂದ್ರ ತಾರಕೇ... ಯೋ	
ಶ್ಚಂದ್ರ ತಾರಕೇ ಯ ಆಕಾಶೇ		ದಿಕ್ಷು ... ಯೋ ವಿದ್ಯುತಿ ... ಯಃ	
ಯಸ್ತಮಸಿ....ಯಸ್ತೇಜಸಿ	೩-೭-೪ರಿಂದ ೧೪	ಸ್ತನಯಿತಾ...	೩-೭-೯ರಿಂದ ೧೬

ಕಾಣ್ವಾಪಾಠ ಸಂಖ್ಯೆ
ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ.

ಇತ್ಯಧಿದೈವತಮುಥಾಧಿಭೂತಮ್ ೩-೭-೧೪
ಯಃ ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು....ಇತ್ಯಧಿ
ಭೂತಮ್ | ಅಥಾಧ್ಯಾತ್ಮಮ್ ೩-೭-೧೫

ಯಃ ಪ್ರಾಣೇ ..ಯೋ ವಾಚಿ . ಯ
ಶ್ಚಕ್ಷುಷಿ . ಯಃ ಶ್ರೋತ್ರೇ . ಯೋ
ಮನಸಿ ... ಯ ಸ್ಪೃಶಿ ... ಯೋ
ವಿಜ್ಞಾನೇ. ... ಯೋ ರೇತಸಿ
೩-೭-೧೬ರಿಂದ ೨೩

ನಾನೋಽಸ್ಯತೋಽಸ್ಮಿ (ಎಲ್ಲಾ ಕಂಡಿಕೆ
ಯಲ್ಲೂ ಹೀಗೆಯೇ ಪಾರ) ೩-೭-೨೩
ಮೇ ವಿವಕ್ಷ್ಯತಿ ೩-೮-೧
ನ ಜಾತು ,,
ಜೇತೇತಿ ಸೃಚ್ಛ ಗಾರ್ಗೀತಿ ,,

ಉಜ್ಜ್ಯಮ್ ೩-೮-೨
ನಮಸ್ತೇಸು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ೩-೮-೫
ಕಸ್ಮಿಂಽನ್ತರ್ದೋತಂ ಚ ಪ್ರೋತಂ ಚ ೩-೮-೬

ಕಸ್ಮಿನ್ನ ಖಿಲು ಅಕಾಶಃ ೩-೮-೭
ಅಸದ್ಗಮರಸಮಗಂಧಮಚಕ್ಷುಷ್ಯಮ
ಶ್ರೋತ್ರಮನಾಗಮನೋಽತೇಜಸ್ಸ
ವಾಪ್ರಾಣಮನುಖಮನಾತ್ರಮನ
ನ್ತರಮಬಾಹ್ಯಮ್ ೩-೮-೮

ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾಠ ಸಂಖ್ಯೆ
ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ.

ಇತ್ಯಧಿದೈವತಮುಥಾಧಿಭೂತಮ್ ೩-೭-೧೬
ಯಃ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಇತ್ಯು
ಏವಾಧಿಲೋಕಮ್ ಅಥಾಧಿವೇ
ಷಮ್ ... ಸರ್ವೇಷು ವೇದೇಷು
ಇತ್ಯು ಏವಾಧಿವೇದಮ್ ಅಥಾಧಿ
ಯಜ್ಞಮ್... ಸರ್ವೇಷು ಯಜ್ಞೇ
ಷು ... ಇತ್ಯು ಏವಾಧಿಯಜ್ಞಮ್
ಅಥಾಧಿಭೂತಮ್ ... ಸರ್ವೇಷು
ಭೂತೇಷು ... ಇತ್ಯು ಏವಾಧಿ
ಭೂತಮ್ ಅಥಾಧ್ಯಾತ್ಮಮ್ ೩-೭-೧೭
ರಿಂದ ೨೦

ಯಃ ಪ್ರಾಣೇ ... ಯೋ ವಾಚಿ ...
ಯಶ್ಚಕ್ಷುಷಿ .. ಯಃ ಶ್ರೋತ್ರೇ ...
ಯೋ ಮನಸಿ ... ಯ ಸ್ಪೃಶಿ ...
ಯಸ್ತೇಜಸಿ... ಯಸ್ತಮಸಿ... ಯೋ
ರೇತಸಿ ... ಯ ಆತ್ಮನಿ ೩-೭-೨೧
ರಿಂದ ೩೦

ನಾನೋಽಸ್ಮಿ (ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ
ನಾನೋಽಸ್ಮಿ ಎಂದೇ ಪಾರ) ೩-೭-೩೧
ಮೇ ವಿವಕ್ಷ್ಯತಿ ೩-೮-೧
ನ ನೈ ಜಾತು ೩-೮-೧
ಜೇತೇತಿ ತಾ ಜೇನ್ಮೇ ನ ವಿವಕ್ಷ್ಯತಿ
ಮೂರ್ಧಾಽಸ್ಯ ವಿಪತ್ಯುತಿತಿ ಸೃಚ್ಛ
ಗಾರ್ಗೀತಿ ,,

ಉದ್ಯಮ್ ೩-೮-೨
ನಮಸ್ತೇ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ೩-೮-೫
ಕಸ್ಮಿನ್ನೇನ ತದೋತಂ ಚ

ಪ್ರೋತಂ ಚ ೩-೮-೬
ಕಸ್ಮಿನ್ನ ಅಕಾಶಃ ೩-೮-೭
ಅಸದ್ಗಮರಸಮಗಂಧಮಚಕ್ಷುಷ್ಯಮಶ್ರೋತ್ರಮನಾಗಮನೋಽತೇಜಸ್ಸಮಪ್ರಾಣಮನುಖಮನಾತ್ರಮನಂತರಮಬಾಹ್ಯಮ್ ೩-೮-೮
ಕಸ್ಮಿನ್ನೇನ ತದೋತಂ ಚ

ಕಾಣ್ವಪಾಠ	ಸಂಖ್ಯೆ	ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾಠ	ಸಂಖ್ಯೆ
ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ.		ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ.	
ನ ತದಶ್ಚಿತಿ	೩-೮-೮	ನ ತದಶ್ಚಿತಿ	೩-೮-೮
ಸೂರ್ಯಾಚನ್ತ್ರಮಸೌ .. ದ್ಯಾವಾ		ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ... ಸೂರ್ಯಾಚನ್ತ್ರ	
ಪೃಥಿವ್ಯಾ	೩-೮-೯	ಮಸೌ	೩-೮-೯
ಗಾರ್ಗಿ ನಿಮೇಷಾ ಮುಹೂರ್ತಾ		ಗಾರ್ಗಿ ಅಹೋರಾತ್ರಾಃ	೩-೮-೯
ಅಹೋ ರಾತ್ರಾಃ	”		
ಸಂವತ್ಸರಾ ಇತಿ ವಿಧೃತಾಃ	”	ಸಂವತ್ಸರಾ ವಿಧೃತಾಃ	”
ದಿಶಮನ್ವೇತಸ್ಯ	”	ದಿಶಮೇತಸ್ಯ	”
ದದತೋ ಮನುಷ್ಯಾಃ	”	ದದತಂ ಮನುಷ್ಯಾಃ	”
ದರ್ವೀಮ್	”	ದರ್ವ್ಯಮ್	”
ಏತದಕ್ಷರಂ ಗಾರ್ಗ್ಯವಿದಿತ್ವಾ		ಏತದಕ್ಷರಮವಿದಿತ್ವಾ ಗಾರ್ಗಿ	
ಜುಹೋತಿ ಯಜತೇ ತಪಸ್ತಪ್ಯತೇ		ಜುಹೋತಿ ದದಾತಿ ತಪಸ್ಯತ್ಯಸಿ	
ಅನ್ತವದೇವಾಸ್ಯ ತದ್ಭವತಿ	೩-೮-೧೦	ಅನ್ತವಾನೇವಾಸ್ಯ ಸ ಲೋಕೋಭವತಿ	೩-೮-೧೦
ನಾನ್ಯದತೋಽಸ್ತಿ (ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ		ನಾನ್ಯದಸ್ತಿ (ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ	
ಹೀಗೆಯೇ)	೩-೮-೧೧	ಹೀಗೆಯೇ)	೩-೮-೧೧
ಏತಸ್ಮಿನ್ನ ಖಲ್ವಕ್ಷರೇ ಗಾರ್ಗಿ		ಏತದ್ವ್ಯತದಕ್ಷರಂ ಗಾರ್ಗಿ ಯಸ್ಮಿನ್ನಾ	
ಅಕಾಶಃ ಓತಶ್ಚ ಪ್ರೋತಶ್ಚೇತಿ	೩-೮-೧೧	ಕಾಶ ಓತಶ್ಚ ಪ್ರೋತಶ್ಚೇತಿ	೩-೮-೧೧
ಮನ್ಯೇಧ್ವಮ್	೩-೮-೧೨	ಮನ್ಯಧ್ವಮ್	೩-೮-೧೨
ಮುಚ್ಯೇಧ್ವಮ್	”	ಮುಚ್ಯಾಧ್ವಮ್	”
ಸರ್ವಗ್ಂ ಹಿತಮ್	೩-೯-೩	ಸರ್ವಂ ವಸು ಹಿತಮ್	೩-೯-೪
		ಏತೇ ಹೀದಂ ಸರ್ವಂ ವಾಸಯಂತೇ	
ತಸ್ಮಾತ್ ವಸವ ಇತಿ	೩-೯-೩	ತಸ್ಮಾತ್ ವಸವ ಇತಿ	೩-೯-೩
ದ್ವಾದಶ ವೈ ಮಾಸಾಃ	೩-೯-೫	ದ್ವಾದಶ ಮಾಸಾಃ	೩-೯-೬
ತೇ ಯದಿದಮ್	”	ತದ್ಯದಿದಮ್	”
ಏತೇ ಷಡೇತೇ ಹೀದಗ್ಂ		ಏತೇ ಷಡಿತಿ ಏತೇ ಹ್ಯೇವೇದಗ್ಂ	
ಸರ್ವಗ್ಂ ಷಡಿತಿ	೩-೯-೭	ಸರ್ವಗ್ಂ ಷಡಿತಿ	೩-೯-೮
ಏಕ ಇವೈವ	೩-೯-೯	ಏಕ ಏವ	೩-೯-೧೦
ದೇವ ಇತಿ ಪ್ರಾಣ ಇತಿ ಸ ಬ್ರಹ್ಮ	೩-೯-೯	ದೇವ ಇತಿ ಸ ಬ್ರಹ್ಮ	”
ಪೃಥಿವ್ಯೇನ ... ಅಗ್ನಿಲೋಕಃ ...		ಪೃಥಿವ್ಯೇನ ... ಚಕ್ಷುಲೋಕಃ....	
ಅಮೃತ ಇತಿ ...	೩-೯-೧೦	ಸ್ತ್ರಿಯ ಇತಿ ...	೩-೯-೧೧
ಕಾಮಏಷ.... ಹೃದಯಂ ಲೋಕಃ ...		ರೂಪಾಚ್ಯೇನ.. ಚಕ್ಷುಲೋಕಃ....	
ಸ್ತ್ರಿಯ ಇತಿ ...	೩-೯-೧೧	ಚಕ್ಷುರಿತಿ....	೩-೯-೧೨
ರೂಪಾಚ್ಯೇನ.... ಚಕ್ಷುಲೋಕಃ....		ಅಕಾಶಏವ.... ಚಕ್ಷುಲೋಕಃ....	
ಸತ್ಯಮಿತಿ....	೩-೯-೧೨	ಪ್ರಾಣ ಇತಿ....	೩-೯-೧೩

ಕಾಣ್ವಪಾಠ	ಸಂಖ್ಯೆ	ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾಠ	ಸಂಖ್ಯೆ
ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ.		ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ.	
ಆಕಾಶ ಏವ .. ಶ್ರೋತ್ರಂ		ಕಾಮ ಏವ ಚಕ್ಷುರ್ಲೋಕಃ .	
ಲೋಕಃ .. ದಿಶ ಇತಿ ..	೩-೯-೧೩	ಮನ ಇತಿ	೩-೯-೧೪
ತಮ ಏವ . ಹೃದಯಂ ಲೋಕಃ		ತೇಜ ಏವ .. ಚಕ್ಷುರ್ಲೋಕಃ .	
ಮೃತ್ಯುರಿತಿ	೩-೯-೧೪	ವಾಗಿತಿ	೩-೯-೧೫
ರೂಪಾಣ್ಯೇವ . ಚಕ್ಷುರ್ಲೋಕಃ		ತಮ ಏವ ಚಕ್ಷುರ್ಲೋಕಃ	
ಅಸುರಿತಿ	೩-೯-೧೫	ಮೃತ್ಯುರಿತಿ	೩-೯-೧೬
ಆಪ ಏವ . ಹೃದಯಂ ಲೋಕಃ ..		ಆಪ ಏವ .. ಚಕ್ಷುರ್ಲೋಕಃ ..	
ವರುಣ ಇತಿ	೩-೯-೧೬	ವರುಣ ಇತಿ	೩-೯-೧೭
ರೇತ ಏವ ಹೃದಯಂ ಲೋಕಃ		ರೇತ ಏವ . ಚಕ್ಷುರ್ಲೋಕಃ .	
ಪ್ರಜಾಪತಿರಿತಿ	೩-೯-೧೭	ಪ್ರಜಾಪತಿರಿತಿ	೩-೯-೧೮
ಹೃದಯ ಇತಿ ಹೋವಾಚ	೩-೯-೨೦	ಹೃದಯ ಇತಿ	೩-೯-೨೧
ಯಜ್ಞ ಇತಿ ... ದಕ್ಷಿಣಾಯಾಮಿತಿ		ದಕ್ಷಿಣಾಯಾಮಿತಿ ಶ್ರದ್ಧಾಯಾಮಿತಿ	
ಶ್ರದ್ಧಾಯಾಮಿತಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೇತಿ .		. ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ ಭವತಿ . ಶ್ರದ್ಧತೇ ೩-೯-೨೨	
ಶ್ರದ್ಧಾಂ ಜಾನಾತಿ	೩-೯-೨೧		
ಕಸ್ತಿನ್ನ ವಾಕ್ ಹೃದಯೇ ಇತಿ	೩-೯-೨೪	ಕಸ್ತಿನ್ನ ವಾಕ್ . ಮನಸೀತಿ ಕಸ್ತಿ	
		ನ್ಮ ಮನಃ . ಹೃದಯೇ ಇತಿ	೩-೯-೨೫
ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೇತಿ (ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ		ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ ಭವತಿ	
ಹೀಗೆಯೇ)	೩-೯-೨೪	(ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ಹೀಗೆಯೇ)	,,
ಅಸಬ್ಧೋ ನ ಹಿ ಸಜ್ಜತೇಽಸಿತೋ		ಅಸಬ್ಧೋಽಸಿತೋ ನ ಸಜ್ಜತೇ	
ನ ವ್ಯಥತೇ ನ ರಿಷ್ಯತಿ ಏತಾನಿ	೩-೯-೨೬	ವ್ಯಥತೇ ಇತ್ಯೇತಾನಿ	೩-೯-೨೮
ಅಷ್ಟೌ ಲೋಕಾಃ ಅಷ್ಟೌ ದೇವಾ		ಅಷ್ಟೌ ಲೋಕಾ ಅಷ್ಟೌ ಪುರುಷಾಃ ...	
ಅಷ್ಟೌ ಪುರುಷಾಃ . ಪುರುಷಾನ್ನಿರುಹ್ಯ	,,	ಪುರುಷಾನ್ ವ್ಯುದುಹ್ಯ	೩-೯-೨೮
ಆತ್ಮಕ್ರಾಮತ್	,,	ಆತ್ಮಕ್ರಾಮಾತ್	,,
ನ ಮೇನೇ ಶಾಕಲ್ಯಃ	,,	ಶಾಕಲ್ಯೋ ನ ಮೇನೇ	,,
ಅಸಿ ಹಾಸ್ಯ ಪರಿಮೋಷಿಣೋಽಸ್ಥೀನ್ಯ		ತಸ್ಯ ಹಾಸ್ಯನ್ಯಸ್ತನ್ಯಮಾನಾಃ ಪರಿ	
ಪಜಹ್ನುರನ್ಯನ್ಯಮಾನಾಃ	,,	ಮೋಷಿಣೋಽಸ್ಥೀನ್ಯಪಜಹ್ನುಃ	,,
ಅಥ ಹೋವಾಚ	೩-೯-೨೭	ಅಥ ಹ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಉವಾಚ	೩-೯-೨೯
ತಂ ವಃ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ (ಎರಡು ಕಡೆಯ		ತಂ ವಃ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ (ಎರಡು ಕಡೆಯ	
ಲ್ಲೂ 'ಪೃಚ್ಛಾಮಿ' ಎಂದೇ ಇದೆ)	೩-೯-೨೭	ಲ್ಲೂ 'ಪೃಚ್ಛಾಮಿ' ಎಂದೇ ಇದೆ)	
ಲೋಮಾನಿ ಪರ್ಣಾನಿ	೩-೯-೨೭	ಪರ್ಣಾನಿ ಲೋಮಾನಿ	೩-೯-೩೦
	೧		
ತದಾತ್ಮತ್ವಾತ್	೩-೯-೨೭	ತದಾತ್ಮತ್ವಾತ್	೩-೯-೩೧
	೨		

ಕಾಣ್ವಪಾಠ ಸಂಖ್ಯೆ
ಅ.ಭಾ.ಕಂ.

ರೇತಸ ಇತಿ ... ಧಾನಾರುಹ ಇವ ವೈ
ವೃಕ್ಷೋಽಽಪ್ರಾಪ್ತಾ ಪ್ರೇತ್ಯ ಸಂಭವಃ |
ಯತ್ಸಮೂಲಮಾವೃತ್ಯೇವೈವೃಕ್ಷಂ
ನ ಪುನರಾ ಭವೇತ್ | ಮರ್ತ್ಯಃ ಸ್ವಿ
ನ್ಮತ್ಯುನಾ ವೃಕ್ಷಃ ಕಸ್ಮಾನ್ಮೂಲಾತ್ಪ್ರ
ರೋಹತಿ | ಜಾತ ಏವ ನ ಜಾಯತೇ
ಕೋ ನೈನಂ ಜನಯೇತ್ಪುನಃ |
ವಿಜ್ಞಾನಮಾಸಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ರಾತಿದಾರ್ಢ
ತಃ ಪರಾಯಣಂ ತಿಷ್ಠ ಮಾನಸ್ಯ
ತದ್ವಿದ ಇತಿ ||

೩-೯-೨೭ರಿಂದ ೭
೫

ತಗ್ಂ ಹೋವಾಚ ೪-೧-೧
ಜಿತ್ವಾಶೈಲಿನಃ ೪-೧-೨
ಶೈಲಿನಿರಬ್ರವೀತ್ ,,
ಇಷ್ಟಂ ಹುತಮಾಶಿತಂ ಪಾಯಿತಮು
ಯಂ ಹಿ ಲೋಕಃ ಪರಶ್ಚ ಲೋಕಃ
ಸರ್ವಾಣಿ ಚ ಭೂತಾನಿ ೪-೧-೩
ವಧಾಶಚ್ಚ ೪-೧-೩
ಯದೇವ ತೇ ಕಶ್ಚಿದಬ್ರವೀತ್ ತತ್ ೪-೧-೪
ಶೃಣವಾಮೇತಿ ೪-೧-೪
ಅನನ್ತಾ ಹಿ ದಿಶಃ ದಿಶೋ ವೈ
ಸಮ್ರಾಟ್ ಶ್ರೋತ್ರಂ ೪-೧-೫
ಯದೇವ ತೇ ಕಶ್ಚಿದಬ್ರವೀತ್ ತತ್ ೪-೧-೬
ಶೃಣವಾಮೇತಿ ೪-೧-೬
ತಥಾ ತಜ್ಞಾಬಾಲಃ ,,
ಅಭಿಹಾರ್ಯತೇ ,,
ಯದೇವ ತೇ ಕಶ್ಚಿದಬ್ರವೀತ್ ತತ್ ೪-೧-೭
ಶೃಣವಾಮೇತಿ ೪-೧-೭
ಹೃದಯಂ ವೈ ಸಮ್ರಾಟ್ ಸರ್ವೇಷಾಂ
ಭೂತಾನಾಮಾಯತನಮ್ ೪-೧-೮
ಹೃದಯೇ ಹ್ಯೇವ ಸಮ್ರಾಟ್
ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ಪ್ರತಿಸ್ಥಿತಾನಿ
ಭವನ್ತಿ ೪-೧-೮

ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾಠ ಸಂಖ್ಯೆ
ಅ.ಭಾ.ಕಂ.

ರೇತಸ ಇತಿ ... ಜಾತ ಏವ ನ ಜಾಯತೇ
ಕೋನೈನಂ ಜನಯೇತ್ಪುನಃ | ಧಾನಾ
ರುಹ ಉ ವೈ ವೃಕ್ಷೋಽನ್ಯತಃ ಪ್ರೇತ್ಯ
ಸಂಭವಃ | ಯತ್ಸಮೂಲಮುದ್ವಹೇ
ಯು ವೃಕ್ಷಂ ನ ಪುನರಾ ಭವೇತ್ |
ಮರ್ತ್ಯಃ ಸ್ವಿನ್ಮತ್ಯುನಾ ವೃಕ್ಷಃ
ಕಸ್ಮಾನ್ಮೂಲಾತ್ಪ್ರರೋಹತಿ | ವಿಜ್ಞಾನ
ಮಾಸಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ರಾತಿದಾರ್ಢತಃ
ಪರಾಯಣಮ್ | ತಿಷ್ಠ ಮಾನಸ್ಯ
ತದ್ವಿದ ಇತಿ || ೩-೯-೩೪

ಸ ಹೋವಾಚ ಜನಕೋ ವೈದೇಹಃ ೩-೧೦-೧
ಜಿತ್ವಾ ಶೈಲಿನಃ ೩-೧೦-೫
ಶೈಲಿನೋಽಬ್ರವೀತ್ ,,
ಈ ವಾಕ್ಯಭಾಗವು ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿಲ್ಲ ೩-೧೦-೬
ವಧಾಶಚ್ಚ ೩-೧೦-೩
ಕ ಏವ ತೇ ಕಿಮಬ್ರವೀತ್ ಇತಿ ೩-೧೦-೪
ಅಬ್ರವೀನ್ನೇ ೩-೧೦-೪
ಅನನ್ತಾ ಹಿ ದಿಶಃ | ಶ್ರೋತ್ರಂ ಹಿ ೩-೧೦-೫
ದಿಶಃ | ಶ್ರೋತ್ರಂ ... ೩-೧೦-೫
ಕ ಏವ ತೇ ಕಿಮಬ್ರವೀತ್ ಇತಿ ೩-೧೦-೫
ಅಬ್ರವೀನ್ನೇ... ೩-೧೦-೫
ತಥಾ ತತ್ಸತ್ಯಕಾಮಃ ೩-೧೦-೫
ಅಭಿಹಾರ್ಯತಃ ೩-೧೦-೫
ಕ ಏವ ತೇ ಕಿಮಬ್ರವೀತ್ ಇತಿ ೩-೧೦-೫
ಅಬ್ರವೀತ್ ಮೇ ೩-೧೦-೫
ಈ ವಾಕ್ಯಭಾಗವು ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿಲ್ಲ ೩-೧೦-೫
ಹೃದಯೇನ ಹಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ
ಪ್ರತಿಸ್ಥಿನ್ತಿ ೩-೧೦-೫

ಕಾಣ್ವಪಾಠ	ಸಂಖ್ಯೆ	ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾಠ	ಸಂಖ್ಯೆ
ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ.		ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ.	
ಜನಕೋ ಹ ವೈದೇಹಃ	೪-೨-೧	ಅಥ ಹ ಜನಕೋ ವೈದೇಹಃ	೩-೧೧-೧
ನಮಸ್ತೇ ಸ್ತು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ	”	ನಮಸ್ತೇ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ	”
ಇನ್ನೋ ಹ ವೈ ನಾಮ	೪-೨-೨	ಇನ್ನೋ ವೈ ನಾಮ	೩-೧೧-೨
ಪರೋಕ್ಷೇಣೈವ	”	ಪರೋಕ್ಷೇಣೈವ	”
ಸೃತಿಃ ಸೃಷ್ಟಿರಣೀ	೪-೨-೩	ಸೃತಿಃ ಸೃತಿ ಸೃಷ್ಟಿರಣೀ	೩-೧೧-೩
ನಾಡ್ಯುಚ್ಚರತಿ	”	ನಾಡ್ಯುಚ್ಚರತಿ	೩-೧೧-೩
ಯಥಾ ಕೇಶಃ ಸಹಸ್ರಧಾ ಭಿನ್ನ ಏವ		ತಾವಾ ಅಸ್ಯೈತಾ ಹಿತಾ ನಾಮ	
ಮಸ್ಯೈತಾ ಹಿತಾ ನಾಮ ನಾಡ್ಯುಚ್ಚರತಿ		ನಾಡ್ಯಃ ಯಥಾ ಕೇಶಸ್ಸಹಸ್ರಧಾ	
ನೃಹೃದಯೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ ಭವಂತೈಃ		ಭಿನ್ನ ಏತಾಭಿರ್ವಾ ಏತಮಾಸ್ರವದಾ	
ತಾಭಿರ್ವಾ ಏತದಾಸ್ರವದಾಸ್ರವತಿ...	೪-೨-೩	ಸ್ರವತಿ	೩-೧೧-೪
ಇವೈವ ಭವತಿ	೪-೨-೩	ಇವ ಭವತಿ	೩-೧೧-೪
ತಸ್ಯ ಪ್ರಾಚೀ ದಿಕ್	೪-೨-೪	ತಸ್ಯ ವಾ ಏತಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ	
		ಪ್ರಾಚೀ ದಿಕ್	೩-೧೧-೫
ದಕ್ಷಿಣೇ ಪ್ರಾಣಾಃ	”	ದಕ್ಷಿಣಾಃ ಪ್ರಾಣಾಃ	”
ಅಪಙ್ಕ್ತೋ ನ ಹಿ ಸಜ್ಜತೇ ಸಿತೋ		ಅಪಙ್ಕ್ತೋ ಸಿತೋ ನ ಸಜ್ಜತೇ	
ನ ವ್ಯಥತೇ ನ ರಿಷ್ಯತಿ	”	ನ ವ್ಯಥತೇ	೩-೧೧-೬
ಜನಕೋ ವೈದೇಹಃ ಅಭಯಂ ತ್ವಾ		...('ನ ರಿಷ್ಯತಿ' ಇಲ್ಲ)	
ಗಚ್ಛತಾತ್	”	ಜನಕೋ ವೈದೇಹಃ ನಮಸ್ತೇ ಯಾಜ್ಞ	”
ನಮಸ್ತೇ ಸ್ತಿಸ್ತಿಮೇ ವಿದೇಹಾಃ		ವಲ್ಕ್ಯ ಅಭಯಂ ತ್ವಾ ಗಚ್ಛತಾತ್	
ಅಯ ಮಹಮಸ್ಮಿ	”	ಇಮೇ ವಿದೇಹಾಃ ಅಯಮಹಮಸ್ಮಿತಿ	”
ಸಮೂದಾತೇ	೪-೩-೧	ಸಮೂದತುಃ	೪-೧-೧
ಪೂರ್ವಮ್	”	ಪೂರ್ವಃ	”
ವಿಪಲ್ಯೇತಿ (ಎಲ್ಲಾ ಕಂಡಿಕೆಗಳಲ್ಲೂ		ವಿಪರ್ಯೇತಿ (ಎಲ್ಲಾ ಕಂಡಿಕೆ	
ಹೀಗಿಯೇ)	೪-೩-೨	ಗಳಲ್ಲೂ ಹೀಗಿಯೇ)	
ಚಂದ್ರಮಾ ಏವಾಸ್ಯ ಜ್ಯೋತಿರ್ಭವ		ಚಂದ್ರ ಜ್ಯೋತಿಃ ಸಮ್ರಾಟ್ ಇತಿ	
ತಿತಿ ಚಂದ್ರಮಸ್ಯೈವಾಯಮ್	೪-೩-೩	ಹೋವಾಚ ಚಂದ್ರೇಣೈವಾಯಮ್	೪-೧-೩
ಅಗ್ನಿರೇವಾಸ್ಯ ಜ್ಯೋತಿರ್ಭವತೀತ್ಯಗ್ನಿ		ಅಗ್ನಿ ಜ್ಯೋತಿಃ ಸಮ್ರಾಟ್ ಇತಿ ಹೋ	
ನೈವಾಯಮ್	೪-೩-೪	ವಾಚ ಅಗ್ನಿ ನೈವಾಯಮ್	೪-೧-೪
ವಾಗೇವಾಸ್ಯ ಜ್ಯೋತಿರ್ಭವತೀತಿ		ವಾಗ್ಜ್ಯೋತಿಃ ಸಮ್ರಾಟ್ ಇತಿ	
ವಾಚೈವಾಯಮ್	೪-೩-೪	ಹೋವಾಚ ವಾಚೈವಾಯಮ್	೪-೧-೫
ಅತ್ಮೈವಾಸ್ಯ ಜ್ಯೋತಿರ್ಭವತೀತಿ	೪-೩-೬	ಅತ್ಮ ಜ್ಯೋತಿಃ ಸಮ್ರಾಟ್ ಇತಿ	
		ಹೋವಾಚ	೪-೧-೬
ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ ಪ್ರಾಣೇಷು	೪-೩-೭	ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ ಪುರುಷಃ ಪ್ರಾಣೇಷು	೪-೧-೭

ಕಾಣ್ವಪಾಠ	ಸಂಖ್ಯೆ	ಮಾಧ್ಯಂದಿನ ಪಾಠ	ಸಂಖ್ಯೆ
ಹೃದ್ಯಂತಜ್ಯೋತಿಃ ಪುರುಷಃ	೪-೩-೭	ಹೃದ್ಯಂತಜ್ಯೋತಿಃ	೪-೧-೭
ಅನುಸಂಧ್ಯಾ ರತಿ	,,	ಸಂಧ್ಯಾರತಿ	,,
ಸ ಹಿ	,,	ಸಧೀಃ	,,
ಅತಿಕ್ರಾಮತಿ ಮೃತ್ಯೋ ರೂಪಾಣಿ	,,	ಅತಿಕ್ರಾಮತಿ	,,
ಪಾಶ್ವನೋ ವಿಜಹಾತಿ	೪-೩-೮	ಪಾಶ್ವನೋ ವಿಜಹಾತಿ ಮೃತ್ಯೋ	
		ರೂಪಾಣಿ	೪-೧-೮
ತಿಷ್ಠನ್ನೇತೇ ಉಭೇ	೪-೩-೯	ತಿಷ್ಠನ್ನಭೇ	೪-೧-೯
ಸ ಯತ್ರ ಪ್ರಸ್ಥಪತಿ	೪-೩-೯	ಸ ಯತ್ರಾಯಂ ಪ್ರಸ್ಥಪತಿತಿ	೪-೧-೧೦
ಪುಷ್ಕರಿಣ್ಯಃ ಸ್ರವಂತಿಃ	೪-೩-೧೦	ಸ್ರವಂತಿಃ ಪುಷ್ಕರಿಣ್ಯಃ	೪-೧-೧೧
ವೇಶಾಂತಾನ್ ಪುಷ್ಕರಣೀಃ ಸ್ರವಂತಿಃ	,,	ವೇಶಾಂತಾಃ ಸ್ರವಂತಿಃ ಪುಷ್ಕರಣೀಃ	೪-೧-೧೧
ತದೇತೇ ಶ್ಲೋಕಾ ಭವಂತಿ	೪-೩-೧೧	ತದಪ್ಯೇತೇ ಶ್ಲೋಕಾಃ	೪-೧-೧೨
ಅನರಂ ಕುಲಾಯಮ್	೪-೩-೧೨	ಅನರಂ ಕುಲಾಯಮ್	೪-೧-೧೩
ಪುರುಷಃ (ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ)	,,	ಪುರುಷಃ (ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ)	,,
ನ ತಂ ಪಶ್ಯತಿ ಕಶ್ಚನ	೪-೩-೧೪	ತಂ ನ ಕಶ್ಚನ ಪಶ್ಯತಿ	೪-೧-೧೪
ಏಷ ಇತಿ ಯಾಸಿ	,,	ಏಷಃ ಯಾಸಿ	೪-೧-೧೬
ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿರ್ಭವತಿ ಸೋಽಹಂ		ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿರ್ಭವತಿ ತೇತ್ಯೇವಮೇ	
ಭಗವತೇ	,,	ವೈತದ್ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ಸೋಽಹಂ	
		ಭಗವತೇ	೪-೧-೧೬
ವಿಮೋಕ್ಷಾಯ ಬ್ರೂಹಿ	,,	ವಿಮೋಕ್ಷಾಯೈವ ಬ್ರೂಹಿ	೪-೧-೧೬
ಸಂಪ್ರಸಾದೇ ರತ್ನಾ	೪-೩-೧೫	ಸಪ್ತಾನ್ತೇ ರತ್ನಾ	೪-೧-೧೭
ಸ್ವಪ್ನಾಯೈವ	,,	ಬುದ್ಧಾಂತಾಯೈವ	೪-೧-೧೭
ಸ ಯತ್ರ	,,	ಸ ಯದತ್ರ	,,
ಸ ನಾ ಏಷ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಸ್ವಪ್ನೇ	೪-೩-೧೬	ಈ ಎರಡು ಮಂತ್ರಗಳೂ ಈ ಪಾಠ	
ಸ ನಾ ಏಷ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಬುದ್ಧಾಂತೇ	೪-೩-೧೭	ಡಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ೪-೧-೪೦ರಲ್ಲಿ	
		ಸಂಪ್ರಸಾದೇ ಎಂಬುದು ಮಾತ್ರ ಇದೆ.	
ಅವಿದ್ಯಯಾ ಮನ್ಯತೇ	೪-೩-೨೦	ಅವಿದ್ಯಾಯಾ ಭಯಂ ಮನ್ಯತೇ	೪-೧-೨೦
ದೇವ ಇವ ರಾಜೇವ	,,	ರಾಜೇವ ದೇವ ಇವ	,,
ಸರ್ವೋಽಸ್ಮೀತಿ		ಸರ್ವಮಸ್ಮೀತಿ	,,
ಈ ವಾಕ್ಯ ಇಲ್ಲಿಲ್ಲ. ೪-೩-೧೯ರಲ್ಲಿ		ಅಥ ಯತ್ರ ಸುಪ್ತೋ ನ ಕಷ್ಟಾನ	
ಮಾತ್ರ ಇದೆ.		ಕಾಮಂ ಕಾಮಯತೇ ನ ಕಷ್ಟಾನ	
		ಸ್ವಪ್ನಂ ಪಶ್ಯತಿ	,,
ಅತಿಚ್ಛಿನ್ನಾ ಅಪಹತಪಾಶ್ವಾ		ಅತ್ಯಕಾಮಮಾತ್ರ ಕಾಮಮಕಾಮಂ	
ಅಭಯಂ ರೂಪಮ್	೪-೩-೨೧	ರೂಪಮ್	೪-೧-೨೧
ಅಯಂ ಪುರುಷಃ	,,	ಅಯಂ ಶಾರೀರ ಅತ್ಮಾ	೪-೧-೨೧
ಅತ್ರ ಕಾಮಮಾತ್ರ ಕಾಮಮಕಾಮಂ		ಅತಿಚ್ಛಿನ್ನೋಽಪಹತಪಾಶ್ವಾ ಭಯಂ	
ರೂಪಂ ತೋಕಾನ್ತ ರಮ್	,,	ರೂಪಮತೋಕಾನ್ತ ರಮ್	೪-೧-೨೨

ಕಾಣ್ಣಪಾಠ	ಸಂಖ್ಯೆ	ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾಠ	ಸಂಖ್ಯೆ
ವೇದಾ ಅವೇದಾಃ ಅತ್ರ ಸ್ತೇನೋ ... ೪-೩-೨೨		ವೇದಾ ಅವೇದಾಃ ಯಜ್ಞೋ ಅಯಜ್ಞಃ ಅತ್ರ ಸ್ತೇನೋ ೪-೧-೨೨	
ಚಾಣ್ಡಾಲಃ... ಪೌಲ್ವಸಃ	”	ಪೌಲ್ವಸಃ ... ಚಾಣ್ಡಾಲಃ	”
ಪಶ್ಯನ್ ವೈ ತನ್ನ ಪಶ್ಯತಿ ೪-೩-೨೩		ಪಶ್ಯನ್ ವೈ ತದ್ವ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ ನ ಪಶ್ಯತಿ ೪-೧-೨೩	
ಜಿಘ್ರನ್ ವೈ ತನ್ನ ಜಿಘ್ರತಿ ೪-೩-೨೪		ಜಿಘ್ರನ್ ವೈ ತತ್ ಘ್ರಾತವ್ಯಂ ನ ಜಿಘ್ರತಿ ೪-೧-೨೪	
ಘ್ರಾತುಃ ಘ್ರಾತೇಃ	”	ಘ್ರಾತುಃ ಘ್ರಾಣಾದ್	”
ನ ರಸಯತೇ ೪-೩-೨೫		ನ ರಸಯತಿ ೪-೧-೨೫	
ರಸಯನ್ ವೈ ತನ್ನ ರಸಯತೇ	”	ವಿಜಾನನ್ ವೈ ತದ್ರಸಂ ನ ರಸಯತಿ ೪-೧-೨೫	
ರಸಯತೇಃ	”	ರಸಾದ್	”
ವದನ್ ವೈ ತನ್ನ ವದತಿ ೪-೩-೨೬		ನದನ್ ವೈ ತದ್ವಕ್ತವ್ಯಂ ನ ವದತಿ ೪-೧-೨೬	
ಶೃಣ್ವನ್ ವೈ ತನ್ನ ಶೃಣೋತಿ ೪-೩-೨೭		ಶೃಣ್ವನ್ ವೈ ತಚ್ಛ್ರೀತವ್ಯಂ ನ ಶೃಣೋತಿ ೪-೧-೨೭	
ಮನ್ವಾನೋ ವೈ ತನ್ನ ಮನುತೇ ೪-೩-೨೮		ಮನ್ವಾನೋ ವೈ ತಸ್ಮಸ್ತವ್ಯಂ ನ ಮನುತೇ ೪-೧-೨೮	
ಸ್ಪೃಶನ್ ವೈ ತನ್ನ ಸ್ಪೃಶತಿ ೪-೩-೨೯		ಸ್ಪೃಶನ್ ವೈ ತತ್ ಸ್ಪ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ ನ ಸ್ಪೃಶತಿ ೪-೧-೨೯	
ವಿಜಾನನ್ ವೈ ತನ್ನ ವಿಜಾನಾತಿ ೪-೩-೩೦		ವಿಜಾನನ್ ವೈ ತತ್ ವಿಜ್ಞೇಯಂ ನ ವಿಜಾನಾತಿ ೪-೧-೩೦	
ವಿಜ್ಞಾತೇಃ	”	ವಿಜ್ಞಾನಾದ್	”
ಯತ್ರ ವಾ ಅನ್ಯದಿವ ಸ್ಯಾತ್ ೪-೩-೩೧		ಈ ಪಾರದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಈ ಮಂತ್ರ ಇಲ್ಲ.	
ಅನುಶಶಾಸ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ೪-೩-೩೨		ಉವಾಚ ೪-೧-೩೧	
ಏಷಾಸ್ಯ ಪರಮಾ ಗತಿಃ	”	ಈ ವಾಕ್ಯವಿಲ್ಲ	—
ಮಾನುಷ್ಯಕೈಃ ಭೋಗೈಃ ೪-೩-೩೩		ಮಾನುಷ್ಯಕೈಃ ಕಾಮೈಃ ೪-೧-೩೨	
ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಪರಮ ಅನಂದಃ...		ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಪರಮ ಅನಂದಃ ...	
ಪಿತೃಣಾಂ ಚಿತಲೋಕಾನಾಮಾ		ಪಿತೃಣಾಂ ಚಿತಲೋಕಾನಾಮಾನಂದಃ...	
ನಂದಃ ಗಂದರ್ವಲೋಕ		ಕರ್ಮದೇವಾನಾಮಾನಂದಃ... ಅಜಾನ	
ಅನಂದಃ ಕರ್ಮ ದೇವಾನಾ		ದೇವಾನಾಮಾನಂದಃ ... ದೇವಲೋಕ	
ಮಾನಂದಃ..... ಅಜಾನದೇವಾನಾ		ಅನಂದಃ ... ಗಂದರ್ವಲೋಕ ಅನಂದಃ	
ಮಾನಂದಃ ... ಪ್ರಜಾಪತಿಲೋಕ		... ಪ್ರಜಾಪತಿಲೋಕ ಅನಂದಃ ...	
ಅನಂದಃ... ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕ ಅನಂದಃ ೪-೩-೩೩		ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕ ಅನಂದಃ ೪-೧-೩೨ರಿಂವ ೩೯	
ಏಷ ಏವ ಪರಮ ಅನಂದಃ	”	ಈ ವಾಕ್ಯ ಈ ಪಾರದಲ್ಲಿಲ್ಲ	
ಇತಿ ಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ೪-೩-೩೪		ಇತಿ ಹೈನಮನುಶಶಾಸ ಏತದಮೃತಮ್ ೪-೧-೩೯	

ಕಾಣ್ವಪಾಠ	ಸಂಖ್ಯೆ	ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾಠ	ಸಂಖ್ಯೆ
	ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ.		ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ.
ಬ್ರೂಹಿ'ಕೃತ್ವ ಹ ಯಾಜ್ಞ ವಲ್ಯೋ ...	೪-೩-೩೩	'ಬ್ರೂಹಿ' ಅದಮೇಲೆ "ಸ ವಾ ಏಷ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಸಂಪ್ರಸಾದೇ" ... (೪-೧ -೪೧) (ಮುಂದೆ ೪-೧-೧೭ ರಂತೆಯೇ ಇದೆ.) ಈ ಮಂತ್ರವಿದ್ದು ಅಮೇಲೆ 'ಅಥ ಹ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಯುಃ' ಎಂದಿದೆ ೪-೧-೪೦ ಈ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ	—
ಸ ವಾ ಏಷ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಸ್ವಪ್ನಾನೇ	೪-೩-೩೪	ಉತ್ಸರ್ಜದ್ವಾತಿ	೪-೧-೪೨
ಉತ್ಸರ್ಜನ್ ಯಾತಿ	೪-೩-೩೫	ಪ್ರಮುಚ್ಛೇತ	೪-೧-೪೧
ಪ್ರಮುಚ್ಛೇತೇ	೪-೩-೩೬	ಅಯಂ ಶಾರೀರ ಆತ್ಮಾ	೪-೧-೪೨
ಅಯಂ ಪುರುಷಃ	,,	ಉಪ ಸಮಾಯಸ್ತಿ	೪-೧-೪೪
ಅಭಿ ಸಮಾಯಸ್ತಿ	೪-೩-೩೮	ಏವಗ್ಂ ಹ ಏವಂವಿದಮ್	೪-೧-೪೪
ಏವಮೇವೇವಮೂತ್ಮಾನಮ್	೪-೩-೩೮	ಅಯಂ ಶಾರೀರ ಆತ್ಮಾ ಅಬಲ್ಯಂ ನೀತ್ಯ ೪-೨-೧	
ಅಯಮೂತ್ಮಾ ಅಬಲ್ಯಂ ನೀತ್ಯ	೪-೪-೧	ಸಂಜ್ಞಾನಮೇವಾನ್ಸನಕ್ರಾಮತಿ ಸ	
ಸವಿಜ್ಞಾನೋ ಭವತಿ ಸವಿಜ್ಞಾನ		ಏಷ ಜ್ಞಃ ಸವಿಜ್ಞಾನೋ ಭವತಿ	೪-೨-೩
ಮೇವಾನ್ಸನಕ್ರಾಮತಿ	೪-೪-೨	ಆತ್ಮಾನಮುಪಸಂಹರತಿ	೪-೨-೪
ಅನ್ಯಮಾಕ್ರಮಮಾಕ್ರಮ್ಯಾತ್ಮಾನ		ಅಯಂ ಪುರುಷಃ	೪-೨-೪
ಮುಪಸಂಹರತಿ	೪-೪-೩	ಈ ವಾಕ್ಯಭಾಗವು ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿಲ್ಲ	—
ಅಯಮೂತ್ಮಾ	೪-೪-೪	ಅಯಂ ಪುರುಷಃ	೪-೨-೫
ಅನ್ಯಮಾಕ್ರಮಮಾಕ್ರಮ್ಯ	,,	ದಾಷ್ಟಾರ್ಙಿಕವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಕಲ್ಯಾಣ	
ಅಯಮೂತ್ಮಾ	೪-೪-೪	ತರಮ್' ಎಂಬುದಿಲ್ಲ	,,
ನವತರಂ ಕಲ್ಯಾಣತರಮ್	,,	ತನುತೇ	,,
ಕುರುತೇ	,,	ಬ್ರಾಹ್ಮಂ ವಾ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಂ ವಾ	,,
ದೈವಂ ವಾ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಂ ವಾ	,,	ದೈವಂ ವಾ ಮಾನುಷಂ ವಾ ಅನ್ಯೇಭ್ಯೋ	
ಬ್ರಾಹ್ಮಂ ವಾ ಅನ್ಯೇಷಾಂ ವಾ		ವಾ ಭೂತೇಭ್ಯಃ	,,
ಭೂತಾನಾಮ್	,,	ಮನೋಮಯೋ ವಾಙ್ಮಯಃ ಪ್ರಾಣ	
ಮನೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣಮಯಶ್ಚಕ್ಷು		ಮಯಶ್ಚಕ್ಷುರ್ಮಯಶ್ಚ್ರೋತ್ರಮಯಃ	
ರ್ಮಯಃ ಶ್ರೋತ್ರಮಯಃ ಸ್ಪರ್ಶಮೀ		ಆಕಾಶಮಯೋ ವಾಯುಮಯಸ್ತೇ	
ಮಯ ಅಪೋಮಯೋ ವಾಯುಮಯಃ		ಜೋಮಯ ಅಪೋಮಯಃ ಸ್ಪರ್ಶಮೀ	
ಆಕಾಶಮಯಸ್ತೇ ಜೋಮಯೋಽತೇ		ಮಯಃ ಕ್ರೋಧಮಯೋಽಕ್ರೋಧ	
ಜೋಮಯಃ ಕಾಮಮಯೋಽಕಾಮ		ಮಯೋ ಹರ್ಷಮಯೋಽಹರ್ಷ	
ಮಯಃ ಕ್ರೋಧಮಯೋಽಕ್ರೋಧ		ಮಯೋ ಧರ್ಮಮಯೋಽಧರ್ಮ	
ಮಯೋ ಧರ್ಮಮಯೋಽಧರ್ಮ		ಮಯಸ್ಸರ್ವಮಯಃ ತದ್ಯದೇತ	
ಮಯಸ್ಸರ್ವಮಯಃ ತದ್ಯದೇತ		ದಿದಮ್ನಯೋ	೪-೨-೬
ದಿದಮ್ನಯೋ	೪-೪-೫		

ಕಾಣ್ವಪಾಠ	ಸಂಖ್ಯೆ	ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾಠ	ಸಂಖ್ಯೆ
ಆ ಬ್ಯಾ.ಕಂ.		ಆ ಬ್ಯಾ.ಕಂ.	
ಪಾಪೇನ	೪-೪-೫	ಪಾಪೇನೇತಿ	೪-೨-೬
ತತ್ಕೃತುರ್ಭವತಿ ಯತ್ಕೃತುರ್ಭವತಿ ,,		ತಥಾಕ್ರತುರ್ಭವತಿ ಯಥಾಕ್ರತು ಭವತಿ	೪-೨-೭
ಅಭಿಸಂಪದ್ಯತೇ	,,	ಅಭಿಸಂಪದ್ಯತ ಇತಿ	,,
ಸಕ್ತಃ ಸಹ ಕರ್ಮಣಾ	೪-೪-೬	ಸತ್ತ್ವೈಕಕರ್ಮಣಾ	೪-೨-೮
ಅಪ್ರಕಾಮಃ ಅತ್ಮಕಾಮಃ	,,	ಅತ್ಮಕಾಮಃ ಅಪ್ರಕಾಮೋ ಭವತಿ	,,
ನ ತಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಾ ಉತ್ಕ್ರಾಂತುಃ	,,	ನ ತಸ್ಯಾತ್ಮಾಣಾ ಉತ್ಕ್ರಾಂತುಃ	
		ತ್ವೈವ ಸಮವನೀಯಂತೇ	,,
ಹೃದಿ ಶ್ರಿತಾಃ 1	೪-೪-೭	ಹೃದಿ ಶ್ರಿತಾಃ	೪-೨-೯
ಆಶರೀರೋಽಮೃತಃ ಪ್ರಾಣೋ		ಅನಸ್ಥಿ ಕೋಽಶರೀರಃ ಪ್ರಾಜ್ಞ ಅತ್ಮಾ	
ಬ್ರಹ್ಮೈವ ತೇಜ ಏವ ಸೋಽಹಮ್	,,	ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಲೋಕ ಏವ ಸಮ್ರಾಟ್	
		ಇತಿ ಹೋನಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ	
		ಸೋಽಹಮ್...	೪-೨-೧೦
ತದೇತೇ ಶ್ಲೋಕಾ ಭವಂತಿ	೪-೪-೮	ತದಪ್ಯೇತೇ ಶ್ಲೋಕಾಃ	೪-೨-೧೧
ವಿತತಃ	,,	ವಿತರಃ	,,
ಸ್ವರ್ಗಂ ಲೋಕಮಿತ ಉಧ್ವಂ		ಉತ್ಕ್ರಮ್ಯ ಸ್ವರ್ಗಂ ಲೋಕ	
ವಿಮುಕ್ತಾಃ	,,	ಮಿತೋ ವಿಮುಕ್ತಾಃ	,,
ಪುಣ್ಯಕೃತ್ಯೈಃ ಸಶ್ಚ	೪-೪-೯	ತೈಃ ಪುಣ್ಯಕೃತ್ಯೈಃ	೪-೨-೧೨
ಯೇಽವಿದ್ಯಾಮುಪಾಸತೇ	} ೪-೪-೧೦	ಯೇಽಸಂಭೂತಿಮುಪಾಸತೇ	} ೪-೨-೧೩
ಯ ಉ ವಿದ್ಯಾಯಾಂ ರತಾಃ		ಯ ಉ ಸಂಭೂತ್ಯಾಂ ರತಾಃ	
ಪ್ರೇತ್ಯಾಭಿಗಚ್ಯಂತಿ	೪-೪-೧೧	ಪ್ರೇತ್ಯಾಪಿ ಗಚ್ಯಂತಿ	೪-೨-೧೪
ಸಂಜ್ವರೇತ್	೪-೪-೧೨	ಸಂಜ್ವರೇತ್	೪-೨-೧೫
ಸನ್ನೇಹ್ಯೇ	೪-೪-೧೩	ಸನ್ನೇಹೇ	೪-೨-೧೬
ಇಹೈವ ಸನ್ನೋಽಥವಿದ್ವತ್ಸಂಯಂ		ತದೇವ ಸನ್ನಸ್ತದು ತದ್ಭವಾನೋ	
ನ ಚೇದವೇದೀಮಹತೀ ವಿನಷ್ಟಿಃ	೪-೪-೧೪	ನ ಚೇದವೇದೀ ಮಹತೀ ವಿನಷ್ಟಿಃ	೪-೨-೧೭
ನ ತತೋ ವಿಜುಗುಪ್ಸತೇ	೪-೪-೧೫	ನ ತದಾ ವಿಚಿಕ್ವತೀ	೪-೨-೧೮
ಆಯುರ್ಹೋವಾಸತೇ	೪-೪-೧೬	ಆಯುರ್ಹೋವಾಸತೇ	೪-೨-೧೯
ಯಸ್ಮಿನ್ ಪಞ್ಚ ಪಞ್ಚ ಜನಾಃ	೪-೪-೧೭	ಯಸ್ಮಿನ್ ಪಞ್ಚ ಪಞ್ಚ ಜನಾಃ	
		(ಈ ಮಂತ್ರವು ಗುರು ಮುಂದಿದೆ). ೪-೨-೨೦	

1. ಅಚ್ಚಿನ ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾಠದ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ "ಹೃದಿ ಸ್ಥಿತಾಃ" ಎಂದು ಕಾಣ್ವಪಾಠವಿದೆ- ಎಂದು ಸಂಪಾದಕರು ಟಿಪ್ಪಣಿ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ನಮಗೆ ಸಿಕ್ಕಿರುವ ಯಾವ ಅಚ್ಚಿನ ಕಾಣ್ವ ಪಾಠಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲೂ ಈ ರೀತಿ "ಸ್ಥಿತಾಃ" ಎಂಬ ಪಾಠವಿಲ್ಲ. ಶ್ರಿತಾಃ ಎಂದೇ ಇದೆ. ಇವೇ ಕೆಂಬುದು ವಿಚಾರಣೀಯವಾಗಿದೆ.

ಕಾಣ್ವಪಾಠ

ಸಂಖ್ಯೆ

ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾಠ

ಸಂಖ್ಯೆ

ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ.

ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ.

ಶ್ರೋತ್ರಂ ಮನಸೋ ಯೇ
ಮನೋ ವಿದುಃ ೪-೪-೧೮

ಶ್ರೋತ್ರಮನ್ನಸ್ಯಾನ್ನಂ ಮನಸೋ
ಯೇ ಮನೋ ವಿದುಃ ೪-೨-೨೧

ಮನಸ್ಯವಾನುದ್ರಷ್ಟ್ಯಂ ನೇಹ
ನಾನಾಸ್ತಿ ಕಿಂಚಿದ್ ನ | ಮೃತ್ಯೋಃ ಸ
ಮೃತ್ಯುಮಾಪ್ನೋತಿ ಯ ಇಹ ನಾನೇವ
ಪಶ್ಯತಿ | ಏಕಥೈವಾನುದ್ರಷ್ಟ್ಯಮೇತದ
ಪ್ರಮಯಂ ಧ್ರುವಮ್ | ವಿರಜಃ
ಪರ ಆಕಾಶಾದಜ ಆತ್ಮಾ ಮಹಾನ್
ಧ್ರುವಃ || ೪-೪-೧೯, ೨೦

ಮನಸ್ಯವಾಪ್ತವ್ಯಂ ನೇಹ ನಾನಾಸ್ತಿ
ಕಿಂಚಿದ್ ನ | ಮೃತ್ಯೋಃ ಸ ಮೃತ್ಯುಮಾ
ಪ್ನೋತಿ ಯ ಇಹ ನಾನೇವ ಪಶ್ಯತಿ |
ಮನಸ್ಯವಾನುದ್ರಷ್ಟ್ಯಮೇತದಪ್ರಮ
ಯಂ ಧ್ರುವಮ್ | ವಿರಜಃ ಪರ
ಆಕಾಶಾದಜ ಆತ್ಮಾ ಮಹಾನ್
ಧ್ರುವಃ ೪-೨-೨೧ ೨೨, ೨೩

ಸ ವಾ ಏಷ ಮಹಾನಜ ಆತ್ಮಾ
ಯೋಗ್ಯಯಂ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ
ಪ್ರಾಣೇಷು ಯ ಏಷೋನ್ಮರ್ತ್ಯದಯ
ಆಕಾಶಸ್ತಸ್ಮಿಂಚ್ಚೇತೇ ಸರ್ವಸ್ಯ ನರಿ
ಸರ್ವಸ್ಯೇಶಾನಃ | ಸರ್ವಸ್ಯಾಧಿಪತಿಃ
ಸ ನ ಸಾಧುನಾ ಕರ್ಮಣಾ ೪-೪-೧೨

ಸ ವಾ ಅಯಮಾತ್ಮಾ ಸರ್ವಸ್ಯ ನರಿ
ಸರ್ವಸ್ಯೇಶಾನಃ | ಸರ್ವಸ್ಯಾಧಿಪತಿಃ
ಸರ್ವವಿದಂ ಪ್ರಶಾಸ್ತಿ ಯದಿದಂ
ಕಿಂಚಿದ್ ಸ ನ ಸಾಧುನಾ ಕರ್ಮಣಾ ೪-೪-೨೪

ಏಷ ಸರ್ವೇಶ್ವರ ಏಷ ಭೂತಾಧಿಪತಿ
ರೇಷಭೂತಪಾಲ ಏಷ ಸೇತುವಿಧರಣಃ ,,

ಏಷ ಭೂತಾಧಿಪತಿರೇಷ ಲೋಕೇಶ್ವರ
ಏಷ ಲೋಕಪಾಲಃ | ಸ ಸೇತುವಿ
ಧರಣಃ ,,

ವೇದಾನುವಚನೇನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ವಿವಿಧಿ
ಷ್ಠಿ ಯಜ್ಞೇನ ದಾನೇನ ತಪಸಾ
ನಾಶಕೇನ ,,
ಲೋಕಮಿಚ್ಛಂತಃ ,,
ತತ್ಸರ್ವೇ ವಿದ್ವಾಂಸಃ ೪-೪-೨೨

ವೇದಾನುವಚನೇನ ವಿವಿಧಿಷ್ಠಿ ಬ್ರಾಹ್ಮ
ಚರ್ಯೇಣ ತಪಸಾ ಶ್ರದ್ಧಯಾ
ಯಜ್ಞೇನಾನಾಶಕೇನ ೪-೨-೨೫
ಲೋಕಮಿಚ್ಛಂತಃ ,,
ತತ್ಸರ್ವೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಅನೂಚಾನಾ
ವಿದ್ವಾಂಸಃ ೪-೨-೨೬

ಅಸಂಖ್ಯೋ ನ ಹಿ ಸಂಖ್ಯತೇ ಸಿತೋ
ನ ವ್ಯಥತೇ ನ ರಿಪ್ಯತಿ ,,
ಏತಮು ಹ್ಯೇವೇತೇ ನ ತರತ ಇತ್ಯತಃ
ಪಾಪಮಕರವಮಿತ್ಯತಃ ಕಲ್ಯಾಣ
ಮಕರವಮಿತ್ಯುಭೇ ಉ ಹ್ಯೇವೈಷ ಏತೇ
ತರತಿ ನೈನಂ ಕೃತಾಕೃತೇ ತಪತಃ ,,

ಅಸಂಖ್ಯೋ ಸಿತೋ ನ ಹಿ ಸಂಖ್ಯತೇ
ನ ವ್ಯಥತೇ ಇತಿ ೪-೨-೨೭
ಅತಃ ಪಾಪಮಕರವಮಿತಿ ಅತಃ
ಕಲ್ಯಾಣಮಕರವಮಿತಿ ಉಭೇ
ಉಭೇ ಹ್ಯೇಷ ಏತೇ ತರತ್ಯಮೃತಃ
ಸಾಧ್ವಸಾಧುನೇ ನೈನಂ ಕೃತಾಕೃತೇ
ತಪತಃ ನಾಸ್ಯ ಕೇನಚನ ಕರ್ಮಣಾ
ಲೋಕೋ ಮಿಯತೇ ,,

ನ ಲಿಪ್ಯತೇ ಕರ್ಮಣಾ ಪಾಪಕೇನ ೪-೪-೨೩

ನ ಕರ್ಮಣಾ ಲಿಪ್ಯತೇ ಪಾಪಕೇನ ೪-೨-೨೮

ಕಾಂಡಾಸೂತ್ರ	ಸಂಖ್ಯೆ	ಮಾಧ್ಯಂದಿನಸೂತ್ರ	ಸಂಖ್ಯೆ
ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ.		ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ.	
ಶಾನ್ತೋ ದಾನ್ತ ಉಪರತಸ್ತುತಿಕ್ಷುಃ ಸಮಾಹಿತೋ ಭೂತ್ಯಾ ೪-೪-೨೩		ಶಾನ್ತೋ ದಾನ್ತ ಉಪರತಸ್ತುತಿಕ್ಷುಃ ಶ್ರುದ್ಧಾವಿತ್ತೋ ಭೂತ್ಯಾ ೪-೨-೨೮	
ಆತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯತಿ ,,		ಆತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯೇತ್ ,,	
ಸರ್ವಮಾತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯತಿ ನೈನಂ ಪಾಪ್ಮಾ ತರತಿ ನೈನಂ ಪಾಪ್ಮಾ ತಪತಿ ಸರ್ವಂ ಪಾಪ್ಮಾನಂ ತರತಿ ಸರ್ವಂ ಪಾಪ್ಮಾನಂ ತಪತಿ ವಿಪಾಪೋ ವಿರಜೋವಿಚಿಕಿತ್ಸೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಭವತ್ಯೇಷ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಃ ಸಮ್ರಾ ಡೇನಂ ಪ್ರಾಪಿತೋಽಸೀತಿ ಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ಸೋಽಹಂ ಭಗವತೇ ವಿದೇಹಾನ್ ದದಾಮಿ ಮಾಂ ಚಾಪಿ ಸಹ ದಾಸ್ಯಾಯೇತಿ ೪-೪-೨೩ ವಿನ್ದತೇ ವಸು ಯ ಏವಂ ವೇದ ೪-೪-೨೪		ಸರ್ವಮೇನಂ ಪಶ್ಯತಿ ಸರ್ವೋ ಸ್ಯಾತ್ಮಾ ಭವತಿ ಸರ್ವಸ್ಯಾತ್ಮಾ ಭವತಿ ಸರ್ವಂ ಪಾಪ್ಮಾನಂ ತರತಿ ನೈನಂ ಪಾಪ್ಮಾ ತರತಿ ಸರ್ವಂ ಪಾಪ್ಮಾನಂ ತಪತಿ ನೈನಂ ಪಾಪ್ಮಾ ತಪತಿ ವಿಪಾಪೋ ವಿಜರೋವಿಚಿಘ್ನಃ ಅಪಿಪಾಸೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಭವತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ ,,	
ಅಮೃತೋಽಭಯಃ ೪-೪-೨೫		ಅಭಯೋಽಮೃತಃ ೪-೨-೩೦	
ಅಭಯಂ ವೈ ಬ್ರಹ್ಮ ಅಭಯಗ್ಂ ಹಿ ವೈ ಬ್ರಹ್ಮ ಭವತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ ೪-೪-೨೫		ಅಭಯಂ ವೈ ಜನಕ ಪ್ರಾಪ್ನೋಸಿ ಇತಿ ಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ಸೋಽ ಹಂ ಭಗವತೇ ವಿದೇಹಾನ್ ದದಾಮಿ ಮಾಂ ಚಾಪಿ ಸಹ ದಾಸ್ಯಾಯೇತಿ ೪-೨-೩೦ ಸ ವಾ ಏಷ ಮಹಾನಜ ಆತ್ಮಾ ಅಜ ರೋಽಭಯೋಽಮೃತೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಅಭಯಂ ವೈ ಬ್ರಹ್ಮ ಭವತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ ೪-೨-೩೧	
ಈ ಮಂತ್ರವು ಇಲ್ಲಿ ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿಲ್ಲ (ಆದರೆ ೪-೪-೨೫ರಲ್ಲಿ ಇದೇ ಮಂತ್ರ ವು ಪೂರ ಇದೆ.) —		ಸ್ಮೀ ಶ್ರುಜ್ಞೇನ ೪-೩-೧	
ಸ್ಮೀಶ್ರುಜ್ಞೇನ ೪-೫-೧		ಸ್ಮೀ ಶ್ರುಜ್ಞೇನ ೪-೩-೧	
ತರ್ಹಿ ಕಾತ್ಯಾಯನ್ಯಥ ಹ ಯಾಜ್ಞ ವಲ್ಕ್ಯೋಽನ್ಯದ್ ವೃತ್ತಮುಪಾ ಕಂಷ್ಯನ್ ,,		ಕಾತ್ಯಾಯನೀ ಸೋಽನ್ಯದ್ ವೃತ್ತ ಮುಪಾಕಂಷ್ಯಮಾಣಃ ,,	
ಮೈತ್ರೇಯಾ ಇತಿ ಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ೪-೫-೨		ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೋ ಮೈತ್ರೇ ಯಾತಿ ಹೋವಾಚ ೪-೩-೨	
ಪ್ರಿಯಾ ವೈ ಪಿಲು ೪-೫-೫		ಪ್ರಿಯಾ ಪಿಲು ೪-೩-೫	
ಅನ್ಯಥತ್ ,,		ಅನ್ಯತತ್ ,,	

ಕಾಣ್ವಪಾಠ	ಸಂಖ್ಯೆ	ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾಠ	ಸಂಖ್ಯೆ
	ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ.		ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ.
ಹಸ್ತ ತರ್ಹಿ ಭವತ್ಯೇತದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ಸ್ಯಾಮಿ ತೇ ವ್ಯಾಚಕ್ಷಣಸ್ಯ ತು ಮೇ ನಿದಿಧ್ಯಾಸಸ್ತೇತಿ	೪-೫-೫	ಹಸ್ತ ಖಲು ಭವತಿ ತೇ ಅಹಂ ತದ್ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಾಮಿ ತೇ ವಾಚಂ ತು ಮೇ ವ್ಯಾಚಕ್ಷಣಸ್ಯ ನಿದಿಧ್ಯಾಸಸ್ತೇತಿ ಬ್ರವೀತು ಭಗವಾ ನಿತಿ	೪-೫-೫
ನ ವಾ ಅರೇ ಪಶೂನಾಂ ...ನ ವಾ ಅರೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ..ನ ವಾ ಅರೇ ಕ್ಷತ್ರಸ್ಯ....ನ ವಾ ಅರೇ ಲೋಕಾನಾಂನ ವಾ ಅರೇ ದೇವಾನಾಂ ನ ವಾ ಅರೇ ವೇದಾನಾಂ . ನ ವಾ ಅರೇ ಭೂತಾನಾಂ....ನ ವಾ ಅರೇ ಸರ್ವಸ್ಯ	೪-೫-೬	ನ ವಾ ಅರೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ... ನ ವಾ ಅರೇ ಕ್ಷತ್ರಸ್ಯ ... ನ ವಾ ಅರೇ ಲೋಕಾನಾಂ... ನ ವಾ ಅರೇ ದೇವಾ ನಾಂ ... ನ ವಾ ಅರೇ ವೇದಾನಾಂ.... ನ ವಾ ಅರೇ ಯಜ್ಞಾನಾಂ ನ ವಾ ಅರೇ ಭೂತಾನಾಂ ನ ವಾ ಅರೇ ಸರ್ವಸ್ಯ	೪-೫-೬
ಅತ್ಮಾ ವಾ ಅರೇ	”	ಅತ್ಮಾನ್ತರೇ	”
ಅತ್ಮನಿ ಖಲ್ವರೇ	”	ಅತ್ಮನಿ ವಾ ಅರೇ	”
ವೇದಾಸ್ತಂ ಪರಾದುಃ ...ಭೂತಾನಿ ತಂ ಪರಾದುಃ .ಸರ್ವಂ ತಂ ಪರಾ ದಾತ್....	೪-೫-೭	ವೇದಾಸ್ತಂ ಪರಾದುಃ ಯಜ್ಞಾ ಸ್ತಂ ಪರಾದುಃ ಭೂತಾನಿ ತಂ ಪರಾ ದುಃ....ಸರ್ವಂ ತಂ ಪರಾದಾತ್....	೪-೫-೭
ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿಲ್ಲ.	”	ಇಮೇ ಯಜ್ಞಾಃ	”
ಸ ಯಥಾ ಶಬ್ದಸ್ಯ...ಸ ಯಥಾ		ಸ ಯಥಾ ವೀಣಾಯೈ ... ಸ ಯಥಾ	
ವೀಣಾಯೈ	೪-೫-೮, ೯	ಶಬ್ದಸ್ಯ	೪-೫-೯, ೧೦
ಇಷ್ಟಮ್	೪-೫-೧೦	ದತ್ತಮ್	೪-೫-೧೧
ಸರ್ವಾಸಾಂ ವಿದ್ಯಾನಾಂ.... ಸರ್ವೇ ಷಾಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ಸರ್ವೇಷಾ ಮಾನಂದಾನಮ್ ಸರ್ವೇಷಾ ಮಧ್ವನಾಂ ..ಸರ್ವೇಷಾಂ ವೇದಾ ನಾಂ....	೪-೫-೧೨	ಸರ್ವೇಷಾಂ ವೇದಾನಾಂ.... ಸರ್ವೇ ಷಾಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ಸರ್ವೇಷಾ ಮಧ್ವನಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಮಾಢ ನಾನಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ವಿಸರ್ಗಾ ಣಾಮ್ ಸರ್ವಾಸಾಂ ವಿದ್ಯಾ ನಾಂ ...	೪-೫-೧೨
ವಿದ್ಯಾನಾಂ ಹೃದಯಮೇಕಾಯ ನಮ್....ವೇದಾನಾಂ ವಾಗೇಕಾಯ ನಮ್	”	ಸರ್ವೇಷಾಂ ವೇದಾನಾಂ....ಹೃದಯ ಮೇಕಾಯನಮ್ ವಿದ್ಯಾನಾಂ ವಾಗೇಕಾಯನಂ	”
ರಸಫಲನ ಏವ	೪-೫-೧೩	ರಸಫಲನ ಏವ ಸ್ಯಾತ್	೪-೫-೧೩
ಅರೇಷಯಮಾತ್ಮಾನಸ್ತ ರೋಽಬಾಹ್ಯಃ ಕೃತ್ಸ್ನಃ ಪ್ರಜ್ಞಾನಫಲಃ	”	ಅರೇ ಇದಂ ಮಹದ್ಭೂತಮನನ್ತಮ ಪಾರಂ ಕೃತ್ಸ್ನಃ ಪ್ರಜ್ಞಾನಫಲಃ	”

ಕಾಣ್ವಪಾರ	ಸಂಖ್ಯೆ	ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾಠ	ಸಂಖ್ಯೆ
ಅ ಬ್ರಾ. ಕಂ.		ಅ. ಬ್ರಾ. ಕಂ.	
ಅಪೀಸಿತತ್	೪-೫-೧೪	ಅಪೀಪದತ್	೪-೩-೧೪
ವಿಜಾನಾಮೀತಿ ಸ ಹೋವಾಚ ನ ವಾ ಅರೇ ಮೋಹಂ ಬ್ರವೀಮ್ಯ ವಿನಾಶೀ ನಾ ಅರೇದ್ರಯಮಾತ್ಮಾನು ಚ್ಛಿತ್ತಿಧರ್ಮಾ	೪-೫-೧೪	ವಿಜಾನಾಮಿ ನ ಪ್ರೇತ್ಯ ಸಂಜ್ಞಾ ಸ್ಥೀತಿ ಸ ಹೋವಾಚ ಯಾನ್ವಾವಲ್ಯಾಃ ನ ವಾ ಅರೇ ಅಹಂ ಮೋಹಂ ಬ್ರವೀಮಿ ಅವಿನಾಶೀ ವಾ ಅರೇದ್ರಯ ಮಾತ್ಮಾ ಅನುಚ್ಛಿತ್ತಿಧರ್ಮಾ ಮಾತ್ರ ಸರಸಗಸ್ತಸ್ತಸ್ಯ ಭವತಿ ೪-೩-೧೪, ೧೫ ಯಸ್ಮೈ ತನ್ನ ಪಶ್ಯತಿ ನ ಚಿಘ್ರತಿ ನ ರಸಯತಿ .. ನ ವದತಿ ನ ಶೃಣೋತಿ ನ ಮನುತೇ .. ನ ಸ್ಪೃಶತಿ ... ನ ವಿಜಾನಾತಿ... ೪-೩-೧೬ ರಿಂದ ೨೩	
ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಈ ಮಂತ್ರಗಳಾವುವೂ ಈ ಸ್ಥಲದಲ್ಲಿಲ್ಲ.	—	ಯತ್ರ ವಾ ಅನ್ಯದಿವ ಸ್ಯಾತ್ ತತ್ರಾನೋದ್ರೇಕಸ್ಯತ್ ಪಶ್ಯೇತ್ . ಚಿಘ್ರೇದ್ ... ರಸಯೇತ್ ... ಅಭಿವದೇತ್ ... ಶೃಣುಯಾತ್ . ಮನ್ವೀತ ... ಸ್ಪೃಶೇತ್ ವಿಜಾನೀ ಯಾತ್ ಯತ್ರ ತ್ವಸ್ಯ — ೪-೩-೨೪, ೨೫ ವಿಜಾನೀಯಾದ್ ವಿಜ್ಞಾತಾರಮರೇ ... ಪ್ರವವ್ರಾಜ ೪-೩-೨೫	
ಯತ್ರ ಹಿ ದ್ವೈತಮಿವ ಭವತಿ ತದಿಹರ ಇಹರಂ ಪಶ್ಯತಿ ಚಿಘ್ರತಿ ರಸ ಯತೇ . ಅಭಿವದತಿ ಶೃಣೋತಿ . ಮನುತೇ . ಸ್ಪೃಶತಿ ವಿಜಾನಾತಿ ಯತ್ರ ತ್ವಸ್ಯ	೪-೫-೧೫		
ವಿಜಾನೀಯಾತ್ ಸ ಏಷ ನೇತಿ ನೇತ್ಯಾತ್ಮಾನ್ಯಹೋ ನ ಹಿ ಗೃಹ್ಯ ತೇದ್ರೇಶೀರ್ಯೋ ನ ಹಿ ಶೀರ್ಯತೇ ಸಜ್ಜೋ ನ ಹಿ ಸಜ್ಜತೇಸಿತೋ ನ ನ್ಯಥತೇ ನ ರಿಷ್ಯತಿ ವಿಜ್ಞಾತಾರಮರೇ ವಿಜಾರ			
ಅಥ ವಗಂಠಃ ಪೌತಿಮಾಷ್ಯೋ ಗೌಪವನಾದ್ ಗೌಪವನಃ ಪೌತಿ ಮಾಷ್ಯಾದ್ ಪೌತಿಮಾಷ್ಯೋ ಗೌಪ ವನಾದ್ ಗೌಪವನಃ ಕೌಶಿಕಾದ್ ಕೌಶಿಕಃ ಕೌಂಡಿನ್ಯಾದ್ ಕೌಂಡಿನ್ಯಃ ಶಾಣ್ಡಿಲ್ಯಾದ್ ಶಾಣ್ಡಿಲ್ಯಃ ಕೌಶಿಕಾಚ್ಛ ಗೌತಮಾಚ್ಛ ಗೌತಮಃ ಅಗ್ನಿ ವೇಶ್ಯಾದಾಗಿ ವೇತ್ಸೋ ಗಾಂಗ್ಯಾ ದಾಗ್ನೋ ಗಾಂಗ್ಯಾದಾಗ್ನೋ	೨೧	ಅಥ ವಗಂಠಃ ತದಿದಂ ವಯಂ ಶೌರ್ಪ ಣಾಯಾದ್ ಶೌರ್ಪಣಾಯೋ ಗೌತ ಮಾದ್ ಗೌತಮೋ ವಾತ್ಸ್ಯಾದ್ ವಾತ್ಸ್ಯೋ ವಾತ್ಸ್ಯಾಚ್ಛ ಪಾರಾ ಶರ್ಯಾಚ್ಛ ಪಾರಾಶರ್ಯಃ ಸಾಚ್ಛ ತ್ಯಾಚ್ಛ ಭಾರದ್ವಾಜಾಚ್ಛ ಭಾರದ್ವಾಜ ಔದವಾಹೇಶ್ಚ ಶಾಣ್ಡಿಲ್ಯಾಚ್ಛ ಶಾಣ್ಡಿ ಲೋ ಬೈಜವಾಸಾಚ್ಛ ಗೌತಮಾಚ್ಛ ಗೌತಮೋ ಬೈಜವಾಸಾಯನಾಚ್ಛ	

ಕಾಣ್ವಪಾಠ

ಸಂಖ್ಯೆ

ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾಠ

ಸಂಖ್ಯೆ

ಅ. ಭಾ. ಕಂ.

ಅ. ಭಾ. ಕಂ.

ಗೌತಮಾದ್ಗೌತಮಃ ಸ್ವತನಾತ್ಮೈ
ತಮಃ ಪಾರಾಶರ್ಯಾಣಾತ್ಪರಾ
ಶರ್ಯಾಣಾಂ ಗೌತಮಾಃ
ದ್ಗೌತಮಾಃ ಉದ್ವಾಲಕಾಯ
ನಾದುದ್ವಾಲಕಾಯನೇ ಜಾಬಾ
ಲಾಯನಾಜ್ಜಾಲಾಯನೇ ಮಾಧ್ಯ
ಂದಿನಾಯನಾನ್ಮಾಧ್ಯಂದಿನಾಯನಃ ಸೌಕ
ರಾಯಣಾತ್ಸೌಕರಾಯಣಃ ಕಾಷಾ
ಯಣಾತ್ಕಾಷಾಯಣಃ ಸಾಯಕಾಯನಾ
ತ್ಸಾಯಕಾಯನಃ ಕೌಶಿಕಾಯನೇಃ
ಕೌಶಿಕಾಯನಃ || ಘೃತಕೌಶಿಕಾದ್
ಘೃತಕೌಶಿಕಃ ಪಾರಾಶರ್ಯಾ
ಣಾದ್ ಪಾರಾಶರ್ಯಾಣಃ ಪಾರಾ
ಶರ್ಯಾತ್ಪರಾಶರ್ಯಾಣಃ ಜಾತೂ
ಕರ್ಣಾತ್ಜಾತೂಕರ್ಣಃ ಆ ಸುರಾ
ಯಣಾಚ್ಚ ಯಾಸ್ಯಾಚ್ಚ ಸುರಾಯಣಃ

೪-೫-೧೫

(ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಪಾಠಭೇದಗಳಿಲ್ಲ)

ವೈಷ್ಣವಪುರೇಯಾಚ್ಚ ವೈಷ್ಣವಪುರೇಯಃ
ಶಾಣ್ಡಿಲ್ಯಾಚ್ಚ ಶಾಣ್ಡಿಲ್ಯಾಚ್ಚ
ತಾಹಿಣಾಯನಾಚ್ಚ ಶಾಹಿಣಾಯನಃ
ಯನಾಚ್ಚ ರೈಭ್ಯಾಚ್ಚ ರೈಭ್ಯಃ ಪೌತಿ
ಮಾಷ್ಣಾಯನಾಚ್ಚ ಕೌಂಡಿನ್ಯಾಯ
ನಾಚ್ಚ ಕೌಂಡಿನ್ಯಾಯನಃ ಕೌಂಡಿನ್ಯಾ
ಭ್ಯಾಮ್ ಕೌಂಡಿನ್ಯಾ ದೀರ್ಘನಾಭೀಭ್ಯಃ
ದೀರ್ಘನಾಭಾಃ ಕೌಂಡಿನ್ಯಾದ್ ಕೌಂಡಿ
ನ್ಯಃ ಕೌಂಡಿನ್ಯಾದ್ ಕೌಂಡಿನ್ಯಃ ಕೌಂಡಿ
ನ್ಯಾಚ್ಚಾಗ್ನಿವೇಶ್ಯಾಚ್ಚ || ಅಗ್ನಿವೇಶ್ಯಃ
ಸ್ವತಮಾದ್ ಸ್ವತಮಃ ಪಾರಾಶರ್ಯಾದ್
ಪಾರಾಶರ್ಯಾಣಃ ಜಾತೂಕರ್ಣಾ
ತ್ಜಾತೂಕರ್ಣಾಚ್ಚ ಭಾರದ್ವಾಜಾದ್
ಭಾರದ್ವಾಜಾಃ ಭಾರದ್ವಾಜಾಚ್ಚ
ಸುರಾಯಣಾಚ್ಚ ಗೌತಮಾಚ್ಚ
ಗೌತಮಾಃ ಭಾರದ್ವಾಜಾದ್
ಭಾರದ್ವಾಜಾಃ ಬಲಾಕಾಕೌಶಿಕಾದ್
ಬಲಾಕಾಕೌಶಿಕಃ ಕಾಷಾಯಣಾದ್
ಕಾಷಾಯಣಃ ಸೌಕರಾಯಣಾದ್
ಸೌಕರಾಯಣಸ್ತೈವಣೇಃ ಸ್ತೈವಣೇ
ತಾಪಜಸ್ಥನೇತಾಪಜಸ್ಥನಃ ಸಾಯ
ಕಾಯನಾದ್ ಸಾಯಕಾಯನಃ ಕೌಶಿ
ಕಾಯನೇಃ ಕೌಶಿಕಾಯನಃ ಘೃತ
ಕೌಶಿಕಾದ್ ಘೃತಕೌಶಿಕಃ ಪಾರಾ
ಶರ್ಯಾಣಾದ್ ಪಾರಾಶರ್ಯಾ
ಯಣಃ ಪಾರಾಶರ್ಯಾದ್ ಪಾರಾ
ಶರ್ಯಾಣಾತ್ಜಾತೂಕರ್ಣಾದ್ ಜಾತೂ
ಕರ್ಣಾಚ್ಚ ಭಾರದ್ವಾಜಾದ್ ಭಾರ
ದ್ವಾಜಾಃ ಭಾರದ್ವಾಜಾಚ್ಚ ಸುರಾ
ಯಣಾಚ್ಚ ಯಾಸ್ಯಾಚ್ಚ ಸುರಾ
ಯಣಃ...

೪-೩-೨೬

(ಮುಂದಕ್ಕೆ ಪಾಠಭೇದಗಳಿಲ್ಲ)

ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವು
ಸಾಲ್ಪನೆಯದಾಗಿದೆ.

ಹೃದಯಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನಬ್ರಾಹ್ಮಣವು
ಇಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದಾಗಿದೆ.

ವಿವರಣೆ

೫-೩-೧

ವಿವರಣೆ

೫-೪-೧

ಕಾಣ್ಯಪಾಠ

ಸಂಖ್ಯೆ

ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ.

ಯೋ ಹೈತಮ್	೫-೪-೧
ಸತ್ಯಮೇವೋಪಾಸತೇ	೫-೫-೧
ಯಮಿತ್ಯೇಕಮಕ್ಷರಮ್	,,
ಅನ್ಯತಮುಭಯತಃ ಸತ್ಯೇನ	,,
ರಶ್ಮಿಭಿರೇಷಃ	೫-೫-೨
ಯೋಽಯಂ ದಕ್ಷಿಣೇ	೫-೫-೪

ಮನೋಮಯಪುರುಷೋಪಾಸನಾ
ಬ್ರಾಹ್ಮಣವು ಇಲ್ಲಿ ಆರನೆಯದಾಗಿದೆ.
ಯವೋ ವಾ ಸ ಏಷ ಸರ್ವಸ್ಯೇ
ಶಾನಃ ..ಯದಿದಂ ಕಿಂಚ್ಛಾ ೫-೬-೧

ವಾಗ್ಧೇನೂಪಾಸನಬ್ರಾಹ್ಮಣವು ಇಲ್ಲಿ
ಎಂಟನೆಯದಾಗಿದೆ.
ಏನಂ ಶಾಶ್ವತಃ ೫-೭-೧
ನೈನಂ ಘೋಷಮ್ ೫-೯-೧

ಯದಾ ಮೈ ಪುರುಷಃ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾದ
ಮೇಲೆ 'ಏತದ್ವೈ ಪರಮಂ ತಪಃ'-
ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಇದೆ.

ಯಥಾ ಲವ್ವರಸ್ಯ	೫-೧೦-೧
ಸಾಧು ಕುರ್ಯಾಮ್	೫-೧೨-೧
ಅಸಾಧು ಕುರ್ಯಾಮ್	,,
ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ರಮಂತೇ	
ಸರ್ವಾಣಿ ಹ ವಾ ಅಸ್ಮಿನ್ ಭೂತಾನಿ	
ವಿಶಂತಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ರಮಂತೇ	,,
ಅಸ್ಮಾದುಕ್ಲವಿದ್	೫-೧೩-೧
ಸಮ್ಯಂಜ್ಞಾ ಹಾಸ್ಮಿನ್	೫-೧೩-೩
ಕ್ಷತ್ರಮತ್ರಮ್	೫-೧೩-೪
ಭೂಮಿರನ್ನರಿಕ್ಷಂ .. ಹೈವಾಸ್ಯಾಃ	೫-೧೪-೧
ದದೃಶ ಇವ ಹೈವೈಷಃ	೫-೧೪-೩
ಸತ್ಯೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮ್	೫-೧೪-೪

ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾಠ . . ಸಂಖ್ಯೆ

ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ.

ಯೋ ಹೈವಮೇತತ್	೫-೪-೧
ಸತ್ಯಮಿತ್ಯುಪಾಸತೇ	೫-೬-೨
ಅಮಿತ್ಯೇಕಮಕ್ಷರಮ್	,,
ಅನ್ಯತಗ್ಂ ಸತ್ಯೇನ	,,
ರಶ್ಮಿಭಿರ್ವಾ ಏಷಃ	೫-೬-೩
ಅಥ ಯೋಽಯಂ ದಕ್ಷಿಣೇ	೫-೬-೫

ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವು
ಎಂಟನೆಯದಾಗಿದೆ.
ಯವೋ ವಾ ಏವಮಯಮನ್ನ
ರಾಶ್ಮಿನ್ ಪುರುಷಃ ಸ ಏಷ ಸರ್ವಸ್ಯ
ವಶೀ ಸರ್ವಸ್ಯೇಶಾನಃ . ಕಿಂ ಚ
ಯ ಏವಂ ವೇದ ೫-೮-೧

ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವು
ಒಂಭತ್ತನೆಯದಾಗಿದೆ.
ಏನಂ ಸರ್ವಸ್ಮಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತಃ ೫-೭-೧
ನೈತಂ ಘೋಷಮ್ ೫-೧೦-೧

ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಏತದ್ವೈ ಪರಮಂ ತಪಃ
ಎಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾದಮೇಲೆ 'ಯದಾ ಮೈ
ಪುರುಷಃ' ಎಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಇದೆ.

ಯಥಾ ಡವ್ವರಸ್ಯ	೫-೧೨-೧
ಸಾಧು ಕುರ್ಯಾದ್	೫-೧೩-೨
ಅಸಾಧು ಕುರ್ಯಾದ್	,,
ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ರತಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ	
ಹ ವಾ ಅಸ್ಮಿನ್ ಭೂತಾನಿ ವಿಶಂತೇ	
ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ರಮಂತೇ	೫-೧೩-೩
ಅಸ್ಮಾ ಉಕ್ಲವಿದ್	೫-೧೪-೧
ಸಮ್ಯಂಜ್ಞಾ ಹಾಸ್ಮಿನ್	೫-೧೪-೩
ಕ್ಷತ್ರಮಾತ್ರಮ್	೫-೧೪-೪
ಭೂಮಿರನ್ನರಿಕ್ಷಂ ...ಹಾಸ್ಯಾಃ	೫-೧೫-೧
ದದೃಶ ಇವ ಹೈವೈಷಃ	೫-೧೫-೪
ಸತ್ಯೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ	೫-೧೫-೫

ಕಾಣ್ವಪಾಠ	ಸಂಖ್ಯೆ
	ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ.
ಅಪಮದರ್ಶಮ್	೫-೧೪-೪
ಯ ಏವಂ ಬ್ರೂಯಾತ್	,,
ಅದರ್ಶಮಿತಿ	,,
ಓಗೀಯಃ	,,
ಅಮೂಗ್ಂ ಸಾವಿತ್ರೀಮ್	,,
ತಾಗ್ಂ ಹೈತಾಮೇಕೇ	೫-೧೪-೫
ಗಾಯತ್ರೀಮೇವ ಸಾವಿತ್ರೀಮ್	,,
ಅಪ್ಯೇವಂನಿದ್ ಬಹ್ವಿವ	೫-೧೪-೫
ಸಮೃದ್ಧಿ	೫-೧೪-೭
ಪಾಪಂ ಕುರುತೇ	೫-೧೪-೮

‘ಹಿರಣ್ಮಯೇನ ಪಾತ್ರೇಣ’ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವು ಹದಿನೈದನೆಯದಾಗಿದೆ.

ಹಿರಣ್ಮಯೇನ ಪಾತ್ರೇಣ ಸತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಹಿತಂ ಮುಖಮ್ | ತತ್ತ್ವಂ ಪೂಷನ್ನ ಪಾವ್ಯಣು ಸತ್ಯಧರ್ಮಾಯ ದೃಷ್ಟಯೇ | ಪೂಷನ್ನೇಕರ್ಷೇ ಯಮ ಸೂರ್ಯ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯ ಪೂಹ ರಶ್ಮೀನ್ | ಸಮೂಹ ತೇಜೋ ಯತ್ತೇ ರೂಪಂ ಕಲ್ಯಾಣತಮಂ ತತ್ತೇ ಪಶ್ಯಾಮಿ | ಯೋಽಸಾಸನೌ ಪುರುಷಃ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ | ವಾಯುರನಿಲಮ ಮೃತಮಥೇದಂ ಭಸ್ಮಾಸ್ತಂ ಶರೀರಮ್, ಓಂ ಕೃತೋ ಸ್ಮರ ಕೃತಗ್ಂ ಸ್ಮರ ಕೃತೋ ಸ್ಮರ ಕೃತಗ್ಂ ಸ್ಮರ | ಅಗ್ನೇ ನಯ ಸುಪಥಾ ರಾಯೇ ಅಸ್ಮಾನ್ ವಿಶ್ವಾನಿ ದೇವ ವಯುನಾನಿ ವಿದ್ವಾನ್ | ಯುಯೋಧ್ಯ ಸ್ಮಜ್ಜು ಹುರಾಣಮೇನೋ ಭೂಯಿಷ್ಠಾಂ ತೇ ನಮ ಉಕ್ತಿಂ ವಿಧೇಮ || ೫-೧೫-೧

ಪ್ರಾಣೋಪಾಸನಬ್ರಾಹ್ಮಣವು ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿಯೂ ಪಂಚಾಗ್ನಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವು ಎರಡನೆಯದಾಗಿಯೂ ಇದೆ.

ಸ್ವಾನಾಂ ಭವತ್ಯಪಿ ಚ ಯೇಷಾಂ ಬುಭೂಷತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ ೬-೧-೨

ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾಠ	ಸಂಖ್ಯೆ
	ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ.
ಅಹನುದ್ರಾಕ್ಷಮ್	೫-೧೫-೫
ಯ ಏವ ಬ್ರೂಯಾತ್	,,
ಅದ್ರಾಕ್ಷಮಿತಿ	,,
ಓಜೀಯಃ	೫-೧೫-೬
ಅಮೂಮ್	೫-೧೫-೭
ತಾಗ್ಂ ಹೈಕೇ	೫-೧೫-೮
ಗಾಯತ್ರೀಮೇವ	೫-೧೫-೮
ಅಪಿ ಬಹ್ವಿವ	,,
ಸಮರ್ಥಿ	೫-೧೫-೧೦
ಪಾಪಂ ಕರೋತಿ	೫-೧೫-೧೨

ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿದ್ದು ಮೂರನೆಯದಾಗಿದೆ.

ವಾಯುರನಿಲಮಮೃತಮ್, ಭಸ್ಮಾಸ್ತಗ್ಂ ಶರೀರಮ್, ಓಂ ಕೃತೋ ಸ್ಮರ | ಕ್ಲಿಬೇ ಸ್ಮರ | ಅಗ್ನೇ ನಯ ಸುಪಥಾ ರಾಯೇ ಅಸ್ಮಾನ್ ವಿಶ್ವಾನಿ ದೇವ ವಯುನಾನಿ ವಿದ್ವಾನ್ | ಯುಯೋಧ್ಯ ಸ್ಮಜ್ಜು ಹುರಾಣಮೇನೋ ಭೂಯಿಷ್ಠಾಂ ತೇ ನಮ ಉಕ್ತಿಂ ವಿಧೇಮ || ೫-೧೫-೧

ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಗ್ನಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವು ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿಯೂ ಪ್ರಾಣೋಪಾಸನಬ್ರಾಹ್ಮಣವು ಎರಡನೆಯದಾಗಿಯೂ ಇದೆ.

ಸ್ವಾನಾಂ ಭವತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ ೬-೨-೨

ಕಾಣ್ವಪಾರ	ಸಂಖ್ಯೆ	ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾರ	ಸಂಖ್ಯೆ
	ಅ. ಬ್ರಾ. ಕಂ.		ಅ. ಕಂ ಬ್ರಾ.
ಪ್ರಜಾಯತೇ ಹ ಪ್ರಜಯಾ	೬-೧-೬	ಪ್ರಜಾಯತೇ ಪ್ರಜಯಾ	೬-೨-೬
ಜಗ್ಮುಸ್ತದ್ಧೋಚುಃ ಕೋನೋ	೬-೧-೭	ಜಗ್ಮುಃ ಕೋನೋ	೬-೨-೭
ಯಥಾಽಕಲಾಃ	೬-೧-೮	ಯಥಾಽಕಲಾಃ	೬-೨-೮
ತಸ್ಯೋಮೇ	೬-೧-೧೩	ತಸ್ಯ ವೈಮೇ	೬-೨-೧೩
ಯದ್ವಾ ಅಹಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಸ್ಥಿ ಇತಿ		ಚಕ್ಷುಃ ಯದ್ವಾ ಅಹಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಸ್ಥಿ...	
ಚಕ್ಷುಃ ಯದ್ವಾ ಅಹಂ ಇತಿ		ಶ್ರೋತ್ರಂ ಯದ್ವಾ ಅಹಂ (ಈ ಪಾರ	
ಶ್ರೋತ್ರಂ (ಈ ಪಾರದಲ್ಲಿ ಇತಿ		ದಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಕರಣಗಳ ಹೆಸರುಗಳು	
ಅದಮೇಲೆ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕರಣಗಳ		ಮೊದಲಿನಲ್ಲೇ ಇವೆ.)	೬-೨-೧೪
ಹೆಸರಿದೆ.)	೬-೧-೧೪		
ಅನಗ್ನಂ ಕುರ್ವನ್ಮೋ ಮನ್ಯಂತೇ	,,	ಅನಗ್ನಂ ಕುರ್ವನ್ಮೋ ಮನ್ಯಂತೇ	
		ತಸ್ಮಾದೇವಂ ವಿದಶಿಷ್ಯನ್ನಾಚಾಮೇ	
		ತ್, ಅಶಿತ್ವಾ ಅಚಾಮೇದೇತಮೇವ	
		ತದನಮನಗ್ನಂ ಕುರುತೇ	೬-೨-೧೫
ಜೈವಲಿಮ್	೬-೨-೧	ಜೈವಲಿಮ್	೬-೧-೧
ಪ್ರತಿಪದ್ಯಂತೇ	೬-೨-೨	ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ	೬-೧-೩
ಅಥ ತಂ ಹೋವಾಚ	೬-೨-೪	ಸ ಹೋವಾಚ	೬-೧-೮
ಭಗವತೇ	,,	ಭವತೇ	,,
ಪರಿಧಾನಸ್ಯ	೬-೨-೭	ಪರಿಧಾನಾನಾಮ್	೬-೧-೧೦
ಉಪಾಯನಕೀರ್ತೋಽನಾಶ	,,	ಉಪಾಯನಕೀರ್ತೌ ಉವಾಚ	೬-೧-೧೧
ಅಹರರ್ಚಿದಿಶೋಽಜ್ಞಾರಾ ಅವಾ		ಅಹರರ್ಚಿಶ್ಚಂದ್ರಮಾ ಅಜ್ಞಾರಾ	
ನ್ತರದಿಶೋ ವಿಸ್ಫುಲಿಜ್ಞಾಃ	೬-೨-೯	ನಕ್ಷತ್ರಾಣಿ ವಿಸ್ಫುಲಿಜ್ಞಾಃ	೬-೧-೧೨
ಆಹುತ್ಯೈ (ಎಲ್ಲಾ ಕಂಡಿಕೆಗಳಲ್ಲೂ		ಆಹುತೇಃ (ಎಲ್ಲಾ ಕಂಡಿಕೆಗಳಲ್ಲೂ	
ಹೀಗೆಯೇ ಪಾರ)	,,	ಹೀಗೆಯೇ ಪಾರ)	,,
ಸೋಮಂ ರಾಜಾನಮ್	೬-೨-೧೦	ಸೋಮಮ್	೬-೧-೧೩
ಅಗ್ನಿಧೂಮಃ	೬-೨-೧೦	ವಾಯುಧೂಮಃ	೬-೧-೧೪
ಚಂದ್ರಮಾ ಅಜ್ಞಾರಾ ನಕ್ಷತ್ರಾಣಿ		ದಿಶೋಽಜ್ಞಾರಾ ಅವಾನ್ತರದಿಶೋ	
ವಿಸ್ಫುಲಿಜ್ಞಾಃ	೬-೨-೧೧	ವಿಸ್ಫುಲಿಜ್ಞಾಃ	,,
ಸ ಜೀವತಿ	೬-೨-೧೩	ಸ ಜಾಯತೇ ಸ ಜೀವತಿ	೬-೧-೧೭
ತೇಷಾಂ ನ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಃ	೬-೨-೧೫	ತೇಷಾಮಿಹ ನ ಪುನರಾವೃತ್ತಿರಸ್ತಿ	೬-೧-೧೮
ಲೋಕಾನ್ ಜಯನ್ತಿ	೬-೨-೧೬	ಲೋಕಂ ಜಯನ್ತಿ	೬-೧-೧೯
ಪೃಥಿವೀಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಅನ್ತಂ ಭವನ್ತಿ ತೇ		ಪೃಥಿವೀಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಅನ್ತಂ ಭವನ್ತಿ ತ	
ಪುನಃ ಪುರುಷಾಗ್ನೌ ಹೂಯಂತೇ		ಏವಮೇವಾನುಪರಿವರ್ತಂತೇ	,,
ತತೋ ಯೋಷಾಗ್ನೌ ಜಾಯಂತೇ			
ಲೋಕಾನ್ ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಯಿಮಃ ತ ಏವ			
ಮೇವ ಅನುಪರಿವರ್ತಂತೇ	,,		

ಕಾಣ್ವಪಾಠ	ಸಂಖ್ಯೆ	ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾಠ	ಸಂಖ್ಯೆ
	ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ.		ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ.
ಅಪೂರ್ಯಮಾಣಪಕ್ಷಸ್ಯ	೬-೩-೧	ಅಪೂರ್ಯಮಾಣಪಕ್ಷೇ	೬-೩-೧
ಪರಿಲಿಪ್ಯ	,,	ಪರಿಲಿಪ್ಯ	,,
ಪರಿಸ್ತೀರ್ಯ	,,	ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಈ ಪದವಿಲ್ಲ.	
ನಿಪದ್ಯತೇ	,,	ನಿಪದ್ಯಸೇ	೬-೩-೩
ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಈ ವಾಕ್ಯವಿಲ್ಲ	—	‘ಪ್ರಜಾಪತೇ ನ ಶ್ವದೇತಾನ್ಯನ್ಯಃ’	
		ಇತಿ ತೃತೀಯಾಂ ಜುಹೋತಿ	,,
ಅಗ್ನಯೇ ಸ್ವಾಹಾ . ಸೋಮಾಯ .		ಭೂತಾಯ ಸ್ವಾಹಾ.. ಭವಿಷ್ಯತೇ	
ಭೂಃ ಭುವಃ ಸ್ವಃ .. ಭೂರ್ಭು		ವಿಶ್ವಾಯ ಸರ್ವಾಯ ಪೃಥಿವ್ಯೈ	
ವಸ್ವಃ ಬ್ರಹ್ಮಣೇ . ಕ್ಷತ್ರಾಯಅನ್ತರಿಕ್ಷಾಯ . ದಿವೇ ..ದಿಗೈಃ	
ಭೂತಾಯ . ಭವಿಷ್ಯತೇ ವಿಶ್ವಾಯ		ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ಕ್ಷತ್ರಾಯ . ಭೂಃ ..	
..ಸರ್ವಾಯ ಪ್ರಜಾಪತಯೇ	೬-೩-೩	ಭುವಃ . ಸ್ವಃ .. ಭೂರ್ಭುವಸ್ವಃ .	
		ಅಗ್ನಯೇ . ಸೋಮಾಯ ..	
		ತೇಜಸೇ ತ್ರಿಯೈ . ಲಕ್ಷ್ಮಿ	
		ಸವಿತ್ರೇ . ಸರಸ್ವತ್ಯೈ ವಿಶ್ವೇಭ್ಯೋ	
		ದೇವೇಭ್ಯಃ . ಪ್ರಜಾಪತಯೇ	
		೬-೩-೫ರಿಂದ ಬ	
ಅನ್ನಮಸಿ ಜ್ಯೋತಿರಸಿ	೬-೩-೪	ಜ್ಯೋತಿರಸ್ಯನ್ನಮಸಿ	೬-೩-೯
ಅನುಗ್ಂ ಸ್ಯಾಮಗ್ಂ ಹಿ ತೇನುಹಿ	೬-೩-೫	ಅಮೋ ಸ್ಯಾಮಗ್ಂ ಹಿ ತೇ ನುಯಿ	೬-೩-೧೦
ಸ ಮಾನ್	,,	ಸ ಮಾ	,,
ಈ ವಾಕ್ಯ ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿಲ್ಲ.	೬-೩-೬	ಸರ್ವಾಶ್ಚ ವ್ಯಾಹೃತೀಃ	೬-೩-೧೩
ಪಾಣೇ ಪ್ರಕ್ಷಾಲ್ಯ	,,	ಪ್ರಕ್ಷಾಲ್ಯ ಪಾಣೇ	,,
ಚೂಲಾಯ	೬-೩-೧೦	ಚೂಡಾಯ	೬-೩-೧೭
ಸ್ರುವಃ .. ಚಮಸಃ	೬-೩-೧೩	ಚಮಸಃ .. ಸ್ರುವಃ	೬-೩-೨೧
ತಾನ್ ಪಿಷ್ಪಾನ್ ದಧನಿ ಮಧುನಿ		ತಾನ್ ಸಾರ್ಧಂ ಪಿಷ್ಪಾನ್ ದಧ್ಧಾ	
ಘೃತ ಉಪಸಿಂಹಾತಿ	೬-೩-೧೩	ಮಧುನಾ ಘೃತೇನ ಉಪಸಿಂಹಾತಿ	೬-೩-೨೨
ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಈ ವಾಕ್ಯವಿಲ್ಲ ,		ಶ್ರೀಹರ್ಷೇಷಾ	೬-೪-೨
೬-೪-೬ರಲ್ಲಿದೆ.	—		
ಅಸಾಂ ಸ್ತ್ರೀಣಾಮ್	,,	ಅ ಸ ಸ್ತ್ರೀಣಾಮ್	,,
ಅಗ್ನಿರ್ಧಿಷ್ಟಾತಿ	೬-೪-೫	ಅಗ್ನಯೇ ಧಿಷ್ಟಾತಿ	೬-೪-೫
ನಿನ್ಯುಜ್ಯಾತ್	,,	ನಿನ್ಯುಜ್ಯಾತ್	,,
ಅವಶ್ರೀಣೇಯಾತ್	೬-೪-೭	ಅವಶ್ರೀಣೇಯಾತ್	೬-೪-೭
ಸಾ ಚೇದಸ್ಮೈ ದದ್ಯಾತ್	೬-೪-೮	ಈ ಕಂಡಿಕೆ ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿಲ್ಲ.	—
ನಿಷ್ಕಾಯ (ಎಲ್ಲಾ ಕಂಡಿಕೆಗಳಲ್ಲೂ		ನಿಷ್ಕಾಪ್ಯ (ಎಲ್ಲಾ ಕಂಡಿಕೆಗಳಲ್ಲೂ	
ಹೀಗೆಯೇ ಪಾಠ)	೬-೪-೯	ಹೀಗೆಯೇ ಪಾಠ)	೬-೪-೮

ಕಾಣ್ವಪಾರ	ಸಂಖ್ಯೆ	ಮಾಧ್ವಕಾಂಡ	ಸಂಖ್ಯೆ
	ಅ. ಬ್ರಾ. ಕಂ.		ಅ. ಬ್ರಾ. ಕಂ.
ಮಾದಯೇ ಮಾನುಮೂಂ ಮಯಿತಿ	೬-೪-೯	ಮಾದಯ ಇತಿ	೬-೪-೮
ಏತಾಃ ಶರಭೃಷ್ಟೀಃ	೬-೪-೧೨	ಏತಾಸ್ತೃಃ ಶರಭೃಷ್ಟೀಃ	೬-೪-೧೧
ಅಕ್ಷಾಃ	”	ಅಕ್ಷಾಃ	”
ಪ್ರಾಣಾಪಾನೌ ತ ಅದದೇ	”	ಅಶಾಪರಾಕಾಶೌ ತ ಅದದೇ	”
ಅಸಾವಿತಿ	”	ಅಸಾವಿತಿ ನಾಮ ಗೃಹ್ಣಾತಿ	”
ಅಶಾಪರಾಕಾಶೌ	”	ಪ್ರಾಣಾಪಾನೌ	”
ವಿಸುಕ್ಯತಃ	”	ವಿಸುಕ್ಯತ್	”
ದಾರೇಣ	”	ಜಾಯಾಮಾ	”
ನೋಪಹಾಸಮಿಚ್ಛೇದ್	”	ಉಪಾಸಂ ನೇಚ್ಛೇದ್	”
ಅಪ್ತುತ್ಯ	೬-೪-೧೩	ಅಪ್ತುಯ	೬-೪-೧೨
ಮೇ ಶುಕ್ಲಃ	೬-೪-೧೪	ಮೇ ಗೌರಃ	೬-೪-೧೩
ವಿಗೀತಃ	೬-೪-೧೮	ವಿಜಿಗೀಥಃ	೬-೪-೧೬
ಔಚ್ಛೇಣ	”	ಔಚ್ಛೇನ	”
ಸವಿತ್ರೇ ಸತ್ಯಪ್ರಸವಾಯ	೬-೪-೧೯	ಸವಿತ್ರೇ ಶ್ರವಿತ್ರೇ ಸತ್ಯಪ್ರಸವಾಯ	೬-೪-೧೮
ಹವಾಮುಹೇ	೬-೪-೨೨	ದಧಾಮುಹೇ	೬-೪-೨೧
ಸೂತಯೇ	”	ಸೂತವೇ	”
ಅಸಾವಿತಿ	”	ಅಸಾವಿತಿ ನಾಮ ಗೃಹ್ಣಾತಿ	”
ವಾಯುಃ	೬-೪-೨೩	ವಾತಃ	೬-೪-೨೨
ಸಮಿಜ್ಜಯತಿ	”	ಸಮಿಜ್ಜಯತಿ	”
ವ್ರಜಃ	”	ವಜ್ರಃ	”
ಸಾರ್ಗಲಃ	”	ಸಾರ್ಗಡಃ	”
ಸಾವರಾಗ್ಂ ಸಹ	”	ಸಾವರಗ್ಂ ಸಹ	”
ಸಂನೀಯ	೬-೪-೨೪	ಅನೀಯ	೬-೪-೨೩
ಕರೋತು ನಃ ಸ್ನಾಹಾ	”	ಕರೋತು ಸ್ನಾಹಾ	೬-೪-೨೪
ಅಥಾಸ್ಯ ದಕ್ಷಿಣಂ ಕರ್ಣಮ್	೬-೪-೨೫	ಅಥಾಸ್ಯಾಯುಷ್ಯಂ ಕರೋತಿ ದಕ್ಷಿಣಂ ಕರ್ಣಮ್	೬-೪-೨೫
<p>ಅಥ ದಧಿ ಮಧು ಘೃತಂ ಸಂನೀಯಾನನ್ನಹಿತೇನ ಜಾತರೂಪೇಣ ಪ್ರಾಶಯತಿ ಭೂಶ್ವೇ ದಧಾಮಿ ಭುವಶ್ವೇ ದಧಾಮಿ ಸ್ವಶ್ವೇ ದಧಾಮಿ ಭೂರ್ಭುವಸ್ವಃ ಸರ್ವಂ ತ್ವಯಿ ದಧಾಮಿತಿ ಅಥಾಸ್ಯ ನಾಮ ಕರೋತಿ ವೇದೋಽಸೀತಿ ತದಸ್ಯ ತದ್ಗುಹ್ಯಮೇವ ನಾಮ ಭವತಿ ೬-೪-೨೫.೨</p>		<p>ಅಥಾಸ್ಯ ನಾಮಧೇಯಂ ಕರೋತಿ ‘ವೇದೋಽಸಿ’ ಇತಿ ತದಸ್ಯೈತದ್ ಗುಹ್ಯಮೇವ ನಾಮ ಸ್ಯಾತ್ ಅಥ ದಧಿ ಮಧು ಘೃತಗ್ಂ ಸಂಸೃಜ್ಯ ಅನನ್ನಹಿತೇನ ಜಾತರೂಪೇಣ ಪ್ರಾಶಯತಿ “ಭೂಶ್ವಯಿ ದಧಾಮಿ ಭುವಶ್ವಯಿ ದಧಾಮಿ ಸ್ವಶ್ವಯಿ ದಧಾಮಿ ಭೂರ್ಭುವಸ್ವಃ ಸರ್ವಂ ತ್ವಯಿ ದಧಾಮಿತಿ” </p>	

ಕಾಣ್ವಾಪಾಠ

ಸಂಖ್ಯೆ

ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾಠ

ಸಂಖ್ಯೆ

ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ.

ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ.

ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಈ ಪಾಂತ್ರವಿಲ್ಲ.

—

ಇಲಾಸಿ

೬-೪-೨೮

ಅಜೀಜನತ್

೬-೪-೨೮

ಸ್ವಾಸ್

೨

ಅಥ ನಗಂಶಃ ಪಾತಿಮಾನೀಪುತ್ರಃ
ಕಾತ್ಯಾಯನೀಪುತ್ರಾತ್ ಕಾತ್ಯಾ
ಯನೀಪುತ್ರೋ ಗೌತಮೀಪುತ್ರಾದ್
ಗೌತಮೀಪುತ್ರೋ ಭಾರದ್ವಾಜೀ
ಪುತ್ರಾದ್ ಭಾರದ್ವಾಜೀಪುತ್ರಃ ಪಾರಾ
ಶರೀಪುತ್ರಾದ್ ಪಾರಾಶರೀಪುತ್ರಃ
ಔಪಸ್ವಸ್ತೀಪುತ್ರಾತ್ ಔಪಸ್ವಸ್ತೀ
ಪುತ್ರಃ ಪಾರಾಶರೀಪುತ್ರಾತ್ ಪಾರಾಶರೀ
ಪುತ್ರಃ ಕಾತ್ಯಾಯನೀಪುತ್ರಾತ್ ಕಾತ್ಯಾ
ಯನೀಪುತ್ರಃ ಕೌಶಿಕೀಪುತ್ರಾತ್
ಕೌಶಿಕೀಪುತ್ರ ಆಲಿಪ್ತಾಪುತ್ರಾಚ್ಚ
ವೈಯಾಘ್ರಪದೀಪುತ್ರಾಚ್ಚ ವೈಯಾಘ್ರ
ಪದೀಪುತ್ರ ಕಾಣ್ವೀಪುತ್ರಾಚ್ಚ ಕಾಪೀ
ಪುತ್ರಾಚ್ಚ ಕಾಪೀಪುತ್ರಃ || ೧ || ೬-೫-೧

ಅತ್ರೇಯೀಪುತ್ರಾ ದಾತ್ರೇಯೀಪುತ್ರೋ
ಗೌತಮೀಪುತ್ರಾದ್ ಗೌತಮೀಪುತ್ರೋ
ಭಾರದ್ವಾಜೀಪುತ್ರಾದ್ ಭಾರದ್ವಾಜೀಪುತ್ರಃ
ಪಾರಾಶರೀಪುತ್ರಾತ್ ಪಾರಾಶರೀಪುತ್ರೋ
ವಾತ್ಸೀಪುತ್ರಾದ್ ವಾತ್ಸೀಪುತ್ರಃ ಪಾರಾ
ಶರೀಪುತ್ರಾತ್ ಪಾರಾಶರೀಪುತ್ರೋ
ವಾರ್ಕಾರುಣೀಪುತ್ರಾದ್ ವಾರ್ಕಾರುಣೀ
ಪುತ್ರೋ ವಾರ್ಕಾರುಣೀಪುತ್ರಾ
ದ್ ವಾರ್ಕಾರುಣೀಪುತ್ರ ಆರ್ತಭಾಗೀ
ಪುತ್ರಾದ್ ಆರ್ತಭಾಗೀಪುತ್ರಃ ಶಾಣ್ಣೀ

ಅಧೈನಮಭಿವೃಶತಿ- “ಅಶ್ವಿಭವ
ಪರಶುರ್ಭವ ಪಿರಣ್ಯಮಸೃತಂ ಭವ
ಅತ್ಮಾ ನೈ ಪುತ್ರ ಸಮಾಸಿ ಸ ಜೀವ
ಶರದಶ್ಯತಮಾ”-ಇತಿ || ೬-೪-೨೬

ಇದಾಸಿ

೬-೪-೨೭

ಅಜೀಜನಧಾಃ

೨

ಸ್ವಾಸ್

೬-೪-೨೯

ಅಥ ನಗಂಶಃ ತದಿದಂ ವಯಂ ಭಾರ
ದ್ವಾಜೀಪುತ್ರಾದ್ವಾರದ್ವಾಜೀಪುತ್ರೋ
ವಾತ್ಸೀಮಾನ್ದವೀಪುತ್ರಾದ್ವಾತ್ಸೀ
ಮಾನ್ದವೀಪುತ್ರಃ ಪಾರಾಶರೀಪುತ್ರಾ
ತ್ ಪಾರಾಶರೀಪುತ್ರೋ ಗಾರ್ಗೀಪುತ್ರಾ
ದ್ ಗಾರ್ಗೀಪುತ್ರಃ ಪಾರಾಶರೀಕೌಣ್ಡೀನೀ
ಪುತ್ರಾತ್ ಪಾರಾಶರೀಕೌಣ್ಡೀನೀಪುತ್ರೋ
ಗಾರ್ಗೀಪುತ್ರಾದ್ ಗಾರ್ಗೀಪುತ್ರೋ
ಗಾರ್ಗೀಪುತ್ರಾದ್ ಗಾರ್ಗೀಪುತ್ರೋ
ಬಾಡೇಯೀಪುತ್ರಾದ್ ಬಾಡೇಯೀ
ಪುತ್ರೋ ಮೌಷಿಕೀಪುತ್ರಾದ್ ಮೌಷಿಕೀ
ಪುತ್ರೋ ಹಾರಿಕೇಶೀಪುತ್ರಾದ್ ಹಾರಿಕೇಶೀ
ಪುತ್ರೋ ಭಾರದ್ವಾಜೀಪುತ್ರಾ
ದ್ ಭಾರದ್ವಾಜೀಪುತ್ರಃ ಪೈಬ್ಬೀಪುತ್ರಾ
ತ್ ಪೈಬ್ಬೀಪುತ್ರಃ ಶಾಸಕೀಪುತ್ರಾ
ತ್ ಶಾಸಕೀಪುತ್ರಃ || ೬-೪-೩೦

ಕಾಶ್ಯಪೀಬಾಲಾಕ್ಯಾಮಾರೀಪುತ್ರಾ
ದ್ ಕಾಶ್ಯಪೀಬಾಲಾಕ್ಯಾಮಾರೀ
ಪುತ್ರಃ ಕೌಸ್ತೀಪುತ್ರಾತ್ ಕೌಸ್ತೀಪುತ್ರೋ
ಬಾಧೀಪುತ್ರಾದ್ ಬಾಧೀಪುತ್ರಃ ಶಾಲ
ಜ್ಞಾಯನೀಪುತ್ರಾಚ್ಚ ಅಜ್ಞಾಯನೀ
ಪುತ್ರೋ ವಾರ್ಷಗಣೀಪುತ್ರಾದ್ ವಾರ್ಷ
ಗಣೀಪುತ್ರೋ ಗೌತಮೀಪುತ್ರಾ
ದ್ ಗೌತಮೀಪುತ್ರ ಆತ್ರೇಯೀಪುತ್ರಾ
ದಾತ್ರೇಯೀಪುತ್ರೋ ಗೌತಮೀಪುತ್ರಾ
ದ್ ಗೌತಮೀಪುತ್ರೋ ವಾತ್ಸೀಪುತ್ರಾ

ಕಾಣ್ವಪಾಠ

ಸಂಖ್ಯೆ

ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾಠ

ಸಂಖ್ಯೆ

ಅ.ಬ್ರಾ.೯೦.

ಅ.ಬ್ರಾ.೯೦.

ಪುತ್ರಾಚ್ಛಾಂಜ್ಞೇಪುತ್ರಃ ಸಾಂಜ್ಞಾತೀ
ಪುತ್ರಾತ್ಸಾಂಜ್ಞಾತೀಪುತ್ರ ಅಲಮ್ಬಾ
ಯನೀಪುತ್ರಾ ದಾಲಮ್ಬಾ ಯನೀಪುತ್ರ
ಅಲಮ್ಬಾ ಪುತ್ರಾ ದಾಲಮ್ಬಾ ಪುತ್ರೋ
ಜಾಯನೀಪುತ್ರಾ ಜಾಯನೀಪುತ್ರೋ
ಮಾಣ್ಡಾ ಕಾಯನೀಪುತ್ರಾ ನಾಣ್ಡಾ
ಕಾಯನೀಪುತ್ರ ಮಾಣ್ಡಾ ಕೀಪುತ್ರಾ
ನಾಣ್ಡಾ ಕೀಪುತ್ರಃ ಶಾಣ್ಡೇಲೀಪುತ್ರಾ
ಚ್ಛಾಣ್ಡೇಲೀಪುತ್ರೋ ರಾಧೀತರೀಪುತ್ರಾ
ದ್ರಾಧೀತರೀಪುತ್ರೋ ಭಾಲುಕೀಪುತ್ರಾ
ದ್ವಾಲುಕೀಪುತ್ರಃ ಕ್ರೌಞ್ಜಾ ಕೀ
ಪುತ್ರಾ ಭಾಂ ಕ್ರೌಞ್ಜಾ ಕೀಪುತ್ರಾ
ವೈದಭ್ಯತೀಪುತ್ರಾದ್ ವೈದಭ್ಯತೀ
ಪುತ್ರಃ ಕಾರ್ಶಕೇಯಾಪುತ್ರಾ ತ್ವಾರ್ಶ
ಕೇಯಾಪುತ್ರಃ ಪ್ರಾಚೀನಯೋಗೀ
ಪುತ್ರಾ ತ್ವಾಚೀನಯೋಗೀಪುತ್ರಃ
ಸಾಂಜ್ಞೇವೀಪುತ್ರಾತ್ಸಾಂಜ್ಞೇವೀಪುತ್ರಃ
ಪ್ರಾಶ್ನೀಪುತ್ರಾ ದಾಸುರಿವಾಸಿನಃ
ಪ್ರಾಶ್ನೀಪುತ್ರ ಅಸುರಾಯಣಾದಾಸು
ರಾಯಣ ಅಸುರೇರಾಸುರಿಃ || ೨ || ೬-೫-೨

ಯಾಜ್ಞ ಪಲ್ಯಾಕ್ ದಾಂಜ್ಞ ಪಲ್ಯಾಕ್.....
ಅಖ್ಯಾಯನೇ || ೨ || (ಈ ಮೂರ
ನೆಯ ಶ್ಲೋಕಿಯಲ್ಲಿ ಪಾರಭೇದ
ಗಳಿಲ್ಲ).

೬-೫-೨

ಸಮಾನಮಾಸಾಂಜ್ಞೇವೀಪುತ್ರಾತ್ಸಾಂ
ಜ್ಞೇವೀಪುತ್ರೋ ಮಾಣ್ಡಾ ಕಾಯ
ನೀರ್ಮಾಣ್ಡಾ ಕಾಯನೀರ್ಮಾಣ್ಡಾ

ದ್ವಾಶ್ನೀಪುತ್ರೋ ಭಾರದ್ವಾಜೀಪುತ್ರಾ
ದ್ ಭಾರದ್ವಾಜೀಪುತ್ರಃ ಪಾರಾಶರೀ
ಪುತ್ರಾತ್ಸಾರಾಶರೀಪುತ್ರೋ ವಾರ್ಕಾ
ರುಣೀಪುತ್ರಾ ದ್ವಾರ್ಕಾರುಣೀಪುತ್ರ
ಅರ್ತಭಾಗೀಪುತ್ರಾ ದಾರ್ತಭಾಗೀ
ಪುತ್ರ ಶ್ಚಾಂಜ್ಞೇಪುತ್ರಾಚ್ಛಾಂಜ್ಞೇಪುತ್ರ
ಸಾಂಜ್ಞಾತೀಪುತ್ರಾತ್ಸಾಂಜ್ಞಾತೀಪುತ್ರಃ || ೬-೪-೨೦
ಅಲಮ್ಬಾ ಪುತ್ರಾ ದಾಲಮ್ಬಾ ಪುತ್ರ
ಅಲಮ್ಬಾ ಯನೀಪುತ್ರಾ ದಾಲಮ್ಬಾ
ಯನೀಪುತ್ರೋ ಜಾಯನೀಪುತ್ರಾ
ಜಾಯನೀಪುತ್ರ ಮಾಣ್ಡಾ ಕಾಯ
ನೀಪುತ್ರಾ ನಾಣ್ಡಾ ಕಾಯನೀಪುತ್ರೋ
ಮಾಣ್ಡಾ ಕೀಪುತ್ರಾ ನಾಣ್ಡಾ ಕೀಪುತ್ರ
ಶಾಣ್ಡೇಲೀಪುತ್ರಾಚ್ಛಾಣ್ಡೇಲೀಪುತ್ರೋ
ರಾಧೀತರೀಪುತ್ರಾ ದ್ರಾಧೀತರೀಪುತ್ರಃ
ಕ್ರೌಞ್ಜಾ ಕೀಪುತ್ರಾ ಭಾಂ ಕ್ರೌಞ್ಜಾ
ಕೀಪುತ್ರಾ ವೈದಭ್ಯತೀಪುತ್ರಾ ದ್ವೈದ
ಭ್ಯತೀಪುತ್ರೋ ಭಾಲುಕೀಪುತ್ರಾ
ದ್ವಾಲುಕೀಪುತ್ರಃ ಪ್ರಾಚೀನಯೋಗೀ
ಪುತ್ರಾ ತ್ವಾಚೀನಯೋಗೀಪುತ್ರಾತ್ಸಾಂ
ಜ್ಞೇವೀಪುತ್ರಾತ್ಸಾಂಜ್ಞೇವೀಪುತ್ರಃ
ಕಾರ್ಶಕೇಯಾಪುತ್ರಾ ತ್ವಾರ್ಶಕೇಯಾ
ಪುತ್ರಃ ||—

೬-೪-೨೨

ಪ್ರಾಶ್ನೀಪುತ್ರಾ ದಾಸುರಿವಾಸಿನಃ
ಪ್ರಾಶ್ನೀಪುತ್ರ ಅಸುರಾಯಣಾದಾಸು
ರಾಯಣ ಅಸುರೇರಾಸುರಿಯಾಜ್ಞ
ಪಲ್ಯಾಕ್ ದ್. ಅಖ್ಯಾಯನೇ ||
(ಅಸುರಾಯಣನಿಂದ ಮುಂದೆ
ಪಾರಭೇದಗಳಿಲ್ಲ).

೬-೪-೨೩

“ಸಮಾನಮಾಸಾಂಜ್ಞೇವೀಪು
ತ್ರಾದ್... ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ನಮಃ”- ಈ
ಕಂಡಿಕೆಯು ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿಲ್ಲ.

ಕಾಣ್ವಪಾಠ ಸಂಖ್ಯೆ
ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ.

ವ್ಯಾನ್ಮಾಣ್ವ್ಯಃ ಕೌತ್ಸಾತ್ಕೌತ್ಸೋ
ಮಾಹಿತ್ಯೇಮಾರ್ಹಿತ್ಯಃ ವಾಮು
ಕೌತ್ಸಾಯಣಾದ್ ವಾಮುಕೌತ್ಸಾಯಣಃ
ಶಾಣ್ಡಿಲ್ಯಾಚ್ಛಾಣ್ಡಿಲ್ಯೋ ವಾತ್ಸ್ಯಾ
ದ್ವಾತ್ಸ್ಯಃ ಕುಶ್ರೇಃ ಕುಶ್ರಿಯಜ್ಞ
ವಚಸೋ ರಾಜಸ್ತಮ್ಭಾಯನಾಧ್ಯಜ್ಞ
ವಚಾ ರಾಜಸ್ತಮ್ಭಾಯಿನಸ್ತು ರಾತ್ಸ್ಯಾವ
ಷೇಯಾತ್ಪರಃ ಕಾವಷೇಯಃ ಪ್ರಜಾ
ಪತೇಃ ಪ್ರಜಾಪತಿರ್ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ
ಸ್ವಯಂಭು ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ನಮಃ || ೪ || ೬-೫-೪

ಮಾಧ್ಯಂದಿನಪಾಠ ಸಂಖ್ಯೆ
ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ.

ಕಂಡಿಕೆಗಳ ವರ್ಣಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

ವಿಶೇಷ: ಇಲ್ಲಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೀಯಖಿಲಕಾಂಡಗಳ ಕಂಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದೆ.

ಪ್ರತೀಕಗಳು	ಅ.ಬ್ರ.ಕಂ. ಪು.	ಪ್ರತೀಕಗಳು	ಅ.ಬ್ರ. ಕಂ. ಪು.
ಅಗ್ನಿಯೇ ಸ್ನಾಹೇತ್ಯಗ್ನಾ		ಅಥ ಹೈನಂ ಕಹೋಲಃ	
ಯುಕ್ತ್ಯಾ	೬-೩-೧ ೯೩೩	ಕಾಷೀಶತೇಯಃ	೩-೫-೧ ೧೧೪
ಅಣುಃ ಪನ್ನಾವಿತತಃ	೪-೪-೮ ೫೭೧	ಅಥ ಹೈನಂ	
ಅತ್ರ ಪಿತೃಪಿತೃತಾ ಭವತಿ	೪-೩-೨೨ ೪೪೨	ಗಾರ್ಗೀ ವಾಚಕ್ರವೀ	೩-೬-೧ ೧೫೦
ಅಥ ಯಃ ಇಚ್ಛೇತ್		,, ,, ಜಾರತ್ಕಾರವ	೩-೨-೧ ೪೩
ಪುತ್ರೋ ಮೇ ಕಪಿಲಃ	೬-೪-೧೫ ೯೪೭	ಅಥ ಹೈನಂ	
,, ,, ,, ಪಣ್ಡಿತೋ	೬-೪-೧೮ ೯೫೦	ಭುಜ್ಯುರ್ಲಾಹ್ಯಾಯನಿಃ	೩-೩-೧ ೮೯
,, ,, ,, ಶ್ಯಾಮೋ	೬-೪-೧೬ ೯೪೮	ಅಥ ಹೈನಂ ಮನುಷ್ಯಾಃ	೫-೨-೨ ೭೩೨
,, ,, ಇಚ್ಛೇದ್ವಹಿತಾ ಮೇ	೬-೪-೧೭ ೯೪೯	,, ,, ವಿದಗ್ಧಃ ಶಂಕಲ್ಯಃ	೩-೯-೧ ೨೧೫
ಅಥ ಯದ್ವ್ಯದಕ ಆತ್ಮಾನಂ	೬-೪-೬ ೯೪೦	ಅಥ ಹೋವಾಚ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ	೯-೨೭ ೨೫೮
ಅಥ ಯಸ್ಯ		ಅಥಾಭಿಪ್ರಾತರೇವ ಸ್ಥಾಲೀ	೬-೪-೧೯ ೯೫೧
ಜಾಯಾಮಾರ್ತವಂ	೬-೪-೧೩ ೯೪೫	ಅಥಾಸ್ಯ ದಕ್ಷಿಣಂ	
ಅಥ ಯಸ್ಯ ಜಾಯಾಯೈ	೬-೪-೧೨ ೯೪೨	ಕರ್ಣಮುಭಿ	೬-೪-೨೫ ೯೫೬
ಅಥ ಯಾಮಿಚ್ಛೇದ್ವಧೀತೇತಿ	೬-೪-೧೧ ೯೪೩	ಅಥಾಸ್ಯ ನಾಮ ಕರೋತಿ	೬-೪-೨೬ ೯೫೭
ಅಥ ಯಾಮಿಚ್ಛೇನ್ನ ಗರ್ಭಂ	೬-೪-೧೦ ೯೪೨	ಅಥಾಸ್ಯ ಮಾರರಮುಭಿ	
ಅಥ ಯೇ ಯಜ್ಞೇನ		ಮನ್ತ್ರಯತೇ	೬-೪-೨೮ ೯೫೮
ದಾನೇನ	೬-೨-೧೬ ೯೦೬	ಅಥಾಸ್ಯ ಊರಂ	
ಅಥ ವಗಾಂಶಃ		ವಿಶಾಪಯತಿ	೬-೪-೨೧ ೯೫೪
ಪೌತಿನಾಷೀ ಪುತ್ರಃ	೬-೫-೧ ೯೬೧	ಅಧೈತದ್ವಾಮೇಸ್ತೀಣಿ	೪-೨-೩ ೩೦೫
ಅಥ ವಗಾಂಶಃ		ಅಧೈನಮಗ್ನಯೇ	೬-೨-೧೪ ೮೯೪
ಪೌತಿನಾಷ್ಯೋ	೪-೬-೧ ೬೯೮	ಅಧೈನಮುಭಿಮೃಶತಿ	೬-೩-೪ ೯೨೫
ಅಥ ಹ ಪ್ರಾಣ		ಅಧೈನಮಾಚಾಮತಿ	೬-೩-೬ ೯೨೭
ಉತ್ಕ್ರಮಿಷ್ಯನ್	೬-೧-೧೩ ೮೪೨	ಅಧೈನಮುದ್ಯುಚ್ಛತ್ಯಾಮಗಾಂ	೬-೩-೫ ೯೨೬
ಅಥ ಹ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಸ್ಯ ದ್ವೇ	೪-೫-೧ ೬೫೩	ಅಧೈನಂ ಮಾತ್ರೇ ಪ್ರದಾಯತಿ	೬-೪-೨೭ ೯೫೮
ಅಥ ಹ ವಾಚಕ್ರವ್ಯವಾಚ	೩-೮-೧ ೧೮೦	ಅಧೈನಂ	
ಅಥ ಹೈನಮಸುರಾ ಊಚುಃ	೫-೨-೩ ೭೩೩	ವಸತೋಪಮನ್ತ್ರಯಾಂ	೬-೨-೩ ೮೬೭
ಅಥ ಹೈನ ಮುದ್ದಾಲಕ		ಅಧೈನಾಮುಭಿಶದ್ಯತೇ	೬-೪-೨೦ ೯೫೩
ಅರುಚಃ	೩-೭-೧ ೧೫೮	ಅನನ್ದಾ ನಾಮ ತೇ ಲೋಕಾಃ	೪-೧೧ ೫೮೧
ಅಥ ಹೈನಮಂಶಸ್ತ		ಅನ್ಧಂ ತಮಃ ಪ್ರವಿಶನ್ತಿ	೪-೪-೧೦ ೫೮೦
ಚಕ್ಷುರಾಯಣಃ	೩-೪-೧ ೧೧೧	ಅನ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯೇಕ ಅಹುಃ	೫-೧೨-೧ ೭೮೦

ಪ್ರತೀಕಗಳು	ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ. ಪು.
ಅಯಮಗ್ನಿ ವೈಶ್ವಾನರೋ	೫-೯-೧ ೭೬೮
ಅಯಂ ವೈಲೋಕೋಽಗ್ನಿಃ	೬-೨-೧೧ ೮೮೮
ಅಸೌ ವೈಲೋಕೋಽಗ್ನಿಃ	೬-೨-೯ ೮೭೭
ಅಸ್ತಮಿತ ಅದಿತ್ಯೇ ಯಾಜ್ಞ	
ವಲ್ಕು ಕಿಂಜೋಕ್ತಿಃ	೪-೩-೩ ೩೨೭
,, , ಚಂದ್ರಮಸ್ಯ ಸ್ತಮಿತೇ	೪-೩-೪ ೩೨೮
,, , ಶಾನ್ತೇಽಗ್ನೌ	೪-೩-೫ ೩೨೮
,, , , ಶಾಂತಾಯಾಂ	೪-೩-೬ ೩೩೧
ಅಹಲ್ಲಿಕೇತಿ ಹೋವಾಚ	೩-೯-೨೫ ೨೪೯
ಆಕಾಶ ಏವ	
ಯಸ್ಯಾಯತನಗ್ಂ	೩-೯-೧೩ ೨೩೧
ಅಗ್ನಿವೇಶ್ಯಾದಾಗ್ನಿವೇಶ್ಯೋ	೪-೬-೨ ೬೯೮
ಆತ್ಮಾನಂ ಚೇದ್ವಿಜಾನೀ	
ಯಾತ್	೪-೪-೧೨ ೫೮೩
ಆತ್ರೇಯಾಪುತ್ರಾದಾತ್ರೇಯಾ	
ಪುತ್ರೋ	೬-೫-೨ ೯೬೧
ಅಪ ಏವ ಯಸ್ಯಾಯತನಮ್	೩-೯-೧೬ ೨೩೪
ಅಪ ಏವೇದಮಗ್ರ ಅಸುಃ	೫-೫-೧ ೭೪೯
ಅರಾಮಮಸ್ಯ ಪಶ್ಯಂತಿ	೪-೩-೧೪ ೪೦೦
ಇನ್ನೋ ಹ ವೈ ನಾಮೈಷ	೪-೨-೨ ೩೦೪
ಇಹೈವ ಸನ್ನೇಽಥ ವಿದ್ವಿಃ	೪-೪-೧೪ ೫೮೭
ಉಕ್ಥಂ ಪ್ರಾಣೋ ವಾ	
ಉಕ್ಥಂ	೫-೧೩-೧ ೭೮೬
ಏವಚೋ ಯಜೂಗ್ಂಷಿ	೫-೧೪-೨ ೭೯೬
ಏಕಥೈವಾನುದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್	೪-೪-೨೦ ೫೯೬
ಏಕೀ ಭವತಿ ನ ಪಶ್ಯತಿ	೪-೪-೨ ೫೧೬
ಏತದ್ಧ ವೈ ತಜ್ಜನಕೋ	೫-೧೪-೮ ೮೧೩
ಏತದ್ಧಸ್ಮ ವೈ ತದ್ವಿದ್ವಾನ್	೬-೪-೪ ೯೩೯
ಏತದ್ವೈ ಪರಮಂ ತಪೋ	೫-೧೧-೧ ೭೭೭
ಏತಮು ಹೈವ ಚೂಲೋ	೬-೩-೧೦ ೯೩೦
ಏತಮು ಹೈವ ಜಾನಃ	೬-೩-೧೧ ೯೩೦
ಏತಮು ಹೈವ ಮಧುಕಃ	೬-೩-೯ ೯೩೦
,, , ವಾಚಸನೇಯೋ	೬-೩-೮ ೯೩೦
,, , ಸತ್ಯಕಾಮೋ	೬-೩-೧೨ ೯೩೦
ಏತಸ್ಯ ವಾ ಅಕ್ಷರಸ್ಯ	೩-೮-೯ ೧೯೨

ಪ್ರತೀಕಗಳು	ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ. ಪು.
ಏಷ ನಿತ್ಯೋ ಮಹಿಮಾ	೪-೪-೨೩ ೬೩೩
ಏಷ ಪ್ರಜಾಪತೀರ್ಯದ್	೫-೩-೧ ೭೪೧
ಏಷಾ ವೈ ಭೂತಾನಾಂ	೬-೪-೧ ೯೩೬
ಕತಮ ಅತ್ಯೇತಿ	
ಯೋಽಯಮ್	೪-೩-೭ ೩೪೩
ಕತಮ ಅದಿತ್ಯಾ ಇತಿ	೩-೯-೫ ೨೨೦
ಕತಮ ಇಂದ್ರಃ ಕತಮಃ	೩-೯-೬ ೨೨೧
ಕತಮೇ ತೇ ತ್ರಯೋ ದೇವಾಃ	೩-೯-೮ ೨೨೨
ಕತಮೇ ರುದ್ರಾ ಇತಿ	೩-೯-೪ ೨೧೯
ಕತಮೇ ವಸವ ಇತ್ಯಗ್ನಿಶ್ಚ	೩-೯-೩ ೨೧೮
ಕತಮೇ ಷಡಿತ್ಯಗ್ನಿಶ್ಚ	೩-೯-೭ ೨೨೦
ಕಸ್ಮಿನ್ನ ತ್ವಂ ಚಾಸ್ತತ್ಮಾ	೩-೯-೨೬ ೨೫೨
ಕಾಮ ಏವ	
ಯಸ್ಯಾಸ್ತಯತನಗ್ಂ	೩-೯-೧೧ ೨೨೯
ಕಿಂದೇವತೋಽಸ್ಯಾ	
ಮುದೀಚ್ಯಾಂ	೩-೯-೨೩ ೨೪೬
,, , ಸ್ಯಾಂ ದಕ್ಷಿಣಾಯಾಂ	೩-೯-೨೧ ೨೪೨
,, , ಧ್ರುವಾಯಾಂ	೩-೯-೨೪ ೨೪೭
,, , ಪ್ರತೀಚ್ಯಾಂ	೩-೯-೨೨ ೨೪೪
,, , ಪ್ರಾಚ್ಯಾಂ	೩-೯-೨೦ ೨೩೮
ಕ್ಷತ್ರಂ ಪ್ರಾಣೋ ವೈ	೫-೧೩-೪ ೭೯೦
ಘೃತಕಾರಿಕಾದ್	
ಘೃತಕಾರಿಕಃ	೪-೬-೩ ೬೯೯
ಚಕ್ಷುವೈ ಗ್ರಹಃ	೩-೨-೫ ೪೬
ಚಕ್ಷುರ್ಹೋಚ್ಚ ಕ್ರಾಮ	೬-೧-೯ ೮೪೦
ಚತುರೌದುಮ್ಪರೋ	
ಭವತ್ಯೌದುಮ್ಪರಃ	೬-೩-೧೩ ೯೩೩
ಜನಕೋ ಹ ವೈದೇಹ	
ಅಸಾಂಚಕ್ರೇ	೪-೧-೧ ೨೮೦
,, , ವೈದೇಹಃ	
ಕೂರ್ಚಾತ್	೪-೨-೧ ೩೦೧
ಜನಕೋ ಹ ವೈದೇಹೋ	೩-೧-೧ ೩
ಜನಕಂ ಹ ವೈದೇಹಂ	೪-೩-೧ ೩೨೦
ಜಾತ ಏವ ನ ಜಾಯತೇ	೩-೯-೨೮,೭ ೨೬೫

ಪ್ರತೀಕೆಗಳು	ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ.	ಪು.
ಜಾತೇಂದ್ರಿ ಮುಖ		
ಸಮಾಧಾಯ	೬-೪-೨೪	೯೫೫
ಜಿಹ್ವಾ ವೈ ಗ್ರಹಃ	೩-೨-೪	೪೬
ಜ್ಯೇಷ್ಠಾಯ ಸ್ವಾಹಾ		
ಶ್ರೇಷ್ಠಾಯ	೬-೩-೨	೯೨೩
ತಗ್ಂ ಹೈತಮುದ್ವಾಲಕ	೬-೩-೭	೯೩೦
ತದಭಿಮೃತೇದನ		
ವಾ ಮನ್ವಯೇತ	೬-೪-೫	೯೩೯
ತದಾರ್ಯುರ್ದಯಮೇಕ		
ಇವೈವ	೩-೯-೯	೨೨೪
ತದೇತದ್ವಚಾಭ್ಯುಕ್ತಮ್	೪-೪-೨೩	೬೩೩
ತದೇತೇ ಶ್ಲೋಕಾ ಭವನ್ತಿ		
ಅಣುಃ	೪-೪-೮	೫೭೧
,, ,, ,, ಸ್ವಪ್ನೇನ	೪-೩-೧೧	೩೯೬
ತದೇಷ ಶ್ಲೋಕೋ ಭವತಿ		
ತದೇವ	೪-೪-೬	೫೪೦
,, ,, ,, ಯದಾ	೪-೪-೭	೫೬೦
ತದ್ಯತ್ಸತ್ಯಮಸೌ	೫-೫-೨	೭೫೪
ತದ್ಯಥಾ ತೃಣಜಲಾಯುಕಾ	೪-೪-೩	೫೨೫
ತದ್ಯಥಾಽನಃ		
ಸುಸಮಾಹಿತಮ್	೪-೩-೩೫	೪೯೨
ತದ್ಯಥಾ ಪೇಶಸ್ವಾರೀ	೪-೪-೪	೫೨೯
ತದ್ಯಥಾ ಮಹಾಮತ್ಸ್ಯ		
ಉಭೇ	೪-೩-೧೮	೪೧೮
ತದ್ಯಥಾ ರಾಜಾನ		
ಮಾಯಾನ್ತಂ	೪-೩-೩೭	೫೦೦
ತದ್ಯಥಾ ರಾಜಾನಂ		
ಪ್ರಯಿಯಾಸನ್ನಮ್	೪-೩-೩೮	೫೦೪
ತದ್ಯಥಾಸ್ಮಿನ್ನಾಕಾಶೇ	೪-೩-೧೯	೪೨೧
ತದ್ವಾ ಅಸ್ಮೈತದತಿಚ್ಛನ್ನಾ	೪-೩-೨೧	೪೩೪
ತದ್ವಾ ಏತದಕ್ಷರಂ		
ಗಾಗ್ಗದ್ಯಪ್ಪಂ	೩-೮-೧೧	೨೦೩
ತದ್ವೈ ತದೇತದೇವ	೫-೪-೧	೭೪೬
ತಮ ಏವ ಯಸ್ಯಾಯತನಂ	೩-೯-೧೪	೨೩೨
ತಮೇವ ಧೀರೋ ವಿಜ್ಞಾಯ	೪-೪-೨೧	೬೦೧

ಪ್ರತೀಕೆಗಳು	ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ.	ಪು.
ತಸ್ಮಿಂಚ್ಛಾಕ್ಲಮುತ		
ನೀಲಮಾಹುಃ	೪-೪-೯	೫೭೪
ತಸ್ಯ ಪ್ರಾಚೀ ದಿಕ್ಪಾಞ್ಜಃ		
ಪ್ರಾಣಾಃ	೪-೨-೪	೩೧೦
ತಸ್ಯ ವಾ ಏತಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ	೪-೩-೯	೩೮೩
ತಸ್ಯಾ ಉಪಸ್ಥಾನಂ	೫-೧೪-೭	೮೧೦
ತಸ್ಯಾ ವೇದಿರುಪಸ್ಥೋ	೬-೪-೩	೯೩೮
ತಾನ್ ಹೇತೈಃ ಶ್ಲೋಕೈಃ		
ಪ್ರಪ್ರಚ್ಛ	೩-೯-೨೮, ೧	೨೬೦
ತಾನ್ ಹೋನಾಚ		
ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ	೩-೧-೨	೫
ತಾ ವಾ ಅಸ್ಮೈತಾ ಹಿತಾ ನಾಮು	೩-೨೦	೪೨೬
ತಾಗ್ಂ ಹೈತಾಮೇಕೇ	೫-೧೪-೫	೮೦೫
ತೇ ಯ ಏವನೇತದ್ವಿದ್ಯುಃ	೬-೨-೧೫	೮೯೫
ತೇ ಹೇಮೇ ಪ್ರಾಣಾಃ	೬-೧-೭	೮೩೬
ತ್ರಯಾಃ ಪ್ರಾಣಾಪತ್ಯಾಃ	೫-೨-೧	೭೩೦
ತ್ಸಗ್ವೈ ಗ್ರಹಃ	೩-೨-೯	೪೭
ತ್ವಚ ಏವಾಸ್ಯ ರುಧಿರಂ	೩-೯-೨೮, ೨	೨೬೧
ನ ತತ್ರ ರಥಾ		
ನ ರಥಯೋಗಾ	೪-೩-೧೦	೩೯೧
ಪರ್ಜನೋ ವಾ		
ಅಗ್ನಿ ಗೌತಮ	೬-೨-೧೦	೮೮೬
ಪುರುಷೋ ವಾ		
ಅಗ್ನಿ ಗೌತಮ	೬-೨-೧೨	೮೯೦
ಪೂರ್ಣಮದಃ		
ಪೂರ್ಣಮಿದಂ	೫-೧-೧	೭೦೩
ಪೃಥಿವ್ಯೇನ ಯಸ್ಯಾಯತನಂ	೩-೯-೧೦	೨೨೫
ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಮುತ	೪-೪-೧೮	೫೯೪
ಪ್ರಾಣೇನ ರಕ್ಷನ್ನವರಂ	೪-೩-೧೨	೩೯೮
ಪ್ರಾಣೋಪಾನೋ ವ್ಯಾನಃ	೫-೧೪-೩	೭೯೭
ಪ್ರಾಣೋ ವೈ ಗ್ರಹಃ	೩-೨-೨	೪೬
ಬ್ರಹ್ಮತಂ ಪರಾದಾದ್	೪-೫-೭	೬೬೧
ಭೂಮಿರನ್ನರಿಕ್ಷಂ	೫-೧೪-೧	೭೯೩
ಮನಸ್ಯೇವಾನಂದ್ರಪ್ಪವ್ಯಂ	೪-೪-೧೯	೫೯೫
ಮನೋಮಯೋದ್ಯಯಂ		
ಪುರುಷಃ	೫-೬-೧	೭೬೦

ಪ್ರತೀಕಗಳು	ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ. ಪು.	ಪ್ರತೀಕಗಳು	ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ. ಪು.
ಮನೋ ವೈ ಗ್ರಹಃ	೩-೨-೭ ೪೭	ಯದ್ವೈ ತನ್ನ ಮನುತೇ	೪-೩-೨೮ ೪೬೪
ಮನೋ ಹೋಚ್ಚಕ್ರಾಮ	೬-೧-೧೧ ೮೪೦	,, ,, ರಸಯತೇ	೪-೩-೨೫ ೪೬೪
ಮೋಗ್ಂಸಾನ್ಯಸ್ಯ		,, ,, ವದತಿ	೪-೩-೨೬ ೪೬೪
ಶಕರಾಣಿ	೩-೯-೨೮,೩ ೨೬೧	,, ,, ವಿಜಾನಾತಿ	೪-೩-೩೦ ೪೬೪
ಮೈತ್ರೇಯಾತಿ ಹೋವಾಚ	೪-೫-೨ ೬೫೩	,, ,, ಶೃಣೋತಿ	೪-೩-೨೭ ೪೬೪
ಯಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ತಿಷ್ಠನ್	೩-೭-೩ ೧೬೬	,, ,, ಸ್ಪೃಶತಿ	೪-೩-೨೯ ೪೬೪
ಯಃ ಪ್ರಾಣೇ ತಿಷ್ಠನ್	೩-೭-೧೬ ೧೭೨	ಯಶ್ಚ ಪುಷ್ಪ ತಿಷ್ಠನ್	೩-೭-೧೮ ೧೭೩
ಯಃ ಶ್ಲೋತ್ರೇ ತಿಷ್ಠನ್	೩-೭-೧೯ ೧೭೩	ಯಶ್ಚ ನ್ಧ್ರತಾರಕೇ	೩-೭-೧೧ ೧೭೦
ಯಃ ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು	೩-೭-೧೫ ೧೭೨	ಯಶ್ಚ ಮಸಿ ತಿಷ್ಠನ್	೩-೭-೧೩ ೧೭೦
ಯ ಆಕಾಶೇ ತಿಷ್ಠನ್	೩-೭-೧೨ ೧೭೦	ಯಶ್ಚೇಜಸಿ ತಿಷ್ಠನ್	೩-೭-೧೪ ೧೭೧
ಯ ಅದಿತ್ಯೇ ತಿಷ್ಠನ್	೩-೭-೯ ೧೬೭	ಯಶ್ಚ ಚಿತಿ ತಿಷ್ಠನ್	೩-೭-೨೧ ೧೭೪
ಯ ಏಷ ಏತಸ್ಮಿನ್	೫-೫-೩ ೭೫	ಯಸ್ಮಾದ್ವರ್ಣಾಕ್ಷಂ ವತ್ಸರೋ	೪-೪-೧೬ ೫೯೧
ಯಜುಃ ಪ್ರಾಣೋ ವೈ	೫-೧೩-೨ ೭೮೭	ಯಸ್ಮಿನ್	
ಯತ್ರೇ ಕಶ್ಚಿ ದ್ವಬ್ರವೀತ್	೪-೧-೨ ೨೮೧	ಪಞ್ಚ ಪಞ್ಚ ಜನಾಃ	೪-೪-೧೭ ೫೯೨
ಯತ್ರ ವಾ ಅನ್ಯದಿವ	೪-೩-೩೧ ೪೭೩	ಯಸ್ಯಾನುವಿತ್ತಃ ಪ್ರತಿಬುದ್ಧ	೪-೪-೧೩ ೫೮೫
ಯತ್ರ ಹಿ ದ್ವೈತಮಿವ	೪-೫-೧೫ ೬೬೯	ಯಾಜ್ಞ ವಲ್ಕ್ಯಕಿ ಕಿಂಜಿಜ್ಯೋತಿ	
ಯಶ್ಚಮೂಲ		ರಯಂ	೪-೩-೨ ೩೨೨
ಮಾವೃಹೇಯಃ	೩-೯-೨೮,೬ ೨೬೪	ಯಾಜ್ಞ ವಲ್ಕ್ಯಾ ದ್ಯಾಜ್ಞ ವಲ್ಕ್ಯ	೬-೫-೩ ೯೬೩
ಯದಾ ವೈ ಪುರುಷೋ	೫-೧೦-೧ ೭೭೧	ಯಾಜ್ಞ ವಲ್ಕ್ಯಕಿ ಹೋವಾಚ	
ಯದಾ ಸರ್ವೇ		ಕತಿಭಿರಯಮದ್ಯಗ್ನಿಃ	೩-೧-೭ ೨೨
ಪ್ರಮುಚ್ಯತೇ	೪-೪-೭ ೫೬೦	ಯಾಜ್ಞ ವಲ್ಕ್ಯಕಿ ಹೋವಾಚ	
ಯದೇವ ತೇ ಕಶ್ಚಿ ದ್ವಬ್ರವೀತ್	೪-೧-೩ ೨೮೮	ಕತಿಭಿರಯಮದ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾ	೩-೧-೯ ೨೭
,, ,, ಮೇ ಗರ್ವಭೀ		ಯಾಜ್ಞ ವಲ್ಕ್ಯಕಿ ಹೋವಾಚ	
ವಿವೀತೋ	೪-೧-೫ ೨೯೨	ಕತ್ಯಯಮದ್ಯಾಧ್ಯಯುಃ	೩-೧-೮ ೨೪
,, ,, ಮೇ ಬರ್ಹುಃ	೪-೧-೪ ೨೯೦	ಯಾಜ್ಞ ವಲ್ಕ್ಯಕಿ ಹೋವಾಚ	
ಯದೇವ ತೇ ಕಶ್ಚಿ ದ್ವಬ್ರವೀತ್		ಕತ್ಯಯಮದ್ಯೋದ್ಗಾತಾ	೩-೧-೧೦ ೨೯
ಮೇ ವಿವಗ್ಧಃ	೪-೧-೭ ೨೯೬	ಯಾಜ್ಞ ವಲ್ಕ್ಯಕಿ ಹೋವಾಚ	
,, ,, ,,		ಯತ್ರಾಯಂ	೩-೨-೧೧ ೫೧
ಮೇ ಸತ್ಯಕಾನೋ	೪-೧-೬ ೨೯೪	ಯಾಜ್ಞ ವಲ್ಕ್ಯಕಿ ಹೋವಾಚ	
ಯದೈತಮನುಪಶ್ಯ		ಕಿಮೇನಂ	೩-೨-೧೨ ೫೩
ತ್ಯಾತ್ಮಾನಂ	೪-೪-೧೫ ೫೮೯	ಯಾಜ್ಞ ವಲ್ಕ್ಯಕಿ ಹೋವಾಚ	
ಯದ್ವೈಹೋ ವ್ಯಕ್ಲೋ		ಯತ್ರಾಸ್ಯ	೩-೨-೧೩ ೫೪
ರೋಹತಿ	೩-೯-೨೮,೪ ೨೬೨	ಯಾಜ್ಞ ವಲ್ಕ್ಯಕಿ ಹೋವಾಚ	
ಯದ್ವೈ ತನ್ನ ಜಿಘ್ರತಿ	೪-೩-೨೪ ೪೬೩	ಯಮಿದಪುನರಿದಂ	೩-೧-೬ ೧೮
,, ,, ಪಶ್ಯತಿ	೪-೩-೨೩ ೪೫೬		

ಪ್ರತೀಕಗಳು	ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ.	ಪು.
ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ		
ಯದಿದಂ ಸರ್ವಮಹೋ		
ರಾತ್ರಾಭ್ಯಾಂ	೩-೧-೪	೧೩
ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ		
ಯದಿದಂ ಸರ್ವಂ		
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಂ	೩-೧-೫	೧೫
ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ		
ಯದಿದಂ ಸರ್ವಂ		
ಮೃತ್ಯುನಾ	೩-೧-೩	೮
,, ,, ,, ಮೃತ್ಯೋರನ್ನಂ	೩-೨-೧೦	೪೮
ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇತಿ ಹೋವಾಚ		
ಶಾಕಲೋ	೩-೯-೧೯	೨೩೭
ಯೋಽಗ್ನಿ ತಿಷ್ಠನ್	೩-೭-೫	೧೬೮
ಯೋ ದಿಕ್ಷು ತಿಷ್ಠನ್	೩-೭-೧೦	೧೬೯
ಯೋ ದಿವಿ ತಿಷ್ಠನ್	೩-೭-೮	೧೬೯
ಯೋಽನ್ತರಿಕ್ಷೇ ತಿಷ್ಠನ್	೩-೭-೬	೧೬೮
ಯೋ ಮನಸಿ ತಿಷ್ಠನ್	೩-೭-೨೦	೧೭೩
ಯೋಽಪ್ಸು ತಿಷ್ಠನ್	೩-೭-೪	೧೬೮
ಯೋಽಯಂ ದಕ್ಷಿಣೇಽಕ್ಷನ್	೫-೫-೪	೭೫೮
ಯೋ ರೇತಸಿ ತಿಷ್ಠನ್	೩-೭-೧೭	೧೭೪
ಯೋ ವಾ ಏತದಕ್ಷರಂ	೩-೮-೧೦	೨೦೧
ಯೋ ವಾಚಿ ತಿಷ್ಠನ್	೩-೭-೧೭	೧೭೨
ಯೋ ವಾಯೌ ತಿಷ್ಠನ್	೩-೭-೭	೧೬೯
ಯೋ ವಿಜ್ಞಾನೇ ತಿಷ್ಠನ್	೩-೭-೨೨	೧೭೪
ಯೋಷಾ ವಾ		
ಆಗ್ನಿಗೌತಮ	೬-೨-೧೩	೮೯೧
ಯೋ ಹ ವಾ ಆಯತನಂ		
ವೇದ	೬-೧-೫	೮೩೪
ಯೋ ಹ ವೈ ಜ್ಯೇಷ್ಠಂ ಚ	೬-೧-೧	೮೨೭
ಯೋ ಹ ವೈ ಪ್ರಜಾತಿಂ ವೇದ	೬-೧-೬	೮೩೫
,, ,, ,, ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಂ ವೇದ	೬-೧-೩	೮೩೨
,, ,, ,, ವಸಿಷ್ಠಾಂ ವೇದ	೬-೧-೨	೮೩೦
,, ,, ,, ಸಂಪದಂ ವೇದ	೬-೧-೪	೮೩೩
ದೂಪಾಣ್ಯೇವ ಯಸ್ಯಾಯತನಂ		
ಚಪುಃ	೩-೯-೧೫	೨೩೩

ಪ್ರತೀಕಗಳು	ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ.	ಪು.
ದೂಪಾಣ್ಯೇವ ಯಸ್ಯಾಯತನಂ		
.ಯ ಏವಾಸಾನಾದಿತ್ಯೇ	೩-೯-೧೨	೨೩೦
ರೇತ ಏವ ಯಸ್ಯಾಯತನಂ	೩-೯-೧೭	೨೩೫
ರೇತಸ ಇತಿ ಮಾವೋಚತ	೩-೯-೨೮, ೫	೨೩೩
ರೇತೋ ಹೋಚ್ಚಕ್ರಾಮ	೬-೧-೧೨	೮೪೦
ವಾಗ್ಗೋಚ್ಚಕ್ರಾಮ	೬-೧-೮	೮೩೮
ವಾಗ್ಗೈ ಗ್ರಹಃ	೩-೨-೩	೪೬
ವಾಚಂ ಧೇನುಮುಪಾಸೀತ	೫-೮-೧	೭೬೫
ವಿದ್ಯುದ್ಭ್ರಷ್ಟೇತ್ಯಾಹುಃ	೫-೭-೧	೭೬೩
ವೇತ್ಯ ಯಥೇಮಾಃ ಪ್ರಜಾಃ	೬-೨-೨	೮೬೨
ಶಾಕಲೈತಿ ಹೋವಾಚ	೩-೯-೧೮	೨೩೬
ಶ್ರೋತ್ರಂ ವೈ ಗ್ರಹಃ	೩-೨-೬	೪೬
ಶ್ರೋತ್ರಂ ಹೋಚ್ಚಕ್ರಾಮ	೬-೧-೧೦	೮೪೦
ಶ್ವೇತಕೇತುರ್ಹ ವಾ		
ಆರುಣೇಯಃ	೬-೨-೧	೮೫೬
ಸಮಾನಮಾಸಾಂಜೀವೀ		
ಪುತ್ರಾತ್	೬-೫-೪	೯೬೩
ಸ ಯ ಇಚ್ಛೇತ್		
ಪುತ್ರೋ ಮೇ	೬-೪-೧೪	೯೪೭
ಸ ಯ ಇಮಾಗ್ಂ		
ಸ್ತ್ರೀಲೋಕಾನ್	೫-೧೪-೬	೮೦೮
ಸ ಯತ್ರಾಯ		
ಮಹಿಮಾನಂ ನೈತಿ	೪-೩-೩೬	೪೯೫
ಸ ಯತ್ರಾಯ		
ಮಾತ್ಮಾಬಲಂ	೪-೪-೧	೫೧೦
ಸ ಯಥಾ ದುನ್ಮು ಭೇರ್ಹನ್ಯ		
ಮಾನಸ್ಯ	೪-೫-೮	೬೬೩
ಸ ಯಥಾಽಽದ್ರ್ಯಧಾಗ್ನೇಃ	೪-೫-೧೧	೬೬೩
ಸ ಯಥಾ ವೀಣಾಯೈ	೪-೫-೧೦	೬೬೩
ಸ ಯಥಾ ಶಬ್ದಸ್ಯ	೪-೫-೯	೬೬೪
ಸ ಯಥಾ ಸರ್ವಾಸಾಮಾಂಘ್ರ್ಯಾಂ	೪-೫-೧೨	೬೬೫
ಸ ಯಥಾ ಸೈನ್ಧವಘನೋ	೪-೫-೧೩	೬೬೬
ಸ ಯಾಮಿಚ್ಛೇತ್		
ಕಾಮಯೇತ	೬-೪-೯	೯೪೧
ಸ ಯೋ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ	೪-೩-೩೩	೪೮೦
ಸ ಯಃ ಕಾಮಯೇತ	೬-೩-೧	೯೧೭
ಸಲಿಲ ಏಕೋ		
ದ್ರವ್ಯಾದ್ರ್ಯತೋ	೪-೩-೩೨	೪೭೫

ಪ್ರತೀಕಗಳು	ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ. ಪು.	ಪ್ರತೀಕಗಳು	ಅ.ಬ್ರಾ.ಕಂ. ಪು.
ಸ ವಾ ಅಯಂ ಪುರುಷೋ	೪-೩-೮ ೩೮೧	ಸ ಹೋವಾಚ ವಾಯುವ್ಯ	೩-೭-೨ ೧೬೩
ಸ ವಾ ಆಯನೂತ್ಮಾ	೪-೪-೫ ೫೩೧	,, , ವಿಜ್ಞಾಯತೇ	೬-೨-೭ ೮೭೩
ಸ ವಾ ಏಷ ಏತಸ್ಮಿನ್		ಸ ಹೋವಾಚೈತದ್ವೈತದ್ವರಂ	೩-೮-೮ ೧೮೯
ಬುದ್ಧಾನ್ತೇ	೪-೩-೧೭ ೪೧೪	ಸ ಹೋವಾಚೋವಾಚ ವೈ	೩-೩-೨ ೯೩
,, , , ಸಂಪ್ರಸಾದೇ	೪-೩-೧೫ ೪೦೬	ಸ ಹೋವಾಚೋಷಸ್ತ	
,, , , ಸ್ವಪ್ನಾನ್ತೇ	೪-೩-೩೪ ೪೮೮	ಶ್ವಾಕ್ಯಾಯಣೋ	೩-೪-೨ ೧೦೪
,, , , ಸ್ವಪ್ನೇ	೪-೩-೧೬ ೪೧೩	ಸಾ ಚೇದಸ್ಮೈ	
,, , , ಮಹಾನಜ		ದದ್ಯಾದಿನ್ದ್ರಿಯೇಣ	೬-೪-೮ ೯೪೧
ಆತ್ಮಾಜರೋ	೪-೪-೨೫ ೬೪೨	,, , ನ ದದ್ಯಾತ್	೬-೪-೭ ೯೪೦
,, , , ಆತ್ಮಾನ್ಮದೋಳ	೪-೪-೨೪ ೬೪೦	ಸಾಮ ಪ್ರಾಣೋ ವೈ ಸಾಮ	೫೧-೩-೩ ೭೮೯
,, , , ಆತ್ಮಾ		ಸಾ ಹ ವಾಗುವಾಚ	೬೧-೧-೪ ೮೪೪
ಯೋದ್ರಯಂ	೪-೪-೨೨ ೬೦೩	ಸಾ ಹೋವಾಚ ನಮಸ್ತೇ	೩-೮-೫ ೧೮೫
ಸ ಹ ಪ್ರಜಾಪತಿರೀಕ್ಷಾಂ		,, , ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ	೩೮-೧-೨ ೨೦೬
ಚಕ್ರೇ	೬-೪-೩ ೯೩೭	,, , ಮೈತ್ರೇಯಾ	೪-೫-೪ ೬೫೭
ಸ ಹೋವಾಚ ತಥಾ		,, , ಮೈತ್ರೇಯೈತ್ಯೈವ	೪-೫-೧೪ ೬೬೮
ನಸ್ತ್ವಂ ತಾತ	೬-೨-೪ ೮೬೯	,, , ಯದೂರ್ಧ್ವಂ	೩-೮-೩ ೧೮೩
,, , , ಗೌತಮ	೬-೨-೮ ೮೭೬	,, , ,	೩-೮-೬ ೧೮೬
ಸ ಹೋವಾಚ ದೈವೇಷು ವೈ	೬-೨-೬ ೮೭೨	ಸಾ ಹೋವಾಚಾಹಂ ವೈ	೩-೮-೨ ೧೮೧
,, , ನ ವಾ ಅರೇ	೪-೫-೬ ೬೫೮	ಸೈಷಾ ಗಾಯತ್ರೈತ್ಯೈತ್ಯೈನ್	೫-೧೪-೪ ೮೦೦
,, , ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತೋ	೬-೨-೫ ೮೭೧	ಸೋಷ್ಯಸ್ತೇ	
,, , ಮಹಿಮಾನ		ಮದ್ವಿರಭ್ಯಾಕ್ಷತಿ	೬-೪೨-೩ ೯೫೪
ಏವೈಷಾಮ್	೩-೯-೨ ೨೧೭	ಸ್ವಪ್ನಾನ್ತ ಉಚ್ಚಾ ವಚ	
ಸ ಹೋವಾಚ ಯದೂರ್ಧ್ವಂ		ಮೀಯಮಾನೋ	೪-೩-೧೩ ೩೯೯
ಗಾರ್ಗಿ....ಆಕಾಶ ಏನ	೩-೮-೭ ೧೮೭	ಸ್ವಪ್ನೇನ	
ಸ ಹೋವಾಚ ಯದೂರ್ಧ್ವಂ		ಶಾರೀರಮಭಿಪ್ರಾಪ್ಯ	೪-೩-೧೧ ೩೯೬
ಗಾರ್ಗಿ ಆಕಾಶೇ ತದೋತಂ	೩-೮-೪ ೧೮೪	ಹಸ್ತಾ ವೈ ಗ್ರಹಃ	೩-೨-೮ ೪೭
ಸ ಹೋವಾಚ		ಹಿರಣ್ಮಯಾ ಅರಣೇ	೬-೪-೨೨ ೯೫೪
ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ಪ್ರಿಯಾ	೪-೫-೫ ೬೫೭	ಹಿರಣ್ಮಯೇನ ಪಾತ್ರೇಣ	೫-೧೫-೧ ೮೧೯

ಶಬ್ದಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

ಈ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಪ್ರಧಾನಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಈ ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದೆ. ಬಹಳ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಕೆಲವೇ ಭಾಷ್ಯಭಾಗಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದೆ. ಭ. ಪ್ರ. ಎಂದರೆ ಭರ್ತೃಪ್ರಸುಚರ ಮತ ; ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪಕ್ಷರ (Antique) ದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಆ ಶಬ್ದವನ್ನು ನೋಡಿ ಎಂದು ಸಂಕೇತ.

೧. ಅಕೃತಾಭ್ಯಾಗಮಕೃತ- ವಿಸ್ತೃತಾಶಾ-

ಮಾಡದ ಕರ್ಮದ ಫಲವು ಉಂಟಾಗುವದು, ಮಾಡಿದ್ದರ ಫಲವು ಆಗದ ಹೋಗುವದು - ಎಂಬ ದೋಷ, ೧೩೪, ೧೮೧, ೩೫೧.

೨. ಅಕ್ಷರಮ್-

ಅಸ್ಥೂಲತ್ವಾದಿಧರ್ಮಗಳುಳ್ಳ ಪರಮಾರ್ಥ, ಲಂಠಿತ ಲಕ್ಷ, ಲಂಠಿತ ರೂಪ.

೩. ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಮ್-

ಶತಪಥಬ್ರಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಕರ್ಮದ ವಿಷಯದ ಉಪಾಸನೆಯ ಪ್ರಕರಣ, ೧೫೮, ೪೨೬, ೪೪೦, ೪೪೬.

೪. ಅಗ್ನಿಪ್ರಾಶಸ್ತಮ್-

ಅಗ್ನಿಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು, (ಪಂಚಾಗ್ನಿಪ್ರಾಶಸ್ತ) ೪೪೭.

೫. ಅಗ್ನಾದಿಭಾವಃ-

ವಾಗಾದಿಗಳು ಪ್ರಾಣೋಪಾಸನೆಯಿಂದಲೂ ಅಗ್ನಾದಿದರ್ಶನದಿಂದಲೂ ಅಗ್ನಾದಿಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದದ್ದು, ಅತಿಮುಕ್ತಿ, ೭, ೧೬.

೬. ಅಜ್ಞಾನಮ್-

(೧) ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುವ ತಪ್ಪುತಿಳಿವಳಿಕೆ, ಅತ್ಮನನ್ನರಿಯದಂತೆ ಮರೆಮಾಡಿರುವ ಅವಿದ್ಯೆ, ೮, ೧೬, ೩೨, ೩೩, ೫೪. (೨) ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನಾಭಾವ ೨೧೪.

೭. ಅಜ್ಞಾನತ್ರೈವಿದ್ಯಮ್-

ಜ್ಞಾನಾಭಾವ, ಸಂಶಯಜ್ಞಾನ, ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನ- ಎಂಬ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಅಜ್ಞಾನ, ೨೪೨.

೮. ಅಣ್ವಮ್-

ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ, (ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳೆಂಬ ಕಪಾಲಗಳಿಂದಾಗಿರುವ) ಸ್ಥೂಲಪ್ರಪಂಚ, ೪೨, ೭೫.

೯. ಅತದ್ವರ್ಮಾರೋಪಣ-

ರೂಪತ್ವಮ್-

ಅದಲ್ಲದ್ದರ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆರೋಪಿಸುವ ಅವಿದ್ಯೆಯ ರೂಪ, ೨೪೨.

೧೦. ಅತ್ಯಂತಪ್ರಚಲಿತಾವಸ್ಥಾ-

ಬ್ರಹ್ಮದ ಕೊನೆಯ ಅವಸ್ಥಾವಿಶೇಷ ಪ್ರೇತಜ್ಞ (ಭ. ಪ್ರ.) ೯೩.

೧೧. ಅದೃಷ್ಟಂ ದೃಷ್ಟು-

ತಾನು ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಅವಿಷಯವಾಗಿ ದೃಷ್ಟಿ

- ಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವ (ಆಕ್ಷರ) ;
'ಅಶ್ರುತಂ ಶ್ರೋತೃ' - ಮುಂತಾದವು
ಗಳಿಗೂ ಹೀಗೆಯೇ ಅರ್ಥ, ಲಲ.
೧೨. ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಧಿಭೂತಪರಿಚ್ಛೇದಃ-
ಅಗ್ನ್ಯಾದಿಗಳು ತಮ್ಮ ಅಧಿದೈವತರೂಪ
ವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಮುಂಚೆ ಇರುವ
ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಮತ್ತು ಅಧಿಭೂತದ ಅಲ್ಪ
ರೂಪ, ೭, ೮, ೧೦.
೧೩. ಅಧ್ಯಾರೋಪಾಪನೆಯಃ-
ಅತ್ಮನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುಗಟ್ಟಿದ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು
ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವದು, ೩೨೧.
೧೪. ಅನಾಗಮಪ್ರಮಾಣ
ಪ್ರಮೇಯತ್ವಮ್-
ಅಗಮವಲ್ಲದ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಮೇಯ
ವಾಗಿರುವದು, ೨೯೮.
೧೫. ಅನಾತ್ಮಲೋಕಾಃ-
ಅತ್ಮನಲ್ಲದ ಮನುಷ್ಯಸಿತ್ಯದೇವಲೋಕ
ಗಳು, ೫೬.
- ೧೬ ಅನೇಕರಸಮ್,
ಅನೇಕಾತ್ಮಕಮ್-
ಸ್ವಗತನಾನಾತ್ಮವುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮ (ಭ.ಪ್ರ.)
೩೫೧, ೩೫೨,
೧೭. ಅನೈವರಂಪರಾ-
ಕುರುಡರ ಸಾಲು, ಅಸಿದ್ಧವಾದದ್ದರಿಂದ
ಅಸಿದ್ಧವಾದದ್ದನ್ನು .ಸಾಧಿಸುತ್ತಾ
ಹೋಗುವ ದೋಷ ; ಕುರುಡನನ್ನು
ಅನುಸರಿಸುವ ಕುರುಡರಂತಿರುವ
ಅಜ್ಞರ ಸಂಪ್ರದಾಯ, ೫೭, ೧೮೧,
೧೮೨.
೧೮. ಅಪರಬ್ರಹ್ಮ-
ಉಪಾಸ್ಯವಾದ ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮ, ೫೬,
೩೧೦.
೧೯. ಅಪವರ್ಗಃ-
ಭೋಜ್ಯಜಗತ್ತಿಗಿಂತ ದೇವಿಯಾಗಿ ಪರ
ಮಾತ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಇನ್ನೂ ಅಗದಿರುವ
ಅಂತರಾಲಾವಸ್ಥೆ, (ಭ.ಪ್ರ.), ೨೫.

೨೦. ಅಪವಾದಃ-
ಸಾಮಾನ್ಯನಿಯಮಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವಾದ
ವಿಶೇಷವಾಕ್ಯ, ೩೫೦.
೨೧. ಅಪೂರ್ವಮ್-
ಕರ್ಮವು ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ
ಪಡೆಯುವ ಅದೃಷ್ಟರೂಪ, (ಮೀ
ಮಾಂಸಕರ ಕಲ್ಪನೆ), ೮೫, ೪೪೦.
೨೨. ಅಭಯಮ್-
(೧) ಜನ್ಮಾದಿಭಯಶೂನ್ಯವಾದ (ಬ್ರಹ್ಮ)
೧೫೬, ೧೫೭, ೩೧೭. (೨) ಅವಿದ್ಯಾ
ರಹಿತ, ೨೧೩, ೩೨೦.
೨೩. ಅಭ್ಯುದಯಃ-
ಮೋಕ್ಷವಲ್ಲದ ಕರ್ಮಫಲ, ೩೪೬.
೨೪. ಅನ್ಯತ-
ಸಂಸಾರಧರ್ಮವರ್ಜಿತ (ಬ್ರಹ್ಮ), ಬ್ರಹ್ಮ
ಸ್ವರೂಪ, ೭೦, ೭೨, ೨೩೩, ೨೭೨,
೨೯೦, ೨೯೪, ೩೧೨, ೩೨೦.
೨೫. ಅನ್ಯತತ್ವಮ್-
ಮೋಕ್ಷ, ೩೨೨, ೩೩೩, ೩೩೭, ೩೪೧,
೩೪೭.
೨೬. ಅಲುಪ್ತದೃಷ್ಟಿಭಾವ,
ಅಲುಪ್ತವಿಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿ-
ನಾಶವಾಗದ ಚೈತನ್ಯಸ್ವಭಾವದ, ೭೨,
೧೮೬, ೧೮೯, ೨೨೫.
೨೭. ಅಲೌಕಿಕ-
ಲೌಕಿಕಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಲ್ಲದ (ಸಮಷ್ಟಿ
ವ್ಯಸ್ಥಾತ್ಮದರ್ಶನ), ೪೦.
೨೮. ಅವಿದ್ಯಾ-
(೧) ತಪ್ಪು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದಾದ
ಭ್ರಾಂತಿ, ಅಜ್ಞಾನ, ೩೧, ೫೫, ೨೦೯,
೨೧೦, ೨೧೧, ೨೧೨. (೨) ಅವಿದ್ಯೆ
ಯಿಂದ ತೋರುವ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನ
ಗಳು, ೨೮೭. (೩) ಅಜೇತನ, ೨೭೨.
(೪) ಚಾರುನಿಲದಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮ
ನಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿ ಅವನ ಒಂದು ಭಾಗ
ದಲ್ಲಿರುವ ದೋಷ (ಭ.ಪ್ರ.), ೨೫.

೨೯. ಅನಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತ-

ಅನಿದ್ಯೆಯಿಂದ ತೋರುವ, [ಅನಿದ್ಯಾ ಕೃತ, ಅನಿದ್ಯಾಧ್ಯಾರೋಪಿತ, ಅನಿದ್ಯಾ ಪ್ರತ್ಯುಪಸ್ಥಾಪಿತ, ಅನಿದ್ಯಾವಿಷಯ, ಅನಿದ್ಯಾಫಲಮ್- ಇವಕ್ಕೆಲ್ಲ ಇದೇ ಅರ್ಥ], ಜಲ, ಜಲ, ೬೦, ೬೩, ೨೦೭, ೨೧೦, ೨೧೨, ೨೧೩, ೨೧೪, ೨೩೩, ೨೩೪, ೩೪೮.

೩೦. ಅನಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಾಣಿ-

ತಪ್ಪು ತಿಳಿವಳಿಕೆ, ಅದರಿಂದಾಗುವ ಕಾಮ, ಅದರಿಂದಾಗುವ ಕರ್ಮ- ಇವು, ೨೧೬, ೨೪೨.

೩೧. ಅನಿದ್ವತ್ವಾನ್ವಿಪ್ರಾಜ್ಞಮ್-

ಅತ್ಮಜ್ಞರಲ್ಲದವರು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ತ್ರಿದಂಡಿಸಂನ್ಯಾಸರೂಪವಾದ ಆಶ್ರಮ, ೬೧.

೩೨. ಅನ್ಯಾಕೃತಧರ್ಮಾ-

ನಾಮರೂಪಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿರುವ (ಮೋಕ್ಷ), ೩೦.

೩೩. ಅನ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶಃ-

ಜಗತ್ತು ನಾಮರೂಪಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮುನ್ನಿನ ಸೂಕ್ಷ್ಮಸ್ಥಿತಿ, ೭೬, ೯೦, ೧೪೩, ೧೪೭, ೩೭೦, ೪೪೦.

೩೪. ಆಗಮಃ-

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಗೆ ನಿಲುಕದ ವಸ್ತುವನ್ನು ತಿಳಿಯಪಡಿಸುವ ಉಪದೇಶ, ೧, ೬೬, ೬೭, ೬೮, ೭೫, ೧೫೭, ೨೫೩, ೨೯೮, ೩೧೨, ೩೨೨, ೩೨೩, ೩೩೩.

೩೫. ಅಜಾಯಃ-

ಅತ್ಮತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಬಲ್ಲ ಗುರು, ೬೨, ೨೯೨, ೨೯೬.

೩೬. ಆತ್ಮಾ-

(೧) ನಮ್ಮ ತೀರ ಒಳಗಿನ ಸ್ವರೂಪ, ೪೫, ೫೪, ೬೬೪. (೨) ಕಾರ್ಯಕರಣ ಸಂಘಾತ, ೧೦೫, ೩೧೫.

೩೭. ಅತ್ಮಗ್ರಾಹ್ಯಗ್ರಾಹಕತ್ವಮ್-

ತಾನೇ ಗ್ರಾಹ್ಯವೂ ಗ್ರಾಹಕವೂ ಆಗಿರುವದು, ೧೭೮.

೩೮. ಅತ್ಮಜ್ಞಾನಮ್,

ಅತ್ಮದರ್ಶನಮ್-

ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವದು, ೫೦, ೫೮, ೬೧, ೬೨, ೬೩, ೨೮೧, ೩೧೦, ೩೩೩, ೩೩೮, ೩೩೯, ೩೪೧, ೩೪೩.

೩೯. ಅತ್ಮಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಮ್,

ಅತ್ಮಜ್ಞಾನಶೇಷಃ-

ಅತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಅಥವಾ ಅದಾದಮೇಲೆ ಉಳಿದಿರುವ (ಪರಮಹಂಸಸಾರಿವ್ರಾಜ್ಯ), ೬೦, ೨೮೧.

೪೦. ಅತ್ಮಜ್ಯೋತಿಃ-

ಅತ್ಮಸ್ವರೂಪವಾದ ಚೈತನ್ಯ, ೧೬೬, ೧೭೬, ೧೭೭, ೧೭೮, ೧೯೩, ೨೦೩.

೪೧. ಅತ್ಮಜ್ಯೋತಿಶ್ಚಾಯಾ-

ಅತ್ಮಚೈತನ್ಯದಂತೆ ತೋರುವ ನೆರಳು, ಚಿದಾಭಾಸ, ೧೭೩.

೪೨. ಅತ್ಮಯಾಜೀ-

ತನ್ನ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಫಲೇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವವ, ೩೬, ೩೧೦.

೪೩. ಅತ್ಮಲೋಕಃ-

ಅತ್ಮನೆಂಬ ಲೋಕ, ಹೊರಗೆ ಪಡೆದು ಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುವ ಮನುಷ್ಯಾದಿ ಲೋಕವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅತ್ಮ, ೩೦೯, ೩೧೦, ೩೧೨, ೩೩೯, ೩೪೧, ೩೪೩.

೪೪. ಈಶ್ವರಃ, ಈಶ್ವರಸಾಕ್ಷೀ-

(೧) ಆಳುವ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ, ನಿತ್ಯನಿರತಿಶಯಜ್ಞಾನಕಲ್ಪಪಾಧಿಯುಳ್ಳ ಅತ್ಮ, ೭೦, ೮೫, ೯೪ ; (೨) ಸಮರ್ಥ, ೮೬.

೪೫. ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಿತಿಪ್ರಲಯಾದಿ
ಕಲ್ಪನಾ-

ನಿರ್ವಿಶೇಷಾತ್ಮಕತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ
ಕಲ್ಪಿಸಿರುವ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳು, ೩೨೧.

೪೬. ಉತ್ಪತ್ತಾಸ್ಥಿವಿಕಾರ
ಸಂಸ್ಕಾರಾಃ-

ಹುಟ್ಟಿಸುವದು, ಪಡೆಯಿಸುವದು,
ಮಾರ್ಪಡಿಸುವದು, ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸು
ವದು- ಎಂಬ ಕರ್ಮದ ಕಾರ್ಯ
ಗಳು, ೩೧, ೩೩, ೩೧೦, ೩೪೨.

೪೭. ಉಪಗಮನಕೀರ್ತನಮ್-

ಸೇವಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡದೆ, ಶಿಷ್ಯನಾಗಿದೇ
ನೆಂದು (ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳು ಕೆಳಗಿನ
ವರ್ಣದವರಿಗೆ) ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹೇಳು
ವದು, ೪೩೭.

೪೮. ಉಪಪತ್ತಿಃ,

(ಮಹಾನ್) ತರ್ಕಃ-

ಅಗಮಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಿರುವ
ಯುಕ್ತಿ, ೧, ೧೫೭, ೨೦೨, ೩೨೨.

೪೯. ಉಪನಿಷತ್-

ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾದ ರಹಸ್ಯವಾದ ಹೆಸರು,
೧೪೩, ೧೪೭, ೧೪೮, ೧೫೦, ೧೫೨, ೩೭೫,
೩೭೬, ೪೦೪.

೫೦. ಉಪಾಧಿಃ-

(೧) ವಸ್ತುವನ್ನು ಬೇರೆಯೆಂದು ತೋರಿ
ಸುವ ವಸ್ತುವಂತರ, ಅತ್ಮವನ್ನು ಬೇರೆ
ಯಾಗಿ ತೋರಿಸುವ ಬಂಧಕವಾದ
ದೇಹಾದಿರೂಪದ ಸಾತ್ವಗುಟ್ಟು,
೫೪, ೧೩೯, ೧೫೬, ೧೫೭, ೨೦೭, ೨೫೩,
೨೬೪, ೩೪೭. ಉಪಾಸನೆಗಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮ
ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಉಪಾಧಿ, ೩೭೭,
೩೮೯.

೫೧. ಏಕರಸಃ-

ಅಖಂಡವಾಗಿ ಚೈತನ್ಯವೆಂಬ ಒಂದೇ
ಜಾತಿಯದಾಗಿರುವ, ಭ. ಪ್ರ. ರು ಹೇಳು

ವಂತೆ ಅನೇಕರಸವಲ್ಲದ, ೯೮, ೨೬೮,
೨೭೪, ೩೧೦, ೩೧೨, ೩೪೭, ೩೫೦, ೩೫೨.

೫೨. ಏಷಣಾತ್ಯಾಗಃ,

ಏಷಣಾವೃತ್ತಾ ನಮ್-

ಅತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗಿ ಪುತ್ರೈಷಣೆ
ವಿತ್ತೈಷಣೆ, ಲೋಕೈಷಣೆ- ಎಂಬ
ಮೂರು ಬಯಕೆಗಳನ್ನೂ ಬಿಡುವ
ಪರಮಹಂಸ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯರೂಪ
ವಾದ ಸಂನ್ಯಾಸ, ೫೬, ೫೭, ೫೯,
೬೦, ೬೧, ೬೨, ೩೧೦.

೫೩. ಔಪನಿಷದಃ ಪುರುಷಃ-

ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯಬರುವ
ನಿರ್ವಿಶೇಷಜಿವಾತ್ಮಕನಾದ ಪುರುಷ,
ಪರಬ್ರಹ್ಮ, ೧೨೪, ೧೨೫, ೧೪೦, ೧೫೭,
೩೦೪, ೩೦೮.

೫೪. ಕರಣಸಂಘಾತಃ-

ಶರೀರದೊಳಗಿನ ಕರಣಸಮೂಹ, ೪೫.

೫೫. ಕರಣಾನಿ-

ಬುದ್ಧಿಗೆ ದ್ವಾರವಾಗಿರುವ ಇಂದ್ರಿಯ
ಗಳು, ೧೭೧.

೫೬. ಕರ್ಮ-

(೧) ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಕ್ರಿಯೆ, ೫, ೪೫೩.

(೨) ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಕರ್ಮ, ೧೬, ೩೧,
೩೨, ೩೩, ೩೬, ೩೮, ೫೬, ೫೭, ೬೨, ೩೦೭,
೪೪೭, ೪೫೩, ೪೫೬, ೪೫೮. (೩) ಕರ್ಮ
ಸಾಮಾನ್ಯ, ೨೩, ೨೮, ೨೯, ೩೭, ೨೧೭.

೫೭. ಕರ್ಮಕಾಣ್ಡಮ್-

ವಿಧಿಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್ಮಕವಾದ ವೇದಭಾಗ,
೩೦೪, ೩೦೭, ೩೪೯.

೫೮. ಕರ್ಮಫಲವಿಭಾಗಜ್ಞಃ,

ಕರ್ಮಫಲವಿಭಾಗಕರ್ತಾ-

ಈ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಈ ಫಲವೆಂದು ವಿವೇಚಿಸ
ಬಲ್ಲ (ಈಶ್ವರ), ೭೨, ೮೫.

೫೯. ಕರ್ಮವಿಪಾಕಃ-

ಕರ್ಮವು ಮಾಡಿ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವ
ಬಗೆ, ೩೭, ೨೬೦, ೪೨೬, ೪೪೦ (೩).

೬೦. ಕರ್ಮಸಾಧನಮ್-

ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ
(ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿ), ೫೬, ೫೭,
೫೮, ೬೧, ೬೨.

೬೧ ಕರ್ಮಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಷಯಾಃ-

ಕರ್ಮವು ವಿನೇನು ಮಾಡಬಲ್ಲವೆಂಬ
ದಕ್ಕೆ ವಿಷಯಗಳು, ಉತ್ಪತ್ತಾಪ್ತಿ
ವಿಕಾರಸಂಸ್ಕಾರಗಳು, ೩೧, ೩೩,
೩೪.

೬೨. ಕಾಮುಃ-

(೧) ಕಾಮ್ಯವಸ್ತು, ೨೦೮ (೨) ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ
ಕಾರಣವಾದ ಇಚ್ಛೆ, ೨೧೮,
೨೨೦, ೨೨೧, ೨೨೨, ೨೬೪, ೨೬೫,
೨೬೭, ೨೬೮.

೬೩. ಕಾಮಕರ್ಮಣೀ-

ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಇಚ್ಛೆ ಮತ್ತು
ಅದರಿಂದಾಗುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ೨೦೫,
೨೦೬, ೨೭೮, ೩೨೦.

೬೪. ಕಾರ್ಯಕರಣಾನಿ,

ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತೇ,

ಸ್ವಾವಯವಸಂಘಾತಃ-

ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಗುಂಪು, ೨೮, ೨೯,
೪೫, ೫೩, ೧೩೮, ೧೬೧, ೧೬೫, ೧೬೬,
೧೬೭, ೧೬೯, ೧೭೬, ೧೮೩, ೧೮೬.

೬೫. ಕುದೃಷ್ಟಿಃ-

ತಾರ್ಕಿಕರ ತಪ್ಪುದೃಷ್ಟಿ, ೨೮೨.

೬೬. ಕೇಚಿತ್-

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳು, ೧೭, ೨೧, ೨೫, ೩೧, ೫೨,
೫೬, ೯೩, ೧೭೭, ೨೨೮, ೩೪೯.

೬೭. ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಾನಿ,

ಕ್ರಿಯಾಸಾಧನಫಲಾನಿ-

ಕರ್ಮ, ಅದರ ಸಾಮಗ್ರಿ, ಅದರ ಫಲ-

ಹೀಗೆ ತೋರುವ ಸಂಸಾರವ್ಯವಹಾರ,
೫೪, ೫೮, ೩೨೧, ೪೪೨.

೬೮. ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಶೂನ್ಯ,

ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲವರ್ಜಿತ-

ಕ್ರಿಯಾದಿಗಳ ಸೋಂಕಿಲ್ಲದ, (ಅತ್ಯಮುಕ್ತಿ), ೩೧, ೧೭೬, ೨೦೮.

೬೯. ಗೌಣೇ ಮುಕ್ತಿಃ-

ನಡುವೆ ಅಗುವ ಆಪೇಕ್ಷಿಕಮುಕ್ತಿ,
ಪರಮಮುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ (ಪೂ. ಸ.), ೧೭.

೭೦. ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಾ-

ಅಜ್ಞಾನಸಂಗಕ್ಕೆ ಅಶ್ರಯವಾಗಿರುವ
ಇಂದ್ರಿಯವಿಷಯಗಳೆಂಬ ವ್ಯತ್ಯರೂಪ,
೧೭, ೧೭, ೧೮, ೨೧, ೨೨, ೨೪,
೨೫, ೨೭, ೨೯.

೭೧. ಗ್ರಾಹ್ಯಗ್ರಾಹಕತಾ, ವಿಷಯ

ವಿಷಯಾಭಾಸತ್ವಮ್-

ತಾನೇ ಗ್ರಾಹ್ಯವೂ ಗ್ರಾಹಕವೂ ಆಗಿರುವದು
(ಎಂಬ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಿಜ್ಞಾನದ
ಧರ್ಮ), ೧೭೭, ೧೭೮, ೧೮೨.

೭೨. ಗ್ರಾಹ್ಯವಿಜ್ಞಾನಮ್-

ವಿಷಯವಾಗಿರುವ ಅರಿವು, ವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನ,
೧೭೯.

೭೩. ಗ್ರಾಹಕವಿಜ್ಞಾನಮ್-

ಅರಿಯುವ ಅರಿವು, ಚೈತನ್ಯರೂಪಾತ್ಮಾ,
೧೭೯.

೭೪. ಚೈತನ್ಯಜ್ಯೋತಿಃ,

ಚೈತನ್ಯಾತ್ಮಜ್ಯೋತಿಃ,

ಚಿತ್ಸ್ವಭಾವಜ್ಯೋತಿಃ-

ಚೈತನ್ಯರೂಪವಾದ ಆತ್ಮನ ಬೆಳಕು,
೧೭೮, ೧೮೮, ೧೮೯, ೨೧೪, ೨೫೨,
೨೫೬, ೨೯೫.

೭೫. ಚೈತನ್ಯಜ್ಯೋತಿಃ

ಪ್ರತಿಚ್ಛಾಯಾ-

ಚೈತನ್ಯದಂತೆ ಕಾಣುವ, ೪೬, ೧೭೩.

೭೬. ಜಗದಾತ್ಮಾ, ಸರ್ವಾತ್ಮಾ-

ಸಮಷ್ಟಿವ್ಯಾಪ್ತಾತ್ಮಕನಾದ (ಪ್ರಾಣ, ಸೂತ್ರ), ೨೬,೧೪೦,೧೫೫,೧೫೬, ೧೫೭.

೭೭. ಜಾಗರಿತವ್ಯವಹಾರಃ-

ಎಚ್ಚರದ ಲೌಕಿಕಶಾಸ್ತ್ರೀಯವ್ಯವಹಾರ, ೧೭೬,೧೮೭

೭೮. ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಸುಷುಪ್ತ ತುರೀಯಾಣಿ-

ಎಚ್ಚರ, ಕನಸು, ತನಿದ್ರೆ- ಎಂಬ ವಸ್ಥೆಗಳ ಮತ್ತು ಅವುಗಳನ್ನು ಮೀರಿದ ಆತ್ಮ, ೧೫೭.

೭೯. ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಸುಷುಪ್ತ ಸ್ಥಾನಾನಿ-

ಎಚ್ಚರಕನಸುನಿದ್ರೆಗಳೆಂಬ ಅವಸ್ಥೆಗಳು, ೨೦೭.

೮೦. ಜಾಗ್ರದ್ವಸ್ತು-

ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ವಸ್ತು, ೧೮೦.

೮೧. ಜೀವನಸಾಧನಮ್-

ಜೀವಿಸಿದ್ದ ವನು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನವಲ್ಲದ, (ತ್ರಿದಂಡಿಸಂನ್ಯಾಸಾ ಶ್ರಮ), ೫೬.

೮೨. ಜ್ಞಾನಮ್-

(೧) ಉಪಾಸನೆ, ೧೬,೩೦,೪೫೩,೪೫೬.
(೨) ಆತ್ಮವಸ್ತುಜ್ಞಾನ, ೩೨,೩೭,೫೦, ೫೯,೬೩,೩೩೭. ೩೩೮,೩೪೧.

೮೩. ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಸಮುಚ್ಚಯಃ, ಜ್ಞಾನಸಹಿತಂ ಕರ್ಮ, ವಿದ್ಯಾಸಹಿತಂ ಕರ್ಮ-

ಉಪಾಸನೆಯನ್ನೂ ಕರ್ಮವನ್ನೂ ಕೂಡಿಸಿ ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡುವದು, ಉಪಾಸನೆ ಯೊಡಗೂಡಿದ ಕರ್ಮ, ೩೦,೩೧, ೩೯,೪೦೨,೪೨೬.

೮೪. ಜ್ಞಾಪಕಮ್-

ಇದ್ದದ್ದನ್ನೇ ತಿಳಿಸುವ (ಶಾರ್ವಜನ), ೧೩೭,೨೨೫.

೮೫. ತದ್ವಿದ್ಯಸಂಯೋಗಃ-

ಅ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವರ ಸಮಾಗಮ, ೨.

೮೬. ತರ್ಕಃ-

ಶ್ರುತಿಸಮ್ಮತವಾದ ತರ್ಕ, ಉಪಪತ್ತಿ, ೧೫೭,೩೨೨,೩೩೩.

೮೭. ಶಾರ್ಕಿಕಾಃ-

ಲೌಕಿಕತರ್ಕವನ್ನು ನಂಬಿರುವ ದರ್ಶನ ಕಾರರು, ೭೯,೨೮೨.

೮೮. ತುರೀಯಃ-

ಅವಸ್ಥಾತೀತನಾದ ಆತ್ಮ, ೧೩೭,೧೫೬.

೮೯. ತೈಜಸಃ-

ಸ್ವಪ್ನೋಪಾಧಿಕನಾದ ಆತ್ಮ, ೧೫೬.

೯೦. ದಮಾದಿಸಾಧನತ್ರಯಮ್-

ದಮ, ದಯೆ, ದಾನ- ಎಂಬ ಜ್ಞಾನ ಸಾಧನಗಳು, ೩೬೦,೩೬೪,೩೬೬.

೯೧. ದರ್ಶನಮ್-

(೧) ಉಪಾಸನೆ, ೫,೧೦,೨೩. (೨) ಆತ್ಮವಸ್ತುಜ್ಞಾನ, ೨೩,೨೬,೩೯,೩೫೩.

೯೨. ದರ್ಶನವೃತ್ತಿಃ-

ಎರಡನೆಯ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಾಣುವ ವೃತ್ತಿ, ಕನಸಿನ ನಿದ್ರೆ, ೨೦೪.

೯೩. ದೃಷ್ಟಾದೃಷ್ಟಾರ್ಥಕಮ್-

ಈ ಲೋಕದ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕದ ಫಲಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮ, ೬೨.

೯೪. ದೃಷ್ಟಿಃ-

(೧) ಚತುರ್ದಾಕ್ಷರಕವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವ ಅಂಕಶರಣವೃತ್ತಿ, ೪೬.
(೨) ನಿತ್ಯಚೈತನ್ಯರೂಪದೃಷ್ಟಿ, ೪೬, ೨೨೫.

೯೫. ದೃಷ್ಟೇದ್ರಷ್ಟಾ-

ಲಾಕಿಕದೃಷ್ಟಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿ
ಕೊಂಡಿರುವ ನಿತ್ಯಚೈತನ್ಯರೂಪನಾದ
ಆತ್ಮ, ೪೬.

೯೬. ದೇವಃ-

ಸರ್ವದೇವಾತ್ಮನಾದ (ಪ್ರಾಣ), ೧೦೪.

೯೭. ದೇವತಾನಾಮೇಕತ್ವಂ

ನಾನಾತ್ವಂ ಚ-

ದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮತಮ್ಮ ರೂಪದಿಂದ
ಆನೇಕರೂ ಪ್ರಾಣರೂಪದಿಂದ ಒಬ್ಬನೂ
ಆಗಿರುವದು, ೧೦೪.

೯೮. ದೇವಲೋಕಃ-

ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ದೊರೆಯುವ
ಬ್ರಹ್ಮಾಂತಲೋಕ, ೩೨, ೫೬.

೯೯. ದೈವಂ ನಿತ್ತಂ-

ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾಂತನಾದ ದೇವತೆಗಳ ವಿದ್ಯೆ,
೫೩.

೧೦೦. ದ್ವಾದಶವಿಧಂ ಕರಣಮ್-

ಲಿಂಗರೂಪವಾಗಿರುವ ಬುದ್ಧಾದಿಯಾದ
ಹನ್ನೆರಡು ಕರಣಗಳು, ೨೫೬.

೧೦೧. ದ್ವೈತೈಕತ್ವಮ್-

ಎಲ್ಲಾ ದ್ವೈತದೊಡನೆ ಒಂದಾಗಿರುವ
ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನ ಸ್ಥಿತಿ, ೨೬, ೩೯, ೪೪.

೧೦೨. ಧೀಸಾದೃಶ್ಯಮ್-

ಆತ್ಮನು ಅಂತಃಕರಣದಿಂದ ವಿರಕ್ತನಾಗದೆ
ಇರುವ, ಅಧ್ಯಾರೋಪ, ೧೭೫, ೧೭೬.

೧೦೩. ನರಕತೀರ್ಯಕ್ರೇತಾದಯಃ,
ಪ್ರೇತತೀರ್ಯಕ್ಸಾನ್ಧವರಾ
ದಯಃ-

ವಿಹಿತವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವನ್ನು
ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಆಗುವ ಕರ್ಮ
ವಿಫಲತೆಗಳೆಂಬವು, ೩೦, ೩೭.

೧೦೪. ನಾನುರೂಪ

ಕರ್ಮಾತ್ಮಕಮ್-

ಸರ್ವಜಗದಾತ್ಮಕವಾದ (ಹೃದಯಃ)
೧೨೦, ೧೨೧, ೧೫೧, ೩೬೭.

೧೦೫. ನಾನುರೂಪಕೃತಕಾರ್ಯ

ಕರಣಸಂಘಾತೋಪಾಧಿ

ಸಂಪರ್ಕಜನಿತಭ್ರಾಂತಿಃ-

ನಾನುರೂಪಗಳಿಂದಾಗಿರುವ ದೇಹೇಂ
ದ್ರಿಯಗಳೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯಿಂದಾದ
ಭ್ರಾಂತಿ (ಸುಖಿತ್ವದಾಃಖಿತ್ವ), ೧೩೯.

೧೦೬. ನಾನುರೂಪೋಪಾಧಿಃ-

ನಾನುರೂಪಗಳಾಗಿ ತೋರುವ ಉಪಾಧಿ,
೫೪, ೧೭೬.

೧೦೭. ನಿತ್ಯಕರ್ಮಾಣಿ-

ಮಾಡಲೇಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಸಿರುವ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ
ಕರ್ಮಗಳು, ೩೧, ೩೨, ೩೩, ೩೫, ೩೬,
೩೭.

೧೦೮. ನಿತ್ಯಶುದ್ಧಬುದ್ಧಮುಕ್ತ

ಸ್ವಭಾವಃ-

ಯಾವಾಗಲೂ ಶುದ್ಧ, ಚಿತ್ಸ್ವರೂಪನೂ
ಮುಕ್ತನೂ ಆಗಿರುವ (ಆತ್ಮ),
೨೦೭, ೨೮೯.

೧೦೯. ನಿರುಪಾಖ್ಯಃ-

ಇಂಥವನೆಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಬಾರದ,
(ಔಪನಿಷದಪುರುಷ), ೯೪, ೧೫೭.

೧೧೦. ನಿರುಪಾಧಿಕ-

ಯಾವ ಉಪಾಧಿಯೂ ಇಲ್ಲದ (ಆತ್ಮ),
೪೪, ೫೬, ೭೩, ೯೪, ೧೨೩, ೧೫೭, ೨೦೩,
೩೦೨, ೩೪೭, ೩೬೬.

೧೧೧. ನಿವೃತ್ತಿಕಾರಣಮ್-

ಕರ್ಮದಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ,
೧೬, ೧೭.

೧೧೨. ಪೆಂಜ್ಜಾಗ್ಗಿದರ್ಶನಮ್,
ಪೆಂಜ್ಜಾಗ್ಗಿವಿದ್ಯಮ್-
ದ್ಯುಲೋಕವೇ ಮುಂತಾದ ಐದರಲ್ಲಿ
ಅಗ್ನಿಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಉಪಾ-
ಸನೆ, ೪೨೬, ೪೪೦ (೩), ೪೪೬, ೪೪೮.
೧೧೩. ಪರಮಕಾರುಣಿಕೆ:-
ಆತ್ಮಂತಕರುಣೆಯುಳ್ಳ (ಆಚಾರ್ಯ),
೨೪೨.
೧೧೪. ಪರಮಾತ್ಮಾಕಾಶಮ್,
ಆಕಾಶ:-
ಆಕಾಶದಂತೆ ಸರ್ವಗತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮ,
೩೦೨, ೩೫೭.
೧೧೫. ಪರಮಾನಂದಃ,
ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಃ:-
ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅನಂದ, ಆತ್ಮನ
ಸ್ವರೂಪವಾದ ಸುಖ, ೧೩೮, ೨೩೩,
೨೩೪, ೨೩೫, ೨೩೬, ೩೮೨.
೧೧೬. ಪರಮಾರ್ಥದೃಷ್ಟಿ:-
ನಿಜವಾಗಿರುವದನ್ನೇ ಹಿಡಿದಿರುವ, ತೋರಿ-
ಕೆಯ ನಾಮರೂಪೋಪಾಧಿಯನ್ನು
ಹಿಡಿಯದ ದೃಷ್ಟಿ, ೫೪.
೧೧೭. ಪರಮಾರ್ಥಃ,
ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯಮ್-
ನಿಜವಾಗಿರುವದು, ಕಲ್ಪಿತವಲ್ಲ, ೫೪,
೩೪೯.
೧೧೮. ಪರಮಾರ್ಥಾತ್ಮಾ-
ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಆತ್ಮನು, ಕಲ್ಪಿತಾತ್ಮ-
ನಲ್ಲ, ೫೫.
೧೧೯. ಪರಮೇಶ್ವರಃ:-
(೧) ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಆಳುವ ಪರಮಾತ್ಮ,
೩೦೩. (೨) ವಿರಾಡ್ರೂಪನಾದ ಅಗ್ನಿ,
೪೨.
೧೨೦. ಪರಮೋಲೋಕಃ:-
(೧) ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಸಿಕ್ಕುವ ಸರ್ವಾತ್ಮ-
ಭಾವ, ೨೧೦. (೨) ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ
ರುವ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾತ್ಮಸ್ಥಿತಿ, ೨೩೩.

೧೨೧. ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ, ಪರಮಾತ್ಮಾ-
ಹೆಚ್ಚಿನ ಬ್ರಹ್ಮ, ನಿರ್ವಿಶೇಷನಾದ ಆತ್ಮ,
೨೨, ೨೫, ೨೬, ೩೬, ೫೬, ೬೫, ೯೦, ೨೨೮,
೨೭೨, ೨೯೦, ೩೧೧.
೧೨೨. ಪರಾರ್ಥತ್ವಮ್-
ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಇರುವ ಅಶ್ರಿತ-
ವಸ್ತು, ೧೭೪.
೧೨೩. ಪರಾರ್ಥಕರ್ತವ್ಯತಾ
ಸ್ವಭಾವ-
ಮತ್ತೊಬ್ಬನ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು
ಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವದ (ಅಂತ-
ರ್ಯಾಮಿ), ೭೦.
೧೨೪. ಪರಿಸಾಕಃ:-
ಮಾಗಿ ಜ್ಞಾನರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವದು, ೨೮೧.
೧೨೫. ಪರಿಸಂಖ್ಯಾನಮ್-
ಧ್ಯಾನ, ೨೫೯.
೧೨೬. ಪರೋಪಾಧಿನಿಮಿತ್ತ,
ಪರೋಪಾಧಿಕೃತ-
ಮತ್ತೊಂದು ಉಪಾಧಿಯ ಕಾರಣ
ದಿಂದಾದ, ೧೫೭, ೨೦೯, ೨೨೮, ೨೩೧.
೧೨೭. ಪಾಂಚಾಂಗಾತಿಕಃ ಪಿಂಡಃ:-
ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಭೂತಗಳ ವಿಕಾರವಾದ
ಶರೀರ, ೪೫, ೧೫೪.
೧೨೮. ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಮ್-
(೧) ನಿಷಕಾಂತ್ಯಗರೂಪವಾದ ಪರಮ್ನ-
ಹಂಸಸಂನ್ಯಾಸ, ವಿದ್ವತ್ಸಂನ್ಯಾಸ ೫೬,
೫೭, ೬೧, ೩೨೩, ೩೨೪, ೩೪೧;
ಜ್ಞಾನಾಂಗವಾಗಿ ಜ್ಞಾನಪರಿಪಾಕಕ್ಕಾಗಿ
ಮಾಡುವ ವಿವಿಧಾಸಂನ್ಯಾಸ, ೩೧೯,
೩೧೦, ೩೧೧, ೩೧೨, ೩೪೨, ೩೪೪.
(೨) ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಶ್ರಮ, ಬ್ರಹ್ಮ-
ಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಉಪಾಸನೆ
ಮಾಡುವವರ ತ್ರಿದಂಡಸಂನ್ಯಾಸ,
೫೬, ೫೭, ೬೦, ೬೧.

೧೨೯. ಪಾಣ್ಡುತ್ಯಮ್-

ವಿಷಣಾತ್ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗಾಣುವ
ಅತ್ಯಜ್ಞಾನ, ೬೨, ೬೩.

೧೩೦ ಪಾಪಕಮ್, ಪಾಪಾ-

- (೧) ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳು, ೩೧೪, ೩೧೬.
- (೨) ಪುಣ್ಯಪುಣ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಶ್ರಯ
ವಾದ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳು, ೧೮೩.
- (೩) ಪಾಪಪುಣ್ಯಗಳ ಫಲಗಳು, ೧೮೫.

೧೩೧. ಪಾರಿತೇಷ್ಯನ್ಯಾಯಃ-

ಅನೇಕ ವಿಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಮಿಕ್ಕಿಲ್ಲವನ್ನೂ
ತಪ್ಪಿಸಿ ಕೊನೆಗೆ ಉಳಿದದ್ದೇ ಸಿದ್ಧ
ವಾಗುವದೆಂದು ತೋರಿಸುವ ಯುಕ್ತಿ,
೩೩.

೧೩೨. ಪುಣ್ಯಪಾಪೇ-

ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾದ ಒಳ್ಳೆಯ ಕಟ್ಟಕರ್ಮ
ಗಳು, ೨೯, ೩೦, ೪೪, ೧೮೫, ೧೯೭.
೧೯೯, ೨೦೭.

೧೩೩. ಪುತ್ರಕರ್ಮಾಪರಬ್ರಹ್ಮ

ವಿದ್ಯಾಃ-

ಮನುಷ್ಯಾದಿಲೋಕತ್ರಯಕ್ಕೆ ಸಾಧನ
ವಾದ ಪುತ್ರಾದಿಗಳು, ವಿಷಣಾತ್ರಯ,
೫೬, ೩೦೯.

೧೩೪. ಪುರುಷಃ-

- (೧) ಶಿವಃಪಾಣ್ಯಾದಿಗಳುಳ್ಳ (ಶರೀರ)
೨೭, ೧೫೯, ೧೬೧, ೧೮೬, ೨೧೦.
- (೨) ಮುಕ್ತಪುರುಷ, ೨೨, ೨೩.
- (೩) ಮನುಷ್ಯ, ೩೩, ೩೫೦.
- (೪) ಪ್ರಾಣಭೇದಗಳಾದ ಪುರುಷರು.
೧೦೫, ೧೦೬, ೧೦೭, ೧೦೯, ೧೧೦,
೧೧೩.
- (೫) ನಿರ್ವಿಶೇಷನಾದ ಔಪನಿಷದ
ಪುರುಷ, ಅತ್ಮ, ೧೨೪.
- (೬) ಅತ್ಮ ೧೮೯, ೧೯೪, ೧೯೭, ೨೦೦,
೨೦೨, ೨೦೫, ೨೧೪.

೧೩೫. ಪುರುಷನುತಿಕೌಶಲಮ್-

ಮನುಷ್ಯನ ಜಾಣತನ, ೩೮.

೧೩೬. ಪುರುಷಾರ್ಥಃ-

- (೧) ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಮೋಕ್ಷಗಳು,
೩೦. (೨) ಬೌದ್ಧರ ನಿರ್ವಾಣ, ೧೮೨.

೧೩೭. ಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನಮ್-

ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ
(ಕರ್ಮ) ೨೪೪.

೧೩೮. ಪೂರ್ಣಮ್-

- (೧) ಆಕಾಶದಂತೆ ವ್ಯಾಪಿ ೩೪೭, ೩೪೮.
- (೨) ಭ.ಪ್ರ. ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯ, ೩೪೯.

೧೩೯. ಪ್ರಕೃತಿವಿಕ್ರತಿಭಾವಃ-

ಸಕಲಾಂಗಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿರುವ
ಕರ್ಮವು ಪ್ರಕೃತಿ, ವಿಕಲಾಂಗ
ವಾದದ್ದು ವಿಕೃತಿ-ಎಂದು ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತ
ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಇರುವ ಸಂಬಂಧ;
ವಿಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಧರ್ಮಗಳ
ನೆಲ್ಲ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳ
ಬೇಕಾಗುವದು, ೪೫೮.

೧೪೦. ಪ್ರಜಾಪತಿಃ-

ವಿರಾಟ್ ಅಥವಾ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ, ೧೫೧,
೩೬೦, ೩೬೩, ೩೬೪, ೩೬೫, ೩೬೭,
೩೬೧.

೧೪೧. ಪ್ರಜ್ಞಾಕರಣಸಾಧನಾನಿ-

ಅತ್ಯಜ್ಞಾನವನ್ನು ಎತ್ತುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ
ದಕ್ಕೆ ಸಾಧನಗಳು(ಶಾಂತ್ಯಾದಿಗಳು),
೩೦೦.

೧೪೨. ಪ್ರಜ್ಞಾಭೈಕರಸಘನ,

ಪ್ರಜ್ಞಾನಘನ-

ಚೈತನ್ಯದ ಗಟ್ಟಿ, ಚಿದೇಕರಸ (ಅತ್ಮ),
೨೬೮, ೩೫೧, ೩೫೨.

೧೪೩. ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾ-

ಬುದ್ಧಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಚೈತನ್ಯದ
ಪ್ರತಿಬಿಂಬ, ಜಿದಾಭಾಸ, ೪೬, ೧೭೩.

೧೪೪. ಪ್ರತಿಸಂಧಾನಮ್,
ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನಮ್-
ಅದೇ ಇದು ಎಂದು ಗುರುತಿಸುವ ಜ್ಞಾನ,
೧೬೮, ೧೮೧.

೧೪೫. ಪ್ರತೀಕಮ್-
ಯಾವದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದೆಂದು ಧ್ಯಾನಿಸ
ಬೇಕೋ ಅದು, ೩೫೬, ೩೫೯, ೪೦೫.

೧೪೬. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ-
(೧) ನೇರಾಗಿ ನಾಮಗ್ರಹಣಮಾಡು
ವದು, ೧೫೩ (೨) ಇಂದ್ರಿಯ
ಪ್ರಮಾಣ, ೧೬೭, ೧೭೭. (೩) ಅನು
ಭವ, ೧೩೭, ೧೯೬, ೨೧೦, ೨೧೩,
೨೧೭, ೨೪೨.

೧೪೭. ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಾ,
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇತಯಿತಾ-
ಒಳಗಿನ ಅತ್ಮ, ೪೫, ೪೬, ೧೩೭,
೧೩೮, ೧೫೬, ೨೯೫, ೩೧೫.

೧೪೮. ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಗ್ರಾಹ್ಯತಾ-
ಅತ್ಮನು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ನಾನು ಎಂದು
ಗ್ರಹಿಸುವದು, ೧೮೦.

೧೪೯. ಪ್ರತ್ಯವಾಯಃ-
ನಿತ್ಯಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡದ್ದ ರಿಂದಾಗುವ
ದೋಷ, ೨೬೯.

೧೫೦. ಪ್ರಥಮಜಃ-
ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿದ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ, ೬೯,
೩೭೦, ೩೭೧, ೩೭೪.

೧೫೧. ಪ್ರಮಾಣಾನಿ-
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಅನುಮಾನ, ಉಪಮಾನ,
ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿ, ಶಬ್ದ- ಮುಂತಾದ
ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಸಾಧನಗಳು, ೩೧,
೩೮.

೧೫೨. ಪ್ರಾಜ್ಞಃ-
ಪರಮಾತ್ಮ, ೨೧೪, ೨೨೬, ೨೩೩, ೨೪೪.

೧೫೩. ಪ್ರಯೋಜಕಮ್-
ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳನ್ನು ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ತೊಡ
ಗಿಸುವ ಕಾಮಕರ್ಮಾದಿಗಳು, ೨೫,
೨೯, ೫೦, ೨೦೫, ೨೦೬, ೨೭೬.

೧೫೪. ಪ್ರಾಣಃ-
(೧) ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ, ೨೭, ೧೯೦.
(೨) ಪ್ರಾಣವೃತ್ತಿ, ೪೫, ೧೪೦.
(೩) ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯ, ೧೯, ೭೨.
(೪) ಸಮಸ್ತಿವ್ಯಷ್ಟಿಪ್ರಾಣ, ಸೂತ್ರ,
ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ, ವಾಯು, ೪೩,
೧೦೪, ೧೦೫, ೧೧೩. (೫) ಪರಮಾತ್ಮ,
೨೭೮, ೨೯೫.

೧೫೫. ಪ್ರಾಣನಾದೀನಿ-
ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಊಹಿಸುವದಕ್ಕೆ ಗುರುತುಗ
ಳಾಗಿರುವ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಘಾತದ
ಉಪರಾಡುವದೇ ಮುಂತಾದ ವ್ಯಾಪಾರ
ಗಳು, ೪೫, ೪೬, ೧೫೭.

೧೫೬. ಪ್ರಾಣಾಃ-
ವಾಗಾದಿಕರಣಗಳು, ೨೨, ೨೩, ೨೫೦,
೨೫೨, ೨೭೦, ೨೭೭.

೧೫೭. ಪ್ರಾಣಾತ್ಮಾ-
ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಜ್ಞ, ೧೫೫.

೧೫೮. ಫಲಮ್, ಕಾರ್ಯಮ್-
ಕರ್ಮದ ಅಥವಾ ಉಪಾಸನೆಯ ಫಲ,
೧೦, ೧೧, ೩೦, ೩೨, ೩೩, ೩೫,
೩೬, ೩೭, ೪೩.

೧೫೯. ಬಂಧನಮ್, ಬಂಧಃ-
ಕಟ್ಟು, ಜೀವನ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣ
ವಾದದ್ದು, ೨೨, ೨೯, ೫೧, ೫೩,
೫೫, ೨೬೪.

೧೬೦. ಬಂಧಮೋಕ್ಷಃ-
ಬಂಧದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ, ಪರಮಪುರು
ಷಾರ್ಥ, ೨೧, ೫೦.

೧೬೧. ಬಾಲ್ಯಮ್-

ಜ್ಞಾನಬಲಭಾವ, ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡು ಅನಾತ್ಮಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ತಿರಸ್ಕಾರಮಾಡುವ ಸಾಧನ, ೬೨.

೧೬೨. ಬ್ರಾಹ್ಮಲೋಕಾಃ-

ಹೊರಗಿರುವ ಮನುಷ್ಯಾದಿಲೋಕಗಳು, ೩೦೯, ೩೧೦, ೩೧೧.

೧೬೩. ಬ್ರಹ್ಮ-

(೧) ದೊಡ್ಡದು, ದೊಡ್ಡದೆಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಉಪಾಸನೆಮಾಡತಕ್ಕ ಗೌಣಬ್ರಹ್ಮ, ೧೪೨, ೧೪೩, ೧೪೭, ೧೪೮, ೧೪೯, ೧೫೦, ೩೫೫, ೩೫೭, ೩೬೭, ೩೭೮. (೨) ಸೋಪಾಧಿಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮ, ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮ, ಪ್ರಾಣ, ೧೦೪, ೩೧೦, ೩೩೧. (೩) ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ, ತೀರ ಒಳಗಿನ ಅತ್ಮರೂಪವಾದ ಮುಖ್ಯಬ್ರಹ್ಮ, ೫೪, ೭೩, ೨೭೦, ೨೭೧, ೨೭೮, ೨೯೧, ೨೯೪, ೨೯೫, ೨೯೭.

೧೬೪. ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಃ-

(೧) ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭದ ಲೋಕ, ೬೦, ೨೩೭, ೨೩೮, ೨೮೩, ೪೪೯, ೪೫೦. (೨) ಅಂದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಭೂತಗಳು, ೬೫, ೬೬, ೬೭, ೬೯. (೩) ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪ, ೨೩೩, ೨೪೦, ೩೧೭. (೪) ಕರ್ತೃಭೋಕ್ತೃವಾದ ಜೀವ, ೨೪೯.

೧೬೫. ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾ,

ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನಮ್,
ಪರಮಾತ್ಮದರ್ಶನಮ್,
ಆತ್ಮೈಕತ್ವದರ್ಶನಮ್-

ಎಲ್ಲರ ಆತ್ಮನಾದ ಪರಮಾರ್ಥತತ್ವದ ಜ್ಞಾನ, ೨೨, ೫೬, ೧೫೮, ೨೮೨, ೨೮೩, ೨೯೬, ೩೦೪, ೩೧೮, ೩೪೮, ೩೫೩.

೧೬೬. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಮನುಷ್ಯ

ಪರ್ಯಂತಾನಿ-

ಪರಮಾನಂದದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಮನುಷ್ಯನವರೆಗಿನ ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ೨೩೪.

೧೬೭. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಸ್ತನ್ಮು

ಪರ್ಯಂತಾನಿ-

ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಹಿಡಿದು ಸ್ಥಾವರಪ್ರಾಣಿಗಳವರೆಗಿನ ಭೂತಗಳು, ೫೬, ೬೭, ೭೧, ೨೩೩, ೩೦೩.

೧೬೮. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ, ಬ್ರಹ್ಮನಿತ್-

ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಮುಖ್ಯಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ೬೨, ೬೩, ೮೦, ೨೬೭, ೨೮೨, ೨೮೪, ೨೮೬, ೨೯೦, ೨೯೧.

೧೬೯. ಭರ್ತೃಪ್ರಪಿಣ್ಣಃ-

ಅಜಾರ್ಯರಿಗಿಂತ ಹಿಂದಿನ ಭೇದಾಭೇದವಾದಿಗಳಾದ ವೃತ್ತಿಕಾರರು, ೨೫, ೩೧ (?), ೪೭, ೫೨, ೫೬ (?), ೯೩, ೨೨೮, ೨೩೯ (?), ೨೭೩ (?) ೩೦೫, ೩೪೯.

೧೭೦. ಭಯಮ್-

ಅವಿದ್ಯೆ, ಅವಿದ್ಯಾಕಾರ್ಯವಾದ ಅಂಜಿಕೆ, ಸಂಸಾರ, ೧೫೨, ೧೫೬, ೨೧೩, ೩೨೦.

೧೭೧. ಭ್ರಮಾಃ, ಭ್ರಾನ್ತಿಃ-

ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ತಪ್ಪು ತಿಳಿವಳಿಕೆ, ಅವಿದ್ಯೆ, ೫೫, ೧೩೯, ೧೭೬, ೨೭೪.

೧೭೨. ಭೂತನಾತ್ರಾಸಂಸರ್ಗಃ-

ಭೂತಗಳ ಅಂಶದ ಸಂಬಂಧ, (ದಿವಿಯರಿಗೆ ಕಾರಣ) ೨೧೪, ೩೩೦.

೧೭೩. ಮುಕ್ತಃ-

ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಗಳಿಂದ ದಿಡುಗಡೆಯಾದವನು, (ಜ್ಞಾನಿ), ೨೨, ೨೩, ೨೯, ೨೭೪.

೧೭೪. ಮುಕ್ತಿ:-

(೧) ಮುಕ್ತಿಗೆ ಎಂದರೆ ವಾಗಾದಿಗಳ ಆಗ್ನಾತ್ಯದಿಭಾವಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಉಪಾಸನೆ, ೬೦೦೦ ೯.

೧೭೫. ಮುನಿ:-

ಪಾಂಡಿತ್ಯಬಾಲ್ಯಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಿ ಕೊಂಡು ಆತ್ಮಮನನದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ ಯೋಗಿ, ೬೨, ೩೦೮, ೩೧೫.

೧೭೬. ಮೃತ್ಯು:-

ಗ್ರಹಾತಿಗ್ರಹಗಳೂ ಅದರ ಪ್ರಯೋಜಕಗಳಾದ ಅವಿದ್ಯಾಕಾರ್ಮಕವುಗಳೂ, ೧೬, ೨೨, ೨೪, ೨೯, ೧೭೬, ೧೯೬, ೧೯೭, ೧೯೮.

೧೭೭. ಮೃತ್ಯೋರ್ಮೃತ್ಯು:-

ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಸಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಮೃತ್ಯುವಿಗೂ ಮೃತ್ಯು (ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ), ೨೧, ೨೨, ೨೪, ೨೯.

೧೭೮. ಮೃತ್ಯೋರತ್ಯಯ:-

ಆಸಂಗಸಹಿತವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ದಾಟುವದು, ದೇವತಾರೂಪಪ್ರಾಪ್ತಿ, ೫.

೧೭೯. ಮೃತ್ಯೋರೂಪಾಣಿ:-

ಕರ್ಮಾದಿರೂಪದ ಮೃತ್ಯುವಿನ ರೂಪಗಳು, ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳು, ೧೭೬, ೧೯೬, ೧೯೭, ೨೦೬, ೨೪೨.

೧೮೦. ಮೋಕ್ಷಃ, ವಿಮೋಕ್ಷಃ:-

ಸಂಸಾರಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ, ೨೧, ೨೪, ೨೯, ೨೭೨ರಿಂದ ೨೭೫, ೨೭೯ ರಿಂದ ೨೮೨, ೩೪೦.

೧೮೧. ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಮ್,

ಮೋಕ್ಷಕಾರಣಮ್:-

ಮೋಕ್ಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಜ್ಞಾನ ೨೭೬, ೨೮೧ರಿಂದ ೨೮೪.

೧೮೨. ಮೌನಮ್:-

ಪಾಂಡಿತ್ಯಬಾಲ್ಯಗಳ ಫಲವಾಗಿ ದೊರಕುವ ಜ್ಞಾನಾತಿಶಯ, ೬೩

೧೮೩. ಯಜ್ಞ:-

(೧) ಯಾಗ, ೩, ೧೩, ೧೪. (೨) ಯಜಮಾನ, ಯಾಗಮಾಡುವವನು, ೬.

೧೮೪. ಯಜ್ಞಾಂಗವಿಷಯ

ದರ್ಶನಾನಿ:-

ಯಜ್ಞದ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವ ಪ್ರಕಾರಗಳು, ೧೦

೧೮೫. ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿನಿ:-

ಉಪವೀತ, ನಿವೀತ, ಪ್ರಾಚೀನಾವೀತ- ಎಂಬ ಕರ್ಮಸಾಧನಗಳು, ೫೬, ೫೭, ೫೮, ೬೦, ೬೧.

೧೮೬. ಯಮಪ್ರಧಾನಾನಿ:-

ಮಾನಸಕರ್ಮಪ್ರಧಾನವಾದ ಸಾಧನಗಳು (ಧ್ಯಾನಾದಿಗಳು), ೩೪೩.

೧೮೭. ಯೋಗಧರ್ಮಾನು

ಸೇವನಮ್:-

ಯಮನಿಯಮಾದಿಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವದು, ೨೫೯

೧೮೮. ಯೋಗೀ-

(೧) ಉಪಾಸಕನು, ೨೮೩, ೨೮೬, (೨) ಯೋಗಸಿದ್ಧನು, ೧೩೯ (೩) ಪರಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನನಿಷ್ಠನು, ಮುನಿ ೬೨, ೩೦೮.

೧೮೯. ಲಬ್ಧಾಗಮಃ:-

ಅತೀಂದ್ರಿಯವಿಷಯದ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವವನು, ೪೦.

೧೯೦. ಲಿಙ್ಗಮ್:-

(೧) ಗುರುತು, ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಹೇಳು, ೮೨, ೮೪, ೧೫೭, ೧೬೧, ೧೭೯, ೧೮೧. (೨) ಕರಣಾತ್ಮಕವಾದ ಲಿಂಗಶರೀರ, ೪೯, ೬೯, ೨೧೦, ೨೪೪, ೨೬೭. (೩) ಸ್ವಾರ್ಥಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವ್ಯಂಜಕವೇಷ, ೫೬, ೫೭, ೬೦.

೧೯೧. ಲಿಜ್ಜಾತ್ಮಾ, ಹೃದಯಾತ್ಮಾ

ಲಿಜ್ಜೋಪಾಧಿಃ-

ತೈಜಸ, ಲಿಂಗೋಪಾಧಿಕನಾದ ಆತ್ಮ,
೧೫೪, ೧೫೫, ೧೫೬, ೨೪೪, ೨೪೬,
೨೫೫, ೨೫೬

೧೯೨. ಲೋಕಃ-

(೧) ಇಹಲೋಕ ಅಥವಾ ಪರಲೋಕ,
೧೬೦, ೧೮೪, ೧೮೫, ೧೮೬, ೨೬೭.

(೨) ಅನಂದತಾರತಮ್ಯವುಳ್ಳ ಪಿತೃ
ಲೋಕಾದಿಗಳು, ೨೩೭ (೩) ಹೊರಗಿನ
ಲೋಕಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಆತ್ಮ,
ಬ್ರಹ್ಮ, ೨೪೦, ೩೦೯, ೩೧೦, ೩೧೧.
೩೧೭; (೩) ಮನುಷ್ಯ, ಪಿತೃ, ದೇವ-
ಎಂಬ ಅನಾತ್ಮಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು
ಜಿ, ೩೦೯, ೩೧೦; (೪) ಪಿತೃಲೋಕ
ವಿಭಾಗ, ೪೫೫. (೫) ಕಾರ್ಯ
ಕರಣಸಂಘಾತ, ೧೮೬.

೧೯೩. ಲೋಕಾಲೋಕಾ-

ಕರ್ಮಫಲಭೋಗಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಈ
ಲೋಕ ಮತ್ತು ಆಚೆಗೆ ಇರುವ
ಆಲೋಕ, ೪೧.

೧೯೪. ಲೌಕಿಕೀ ದೃಷ್ಟಿಃ-

ಜ್ಞಾನಸಂಯುಕ್ತವಾದ ಅಂತಃಕರಣ
ವೃತ್ತಿ, ೪೬, ೪೮.

೧೯೫. ವರ್ತಮಾನಾಪದೇಶಃ-

ವಿಧಾಯಕಶಬ್ದವಿಲ್ಲದೆ ವರ್ತಮಾನಕಾಲದ
ಕ್ರಿಯಾಪದಮಾತ್ರವಿರುವ ವಾಕ್ಯ ಜಿ.

೧೯೬. ವಸ್ತುಸ್ವರಪ್ರತ್ಯುಪಸ್ಥಾಪಿತಾ,
ಅನ್ಯತ್ವಪ್ರತ್ಯುಪಸ್ಥಾಪಕ
ಹೇತುಃ-

ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ
ತಂದೊಡು ವ (ಅವಿದ್ಯೆ), ೨೧೪, ೨೧೫,
೨೨೬, ೨೩೩

೧೯೭. ನಾಯುಃ, ಸೂತ್ರಾತ್ಮಾ-

ಅಶ್ವನೇಧಯಾಜಿಗಳೂ, ಅದನ್ನು ಸಂಪಾ-
ದಿಸಿದ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವವರೂ

ಪಡೆಯುವ ಕ್ರಿಯಾಪುಧಾನವಾಡ
ಸಮಷ್ಟಿನ್ಯಷ್ಟಿರೂಪ, ಸೂತ್ರಾತ್ಮ,
೪೩, ೬೭ರಿಂದ ೬೯, ೭೫ರಿಂದ ೭೭.

೧೯೮. ನಾಸನಾ-

ಎಚ್ಚರದ ಅನುಭವದಿಂದಾದ ಅಂತಃ
ಕರಣಸಂಸ್ಕಾರ, ೧೮೬, ೧೮೭, ೧೮೮,
೧೯೦, ೧೯೧, ೧೯೨.

೧೯೯. ವಿಜ್ಞಾನಮ್-

(೧) ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಯಾದ ಕ್ಷಣಿಕವಿಜ್ಞಾನ,
೧೭೭, ೧೭೮, ೧೭೯, ೧೮೦, ೧೮೨,
೩೦೨. (೨) ಸರ್ವಗ್ರಾಹಕವಾದ
ಚೈತನ್ಯ, ೧೭೯. (೩) ವಿಶೇಷವಿಜ್ಞಾನ
೨೫೯.

೨೦೦. ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ, ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾ-

(೧) ವಿಜ್ಞಾನಪ್ರಾಯನು, ಬುದ್ಧಿವಿಜ್ಞಾನ
ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಕಾಣಬರುವ ಜೀವ
ರೂಪನಾದ ಆತ್ಮ, ೧೫೭, ೧೭೧, ೨೪೨,
೨೫೬, ೨೫೮, ೩೦೨, ೩೦೩. (೨) ಪರ
ಮಾತ್ಮವಿಜ್ಞಾಪಿವಿಕಾರ (ಭ್ರ. ಪ್ರ.) ೧೭೧

೨೦೧. ವಿದ್ಯಾ-

(೧) ಸಾಯುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹಿಂಬಾಲಿಸುವ
ಕರ್ಮಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞೆಗಳೊಡನಿರುವ
ಜ್ಞಾನಸಾಮಾನ್ಯ, ೨೬೦. (೨)
ಕರ್ಮಾರ್ಥವಾದ ವೇದವಿದ್ಯೆ, ೨೮೭.
(೩) ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಳೆಯುವ ಆತ್ಮ
ಜ್ಞಾನ, ಜಿ, ೨೧೦, ೨೧೨, ೨೧೩,
೨೭೯, ೨೮೦. (೪) ಉಪಾಸನೆ, ೨೧೦.

೨೦೨. ವಿದ್ಯಾಸಹಿತಮ್, ವಿದ್ಯಾ

ಸಂಯುಕ್ತಮ್-

ಉಪಾಸನೆಯಿಂದೊಡಗೂಡಿ (ಕರ್ಮ)
೩೧, ೩೬, ೫೬.

೨೦೩. ವಿಪರೀತಪ್ರತ್ಯಯಃ-

ಅವಿದ್ಯೆಯೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ
ತಪ್ಪತಿಳಿವಳಿಕೆ, ೫೫

೨೦೪. ನಿಶುದ್ಧಾತ್ಮಾ, ನಿಶುದ್ಧ
ಸತ್ತ್ವಃ:-

ಕರ್ಮದಿಂದ ಅಂತಃಕರಣಶುದ್ಧಿಯನ್ನು
ಪಡೆದವ, ೩೦೬, ೩೦೭.

೨೦೫. ನಿಶೇಷವಿಜ್ಞಾನಮ್:-

ಇಂಥದ್ದು ಎಂಬ ಬಿಡಿಯರಿವು, ೨೧೪,
೨೫೯.

೨೦೬. ನಿಶ್ಚಜಿನ್ಯಾಯಃ:-

ನಿಶ್ಚಜಿತ್ತೆಂಬ ಯಾಗಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕ ಯಾವ
ಫಲವನ್ನೂ ಹೇಳದಿರುವದರಿಂದ ಸ್ವರ್ಗ
ಫಲವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವಂತೆ(ನಿತ್ಯಕರ್ಮಕ್ಕೆ
ಫಲವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವದು), ೩೧

೨೦೭. ನಿಷಯನಿಷಯ್ಯಾಕಾರಃ:-

ಪರಮಾನಂದದ ಅಂಶವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ
ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ನಿಷಯನಿಷಯಿ
ಗಳ ರೂಪ, ೨೩೫

೨೦೮. ನಿಷಯನಿಷಯ್ಯಾಭಾಸ

ತ್ವಮ್:-

(ಬೌದ್ಧರ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಂತೆ) ಕ್ಷಣಿಕ
ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆಗುವ ನಿಷಯ, ನಿಷಯಿ
ಎಂಬ ಆಕಾರದ ಮೂಲ, ೧೮೨

೨೦೯. ನಿಹಿತಾಕರಣ

ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಾಚರಣೇ:-

ಶಾಸ್ತ್ರವು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಮಾಡದೆ, ಮಾಡ
ಬಾರದೆಂದಿರುವದನ್ನು ಮಾಡುವ
(ತಪ್ಪು), ೫೭.

೨೧೦. ನ್ಯವಧಾನಮ್:-

ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಇರುವ ಮರೆ (ಅವಿವೇಕ), ೩೧,
೩೨, ೩೩, ೧೫೬.

೨೧೧. ನ್ಯಾಕೃತಮ್:-

ನಾಮರೂಪಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಹರಡಿರು
ವದು, ೯೫.

೨೧೨. ನೈತ್ಯಾಸಮ್:-

ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಏಳುವದು, ಏಕತೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ

ಬಿಟ್ಟೇಳುವ ಪರಮಹಂಸಪಾರಿವ್ರಜ್ಯ,
೫೬ರಿಂದ ೫೯, ೬೨, ೩೧೦, ೩೪೪

೨೧೩. ಶರೀರಪಾತೋತ್ತರಕಾಲಮ್

ಶರೀರವು ಬಿದ್ದಮೇಲೆ (ದೇವಭಾವ)
೧೪೫; ಮೋಕ್ಷವು ಶರೀರವು ಬಿದ್ದ ಬಳಿಕ
ವಲ್ಲ, ೨೭೧.

೨೧೪. ಶಾಸ್ತ್ರಮ್, ಶಬ್ದಃ, ನೇದಃ:-

(೧) ನೇದ, ೨, ೩೭, ೩೮, ೨೭೪, ೨೯೭,
೩೩೫, ೩೫೩.

೨೧೫. ಶಾಸ್ತ್ರತರ್ಕೌ, ಶಾಸ್ತ್ರನಾಯೌ

ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯವಾದ ಆಗ
ಮೋಪಪತ್ತಿಗಳು, ೩೨೨, ೩೩೫.

೨೧೬. ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಮ್:-

ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತವಾದ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮ ಅಥವಾ
ಉಪಾಸನೆ, ೩೦, ೪೨೬, ೪೫೩.

೨೧೭. ಶೃಜ್ವಲಾಪ್ರತ್ಯಯಃ:-

ಸರಪಳಿಯಂತೆ ಎರಡು ಕೊಂಡಿಗಳು
ಕೂಡಿರುವ ಸಾದೃಶ್ಯಪ್ರತ್ಯಯ, ೧೮೧.

೨೧೮. ಶೇಷಪ್ರತಿಪತ್ತಿಕರ್ಮ,

ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಕರ್ಮ:-

ಉಳಿದದ್ದರ ವಿನಿಯೋಗವನ್ನು ಹೇಳುವ
ಕರ್ಮ, ೬೧, ೨೮೧.

೨೧೯. ಸಂಯೋಗವಿನಿಯೋಗೌ:-

(ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳನ್ನು) ಸೇರುವದು,
ಬಿಡುವದು, ೧೨೩.

೨೨೦. ಸಂನ್ಯತಮ್:-

ಅನ್ಯತವಾದದ್ದು, ಕಲ್ಪಿತರೂಪ, ೧೭೭

೨೨೧. ಸಂಸಾರಃ:-

ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನನುಭವಿಸುವ ಬಂಧ,
೩೦, ೫೫, ೨೬೬.

೨೨೨. ಸಂಸಾರಗತಯಃ:-

ಉತ್ತರಮಾರ್ಗ, ದಕ್ಷಿಣಮಾರ್ಗ,
ಅಧೋಗತಿ ಎಂಬ ಮೂರು ಗತಿಗಳು
೪೨೬.

೨೨೩. ಸಂಸಾರಿತ್ವಮ್-

ಸಂಸಾರವನ್ನನುಭವಿಸುವದೆಂಬ ಅವಿದ್ಯಾ,
ಸ್ವಭಾವ, ೫೪.

೨೨೪. ಸಂಸ್ಕಾರಃ-

(೧) ದೋಷವನ್ನು ತೆಗೆದು ಗುಣವನ್ನು
ಹಾಕುವದು, ೩೬, ೩೦೬, ೩೦೭, ೩೧೦,
೩೪೨. (೨) ಸತ್ತಮೇಲೆ ಮಾಡುವ
ಕರ್ಮ, ೧೨೫.

೨೨೫. ಸಂಜ್ಞಃ-

ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳ ಸಂಬಂಧ ೧೨೬, ೨೦೦,
೨೦೨, ೨೦೩, ೨೦೪, ೨೦೫.

೨೨೬ ಸತ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ಯಮ್-

ಭೂತಪಂಚಕದ ಪರಮಾರ್ಥರೂಪ,
ಆತ್ಮ, ೬೫, ೯೦.

೨೨೭. ಸದ್ಯೋಮುಕ್ತಿಃ-

ಜ್ಞಾನವಾದ ಕೂಡಲೆ ಮುಕ್ತನಾಗುವದು, ೪೫೨.

೨೨೮. ಸನ್ಧ್ಯಮ್-

ಇಹಲೋಕಪರಲೋಕಗಳ ಸಂಧಿಯಾದ
ಸ್ವಪ್ನ, ೧೮೪, ೧೯೪

೨೨೯. ಸಂನ್ಯಾಸಃ-

ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾದ ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನ
ದಿಂದ ಅರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ ಏಷಣಾ
ಶ್ಯಾಗ, ಪರಮಹಂಸಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯ,
೫೦, ೫೩, ೨೮೧, ೩೦೦, ೩೧೨, ೩೨೨,
೩೩೩.

೨೩೦. ಸತ್ತದಶಕಮ್-

ಪದನೀಳು ವಿಭಾಗವಾಗಿರುವ (ಲಿಂಗ,
ಶರೀರ), ಪಂಚಭೂತಗಳು, ದಶೇಂ
ದ್ರಿಯಗಳು, ಪ್ರಾಣ, ಅಂತಃಕರಣ-
ಇವು, ೬೯, ೨೧೦.

೨೩೧. ಸಮಷ್ಟಿವ್ಯವ್ಯಾತ್ಮಾ-

ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ, ಆಧಿಭೌತಿಕ, ಆಧಿದೈವಿಕ-
ಎಂದು- ಬಿಡಿಯಾಗಿಯೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ
ಯೂ ಇರುವ ಪ್ರಾಣ, ಸೂತ್ರ, ೩೯,
೪೦, ೪೩, ೬೯.

೨೩೨. ಸಮಾಹಿತೆ-

ಚಲನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಏಕಾಗ್ರ್ಯದಿಂದಿರುವ,
೩೧೫.

೨೩೩. ಸಮೈಕರಸಮ್-

ಒಂದೇ ರೂಪದಿಂದಿದ್ದು ಸ್ವಗತವೈಚಿ
ತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲದ (ಆತ್ಮ), ೨೭೪, ೨೭೫.

೨೩೪. ಸಂಪತ್-

ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಯಾ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡು
ವಂತೆ ಮಾಡುವ ಉಪಾಸನೆ, ಅಥವಾ
ಫಲವನ್ನೇ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಪಡೆಯುವದು, ೧೧.

೨೩೫. ಸಂಪ್ರದಾನಕಾರಕಮ್-

ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಅಗ್ನಾದಿದೇವತೆ,
೩೩೮.

೨೩೬. ಸಂಪ್ರಸಾದಃ-

ದೇಹೇಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರದ ಕಲ್ಮಸವಿಲ್ಲದೆ
ತೀಯಾಗಿರುವ ಕನಿದ್ರಿ, (ಸುಷುಪ್ತಿ),
೧೯೭, ೧೯೮.

೨೩೭. ಸರ್ವಕರ್ಮಸಾಧನ

ಪರಿತ್ಯಾಗಃ, ಸರ್ವಪರಿತ್ಯಾಗಃ-
ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಸಾಧನ
ಗಳನ್ನೂ ಬಿಡುವದು, ಪರಮಹಂಸ
ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯ, ೫೭, ೬೧.

೨೩೮. ಸರ್ವಕರ್ಮಾಭಾವಃ-

ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಯಾವ ಕರ್ಮವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವದು, ೬೧.

೨೩೯. ಸರ್ವಪುರುಷಾರ್ಥ

ಸಾಧನಮ್-

ಎಲ್ಲಾ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಉಪಾಯ
ವಾದ (ಕರ್ಮ), ೩೦.

೨೪೦. ಸರ್ವಮೃತ್ಯುಃ,

ಪರಮೃತ್ಯುಃ-

ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮೃತ್ಯು, (ಆತ್ಮ
ಜ್ಞಾನ), ೨೧, ೨೨.

೨೪೧. ಸರ್ವವಿಶೇಷಣರಹಿತಮ್-

ಯಾವ ವಿಶೇಷವೂ ಇಲ್ಲದ (ಅಕ್ಷರಬ್ರಹ್ಮ),
೮೦.

೨೪೨. ಸರ್ವಸಂಬಂಧಾತಿತಮ್-

ತಂದೆ, ತಾಯಿ- ಮುಂತಾದ ಸಂಬಂಧವೂ
ಇಲ್ಲದ, (ಸುಷುಪ್ತಾರೂಪ), ೨೧೬.

೨೪೩. ಸರ್ವಸಂವ್ಯವಹಾರ

ಲೋಪಪ್ರಸಜ್ಞಃ-

ಯಾವ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಇಲ್ಲವಾಗುವದೆಂಬ
(ಕ್ಷಣಿಕವಾದದ) ದೋಷ, ೧೮೧.

೨೪೪. ಸರ್ವಸಂಸಾರಧರ್ಮತೂನ್ಯ,

ಸರ್ವಸಂಸಾರಧರ್ಮವರ್ಜಿತ,

ಸರ್ವಸಂಸಾರಧರ್ಮವಿಲಕ್ಷಣ,

ಸರ್ವಸಂಸಾರಧರ್ಮಾತಿತಮ್

ಸಂಸಾರಧರ್ಮವಾದ ಲವಿದ್ಯಾಕಾಮು

ಕರ್ಮಾದಿಗಳು ಯಾವವೂ ಇಲ್ಲದ

(ಸುಷುಪ್ತರೂಪ ಆತ್ಮ) ೭೦, ೭೨, ೨೦೮,

೨೦೯, ೨೧೩, ೨೪೨, ೩೧೨.

೨೪೫. ಸರ್ವಾತ್ಮಾ, ಸರ್ವಾತ್ಮಕಃ-

(೧) ಎಲ್ಲದರೊಡನೆ ಒಂದಾಗಿರುವ

ಪ್ರಾಣನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ (ಪ್ರಾಜ್ಞ),

೧೫೫, ೧೫೬. (೨) ಎಲ್ಲವೂ ತಾನೇ

ಆಗಿರುವ (ಬ್ರಹ್ಮ), ೨೧೧, ೨೬೮, ೩೧೯.

೨೪೬. ಸರ್ವಾತ್ಮದರ್ಶನಮ್-

ಎಲ್ಲದರ ಆತ್ಮನಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮದ ಜ್ಞಾನ,
೩೧೬.

೨೪೭. ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವಃ-

(ಮೋಕ್ಷ), ೧೩೯, ೨೧೦, ೨೧೧, ೨೧೨,

೨೧೩; ತಾವೇ ಎಲ್ಲವೂ ಆಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮ

ಸ್ವರೂಪದಿಂದಿರುವದು, ೩೧೭.

೨೪೮. ಸರ್ವಾನಾತ್ಮಪ್ರತ್ಯಯ

ತಿರಸ್ಕರಣಮ್-

ಅನಾತ್ಮಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಜ್ಞಾನಬಲದಿಂದ

ಇಲ್ಲವಾಗಿಸುವದು, ೬೨, ೬೩

೨೪೯. ಸರ್ವೈಕತ್ವಮ್-

ಎಲ್ಲದರೊಡನೆ ಒಂದಾಗಿರುವದು, ತಾನೇ

ಎಲ್ಲವೂ ಆಗಿರುವದು, ೧೭, ೨೧೫.

೨೫೦. ಸರ್ವೈಷಣಾವಿನಿರ್ಮುಕ್ತಃ,

ಸರ್ವೈಷಣಾವಿನಿವೃತ್ತಃ-

ಮನುಷ್ಯಲೋಕಾದಿಗಳ ಆಶಯನ್ನೆಲ್ಲ

ಬಿಟ್ಟು (ಸಂನ್ಯಾಸಿ), ೩೧೩, ೩೧೫.

೨೫೧. ಸಹಕಾರಿಸಾಧನಮ್,

ಸಹಕಾರಿಕಾರಣಮ್-

ಜ್ಞಾನದ ಜೊತೆಗೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಇರ

ಬೇಕೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವ ಸಾಧನ, ೧೫೮,

೩೩೩.

೨೫೨. ಸಾಕ್ಷಾತ್-

ವ್ಯವಧಾನವಿಲ್ಲದ ಸ್ಪಷ್ಟರೂಪ, (ಆತ್ಮ),

೪೫, ೫೦, ೫೮, ೬೪.

೨೫೩. ಸಾದೃಶಪ್ರತ್ಯಯಃ-

ಅದರಂತೆ ಇದು ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯ, ೧೮೧.

೨೫೪. ಸಾಧನತ್ರಯಮ್,

ದಮಾದಿತ್ರಯಮ್-

ಸರ್ವೋಪಾಸನಾಶೇಷವಾದ ದಮ,

ದಯೆ, ದಾನ- ಎಂಬ ಮೂರು

ಸಾಧನ, ೩೬೦, ೩೬೪, ೩೬೬.

೨೫೫. ಸಾಧನಫಲವಿಲಕ್ಷಣ,

ಅಸಾಧನಫಲರೂಪ-

ಯಾವದನ್ನಾದರೂ ಉಪಯೋಗಿಸಿ

ಕೊಂಡು ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಪಡೆಯುವ

ದೆಂಬುದಿಲ್ಲದ (ಆತ್ಮ), ೫೮, ೬೧, ೬೨

೨೫೬. ಸಾಧನವಿಧಾನಮ್-

ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿಗಳನ್ನು (ತ್ರಿದಂಡಿ

ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಿ) ವಿಧಿಸಿರುವದು, ೬೦.

೨೫೭. ಸಾಧ್ಯಸಾಧನೇ-

ಸಾಧನವಾದ ಕರ್ಮಯಜ್ಞೋಪವೀತಾದಿ

ಗಳು, ಸಾಧ್ಯವಾದ ಮನುಷ್ಯಾದಿ

ಲೋಕಗಳು, ೫೬, ೨೧೭, ೩೧೦.

೨೫೮. ಸುಸ್ವಾತಿ-

ತಮ್ಮ ರೂಪದಿಂದ ಲಯವಾಗಿ ವಾಸನಾ
ರೂಪದಿಂದ ಕಾಣುವ (ಬಾಹ್ಯಾ
ಧ್ಯಾತ್ವಿಕ)ಭಾಗಗಳು, ೧೮೯.

೨೫೯. ಸುಸ್ವುಪ್ತಮ್-

ತನ್ನಿದ್ದು, ೧೯೭, ೧೯೮, ೨೦೭, ೨೦೮,
೨೧೬, ೨೨೩, ೨೨೯, ೨೭೦.

೨೬೦. ಸುಸ್ವುಮ್ಯಾ-

ಬ್ರಹ್ಮಚೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ದ್ವಾರನಾದಿ,
೨೮೩.

೨೬೧. ಸೂತ್ರಮ್-

ಅಶ್ವಮೇಧದರ್ಶನದಿಂದ ಕಡೆಯುವ
ಸಮಷ್ಟಿವ್ಯಸ್ಥಾತ್ಮಕವಾದ ವಾಯುಃ
ಸತ್ಯ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ,
೩೯, ೪೩, ೬೭, ೬೮, ೬೯, ೨೫೬.

೨೬೨. ಸೋಪಾಧಿಕ-

ವಾಮರೂಪಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ
ಸಿದ್ಧವು ಬ್ರಹ್ಮ, ೩೪೬, ೩೪೭, ೩೫೬.

೨೬೩. ಸ್ಥಾನತ್ರಯಮ್-

ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಸುಷುಪ್ತಗಳೆಂಬ ಮೂರ
ವಸ್ಥೆಗಳು, ೨೦೫, ೨೦೭.

೨೬೪. ಸ್ವಾರ್ತಂ ಲಿಜ್ಜಮ್-

ಅಜ್ಞರ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ
ಸ್ವತವಹಿಕವೇಷ, ೫೬.

೨೬೫. ಸ್ವಪ್ನಃ, ಸ್ವಾಪಃ-

ಅಂಶಕರಣವು ಕನಸಿನ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು
ಪಡೆಯುವ ಅವಸ್ಥೆ, ೬೩, ೧೬೫, ೧೭೬,
೧೮೪, ೧೮೯, ೨೧೦.

೨೬೬. ಸ್ವಭಾವಃ-

(೧) ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದು ವಾಗುವದೆಂಬ
ತಾನೇ ದೇಹವು ತಾವೇ ಇರುವದೆಂಬ
(ಚಾರ್ವಾಕರ ಮಾದ) ೨೮೫, ೧೬೫,
(೨) ವಸ್ತುಧರ್ಮ, ೩೦, ೨೧೪.

೨೬೭. ಸ್ವಗೋಲ ಲೋಕಃ-

(೧) ಕರ್ಮಫಲ, ೧೦, ೩೩೭. (೨)
ಮೋಕ್ಷ, ೨೮೨.

೨೬೮. ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಃ-

ತಾನೇ ಬೆಳಗುವ (ಆತ್ಮ), ೧೭೩, ೧೭೬,
೧೮೬, ೧೮೭, ೧೯೩ ರಿಂದ ೧೯೫.

೨೬೯. ಸ್ವಾಭಾವಿಕ-

(೧) ಅವಿಚಾರದಶೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ
ಬೇ ಇರುವ, ೫, ೬, ೮, ೧೬, ೫೪,
೩೩೯, ೩೫೩, ೪೨೬. (೨) ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ
ಸೇರಿದ, ೨೧೨, ೨೧೪, ೨೩೩, ೨೭೧.

೨೭೦. ಸಾರ್ಥ-

ತನಗಾಗಿ ತಾನಿರುವ, ೧೭೪

೨೭೧. ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ-

ಸರ್ವದ್ವೈತದೊಡನೆ ಏಕತ್ವದಿಂದಿರುವ
ಜಾಗದಾತ್ಮ ಸಾತ್ಯ, ೫೫೮, ೪೪೭.

೨೭೨. ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದಿ ವಿದ್ಯಾ-

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳ ಉಪಾಸನೆ, ೫೬

೨೭೩. ಹೃತ್, ಹೃದಯಮ್-

ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವ ಬುದ್ಧಿ (ಅಂಶಕರಣ)
೧೧೫ ರಿಂದ ೧೨೧, ೧೫೬, ೧೭೩,
೩೬೭, ೩೯೯. (೨) ಹೃದಯವೆನ್ನಾದ
ಕೈಷಕ, ೧೫೫.

